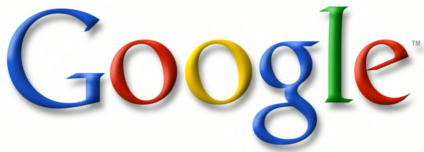

Google

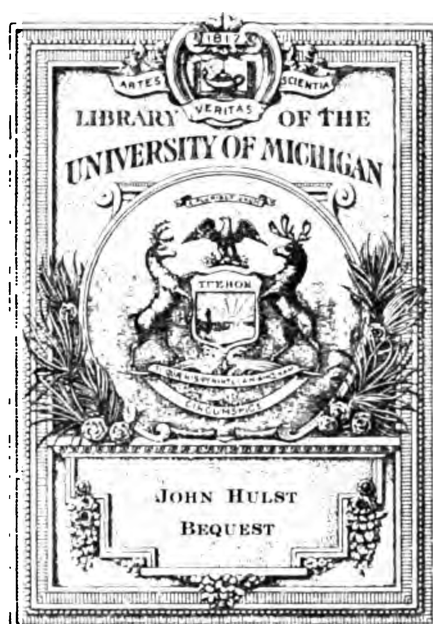
LEVEN EN WERKEN

VAN

W. EN O. Z. VAN HAREN

DOOR

D^R. J. VAN VLOTEN

1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
JOHN HULST
BEQUEST

LEVEN EN WERKEN

VAN

WILLEM EN ONNO ZWIER VAN HAREN.

Haren, Willem van.

LEVEN EN WERKEN

VAN

W. EN O. Z. VAN HAREN,

FRIESCHE EDELLUI.

NAAR TIJDSORDE TOEGELICHT

DOOR

Dr. J. VAN VLOTEN.

DEVENTER,
A. TER GUNNE.
1874.

INHOUD.

ONNO ZWIER VAN HAREN.

Opgemerkte drukfeilen. Bladz. 1, kol. 1, reg. 7 v. b., *staat* Frouken, *lees* Frouk of Froukje.
„ 425, „ 2 in 't midden, „ Gaurciasn, „ Garcias.

Als een schitterende tweelingster van ongeleenden en onverdoofbren glans, vonkelt aan den nederlandschen dichthemel van 't midden der 18e eeuw, boven den neveligen melkweg van 't genootschappelijk rijmgewemel, het friesche broederpaar Willem en Onno Zwier van Haren. Als „een fiere broos door 't dagelijksch klompgeklots", kraakte, naar Bilderdijks uitdrukking, hun dichterlijke tred door al dat rijmgescharrel heen, en houdt nog altijd de belangstelling wakker, die anders voor goed dreigde in te slapen bij dat geestdervend en -doodend „tuttik, tuttik, tuttak van 't eeuwig slofgezang". Geen gekunstelde zangdrift, gelijk de geijkte term luidt, maar innerlijke dichtgloed en de onweerstaanbare behoefte huns harten alleen bracht er beiden toe, de lier ter hand te nemen, en hun maatschappelijken en staatkundigen werkkring met dien gloed- en levensvollen dichtarbeid af te wisselen, die den onverbasterden landzaat nog altoos aan hunne verzen kluistert. Moge menig ruwer en stroever versregel, met name bij den jongsten der twee, ons bewijzen, dat „liksteen, schaaf, en vijlen" van Feitama en zijne volgelingen hun vreemd zijn gebleven.; — dat de ander ze zich voor den herdruk van zijn Friso liet welgevallen, zal ons, met de proef op de som, blijken, niet tot zijn voordeel geweest te zijn; — hun dichtwerk spreekt ons des te meer door zijn levenwekkende natuurlijkheid, zijn ongekunstelde bezieling toe, die niet nalaten kan, het gemoed van den lezer weldadig aan te doen en in gelijken zin te stemmen.

Willem — gelijk Halbertsma deed opmerken [1] — die zijne tijdgenooten somtijds een schrede te gemoet gaat, is niet altijd door even beslissende kenmerken van hen te onderscheiden; de grenzen, die tusschenbeiden liggen, vloeyen hier en daar wel eens in elkander; maar de trant van Onno Zwier heeft altijd een eigen en bepaalden gang. Zijn dichtkarakter, wel verre van vlottend te wezen, is door de scherpste lijnen afgestoken. Wat men ook over zijne schoonheden of gebreken denken moge, hij wordt even gemakkelijk als Cats of Huygens uit een enkel coplet herkend. Gelijk Willem bewegen zich vele anderen; zijne poëzy is een breede rivier, die hare wateren langs een ruim bed met statige kronkelingen in majesteit voortwentelt, terwijl diezelfde hoeveelheid waters bij Onno Zwier, in een nauw canaal tusschen steile rotsen geprest, onstuimig toesnelt, en de voorwerpen

---

[1] *Het Geslacht der Van Harens*, bl. 215.

op haren rug met zooveel snelheid aanvoert, dat onzen oogen nauwlijks de tijd gegund wordt, om het een van het ander behoorlijk te onderscheiden. Willem komt de eer toe, dat hij zeer juist het slag van verzen onderkende, waarin hij verkoos te schrijven. Is hij deftig in zijn kunstmatig heldendicht, een nieuw leven schijnt in hem te varen, als hij de lier in handen neemt. De stoute vlucht, waarmeê hij dan opschiet, het getuimel zijner snelle en grootsche wendingen, de volle toon der krijgstrompet, en de voortdringende, over alle hinderpalen zegevierende vaart; — ziedaar de doorloopende deugden zijner meeste lierzangen, die soms doen denken, dat wij een gansch anderen dichter dan dien van den Friso voor ons hebben. Onno Zwier houdt overal maar één trant, maar zijn schoonheden zijn fijner en liggen dieper. Hij onderschept de verborgenste aderen van het menschelijk hart; hij leert en roert en schokt op geheel buitengewone wijs, die den plechtigsten indruk maakt.

Na de min volledige uitgave der dichtwerken van beide broeders, vóór bijna een halve eeuw in 't licht verschenen, mag een nieuwe, met die van hun ondicht gepaard, allesins wenschelijk heeten. Het verkieslijkst scheen, die in tijdsorde te bewerken, en met beider levensloop en lotgevallen in doorgaand verband te brengen. De provinciale boekerij van Friesland stond mij, met haar rijken schat van gedrukte en ongedrukte bescheiden, daarbij ten dienste, en leverde menig nieuwe bijdrage en juistere lezing op. Met de meest onbekrompen bereidvaardigheid werd mij al wat ik begeerde daaruit ter beschikking gesteld en ten gebruike verstrekt. En met name verdient dan ook de archivaris-boekbeheerder Colmjon mijn ongeveinsden dank, gelijk dien aller vereerders van 't friesche dichterpaar, voor de voorbeeldige wijs, waarop hij mij, èn bij mijn nasporingen in archief en boekerij èn bij de verstrekking en toezending van 't geen ik er had uitgezocht en ten gebruike gevraagd, de behulpzame hand geboden heeft.

Omstandigheden buiten *mij* hebben de uitgave der voor de pers gereed gemaakte en geschikte verzen en prozastukken vrij wat vertraagd, en ruim een viertal jaren ligt er tusschen die der eerste en laatste aflevering. Thans volledig, zal zij zeker op een des te algemeener belangstelling mogen rekenen, en, hoop ik, tal van nieuwe vrienden en vereerders voor beide dichters verwerven, tot de meer nauwkeurige kennismaking met wier leven en werken zij de welkome gelegenheid geeft.

Kleveroord, onder Bloemendaal, 24 April 1874.

v. VL.

LEVEN EN WERKEN

VAN

W. EN O. Z. VAN HAREN.

WILLEM, de oudste van beide broeders, werd, den 21en February 1710, te Leeuwarden geboren, waar zijn ouders met den winter gevestigd waren, terwijl zij, in den zomer, het adelijke slot ter Sint Anna-parochie in het Bildt bewoonden. Zijn vader, Adam Ernst, was daar grietman, maar ontviel hem en zijn beiden anderen kinderen, Onno Zwier en Frouken (geb. 1715, ov. 1731), reeds den 12en Mei 1717, nog geen vierendertig jaar oud, door den dood. Zijne moeder, Amelia Henriëtta Wilhelmina du Tour, ruimde een jaar later het slot voor den nieuwen grietman, haar schoonvader Willem, die zich, in 't belang van zijn oudsten kleinzoon, die betrekking had laten opdragen, en er nu met hem en zijn broeder verbleef. De moeder nam met haar dochtertjen haar intrek bij de hare, daar zij met den ouden heer op gespannen voet was en bleef. Van Willems jeugd en eerste opleiding is weinig bekend. Was hij te Leeuwarden, dan speelde hij er vaak met het anderhalf jaar jonger Oranje-prinsjen op het Hof, en leî daardoor den eersten grondslag tot zijn hartelijke vriendschap met dezen. Zijn Latijn leerde hij mede te Leeuwarden bij den Rector Isaäc Valckenaar. Op zijn veertiende jaar werd hij student te Franeker, en oefende er zich onder Wesseling in de geschiedenis, onder Heineccius in de Rechten. Een jaar later vertrok hij van daar naar Groningen, waar hij bij den Hoogleeraar Jean Barbeyrac gehuisvest werd, minder om den roem van 's mans geleerdheid, dan de hoffelijkheid zijner manieren en de zuiverheid van zijn Fransch. Hij was er „ten uiterste tevreden", naar hij zijne moeder meldde, gelijk hij van zijn kant ook alles in 't werk stelde, den Heer en de Vrouw des huizes genoegen te geven. Eerstgemelde vond dus in hem een commensaal juist gelijk hij ze verlangde; want, schreef hij aan den heer, die de kamers voor Willem ten zijnent besteld had: „je regarde les bonnes moeurs comme la chose la plus essentielle, et je n'ai jamais souffert chez moi de jeunes gens qui voulussent avoir la bride sur le col; j'aime le repos et la tranquillité dans mon domestique plus que toute autre chose." Na 't overlijden van zijn grootvader, in September 1728, betrok Willem zelf, als grietman, het slot te Sint Anna. Drie jaar later verloor hij zijne moeder, en wijdde aan hare nagedachtenis de eerste dichtproef ons van zijne hand bekend geworden, en waarin zich al hare ongeoefendheid, in verwringing van den zinbouw, verwaarloozing van den maatslag, uitrekking van 't onderwerp, en voortdurende herhaling van 't hoofdwoord, nog verraadt. Toch vertoont zich, te midden van deze gebreken — voor een goed deel zeker aan 's dichters meerdere vaardigheid in 't Fransch, dan in zijn moedertaal, toe te schrijven — hier en daar, naar Halbertsma's uitdrukking, „een trek van deftig vuur, zelfs van majesteit en heldenkracht"; waarom wij er dan ook een gedeelte ter kennismaking uit willen overnemen. Hij voerde er zijne „hooggeëerde, dierbaarbeminde, nu zalige moeder aldus sprekende" in:

Wat treurt uw hart door vrees en schrik bevangen?
Wat of een beek bevochtigt uwe wangen?
Wat is het toch dat droefheid in u wekt?
Waarom met druk, als met een kleed, bedekt?
Ik zie, gij zit, met neêrgeslagen oogen,
Uw hoofd geheel benedenwaarts gebogen;
Gedrukt, geprangd waar dat gij zelfs u keert,
Wijl de Natuur met hare wet regeert:
Wijl in het vleesch te diep is ingeschreven
De haat des doods, de liefde voor het leven.
Ik zie, ik ben 't, die, van uw ziel bemind,
Voor mij, om mij die teedre tranen vind;
Het is om mij, dat alle vreugd moet wijken,
Dat uwe geest, uw zinnen schier bezwijken.
Maar ach! o mensch, wat is 't dat gij beweent?
. . . .
'k Beken dit was, in tijden reeds verleden,
Hetgeen behoorde aan uwe moeders leden,
Uw liefste pand. 'k Beken 't, ik waar 't weleer;
Ik waar 't, maar nu, mijn kind! ik ben 't niet meer.
't Is iets verachts, van mij geheel vergeten
Tot in den dag, van God alleen geweten.
Verdient dit dan een bittren tranenvloed?
Is dit iets waard? is 't zulk een dierbaar goed?
Of schreit ge om mij, die hier niet ben te vinden,
Mij, die geen dood is machtig te verslinden?
Ik, of mijn ziel, ik leef thans verr' van druk,
Dewijl mijn lot is 't allerhoogst geluk.
Ik leef, niet meer slavin der aardsche dingen,
Daar elk beproeft stâge veranderingen;
Mijn woonplaats is in een volmaakt gewest,
Verder van de aard, als 't Oost is van het West:
Boven het zwerk der bruine Hemelwolken,
Boven 't bereik van 't oordeel aller volken:
Daar, daar geen tijd, geen anders wezen mag,
Daar, daar geen Vrees, geen Hoop ooit iemand zag,
Als daar geen drift, geen ongedempte tochten,
Ooit op een hart òf werkten òf vermochten;

Daar 't stil gemoed, voor roering onbekreund,
In veiligheid op eigen krachten steunt;
Daar, daar geen zon, met hare zwakke stralen
Des anderdaags haar loop hoeft te herhalen,
Daar ook dit licht is eertijds afgeraakt,
Toen 't, zonder glans, tot glansrijk is gemaakt:
In de Eeuwigheid, voor niemand te beschrijven,
Als dat er is volmaaktheid in bedrijven,
Zeegrijke rust, dierbre rust van gemoed,
Rust, voor den mensch een nooit bezeten goed,
Rust, die hij volgt in 't ondermaansche leven,
Maar die hem vlucht, als door hem zelf verdreven;
Die is er, en de oorspronk daar zij van daalt,
Die was er, eer 't geheugen zelfs 't verhaalt.

Daar staat een troon, geplaatst lang vóór de bergen,
Toen de Aardkloot nog in 't Niet zich moest verbergen,
Vóór 't Element, vóór 't scheppen van het Rond,
Toen 't Evenwicht nog niet in 't ledig stond.
Een troon, geplaatst van ouds, en van de dagen,
Toen men van tijd noch uren wist te wagen;
Die blijven zal, die onbeweeglijk staat,
Schoon van wat in 't geheugen ook vergaat.
Een troon niet van bedenkelijke waarde,
Of eenig deel van stoffen, vrucht der aarde,
Den diamant, safier, jaspis, robijn,
Eens voortgebracht door stof of zonneschijn,
Maar eeniglijk gebouwd met eeuw'ge handen,
Zelfs eeuwig ook van altoos zijnde banden.
Gerechtigheid is 't prachtig fondament,
Die verder straalt dan 't eind van 't firmament:
Een kleed dekt hem, vlekloos; een kleed geheeten,
Maar niet dan glans uitstrekkend, ongemeten,
Een heilge glans van zuivre Heiligheid,
Een schittrend deel van Algenoegzaamheid. —

. . . .

Dees is aan 't Lam ten hoogen stoel gegeven,
Om eeuwig op te heerschen en te leven;
't Geprezen Lam, wiens oog genade spreidt,
Zoo verr' Genade is in 't begrip geleïd.

. . . .

Is Hij 't, die wil mijn lot gelukkig maken,
Wat hoef ik meer, om zaligheid te smaken?
Gelukkig zijn, is voor Zijn troon te staan,
Hem lof en prijs te geven van Zijn daân.
Gelukkig zijn, is Hem gestâag te loven,
En 't Heir des luchts doet anders niet hier boven.
Tienduizenden doen 't met mij voor Zijn troon,
Geesten van ouds of zalige uit de doôn.
Tienduizenden, nog meer, die er voor zweven,
Zullen, als ik, in eeuwigheid hier leven.

. . . .

Hier schept mijn niet uit Zijn genadebron
't Geen ik, als mensch, noch zien noch denken kon.

. . . .

Nu dan, o mensch! wat maakt uw hart verlegen?
Thans, dat mijn roem ten toppunt is gestegen,
Thans, dat mijn ziel het hoogste lot geniet,
Gevoelt gij nog een schaduw van verdriet? —
't Is ijdelheid, mijn sterven te beweenen;
De tijd des doods is reeds bij mij verschenen.
'k Ben dood geweest, wanneer ik bij u was,
Zwakker dan riet, brozer dan 't teêre glas.
Uw leven is de dood, wordt 't wel beschreven,
En na uw dood begint eerst 't rechte leven.
Ik leef en heb van 't leven zelf het licht,
Mijn leven is op 't leven zelf gesticht.
Mijn ziele lag weleer in 't stof verborgen,
Een stof van wee, van rampen, vlugge zorgen;
Nu is ze vrij, wijl 't lichaam, op zijn beurt,
Aan het verderf, aan 't stof is toegekeurd;
Nu is ze vrij, en hoeft niet meer te schromen,
Geen ander lot kan haar toch overkomen.
Gods macht bewaart; wie heeft Zijn macht belet?
Gods wil beschermt; wie heeft Zijn wil verzet?
En Gods genade, oneindig, nooit volprezen,
Is 't hoogst geluk voor die ze wordt bewezen. —
Hoe wenscht gij mij dan weêr een mensch te zijn?
Rampzalig lot, vol bitterheid en pijn!
'k Geniet Gods macht, genade, wil, geen menschen;
Wat! valt er dan voor mij ook iets te wenschen?
Droog af uw oog, doe weg hetgeen u kwelt;
Ik heb den dood, hij mij *niet* in 't geweld.

Twee of drie maanden na den dood van 's dichters moeder, brandde een groot deel van 't slot te Sint Anna af; slechts beide vleugels bleven gespaard. Behalve de stoffelijke schade, daardoor geleden, ging er een aantal belangrijke papieren en daaronder het dagverhaal van den Geuzenjonker Daam, met zijn bedelnap, bij verloren. Het verbrande middenstuk werd echter terstond weder opgebouwd, en een paar jaar later ook de vleugels vernieuwd. In 't daarop volgende voorjaar bracht de Friesche Stadhouder, later Prins Willem IV, de Engelsche princes Anna, als zijn jonge gade, naar Leeuwarden. Onder haar vrouwelijk gevolg was zekere kamerjuffer Marianne Charles, die, hoewel elf jaar ouder dan van Haren, hem door haar gaven van geest en gemoed aantrok. Deels echter om dit verschil in jaren, deels om dat in rang en geboorte, begon zij met zijne hand te weigeren, en liet zich eerst, na vier jaren aanhoudens van zijne zijde, vermurwen, hem, met haar hart, de hare te schenken. Van 't zelfde jaar als zijn huwelijk, dagteekent het uitvoerigste zijner dichtgewrochten, zijn FRISO, „in alle opzichten" (gelijk Bilderdijk het genoemd heeft) „een schoon stuk". Men moge er — gelijk al spoedig na de uitgave gebeurde — „de te groote lijdelijkheid van den held in de eerste boeken in misprijzen; men moge er het doorstralen, als voorbeeld, van Fenelons *Télémaque*, gelijk in 't algemeen den schadelijken invloed van de Fransche smaak en taal in berispen; — deze kennelijke gebreken nemen de groote voortreffelijkheid van het dichtstuk niet weg. Zij uit zich vooral in den edelen ernst en de verheven degelijkheid der gedachten. Want de FRISO, gelijk Halbertsma deed opmerken, behoort bovenal tot die stukken, bij welke „gedacht" moet worden. Hij „zet de springveêren van het denkvermogen in beweging, zonder de verbeelding te hevig te ontgloeyen", en hij „verheft daarbij de ziel tot die grootsche gevoelens van eer en vaderlandsliefde, die staatsburgers als de Nederlanders betamen". De dichter leert er ons „deugd en kennis, als de twee edelste bezittingen van den mensch" in kennen, „met welke deze ook in de zwaarste tegenspoeden niet ongelukkig kan zijn". In de beginselen, die hij verkondigt, in den fieren toon, dien hij daarbij aanslaat, hooren wij voorts „den zoon der vrijheid". Hij verdedigt de menschelijke rechten aan de voeten van den troon, en leert den onderzaat de plichten van trouw, orde en gehoorzaamheid aan recht en wet. Hij schetst de staatzucht der grooten, de laagheid der hovelingen, de ijdelheid

der vrouwen; niet met de verzachtende termen der menschenbehagers, maar stout, vrij uit de borst. In dit opzicht gelijk aan de klassieken der Oudheid, die het smeulend vuur der vrijheid in het gemoed levendig houden en daarin, even als hij, het zout der aarde zijn. Door „volheid van gedachten, verscheidenheid van tafereel, aanschouwelijkheid van voorstelling, grootschheid van stijl, en velerlei bijzondere schoonheden", mag men dan ook met Beets zeggen, dat „de FRISO genoegzaam boven alles staat, wat de achttiende eeuw op 't gebied der Nederlandsche dichtkunst heeft voortgebracht". De aanleiding tot zijn dichtstuk deelt ons de dichter in de voorrede, voor de tweede uitgave, zelf meê. Toen hij het gereed had, bracht hem in 1739 de Franeker Hoogleeraar Burman in aanraking met den bekenden Nederlandschen taalkenner Balthazar Huydecoper, die het doorliep en enkele minbelangrijke wijzigingen van taalkundigen aard aan de hand deed. Daarop zag het in 1741 te Amsterdam het licht.

Het zou echter bij deze eerste uitgave niet blijven. Na zeventien jaar kwam er eene tweede in 't licht; maar hoe geheel anders zag deze er uit! Halbertsma geeft ons de volgende geestige voorstelling van het „nieuwe gewaad", waarin de Friesche held, op dringend „verlangen" van eenige modekunstvrienden, toen optrad: „Nadat Friso in de vaderlandsche school gevormd was, is hij naar Parijs gezonden. Daar heeft men hem zijne passen afgemeten, zijn tong besnoeid, zijn hoofd gekapt, zijne gedachten in hun modekringetje besloten, en zijne portefeuille met *charades*, *étiquettes*, en portretten volgestopt. Maar daarvoor is hij ons thuis gekomen, zoo als zoo vele Hollanders, die te Parijs hunne herschepping ontfingen, niet beter, niet gezonder, niet verstandiger. De kunst heeft bij hem de natuur verdrongen; en heeft zij den Fries deze en gene lompheid in zijne manieren afgeleerd, de vrijheid, de vlucht, de stoutheid van het gevoel eens helds is tevens in hem gestikt geworden." — Zekere Heer Clément speelde daarbij de hoofdrol. Den 30en July 1754 schreef hij den dichter: „Je ne vous tiens point quitte, que vous n'ayez donné à tous vos détails toute l'élégance et toute la correction, que vous êtes capable de leur donner." En zoo gebeurde 't, dat „de edelste sieraden van 't dichtstuk, voor zijn machtspreukig geblaas, als wind verdwenen"; want „het is opmerkelijk, hoe het snoeimes van *Mons*. Clément als bij uitsluiting op de meest dichterlijke gedeelten viel". De lezer zal 't bij vergelijking van beide uitgaven, gelijk wij hem hier daartoe gelegenheid geven, zelf kunnen bespeuren. Zelfs de Voorrede bleef daarbij niet ongerept, terwijl voorts het derde en vierde, en het negende en tiende boek ineengesmolten werden, en dus de nieuwe uitgave slechts 10 in plaats van 12 boeken bevatte.

VOORREDE (1758).

Genoegzaam alle de volkeren van *Europa* hebben zich aangematigd, om hunne afkomst in de Oudheid uit te vinden. Het scheen hun toe dat het een nieuwen glans en een soort van adeldom zou bijzetten, indien het mocht gelukken van na te rekenen, dat de stichter van een geslacht, naderhand een gansch volk geworden, een dier groote mannen was geweest, die zich, in de oude tijden, in *Azië*, zoo vermaard hebben gemaakt. Zich vervolgens zoo vele eeuwen te hebben kunnen staande houden, kwam tevens voor, als iets ontzaglijks met zich voerende, en als bekwaam om zich door naburen en bondgenooten met te meer eerbied te doen aanschouwen.

Al waren er eenige bewijzen van zulk eenen oorsprong voorhanden geweest in de verlichte eeuw van Augustus, dezelve zouden ten eenenmale onnaspoorlijk zijn geworden, wanneer, door de dwaasheden van zijne navolgers, en de langdurige oorlogen, alle kunsten en wetenschappen langzamerhand vervielen en als uit de wereld wierden verbannen. Woeste volkeren, uit het *Noorden* opkomende, deden, eeuwen lang, hun best om dezelven te vernielen, en, nadien ze alomme zegepraalden over de verwijfde en lafhartige hoofden van het verdeelde keizerrijk, zoo gelukte het hun ook om de geleerdheid, ja allen lust en ijver naar diepzinnige wetenschappen, en moeyelijk verkregen wordende kunsten, te doen versterven. Daar bleef bijna niets overig dan de schrijf- en lees-kunst, en zulks maar bij eenige weinigen. Dus zocht men de bewijzen van aloude afkomsten uit de geruchten, overleveringen, en overeenkomsten van namen; alle even twijfelachtig, ja somtijds zoo bespottelijk als die der monniken, om hunne heiligen en mirakelen, die onwedersprekelijke overblijfsels der diepe duisternis, waarmede de waarheid toen bezwalkt was, bij het domme gemeen te verheffen en aan te prijzen.

Daar zijn, in de eeuw van Augustus, nooit eenige klare blijken van den oorsprong der volkeren geweest. Niemand is ooit te *Rome* bij zich zelven overtuigd geweest, dan misschien het gemeene volk, dat Eneas, uit *Trojen* gevlucht zijnde, zich in *Latium* heeft nedergezet: dat Romulus en Remus, de stichters van *Rome*, uit Rhea Silvia, eene zijner afstammelingen, en uit den God *Mars* zijn gesproten, en door eene wolvinne, op eene wonderbaarlijke wijze, zijn opgevoed.

Julius Caesar, van de *Galliërs* of *Celten* sprekende, van welke de *Friezen* eenen tak uitmaakten [1], vergenoegt zich met alleen te zeggen, dat die volkeren, volgens de overleveringen van hunne *Druïden* — of priesters en profeeten — uit den God *Pluto* geboren waren.

Tacitus, van die zelfde volkeren sprekende, drukt zich wegens hen, op eene nog veel vreemdere wijze, en geensins overeenkomende met den ernst, die aan eenen zoo doorluchtigen schrijver betamende is, aldus uit: *dat ze, van alle oudheid af, in het Land, dat ze bezaten, geboren waren, zonder dat ze van elders òf hunne geboorte òf hunnen oorsprong gekregen hadden*.

Oneindig meer diergelijke bewijzen zouden, ware het noodig, voort te brengen zijn. De aangehaalde zijn alleen genoeg om te toonen, hoe weinig staat men kan maken op hetgene de *Friesche* kroniek-schrijvers melden van Friso. Hadden deze zich vergenoegd met denzelven ten tooneele te voeren, als een afstammeling van eenen doorluchtigen *Celtischen* koning; zijne geslachtrekening uitgerekt tot aan Noach toe; hem verbeeld als een dapper held, een verstandig Prins, en als diegene, door wien een goed gedeelte der *Celtische* natie tot een bijzonder en onafhankelijk volk gemaakt, en naar zijnen naam genoemd was; — zoo zou mogelijk hunne overlevering meer opgang gemaakt, of ten minste eenen rang nevens vele andere overleveringen gehad hebben; welke wel niet als waar en onfeilbaar worden aange-

[1] De schrijver verwart hier blijkbaar Celten en Germanen. — V.

merkt, maar waaraan men zich echter, bij gebrek aan beter kundigheden of bewijzen, blijft vast houden[1].

Hadden ze daarbij gedaan, dat de natie der *Friezen* eene dier alleroudste en zeldzame volkeren is, die, sedert zoo vele eeuwen, èn hunnen naam èn hunne landstreek tot heden toe hebben behouden; zulks had waarlijk tot eene bijzondere eere en lof voor die natie gestrekt, en was op het klaarste te bewijzen geweest uit de oude schrijvers, Strabo, Ptolomeus, Tacitus, Plinius, en meer anderen.

Maar de kroniek-schrijvers hebben, in hunne fabelen, alle waarschijnlijkheid, ja genoegzaam alle mogelijkheid der gebeurtenissen versmaad, en daardoor tegen hun eigen oogmerk gearbeid, en hetgene ze wilden doen gelooven, ongeloofelijk gemaakt. Het is onnoodig alhier hunne bijzondere stellingen op te tellen, als moetende allen van even weinig gewicht worden gerekend. Alleen zal het goed zijn, tot opheldering van dit gedicht, den lezer kortelijk mede te deelen het gevoelen van Winsemius in zijne Kroniek van *Friesland*, dat van Ocko Scharlensis, en dat van Furmerius en Trithemius.

Winsemius en Ocko Scharlensis omhelsden de overlevering dat Friso, uit *Indië*, door de *Indische* zee, de kust van *Africa* omzeild zijnde, zoo lang noordwaarts aan is gevaren, tot dat hij aan den mond van den *Vliestroom* zich heeft nedergezet.

Furmerius (overwegende waarschijnlijk de ongerijmdheid van dezen zeetocht in zulk eene eeuw) doet dien held wel insgelijks uit *Indië* opkomen, maar geleidt hem door *Azië*, de Middellandsche zee, en de straat van Hercules.

Trithemius gelooft, dat Friso uit eenen der oudste *Fransche* koningen gesproten, en, met eene volkplanting van die natie, te weten van de oude *Celten*, zich in *Friesland* heeft gevestigd.

De gevoelens van de drie eerstgemelde schrijvers worden door Ubbo Emmius grondig wederlegd. Dat van den vierden is zoo weinig gevolgd, dat het bijna onbekend is gebleven, hoezeer hetzelve andersins mogelijk is geweest.

Na te hebben aangetoond niet alleen, hoe onzeker het in 't algemeen is, of wel eens de persoon van Friso in wezen zij geweest, maar ook dat de kroniekschrijvers genoegzaam allen verschillen in gevoelens: zoo zal men iets melden van hetgene den eersten grond heeft gelegd tot het tegenwoordige heldendicht:

De dichter bevond zich, in den zomer des jaars 1738, met een gezelschap van sommige geleerde lieden op het land. In de samenspraken, welke dagelijks over de letteroefeningen voorvielen, had de Dichtkunst wel het voornaamste deel, en bij die gelegenheid wierd eenmaal voorgesteld, of het wel mogelijk en met de regels der waarschijnlijkheid en der Dichtkunst overeenkomstig zoude zijn, om Friso uit *Indië* naar de oevers van den *Vliestroom* te geleiden.

Men oordeelde dit een werk te zijn van ongemeene zwarigheden, die misschien onder het bewerken der stof als onverwinnelijk zouden voorkomen. De dichter zelf was in den beginne van die meening; doch na verloop van eenigen tijd veranderde hij van gedachten, en wierp zich, met meer moed dan hoop, in eene onderneming, waaraan hij, tien jaar naderhand, niet zou hebben durven denken.

Doch het liet zich welhaast aanzien, dat onder de vele doornen ook rozen te vinden waren:

1. Was Friso een onbekend personaadje, in wien niemand eenig belang had, de eeuw, waarin hij geplaatst wierd, was eene der zeldzaamste, die het menschelijk geslacht gezien heeft. De groote Alexander, koning Porus, en het *Romeinsche* gemeenebest, toen in de uiterste strengheid van zeden levende, konden zeldzame gevallen en doorluchtige daden uitleveren.

2. De *Perziaansche* godsdienst, naar de leer van Zoroastres, tot nog toe door niemand in een heldendicht ingevoerd, en eene zeer zuivere zedekunde kunnende aanbieden, was een natuurlijk middel, om de heidensche godheden, tot walgens toe in de dichtkunst ten tooneele gebracht, te ontgaan; en om den waren godsdienst niet te mengen in versieringen, noch te evenaren met hersenschimmen.

3. Ook deed zich hier een uitgestrekt veld op, waarin de verbeelding nergens eenige tegenstreving had te vreezen. De kroniekschrijvers zelfs waren het niet eens; te meer konde een dichter de aaneenschakeling der gebeurtenissen naar welgevallen schikken, ja dezelve vrijmachtig scheppen. Want hoewel het een voorname regel der Dichtkunst is, dat men zich niet nauwkeurig aan de waarheid eener geschiedenis moet binden, zoo houdt echter die waarheid vele denkbeelden tegen, die andersins luister aan een werk hadden kunnen bijzetten. Terwijl daar niets laffer is, dan het in verzen stellen van eene ware gebeurtenis met derzelver omstandigheden, zoo is er echter eene maat en grenspaal, buiten welke het ook niet behagen kan, dat de waarheid te grof worde voor het hoofd gestooten. Dit was in dit werk niet noodig, en de waarheid konde nergens in den weg zijn, noch beleedigd worden.

4. Men behoefde hier noch de eeuw noch de personen te ontzien, gelijk had moeten gebeuren, wanneer de held uit de hedendaagsche geschiedenis ontleend ware geweest.

Het is wel waar dat het grootste gedeelte der menschen, bij hetwelk noch de geschiedenissen, zeden, manieren van denken, en staatkunde der volkeren, noch de gelegenheden van de vermogendste gewesten of steden bekend zijn, meer belang neemt in de gevallen van een groot personaadje, wiens naam en beruchtste daden in den mond van een iegelijk zijn, en in wiens leeftijd een groot- of overgrootvader mede geleefd heeft, dan in de gebeurtenissen van iemand, die reeds zoo vele honderden van jaren dezen aardbodem verlaten heeft, en met denwelken de thans levenden, om den verren afstand der tijden, geene de minste betrekking kunnen hebben.

Maar waarop moet dit belang eigenlijk uitkomen? Het is immers eene verachtelijke vrucht der onwetendheid. Zoude elks nieuwgierigheid worden voldaan door een dichter, dan ware het hem te raden, om vooraf naar een goed heenkomen te zoeken. Behalve hetgene hierboven wegens den godsdienst is gezegd, namelijk dat dezelve met te eerbiedige oogen behoort aanschouwd en met te zuivere harten overdacht te worden, dan dat men denzelven zou gebruiken tot een *machina* (of werktuig) der versierkunst; zoo zal de dichter worden opgehouden en alomme gestuit door hinderpalen, om welken te ontwijken hij vreemde paden en onaangename wegen zal moeten inslaan. Hij zal de waarheid ge-

[1] »Tel est le sort" (zegt de Heer Voltaire, in zijne Proeve over het Heldendicht) »de toutes les anciennes fables, où se perd l'origine de chaque peuple, qu'on respecte leur antiquité, dans le même tems, qu'on rit de leur absurdité."

stadig moeten te kort doen, dan eens om de tegenwoordige regeeringsvorm van zijn vaderland niet te bedillen, dan om vermogende nakomelingen, in het afschetsen van hunne voorouders, niet te beleedigen, en dan weder door zijne beschermers en vrienden te hoog te verheffen, zonder hetwelke te vreezen is, dat hunne toegenegenheid verandere in haat. Nademaal nu de fraaiheid der poëzy bestaat in tegenbeelden, en dat het goede en het kwade, de fe'len en de volmaaktheden, de deugd en de ondeugd, alle met even dezelfde kracht door ingevoerde personen in een heldendicht moeten worden verbeeld, gelijk de lichten en de schaduwen in eene schilderij, en dat de dichter alle vrijheid van geest noodig heeft om zulks gelukkig uit te voeren; zoo is 't licht te begrijpen, hoe kreupel, lam en laf een werk zal voor den dag komen, waarin de geketende verbeelding van den schrijver alleen de vrijheid heeft genoten, om de drukkunst te onteeren door eene aaneenschakeling van allerlei lage vleyerijen.

Door deze overdenkingen meer en meer aangespoord, wierd het werk eindelijk zoo verre gebracht, dat het door dezelfde geletterden, die het twee jaren te voren als bijna onmogelijk hadden aangezien, waardig wierd geoordeeld, om onder het oog van eenen Aristarchus te verschijnen.

De heer Huydecoper nam de onaangename en verdrietige bezigheid, om hetzelve te ontleden, edelmoedig, en alleen met inzichten om de kunsten en wetenschappen te bevoordeelen, op zich. De dankbaarheid van den dichter voor zulk eene proeve van vriendschap, en voor zulk een ijver, om hem aan te moedigen in plaats van af te schrikken, zal nooit in deszelfs hart verflauwen, maar veeleer in kracht aangroeyen, naarmate dit gedicht door de wereld zal worden goedgekeurd.

De eerste druk is van den jare 1741, en de dichter heeft meer dan eens een tweeden druk tegengegaan en belet, omdat, na verloop van tijd, en door meerder verkregen kennis en gedurig overpeinzen, de daarin ontdekte gebreken, hem zoo vele in getal en zoo gewichtig voorkwamen, dat hij zich voorstelde, om ten minste een jaar te moeten werken, eer hij zich zelven tevreden zou kunnen stellen. Doch de drie veldtochten van den voorleden oorlog, welke hij heeft bijgewoond, en sommige staatszaken in de *Oostenrijksche Nederlanden*, met welke hij sedert is belast geworden, hebben hem niet toegelaten, om daarin met den vereischten spoed voort te varen. Dus heeft de groote en algemeene verbetering eerst kunnen worden afgedaan in het jaar 1756, en de sedert verloopen tijd is door den plaatsnijder en de drukpers versleten.

Opdat echter de lezer niet denke, dat de schrijver al te veel is afgegaan van de overlevering, of, om beter te zeggen, van hetgene de kroniek-schrijvers voorgeven, en opdat men wete hoe verre en in hoevele opzichten hij dezelven heeft gevolgd, zal het noodig zijn uit het gezegde in de voorrede van den eersten druk te herhalen, dat de overeenkomsten van dit gedicht met de kronieken de navolgende zijn [1]:

1. Dat Friso in *Indië* geboren was [1];
2. Van koninklijken staat;
3. Verdreven door den verrader Agrammes;
4. In zijne eerste jeugd;
5. Dat hij, uit *Indië* door *Azië*, de *Middellandsche Zee* en de straat van *Hercules* gereisd hebbende [2], den *Vliestroom* is ingezeild;
6. Dat *Friesland* den naam van dezen Friso heeft ontvangen en behouden;
7. Dat zulks gebeurd is ten tijde van Alexander den Grooten en van de Romeinsche consuls Lucius Papirius Cursor en Quintus Publilius Philo [3];
8. Dat Friso een Prins is geweest van uitmuntende hoedanigheden;
9. Dat hij den *Persiaanschen* godsdienst (dat is die van Zoroastres en der *Magers*) is toegedaan geweest.

Verdere overeenkomsten heeft de dichter niet geoordeeld tot eenigen luister van zijn werk te kunnen dienen, en heeft zich derhalve gehouden aan de les van Horatius:

— — — — — — — — — — — *et quae*
Desperat tractata nitescere posse, relinquit [4].

Met het gezag van dien grooten dichter, en met dat van den schranderen en diepgeleerden Aristoteles, zijn alle de andere bijzonderheden der overleveringen versmaad en voorbijgegaan, en men heeft zoodanige in de plaats gesteld, die van meer gewicht en waarschijnlijkheid en van beter smaak zijn geoordeeld.

In de voorrede van den eersten druk wordt ook iets gezegd van het bij-verdichtsel (Episodium) van Teuphis, vervullende genoegzaam het gansche tweede boek. Het komt te pas alhier de redenen te herhalen, waarom dit zoo omstandig is behandeld, te weten:

1. Omdat het aldaar verhaalde in zich besluit de oorzaak van Friso's vlucht uit zijn vaderland.
2. Omdat, alles voorvallende onder den anderen zonne-keerkring, de verre afgelegenheid zoowel als de stilzwijgendheid der geschiedenissen van het groote rijk van *Gangaris* (bij Curtius met dat der *Prasiaten* vereenigd) vereischten, dat daarvan een denkbeeld wierd gegeven.

---

[1] In plaats van al het voorafgaande las men in den eersten druk alleen het volgende:
»Om twee redenen hebben wij ons verplicht gevonden, den lezer met eene Voorreden op te houden. Eerstelijk: opdat hij niet verwachte, dat dit werk eene volkomen navolginge zij van hetgene door de Friesche geschiedenis- of kroniek-schrijvers, nopens den persoon, vaderland, geslacht en godsdienst van Friso wordt gemeld. Niets had gebrekkelijker en ongerijmder geweest voor een gedicht van dezen aard. De zwarigheden derhalve, dewelke zich in eene stipte navolginge dier geschiedenis-schrijvers opdeden, wel overwogen en de wetten der dichtkunst hebbende in acht genomen, heeft het ons ondoenlijk geschenen, dezelve met elkanderen overeen te brengen, door nader bij de overlevering te komen, dan wij gedaan hebben, indien wij aan iemand onzer lezeren wilden behagen. Zoo wanneer men Ubbo Emmius wilde hooren, wij twijfelen niet, of het zoude aan elk voorkomen, dat de genoemde overleveringen zoodanig tegen alle waarschijnlijkheid strijdende zijn, dat niemand, die eenige kennis van de Oudheid heeft, dezelve met de geringste aandacht zoude willen verwaardigen. Nochtans hebben wij den regel, die van de Dichtkunst eischt, dat dezelve zich eenigermaten daaraan binde, gansch niet versmaad, noch te buiten gegaan, maar de fabels gevolgd. In andere gevallen hebben wij ze daar gelaten, en kortom deze les van Horatius gevolgd *et quae*, enz. De overeenkomsten van dit gedicht met de kronieken zijn deze: enz.

[1] In den 1en druk: »dat Friso uit Indië is geboortig geweest." [2] 1e druk: »gevlucht." [3] 1e druk alleen: »ten tijde van Al. den Gr." [4] D. i. »wat hij in 't dichten niet doen schitteren kan, verzaakt hij."

Sommigen (mogelijk al te keurig) hebben gemeend, dat Teuphis hierin eene al te groote rol speelt, en dat, hoewel men intusschen weet waar Friso is en wat hij doet, hij echter zoo lang niet van het tooneel behoorde te blijven, maar dat hij zelf behoorde te verhalen datgene, 't welk Teuphis, in zijne afwezigheid, aan Charsis ontleedt. Men ontkent niet, dat sommige regels van het heldendicht zulks in het algemeen medebrengen, maar wel dat die, in alle bijzondere gevallen, even toepasselijk zijn. Om twee gewichtige redenen zou zulks alhier ongerijmd zijn geweest. Eerstelijk: omdat Friso de oorzaken van den val van zijn geslacht niet konde ontleden met de vereischte zekerheid voor Charsis, nadien hij, vermits zijne eerste jeugd, alles zou hebben moeten verhalen volgens hooren zeggen, daar Teuphis zelf oog- en oorgetuige was geweest. Ten tweeden: omdat men alsdan door eenen zoon het onvergeefelijk en onachtzaam gedrag van eenen vader zou hebben moeten doen ontvouwen, wiens ongelukkige dood, om zoo te spreken, het hart van dezen zoon alsnog met de levendigste smarten griefde. Elk verstandig lezer kan genoegzaam oordeelen, hoe ongerijmd zulks zou geweest zijn.

Nademaal het echter aangenamer is, de eenigste niet te zijn in het begaan van diergelijke misslagen, en zich te kunnen dekken met het gezag van verstandige en geleerde kenners, in plaats van op zijne eigen vleugelen te drijven, en het stoutmoedig te wagen; — zoo zie hier het gevoelen van den heer Voltaire over dit soort van vrijheden, alsmede wat de heer Clément over dit bijzondere Episodium aan den schrijver heeft medegedeeld.

De heer Voltaire, in de hierboven reeds aangehaalde *Proeve van het Heldendicht*, beoordeelende het Spaansche heldendicht van Don Alonzo d'Ercilla, genaamd de *Araucana*, laat zich aldus uit:

Il commence son Poème par une Déscription Géographique du Chili *et par la Peinture des Mœurs et des Coutumes des Habitans. Ce commencement, qui serait insupportable dans tout autre Poëme, est ici nécessaire, et ne deplait pas dans un sujet* où la Scene est par de là l'autre Tropique, *et où les Héros sont des Sauvages, qui nous auraient été toujours inconnus, s'il ne les avait pas conquis et celèbrés.*

Een verstandig lezer zal ongetwijfeld straks erkennen dat dit in den grond hetzelfde geval is, en dat het rijk der *Gangariden* en *Prasiaten*, de zeden der inwoners en de gebeurtenissen dier volkeren, in den leeftijd van Alexander hem even onbekend zijn en ook zouden gebleven zijn, als de bedrijven der *Indianen* in de landstreek *Araucana*, en de wijze van denken ten tijde van Ercilla.

De dichter was tevreden met de oplossing van den heer Voltaire, en hield deszelfs vonnis allesins voor wettig, wanneer hem eene nieuwe ongerustheid wierd veroorzaakt. Hij had van tijd tot tijd de voornaamste deelen van zijn werk letterlijk in het Fransch vertaald, zoo om het gevoelen van den heer Voltaire zelven, als van sommige andere geleerden in *Frankrijk* over zijn werk te kunnen hooren. In het jaar 1754 vond hij goed, ter gelegenheid van het beginnen der algemeene verbetering van het gedicht, zoo als het nu wordt uitgegeven, de letterlijke vertaling van het geheele werk te volvoeren, waarna hij dezelve aan den eenen en anderen kenner, die de Hollandsche taal niet machtig was, liet lezen. Zeker heer maakte (misschien eerder om zijne geleerdheid te toonen, dan wel om andere redenen) verscheidene bedenkingen in het algemeen over het werk, en in het bijzonder berispte hij het bijverdichtsel van Teuphis. Ja, hoewel hij, na alles met herhaalde vlijt te hebben nagedacht, van zijne meeste andere aanmerkingen afzag, kwam hij echter nooit terug van deze laatste. Hierop werd het werk in de handen gesteld van den heer Clément, van wiens bekwaamheid en onzijdigheid de schrijver reeds overtuigende bewijzen had. Deze, na meer dan eene doorlezing, geene bedenking op het bijverdichtsel gemaakt, maar integendeel verklaard hebbende, dat het hem geensins als een stuk op zich zelven, maar als onscheidbaar aan het werk verbonden zijnde voorkwam, zoo wierden hem de redenen van den vorigen berisper medegedeeld. Hoe weinig indruk die redenen op hem maakten, zal men uit deszelfs volgende antwoord kunnen afnemen:

„*Que le récit de Teuphis à Charsis soit contre les régles du Poëme Epique, j'entens les régles Métaphysiques et Primitives, c'est ce que je ne crois nullement. Les Regles dont parle M. de la P... sont celles qu'il a vues dans le Bossu, ou autres copistes d'Aristote; et Aristote lui même où les avoit il prises? Dans Homère. Ce ne sont donc proprement que des Exemples tournés en régles. Mais qui m'oblige, moi Poëte, de suivre de point en point les Exemples donnés par Homère? N'y a-t-il qu'une sorte de Poëme Epique à concevoir? Et si mon Héros est différent du sien, par l'âge par exemple, pourquoi me seroit-il défendu de faire faire par un autre un récit, qu'il n'est pas naturel qu'il soit en état de faire lui-même, et qu'il ne convient pas même qu'ils fasse? Homère a donné la première idée, mais c'est une servitude digne des Rhéteurs tout au plus, de s'y borner absolument, et de n'oser chercher indépendamment de lui dans la nature même des choses. De cinq cent Lecteurs il n'y en aura par quatre, à qui l'idée de M. de la P... vienne dans l'Esprit, et s'ils sont Philosophes, elle en sortira presque aussitôt qu'elle y sera entrée.*"

Het is derhalve noodzakelijk, dat men eene grondige kennis hebbe van de regels, om te kunnen onderscheiden, in hoe verre en in welke gevallen men, onder het samenstellen van diergelijke werken, van de algemeene wetten mag en zelfs moet afgaan. Hiertoe is de geleerdheid, door het verstand geleid wordende, de beste leermeesteres. Horatius, die groote dichter en kenner der dichtkunst, besluit alle deze regels in één vers:

Omne tulit punctum, qui miscuit UTILE DULCI.

Gelukkig hij, van wien zulks kan gezegd worden, ja, dubbel gelukkig door een ieder te onderwijzen en te vermaken, en door zijne ledige uren te slijten in de deugdzaamste overdenkingen en onder het dagelijks verwerven van meerdere en verhevener wetenschappen [1]!

---

[1] In de eerste uitgave las men in plaats van 't voorgaande het volgende:

Wijders wenschen wij, dat het den lezer aangenamer zal zijn om den Koning naar Trapobana, Persië, en Romen te vergezelschappen, dan zoo wij denzelven, met eene volkplanting, van de oevers van den Ganges, om de kust van Africa, belachelijk door een dorre Zee den Vliestroom hadden doen inzeilen, gelijk andere kroniekschrijvers willen, inzonderheid Winsemius; mede, dat Atosse beter zal behagen dan eene Hilla: en, voornamelijk, dat men zal toestemmen onze keure van den Persiaanschen Godsdienst, die alle anderen der oude volkeren verre te boven streeft,

GEVALLEN VAN FRISO, KONING DER GANGARIDEN EN PRASIATEN.

(Ed. 1741.)

EERSTE BOEK.

INHOUD.

Friso vlucht voor Agrammes uit de koninklijke stad Gange, aan het hoofd van een troep krijgslieden. Hij ontmoet Teuphis, broeder van zijnen vader Stavo. Wordt van hem gekend, doch kent hem niet. Teuphis, zijnde een groot wijsgeer, en den godsdienst van Zoroastres toegedaan, raadt den Prins zich naar Taprobana te begeven, en biedt zich aan om met hem derwaarts te vertrekken; waarin hij bewilligt. Op zee zijnde verklaart de wijsgeer, op eenige vragen van den koning Friso, den godsdienst van Zoroastres. De koning omhelst dien. Zij komen op Taprobana. Charsis koning van dat eiland is een zeer deugdzaam vorst, doch Cosroës, zijn zoon, en Pasiphaë vrouw van Cosroës, en dochter van Pandion, zijn door vleiers geheel bedorven, en verwijfd van zeden. Friso, reizende van het strand naar de hoofdstad van Taprobana, genaamd Magramme, ontmoet een bende verraders, die den ouden Charsis trachteden om te brengen, en voorgenomen hadden, om in den volgenden nacht de stad in brand te steken, en het rijk te overweldigen. Gevecht. Friso overwint. Een gedeelte der verraders vlucht, en een gedeelte, gewond zijnde, wordt naar de hoofdstad gevoerd. Liefde van het volk jegens Charsis. Diocaar, vooruitgezonden door Friso, verhaalt aan Charsis het voorgevallene in tegenwoordigheid van het gansche volk, waarop men van stonden aan de stadspoorten bezet. De koning Friso komt zelf bij Charsis, die hem hulp belooft, en zulks zweert bij den Styx. Men maakt zich nochtans alvorens gereed, om de verraders op Taprobana aan te tasten, wier hoofd was Torymbas, een man van moed en van macht.

---

en die wij daarom vertrouwen, dat in het algemeen meer zal behagen dan die der Grieken en Romeinen.

Eindelijk hopen wij goed gekeurd te zien de veranderinge, die wij hebben gemaakt in de hoedanigheden van Melite, of, om beter te spreken, van de vrouw des Konings, den welken Agrammes van den troon en het leven had beroofd, volgens Curtius.

Nog zullen wij een woord zeggen van het bijverdichtsel (Episodium) van Teuphis, in het tweede boek: hetwelke wij zoo omstandig hebben behandeld, omdat het de oorzaak is der vlucht des Konings uit zijn vaderland, niet alleen, maar wel voornamelijk, omdat alles in dien opzichte zich toedragende onder den anderen zonne-keerkring, de verafgelegenheid zoowel als de stilzwijgenheid der geschiedenissen van dat groote rijk van Gangaris (bij Curtius met dat der Prasiaten vereenigd) vereischten dat er een denkbeeld van wierd gegeven. Aangaande nu den redelijken godsdienst van Teuphis: men merkt wel dat wij de stelling van den heer T. Hyde hebben gevolgd, te weten, dat Zoroastres (wie hij zij geweest: immers een verstandig man) vindende een zeer gewigtig gebrek in den godsdienst der Magers, het denkbeeld van eenen oppersten God heeft doen herleven; en wij meenen, dat uit zulk een rechtzinnig grondbeginsel eene gezonde zedekunde moet spruiten. Voor het overige wijzen wij den lezer, nopens deze stoffe, naar de verhandeling van den gemelden heer T. Hyde, in zijne beruchte geschiedenis van den godsdienst der oude Persianen.

Insgelijks moet men wel in het oog houden, terwijl men het achtste en het negende boek leest, dat hetgeen daar verhandeld wordt ten voordeel van het Gemeenebest en ten nadeel der eenhoofdige regering, in dien tijd, en door die menschen niet anders kon worden gezegd. Een Gemeenebest als het Roomsche overtrof oneindig alle koninklijke regering, hoe men dezelve ook moge onderstellen, gelijk de uitkomst geleerd heeft; en het grondbeginsel der regeerderen, uit dewelke het Gemeenebest in dien tijd bestond, was het welzijn des lands.

Andere grondbeginsels kende men niet. De smadelijkste straf die men hedendaags den snoodsten boosdoender aandoet, is niet te vergelijken bij de schande die er in dien tijd van zelf sproot uit eene daad in dewelke men beweegredenen van eigenbaat konde ontdekken. Met een woord, men zag in die eeuw te Romen niet dan deugdzame, wijze, oprechte, standvastige, en dappere mannen.

Veel minder hadden wij tot lof der veel-hoofdige regering kunnen zeggen, was er in dien tijd benevens Romen een Gemeenebest te beschouwen geweest, dat even bedorven van zeden was als het Roomsche uitmuntende: waarin bij voorbeeld, de eigenbaat op den troon zittende, de wetten gedurig ten voordeel der magtigsten wierden geschonden: daar de hooge regering slap en veracht was, zoodat men bijna niet wist of er eene regering was; daar de regeerders, van hunne jeugd af aan in de diepste onwetendheid opgebragt, hunne besmette en verwijfde zinnen alleen op pracht en overdaad scherpten, geleerdheid en kunsten verwaarloozende, ja spottende in het openbaar met hen die de orde, Wet, en oude eenvoudigheid en oprechtheid trachteden voor te staan, en te doen zegepralen: daar de weinigen dier welgezinden geene standvastigheid hadden (doodelijke stuipen voor een Gemeenebest!) om, op het voorbeeld der helden, de goede zake door te drijven. Was er een Gemeenebest geweest benevens het Roomsche te beschouwen, daar geene straf meer voor het kwade, geene belooninge meer voor het goede, en geene achting meer dan voor schatten en rijkdommen was: daar men brave, ervarene, verstandige, en edelmoedige lieden terughield, of, uit jaloezy, in hunne voornemens tegenging, terwijl onwetende, onbekwame, onverstandige, lafhartige, en onervarene bloedverwanten met de hooge eerambten wierden bekleed:

Eindelijk, daar het eenigen vrijstond, hetzij door waanwijsheid, hetzij door eigenbelang, alle heilzame besluiten te doen vervallen, of in verwarring te brengen: waarlijk, wij hadden op eenen anderen toon moeten zingen.

Maar de onophoudelijke krijgs-oefeningen bevrijdden de Romeinen voor deze kwalen. De oorlog was hun eene onuitputbare bron van doorluchtige zielen, en belettede hen zich der wellust en lafhartigheid over te geven, door het dagelijks aanzien van duizenden proeven van dapperheid en grootmoedigheid.

Eindelijk veranderde zulks nochtans.

Eindelijk schudde de vrede hare gewaande rijkdommen uit haren bedriegelijken schoot over die zegerijke stad; en, gelijk een water dat lang stil staat vuil en stinkende wordt, gelijk een bloedrijk lichaam dat buiten beweging is allerlei doodelijke kwalen teelt; zoo wierd de ramp der overwonnene wereld gewroken; zoo viel eene Monarchie, die alle de volkeren had doen bukken voor hare deugd, en wiens gelijke nooit is geweest, alleen door de vrede, die, zoo ze langdurig is, altijd de wellust en de lafhartigheid met zich sleept, om verre.

De tweede reden, om dewelke wij ons genoodzaakt hebben gevonden deze weinige woorden vooraf te laten gaan, is omdat wij aan de geheele wereld wilden bekend maken de verplichtinge, dewelke wij hebben aan den heere Balthasar Huidecoper, schepen der stad Amsterdam, BaillUw en Dijkgraaf van Texel, door zijne schriften bij alle geleerden bekend, en te veel geacht dan dat onze geringe loftuitingen

Ik onderneem om van dien jongeling te spreken [1],
Die, voor Agrammes woede uit Gangaris geweken,
Veel volkeren doorkruiste, en groote mannen zag,
Wier voorbeeld hem ten [2] baak verstrekte in zijn gedrag.
Gesterkt door wijzen raad vermocht hij recht te ontleden,
Hoe nauw een vorst zich moet verknochten aan de reden,
En tot wat doelwit zich eene Overheid vertoont
Van volkeren begroet, en met gezag bekroond.
Van de oorzaak zijner vlucht, en wie hem troost deed vinden,
Wie dat hem leerde zich aan [3] wijsheid te verbinden,
Tot dat hij, verr' gedoold van 't vaderlijke strand,
Den Vliestroom ingezeild, in dit gebied geland,
Een onverwacht geluk ontmoette, en deze kusten
Met zijnen naam versierde, en daar besloot te rusten.
Zing Zangster! want gij weet die dingen. Schrijf mij voor,
Wat voegt [4] aan 't deugdzaam hart en aan het eerbaar oor!
De Prins was in het eerst der aangenaamste jaren,
Wanneer hem deze [5] slag van 't noodlot kwam weêrvaren.
Hij vluchtte aan 't hoofd van een gezelschap hem getrouw,
Vol vrees dat 's booswichts volk hem achterhalen [6] zou,
En ijverend om zich het dreigend staal te ontrukken,
Tot oefening der wraak van al deze ongelukken.
Zij naderden de plaats, daar Ganges groote vloed
Aan Amphitrites rijk zich hecht, en hulde doet,
En boorden door een woud van hooge dennenboomen,
Wanneer iets onverwachts hun snelheid in deê toomen.
Daar wierd naast eene hut, met oordeel opgebouwd,
Een achtbaar sterveling in 't eenzaam bosch aanschouwd.

---

hem eenigen luister zouden kunnen bijzetten: hoezeer de moeite, die hij genomen heeft, om ons de gebreken van dit werk aan te wijzen, dezelve hebben verdiend.

Wanneer wij het gedicht (deze vrucht onzer ledige uren) hadden voltooid en afgeschreven, was het niet ongelijk aan een kind van eene goede inborst, wiens lot en hoedanigheden afhangen van de opvoeding, en van de lieden, onder wier handen het geraakt. Het heeft het geluk gehad van eenen onpartijdigen en verstandigen leeraar te ontmoeten: en het is openhartig berispt geworden tot verbetering, gelijk het, aan den anderen kant, tot aanmoediging is geprezen daar het zulks verdiende. Wij verklaren dat onze dankbaarheid daarvoor eenwigdurende zal zijn; wel begrijpende, dat de zwarigheid van het ontmoeten van eenen zoo edelmoedigen vriend somtijds die van het ontwerpen en uitvoeren van een zoo uitgestrekt gedicht, evenaart.

Men verbeelde zich echter niet, dat wij zulks zeggen, om aan iedereen in te willen boezemen, alsof wij ons nu inbeeldeden een volmaakt werk te hebben voortgebragt. Het is er zeer verre af: en, niettegenstaande den arbeid, dien de heer Huidecoper zich wel heeft willen troosten, en de moeite en vlijt door ons aangewend, zal men er oneindig vele taalfeilen in vinden, ja, buiten twijfel ook hoofdgebreken in de samenstellinge van het geheele gebouw, ontsnapt aan onze oplettendheid. Omtrent de eerste misslagen, verzoeken wij mede deel te mogen hebben aan de toegevendheid, zoo dikwils door den lezer aan anderen vergund. Betreffende de tweede, zullen wij, met het uiterste vermaak, de bedenkingen en berispingen te gemoet zien der lieden zich het verhevenste deel der dichtkunst verstaande, opdat wij van hen mogen leeren, en ons bekwamer maken.

Voorts eindigen wij met te zeggen, dat, indien dit werk niet verdient te worden gerekend onder de kunstige gedichten, wij gestruikeld hebben op een pad, waarop aan vele doorluchtige verstanden zulks is overgekomen.

(1758): [1] Mijne onderneming is, om van dien Prins te spreken. [2] een. [3] der. [4] past. [5] dezen. [6] Bekommerd, dat men hem nog.

Hij scheen in 't sterkst getij der mannelijke jaren,
Eenvoudig van gewaad, maar groot van ziels-bedaren.
Zij merken, dat hun komst hem niet in 't minste ontzet,
Maar dat hij, stil te moede, aandachtig op hen let.
't Was Teuphis, broeder van des jongen konings vader,
Nu lang geleên vervolgd door list van een verrader.
Hij, wijsgeer, had zich hier verborgen. In zijn lot
Vond hij zijn dierste troost bij Zoroastres God.
Hij zocht zich meer en meer met kennis te versieren,
En den verheven geest naar zijnen aard te stieren.
De wijsgeer kent den vorst, maar dees herdenkt hem niet:
Hij had wel (nog een kind) verstaan, hoeveel verdriet
Was door dien held gesmaakt; maar wijl de faam deê [1] hooren
Dat hem al lang de dood door 't noodlot was beschoren [2],
Vermoedde hij geen man alhier, wiens groot beleid
Gansch Indië getuigde, en prees met dankbaarheid.
De Prins, onkundig waar hij 't veiligst zoude ontkomen,
Vindt voor 't eerwaardig oog geen reden om te schromen;
Derhalve spreekt hij dus: »O gij, die hier uw tijd,
Naar allen schijn tot [3] dienst van eene Godheid slijt!
Uw Vorst, mijn vader, is door snood verraad gevallen;
Agrammes zwaard en vuur doorwand'len Ganges wallen!
Gij ziet dien Friso, dien men nog niet lang [4] geleên
Geschikt zag [5] op den troon van Indië te treên!
O, doe gij mijne hoop door uwen raad herrijzen,
En weiger niet een weg ter uitkomst aan te wijzen!
Men zoekt ons. Zoo gij nog uw dierste plichten acht,
Behoud het overschot van Stavo's nageslacht!"
Vorst Teuphis antwoordt dus: »Daar zal geen vlijt ontbreken,
Een oog dat alles stiert zendt u naar deze streken.
Een God, der vromen hulp, schoon u nog onbekend,
Heeft, in de ontsteltenis, uw vlucht hierheen gewend;
Want daar is kans om naar Taprobana te wijken;
Daar ligt een kiel gereed te streven naar die rijken,
Wier rust thans ongestoord, wier macht ontzaglijk is.
Mijn ijver voor uw heil krijge een getuigenis!
Ik zag in mijne jeugd dier volken grooten koning,
Ik trek, behaagt het u, met u na [6] zijne woning."
Hij zweeg [7]. Men neemt het aan. Zij volgen zijne treên [8],
En zien meer uitkomst in hun wederwaardigheên [9].
Maar Friso voelt veel meer dan blooten dank en achting
Voor hem, die hulp aanbiedt ver boven zijn verwachting.
Hoe meer de jonge vorst zijne aandacht hemwaarts strekt,
Hoe grooter neiging hij voor d' onbekende ontdekt.
Hij sprak: »Wien ben ik dus verplicht? hoe zal ik noemen
Den werker van mijn heil? Door wien zal ik mij roemen,
Dus onverwacht te zijn getroost en bijgestaan?
Wie zijt gij, die niet schroomt in mijnen ramp te gaan?
O, zulk een trouw is niet, doorluchtste mijner vrinden,
In 't ruwe bosch noch bij 't gemeene volk te vinden!"
De wijsgeer antwoordt hem: »O jonge Prins! daar kan
Wel wijsheid zijn in 't woud; en een grootmoedig man
Leeft dikwijls onder 't volk, niet aangezien, vergeten,
En klaagt niet, schoon zijn deugd zij nooit te recht geweten.
Hij jaagt naar grooter wit dan 's werelds hoogheid. Hij
Is grooter in dien staat, van meer bestrijding vrij,
En ijvert om de deugd, en niet om een belooning.
't Gemoed is hem een troon. Is daar de rust ten koning
Verheven, dan bezit hij straks een hoog geslacht,
Gezag, en rijkdom, en eene onbepaalde macht.
Hij temt de rampen, daar de koningen voor bukken;

(1758): [1] deed. [2] Dat hij voorlang het licht des levens had verloren. [3] in. [4] hier, die nog zoo kort. [5] was. [6] naar. [7] zwijgen. [8] Zij naderen het strand. [9] En treden in de kiel, zeilvaardig en bemand.

Geen wisselvalligheid kan hem dien schat ontrukken;
En 's vijands dolste [1] woede en allerhevigst vuur
Stuit op zijn boezem af, als op [2] een stalen muur.
De mannen, mede als hij tot deugd en eer genegen,
Zijn machtig, zijne ziel tot bijstand te bewegen.
Zijn plichten wetend, gaat hij midden in den dood [3]
Tot heil van anderen, of rukt hen uit den nood.
Dit leerde ik in mijn jeugd in 't uiterste uwer staten,
En daar Vorst Porus rijk grenst aan de Prasiaten:
Te Tamasis: een stad door wijze liên bewoond,
Daar redenkunst geschat, en kennis is gekroond.
Daar heb ik 't allereerst, tot mijn geluk, de wetten
Der waarheid aangehoord, en vasten grond doen zetten:
Daar zou men heden nog den naam van Leonaat
Wel kennen. Naderhand verwisselde ik dien staat:
Maar naar de rijksstad Gange om zeker wit getogen,
Kwam nooit een vrolijk uur weêr blinken voor mijne oogen;
't Geluk begaf mij meer en meer: zelfs mijn geslacht
Verdrukte en hoonde mij. De deugd, die 'k had betracht,
Wierd mij benijd. Ik wierd beschuldigd en verraden:
En, schoon ik meer dan eens bewees door mijne daden
Wat in het hart verschool; de [4] wangunst, die mij trof,
Ontbrak het niet aan gal, waarschijnlijkheid en stof,
Om mij voor sommigen zoo gruwlijk af te malen,
Dat ze eindlijk op het snoodst vermocht te zegepralen:
En ik besloot, om niet meer voor haar bloot te staan,
Naar 't afgelegen woud en 't eenzaam strand te gaan."
Vorst Teuphis nam aldus behendig voor te spreken,
Om, was er van zijn staat iets naders hen gebleken,
Een lang verhaal te ontgaan van 't geen hem was gebeurd;
En waarom dit verblijf was bij hem goedgekeurd
Kon niet gemeld zijn, dan door tevens te gewagen,
Met welke onachtzaamheid zich Stavo had gedragen [5].
Toen gaf men hem van 't geen verricht was [6] meer be-
[scheid,
En, na 't verhaal van een zoo groote onmenschlijkheid,
Sprak hij tot antwoord: "Geen der wisselvalligheden [7]
Geschieden bij geval. Daar wentelt hier beneden
Niets recht rampspoedig, dan hetgeen door eigen schuld
Verkregen wordt: maar gij, zoek heil in uw geduld.
't Kost veel op zulken ramp verwinning te behalen,
Maar 't eenigst middel is nochtans dit zegepralen.
Daar is te dezer tijd geene uitkomst dan door moed,
De zegerijkste schat, en nog bezeten goed!
De rest smoort in de vlam, maar moed is niet te ontrooven,
En hoop op deugd gegrond komt allen ramp te boven!"
De mannen hoorden naar dees woorden met ontzag,
En eindigden aldus bezadigder dien [8] dag.
Intusschen dringt de boeg door de Erythreesche [9] stroomen,
En, in het ruime bed der wateren gekomen,
Vliegt Morpheus met een zachte en loome vlerk aan boord,
En schuift de ontsteltnis weg, die 't zwak gemoed verstoort.

(1758): [1] zwaarste. [2] van. [3] Hij, die zijn plichten kent, hij tart gevaar en dood. [4] der.
[5] In de uitgave van 1758 volgt hier nog:

Al had de prins hem straks geloofd, en in dat uur
Vol tederheid omhelsd, door d' invloed der natuur,
't Was, docht hem, thans geen tijd de dwaasheên van een vader,
Nog op dees zelfden dag vermoord door een verrader,
Te ontleden aan een zoon, wiens diep getroffen hart
Nog gansch bevangen was door de eerste en felste smart,
En in wiens geest men thans geen argwaan moest doen rijzen,
In steê van hem den weg tot zijn behoud te wijzen.

[6] Toen kreeg de wijsgeer van 't verrichte. [7] staats-weêrwaardigheden. [8] met deze aanmoediging den. [9] Indiaansche.

Hij worstelt door de smart, en boeit de ontstoken zinnen,
Wier woede 't hem gelukt in korten te overwinnen.
Thans spreidt hij zijnen [1] dauw, in stillen nacht gegaârd
Uit kruiden, die natuur tot zijne baat bewaart.
Het [2] ooglid voelt een zwaarte onmoog'lijk te weêrstreven,
En stremt voor korten tijd de zorgen van het leven.
Maar na den zachten slaap verschijnt de wreede smart
Weêr in het rouwgewaad, en wentelt zich in 't hart.
De jonge Prins gedenkt, hoe Teuphis wijze woorden,
En moed en stilheid, hem tot in de ziel bekoorden:
En wenscht, dat hij nog meer toebrenge, om al het leed
Te stillen [3], en toont zich eerbiedelijk [4] gereed,
Om van der dingen aard het recht bescheid te hooren:
Geluk, hetwelk hem nooit gebeurd was van te voren.
Hij zeide: "O, Leonaat! wat spreekt gij van een oog,
Dat alles ziet en stiert? Wat leeft er daar omhoog?
Wat geeft geluk of wat geeft ongeluk in 't leven?
Zijn onze leeraars wel op deze stof bedreven?
In 't vaderlijk paleis sprak dikwijls een Brachmaan
Van d' aard der Goden: hoe de ziel zoude overgaan
In and're stoffen, 't zij verachtelijke dieren,
't Zij, wist ze zich tot deugd en godsvrucht te bestieren,
In grooter menschen, meer geheven in gezag.
Maar uit de reden van dit wonderlijk gedrag,
Door and'ren weggelegd, hoe 'k mijn verstand mocht slijpen,
Konde ik geen recht bewijs noch zekerheid begrijpen.
Gij schijnt mij dieper hierin onderricht. Wat dan
Is waarheid? Of is ze iets, dat men niet vinden kan?"
Toen hief de wijsgeer aan, en sprak voor aller ooren,
Wat Zoroastres deê [5] van 't Opperwezen hooren:
Hoe 't in maar één persoon bestaat; een zuivre geest,
Voor geen verderf door stof of door gewricht bevreesd [6].
't Was Oromasdes, door hem zelven eeuwig levend,
Aan de beginselen zelf d' eersten oorsprong gevend,
De zaden uit het niet verwekkende, en ook weêr
Vernietigend, naar 't best kan dijen tot zijn eer:
Die, boven al gekroond, den schepter aller dingen
Alwetend voert; door geen weêrstrever te bespringen:
In alle deugd volmaakt, de zetel van 't geluk,
De zegerijke troost der menschen in den druk!
Toen, nederdalend, sprak hij van het eerste wezen,
Dat voor zijn godlijk woord en oog was opgerezen.
't Was de Engel van het licht, die 't goede en 't heilzaam werkt;
En hoe daarnaast ontsprong, als schaduw, straks gemerkt
Daar licht is, zeker geest, der duisternis geheeten,
Die, de oorzaak van het kwade, en kweller van 't geweten,
Noodwendig uit het Licht in wezen kwam, en niet
Van God is, veel te rein dan dat hij 't kwade aanziet!
Hij leî hen uit, hoe dees twee groote geesten strijden
En twisten zullen, tot dat [7] 's werelds jongste tijden
Voleind zijn: en, dewijl elk zijn [8] navolgers heeft,
De geest des lichts den mensch die naar het goede streeft,
En die der duisternis de dwaze stervelingen,
Die hij, door zijn bedrog, ten booze wist te dringen;
Dat zij dan, aan het hoofd van hunne schaar, omhoog
Verschijnen zullen voor 't alwetend godlijk oog,
Om daar de rekenschap van hunne daân te geven,
En wat er is verricht in 't sterfelijke leven;
Dat Oromasdes dan den geest der duisternis
Zal scheiden van het licht, en eeuwig met gemis
Van macht, door pijn, die nooit voleinden zal, getroffen,

(1758): [1] Hij spreidt zijn milden. [2] En 't. [3] temmen. [4] hij toont met eerbied zich. [5] deed. [6] voor geen verandering bevreesd. [7] En twistend zullen zijn tot. [8] En overmits dat elk van hen.

Tandknersende in het diepst der Helle nederploffen:
Maar de Engel van het licht, tot loon van zijne deugd
Bekroonen met een nooit verminderende vreugd,
En, blinkende, als de zon, met goddelijke stralen,
In 't opperste paleis met zijne schaar doen pralen.
Dus was er hier beneên geen wenschelijker lot
Dan door een zuivre deugd te hagen aan [1] dien God.
Voorts meldde hij, met al de schranderste bewijzen,
Hoe dat de Almachtige den aardkloot op deê rijzen,
De lucht, gelijk een kleed, spande over 't nieuwe rond
En d' eerstgeschapen mensch den aêm blies in den mond
Een straal van 't eeuwig licht! God gaf hem het vermogen
Om alles met begrip te brengen voor zijne oogen:
Twee deelen tot bestaan hem stellend, stof en geest,
Verscheiden van natuur en nooit vermengd geweest,
En nochtans nauw gepaard, om tot het nut te strekken
Van 't schepsel, 't geen hij kwam uit d' eeuwgen nacht te [wekken:
Dat eens de stof weêrom zal keeren in den schoot
Der stoffen; maar de ziel, ontrefbaar voor den dood,
Zou van die scheiding af een geestlijk wezen blijven,
Om op de vleugelen der eeuwigheid te drijven.
Vervolgens sprak hij van de plichten van den mensch,
En hoe hij 't veiligst moet bestieren zijnen wensch:
Hoe niet alleen 't geluk bestaat der stervelingen
Door in dees wetenschap bespiegelend te dringen,
Maar wat gehoorzaamheid aan God hij toonen moet,
Zoowel in het geluk als in den tegenspoed.
Ook zeî hij, wat de mensch den mensch behoort te geven:
Hoe niemand is geschikt om voor zich zelf te leven,
Maar ook voor anderen: hoe 's naasten droefenis
Hem gaan moet aan het hart: hoe 't weldoen godlijk is:
Hoe haat te voeden, zucht naar wrake te waardeeren [2]

(1758): [1] Dan naar de wet en leer te wandlen van. [2] In plaats van dezen en de 35 volgende regels, leest men in de uitgave van 1758:

En eens d'onfeilbren loon zal aan 't geweten schenken,
Als andre vreugde wijkt, van 't vreugderijkst herdenken.
Hij handelde op dat pas ook grondig over de eer,
Aan Mithra toegelegd, naar Zoroastres leer:
En hoe men dat gestarnt niets godlijks toe moet wijzen,
Maar wel met diep ontzag als 't grootste wonder prijzen.
„De Godheid (zei hij) plaatste, aan 's Hemels hoogen trans,
Dat onbeseffiijk licht, als 't beeld van haren glans,
Van hare heerlijkheid, goedgunstigheid, en zegen,
Niet dan met dankbaarheid door 't menschdom te overwegen;
En schoon ze zich alom bevindt, en heerscht, en toont,
Wij zien dat ze in de zon met grooter luister woont.
Wij groeten dit gestarnte, in alle onz' plechtigheden,
Als 't in den ochtend rijst, alleen om deze reden,
En niet omdat we ons zelf, van bijgeloof niet vrij,
Vergrijpen in een lage en dwaze afgoderij,
Zorgvuldig in 't geding der waarheid te beweren;
Wij haten al hetgeen de Godheid kan onteeren,
En kampen tegen hem, wiens staag verward gemoed
De stelling zonder grond van vele Goden voedt."
„Zijt niet verstoord, o Prins! dat ik u zulks durf zeggen,
Welk een vooroordeel daar mag tegenover leggen.
't Is mij niet onbekend, hoe dat men uw geslacht
Van Bacchus tot op u recht nederkomstig acht.
Maar Bacchus was geen God, en heeft noch aan uw vaadren,
Noch u de onsterflijkheid doen vloeyen in uwe aadren,
Noch hen noch u bewaard voor slagen van het lot,
Een zoo noodzaaklijk werk, en licht voor eenen God.
Maar Bacchus was een held, die, hier te land gekomen,
Het volk door orde en wet heeft weten in te toomen,
En, toen hen 't wild gediert bevocht in ruwer eeuw,
Versloeg hij, zegerijk den tijger en den leeuw,

Verachte slaven maakt van koningen en heeren;
Hoe grootheid van gemoed, gepaard met goede zeên,
Een burger waard doet zijn den zetel te betreên.
Vervolgens sprak hij van de buitensporigheden
Waartoe het bijgeloof den mensch kan overreden:
Van 't Priesterlijk bedrog en logge onwetendheid,
Bij wien de reden zwijgt, zoo ras de baatzucht pleit;
Van waar het komt dat nu de menschen, niet ter degen
Verlicht, zoo dwaas den aard der godheid overwegen;
Hoe 't eerste menschdom meer daarvan was onderricht:
En waar de afgoderij het eerst op was gesticht;
Een onvermijdelijk gevolg van dweeperijen,
Gebroed, dat nimmer rust de waarheid te bestrijen.
Van Mithra handelde ook de wijsgeer, en wat meer
Tot kennis, of tot troost, in Zoroastres leer
Begrepen is, en hij besloot met te verhalen
Hoe Gange's vorst, door zich van goden te doen dalen
Die van het priesterdom tot goden zijn gemaakt,
Veel eer zijn glans verdooft, en zijnen roem verzaakt.
Hoe 't grooter voor hem waar' van d'oppersten der helden,
Den vader Bacchus, als een deugdrijk prins te melden
(De stichter van 't geslacht en nieuws verraden troon)
Dan van een God, den Vorst des Hemels tot een hoon.
Want Bacchus had wel eer, in Indië gekomen,
Het volk door orde en wet geweten in te toomen;
En toen hen 't wild gediert' bevocht, in ruwer eeuw,
Versloeg hij zegerijk den tijger en den leeuw,
En voerde panthers meê, terwijl zijn thyrs omvangen
Van wijngaard-ranken drilde, als hebbende in het hangen
Van het gebergt' geplant den wijnstok, en zijn vrucht
Het eerst ten sap geperst, waarvoor de droefheid vlucht.
Het snoode priesterdom wist lang daarna de vorsten,
Die hier de schepters der voornaamste volken torsten,
Van dien gewaanden God herkomstig te doen zijn,
En vleiden 't volk met dien bedriegelijken schijn.
Prins Friso, diep [1] ontroerd door 't schielijke beproeven
Dier leer', valt om den hals des wijsgeers zonder toeven.
„O, (sprak hij) 'k merkte u niet vergeefs ten eersten aan
Als wijs, verheven, groot! O, durfde ik nu bestaan
U, wijl ik alles kom rampspoedig te verliezen,
Tot mijn gezel, en raad, en trooster te verkiezen!
De God, van wien gij spreekt, gaf mij dit groot geluk,
En, eer ik u verlaat en m' uit uwe armen rukk',
Verbind uw lot aan 't mijne, en laat mijne eerste jaren
Van Zoroastres leer de vruchten wedervaren!
O, welk een toevlucht in een wederwaardig lot,
O, welk een troostelijke aanbidding van een God!
Veel meer dan eens was ik verplicht mij te verwond'ren [2]
Hoe dees de zeên bestiert, dees in de lucht kan dond'ren [3],
Hoe dees de Hel regeert, en niemand verder [4] heerscht:

En voerde Panthers mede, en droeg een thyrs, omvangen
Van wijngaardrank en blad. De wijnstok is, in 't hangen
Der bergen, 't eerst door hem geplant, en zine vrucht,
Ten smaaklijk sap geperst, waarvoor de droefheid vlucht.
Zulk een verstand en kunst, voorheenen niet geweten,
Wierd straks daarna gelijk een wonder uitgekreten,
En zijn nakomeling wierd op het zeerst gevleid,
Door 't priesterdom en 't volk, met zulk een godlijkheid.
Bedenk, wat is het grootst: van eenen held te dalen,
En zelf een held te zijn, die 't bij hem op kan halen,
Of, trotsch op een gerucht, door schranderen veracht,
Te leven ver beneên der Goden aard en macht?"

(1758): [1] De prins, op 't diepst. [2] Ik stond veel meer dan eens verbaasd en opgetogen. [3] Hoevele goden d'een den anderen gedogen. [4] En hoe geen oorlog rijst, geen twist gestadig.

Gij hebt de waarheid ons ontdekt het allereerst!
Volvoer dit groote werk; leer wijders wat kan baten:
Veins en bewimpel niets. Ik ben gereed te haten
Wat gij misprijzen zult. Ik min hetgeen gij mint.
Volhard, o Leonaat! in 't geen gij dus begint!
Hij, die de hooge leer weet van dien God te ontleden,
Kent zekerlijk den aard der vorstelijke zeden,
Naar welker kennis ik met dier[1] verlangen zucht.
Maar dat toegevendheid, voor vorsten[2] zoo geducht,
Nooit zulk een groot[3] ontwerp rampspoedig komt verstoren!
Daar is geen taal die 'k schroom tot onderwijs te hooren."
Zoo sprak hij, door de zorg der groote koningin,
Die hem had opgevoed, oprecht en rein van zin,
Gewapend tegen hen, die jonge vorsten blinden,
En in hun hoogen rang hun hoogst geluk doen vinden;
Melite gaf hem vroeg een schrik voor vleyerij.
Vorst Teuphis antwoord dus, ook van die lafheid vrij[4]:
„Grootmoedigheid, die voor geen dwaasheid is geboren,
Kan zonder aandoen nooit de stem der waarheid hooren!
O prins, het is alleen een recht verheven hart,
Waar in 't vooroordeel ras ten grond gebogen werd!
Ik ben gereed om u bij 't eeuwig licht te zweren,
Dat ik uw hoogen roem zal zoeken te vermeeren!
Een wijsgeer, wegend met de reden alles op,
Haat wat geen waarheid is in d allerhoogsten top,
En, diep doorzoekend wat is reedlijk te gelooven,
Kan niets hem 't denkbeeld, eens gevestigd, weêr ontrooven,
Ten zij haar klaarder merk van nutter waarheid is,
Voorheen niet recht ontdekt in haar gestaltenis;
Dan volgt iets beters 't goede, en hij, met wijze zinnen,
Acht zich nog grooter door zijn zwakheid te overwinnen.
Zijn roem verheft zich meer en meer, wanneer hij ziet
Dat duisternis voor licht, en waan voor kennis vliedt:
En deze oprechtigheid, die gij van mij komt vragen,
Kan geene schaduw zelf van overtreding dragen.
Ze is iets 't welk door de deugd en het geweten wordt
Bevolen, beide door de minste vlek verkort:
Die schrikken voor de stoute of snoode vleyerijen,
Die slechts tot iemands gunst zich te beraân gedijen,
In plaats van tot zijn nut. Der dwaze prinsen doel,

(1758): [1] sterk. [2] grooten. [3] rein.
[4] In plaats van deze en de volg. 23 regels, in 1758:

Die 't hart der vorsten neigt tot weelde en dwinglandij,
En voor wiens doodlijk gif, in 't vuur der eerste jaren,
Ook Teuphis zich met zorg had weten te bewaren.
De wijsgeer antwoordt hem: „'t verwondert mij niet zeer,
Dat zich uw ziel verneêrt voor zulk een hooge leer.
Grootmoedigheid, die voor geen dwaasheid is geboren,
Kan zonder aandoen nooit de stem der waarheid hooren;
En, is haar heldre glans lang overdwelmd geweest,
Die mist verdwijnt wel haast voor een verheven geest.
O dierbare erfgenaam van zoo veel groote staten!
Ik neem uw voorslag aan, en zal u nooit verlaten.
Mijn hart voelt in zich zelf een vriendschap, liefde, en zucht,
Waar voor ik geen berouw en geen verandring ducht;
Ja, ware ik door het bloed op 't nauwste aan u verbonden,
Ik voelde geenen trek, noch trouw, op vaster gronden.
Een waardige onderdaan, die zijnen vorst bemint,
Ziet huis en have en bloed, waar zich zijn vorst bevindt,
En, is de kans gekeerd, en 't noodlot fel verbolgen,
Het wettige gezag hem nochtans altijd volgen.
Wat mij belangt, die dus standvastig redeneer,
'k Heb boven dezen plicht de plichten van mijn leer,
Die mij niet toelaat iets arglistigs te bedekken,
En tot een pand van mijn oprechtheid zal verstrekken.
Gij schrikt te recht voor dier verdoolde prinsen doel,

Die, tot verdrijving van der waarheid naar gevoel,
Gestaâg rondom hen heen een zwerm van lafaards voeren,
Die door een valschen lof de ziel nog meer beroeren,
Het hart bederven, 't spoor doen missen, en 't verstand
Uitdooven tot verderf van het rampzalig[1] land.
Het past een prins, zal hij tot 's volks geluk regeeren,
Met liên van wetenschap en kennis te verkeeren,
En met hun wijze reên te wapenen zijn zin,
Of daar sluipt beuzelwerk te zaam met ondeugd in!"
Op deze wijs bericht in betre en wijzer gronden,
Verheugt de vorst zich in den schat bij[2] hem gevonden,
En naakt op 't laatst, met meer bedaardheid en met rust,
Taprobana's beminde en dier gewenschte kust.
O zangster! meld nu, wie was op den troon gezeten
Van dit gebied, om 't recht den volken toe te meten!
't Was Charsis; waardig zich daar op geplaatst te zien,
Bewust, waarom een vorst geschikt is te gebiên.
Hij was de koning saam en[3] sieraad dezer landen:
De inwoners zegenden den schepter in zijn handen.
Hij had zijn jeugd besteed in meer dan één gewest,
Alom het rijksbestuur gewikt, en, wat hem best
Naar reden scheen te zijn, verstandig aangenomen;
En overdacht hoe 't kwaad was spoedig voor te komen,
Of uit te roeyen (waar 't een langen tijd verspreid)
Door openbaar geweld, of door behendigheid[4].
Ofschoon[5] hij dapper was, hij hield zich bij zijn staten:
En grijs geworden deê[6] nog meer zijn deugden baten.
Maar, zwakheid van den mensch! waar is het wijs gedrag
Dat zich uw heerschappij geheel onttrekken mag?
Ook deze vorst moest voor uw hinderlagen buigen,
En aan de volkeren van uwe macht getuigen!
De wijze Charsis had al zijne ervarenheid
Vergeten in zijn zoon, door tederheid misleid,
En de erfgenaam van dees zoo wel bestierde rijken
Had niets bij zijn vernuft en wijsheid te gelijken.
Met nietig tijdverdrijf te[7] zorgeloos gepaaid,
Was zijne lust van 't wit der heerschappij verdraaid.
Men waande het onnut een kind met ernst te naken,
En liet gerust daarvoor de aanstaande reden waken:
Waardoor m' een jongeling[8] te voorschijn komen zag,
Die naar zijn drift en wil bestierde zijn gedrag,
In purpre, zilvre, en goude opschiksels en gewaden[9]
Behagen scheppende, als verheven rijks-sieraden!
Uit weelde ontsprong, als uit een bron, de vleyerij[10],
Waanwijsheid[11], eigenmin, en trotschheid[12], spotternij
Met andren, ongeduld, en gramschap, snel gerezen,
En als het bliksemvuur voor d' onderdaan te vreezen.
Pandion, vorst wiens macht tot den Namadus schiet
In 't west, en oosfwaarts aan 't Mesolische gebied,
Had eene rijks-prinses aan hem ten echt gegeven,
Te recht verordend om[13] met Cosroës te leven!

[1] Verwarren tot den rang en ondergang van 't. [2] door. [3] en de. [4] In 1758:

Vergevende even licht door edelheid van aard,
Als andre koningen de handen slaan aan 't zwaard.

[5] Hoewel. [6] deed. [7] Met beuzelwerk te lang en. [8] men eenen prins. [9] In plaats van deze en de beide volgende regels, in 1758:

Vervreemd van 't eenig schoon, van ware rijkssieraden,
Verzot op gouden, purpre opschiksels en gewaden:
Verslijtende eenen tijd in ijdle bezigheid
Die nooit teruggekeert, die de ouderdom beschreit,
En hoorende naar 't geen verwijfde jongelieden,
Met hersenlooze taal, hem wisten aan te bieden.

[10] hoovaardij [11] De pronklust. [12] waanwijsheid. [13] Volmaaktelijk geschikt.

In 't eerst alom vermaard door vleyers, die het hof
Weet op te kweeken tot een [1] onverdienden lof,
Maar haast gekend. Zij was [2] nog minder te beminnen
Dan Cosroës, en eens gestoord niet te ver[3]winnen;
Wraakzuchtig, trotsch, tot geen goedhartigheid bekwaam,
Hoovaardig op [4] geboorte en koninklijken naam;
Zoo was Pasiphaë: bezet met [5] looze vrouwen,
Aan wie ze op 't [6] onbedachtst verleende haar betrouwen.
De grijze koning zag zijn roekloosheid te laat,
En, zuchtende, begon te strijden tegen 't kwaad,
Maar ijverde ijdelijk in 't geen hij mocht beginnen;
Te ver was 't onheil reeds om 't schielijk te overwinnen.
Hij sprak prins Cosroës [7] gestaäg beweeglijk aan,
En zeide: „O, hoe vernoegd zoude ik ten afgrond gaan,
Indien ik aan mijn volk mocht eenen vader geven,
Gelijk ik altijd heb getracht voor hen te leven!
O Cosroës! waarom moet ik u met een zucht
Verkondigen hetgeen ik voor uw noodlot ducht!
Want weet, dat Jupiter, door 't schenken van 't vermogen,
Den stervling niet aanschouwt met meer geduldende [8] oogen.
Hij leent ons slechts den staf tot welzijn van den staat;
Maar geeft hij dubbele eer, hij dubbelt ook het kwaad!
O, spot niet met zijn gunst, door ze enkel te begeeren
Tot weelde, en ijdle pracht [9], beletsels in 't regeeren! [10]
Nog is het tijd: Zoek hulp bij lieden wier gedrag
Ik dikwijls op de proef standvastig pralen zag,
En die, dees heerschappij gewoon met lof te stieren,
De pronkgewaden zijn waarmeê men zich moet sieren.
Vlucht vreemdelingen, vlucht de slaven, dien 't gewin
Alleen doet handelen en spreken naar uw zin;
En wier bedorven hart noch weet noch kan ontdekken,
Wat tot uw waar geluk en 's volks belang mag strekken!
Het is een koning, die zijne oude doling ziet,
Haat, en bekent, en door een wijzen raad ontvliedt;
En die ze hem ontleên, en raden te verbannen,
Nut zoekende eer dan gunst, zijn koninklijke mannen!
Voornamelijk doof uit, mijn zoon! dat gramschapsvuur,
Zelfs voor uw besten vriend ondraaglijk op den duur.
Die goed is, is ook groot, verheven, roem behalend,
Der goden vriend en lust, en altijd zegepralend!
Nooit zag men eenen vorst in 't hoogst geluk, zoo hij
Weldadigheid niet kroonde, en plaatste naast zijn zij!"
Maar de oude vorst verkreeg slechts woorden op zijn reden,
En Cosroës volhardde in zijn verwijtde zeden:
Waarom hij des te meer gaf aan den onderdaan
Al wat hij tot zijn nut en welzijn kon beraân [11],
En liet den laatsten loop der afgesloofde dagen
Geheel den zwaren last der rijksbesturing dragen,
Opdat hij, door te vroege afzondring van den troon,
Geen hersenloos gedrag mocht hooren van zijn zoon [12].
Maar hoe regeerders ooit der menschen voorspoed zochten,
Daar schuilden in hun land nog altijd wangedrochten,
Bij wien geen grijsheid baat, noch sieraad, die gevest

[1] Voedt in een ruimen schoot, tot. [2] Ja, zelfs. [3] weêr te. [4] Verwaand op haar. [5] omringd van. [6] Wien ze op het. [7] Den jongeling. [8] geduldige. [9] zwier. [10] Tusschen deze en den volgenden regel nog:

Rampspoedig, die zijn hart verslaaft aan de overdaad!
De wijsheid woont bij geen opschiksel, geen gewaad.
Hij, die de onnutte pracht zijn tijd en lust durft schenken,
Roeme op geen hoogen geest, noch edle wijs van denken.

[11] Dus wees hij van de hand het denkbeeld, om zijn zoon
Nog bij zijn leven zelfs te plaatsen op den troon;

[12] Verbetrende ieder feil door 't heilzaamst raadsbesluit
En levrende ieder uur een nieuwe weldaad uit.

En langen tijd gegrond is op 't gemeenebest;
Die wettige overheid op losse hoop weêrstreven,
Om zelf, ofschoon met bloed bevlekt, in macht [1] te leven.
Vorst Charsis had weleer Torymbas het bestier
Van Sandocandië gegeven, maar hij, hier
Geplaatst, bevond het zoo bevallig te regeeren,
Dat hij bestond het volk tot zijn belang te keeren:
En toen de koning van 't misbruiken van den staf [2]
Bericht ontving, en 't kwaad won smoren door de straf,
Zag m' onverwacht hem reeds een heir te velde voeren,
En met het oorlogsvuur het gansche rijk beroeren.
De vorst toog op hem af, en door zijn dapperheid
Versloeg den snooden hoop, verlaten van 't beleid
Des veldheers; die, geraakt in 's overwinnaars handen,
Gekluisterd wierd in zware en welverdiende banden.
Hij, kennend Charsis aard, beweegde al wat hij kon,
Tot hij, hoe schuldig ook, naar wensch vergifnis won:
Maar verre van oprecht nu zijn verlosser te eeren,
Begon hij weêr op nieuw den rijksstaf te begeeren;
Stelde alle list, die hem kon baten, in het werk,
Om zich bedektelijk weer tot zijn doelwit sterk
Te maken, en den prins, die hem grootmoedig 't leven
Geschonken had, trouwloos en gruwlijk te doen sneven.
Zelf, uiterlijk geraakt door 't koninklijk gedrag,
Bewoonde hij het woud, en sprak met diep ontzag;
Maar 't heilloos oproer-zaad, dat nimmermeer kan rusten,
Rees veel geduchter op aan de eens ontroerde kusten.
Zijn zeven zonen deên, nu wetend wie hen best
Genegen was, op nieuw, verborgen in 't gewest,
De Sandocanders van den heiligsten der plichten
Afdolen; en, om 't wit op vaster grond te stichten,
En d' aanslag niet verstoord te zien, gelijk voorheen,
Wist hij Pasiphaë, van d' andre zij der zeên,
Twee dienaars, toegedaan aan zijn verraad, te zenden,
Bekwaam om 't staal naar 't bloed der koningen te wenden.
De jonge rijks-prinses werd door hun geest gevleid;
Zeer weinig afgerecht, om in uitwendigheid
En een onnutten zwier hunne ondeugd te doorgronden,
Schoon reeds veel meer dan eens door andren ondervonden.
Zij zagen hier een stuk hen waardig te begaan,
En werkten listiglijk om diep in gunst te staan.
Prins Cosroës, verrukt door hun hoedanigheden,
Die ze onophoudelijk tot zijn vermaak besteedden,
Hield niets voor hen geheim. Door welk een loos gedrag

[1] in hunne plaats en hoog gezag. [2] In plaats van deze en de volgende 50 regels in 1758:

't Gemeen, dat hersenloos voor 't uiterlijke bukt,
En geen gevolgen ziet, wierd met der haast verrukt
Door 't goud dat hij verspilde, en door zijn zeven zonen,
Alle in hun levensbloei, naast zijne zij te toonen.
Dewijl hij niettemin een zoo beminden vorst,
Met openbaren krijg, straks niet bevechten dorst,
Besloot hij, bij 't geweld van stil verworven troepen
En omgekochte volk, 't verraad te hulp te roepen.
Men sleept in woud en hol, bij nacht, in allerijl,
En helm, en schild, en zwaard, en spies, en boog en pijl;
En had, in ieder huis der eerste hovelingen,
Een die van d' aanslag was geweten in te dringen.
In 't koninklijk paleis was zelfs een vloekverwant,
Dien niemand ooit verdacht, in eere en hoogen stand.
De toeleg was, den brand in hof en stad te steken,
Wanneer in duisternis elk waar ter rust geweken;
En, in de ontsteltenis, vorst Charsis en zijn zoon,
Door openbaar geweld, te stooten van den troon;
En, moest het zijn, om, door hun leven niet te sparen,
De onlusten te doen vliên, die nog te vreezen waren.

Torymbas zich voor alle ontdekking veilig zag;
Want had men aan het hof zijn aanslag waargenomen,
Vroegtijdig was hem daar de maar van toegekomen.
Hij wist, door 't middel van dees twee vertrouwden, 't geen
Daar omging in 't paleis en de afgelegen steên.
De booswicht had ook volk geworven in de vesten,
En door het goud een troep gekregen t' zijnen besten
Die, na den eersten wenk, gewapend snellen zou
Tot dompling van het rijk in doodelijken rouw.
De toeleg was, den brand in hof en stad te steken,
Wanneer in stillen nacht elk waar ter rust geweken.
Aan Charsis was zoo wel als Cosroës den dood
Gezworen, en alleen Pasiphaë genoot
Hun aandacht; geensins door den bloeddorst in te toomen,
Maar om Paudions wraak door haar behoud te ontkomen.
De zetel van 't gebied, de stad Magramme [1], zag
Van 't wettige bestuur reeds d' allerlaatsten dag;
Daar waren in haar schoot zes van 's verraders zonen
Geslopen, om zich niet dan met het zwaard te toonen.
De zevende verborg zich met des vaders [2] macht
In 't dik gebergt, rondom de Hoofdstad t'zaam [3] gebracht.
Zij wachtten daar de vlam, die, hemel [4] hoog gerezen,
Dien zelven nacht het sein zou van den aanval wezen.
Uit was 't met Charsis rijk en leven, was er niet
Hetzelfde in Gangaris op 't vreeselijkst geschied [5].
Prins Friso was [6] aan land getreên met al [7] de helden,
Die met hem vluchteden uit [8] vaderlandsche velden.
Vooraf ging met hun gids de dappre Diocaar,
Een krijgsman stil te moede in 't hevigste gevaar,
Grootmoedig en oprecht [9]: misprijzende te vechten,
Zoo ras men door den vreê de zaken kon beslechten;
Maar, moest het zijn, en kon men geen geweld ontgaan,
Hij was in moed en kracht door niemand te weêrstaan.
't Gebleek [10] welhaast. Daar [11] kwam op 't onverwachtst ontmoeten
Gewapend volk, niet met [12] bescheidenheid te groeten.
Het voerde met zich voort een, die gebonden 't zwaard
Te duchten had, en nauw wierd in den hoop bewaard,
Maar 's konings mannen ziende, aanstonds kwam [13] hulp te bidden,
En riep met groot geweld dees woorden uit hun midden:
„O dappre mannen! zijt gij niet van het verwoed
En gruwlijk eedgespan, om 't koninklijke bloed
Te storten, staat mij bij! 'k zal u 't verraad verklaren,
Tot heil van mijnen vorst, en straf van dees barbaren!"
Hij roept zijn krachten t'zaam, en rukt, terwijl hij spreekt [14],
Met zulk een heldenmoed, dat hij zijn banden breekt [15].
Fluks rent hij [16] naar den Prins, en eischt beschermd te wezen,
En toont zijns konings [17] oog en vonnis niet te vreezen.
Hierop treedt Teuphis uit, en spreekt de mannen aan:
„Wat 's deze? en waarom dus met hem ter dood te gaan?
Waarom beroept hij zich op 't oordeel van zijn koning,
Als of hij nog iets had te melden tot verschooning?"
Zij spraken veel te trotsch om zonder schuld te zijn;
En gaven aan hun doen geen d' allerminsten schijn,

[1] Amajapura. [2] had reeds een talrijk deel der. [3] Zijns vaders heimelijk nabij de stad. [4] En wachtte in het gebergt de vlam, die.

[5] Geen voorzorg had dees slag en wreeden ramp gestaakt,
Had Gange's koning thans de kusten niet genaakt.

[6] En was hij niet. [7] getreden met. [8] hun. [9] Zoo groot van deugd als hart. [10] Dat bleek. [11] Hen. [12] met geen. [13] krijgsvolk ziende, straks begon om. [14] en scheurt en breekt. [15] De in haast geklonken band, terwijl hij tot hen spreekt. [16] En spoedt zich. [17] Vorst Charsis.

Maar met een streng bevel deên ze ongeveinsd beseffen,
Zoo men den vluchteling hen letten [1] mocht te treffen,
Gereed te zijn met wraak van het geschonden recht,
Tot aller ongeluk, op 't wreedst te zien beslecht.
Toen sprak de wijsgeer: „'t Is noch recht noch wetten krenken,
Wanneer men ze in den nood vooraf eischt te overdenken:
En waar men van verraad hoort melden, is geen wet
Dan onderzoek, 't geen nooit aan rijksbelangen let [2].
De schuld van dezen zal op 't allerklaarste blijken:
Wij zullen hem zijn straf wel hinderen te [3] ontwijken,
En [4] gaan ook naar den Vorst, maar schromen geen geweld,
Dewijl ons doelwit is met billijkheid verzeld."
Het hoofd van deze bend' was Zandroval, der zonen
Des booswichts de allersnoodste, en de erfgenaam der tronen,
Daar 't nakende verraad zijn hart had meê gevleid,
Tandknarsende van spijt, en vol verbolgenheid.
Hij was gewaarschuwd, dat, die hij nu [5] boschwaarts voerde,
En een des aanslags was, 't geweten reeds ontroerde,
En tegen 't naderen van het besprokene uur
Beraadslaagd had, den Vorst te melden zijn bestuur;
Fluks had hij hem geligt, gebonden, en besloten
Hem in het duister hol des Helvoogds [6] neêr te stooten.
Hij hoorde pas waarheen de Koning reisde, of 't staal
Blonk in zijn hand. Hij sprak met een verwaande taal:
„Gij ziet ons in getal vermogend te overwinnen;
Staat dan niet tegen, of een bloedbad moet beginnen:
Wat snelt gij na [7] den dood? O stervelingen, geeft
U straks gevangen, werpt de waapnen neêr, en leeft!
Of gij zult dezen ook in zijnen ramp verzellen,
En mijne mannen zijn geboden [8] u te vellen!"
Zoo sprak hij, nadrend. Fluks trekt Diocaar het zwaard [9],
En klooft hem door den kruin tot midden in den baard.
Hij valt en sterft. Toen schoot [10] men toe van alle zijden.
De zwaarden klaatren op het harnas, niet te mijden.
De vloekverwanten zien een grooter [11] tegenstand
Dan eerst [12] gedacht. Daar ploft Charondas een op 't zand,
Die, rollende in zijn bloed, de Goden vloekt in 't sterven,
En zijn beloofden [13] loon moet van 't verraden derven.
Hier treft er Ascon een met doodelijke straf,
En slaat in 't waggien hem den kop van 't lichaam af:
De romp wordt straks getrapt, verpletterd, en vergeten,
En zijn verwinnaar gaat aan andren 'tzelve [14] meten.
Een valt voor Decamus, op wiens verwoed gelaat
De dolheid na den dood nog afgeschilderd staat.
Held Galo, naast de zij van Gobrias, geeft slagen,
Die door geen vijand zijn te weren, noch te dragen:
En Ubbo wondt er drie. Zij verven met hun bloed
Den grond, die hen ontvangt, en razen gansch [15] verwoed

[1] hindren. [2] 's lands heil terugge zet. [3] Verdient hij straf, hij zal door ons die niet. [4] Wij. [5] Men had hem aangebracht, dat die hij. [6] rijk van Pluto. [7] naar.
[8] gereed om. [9] In plaats van dezen en den volg. regel, in 1758:

Zoo sprak hij, vallende aan, en met een oog vol vuur,
Door toorn en ongeduld, in dit verdrietig uur.
Hij denkt voor geen gevaar zich zelven bloot te geven,
En kent de helden niet, die hier zijn te weêrstreven;
Maar even als een valk, die met een hoen op vlucht
In 't eenzame moeras zich neêrgeeft uit de lucht,
En die, gereed in 't riet het weêrloos wild te worgen,
Zelf in de klauwen valt eens arends, daar verborgen,
Zoo treft ook Diocaar, verrassend, met zijn zwaard;
En klooft hem door de kruin tot midden in den baard.

[10] schiet. [11] grootren. [12] was. [13] bedongen. [14] 't zelfde.
[15] gansch razend en.

Maar machteloos; gedoemd ten voorbeeld te verstrekken [1].
Ook Diocaar, die 't zwaard eerst uit de scheê ging trekken,
Wanneer hij Zandroval reeds toegeloopen zag,
Verflauwde niet na dien zoo wel bestuurden slag:
Bezorgd in dezen strijd voor 's Prinsen dierbaar leven,
Was 't niemand mogelijk zijn arm te wederstreven.
Hij doodde hier en met een vreeselijken loop
Klampt hij van achtren aan den vijandlijken hoop.
Terstond keert zich de kans. De vloekverwanten vluchten,
Vergetende voor een nog zwaarder straf te duchten.
Intusschen stond de Vorst niet ledig, noch gezind
Alleen te aanschouwen. Straks wanneer 't gevecht begint,
Blaakt zijn verbolgen oog. Gelijk een leeuw, die nimmer
Zijn aard vergeten kan, maar 't [2] schittrend zwaard nog
En onversaagder maakt, besluit hij Diocaar [slimmer
Te helpen en zich ook te werpen in 't gevaar.
Hij ziet in 't oogenblik twee van de rijksverraadren [3],
Met snelle vaart en vol verwaandheid, op hem naadren,
Die, midden in den hoop d' ontdekker van 't verraad
Bemerkend naast zijn zij, door zijnen dood het kwaad
Besloten aan de straf, die volgen moest, te ontrukken,
En niet vermoedden dat hun poging zou mislukken.
De Prins verwacht hem met het opgeheven zwaard,
Niet voor hun razernij noch woesten loop vervaard:
En Teuphis, ziende dat zij dezen Vorst [4] verkiezen,
Voelt de oude dapperheid, die 't hart niet kan verliezen,
Herleven, en hij rent naar 't dichtste van 't gevecht,
Grijpt Zandrovals gevest, die 't eerst was neêrgelegd,
En snelt om zijnen Prins gewapend te onderschragen,
Die 't dreigend staal van twee moest eene wijl verdragen.
Hij hadde alreeds den een den helm dus doorgekloofd,
Dat hem het eerloos bloed vloeide uit het duizlend hoofd;
Wanneer de wijsgeer, ook voorheen gewoon te strijden,
En geen gevaar, wanneer het noodig was, te mijden,
Den ander [5] in den hals, met onweêrstaanbren slag,
Getroffen, op het zand den doodsnik geven zag.
Hij rolde zeer te onpas voor zijn gewonden makker,
Die, blind door 't rennend [6] bloed nog schermt in 't rond, en
[wakker
Zijn leven, reeds verbeurd, verweert; maar wijl hij 't al
Verdedigt, hem ontmoet, en struikelt door dees val.
Terstond treft Friso hem ten tweeden maal. Zijn oogen [7],
Verwonderd, zien een drom van spoken toegevlogen
Van 't Phlegetonsche strand. Hij vlucht; maar ijdelijk:
Voor eeuwig onderdaan van Pluto's aklig rijk!
Het was de tijd des daags, dat Charsis was gezeten
Op den elpen stoel, om 't volk 's lands wetten toe te meten.
Hier kwam in veiligheid elk treden bij den troon.
't Was, om dien grooten Prins te aanschouwen, niet van noôn
Geschenken aan te biên aan snooden, die de gunsten
Der Vorsten, tot hun baat, verkoopen; of door kunsten
Verdraayen naar hun lust hetgeen hij denken moet
Wien stem een gansch gewest met diep ontzag begroet.
Hij hoorde zelf. Hij sprak met al zijne onderdanen,
Berispend vaderlijk, of stuitend hunne tranen.
Zijn voet, door ouderdom en moeilijkheên geknakt,
Had nochtans zijnen geest in 't minste niet verzwakt:
Men droeg hem, om het volk godspraken te verkonden,
Van 't hof naar de ope [1] markt. Men hoorde duizend monden
Uitgalmen van rondom: „Leef, leef, o groote Vorst!
Zoo leeft ook ons geluk in uw doorluchte borst!"
Reeds zag men om hem heen, in steê van lijftrawanten [2],
De liefde van het volk, geschaard aan alle kanten [3],
Vermogender dan 't scherp van het vergank lijk staal [4],
Of spiesendrom, of muur van blinkend bergmetaal;
Toen Diocaar, vooraf door Friso's last gezonden,
Om aan den ouden Vorst zijne aankomst te verkonden,
Snel door de scharen dringt, den elpen stoel genaakt,
Spreekt, en door zijn verhaal elk in het binnenst raakt.
't Ontstelde volk roept straks te wapen, en, bewogen
Door 't onverwacht gevaar, heeft niets dan wraak voor
[de oogen.
Men hoort een sterk gebrom, en een vergramd geluid,
't Welk teêrheid van den Vorst, en lust tot krijg beduidt.
Bezorgd, dat 's vijands heir [5] een bloedbad aan komt rechten,
En wage met geweld den aanslag te beslechten,
Gaan, op des konings wenk, reeds gansche benden voort,
En plaatsen zich bij muur, bij wallen, en bij [6] poort;
Met wettige oorlogsmoed besluitende te sterven,
Of 't heil van land en Vorst roemruchtig te verwerven.
Intusschen nadert, met zijn helden, Stavo's zoon,
Door vreugdegalmen heen, den Taprobaanschen troon.
In schoonheid van gelaat en lijfsbevalligheden
Kon niemand in zijne eeuw met hem in 't strijdperk treden;
Waarbij de deftigheid, uit zijn verheven ziel
Herkomstig, ieders ooge uit eerbied [7] staande hiel:
En 't was onmogelijk een neiging te bedwingen,
Die zijn gezicht verwekte, en wist in 't hart te dringen
Fluks maakt men stilte, en elk ziet toe, gelijk wanneer [8]

---

[1] In pl. van deze en de volg. 9 regels, in 1758:
Ook Diocaar, bezorgd voor 's Prinsen dierbaar leven,
Bleef niet bij d' eersten slag aan Zandroval gegeven,
En met een dubble kracht, vergramd in dit gevaar,
Wordt Ubbo, naast zijn zij, dien wakkren held gewaar.
Hij maakt een open pad, met alles door te dringen,
Tot dat de muiteling zich tot de vlucht ziet dwingen.

[2] vergeet, maar dien het. [3] In pl. van deze en de volg. 7 regels, in 1758:
Hij ziet in 't oogenblik twee kloeke strijdgezellen
Van Zandroval naar hem met brandende ijver snellen,
Die, midden uit den hoop d' ontdekker van 't verraad
Bemerkend naast zijn zij, door zijnen dood het kwaad
Besloten aan de straf, die volgen moest, te ontrukken,
En weinig dachten zulk een slag te zien mislukken.
Der Gangariden Prins verwacht hen met het zwaard,
Noch voor hun razernij, noch lichaamskracht vervaard.

[4] hen den edlen jongling. [5] andren. [6] vloeyend.

[7] In pl. van deze en de volg. 3 regels, in 1758.
In 't struiklen treft de Prins hem dus ten tweedenmalen,
Dat hij zijn stoute daad op 't duurste moet betalen.
Het staal ontglipt terstond zijn zenuwlooze hand,
Terwijl de bleeke dood zijn krachten overmant,
En hem de levensvlam uitbluscht en doet verdwijnen;

Gelijk wanneer een toortse, op 't helderst aan het schijnen,
Haar glans op eenmaal derft, in 't donkerst van den nacht
In 't slijkerig moeras of diepen poel versmacht.
Zij nadren na dees zeeg de stad met hun gevangen,
Die niets dan 's konings oog hen toeschijnt te verlangen;
En wenscht om tijdiglijk te ontleden wat verraad
En vreeslijk onheil dreigt dien vader van den staat.

[1] open [2] geschaard aan alle kanten. [3] Een volk, dat hem dus minde in steê van lijftrawanten. [4] In plaats van deze en de volg. 4 regelen, in 1758:
Toen Diocaar, vooruit gezonden, hem genaakt.

[5] macht. [6] met vlijt bij muur, bij wal en. [7] eerbiedig.

[8] In plaats van deze en de volg. 17 regels, in 1758:
Gelijk een nieuw gestarnte, aan 's hemels hoogen trans,
Voor de eerste keer verspreidt zijn onbekenden glans,
En duizende oogen lokt om zijnen aard te ontdekken,
Zoo wist de jonge Vorst elks aandacht op te wekken.
Hij staroogt van zijn kant, verlangende evenzeer,
Om thans een hoofd te zien, bekroond met zooveel eer,

Daar ·en behouder komt van 's lands geluk en eer.
Hij, vol van ijver buigt zich voor des konings voeten,
En spreekt: „O groote Vorst! gelukkig u te ontmoeten
Was het altijd voor mij, versierend mijne jeugd
Door 't aanzien van uw roem, en zoo verheven deugd,
Maar nog gelukkiger verschijne ik in uw rijken
Met u van mijnen plicht te geven deze blijken!
Ik, van mijns vaders troon verdreven naar dit strand,
Gebannen, vluchteling, verblijd mij, dat de hand
Des hoogsten Gods, die mij vertoornd mijn rijk deed derven,
Door mij ten minste iets aan u wou doen verwerven!
En in 't rechtvaardig leed, dat mijnen boezem kwelt,
Voel ik een dierbre vreugd, die mij voor u verzelt!
O groote Koning! wij, verzet van uwe goedheid,
Wij naderden dees Stad, wanneer daar vol verwoedheid
Een snoode hoop, met dees ten dood gedoemd, verscheen,
Gelukkiglijk ontdekt, en niet met ramp bestreên.
Wij wenschen, dat het u niet minder mag gelukken,
De rest het zwaard der wraak ten boezem in te drukken;
En hou dees mijnen arm, in d' aan te vangen strijd,
Niet min u zelf, uw volk, en uwen troon[1] gewijd!
Hoe 't ongeluk mij nu mag wijders tegen leggen,
Ik kan tot mijnen roem aan alle volken zeggen,
Dat ik dien grooten Vorst mocht zien in mijne jeugd,
Die 't menschelijk geslacht ten voorbeeld strekt van deugd!
Ja, mooglijk zal ik daar een proef van henen dragen,
'k Zal mooglijk van uw hulp alomme kunnen wagen;
En al'e koningen der aarde, in dees mijn zaak,
Op 't allerzwaarst gehoond, verkrijgen hunne wraak!"
Toen sprak de Vorst: „Moet ik nog[2] met mijn grijze haren
En bukkende ouderdom dees dolheid[3] wedervaren,
En kan er iemand zijn, die 't op mijn leven munt,
En 't afgesloofd gezicht zijn flauwen glans misgunt?
O, waarom dan zoo ver de menschlijkheid te strekken,
Van dit onnoozel volk in mijnen ramp te trekken!
Maar Jupiter ziet nog de hulde, die 't mij doet,
Toestemmende aan, en let[4] den dollen euvelmoed.
O Dondergod! gij kunt dees gruwlen niet gedoogen,
En wentelt het verraad nu bloot voor aller oogen,
En zendt ons onverwacht, tot ons behoud gezind,
Den koninklijken zoon van mijnen ouden vrind!
Nu driewerf roepen wij[5] de Goden tot getuigen,
En zweren[6] bij den Styx: doen wij den vijand buigen,

Door heerschzucht, gierigheid, noch weelde te belezen,
En die geen feilen had dan van te goed te wezen.
Hij wordt hem, midden in de tallelooze schaar,
Gelijk aan eenen God, met diep ontzag gewaar;
En nadrend spreekt hij dus: „doorluchtigste der Vorsten,
Die van alle eeuwen af der volkren schepters torschten,
In 't midden mijner wreede en onherstelbre smart,
Verkwikt een dierbre straal van vreugde 't bloedend hart;
Want God, die mij, vertoornd, met ramp wilde overstelpen,
Schikt mijne komst alhier, om u te mogen helpen.
Hij gunt mij dat ik u behouden groeten mag,
Na 't dreigende gevaar van dees zoo zwaren dag.
O groote Koning! wij, verzet van uwe goedheid,
Wij naderden dees stad, wanneer daar, vol verwoedheid,
Een snoode hoop, met een ter dood gedoemd, verscheen,
Gelukkiglijk ontdekt, en niet met ramp bestreên.
Hun eerloos geheim zal u, door dees gevangen,
Haast blijken, en wie naar uw ramp en val verlangen.
Hij, mede in 't eerst verleid, maar wien nu 't kwaad berouwt,
Kent elk die schuldig is en weet hetgeen men brouwt.

[1] Is 't dat men strijden moet, uw volk en u. [2] Vorst Charsis: moet ik. [3] dit noodlot. [4] stuit. [5] roep ik hier. [6] zweer het.

Daar zal een honderdtal van [illegible]elen, toegerust
Ten oorlog, op zijn wenk ge[illegible]d zijn op de kust!
En wat dit rijk nog meer be[illegible], al ons vermogen
Is 't zijne! Zoude ook ooit [illegible] dapper volk gedoogen,
Dat de Overwinnaar, die hen heeft den dood[1] ontrukt,
Door een gelijk verraad vervolgd wierd en verdrukt!
Zij mogen, kunnen zij dus zij[illegible]e vlijt betalen,
Dan nimmer over hun bestrijders zegepralen!
En wordt mij 't licht ontzegd eer zulks kan zijn volbracht,
En ooit daarna den[2] eed ontheiligd of veracht,
Zoo geef, o Hemel! ge[illegible] aan alle stervelingen
Getuigenis, hoe gij kunt wreken alle dingen;
Werp dezen troon omver en geef hem aan een Vorst,
Die hem zoo zegerijk voor mij beschermen dorst,
'T Zij nu, 't zij lang hier na! Moet hij daarom nog zwerven,
En ver van zijn gebied een ander lot verwerven,
Geef aan het nageslacht, dat gij hem schenken zult,
Den schepter, dien gij nog in mijne handen duldt!"
Hij sloot, en gaf bevel om alles klaar te maken,
Om, als het eerste licht des daagraads kwam genaken[3],
Magramme's jeugd ten krijg te voeren, en 't verraad
Te dempen, eer het zich stelde in geduchter staat.
De stad was groot, het volk begeerig om te strijden,
De vijand thans ontzet. Terstond met zielsverblijden
Schiet elk het harnas aan, en vat het blinkend zwaard.
Men ziet in ieder straat reeds krijgsvolk nieuw geschaard:
En de oude Koning[4], door de eerst aangekomen[5] helden
Omringd, in plaats van[6] die te voren hem verzelden,
Gedragen naar 't paleis, sleept oorlogswoede meê;
En op hetzelfde[7] pad, daar hij de stille vreê
Nog even had ontmoet, verschijnt nu voor zijne oogen
Een nieuws[8] gewapend volk, in orde heengetogen,
Vervullende de lucht met fellen oorlogskreet,
Rechtvaardiglijk tot wraak en tot verderf gereed.

TWEEDE BOEK.

INHOUD.

Charsis, die Teuphis wel meer had gezien, maar die hem, door langheid van tijd en een valsch gerucht van zijnen dood, niet wederom zich konde te binnen brengen, verzoekt hem te verhalen zoowel wie hij is, als om wat reden de jonge Vorst Friso uit zoo groote en machtige rijken heeft moeten vluchten; hetwelk de wijsgeer omstandiglijk doet.

Het blinkende oog des daags, tot vreugd van andre stre-
Was achter het gebergt van Galibi geweken: [ken,
Toen Charsis 't achtbaar, stil, en vorstelijk gelaat[9]

---

[1] dat hij, die hen aan zulk een onheil heeft. [2] dees. [3] In plaats van deze en beide volg. regels, in 1758:

En voor dat zelfs het licht des daagraads zou genaken,
Amajapures jeugd te scharen in het veld,
Tot demping van 't verraad, eer 't uitbrak met geweld.

[4] Vorst, omringd. [5] eerstgekomen. [6] In plaats des grijzaards. [7] zelve. [8] nieuw. [9] In plaats van deze en de volg. 7 regels, in 1758:

Toen Charsis, voor zoo groot een onheil nu behoed,
Der Gangariden Vorst dees woorden hooren doet:
„Ik ben u thans verplicht mijn schepter en mijn leven;
Geen dank kan ooit zoo groot een dienst te boven streven;
Maar 't is u, waarde Prins, bekend gelijk aan mij,
Wat onverwacht gevaar nog dreigt mijn heerschappij;

Des wijsgeers, onder het ontdekken van 't verraad
Gemerkt, verwonderlijk herdacht, en zulke trekken
Wel had voorheen gezien, maar vruchtloos zocht te ontdek-
Derhalve, toen hij zich met hem alleen bevond, [ken.
Begeert hij het bericht te hooren uit zijn mond,
En wie hij ware, en hoe zoo groote koninkrijken
Gedwongen waren voor verraders te bezwijken.

En hoe wij 't muitziek volk eerst moeten overwinnen,
Eer dat we een andren krijg zijn machtig te beginnen.
Ontvang nu de eerste proef der vriendschap, die gij wacht,
En neem op u 't gebied van al mijne oorlogsmacht.
Gij ziet hoe 't ijvrig volk is bezig toe te snellen,
En vlijt noch arbeid spaart, om zich in staat te stellen;
Maar hoe 'k uw bijzijn acht, de tijd is dierbaar, kort,
En vergt een alziend oog, eer alles vaardig wordt.
Ga, plaats u, wakkre Prins, aan 't hoofd van mijne helden
En ruk het heir te zaam in de omgelegen velden,
Opdat men 's ochtends vroeg, van alles wel voorzien,
Vermogende mag zijn alomme 't hoofd te biên,
Ja, 't Sandocandisch land, met zijn verholen hoeken,
Daar 't kwaad zijn wortels heeft, manmoedig op te zoeken.
'k Betrouw op u; 'k betrouw op 't oud en edel bloed,
Dat u het leven gaf, en niet dan helden voedt.
Sla middlerwijl niet af, dat, daar mijn hooge jaren,
Mij dwingen het bestuur des krijgs te laten varen,
Dees wijsgeer, dien ik u verheugd verzellen zag,
En dien ik reeds waardeer, bij mij vertoeven mag.
Wanneer bij 't morgenlicht de naast gelegen duinen
Weêrgalmen van 't geluid der schelle krijgsbazuinen,
Weêrhoude ik hem niet meer, om met u veldwaarts aan
Te trekken. en u met zijn wijsheid bij te staan."
Zoo spreekt hij. Friso, door 't aanhooren van dees reden,
Vergeet bijna 't gevoel van zijn weêrwaardigheden,
En antwoordt hem terstond: „o groote Prins, de faam,
Die zooveel andren vleit, doet recht aan uwen naam,
En zal u, hoe ze mag van uw volmaaktheên roemen,
Niet grooter dan gij zijt aan 's werelds volken noemen!
Door wat gedrag heb ik van 's Hemels gunst verdiend
Zulk een bescherremheer en onwaardeerbren vriend!
O, kan ik thans voor u de zege niet behalen,
Ten minsten ziet gij mij niet weêr in deze zalen,
En Sandocandië, tot mijnen ramp of loon,
Voedt thans mijn lijkcypres of trotsche lauwerkroon!
Maar 'k snel waar mij de tijd en plichten nu verbinden,
En laat u met vermaak de waardste mijner vrinden."
Zoo sprekend treedt hij heen en wordt, met zijnen stoet,
In 't reeds bedekte veld, als opperhoofd begroet,
En doet het nieuwe heir in orde en rijen scharen,
En mond- en krijgsbehoefte alom te zamen garen.
Hier bant de nood den twist. Elk arbeidt met vermaak,
En ziet de uitrusting aan, als voor zijne eigen zaak,
En 't blind gehoorzaam zijn, in 't geen wordt voorgeschreven,
Als 't middel, om met vrucht den vijand te weerstreven.
Vorst Charsis onderwijl, door weetlust aangedaan,
Spreekt Teuphis, thans bij hem alleen, dus vriendlijk aan:
„Doorluchte vreemdeling! 'k heb voortijds uwe trekken,
Zoo 'k meen, aanschouwd, maar zoek u vruchteloos te ontdek-
Uw stilheid van gemoed, uw vorstelijk gelaat, [ken.
Verkonden, dat gij zijt van een verheven staat,
Of dat, van jongs af aan, eene eedle wijs van denken,
En de oefening der deugd, u zulk een houding schenken.
Gij zijt in dit paleis niet slechts in veiligheid,
Maar meester van hetgene uw hart en oogen vleit;
En weet misschien wat eere en achting ik doe geven
Aan mannen, in een kunst of wetenschap bedreven.
Gun mijn nieuwsgierigheid een zekerder bericht:
Waar heb ik u gezien, en in wat tijdgewricht?
Wees niet gestoord, dat ik zulks machtloos ben te ontleden,
Die zooveel menschen heb aanschouwd en zooveel steden."
Haast[1] hoorde hij, hoe dat die Teuphis hier verscheen
Zeer jong door hem gezien[2], en langen tijd geleên
In Gangaris gekend[3], en niet beroofd van 't leven,
Gelijk een valsche maar te kennen had gegeven:
En hoe de wijsgeer, bij den Prins nog onbekend,
Hem met vertrouwen had naar dezen troon gewend.
Toen sprak hij: „'t Zal gewis[4] niet aan mijn wil ontbreken
Om Stavo's ongeluk op 't allerstrengst te wreken!
Maar weiger niet, terwijl zich elk ten strijd verkloekt,
Te melden om wat reên gij[5] heil in 't vluchten zoekt:
Waarom ge uw vaderland dus hooploos hebt verlaten,
En nergens toevlucht vondt in zoo veel groote staten.
Verhaal bijzonderlijk wat ramp u heeft bestreên,
En hoe ge ontkwaamt. Men hoort, van d' andre zij der zeên,
De zaken zelden dan uit onberichte monden,
En met veel duisternis of veinzerij bewonden."
Toen sprak vorst Teuphis dus[6]: „De vreugd van u te zien,
Zal aan de erinnering der smart verzachting biên;
Want hoe de luister van mijn bloed moest nederdalen,
Staat mij ter dezer uur, o Koning! te verhalen:
Vorst Adel, na zijn dood, liet zijne heerschappij
Aan mijnen broeder: hoop, en anders niets, aan mij.
Prins Stavo, dien[7] de wet der volken het vermogen
Toekende, was wel zeer zorgvuldig[8] opgetogen;
Maar wakkerheid van geest ontbrak hem, en hij zocht
Te ontgaan wat arbeid kostte en werk vereischen mocht;
Zelf niet wel wetende te vesten zijne lusten,
Gereed, zoo ras de kroon en schepter bij hem rustten,
't Gezag in vreemde hand te laten, en verschrikt
Voor de eindelooze zorg, die de Oppermacht beschikt;
Niet machtig[9] ieder zaak met onderscheid te keuren,
Waardoor een vorst vermag zich boven 't volk te beuren.
De grooten, voor 't gevolg beducht, besloten mij,
Ten nutte van 't gemeen, te stellen naast zijn zij.
Zij merkten, dat ik mij niet gansch afkeerig toonde
Van arbeid, en geen moeite om mijn vermaak[10] verschoonde:
Derhalve, schoon ik jong en onervaren was,
Kwam mijne leerzaamheid èn hen èn mij te pas.
Maar om dees teêre zaak voorzichtig te beginnen,
Vóór dat een gunsteling zich vestede in zijn zinnen,
Sprak Segon, aan hun hoofd, den jongen koning aan,
En deed hem, met beleid en wijze reên, verstaan:
Hoe zwaar het is, alleen den last des rijks te dragen,
Hoe loflijk, zich te doen in 't heerschen onderschragen.
Een koning (zei hij), die zijns volks geluk betracht,
Moet door te groote vlijt geen slaaf zijn van de macht:
Het uiterste is zoowel aan dezen kant te mijden,
Als zich geheel en al van voorzorg te bevrijden.
Het is een wijze zaak, bedaard te kiezen één
Of meer, die, pralend met de liefde van 't gemeen,
Den koninklijken glans ten hemel op doen[11] rijzen,
En 't ware doelwit van de rijksbestiering wijzen.
Geef dan, o Vorst! den last van 't minder landsbewind
Een ander[12], 't wichtigst worde alleen door u bezind,
Nog zwaar genoeg om u het diepst gepeins te geven,
En staâg in werkzaamheid en arbeid te doen leven!
Voorts meldde hij, dat ik, zoo nauw aan hem verknocht,
Eer dan een ander moest daartoe zijn aangezocht[13]:
Dat zijn belang het mijne in allen deel zou wezen,
En hij, noch d'onderdaan, iets had van mij te vreezen.
Den vorst, die Segon achtte, en teêrheid had voor mij,

[1] straks. [2] gekend. [3] gezien. [4] weêr: „het zal. [5] ge uw. [6] Daarop vangt Teuphis aan. [7] wien. [8] niet zorgloozlijk. [9] Ja, machtloos. [10] noch mij zelf van moeite en ernst. [11] Doen tot den Hemel. [12] Aan andren. [13] uitgezocht.

Geviel terstond die raad. Hij gaf een heerschappij
Veel uitgestrekter, dan hem Segon had doen hooren,
In mijne hand, om min zijn rust te zien verstoren.
Gelukkig voelde ik in het eerste mijner jeugd [1]
Een zekre zucht tot roem, die, dochter van de deugd,
Zeer zelden van de vrucht der heerschzucht wordt gescheiden,
Die zich elks vloeken troost om macht ver uit te breiden.
Mij kwam de min, daar 't volk regeerders meê beloond,
Als 't hoogste voor waarmeê de Hemel hen bekroont,
Niet dan door wijze zorg en groote daân te krijgen,
En door geval noch macht van menschen te doen zwijgen.
Zoo redekavelend dacht ik, in 't nieuw gezag,
Wel toe te zien om geen berispenswaard gedrag
Te aanvaarden, en ik koos een raad der oudste grooten,
Die dagelijks met mij het rijksbelang besloten.
Eene onbepaalde macht, die niet dan wil waardeert,
Keurde ik ten vollen af voor een die 't volk regeert.
Zij scheen mij voor den mensch, dien duizend driften storen
In 't heilzaamste oogmerk zelf, onmogelijk geboren,
En niet dan een misbruik, dat m' in de wereld zag
Gekweekt door boosheid, list, gevest door wreed gedrag.
Mijn arbeid gaf mij haast van alles ondervinding.
Ik ijverde om geen zaak te aanschouwen met verblinding,
Mijn vlijt drong mij door al de zwarigheden heen,
Tot eindelijk dit pak mij niet meer lastig scheen.
Toen liet de Koning mij den toom des rijks bevolen,
En koesterde ongeacht zijn lusten in 't verholen.
Hij schroomde mij welhaast in zijn vertrek te zien,
Opdat ik hem geen moeite of arbeid aan mocht biên;
En vlood mij dikwijls, wijl ik nooit iets wou verrichten,
Om naderhand mij niet voor hem te zien betichten,
Dan met zijn hoogen wil en oordeel te verstaan,
En rekenschap vooraf te geven van mijn daân.
Ik zag welhaast de vrucht van dit gedrag. En wetten,
Die 'k met der wijzen raad kwam daaglijks in te zetten,
Verschaften eere, ontzag en rijkdom aan 't gebied,
Meer dan er onder een der vorsten was geschied.

---

[1] In plaats van deze en de volg. 35 regels leest men in de uitgave van 1758:

Ik, door die keur gevleid, die me onwaardeerbaar scheen,
Besloot om al mijn tijd op te offren aan 't gemeen;
En, door niets onbezocht en onbeproefd te laten,
Mij teder gewaardeerd te zien bij de onderzaten.
Ik stelde Segon straks, mijn voedsterheer en vrind,
Aan 't hoofd van eenen raad in dit mijn nieuw bewind,
En bracht mijn broeder nooit besluiten onder de oogen,
Dan die men daar vooraf met ernst had overwogen.
Een ongestoord geluk bekroonde mijne vlijt,
Daar niets ons tegenviel, in stillen vredestijd.
De landbouw raakte in eer, de handel bloeide, en wetten,
Die 'k, op der wijzen raad, wist daaglijks in te zetten,
Verschaften eere, ontzag en rijkdom aan 't gebied,
Meer dan er onder een der Vorsten was geschied.
Maar geen doorluchter roem mocht immer mij gebeuren,
Dan dit gedrag door u voor goed te hooren keuren;
En niets herroep ik mij verheugder, dan den dag,
O koning! toen ik u te Gange komen zag.
Gij, reeds op 't nauwst bericht, hoe dat men, op de troonen,
Het best de proef van een volmaakt bestuur kan toonen,
Aan wien men toen reeds alle ervarenheid toeschreef,
Gij preest de omzichtigheid en d' ijver, die mij dreef.
Maar, kort nadat gij 't hof van Stavo hadt verlaten,
Begon mij de fortuin op 't onverwachtst te haten,
En rees het onweêr op, dat eens, in wreeden rouw,
Mij zelf en mijn geslacht voor altoos domplen zou.
Wie kan een hinderlaag van zoo verre uitzicht mijden,
En zulk eene ramp voorzien in zoo geruste tijden?

Maar t'zaam kwam 't onweêr op, dat al dien glans zou dooven,
Hoe ligt men 't in 't begin gekomen was te boven.
Daar was al lang voorheen aan 't hof een jongeling
Geweest, in 't eerst geheel niet aangezien, gering,
En in Mesolië van 't minste der geslachten
Afkomstig, snood en vuig [1], en vestend zijn gedachten
Op hoogen staat, bekwaam tot de allersnoodste daân,
En listig mijdende om daarvoor te boek [2] te staan.
Agrammes was zijn naam. Zijn daden zult gij hooren [3],
En hoe hij tot den val van Stavo was geboren [4].
De kunst der vleyerij bezittende in den grond,
De logen overal meêvoerende in zijn mond,
Wist hij zich in de gunst des Konings dus te dringen,
Dat, eer de zaken van mijn staatsbestelling hingen,
Die Prins hem het bewind der Prasiaten gaf,
Een uitgestrekt gebied en koninklijke staf.
Hier vierde hij den toom aan duizend dwaze daden,
En deê 't ellendig volk zijn gierigheid verzaden
Terwijl hem Gange zag aan 't koninklijke hof
Verkrijgen mijne gunst en Stavo's hoogsten lof [5].
Welhaast wierd dit geweld in de afgelegen [6] landen,
Op 't voorbeeld, nagevolgd door eerelooze handen.
De landvoogdij begon in 't uitgestrekte rijk
Een rooverij te zijn, het oorlogsvuur gelijk,
Dat, blakend, niet gebluscht kan worden dan door tranen [7]

---

[1] loos van geest. [2] En mijdende met list, om dus geboekt.
[3] O, waar hij nooit geboren! [4] Of had hem eene slang doen in de wieg versmoren!

[5] Ja, spaarde zelfs het bloed der braafste inwoners niet,
Om een gering belang of aangedaan verdriet.

[6] andre verre. [7] In plaats van deze en de volgg. 100 regels, in 1758:

Ik, door Agrammes mede, in het begin, belezen,
Vermoedde niet dat hij daar de oorzaak van zou wezen;
Maar veinsde, wie 't mocht zijn, wanneer mij dit geweld
Wierd in het algemeen en als met vrees gemeld:
En, om 't misbruikt gezag te zekerder te ontdekken,
Besloot ik zelf naar die gewesten te vertrekken.
Ik had, voor lange alreeds, 't ontwerp dier reis gevoed,
Nooit door een prins gedaan van 't koninklijke bloed:
En wenschte van nabij, met onpartijdige oogen,
Nauwkeurig van het rijk te kennen 't gansch vermogen.
Agrammes, die wel wist, wie 't zwaarst de wetten schond,
En wat van dezen tocht voor hem te schromen stond,
Spande al zijn krachten in, om mij dien af te raden,
En bood zich aan, om zelf die moeite op zich te laden;
En mat die volken uit, als dus in list doorwrocht,
Dat niemand, zonder vrees, hun land doorreizen mocht.
De zwakke Stavo zelf bestond me ook te overreden,
En had, van zijnen kant, een reeks van zwarigheden,
En wenschte, dat ik 't hof thans niet verlaten zou,
Daar 't tijdperk naderde van zijne aanstaande trouw.
Men had al lang getracht, om zulk eene uit te vinden,
Waaraan zoo groot een vorst in d' echt zich kon verbinden,
En voor een rijksprinces, aan d' oevers afgehaald
Van Acesines vloed, zich eindelijk bepaald.
Het was Melite, 't was des grooten Porus dochter,
In schoonheid, schranderheid en deugd geen uitgezochter!
En die, vergeefs door meer dan één monarch bemind,
Voor Stavo zich alleen had eindelijk bezind.
Men zocht mij dag en nacht met alle vlijt te tronen,
Om deze plechtigheid en feesten bij te wonen;
Maar ik, geheel verrukt door d' ijver, die mij dreef,
Dacht slechts om 't geen mij de eer en plicht te voren schreef;
En nu bereids verwacht in al des konings staten,
Vertrok, tot troost en hulp der lijdende onderzaten.
Niet lang na mijn vertrek verscheen, als een godin,
En met een grooten stoet, de nieuwe koningin;

En het onnoozle bloed van droevige onderdanen.
Mij kwam welhaast dit woest en sporeloos gedrag
Ter ooren, maar ik veinsde, en om 't misbruikt gezag
Te beter te doorzien, besloot ik te vertrekken
Naar de afgelegen steên, om 't door mij zelf te ontdekken.
Agrammes, schoon wel niet genoemd, op deze maar
Ontsteld, en wel te recht beseffende 't gevaar,
Zocht in 't begin dees tocht door vele zwarigheden
Te hinderen, maar niet vermogend te overreden,
Kwam mij met alle list, die mooglijk ware, aan boord,
En bood mij schatten aan, om 't kwaad te zien gesmoord.
Ik schrikte om een gedrag, de vreugd der onderzaten,
Daar elk thans op vertrouwde, op 't snoodste te verlaten,
En reisde, zuiver, met een onverwrikt besluit,
Tot vreugde van 't gemeen, de rijkstads vesten uit.
Kort na dien tijd verscheen, met groote prachtvertooning,
Een voorwerp, daar 'k mijn hoofd op vestede, om den koning
Te doen ontwaken uit zijn zorgeloos gedrag,

En wierd met teedre vreugd en ongemeen verlangen,
Als 't eêlste staatsgeschenk, van groot en klein ontvangen.
Agrammes blonk het meest, verrijkt door buit op buit
En snood verkregen goud, in pracht en luister uit.
Melite zag hem hoog door zijnen koning achten,
En wierd aldus belet zich recht voor hem te wachten.
Zij zelve hield hem ook voor een getrouwen vriend,
En gaf geveinsde deugd, wat ware alleen verdient;
Hij, schrander in den vorst den doolweg op te leiden,
Deed ieder dag een nieuw vermaak voor hem bereiden.
Hij wist, dat geen vergif op 't lichaam feller woedt,
Dan ijdle bezigheid op 't zorgeloos gemoed;
En Lethes poel kon hem niets beters doen verwerven,
Om alle waakzaamheid daarin te doen versterven.
Voorziende dat hem kort, door 't geen mijn reis belooft,
Een eislijk onweêr stond te vallen op zijn hoofd;
En dat ik, door zijn schuld en dwinglandij verbolgen,
Hem onverzoenbaar zou met al mijn haat vervolgen,
Besluit hij zich bij tijds, door list of door geweld,
In veiligheid voor zulk een ramp te zien gesteld.
Hij zelf, hij doet mij dan, door velerlei berichten,
Van wederspannigheid, ja, van verraad betichten;
En spant terstond met al de landbestuurders aan,
Die 'k afzette, en die fluks, om verder straf te ontgaan,
Nu radeloos naar 't hof en naar de rijksstad weken,
Daar van Agrammes macht reeds al de proeven bleken.
Zoo ras hij dacht, dat ik in 't Prasiatisch land
Kon zijn, stelt hij te werk de kunst van zijn verstand;
En maakt des konings hart benauwd, door alle dagen
Van mijn gewaande ontrouw en heerschzucht te gewagen:
O koning! (sprak hij) 't is zoo stil niet als gij denkt,
Uw broeder zelf gebruikt de macht, die gij hem schenkt,
Om op uw ondergang een nieuwen troon te vesten,
En wrikt der volken trouw en plicht in uw gewesten.
't Is mogelijk nog tijd, om, door een stout besluit,
Uw nadrend ongeluk en val te zien gestuit.
Ik weet, hoe min een hart vol teêrheid kan gehengen
Het droevig uiterste van eigen bloed te plengen;
Maar nood erkent geen band. Daar zijn in dit uw hof
De landbestuurders, meer dan ik op deze stof
Gevat, die, hier gevlucht uit vergelegen hoeken,
Zich tot behoud des rijks en 't uwe nog verkloeken.
Zij zullen u terstond verhalen al hetgeen
Daar omgaat, en 't ontwerp van deel tot deel ontleên;
En melden tot wat trap de tijd is te waardeeren,
En wat nu dient gedaan, om 't onheil af te keeren.
Waar' hunne ziele meê bezoedeld met verraad,
Zij waren niet, als nu, geschopt uit eere en staat!
De vorst, met angst op angst beklemd door zulke reden,
Vergunde in 't eind dien hoop om in zijn zaal te treden.

In hooger denkbeeld van het koninklijk gezag.
Men had al lang getracht om zulk eene uit te vinden,
Waaraan zoo groot een vorst in echt zich kon verbinden,
En voor een rijksprinces, van d' oevers afgehaald
Van Acesines vloed, zich eindelijk bepaald.
't Was Porus dochter, 't was Melite, harer vadren
Grootmoedigheid alleen vermogend te vergadren:
Doorluchtig van geboorte en ook van Bacchus bloed,
Maar nog doorluchtiger door gaven van 't gemoed.
De koning, in 't begin, bestond mij te overreden
Te toeven tot zoo lang dees huwlijksplechtigheden,
En vorstelijke trouw, en feest zou zijn verricht;
Maar niets behaagde mij dan 't volgen van mijn plicht.
Onwetend dat mij dit daarna tot schild zou strekken,
Besloot ik eer geluk den volken te verwekken,
Dan, in de onzekerheid der komst van die vorstin,
Op een onnut vermaak te vestigen mijn zin.
Zij was zoo ras niet in de rijksstad aangekomen,
Of wierd behendig door Agrammes ingenomen.
Na mijn vertrek veel meer dan ooit de gunsteling
Des konings, wetend wat van verren ommeging,
Dacht hij zich aan het hof zoo vasten band te maken,
Dat ik, voor hem beducht, mijn pogingen zou staken,
Of hij verschooning vond, voordat zijn dwaas gedrag,
Door dit mijn onderzoek, het wraakzwaard blinken zag.
Melite zag hem hoog door zijnen koning achten,
Waardoor ze machtloos wierd zich recht voor hem te wach-
Zij zelve hield hem ook voor een oprechten vriend, [ten;
En gaf geveinsde deugd 't geen ware alleen verdient.
Hij, schrander in den vorst ten doolweg op te leiden,
Deed ieder dag een nieuw vermaak voor hem bereiden.
Hij wist dat geen vergif op 't lichaam feller woedt
Dan ijdle bezigheid op 't zorgeloos gemoed;
En Lethe's poel kon hem niets beters doen verwerven
Om alle waakzaamheid daarin te doen versterven.
Ik ondertusschen, nog ten volle niet bewust
Van 's booswichts aard, herstelde in ieder land de rust,
Vertreden met den voet; en 's konings onderdanen
Begroetten mij rondom met dierbre vreugdetranen.
Ik stelde een nieuw bewind en zette zulken af,
Die zich tot eigenbaat bedienden van hun staf,
En, prangend het gemeen met eerelooze trekken,
Meest alle naar de stad van Gange henen weken.
Agrammes macht was reeds door 't gansche rijk bekend,
En hij zag hen met vreugd naar zijn paleis gewend,
Om zich met hunne hulp vroegtijdig te versterken,
En zijn verschooning t' zaam en mijnen val te werken.
Zoo ras hij dacht, dat ik in 't Prasiatisch land
Kon zijn, stelt hij te werk de kunst van zijn verstand.
Het koninklijke paar merkte in zijn valsche trekken
Iets, dat inwendig hem scheen droefheid te verwekken;
Een zekre dag was 't oog gezwollen, het gemoed
Kwam voor ontlast te zijn door eenen tranenvloed.
Men vroeg hem naar de reên. Toen dorst hij dus zich uiten,
Door eer noch plicht in zijn geweten meer te stuiten:
Hoe kan een onderdaan, aan zijnen vorst getrouw,
Gevaar verkondigen dan met een diepen rouw?
Hoe kan hij zonder zielsontroeringe verklaren
't Geen ik gedwongen ben, o Prins! u te openbaren?
Niet minder treft het mij, dat mijn geliefde vrind,
En tevens dien gij zelf zoo tederlijk bemint,
Beschuldigingen moet in mijnen mond verwekken,
En u verplichten om het wraakzwaard uit te trekken.
O Koning! 't is in 't rijk zoo stil niet als gij denkt:
Uw broeder zelf gebruikt de macht, die gij hem schenkt,
Om op uw ondergang een nieuwen troon te vesten,

En wrikt der volken trouw en plicht in uw gewesten.
Nu schijne 't u niet vreemd, dat Teuphis u verliet
Om, onder 't huwlijksfeest, te zwerven door 't gebied:
Men sta niet meer verzet, hoe dees vermaaklijkheden
't Heerschzuchtige gemoed niet konden overreden.
't Verraad was al bestemd, geen uitstel kon er zijn:
Pas gaf men aan dien tocht den allerminsten schijn;
En hadt gij nog, o Vorst! geen brave liên gevonden,
Uw hooge luister was reeds opentlijk geschonden.
Nog smeult het door hun zorg. Daar zijn in dit uw hof
De landbestuurders, meer dan ik op deze stof
Gevat, die, hier gevlucht uit vergelegen hoeken,
Zich tot behoud des rijks en 't uwe, nog verkloeken.
Waar' hunne ziele meê bezoedeld met verraad,
Zij waren niet, als nu, geschopt uit eere en staat!
Voorts deed de booswicht deze ontaarde landsverraadren,
Heet op hun eigen wraak, in 's konings bijzijn naadren.
Daar vroeg men hunnen raad [1], en, tot mijn nadeel, vond
Al ingang wat er vloeide uit hunnen valschen mond.
Zij voegden, om den vorst gewisser te verleyen,
Teêrhartigheid voor mij bij 't onbeschaamdste vleyen;
En, mijn bekwaamheid hoog verheffend, deên 't verraad
In tegenstelling zien als te eereloozer daad.
't Besluit was dat m', uit vrees dat ik verscheen met troepen,
Eerst ondernemen zou mij stil terug te roepen:
'k Wierd zonder onderzoek, vóór mijne komst, gedoemd,
En mijn verrader wierd in mijne plaats benoemd.
Thans was ik in 't gewest der verre Prasiaten,
Verwonderd over het [2] gedrag dier onderzaten.
De dwingeland gaf hen veel meer dan ééne reên
Tot oproer; maar 't benauwd en onderdrukt gemeen
Kropte al zijn klachten op, vernoegde zich met zuchten,
En scheen geschonden plicht nog meer dan ramp te duchten.
Daar was geen orde, wet, geen toevluchtplaats, geen recht,
En alles wierd naar zin [3] der machtigsten beslecht.
Ik hielp 't ellendig volk, en zond terstond bevelen [4],
Om door Agrammes dood dees wonde weêr te heelen:
Maar hij [5], reeds aan het [6] hoofd van 't hooge staatsbestel,
Wist aan mijns broeders oog te onttrekken dit bevel,
En, spottend met hetgeen ik machtloos kwam bedoelen,
Besloot dienzelfden dood aan mij te doen gevoelen.
In 't zwaarst der bezigheid van 't staven van 't bewind [7],
Verkreeg ik 't eerst bericht van Segon, mijnen vrind;
Die, schrander, iets van 't geen er omging wist te ontdekken,
En ried naar Ganges wal op 't spoedigst te vertrekken.
Maar ik vertoefde niet mijn keur te vesten. 't Hart
Was rein, zoo min door schrik als kwaad gedrag verward:
En onberispelijk volvoerde ik mijn verrichting,
Versmaadde 't onweêr, dacht met recht, dat de verplich-
Die men verschuldigd was aan mijn getrouwe daân, [ting,
Zoo snood een lastering wel zou te boven gaan.
't Scheen, buiten dat, mij zoo roemruchtig te gedenken,
Hoe 'k hier den volken rust en voorspoed mochte schenken,
Dat de ijver nog te meer ten hoogsten toppunt rees.
Al waar ons de eere noopt, daar sterft de bleeke vrees!
Maar ach! ware ik den raad van Segon nagekomen,
De waarheid was misschien nog recht van pas vernomen,
En 't had geen nadeel aan de volkeren verstrekt,
Maar eer door nieuwe gunst hun nieuw geluk verwekt!
Het vuur der eerste jeugd deed mij dit anders vinden,
En 'k had geen denkbeeld hoe men vorsten kan verblinden,
En 't broederlijke hart verleiden, wroet er een
Die goede trouw en plicht heeft met den voet getreên.
De koning, vreezend mij gewapend voor de wallen
Van Gange, elk oogenblik, te zien hem overvallen,
Deed het Mesolisch volk, ten oorlog toegerust,
Verschijnen, langzaam aangevoerd langs Gange's kust;
Waarom (hij meer en meer verbitterd door het wachten)
Mijn kans te minder werd, om weêr naar gunst te trachten.
Toen zond hij mij bericht, hoe dat Pandion 't rijk
Ontrustte met een tocht, en, in dit ongelijk
Hem aangedaan, bad hij mijn komst niet te vertragen,
Maar aan het hoofd des heirs de lauwerkroon te dragen.
Zoo wekt de vleyerij laaghartigheid en haat,
En plaatst de logen, als een kroon, op het verraad!
Schoon reeds gewaarschuwd, dacht ik niet om deze treken,
En maakte mij gereed om dit zijn leed te wreken.
Ik reisde nacht en dag [1], maar Gange's hooge wal
Zag mij niet wederom, of tevens mijnen val.
Ver dat men onderzoek geraden zoude keuren,
Mocht mij zelf 't aangezicht mijns broeders niet gebeuren.
Men dreef mij, zwaar geboeid, ten duistren kerker in,
En liet er mij ten prooi [2] van een ontroerden zin.
Ik was niet machtig zulk een wreeden ramp [3] te dragen,
Mijn jong gemoed bezweek, en borst in 't vreeslijk [4] klagen.
Ik had in 't hoog gezag mij wat te veel verblijd,
En zonder macht te zijn gaf me een ondraagbre spijt.
Ik wenschte naar den dood, dien 'k ook haast dacht te [moeten [5],
En 't sterven scheen me alleen mijn noodlot te verzoeten [6].
Na lange uitmarteling, verwijt, maar zonder baat,
Gestorte tranen, nooit behulpzaam in dien staat,
Verwon me een zachte slaap, en kwam mijne oogen sluiten,
En 't allereerst mijn smart en zielsgewroegen [7] stuiten,
Geen kerker dwingt den geest; ik zag mij, voor een tijd,
Van 't akelige hol en ketenen bevrijd.
Een Godheid, docht me, dreef mij naar de Prasiaten,
En 'k zwierf door Stavo's groote en uitgestrekte staten,
Gezwinder dan 't gediert, dat door de dunne lucht
De klauwen van een gier, tuk op verderf, ontvlucht,
En, door een fellen wind geholpen in het zweven,
Onmooglijk voor 't gezicht is achterna te streven.
'k Bevond me in Tamasis, een stad niet lang geleên
Doorreisd, daar alles mij toen wondrenswaardig scheen,
'k Had daar niet lang vertoefd, door andre vlijt gedreven,

[1] En leende hen het oor. [2] 't zacht. [3] lust. [4] In plaats van deze en den volg. regel, in 1758:

Toen borst mijn gramschap uit, en zooveel snoode treken
Besloot ik, op het zwaarst, tot ieders schrik te wreken.

[5] Mijn vijand. [6] aan 't. [7] In plaats van dezen en de volg. 35 regels, in 1758:

Terwijl ik steeds volhard, en 't uitgeputte land,
Der Prasiaten breng tot de oude rust en stand,
Doet Stavo mij 't bericht, met valsche vriendschap, geven,
Hoe dat men onverwachts in 't oorlogsveld moet streven:
Ja, hoe Pandion 't rijk al ingetogen is,
En alles overstelpt met diepe ontsteltenis.
Hij bad mij, dat ik thans, om zulk een hoon te wreken,
Geen uur meer toeven zoude in de afgelegen streken,
Maar dat ik, aan het hoofd des heirs, nu toonen woû
Mijn teederheid voor hem en dapperheid en trouw.
Wie zoude aan zulk een maar zijn vol geloof niet schenken,
En zulk een vorst van een zoo lagen pas verdenken?
Ik geef geen twijfeling, geen reden 't minst gehoor,
Hoe zeldzaam ook dit nieuws mag klinken in het oor.
Ik streel mijn ijvrig hart met eere te behalen,
Met krijgstrofeên en met aanstaande zegepralen.

[1] En reize in aller ijl. [2] de prooi. [3] slag. [4] vreeslijkst. [5] dat men mij de doodstraf toe kwam deelen. [6] smart te kunnen heelen. [7] En 't eerst de onstuimigheid van mijnen hartstocht.

Maar reizend wierd dees plaats ten volle mij beschreven :
De inwoners zijn er meest geleerde en wijze liên,
Gewoon om alles naar de reden in te zien,
En Magers, diep van geest, die met Gymnosofisten
In vriendelijk geschil om 's waarheids kennis twisten.
Zij werden mij verbeeld als sprekend van een stof,
Die 't onvergankelijk goed en 't waar geluk betrof.
Hier dreef mij nu mijn droom. Ik dacht een stem te hooren,
Die mij daar tot verblijf begeerde te bekoren.
Een aangezicht [1] scheen mij te blinken, als een straal
Der morgenzon, in eene azure wolk ten praal.
Zij [2] sprak: De ware roem, de hooge heerschappijen,
Zijn hier te zoeken; hier kan 't heerschen recht gedijen!
O Prins! ik heb een kroon en schepter grooter dan
De wereld! woon alhier, en leer hetgeen ik kan [3]!
Zij [4] zweeg, en schoot me een toe dier goddelijke stralen,
Waarbij 't geen aardsche glans vermogende is te halen,
Noch Stavo's rijkstroon, van gesteentens t' zaamgesteld,
Noch waar de weeldrigheid den hoogmoed meê verzelt.
De [5] zalige invloed kwam mij dus de ziel verrukken,
Dat, eer ik eenig woord was machtig uit te drukken,
Het vlugge licht verdween, de dierbre doling vlood,
En 'k zag op nieuws niet meer dan schaduw van den dood.
'k Was bezig dit gezicht voor goddelijk te keuren,
En vast gezind, mocht eens de vrijheid mij gebeuren,
Gehoorzaam naar die stem te leven. Tamasis
Scheen me een ontwijk voor dees mijn bittre droefenis;
Wanneer ik d' ijzren deur des kerkers op hoor maken,
En mijn doorluchten vriend, mijn Segon, zie genaken.
Ik viel hem om den hals, en, met een tranenvloed,
Ontdekte ik hem de smart van mijn benauwd gemoed.
Is 't (zeide ik) wel? of zal de dood mijn rampen enden?
Maar neen! gij zijt de man niet, dien men uit zou zenden,
Indien me iets doodelijks [6] voor mij besloten [7] had!
Toen sprak hij: Vlucht, o vlucht uit dees verwarde stad!
Wijk, want gij kunt. Verzuim geen tijd met te onderzoeken,
Hoe 't mij gelukt is u te redden uit dees hoeken!
Mijn leven hangt er aan! — 't Was midden in den nacht,
Van de eene duisternis in de andere uitgebracht,
Deê 'k hem mijn wit verstaan, snelde om 't gevaar te ont-
En kwam na lange reis in 't uiterste der rijken [9]. [wijken [8],
Welhaast bemerkte ik hoe de wijsheid hier meer stof
Tot waar genoegen gaf, dan in mijns broeders hof [10]:
Daar pracht noch purper vrede in 't hart der hovelingen,
Noch 's werelds grootheid rust vermogend was te dringen.
Hier zag ik menschen, door geen macht noch goud bekoord,
In 't midden van 't gebrek door geen gebrek verstoord,
Verachtende oogen naar de weelde en heerschzucht stieren,
En enkelijk hun geest met kennisse versieren.
't Gelukte me onbekend met allen om te gaan;
Een ouden Mager deê 'k alleen mijn lot verstaan,
En hij, van zijnen kant, wist mij een droom te ontleden,
Dien 'k in het vreeslijkst zag van mijn weêrwaardigheden.
Hij sprak: Mijn zoon, de stem en 't glansrijk aangezicht,
U, slapende in het hol des kerkers, toegericht,
Is het doorluchtigste der wezens voor de menschen
Op 't schaduwrijke rond te vinden en te wenschen:
De Waarheid! Ieder ding bezielend, maar van aard
Des lichaams ziel gelijk, met logge stof gepaard,
Geheel beneveld, eerst van trap tot trap te ontdekken,
En niet voor elk, die slechts zijn handen uit wil strekken.
Zij praalt in 't middelpunt des denkbeelds, en men laat
Haar daar, indien men niet zoo verre of verder gaat.
De valschheid woont rondom en leert, door haar te aanschou-
Haar na te bootsen en zich mede een rijk te bouwen, [wen,
Van grooter omtrek zelfs doordien haar wijder kring
Gemaklijker genaakt wordt door den stervcling.
De Waarheid nu wees u naar dees doorluchte hoeken,
En gaf er u de hoop, een groot gezag te zoeken.
Te recht, o Prins! Al wie haar dagelijks mag zien,
Leert op zijn eigen hart en driften te gebiên [1]:
De ware heerschappij, die hemelwaarts doet stijgen!
Onsterfelijke roem! niet in een hof te krijgen,
Daar m' anderen beveelt en op zich zelf niet denkt,
Aan ijdle en dwaze pracht al zijn bedoeling schenkt,
En, zwemmende in een vloed van wezenlooze schimmen,
Den goddelijken geest belet omhoog te klimmen.
De Mager leerde mij vervolgens, het verstand
Recht te gebruiken. 'k Zag welhaast een machtig land
Te voorschijn komen. 'k Zag mij zelf. Verwarde streken,
Rondom oproerig volk, te voren niet gebleken!
Ik merkte mijnen troon, en zag mij waarlijk vorst;
En wetten gingen uit, die niemand schenden dorst.
Al meer en meer bericht, door dees verheven lieden,
Verkreeg ik ware rust en zag mijn rampen vlieden.
Voorspoedig zoog ik 't beste en 't nuttigste uit hun leer,
En ging de dolingen van anderen te keer.
O (zeide ik), eisch niet meer vergankelijke schatten,
Maar een gezond begrip, om alles recht te vatten!
De kennis van zich zelf is de eenige overvloed,
De wijsheid is en blijft het allerhoogste goed!
De wetenschap is meer dan schepters te waardeeren,
En blijft onwrikbaar staan, daar troonen ommekeeren!

---

[1] Jongeling. [2] En.

[3] Daar de onbevlekte ziel zich zelf een schepter geeft
Daar 't aardsch gezag voor zwijgt, en 't lot geen macht op heeft.

[4] Hij. [5] Die. [6] men 't doodsbesluit. [7] reeds vaardig. [8] ontkomen. [9] In plaats van dezen regel, in 1758 de volgende vijf:

En vlood langs berg en dal, en week voor poel noch stroomen,
En kwam, na lange moeite en deerlijk afgemat,
In 't land daar 'k onlangs nog zoo veel vermogen had,
En daar de vreugde van mijn vrijheid te verwerven,
Mij troostte van hetgeen ik moest onschuldig derven.

[10] In pl. van dezen en de volgende zes regels, in 1758:

Tot vergenoeging gaf, dan de ijdle glans van 't hof,
Daar 't purper en het goud, van 't hart der hovelingen
De zorgen niet verbant, die 't nacht en dag bespringen.
Hier zag ik menschen, door geen macht noch goud bekoord,
In het gebrek, naar 't scheen, door geen gebrek verstoord,
Verachtende oogen op de weelde en heerschzucht stieren,
En enkel hunnen geest met kennisse versieren.

[1] In pl. van dezen en de voorgaande 17 regels, in 1758:

Hij sprak: mijn zoon, elk mensch, die 't sterflijk leven smaakt,
Heeft zijn Bescherremgeest, die voor hem zorgt en waakt,
En die, wanneer geen aardsch vermogen meer kan baten,
Hem troost en ondersteunt en nimmer zal verlaten.
Dees eedle geest heeft u, zoo diep in droefenis,
't Geheugen ingestort van 't verre Tamasis;
En wist dat daar, in plaats van knagende verdrieten,
Eene ongestoorde vrede en rust is te genieten.
Wij worden hier door haat noch wangunst wreed geplaagd,
Noch heerschzucht, die 't gemoed gelijk een gier doorknaagt;
En geeft de rijkdom ons geen nuttelooze dingen,
't Gebrek vermocht ook nooit dees vesten in te dringen.
De lust naar wetenschap en kennis is een bron
Van vreugd, die 't aardsch geluk nooit evenaren kon;
En die de ziel gestaâg, in plaats van af te matten,
Verkwikt met nieuwe spijs, versiert met nieuwe schatten.
Gij zult welhaast de vreugd dier levenswijze zien,
En leeren op uw hart en driften te gebiên.

Terwijl ik dus een waar geluk te Tamasis [1]
Geniete, en niet meer denke om 's rijks gestaltenis,
Verschijnt op 't onverwachtst, voor mijn verwonderde oogen,
Mijn trouwe Segon, voor mijn voeten neêrgebogen.
Ik stond in het begin ontsteld van hem te zien,
En dacht hem ook genoopt door tegenspoed te vliên,
Maar 'k wierd welhaast gewaar, wat reden hem deed streven
Zoo ver van Gange's wal, en wat er was bedreven.
O koninklijke Prins! (dus ving hij vrolijk aan)
Gewroken is uw hoon, uw broeder uit den waan
Gered, erkent zijn schuld, en wenscht u weêr te vinden...
Is (viel ik hem hier in), oprechtste mijner vrinden!
Agrammes dan gestraft? O neen (begint hij weêr),
En nog gelijk in gunst des konings als weleer.
Wat dan (hervat ik) kunt gij, waarde Segon, spreken,
Dat m' is bedacht geweest mijn ongelijk te wreken [2],
Of dat men voorzorg had mijne onschuld te doen zien,
En welk een nut denkt gij, dat mij nu kan geschiên,
Daar ik tevreden ben? Getrouwste van de grooten,
Die voortijds met mij de eere en last des Rijks genoten,
't Valt zwaar der wereld glans te vlieden in de jeugd,
En zich aan wetenschap te wijden en aan deugd;
Maar 't valt nog zwaarder die doorluchte zielsvriendinnen
Te derven! kan men eens oprecht haar schoonheid minnen
En smaken, het verlies daarvan is voor het hart
Een onverdraagbre ramp, een onvertroostbre smart!
Denk niet, o Segon! dat ik, uit dit zalig leven,
Gezind ben naar gezag of prinsengunst [3] te streven!
Wel anders (voegt hij mij straks toe), verheven Vorst [4]!
Zal 't, hoort gij mijn verhaal, zich dragen in uw borst.
Het Salaceensche volk is met een groot vermogen,
Oproerig, in het veld ten oorlog aangetogen,
En heeft driewerf ons heir verslagen. Gange zucht,
En uwer vadren troon is voor den val beducht!
Men wacht elk oogenblik des vijands snoode benden:
Een nare rouwkreet meldt de naderende ellenden,
De vloot, geslagen, drijft in wrakken langs de zee,
Men hoort niet dan van ramp, aanstaand verderf en wee.
Al deze slagen deên het volk te zamen loopen,
En wegens uwe deugd en onschuld de oogen open.
Het overblijfsel van het heir, met hen gepaard,
Zwoer tot des konings heil niet meer het oorlogszwaard
Te trekken, zoo men u niet aan hun hoofd kon zetten,
En elk herriep zich alle uw zachte en wijze wetten.
Toen beefde Stavo. 'k Wierd op zijn bevel gezocht,
Geraadvraagd, en gebeên te spoeden met dees tocht.
Thans is het volk gereed zich onder u te weren,
En buiten u zal 't rijk het onderst boven keeren!
Maar schoon u dit niet trof, de dankbaarheid verplicht
U mede; en hoor hoe 'k uw verlossing heb verricht.
Niet mij behoort die lof, ik volgde slechts bevelen;
De koningin deed u door mij die weldaad deelen.
Melite, schoon ze wel u niet onschuldig dacht,
Mocht nochtans uwe jeugd niet zien ter dood gebracht.
't Grootmoedig hart, geraakt door uw weêrwaardigheden,
Deed me in den duistren nacht in haar vertrekken treden.
Ik zwoer haar, dat men nooit van opstand hooren zou,
En dat ge in diepe rust aan uwen vorst getrouw
Zoudt blijven, en nam aan mij voor u borg te stellen,
Zoo ge ooit bestondt, het rijk met oproersvuur te kwellen.
Toen gaf ze mij den ring des konings in de hand,
En ik vermocht aldus te breken uwen band.
Hij sprak [1]. Ik antwoord hem, tot in de ziel bewogen:
Gij zegepraalt, mijn vriend, ik ben in uw vermogen:
'k Besluit op 't oogenblik, ik [2] sta niet wijder af,

---

[1] In pl. van deze en de volgg. 13 regels, in 1758:

Terwijl ik deze rust dus ongestoord geniet,
En 't hart niet meer vermoei met wat in 't rijk geschiedt,
Noch arbeide, om op nieuws in het bestuur te raken;
Zie 'k Segon, mijnen vriend, weêr onverwacht genaken.
Ik stond in het begin ontsteld van hem te zien,
En dacht hem ook genoopt, door tegenspoed, te vliên.
Maar hij begint aldus mijn vrees te doen verdwijnen:
Zijt niet zoo ligt geraakt, o Prins! op mijn verschijnen.
Wij beiden hebben geen nieuw onheil ondergaan;
Ik kondig u veeleer het einde daarvan aan.
Door 't volk in 't openbaar van misdrijf vrijgesproken,
Is eindelijk uw hoon op 't zegerijkst gewroken.
Uw broeder, uit den waan gered, erkent zijn schuld,
En wacht u binnen Gange in smartlijk ongeduld.
Is, waarde boezemvriend! (dus viel ik in zijn reden)
Agrammes dan gestraft voor al zijn spoorloosheden,
En trof hem 't strenge recht? O neen, (begint hij weêr)
De koning acht hem nog en mint hem als weleer.

[2] Van heeling voor mijn wonde en van mijn smaad te wreken. [3] naar de gunst van koningen. [4] In pl. van dezen en de volgg. 32 regels, in 1758:

Zijn antwoord was: „'t Kan zijn, dat dees geruste staat
De waarde van 't gezag zeer ver te boven gaat;
Maar moet een Prins, tot zulk een eeretrap verheven,
Din enkel voor zich zelf zorgloozlijk henen leven?
En, als de Hemel hem tot groote daden wenkt,
Versmaden 't hoogst, dat hij den zwakken stervling schenkt?
Aanhoor wat onweerswolk, wat reeks van ongelukken,
De gansche heerschappij thans dreigen te onderdrukken,
Het Salaceensche volk heeft, muitende, onverwacht,
Een leger op de been en in het veld gebracht;
En is, als ware dit opzetlijk zoo bestoken,
Van alles wel voorzien, in 't hart des rijks gebroken,
En heeft driewerf ons heir verslagen. Gange zucht,
En uwer vadren troon is voor den val beducht.
Men wacht elk oogenblik des vijands snoode benden;
Een nare rouwkreet meldt de naderende ellenden,
De vloot geslagen drijft, in wrakken, langs de zee,
Men hoort niet dan van ramp, aanstaand verderf en wee.
Al deze slagen deên het volk te zamen loopen,
En wegens uw gedrag en onschuld de oogen open.
Het overschot van 't heir, hierin met hen gepaard,
En evenzeer vertoornd, zwoer op het duurst, geen zwaard
Te trekken, zoo men u niet aan hun spits kon zetten,
En smaadde al andren loon, en hoorde naar geen wetten.
Toen beefde Stavo. Toen werd straks om mij gedocht,
En ik, uw oude vriend, werd ijvrig opgezocht,
En vriendelijk begroet, geraadpleegd, en gebeden,
Hetgene ik van u wist, tot 's lands behoud, te ontleden.
Ziedaar, waarom ik zulk een min verwachte reis
Met allen spoed volbracht, en wat ik van u eisch.
Thans is 't u mogelijk dit onheil af te weren.
En, zonder u, zal 't rijk het onderst boven keeren.
Maar schoon dit lot uw hart nog niet hebbe aangedaan,
Aanhoor een tweeden plicht, dien 'k niet voorbij kan gaan:
Herdenk dien naren nacht, waarin gij, reeds bezweken,
Mij zaagt in 't aklig hol des duistren kerkers breken;
Wanneer ge uw vrijheid weêr, op 't onvoorzienst, genoot,
Gedoemd, in 't ochtenduur, tot een onvliedbren dood.
Zulk eene weldaad moet u niet aan mij verbinden,
Maar heeft Melite alleen zich durven onderwinden.
Haar edle ziel, geraakt door uw weêrwaardigheên,
Deed me in 't begin des nachts in haar vertrekken treên,
En, merkend met wat list men u wist te overstelpen,
Beval me, als uit mij zelf, u van den dood te helpen,
En gaf mij 's konings ring, op wiens geducht gezicht,
Al wat bevolen wordt gehoorzaam wordt verricht.

[1] zweeg. [2] Ik neem een kort besluit en.

En neem in mijne hand den aangeboden staf.
Grootmoedig is het, schuld en misdaân [1] te vergeven!
Ook leert men hier tot 's volks geluk en nut te leven.
Blijmoedig in den dood voor 't vaderland te gaan,
Is een der zegerijkste en grootste heldendaân!
Ras meldde het gerucht mijn naam en wedervaren,
Den dienst herroepend hier gedaan vóór vele jaren [2]:
Toen greep men het [3] geweer. De Volken kwamen aan,
En 'k zag een groote schare in korten voor mij staan.
Al reizend wies 't getal, en 'k had een heir te zamen
Vol oorlogsmoed, wanneer we in 't Gangarijsche kwamen.
Daar hoorden wij, hoe Gange alreeds belegerd was,
En daaglijks wierd gedreigd te smoren in hare asch.
Wij spoedden ons te meer, en zagen van de bergen
Welhaast den rijkstroon door het trouwloos leger tergen,
De hooge torens om de wallen heen geschaard,
Met volk en wapentuig tot hun bederf bezwaard,
En witte tenten, die zich verre veldwaarts strekten,
En hen, die van [4] ons komst niet wisteden [5], bedekten.
Het ovrige des daags verbleven we in het woud [6], [schouwd,
Maar straks, wanneer de nacht wierd op het [7] rond aan-
Vertrokken wij met stilte, en de eerste morgenuren
Verkondigden ons komst aan Gange's hooge muren.
Daar rees een oorlogskreet, zoo vreeslijk, zoo verwoed,
Dat zich de gansche stad dacht, sidderend, in [8] bloed.
Gelijk een sterke troep van hongerige leeuwen
Dol [9] op een kudde valt, en woedt in 't aklig schreeuwen,
En brullende vernielt, en 't knagende ingewand,
Door fellen ramp verstoord, verzaadt op 't bloedig land:
Zoo rent [10] mijn krijgsvolk aan. Ik, aan het spits getogen,
Bij 't eerste schemerlicht [11] kreeg Sadrocot in de oogen,
Des vijands hoofd, dien 'k had mijn krachten toegelegd;
Maar hij volendede door 't vluchten dit gevecht.
Mij ziende op 't onverwachtst verzeld van zooveel benden,
Vond hij geen ander heil dan veldwaarts zich te wenden [12].
Zijn [13] ongewapend volk, pas uit den slaap gewekt,
Wierd ondertusschen wijd en zijd [14] op 't zand gestrekt,
En stortte 't [15] heilloos bloed uit de eervergetene adren,
Dewijl ik geen genâ won dulden voor verradren.
Een ordelooze vlucht kwam d'anderen te sta.
Ik zond hen 't grootste deel van mijne benden na,
En snelde naar de stad met de overige mannen.
Wij vonden daar alreeds de bleeke vrees verbannen;
De straten stonden vol van juichend volk. Elk blij,
Elk van den dood gered, begroette en noemde mij

[1] misdrijf. [2] En wat beroerten daar in 't rijk gerezen waren. [3] naar 't. [4] nog. [5] wachtteden. [6] In pl. van dezen regel, in 1758 de volgende vijf:
'k Was in den morgenstond, bij 't eerst gerezen licht,
Wanneer ik wierd gewaar dit hatelijk gezicht.
Ik ijverde te meer, om alles aan te wenden
Tot zekre wraak en straf, op zulke ontaarde benden.
Ik rustte gansch dien dag. 't Geheim bleef in het woud.
[7] over 't. [8] reeds dacht in vuur en. [9] Heet. [10] valt. [11] 't opgaan van de zon. [12] In pl. van deze en de voorgaande drie regels, in 1758:
Die 's vijands opperhoofd en eerste aanvoerder was.
Ik brand van spijt en toorn, en snel op 't zelfde pas
Naar dien verrader toe, die nauw mij heeft vernomen,
Of keert zich om, en weet mij door de vlucht te ontkomen,
En overrompeld, toont, ontbloot van allen raad,
Hoe min hij vechten durft en de oorlogskunst verstaat.
Wij zien geen orde, geen bestiering bij zijn benden,
Maar alles even woest zich door malkander wenden.
[13] En 't. [14] Wordt wijd en zijd geslacht en. [15] stort zijn.

Zijn vader, zijnen troost, zijn heil en zijn behoeder;
En met dees roep verzeld verscheen ik bij mijn broeder.
Maar het vermaak van dus met hem verzoend te zijn,
Veranderde welhaast in een nog wreeder pijn.
Helaas! waarom moet ik verplicht zijn iets te melden,
Dat Stavo voor altoos scheidt van 't getal der helden!
Hij bloosde op mijn gezicht; in plaats van opentlijk
Van zijn bekende schuld te geven eenig blijk,
En, door grootmoedig op zich zelf te zegepralen,
Thans een gegronden roem bij 't gansche volk te halen.
Een valsche schaamte gaf hem de allerwreedste spijt,
Die sterker toenam door 't inwendige verwijt [1].
Hij kon niet dulden (hoe dees zege waar te wenschen),
Dat mijne trouw hem deed verachten bij de menschen.
Hoewel [2] ik uiterlijk wierd dankbaarlijk begroet,
Ik merkte nochtans, wat daar [3] schuilde in het gemoed.
Zoo zijn de prinsen: eens door vleyerij bedorven,
Haast is de erkentenis en plicht hen afgestorven;
Laf in den tegenspoed, hovaardig in 't geluk!
Dien ze onrechtvaardig eens neêrdomplen in den druk,
Wordt de ergste vijand, hoe hij zich daarna moog toonen,
En beter is het nog [4] hen opentlijk te honen!
Heel anders was het met Melite. Zij deed recht [5]
Aan mijnen dienst. Na 'k haar had alles uitgelegd,
Vroeg zij vergiffenis, en gaf zoo veel genoegen,
Dat ik niet meer gedacht het vorig tegenzwoegen.
Thans snelde ik uit de stad met wat er overschoot
Van kielen, en ik zocht de vijandlijke vloot.
'k Had hier niet min geluk, en zuiverde de stroomen,
Daar reeds de nederlaag der landmacht was vernomen.
Maar 't is al tijd, dat ik u melde, o groote Vorst!
Door wiens geheim beleid men 't oproer smeden dorst,
En hoe de Salaceen niet vreesde om Gange's wallen,
En 't wettig rijksgezag dus woedende aan te vallen [6]:
Agrammes had al lang, door mijne afwezigheid,
Zijn eereloos gemoed met mijnen dood gevleid,
En, ziende niemand meer in staat hem te evenaren,
Besloot hij door 't verraad [7] nog hooger op te varen.
Derhalve had hij dit bestoken, en de [8] kroon
Zich toegedacht. Hij waande een [9] onbeschermden troon,
Zoo dicht genaderd, licht te dees tijd [10] te betreden,
En daartoe de eigen macht des konings te besteden.
Gestaâg werkte onder 't volk de snoode Sadrocot,
Door hem getrokken uit het allerlaagste lot,
Die, ziende zich in staat om eens een kans te wagen,
Terwijl de booswicht zich als 's konings vriend zou dragen,

[1] Gerezen uit de bron van een gegrond verwijt. [2] En schoon. [3] Ik kende hem en zag, wat. [4] Is 't somtijds. [5] In pl. van dezen en de volg. drie regels, in 1758:
Melite integendeel, die schrandre koningin,
Vroeg mij vergiffenis met een bedaarden zin;
En deed mij meer dan eens 't oprechtst berouw aanhooren,
Van dat ze mijne trouw verdacht had van te voren.
[6] In pl. van dezen en de drie voorgaande regels, in 1758:
En bracht het gansche rijk, door deze zegepraal,
Weêr in zijn eerste rust, en op zijn oud verhaal.
'k Verstond welhaast daarna, door wiens trouwlooze lagen,
Het land gedompeld wierd in zoo verwoede plagen;
En hoe dat Sadrocot, door 't heimelijk bestuur
Van 's konings gunsteling, de stoker was van 't vuur,
En 't Salaceensche volk verleidde, om zelf de wallen
Der koninklijke stad stoutmoedig aan te vallen.
[7] hoe 't mocht gaan. [8] Hem docht, het noodlot schonk hem thans van zelf een. [9] Hij vleide zich eerlang, dees. [10] Reeds tot den hoogsten trap genaderd.

Dees volkeren had in het oorlogsveld gebrocht,
Gevierd door bloodaards hier opzetlijk toe gezocht.
Agrammes, door mijn daad verwoeder dan te voren,
In plaats van zijn misdrijf, nog niet ontdekt, te smoren,
Besloot mij meer dan ooit alom te keer te gaan,
En beter overleg te kiezen in 't verraân.
De koningin, die mij moest de eenige oorzaak achten
Van 's rijks behoud, zag hem niet aan dan met verachten.
Hij merkte haast, hoe zij niet min dan ik den vorst
In zijn verkeerden zin en gunst weêrstreven dorst;
En, wijl geen ander kon zijne euveldaân ontdekken,
Besloot hij haar in eenen zelfden ramp te trekken[1].
Hij wist (waar rukt het goud een ruw gemoed niet heen?)
't Vertrek van dees vorstin[2] trouwloos te doen betreên
Door omgekochten, die, voor haar en mij genomen,
Den vorst geschonden echt door ons voor 't oog deên[3] komen.
Zijn lichtgeloovig oor erinnerde zich[4] meê,
Hoe mij de koningin weleer[5] ontkomen deê;
En d'argwaan, die rondom bewijzen vindt en reden,
Zag in ons[6] vriendschap mede een schandlijk overtreden.
Toen wierd het vonnis van den wreedsten dood geveld,
En 'k had bezweken voor des gunstelings[7] geweld,
Had overmaat van vreugd zijn doelwit niet verraden[8].
Want, eer men mij vermocht met keetnen te beladen[9],
Wierd bij[10] mijn vriend gewaar, en, schimpend, kon hij niet
Verbergen iets van 't geen er nieuwlings was geschied.
De trouwe Segon wist zich[11] van hem af te maken[12],
En kwam mij nog te pas met deze tijding naken[13].
'k Ontkwam ten tweeden keer in[14] 't ingaan van den nacht;
Maar de eerste toevluchtsplaats was nu te zeer verdacht,
'k Vlood naar een andren kant, alleen, door ruwe hoeken,
Om op de kust een kiel tot mijn behoud te zoeken.
Maar eer de gulde zon zich hief uit de Oosterzeên
Begaf mij mijne kracht: 'k viel afgemarteld heen,
En een zeer diepe slaap kwam mij verlichting bieden[15],
Tot lang nadat het licht de schaduwen deed vlieden[16].

Toen zag ik van 't gebergt den wijden oceaan
Rechtuit, en naast mijn zijde een dik geboomte staan,
Daar 't vlieten eener beek, met kronkelende stroomen,
Mij noodigde, om het heetst der middagzon te ontkomen.
Terwijl ik nederzat in diepe droefenis,
Kwam mij de vroeger tijd, en 't dierbaar Tamasis,
Weêr in den zin, en deel ten klaarste mij beseffen[1],
Hoe wel[2] de Magers 't waar geluk en vrede treffen[3].
Nog (zeide ik) leven zij met ongestoorde rust,
Terwijl ik, zonder schuld, mijn vaderlijke kust
Moet vluchten, en de dood zie voor mijne oogen blaken.
Ik, die zoo zegerijk 't paleis weêr kwam genaken!
Fluks rolde een andre smart in mijn ontstoken zin:
Ik dacht om 't nadrend lot der groote koningin,
Zoo deugdzaam, en zoo snood belasterd: thans, in 't midden
Der tranen, machteloos den koning te verbidden!
O, (dacht ik) ware ik nu bij Porus, wat vermaak,
Dien prins bericht te doen der waarheid dezer zaak!
Ten minste kon ik dan hare onschuld doen geblijken[4],
En melden, op wat wijs men handelt in dees rijken.
Lang zat ik dus verrukt[5], en wierd ook meer beducht
De kust te naderen, misschien om mijne vlucht
Bezet, en ik besloot de duisternis te wachten,
Om, onbekender, mijne ontkoming te betrachten.
Ik ried niet mis. De zon blonk in de westerzee,
Wanneer een herder, niet verzeld dan van zijn vee,
Verscheen, reeds grijs. Hij stond, en vestede zijne oogen
Op mij zeer langen tijd, en eindelijk bewogen
Door 't doodelijk gelaat, sprak hij: Gij zijt misschien
De man, dien men belet uit dit gebied te vliên.
Rampzaalge sterveling! gij zijt zoo wel beschreven,
Dat m'u niet missen kan, waar dat ge heen moogt streven[6].
Wat is toch uw misdrijf? Wat spoorde uw driften aan,
Om 's Hemels wil, of wet van[7] vorsten te versmaân?
Mij dus erkend te zien, deed mij het hart bezwijken;
Ach[8]! (zeide ik) geene schuld noch misdaad doet mij wijken
Naar dit verlaten strand. Verraad heeft mij verdrukt,
En uit den hoogsten roem in dezen staat gerukt.
O, kunt gij me een ontwijk in mijne rampen wijzen,
Gewis gij zult ze niet verstaan dan met afgrijzen!
Of zoudt gij mij, met dit uw achtbaar grijze hoofd,
Ook haten zonder reên? en mij, van hulp berooid
En in uw handen, door ounut verraad doen sneven?
Ras valt m' in boosheid, maar 't verwijt zal eeuwig[9] leven!
De grijsaard antwoord straks: De Hemel hoede mij,
Dat ik onschuldigen ooit ten verderve zij! [prijzen:
Ik leerde ook voortijds 't goede, al waar men 't vindt, te
Maar overzeesche vlucht is u niet aan te wijzen.
De kusten zijn bezet met krijgsvolk. Kies het woud!
Dit bosch is uitgestrekt, en niet zoo ras doorschouwd,
Mij wel bekend, en zoo vol dicht bewassen hoeken,
Dat m' ijdlijk zou bestaan u daarin op te[10] zoeken.
Straks treên wij dieper in, en kiezen er een oord,
Daar 't ruischen eener beek alleen de rust verstoort.
Wij bouwden er een hut, en hij, getrouw gebleven,
Ontdekte nooit daarna 't geheim van dit mijn leven.
Ik zond van tijd tot tijd hem naar mijn trouwen vrind,
Die, schoon hij niet meer ware in eenig rijksbewind,
Mij nochtans alles wat er voorviel deed ontdekken,

---

[1] In plaats van deze en de 15 voorgaande versregels, in 1753 het volgende:

Hierom zou Sadrocot, beginnend met geweld,
't Volk zijner landvoogdij doen rukken in het veld;
Terwijl Agrammes, dien ze als koning zouden groeten,
Hen weinig wederstand en werk zou doen ontmoeten.
Ook bracht die trouwelooze een leger op de been,
Van alles onvoorzien, daar alles moedloos scheen,
En door een hoofd geleid, ontbloot van moed en zinnen,
En zelfs door Sadrocot gemaklijk te overwinnen.
Melite, voor wier oog nu bleek dit nieuw verraad,
Aanschouwde hem welhaast met oogen vol van haat;
Maar hoe wij beide 't hart van Stavo mochten wekken,
Wij konden hem de gunst diens konings niet onttrekken.
Wij brachten hem alleen in 't wroegen van den schrik
Van, door ons vijandschap, zijn val elk oogenblik
Te aanschouwen, en den vorst, hoezeer hij hem mocht minnen,
Door 't vleyen eener vrouw op 't laatst te zien verwinnen.
Dus nam hij voor, om ons bij tijds te keer te gaan,
En zijn geprangde ziel van zulk een angst te ontslaan;
En, om met meerder vrucht zijn handen uit te strekken,
Ons beide in éénen ramp, door ééne list, te trekken.

[2] de koningin. [3] deên voor het ooge. [4] zijn snoode lastertong herriep den koning. [5] Hoe dat Melite mij voorheen. [6] die. [7] dit onverwacht. [8] Indien de vreugd, waarin hij zich reeds scheen te baden. [9] Hem in dit oogenblik niet roekloos had verraden. [10] Hij wierd. [11] straks. [12] raken. [13] En mij met zulk een nieuws nog tijdig te genaken. [14] bij. [15] En voelde een diepen slaap mijn geesten overmannen. [16] den nacht had weggebannen.

[1] bracht mij klaarlijk weêr te voren. [2] Al wat. [3] daar van 't waar geluk doen hooren. [4] klaar doen blijken. [5] bedeesd. [6] En kenbaar voor elks oog, waar dat ge u moogt begeven. [7] hooren wil of. [8] Och. [9] Wat bron van naberouw voor 't ovrig van uw. [10] Dat u 't nauwkeurigst oog daar vruchteloos zal.

En hij verstoutte zich eens naar mij toe te trekken.
Hij kwam in stillen nacht, en bleef den ganschen dag,
Totdat men weêr de zon in 't pekel duiken zag.
Hij deed van stonden aan mij met verwondring hooren,
Hoe dat ik overal geschat wierd voor verloren;
En een mishandeld lijk, gevonden in een woud,
Niet lang na mijne vlucht, voor mij ware aangeschouwd:
Hoe de uitvaart daarvan reeds met vele plechtigheden
Verricht ware, en hoe 't volk Agrammes daar met reden
Als de oorzaak van verdacht, en rouw bedreven had;
En hoe 'k nog burgermin ontmoetede in de stad.
Hij meldde, hoe de vorst zich meer dan ooit liet stieren
Door 't geen Agrammes wist bedrieglijk te versieren;
En hoe Melite, ofschoon haar niemand helpen kon [1],
Nochtans 't vooroordeel van de volkeren verwon.
De zwakke vorst alleen volhardde in 't kwaad vermoeden,
En niets had dees vorstin voor straffe kunnen hoeden,
Indien de vrees voor krijg die niet had wederstaan.
Want Porus, hoorend wat men voornam te begaan,
Liet dreigen, dat men fluks zijne oorlogsmacht zou voelen;
Hetgeen Agrammes zich wel wachtte te bedoelen.
Hij zwoegde om hooger wit dan buitenlandschen strijd,
Geheel om zijn verraad bezorgd in dezen tijd.
Het overig des daags versleten wij met tranen,
Terecht gestort voor zooveel waardige [2] onderdanen;
En dies te meer, omdat het nooit weêr zou geschiên [3],
Noch ons zijn toegestaan elkanderen te zien [4].
Die groote en wijze man, mijn vader en behoeder,
Wierd, omdat hij mij had gewaarschuwd voor mijn broeder,
En nooit de plichten van ons nauw verbond gestoord,
Op 's gunstelings bevel, in 't heimelijk vermoord.
Ik voelde dezen slag nog dieper dan mijn eigen, [dreigen.
En schrikte om 't geen den troon van mijn geslacht kwam
Maar eindlijk wierd ik zelf mijne eenzaamheid gewoon [5],
En de onschuld gaf mij rust, en ongeveinsder loon
Dan menschen dankbaarheid. Een vlekkeloos geweten
Kan ligt alle aardsch geluk voorbijzien, en vergeten!
'k Verwonder mij (viel hier de Taprobaansche vorst
In Teuphis reden), hoe gij nog niet vluchten dorst!
Gij hadt in mijn gebied, hadt ge u daarheen begeven,
In vrede, en veiligheid, en hoogheid kunnen leven.
Wat vorst, u kennend, had met zielsgeneugte u niet
Doen deelen in 't gezag, versierend zijn gebied!
De wijsgeer antwoordt hem: Doorluchte en groote koning!
Een onverwrikbre plicht weêrhield me in deze woning;
Want schoon ik geen geweld meer schroomde aan Ganges
Hoe ligt had ik uw rijk met oorlogsvuur ontrust! [kust,
Had ooit Agrammes mij geduld in uwe staten,
Mij, dien hij wel terecht moest om zijn doelwit haten?
Ik had de lust tot hoog gezag al overheerd,
En schrikte om iets te doen dat vrede in bloed verkeert.
Gij zijt alleen genoeg, om groote heerschappijen
Te stieren: 'k had u niet ten goede kunnen dijen,
'k Had slechts een steen geweest des aanstoots. Beter was
Het afgelegen bosch uw volkeren te pas.
Agrammes, door den dood van Segon [1] zegepralend,
En daaglijks meer en meer ontzag en [2] macht behalend,
Kon eindelijk geheel niet dulden, dat zijn vorst,
Schoon slechts in 't uiterlijk, hem nog gebieden dorst;
Derhalve dacht hij nu den laatsten kans te wagen,
En liet, uit 's konings naam, het volk ten oorlog dagen.
't Voorwendsel was, hoe dat een vorst uit Griekenland,
Die reeds veel volken had ontrust en overmand,
En zelf het oud gezag der Perzen en der Meden [3],
Door ongehoorde daân, had met den voet getreden,
Nog verder drong, en nu zeer dicht bij Porus land,
Al wat hem tegenstond, met fellen oorlogsbrand
Verwoestte. Hierom zoude een heir der onderzaten
Gezonden worden naar die nieuwgedreigde staten:
Alsmede opdat die prins, door dezen dienst, te min
Gestoord mocht wezen om den hoon der koningin.
't Mesolisch volk, vereend met dat der Salaceenen,
Zag m' op geheim bevel bij Gange 't eerst verschenen,
Verzeld van Sadrocot, daar wel verholen bij,
Doch reeds benoemd ten hoofd van hunne heerschappij.

---

[1] In plaats van dezen en den volgenden versregel, in 1758:
En hoe Melite, schoon in 't zwaarst verdriet gebracht,
Bij 't volk van geene schuld of misdrijf wierd verdacht.
De koningin, bereids gezegend met drie zonen,
Bleef stil in het paleis en zonder luister wonen,
En gaf, zoo veel men 't haar vergunde, aan de eerste jeugd
Dier prinsen al haar vlijt en 't denkbeeld aller deugd.

[2] voor ons en zoo veel. [3] en.

[4] En even of ons hart vooruit zag, in wat rouw
Een nieuwe gruweldaad ons beide wikklen zou.

[5] In plaats van deze en de 21 volgende versregels, in 1758 alleen:
En nu verscheen ook haast die vreeselijke dag,
Wiens wedergâ de zon voorheneu nimmer zag.

---

[1] mijns vriends nu. [2] En, daar hem niemand weerde, al hooger. [3] In plaats van dezen en de vv. 27 versregels, in 1758:
Die 't Perziaansch gebied alreeds had overmand,
En daar de faam een reeks van wondren van deed hooren,
In Azië volhardde al verder door te boren.
Ja, dat hij nu welhaast, met zijn geduchte macht,
Aan des Hydaspes boord door Porus wierd verwacht.
Om deze reden zoude een heir der onderzaten
Vertrekken, als tot hulp van die bedreigde staten;
En zulk een vrienschap zoude ook Porus des te min
Volharden doen in toorn, om 't lot der koningin,
Men zag 't Mesolisch volk, met dat der Salaceenen,
Zich, op geheim bevel, voor Gange 't eerst vereenen,
En 't heir, met hoop van buit en plundering gevleid,
Wierd door de plichtigsten van 't boos ontwerp geleid:
En toog, kort na hun komst, der rijksstad vesten binnen,
En wierd in rij geschaard om 't bloedbad te beginnen.
Toen heft Agrammes hoog hun schoonheid, hun getal,
En dat geen volk daarvoor in 't veld beklijven zal;
En bidt den vorst, om thans de vruchten van 't vertrouwen
En macht, aan hem gegund, en zoo benijd, te aanschouwen.
De koning, die geen leed van zulk een vriend verwacht,
Treedt onbekommerd uit voor 't spits der oorlogsmacht.
Maar wat verwondering! Hij nadert pas dees benden,
Of ziet ook Sadrocot, die niets schijnt aan te wenden
Tot zijn beveiliging, die naar geen wijken taalt,
En met den hoogsten rang voor andre hoofden praalt.
Op dat gezicht begint vorst Stavo's spijt te ontsteken,
En op Agrammes zelf ontijdig uit te breken.
Hoe (spreekt hij), stelt gij hier, tot mijnen ramp of spot,
In 't hooge krijgsbewind mijn vijand Sadrocot!
Of dringt hij zich hier in, en durft hij zich vermeten,
Dat ik zijn wanbedrijf zorgloosljk heb vergeten?
Hij gaf terzelfder tijd bevel, hem met den dood
Te straffen, eer hij week, en andermaal ontvlood;
Hij merkte mogelijk, hoewel te laat, dees lagen,
En zag het gansch verraad, en zocht nog iets te wagen;
Ten minste trok hij 't zwaard. Maar eer men recht ontdekt,
Wat de ongewone toorn in zijn gemoed verwekt,
Heeft ook Agrammes 't staal reeds uit de scheê getrokken,
En, met een hart voor zulk een gruwel onverschrokken,
Zoekt thans zijn heil bij haast, en valt hem aan met spoed.

Agrammes deê dit heir, om zich te meer te dekken,
Des morgens, vaardig op zijn wenk, de stad intrekken,
En toen 't in orde stond, ging hij den koning biên,
Om hunne ervarenheid in 't krijgsgedrag te zien.
Zoo ras die prins verscheen vernam hij voor de benden
Den boozen Sadrocot, die niets scheen aan te wenden
Tot zijn beveiliging. De vorst verwonderd, hem,
Voorheen ontvlucht, te zien, gaf met een strenge stem
Bevel, hem zijne loon en straf te doen ontmoeten.
Maar 't vloekgespan, dat hem niet meer als vorst zou groeten,
Ontwarde fluks den knoop. De koning zag 't verraad
Gewapend voor zich staan. Hij greep naar 't zwaard. Te
Agrammes had het zijne al uit de scheê getrokken, [laat!
En nu, door eerbied, dank, noch ouden plicht verschrokken,
Valt schielijk op hem aan met helschen gruwelmoed,
En treft hem in het hoofd. Het koninklijke bloed
Verft Ganges straat. Hij valt ter aarde neêr, en 't leven
Vlucht even ras. Het sein was met dien slag gegeven.
De moord begint. Daar rijst een eiselijk geluid [1]
Van het verradersrot. De wraak barst alsins uit [2].
Agrammes zelf, gelijk een tijger, dien het woeden
Uit razernij gevalt, en niet [3] om zich te voeden,
Rent dol vooraan, ontziet noch kunn', noch ouderdom [4],
Noch kindschheid, maar vernielt al wat er zich rondom
Vertoont, en trapt met vreugd in 't bloed, dat op de straten
Uit de adren vloeit van trouwe en waardige onderzaten.
Het koninklijk paleis wordt haast dien ramp [5] gewaar:
Prins Friso, d' oudste van drie zonen, Diocaar,
Mijns waarden Segons zoon, en andre jongelingen
Der grootsten van het rijk, gaan straks de stad indringen:
Maar 't overtal had daar een eind van hen gemaakt;
Toen rukten ze den prins, die thans uw troon genaakt,
Uit het gedrang, daar hij, verwoed, den dood wou wreken
Zijns vaders, en naar 't hof begeerend door te breken,
Om voor Melite's oog te sterven, staat een drom
Van spiesen daar alreê van alle kanten om.
Zij vreezen hun te klein getal te zien omringen,
En merken uit de stad de vlam ten hemel dringen;
Ze ontvluchten met den prins, in weêrwil van zijn moed,
Zij treffen 't woud dat mij voorhenen had behoed,
En heeft men ons vervolgd (wat kan men anders denken?),
De Hemel wilde ons een gelukkige uitkomst schenken [6]!

[1] 't Verraad, gelijk een vloed, barst onbelemmerd uit.
[2] De moord begint met een afschuwelijk geluid.
[3] eer dan. [4] In plaats van dezen en de drie volg. regels, in 1758:

Streeft als ontzind vooruit, en geeft geen onderdaan,
In een zoo groote stad, den tijd om te weêrstaan.
't Mesolisch volk, geschikt om Gange te bewonen,
Aanvaardt zijn nieuw bezit, met niemand te verschoonen;
En volgt zijn landgenoot, en springt hem toomloos bij,
En sticht op 't zuiverst bloed dees nieuwe heerschappij.
De Salaceen herdenkt al wat hij moest verduren,
Wanneer men hem versloeg voor Ganges hooge muren,
En wreekt zich honderdwerf. Geen onschuld komt te stâ,
Geen vrouw, geen zuigling krijgt een oogwenk van genâ,
En ziet, met bitt're smart, haar waardste panden dooden,
En vindt geen toevlucht zelf bij de outers van de Goden.

[5] Melite wordt dien ramp kort in 't paleis. [6] In plaats van deze en de veertien voorafgaande versregels, in 1758:

En ziet haar oudsten zoon, prins Friso, Diocaar,
Mijns waarden Segons zoon, met andre jongelingen
Der grootsten van het rijk, ten treurtooneele indringen.
Maar alles is daar reeds verbaasd, verstrooid, verward;
Elk overrompeld, vlucht; de schrik verbreekt het hart;
Daar zijn geen wapenen te vinden, geene handen;

Ziedaar, o koning! hoe de troon is omgekeerd,
De scepter weggerukt, de wetten overheerd,
Daar een en vijftig meer dan honderd groote [1] vorsten,
Van vader Bacchus af [2], de rijksbesturing torschten!
Ziedaar, hoe dat hij valt, die duldt, dat op den troon
De logen, als een slang, zich kronkele om zijn kroon!

DERDE BOEK.

INHOUD.

Krijg tegen Torymbas. Friso doodt hem in den veldslag. Laf hartig gedrag van Cosroës, zoon van Charsis, en zijn nijd, hoorende den lof van Friso. Samenspraak tusschen Teuphis en Friso over 't hof van Taprobana, en de levenswijze van Cosroës en Pasiphaë. Dood van Charsis.

—

Des andren daags, zoo ras, uit d' Oosterzee gegleden [3]
De dageraad het rijk des nachts kwam ingetreden,
De vlugge schaduwen, met levend rozerood

Daar is geen staal dan 't zwaard der snoode dwingelanden,
Wier overtal hen steeds al meer en nauwer prangt.
Toen rukken ze den prins, die thans uw hulp verlangt,
Uit een gedrang, daar hij zijns vaders dood wou wreken,
En hopen naar 't paleis nog met hem door te breken,
Om, tot Melites hulp, te wachten 't uiterst lot;
Maar vinden dat ook reeds omringd door Sadrocot.
De vlam, ter zelfder tijd, barst uit door alle wijken,
En alles dreigt hun klein getal te doen bezwijken.
Ze ontvluchten met den prins, in weêrwil van zijn moed,
En werpen zich in 't bosch, en treffen in hun spoed
Het eenzaam oord juist aan, daar ik, al lang te voren,
Gevreesd had, zulk een ramp nog eenmaal aan te hooren.
Ik lees dien op hun bleek en doodelijk gelaat,
En bied hun daadlijk aan mijn bijstand en mijn raad;
En zelfs om trouwelijk het noodlot, hoe verbolgen,
Van hun beminden prins, in zijne vlucht, te volgen.
Wij vinden eene kiel aan 's Ganges breeden mond,
En nemen ze in bezit en hijschen 't zeil terstond.
Maar ach, wat schouwspel treft daar onze ontroerde zinnen!
(Dit schiet mij, zonder schrik en eizing, nooit te binnen!)
Ik, die zoo lang 't gezicht van onheil heb gederfd,
Ik zie de gansche zee met menschenbloed geverfd,
En ieder oogenblik 't getal der lijken groeyen,
Die de opgezwollen stroom de rijksstad uit doet vloeyen.
O gruwel der natuur! wij wenden allen 't oog
Door overmaat van smart, en elk smeekt van omhoog,
Dat onder dit getal geen vader, zuster, broeder,
Noch echtgenoote zij, noch teêrbeminde moeder;
Als ware een zweem van troost in deze onzekerheid,
Die, midden in een vloed van tranen, 't hart nog vleit,
Tot dat de nare nacht, gerezen aan de kimmen,
Dit eislijk moordtooneel bedekt met zijne schimmen.

[1] in het hoogst geluk zoo veel vermaarde. [2] Van Bacchus nageslacht. [3] In plaats van dezen en de 10 vv. regels, in 1758:

Des andren daags, zoo ras in 't Oosten doorgeblonken,
De gouden dageraad begon aan 't zwerk te pronken,
Het parelrijke strand toelachte van omhoog,
En 't groote Amajapure ontdekte aan 't gretig oog;
Stond Friso reeds aan 't hoofd van Charsis dappre benden,
Gereed zich naar 't gebergt van Galibi te wenden.
Naast hem, aan d'eenen kant, was Teuphis, mede zwaar
Gewapend tot den tocht, die nu te aanvaarden waar;
En Diocaar, aan 't hoofd der Gangarijdsche helden.
Aan d'andren Cosroës, die nooit voorheen de velden
Van Mars had aangeschouwd, en daar Bellona woedt

Getroffen, in haar hol en zwarten kerker sloot,
Stond Friso reeds, aan 't hoofd van Charsis dappre benden,
Gereed, zich naar 't gebergt van Galibi te wenden.
Naast hem, aan d' eenen kant, was Teuphis, mede 't zwaard
Omgord, en 't harnas aan, zoo moedig als bedaard,
En Diocaar, aan 't hoofd der Gangarijdsche helden.
Aan d' andren Cosroës, nog nooit in Mavors velden
Geweest, noch daar Belloon met haren zeisen woedt,
En heerschappijen deelt voor 't uitgestorte bloed.
Zijn prachtig wapentuig blonk in der krijgsliên oogen,
En zelf, tot in de ziel door dezen glans bewogen,
Aanhoorde hij met vreugd der hovelingen lof.
Hij sprak van de oorlogskunst als een bekende stof;
En, trachtende daarvan bewijs en proef te geven [1],
Deed hij door streng gelaat somtijds zijn mannen beven,
Berispende of hun tred, of wijze van 't geweer
Te stieren, als een deel van 's lands verheven eer!
De koning Charsis had met hem ten strijd gezonden
Tyrinthus, wiens beleid hij dikwijls had bevonden [2]
Oprecht en dapper. Hij had een geheim bevel,
Om met vorst Teuphis al het nadrend krijgsgestel
Wel te overwegen: niets in 't strijdperk te beginnen,
Dan wat den wijsgeer scheen bevoegd om te overwinnen.
Zoo treden ze in het veld, en klimmen op 't gebergt
Der krijgsmacht te gemoet, die 's rijks belangen tergt.
  Torymbas onderwijl, door Zandrovals gezellen,
Was onderricht, hoe dees gezonden was ter Hellen;
En hoe men had ontdekt zijn gruwelijk verraân,
En dacht met openbaar geweld te keer te gaan.
Door Zandrovals verlies nog meer dan ooit verbolgen,
Besloot [3] hij zijne wraak, of vechtend hem te volgen.
Hij stelt zich aan het hoofd der manschap, en verwoed [4]
Zweert zijner schim ten zoen een stroom van menschenbloed.
Hij dacht wel dat men, nu bewust in welke hoeken
Hij schuilde, met een heir hem spoedig op zou zoeken,
En dat er weêr op nieuw een veldslag moest geschiên:
Hij dan besloot van hier met alle haast te vliên,
Ontbloot van voorraad, en van volk genoeg tot vechten,
Als hebbende gedacht door list den kans te slechten.
Te meer, wijl hij bemerkt een schrik, dien het ontdekt
Verraad in 't hart van al zijn vloekverwanten wekt.
Voor dat de zon dan was beneên de kim geweken
Verlaat hij deze thans onnut geworden streken,
En, onophoudelijk langs berg en dal gesneld,
Genaakt hij 's andren daags het Sandocandisch veld.
't Gewest, dat krielend was van omgekochte menschen,
Vloeit van alom te zaâm, en staaft zijn dolle wenschen.
Hij ziet denzelven dag het veld met volk bedekt:
't Geen in 't hovaardig hart een woeste vreugd verwekt,

---

[1] Deze en de drie volgende regels zijn in 1758 weggevallen. [2] In pl. van dezen en de 10 vv. regels, in 1758:
Tyrinth, wiens trouw hij had voorhenen ondervonden,
En die met zijnen moed, en 't zekerste beleid,
De vruchten paren mocht van lange ervarenheid.
Hij had bevel om niets te doen of aan te raden,
Dan 't geen ook Teuphis wel op zich zou willen laden,
Ja, 't geen de wijsgeer 't best om te overwinnen ducht,
Na weêrzijdsch overleg, te staven met zijn macht.
  Men had nu reeds bericht, door lieden van betrouwen,
Hoe dat geen vijand meer was wijd en zijd te aanschouwen;
En hoe dienzelfden nacht, op 't eerst ontstaan gerucht,
Wie deelde in dit ontwerp, de stad was uitgevlucht,
Om naar hun opperhoofd zich, in dien nood, te spoeden,
En, hem versterkende, zich zelven te behoeden.
Dus neemt men, om hem daar bij tijds te keer te gaan,
Naar Sandocandië den aantocht daadlijk aan.
  Torymbas meê bericht, door Zandrovals gezellen,
Hoe dees beminde zoon gezonden was ter Hellen,
Verzuimde ook van zijn kant, niet overmand door schrik,
Tot dappren wederstand geen dierbaar oogenblik.

[3] Besluit. [4] In plaats van dezen en de volg. 47 regels, in 1758:
En zweert voor de outers van de Goden eenen vloed,
Tot zoen van zijne schim, op te offeren van bloed.
De trouwlooze onderdaan, verleid door zijne treken,
Zweert op zijn voorbeeld mede, om dezen slag te wreken.
En snelt te zaam en wordt een heir, 't welk in getal
Dat van den koning zelf te boven streven zal,
Daar krijgsbehoefte, noch daar wapens aan ontberen,
Noch lust tot plundering, noch moed om zich te weren;
En, naar zijn hoogmoed dus en zijn vermogen zwelt,
Slaat hij zijn benden neêr in een voordeelig veld.
Hoe Charsis leger zich ook ijverig mag spoeden,
Het vindt beletselen, niet allen te vermoeden,
Wanneer men onvoorziens zoo zwaar een doortocht vergt
Aan ondoorhouwen woud, of 't hoog gestrekt gebergt.
  Men ziet ten derden keer bereids het licht verdwijnen,
Als 's vijands tenten 't eerst voor het gezicht verschijnen.
Toen blijkt het, hoe de kwaal veel dieper wortels had,
Dan in de hoofdstad zelf gevreesd was en geschat:
En hoe men hier met spoed iets groots zou moeten kiezen,
Of worstlen met gevaar van alles te verliezen.
Men ziet, hoe 't veld, waarin de vijand lag gestrekt,
Van voren door een vloed voor d' aanval is gedekt,
En van ter zijden wordt door hoogten, zwaar van boomen,
Beklemd, die, puntsgewijs, daarachter t' zamen komen,
En maken van dees vlakte een driehoek, wel gekeurd,
Wiens ſterkte 's vijands waan en moed nog hooger beurt.
  In dees omstandigheid was 't beter iets te toeven,
Dan straks het oorlogslot te driftig te beproeven;
Dus sloeg men 't voor hem neêr, beschansend zich ter rust,
Om nieuwe kracht te zien herrijzen met de lust;
En om in veiligheid het wis bescheid te erlangen
Van 't geen te duchten is, of 't nuttigst aan te vangen.
Terwijl men bezig is en gracht en wal bereidt,
En 't ooge nog niet zwicht voor 't zwaarst der duisterheid,
Bespeurt men onverwacht twee sterke jongelingen,
Die zwemmend door den rug der stroomen henendringen,
En nadrend wenschen, voor der legerhoofden oog,
Te ontleên, wat hen tot zulk een stoute daad bewoog.
  „Wij (spreekt er een), wij zijn met opzet toegeschoten,
Om 't wederspannig heir met andren te vergrooten,
Maar 't snood verraad, dat vroeg of laat gewroken wordt,
Heeft ons, niet onbesuisd als andren, aangepord.
Wij kwamen slechts om zijn vermogen af te meten,
En wat de vijand kan en wil, oprecht te weten;
En zulks tot 's konings heil te maken openbaar,
Hoe 't ons ook wikklen mocht in 't hoogste lijfsgevaar.
Zijn heir gaat in getal het uwe reeds te boven,
En wast nog daaglijks aan door dwingen en beloven.
In kloekheid mooglijk niet. Het veld, dat hij beslaat,
Is sterk, zoo lang dees vloed zoo hoog gerezen staat,
Maar 't land is ons bekend; en leent men ons vertrouwen,
Daar is in weinig tijd geen water meer te aanschouwen.
't Wordt lichtlijk afgeleid door 't middel eener beek,
Die kronkelende vloeit door eene lager streek,
En die 't nu drooge veld, zoo ver het oog kan strekken,
Zal op de linker zijde in d' ochtend overdekken.
Men geve ons arbeidsliên, wij zelf, wij nemen aan,
De handen onvermoeid mede aan het werk te slaan.
De vijand heeft daar post en wacht, zoo 't schijnt, vergeten,
Of zal waarschijnelijk van dit geheim niets weten;
En, eer het licht herrijst, gansch te onverromplen zijn,
Voor dat zulk een ontwerp zijn trotschheid mooglijk schijn."
  Dees raad, waardoor men niets lichtvaardigs heeft te wagen,
Verdient van stonden aan der hoofden welbehagen.

En vuriger begeerte om d' oorlog voort te zetten,
En gansch Taprobana te buigen voor zijn wetten.
Hij dacht niet dat een troep, een machtig heir gelijk
In dapperheid, geland uit Stavo's koninkrijk,
Hem de opgeblazenheid heldhaftig zou verleeren,
En al zijn dwaze hoop in ijdlen rook verkeeren.
Zij vinden hem welhaast, voordeelig uitgestrekt
Aan de andre zijde eens vloeds, die hem voor d' aanval dekt.
Het koninklijke heir zag 't glansrijk licht verdwijnen,
En, voor den tweeden keer, den avondstond verschijnen,
En stelde 't strijden uit, beschansend zich ter rust,
Om nieuwe kracht te zien herrijzen met de lust;
Wanneer, met grooten spoed, twee sterke jongelingen
Al zwemmend door den rug der stroomen henen dringen,
En met een snellen loop, der vijandlijke macht
Ontkomen, wenschen voor den vorst te zijn gebracht.
Terstond roept Cosroës de legerhoofden samen,
Om, wat op hun bericht te doen staat, te beramen.
Zij meldeden (berouw gevoelend van hun kwaad)
Des vijands oogmerk, macht, verschansingen, en staat.
Maar wel voornamelijk deên ze op het klaarst beseffen,
Hoe het voordeeligst waar hem onverwacht te treffen,
En dat de vloed zeer ligt kon worden afgeleid
Door 't middel eener beek, niet ver van hier gespreid
Door 't groen en weeldrig veld, en hooger in de stroomen
Zich stortend, en niet door hun weêrpartij vernomen.
Toen traden ze uit. Men volgt op 't ijvrigst hunnen raad;
En, wijl des vijands tal hen ver te boven gaat,
Besluiten ze in den nacht hem eerder aan te tasten,
Om wisser de overhand te krijgen op verrasten.
Een deel des legers rust. Een deel met allen spoed
Doet het gehoorzaam nat den lang gewonen vloed
Verlaten, en de beek, nooit dus voorheen gezwollen,
Gaat stroomswijs naar haar mond en wijder watren rollen.
Zoo ras vorst Cosroës ter rust was heengegaan [1],
Treedt Tenphis met Tyrinth in 't verder strijdberaân.
De koning Friso hoort met aandacht naar hun spreken,
En geeft van tijd tot tijd het schranderst wijsheidsteeken [2].
Zijne oogen voelden thans geen slaap, maar oorlogslust;
Om door een groot gedrag de vaderlijke kust,
Met Charsis oorlogsvloot, tot straffe der verradren,
Zooveel te spoediger te zoeken en te nadren.
Tyrinth had wel gewenscht zoo groot een [3] deugd te zien
In 't hart van die hem eens als koning zou gebiên,
En zuchtte, dat de toorn des Hemels aan de troonen
De ware grootheid slechts wil voor een tijd vertoonen.
Het slot van hun beraad was, aanstonds Diocaar
Vooruit, met eenen gids en uitgelezen schaar,
Te zenden, om langs 't woud, aan d' andren kant der stroomen
Des vloeds, de rechterzij des vijands aan te komen.
Hem volgde Galo, die, met een gelijk getal,
Zoo ras als zich de klank der wapens, en 't geschal
Der mannen, tot een blijk des aanvals, zou verheffen,
Den linker vleugel zoude in zijne zijde treffen.
Vervolgens liet men aan hun welbekend beleid,
Wat best gevoegd zou zijn naar strijdgelegenheid;
Hetzij ten eersten op den vijand los te breken,
Hetzij de legerplaats in lichten brand te steken.
Zij gaan, vol vreugde om dees verkiezing, en vol moed,

[1] afgegaan. [2] In pl. van de voorgaande drie regels, in 1758:

Treedt Friso, door Tyrinth en Teuphis bijgestaan,
In 't overleg, om zich niet verder te bewallen,
Maar, vóór den dageraad, den vijand aan te vallen.

[3] zulk eene.

Door dikke duisternis, en waden door den vloed;
En toen ze, naar men giste, aan de andre zijde waren [1],
Doet Charsis veldheer 't volk in stilte samen garen.
Hij schaart de rijen, geeft den hoofdliên hunnen last,
En elk de plaats die hem, naar zijn bekwaamheid, past.
In 't midden der slagorde, en aan het spits der mannen,
Ging Friso, naast zijn zij vorst Tenphis, 't oog gespannen
Rondom, van tijd tot tijd meêdeelend nieuwen moed,
En 't volk vermanende, voor 's konings dierbaar bloed,
Den allerlaatsten slag den vijand toe te brengen,
En door hun dapperheid zijn dagen te verlengen.
De rechter vleugel had Charondas aan het hoofd,
Die van zijn oorlogskunst een goeden kans belooft.
Tyrinthus zelf gebood den linker. Zij doorwaadden
Den afgetapten vloed, daar pas de voeten [2] baadden,
En vóór het schemerlicht staan ze aan den overkant,
Met ongebroken orde, in veiligheid geland.
Maar Cosroës, uit slaap gewekt, voelde in zijn zinnen
Die groote lust niet meer om d' aanval te beginnen.
Tyrinthus had al lang den weeken aard doorgrond,
En wijslijk overlegd, wat hem te aanvaarden stond.
Hij koos een achterhoede, om zich naar 't zwakst te keeren
Des heirs, verscheen er [3] nood, of op het [4] laatst te deeren,
En [5] aan te vallen, na 't verdwijnen van 't gevaar;
En Cosroës vertoefde er met zijn hoofsche [6] schaar,
Die beter van een kleed of tulband konden spreken,
Dan met het blanke zwaard door spiesen henen [7] breken.
Zij vonden zich daar wel, schoon weinig tijds voorheen,
Niets voor hun dapperheid onoverwinlijk [8] scheen,
En dat de vrouwen in Magrammes hooge wallen [9]
Op hen betrouwden om Torymbas te doen vallen [10].
Maar lafaards spreken groot. Het is geen Diocaar,
Al wie van vechten raast in 't afzijn van 't gevaar.
Hen volgde, torens hoogte, een rij van elefanten,
Kasteelen voerende op den rug, van alle kanten
Bezet met schutters, volgepropt met scherp geweer,
En keien, om, te pas geploft van boven neêr,
En midden in den drom der vechtenden gesmeten,
Den vijand uit de lucht de neêrlaag toe te meten.
Gij hadt gezegd, wanneer ze, in wijden rang geschaard,
Den grond deên beven door 't aannadren van 't gevaart,
Dat daar een groote stad met sterk bemande muren
Kwam drijven over 't veld, ten schrik der nageburen.
Men stelde deze rij het achterst, om 't gerucht
Te mijden van hun tred, en was met recht [11] beducht
Voor tijdverlies, opdat de toeleg niet mocht [12] missen,
Waarvan 't verrassen slechts den uitslag moest [13] beslissen:
Maar straks, wanneer men was in d' aanvang van den strijd,
Zou men ze nadren doen ter rechter plaatse en tijd.
De volken dezes lands, ontbloot van ruiterbenden,
Vervulden hunne plaats door dit gediert te zenden.
Men zag er die, bijna met redelijk verstand,

[1] In plaats van dezen regel, in 1758, de volgende vijf:

En weten in den nacht de hoogten op te trekken,
Die 't vijandlijke veld van wederzijden dekken,
En die Torymbas niet gevarelijk geschat,
Of, uit een trotschen waan, geheel verwaarloosd had.
Straks, na dees helden beide in vollen aantocht waren,

[2] zich de enkels. [3] daar. [4] om op 't. [5] Door. [6] Men plaatste er Cosroës met zijn verwijfde. [7] spies en schilden. [8] onoverwinbaar.

[9] En dat, wanneer men 't oor naar hem had willen wenden,
[10] Dees krijg, door hen alleen, geweest was te volenden.

[11] niet min. [12] om niet een toeleg te zien. [13] Door stilte en 't diepst geheim alleenlijk te.

Hun meester rukten uit des overwinnaars hand,
Door, zachtlijk knielend, hem gevoeglijk te doen dalen:
Of, door hem met hun tromp uit het gevecht te halen,
En weêr op hunnen rug te plaatsen, te behoên:
Of door een aanval op gepasten tijd te doen.
Torymbas onderwijl, door overtal vermetel,
Dacht haast den ouden vorst te stooten uit zijn zetel;
En achtende voor niet[1] een leger, aangevoerd
Door Cosroës, had zich in 't minste niet ontroerd;
Maar, zorgeloos, bleef op zijn rustbed nederleggen,
Totdat men hem de komst des vijands aan kwam zeggen.
Hij staat verzet, hoe 't heir den vloed is doorgeraakt,
En schaamt zich, dat men hem dus onvoorziens genaakt.
Hij rijst, en roept verbaasd te wapen. De oorlogsvanen
Zijn straks ten toon gesteld. De trouwlooze onderdanen
Verschijnen van rondom, zien, met Aurora's rood,
De wettige oorlogsmacht, en schieten in den nood
Het ijzren harnas aan. Men hoort van[2] alle kanten
Een eiselijk[3] geraas in 't heir der vloekverwanten.
Elk spoedt zich niettemin met ijver, en geschaard
Gelijk gevoeglijkst kon, en niet als wel bedaard
Geschieden moest, stelt zich in staat van zich te weren[4],
En tracht den eersten ruk des vijands af te keeren.
De vlakte, daar zijn heir in neêrgeslagen lag[5],
Was wijd aan de eene zij, van waar men Oostwaarts zag,
En kwam zich langs den vloed, met groene en vruchtbre [weiden,
Zoover het ooge reikte en Zuid- en Noordwaarts spreiden.
Het hoog gebergt, met bosch en struiken dicht bedekt,
Week hier veel verder naar het Westen, zoo gestrekt,
Dat daar een grooter vlak dan elders langs de stroomen
Gemaakt werd, daar vooraan 't getal te pas kon komen.
Maar achterwaarts en naar het Sandocandsch verdween
Allengs het open veld, en, puntig loopend, scheen
Een driehoek, wel gekeurd, omringd door hooge bergen,
Waaruit men veilig kon de macht des vijands tergen.
Torymbas had nochtans, voor d' aanval niet vervaard,
Dees hoogten niet bezet, noch tot zijn nut bewaard.

---

[1] En vol verachting voor. [2] aan. [3] ordeloos. [4] tegenweren. [5] In pl. van dezen en de volgende 42 regels, in 1758:

Men wordt den veldheer zelf, in 't onvoorzien gevaar
In nijvre bezigheid oplettende gewaar;
Hij snelt van rang tot rang, vol zorg en wanbetrouwen,
Als of hij te gelijk alomme waar te aanschouwen.
„'t Is (roept hij) Cosroës, met wien wij zullen slaan.
Houdt moed! wie vreest om zulk een lafaard te weêrstaan?"
'tOntbrak Torymbas niet aan dapperheid in 't vechten,
Noch ook aan wijs beleid om benden wel te rechten;
Hij bleef niet hopeloos in wanorde, en men zag
De vrucht in korten tijd van 't schranderste gedrag,
En achter 't volk, geschikt om 't eerst geweld te stuiten,
Weet hij 't voornaamste deel zijns heirs in rang te sluiten.
Vorst Charsis leger naakt bedaard ter zelfder uur,
Gedrongen van gelid gelijk een stalen muur.
De wijsgeer had geraân, om wisser te overwinnen,
Den aanval met het zwaard alleenig te beginnen.
„Hoort (sprak hij), 'tgeen mij meer dan eenmaal kwam voor 't [oog:
Mijdt heden zonder zorg 't gebruik van pijl en boog.
Het schietgeweer verschrikt veel meer dan 't is te vreezen,
Sluit uwe schilden slechts om daarvoor vrij te wezen,
En gaat, aldus gedekt, met staal alleen te keer.
Geen vijand wederstaat de kracht van 't blank geweer."
Hij ried niet mis. Terwijl Torymbas oorlogsmannen
Staag bezig zijn de boog te lossen en te spannen,
Genaakt men met het zwaard hun slagorde ongestuit,
En hoort een naar geschreeuw na 't moedig krijgsgeluid.

Zulks hadden Diocaar en Galo waargenomen,
En het gelukte hun, daar veilig op te komen.
Zij, hooger door den vloed, dan 's vijands verste wacht,
Gewaad, geraakten, voor 't verdwijnen van den nacht,
Het vlak voorbij, terstond in kreupelbosch gedoken,
Totdat de morgenstond, nu glimmende aangebroken,
Hen noodigde om van ver naar 's vijands macht te zien.
Zij merkten dat ze, wel geplaatst om hulp te biên
Aan Charsis heir, ook haast zich vaardig mochten maken,
Dewijl ze het bereids in orde zagen naken.
Ze ontdekten ook, hoe dat de veldheer, die 't verraad
Aanvoerde, schoon verrast, zich spoedig stelde in staat.
't Ontbrak Torymbas niet aan dapperheid in 't vechten,
Noch ook aan wijs beleid om benden wel te rechten.
Hij bleef niet hopeloos in wanorde, en men zag
In korten tijd de vrucht van schrander krijgsgedrag.
En achter 't volk, geschikt om 't eerst geweld te stuiten,
Weet hij het grootste deel zijns volks in rang te sluiten.
De wijsgeer Teuphis had bevolen pijl noch boog
Te bezigen, maar in den aanval 't schild omhoog
Te houden, en zich dus als met een muur te dekken,
Waardoor des vijands tuig niet kon ten nadeel strekken;
Voorts met geheven zwaard aanstonds te lijf te gaan,
In hoop dat 's vijands orde ontzet daarvan mocht staan.
't Gebeurde ook: en terwijl Torymbas oorlogsmannen
Nog bezig zijn den boog met al hun kracht te spannen,
Valt Friso met het zwaard hen aan gelijk een leeuw,
En hoort een naar geluid, na 't moedig krijgsgeschreeuw.
Straks hebben ze ook het zwaard in 't deinzen uitgetogen,
En sluiten in wanorde een rang, geheel bewogen.
Torymbas komt. Zij staan. Fluks strijdt men man bij man.
Elk weert zich nu: dan vecht hij, vallende aan, en dan
Voleindt hij zijn geweld door doodelijke wonden,
Of, denkende een te slaan, wordt zelf ter Hel gezonden.
De koning Friso, thans in 't heetste van 't gevecht,
Bemerkt Torymbas. Straks, van Teuphis zijde, recht
Op hem gesneld, roept hij: hier is uw man; kom nader,
Steekt daar nog ware moed[1] in 't hart van een verrader!
Meer taal behoefde er niet. De veldheer wendt zich heen,
En ziende een jongeling, die hem vermetel scheen,
Denkt hij met d' eersten slag dit uitdaagwoord te wreken,
En heft den arm, maar, iets uit gramschap misgeweken,
Slaat bij hem neêr, en klieft alleen de dunne lucht.
Een zware slag, die mist, maakt machtloos. Straks beducht
Voor 's prinsen arm, had hij gewenscht verre af te wezen:
Maar Friso helpt hem uit het akelige vreezen,
En treft hem, daar de helm het zwakst aan 't harnas sluit,
En jaagt er met het bloed het eerloos leven uit:
Tandknersend wentelend, met woeste en dolle zinnen,
Het oogenblik voor dat de dood hem komt verwinnen[2];
Gelijk een luipert, die den reiziger bespringt,
En aanziet als zijn prooi, maar in 't uitspatten dringt
In onverwacht geweer, en roof en lijf moet derven,
Zijn tong doorknauwt, en brult, en woedt in 't smartlijk [sterven.
Toen schoot vorst Teuphis toe, met Ascon, Gobrias,
En Ubbo met een troep Magrammers. Wel te pas[3].
Want straks, nadat de prins[4] Torymbas kwam[5] te vellen,
Omringde hem een hoop der dapperste[6] gezellen
Des veldheers, aangevoerd door zijn verwoedsten zoon,
Ook zoekende den dood of wel den hoogen troon.

---

[1] Zoo ware moed nog leeft. [2] In 't oogenblik, eer hem de dood komt overwinnen. [3] En met een sterken troep, en nadert recht van pas. [4] nauwlijks lukt het hem. [5] dus. [6] Of Friso wordt omringd door 's veldheers lot-.

Nu vocht men bij het lijk, en trapte 't met de voeten,
Aan de eene zijde om zulk een zwaar verlies te boeten,
Aan de andre denkend haast zich zegerijk te zien;
Elk stond, en niemand dacht om slag of dood [1] te vliên.
Lang bleef het nog onwis, en niemand scheen te winnen.
Torymbas zoon, genaamd Ozellas, buiten zinnen
Door 's vaders dood, valt op den wijsgeer Teuphis aan,
En treft hem. 't Harnas buigt, maar kan den slag weêrstaan.
Toen hief de wijsgeer 't zwaard, dat, door den helm ge-[drongen,
De hersenpan doorklieft. Hij valt, en ook [2] gedwongen
Den geest te geven, zelf een schim geworden, ziet [3]
Zijns vaders schim die doolt. Zij wringen van verdriet
De dunne lucht, gedoemd, huns vijands zegepralen,
En eigen volksverderf, door hen gebracht aan 't dwalen,
Eerst aan te zien. Zij doen, met ijdle macht, hun best
Te ontkomen, en zich neêr te domplen in 't gewest
Des Hellevoogds. Daar zijn voor hun rampzalige oogen
Drie Razernijen, die 't niet dulden, nooit bewogen
Door menschenramp. Zij staan in eenen vuurorkaan,
En dreigen met een zweep van slangen toe te slaan.
Flauw vocht de vijand straks na dees twee groote slagen,
Dien 's veldheers wijs bevel niet meer konde onderschragen;
Wanneer, geraakt door 't bed des vloeds ter zelver tijd,
Der elefanten rij, verspreidend wijd en zijd
Een nieuwen oorlogskreet, met doodelijken regen
Van plettrend wapentuig, het alles deed bewegen.
Toen rees er in het kort, in plaats van een gevecht,
Een eiselijke moord, en eindlijk krijgt het recht
De zege [4]. Elk bergt zich voor des [5] overwinnaars handen.
De dood verzelt het heir der snoode dwingelanden,
En zaait, van plaats tot plaats, op het verschrikte [6] veld,
Of een rampspoedig of een eervergeten held.
Daar valt er, die zich, door Torymbas valsche treken
Verleid, ter wapen rustte als waar 't om hoon te wreken,
En, ongelukkiger dan schuldig, met meer eer
Gestorven ware in dienst van Charsis, zijnen heer.
Hier sneuvelt er, die slechts uit lust tot moorden vochten [7],
Of roof en plunderzucht tot dapper treffen brochten [8]:
Daar waren er door smart gedwongen, 't zeegrijk volk
Te bidden, hunne pijn te heelen met den dolk,
Om 't worstlen met den dood op 't eenzaam veld te ontkomen,
En beter lot te zien bij de onderaardsche stroomen.
Ook kreeg te dezer tijd Charondas de overhand,
Schoon hem de vijand eerst deed dappren tegenstand [9].
't Was Arses, mede een zoon des veldheers, die hier 't strijden
Aanvoerde, en ook geen dood voor 's vaders heil won mijden.
De rijen horten zich met vreesselijk geweld:
En in het oogenblik ontvangt het groene veld
Een stroom van rookend bloed. Dees valt, door 't hart geregen;
Dees heeft in 't aangezicht een breede kloof gekregen,
En wordt door eigen volk, nog gansch gezond, vertrapt,
Omdat hij 't licht eer derft dan 't leven; deze ontsnapt

[1] dacht, om slag noch om gevaar te vliên. [2] Ozellas hersenpan doorklieft. Hij valt. [3] In plaats van dezen en de 9 volg. regels, in 1758 alleen:

Al zijne grootheid hier te laten op het veld,
Terwijl zijn gramme ziel zijns vaders ziel verzelt.

[4] Een slachting zonder maat. De zege komt bij 't recht. [5] de wraak en 's. [6] 't uitgestrekte. [7] streden. [8] Of zucht naar plundering door lang bedorven zeden. [9] In plaats van dezen en de beide volgende regels, in 1758:

Hoezeer men hem in 't eerst ontving met tegenstand.
Hier zag men, aan het hoofd des vijands, zich vertoonen
Den dappren Arses, mede een van Torymbas zonen.

Den een, om door het zwaard des anderen te sneven;
Twee treffen dus elkaâr [1], dat elk geraakt om 't leven.
Doch Arses, in getal oneindig meer, verkreeg
Allengskens kans en hoop tot een gewensche zeeg,
En zag al meer dan één Magrammer [2] nederploffen,
En snikken, door een hand van achteren getroffen.
Maar wijl [3] hij midden in den zwaarsten aanval was,
Komt Galo met zijn troep, en treft hem zoo te pas
Van d' andren kant, en doet dus zijne woede [4] baten,
Dat hij den vijand dwingt zijn voordeel te verlaten.
Zelf vocht men niet zeer lang; en Arses, wat hij mocht [5]
Beginnen, zag het al in 't kort vaneen gebrocht.
't Was hem onmogelijk het vluchten te beletten.
Charondas, die zich weêr in orde kwam te zetten,
Viel tevens aan. Men rent nu door het vlakke veld,
En vlucht voor die men dacht te hebben in 't geweld [6].
Zelf Arses, dol van toorn om dees weêrwaardigheden,
Wordt in het zwaar gedrang der vluchtenden vertreden.
Dus ging het met die twee gedeelten van de macht
Des vijands, door dees vlucht geheel [7] te niet gebracht,
Terwijl Tyrinthus, aan het hoofd van zijnen vleugel,
De meeste schade leed. Hij, vierende den teugel
Aan 't moedig krijgsvolk, viel den vijand dapper aan,
Maar werd na d' eersten stoot ook moedig wederstaan.
Daar vochten tegen hem vier zonen des verraders,
Bedreven mannen, die hier, op 't [8] bevel des vaders,
Tezamen streên. Men wist te veel van zijn beleid; [9]
Torymbas dacht terstond een machtig onderscheid
Te ontmoeten tusschen dees en d' andre, die de benden
Des konings tegen hem en Arses kwamen wenden.
Derhalve zond hij hier vier hoofden, om 't bevel
Nooit uitgebluscht te zien in een verward gestel.
Zij weten, vechtende, hun volk in tween te scheiden.
't Een deel weêrstaat Tyrinth: het tweede, aan het verbreiden,
Schiet wijd en zijd voorbij totdat het zijwaarts dringt,
En door het overtal hem onverwacht omringt.
Hij deinst van stonden aan, en buigt voor 't overstelpen;
En had hem Diocaar niet tijdig kunnen helpen,
Hoezeer dat hij besloot gevaar noch dood te vliên [10],
't Was alles in wanorde aan dezen kant gezien [11].
Maar Segons dappre zoon, door niemand te evenaren
In oorlogsschranderheid, wist alles te bewaren.
Hij, naderend ten slag zoo ras hij merken kon,
Dat in den morgenstond het eerst gevecht begon,
Zag 's vijands gansche macht alleen naar voren gadren,
Om op het eerst geschreeuw hun opperhoofd te nadren;
Maar tevens, achter 't heir, der elefanten hoop,
Thans in een eenzaam oord, en door den woesten loop
Der oorlogsliên, gewoon op hunnen rug te stijgen,
Verlaten, en zeer licht in zijne macht te krijgen.

[1] malkaâr. [2] zijns vijands. [3] toen. [4] zijn dapperheid dus. [5] 't Herstellen van den strijd. [6] In plaats van dezen en de vier voorgaande regels, in 1758:

Wierd kort ondoenelijk voor Arses moed en vlijt.
Men kent zijn stem niet meer, men hoort niet naar zijn wetten,
Noch 't voorbeeld, dat hij geeft, om 't deinzen te beletten.
De onmijdbre zekerheid van zwaarder dood en straf,
Herroept geen lust noch houdt het hart van 't smelten af.

[7] of verstrooid of gansch. [8] In d' ochtend toegesneld op het. [9] In plaats van dezen en de volg. vijf regels, in 1758 alleen:

Zoo ras hem wierd bericht, dat de oorlogsheld Tyrinth,
Aan dezen kant verscheen in 't hooge krijgsbewind.

[10] zijn groot beleid uitblonk in wederstand. [11] ordeloos gezien aan dezen kant.

Van stonden aan vertrekt en streeft hij langs het veld,
En brengt het wereloos gediert in zijn geweld.
Men wapent hunnen rug, en fluks zijn de kasteelen
Met Charsis volk bezet, op Diocaars bevelen.
Zij naderden [1], wanneer Tyrinth, in 't nauw gebracht,
Bijna bezwijken moest voor 's vijands overmacht,
Die met een vreugdeschreeuw dees hulp ziet toegedreven [2],
En waant, dat zij hem zal nog lichter zege geven,
Maar tot bescheid verkrijgt een regen van gesteent,
En pijl, en schicht, van hem tot eigen ramp geleend.
Straks roepen ze: verraad! geheel verbaasd van zinnen.
Ontsteltnis neemt de plaats der hoop van te overwinnen.
Zij wenden zich, maar door het wenden meer verward,
Vervliegt hun woeste moed, en smelt hun trouwloos hart.
Thans komt het zwaar gediert de slagorde ingetogen,
En slingert met den tromp de mannen in den hoogen.
Zij wentlen in de lucht, en vallen krakend neêr:
Het harnas klatert op het harnas. Het geweer,
Nog in de hand, bezeert den besten hunner vrinden,
En doet er twee gelijk een vreeslijk einde vinden:
Gelijk een, dreigend aangekomen [3] wolkgevaart
Op eens orkanen lost, en dolle stormen baart,
En hooge boomen, door de woeste vaart getroffen,
Doet, pletterend, op struik en kreupelbosschen ploffen.
Niet minder vecht Tyrinth, werpt alles onder voet [4],
Hoopt lijken op elkaâr, en plengt een stroom van bloed.
Men ziet, hoe ligt de kans des oorlogs om kan keeren,
Als dappre mannen zich ten uiterste verweren,
Gelijk dees veldheer deed, voordat hem Diocaar
Op 't onvoorzienst genaakte, en redde uit het gevaar:
En hoe de grootste kans, om zege aan 't staal te hechten,
Is, met rechtvaardigheid naast zijne zij te vechten.
De Taprobaansche prins, in d' achterhoê, verstond
Intusschen niet zoo ras, hoe 't leger zich bevond,
Of hij, dewijl daar niets meer voor hem was te duchten,
Trekt meê den vijand na, vervolgende in het vluchten.
De bloode jongeling snelt met zijn bende heen,
Heldhaftig en bedaard, toen het gevaar verdween.
Haast minderde de vreugd, door Friso's roem te hooren,
En 's konings heldendaad komt zijnen hoogmoed storen.
De magre nijd blaast hem een slang ten boezem in,
En een besmette wolk benevelt zijnen zin [6].
Torymbas wapentuig, geplaatst voor Friso's voeten,
De lof der hoofdliên, die den jongen vorst begroeten [7],
Doorgrieft zijn weeke ziel, en vest den ijzren grond
Van tweedracht en van haat, en sluit den bleeken mond,
Onmachtig 't minste woord voor deze daad te melden,
En dooft den roem van al de Gangarijdsche helden.
Tyrinth, integendeel, Tyrinth, ten hoogsten top
Verwonderd, heft hunnê eer tot in de wolken op,
En doet prins Cosroës het onderscheid bezeffen
Van waren lof, of die bij vleyers is te treffen.
Men zendt, na dit gevecht dees wijzen veldheer heen,
Om Sandocandië nog verder in te treên,
En om het volk aldaar het muiten te verleeren,
En maakt zich klaar des daags daaraan naar 't hof te keeren.
Zoo ras de wijsgeer zich ter zijden af bevindt,
Spreekt hij den koning aan, gelijk een ware vrind,
Die, slechts op nut bedacht, rondborstig alle zaken
Doorgrondt, om die hij mint nog grooter held te maken.
Hij spreekt: o jonge vorst! 'k verwonder mij, zoowel
Als 't gansche heir, in uw voorspoedig lijfsgestel
In zulk een jeugd. Kunt gij daarmeê bedaardheid paren,
Gij zult de grootste liên in krijgskunst evenaren:
Gij krijgt uw scepter weêr! Maar waarom dus alleen
Naar 's vijands diksten drom en slagorde uit te treên?
Wie nooit zijn vijand ducht, wie vecht met woeste zinnen,
Krijgt nooit de lauwerkroon van duurzaam overwinnen!
De koning antwoordt hem: Nooit tracht ik, wijze vrind!
Te ontgaan hetgeen gij tot mijn onderwijs bezint;
Maar hoor, wat allermeest mij reden heeft gegeven,
Om midden in 't gevecht van uwe zij te streven:
Wij kwamen pas in 't hof van Charsis, of ik zag
Het allergrootst verschil, en 't strijdigste gedrag,
In vader en in zoon, en in dezelfde woning,
Gelijkt zich niets. Ik merkte in 't eerst den grijzen koning
Verwonderd aan, en dacht al zijne eenvoudigheid
Niet wel te sluiten met des scepters majesteit.
Hoewel mijn neiging reeds zijn vroomheid aan moest kleven,
En ik niets grooter dacht dan langs dit pad te streven,
En wenschte zulk een eere ook eens voor mij te zien,
Vermoedde ik, dat dit geen ontzag genoeg kon biên.
Gewoon aan luister, konde ik mij niet wel bepalen,
Dat koninklijke roem kon tot de volken dalen,
Zoo de uiterlijke glans van wereldlijke pracht
Dien niet met meer ontzag in hunnen boezem bracht.
Wanneer mij Cosroës met grootschen zwier kwam vinden,
Beken ik, was ik eerst geslagen met verblinden.
De koning zond om u; toen bracht hij mij terstond
Bij zijn Pasifaë, die 'k meê versierd bevond.
Verwonderd hoorde ik, hoe men van geheime zaken
En beuzelwerk te zaam verward gewag kwam maken,
En niet beschroomd was voor eene achtelooze tong
Van dienaars, wier getal rondom ons henen wrong;
En die de kennis der geheimen hier genoten,
Als waar 't een raad geweest van 's rijks bekwaamste grooten.
Zij dienden ons te zaam en vleiden. Niet één woord,
Dat waar was of oprecht, werd uit hun mond gehoord.
Ik dacht terstond, dat die dees leugentaal bestonden,
Te lichter het geheim aan elk ontdekken konden.
'k Sprak weinig. Dees nochtans prees mijn welsprekendheid;

---

[1] traden toe. [2] aangedreven. [3] Niet anders dan een zwaar en donker. [4] In plaats van dezen en de volg. 7 regels, in 1758 alleen:

Tyrinth hervat dus ook 't gevecht van zijnen kant,
En krijgt, van overheerd, roemruchtig de overhand;
Hoopt lijken op elkaâr en breekt door alles henen,
Tot 's vijands gansche macht is vluchtende verdwenen.

[5] Zoo ras den toestand niet, waar 't heir zich in

[6] In plaats van dezen en de vorige 5 regels, in 1758;

Straks als 't gevaar verdween, vol vuurs en kloek te moê,
Schreef hij zich reeds een deel van deze zege toe,
Wanneer hem, die niet wachtte iets diergelijks te hooren,
De uitblinkende oorlogsdaad van Friso klonk in de ooren.
Fluks mindert zijne vreugd, en in 't hovaardig hart
Ontstaat, op zulk een nieuws, een ongewone smart.

[7] In plaats van dezen en de volg. 180 regels, in 1758 alleen:

Der hoofden lof, die hem met nieuw ontzag begroeten,
En zijn doorluchten naam, verbreid van mond tot mond,
Dit alles grieft zijn ziel met de allerdiepste wond;
En daar hij wordt genoopt door 't pijnigend geweten,
Zijn blooheid bij den roem diens vreemdlings af te meten,
Blaast hem de magre nijd een slang ten boezem in,
En vest den ijzren grond van arg en wederzin.
Tyrinth wordt onderwijl, na rijp beraad, verkoren,
Om Sandocandië nog dieper in te boren;
En twist en muiterij, door straffe en wijs beleid,
Te doen veranderen in rust en veiligheid.
Hij kiest een troep, bekwaam daar alles te overheeren,
En 't leger maakt zich klaar om weêr terug te keeren.

Een ander mijne deugd; mijn goedheid werd verbreid
Van menschen, wien 't mij nooit gegeven was te kennen.
Ik twijfel, of er ook gespot wordt: maar zij rennen
Met hunne tong van mij naar 's prinsen gemalin,
Verheffende even sterk de zeden dier vorstin.
Dan had de prins zijn beurt, het sporeloost in 't spreken;
Zij, van alle eere en schaamte opzettelijk geweken,
Verschaften lof zoowel aan dwaasheid als verstand;
En ik verbeeldde mij, dat men het gansche land
Had doorgezocht, om zulk een vreemden hoop te vinden,
En dit bijzonder paar in alles te verblinden.
De stoutsten waren twee dier dienaars, in het woord
Te voeren, en naar hen wierd allermeest gehoord.
Schoon laag in rang, zij deên de hoogre voor hen beven,
Omdat Pasifaë hen 't meest gehoor wou geven.
Ik stond verzet van zulk een dwaasheid, toen een oud
En deftig man verscheen, niet opgeschikt met goud,
Noch schijnende uiterlijk verzeld met groot vermogen.
Ik voelde mij terstond op zijn gezicht bewogen,
En zag mijn doling in hetgeen ik van hen dacht,
Die met eenvoudigheid bekleedden hunne macht.
Mijn hart ging hemwaarts. Hij stond hier, van alle kanten
Omringd, door kleedren stijf van goud en diamanten,
En praalde 't meest. Ik, reeds verzaad met zotternij,
Wierd op zijn komst getroost, en luisterde nu blij
Naar wijze reden. Hij verklaarde, zonder schromen,
Met streng gelaat, te zijn uit Charsis last gekomen.
Voorts ging de prins, met zijn verwonderde vorstin
En hem, een zijvertrek tot verdre ontdekking in.
En 'k hoor ter zelfder tijd die vuige hovelingen,
Voor mij niet zeer bevreesd, den grijzaard snood bespringen.
Zij lachten om zijn tred, zijn kleeding, zijn gedrag,
Terwijl glimlachend mij dan dees, dan gene aanzag,
Alsof ze mij van hem een denkbeeld wilden geven,
Of overhalen deze onwijsheid aan te kleven.
De twee voornamelijk, daar 'k u heb van gemeld,
Bespotten hem het meest, en deên het grootst geweld.
Het vorstlijk paar op 't laatst komt met den oude binnen.
Elk schikt zich op zijn plaats: en hij roept, stil van zinnen,
Vier krijgsliên in 't vertrek. Fluks eindigt alle boert;
En elk, behalve mij, voelt zijn gemoed ontroerd.
Zij grijpen deze twee voornaamste schimpers, sluiten
Hen vast in ketenen, en voeren ze naar buiten.
Toen stond elk op het diepst verwonderd. Elk bezag
Zijn buurman, tot de prins verklaarde dit gedrag.
Zij waren mede van 't verraad, en de gewonden
Berichtten zulks den vorst. De grijzaard, hier gezonden,
Was zijn vertrouweling: opdat de prins, verstoord
Om dit bestaan, eer hij de reden had gehoord,
Geen roekeloos besluit mocht nemen, door hun spreken
Verleid, noch zij der wraak door zijne schuld ontweken.
Eerst was 't stilzwijgen groot, maar haast verdween 't. Toen
Elk voor den dag, die hen benijdde. Men vernam [kwam
Straks door dit paar verrichte en stout begane treken,
Waarvan de dood alleen de minste konde wreken.
Elk wist iets tot hun last. De vleyerij verdween,
Terwijl de waarheid zelf tot hun verderf verscheen.
Ik stond verzet, hoe dat het mogelijk kon wezen,
Dat elk zulks ronduit zeide, en zonder iets te vreezen:
Maar toen ik dacht dees hun geveinsdheid zwaar gestraft
Te zien, bemerkte ik slechts, dat die verwondring schaft,
En dat de Prins, om hun meineedigheid te staven,
Zich in 't vermoeden stelde aan 't hoofd van zijne slaven.
Hij mede, om zijn verstand te toonen, gaf niet min
Te kennen, dat hij had ontdekt hun boozen zin,
En op zijn hoê geweest, om zich daarvoor te wachten,
Hoe zeer men wist dat zij geleidden zijn gedachten.
In korten tijd verdween al de onrust. Men vergat
De gunstelingen, nog onlangs zoo hoog geschat.
Toen had men 't van den tocht, die, met het eerst genaken
Des dageraads, 't begin des oorlogs stond te maken.
Hier dacht ik 't krijgsbestel te hooren; maar alleen
Verhief men, hoe de Prins zou met een ongemeen
En prachtig wapentuig verschijnen. Zegepralend,
En door versiersels reeds op mij verwinning halend,
Vertoont men mij met grootsch gesnoef, als mij ten spot,
Hoe dat men zich bevond in een voorspoedig lot.
De laffe Prins, van tijd tot tijd, wierp smeelende oogen
Op 't geen ik uit den brand van Gange had getogen;
En, met Pasifaë zich spieglende in zijn pracht,
Wierd al zijn ijdle schat allengs te saam gebracht.
Ik nu, rampspoedig door mijns vaders ongelukken,
Voel mij tot in de ziel door dees vertooning drukken;
En stel mij voor, wel haast in 't hevigste gevaar
Den schat van mijnen moed te maken openbaar,
En aan het gansche heir heldhaftig te vertoonen
Dat ik met onrecht ben gestooten van mijn troonen.
De wijsgeer Teuphis, op het hooren dezer taal,
Prijst zijne oplettendheid, in 't eerst van zijn verhaal,
Door 't onderscheid in dees twee Vorsten te bespeuren,
En spreekt: Verheven Prins! gelukkig moogt ge u keuren
De ware grootheid hier in tegenprent te zien;
De Hemel kon u geen doorluchter voorspoed biên!
Wilt ge uw gemoed daar heen in vroegen tijd verkloeken,
Min is ze thans voor u dan anderen te zoeken.
De schaduw, die men naast haar heldren luister ziet,
Wordt des te klaarder in haar donkren aard bespied.
Deze is de zon, die met bestendig licht komt pralen,
En gene een stalkaars, die van 't rechte pad doet dwalen.
De roem, die dus uw hart in Charsis heeft verheugd,
Is de onafscheidbre vriend en broeder van de deugd,
Ontspringt al waar zij zet haar zegerijke voeten,
En waar de deugd zich toont, daar zal men roem ontmoeten.
Hoor wijders, waarde Prins! want diep doorzochten raad
Te volgen, is een groote en een doorluchte daad,
En noodig voor een Vorst: des vijands hoofd te vellen,
Is 't grootste wit, waarheen m' in 't oorlogsperk kan snellen,
Maar 't past niet roekeloos. Had, als mij mooglijk scheen,
Een vijandlijke bende ons schielijk afgesneên,
Uit was 't met u. Gij liet u te ijverig vervoeren,
En kwaamt ons, door uw haast, met fellen schrik ontroeren.
Wij waren meê gereed, u moedig, aan ons hoofd,
Te volgen. Uwe daad was daar niet door verdoofd.
Een veldheer kan, door zich in 't uiterste te wagen,
Zeer ligt het gansche heir de nederlaag doen dragen,
En is de ziel door wie, met wijze redenskracht,
Het lichaam wordt bestierd, getemd, in maat gebracht.
Verlaat de ziel de zorg des lichaams, 't zal bezwijken.
Niet dat een veldheer moet gevaar of krijgslot wijken,
Maar onderscheiden, hoe, wanneer, tot welk een end,
Zijn arm, daar 't hevigst gaat, ten slag moet zijn ge- [wend.
Tot voorbeeld als er moed ontbreekt, of door het merken,
Dat daar een wisse zeeg door zijn kan te bewerken:
Dan waagt hij 't al te zaam, maar eerst, met wijs beleid
Beraân, zoo veel 't kan zijn, staaft hij zijn dapperheid;
En zal zich zonder nood niet zorgeloos begeven
Alleen in 's vijands drom, om zonder nut te sneven.
Dat 's sporeloos. De roem, op reden vast gegrond,
Vloeit met veel grooter glans uit een oprechten mond,
En wordt te niet gebracht, wanneer men daar op tegen
Kan voeren, dat die slechts is door geluk verkregen.

Intusschen wierd de maar, in 't midden [1] van den nacht,
Door snelle kemelen [2] ter rijksstad ingebracht,
Hoe dat men 't eind des krijgs kwam zeegrijk te verwerven,
En hoe Torymbas moest door Friso's handen sterven;
En 't volk, dat juichende van allen kant verscheen,
Gaf hem op nieuw den naam van redder van 't gemeen.
Maar Charsis, om wiens heil zoo velerlei gevaren
Geleden werden, reeds gekrenkt door hooge jaren,
Kreeg minder vreugd van dees doorluchte maar, dan smert,
Wanneer hem het gedrag zijns zoons verkondigd werd.
Hij, die voorheen altijd zich dapper had gekweten,
En d' oorlogsmoed, hoe grijs hij was, niet kon vergeten,
Voelt zich getroffen met een doodelijke wond,
En laat dees reden uit een bleekbestorven [3] mond:
O, waar ik weêr bekwaam ten strijd, gelijk voorheenen!
Ik zou mijn ongeluk niet op mijn stoel beweenen:
Maar in het heetst gevecht, door 't storten van mijn bloed,
Aan Cosroës doen zien den roem van d' oorlogsmoed:
O, ware ik daar geweest in 't dapperst tegenkanten,
Men had hem niet gezien, gedekt door de elefanten,
Den dood vermijden, daar een vreemd en jonger vorst
Roemruchtig tot mijn heil zich bloot voor stellen dorst!
Is dus mijn bloed gedoemd te stremmen in zijne adren!
Is dit het overschot der helden, mijner vadren!
O, Jupiter! vind ik nog gunst voor uwen troon,
Laat mij in Pluto's rijk begraven dezen hoon!
O, duld dat, wijl ik niet door 's vijands hand kan sneven,
De Lotgodin voleinde een zoo rampzalig [4] leven!
O, laat mij, op den wal van Lethe's zwarten poel,
Vergeten van dit leed het knagende gevoel!
Zoo sprak de deugdzaamste der Indiaansche Vorsten [5],
Terwijl de tranen uit de cêlmoedige oogen borsten [6].
Den grooten, die zijn deugd navolgden, konde 't [7] niet
Gelukken hem met troost te helpen [8] in 't verdriet.
Hij wenschte nu niet meer dan 't oogenblik te derven,
Dat hij zijn zoon moest zien, en [9] vóór dien tijd te sterven.
De droefheid prangde dus zijne afgeleefde kracht,
Dat ze eindlijk bukken moest en t' onder wierd gebracht.
Voordat het heir den wal der rijksstad konde aanschouwen,
Voleindde een zachte dood dit zijn rechtvaardig rouwen.
Hem volgde een tranenvloed, door strenge deugd gekocht,
En was der volken wensch door 's Hemels wil volwrocht:
Hij had zijn dagen bij zijn roem alleen gemeten,
En op den hoogen troon onsterfelijk gezeten.
Fluks zweeft, in rouwgewaad, de Faam langs berg en veld [10],
En 't leger hoort het lot van dien beruchten held:
Men ziet de blijdschap van de zege weggebannen,
Een wreede ontsteltenis heerscht op 't gezicht der mannen;
Zij gaan bedrukt; en elk, behalve Cosroës,
Verwerpt den lauwertak en grijpt de lijkcypres [1].

[1] Des andren daags, eer 't licht een einde. [2] Gemaakt had, wierd de maar. [3] En brengt dees reden voort uit een bestorven. [4] rampspoedig. [5] De wijze Charsis sprak, vol smarte, deze woorden. [6] hem ondanks uit de oogen boorden. [7] kon het. [8] hunnen vorst te troosten. [9] Der aankomst van zijn zoon, ja. [10] In pl. van dezen en de volg. 4 regels, in 1758:

Het leger deelt niet min in dees gegronde rouw,
Verijdeld in de hoop, om van zijn moed en trouw,
Door Charsis eigen tong, de erkentenis te hooren,
Als 't allereêlste loon zich toegedacht te voren.
Het treedt de hofveste in met een gesloten mond,
In plaats van blij geschal, en de oogen naar den grond;
Bij hem is alle vreugd der zege weggebannen,
De wreedste ontsteltnis heerscht op 't aangezicht der mannen;
En elk op 't diepst geraakt, behalve Cosroës,

[1] In 1758 volgt hier nog het geheele vierde boek, met de nader aan te geven wijzigingen; zoodat boek drie en vier er ineengesmolten zijn, en te zamen het derde vormen.

VIERDE BOEK.

INHOUD.

Spijt van Pasifaë, op het hooren der dapperheid van Friso en der lafhartigheid van Cosroës. Agrammes gezanten komen op Taprobana, en het gelukt hun Cosroës en Pasifaë op hun zijde te krijgen.

Een eerwaardig oud persoon, voorheen vertrouweling van Charsis, geeft kennis daarvan aan Friso, en tevens, hoe hij te weten was gekomen, dat diens moeder, de koningin Melite, mitsgaders zijn beide broeders, nog in leven, maar op bevel van Agrammes naar verre gezonden waren, om aldaar voor gijzelaars te dienen, opdat Porus hun ongelijk niet zoude wreken. Schielijk oproer in de stad Magramme, veroorzaakt door den priester van Jupiter. Hij geeft voor, dat Jupiter gebiedt, dat men Friso ten koning zal kroonen en Cosroës afzetten, om het schenden van den eed van Charsis. Grootmoedig gedrag en redevoeringen van Teuphis bij die gelegenheid, alsmede besluit om te vertrekken naar het rijk van Porus. Middel, voorgeslagen door een verstandig man, en gevolgd.

De koning Friso vertrekt van Taprobana met de vloot van dat rijk.

Pasifaë, die niets gewoon was van te voren,
Dan lof van Cosroës en van zich zelf te hooren,
Ontdekte niet zoo ras 't gedrag van dezen vorst,
Hoe 't leger zijne daad ronduit misprijzen dorst,
En welk eene eer den Vorst van Gange wierd gegeven,
Of voelde een fellen spijt in haren boezem leven.
De driften spatten uit de binnenkamers. 't Hart
Wordt met een dampig vocht en zwarte gal doorward,
Gelijk wanneer de woeste en bulderende winden
Een opening in 't hol van hun gevangnis vinden,
En roeren, in het diepst zich dompelend der zeën,
Het drabbig van den grond door 't gansche water heen.
Torymbas val, waarop men 's rijks geluk mocht gronden,
Was 't onverdragelijkst dat ze ooit had ondervonden.
De hovelingen, vol van gruwlijk staatsbeleid,
Bevonden zich terstond door deze drift gevleid;
En straks, wanneer de haat begon in 't hart te koken,
Doên ze op het snoodst hun best om 't vuur nog meer te stoken.
De vleyerij treft meest, wanneer 't verslaafd gemoed,
Ten voordeel van zijn drift, aan alles valt te voet.
Haar vrouwen, die den roem van haar gevoelens draaiden
Naar 't goud of naar de gunst, en zulk een dwaasheid paaiden
Met looze redenen en listig onderscheid,
Verschaften 't hoogste recht voor deze onstuimigheid.
Geen dankbaarheid noch ook een woord van eer kan gelden,
Wanneer een snoode vrouw, door logenen te melden,
Eene andre ophitsen wil. Hier waren meer dan één
Volvaardig tot den raad van buitensporigheên.
Bij dit geheim gedrag kwam nog een onweêr nadren
Uit Gangaris, en uit den schoot der rijksverradren,
Dat koning Friso's hoop, in weêrwil van de trouw,
Nu meer dan eens getoond, hier gansch verijdlen zou.

De pracht, om haar gebied op vaster grond te staven,
Wekt geldlust in 't gemoed van haar rampzaalge slaven:
Agrammes, zittende op der Gangariden troon,
Wist nu de toevluchtplaats van Stavo's grooten zoon,
En had reeds overlegd om hem ook daar te deren,
En vredebreuk met dit vermogend rijk te keeren.
Zoo ras als hem de dood des konings wierd gemeld,
En hoe de vorst, die nu zou heerschen, was gesteld,
Voorziet hij met een schat, geraapt aan alle kanten,
Twee van zijn langbeproefde en snoodste vloekverwanten;
En zendt hen met een groot gevolg naar deze kust,
Om Cosroës gemoed te buigen naar zijn lust [1].

Pasifaë, bij wie het goud ook 't recht deed zwijgen,
Gaf hun de minste moeite om alles te verkrijgen;
Want daar de gierigheid een ijzren schepter zwaait [1],
Daar wordt de onnoozelheid verraden of verdraaid,
Daar sterft de deugd. De vrouw van Cosroës, bezweken,
Besloot op deze wijs dien koning aan te spreken:
Thans is Torymbas macht verwonnen [2], en Tyrinth
Is rondom bezig [3] rust te staven in 't bewind.
Maar grooter onheil rijst. Men moet naar Gange's kusten
Een machtig vorst te zaam [4] en eigen rijk ontrusten!
Waarom, en tot wat nut? Voor eenen vreemdeling,
Die, trotsch dat het geval [5] Torymbas in zijn kling
Gedreven heeft [6], u poogt voor laf te doen verslijten,
En achter uwen rug niet ophoudt van verwijten:
Als of 't een grooten Prins kon passen, het gemeen
Te volgen, en als dol ter slagorde in te treên!
Een jongling, die versmaadt al wat des dweepers oogen
Aanzien, die hem verzelt [7], met een verwaand meêdogen,
Kortom, een balling, een verachter van ons tweên,
Zich pas verwaardigende [8] ons drempel te betreên!
Vloeit daar ook dankbaarheid uit voort? En eens genomen [9]
Zij deed 't? kan 't ooit in schrandre en wijze lieden komen,
Dat m' ook ten koste van zijn allerdiersten plicht
Haar uit mag strekken? moet erkentnis zijn verricht
Met eigen ramp? en moet den voorspoed van ons leven,
Om zulk een spooksel, zijn de doodsteek toegedreven?
Gewis niet. Past het u voor eenen vreemden vorst
Meer goeds, dan voor uw volk, te voeden in uw borst?
Zal uwe ziel zich dus, voor die 't niet acht [10], ontroeren,
Dat ze uit mijne armen zich zal laten henenvoeren,
Om zich in doodsgevaar te werpen op een kust,
Die niets van ons begeert dan een gewenschte rust?
Maar stel de tederheid van onze min ter zijden,
De reden moet nog meer dien aanslag doen [11] vermijden.
Kan het verdedigd zijn door [12] een oprechten mond,
Met een verheven Prins te zijn in een [13] verbond,
Terwijl m' een [14] machtiger, daar meer van wordt genoten
En van gewacht kan zijn, zoo grof voor 't hoofd moet stooten?
Wat raakt het ons, of hij 't recht voor zich hebbe of niet,
Zoo ras 't onfeilbaar ons inwikkele [15] in verdriet?
Hoe? zal men ieder keer gereed zijn om te strijen,
Als vreemdelingen, die hunne eigen heerschappijen
Verlaten, vluchtende voor menschen en voor Goôn,
Hoogmoediglijk van ons afeischen hunnen troon?
Te wapen rent men licht [16]: de krijg is haast begonnen,
Maar de eens verloren vreê wordt niet zoo ras herwonnen.
De onzekre kans keert licht tot 's rustverstoorders [17] smert.
En wat scheelt ons, door wien dat rijk bezeten werd?

---

[1] In plaats van dezen en de voorgaande 43 versregels, in 1758:

Hij, nu bestemd om zoo veel volken te regeeren,
Begrijpt niet hoe de dood zijns vaders hem kan deren,
En waarom het bewind van eene monarchij,
In plaats van aangenaam, zoo zwaar te tillen zij.
Natuur mag, met haar kracht, zijn aderen doorspoelen,
En een geheime smart doen aan zijn boezem voelen,
Hij troost zich met niet meer bedeesd, in Charsis zaal,
Te zullen ondergaan zijn al te strenge taal,
En met ten laatsten eens, na zoo veel tegenstreven,
In 't midden van de weelde en overdaad te leven.
Terwijl hij zich dus vleit en half zijn smart vergeet,
Gevoelt zijn gemalin een min geneesbaar leed;
Pasifaë had reeds, vóór zijne komst, vernomen,
Hoe dat hij 't krijgsgevaar laf hartig was ontkomen:
Hoe 't leger zijn gedrag ronduit misprijzen dorst,
En weinig achting had voor dees hun nieuwen Vorst,
Terwijl alle eer en lof aan Friso wierd gegeven,
En voelde een fellen toorn in haren boezem leven.
De driften spatten uit de binnenkamers. 't Hart
Wordt met een dampig vocht en zwarte gal doorward;
Gelijk wanneer de woeste en bulderende winden
Een opening in 't hol van hun gevangnis vinden,
En roeren, in het diepst zich dompelend der zeên,
Het drabbig van den grond door 't gansche water heen.
Torymbas val, waarop men 's rijks geluk mocht gronden,
Was 't onverdragelijkst, dat ze ooit had ondervonden.
De hovelingen, vol van 't snoodste staatsbeleid,
Verschaften 't hoogste recht aan deze onstuimigheid;
En straks, wanneer de haat begon in 't hart te koken,
Deên ze, op het vuigst, hun best om 't vuur nog meer te stoken.
De vleyerij treft meest, wanneer 't verslaafd gemoed,
Ten voordeel zijner drift, aan alles valt te voet:
En Friso had alreeds het hoogste kwaad te schromen,
Eer hem zijn reine ziel zulks mooglijk voor deed komen,
Van lieden, wien hij thans, door zijne dapperheid,
Een ongestoord gezag en voorspoed had bereid.
Bij dit geheim gedrag kwam nog een onweêr nadren
Uit Gangaris, en uit den schoot der rijksverraadren.
Agrammes, nu geplaatst op Gange's hoogen troon,
Wist haast de toevluchtsplaats van Stavo's grooten zoon,
En had reeds overlegd om hem ook daar te deren,
En vredebreuk met dit vermogend rijk te keeren.
Zoo ras als hem de vlucht des konings wierd gemeld,
En waar hij thans, naar schijn, zijn hoop op had gesteld,
Voorziet hij met een schat, geraapt aan alle kanten,
Twee van zijn lang beproefde en snoodste vloekverwanten,
En zendt hen, met een groot gevolg, naar deze kust,
Om Vorst en onderdaan te leiden naar zijn lust.
Zij komen, kort nadat de zegerijke scharen
De hoofdstad van 't gebied weêr ingetogen waren,
Ver boven hunnen wensch aanhoorend, met vermaak,
Des ouden konings dood, als gunstig aan hun zaak.
Zij vinden Charsis pas in 't duister graf gedragen,
Maar wachten zelf den rouw niet af der eerste dagen.
Haast worden ze onderricht, wie bij den nieuwen Vorst
Het allermeest vermocht en ondernemen dorst,
En weten, door de hulp van looze hovelingen,
Tot in de binnenzaal van het paleis te dringen:
Alwaar men reeds met vlijt, in het geheim, ontleedt,
Hoe dat de aanstaande tijd het weeldrigst zij besteed.

[1] In plaats van dezen en de volg. drie regels, in 1758:

En had reeds ondertast hoe licht, naar allen schijn,
Vorst Cosroës hierin zou te overwinnen zijn.
Zij dorst welhaast haar zorg en ver uitzicht doen gelden,
En 't geen in 't harte schuilt dus listig aan hem melden.

[2] vernietigd. [3] bezig om de. [4] Een machtigen monarch. [5] omdat hem juist. [6] Gevallen is. [7] Die hem verzelt, aanzien. [8] Die 't nauwlijks waardig acht. [9] Deze en de volgende 7 regels zijn in 1758 weggelaten. [10] Zal uwe ziele zich voor zulk een dus. [11] De staatkunde eischt op 't duurst dien aanslag te. [12] uit. [13] 't engst. [14] men. [15] inwikkelt. [16] ras. [17] Zeer dikwijls keert de zege in nederlage en.

Maar 't geen mij wel het meest doet voor dien tocleg beven,
Is een bericht, nu straks van over zee gegeven:
Mijn vader wordt gedreigd. Daar stroopt een machtig vorst
Door Azië[1], die niet dan naar verwoesting dorst,
Uit Griekenland[2]. Men ziet hem alles overwinnen.
Hij zal gewis ook met Pandions rijk beginnen.
Wien zal men dan van tween gedogen zonder kroon,
Of mijnen vader of des vreemden Stavo's zoon?
De nieuwe koning, reeds de speelpop zijner driften,
Gaf zich geen moeite om hier bedrog van plicht te schiften.
Hij voelde zich al meer beroerd, hoe zij hem meer
Afschetste, dat de Prins, tot kwetsing zijner eer,
Zijn blooheid snoodelijk ging onder 't volk verbreiden.
Zij wist hem op het laatst trouwlooslijk te verleiden.
Eerst had hij d' indruk nog van 's grooten vaders eed,
Ofschoon hij Gange's vorst niet dan met weêrzin leed;
Thans flikkerde ook het goud met luister voor zijne oogen,
En hij bemerkt die vrees ten boezem uitgevlogen.
Gelijk een woud, wanneer de konde herfst begint
Nog pralend met een kroon van loof, den Noordewind,
Op 't hyperborische gebergte uit sneeuw geboren,
Met zijnen geesel voelt de gansche lucht verstoren:
De takken klappren op elkaâr, de gulden zon
Ziet hoeken, die ze nooit te voren merken kon;
De ontketende ijzelaar vliegt met de bladren henen,
En zaait ze als zand; het groen is met een vaart verdwenen,
En 't bosch blijft dor en bloot. Zoo dreef Agrammes schat
Den zweem van deugden weg, die 't hart nog over had.
Zij haasten zich om met hun vleyers te beraden,
Hoe m' openlijk het best zoude eere en plicht versmaden.
De koning Friso voelt intusschen Charsis dood
Als d' allerwreedsten slag, dien hem het noodlot bood.
Zich wanende nu haast, aan 't hoofd van zijne benden,
Naar 't onderdrukt gebied de wapenen te wenden,
Had hij zich door den nieuw verkregen roem gevleid,
Agrammes te doen vliên voor zijne dapperheid;
Of, als Torymbas, door zijn zegerijke handen,
In 's Tartars diepsten kolk voor eeuwig te doen landen.
Thans griefde 't hem, zijn lot in handen van een vorst
Te zien, die zijnen lof zoo dwaas benijden dorst;
En die zijn moed, die hem tot achting aan moest sporen,
Met onverbergbre nijd voelde in zijn boezem boren.
O welk een ongeluk! (dus sprak hij Teuphis aan)
Mijn waarde Leonaat, met zulk een om te gaan,
Die, door geen waren roem getroffen, zijne zinnen
Door 't laagste beuzelwerk laat dagglijks overwinnen!
Hoe hard is 't van hem af te hangen! Moet de troon
Van mijne vaderen gevoelen zulken hoon! [sneven,
De wijsgeer antwoordt hem: Niet hoorde ik 's konings
Of voelde ook deze smart in mijnen boezem zweven.
Ik stort ook tranen om dien zoo doorluchten held,
En treur, dat geene deugd zijn schepter meer verzelt.
O Prins! daar was wel raad geweest om niet te vreezen,
En zelf om diep in gunst bij dezen vorst te wezen;
Hadt ge aan de vleyerij lafhartig u gewend,
En toen men streed met hem geweest in de achterbend'.
Maar beter is 't zich tot den rijksstaf te bekwamen,
Dan zich 't genot daarvan door lafheid te beramen.
Gelijk het niet betaamt, door overmaat van druk,
Te dooven 't geen nog kan gedijen tot geluk,
Zoo past het ook niet, zich met ijdle hoop te vleyen,
En op het roekeloost zich zelven te verleyen:
Gij ducht terecht; maar 't past niet lang te duchten. 't Moet
Ontdekt zijn, wat de vorst in zijnen boezem voedt.

[1] Uit Griekenland. [2] Door Azië.

Besluit hij hulp, men toef; zoo niet, men ga de rijken
Van Porus zoeken, schoon verre af van deze wijken,
Nog beter is 't een tijd te dolen in 't gebergt,
Dan van een dwazen vorst te onrecht te zijn getergd!
Zelf was 't niet onbedacht terstond van hier te trekken;
Want waartoe zal de hulp, alschoon gegund, verstrekken?
Daar kennis, dapperheid en ijver t' zaam ontbreekt,
Daar helpt men op een wijs daar zelden heil in steekt.
Wat wacht men toch van een, die, daar, om raad te bieden,
Nog in dees landstreek zijn wel vrome en wijze lieden,
Veel eerder kiest om met eene ongeleerde schaar
Te raad te gaan? nu hier een opraapt, dan weêr daar,
Uit velerlei gewest; en dees, ten spot der wetten,
Bestaan durft, waar hij kan, in het bewind te zetten?
Vorst Charsis kon het dus niet schikken, of men ziet
Dat hier een aan het hof, daar in het heir gebiedt,
Die van de taal des lands zelf kan geen woorden uiten,
En niets van wetten weet; terwijl bedroefd naar buiten
En op het land ter woon vertrekt een oud geslacht,
Wiens vadren, eeuwen lang, de koninklijke macht
Bevestten met hun bloed, door logentaal verdreven,
Om nog tot hun bestaan op 't eenzaam land te leven.
De vorst, hun tranenvloed niet achtend, wat geen zwier
Of weidsche zeden heeft bespottend, laat hen hier
Verlegen hunnen ramp, in het rechtvaardigst klagen,
In armoede en in smart voleinden met hun dagen.
Hij lacht er de eerste meê; wijl bij hem zegepraalt
Een vleyer, die daar iets belachlijks bij verhaalt,
Oprechtheid plompheid noemt, en, door zijn snood vertellen,
Zijn staat door hunnen val met blijdschap op ziet zwellen.
Zoo wordt een andersins goed en rechtvaardig hart,
Door onbezonnen raad op 't laatst geheel verward:
En hij, de prooi dergeen die naar zijn gunsten dingen,
Drukt het getrouwe volk tot baat van vreemdelingen.
Nog eens, wat kan men toch verwachten van een vorst,
Die niet vermogende is te sluiten zijne borst?
Al wie niet wel te pas kan zwijgen ofte spreken,
Die moet noodzakelijk gedurig argwaan kweeken.
't Geheim moet, als een kleed, gespannen om een troon,
Zijn luister dekken, als iets heiligs, niet ten toon
Voor elk, om zich daarmeê te veel gemeen te maken,
En hem op 't laatst met spot of zorgloos te genaken.
De koningin, verward in wat men goedheid noemt,
Denkt dat de eenzijdigheid daarin kan zijn geroemd;
En, wanend groot te zijn door driftig te beladen
Met giften een gewoon te prijzen hare daden,
Meent zich gerechtigd, hoog rondom geschat te zijn:
Als of het volk zich liet betoovren door dien schijn!
Terwijl ze aan anderen, om 't minste tegenzwoegen,
Of eige' opvatting, toont het vreeslijkste misnoegen:
Als of goedhartigheid niet overal gestrekt
Moest zijn, en of uit deugd ook wraakzucht wierd gewekt!
'k Heb nog maar eene hoop. 't Is op hun trotschheid: [menschen
Die trotsch zijn, kunnen ook eens anders welzijn wenschen.
Misschien uit hovaardij staat in het hart ten toon
Als groot, het wit om u te plaatsen op den troon!
De hoogmoed doet wel meer om ijdlen lof verrichten,
Waartoe de deugd de ziel was machtloos te verplichten.
Des Hemels God, schoon hij den mensch in dwaasheid [duldt,
Laat door het kwaad somtijds het goede zijn vervuld,
En, spottend met den weg der zwakke stervelingen,
Doet uit hun dwaasheid zelf wel nut en heil ontspringen.
Zoo sloot de wijsgeer; toen daar, onverwacht, verscheen
De grijzaard door den Prins bij Cosroës voorheen

Gezien, vertrouweling van Charsis; bij het leven
Van dezen koning rein in zijne gunst gebleven:
In de ongunst nog dezelfde; ook even stil te moê.
Hij spreekt den jongen Vorst met deze woorden toe[1]:

---

[1] In pl. van dezen en voorgaande 123 regels, in 1758:
Dees woorden en het goud, dat flikkerde in zijn oogen,
Verrukken Cosroës welhaast door hun vermogen.
Hij mat zijn geest niet af met wat hier tegen pleit,
En weigert geen geloof aan 't geen zijn lusten vleit..
Gelijk een dikke rook den glans van 't goud ontluistert,
En 't fijn geslepen glas met zijnen aâm verduistert,
Niet anders overdwelmt en dooft Agrammes schat
De indruksels uit van eer, die 't hart nog over had.
Straks maakt men een begin om samen raad te leven,
Hoe dit trouwloos gedrag den besten glimp te geven.
Maar schoon men, in 't geheim, op zulk een grondslag werkt,
Het gaat zoo stil niet toe, dat Teuphis het niet merkt:
De wijsgeer, onderricht in 't menschelijk hart te ontleden,
Voorziet het onheil ras uit vele omstandigheden;
En openbaart den Prins het kwaad, dat hij vermoedt,
Opdat hij zich niet meer met ijdle hope voedt.
„Wij storten, wel te recht, met zoo veel onderdanen,
Om Charsis dood een vloed van ongeveinsde tranen,
(Dus sprak hij), want ik zie dat dees gebeurtenis
Voor ons de grootste slag in onze rampen is.
Men scheidt het heir van een en, in 't paleis verborgen,
Vermoeit men zich niet zeer om voor uw hulp te zorgen.
Of al mijn gissing feilt of een geheim bestier
Werkt tegen ons belang en deert ons wenschen hier.
Ten minste, waarde Prins! dit zijn geen trouwe vrinden;
De bijstand, dien gij wenscht, is niet bij hen te vinden.
De vriendschap is zoo koel, zoo dralend niet van aard,
En gaat met ijver, lust, en hartlijkheid gepaard.
Is 't dat men ooit een deel u toesta van 's lands krachten,
Wat is van zulk een Vorst en raadsliên te verwachten?
De tijd zal henengaan met dralen keer op keer,
Tot zich Agrammes stelt in staat van tegenweer;
En zoo men door het heir hem immer komt ontroeren,
Gij zult daar het gebied, o Prins! niet over voeren.
Die 't hoogst bestier verwerft, die zal, naar allen schijn,
Een midden uit den stoet dier hovelingen zijn,
Die, steeds gewoon met deugd en eer den spot te drijven,
In 't heetste van den slag in de achterhoê verblijven.
Of raad ik mis, en geeft men ons een legerhoofd,
Die van zijn kundigheid en moed iets groots belooft,
Men zal hem niet aan 't spits zien pralen van de benden,
Of een geheim bevel met hem te velde zenden.
Gij krijgt van dit bevel geen kennis, dan wanneer
Men op het punt zal zijn, om 't lot op eene keer,
Door een gevecht, te zien voorspoediglijk beslissen,
Of als een stoute daad en aanval niet kan missen.
Gelukkig zoo gij dan, verlaten in 't gevaar,
Zulk een verraad niet wordt, tot uwen ramp, gewaar!
En zoo men, door zulk een trouwloosheid aangedreven,
U die niet boeten doet met vrijheid of met leven!"
Vorst Teuphis moest den Prins begroeten met dees taal,
In plaats van het vermaak van hem, in Charsis zaal,
Te ontdekken wie hij was, daar, Charsis nu verloren,
Hij geen getuigenis meer brengen kon te voren.
En had men eens vermoed (wat 's de argwaan niet bekwaam
Te brouwen te eener tijd), dat hij dien edlen naam
Zich gaf, om des te meer zich zelven te doen eeren,
Licht had hij 't duurst verbond in wantrouw doen verkeeren.
Wie wist ook, in een tijd van lagen zonder end,
Wat denkbeeld men den Prins van hem had ingeprent;
En of hij, door de list van snooden, vroeg verbolgen,
Niet straks verflauwen zoude in zijne leer te volgen?
Dus nam hij vastlijk voor, een beter tijdsgewricht
Te wachten voor dat teêr en hachelijk bericht,

De groote Jupiter, om uwe deugd te loonen,
Plaatse u weêr zegerijk op de erfelijke[1] tronen!
Des noodlots opperwil verkort te veel mijn macht,
Dan dat ik tot uw hulp meer dan met wenschen tracht.
'k Vermocht weleer, maar voel thans vreemde gunstelingen
Mijn grijze kruin met smaad en laster overdringen;
Ik breng u van hetgeen er omgaat slechts bericht.
't Bewijs van mijn ontzag en onbevlekten plicht!
De groote Charsis, nu bewoner van de velden
Daar ongestoorde vreugd bestemd is voor de helden,
Gevoelde pas, dat hem de dood uit zijnen rouw
Naar zegerijke rust en voorspoed voeren zou,
Of zuchtend gaf hij mij bevel, zoo veel 't mocht baten,
De zorg van uw belang nooit uit mijn hart te laten.
Ik zwoer hem zulks, hoewel vertoonende, hoe min
Mijn wijs van handlen waar naar zijn opvolgers zin.
Het griefde zijne ziel, in de uiterste oogenblikken,
Niet machtig meer te zijn u bijstand te beschikken:
En toen hij niet meer was, wendde ik mijn arbeid aan;
En 'k heb aan Cosroës en plicht en dank geraân;
Van ver ook nagespoord hetgeen er om mocht zweven,
Maar een onwis bescheid mij telkens hooren geven.
Ik trad ook heden toe. 'k Sprak met het onderscheid
Als onderdanen past, maar met oprechtigheid.
'k Vertoonde dezen Vorst des vaders laatste beden,
En ijverde, om dien op 't bewegelijkst te ontleden.
'k Bewimpelde geen zaak, en hield hem recht voor 't oog,
Hoe dankbaarheid, hoe plicht en eer den mensch bewoog,
Zoo wel als het gebod der hoogst geduchte Goden,
Te helpen die hier niet om misdrijf kwam gevloden,
Maar die, terwijl het lot zelf op hem had gewoed,
Dees gansche heerschappij had voor den val behoed:
Dat m' in het openbaar, met uwe deugd te roemen,
Zijne aarzeling reeds hoorde als onverschoonlijk doemen:
Hoe loflijk 't is, een Vorst, verdreven van den troon,
Hulp te verschaffen. 'k Stelde ook recht aan hem ten toon,
Hoe hij, door 't ongeluk getroffen, kon bevinden
Hoe ras het noodlot kan der menschen macht verslinden.
Ja, dat de ramp, onlangs aan uw geslacht gebeurd,
Hem op dezelfde wijs kon worden toegekeurd:
Hoe dat, door snood beleid van eenen rijksverrader,
Nog onlangs waggelde de troon van zijnen vader;
En wat na zulk een val voor hem, naar allen schijn,
Door een gerechte wraak zou te verwachten zijn!
Pas eindigde ik aldus den koning aan te manen,
Om niet zoo laf den glans des schepters te doen tanen,
Of 'k zag Pasifaë genaken. Schoon bedeesd
Op mijn gezicht, nochtans te vreên en blij van geest.
Verzeld door twee van uws verraders vloekverwanten,
Hier nieuwlings op zijn last verschenen als gezanten.
O neen! Agrammes laat u hier ook niet in rust:
En, wat belooning gij verdiende aan deze kust,

't Zij klaarder blijk verscheen, of dat de Prins 't mocht raden,
Terwijl het stil geheim intusschen niet kon schaden.
Hij zweeg nog nauwelijks, toen onverwacht verscheen
Een grijzaard, groot in macht en gunsteling voorheen,
Toen Charsis, op den troon met zoo veel roem gezeten,
't Gezag bij de eêlste ziel wist keurig af te meten.
Nu was 't geluk verkeerd, maar geensins zijn gemoed.
Megastes bleef dezelfde in zijnen tegenspoed,
En zag met stil geduld, door vreemde gunstelingen,
Zijn grijze kruin met smaad en laster overdringen;
Ja, 't geen hem 't diepste trof, der jongelieden raad
Reeds dienen tot een keuze en richtsnoer voor den staat.

[1] (Dus sprak hij Friso toe) plaatse u weêr op uw.

Gij zijt verraân, o Prins! Het goud en de geschenken
Zijn al te veel in staat, het woord van eer te krenken.
De aloude deugd verdwijnt. De vroomheid, goede trouw,
Zwicht ras voor eene op weelde en pracht gezette vrouw.
Men wachte zich altijd zorgvuldig voor haar treken...
Doch de eerbied voor mijn Vorst belet mij meer te spreken[1].
Ook heb ik andre stof, en gansch is alles niet
Zoo smartlijk, wat mijn plicht aan u ter kennis biedt.
'k Heb ook een blijde maar ter zelver uur vernomen:
Uw moeder leeft! Melite is nog niet omgekomen!
Uw broeders zijn met haar voor 't vijandlijke zwaard,
In 't hevigst van den moord, behouden en gespaard.
Wat zegt gij? (viel hem hier de koning in de woorden,
Terwijl de tranen hem van vreugde uit de oogen boorden)
Wat taal is dit, mijn vriend[2], wat tijding brengt gij mij?
O, zaalge grijzaard! wien mijn vreugd tot heil gedij,
Gij weet niet, dat mij dit[3] alleenlijk kan vermaken!
O, welk een dier geneugt doet gij mijn boezem smaken!
Welaan, waar is ze[4] die mij 't licht gegeven heeft,
En wiens[5] verlies alleen mij duizend smarten geeft?
Op tronen is nog wel, met Porus hulp, te stijgen,
Maar uit het rijk der doôn geen moeder weêr te krijgen!
De eerwaardige oude ving daarop tot antwoord aan:
Moge alles naar mijn wensch, o, groote koning! staan[6],

[1] In pl. van dezen en de voorgaande 56 regels, in 1758:
En make u, door zijn gunst, zoo zeegrijk en verblijd,
Als gij nu, buiten schuld, door 't lot verstooten zijt.
Indien Vorst Charsis nog genoot het dierbaar leven,
Wij waren thans gereed de watren in te streven.
't Verraad zat reeds ontroerd te beven aan de kust
Van Gange, daar 't zich nu tot tegenkanting rust;
En ik, wel meer gewoon om vloten toe te stellen,
Had mooglijk in dees tocht u mogen vergezellen.
Maar schoon men met geduld mij nog op 't hof aanschouwt,
Een ander heeft de macht, mij voortijds toebetrouwd;
En van zoo veel geluks is niets mij bijgebleven,
Dan u, van 't gene u raakt, bericht te kunnen geven.
Gij zijt verraden, Prins! en, van den overkant
Der watren, zijn hier reeds gezanten aangeland.
Agrammes goud heeft reeds de binnendeur ontsloten,
En in 't geheimst vertrek een gunstig oor genoten.
Wacht geene hulp, wacht eer alle erg en hinderlaag,
En dat men zich met hem, tot uwen ramp, verdraag,
Ja, durft men openlijk de gastvrijheid niet schenden,
Het zal uit vreeze zijn voor 't volk en de oorlogsbenden.
Terwijl gij dan nog kunt, met eer en veiligheid,
Ontwijken, dat u toch geen ijdle hoop meer vleit!
En dat door eene taal, die 't hart niet denkt te aanhooren,
Uw onwaardeerbre tijd niet vruchtloos ga verloren!

[2] Megastes! welk een taal! [3] zulks. [4] zij. [5] wier.

[6] In pl. van dezen en de volgende regels, tot het einde van 't boek, in 1758:
„'k Heb van 't gezantschap zelf dees tijdingen verstaan,
Wanneer ze meldeden, wat binnen Ganges wallen,
Bij 't overrompelen, dien dag was voorgevallen.
Pasifaë kwam hen met vraag op vraag aan boord:
Nu, hoe de koningin bevrijd wierd in den moord,
Dan, waar ze mocht vervoerd of wezen opgesloten,
En tevens, welk een lot haar kinderen genoten:
„Melite werd met haar twee prinsen voor het zwaard,
(Zoo was hun antwoord), slechts om Porus wil bewaard,
En straks vervoerd naar ver van daar gelegen landen,
Alwaar men haar betrouwt aan sterke en zekre handen.
Agrammes heeft weleer een Prins van grooten rang,
Aan 't Perziaansche hof, verknocht aan zijn belang;
Die, zwaar beticht en reeds als strafbaar aan te schouwen,
Door zijne voorspraak goed en leven heeft behouen.
Gij hoorde uit mijnen mond van haar verblijfplaats melden;
Maar die Pasifaë bij Cosroës verzelden,
Verklarende het lot van uwe Moeder, deên
Bezeffen, dat men haar om Porus wille alleen
Behouden, maar bereids verre afgelegen landen
Beschikt had tot haar woon met haar doorluchte panden,
Agrammes slechts bekend en door een vorst bewaard,
Wiens leven hij voorheen ontrukt had aan het zwaard;
En wiens verplichting hem verzekering kan geven,
Dat hunne wrake en macht hem nooit zal wederstreven.

Naar dezen, die gewis voldoen zal aan zijn eisch,
Is Gange's koningin, te dezer uur, op reis.
Maar wie hij zij, hoe dat zijn staten zijn geheeten,
Dat is een duur geheim, door niemand nog geweten.
En tracht daar iemand naar, hem zou, naar allen schijn,
Dees kennis tot verderf en bitter onheil zijn."
Megastes had nog nauw dit laatste woord doen hooren,
Wanneer iets onvoorziens zijn reden komt verstoren.
Een onbekend geraas en ordeloos geluid
Verheft zich in de stad; een kreet, die niets beduidt
Dan oproer. 't Volk begint rondom te zaam te snellen,
En tot een treurspel zich verwoed in staat te stellen.
Onzinnig liep het door de groote straten heen,
Gansch anders dan wanneer het, weinig tijds geleên,
Door loffelijke min en diep ontzag gedreven,
Verbolgen was uit zorg voor Charsis dierbaar leven.
Thans was er noch beleid noch orde bij. Men vond
Veel, die niet wisten waar het woelen uit ontstond,
En andren, die, het oog vol vuurs, al verder drongen;
In al geval, op hoop van plundring, toegesprongen.
Het redenloos geweld wies met de menigte aan,
Verschriklijk in haar toorn en niet te wederstaan.
De Prins wordt nochtans haast gewaar, wat al dit woelen
En onverwachte drift wil zeggen en bedoelen.
Men dringt tot in 't vertrek, waarin hij zich bevindt,
En biedt hem eensklaps aan den schepter en 't bewind.
Men spreekt niet min dan hem, die thans gebiedt, te onttronen,
Om 't schenden van den eed van Charsis te verschoonen.
Een eed, die bij den Styx zoo plechtig was gedaan,
Zag ieder als een wet en 't heiligst voorwerp aan;
En thans, in plaats van zulk een dier verbond te staven,
Verschijnen onverwacht twee van Agrammes slaven,
En worden aan het hof èn eere èn gunst gewaar,
In voordeel van hun heer, een gruwzaam moordenaar.
De Hemel zou gewis dees schandvlek niet aanschouwen,
Maar die, vergramd, den Vorst en volke doen berouwen.
Dees redenen, alom door muiters uitgebreid,
Verwekten nog dien dag al deze onstuimigheid.
Mitofis, een van hen, die de onrust meest beminnen,
Om, met hun lot onvreên, een beter lot te winnen,
Wil Charsis gouden staf in Friso's handen zien,
Om op een Vorst van zijn benoeming te gebiên:
En zich in zijn geslacht een eerstoel op te richten,
Door hem met zulk een dienst zich eeuwig te verplichten.
Hij nadert allerheetst en voert aldus het woord:
„Wij hebben heden eerst, o groote Prins! gehoord,
Hoe schandelijk men durft Vorst Charsis eed versmaden,
En 's Hemels zwaarste wraak zich op de schouders laden.
Gij, die door wijsheid, moed, en 't dapperste gedrag,
Torymbas hebt geveld in 't midden van den slag,
En die het lot des krijgs, ons ten geval, deedt keeren,
Verdient alleen, om ons als Koning te regeeren!
Wij zijn gereed, uw hoofd, verachtend Charsis zoon,
Te sieren met den glans van zijn verheven kroon."
Hij zweeg na deze taal, voor hem te onpas en schuldig,
En staroogde op den Prins, naar antwoord ongeduldig.
Maar tevens nadert hen, met diep ontroerden zin,
Vorst Cosroës, verzeld van zijne gemalin.
Hij, toen hij 't eerste vuur des oproers kwam te hooren,

Toen rees een diepe zucht uit 's konings teêr gemoed,
En hij riep uit: „O lot, dan kwaad en dan weêr goed
Omwentlend voor mijn oog, wat brengt gij voor mij t' zamen!
Terwijl een trouwloos vorst mij rampen durft beramen,
Na 's grooten Charsis dood, beloofde hulp ontzeît,
Hoor ik een tijding, die mijn dierste wenschen vleit!
Maar ach, Melite! ik moet terzelfder uur vernemen,
Dat alles toestemt om uw bijzijn mij te ontvreemen!
Te weinig baat dees maar, van stonden aan verdwijnt
Die dierbre straal van hoop, die 't droevig hart beschijnt!

Onkundig, hoe de vlam in haar begin te smoren,
Van lafaards vergezeld, wordt in dat oogenblik,
Door eenen hoop des volks omringd in d' eersten schrik:
En met Pasifaë, dus onberaân besprongen,
Naar 't voorwerp van hun haat te naderen gedwongen.
Hij, stom van angst en met een doodelijk gelaat,
Zij, rood van schaamte en spijt in dees zoo lagen staat.
Gelijk een adder, in een groene weî gegrepen,
En in den scherpen bek eens reigers fel genepen,
En tot een wissen buit en spijs gevoerd omhoog,
Een machteloozen toorn doet zien in 't vurig oog;
Zoo stond de koningin, door niet meer aan te schouwen
Des schepters macht, gepaard met de ondeugd van de vrouwen.
Zij klaagt, zij wenkt vergeefs: daar rijst, tot in de lucht,
Van 't woedende gemeen zulk een verwoed gerucht,
Men dreigt het alles dus in vuur en vlam te zetten,
Dat Friso zelf, om dees wanorde te beletten,
En tevens om zijn wit te treffen, teekens geeft,
Hoe dat men hooren zal wat in zijn boezem leeft.
't Geschreeuw verdwijnt terstond, gelijk in zomertijden
Een damp, wanneer de zon het aardrijk komt verblijden;
En kalmte volgt er, door geen ijver meer verstoord:
Elk hijgt naar 't geen hij denkt, dat aan zal zijn gehoord.
Gelijk wanneer men lang ontrust is door het razen,
Als Vorst Eool, met wild gehuil en buldrend razen,
In 't ruime Eolië, daar hij die troep bewaart,
Vier winden tevens lost van onder 't berggevaart,
En in zijn toorn hen geeft, tot straf des lands, ten besten,
Geboomte, huis en dak, ja, sterk gebouwde vesten,
En schielijk ophoudt, hen weêr in den kerker sluit,
En diepe stilheid volgt op 't donderend geluid.
Zoo stond het volk op eens, bekwaam na zinloos woelen,
Als met maar eenen mond, te zwijgen, te verkoelen;
Wanneer iets onverwachts of zeer gewenschts zich toont,
Waardoor 't zich toegestemd of denkt te zien verschoond.
Voor 't oog van Stavo's zoon was onderwijl voorhenen
Nooit zulk een neetlig uur en toestand meer verschenen.
Maar als de deugd in 't hart eens diepe wortels schiet,
Verlaat ze in het gevaar haar zuivren minnaar niet:
En doet haar heldren glans met hoogren luister rijzen,
Om hem het pad der eer zeeghaftig aan te wijzen.
Hij vangt, bedaard van geest, zijn antwoord aan, als wordt
Zijn eedle ziel dees taal van boven ingestort:
„Inwoners dezer groote en koninklijke wallen,
Wier vroomheid blinkt in vrede, en moed in krijgsgevallen,
En die Torymbas hebt met mij te niet gebracht,
Geen voorwerp, dat ik meer dan uwe vriendschap acht!
Voor ware helden is geen grooter roem te winnen,
Dan van een dapper volk zich dus te doen beminnen.
'k Beken het gaarne en voel, in 't binnenst mijner ziel,
Dat mij geen grooter vreugd voorheen te beurte viel,
Maar wat mij de eigenmin en dankbaarheid mag raden,
Ik kan uw hartewensch te dees tijd niet verzaden.
Hoe! zoude ik, daar ik hier om hulpe en troost verschijn,
En op mijne onschuld steun, een rustverstoorder zijn?
En uit eens anders hand bestaan een goed te scheuren,
Dat mij de Hemel nooit als wettig toe woû keuren?
Voor welk een rechtbank zou die staatsverwisseling,
Met hoop van zegepraal, bepleiten haar geding?

O was, waar 't wezen mag, toch uw verblijf vernomen,
Ik zou voor geen geval, om u te troosten, schromen!
Met Leonaats beleid en d' arm van Diocaar
Gewapend, streefde ik door het schriklijkste gevaar.
Mijn moeder! duizendmaal meer waardig dan mijn leven,
O, met hoeveel vermaak zonde ik het voor u geven!
Mijn waarde broeders, zoo rampspoedig, maar nog niet
Vermogend, met bezef te toetsen al 't verdriet,
Ten minste zagen dan van dees doorluchte mannen,
En mij, hoe min ik mag, de krachten ingespannen;

En zoo 'k dan in 't vervolg van rampen mocht gewagen,
Wat volken zouden mij beschermen of beklagen!
Wierd ik, door snood verraad gedreven uit mijn rijk,
Hem, tegen wien ik wraak ga zoeken, niet gelijk?
En zoo men zulk een wit niet openlijk moest wraken,
Wie zou Agrammes daad dan langer durven laken?
De Hemel gaf u zelf een Vorst, om te gebiên;
Wat uit die bronaâr vloeit, moet ieder mensch ontzien.
Ik zelf, ik ben gereed te hindren en te keeren,
Al wie de majesteit des schepters durft onteeren,
En hoop dat zich uw Vorst, erinnerend dees dag,
Op andre gronden bouwe in 't oefnen van 't gezag;
En dat zijn waakzaamheid hem afleide, om betrouwen
Te stellen op een hoop van slaven en van vrouwen.
Nochtans, dewijl gij mij met zoo veel teekens vleit
Van ijver voor mijn heil en voor mijn zekerheid,
Gebiedt, dat daar mij nog veel onheil staat te schromen,
Uwe oorlogsvloot mij voere aan de overzij der stroomen;
Zoo ras ik de oevers eens van de Indus mag betreên,
Ontmoet ik ook een eind van mijn weêrwaardigheên.
Ja, 'k wensch niet meer dan eens die landen aan te schouwen,
Daar Abisares heerscht, op wien ik kan betrouwen:
Die, met mijn vader lang in 't plechtigste verbond,
In voor- en tegenspoed altijd standvastig stond;
En die, van stonden aan, met mijnen ramp bewogen,
Mij stellen zal aan 't hoofd van al zijn krijgsvermogen.
Naast zijne staten grenst het uitgestrekt gewest,
Daar ik nog grooter hoop en al mijn heil op vest,
Van Porus, van wiens roem gij wel hebt hooren melden,
Als een der allergrootste en zegerijkste helden.
Hij, teedre vader, die mijn moeder 't leven gaf,
Is zonder twijfel al gereed tot wraak en straf:
En mogelijk te velde aanrukkend met zijn benden,
Om zich naar Gangaris met edlen toorn te wenden.
Indien ge u dan ten krijg nog dus gemoedigd ziet,
Dees mijne afwezigheid belet uw poging niet.
Ik hoop u dankbaarlijk aan Gange's kust te groeten,
En, na geringen tijd, daar zegerijk te ontmoeten.
Dan is aan Charsis eed voldaan. Ik stel u vrij,
Zeil slechts uw oorlogsvloot naar de Indus toe met mij!
En, kan 't aanstaande zelf niet anders aan mij geven,
De teêrste dankbaarheid zal in mijn boezem leven;
Welk eene omwenteling daar voor mijn lot verschijn,
Ik zal u voor dees dienst altoos ten dienste zijn.
Megastes, dien men ons te dees tijd ziet verzellen,
Heeft alle kundigheid om vloten toe te stellen.
Welaan, dat hij, voldoende aan dees mijn waarden eisch,
De toebereidsels mag bestieren voor mijn reis,
En dat ik het geluk mag smaken, om dees staten,
Die 'k vond in diepen vrede, in volle rust te laten!"
Dees woorden bracht hij voort met eene majesteit,
Die nieuwen luister gaf aan zijn eêlmoedigheid.
De heetste muiters zelfs, verstomd en opgetogen,
Gevoelen hunne ziel met diep ontzag bewogen,
En zij, door wien dit vuur met koelheid was aanschouwd,
Zijn met een edle drift bezield voor zijn behoud.
Vorst Cosroës, wiens vrees, naarmate van dit spreken,
Zoo min door hem verwacht, allengskens was geweken,
Stemt gaarne in dit verzoek, gelukkig, vrij te zijn

En, leerende in het eerst, als ik doe, van de jeugd,
En wijsheids diepe leer en dappre oorlogsdeugd,
Waardoor men 't ongeluk en 's vijands macht kan breken,
Besloten ze met mij den koningsmoord te wreken!
Maar ach, te ras verdwijnt dat denkbeeld! Dat geluk
Is niet voor ons bestemd in ons gemeenen druk!
De vriend van Charsis vangt daarop weêr aan te spreken:
Uw groote ziel is ons, o Vorst, te veel gebleken,
Dan dat des Hemels wil uw grootste lust niet zij,
En u Jupijns gebod niet tot een wet gedij!
De Goden slaan somtijds, om 't binnenst te beproeven,
En des te grooter vreugd te schenken na 't bedroeven.
Hij moet gezegend zijn, die zijne moeder acht,
En tederlijk bemint en hare smart verzacht:
Vervloekt, die haar versmaadt! Gij zult, door deze tranen,
Onfeilbaar u den weg van waren voorspoed banen.
Intusschen gaat gij met een koninklijk gemoed,
Nog grooter in dit lot, meer in uw tegenspoed
Genietend, dan, op dees vermaarden troon gezeten,
De laffe Cosroës met een gekrenkt geweten!
Ten minste zijt ge, o Prins! en de achting en de vreugd
Der mannen, die gij nog rondom u vinden meugt,
Der vreemdelingen, die de waarheid recht bezeffen,
En de verwondering van al wie ge aan koomt treffen!
Der wijzen achting is der ware deugden loon,
Geen, somtijds ook door snood bedrijf verkregen, troon!
Maar wie toch twijfelt, of men heeft in Porus rijken
Bericht, naar welk een oord de koningin moest wijken?
De Grijzaard sprak nog, als een onverwacht geluid
Zich in de stad verheft: een kreet, die niets beduidt
Dan oproer. 't Volk begint rondom te zaam te snellen,
En tot een treurspel zich verwoed in staat te stellen.
Onzinnig liep het door de groote straten heen:
Gansch anders dan wanneer 't, nog weinig tijd geleên,
Bezorgd voor Charsis zoo gewenscht en dierbaar leven,
Met recht verbolgen was op die 't verraad bedreven.
Thans was er noch beleid noch orde bij. Men vond
Hier die niet wisten, waar het woelen uit ontstond:
Daar liepen er, als dol, door scharen heengedrongen,
Hoe't ook mocht gaan, op hoop van plundring toegesprongen.
De priesters renden voor. De priesters, die men ziet,
Daar 's volks onredelijkheid hen meer vermogen biedt!
Zij wisten thans al deze onstuimigheid te wekken,
Om uit beroeringen van staat iets nuts te trekken.
Hun hoofd, min onderricht der zaken van Jupijn,

Dan van hetgeen bij 't hof mocht in behandling zijn,
Had pas 't gezantschap van Agrammes daar vernomen,
Of deed een schijn van recht bij zijne tochten komen.
Vorst Cosroës, zoowel als zijne gemalin,
Versmaadde 't priesterdom in een verkeerden zin;
Niet om hun koppigheid en sporelooze driften,
Wanneer ze machtloos zijn de waarheid recht te schiften,
Maar slechts om dat hun leer gaf storing in 't vermaak.
Thans voelt der priestren hoofd zich aangezet tot wraak,
Geeft voor, dat Jupiter den volke komt gebieden,
Agrammes mannen dees gewesten te doen vlieden,
En denkend van zijn doen bij Stavo's grooten zoon
Door dees kloekmoedigheid te krijgen wissen loon,
Vergadert zijne schaar en komt de stad ontroeren;
En weet het woeste grauw in korten saam te voeren.
Waar rent het domme volk niet met zijn leeraars heen,
Wanneer ze 's Hemels wil tot hunne baat besteên!
Nu denkt hij zich alreeds in staat, zijn vorst te dwingen,
En verder dan op hulp van Stavo's zoon te dringen.
Hij wil den schepter zelf in dezes handen zien,
Om op een koning van zijn maaksel te gebiên.
Hij waant den Vorst van Gange op 't oogenblik te winnen,
Wanneer het eerste vuur des oproers zal beginnen.
Haast wordt de Prins, dat hem het woelen raakt, gewaar,
En hoort een stem, die dit doet klinken uit de schaar:
Van hier de ontaarde, die des schepters glans verdooven,
't Gegeven woord versmaân en Charsis eer ontrooven!
Men geve deze kroon den grooten jongen Vorst,
Die, tot ons heil, den dood heldhaftig trotsen dorst!
Vorst Charsis gaf ze hem zoo m' ooit zijn eed dorst schenden,
En hij verwierf ze aan 't hoofd der zegerijke benden!
Des ouden konings vriend, voor deze ontsteltenis
Verschrikt, bemerkt terstond hoe 't volk gedreven is,
En bidt den koning hunne onzinnige bedrijven
Niet tot een bloedbad voor onnoozelen te stijven.
De wijsgeer Teuphis geeft hem hier tot antwoord op:
Ons is, eerwaarde vriend, bekend, tot welken top
Het woest gemeen vermag zijn ijver te doen rijzen,
Maar tevens, wat men daarin laken moet of prijzen.
Wij zien wel, kwam alleen de heerschzucht hier te pas,
Dat nu de rechte tijd ter wraak gekomen was.
Wij kunnen thans uw Vorst wel tot ons hulp verplichten;
Maar wikken eerst, hetgeen geraân is te verrichten.
't Zoude ons niet baten. Wie betrouwt ten tweeden keer
Op vorsten, eens bekwaam tot schending hunner eer?
't Volk zou het doen: wij niet, daarna nog meer verlegen.
Wij weten hoe dit vuur, onredelijk gestegen,
Ook zonder reden wordt gebluscht, en 't eerst verdwijnt
Wanneer het op het heetst en het vervaarlijkst schijnt.
Te groot is Friso's hart, dan dat hij zich zou mengen
Met een onzinnig volk, om eenen stroom te plengen
Van bloed, en deze stad te zetten in de vlam;
Terwijl, zoo ras het eens weêr tot bedaren kwam,
Elk schrikken zou ten strijd naar Ganges wal te trekken,
Om zich, ondanks zijn vorst, gevaren te verwekken.
Het is een laffe Prins die het gemeen verleidt,
Of wapent tot den smaad der wettige overheid!
Uit had hij pas, wanneer, in Charsis stille tijden,
Niet onderricht om zulk een woede recht te mijden,
De koning Cosroës, met diep ontroerden zin,
Genaakte, vergezeld van zijne gemalin.
Zij, brandende van spijt door niet meer aan te schouwen
Des schepters macht gepaard met de ondeugd van de vrouwen,
En tot haar veiligheid aldus te moeten vliên,
Om een gehaten Vorst te bidden hulp te biên,
Woû spreken, om op nieuw, door bijstand te beloven

Met zoo gering een zaak en de uitgestane pijn!
En geeft Megastes macht, van zonder tijdverliezen,
De schepen te voorzien, om zee te kunnen kiezen.
Megastes, diep verheugd om de uitkomst van dees dag,
Slaat straks de hand aan 't werk, in zijn vernieuwd gezag.
Hem volgt de Vorst van Gange, omringd van alle kanten
Door een ontelbaar volk. Dier nieuwe lijftrawanten
Voorziet een deel de vloot met voorraad. Andren slaan
De handen aan het wand. De hooge masten staan
Gelijk een woud. De vloed, die langs der rijksstad vesten,
Met zilvren stroomen rolt naar Nereus paarlgewesten,
Drijft henen met de kiel; terwijl de Zuidewind
Met vlag en wimpel speelt, het blanke zeil ontbindt,
En, uit Taprobana's bevruchtste landerijen,
Den geur alom verspreidt der eêlste specerijen.
Haast ziet men in 't verschiet, den oever langs geschaard,
Het trotsche Amajapure, in 't Oosten zoo vermaard,
En Charsis hof, welks top schijnt in de wolk te schuilen,
En op het marmer rust van zestienhonderd zuilen:
Tot dat de gansche kust van wederzijden vlucht,
En 't oog geen voorwerp meer, dan water ziet en lucht.

(Daarna te ontzeggen), 't vuur des oproers uit te dooven.
Maar daar ontstond, en drong tot in de hooge lucht,
Van het onstuimig volk zulk een verwoed gerucht;
Men dreigde dus het al in lichten brand te zetten
Dat Teuphis zelf, om dees wanorde te beletten,
Geen raad zag dan ronduit het grauw te keer te gaan,
En in het openbaar hun dwaasheid te weêrstaan.
Van stonden aan besluit hij Cosroës te dwingen,
Ter hofpoort uit te treên met zijne hovelingen.
De wijsgeer wil hen doen bemerken, voor hij scheidt
Van dit ondankbaar oord, hoe dat grootmoedigheid,
Gevest op 's Hemels vreeze en goddelijke wetten,
Zoo min door het geluk als ramp is te verzetten.
Daar blinke een schepter of daar blikke een wisse dood,
Die rein is zegepraalt, die wel doet die blijft groot!
De wijsgeer wil 't gemoed des jongen konings leeren,
't Verfoeyelijkst gedrocht, de heerschzucht, te overheeren;
Opdat hij zelfs niet denke, om Charsis laffen zoon
Te stooten, tot zijn baat, van d' erfelijken troon;
En dus de volkeren alomme recht te geven,
Agrammes daad niet meer dan deze te weêrstreven.
Straks voert men uit het hof het omgekochte paar,
En 't volk staat diep verzet op 't nadren dezer schaar.
't Geschreeuw verdwijnt, gelijk een ramp in zomertijden,
Wanneer de gulden zon het aardrijk komt verblijden,
En stilte volgt er, door geen ijver meer verstoord;
Elk hijgt naar 't geen hij denkt dat aan zal zijn gehoord.
Gelijk wanneer men lang ontrust is door het razen,
Als Vorst Eool, met wild gehuil en buldrend blazen,
Van onder 't berggevaart vier winden te gelijk
Ontbindt, die naar de lucht de golven in het rijk
Der watren klimmen doen, en landwaarts huis en daken,
En steden dreigen tot verwoestinge te maken,
En schielijk ophoudt en weêr in den kerker sluit,
En diepe stilte volgt op donderend geluid:
Zoo stond het volk: op eens, na 't zinnelooste woelen
Bekwaam, bedaardheid in den boezem te gevoelen,
Wanneer iets onvoorziens en onbekends zich toont,
Waardoor het zich gevleid of denkt te zien verschoond.
Toen hief de wijsgeer aan, eerst sprekend tot den koning:
't Is niets, o Prins! tot uwe ondankbaarheids belooning;
Die mooglijk met geen kroon hoogmoedig pralen zoudt,
Noch tegenwoordig 't licht der zon hadt aangeschouwd,
Zoo niet dees jongeling, door 't ongeluk gedreven,
Besloten had, om hulp naar deze kust te streven:
't Is niet om met geweld u beter tot uw plicht
Te brengen, 't geen misschien gemakklijk wierd verricht,
Noch om dit woeste volk nog erger te beroeren,
Dat wij besloten u hun woede toe te voeren.
O neen! wij zoeken niets dat u verkorten mag,
Wij streven tot uw schâ hier niet naar 't hoogst gezag.
Wij zijn het eerst gereed, om onzen vloek te schenken
Aan wie de majesteit des troons bestaat te krenken.
Wij hebben nog te veel verhevenheid en deugd
Behouden uit den brand van Gange, dat wij vreugd
Verkrijgen kunnen door eens anders ongelukken,
En 't heugt ons, hoe het smaakt zich snood te zien verdruk-
Wij hebben nog te veel grootmoedigheid bewaard, [ken.
Om te gedoogen, dat uw boezem door het zwaard
Gedwongen werde, om ons dien bijstand te verstrekken,
Die dankbaarheid en plicht daarin niet konden wekken.
Neen! hoe men zijnen eed en woord van eere schendt,
Vorst Charsis staat ons nog te diep in 't hart geprent!
Maar wij verschijnen hier met u, dewijl wij pogen
In 't openbaar de macht te ontzeggen aan den logen,
En voor te komen dat men snoodelijk verspreidt
Dat wij de werkers zijn van 's volks oproerigheid.
Voorts denken wij, met hoop en moed, in andre hoeken
Oprechter hulp en troost bij Vorsten op te zoeken,
Daar door verraders goud, noch hovelingen raad,
Het omgekochte hart geen plichten tegengaat.
Wij zijn gereed te gaan, daar koninklijke mannen,
Grootmoediglijk gereed den boog der wraak te spannen,
De wijsheid en de deugd meer schatten dan den zwier,
En, leggende het recht ten grondslag van 't bestier,
Met eigen waakzaamheid raadplegen, en 't vertrouwen
Niet vesten op 't vermaak van slaven of van vrouwen.
Leef gij gelukkig, zoo m' ooit met geluk een troon
Gezegend ziet, daar reeds trouwloosheid staat ten toon!
Wij wenschen, dat ze aan u nooit meer dan nu mag deren,
Of dat ge uw ware nut eens moogt ter degen leeren,
En zien, waarop een Vorst het veiligst en het best
Zijn macht, zijn heerlijkheid, en zijn belangen vest;
Wij wenschen dat ge nooit weêr een gevaar moogt vinden,
Daar m' altijd zich aldus niet zal aan vroomheid binden,
Daar uw geluk, zoowel als leven en gezag,
Staat aan de keur van eens beleedigdens gedrag!
Wij geven u bericht, de hulp, weleer geboden
Van een gedwongen hand, niet meer te zijn van nooden.
De Hemel heeft den Prins, die voor uwe oogen staat,
Niet zonder hoog bedoel gerukt uit het verraad;
En kan hem zonder u, door onweêrstaanbre wetten,
Beschermen, en eerlang op 's vaders tronen zetten!
't Is niet van nooden, dat ge uw hart er meer om kwelt,
Het gaat met deugd, en dus met macht genoeg, verzeld!
Vervolgens, zonder zich meer aan den Vorst te storen,
Begon hij tot het volk, en deed hen 't volgend hooren:
Gij mannen, nog niet lang geleden, in den strijd
Met dapperheid, aan eene onschendbre trouw gewijd,
Wat dolheid kan zoo ras uw plichten overwinnen,
Of welke dwaling heerscht in de eertijds rechte zinnen!
Herdenkend, dat gij hier het bloed van Charsis ziet,
Vergeet, mijn vrienden, toch zoo ras dien koning niet;
Die vader, voor wiens heil wij zoo manhaftig streden,
Zij niet zoo zorgeloos als met den voet getreden!
Gedenkt zijn zucht, zijn zorg voor wat u dienen kon,
Die niets dan uw geluk en tot uw rust begon!
Die, met zijn grijze haar, ten voorbeeld aller menschen,
Niet ophield tot uw nut te werken en te wenschen,
En stervend met een rein en u gewijd gemoed,
Den Hemel voor u bad met zuivren tranenvloed!
Terwijl ge ons ten geval ondankbaarheid wilt wreken,
Laat geene ondankbaarheid in uwen boezem steken;
Vermijdt te vallen in de dwaasheid, die gij haat,
En denkt omzichtig aan de plichten van uw staat!
De Hemel heeft u zelf Vorst Cosroës gegeven,
Om onder zijn gezag gerust en stil te leven;
En niet omdat het volk zij richter zijner daân,
Of wettige oppermacht vermoge te versmaân.
De Hemel zendt het volk, onwillig eerbewijzen
Te geven aan de macht, die Hij voor hen deed rijzen,
Welhaast het wreedst berouw, de vreeselijkste straf;
't Zij door hun ondergang, of ligt nog harder staf;
Wij zijn dus overtuigd dat ons die wraak zou nadren,
Zoo wij bestonden, om den troon van zijne vadren
Te schudden, en dat ons, hoe klein ons schuld ook scheen,
Zijn gramschap treffen zou, zoo wij het met u deên,
Dat wij gezind zijn, wijl dit onheil is te duchten
Om onzentwil, van hier op 't spoedigste te vluchten.
Dwaas is het, dat het volk den nieuw gezworen eed
Aan Cosroës, zoo ras tot zijnen ramp vergeet!
Is Friso deugdzaam, als gij wel van hem wilt roemen,

Hij moet alle oproer als iets onverschoonlijks doemen;
En met grootmoedigheid de vaderlijke kroon
Weêr krijgen in zijn macht, maar niet gelijk een loon
Van boosheid of verraad. Het past doorluchte mannen,
Al schaadt het, voor hun doen zelf d' argwaan weg te ban-
Zij schatten 't heerlijker, met veel weêrwaardigheên, [nen!
Dan met het minst verwijt, den zetel te betreên!
Een wettige overheid is, als de Godheid, heilig!
Begeert ze boos, is 't recht niet in haar handen veilig,
De Hemel hield voor zich de straf van dat gedrag,
En zonder dat het volk zich daarin mengen mag.
Daarom, zijn zij der wraak van 't menschdom reeds ontvloden,
Hen dreigt te vreeslijker de gramschap van de Goden,
Die van den Hemel met verachting op hen zien,
En dulden, dat door hen veel spoorloosheên geschiên:
En om de volken, die 't verdienen, dus te straffen,
En om, wanneer der wraak voldaan is, te verschaffen
Aan 't menschelijk begrip het voorbeeld, hoe hun macht
Alleen deze overheid heeft op den troon gebracht,
En nu daar afstoot, om aan anderen te leeren,
Waarheen zij hunne vlijt en aandacht moeten keeren.
Is 't dan om onzen wil, dat gij te wapen snelt,
Welaan, houdt op, maakt u niet schuldig aan geweld.
Wij willen niet dat gij, door 's Hemels wil te smaden,
Ons ten geval, meer ramp op uwen kop zult laden.
Wij prijzen nooit hetgeen men tegen recht begaat,
En kwamen hier niet tot verwarring van den staat.
De Prins, dien ge in de plaats van d' uwen durft begeeren,
Zal zijn doorluchtig hoofd met geene kroon onteeren,
Daar dwinglandij, verraad en oproersvuur uit straalt;
Hij wil, dat zijne kroon gelijk zijn boezem praalt!
Maar gij, die van Jupijn hier zegt te zijn gezonden,
Waar is zijn wet, dan slechts in uwen mond, bevonden?
Wie van den volke weet en hoorde, hoe de zoon
Van Stavo door hem is geschikt tot dezen troon?
Maar nog is 't tijd. Men toeve: en, heeft hij zulks beschoren,
Hij doe zijn bliksem zien en zijnen donder hooren!
De wijsgeer sloot. Toen stond de priester van Jupijn
Ten antwoord vaardig, en met een gemaakten schijn
Van heiligheid, bereidt hij wichtige gebaren.
Schoon dol van spijt, door zulk een uitkomst te weêrvaren
Na zoo veel moeite en werks, heeft hij geen taal gebrek
Tot hindring, dat hem dit geen zwaarder ramp verwek.
De priesters weten dus de volkeren te paayen,
Dat ze alles naar hun wit en welbehagen draayen.
Hij heft zijne oogen straks ten Hemel, en vangt aan:
Gedankt, o Jupiter! zijt gij voor dit beraân,
En voor den uitslag van den voorspoed dezer volken
Dringe onze erkentenis tot in de hooge wolken!
Gij zondt mij herwaarts, om des grijzen konings eed,
Dien hij bij Pluto's rijk en diepe stroomen deed,
Te erinneren, opdat die, heilig waargenomen,
Uw bliksem niet op 't hoofd der volken neêr deed komen!
Thans is het land bewaard en van meineedigheid
Bevrijd. Wijl Gange's Vorst, van ons getrouw beleid
Ten volsten overtuigd, ons hulp komt af te wijzen,
Raakt ons bevlekte roem weêr heerlijk op te rijzen!
De priester zweeg en sloop terstond ter zijden heen:
Toen een verstandig man, hier met de hoop getreên
Slechts om de onstuimigheid der mannen neêr te zetten,
En door bedaardheid hen in 't woelen te beletten,
Schoon ook misprijzend, dat men een zoo waardig Vorst,
En 's lands verlosser, zoo trouwloos behandlen dorst,
Dus aanhief: Dit zijn niet gansch ongewone treken,
Waarmede 't priesterdom stoutmoedig uit durft breken.
Men heeft voldaan aan d' eed! Maar hoe? de samenhang
Des volks kan nu niet meer voldoen aan zijn belang!
Wie denkt, dat zich aldus de Goden laten tergen,
Of oproer wettig ware! En zal men hen verbergen,
Hoe deze ontslaging ligt? Ten minste doe men dan,
Tot Frisos zekerheid, hetgeen men verder kan.
Wie voelt zich niet verrukt door 't edelmoedig spreken
Van dezen wijsgeer? Wie zag grooter wijsheids teeken?
Doorluchter deugd? Wie vindt zich niet in 't hart geraakt?
Daar past een middel dan, dat alles reedlijk maakt.
Eer is geen onheil recht verdwenen. Staakt het wanen,
Begeert van uwen Vorst, als willige onderdanen,
Dat hij de vloot gebiede en zende naar de kust,
Die deze jonge Prins verkiest naar zijnen lust.
Kan hij tot hulp en krijg niet stemmen, wil de Koning
Van Gangaris niet meer verblijven in zijn woning,
Ons raakt het niet, dan, met een welgepast verzoek,
Te bidden, dat men zich tot zijn behoud verkloek;
Dat 's redelijk. Daar ga hem dan een troep omringen,
En hindre Agrammes, hem gewapend te bespringen.
Der mannen wien 't gevalt, betrede deze vloot,
En stelle zich, met hem, voor golf en winden bloot.
Dus zal men, denk ik, eere aan zijnen Vorst betoonen,
En 't volk omtrent den eed misschien geheel verschoonen.
Zoo sprak hij; veel ontzag en macht bij het gemeen
Bezittend, dat terstond gehoor gaf aan zijn reên.
En Cosroës stemt toe. Fluks rent, van alle kanten,
Het volk hen bij met vreugd. Der nieuwe lijftrawanten
Voorziet een deel de vloot met voorraad. Andren slaan
De handen aan het zeil. De hooge masten staan
Gelijk een woud. De vloed, die langs Magrammes vesten
Met zilvren stroomen rolt naar Nereus paarlgewesten,
Ziet Gange's koning, nog doorluchter dan voorheen
Door Teuphis wijzen raad, het hooge dek betreên,
Met medelijden den rampzaalgen Vorst verlatend,
En zijn gestoorde vrouw, hen meer dan immer hatend,
Verschaffend tot een straf de machtloosheid van wraak;
Voor een kwaadaardige Vorstin de wreedste zaak!
Zij gaan, met eeuwgen lof vermaard bij deze volken,
Vernemende eenen kreet, die dringt tot in de wolken,
En die voor hunne ziel de teêrste blijdschap wekt,
En hen verzelt zoo ver het snel gehoor zich strekt.

VIJFDE[1] BOEK.

INHOUD.

Alexander de Groote overwint Porus. Reden, waarom hij niet naar Prasia en Gangaris met zijn heir ten strijde kan trekken. Hij keert terug uit het rijk van Porus, terwijl Friso van Taprobana naar de Gedrosische kust zeilt. Een vreeselijke storm overvalt dien Vorst op zee. Redevoering van Teuphis, en gedrag van Friso gedurende dien storm. Zij stranden op de kust van Carmanië. Zopyrus, bestuurder eener stad voor Orsines, een Perziaansch Prins, ontvangt hen eerbiedig. Wie Orsines was, en van zijne hoedanigheden. Zij toeven tot de komst van dezen Vorst, welken men verwachtte. Met hem kwam zijne dochter Atosse. Hare schoonheid, opvoeding, en deugden. Samenspraak tusschen Orsines, Friso, en Teuphis, waarin Orsines hen noodigt, om met hem naar Perzië te trekken tot demping van binnenlandsche onlusten, en om bij hem te verblijven, tot dat er tijding van Alexander komt, van

[1] In 1758, het vierde.

wiens overwinning, op Porus behaald, nog niets bekend was. Men neemt deze aanbieding aan. Bedenkingen van Teuphis omtrent de hoedanigheden van Alexander. Hij raadt, dat men Ascon naar Indië zende, om onderricht te zijn, hoe het in die gewesten staat, voornamelijk in het gebied van Porus, eer men Alexanders gunst zoeke tot herstelling en hulp. Ascon vertrekt.

—

Voor Ganges troon alleen had, langen tijd te voren,
De godddelijke macht geen ondergang beschoren [1].
Der Vorsten dwaasheid riep om wrake en om gericht;
De Almogende zag, van den zetel van het licht,
Het oosterwerelddeel bezwalkt met boosheids wolken,
En woog met zijne hand de schepters van de volken.
Straks waggelde veel meer dan één vermaarde troon.
Gansch Azië bezweek. De jonge Macedoon
Rees vooraan in Europe, en, met verwoede [2] zinnen
(Onwetend, wie hem deed de volkeren verwinnen),
Stak hij 't veroordeeld Oost met oorlogsvuur in [3] brand:
En Suses oude staf verscheen [4] in zijne hand.
Hij wist de [5] Skyten hun verwaandheid te verleeren;
En het gelukte hem ook Porus te overheeren.
Gelijk uit Ætna's keel een onderaardsche orkaan,
Een zee van vloeibaar vuur weet [6] kokend op te [7] slaan,
En, uit den zwarten mond met damp en stank gezwollen,
Doet met een snelle vaart [8] gewesten overrollen,
Verwoesting baren, schrik meêvoeren, 't vruchtbaarst oord
Verkeeren in een poel, daar al wat leeft versmoort:
Zoo trof des Hoogsten toorn, in Alexanders handen,
Van Helles enge zee en vergestrekte landen,
En groote troonen, tot 's Hydaspes stroomgebied,
Dat van de Imaüs af door Porus rijken vliet.
Dees groote koning, nu door de oorlogskans verlaten [9],

---

[1] In plaats van deze beide regels, in 1758:

De staatsverwisseling, die binnen Ganges wallen
Op 't bloedigst schouwtooneel was nieuwlings voorgevallen,
Besloot al 't onheil niet dat, in deze eeuw van leed,
Zoo vele koningen en volken zuchten deed.
De tijd van rijkdom, weelde en trotschheid was verstreken,
En die van rouw begon verwoestend door te breken.

[2] Toog over uit Europe en stak verwoed van. [3] 't Veroordeeld Oosterdeel der wereld in den. [4] En Codomannus' staf geraakte. [5] den. [6] doet. [7] opwaarts. [8] ontembaar in zijn kracht. [9] In pl. van dezen en de 43 volgende regels, in 1758:

Held Porus die voorheen, 't zij waar hij had gestreden,
Door krijgskunde en door moed nooit rampen had geleden,
Versmolt hier, hoe vermaard, hoe dapper in het veld,
Voor een veel hooger macht en onbekend geweld.
Maar schoon hij, door de kans des oorlogs dus verlaten,
Zijn val en het verlies aanschouwde zijner staten,
Ja, dat hij zwaar gewond in Alexanders macht
Geraakt was, en voor zijn hoogmoedig oog gebracht,
Hij zwichtte voor geen ramp, hij deed geen vleitaal hooren,
En toonde in 't ongeluk zich grooter dan te voren.
Doorluchtig sprekend, stil in 't midden zijner smart,
En onversaagd, verwon hij 's overwinnaars hart.
De Griek om voor zijn roem geen vlek te zien gerezen,
Besloot terstond niet min dan deze vorst te wezen.
Te dees tijd kwam het hem gelukkiglijk zoo voor;
Want, schoon hij waande aan roem altijd alleen gehoor
Te geven, nooit vermocht hij dien oprecht te kennen,
En liet zijn driften slechts naar 't eerste denkbeeld rennen.
Somtijds was hij vergramd en woest, somtijds geraakt
En mededoogend wierd zijn woede op eens gestaakt.
Dan dol en vuig, dan weêr bedaard en ook grootmoedig.

Zag wel zijn val en 't lot der vaderlijke staten;
Was wel zeer zwaar gewond in 's overwinnaars macht
Gevallen, en voor zijn hoogmoedig oog gebracht,
Maar door geen ramp verlaagd en grooter dan te voren,
Deed hij lafhartigheid noch vuige vleitaal hooren.
Doorluchtig sprekend, stil in 't midden zijner smart,

Van d' eenen hartstocht tot een andren, even spoedig
Gedreven, als een kiel die roerloos in het nat
Des ruimen Oceaans, dan rechts, dan zijwaarts spat,
En door een fellen storm genoopt wordt nooit te rusten,
Tot dat ze stoote en barste op onbekende kusten.
Hij schonk aan Porus, in de plaats van Betis straf,
Het leven en te zaam den koninklijken staf,
En nam hem in 't getal van zijne gunstelingen,
Om, met zijn hulp en raad, in Gangaris te dringen.
Een vruchteloos ontwerp! want de Opper-Majesteit
Had hem geen verdren weg in 't Oosten toegeleid.
Hij hoorde het verhaal van Porus, door wat wegen
Agrammes het gebied dier volken had verkregen,
En van Melite's lot, zijn dierbemindste pand,
Mishandeld en gehoond door een zoo lage hand.
„Ik klaag (sprak Porus) niet om 't geen mij moest gebeuren:
Geen grooter oorlogsheld kon mij den staf ontscheuren;
En, zoo mij de Fortuin toch eenmaal moest verraân,
Geen edler val voor mij dan u ten dienst te staan!
Maar dat mijn ziel doorgrieft en altijd zal ontsteken,
Is dat ik zulk een smaad vooraf niet mochte wreken.
Geen straf is zwaar genoeg voor eenen, die zijn Vorst,
Die hem verheven had, den doodsteek geven dorst,
En die den moord beval van zoo veel duizend zielen,
Die, zonder nut voor hem, uit enkle wreedheid vielen.
Zoo ras men mij 't gedrag van zulk een wangedrocht
Verhaalt, vervaardig ik mijn leger tot den tocht,
Doe vriend en bondgenoot tot de onderneming nooden,
En zweer met plechtigheid voor de outers van de Goden,
Of dat ik zegerijk weêr herwaarts keeren zal,
Of sterven in 't geweer voor Ganges hoogen wal.
Maar ach! ter zelfder uur zie 'k bode op bode naken,
En mijn ontstoken hart nog sterker gaande maken.
Men roemt mij van uw macht, uw krijgskunde en beleid,
Dat de overwinning zelve al uwe treên geleidt,
En dat Bellona, naast uw zij, de sterkste wallen,
Als waar 't op uw bevel, doet voor uw voeten vallen.
Men boodschapt, dat gij naakt met ongeloofbren vlijt,
En tevens, dat gij reeds bij den Hydaspes zijt.
Toen heeft geen keure plaats. Ik wend mijne oorlogsvanen,
Het eerste u te gemoet, tot hulp der onderdanen,
En stel mijn wraaklust uit tot beter lotgeval,
Dat thans mij niet meer vleit en nooit gebeuren zal;
Ten zij gij 't straffen van zoo vele gruweldaden,
Als in der Goden plaats, op u zoudt willen laden!"
Dees taal ontsteekt, gelijk een toorts, nog meer de borst
Van een zoo wrevligen en ras verstoorden Vorst,
Die nooit de woeste zucht naar oorlog in kon toomen,
En thans het recht der wraak voelt bij zijn driften komen.
Straks hoort men van alomme op nieuw het krijgsgeschal,
En denkt niet, dat zich iets daartegen stellen zal,
Wanneer op 't onverwachtst het heir begint te weigren,
En tegen dezen tocht weêrspannig op te steigren.
Het krijgsvolk wil niet meer zoo ver van 't vaderland,
Na strijd op strijd verzwakt door 's vijands tegenstand,
In bosch en woestenij versmeltende ommedwalen,
Maar eens de vruchten zien dier zware zegepralen.
Met afgenomen helm pleit Coenus voor hun eisch,
En Alexander staakt, uit dwang, die nieuwe reis;
Ja, vindt zich zelfs genoopt, wat spijt hem mag regeeren,
Om langs de kust der zee naar Perzië te keeren,
Ter zelfder tijd, wanneer de Taprobaansche vloot
Der Gangariden Vorst haar trouwen bijstand bood.

En onversaagd, verwon hij 's overwinnaars hart.
De Griek, om voor zijn roem geen vlek te zien gerezen,
Besloot terstond niet min dan deze Vorst te wezen.
Ter dees tijd kwam het hem gelukkiglijk zoo voor;
Want schoon hij waande aan roem altijd alleen gehoor
Te geven, nooit vermocht hij dien oprecht te kennen,
En liet zijn driften slechts naar 't eerste denkbeeld rennen.
Somtijds was hij vergrimd en woest; somtijds geraakt
En mededoogend, wierd zijn woede op eens gestaakt.
Dan dol en vuig, dan weêr bedaard en ook grootmoedig.
Van d' eenen hartstocht tot een andren even spoedig
Gedreven, als een kiel, die roerloos in het nat
Des ruimen oceaans dan recht, dan zijwaarts spat,
En door een fellen storm genoopt wordt nooit te rusten,
Tot dat ze stoote en barste op onbekende kusten.
Hij schonk aan Porus, in de plaats van Betis straf,
Het leven en te zaam den koninklijken staf,
En nam hem in 't getal van zijne gunstelingen,
Om met zijn hulp en raad in Ganges rijk te dringen.
Maar reeds was daar de wraak bedreven. De Oppermacht
Had hem geen verder weg in 't Oosten toegedacht.
Hij hoorde het verhaal van Porus, hoe 't vermogen
Van Stavo's troon zich voor Agrammes had gebogen,
En van Melites lot, zijn dierstbeminde pand:
En hoe hij, reeds gereed het wraakzwaard in de hand
Te nemen, werd bericht van zijne zegepralen
En komst, en dus genoopt zich uitstel te bepalen.
Wanneer de Macedoon, nog driftiger gemaakt
Op dit verhaal, door 't recht van wraak zich voelt geraakt,
En reeds den tocht beveelt, begint zijn heir te weigren,
En tegen zijn gebod weêrspannig op te steigren.
Met afgenomen helm pleit Coenus voor hun eisch,
En hij, hoe trotsch hij was, ziet af van deze reis.
Hij liet Vorst Porus stil in zijne rijken blijven,
En rukte zeewaarts aan, tot nieuwe krijgsbedrijven,
Terzelfder tijd, wanneer de Taprobaansche vloot
Prins Friso hare hulp en haar vermogen bood.
Voorspoedig boorden ze door de ongemeten baren,
Om naar 't Gedrosisch strand ter landinge te varen,
En 's Indus oever[1] langs gereisd, of het gebied
Van Abisares, dat veel nader zuidwaarts schiet,
Of Porus aan te doen, naar 't geen men best zou houën;
En dus Pandion, thans het meest[2] niet te vertrouwen,
Om 't voorgevallene op Taprobana[3], te ontgaan.
Vorst Teuphis had dien weg hen wijselijk geraân,
En wist, hoe valsch een vrouw, om wraakzucht te doen gel-
Bekwaam is over zee 't bedrevene te melden, [den,
Zeer listig zwijgende wat haren hartstocht schaadt,
En heffende zeer hoog 't geen tot verdeding[4] baat.
Zij naderden, alreeds staroogend naar de kusten,
Wanneer een donkre wolk den stuurman komt ontrusten:
Hij ziet van verre op zee reeds bruine golven, met
Een sneeuwwit schuim, omhoog al bruischende aangezet,
Of zinkend storten in de nooit gepeilde kolken;
En 't water volgt den drang der snel gedreven wolken.
Daar komt van tijd tot tijd een dof gebrom in 't oor;
En het gezicht, veeleer getroffen dan 't gehoor,
Bemerkt het vuur, door twist van stoffen, uit den hoogen,
Eerst als een[5] kleine vonk al slingerend bewogen,
Daarna gelijk een vlam, en niet meer kronklig[6] heen
Gezonden, en terstond vernietigd in de zeên.
Toen had de stuurman wel gewenscht verre af te wezen,
Om hooger op het wijd[1] geen klip noch strand[2] te vreezen.
Het strand, zoo dier bemind, wordt nu met schrik herdacht!
Terstond valt elk aan 't werk met ijver en met kracht.
Dees haalt de zeilen in en rolt ze om hooge masten
Of touwen, dees werpt uit, op 't allereerst belasten,
Het ijzren anker, maakt de kabel los, de hoop
Der zeeliên. Straks bestiert een ander zijnen loop
Om 't kleen gestel des boots te hoeden voor de baren,
Somtijds het eenigst heil in 't barnen der gevaren.
Hoezeer men 't onweêr ducht en hoe de kim mag staan,
Al wat het hoofd beveelt is fluks door 't volk gedaan.
De wolken dreven toe, verzwarende hoe langer
Hoe meer, van water, ijs en vuur te zamen zwanger,
En vreeselijke kracht van winden, barstende uit
Den buik, dan met een schel, dan donderend geluid.
En nog was alles stil om 't schip, meer dan te voren:
De wimpel zwierde en hing en had zijn merk verloren:
Het water lekte 't hout, aan 't ijzer reeds gesnoerd,
En wel gewapend voor de nakende beroert';
Maar zulk een oogenblik liep gansch niet vruchtloos henen,
En deed niet weinig om de ontsteltnis te verkleenen;
Vorst Teuphis, ziende hen gedreigd aan allen kant,
Stelde onderwijl te werk de kracht van zijn verstand.
Door ondervinding had de wijsgeer kunnen[3] leeren,
Dat vrees voor ramp somtijds zooveel als ramp kan deren;
En dat alle uitkomst in gevaren wordt gestuit,
Wanneer de schrik het hart in ijzren keten sluit.
Om stilheid van gemoed bij krachten in te spannen,
Spreekt hij den koning aan en zijn getrouwe mannen:
Gijlieden, ongewoon der zeevaart, en nog nooit
Geweest, daar 't dolle nat niet dan verwoesting strooit,
En oorlogskielen op de klip in tweên doet rollen,
Of nog verwoeder zwelgt als spaanders in den hollen
En ondoorgronden buik; weet, dat des stuurmans merk
In 't nadrend onweêr niet veel heils ziet aan het zwerk.
Elk oogenblik staat ons ontroering aan te treffen.
Gewis zult gij, zoowel als ik, nog niet bezeffen,
Hoe schrikkelijk het is, in de onafmeetbre kom
Der watren, met den dood te worstelen, rondom
In duisternis, nu niet aan iemand te verbeelden,
En dikwijls helden, dien gevaar noch dood verveelden
In 't oorlogsveld, geheel ontstellend. Niets kan zijn
Voor 't menschlijk oog zoo naar, zoo vreeselijk in schijn.
Alleen in schijn! want hier is 't goddelijk vermogen
Ook tegenwoordig, ons aanschouwend met zijne oogen:
Zoo machtig, ons alhier in dezen oceaan
En al de razernij der winden bij te staan
En te beschutten, als in 't land der Prasiaten,
En daar de Ganges komt te voorschijn in uw staten.
Vorst Porus is niet meer dan wij daarvoor bevrijd,
En op een hoogen berg zoo min als hier vermijdt
De mensch Gods hand. Wil hij rechtvaardig ons doen sneven,
Want alles is van hem rechtvaardig, 't zoude ons leven
Niet rekken, waren wij nu tot Magramme[4], of op
Het Scrische gebergt, of klimmende op den top
Van Hora's duingevaart. Zijn goddelijke wetten
Zijn door vernuft, noch vlijt, noch middlen te beletten!
En is 't dat ons de dood hier heden treffen zal[5],

[1] oevers. [2] in 't minst. [3] Om 't geen daar was gebeurd, na Charsis dood. [4] verschooning. [5] Gelijk een. [6] En onnaspeurlijk snel, verdubblend telkens.

[1] midden in het diep. [2] bank. [3] mogen. [4] te Amajapure.
[5] In plaats van dezen en de volg. 11 regels, in 1758:
De watren vlieten niet alleen op zijn bevel,
Meer volgt het; de natuur in 't vredigste gestel,
Snelt voor zijn aangezicht en ligt voor hem te ontroeren,
Heeft duizend middlen om den mensch ter dood te voeren.
Maar wederom, heeft Hij, die wind en zee gebiedt,

Hoe toch gebeurt het? onbestemd? en bij geval?
O neen! wij vloden dan vergeefs met vlugge schreden,
En hadden elders tot geen meer gerustheid reden!
De watren vlieten niet alleen op zijn bevel;
Meer volgt het. De natuur, in 't vredigste gestel,
Snelt voor zijn aangezicht en, ligt voor hem te ontroeren,
Heeft duizend middlen om den mensch ter dood te voeren!
Maar wederom: heeft Hij, die wind en zee gebiedt,
Niet voor, dat ons alhier iets doodelijks geschiedt,
't Rolt alles over 't hoofd, onmachtig 't neêr te drukken,
En kan het zelfs geen haar met al dees woede ontrukken:
De bliksem flikkert in het water [1]. Geen gevaar
Al barst de lucht; en, in den nacht, die 't alles naar
En eiselijker maakt, vermijden alle stoffen
Den mensch, dien God gebood [2] te laten ongetroffen:
En hem ontziende, dien de Schepper met zijn hand
Bedekt, staat hij gelijk als op een vreedzaam strand.
Zoo past het groot te zijn, en niet wanneer gevaren
Verre af zijn! 't Is hier tijd om woord en daad te paren.
Wie dient een waren God en vreest iets buiten Hem?
Een laffe ziel, die niets dan spooksel, lucht en stem,
Voor godsvrucht neemt, 't geen haast verdwijnt van voor [zijne oogen,
In 't allereerst gevaar ten afgrond neêrgevlogen [3]!
Maar 't waar betrouwen staat ontrefbaar, moedig, blij,
En schrikt voor geen geweld noch helsche razernij!
Gij nochtans, door de vrees rechtvaardig te verbannen,
Verwaarloost niets, stelt alle ervarenheid, o mannen!
In 't werk (vervolgt hij tot het scheepsvolk). Als het hart
Door doodsgevaar niet is onrustig noch verward,
Verdubblen hoop en heil. Bedaarde en stille zinnen,
En snelle handen doen alleen in nood verwinnen.
Flauwhartigheid verslapt de zenuwen; maar moed
Schenkt heldenkracht. Dan volgt de zege op tegenspoed!
Elk hoorde met ontzag hem deze woorden spreken,
En zag op zijn gelaat daarvan het waarheidsteeken.
Prins Friso, die wel meer zijn wijsheid had gehoord,
Door ware godvrucht op het [4] ijvrigst aangespoord,
Nam voor om elk een blijk van zijnen moed te geven,
En, moest het zijn, met een bedaarde ziel te sneven.
Zoo stond hij midden in 't gevaar. Gelijk 't een Vorst
Betaamt, door snoode daân geen onrust in zijn borst
Gevoelend, nu de dood rondom hem stond te blikken,
Niet meer dan in 't paleis zijns vaders te verschrikken.
Vorst Teuphis naast hem. Stil, gelijk in 't eenzaam woud,
Voorheen bewoond. Nooit wierd gevaar dus aangeschouwd
Met koelen moede. Op hen wierp elk der mannen de oogen,
En wierd met hen getroost, gesterkt en opgetogen.
Het voorbeeld dient voor hulp. Moed geeft den mannen [moed.
Zij denken zich ook groot in dezen tegenspoed,
En streven ijverig naar [5] de aanbevolen plichten,
En weten van voor dood noch zeegevaar te zwichten [6].
Thans rukte 't wolkgevaart den Hemel uit het oog [7];
Als of de Schepper met een kleed de Olymp betoog [8],
Veel groote wateren en uitgestrekte stranden
Berollende in den nacht, met zijne almachte handen.
Eerst schoot het bliksemvuur ten vollen boezem uit;
Toen hoorde men een zwaar en schrikkelijk geluid.

Niet voor, dat ons alhier iets doodelijks geschiedt,
't Zal ons bescherremgeest niet zwaar zijn af te keeren
Al wat ons dreigt, ons hoofd zal niet een hair ontbeeren.

[1] heeft noch vuur noch schichten. [2] gebiedt. [3] Ontbloot van allen troost en wezenlijk vermogen. [4] thans op 't. [5] om. [6] Zoo met vereischten spoed als orde te verrichten. [7] weg, en stond. [8] bewond.

De donder rees nabij, maar ver van daar gedreven
Door 't holle zwerk, deê 't rijk der groote watren beven.
De zwangre wolk, gescheurd, viel haaglend neêr in 't nat,
En geeselde de zee, die dol naar boven spat.
De winden, tevens losgebroken uit hun hoeken,
Gaan dompelend den grond des oceaans bezoeken.
Zij jagen golven op, die, hemelhoogte, 't oog
Verschrikken; als of zich een zwaar gebergt bewoog,
Als of d' Imaüs, of de Caucasus, ten vollen
Ontworteld, langs een veld verwoestende aan kwam rollen.
De duisternis komt bij 't gehuil der winden; zwart,
Gelijk wanneer de Styx zijn wijde kaken spart,
Voor zielen nieuwelings tot eeuwge straf verschenen.
De bliksem, vuriger door nacht en buyen henen
Gevlogen, schaft alleen aan 't ongerust gezicht
Vergrooting van wanorde, in plaats van eenig licht.
De helft der vloot, gerukt van zware kabeltouwen,
Driewerf vernieuwd, driewerf onmachtig vast te houën,
En dwars geslingerd, dreef, in eenen korten tijd
Gansch wereloos en half verloren, wijd en zijd:
Somtijds gezien, somtijds, door 't rijzen van de golven,
Als in een afgrond door een waterberg bedolven:
Wanneer met woeste vaart ter zijden aangerold,
Een baar des konings schip rondom met water volt.
Fluks scheurt het los en deinst. De mannen, wel bedreven,
Ontzien tot redding niets: en schoon het dierbaar leven
Reeds half verbeurd is, vlijt en moed zijn even groot.
Elk weert zich, en men vecht manhaftig met den dood.
Zij pompen 't water uit. Zij snellen zonder schromen
Dan voor- dan achterwaarts. Waar hulp te pas kan komen,
Wordt geene hulp verzuimd; door 't voorbeeld aangezet
Van Teuphis, die bedaard en wijs op alles let.
De wijsgeer arbeidt mede en, met de kloekste zinnen,
Tast nimmer mis en doet het noodigst eerst beginnen.
Hij ziet terstond waar 't scheelt, en geeft een wis bevel;
Hij kent het zwak en 't sterk van 't enge kielsgestel;
En weet waar dat men best, in 't woedende bespringen
Der baren, 't half gesloopt gevaart kan henen dringen.
Zij zwierven roereloos en masteloos in 't wijd,
Dan recht, dan schuins, dan hoog, dan laag een langen tijd.
En of het onheil, nu ten einde van zijn pogen [1],
Nog eens beproeven woû zijn uiterste vermogen
En laatsten schrik, zoo greep een dwarling uit den kolk
Een lijk, en slingerde 't te pletter onder 't volk.
Het brein spat uit het hoofd en 't bloed rent voor hun voeten,
En verft het dek, terstond verbleekt door het ontmoeten
Van 't zeenat, dat het ook weêr afspoelt naar beneên,
Onzichtbaarlijk gemengd in de onafmeetbre zeên.
Gedaan was 't. Meer vermocht geen hoofdstof op de mannen.
De stuurman, 't oog, zoo ver 't kan reiken, uitgespannen,
Bemerkt, daar de einder nu gansch kronkelig geleek,
Door hooge bergen van 't verwoede nat, een streek
Van dierbaar licht gevest: iets helders, niet ontstoken

---

[1] In plaats van dezen en de 14 volg. regels, in 1758:
En hadden dan eens meer, dan minder hoop te ontkomen,
En altijd, schoon vol moed, het hoogst gevaar te schromen,
Wanneer men eindelijk, door blijdschap aangespoord,
De ervaren stuurman zich aldus uitdrukken hoort:
„Aanschouwt dat kleine licht daar aan den einder pralen,
Als of 't een vuurbaak is voor hen die hooploos dwalen.
Daar houdt het onweêr op. Daar heerscht de zon alreê,
Belovende in het kort een veel geruster zee.
En, zoo de Goden thans in gunst ons' arbeid helpen,
Zal haast het woedend nat ons niet meer overstelpen."
Hij ried te dezer tijd niet mis, en haast verscheen

Door zwavel, zwaar van damp, maar lieflijk doorgebroken
Van onder 't donker zwerk, dat ophield. Reeds verscheen
De duisternis, waarin zij dreven, ongemeen
Vergroot door tegenlicht. De reeds gestilde winden
Deên minder tegenstand in 't kort aan 't volk bevinden.
Het licht genaakte meer en meer. De zwarte wolk
Dreef over naar het strand. Zij zagen in den kolk
Bescheiden roeibank, mast, en riem en zeilen drijven:
Een naar gezicht voor die nog in het worstlen blijven,
En kampen met den dood, door andren reeds geleên!
Want nog was dit gevaar geheel niet doorgestreên;
Een onbekende kust kwam zich aan 't ooge ontdekken,
En nieuwe moeite en vlijt aan d' afgematten wekken [1].
De gansche dag was thans verloopen. De avondstond
Genaakte. 't Schip was niet te sturen. Men bevond
In korten zich bij land, door min geblaas gedreven,
Maar met een zee, nog vol onstuimigheid gebleven:
Na zulk een groote woede en dolheid [2] niet zoo ras
Door grooten ommetrek te brengen tot een plas [3].
Zij waren reeds zeer verre aan de andre zij der stroomen
Des Indus, en voorbij 't Gedrosisch strand gekomen:
En thans daar de uithoek van Carmanië gewest
Bij helder weêr beschouwt des Arabiers gewest,
En klemt der Perzen zee het nauwst. De baar, tot branden
Door geene klip noch bank genoopt, rolt naar de stranden
Hier min gevaarlijk. Reeds aanschouwde men de kiel [4]
Van 't land; en, schoon men die voor half verbrijzeld hiel,
Schoot overal het volk te zamen. Geen barbaren,
Somtijds nog meer geducht dan alle zeegevaren!
Daar lag een stad op 't hoogst [5] der bergen uitgestrekt,
Van waar het oog zeer ver de wijde kom [6] ontdekt
Des oceaans, en al de kielen die daar zweven [7];
Thans wel te pas voor die langs deze kusten streven.
Zij hoorde een Persisch vorst, en wegens hem gebood
Daar een verstandig man, gereed om in den [8] nood
Bedrukten hulp te biên. Hij gaf terstond bevelen
Om bijstand aan het schip, dat machtloos was [9], te deelen,
En wachtte 't zelf op 't strand. Hij zond een vlugger kiel
Daar minder bij den wal voor te beduchten viel.
Straks van het hooge dek gedaald, treedt Gange's koning
In deze zekerder, ofschoon [10] geringer, woning:
En spreekt den wijsgeer [11] aan, en met teêrhartigheid
Geeft hij van dit geluk den dank aan zijn beleid.
Aan land getreden, zien zij reeds Zopyrus nadren [12],
Den stedehouder. 't Volk, rondom hen aan 't vergadren,

---

[1] aan hen, reeds afgemat, verwekken. [2] En die, na zulk een zware ontstelt'nis. [3] te wederefinen was. [4] In plaats van dezen en beide volg. regels, in 1758:

Hier zonder groot geweld. Reeds zag men van de kust,
't Onweerbaar vaartuig, nog door golf op golf ontrust,
En 't volk schoot van alom te zamen. Geen barbaren,

[5] eind. [6] den oceaan. [7] In plaats van dezen en den volg. regel, in 1758:

Carpella was haar naam, en uit haar hooge wallen,
Aanzag men dagelijks dees nare lotgevallen.

[8] en vlijtig, om in nood. [9] dat omdreef, toe. [10] hoewel. [11] Vorst Teuphis. [12] In plaats van dezen en de volg. 7 regels, in 1758:

Haast treden ze op het land en zien het volk vergadren,
En met een vriendlijk oog den stedehouder nadren.
Zopyrus toont zijn vreugd en biedt zijn hulp en raad,
En vraagt naar hunnen naam en vaderland en staat.
Met wat verwondering klonk hem het nieuws in de ooren,
Dat hier zoo groot een Prins kwam onvoorzien te voren!
Zijn antwoord volgt terstond: „'t Ontbrak wel aan mijn macht,

Drong in een hoop. Daar wierd in 't openbaar gedaan
't Verhaal van hunnen staat, en waar men heen woû gaan:
Oprecht, gelijk als of 't Vorst Porus zelf zou hooren.
De Perziaan, die meê nooit veinzend kwam te voren,
Sprak dus tot antwoord: Wel ontbrak het mijner macht,
Maar nimmer mijnen wil, die 't weldoen heilig acht,
Den menschen in hun ramp en tegenspoed te baten,
Voornamelijk een Prins [1] van zoo veel groote staten!
Vertoef dan in dees stad, o Koning! en neem rust,
Tot dat Vorst Orsines verschijne op deze kust.
Men zal gewis van hem de beste wijze hooren
Om, door dees volken heen, naar Porus rijk te boren,
En, met zijn macht gesterkt zoowel als met zijn raad,
Vermijden, dat men weêr iets hachlijks ondergaat.
Toen deed hij hen verslag van Orsines, gesproten
Uit Cyrus bloed en een der allerrijkste [2] grooten.
Niettegenstaande 't goud en land, dat hij bezat [3],
Had nooit op zijnen geest de minste dwaasheid vat:
Versierd met wetenschap, in schatten overvloedig,
En nochtans (zelden zag men dit) altijd grootmoedig!
Doorluchtigst in geboorte, en echter hooger door
Een deugd, nog nooit gedwaald van 't eens gebaande spoor!
Men wachtte dezen Vorst elk dag in dees gewesten,
Daar hij van tijd tot tijd kwam zijn verblijf te vesten.
Zopyrus zelf kwam hen zoo vol oprechtheid aan,
Dat zij niet weigerden geloof aan hem te slaan,
En sloten tot de komst van Orsines te toeven [4],
Om tevens zijne hulp en wijsheid te beproeven.
De stedehouder ging eerbiedig met hen om [5],
Voor zulk een grooten Prins oplettende rondom [6];
Want zijn gevoelen was, dat wederwaardigheden,
Met onschuld ondergaan en met geduld geleden,
Meer eere waardig zijn dan onbeproefd geluk.
Men sprak, hoe nog Melite in een veel wreeder druk
Was naar waarschijnlijkheid; maar van haar wedervaren,
En of men haar te lande, of over zoute baren,
Ver van het vaderland gezonden had, dan of
De tocht des Macedoons den koning Porus trof,
Was aan Zopyrus niet bekend, hier ver geweken
Van de in het oorlogsvuur geheel [7] verwoeste streken.
Hij wist alleen, hoe dat de Griek alom nog zwierf,
En de eene zegepraal na de andere verwierf.
Zij zonden thans ook uit, om 't geen den onweêrwinden [8]
Nog van Magramme's vloot ontkomen was, te vinden [9].
De schepen, schoon zeer ver verstrooid, en uit gezicht

---

[1] Vorst. [2] hooggeschatte. [3] In plaats van dezen en de volg. 5 regels, in 1758:

In al den ommetrek van 't Perziaansche rijk,
Was niemand in geboorte en rijkdom hem gelijk;
Maar hoe dees gaven ook op 't mildst geschonken waren,
Zij konden die der ziel in hem niet evenaren.
Hij voelde in 't zuiver hart geen onrust, geene vrees,
Voor 't smartelijk beklag van weduw en van wees:
En kon van groote steên, ja, volken zelfs gewagen,
Die hem, gelijk als hun bescherremgeest aanzagen.
Hoe veel geslachten gaf hij 't brood en voedsel niet,
Verkwikkend, door zijn taal, hen tevens in 't verdriet?
Bij dees goedaardigheid en edle wijs van denken,
Won hem de Hemel een doordringend oordeel schenken,
En een verheven geest, door wijze zorg bestierd,
Met alle wetenschap van jongs af aan versierd.

[4] En tot dat Orsines verscheen, hier te vertoeven. [5] hield het zedigste gedrag. [6] Vol aandacht en ontzag. [7] alle, in dezen krijg, zoo zeer. [8] 't overschot te vinden. [9] Der Taprobaansche vloot bewaard voor de onweêrwinden.

Van Friso[1], hadden niet voor dezen storm gezwicht,
Alleen was eene kiel verbrijzeld en verloren:
De rest, door tijding van des konings heil te hooren,
Verschenen een voor een; en op Zopyrus kust[2]
Beloond, en wederom verzorgd en uitgerust,
Vertrokken naar het rijk, daar Cosroës vermogen
En 's koninginnes haat was door hun vlijt bedrogen.
Vorst Orsines kwam, als een koning, eindlijk aan:
Nog grooter dan 't gerucht deed hooren van zijn daân[3]!
Zijn stoet bestond niet uit verwijfde en laffe mannen,
Daar vleierij bemind, en waarheid is gebannen.
Hij was voorzichtig in het[4] kiezen van zijn raad;
Daar moest al meer dan een doorluchte en wijze daad
Bedreven zijn, om 't hart van dezen Prins te winnen;
Men kwam daar met geen list noch snoode treken binnen.
Zijne achting was een roem, niet te evenaren. Daar
Stond niemand naast zijn zij, die niet in 't openbaar
Erkend wierd voor een man, wiens onbesmette deugden,
Tot heil van 't vaderland, den volkeren gehcugden.
In 't midden van de ramp, die 't Perziaansche hof
En Mnemons nageslacht, door Ochus wreedheid, trof,
Was hij gelukkiglijk, in zijne kindsche jaren,
Den dood ontrukt. Daarna, zijn lot met meer bedaren
Aanziende, en ondersteund door wijzer mannen raad,
Besloot hij, wel te vreên met vaderlijken staat,
In Pasargade stil veel liever te gaan wonen,
Dan door den[5] moordlust, die de Perziaansche troonen
Nu schudde, hooger op te streven in gezag.
Ofschoon van Cyrus bloed, en zonder boos[6] gedrag
Vermogende zijn recht in 't hart der[7] onderzaten
Te doen herleven, bleef[8] hij vreedzaam in zijn staten.
Toen een gesnedene, met snood verkregen macht
De Egyptische Apis tot een wraak (te onpas geslacht
Door Ochus) wederom een bloedbad kwam vertoonen,
Den koninklijken stam vernielde en zijne kroonen
Nu schenken mocht, gaf hij vorst Orsines bericht
Dat hij regeeren kon. Maar deze, nooit gezwicht[9]
Voor heerschzucht, scheppende in de deugd het hoogst[10] behagen,
Woû geen bebloede kroon met haar verzaking[11] dragen,
Daar de gesnedene de macht, en hij den naam
Zou krijgen. Deze was tot nieuw veraad bekwaam,
En zijn vermogen dus gewassen en te vreezen,
Dat daar geen waar gezag of rust met hem kon wezen.
Prins Orsines[12] verbleef van dien tijd in zijn stad:
Weleer door Cyrus zelf gebouwd; een grooten[13] schat
Bezittende, en in vreê, van 't hof geheel vergeten,
Was hij gelukkiger dan op den troon gezeten.
In 't zelfde lot als ooit voorheen, terwijl[14] de vorst
Die 't bloedige geschenk niet van zich wijzen dorst,
Rampspoedig overheerd, verraderlijk moest sterven,
En 't leven niet dan om zijn koninkrijken derven.

[1] Gedreven. [2] In plaats van dezen en de 3 volg. regels in 1758:

Verschenen een voor een; en, op Carpella's kust,
Met alle vlijt hersteld en weder uitgerust,
Genoten hunnen wensch, om stiller zee te bouwen,
En 't rijke Amajapure in 't kort weêr aan te schouwen.

[3] de faam had van zich laten gaan. [4] vol zorg en schroom in 't. [5] met den. [6] en dat hij zijn. [7] Met recht bekleeden kon, indien hij de. [8] Te wapen riep, verbleef. [9] Orsines, 't gewricht. [10] Omdenkend van dees tijd, zag voordeel noch. [11] In eene kroon, aldus met bloed besmet, te. [12] Die groote Prins. [13] rijken. [14] Ja, nog zoo groot als ooit voorheen, wanneer.

Zijn vreedzaam hart bevond zijne allerhoogste vreugd,
In een bekoorlijke prinses, met zijne[1] deugd
Versierd. Een dochter door geen rijken te evenaren!
Zij, midden in den bloei der blijdste levensjaren,
Vond hare jeugd[2] met zoo veel schoonheid vergezeld,
Dat ijdelijk het oog[3] weêrstonde aan haar geweld.
Gelijk de koningin van Sparte, de overschoone,
(Eer haar de bruidegom der Frygiaansche Enone
Betooverde) elk verrukte, elk in het harte drong,
Tot diep ontzag zoowel als tot verwondring dwong:
Lang na 't aanschouwen bleef het denkbeeld in de zinnen,
En 't ongevoeligst hart liet zich door haar verwinnen:
Zoo was Atosse, en blonk met die bevalligheid,
Maar in een andren zin was 't roemrijkst onderscheid.
De Vorst, voorzichtig in het kiezen zijner mannen,
Had ook voor haar gevolg zijn wijsheid ingespannen,
En duldde rondom haar geen vrouwen, uit wier mond
Om 't winnen harer gunst iets snoods te duchten stond,
Noch die vorstinnen, met de laagste vleyerijen,
Van jongs af aan alleen tot lofverbreidsters[4] dijen,
En schrander in den raad van uiterlijken zwier,
Maar niets van 't innerlijk bewust, in haar bestier
Het groote doelwit doen ter zijden henen rennen,
En 't koninklijke hart aan drift en hoogmoed wennen.
Men zag naast hare zij Parysatis, alleen
Bezorgd om haar op 't pad der eere te doen treên.
Parysatis, die haar in de allerteêrste jaren
Gegeven was, om 't hart voor boosheid te bewaren,
Gezworen vijandin van hoofsche logentaal,
En trotschheid, die den mensch verlaagt, bande uit[5] haar zaal
Al die ze slechts verdacht, door woorden of door daden,
Trouwloos of zorgeloos, haar wit te kunnen schaden.
Het overtollig volk, dat in de hoven krielt[6],
En 't welk voor alles beeft, en buigt, en kruipt, en knielt,
En eeuwig toestemt, wat hun meester voor mag geven,
En prijst wat hij begaat, hoe spoorloos hij mag leven,
Die deed Parysatis verdrijven van haar heen,
Als de eerste inblazers van verwijfde en kwade zeên.
Zij had geen minder schrik voor vrouwen, die de zinnen
Door nieuwsvertellingen betroovren der Vorstinnen:
Die, met de logen in haar laffe rechterhand,
Voor eenen grimlach zelf verkoopen haar verstand;
En, door naar eene gunst van klein gewicht te streven,
Der dankbaarheid noch bloed, noch vriendschap aandacht geven:
Verradende even licht, die haar voorzag met brood
In de armoede, als die haar weleer den rugge bood;
Tot dat ze zelf verraân door eene ontdekte logen
(Die haren meester nooit kan ongestraft gedoogen),
Verdreven uit de gunst van een verblinden geest,
Meer zijn van elk veracht dan ooit voorheen gevreesd.
O neen! Parysatis zocht wijze en vrome vrouwen,
En vond haar, wijl ze een naam of afkomst aan te schouwen,
Voor groote dwaasheid hield, wanneer men in de jeugd
Den grondslag leggen zal van een gestrenge deugd.
Atosse zelf had, met een hart aldus gebogen,

[1] In een prinses, als hij, met de uitgezochtste. [2] deugd. [3] ieders oog vergeefs. [4] Tot lofverbreidsters slechts van jongs af aan ge-. [5] weerde in. [6] In plaats van dezen en de volg. 21 regels in 1758 alleen:

Zij bande 't nutloos volk, dat in de hoven krielt,
Dat alles prijst en vleit en dat voor alles knielt;
En zocht, door 't gansche rijk en zonder rang te aanschouwen,
Met strenge oplettendheid naar wijze en vrome vrouwen,
Bekwaam om door verstand en voorbeeld, aan de jeugd
't Bevallige en het nut te leeren van de deugd.

En koninklijken aard, het ware goed voor de oogen.
Een groote ziel! maar door bedrukten straks ontroerd,
Niet ligt tot gramschap, nooit tot nijd of wraak vervoerd,
Vergetende al zoo ras, gevoelde ze zich storen,
Als Cosroës Vorstin, der wraakzucht toegezworen,
In tegenstelling, zich niet weêr verzachten liet,
En dwaselijk beminde een knagend zielsverdriet.
Parysatis deed haar, door wijze zedelessen,
In korten 't voorbeeld zijn van 's werelds rijksprinsessen.
Atosse (zeî ze), 't is geen roem in hoogen staat
Te zijn. Geboorte is niet verkregen met beraad,
Maar bij geval, en meer belettende in dit leven
Dan nut om van de deugd een waar begrip te geven!
Een lastig pak, alleen voortreffelijk in schijn,
En somtijds hinderlijk om waarlijk groot te zijn!
Wie vloekt Amestris naam nog lang niet[1] na haar sterven?
De grootste schepter deed geene eere aan haar verwerven.
De hoogmoed kleeft zeer ras aan het geboorterecht,
En lijdt niet, dat men zich aan goede zeden hecht.
Al waar bij de Eigenmin de Hersenschim mag wonen,
Dat, door een gansche reeks voorouderen te toonen,
Men heerrchappij verdient en iets uitmuntends heeft,
Daar toont men dat alleen een ijdle trotschheid leeft:
Die, niet vermogend zich door daden te verheffen
(In korte jaren door de sterflijkheid te treffen),
Verdwijnen zal gelijk een dauw, en met het volk[2]
Gewischt zal zijn door 't nat van Lethe's diepe kolk.

---

[1] niet veel jaren. [2] In plaats van dezen en de volg. 41 regels, in 1758:

Verdwijnt gelijk een dauw, en met het laagste volk
Na 't nutloos leven zinkt in den vergetelkolk.
't Is slechts een trap tot roem, van ouden stam te dalen,
Is 't dat men uit zich zelf een nieuwen glans kan halen,
En de afkomst is van nut, verstrekt ze tot een spoor,
En licht ze in het gedrag gelijk een fakkel voor,
Om, langs het pad der eere, al hooger op te varen,
En d' uitgezochtsten roem der helden te evenaren.
De Almachtige heeft u met goedheid aangeschouwd,
En gaf u 't vlugst verstand en overvloed van goud,
En schijnt u klaar, door dees verhevene geschenken,
Tot bijstand van zoo veel rampspoedigen te wenken.
Een onwaardeerbre staat! 't afbeeldsel van de deugd,
En voor eene edele ziel de bron van alle vreugd,
Die, zonder het gevaar en de angst en zorg der troonen,
Geen vreemde hand ontbeert, om steeds zich zelf te loonen!
Neem, waarde Atosse! dit ten vasten grondslag aan,
Laat niemand van uw oog met tranen henengaan.
Wie weet hoe lang 't geluk, zoo wuft, zoo ras verbolgen,
Ons, als in zegepraal toelachende, zal volgen,
En of het uur van druk en van ontsteltenis,
Niet toedrijft als een vloed en haast genakende is?
De boosheid houdt den boog thans overal gespannen,
En 't aardrijk is de prooi van wrevlige tyrannen,
Wier toomelooze wil thans ieders lot en staat,
Daar recht en reden zwijgt, naar lust ter neder slaat.
In dees verwarring kan, hoezeer men zij verheven,
Ons alles te gelijk verlaten en begeven,
Gelukkig hij, die dan in 't onbevlekt gemoed,
In plaats van wanhoop, steeds een zoet geheugen voedt
Van zuivere onschuld, eere, en van weldadigheden,
En die voor 't heilig vuur stoutmoedig toe durft treden,
Ja, die het heil en troost van Oromasdes wacht,
Voorhenen door hem zelf aan andren toegebracht!
Zeer dikwijls is de mensch gansch machtloos tot vergoeden,
Of acht den bijstand niet, beproefd in tegenspoeden.
Hoe zelden keert van hem een zuivre weldaad weêr!
De ondankbre mensch vergeet. De Godheid nimmermeer!

Gij kreegt het bloed niet, dat er omzweeft in uwe adren,
Om hoog te roemen op veel koninklijke vadren;
Volgt gij hun deugd niet na, hun wijsheid, hun beleid,
Zoo streel uw bloed niet meer met hun verhevenheid!
Gij daalt beneên het volk, meer zijnde te verachten
Om dat er meer van u met reden stond te wachten.
Wie waant toch dat het volk zoo dwaaslijk redeneert,
Als of een oud geslacht hunne achting overheert?
O neen! daar is veel meer tot hunne min van nooden;
De Hemel heeft aan hen zoowel verstand geboden
Als aan de schepters! meer somtijds, door ijdlen waan
Zoo niet beneveld, nog door vleyerij verraân.
Het volk denkt, dat er veel aan zulk een mensch moet schelen,
Die zijner vadren roem zich niet ontziet te stelen;
En, pralend met een vreemd en een geleend gewaad,
Elk, zonder dat hij 't weet, bekent hoe 't met hem staat.
't Betaamt dan een Prinses, zal zij roemruchtig leven,
Geen mensch op haar gedrag berispingsreên te geven.
Laat niemand van uw oog met tranen henengaan; [staan.
Voedt haat noch wraak, schoon elk niet naar uw gunst mag
Het ware een vlek in 't bloed van Cyrus, toe te wenschen
Rampspoedigheid of smart aan wie 't mag zijn der menschen.
't Is Oromasdes, die hen alle leven doet;
Men eere zijne hand in hunnen tegenspoed,
En schrikke voor zijn toorn in dwaze koninginnen!
Maar Cyrus bloed, gewoon zijn driften te overwinnen,
Betaamt het goed te zijn, en, latende aan 't gemeen
In slavernij van toorn en haat en wraak te treên,
Door deugden oppermacht de volkeren te dwingen
Tot eerbied, en haar lof in hunnen mond te dringen.
Hoog op een troon, en met een koninklijken staf,
Zit deze tot geluk en gene tot een straf,
Maar komt de dood, verzeld van eenen drom van schrikken,
En macht èn hoogheid vlucht. De roem, niet te verwrikken,
Is 't eenigst wezen, dat daar van de menschen blijft
Op 't aardsch tooneel, en die door alle landen drijft,
En eeuwig zegen werft! Maar voor de dwaze grooten
Rijst vloek, een wangedrocht door al wat leeft verstooten!
Het past u zedigheid en grootheid van gemoed,
Op 't nauwst gepaard, zeer ver te heffen boven 't bloed!
Zoo sprak Parysatis voor aller vrouwen ooren,
Opdat daar geen bestond dit in 't geheim te[1] storen;
En wenschte, tot haar loon en dankbaarheids[2] gewin,
Dat zulks gedijen mocht tot nut van haar vorstin.
Wanneer Atosse iets dede of sprak, hieruit[3] gezogen,
Drong een verheven vreugd de tranen uit hare oogen.
De Perziaan, bezorgd voor dit doorluchtig pand,
Trad nooit uit Pasargade, om 't afgelegen land
Of erfgoed aan te doen en wijs bevel te stellen,
Of zijne Atosse moest hem op den tocht verzellen.
En zij verscheen hier niet vergeefs. Zopyrus deê
Terstond zijn Vorst verslag, wat mannen, uit de zee
Nu nieuws gered, en door de wreedste doodsgevaren,
Uit Cosroës gebied alhier gekomen waren.
Hij, door hun ramp geraakt, tot stremming van hun leed,
Begroet hen teederlijk, en tot hun hulp gereed,
Doet hij den jongen Vorst van Gangaris bezeffen
Dat zijn geluk hem weêr een Charsis aan doet treffen.
Terstond geeft Friso hem bericht, wat hij bedoelt.
Hij vraagt zijn wijzen raad met eerbied, nooit gevoeld
Voor eenen vreemdeling. Hij had wel groote mannen
Om Charsis heen[4] gezien, tot vroomheid ingespannen:
Maar hier blonk met het bloed van Cyrus nog veel meer,

---

[1] Opdat geen een van haar dit in 't geheim mocht. [2] eenigste. [3] uit deze leer. [4] Naast Charsis zij.

't Begrip eens hoogsten Gods, naar Zoroastres leer.
De Perziaan was ook den dolingen ontvloden,
En eerde een God, die geen gezellen heeft van nooden
Tot schepping, onderhoud en heersching van 't heelal:
Der stervelingen steun in 't akelig geval,
En eenig waar geluk! Toen zag de jonge koning
De waarheid, meer dan ooit verdienende eerbetooning,
In heldren glans en dag, in een doorluchten vorst,
En met de dierste vreugd, dat hij ze melden dorst.
O (sprak hij), groote Prins! ook ons is die verheven
En ware wetenschap voorspoediglijk gegeven!
Wij kennen 't eeuwig oog, en vonden dit geluk
Den liefelijksten troost in doodelijken druk.
Wij schatten 't hooger zelfs dan 's werelds heerschappijen,
En zagen 't onlangs nog tot ons behoud gedijen.
Wij stonden, midden in de golven, daar de dood
Rondom onzę oogen zwierf en niets ons uitkomst bood,
Ontrefbaar. 't Hart zag door de zwarte wolken henen,
En wist op wiens bevel de bliksemen verschenen.
Zij blonken machteloos en doofden in het nat:
En 't golfgevaart, dat rolde, of, naar de lucht gespat,
Weêr woedend daalde, deed dat zegerijk betrouwen
Ons, met een stil gemoed, in 't vreeslijk wijd aanschouwen!
Vorst Orsines stond zeer verzet, dees deugd te zien
In eenen jongeling, geschikt om te gebiên.
Wat lieden (antwoordt hij) brengt mij die God te voren,
Wiens hooge leer gij doet van 's werelds einden hooren!
Gelukkig zijt ge, o Prins, die ware grootheid kent,
En het doorluchtigst doel hebt in uw hart geprent!
De Hemel schenkt den één een schepter in dit leven,
Den andren, meer bemind, het hoogst dat hij kan geven:
Een schepter waard te zijn! Geen machtig koninkrijk,
Geen aardsche hoogheid is aan dit uw lot gelijk!
Maar hoe toch komt gij dus, in uwe teedre jaren,
Zoo vol grootmoedigheid, in deze leere ervaren?
Is Oromasdes ook in uw gebied bekend,
En heeft men op den troon u reeds naar hem gewend?
Wij dachten Indië de prooi van haar Brachmanen,
En niet dan duisternis in 't hart der onderdanen.
Ook is 't (sprak Friso toen) aldus daarmeê gesteld,
En Arimanius heeft alles in 't geweld.
De priesters zijn er dom, en schilderen hun [1] Goden
Als dwingelanden uit, die 't volk tot dwaasheid nooden:
Zij zelf, zij kwellen zich, als ware 't van waardij,
Met een gemaakt gelaat en vreemde mommerij:
En, stellend dat de ziel van mensch een beest kan werden [2],
Verstrekt hun ten bewijs, dat ze in dien waan volherden.
Die reden vraagt, die krijgt geen antwoord, dan alleen
Dat zulks de waarheid is, door niemand te overtreên,
En wordt er voor godloos [3] en gruwlijk uitgekreten,
Zoo ras hij niet gelooft hetgeen zij zelf niet weten [4].

---

[1] schildren hunne. [2] In plaats van dezen en de volg. beide regels, in 1758:
En durven stellingen in 't openbaar belijden,
Die tegen het verstand en alle reden strijden;
Die naar bewijzen vraagt, krijgt tot bescheid alleen.
[3] voor goddeloos. [4] Tusschen dezen en den volg. regel, in 1758 nog:
Haast wordt, door zulk een dwang, het schranderste vernuft,
Eer 't al zijn kracht bezit, gansch moedloos en versuft.
't Is of het rijkste land, als dronken door zijn schatten,
Altijd het laagst begrip der Godheid op moest vatten,
Als ware de overvloed een wisse hinderpaal
Die, wat ook moeite kost, weert uit der grooten zaal,
Die met geen wetenschap en naarstigheid wil buren,
En slechts 't genot der vreugde en weelde kan verduren.

Waar dwaasheid op den stoel der rijken wordt beschouwd,
Daar vlucht gemeenlijk de waarheid naar het woud:
Ziehier 't bewijs daarvan; ziehier, in 't woud gevonden,
Den grooten Leonaat, aan wien wij zijn verbonden
En voor de wetenschap van Zoroastres God,
En voor getrouwe hulp in 't wreedste van ons lot.
Hij gaf ons 't waar geluk der menschen 't eerst te kennen [1],
Diep onderricht in 't geen den rampen doet ontrennen,
En hoe de mensch zich zelf verlaagt door ijdlen schijn
En bijgeloof, in plaats van hoog en groot te zijn!
Gij zult, doorluchte Prins, welhaast uit zijne reden
Begrijpen, wat hij roemt als koninklijke zeden!
Vervolgens sprak men van den [2] aan te vangen tocht,
En welk een weg het eerst moest worden uitgezocht.
Vorst Orsines deed hen 't verhaal van al de daden [3]
Des strijdbren Macedoons: maar zocht hen aan te raden
Tot toeving, om zich niet te zien in zijne macht,
Voor dat men wist, wat hij voor hun belangen dacht.
Want (sprak hij) niets is min bekend dan welke streken
Die koning thans doorrent, of wat voor hem bezweken
Of weêrstand biedende is. Alleen waarschijnelijk
Vermeldt men, dat hij strijdt niet ver van Porus rijk.

---

[1] In plaats van dezen en den volg. regel, in 1758:
Hij, die tot mijnen troost en welzijn schijnt geboren,
Hij bracht het waar geluk eerst aan mijn ziel te voren.
[2] viel 't gesprek op d'. [3] In pl. van dezen en de volg. 19 regels, in 1758:
Vorst Orsines begon uitvoerig te verhalen,
Wie de overwinnaar was, die zoo veel zegepralen,
In een zoo korten tijd en met zoo klein een macht,
Tot elks verbazing, had onlangs te weeg gebracht;
Hoe dat een hand vol volks, veracht in ieders oogen,
De ontelbre legers sloeg, hun te gemoet getogen,
En, als een wingewest, hechtte aan hun heerschappij
Der Perzen zoo geduchte en oude monarchij.
't Besluit van zijn verhaal was om den Prins te raden,
Door al te grooten spoed zich zelven niet te schaden,
En om zich niet te zien in Alexanders macht,
Voor dat men had bespied wat of hij wilde of dacht.
Hij sprak: „De tijd is nu te zeldzaam, te gewichtig,
En niemand wacht te lang, die schuw is en omzichtig.
Van grooten, zoo vol drifts, zoo wrevelig van zin,
Is 't beter verder af te blijven in 't begin:
Ja, grondig onderricht te zijn wat hart zij dragen,
Eer dat men zijn fortuin hangt aan hun welbehagen.
Verklaart men hen zijn nood en worden ze al ons hoop,
Men is hun straks ten slaaf voor gansch den levensloop;
En, wil het zelfbelang niet voor ons bij hen spreken,
't Valt zwaar, met recht alleen, hun ijzren borst te breken.
Wie weet met welk een nieuws de faam verschijnen zal?
Een dag is thans genoeg voor 't grootste lotgeval.
Want niets is min bekend dan welk een volk of landen
Die koning nu doorrent, of wat reeds in zijne handen
Of weêrstand biedende is. Alleen waarschijnelijk,
Vermoedt men dat hij strijdt niet ver van Porus rijk.
Veel denken, dat hij zich door heerschzucht laat verblinden,
En de een of de andre tijd een droevig eind zal vinden:
Te meer, dewijl daar bij den wakkren Indiaan
Noch moed, noch macht ontbreekt om hem te wederstaan.
Eer dat wij dan van daar den rechten toestand hooren
Der zaken, laat u toch geen ongeduld verstoren.
Maar reis met ons, o Prins! naar Pasargades wal,
Alwaar mij reeds herroept een onverwacht geval.
Ik zag Carpella's muur van verren nauwlijks pralen,
Of vond me op 't onverwachtst door boden achterhalen,
Gezonden met de maar van Frasaortes dood,
Die voor der Grieken vorst in Perzië gebood.

Veel zijn er van begrip dat hij, die zich liet blinden
Door zijne heerschzucht, een vervaarlijk eind zal vinden:
Te meer, dewijl er bij den wakkren Indiaan
Geen moed noch macht ontbreekt om hem te wederstaan.
Maar, hoe het zij, 't komt mij voorzichtiger te voren,
Eer dat gij verder streeft, iets van zijn tocht te hooren.
Ook reist men veiliger van Pasargade's wal,
Alwaar mij reeds herroept een onverwacht geval.
Pas naderde ik dees stad van Cyrus hooge vesten,
Of 'k wierd op 't snelst gevolgd, door één uit die gewesten
Gezonden met de maar van Frasaortes dood,
Die voor den Macedoon in Perzië gebood.
Thans is daar alles weêr verward. De muitelingen
Beginnen naar de kroon, verwoestende, te dingen.
Ik ben gereed, wijl zich daar niemand tegenkant,
Terstond het zwaard der wraak te nemen in de hand,
En 't onheil van het volk en Vaderland te weren,
Schoon ongezind die daad tot mijn belang te keeren.
'k Merk Alexander aan, als van de Godheid hier
Gevoerd, verheven en bevestigd [1] in 't bestier:
En met mijn vaderlijke, ofschoon geringe staten
Tevreden, denk ik hier [2] mijn oogmerk bij te laten.
Indien 't u dan gevalt, ten voorgenomen tocht [3]
Met mij te gaan, misschien wordt u daardoor gewrocht
De gunst des konings, die, verwint hij Porus rijken,
Alleen u helpen kan en dank moet doen geblijken.
't Zal beter zijn, o Vorst! dan, langs een dorre kust,
Door volkeren nu reeds [4] vol argwaan en ontrust,
Carmanie en het groot Gedrosië te meten,
Daar niemand van Melite of Porus iets zal weten.
Daarop [5] hervat de Prins: Wie had ons ooit gevleid,
Doorluchte Perziaan, met dees grootmoedigheid!
Zoo wijs een raad en hulp is niet onnut gegeven [6]:
Wij zijn gereed met u naar 't oorlogsveld te streven,
En, schoon het mocht geschiên tot Porus vijands baat,
Misschien wordt hij nog eens ons laatste toeverlaat.
Is m' in het ongeluk, men moet wel gunst waardeeren [7]

---

[1] Uit vrije keuze en macht, verheven. [2] daar. [3] In pl. van dezen en de volg. 4 regels, in 1758:

Maar tevens zie 'k voor u 't gewichtigst nut en goed.
Indien 't geluk u dient en dat ge, door uw moed,
En, met mijn macht gesterkt, de rust kunt doen bewaren,
Wat dankbaarheid, wat loon vermag zulks te evenaren?
Want, barst dit oproersvuur, eer dat men 't bluscht of stuit,
Gelijk 't mij zeker schijnt, aan andre zijden uit,
Eer dat men 't in het rijk van Porus eens kan hooren,
Zal alles hoopIoos zijn: gansch Azië is verloren.
Vertoef dan hier, in plaats van langs een dorre kust.

[4] bereids. [5] Hierop. [6] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:

Wij zijn gereed, met u naar 't oorlogsveld te streven,
En proeven van onz' moed en leerzaamheid te geven.

[7] In pl. van dezen en de volg. 7 regels, in 1758:

Men moet, in 't ongeluk, de gunsten wel waardeeren,
Van die men in 't geluk niet zou ten vriend begeeren.
Gebeurt het Porus, hem te stuiten, te verslaan
(Want eenmaal zal hem toch de wufte kans verraân),
Wij nochtans, wij doen wel door mede in 't veld te rukken,
Tot hindring van een reeks van nadrende ongelukken;
Maar welk een troost, dat ik, in mijnen tegenspoed,
Zoo groote vrienden vind, zoo wijze liên ontmoet!
Wie zou zich zelven dus vergeten en verraden,
Van, uit een ijdle drift, uw bijzijn te versmaden?
Hoewel ik weinig tijds uwe edle trekken zag,
De faam had me onderricht, ik wist uw rein gedrag

Van een, dien m' in 't geluk niet zou ten vriend begeeren.
Verwint hem Porus, meê door dapperheid beroemd,
En door zijn arm de schrik der Indiën genoemd,
Wij nochtans, wij doen recht, belettende ongelukken,
Die, door het oproersvuur, de onnoozle volken drukken;
Verschaffende ook een blijk, hoe diep de erkentenis
Voor uw goedgunstigheid in onzen boezem is.
De wijsgeer Teuphis ried hierop (om te onderzoeken
En onderricht te zijn wat omging in die hoeken,
En welk een oorlogslot 's Hydaspes oever trof,
Der Prasiaten doel, den staat van Gange's hof)
Voor dat men het [1] van hier naar Perzië ging [2] wenden,
Held Ascon naar het rijk van Porus uit te zenden.
De Wijsgeer merkte wel, dat Alexanders hart
In eene menigte van tochten was verward;
Hoe 't vliegende gerucht van zijne zegepralen
De menschen meerendeel deed in hun oordeel dwalen.
Hetgeen vorst Orsines had van zijn daân gemeld
(Schoon hij van zijn gedrag geen vonnis had geveld,
Noch zulks ronduit misprees), scheen Teuphis te overtuigen,
Dat ongetemde drift zijne eerste deugd deed buigen.
Hem stiet het vreeslijk lot der Tyriërs, ter dood
Genageld, om den moed getoond in hunnen nood:
De dappre Betis: en Philotas, als verrader
Gedoemd, in zijnen ramp inwikklende zijn vader,
En Clitus: en vooral Callisthenes. Hij docht
Dat dit met ware deugd onmooglijk was verknocht.
Darius bloed met gunst en goedheid te overladen,
Terwijl hij hun geluk voor eeuwig kwam te schaden,
Hen van den hoogsten top van 't aardsch vermogen stiet,
Hoe hierdoor groot te zijn, begreep de wijsgeer niet:
Maar, op dien koning zelf uit heerschzucht slechts verbol-
Intusschen hem ter dood onzinnig te vervolgen, [gen,
Daarna zijn ongeluk (den wensch van zijn gemoed)
Niet te vernemen dan met eenen [3] tranenvloed,
Scheen hem zoo spoorloos 't gezond verstand ontweken,
Dat hem geen dwazer daad te voren was gebleken.
Hij wenschte dan, voor dat men ganschlijk was bedocht [4]
Op zijne [5] gunst en hulp, iets meer te zien bezocht [6];
En of in 't Oosten niets kon staven hun belangen.
Men noemde Pasargade om het bericht te ontvangen:
En Ascon, met een trouw en edelmoedig hert,
Aanvaardt de verre reis, die hem bevolen werd.

ZESDE BOEK.

INHOUD.

De koning bemint Atosse, dochter van Orsines. Vraagt raad aan Diocaar. Antwoord van denzelven. Vervolgens openbaart hij deze liefde aan Teuphis. Antwoord en zwarigheden, hem door den wijsgeer voorgesteld. Teuphis neemt echter aan, om Orsines zelf daarover te spreken. Gevoelens van Atosse omtrent den koning. Samenspraak van Orsines met zijne dochter. Vervolgens met den koning. Friso trekt te velde met een leger. Nifates, zulks hoorende, doet zijne troepen te zamen komen. De legers ontmoeten zich in den avondstond bij de stad Gabra. Een kampvechter tart de krijgslieden

---

En hoe ge, om 't dier genot der deugd, al uw begeeren,
Geweigerd hebt het rijk der Perzen te regeeren.
Wat onverwelkbre roem! met welk een gunstig oog
Moet Oromasdes u niet aanzien van omhoog!"

[1] Alvorens zich. [2] te. [3] Met deernis te verstaan, ja, met een. [4] bedacht. [5] zulk een. [6] betracht.

ten tweestrijd uit. Diacoor neemt het gevecht aan. Voorslag hierop gedaan door Barzanes, den aartsmager, die den koning weinig behaagt. Hij zwijgt echter. Voorzichtig gedrag van Teuphis hieromtrent. Tweegevecht tusschen Diocaar en den kampvechter, welke laatste gedood wordt. Gedrag van Barzanes en van Galo, waardoor de veldslag spoedig gewonnen wordt. Nifates wordt zelf gevangen en de rust hersteld. Te Pasargade teruggekomen zijnde, geeft Orsines zijne dochter aan den koning ten huwelijk, welke plechtigheid door Barzanes verricht wordt.

—

Ten [1] Hemel uitgedaald tot het behoud der menschen,
Onovertrefbre schat, bekroonster aller wenschen,
Doorluchtige en te zaam onzijdige [2] vriendin,
U roep ik aan, o zuivre en onbevlekte Min!
Gij, vergezelschapt van uw koninklijke zuster,
De Vriendschap, vloeit door al de driften heen geruster
En ongeroerder dan, naar Ceres vruchtbre kust
De zilv'ren Arethuse, in kuische jeugd ontrust,
Van Pans bemind gebergte en aangename wijken,
Rolt door Neptunus groote en steeds ontruste [3] rijken.
Gij, van een heilge teelt, stiert licht een groot gemoed [4],
En dooft geen heldenroem in eenen tranenvloed!
Gij schrikt niet voor 't gelaat van stuursche dwingelanden;
Schoon teder, wederstaat gij de allersterkste handen!
Gelijk een kleine rots, in Nereus vreeslijk wijd,
Altijd verwinnend met de woeste stormen strijdt,
In 't hart des aardrijks met haar wortlen is geweken,
En 't gulfgebergt doet op een glinstrend voorhoofd breken.
Gij zijt getrouw, en kiest den schrikkelijksten dood
Voor heerschappij, voor goud, en wat in 's hoogmoeds schoot
Geboorte nam en, diep in 't menschlijk hart gedreven,
Eerst vleit, daarna gedijt tot tegenspoed in 't leven!
'k Laat Cyprus ook [5], ik laat de Cythereesche kust,
Adonis minnares gewijd, in diepe rust.
Die min ga de oever van [6] den Simoïs bezoeken,
Of zich met Cleopatre op Cydnus bed [7] verkloeken!
Gij, bij Filemon en bij Baucis eer ontmoet [8],
Schoon in geringer staat, schenkt een bestendig goed.
Dees geeft den sterveling een reeks van ongelukken,
En gij vermoogt hem uit zijn tegenspoed te rukken!
Ontvonk thans uwe toorts [9] aan onbesmette deugd,
Atosses deel en lust en 't sieraad harer jeugd!
Wees gij mijn zangheldin, kom in mijne adren dringen,
En leer me, op welk een wijs het u betaamt te zingen!
De grootste en laatste Prins van het doorluchtig bloed
Van Cyrus, was nog nauw, met zijnen hoogen stoet,
Uit het Carmaansch gewest [1] gekomen in zijn woning,
Of 't oog der schoone Atosse ontvonkt den jongen koning.
Zijn binnenst merkt een nooit voorheen beproefd verdriet,
Waarvoor hij geene hulp en geen ontlasting ziet;
In hare afwezigheid vergramd, met duizend zuchten
Voor onbekenden ramp uitbrekende in beduchten;
En in haar bijzijn met eene [2] onuitspreekbre vreugd
Verwisseld, nooit aldus bevonden in zijn jeugd:
Een blijdschap, nooit ontdekt door 't bijzijn van de vrouwen;
Maar binnen korten recht in haren aard te ontvouwen.
Welhaast geblijkt het [3], hoe door 't allerstrengst [4] beleid
De min niet is te ontgaan om hare onzichtbaarheid,
En, dringende in het hart met onweêrstaanbre pennen,
Den [5] schepter voert eer dat men haar vermag [6] te kennen.
Eerst wendt de jonge Vorst al zijn vermogen aan,
Om 't vuur van zulk een min op 't moedigst te weêrstaan,
Maar deze arglistige brengt hem gestaâg te binnen,
Hoe 't haten misdaad is, maar nimmer het beminnen;
Hoe de allergrootste held haar stem niet heeft versmaad [7],
En hoe men zich somwijl geheel te buiten gaat,
Wanneer men zich te onpas stelt tegen hare wetten,
En zonder reden durft haar gunst ter zijden zetten.
Daarbij gestadig meer op het gezicht verrukt
Der koninklijke Atosse, angstvallig en bedrukt,
Was 't in zijn macht niet meer zich zelven te onderschragen:
Hij denkt dat hij zijn kwaal zal beter kunnen dragen,
En raad bekomen voor hetgeen hij reeds bezint,
Indien hij ze openbaart aan een vertrouwden vrind.
De min houdt nimmer op [8]: na de eerste zegepralen
Begint ze weêr, om nieuwe [9] en grootre te behalen.
Is 't haar alreeds gelukt den boezem te gebiên,
Zij poogt des te ijvriger zich toegestemd te zien.
Door zich van meer dan een voor wettig te doen keuren,
Denkt zij zich grooter macht en schepter te bespeuren;

---

[1] Den. [2] Onzijdige even als getrouwe gezellin. [3] en woeste konink-. [4] Deze en de volg. 11 regels zijn in 1758 weggelaten. [5] en. [6] ver van hier. [7] stroom. [8] In pl. van dezen en de 3 volg. regels, in 1758:

Daar de onvoorzichtige Romein, op 't diepst gewond,
Haar schooner dan het licht des gouden daagraads vond,
En weinig dacht dat zij, gevolgd van ongelukken,
Hem dwingen zou zich zelf het staal in 't hart te drukken,
Nadat ze gansch verwoed, en op haar gunstling gram,
Het aardrijk met haar toorts gesteld had in de vlam.
Gij brengt een andre vrucht, o zuivre Min, te voren,
En toont, hoe ge in 't paleis zijt van d'Olymp geboren,
Door zoo veel teekenen van een verheven stand.
De voorspoed en 't vermaak gaan voor u hand aan hand.
De vreugde treedt met u de laagste daken binnen,
Ja, daar Filemon zich en Baucis teêr beminnen,
En, daar gij midden in den schoot der armoê, doet
Verschijnen, op uw stem, den hoorn van overvloed!
U past het, om alleen dat edel hart te schaken,
Dat Teuphis aan zijn leer zoo nauw wist vast te maken.

[9] Ontsteek uw heilig vuur.

[1] Van 't groote Carmanie. [2] straks met. [3] Het openbaart zich ras. [4] het strengst. [5] Bereids den. [6] ze is recht. [7] In plaats van dezen en de volgende 9 regels, in 1758:

Ja zelfs, hoe 't wettig is naar zulk een pand te staan,
En spreekt hem uit den grond van zijnen boezem aan:
„De liefde kan alleen den waren voorspoed geven;
De liefde is 't grootst geluk van 't menschelijke leven.
Zij, van een heilge teelt, besmet geen rein gemoed,
En dooft geen heldenroem in eenen tranenvloed.
Waarom, o Friso, zoude uw uur niet zijn verschenen,
En waarom uwe ziel onnoodig te versteenen!"
De onzichtbre wekt hierbij, door haar geheim beleid,
Voor 't diep getroffen hart, gestaâg gelegenheid,
Om 't voorwerp van zijn wensch te aanschouwen en te spreken,
En om het dus gestaâg in zwaarder gloed te ontsteken.
De jonge vorst welhaast, ten vollen overmand,
Biedt aan dit zoete juk geen verdren wederstand:
En, eindlijk machteloos zich zelven te onderschragen,
Verbeeldt hij zich zijn kwaal te maklijker te dragen,
En raad te ontvangen, voor hetgeen hij reeds bezint,
Indien hij ze openbaart aan een vertrouwden vrind.
Dan, meent hij, zal zijn ziel een nieuw vermaak genieten,
En de uren, die hem nu zoo wegen en verdrieten,
Verslijten in de vreugd aan 't Perziaansche hof,
Door 't spreken over een zoo diergewenschte stof.

[8] Een nieuwe list der min. [9] straks om andre.

Weet aan te groeyen in gewaande [1] hulp, en voedt
Zich in de ontdekking, die zij prijst aan het [2] gemoed.
Maar om aan Leonaat, die nog niet kon getuigen
Dan van zijn groot gemoed, te melden van dit buigen,
Te spreken van dit jok, was geen geringe zaak;
Wel waar hier zijn verdrag een allerhoogst vermaak,
Maar wat, integendeel, rampspoediger te hooren,
Dan dat den wijsgeer dit niet reedlijk kwam te voren!
Hij dacht dat Diocaar, dees min behaagde hem
Of niet, berichten zou met minder strenge stem,
Veel minder zwakheid zoude in zijne ziel ontdekken,
En hem tot meerder troost door zijnen raad verstrekken.
Hij spreekt dan tot zijn vriend: Getrouwe Diocaar,
Ik word de wreedste smart in dit paleis gewaar!
O dapperste van al mijn waarde lotgezellen,
Verlicht de rampen, die me op 't onvoorzienste [3] kwellen.
O, gij zaagt ook Atosse, en weet hoe ligt het hart
Door schoonheid en door jeugd in ons verwonnen [4] werd.
O, zeg mij, mag ik meer dan hare deugd beminnen;
Of zoude ik deze min verplicht zijn te overwinnen,
Die strenger op mijn ziel dan al mijn rampen woedt,
En wreeder worden zal, hoe meer 'k haar vluchten moet?
Kan iemand zulk een wonde en zwakheid ook misprijzen,
Of met een streng gelaat mijn tederheid verwijzen?
Zou mij de reden ook [5] een wreeden strijd gebiên,
En ik Atosse altoos voor mij verloren zien?
'T Vertrouwen van den Prins deed Diocaar niet vinden [6],
Dat het met zijnen plicht bestond hem te verblinden [7].
Hij wist hoe ligt een raad, die vleit, ontvangen wordt,
En onophoudelijk tot dieper doling port:
Hoe vol gevaars [8] het is den koningen te raden,
Voornamelijk wanneer het hunner [9] rust kan schaden;
En, met een ware zucht en vriendschap voor zijn vorst [10]

[1] Groeit in de zoete hoop van zulk een. [2] met de ontdekkingen, die ze aanprijst aan 't. [3] zorg en angst, die mijnen boezem. [4] vermeesterd. [5] thans. [6] besluiten. [7] Om met voorzichtigheid zijn antwoord daarop te uiten. [8] netelig. [9] hunne. [10] In plaats van dezen en de volg. 33 regels, in 1758:

Met zulk een ware zucht ten diepsten aangedaan,
Verkiest hij dit gevaar behendiglijk te ontgaan:
En het vertrouwen zich van Teuphis niet te onttrekken,
Noch koelheid in de borst des wijsgeers te verwekken.
Hij spreekt dan met ontzag, maar met vrijmoedigheid,
Dees taal, die hem daarna geen ongenoegt bereidt:
„Herroep u, groote Prins, hetgeen ge ons hebt geboden,
Wanneer we uit Gangaris naar Charsis stranden vloden,
En toen u Leonaat, zoo schrander, het gedrag
Van eenen koning prees, die, midden in 't gezag,
De lage zielen durft met zijn verachting straffen,
Die voedsel aan zijn drift of zinlijkheid verschaffen.
Gij deedt ons gansch verrukt toen uwen wil verstaan,
En spraakt op deze wijze ons al te zamen aan:
Onthoudt dees wijze leere, o waarde lotgezellen,
Die 'k als een stalen wet voor mijn gedrag zal stellen,
Die 'k nooit vergeten zal. O, dat ook uwe trouw
Die schatte als ik ze schat, en steeds voor oogen hoû,
Ja, dat ons geen geval dien rijkdom kome ontwringen:
'k Wil helden in mijn stoet, geen laffe hovelingen!
Gij deedt, na dit bevel, verstaan dat Leonaat,
Dien we alle in wetenschap, in schranderheid en raad,
Terecht aanschouwen als den wijsten aller menschen,
Alleen besturen zoude èn uw gedrag èn wenschen.
Zal dan, hetgeen gij hem zoo wijslijk hebt beloofd,
Hem willekeurig zijn ontnomen en ontroofd?
Is nog zijn schranderheid ons niet genoeg gebleken,
En waar is zijne trouw en tederheid bezweken?

(Om geene koelheid ooit te wekken in zijn borst,
Door 'tgeen er mocht ontstaan, noch Teuphis hem te onttrek-
Noch in des wijsgeers hart vermoeden te verwekken) [ken,
Ten diepsten aangedaan, spreekt met vrijmoedigheid
Dees taal, die hem daarna geen ongenoegt bereidt:
Ofschoon mijn neiging dit bevel niet had van nooden,
Het heuge u wat ge ons hebt in Charsis rijk geboden,
Toen Leonaat u prees, hoe groot een koning zij,
Die nooit door valsche taal noch snoode vleyerij
Zich laat verblinden, maar met ongenâ durft straffen,
Wie voedsel zijner drift of zinlijkheid mag schaffen.
Rechtuit te spreken, nooit met aangewende kunst
Te staan naar eigenbaat of 't winnen uwer gunst:
Ziedaar 't bevel, dat wij van uwen mond ontvingen.
Gij wenschte ons helden, geen verwijfde hovelingen!
Uw keur naar zijnen raad wierd Leonaat beloofd,
En 't past niet, dat gij hem zoo ras die macht ontrooft.
Is nog zijn wijsheid niet genoeg aan ons gebleken,
En waar is zijne trouw en tederheid bezweken?
In zaken van gewicht is een ervaren man
De dierbaarste kleinood, waarnaar men wenschen kan,
En zoudt gij 't grootst geval uws levens hem ontvreemen?
Zoude ik, die ver hem wijk in raad, zijn plaatse nemen?
'k Zag er verscheuring door in 't geen ons zamen bindt;
En in uw lot is 't grootst verlies dat van een vrind!
Geen grooter ongeluk kan u te dees tijd treffen
Dan lieden, die het nut der vorsten recht bezeffen,
En u beminnen, niet uw goud en heerschappij,
Door onvoorzichtigheid te drijven van uw zij!
Dees taal mishage u niet! Bij Leonaat verschenen,
Gebiê mij, 't is mijn plicht, door doodsgevaren henen,
Mijn koning te doen zien wat in mijn binnenst leeft;
En is 't mijn plicht, 't is ook mijn lust die derwaarts streeft!
Pas hoort de koning dus den wijzen krijgsman spreken,
Of voelt een streng verwijt in zijnen boezem breken.
Hij minde nog veel meer den wijsgeer dan hij wist:
Hij schrikt iets te bestaan dat tweespalt baarde [1] of twist,
En, ver van Diocaar met koelheid te beloonen,
Wendt hij meer ijver aan om hem zijn gunst te toonen,
Omhelst zijn braven vriend, en zijn goedhartigheid
Verwekt in zijnen mond dees woorden tot bescheid:
Gij doet mij dubble vreugde, o dappre krijgsheld! smaken,
En door van mijnen plicht aldus gewag te maken,
En door mij te doen zien hoe 'k waarlijk wordt bemind,
En boven Leonaat nog heb een waren vrind;
Die, door de aanvechting van naar grooter [2] gunst te stre-
Niet uit het enge spoor der plichten is gedreven. [ven,
Verdenk mij dan niet meer, mijn waarde Diocaar,
Dat uwe oprechtheid ooit verwijdring worde ontwaar:
En neem ook dit ten proef, hoe 'k u zal hooger achten,
Hoe meer gij mij bestrijdt in dolende [3] gedachten!

— — — —

In zaken van gewicht is een ervaren man,
Het dierbaarste kleinood, waarnaar men wenschen kan;
En daar de Hemel u zulk eenen heeft gegeven,
Ontvreemdt gij hem het grootst geval van 't gansche leven,
En vraagt aan mij, die hem in kennis wijk en raad,
Wat voor uw welzijn, eere en rust te aanvaarden staat.
Mijn onvoorzichtigheid zou Leonaat mishagen,
En alle teekenen van wanbetrouwen dragen,
Terwijl de onscheidbaarheid van onz' verbindtenis,
Ons wederzijdsch belang en uw vermogen is.
Dees taal mishage u niet. Bij Leonaat verschenen,
Gebied mij. 't Is mijn plicht, door doodsgevaren henen,
Mijn koning te doen zien mijn ijver en mijn moed,
Door 't ongewraakt bewijs van 't plengen van mijn bloed."

[1] baart. [2] lust vervoerd, om naar mijn. [3] dwalende.

Om zijn geprangd gemoed te helpen uit den waan [1],
Besloot hij straks hierop [2] naar Teuphis toe te gaan;
Maar, hoe deszelfs geduld en goedheid hem mag sterken,
De wreedste ontsteltenis is in zijn oog te merken.
Hij denkt den wijsgeer streng op deze stof: hij zucht,
En is voor meer dan 't geen er nakende is beducht.
Ten laatsten komen er [3] zijn bleekbestorven lippen
Voor dien doorluchten man dees redenen ontglippen:
Beminde Leonaat, beproefde en ware vrind,
Oprecht tot mijn geluk en mijnen troost gezind [4],
O, nooit verscheen ik zoo rampspoedig voor uwe oogen,
Of zoo gelukkig! Nooit, tot in de ziel bewogen,
Verwachtte ik uit uw mond zoo groot een ramp of baat!
Een woord is mijn geluk of onverdraaglijk kwaad!
Een woord uit uwen mond zal me eeuwiglijk [5] verblijden,
Of smart verduren [6] doen. Mijn hart voelt zich bestrijden.
Vergeefs verwere ik mij... Ach, waar 't geen vijandin
Die mij verwonnen heeft! Mijn vader, ik bemin!
O, kunt gij, wijs en groot, der menschen zwakheên schuwen,
Mijn jeugd gevoelt een min, onmooglijk te verduwen!
Staat gij niet meer voor een zoo wreeden hartstocht bloot,
Ik kan hem niet weêrstaan en bukke [7] in mijnen nood!
Ik kan Atosse niet meer aanzien met bedaren,
En voel elk oogenblik mijn ongeluk verzwaren!
Maar 't was er ver van af, dat Teuphis eene trouw,
Die niet nadeelig was, onzinnig laken zou.
Hij was geen dier gestrenge en altijd stuursche wijzen,
Die 't zuiverst liefdevuur schijnheiliglijk misprijzen.
In 't binnenst zijner ziel aanschouwde hij dees min
Als iets voordeeligs zelf. Daar was geen rijksvorstin
In Indië bekwaam Atosse te evenaren:
Hij [8] kon zijn hart voor geen doorluchter pand bewaren.
't Was daarenboven van het uiterste [9] gewicht,
Om een vermogend vorst, in 't hachlijk tijdsgewricht,
Waarin men zich bevond, op 't nauwst zich te verbinden;
En hier was overvloed van goud bij deugd te vinden.
Maar tevens rees er [10] een geduchte zwarigheid.
Wat is er dat voor 't wit van eenen minnaar pleit,
Indien hem de fortuin aanschouwt met toornige oogen,
Hoedanigheden laat, maar heenvliegt met vermogen?
Terecht dacht Teuphis, dat vorst [11] Orsines geen oor
Zou leenen aan een Prins, die zijn gebied verloor,
En in zijne eerste jeugd niets kon ten bruidschat geven,
Dan alle teekenen van een weêrwaardig [12] leven.
Dees vreeze deed hem straks besluiten, niet te ras
Te toonen, hoe dees echt voor hem [13] te wenschen was;
En, om den vorst door hoop niet verder te verleiden,
Besloot hij hem vooraf voorzichtig te bereiden
Tot eene aanstaande zege op zijn verrukt gemoed;
Hoe hij 't herroepen vlood van zijnen tegenspoed.
De wijsgeer antwoordt dan: O Prins, in de eerste jaren
Komt dikwijls zulk een min het teder hart bezwaren;
De schoonheid en de jeugd verwinnen ras het oog [14],
Wanneer men 't onbeschroomd naar hare aanloksels boog;
Maar een voorzichtig man ziet met bedaarde zinnen
Vooraf, hoe ver het past een voorwerp te beminnen.
Hij wentelt voor zijn oog al wat hem hindren mag,
En heeft altijd zijn rust ten wit van zijn gedrag!
Zoudt gij dan, verre van naar onderzoek te streven
Of m' u zulk een prinses ten huwlijk zoude geven,
Vermelden, dat uw jok [1] eene onverwinbre pijn
En eindelooze smart reeds zou geworden zijn?
O neen, mijn waarde Prins! dit is geen taal van helden.
Eene onbedachtzaamheid deed u die woorden melden!
Het doel van groot te zijn staat in uw hart geprent,
En alle hartstocht slijt, daar reden wordt erkend.
Hier zult gij zekerlijk een proef van moeten smaken,
En 'k zoude mijnen plicht [2] onnuttelijk verzaken,
Verbeeldde ik u, dat, zulk een liefde ten geval,
De Perziaansche vorst zich zelf vergeten zal.
Want zoo men zijn belang bedaard wil overwegen,
Atosses lot en 't geen met u kan zijn verkregen,
Wie zal niet zien dat ge u te roekeloos verliet,
En op een losse hoop u wikkelde in verdriet?
De deugd van Orsines doet uw gedachten dwalen;
Gij doet ze voor uw min ook op den schouwburg pralen,
Gij denkt dat de achting, die hij voor uw vroomheid toont,
Door dees toegevendheid gewis moet zijn bekroond:
Maar groot is 't onderscheid in vriendlijk te begroeten [3],
In jeugd en ongeluk met wijzen raad te ontmoeten;
En in 't genot van een zoo zonderlingen vrind,
Dat hij zijn welvaart aan eens vreemdlings lot verbindt.
Helaas! wat is met u, dan droevig ommezwerven,
Nog lang te duchten, vol bekommring, te verwerven?
Wat vader zal zoo ras doen trekken uit zijn oog [4]
Een dochter, naar wiens heil hij 't zoo teêrhartig boog?
Neen, denk niet dat hij zulk een dierbaar pand zal geven,
Om 't in een lange reeks van rampen te doen leven!
Zulk eenen hartstocht dan bij tijds te wederstaan,
Ter wrake van 't verraad naar Porus rijk te gaan,
De treurende Melite, in ver gelegen hoeken,
Door onweêrhoudbren plicht en ijver op te zoeken,
Eer de gelegenheid voor altijd henen vlucht,
Ziedaar waarom het past, o Koning, dat gij zucht!
De wijsgeer sloot. De Prins voelt dit gegronde spreken
Een onuitspreekbre [5] smart in zijne ziele ontsteken.
Zijn doodlijk bleek vertoont de ontsteltnis, die hij voelt;
Hij schrikt om 't geen er dient voor zijnen roem bedoeld.
Thans komt zijn tegenspoed, door dezen wensch te storen,
Hem onverdraaglijker en vreeslijker te voren:
De hulp van Orsines wordt wreede aanminnigheid,
En hij verwacht een koel en weigerend bescheid.

---

[1] De min zet, na dees taal, hem des te sterker aan. [2] Om zonder tijdverlies. [3] Daar komen eindelijk. [4] Bij wien ik altijd troost in mijne smarten vind. [5] eeuwig mij. [6] rustloos kwijnen. [7] buk. [8] Men. [9] van geen minder nut, ja, van het hoogst. [10] daar. [11] Vorst Teuphis dacht te recht, dat. [12] rampspoedig. [13] alzins. [14] In plaats van dezen en de volg. 7 regels, in 1758:

En brengt ons voor het oog, door een geheim bestuur,
Al de bekoorlijkheên der schrandere natuur:
Maar een voorzichtig man ziet met bedaarde zinnen,
Vooraf, hoe ver het past een voorwerp te beminnen.
Hij wentelt voor zijn oog al wat hem hindren mag,
En heeft altijd zijn rust ten wit van zijn gedrag!
Zoudt gij dan, zonder eerst naar onderzoek te streven,
Waarom men u zulk een prinses ten echt zou geven,

[1] juk. [2] zou gewis mijn plicht. [3] In pl. van dezen en de 3 volg. regels, in 1758:

Maar welk een onderscheid is tusschen 't vriendlijk groeten
Van jeugd en ongeluk, en die met raad te ontmoeten;
En tusschen het genot van een zoo grooten vrind,
Die, zonder 't minst beraad, zijn lot aan 't onze bindt.

[4] In pl. van dezen en de 3 volg. regels, in 1758:

Wat vader schenkt zoo ras aan eene vreemde hand,
Zijns levens vreugde en troost, zijn dierst en eenig pand.
Neen, denk niet, dat dees Vorst al zijn betrekklijkheden,
Om u, dien hij pas kent, zal met de voeten treden!

[5] nooit beproefde.

Maar in de droefheid, die zijn[1] hart komt overstelpen,
Besluit hij nog een toets, om zijne min te helpen,
Met Teuphis te ondergaan, die, schrander, zijn gelaat
Bespiedt, maar hem niet wil verlaten in dien staat.
Hij spreekt dan: 't Kan wel zijn, dat al mijne ongelukken,
O Leonaat, mij hier op 't zwaarste zullen drukken:
't Kan zijn, dat Orsines, om mijnen tegenspoed,
Mij 't allerwreedste woord en tijding hooren doet;
Maar laat ik niettemin mijn noodlot onderzoeken,
En, moet het zijn, vertoornd vertrekken uit dees hoeken!
Gun, dat ik Orsines mag toetsen! 'k streef dan heen,
En schroom geen zandgebergt noch onweêrvolle zeên;
'k Zal mij verwinnen, 'k zal naar uwe wijsheid hooren,
Tot dat ik voor uw oog weêr prale als van te voren!
Vorst Teuphis antwoordt hem: Wilt gij zulks onder-
'k Beloof van mijnen kant, om zelf den Perziaan [staan,
Zielroerende uw geheim en liefde te openbaren.
't Is prijslijker zich niet te wikklen in gevaren,
Maar, is m' er in geraakt[2], men rukke er zich weêr uit,
Is 't mooglijk, eer men zich den weg ter uitkomst sluit!
Indien op Rhodopé, voor woeste en dolle vrouwen,
Euridice den Thraak vergund was weêr te aanschouwen,
Zijn vreugd was niet zoo rein geweest, en onvolmaakt
Bij die den jongen vorst op deze taal genaakt.
Niets kon den grond van 't hart des wijsgeers beter toonen,
En hoe hij redelijk òf laakte òf kon verschoonen:
Hoe ware vriendschap hem, en zorg voor zijne rust,
Alleen weêrspreken deed het vesten zijner lust:
Hoe dat hij zelf[3] was tot zijn bijstand te overreden,
Zoo ras er[4] weêr een straal blonk van doorluchte zeden.
De koning spoort zich door zulk eene opmerking aan,
En voelt, hoe groot het is zich hierin te weêrstaan,
Neemt voor zijn vonnis met standvastigheid te wachten,
Zijn koninklijken plicht op 't dierste te betrachten:
Maar evenwel nog diep voor weigering beducht[5],
Gaat hij naar Diocaar, denkt om Atosse, en zucht.
Maar 't dierbaar pronkjuweel der oostersche vorstinnen,
Zoo door bevalligheid als welbestierde zinnen,
Hoe groot een zwarigheid daar aan vorst Teuphis scheen,
Voedde in haar binnenste ook geen hart van kouden steen:
En, schoon men nog zijn bloed mochte op geen troon doen
[stijgen,
Men kon van Orsines door deugden[6] veel verkrijgen.
Atosse hadde nog geen[7] ander wit bedoeld
Dan waren roem, en nooit het vuur der min gevoeld,
Toen zij den koning, op 't Carmaansche strand[8] gedre-
De rampen had gehoord vermelden van zijn leven. [ven,
Zij merkte, in weêrwil van het[9] allerstrengst beleid,
Op 't hooren dezer taal, een mededoogendheid
Voor geenen sterveling te voren dus vernomen,
Met vreugd verzeld, dat hij den watren was ontkomen.
Maar toen hij van den God van Zoroastres wist,
En naar die troostbre leer zijn droefheid had beslist,
En op zijn oppermacht[10] gevest had zijn verwachting,
Toen voelde Atosse een diepe en veel gegronder achting.

[1] droefenis, die 't. [2] stort men zich daarin. [3] Ja, hoe hij daadlijk. [4] daar. [5] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:

Doch Teuphis is nog nauw verdwenen uit zijne oog,
Of de ongetemde min stijgt weder trotsch omhoog,
En doet haar vleitaal weêr, met nieuwe loosheid, hooren,
En brengt hem, beurt op beurt, èn vreeze èn hoop te voren.

[6] vroomheid. [7] had nog nooit een. [8] ze aan Carpella's strand den jongen vorst. [9] wederwil van 't. [10] diens hoogste macht.

Zij was niet in den schoot gevoed van 't bijgeloof,
Dat, voor alle andre leer dan eigen stelling doof,
Zich vergenoegt met wat men eens komt in te scherpen,
En, zonder onderzoek, het ovrig durft verwerpen.
Gestaâg deed Orsines, in Pasargades zaal,
Dan door een Sabiër, met de uitgezochtste taal,
Dan door een Mager, d' aard der Godheid diep ontleden;
Verachtend wat niet vloeide uit voor- en tegenreden,
En wat door wijze keur niet wierde in 't hart gedrukt;
Licht ingeslopen, licht daar ook weêr uitgerukt[1]!
Geen Mager had haar dus[2] het zegerijk betrouwen
Op 't albespieglend oog voorbeeldig doen aanschouwen:
De God, dien zij beminde en die haar ziel bewoog,
Kreeg hier het hoogst bewijs in 's konings vreedzaam oog.
Het trof Atosse diep[3], in de allereerste jaren
Dien jongeling te zien, door zoo veel doodsgevaren
En ongelukken heen, met stilheid van gemoed
Versierd, en vrolijk in den strengsten[4] tegenspoed.
In Pasargade kwam dees achting nog vermeeren,
En zelfs in onverwachte ontsteltenis verkeeren.
't Was nacht. Zij waant den Prins in haar vertrek te zien,
En, knielend, haar de kroon der Indiën te biên.
Zij wijkt. Hij grijpt een dolk, en, met verwoede zinnen,
Een ander[5] Pyramus, ontembaar in 't beminnen,
Maar nog rampspoediger, dewijl hij weêrmin derft,
Doorgrieft hij zich, en valt in 't vloeyend bloed, en sterft.
De ontroering doet den slaap en 't voorwerp saam ver-
[verdwijnen[6];
Maar 't vreeslijk denkbeeld blijft nog lang na Mithra's
Vermoedende de min in dees gestaltenis [schijnen.
Verbleekt ze, en beeft, en spoedt zich naar Parysatis.
De wijze vrouw ziet haar in dees verwarring naken,
En kan geen denkbeeld van haar zeldzaam wezen maken.
Het scheen Atosse niet zoo zwaar in het begin,
Om met haar raad te slaan; maar thans ontdekt de min
Zich meer en meer. Zij komt tot andere besluiten,
Zoo ras ze wil bestaan zich wijders daarop te uiten.
Nog[7] beter schijnt het haar, in den vergetelpoel
Te domplen 't onvoorzien en pijnigend gevoel.
't Was te onderstaan, kwam zich de koning[8] te openbaren,
Maar op een ijdlen droom was 't met geen roem te paren.
Straks, tegen 't eerste wit en het ontworpene aan,
Besluit ze 't gansch geheim te smoren, te weêrstaan.

[1] Tusschen dezen en den volg. regel in 1758 nog het volgende:
Daar bleek het dwaas begrip van die hun eerbied boden
Aan beelden, en van hout of steen gemaakte Goden,
Zich buigend voor een stof, nog lager van waardij,
Ja, nog oneindig veel verachtlijker dan zij:
Terwijl de leer van een alwetend Opperwezen,
Almachtig, eeuwig, goed, in stil ontzag te vreezen,
En, van vooroordeel vrij, recht naar zijn aard en macht,
Te aanbidden in het hart, uitblonk met alle kracht.

[2] Atosse aldus. [3] haar diep, aldus. [4] zelfs in bittren. [5] andre. [6] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:
De ontroering der Vorstin deed toen de slaap verdwijnen,
En Mithra's oog begint het aardrijk te beschijnen:
Maar de onverdrijfbre schim, het denkbeeld van den vorst,
Blijft, van dien tijd af aan, geprent in hare borst:
Het heerscht alleen, het wil geen mededinger lijden,
Alle andre zorg moet straks daarbuiten en ter zijden;
Het maakt alle andre lust als flauw, en in 't verschiet;
Ja, 't maakt van alle vreugde een kwellende verdriet;
En welk een tegenstand zij, zuchtende, aan mag vangen,
Het blijft haar teedre ziel, gelijk een kleed, omhangen.

[7] Veel. [8] 't Mocht gaan, begon de prins het eerst zich·

De min mag, hoe ze wil, in haren boezem woeden,
Zij waant zich nog in staat[1] zich zeegrijk te behoeden;
Zij zwijgt, zij temt zich zelf; daar vloeit niets uit haar borst
Voor een, haar onbekend, en mooglijk koelen Vorst.
Atosse voegde bij de deugden van de vrouwen
De onwetendheid van zich met eigenmin te aanschouwen.
Elk wist hoe schoon ze was, veel wisten 't met verdriet,
De koninklijke Atosse alleen vernam het niet.
Haar schrandre voedstervrouw aanvaardt het eerst dees
[reden:
Wat doet, mijn waarde Atosse, u zoo verslagen treden?
Hoe dus ontsteld? ontdek, wat is[2] uw teder hart
Tot[3] wreede pijniging, en onverbergbre smart?
Zij had nog[4] niet bedacht, hoe licht men kan vernemen[5],
Waar zich de min verschuilt, hoe zwaar ze elk is te ont-
[vreemen[6].
Zij bloosde op 't[7] oogenblik en van hetgeen haar vleit
Bemerkt ze, zuchtende, de eerste onvoorzichtigheid.
Maar, vast gezind om hier[8] haar roem niet te doen tanen,
Ontdekt ze niets, en stuit haar naderende tranen.
Terwijl ze midden in haar grootste ontroering is,
Geen woorden niten kan, beeft voor Parysatis,
En denkt op 't geen tot haar verschooning kan gelukken,
Komt Orsines haar zelf uit dees verwarring rukken.
Maar 't had geen duur. Hij sprak terstond van eene stof,
Die dees wanorde en deze ontsteltenis betrof.
Hij hief dees woorden aan: Hoewel ik alle vorsten
Voorbijstreef in geluk, die 's werelds schepters torschten,
Mijn waarde Atosse, ofschoon ik mijner vadren bloed
Mag in uwe adren zien, hun deugd in uw gemoed,
En gij mijn vreugde zijt en 't einde mijner wenschen;
De korte levenstijd[9], de broze staat der menschen,
Vraagt buiten mij nog een geluk voor u (mijn vlijt
Vereischend) en dat tot volmaakter[10] voorspoed dijt:
Een andren leidsman, die, moet ge eens mijn bijzijn derven,
Zoowel als ik, voor u wil leven en wil sterven.
Helaas! wie weet hoe lang mij 't licht gebeuren mag?
Wis is de dood, onwis de laatste levensdag!
Dees rijst om kort, en dees om langer tijd te pralen,
Maar beiden rijzen ze op om in het graf te dalen!
Het past dan, dat ik mij bevlijtige, om u niet
Te storten in een wreed en troosteloos verdriet,
En dat ik trachte aan u het dierst geluk te geven,
Dat ik, door 's Hemels gunst, gesmaakt heb in mijn leven.
De Vorst, die dit paleis betreedt, door deugd gelijk[11]
Aan wie bezitter is van een vermogend rijk[12],
Schijnt op het allerdiepst voor u te zijn bewogen,
En heeft uw wedermin, als 't hoogst geluk, voor oogen.
Wat antwoord moet men hem doen geven? welk een woord
Zal, of tot troost of smart, van hem zijn aangehoord?
Moet hij ten spoedigste zijn vijandinne vluchten,
Of kan hij toegestemd en zegepralend zuchten?
Gij ziet hem nooit weêrom of altoos met u! Gij,
Mijn waarde Atosse, zijt te zedig, om niet vrij,
En zonder 't vaderlijk gezag te moeten weten,
Te kiezen, wat u waar genoegen toe kan[13] meten.
Is deze uw voorspoed niet? Hij ga, tot zijne rust.
Kan hij ze zijn? Hij blijve. Uw lust is mijne lust!
Hij zweeg. Geen bliksemstraal, gezonden uit den hoogen,
Verraste dus voorheen der stervelingen oogen

[1] meent in staat te zijn. [2] treft. [3] met. [4] Atosse. [5] ontdekken. [6] onttrekken. [7] Bloosde in dat. [8] vastelijk gezind. [9] -loop. [10] zelfs tot grooter. [11] tot zijn verblijfplaats nam. [12] En ons van godsdienst, hart gelijk is, en van stam. [13] kon.

Als zulk een taal Atosse; en deze tijding doet
Ontdekken in 't gelaat, wat ze in den boezem voedt.
Maar de innerlijke vreugd vermag het hart te sterken,
Hoezeer in 't vochtig oog ontsteltnis zij te merken.
De hoop verjaagt de vrees: hoop, die den fellen brand
Der min verzacht en laatt en alle zorgen bant!
Zoo ziet men, in het droogst der heete zomerdagen[1],
De koninklijke Flore angstvallig en verslagen,
Wanneer de wreede zon der bloemen voedsel rooft,
Onmededoogend brandt en haren luister dooft:
Maar als, met zacht gerui̇sch, de vreugde van haar leven
Komt op de vleugelen des zuidenwinds gedreven,
En 't diergewenschte vocht haar teedre wortlen kust,
Wordt haar vernieuwde glans der stervelingen lust.
Vorst Orsines hoort dus de schoonste der vorstinnen,
Tot antwoord, met ontzag, op zijne taal beginnen:
O neen, het glansrijk oog van Mithra roeme niet,
Dat het gelukkiger dan uwe Atosse ziet!
Neen, zulk een vader is voorhenen niet gegeven,
En daar ontbreekt mij niets ten voorspoed in het leven!
Maar, ver van dat ik mij door zijne goedheid blind,
Of mij bekwaam om mijn belang te keuren vind,
Mijn hart zal, door altijd voor zijnen wil te buigen,
Hem de gevoelens[2] van zijn dierbaar bloed getuigen!
Mij schenk hij weg, of doe me in Pasargades[3] wal
Verblijven, ik bemin hetgeen hij keuren zal.
Alleen vergeef hij mij, dat ik, op zijn verklaren
En zoo gewichtig woord, hem niets kan openbaren.
O neen, ik kieze niet! Mijn vader zij mijn vrind,
En geve een wijzen raad, verzaakt hij zijn bewind!
Hij zij mijn leidsman, wil hij geen gebieder wezen!
'k Heb alles van mij zelf, 'k heb niets van hem te vreezen;
Mijn jeugd is zonder steun, trekt hij zijn hand daar af,
En ik verdiende nooit dees vreeselijke straf.
Hij ziet, ervaren, wijs, ik niet — wat nut kan geven;
Hij weet, hij kieze alleen den voorspoed van mijn leven!
Aan mij betaamt het slechts, met een bevochtigd oog,
En met het reinst gezucht, te bidden van omhoog,
Dat Oromasdes dien doorluchten vader zegen,
Van wien ik mijn geluk verwacht en heb verkregen!
Zij zweeg. Hij zag terstond, hoe weinig wederzin
Van haar te duchten was voor Friso's zuivre min:
Hij merkte, uit dit bescheid, schoon niets dan plichtbetooning,
Hoe ze eerder gunstig was aan d' Indiaanschen koning.
Toen nam hij nader toets en sprak: Ik ga dan heen,
Atosse, meer dan ooit met uw gedrag te vreên.
Maar om den Prins, dien 'k acht, niet noodloos te bedroe-
Zal ik hem niet weêrstaan in dit paleis te toeven. [ven,
Dus sprekend zag hij haar met al zijn aandacht aan,
En 't vreugdrijk oog vermocht haar boezem te verraân.
De Vorst was onderwijl naar Diocaar getreden[4],
En had aan hem verslag gedaan van Teuphis reden[5].
Hij[6] meldde, hoe hij zelf ook weinig hoop meer zag,
En hoe hij vluchtende, naar schijn, dienzelfden dag
De wildernissen van Carmanië zou meten,
Om aan 's Hydaspes vloed Atosse te vergeten.

[1] In pl. van dezen en de volg. 7 regels, in 1758:

Atosse voelt haar kleur weêr uit haar wezen stralen,
De lelie en de roos weêr op haar wangen pralen;
Terwijl haar schoonheid een hernieuwde glans erlangt,
Gelijk het bergkristal het beeld der zonne ontvangt.

[2] 't waar gevoelen. [3] Hij schenk' mij weg of doe mij binnen Cyrus'. [4] De Prins, die Diocaar weêr ras wist op te sporen. [5] Verhaalde intusschen hem, wat Teuphis had doen hooren. [6] En.

Maar eene hoop verhief de grootheid van zijn hart,
En gaf hem ademtocht in 't midden zijner smart.
Ten minste (sprak hij) zal ik in mijn rijken sterven,
Of mijner vadren troon zeeghaftig weêr verwerven,
Of uit mijn rampen zijn en 't nu verdrietend licht,
Of, mag door mijnen arm de wraak eens zijn verricht,
Met eene wereldkroon den Perziaan ontmoeten,
En plaatsen die van Gange aan mijne Atosse's voeten!
Terwijl hij dus te onrecht van zelfbelang verdenkt
Het bloed van Cyrus, nooit in zijnen roem gekrenkt,
En Diocaar hem troost, komt [1] Teuphis weêr genaken,
En meer dan ooit voorheen de [2] zinnen gaande maken.
De wijsgeer meldde alleen, dat hij den Perziaan
Had over zijne min en doelwit ondergaan;
Maar van hetgeen bij dees [3] daarop mocht zijn besloten
Daar had hij zelf nu nog [4] geen kennis van genoten.
Alleen had Orsines, met veel aanminnigheid
En teekenen van gunst, gegeven ten bescheid,
Dat hij den koning zelf in 't kort zoude openbaren
Wat zijn belangen kon met zijn plichten paren.
Zij wachteden niet lang; en in het kort verscheen [5]
Het uur, waarin de Prins al zijn weêrwaardigheên
Ten top zou rijzen zien, of van hem henen vlieden:
En Teuphis volgt zijn treên, om hulp en raad te bieden.
De Perziaan, nu van Atosse's hart bericht,
Ontving hen met een zacht en vriendelijk gezicht;
En, om den Prins geen meer ontroering te doen smaken,
Begint hij dus, zoo ras ze in zijn vertrek genaken:
Bereids heeft Leonaat, uw trouwe vriend, o Vorst!
Aan mij bericht hetgeen er [6] omzweeft in uw borst.
Ik weet, hoe mijne Atosse uw hart vermocht te winnen,
En onverdienden lot verkreeg op uwe zinnen.
Gij weet, hoe zij mijn vreugde en hoogst genoegen is!
'k Wist geen beschrijving voor mijn wreede droefenis,
Zoo 'k ooit de tijding van haar tegenspoed moest [7] hooren;
Te meer, was [8] door mijn raad dit lot aan haar beschoren.
Ik denk gestaâg op 't geen haar rust bevesten kan,
Gelijk 't een vader past en een voorzichtig man.
Wanneer ze onzeker moeste op Stavo's rijkstroon streigren,
'k Beried mij niet, om haar ten spoedigste te weigren.
De vorsten, door geen ramp en onderzocht verdriet
Geleerd, om goed te zijn, zijn voor Atosse niet!
't Is beter voor haar hier [9] in middelmaat te leven,
Dan tot haar ongeluk naar hoog gezag te streven.
Maar Friso, zwervend, van den grooten [10] Leonaat
Verzeld, verstooten door het gruwlijkst [11] rijksverraad,
Rampspoedig, maar door ramp geleerd [12] zijn deugd te sterken,
En thans aan mij bekend, zal eer mijn gunst bemerken.
Een ongelukkig Prins, en deugdzaam, acht ik meer
Dan een die wrevlig zit in 't hoogst der wereldsche eer,
En wiens hoedanigheên, hoe men ze [13] mag verboogen,
Gedoken in den kring der neevlen van 't vermogen,
Nooit recht te kennen zijn. Wie wijs is geeft der faam
Geen 't allerminst geloof, wanneer ze [1] vorstennaam
Op hare glasbazuin met schellen toon komt vijzlen:
De waarheid weet ze in 't kort in hare hand te brijzlen;
En haar te dwingen, om door eene van metaal
Te wraken openlijk haar eigen valsch verhaal!
Mijne achting geef ik dan, gepaard met eerbetooning,
Aan Stavo's grooten zoon, maar niets aan Gange's koning:
En, kan Atosse alleen bevesten uwe rust,
Ik geef aan uwe deugd te keuren uwe lust!
O, ruk haar teêre [2] jeugd niet uit mijn armen henen,
Om deze uwe eigen keur door haar te doen beweenen!
Verschijn hier niet, o Prins, om 't verst gelegen strand
Getuige te doen zijn, hoe licht een liefdebrand,
Die [3] 't onbedachtzaam hart in de eerste jeugd komt [4] naken,
Van het gelukkigst lot het allerwreedst kan maken!
Gedenk, hoe langen tijd gij haar beminnen moet;
Ziedaar waarvoor men ducht, niet voor uw tegenspoed!
Doch, schoon ik dit gevoele en daar zal bij verblijven,
Wacht niet, dat ik Atosse ooit wetten voor zal schrijven.
't Is billijk dat ze niet genoopt worde of gestaakt,
In iets 't geen haar alleen op het gevoeligst raakt.
Zij keure dit geluk of ongeluk voor 't leven,
Men werpe nooit haar ramp op die 't haar heeft gegeven!
Hier sloot de Perziaan zijn troostelijke taal [5],
Nog onverwachter dan die, naar het oud verhaal,
De Lydiër een van zijn vadren hoorde spreken,
En daar hij het gevaar des doods door zag geweken.
Zoo zeer daar was gevreesd verdubbelt ook de vreugd.
De Prins weêrhoudt zich niet: O, nooit bevonden deugd!
O (spreekt hij, vallende om zijn hals), wie mocht te voren,
Dan met zulk eene min zulk eene grootheid hooren!
Gij zijt mijn vader, mijn behouder, mijn geluk!
Gij weet nog niet uit welk een onverduurbren [6] druk,
En wreede ontsteltenis, gij mij vermoogt te beuren,
Maar zult het door een reeks van dankbaarheên bespeuren!
Ik weet het, en ik zal 't onschendbaarlijk doen zien [7],
Eer eerder 't licht dan zulk een dierbre erkentnis vliên!
Valt de onwaardeerbre Atosse eerbiedig te verwinnen,
Ik zal ze in eeuwigheid gelijk mij zelf beminnen!
Ik sterf een duizendtal van dooden zonder haar,
En daar is mij geen ramp met haar bezitting zwaar!
Thans heb ik niets, ik ben een zwerveling, gebannen;
Mijn gansche schat bestaat in mijn getrouwe mannen;
En, hoe het ongeluk beschaduwe mijn lot,
In kennis en in vrees van Zoroastres God;
Die mij, met uwe Atosse, op Gange's troon kan zetten,
En 't Oosterwerelddeel doen buigen voor ons wetten!
Intusschen hoorde men de schelle krijgsbazuin [8];

[1] En zucht en klaagt, bespeurt hij. [2] zijn. [3] hem. [4] Vorst Teuphis zelf. [5] In pl. van dezen en de 3 volg. regels, in 1758:

Maar deze onzekerheid was van geen langen duur.
Daar wordt hem aangezegd dat, nog in 't eigen uur,
Vorst Orsines, in een geheim vertrek geweken,
Den Prins en Teuphis wacht en met hen eischt te spreken.

[6] 't Geheim aan mij vertrouwd, dat. [7] van haar tegenspoed moest ooit de tijding. [8] waar. [9] veel beter is 't voor haar. [10] met de leer versierd van. [11] verstooten, zonder schuld, door 't eerloost. [12] gewoon. [13] schoon elk die.

[1] ze eens. [2] teedre. [3] Door. [4] te. [5] In pl. van dezen en de volg. 5 regels, in 1758:

Hier sloot de Perziaan een taal, zoo min verwacht
Als troostlijk voor een hart, zoo zeer in 't nauw gebracht,
En die de wreedste pijn op eenmaal deed verdwijnen,
En de aangenaamste hoop in hare plaats verschijnen.
De Prins betuigt hem straks zijn dankbaarheid en vreugd,
En wederhoudt zich niet: „O nooit bevonden deugd!

[6] onverdraagbren. [7] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:

En zien, hoe 'k mijne vreugd zal paren met mijn plicht,
Zoo lang de gouden zon mij zegent met haar licht.

[8] In pl. van dezen en de volg. 21 regels, in 1758:

Terwijl hij dus de min in 't diepst des harten voedt,
Wekt hem de krijgsbazuin en treft zijn heldenmoed.
De schrandere Orsines had, van Carpella's kusten,
't Bevel reeds uit doen gaan, om benden uit te rusten;

't Gebergte kaatst den klank terugge op zijne kruin,
En daagt het volk ten strijd. Men ziet de Perzianen
Vermeerdrende geschaard bij blinkende oorlogsvanen.
Reeds legt bij Pasargade een leger uitgestrekt,
De groene velden zijn met tenten overdekt,
Men hoort het paardgebriesch van binnen in de wallen,
En is bereids in staat den vijand aan te vallen.
Vorst Orsines betrouwde aan Friso dezen tocht:
Zijn naam klinkt door het heir. Eer dat men de eerste vocht
Door Mithra's zuivren gloed des andren daags ziet rijzen,
Vertoont hij zich aan 't spits, om krijgsorde aan te wijzen.
Een zegerijke min blinkt in het jeugdig oog,
Dat al den oorlogsstoet verwondrend tot zich boog.
Een prachtig zwaard, hem door Atosse's hand gegeven,
Wordt bij het eerste licht des daagraads opgeheven.
In weêrwil zijner jeugd en schoonheidstrekken staat
Onoverwinbre moed te lezen op 't gelaat,
En majesteit, door geen der vorsten te evenaren,
Die 't juichende oorlogsvolk voorheen verschenen waren.
Hij smeekt des Hemels hulp, en, elk in rij gesteld,
Geeft koninklijk bevel en treedt het eerst in 't veld.
Nifates, aan het hoofd der woeste muitelingen [1],
Stond zeer verzet, wanneer hij dees veranderingen
Bemerkte voor zijn wit en, voor geen heir beducht,
Verdacht in het begin van valschheid dit gerucht.
Maar weinig tijds. Welhaast kon 't vleyen niet meer baten.
Rondom wierd hem bericht, hoe zijn gewaande staten
Weêr bukten voor een macht, die groot en wettig was,
En dat ze steden eischte en innam even ras.

En om met allen spoed, eer 't onheil verder schoot,
Het harnas aan te doen aan vriend en bondgenoot.
Dus kwam hij niet terug, of vond de Perzianen,
Vermeerdrend dag op dag, geschaard bij de oorlogsvanen,
En door de jeugd van 't groot Carmanië verzeld,
Zag Pasargade in 't kort een leger in het veld.
Men hoort het paardgebriesch van binnen in de wallen,
En is welhaast in staat den vijand aan te vallen.
Vorst Orsines betrouwt dees tocht aan Stavo's zoon,
En wenscht dat hij welhaast, met de eedle lauwerkroon,
In Pasargade mag, versierd, teruggekeeren,
Tot ongestoord genot van al zijn zielsbegeeren.
Hij zelf geleidt hem uit, als, bij den dageraad,
Tot d' uittocht toegerust, het heir in orde staat;
En geeft hem plechtiglijk den krijgsstaf in de handen,
Tot rust der volkeren en straf der dwingelanden.
Een zegerijke min blinkt in het jeugdig oog,
Dat al den oorlogsstoet verwondrend tot zich boog.
Een prachtig zwaard, hem door Atosse's hand gegeven,
Wordt bij het eerste licht des ochtends opgeheven.
In weêrwil zijner jeugd en schoonheidstrekken, staat
Onoverwinbre moed te lezen op 't gelaat,
En majesteit, door geen der vorsten te evenaren,
Die 't juichende oorlogsvolk voorheen verschenen waren.
Elk volgt hem vrolijk na, terwijl de hoop van kort
Het overwinningsuur te aanzien, verdubbeld wordt.

[1] In pl. van dezen en de volg. 19 regels, in 1738:

Nifates was aan 't hoofd der nieuwe muitelingen,
En had reeds groote hoop om alles te overdringen.
Men had, op zijn bevel vooraf, zoo valsch als snood,
De tijding uitgespreid van Alexanders dood;
En dat zijn gansche heir, langs de Indiaansche stroomen
Verslagen en vernield, nooit weêr terug zou komen.
Hij zeî, die koning had hem tot het hoofd des staats,
Vóór zijn vertrek, bestemd in Frasaortes plaats,
En gaf niet minder voor, dan de oude vorm en wetten
Van 't Perziaansche rijk weêr op den troon te zetten.
Hij kreeg door dees belofte en list op zijne zij,
Derhalven moet hij fluks al zijn geworven troepen,
Zoo Meder, Perziaan, als Griek te zamen roepen.
Want op de maar, die hij behendig melden deê,
Van Alexanders dood, en hoe hij de oude vreê
En wijze van gebied weêr op den troon woû zetten,
Boog zich een groot getal der Perzen voor zijn wetten.
De halve heerschappij hing hem bijna reeds aan,
En dacht niet, dat hen iets zou durven wederstaan.
Haast kwam hij dan ten strijde, en in de vlakke velden
Van Gaba hoort de Vorst van zijne nadring melden.
Hij won het ver in tal; maar groot was 't onderscheid
Der krijgslust en der tucht en der rechtvaardigheid.
De koning zag in 't kort hem van de hoogten naken,
En, dalende, zich zelf ten aanval vaardig maken.
Hij breidde wijd en zijd al zijn vermogen uit,
Vervullende de lucht somtijds met krijgsgeluid.
Gelijkende der sneeuw, op Emus top vergaderd,
Wanneer de lentezon met broeying 't aardrijk nadert,
Versmelt ze, en [1] overdekt al wat het ooge ontmoet,
En wordt hier eene beek en daar een breede vloed;
Op deze wijze kwam Nifates nederdalen:
Aldus zag m' [2] in zijn heir een groote bende pralen,
Nabootsende die troep, door wier onwinbaarheid
De grondslag van 't gebied der Grieken was geleid.
Maar nu begon de nacht reeds met den stoet der [3] schimmen
Aan 's werelds Oosterdeel den einder te beklimmen,
Terwijl het vrolijk licht in Atlas groote zeën
Allengs, aan ieder rust bevelende, verdween:
Waarom de legers zich vernoegden stil te blijven,
Tot dat Auroor den nacht zoude, op haar beurt, verdrijven.
Daar was bij 's vijands heir een Marder, opgevoed,
In 't koud Hyrcanië, weleer van Bessus stoet,
En voerend nog een dolk, als tot een zegeteeken,
Waarmede zijne hand Darius had [4] doorsteken.
Men had gezegd dat hij, zoo woest was hij van zin,
De borst gezogen had van eene tijgerin.
Hij was in Bactrië gewoon, door groote steden
In rookend menschenbloed van dag tot dag te treden;
(Want deze, wil 't gerucht, in dat barbaarsche rijk
Aan graven eer te zijn dan woningen gelijk.)
Daarnevens was hij trotsch: hij spotte met de Goden,
En hield zoo min hij kon de menschlijke geboden.

Eer Orsines verscheen, de helft der heerschappij,
En had zich reeds in staat gesteld van tegenweren,
Zoo 't Grieksche leger ooit uit Indië mocht keeren.
Hij vreesde dit alleen. Hoe staat hij nu versteld,
Wanneer men hem 't gedrag van Orsines vermeldt,
En hoe die Prins, vermaard door de onrust te verfoeyen,
In toebereidsels dag noch nacht is te vermoeyen!
Hij weigert aan dees maar geloof, tot dat hij hoort
Hoe Stavo's groote zoon genaakt van oord tot oord,
En, met alle orde en spoed, recht op hem aangetogen,
Welhaast verschijnen zal met een geducht vermogen.
Straks klinkt ook zijn bazuin. Zijn leger komt ook aan.
De Griek, de Bactriër, de Meder, Perziaan,
Die hem gehoorzaam is, of dien hij wist te blinden,
Laat bij de standers zich in volle wapens vinden,
En voor een Macedoon vol ijver en vol vuur,
Herdenkt zijn waar belang noch plichten in dit uur.
Der Gangariden Vorst hoort, in de vlakke velden
Van Gabra, voor het eerst, van 's vijands nadring melden,
En hoe daar zelfs ter plaats eerlang, naar allen schijn,
Een nieuwe roem en eer zou te verwerven zijn.

[1] Die smeltende. [2] Dus zag men. [3] Maar nu begonnen reeds de vlugge en bruine. [4] Waar dees verrader had Darius meê.

Ook zag men nooit voorheen in 't Perziaansche rijk
Een, hem in lichaamsgrootte en oorlogskracht gelijk.
Zijn linker arm was met een ijzren schild gewapend,
Waarop een hydra stond, op 't ciselijkste gapend,
En in zijn rechterhand verscheen een[1] knods, waarmeê
Hij roemde, dat hij 't lot des krijgs verkeeren deê;
Een leeuwenhuid was hem ten harnas, stijf gewrongen
Om 't lichaam en waaraf vier klaauwen nederhongen,
Zoowel opdat het oog door dit gezicht vervaard
Zou zijn, als om het scherp te letten[2] van het zwaard.
Men zag 't hovaardig hoofd een helm van koper dragen,
Die puntig zich omhoog verhief, om zware slagen
Te keeren, en het was ontrefbaar voor geweêr:
De pijl schampte af, het zwaard gleed bij de schuinte neêr.
Dees Marder, uit het heir bij 't schemerlicht getreden,
Tartte elk der helden uit met dees verwaande reden:
 Het scheelt niet uit wiens naam gij hier te wapen spoedt,
Noch of gij liefde of vrees voor Alexander voedt;
Dien Alexander, dien veel duizend dwaasheên porden,
Maar die nu reeds de prooi des vijands is geworden!
Het was genoeg, dat gij verschijnen dorst in 't veld,
Om tegen uwe macht mijn arm te zien gesteld!
Gij hoort een krijgsman hier op 's veldheers last gezonden;
Indien er onder u nog wierde een held gevonden,
Schoon 't opgeraapte volk zeer zelden weet van moed,
Hij kampe tegen mij! 'k Heb meer dan eens, verwoed,
Den Oxus, opgehoopt met lijken, henc[3] vloeyen,
En 't Massageetsche gras in Skytisch bloed doen[4] groeyen!
O krijgsliên, hier is kans tot eeuwigdurende eer!
Die vechtend sterven wil, die vatte het geweer!
 Hem hoorde Diocaar, die, door geen slaap bewogen,
Aan 't spits den nacht versleet. Hij sloeg verwonderde oogen
Op dien verwaande neêr, die nauwelijks nog zweeg,
Of, veel verwonderder, dit tot zijn antwoord kreeg:
 Het scheelt niet, wat gedrocht daar spoorloos staat te spre-
Noch of het bij het licht, ten afgrond neêrgeweken, [ken,
Naar Arimanius, zijn meester, snellen zal;
Maar hier is een, die, schoon hem niemand zulks beval,
Toch aanneemt, om die tong voor deze taal te straffen,
En om het Skytisch bloed zijn wrake te verschaffen.
Maar mooglijk is de nacht voor u van dienst ten strijd,
Daar ik een tweegevecht altijd in 't[5] donker mijd.
Verschijn dan slechts voor 't heir, wanneer m' elkaâr zal[6]
 [nadren.
Mijn arm schroomt geene kracht van snoevende verradren!
 Elk spoedde zich hierop om naar zijn vorst te gaan;
En met hen kwam de dag in beide legers aan.
De koning gaf bereids met Teuphis krijgsbevelen,
Belovende 't gevaar met elk te zullen deelen;
Men zag[7] het gansche volk gewapend in het[8] veld,
Wanneer hen Diocaar 't geen was gebeurd vermeldt[9].
Naast hem stond Barzanes, de aartsmager, die gezangen
Tot Oromasdes lof gereed was aan te vangen,
Zoo ras de opgaande zon 't gebergt vergulden zou[10].

Hij wist, hoe dat er nog vele, in het hart getrouw
Aan 't wettige bestuur, Nifates niet verzelden
Dan door zijn list verleid. Hij sprak terstond: O helden,
'k Zal mooglijk heden u niet overtollig zijn!
Veel dienen 's vijands hoofd verrast door eenen schijn
Van recht, en zekerlijk zij zullen mij niet merken,
Of 'k zal een diepen schrik in hunne ziel bewerken.
Hen is bewust, dat ik het hoofd der Magers ben,
En die 't vermogen nog van Oromasdes ken;
En wie der Perzen durft dees Godheid wederstreven,
Zal zich van stonden aan op onze zij begeven.
Ik heb dan voor, zoo ras dit tweegevecht begint,
Om met de gansche troep, die zich alhier bevindt,
Der priestren, uit te treên, d' olijftak op te heffen,
En door dit middel 't volk hun schuld te doen bezeffen.
Ook zijn er Magers in hun heir, mijn heerschappij
Erkennend, die, mij ziende op 't ijvrigst aan uw zij,
Met al hun kracht zijn plicht aan ieder zullen wijzen,
En dus een lichte zege aan onzen kant doen rijzen.
Voor 't ovrig zal de God, wiens gunst dit denkbeeld geeft,
Zijn hulp niet weigeren aan die naar vrede streeft!
 Zoo sprekend rees de zon, in wier doorluchte stralen
Het Opperwezen deed zijn hoogsten luister pralen,
Wier boezem staâg een zee van licht en zegen stort,
En nimmer uitgeput of zelfs verminderd wordt.
Straks loofde 't[1] gansche heir den Schepper aller dingen;
Waarna het schitterde[2] van uitgetogen klingen.
 De wijsgeer onderwijl merkt, hoe de koning stil[3]
En peinzend veldwaarts trad. Het was niet naar zijn wil
Hetgeen hen Barzanes nog even had doen hooren.
Hij stelde 't zwaard, en geen olijftak, zich te voren.
Vorst Teuphis wierde niet bedrogen, en hij zag
Hoe 's konings oorlogsmoed streed tegen dat gedrag.
Terwijl er uit zijn mond nog geene woorden komen,
Begint de wijsgeer dus: Den vijand niet te schromen
Is noodig, en te zaam roemruchtig; maar door vreê
Dat te genieten, 't geen de waapnen vatten deê,
Streeft ver 't geweld voorbij! 't Zijn recht doorluchte vorsten,
Die 't opgeheven zwaard weêr nederleggen dorsten,
Door geene heerschzucht, spijt, of woeste smart ontroerd,
Dat hen de lauweren zijn onverwacht ontvoerd!
'k Noem deze smart een dorst naar bloed, eer dan gevoelen
Van edelmoedigheid. Zij, die hun roem bedoelen
Veeleer dan 't nut des volks, zijn wangedrochten, niet
Te plaatsen aan het hoofd van een beschaafd gebied!
Veel hadden, door de taal van Barzanes verbolgen,
Uw grootheid van gemoed hier niet in kunnen volgen.
Het bloed dat gij bespaart, door deze uw zedigheid,
Is bloed, dat eeuwiglijk voor uw belangen pleit!
 Van stonden aan bemerkt de Prins, hoe zwaar de driften
Van wettige eerzucht zijn in 't hoog gezag te schiften.
De wijsgeer had dees taal niet ijdlijk opgehaald:
En de zachtmoedigheid, waar af hij was gedwaald
Door 't vuur der eerste jeugd, schoon anders aangeboren,
Verwon des konings hart nog meer dan ooit te voren.
 De slagorde onderwijl[4] trok op den vijand aan,

---

[1] praalde eene. [2] stuiten. [3] neêr doen. [4] zien. [5] in 't blinde. [6] de rijen. [7] Terwijl. [8] zich schaarde in 't wijde. [9] het voorgevallen meldt. [10] In pl. van dezen en de volg. 21 regels, in 1758:

Zoo ras de opgaande zon 't gebergte, met een boord
Van goud, versieren zou. Hij vatte straks het woord,
En sprak: „gij zult alleen dit uur de aanstaande zegen,
O dappre Diocaar! niet hechten aan uw degen;
Ik zal, terwijl gij strijdt, hoewel met min gevaar,
Aanrukken voor het spits, met aller priestren schaar,
En, met de vrede-olijf omhoog, de Perzianen
En Magers, in het heir des vijands, streng vermanen.
Zij zullen ons niet zien, of tevens, aan wat zij
Het wettig vaandel praalt, en 't recht der heerschappij.
Mij zal geen Perziaan, hoe heet ook aangedreven,
Dus plechtig aan uw hoofd, met opzet, wederstreven;
En, zoo de Almachtige dit toestemt van zijn troon,
Zoo dragen we in het kort de blijdste lauwerkroon."

[1] looft het. [2] En 't schittert in het rond. [3] Deze en de volg. 27 regels zijn in 1758 vervallen. [4] uitgebreid.

Die zich niet minder schikte [1] om moedig te weêrstaan:
Maar eer de snelste pijl nog weêrzijds toe kon [2] raken,
Zag m' in het open veld [3] den Marder reeds genaken.
De dag bracht hem nu veel afschuwlijker voor 't oog.
Hij stak de trotsche kruin met woest gebaar omhoog,
En overtrof, met hals en hoofd, de grootste mannen.
Zijn knods, waarmeê hij dacht elks strijdlust te verbannen,
Lag door zijn rechterhand den schouder langs gestrekt:
Voorts had hij [4] schild en dolk en helm, en was bedekt
Met zijne leeuwenhuid, als waar daaruit gebleken,
Dat hij d' Aoniër niet hadde in kracht [5] geweken.
Zoo ras hem Diocaar gewaar werd, trad hij toe,
Niet voor dien woesten held verschrikt [6], maar stil te moê,
En wel bedacht om door bedaardheid te verwerven
Het voordeel, dat hij door gestalte scheen te derven.
De Legers bleven straks beide onbeweeglijk staan,
En zagen Friso's vriend met diepe ontzetting aan;
Want in Nifates heir was niemand [7] zoo bedreven,
Of schrikte om dezen [8] reus in 't slagveld te weêrstreven;
En zekerlijk daar stond ook aan den andren kant [9]
Geen Perziaansche held, of had zich overmand
Gedacht, waar hij ten strijd te dezer uur getogen,
En Diocaar was reeds geveld in aller oogen.
De Marder zelf scheen [10] 't meest van eene zegepraal
Verzekerd, en hij sprak, grimlachend, deze taal:
Zijt gij de groote held, die mij zult [11] weêrstand bieden,
Of is 't uit wanhoop, dat gij 't daglicht zoekt [12] te vlieden?
Ja, mooglijk zijt ge om schuld veroordeeld tot den dood;
En vecht, doordien men u zulks als genade bood,
Om 's vijands eere [13] nog een schijnsel bij te zetten [14];
Wier stoutste mijnen arm geen oogenblik zou letten [15]!
Maar 't roemen baatte niet. Hem antwoordt Diocaar:
Haast zal men zien wie zich begeeft in doodsgevaar,
En wie van ons het licht gereed is te verlaten.
Gewislijk, kon de tong tot de overwinning baten,
Ik hoor wel dat ik hier mij dwaaslijk had [16] gevleid;
Maar 't staal is 't eenigste dat ware helden scheidt!
Meer sprak hij niet, en, wijl hij brandde van verlangen,
Om voor zijns konings oog dien tweestrijd aan te vangen,
Begaf hij zich het eerst recht op den vijand aan;
Zoowel bespiedende, wanneer hij toe zou slaan,
Als hoe hij 't veiligst zoude in nood de knodse ontwijken [17],
Waarbij men 't zwaard niet kon in grootte vergelijken.
De Marder draalt ook niet. Met een verachtend oog,
Genaakt hij Diocaar en heft den arm omhoog:
En had deze eerste slag den Indiaan [18] getroffen,
Men had hem op den grond zieltogend neêr zien ploffen.
Maar Segons zoon, zoowel door vaardigheid vermaard
Als kracht, ontwijkt bij tijds en springt hem met het zwaard,
Terwijl de knodse 't [19] slijk vergeefs in 't rond deed spatten,
Recht op 't wanschapen lijf. Hij tracht de knods [20] te vatten;
Maar de overrompelde rukt die ter zijden heen [21],

---

[1] schikt. [2] kan. [3] Bespeurt men uit den rij. [4] Hij voerde. [5] geen Hercules in krachten had. [6] vervaard. [7] Daar was van wederzij geen krijgsman. [8] had geschrikt, dees. [9] In 1753 zijn deze en de volg. 3 regels vervallen. [10] En hij scheen zelf het. [11] zal. [12] Of zoekt ge 't levenslicht uit wanhoop hier. [13] luister. [14] te vereeren. [15] weeren. [16] Zoo hoor ik, dat ik mij heb vruchteloos. [17] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:
Als om, door onverwacht te snellen van ter zijden,
Den eersten slag der knods, het meest gevreesd, te mijden.
[18] jongen held. [19] knods het. [20] en weet hem stijf. [21] In pl. van dezen en de volg. 5 regels, in 1758:
En drukt hem 't doodlijk zwaard, dwars door de leeuwenhuid,
In 't week des buiks, en scheurt het snijdend daar weêr uit.

En onderhaalt op nieuw. De slag, die doodlijk scheen,
Wierd wederom onnut; want de Indiaan, genaderd,
Vat hem daar 't leeuwenvel rondom den hals vergadert.
De Marder slaat met d' arm op 's vijands harnas neêr,
En treft op nieuw den grond met zijn geducht geweer.
Hij brult van stonden aan en knarst op zijne tanden,
Gelijk een beer, die lang de Samojeedsche stranden
Onveilig heeft gemaakt, en eindlijk in een woud,
In touwen listiglijk verstrikt, wordt aangeschouwd,
En 't eiselijke [1] staal der jagers ziet genaken,
Om van zijn leven t' zaam [2] en woede een eind te maken.
Straks tast hij naar zijn dolk. Rampzalige! de tijd [3]
Van zijne straf kwam aan. Zijn vijand heeft geen vlijt [4]
Noch krachten thans gebrek. Terwijl zijn arm, geslagen
Om 't lijf van Diocaar, den kans nog denkt te wagen,
Drukt Segons zoon hem 't zwaard dwars door de leeuwenhuid
In 't week des buiks, en scheurt het snijdende er weêr uit.
Hij valt; en Diocaar doet al zijn krachten baten
Om 't grove lichaam niet in 't vallen te verlaten;
En, om te hinderen dat hij nog iets begint,
En wraak bij zijnen dolk, in 't laatste worstlen, vindt,
Duwt de Indiaan hem dus in 't struiklen naar beneden,
Dat hij dit wapentuig bedekt met zijne leden.
Hij waagt nochtans om zich van zijn verwinnaars hand
Te ontslaan, en keert zich om; maar voelt zijn ingewand,
Door de aangewende kracht, ter breede wonde uitrollen:
En 't oog, van gramschap op 't vervarelijkst.gezwollen,
Wordt de opgerezen zon terstond niet meer gewaar:
Der schaduwen des doods omringt hem eene schaar [5]:
Al zijne kracht [6] is als een flauwe damp verdwenen,
En de opgeblazenheid vliegt met het leven henen.
Hij snikte niet zoo ras, of Diocaar rijst op,
En scheurt den kopren helm van zijn barbaarschen kop,
Ontgespt zijn dolk, neemt schild en knods met zich te voe- [ren,
Wanneer men de bazuin des aanvals hoorde roeren.
Nifates, ziende dit verlies, gaf straks bevel
Ten algemeenen slag, en zelf naar zijn gezel,
Den Marder, 't eerst gespoed, ontmoette hij [7] de benden
Des konings, die zich mede in orde derwaarts wendden.
Van stonden aan begint daar een verwoed gevecht,
En 't lot des krijgs was niet gemakkelijk beslecht,
Had elk der legers zich aldus, van alle zijden
Verbitterd evenzeer, gekweten in het strijden.
Maar voor het middelst [8] punt begon de tweestrijd niet,
Of Barzanes, terwijl men naar het kampen ziet,
Treedt uit den slinker kant des heirs naar 's vijands troepen,
En vangt met al zijn kracht dus aan hen toe te roepen:
Wat dolheid stiert uw ziel, o burgers! welk een heer
Voert u verslaafd in 't veld, en leent u het geweer,
Om, uit uw erf en huis tot zijne baat geweken,
Het staal in 't hart van deze uw broederen te steken;
En zelfs daarna, de prooi van uwen dwingeland,
Tot uwen loon te zijn gekluisterd in zijn band!
Neen, Oromasdes zal dees schending zijner wetten
Niet dulden, noch de straf daarvan ter zijde zetten!

---

[1] uitgetogen. [2] beide. [3] daar is. [4] In pl. van dezen en de volg. 14 regels, in 1758:
Voor hem geene uitkomst meer. De straffe is thans gewis.
Hij zoekt reeds, in wanorde, om 't moordgeweer te trekken.
Hij valt en moet den grond, al wereloos, bedekken.
Hij waagt nochtans om zich van 's overwinnaars hand
Te ontslaan en keert zich om: maar voelt zijn ingewand,
Door de aangewende kracht, ter breede wonde uitrollen:
Het oog, van smart en spijt en gramschap, opgezwollen.
[5] De schaduwe des doods omringt hem bang en naar. [6] sterkte. [7] ook reeds. [8] middel-.

Ik kondig u zijn toorn op het vervaarlijkst aan,
Wordt uw gemoed niet week, terwijl ik u vermaan,
En eisch uit zijnen naam dat ge op dit woord verandert,
De beeldendienaars vlucht, en snelt naar zijnen standerd!
Wij zoeken niet dan vrede en rust voor 't vaderland,
Die gij den doodsteek geeft[1] voor eene vreemde hand!
Hij hield, terwijl hij sprak, d' olijftak naar den Hemel;
En sloot[2] niet, of bemerkte een zonderling gewemel.
De Magers in het heir des vijands hoorden hem
Zoo ras niet, of hun hart, op zijn eerwaarde stem,
Versmolt van vreeze, en straks de rijen doorgetogen,
Deên ze op het ijverigst elk zijnen pligt beoogen.
Men zag, in korten tijd, wat de opperste in gezag
Van eenen godsdienst bij het woelend volk vermag,
En hoe, wanneer hij 't recht doet bij zijn doelwit komen,
Hij noch weêrstreving heeft noch weigering te schromen.
Geheele benden, zich omwendend, hieven 't zwaard
Op den verrader[3] zelf. De helft des vleugels schaart
Zich fluks, op Barzanes bevelen, tegen d' ander,
En het verwantschap zelf rent moedig[4] op elkander.
Zoo ras dit Galo ziet, springt hij d' Aartsmager bij.
Held Galo, thans het hoofd van 's legers slinker zij,
Doet met zijn kling in 't kort de Perzen zegepralen,
En brengt Nifates moed op 't onverwachtst aan 't dalen.
Hij drong tot aan de plaats daar dees verrader streed,
En Friso's dapperheid den grootsten weêrstand deed.
Vorst Teuphis merkt hem eerst, en voelt[5] op dees vertooning
De grootste hoop, en wijst hem, strijdende, aan den koning.
Fluks voelt Nifates hem van achtren toegesneld,
En zijn verraste volk stuit wijd en zijd op 't[6] veld,
Hij zelf wordt levendig, omringd van alle kanten,
Gevangen en geboeid met honderd vloekverwanten:
En 't gansche heir valt op zijn slinker vleugel aan,
Die met hardnekkigheid Charondas had weêrstaan,
Maar thans 't geweer van schrik liet vallen uit de handen,
Zich overgaf, of vlood langs de uitgestrekte landen.
Dus wierd het oproersvuur in Perzië[7] gebluscht,
En de onderdaan genoot op nieuw de dierbre rust.
In Pasargade kwam welhaast dees groote tijding,
Atosse's dierste wensch en hoogste zielsverblijding!
Zij ziet den jongen Vorst, met zegerijk geschal
En 's volks verwondring, weêr in Cyrus hoogen[8] wal.
Toen gaf[9] hem Orsines, tot loon van 't overwinnen,
De deugdzaamste en te zaam[10] de schoonste der vorstinnen.
Terwijl de minnares van Cephalus verscheen[11],
En de Oosterkim bezocht met hare rozentreên,
Ziet m' uit het hoog paleis de jonge Atosse nadren,
En een doorluchte jeugd ten stoet om haar vergadren:
Veel meer dan eene maagd verschijnt er[12], wier geslacht
In 't Perziaansch gebied gezien in hooge macht,
Zijne opkomst kon met die des schepters evenaren,
En door zijn deugd dien glans vermochte te bewaren.

---

[1] versmaden durft. [2] zweeg. [3] gebieder. [4] valt vol gramschap. [5] krijgt. [6] neder op het. [7] Het vuur des oproers wierd door dezen slag. [8] verwondering weêr binnen Cyrus'. [9] geeft. [10] evenals. [11] In pl. van dezen en de volg. 3 regels, in 1758:

Het huwlijksfeest geschiedt met luister en met pracht,
En naar 't aloud gebruik van 't koninklijk geslacht.
De vreugde is in het oog van groot en klein te lezen,
En beider vorsten keur wordt door 't gemeen geprezen.
In 't tijdpunt, als de nacht voor 't rozerood verdwijnt,
Waarmeê de minnares van Cephalus verschijnt,
Begint de jonge Atosse uit Cyrus' hof te nadren.

[12] daar.

Niet minder prachtig wierd de jonge vorst verzeld,
Zoo van regeerder als van dappren oorlogsheld[1].
Vooraan ging Barzanes. Hij hield in zijne handen
Een gouden vat, waarin men 't heilig vuur zag branden;
En wederzijds verscheen der Godgeleerden schaar,
Alle in hun plechtgewaad en zedig van gebaar.
Niet ver van Pasargade is een aloude Tempel
Op eenen[2] berg gebouwd, van wiens gewijden drempel
Geen woud of heuvel 't oog belet, om Mithra's glans
Te aanschouwen, als hij rijst aan 's Hemels hoogen trans.
Het toppunt ziet men, om zulks beter te bepalen[3],
Met een kristallen kloot van groote waarde pralen,
Waarin zich de eerste straal van 't oog des daags vertoont,
Voor dat het berg of bosch met zijnen luister kroont.
Hier trad het vorstlijk paar op 't allerprachtigst henen;
En, met hun ganschen stoet ter plechtigheid verschenen,
Steekt Barzanes een hoop welriekend[4] hout in brand,
En neemt een gouden kroon in zijne rechterhand,
En, onder 's volks gejuich, weêrstuitende uit de dalen[5],
Doet hij ze op 't vorstlijk hoofd der jonge Atosse pralen[6].
Vervolgens, op 't[7] gezicht van d' eersten zonneschijn,
Die langzaam nedersloop van 't blinkend kristallijn,
Doet hij der priestren schaar halfmaanswijze om zich gadren,
En 't[8] koninklijke paar in aller midden nadren.
Daar wierde hun gewaad door hem te zaam gehecht[9]:
Ten zinnebeeld van hun vereeniging en echt:
En[10] Oromasdes wierd gebeden, hunne[11] jaren
Door zijne almachte hand voor rampen te bewaren,
Beschermer hunner min te zijn en eener trouw,
Die tot den laatsten dag des levens duren zou.

ZEVENDE BOEK.

INHOUD.

In Pasargade komt de tijding van Alexander en hoe hij van gedachten is die stad aan te doen. Wat Orsines daarop besluit. Komst van Alexander. Friso en Orsines treden hem te gemoet met prachtige geschenken. Proculus, boezemvriend van Orsines, spreekt denzelven aan terwijl hij op weg is, en waarschuwt hem dat er geen geschenk voor Bagoas is geschikt. Antwoord van Orsines. Beschrijving van den hoogen en lagen stoet van Alexander. Hoedanigheden van Bagoas. Orsines doet verslag aan Alexander van hetgeen door hem in deszelfs afwezigheid is verricht. De koning Friso spreekt dien

---

[1] In pl. van dezen regel, in 1758:

En 't gansche leger schaart in rijen zich langs 't veld.
In 't midden staan, zoo ver bereik zich strekt der oogen,
En zegeteekenen en kunstrijke eerebogen.
Men strooit langs 't wijde pad het uitgezochtst gebloemt,
Daar 't zonrijk Perzië zoo trotsch op is en roemt.

[2] Hoog op een. [3] Men ziet den spitsen top, ver blinkende in de dalen. [4] gezuiverd. [5] Der Gangariden kroon, door Friso haar geschonken. [6] pronken. [7] Toen, op het blijd. [8] Het. [9] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:

En, tot een zinnebeeld der echt, wordt hun gewaad
Door hem aaneen gehecht met een gewijden draad.
Daarna geleidt hij hen, in d' aandacht diep gedoken,
Rondom 't welriekend hout aan 't heilig vuur ontstoken;
En heft eerbiedig aan een kunstrijk lofgedicht,
Ter eere en roem van hem, die d' oorsprong gaf aan 't licht.

[10] Van. [11] dien gebeden wordt, hun.

overwinnaar mede aan en verzoekt deszelfs bijstand. Zij worden beide wel ontvangen en het verzoek ingewilligd. Gramschap van Bagoas, ziende dat hem niets wierd geschonken. Vermoerderd, toen hij hoorde wat Orsines omtrent hem gezegd had. Hij besluit, zich over zulks te wreken en beticht dien doorluchtigen Perziaan, in het geheim, voor Alexander van allerlei wanbedrijf. Koopt twee valsche getuigen om. Alexander toont zich straks koeler. Geval bij het graf van Cyrus, waaruit Bagoas zijne voornaamste beschuldiging weet te trekken, tot ongeluk van Orsines. Redevoering van Bagoas; gestaafd door valsche getuigen. Toorn van Alexander op Orsines. Orospes krijgt bevel, om denzelven te dooden; 't welk hij verricht. Droefheid van Atosse. Vreeze van Bagoas, dat zij den dood haars vaders wreke, zich voor Alexanders voeten werpe, en de onschuld van den Perziaan toone. Hij besluit, om zulks niet onderhevig te zijn, haar en Friso mede van kant te helpen: weshalve hij Alexander op nieuw valsche beschuldigingen en kwade vermoedens voorhoudt, en vervolgens ook de macht verkrijgt, om dit koninklijk paar der slavernij of den dood op te offeren. Ptolemaeus, de zoon van Lagus, door deernis getroffen, ontdekt hen deze lagen. Proculus openbaart zijn staat en vaderland. Heeft, een verspieder der Romeinen zijnde, altijd gelegenheid tot vluchten. Hij raadt den koning en Atosse, hem te volgen naar Rome, om daar in rust te leven tot dat men hoore, welk een keer de staat van het Oosten en de macht van Alexander nemen zullen. Zij vertrekken van stonden aan.

—

De Faam intusschen, 't hoofd ten wolken ingeheven,
Kwam op de vleugelen des Oostenwinds gedreven;
Verkondigende alom, hoe dat de Grieksche vorst
Nu t' onder had gebracht wie hem weêrstreven dorst;
Hoe Porus 't zelfde[1] lot als d' andren had genoten,
En na het scherpst gevecht was van den Troon gestooten.
Vervolgens deed ze er bij dat Alexanders tocht,
Gestuit door eigen volk, in 't Oosten was volbrocht;
Hoe dat hij, ver van tot den Ganges door te breken;
Reeds met zijn leger was uit Indië geweken;
En in Carmanië den volkeren deed zien,
Hoe licht het aardsch geluk doet alle wijsheid vliên;
Want, nauwelijks gerukt uit de allerwreedste plagen,
Die 't sterfelijk geslacht door 's Hemels gramschap knagen,
Een magren[2] hongersnood en een verwoede pest,
Ontketend in het dor Horitische gewest,
Maar in zijn woest gedrag door geenen ramp[3] veranderd,
Verscheen hij met den Thyrs, in plaats van d' oorlogs-[standert.
De lucht weêrgalmde van een sporeloos gedruis,
't Verwinnend volk wierd een verachtelijk gespuis,
Carmanië merkte in het[4] veld, van alle kanten,
Niet dan de onzinnigheid van hollende Bacchanten,
En Mithra's luister zag dees benden, zevenmaal,
Door dronkenschap gevoerd in vuile zegepraal.
Zelfs Alexander, door geen schaamte meer bewogen,
Spatte uit in overdaad voor aller krijgsliên oogen.
De redenlooze God van Hammons priesterdom
Ging 't volk in dwaasheid voor, en schandelijk alom
Gevoerd ten schouwspel op een hoogen zegewagen,
Ontzag zich niet, om elk tot wanbedrijf te dagen.
Zijn wit was, na dit spel, om Cyrus groote stad

[1] zelve. [2] bittren. [3] door dees tegenspoed verbeterd noch. [4] bespeurde in 't.

In 't reizen aan te doen, en, nog geen moorden zat,
Vervolgens naar den wal van Babel zich te wenden
Tot samenroeping van geduchter oorlogsbenden.
Om, met dezelfde[1] toorts en nog vergramder hand,
Het Westerwerelddeel te ontsteken[2] in den brand!
In Pasargade's wal deed zulks de Faam niet[3] hooren,
Of Porus neêrlaag kwam de vreugd des huwlijks storen;
Want hoe Nifates val, zoo ras te weeg gebrocht,
Van Alexanders kant ook hulp beloven mocht,
Hoe Porus, schoon geknakt, hersteld ware in zijn staten,
Men moest ter[4] dezer tijd op vreemden zich verlaten;
En veel verscheelde zulks van 't geen er was gewacht,
Had Porus 't Grieksch geweld den doodsteek toegebracht.
Vorst Orsines wist nu, hoe, bij den troon geboren,
De wijsgeer Teuphis niet ten wijsgeer was beschoren,
En hij beschouwde dien verheven vreemdeling
Met achting niet alleen, maar met verwondering.
Bij twee zoo nauw vereende en zoo doorluchte vrinden
Was nog een derde, vol van wijs beleid, te vinden;
En door een vroomheid, daar niets op te zeggen viel,
Schatte Orsines hem hoog, en won hij Teuphis ziel.
Verdiensten deden hem alleen hun gunst genaken[5];
Men wist van zijnen staat geen denkbeeld op[6] te maken.
Maar[7] waar de Perziaan de[8] deugd en wijsheid vond
Daar hinderde geen staat aan vriendschaps rein[9] verbond;
Daar wierde niet gevergd gewesten aan te wijzen
Of steên, die zulken[10] schat uit haren schoot deên rijzen;
En latend hem 't geheim, dat zeer gewichtig scheen,
Haagde[11] Orsines het hart van Proculus alleen.
De koning Friso roept dit drietal straks te zamen,
Om, wat voor zijn belang te doen zij, te beramen;
Want de ondervinding had hem nu bereids geleerd,
Hoe zelden iemand doolt, die wijzen raad waardeert,
En hoe dat, wederom, niets erger zij te vreezen,
Dan trotsch op zijn begrip en wetenschap te wezen.
Het slot van hun beraad was, met een grooten schat
Den Macedoonschen vorst, in 't naderen der stad,
Tot vordering van hulp eerbiedig te begroeten,
En met geschenken zelf zijn hoogen stoet te ontmoeten;
Want hen was wel bekend, hoe zelden het geschiedt,
Dat, die den schepter zwaait, uit eigen oogen ziet;
En hoe hij meerendeels, op 't listige beschrijven
Der hovelingen, zijn besluit laat henen drijven.
Maar (sprak Vorst Orsines), wat of gebeuren mag,
Ik schik mij geensins naar zijn sporeloos gedrag.
Geen lage of booze daad (hoe zeer mij zulks mocht deeren)
Zal mijner vadren bloed om mijn belang onteeren!
'k Ben vast gezind, om door mijn voorbeeld te doen zien,
Hoe langbeleden deugd wel wederstand kan biên
Aan eigenbaat; of hoe m', om 't aardsch[12] geluk te staven,
Niet altijd kruipen moet, gelijk verachte slaven!
Maar 't goud vertrekke; 't goud, zijn allerhoogste lust,
En het onnut[13] gesteent dat in dees vesten rust!
Straks deelde men, zoo voor den Vorst als voor de helden,
Die hem te dezer tijd op zijnen tocht verzelden,
Den koninklijken schat van Pasargade, en 't geen
Aldaar van Cyrus af vergaderd was voorheen.
Voor vele koningen genoeg: nooit dus geschonken
Door een, die met geen kroon of schepter konde pronken!
Maar dees milddadigheid, die ge om uw nut besloot,

[1] dezelve. [2] te steken. [3] deê de Faam zulks nauwlijks. [4] te. [5] bij hen in gunst geraken. [6] Ofschoon men van zijn staat geen denkbeeld wist. [7] Want. [8] slechts. [9] 't innerlijkst. [10] zulk een. [11] Minde. [12] men, om 't. [13] 't nutteloos.

Rampspoedige Orsines, wierd oorzaak van uw dood!
Zoo weinig kan de mensch in 't sterfelijke leven
Voorzien, wat hem geluk of ongeluk zal geven;
Voornamelijk wanneer een Vorst de volken stiert,
Die waant, dat al wat is [1] voor hem geschapen wierd!
In korten kwam de schrik der Ooster wereldtronen
Voor Pasargade zich aan 't hoofd des heirs vertoonen:
En met den Vorst van Gange en zijnen ganschen stoet,
Trad Orsines terstond [2] dien koning te gemoet.
Hen volgde een honderdtal van wagenen, beslagen
Met zilver, zwaar te doen bewegen door het dragen
Van gouden vaten, wier gebruik verordend wordt
Tot grooter [3] Vorsten disch. Van [4] hunnen bodem stort
Men des Choaspes vocht, de zuiverste aller stroomen,
Wanneer men ze voor 't oog der koningen doet komen.
Veel [5] waren thans gevuld met het [6] gestempeld goud,
Waarop Darius beeld, nog zeegrijk, wierd beschouwd [7].
Een ander deel was [8] met het dierst gesteent beladen,
Waarmede de natuur de weelde kan verzaden;
Het zij m', in 't ingewand [9] van 't hemelhoog gebergt
Gedrongen, onverschrikt gevaar en rampen tergt,
En van een ruwen klomp, ter diepten uitgetogen,
Den vuurgen diamant brengt schitterend voor de oogen:
Hetzij men paarlgewas vindt in het dorre zand,
Aan Ganges rijke kust en het Mesolisch strand.
Ook zag m' er zilvren, goude', en purperen gewaden
Der groote koningen gewoonlijke sieraden.
En om te toonen, hoe men alles over had,
Verscheen, in 't [10] midden van dees onwaardeerbren schat,
De kroon van Lydië, van Sardis hier gezonden,
Toen Cresus 't valsch geluk des rijkdoms had bevonden,
Geklonken uit het fijnst en uitgezochtste goud,
Dat ooit uit den [11] Pactool het licht had aangeschouwd [12]:
Maar nog te waardiger door weder op te halen
Des grooten Cyrus roem, der Perzen zegepralen!
Tweeduizend paarden uit den Hippobootschen [13] stal,
Op 't prachtigst toegerust in [14] Pasargades wal,
Verschenen straks daarna [15]; door sterke jongelingen
Bereên, en afgericht ter slagorde in te dringen.
Den troep sloot Diocaar, en voerde in zegepraal
Nifates met zijn hoop ter straf naar 't Grieksche staal.
Niet lang had deze stoet den aantocht ondernomen,
Of Proculus verschijnt, en, aan het spits gekomen,
Spreekt dus tot Orsines: Naspeurend, groote Vorst!
Al wat dees menigte voor 't zeegrijk leger torscht,
Herroep ik mij, hoe we in 't verdeelen der geschenken
Nalatig zijn geweest, Bagoas te gedenken.
De Landvoogd, zonder 't minst hier op te peinzen, geeft
Dit antwoord: Trouwe vriend! wat in mijn boezem leeft,
Is rein. 'k Heb dezen niet vergeten; maar zijn daden
Doen me alle gunst van zulk een lage ziel versmaden.
Wel zoek ik die der dappre en wijdberuchte schaar,
Die voor hun Vorst zoo lang beproefden 't krijgsgevaar;
Maar geen verwijfde, vuile, en schandelijk gesneden,
Die geene macht verkreeg dan door ontuchtigheden,
Waarmeê geen Perziaan zijn roem bevlekken zal,
Roept ons ter dezer ure [16] uit Pasargade's wal.
Dit hoorende met ernst, als na beraad, verklaren,
Deinst Proculus terstond, verdwijnende in de scharen [1]:
En Orsines vaart voort, (te oprecht en rein van borst!)
En nadert met zijn stoet den Macedoonschen Vorst.
Hij stond aan 't spits des heirs, omringd aan alle zijden
Van wakkre mannen, door wier dapperheid in 't strijden
Al zijne grootheid was veroorzaakt; schoon er straf
Te duchten waar voor wie hen daar den roem van gaf.
Hij wist niet, dat hij haast den afgrond zou bewonen,
Hen latende 't genot der overheerde troonen;
En dat des Hemels wraak, gebliksemd op zijn bloed,
Den stam verdelgen zou van die dus had gewoed!
Uit deze krijgsliên zag men eenen luister stralen,
Die 't wonder van zoo vele en groote zegepralen
Verminderde; en hoewel 't gelaat verschriklijk stond,
En dat m' er uiterlijk iets strengs en ruws [2] in vond,
Gewoonte had het oog dusdanig niet verwilderd,
Of de edelmoedigheid stond daar nog in geschilderd.
Bij veel dier mannen had ook de oude deugd nog vat,
Schoon Alexander zelf versmaadde dezen schat.
Hij was door zijne macht zoodanig uitgelaten,
Dat geen grootmoedigheid hem kon ten voorbeeld baten.
Hij drong hen met geweld (daar Clitus hen ten baak
Verstrekte), om alles aan te zien naar zijn vermaak.
Meer volgde hij de stem der lagre hovelingen,
In weêrwil zijner macht. De sporelooste dingen
Beging hij door den raad en 't heillooze beleid,
Dier dienaars zijner schande en vuile ontuchtigheid.
Gelijk m' een heldre beek uit [3] klaverrijke weiden,
In fellen oorlogstijd, weet uit haar bed te leiden,
En rollen doet door 't veen of drabbige moeras,
Dat haar vergiftig maakt van heilzaam die [4] ze was;
Zoo wisten zij 't gemoed diens machtigen te stieren,
Om aan hun boozen wil den ruimen toom te vieren.
Bagoas, van wiens aard de landvoogd had gemeld
In d' aanvang van den tocht, wierd onder hen geteld;
En zeker, had men een', door alle 's werelds hoeken,
Om aan hun hoofd te zijn zorgvuldig op doen zoeken,
Zoo verre 't aardrijk grenst aan Amfitrite's rijk,
Men vond geen monsterdier in boosheid hem gelijk.
Hij was van al wie deugd en eer niet had verlaten,
Met recht en billijkheid, te vloeken en te haten.
De Nijlstroom had hem in zijne eerste jeugd gevoed,
Hij was den krokodil gewoon te zien, met bloed,
Uit verschen roof, bemorst, langs de oevers henen rennen,
En liet zijn kindschheid aan der beesten dolheid [5] wennen.
Indien hij bij geval iets goeds verrichten mocht,
Het smartte zijne ziel, wanneer hij zulks herdocht;
En zijn volmaaktste vreugd was als 't [6] hem mocht gelukken,
Der reine onnoozelheid het staal in 't hart te drukken.
Hij bad den Hondgod [7] aan, daar Memfis hoog op roemt,
Schoon overal versmaad, van afgoôn zelf gedoemd.
Nabarzanes had hem, met zijn verwaten handen,
Den Macedoon vereerd, en 't gruwlijkste aller panden
Bewaarde hem voor straf. Gelijk een draak, die praalt
Met gouden schubben, daar de zon ondraaglijk straalt
Op 't Cyrenaïsch zand, de slangen gaat te boven
Daar de Ibis zich meê voedt, en, door haar glans te doven

[1] alles slechts. [2] Begaf zich Orsines. [3] groote. [4] uit. [5] Nu. [6] nieuw. [7] aanschouwd. [8] Met zeldzaamheên en. [9] men in het hart. [10] Praalde in het. [11] 't Geene uit den vloed. [12] ooit had het licht aanschouwd. [13] korts uit Hypobote's. [14] Gehaald en trotsch versierd bij. [15] voorts vol moed. [16] te dezer uur.

[1] Tusschen dezen en den volg., in 1758 nog de volg. regels:
Maar hij was 't niet alleen, die dit noodlottig woord,
Hoezeer zij beide zulks vermeenden, had gehoord.
Een der nieuwsgierigen, die naast hun zijde traden,
Begreep 't en bracht het uit, niet denkende te schaden.

[2] daar iets gestrengs. [3] men eene beek in. [4] als. [5] dier beesten aard ge-. [6] als. [7] Hondsgod.

Te trotscher, al wat hem ontmoet vervolgt als buit;
Zoo stak hij boven al die snoode in snoodheid uit.
Zijn schoonheid gaf ook zelf [1] te meer vergif te vreezen,
En in het blinkende oog was de ondeugd klaar te lezen.
Thans nadert Orsines den fieren Macedoon.
Geen vrees stond in 't gelaat des Perziaans ten toon;
Nochtans met diep ontzag en plechtige eerbetooning
Verhaalde hij, wat korts gebeurd was, aan den koning,
Hoe 't oproersvuur begon, hoe 't wierd ten eind gebracht,
En welk 't vermogen waar der Perziaansche macht:
Hoe, niemand ziende in staat Nifates te weêrstreven,
Hij zich als landvoogd had in dit gewest verheven:
Ook wie de jonge Vorst, die naast zijn zijde stond,
En ware, en door wat ramp hij zich alhier bevond;
En hoe dat hij de kroon der zege had gedragen,
Toen onder zijn gebied Nifates wierd geslagen.
Voorts sprak Prins Friso meê den overwinnaar aan,
En deed vrijmoedig hem aldus zijn wensch verstaan:
O Prins, door 's Hemels wil ter heerschappij geboren
Des aardrijks, zoo hetgene ik heden u doe hooren,
En voor uw voeten stort, in dit mijn ongeluk,
Uw hart bewege, ik zie het einde van mijn druk!
Want wien zoude ik de kroon van Gange weder vragen,
Thans op Agrammes hoofd verraderlijk gedragen,
Wie kan mijn helper zijn, dan die door wijs beleid
Niet minder zegepraalt dan door zijn dapperheid,
En voor wiens naam alom de ontaarde zielen beven
Die hunnen koningen den doodsteek durven geven!
De mond dan, die zooveel verraders straffen deed,
Gebiê mijns vaders val te wreken en mijn leed!
Indien gij Porus acht, gelijk de Faam doet hooren,
Zijt in den naam diens vriends tot mijne hulp bezworen!
Beveel, dat m' aan zijn zoon niet weigere, aan het hoofd
Eens heirs den rijkstroom weêr te winnen, hem ontroofd;
Of, kan hij dus 't verraad ook niet te boven streven,
Ten minsten in zijn rijk op 't bed van eer te sneven!
Uw groote daden heeft men reeds aan ons verhaald,
Maar onder dat getal, indien 't gerucht niet dwaalt,
Grootmachtige Oppervorst! kunt gij nog die niet tellen
Van een verdrevene weêr op den troon te stellen;
Een, die te jammerlijk, door 't allersnoodst verraad,
In 't eerste zijner jeugd geschopt is uit zijn staat,
Die nimmer u weêrstond, maar heden u komt smeeken,
Als rechter dezer aarde, om zijnen hoon te wreken!
Zij wierden na dees taal op 't minnelijkst begroet,
En, Pasargade's schat den Vorst en zijnen stoet
Door Orsines verdeeld, deed Alexander hooren,
Hoe niets Prins Friso's wensch zou machtig zijn te storen;
Belovende terstond bevelen te doen gaan
Naar 't Oosten, om met macht zijn toeleg bij te staan.
Maar wat vermag een Vorst, hoe hoog hij zij gesteigerd,
Wanneer hij zijner drift geen heerschappij meer weigert?
Hij, zijner slaven slaaf, wat raaskalt hij van macht,
Wat roemt hij van een wit, of hulp, daar hij naar tracht?
Wat van een ander weêr een kroon op 't hoofd te zetten,
Daar hem de wellust zelf doet bukken voor haar wetten?
Gelijk een reiziger, die door het takrijk woud,
Wanneer de nacht zijn kleed in 't stille zwerk ontvouwt,
In onbekend gewest gaat [2] met onzekre schreden;
Ofschoon zijn meening zij recht voor zich uit te treden,
Hier hindert hem een beuk met haar gekromden stam,
Daar 't lage doorneboschen, dat onlangs rijzen kwam,

---

[1] Zoo gaf zijn schoonheid ook. [2] Treedt in een vreemd gewest.

En, na 't hem is [1] gelukt, door 't dikke loof te boren,
Koomt hem [2] een stalkaars weêr in zijnen voortgang storen [3],
En leidt hem onverwacht in 't slijkerig moeras,
Of in een onbekend en hem verborgen plas;
Zoo rent, zoo [4] dwaalt een Vorst, is 't dat [5] men zijne zeden
Niet even [6] vaardig ziet gehoorzaam aan [7] de reden.
Bagoas, mede een [8] slaaf der vuilste gierigheid,
Had zich te dezer uur met groote hoop gevleid,
Dat hij 't voornaamste deel der schatten voor zijn voeten
Geplaatst zou zien, waarmeê men 't leger kwam begroeten.
Zijn eigenliefde bragt hem voor, dat geene kunst
Verwaarloosd zoude zijn ter smeeking zijner gunst.
Thans merkt hij niet zoo ras, hoe 't minste der geschenken
Hem niet wordt aangeboôn, of voelt zijn hoogmoed krenken.
Maar toen hem wierd verhaald (belet men ook 't gerucht [9],
Van mond tot mond gekaatst, en in de ruime lucht
Al vliegende vergroot, om listig uit te leggen
Wat een oprecht gemoed meende in 't geheim te zeggen?)
Hetgeen aan Proculus, in dezen zelven tocht,
De Perziaan vermeldde, ontsteekt het wangedrocht
Nog meer en meer. Het oog begint vergramd te blaken
En glimmend purperrood rijst sprenklig op de kaken.
Hij vindt zich niet alleen, of, peinzende om dees hoon,
Brandt hij van spijt en toorn op Cyrus grooten zoon.
Niets onverdraaglijkers kwelde immer zijn gedachten,
Dan dat m' in 't openbaar [10] hem durfde aldus verachten.
De wraakzucht vliegt in 't hart, met bloed rondom bemorst,
En wekt een helschen damp in de eerelooze borst,
Roert alle driften om, teelt doodlijke besluiten,
En jaagt het overschot der menschlijkheid daarbuiten.
Gelijk een heete koorts, die nog in 't allereerst
Wat ademtocht vergunt, maar haast ontembaar heerscht,
En 't bloed op 't vreeselijkst in de aderen doet koken,
En niets voor de oogen zwenkt dan eiselijke spoken;
Zoo raakt de booswicht eerst aan 't schelden, maar hij vindt
Daar geen verlichting in voor 't vuur, dat hem verblindt.
Derhalve durft hij 't oog ten hoogen Hemel heffen
En roept d' Anubis aan om 't doodlijk wit te treffen,
Of wenscht zijn eigen ramp en val. Een bloedbad leeft
In 't denkbeeld. Als de haat niet straks ter uitvoer streeft,
Acht hij zich machteloos, voelt de wreedste knaging woeden,
En vloekt hetgeen hem keert ten gruwel zich te spoeden.
Zoo ras hij dan den Griek in het geheim genaakt,
En zijne lastering door niemand wordt gewraakt,
Begint hij 's Perziaans geschenken te verachten,
En zijnen ondergang op 't looste [11] te betrachten,
Door overmaat van spijt in 't uiterlijk bedaard [12],
Opdat de wraakzucht zij te min geopenbaard,
Rolt de eerste logen voort. Hij durft zich ook beroemen
Te zijn begiftigd, en gewaande gaven noemen;
Maar schijnt zeer diep ontzet, in weêrwil van dien schat,
Dat dees milddadigheid een snooden oorsprong had.
Hij kan den koning dus niet meer bedrogen laten,
Die niet dan recht bemint en alle onrecht moet haten.
De rijkdom (zeî hij), die men bij dees landvoogd ziet,
Is 't uitgezochtst [13] bewijs van 's onderdaans verdriet;
En 't volk, dat u hier komt als zijnen vorst aanschouwen,

---

[1] is 't hem al. [2] zoo licht. [3] hem verraderlijk te voren. [4] Niet anders. [5] wanneer hij. [6] altijd. [7] richt naar 't voorschrift van. [8] laffe. [9] In pl. van dezen en de vijf volg. regels, in 1758 alleen:

Maar toen hem wierd verhaald, wat in dees zelven tocht
Gezegd was op dit stuk, ontsteekt het wangedrocht.

[10] men opentlijk. [11] dus looslijk. [12] Deze en de volg. zeven regels zijn in 1758 weggelaten. [13] droevige.

Zag, met een tranenvloed en[1] deerniswaardig rouwen,
Hem[2] trekken met dit goud, allengskens[3] hen ontroofd,
En oordeelt dat het niets dan nieuwe smart belooft.
Ik hoorde heden zelf, hoe de een klaagde aan den ander
Men hope nu niet meer op hulp van Alexander,
Zoo dier gewenscht! Ziehier het goud, gevoegd bij kunst
Van vleyerij, ten doel der koninklijke gunst!
In korten zal men, tot den ramp van dees gewesten,
Vernemen hoe de Vorst hem in 't bewind zal vesten:
Want goud maakt alles goed! Maar ach! wierd eens gezegd,
Hoe snood dees rijkdom is weleer te zaam gelegd,
Hoe veel rampspoedige geslachten daar om weenen,
In 't kort zag Pasargade een dierbre wraak verschenen!
Ziedaar de taal des volks, o Koning! en misschien
Verbeeldt zich geen van hen in mij den man te zien,
Die, kennende in den grond deze eerelooze treken,
Hun nood door dit verhaal zich onderwindt te wreken.
Maar 't ga mij hoe het[4] wil, 'k bemin uw roem te veel,
Dan dat men ongestraft dien voor mijne oogen steel!
'T Is tijd, o Koning, om den landzaat recht te schaffen,
En zelf[5] het is uw plicht, om Orsines te straffen!
'T Gerucht zou niet veel goeds verspreiden van uw daân,
Zoo gij des[6] volks geluk zoo roekloos dorst versmaân.
En welke dankbaarheid kunt gij voor een gevoelen,
Die met uw eigen goud uw gunsten komt bedoelen?
Verwinnaar van dit rijk, wat Orsines u gaf
Was 't uwe: en, eer gij nog Darius zijnen staf
Ontrukt had, deedt gij dien met reden tweemaal hooren
Dat het belachlijk waar gewesten, reeds verloren,
En eene dochter, zelf[7] gevangen, aan te biên.
Zal iets gelijks met vrucht dan van uw slaaf geschiên?
Van eenen, die, der deugd en wijsheid afgestorven,
Een overzoenbren haat der volken heeft verworven?
Nooit heeft men dankbaarheid te toonen, dan wanneer[8]
Men eene weldaad smaakt gegrond op deugd en eer;
En 't is er ver van af dat m' iemand moet vergelden
Die door zijn mildheid ons van ieder een doet schelden!
Maar hij vernoegde zich niet met dit valsch verhaal,
En riep 't verraad te hulp tot staving zijner taal.
Hij had voorlang aan 't hof geleerd, dat[9] hovelingen
Van lagen staat het best zijn door het goud[10] te dwingen:
En wist het in 't paleis des landvoogd te besteên,
En kreeg zich twee ten wil, aan hem gelijk in zeên,
Die, kortlings[11] door dien Prins gered uit hunne ellenden[12],
Zich nu niet schaamden hun weldoener valsch te schenden[13].
Bagoas gaf hen van zijn doelwit het[14] bericht,
En, hebbende op dien grond zijn helsch ontwerp gesticht,
Loerde op een gunstig uur om nader iets te ontdekken,
Waar hun getuigenis hem kon ten nutte strekken;
Want Alexander was zoo ras niet overmand;
Des landvoogds faam en 't goud had vat op zijn verstand.
Den eersten indruk, daar de deugd de booste zinnen[15]
Toe neigt, kon de eerste toets zoo schielijk niet verwinnen.
Daar moest een klaarder blijk en listiger beleid
Zijn aangewend, ten val der zuivre onnoozelheid.

---

[1] hen met ongeduld, ja. [2] Ver-. [3] allengs aan. [4] zoo 't ook. [5] zelfs. [6] Indien gij 's. [7] zelfs. [8] Deze en de volg. vier regels zijn in 1758 weggevallen. [9] aan 't hof geleerd, wat soort van. [10] Gemakklijkst door het goud tot alles zijn. [11] nieuwlings. [12] behouden in gevaren. [13] En aan zijn hof gevoed nog niet ontmaskerd waren. [14] De booswicht gaf hem straks van 't doelwit klaar. [15] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:
En de eerste laster kon zoo ras niet overwinnen
Een achting, daar de deugd toe dwingt de booste zinnen.

Men merkte nochtans haast, uit Alexanders oogen,
Dat iets, men wist niet wat, zijn ziel hield opgetogen.
'T Wierd stil van Gange's rijk en koning; ja, men zag
Niets vriendlijks voor dien Prins in 's Macedoons gedrag.
'T Herstellen van de rust, het laatste zegepralen,
Nifates ondergang, kon dank noch eer behalen.
O gij, die voortijds zat op Cyrus hoogen troon,
'T Zij gij Hystaspes waart of Xerxes wakkre zoon,
Wiens koninklijke zorg nauwkeurig op deed schrijven
Der onderdanen dienst en eerlijke bedrijven;
En midden in den nacht uw plichten lezen deed!
Uw voorbeeld is al lang vergeten, en men weet
Te dezer tijd niet meer van weldaân te gedenken,
Maar wel om 't kleinst misdrijf de zwaarste straf te schenken!
Zoo stond het, toen men aan den landvoogd kennis gaf,
Dat Alexander naakte, en dat hij Cyrus graf
Wilde aandoen, om 't gebeent van dien vermaarden koning,
Gelijk voorheen Achils, te zien met eerbetooning.
De tempel, die 't besloot, stond allernaast het hof
Van Orsines, en was den vreemdeling een stof
Van diep ontzag, en deed hem de overblijfsels eeren
Van die gansch Azië vermochte te overheeren.
'T Gerucht, dat waar en valsch door verre landen spreidt,
Had Alexander met eene[1] ijdle hoop gevleid,
Dat hij te dezer plaatse een grooten schat zou vinden,
Waarin Bagoas hem nog meer wist te verblinden.
Tot grooter eerbewijs vond Orsines geraân,
Om derwaarts met zijn stoet op 't prachtigste te gaan.
Hem volgde Friso met vorst Teuphis en de helden,
Die hen van 't verre strand van Gangaris verzelden,
Nieuwsgierig, hoe de Griek zich wijders stieren zou
Tot loon van 's Perziaans onwederlegbre trouw.
De schoone Atosse zelve, een reeks bevalligheden
Meêvoerende, en versierd, schroomt niet om meê te treden.
Zoo wordt de Mingodes geschilderd op de kust
Van 't bloezemrijk Cithère, angstvallig, ongerust,
Om voor Saturnus zoon, in 's Hemels hooge zalen,
Den wensch van haar gemoed zielroerende af te malen.
Zij dacht, dat zulks den Griek te meer behagen zou;
Want nimmer toont in 't land der Perzen zich een vrouw
Den vreemdeling, tenzij haar dierbaarste belangen
Alleen aan zijne macht en raadsbesluiten hangen:
En zeker, in deze eeuw, zag Mithra's oog geen Vorst,
Die zooveel konde als deze, en zooveel wagen dorst!
Niet lang verwachtte men den Macedoonschen koning.
Hij wordt ontvangen met de diepste plichtbetooning;
En schijnt nog wel te vreên, schoon 't hart zich al ontroerd
Bevindt, en reeds een drop van gal in 't binnenst voert.
Straks opent men het graf des deugdzaamsten der Vorsten
Die zegepralende verheven schepters torschten:
Maar, hoe men toe mocht zien, het oog vernam geen schat,
Dien 't dolende gerucht daar slechts vergaderd had.
Niets wierd er, dan een schild, een dolk, een boog, gevonden,
Door ouderdom en roest bijna geheel verslonden:
En Alexander zag zoo ras deze armoê niet,
Of elk merkte op 't gelaat een innig zielsverdriet.
Terwijl de schatten hem slechts tot verkwisting dijen,
Nog niet te vreên met zooveel groote heerschappijen,
Sleept vuige gierigheid dien overwinnaar heen,
En dwingt hem openlijk en schaamtloos uit te treên,
Om, tot verzading van 't geen nooit is te verzaden,
De heiligheid dier plaatse opzetlijk te versmaden.
Bedrogen geldlust voelt een onverzetbre smart!

---

[1] 's ziel met de.

Fluks staat Vorst Orsines nog haatlijker in 't hart.
Hij, schendende op het snoodst de rustplaats van de dooden,
Vindt misdaad in een Prins, nooit van de deugd gevloden;
Bagoas valsche taal komt mede in zijnen zin,
En brengt er argwaan bij dees nieuwe gramschap in.
Zoo rijst in zomertijd, uit half gedroogde poelen
En uitgeteerd moeras, daar wangedochten woelen,
Besmettelijke damp, en spreidt zich in de lucht,
En teelt de purpren pest, voor 't leven zoo geducht!
Toen met een gouden kroon de doodkist overdekkend,
Een koninklijk gewaad daar rondom henen strekkend,
Spreekt hij (niet meer bedaard) den grooten Perziaan,
Met een half schorre stem en donkre wenkbrauw aan:
Wij zijn gewoon veel meer eerbiedigheid te toonen
Voor krijgsliên, ver beneên den luister dezer tronen;
En duldden nooit dat een, die vechtend voor ons stierf,
Schoon van geringen staat, zoo weinig eer verwierf.
Verantwoord wat er met het sieraad is bedreven,
Waar de onwaardeerbre schat vervoerd is en gebleven:
Of wat u heeft beweegd, het vaderlijke graf,
Daar m' u de hoogste[1] zorg en toezicht over[2] gaf,
Waarvoor gij strijden moest, als voor uw stad en staten,
Zoo roekeloos ter prooi van plonderaars te laten!
Beminnelijke Atosse, op 't hooren dezer taal
Verbleekte gij! De roos, door onmeêdoogend staal
Geknot, verliest aldus de kleuren, die haar sieren!
Gij kondt uw oogen pas naar 't ooge uws vaders stieren,
Angstvallig, of daar schrik in mocht te lezen staan,
En vreezend dat hij hoon of ramp zoude ondergaan:
Ramp, u nog onbekend, maar overal te ontmoeten,
Daar zich een dwingeland wendt met bebloede voeten!
Vorst Orsines nochtans schijnt niet te zijn vervaard
Voor zulk een dwaas verwijt, en antwoordt hem[3] bedaard:
Het valt, roemruchtig Vorst, en Heer van zooveel kronen'
Der onschuld nimmer zwaar, haar daden te verschoonen.
De groote prins, voor wiens gebeent wij spreken, gaf
Zelf order, wat men zou doen pralen bij zijn graf.
Cambyses, die na hem den schepter heeft genoten,
En Tanoaxares, uit wien ik ben gesproten,
Geroepen voor zijn bed, gaf hij den een de kroon
Die thans uw hoofd versiert, en aan den jonger zoon
Schonk hij het erf, dat mij nog heden mag gebeuren,
Wil uw verheven gunst zulks ook voor wettig keuren!
Daarbij gebood hij dees, van zijn aanstaande lijk
De stad van Pasargade, in 't vaderlandsche rijk,
En dit gering vertrek, in stilte te doen nadren;
En hij volbracht den last des grootsten mijner vadren.
Der Perzen oude deugd stond al te vast, dan dat
Zoo ras 't verwonnen volk op zijn verwinnaar trad[4].
Lang na de zegepraal, bevochten op de Meden,
Verscheen hun weelde eerst hier met hun verwijfde zeden.
Der pracht, te Ecbatana gezien, wierd hier weêrstaan.
Ook Belus grafgevaart bood hen[5] geen voorbeeld aan.
Prins Tanoaxares, door Cyrus wil gebonden,
Zoowel als door hetgeen de Perzen redlijk vonden,
Al had hij zelf geheel verschillende gedacht,
Droeg zorg dat hier ter plaats niets anders wierd gebracht,
Dan 't geen men daarin kan te dezer ure aanschouwen.
Maar latere eeuwen, meer op prachtige gebouwen
Gezet, en enkel door het uiterlijk gevleid,
Misprezen veel te dwaas de aloude zedigheid.
Men strooide allengskens uit, door ijdlen lust gedreven,
Of om aan Pasargade een grooter naam te geven,

[1] Waarvan men u de. [2] de bewaring gaf. [3] gansch.
[4] Hun voorspoed hen zoo ras beroofde van dien schat. [5] ons.

Dat een verborgen schat alhier begraven lag.
Ik, dikwijls onderricht van zulk een valsch gewag,
Was nochtans machteloos der Faam zulks te beletten,
En aller volkeren vooroordeel te verzetten.
Wel is het waar, hetgeen men nog in deze stad
Gedenken mag, dat, eer Vorst Mnemon 't rijk bezat,
Een mijner vaderen dees muur omver woû stooten,
Om 't nederig gebouw met luister te vergrooten.
Hij had ook voor, en was door rijkdom wel bekwaam,
Met d' uitgezochtsten schat te hulden Cyrus naam:
Maar zijne mannen deên met wijze taal bezeffen
Dat men hem honen zoude, in plaats van te verheffen.
Deze oude eenvoudigheid, de teekenen dier deugd,
Die 't Perziaansche rijk bezat in de eerste jeugd,
Vermeenden ze eeuwiglijk in stand te moeten blijven:
En hij liet zijnen lust op hunnen raad verdrijven.
Ik mede kreeg daarvan een waar begrip, en dacht
Dat m' aan zulk eenen naam geen grooten luister bracht,
Wanneer men zijne zuivre en dierbeminde zeden
Bedekte met gesteent, met goud, en purpren kleeden.
Ziedaar, o koning, welk een reden mij bewoog,
Dit graf gering en klein te laten voor het oog!
Hij zweeg. De Griek vertrok terstond na deze reden,
Tot antwoord veel te trotsch, schoon uiterlijk tevreden.
Maar nauw wordt dit geval Bagoas aangebracht,
Of hij bemerkt den tijd, met ongeduld verwacht,
Waarin hij zijne wraak met vrucht in 't werk mag stellen.
Een woeste vreugde doet hem 't bloed in de adren zwellen.
Hij slaat gelijk een gier, door honger lang getergd
Op 't hemelhoog en koud Emodische gebergt,
Die teedre lammren ziet in vruchtbre en groene dalen,
En zijn roofzuchtig hart daarmeê denkt op te halen;
Die loert op 't oogenblik van dienst voor zijne vlucht,
Zijn vleuglen spreidt, en rijst, en kerft de dunne lucht.
Zoo ras zijn meester weêr, der overdaad ten besten,
Onmachtig is den geest op billijkheid te vesten,
Alle ondeugd in den wijn met volle teugen zwelgt,
En geene reden duldt, wanneer hij wordt gebelgd;
Ja, wat hem ook mishaagt, het staal in 't hart doet drukken,
Genaakt de booswicht hem. Om minder[2] te mislukken
In zijn vervloekt ontwerp, vertoont hij zich ontsteld[3]
Door 't geen hem nopens 't graf van Cyrus was gemeld.
Hij schijnt ten uiterste verwonderd en verslagen,
Dat Orsines zich zoo schijnheilig kon gedragen.
Gelijk een deugdzaam mensch, door eene gruweldaad,
Op 't onverwachtst gehoord, gansch verontwaardigd staat,
En innerlijke smart en afkeer in zijn trekken
Voor 't geen hem wordt verhaald doet tot zijne eere ontdekken:
Zoo hield hij zich; en, om[4] den laatsten slag te slaan,
Hief zijne slangentong dees valsche woorden aan:
Denk niet, o Vorst! dat ik alleen, al te ongeduldig,
Prins Orsines voor u beklagen durf, als schuldig
Aan heiligschenderij. Deze uitgeputte stad
Betreurt te meer 't verlies van d' onwaardeerbren schat.
Elk weet, hoe[5] Cyrus graf beroofd is en bestolen;
En zelfs de dader is aan niemand meer verholen,

[1] Hoe dat men aan dien. [2] Genaakt hij hen, vol hoop om nu niet. [3] In pl. van dezen en de volg. zeven regels, in 1758:

Hij voert behendig haast iets van hetgeen daar was
Gebeurd bij Cyrus graf, in het gesprek, te pas:
Hij toont dat, had men 't hem gevraagd, bij 't best van allen
Zou hebben voorgespeld wat of daar voor zou vallen.

[4] En om te zekerder. [5] dat.

Dan mogelijk aan u, verblind door zijn verhaal,
Van waarheid zoo vervreemd als sierelijk van taal.
Maar lustte 't u, gij zoudt uit andren kunnen hooren,
In zijn paleis gevoed, in deze stad geboren,
Wier monden, tot dees tijd gesloten door den nood,
Nu wenschten 't hart eens uit te storten in uw schoot,
Hoe dit strafwaardig werk zich hebbe toegedragen.
Voorts kan ik zelf daar dit bijzonders van gewagen:
Darius heeft voorheen mij stuk voor stuk verhaald
Wat m' in het graf besloot [1], en alles afgemaald;
En onder 't geen ons wierd, hier komende, aangeboden
Zag ik verscheidene der dierbaarste kleinooden;
Waardoor hij bij het heir heeft dankbaarheid behaald,
En nog te dezer uur hovaardig zegepraalt!
Indien gij niet bereids te kennen hadt gegeven
Dat, eer gij dacht van hier met uwe macht te streven,
Dit graf verschijnen zou voor uw doorlucht gezicht,
Gewis ik had u reeds dees handeling bericht.
Maar 'k heb, o zoon des Gods, die alle volken vreezen,
Gewacht totdat gij zelf zoudt ooggetuige [2] wezen:
Bezorgd dat uwe ziel met eenige achterdocht,
Dat mij de wangunst dreef, bezwangerd worden mocht.
Maar 't geen mij nog het meest van Orsines verwondert,
En elk, gelijk als mij, met smart in de ooren dondert,
Is dat hij steeds misprijst, en met een trotsch gelaat
Uw weêrgaloos beleid en dapperheid versmaadt,
Vervelende iedereen door altijd te verkonden,
Dat gij der wereld rust en voorspoed hebt geschonden:
Voorts dat hij, drijvend zelf [3] met Jupiter den spot,
U noemen durft den nieuws [4] door goud gemaakten God.
't Zij dat waanwijsheid hem mag tot dees dwaasheid sporen,
't Zij zulks alleen de haat, uitbarstend, brengt te voren,
Of dat zijn noodlot hem ten diepen afgrond dringt,
Kan hij der wrake ontgaan, waar toe hij zelf u dwingt,
Zoo wacht niet dat, met vrees gebogen voor uw voeten,
De volkeren der aarde uw Godheid meer begroeten!
Hij sprak. Fluks zag men 't paar verraders in de tent.
Zij staafden dit verhaal, als iets hen wel bekend;
En, door de vlijt van dees arglistigen te prijzen,
Deên zij hun logentaal zijn logenen bewijzen.
Toen zwol de Macedoon, gelijk een etterbuil
Van kwade stoffen en besmette vochten vuil:
Of even als een pad, die 't bijten niet kan weren
Van een pikzwarte spin, noch haar weêrstreefster deren,
En daardoor groeit in haat, spijt, gramschap, d'adem perst,
Op hare pooten rijst, en — in het [5] zwellen berst.
Hij rees, het oog vol vuur; en schitterende stralen
Van gramschap kwamen op de omstanders nederdalen;
Gelijk, als onverwacht een vuurge staartster rijst,
Het menschelijk geslacht verbaasd staat, schrikt, en ijst;
Dat zelf de koningen op hunne tronen beven,
Als ware 't reeds gedaan met schepter en met leven.
Men zweeg. Elk dischgenoot zag stil ter aarde neêr.
Voor Orsines geen vriend en geen beschermer meer!
Ware eens de gramschap van dien machtigen aan 't woeden,
Elk zocht zich zelven slechts voor ongeluk te hoeden;
En thans ontvonkte dus de drift, die hem verwon,
Dat hij geen denkbeeld zelf [6] van onschuld maken kon.
Zoo min gelijk een leeuw, die lang de dorste hoeken
Van Lybië vergeefs doorrent om roof te zoeken,
En door den honger, met vervarelijk geweld,
Al wat hem ook ontmoet, terstond bespringt en [7] velt;

[1] in dees tempel lag. [2] gij daar zelf getuige van zoudt. [3] zelfs. [4] nieuw. [5] onder 't. [6] zelfs. [7] bespringt en neder-.

Zoo min treft [1] deernis 't hart, zoo min komt [2] hem te voren,
Hoe dat het hem betaamt Vorst [3] Orsines te hooren.
Orospes wierd terstond geboden, het geweer
Te stooten in de borst van 's lands verhevene eer.
Orospes, wel gewoon onzinnig toe te schieten,
Om het doorluchtigst bloed moorddadig te vergieten!
Want toen het Perzisch hof in 't laatste bloedbad zwom,
En Codomannus op den troon van Cyrus klom,
Volvoerde hij den last om Arses te vermoorden;
En die Parmenio verraderlijk doorboorden,
Bestonden 't zonder hem ook niet. De [4] koning zag
Hem thans 't bekwaamst tot dees onmenschelijken slag.
Hij ging Bagoas na, door duizend lijftrawanten,
Ter uitvoer van 't bevel, omringd van alle kanten.
Vorst Orsines, van al dees lagen onbewust,
Peinsde onderwijl op 't geen den Macedoon ontrust;
't Was hem onmogelijk een indruk voor te komen
Waarvan 't uitwerksel wierd, maar de oorzaak niet, vernomen.
Zijne innerlijke zorg borst dus ten laatsten uit:
Ik weet niet welk een zaak men mij ten argsten duidt,
Of wie mijn doen verdraait, en snood weet af te schildren,
Om 't koninklijk gemoed te ontsteken, te verwildren:
Maar wel is mij bewust, dat nimmer sterveling
Gereeder wezen kon tot zijn verdediging!
Men mag mij, met verraad of lasterlijke reden,
Onwaardig wikkelen in wederwaardigheden:
Niets kan geblijken [5] daar men schuld in vinden zal,
En 'k schroom geen onderzoek, wat ook mij tegenval!
'k Heb alles aangewend om hulp en gunst te winnen,
Behalven ondeugd, die gewis nu 's konings zinnen
Doet dolen [6]; maar ik ben niet zonder reên beducht,
Dat al mijn zorge en vlijt verdwijne zonder vrucht.
Gelukkig komt ons zelf [7] geen ramp daarvoor weêrvaren!
Het weldoen is een dwaas het vreeselijkst bezwaren!
Het wint gemeenlijk gunst of ongunst, zelden rust [8];
Voornamelijk op een van eer noch plicht bewust!
Wat dreigt den mensche [9] niet, wanneer hij woeste vorsten
Ontzien moet! Merkt men [10] eens hun gramschap los
[geborsten,
De reden, 't eenigst schild daar de onschuld zich meê dekt,
Vergroot den haat [11], die hunne oploopendheid verwekt.
Gelukkig [12] hij, wiens plicht niet is aan hen verbonden [13],
Of die het zeegrijk lot der Vrijheid heeft gevonden [14]!
Zij rijzen nimmer tot een ongewonen top,
Of geven al den roem der eerste dagen op:
Hoe hooger het geluk voor hen mag zijn gerezen,
Hoe meerder voor de rest der menschen is te vreezen!
Hij sprak nog, toen zich door 't paleis een nare kreet
Verspreidde, een voorboô van verdriet en nakend leed.
Het gansch gebouw weêrgalmt. De naam der Macedonen,
Rondom [15] vervloekt, maakt elk verschrikt waar zij zich too-
[nen.

[1] trof. [2] kwam. [3] betaamde, eerst. [4] ook met hem. De ontstoken. [5] zich ontdoen. [6] dwalen. [7] zelfs. [8] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:
't Verwerft pas éénen dag zijn vriendlijk aangezicht;
Hij schat de weldaad hoog, maar haat die hem verplicht!
[9] mensch al. [10] Ten dienst moet staan! Is. [11] de drift. [12] Rampzalig. [13] is aan hun lot. [14] In pl. van dezen en de volg. vier regels, in 1758:
Wiens jeugd alleen aan 't hof zijn vreugde heeft gevonden!
Gelukkig Sparte, Athene, en ieder vrije staat,
Daar de oppermacht der wet de boozen tegengaat;
En daar de heldre zon der vrijheid aan het pralen,
Elk voetstap van de deugd beschijnt met hare stralen.
[15] Alom.

Al dikwijls had men hen dus naderend gezien,
Maar nimmer zonder ramp. De dienaars, aan het vliên,
Verlaten jammerend het hof van alle kanten,
En fluks ziet m' [1] in de zaal de dolle moordverwanten.
Bagoas eerst. Hem volgde Orospes met het bloot
En uitgetogen zwaard, voorspellende den dood.
Elk vreest hetzelfde lot: maar zou men 't leven derven
Men denkt, met heldenmoed zich wrekende, te sterven.
Terstond trekt Friso 't zwaard: elk volgt hem, en men staat
Dicht aan elkanderen met onversaagd gelaat,
Staal tegen staal: waardoor 't niet licht valt heen te breken!
Orospes vangt het eerst dus aan hen toe te spreken:
Gij ziet ons hier, op last van onzer aller Heer,
Tot straf van Orsines verschenen met geweer.
Niet deedt gij [2] dwaas, moest ge ook op zijn bevelen sneven;
Die sterven moet, verkoopt op 't allerdunrst zijn leven.
Maar ziet, o mannen, of gij 't alle moede zijt;
't Paleis is in den brand. Bedenkt u, 't is nog tijd!
De Perziaan hoort hem dees woorden nauwlijks melden,
Of treedt vrijmoedig uit het midden van de helden.
Hij, koninklijke Prins en groote wijsgeer saam,
Was om gerust ter dood te treden wel bekwaam:
Maar zijne Atosse's stem en zieldoorborend klagen
Rijst tevens op en treft, met smarten, niet te dragen,
Het vaderlijk gehoor. Zij werpt zich midden in
Der zwaarden drom. Zij strekt, met een doorgriefden zin,
Hare armen om zijn hals. Zij stort een vloed van tranen,
En roept: Wilt mij dan eerst den weg ten afgrond banen,
Verwoede [1] bluscht dan eerst mijn droevig leven uit!
Ik let [3] uws konings last, en goddeloos besluit!
Of, is uw hart van steen, en kan ik niet verwerven,
Dat iemand mij wil doen met mijnen vader sterven,
O, leent dan slechts [4] een zwaard! Ik smeek en ik bezweer
U, leent dan mijnen arm het dreigend moordgeweer!
Toen, ziende dat haar zelf geen antwoord wierd gegeven,
Rees hare gramschap op. Zij wou voor 's vaders leven
Ook strijden, en zij greep naar 't staal van Orsines.
Maar hoe gij moedig waart, rampspoedige Prinses,
En hoe gij zijnen dood wel wenschte te doen boeten,
De droefheid stuitte uw kracht, gij vielt voor zijne voeten!
De koning ziet dien val, werpt weg 't onnutte zwaard,
En vat haar in den arm, voor grooter ramp vervaard.
Haar woorden grieven hem, alsof, door hart en nieren,
Een glimmend staal zijn scherp kwam kervend henen stieren:
Het vluchtigst gif doorknauwt nog zachter 't ingewand,
Dan hare ondraagbre smart zijn teedre ziel vermant.
Haar vader kust voor 't laatst haar bleekbestorven wangen,
En uit vervolgens dus zijn jongste zielsverlangen:
O Godheid, die van 't rijk des lichts, en 't eeuwig vuur,
De stervelingen brengt in dit vervaarlijk uur,
En nochtans altijd goed en groot zijt voor de menschen,
O laat mijn stervend hart verhoord zijn in zijn wenschen!
Laat mijne Atosse, mij gegeven in geluk,
Niet deelen aan den ramp, daar ik voor nederbuk!
O, doe gij haar, door mij dus smartlijk weg te scheuren,
In plaats van slimmer lot, een zaliger gebeuren!
Toen wendde hij zich naar den koning: O mijn zoon [5],
Ik geef u nu geen rijk noch vaderlijken troon,
Maar ik beveel u 't laatste en dierste mijner panden,
Atosse, en stel haar lot in uw doorluchte handen!

[1] treên. [2] Gij deedt niet. [3] keer. [4] mij dan. [5] In pl. van dezen en beide volg. regels, in 1758:

Vervolgens sprak hij dus den Koning aan: „mijn zoon,
Getuige van mijn smart, mijn ongeluk en hoon,
'k Beveel u 't meest beminde en laatste mijner panden.

O wees, met Leonaat, dien 'k eeuwig zeg vaarwel,
Haar vader, haar geluk, in beter luchtgestel!
't Is hier met mijn geslacht gedaan; en dees gewesten
Zijn slechts der willekeur eens dwingelands ten besten.
O, vlucht! Ik zie nog meer verwoedheên naken! wacht
U van [1] den vijand van het menschelijk geslacht!
Maar dees gemeene ellende en jammerlijke klachten,
Ver van de razernij diens tijgers te verzachten,
Die 't alles had bestookt, verschaften hem nog vreugd:
Zoo was zijn vuile ziel verbitterd op de deugd!
Indien te dezer tijd hem iets den geest mocht kwellen,
't Was dat men zijne wraak te lang scheen uit te stellen.
Hij geeft bevel om voort te varen, en hij ziet
Orospes grimmig aan, wien nu dees last verdriet,
En die ze had gewraakt, stond zulks aan zijn vermogen [2].
Bagoas, lezende dees deernis in zijn oogen,
Treedt toe, gansch zinneloos en zelf ten moord gereed,
Rukt, brandende van toorn, het staal uit zijne scheed',
En slaat den grooten prins; die, voelende zich treffen,
Nog tot den moordenaar dees woorden aan kon heffen:
Wel weet ik [3], booswicht, hoe het Aziatisch rijk
Door vrouwen is geschud, in misdaân u gelijk,
Maar het doorgrieft [4] mijn hart, dat ik nog een [5] gesneden
Den Perziaanschen troon moet, stervend, zien betreden.
Fluks [6] liep 't doorluchtigst [7] bloed van Azië op den grond,
Ten boezem uitgestort, en spattende [8] in het rond;
Ja, zelfs Atosse, nog niet door haar smarten brekend,
Wierd [9] met dit dierbaar bloed voor 't laatst geschenk [geteekend.
Men voert hem tevens weg en sleept hem naar beneên.
Orospes, voor wiens oog geen deernis meer verscheen,
Voleindigt hem, nu reeds zieltogende, te moorden;
En gaat Bagoas na van deze onzalige oorden.
Bagoas, door zijn vreugd ontzinder dan voorheen,
Maar nog niet zat van wraak, gejammer en geween!
Gelijk een helsche draak, geen dorstverlichting krijgend
Door ingezwolgen bloed, en nog naar meerder hijgend,
Met open muil door veld en bosschen henenstreeft,
En dood uitademt voor al 't geen rondom [10] hem leeft;
Zijn oogen staan gelijk twee sterren, en geluiden
Gaan uit den zwarten mond, die pest en krijg beduiden:
Zoo gaat hij, smedende weêr nieuwe gruweldaân,
En met wat logens hij den koning aan zal gaan.
Thans overdenkt hij reeds, hoe zeer, met weenende oogen
De schoonheid en de jeugd eerbiedig neêrgebogen
In staat zijn, om een hart te treffen, daar de lust
Tot billijkheid nog niet geheel is uitgebluscht;
En 't geen, door dronkenschap ontembaar in zijn driften,
Wanneer 't verstand herrees, wel goed van kwaad kon schif- [ten;
Atosse 's andren daags met eenen tranenvloed
In 's konings tent te zien, om 't vaderlijke bloed
Te wreken, zijne straf te vragen, en te hooren
Hoe niets geweigerd wierd, zulks stelt hij zich te voren,
En Hamans voorbeeld, zoo bekend in dit gebied,

[1] voor. [2] In plaats van dezen en de vijf volg. regels, in 1758:

Hij dreigt hem met zijn haat, en, knarsende op de tanden,
Rukt hem 't ontblootc staal, gansch zinloos, uit de handen,
En valt zelf woedende aan, en treft den edlen vorst,
Met zijn verachte hand doorgrievende zijn borst.
De wond doet Orsines bezwijken en verbleeken,
En gunt hem geen meer kracht, dan om dees taal te spreken:

[3] Ik weet, o. [4] doorboort. [5] een vuil. [6] Toen. [7] doorluchtig. [8] spattede. [9] Wordt. [10] En 't doodlijkst gift uitaâmt voor al wat om.

Vermeerdert het gevaar, dat hij zich naken ziet.
Wanneer een booze[1] daad volvoerd is en bedreven,
Dan komen voor het oog de zwarte zorgen zweven!
Maar een het kwaad alreeds gansch toegezworen ziel[2],
Kroont door een nieuw misdrijf de boosheid daar ze in viel;
En verre van het nut te trekken uit het rouwen,
Zoekt zij haar veiligheid op grooter kwaad te bouwen!
Hij neemt dan[3] voor, terwijl het vuur aan 't barnen is
Van Alexanders toorn, en de eerste ontsteltenis
De Perzische vorstin houdt in 't paleis besloten,
Ook haar en Friso zelf ten afgrond te doen stooten;
Ja, leefde er iemand nog van dit gehaat geslacht,
Zijn bloed moest zijn gestort vóór 't einde van den nacht!
Niet anders dan een stier, die langs de woestenijen
Van 't groot Numidië zijn leven moet bevrijen,
Door jagers achtervolgd, en 't vreeselijk gebas
Der honden reeds aanhoort, alsof het naast hem was;
Hij stoot met woest geweld en breekt van alle zijden,
Wat hem verplichten mag den naasten weg te mijden,
Den zwaarsten tak van 't woud wipt hij met zijnen hoorn,
En schuimbekt van verdriet, en loeit, en brult van toorn:
Niet anders dacht hij zich in veiligheid te brengen,
Door 't bloed van al wat hem mocht dreigen te doen plengen.
Zoo ras de bleeke[4] Atosse intusschen 't licht weêr zag
En haren vader niet, barst ze uit in droef geklag.
Daar is in dezen staat geen troost voor haar te vinden,
Schoon nog omringd van veel doorluchte en ware vrinden,
Hunne oogen zwemmen mede in tranen, en hun hart
Verbergt de teekens niet der allerdiepste smart.
Maar zulk een ramp is voor geen teedre ziel te dragen;
De Prins krijgt wond op wond door 't hartverscheurend [klagen.
Hij valt haar om den hals, en schoon hij haren druk
Rechtvaardigt, bidt hij, niet geheel[5] aan 't ongeluk
En 's vijands wrevelmoed de zegepraal te geven,
En nog voor hem, die haar aanbidt, te willen leven!
Nu spreidde reeds de nacht[6] zijn ongemeten kleed,
Wanneer een nieuwe schrik ontstond bij 't versche leed.
Men ziet, op 't onverhoedst, een hoofd der Macedonen
Zich midden in den kring der treurenden vertoonen.
Hij wierd zoo weinig in dit tijdsgewricht verwacht,
Dat elk op dit gezicht zijn oogen houdt[7] verdacht.
Fluks waant men zich op nieuw rampzalig en verloren[8]:
Daar wordt een kille schrik in ieders hart geboren.
Geen grooter vrees bevangt een wankelbaren geest,
Voor spooksels in den nacht en eenzaamheid bevreesd,
Wanneer hij, door het licht der zilvre maan bedrogen,
Zijn hersenschimmen meent te hebben voor zijn oogen,
Gedaantens[9], wezens ziet, verschriklijk van gebaar,
Ja, zelf[10] zich inbeeldt, dat een stem hem, luid en klaar,
Een naderenden ramp of dood komt voor te spellen:
Als konde een spooksel hem Gods raadsbesluit vertellen!
Niet anders dan wanneer het oog een dier bemerkt,
Van jongs af aan gehaat (hetzij natuur zulks werkt
Of toeval), en hetzelve op 't onverwachts ziet nadren,
De leden trillen en het bloed bevriest in de adren:
Zoo ziet men op den Griek in deze droefenis;
Schoon koninklijke glans in hem te merken is[1],
En iets grootmoedigs praalt, men schrikt op zijn verschijnen;
Wanneer hij spreekt, en dus de zorge doet verdwijnen:
Geen nieuwe en grooter[2] smart, beminlijke Vorstin,
Rijze op 't gehaat gezicht eens Grieks in uwen zin!
Daar is er nog, wier hart geen lust vindt in het woeden,
Maar medelijden heeft met uwe tegenspoeden.
Ik ben het, die, geraakt door al dees rampen, tracht[3]
Te doen geblijken 't geen ik van den landvoogd dacht.
Ik, Ptolomæus, kon het bloed dier groote vadren,
Niet zonder achtinge zien leven in uwe adren.
Ik zag uw zedigheid en schoonheid met ontzag,
Wanneer bij Cyrus graf vorst Orsines gedrag
Gelaakt wierd, en had hoop, dat door zijn wijze reden
Des konings achterdocht gesteld zou zijn tevreden.
't Ware ook geschied, tenzij Bagoas zijn gemoed
Niet had op nieuw ontvonkt[4]. Dees snoode heeft in 't bloed
Uws vaders slechts de wraak der woorden kunnen vinden,
Die hem uit het getal verbanden zijner vrinden,
Ja, hij was de oorzaak van dees gruwelijken moord!
En, door 't volbrachte kwaad tot meerder aangespoord,
Begon hij, weêrgekeerd, dus tot den Vorst te spreken:
Van weinig voordeel is 't ten halven zich te wreken.
Nog veel van Cyrus schat, begraven in 't paleis,
Zal heden 't deel zijn van eens vreemdlings dwazen[5] eisch!
De Vorst van Gangaris heeft meer dan gij te wachten
Van dees verholen buit! Hij vestigt zijn gedachten
Niet slechts daarop, maar denkt des dooden dochter meê
Te voeren, tot wier nut men 't graf bestelen deê.
De jonge vluchtling heeft met zijn barbaarsche handen
Geholpen, om daaruit te lichten Cyrus panden;
En vloekte uw grooten naam, hovaardig op dees schat,
Tot dat men door geweld zijn mond beteugeld had.
Zal dit geleden zijn? Zal in deze uw gewesten
Een vijand zijn, die zich welhaast daar zal bevesten?
Wanneer ge eens Suse's wal aanschouwt, gedenk hoe zwaar
De reis naar Perzië is; hoe, met een kleine schaar,
't Bezetten van 't gebergt hem zal gemaklijk wezen;
Het heuge u nog, hoe gij daar alles hadt te vreezen!
Voorts is er in de stad een zeker Europeër,
Men weet niet van wat volk herkomstig, maar te zeer
Aan 's landvoogds hof gezien, dan dat men hem met reden
Niet schuldig houden zoude aan rijksverraad te smeden:
Want[6] wie met naam of staat dus achterhoudend leeft,
Toont dat hij kwaad wil doen, of reeds bedreven heeft[7]!

[1] snoode. [2] In pl. van dezen en de volg. drie regels, in 1758:
Dan wordt een booze ziel op 't duidelijkst gewaar
't Voorhenen door de drift benevelde gevaar,
En zoekt, door nieuwen ramp de onschuldigen te brouwen,
Op nieuwe gruweldaân haar veiligheid te bouwen.

[3] Nu meent hij. [4] ontroerde. [5] haar, niet gansch. [6] De nacht ontvouwde reeds. [7] hield. [8] In plaats van dezen en den volg. regel, in 1758:
Fluks wordt een felle schrik in ieders hart geboren,
Men acht zich wederom rampspoedig en verloren.

[9] Gedaanten. [10] zelfs.

[1] In pl. van dezen en de beide volg. regels, in 1758:
Hoewel iets koninklijks in hem te ontdekken is.
't Was Ptolomæus, een der eerste en grootste helden
Die, nog met de oude deugd, den Macedoon verzelden.

[2] Hij sprak: „geen nieuwe. [3] In pl. van dezen en de vijf volg. regels, in 1758:
Ik ben op 't diepst geraakt door uwen ramp, en tracht
Nu te doen blijken 't geen ik van uw vader dacht.
Ik eer het edel bloed, dat omzweeft in uw adren,
En de geheugenis van zoo veel groote vadren,
Ja, 'k zag èn Orsines èn u met diep ontzag,
Wanneer, bij Cyrus graf, diens waardigsten gedrag.

[4] verhit. [5] Wordt heden zelfs het deel van eenen vreemdlings. [6] Al. [7] Tusschen deze en den volg. regel in 1758 nog:
Carthago, vreezend haast uw krijgsmacht te zien naken,
Carthago, zegt men, wist dien booswicht op te maken;

Derhalve, wilt[1] gij rust in dit gebied zien[2] bloeyen,
Gij dient dit gansch geslacht op één reize uit te roeyen!
Zoo sprak hij. 't Vond geloof. De koning, overmand
Door gramschap, gaf uw lot ten vollen in zijn hand.
Verwacht dan vrij den dood, indien gij niet kunt vluchten,
Of slavernij, nog meer dan allen ramp te duchten!
De zoon van Lagus zweeg, en trad terstond van daar
Met ieders zegenwensch verzeld: in dit gevaar
Alleen de man, door wien eene uitkomst wierd verkregen!
Toen gaf hem Proculus dees woorden te overwegen:
Ziehier den Europeër, met u ten dood gedoemd.
Ik ben 't, die zijnen[3] naam en landstreek heeft[4] verbloemd,
Maar nu niet veinzen zal. De Italiaansche stroomen
Des Tibers vloeyen langs het vrijheidlievend Romen,
Een groote stad. Niet zeer door uitgestrekt gebied
Berucht, maar daar men 't recht alleen regeeren ziet!
Vermogend door een schat van onverwinbre mannen,
Voor zwaard noch dood beschroomd, maar schrikkend voor[5] [tyrannen!
Ziedaar mijn vaderland! en ik verschijn alhier[6],
Om gâ te slaan, hoe ver des Macedoons bestier[7],
Met aan Perdiccas 't rijk van Cyrus te betrouwen
(Gelijk de faam is), ook[8] Europe's ramp zal brouwen.
Het is dan wel gegrond dat ik verspieder ben:
Maar zulk een, die mijn heil en mijn belangen ken.
Gestadiglijk bezorgd om mij te zien ontdekken,
Heb ik altijd een kiel gereed om te vertrekken.
Ook is mij 't strand bekend. Nearchus oorlogsvloot
Legt Oostwaarts aan. Daar is geene uitkomst in den nood,
Ten minsten geene keur, dan Westwaarts aan te vluchten.
Laat dan een lange reis voor u niet zijn te duchten;
Mijn lot zij 't uwe! streeft met mij naar Rome's wal,
Daar 's dwingelands geweld u niet ontmoeten zal,
En wacht er, tot men eens den ondergang zal hooren
Van een, der wijsheid, eer en reden afgezworen!
Hij zal haast bukken met zijn goddelijken aard,
En meer spant op hem t'zaam[9] dan 't vijandlijke zwaard!
De trotschheid, de overdaad doen weinig tijds regeeren,
En daar de wellust woedt moet alles ommekeeren!
Hij spreekt. Elk stemt het toe. Zij gaan terstond naar 't [strand;
Terwijl de donkre nacht hen dekt met zijne hand.

ACHTSTE[10] BOEK.

INHOUD.

Komst van den koning en Atosse te Rome. Redevoering van Proculus over het gemeenebest. Papirius bezoekt Proculus, die den staat des konings en zijne hoedanigheden aan hem verhaalt. Papirius wordt ten schutsheer van Friso verzocht, 't welk hij aanneemt. De vorst besluit om zelf den Roomschen raad te verzoeken van hem te beschermen, en verblijf in die stad te vergunnen. Staat in denwelken zich Rome toen bevond. Zij oorloogde met de Samniten. De Consul Camillus het leger gebiedende, doch krank geworden zijnde, ontbiedt Papirius om hem tot Dictator te verheffen. De koning, zich naar het huis van Papirius hebbende vervoegd, hoort van hem wat Camillus hem had doen weten. De prins biedt aan om mede naar Samnium ten strijd te vertrekken, 't welk Papirius aanneemt. Strengheid der krijgstucht in 't Roomsche heir. Papirius legt den koning uit wat de Cliëntes zijn. Zij gaan naar den raad. Redevoering van Friso op het Capitool. Antwoord van den raad. Vertrek naar Samnium. Fabius wordt overste der ruiterbenden (Magister Equitum). Papirius vertrekt weder naar Rome, om eenige godsdienstige plechtigheden te verrichten, hebbende alvorens scherpelijk bevolen aan Fabius van den vijand geen slag te leveren. Waarom Fabius dit gebod overtreedt. Vreeselijke nederlaag der Samniten, en overwinning der Romeinen in afwezigheid des Dictators. De koning is in gevaar: doodt eenen Caracener en wordt vervolgens door de Romeinen bijgestaan. Terugkomst van Papirius, zeer vergrimd dat men tegen zijn gebod had gevochten. Hij gebiedt, dat men Fabius met den dood straffe. Oproer in 't leger. Redevoering van Teuphis, en middel door hem voorgeslagen. Papirius gedraagt zich naar hetzelve, en overwint zijnen toorn. Vertrek naar Rome. Fabius wordt door den raad in vrijheid gesteld, en geeft daarop wederom een blijk zijner grootmoedigheid.

En zond hem, om haar ramp te mijden door 't verraad.
Uw leven is niet meer verzekerd, waar gij gaat!

[1] zoekt. [2] en zal dit landschap. [3] mijnen. [4] heb. [5] Beminnaars van de deugd, verdelgers van. [6] en staat, en ik vertoon. [7] Mij hier, om ga te slaan, of ook de Macedoon. [8] verspreidt. [9] toe. [10] In 1758 natuurlijk het zevende, gelijk het vorige 't zesde.

—

Wie, die ter nood de macht van woeste dwingelanden[1]
Ontsnapt is, en gerukt uit moordgewone handen,
Of vrees van slavernij, nog erger dan de dood,
Noemt niet gelukkig 't pad, dat hem ontwijking bood!
Wie vindt dan wildernis en bosschen zwaar te aanschouwen,
Verdrietig zich aan zeën of stroomen te betrouwen!
En wie[2] ziet overal geen[3] vaderlandsche kust,
Waar hem geen moordgeweer of dwaze Vorst ontrust!
De wijze Proculus, gevat op 't geen kon baten,
Zoo hem, gelijk als nu, 't geluk eens mocht verlaten,
Had gansch Arabië doorkruist, en wist van 't een[4]
Gewest naar 't ander tot zijn reis bevoegde steên.
Nochtans herrees een schim van nieuwe doodsgevaren,
Wanneer ze voor den kring van Sidons muren waren.
Daar had men 't cederwond van Libanon gebracht,
En bouwde een oorlogsvloot, Carthago toegedacht:
't Was hachlijk, of men niet alle onbekende lieden
Scherp onderzoeken zoude en hinderen in 't vlieden.
De stad hoorde aan den Griek, door[5] Ptolemæus daad

[1] In pl. van dezen en de volg. 5 regels, in 1758:
Die nauwlijks aan de macht en toorn van dwingelanden
Ontrukt is, en verlost uit moordgewone handen,
Of vrees voor slavernij, nog erger dan de dood,
Vindt bloemen op het pad, waarlangs hij veilig vlood.
Al zijn de zanden dor, de bosschen ondoorhouwen,
Al is 't verdrietig zich aan watren te betrouwen,

[2] De mensch. [3] zijn. [4] In pl. van dezen en de volg. drie regels, in 1758:
Had gansch Arabië doorkruist, en wist waar 't best
En 't zekerst reizen was in dit vermaard gewest.
Hij had van daar voorheen, voor 't diep oplettend Romen,
Der Grieken tocht naar 't rijk des Nijlstrooms waargenomen;
En, schoon een vreemdeling, zich zelf een naam gemaakt,
En 't hart des Arabiers door zijne deugd geraakt.
Hij deed die gastvrijheid en vriendschap thans herdenken,
Verzellende onvermoeid zijn ijver door geschenken,
En vond in dezen nood, bij 's volks genegenheid,
De vruchten van zijn moed en vorig wijs beleid.
Men was alleen bevreesd om onheil te verduren,
Voor Sidon's zwaar bezette en dicht gesloten muren.

[5] om.

Niet minder van Atosse en van den Prins gehaat.
Maar Proculus wist hier zoo wel hun komst te melden,
En Ptolemæus naam behendig te doen gelden,
Dat van den wijden plas der Middellandsche zeên
Die laatst gevreesde[1] plaats haast uit hun oog verdween:
En, voor den tweeden keer de watren doorgezworven,
Meer rust in hunne vlucht hoe verder heen verworven,
Nog moedig hoe het lot hen ook gedreven had,
Genaakten ze eindelijk Quirinus groote stad.
Toen sprak hen Proculus dus aan: Den dwingelanden[2]
Gelukte 't nimmermeer, voorspoedig hunne handen
Aan dezen wal te slaan. De Roomsche dapperheid,
En zucht voor 't vaderland en trouw en wijs beleid,
Moet onder 't Macedoonsch vermogen eerst bezwijken,
Eer Alexander u dees toevluchtsplaats doe wijken.
Laat toe dat ik u thans een denkbeeld geef, hoe hier
Het volk bestaat; hoe zij, die 't hooge landsbestier
Bezitten, hoe men 't best in levenswijs zal maken;
En door wat weg elks gunst gevoeglijkst is te naken.
Want het betaamt een Prins, in een gemeenebest,
Daar hij bemind wil zijn, en zijn belangen vest,
Te handlen op de wijs die daar is aangenomen,
Of ieders tegenzin staat hem gewis te schromen.
Ook is het reedlijker dat één met velen gaat,
Dan dat een gansch gebied en vrijgevochten staat
Zich schikke naar hetgeen, dat een met vreemde zeden
Zou willen onderstaan, om de oude te vertreden.
't Gemeenebest verschilt oneindig van een rijk,
Daar 's konings oppermacht niets vindt aan hem gelijk;
Daar een, wat hem gevalt, volbrengt naar zijne lusten,
En onder zijnen wil de reden doet berusten;
Daar 't lichaam niet alleen de wreedste banden torscht,
En slechts het daglicht ziet tot baat van eenen vorst,
Maar daar men ook 't gemoed de ketenen doet dragen,
En wil dat elk gevoel naar 's dwingelands behagen!
Hier is integendeel 't vermogen, geen persoon
Te duchten[3]; heerschappij, maar niemand op den troon!
Zal 't alles in het kort niet onderst boven keeren[4],
In 't vrije land moet dees niet meer dan die regeeren,
Opdat, door al te groote aan één betrouwde macht,
Het vaderland niet worde in 't grootst gevaar gebracht.
Want zou men op den duur aan één den schepter geven,
Ofschoon hij waar gewoon naar 's lands belang te leven,
Ras kon de heerschzucht zijn gemoedsgesteltenis
Vermeestren; zij, die rijst daar zelf geen grondslag is!
Ook was er in het kort, in plaats van duizend vorsten
Die beurt op beurt met eer het hoog vermogen torschten,
Niet meer dan één te zien, op wiens besluit alleen
Het welzijn en 't geluk moest rusten van 't gemeen;
En wiens bekwaamheid dan gewisselijk zou wagen
Den volke al meer gezag, als tot een loon, te vragen,
Tot dat hij toonen zou, hoe listig en hoe valsch
Hij stroppen had gedraaid te pas voor hunnen hals.

[1] geduchte. [2] In pl. van dezen en de volg. 17 regels, in 1758 alleen:

De eêlmoedige Romein begon hen toen te ontleden
Der ingelanden aard, regeeringsvorm, en zeden.
„Ziehier (dus was zijn taal) de burgt der zekerheid,
Daar 't algemeen belang voor elks belangen pleit,
Daar 't onpartijdig recht onschendbaar is en heilig,
Daar de onschuld voor 't geweld ontrefbaar is en veilig.

[3] Te ontzien. [4] In pl. van deze en de volg. 29 regels, in 1758 alleen de beide volgende:

Het wettige bevel is door geen kracht te staken,
Maar niemand kan daarvan een haatlijk misbruik maken.

In Rome wacht men zich elks ijver te doen sterven,
Door uitgestrekter macht den een te doen verwerven
Dan d'ander; en wanneer zulks voor een wijl geschiedt,
Men geeft ze alleen aan dien, wiens ooge haar aanziet
Als hem tot eenen last, het land ten nut, geboren,
En ze even blij verlaat als toen ze kwam te voren.
Op deze wijze steunt op d' adem of den lust
Van éénen nimmermeer de vaderlandsche rust.
Wij hebben altijd dus ook wakkere oorlogshelden,
Door lange ervarenheid bekend in Mavors velden;
En geven nooit den staf aan iemand, dan wiens trouw
En ijver ons bevrijdt voor al te laat berouw.
De raad en 't volk zijn hier gerechtigd in 't bevelen,
En 't hoog gezag bestaat uit twee verscheiden deelen.
De koninklijke macht, weleer alhier gevest,
Maar van een heilzaam wit verergerd in een pest,
Vond, tot des lands geluk[1], vier nooit volprezen mannen
Wien 't is gelukt om haar ten vesten uit te bannen.
Na vele omwenteling verscheen dit[2] evenwicht
Van macht, waardoor de wet het eerst wordt opgericht[3];
De wet, die fluks alleen is machtig te gebieden,
En naar wiens hoogen wil[4] het alles moet geschieden;
Een koningin, die door geen sporeloos gedrag
Bij d'onderdaan verwekt een wel gegrond[5] beklag:
Die, met een ijzren staf den menschen te doen voelen[6],
Alleenlijk hun geluk en welzijn komt bedoelen;
Zich niet in weelde baadt door ieders ongeluk,
En keert, dat men d'onnoozle op valschen grond verdrukk'!
Is hare stem niet goed, of kan men beter hooren,
Men vreest geen bloedbad, door haar heerschappij te storen[7]:
Men zet haar vreedzaam af, ontzegt haar haren troon,
En stelt doorluchtiger daar weder op ten toon.
Gewis was ooit een volk geschapen tot regeeren,

[1] ons aller heil. [2] een. [3] In pl. van dezen regel, in 1758 de volgende vijf:

Waarop de gouden stoel der vrijheid staat gesticht.
's Lands hooge raad en 't volk zijn beide in het bevelen
Gerechtigd, en 't gezag spruit voort uit dees twee deelen;
En uit hun boezem vloeit, als uit een bron, de wet,
Die 't alles in zijn plaats en orde houdt en zet:

[4] stillen wenk. [5] smartelijk. [6] In pl. van dezen en de volg. 3 regels, in 1758:

Die, midden in de pracht en de ijdelheid der hoven,
's Lands schatten en 't genot der weelde niet zal rooven;
Die, door geen haat vervoerd, geen gramschap overmand,
De zilvren weegschaal houdt in een sneeuwwitte hand.

[7] In plaats van dezen en de volg. 38 regels, in 1758:

Men vreest geen twist of krijg door hare macht te storen.
Geen land, geen stad in vlam! geen bloedbad, om den stat
Te ontwringen aan een vorst. Men zet haar vreedzaam af,
Of stelt haar opgesierd en schooner dan te voren,
Weêr op den eeretroon, alleen voor haar beschoren.
De raad, zoo hoog in rang, als wijs en rein van zin,
Schikt zich het allereerst naar de uitspraak dier Godin,
En biedt de sterke hand ten steun van haar geboden,
En kent noch vriend noch bloed in 't straffen van de snooden,
Maar kiest van jaar tot jaar twee mannen, vol beleid,
Om aan hun hoofd te zijn, en om de majesteit
En luister van den staat, verbonden aan de tronen,
Slechts voor dien korten tijd, bij beurten, te vertoonen.
Zij waken nacht en dag, opdat geen vreemde macht
Of binnenlandsch geweld der volken rust verkracht.
Is 't dat daar onverwacht een woedend onweêr nader,
Door tweedracht, misverstand, of list van een verrader,
Zij keeren 't kwaad, eer dat het verdre rampen baart,
En zwaayen, moet het zijn, met volle macht het zwaard.

'**t Is 't Roomsche, boven al de volken te waardeeren.
Gewillig, nooit gezind tot oproer dan door nood,
Gereed, voor 't Vaderland te rennen in den dood,
En vol van diep ontzag voor 's lands verheven vadren,
Indien ze het met geen verwaanden hoogmoed nadren.
Maar wordt het onderdrukt, ontembaar. Vrijheid leeft
In 't hart, bevreesd voor al wat naar verslaving zweeft!
Oprecht, tot op een trap, die hen voor ruw van zinnen
Doet gaan in het begin, maar op het laatst beminnen.
Standvastig; door een reeks van dappere oorlogsdaân,
Gewoon om onbeschroomd in 't strengst gevaar te gaan.
Een ander volk blinke uit door kunstiglijk het leven
Aan ongevoelig doek en kouden steen te geven:
Te Athene zij men meer op redekunst gevat:
Het oude Babylon zij trotsch op eenen schat
Van mannen, die den loop der sterren kunnen meten:
Regeer- en staatkunde in haar binnenste te weten,
En eigenbaat en dwang te treden in het slijk;
Daarin was nooit een volk, Romeinen, u gelijk!
Van daar de wederzin, door elk hier toegezworen
Aan al wat vorstlijk is, of tot de kroon geboren.
De koninklijke naam baart d' allerdiepsten haat;
Al wie hem noemt, is reeds beschuldigd van verraad,
En een Romein kiest eer op 't pijnlijkste te sterven
Dan iets van dezen haat in zijn gemoed te derven:
't Gevoelen, steunende op aloude wichlarij,
Is, dat zoo lang dees stad, van alle banden vrij,
't Eenhoofdige bestuur zal uit haar wallen keeren
Zij door geen aardsche kracht ooit zijn zal te overheeren;
En mogelijk is dit op reden meer gebouwd
Dan kunst van wichelaars; want daar men deugd aan- [schouwt
Gezeten aan het roer van staten en gewesten,
Daar moet ook eer, geluk en zegepraal zich vesten!
De raad, niet min dan 't volk van vorsten gruwend, heeft
Een roem, dien zelden 't volk aan zijne grooten geeft.
Doorluchte[1] mannen, die met onbevlekte zeden
Op 't hooge Capitool tot ieders voorbeeld treden,
En denken[2] dat de rang, waarin zij zijn gesteld,
Geschonden wordt, zoo dien geen grooter deugd verzelt.
Zwaar is het in dees[3] raad de minste niet te wezen;
Driehonderd, in beleid en wijsheid uitgelezen,
Zien steeds elkanderen met wettige eerzucht aan;
Gansch niet om in gezag d' een d' ander[4] te weêrstaan;
Maar om tot meerder nut voor 't vaderland te leven,
En in verheven daân elkaâr voorbij te streven!
Men kent hier geene pracht: gemeenzame ommegang[5]
En nedrigheid is slechts de grondslag van 't belang.
Want schoon iets zwierigs bij de Consuls zij te vinden
En de overheên des volks, 't is machtloos hen te blinden:
Een korte tijd breekt dit bepaald gezag weêr af,
En beurt om beurt houdt elk den vaderlandschen staf:
Opdat het hoog gebied, slechts voor de deugd gerezen,
Nooit een noodlottig erf der dwaasheid moge wezen.
Men kieze zich dan een dier vaderen ten vrind;
Een bij den raad en 't volk geëerd, geschat, bemind;
En een beschermer, die den vorstelijken namen**

---

[1] Deze eedle. [2] Begrijpen. [3] 't Is zwaar, om in dien. [4] d'andren. [5] In pl. van dezen en de volg. 12 regels, in 1758:
Men kent hier geene pracht, die 't oog onnutlijk vleit,
En de oorsprong is der weelde en der lafhartigheid.
Alle andre zwier als die der wettige overheden
Is, door gebruik en wet, verbannen van onz' zeden.
't Betaamt hem, die gebiedt en voor een ieder waakt,
Te pralen met een stoet, die hem ontzachlijk maakt.
Doch, schoon aldus verhoogd ver boven maag en vrinden,
Dees luister kan ons hier betoovren noch verblinden:
Een korte tijd breekt dit bepaald gezag weêr af,
En beurt op beurt houdt elk den vaderlandschen staf,
Opdat het hoog gebied, slechts voor de deugd gerezen,
Nooit eens 't noodlottig erf der dwaasheid moge wezen.
Maar zijn de grooten dus, daar is geen minder stof
Tot roem van het gemeen en onzer burgren lof.
Gewis, was ooit een volk bestemd om te regeeren,
't Is 't Roomsche, en boven al de volken te waardeeren.
Gewillig, nooit gezind tot oproer dan door nood,
Gereed voor 't vaderland te streven in den dood,
En, vol van diep ontzag voor 's lands verheven vadren,
Indien ze slechts met geen verwaanden hoogmoed nadren.
Maar, wordt het onderdrukt, ontembaar. Vrijheid leeft
In 't hart, verschrikt voor al wat naar verslaving zweeft!
Oprecht, tot op een trap die hen, voor ruw van zinnen
Doet gaan in het begin, maar op het laatst beminnen.
Standvastig; door een reeks van dappere oorlogsdaân,
Gewoon om, onbeschroomd, in 't strengst gevaar te gaan.
Een ander volk blinke uit door konstiglijk het leven
Aan ongevoelig doek en kouden steen te geven;
Te Athene zij men meer op redekunst gevat;
Het oude Babylon zij trotsch op eenen schat
Van mannen, die den loop der sterren kunnen meten,
Staat- en regeeringskunde in 't binnenste te weten,
En eigenbaat en dwang te treden in het slijk,
Daarin was nooit een volk, Romeinen, u gelijk!
Van daar die wederzin, door elk hiertoe gezworen,
Aan al wat vorstlijk is of tot de kroon geboren.
De koninklijke naam baart d' allerdiepsten haat;
Al wie dien noemt, is reeds beschuldigd van verraad,
En een Romein kiest eer op 't pijnlijkste te sterven,
Dan iets van dezen haat in zijn gemoed te derven.
't Gevoelen, steunende op aloude wichlarij,
Is, dat zoo lang dees stad, van alle banden vrij,
't Eenhoofdige bestuur zal uit haar wallen keeren,
Zij door geen aardsch geweld zal wezen te overheeren:
En mogelijk is dit op reden meer gebouwd
Dan kunst van wichelaars: want daar men deugd aanschouwt,
Gezeten aan het roer van staten en gewesten,
Daar moet de blijde zege ook eindelijk zich vesten!
Maar denkt gij mogelijk, o Prins, een heerschappij,
Daar elk inwoner dus zijn meester is en vrij,
En slechts de wet ontziet, kan wel gelukkig wezen,
Zoo lang, in tijd van vreê, geen onheil is te vreezen;
Maar als de God des krijgs de volkeren ontroert,
Hun hart in toorn ontvonkt en in het harnas voert,
Dan moet die vrijheid zelve aan uw belangen hindren,
En de onafhanklijkheid moet uw kracht vermindren.
De krijg eischt spoed en sterkte en een gehoorzaamheid,
Die naar geen reden hoort en naar geen voorrecht beidt.
Hoe dikwijls moet men 't recht, het heiligst recht niet schen- [den,
Om 't naderende kwaad van land en volk te wenden?
't Is waar, de billijkheid beziel geen oorlogsstoet,
Als daar 't geweld alleen 't geding beslechten moet,
Maar tegen zulk een feil is hulp bedacht voorhenen,
Vergrootende onze kracht, in plaats van te verkleenen.
Onz' vaders zagen straks, dat, schoon de vrijheid duur,
Ja, nooit waardeerbaar is, zij mede te eener uur
(Want niets is gansch volmaakt) verzeld gaat van gebreken,
En kwamen alles voor zoo ras hen de eerste bleken.
Wij noemen, op hun spoor, in tijd van tweedragt, haat,
Een onzer tot het hoofd van gansch den vrijen staat;
Wij geven hem alleen de macht om te bevelen,
Tot dat het hem gelukt 's lands wonden weêr te heelen.
Straks gaat uit zijnen mond het leven en de dood;
Alle ander staatsbestier houdt op; elk in den nood
Begrijpt het volle nut van zulk een wijs bedenken,
En schikt zich, met vermaak, gehoorzaam op zijn wenken.
Elks ijver, en de straf, die niet te ontwijken is,

Kan een'ge zachtigheid bij 't vrije volk beramen.
Men duchte van zijn kant geen weigerend bescheid,
Maar steune[1] op Rome's deugd en edelmoedigheid!
Gij trachtede ijdelijk een rustplaats aan te treffen[2]
Daar onbevlekter trouw, dan hier, is te bezeffen[3].
Gij zaagt, hoe 't Oosten bukt voor 't Macedoonsch geweld,
Rome en Carthago zijn alleen nog in het veld:
Maar eer is bij 't geblaas der ongeruste winden,
Dan bij het Punisch volk, standvastigheid te vinden!
't Gelukte nochtans ook aan elk der vorsten niet,
Dien oorlog of verraad verdreef uit zijn gebied,
In zijnen[4] tegenspoed aan Rome te behagen.
Zwaar valt het koningen, zich nedrig te gedragen;
Ja, zwaar is 't voor een vorst, niets om zich heen te zien
Dan volkren zonder juk, en vrijgeboren liên!
Gij slechts, verheven Prins, veeleer Romein dan koning,
Acht deugd veel hooger dan uitwendige vertooning,
En, schattende op haar prijs onze oude eenvoudigheid,
Wordt door een rein gemoed meer dan door pracht gevleid!
Zoo ras hij zweeg, deed hem de Vorst[5] tot antwoord hoo-
Al wie de mannen laakt, die gij mij brengt te voren[6], [ren:
Verdient te recht hun haat! O Proculus, daar leeft
Niets in mijn ziel, dat niet naar hun hoogachting streeft!
Zulk een doorluchtig volk zal mijn ontzag genieten.
't Zal Gange's koning niet in Rome's wal[7] verdrieten,
Noch schâ doen om te gaan met menschen, wier gedrag
Meer eerbied waardig is dan 't koninklijk gezag!
Ons is de pracht al lang vergeten! Charsis wezen
Staat nog in ons gemoed op 't luisterrijkst te lezen,
En al de dwaasheên van den dollen Macedoon
Getuigen ons genoeg, hoe weinig dat een troon
Alleen te schatten is, hoe min hij kan versieren,
Wanneer de deugd niet is het doelwit van 't bestieren!
Pas had hij dit gezegd, of in 't vertrek verscheen
Een grijzaard, op 't gerucht naar deze plaats getreên;

Verdrijven onrust, twist, en snoô verbindtenis,
En zuivren al hetgeen bedorven is van binnen,
En helpen ons in 't veld den vijand overwinnen.
Ziedaar, o Prins, hoe dat wij de opperheerschappij,
Tot steun der vrijheid zelfs, gelijk eene artsenij,
Gebruiken om onz' kwaal en kwijning te genezen,
En om haar korten duur noch tegengaan noch vreezen.
Want dees verhevene eer en macht betrouwt men niet,
Dan zulk een die haar kent, en die haar slechts aanziet
Als hem tot eenen last, en 't land ten nut geboren,
En ze even stil verlaat als toen ze kwam te voren.
Dit schaft ons liên van staat, van krijgskunde en beleid.
Daar is geen jongeling, die zijn gemoed niet vleit,
Om eens zijn vaderland, in hachelijke tijden,
Door 't storten van zijn bloed, te redden, te verblijden.
Ik hoop, o Koning! u, nog op dees zelfden dag,
Een dier doorluchtigen, een met dat hoogst gezag
Reeds meer dan eens bekleed, verhoogd, te doen ontmoeten.
't Is noodig zulk een hoofd als schutsheer te begroeten,
Die, bij den raad geschat en van 't gemeen bemind,
Het voorwerp van uw wensch volbrengt door zijn bewind.
De hoogheid van uw rang, van nut in andre staten,
Zou, zonder zulk een hulp, u vlieden doen en haten.
Verwacht van zijnen kant geen weigerend bescheid.

[1] steun. [2] te bezeffen. [3] aan te treffen. [4] om in zijn. [5] Prins. [6] In pl. van dezen en de beide volg. regels, in 1758:

„O Proculus! wat brengt ge ons een tooneel te voren
Van schrandere ordening en kunstrijk staatsbestier!
Wat mannen van verstand, wat helden wonen hier!

[7] zulk een stad.

Die, hoorend, dat zijn vriend de Perziaansche hoeken
Verlaten had, terstond besloot hem op te[1] zoeken.
Hij was nog vaardig, sterk, en frisch, schoon[2] hoog bejaard,
En vrolijk, vol van geest, schoon deftig en bedaard.
Al de bevalligheid, die de ouderdom kan geven
Aan die hem vindt op 't eind[3] van een doorluchtig leven,
Praalde op zijn aangezicht, gepaard met ernst. Het was
Al koninklijk, wat hem betrof; en niet zoo[4] ras
Scheen hij zijn vriendschap elk te schenken. Hij deed lezen
Uit zijn gelaat, dat daar grootmoedigheid moest wezen
Gevest op strenge deugd, om in zijn gunst te staan.
De koning zag hem niet zoo ras oplettende aan,
Of wenschte hem te zien aan 't hoofd der Roomsche vadren,
En voelde een zucht om hem als zijnen vriend te nadren.
Hij bleef niet lang in waan. De wijze Proculus
Kreeg van den ouden nauw den eersten welkomkus,
Of gaf hem kort bericht van 's konings wedervaren,
En welke lieden hier met hem gekomen waren:
Van Alexanders toorn[5], Atosse's ongeluk,
En wat hun doelwit ware in dees hun wreeden druk.
Voornamelijk deed hij wijdloopig hem bezeffen,
Hoe door zijn tegenspoed dees Prins zich wist te heffen
Ver boven alles, wat men ooit van Prinsen zag,
En niets dat prinslijk[6] was deed zien in zijn gedrag.
Voorts, ziende Friso reeds den grijzen krijgsheld nadren,
Sprak hij hem toe: Ziehier een onzer dierste vadren,
Ziehier Papirius, wiens zegerijke staf
't Quirijnsche Capitool zoo vele standers gaf,
Gewonnen in het veld, gehangen aan zijn wanden:
Papirius, de schrik van alle dwingelanden!
Wiens krijgskunst, wiens beleid uw rust en Rome's wal
Voor Alexanders toorn genoeg beschermen zal!
De Roomsche veldheer liet dit antwoord aanstonds volgen:
Het noodlot was te veel op 't Capitool verbolgen
In Brutus leeftijd, om een vorst op Mavors troon
Te plaatsen, hem gelijk, dien gij mij stelt ten toon:
En 't voorbeeld van Tarquijn, in andren daaglijks levend,
Vergroot de kwade maar der Prinsen, rondom zwevend.
't Is zwaar voor een Romein, een koning aan te zien
Met achting, maar nog niet onmooglijk te[7] geschiên.
Hoe 't ook mag zijn, daar kan nog wel een denkbeeld[8] rijzen,
Dat ongelukken hen de ware grootheid wijzen,
En dat de oprechtigheid uitblinke in hun gemoed
(In weêrwil van hun lot) en zuivre deugden voedt.
Wat mij belangt, ik kom 't vooroordeel licht te boven,
En vind nooit zwarigheid in woorden te gelooven
Uit een zoo menigmaal van[9] mij beproefden mond,
En daar de valschheid nooit zich in begunstigd vond[10].
Toen, wendende zich naar den Indiaanschen[11] koning,
Vervolgde hij: mijn zoon, 't is niet op uw vertooning,
Dat zich Papirius voor uw belang ontroert!
Gelukkig zijt gij door dees leidsman hier gevoerd,
Die meer dan een Romein heeft door zijn deugd verbonden,
En wiens getrouwheid, door dees zwaren tocht bevonden,
U meer zal baten, dan de schatten al te zaam
Der Oosterwereld, of een koninklijke naam!
Hij gaf daarop den Prins zijn rechterhand, ten teeken
Van vriendschap, en vertrok. Zoo ras hij was geweken,
Deed Proculus hen[12] meer bericht van zijn gezag,
Niet te vermoeden door 't eenvoudige gedrag.

[1] hem straks met vreugde kwam be-. [2] hoewel reeds. [3] end. [4] zeer. [5] woede. [6] haatlijk. [7] schoon het nog somwijlen kan. [8] Wanneer men in zijn geest het denkbeeld kan doen. [9] door. [10] Die nooit de tederheid der zuivre waarheid schond. [11] der Gangariden. [12] hem.

Hij deed hen[1] meê verstaan, wat of men moest[2] besluiten
Van 't geen de grijzaard sprak; en hoe dit weinig uiten
Veel meer in zich besloot dan de uitgezochtste taal,
Waarmeê men koningen ontmoet in hunne zaal.
Hij zeî: De rechterhand, door hem aan u geboden,
Is hier gelijk de trouw, gezworen voor de Goden;
Een allerdierbaarste eed, die meer dan alles spreekt,
En geen Romein het eerst ontheiligt of verbreekt,
Maar dien hij bovenal zal zoeken te volbrengen,
Al ware hij genoopt zijn bloed daarvoor te plengen!
Voorts, nadat Proculus, des andren daags, verslag
Gedaan zou hebben van zijn tocht en zijn gedrag;
Nadat aan ieder zou ter ooren zijn gekomen,
Om wat gemeene ramp hun vlucht was ondernomen;
Nam Gange's koning voor, om 's lands verheven raad
Zelf het bericht te doen van zijn verzoek en staat:
Om ieders argwaan straks te weren en te stuiten,
Het binnenst van zijn hart voor aller ooren te uiten:
Verzoekend, dat men hem des lands bescherming schonk,
Tot dat er beter hoop in 't Oosten voor hem blonk.
Maar Rome, die 't gebied der wereld zoude erlangen,
Zag hare waagschaal thans nog waggelende hangen,
Stak nog het zeegrijk hoofd niet boven d' Apennijn,
En worstelde aan het bed van vader Tiberijn.
't Samnitisch volk was niet zoo schielijk te overtuigen
Door wichlaars list, om voor het Capitool te buigen:
En, na de Sidicijn, te onrecht door hen verdrukt,
Door Rome's billijkheid was uit hun hart gerukt,
Was nu bereids een tijd van twintig jaar verstreken
Dat zij te vuur en zwaard zulks trachtteden te wreken.
De Consuls waren met de Roomsche jeugd in 't[3] veld
Te dezer tijd[4], en reeds boog onder het geweld
Van Sceva de Vestijn, in eenen slag[5] verwonnen,
En hij vervolgde 't geen voorspoedig[6] was begonnen.
Camillus, met zijn heir bij Samnium gestrekt,
Had min geluk, en nauw des vijands macht ontdekt,
Of, door een zware krankte op 't hevigst overvallen,
Verplichtte hem de nood zijn leger te bewallen.
Hij zond zijn ouden vriend Papirius terstond
Bericht, in welken staat en ramp hij zich bevond,
En bad hem op het snelst zich derwaarts te begeven[7],
Om het Samnitisch heir, vol trotschheid, te weêrstreven.
Papirius bericht, hoe hem Camil ontbood,
Om, als Dictator, hem te helpen uit den nood,
Vervaardigde zich straks: wanneer de jonge koning,
Alleenlijk vergezeld van Teuphis, zijne woning
Genaakte; beide zeer verwonderd in een kleen
En nederig vertrek bij zulk een man te treên.
De grijzaard, zonder zich om hunne komst te ontzetten,
Meldde aanstonds van Camil, en hoe hij naar de wetten
Van 's vaderlands belang, gereed waar heen te gaan,
Zoo ras hij bij den raad hen hadde bijgestaan.
Toen sprak de jonge vorst: doorluchtigste der vadren,
Die 't hooge Capitool tot 's lands geluk ziet nadren,
't Schijne u niet vreemd, dat ik mijn arm aan u durf biên,
En met u den Samniet verzoek te mogen zien!
Wij hebben ook weleer, en nooit met ramp, gestreden.
't Is billijk dat men hier bespeure, welke zeden
Een vorst bezitten kan, en hoe hij niet altijd,
Ten dienst van anderen, gevaar en arbeid mijdt.
Papirius, alreeds tot in de ziel bewogen
Door 's konings ongeluk, stond daarvan opgetogen,
En prees dees taal, en liet geblijken dat den raad
Gewis behagen zoude een zoo gepaste daad.
Terstond ontleedt hij, hoe men waar gewoon[1] te leven
In 't Roomsche heir: hoe streng 't bevel aldaar gegeven
Wierde uitgevoerd, en hoe m' in ongeschikt[2] gedrag
Om rang noch ouderdom iets door de vingren[3] zag.
Die 't opperste gebied daar voert (deed hij bezeffen),
Streng op zich zelf, moet streng zijn arm tot straf verheffen.
Voor ongehoorzaamheid is geen genâ. De tucht
In 't heir is 't allerzwaarst, waarvoor de vijand ducht;
En Rome's krijgsmacht zal de volkeren doen bukken,
Zoo lang men 't strafzwaard niet zal uit haar handen rukken!
Daarom beginnen wij zelf in onze eerste jeugd
Te vesten in het hart dees zegerijke deugd;
Om, dan geboden, dan gebiedend, wel te leeren,
Hoe men gehoorzaam zijn en hoe men moet regeeren!
Terwijl hij sprak verscheen allengskens voor het huis
Een menigte van volk; maar roering noch gedruisch
Verwekkend, zediglijk vergadrend, niet genegen,
De vaderlijke stad met onrust te bewegen.
De veldheer merkt zoo ras niet, hoe des konings oog
Aandachtelijk[4] zich naar dit nieuwe schouwspel boog,
Of spreekt: Te voren mocht, o Prins, u nooit gebeuren,
't Gemeene volk op zulk een wijze te bespeuren!
De mannen, die gij hier dus toegeschoten ziet,
Zijn mijne kinderen, gekomen om 't verdriet,
Dat in hun boezem zweeft, hun vader te verkonden,
Aan zijnen kant niet min tot hunnen troost verbonden.
Elk hunner is gewoon te kiezen uit den raad
Een schutsheer, die, bewust van zijn belang en staat,
Hem tot een toevlucht kan in 't ongeluk verstrekken;
Of wijzen raad aanbiên, komt men hem te verwekken[5]
Beschuldiging, of list van pleiters, of 't geweld
Van woekraars, en wat meer geringe menschen kwelt.
Voor 't ovrig zijn zij meê verplicht aan zekre wetten,
Die Rome's stichter 't eerst wist wijslijk in te zetten.
Wanneer we in 't oorlogsveld den dood voor oogen zien,
Geen uitkomst dan door ons ten kerker aan te biên,
Om tot gewisser[6] nut voor 't land ons bloed te plengen,
Dan moeten zij 't rantsoen voor ons te zamen brengen:
En, tot hun schutsheers heil aanwendende al hun vlijt,
Wanneer hij, door een reeks van groote daden, mijdt
Om zijn geslacht door baat- of staatzucht te verrijken,
En vreest voor ramp of voor vervolgers te bezwijken;
Dan komen zij te hulp en zijn verplicht, hun goed

---

[1] hem. [2] ware te. [3] thans gewapend in het. [4] Met Rome's jeugd. [5] 't slagveld o-. [6] dus zeegrijk. [7] In pl. van dezen en de volg. elf regels, in 1758:

En hoe dat hij bereids, aan 't hoofd van zijne troepen,
Hem als Dictator had op 't plechtigste uit doen roepen.
Papirius, gereed om aller krijgsliên eisch
Op 't spoedigst te voldoen, gaf reeds tot deze reis
Het noodige bevel, wanneer de jonge koning,
Van Teuphis vergezeld, hem naakte in zijne woning.
De eerwaarde grijzaard deelt hem straks dees tijding meê,
En hoe hij nog dien dag zich, op Camillus beê,
In 't onverwacht gevaar, uit Rome zou begeven,
Om de opperheerschappij in zich te doen herleven:
Maar niet dan na den Prins, op 't plechtigst, door den raad
Verblijf, bescherming, hulp vergund ware in den staat.

[1] 't betaamlijk waar. [2] men in het wan-. [3] vingers. [4] Aandachtiglijk. [5] In pl. van dezen en de volg. drie regels, in 1758:

Voor woekraars of voor list van snoode pleiters dekken,
Ja, die hem niet alleen ten raadsman en ten vriend,
Maar met al zijne macht en goed en erve dient.
Vervolgens zijn zij meê verplicht aan zekre wetten.

[6] eens tot wisser.

Op te offren en te gaan in zijnen tegenspoed.
O Prins, wanneer wij dus ons eigen voordeel schuwen,
Dat het niet mooglijk is ons dochtren [1] uit te huwen,
Dan schieten zij voor niet den bruidschat vrolijk op:
En klimt de nood tot in een vreeselijker top,
Ja, kan ons de erfgenaam geen laatsten dienst bewijzen,
Zij moeten 't lijkvuur doen ten hoogen hemel rijzen.
Dees wijze wet komt voor, dat de Overheid vergeet
Der mindre menschen staat en hun gevoelig leed;
En aan den andren kant, dat zij verwijdring voelen,
En iets gevaarlijks voor 't gemeene [2] land bedoelen.
Wanneer wanorde rijst, daar blijft betreklijkheid [3]:
Wij vinden eerbied, die voor 's Lands belangen pleit.
Toen gingen ze te zaam, omringd van alle kanten,
En met een groot gevolg van 's veldheer bondverwanten;
En honderd trappen opgeklommen, zag de raad
Door Proculus bereids verwittigd van zijn staat,
En welk een treurgeval hij zelf kwam bij te wonen,
Den grootsten [4] koning van het Oosten zich vertoonen.
De vorstenhaat was reeds verminderd door 't bericht,
Hoe voor een dwingeland zijn onschuld had gezwicht.
De Grooten zagen hem verwonderd aan. Zijn jaren,
En zijn bevalligheid en smartlijk wedervaren,
Verwekten in hun ziel een onbekenden trek:
Hij vond geen aandachts- of genegenheidsgebrek.
't Gemeen, om nooit dees zaak voor wanbedrijf te keuren,
Wierd de ingang toegestaan, onwetend wat gebeuren
En verder volgen zou [5]. Geen koningen gewoon,
Wierp elk 't verwonderd oog op Stavo's grooten zoon.
Zij hoorden hem welhaast, met nog verrukter zinnen,
Aldus bedaard de reên van zijne komst [6] beginnen:

Romeinen! wie van ons bespeurde ooit [7] vreemder dag,
Ooit grooter teekenen der broosheid van 't gezag,
Waarmeê de koningen bekleed zijn op hun tronen,
Dan ik te dezer uur verplicht ben u te toonen!
Ik zag het eerste licht aan Ganges grooten vloed,
En, straks door meer dan één vermogend volk begroet,
Was mijn aannadrend lot in hoogheid te gelijken
Bij Codomannus macht en uitgestrekte rijken.
Wie toen had (van hetgeen gebeuren zou bewust)
Gemeld, dat deze glans zou spoedig zijn gebluscht,
En dat ik hier ter plaats mijn rampen zou verkonden,
Gewis, die had voor u noch mij geloof gevonden!
Verraad en geen misdrijf, rampspoedigheid, geen hoon,
Wierp mijn geluk omver, en dreef mij van den troon!
Mijn vader wierd niet door terecht verstoorde Grooten
Om gruwelijke daân, ten zetel uitgestooten,
Maar door een booswicht, die de volkren nu verdrukt,
Besprongen, overheerd, en uit het licht gerukt.
De koningin, die mij het leven [8] heeft gegeven,
Moet zonder hulp en troost bij vreemde volken zweven:
En ik, uit 's vijands macht gerukt ter nauwernood,
Vlood naar Taprobana den mij gedreigden [9] dood.

Maar 't noodlot, dat mij doet aan ramp op ramp gewennen,
Sloot mij rondom den weg, om naar de wraak te rennen:
't Verraad vervolgt mij, waar ik mij begeven mag,
En geen lafhartigheid ontluistert mijn gedrag!
O vadren! Charsis moest ten duistren afgrond dalen,
Wanneer 'k mij vleide, door zijn gunst te zegepralen;
En zijn verrader wist, in zijn ontaarden zoon,
Met het verachtlijk goud te onteeren zijnen troon!
Weêr vluchtling, meer dan ooit onmachtig mij te wreken,
Besloot ik naar het rijk van Porus heen te breken:
Maar zwervende op het wijd der grondelooze zeên,
Dwong mij der winden vorst aan verder strand te treên.
Romeinen! daar zijn wij rampspoedige getuigen
Geweest, hoe recht en deugd voor schande moesten buigen·
En Proculus kon niet voorbijgaan, u bericht
Te geven, hoe men daar noch vroomheid kent noch plicht!
Hij deed mij van uw deugd zoo groote dingen hooren,
Dat ik dees toevluchtplaats heb in mijn ramp verkoren.
Zou nu 't verraad ook hier eene eerelooze hand
Uitstrekken; of staat mij te duchten in een land,
Daar aan rechtvaardigheid, op 't Capitool gezeten
Tot nog toe nooit een vlek of misdaad is geweten!
Zoo 'k, van het uiterst eind des aardrijks hier gevlucht,
Geen rust erlangen kan, daar elk een vrije lucht
Inaâmt, Romeinen, zou men dan nog durven melden,
Dat hier de woonplaats is der allergrootste helden!
Voor koninklijke macht te bukken onbekwaam,
Hebt gij niet zonder rede een afkeer van dien naam:
'k Beken 't, en weet hoe gij, door van hun juk te gruwen,
Al wat hen ook betreft voorzichtig tracht te schuwen.
Doorluchte vaderen! ik weet, hoe dat een Vorst
Zeer zelden ware deugd kan voeden in zijn borst,
En, door de nevelen der grootheid, die hem blinden,
Is 't zwaar voor hem zijn roem in 's volks geluk te vinden!
Maar is eens wangedrochts, eens dwingelands gedrag,
In mij, die nooit de kroon van mijne vadren zag,
Die ver gedwongen ben te vlieden van mijn staten,
Tot wraak van het misdrijf met billijkheid te haten?
Wat stuit er van Tarquijn op mijnen boezem af?
Wat baart de Macedoon, geboren tot de straf
Van 't Oosten, mij ten schuld? Wat heb ik met de Vorsten
Gemeens, die spoorloos hun plicht vergeten dorsten?
't Was onrechtvaardig, u niet van dit onderscheid
Bewust te schatten [1]. Gij, niets dan naar billijkheid
Betrachtend, weet te wel het goed van 't kwaad te kenren,
Dan dat de onnoozelheid hier smaadheid zou gebeuren!
Ik tracht ook naar de deugd, en streef naar groote daân:
Ik zie 't Quirijnsche volk met eerbewijzing aan:
O vaderen! mocht ik [2] met zulken luister pralen,
Als 't uwe grijsheid reeds gelukt is te behalen!
Ontrukt mijn leerzaamheid deze overwinning niet,
Verdubbelend mijn ramp door zulk een zielsverdriet!
En ziende in mij geen vorst, geen erfelijken koning,
Die vreugde in hoogmoed schept of smaak in eerbetooning,
Laat Friso leeren, wat de oprechte hoogmoed voedt,
Om waarlijk vorst te zijn door macht op zijn gemoed!
Wie zal regeerderen van hunne plichten melden,
Indien het niet geschiedt door zoo verheven helden!
En kan uw wensch ten nut des menschdoms zijn vervuld,
Wanneer men geenen prins in deze vesten duldt!
Vreest voor uw vrijheid niets, vreest niets voor uwe wet-
Zijt niet beducht, dat ik dees landen zal besmetten [ten.
Met vreemde zeden, met verwijfdheid, weelde en pracht;

---

[1] we onze dochters niet zijn machtig. [2] gevaarlijks voor 't vader-. [3] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:
Wij weten in het kort al wat daar broeyen mag.
Elk spreekt zijn aanhang toe, betoomt door hulp en reden
De ontstoken drift, en stelt het toornig hart tevreden.
Zij weten dat wij, zelfs door dwang en overdaad,
De snoode bron niet zijn der rampen van den staat.
[4] wijsten.
[5] 't Gemeen, om nooit daarna voor wanbedrijf te keuren
't Ontvangen van een Prins met toegesloten deuren,
Wierd d' ingang toegestaan.
[6] De reden zijner komst aldus bedaard. [7] beleefde een.
[8] den adem. [9] de mij gedreigde.

[1] erkennen. [2] vadren, mocht ik hier.

Ik, die de eenvoudigheid als 's rijks vermogen[1] acht!
'k Zal geen gevoelens aan den onderdaan doen smaken,
Dan die hem meer en meer der wet gehoorzaam maken.
Ja, door mijne achting voor uw wijsheid, zie hij meer,
Hoe veel ze waardig is, dat hij ze schatte en eer!
Vergunt mij dan een wijl in uw gebied te blijven,
Tot dat de Macedoon door schandlijke bedrijven
Des Hemels toorn vervulle, en valle: of dat hij hier
Komt storen uw doorlucht en onberispt bestier.
Zal hij, door 't zuiderdeel der wereld ook te ontrusten,
Carthago doen in asch verstuiven langs de kusten;
Zal 't hem gelukken, 't geen in zijnen boezem blaakt,
Om, verder in het West dan Hercules geraakt,
Tot Macedonië, van Gades af gerekend,
Europa met een streep van bloed te zien geteekend;
Welaan, hij vindt ook mij, gereed om voor mijn recht
Te pralen met het zwaard! Aan uw belang gehecht,
Ben ik met u gezind een nieuwen roem te halen;
Met u te sterven, of met u te zegepralen!
Romeinen, daar is nog een voorwerp, meer geschat
Van mij, dan eigen vreugde in uw doorluchte stad.
O, van het ongeluk, aan hare jeugd beschoren,
Is 't wreed verhaal niet dan met tranen aan te hooren!
Het eenigst overschot van Cyrus vorstlijk bloed,
Atosse, mij gelijk in ramp en van gemoed,
Ook niet vermaakt door druk en smart van onderdanen,
Het oog gewapend niet met hoogmoed maar met tranen,
Verdreven uit haar erf en vaderlijken staat,
Zoekt in Quirinus wal haar laatsten[2] toeverlaat!
Kunt gij tot haar geluk en 't mijne dit bezinnen,
Gij zult in haar gedrag de wijste der vorstinnen
Bevinden. Uwe gunst zal in haar teêre[3] jeugd
Ontdekken eenen schat van ongeveinsde deugd!
O vadren, 't zal u nooit, het kan u nooit berouwen,
Rust te verschaffen aan de deugdlijkste[4] aller vrouwen!

Dus sloot hij zijne taal: en zekerlijk, men had
De billijkheid niet zeer geroemd van deze stad,
Had ongepaste vrees den raad iets doen besluiten,
Dat dees verheven prins konde in zijn toeleg stuiten.
Neen. Straks nam Rome voor, den vorsten te doen zien[5],
Door dees verdrevenen haar hulp en macht te biên,
Hoe dat een koning moet zijn onderdaan ontmoeten,
Wanneer hij zijnen nood komt leggen voor zijn voeten.
Dit paste alleen den burcht, waarop men zich bevond!
Daar rijst de grijzaard op, en zijn eerwaarde mond
Brengt dus 't gevoelen van den ganschen raad te voren:

Wel tot den troon, maar niet tot dwingeland geboren,
O jongeling! deedt gij terecht aan ons bericht
Van 't geen m' onnoozelheid en onschuld is verplicht!
Terecht kent gij het volk van 't strenge en vrije Romen,
En hebt voor uwe deugd niets van hun haat te schromen!
't Mengt dezes dwaasheid niet met genes groote daân;
En zoo het reden heeft om vorsten te versmaân,
't Is niet zoo zeer verblind om zich bevoegd te denken
Van zonder onderscheid hen zijnen vloek te schenken.
Ofschoon 't een groot gemoed vindt op een wereldtroon
Gezeten, 't zal hem niet versmaden om zijn kroon;
En die verbittering, die voor Tarquijn kwam rijzen,
Deed 't nooit Porsenna's roem aanschouwen met afgrijzen.
Het is er ver van af, dat, in de plaats van trouw,
Een ongelukkig prins verdubbeling van rouw,
Vermeerdring van verdriet zoude in een stad ontmoeten,
Daar onrechtvaardigheid getreden wordt met voeten!
Daar de onwaardeerbre zon der vrijheid elk bestraalt,
En met denzelfden glans op hooge en lage daalt:
Zou vroomheid en zou deugd daar geenen troost genieten?
Eer moog de Tiberstroom naar zijnen oorsprong vlieten;
Ja, liever moog Neptuun, hem jagende uit de zee,
Met waterbergen aangekomen op ons reê,
Hem dwingen om dees wal zoo woedend te verslinden,
Dat geen gedenkstuk zelfs daarvan zij weêr te vinden!
Die hier regeeren wil is 't voorwerp van onz' haat,
Vooreerst; vervolgens merkt Quirinus volk met smaad
De meeste vorsten aan, omdat de meeste Vorsten
Heerschzuchtig en verwaand alleen naar grootheid dorsten,
En met een trotsch gezicht alle anderen aanzien,
Als slechts geschapen om den hals ten juk te biên:

---

[1] 't eenig sierlijk. [2] binnen uwen wal ook al haar. [3] teedre. [4] Zoo ge u beschermers toont der deugdzaamste.
[5] In pl. van dezen en de 71 volg. regels, in 1758:
Publilius, die thans zich aan het hoofd bevond
Der vaderen, rijst op, en wordt hun aller mond,
En, in welsprekendheid zoo wel als krijg ervaren,
Weet door dees taal èn ernst èn vriendlijkheid te paren:
„O Prins! gij die, zoo zeer vervreemd van dwinglandij,
Alleen de kennis zoekt der ware heerschappij,
En dien het wreede lot doet voor tyrannen vlieden,
Wie maakt zich niet een eer u bijstand aan te bieden?
Onz' vaders vloden zelf, in eenen vroegren tijd,
Het ijzren keten, 't geen gij thans ontweken zijt.
Uw zaak is onze zaak; en, binnen deze wallen
Zal u geen snood bedrog noch valschheid overvallen.
Hier wint verdienste recht, als een onfeilbre loon,
En ziet zich nooit bedroefd door wederzin of hoon;
En hier zal uwe deugd met hooger luister pralen
Dan in den ommetrek van koninklijke zalen.
Onmachtig om ons hart en binnenst te verraân,
't Is waar, wij zien geen vorst met vriendlijke oogen aan.
Tarquijn, wiens naam we altijd herdenken met afgrijzen,
Deed eerst den ijzren grond van dezen afschrik rijzen,
En prentte in ons gemoed een onverzoenbren haat
Voor al wie de oppermacht der wetten tegengaat.
De vrijheid, door geluk en zege en eer te schenken,
Beveste ons meer en meer in zulk een wijs van denken!
Maar heeft ze ons al te veel, door rust en overvloed,
Daar 't juk reeds andren prangt, doen smaken van haar zoet,
Wij zijn zoo niet verblind, dat we ons gerechtigd schatten,
Om zonder onderscheid op vorsten uit te spatten.
Wij staan, integendeel, verwonderd en verblijd,
Dat gij hun feilen reeds zoo vroeg ontworsteld zijt,
Hun heerschzucht, trotschheid, weelde en ijdelheid van zinnen,
Hun wreedheid in hun haat, en wuftheid in 't beminnen;
En dat gij zelfs uw arm aan Rome's legers biedt,
En, voor onz' zekerheid, gevaar noch moeite ontziet.
Laat de oostersche tyran, met al zijn fiere benden,
Zich slechts, vol ijdlen waan, naar onze muren wenden,
Zoo lang als een Romein nog adem halen zal,
Genaakt geen Macedoon Quirinus hoogen wal.
Hij zal hier geenen Thraak, hier geen Darius vinden,
Ontbloot van raad en moed, verlaten van zijn vrinden,
Geen zwak Persepolis, door vrouwen, week van aard,
En door gesnedenen of slaven laf bewaard;
Maar burgers die, vol vuurs, om groote en edle daden,
Alle andre hoogheid, staat en zielsbelang versmaden,
En weten dat het staal hen niet onglippen moet,
Dan met den laatsten snik en laatsten droppel bloed.
Vertoef dan hier gerust, o Prins, tot dat de Goden
En 't albeheerschend lot u weêr naar 't Oosten nooden.
De Tiber zal veeleer opvloeyen naar zijn bron,
De maan zal eer het licht verdooven van de zon,
Eer iets de heiligheid der trouw omver zal stooten
Zoo plechtig, in dit uur, op 't Capitool besloten!"

Daar wij vermeenen, dat de onsterfelijke Goden
Een samenlevinge den volkeren geboden,
Waarin de schranderheid en deugd ook te eener uur
Deelachtig moeten zijn aan 't opperste bestuur;
En al waar zulks niet wordt om dwinglandij bevonden,
Blijkt ons der Goden wil op 't lafst te zijn geschonden!
Zij schiepen 't menschdom vrij. Zij stelden goede zeên
Tot Koningen, maar nooit vertreders van 't gemeen,
Die tot een dartle pracht en trotschheid, zweet en tranen
Van een rampspoedig volk, alleen verordend wanen,
En eindlijk schaamteloos hun roem en eigenbaat
Doen pronken aan het hoofd van 't welzijn van den staat!
Wij hinderen den brand door 't vuur geheel te bannen.
Dit 's beter dan daarna de krachten in te spannen,
En vruchteloos misschien of tot bederf van 't land:
Daar de oorzaak is, daar is 't uitwerksel bij der hand!
Uit het gezond verstand is nimmer ons gebleken,
Dat deugden erflijk zijn, en 't bloed haar op moet kweeken;
Maar wel, dat zich een Prins doorluchtig waant te zijn
Door zijner vadren naam, en door dien ijdlen schijn
Zich zelf gerechtigd denkt om alles aan te vangen,
En doemt wie blindelings niet kleeft aan zijn belangen.
Alle erfrecht schijnt ons dwaas: waardoor somtijds geschiedt,
Dat of een slaaf of vrouw in 's Vorsten steê gebiedt,
Of veeltijds zelfs een kind, tot allerlei verblinding
Bekwaam, voor wijze liên de smartlijkste ondervinding!
Maar al wie deugd bezit, dien past het hoog bestier:
Verdienste geeft hem recht: en nooit bemerkt men hier
Grootmoedigheid, gedoemd haar heilig wit te derven
Van tot 's lands nut haar beurt in 't weldoen te verwerven!
Gij, Vorst van Gangaris en Rome's vriend, verblijf
In deze stad, niet meer beducht voor wanbedrijf:
En wees getuige, hoe de trouw zich eer wil vesten
Bij vrije liên, dan in geketende gewesten!

De Prins betuigt hierop zijn dankbaarheid en gaat;
En sloeg[1], in 't gaan, nog eens zijn oogen op den raad,
En dacht[2] dat eener stad geen koningen ontberen,
Daar ieder waardig is als koning te regeeren.
Straks geeft hij last, dat elk zich spoed met alle vlijt,
Om Rome zijnen moed te toonen in den strijd.
Alleen Atosse kwam dees maar op 't[3] wreedst te voren,
Verfoeyende al hetgeen der menschen rust mag storen.
Zij haatte den Samniet en zijnen aanhang niet,
Dan om dit onverwacht haar[4] smartelijk verdriet.
Zij schrikte, dat het zwaard weêr ware omhoog te heffen,
En, had de roem haar hart niet zeegrijk kunnen treffen,
Zij had des konings reis en zijner drift weêrstaan,
Om in het strengst gevaar naar Samnium te gaan.
Hier was Nifates niet, zoo lichtlijk te bevechten,
Hier zou door overloop de kans zich niet beslechten,
Maar Rome's dapperheid was zelve diep ontzet,
En had het oorlogsstaal lang zonder nut gewet.
Toen[5] riep ze Diocaar, toen[6] Teuphis bij haar binnen,
En sprak hen bevende aan, en, met ontroerde zinnen,
Deed hen beloven nooit van zijne zij te gaan,
En gaf den diersten van haar wenschen[7] te verstaan.
Zij had den Koning pas uit haar gezicht verloren,
Of voelde een tranenvloed het glansrijke oog doorboren.
Camil, in zijne tent[8], treurde om zijn tegenspoed,
En voelde 't lichaam min ontsteld dan het gemoed.
De zwakheid der natuur, hem dwingend neêr te bukken,
Kwam hem de lauwerkroon op 't onvoorzienst[1] ontrukken;
Nochtans ontving hij met geen[2] nijd zijn ouden vrind,
En, ijvriger tot dienst van 't vaderland gezind[3]
Dan tot zijn eigen roem, gaf hij hem[4] 't hoogst vermogen,
En 't gansche leger kreeg een nieuwen moed voor oogen.
Het had zeer dikwijls met Papirius gestreên[5],
Maar onder zijn bevel nooit nederlaag geleên.
Nu riep het om gevecht, en, door zich straks te wenden
Naar den Samniet, den krijg op 't spoedigst te volenden.
Toen 't den Dictator met al zijn trawanten zag,
Dacht het ter zelver stond te snellen tot den slag.
Maar hij deed Fabius aan 't hoofd des legers komen,
En droeg hem het bevel, naar de ordening van Romen,
Der ruiterbenden op: hem allernaast in macht,
En die zijn hoog gebod en wil ten uitvoer bracht.
Groot in gezag, nochtans verplicht zijn stem te kennen,
En andren voor te gaan om op zijn wenk te rennen.
Voorts sprak hij dus: Gij weet, Romeinen, hoe men hier
Aanvaardt dees hoogste macht, en 't Goddelijk bestier,
Voor dat men iets begint, zich gunstig tracht te maken,
En op het Capitool moet de Outers eerst genaken.
Temt dan, o mannen! temt dees krijgslust voor een tijd,
Opdat de Goden meê verdelgen den Samnijt;
En dat ze niet verstoord, van uit hunne opperzalen,
Ons hindren in ons roem en in het zegepralen!

[1] werpt. [2] denkt. [3] Dees maar kwam aan Atosse alleen het. [4] en. [5] Dan. [6] dan. [7] haar diersten wensch met zuchten. [8] intusschen.

[1] in zijne tent de lauwerkrans. [2] niet met. [3] Noch toonde zich ontroerd om 't missen van 't bewind. [4] Maar stelde hem terstond in handen. [5] In plaats van dezen en de volg. 31 regels, in 1758:

Papirius, in tijd van angst en onweêrsvlagen,
Zag aller oog en hart op hem alleen geslagen.
Zijn ordening en list, de strengheid van zijn tucht
En voorbeeld maakten hem bemind, geacht, geducht.
Men ziet den arend straks voor zijne voeten planten,
Daar rukt rondom hem heen een stoet van lijftrawanten.
Thans staat er een monarch, een onweêrstaanbre heer.
Het vrije Rome heeft geen wet, geen vrijheid meer.
Bij zijnen wil alleen wordt straf en loon gevonden,
En aan zijn bloote wenk is goed en bloed verbonden.
Het zwaard gehoorzaamt hem. Hij schaart van stonden aan
Het leger, en hij doet aldus zijn last verstaan:
„Romeinen, wil men thans, om nieuwen roem te halen,
Den staf van Romulus weêr in het veld zien pralen,
Zoo past het, dat men ook om 't gunstigste gehoor
Der Goden plechtig werke, op onzer vadren spoor.
Ik ga naar 't Capitool, om 't offervuur te ontsteken,
En Jupiter om hulp in dezen krijg te smeeken.
'k Heb Fabius benoemd tot hoofd der ruiterij,
En geef hem over 't heir de hoogste heerschappij.
Elk kent zijn dapperheid: zijn naam moet elk behagen.
Temt dan, o mannen! temt uw drift voor weinig dagen.
'k Zal vóór den derden nacht, tot straf van den Samnijt,
Zoo 't Jupiter toewenkt, gereed zijn tot den strijd."
Voorts deed hij Fabius dus zijn bevelen hooren:
„O Fabius, 'k heb u tot mijnen steun verkoren,
En tot mijn rechterhand. 'k Herroep, in d' ouden dag,
Uws vaders wakkerheid en wat ik van u zag.
Uw bloed is heldenbloed. Maar wees bedaard. De benden,
Die 'k u betrouw, zult gij niet van dees plaatse wenden.
'k Gebied u hier in rust te toeven. Al verscheen
De God des krijgs hier zelf, gij zult niet voorwaarts treên.
Wie 't zij, die mijn bevel zich onderwindt te onteeren,
Die zal een wisse straf met mij terug zien keeren."
Nadat hij deze taal met ernst gesproken had,
Vertrekt hij, met den stoet des konings, naar de stad,
En elk groet Fabius als veldheer met verblijden.
Hij was nog niet bejaard, wel afgericht in 't strijden.

Ik ga ten offer naar den tempel van Jupijn,
En zal ten derden dag strijdvaardig met u zijn.
Voorts sprak hij Fabius mede aan: Mijn zoon, de benden,
Die 'k u vertrouw, zult gij niet van dees plaatse wenden.
'k Beveel u hier in rust te toeven. Wat geval
Daar mag ontstaan, en hoe men 't leger tarten zal
Van 's vijands kant, gij zult gevecht noch strijd beginnen,
Of een gewisse straf voor de overtreding winnen!
Daarop vertrok hij met een koninklijken stoet,
En Fabius werd als het hoofd des heirs begroet.
Hij was nog niet bejaard; wel afgericht in 't strijden;
Bekend voor dapper. 't Volk zag hem met zielsverblijden,
En niemand was er thans in Rome, zoo bekwaam
Tot stavinge der eer van een doorluchten naam.
Hij deed den jongen vorst nauwkeuriglijk beseffen
Hoe 't leger zich gedroeg in 't stilzijn of in 't treffen:
Hoe tot hun voordeel hier het omgelegen veld
Bestond, of tot hun schâ, vanwaar men 't meest geweld
Te duchten had: en vond in 's konings tegenreden
Een blijk van oorlogskunst en krijgshoedanigheden,
Die hem ten hoogsten top verwonderde, en deed zien[1],
Dat m' in het Oosten ook kon wel te pas gebiên[2].
Haast wist de vijand, wat de veldheer[3] had geboden,
Terwijl hij plechtig raad zou leven met de Goden;
Zoowel als hoe 't bevel wierd strenglijk uitgevoerd;
En rende door het[4] veld, voor geen gevaar ontroerd.
Zoo ras de gulden zon des andren daags de kimmen
Met haren luister kwam versieren en beklimmen[5],
Kreeg Fabius bericht, hoe zij, nadat de nacht
In vuige dronkenschap van hen was[6] doorgebracht,
Thans in een diepe rust ontijdiglijk[7] gedoken,
Zeer lichtlijk zouden zijn door zijne macht[8] gebroken.
Terstond riep[9] hij den raad te zamen, en deed[10] daar
Bericht van 's vijands staat en dees gegronde maar;
En sprak[11] dus tot besluit: Nu volgt er niet te vragen,
Of men vermag[12] naar plicht alhier een kans te wagen.
Wel weet ik[13], neen: en ben bewust van het gebod
Des veldheers, evenals van mijn genakend lot.
Wie zijn bevel weêrstreeft, moet met den halze boeten,
En de ongehoorzaamheid verdient niet min te ontmoeten!
Maar hoort, Romeinen, wat uw medeburger denkt:
Wanneer ons Jupiter een wisse zege schenkt,
(Dees kan niet feilen) zoude ik die niet met mijn leven
Betalen? Gaarne: en meen als Decius te sneven!
Hoe lang heeft de Samniet, in voor- en tegenspoed,
Nog ongetemd, een stroom geplengd van burgerbloed!
Hoe dikwijls tracht hij niet op ongenaakbre bergen,
Door schending van zijn woord het Capitool te tergen!
Nu wordt hij voor ons zwaard ten offergaaf gebracht:
Wij kerven eens voor al de zenuw zijner macht,
En, wijl de Hemel ons schijnt tot den slag te manen,
Besparen we eenen vloed van burgerbloed en tranen!
Doch 'k vecht niet zonder uw toestemminge. Allen zult
Gij 't mede keuren, of ik toeve[14] met geduld.
Maar, zijn[15] de hoofden dus als 't volk vol vuur[16] tot strijden,
Wij gaan! Ik zal den dood om Rome's heil niet mijden.
Mij past het geenen schrik te voelen voor een druk,

[1] terstond. [2] Dien edlen vreemdeling met tederheid verbond. [3] Grijzaard. [4] spreidde zich door 't. [5] In plaats van dezen en den vorigen regel, in 1758:

Des andren daags, wanneer uit d' Oceaan aan 't klimmen
De zon, met glansrijk goud, versierde de Oosterkimmen.

[6] was schandlijk. [7] ontijdig neêr. [8] 't Roomsche heir. [9] roept. [10] doet. [11] spreekt. [12] 't oorbaar is. [13] Ik weet van. [14] Gij stemmen in mijn wit, of toeven. [15] zijn al. [16] geneigd.

Die worden zal ten zuil van 't vaderlandsch geluk:
Mij past het, lauweren heldhaftig te verwerven,
En den Dictator, mij verwinnaar te doen sterven!
Zoo sprak hij. 't Antwoord toeft niet lang. Men merkt [dit aan
Als iets, hetgeen de plicht niet toelaat af te slaan.
De roomsche hoofden doen hun opperste bezeffen,
Dat zijn grootmoedigheid hen op het diepst komt[1] treffen.
Zij branden van begeerte, en zweren al te zaam,
Ware ooit Papirius tot zulk een straf bekwaam,
De gansche zaak op zich te nemen, en te deelen
In 't geen hij, tot zijn ramp, mocht al te streng bevelen.
Men hoort na dit besluit terstond de krijgsbazuin;
Men gespt het harnas om de leên; men siert de kruin
Met schicht-weêrstaanden helm; men ziet de zwaarden [blinken;
En de arend werd[2] omhoog geheven. 't Maatloos drinken
Werd duur geboet. Nog half in slaap, merkt de[3] Samnijt
Deze overrompling niet, voor dat beleid en vlijt[4]
En moed vergeefs was, en alleen de vlucht kon baten.
't Was eer een moord dan een gevecht, onafgelaten.
Alomme werd het veld bedekt met doôn. Alleen
Was weêrstand, daar de prins met zijne troep verscheen,
En Pontius ontmoette, een hoofdman der Samnijten
Van naam, en wien hun dwaas gedrag niet was te wijten.
Dees kreeg rondom hem heen welhaast een dappren hoop,
En stuitte 's konings vaart, en temde zijnen loop.
Toen vocht men: en men zag, ten uiterste verwonderd,
Zich verder dan men dacht van 't leger afgezonderd.
Een dapper man rent op den jongen koning toe,
Groot van gestaltenis, verwaand en trots te moê;

[1] Hoe diep zijn groot gemoed hem thans vermag te. [2] wordt. [3] op het duurst geboet. De slapende. [4] In pl. van dezen en de volg. 34 regels, in 1758:

Ontdekt zijn onheil niet, voordat beleid en vlijt
Vergeefs is, en de vlucht alleen behoud kan geven,
Daar vele duizenden op 't bloedig slagveld sneven.
Der Gangariden Vorst vindt tegenstand alleen,
Daar hij, vol vuurs, aan 't hoofd van zijne troep verscheen.
De hoofdman Pontius, de braafste der Samnijten,
Ver van in overdaad zijn uren te verslijten,
Vergaârt, op 't eerst gerucht, een onversaagden hoop,
En sluit zich dicht ineen, en temt des konings loop.
Toen vocht men: en men zag zich in het kort, verwonderd,
Veel wijder dan men dacht van 't leger afgezonderd.
Een dapper man rent op den jongen koning toe,
Groot van gestaltenis, verwaand en trotsch te moê;
Een Caraceener. Maar het zwaard, hier op te heffen,
Was doodelijk voor hem. De Prins, om hem te treffen,
Wijkt eenigsins terug, en, 't wapentuig bespied,
Valt snellijk toe, doorgrieft zijn linker zij: men ziet
Van stonden aan het bloed uit de open wonde vloeyen,
En, borlend neêrgerold, het groene veld besproeyen.
Hij waggelt zelf, verbleekt, merkt dat hij 't licht al derft,
Dreigt ijdlijk nog een slag, zijgt neêr, zucht, snikt, en sterft.
Schoon nooit voorheen beschroomd voor dood of krijgsgevaren,
Gedroeg de jonge Vorst zich nooit met meer bedaren.
Voor zijne voeten rolde op het noodlottig stof
Veel meer dan één Samniet. De wijsgeer Teuphis trof
Niet dikwijls mis. Men zag daar Diocaar, verbolgen
Door dit gevaar, den een den andren doende volgen;
Charondas, snel en sterk, en Ubbo, Gobrias,
Held Galo, Decamus, wier gramschap kokend was:
Ten laatste kwam er lucht; en wel te pas. Zij streden
Een tegen tien, en, schoon zij nog geen rampen leden,
De aangrijpende Samniet had ras te sterk geweest:
Als Fabius, bereids zelf voor den Prins bevreesd,
Een deel des heirs beval hem, daar men streed, te zoeken.

Een Caraceener. Maar het zwaard hier op te heffen
Was doodelijk voor hem. De prins, om hem te treffen,
Wijkt eenigsins terug, en 't wapentuig bespied,
Valt snellijk toe, doorgrieft zijn slinker zij. Men ziet
Van stonden aan het bloed uit de open wonde vloeyen,
En, borlend neêrgerold, het groene veld besproeyen.
Hij waggelt zelf, verbleekt, merkt dat hij 't licht al derft,
Dreigt ijdlijk nog een slag, zijgt neêr, zucht, snikt, en sterft.
Schoon nooit voorheen beschroomd voor dood of krijgsge-
Gedroeg de jonge vorst zich nooit met meer bedaren. [varen,
Voor zijne voeten rolde op het noodlottig stof
Veel meer dan één Samniet. De wijsgeer Teuphis trof
Niet dikwijls mis. Men zag daar Diocaar, verbolgen
Door dit gevaar, den een den andren doende volgen:
Charondas, snel en sterk, en Ubbo, Gobrias,
Held Galo, Decamus, wier gramschap kokend was.
Ten laatsten kwam er lucht; en wel te pas. Zij streden
Een tegen tien, en, schoon zij nog geen rampen leden,
Door overtal zou 't haast streng zijn beslist geweest;
Wanneer de veldheer zelf, reeds voor den prins bevreesd,
Gebood dat men terstond hem overal zou zoeken;
En daar verscheen bij tijds een troep in deze hoeken.
Met Pontius, in 't kort mede [1] op de vlucht gebracht,
Verdween straks te eenemaal [2] de vijandlijke macht;
En niets had ooit den glans van dezen dag verduisterd,
Had ongehoorzaamheid dien niet ten deele ontluisterd.
Voorts neemt men [3] standaards mede en buit, en geeft
[de vlam
Wat Rome's roem en 't volk niet meer ten voordeel kwam.
Men komt van allen kant, vermoeid, weêr aan 't vergadren,
En Fabius deê 't heir in zijn verschansing nadren.
Maar, kort na de eerste vreugd van zulk een groot geluk,
Ontstond een bittre vreeze en even groote druk.
Hoe nader dat de tijd, omwentlend, kwam verkonden
De komst van hem, wiens last men willens had geschonden,
Hoe meer men werd beducht voor zulk een oogenblik.
Alleen stond Fabius ontrefbaar voor den schrik.
Hij wenschte niets, moest hij dit roemrijk zegepralen
Door onverzoenbre straf met zijnen [4] dood betalen,
Dan dat Papirius ten spoedigste verscheen,
In weerwil van zijn lot, bedaard en wel te vreên!
Ook kwam men [5] haast de komst van den Dictator melden:
Straks zet hij zich aan 't hoofd van zijn voornaamste helden
En treedt blijhartig toe. Grootmoedig in zijn schuld,
En, ondanks zijn misdrijf, rechtvaardig in geduld!
Reeds stond het gansche heir [6], aandachtig, opgetogen,
En lette met ontzag op des Dictators oogen.
Stil, evenals op 't eind van eenen zomerdag
De wijde zee zich toont: waar 't ooge reiken mag
Is geen beweging, ja, geen adem zelf der winden,
Of lichte golf, de kust langs glippende, te vinden:
De zee gelijkt ook strand: zij, die nog onlangs vol
Verwoede baren was, hier hemelhoog, daar hol,
En dreigende, door dijk en dammen te overromplen,
Het aardrijk wederom in d' ouden nacht te domplen.
Men vleide zich niet lang. Papirius, verzet
Door 't overtreên van een zoo duidelijke wet,
Gewapend met een streng gelaat, gaf fluks bevelen,
Den overwinnaar straf naar werken toe te deelen.
Het was de Dood. Toen rees daar schielijk, van rondom
En door het gansche heir, een zeer ontsteld gebrom.
Het volk schoot toe. Het drong verward van alle kanten

[1] toen ook kort. [2] geheel en al. [3] Men neemt de. [4] zijne. [5] Men hoorde ook. [6] Het gansche leger stond.

En zag den veldheer [1] reeds gebonden door trawanten.
Fluks breekt het uit, en roept om zijn behoud. Daar staat
En verontwaardiging en toorn op het gelaat;
Daar blinken zwaarden. Een der hoofden, uitgetreden,
Heft deze woorden aan: Is Rome zelf te onvreden,
Papirius, wij zijn gerust, volvoer den last,
Maar hare roem zij hier niet [2] onbedacht verrast!
Dit volk, dees hoofden staan nog smeekend voor uwe oogen
Door 's veldheers dapperheid, en Rome's heil [3] bewogen:
Het gansche leger bidt op 't nedrigst zijn behoud,
Maar schrikt om 't aklig lot waarin het hem aanschouwt!
Zoo sprak hij. Maar hij kreeg tot antwoord: Zijn de wetten
Aan u vertrouwd, begin het eerst die te verzetten,
En schend haar heiligheid; verdien der Goden straf:
Thans houd ik in mijn hand Quirinus grooten staf!
Meer niet. Het streng bevel verdubbelt op dees woorden,
Die met een fellen spijt in 't hart der krijgsliên boorden.
Hun toorn groeit als een vuur, dat, vooraan in een woud,
Met een verheven vlam wordt onverwacht aanschouwd,
Niet bluschbaar is, en door een harden wind gedreven
In korten wijd en zijd verslindende aan komt streven,
Met eiselijk gekraak het hoog geboomt verteert,
In eenen modderpoel het loofrijk oord verkeert,
En het bevallige der schaduwrijke hoeken
Aan 's meesters oog vergeefs in asch en damp doet zoeken.
De hoofdman heft weêr aan, maar grammer: Meer dan één
Dictator moet men hier opoffren voor 't gemeen,
Noemt gij 't aldus. Wij meê geleidden deze benden,
En dorsten uw gebod om Rome's zege schenden!
Maar denk veeleer hoe min eens veldheers arm vermag,
Wanneer zijn leger hem niet staaft in het gezag.
Wij zwoeren in den ramp van Fabius te deelen,
Of 't uiterst te bestaan in 't weren der bevelen!
Papirius werd nog verstoorder op dees taal,
Maar niet in 't minst ontzet voor 't rondom schittrend staal.
Zoo ziet men midden uit Neptuuns Egeesche rijken
Den hoogen Athos staan, als uit zijn duistre wijken
Eöol de winden lost. Zij storten machtloos op
De ontzachelijke kruin en onbeweegbren top:
Niets is er wijd en zijd dan onrust te bespeuren,
Het aardrijk loeit, en beeft, en schudt, en voelt zich scheuren;
Alleen weêrstaat hij 't al, kaatst dwarlwind en orkaan
Met grooter kracht terug, en jaagt ze zeewaarts aan.
De grijzaard antwoordt: Straf zal zulken wel genaken,
Die mijn rechtvaardigheid onzinnig zullen wraken,
Of hindren met geweld! Zij zal op haren tijd
U worden toegekeurd naar dat gij schuldig zijt!
Wat? waant gij mij ten schrik met oproersvuur te nadren?
Of kent gij 't bloed niet, dat er omzweeft in mijne adren?
Trouwlooze! Leer 't. Sla toe. 'k Zal Rome's rechterhand
Niet doen bezwijken. 'k Zal de wetten van het land,
Wat euveldaad gij door een woesten toorn mocht kiezen,
't Roemwaardig strafzwaard niet lafhartig doen verliezen.
Heeft Manlius zijn zoon geofferd aan de wraak,
Daar 't bloed zijn stem verhief; zoude ik een dwaze zaak,
Om zinloos woelen, doen? Sterf ik, de straffen leven.
Ik zal een voorbeeld van rechtvaardig handlen geven,
En gij van boosheid. Ik, omtrent mijn plichten rein,
Ontaarde [4], zal doen zien 't gedrag van een Romein!
Maar het [5] ontstoken volk, ver van te zijn tevreden,
Treedt toe, misprijzende deze al te strenge reden,
En meer op 's veldheers heil dan op het [6] recht gescherpt:

[1] zijn gunstling. [2] dat haar roem niet worde al te. [3] 's lands geluk. [4] Ontaarden. [5] 't zwaar. [6] op zege en roem dan 't stuursche.

Wanneer vorst Teuphis zich voor hen ter neder [1] werpt,
En door zijn ijver hen doet in hun loop vertoeven [2].
Men weigert niet zijn reên en wijsheid te beproeven;
Fluks hoorde men hem dus: Romeinen! zal het zwaard
Alleen hier scheidsman zijn? Zoo niet, o heldenaard!
Velt den Samniet, doet daar Hetruriërs voor bukken.
Maar wilt het in uw bloed en eigen borst niet drukken!
O mannen! ras berouwt een snel gerezen drift,
Wanneer ze van misdrijf niet wordt bij tijds geschift!
De nood, Romeinen, doet een vreemdeling hier raden.
Al mocht het in uw gunst voor ons belangen schaden.
Wij zien uw roem met veel te eerbiedige oogen aan,
Om dien ondankbaarlijk door zwijgen te verraân.
Daar edelmoedigheid door reden is te treffen,
Behoeft men daar het zwaard onzinnig op te heffen?
Daar de arend zich vertoont, en daar men grootheid wacht,
Zal daar door gramschap meer dan wijsheid zijn volbracht?
En hoe toch zou de faam langs 's Tibers watren zweven [3]?
Wat zou ze aan 't Capitool een droeve tijding geven!
Verbeeldt ge u, dat ze nog 't heelal vermanen zou,
Om voor de billijkheid, gekroond in dat gebouw,
En de overmacht van deugd met eerbied neêr te bukken?
De volken hadden recht zich uw bestuur te ontrukken!
Zou de onverwelkte roem, door zoo veel bloed gekocht,
Door 't haatlijkst misverstand te gronde zijn gebrocht?
En zoudt gij daar de schuld meê van naar Rome voeren?
Ik weet, gij zoudt de stad met wreeder maar ontroeren,
Dan of u de Samniet de neêrlaag had bereid.
Wat is een neêrlaag bij gekrenkte billijkheid!
Waarom toch Fabius, heeft hij het recht [4] geschonden,
Niet naar het Capitool ten oordeel heen gezonden?
Is 't dat zijn misbedrijf den ganschen staat betreft,
Men hoore dan hetgeen de gansche staat bezeft.
Doorluchte vader! 't schijne aan u geen wet te breken
Wanneer men voor haar troon komt nader raad te smeeken!
Streng is ze, en moet ze zijn, ten nut van 't vaderland [5];
Haar standerd wordt daarom diep in den grond geplant:
Maar zou 't geraden zijn, veeleer dan haar te derven
Of nit te stellen, 's lands belangen te doen sterven?
Het misbruik van de deugd is zelf eene ondeugd. Niet
Moet wet zijn, dan waaruit het heil der volken vliet!
Kunt gij dat zeegrijk hoofd het dapper bloed zien storten,
Dat een verwoeden krijg wist schrander te verkorten,
En zal het wentelen in het noodlottig stof?
Denk, hoe de latre eeuw, zijn daad met eeuwgen lof,
Ontvangende, zijn straf daar nevens aan zal schonwen [6]
En mogelijk u niet voor zoo rechtvaardig houên [7]!
O vader, laat men nooit vermelden, dat de spijt
U dreef, in plaats der wet, om d' al te vroegen strijd!

[1] daar moedig tusschen. [2] In plaats van dezen en de volg. beide regels, in 1758:

En zelfs den deftigste doet in hun woede toeven.
Want, hoe de gramschap brandt, men wil nog wel beproeven
Al wat, van wederkant, tot rust en tot verdrag
En Fabius behoud, elks wensch, verstrekken mag.

[3] Deze en de volg. 11 regels zijn in 1758 vervallen. [4] de tucht. [5] In plaats van dezen en de volg. 5 regels, in 1758:

Heeft Manlius gedrag zoo groot een nut gedaan,
Elk ziet het nochtans ook niet even gunstig aan.
Natuur heeft ook haar wet. De deugd heeft zelf haar trappen,
Die 't niet voorzichtig is door strengheid te overstappen.
Het Heil des Vaderlands is de eerste en hoogste wet:
Naar deze zijn alleen alle andren ingezet.

[6] op kan vatten. [7] zoo rechtvaardig niet zal schatten.

In daden van verheven en groote stervelingen
Zoekt de nakomeling op 't allerdiepst te dringen.
Hij wentelt alles voor een nauwbespieglend oog,
En rust niet, tot hij weet wat hun gemoed bewoog.
Laat dan de nijd haar gal niet in zijn oordeel mengen,
Noch aan het nageslacht een valsche tijding brengen!
De nijd, die 't is gelukt, om hemelklare daân
Te ontluisteren, kan hier nog eer de hand aan slaan.
Waar zijn de wijdberuchte en onverwinbre helden,
Die dat verwoed gedrocht in hunnen leeftijd velden,
Dat achter hunnen rug altijd hun roem begrimt,
In hunne afwezigheid op hunnen zetel klimt,
En nog zoo veel te meer is voor den mensch te mijden,
Om dat hem zelf [1] de deugd daar niet voor [2] kan bevrijden?
Schoon haat, schoon [3] dwinglandij, schoon armoê met hem [sterft,
Schoon [4] al wat hem verdrukte eens kracht en voedsel derft;
De nijd zal niet met hem in de enge lijkbus duiken,
Maar worstlen met zijn faam, om hare wiek te fnuiken!
Wierd echter ooit een mensch gegeven, dit gedrocht
Ter neêrgeveld te zien, hier kan het zijn volwrocht;
Hier kunt gij hare gal voor altoos haar ontrukken,
En 't staal in 't openbaar in haren boezem drukken.
Zij sterft, bekomt gij thans de zege op uw gemoed,
Die menschelijken roem ten hemel rijzen doet!
O, sier hiermeê de reeks van zooveel groote daden!
En wat kan 't aan het recht van Rome's wetten schaden,
Zoo zich Papirius verwinnend blijken geeft,
Hoe hij naar wet te zaam en billijk vonnis streeft?
En, wijzend van zich af bebloed te zegepralen,
Eer door lankmoedigheid dan strengheid wilde dwalen!
De wijsgeer zweeg. De vorst van Gange valt terstond
Den veldheer om den hals. O, bij het dier verbond,
Waardoor ge ons schutsheer zijt (laat hij den grijzaard [hooren),
Doorluchte vader, wil ons aller wensch niet storen!
Ach, neem het aan als 't geen ik eenig van u vraag,
En voor welk eene gunst ik alle gunsten waag.
Gebiê, verg wat gij wilt, gij zult gehoorzaamd wezen,
Zoo ras voor 't zeegrijk hoofd geen dood meer zij te vreezen!
Ook weigert gij mij niet den dierbren naam van zoon:
O stel het vaderlijk gemoed dan nu ten toon!
O sta mij toe, dat ik, in 't spreken van uw daden,
Niet met zoo bloedig een verbeelding zij beladen,
Maar ronduit zeggen moog dat ik, in groot gedrag
En zielsvermogen, nooit doorluchter helden zag!
Nog stond de veldheer stil, en diep in 't overdenken
Van zulke woorden. Straks temt hij 't geraas door 't wenken.
Elk wacht met ongeduld, wat hij besluiten zal,
Of Fabius ten heil, ten uitstel, of ten val.
Toen hief hij hemelwaarts zijne oogen en zijn handen,
En riep: o Goden! neemt dit aan voor offerbranden,
En wendt van mij de wraak, op andren afgestuit,
Of rukt ze, als ik nu doe, ten diepen boezem uit!
Hij zweeg niet, of het heir stond daar van opgetogen;
In plaats van toorn verschijnt het diepst ontzag in de oogen.
Een lof- en vreugdekreet verheft zich in de lucht [5],
Rolt met een snellen vaart op vleuglen van 't gerucht,
En hij gevoelde zelf, door dit gejuich te hooren,
Nooit zulk een zielsvermaak en blijdschap van te voren.

[1] zelfs. [2] voor niet. [3] en. [4] En. [5] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:

Het hartlijkst vreugdgeschal verspreidde zich in 't rond,
Van zooveel duizenden als uit maar éénen mond.

Voorts [1] werd een deel des volks, met een ervaren hoofd,
Bevolen den Samniet, nu van zijn macht beroofd,
En geensins meer in staat in 't veld van Mars te pralen,
Zelf[2] te overmeesteren tot in zijn verste palen:
En, van het ander deel verzeld, vertrok men weêr
Naar Rome's hoogen wal, en leî de wapens neêr.
Daar werd vorst Teuphis raad gevolgd; en Rome's vadren
Bespeurden Fabius hen pas gebonden nadren,
Omringd van volk, en door de vreugdegalmen heen,
Of deden hem terstond in volle vrijheid treên.
De jonge krijgsheld gaf toen ook een wijsheids teeken
Tot staving zijner deugd, zoo zegerijk gebleken.
Papirius werd op het tederste begroet;
Hij viel hem om den hals met een ontroerd gemoed,
En, van dien dag af aan getrouwe boezemvrienden,
Was geene schaduw zelf[2] van twist bij hen te vinden.
Hij was te Rome groot, die legers overwon,
Maar nog veel grooter, die zich zelf[3] vermeestren kon!

NEGENDE[4] BOEK.

INHOUD.

Dood van Alexander en van Porus, welke tijdingen Ascon, terugkomende van zijne reis naar het koninkrijk van Porus, werwaarts hem Friso uit Carmanië gezonden had, te Romen medebrengt; alsmede hoe Ptolemæus landvoogd van Egypte was geworden, en hoe hij den Koning aanbood, om aldaar bij hem te komen totdat men iets voor hem zoude kunnen ondernemen. Verders verhaalt Ascon, door wat middel hij van de Koningin Melite had gehoord, en haar verblijfplaats ontdekt. Blijdschap van den Koning. Hij besluit ten spoedigste van Romen naar Gades te vertrekken, om Melite af te halen, en vervolgens te zamen naar Egypte bij Ptolemæus zich te begeven. De Romeinen zetten den Koning drie welbemande schepen bij. Hij neemt afscheid van Papirius en Fabius, en vertrekt. Redevoeringen van den Koning en Teuphis over de grondbeginsels der Romeinen in hun staatsbestier. Teuphis verhaalt hoe men Porus had opgevoed. De Koning ontdekt, wie Teuphis zij. Zijn vreugde over deze ontdekking.

—

Intusschen van den troon, die de andre heerschappijen
Alleen den schepter leent om tot zijn wit te dijen,
Zag de Opperheer, van al wat wezen kreeg, volbracht,
Wat door zijn gramschap was aan 't Oosten toegedacht;
Maar tevens hoe de vorst, verordend hem te wreken,
Ook waar' van alle deugd en wijsheid afgeweken;
Zich zelf verwaand den roem toemetend zijner daân,
Gereed om, heet naar moord, al verder voort te gaan;
De Godheid leerde hem, waarop hij was vermetel,
En stiet hem in het graf, van Cyrus hoogen zetel.
Een tijding, die de vorst van Gangaris alleen[5]
Konde aanzien als het eind van zijn weêrwaardigheên.

Want, hoe hij waar' bemind van Rome's volk en grooten,
Hij was als in een hoek der wereld opgesloten:
Terwijl Agrammes zich nog meer bevesten kon,
En mogelijk den haat der volken reeds verwon.
Niets kost een dwingeland, om zijn gezag te staven,
En 't licht verleide volk te meerder te verslaven;
Ja, waar' het zelf[1] de deugd, waarmeê hij hen verblindt,
Hij kiest ze, zoo hij slechts geene andre middlen vindt!
Maar 't lot van Porus kwam dees hope zeer verkleenen,
Want ook was reeds het uur van zijnen dood verschenen.
Held Porus was niet meer! Hij had den hoogen staf,
Vóór[2] Alexander zelf[1], verwisselt met het graf:
Zijn kracht door droefheid zijnde en door bekomen wonden,
In 't vechten voor zijn recht en vaderland, verslonden.
Het hoofd der Grieksche macht, in zijn gebied gevest,
Gebood nu dit weleer zoo zegerijk gewest[3].
Held Ascon, van dien kant thans weêr teruggekomen,
Verscheen met deze maar in 't zegepralend Romen.
Ook gaf hij hen bericht, hoe hij, door hunne vlucht
Uit Pasargade, wel terecht op 't hoogst[4] beducht
Van hen in langen tijd niet op te zullen sporen,
Naar Babylon vertrok om van hun lot te hooren.
Want Alexander[5] wachtte in die vermaarde stad,
Die hij ten rijkstroon reeds voor zich verkoren had,
Van alle volkeren, hem dienende, gezanten,
Om, van eens ieders macht bewust, aan vele kanten
Gelijkelijk het Zuid en Westen in de vlam
Te zetten, toen de dood hem overromplen kwam.
Held Ascon dacht dan hier berichten te bekomen,
Waar dat zijn Koning 't laatst was vluchtende vernomen,
En hem gelukte zulks. Ver van eene ijdle reis
Te doen, verkreeg hij zelf[6] nog meer dan zijnen eisch;
Want hebbende gehoord in Pasargade spreken[7]
Van Ptolemæus daad en edel vriendschapsteeken
Aan zijnen Vorst getoond, begaf hij zich terstond
Naar Babel bij dien held; uit wiens doorluchten mond
Hij tot zijn grootste vreugd de tijding hoorde komen,
Dat Friso was gevlucht naar 't vergelegen Romen.
Hij, die te Sidon 't hoogst bewind in handen had,
Thans ook te Babel, om van zijne vloot en stad
Den Koning rekenschap en kennisse te geven,

---

[1] straks. [2] zelfs. [3] Grooter, die zijn hart en drift. [4] In 1758 natuurlijk het achtste. [5] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:

Hij viel in 't midden van zijn trotschheid en zijn roem,
Voor 's Hoogsten aangezicht, gelijk een teêre bloem.
Al zijne schatten, al zijn pogingen verdwenen;
En al zijn heerlijkheid vlood rasser van hem henen,
Dan een geslepen kei, door een bedreven hand,
Ten slinger uitgelost aan 't Balearisch strand;
Of sneller door een droom de rustkoets uitgedreven,
Als 't lang geketend oog Aurora ziet herleven.
Dees tijding kon de Vorst van Gangaris alleen
Aanschouwen als het eind van zijn weêrwaardigheên.

[1] zelfs. [2] Eer. [3] Tusschen dezen en den volg. regel, in 1758 nog deze acht regels:

En wat was toch van een zoo vreemde hand te wachten,
Die, buiten twijfel, slechts naar eigen nut zou trachten,
En zich in dat gebied bevesten, zonder dat
Men ooit de minste hulp van hem te hopen had;
Ja, die zich zelven eer Agrammes zou verplichten,
Om, met zijn hulpe, zich een nieuwen troon te stichten,
Terwijl daar in zijn hof niets dan een nieuwe smaad
Te wedervaren was, en mooglijk weêr verraad.

[4] 's wal, verlegen en. [5] De Macedoon ver-. [6] zelfs. [7] In pl. van dezen en de volg. 7 regels, in 1758:

't Was nu niet meer geheim, wat edel vriendschapsteeken
Van Ptolemæus was voor Ganges Vorst gebleken,
Wanneer hij, toen men 't bloed van Orsines vergoot,
Den Prins, door zijnen raad, redde uit den hoogsten nood.
Held Ascon kreeg van hem, te Babel aangekomen,
Bericht, hoe Friso was gevlucht naar 't verre Romen.
De landvoogd, die 't bewind van Sidons kusten had,
Thans ook te Babylon, om van zijn vloot en stad.

Had Friso met zijn stoet aan Lagus zoon beschreven;
Verhalende, op wat tijd, dien veldheer ten geval,
Hij dezen jongen Vorst liet reizen uit zijn wal.
Maar Ptolemæus deed aan Ascon mede hooren
Den aard van hem, die nu ten Koning was verkoren
In Alexanders plaats, en hoe dees jongeling,
Zoo laag van hart als geest, van 't bloedige geding,
Dat onder de opperston des legers was gerezen,
In 't kort naar allen schijn het offer zoude wezen.
Want (zeî hij) elk die slechts bekleed was met gezag,
Begeerde een heerschappij tot loon van zijn gedrag:
En waar' niet tot dien prijs gezocht de vreê te koopen,
De Eufraat was rood van bloed reeds naar de zee geloopen.
Wat mij belangt, de Nijl zal buigen voor mijn staf:
En, schoon een ander mij dien in de handen gaf,
En ik mijn plichten weet, ook niet denk te overtreden,
Ik ducht in korten tijd weêr wisselvalligheden.
Ik zal geen muiterij beginnen, maar de Vorst
Zal ras bemerken welk een vreeslijk pak hij torscht.
Wij zijn te lang gewoon het oorlogszwaard te heffen
Om plotsling 't vreedzaam wit, dat men bedoelt, te treffen.
Maar hoe 't er om mag gaan, eer m' andre standaards[1] plant,
Ga 'k naar mijn nieuw bewind, en dees mijn rechterhand
Zal daar den mijnen wel zoo diep den grond in drukken,
Dat niemand hem zoo licht daar weder uit zal rukken.
Ga, streef naar Rome, geef te kennen aan uw Vorst,
Dat Ptolemæus, die zich voor hem wagen dorst,
Wanneer hij niets vermocht, door zich te zien verhoogen
Niet minder zijn geluk en welstand heeft voor oogen;
En Cyrus dochter hoore op 't spoedigste uit uw mond
Dat hij vervolgen zal hetgeen hij toen bestond!
Het koninklijke paar kome in Egypten rusten,
En deele in mijn gezag, totdat aan Gange's kusten,
Hetzij door list, hetzij door openbaar geweld,
Tot hun herstelling iets in 't werk kan zijn gesteld.
Maar deze tijding, hoe ze ook gunstig mocht gelijken,
Moest voor een andre nog zeer verre in waarde wijken.
Had Ascon Gange's kroon met zich teruggebracht,
Verkondigd, dat de Prins werd in zijn rijk verwacht,
Door geen verraders of weêrstrevers af te wijzen,
Hij had geen grooter vreugde in zijne ziel doen rijzen.
Te weten, hij had van Melite's lot[2] gehoord,
En zelf haar[3] woonplaats reeds[4] gelukkig opgespoord,
Ja zoo, dat niets haar weêr waarschijnlijk zou doen derven;
Hij deed den[5] Koning dus dees blijde maar verwerven:
Bij 't Syrisch Byblus vond ik eene kiel, nu reê
Naar 't rijk Sicilië te streven door de zee;
En, wijl men licht van daar Italië kan naken,
Scheen mij dees omweg geen verhindering te maken,
Of liever 's Hemels wil deed mij, ter goeder uur,
Voorspoedig stevenen naar Syrakuze's muur!
Een handelaar, gewoon staag af en aan te varen[6]

[1] Hoe 't zij, vóór dat men daar een andren standert. [2] Hij had op reis van 't lot der koningin. [3] Melite's. [4] zelfs. [5] En deed zijn. [6] In plaats van dezen en de volg. 9 regels, in 1758:
Een handelaar, gewoon die watren te bevaren,
En Gades te voorzien met Aziaatsche waren,
Wordt nauwelijks gewaar, van welk afleggend oord
En naar wat doel ik reis, of vat verbaasd het woord,
En spreekt: o zeldzaamheid! o wondre lotgevallen!
Wat vreugde in de ommetrek van Gades hooge wallen!
Ja, wat verlossing uit een hopeloozen staat!
Het Godendom bekroont de vroomheid vroeg of laat;
En 't noodlot mag een wijl zijn bittre gal doen smaken,
De Hemel zal de deugd op 't laatst gelukkig maken!

En Gades te voorzien met Aziaatsche waren,
En met ons ingescheept, bemerkte niet zoo ras,
Hoe 'k uit een land, hem niet bekend, geboortig was,
Of vraagde naar mijn staat, en, hebbende vernomen
Hoe 'k van het verre strand van Gange was gekomen,
En reisde naar mijn Vorst, riep hij verwonderd uit:
O weêrgalooze blijk van 't Goddelijk besluit,
En hoe zich Jupiter het weldoen laat gevallen!
Wat blijdschap zal er haast ontstaan in Gades wallen!
Terwijl ik sta verzet op 't geen dien vreemdeling
Dus met genoegen treft en met verwondering,
Hervat hij: Gij kunt dan uw Vorst een maar verkonden,
Waaraan zijn dierste wensch niet min zal zijn verbonden,
Dan zijne moeder zal met vreugd zijn aangedaan,
Zoo ras zij zijn behoud zal uit mijn mond verstaan.
Bij haar is alle hoop zijns levens reeds verdwenen;
Zij doet niet dan dien zoon op 't tederst te beweenen.
Maar gij verwacht nu reeds, dat ik u melden zal
Hoe 'k deze dingen weet, en door wat vreemd geval
Mij zulk een Koningin gebeurde te begroeten!
Hoor dan, hoe 't noodlot mij haar deed het eerst ontmoeten:
'k Zworf met een Punisch schip langs Thetis wijden plas
Hetwelk naar 't Gaditaansch gebied verordend was:
Maar in het ruim[1] door storm en tegenwind verhinderd,
Was al ons leeftocht dus bedorven en verminderd
Dat we aan een onbewoond en steeds gevloden oord,
Een eiland, door een reeks van rotsen omgeboord,
Besloten in ons nood op 't spoedigste te roeyen,
Of daar een versche[2] beek met helder nat mocht vloeyen.
Maar wat verwondering verrukte ons oogen daar,
Wanneer we eene achtbre vrouw, omringd door eene schaar
Van prachtig uitgedoschte en vreemd gekleede lieden,
Bespeurden in een woud de middagzonne vlieden.
Naast haar, die de opperste van dit gezelschap scheen,
Zat stil aan ieder zijde een jongling; ongemeen
Beide in het uiterlijk van houding[3] en van wezen,
En op wier aangezicht iets[4] vorstlijks stond te lezen.
Een tiental zag men voorts rondom hen heen geschaard[5],
Gewapend met het schild, het harnas, en het zwaard.
Naast hunne zij was een gelijk getal te aanschouwen
Van zedige en niet min bekorelijke vrouwen.
Wij zagen nimmermeer zooveel bevalligheid,
En houdingen bezield door zooveel majesteit;
Wij werpen ons terstond ter neder voor hun voeten,
Niet wetende, of wij Goôn of menschen hier ontmoeten.
Maar Gange's Koningin (want deze was het) rees
Zelve op, en sprak ons aan, en bande alle onze vrees:
O (zeî ze) is eindlijk dan het dierbaar uur gekomen,
Dat hier een stervling wordt tot onze hulp vernomen!
O mannen, is de deugd gevest in[6] uw gemoed,
Rukt ons van deze plaats en uit ons tegenspoed!
Wij zullen niet alleen door slechts uw daad te prijzen,
Maar met gewenschten loon, u dankbaarheid bewijzen.
Wij zijn door onweêr hier gedreven, en ons schip
Legt[7] ginder reddeloos, verbrijzeld op een klip.
De zon is vijfmaal reeds gedoken in de baren,

[1] onz' spoed. [2] ergens eene. [3] aanzien. [4] in wier oog iets grootsch en. [5] In pl. van dezen en de volg. 8 regels, in 1758:
Wij zagen nooit voorheen zoo veel bevalligheid,
En houdingen, bezield door zoo veel majesteit.
Wij wierpen gansch verbaasd ons neder voor hun voeten,
Niet wetende of wij Goôn of menschen hier ontmoeten.
Maar Ganges koningin (want deze was het) rees.
[6] van waarde aan. [7] Ligt.

Dat we ons zien blootgesteld aan allerlei gevaren.
O mochten wij nog eens het Punisch Sidon zien,
De Hemel konde ons geen gewenschter voorspoed biên!
Ik antwoord op dees taal: De onsterfelijke Goden
Zijn ook van ons gevreesd, en we eeren hun geboden:
Wie gij moogt zijn (al waar 't dat uw doorluchtig oog
Elk niet tot diep ontzag en deerenis bewoog),
Gij zult gewis onz' hulp van stonden aan[1] genieten,
Is 't dat geen verre reis moge uw geduld verdrieten:
Want onze kiel is naar de Gaditaansche kust,
Tot een gewichtig wit, te Sidon uitgerust.
Wij zouden ongestraft ons niet terug begeven,
Noch elders heen, of 't waar ten koste van het leven.
Zoo streng luidt ons bevel. Indien gij Gades dan
Wilt aandoen, zie hier 't volk, dat u behouden kan.
Van Gades zal welhaast, door deze zelfde stroomen,
Waar 't u behagen mag, voorspoedig zijn te komen.
Men neemt mijn voorstel straks na deze woorden aan,
Gelukkig het gevaar, dat blikte, dus te ontgaan;
En, met ons op de zee zich hebbende begeven,
Door wind en stroom, met meer geluk dan ooit, gedreven,
Verstaan we uit haren mond, met diep ontzetten zin,
Hoe 't lot ons reizen deed met eene Koningin.
O (zeî ze voorts) indien men slechts aan alle volken
Verkondigde, hoe 'k ver, door deze vreemde kolken,
Gezworven, aan het eind der wereld mij bevind!
O zoon, o waarde Prins, zoo dier van mij bemind!
Is 't, dat gij 't lieve licht der zon nog niet moet derven,
Of, 's vijands woede ontvlucht, verplicht zijt om te zwerven,
Ook kwam u deze maar ter ooren, en ik zag
U mogelijk eens weêr... Hoe zalig waar die dag
Waarop gij, dien ik in het Oosten heb verloren,
Mij bij den ondergang der zonne werd herboren!
Wij hoorden verder hoe, door eens verraders staal,
De staf en 't[2] leven was ontrukt aan haar gemaal,
De rijksstad in de vlam gezet, een moord gerezen,
Waarin haar oudste Prins ook zou gesneuveld wezen,
Of wel, gelijk zij zelf, ver heen (naar allen schijn)
Gevanklijk weggevoerd, om buiten macht te zijn
Van, door zijn recht in 't hart des volks te doen herleven,
Den booswicht eens den loon van zijn verraad te geven.
Voorts, eindigende onz' reis, en komende in de stad,
Die door de groote zee van Atlas wordt omvat,
Werd niet zoo ras haar lot en ongeluk vernomen,
Of deed meêdoogendheid in ieders boezem komen.
Wij mede zwegen niet. Het gansche volk verstond
En haar milddadigheid en goedheid uit onz' mond.
Want zekerlijk geen Vorst, hoe hoog hij zij verheven,
Konde ons een rijker loon of meer geschenken geven.
Vervolgens, eer ik mij begaf ten nieuwen tocht,
Werd ik op 't vriendelijkste[3] in haar vertrek verzocht,
En hoorde haar aldus: Hoe verre u 't lot mag drijven,
Mijn vriend! herdenk altijd, wie dat gij hier laat blijven.
Verkondig overal mijn woonplaats: des te meer
Dewijl ik thans geen hulp en geene macht ontbeer.
Dit edelmoedig volk heeft mij niet slechts ontvangen
Met vreugd, maar zal mij zelf zijn bijstand doen erlangen.
Hunne overheid heeft mij reeds eene[4] vloot beloofd,
Zoo ras het oorlogsvuur zal wezen uitgedoofd,
Waarmeê Carthago, door Agathokles besprongen,
Een tijdlang op het nauwst gevaarlijk wordt gedrongen.
De zeemacht dezer stad helpt thans Carthago meê:
Maar, komende terug met een gewenschte vreê,

[1] en onz' macht. [2] En staf èn. [3] vriendelijkst. [4] reeds een gansche.

Zal haar geboden zijn[1], mij veilig te doen landen
Of aan Berytus kust òf Sidon's dierbre stranden.
Intusschen vraag alom, verneem of iemand heeft
Gehoord van eenen Prins, die dolende ommezweeft,
Indien hij slechts de macht zijns vaders is ontweken!
Ziedaar, wat ik alleen kan van zijn noodlot spreken.
Helaas! ziedaar de hoop, die mijn gemoed nog helpt,
Zoolang geen droever maar mijn binnenste overstelpt!
Voorts (sprak de handelaar) kunt gij verwittigd wezen
Dat nog in Afrika de vreê niet is herrezen;
Zoodat de koningin alsnog, naar allen schijn[2],
Met hare prinsen zal in Gades wallen zijn;
En wees gerust, dat ik bij haar, in weinig dagen,
Van een zoo groot geluk en voorspoed zal gewagen.
Zij wachtte daar tot dat die Vorst haar kennis zendt,
Waarheen het noodig is dat zij haar reize wendt.
Held Ascon sloot. De Prins, van blijdschap opgetogen,
Viel fluks hem om den hals en sprak met weenende oogen:
Wij zelf, mijn vriend! wij zelf, wij zullen door de zee
Straks zoeken aan een zoo gewenschte en waarde reê
Een moeder, zoo bemind, zoo lang geschat verloren,
En die de Hemel u gelukkig[3] op deed sporen!
Fluks haast hij zich, om aan Papirius bericht
Te geven van dit nieuws; en hoe hij, thans verplicht,
Eerst Gades, voorts Egypte op 't spoedigste te naderen,
Zijn hoop tot bijstand vestte op Rome's groote vadren.
O (sprak hij) dapper held! daar dit gemeenebest
Met recht zijn luister, eer en hoop op heeft gevest,
Door lange op het genot van uwen arm te roemen,
Zij Rome eens 't hoofd van gansch Italië te noemen;
Maar weiger mij geen hulp: vergun mij mijnen eisch,
Opdat ik veilig door de groote watren reis,
En eene moeder weêr ten laatste moge aanschouwen
Wier noodlot mij zoo lang heeft wreedelijk doen rouwen.
Helaas! hebt ge in uw jeugd uw moeder ook bemind,
Gij weet in welken staat mijn ziele zich bevindt!
De vreugde, die 'k haar zal door mijn verschijning geven,
Is een vermaak voor mij zoo dierbaar als mijn leven!
Mocht ik, door 's Hemels wil, mijn' zetel weêr betreên,
Ik zag een duizendtal van kielen op de zeên,
Gereed om op mijn wenk haar vlaggen te doen eeren,
Zoo ver Neptuuns gezag zich uitstrekt op de meren.
Thans smeek ik slechts om drie! Zoo licht wordt alle macht,
Waarmede een stervling is bekleed, te niet gebracht!
De raad van Romen had[4] besloten van te voren,
Wat m' op zulk eene[5] beê den Koning zou doen hooren;
Want ieder oogenblik konde eene omwenteling
In 't Oosten, daar het al aan éénen adem hing,
Dien Prins weêr nieuwe hoop tot zijn geluk doen rijzen.
Men was beraden hem dees hulp niet af te wijzen,
Noch Rome aan hem te doen herdenken met berouw,
Wiens naam hij, de aarde door, met zich omvoeren zou.
Fluks kreeg Sulpitius bevel, op 's Tibers stroomen
Drie kielen welbemand reisvaardig te doen komen:
Sulpitius, wiens lange ervarenheid geen reê
Was onbekend op 't wijd der Middellandsche zee!
Hij doet van stonden aan de stoutste zeeliên gadren,

[1] Ontvangt ze straks bevel. [2] In pl. van dezen en de volg. 5 regels, in 1758:

Dat nog de koningin aan Gades rijke kust,
In alle veiligheid, met hare prinsen rust,
En dàt ik zelf, met vreugd, aan haar na weinig dagen,
Van een zoo groot geluk en voorspoed zal gewagen.

[3] zoo zeldzaam. [4] De Roomsche raad had reeds. [5] Wat of men op dees.

Met krijgs- en mondbehoeft de holle schepen nadren,
En ziet met vreugd hun moed. Elk hunner had voorheen
De Gaditaansche kust veel meer dan eens betreên,
En d' ouden Oceaan, ten hemel opgezwollen,
Zien toomeloos en woest langs zijnen bodem rollen.
Ook was hen 't strand bekend, daar 't groote stroomgebied
Uit Ethiopië met zeven monden vliet;
En daar de Koning wenschte op 't spoedigst heen te streven,
Was [1] hem zijn dierste schat, zijn moeder weêr gegeven.
Haast naderde het uur. De schoone Atosse treedt
Naast 's Konings zijde en is ten nieuwen tocht gereed;
Men zal nu wederom den winden en den baren
Betrouwen 't geen ontkwam aan zooveel doodsgevaren.
Papirius verschijnt, van [2] Fabius verzeld,
En groet bij zijn vertrek den koninklijken held.
De jonge Vorst doet hen dees dankbre woorden hooren:
Niets zal vermogend zijn 't geheugen te verstoren,
Verheven mannen, van uw toegenegenheid
En vriendschap, die mij meer dan alle grootheid vleit!
Ik zal den volkeren van uwe daden melden,
Zij diep verwonderd staan om zoo doorluchte helden!
Ik zal u lauwerblaân bereiden aan den vloed,
Die Ptolomæus thans eerbiedig hulde doet;
En, ach! vermag ik eens op vaderlijke kusten
Na mijnen tegenspoed en wreeden ramp te [3] rusten,
Zoo verre Aurora's rijk zich in het Oosten strekt,
Zal elk door uwe deugd tot deugd zijn opgewekt!
De volkren mogen haar voor onnavolgbaar keuren,
Zij zullen mij nochtans op 't zelve pad bespeuren!
Ik heb door uwe gunst gewenschte rust ontmoet,
Gevonden 't geen ik zocht in mijnen tegenspoed;
Maar, 't geen nog grooter is, gelukkig mogen leeren
Waartoe 'k geboren ben, de volken te regeeren!
Ontvangt mijn laatst vaarwel! Geniet een langen tijd,
Dat Rome zich in uw behoud en heil verblijd',
En wensche om uw geluk! Want zekerlijk voor menschen,
Ter heerschappij geschikt, is niets zoo groot te wenschen,
Dan dat hun onderdaan den hoogen Hemel vraag,
Dat hun doorluchtig hoofd de kroon der grijsheid draag,
En laat zij weggerukt! O koninklijke mannen,
Wilt mijn gedachtenis nooit uit uw ziel verbannen!
Het oog wordt op dees taal bevochtigd; en men ziet,
Dat ze uit het diepst vertrek des harten henen vliet.
De grijze veldheer kon zijn teêrheid niet bedwingen:
En sprak: Beminlijkste der groote stervelingen,
O, recht doorluchte prins! uw leerzaamheid, uw deugd,
Zal eeuwiglijk alhier herdacht zijn met geneugt!
O neen, wij zullen u zoo schielijk niet vergeten,
En ons nakomeling zal van uw wijsheid weten!
Wijl ieder staat verzet, en gij, door uwe vlijt,
Der andre Vorsten aard gansch afgestorven zijt,
Zal Rome uw grooten naam zoo veel te hooger prijzen,
En uw geheugenis te meer ontzag bewijzen!
't Versiert Quirinus stad en 't godlijk Capitool
Dat het aan zulken Prins verstrekke [4] tot een school.
't Gelukke u niet alleen daar lessen van te halen,
Deel mede aan zijnen glans in groote zegepralen!
U geve Jupiter zijn bliksem in de hand,
En pletter in het stof den snooden dwingeland,
Dien m' [5] op uw zetel ziet de volkeren verdrukken!
Eene ongestoorde rust voleinde uwe ongelukken,
En, door uw deugd veel meer dan heerschappij vermaard,
Zij de onverwelkbre roem der helden u bewaard!
Hij zweeg. Maar [1] Fabius, met nog verrukter zinnen,
Hoort m' op zijn beurt aldus [2] het laatst vaarwel beginnen:
O Koning [3]! Fabius ontbreekt het aan geen stof,
Maar woorden, om terecht te melden uwen lof!
Wil Jupiter naar mijn gebed en wensch u loonen,
O, mijn behouder! haast op Ganges hooge troonen
Zult ge een volmaakt bestuur, in Rome's wal geleerd,
Vertoonen aan het volk, dat uwen schepter eert,
En, zoo gelukkig als gij deugdzaam zijt bevonden,
Roemruchtig pralen in der latere eeuwen monden!
Maar staat het noodlot al te onwrikbaar, moet gij niet
Verschijnen in uw land en wettig rijksgebied,
U geef de Dondergod, die hier van Troje's stranden
Anchises zoon met ons Palladium deed landen,
Een ander Rijk! schoon niet zoo groot en uitgestrekt,
Wat scheelt het, zoo het u denzelfden luister wekt
En stof tot weldoen! Sticht een staat, die hoog gerezen
Bij 't verst gelegen volk geacht werde [4] en geprezen!
Eens hoore zijnen roem en Gange en Charsis rijk,
En 't smarte d' Indiaan, hem niet te zijn gelijk!
Hij buige er zich voor neêr en schrikke om het verraden,
En dat zijn vaderen bestonden u te smaden!
Versierd met Rome's lust tot vrijheid en tot wet
En uwe deugd, zij nooit die zetel omgezet!
Het lukke uw nageslacht de dwinglandij te weren,
En u, gelijk wij hier Eneas hulden, te eeren!
Hij zwijgt. Men hijscht het zeil, verlaat der helden reê,
En vader Tiberijn drijft met hen heen in zee,
Die zachtlijk langs haar rug de kielen voort doet drijven,
Als wilde ze hen nu voor altoos gunstig blijven.
De Koning onderwijl merkt iets in zijn gemoed,
Dat hem met dankbaarheid voor Rome wenschen doet:
Hij, de eerste Vorst, die zich van Rome deed beminnen,
Verliet haar vesten niet met koele en stille zinnen.
Verzet, in eene stad zoo veel verheven liên,
Zoo veel rechtvaardigheid en wijs beleid, te zien;
Daar 't blind geval nooit recht verschafte om te gebieden,
Maar daar èn gunst èn kunst moest voor verdiensten vlie-
Begreep hij, wel geleerd op zijn geboorte en naam [den,
Niet trotsch te zijn, waartoe de vrijheid is bekwaam:
En de ondervinding deed ten klaarsten hem bezeffen,
Hoe zwaar 't is voor de deugd der Vorsten gunst te treffen,
Terwijl ze zich alleen in een gemeenebest
Met eigen glans bekroont en ieders achting vest.
De dwingelanden, die hem zelf zoo ver [5] deên vluchten,
En de oorzaak waren van zijn waarde Atosse's zuchten,
Getuigden, dat men nooit verzekerd is van rust,
Daar willekeur de toorts der heilige onschuld bluscht.
Gelijk in stilligheid een man, door deugd en jaren [6]
In 't keuren eener zaak, schoon teder, wel ervaren,
In een geketend rijk al de onordentlijkheên
Der onbepaalde macht in eene hand alleen,
Doorgrondig overdenkt, en ten besluit moet laken;
Zoo peinst de Koning mede op dees verheven zaken.
De wijsgeer Teuphis hoort dees taal uit zijnen mond:
O Leonnat! waar ik voorhenen mij bevond,
Geen volk vermocht in mij zoo veel ontzag te wekken,
En 'k voel dat hun gedrag mij zal tot leer verstrekken.
Mag ik me eens weder op den troon mijns vaders zien,

[1] Waar'. [2] genaakt, door. [3] zooveel zwervingen en wreede onheilen. [4] Aan zulk een eedlen Prins te strekken. [5] ge.

[1] en. [2] Aanhoort men, op zijn beurt. [3] O (sprak hij). [4] worde. [5] veer. [6] In pl. van dezen en de volg. 5 regels, in 1758:

En waar hij niet geschikt voor zijn geslacht en staten,
En had, uit vrije keur, dees vesten nooit verlaten.

'k Zal 't misbruik van de macht, zoo veel ik kan, ontvliên.
Ik zal mijn volkeren ook dezen indruk geven,
Geen Oppermacht zal meer hun voordeel tegenstreven.
Ook zal de wet mijn troon beklimmen: 'k wil alleen
Haar stellen tot mijn wit en regel mijner zeên.
O neen! de deugd is niet als andre werelds schatten [1].
Noch door een erfgenaam met zijne hand te vatten!
O, welk een onderscheid in Charsis en zijn zoon!
Zit ééns de deugd, tienwerf zit de ondeugd op den troon!
Hoe groot is Brutus hier, die 's lands geluk dorst vesten
Op eigen bloed, het al gaf voor 't gemeen ten besten,
En door zijn voorbeeld eerst den grondslag heeft geleid
Van 's volks doorlucht gedrag en 's lands rechtvaardigheid!
Hem volgde Largius het naast in groote daden,
Die, met de Dictatuur het allereerst beladen,
Moest dienen tot een baak. In zulk een tijdsgewricht
Gebiedt hij koninklijk; maar nauw is 't doel verricht
Der oppermacht, of hij verheft zich zelf daarboven,
Door zich van haren glans vrijwillig te berooven:
Hij schrijft alle eeuwen voor, wat goed is, en belet
Door zijnen roem, dat m', in zijn hooge [2] plaats gezet,
Op al te lang gezag durft vesten zijn gedachten,
Uit vreeze van zich door elkeen te zien [3] verachten!
Den eersten heeft men dank te weten, dat naar recht,
Al wat er voorvalt, wordt bedongen en beslecht,
En dat noch vriend noch maagd noch zelfbelang de wetten,
Ten nadeel van 't gemeen, doen zwijgen of verzetten; —
Den andren, dat men zelf [4] door zucht tot roem vermijd',
Om tot het uiterste der vastgestelde tijd
Te pronken met den staf, die geen meer nut kan geven,
Dan éénen slechts in eer en hoogheid te doen leven.
Groot is hij, die naar zulk een voorbeeld doet en leeft,
Maar grooter zekerlijk, die zulk een voorbeeld geeft!
Wat volk zal machtig zijn, om landen [5] te overwinnen,
Daar 't algemeene heil de handen en de zinnen
Het zwaard bestieren doet? daar elk met vreugd zich bloot
Durft stellen, 't land ten nutte, aan de allerwreedste dood?
En daar de eenvoudigheid 's lands schatkist dus zal vullen,
Dat vele rampen zelf [6] die niet uitputten zullen;
Ja, dat geen vreemde Vorst, hoe ver zijn macht zich spreid',
Bestaan zal voor hun moed en voor hun wijs beleid!
Sterft Alexander, wie zal in zijn plaats regeeren?
Wie zich als hij, die 't al verwonnen had, doen eeren?
De tweedracht grijpt den staf: en in het grootst gebied
Dat immer was, is 't al wanorde, wat men ziet!
Darius lot kan ook van deze taal getuigen:
Met zijn geluk moest al der Perzen luister buigen!
Hier trekt integendeel geen leger in het veld,
Of ziet zich door een tal van Koningen verzeld;
Elk straks bekwaam 't beleid met het vermogen te erven,
Komt de opperste in den strijd het levenslicht te derven.
Ja, wierd het gansche Heir op eens te niet gebracht,
Uit Rome's hoogen wal verschijnt een nieuwe macht,
Door 't Capitool bezield met even groote helden,
Die hunne dapperheid veel meer dan eens deên melden [7]:
'k Zie klaar dat dit de vrucht der gulden vrijheid is,
Wie, blijft ze dus in waarde en in erkentenis,
't Gelukken zal in ver gelegene gewesten

[1] In pl. van dezen en de volg. beide regels, in 1758:
O neen! de deugd is niet als andre rijkdom te erven,
En geen geboorte of naam of recht doet haar verwerven!
Hoe veel verscheelde niet Vorst Charsis van zijn zoon!

[2] Dat iemand, te eener tijd in zijne. [3] Uit vrees van zich te zien verfoeien en. [4] zelfs. [5] vesten. [6] zelfs. [7] En overdekt met nieuw geweer en moed de velden.

En koninkrijken zelf hare arenden te vesten;
Terwijl op één alleen, op ééns ervarenheid,
De grondslag van 't behoud des vijands wordt geleid!
Dus grooter dan hij dacht, door d' eigenmin te bannen,
Vond zich de Koning kleen bij zoo verheven mannen.
Hij merkte, hoe daar meer van noôn was, dan de naam
Van Koning, en dat deugd alleenig is bekwaam,
Om lieden, in den schoot der armoede opgetogen,
Ver boven Koningen en Vorsten te verhoogen.
Hij zuchtte naar dien roem, en troostte zich alleen
Met hoop van eens dit pad in voorspoed te betreên.
De wijsgeer antwoordt hem: 't Hoogst, dat een Prins kan
Is, dat hij leeren [1] moge uit zoo veel wijze menschen, [wenschen,
Als hier te zamen zijn, wat waarlijk prijslijk zij,
Opdat de vrijheid niet verkeere in tyrannij.
Dan treft hij 't heilzaam wit, dat gij nu komt bedoelen [2],
Om de oppermacht alleen tot nut te doen gevoelen.
Gewis dit volk is groot! Daar elk het zijne heeft,
Daar ziet men, dat de lust tot groote daden leeft;
Daar ziet men, dat alleen geen laffe hovelingen
Vermogen naar gezag en heerlijkheid te dingen.
't Zijn alle Vorsten, die m' in Rome's wal bespeurt:
Elk heerscht, zoo ras hij 't nut des lands voor 't zijne keurt!
Gelukkig, die den loop dier dingen recht mag leeren,
Te pas gehoorzaam zijn, en weêr te pas regeeren!
Maar ieder volk is niet van zoo verheven aard;
En minder vindt zich een door slavernij bezwaard,
Dan door de moeite, om 't jok [3] bestendelijk te ontvlieden:
't Gehoorzaam zijn is licht; maar lastig het gebieden!
De geest van recht te doen wordt niet zoo ras verspreid,
En licht deelt m' [4] in 't gezag, maar moeilijk in 't beleid!
Hoewel uw goede wil dit voor hen had gekoren,
Uw volkeren zijn niet tot zulken staat geboren.
Wie vrijheid is gewoon, vreest in 't gemeenebest [5]
Meer voor een Vorst dan voor de vreeselijkste pest,
Die, d' een of d' ander tijd bedoelend te regeeren,
Gestaâg in vuur en bloed dreigt alles om te keeren.
Maar koninkrijken zien de vrijheid weder aan
Als iets, hetwelk niet kan met hun geluk bestaan.
Zulk een gering gebied als dit kan vrijheid passen,

[1] weten. [2] Deze en de volg. 7 regels zijn in 1758 weggevallen. [3] juk. [4] Men deelt licht. [5] In pl. van dezen en de volg. 51 regels, in 1758:

Geen wet is algemeen. Het zij zulks de natuur,
Of luchtgesteltnis werkt, door een geheim bestuur,
Elk volk heeft zijnen aard en eigen wijs van denken,
Nooit te overmeesteren, gevarelijk te krenken,
En even als een Vorst voor Rome doodlijk is,
Zoo waar de vrijheid ook voor 't volk van Gangaris.
De grootte van 't gevaart, door de oppermacht te bannen,
Zag haast, in plaats van één, ontelbare tirannen:
Gij zoudt in korten tijd gedwongen zijn, den staf
Op nieuw in uwe hand te nemen tot hun straf.
Dewijl tot wis verderf de vrijheid wordt geschonken,
Ligt de eigenbaat niet eerst in ketenen geklonken.
Houd dan de middelmaat. Gelukkig is het land,
Daar 't recht den schepter zwaait, al is 't in ééne hand!
Gebied met wijsheid, doe, gezeten op de tronen,
De Vrijheid, naast uw zij, zich aan uw volk vertoonen.
Ontleed hen, met de staf in uwe rechterhand,
Het ware doel der macht, het welzijn van het land:
En tracht uw nageslacht, door onverbreekbre wetten
En voorbeeld, het misbruik des schepters te beletten,
Want zulke wetten zijn der rijken ware kracht,
En de allersterkste zuil der koninklijke macht.
Ziedaar, waarmede een Vorst, geschikt een kroon te dragen,
Elks lof meê winnen zoude en Rome zelfs behagen.

En, eens gevest, kan 't ook ten hoogsten toppunt wassen.
Maar aan een rijkstroon, die ver over de aarde strekt,
Was 't, naar waarschijnlijkheid, de grootste ramp verwekt.
Geen snelle omwenteling kan vasten grond verwerven:
Trapswijze kan men slechts het eerste denkbeeld derven.
Gelijk een 's konings naam voor Rome doodlijk is,
Zoo waar de vrijheid ook voor 't volk van Gangaris.
De grootte van 't gevaart, door de oppermacht te bannen,
Zag haast, in plaats van één, ontelbare tirannen:
Gij zoudt in korten tijd gedwongen zijn, den staf
Op nieuw in uwe hand te nemen tot hun straf.
Want een gemeenebest met luister te bestieren
Is zwaarder dan er veel in blinde drift verzieren.
Gelijk als daar de wet alleen de zuil van is,
(Want nimmer is er hoop, om een verbindtenis
Door bloedverwantschap met zijn nabuur op te richten,
Gelijk de Koningen zich Koningen verplichten)
Zoo smelt van stonden aan alle eer, en roem, en macht,
Is 't, dat men zich de wet bereids te boven acht,
En zich te waardig schat, om hare stem te vreezen.
Te meer, omdat die kwaal, in 't ingewand gerezen,
Door geen vermogen meer kan worden wederstaan,
En 't lichaam in zijn bloed doet stikken en vergaan.
Maar loflijk is 't van u, dit volk voor groot te keuren.
Aan ieder Prins mag dees bevatting niet gebeuren.
De meesten hunner zien dees lieden en hun daân,
Met een versmadend oog en donkren wenkbrauw aan,
En wat niet op den duur pronkt met het hoogst vermogen,
Dat schijnt gebrekkelijk in hun benevelde oogen.
Het denkbeeld, dat er meer doorluchte mannen zijn,
Of andre grootheid is dan ijdle naam en schijn,
Doorgrieft het nijdig hart en schijnt hen te verkleinen.
Gij zijt alleen een Prins, geboren voor Romeinen!
Volg hen in deugden na: maar 't groot zoowel als 't kleen
Stort, buiten middelmaat, in diepen afgrond heen.
Gebied met wijsheid. Doe, gezeten op uw tronen,
De vrijheid naast uw zij zich aan uw volk vertoonen:
Ontleed hen, met de staf in uwe rechterhand,
Het ware doel der macht, het welzijn van het land!
Tracht uw nakomeling, door onverbreekbre wetten
En voorbeeld, het misbruik des schepters te beletten.
Tracht bij het nageslacht veeleer in gunst te staan,
Dan 't eeuwig te doen zijn de prooi van woeste daân:
Maar denk dat tot verderf de vrijheid wordt geschonken,
Ligt de eigenbaat niet eerst in ketenen geklonken!
Daarop hervat de Prins: Gelukkig was het land,
O Leonaat! wiens staf gij hieldt in uwe hand;
Gelukkig zal het mijne ook buiten twijfel heeten,
Daar gij, met wijzen raad naast mijne zij gezeten,
Zult deelen in 't gezag, verzegelen 't bevel
Met schrander overleg. Gij kent het gansch gestel
Der heerschappij: gij weet, hoe dat men moet regeeren.
Gij slechts, gij waart bekwaam om wetten te doen eeren,
Gezeten op den troon van Romulus, gelijk
In 't willekeurigst land en 't onderdanigst rijk!
Wanneer gij redeneert met dees verheven menschen,
En overlegt, wat meest voor staten zij te wenschen,
Gij wint het allen af in wijsheid en in raad:
Men zwijgt wanneer gij spreekt, en groot en klein, elk staat
Te wachten op het woord, dat uit uw mond zal komen;
En ik, om uwentwil, ben aangenaam aan Romen.
Schoon onderricht door u ten opzicht van 't bestier,
Begreep ik nooit dat het[1] zoo zwaar was, als ik hier
Nu klaar hebt opgemerkt. Wie leerde u deze dingen

[1] zulks.

In Gangaris? zijn daar zoo wijze stervelingen?
Of hebt gij voortijds ook in het gezag gedeeld?
Ik heb mij dikwijls reeds iets diergelijks verbeeld,
En twijfelde, of ge alleen uw leeftijd hebt versleten,
Om iets, waartoe gij niet geboren waart, te weten?
Hoe krijgt men, zonder zelf te zitten op den troon,
Een kennis zoo volmaakt van de eigenschap der kroon?
Hoe van de vrijheid, langs des Ganges groote stroomen
En[1] nooit beproefd èn[2] nooit in het begrip gekomen?
Vorst Teuphis antwoordt dus: In 't koninklijke hof,
Daar 't noodigst waar, wordt minst geleeraard dezer stof.
Onachtzaamheid, waardoor zoo veel gedrochten rijzen
In plaats van Vorsten! 't Is niet zwaar den weg te wijzen
Aan 't menschelijk verstand, geschiedt het maar door liên
Bekwaam om recht den aard der dingen in te zien;
Verheven zielen, die, na vlijtig te overpeinzen
Wat het gezag beduidt, zulks uiten zonder veinzen.
Dees meesters zijn 't alleen, die 't vorstelijke kind
Al vroeg een man doen zijn. Maar zulk een zwaar bewind
(Niet zwaar voor hen) wordt meest, door gunst en kunst, ge-
Aan plomperts, niets gewoon te leeren in hun leven. [geven
Van daar, dat meerendeels een uiterlijke schijn[3]
Voor deugd genomen wordt, en vorsten groot doet zijn.
Men had te Tamasis begrip van deze dingen.
Daar leerde men 't geluk van alle stervelingen
Diep te onderzoeken, en vervolgens ook, hoe dat
Hij, die den schepter zwaait, zich te gedragen had.
De vrijheid was daar ook bekend. In de eerste jaren
Hoorde ik haar menigmaal, gelijk gij hier, verklaren.
't Besluit van alles, wat mij de ondervinding geeft[4]
En redeneering, is: daar ware kennis leeft,
En daar men wetenschap en redenkunst ziet pralen,
Daar is de bron, waaruit 's lands welzijn is te halen
En koninklijke roem. Maar aan den andren kant,
En naast de onwetendheid, treedt het verderf van 't land;
Niet voor te komen dan door verre weg te bannen,
Of met het zwaard te doôn alle eervergeten mannen,
Die m' in het openbaar hoort zeggen, dat een Vorst
Geen wetenschap behoeft te voeden in zijn borst.
Als of de onwetendheid konde onverschillig wezen,
En dat niet alles stond van haren aard te vreezen!
In Azië hield nooit een grooter Vorst den staf
Dan Porus. Schoon hij nu ligt in het enge[5] graf,
Zijn lof zal eeuwig zijn. In zijne kindsche jaren[6]

[1] Nog. [2] ja. [3] In plaats van dezen en den volg. regel, in 1758:

Van daar, dat meerendeels, in plaats van groot te zijn,
Een Vorst het volk verblindt met uiterlijken schijn,
Met pracht van kleederen, uitlandige manieren,
En met in plaats der ziel het lichaam op te sieren.
Het heuge u nog, hoe dat Prins Cosroës, al vroeg
Aan zulke dwaasheên vast, laf hartig zich gedroeg.
Men had te Tamasis begrip van deze dingen.
Daar leerde men 't geluk van alle stervelingen
Diepgrondig in te zien; vervolgens ook, hoe dat

[4] In plaats van dezen en de volg. 14 regels, in 1758:

Van welk een land men was of staat, men kreeg bericht
Te Tamasis van zijn betreklijkheid en plicht.
Het woest en blind geval, alleenig aan 't bestieren,
Zal 't hart verbeteren, noch d' eedlen geest versieren.

[5] nu de prooi van 't alverslindend. [6] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758;

Hem mocht de teedre zorg zijns vaders niet gebeuren,
Dien hem de dood, in 't eerst der kindschheid, weg kwam scheu-
Maar nog, door een gevolg diens vaders wijs beleid, [ren,

Deed m' op 't zorgvuldigst hem voor beuzelwerk bewaren.
Daar kwam in zijn vertrek nooit list of logentaal,
En altijd hoorde men daar een getrouw verhaal
Van groote daden, zoo door het gemeen bedreven
Als Vorsten. Hij wist reeds, wat waarlijk is verheven,
Wanneer m' een andren nog met kinderspel begroet,
En paait, als of men dat noodwendig weten moet [1]!
Den dank daarvan had hij [2] drie grijzaards toe te brengen,
Gezocht door 't gansche rijk. Zij wilden niets gehengen,
Dat zijne zeden kon besmetten, en zij deên [3]

Bestuurde men zijn jeugd met alle omzichtigheid.
De vleiers waren reeds met hun bedorven zeden
Zoo schuw van het paleis, dat geen daarin dorst treden.

[1] En staâg met beuzelwerk vergiftigt het gemoed. [2] Men had den dank daarvan. [3] In pl. van dezen en de volg. 79 regels, in 1758:

Dat zijne zeden kon verwijven, en hetgeen
Hem buiten 't enge spoor der eere kon doen treên.
Dees mannen, die de kunst der heerschappij verstonden,
Verklaarden die getrouw uit hunne ervaren monden,
En riepen tot hun hulp een krijgsman, van wiens naam,
Geheel het Oosten door, getuigd werd door de faam;
En wiens beleid en moed altijd had uitgeblonken.
Niet om des Vorsten hart met oorlogslust te ontvonken,
Maar om het zwaard te pas te zwaaien, en het land,
Door onversaagd gedrag, te hoeden voor den brand.
Men mag, hoezeer men wil, de vrede altijd begeeren,
Een dwaze nabuur kan straks vrede in krijg verkeeren.
Die dan geen leger had en geen ervaren hoofd,
Die werd van stonden aan van eere en kroon beroofd.
Terwijl dees grijzen dus den Koning onderwezen,
In 't geen te wenschen was en 't geen hij moeste vreezen,
Leî hem de veldheer uit de plichten van een held,
En hoe men zich beschermt of aanvalt in het veld:
Hoe 't leger wordt voorzien van leeftocht, hoe de benden
Best worden afgericht in op het oog te wenden.
Uit deze opvoeding sproot een Vorst, wiens ziel een schat
Van edelmoedigheid en werkzaamheid bezat:
Die staatkunde en die deugd te zamen wist te paren,
Zijn lust met 's lands belang wist schrander te evenaren,
Die 't misdoen licht vergaf en niemand onrecht deê;
Verschriklijk in den krijg, teêrhartig in de vreê;
Die 't hachelijkst geval wist duidelijk te ontleden;
Die, minnende zijn volk, van 't volk wierd aangebeden;
En die, schoon hem het lot des oorlogs heeft verraân,
Alle andre koningen te boven heeft gegaan:
Ja, die, gewond, geboeid, ontrukt aan zijn vertrouwden,
Door zijn verwinnaar zelf nog grooter werd gehouden.
Melite heeft gewis u meer dan eens gemeld
't Gedrag en 't diep verstand van dien befaamden held,
En boven alles 't geen zij zelf heeft ondervonden,
Toen ze, uit zijn oog en arm, naar Stavo werd gezonden.
Hij gaf, in 't afscheidsuur, haar 't denkbeeld van een hof
Daar alles is te koop voor goud of valschen lof:
Voorzeggend wat daarna haar over is gekomen,
Werd haar gemaal of zij door vleiers ingenomen.
'Τ Besluit van alles, wat mij de ondervinding geeft
En redenering, is: daar ware kennis leeft,
En daar men wetenschap en redenkunst ziet pralen,
Daar is de bron, waaruit 's lands welzijn is te halen.
Maar daar de onwetendheid geplaatst is aan het hoofd,
En door haar vuile damp het licht der waarheid dooft,
Daar zal het wreed verderf, op Vorst en land verbolgen,
Gelijk een brandend vuur of woedend onweêr, volgen.
Gij dan, o Prins, wanneer ge uw rijksstad wederziet,
Geef aan de wetenschap den zetel van 't gebied.
Richt vele plaatsen op als Tamasis: geef schatten
Aan mannen, die 't geluk der menschen recht bevatten.

Een krijgsheld nevens hen in dees bestiering treên,
Wiens groote moed en wiens beleid had uitgeblonken:
Niet om des Vorsten hart met oorlogslust te ontvonken,
Maar om het zwaard te pas te zwaaien en het land,
Door onversaagd gedrag, te hoeden voor den brand.
Dees onderwees de kunst des oorlogs. Zij verkondden,
Hoe nauw een koning is aan zijnen plicht verbonden.
Hun meeste werk was met de priesters, die men niet
Kan missen, en door wie steeds alles wordt bespied.
De priesters, die de jeugd der koningen begrimmen,
Om 't bijgeloof met hen den troon te doen beklimmen,
Begonnen 't allereerst met vleitaal. Zekren dag,
Dat hunner een zijn raad kwam melden met gezag,
Greep hem de krijgsman, schudde en wrikte hem de leden,
En rolde hem van 't hoogst der trappen naar beneden.
Van dien tijd af verscheen daar geen der priestren meer
Dan op gebod, en tot het noodige der leer
Die hen bevolen is. Zij zagen klaar geblijken,
Dat alle bijgeloof voor wetenschap moet wijken:
En men verhinderde dat heilloos zaad, waardoor
Men Vorsten aanzet, om den priesteren gehoor
Te geven, en verschrikt der reden aan te kleven,
Zoo ras de reden hen in 't minst durft tegenstreven.
Te noodiger was zulks in Porus heerschappij,
Daar eerst het priesterdom de macht had aan zijn zij,
En, om 't eenvoudig volk te wisser te verleiden,
Zich niet ontzag met veel verwaandheid te verspreiden,
Dat kennis, onderzoek en wijsheid van den mensch,
Niets was dan ijdelheid en slechts een dwaze wensch.
Het scheen hen beter, zich met beesten te evenaren,
Dan naar den hoogen aard der Goden op te varen.
Want tot wat einde kreeg de stervling het geschenk,
Om een nauwkeurig oog te stieren op zijn wenk?
Schonk de Opperste hem dees doorluchtigste der gaven,
Om ze aan een dommen hoop van priestren te verslaven?
O neen; 't verstand zij nooit met ketenen bezwaard,
't Wone in de ruime lucht; het streve naar zijn aard:
Het zoeke 't geen der stoffe onmooglijk is te leeren:
Het keure, hoe het moet zijn grooten Schepper eeren!
De duisternis strekt tot verblijfplaats van 't gevaar,
Door Arimanius bewoond met zijne schaar.
Wie ziet rondom zich heen niet alle rampen zweven,
Wanneer hij roerloos wordt van golf en wind gedreven?
Het vuur der reden flikkre altijd in ons gezicht,
En naar dit baken zij de reize alleen gericht;
Opdat wij niet, te ver den doolstroom ingedreven,
Met eene valsche rust in diepe kolken sneven!
Gij dan, o Prins, wanneer ge uw rijksstad wederziet,
Geef aan de wetenschap den zetel van 't gebied.
Richt vele plaatsen op als Tamasis: geef schatten

Werp weg 't verachtlijk goud; kan ijver, kennis, deugd,
Daarvoor verkregen zijn! Uw dierbaarste geneugt
Zij, dagelijks om te gaan met diep geleerde lieden,
En zulken, die 't verstand den waren rijkdom bieden.
Wat is er schandlijker dan groot van staat te zijn,
En klein van kennis? of verslaafd aan valschen schijn?
Wat loflijker voor hem, die volken zal regeren,
Dan dat men zijn verstand meer dan zijn rang moet eeren?
Niet dat een Koning zich, gelijk een leeraar kwijt,
Wiens kennis niets van 't geen te weten is ontglijdt:
Maar zal een Vorst zich zelf onfeilbre regels stellen,
Zulks moet uit meer dan één der wetenschappen wellen:
Of 't is een losse leere, en nimmermeer zal hem
Recht blijken, wat en hoe zij zijn, dien hij de klem
Van wet en rijksbestuur somwijlen moet betrouwen,
En naast zijn zijde in macht en luister doen aanschouwen.

Aan mannen, die 't geluk der menschen recht bevatten.
In korten zult ge een jeugd in uwe rijken zien,
Die tot grootmoedigheid zich ijvrig aan zal biên;
In plaats van luiaards, die, met plompe en woeste zeden,
Hun tijd in jachtvermaak of visscherij besteden;
In plaats van dweepers, die, door eigenmin gevleid,
Hun blindheid vestigen op ijzren koppigheid;
En, eindelijk, in plaats van hollende Bacchanten,
Van Arimanius kloekmoedige verwanten!
Werp weg 't verachtlijk goud: kan ijver, kennis, deugd
Daarvoor verkregen zijn? Uw dierbaarste geneugt
Zij, daaglijks om te gaan met diep geleerde lieden,
En zulken die 't verstand den waren rijkdom bieden.
Wat is er schandlijker dan groot van staat te zijn
En klein van kennis? of verslaafd aan valschen schijn?
Wat loflijker voor hem, die volken zal regeeren,
Dan dat men zijn verstand meer dan zijn rang moet eeren?
Niet dat een koning zich gelijk een leeraar hoû,
En alles, wat er is te kennen, weten zoû;
Maar vorstenplicht valt lang aan 't snelst begrip te wijzen:
En moet uit meer dan één der wetenschappen rijzen:
Of 't is een losse leere, en nimmermeer zal hem
Recht blijken, wat en hoe zij zijn, dien hij de klein
Van wet en rijksbestuur somwijlen moet betrouwen,
En eere gunnen, om zijne eere te behouën.
Want koninklijke staat is voor een mensch te groot,
En die geen raad waardeert stelt zich voor alles bloot.
Ja, 't past een Vorst, wil hij den schepter niet verliezen,
Der wijze mannen raad voor eigen wil te kiezen!
Op deze wijze sprak Vorst Teuphis, en zijn taal
Drong diep in 's Konings hart. Maar het gedaan verhaal,
Hoe dat men zich gedroeg om Porus te onderwijzen,
Deed zijn verwondering tot hooger toppunt rijzen.
Hoe meer hij 't gansch gedrag des wijsgeers overdacht,
Hoe meer hij hem van een doorluchtige afkomst acht[1].
Hij stond een langen tijd verrukt en opgetogen,
En, niet meer zijnde in staat dees twijfling te gedoogen:
Neen (sprak hij) 'k veins niet meer: 'k heb lang, o Leonaat,
Vermoed, dat ge ons verzwijgt uw rechten naam en staat!
Ja, 'k heb, om uit den grond van mijne ziel te spreken,
Mij zulks bereids verbeeld, eer dat we[2] herwaarts weken.
Uw edelmoedigheid, uw kennis en uw trouw,
Begeeren, dat ik u voor grooter sterfling hoû
Dan uwe zedigheid te kennen heeft gegeven.
Gij waart weleer gewoon met koningen te leven;
En de oude Charsis was gewislijk de eerste niet,
In wiens geheimst vertrek men u genaken liet.
'k Heb nopens Porus nooit dees dingen hooren melden,
Dan van Melite alleen. Ik weet te wel, hoe zelden
Een van geringen staat zulk eene kennis heeft
Der wijze, op welke men in vorstenhoven leeft;
In Indië vooral, daar zij zich grooter wanen,
Hoe meer men hun gedrag bedekt voor de onderdanen.
O Leonaat, hoe kreegt gij dan zulk een bericht
Niet slechts van deze onze eeuw en smartlijk tijdsgewricht,
Maar zelf[3] wat lang voorheen den vorsten is weêrvaren,
En waarin dat ze groot of wel verachtlijk waren!
Ja, spreekt men van een stad, een landschap of een rijk,
Gij weet van hunnen staat terstond het innerlijk!
O, voeg te[1] dees tijd bij zoo veel weldadigheden
Die van uwe afkomst ons en rechten staat te ontleden!
Aandachtig zag de Prins hem na dees woorden aan,
Of mooglijk op 't gelaat iets zou te lezen staan:
En of zijn ongeduld nog eer uit zijne trekken,
Dan uit zijn woorden zelf vermaak vond iets te ontdekken.
Vorst Teuphis, ziende 't uur vast naderen, waarin
Hij worden zou herkend door[2] Gange's Koningin,
Had bij zich zelf nu reeds besloten te openbaren
Zijn naam, zijn hoogen rang en smartlijk wedervaren.
Melite, die men nu gelukkig weêr zou zien[3],
Kon vreugde en troost genoeg aan zijnen koning biên,
Had Stavo's dwaas gedrag hem heden nog doen zuchten;
En voor den wijsgeer was ook thans niet meer te duchten,
Dat me iets van zijne taal, in weerwil zijner trouw
(Maar wat smeedt de argwaan niet?) in twijfel trekken zou,
Als of, door zulk een naam zich valschelijk te geven,
Hij trachtte in meer gezag en achtinge te leven.
De kracht van zijnen geest spant hij dan niet meer in,
En straks bespeurt men een zeer diep getroffen zin.
Niet anders dan, wanneer de lang weêrhouden stroomen
Van eene zilvren beek den dijk te boven komen,
Door 's landmans vlijt gemaakt, en langs het groene veld
Heen ruiselen met een[4] verdubbelend geweld:
Niet anders ziet men nu zijn tederheid ten vollen
Ontbonden, en het oog doet tranen nederrollen.
Neen (sprak hij), waarde Prins! neen, gij bedriegt u niet,
En 't is geen Leonaat, dien gij hier voor u ziet!
Ten laatsten is het uur, het dierbaar uur! verschenen,
Waarin ik mij niet meer weêrhouden zal van weenen:
Komt ook de ontroering van uw oog uit uw gemoed,
Erken, in uwen vriend, erken uw eigen bloed!
Ja, bij 't aanstaand geluk van 't weêrzien uwer moeder,
Ontdek in Leonaat vooraf uws vaders broeder!
Die Teuphis, wien 't gerucht een droevig einde gaf,
Ligt niet voor altijd neêr in 't akelige graf:
De Hemel, die voor u bijzonder wilde waken,
Deed u het eenzaam oord, daar hij verschuilde, naken,
En heeft zijn levensdraad gespaard, om uwe jeugd
Ten leidsman en ten spoor te zijn tot heldendeugd.
Ja, daar het alles scheen voor u te zijn verloren,
Daar wierd het zeegrijkste uur voor uwe ziel geboren:
Daar daalde 't eeuwig licht der waarheid van omhoog,
Daar vlood de vorst des doods[5] van voor uw duister oog!
Zoo sprak hij. Maar wat tong vleit zich te kunnen melden,
't Zij de verwondering, hetzij de vreugd der helden!
Niet anders dan, wanneer men uit een droom ontwaakt,
En, worstlend met den slaap, geen zeker denkbeeld maakt,
Ja, twijfelt of men nog in 't ijdel rijk der schimmen
Gedompeld ligt, dan weêr vermocht omhoog te klimmen;
Zoo stond de jonge Vorst, wantrouwende in 't begin
Zijn ooge en zijn gehoor. Maar een doorgriefde zin
En een getuige, in 't diepst des harten aan het werken,

---

[1] Tusschen dezen en den volg., in 1758, nog deze vier regels:

Waar (dacht hij bij zich zelf), waar kwam hem toch ter ooren
't Geen Porus aan Melite in 't afscheidsuur deed hooren;
Hoe weet hij wat die Vorst mijn moeder heeft voorspeld,
Een taal door haar aan mij, zelfs met geheim, gemeld?

[2] mij. [3] zelfs.

---

[1] ter. [2] 't ooge ontmoeten zou van. [3] In plaats van dezen en de volg. 7 regels, in 1758:

De zorg hield ganschlijk op, dat eenige achterdocht
De vriendschap van den Prins voor hem verflauwen mocht;
En 't was een dubble vreugd in 't harte te doen rijzen,
Om door Melite zulks onwraakbaar te bewijzen.
Melite, die men nu welhaast ontmoeten zou,
Die Teuphis zoo wel kende en zijne onschendbre trouw,
Kon niet bedrogen zijn noch 't denkbeeld van hem derven,
Hoezeer haar 't valsch gerucht mocht heugen van zijn sterven.

[4] ruischen met een steeds. [5] der dood.

Natuur, die 't bloed ontvonkt, doet haast de waarheid merken.
Fluks, niet meer wederstaande aan 't innerlijk geneugt,
Hem valllende om den hals en weenende van vreugd,
Doet hij den wijsgeer deze oprechte woorden hooren:
Neen, geen beminder nur kwam immer mij te voren
Dan deze erkentenis, en 'k had mij nooit gevleid,
Zoo verre van mijn rijk, zoo lang door 't lot misleid,
Zoo dier een bloedverwant op 't onverwachtst te vinden
In den doorluchtigsten van mijn beproefde vrinden!
Neen, geene ondankbaarheid verschuilt in mijn gemoed;
Ik hoor, o Leonaat, ik hoor de stem van 't bloed!
Mijn hart, dat mij voorlang iets groots van u deed denken,
Zal u, zoo lang ik leef, mijn teêrste erkentnis schenken.
Gij zijt het, door wien ik mijn Schepper heb erkend!
Uw leer, uw trouw, uw deugd getuigen, wie gij bent!
Verheven Prins, ofschoon mijn eerste kindsche jaren
Niet der geheugenis van u bevatlijk waren,
Ofschoon uw lange ramp u lang vergeten deed,
De Hemel heeft uw hoon gewroken en uw leed!
Want eeuwig zal de roem van uwe daden wezen;
Zoo daar de zonne daalt als daar ze is opgerezen,
Zal ieder Teuphis naam en koninklijke leer
Begiftigen met lof en onverwelkbare eer!
En, mag de glans der rust eens in mijne oogen stralen,
Gij zult naast mijne zijde op Ganges rijkstroon pralen!
Na deze woorden gaf hen Teuphis het bericht,
Hoe snood hij, bij den Vorst van wanbedrijf beticht,
Min dan Agrammes had geloof bij hem genoten,
En van den top der eere onwaardig was gestooten:
Hoe dat hij, Tamasis verkiezende in zijn lot
Ter woonplaats, daar het eerst van Zoroastres God
Gehoord had, en zijn wet diep in zijn hart geschreven;
Hoe dat hij voorts, op nieuws [1] de rijksstad uitgedreven,
In 't eenzaam woud het zwaard ontweken was, tot dat
De Prins, ook vluchtende, hem daar gevonden had.

TIENDE[2] BOEK.

INHOUD.

Friso komt te Gades, alwaar hij zijne moeder en zijne broeders vindt, die hem wachtteden. Melite verhaalt wat haar, sedert den brand van de koninklijke stad Gange, sedert den dood van Stavo en sedert de vlucht van den Prins, is wedervaren; en door welk een reeks van gevallen zij genoodzaakt werd, zich naar Gades te begeven.

Zij besluiten naar Egypte te vertrekken met hunne drie schepen, om te voldoen aan de uitnoodiging van Ptolomæus. Een zware storm overvalt hen, terwijl ze op zee zijn, en eer ze de straat van Hercules waren ingezeild. Zij verliezen Gades in het kort uit het gezicht, en drijven wanhopig in den ruimen en onbekenden Oceaan. Redevoering van Teuphis.

De storm ophoudende, zien ze de twee andere schepen niet. Eindelijk worden ze een derzelve, gevoerd door Gobrias, wederom gewaar en komen er bij. Het andere, over hetwelk Galo het bestuur had, blijft weg. Zij landen, na lang te hebben omgezworven, aan de kust van het eiland Vectis, alwaar Galo was gedreven en wordt ontmoet; nadat hij alvorens het Albionsche strand had aangedaan, doch genoodzaakt was geworden hetzelve te verlaten, wordende aangetast door de roofzuchtige en barbaarsche inwoners.

Verschijning van Argentorix, die beleefdelijk wordt ontvangen en gevraagd naar den staat van dit land. Geschiedenis van dezen Argentorix, welke den Koning doet besluiten naar het gewest der Alanen te stevenen, volkeren van een deugdzame inborst.

Dus met elkanderen hun eersten ramp betreurend,
Dit onverwacht geval het einde daarvan keurend,
En onderling zich meer verbindend aan elkaâr,
Wordt het aandachtig oog de rijke kust gewaar,
Daar Gades, uit den schoot der watren voortgekomen,
Zich toont als Koningin der Wester-wereldstroomen.
Men ziet haar torens reeds aan d' einder afgemaald,
Daar 't albezielend licht in Nereus kolken daalt;
En, eer 't den dauw vergunt [1] het dorre zand te laven,
Strijkt de uitgediende kiel haar zeilen in de haven.
Nu, Zangheldin! verhaal, indien slechts uwe stem
Die der natuur in kracht gelijken kan en klem,
Wat blijdschap der Vorstin van Gange werd gegeven,
Die nu verwittigd was van 's Konings dierbaar [2] leven!
Maar tevens geef ons ook te kennen, hoe verrukt
Die groote jongeling, zoo lang door 't lot gedrukt,
Zijn moeder weêr aanschouwe, en enkel uit zijne oogen
Deed zien tot welk een trap zijn hart was opgetogen.
Want in het eerst begin [3], wanneer hij haar genaakt,
Ontdekt men, dat de vreugd hem stom en spraakloos maakt:
Men ziet zijn rozekleur verschieten en verdwijnen,
En 't doodelijkste bleek op zijn gelaat verschijnen.
Geen doodverf rees er op zijn voorhoofd, toen 't geluk
Hem dag op dag verliet en dompelde in den druk!
Geen schrik in 't naarste lot, geen ongeduld in 't lijden [4]:
De reden was zijn speer, de deugd zijn schild in 't strijden,
Zijn spreuk was: Moed, gegrond op zucht om wel te doen,
En zijn verheven ziel wist van geen vrees te voên!
Thans doet zijn vreugd bijna de levenskracht bezwijken;
Hetgeen 't verlies niet deed van zoo veel groote rijken.
Ten laatsten, even als uit eenen slaap gewekt,
Zijne oogen met een wolk van tranen overdekt,
Als door iets onverwachts genoopt en aangedreven,
Omhelst hij haar, die hem het leven had gegeven;
En zijn ontbonden tong roept uit: Alwetend oog!
Bereidde gij mij zulk een voorspoed van omhoog,
Wat klaag ik verder van een schepter te verliezen,
Genietende een geluk, vóór alles te verkiezen!
O, duizendmaal door mij beminder dan een troon,
O teedre moeder! ween niet meer om uwen zoon,
Of ween van vreugde als ik, en zegen deze kusten,
En kom in mijnen arm van al uw zorgen rusten!
Melite was niet min door blijdschap overmand
In 't binnenst harer ziel. Haar allerdierbaarst pand,
De Prins, met zoo veel zorg en teêrheid opgetogen,
Daar ze al haar hoop op veste in 't wagglend rijksvermogen,
Zoo lang beweend [5], verschijnt daar 't al verloren scheen:
Zij zag nooit zulken dag, nooit zulken uur voorheen.
't Was haar onmogelijk van weenen zich te spanen,

[1] nieuw. [2] In 1758 het negende.

[1] de dauw begint. [2] Door haar beminden zoon te zien als weêr her-. [3] oogenblik. [4] In pl. van dezen en de volg. 8 regels, in 1758:

Thans doet zijn vreugd bijna de levenskracht bezwijken,
Hetgeen 't verlies niet deed van zoo veel groote rijken.
Op 't laatst door haar gezicht als uit een slaap gewekt,
Zijne oogen met een zee van tranen overdekt,
En door die zelfde vreugde op 't krachtigst aangedreven,
Omhelst hij haar, die hem het leven had gegeven.

[5] betreurd.

En zij besproeit den Prins met de allerdierste tranen:
Zij drukt den onvoorziens haar weêrgeschonken Vorst,
Met een volmaakte vreugde, aan haar ontroerde borst;
En eindlijk boort dees taal, door 't hartverlichtend weenen
En door de ontsteltenis en 't diep genoegen henen:
O zegenrijke dag, o nooit volprezen uur!
Onovertrefbaar blijk van 't hemelsche bestuur!
Bij 't weêrzien van hetgeen men 't meest bemint zijn rijken
Of aardsche grootheên niet het minst te vergelijken!
O dierbeminde zoon, dien 'k lang verloren dacht,
Geen ramp, dien 'k om dit lot nu niet gelukkig acht [1]!
Dit vloeyende uit den mond der koninklijke moeder,
Omhelzen Saxo reeds en Bruno hunnen broeder.
Hun oogen geven ook getuignis, hoe hun hert [2]
Door zijn gewenscht gezicht op 't diepst getroffen werd [3].
Zij vreesden hem de prooi van 't zwaard van den verrader,
Zij merken hem thans aan als hunnen tweeden vader.
Zij zagen nooit voorheen een schaduw van geluk,
En zijn verschijning toont [4] het eind van allen druk.
Maar zou de vreugde [5] hier een volle maat verkrijgen,
Verwondering moeste ook ten hoogsten toppunt stijgen.
Melite, in het begin, hield haar gezicht verdacht,
Wanneer ze Teuphis merkte: al lang ter dood gebracht,
Allange, naar [6] de Faam verbreidde, in 't rijk der schimmen,
Van waar geen sterveling vermag omhoog te klimmen!
Wie mag 't dan zijn, die hier met de gestaltenis
Van Teuphis praalt, indien het Teuphis zelf niet is?
Zijn vorstelijk gelaat, zijn oog en houding melden,
Dat hier een wordt ontmoet der allergrootste helden!
Maar Teuphis zag haar pas naar zijnen kant gewend,
Of, naderend, maakt zich op deze wijs bekend:
Neen, 't is geen schaduw, geen van Pluto's onderdanen,
Wiens aangezicht gij ziet besproeid met vreugdetranen;
't Is Stavo's broeder, de uwe en ook uw [7] boezemvrind,
Hij smaakt de blijdschap, die m' [8] op deze kusten vindt!
Hij heeft zijn plicht volbracht; de vriendschap, u gezworen [9],
De liefde tot zijn bloed en trouw bleef onverloren [10].
Hij geeft u dezen zoon weêr over. Dit [11] alleen
Weegt de ongelukken op, die hij heeft doorgestreên!
Hij zweeg niet, of de Prins, dien niets meer in kon too- [men
Om voor Melite's oog Atosse te doen komen,
Bracht dit verheven pand van Cyrus roemrijk bloed
In de arm der Koningin; en zijn verrukt gemoed
Sprak dus: Zie, midden in de rampen van mijn leven,
Een blijk, hoe 's Hemels gunst mij nimmer heeft begeven.
Ziedaar de rijksvorstin der Perzen, uwen zoon
Wel waardig! Niet verdiend door 't blinken eener [12] kroon,
Nooit opgespoord, had hij zijn rijk niet moeten derven [13],
Gelijk aan 't hoogst geluk, door deugd slechts te verwerven!
Van haar hoedanigheên, van 't geen in 't binnenst leeft,
Dat haar geboorte zelf zeer verr' te boven streeft,
Van haar standvastigheid, wat rampen ons ook kwelden,
Beminde moeder! zal u de ondervinding melden.
Nadat Melite haar op 't tederst had begroet,
Deed Friso het verhaal, hoe hij, met zijnen stoet,
Door overal verraad en dwinglandij te duchten,
Gedwongen was, zoo ver van Gangaris te vluchten:

[1] Wie had zoo groot een heil na zooveel ramp verwacht! [2] wat hun ziel. [3] ook nu te beurte viel. [4] zijn behoud voorspelt. [5] blijdschap. [6] lang, gelijk. [7] 't is uw oude boezemvrind. [8] zuivre vreugd, die ge. [9] verbonden. [10] ongeschonden. [11] om. Dees vreugde. [12] die niet bemind heeft om een. [13] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:
Maar uit een zuivre liefde en trek van beider harten,
Om hem tot troost te zijn, alle ongeluk dorst tarten.

Hoe dat hij Teuphis vond aan 't Erythreesche strand:
Hoe dezes taal hem trof, en hij zijn rechterhand,
Zijn raadsman, en zijn steun geweest was in het zwerven,
En hoe hij hem èn troost èn wijsheid deed verwerven;
Voorts, hoe hem het geluk begaf na Charsis dood,
En waarom hij nu laatst naar 't vrije Rome vlood:
En hij besloot met ook zijn moeder te verzoeken,
Te melden, hoe ze zich bevond in deze hoeken.
De Koningin sprak dus: Nog druipende van bloed [1],
Vertoonde Agrammes zich, onzinnig en verwoed;
Drong in 't vertrek, daar 'k met uw broeders was gesloten,
En dreigde ons 't eerloos staal ten boezem in te stooten;
Wanneer hem Sadrocot, wat meer bedaard, belet,
Spreekt, en door deze taal ons van den dood ontzet:
Vrees Porus en zijn wraak! Wat zal dit bloed u baten?
Zendt hen naar 't verre Egypte in Doloaspes staten.
Herdenkt gij niet het nauw en ongekrenkt verbond,
Met hem voorheen, wanneer ge in Perzië u bevondt,
Zoo plechtig opgericht? en kunt gij hem mistrouwen,
Van dees rampspoedige niet in zijn land te houën [2]?

[1] In pl. van dezen en den volg. regel, in 1758:
Toen sprak de koningin: Agrammes, gansch verwoed,
Brak poort en deuren op, en, druipende van bloed.

[2] In pl. van dezen en de volg. 76 regels, in 1758:
U te verraân tot baat van kinders en van vrouwen.
Geen scheidingen zoo wis als die der groote zee:
En wil Vorst Porus niet besluiten tot de vreê
Men dreige een wreeden dood aan dees mijn waarde panden,
En voere ze ook dan uit door Doloaspes handen.
Hij zwijgt. De moordenaar weêrhoudt het bloedig staal,
En merkt de staatkunde op dier onverwachte taal,
En geeft hem zelf den last, om alles aan te wenden
En ons met zekerheid de watren in te zenden.
Ik, met uw broederen, dus wonderlijk behoed,
Scheppe in mijn ongeluk een schaduwe van moed;
En bid, al bevende, mijn dienaars en vertrouwden,
Tot hulp, in mijnen nood, bij mij te mogen houden.
't Zij de wanorde toen den geest van Sadrocot
Verblindde, of dat hij zich geraakt vond door mijn lot,
Hij stond mijn bede toe, ja, 't mocht mij zelfs gelukken,
Om mijn verholen schat zijn gierigheid te ontrukken.
Wij worden, onbezocht, bij 't ingaan van den nacht,
Door wachters sterk omringd, de rijksstad uitgebracht,
Om naar 't Egyptisch strand door d' Oceaan te trekken,
En daar als gijzelaars der wrake te verstrekken.
Helaas! voor 't lot, dat ons te dees tijd wierd bereid,
Bestond ons heil alleen in onz' gehoorzaamheid.
Wij drijven lang op zee met voor- en tegenwinden,
Eer dat wij 't rijk des Nijls, thans ons verblijfplaats, vinden.
Hier worden we in een sterkte eerst op het nauwst bewaard,
Ja, nog vol angst en zorg voor 't eens ontkomen zwaard;
Tot dat men ons op 't laatst van Memfis neêrgedreven
Naar 't nieuwe Alexandrië, in meerder rust, doet streven.
Dees veste, pralende met Alexanders naam,
Ten oorlog even als tot koopvaardij bekwaam,
Daar alle volkeren reeds onbelemmerd komen,
Ligt aan den wijden plas der Middellandsche stroomen.
Daar worden we, onverwacht, zachtmoediger ontmoet,
En door onz' wachters zelfs als met ontzag begroet.
Ik, schrander in hetgeen mijn vrijheid raakt te denken,
Ik win hun oppersten door woorden en geschenken,
En hoore uit zijnen mond wie Doloaspes is,
En wat te hopen staat in ons gevangenis.
De Landvoogd (zei hij), dien wij nog te dees tijd eeren,
Gelukte 't jaren lang Egypte te regeeren,
Hoe min zijn lage ziel die hoogheid waardig zij.
Beschuldigd in zijn jeugd van roof en knevlarij,
Ontbood Darius hem, om de onschuld te doen blijken,

Tot meer verzekering zendt goud en schatten meê,
En Porus, zoo hij niet besluiten wil tot vreê,
Zij staâg gedreigd, dat dees zijn allerdierste panden
De dood weêrvaren zal, door Doloaspes handen!
Wie twijfelt, of hij zal, door dit gevaar ontroerd,
Straks afzien van de kroon, die gij nu vredig voert?
Zoo sprak hij. 't Wierd volbracht. Ik bad, om dees vertrouw-
In mijn bedroefden staat, tot troost te mogen houden, [den,
En beefde toen ik sprak; maar 't wierd ook toegestaan,
En ons verrader gaf bevel, van stonden aan,
Om, volgens dezen raad, ons derwaarts te doen trekken,
Ten einde als gijzelaars der wrake te verstrekken.
Helaas! voor 't lot, dat ons ter dees tijd wierd bereid,
Bestond ons heil alleen in ons gehoorzaamheid:
En straks verlaten wij, met eenen vloed van tranen,

Naar 't groot Persepolis, de hoofdstad zijner rijken.
Hij kwam, maar overtuigd, voor 't misbruik van den staf,
Welhaast te zullen zien een langverdiende straf.
Agrammes, als gezant tot treffing van verbonden,
Was in die stad toen ook op Stavo's last gezonden,
En, als vertrouweling van een zoo machtig heer,
Zelfs bij der Perzen Vorst in achting en in eer.
De Landvoogd zoekt hem op en smeekt hem zich te ontfermen,
En hem in dit gevaar grootmoedig te beschermen.
Agrammes vindt hem straks in zeden zich gelijk,
En gunt hem zijne hulp en biedt hem een ontwijk,
En weet zijn kwade zaak zoo kunstig te bepleiten,
Dat al het snood verdwijnt van zoo veel grove feiten;
Ja, dat hij zelfs met meer gezag dan ooit voorheen,
Tot smart van d' onderdaan, te Memphis weêr verscheen.
Maar in de plaats dat hij, gespaard en dus verheven,
Zijn Vorst getrouw moest zijn ten koste van zijn leven,
Naakt Alexander pas onz' grenzen, ongestuit,
Of dees verrader roept hem 't eerst voor koning uit.
Agrammes, die gelooft wat smaakt aan zijn gedachten,
Schat dat hij steeds, als toen, kan alles van hem wachten.
Maar kent zijn inborst niet, reeds weiflend, en bezwaard
Met wat hij dus, vol zorg en zonder vrucht, bewaart.
Wat kan Agrammes, uit zoo ver gelegen staten,
(Zoo denkt hij) thans hem meer ten nadeel zijn of baten;
En mogelijk behaagt dit Alexander niet,
En 't brengt hem te eener tijd in onheil en verdriet!
Hij wil uw vrijheid niet, maar vreest dat ge, eens ontkomen,
Weer vlucht naar Gangaris langs de Erythreesche stroomen,
En voerde u daarom hier. Hij wil in 't ongeluk
U meê niet toornig zien vergrootende uwen druk,
En zal, tot dat iets nieuws verandre zijn gedachten,
Dees uw gevangenis met alle vlijt verzachten.
Gij zelf, gij kunt hem nog, om dees behandeling,
Eens nuttig zijn, gebeurt een staatsverandering.
Zoo redeneert hij steeds. Hij zeilt met alle winden,
En wist hij, waar hij 't meest gewin bij stond te vinden,
Uw vrijheid of uw dood voor hem van geen waardij,
Gebood hij heden nog beide even stil en blij.
Wat mij belangt, ik vrees de tijd nog eens te aanschouwen,
Waarin zulk een gedrag ons ramp op ramp zal brouwen:
Ja, 'k haat en ik bezef als vol gevaars en snood
Dees dubbelhartigheid, en toef hier slechts uit nood.
Ik (voer Melite voort) verzuim geen oogenblikken,
Om dezen nieuwen vriend naar mijnen wil te schikken,
En neem hem voor altijd in mijn bescherming aan,
En mijn verlossing schijnt hem diep aan 't hart te gaan.
Hij zelf, hij zoekt een kiel, gereed om uit te loopen,
Hij doet getrouwelijk des kerkers deuren open,
Hij geeft een valsch bevel aan haven, poort, en wacht,
En gaat met ons te scheep in 't nadren van den nacht:
En 't oog ziet reeds geen strand, wanneer de heldre stralen
Der zonne aan de oosterkimme en in de watren pralen.

't Paleis, en onze nog genegene onderdanen.
Wij komen eindelijk aan het Egyptisch strand,
Daar Doloaspes 't al deed vliegen van zijn hand.
Dees (want wij hoorden daar, na kort verblijf, ontvouwen,
Waarom Agrammes hem zoo veel dorst toebetrouwen),
Eer dat men voor de macht der Grieken was bevreesd,
Was te Persepolis in Perzië geweest,
Ter tijd wanneer aldaar Agrammes werd gezonden,
Door last van Stavo, tot het sluiten van verbonden;
En wijl de Egyptenaar, om zijn gepleegd geweld
In steden hem betrouwd, ten vonnis werd gesteld,
Had hem Agrammes, gansch gelijk in snoode zeden,
Bij zijnen Vorst beschermd met zoo veel looze reden,
Dat hij, door zijne hulp, gelukkiglijk ontvlood
Zijn welverdiende straf, een schandelijke dood.
Ja, hem wierd zelfs nog meer gezag en macht gegeven
In 't land, daar ieder moest naar zijn goeddunken leven.
Vervolgens, toen de Vorst der Grieken zich begaf
Naar Ammons priesterdom, wierp hij het eerst den staf,
Hem door Darius gunst betrouwd, voor 's vijands voeten,
In hoop van des te meer verhooginge te ontmoeten.
Verraders kennen zich en spannen licht te zaam.
Dees trouwelooze was maar al te zeer bekwaam
Om, ten gevalle van den snoodsten aller menschen,
Met hart en ziel te zijn de uitvoerder aller wenschen.
Men kerkerde ons, en al mijn tranen wonnen niet,
Dan dat men ons den schat en dees gezellen liet,
Die, was er troost geweest in zulk een staat te ontvangen,
Rust hadden aan 't gemoed vermocht te doen erlangen.
Wij toefden lang alhier, op 't allernauwst bewaard;
Maar eindlijk deed hij zelf (door dezen last bezwaard,
Verbreidende aan zijn vriend nog des te meer te geven)
Ons naar het nieuw gebouwde Alexandrië streven.
Dees veste, pralende met Alexanders naam,
Zoowel ten oorlog als ter koopvaardij bekwaam,
Daar alle volkeren reeds onbelemmerd komen,
Ligt aan den wijden plas der Middellandsche stroomen.
De landvoogd, daar ter plaats bekleed met het gezag,
Ontving ons, wel bericht der reên van dit gedrag;
En deed ons aan het strand naar eene sterkte treden,
Daar alle hoop ter vlucht ons eerst scheen afgesneden;
Want zeker, zoo daar geen der mannen, in wier hand
En eenigste bestier dees nieuwe dwingeland
Ons had gesteld, ontroerd geweest was door ons weenen,
De blijde vrijheid was nooit voor ons oog verschenen;
Wij hadden te vergeefs getracht naar dierbre rust;
Ik had u nimmermeer omhelsd aan deze kust.
Maar ik bespiedde steeds ons wachters en hun zeden,
Om, die mij 't vroomste scheen, tot bijstand te overreden:
En binnen korten tijd verbeeldde ik mij, genoeg
Te merken, hoe zich één oprecht en eerlijk droeg,
Om mijn gewichtig wit hem voor te kunnen dragen,
En echter niets te licht, niets te onbedacht te wagen.
Mijn hope werd vervuld. Zijne edelmoedigheid
Gaf op mijn voorstel een inschikkende bescheid;
Maar om des Landvoogds oog, onzinnig en verbolgen,
Te ontkomen, eischt hij mij ten loon te mogen volgen.
't Geluk hielp de onschuld meê. Wij gaan bij duistren nacht
Te schepe; 't schip was door Sidoniërs bevracht;
En 't oog ziet reeds geen strand, wanneer de zonnestralen
Door geene wolk bedekt aan de Oosterkimme pralen.
Wij dachten Sidon aan te treffen, en van daar,
Door de afstand niet verschrikt, in weêrwil van 't gevaar,
Naar des Hyduspes vloed door Perzië te trekken [1],

[1] boren.

Wanneer een felle storm ons nieuwe ramp kwam wekken[1].
Wij zwierven langen tijd op een verwoede zee.
De kunst hield op; 't geluk voer echter met ons[2] meê.
Wij drijven[3] op een strand daar geene menschen leven,
En daar tot grooter ramp ons leidsman moeste sneven.
Helaas! die vriend, wiens zorg ons uit den kerker liet,
(Eer dat ons zwakke kiel nog op de gronden stiet)
't Zij door nieuwsgierigheid, het zij door vlijt gedreven,
Zich hebbende aan 't gevaar te roekloos bloot gegeven,
Wierd door een bui van 't schip geslagen, langen tijd
Nog hangende op de baar van ons gezien, en wijd
Geslingerd, eindlijk, door de[4] golven overrompeld,
In 't grondelooze diep der wateren gedompeld.
Wij treden[5] kort daarna met meerder veiligheid
Aan dit verlaten strand, daar 't ooge vruchtloos weidt,
Om steên of woningen tot bijstand op te sporen,
En ietwat van des lands gelegenheid te hooren.
Men klimt op eene rots. Helaas, wat droeve maar!
Men wordt aan allen kant een ruime zee gewaar,
Die, rollend overal nog met onrustє baren,
Ons toonde, hoe we in een onvruchtbaar eiland waren.
Wij duchten straks een wreede en eiselijke dood:
Want dat ons het geval hier eene kiel aanbood,
Scheen dus én tegen schijn én reden aan te loopen,
Dat ons bedrukt gemoed daar zelf niet op dorst hopen.
De Hemel heeft nochtans (de Hemel is 't alleen,
Die redt uit zulken ramp) gehoord naar ons geween:
En met de vijfde zon deed hij verlossing rijzen.
Terwijl we ons droeven staat herdenken met afgrijzen,
Verschijnt op 't onverwachtst voor ons verslagen oog
Een bende volks, die zich eerbiedig voor ons boog.
Straks doen wij hen 't verhaal der schipbreuk laatst geleden,
En bidden hunne hulp in ons weêrwaardigheden.
Hun edelmoedig hart stemt lichtlijk alles toe;
Maar welk een aanzoek, welk een poginge of ik doe,
Zij zijn in hunnen plicht, om 't naar dees kust te zetten
En Gades aan te doen, onmooglijk te beletten.
Aan 't eiland geven zij vervolgens[6] mijnen naam:
Zoo ten gedenken, als om door de snelle[7] faam
Aan alle volkeren des te eer bekend te maken
Hoe m' uit het wreedst geval[8] door 's Hemels hulp kan ra-
Vervolgens zeilden wij gelukkig naar dees stad, [ken.
Daar ik 't genot verwerf van mijnen dierşten schat!
Daar ik u weêr aanschouw, en, moeten we altijd zwerven,
Ten minsten in uw arm gerust zal kunnen sterven;
Want nog staat ons door veel gewesten, vele zeên
Te kruisen, eer we aan 't strand van onze rijken treên!
Hier zweeg ze: en stemde toe geen oogenblik[9] te dralen,
Om naar het rijk des Nijls de zeilen op te halen,
En d' ongeveinsden vriend te zoeken, die den staf
Daar tegenwoordig zwaaide, en alle reden gaf,
Om van zijn groot gemoed een heusch onthaal te wachten,
En hunne ballingschap door hem te zien verzachten.
Men toeft niet tot de vloot van Gades wederkoom;
De Roomsche watermacht was veilig op den stroom,
En Rome, die geheel onzijdig wilde wezen,
Had den[10] Siciliaan noch Afrikaan te vreezen.
Sulpitius maakt straks zich weêr gereed ter reis,
En Gange's koningin, betoonende naar eisch
Haar dankbaarheid, dat haar vergund werd hier te rusten,
Verlaat met haren zoon de Gaditaansche kusten;
Terwijl veel duizenden de stranden, als om strijd,
Door zegenwenschen doen weêrgalmen wijd en zijd.
Maar wat voorziet de mensch, hoezeer hem de ondervin-
En redenering heeft beveiligd voor verblinding! [ding
Wat neemt hij voor, helaas! waarvan hij d' uitslag weet,
En hoe veel middelen zijn tot belet gereed?
Is 't dat de Hemel iets met hem heeft voorgenomen,
Om tot vervullinge van zeker wit[1] te komen,
Waar is alle aardsche kracht, waar wijsheid hier beneên,
Die zich vermeten durft in 't worstelperk te treên;
Ja, slechts een oogenblik de goddelijke wetten
In hare uitvoering kan vertragen of beletten?
De nacht, de vorst der rust en der stilzwijgendheid,
Had eens zijn armen langs het aardrijk heen gespreid,
En eens had Mithra's oog ten afgrond hem gedreven,
En 't koninklijke paar zien op de watren zweven,
Wanneer de Westewind, die hen genegen was,
En hunne kielen blies door Thetis wijden plas,
Door wiens ze reeds 't gezicht van Juno's kerk genoten,
Door d' oppersten monarch werd in zijn hol gesloten,
Geketend, en verboôn te heerschen in de lucht;
Terwijl dat de Oostewind, ter dees tijd zoo geducht
Om recht te stevenen naar Ptolemæus staten,
Wierd uit den diepen schoot des Kaukasus gelaten.
Hij rees met groote kracht en vreeselijk geweld,
En zwoegend, bulderend en brullende langs 't veld,
Alleen door d' Oppersten des Hemels te beteuglen,
Treft tevens woedend beî de aspunten met zijn vleuglen;
En, hellende naar 't West, doorvliegt het wijde zwerk,
Genaakt Alcides straat, met minder moeite en werk
Dan 't uitgespannen oog des menschen na te volgen,
En maakt de wateren onzinnig en verbolgen.
Hij werpt zich dwarlend neêr in d' ouden Oceaan,
Hij jaagt het onderste der zeên ten wolken aan,
Strooit vloten van elkaâr, door 't wentlen van de baren,
En vult de gansch lucht met bleeke[2] doodsgevaren.
Hoe zeer Sulpitius op zijne ervarenheid
Mocht roemen, hier verdwijnt zijn kennis en beleid:
Hij houdt het roer welhaast in bleek bestorven handen,
En ziet de golf met schrik rondom hem henen branden.
Geen ander raad dan slechts te volgen, daar de zee
De kiel, dan ginds, dan weêr geslingerd, drijven deê,
En in een korten tijd naar 't Westen joeg door kolken,
Daar het bereik verdween der scheepvaart aller volken.
Ja, verder (zeî de Faam) was geen gewest of land
Te ontdekken, geene kunst, geen dier gewenschte strand,
Daar, zoo men al ontkwam aan 't woeden van de winden,
Hulp tegen het gebrek en honger waar te vinden:
Daar was voor het beleid eens stuurmans baak noch merk,
Bedekte een donkre wolk of damp het hooge zwerk
En 't flikkerend gesternt, om weêr terug te keeren,
Hield de Oostewind eens op de luchtstreek te regeeren.
Zoo ras men dezen nood en wreede tijding meldt
Werdt gij, doorluchte Atosse, op 't allerdiepst ontsteld,
Elk eist wel om dit lot, maar uw beminlijke oogen,
Vol rouw, bewogen elk tot innig mededoogen:
Elk is verslagen, elk weet uitkomst, weg noch raad;
En voelt zich niettemin geraakt door uwen staat.
't Is of men eigen smart vergeet, om te betreuren
't Geen uwe onnoozelheid, uw jeugd hier moest gebeuren.
De Prins voornamelijk, om wien ge uws vaders stad,
Het vorstlijk Pasargade, onlangs verlaten had;
Om wien ge uit uw gebied en erfnis waart gestooten,

[1] ons hoop op nieuw kwam storen. [2] gansch alleenig. [3] dreven. [4] en op 't laatst door. [5] traden. [6] Zij geven, bij 't vertrek, aan 't eiland. [7] ter gedachtenis, als ook om door de. [8] Uit welk een nood de mensch. [9] Hier zweeg de koningin en stemde ook, niet. [10] noch.

[1] zijn besluit. [2] brengt niets voor het oog dan wisse.

Voelt op uw klachten zijn weêrwaardigheên vergrooten!
Uw stem dringt door zijn hart en teedren boezem heen!
De Koning vreest en zucht om zijne Atosse alleen.
Nu schoot hem in den zin, met welk een reeks van rampen
En wederwaardigheên hij was genoopt te kampen,
Sinds zij de zijne, door haar liefde, had verzoet[1]:
Want voor dat zij zijn beeld geprent had in 't gemoed,
Was ze in haars vaders arm in stilheid opgetogen.
Rust streelde hare ziel, rust speelde voor hare oogen:
De vreugde groette Atosse als hare koningin;
Een groot en machtig volk stond voor haar welzijn in:
De zorgen wachtten zich eerbiedig haar te naken,
En niets ontbrak Atosse om 't leven zoet te maken.
Met hem, die haar beminde, alom vervolgd, verraân,
Met Friso kwamen haar de eerste ongelukken aan.
Om hem moest Orsines ten afgrond nederdalen,
En zijn bemindste pand door verre landen dwalen:
't Was of het ongeluk, met hem nog niet tevreên,
Al wat hij schatte en minde ook met den voet woû[2] treên.
O, had hij, verre van naar Pasargades vesten
Te reizen, de ongebaande en dorre zandgewesten
Van Indië doorkruist; op de oevers van den vloed,
Die Gange's wal besproeit, met eer den dood ontmoet;
In plaats van dees vorstin, in de allerteêrste jaren,
Voor 't aangenaamste lot het wreedst te doen ervaren!
Dan zag de jonge Atosse, in Cyrus hoogen wal,
Noch ongestoorde rust, die ze altoos derven zal,
Die niet te wachten was met zijn weêrwaardig[3] leven,
Thans tot den hoogsten top van tegenspoed gedreven.
Zoo dacht hij bij zich zelf, zijn min, zijn dierste pand,
Aanschouwend met berouw; ja, ware 't in zijn hand,
Hij had te dezer tijd de vreugde van zijn leven,
Atosse voor Atosse, om haar geluk, gegeven.
De koninklijke held, vorst Teuphis, stond alleen
Stil, even[4] als of hier geen 't minst gevaar verscheen.
Hij, wien de tederheid alleen een weg kon banen
Tot diepe ontsteltenis en onweêrhoudbre[5] tranen,
Was altijd in den nood en wisselvalligheid
Bezadigd van gemoed en zeker van beleid.
Zijn wijsheid, even als een vuur, door felle winden
Vergroot in kracht, zocht dan om midlen uit te vinden
Ter uitkomst, en hij was ook schrander, om terstond
Te keuren, waar men meeste en wisse hulp bij vond.
Zijn hooge geest ging dan alle anderen te boven,
Als de Atlas, dien de Faam den volken doet gelooven
Des Hemels zuil te zijn, of de Athos, die den dag
Van 't eiland Lemnos rooft, te boven streven mag
De heuvels, op wier top zij zomers neêr doen vloeyen
De sneeuw, die 's winters scheen aan hunne kruin te groeyen.
Thans, ziende Friso zelf door droefheid overmand,
Begint hij dus: Wij zien gevaar aan allen kant,
En weinig hoop. Gewis. Het past niet, zich te streelen!
Laat nochtans mijne reên uwe ooren niet vervelen.
Voor mij, 'k zal nimmermeer gelooven, dat wij hier
Gedreven worden[6] door een blind en woest[7] bestier
Van[8] noodlot, of van iets, dat, op de deugd verbolgen,
Onschuldigen vermoge uit boosheid te vervolgen.
Daar Oromasdes leeft, daar leeft de hoop der deugd,
Gevest in ons gemoed van 't tederste onzer jeugd!
En waar toch zoude hij verdwijnen ofte sterven,
Hij, zonder wien 't heelal moet licht en leven derven!

[1] Van 't uur af, dat hij haar had met zijn min begroet. [2] hem lief was, ook met voeten wilde. [3] van een zoo zwervend. [4] Bedaard, als. [5] onbedwingbre. [6] Gejaagd zijn. [7] ordeloos. [8] Van 't.

't Komt mij dan voor, staat niet mijn redeneering stil,
Dat iets, ons onbekend (de tijd ontdekt zijn wil)
Zij door zijne oppermacht geordend en beschoren.
Wij, die door schuld noch fout ons heerschappij verloren,
Wij zwerven op een zee van niemand ooit doorkruist,
Van 't oosterst deel der aarde in 't westelijkst verhuisd,
Door eene reeks van zoo bijzondere ongelukken,
Dat God alleen vermocht ons in dees staat te rukken.
Geen kracht van menschen, ja, geen vorst, hoe sterk en groot,
Altijd bepaald, hoe diep zijn wrake wortlen schoot,
Was machtig om zoo veel gevallen t' zaam te dringen,
Die[1] tot naar deze plaats ons onweêrstaanbaar dwingen.
Het is de Godheid dan, wiens staf (van land tot land
Van stroom tot stroom gezwaaid, ja, zonder wederstand
Gehoorzaamd bij de vier hoofdstoffen) ons doet streven,
En ver van ons gebied ons mooglijk wil doen leven.
Wie zijn wij? Schepselen, door zijne hand gemaakt.
Tot welk een einde? Om, door een diep ontzag geraakt,
Hem eer en heerlijkheid door ons gedrag te geven,
En met standvastigheid te strijden in dit leven.
Is onze onzekerheid en overweging dan,
Of zijne macht[2] ons nu nog wel verlossen kan,
't Zij door een goeden wind naar Gades te doen rijzen,
't Zij door een land, nog niet ontdekt, ons aan te wijzen;
Men heffe het gezicht[3] naar Mithra's licht en glans,
Weleer door hem gevest aan 's Hemels hoogen trans,
Men[4] overpeinze, hoe het koninkrijk der stroomen
Voorheen op zijn bevel in wezen is gekomen:
Hoe zijn almachte stem de onzichtbre winden schiep,
En tot de heerschappij der lucht te voorschijn riep:
Op vleugelen van vuur den bliksem doende zweven,
En 't aardrijk op 't geluid van zijnen donder beven.
Dan zal men zien, hoe licht het hem ook wezen zal,
Ons te onderschragen in het akeligst geval.
Dan zal men (meester van zijn hart en zijn gedachten)
In alles uitkomst, heil en reddinge verwachten;
En nimmer raadloos zijn: het vreeselijkste lot!
En 't deel van hen, die zich wantrouwen van hun God:
Als of het Hem behaagde, om zwakke stervelingen,
Tot zijn vermaak, in nood en ongeval te dringen:
En of er in zijn oog niets zoo bekoorlijk scheen,
Dan zijner schepslen smart, gejammer, en geween!
Een redeneering van die Hem met reden duchten[5],
En, om hun boos gedrag, wel wenschten Hem te ontvluchten,
Wijl zijn rechtvaardigheid, door moedwil lang gesard,
Reeds d' ijzren schepter zwaait in hun bedorven hart.
Maar wij, wat vreezen wij? Wij, die zoo vele dagen
Besteedden, om een reine en zuivre ziel te dragen!
Vol zwakheên, zekerlijk als menschen, niettemin
Tot nog toe het geluk der wereld in ons zin
Meêvoerende, en alleen vol lust, om wel te leeren,
Eerst hoe het past zich zelf, voorts andren te regeeren:
Het al[6] tot lof van Hem, die 't al geschapen heeft,
En in wiens schoot de deugd als in haar woonplaats leeft!
Schort op, o mannen! schort uw oordeel op. Verheven
En groot te zijn van moed heeft nimmer ramp gegeven.
Elk hope op 's Hemels God, en niemand zij verschrikt.
Men denke, dat men is tot zeker eind geschikt
Door Hem, die wind en zee gebiedt, en hope op kusten
Daar 't eens in veiligheid gegund worde om te rusten.
Want niemand onzer zal voortaan, naar allen schijn,
Weêr op een nieuwen tocht belust en[7] vaardig zijn:

[1] Als. [2] kracht. [3] Heffe elk 't gezicht omhoog. [4] En. [5] Deze en de volgende drie regels zijn in 1758 vervallen. [6] En slechts. [7] Zoo ras weêr tot een tocht te water.

En liever, kan men slechts zich eenigsins betrouwen [1],
Het eerst ontdekte strand voor [2] 't vaderlandsche honën [3].
Men heeft ons wel gezegd, dat in dees woeste zee
Noch land te vinden is noch een bekwame reê [4],
Maar wie beweerde zulks dan liên, die van hun leven
Niet buiten het gezicht van Gades dorsten streven?
En die, de ervarenheid en scheepskunst vrij wat min
Behartigend, dan een gemakkelijk gewin,
De Middellandsche zeên en de aangelegen hoeken
Zich slechts verwaardigden, tot eigen nut, te zoeken.
Zoo ver dit toomelooze en woeste water vliet,
Zoo ver men Mithra's oog zich daarin spieglen ziet,
Zoo ver kan ook een kust zich aan ons oog [5] vertoonen;
En is 't waarschijnelijk, dat stervelingen wonen!
Met deze woorden sprak Vorst Teuphis, koninklijk
Van wezen, kloek van geest, bezadigd en gelijk
Een vuurbaak, ver in zee gezien, om te vermanen,
Waar het gevoegelijkst een weg waar heen te banen;
Het vuur blinkt des te meer door diepe duisternis,
Die 't halve rond bevangt, en die vervaarlijk is:
De toren, die de vlam doet in zijn boezem blaken,
Voelt ijdelijk den storm tot zijn verderf genaken;
Het hagelt en het huilt al krachtloos om hem heen:
Men ziet hem onverwrikt gerezen uit de zeên.
Melite en 't Roomsche volk begrepen niet, wat woorden
Zij nopens 't hoog bestuur van Oromasdes hoorden:
Dees redevoering deed nochtans hun zielen aan
Met diepe ontsteltenis. Zij kunnen niet weêrstaan,
Wat hun vooroordeel daar ook moge tegenvoeren,
Aan iets, dat hunne ziel komt raken en [6] ontroeren.
Niets troostelijker trof voorheenen hun gehoor:
De wijsgeer kwam hen zelf als eene Godheid voor;
Zij zagen langen tijd verwonderd op elkandren,
Eerst stil, vervolgens d' een dus sprekend tot den andren:
Wat 's deze? welk een taal! welk een grootmoedigheid!
Nooit heeft men ons aldus de Godheid uitgeleîd,
Of Jupiters gezag vermocht dus aan te wijzen,
En zulk een grooten moed op 't onverwachtst doen rijzen!
Zeer weinig scheelde het [7], dat hem Melite aanzag
Voor een der halve Goôn; wien 't zijn doorlucht gedrag,
Door Goddelijken aard, zeer ligt viel te onderschragen,
En die gewislijk dus de zegekroon zou dragen.
Vorst Teuphis hielp haar ras uit deze onzekerheid,
En, hebbende in het kort zijn Godsdienst uitgeleîd,
Bad, dat men de uitkomst woû van deze onheilen wachten,
Om Oromasdes naam of hoog of weinig te achten.
Maar nu had de Oostewind zijn last voleind, en week;
Terwijl de Zuidewind reeds van de middagstreek,
Veel zachter blazende, de hemelhooge baren
En tevens ook den schrik der harten, deed bedaren.
Want, schoon men noordwaarts aan met kracht gedreven [wierd,
De stuurman weet nu gansch [8] bezadigd hoe hij stiert.
Het is wel buiten hoop naar Gades kust te keeren,
Maar thans herrijst zijn kracht, hij kan het schip regeeren:
Herstelt met vreugd de schade aan mast, en zeil, en wand,
En 't lang geschokt gevaarte in zijnen voorgen [9] stand.

[1] Maar daar tot andre hoop, met grond, is te bespeuren. [2] als. [3] keuren. [4] Tusschen dezen en den volg. regel, in 1758 nog:

Dat alles vreeslijk is, hetgeen daar wordt vernomen,
Dat veel gedrochten zich vertoonen op de stroomen,
En dat zich de Oceaan op eens in d' afgrond stort,
Of door een woest gevaart en stof omcingeld wordt.

[5] aan 't onze zich. [6] in 't binnenst scheen te. [7] 't nu. [8] op nieuws. [9] eersten.

Voorts [1] toen de wateren, gelijk een kleed, zich spreidden,
Steeg Friso naar 't verdek, en liet het ooge weiden,
Zoo ver het reiken mocht, langs d' ongemeten plas,
Of Galo zich liet zien, of wel om Gobrias [den,
Te ontdekken met zijn schip. Maar, waar hij zich mocht wen-
Hij zag noch mast noch kiel van vreemden noch [2] bekenden,
En hief een rouwgalm aan met deerelijk geklag [3],
Alsof hij de uitvaart reeds dier trouwe vrienden zag!
O Teuphis, geef mij raad! (zoo liet de Prins zich hooren)
De dappre Gobrias en Galo zijn verloren!
De bloem van onze jeugd gedompeld in de zee!
En wij, waar zullen wij belanden? welk een reê,
Indien 't ons ooit gebeurt of land of reê te vinden,
Zal ons, dus machteloos, ontvangen als haar vrinden?
Maar Teuphis antwoordt hem, met een bedaard gezicht:
Gij mede, o Prins! vergeet ge in kalmte dan zoo ligt
Wat ge in den laatsten storm met blijdschap scheent te hooren?
Wij zijn bewaard: waarom zijn de andren dan verloren?
Men zoeke waar men kan, terwijl ons weêr en wind
Nu dienen, tot men land of tot men schepen vindt.
Maar wijl de wateren zich in de ronde strekken,
Zoo kan men min omlaag dan in de hoogte ontdekken.
Het scheepsvolk klimme omhoog! Die 't eerste schip of land
Bespeurt, zal dezen boog ontvangen van mijn hand,
En wachte meerder loon, of ons de Hemel spaarde!
Elk snelt naar boven; elk doelt op dien prijs van waarde,
Dien Ascon eindlijk wint. Want schoon een ander hem
Te boven klom, hij was 't, die 't eerst, met luider stem,
Deed hooren eene kiel te ontdekken in het Noorden.
Men wenschte hem geluk op 't hooren dezer woorden,
Ten uiterste verheugd dees tijding te verstaan.
Fluks wendt men 't roer in lij, men stevent derwaarts aan,
En zag een zeil van verre allengskens nader komen.
't Was Gobrias, die mede in 't midden van de stroomen
Gesold, geslingerd, en gedreven hier en ginds,
't Rampzalig einde reeds beweende van zijn Prins,

[1] Straks. [2] of. [3] In pl. van dezen en de volg. 40 regels, in 1758:

Voor zulk een teedren vriend en edelmoedig hart,
Wat ongelukkig uur en onverdraagbre smart!
Verslond hen de Oceaan, wat zou 't verlies herstellen
Van zoo veel vrome, trouwe, en dappre lotgezellen?
Misschien dat zich welhaast een vreemde kust vertoont,
Door een barbaarsch geslacht of wild gediert bewoond,
En daar geen veiligheid, geen vreê zal zijn te hopen,
Dan door ze met het staal, in groot gevaar, te koopen.
Daar zou men weerbaar zijn, ja, zegerijk misschien
Met hunne hulp, maar nu zich overwonnen zien;
En wat gevolgen zijn, uit dit gebrek aan krachten,
En uit dees eenen ramp niet zeker te verwachten!
Terwijl hij zich aldus, en wel terecht, bedroeft,
En de eerste keer 't gemis dier brave vrienden proeft,
Roept iemand uit de mast, zoo verre 't oog kan rekken,
Een zeil op 't wijde vlak der wateren te ontdekken.
Elk voelt zich, op dit woord, met blijdschap aangedaan.
Fluks wendt men 't roer in lij, men stevent derwaarts aan,
En ziet welhaast een kiel allengskens nader komen.
't Was Gobrias, die mede, in 't midden van de stroomen,
Gesold, geslingerd en gedreven hier en ginds,
't Rampzalig einde reeds beweende van zijn Prins,
En kort te volgen dacht: wanneer hij 't ooge wendde
Ten Zuiden, en welhaast het nadrend schip bekende.
Wat blijdschap onderling, na zulk een bangen nood,
Zich weêr te mogen zien verrezen van den dood!
Ja, 't onverwacht geluk doet hen te meer betrouwen,
Om ook in korten tijd held Galo weêr te aanschouwen,
Daar vlijt en kracht om hem te zoeken samen stemt.

En kort te volgen dacht: wanneer hij 't ooge wendde
Ten Zuiden, en wel haast het nadrend schip bekende.
Wat blijdschap onderling, na zulk een bangen nood
Zich weêr te aanschouwen als verrezen van den dood!
Maar Galo was er niet. Wie zal ons kennis geven
(Sprak Teuphis), waar de wind hem henen heeft gedreven?
Ons wijsheid staat hier stil, wat weg en welk een raad?
Men volge slechts 't bestuur des Hemels, en men laat
De kielen voor den wind heen drijven, om te vinden
Of land voor ons behoud, óf tijding onzer vrinden!
Zoo sprak hij, wordende van ieder toegestemd,
Terwijl de middaglucht de baren effen kemt.
De Koningin des nachts [1], op haren troon gezeten,
Had twalefmaal het rond met haren glans gemeten,
En haar stilzwijgend licht doen wijden op den plas
Eer een gegronde hoop van heil te merken [2] was.
De dertiende ochtend zag men Mithra's gulden stralen
Op 't sneeuwwit krijtgebergt van Vectis kusten pralen.
Zij blonken nimmermeer met zegenrijker glans,
Noch zonden grooter vreugd van 's Hemels hoogen trans,
Wijl angst en schrik des doods, zoo zwaar als duizend dooden,
Nu met de schaduwen des nachts ten afgrond vloden.
Men zet in 't oogenblik, geheel verkwikt en blij,
En roeiers aan het werk, en alle zeilen bij.
Een ieder voelt op zulk een nieuws zijn ijver blaken.
Het pekel stuift om 't schip. De hooge stranden naken,
En 't berggevaarte rijst elk oogenblik. Men ziet
In korten veld en woud, dat dierbre schaduw biedt;
Een schouwspel, nooit met zooveel wellust te genieten,
Dan als de woeste zeên den reiziger verdrieten.
Het eerst werpt Gobrias het anker uit, en rust,
En wacht den Koning in aan dees beminde kust;
En, naderend, omhelst, met tranen in zijne oogen,
Den Prins, wiens dier gezicht hem eeuwig scheen ontvlogen.
Straks richt men tenten op, diept groeven [3] daar om heen,
't Zij daar onreedlijk volk of wild gediert verscheen,
En doet zijn best, om zich genoegzaam te bewallen,
Ten wederstand van die hen mochten overvallen.
Dezelfde kracht van wind en stroom intusschen had
Voor Galo's vlugge kiel gebaand hetzelfde pad;
En haar, twee dagen van te voren op de kusten
Van Albion gevoerd, maar weinig tijds doen rusten.
Want nauwlijks trad de held aan land, of werd ontmoet
Door toegeschoten volk; dat, heet op roof, verwoed
Hem aanvalt, en dat, door gestadig te vermeeren [4],
Hem dwingt, om zijnen boeg naar elders om te keeren [5].
Gelukkig, dat hij zich nog redde uit hunne hand;
Daar duizenden in 't kort verschenen op het strand,
Hem volgden tot aan boord, en schromend geen gevaren,
Zich tot den halze toe begaven in de baren.
Zij stevenen daarop weêr zuidwaarts aan, totdat
Het half gesloopte schip de mannen afgemat
Nu dwingt (wat slag van volk daar woonde en werd vernomen)
Om Vectis kust, die 't naast zich opdeed, aan te komen.
Der kiel had langer reis ook ten verderf geweest;
Zoo was ze reeds gekneukt [6]. Men was al zeer bevreesd,
Zelf in 't gezicht van 't land te zinken en te sneven,
Zoo weinig was aan 't schip een wisse koers te geven.
Het overige des daags, en nog den ganschen nacht,
Stelt Galo zich aan 't werk; en ijverde met [7] kracht
Om met een nieuwen moed de watren door te boren,
En in de ruime zee den Koning op te sporen.

[1] De dochter van Latone. [2] vatten. [3] grachten. [4] aan te groeyen. [5] na kort beraad, om elders heen te spoeyen. [6] geknakt. [7] poogt met alle.

Hij plaatste intusschen mede op hoogten, hier en daar,
De ervarensten zijns volks, om, zoo de Prins 't gevaar
Waarmeê hij worstelde, te boven konde streven,
En herwaarts werd gejaagd, hem hulp te kunnen geven.
In 't kort [1] verkonden zij hem zulk een dier gezicht,
En hoe des Konings schip ook herwaarts werd gericht [2].
Hij naderde den Vorst, nu bezig in het werken,
Om met verschansingen zich op het strand te sterken.
Hij werd met vreugde omhelsd, en deed terstond verslag,
Hoe, door de vlijt zijns volks, men nog den andren dag
Zijn kiel op deze reê weêr zeilbaar zou zien komen,
En zegepralende verschijnen op de stroomen.
Vervolgens rustte men, totdat de morgenstond,
Uit de Oosterpoort getreên, den nacht ten afgrond zond.
Toen rees de jonge Vorst, om zijne medgezellen,
Door 't voorbeeld zijner vlijt, op nieuw aan 't werk te stellen.
Terwijl hij van alom het naastgelegen land
Beschouwt, en reeds gebiedt aan meer dan eenen kant,
Dit onbekend gewest door uitgezonden lieden,
Tot verder zekerheid, met vlijt te doen bespieden,
Verrukt iets onverwachts het oog. Van 't hooge land
Daalt, met de grootste haast, een sterveling naar 't strand:
Een man, wiens lichaamsgrootte en kleederen deên blijken,
Dat hij bewoner was van deze vreemde wijken.
Hij had een wolvenvel geslingerd om hem heen;
Geen wapens, dan een zwaard, gegord om zijne leên;
En in zijn hand een staf. De lang gewassen haren
Zijns baards verkondigden zijn hooggerezen jaren:
Zijne oogen stonden hol; 't gelaat verwilderd, bleek,
Als iemand die bijna door hongersnood bezweek.
Men ziet hem nakende 't gezicht ten Hemel wenden,
Als of hij hulp en troost begeerde in zijne ellenden;
En eindlijk werpt hij zich ter aarden voor den Vorst,
En spreekt op deze wijze uit eene ontroerde borst:
O vreemdelingen, hier ter goeder uur gekomen,
Ter goeder uur door mij, rampspoedige, vernomen!
Het zij gij menschen zijt, of Goden, laat uw hart
Niet ongevoelig zijn voor mijne ondraagbre smart!
Indien gij Goden zijt wilt u terecht erbarmen!
Zoo niet, ook kan uw arm mij helpen, mij beschermen!
O, rukt mij van dit oord en uit dees heerschappij,
En voert mij met u heen naar welk een land het zij!
Bevrijdt gij mij voor een tiran, op mij verbolgen,
Met vreugde zal ik u ten dienste staan en volgen!
Zoo sprak hij, 't aangezicht met tranen overdekt,
Terwijl dees zijne taal nieuwsgierigheid verwekt.
Wij (sprak de Prins hierop), wij zijn gereed te helpen
Al wie zich te onrecht voelt door droefheid overstelpen.
Wij zijn geen Goden, neen, maar in onz' boezem leeft [3]
Een zucht naar troost voor die geen kwaad bedreven heeft [4].
Wij zelf, we ontberen hulp: wij vreemden, hier gekomen,
Geslingerd door 't geweld van winden en van stroomen:
Nog gisteren ontrukt aan 't blikken van den dood,
En die dees wal alleen genaakten in onz' nood.
Maar gij, die voor 't geweld van andren schijnt te vluchten,
Verhaal, wie dat gij zijt en wien gij hebt te duchten.
Waar ligt de naaste stad? Hoe noemt men 't volk? Wat Vorst

[1] Welhaast. [2] Tusschen dezen en den volg. regel, in 1758 nog:

En, schoon wat verder heen, dees kust niet meer kon wijken,
Hij ziet hoe dat ze in 't kort de matte zeilen strijken,
En 't anker in den grond doen werpen, en hij spoedt
Zich derwaarts langs het strand, en treedt hem te gemoet.

[3] schoon mededoogenheid. [4] Altijd der vromen zaak in ons gemoed bepleit.

Is 't, die den hoogen staf in naam der Goden torscht?
En, eindelijk, wat is voor ons, voor vreemdelingen,
Van hem, die hier gebiedt, te hopen, te bedingen?
Maar, hoe het zij, zie toe dat ge ons hierin misleidt:
Uw hoofd strekke ons ten pand van uwe oprechtigheid!
Argentorix (zoo was de naam des onbekenden),
Zich achtende gered uit alle zijne ellenden,
Ving daarop moedig aan: Samothes, wiens gezag
Geen wederstrevers kent, beware uw levensdag;
En geve, als opperste bestuurder aller menschen,
U de vervullinge van uwe dierste wenschen.
Voorts sture Andate dus den krijgsstaf in uw hand
Dat m' uwen roem verkonde in 't verst gelegen land!
Ik zal de waarheid voor uwe ooren open leggen,
En u den ganschen staat van deze landen zeggen:
't Gewest, waarin gij thans door storm geworpen zijt,
Wordt van alom besproeid door 't ongemeten wijd:
Een Eiland zonder volk, of stad, of dorp, of haven,
Waaraan onze ouderen den naam van Vectis gaven,
En dat ik, tot mijn smart, alleen betreê [1], bewoon;
Ik, dien het lot zoo na geplaatst had aan den troon,
Ik, die mijn broeder met den schepter heb zien pralen,
Eer dat mij 't onheil trof, waarvan ik zal verhalen!
Aan de andre zij der zee, ten Noorden van dit strand,
Ligt een vermogend rijk, een vet en vrolijk land,
Brittannia genaamd, 't welk met haar nageburen,
De Schotten, dikwijls moet een fellen krijg verduren.
Coïlus, die het laatst dees volkeren gebood,
Wierd in een heet gevecht door 's vijands Hoofd gedood:
En 'k zag op éénen dag dees mijnen broeder sterven,
En 't Schotsch gebate volk de zege op ons verwerven.
Hem volgde, naar de wet, zijn zoon: een jongeling,
Trotsch, opgeblazen, stout; die slechts bij zijnen kling
Zijn heil en welstand zocht, die naar geen raad woû hooren,
Maar jonge en losse liên zijn hart leende en zijne ooren.
Weet, dat een ieder hier in volle vrijheid leeft [2],
Zoodat de Koning zelf gering vermogen heeft:
En, schoon hij zij het Hoofd der heerschappij te noemen,
Hij kan slechts op 't bevel der legerbenden roemen;
Van welk een hoog bewind hij nog, van tijd tot tijd,
De rekenschap moet doen ten teeken zijner vlijt.
Hij kan uit eigen macht geen krijg of vreê verkonden,
Noch is alleen bevoegd in 't treffen van verbonden.
Het gansche volk heeft recht in 't geen den volke raakt,
En niets wordt wet dan 't geen, op 't plechtigst opgemaakt
Door de Oudsten van het land, zelfs door het land verkoren,
Na rijpen raad en keur, het heilzaamst komt te voren.
Cunobellinus nu (zoo noemde men den Vorst),
Die geenen toeleg schroomde en alles wagen dorst,
Besloot, in het geheim, de Godheid na te streven,
Door zich alleen 't gebied der menschen te doen geven.
Der hitte zijner jeugd kwam te onverdraaglijk voor,
Dan dees dan gene wet te leenen zijn gehoor,
Zoowel als 't denkbeeld, dat hij goedvond zich te maken,
Door de Oudsten van het volk somwijlen te zien wraken.
Hij wenschte, in plaats van zulks, dat zijn gebod alleen
Mocht strekken tot een wet en regel voor 't gemeen;
Ja, dat hij dus den staf konde onafhankelijk dragen
Dat niemand meer vermocht hem rekenschap te vragen;
Zich zelven met een macht bekleedend, zoo gehaat
Wanneer zij rustede bij de Oudsten van den staat!
Hij wist het grootste deel der krijgsliên, door geschenken,
Te brengen in zijn wit, te sturen op zijn wenken:
En toen hij zijn gezag genoeg bevestigd dacht,
Bestond hij, buiten 't land, der vijandlijke macht,
Door een vertrouweling, berichten toe te zenden,
Om in het Britsch gebied te vallen met hun benden.
Hij waande in dees wanorde elks ooge op hem gevest
Te zien, dewijl alleen voor het gemeenebest
Bij 't krijgsvolk, hem gewijd, bescherming was te erlangen!
Zoodat het alles moest aan zijn gevallen hangen.
Te minder werd hij dus weêrstaan: hoe meer gevaar,
Hoe meer men rust, vertrouwt, en toestaat aan elkaâr!
Wat mij belangt, ik hield mij buiten deze zaken,
Noch prijzende dat wit noch durvende het laken.
'k Beken, ik was hierin flauwmoedig; 'k heb gedwaald,
En mooglijk weinig roem uit dit gedrag gehaald:
Maar 'k wil mijn feilen niet verbergen voor uw ooren,
Gij zult uit mijnen mond alleen de waarheid hooren.
Ik werd ook voor mijn schuld gestraft in korten tijd,
Mijn lafheid heeft mij niet ontschuldigd of bevrijd.
Had ik de aloude wet vrijmoedig willen staven,
En op het pad der eer besloten door te draven,
Ik had geen slimmer lot genoten, en mijn smart
Was door geen wreed verwijt vermeerderd in mijn hart!
De Vorst liet onderwijl zich meer en meer gebieden [1]
Door hersenlooze, jonge, en onervaren lieden,

[1] in eenzaamheid. [2] In plaats van dezen en de volg. 41 regels, in 1758:

Daar was een wet in zwang, zoo ver 't geheugen gaat
Der alleroudste liên, nooit ongestraft versmaad,
Ja, die de Vorst vooraf moest plechtiglijk bezweren,
Eer dat hem wierd vergund de volken te regeeren.
Dees wet bepaalde een raad, die, zittend naast zijn zij,
De breidel was voor een te strenge heerschappij;
Het volk verkoos daartoe de braafste en eerste grooten,
En tegen hen wierd niets naar orde en recht besloten.
De Vorst inzonderheid kon, naar zijn drift of lust,
Niet roekloos ommegaan met de algemeene rust:
Noch zich inwikkelen in schaadlijke verbonden,
Noch de oorlog of de vreê naar willekeur verkonden.
Cunobellinus nu (zoo noemt men thans den Vorst)
Vond niets zoo bitter, niets zoo tegen zijne borst.
De heerschzucht dreef hem voort, en zweepte hem met slagen,
Der hitte zijner jeugd onmooglijk te verdragen:
Hij maakt het krijgsvolk op en vleit hen met gewin,
En blaast zijn razernij haast mede in hunnen zin;
En weet, zoo door belofte als door vooraf te loonen,
Der priestren orde zelfs in zijn belang te troonen.
Men merkte in 't kort zijn wit. Elk zag het onweêr aan;
Maar niemand had den lust, zulks moedig te weerstaan.
Ik, de eerste in rang, hield mij gansch buiten deze zaken,
't Gedrag niet prijzende, noch durvende het laken.
'k Beken, ik was hierin flauwmoedig. 'k Heb gedwaald,
En zeker weinig roem uit zulk een vrees gehaald.

[1] In pl. van dezen en de volg. 23 regels, in 1758:

De Vorst vond zich welhaast gereed zijn wensch te treffen,
En boven raad en wet zijn zetel te verheffen.
Een vleyer stelt het voor als de eerste plechtigheid,
In 't ingaan van het jaar, het volk te zaam geleid;
En telt de rampen op, die 's lands belangen deeren,
Daar zoo veel hoofden 't volk, altijd in twist, regeeren:
En daar men geen besluit kan nemen tegen 't kwaad,
Dan als 't verloopene uur geen midlen overlaat.
In grooter zekerheid en voorspoed zou men leven,
Door de opperheerschappij den Vorst alleen te geven,
Die binnenlands meer goed zou doen door meerder macht,
En buitenlands de vrees verdubblen door zijn kracht.
Hij hoorde, na dees taal, 't gejuich der omgekochten,
En andren, die hun heil in dees verandring zochten.
De krijgsliên klapten met de zwaarden op het schild,
En alles scheen welhaast gansch zinneloos en wild.

En eindlijk noodde hij 's volks oudsten bij malkaâr.
Een hunner, omgekocht, begon met vreemd gebaar
Den voorslag, om den Vorst het gansch gezag te geven,
Om met te meerder vrucht den vijand te weêrstreven.
Hij zeî: Terwijl wij hier verward, om hulp en raad
Te zoeken, bezig zijn, genaakt het woedend kwaad:
Terwijl men het bevel den Koning voor moet schrijven,
Vaart steeds de vijand voort zijn volk in 't rijk te drijven;
En in den tijd dat de een dit wil en de ander dat,
Verbrandt hij dit gewest, berent hij deze stad!
Is eindelijk de Vorst gereed in 't veld te streven,
Een nieuw geval verijlt het voorschrift, hem gegeven!
In d'oorlog moet men kloek en vaardig zijn. Die 't eerst
Te velde komt, is ook die daar het laatste heerscht!
In plaats van dus den plicht eens veldheers recht te schiften
Van 't binnenlandsch bestuur, ontvonkt hij veler driften.
Men hoorde een groot gejuich, dat steeds vermeerderd wordt,
Als waar dien vleier dit van boven ingestort.
Dit laatste wisten straks de priesters te verkonden,
De priesters, die hun plicht op 't eerelooste schonden!
De krijgsliên klapten met de zwaarden op het schild;
Kortom, 't was alles woest, onzinnig, toornig, wild.
Maar veel der oude liên, ver van gedruisch te vreezen,
Zoo min als in 't belang van deze schaar te wezen,
Misprezen openlijk deze ongepaste daad.
De grijze Adminius, een man van eere en raad,
En wijsheid en beleid en orde en ondervinding,
Ontleedde 't allereerst den Koning zijn verblinding.
Hij rees met majesteit, en als een God, omhoog;
Zich zelven meester zijnde, en, met een vriendlijk oog
Den Vorst beschouwende, deed hem wel klaar bezeffen
De dwaasheid van zich dus geweldig te verheffen.
Hij deed de redenen, door 's prinsen volk verspreid [1],
Verijdelen in rook door zijn welsprekendheid.
En elk, die 't land getrouw, geen staatsverwisselingen
Woû dulden, zag men straks dien grooten man omringen.
Cunobellijn zag [2] zich te dezer tijd verplicht,
Te ontwaken met het [3] zwaard, of niets ware uitgericht.
't Was niemand mogelijk het denkbeeld op te vatten,
Dat zijne drift zoo ver verwoedlijk uit zou spatten;
't Geschiedde niettemin. Ik, die nabij hem stond,
Stilzwijgend en het oog gevestigd naar den grond,
Kreeg last, om door mijn staal den grijzaard te doen sneven
Die hem zoo wijs een raad had, tot zijne eer, gegeven.
Het haar rees mij te berge op dit vervaarlijk woord,
En 'k vond mij niet bekwaam tot zulk een wreeden moord.
'k Bleef staan, en ik besloot dees wil niet te volbrengen,
En eer mijn eigen bloed te storten, te zien plengen.
Straks zag hij mij met gramme en vurige oogen aan,
En liet mij door een wenk mijn nakend lot verstaan.
Voorts deed hij meer dan een der stoutste krijgsliên nadren:
De grijze Adminius werd midden uit de vadren,
In weêrwil van 't aloud hen toebehoorend recht [4],
Gevat en vast geboeid, verdediging ontzegd,
Ver dat zijn lange dienst erkentnis kon verwerven,
Beschuldigd en gedoemd in 't openbaar te sterven.
'k Zag, hoe 't ontaarde volk, onzinnig en verwoed,
Met lust zijn dood aanschouwde en dorstte naar zijn bloed.
Ik zag dien grooten man door 't schuim der menschen honen,
Vergeefs zijn kruin, bedekt met witte haren, toonen;

[1] zoo kunstig uitgebreid. [2] vond. [3] De hand te slaan aan 't. [4] In pl. van dezen en de volg. 15 regels, in 1758 alleen:
Gescheurd, en zonder dat zich één daartegen kant,
Ging 't zwaard hem door den nek, en 't hoofd rolde in het zand.

En, wijl men hem bespotte en nawees met de hand,
Ging 't zwaard hem door den nek en 't hoofd rolde in het zand.
Hij bad nog, stervende, voor 't land en de onderzaten,
Ver van dit heilloos rot te vloeken en te haten:
En had hij 't niet gedaan, had zijn vergramde mond
Zoowel om wraak gebeên der wetten, die men schond,
De bliksem had voor 't laatst waarschijnelijk geblonken,
Of 't land was in den poel des afgronds weggezonken!
Terwijl ik, door den schrik voor zulk een gruweldaad [1],
Bijna niet denk om mijn, nu reeds verordend, kwaad,
Slaat m' ook de hand aan mij. 'k Werd in een hol gestooten,
En op het allernauwst in ketenen gesloten:
En eindelijk [2] ter dood veroordeeld op mijn beurt.
Maar 't Godendom had zulks als nog niet goed gekeurd!
'k Vond middel door den muur des kerkers heen te breken,
En vluchtte in 't duistere des nachts naar deze streken.
Een visscher heeft mij hier gevoerd aan 't Britsche strand,
En 'k vind mijn heil en rust alleen in zijne hand;
Want schoon hij van mijn staat niet onderricht mag wezen,
'k Heb zijne onwetendheid daarom niet min te vreezen.
Misschien hoort m' [3] uit zijn mond, dat iemand, onbekend,
Naar deze kust zich heeft gansch hopeloos gewend:
En machteloos, om van dit eiland weg te vluchten,
Staat ieder oogenblik de dood voor mij te duchten.
Voorts oordeel ik, o Prins! dat u niet [4] raadzaam zij
Te wonen in een zoo verwarde heerschappij,
Alwaar een dwingeland de wetten heeft geschonden,
En niet betrouwd kan zijn in 't aangaan van verbonden.
Maar (daar de Galliërs van schrikken, en hetgeen
Gij mooglijk ook misprijst, gij, die langs zoo veel zeên
Uit verre landen zijt naar deze plaats gedreven)
Wij hebben hier nog een bijzondre wijs van leven:
Geen band des huwelijks is hier bekend, geen trouw,
En niemand roeme alleen op 't minnen eener vrouw.
Deze alle zijn gemeen, en, mochte u dit mishagen,
Gij zaagt in korten tijd den laatsten uwer dagen.
Maar zucht ge om eene kust, daar ge in uw ongeluk
Een eind van ballingschap mocht treffen en van druk,
Noord-oostelijk van hier is [5] een gewest te vinden [6],
Wiens volk aan trouw en deugd zijn werk maakt zich te bin-
Bij wie men eere ontmoet en een beschaafd gebied, [den [7]:
Dat goede zeden mint en booze daden vliedt.
Men zegt dat, lang geleên, de onsterfelijke Goden [8],

[1] In pl. van dezen en de volg. 3 regels, in 1758:
Terwijl dees gruweldaad mij doet mij zelf vergeten,
Begint men ook met mij. 'k Word in een hol gesmeten.

[2] kort daarna. [3] gaat. [4] Gij hoort hieruit, o Prins! hoe min 't u. [5] wordt. [6] gevonden. [7] Welks volk zachtzinnig is en trouw aan zijn verbonden. [8] In pl. van dezen en de volg. 19 regels, in 1758:
Men zegt, dat lang geleên, versmadend hun geboden,
De Vorst van dit gewest gestraft wierd van de Goden,
Hem in het openbaar beroovend, te gelijk,
En van het levenslicht en van zijn koninkrijk:
En dat in zijne plaats geen ander is verkoren,
Om 't geen een Godspraak deed aan 't volk daarover hooren.
't Zij dat de waarheid hier alleenig deel in heeft,
't Zij dat, in het geheim, bedrog daaronder zweeft.
Men ziet er 't priesterdom, van dien tijd af, verheven
In 't opperste gezag en alles wetten geven.
Ik ben in mijne jeugd geweest in deze streek,
En waag geen lossen raad in 't gene ik tot u spreek.
Wij drijven uit ons land, op eenen rij van boomen,
Aaneen gehecht, somtijds naar de andre zij der stroomen,
Wanneer men zomertijds wat hooger noordwaarts aan,
Een strand gelijk aan 't onze op 't duidlijkst kan zien staan;

Om 't overtreên van hun ontzachlijke geboden,
Daar zich een dwaze Vorst had tegen aangekant,
Een eislijk wangedrocht formeerden in hun land:
En dat een lange reeks van jaren moet verloopen
Eer 't einde dezer wrake en gramschap is te hopen;
Ten ware een held (zoo luidt de Godspraak), in wiens hart
Niet dan een reine zucht tot eer gevonden werd,
Wel willende zich zelf voor hun belangen wagen,
Verschijne en 't schrikdier kome in 't Hellerijk te jagen.
Zoo veel nu mooglijk is, het Godendom ten zoen,
Legt iedereen zich uit, om wel en recht te doen,
Op hope, dat een held, door 's Hemels gunst gezonden,
Hun kroon en schepter winne, aan dezen dienst verbonden;
Want hij, die hen verlost van 't vreeselijke dier,
Krijgt, volgens hunne wet, het hooge rijksbestier,
Dewijl het bliksemvuur, ten wolken uitgezonden,
Weleer het gansch geslacht der Prinsen heeft verslonden.
Ik heb in mijne jeugd geweest in deze streek,
Hun wijs van doen geleerd, en weet wat of ik spreek.
Ik zelf (wil uwe gunst en goedheid zulks gehengen!)
Zal u naar deze plaats en wijze mannen brengen.
Dit zij mij tot een loon! Dit 's wat mijn wenschen vleit!
'k Blijf eeuwig u gewijd voor dees weldadigheid!
O, ruk mij van een oord, daar 'k altoos omme zwerven
En, door de vrees des doods, elk oogenblik moet sterven!
O laat Argentorix, aan 't ooge van d' Alaan,
Verstrekken tot een proef van uw verheven daân!
Op deze wijze sloot de Britsche Prins zijn reden,
Die straks een denkbeeld gaf van geene ruwe zeden.
De Koning trad daar op met Teuphis aan een kant [1],
Om raad te slaan of dit, dan of 't Alaansche strand,
Hen door Argentorix zoo zeer geroemd, geprezen,
Het einde van hun reize en dolingen zou wezen.
Terwijl zij bezig zijn genaakt hen Diocaar,
En boodschapt, dat men wordt gewapend volk gewaar;
Dat, schoon nog verre heen, door 't schittren van de stralen
Der zonne, en oorlogsstaal en vaandelen doet pralen.
Dees tijding deed te meer besluiten, om terstond
De zeilen in den top, het anker uit den grond
Te halen, om, met hulp der wakkerende winden
En raad van hunnen gids, een beter land te vinden.
De schoone Atosse ging nooit vrolijker aan boord,
Dan na ze 't woest gebruik der Britten had gehoord,

Het strekt ons tot een roem zulk eenen tocht te wagen,
En teekens van die reis met ons naar huis te dragen.
Ik, die verscheiden maal die stoute reize deê,
Wierd eenmaal verder voort geslingerd door de zee;
Tot dat ik, op een kust gedwongen aan te drijven,
Bij dit zachtmoedig volk een ruimen tijd moest blijven.
Dat strand, dat ik zoo lang zag voor mijn oogen staan,
In 't hoogst gevaar, zal nooit uit mijn gedachten gaan.

[1] In pl. van dezen en de 4 volg. regels, in 1758:
En dat, indien hij geen beschaafdheid meer bezat,
Een woeste opvoeding daar alleen de schuld van had.
De Koning hoorde hem nog nauw dees woorden spreken,
Of hij besluit van hier ten eersten op te breken,
Om zich, van voren aan, voor 't toomeloos geweld
Van eenen dwingeland niet bloot te zien gesteld;
En liever verder af de aan hem geprezen hoeken,
Met nieuwe moeite en zorg, stoutmoedig op te zoeken:
De wijsgeer Teuphis zelfs, terstond na dit gesprek,
Raadt aan den nieuwen tocht en dat men ras vertrek,
Terwijl het veld, waarin men 't neder had geslagen,
Met alle macht geruimd en ledig wordt gedragen.
In 't ijvrigst van het werk genaakt ook Diocaar.

Die 't onwaardeerbaar pand des echten staats [1] versmaden,
En hunnen lust gelijk het wild gediert verzaden.
Geen minder vreugd gevoelt de grijze Argentorix,
Gerukt uit de eenzaamheid en eenen staat vol schriks.
Want zeker, had de Prins zich thans niet hier bevonden,
Cunobellinus volk, tot 's ouden straf gezonden,
En naderend bereids, door geene macht gestaakt,
Had nog te dezer ure een eind met hem gemaakt.
Dees mannen zagen nu, verrukt en opgetogen,
Drie kielen op den rug der wateren bewogen,
Met eene kunst gebouwd, hen ganschlijk onbekend.
Zij dachten, dat de God, wiens ordening men schendt
Door een onschuldigen ter dood toe te vervolgen,
Hem deze hulpe zendt, op hun besluit verbolgen.
Zij keeren vruchteloos terug, en doen verslag
Hoe, door Samothes wil en opperste gezag,
Drie Zeegodinnen hen aan Vectis strand verschenen,
En met Argentorix in d' Oceaan verdwenen.
Intusschen zeilt de Prins zijn reisgenooten voor,
En, met Argentorix, de nauwe stroomen door,
Die naar de koude zeên der woeste Skyten leiden,
En van het Britsche rijk het groote Europe scheiden.
Hier leefde een oud gerucht, dat vader Oceaan,
Vermoeid langs Thyle's kunst ten Noorder troon te gaan,
Om d' IJszeên aan het strand des Samojeeds te stieren,
Een samenkomst beval der Westersche rivieren.
Den Betis, die den wal van Hispalis besproeit,
En door een vruchtbaar land en vette weiden vloeit;
De zilvren Gadiane, op zwanendons gedragen;
Den rijken Taag, gevoerd op eenen gouden wagen,
Met vorstelijk gebaar [2] en koninklijken zwier;
Den Durias, gekroond met roos en violier,
En houdende eenen krans van bloemen in zijn handen;
De snoevende Garonne in 't midden harer banden;
De Loire, die, hoewel groot van gestaltenis [3],
Der gunsten van de Faam het minst deelachtig is;
De Sein', die, door zich zelf met lauweren te sieren,
De heerschappij begeert van alle de rivieren;
En een oneindig tal van mindre Watergoôn
Riep Triton's schelle hoorn voor Amfitrites troon.
Daarop deed de Oceaan hen alle in orde scharen,
En, duizend voeten hoog verheffende zijn baren,
Viel op de landstreek aan, die 't Albionsche strand
Aan 't rijke Europa hechtte; en, duwend met zijn hand
De bergen van hun grond, de rotsen van haar vesten,
Gaf hij 't verwonnen land aan 't gramme volk ten besten.
Elk nam, op dezen last, een rots of heuvel meê,
En maalde die tot gruis, en spreidde ze in de zee.
De Koning Oceaan reed fluks langs effen zanden,
Van 't bruischend nat gevolgd, naar de Aloceesche stranden:
En van dien tijd af aan wierd Albion een rijk,
Voor buitenlandsche macht onoverwinnelijk.
Terwijl Argentorix hen dees bijzonderheden
En andre dingen meer, betreffende de zeden
Der menschen, die men haast zou groeten, deed verstaan,
Helpt [4] wind en stroom de kiel, en drijft [5] ze noordwaarts
Totdat de Britsche Prins de kusten zag genaken, [aan:
Die 't einde van de reis des Konings zouden maken.

---

[1] 't pand des echten staats bespotten en. [2] vorstelijke pracht. [3] In plaats van dezen en de volg. drie regels, in 1758:
De Loire, aan wie de God der min een blinddoek gaf,
En Venus eenen riem en eenen tooverstaf;
De Seine, die zich steeds bekroont met lauwerieren,
En zucht naar 't hoog bestier van alle de rivieren.
[4] Holp, [5] dreef.

ELFDE BOEK[1].

INHOUD.

Komst van Friso in het land der Alanen, volkeren bewonende de oevers van den noordelijken arm des Rijns. De Koning biedt den inwoners aan, in verbond met hem te treden; en verzoekt ten dien einde te weten, hoe het met den staat van dit gewest gelegen is. Segonax, een der oudsten des lands, doet het verwonderenswaardig verhaal van dit volk; van den vurigen draak hen tot een straffe toegezonden; en hoe men de kroon van dit gebied belooft aan dengenen, die het van deze plaag kan verlossen. Waarna men zich ter rust begeeft. Een jongeling verschijnt Friso in den droom, en moedigt hem aan, om het wangedrocht te bestrijden: verzekerende hem zijner hulp, en des goddelijken bijstands. De Prins ontwakende verhaalt zulks aan Teuphis, wien deze jongeling ook was verschenen. De Prins besluit hierop om den draak te bevechten. Zijne redevoering aan de Alanen. Hij treedt, omringd van het gansche volk, naar eenen rookenden en grondeloozen poel, waaruit dit gedrocht van tijd tot tijd te voorschijn kwam. Eene onzichtbare stem hem aanmoedigende, begeeft hij zich onversaagd in den kolk, alwaar hij den jongeling of den Engel, hem 's nachts te voren verschenen, ontmoet. Deze Engel verklaart hem, dat ze op den weg der Helle zijn, en stelt aan zijne keur, of hij derwaarts met hem wil gaan, hebbende daar macht van de Godheid toe gekregen. De Prins neemt dezen tocht met vreugde aan, en zij treden straks dieper naar beneden. De Engel opent de deuren der Helle met zijnen staf.

—

De Rijnstroom, wellende uit der Alpen diepen schoot
Tweebronnig, ziet[2] zijn bed al vlietende vergroot;
Besproeit een menigte van wel bevolkte vesten;
Rolt door verre uitgestrekte en machtige gewesten;
En spreidt zich wederom tweehoornig, als voorheen,
Voor[3] dat hij hulde doet aan 't machtig rijk der zeên.
De volkeren, bij wie de Britsche Vorst den Koning
Geraden had, voortaan te vesten[4] zijne woning,
Bezaten de oevers van den noordelijken mond:
Een landstreek rijk van vee, bekorelijk, gezond.
De vloed, vele eeuwen na dees tijd het Vlie geheeten,
Gaf vruchtbaarheid aan 't land, gaf[5] visch aan d' ingezeten,
En was een toevluchtplaats, en bood een goede reê
Aan hen, dien wind en golf te hard viel op de zee.
Argentorix zag nauw dees[6] stroom van verren[7] pralen,
Of toonde dien den Vorst, bevelend, zonder dralen[8],
Sulpitius de kiel te wenden in den schoot
Des koninklijken Rijns, die hen zijn boezem bood.
In korten nadert men, doorklieft zijn heldre stroomen,
Terwijl alomme én land én woud wordt waargenomen.
Men zeilde nochtans voort, wijl aan den oever scheen,
Alsof hier somtijds nog geding waar met de zeên,
Die, vullende den vloed, bij woedende onweêrswinden,
Geen wederstand, om 't veld ver te overdekken, vinden.
De leidsman toont den Vorst de toppen van 't gebergt,
Waarvan alsnog een brok behouden 't water tergt,
Dat, door den Vliestroom heen uit Nereus rijk gezonden,
Een gansche landstreek heeft in zijnen buik verslonden:
Daar (zeî hij) zijn we eerst recht beveiligd voor den kolk;
Daar is de samenkomst der Oudsten van het volk;
Daar is men plechtiglijk gewoon om te overwegen,
Hoe 't gramme Godendom weêr zij ten vrind[1] verkregen.
Men roept er viermaal 's jaars de inwoonderen te zaam[2];

---

[1] In 1758, met het twaalfde, tot het tiende ineengesmolten, en voorts aanmerkelijk gewijzigd en bekort.
[2] voelt. [3] Eer. [4] Gulhartig had geraân, te zoeken. [5] en. [6] dien. [7] verre. [8] In pl. van dezen en de volg. 6 regels, in 1758:

Argentorix zag nauw dien stroom van verre pralen,
Of gaf bevel om nog meer zeilen bij te halen,
Terwijl een ieders hoop naar rust en veiligheid,
Door zulk een dier gezicht, op 't lieflijkst wierd gevleid,
Men nadert in het kort, doorklieft dees heldre stroomen,
Terwijl alomme en land en woud wordt waargenomen.
Men zeilde nochtans voort, wijl aan den oever scheen,
Als of men hier nog had te duchten voor de zeên.

---

[1] 't Godendom ten vriend het beste zij. [2] In plaats van dezen en de volg. 131 regels, in 1758:

Wat is 't een dierbre troost in wedervaardigheid,
En als het lot den mensch van land en magen scheidt,
Een wisse toevluchtsplaats op 't laatst te zien gerezen
Bij lieden, die de wraak des hoogen Hemels vreezen!
Men wordt, terwijl men zeilt, dus sprekend met malkaâr,
De inwoners van het land, reeds naderend, gewaar;
Ja, 't veld van wederzij des oevers overdekken,
Zoo verre 't ooge zich kan in het ronde strekken.
Dees schare, telkens al vermeerderend, verzelt
De kielen, plegende wanorde noch geweld;
Maar heffende oog en hand somwijlen in den hoogen,
Als waren ze in een diepe ontzetting opgetogen,
Tot dat men 't anker uit deed werpen in den grond,
Alwaar Sulpitius dien het bekwaamste vond.
Terwijl men evenwel, hoe min daar zij te vreezen,
Nog aarzelt in 't begin, om niet verrast te wezen,
En zich niet roekeloos te werpen in gevaar,
Scheidt zich 't nieuwsgierig volk op eenmaal van malkaâr;
En maakt eerbiedig plaats voor drie bejaarde mannen,
Wier houding reeds van verre alle argwaan doet verbannen.
't Zij dat men op hun lijfsgestalte of kleeding ziet,
't Is alles deftigheid wat aan hen wordt bespied.
Schoon zeldzaam opgeschikt en vreemd in hun gewaden,
Was niets onaangenaam of woest in hun sieraden.
Hun hoofd was met een krans, die kunst en smaak vertoont,
Van groene myrtenblaân bevallig overkroond;
En, met de olijftak reeds in 't nadren op te heffen,
Voorspelden ze een verbond, dat haast zou zijn te treffen.
Hen treedt een krijgsheraut, met plechtige eerbied, voor,
En, naderende, vraagt en krijgt het eerst gehoor:
„O, sprak hij, stelt niet uit, doorluchte vreemdelingen!
Om de allereerste vreugde in ons te doen ontspringen.
Genaakt in teedre gunst dees u gewijden wal,
Die 't diepste ontzag en eere aan u bewijzen zal;
Of wel gebiedt, indien u dit mag beter smaken,
De priesters, die dit volk regeeren, u te naken!"
Dees laatste aanbieding, vol van goede wille en trouw,
Die 't schranderst oordeel zelfs niet bloot stelt voor berouw,
Wordt straks omhelsd. Men stelt hen in dees eisch tevreden,
En Friso ziet hen, blij te moê, zijn kiel betreden.
Hij zelf, hij staroogt, wacht hen af met ongeduld,
En hoopt, dat hier elks wensch nu weder zij vervuld.
Om, na zoo lang een reeks van grievende verdrieten,
't Bevallige der rust zoo lange te genieten,
Tot dat men, onderricht van 's lands gelegenheid,
Recht wete, wat het van bekende streken scheidt.
Men zag naast zijne zij de beide koninginnen,
Op 't prachtigst uitgedoscht, haar trouwe gezellinnen,
De broeders van den Prins, Vorst Teuphis, Diocaar,
Met uitgetogen kling, aan 't hoofd van eene schaar
Zoo Gangariden als Romeinen, wier belangen
Nu zijn op 't nauwst vereend en aan malkander hangen.

Of iemand door zijn deugd en moed mocht zijn bekwaam,
Om 't eiselijke dier, 's lands straffe, te bevechten,
Of met zijn wijzen raad iets nuttigs uit te rechten.
Intusschen hoort het volk, dat deze streek bewoont,
Wat wonderbaar en vreemd verschijnsel zich vertoont:
Want bij dees lieden was de scheepvaart nauw geboren;
Was 't strand uit hun gezicht, zij schatten zich verloren:
Zij dreven op een rij van boomen, ruw aan een
Gehecht, betrouwende zich nooit aan wijde zeên.
Men achtte 't voor wat grootsch, wanneer men op dees boomen
Driewerf, bij zomertijd, uit Albion kon komen
Naar 't zichtbaar Itium, met gunst van stroom en baar,
En driewerf wederom in veiligheid van daar.
Het onverwacht gezicht van dees drie wonderstukken
Baart van alom ontzag, komt ieders oog verrukken:
Dees denkt, dat 's Hemels gunst hen deze hulpe zendt;
Dewijl men 's andren daags het uitgaan van de Lent
Zou met een offerfeest, als naar gewoonte, vieren;
Dees, verder af, ontziet de kielen als drie dieren,
Die tot een nieuwe straf verschijnen. Echter trekt
Nieuwsgierigheid elk een. Haast is het veld bedekt
Met menschen, en, naarmate elk is in staat te hooren,
Weet hen Argentorix op 't ijvrigst te bekoren.
Hij, met een vriendlijk oog, spreekt deze aanschouwers aan,
En doet het vreedzaam wit van hunne komst verstaan;
Ja zegt, dat eene troep van onverwinbre mannen
Gereed waar, voor hun heil hun krachten in te spannen.

———

Op 't ongewoon gezicht van dees doorluchten stoet,
Valt elk der grijzaards straks den jongen Vorst te voet.
Zij willen hem niet min dan eene Godheid eeren,
Niet wetend naar zijn prijs dit schouwspel te waardeeren.
Zij slaan met hunne hand de borst en met den mond
Kust ieder, zuchtende, godsdienstiglijk den grond.
Maar steeds godvruchtig, hoe hem 't noodlot mag verdrukken,
Laat zich de Koning niet door zulk een eer verrukken.
Hij spreekt hen toe: „Rijst op, o mannen! en vermijdt
Een eerbewijs, alleen der Godheid toegewijd.
Gij, die 'k bereids aanschouw als onze aanstaande vrinden,
O laat geen ijdle schijn u tot dees trap verblinden.
Wij zijn geen Goden, neen, maar sterfelijk als gij,
Schoon verre in kunst misschien en kennis u voorbij.
Wij zelve aanbidden ook een God, die, hoog verheven,
Alleen of straffe of loon of vreugde of ramp kan geven:
Die, niet te wederstaan in Zijn geduchte macht,
Ons van het ander eind des aardrijks herwaarts bracht;
En van wiens hulp de mensch, die zich van Hem doet minnen,
't Verschrikkelijkst gevaar gewis zal overwinnen.
Maar van dees hooge leer, van dit diepzinnig woord,
Zal nader onderwijs door u zijn aangehoord:
En nader zal men u die kennis doen genieten,
Waaruit geluk en eere, als uit een bronaâr, vlieten.
Thans hoort bedaard wat ons staatkundig oogmerk is,
En zet daarop ter zijde alle uwe ontsteltenis.
Neen, wij verschijnen niet op uwen grond en kusten,
Om, met het oorlogsstaal, uwe erfenis te ontrusten,
Noch eischen, met geweld, tot uwer wetten hoon,
Ons hoofd terstond te zien gedekt met uwe kroon.
Wij wenschen om met u zeer nauw te zijn verbonden,
En komen, om u rust en voorspoed te verkonden.
Wij wenschen niet dan heil en welzijn aan het land,
En bieden, tot dat wit, deze onze rechterhand.
Want deze wapenen, die voor uwe oogen pronken,
Zijn van den oppersten des Hemels ons geschonken,
Opdat de onnoozelheid en deugd, in onzen schoot,
Onfeilbre hulp en troost ontmoete in haren nood.
Wat mij betreffen mag, verbinden we ons te zamen,
Ik zal uw vriendlijkheid noch nu noch ooit beschamen.

Zij werpen eindelijk het anker in den grond,
Terwijl men bij het volk noch arg noch weêrstand vond.
Toen trad Argentorix, gezonden door den koning,
Het eerst met Teuphis uit de nauwe houten woning;
Hen volgde Gobrias met twintig jonge liên,
't Geweer ontbloot, om hulp des noods te kunnen biên.
Zij worden straks ontmoet met vriendelijke woorden
Door de regeerderen en de oudsten dezer oorden,
Des daags voorheen bereids op deze plaats vergaârd,
En voor dit onverwacht bezoek geheel vervaard.
Want niemand hunner, hoe hij zijn verstand mocht slijpen,
Konde of den staat of 't wit dier vreemdlingen begrijpen.
In 't kort herrijst hun moed: men geeft hen een bescheid,
Daar iedereen zich met tevreden stelt, en vleit.
Men spreekt terstond van veel verheven stervelingen,
Gereed om 't woedend dier gewapend te bespringen:
En eindlijk overreedt men hen om meê te gaan,
Om uit des Konings mond meer dingen te verstaan.
Men doet daarop de kiel den oever dichter nadren,
En geeft aan 't gansche volk den tijd om te vergadren,
En twaalf der oudsten treên met minder vreeze aan boord,
Nieuwsgierig wat door hen zou worden aangehoord.
Haast zien ze Friso, staande op 't dek, die, groot van wezen,
Goedaardigheid en moed deed uit zijne oogen lezen,
En uit wiens aangezicht iets zoo verhevens scheen,
Dat elk zich voor liet staan naar eenen God te treên;
Men zag naast zijne zij de beide Koninginnen,
Op 't prachtigste uitgedoscht; haar trouwe gezellinnen;
De broeders van den Vorst; den krijgsheld Diocaar,
Met uitgetogen kling, aan 't hoofd van eene schaar,
Zoo Gangariden als Romeinen, wier belangen
Thans zijn op 't nauwst vereend, en aan elkander hangen.
Op 't ongewoon gezicht van dees doorluchten stoet,
Valt ieder als om strijd den jongen Vorst te voet.
Zij geven duidelijk te kennen, dat hun oogen
Hem aanzien als een God, gedaald uit 's Hemels bogen.
Zij slaan met hunne hand de borst, en met den mond
Kust ieder zuchtende godsdienstelijk den grond.
Maar Friso, toen hij dees verblindheid kwam te merken,
Staat allermeest ontzet, en voelt zijn godsvrucht werken,
Snelt toe, richt hen omhoog, en redt hen uit den waan,
En doet zijn toeleg dus en zijnen staat verstaan:
O mannen, van dit uur bij mij geschat als vrinden,
Laat u geen ijdle schijn tot dezen trap verblinden!
Staat op, aanschouwt dit oog, aanschouwt dit aangezicht,
Zoowel elk oogenblik onzeker 't zonnelicht
Te ontmoeten, als het uwe, en zeker eens te dalen
In 't graf, daar nooit een mensch de zege op kon behalen.
Ver dat ik dan deze eer zou dulden, tot den spot
En openbaren hoon van d' Opper-Hemelgod,
Mijn grondbeginsel is te haten, te verfoeyen,
Wat niet uit Zijne wet en wille voort mag vloeyen.
Wel is het waar, dat ik de grootste Godheid vrees,
Waarvan een denkbeeld ooit bij schrandre volken rees;
Een God, wiens wil alleen, in gramschap uitgezonden,
Het aardrijk rukken zou van zijne diepste gronden,
En door wiens rechterhand een sterveling alleen
Bekwaam is, met een heir in 't worstelperk te treên,
Ja, wat er moge zijn verschriklijk voor de zinnen,
Behouden tarten kan; en zegerijk overwinnen.
Maar van dees hooge leer, van dit diepzinnig woord,
Zal nader onderwijs door u zijn aangehoord:
En nader zal men u de kennisse doen smaken,
Waardoor men voor altoos zich kan gelukkig maken.
Thans leent uw oor en hoort wat onze meening is,
En stelt daarop ter zijde al uwe ontsteltenis.

Neen, wij verschijnen niet op uwen grond en kusten,
Om met het oorlogsstaal uwe erfenis te ontrusten,
Noch tot verwarringe van wet en van gebied:
Noch eischen met geweld, dat m' ons de kroon onthiet.
O neen, wij spannen niet te zaam met wangedrochten,
Die veeleer booze daân hier tot een wrake brochten.
Wij komen uit een rijk, zoo verre van dit oord,
Dat niemand uwer zelf daâr ooit van heeft gehoord,
Begeerende met u zeer nauw te zijn verbonden,
En om u rust, en vrede, en zegen, te verkonden.
Wij wenschen niet dan heil en voorspoed aan het land,
En bieden tot dat wit deze onze rechterhand.
Wij zijn gereed, zijt gij te vreên, in dees gewesten
Ons woonplaats voor altijd te kiezen, en te vesten;
Zoo nochtans, dat er geen beleediging geschiê,
Noch iemand hier ter plaats met tranen ons aanzie.
Want deze wapenen, die voor uwe oogen pronken,
Zijn van den Oppersten des Hemels ons geschonken,
Opdat de onnoozelheid en deugd, in onzen schoot,
Onfeilbre hulp en troost ontmoete in haren nood.
Beraadslaagt dan, en zijt bedacht of ge ons wilt lijden:
Zet alle wanbegrip en veinzerij ter zijden.
Een volk, dat ons mistrouwt, krijgt onze vriendschap niet:
Mishagen we u, terstond verlaten we uw gebied.
't Is licht, om zich in een verplichtinge te steken,
Maar somtijds kost het veel, om die niet te verbreken:
Licht valt het, om een woord te laten uit den mond;
Maar zwaar, om lijf en goed op te offren voor 't verbond!
En waar is 't volk, dat zich het breken van verdragen,
Vrijwillig opgemaakt, niet eindlijk moest beklagen?
En dat des Hemels toorn niet wreedlijk glimmen deed,
Door 't openbaar misdrijf van 't schenden van zijn eed!
Maar verre zij 't van ons, zulke eerelooze zeden
Te duchten in een volk begiftigd met de reden!
Bij geen beschaafde liên verwachten wij dit kwaad,
Wij laten zulks alleen aan Skyt en aan Sarmaat!
Wat ons betreffen mag, verbinden we ons te zamen,
Wij zullen nimmermeer uw vriendlijkheid beschamen:
Ik, aan het hoofd van dees onoverwinbre liên,
Zal nooit voor uw belang gevaar of dood [1] ontzien.
Hij, die de schade of 't leed mag van dit volk bedoelen,
Zal tot zijn ondergang dees wapenen [2] gevoelen!
Voorts, zijn wij hier vertrouwd [3], gelijk het schijnt, welaan,
Doet ons den staat van 't land oprechtelijk verstaan:
Ons is alleen ter loops uw levenswijs beschreven:
Gij kunt ons zekerder bericht en kennis geven.
Zoo sprak hij, met een oog vol van aanminnigheid,
Oprechtheid, ijver, gunst, en tevens majesteit.
De mannen staan vertroost, zoo wel als opgetogen;
De moed herrijst in 't hart, de vrolijkheid in de oogen.
Hun oudste, Segonax genaamd, en wel ter taal,
Begon met zedigheid vervolgens dit verhaal:
Verheven jongeling, in wiens doorluchtig wezen
De hoogheid van uw staat, en wijsheid, is te lezen,
En in wiens ziel een schat van zoovcel kennis leeft [4],
Dat u geen sterflijk mensch hier in te boven streeft!
Het woord, dat ge ons met zooveel goedheid toe woudt spreken,
Zal eeuwen lang hierna bekend zijn in dees streken.
Wat volk heeft toch de straf verdiend van u te zien,
Ontstoken en vertoornd, zijn samenleving vliên!
Of welk een dwaasheid bracht de inwoners niet te voren,
Dat ze alles in een Prins van uwen aard verloren!
Want zekerlijk, gij hebt wel eer den staf gezwaaid;
Maar is 't geluk voor u, dan is 't voor hen, gedraaid.
Den Goden zij gedankt, dat ze u hier henen wenden:
Wij zien uw nadring aan als 't eind van onze ellenden!
Wij zijn gezind om door vertrouwen te doen zien,
Hoe hoog ons ziele schat hetgeen ge ons aan komt biên.
Wij zijn terstond gereed, mag zulks u niet vervelen,
U wat ons is gebeurd oprechtlijk meê te deelen.
Men zegt dat, honderden van jaren voor dees tijd,
Een groot en machtig volk, ontzaglijk in den strijd,
Verre oostelijk van hier bewonend dorre streken,
Zijn samenwoninge [1] te raad wierd te verbreken.
't Vermeerdrende getal der menschen in dat land [2]
Bezit de heerschappij der snel gewiekte winden.
Is 't dat gij dan niet klimt tot aan der Goden aard,
En, door verstand en kunst, zoo trotsche wondren baart,
Wij staan niet min verstomd, niet minder opgetogen,
Voor eene schranderheid van zulk een groot vermogen.
Zij toont, hoe dat gij zijt van edler aard dan wij,
En van een stam, geschikt tot de opperheerschappij,
En zal zich niet alleen, tot wat wij zien, bepalen;
Maar, met dienzelfden glans, altijd rondomme u stralen.
Wij kennen daar niet min eene oude Godspraak aan,
Door onze vaderen, in bangen nood, verstaan;
Een Godspraak, die we u thans, voldoende aan uw bevelen,
Met 's lands geschiedenis gereed zijn meê te deelen.
Onze overlevring is, dat, lang voor dezen tijd

[1] het strengst gevaar. [2] dit schittrend staal. [3] Maar zoo ge ons eert en schat. [4] In pl. van dezen en de volg. 16 regels, in 1758:

't Schijne u niet vreemd, dat we u met goddelijk gezag
Genaken, daar ons oog nooit uws gelijken zag;
En daar ons denkbeeld is, dat, die d' Olymp bewonen,
Zich met die zelve macht en heerlijkheid vertoonen.
De watren voeren u, waar dat gij 't slechts gebiedt;
Gij temt de groote zee, die voor u henen vliedt;
En, door gevaar noch door verre afstand in te binden,

[1] samenlevinge. [2] In plaats van dezen en de volg. 10 regels, in 1758:

't Vermeerderend getal der menschen in hun land,
Verkreeg van jaar tot jaar zoodanig de overhand,
Dat ze eindelijk zich reeds, op 't wreedste, voelden drukken
Door rampen, daar 't gebrek het menschdom voor doet bukken.
Naar 't Oosten was geen kans te streven, en aldaar
Was geen verlichtinge te hopen in 't gevaar.
Men vond daar steeds op reis moerassen, stroomen, kolken;
Al wat daar vruchtbaar was behoorde aan ruwe volken,
Sterk in de wapenen, en niet zoo licht getergd;
En wat niet wierd bezet, was hemelhoog gebergt
Of dorre woestenij, daar merk noch weg zich toonden
Aan het verlegene oog, en daar gedrochten woonden.
Maar westlijk (was 't gerucht) en aan den andren kant
Van 't groot Semanisch woud, door de natuur geplant,
Was 't voor een deel des volks gemaklijk zich te vesten
In voedselrijke en welbewaterde gewesten.
Hoezeer die streek zich had aanlokkelijk vertoond,
Zij lag nog ledig, ruw, verlaten, onbewoond.
Om zulk een uittocht nu ten besten te verzachten,
Beval men aan het lot te keuren, wat geslachten,
Getogen uit hun erf en derwaarts uitgebreid,
Men aan hun nieuw geluk zou laten en beleid.
Alanus wordt benoemd om met hen af te trekken,
En hen tot eenen Vorst in 't nieuw bewind te strekken.
Naarmate dat het lot elks naam verschijnen doet,
Wordt elk in orde en rij geschaard met have en goed;
En eindlijk, even als een bijenzwerm zijn woning
In zomertijd verlaat, en volgt een nieuwen koning,
Zoo rukt het nieuwe volk, met vrouw en kind en vee,
De onvruchtbre landstreek uit, die 't zoo lang zuchten deê.
Maar in de plaats van, naar de voorgeschreven wetten,
In 't eerst bekwame land zijn woning neêr te zetten,

Wierd dagelijks door nood en honger overmand.
Om zulk een wreede plaag ten besten te verzachten,
Liet m' over aan het lot te keuren, wat geslachten,
Getogen uit hun erf, en verder uitgebreid,
Zich zouden vestigen door hunne dapperheid.
Alomme trok men uit met groote en sterke benden:
De Alanen wierden haast de schrik van die ze kenden,
En onze vaderen, het verst van allen voort
Gereisd, verkregen dit nog ruw en ledig oord.
Maar, om met orde en wet en veiligheid te leven,
Bevalen ze ook aan 't lot om hen een Vorst te geven.
't Geslacht van hem, die 't eerst daartoe verkoren wierd,
Heeft langen tijd dit volk met wijze zorg bestierd;
Tot dat er eindlijk een ontaarde de oude zeden
Durfde in het openbaar verachten en vertreden.
De laatste Vorst, genaamd Busiris, in zijn jeugd
Verwareloosd, had zelf geen denkbeeld van de deugd;
En — wat of zijn gemoed mocht tot die dwaasheid nooden? —
Hij hoonde in 't openbaar de onsterfelijke Goden.
Zij, die der menschen ramp nooit aanzien met vermaak,
Weêrhielden langen tijd hun welverdiende wraak.
Maar dit geduld, zeer ver van iets wat uit te werken,
Deed niets, dan hem te meer in 't dolen te versterken:
Allengs verspreidde hij dees goddeloozen lust;
Liet niemand ongeplaagd, geen onderdaan in rust,
Tenzij hij mede op 't snoodst, met spotten en met smelen[1]
Op 't geen den godsdienst raakte, ook zocht zijn oor te streelen.
Maar in het kort maakte elk zich zelf eene eer daar van:
De grootste lasteraar wierd de eerelijkste man.
De tempels, daar men plag voor outers neêr te knielen,
Gebruikte men tot lustgebouwen, of vervielen.
De Priesters wierden vastgezet, en men besloot
Hen alle op eens te doen verdelgen door den dood.
Hierom beval de Vorst, aan 't hoofd van zijne troepen,
Om achter dezen berg het volk te zaam te roepen.
Daar is een vreeslijk hol, een grondelooze kolk,

Begeeft Alanus zich, met opzet, verder voort,
Tot dat hij, langs de zee, verkiest dit grasrijk oord:
Om, dus verre af, alleen en op zich zelf te wezen,
En niemands meesterschap of overmacht te vreezen.
Hij deelde 't nieuwe land, als een verkregen buit,
Straks, met milddadigheid, en onpartijdig, uit,
En stelde wetten in, tot nut der onderdanen,
En noemde 't gansche volk, naar zijnen naam, Alanen.
Na hem wierd meer dan een der Prinsen, uit zijn bloed
Gesproten, met den staf der heerschappij begroet;
Tot eindelijk aan een, ontaard van de oude zeden,
Te beurt viel, naar de wet, den zetel te betreden.
Dees laatste Vorst, genaamd Bosiris, in zijn jeugd
Verwareloosd, had zelfs geen denkbeeld van de deugd.
Hij, speelpop van die hem tot alle dwaasheên porden,
Eerst los en weelderig, toen wreed van aard geworden;
En naderhand, door zooveel spoorloosheên vervoerd,
In plaats van in zijn ziel op 't diepst te zijn ontroerd,
En zich aldus der wrake in tijds te zien ontvloden,
Ontkende, in 't openbaar, het wezen van de Goden.

[1] In plaats van deze en de volgende regels, tot op het slot van 't 12e boek in 1758:

Ten waar hij mede, op 't snoodst, met spotten en met smalen,
Op 't geen den Godsdienst trof, zijn gunst zocht te behalen.
Deze ongodisterij verwekte, in het begin,
Der vromen lieden haat, en ieders tegenzin;
Maar, even als 't vergif, dat, na het zwaarste woelen,
Hoe nader aan den dood, hoe minder pijn doet voelen,
Zoo won die dwaasheid veld, begunstigd van den troon,
Tot dat èn groot èn klein haar eindlijk wierd gewoon,
En zij, die weigerden 't geweten te verraden,
De Goden in 't geheim, en, als met schaamte, aanbaden.
De grootste lasteraar scheen dus de braafste man.
Men maakte zich welhaast daar zelfs eene eere van.
De tempels, daar men plag voor de outers neêr te knielen,
Gebruikte men tot lustpaleizen, of vervielen:
En, ziende zich op 't laatst door niemand wederstaan,
Besloot Bosiris zich van 't priesterdom te ontslaan.
Hun yver voor den dienst, waartoe zij zijn verkoren,
De waarheid, die hun mond gestadig nog deê hooren,
Verwekte, dag en nacht, hoe zeer hij zulks verborg,
In 't binnenst zijner ziele een toomelooze zorg.
Hij zag geen andren kans, om zonder angst te leven,
Dan allen te gelijk geweldig te doen sneven;
En waande dat hij dan, ontlast van tegenspraak,
Eerst waarlijk leven zoude in ongestoord vermaak.
Zoodra de ontmenschte had dit wreed besluit genomen,
Gebood hij 't priesterdom tezamen te doen komen.
Wat verder dan 't gebergt, dat ginder zich vertoont,
En daar noch wild gediert, noch vee, noch mensch, bij woont,
Ontmoet men eenen poel, waarvan men nooit de gronden,
Hoe vlijtig ook gezocht, voorhenen heeft gevonden.
Een dikke en zwarte damp rijst dikwijls uit den kolk,
En heft zich in de lucht gelijk een onweêrswolk,
En wordt doorgaans gevolgd van wreede tegenspoeden,
Van sterfte, van gebrek, of zware watervloeden.
De looze Vorst begeert, ten nutte van den staat,
Tot demping van dien poel, der Godendienaars raad.
Verleid door zijne list en onvermoeide treken,
Verschijnen ze, op 't bevel, gehoorzaam, in die streken.
Een drietal blijft alleen terug; hetzij hen hier
Iets anders in weêrhield, of 't goddelijk bestier;
En wordt, ook ongemerkt, door hun verblinden Koning,
Op dees rampzaalgen dag gelaten in hun woning.
Hij ziet al d' ovrigen zoo ras niet bij malkaâr,
Of waarschuwt met den slag de weerelooze schaar:
En doet hen, zonder zich aan hun geklag te storen,
In dees geduchten kolk onmenschelijk versmoren.
Maar straks na deze daad genaakte 't vreeslijk uur,
Waarin hij teekenen van 't opperste bestuur
Zou zien tot zijnen ramp, en wie 't heelal regeeren,
En of men 't Godendom, dan 't blind geval, moet eeren.
Op eens betrekt de lucht. Het glansrijk licht verdwijnt
Aan 't groot azuren plein. De zwarte nacht verschijnt,
En heerscht in 't middaguur. De holle schimmen zweven.
Het water spat van zelf omhoog. De heuvels beven.
Het aardrijk splijt van een: het loeit met naar geluid:
Het vuur barst met geweld ten diepen spleten uit.
Daar rijst een wervelwind, die muren slaat te mortel,
En rukt, met eene vlaag, de bosschen van hun wortel.
De op een geperste wolk, lost in dit eislijk weêr,
Als keien van omhoog, de zwaarste hagels neêr,
Die, met een schel geluid, of klatrende op malkandren,
Het rijpgehalmde veld in woestenij verandren;
En, wat in de open lucht te dees tijd wierd gezien,
Met slag op slag gekneusd, verplettren onder 't vliên.
Bosiris zelf, bijkans onkenbaar door zijn wonden,
Wordt dood in 't midden van zijn hofgezin gevonden;
En voor het oog des volks, thans nedrig en ontroerd,
Van ieders vloek verzeld, naar zijn paleis gevoerd.
Toen, door boetvaardigheid en godsvrucht aangedreven,
Bespeurt men elk om strijd, de tempeldeure instreven,
En 's Hemels oppermacht aanroepen om genâ,
En dat Zijn gunst herrijze, en wraak niet verder gâ.
Als met maar ééne stem, in dees gemeene ellenden,
Besluit men, om terstond gezanten uit te zenden,
En aan Samothes meest beminden wondertolk
Te vragen, wat te doen voor 't welzijn van het volk.

Wiens mond een dikken rook uitademt, bij het volk
Zeer hoog geducht, en daar nooit stervelingen woonden.
Men zeî, dat zich aldaar verstorvenen vertoonden;
En dat door spoken, in den stillen nacht, de lucht
Vervuld wierd met een naar en jammerend gerucht.
Busiris wilde hier de Priesters in doen sneven,
En aan zijn gansche hof 't vermaak dier wreedheid geven.
't Geschiedde ook; maar helaas! tot straf van 't gansche land.
De Hoogepriester bad, verheffende zijn hand
Ten Hemel, toen hij 't laatst van allen zoude sterven,
En hij vermocht de wraak des Hemels te verwerven.
Pas stiet men spottende dien grijzaard naar beneên,
Of hoorde een zwaar gedruisch, en 't bliksemvuur verscheen.
Samothes slingerde den donder uit zijn zalen,
En wist den Vorst met zijn geslacht tot gruis te malen;
En zond een wervelwind, die hun rampzalige asch
Verstrooide, tot er niets meer van te ontdekken was.
Dan rees een vuurge draak, de Vorst der wangedrochten,
Ten diepen afgrond uit, en, strevende met bochten,
Alomme door het veld, daar 't volk met hoopen vlood,

Tweehonderd uur van hier is zeker bosch gelegen,
Om een gewijde kerk, aanzienlijk allerwegen.
't Aloud geboomte heft zich schier tot in de lucht,
Waar mensch noch vee de zon in heete zomers ducht:
Hier rijst een zilvren wel; daar vlieten heldre beken,
Wier zacht geruisch alleen mag storen deze streken.
Geen dier, geen vogel zelfs, dan de arend, durft dit oord
Genaken, dat zoozeer het Godendom bekoort.
Zeer dikwijls hoort men daar, in 't fraaist der zomerdagen
't Ontzaggelijk geluid van zware donderslagen;
En 't bliksemvuur verschaft een licht bij zonneschijn,
Zoo klaar als in den nacht zijn stralen elders zijn.
In 't midden van dit woud is eene aloude woning,
Samothes toegewijd, der Goôn en menschen Koning;
Een tempel, die niets grootsch of zwierigs aan zich heeft,
Dan dat der priestren hoofd en opperste daar leeft,
En, onderricht in 't geen door 't noodlot is beschoren,
Des Hemels hoogen wil doet van den altaar hooren.
't Gezantschap komt, en vraagt, wat nu te aanvaarden stond,
En hoort welhaast dees taal, voorspellende, uit zijn mond:
Alanen! laat uw land door geenen Vorst regeeren,
Tot dat, van de andre zij der ongemeten meren,
Een held genaken zal, geschikt ter heerschappij,
Van hooger wijsheid, deugd, en edler aard dan gij.
Dit godlijk antwoord wordt, bij 't volk, teruggekomen,
Als eene onschendbre wet eerbiediglijk vernomen.
Het eischt dat, onderwijl en eer die held verschijn,
De priesters, die nu nog den dood ontkomen zijn,
Gelijk de tempelen, het gansche land regeeren.
Dit zou, naar hun begrip, de Goden meer vereeren.
Men zoekt dit drietal op, en schenkt aan hen de macht,
Die voortijds toebehoorde aan 't koninklijk geslacht;
En heden is bereids eene eeuw voorbij gedreven,
Dat die regeeringsvorm is in bestand gebleven,
En dat men, jaar op jaar, aan d' oever van dees vloed,
't Geheugen van dien dag op 't allerplechtigst voedt.
Ik, aan het hoofd des volks, dees ochtend uitgetreden,
Om 't honderdst jaargetijde in offren te besteden,
Merk, aan het ingewand der dieren, dat in 't kort
Aan ons iets ongemeens en grootsch beschoren wordt,
En, van mijne eerste jeugd ten tempeldienst verkoren,
Zag nooit voorspoediger slachtoffers van te voren.
Intusschen, dat ik mij bereidde om, met vermaak,
Aan 't volk verslag te doen, van dees gewenschte zaak,
Ontstaat een sterk geroep, dat, op de wijde stroomen
Des grooten oceaans, iets wonders wordt vernomen;
Dat drie verschijnsels zich vertoonen op de reê,
En nadren in den vloed, verlatende de zee.
Dat, zonder twijfel, daar een Godheid op komt reizen,
Bestierend naar haar wil dees drijvende paleizen.
Wantrouwende in 't begin 't verhaal aan ons gedaan,
Zien wij, wij zelfs welhaast dit zeldzaam schouwspel aan,
En twijfelen niet meer het tijdperk te zien nadren
Der Godsprake, in het woud vergund aan onze vadren.
Wij vinden, straks daarop ten tempel uitgetreên,
Het zelfde denkbeeld reeds bevestigd bij 't gemeen,
En maken ons terstond gereed om u te ontmoeten,
En, als een zendeling der Goden, te begroeten.
Hoe zacht van aard dit volk, en hoe gerust het zij,
Voor ons weegt veel te zwaar de last der heerschappij.
Wij zullen, yverig, om 's Hemels bijstand bidden,
En gij het heilig recht verkonden in ons midden.
Wij zullen d' offervlam doen rijzen voor de Goôn,
En gij de majesteit doen eeren van den troon;
En, zoo daar ooit een volk ons grenzen kome ontroeren,
Uw schittrend wapentuig, hun ten verderve, voeren.
Gebied dan slechts, o held! daar ieder, als om strijd,
U teekens geven zal van eerbied en van vlijt:
En daar men u, dien ons Samothes zelf woû schenken,
Als een der Goden zal ten dienst staan op uw wenken.
Maar wijs niet van de hand onze yverigste beê.
Als morgen 't glansrijk licht zal rijzen uit de zee,
En dat het offervuur zal voor dees toestel branden,
Betreed, voor de eerste keer, deze u gewijde stranden,
Opdat ik u, gevolgd van uw doorluchten stoet,
Als Koning, openlijk, van dees gewesten groet:
Den schepter aan uw hand toereike om 't land te stieren,
Met eene gouden kroon uw zeegrijk hoofd mag sieren,
En, om onze oude feil te ontzeggen aan de faam,
Het gansche volk en land mag noemen naar uw naam!
De grijze Segonax besloot aldus zijn reden,
En stelt door zijn verhaal der helden lust tevreden.
De Koning antwoordt hem: „O tolk van 's Hemels Heer,
Dien 'k met den hoogen naam van Oromasdes eer!
Hoe snood het wezen mag door dwang in macht te steigren,
Zoo wijs is 't een geschenk der Godheid niet te weigren.
Ik neem, in plaats van zulk een Godspraak te versmaân,
De kroon, die niemand thans bezit, gewillig aan;
Tot dat de Hemel ons een ander lot doe rijzen,
Of eens besluiten mocht, een nieuwen weg te wijzen.
Want schoon gij mij het hoogst der aardsche grootheid biedt,
'k Heb andre zorg, en ik behoor mij zelven niet;
Ja, voor een ander volk als opperhoofd geboren,
Beschouw ik mij voor hen niet als altijd verloren.
Wie ziet d' aanstaanden tijd, die voor ons henen streeft,
En weet, wat de Opperheer nog eens besloten heeft?
Intusschen als de nacht van 't aardrijk zal verdwijnen,
Zal ik, naar uw begeerte, op 't vaste land verschijnen.
Verzeker van uw kant het volk, wiens hoofd gij zijt,
Dat mijne ziel zich min om zulk eene eer verblijdt,
Dan om de ware macht, en 't wezenlijk vermogen
Van, in mijn nieuw gebied, geen onrecht te gedoogen,
Van ieder wel te doen, en, in den wreedsten druk,
Den lijdenden een bron te worden van geluk."
De priesters, die hem dus met teedre blijdschap hoorden,
Vertrekken, welgemoed, na 't uiten dezer woorden;
En doen verslag aan 't volk, 't welk ongeduldig wacht,
Dat 's andren daags zoo groot een werk zal zijn volbracht;
En hoe de held, die hen zoo gunstig had ontvangen,
Verre overtreffen zou hun denkbeeld en verlangen.
Van deze boodschap ziet en hoort men haast de vrucht,
Door 't juichend vreugdgeschal, vervullende de lucht,
En door veel duizenden ontstoken vreugde-vuren,
Bij 't stil verdwijnend licht der vallende avonduren.
Maar Friso, midden in 't geluk, dat voor hem waakt,
Voelt iets, dat meer dan ooit zijn zinnen gaande maakt.

Blies uit zijn zwarten mond de dampen van den dood.
Zeer weinigen, nog niet geheel ontaarde zielen,
Ontkwamen door terstond verslagen neêr te knielen,
Te weenen om het kwaad, bedreven door den dwang;
En dit weêrhield alleen 's volks ganschen ondergang:
Want, zijn de Goden streng in 't straffen der godloozen,
Zij scheiden, die hen eert, rechtvaardig van de boozen!
Maar, wierd het gansche volk op eenmaal niet verdelgd,
Helaas, de Goden zijn daar nog al op gebelgd!
Het vreeselijke dier, zeer ver van te verdwijnen,
Komt nog van tijd tot tijd vuurspuwende verschijnen:
Doorrent met schrikkelijk geluid dit gansch gewest,
En spreidt met zijnen âam een dodelijke pest.
Wij zelf, wij hebben 't meer dan eens verwoed genaken,
En 't vet en 't vruchtbaar land vernielende zien blaken.
Veel onzer wierden, door de alom besmette lucht,
In 't nare graf gerukt: men hoorde een droef gezucht
En rouw van allen kant: de troostelooze moeder
Beweende haren zoon: de zuster haren broeder:
De teedre bruidegom, den langgewenschten dag

Daar 't hart nu niet meer wordt door angst op angst gedreven,
Daar alles zich nu schikt tot voorspoed in het leven,
En daar een diepe rust thans opent zijn gemoed,
Herroept hij zich den grond, die hem heeft opgevoed,
En 't waarde Gangaris, waarin hij was geboren,
En zijner vadren troon, hem in zijn jeugd beschoren.
Dat land eens weêr te zien, hoe ver hem 't noodlot dreef,
Was altijd eene hoop, die hem nog overbleef.
Maar nu daar afgeweerd door de onbevaren stroomen
Des woesten Oceaans, nog nauwelijks ontkomen,
Of door een landstreek nooit doorreisd, en verder heen
Zich strekkend dan misschien deze onbekende zeên,
Thans scheen daar hoop noch kunst, waarop hij mocht betrouwen,
Om ooit die dierbare aarde eens wederom te aanschouwen.
„Nu weet ik, sprak hij bij zich zelf, en ondervind,
Hoe teêr een eerlijk hart zijn vaderland bemint!
Waar 't ongeruste lot het ook mag henen drijven,
Dat heilig denkbeeld zal onschendbaar daar in blijven.
De tijd, wiens oppermacht alle andre driften bluscht,
De tijd en de ouderdom vermeerdren dezen lust.
't Gebergt, dat met zijn top zich heft tot in de wolken,
Het onbegrijplijk diep der grondelooze kolken,
De ijskoude noorder as, de heete middaglijn,
Die mogen scheidingen, gansch ondoorreisbaar, zijn;
Zij kunnen nooit die zucht, die teedre min verbannen
Uit de onbevlekte ziel van recht verheven mannen.
O, weêrgalooze schat! o, nooit waardeerbaar goed!
Eerst recht gekend, wanneer men u verliezen moet!
Maar waarom zoude ik hier voor altoos moeten toeven,
En niet met nieuwen moed een nieuwen kans beproeven!
Heeft Hercules weleer, met eene ontembre hand,
Twee pilaars opgerecht, aan Gades verre strand,
En ijs en vuur versmaad, en woedende onweêrsvlagen,
Ja zelfs 't geweld geboeid, en 't wild gediert verslagen;
Waarom zou ik, bezield door zulk een edel vuur,
De hinderpalen ook niet tarten der natuur?
En, aan het hoofd van mijn getrouwe en dappre helden,
Niet eenmaal wederzien de vaderlijke velden?
Wat baat mij hier een kroon, die mij verlagen zal?
'k Sterf liever in 't geweer voor Ganges hoogen wal!"
Dit overtuigt hem gansch, om zich, in dees gewesten,
Alleen voor korten tijd, in het gebied, te vesten,
Om, met dier volken macht en kennis bijgestaan,
Te ontdekken hoe men best kan naar het Oosten gaan.
Dees hoop verheft zijn hart, en voor zijn oog verschijnen,
Als geen beletsels meer, de volken, de woestijnen,
Daar Segonax van meldde. En hier blinkt Mithra's licht,
Daar 't reizend oog gerust kan worden naar gericht,
En, door zuid-oostelijk zich altijd aan te wenden,
Ontdekt men, eindlijk eens, zijn vrienden of bekenden.
Heeft Ascon, gansch alleen, voor allen ramp behoed,
Door zooveel volkeren hem weêr te Rome ontmoet,
Waarom zou hij, verzeld van zooveel brave vrinden,
En met zijn goede trouw, alom geen doorgang vinden?
Wordt alles wel bestierd, met moed en wijs beleid
Versmaadt een eedle ziel der blooden zwarigheid!
Dus peinzend, heft de nacht zich uit zijn schuilspelonken,
En 't schitterend gestarnt begint aan 't zwerk te pronken.
Een diepe stilte ontstaat langs de eerst ontroerde kust,
Daar nu de vreugde woont, en noodigt elk tot rust.
Schoon wakende allerlangst in de enge houten woning,
Bevangt een diepe slaap ten laatsten Ganges Koning,
Door overdenkingen en 't reizen afgemat,
Schoon 't lichaam deel alleen in dit zijn rusten had.
Als de oogen van den held pas toegesloten waren,
Kwam zijn verheven ziel iets zeldzaams wedervaren:
Een jongeling, omringd door ongemeenen glans,
Scheen, op de vleugelen der winden, van den trans
Des Hemels, in 't vertrek, waarin hij sliep, te dalen.
't Was of hij van de zon geleend had hare stralen,
Zoo schitterde zijn kruin, zoo blonk het om hem heen.
Een kleed, der sneeuw gelijk, bedekte zijne leên:
Zijn jeugdig hoofd was met een kroon van blonde haren
Bedekt; zijn schoonheid, door geen menschen te evenaren,
Verwekte een diep ontzag, verrukte het verstand.
Hij hield een gouden staf in zijne rechterhand,
Ten teeken van een groot en onbepaald vermogen.
Hij sprak den jongen Vorst dus aan met vriendlijke oogen:
„Zie hier, zie hier het strand, daar Oromasdes wet
U, met uw nageslacht, voor altoos nederzet.
De schepter, door dit volk u heden toegewezen,
Is, door zijn hoogen wil, u lang bestemd voor dezen.
Betreur 't verlies niet meer van uw geboortestrand,
En schenk uw tederheid aan 't nieuw verkregen land.
Agrammes is bereids ontzet van rijk en leven,
En moest, door Sadrocot verraden, deerlijk sneven.
Dezelfde wraak en straf hangt over 't eerloos hoofd
Van Sadrocot, die hem van alles heeft beroofd;
En, in dat rustloos rijk, is geen geluk te erlangen,
Terwijl 't geweld alleen daar vestigt elks belangen.
Door boosheid lang getergd, heeft de Opper-Majesteit
Aan de ooster wereldstreek Haar gramschap toegeleid.
De Vorsten zullen daar, in blinde drift, bestieren
De volken, min van waarde als redelooze dieren,
Verwijfd, verachtelijk door weelde en slavernij,
En zenuwloos, tot steun van Vorst en heerschappij.
De wetenschap en kunst zal elders vliên en baten,
En niets dan duisternis en onkunde aan hen laten.
De stroomen, zoo bekend, de landen zoo doorschouwd,
De steden, zoo bevolkt, zoo prachtig opgebouwd,
Zijn reeds bestemd om kort, veranderd in woestijnen,
Nauw met hun blooten naam op 't aardrijk te verschijnen.
In tegendeel zal 't volk, waarbij ge u thans bevindt,
Van Oromasdes zijn begunstigd en bemind.
Gansch leerzaam op uw stem, zal 't u welhaast gelukken,
Om zijn verheven wet in hunne ziel te drukken,
En om beschaafd te zien, door voorbeeld en gezag,
De ruwheid van hun geest, hun zeden, en gedrag.
't Zal, onder uw bestier, zich verre heen verspreiden,
En, langs de groote zee, dees heerschappij verbreiden,
Daar gij, door orde en wet, en nieuwgebouwde steên,
Een eeuwigdurende eer zult winnen bij 't gemeen.
Uw nageslacht zal lang en luisterrijk regeeren,
Geweld en dwinglandij van hunne vesten weren,
En, door hun dapperheid, gansch de aarde door, vermaard,
Eer te overwinnen zijn, door list, dan door het zwaard.

Verwellekomend, na zooveel verlangens, zag
Zijn wederhelft, die hij nu meende te verwerven,
Zijn dierbeminde bruid zelf in zijn armen sterven:
Of zij, die, na zoo lang te hebben wederstaan,
Op 't laatst het dierste woord uit haren mond liet gaan,
Zag van den bruiloftsdisch de vreugde van haar dagen,
Haar waarden bruidegom, ten duistren grave dragen;
En dit verderflijk kwaad hield nimmer op, voor dat
De zon het Hemels plein driewerf doorloopen had.
Zoo ras men de eerste reis dees straffe weêr zag nadren,
Besloten, in den nood, de eerwaardigste onzer vadren
Een Godspraak aan te doen, in een nabnrig land,
En wiens voorwetenschap uitblonk aan allen kant.
Zij keerden weêr terug, verkondend wat ze hoorden,
En schonken aan het volk tot antwoord deze woorden:
„Voor 't vuile land, daar een Busiris heeft geheerscht,
Is geen verzoeninge, ten ware dat daar eerst
Een Vorst den schepter zwaai, die slechts bij zijn geweten
En bij des Hemels vrees zijn daden af wil meten:
Een held, wiens hart alleen met deugden is vervuld,

Rijs op, en volg mij na. 'k Heb thans het groot vermogen
Om 't zeldzaamst schouwtooneel te plaatsen voor uwe oogen:
Een tijdperk, voor dit land bestemd, zoo wonderlijk
En hoog in roem, als ooit gebeurde in eenig rijk,
En dat u zal doen zien, wat edle wijs van denken
Het volk bezielen zal, wiens staf u God deed schenken."
Na deze woorden schijnt de Prins zich in de lucht
Te heffen, met een lichte en ongestoorde vlucht.
Hij schijnt, met zijnen vriend, door 't ledig zwerk te drijven,
En eindlijk, naast zijn zijde, oplettend, stil te blijven.
De Hemelkracht plaatst daar, op een verheven troon,
Verdikkende de lucht, zich zelf en Stavo's zoon:
En doet, uit dezen stoel en wolkenzetel, dalen
Van 't schittrend aangezicht de Goddelijke stralen
Op 't donker aardsche rond; daar straks de nacht verdwijnt,
En daar een gansch gewest zoo duidelijk verschijnt,
Als 't fijnst geslepene vergrootglas zou vermogen,
Van deel tot deel, te ontleên aan de allerkeurigste oogen.
Dit nieuw gesternte wijst dit nieuwe Tempe's dal
Niet aan, zoo 't toenmaals was, maar zoo 't eens wezen zal,
En weet daar op, het geen zal naderhand gebeuren,
Te schilderen met al de levendigste kleuren.
Men onderscheidt niet slechts de zee, den snellen stroom,
De stad, het welig land, den hoog gewassen boom,
Zelfs 't menschdom, en 't gediert, zijn, in hun wezens-trekken,
Beweging, houding, drift, en vreugde, en smart, te ontdekken.
Maar nauwlijks ziet de Prins een zoo behaaglijk oord,
Of wordt, in zijn vermaak, op 't onverwachtst, gestoord.
Dit volk schijnt op malkaar, als zinloos, aan te rukken,
Den een den anderen het staal in 't hart te drukken;
Terwijl en gramschap, list, wantrouwen, vreeze, en haat,
En wreedheid, beurt om beurt, verschijnen op 't gelaat.
Daar is geen stad, geen markt, geene open plaats te aanschouwen,
Waar in men geen schavot is bezig op te bouwen,
Waar uit geen rookkolom van menschverslindend vuur
Ten hoogen Hemel rijst, in dit vervaarlijk uur.
Met dolle vreugde ziet de ontaard geworden moeder;
Haar zoon ter dood gesleept, de zuster haren broeder;
De bruidegom zijn bruid. Geen bloed, geen teedre min;
Toomt deze onmenschlijkheid en woesten ijver in.
„Ik zie, (sprak de Engel toen,) uw ziel op 't diepst betreuren
Hetgeen uw nageslacht zal te eener tijd gebeuren.
Maar, is dat onheil niet te keeren, noch te ontgaan,
Een dee te grooter licht zal uit dien rook ontstaan.
Uw volk zal, door uw zorg, vele eeuwen lang beklijven,
En vrij van tirannie en onderdrukking blijven,
Tot dat een machtig Vorst, door erfenis hun heer
Geworden, noch hun recht, noch oude wetten eer.
Hij, trotsch op 't rijk bezit van Gades zeevermogen;
En meer dan éêne kroon, zal geene wet gedoogen,
Dan de onbepaalde wil en drift, die hem bezielt,
En vergen, dat daar stom 't geweten zelfs voor knielt.
Zie hier, hoe dat hij tracht, door alles te beroeren,
Zijn Godsdienst in 't gemoed der menschen in te voeren;
En tevens deze, in 't kort verzwakte, heerschappij
Te klinken in den band der laagste slavernij.
Maar de Opper-Hemel-Vorst zal zich bij tijds erbermen,
En, op het onverwachtst, de onnoozelen beschermen.
Aanschouw daarginds dien Held, wiens rein en deugdzaam hart
Dees gruwelen verfoeit met eene ondraagbre smart.
Terwijl het bijgeloof, door blinden ijver dronken,
Den vreeslijken monarch in wreedheid weet te ontvonken,
Hem 't eene deel zijns volks doet slachten, en hun goud,
Tot moord van 't ander deel, aan beulen toebetrouwt;
Zal deze 't eerst de zon der vrijheid weêr doen schijnen,
En 't staal en 't kruis en 't vuur voor altoos doen verdwijnen.
Hoe treedt hij, vol van moed, op 't roemverwervend spoor
Van Sparta's grootsten Vorst, driehonderd helden voor!
Hoe beeft het snood geweld, omringd van roof en lijken,
Daar 't lang op aasde en beet! hoe moet het schandlijk wijken,
Gelijk een wreede beer, die 't woud onveilig maakt,
Lafhartig vlucht, wanneer een edle leeuw genaakt,
Die, door het boschgedierte, erkend als aller Koning,
Hem voor altoos verbant uit zijn bebloede woning.
O Hemel, (viel de Prins hierop zijn leidsman in)
Wat aaklig schouwspel treft daar mijn ontroerden zin!
Die weêrgalooze held, die deugdenrijke vader,
Wordt midden in zijn roem geveld door een verrader!
Klaag dan niet om uw lot, en 't missen uwer kroon,
(Was 't antwoord) en verwacht, als hij, een grootren loon
Als de Opper-Heer de ziel der vromen zal verblijden
Met de uitgezochtste vreugd, na 't onrechtvaardigst lijden.
Maar wendt uw oog. Aanzie dees veldslag op het strand,
En hoe zijn dappre zoon daar strijdt voor 't vaderland.
Dees jongeling, die dus omringd is van gevelden,
Is, in zijne eerste jeugd, reeds een der grootste helden.
Wat houding, als hij door de dikste benden dringt,
Hun slagorde open breekt, en, om te wijken, dwingt!
De trotsche vijand zal hier schimpend veldwaarts streven,
Om aan zijn gemalin het nieuw vermaak te geven
Van 't winnen eener zege, en 't drijven in de zee
Van 't vrijheidlievend heir. Zij slepen ketens meê
Voor d' edlen Prins, die, met de diepst getroffen zinnen
Om 's lands geluk en recht, hen zelf zal overwinnen.
Haast vluchten ze langs 't veld. De ontzinde tirannij
En 't blinde bijgeloof ontvluchten naast hun zij,
En zullen nooit hun juk in 't vrije land weêr brengen,
Noch op een moordschavot onnoozel bloed doen plengen.
Zijn broeder zal, na hem, vol wijsheid en beleid,
Den grond bevestigen der rust en veiligheid.
De vlag der zeemacht zal de koopmanschappen trekken,
Zoo ver de wateren zich rondom de aarde strekken.
Maar wierd zijn roemrijk hoofd met lauweren bekroond,
Nog eedler is de hand, daar zich d' olijf in toont,
Daar hij den vijand dwingt, na krijg van tachtig jaren,
Schaamrood, voor vrije liên, dees volken te verklaren!
O dapperheid, o deugd! tot noch toe zag de zon
Geen volk, wiens heerschappij zoo zegerijk begon,
Die, ziende, wereloos, hun klein gewest verdrukken,
Den machtigsten monarch in 't einde deden bukken,
En, tegen duizenden, met honderden in 't veld,
Slechts door grootmoedigheid, vernielden zijn geweld.
De zoon van dezen held, zal na hem, weinig jaren,
Den nieuwgevesten stoel in heerlijkheid bewaren,
In 't bloeyendst van zijn jeugd in 't duister graf gerukt,
Gelijk een frissche bloem wordt van haar steel geplukt:

En nimmer kwaad bedreef met opzet en met schuld;
Die zal den vuurgen draak der Hellen neêr doen dalen.
En licht is 't zulk een ziel, dees zege te behalen!"
Doorluchte vreemdeling! zie daar, wat ten bescheid,
Een goddelijke mond dit volk heeft toegeleid.
Maar ach! tot nog toe heeft men niemand kunnen vinden,
Die zich dees groote daad heeft durven onderwinden;
Zoo zelden vindt m' een mensch, wien zulk een reine ziel
En zulk een dapperheid te zaam te beurte viel.
O, mocht de Hemel ons met zooveel gunst bekronen,
Dat gij dien grooten held konde aan het land vertoonen!
Met welk een zielsvermaak wierd u de staf gewijd
Van 't onderdrukt gewest, dat troostloos zucht en lijdt!
Daarop hervat de Prins: 't Is noodig ook te weten,
Wat volkeren rondom uw palen zijn gezeten;
En of ge ook zijt bevreesd voor buitenlandsche macht,
En iets gevaarlijks van uw geburen wacht.
Niet, dat we zijn beschroomd het oorlogszwaard te heffen,
Of daarom aarzelen om een verbond te treffen:
O neen, wij stellen zelf een eere en een vermaak,

Terwijl dat uit zijne asch een feniks zal ontvonken,
Die, boven 's vaders staf, nog met een kroon zal pronken,
Dien 't machtig Albion, om wijsheid en om raad
Verlegen, roepen zal tot dien verheven staat.
Hij, schrander in 't bewind, in wet van wet te scheiden,
Bestiert dees volkeren, tot eere en nut van beiden,
Terwijl hij, trouwe voogd van 't nieuw gemeenebest,
Haar roem vermeerdert, haar vermogen sterker vest;
Terwijl, met diep ontzag, der wereld verste stroomen
Twee vlaggen onder een bestierder aan zien komen:
En dat de, in dezen tijd, alom bevaren zee,
Slechts éénen meester kent, in plaats van eertijds twee.
Maar de overvloed giet vrij haar hoorn uit op dees stranden,
De weelde zal nochtans daar niet met haar belanden.
Een ander volk blinke uit door meer beschaafd te zijn,
En door verwijfde zeên en uiterlijken schijn,
Door pracht, door overdaad, door slaafschheid voor hun heeren,
Of door den fellen krijg en onrust te waardeeren:
Dit roemrijk nageslacht zoekt enkel zijne vreugd
Bij wijze spaarzaamheid, en eerbaarheid, en deugd,
En zal 't verslindend staal niet eerst de schede uitrukken,
Maar is niet te weêrstaan voor die 't wil onderdrukken.
Ik zie bereids uw oog (vervolgt de Hemeling)
Gevestigd op de vrucht dier staatsverandering.
Die koninklijke stad, omringd van wijde plassen,
Die ginder zich verheft uit drijvende moerassen,
Staat in de wateren, met al haar pracht, gebouwd
Op 't hier gesleept gevaart van 't Hyperborisch woud;
Ja 't koude Noorden zal de muren onderschragen,
Daar Oost en West en Zuid haar schat in zullen dragen.
Wat talleloos getal van kielen op haar reê,
Als rezen op haar stem de vloten uit de zee!
Geen Vorst, hoe wijs of trotsch, wat macht hij kon doen blijken,
Toonde ooit een wonderwerk, bij dit te vergelijken,
Door rijkdom noch door dwang. Dit is het werk alleen
Der schranderheid van veel geslachten achter een.
Zij, door de schelpaal van natuur onwederhouden,
Die Tyrus en Carthaag altijd met schrik aanschouwden,
Zij zullen, temmende den woesten Oceaan,
Aan 's werelds ander eind Fortuin in ketens slaan;
En, niet te vreên met hem te geeslen uit hun hoeken,
Hun ouden dwingeland in Indië op gaan zoeken,
En wringen hem ook daar den schepter uit de hand,
Verwinnaars van het Oost en van Aurora's strand!
O, van wat blij geschal zal 't gansche zwerk gewagen,
Als zij, teruggekeerd, in staatsie, zullen dragen,
Die van Taprobana verwelkomd aan het hoofd,
Vijf kronen, door het staal, den aartstiran ontroofd!
Maar zulk een roem zal 't hart ontsteken van haar buren,
Die, heet naar roof en buit, van spijt niet zullen duren:
En voor deze eene stad, zoo groot een monarchie,
Zal haast de gronden slaan van lage jaloezie."
De Prins ziet, na dees taal, twee machtige oorlogsvloten
In 't heetste van een slag. De zee-kasteelen stooten,
Met eiselijk gekraak, verwoedlijk op malkaâr,
Terwijl het vuur en 't staal de roodgeverfde baar,
Daar alles samenspant om 't menschdom te verdelgen,
Veel duizend levenden en dooden in doet zwelgen.
Men ziet, in 't midden dier wanorde, een achtbren held,
Die, met een stil gemoed, alom bevelen stelt,
Staande op het hooge dek: aanmoedigend zijn scharen,
En, vriendlijk van gelaat, in 't vreeslijkst der gevaren.
Zijn eedle houding, zijn aanminnend wezen doet
Der krijgsliên zielen aan met onverwinbren moed.
Men ziet hen, slag op slag verwoeder, 's vijands kielen,
In 't hart der wijde zee doen zinken, of vernielen;
Terwijl de rest verstrooid, in de ordenlooze vlucht,
De winden, nu te loom, te hulp roept uit de lucht.
„Ziedaar (vervolgde op nieuw de Hemel-Geest zijn reden)
Ziedaar, hoe dat uw volk, nog niet verwijfd van zeden,
Het onrechtvaardig wit zeeghaftig zal weêrstaan,
Van die de handen durft aan zijne vrijheid slaan.
Zij mochten gansch Europa, om zijnen val, ontroeren,
Zij zijn te niet gebracht, die zijn verwoesting zwoeren.
De zeevoogd niettemin, die, midden in den slag,
Met zoo veel majesteit bekleed was en gezag,
Is niet van 't bloed, welk hij, die 't eerst verbrak hun banden,
Verraderlijk vermoord, gestort heeft voor dees landen.
Maar de ongestoorde reeks van veel doorluchte daân
Vergunnen, na dit bloed, in 's lands geschiednisblaân,
Hem de eerste plaats; hij die, met trotsche zee-laurieren,
Waar hij zijn vlag doet zien, zijn voorhoofd zal versieren!
Dewijl hem ebbe en vloed, en stormwind en orkaan,
Op Oromasdes wil, ten dienste zullen staan."
Terzelfdertijd verscheen een held, wiens edle trekken
En glansrijk oog zijn aard en afkomst deên ontdekken.
„Deze is, (sprak de Engel toen) deze is u weêr bekend.
Gij voelt uw ziel ontroerd, uw hart naar hem gewend.
Maar ach! wat duistre wolk, hem boven 't hoofd gedreven,
Voorspelt een schielijk einde aan 't bloeyendst van zijn leven!
In 't midden van een groote opschudding en gevaar,
Daar alles 't bloed verhit der licht bewogen schaar,
Zal 't vrije land aan hem den gouden staf weêr schenken,
En de onbezweken trouw van zijn geslacht herdenken;
Terwijl men weder twist, en woedt met staal en dolk,
Zal hij de blijde vreê herrijzen doen voor 't volk,
En, moet hij veel te vroeg, naar 't menschlijk oordeel, sneven,
Aan allen Koningen der aarde een voorbeeld geven
Van godsvrucht en van deugd; daar niemand reiner trad;
Gelukkig die hem volgt op dit roemruchtig pad!
Wat rijkdom, voorzorg, roem, die met hem henen sterven,
Moet voor dees éénen slag 't gemeenebest niet derven!
Ach, onverwachte maar! wat rouw en welk gezucht
Breekt ieders boezem uit, en vult de hooge lucht!
Richt eere-zuilen op, om de eeuwen te verduren,
En bouwt zijn graf in 't hart, met onverganklbre muren,
Terwijl hij, zuivre geest, geen schepters meer ontbeert,
En 't onverbidlijk lot in 's Hemels zaal braveert!"
Hier viel de Prins hem in, verrukt en opgetogen:
„O welk een nieuwe glans verschijnt daar voor mijne oogen,
Die, van een teder kind, het gansche zwerk bestraalt,
En, als de opgaande zon, aan de Oosterkimmen praalt.
O, van den Hemel weêr, tot nieuwen roem geschonken,
Wat eedle ziele staat op 't voorhoofd reeds te pronken!
Dat, in zijne eerste jeugd, die koninklijke vrouw
Die 'k naast hem met ontzag, als een Godinne aanschouw,

In onderdrukten hulp, verongelijkten wraak
Te schaffen; maar 't is recht naar eene zaak te vragen,
Waarin wij wenschen, u te helpen, te onderschragen.
Hem antwoordt Segonax: O koninklijke held,
In wien dit gansche volk reeds zijn vertrouwen stelt,
De volkeren, gevest rondom deze onze streken,
Zijn wel van dappren aard, maar traag in vreê te breken;
Zij zien den vrede als 't hoogst geluk der menschen aan,
En zullen slechts door dwang de hand te wapen slaan.
Elk levende op zich zelf, en naar zijne eigen wetten,
Ware in zijn heerschzucht licht te stuiten, te beletten,
Indien er hem iets nieuws mocht woelen in het hart,
Of zijn zachtzinnigheid hem immer lastig werd:
En velen moesten zich door 't nauwst verbond vereenen,
Zou 't slagen hunner macht, om de onze te verkleenen.
Alleen woont noordwaarts aan de Deen, een trouweloos
En een verachtlijk volk, roofzuchtig, vuig, en boos:
Dat reeds ons meer dan eens getracht heeft te onderdrukken,
En met een groote kracht in ons gebied kwam rukken.
Wij hebben echter, goed en bloed voor 't Vaderland

Het onbevlekte bloed, dat omzweeft in zijne adren,
Op 't heldenpad geleî van zoo veel groote vadren!
Door hare eêlmoedigheid te prenten in zijn hart,
Een voorbeeld geef, 't welk deze en de oudere eeuwen tart,
En welk een kwaal 't verzwakt gebied zou mogen kwellen,
Die, tot haar eere en vreugd, door hem mag zien herstellen!
Gij, die het aardrijk stiert op uw geduchten wenk,
Bescherm, versier, verhoog dit dierbaar staatsgeschenk.
Beveel all' aardschen ramp ver van hem af te drijven,
Scherp gij zijn oorlogszwaard, plant gij zijn vrede-olijven,
En geef hem, tot geluk van 't vrijgevochten land,
Uw wijsheid in zijn borst, uw bliksem in zijn hand!"
Hij voelt, terwijl hij spreekt, zijn hart aldus vervoeren,
Voor dit beminlijk kind zijn boezem dus ontroeren,
Dat, tevens met den slaap, zoo snel als onverwacht,
Het Godlijk schilderij verdwijnt, met al zijn pracht.
Straks zoekt hij Teuphis op, om dees verheven zaken,
En zoo veel wonderen aan hem bekend te maken,
En, uit den mond diens vriends, te hooren wat hij denkt,
En of hij zijn geloof aan dees voorzegging schenkt.
De wijze Teuphis hoort met aandacht naar zijn reden,
Verwonderd en verblijd door zoo veel zeldzaamheden.
„Neen, sprak hij, waarde Prins! dees droom, u toegericht,
Is gansch geen ordeloos of ijdel nachtgezicht.
Ik ken dien jongeling, mij voortijds ook verschenen,
Toen ik, in 't aakligst hol, mijn rampen moest beweenen:
Wanneer ik, troosteloos, en in den grootsten nood,
Geketend was te Gange, en wenschte naar den dood,
En toen ik alles had van Stavo's toorn te vreezen,
Hoorde ik dees zelfde stem, en zag dit zelfde wezen;
Ik volgde zijnen raad, en 't dierbaar Tamasis
Verdreef, gelijk een damp, al mijne droefenis.
Den grooten Hemel-Vorst, wiens hoogen schepter we eeren,
Vermocht ik daar het eerst te vreezen, en te leeren.
Ik twijfel dan niet meer, of ons Bescherrem-Geest,
Die waakt voor ons geslacht, en in 't aanstaande leest,
En, door wiens hulp wij zoo veel rampen zijn ontweken,
Vertoonde, in dit tafreel, u 't lot van deze streken."
Aurora midlerwijl rijst uit de zeên, en toont
Haar blijd en jeugdig hoofd, met rozen mild bekrôond.
Met ziet alom langs 't veld het volk bereids vergadren,
Met vreugde en met ontzag, de welige oevers nadren,
Tot dat ook Segonax zich opdoet met zijn stoet,
En weêr op de enge kiel, 's lands nieuwen Koning groet,
En noodigt om den staf, vervullende elk verlangen,
Thans, in het openbaar, uit zijne hand te ontvangen.
Aan aller helden hoofd en de uitgelezen schaar,
Begeeft zich 't eerst aan land de dappre Diocaar;
Hem volgt de Prins, wiens ziel geen zorgen nu meer kwellen,
Dien Teuphis en hun gids Argentorix verzellen,
En dien het talloos volk, geschaard langs d' effen wal,
Verwonderende wacht, en ziet met blij geschal.
De grijze Segonax stelt hem, voor aller oogen,
De teekenen ter hand van 't opperste vermogen,
Dat uit dees nieuwe keur een nieuwen luister haalt,
Terwijl de morgenzon die plechtigheid bestraalt. —

Er bestaat een eigenhandig afschrift des dichters van dit tiende boek, op blauw papier in fol., dat het volgende mede eigenhandig opschrift draagt: „dit origineel heeft de Prinses Anna van Engeland, Prinses van Oranje, zelve gelezen en tranen gestort in 1756." En inderdaad geloof ik (schrijft Halbertsma), dat de Prinsen van Oranje daar alleen verschenen zijn, om gevoegelijk op den aangebeden boezemvriend Willem den IVe te kunnen afdalen, en met de uitmeting van diens lof aan de tederste behoeften van vriend en echtgenoot te voldoen. Te meer geloove ik zulks, omdat mij de volgende uitbreiding der plaats hem betreffende in handen is geloopen; het onderwerp is de aankomst van Prins Willem den IVe [Hemelvaartsdag 1747] op het IJ voor Amsterdam:

Terwijl de tweedracht woedt en, met haar helsche listen,
Het zuchtend aardrijk weer ontroert met bloedig twisten;
In 't midden van een groote opschudding en gevaar,
Terwijl een nieuwe drift bezielt de ontzinde schaar,
Zal 't vrije land aan hem den hoogen staf weêr schenken,
En de onbezweken trouw van zijn geslacht herdenken.
Hij, zonder ouden wrok, of ongepast beraad,
Of vreeze voor een nooit weêr te overwinnen kwaad,
Gehoorzaamt aan de stem des Hemels en der volken;
En streeft, met nieuwen moed, langs 't vlak der zoute kolken.
In trotsche zegepraal, zoo ver het ooge strekt,
Zijn straks de wateren van kielen overdekt;
Die, brengende al hun pracht en zeilkunst nu te voren,
Veel uren in het rond hun vreugdgeroep doen hooren.
Terwijl hij, dus omringd, den mond des vloeds inspoeit
Die naar de groote stad met 's werelds rijkdom vloeit,
Ontmoet hij de Fortuin, die, langs de zee gedreven,
Na lang geterg en hoon, zich elders wil begeven:
Het ebt rondom haar boot, de wind ontvouwt haar kleed,
En 't oog ontbrandt in toorn om 't onverdiende leed;
Maar op 't bemind gezicht der trotsche zee-banieren,
Die deze ontelbre vloot met zoo veel luister sieren,
Welt de oude teêrheid op, en krijgt alleen gehoor.
Zij wendt, en zeilt den Prins terstond bevredigd voor;
En werpt haar anker neêr, geruster dan voor dezen,
Nu d' oude leidstar is voor 't koopgeluk herrezen.
Betrouw hem vrij! Welhaast zal 's lands verheven raad
Aanhooren wat voor uw behoud te aanvaarden staat;
't Zij dat de wijsheid hem bezielt in raad te geven,
't Zij de ijver hem ontvonkt. Door niemand te weêrstreven
In zijn welsprekendheid: die dan, gelijk een beek,
Met zilvre stroomen rolt door eene vruchtbre streek;
Dan als een watervloed, die, van 't gebergt aan 't dalen,
Gewesten overstroomt, en dammen kent noch palen.
Maar nu men weder woedt met vuur, met staal, met dolk,
O, zuster van 't geluk en schutsgodin van 't volk!
Rijs blijde vrede, rijs in dees gewenschte dagen,
En stuit de razernij der woedende oorlogsvlagen!
En plaatst op 't edel hoofd, dat u weêr op den troon
Met zoo veel zorg herstelt, eene eeuwige eerekroon!
Maar ach! wat duistre wolk, daar boven langs gedreven,
Voorspelt een schielijk einde in 't bloeyendst van zijn leven!
Wat toestel! welk een rouw! wat jammerend gerucht,
In 't midden van zijn roem, vervult de hooge lucht!
Richt eerezuilen op, om de eeuwen te verduren!
En bouwt zijn graf in 't hart met onvergankbre muren!
En gij, zijn deelgenoot in noodlot, liefde en trouw,

id, met geluk ons tegen hen gekant.
bben meer dan eens de zegekroon gedragen,
in 't open veld ten eenemaal verslagen.
m meldt niettemin, dat ons, in korten tijd,
et dien vijand staat te treden in den strijd:
nen zich veel meer, dan ooit voorheen, te schikken,
vooraf door hun toerusting te verschrikken;
we komst, die niets dan goed aan ons voorspelt,
ns een nieuwe hoop der zege op hun geweld!
rins begon toen weêr: Ik zie niet om wat reden,
t Busiris viel tot op den dag van heden,
inklijke macht van u wierd afgeschaft;
er voor de plaag, waarmeê gij zijt gestraft,
lp, geen middel is, dan door een Vorst te ontmoeten,
onrechtvaardigheid vertrede met zijn voeten.
wierd (zeî Segonax hierop) door 't volk verstaan,
de grooten zelf met ijver aangeraân,
mand in dit land zou met den schepter pronken,

—

dt den gouden staf, o koninklijke vrouw!
, hoe zeer gij schijnt dees rustloosheid te vreezen,
t zal niet te zwaar voor uwe schouders wezen.
d is in 't gevaar, als 't al verloren schijnt,
uitbluschbre toorts waar voor de nacht verdwijnt,
gij volgen zult met onvermoeide schreden,
de wijsheid aan uw rechterhand zal treden,
ge, op 't heldenspoor van dien beminden Vorst,
aw voleinden zult, dat hij beginnen dorst:
mpel, dien 't Heelal van verre zal zien pralen,
ch Europa weêr zal spijzen uit haar zalen,
de voorpoort zal versierd staan met uw naam,
armer gegraveerd door de eigen hand der Faam.

: episode" (schrijft Halb.) „heeft eenige verdiensten, niet opwegen tegen het verlies van alles, wat hij gedu- vier jaren, in de omwerking van den Friso doorge- aad kunnen leveren. Zijn oogmerk was, om het eerste iso bevattende, nog door twee andere te laten vol- n om een denkbeeld van den inhoud te geven, heb de titels van een aantal onderwerpen nedergezet: e la force des lettres sur le genre humain. Exemple hualpa, Roi du Perou. 2°. Du nombre des grands en chaque science et art. 3°. De la superiorité ons les unes sur les autres, de même que les hommes ssent. 4°. Pourquoi la langue Grecque et Françoise rennes les langues universelles, chaqu'une dans son 5°. Le faux Athée. 6°. Le gueux de Westminster. Roi des vers rongeurs des livres et son discours jets. 8°. Passage du Rhin du duc Charles de Lor- 1744. 9°. Le roi de Courourfa et ses quatre fils. du premier fils. 10°. Raport du second fils. 11°. du troisième fils. 12°. Raport du quatrième fils. spute sur Homère. 14°. Sur les Philosophes moder- i tachent de troubler la tranquilité des hommes en plissant de doutes au sujet de la religion et du ement. 15°. Themistocle. Histoire. 16°. Disserta- r Themistocle avec relation à sa retraite en Perse our de la patrie. 17°. Du gouvernement monarchique blicain. 18°. De la grande armée de Xerxes. 19°. ation sur le commerce d'esclaves. 20°. Tacite sur la Germanicus. 21°. Des statues et monumens erigés nds hommes, et du dommage que cause à une repu- a negligence de cet honneur. 22°. Ce qui a donné massacre des Chinois en 1740 à Batavia. 23°. Lu- 24°. Comment un Prince doit aimer la Comédie et e et le jeu. — Anecdotes de Bergen op Zoom. — g froid; et du Roi Guillaume III avec son valet abre. — Des deux situations brillantes dans la vie: d'etat et l'homme de lettres dans la vie privée et à son aise". —

Opdat hij niet, door weelde en voorspoed weder dronken,
In plaatse van 't geluk des onderdaans te zijn,
Eene andere oorzaak wierd van nieuwe straffe en pijn.
Zij mochten bovendien geen grooter loon verkonden,
Dan dat de Heerschappij ware aan den dienst verbonden,
Dien, wie hij wezen mocht, zou doen aan het gemeen
De veller van een Draak, die niet verwinlijk scheen.
Dit, dacht hen, zou te meer èn moed èn krachten geven,
Om in het hoogst gevaar voor anderen te streven:
En wie daar was bekwaam tot zege op zulk een dier,
Scheen waardig tot den trap van 't opperste bestier.
Thans is er hoop, dat zich ons redder komt vertoonen
In elk gewest, ja, waar ook stervelingen wonen:
En, was de hooge kroon verpand aan een geslacht,
Vele eeuwen had men licht naar dezen held gewacht!
Na 't uiten dezer reeks van wonderbare zaken
Begon de zwarte nacht van allen kant te naken;
Waarom de jonge Vorst hen weêr van boord liet gaan,
Om Teuphis raad en wijs bedenken te verstaan.
Wat (zeî hij) wordt ons hier verhaald van nare schimmen,
En van een Draak, die m' uit den afgrond op ziet klimmen,
En die ten geesel dient van 't volk en van het land?
Dit gansch verhaal is valsch, of boven mijn verstand!
Wanneer Argentorix ons zulks het eerst deed hooren,
Gaf ik 't vooroordeel plaats, waarin hij was geboren:
En dachte, dat de Faam met haren logenmond
Daarom in 't Britsche land des te eerder ingang vond;
Zie hier van dit geval onwraakbare getuigen,
Ik sta geheel verbaasd, hoe 'k mijn begrip mag buigen!
Daarop sprak Teuphis dus: 'k Heb nimmermeer gedacht
Dat òf verstorvenen òf spoken, in den nacht,
Vermogend zijn, zich zelf een lichaam te bereiden,
Om schrik in het gemoed der menschen te verspreiden.
Ik oordeel nog dat zulks, ontbloot van allen schijn
Van wijsheid, te barbaarsch zou van de Godheid zijn;
Als die dan haar vermaak in 't kinderspel zou stellen,
Waarmede elk booze geest de levenden kon kwellen.
Van Oromasdes is mijn denkbeeld veel te hoog,
En ik verwerp al 't geen men daarvan zeggen moog.
Maar dat een Vorst, die zich zoo verre durft vermeten
Van zijner vadren God zoo spoorloos te vergeten
(Hetzij 't de ware God, hetzij 't een valsche zij,
Is 't slechts de God, bekend in zijne Heerschappij)
Van Oromasdes zelf, voor 't openbaar verachten,
Eene openbare straf op 't vreeslijkst hebb' te wachten;
En dat de Almachtige gedrochten scheppen kan,
Wie twijfelt, waarde Prins, aan 't zekere daarvan?
Veel zwaarder zou het zijn te weten, om wat reden
God zooveel volkeren afgodisch heen laat treden:
Maar hij, die wijs wil zijn, ga langs het pad der eer,
En late eerbiedig daar 't geheim van d' Opper-Heer!
'k Zoude echter, om nu dees vertelling te onderzoeken,
En eer men verder gaat, eens streven naar de hoeken
Daar d' eiselijke kolk gelijk een oven rookt.
Voor mij, hetzij bedrog of ijdle vrees daar spookt,
'k Zal, bij den dageraad, met moed, en met betrouwen
Op Oromasdes hulp, dees diepte gaan beschouwen.
Zeer wel (hervat de Prins), maar ik, die mede steun
Op 's Hemels oppermacht, en m' aan geen spoken kreun,
Die zelf bereids besloot het wangedrocht te vellen,
'k Zal u gewisselijk op dezen tocht verzellen!
De Hemel, die mij heeft gedreven naar dit strand,
Bewaart misschien dees zege alleen voor mijne hand!
Hoe 't zij, mij hengen geen vrijwillige euveldaden,
Wier wreede knagingen mijn toeleg kunnen schaden!
We ontberen geenen gids, en achter dit gebergt

Is 't hol des wangedrochts, dat deze volken tergt.
Eer dat de schaduwen des nachts dan zijn geweken,
Begeef ik mij met u naar dees geduchte streken.
Na 't uiten dezer taal begaf men zich ter rust,
Vernoegd met het onthaal, ontvangen aan dees kust,
En gansch gezind om hier te vestigen zijn woning.
Een diepe slaap beving in 't kort den jongen Koning,
Door een zoo lange reis vermoeid en afgemat,
Schoon 't lichaam deel alleen in dit zijn rusten had.
Als de oogen van den held nu toegesloten waren,
Kwam zijn verheven ziel iets zeldzaams wedervaren.
Een jongeling, omringd met ongemeenen glans,
Scheen, op de vleugelen der winden, van den trans
Des Hemels, in 't vertrek des Prinsen neêr te dalen.
't Was of hij van de zon geleend had hare stralen,
Zoo schitterde zijn hoofd, zoo blonk het om hem heen.
Een kleed, der sneeuw gelijk, bedekte zijne leên:
Zijn jeugdig hoofd was met een kroon van blonde haren
Bedekt. Zijn schoonheid, door geen menschen te evenaren,
Verwekte een diep ontzag, verrukte het verstand.
Hij hield een gouden staf in zijne rechterhand,
En, vriendelijk den Prins aanziende, deed zich hooren:
O jongeling, tot zooveel tegenspoed geboren,
Ik kondig u het eind van uwe rampen aan,
Wier gif gij door uw moed en godsvrucht hebt weêrstaan!
'k Ben van den hoogen troon des Hemels hier gezonden:
Voor Oromasdes oog hebt gij genâ gevonden!
Treê dan vrijmoedig toe, daal neder in den kolk,
Bevecht het wangedrocht, de geesel van dit volk;
Ik heb bevel om u te helpen zegepralen:
Maar laat geen sterflijk mensch met u ten afgrond dalen:
Zijn leven waar verbeurd! Gij zijt alleen de man,
Die mij gegeven is, dien ik beschermen kan.
De pijlen van den dood, de Hel met haar trawanten,
Zijn heden machteloos, zich tegen ons te kanten!
Dit hebbende gezegd verdween de Hemelkracht,
En tevens bande Auroor de schaduw van den nacht.
Toen haastte zich de Prins om Teuphis te verkonden,
Hoe hem iets goddelijks scheen toe te zijn gezonden.
Maar hoe stond hij verzet, wanneer de wijsgeer hem
Ook zeî te zijn bezocht door deze hemelstem!
Ook dit verschijnsel was Vorst Teuphis voorgekomen:
Hij had uit 's Engels mond dezelfde taal vernomen.
Neen, (sprak hij) waarde Prins, dit is geen dweeperij
Of een onnutte droom; en ik herinner mij,
Hoe dees doorluchte geest mij voortijds is verschenen,
Toen ik in 't aklig hol mijn rampen moest beweenen.
Wanneer ik troosteloos, en in den grootsten nood,
Geketend was te Gange en wenschte naar den dood,
En toen ik alles had van Stavo's toorn te vreezen,
Hoorde ik dees zelfde stem, en zag dit zelfde wezen!
Ik volgde zijnen raad; en 't dierbaar Tamasis
Deed meer dan mij te zijn ten troost in droefenis.
Den grooten Hemel-Vorst, wiens hoogen schepter we eeren,
Vermocht ik daar het eerst te vreezen, en te leeren.
Ik twijfel dan niet aan de waarheid van dees droom,
Noch vrees dat ons daar uit iets droevigs overkoom!
De zon deed onderwijl haar zegenrijke stralen
Reeds over 't hoog gebergte in de effen velden dalen.
De Alanen maakten zich nu vaardig tot hun feest;
Men hoorde het geloei van menig offerbeest:
De priesters ijverden om elk zijn plicht te ontleden,
Wanneer men Friso zag in aller midden treden.
Maar niet had hij zijn kiel verlaten, zonder eerst
Te bidden om de hulp van die 't Heelal beheerscht,
En zonder, voor den troon des Hemels neêrgebogen,
Te hebben afgesmeekt het Goddelijk vermogen.
De Koning was omringd van zijn getrouwe schaar,
Ten vollen in 't geweer, geleid door Diocaar.
En, of de koninklijke Atosse iets mocht ontstellen,
Zou Teuphis dees Vorstin in de enge kiel verzellen.
Zijn raad of zijne hulp kwam hier niet meer te pas,
En daar wierd iets vereischt, dat meer dan menschlijk was.
Intusschen deed de Prins het gansche volk vergadren,
En de regeerderen het dichtste bij hem nadren.
Toen sprak hij deze taal: O mannen, in wier land
Ik mij gedreven vind door eene onzichtbre hand!
Die naar oprechten roem en eer gedenkt te streven,
Moet proeven van zijn moed en heldendeugden geven!
'k Laat aan een laffen Prins, om, met hoedanigheên,
Geroemd, geprezen, bij den Hoveling alleen,
Stoutmoedig alles van zich zelven te verwachten,
En elk te vergen hem een dappren krijgsheld te achten; —
Voor mij, 'k zal, voor het oog van dit oplettend volk,
Niet schromen, midden in den eiselijken kolk
Het wangedrocht, dat u ten plaag is, te bevechten,
Den dood, of wel de zege, aan dit mijn staal te hechten!
'k Heb niets op mijn gemoed. De zwakheên, daar 'k in viel,
Zijn nooit de vrucht geweest van een bedorven ziel:
En, schoon ik gansch niet roem op sommige bedrijven,
Der onervarenheid zijn ze enkel toe te schrijven.
Maar, eer ik dit gewest van 't wangedrocht bevrijd,
Of ik om uwen wil de nederlage lijd,
Is 't noodig dat ik u kome onderrichting geven
Des godsdiensts, daar ik bij wil sterven en wil leven.
Schoon alle uw stellingen mij nog niet zijn geleerd,
Begrijp ik, dat gij meer dan ééne Godheid eert.
Wat ons belangt, wij zijn van oordeel, dat de reden
Omver geworpen wordt, of op het zwaarst bestreden,
Zoo ras men meer dan één de ondeelbare Almacht geeft,
En scheidt, dat in zich zelf maar één beginsel heeft.
't Is ons onmogelijk te denken en te stellen,
Dat 's menschen zwakheên ook de onsterflijkheid verzellen:
Dat God (niet dan met schroom te melden) ook belet
Zou kunnen worden in de uitvoering zijner wet:
Dat hij verplicht zou zijn (om alles te volbrengen)
Een andren, hem gelijk in krachten, te gehengen;
Eene andere evenmacht te zien aan zijne zij
De hand slaan aan den toom der wereld-heerschappij;
Die, hebbende niet meer dan ééne wet van nooden,
Geen twee gebieders kent; veel min, ontelbre Goden.
Een eenig God is de onze, oneindig en volmaakt;
Door wien alleen 't Heelal in wezen is geraakt.
Die met dezelfde hand, die ze eertijds kon formeeren,
Alleen volhardt, en aarde en Hemel te regeeren:
Wiens wijsheid niets vergeet, wiens zorg alomme strekt,
Die met de Almogendheid is als een kleed bedekt!
Maar verre zij 't van ons, u blindelings te nooden
Tot een verzakinge der vaderlijke Goden.
Gelijk ons stellingen op reden zijn gebouwd,
Zoo moeten ze ook vooraf naar reden aangeschouwd,
Naar reden opgeweegd, en worden aangenomen,
Of niemand uwer zoude onze achting zelf bekomen.
Doch, wijl ons nu de tijd, en dees gelegenheid,
Belet dat elk voor zijn geliefden godsdienst pleit;
Dewijl ik met het zwaard ben vaardig uit te treden,
Dit zwaard worde u het eerst tot een voorname reden!
Gij twijfelt immers niet, dat de uitgelezen held,
Die d' ongetemden Draak verdwijnen doet, of velt,
Een valschen godsdienst zal in zijnen boezem dragen,
Daar hem de Godheid zelf zal moeten onderschragen!
Want zekerlijk dit is geen zege voor den kling

Of voor de dapperheid van eenen sterveling!
En, om de plaag eens lands met wortel uit te roeien,
Daar moet de Hemel zich gewislijk met bemoeien.
Hoe zonde ik met een hart, daar een gewaande God
Op 't diepst in staat geprent, den waren tot een spot,
Vermogend zijn een helsch gedrocht te doen bezwijken,
En 't Hemelsche besluit voor logen te doen wijken?
Vergunt mij dan, dat ik, eer dat wij verder gaan,
Met ernst u bidde, van dit offren af te staan.
De God, wiens gunst ik hoop voor mij te zien gerezen,
Mocht somtijds om dees dienst ons niet behulpzaam wezen.
Kan 't hem behagen, dat men smeekend nedervall'
Voor Goden, wier gezag ons helpen kan noch zal?
Zou 't Zijn genegenheid, Zijn zegen mede brengen,
Ja, zou Zijn ijver zelf zulks wel in ons gehengen,
Wanneer we een andren God genaakten met ontzag?
Ik vrees, wij zagen thans onz' allerlaatsten dag!
Schort dan uw oordeel op, verwachtend, wat bewijzen
Daar zullen openlijk en voor uwe oogen rijzen!
Wat onheil baart het u, derve ik het levenslicht?
Uw lot verslimmert niet ofschoon ik niets verricht!
Alleenlijk zal men mijn verwaanden hoogmoed doemen,
En echter mijne zucht, mijne onderneming, roemen.
De goede wil, waarmede ik in gevaren streef,
Eischt, dat men ook aan mij dees mijn begeerte geef!
Dees taal klonk ieder vreemd en wonderlijk in de ooren,
En velen zagen hem reeds aan als gansch verloren;
Men stemde dit verzoek daar niettemin om toe,
En, ware 't land gered, het scheelde niemand, hoe.
Voorts trad de Koning uit, omringd van zijne helden,
En 't volk verzelde hen door de uitgestrekte velden.
Haast klommen ze op 't gebergte, en gingen door een woud,
Daar 't groen in het begin nog levend wierd aanschouwd,
Maar, daar men verder in genaderd, kon bemerken,
Hoe dees besmette lucht daarop vermocht te werken.
Nog verder, daar 't geboomt gansch zonder bladren was,
Scheen de aarde alom bestrooid en overdekt met asch.
Het huilend nachtgediert rustte op de dorre boomen,
En had noch arendsoog noch haviksklauw te schromen.
Geen sterveling, die thans het levenslicht genoot,
Had ooit zoo ver geweest in 't Koninkrijk der dood:
En elk trad vol van schrik en eizing verder henen,
En scheen van Friso's moed al zijnen moed te ontleenen.
Gelijk de groote zon, wanneer het voorjaar naakt,
't Heelal met haren glans beschijnt, en vruchtbaar maakt,
En kracht aan de natuur verschaft om weêr te werken,
Zoo wist de Koning elk door zijn gezicht te sterken.
Wat verder wierd m' een dof en woest geluid gewaar:
Niet anders dan wanneer de lang ontruste baar
Des wijden Oceaans, bij stilte nog aan 't branden,
Haar bruisching hooren doet vele uren van de stranden.
Vervolgens zag m' een rook, gedreven naar omhoog,
Somtijds met vlam vermengd en eiselijk voor 't oog:
En in het kort verscheen een dal, op wiens vertooning,
Elk sidderde van vrees, behalven Gange's Koning.
Hij, steunende op een hulp, die niemand was bekend,
Zag met vermaak van zijn weêrwaardigheên het end,
En was verheugd, zoo groot een eere te behalen,
Ja, bovenmenschelijk te zullen zegepralen.
Daarop gebood hij 't volk alomme stil te staan,
En dreigde met den dood wie verder voort zou gaan.
En, even koel te moed, begint hij toe te treden,
En daalt van 't steil gebergt heldhaftig naar beneden.
Elk zag met diep ontzag, en bevende, op hem neêr;
En duchtte voor den ramp en 't ongeval, weleer
Busiris toegekeurd; ja, konde niet verzinnen
Hoe hier een sterflijk mensch zich vleide te overwinnen.
Maar de onversaagde Prins voer immer voort, en stond
In korten voor den poel en bulderenden mond,
Waaruit hij 't wangedrocht verwachtede om te strijden,
En zag in 't rond of dit gezicht hem mocht verblijden,
Onzeker of hij staan, dan elders toe zou treên;
Maar, hoe hij toe mocht zien, geen voorwerp dat verscheen.
Waar zijt gij (sprak hij toen), onsterflijk Hemel-wezen!
Gij, die mij dezen nacht geboodt om niet te vreezen?
O, doe mij thans uw hulp genieten, en geleid
Hem dien gij hebt bemind, uit deze onzekerheid;
Veel onverdraaglijker dan alle de gevaren,
Die mij ter dezer uur voorspeld en nakend waren!
Nauw vloeide uit zijnen mond dit allerlaatste woord,
Of 't goddelijk geluid des donders wierd gehoord:
En, midden uit den rook van d' onderaardschen oven,
Steeg 't snelle bliksemvuur al slingerend naar boven.
Daarna rees eene stem, en uitte deze taal:
O jongeling, daar is geen roem of zegepraal
Te wachten, wil men, met een aarzelend betrouwen,
Van d' oever van 't gevaar slechts het gevaar aanschouwen!
Treê toe: waar vreest gij voor? geen Helle noch geen dood
Beschadigden den mensch, die 's Hemels hulp genoot!
Meer niet: ook was het niet van nooden meer te spreken.
De Prins besluit terstond door rook en vlam te breken.
Hij klooft ze met zijn zwaard in 't nadren; en terstond
Week de onverdraagbre damp, en scheidde zich in 't rond.
Een heldre lucht omringt den Koning, en zijn voeten
Volharden overal een vasten grond te ontmoeten.
Hij vond geen tegenstand, en een geruimen tijd
Bespeurde hij niets nieuws, in weêrwil zijner vlijt.
Terwijl hij nederging, met onversaagde schreden,
Was 't eindlijk, of er een hem achter in kwam treden.
Hij wendt terstond het hoofd. O, welk een dier gezicht!
't Is de Engel die genaakt, omringd met glans en licht,
Dezelfde jongeling, die hem des nachts kwam groeten!
Hij valt van stonden aan ter neder voor zijn voeten,
Uit eerbied zwijgende; niet wetend, met wat taal
Te spreken tot een Geest uit 's Hemels hooge zaal.
Te dees tijd was 't geen droom, de onsterfelijke handen
Zijns onbevlekten vriends verstrekken hem ten panden
Der waarheid, en hij wordt door haar omhoog gebeurd;
En hem wordt deze taal op 't minlijkst toegekeurd:
Met heldenmoed en deugd een zake te beginnen,
Is, buiten twijfel, reeds ten halven overwinnen!
En somtijds is de vrees, die 't hart te voren lijdt,
Het eenigst wangedrocht dat m' aanvalt en bestrijdt!
Gij nu, gij hebt bereids den Draak vermocht te vellen,
Dien Oromasdes zond om dit gewest te kwellen,
En wrake te oefenen van 't Godvergeten volk.
De bliksem, dien gij hebt zien stijgen uit dees kolk,
Wanneer gij daarin zijt getreden zonder vreezen,
Is als een Draak voor 't oog der menschen opgerezen.
Zij, die nieuwsgierig staan naar uw gedrag te zien,
Bespeurden het gedrocht op uwe nadring vliên:
En zijn gereed, om u het rijksgebied te geven,
En onder uw bevel met vreugde en rust te leven.
Maar, eer gij wederom het zonnelicht ontdekt,
En ieder tot ontzag en tot verwondring strekt,
Heeft de opperste monarch gesteld aan mijn vermogen,
't Ontzaggelijkst geheim te brengen voor uwe oogen.
Ik stel dan aan uw keur en uw begeerte alleen,
Om weder naar omhoog dees diepten uit te treên,
Of met mij voort te gaan, en de eiselijke hocken
Des vijands van het licht stoutmoedig op te zoeken.
Wij zijn thans op den weg van 't nare Hel-gewest,

Den zetel van 't verdriet, in 's aardrijks hart gevest,
Daar Arimanius is op den troon gezeten,
Om welverdiende straf den boozen toe te meten.
Geen sterflijk mensch genoot zulk eene gunst voorheen,
En niemand vleie zich te volgen uwe treên.
Die slechts met eere en deugd begeert te zegepralen,
Die kan een kroon van voor de poort der Helle halen!
Hetgeen gij nu zult zien, daalt ge in dees rijken neêr,
Zal in 't toekomende verstrekken tot een leer.
'k Heb in dit oogenblik de kennisse verworven,
Dat vier beruchte liên zijn dezen dag gestorven:
Vier menschen, lang gevreesd op 't aardrijk, en wier macht
Verscheiden volkeren in ramp en onheil bracht.
Hun ziel, die met dien glans op heden moest verdwijnen,
Zal voor den rechterstoel des Helle-voogds verschijnen.
Daarop hervat de Prins: Doorluchte Hemeling!
Mijn teedre dankbaarheid, hoe klein, en hoe gering
Die der volmaaktheid mocht van uwen staat gelijken,
Zij gunstig opgevat, doe mijn begeerte blijken!
Dewijl ge aan mijnen wil dees nieuwe reize stelt,
Zult gij gewisselijk door mij zijn vergezeld!
Ik, die, gelijk gij weet, van jongs af zocht te leeren,
Wat prijslijk is of niet, wat Godheid ik moet eeren,
Die thans een afgezant mag van die Godheid zien,
Zoude ik ook eene proef van mijn betrouwen vliên!
En zoude ik een gevaar, al waar 't in 't rijk der Hellen,
Daar de Oppermacht mij leidt, lafhartig onderstellen.
Schoon ik u niet genoot als zichtbaar voor mijn oog,
Gebleek mij slechts een daad prijswaardig daar omhoog,
Waar' 't nuttig 't hoogst gevaar ten kaken in te streven,
Voor Oromasdes eer op 't pijnelijkst te sneven,
Gewis dees adem was gewijd aan die hem gaf:
Ik aarzelde om geen dood, ik schrikte voor geen graf.
En, ô, mocht zijne gunst mij, tot mijn laatste dagen,
Dit zegerijk besluit doen in mijn boezem dragen!
Zij haastteden zich na dees tale verder voort,
En zagen in het kort des Afgronds wijde poort.
Zij stond in 't midden van een zwaren muur te pronken,
Tweehonderd voeten hoog uit fijn metaal geklonken,
En rees nog honderd voet daar boven, door de hand
Des Opperheers gebouwd uit gloeiend diamant:
Daar, zonder Gods bevel, niets uit of in mag streven,
En, daar de sleutels van bij de Almacht zijn gebleven.
Maar de Engel, thans voorzien met onbepaalde macht,
Was niet te wederstaan door een geschapen kracht.
Hij vat de rechterhand van Gange's jongen Koning,
En nadert onversaagd dees hooggevreesde woning.
Hij raakt met zijnen staf de vuurge deuren aan,
Die fluks met woest geraas gehoorzaam open slaan.
't Gekraak weêrgalmt alom, en, verre heen gedreven,
Komt buldrend en vergroot op nieuw terug gestreven.
De groote Helle loeit. De Vorst der duisternis
Schroomt vreeselijker lot dan hem genakende is,
Vlucht van zijn hoogen troon, als kon hij zich versteken
Voor 't vuur van 's Hemels toorn, gereed om uit te breken,
En zet zich niet weêr neêr, voor dat hem was bewust
Hoe hij te dezer tijd niet meer zou zijn ontrust.
Op 't aardrijk zag men ook gansch ongewone dingen.
De Alanen, die den poel aandachtelijk omringen,
En wachten tot de Prins hen weêr zij toegeschikt,
Staan op het diepst ontzet, getroffen, en verschrikt.
Eerst zagen ze den Draak ten Afgrond uitgevlogen,
Gelijk een vuurpijl rijst, zich heffende in den hoogen,
En, korten tijd daarna, verandrende in een wolk,
Die regenende viel voor de oogen van het volk.
De slag, door 's Engels staf der Helle-poort gegeven,
Doet zelfs de heuvelen op hunne grondvest beven:
Het aardrijk splijt vaneen, en loeit met naar geluid,
En vuur en zwavel barst ten open spleten uit,
Gevolgd van eenen wind, die muren slaat te mortel,
En rukt, met eene vlaag, de bosschen van hun wortel.
Men zag in orde en rij twee legers in de lucht
Zich treffen, en men hoorde een vreeslijk krijgsgerucht;
En, eindelijk, in plaats van zeewaarts zich te spoeien,
Bespeurde men den Rijn naar zijnen oorsprong vloeien.

TWAALFDE BOEK.

INHOUD.

De Koning, met den Engel in de Hel gekomen zijnde, ontmoet vele schimmen, wier bijzondere levenswijzen en hoedanigheden de Hemel-Geest hem verklaart. Zij naderen den troon van Arimanius, den grooten geest der duisternis. Beschrijving van Arimanius, en van de gedrochten die zijnen troon omringen. Verschijning van vier voorname boosdoeners voor den rechterstoel der Hel, en hun vonnis. De Koning besluit, met zijnen leidsman wederom te vertrekken. Op de terugreize ontmoeten ze op nieuw verscheidene schimmen. Hoedanigheden dier lijders. Zij treden uit de Helle, en genaken den poel door denwelken zij daarin waren gedaald. De Engel neemt afscheid van den Prins, en verdwijnt. Vreugde der Alanen, die den Koning wederom naar den Rijn geleiden. Hij wordt tot Koning van dit land gekroond, en 't gansche volk zweert hem trouwe. Zijne aanspraak aan het volk en aan zijne gezellen, eindigende met het besluit van eene stad te stichten. Hij geeft zijnen naam aan het gewest.

De Prins treedt onderwijl, met een bedaarden zin,
Naast zijn doorluchten vriend, de Helle-deuren in,
Aanschouwend met ontzag de afschuwelijke streken,
Waarin nooit sterveling vermochte door te breken;
Ja, daar wat adem heeft verstikken moet, tenzij
De Almachtige zulks door zijn sterke hand bevrij!
In dit vervaarlijk oord is gras noch spruit te vinden,
Noch vogelrijk geboomt, waaronder koele winden
Het brandende getij des zomers tegengaan.
Men ziet hier geenen struik in groene velden staan;
Men ziet geen teedre bloem met schoone kleuren groeien,
Geen kronkelende beek langs vette weiden vloeien.
De grond is overdekt met zwart en glimmend zand.
Een zware en heete damp vervult aan allen kant
De lucht, bewoond door wreede en vuurge razernijen,
Geschikt om des te meer de boozen te doen lijen.
Een schrikkelijk geluid van weening en geklag
Verveelt, en vult het oor, en treft het nacht en dag.
Dit is droevige verblijfplaats van de zielen
Der menschen, die tot kwaad en wanbedrijf vervielen,
Terwijl ze 't zonnelicht genoten, en wier hart
Nooit door een waar berouw bij tijds gezuiverd werd.
Als dees weêrspannigen hun lichaam moeten missen,
Stoot de Opperste hen neêr in deze duisternissen,
Gezwinder dan een kei, door een bedreven hand
Ten slinger uitgelost aan 't Balearisch strand:
Of sneller dan een droom, de rustkoets uitgedreven,
Als 't lang geketend oog Aurora ziet herleven.
Op 't nadren van dit paar genaakte van alom,
Gelijk een vogeltroep, een tallelooze drom
Van schimmen, hengelend nieuwsgierig om hen henen,

Om d' eersten sterveling te zien, alhier verschenen.
Zij zweefden in een diep stilzwijgen heen en weêr.
Niet anders dan de wind een wichtelooze veêr,
Van hoog en dan weer laag, in 't ruim der lucht doet waren,
Niet anders was de vlucht dier stoffelooze scharen.
De jonge Koning kon zijn weetlust niet weêrstaan
Op dit gezicht, en sprak aldus zijn leidsman aan:
Dewijl gij mij wel wilde in dees gewesten brengen,
Zult gij, verheven geest, ook mogelijk gehengen,
Dat mijne onnoozelheid, mijn aardsch en ruw verstand,
Iets leere van hetgeen daar omgaat in dit land.
Ik heb wel eer gehoord door menschentong beschrijven
Dat m' op het allerstrengst hier wreekt de misbedrijven:
'k Zie deze schaduwen nochtans bijna vernoegd,
En 't schijnt of niets haar smart, haar lijden doet, en wroegt.
Wat hebben deze dan, in 't afgeleide leven,
Voor zeldzame enveldaân behartigd en bedreven?
Daarop vat de Engel 't woord, en spreekt: de hoogste God
Straft meer en minder kwaad niet met het zelfde lot.
De wetten, aan den mensch voorhenen voorgeschreven,
Om die het zwaarst misdoet de zwaarste straf te geven,
Zijn wetten van zijn troon gedaald: van waar zijn macht
Voor alle schepselen die daaglijks stelt in kracht.
Hoe boozer dat men zij, Gods wille durft verachten,
Hoe meer kastijdinge na 't leven zij te wachten.
Oneindig blijft altijd, en onveranderlijk,
Het onderscheid der Helle en van het Hemelrijk.
Oneindig scheelt het hier in eeuwigheid te rouwen,
Hoe weinig het ook zij, dan 't eeuwig licht te aanschouwen!
De schimmen, toegesneld om onze komst te zien,
Zijn die der Vadzigen, der loome, en luie liên:
Die nimmer zelf terecht begrepen, om wat reden
De groote Schepper hen op 't aardsch tooneel deed treden,
Noch immer trachteden te ontdekken, tot wat werk
Hen wierde toegestaan te wandlen onder 't zwerk.
Van jongs af aan gewoon om nooit te redeneeren,
Scheen 't hen een groote schande in d' ouden dag te leeren:
En hunne onwetendheid bevatte zelve niet,
Waarom hen overal 't afmattende Verdriet,
Gelijk een schaduw, volgde, en nimmer wou verlaten;
Ja, waarom dat ze, ver van deze plaag te haten,
Der schranderen vermaak bijwonende door nood,
Niet rusteden voor dat hen alles weêr verdroot.
Ik zie (zei Friso toen) een schim alleen gezeten,
En onophoudelijk iets tellen of iets meten;
Hij ziet gestadig om, alsof hij zich mistrouwt,
En op het zeerste vreest te worden aangeschouwd.
Is de achterdocht ook hier te schromen en te duchten,
Daar rijkdom niets beduidt, noch armoede is te vluchten?
Dees (was het antwoord van den onbevlekten geest)
Is eeuwen voor dees tijd een Gierigaard geweest.
De Helle-Geesten zelfs versmaden deze lieden,
En trachten hen alom te ontkomen, en te vlieden.
Bij niemand vinden zij meêlijden met hun staat;
Zoo weinig als ze zelfs weleer de toeverlaat
Der menschen zijn geweest, wier rampen zij vergaten,
Terwijl ze midden in hunne ijdle schatten zaten.
Het wanbetrouwen kleeft hen hier niet minder aan,
En 't hart, gewoon om slechts naar meer en meer te staan,
Kan 't dwaas beduchten nooit verliezen van te derven
't Geen zoo veel moeite kostte om eenmaal te verwerven.
De mensch, die zich verslaaft aan eenen blinden lust,
En nimmer dien weêrstond, behoudt aan deze kust,
Tot zijne straf, de drift die hem steeds ried ten kwaden,
En kan ze, bij gebrek van voorwerp, niet verzaden.
De grootste Hel, die dees gevoelt in zijn gemoed,
Is, dat hij niet meer kan bij zijnen overvloed
Den wreeden nood en smart van andren vergelijken,
Noch spotten met dien 't is mislukt zich te verrijken.
In zijnen levenstijd, schoon zijne laffe ziel
Aan snooden, wien 't geluk voorheen milddadig viel:
Maar die meer werk van deugd, dan aardsche schatten maakten,
Of in behoeftigheid door ongelukken raakten,
Die zag hij, moest hij hen ontmoeten, smaadlijk aan;
Die liet hij voor zijn oog onmenschelijk vergaan.
Thans telt hij nog, als in een droom, gestaâg zijn schatten:
Van tijd tot tijd genoopt, op 't spoorlooste uit te spatten,
Op 't merken van zijn waan, en 't vluchten van het goud,
Waarop hij zijn geluk had enkelijk gebouwd.
Voorts dient hem nog tot straf het smartelijk gedenken,
Hoe dat men openlijk zijn laatsten wil dorst krenken.
De dwaas had, toen hij zag dat, met een ijzren staf,
Hem de ouderdom in 't kort zou brijzlen in het graf,
Zijn saamgeraapten schat bevolen, na zijn sterven,
Een andren gierigaard geheel te doen verwerven;
Opdat dit ijdel goud, door zoo veel zorg vergaârd,
En in dezelfde kist, en wel mocht zijn bewaard,
En niet gedeeld door zijn rampspoedige verwanten,
Die de armoê reeds besprong en drukte aan alle kanten.
Ook had hij, na den dood van dezen zijnen vrind,
Een anderen benoemd tot dit onnut bewind,
En, nog al niet te vreên, een tijd van honderd jaren
Bevolen dezen schat ondeelbaar te bewaren.
In 't kort dees zelfde schim, met een verwarden zin,
Tot spijt zelfs van den dood, voerde eerst het middel in,
Om honderd jaar, nadat men daalt in deze hoeken,
Zich bij de levenden op 't wreedst te doen vervloeken.
Maar de overheid van 't land, dat hem had opgevoed
(Schoon naderhand dit kwaad min weerstand hebbe ontmoet),
Verbrak diens dwazen wil, gedurende het leven
Slechts willende den mensch de macht op 't aardsche geven:
't Welk dikwijls, als de dood genaakt, zijn hersens plaagt,
En met den Hemel zijn verzoeninge vertraagt.
Maar 'k zie (voer de Engel voort) ginds eene schaduw zweven,
Die juist het tegendeel voorhenen heeft bedreven.
Daar de oude gierigaard beweende, dat hij brood
En deksel noodig had, ja, water uit den sloot,
Daar deed dees jongeling niets dan zijn geest te scherpen,
Om 't vaderlijke goed onzinnig weg te werpen.
Hij liet geen dwaasheid daar: hij schikte zijn gedrag,
Om naakt en bloot te zijn in zijnen ouden dag.
Ook is het hem gelukt. Hij heeft zijn laatste jaren
Behoeftig en veracht langs 't aardrijk moeten waren;
En, tot zijn onderhoud, òf 't uiterste geweld,
Of wel behendigheid en list in 't werk gesteld;
Totdat m' in 't openbaar, door ieder recht te schaffen,
Hem op het smadelijkst gedwongen wierd te straffen.
Vervolgens wierd de Prins op nieuw een gansche schaar
Van oude en jonge liên al mompelend gewaar;
Gelijk als of ze, gansch niet met elkaâr tevreden,
Hun tijd in kibbeling en wild gekijf besteedden.
Dit (sprak zijn leidsman toen) zijn Ouders, die de jeugd
Van hunne kinderen niet kneedden tot de deugd,
Maar die, ver van bij tijds der godsvrucht haar te wennen,
Hen lieten naar hun lust zorgloosljk henen rennen.
Dees koos de luiheid, dees de gulzige overdaad,
De wellust, die zich zelf met haren adem schaadt,
De trotschheid, die geen mensch, hoe trotsch hij zij, kan achten,
De pracht, verdelgster van gewesten en geslachten;
En geen van allen sloeg het pad der wijsheid in:
Ja, zelf dees panden van eene onbezonnen min,
Ver van hun dankbaarheid voor dit gedrag te toonen,

Bestonden in het kort hunne ouders zelfs te honen.
't Ontzag, dat hij, die deugd en waarheid leert, verspreidt,
Bestraalde nimmermeer hunne eerste onnoozelheid,
Noch leî den dierbren grond van 't tedere betrouwen,
Waarop men 't duurzaam heil der kinderen moet bouwen:
In plaats van zulks, zoo viel des vaders dwaze leer
Met smaad en wederzin in 't hart des leerlings neêr:
't Begrip en 't onderscheid, aangroeiend met de jaren,
Verkondden eindlijk hem, hoe dwaas zijne ouders waren.
Het wanbetrouwen sproot uit deze ontdekking voort:
Geen eerbied, geen geloof voor 't vaderlijke woord!
En de verachtinge, 't gelach, de spot van andren,
Deed meerder dan dit woord, konde iets hem doen verandren.
Maar ginder zie 'k een hoop (voer de Engel wijders voort)
Van wier hoedanigheên gij mooglijk gaarne hoort:
Van deze wordt er meer in dit gewest vernomen,
Dan golven in de zee, dan bladren aan de boomen,
En een oneindig tal daalt nacht en dag hier neêr.
De Waarheid kwam hen nooit te voren als een leer,
Waar aan het nuttig was zijn tonge vast te maken:
Zij minden eer 't verhaal van nooit gebeurde zaken.
De Logen teelde in 't kort, met list en met beleid,
De vleierij, 't bedrog, en de meineedigheid.
Nu dient hen tot een straf, met ontoesluitbare ooren,
De waarheid van elkaâr op 't hatelijkst te hooren.
Zijn (viel de Koning toen zijn leidsman in 't verhaal)
Hier ook de Vleyers bij, die Vorsten in hun zaal,
Terwijl er niemand is die hun bedrijf kan wraken,
Tot onderdrukkinge der onschuld gaande maken?
Mij dunkt dat dezen meer verdienen, en hun raad
Sleept meer onheilen na dan bij gemeenen staat:
Der logen is 't niet zwaar geloof bij hen te vinden
Die door hun hoogheid zich bereids vooraf verblinden!
Het antwoord was hierop: daar is geen onderscheid
Hetzij men Koningen dan minderen misleidt.
Het is waarschijnelijk dat, die zich kan beraden,
Om den geringsten mensch uit boozen wil te schaden,
Terwijl hij het gemeen met zijnen angel steekt,
Slechts de gelegenheid tot grooter kwaad ontbreekt;
En dat hij, door dezelfde onmenschelijkheid gedreven,
Bij Vorsten zijner drift denzelfden loop zou geven:
Ja, dat hij meer vergif zou spreiden, hoe hij meer
Kon hopen naar den loon van aardsch geluk en eer.
Is de oorzaak even snood, dezelfde straf moet volgen:
En schoon de Koningen, door loos bedrog verbolgen,
In hunne grimmigheid meer kwaad doen dan 't gemeen,
Dees dwaasheid stuit terug op hunne ziel alleen.
't Is daarom hun belang, des te ijvriger te werken
Om tegen deze kwaal hun binnenste te sterken:
Gewisselijk, een Vorst, die daar zijn oor aan schenkt,
Is nader aan zijn val dan hij begrijpt of denkt;
Want, waar de zuivre deugd voor vleierij moet wijken,
Daar is de schepter bros, daar waggelen de rijken!
De Prins zag onderwijl, wat verder, eene wijk
Daar vele schimmen zich omwentelen in 't slijk,
Niet anders dan gelijk een hoop verachte dieren.
Haar zielsbegeerte is wel, om wijd en zijd te zwieren,
En andre schimmen na te volgen in de lucht,
Maar eene onzichtbre hand verhindert hare vlucht.
Zij keeren te vergeefs zich om aan alle zijden,
Zij moeten in den stank en vuilen modder lijden.
Dees lieden (was de taal des Engels) zijn weleer
Wellustigen geweest, die, zonder tegenweer,
En bukkende op het laagst, gelijk verachte slaven,
Zich aan den vuilsten lust en geilheid overgaven.
Tel onder dezen hoop de Schrijvers, die hun zin,
Of tot een valschen roem, of tot een vuig gewin,
Slechts vestigden om, op het spoor van hunne monden,
't Verachtelijk geheim der wellust te verkonden:
En boven alle hen, die 's Hemels dierbre gunst
Een dichtaâr had vereerd, en die zich van de kunst,
Geschikt om groote daân op Hemeltoon te prijzen,
Bedienden, om den lust tot ontucht te doen rijzen.
Voorts zagen ze de Ondankbre, en lafaards, in wier hart
Gedienstigheid ten last, weldadigheid tot smart,
En hulp in 't ongeluk en bijstand in hun lijen,
Slechts tot een grond van haat en van verraad kon dijen.
Hoe de edele inborst hen verplichtte van een vrind,
Zij wierden geenszins meer tot zijn geluk gezind:
Ja, konden zij hun baat op zijne schade vesten,
Zij gaven hem met vreugd den wreedsten ramp ten besten:
En, schattende als een plicht zijn liefde, vlijt, en zweet,
Vereerden zelf geen zucht aan zijn gevoelig leed.
O, mocht hen 't lieve licht des levens weêr gebeuren,
Hoe zou men hen op 't pad der dankbaarheid bespeuren!
Hoe zou men ze voor hun weldoeners ijvrig zien;
Ja, vaardig tot hun hulp het leven aan te biên!
Maar neen, daar is geen kans om uit dit oord te streven;
Een wreede razernij vervolgt hen, waar ze zweven,
En, onophoudelijk aan hunne zij ten toon,
Roept met haar donderstem: Ontvangt, ontvangt uw loon,
Ontaarde, die der deugd ten valstrik zocht te wezen,
En elk het weldoen deedt om uwen handel vreezen!
U wijt alleen met recht, al wie de erkentenis
In 't eerlijk hart gevoelt, maar ongelukkig is,
Dat geen weldoeners, geen beschermers, geene vrinden,
In zijnen tegenspoed tot hulpe zijn te vinden:
En dat geen milde hand zich opent voor zijn lot,
Uit vreeze van daarom te strekken tot een spot.
Na hen verschenen zij, die de opperste eere boden
Aan Beelden, aan van steen en hout gemaakte Goden;
Niettegenstaande zij verkondden, dat hun ziel
Nooit voor dees logge stof met eerbied nederviel;
Maar dat hun vaderen zulks deên voor lange jaren,
Om 't denkbeeld levender der Godheid te bewaren.
Onzinnige! het volk, dat onervaren is,
Begrijpt dat ook de kern van dees geheimenis?
Is dat in staat om zulk een godsdienst te bezeffen?
En, moet het eeniglijk zijn oog ten Hemel heffen,
Om een onzichtbren God te aanbidden met verstand,
Wat doet het dan met hout, met steen in zijne hand?
Of is 't om 't zwak begrip der menschen meer te warren,
En 't ongeleerde brein van 't dom gemeen te sarren?
Maar welk een onheil vloeit uit deze dwaasheid voort!
De bijgeloovigheid, die naar geen reden hoort,
En die rondomme heerscht, wil geenen God meer eeren,
Dan die ze ziet, en voelt, en zelve kon formeeren!
Thans ziet elk hunner staâg zijne ijdle poppekraam,
En doodsgebeente, en hout, te voren met den naam
Godslasterlijk vereerd van Heilig, voor hem zweven,
Vervloekende ijdelijk zijn blind afgodisch leven.
Gestaâg klinkt hen een stem in 't oor, en spreekt hen aan,
Verwijtend hen met smaad hun zinneloozen waan.
Zoekt, dwazen! (zegt ze) zoekt nu stuiting voor uw weenen
Bij 't machtig Godendom, zoo hooggeëerd voorheenen.
Roept nu dit beeld te hulp, knielt voor dees schilderij!
Het blussche 't vuur der wrake, en het beteugle mij!
Of met dien valschen troost, daar eertijds bij gevonden,
Verzachte het uw pijn, en heele 't uwe wonden!
Op al dees hoon en spot sluit eene ondraagbre smart
Hun mond, en valt gelijk een bliksemschicht in 't hart.
Elk ziet zich zelven aan, als de oorzaak van zijn dwalen,

Als d' onuitputbre kolk dier zoo verwoede kwalen:
Elk ziet nu, maar te laat, hoe die de waarheid vliedt,
Eens waardig is, dat hij de duisternis geniet,
En hoe men zich op niets zoo schrander moet verkloeken,
Dan om naar 't ware licht te zwoegen en te zoeken;
Ja, hoe de sterveling, met onvermoeide vlijt,
Zijn godsdienst toetsen moet in zijnen levenstijd.
Zij zagen nog een groot getal van andre lijders,
Van dronkaards, plonderaars, en haters, en benijders:
Maar wel voornamelijk beschouwden ze eene troep,
Die voortijds, met een wild en een verwaand geroep,
Zich hadden onderstaan om andren te verdoemen,
En dees en genen, stout, de prooi der Hel te noemen.
Wie (sprak een Razernij), rampzaligen! wie gaf,
Wie stelde u toch ter hand d' ontzaggelijken staf,
Om als een rechter u van 't aardrijk op te werpen,
En om voor anderen het Helle-zwaard te scherpen!
Gevoelt nu honderdwerf, voelt die verdoemenis
Die voor uw even-mensch door u verordend is,
En leert door een gekwel, dat nimmer is te stuiten,
Hoe min gij waart bericht van 's Oppersten besluiten!
Met hen zweeft hier de drom van schimmen, die de leer
Des godsdiensts aan het volk verkondigden weleer:
Maar die, door reine zucht der waarheid nooit gedreven,
Hun grondbeginsels zelf niet kenden van hun leven;
Of met geen onderzoek verwaardigden hetgeen
't Gevoelen en de troost moest worden van 't gemeen.
Zij vergenoegden zich met bulderen en razen,
En met, door woordenstrijd, de menschen te verbazen:
Verwaandlijk met de Hel elk dreigende, in wiens ziel
Hunne onverstaanbre taal niet vruchtbaar nederviel;
En vloekende op het zeerst, die zich dorst onderwinden
Om in hun dikken rook geen glansrijk licht te vinden.
Zij zagen, verre van de reden na te gaan,
De leere, hen betrouwd, gelijk een ambacht aan;
De stellingen, die zij bazuinden door de kerken,
Niet meer noch min gelijk gereedschap, om te werken.
Hoewel de waarheid hen somtijds eens merken deed,
Hoe grof hunne eigen taal zich wraakte; en tegenstreed;
De luiheid, door 't gemak van jongsaf ingezogen,
En de eigenmin deed hen verblijven bij de logen:
En hunne onwetendheid, vermeerdrende op den duur,
Wierd door hun koppigheid bemetseld als een muur.
'k Zie ginder (sprak de Prins vervolgens) gansche stroomen
Van vloeibaar vuur als uit een diepen afgrond komen,
En wentlen even als de baren van de zee;
Wat eislijk Meer is dit? Het sleept een aantal meê,
Zoo mijn gezicht niet dwaalt, van wreed gestrafte zielen;
Gelijk een vloed, waarin geheele benden vielen
Van krijgsvolk, op het eind van een verwoeden slag,
Waarin men Koningen om schepters strijden zag;
Waarom zijn dezen hier zoo hulpeloos gedoken,
En moeten ze eeuwiglijk dus onvertroostbaar koken?
Dees straf is (was daarop het antwoord) niet te groot:
En zekerlijk, van dat de onwederstaanbre dood
De stervelingen hier heeft neder mogen ploffen,
Heeft 's Hemels wraak geen ziel rechtvaardiger getroffen.
Dit zijn Schijnheiligen, en lieden, wier gemoed
Is met den valschen roem en trotschen waan gevoed,
Om voor eens ieders oog als onbevlekt te pralen,
En, door hun heiligheid, vermogen te behalen.
Uit vreeze voor de wet, en wereldlijke straf,
Zag hun kwaadaardig hart van wanbedrijven af,
Die, t' een of andren tijd ontdekt, òf hoon verwerven,
Of door het zwaard der wrake in 't openbaar doen sterven.
Maar wijl men lichtelijk in de ondermaansche lucht,
Naar hun begrip, de toorn des hoogsten Gods ontvlucht;
Dewijl 't onzeker is (wat of men voor mag geven),
Dat na des lichaams dood de ziele nog zal leven,
Besloten zij, door een vervloekte huichlarij,
Te gronden eene nieuwe en groote heerschappij:
Door zich als deugdzaam, rein, ja vrienden Gods te houën,
Te trekken ieders hart, te winnen elks vertrouwen.
Vooreerst, opdat men hen, zoo heilig van gedrag,
Alomme ontmoeten zou met eerbied en ontzag;
Ja, vreezen tegen hun begeerten op te steigren,
Of wat het ook mocht zijn hen roekeloos te weigren:
Vervolgens, om, met zulk een hoogen roem bekleed,
In volle veiligheid, en zonder vrees voor leed,
Hun ongetemden lust tot alle gruweldaden
Gestadig in 't geheim te boeten, te verzaden.
Hen ziet m' in ieder land en stad, op markt en straat,
Zich kloppende op de borst, neêrslachtig van gelaat,
Dan nedrig naar den grond, en weenende hunne oogen,
Dan ijvrig in gebed, als 't ware, omhoog bewogen:
Bestraffende ieder mensch, en noemende alles kwaad
Daar de genieting hen niet van te wachten staat.
Indien het dom gemeen eens wilde redeneeren,
Ras zag het op wat prijs men dezen moet waardeeren:
En hoe geene achting, geen vertrouwen rijzen moet
Dan slechts voor eenen mensch, die naar zijn woorden doet;
En die, door geene baat te hindren, te beletten,
Door groote daden zoekt zijn deugd ten toon te zetten.
Waar is de man, die zich voor heilig door doet gaan,
Elk plaagt, zich zelven streelt met zulken ijdlen waan,
Die, voor de ellendigen alleen gezind te waken,
Voor weduw en voor wees zich zelven dorst verzaken?
Die geen gevaar, geen moeite, om 't nut van andren vlood?
Die voor zijn vaderland dorst treden in den dood?
O neen, die dit betracht, zal zich zorgvuldig wachten,
Zich als een Heiligen, hoovaardig te doen achten!
En ieder, die de deugd kan scheiden van haar schijn,
Weet, welk een deugd het is niet trotsch op deugd te zijn!
Wat u belangt, o Vorst, tracht ijvrig te beletten
Dat deze huichelaars ooit uw gebied besmetten:
Opdat de Almachtige, door hen bespot, versmaad,
Zijn vuurge gramschap niet doe vallen op den staat!
Ja, dat uw gansch geslacht, zoo wel als uwe rijken,
Niet onder pest of krijg of hongersnood bezwijken,
Of overrompeld zijn door eenen watervloed,
Die door den zelfden ramp èn leven rooft èn goed:
Want meer dan eens heeft God, zich voelende dus tergen,
De sluizen in het hart doen openen der bergen,
De stroomen uit hun bed doen rijzen, dam en dijk
Meêslepend langs het veld, en onweêrhoudelijk
Voor wal of steenen muur, de vesten om doen stooten,
Die dit verwaten volk òf voedden òf besloten!
Dus sprekend, nadren zij d' ontzaggelijken stoel,
Daar Arimanius, in 't midden van 't gewoel,
Gelijk de Koning is van dit gewest gezeten,
Om den verstorvenen hun vonnis toe te meten.
Zijn aangezicht, de schrik van 't onderaardsche volk,
Dreigde onheil slag op slag; niet anders dan een wolk,
Door vele stoffen tot een groot gevaart gezwollen,
Waaruit de donder straks gereed is voort te rollen.
Elk oog geleek der maan, als haar geleende glans
Ten vollen zich doet zien aan 's hemels hoogen trans.
Zijn buik, waarin een vuur van zwavel scheen te branden,
Geleek dien van den God van Moab, door de handen
Der dwaasheid opgericht, den Moloch, met het bloed
Van kinderen weleer onmenschelijk begroet.
Elk been was grooter dan de zwaarste cederboomen

Die 't Syrische gebergte uit zijnen schoot deed komen:
En ieder hand had licht een koninklijke stad,
Met al haar vestingen, beschaduwd, of omvat.
Daar vlogen uit zijn borst gestadig wangedrochten,
Die naar de wereld zich met vlijt een doorgang zochten,
En streefden naar dit, nog voor hen genaakbaar, rond,
Tot stavinge der macht des meesters die ze zond.
De Heerschzucht, die, verwoed en hitsig, de onderdanen
Begrimt, om haren dorst te lesschen met hun tranen:
Die, waar ze zich ook wendt, een stroom van menschenbloed,
Waarin ze met vermaak zich baadt, ontspringen doet;
Die Koningen het juk der slavernij doet dragen,
En hunne slaven heft op eenen zegewagen:
't Verraad, dat met een toorts zijn woning in den brand,
Zijn huis in vlammen zet, en met zijn dwaze hand
Zijn deur gegrendeld heeft, en binnen eigen muren
Zelf de allerwreedste dood moet eindelijk bezuren:
De Haat, die meest het hof der Koningen bewoont,
En met de logen zich op 't onbeschaamdste kroont:
De Ondankbaarheid, die, snood, aan een metalen keten
Geklonken heeft den plicht der menschen, en 't geweten:
De Nijd, aan wie zelf nooit gelukkig, het geluk
Van vreemden tot een bron gedijt van wreeden druk;
Die, kan ze aan andren niet doen voelen hare smarte,
Zich pijnigt en verteert, et eet haar eigen harte:
De Gramschap, moeder van de Wreedheid en de Wraak,
't Oog op een bloedig zwaard gevestigd met vermaak;
Verwoedlijk brullende, door helschen invloed dronken;
En blazende uit haar mond een ganschen stroom van vonken:
De Trotschheid, rond gelijk een blaas van allen kant,
En dik tot barstens toe, maar zonder ingewand;
Alleen gevuld met wind; belachelijk omhangen
Met ijdle sieraad, licht in 't aardsche dal te erlangen;
En stierende echter een verachtelijk gezicht
Op lieden, wier gepeins naar kennis is gericht;
Veeleer gezind, om met een diep ontzag te nadren
Een nuttelooze reeks van overleden vadren,
Op doek of hout verbeeld, dan een verstandig man,
Die, nog in leven, 't pad der waarheid wijzen kan,
En door zijn wetenschap en deugd den geest te sieren
En naar 't oneindig goed is machtig te bestieren:
De Geldzucht, nimmermeer verzadigd in haar lust,
Volgt steeds dit schepsel na, vergunt het geene rust,
En weet het gansch verwoed naar euveldaân te zweepen,
Die d' ondergang daarvan noodwendig na zich slepen:
Al dees gedrochten liet de Vorst der duisternis
Uit zijn verwaten borst, daar hunne woonplaats is,
En daar ze staâg van daan met nieuw vergif gevlogen,
't Rampspoedig menschdom doen gevoelen hun vermogen!
Al wie geen hulpe zoekt bij d' Engel van het licht,
Wordt door hen opgezocht en aangerand, en — zwicht.
Daar is geen kans om hen de nederlaag te geven,
Dan met het pad der deugd en godsvrucht langs te streven.
Aan ieder zij des troons stond nog een wangedrocht,
Aan d' eislijken Monarch van dit gebied verknocht.
Het eene was de Dood, verdelgster aller menschen,
Verbreekster hunner dierste en allerteêrste wenschen!
Geduchte vijandin van 't ondermaansch geslacht,
Zoo wreed en zoo verwoed van aard als groot van macht!
Ofschoon dit naar geraamt der deugd geen kwaad kan [brouwen,
Ze is met geen stil gemoed door vromen zelf te aan- [schouwen:
Ja, wie heeft nooit gebeefd voor 't akelige graf!
Ze was ook anders niet te houden voor een straf!
Op 't hatelijk gezicht van 't schoon en jeugdig wezen
Eens stervelings, die haar nog weinig scheen te vreezen,
Spat ze uit in woest getier en springt gansch dol omhoog,
En spuwt een zwart vergif, en 't vuur vliegt uit haar oog.
Maar hoe haar wreed gemoed in gramschap moge ontvonken,
Een keten van metaal, waaraan ze ligt geklonken,
Weêrhoudt haar dolligheid: en, ware zulks zoo niet,
Zij haastte zich uit dit, van haar gehaat, gebied:
Zij zou zich sneller dan de bliksem opwaarts spoeien,
Om 't menschelijk geslacht op eenmaal uit te roeien!
Het wordt haar slechts gegund om, in het aardsch gewest,
Haar adem, als een damp (haar adem is de pest),
Van tijd tot tijd door 't luchtgewelfsel te verspreiden,
Om ieder op zijn beurt naar 't duister graf te leiden.
'tOnafgeleefd Verwijt stond aan den andren kant,
En sleep op menschenbeen den eiselijken tand,
Waarmeê het, tot in 't merg gedrongen van de snooden,
Hen ieder oogenblik veroorzaakt duizend dooden.
Van welk een zij men 't aan mag schouwen, 't is bedekt
Met pijlen, scherp van punt, langs 't lichaam heen gestrekt,
Gelijk de vogelen bekleed zijn met hun veêren,
Of rijzende te berge, om van alom te deren,
Gelijk een egel, vol van gramschap, met geweld
Op 't allereerst geraas zijn stekels vaardig stelt.
Rondom dit drietal zag men heen en weder zweven
De rampen, die de rust der menschen tegenstreven.
De Droefheid, het Geween, dat in de wieg begint:
De Vreeze, die zich zelve altijd verraadt en blindt:
De Ziekten, van der jeugd in 't lichaam reeds verborgen:
D' onvruchtbren Ouderdom, de zetel aller zorgen:
De hongrige Armoê, die zich 't vleeschloos been beknaagt:
De Schande, die dat dier alom vervolgt en plaagt:
De Tweedracht, warende met haar gescheurde kleêren,
En dreigend met haar toorts het aardrijk te verteren:
En eindelijk den Krijg, met jammerend gerucht,
Een regenvlaag van bloed verspreidende in de lucht.
Op 't zien van dezen stoet en schriklijke vertooning,
Zoo naar als ongewoon, verstomt de jonge Koning.
Zijn aangezicht verbleekt. Maar de Engel, die vooraf
De ontsteltnis had verwacht, licht zijnen gouden staf,
En raakt zijn voorhoofd aan. De moed herrijst, en de oogen
Verheffen zich op nieuw heldhaftig in den hoogen.
Intusschen sleepte men een ziel met groot geweld,
Om voor den Helletroon terecht te zijn gesteld;
En Friso bracht zich, met zeer diep ontzette zinnen,
Zijns vaders moordenaar, op haar gezicht, te binnen:
Ja, 't was Agrammes zelf. Agrammes, die zijn Vorst,
Die hem verheven had, den doodsteek geven dorst!
Vervolgens kwam een geest met stuursch gebaar te voren,
En deed met luider stem dees straffe woorden hooren:
Ontzaggelijke Prins van dees geduchten poel!
Gij ziet den dwingeland voor uwen rechterstoel,
Die 't bloed van zijnen Vorst moorddadig heeft vergoten,
En 't machtige gebied van Gange omver gestooten!
Ik heb zijn boezemvriend, 'k heb Sadrocot verleid,
Hem met den hoogen glans van eene kroon gevleid,
En opgehitst tot moord: en binnen Gange's wallen
Is 't Sadrocot gelukt Agrammes te doen vallen.
Hoezeer hij zich voor zulk een onheil dacht bevrijd,
't Verraad is met verraad beloond op zijnen tijd!
Daarop begon hij, van Agrammes kindsche jaren
Tot dat hem deze ramp rechtvaardig was weêrvaren,
Het eiselijk verhaal van zijne gruweldaân.
Zelfs wat de booswicht had in het geheim begaan,
Gedacht, gewild, gewenscht, vermocht hij te openbaren,
En de bewegingen des harten te verklaren.
Men hoorde, dat het goed, somtijds door hem verricht,

Nog altijd op een kwaad beginsel was gesticht.
Nu bleek het dat hij nooit het minste zielsgenoegen
Genoten had, na zoo veel werken, pogen, zwoegen;
En hoe hij zich weleer bedroog, wanneer hij dacht,
Dat innerlijke rust kon wonen bij de macht.
Hoe verder hij, door eere en plichten te vergeten,
In aardsch vermogen rees, hoe meer het streng geweten
Met een ondraaglijk pak zijn ziel bezwaard deed zijn:
En ieder trap van macht vergrootede zijn pijn!
Een zieken gansch gelijk, door valschen lust gedreven,
Wien 't voedsel, dat hem wordt naar zijnen eisch gegeven,
Slechts tot ontsteking dient der kwalen, en het vuur
Der koorts, die 't merg verzengt, deed groeien ieder uur.
't Was even eens alsof 't verkrijgen, 't overheeren
Van 't voorwerp van zijn lust en dierste zielsbegeeren,
Hem, in de steê van vreugde en onverstoorbre vreê,
Benauwdheid, onrust, smart en zorgen rijzen deê.
De dwingland onderwijl, die 't wereldsche vermogen
Alleen als 't hoogste goed geleerd had te beoogen,
Die spotte met de Hel, en schatte, dat de dood
En ziel en lichaam beide in de enge lijkbus sloot,
Die machtige monarch, die nog des daags te voren
Het leven en den dood uit zijnen mond deed hooren,
Aan wiens geduchte stem de staatsverwisseling
Van vele volkeren en groote tronen hing,
Alle uitkomst, alle hulp ziende onverwacht verdwenen,
Bekent ronduit zijn schuld met op het laagst te weenen;
En de overtuiging sluit zijn mond, wat of hij doe.
Flaks schoot hem het verwijt drie scherpe pijlen toe,
Die met de wreedste pijn hem eeuwiglijk verzellen,
En onophoudelijk verordend zijn te kwellen.
Hij hief zich in de lucht en vloog terstond van daar:
Maar waar hij vluchten mag, al even fel en zwaar
En onverdragelijk gevoelt hij zich verscheuren,
En vloekt het uur, waarin hem 't leven mocht gebeuren.
Terstond daarna verscheen voor deze heldenschaar,
En zonder tegenstand, een frisch en jeugdig paar:
Gelijk als of ze, met elkaâr in echt verbonden,
Door 't zelfde moordgeweer hier waren neêrgezonden:
En nauwlijks stiert de Prins zijne oogen op dees twee,
Of kent Vorst Cosroës met zijn Pasifaë.
Een geest, die minder kwaad deed uit zijne oogen lezen,
Bereidde zich om hun beschuldiger te wezen.
Nauwkeurig deed hij voorts 't verhaal van hun gedrag,
Waarin Pasifaë zich 't meest mishandeld zag.
En onder anderen ontwond hij met dees woorden,
Waarom en hoe men had bestaan hen te vermoorden:
Nadat de Vorst van Gange, op 't eereloost verraân,
Gedwongen was hun haat en hunne macht te ontgaan,
Heeft Cosroës zich meer gebaad in ijdelheden,
En is dees snoode vrouw al meer ontaard van zeden.
Zij, walgende van een verachtelijken Vorst,
Die zelf niet voor zijn rijk te velde trekken dorst,
En voelende zich door een geile liefde blaken,
Beraadslaagde, om een eind met haar gemaal te maken.
Een jongeling, die haar ontstak in minnebrand,
Was in een verren graad Torymbas bloedverwant;
En, machteloos den val van zijn geslacht te wreken,
Zag met de grootste vreugd dees dolle drift ontsteken.
Hij waande een gunstig oor te leenen aan 't gedrocht,
Dat haren ondergang met zoo veel ijver zocht,
Terwijl zijn zucht naar wrake alleenlijk was de reden
Van hun gemeenzaamheid, die duurde tot op heden:
En, verre dat haar oog hem noodigde tot min,
Hij zag haar altijd aan met smaad en wederzin.
De jongling, dien ze staâg aanmaande, om zijnen Koning
Te zenden door het zwaard naar deze diepe woning,
Stelde altijd zulks om deze of gene reden uit,
En zocht vooraf het heir, tot staving van 't besluit,
Door 't goud der koningin tot zijnen wil te krijgen,
En deed Pasifaë zelf door dees reden zwijgen.
Zijn ware doelwit was, dees schendster harer trouw
Niet minder aan den dood op te offren: en een vrouw
Te ruimen uit den weg, wiens eerelooze treken,
En boos en geil gemoed dus onweêrspreeklijk bleken.
Hare inborst scheen voor hem niet minder vol gevaar.
Hij veinsde niettemin en overleî met haar
Om nog dees nacht het bloed des Konings te doen loopen.
Zij deed hem zelf de deur der nachtvertrekken open,
En zag met koelen moede een ponjaard in de borst
Van dees rampspoedigen en zoo gehoonden Vorst,
Die, liggende in den schoot eens diepen slaaps gedompeld,
Zoo snood als onverwacht verraân en overrompeld,
Nog tegenwoordig is der oorzake onbewust,
Waardoor in de eerste jeugd zijn licht wierd uitgebluscht.
Maar, wijl ze zich voor niets meer denkt te moeten hoeden,
Voelt zij denzelfden pook in haren boezem woeden.
Zoo min het lot haar treft van haren echtgenoot,
Nu zwemmende in zijn bloed en worstlend met den dood,
Niet meer noch min voelt ook door eenig mededoogen
Haar valsche minnaar zich getroffen en bewogen.
Hij, die door hare vreugd nog meer verbitterd werd,
Stiet haar het doodlijk staal in 't ongevoelig hart:
En zag de ontaarde zelf met meer genoegen sneven
Dan Cosroës, die nooit had zoo veel kwaads bedreven.
Pasifaë hoort nauw het eind van dit verhaal,
Of spat onzinnig uit en noemt het logentaal.
Zij raast op 't onbeschaamdst. Maar meer dan een der zielen,
Die met haar dezen nacht in dees gewesten vielen,
En van wier hulp zij zich bediende in hare min,
Bevestigde de drift van haar trouwloozen zin.
Wat Cosroës belangt, zoo smadelijk bedrogen,
Hij sloeg beschaamd en stil ter aarde neêr zijne oogen,
Verzet, verstomd door zulk een onverwacht geding,
En niets herdenkende tot zijn verdediging.
Zijne achteloosheid deed hem nu te laat ontdekken,
Wat rampen hij zich zelf en 't volk had doen verwekken;
En hoe men op den troon, met onophoudbre vlijt,
Den volke opoffren moet zijn leven en zijn tijd!
Het brandende Verwijt, tandknarsende, onderwijlen,
Doorboort de Koningin met twee van zijne pijlen,
En Cosroës meteen. En Arimanius
Gebiedt, dat, daar hunne asch, gemengd in eene bus,
Taprobana verstrekt ten schouwspel, hunne schimmen
Elkandren eeuwig hier verzellen en begrimmen.
Een vierde, naderend den onderaardschen troon,
Verrukte straks daarop het oog van Stavo's zoon.
Het scheen als of hij niets bij 't vonnis had te vreezen.
De gramschap stond geprent op 't onversaagde wezen:
Zoo wordt de God des krijgs geschilderd, als hij 't veld
Doet beven onder zijn vernielende geweld,
Als zijn geduchte speer de hoogste en sterkste wallen
Of groote legers doet èn waggelen èn vallen.
Men zag dat hij, tot iets voortreffelijks bekwaam,
Een man van hooge macht geweest was en van naam;
En dat, was hem de deugd geleerd in de eerste jaren,
Hij de allergrootste liên had moeten evenaren.
Hij wachtte niet; hij sprak dus onversaagd het eerst:
'Ik ben Cunobellyn: 'k heb 't Britsche land beheerscht.
'k Heb zevenmaal den Schot in 't open veld verslagen;
'k Heb Fergus, hunnen Vorst, den doodsteek toegedragen:
Ik heb door mijnen arm den koninklijken staf,

Die 't gunstig Godendom mij toebetrouwde en gaf,
Zeer verre aan allen kant doen vreezen en doen eeren,
En al wie mij weêrstond vermocht ik te overheeren.
Waar is de Vorst, dien 't oog des daags gebieden zag,
Die 't bij mij halen kan in zegerijk gedrag!
Wie heeft met grooter glans de hooge kroon gedragen
Dan ik, wien is gelukt al wat ik ook dorst wagen!
Ik heb mijn Vaderland een oorlogsroem bereid,
Die niet verdwijnen zal dan met de onsterflijkheid:
En, had mij het verraad niet van den troon gestooten,
Ik had de heerschappij der wereld eens genoten!
O, schenk mij dan een loon, beheerscher van dit oord,
En voor mijn heldendaân en den geleden moord!
Zoo sprak hij. Maar de Geest, die tegen hem zou spreken,
Bestond van stonden aan dus ijvrig uit te breken:
Wat meldt gij, monsterdier, wat raast gij van een loon?
Gij, die 't geweld en list te danken hebt uw troon;
Die, door een valschen roem en snoode macht vermetel,
Op 't bloed der zuivre deugd gevest hebt uwen zetel!
Al hadt gij van dien tijd geen onheil meer gebrouwd,
Der boosheid wederstaan, de tiranny geschoud,
De grondslag uwer macht en de oorzaak uwer daden,
Is ons genoeg om schuld op uwen kop te laden.
Gij, die de Hel gebiedt met uwen ijzren staf,
Groote Arimanius! leen thans uw oor en straf
Een booswicht, die door zucht naar heerschappij gedreven,
Zijn volk heeft onder 't juk van slavernij doen leven!
Een, dien weleer door 't volk gezag gegeven wierd,
Opdat het naar zijn recht en wet mocht zijn bestierd,
En hij, dreigde iemand ooit de vrijheid te bekorten,
Zijn bloed, gelijk 't een held betaamt, daarvoor zou storten!
Een, die met duren eed de wrake heeft begeerd
Der Godheid, die m' in zijn gewest aanbidt en eert,
Indien hij niet, op 't spoor der nooit volprezen braven,
De vrijheid met zijn bloed bevesten mocht en staven!
En echter een, die straks, met de aanbetrouwde macht,
De vrijheid, recht en wet heeft openlijk verkracht,
Den eed versmaad, gespot met menschlijke geboden,
En 't brandend vuur getart der gramschap van de Goden!
't Is waar, hij heeft aan 't hoofd van 't krijgsvolk roem [behaald,
Maar niet om zijnen wil zoo trotsch gezegepraald.
Had de onschuld van een groot getal der welgezinden
En liên, die heimelijk hun vaderland beminden,
In 't barnen van den krijg niet voor het land gewaakt,
De zetel van den Brit had kort omver geraakt.
De zege rees tot baat van 't volk, dat weinig dagen
Daarna de krone weêr der vrijheid stond te dragen.
Cunobellyn was niet geschikt, de vrucht te zien
Van zijn genoten wit en onbepaald gebiên.
Een ander booswicht wierd het werktuig om te breken
De banden van het volk: besloot hem te doorsteken
Om een geleden hoon, zijn wraakzucht ten geval;
En stiet hem van den troon in dit rampzalig dal.
Dees schender van de trouw, weleer aan 't land gezworen,
Wiens naam zijn eigen Volk niet dan met schrik kan hooren,
Komt met zijn hoogmoed hier nog tartende ten toon;
En spot ook met de macht van uw gevreesden troon!
Ik eisch voor hem het lot der bloedige tirannen,
Die, door het denkbeeld zelf van hunnen plicht te bannen,
Moorddadig en verwoed, een vrije heerschappij
Behangen met het juk der wreede slavernij!
De afschuwlijke monarch der onderaardsche streken
Beval toen aan 't Verwijt deze euveldaân te wreken.
Het akelig gedrocht gehoorzaamt, en bereidt
Vijf schichten te gelijk voor zijne onmenschlijkheid.
De Brit, die van zijn jeugd gewoon was aan het strijden,
En schrander om een zwaard of spies of pijl te mijden,
Zich in dit oogenblik weêr denkende in een slag,
Bedekt zich met een schild toen hij ze nadren zag.
Maar 't ingebeelde schild kan even weinig helpen,
Tot wederstand van 't vuur, dat hem komt overstelpen,
Als 't wezenlooze zwaard en de gewaande kling,
Dien hij zich voor liet staan, dat aan zijn heupe hing.
Hij zweeft, niets vattende dan lucht, reeds in den hoogen;
Maar ziet den Prins der Hel nog aan met honende oogen.
De leidsman van den Vorst van Gange intusschen zag,
Op aarde, 't grootste deel verloopen van den dag,
En stelt hem voor, om 't rijk der droefheid te verlaten,
En wederom te zien naar ondermaansche staten.
Zij haasten zich terstond en wijken met vermaak
Dien eiselijken troon, dien zetel van de wraak.
Zij zien in 't henengaan op nieuw geheele benden,
Dees meer en gene min de speelpop der ellenden:
Maar onder anderen verscheen er voor hun oog
Een paar, dat hen tot meer oplettendheid bewoog.
Zij schenen twee gezonde en frissche jongelingen:
Zij hielden in hun hand hunne uitgetogen klingen,
En weenden bitterlijk. Wanhopende en verwoed,
Schrikt ieder op 't gezicht van 's anders wonde en bloed:
Ja, 't schijnt dat zij zich 't meest van alle wezens schro- [men,
En echter kunnen zij malkandren niet ontkomen.
't Verwijt, tot hunne straf, na 't spannen van 't gericht,
Doorboorde hen meteen en met denzelfden schicht.
De Koning vraagt daarop den Engel, om wat reden
Die beide, op zulk een wijs, de Hellestraffen leden;
Alsmede wat het eerst dees onverzoenbren haat
Had in hun hart gevest in hunnen levensstaat?
Het antwoord was aldus: 't Is ver, dat deze lieden,
Uit wederzin of haat, elkandren willen vlieden.
Integendeel, hun teedre en ware vriendschap is
De grondslag hunner smart en bittre droefenis.
Zij woonden in een land, alwaar den onderzaten,
Door een aloud gebruik, de vrijheid wierd gelaten,
Om, schoon de vrede bloeide in hunne heerschappij,
Een zwaard of eenen dolk te gorden aan hun zij.
De Vorsten van dat oord, als zorgelooze lieden,
Bedachten niet bij tijds dees dwaasheid te verbieden;
En zagen in het kort, hoe de gelegenheid
Tot kwaaddoen het geslacht der menschen ras verleidt.
't Geen eerst een sieraad was kwam, binnen weinig jaren,
Zich als een wreede pest en geesel openbaren.
Haast scheen het ongepast, ja, laag aan iedereen,
Om smeekend voor den Vorst of rechterstoel te treên,
En veel manhaftiger zijn vijand aan te spreken,
En zijn geleden hoon met eigen hand te wreken.
Vervolgens merkte men voor hoon en smaadheid aan,
Al wat niet naar den zin der boosten mochte gaan:
En de ergste en vuilste daad dorst niemand daar misprijzen,
Ten zij hij 's booswichts staal won tegen hem zien rijzen.
De waarheid vlood daarom uit deze heerschappij,
En gunde hare plaats aan de ijdle vleierij.
Hoe dwaas daar iemand zij, hoe spoorloos hij mag leven,
Men moet hem echter lof voor zijn bedrijven geven:
Men moet op 't onbeschaamdst doen hooren, dat men acht
Een onbezonnenen, dien m' in de ziel veracht;
Of, zoo men zijn gedrag, zijn woorden durfde wraken,
Het is niet dan met bloed, al vechtende, af te maken.
Toen zagen zij, die 't land regeeren, al te laat
Hunne achteloosheid saam en het gevestigd kwaad,
Dat, even als een vloed reeds door den dijk gedrongen,
De gansche heerschappij verwoestede onbedwongen.

De schandelijkste dood wierd ijdlijk vastgesteld;
De schande die daar rees voor hem, die het geweld
Niet tot zijn wraak gebruikte, in ieders hart geschreven,
Kon niet dan al te veel die straffe tegenstreven.
Ja, schoon men overal, in deze heerschappij,
Der zedekunde gansch niet onervaren zij,
En dat een ieder weet, dat wegens zijne Goden,
Dit ongehoord misbruik ten zwaarsten zij verboden;
Men spot met eenen mensch, die, met een zacht gemoed,
Zijn hand niet smetten wil in zijnes naasten bloed.
Zulk een is niet bij hen te schatten, te waardeeren,
Zulk een moet ieders gunst in 't ongeluk ontberen:
En in dit dwaas bedrijf staat op het klaarst ten toon
Hoe min geloof men slaat aan de oppermacht der Goôn!
De schimmen, die nu hier ontroostbaar ommewaren,
Zijn nauw vereend geweest van hunne kindsche jaren.
De een was de steun, de troost, en 't eenige geneugt
Eens vaders, laag van staat, maar groot en rijk van deugd:
En de ander deed zijn best om, in hare oude dagen,
Een moeder, die hem minde, in de armoê te onderschragen.
Daar rees op zekren dag een wezenloos geding,
Terwijl een derde dwaas naast hunne zijde ging:
En de ijdle vreeze, om zich voor lafaards te doen schatten,
Deed elk, in dolle drift, het zwaard der wrake vatten.
Zij wondden dus elkaâr, dat elk in 't oogenblik
Zijne eerzucht boetede met d' allerlaatsten snik.
'k Begrijp (hervat de Prins daarop) dat de overheden
't Misbruik wel zuchtend zien, maar zoeken naar de reden.
In 't blinde Gangaris wierd nimmermeer gehoord
Van een zoo zeldzaam kwaad, van een geprezen moord!
De heerschers van dat rijk, de Vorsten mijner vadren,
Zoo ras de vreê herrees, deên elk der krijgsliên nadren
Naar zijn geboorteplaats, en elk gaf in zijn stad
Het oorlogszwaard terug, dat hij gedragen had.
De wapens wierden fluks bewaard en opgesloten,
Tot dat de krijg den vrede op nieuw omver kwam stooten.
Dit, acht ik, moest men ook bevelen in den staat,
Daar bloeddorst eere heet, en godsvrucht enkel smaad!
Na deze woorden klonk hen een geluid in de ooren,
Zoo verre heen gespreid als eislijk om te hooren.
Veel meer dan eene stem rees woedende in de lucht,
En zocht nog eenig heul bij 't wezenloos gerucht.
Wat schimmen (zeî de Prins) zijn 't, die zoo deerlijk klagen?
De Hellestraf schijnt hen nog 't allermeest te knagen:
Ja, 'k heb nog geene smart gehoord en geen geween,
Dat tot zulk eenen trap van ramp geklommen scheen!
't Zal nut zijn (antwoordt hem de Hemelgeest) te zeggen,
Waarom of dezen ginds op eene pijnbank leggen.
Aanschouw, hoe dat men hen 't gebeent met ijzers knelt,
De leên met touwen rekt, of geeselt met geweld;
Of, door 't verslindend vuur ondraaglijk te doen nadren,
Hun vleesch verzengt, hun bloed doet koken in hunne adren.
Dees schare heeft het eerst, misbruikend hare macht,
Het goddeloos gebruik der pijnbank ingebracht.
Hun bloeddorst, hunne zucht naar smarten en naar tranen,
Pijnde op het vreeselijkst het eerst hunne onderdanen:
En deze zagen 't eerst, met een gerust gelaat,
Een straf aan, die den dood zeer ver te boven gaat:
Of liever, vonden uit, om euveldaân te wreken,
Eer eenig klaar bewijs was aan hun oog gebleken.
Naast ieder staat een straffe en stuursche razernij,
En duwt hem grimmig toe: verwoede booswicht, lij!
Lij nu dezelfde pijn, die ge andren deedt verduren;
Gij zult in eeuwigheid uw schranderheid bezuren!
Zoek thans in uw verstand, waarmeê gij hebt gepraald,
Verdediging en troost: het is met u gedaald.

Was 't niet veel beter tien boosdoeners vrij te spreken,
Dan één onschuldigen het staal in 't hart te steken!
Wie had u toch geleerd, dat hij, die 't ergste hart
In zijnen boezem voedt, het allerminst de smart,
En de onverduurbre pijn, kan van dit werktuig dragen?
En dat zich de onschuld kan verharden op uw plagen?
Wat God verkondigde u, dat voor hetzelfde kwaad
Tienwerf, ja meer, de dood te wedervaren staat?
En wist gij niet, dat slechts onwraakbare getuigen
U langzaam naar de straf verordend zijn te buigen?
Maar gij, die tienwerf hebt dezelfde schuld gestraft,
Tienduizendmaal wordt u de wrake nu verschaft!
Dees Rechters volgde een schaar, niet min geprangd, ge-
Met ketenen geboeid en met bebloede zwepen: [nepen,
Vervullende de lucht, van d' onderaardschen kuil,
Met eiselijk geschreeuw en jammerlijk gehuil.
Zij wrongen van verdriet en pijn hun booze handen,
Doorknauwden hunne tong en knarsten op hun tanden.
Men goot van tijd tot tijd, tot wraak van hun bedrijf,
Hen òf gesmolten goud òf zilver op het lijf,
Dat hen dezelfde smart veroorzaakte, of hun leden
Hunne eerelooze ziel nog dekten en bekleedden.
Toen hief de Hemelkracht dus tot den Koning aan:
Ziehier, hoe dat het hen zal na den dood vergaan,
Die, levende in een vrij gebied, het recht voor schatten
Verrieden, en het zwaard den vijand aan deên vatten.
Zij hebben voor het goud, met een versteend gemoed,
Den dierbren grond verkocht, die hen had opgevoed;
En zagen zelf met vreugde in bloed en vuur verkeeren
Den troon, waaruit zij meê vermochten te regeeren!
't Rampspoedig volk, dat hen den schepter had betrouwd,
Wierd door hen met vermaak in slavernij beschouwd:
Maar voor een korte wijl. 't Verraad was nauw bedreven,
Of, die hen had verleid, deed ze op het wreedste sneven.
Hij duldde in 't nieuw gebied geen lieden, van wier trouw
Hij wiste, welk een lot hij zelf verwachten zou:
Die geene vriendschap, plicht of heiligdom waardeeren,
En aan het goud alleen standvastige eerbied zweren.
O, had men in het land, door hen verraân, verkocht,
Bij tijds op deze wijs beraadslaagd en gedocht,
En dees verwatenen hun straffe toegemeten,
De blijde vrijheid had nog op den troon gezeten!
Na 't uiten dezer taal, ziet Friso reeds de poort,
Die naar het aardrijk leidt; en voelt zich aangespoord
Om, ver van dit Gewest, de dierbre zonnestralen
Weêr van den hoogen trans des Hemels te zien dalen.
Zij nadren: en welhaast verlaten zij het oord,
Daar niet dan van ellende en rampen wordt gehoord.
Maar eer dat ze uit den mond des zwarten afgronds treden,
Begint de zuivre Geest des Hemels deze reden:
O jonge Vorst, die meer ontvingt, dan ooit een mensch,
Van Oromasdes gunst, ja, meer dan uwen wensch,
't Is niet genoeg zijn plicht te kennen, en te weten,
Wat waarlijk prijslijk is en eerlijk wordt geheeten:
De deugd moet in het hart ontbranden als een vier,
En overwinster zijn van 't zinneloos getier
Der driften, die, het rijk der Hellen uitgevlogen,
Gestadig op den mensch beproeven haar vermogen!
Dat dan hetgeen gij zaagt, en ik u heden leer,
Niet eenmaal tot uw ramp en ongeluk verkeer.
Want die de Hemel 't meest bezeffing heeft gegeven,
Dien wil hij des te meer op 't pad der deugd zien streven:
Die kan ook grooter daân doen blinken voor 't gemeen:
Die krijgt ook grooter straf in 't rijk van het geween!
De Hemel geeft den een verstand, den andren schatten;
Gij hebt het hoogst geschenk, de gave om te bevatten,

Hoe dat men leven moet, hoe denken. Uw verstand
Heerscht over ieder zake in 't ondermaansche land,
En brengt u goed en kwaad met onderscheid voor oogen!
O, schat naar zijnen prijs dit zegerijk vermogen:
En denk, dat God voor niets zoo groot een dank bepaalt
Dan voor dees dierbre gifte, uit zijnen schoot gedaald!
Is 't nu, dat ge uwe ziel kunt rein en zuiver dragen,
Ik zal u tot het eind verzellen uwer dagen:
En, schoon ik voor uw oog ook nimmer weêr verschijn,
Ik zal uw boezemvriend en uw beschermer zijn!
'k Zal Arimanius, u ten geval, weêrstreven,
Bevordrende onvermoeid den voorspoed van uw leven!
Na deze woorden raakt hij met zijn schepter aan
De dampen, die tot schrik van dees gewesten staan,
Gelijk een zuil van rook ten wolken ingeheven,
En eertijds over 't land verwoestend henendreven.
In 't oogenblik verdwijnt dit eiselijk gevaart,
En zinkt de Helpoort in. 't Alaansche volk, geschaard
Rondom den jammerpoel, ziet, stom en opgetogen,
Een groen en effen veld verschijnen voor hunne oogen.
De jonge Koning staat, omringd van 't glansrijk licht,
Zelf gansch verrukt, en wendt alomme zijn gezicht:
Maar zijn doorluchte vriend, zeer ver van deze dalen,
Bevindt zich nu bereids in 's Hemels hooge zalen.
De Alanen, ziende dus den dappren Vorst weêrom,
Verlaten het gebergt, en schieten van alom
Te zamen, om hun Prins en redder te begroeten;
En vallen, weenende van blijdschap, voor zijn voeten.
De gansche lucht weêrgalmt van hun gejuich. Men ziet
In hem de rust, het heil, den voorspoed van 't gebied:
En hij, dus vergezeld, genaakt in 't kort de stroomen,
Daar zijne Atosse hem met vreugd terug ziet komen.
De wijze Teuphis had der Koningin gemeld,
Hoe dat, op goddelijke aanmoediging, de held
Zich kwijtede om de Kroon van dezen staat te winnen:
En het verhaal des drooms bevredigde haar zinnen.
Zij trad nu mede aan land met Gange's Koningin,
De broeders van den Vorst en 't gansche hofgezin.
Daar wordt een wijde kring rondom hen heen gesloten,
En Segonax, aan 't hoofd van 's lands voornaamste grooten,
Geeft eenen elpen staf en eene gouden kroon
(De teekenen der macht) aan Stavo's dappren zoon,
Die 't allerstrengst gevaar, om hen te doen herleven,
Grootmoedig had getart, ten kaken in dorst streven.
Nadat hij hem uit naam des volks gezworen had
Eene onverbreekbre trouw, der menschen hoogsten schat,
En nadat straks daarop de inwoners dezer landen
Zulks hadden toegestemd, door 't heffen hunner handen,
Ziet m' eenen altaar van begraasde zoden staan,
En steekt er 't heilig vuur voor Oromasdes aan.
Elk, die getuige was van deze wonderwerken,
En die des Hemels hand zoo klaar had kunnen merken,
Al wie hier ook verschijnt, erkent het hoog gezag
Des Gods, wiens Oppermacht gebleek op dezen dag;
En, stellende uit om hen daar meer van te doen hooren,
Sprak Friso deze taal voor aller mannen ooren:
Bewoners van dit land, Romeinen, en ook gij,
Die met mij zijt gevlucht uit mijne heerschappij!
Gij lieden, die mij groet in deze nieuwe woning,
Weet, dat ik eer uw vriend wil wezen dan uw koning!
Verbreekt den staf, indien ik dien door dwang onteer,
Of naar geen reden hoor, terwijl ik u regeer!
Maar gij, doet mede wel. Bemint voor alle dingen
't Gemeenebest, en zijt doorluchte stervelingen!
Voor ons maakt eendracht macht en tweedracht ondergang!
Wij kunnen niet bestaan, wij schaden ons belang,
Zoo we ooit van eigenbaat en twistgedingen weten.
Die wangedrochten zijn voor altoos te vergeten,
Of onze rust, ons macht, voelt d' onverdraagbren dolk
Van d' eerst verstoorden Vorst, van 't eerst gewapend Volk!
Het past in eene plaats, als deze is, niets te denken,
Dan 't geen den een zoowel als d' andren heil kan schenken!
O, wierd het ons vergund, door uwer aller vlijt,
Te leven zonder haat, weêrspannigheid en nijd!
O, mocht geen heerschzucht dit verzwakt gebied verscheu-
Maar elk 't gemeen belang alleen voor 't zijne keuren! [ren,
Ik zie welhaast een macht gerezen op dit strand,
Die, wat ons ook omringt, zal houden in den band:
Die 't zelfde Alaansche volk, bezocht door 's Hemels plagen,
Ontzaglijk zal doen zijn, van zege zal doen wagen,
En heffen tot een rijk, dat, groot van eer en staat,
Ontzien wordt en geducht in aller vorsten raad!
Daar is geen beter kans tot staving van 't vermogen,
Dan met grootmoedigheid naar 's lands geluk te pogen!
Van hier de lafaards dan, in wier bedorven hart
Zulk een verheven wit niet diep gevestigd werd!
Van hier, die liever met hun eigen voordeel pralen,
Dan met den hoogen roem, uit 's volk gejuich te halen!
Ik noodig op mijn pad al wie mij hier omringt,
En wensch, dat mijne taal in hunnen boezem dringt.
De Hemel geve mij, door daden te bewijzen
De zucht, die mijne ziel voelt in haar binnenst rijzen!
O, mocht ik nog eens zijn de man, door wiens gedrag
Men een rechtvaardig land en wijze inwoners zag:
En mocht men eens hierna van mijne poging zeggen,
Dat ik den grond der deugd wist in dit rijk te leggen!
Intusschen dat alhier, tot een gedachtenis,
Een veste zij gebouwd, die sterk en houdbaar is:
Die, pralend met den naam mijns vaders, moge bloeien,
Zoo lang de Rijnstroom zal langs deze velden vloeien!
Toen vatte hij zijn speer in zijne rechterhand,
En vestte ze aan een beek, in 't water en in 't land;
En wenschte dat aldaar rechtvaardigheid mocht wonen:
Dat zijn nakomeling die zucht tot deugd mocht toonen,
Die Rome in zijne ziel te wekken was bekwaam,
En nam bezit van 't land en gaf het zijnen naam.

AANTEEKENINGEN (1741 en 1758).

EERSTE BOEK.

Bladz. 8 *a*. De Vliestroom was eertijds de oostelijke arm des Rijns, vloeiende, door zeer vruchtbare velden, tusschen Stavoren en Enkhuizen, en tusschen Vlieland en Texel zich in zee stortende.

Ald. *Ganges groote vloed*. Het geheele rijk werd genaamd Gangaris; het volk Gangariden; de vloed Ganges, en de hoofdstad Gange. Het is noodig, dat de lezer wete, dat in het geheele werk de oude landkaarten van Ptolemæus gevolgd zijn.

Ald. *b*. Zoroastres was het hoofd of profeet der Magers, die beruchte en aloude secte in Perzië. De Grieken noemden hem Zoroastres, en de Perzianen Zerdusht of Zaratuschtra. Het is hier de tijd noch de plaats, om al de gevoelens op te tellen der oude en nieuwe schrijvers nopens den tijd, waarin hij geleefd, en de stellingen, die hij geleeraard heeft. Het is genoeg dat de lezer wete, dat in dit gedicht aangenomen is het gevoelen dergenen, die meenen, dat Zoroastres is geweest de hervormer van den godsdienst der Magers, welke vóór zijnen tijd eenen goeden en eenen kwaden

Geest stelden, eerende nochtans den goeden Geest als de opperste Godheid; doch zijne navolgers erkennen sedert, behalve die twee geesten, eenen oppersten God, door welken alles geschapen is, en onderhouden en bestuurd wordt. Men kan over deze stof en over de geschiedenis van Zoroastres niets klaarder en schranderder lezen dan den beruchten heer T. Hyde, in zijne geschiedenis van den godsdienst der oude Perzianen. Maar naardien dit boek zelden voorkomt, zoo wijst men diegenen, die het niet bezitten, naar de uitweiding over Zoroastres van den heer Prideaux, in het vierde boek van zijne geschiedenissen van het Oude en Nieuwe Verbond aaneengeschakeld. Behalve deze secte was er nog eene in Perzië, te weten, die der Sabiërs, of aanbidders van het heir des Hemels, waarvan hierna in het voorbijgaan gesproken wordt.

Ald. *Taprobana*. Hedendaagsch Ceilon, toebehoorende aan de Nederlandsche Oost-Indische Maatschappij. Dit eiland was in den ouden tijd zeer befaamd en vermogend, gelijk nader zal worden aangetoond.

Bladz. 9 *a*. *Prasiaten*. Het rijk der Gangariden en Prasiaten behoorde aan éénen koning. *Ulteriorem ripam colere Gentes Gangaridas et Pharrasios; eorumque Regem esse Agrammen* etc. Dat is: Aan den anderen kant wonen de Gangariden en de Prasiaten, en hun koning is Agrammes. Qu. Curtius, Lib. IX. Cap. II. Zie wijders Ptol. Tab. Asiæ X.

Ald. *Tamasis*, zie Ptol. Tab. Asiæ X.

Ald. *b*. *Brachmaan*. Indiaansche priester. De Brachmanen, wier secte nog hedendaags in wezen is, beweerden dat de ziel, nadat ze van het lichaam gescheiden was, in andere lichamen overging. Het algemeene gevoelen is, dat Pythagoras, die deze stelling naderhand alomme verspreid heeft, dezelve van deze secte ontleend had.

Ald. *Opperwezen*. De Perziaansche priesters erkennen, dat er nog vóór den tijd van Zoroastres, in Indiën, onder eenen anderen en wel zekeren Sabaïtischen wetgever, Poréodekéshang, een onderscheiden soort van godsdienst onder hen plaats gehad hebbe, te weten het Sabaïsmus of aanbidden van het heir des Hemels, zonder den vuurdienst (Pyrodoelia). Maar den hervormden en verbeterden godsdienst, dien ze thans vieren, gelooven zij van God zelven goedgekeurd, boven allen anderen zuiver en verheven, ja van den Hemel zelven aan Zoroastres (bij hen Zerdûsht of Zerâtûsht) ingegeven te zijn; gelijk men geschreven vindt in het boek Saddêr. Hyde de Rep. Vet. Pers. Cap. I. en lager:

Want zij bidden God, den Almachtigen Schepper van Hemel en aarde, op het allerootmoedigste aan; vliedende het kwade met een zeer bevreesd en angstig geweten, en het goede integendeel doende en vlijtig betrachtende, met zulk een uitmuntende godsvrucht en diepe vreeze voor den Allerhoogsten, dat ze in dezen deele vele andere volken der wereld overtreffen. Ja, men moet van hen in het bijzonder opmerken, dat het de kerk en het volk der Perzen alleen, ja, dat zij de eenigste in de geheele wereld (behalve het geheiligde volk der Israëlieten en Joden) geweest zijn, die geduriglijk en standvastiglijk, van hunnen eersten oorsprong af, dat is van hun begin en zelfs van den zondvloed tot op den tegenwoordigen tijd, de kennis en dienst van den waren God, altoos, zonder afbreking van tijd, bewaard hebben en nog blijven behouden. En schoon zij hunnen waren godsdienst met een uiterlijk soort van dienst aan de maan, de sterren, en het vuur, en dus met vele bijgeloovige en zondige beuzelingen, den zuiveren dienst Gods (als de tarwe met het onkruid) vermengd hebben; zoo is dit echter maar geschied door de verleiding van hun dwalend geweten; zonder de vreeze en eere Gods uit te sluiten, dewijl zij intusschen van alle eeuwen af de ware en wezenlijke godsvrucht bewaard en gehandhaafd hebben. Het is derhalve zeer vertroostelijk en aangenaam te mogen weten, dat deze volken zulken wonderbaren godsdienst gehad, en den dienst van den waren God, in 't midden hunner beuzelingen, zoo zuiver bewaard hebben; en tevens is het heugelijk in deze latere tijden te mogen ontdekken, dat zij altoos aan God alleen een waren, zuiveren en verheven, maar aan de hoofdstoffen en planeten slechts eenen burgerlijken en uitwendigen dienst, nu al sedert drie duizend jaren lang, geoefend en bewezen hebben.

Ald. *'t Was de Engel van het licht*. Toen heeft hij het licht volkomentlijk voortgebracht, en bij gevolg is er ook de duisternis ontstaan; want dit tegenstrijdige bestaat, volgens een noodwendig gevolg, dewijl deszelfs bestaan noodzakelijk is; te weten, als iets gebeurlijks in de schepping; niet ingevolge deszelfs eerste oogmerk; gelijk blijkt uit het boven bijgebrachte voorbeeld wegens den persoon en deszelfs schaduwe. (Hyde, cap. 22).

Bladz. 10. *Mithra*, de zon. Volgens de Magers was het vuur de waarachtige Shecinah of zinnebeeld der goddelijke tegenwoordigheid; en de zon het volmaaktste vuur zijnde, stelden zij, dat God daar den troon zijner heerlijkheid gevestigd had. (Hyde, cap. 4):

Bijkans alomme werden aan dit uitmuntend lichaam, wegens deszelfs overheerlijke gedaante en om zijnen voortreffelijken en grooten dienst, die het der wereld bewijst, en tempelen en gewijde priesters toegeheiligd. — Zulk een tempel was er onder anderen ook te Palmyra. — De Romeinen, Grieken en meer andere volken, in dit soort van bijgeloof overbodig zijnde, hebben beiden tempelen en priesters der zonne onder hen gehad: maar de Perzianen hebben geen van beiden immer, noch voor de zon, noch voor de maan, in gebruik gehouden. — Want, daar zij de zon voor een schepsel of door God geschapen wezen erkennen, daar is het onmogelijk, dat zij haar voor God zelven eeren of dienen zouden, als die bij hen, behalve in meer andere eigenschappen, omschreven wordt te zijn...... de Schepper van alle dingen. — Bij de Perzen had ook geen goddelijke dienst der Mithra plaats, maar alleen een burgerlijke en plechtige, die in ter aarde storting, diepe buiging, en eerbiedige groetenisse bestond, en, volgens sommigen, ook in eenige reukwerken, die zij nochtans meest alle aan God zelven in hunne vuurtempelen toewijdden, gelijk we zulks boven uit Erdaviraph-nâma aangeteekend hebben. De Grieken voegen hier nog drankplengingen en offeranden bij; maar 't geen zij aan Gode toegebracht hebben, willen de Grieken, dat zij aan de zon zouden hebben bewezen, naardien zij hunne handelingen averechts en verkeerd uitleggen. Want bij voorbeeld, als Xerxes God aanbad, dachten de Grieken, dat hij zijne gebeden aan de zon offerde: geheel onkundig zijnde, dat de Perzianen den allerhoogsten God eerden, als zijnen zetel hebbende in de zon; en hem dus bij en onder het schijnen van dit heerlijk licht aanbaden; enz.

Bladz. 11 *b*. Zie Ptol. Tab. Asiæ X.

Bladz. 11 *b*. *Sandocandië*. Sommige geschiedschrijvers van Ceylon leiden den naam van de stad Candy,

de hoofdstad van den voornaamsten koning van dat eiland, van dit woord van Sandocandië af; 't welk echter maar eene loutere gissing is, want de stad Candy is genoegzaam in het middelpunt van het eiland gelegen, daar Ptolomæus integendeel de volkeren genaamd Sandocandæ, aan het westersche gedeelte langs de zeekust plaatst, en de stad Sandocandië zelf gansch aan de zee, zoo als men nu zou rekenen, tusschen Colombo en Aripo.

Bladz. 13 *a*. *Amajapure.* Oudtijds de hoofdstad van Taprobana, schoon bij Ptolomæus en de oude schrijvers niet te vinden. Men vindt nog hedendaags voorname overblijfsels van deze stad. Zie, hoe de schrijvers der bijvoegsels achter de geschiedenis van Ceylon door Ribeira zich over dezelve uitlaat. Uit zijn verhaal komt onbetwistbaar voor, dat Amarajapure, welk woord alhier om deszelfs hardheid bij verkorting in Amajapure is veranderd, de hoofdstad van Taprobana is geweest, en dat de oude schrijvers weinig van den waren toestand van dat machtig eiland onderricht zijn geweest. Het ware te wenschen, dat deze overblijfsels werden nagevorscht, geteekend, en in 't licht gegeven, op het voorbeeld van den engelschen uitgever van de gedenkstukken van Palmyra. Men zou mogelijk daar veel licht uit bekomen voor de oostersche geschiedenissen.

—

TWEEDE BOEK.

Bladz. 15 *b*. *Galibi.* Zie Ptol. Tab. Asiæ XII.

Bladz. 17 *b*. *Metolië.* Zie Ptol. Tab. Asiæ X.

Ald. De staten van Porus waren ten Westen door den vloed Hydaspes en ten Oosten door den Acesines gedekt.

Bladz. 19 *b*. Zie Ptol. Tab. Asiæ X.

Bladz. 20 *a*. *Gymnosofisten.* Indiaansche filozofen.

Ald. *b*. De Perzianen, zoowel als de oude Mahomedanen, gelooven, dat elk zijnen Beschermengel hebbe. Hyde, hoofdst. XX en wat lager. — Zij gelooven, dat de planeten en de Engelen den invloed hebben in, en het bestuur over alle zaken, gewesten, en steden. — En dat zelfs elk bijzonder mensch zijnen goeden Engel of Bewaargeest hebbe. — Het geloof nu, dat ieder voor zich zulk een Engel hebbe, wordt niet duisterlijk opgemaakt uit de plaats in de Handel. der Apostelen, daar Petrus aan de deur klopt, enz. Hoofdd. XXXIII.

Bladz. 24 *b*. *Vorst uit Griekenland:* Alexander.

Ald. *Mesolisch volk.* Zie Ptol. Asiæ. Tab. X.

—

VIERDE BOEK.

Bladz. 34 *a*. *een machtig Vorst.* Alexander.

Bladz. 38 *a*. *Charsis hof.* Ziehier de eigen woorden van den schrijver der bijvoegsels achter de geschiedenis van Ceylon door Ribeira: Cette ville est dans le quartier Mangal-Corla. Il y avoit un Palais, qui étoit orné de seize cent Colonnes d'un marbre très fin, etc. d'un travail merveilleux etc. Dat is: deze stad (te weten Amajapure) is gelegen in de landstreek van Mangal-Corla. In dezelve was een paleis versierd met 1600 marmeren zuilen, allen op het kunstigste uitgehouwen, enz.

—

VIJFDE BOEK.

Bladz. 41 *a*. *Dees groote Koning*, enz. In 't vijfde boek van Arrianus, hoofdst. 9, leest men: Alexander, hoorende dat Porus naderde, ging, een weinig voor de slagorde vooruitgetreden zijnde, hem in gezelschap van eenige bevelhebbers te gemoet. Zijn paard stil houdende, verwonderde hij zich, zoo over de statuur (want hij was meer dan vijf voeten hoog), als over de schoone gedaante van dezen vorst, die tevens geen het allerminste blijk van slavernij of laffe onderwerping in zijn wezen vertoonde; maar die, als een grootmoedig prins, nu met eenen anderen edelmoedigen koning een samenkomst stond te houden, en dat hij met denzelven om zijn koninkrijk gestreden had. Alexander, hem toen het eerst toesprekende, beval hem te zeggen, hoe hij begeerde behandeld te worden. En als Porus (zoo men wil) geantwoord had, dat hij koninklijk behandeld wenschte te worden; zou de Macedonsche vorst (zegt men), bekoord door zulk een taal en antwoord, weder gezegd hebben: dat dit om zijnentwille dien vorst gebeuren zou, en dat hij maar te eischen hadde 't geen hem aangenaam was. Porus anderwerf zeggende, dat alle zijne begeerten in zijn vorig antwoord opgesloten waren, had Alexander, nog meer dan te voren verblijd op deze betuiging, den Indiaanschen koning niet alleen in zijn rijk hersteld, maar hem zelfs met een gebied, nog wijder uitgestrekt dan zijn voorgaande, beschonken, en behandelde dus dien edelaardigen vorst niet slechts koninklijk, maar gebruikte hem vervolgens, in alle gevallen, als zijnen vertrouwden vriend en raadsman.

Ald. *Betis.* Zie over dezen Betis, hetgeen in het laatste van dit boek is aangeteekend.

Ald. *Coenus.* Zie Curtius, *De rebus gestis Alexandri*, etc. Lib. IX. 3: Eindelijk de geheele vergadering zeer ontsteld zijnde en weenende, maar elk nochtans aarzelende, verstoutte Coenus zich om toe te treden, en naderende den troon, op welken Alexander gezeten was, bemerkte men dat hij voorgenomen had te spreken. Zoo ras de soldaten hem den helm zagen afnemen (want zulks moest geschieden, wanneer men tot den koning sprak), verzochten en maanden zij hem aan, om voor het gansche leger te pleiten.

Bladz. 45 *a*. *Ochus.* IXde koning van Perzië. Behalve zijne broeders Ariaspes en Arsames, liet hij Ostanes (zoon van Darius Nothus, 7de koning van Perzië) met 80 van deszelfs zonen en kleinzonen ombrengen. Zie over hem Plutarchus in Artax., en Justinus Lib. X. cap. 33.

Ald. *Gesneden.* Bagoas. Ita enim vocant Spadones, qui apud eos etiam regnavêre. Plinius Lib. XXX. Cap. 4.

Ald. *Ochus wederom.* Wanneer deze koning Egypte had herwonnen, ging hij bovenmate wreed met de inwoners om; en dewijl zij hem den naam van Ezel gaven om zijne vadsigheid, werd hij zoo verbitterd, dat hij hunnen God Apis (zijnde een stier) aan eenen ezel opofferen en het vleesch aan zijn gevolg opdisschen liet. Bagoas, een Egyptenaar zijnde, oefende naderhand hierover eene ongehoorde wraak. Want den koning vermoord hebbende, deed hij zijn vleesch voor de katten werpen, en het gebeente tot grepen van geweer vervaardigen. Zie Ælianus, Var. Hist. Lib VI. cap. 8.

Ald. *Cyrus.* Cyrus Pasargadis honorem habuit, quod ibi Astyagem Medum ultimo prœlio superavit, etc. Asiæ Imperium in se transtulit, urbe condita et

regia constructa ad rei memoriam. Strabo Lib. XV. pag. 730. Hæc urbs a Cyro, cum Astyagem vixisset, condita fuit, teste Stephano. Baudrand Lex. Geogr. Zie ook Curtius Lib. V. cap. 6. Wijders, zoo over de gelegenheid als naam dezer stad, zie Hyde in Append. Hist. Rel. v. P. Dissert. 17. Schoon Artaxerxes Mnemon zich daar deed kroonen, was Pasargade echter geene der koninklijke verblijfsteden; want deze waren: Susa in den winter; Ecbatana in den zomer; Persepolis in den herfst, en Babylon gedurende het overige des jaars. Athenæi Deipnophistæ, Lib. XII.

Ald. *De Vorst.* Darius Codomannus. Zie de aanteekening op dien naam in het laatste van dit boek.

Bladz. 46 *a.* *Amestris.* Vrouw van Xerxes, vijfde koning van Perzië. Zij was de dochter van Otanes, een der zeven Perziaansche edellieden, door het ombrengen van den valschen Smerdis berucht, en uit welken Darius tot koning werd verkoren door list van zijnen stalmeester. Hare ongemeene wreedheden hebben haar met recht onder de booste koninginnen doen tellen. Herodotus verhaalt in het 7de boek, dat zij veertien kinderen der doorluchtigste Perzianen heeft levend doen begraven. Doch hare onmenschelijke handeling met de vrouw van Masistes, broeder van Xerxes, eene onschuldige en deugdzame prinses, gaat alles te boven wat men in de geschiedenis vindt. Zie over dat bloedige treurspel denzelfden Herodotus, in het laatst van zijn negende boek. Zie mede Thucydides Lib I. § 110, over haar gedrag met Inarus en de Atheners, door Megabysus in Egypte krijgsgevangen gemaakt.

Bladz. 47 *a.* *Gezellen:* En dat God, die licht en duisternisse geschapen heeft, de eenige auteur en oorsprong van die beiden is, zonder eenige medgezel of hem gelijkvormig wezen; gelijk dan ook het wezen of de bestaanlijkheid der duisternis, zoo als de Zervaniten (een andere gezindheid der Magers) spreken, aan hem niet kan worden toegeschreven; maar goed en kwaad, zuiverheid en besmetting, reinheid en onreinheid zijn voortgekomen uit de vermenging (of samenvoeging) van licht en duisternis. — Hij (namelijk God) heeft het licht, als iets oorspronkelijks, ingesteld en deszelfs wezenlijkheid het bestaan gegeven; maar de duisternis is hetzelve, even als de schaduwe het lichaam, gevolgd. Derhalve is de duisternis als bij gevolg te voorschijn gekomen. Zie Hyde, in zijne Hist. van de oude Perzische godsdienst, hoofdd. XXII. 't welk wij ook hiervoor uitgedrukt hebben.

Ald. *Arimanus*, dat is: de geest der duisternis. — Aristoteles leert, in zijn eerste boek over de Wijsbegeerte, dat zij (te weten de Magers) ouder zelfs dan de Egyptische wijzen zijn, en dat er, volgens hun gevoelen, twee beginsels waren, een goede en een kwade Beschermgeest, waarvan de eene Jupiter en Oromasdes, de ander Orcus en Arimanius geheeten werd. Zie Diog. Laërt. in de voorrede, waarop de heer Hyde, cap. I. zegt: Hæretici autem fuere — Magi Dualistæ (ut vocantur) statuentes hæc duo principia fuisse coæterna. D. i. maar het waren ketters — en (zoo als men hen noemde) Dualistische Magers, die stelden, dat er twee evengelijke en eeuwige beginselen waren. En vervolgens over dezen naam van Arimanius, cap. IX. pag. 161: Naderhand stelden zij een ander geschapen beginsel van het kwaad, 't welk geweest is.... Ahariman of Ahreman of Ahriman, en, in verzen, nog een voet langer, Ahrimanân; 't welk de rede is, dat de Grieksche schrijvers der Perziaansche zaken dien naam aldus uitdrukken 'Αρειμάνιος. Deze naam is saamgesteld uit..... Ahar en..... Riman, zijnde kenmerken met welke beteekend wordt vuil, onrein, besmet; en beiden bijeengevoegd, geven zij te kennen zeer of ten uiterste besmet en onrein. Dus is, ook met een andere klinkletter.... Raiman of Reiman, te zeggen verleider of bedrieger, welke beide eigenschappen des Duivels zijn. De gemelde naam des Duivels wordt in hunne oude boeken, uit oorzaak van deszelfs vloekwaardigheid, meermaals verkeerd of omgekeerd geschreven, op deze wijze..... uɐɯıɹɥɐ

Bladz. 48 *a.* *Frasaortes.* Arrianus, Lib. IV. cap. 29: Als hij (namelijk Alexander) aan de grenzen van Perzië gekomen was, vond hij Frasaortes niet meer, die aldaar als landvoogd het bestuur had, zijnde aan eene ziekte overleden.

Ald. *b.* *Tyriërs.* Alexander werd zoo verbitterd op de Tyriërs, omdat ze dapper voor hun vaderland en wetten vochten, dat hij niet alleen alle de inwoners aan de woede der soldaten overgaf, wanneer hij de stad Tyrus vermeesterde, maar zelfs tweeduizend derzelven op het strand deed kruisigen. Curtius, Lib. IV. cap. 4, en Justinus, Lib. XVIII. cap. 3.

Ald. *Betis.* Alexander, naar Egypte reizende om zich, door de Godspraak van Jupiter Hammon, tot een God te doen verheffen, werd, nevens zijn gansche heir, gestuit door den heldhaftigen wederstand van dezen Betis, kamerling van Darius en bevelhebber der stad Gaza. Twee geheele maanden moest Alexander deze vesting belegeren, en, nadat hij ze eindelijk stormenderhand had ingenomen, geraakte Betis levend in zijne handen. De overwinnaar, in plaats van dien braven krijgsman met hoogachting te ontvangen, behandelde denzelven met allen hoon en wreedheid, ja, onmenschlijkheid. Hij liet hem de hielen doorboren, een touw daar door henen trekken en hem zoo achter aan zijnen wagen binden. Vervolgens sleepte hij hem dus levend om de overwonnen stad, tot dat hij geheel aan stukken gescheurd was. Zoo verbeeldde hij zich Achilles na te volgen. Tienduizend inwoners van Gaza werden omgebracht en de overigen, daaronder mede de vrouwen en kinderen, in slavernij verkocht. Curtius, Lib. IV. cap. 6.

Ald. *Philotas.* Deze werd door de wreedste pijnigingen gedwongen, zich schuldig te verklaren aan verraad, waarvan men andersins geen het minste bewijs kon bekomen, en gesteenigd. De onderneming van Dymnus enz. was geheel tegen het belang van Philotas, indien hij schuldig was geweest aan hetgeen hij bekende, en derhalve was hem en Parmenio niets schadelijker dan zulks te zwijgen; uit welk eene verzwijging nochtans het kwaad vermoeden op Philotas was gesproten. Wilde hij in zijnen toeleg slagen, niets had hem onverdachter gemaakt, dan het openbaren van den aanslag van Dymnus; en niets had hem bij gevolg in het toekomende meer gelegenheid kunnen geven, om den zijnen uit te voeren. Te meer strekt dit geval ten laste van Alexander, doordien hij hem terstond alles vergeven, en zulks met zijne handgevinge bekrachtigd had. Zooras hij gedood was, zond de koning door Polydamas, bevelen aan Kleander, landvoogd van Medië (in welk gewest zich Parmenio, vader van Philotas, aan het hoofd van een ontzachlijk leger bevond), om denzelven te vermoorden; 't geen geschiedde. Parmenio was de dapperste en ervarenste van Alexanders bevelhebbers. De koning had nooit zonder hem, hij integendeel dikwijls zonder den koning overwonnen. Hij had zeventig jaren ge-

leefd, toen hij dezen loon voor zijne getrouwe daden ontving. Men vreesde zijne wraak over het bedrevene aan Philotas, en zulks was genoeg. Zie over dit alles in het breede Q. Curtius, Lib. VI.

Ald. Klitus werd door Alexander zelf, door den wijn geheel buiten zinnen geraakt, vermoord. Curt. Lib. VIII. cap. 1. Arrianus, Lib. IV. cap. Deze had den koning in den slag bij de rivier Granicus het leven behouden; Rhesaces had den arm reeds opgeheven, en het was met hem gedaan geweest', ware Klitus niet spoedig toegeschoten. Hij bedekte den vorst met zijn schild, en sloeg den Perziaan de hand af, in welke hij het zwaard hield.

Ald. *Kallisthenes.* Een groot wijsgeer, bloedverwant van Aristoteles en door deszelfs toedoen Alexander verzellende. Haudquaquam Aulæ et adsentantium accommodatus ingenio. Curt. Lib. VIII. cap. 8. Dat is te zeggen, dat hij gansch geen hoveling was. Rechtuit sprekende over den goddelijken aard des konings, werd deze zoodanig op hem vertoornd, dat hij hem beschuldigde van deel te hebben gehad aan het verraad van Hermolaus: en dewijl men geen het minste bewijs van die misdaad kon machtig worden, zocht men weder hulp bij het barbaarsch en onmenschelijk middel der pijnbank: maar de standvastige wijsgeer was tot geene valsche bekentenis te brengen. Derhalve pijnigde men hem tot dat hij stierf. Dit geschiedde te Cariata in Bactriën.

Ald. *Darius.* Darius Codomannus, in drie veldslagen door Alexander overwonnen, en door 't verraad van twee zijner voornaamste bevelhebbers, Bessus en Nabarzanes, vermoord. Met hem eindigde de Perziaansche monarchie en ging tot de Grieken over, nadat ze ongeveer 230 jaren had geduurd. Hij was de elfde koning van Perzië, indien men die vorsten telt als volgt: Cyrus I. Cambyses II. De Mager of valsche Smerdis III. Darius, zoon van Hystaspes IV. Xerxes V. Artaxerxes Longimanus VI. (Xerxes II. en Sogdianus voorbijgaande om de kortheid hunner regeering) Darius Nothus VII. Artaxerxes Mnemon VIII. Ochus IX. Arses X. Darius Codomannus XI. — In den tweeden veldslag tusschen Alexander en Codomannus, bij Issus, nam de eerstgemelde koning de moeder, de vrouw, de twee dochters en den zoon van den laatste gevangen; gelijk mede vele andere voorname Perziaansche vrouwen. Deze alle werden door Alexander niet mishandeld. Een recht grootmoedig vorst had deze ongelukkige prinsessen van stonden aan terug gezonden, in plaats van zulk een buitensporigen brief te schrijven, als men vindt bij Arrianus, Lib. II.

—

ZESDE BOEK.

Bladz. 49 *a. Ceres vruchtbre kust:* Sicilië.

Ald. *In kuische jeugd:* Door den stroomgod Alfeus. Zie Ovidius' Metamorphos. Lib. 5.

Ald. *Pansgebergte en wijken:* Arkadië.

Ald. *Timais.* Aan den oever van deze rivier zocht Venus Anchises het eerst aan, uit welken minnehandel Eneas geboren werd. Hom. in hymn. Ven.

Ald. De beruchte Cleopatra, koningin van Egypte, verscheen alhier voor het eerst voor Marcus Antonius, die haar te Tarsis in Cilicië had gedagvaard. Haar ongemeene pracht in het opzeilen dezer rivier, zoowel als haar loos verstand en onvergelijkelijke bevalligheden des lichaams, verrukten zoodanig dezen Romeinschen veldheer, dat hij alles aan hare min opofferde. Zij bleef hem tot het laatste oogenblik van zijn leven bij, en werd de oorzaak van zijnen ondergang en de zege van Augustus, op verre na zoo groot veldheer niet als hij.

Bladz. 52 *a. Sabiër.* De Sabiërs waren den beeldendienst toegedaan, en werden allen, schoon verschillende onder malkanderen, ten uiterste door de rechtzinnige Magers verfoeid.

Th. Hyde, Hist. Rel. Vet. Pers. cap. 3 zegt: Dit was geen bijzonder soort van volk; — maar onder dezen naam verstond men een zeker geslacht van menschen, over den geheelen aardbodem verspreid, die de sterren en beelden, onder derzelver invloed (naar men wilde) gemaakt, godsdienstiglijk eerden en met reukwerken en andere plechtigheden trachteden te veraangenamen. De eigenlijke afkomst of naamsoorsprong van dit woord moet men in het Hebreeuwsch zoeken, alwaar Saba zooveel zegt, als een heirleger of krijgsbenden: want daar deze menschen (gelijk er de H. S. van spreekt) het gansche hemelsche heirleger dienden, daar werd zulk een dienaar terecht genaamd Sabaï en Sabaïta; of Copiarius, dat is een dienaar der hemelsche heirscharen, of zulk een persoon, die van de rechtzinnige leer tot het Sabaïsmus of den Sterrendienst was overgegaan.

Bladz. 55 *b. die troep*, enz. De zoogenaamde Falanx.

Ald. *Aan graven*, enz. Strabo verhaalt, volgens Onesikritus, dat in Bactriën alle degenen, die door ouderdom of ziekten eenigsins lastig werden, den honden voorgeworpen en van dezelven verscheurd werden. Tot zulk een afschuwelijk gebruik werden opzettelijk honden onderhouden, en men noemde dezelven Entaphisias, dat is doodgravers. Voorts, dat de steden in dat gewest uiterlijk niet onaangenaam waren te aanschouwen, maar van binnen bezaaid met doodsbeenderen. Alexander had dit misbruik het eerst afgeschaft. Strabo, Lib. XI. pag. 517. Doch hoe verre men den Grieken moet gelooven, wanneer dezelve van de gewoonten der oostersche volkeren, hunne vijanden, spreken, zulks laten wij den geleerden over.

Bladz. 56 *a. De Aarts-Mager* (Archi-Magus) was de Paus of het opperhoofd, denwelken alle de Magers, zoo Præsules (bisschoppen) als Sacerdotes (gemeene priesters) in alles moesten gehoorzamen. Hyde pag. 366.

Ald. *Gezangen.* De opperste God werd gediend, doch de zon alleen geëerd, gelijk het eerste blijkt uit de woorden, met welke zij gewoon waren hunne geschriften te beginnen:

— In nomine Dei clementissimi, justissimi.

Dat is: In den naam van den goedertieren en rechtvaardigen God.

Wat de tweede aangaat, de naam van Mithra toont dat men de zon voor geenen God hield. Hyde pag. 107, die wat lager zich daaromtrent aldus uit: „Weg derhalve met die Grieksche beuzelaars (van welken wij te voren gewaagden), die voor de Perzen gebeden opstellen in den stijl van den Griekschen godsdienst; 't welk even zoo ongerijmd is, als of zij diergelijken voor ons Christenen op denzelfden trant bijeenbrachten; zoodat men, als er iets van hun aangehaald wordt, noodzakelijk met de pen in de andere hand gereed moet staan om door te strijken, te verbeteren, of te wederleggen, 't geen deze òf valschelijk òf kwalijk begrepen van de Perzianen verhalen. Ook waren de gezangen der oude Perzianen, in welken zij een groot gedeelte

van hunnen godsdienst verrichtten, zeer stichtelijk en in zeer krachtige uitdrukkingen tot lof der Godheid opgesteld.

Ald. *b*. *Wier boezem*, enz.: Deze (namelijk de Aarts-Mager) verzelde in alle voorvallende gelegenheden den persoon van den koning, als zijn eerste en opperste raadgever. Hyde pag. 366.

Ald. De Perzianen ondernamen niets in den krijg, dan na het opgaan der zon. Hyde pag. 119 en 120.

Ald. Waarom zij den naam van Mithra heeft gekregen.

Bladz. 58 *a*. *Beeldendienaars*. Nifates was uit Macedonië herkomstig en dus een afgodendienaar, zoo als mede moeten worden aangemerkt de barbaarsche volken, die zich in zijn leger bevonden.

Ald. *b*. *Vooraan ging*, enz. T. Hyde, cap. XXIX: De Magers gingen in alle plechtigheden zoo den koningen als den volken voor, vertoonende dus in hunnen persoon de gansche geestelijke opperheerschappij.

Ald. *'t Heilig vuur*. T. Hyde, cap. I. pag. 19: Onder de Perzianen wordt nog tegenwoordig zulk altijddurend en sedert eeuwen lang onuitgebluscht vuur op hunne vuuraltaren bewaard, en nacht en dag door vier personen gekoesterd en onderhouden. Bij de Skyten of Tataren (anders Tartaren geheeten) wordt hedendaags (gelijk er ook eertijds in gebruik was) het vuur als heilig gehouden, doch met andere en verschillende plechtigheden bewaard. Want in dezen godsdienst wordt allerlei vuur eenigermate in eerbied gehouden; en hierom zijn deze volken, gelijk als onder het Levitische priesterdom, zeer bezorgd en omzichtig, dat er vooral geen vreemd vuur op eenige altaren gebracht en ter eere van God gesteld werd: houdende geen vuur waarlijk heilig, dan 't geen plechtiglijk en op eene wettige wijze werd aangestoken, 't zij door de zon, 't zij door een keisteen, of ook door het vuur van een ander altaar, alwaar het heilig vuur reeds lang te voren bewaard en het eerst wettelijk aangestoken was.

Ald. *Gewaad*. Th. Hyde in cap. de Nuptiis: Het feestelijke vuur — Pervâse geheeten — ontsteken zij, en leiden den bruidegom en zijne bruid om hetzelve heen, nadat zij de slippen hunner kleederen aaneengenaaid en vastgehecht hebben.

—

ZEVENDE BOEK.

Uit het eerste Capittel van het Tiende Boek van Q. Curtius, strekke tot opheldering van dit zevende Boek het volgende:

Van daar kwam Alexander te Pasargade. Het is eene Perziaansche stad, en zij had tot landvoogd Orsines, onder alle deze volkeren zoowel den rijkste als den doorluchtigste in geboorte. Hij was afkomstig van Cyrus, koning van Perzië. De schatten, hem door zijne voorouders nagelaten, had hij zeer vermeerderd door een langdurig bezit zijner staten. Deze trad Alexander te gemoet, met zich voerende allerlei soort van geschenken, niet alleen voor dien koning, maar ook voor zijne gunstelingen. Geheele benden ten oorlog toegeruste paarden, wagens met goud en zilver versierd, prachtige huisraden, edele gesteenten, zware gouden vaten, purpere kleederen en vierduizend talenten gemunt zilver volgden den Perziaanschen prins.

Maar deze edelmoedigheid kostte hem het leven. Want voor elk van 's konings gunstelingen geschenken, boven hunne verwachting, verordend hebbende, verwaarloosde hij Bagoas, den gesnedene, een schandjongen van Alexander; en van sommigen daaromtrent zijnde aangesproken en verwittigd, hoeveel deze Bagoas op dien vorst vermocht, gaf hij tot antwoord: dat hij des konings vrienden eerde, maar niet zijne schandjongens, welke door de Perzianen ten hoogste werden verfoeid.

Dit antwoord den gesnedene zijnde overgebracht, heeft hij zijne door schande en misdrijf verkregene macht geoefend op het doorluchtigst en zuiverst hoofd. Want hij heeft sommige van de booste mannen der stad afgericht, om op bekwamen tijd gereed te zijn en zoodanige valsche beschuldigingen tegen Orsines in te brengen, als hij hen zoude bevelen. Ondertusschen, zoo dikwijls hij zonder getuigen bij den koning was, vervulde hij deszelfs lichtgeloovige ooren met valsche redenen, de ware oorzaak daarvan listiglijk verbergende, opdat des beschuldigers woorden des te meerder ingang mochten vinden. Alexander sloeg in den beginne nochtans geen geloof daaraan; echter verkoelde hij omtrent Orsines, die, in het geheim, dan van dwingelandij, dan van verraad beschuldigd zijnde, des gevaars gansch onbewust was.

Haast naderde het uur, waarin de logen en het noodlot, wiens macht niet te ontkomen is, zouden zegepralen op de onnoozelheid. Want Alexander gebood, dat men het graf van Cyrus, waarin diens konings lichaam rustte, zoude openen; van meening zijnde hetzelve met lijkofferanden te vereeren. Hij vleide zich dat hij er eenen grooten schat in zoude vinden, gelijk het gerucht daarvan getuigde; maar behalve een versleten schild, twee Skytische bogen en eenen dolk, kwam er niets te voorschijn.

De koning, een gouden kroon op de doodkist, waarin het lichaam rustte, hebbende gezet, spreidde daar zijn eigen koninklijken mantel over; verwonderd dat men eenen zoo grooten prins niet anders had bijgezet dan of het iemand van zeer geringe afkomst was geweest. Maar de gesnedene, naast den koning staande en hem aanziende, ving toen op deze wijze aan: Wat wonder dat men de graven der koningen ledig vindt, dewijl de huizen der landbestierders te klein zijn om het goud, daaruit gestolen, te kunnen bergen. Wat mij belangt, ik heb nooit te voren dit graf gezien, maar van Darius zelf gehoord, dat drieduizend talenten met Cyrus herwaarts zijn gebracht. Van daar de miiddadigheid van Orsines te uwaarts, opdat hij door het schenken van iets, 't welk hij niet langer ongestraft konde bezitten, uwe gunst zoude mogen verwerven.

Op zulk eene wijze verbitterde hij den vorst meer en meer, wanneer zijne eerlooze getuigen mede naderden; Bagoas van deze, zij van gene zijde beschuldigende. Voor dat de rampspoedige Orsines deze treken vermoedde, werd hij reeds gevat en ter dood verwezen. De Gesnedene, niet tevreden met des onschuldigen straf, sloeg zelf zijne handen aan den stervende; maar Orsines, hem aanziende, sprak hem toe: Ik heb wel gehoord, dat er eertijds vrouwen in Azië hebben geheerscht, maar dat er een laffe gesnedene gebiede, zulks is nieuw. Dit was het einde des doorluchtigsten aller Perzianen, welke niet alleen rein was in zijnen wandel, maar die daarenboven nog eene ongemeene weldadigheid aan den koning had betoond.

Bladz. 59 *a*. *En in Carmanië*. Zie Curtius, Lib. IX. cap. 10.

Ald. *Horitische gewest*. Plutarchus in Alex.: Wan-

neer hij (namelijk Alexander) te lande het Horitische gewest doortoog, verviel hij in de grootste armoede en verloor zeer velen van zijn volk, zoodat hij zelfs het vierde deel zijner krijgsbenden niet uit Indië terugbracht.

Ald. *En Mithra's luister*, enz. Zie de plaats uit Curt. Lib. X. cap. 10, hierboven aangevoerd.

Ald. *Hammons priesterdom.* De dwaasheid van Alexander ging zoo verre, dat hij zich voor een God wilde doen doorgaan: waarom hij zich naar den tempel van Jupiter Hammon, gelegen in Libië, begaf, zich door de priesters als een zoon van die gewaande Godheid deed begroeten, en vervolgens alom beval, dat men hem daarvoor zoude erkennen. Aanmerkenswaardig is het besluit der Lacedemoniërs, op dit gebod genomen: Quoniam Alexander Deus esse vult, est Deus. Dat is: Naardien Alexander een God wil zijn, laat hij het dan wezen. Æl. II. XIX. Hem had wel gepast het schriftelijk antwoord van Philippus aan Menecrates, een geneesheer, die zich ook den naam van een God gaf: Philippus Menecrati Sanitatem. Suadeo tibi, ut ad loca Anticyræ te conferas. Dat is: Philippus aan Menecrates; gezondheid (namelijk van verstand). Ik raad u dat gij u terstond naar Anticyra begeeft. Æl. Var. Hist. Lib. XI. cap. 51. Anth. Deipn. Lib. VII. pag. 289. Want de inwoners van dit eiland Anticyra waren zeer befaamd in het toebereiden van nieskruid, 't welk de ouden den krankzinnigen ter genezing deden innemen.

Bladz. 60 *a. Choaspes vocht.* De koningen van Perzië dronken geen water dan uit dezen vloed, waarom hetzelve hen, zelfs op hunne reistochten, werd nagevoerd. Herod. in Klio. Ælian. var. Hist. XI, XII.

Ald. *Croesus.* Zie Herodotus in Klio.

Ald. *Paktool.* Rivier in Lydië. Midas, van Bacchus begeerd hebbende dat alles, wat hij aanraakte, in goud mocht veranderen, en verlegen met de vervulling dier begeerte, wiesch zich, op raad van denzelfden Bacchus, in het water dezer rivier (daar zij haren oorsprong nam) en genas. Sedert kreeg die vloed dat vermogen.

Vis aurea tinxit Flumen, et humano de corpore cessit in amnem. Ovid. Metam. Lib. XI. D. i.: De vloed werd toen met een goudmakend vermogen beschonken, nadat hetzelve van 't menschelijke lichaam (te weten van Midas) was afgewischt.

Ald. *Hippobote.* In het veld van Hippobotum werden doorgaans 50 duizend paarden, ten dienste der Perziaansche koningen, gevoed. Zie Strabo, Lib. XI. pag. 525.

Ald. *Waarmeê geen Perziaan.* Hoe streng deze den Perzen door hun godsdienst verboden waren, blijkt uit het boek Sad-der, eene verzameling van wetten en lessen, uit de werken van Zerdusth (of Zoroaster) bijeen vergaderd, tot gebruik der opperdienaren van de kerk, door den Destur of bisschop, een zoon van Melicshahi.

Ald. *b. Clitus hen ten baak.* Curtius, Lib. VIII: Maar na den moord van Clitus zag men hen, na de vrijheid weggenomen was, met een slaafachtig gelaat, hem ten dienste staan.

Ald. *Dienaars zijner schande.* Alexander Rex ad insaniam amore puerorum exarsit. Dicæarchus libro de Sacrifisio, quod ad Ilium peractum est, Eunuchum Bagoam adeo ipsum deperiisse scribit, ut resupinus in conspectu theatri totius eum suaviaretur: acclamante vero cum plausu spectatorum turba, et tanquam ad iteranda oscula invitante, paruisse, atque rursum inflexa cervice basia congeminasse. Ath. Deipn. Lib. XIII. pag. 603.

Ald. *Hondsgod.* Niet alleen alle de Kristenen, maar zelfs de heidensche schrijvers hebben dezen Egyptischen God versmaad. Men zegt, dat Anubis (of Hondsgod) de zoon was van Osiris, dien hij dapperlijk in den oorlog had bijgestaan, en dat hij daarom, na zijnen dood, vergood zijnde geworden, onder dien vorm werd geëerd. Men kan onder anderen uit de navolgende verzen van Propertius, B. II, zien, hoe de Romeinen dezen God versmaadden:

Scilicet incesti, Meretrix Regina, Canopi,
Una Philippeo sanguine inusta nota,
Ausa Jovi nostro latrantem opponere Anubin,
Et Tiberim Nili cogere ferre minas.

Ald. *Nabarzanes.* Nabarzanes vermoordde, nevens Bessus, den koning Darius, en werd hierom, dewijl dit niet ten dienste van Alexander, maar tot hun eigen baat was geschied, tot den dood veroordeeld, gelijk aan Bessus ook werd uitgevoerd; maar Nabarzanes wist zulks te ontkomen door eene menigte geschenken, onder welken Bagoas, welk levend geschenk niet ophield te werken tot het genade voor zijnen meester verwierf. Curtius, Lib. VI. 5.

Bladz. 62 *a. Dochter.* Statira, oudste dochter van Darius Codomannus, gevangen in den slag bij Issus. Echter trouwde Alexander met haar, nadat hij uit Indiën was teruggekeerd.

Ald. *b. 't Zij gij.* Wie der Perziaansche koningen Assuërus geweest zij, wordt onder de geleerden betwist.

Ald. *En midden in den nacht.* Zie Esther, cap. VI.

Ald. *De doodkist.* De Perzianen verbrandden geene lijken gelijk de Grieken en Romeinen. Zie de reden daarvan bij den heer Hyde, in cap. de Sepult.

Ald. *Tanoaxares.* Dezelfde als Smerdis, over wiens lot zie Herodot. Lib. III.

Ald. *Zoo min trof deernis 't hart.* Huic ubi exarsisset, nec dilatio ultionis, nec modus erat. Justinus, Lib. IX. cap. VIII: Want, als hij in toorn ontstoken was, had er noch uitstel, noch bepáling plaats omtrent zijne wraak.

Ald. *b. Arses.* Deze was de jongste zoon van Artaxerxes Ochus, denwelken Bagoas, om den Apis te wreken, vermoordde, gelijk wij op het zesde boek van dit werk hebben aangeteekend. Bagoas plaatste dezen Arses op den troon, om zelf te veiliger te kunnen regeeren. Arses zulks merkende, en de treken van dien boosdoener willende straffen, wierd zelf voorgekomen door Bagoas, daar beter op afgericht, en dus vermoord, waarna Codomannus koning werd. Zie Diod. Sic. Lib. XVIII, pag. 546 etc.

Bladz. 66 *b. Suze's wal.* Zie Curtius, Lib. V, cap. 3: Suza was eene der steden, in welke de Perziaansche koningen hun verblijf hielden. Zij was gelegen in het landschap Suziana, aan de rivier Choaspes. Straks na het innemen van Babylon door Darius werd hier de zetel des rijks gevestigd. Temporibus illis quum sederet Rex Assuerus in solio Regni sui, quod erat Susis in Urbe Regia. Esth. Cap. I. vs 2. Dat is: In die dagen, als de koning Ahasveros op den troon zijns koninkrijks zat, die op den burgt Susan was.

Bladz. 67 *a. Europe's ramp.* Alexander had voorgenomen om uit Syrië naar Africa over te steken, om Carthago te beoorlogen. Na het verwoesten van Carthago was zijn voornemen Spanje en Italië te overmeesteren, en over Epyrus terug te keeren. Curtius, Xe Boek, Ie Cap.

Ald. *Nearchus.* Bevelhebber der scheepsmacht van Alexander, en die op zijn bevel bij Patala den Indus uit, en, door den Oceaan, den Perziaanschen zeeboezem wederom was ingezeild.

—

ACHTSTE BOEK.

Bladz. 67 *a. Carthago.* Straks na het innemen van Tyrus had Alexander reeds den oorlog aan die van Carthago verklaard. De reden zijner gramschap was dat de gezanten der Carthagers hulp aan die van Tyrus hadden beloofd, wanneer Alexander die stad belegerde, hen vermanende zich dapperlijk te verweren. Dit had den moed der Tyriërs zeer opgebeurd, want Carthago was machtig ter zee. Deze beloofde hulp verscheen echter niet, dewijl Carthago zelve de handen vol werks kreeg. Curt. Lib. IV, cap. 4.

Bladz. 68 *a. Quirinus groote stad.* Het is genoeg bekend, dat de Romeinen Curites of Quirites werden genoemd. Men is het genoegzaam eens, dat ze dezen naam niet hebben gekregen, dan na hunne vereeniging met de Sabinen. En dewijl deze Sabinen uit de stad Cures, hunne hoofdstad, naar Rome overgingen, zoo werd besloten, dat de naam van Curites of Quirites die der beide vereenigde volkeren voortaan zoude zijn. De naam nu van Quirites komt van het woord Curis, hetwelk in de taal der Sabinen eene spiesse (lanze, speer, piek) beteekent. Waarom Festus gezegd heeft: In het Sabinische beteekent curis een lancie. Dewijl nu Romulus dit wapentuig droeg, 't welk hem misschien tevens voor een schepter diende, volgens het gebruik der oude koningen, zoo heeft hij van daar den naam van Quirinus gekregen, volgens denzelfden schrijver, zeggende: van waar Romulus Quirinus wierd genoemd, dewijl hij gewoon was een lancie te voeren.

Elk stemt toe, dat het woord Curis bij de Sabinen eene lancie beteekende. Maar zoo men den Romeinen mocht vragen, om welke reden dit volk zoodanig eene beteekenis aan dat woord gaf, niemand hunner zou daaromtrent eenige oplossing kunnen voor den dag brengen. Dit woord is Keltisch en van de Sabinen overgenomen. Want in de taal der Kelten is Curo, vergel. het grieksche Κρύω, hetzelfde als Pulso in het latijn, dat is: eene kloppen of slaan van een werktuig tegen iets anders. Van dit Cur der Kelten of Titans hebben de Sabinen hun Curis, omdat hunne Curetes of Sabiërs, die eene lancie droegen, gewoon waren met dezelve te slaan op hunne schilden, terwijl ze op de maat dansten. Zie Pezron, Hist. der Kelten, en Dion. Halicarn. in zijn tweede boek der Romeinsche Oudheden.

Ald. *b. Vier*, enz. Lucretius, vader, en Collatinus, echtgenoot van de beruchte Lucretia (door Sextus Tarquinius, zoon van den laatsten koning van Rome, geschonden), P. Valerius (daarna Publicola bijgenaamd), en L. Junius Brutus. Deze vier waren tegenwoordig toen Lucretia zich doorstak.

Livius Lib. I, Cap. 59: „Terwijl dit schouwspel hen met de uiterste droefheid overstelpt, rukt Brutus het mes uit de borst van Lucretia en hetzelve, nog druppende van bloed, voor zich houdende, spreekt hij deze woorden: Ik zweer bij dit bloed, zoo kuisch en vlekkeloos vóór het wierd ontreinigd door dat der koningen, en roep u, o Goden! tot getuigen, dat ik Lucius Tarquinius Superbus, zijne snoode huisvrouw en al zijn nageslacht, zoo met het staal en het vuur als met eenig ander geweld, het zij slechts in mijn vermogen, zal trachten uit te roeyen, en niemand van hun, of wie het zij, op den troon van Rome zal dulden. Vervolgens gaf hij het mes aan Collatinus, toen aan Lucretius, en voorts aan Valerius. Allen zweren zij, gelijk hij had gedaan, en van stonden aan hunne smart in toorn voelende verwisselen, volgen ze Brutus, als hun hoofd, om de koninklijke regeering te verdelgen.

Ald. *De wet.* „Imperiaque Legum, potentiora quam Hominum peragam". Liv. Lib. II, Cap. 1.

Bladz. 69 *a. Een ander volk.* Virg. Aeneïs, VI:
'k Geloof een ander zal in koper, kloek en net
Het leven en natuur met zijn graafijzer tergen,
Een ander beelden uit de marmersteenen bergen
Naar 't leven houwen, of zijn pleit ter vierschaar kleên
Met schijn van beter recht, of, nut voor 't algemeen,
De starren schieten met den graadboog, wisser meten; —
Maar gij, Romein, u past, uw werk is 't, dat gij ziet
Te heerschen —

Ald. *b. Zoo ras hen de eerste bleken:* In het jaar 259 na de stichting van Rome, Tarquinius Superbus nog in leven zijnde, bevonden de Romeinen zich in de allergevaarlijkste omstandigheid. Een onzekere buitenlandsche oorlog, en een geest van oproerigheid in de stad zelve, bracht den Senaat in eene verlegenheid, daar geen hulpmiddel toe scheen te kunnen worden uitgedacht. De goddelijke voorzienigheid, die aan de Romeinen had toegeschikt de heerschappij van meest alle de gewichtigste gewesten van den toen bekenden aardbodem, stortte hun ongetwijfeld het gelukkig denkbeeld in der Dictatuur, dat is: van eene onbepaalde macht voor eenen korten tijd te betrouwen aan eenen eenigen man. Dit besluit werd welhaast met zoodanigen uitslag bekrachtigd, dat men ras de nuttigheid van hetzelve in een gemeenebest gewaar werd, en dit alleen is de grondslag geweest van de grootheid van het trotsche en zoovele eeuwen zegepralende Rome. Dionysius van Halicarnassus uit zich daarover op de navolgende merkwaardige wijze:

In dezen stand van zaken besloot de Raad, overwegende, op welk eene wijze men bewerken kon, dat het volk niets nieuws ondernam, om na het voor tegenwoordig vernietigen van de macht der Consuls eenen anderen magistraat te kiezen, bij welken het bestuur van oorlog en vrede en het oefenen van allerlei ander volstrekt vermogen berusten zoude, en van wien het niet vrij zou staan rekenschap zijner raadsbesluiten of handelingen af te vorderen. Dezen zou den tijd van een half jaar vergund, en, na dit tijdsverloop, het roer der regeering van 't Gemeenebest door de Consuls weder aanvaard worden. Een der voornaamste redenen onder anderen, die hen om des te beter den krijg tegen hunne overheerschers af te weren, zich gewilliglijk aan deze overheersching deed onderwerpen, was de Lex Valeria of de Wet, ingevoerd door Valerius, anders Publicola geheeten, zoo als we te voren aanmerkten: welke wet den Consuls niet toeliet, iemand, alvorens het bepleiten zijner zaak, naar hun welgevallen te straffen, en den schuldigen de macht vergunde, zich, eer hij ter straf gevorderd werd, op het oordeel des volks te beroepen, en hem, zoo lang de raadpleging hierover duurde, in zijn persoon en goederen beveiligde, terwijl het elk eenen vrijstond, dengene, die tegen de wet zondigde, straffeloos om 't leven te brengen. Staande derhalve deze wet, scheen het gemeen tot de

waarneming van plichten, door den magistraat, niet te kunnen gedwongen worden, naardien de vrees voor straf wierd weggenomen, ten ware het volk de schuldigen op hun beurt mede veroordeelde: vernietigde men nu in tegendeel deze vaststelling, zoo zouden ze noodzakelijk de bevelen der wetgevende macht moeten opvolgen. Om dan den wederstand van het gemeen te beletten, in geval men de wet openlijk schenden mocht, besloot de Raad tot het invoeren eener macht, met die der overheersching gelijk, en boven alle wetten verheven; en nam derhalve een raadsbesluit, waardoor het gemeen verschalkt, en de Lex Valeria, die hunne vrijheid beschermde, ontzenuwd werd. Dit namelijk bestond hierin: dat de Consuls Largius en Clælius en al wie eenig ander overheids- of openbaar eerambt bekleedden, hun gezag zouden afleggen en de klem der regeering van alles, met breeder macht dan die der Consuls, gedurende een half jaar, berusten zoude bij eenen man, die door den Raad hiertoe gekoren en door het volk goedgekeurd zoude worden. De gemeensmannen, niet genoeg begrijpende wat dit inhad, daar toch de macht van zulken bewindsman grooter dan die van een wettige overheersching wezen zoude, keurden niettemin dit raadslot goed en stonden den Senaat zelve toe, dat men in eene bijzondere vergadering een zoodanig persoon kiezen zoude. Hier dan zoekt men terstond angstvallig naar eenen man, tot zulk een ambt bekwaam; want het gemeenebest scheen toen een persoon te vereischen, die ernsthaftig, zorgvuldig, in de krijgskunde door en door ervaren en daar benevens omzichtig en gematigd was, ten einde zich wijselijk van zijn breedvoerige macht te bedienen; een man, die, behalve de overige bekwaamheden van een goed gezaghebber, den teugel van het gebied waardiglijk te voeren wist, en zich (daar het toen vooral op aan kwam) in het straffen der losbandigen, geensins laag noch lafhartig gedragen mocht. Terwijl men nu alle deze hoedanigheden in T. Largius, den eenen der toen regeerende Consuls, zag samenloopen (want Clælius, die in burgerlijke kundigheden uitmuntte, was onervaren in krijgszaken, onbekwaam om met ontzag te gebieden, en te zachtmoedig in het straffen der ondeugd), was men echter als beschaamd, om laatstgemelden van 't wettige gezag te ontzetten en hun beider (nu grooter dan koninklijke) macht aan zijnen ambtgenoot te schenken; vreezende tevens, dat Clælius dit voortrekken zijns medeambtenaars kwalijk nemen, het raadsbesluit als te zijner schande uitleggen, zijn goeden wil veranderen, des volks bescherming zoeken, en den staat van 't Gemeenebest omkeeren mocht.

Elk derhalve beschaamd zijnde zijn gevoelen te uiten, gaf er eindelijk een, door ouderdom en eerambt eerwaardig, dezen raad, waardoor de roem der Consuls bewaard en een allerbest bekwaam man tot het vereischte gezag verkoren konde worden. „Naardien (dus sprak hij) de Raad besloten en het volk goedgekeurd heeft, men de hoogste macht aan één persoon zou opdragen, en er zich thans twee bevinden, omtrent een van welken, tot dat ambt te kiezen, men grootelijks bezorg'is; komt het mij voor, dat een dezer Consuls, 't zij bij den afstand van zijnen ambtgenoot, 't zij door het lot, in staat gesteld worde, iemand uit de Romeinen te verkiezen, die hem bekwaam voorkomt tot het besturen van 't Gemeenebest." Deze raad, elks toejuiching ontvangende, stond een ander op en zeide: „Beschreven Vaderen! dit, dunkt mij, moest er nog bij gedaan worden, dat men een dezer beide voortreffelijke mannen, welker weêrgâ men nauwelijks ergens vinden zal, de macht verleene om te verkiezen, den anderen de eer van door zijnen ambtgenoot verkoren te worden, nadat ze onder hen beiden zullen overwogen hebben, wie hunner het bekwaamst daartoe mocht zijn; opdat ze dus een gelijke eere, een gelijke vreugd genieten; de een omdat hij zijnen ambtgenoot door zijn getuigenis mag verheerlijken, de ander om het oordeel, 't welk zijn mede-ambtenaar over hem velt; 't welk beide èn aangenaam èn eerlijk is. Want, hoewel ik weet dat zij, al voegde men dit niet bij het opgemelde voorstel, dus handelen zouden, het zal echter des te gevoegelijker geschieden, wanneer zij begrijpen, dat gijlieden het ook dus begeert." Dit gevoelen behaagde aan allen, en werd onmiddelijk in een besluit veranderd.

De Consuls, dus de macht verkregen hebbende, om te beoordeelen, wie hunner het bekwaamste was tot het opperste bewind, bedreven toen een verwonderenswaardig en nauwlijks geloofbaar stuk. Geen van beiden, te weten, hield zich waardiger tot het gebied dan zijn ambtgenoot, en de gansche dag werd gesleten met onderlinge optelling van elkanders deugden en weêrkeerige loftuitingen. De Raad zelve zat gedurende dezen twist verslagen en beangst: na het scheiden van denzelven, gingen beiderzijds bloedverwanten en de aanzienlijksten der raadsheeren naar Largius, en drongen hem, tot in den nacht, met hunne gebeden, betuigende dat op hem de gansche hoop van den Raad gevestigd, en het versmaden dezer eere voor 't Gemeenebest nadeelig was; doch hij voer voort, op zijne beurt, hunne herhaalde smeekingen en betuigingen te wederstaan en af te keeren. Maar des anderen daags, de Raad weder bijeen gekomen zijnde, stond Clælius op (gelijk de tusschenkoningen gewoon waren te doen) en benoemde zijnen ambtgenoot (die nog even schuw en onverzettelijk, in weêrwil van elks vermaningen, bij zijn voornemen bleef) tot de gedachte eerbediening, en zwoer zelve het Consulaat af. Dus werd Largius de eerste monarch van Rome, die met het volstrektste gezag, zoo in oorlog en vrede als in alle andere zaken, beschonken, en Dictator bijgenaamd geworden is; hetzij wegens zijne macht om over anderen te gebieden en over alles uitspraak te doen, als wel omdat hij alles, wat billijk en recht was, naar zijn goedvinden mocht voorschrijven: of het zij, gelijk anderen liever willen, omdat hij door zijnen ambtgenoot genoemd of benoemd was, hebbende niet op de vaderlandsche wijze, door het volk, maar door de uitspraak van een eenigen man zijn ambt verkregen. Men droeg te gelijk zorg, dat men dezen gezaghebber geenen naam gaf, die het vrije volk, zijn bestuur toevertrouwd, eenen afkeer tegen hem kon inboezemen; hoewel ook de grootheid zijner macht door dezen naam geensins uitgedrukt werd, want de Dictatuur was eene verkiesbare alleenheersching.

De Romeinen schijnen dit soort van bewind van de Grieken ontleend te hebben, dewijl zij, die bij de oude Grieken genoemd werden 'Αἰσυμνῆται, verkiesbare vorsten waren, die, naar de omstandigheid en vereischte van zaken, door de burgers, niet voor een onbepaalden en altijddurenden, maar voor zekeren gezetten tijd, over hen gesteld werden, wanneer en zoo lang het nut van 't Gemeenebest zulks vereischte; gelijk dus de Mytileners eertijds Pittakus verkoren, tegen den dichter Alkæus, die met zijnen aanhang gebannen was. Alle Grieksche steden hadden in 't begin hare koningen,

die hen, niet met eene toomelooze woestheid, overheerschten, maar volgens de wetten en vaderlijke zeden regeerden; en men hield voor den besten, die het rechtvaardigst en meest verknocht was aan, of 't minst afweek van de vaderlandsche inzettingen; als uit Homerus blijkt, die de koningen noemt Δικασπόλους of Θεμιστοπόλους, dat is Handhavers van het Recht. Deze regeerden langen tijd op zekere voorwaarden, gelijk bij de Lacedoniërs, doch toen sommige derzelve hunne macht misbruikten, en minder de wetten dan de wellust volgden, schaften de Grieken deze regeeringswijze af en stelden magistraten aan, die de wetten handhaven en 't gemeenebest beschermen moesten. Zoo dikwerf nu de wetten het recht niet genoeg beschermden, en de overheid in het voorstaan derzelve te kort schoot, en de tijd, die veel nieuws baart, meer op het gevoegelijkste dan op het beste aandrong, vonden zij zich, niet slechts in onvoorziene tegenheden, maar somwijlen zelfs in ongemeenen voorspoed, genoodzaakt om de koninklijke en alleenheerschende macht, doch onder een zachter en behaaglijker benaming, weder in te voeren. Dus, bij voorbeeld, noemden de Thessaliërs hunne koningen 'Αρχους of bevelhebbers, de Lacedemoniërs 'Αρμοστας of bestierders. Ik houde het dan, gelijk ik gezegd heb, daarvoor, dat dit voorbeeld van de Grieken ontleend is; maar Lucinius meent, dat het van de Albaniërs afgenomen is, die het eerst na den dood van Æmilius en Numitor, bij het ontbreken van den koninklijken stam, jaarlijksche overheden verkoren, welke zij, met de koninklijke macht begaafd, Dictatores of Gezaghebbers noemden. Doch ik heb niet zoo zeer willen naspeuren van waar deze naam te Rome gekomen is, dan wel naar het voorbeeld dier macht, welke deze benaming insloot. Doch meer hiervan te schrijven, schijnt niet tot ons werk te behooren.

In een kort begrip zal ik alleenlijk, ten nutte van den lezer en van allen, die immer de leergierige jeugd door fraaye voorbeelden willen opwekken, trachten te zeggen, hoe Largius, als eerste Dictator, het Romeinsche gemeenebest geregeerd en dit zijn nieuw eerambt versierd hebbe. Zoodra hij namelijk deze bediening aanvaard had, verkoos hij Sp. Cassius, die omtrent de 70ste Olympiade het burgemeesterambt bekleed had, tot overste der ruiterij; welke manier, tot op onze tijden toe, bij de Romeinen in gebruik gebleven, en er tot hiertoe geen Dictator zonder zulk een overste onder hen geweest is. Vervolgens willende doen zien, hoe groot de kracht van zijn vermogen was, beval hij, meer om te verschrikken, dan om er zich van te bedienen, dat de gerechtsdienaars de bondels en bijlen voor hem door de stad dragen zouden; vernieuwende dus de gewoonte, voormaals bij de koningen gebruikt, doch van de Consuls, sedert Publicola, nagelaten, om 's volks afkeer tegen hunne nieuwe overheid te verminderen. Dus, door deze en de overige kenmerken der oppermacht, de ontroerde en naar nieuwigheden jokende harten verschrikt hebbende, heeft hij bovenal aan alle Romeinen gelast (gelijk ook ten tijde van den volksgezinden koning Servius Tullius geschied was), dat alle geslachten, hoofd voor hoofd, eene opschrijving van hunne bezittingen maken, en dezelve, onderteekend met de namen van mannen, vrouwen en kinderen, overleveren zouden. Dit, binnen korten tijd, in het algemeen verricht zijnde (want men had een zware straf, namelijk het verlies van goederen en burgerrecht, tegen de onwilligen afgekondigd), bevond men dat er 50,000 waren, die een mannelijken ouderdom bereikt hadden, en nog 700 daarboven. Vervolgens de oude lieden van de tot den krijg bekwame mannen afgescheiden, dezen in benden van honderden gebracht, en zoo voetknechten als ruiters in vier deelen afgezonderd hebbende, nam hij het voornaamste deel derzelven voor zich; gaf aan Clælius, zijnen voormaligen mede-consul, de keus uit de drie overigen; beschonk met het opzicht over het derde den overste der ruiterbenden Sp. Cassius, en stelde zijnen broeder Sp. Largius over het laatste, 't welk hij tegelijk met de oude mannen binnen de muren liet, ter bescherming der stad: terwijl hij zelve dus wel ten oorlog toegerust, drie legerplaatsen ging betrekken in zulke oorden, daar men de komst der Latijnen het eerst vermoedde.

Overwegende echter, hoezeer het eenen voorzichtigen veldheer paste, niet alleen zich van zijnen kant te versterken, maar ook zijnen vijand alle mogelijke afbreuk te doen en den krijg inzonderheid zonder slag en moeite, of ten minste met zoo gering verlies van soldaten als mooglijk was, te beslissen; en houdende den oorlog tegen bloedverwanten en vrienden voor het ergste en moeilijkste, en meer steunende op het billijke dan rechtvaardige, zond hij eenige wel vertrouwde menschen in het heimelijke tot de voortreffelijksten der Latijnen, hen aanradende dat ze over den vrede handelen zouden; en bewerkte intusschen door openbare gezantschappen dat ze allen juist niet even geneigd bleven tot den oorlog, terwijl hij anderen door verscheiden gunstbewijzen aan zich verplichtte en van hun eigen oversten deed wantrouwen. Intusschen maakten de bevelhebbers der Latijnen, Sextus en Manilius, hunne benden binnen Tusculum houdende, zich gereed, als of ze op Rome wilden aanrukken, doch bleven zeer lang aarzelen, 't zij dat ze op nog aankomende troepen wachtten, 't zij dat ze zich niets gelukkigs van dien tocht belooven durfden: een gedeelte nochtans van dit leger, zich van de overigen afgezonderd hebbende, plunderde op den Romeinschen bodem. Largius hiervan bericht ontvangen hebbende, zond Clælius met de grootste macht der ruiterij en lichtgewapenden op dezelven uit, die hen ook op 't onverwachtst overviel, eenige weinigen, wederstand biedende, ombracht, en de anderen levend gevangen nam. Deze allen liet de veldheer, nadat ze van hunne wonden genezen waren, zonder eenig losgeld, in vrijheid stellen, en, met allerlei beleefdheden opgehoopt, naar Tusculum vertrekken, in gezelschap van verscheiden edele Romeinen als gezanten, door welken hij het afdanken van 't Latijnsche leger en een stilstand van wapenen voor een jaar bewerkte. Dit verricht hebbende, voerde hij het heir weder naar huis en legde, alvorens nog den tijd van zijn gebied vervuld te hebben, en nadat hij eerst weder de Consuls benoemd had, het gezaghebberschap neder; zijnde niemand der burgeren, gedurende hetzelve, door hem omgebracht, noch in ballingschap verzonden, noch in andere rampen gewikkeld geworden. Dit voorbeeld hebben naderhand alle andere Dictators, met gelijken naijver, gevolgd tot in de derde eeuw van onzen leeftijd toe. Nergens toch zal men in eenige geschiedenis aangeteekend vinden, dat iemand zich in dat eerambt onbetamelijk of onheusch gedragen heeft, ofschoon het Gemeenebest zich dikwijls, na het afzetten van de plechtig gekozen overheden, in de noodzakelijkheid gebracht zag van zich aan de macht eens eenigen persoons te onderwerpen: welke, indien hij (deze bediening

in eenen inlandschen oorlog aanvaard, en zich daarin, ter bescherming van het Vaderland, moedig gekweten hebbende, zonder door de grootheid van zijn gezag verlokt of verleid te worden) verwondering verdient, hoeveel te meer dan moet men zich verwonderen over hen, die, dezen teugel in handen nemende in tijden van burgerlijke oneenigheden en oproeren, wanneer er ontelbare rampen en gevaren te boven te streven zijn, zich even loffelijk gedragen; gelijk zij allen, die in zulke gelegenheden dit ambt aanvaardden, zich daarin even onbesmet en onberispelijk gedragen hebben, als de eerste Dictators, hunne voorgangers; ten einde aan elk een denkbeeld te geven, dat het gezaghebberschap het eenige geneesmiddel was voor een ongeneeslijk kwaad; en dat dees uiterste hoop van herstelling en heil alleen overig was, daar de afgunst der tijden alle ander vooruitzicht had afgesneden. Doch ten tijde onzer vaderen, en nadat er omtrent vierhonderd jaren na het gezaghebberschap van T. Largius verloopen waren, zag men dit eerambt hatelijk worden in de oogen aller stervelingen, door het bittere en wreede misbruik, 't welk L. Cornelius Sylla daarvan maakte; wanneer de Romeinen het eerst ondervonden, 't geen ze in de voorgaande eeuwen niet geweten hadden, dat namelijk het Dictatorschap eene volslagen alleenheersching was: want dees gezaghebber stelde een raad in van zulken, als hem behaagden, fnuikte ten allerstrengste de macht der gemeensmannen, maakte vele steden arm en richtte zoo vele gruwelen trotschelijk uit, dat derzelver verhaal ons te lang zou vallen. Daarenboven bracht hij, behalve degenen, die in de veldslagen gesneuveld waren, meer dan vierduizend zoodanige burgers om, die zich aan zijne genade onderworpen hadden, en onder dezen liet hij eenigen door de eiselijkste folteringen dood martelen. De gelegenheid eischt hier niet van ons te onderzoeken, of hij dit alles uit noodzakelijkheid of ten oorbaar van 't gemeenebest verrichtte; ook heb ik slechts willen toonen dat, om deze wanbedrijven, het woord of de titel van Dictator gehaat, ja verfoeielijk geworden is bij de Romeinen. En dit zeker is iets, 't welk niet alleen den hoogen machten, maar ook in 't gemeen den meestal verwonderlijken en veelsins begeerden zaken somwijl overkomt: want alles is eerlijk en nuttig, zoo lang deszelfs gebruik billijk en rechtmatig is; doch indien het door degenen, die er over gesteld zijn, misbruikt wordt, dan verandert het in schandelijk en onnut; en de schuld hiervan ligt in de natuur, die beide goed en kwaad voortbrengt, en die bij deugdzame helden ook snoode pesten in de maatschappij leven laat. (Ant. Rom. Lib. V.)

Bladz. 76 *b*. *Hij was nog vaardig*. »Niet alleen door zielskracht, maar ook door lichaamssterkte uitblinkende." Liv. Lib. IX, cap. 16.

Ald. *Alexanders toorn*. Liv. Lib. IX, cap. 16: „Daar was geen man, waarop de zaak der Romeinen meer steunde. Want men had hem in de gedachten reeds voorbeschikt tot een veldheer, die Alexander den Grooten genoegzaam op zou wegen, indien hij zijne wapenen, na het onderbrengen van Azië, in Europa overgevoerd had."

Bladz. 71 *a*. *Wichlaarslist*. Voorspellingen hadden den Romeinen het denkbeeld gegeven, dat zij eenmaal tot een machtig volk zouden worden. Als eerstelijk, het gewaande zeggen van Romulus aan eenen der leden van den Raad, genaamd Proculus: »Het is der Hemelingen wil, dat mijn Rome de hoofdstad der geheele wereld worde." II. Hetgene van het beeld van Pallas of het Palladium werd voorgegeven. III. Het schild van Numa. IV. Het gevonden doodshoofd, toen men de grondvesten van het Capitool groef. V. Het gevolg, getrokken uit de weigering van den God Terminus en de Godin der jeugd, terwijl alle andere Goden bewilligden te verhuizen.

Ald. *'t Samnitisch volk*, enz. Over de oorzaak van de langdurige oorlogen tusschen de Romeinen en de Samnieten, zie Liv. Libr. VII, cap. 29, en Florus, Lib. I, cap. 16.

Ald. *b*. *'t Roomsche heir*. »Te dier tijd, meer dan eene vruchtbaar in kloekheid." Liv. Lib. IX, cap. 16. Zie wijders dit 16e hoofddeel over de nauwkeurigheid van Papirius in het doen waarnemen der krijgstucht.

Bladz. 74 *a*. De vermaarde Cineas, vertrouweling en staatsdienaar van den koning Pyrrhus, naar Rome in gezantschap zijnde gezonden, gedurende den Tarentijnschen oorlog, en in den vollen raad zijne voorstellingen hebbende gedaan, oordeelde eveneens over die doorluchte vergadering. „Men zegt, dat Cineas, toen hij zich te Rome onthield, zeer veel moeite deed, om de zeden der Romeinen en de bestiering van hun Gemeenebest te leeren kennen: en dat hij, na met de raadsheeren in gesprek geweest te zijn, onder anderen aan Pyrrhus gezegd had: dat de Romeinsche Senaat hem toegeschenen had een vergadering van vele koningen te zijn." (Plutarchus in 't Leven van Pyrrhus.)

Ald. *b*. *Papirius*. Liv. Libr. IX, cap. 16: „Hij was een man, die, buiten tegenspraak, allen krijgslof verdiende."

Bladz. 75 *a*. *Decius*. Die zich zelven voor het Romeinsche leger opofferde en de overwinning door zijn dood verwierf, immers zoo als men in dien tijd zich verbeeldde. De plechtigheid van deze daad, gedurende den veldslag tegen de Latijnen, wordt door Livius (VIII, cap. 9) aldus beschreven:

„De Romeinsche Consuls deden hunne offeranden, alvorens zij de benden naar het slagveld deden aanrukken. Men zegt, dat de wichelaar, de lever aan Decius vertoonende, hem deed merken, dat deze gebrekkelijk was aan de zijde die Decius[1] zelven betrof, daarbij doende, dat ze anders den Goden aangenaam was, en dat door Manlius voortreffelijk geofferd was. Hierop antwoordde Decius: Het is wel genoeg, indien mijn ambtgenoot dus geofferd heeft. Na het scharen der slagordens, in voege als boven gezegd is, voerde men de benden op den vijand aan. Manlius gebood den rechter-, Decius den linkervleugel. In het eerst vocht men met gelijke kracht en moed; doch de Romeinsche piekeniers van den linkervleugel, den aandrang der Latijnen niet kunnende verduren, weken tot achter de tweede linie. In deze verbaasdheid roept de Consul Decius, met luider stemme, tot M. Valerius in dezer voege: „Valerius! men heeft de hulp der Goden noodig. Kom dan, opper-priester van het Romeinsche volk, zeg mij de woorden voor, met welke ik mij voor de legioenen zal opofferen." De priester gelast hem hierop den gestikten tabbaard aan te doen, met gedekten hoofde, de hand onder den tabbaard tot aan de kin uitgestrekt hebbende, en, met de voeten op een werpschicht staande, aldus te bidden: „O Janus, Jupiter, en vader Mars, Quirinus, Bellona, Huisgoden,

[1] De wichelaars noemden altoos de eene zijde des ingewands de hare of de familiaris, de andere de vijandelijke.

Goden der oude Sabijnen, Goden des Vaderlands, vergode helden, die eenige macht hebt over ons en over de vijanden, gij mede, onderaardsche Goden! U bid, smeek en bezweer ik oodmoedig, dat Gij den romeinschen volke de kracht en de overwinning schenkt, en dat Gij over de vijanden van het Roomsche volk uitstort vreeze, verschrikking, en dood. En, gelijk ik dus mijne woorden U toewijde, alzoo offer en draag ik voor het Romeinsche Quiritische gemeenebest, derzelver heir, legioenen en hulpbenden, zoo het heir en de hulpgenooten der vijanden, als mij zelven, aan de onderaardsche Goden en aan de Godheid der aarde eerbiediglijk op."

Nadat hij op deze wijze gesmeekt had, beval hij de Lictores naar T. Manlius te gaan, en dien ambtgenoot tijdig te waarschuwen, dat hij zich voor het leger had opgeofferd. Zich zelve met het Gabinische gewaad omringd hebbende, steeg hij gewapend te paard, en wierp zich in het midden der vijanden. Beide slagordens zagen hem toen een geruimen tijd aan, als met iets bovenmenschelijks verheerlijkt zijnde, en als een van den Hemel gezonden zoenoffer voor den toorn der Goden, hetwelk het verderf van hun afwenden en over de vijanden brengen zoude. Alle vreeze en verschrikking aldus met hem als weggenomen zijnde, verwarde hij straks den eersten rang der Latijnen, en geraakte kort daarna tot midden in hun slagorde. Het is onweêrsprekelijk dat, werwaarts zijn paard hem ook voerde, aldaar de vijanden straks in de uiterste ontsteltenis voor hem schrikten, als of ze door eenen verdervenden bliksemschicht getroffen werden: en zoo ras hij nu door de menigte van pijlen geveld en ter nedergevallen was, vlachtten de ontroerde Latijnen wijd en zijd. De Romeinen integendeel, als waren ze nu door eene godsdienstige plechtigheid verzoend en van alle schuld ontheven, hervatteden toen den strijd met zoo veel hevigheid, als ware in dat oogenblik het sein des aanvals eerst gegeven geworden: want alle de lichtgewapende benden rukten naar voren aan, terwijl het zwaargewapend voetvolk, op de rechter knie steunende, slechts den wenk des Consuls verwachtte om op te rijzen."

Ald. *b.* „Men zegt, dat er op dien dag twintigduizend der vijanden sneuvelden." Liv. B. VIII, cap. 30.

Bladz. 76 *b.* *Manlius.* De jonge Manlius, zoon van den Consul Manlius, had, even voor den slag tegen de Latijnen, waarin Decius Mus zich voor het Romeinsche leger had opgeofferd, een tweegevecht gehouden tegen Geminius Metius, een der hoofdlieden des vijands, en daardoor overtreden het gebod der Consuls, die, aangezien deze oorlog van groot gewicht was, dewijl de Latijnen op dezelfde wijze ten strijd waren afgericht als de Romeinen, alom op levensstraf hadden doen verbieden, zich uit de slagorde te begeven, en zonder hunne toestemming te kampen. De jonge Manlius bleef overwinnaar; doch de zege kwam hem niet minder duur te staan dan een neêrlaag zou hebben kunnen doen. Ziehier de woorden van den Consul zijnen vader, en tevens zijn vonnis, 't welk ook op staanden voet werd uitgevoerd:

„Dewijl gij, T. Manlius, noch de hooge macht der Consuls, noch de vaderlijke majesteit in acht nemende, de slagorde zijt uitgetreden om te strijden, en dus zoo veel als in uw vermogen was de krijgstucht, welke tot nog toe de grondslag van de grootheid der Romeinen is geweest, hebt geschonden: dewijl gij mij hebt genoodzaakt een van beiden te vergeten, of hetgene ik aan 't Vaderland, of hetgene ik aan mij zelven en de mijnen schuldig ben, zoo is het redelijker, dat wij voor onze eigen schuld worden gestraft, dan dat het Gemeenebest om onze overtreding lijde. Wij zullen dan een droevig, maar der jeugd altijd nuttig voorbeeld wezen. Ik ontken niet, dat de ingeborene vaderlijke liefde, zoowel als dit teeken uwer dapperheid, die door eenen valschen roem is verleid geworden, ten uiterste voor u pleiten en mij vermurwen. Maar dewijl het gezag der Consuls eens voor al door uwen dood moet worden bevestigd, of door uwe vrijspreking vernietigd, zoo denk ik niet, dat gij zult weigeren (vloeit er nog van ons bloed door uwe aderen), om de krijgstucht, door uwe schuld te gronde gegaan, door uwe straf te herstellen." Liv. B. VIII, cap. 7.

—

NEGENDE BOEK.

Bladz. 78 *b.* Curtius, Lib. X: „Hij haastte zich derhalve, om naar Babylon te komen, als of hij hier de geheele wereld had willen bijeenvergaderen."

Bladz. 79 *a.* *Dees jongeling:* Arideus, broeder van Alexander.

Bladz 80 *a.* *Agathokles:* Zie hierover het IV. cap. van het XXII. boek van Justinus, waarop hier gezien wordt.

Bladz. 87 *a.* Plato verhaalt, dat men gewoon was aan de kinderen der koningen van Perzië te geven vier bestuurders van hare jeugd en zeden, en dat zulks zag op de vier hoofddeugden, die een vorst moet bezitten, als de voorzichtigheid, de rechtvaardigheid, de soberheid, en ten vierde de kunst des oorlogs. In I Alcibiades.

—

TIENDE BOEK.

Bladz. 89 *b.* *Juno's kerk.* Zie Ptol. Tab. II. Eur.

Bladz. 93 *a.* Samothes, ook Dis genaamd, was de voornaamste God der oude Britten, Galliërs en in het algemeen der Kelten. Andate werd als de Godin der overwinning door de oude Britten geëerd.

Bladz. 96 *b.* *'t Gebergt:* Het klif bij Stavoren.

Ald. *'t Water:* De Zuiderzee.

Bladz. 102 *a.* *Treurspeldal:* De Nederlanden.

Ald. *Daar is geen stad*, enz.: Zinspelingen op de godsdienstverschillen in de Nederlanden.

Ald. *machtig Vorst:* Filips de IIde.

Ald. *b.* *dien held:* Willem de Iste.

Ald. *'t eene deel:* Amerika.

Ald. *'t ander deel:* De Nederlanden.

Ald. *driehonderd helden:* De geconfedereerde edelen.

Ald. *veldslag op het strand:* Slag bij Nieuwpoort den 2 July 1600.

Ald. *trotsche vijand:* Albertus van Oostenrijk.

Ald. *gemalin:* Isabella, prinses van Spanje.

Ald. *Zijn broeder:* Fredrik Hendrik.

Ald. *Na krijg van tachtig jaren:* Fredrik Hendrik stierf den 14 Maart 1647 en de vrede te Munster werd geteekend den 30 January 1648, doch was een gevolg van zijn bewind.

Ald. *De zoon:* Willem de IIde.

Ald. *Fenix:* Willem de IIIde.

Ald. *Koninklijke stad:* Amsterdam.

Ald. *Vijf kronen:* Ternate en de Molukkische eilanden, Makassar, Malakka, Jacatra, Ceylon.

Ald. *Slag:* Men versta hierdoor in 't algemeen alle de oorlogen ter zee.
Ald. *b. Verscheen een held:* Willem de IVde.
Ald. *teder kind:* Willem de Vde. [In een brief aan den Graaf Chavannes, over Prinses Anna en hare kinderen, schreef de dichter over het kleine Prinsjen in gelijken, door de toekomst helaas! niet bevestigden trant: „Ce jeune Prince est d'une bonne sauté, et doué de beaucoup d'esprit. *Je n'ai jamais vu un pareil enfant, et je n'y connais rien, s' il n'en vient pas quelque chose d'extraordinaire.* Comme vous savez que je ne suis pas flatteur, je suis sûr que vous ajouterez foi à mes paroles." Zie bij Halbertsma, *Fragm.* bl. 190.]
Ald. *Koninklijke vrouw:* De kroonprinses van Groot-Brittannië, goevernante der Vereenigde Nederlanden, moeder en voogdes van Willem den Vde.

SCHETS EN DENKBEELD

DOOR DEN HEER CLEMENT NOPENS DIT WERK OPGEGEVEN.

(Uit het Fransch vertaald.)

Friso, dien men veronderstelt zijnen naam aan Friesland gegeven te hebben, geeft hem insgelijks aan dit Dichtstuk, waarin hij de held en voornaamste persoon is. Deze Prins, erfgenaam van het koninkrijk der Gangariden en Prasiaten in de Indiën, hebbende zijnen vader en het rijk door het verraad van Agrammes verloren, vlucht uit de koninklijke stad Gange, in den ouderdom van omtrent achttien jaren, gevolgd door een gedeelte van zijn Hof en eene uitgelezene krijgsbende. Op zijne vlucht ontmoet hij Teuphis, zijn oom van 's vaders zijde, die hem terstond kende, doch niet door hem gekend werd, naardien hij denzelven reeds onder de dooden rekende, en er al eenige tijd verstreken was, sedert deze het hof van Stavo, den vader van Friso, alwaar hem het grootste aandeel in de regeering was vertrouwd geweest, verlaten had. Deze Teuphis, een deugdzaam man en groot wijsgeer naar de grondstellingen van Zoroastres, voegt zich bij dezen zijnen neef, zonder zijn eigen persoon te ontdekken en geeft, onder den naam van Leonaat, hem den raad om, met een zeilreê liggend schip naar 't eiland Taprobane, het tegenwoordige Ceylon, te stevenen, biedende zich aan, om hem op deze reize te verzellen. Hierop gaat men te scheep en heeft op dezen tocht gelegenheid om over den godsdienst van Zoroastres te spreken; welke stof, bij wijze van tusschenreden, een geheel nieuw versierd stuk in dit dichtwerk doet voorkomen. Bij hunne aankomst aldaar hebben zij 't geluk van eene samenzwering te ontdekken tegen den goedhartigen koning Charsis, die zich zelven niets te verwijten had dan te groote toegevendheid omtrent zijnen zoon Cosroës en omtrent zekeren Torymbas, het hoofd der muitelingen. Charsis, door eenen zoo gewichtigen dienst getroffen, belooft aan Friso, hem, onmiddellijk na 't onderbrengen der oproerigen, allen noodigen bijstand te verleenen, om hem op zijnen vaderlijken troon te herstellen: stavende zelfs deze zijne belofte met eede en met vervloeking tegen zijne opvolgers, indien deze zijne verbindtenissen niet zouden volbrengen, ingeval de dood, die zijnen hoogen ouderdom bedreigde, hem den tijd niet vergunnen mocht, om ze in persoon te vervullen.

Hierop volgt de zeer wel uitgevoerde en volzakelijke geschiedenis van Teuphis, het verhaal van zijn staatsbestuur en zijn eerste vertrek van het hof; van zijn wonderbaren droom in de gevangenis en welke hem tot de reis naar Tamasis, den zetel der kunsten en wetenschappen, deed besluiten; van zijn terugkomst in de koninklijke stad om dezelve te redden; van de ondankbaarheid des konings, zijnen broeder, van het tweede vertrek, van het valsche gerucht van zijnen dood, van zijne tedere vriendschap met den edelmoedigen Segon, die daarvan het slachtoffer werd, en eindelijk van de verscheiden verraderijen des gunstelings Agrammes, welke met het ombrengen van Stavo en het beklimmen van deszelfs troon een einde namen.

Dit verhaal werd aan Charsis in 't bijzonder en in 't afzijn van Friso, gedaan. 's Daags daaraan begaven Friso, Teuphis en hunne dappere medgezellen zich naar het leger van Charsis. Bij die gelegenheid vindt men hier de beschrijving van eenen veldslag en derzelver toebereidselen; niet bestaande in eene opgesmukte redevoering, noch in eene afschildering van sommige kleine byzonderheden, welke de verbeelding verdonkeren, gelijk men veelal in soortgelijke werken vindt, maar eene waarachtige en keurige beschrijving, vol van grootsche denkbeelden, en wel juist zoodanige als een ervaren veldheer, die tevens eenen dichtkunstigen geest bezat, in 't licht zou geven.

Friso doodt in dit gevecht, met eigen hand, den trouwloozen Torymbas, Teuphis, den zoon van dit opperhoofd der muitelingen; ja, het middelpunt van 't vijandelijk leger wordt verbroken, en men behaalt eene volkomen overwinning.

Maar Cosroës, de verwijfde zoon van Charsis, niets anders gedaan hebbende dan met zijne nuttelooze en blinkende wapens te pronken, werd naijverig van Friso's roem, en vatte een doodelijken haat tegen hem op, terwijl Charsis, die zoo schielijk van zijns zoons lafhartigheid als van het winnen des veldslags onderricht was, overstelpt door den last der jaren en verdrietelijkheden, nog voor de terugkomst der overwinnaren den geest gaf. Middelerwijl zond de overweldiger Agrammes, onderricht van 't verblijf van Friso, afgezanten naar Magramme[1], om den koning te bewegen van hem geenen bijstand te verleenen; in welke onderhandeling de afgezondenen lichtelijk hun oogmerk bereikten, zoo door middel der onmeetbare schatten, welke zij medebrachten, als door het gezag van Pasifaë, gemalin van Cosroës, die nog ondeugender was dan hij.

Friso werd hiervan onderricht door Megastes, die hem ten zelfden tijde eenig nieuws mededeelde nopens de koningin Melite, zijne moeder, welker leven men gespaard had, om den koning Porus, wiens dochter zij was, niet te zeer te verbitteren, en welke men in een, den Prins onbekend, land gevoerd had, om ten onderpand van Agrammes wraakzucht te verstrekken.

Het gemeene volk van Magramme ondertusschen, 't welk Pasifaë haatte en Cosroës verachtte, met verontwaardiging ziende, dat men den eed van Charsis schond, slaat ten voordeele van Friso aan het muiten, en biedt hem de kroon aan, welke deze held niet alleen edelmoedig weigert, maar ook Cosroës beschermt, hem van den eed van Charsis ontslaat, en tevreden is

---

[1] De hoofd- en residentiestad der koningen van Taprobana, welke naam, in de nieuwe uitgave, veranderd is in dien van Amajapure.

om, met eenige schepen, die men hem toevoegt, zich naar de staten van zijnen moederlijken grootvader, Porus, te begeven.

Hij vertrekt en een onweêr werpt hem op de kusten van Carmanië, daar hij vriendelijk door Zopyrus, en eerlang niet min gunstig ontvangen werd door Orsines, den laatsten Vorst uit het bloed van Cyrus, een vredelievend Prins, die den godsdienst der Magers of van Zoroastres aankleefde, en, sedert de overwinning van Alexander, in zijne uitgebreide vaderlijke erfstaten in Perzië geruste en blijde dagen sleet.

Orsines geleidt Friso naar Pasargade[1], gebruikt zijne dapperheid om het volk te beteugelen, 't welk bij 't overlijden van Frasaortes, stedehouder van Alexander, oproerig geworden was tegen hunnen nieuwen meester, en geeft hem zijne dochter Atosse ten huwelijk; de schoone, de deugdzame Atosse, de afgodes van den jongen held, en welke hem mede met geen onverschillig oog had kunnen beschouwen. Het tafereel hunner wederzijdsche liefde, hier met de allerzuiverste verwen afgemaald, is gansch verschillend van 't geen men in de gewone Heldendichten ziet. Men ontvangt ook welhaast tijdingen wegens Alexander, wiens dood de muitelingen verspreid hadden, daar hij toch nu, als overwinnaar van Porus, uit de Indiën terugkeerde, maar ook genoegzaam bedorven van ziel, door de trotschheid op zijne vele overwinningen, door zijne overdaad en door het luisteren naar het laf gevlei zijner hovelingen. Friso had geen hoop meer op uitkomst, dan alleen in Alexanders gunst; en Orsines, om hem dezelve te doen verkrijgen, niet vergenoegd met Perzië onder de gehoorzaamheid van dien koning hersteld te hebben, gaat hem met kostbare geschenken, voor zich en zijn gansche hof, te gemoet; biedende hem zijn schoonzoon, den rampspoedigen zoon van Stavo, aan, die tevens om zijne hulp smeekt tegen den overweldiger Agrammes, welke Alexander hem toestaat.

Maar Bagoas, de gesnedene, aan wien Orsines zich niet verwaardigd had het geringste blijk van achting te toonen, beraamde des laatstgemelden ondergang en slaagde daarin, verkrijgende, door list, een bevel des konings om dezen vorst om te brengen; en 't ware toen, zelfs met Friso en zijne beminde Atosse, gedaan geweest, indien de edelmoedige Ptolomeus hem niet gewaarschuwd had en indien hun vriend Proculus (wiens vaderland zij tot hiertoe niet wisten en die, beschuldigd van een spion te zijn, gelijk hij inderdaad ook was) geen schip gereed had gehad om te vluchten en hen naar Italië over te voeren.

Proculus, een Romeinsch raadsheer, heimelijk naar Perzië gezonden om Alexander te bespieden, maakte zich te dier tijd bekend, en onderrichtte Friso en Teuphis nopens de wetten van zijn vaderland, 't bestuur der Romeinen, hunne liefde voor de vrijheid, hunnen afkeer tegen de dwingelanden, enz. Te Rome aangekomen zijnde, bood hij hen aan Papyrius Cursor, een der grootste veldheeren van 't gemeenebest, en zelfs aan den raad aan, welke hen onder deszelfs bescherming neemt. Papyrius Cursor, onverwacht tot Dictator en veldheer tegen de Samniten benoemd zijnde, verzellen zij denzelven naar het leger. Friso munt er door zijne dapperheid uit, en de wijsheid van Teuphis stilt eenen algemeenen opstand, veroorzaakt ten behoeve van Fabius, den generaal der ruiterij, die, tegen het bevel van den Dictator, een gevecht begonnen en daarin wel overwonnen had, doch welken de veldheer niettemin hierom, naar strengheid der wetten, met den dood wilde straffen. Dit stuk is bij uitnemendheid krachtig en van 't grootste belang.

Onmiddelijk na deze overwinning komt Ascon, een der medgezellen van Friso, aan, welken deze Prins, op hetgeen hij in Caramanië van de verrichtingen en het leven van Alexander vernomen had, gevoegelijk had geoordeeld naar 't Oosten terug te zenden, ten einde eenig bericht wegens Porus te vernemen en de geneigdheden der Prasiaten, ten aanzien van hunnen wettigen koning, te ondertasten. De getrouwe Ascon brengt tijding mede van den dood van Porus, en dien van Alexander te Babylon; van het rijksbestuur van Egypte, thans in handen van Ptolomeus gevallen; van de aanbiedingen van dezen vorst aan den zoon van Stavo, om zijn gezag met hem te deelen, tot op 't gunstig oogenblik van hem weder op den troon der Gangariden te herstellen, en eindelijk van de plaats, werwaarts de fortuin de koningin Melite gevoerd had.

Op het hooren van dien naam, omhelst Friso zijnen vriend met verrukkingen van blijdschap, en besluit terstond om zich naar zijne moeder te Gades en naar Ptolomeus te begeven. Hij maakt zijn voornemen bekend aan Papyrius, welke hem drie schepen, gereed om onder zeil te gaan, onder 't bevel van Sulpitius, deed geven. Teuphis, die het oogenblik ziet naderen, waarin hij door de koningin Melite staat ondekt te worden, oordeelde eindelijk het vermaak te kunnen genieten van Friso als zijnen neef te omhelzen. De manier van deze bekendmaking is met de uiterste kunst behandeld.

Zij komen te Gades aan. Verbeeldt u hier de tederhartigheid van de moeder en den zoon, en de verrukking van de koningin, op het zien van den deugdzamen broeder haars gemaals, dien zij geloofde reeds overleden te zijn, en van de dochter van Orsines, welke de hare werd. Nauwelijks hebben zij elkander hunne gevallen verhaald, of zij spoeden zich naar de staten van Ptolomeus. De Romeinsche schepen waren al in 't gezicht der straat van Hercules, wanneer de Oostenwind zich met groote woede van den top des Caucasus afwerpende, hen geheel verre terug dreef. De Zuidenwind, waardoor hij gevolgd werd, verwijderde hen nog meer van den gewenschten oever; en op den dertienden morgen ontdekken zij de kusten van Vectis[1], en aldaar voet aan land zettende, ontmoeten zij een man, met een beerenhuid[2] gekleed, die hen, met een verwilderd gelaat en erbarmelijk geroep, om een schuilplaats smeekt tegen de woede van eenen dwingeland, die hem vervolgde. Ik ben, zegt hij, Argentorix; aan gene zijde van dit eiland, daar gij aankomt, ligt een ander, veel aanzienlijker, genaamd Brittannia, alwaar de vijand der gastvrijheid, de wreede Cunobellinus, van wien ik 't ongeluk heb de oom te zijn, een woest volk onder een schepter en juk van ijzer doet zuchten. Vlucht, en verlost mij van zulk eenen Vorst en van zulke laffe onderdanen. Verder naar het Noord-oosten is mij een land bekend, waarin men de Goden en de menschelijkheid eerbiedigt; laat mij toe, dat ik u derwaarts geleide.

Hij sprak nog, als men van verre den glans der

[1] Zijn gewone verblijf- en zetelplaats.

[1] Het eiland Wight.

[2] In 't werk zelve heeft de Dichter verkoren dit een wolvenvel te noemen.

zonne ontdekte, afstuitende op de wapenen der soldaten, door Cunobellinus afgezonden om Argentorix om te brengen. Men keert dan weder naar boord terug en ligt het anker op, terwijl de afgevaardigde krijgslieden, de schepen met verwondering beschouwende, na hunne terugkomst verhalen, dat Argentorix, ontvoerd door de Zeegodinnen, in de eindelooze uitgestrektheid van den Oceaan verdwenen was.

Middelerwijl zeilt het schip van Friso en van Argentorix de anderen voor, en passeert het nauw, 't welk den Brittannischen dwingeland van de vorsten van Europa afzondert.

Hier nu was eene oude overlevering, dat de grijze Oceaan, vermoeid van zich verre heen naar de donkere woningen van Thule uit te breiden, om van zijnen noordelijken troon de IJszeën der Samojeeden te bestieren, alle de rivieren van 't Westen verzameld had. Tritons zeehoorn deed zich hooren, en de stroomen begaven zich, de een na den ander in 't paleis van Amfitrite[1]: de Boëtis, welke de muren van Hispalis besproeit, en de alleraangenaamste vlakten van Iberië bevochtigt; de Anas, zachtelijk gelegen op een bed van zwanendons; de staat- en vorstelijke Taag, gezeten op eenen gouden wagen, met edele gesteentens versierd; de Durias, houdende in zijne hand een krans van rozen en violieren; de Garonne, zijne trotsche golven verheffende en zijne triomfen in 't midden zijner ketenen zingende; de Loire, met zijne betooverende oevers, niet zoo luisterrijk maar wel gelukkiger; en de heerschzuchtige Seine, die zich met lauweren kroont, en alle de andere stroomen begeert te overheeren. De Oceaan schaart hen in slagorde; vervolgens hunne vereenigde golven eensklaps op duizend voeten hoog verheffende, werpt hij zich nevens hen op en tegen den geweldigen dijk, die het koninkrijk van Albion met dat der Gaulen vereenigt, en stootende zelfs met zijn hand de hen van een scheidende gebergten, en de rotsen van hunne diepe wortels los makende, geeft hij deze aan zijne vertoornde troepen over, die dezelve tot stof verbrijzelen en in de ruime zeeën verstrooien. De landengte is straks niet meer in wezen; de zegepralende Oceaan drijft de bruisende golven van het nieuwe nauw voor zijn wagen uit, en dringt, in minder tijds dan ooit te voren, in zijn rijk van Scythiën door.

Gedurende dit verhaal van Argentorix en verscheiden andere redeneeringen over de zeden der volkeren, dreven de voorspoedige winden en de gunstige zee de schepen naar het Noorden, tot dat de Britsche vorst de gelukkige oevers ontdekte, waar de moeielijkheden van den koning der Gangariden moesten eindigen.

Wat zegt gij van 't versiersel der verzamelde stroomen, om de landengte van Calais te doen verdwijnen? Ik heb u alleen de tien eerste zangstukken van 't heldendicht getoond, welke zelfs, om des te nauwkeuriger te zijn, tot negen zullen gebracht worden, en ik heb niets van de twee anderen gezegd, omdat zij in een nieuwen druk weggelaten en door een tiende, geheel nieuw zangstuk of boek, 't welk het laatste zijn zal, vervangen zullen worden.

De reden van deze vernietiging is omdat het onderwerp, 't welk tot daartoe ten naastenbij natuurlijk en waarlijk zeer gewichtig geweest is, nu eensklaps wonderbaar geworden was, en ophield, om hetzelfde soort van lezenswaarde zaken aan te bieden; waardoor dan het hart van 't spoor geleid en daaraan geensins het genoegen gegeven werd, 't welk het zich daarvan beloofd had.

Doch, om alleen maar te oordeelen van 't gene gij hoort, welk eene verhevene fabel! welke menigte en welke verscheidenheid van voorwerpen en geschiedenissen! En konde ik de wonderbare aaneenschakeling, welke zich daarin voordoet, vertoonen, en hoe alles verbonden is; hoe ieder zaak zich de eene door de andere verklaart, ja, hoe alles zijn reden in 't onderwerp heeft: kon ik dezen jongen held afschetsen in de gansche uitgestrektheid zijner geaardheid, welke niet te bovennatuurlijk is, maar dien men als zijns gelijken kan beminnen, en dien men zoozeer bemint als met verwondering beschouwt; eenen held, nog rijper geworden en te meer ontzachelijk onder den wijzen en moedigen Teuphis, die de plaats van Minerva bij hem bekleedt? Het zou u niet minder behagen. Dit is een nieuw soort van werk tusschen de Ilias en de Odyssea, niet minder aandoenlijk voor het hart als voor de verbeelding. Een aangenaam en uitmuntend versiersel, getrokken uit den godsdienst van Zoroastres, verspreidt zich door het gansche heldendicht en vermengt zich met een oneindig aantal verdichtselen, verbeeldingen en beschrijvingen, op de verhevenste, de zuiverste, en de natuurlijkste wijze.

Men beschuldigt de Dichters van niet genoeg te weten, doch men zal zekerlijk aan dezen zulk een verwijt niet doen; de geleerdheid verspreidt zich in zijn werk alom en misschien ten overvloede, en wanneer hij de voeten zet in het land der kunsten en wetenschappen, ziet men dat hij zich in de vermaakplaats van zijn hart bevindt; want hier ademt hij met vermaak, wandelt er met bevalligheid, en verliest zich in een doolhof, waaruit hij niet geraken kan. Ik zou bijna 't zelfde van zijne zedekunde mogen zeggen, welke ik somtijds wat te algemeen en wat te overtollig bespeure.

Niets is bezwaarlijker dan de maat der uitbreidingen te houden, dat is, om gepaste uitbreidingen te maken, die noch te ruim noch te bekrompen zijn, en die men aan elk denkbeeld moet geven, opdat hetzelve noch te verminkt noch te schraal noch al te doorvoed schijne, en zijne uitwerking voortbrengen kan. Het is noch het verstand noch zelfs volstrekt de smaak, die ontdekt, wanneer men deze palen te buiten gaat of niet; het is eene soort van ingeschapen en bijna blinde ingeving, die men ongemerkt verkrijgt, welke ik in vele zotten ontdekt, maar nergens in een zoo hoogen top gevonden heb, als in zulke personen, die voornamentlijk den schouwburg op den schouwburg als bestudeerd hebben: vooral bij de eerste vertooningen der nieuwe stukken. Dit ingeschapen denkbeeld, somtijds onvolmaakt bij den heer van Haren, zoo als bij den alouden Homerus, schijnt hem in eenige langwijligheden te hebben geworpen, waartegen ik de vrijheid genomen heb om hem, bij gelegenheid eener nieuwe uitgave van zijn werk, te waarschuwen.

Ik zou nog eenige invallen aan hem voor te stellen hebben, en wenschte een weinig minder overeenkomst tusschen zekere karakters; een weinig minder historisch en meer zielroerends in zekere beschrijvingen; een weinig meer drifts in Friso; maar hij is zoo jong! — veel minder redevoeringen in Teuphis; meer verhevenheids en edelmoedigheden in zijne aanspraak aan Cosroës[1], in

[1] Dus wordt de Godin Venus, als uit het schuim der zee geboren, bij de oude fabeldichters geheeten.

[1] IVde Boek. Dit is in den nieuwen druk veranderd.

tegenwoordigheid van het volk gehouden; en minder kleine omstandigheden in de geschiedenis van de dochter van Orsines; eindelijk meen ik ontdekt te hebben eene geringe ledigheid van bedrijf in den aanvang van het vierde boek, welke zeer gemakkelijk in te vullen was.

Ik voorspel uitnemend veel goeds van de vermindering der twaalf boeken in tien: de schrijver zal wel zorg dragen om de glansrijke trekken niet weg te laten, welke, onafhankelijk van zijne keus wegens zijnen held, dit zijn heldendicht aan zijn vaderland schijnen toe te wijden: die bewegelijke verhalen, welke den aard eener natie als opdelven; die staatkundige inzichten; die afbeeldingen van eene gelukkige regeering, en die heldere vonken eener zedeleer uit den binnensten boezem van 't onderwerp voortkomende; alles werktuigen, zooveel vermogende op 't gemoed van een naarstig volk, dat voor de kunsten geboren en in de vrijheid als opgewiegd is.

Wat den dichtkundigen stijl en die gestadige bekoorlijkheid van het verhaal betreft; men kan wel begrijpen hoe moeielijk het is, daarvan te oordeelen op eene vertaling, die nauwelijks in 't ruw is afgeschetst.

Ik heb gemeend van tijd tot tijd op te merken, dat de Dichter nog veel levendiger zou hebben kunnen gewaar worden, dat alles, wat geen afbeelding, hartstocht of aandoening is, geen dichtkunde[1] zij. Maar als hij, in dit opzicht, zich eenige argeloosheid vergunt, heeft hij dezelve zeer wel vergoed door de menigte van waarlijk dichtkundige omstandigheden, waarmede hij zijn werk verrijkt heeft.

Belangende, voor het overige, de verzen, zij, die daarvan kunnen oordeelen, hebben mij gezegd, dezelve zeer gepast en liefelijk en vloeiende te zijn, zijnde de Schrijver de eenige nederduitsche Dichter, welke zich van de gapingen[2] onthouden heeft. Ziedaar alles, wat mij daarvan bekend is, alsmede dat er geen uitgezochte rijmtonen in het gansche heldendicht te vinden zijn; naardien 't gene men in 't Fransch een uitgezochten rijmtoon[3] heet, een valschen klank in 't Nederduitsch maakt, dien men gelijkluidend of ééntonig noemt, onaangenaam voor 't gehoor vindt, en die door goede Dichters met al zoo vele zorgvuldigheid vermeden wordt, als wij denzelven (in onze taal) zoeken.

AAN DEN HEERE VAN HAREN,

BIJ DE NIEUWE UITGAVE VAN DEN FRISO.

Wij zullen dan eerlang uw Friso weêr ontvangen!
Haast blinkt ge, o puikpoëet, met een veel schooner glans.
Zangnymfen, kroont mijn vriend met eenen dubblen krans,
Nu hij, met wakkren moed, voldoet aan ons verlangen.
Het beeld van mijn Leonidas,
Poëeten, ziet gij schoon in Febus tempel pronken:
De Dichtgod, toen hij Friso las,
Heeft hem daar straks een plaats geschonken
Naast Maro en Homeer, geheiligd op Parnas.
Gelukkig die, als gij, door heilig vuur aan 't zweeten,
De rechte paân en wegen weten,
Aan rijmlaars onbekend, die zich, van elk bespot,
Als zij zich 't klimmen stout vermeten,
Zien in den poel[1] gesmakt: welk een rampzalig lot! —
Geschikt tot hooge staatstooneelen,
Aan Hertog Karels[2] hof, van bezigheên omringd,
Kan uw Kalliope[3] nochtans uw zinnen streelen.
Mij dunkt, 'k hoor die Godes, als gij van Friso zingt.
't Gaat wel! zelf opent ze, u steeds gunstig, uw gordijnen.
Hoe heerlijk zien we uw held in nieuw gewaad verschijnen!

P. A. DE HUYBERT, *Heer van Kruiningen.*

A M. LE BARON DE HAREN,

SUR LA NOUVELLE ÉDITION DE SON FRISO.

Mon cher Léonidas, tu nous mets sous les yeux
Ce que notre art divin a de plus merveilleux,
En marchant sur les pas de Virgile et d'Homère
Par tes charmants accords; ah! Ciel, quel sort heureux!
Tu sais également ravir, instruire et plaire,
Balancer en un mot le célèbre Voltaire.
Ton Frison, peu connu jadis dans l'Univers,
Vit éternellement à l'aide de tes vers.

DEZELFDE.

FRISO.

Als zich Friso van de stranden,
Waar de Ganges parels broeit,
Neêrliet op de lage landen,
Door het Vlie en Eems besproeid;
Waren 't storm en onweêrswinden,
Wat hem dit verloren land,
Veen met overstoven zand,
Voor geen slag der golf bestand,
Maar een roof voor haar verslinden,
In dees Noorderhoek deed vinden;
Daar loech hem, van 't zwerven moê,
Rust, maar zonder glorie, toe.

Doch hy kwam in woeste palen,
Waar, op 't klif in roode vlam,
Met verdelgende oogblikstralen
't Schrikbaarst Draakspook oorsprong nam.
Daar, daar vestte 't zich, en woedde,
Zich verheffende uit zijn kuil,
Onder krakend moordgehuil,
Uren rond, met oog en muil.
Rund en weêrloos lam verbloedde
Zonder herderlijke hoede,
En geboomte, gras, en plant
Dorde, van zijn adembrand.

Wee u, bargeschroeide heiden!
Nergens biedt gij voeding aan;
Seis noch sikkel mag hier weiden
Door een ruischend tarwengraan.
't Bang gevogelte op zijn veder,

[1] Men begrijpt lichtelijk, dat men in dezen grondregel iets toe te geven heeft, uithoofde van zeker noodzakelijk verband of aaneenschakeling van zaken.

[2] Hiatus, of daar 2 vokalen, zonder wegsmelting, op elkander volgen.

[3] Een zoogenoemde *rime riche.*

[1] Zie Voltaires *Bourbier du Parnasse:*

Il est en bas, au pied de la montagne,
Un *bourbier* noir d'infecte profondeur,
Qui fait sentir très malplaisante odeur
A tout chacun, fors à la troupe impure
Qui va nageant dans ce fleuve d'ordure.

[2] Karel van Lotharingen, als Landvoogd der Oostenrijksche Nederlanden, te Brussel.

[3] Zie later den Lierzang met dit opschrift.

Hijgende in de onreine lucht,
Van benauwde boezemzucht,
Stort bij duizend in zijn vlucht,
Op die poel des doodschriks neder
Voor den schrikbren prooivertreder,
Of verzengt in 't bliksemvier
Van 't door de oogen moordend dier.

't Menschdom schuwde 't gruwzaam blaken
(Vreeslijk schittrende uit de vert')
Op een afstand te genaken.
Moed ontzonk aan 't krijgrenhart.
Ach! die forsche heldenspieren,
Onverwinbaar in 't geweer,
Temmers van het bruischend meer,
Wondstier, boschwolf, winterbeer,
Trotsch op zwevende banieren,
Durven hier geen wapen zwieren,
Vlieden voor den gloênden rook
Van 't verdelgend wonderspook.

Friso! zult gij ook verstijven,
Op een aanblik zoo vol schrik?
Neen, maar uwer waardig blijven;
Niets dat ooit uw ziel verkwikk'!
Met uw legerspeer in handen,
Treedt gij door den fellen gloed,
Met het kalme heldenbloed,
't Gruwzaam monster in 't gemoet,
Hoe hem oog en kaken branden;
Drijft hem 't staal in de ingewanden,
En het stort voor eeuwig neêr; —
O, gezegend was die speer! —

Nu zijn schrik en angst geweken,
't Vlammend klif is slechts een brand,
Dien de zongloed uit deed breken
Uit het broeiend veenstofland.
Friso! ja, bij krijgsgevaren
Blink' de held in gloriepraal,
Breke en stuiv' door dreigend staal,
Biede een boezem van metaal,
Durv' den dood in 't aanzicht staren! —
Maar gelatenheid bewaren,
Als 't bedwelmend bijgeloof
Voor 't verstand den blinddoek schoof.

Dit toont ware heldenzielen,
Wie op aarde niets ontzet,
Die voor geenen waanzin knielen,
Wie geen ijdle schim verplet.
Friso, klim ten Koningszetel!
't Volk erkent u als zijn Heer!
Alles strekt voor u 't geweer,
Alles buigt zich voor u neêr;
En, wat eerzucht harten ketel',
Niemands oog is zoo vermetel,
Dat zich waagt, bij uw gebiên,
Als weêrspannig op te zien.

Jaren zweefden, in hun ronden,
't Friesche landvolk over 't hoofd;
Maar de brandstof werd verslonden,
En de vlam was uitgedoofd.
Doch wat nimmer zal versterven,
Is uw naam, o Praziaat!
Zoolang hart in Friesland slaat,
Hollands strand in 't water baadt,
Zal hij eer noch glorie derven,
Maar steeds nieuwen moed verwerven,
Nu ons Harens heldenlier
Hem omvlocht met dichtlaurier.

1827. Bilderdijk.

Vatten wij na deze kennisneming van den *Friso*, in zijn tweederlei vorm, den draad van 's jonggehuwden dichters lot- en levensgevallen weder op. Dat huwelijk was den 20en Mei 1737 voltrokken, nadat hij, den 17en der vorige maand, zich, bij notarieele overeenkomst, voor goed van een vroegere min wettige verbintenis met eene dochter van een van 's Prinsen helbaardiers had afgemaakt, uit welke hem in 1734 en verv. twee kinderen (Adam Ernst en Wilhelmina Frederika, met toenaam Van der Borg) geboren waren, en die hem in zijn volgende en laatste levensjaren nog menige verdrietige beslommering, en, in zijn toenmaligen drukkenden geldnood, zorgen zelfs baren zou [1]. Met zijn thans veroverde wettige huisvrouw betrok hij zijn slot te St. Anna, zijn verblijf aldaar echter, als lid der Friesche staten voor den adelijken stand, van tijd tot tijd met een woning te Leeuwarden afwisselende, tot hij, in 1740, van wegen die staten naar de algemeene in Den Haag afgevaardigd, zich daar zeven jaar metter woon vestigde. Hij kwam er in een voor een vaderlandsch hart, als het zijne, en een voortvarenden, krachtvollen geest, als hem eigen was, minder opwekkelijken tijd. Sluimerzieke slapheid en deerniswaarde onverschilligheid voor alle hoogere en algemeene belangen was, hoe langer hoe meer, aan de orde van den dag gekomen, en zou juist nu, in de belangrijkste Europeesche aangelegenheden, aanleiding krijgen zich op 't jammerlijkst te uiten. Was reeds in 't vorige najaar, bij 't uitbreken van den oorlog tusschen Engeland en Spanje, met maar al te veel recht de onwaardige houding der Republiek gehekeld; waren er maar al te wel verdiende spotprenten in 't licht gegeven, waarop de Nederlandsche Leeuw in een wieg werd voorgesteld, door den kardinaal Fleury, den Franschen staatsminister, in slaap gesust, met het onderschrift: „de ingesluimerde staten", of waarop een Spaansche en Engelsche heer in tweegevecht optraden, terwijl een derde, Nederlandsche, zich bezig houdt den zak van den tweeden te rollen, met het onderschrift: „Hollandsche Vriendschap" [2]; — thans, nu het geen twee oneenig geworden regeeringen, maar het algemeen Europeesch belang, in de zoo gewetenloos benarde keizerlijke erfdochter van Oostenrijk, Maria Therezia, betrof, zou die beklagelijke stemming der geesten en gemoederen in de Noordnederlandsche gewesten nog te algemeener aan den dag treden, maar daardoor ook juist in den Frieschen staatsman en dichter een des te krachtiger beide en gelukkiger bestrijder vinden. Zijne geheime brieven aan zijn lastgevers [3] leggen ons den staat der Haagsche zaken en beraadslagingen in al hun treurigheid bloot, en vergunnen ons, naar zijn eigen mededeelingen, een blik op 't verhandelde te werpen.

---

[1] Naar de in de Friesche boekerij voorhanden bescheiden, over welke zie verder *Levensbode* V. bl. 80 en vv.

[2] Zie Wrights *Caricature History of the Georges* (Londen, 1867) p. 121 f.

[3] Deels in afschrift, deels in klad, onder zijn papieren ter Friesche boekerij bewaard.

De algemeene geschiedpunten zijn bekend. Den 20en October was keizer Karel VI overleden, en stond door zijn 23jarige, met Frans van Lotharingen gehuwde dochter opgevolgd te worden. Buiten haar maakte echter ook Beyeren, naar vermeende erfrechten, aanspraak op den keizerlijken troon, en vond al aanstonds bij Frankrijk bijval[1], dat gaarne de macht der Habsburgers gefnuikt, en de Oostenrijksche Nederlanden in zijn eigen handen zag. Frederik II van Pruisen maakte voorts al aanstonds van de welkome gelegenheid gebruik, van miskende rechten op Silezië te gewagen, en deed reeds in December een inval in die landstreek, die hij in een paar maanden geheel bemachtigde. De zeemogendheden — Engeland en de Nederlanden — hadden zich vroeger plechtig tot handhaving van 't Oostenrijksche erfrecht verbonden, en dus niets eerder dan dit ter harte te nemen. Reeds van den aanvang echter toonde men in den Haag gansch geen lust daartoe, en bleef er, het geheele volgende jaar door, omtrent weifelen en dralen. „Laatstleden woensdag", schrijft Haren, in zijn eersten, deze aangelegenheid geldenden brief, van 25 Febr. 1741, „verzocht de Heer Halloy, secretaris der koningin van Hongarye, met H. H. Gedepateerden van H. H. M. in conferencie te mogen komen, om zaken van importancie van wegens zijn hof te communiceeren; 't welk hem zijnde toegestaan, deed hij een redevoeringe van meer dan een kwartieruurs, behelzende een plan, 't welk de koningin voorstelde. Men verzocht den secretaris, dat hij dit alles bij geschrifte wilde overgeven; want de redevoering was zoo verward dat het onmogelijk was, daar iets uit te begrijpen; doch hij weigerde zulks, zeggende daar niet toe te zijn gelast. Men persuadeerde hem eindelijk, ten minste op het papier te willen brengen, hetgeen hem niet geheel en *specifice* verboden was; doch wanneer zulks des anderen daags door den Heer Griffier wierd in conferencie geproduceerd, was het even onverstaanbaar als te voren. Waarop besloten wierd, den Heer Halloy zijn papier terugge te geven, en te zeggen, dat de Gedeputeerden onmogelijk op zulk een plan konden delibereeren, en onmogelijk daarvan een rapport formuleeren. Echter heb ik hieruit zooveel kunnen begrijpen, dat de *forces*, die de koningin tegens den koning van Pruisen zal, en werkelijk kan doen ageeren, bestaan in 15 regimenten infanterie en 14 regimenten cavalerie, in effectieve manschap, uitmakende ieder reg^t. inf. 2300 man, en de reg^n. cav. 800 paarden; dat men van het Hof van Rusland verzekerd was; dat Frankrijk gaarne de koningin wilde helpen (!!), doch dat deze, volgens het oude systema en de solemneele tractaten, hare hoop op de zeemogendheden en Rusland hebbende gevest, zulk als nog niet hadde aangenomen, en hoopte niet verplicht te zullen zijn het aan te nemen; 't welk het echter zekerlijk zou besluiten, in geval het anders te gronde zou moeten gaan; dat het Hof van Dresden de 6000 man, die het aan het koningin moest geven, weigerde; maar dat het wel gereed zou zijn, H. M. met zijn geheele macht bij te springen, zoo men het indemnizeerde, en aannam te betalen de militie, die het getal van 6000 man te boven zou gaan; welke 6000 man het voor niet, volgens tractaat, zoude geven; en omtrent de 16- à 18000 man, die het meer op de been heeft, stelt men dan aan de Republiek voor tot haar rekening te nemen; doch omdat zulks veel meer zou zijn, dan ze verplicht is te geven, zoude ze, in tegenstelling, weêr vrij zijn van alles, indien, bij eenig goed succes, een lap lands of klein gewest wierde geconquesteerd, waarmede de Keurvorst van Saxen zich geheel tevreden zou stellen, en van de Republiek, zoo weinig als het Weener Hof, niets meer vragen; dat men zich van zulk een conquest bijna verzekerd houdt, aangezien de machtige mogendheden, die zich zouden vereenen; waarbij zou komen, dat alsdan de Polen, vast en volgens goede berichten, ook te paarde zouden stijgen. De koning van Polen, als Keurvorst van Saxen, zoude vreezen voor zijn 6000 man, en nog zwaarder gevolgen, zoo hij deze alleen gaf, en zonder dit accoord; doch geappuyeerd door alle de bovengemelde mogendheden, zou hij geen zwarigheid maken, om zijne geheele macht te employeeren. Meer durf ik niet melden, hebbende ik er geen klaarder denkbeeld van kunnen opmaken. Wijders ben ik verplicht ter kennisse te brengen, dat zijn Pruis. Ma^t verklaard heeft, nooit zijne troupes uit Saleziën te zullen trekken; maar dat men staat konde maken, dat hij aan deze entreprise zijne schatten, manschap, leven, en land zoude opofferen."

In een schrijven van donderdag 9 Maart, nadat er inmiddels allerlei, zonder eenig gevolg, naar aanleiding der voorstellen van Oostenrijk en Engeland, in de staten verhandeld is: „Van dezen morgen wierd in H. H. Mog. vergaderinge, door de HH. Gedeputeerden van Gelderland voorgesteld, dat de gevoelens en adviezen der respectieve bondgenooten, nu alle zijnde ingekomen, over de negociatie geëntameerd met Engeland; en daaruit zijnde te geblijken, dat dezelve geheel tegen malkanderen strijden, zoodanig, dat niets aan den eenen of aan den anderen kant ter concluzie kan worden gebracht; ter contrarie, dat het rapport van den 1en dezer geheel onafgedaan blijft leggen; hetwelk echter onmogelijk van duur kan zijn; moetende de Republiek de eene of de andere partij kiezen, immers iets èn aan Engeland èn aan de koninginne van Hongaryen en Bohemen doen antwoorden; — zij, heeren Gedeputeerden, voorstelden en van sentiment waren, dat door H. H. Mog. aan de provinciën, welke door absolute last en genomene resoluciën hunne gedeputeerden de handen hadden gebonden, moeste worden kennis gegeven van deze discrepancie; dat men in gemelde missive moeste op eene onpartijdige wijze vermelden alle de redenen, die voor en tegen de twee domineerende sentimenten der Bondgenooten militeeren; met verzoek, dat de Heeren Staten der Provinciën nader in rijpe overweginge geliefden te nemen, hoe ongepast het ware, in eene zaak van die importancie geheel en al niets te besluiten, en

[1] In een klad, uit deze dagen, schrijft Haren aan de Friesche staten: „wij hebben gemeend u kennis te moeten geven van een geval, tusschen den minister van Beyeren en dien van den Staat, te Weenen gebeurd. De eerstgenoemde, een vizite bij den laatsten doende, verzocht van hem, uit naam van zijn meester, alle acte van erkenning te suspendeeren, tot dat zijn meester hun Hoog-Mogenden van het testament tot zijn voordeel en zijne rechten geinformeerd zoude hebben, en tot nader orders te wachten. Waarop de Heer van Burmania antwoordde nog te zijn geaccrediteerd bij den Groothertog, en vervolgens buiten de door hem van hier ontvangen orders niet te kunnen gaan. Ook gaf de gemelde Beyersche minister hem te verstaan, dat de Fransche ambassadeur in dit zijn verzoek had bewilligd, en geen acte van erkentenis zou doen tot den genoemden tijd. Wij hebben gemeend, dat dit een begin was van iets, dat wel zeer important konde worden."

alles onafgedaan te laten leggen; dat hun Ed. Mog. derhalve geliefden te overleggen, wat middelen tot een finaal besluit zouden kunnen worden uitgevonden; en eindelijk dat dezelve hunne Gedeputeerden ter Generaliteit wat ruimer tot inschikkinge met de andere Bondgenooten geliefden te autorizeeren."

„Op dit voorstel vielen zeer hevige debatten voor. De Gedeput.n van Stad en Lande voornamentlijk wilden òf dat er niet zou worden geschreven òf dat aan alle de zeven provinciën zulks tevens zoude geschieden. De Gedep.n van Gelderland en Overijsel ter contrarie wilden hunne provinciën niet hebben aangeschreven, verklarende, dat zij *cum plena potentia* waren voorzien, om tot deze zaken te besluiten, en te arresteeren zoo als zij zouden goedvinden; al waarom zij oordeelden en vreesden, dat uit zulk eene missive de Staten, hunne principalen, hen zouden suspicieeren, alsof zij dezen vollen last en autorizatie niet ter Gen.t hadden te kennen gegeven of immers zeer duister vermeld; en zeggende, dat zulks eveneens zoude zijn alsof men, na het hooren lezen van het consent in de tweede augmentatie (van krijgsvolk) door Friesland ingebracht, op nieuw aan die provincie wilde aanschrijven, om in die tweede augmentacie te consenteeren. — Nadat men zeer lang over en weêr had gedebatteerd, en wij hadden geadvizeerd, dat wij ons tegens zoodanige aanschrijvingen, tendeerende om de verschillende gevoelens der Bondgenooten te vereenigen en te conciliëeren, niet stelden, en dat wij mede daar wel toe konden komen, om niet te schrijven aan de provinciën van Gelderland en Overijsel, die volle macht zonder reserve hadden, wierd eindelijk dit voorstel commissoriaal gemaakt, en daarmede die zaake voor heden getermineerd." Den volgenden dag meldde hij toen, en doet ons op nieuw van de geestdoodende omslachtigheid, waarmeê men steeds te werk ging, blijken: „bij de resumptie van de propositie gisteren door de Gedeputeerden van Gelderland gedaan en in het secreet register geïnsereerd, opperden de Gedep.n van Holland, dat gisteren het commissoriaal maken dezer proposicie informeel was geconcludeerd, en dat vijf provinciën hebbende geconsenteerd in het schrijven aan de H.H. Staten, die hunne Gedep.n hadden gelast en de handen gebonden, vervolgens ook hadde moeten worden geconcludeerd om te schrijven; toonende wijders aan, hoe geene de minste afkomst van zaken te gemoet konde worden gezien, indien een ieder op zijn stuk bleef staan, en indien van wegens de tafel van hun H. Mog. geene expediënten aan de Bondgenooten werden voorgesteld, om met elkanderen tot een einde te geraken; verzoekende, dat heden ingevolge de pluraliteit mocht worden geconcludeerd, en antwoordende aan die zich daartegens stelden, dat men wel van wegens deze tafel over het stuk der promocie van hooge officiers aan de provinciën had geschreven, ofschoon vier provinciën, en dus eene pluraliteit aan den anderen kant, hare last, instruccien en adviezen hadden doen openen. De Gedep.n van Stad en Lande stelden zich wederom met veel ijver te weer, vergende onder anderen de provinciën, die ten volle hunne Gedep.n gelast hebben, om in het sentiment van de hare te komen; hetwelk mij toeschijnt, dat er zeer verre van af is. De president van de vergaderingen brak eindelijk deze debatten af, en concludeerde voor het schrijven, zijnde het klaar, dat zulks geene provincie in ietwes òf benadeelt òf engageert, en ten uitersten genomen, niet dan eenig papier te bekladden kan veroorzaken, verondersteld dat geen der Bondgenooten goedvond eenige veranderinge te maken, als wanneer de zaken blijven zoo ze nu zijn, en tot geene concluzie of besluit kunnen geraken. Ik meene in consciëncie verplicht te zijn, kennis te geven, dat de Gedep.n van Stad en Lande dit werk hevig drijven, en zich ten uitersten partiaal vertoonen; zoodanig, dat het zeer na is geweest, of deze debatten zouden wel in personaliteit hebben kunnen degenereeren, en het is te vreezen, dat nog iets diergelijks gebeure. Zulks er weinig waarschijnlijkheid is, dat in die provincie eenige verandering voorvalle, of dat hare Gedeputeerden eenigen last tot inschikking met de andere Bondgenooten zullen ontvangen. Ook meen ik ter kennisse te moeten brengen, dat, gelijk uit hun Ed. Mog. hoogstgerespecteerde resolutie, ons tot instruccie toegezonden, geblijkt, dat hun Ed. Mog. in die gedachten zijn, dat men zich niet wel met Engeland apert in mesures kan inlaten, maar vooraf moet zien en weten, of zulks door Frankrijk ook kwalijk worde opgenomen; immers, dat men vooraf de gedachten van dat Hof wil weten; dat, zegge ik, hun Ed. Mog. veronderstellen, dat men na die tentacie en gegeven communicacie aan 't Hof van Frankrijk nog altijd de meester zal zijn, wederom met Engeland te hervatten, en de negociaciën zal kunnen continueeren. De Engelsche envoyé heeft mij gezegd, eerstdaags kathegorisch antwoord te zullen komen vragen, en dat de koning, zijn meester, zich niet zal inlaten, om aan Frankrijk reden of rekenschap van zijne conduite te geven, en dus verplicht zijn, alle negociacie met de Republiek te staken en af te breken. Ik meen ook wel te weten, dat hij zulks in eene conferencie zal verklaren, zoo ras hem van wegen den Staat zal wezen bekend gemaakt, dat dezelve in geene mesures met Engeland kan komen, vóór en aleer dezelve het gevoelen van Frankrijk is bekend geworden, door aan dat Hof te communiceeren, wat in de uiterste secretesse door zijn Groot-Britannische Majesteit aan den Staat is geopenbaard en gepresenteerd." Saterdag, den 11en luidde het: „heden is het project-missive naar de provinciën gelezen, en hebben de Gedep.n van Gelderland, Holland, Zeeland, en Overijsel dezelve goedgekeurd; die van Utrecht en Stad-en-Lande hebben er zich tegens aangekant, en wij (Friesland) hebben geadvizeerd, dat wij inhereerden de resolucie der heeren Staten, onze principalen, genomen op het rapport van de negociaciën met den Heere Trevor (den gelastigde van Maria Therezia), verzoekende nogmaals de Bondgenooten, zich daarna te willen schikken; doch dat wij, ziende tot ons leedwezen, dat wij derzelver sentimenten daar onmogelijk henen konden dirigeeren, en dat diensvolgens alle zaken zouden moeten blijven leggen, en blijven in een *inactie, dewelke geensins tot eere der Republiek kon strekken*, die consideracie aan den eenen kant, en aan den anderen kant, aangemerkt ons niet expres ware verboden de conciliacie der gevoelens der Bondgenooten te helpen bevorderen, wij ons wel zouden wachten, door ons tegens het afvaardigen der missiven absolutelijk te stellen, aan hun Ho. Mog. een denkbeeld te geven, als of de H.H. Staten, onze principalen, allerlei voorslagen, hoe dezelve ook mochten zijn, plat uit bekwaam waren van de hand te wijzen, en dezelve dus als onredelijk af te schilderen; dat wij, *overtuigd zijnde van derzelve hooge wijsheid*, niet en twijfelen of zij zouden hierin ons gedrag goedkeuren; dat indien hun Ed. Mog. eenige verandering geliefden te maken in hunne resolucie, ofte zoodanige schikking, als konde contribueeren tot eene heilzame concluzie van

zaken van zoo groot gewicht, wij meenden, door dit ons advies, eene heilzame zake te hebben gedaan; en eindelijk, dat, indien hun Ed. Mog. goedvonden bij derzelver orders, aan ons gegeven, te persisteeren, dat wij in zulk een geval verzekerd waren, dat dezelve met zoo bondige redenen hun advies zouden voorzien en appuyeeren, dat hun Ho. Mog. daaraan genoodzaakt zouden zijn te defereeren; wederom een zake niet alleen heilzaam, maar dewelke de vervullinge van hun Ed. Mog. begeertens zouden komen te veroorzaken. Wij hopen hierin niet te hebben misdaan. Doch wij zullen er bij remarqueeren, dat, ofschoon wij ons hadden geopponeerd, de missiven echter zouden zijn vertrokken, zijnde, buiten ons, vier provinciën daar voor geweest. Het is apparent, dat wij thans eenige dagen rust in de vergaderingen zullen genieten, tot dat de adviezen der Provinciën inkomen." 's Avonds volgde daarop nog: „na het schrijven en afzenden van mijne onderdanigste van heden, communiceert mij de Heer Griffier eenen particulieren brief door den Heer Hop (Ambass^{r}. in Engeland) aan zijn WelEd.Gestr. met de laatste post geschreven, behelzende eene conversacie, die hij met zijne Groot-Brit. Ma^{t}. had gehad, wanneer de laatste post uit Holland was aangekomen. De koning had hem gevraagd, of hij ook iets nieuws uit de Republiek had ontvangen; waarop door hem was gerepliceerd geworden van neen, en door den koning verder was ondervraagd, of men nog geen partij had genomen omtrent den koning van Pruisen? De Heer Hop antwoordde, dat sommige Gedep^{s}. van hun H. Mog. nog niet ten vollen gelast waren, en dat dezelve dagelijks uit hun provinciën ordres waren verwachtende, een inevitabel gevolg der republikeinsche regeering; voegende hij, Heer Hop, daarbij, dat hij hoopte, dat Z. M., welke hij wel merkte ganseh niet vergenoegd te zijn, zijne vrinden met hunne gebreken wilde volharden te beminnen. Op het welke de koning had gerepliceerd: dat is wèl, als de gebreken de vrindschap niet te boven streven; doch op dien voet zal met ulieden noch alliancïën te houden noch tractaten te maken, noch confidencie te onderhouden wezen. En na deze woorden keerde de koning zich terstond om, zonder wijders met hem te hebben gesproken."

Geen wonder dat, bij deze houding der Republiek, en den maar al te kennelijken indruk daardoor op de Engelsche regeering gemaakt, deze zelf onder den krijgsschuwen Walpole tot geen doortastende handelwijs genegen was. Toen dan ook, na 't verdrag van Nymfenburg, op 18 Mei, tusschen Frankrijk, Beyeren en Spanje, en Zwedens oorlogsverklaring aan Rusland op Frankrijks aansporen, in 't begin van Augustus, in September een Fransch-Beyersch leger in Oostenrijk, en een ander Fransch leger daarenboven naar den Nederrijn en Westfalen kwam, verklaarde Engeland zich voor Hanover onzijdig, en wierp daarbij alle schuld van zich af, om ze op de flauwhartige werkeloosheid der Republiek te schuiven. In rouwgewaad verscheen de thans in Weenen zelf door de Franschen bedreigde keizersdochter, met haar jonggeboren spruit, voor de te Presburg op den rijksdag vergaderde Hongaren, om, in haar uitersten nood, haar toevlucht bij hen te zoeken. Haar Latijnsche toespraak bij die gelegenheid is ons, in Harens eigenhandig afschrift, onder zijne papieren bewaard, en getuigt van den diepen indruk op hem, gelijk op zooveel anderen, door haar gemaakt. Waarschijnlijk was het dan ook die indruk, en het daarmeê verbonden bezef der zedelijke slapheid zijner landgenooten, die hem in zijn ontwaardiging naar de lier deed grijpen, en hun daarop zijn *Leonidas* naar 't hoofd slingeren. In het dichterlijk tafereel der edelste zelfopoffering, waarvan deze Spartaansche koning en veldoverste blijk gaf, teekende hij, met voor ieder herkenbare trekken, het tegenbeeld af van 't geen in zijn eigen zelfzuchtig vaderland thans plaats greep. Niemand, die zich daarbij in de landen en personen kon bedriegen, die hij er, onder de aloude namen, op 't oog had. Bleek zijn *Xerxes* of „vorst van Perziën", *Lodewijk XV* van Frankrijk; zijn *Griekenland* was *Nederland;* zijn *Sparta*, *Den Haag;* zijn *Europa*, het *Duitsche Rijk*, *Westfalen* en *Munster;* zijn *Thessalië*, *Bohemen;* zijn *Leotychides* schetste het beeld van hen, die in de algemeene Staten den Franschen belangen waren toegedaan, en met den Franschen gezant De Fénélon heulden. *Alexander* was *Frederik II;* de *Perziaan*, de *Franschman;* de *Attische gewesten*, *Athene*, *Pallasstad* of *Minerva's* wallen, die van *Oostenrijk* of *Weenen*. Met den „hem, die niets begeert" en den „erfvijand" werd kennelijk weder Frankrijk aangeduid, gelijk met „het breken van de trouw" dat der tractaten met Oostenrijk. De „omgekochte mannen, benijders van Leonidas" waren weder de Franschgezinde Statenleden; de „wakkere grijzaard", *Fagel;* de „Ftioot, Thebaan, Acheër", *Saxen, Beyeren*, en *Pruisen*. Met „vader Hercules" was natuurlijk *Prins Maurits* bedoeld, gelijk *Ilion Spanje* voorstelde, en *Miltiades* op *Prins Willem II* zag. Het „veld van Marathon" duidde het krijgsveld bij *Hochstät* aan, gelijk *Lycurg* den engelschen veldmaarschalk *Marlborough*, en *Codrus* den vermaarden *Prins Eugenius* van Savoye. — Op dien Leonidas liet de dichter nog twee andere opwekkelijke lierzangen volgen, en kon zich daardoor later beroemen, met zijn drie dichtstukken, 20,000 man in de wapenen te hebben geroepen, daar de algemeene Staten er eindelijk toe overgingen, dit getal troepen, vooreerst slechts tot bescherming van 's lands eigen grenzen aangenomen, in 't veld te brengen.

De drie stukken werden in 1742, als „drie uitmuntende Gedichten van Jhr. W. van Haren, om achter de gevallen van Friso te kunnen geplaatst worden," met eene „proeve van eene overzettinge uit Polybius" gezamenlijk verkrijgbaar gesteld, en nog van een „vierde uitmuntend gedicht" van dezelfde hand, naar Horatius bekende Ode op den man van rechtschapenheid en volharding, gevolgd. In het klad van dit laatste had het eerst geluid: „Neen, Barnevelt is niet gestorven, en 't schavot was hem geen val"; maar op de aanmerking van zekeren Sacrelaire, die, naast hem en De Groot dan ook Prins Willem I met name genoemd wilde zien, had de dichter begrepen, liever maar geen namen in 't geheel te moeten noemen, en dus alleen een *Charidas* zijner verbeelding laten optreden, die hen des noods alle drie voorstellen kon. Zijne dichtstukken riepen voorts, behalve die 20,000 man krijgsvolk, ook een heirleger verzen voor en tegen hem in 't licht, die echter door te weinig dichterlijke verdienste uitblinken, dan dat zij, op zeer weinige na, het overnemen waard zijn. Van de overige geldt het volkomen, wat een der leden van de tegenpartij — onder den naam Patriot — een der verzenmakers toebeet: „*balkt* niet meer voor Heer van Haren!" Daarentegen laat zich zijn eigen krijgsschuwe toespraak „tegen de oproermakers in Nederland [1]", en vooral ook een „Gezang" van een onge-

[1] Zoo schold men hen; in overeenstemming met een Franschgezinde *Réflection impartiale*, die Haren en de zijnen

noemde „aan het Vereenigde Nederland," van meer welkome strekking, met genoegen lezen. Het laatste herinnert, in toon en versmaat, geheel aan de latere Lierzangen van 's dichters broeder Onno Zwier, al bestaat er geen verdere grond voor het vermoeden, het hem werkelijk, als dichter, toe te kennen. Een *Echo*, door genoemden *Patriot* tot Willem gericht, werd door hem zelf met een krachtig wederdicht beantwoord.

LEONIDAS.

HERODOT. Lib. VII.

Toen Xerxes, met zijn heer van 't Oosten aangetogen,
Het onafhanklijk Griekenland
Vermaande, om tijdiglijk te bukken voor 't vermogen
En de overmacht van zijne hand;
Toen waren er, die straks, lafhartig aan het beven,
Beweerden, dat men niet te ras
Genoegen aan den Vorst van Perzië kon geven,
Die nu reeds in Europa was.
In Sparta was de raad verscheiden van gevoelen,
Dees moedig, andren schenen bang;
De blooden, nacht en dag aan 't zwoegen en aan 't woelen,
Als waar 't een werk van hun belang,
Verspreidden, dat de macht des vijands, nu vergaderd,
Geen weêrstand ergens vinden zou;
Ja, dat ze, nu bereids Thessalië genaderd,
Daar alles dompelden in rouw.
't Was Leotychides, die hen alzoo deed denken,
En aan wiens wil een oordeel hong;
Bestierende den een door middel van geschenken,
Den andren door zijn losse tong.

Van overwinnaars is het uiterste te duchten,
(Zoo was de taal) als 't kokend bloed,
Door toorn in het gevecht verbitterd, voor geen zuchten
Genade of medelijden voedt.
Terwijl men nog bij tijds, door wijselijk te bukken,
Voor een veel machtiger gezag,
En goed en leven kan aan 't dreigend vuur ontrukken,
Zoo trachte men naar een verdrag.
Men volge straks den raad en 't spoor van Alexander,
Der Macedonen opperhoofd:
Hij waarschuwt dat we, eer 't hart des Perziaans ver-
En wijl hij nog genâ belooft, [ander,
Beloven onze macht te houden in de vesten [1];
Daar we ons verbinden, om gerust
Te aanschouwen, hoe zijn toorn in de Attische gewesten
Door hunne straf worde uitgebluscht.
Men late Xerxes, wien hij goedvindt, overheeren,
Bemoeyende ons met niemands zaak,
Opdat ook Sparte niet mag 't onderst boven keeren
Door zijne alom geduchte wraak.
Hoe! zal men om een schim, een spook, zijn huis verbranden,
Zijn vruchtbaar veld verwoesten zien,
Zich zelf en vrouw en kind gekluisterd in de banden,
En op bevel, op last van wien?
Van hem, die niets begeert, dan dat we op hem betrouwen,
Door 't onderpand van een verbond;
En die, wanneer we ons slechts onzijdig willen houën,
Ons zelf zijn hooge gunst verkondt!
Terwijl hij van alom de sleutels eischt der steden,
En alles na zich sleept als buit;
Is Xerxes, zegt de faam, met ons gedrag tevreden,
Indien men slechts zijn toorn niet stuit.
't Is waar, wij zijn vereend met de andere gewesten
Van het bezwijmend Griekenland;
't Vooroordeel van het volk zal mogelijk zich vesten
Op zulk een nauw en oud verband;
Ja, sommigen, die zich beroepen op de Goden,
Verspreiden listig, dat hun oog
Het breken van de trouw aanschouwt als 't werk van snoo-
En eens zal straffen van omhoog! [den,
De trouw, die langer duurt dan 't nutte, is geensins heilig,
En ze is veeleer een koppigheid,
Bij wie 't gemeen belang noch duurzaam is, noch veilig,
Als zonder orde en onderscheid.
Men zie dan zich den Vorst der Perzen te verbinden,
Zoo hij maar rust en vrede schenkt,
't Zal met de Goden zich zeer wel en spoedig vinden;
Zij zijn zoo gram niet als men denkt.
Athene zelf heeft nog van Delfi niets vernomen
Dan ramp en onheil zonder end:
De priesterin geeft zelf geen antwoord zonder schromen,
En haar is geene hulp bekend!

Dit was de lage taal der omgekochte mannen,
Benijders van Leonidas;
Zij trachteden aldus ter zielen uit te bannen
Den moed, die nog aan 't glimmen was.
Zij schaamden zich nochtans, terwijl zij zich dus kweten:
Een spreuklig rood op 't aangezicht
Getuigde, dat ze en deugd en kennis en geweten
Verrieden met hun dierste plicht.
Hunne oogen wierden meer dan eens omlaag geslagen,
Terwijl hun slangentong dus sprak,
Als of ze met hun woord het licht niet konden dragen,
Hun woord, daar niets dan list in stak!

Leonidas, door vrees noch door bedrog te winnen,
Hoe verontwaardigd en verrast,
Stond aan den andren kant, gansch meester van zijn zin-
En met dien ernst die helden past. [nen,
Een edle toorn versiert het koninklijke wezen;
Schoon zedig, hij beschouwt den raad.
Geen wakker grijzaard doet hem voor zijn zake vreezen;
Hij schroomt geen eerelijk gelaat.
Den adelaar gelijk, die 't vuur der zon kan velen,
En 't oog op hare flikkring vest;
Daar 't nachtgediert, belust met schaduwen te spelen,
Bij donker streeft uit hol en nest.
Zijn onverwinbre moed, van stonden aan ontstoken,
Verhief de nederslachtigheid
Van velen toen hij rees, zelfs eer hij had gesproken
En het bedrog had wederleid.
Gelijk als onverwacht een toorts haar licht doet schijnen,
In 't midden van de duisternis,
De schaduw en den schrik op eenmaal doet verdwijnen,
En wijst, waar weg en voetpad is:
Zoo deed Leonidas 's lands hoogen raad bemerken
Dat hij eene uitkomst toonen kon;

---

beschuldigde, „dat ze vijanden imagineerden, om stoffe te hebben, om *oproer te maken*". Zie de aanmerking op de vertaling dier *réflection*, in den bundel *Gedichten voor en tegen*.

[1] Uit dezen versregel blijkt, dat het gedicht uit den tijd dagteekent, waarin het de mobielverklaring ten bate van Oostenrijk gold der na December 1741 tot eigen bescherming aangenomen manschap. Daarmeê wordt dan ook alle twijfel, door Halbertsma in de aant. op bladz. 115 zijner *Fragmenten* geopperd, opgeheven.

Vervolgens wist hij 't hart der braven te versterken
Door 't geen hij dus tot hen begon:

O (zei hij) Sparte! o Sparte! is dit de taal der helden,
Die ge in uw strijdbren boezem voedt;
En vloeit de Eurotas nog door 't midden uwer velden,
Diane's allerwaardsten vloed!
Hoe! heeft Lykurg dit volk, de schrik van alle volken,
Dan onderricht om in dit nur
't Verachtlijk Perzië te dienen als zijn tolken,
In plaats van met het staal en 't vuur
De snoode dwinglandij uit Griekenland te bannen,
En, door een weêrgâloozen schat
Van onvermoeide en van onoverwinbre mannen,
Elk te doen knielen voor zijn stad?
Ontaarden! ik zal dan, wil niemand met mij streven,
Alleen, alleen het oorlogszwaard
Opheffen, en alleen de vrijheid met mijn leven
Beschermen, voor geen dood vervaard!
Ik schroom geen overmacht, geen heir van Perzianen,
Hoe groot hun woeste stoet ook zij;
Alle opgeraapte, laffe en vadsige onderdanen,
Den naam zelfs onbewust van *vrij!*
Snelt gij met water, snelt met aarde schandlijk henen,
Volgt den Ftioot, Thebaan, Acheêr,
En anderen, bij wie de aloude deugd verdwenen,
Het juk vervangt de plaats der eer!
Of liever, wilt ge nog bewimplen, maakt verbonden
Met eenen trotschen dwingeland,
Hoe plechtig ook gemaakt, pas vaardig of geschonden,
Ik kies den dood voor juk en band!
Wat spreekt gij van verbond! Gij, mede nu barbaren,
En eveneens als zij gereed
Die te verbreken, die zoo sterk geklonken waren
Met Pallas stad, thans diep in leed!
Indien die voormuur valt, wie kan dan Sparte helpen?
Verschijnt de vijand in ons land,
Om ons op onze beurt door legers te overstelpen,
Wie biedt ons een getrouwe hand?
Wij zullen dan te laat in onzen ramp bevatten,
Hoe dat al lange wierd gesmeed,
Om in onz' slaapziekte een voor een ons af te matten;
Hetgeen men nimmer vechtend deed!
Ons voegt geen machtig vorst zoo dicht aan onze palen,
Wiens heerschzucht altijd werkt en waakt,
Om met zijns nabuurs staf hoogmoediglijk te pralen,
Tot dat zijn oogwit zij beraakt.
Wij zullen zien, hoe ver de Hemel zij te blinden;
En of het spotten met de trouw
Bij 's volks vooroordeel ook verschooninge zal vinden,
Dan ramp en onheil, straf en rouw!
Maar 't is geen wonder, 't is niet zeldzaam aan te hooren
't Gevoelen, dat uw boezem voedt;
De Godsvrucht is voor geen traaghartigen beschoren:
De Godsvrucht woont alleen bij moed.
Laat Alexander zich vermaken met verdragen;
Hij bukke voor den Perziaan:
Hij zie zich al te laat verstrikt door 's vijands lagen,
En neme dan de ketens aan.
Dit is geen raad van dappre en van verheven mannen,
Verordend, om in 't oorlogsveld
Voor vrijheid en voor wet hun krachten in te spannen,
Of te bezwijken voor 't geweld.
Veel beter ware 't hem, meer nut zou hij behalen
Door, ziende 't dreigende gevaar,
Met ons te sterven, of met ons te zegepralen,
Dan slaaf te zijn van een barbaar!
Of wint hij iets door zijn getroffene verdragen,
't Bestaat alleen daarin, dat hij
De laatste wezen zal in 't voelen van de slagen
Van d' ijzren staf der tyrannij.
Maar 't is uw eigen raad: uw hart is zelf bezweken,
Kleinmoedigheid en onkunde is
't Beginsel, dat u doet en handelen en spreken
Tot aller braven ergernis.
Welaan, staat op en vlucht! geene onervaren handen,
Geen weeke harten voegen hier.
Gaat, hoedt uw vee, bebouwt uwe akkers en waranden,
En deelt niet meer in 't hoog bestier!
Laat andren, niet zoo ras verschrikt voor ijdle schimmen,
Voorzien met kennis en beleid,
Eer gij het al bederft, op uwen zetel klimmen,
En leeft in uwe onzijdigheid!
O vader Hercules! o Goddelijke wallen,
Door ons verwoest, van Ilion!
En, daar Miltiades den Perziaan deed vallen,
O, zeegrijk veld van Marathon!
De schimmen van die daar onsterflijke eer genoten,
En nederstuitten voor 't gemeen,
Die zullen nimmer mij vervolgen of verstooten,
Dewijl ik op hun spoor wil treên.
Ja, dees mijn rechterhand, die aan Minerve's wallen
En trouw en bijstand heeft beloofd,
Zal Xerxes met zijn heir doen voor Athene vallen,
Of, in 't gevecht van kracht beroofd,
Bezwijken; en ik zal in de Elyzeesche velden,
Waar ik gerust mij henen keer,
Den schranderen Lykurg, den dappren Codrus melden,
Hoe dat ik stierf op 't bed van eer!

Zoo sprekend trad hij heen, tot eeuw'gen roem beschoren,
Driehonderd mannen volgden hem:
Driehonderd, zijner deugd op 't dierste toegezworen,
En vaardig op zijn wenk en stem.
Hij ging naar Therme's engte, ontmoette de barbaren,
Streed, velde, sneuvelde, overwon:
En dwong hen voor altoos den lust te laten varen,
Om Hellas gulden vrijheidszon
Voor hunne flauwe maan verwaandlijk te doen zwichten,
Of aan des Hemels hoogen trans,
Door eene wolk van slaafsche en nuttelooze schichten,
Te ontblooten van haar heldren glans.

PROEVE VAN EENE OVERZETTING UIT POLYBIUS.

ZIJNDE HET LVIIIe CAPITTEL DER GEZANTSCHAPPEN, GETROKKEN UIT DESZELFS GESCHIEDBOEKEN.

INHOUD.

Edelmoedige en eenen vrijen burger passende redevoering van Lykortas in de vergadering der Acheërs. Gezantschap door die volkeren naar Rome gezonden.

Hoe Kallikrates, eene dier gezanten, zeer kwalijk den hem opgelegden plicht nakomende, en de vrijheid van zijn vaderland ten gevalle der Romeinen verradende, het eerste werktuig en de eerste oorzaak is geweest, dat dezen de Acheërs, en dus alle de Grieken, van hem afhankelijk hebben gemaakt.

Hyperbatus, gezaghebber der Acheërs, in den raad hebbende voorgebracht hetgene van weges de Romei-

nen aan hem was geschreven; en of men in derzelver eischen zoude bewilligen, rakende de gebannenen uit Lacedemon; zoo was het gevoelen van Lykortas, dat men zich moest houden aan hetgene voorhenen was vastgesteld.

Wanneer de Romeinen (zeide hij) rechtvaardige en redelijke klachten van ongelukkigen gunstig aanhooren, zoo gedragen ze zich naar hunnen plicht. Maar wanneer men hen daarentegen aantoont, dat een gedeelte der dingen, welke zij vergen, onmogelijk nagekomen kunnen worden, en dat een gedeelte niet dan met eene gewichtige schade en eene groote schande voor hunne bondgenooten ter uitvoering kan worden gebracht; zoo is het hunne gewoonte niet, stijfhoofdig op hun stuk te blijven staan of door geweld hunne vrinden daartoe te dwingen. Ziedaar den tegenwoordigen staat onzer zaken. Laten wij Rome doen weten, dat wij zijne begeerte niet kunnen voldoen, dan door tevens de wetten van het land, den gedanen eed en de plechtige verbonden, aan ieder bekend, door welke ons gemeenebest moet bestaan, te schenden: en ik hoû mij verzekerd, dat ze van hun voornemen af zullen zien; en dat ze zullen bekennen, dat wij rechtvaardige en gegronde redenen hebben, waarom wij dralen en waarom wij weigeren om te gehoorzamen aan de brieven, ons van hen toegekomen.

Zoo sprak Lykortas.

Hyperbatus en Kallikrates waren daarentegen van een gansch ander begrip; den Acheërs beduidende, dat men de begeerte van Rome moest nakomen, dat er geene wet, geen eed, geene verbindtenis, hoe plechtig, of geene anderen zaken waren, welke men niet moest opofferen ten gevalle der bevelen van Rome.

De gevoelens dus van elkander verschillende, werd door den raad der Acheërs besloten, om een gezantschap naar Rome te zenden, ten einde aldaar voor de regeering open te leggen de redenen door Lykortas geopperd. Straks werden tot gezanten benoemd: Kallikrates de Leontezièr, Lysiadas de Megalopolitaner, en Aratus de Sicyoniër, welke vertrokken, na alvorens wel te zijn onderricht op wat wijze zij zich zouden hebben te gedragen.

Maar wanneer ze te Rome verschenen en dat de regeering gehoor verleende aan Kallikrates, zoo was het er zoo verre af, dat hij, ingevolge den hem toetrouwden last en de meening dergenen, die hem gezonden hadden, handelde, dat hij zelf eenen gansch anderen weg insloeg. Want niet alleen voer hij stoutelijk tegen dezulken, die in zijn vaderland van hem in gevoelens verschilden: maar hij misgreep zich daarenboven zoo verre, dat hij den Romeinen raad gaf omtrent de wijze, op welke zij zich volgens hun belang moesten gedragen: en hij ontleedde hen, hoe dat het hunne eigen schuld was, dat ieder keer, wanneer er iets te vergen of te gebieden viel, de Grieken zich niet gewillig genoeg omtrent hen aanstelden.

In alle onze vrije gewesten (sprak hij) bevinden zich tegenwoordig twee verscheide gezindheden. De eene oordeelt, dat men zich in al het begeerde aan ulieden moet onderwerpen; en dat de wetten, noch de openbare verbintenissen, noch wat het ook zij, in eenigen deele zoo hoog te achten is als uwe bevelen. Daarentegen komen de voorstanders van het andere gevoelen voor den dag met de wetten, met den eed, met de plechtige verbonden; en zij vermanen de volkeren, dat dezelve daar toch niet lichtvaardig van afgaan. Dit laatste gevoelen vindt verreweg den meesten ingang bij de Acheërs, en sleept de menigte naar zich. Van daar, dat, die Roomschgezind zijn, door den volke worden verfoeid en dat ze aan lasteringen onderhevig zijn, terwijl hun wederstrevers wel gezien zijn en met loftuitingen worden begroet. Indien het derhalve bleek, dat gij die zaak met ernst behartigt, zoo zouden de voornaamste bestuurders onzer landen welhaast tot uwe belangen overgaan; en het bevreesd gemaakte volk zou hun voorbeeld binnen kort volgen. Maar indien gij dit middel verwaarloost, zoo zullen zij welhaast de Roomsche zijde verlaten en zich liever naar den anderen kant wenden, aangezien die mannen bij de menigte geprezen en als de eerlijkste worden aangemerkt. Dus ziet men sommigen reeds in het hoog bewind gesteld, om geene andere reden, dan omdat ze zich geweldig hadden aangekant tegen uwe overgeschrevene verzoeken, en omdat ze uitgeblonken hadden als voorvechters der wetten en der voorgaande vaderlandsche besluiten. O Romeinen! zoo gij u aan deze dingen niet stoort, noch ter harte neemt of de Grieken ulieden gehoorzaam zijn, dan niet: welaan! volhardt in uw tot nog toe gehouden gedrag. Maar wenscht gij uwe geboden door hen te zien opvolgen en dat niemand dezelve durve versmaden, zoo vat de zaak met ernst aan, of gij moogt u verzekerd houden, dat gij in het toekomende deze volkeren altijd weêrbarstig zult vinden, gelijk gij onlangs hebt moeten beproeven. Op welke maatregels heeft Q. Marcius zich niet toegelegd, om, gedurende den Messenischen oorlog, te beletten dat de Acheërs zonder toestemming van Rome eenige besluiten tegen die van Messene namen? Men heeft hen echter, op hun eigen goeddunken, den oorlog zien verklaren. Zij hebben het land der Messeniërs doen plunderen, sommigen hunner voornaamste burgers in ballingschap verzonden, en anderen, die zich op genade hadden overgegeven, op de wreedste wijze doen sterven; terwijl dezen alleen voor schuld konde worden opgelegd, dat ze de Romeinen als beslissers hadden genomen in het verschil, tusschen hen en de Acheërs gerezen. Eene gelijke overtreding uwer geboden plegen diezelfde Acheërs nog heden: want, terwijl gij zonder ophouden hen aanschrijft, dat ze de gebannenen uit Lacedemon terug zullen hebben te zenden, zoo verschilt het zooveel, dat ze aan dezen last voldoen, dat ze gezworen hebben dien niet te zullen navolgen; ja, dat ze hun besluit, te dien opzichte genomen, op een pilaar hebben doen graveeren. Begrijpt uit dit alles, wat ulieden in het toekomende van deze volken te verwachten zij!

Deze en diergelijke woorden sprak Kallikrates tot de Romeinen; en zoo ras hij uitgegaan was, verschenen de ballingen, bepleiteden hunne zaak met weinig woorden, en, zooveel doelijk was, op eene wijze, bekwaam om medelijden te verwekken. Voorts vertrokken zij mede.

De redevoering van Kallikrates, zoo gunstig voor de belangen van Rome, kon niet dan zeer aangenaam aan die regeering voorkomen. Straks vond men er, die aanhielden, dat men die lieden, welke zich zoo trouwhartig voor hen kweten, behoorde bij te springen en hun gezag te vermeerderen; terwijl men aan den anderen kant dezulken, die zich daartegen stelden, moest trachten te vernederen en hunne macht te ondermijnen; en van toen af besloot men te Rome den val van alle de wakkere mannen, die de goede zaak in hun vaderland voorstonden en daarentegen de verheffing en het voordeel van ieder, die, met recht of onrecht, de

Roomsche heerschappij op den troon zocht te zetten. 't Welk veroorzaakte, dat er binnen kort in plaats van ware vrienden, niets dan vleyers voor de Roomsche regeering overbleven.

Voorts volhardde men te Rome, niet alleen in de Acheërs door brieven te vermanen van de ballingen te herstellen; maar men schreef ook aan de Etoliërs, Epiroten, Atheniënsers, Beotiërs en Akarnaniërs, ja, op eene wijze, als of men hen allen tegen het vermogen der Acheërs wilde ophitsen. Men sprak in het antwoord, dat men den gezanten toevoegde, alleen van Kallikrates, zonder zijne ambtgenooten te noemen; daarbij voegende, dat het te wenschen ware, dat alle leden der regeering in de Grieksche steden zijne gevoelens in hun hart voedden.

Met dit antwoord keerde Kallikrates zegepralend naar Griekenland. En dat, zonder dat hem in zijn gemoed oprezen de knagende nagedachten, dat hij de oorzaak der rampen en der ellenden was, die over geheel Griekenland, en in het byzonder over de Acheërs, stonden te worden uitgestort; want tot op dien dag bespeurde men immers nog een soort van gelijkheid tusschen de Romeinen en de Acheërs. De eerstgenoemden duldden, dat de anderen eenigsins als onafhankelijk met hen omgingen, doordien ze hunne getrouwheid op de proef hadden zien uitblinken in zorgelijke omstandigheden van tijden; te weten, in de oorlogen tegen Filippus en tegen Antiochus. Dit gemeenebest der Acheërs was zelfs van groot gewicht en vermogen geworden, als zijnde gegrondvest op uitnemende wetten en inzettingen; wanneer de ongemeene stoutheid van Kallikrates alle de hope, die deze volkeren van hun aanstaand geluk hadden opgevat, in het ergste lot deed verkeeren. Want het is der Romeinen aard, edelmoedige gevoelens te hebben en genegen te zijn tot groote daden. Zij worden licht door mededoogen ten behoeve der rampspoedigen getroffen, derzulken, te weten, die zich onder hunne bescherming begeven. Maar zoo er iemand, dien zij hen waarlijk genegen kennen, hen opgeeft, dat er iets tegen hun belang is verricht door de toegestane gunsten, zoo komen ze ras wederom in een tegenstrijdig begrip, en herroepen, wanneer het slechts in hun vermogen is, de bewezene weldaden.

Wat nu Kallikrates betreft, toen hij naar Rome werd gezonden, had men hem alleenlijk belast en toevertrouwd, om voor het welzijn en het recht der Acheërs te waken. Hij deed niettemin volkomen het tegendeel, en rechtdraads tegen zijnen plicht aan. Terwijl de Romeinen zich geensins met de zaken des Messeniërs bemoeiden, opperde hij het eerst die beschuldiging tegen zijn vaderland, in plaats van zulks zorgvuldig te zwijgen.

Vervolgens, zoo ras hij in Achaië teruggekomen was, verspreidde hij alom de ontzachelijkheid der Romeinsche wapenen, en maakte naar zijn vermogen de geheele gemeente daarvoor verschrikt en ontsteld, verhalende den ongelukkigen uitslag zijner reize.

Het volk onderwijlen, niet wetende hoe hij zich inderdaad bij de regeering te Rome had gehouden, stelde hem, kort na zijne komst, aan tot gezaghebber; waarop hij dan ook niet naliet van, zoo ras hij bezit van zijn ambt genomen had, de Lacedemonische en de Messenische ballingen, volgens der Romeinen wil, in hunnen vorigen staat te herstellen.

Een man (laat ik zwijgen van al zijne andere ondeugden!), die zich door geschenken had laten omkoopen!

EEN MAN VAN EER.

Een man eer, die op het pad der braven,
De kwade zaak verfoeit, de goede zaak bepleit,
De vrijheid met zijn bloed wil staven,
Terwijl zij half vertreden leît:

Die schrikt niet voor verwaande dwingelanden,
Noch voor hun dreigend oog en zwaar gefronsd gelaat;
Gevangenis, noch ijzren banden
Beroeren zijn gerusten staat.

De ontstelde zee, noch de ongetemde winden,
Noch ook de lucht in vlam, ontzetten zijn gemoed:
Hij zal zich altijd veilig vinden,
Die naar zijn plicht èn spreekt èn doet.

Het is een roem, voor 't vaderland te lijden,
En met standvastigheid het noodlot te ondergaan,
Dat snooden, die de deugd benijden,
Hen door hun listigheid beraân.

Het mag alleen aan liên gebeuren,
En niet aan elk die wil, om ramp en tegenspoed,
Geleên voor 't vaderland, te keuren
Gelijk een onwaardeerlijk goed.

Langs zulk een weg zijn onze waardste panden,
De vrijheid van gewisse en de oppermacht der wet,
Door onzer vadren dappre handen
Op Neêrlands hoogen stoel gezet.

Zij deden op dees wijs, ten strijd getogen,
't Gelukkigst lot voor hun nakomeling ontstaan.
O, dat geen snooden ooit vermogen,
Dat weêr ten gronde te doen gaan!

Van zulk een ramp, zie hier het ware teeken:
Wanneer men eerst zich zelf bezorgt en dan 't gemeen,
Wanneer men wetten durft verbreken,
Of ongemerkt laat overtreên.

Ja, zoo de wet, in plaats van te regeeren
En de eenige vorstin te zijn, van haren troon
Geen goed beloont, geen kwaad kan weren,
Ten spot der stoutsten zit ten toon:

Dan moet de deugd, de waarheid, en de reden,
Als zonder steun en heul, zich buigen voor 't geweld,
Terwijl de woeste en booze zeden
Met aardsch geluk zijn vergezeld.

Wie smeedt om zulk een bajert te doen woelen,
Dien rukk' de Hemel vroeg van dezen aardkloot heen;
Dien doe hij vroeg de straf gevoelen,
Verradren eigen en gemeen!

Laat andren 't goud! Laat andren, om geschenken
Of grootere ambten, zich vergrijpen in hun plicht,
En spreken, handelen, en denken
Naar 't wenken van een trotsch gezicht:

Laat de eigenbaat een ieders hart vervoeren
En, zonder 't minst gevoel, gelijk een kouden steen,
Beletten om zich ooit te ontroeren
Voor 's lands belang en voor 't gemeen:

Of laat de vrees, met magre en bleeke wangen,
't Hart der regeerderen doen sidderen van schrik,
En als het pluimgediert, zich hangen
In een met list gewrochten strik:

O Charidas! gij zult met Codrus leven;
Gij zult, van Decius en Regulus verzeld,
Voor altoos op de vleugels zweven
Der Faam, als een doorluchte held.

Geen armoê, geen geweld zal u doen bukken;
Al rukte de Opperheer de wereld van haar as,
Al brak deze aardkloot ook in stukken,
Gij bleeft dezelfde Charidas!

Wat baat het goud in de uiterste oogenblikken,
Wanneer de bleeke dood den ijzren schepter zwaait?
Verjaagt het dan de nare schrikken,
Waarmede 't doodbedde is bezaaid?

AAN DE OPROERMAKERS IN NEDERLAND.

Hoe steekt men dus de krijgstrompet
En schreeuwt al Neêrlands volk te wapen,
Al was de tuinleeuw reeds bezet
Met duizend vreemde oorlogsknapen,
Het land om goud verkocht, de vrijheid overmand,
En reeds al in de macht van eenen dwingeland!

Neen, dank den Hemel, Batavier,
Wij hebben hier nog Palinuren,
Die, bruischt de zee met groot getier,
Uw staatshulk veilig zullen sturen
Door al de stormen heen, en mijden klip en bank,
Opdat ge uw steden moogt bewonen vrij en vrank.

De godsdienst zit nog op den troon,
De vrijheid is nog ongeschonden,
Het heilig recht prijkt hier nog schoon,
De zeven pijlen t' zaam gebonden
Zijn nog haar punt niet kwijt, geen overzeesch geschreeuw
Versaagt nog 't moedig hart van Hollands fieren leeuw.

Wij hebben geen Leonidas
Nog noodig, om voor ons te vechten,
Geen vrees, dat Xerxes nog zoo ras
Zou komen Bato's wallen slechten,
Bekruipt nog 't beste deel der vadren in den raad,
Zij trachten 't oorlogsvuur te weren van den staat.

Laat andren, met een bange ziel,
Voor muiterij van 't volkje vreezen,
Als of 't gebouw in duigen viel,
Wijl oproerkraaiers 't grauw belezen,
Zoo maar de eendrachtigheid d' alouden band bewaart
En Neêrlands God nog leeft, wij vreezen geen gevaart.

Zoo maar geen pesten in het land,
Door haar vervloekte lasterschriften,
Ontbloot van oordeel en verstand,
De goede burgerij vergiften,
En stak niet eigenbaat de vrijheid naar de kroon,
't Gemeen was niet ontrust, en Holland leed geen hoon.

't Verbasterd zaad, 't ontaard gebroed,
Onwaard den naam van Nederlander,
Tracht maar den gulden vrijheidshoed
Te rukken van den ouden stander,
En 't wettig staatsbestuur te keeren op een vorst,
Die lang naar Hollands macht en schatten heeft gedorst.

Getrouwe Hemel, die zoo vaak
Voor onze vrijheid hebt gestreden,
Bescherm nog eens de goede zaak,
Vereenig al 's Lands overheden,
Herstel weêr de oude deugd, de godsvrucht, en de trouw,
Blijf gij, o groote God, de steun van 't staatsgebouw.

Verdrijf de stormen, die het land
Rondom, maar meest van binnen, dreigen,
Schenk eendracht in den burgerstand,
Doe al die oproermakers zwijgen! —
Blijf gij alleen de hoop, het schild en Neêrlands Heer,
U komt er eeuwig voor de roem, lof, dank en eer!

'S DICHTERS ANTWOORD.

O gij, die met den naam van Patriot wilt pralen,
Verwacht, verwacht geen hulp uit 's Hemels hooge zalen,
Zoo lang gij 't waggelend gebouw
Niet weêr herstelt der goede trouw!

Dat goddelijk paleis, die zegenrijke tempel,
Vervallen en gescheurd van 't toppunt tot den drempel,
En ondermijnd door de eigenbaat,
Dreigt door zijn val den ganschen staat.

't Schijnt dat men niet meer weet, dat 's Hemels stem te vreezen
Altijd de zuil der macht geweest is en zal wezen:
Terwijl men de meineedigheid
Ten grondslag van 't vermogen leît.

De Godheid stöort misschien zich niet aan 't staatsbestieren,
En die regeert mag vrij zijn lust den teugel vieren;
De Hemel zegent overal
De dikste troep en 't grootst getal!

Ontaarden! Waarom zijn dan voortijds onze vadren,
Met vrij en eerlijk bloed in hoog gezwollen adren,
Ontbloot van krijgsvolk en van geld,
Niet afgemaakt door 't Spaansch geweld?

Omdat hun edle ziel, langs 't pad der eer gedreven,
De Godsvrucht en de trouw meer schatte dan het leven,
En, door haar deugd, des Hoogsten hand
Deed gunstig zijn voor 't vaderland.

Het heilig woord der eer werd niet door hen geschonden;
Zij braken schaamteloos geen plechtige verbonden:
Noch tergden door een loos beleid
De godlijke rechtvaardigheid.

De tijd, de wreede tijd, weet alles te ondermijnen;
Hij deed der oudren deugd met hunnen aâm verdwijnen.
O, dat geen laffer nageslacht
Door ons nog worde voortgebracht!

De koopman, wetgeleerde, en priester, en regeerder,
Elk schuldig evenzeer, hoe machtiger hoe meerder,
Elk rukt een steen uit het gebouw
Der eertijds aangebeden trouw!

Men had met dit geslacht geen Alva doen bezwijken;
De zege niet behaald op groote koninkrijken:
Noch Nieuwpoorts duinen met het bloed
Der helsche dwinglandij gevoed.

Geen Tromp, geen Ruiter had, hoe dapper ook, genoten
De heerschappij der zeên met Neêrlands oorlogsvloten,
Indien ze op 't vlak van Nereus kolk
Verschenen waren met dit volk.

Van hier! Van dat gebroed het oog dan opgeheven!
Een andere eeuw aanschouwd, ten voorbeeld opgegeven!
De alonde dapperheid en deugd
Geprent in 't hart van onze jeugd!

Opdat ze, in steê van zich lafhartig neêr te bukken,
Al wie den leeuw een pijl ten klauwen uit wil rukken,
Door onverwinbren tegenstand
Terug doe trekken zijne hand:

Opdat een edel rood moge op haar voorhoofd pronken,
Getuige dat haar de eer het bloed nog kan ontvonken,
Op 't woord zelf van de slavernij;
Dat bloed, indien het wil, nog *vrij!*

Daar moed is, daar is hulp. Uit moed is heil te halen!
Zal moed, met recht gepaard, niet altijd zegepralen?
Die andre grondbeginsels voedt,
Die kniele neêr: die heeft geen moed!

Hij, die door eigenbaat noch vreeze is te verzetten,
Die vechtend sterven durft voor godsdienst, vrijheid, wetten,
Die maakt de kleinste vesten rijk,
Die is alleen een heir gelijk.

ECHO OP WILLEM VAN HAREN.

Een, die het alles overheert,
En naar zijn zinlijkheid verkeert,
Dien wederspreekt men dns op heden
Met loffelijke vaderreden.

Wij, die met eenen naam van Patriotten pralen,
Verwachten 's Hemels hulp uit zijne hooge zalen,
Als vrijheidminners, die 't gebouw
Handhaven van oprechte trouw:

Dat goddelijk paleis, die zegenrijke tempel,
Staat nog volkomen van het toppunt tot den drempel:
Wij weren af de eigenbaat,
Als peste van den vrijen staat.

Hoe! zou men, als gij zegt, des Hemels stem niet vreezen,
Die altijd zuil en macht geweest is en zal wezen?
Neen, verre van meineedigheid:
Hij was en is 't, die voor ons strijdt.

De Godheid, zeggen wij, die stiert het staatsbestieren;
Die zegent ons besluit, die schenkt nog vreêlaurieren,
Alzoo men hier nog overal
De rust ontmoet voor ongeval.

Wij, alzoo wel als oudtijds onze groote vadren,
Met eerlijk hartebloed gewapend in onze adren,
Ontzien geen krijgsmacht in het veld,
En vreezen geen vijands geweld.

Wij offren alles, om op 't pad der eer te streven:
Wij schatten godsvrucht en de trouw meer dan het leven;
Want door die deugd zal 's Hoogsten hand
Ons gunstig zijn en 't Vaderland.

Het heilig woord van eer wierd nooit door ons geschonden;
Wij braken schaamteloos geen plechtige verbonden;
Noch tergen, door een loos beleid,
De godlijke rechtvaardigheid.

De tijd, die 't al ontdekt, zal listen ondermijnen,
De boosheid moet voor ons, gelijk een rook, verdwijnen.
De Hemel doemt het Helgeslacht,
Het worde haast tot niet gebracht!

De koopman, wetgeleerde, en priesters en regeerder,
Die werken evenzeer, hoe machtiger hoe meerder,
Om 't welzijn van het groot gebouw
Der nimmer wankelende trouw.

Wij hopen wreeder nog dan Alva te doen wijken:
Kon m' eertijds zegen hale' op groote koninkrijken,
Bij Nieuwpoorts Duinen, daar het bloed
Des vijands de aarde mestte en voedd';

Heeft Tromp en Ruiter, met 's lands kostbare oorlogsvloten,
In oorlogstijd, op zee de zege eertijds genoten;
Wij, meê gereed op Nereus kolk
Te strijden met dat dierbaar volk.

Weg, nijdigen, van hier! Het oog daar afgeheven! —
Wij minnen dat ons dient, om voor 't gemeen te leven:
De aloude dapperheid en deugd
Muntten al uit in onze jeugd.

Neen, neen, geen lafheid zal ons immermeer doen bukken;
Die onzen vrijen leeuw een pijl tracht af te rukken,
Zal onverwinbren tegenstand
Ontmoeten van ons heldenhand,

Opdat ons voorhoofd met een edel rood mag pronken.
Des Hemels hulp en eer doet ons het bloed ontvonken;
Dus weren wij de slavernij,
Als onze vaders, loflijk vrij.

Daar moed is, daar is hulp. Uit moed is heil te halen,
Zal moed, met recht gepaard, niet altijd zegepralen?
Welaan, die grondbeginsels voedt,
Door 's Hemels hulp, een heldenmoed!

Weg, lafheid! eigenbaat! men trachte u te verpletten.
Wij waken, tot Gods eer, voor godsdienst, vrijheid, wetten:
Geen Patriot van ons bezwijk,
Maar één is als een heir gelijk[1]!

GEZANG AAN HET VEREENIGDE NEDERLAND.

Wat ongeval ontroert uw wezen,
O Nederland! wat kwelt uw hart?
De vreeze uit uw gezicht te lezen
Ontdekt aan elk uw zorg en smart.
Uw bange borst doet niets dan zuchten:
Uw leeuw deelt in uwe ongenuchten,
En zijgt mismoedig bij u neêr.
Uw outer schijnt u te begeven.
Uw hoed van vrijheid dreigt, aan 't beven,
Eensklaps te vallen van uw speer.

Spreek! spreek! wat maakt u zoo verlegen?
Of is 't dat eislijk krijgsgeluid,
't Geen, zich verspreidende allerwegen,
Reeds op uw grenzen wederstuit?
Of treurt gij, vol van mededoogen,
Om Karels huis, in zijn vermogen
En glans zoo deerlijk ondermijnd?
Dat huis, 't geen de eeuwen zelfs braveerde,
Doch ook bezwijkende eindlijk leerde,
Hoe 't duurzaamste als een rook verdwijnt.

't Is waar, 't geweld kent perk noch palen,
Als 't eens bloeddorstig rooft en moordt.
Het oorlogsvuur schiet met zijn stralen
Gelijk de snelle bliksem voort.

[1] Te recht vraagde een ander, in antwoord op de kreupelrijmen van dezen Echo:

Echo-schrijver op Van Haren!
Kost gij dat niet beter klaren?

De storm, nog daaglijks aan 't verheffen,
Kon u zoowel als andren treffen;
Wat helpt het plechtigste verbond?
Maar kunt gij, zoo gij voor zijn vlagen
Ook vreest, zijn woede en bittre plagen
Door zachten keeren van uw grond?

Neen! neen! de vrijheid fel bestreden,
En, tegen billijkheid en wet,
Reeds door de tyrannij vertreden,
Werd anders uit haar muil gered.
De zuivre godsdienst in een keten,
Voor den gewetensdwang gesmeten,
Werd anders voor zijn klauw gespaard.
't Was moed, 't was eendracht, die, wat 't kostte,
Die waarde panden toen verloste,
En sedert waakzaam heeft bewaard.

Elk, door denzelfden geest gedreven,
Greep rustig 't slagzwaard in de hand.
Men achtte schatten, bloed noch leven.
Elk stierf verheugd voor 't Vaderland.
Zoo wordt, ten spijt van wind en baren,
Het ranke schip, na veel gevaren,
Nog veilig op de reê gevoerd,
Zoo maar, hoe 't slingren mag en kraken,
De stuurluî aan den helmstok waken,
En 't bootsvolk zich vlug rept en roert.

Liep 't wufte noodlot somtijds tegen,
En hing het land als aan een draad,
Elk zag, steeds worstlende om den zegen,
De dood te fierder in 't gelaat.
De wanhoop zelfs gaf nieuwe krachten,
Schoon daar geen uitkomst te verwachten;
Men smolt niet weg in ongenucht.
Elk riep: men slechte dam en dijken,
En kan men 't juk hier niet ontwijken,
Men zoek een andre en vrijer lucht!

De deugd, door vrees noch nood te dwingen,
Weet toch 't geweld, hoe 't tiert en woedt,
Het moordgeweer op 't laatst te ontwringen,
En groeit zelfs op in tegenspoed.
Zat gij te land alom benepen,
De zee lag open voor uw schepen,
En dreunde van hun krijgsgeluid.
Wat zag men honderden van kielen
Door hem, tot 's vijands schâ vernielen,
Of binnenslepen, vol van buit!

Hoe wijd zich de Oceaan ook strekte,
Gij voerdet daar uw vrije vlag,
't Zij gij het Zuiden stout ontdekte,
Of 't Oost gewende aan uw gezag;
't Zij bij de geurige Molukken
Uw hand een rijken oogst ging plukken
Van onwaardeerbre kruiderij;
't Zij gij een doorgang zocht om 't Noorden,
Of in het Westen zoo veel oorden
Deedt bukken voor uw heerschappij;

Zoo hebt gij, Neêrland! uw vermogen
Met vader Willem 't eerst geplant,
Zoo dwongt gij eindlijk, in elks oogen,
Met Maurits Spanje tot 't bestand;
Zoo mocht gij, juist na tachtig jaren,
Juist op het feest der martelaren,
Die Alba's woede 't eerst verslond,
Uw tuin, bereids omheind van buiten,
Met Frederik volkomen sluiten,
En vesten op een vrij verbond.

Wat werd u sedert niet al zegen
Van alle kanten toegebracht!
Hoe wies uw erf, als door een regen
Van goud bekroond! Hoe klom uw macht!
Wat mocht gij op uw welvaart roemen!
Het bijtje vult uit duizend bloemen
Met vlijt den vetten honigraat.
Uw koopman aast op 's wereld assen,
Of haalt uit de Oost- en Westerplassen
Een schat van rijkdom voor den staat.

Vervloekte vleyers, die de vorsten,
Nog onbedreven, wulpsch en jong,
Als uit den afgrond opgeborsten,
Vergiftigt met uw snoode tong!
Wat hebt gij tot des Lands benouwen,
Ons, om dien tijd, veel leeds gebrouwen,
Wanneer de veldheer onbenard
Zijn meesters aangreep, knelde, en boeide,
En, schoon hij straks uw raad verfoeide,
Aan 't Y de vrijheid stak naar 't hart!

O droeve dag, waart gij vergeten!
Waart gij voor eeuwig uitgewischt!
Werd 't Land nog niet vaneen gereten
Door 't wrokken om dien ouden twist!
De Tweedracht, uit u voortgesproten,
Had nauwelijks haar loot geschoten,
Of baarde daaglijks voor 't gemeen,
Door 's Prinsen dood zelfs niet te koelen,
Meer nadeel door haar haatlijk woelen,
Dan de oorlog even doorgestreên.

Maar hoe 't gebouw van staat mocht beven,
Getroffen door dien zwaren slag,
Elks handel groeide in kracht en leven;
's Volks welvaart stijfde 's Lands gezag.
Werd men gedreigd, getergd van buiten,
Elk ijverde om 't geweld te stuiten,
En 't scheepje werd getrouw bewaakt.
Zoo stuift een kudde, met den ander
Oneenig, moedig bij elkander,
Zoo haast als haar een wolf genaakt.

Hoe bloeiden, Nederland! uw vloten,
Toen Cromwell, schandelijk besmet
Van 's konings bloed, zoo wreed vergoten,
Uw scheepvaart stelde paal en wet!
Werd Denemarken aangegrepen,
Of sloot de Sont zich voor uw schepen,
Haar hals werd haast weêr opgeboord.
Was Karel op den staat gebeten,
Uw zeeschool, langs uw kust gezeten,
Bracht Trompen en De Ruiters voort.

Natuur gaf aan elk rijk zijn palen,
En 't tegenwicht van zijn gebied;
't Staatkundig oog weegt af in schalen,
Wat voor elks vrijheid voegt of niet.
Dus hielpt gij Spanje, naar verlegen,
Toen Lodewijk het met den degen
In uw nabuurschap overviel;
Gij zaagt den oorlog daar niet branden,
Of zorgde, zelf bevreesd voor 't stranden,
Omzichtig voor uw eigen kiel.

Och! had u Karel niet begeven,
Of hadt gij slechts bij tijds gewaakt,
Bij tijds de tweedracht uitgedreven,
Gij waart nooit in dien nood geraakt,
Die u weêr kort daarna ontroerde;
't Geweld, 't geen listig op u loerde,
Had u zoo licht niet overmand,
En Frankrijk, om uw trouw verbolgen,
U zoo gereed niet ingezwolgen,
En 't Land gezet in bloed en brand!

O tijden, die elk nog doet schrikken,
Die ooit aan uw verwoesting dacht.
Keert, keert, rampzalige oogenblikken,
Nooit weêr tot smart van 't nageslacht!
De twist, de haat rukte, als een donder
Met wind vermengd, het opperste onder;
De wantrouw straalde uit elks gelaat,
En liep verwoed langs straat rinkinken.
Men zag den moordpriem schandlijk blinken.
't Was uit, naar 't scheen, met kerk en staat.

De felste storm raakt aan 't bedaren,
En legt zich mat van 't buldren neêr.
De Zuidewind betoomt de baren.
Op buyen volgt het schoonste weêr.
De moed herleeft in ieders oogen.
De rust herstelt zich door 't vermogen,
't Geen de Eendracht werpt in Willems schoot.
Elk wenscht den zege te verwerven,
Of met hem onversaagd te sterven
In 't midden van den laatsten stoot.

't Gaat wel! als groot en klein zich reppen,
Zoo wordt 't geweld eerlang gestuit;
De staat begint weêr lucht te scheppen,
De vijand vlucht het land weêr uit.
Uw val ontwekt uw bondgenooten,
De tuinmuur wordt weêr hecht gesloten;
De vrijheid plant op nieuw haar vlag;
En liep in 't eerst u alles tegen,
De vrede, in 't kort met roem verkregen,
Bevestigt nogmaals uw gezag.

Dus redde, als gij uw moed slechts paarde
Met eendracht, ijver, en beleid;
Als gij voor 't vaderland niet spaarde,
Uw deugd u telkens uit den strijd.
Riep England, deerelijk geteisterd,
Door Jacob van zijn plicht verbijsterd,
En door zijn tyrannij verkracht,
Om hulp, wat deed zijn beulen beven?
Wat deed de vrijheid daar herleven
Dan 't tijdlijk sterken van uw macht?

Wie zorgeloos, en traag van handen,
Zijns nabuurs huis zag in de vlam,
Verdiende, dat het zijne, aan 't branden,
Hem tegelijk zijn erf benam.
Tracht Lodewijk zijn lust te koelen
Aan Spanjes kroon, gij ziet zijn woelen
Niet stil, niet onverschillig aan;
En schoon u Willem komt te ontvallen,
Uw leger waakt straks langs uw wallen,
En stut de schaal voor 't overslaan.

Ziedaar, o Nederland! de gronden,
Waarop uw welzijn werd gesticht,
Waarvan gij sedert ongeschonden
Ontleende uw grootsten glans en licht!

Dus werd uw tuin het eerst beveiligd!
Dus werd uw tempel vroeg geheiligd!
't Was moed, 't was eendracht, die uw naam
Roemruchtig door de wereld voerde,
En die, wat onheil u ontroerde,
U nog doet leven door de Faam.

Hoort gij 't geweld rondom u tieren,
Schoon u zijn woede nog niet raakt;
Laat u dezelfde geest bestieren!
Wat schaadt het, dat men tijdlijk waakt?
Vergroot uw leger, sterk uw sloten,
Herstel den luister van uw vloten,
En vrees dan vijand, ramp noch dood!
Nog eens! is er gevaar te duchten,
Men redt zich niet door laf te zuchten; —
't Oud voorbeeld weert alleen den nood!

Ja, Neêrland! ja, daar is geen zegen,
Die bij het zoet der vrede haalt.
Waardeer het! stijf haar allerwegen,
Maar lijd niet, dat gij wordt bepaald
In 't recht, u door natuur geschonken;
Of wordt die keten u geklonken;
Als 't voorspook van uw slavernij?
Neen! Wapen u met uw geburen,
En, òf uw rust zal eeuwig duren,
Of zoo gij valt, gij valt dan vrij! —

Als weêrslag op den *Leonidas* gaf een Franschgezinde, in gelijke versmaat, een *Kallistratus* uit, waarin de vroegere en latere Grieksche geschiedenis dooreen gehaspeld en verwrongen werd, en Haren, onder den naam van *Demosthenes*, als Fransch huurling werd voorgesteld. Verder laten er zich, even gemakkelijk als bij hem zelf, de oud-Grieksche namen en toestanden op de Europeesche overbrengen. Van de andere zij ontbrak het echter niet aan weêrspraak. Buiten een beter gemeend, dan geslaagd dichtstuk van langen adem, waarin „Kallistraat ontmaskerd, en voor de voeten van Leonidas" gelegd werd, door zekeren La Fargue, die ook buitendien zijn dichtpen reeds herhaaldelijk in den strijd gemengd had, verscheen een korte en bondige Samenspraak, bij wijze van Puntdicht, terwijl men in een ander spotrijm den naam *Kallistraat* zelf tot *Kastraat* samentrok. Ook de op Haren's antwoord uitgestamelde *Echo* vond, van den kant zijner geestverwanten, een wakkeren dichterlijken weêrlegger; terwijl tevens een ironisch *Berispgedicht* den Frieschen edelman naar verdienste roemde, en een welgeslaagd *Klinkdicht* eindelijk den heugelijken uitslag zijner wakkere bemoeyingen tegenover de Fransche vierde.

KALLISTRATUS.

Toen Alexander, Vorst der strijdbre Macedonen,
Het grootste deel van Griekenland,
Zoo staatsregeeringen als koninklijke troonen,
Had met de wapens overmand,
Zond hij naar Attika en Sparte zijn gezanten,
Om hun zijn vriendschap aan te biên.
Zij wilden tegen zijn ontwerpen zich niet kanten,
Maar onverschillig daarop zien.
Te Athene was de raad verdeeld in zijn gevoelen:
De een vreedzaam, de ander, zijn belang
Gewoon ver boven 't heil des volleks te bedoelen,
Schold gene voor verwijfd en bang.

Demosthenes, die tot zijn mannelijke jaren
De vuile wellust had gevierd,
Maar thans, de uitmuntendste der Grieksche redenaren,
Athene als medelid bestiert,
Door 't Perzisch goud gehuurd, dreef in den raad te stijver,
Dat zich Athene waapnen most,
En voet- en paardenvolk met allen spoed en ijver
Vermeerdren, 't koste wat het kost.
Dat dit gemeenebest nooit steunen moest op eeden
Van vorsten, en dus in 't verbond
Met Alexander, hoe voordeelig ook, niet treden
Niet hooren zelfs, waar 't in bestond.
Dat, hield hij al zijn woord, het echter kort zou duren:
Eens meester van 't heelal, zal hij
(Dus voer hij voort) ons haast in 't midden dezer muren
Gevoelen doen zijn heerschappij.
Leonidas, met een gering getal van koppen,
Trok Xerxes heirkracht te gemoet,
Om hem den doortocht bij Termopylen te stoppen,
Ten koste van zijn eigen bloed.
En zullen wij den trots van eenen jongling vreezen?
Wij zijn verplicht met alle kracht
De Thebers bij te staan. Kleomenes kan wezen
Het hoofd der t' zaam verbonden macht.
Het mangelt ons ook niet aan welgezinde helden,
Om onder hem ten strijd te gaan.
De Thrax en Pers, beducht, of 't hen ook wel mocht
Biedt elk ons hulp en bijstand aan. [gelden
Waartoe gedraald? waarom niet straks den last gegeven
Tot werving van een heir, bekwaam
Den vijand 't hoofd te biên, zijn benden te doen beven
Tot luister van Athenes naam?
Indien het heldenbloed van onze dappre vad'ren,
Verfoeyers van de slavernij,
Dit ons ontaard geslacht nog zuiver vloeide in de ad'ren,
Wij bleven nu en altoos vrij.
Maar ach! het hair rijst mij ten berge, ik schaam mij 't mel-
En 't zwijgen strijdt met mijn gemoed, [den,
Wie weet, wat deze staat, in plaats van brave helden,
Al bange en omgekochte voedt!
't Volk mompelt, mort en slaat veellicht ook aan het muiten,
Indien wij, onverrichter zaak,
Weêr scheiden en ons niet naar zijn genoegen uiten,
Ons talmen port het aan tot wraak.
Ook is het niet genoeg, dat deze stomme muren
Slechts van de tweespalt van 's Lands raad
Getuigen; 't volk, geneigd het schip van staat te sturen,
Moet weten, wat hier ommegaat.
Dan zal men zien, of dat uw doen voor goed zal keuren,
Als 't eens zal komen aan den dag,
Dan of 't uw lafheid u te laat zal doen betreuren:
Denkt, wat mijn tong op 't volk vermag! —
Hier zweeg hij. Al de raad bewaarde, als opgetogen,
Een stilte zonder wedergâ,
Zoo lang hij sprak, en hield op hem zijn starende oogen
Nog een geruimen tijd daarna.
Dus is de zee het stilst en vlakst, in 't eislijkst woeden
Van eenen brullenden orkaan,
Terwijl het slingrend schip, op Nereus pekelvloeden,
Is in gevaar van te vergaan.
't Gemoed van ieder was aan 't gisten. Deze laakten,
En gene prezen Demostheen.
Daar was er, die berooid van geld en hoofd, steeds haakten
Naar de oppermacht van Kleomeen.
Een ander hield, aan deugd en eerlijkheid gebonden,
's Lands heil wel voor de hoogste wet,
Maar werd van dezen door hun slinksche en looze vonden
Misleid en daaglijks omgezet.
Daar was er ook, die zich zoo licht niet lieten blinden
Door allerhande mommerij,
Verzekerd, dat alleen in vrede was te vinden
De vrucht, zoowel als naam, van vrij.
Bij dezen, wel een klein, maar wijs getal (de besten
Zijn dunst gezaaid) was Kallistraat,
Een wijs en rustig man, die 't zwijgen brak ten lesten
Met deftig, maar bedaard gelaat:

Roemruchte vaders (was zijn taal), die deze stoelen
Met zoo veel lof en eer bekleedt,
't Vervele u niet, dat ik van stuk tot stuk 't gevoelen
Van dezen redenaar ontleed;
'k Beken rondborstig, dat ik geensins kan bezeffen,
Waarom wij niet een goed verdrag
Met Alexander, die 't ons aanbiedt, zouden treffen.
't Krenkt immers niets van ons gezag! —
Wat kan het schaân, dat wij ten minste met hem spreken?
Of zijn we afkeerig van de rust?
Zoo in zijn voorstel tot ons nadeel iets mocht steken,
Dan wordt men van 't bedrog bewust.
Maar, zegt men, wie zou raân, dat we op zijn woord be-
Wat dan? zal hem een oorelog, [trouwden?
Lang met gelijken kans gevoerd, dat meer doen houden
Dan nu, en zuivren van bedrog?
Zoo neen, gelijk dit elk moet toestaan, volgt noodwendig,
Dat wij (let hierop, bid ik u)
Na langen krijg, zelfs hoe gelukkig, nog ellendig,
Niet beter zullen zijn dan nu;
Of zal men 't oorlogszwaard, eens roekloos uitgetogen,
Nooit in de scheê weêr breugen? zal
Men jaar op jaar den last der burgerij verhoogen?
En dàt den Perzen ten geval?
De onmeetbre schatten gaan ver boven ons vermogen,
Die 't krijgsvolk kost. Dit weet elkeen.
's Lands schatkist kwijnt, verzwakt door droevige oorelogen.
De koopmanschap vliedt elders heen,
Nog geeft men voor, zoo hij zijn woord al zou bewaren,
Dat we als Ulysses zouden zijn,
Dien Polyfemus tot zijn nagerecht wou sparen.
Dus paait men ons met valschen schijn.
Maar 'k sta eens toe, dat wij met reden daarvoor schromen,
Is 't daarom noodig, dat terstond
Wij om een ver gevaar, slechts mooglijk, voor te komen,
Ons zelven boren in den grond?
Terwijl hij elders met zijn landmacht trekt en vloten,
Kan tot ons voordeel iets ontstaan;
En heeft het noodlot ons bederf in 't eind besloten,
Wij kunnen 't immers niet ontgaan.
Maar Thebe dringt om hulp en op verbindtenissen.
't Is billijk, dat men die voldoe
In geld, zoo veel de kas met mooglijkheid kan missen,
Schier ledig tot den bodem toe.
Dies zou geen nieuwe krijg ons in dien toestand passen,
Daar tegen Alexanders macht
Onze en der buren macht thans niet is opgewassen,
En men dus vruchtloos bijstand wacht.
Want Thraciën, schoon, naar men voorgeeft, overbodig,
Om ons met manschap bij te staan,
Heeft immers die tot zijn ontwerpen dubbel noodig.
Dus is die hoop slechts ijdle waan.
En wat Kleomenes, den heerscher der Spartanen,
Betreft, aan wie men 't krijgsbeleid
Opdragen wil, wat kon hiertoe den weg hem banen?

Waar gaf hij blijk van dapperheid?
ıdeel, hij 's laf, wraakgierig en heerschzuchtig.
Dit staat zijn onderdanen duur;
choon hij had den naam van dapper en roemruchtig,
Nog gaf ik hem geen krijgsbestuur;
zoo hij overwon, mocht hij zijn wapens keeren,
Tot nadeel van dees vrijen staat,
chten ons, als die van Sparte, te overheeren; —
Herdenkt, hoever de heerschzucht gaat!
gemeenebest ten tijde van Lyzander,
Al mede een wrevelen Spartaan,
ng genoeg gedrukt, en zou men naar een ander
Het oog thans weder laten gaan?
ar te laf, hoezeer het krijgsvolk met zijn hoofden,
Ondankbren, die den vrijen staat
rdring schuldig zijn, en wien ze ook trouw beloofden,
De hoofden derwaarts hangen laat;
p echter, dat ons nooit die lafheid zal bekruipen:
Een oorlog is van hun belang,
s van 't onze; laat dan andren woelen, kuipen,
En zingen hunnen ouden zang;
verzekerd, dat elk onzer, in wiens aderen
Nog speelt het vroom en eerlijk bloed
s vreêlievende, zeeghafte, en vrije vaderen,
Dien toeleg stuiten zal met moed.
men op de macht, die Sparte ons bij zou zetten,
Wat kan die wezen, dan een hoop
ligen, dewijl daar vendels en kornetten
En hopliênsplaatsen zijn te koop?
retst men van de hulp der Perzen? menigwerven
Heeft ons dat wispelturig volk
, dat niet bedoelt, dan om ons te bederven
Door list, verraad, of met den dolk.
ak, toen zij, hoe dier met eede aan ons verbonden,
In 't heimelijk, door loos bedrog
and bijstand boôn, en plicht en eeden schonden,
In meer dan eenen oorelog,
roevige uitkomst hen alleen ook is te wijten:
Elk weet, dat ze, omgekocht door geld
aai zijn zij gewoon zich van hun woord te kwijten!)
Ons snood verlieten in het veld.
g voorbedachtlijk van den oorlog, zonder reden
In vollen vrede ons aangedaan.
g van 't veroveren van onze Iöonsche steden
En zoo veel schepen rijk gelaân;
laarenboven is op hen geen staat te maken:
De vorst, doorgaans verwijfd en laf,
ıwt den gunsteling 't bewind van alle zaken,
En hangt zelfs van zijn loosheid af;
ırt gemeenelijk veel staatsveranderingen,
Want de overheerde vorst schopt ras
ınstling, die hem walgt, kiest uit zijn hovelingen
Een slimmer nog dan de eerste was;
ıa strekt Bagoas, nog korts gestraft, ten voorbeeld).
Dan wordt het heiligste verdrag,
ersten pas gemaakt, als schadelijk veroordeeld.
Merkt, hoe men hem vertrouwen mag!
ze reden blijf ik pal bij mijn gedachten,
Die steunen op dees vasten grond,
or de vrijheid en den staat is 't veiligst te achten
Het treffen van een vreêverbond.
; echter lijden, schoon de kosten zullen knellen,
En noodeloos zijn inderdaad,
ın de krijgsmacht, om het volk gerust te stellen,
In allerijl vermeerdren laat. —
ɔn ik einden en niet langer u vervelen,
O wijze leden van dees raad!
Zoo 'k ongevoelig kon mijns naastens eer zien stelen
Door pesten van den vrijen staat.
Dies wend ik mij tot u, die snoeft het pad der braven
Zoo vroom en rustig te betreên,
Als woudt gij met uw goed en bloed de vrijheid staven,
O looze en booze Demostheen!
Gij roemt de vrijheid met den mond slechts, alle uw daden
Betoonen, wat uw hart gevoelt:
Het slaafsch Spartaansche juk op onzen nek te laden
Is al het wit, dat gij bedoelt.
Dit wit tracht gij alleen door muiterij te raken,
En, door uw schijndeugd, loos van aard,
U zelf bij 't volk bemind en andren zwart te maken,
Als of zij boos, gij eerlijk waart!
Kent gij er eenigen, die 't land om geld verrieden,
Spreek hier, en toon ons wie zij zijn,
Opdat wij hen, zoo 't blijkt, of straffen of ontvlieden,
Gelijk een doodelijk venijn.
Maar 't past geen man van eer, met ongegrond vermoeden,
't Misleide volk, dat los van zin
Verandring zoekt, en 't ergst het liefst gelooft, te voeden;
Hier steekt noch eer noch vroomheid in.
Of tracht gij mogelijk een ander te bevlekken,
Om dus — gij weet licht hoe het goud
Der Perzen is gemunt — uw eigen vuil te dekken,
En 't volk te blinden, loos en stout? —
Doch dit zij zoo het wil, langs eerelooze wegen,
Als oproer en verdichte blaam,
Heeft nooit een sterflijk mensch onsterflijke eer verkregen,
Maar wel een hatelijken naam;
Doch des bekreunt ge u niet, uw lasteren en dreigen
Zijn blijken van 't vereelt gemoed,
En is een lage taal, aan oproermakers eigen,
Die ons in 't minst niet wanklen doet. —
Hier sloot hij zijne rede en vond geen tegenspreker,
Maar ook geen ingang. Demostheen,
Hoe op zijn zeer getast, hield stout zijn verf, wel zeker
Van zijnen aanhang bij 't gemeen.
't Viel hem niet moeielijk, die 't gif bedekte inwendig,
En uiterlijk, door honigdauw
Van zijne tong, 's volk gunst bejaagd had, dat behendig
Te mennen, waar hij 't hebben woû.
De stemmen wierden wel geteld, maar niet gewogen;
De Atheners volgden zijnen raad,
Dat Alexander, met een leger aangetogen,
Hun deed berouwen, maar te laat! —

SAMENSPRAAK

tusschen het Graf van den nooit volprezen Prins aller dichteren, den hoogloffelijken en zeer noodzakelijken auteur van „Kallistratus", wanneer het wreede noodlot zal goedvinden, dat licht der wereld uit te doven, en tusschen eenen Wandelaar.

'T GRAF.

Sta, wandelaar, en ween, eer dat gij verder gaat:
Hier rot de auteur van Kallistraat;
Hebt gij de rijmlarij diens Fenix nooit gelezen,
Zoo wonderbaar alom geprezen?
En staat gij niet bedroefd, verrukt, verwonderd? —

WANDELAAR.

Neen.

'T GRAF.

Wel, wandlaar, ga dan heen. —

NADERE ECHO OP DE ECHO VAN DEN PATRIOT OP WILLEM VAN HAREN.

Als Momus met den naam van Patriot wil pralen,
Pasquijn als Palinuur in 's lands vergadring dalen,
Dan trilt en beeft het vast gebouw
Van eendracht, liefde, en burgertrouw;
Dan wordt het schoon paleis, die zegenrijke tempel,
Gereten en gescheurd van tinne tot den drempel,
En, ondermijnd door tweedrachtszaad,
Dreigt door zijn val den ganschen staat.
Bedenkt men niet, dat wet en overheid te vreezen,
Den staat moet doen bestaan, dat het nooit goed kan wezen,
Wanneer men de kwaadsprekendheid
Tot grondslag van herstelling leit?
Maar mooglijk die regeert en 's lands schip helpt bestieren,
Mag vrij zijn schimpensjeukt den ruimen teugel vieren,
De wetten zijn voor hem meestal
Ten nut, den kleinen tot een val.
Ontaarde! neen, o neen! hoe konden onze vadren,
Zoo liefde en eendracht niet gespeeld had door hun adren,
Ontbloot van krijgsvolk en van geld,
Weêrstaan het Spaansch tiransgeweld;
Zoo niet hun edle ziel, langs 't pad der eer gedreven,
Gehoorzaamheid en trouw geschat had boven 't leven,
En door vreêlievendheid Gods hand
En gunst verworven voor het land.
't Ontzag van Overheid is nooit door hen geschonden;
Zij braken nooit 's Lands wet noch plechtige verbonden;
Zij krenkten door geen kwaad beleid
Hun medelids gerechtigheid.
De tijd, de wreede tijd weet alles te ondermijnen;
En doet ons oudren deugd bijna geheel verdwijnen.
O, dat een beter nageslacht
Door ons mag worden voortgebracht!
De burger, wetgeleerde, en priester en regeerder,
Zijn schuldig evenzeer, hoe machtiger hoe meerder;
Elk rukt een steen uit het gebouw
Van eendracht, liefde, en burgertrouw.
Men had op zoo een wijs geen Alba doen bezwijken,
De zege nooit behaald op groote koninkrijken,
Noch Nieuwpoorts stranden met het bloed
Der helsche dwinglandij gevoed.
Geen Tromp, geen Ruiter had, hoe dapper ook, genoten
De heerschappij der zee met Neêrlands oorlogsvloten,
Zoo hij op 't diep van Nereus kolk,
Verschenen was met zulk een volk!
Van de onvoorzichtigheid het oog dan afgeheven,
Tot beterschap beschouwd, ten voorbeeld opgegeven
De aloude dapperheid en deugd
Aan groot en klein, aan grijs en jeugd;
Opdat we, in steê van ons lafhartig neêr te bukken,
Al wie den leeuw een pijl ten klauwen uit wil rukken,
Door eensgezinden liefdeband,
Kloekmoedig bieden tegenstand.
Dat dus op elks gezicht het edel rood mag pronken,
En de ijver voor 't gemeen steeds meer en meer ontvonken,
Om ons van alle slavernij,
Maar niet van wet, te stellen vrij.
Uit schaamte is wisse hoop, uit moed is heil te halen;
Zal moed, met schaamt' gepaard, niet altijd zegepralen?
Die andre grondbeginsels voedt,
Toont weinig deugd in zijn gemoed.
Bedaard gezicht van 't kwaad moet iemand nederzetten,
Die vechtend sterven durft voor godsdienst, vrijheid, wet- [ten;
Daardoor wordt hij meer luisterrijk,
Romein en Batavier gelijk.

BERISPDICHT

AAN DEN HEERE W. VAN HAREN.

Wat viert ge uwe eerzucht dus den lossen toom,
Heer Haren, om in 't staatsambt uit te lichten!
Wat tart ge Rome en Grieken met gedichten!
Waartoe den Batavier, die, buiten schroom,
Bedwellemd lag te slapen,
Gewekt, gepord te wapen? —

Blijk van verstand bezwalkt den adeldom;
Een burgerziel mag op vermogens pralen.
Wie aadlijk is, moet zijn verdiensten halen
Uit 't bloed; of ziet uw stam naar kennis om,
En volgt ge meê die sporen,
Hoe zal zich 't neefschap storen! —

Uw poëzy ontluistert uwen staat,
Te groot om zich aan wet of maat te binden;
Kan ook een tong, die Duitsch spreekt, ingang vinden?
Gelukkig hij, die niet dan Fransch verstaat:
Met bloempjens en fleuretten
Geeft 't Fransch Europe wetten.

Veel min voegt u, aan 't driftige gemeen
Het groudgeheim der Staten te verklaren,
Dat, waar de stuurman stuurt, slechts meê moet varen;
Nooit kikken, maar, in last op last te vreên,
Al neemt hij klip voor baken,
Zijn Vaderland verzaken.

„O," zegt ge, „'t valt een brave ziel te zwaar,
En eere en plicht en heilige verbonden
Te zien bezwalkt, verbroken, en geschonden,
De Vrijheid flauw, de Godsdienst in gevaar
(Wat schrik, wat slag, wat schade!)
Hier zwijgen, is verraden."

Hou op, die stoute taal is lang veroud!
Zoo hielp Leonidas den Griek aan 't strijden,
Zoo sprak uw grootvaâr in de fransche tijden;
Nu weet men, door een streelend onderhoud
En zachte fluit te spelen,
Zijns vijands goed te deelen.

Geen Staatsheer is er, die in de Eere dwaalt;
Is 't eereloos van Frankrijk af te hangen?
Deelt dan een vriend niet in zijn vriends belangen?
Hij 's eerlijk, die 't genotene betaalt.
Wie vlamt op gunst en eere,
Dient telkens grooter Heere.

Wat ambt bepaalt hen in zoo nauw een band,
Dat hem en zijn geslacht zijn ambtseed hinder'?
Geen grooter plicht dan zorg voor vrouw en kinder;
't Land is aan hem verplicht, hij niets aan 't land.
't Volk is om de Overheden,
Collegiës om de leden.

Verbonden zijn verbonden aan 't belang:
Staat dat, zij staan; verandert het, zij wijken;
Praktijk is heiliger dan Pragmatijke.
Het rijzend licht trekt aller vooglen zang.
De slang, 't staatkundig teeken,
Wint veld met kromme streken.

Is vrijheid meer dan ingebeelde waan?
Een pop voor 't volk? Zal dit de vrijheid wezen,

Meer Heeren in de steê van één te vreezen,
En met 's Lands geld te laten vrij begaan?
's Lands vrijheid is vrij denken,
Door geen tyran te krenken.

Of vreest men, dat het onzen Godsdienst schâ,
Als Neêrlands Isrel steunt op Babels machten?
Staatkunde bindt zich aan de sterkste krachten,
En gaat hier met geen Godsdienst in te râ.
De Hemel geeft de zege,
Maar zè is in macht gelegen.

Zeg dan: Vaarwel, mijn lier! als 't wezen moet,
Voorheen, zoo 'k waande, aan land en Godsdienst heilig,
En hang in schaûw van leliebladen veilig,
Wiens goudgeel zaad uw snaren roesten doet;
Wie niet vermag te schuilen,
Moet met de wolven huilen. —

KLINKDICHT.

Men poogde Neêrlands Leeuw in 't eerste te benarren,
Men zocht zijn fieren moed te buigen door geweld;
Men dreigde zijnen val, door velen reeds voorspeld;
Doch 't dreigen deed niet aârs dan zijnen moed te sarren.
De bloodaards, laf en bang, die geenen vijand darren
Stijf onder de oogen zien, door zijn gebrul versteld,
Zien hem, door eenen strik, door snoode list gesteld,
Met streelen en gevlei, waar 't mooglijk, te verwarren.
Doch hij lag op zijn loer en vreesde geen verraad,
Maar nu hij ziet, dat men hem op zijn leven gaat,
Wordt hij te fierer door hun dreigen, list, en lagen,
En steekt zijn klauwen uit, en schudt zijn ruige maan,
En brult en krult zijn staart; — geen kakelende haan
Zal immer Neêrlands Leeuw door zijn gekraai versagen.

Intusschen, al mocht zekere Pruys, gelijk hij zich noemde, de „roemdragende Amstelaren" thans laten uitroepen:

Nu zal het Hollandsch bloed zich weêr op nieuw gaan vesten,
Daar zulk een moedig held zijn bloed begint te gesten,
En loopt door de adren heen;

de deelneming der Republiek in den Europeeschen oorlog bleef, in spijt der onder de wapenen gekomen manschap, nog gering, en de zaken gingen grootendeels buiten haar om. Door Engelands bemiddeling sloot, in Juny 1742, voor den afstand van geheel Neder-, een gedeelte van Opper-Silezië, en Glatz, Pruisen, dat Frankrijks bedoelingen terecht maar half vertrouwde, met Oostenrijk vrede, en gaf Maria Therezia daardoor gelegenheid, tegenover Beyeren en Frankrijk wat ruimer adem te scheppen, en den kans harer goede zaak geheel te haren voordeele te doen keeren. In dit tijdsgewricht wijdde Haren haar den lierzang

AAN DE KONINGIN VAN HONGARIJE.

Wie mag het zijn, die dus mijn aâr doet zwellen?
Godinne! waarom heft gij mij tot in de lucht,
En doet mij naar de starren snellen,
Niet te beteuglen in mijn vlucht?

O, koningin der dappere Hongaren!
Wie wendt te dezer tijd zijne oogen van u heen?
Wie hoort uw deugd met zielsbedaren;
Uw noodlot zonder teêr geween?

Zoo ras men u den schepter aan zag vatten,
Kreeg de ontrouw op haar troon een doodelijken schrik;
Zij moest zich zelf verloren schatten
In dit gezegend oogenblik.

Men zegt, dat zij de vuurge Razernijen,
Gansch dol, te voorschijn riep uit de Acheronsche kolk;
Om zoo veel deugden te bestrijen,
Tot ramp van uw trouwhartig volk.

De God des krijgs, met zijn twee wreedste pesten,
De Honger en de Dood, kwam mede gansch verwoed:
En de bederfster der gewesten,
Bellone, rood van menschenbloed.

De wreede Mars spreidde eislijke geluiden,
Als van een machtig heir, in slagorde aangevoerd:
Het koude Noorden, 't heete Zuiden,
Het Oost en Westen wordt ontroerd.

Op zijne stem rukt m' aan van alle kanten;
Men vat het blinkend zwaard, men steekt de krijgstrompet;
Men doet de bloedstandaarden planten:
Europa wordt in vuur gezet.

Toen nu die storm al toenam aan de kimmen,
Wanneer nu de ontrouw volk bij volk te velde bracht,
Om uwen zetel te beklimmen,
Om uit te roeyen uw geslacht:

Toen de eene helft der wereld aan kwam streven,
Tot uwen ondergang door helschen toorn bezield,
Daar de andre, voor uw lot aan 't beven,
U schandlijk voor verloren hield:

En toen alomme uw droevige onderdanen,
Aan wie men zelfs de hoop van uw behoud ontnam,
Versmolten in een zee van tranen,
Of stikten in de ontstoken vlam:

Toen zag men u alleen, alleen verheven
Van geest, en gansch bedaard in 't barnende gevaar:
Hoe zwaarder wolken ommedreven,
Hoe stiller men u werd gewaar.

Gij waart alleen, doorluchtigste der vrouwen!
Den helden, die uw troon omringen, als een baak
In dezen naren nacht te aanschouwen;
Elks hoop en moed en dierst vermaak!

Niet anders praalt, in diepe rust gevaren,
De kuische Nachtvorstin aan 's Hemels hoogen trans:
Hoe meer de schaduwen verzwaren,
Hoe meer zij zich verheft in glans.

Op 't woest geschreeuw van Mars mocht de aarde beven,
En Amfitrite's troon mocht siddren in de zee;
Niets kon in uwe ziel weêrstreven
Een zuivre en onwaardeerbre vreê.

Het zij gij wist, dat Hij, die alle dingen
Almachtig wikt en stiert door Zijn rechtvaardigheid,
Nog tijdig de ontrouw zoude dwingen,
Te smoren in haar snood beleid:

Het zij gij 't bloed der Keizers, uwer vadren,
In 't brandend Weenen woudt van hunnen hoogen troon
Zien storten uit uw heldenadren,
Omarmende uwen dierbren zoon:

Dit is gewis, dat geen gedreigde banden
Uw moed verflauwden, noch dat de verwachte slag
U noopte, op d' eisch der dwingelanden,
Tot eenig smadelijk verdrag.

Gij wist, dat schande en schâ niet zijn te scheiden,
En dat de lafheid nooit het snel verderf ontvlood:
Uwe edle ziel wilde een van beiden,
Of de overwinning òf de dood!

Dit staafde uw troon, en dit behield uw landen.
Gij kreegt ze, o koningin! door 't erfrecht, door het bloed:
Maar nu bezit gij ze, als de panden
En prijzen van uw groot gemoed.

Het volk, dat u heeft helpen zegepralen,
Zag uit uw glansrijk oog eene onbevlekte deugd
Met koninklijken luister stralen,
In 't bloeyen van uw teedre jeugd.

Het greep terstond den neêrgelegden degen,
Gij spraakt, en duizenden verschenen in het veld:
Tienduizenden, te paard gestegen,
Weêrhielden vijand en geweld.

Gelijk als of uw wenschen legerscharen,
In slagorde opgestaan, doen rijzen uit den grond,
Die 't Grieksche krijgsvolk evenaren,
Dat Xerxes bij Platæa vond.

In den Haag had hij intusschen op den duur tegen de Franschgezinden te strijden, onder welke, behalve de flauwhartigen, ook zij geteld werden, die in doortastende krijgsmaatregelen tevens dat anti-stadhouderlijke schrikbeeld der verheffing van den Prins van Oranje tot leger- en staatshoofd vreesden, en gelijk wij er in den *Patriot* reeds een leerden kennen. In een paar verdichte toespraken van *Alexander* en *Kleombrotus*, in de versmaat van zijn *Leonidas*, die hij echter niet uitgaf, gaf de dichter zijn verontwaardiging tegen hun onzelfstandig streven lucht[1]; terwijl hij tegenover den gewaanden en valschen *Vrede*, dien zij aanpreêkten, en welks deerniswaardig beeld hij schetste, tevens een lofdicht op den waren Vrede in drie zangen uitgaf.

REDE VAN ALEXANDER.

Athene was nog nauw van Xerxes heir verlaten,
En weêr geruster dan voorheen,
Toen Alexander zich begaf uit zijne staten,
En met een grooten stoet verscheen:
Die Vorst, nog niet door 't lot der slaafsche Perzianen,
Noch door hun snood gedrag en kunst
Verbeterd, dorst op nieuw haar burgers sterk vermanen,
Te zoeken naar der Perzen gunst.
Thans kwam hij zelfs, als in gezelschap dier barbaren,
Onteerende de majesteit
Des koninklijken troons, en werkend bij de scharen
Tot voordeel der meineedigheid.

„Atheensche mannen (zeî de prins), wilt naar mij hooren,
En ach! hadt ge onlangs zulks gedaan!
Uw land was niet verwoest, gij hadt geen schat verloren;
Men dwong u niet van hier te gaan.
Zoo gij den grooten Vorst der Perzen kunt weêrstreven,
Bestaande tegen zijne macht,
Zoo wil ik mijne kroon aan eenen vreemde geven,
Ten koste van mijn nageslacht.
Geen zware nederlaag staat dien monarch te schromen,
Het zij te water of te land.
De golven van de zee, de bladren van de boomen,
Het uitgestrekte en talloos zand,
Dat uwe kust bedekt, zijn niet te vergelijken
In menigte, bij 't oorlogsvolk,
Dat, op zijn stem, in 't veld zal in de wapens prijken,
Of op Neptuuns geduchte kolk.
In zijn paleizen vindt ge onmetelijke schatten,
Meer goud, dan ijzer hier in 't land,
Waarin verkwisting zich al spillende af zou matten;
't Gansche Oosten is in zijne hand.
Zal 't eene schande zijn voor u, hem aan te kleven,
Met flauwe teekenen van plicht,
Daar groote koningen als dienaars voor hem zweven,
Ja, knielen voor zijn aangezicht?
Neen zeker. Maar hij wil niet eens die hulde vergen:
Hij wenscht slechts, dat ge, in rust en stil,
Het vuur van zijnen toorn in moedwil niet wilt tergen,
Door 't stuiten van zijn hoogen wil.
Of wordt gij door de lust, om weêr met de oorlogsrampen
(Waar ge onlangs onder hebt gebukt),
En met het vuur en staal in 't veld van Mars te kampen,
Op nieuw te jammerlijk verrukt?
Laat elk van u, die vrede en voorspoed niet kan lijden,
Gewapend hem te hulpe gaan:
Streeft met hem in het veld, om Sparte te bestrijden,
Dat hem zoo trotsch durft tegenstaan.
Hij wil (bestaat gij dit) uw heerschappij vergrooten,
Zegt, wat aan uwen wensch voldoet!
Wilt gij de Egeesche zee alleen voor uwe vloten,
Met de eilanden van Kretes vloed?
Of wilt gij Tyrus zelfs in handel boven streven?
Men sluite Tyrus haven toe!
Of ziet gij u 't gezag te lande liever geven?
Eischt, waar gij heerschen wilt, en hoe!
Wie zou zijn hoog bevel, wie zijnen arm beletten
In Aziën of Griekenland?
Wien zou zijn gramschap niet van stonden aan verpletten,
Besloot hij dwaas tot tegenstand?
Ik zeg u dan, geeft vrij te kennen, welke streken
Gij gaarne in uw vermogen zaagt:
Men zal Mardonius daar nauwlijks over spreken,
Of gij bezit hetgeen gij vraagt.
Geen volk mocht ooit voorheen zulk een bewijs aanschouwen
Van 's konings edelmoedigheid;
Geen klein gewest als 't uwe een teeken van betrouwen,
Als 't geen hier voor u open leît.
Athene heeft alleen het edel hart getroffen
Van dien ontzachelijken vorst:
Ja, daar hij troon bij troon ter aarde neêr doet ploffen,
Verflauwt haar min niet in zijn borst.
Apol zal eer het licht, Neptuun de watren haten,
Ja, Pluto zal veeleer verschrikt,
Met zijne schimmen, 't rijk des zwarten Stijx verlaten,
Eer iets dees teedre min verwrikt.
Maar zoo gij wederstaat, op 't ijdele betrouwen,
Dat Mars, die wreede en wufte God,
U de overwinning zal standvastig aan doen schouwen,
Beeft, beeft dan voor uw nadrend lot!
„Roeit uit, roeit uit!" zal dan het droevig vonnis wezen,
En dat er niemand zij gespaard!
Staan honderdduizenden niet op zijn wenk gerezen?
Gebiedt hij niet aan 't vuur en 't zwaard?"

---

[1] De Vries wil deze beide verzen tot 's dichters jeugd terugbrengen (zie zijne uitgave I. bl. 22); zij zinspelen echter te kennelijk op de gebeurtenissen en toestanden dezer dagen, om ze reeds van zooveel vroeger te laten dagteekenen; daargelaten nog, dat ook de verzen zelf te veel de reeds geoefende hand verraden.

Zoo sprak hij, vol van list, en had reeds lang te voren
De woorden hiertoe uitgezocht,
Opdat hij, door gevlei of vrees, der burgren ooren
En harten dus verleiden mocht.
Een booswicht gansch gelijk, die in de duisternissen
Des nachts dit doodelijk venijn
Bereidt, om bij het licht zijn vijand op te disschen
In een kostbren zoeten wijn.
Ook stond het gansche volk verslagen en verwonderd,
En wankelende van gemoed:
Gelijk wanneer de vorst der groote Goden dondert,
De zwaarste bergen siddren doet,
En, door een dwarrelwind al huilend te doen nadren,
De takken scheurt van 't hooge woud,
En 't lage kreupelbosch, zoo zwaar en rijk van bladren,
Gansch naar den grond gebogen houdt.
Niet anders trof dees taal de mannen van Athenen,
Maar gij, doorluchte Spartiaat!
Gij, broeder van den vorst, die weinig tijds voorhenen
Zijn bloed uitstortte voor den staat!
Uw wijsheid, uwe taal zou hier de wondren werken,
Die 't sterven van Leonidas,
Den trotschen Perziaan bij Therme's engt deed merken;
Daar alles door behouden was.

In Sparte kwam de Faam pas dit gezantschap melden,
Of Kleombrotus stond gereed,
Om, met een harer wijste en lang beproefde helden,
Te ontdekken, wat Athene deed.
Kon Alexander 't volk dier groote stad bekoren,
Het was met Griekenland gedaan:
Dus kwamen ze bij tijds, om zijne taal te hooren,
En hem vrijmoedig te weêrstaan.
De Macedoonsche Prins, zoo ras zij moedig rijzen,
Daar hij bereids naar 't antwoord beidt,
Aanschouwt hen met verdriet, met toorn en met afgrijzen,
En onuitspreekbre afkeerigheid.
Het Oosten is niet meer gescheiden van het Westen,
Noch 't Zuiden van 't onnaakbaar Noord,
Dan hij van de eerlijkheid, de zuil van Spartes vesten,
Door vreeze ontzet, noch goud bekoord.
Naar Kleombrotus, die nu 't woord voor haar zou voeren,
En die zijn ijdle driften tart,
Beide in het veld en in den raad niet licht te ontroeren,
Trekt ieders oog en ieders hart;
Den heldren dageraad gelijk in zomertijden,
Wanneer Latona's groote zoon,
De vruchtbare natuur zich voorstelt te verblijden
Uit zijnen zegenrijken troon.

Urania! gij, die den Hemel hebt betreden,
Eer de Athos diep gegrondvest stond;
En eer de zilvren maan, langs 't stargewelf gegleden,
Zich spiegelde in den Hellespont!
Die u tot Zangheldin verkiest, zal nimmer dolen,
Gij, die de waarheid zelve zijt;
En gaarne ons openbaart, wat schuilde en was verholen,
En wat gebeurde in d' ouden tijd.
Verhaal, wat redenen dees grijzaard toen deed hooren,
Gij stondt aan zijne rechterhand:
Gij zelve scheent zijn lust gestadig aan te sporen,
Tot liefde omtrent het Vaderland.
Gij schoot op zijn gelaat uw goddelijke stralen,
En drongt ze in zijnen zuivren mond;
De Trouw, uw zielsvriendin, die met u neêr kwam dalen,
En aan zijn linker zijde stond,
Sneeuwwit van kleederen; de Schranderheid, de Reden,
De onwrikbre Grootheid van gemoed
En de Yver, toegesneld met onafmeetbre schreden,
Verschenen allen in uw stoet.
Verwaardig u 't verhaal, doorluchtste der Godinnen!
Hoe Lacedemons groote tolk,
Op Alexanders taal, dus moedig dorst beginnen
In 't midden van 't Atheensche volk:

REDE VAN KLEOMBROTUS.

»Is 't mooglijk, dat gij niet herdenkt aan 't wedervaren,
Dat onlangs u nog bracht ten val;
Toen stad bij stad bezweek voor Xerxes legerscharen,
Die samendrongen in uw wal.
Geen schuilplaats werd geacht, geen toevluchtplaats, hoe
Voor zijn verwoeden euvelmoed [heilig;
Was zelfs geen zuigeling, geen ongeboren veilig,
De krijgsknecht wiesch zich in uw bloed,
En schondt in 't openbaar de maagden en de vrouwen,
De eerwaarde grijzaard wordt gekeeld;
De vlam was hemelhoog aan allen kant te aanschouwen,
Uw have wierd als buit gedeeld.
O, hoe berouwde 't u, met wringinge der handen,
Dat gij niet liever, in het veld,
Bestreden hadt die woeste en dolle dwingelanden,
Bij tijds afkeerend hun geweld!
En zoudt gij heden weêr, door eveneens te dralen,
Door ijdle vleyerij verraân,
Denzelfden tegenspoed op uwe halzen halen,
Weêr bloot voor zoo veel rampen staan?
Zoudt gij nu beter lot van zijne vriendschap wachten,
Dan d' eiselijksten ondergang?
Dan toorn, dan roof, dan brand, dan schenden, moorden,
Geleden en beproefd voorlang? [slachten,
Herdenkt dan en vervloekt! schrikt voor dezelfde rampen,
Zoo ras gij u van Sparta scheidt;
Waartoe men u met list nu zoekt aan boord te klampen,
In schijn van toegenegenheid.
De wolf bemint het lam, om 't aanstonds te verscheuren;
De snelle en wreede havik zucht
Steeds om de onnoozle duif, gereed om te betreuren
Een min, daar ze als de dood voor vlucht.
Veel eerder zal de Eufraat den Griekschen grond besproeyen,
Geprezen door den boschgod Pan;
De Eurotas zal veeleer door 't groote Babel vloeyen,
Eer Xerxes u beminnen kan.
Hebt gij niet ieder keer als hij, ten strijd getogen,
Europa dreigde met den band
Der wreede slavernij, u tegen zijn vermogen,
Als dappere oorlogsliên, gekant?
Ja, gij alleen hebt hem dat dierbaar wit doen derven
Der algemeene heerschappij;
Hij weet, dat hij 't ook nooit zal door zijn macht verwerven
Zoo lang gij moedig blijft en vrij.
Ja, wat hij mag in zijn geheim vertrek besluiten,
Athene toont zich voor zijn oog
Gereed, om met het schild van Pallas hem te stuiten,
En met Apols geduchten boog.
Dit denkbeeld, dat noch rust noch vreugd laat aan zijn zin-
Zou dit ook immer zijn bekwaam [nen,
Om, spijt zijn heerschzucht, hem Athene te doen minnen?
Hij haat en vloekt zelfs uwen naam.
Hij heeft veel meer dan eens uw ondergang gezworen,
Hij gaf van stonden aan, mocht hij
De dood des laatsten van uw trouwe burgers hooren,

De helft van zijne heerschappij.
Is 't niet ons allen licht volkomen te doorgronden,
En is 't verschil ons niet bewust,
Dat in den godsdienst van de Perzen wordt gevonden,
Met dien, waar onze hoop op rust?
De tijger zal veeleer bij 't schaap in vrede leven,
De looze vos bij 't pluimgediert,
Eer dees gevoelens zich niet zullen wederstreven,
Wat middelen men ook verziert.
Hij is dan als een kind en als een dwaas te aanschouwen,
Die, met een hol en ijdel hoofd,
Verkondigt, dat zich ooit Athene moet betrouwen
Aan 't geen de Perziaan belooft.
Zulk eenen treffen deugd, noch plechtige verbonden,
's Lands ondergang is hem geen smart;
Hij weet niet, wat zoo vaak, zoo zwaar is ondervonden,
De godsdienst gaat hem niet aan 't hart.
Maar nu, wat aarzelt men? daar 't uur thans is geboren,
Der wrake van het oude leed!
Neen, Xerxes is niet meer zoo machtig als te voren,
Terwijl gij nochtans hem bestreedt!
Toen gansch Thessalië zijn wapenen zag blinken,
Toen zijne ontelbre legermacht
De bergen ommewierp, de stroomen leêg kon drinken,
En echter door u werd veracht.
Nu heeft hij, door 't beleid van zijn verwaande helden,
De bloem verloren zijner jeugd;
Nu ligt hun naakt gebeent met hoopen in de velden,
Tot onzer aller dierste vreugd.
Of zullen dezen weêr in 't ijzren harnas rijzen,
En treden met ons in den slag?
En zijn zij niet veeleer getuigen en bewijzen,
Hoe licht men ze overwinnen mag?
Of zal het Oosten weêr ontelbre zwermen zenden,
Een nieuwe en even groote macht?
De volken schreeuwen daar om wraak van hun ellenden,
De droefheid knaagt door elk geslacht.
De schimmen komen hen vóór 't morgenlicht verstoren
Van bloedverwanten, teêr geliefd,
Die ze in dees dwazen tocht rampspoediglijk verloren,
Met wond op wond van ons doorgriefd.
En zoo de dwinglandij hen echter aan deed komen,
Reeds sidderend voor onzen naam;
Zou zulk een woeste drom voor Grieken zijn te schromen;
Waar die ten fellen strijd bekwaam?
't Heir, dat Mardonius nog bevend mag regeeren,
Is krachteloos te dezer tijd.
't Gebrek zal hen van zelf meer prangen, meer verteren
Dan 't staal in 't zwaarste van den strijd.
O! dat ze kruipende naar 't gras der velden zoeken,
En de aarde kauwen met hun mond;
O! dat ze in 't avonduur den stillen nacht vervloeken,
En 's ochtends weêr den morgenstond.
Atheensche burgers! neen, gij kunt onmooglijk wenschen
D' erfvijand weder groot te zien,
Terwijl gij heden hem, tot rust van alle menschen,
Gedwongen voor u heen te vliên,
De palen zetten kunt in zijne koninkrijken;
Waarbuiten, trots zijn loos beleid,
Hij niet meer aan het hoofd der slagorde zal prijken,
Weêrhouden door zijn krachtloosheid.
Zijt gij zoo dwaas van hem weêr ademtocht te laten,
Hem stijvende in zijn wrevelmoed,
In korten ziet gij hem terug uit zijne staten,
Weêr dorstend naar uw burgerbloed!
Driewerf zal ieder eeuw zijn ijzren roede voelen,
Indien men heden dien niet breekt;
Tot dat zijn heerschzucht, nooit vermoeid in 't werken,
Ten laatsten u het hart doorsteekt. [woelen,
O! laat dan 't nageslacht, dit voelende, ons niet vloeken,
Besluitend, dat ons laf gemoed,
Door naar een vuil gewin of valsche vreê te zoeken,
De Vrijheid schopte met den voet:
Een edel vuur ontbrande op nieuw dan in uw adren,
Een nieuwe toorn rijze in uw hart;
En weigert niet met ons diens vijands land te nadren,
Daar alles smelt van angst en smart.
Hoe trotsch hij zij, hij zal op zijnen zetel beven
Zoo onze macht vereenigd is!
Wij kunnen hem de wet zelfs in zijn rijken geven,
En rukken naar Persepolis.
Ja, zijn trouwlooze troon neigt zich alreê tot vallen,
Men slechte die voor onze rust!
Geen heil, zoo lang die nog, omringd door sterke wallen,
Van zooveel volken wordt gekust.
Of is de wolk zoo zwart, zoo dik, van uw verblinding,
Dat geene straal van wijs gedrag,
Van kennis, schranderheid, van eigen ondervinding,
Daar meer doorhenen schijnen mag:
Verloren volk! denkt ge, dat Sparte u bij zal springen
Als gij te laat, door eigen schuld,
Vergeefs bezeffen zult de waarheid dezer dingen,
Te laat om hulpe smeeken zult!
't Valt licht, om het verderf, als 't verre is, af te weren,
Maar zwaar, wanneer de dwinglandij
Gelijk een vlammend vuur, reeds groeit in het verteren
Der onvermande heerschappij;
Wanneer de gramschap 't hoofd ten wolken heeft geheven,
Wanneer de wraak geen palen vindt,
En de verwoestinge met huilinge aan komt streven,
Gelijk aan eenen wervelwind."

LOF DER VREDE.

EERSTE ZANG.

Kalliopé! mijn wensch verheft zich heden niet,
Om een rechtaarden held, in voorspoed en verdriet,
En dus door eene reeks van wisselvalligheden,
Langs 't enge pad der deugd zeeghaftig te doen treden.
O dochter van Jupijn, met bloemen rijk bekroond!
Daar worde door uw zorg te dezer uur getoond,
Hoe dat de volkeren, die zoete rust waardeeren,
Het best de dwinglandije en 't vuur des oorlogs weren.
Schenkt mij tot zulk een wit, o Koninginne! uw gunst
En uw bevalligheid, en uwen zwier en kunst,
Waaruit ik geenen roem, geen voordeel zoek te trekken,
Dan om het vaderland ten nutte te verstrekken!

Hoe brult de God des krijgs zoo grimmig en verwoed,
Hoe druipt zijn vreeslijk staal van zwart en rookend bloed?
Wat 's oorzaak, dat Euroop, nog onlangs zoo bevredigd,
Met wond op wond doorgriefd, zoo gruwzaam wordt belee-
De schepter des verderfs wordt overal gezwaaid, [digd?
Als hadde Kadmus 't veld met tanden weêr bezaaid!
De Heerschzucht, door geen ramp, hoe droevig ook, te ontroe-
Die nooit verzadigd wordt, die zich alom laat voeren, [ren,
Waar voor haar wreeden muil zich iets verslindbaar toont,
Die wet noch orde schat, en 't recht der volken hoont,
De Heerschzucht noopte Mars, hoe Venus was te onvreden,
Zijn diamanten rok te gespen om de leden.
Men zegt, dat hij zeer lang weêrstond, om dezen keer

Het aardrijk door de kracht te schudden van zijn speer.
Geen wonder! want hij moet Minerva's sterke wallen,
Zoo schielijk niet verwoest, nu trachten te doen vallen.
Hoe? brengt de wereld dan gedurig monsters voort,
Die, door de zucht naar meer bezitting aangespoord,
Het onheil en 't geween des onderdaans verachten,
En enkel hun geluk van hunne boosheên wachten?
Hier hoort de Donau, daar de Rijn de krijgstrompet,
Wier schel geluid alle eer doet vlieden, alle wet:
Terwijl de Eufraat, terwijl de Tigris vreedzaam vloeyen,
En 't omgelegen land bebouwen zien en bloeyen.
Helaas! als of veeleer verloren moeste gaan
Het rijk des Adelaars, dan dat der halve Maan!
En of Euroop, verdwaald, door eigen krachtvernielen
Zich zelf verzwakte, om te eer voor Azië te knielen!
Nog beter ware 't dan, door bijgeloof misleid,
Hoe zeer dit ook weêrstreve en plicht en billijkheid,
Een nieuwen kruistocht aan te vangen met haar benden,
Een nieuwen Godefried naar Syrië te zenden.
Dan beefde Italië, noch Karels oude troon:
Dan stoof geen Zweed in 't veld, noch Rus, om zijnen hoon
Te wreken; ja, dan werd door geenen gouden regen
De zege op eere, en recht, en goede trouw verkregen!
Daar de aarde, daar de zeên voor 't stormende geweld,
Voor 't alvernielend vuur des krijgs zijn blootgesteld;
Daar 't veld zich niet meer ziet bezaayen of bebouwen,
Daar 't hoogst en 't donkerst bosch omverre wordt gehou- [wen.
Zeg eens, beminde Vrede, onovertref baar goed!
Zeg eens, waar wordt gij nog gehuldigd en gevoed?
Mij dunkt, ik hoor zich nog den wakkren Nederlander
Beroemen op 't bezit van uwen dierbren stander.
„Ik (zegt hij), ik geniet dien schat nog in 't geheel:
De vrede is, hoe 't de twist mag grieven, nog mijn deel.
Aanschouwt, o volkeren, die haar nu moet ontberen,
Aanschouwt haar, als Vorstin, uit mijnen troon regeeren:
Ziet, hoe mijn handel, hoe mijn rijkdom zich verheft,
En hoe mijn naam en roem de hooge wolken treft.
In mijne velden ziet men nog geene oorlogsvanen;
Geen razend krijgsgeschreeuw ontstelt mijne onderdanen.
De zeis wordt nog bij mij niet tot een zwaard versmeed.
De landman ploegt, en is verheugd terwijl hij zweet:
Dewijl hij geen geweld verwacht om te verhindren
Dat hij zijn oogst inzaamle en voede zijne kindren.
Waar is het werelddeel, dat mijne vlag niet eert,
En dat mijn vriendschap niet als een juweel waardeert?
Mijn burgers zijn gelijk den vorsten dezer aarde,
En schatten, van een nooit bepaalde en prijsbre waarde,
Van alle kanten aangevoerd in mijnen schoot,
Bevrijden mij voor ramp en een aanstaanden nood:
Ja, de overvloed, mij gansch verbonden, zal mij vinden
Zoo lang de zetels staan der vier ontembre winden!"
Wat mag de reden zijn, dat ik met dit verhaal
Maar matig ben te vreên, verdenkend deze taal?
Zou 't wel vooroordeel, zou 't wel kwade opvatting wezen?
Of zijt gij 't zelf misschien die doolt en wordt belezen?
Is 't ook een ijdle schim, een schaduw, die gij mint,
Terwijl de oprechte Vrede ook hier zich niet bevindt;
De Hemel duldt somtijds, tot straffe van de volken,
Dat zich een Dwaalgeest heffe uit Morfeus diepe kolken;
Die, onder Forbas schijn, den besten Palinuur,
Door zijne logentaal en trouweloos bestuur,
Dus aan het roer der kiel weet eindlijk te bevangen,
Zoodat het oog zich sluit en de armen krachtloos hangen;
Tot hij, van 't achterschip, al sluimerende neêr
Gestort, een droeven dood beproeve in 't woelend meer:
Terwijl er altijd geen Eneas is te ontmoeten,
Wiens waakzaamheid de schâ van stonden aan kan boeten.
Kent gij de Vrede wel in haren rechten aart?
Ze is mogelijk u nooit voorheen ter deeg verklaard.
Men heeft ze mooglijk nooit van 't spooksel onderscheiden,
Dat groote rijken weet in korten te verleiden:
Dat, haar nabootsende, voor 't machtigste gewest,
In steê van zegen, is de doodelijkste pest.
Weet ge ook waar dit gedrocht verschuilt? Uit welke hoeken
Dees valsche Vrede rijst, om 's lands verderf te zoeken?
De ware daalt alleen uit 's Hemels hooge zaal.
De valsche, integendeel, zal u door mijn verhaal
Haast blijken dat, geteeld in 't ijdel rijk der droomen,
Meer dan 't verslindend vuur voor volken is te schromen.
Daar is in Tartarije een onbewoond gewest,
Waarop het oog des daags nooit zijne stralen vest,
Alom met bosch bedekt en schaduwrijke boomen,
Waaronder zelfs het licht met moeite wordt vernomen.
Rondomme hangt altijd een bruine en zware lucht,
Als met een gansche zee van regenen bevrucht:
En, hoe men naar gedierte of levend mensch mag zoeken,
Stilzwijgendheid bewoont alleen dees nare hoeken.
Een hooge berg verheft zich midden uit dit oord,
Van binnen hol, en met eene enge en duistre poort
Voorzien, waardoor geen mensch onstrafbaar heen zou stre- [ven,
Om zijn nieuwsgierigheid voldoeninge te geven.
Hier heeft de God des Slaaps zijn rijksstandaard geplant;
Hier legt het loome lijf op 't zachte ledikant,
En slijt, hoe de aarde wordt door Mavors speer bewogen,
Alle eeuwen zonder zorg met toegeslotene oogen.
De stille Morfeus, rasch, en licht gelijk de wind,
Is de eenige trawant, die m' in dees woning vindt.
Op 't minst gerucht ontwaakt, verschijnt hij om te keeren,
Dat iets der zoete rust zijns meesters moge deeren.
Men ziet rondom 't paleis een veld, zeer wijd gestrekt,
Met maankop 't gansche jaar in vollen bloei bedekt.
Hier wordt het talleloos getal der vlugge droomen,
In diepe stilte heen en weêr gesneld, vernomen.
Gelijk een bijenzwerm staâg door elkander zwiert,
En op de bloemen aast, daar zich de heî meê siert;
Niet anders ziet men hier de schimmen ommezweven,
En door de bloesem van het droevig slaapkruid leven.
Maar als men het gekrijsch van Pallas vogel hoort,
Vergadert Morfeus hen, en opent hen de poort,
En geeft hen vrijheid om het aardrijk door te zwerven,
Tot dat de purpre Auroor het Oosten kome verven.
Dan heffen zij terstond zich luchtiger omhoog,
En dringen door arduin en marmer: voor het oog
Onzichtbaar: en een deel kiest vorstelijke hoven,
En durft de koningen van hunne rust berooven.
Zij vliegen met den geest der stoutste helden heen,
En voeren ze in een hut, van leem gemaakt en teen:
Ja, zij vermaken zich met hen den staf te ontwringen,
En stellen ze in den rang der armste stervelingen.
Een ander onderwijl plaatst op den hoogen troon
Een ongelukkigen, eens armen landmans zoon;
En doet hem voor een wijl, aan 't hoofd des raads gezeten,
Het lot, dat hem vervolgt, verachten of vergeten.
Dees droomen nemen ook somtijds gedaanten aan
Van dooden, die des nachts voor 't bedde komen staan,
En, voortijds hoog geschat, de min weêr op doen steigren,
Die 't edel hart aan vriend en maagschap niet kon weigren.
O neen! de wreede tijd heeft ijdelijk getracht,
Dit denkbeeld uit de ziel te wisschen door zijn kracht;
De aloude liefde, als uit een bron omhoog gerezen,
Gat dikwijls nooit zoo sterke indrukselen voor dezen!
Dus ziet de minnaar hen in de gestaltenis

Van Chloé, die hem meer dan alles waardig is:
Hij werd bemind; maar nu wil zij van hem niet hooren,
En uit het vreeslijk *Neen* voor zijn verwonderde ooren.
Integendeel, is 't dat uw teêrheid wordt veracht
Van Fyllis, zie daar komt uw Fyllis in den nacht,
Veeleer gezind om u te zoeken dan te vluchten;
Zij zegt, dat zij niet meer weêrstaan kan aan uw zuchten;
Een minnaar, die zoo lang haar aangebeden heeft,
Verdient, dat ze eindelijk hem 't blijde jawoord geeft.
Maar als gij rijst en haar besneeuwde hand wilt kussen,
Om 't vuur, dat u verteert, een oogenblik te blusschen,
Geen minnaresse meer! geen Fyllis, die gij vindt!
De schim verdwijnt, gelijk aan d' allersnelsten wind.
Verraderlijke droom! wien zijt gij niet verschenen?
Wien heeft dit uw bedrog des ochtends niet doen weenen?
Ach! Fyllis, die zoo teêr, zoo diep getroffen scheen,
Ach! Fyllis is en blijft gelijk een koude steen!
Een ander tal van deze onwederstaanbre spoken
Streeft naar een grooter macht, durft erger dingen stoken.
Dit zijn boosaardigen en dorstenden naar bloed.
Zij blazen toorn en wrake in 't koninklijk gemoed;
Of zwaayen in den nacht hem 's nabuurs staf in de oogen,
Ontstekende in zijn ziel een zucht naar meer vermogen.
Fluks blaakt zijn hart. Hij springt beroerd en woest omhoog:
Aan Pentheus gansch gelijk, die, met een dolend oog,
En door krankzinnigheid ten vollen overwonnen,
Twee Thebe's ziet op de aarde, en in de lucht twee zonnen.
Wacht in den morgenstond, wacht dan de krijgstrompet,
En dat men 't roestig staal te voorschijn rukke en wett',
Bellona slaat met haar bebloede zweep de volken,
En Mars stoot duizenden in Pluto's zwarte kolken.
Maar 't ergste slag, dat uit de ontzachelijke poort
Des Slaapgods herwaarts komt, schoon niet verhit op moord,
Zijn, buiten twijfeling, die stoute en looze droomen
Die Morfeus dagelijks niet weêr terug ziet komen.
Dees zijn verleiders. Dees verdenk men 't allermeest!
Zij schrikken niemand af, zij maken niet bevreesd,
Maar trachten, door verraad en onnaspeurbre treken,
Geheele volkeren het staal in 't hart te steken.
Zij doen den koningen hun welzijn recht verkeerd
Bezeffen, en met troost omhelzen 't geen hen deert.
Bekleed met het gewaad der deugd, doen ze erger dwalen.
Zij zweven nacht en dag in 's vorsten rijke zalen,
En doen den hoveling verkonden, wat men denkt,
Dat zijn verblinden Heer het meest genoegen schenkt.
In een gemeenebest gaan ze op de straten waren,
En sluipen ongemerkt in 't midden van de scharen;
Besmettende rondom met logenen de lucht,
Daar 't lichtgeloovig oor welhaast door wordt bevrucht.
Alleen, zoo de overheid den schepter recht wil zwaayen,
Gelukt het nimmer hen hun giftig zaad te zaayen.
Zij siddren voor de deugd en voor grootmoedigheid,
Wier haat voor eeuwig hen op 't strengst is toegezeîd;
En die, door waakzaamheid en voorzorg, hen beletten,
De verste grenzen zelfs van haar gebied te smetten.
Maar is 't, dat zij, die door de volken zijn gesteld,
Om door hun macht den loop te stuiten van 't geweld,
Traaghartig zijn d' aan hen betrouwden staf te voeren,
En hunnen plicht alleen aan hun belangen snoeren:
Dan prijzen ze (bewust van 't naderende kwaad)
De mannen, die men ziet verheven in den Raad.
„Gij" (roepen ze), „gij moet hen met ontzag aanschouwen:
't Zijn vaderen van 't land, waarop men vast kan bouwen.
't Zijn Cato's, Cicero's; hun onverschrokken moed
Is een arduinen muur voor allen tegenspoed.
O doet, wie hen niet acht, straks den schavotten nadren;
Geen straffe is zwaar genoeg voor zulke landsverradren!"
Is 't, dat de Eendrachtigheid in eenig landschap bloeit,
En 't volk ontzachlijk maakt: die schat, door hen verfoeid,
Moet, of op de eene wijze of de andere verdreven,
Met 's lands geluk en eer te gronde gaan en sneven.
Daar rijst op hun bevel een binnenlandsch tyran;
Of is er geen, wiens macht zoo hoog zich tillen kan,
Zij hitsen geesten op, die wet noch plicht waardeeren,
En in een engen kring naar willekeur regeeren.
Doemt iemand openlijk dit onbeschaamd bestaan,
De Tweedracht komt terstond uit 's Tartar's kolken aan,
En doet de Vreê geheel verstikken door het rooken
Van haar besmette toorts, aan 't Hellevuur ontstoken.
Maar heeft een valsche rust de volken in haar hand,
En ondermijnt ze 't gansch gebouw van 't vrije land,
Verrukt zij het gemeen, benevelt ze ieders oogen,
En houdt zij het gewest, als met een wolk, omtogen:
Al rijst er dan een felle en eiselijke orkaan,
Al komt een machtig heir met blanke wapens aan,
Zoo maar 't verderf niet is dan strijdende af te keeren,
Zij schreeuwen: „Vrede! vrede is enkel te waardeeren!
De zeegrijkste oorlog valt nog altijd veel te zwaar,
En wie roept u te velde, en waar is toch gevaar?
Doet u de nabuur niet van alle zijden melden,
Dat deze tocht u niet betreffen zal en gelden?
Begint dan geenen krijg, verspilt uw schatten niet
Zoo dwaas, en wikkelt u niet noodloos in 't verdriet!"
Zij brengen, na dees taal, een schaduwe te voren,
Een hunner, eenen droom, vooraf daartoe verkoren,
Wel nagebootst, en met d' olijftak, speer, en hoed,
En houdende onder d' arm den hoorn van overvloed.
Geen eerbied, dien ze dan niet aan dees makker geven,
Als die 't geluk alleen veroorzaakt van het leven,
En als of dit gedrocht de dierbre Vrede waar;
Tot dat hun woord geloof ontmoete bij de schaar:
Die dikwijls, zulk een spook aanschouwende in hun midden,
Verleid, op 't voorbeeld ook besluit om 't aan te bidden;
Tot dat de valsche God, die hunne ziel bedriegt,
Te zaam met haar geluk naar Morfeus holen vliegt.

TWEEDE ZANG.

Die weigerde, om des nachts in onbekende streken
Een toorts, die hij bezat, in 't duistere aan te steken;
Die voortging zonder orde, altijd recht uit recht aan,
Zou die bij schranderen niet voor krankzinnig gaan?
De Hemel heeft den mensch, het edelste der dieren,
Met d' onwaardeerbren schat der rede willen sieren.
Opdat hij, met dien toets gewapend, zijn gedrag
En naar zijn waren roem en nut bestieren mag.
Wel, waarom dan niet eerst en grondig te onderzoeken,
Of zich de oprechte Vreê bevindt in deze hoeken,
Dan of eene ijdle schim, in hare plaats gekroond,
O, Nederlander! zich in uw gebied vertoont?
Het oordeel blijve aan u! Wij spannen niemand strikken;
Tevreên naar billijkheid onz' woorden te zien wikken.
Zoo veel een kuische maagd, die 't zedig rozerood
Doet blinken op een woord, dat haar tot weêrmin noodt,
Verschilt van Messaline, aan ieders lust ten besten,
En op het vuilst vermaak gewoon haar zin te vesten;
Zoo groot een onderscheid is tusschen ware rust
En 't spooksel, dat de zorg door achteloosheid zust.
Toen Romen op den val van Dido's troon kon roemen,
Was Rome niet meer groot en zegerijk te noemen,
Omdat de eenvoudigheid, de vroomheid van zijn jeugd,
Geheel verloren ging, met goede trouw en deugd.

Geen vrees van binnen meer, geen vijand meer van buiten,
Die 't alvernielend vuur der eigenbaat kon stuiten!
Straks hief zich uit het hol van Morfeus het gedrocht,
Dat in den schijn van vrede alle ongelukken wrocht;
En, met een grooten stoet van andere ijdle droomen,
Dorst toen voor de eerste reize op Mavors straten komen.
„O burgers! (riep het) hoort naar mijne stem. Ik ben
De vrede, die, hoewel haar niemand uwer ken,
Het algemeene heil alleen te weeg kan brengen:
En die, wanneer men mij slechts duldt en wil gehengen,
De kleinste heerschappij ten Hemel rijzen doet.
Betrouwt u dan aan mij, en toont u welgemoed;
En ik zal u de vrucht genieten doen, op heden,
Der vrijheid, daar weleer zoo lange om werd gestreden!"
Was in een ander oord zulk eene taal gevoerd,
'k Begreep hoe dat ze 't volk had aan haar list gesnoerd;
Maar Rome! daar u Mars heeft door zijn speer verheven,
U kan ik dit gedrag, dees dwaasheid niet vergeven.
Het spook verkreeg terstond gehoor bij klein en groot,
En stortte zijn vergif uit zijn besmetten schoot.
Men overlei van toen af aan niet meer, wat benden
Men tegen Asdrubal of Annibal zou zenden;
Noch hoe Sicilië 't gevoeglijkst wierd bewaard;
Noch wien m'aan 't hoofd des heirs zou stellen met het zwaard:
Neen; maar wat wingewest het rijkste kon doen leven,
En welk een jongeling men dat zou moeten geven.
Geene ouders meer in 't veld van Mars, om de eerste jeugd
Der kinderen te zien gekneed tot de oorlogsdeugd!
Neen; maar de vader zelf deed vreemde leeraars komen,
Om door verwijfdheid hen te stoven, te verloomen.
De krijgstucht, daar de macht van Rome op wierd gevest,
De krijgstucht zweeg voor hen, die van 't gemeenebest,
Door bloedverwanten in den raad, hun speelpop maakten,
En in het openbaar der ouden strengheid wraakten.
Die vijftig jaren lang sliep in het open veld,
Om met zijn dapper bloed het vijandlijk geweld
Te stuiten, zag men nog verschijnen op de straten,
Gelijk hem de fortuin bij Zama had verlaten.
„O, grijze krijgsman! gij, die met uw braaf gemoed
Voorhenen kwaamt te pas; nu dat de vrede ons voedt
En koestert, hebben we uw beleid niet meer van nooden.
't Is evenveel door wien ons leger wordt geboden.
Ga heen, verveel ons niet met uw alond verhaal,
Hoe 't volk van Annibal omschermde met het staal;
Noch hoe ge op 't bloedig veld van Cannæ werdt gevonden,
Onkenbaar door 't getal van uwe ontvangen wonden.
Hebt gij geen bloedverwant in 't hooge staatsbewind,
Blijf in den lagen rang, waarin ge u nog bevindt;
En laat een jongeling, waanwijs en onbedreven,
U boven 't hoofd geplaatst, u zijn bevelen geven!"
Hij, die de prinsen zoo vergramd verachten dorst,
De burger, wou de pracht nu toonen van een vorst:
En sleet den gantschen nacht baldadig in festijnen,
Daar men in slaafsch gewaad niet schroomde te verschijnen:
En daar men het verstand, naar 't keuren van 't vermaak,
En naar de gaven van een opgescherpten smaak,
Om vreemde schotelen en wijnen te onderscheiden,
Opwoog, en, was 't beschaafd, niet ophield te verbreiden:
Ja, daar men de ijdelheên vergoodde van dien tijd,
In buitensporigheên uitspattede als om strijd.
Den bapten gansch gelijk, de priesters in Athenen,
Die schandelijk des nachts in Kotys kerk verschenen;
En door hun dartelheid, het wild en woest geroep,
Het razende gedans van hunnen dronken troep
Deên, zonder perk of maat, of eere of schaamte duren,
Vervelend hun Godes, tot in de morgenuren.

Had Curius zich eens gezien op zulk een feest,
De groote Curius was slechts een dwaas geweest.
Maar zacht! bespot hem niet. Hij zou 't u duur betalen,
En hij vergde u wellicht naar waarheid te verhalen,
Wat helden, sedert hem, aan 't hoofd van uwe jeugd
De volken bukken deên voor hun verheven deugd;
En op wat velden, bij wat steden 't groote Romen
Op al wie 't wederstond de zege heeft bekomen.
Hier weet gij minder van, dan hij van 't geen uw lust
Wordt daaglijks toegevoerd van de allerverste kust:
En mooglijk kost gij zelf, verwijfden! niet gewagen
't Merkwaardigst van hetgeen gebeurde in uwe dagen!
Voorhenen was de Deugd en de Armoê 't hoogste goed;
De grootste Godheên thans zijn Goud en Overvloed.
Thans is er niets dat bij het goud is te gelijken;
De voorspoed woont bij die 't gelukt zich te verrijken.
Wat dwaas stelt op de trouw van Rome nu zijn hoop,
Daar alles zucht naar goud, daar alles is te koop?
Indien er iemand komt die Quintius durft prijzen
Of Decius, deze is met vingers na te wijzen.
„'t Is 't grondbeginsel niet der tegenwoordige eeuw,
En (zeggen ze) hou op met uw onnut geschreeuw.
Gij maakt, door staâg de deugd te prijzen onzer vadren,
Het bloed van 't gansche volk aan 't koken in hunne adren,
En 't roemen zonder end van trouw en wijs beleid,
Smaakt naar een boos ontwerp en naar oproerigheid."
Omdat ze een maaltijd meer dan groote daden achten,
Verkrijgen ze het recht om zulk een te verachten.
De vrede, die hen nu beschermt, die voor hen waakt,
Veroorzaakt dat zijn woord door allen wordt gewraakt:
En dat ze, brassende, zich aan die taal niet steuren;
En hunne vaderen voor onnavolgbaar keuren.
„Thans (denken ze in hun hart), thans komt het er op aan,
Om naar 't voordeeligst ambt te werken en te staan:
En die naar kennis, kunst en wetenschap wil streven,
Doolt verre van den weg om met vermaak te leven.
Die rijk is, is ook wijs en dapper, en in staat
Om Rome nut te zijn, en door beleid en raad.
Die machtig is in geld, in slaven overvloedig,
Is eerlijk, schrander, braaf, verheven, en grootmoedig!"
Dus achtte men welhaast de vaderlandsche zaak
Als door het Godendom geschikt voor zijn vermaak;
En stelde in het bewind een rij van vuige knapen,
Om uit te gaan op roof, en schatten saam te schrapen.
Dees maakten in het kort dat 's lands gemeene kas
Bijna gansch uitgeput, en steeds ten achtren was:
Onwillig, traag en lui, om middlen uit te denken,
Om die hare oude macht en luister weêr te schenken:
Ja, kostede 't hen zelf maar 't allerminste deel,
Men haatte 't best ontwerp, en wraakte 't in 't geheel.
Romeinen! teelde ook ooit de vrede zulke vruchten?
Wat oorlog prangde u meer, wat krijg deed u meer zuchten?
Neen, zeker; zoo de vrede een land te grond doet gaan,
Zoo liet ik Janus kerk veel liever open staan.
Ten minste vleide dan nog ééne hoop mijn zinnen:
't Gelukte mij misschien den vijand te overwinnen;
En, sleepend zijnen schat in mijnen armen schoot,
Verloste ik mij welhaast uit mijn bedroefden nood.
De onzekere oorlogskans is eerder te verkiezen
Dan eene rust, die 't al onfeilbaar doet verliezen!
Van toen af in den raad van Rome niemand meer,
Die hartlijk zorge droeg voor 's lands geluk en eer!
Daar werd geen kwaad gestraft, geen groote daad geprezen.
Integendeel, hoe meer men onbeschaamd dorst wezen,
Hoe zekerder men was in zijn verkeerd bestaan.
Men vond het grootst getal daar ook handdadig aan;

En bij het grootst getal dier straks verknochte vrinden
Was volle onstrafbaarheid en veiligheid te vinden.
Voer iemand, met een trouw en onbevlekt gemoed,
Op zulk een wanorde uit: of was hij, door den vloed
Der boosheên, van zijn plicht geheel niet af te krijgen,
En deed hij zijnen naam in roem en eerbied stijgen:
Men maakte zijn gedrag met list alom verdacht,
En uit zijn handel werd een looze streek verwacht;
Men zeî (door alles bij zich zelven af te meten):
„Zou deze zijn belang zoo roekeloos vergeten;
En uit een bloote zucht naar eere, of voor 't gemeen,
Berispen wat wij doen, den weg dien wij betreên
Verlaten! Neen; 't is om de menigte te blinden,
Tot hij het tijdpunt kan van zijn verheffing vinden."
Zoo zoekt de booze nijd, bij laffe logentaal,
Een weinig hulp en troost voor haar verwoede kwaal;
Maar hoe de valschheid ook een tijdlang mag regeeren,
Het vuur der waarheid weet haar eindlijk te verteren.
O Rome! dat, hoe klein, en hoe gering gij waart,
De grootste koningen voorhenen hebt vervaard,
En door een andren weg, een beter wijs van denken,
Hun schepters uit hun hand deed vallen op uw wenken!
Thans is er orde, wet, noch wijsheid in uw raad,
Noch klem van oppermacht, zoo noodig in een staat.
Nu voegt men wederzijds elkandren, door de wetten,
Om deze of gene baat, aan eenen kant te zetten;
Terwijl uw dierste pand, door uwe onachtzaamheid,
Zoo niet geheel, gewis al half verloren leît;
Terwijl de vrijheid, door uw krachtloosheid aan 't snikken,
Den allerlaatsten slag verwacht alle oogenblikken.
Veel liever woonde ik nu, daar Cataneas muur
Door de Etna wordt bestreên met eenen stroom van vuur:
En daar een regenvlaag van asch en gloênde keyen,
Van uit de hooge lucht de vesten komt rameyen.
Want daar geen wet meer wordt gestaafd door 't hoog gezag,
Daar elk gebieden wil, en ook gebieden mag,
Daar geene voorzorg meer wordt bijgevolg genomen,
Daar moet de kar van staat welhaast aan 't hollen komen,
Die, door een wrevelig gespan van rossen voort-
Getrokken langs het veld, naar geenen breidel hoort,
Geen weg, geen spoor meer kent; maar, in het wild aan ['t streven,
Ten laatsten op een stronk aan stukken wordt gedreven.
O volk van Romulus! spant ge al uw kracht niet in,
Om deze dolingen te drijven uit uw zin,
Wilt ge uwen kanker niet ten boezem uit doen snijden,
Uw ondergang genaakt, uw val is niet te mijden!
De last der heerschappij weegt meer dan zwaar genoeg;
Al ware 't, dat men dien met frissche schouders droeg:
Hoe zal 't een lichaam dan, dat zoo veel kwalen knagen,
Gelukken op den duur die zwaarte te onderschragen?
Een burgerlijke krijg verheft zich in het kort,
Die, als een vuur, dat niet bij tijds vermeesterd wordt,
Niet ophoudt tot dat daar geen stof meer wordt gevonden,
En alles omgekeerd, verwoest is, en verslonden.
Of buitenlandsch geweld rukt op uw grenzen aan,
En sleept, terwijl de een dit en de ander dat komt raân,
Alle uwe schatten mede en dringt in uwe wijken,
Gelijk een watervloed door dammen boort en dijken.
Gelijk of de oude tijd van Pyrrha wederkwam,
En dat de Dondergod, op 't snoode menschdom gram,
Op nieuw Neptuun gebood, niet min dan Hij verbolgen,
De leeuwen op den top van d' Atlas te vervolgen.
De vrijheid raakte ook kort in Rome haren staf
En haren luister kwijt, en zonk in 't aklig graf.
Straks kwam de wreede reeks van ongehoorde rampen
Toen Rome zelfs met Rome in 't oorlogsveld moest kampen;
En toen haar eigen staal wroette in haar ingewand,
Alleenlijk om de keur van eenen dwingeland:
Tot Cesar, uit het rijk der Franschen aangetogen,
Voor eeuwig 't Capitool bracht onder zijn vermogen,
De vrijheid met zijn zwaard den blanken hals doorsneed,
En Rome dit mijn woord te laat begrijpen deed.

DERDE ZANG.

Maar als de ware Vrede eens praalt met haar banieren,
Dan zal een andre geest de volkeren bestieren;
Dan woont een andre lust in 't edelmoedig hart;
Dan wordt het goed en 't kwaad niet ondereen verward.
Gelijk een stuurman zich, uit vreeze van te feilen,
Voorzichtig door 't kompas geleiden laat in 't zeilen;
Opdat hij, zonder meer te weten waar hij streeft,
Zich niet op eene bank of blinde klip begeeft,
Houdt hij altijd in 't oog die middelmaat, die palen,
Waarbuiten het geluk van 't vaderland moet dalen,
Tot dat het door den een of d' andren dwingeland,
Of buitenlandsche macht, geheel wordt overmand.
'k Merk als een vraagstuk aan, of wel in monarchijen,
Daar één gebiedt wat hem in zijne drift kan vlijen,
De aanbiddelijke vrede ooit hare woning vest!
Maar wat, wat deert dit ons? wij, die 't gemeenebest
Van Neêrland door de gunst des Hemels nog betreden,
En geen Monarch, geen Vorst begeeren in onz' steden.
Een ander prijze dan den schepter van August,
Of zinge aan de oevers van den Nijlstroom, hoe de rust
Het hart verkwikken kan van bukkende onderdanen:
Wij willen slechts een weg voor vrije lieden banen,
Waardoor men eeuwig keer', dat zulk een nare toon
Niet opgeheven worde, uit dwang, of hoop op loon.
In 't vrij gewest is dan de oprechte vreê te kennen,
Wanneer men in de jeugd de kindren doet gewennen
Aan 't denkbeeld, dat de mensch niet voor zich zelf alleen
Geboren is, maar ook ten nutte van 't gemeen;
Ja, dat zulks de eerste lust en de eerste plicht moet wezen,
Door geene staatzucht, door geen geldlust te belezen.
De vader, die dees stof zeer wel en klaar bezeft,
Werkt onvermoeid tot dat hij 't hart der kindren treft,
Door hen die lauweren voor de oogen te doen zwieren,
Die 't hoofd van Curtius of van Camil versieren,
En die, in weêrwil van den loop der eeuwen, groen
Gebleven, hunnen naam altijd aanbidden doen.
't Gesmolten zilver zal gehoorzaam henenvloeyen,
En, zoo de werkbaas zich naar orde maar wil spoeyen,
Gegoten in een form, een prachtig kunststuk zijn:
Maar, wacht tot dat de hitte allengs daarvan verdwijn',
Daar is niet anders dan een ruwen klomp te wachten,
Die zijn wanschapenheid van ieder doet verachten.
Zoo gij bij 't jonge kind roemruchte daden prijst,
Befaamde mannen eert, en hen ten voorbeeld wijst;
En door uw rein gedrag uw leeringe kunt staven,
Hij zal welhaast op 't pad der groote helden draven:
Hij zal welhaast, begaafd met kennis en beleid,
Uitblinken door zijn deugd en zijn grootmoedigheid:
En als het laatst getij uws levens is gekomen,
Dan zullen om zijn roem uw vreugdetranen stroomen.
De jongeling, door hem vervolgens voortgebracht,
En 't kroost van dezen ook, ja 't gansche nageslacht,
Door uw verheven leer verhoogd tot halve Goden,
Zal 't volk tot diep ontzag en tot vertrouwen nooden:
Daar 't vijandlijke rot zal siddren, als de Faam

De gansche lucht vervult met uw doorluchten naam. [men,
Daar de eerzucht dus de plaats der heerschzucht heeft beko-
Daar 't heil van 't vaderland de dwaze en ijdle droomen
Der dienaars van het goud, der weelde en eigenbaat,
In 't harte van het volk zeer ver te boven gaat;
Daar is 't voornaamste wit om voor 't gemeen te waken,
Door 't vrije volk alomme ontzachelijk te maken.
Daar derft de raad des lands geen krachten, geenen moed
Tot wering van het kwaad en staving van het goed.
De luister van 't gezag doet hare vruchtbre stralen
Daar van den hoogen trans in volle reinheid dalen;
Opdat er, door een oogst van deugden, geen gebrek
Van voorzorg rijze, en zulks tot schâ der volken strekk'.
De vuile tweedracht, die niet zweeft dan in het duister,
Zal, voor dit glansrijk licht, voor dees verheven luister,
Vermijden te doen zien haar akelig gelaat,
En 't scheemren harer toorts en haar gescheurd gewaad.
Zij trachtede ijdelijk haar krachten in te spannen:
Haar lagen winnen niets op waarlijk groote mannen.
Daar alles en naar wet en reden wordt beslist,
Daar kan geen tweespalt zijn, daar weet men van geen twist,
Die slechts een doodlijk gif vermogende is te spreiden;
Waar nijd en gierigheid het laag gemoed verleiden.
Mij dunkt, ik zie de trotsche en wreede dwinglandij
Van verren in haar hol, vol spijt en razernij,
Zich zelve 't vlijmend staal in 't woedend harte steken,
Omdat ze voor altoos moet wijken uit die streken.
Het eislijk monster raast en brult, het oog vol vuur,
Omdat haar schichten alle, op eenen stalen muur
Van wijs gedrag en van manmoedige besluiten
Geschoten, op haar zelve terugge moeten stuiten.
Ja, hoe ze tieren mag, van binnen in 't gebied
Is niemand, dien men aan haar stem gehoorzaam ziet;
Of rijst er iemand, die haar voor een tijd wil hooren,
Het uur van zijnen val is even ras geboren.
Daar vele Cicero's verschijnen in den staat,
Wordt Catilina ras gesmoord in zijn verraad:
En daar waar men verraad door krachtige bevelen,
Van wie 't ook wordt gewrocht, zijn straffe toe kan deelen;
Daar 't wraakzwaard geen persoon, geen hoogen rang ontziet,
Daar rijst het denkbeeld zelfs van zulk een gruwel niet.
Is 't dat de tyrannie, dus zenuwloos van binnen,
Door buitenlandsche macht iets doodlijks wil beginnen;
Veroorzaakt hare hitte een onuitleschbren dorst
In 't licht beroerde hart van d' een of d' andren vorst:
In 't land, daar ware vrede is op den troon gezeten,
Zal niemand zijnen plicht om zijn belang vergeten.
Men zal zich aan geen droom, geene ijdle vleyerij
Vergapen, om gerust, en vergenoegd en blij,
Zijn veiligheid op 't woord van koningen te vesten,
Versmaders van de rust en van gemeenebesten!
De ware vrede zoekt het eerste geen geschil,
Maar 't noodlot hangt niet af van haar begeerte en wil.
Zelfs kan zij wel getrouw in al haar wegen wandlen,
Maar haren nabuur niet naar zijnen plicht doen handlen.
Komt deze dreigende op zijn grenzen met het zwaard,
Men stijgt in haar gebied van stonden aan te paard:
Men trekt hem te gemoet en vraagt hem naar de reden,
Die hem dus onverwacht gewapend toe doet treden;
En, weigert hij 't geheim te ontdekken van zijn tocht,
Ja, schroomt men meer en meer, en steigert de achterdocht,
De grenzen zien welhaast een woud van oorlogssperen
Om zijn verwaanden loop te temmen en te keeren:
Of immers, om zijn heir den lust te doen vergaan
Van tegen recht en orde al verder toe te slaan;
Hetgeen hij zekerlijk met drift zal onderwinden,
Zoodra hij slechts de kans er gunstig toe kan vinden.
De ware vrede is als het dierbaarste kleinood,
Dat m' op geen straten werpt, om onbewaakt en bloot-
Gesteld aan ieders lust, ten roof en buit te strekken
Van die 't het eerst, aldus verwaarloosd, mag ontdekken.
In 't land, alwaar men zulk een onwaardeerbaar goed
Bestendig houden wil, slaat ieder fluks met moed
De handen aan het werk om 't zuiver te bewaren,
Of om veeleer de dood in 't strijden te weêrvaren.
De veiligheid des volks wijkt niet voor de eigenbaat
Van deze of gene liên, vermogende in den staat:
En is er 't minst gevaar, men ziet er niemand dralen;
Een ieder wil door vlijt den grootsten lof behalen.
De vaderlandsche jeugd snelt aan van alle kant;
De burger stelt zijn schat met blijdschap u ter hand,
Zoo hij slechts zeker is dat gij dien wilt besteden
Om 't nakende verderf te keeren van uw steden.
Gelijk zijn hart verkoelt, als ge alle voorzorg staakt,
Zoo brandt het ook van liefde, indien gij voor hem waakt:
En 's vijands hoogmoed zal, in korten weggetogen,
Herdenken, hoe hij door uw ijver wierd bedrogen;
En mooglijk voor altijd besluiten u niet meer
Te vergen om de roê te kussen van een heer.
In 't woeste bosch zal nooit de vos met wolven kampen:
De wolf zal weêr geen leeuw beginnen aan te klampen:
De lust naar roof vergaat na dat men het gevaar
Ziet blikken, en na dat men weêrstand wordt gewaar.
Een koning, hoe zijn ziel der heerschzucht aan mag hechten,
Trekt met een dapper volk zeer zelden aan het vechten:
Vernoegt het liever, acht en eert het in zijn raad,
En, zoo hij 't maar ontziet, wat deert het of hij 't haat?
Maar daar men lui en laf of schandelijk bedrogen,
De dierbre vrede, ontbloot van bijstand, kan gedogen,
Haar aan haar droevig lot ten vollen overgeeft;
Voor ieder dwingland knielt, voor ieder dreiger beeft;
Daar is de kans te groot, daar zullen geen tyrannen
Vertoeven om den boog met al hun macht te spannen;
Om met hun scherpe pijl, die dan uw weêrstand tart,
Uw vrijheid eindelijk te boren door het hart.
De ware vrede laat zich geensins dan verleyen
Door 't dreigen van een vorst, of door het zoetste vleyen.
Zij geeft het voorbeeld van eene ongeschonden trouw,
Maar stelt niet dwaaslijk vast dat ieder Prins die hou.
Zij zelt schendt nimmer oude en plechtige verbonden,
Schoon anderen die staâg en zonder schaamte schonden;
Zij helpt ook anderen, die haar bijstaan in den nood,
En schroomt niet dat zich een trouwlooze daaraan stoot;
Maar bouwt haar welvaart niet op 't ijdele betrouwen,
Dat wie haar staêg bedroog haar nu zijn woord zal houên.
Is 't dat zij wel omringd en wel bewaard mag staan,
Het dreigen doet haar nooit met vreeze en bevinge aan.
Die zich door angst van 't spoor der vroomheid af laat tro-
Die is niet waardig meer om 't aardrijk te bewonen. [nen,
Die vreest is niet meer vrij. Wat heeft men buiten 't land
Te doen met zijn gedrag, indien men het den band
Der wreede slavernij bereids niet heeft beschoren?
En is dat zoo, welaan! geen tijd, geen uur verloren!
Een leger in het veld! Niet om uws buurmans kroon
Te zetten op uw hoofd: o neen: maar om den troon,
Waarop de dierbre vreê praalt binnen uwe wallen,
Met d' uitgetogen kling te hoeden voor het vallen.
Stelt m' ooit den God des krijgs, den grammen Mars, te vreên,
En is zijn dorst gelaafd door bloed en door geween;
En heeft men het geweld juist niet nabij te vreezen,
De oprechte vreê laat zich ook daarom niet belezen.
Zij houdt uit haren schoot 't gevarelijk gedrocht,

Dat Rome in korten tijd in 't uiterste onheil brocht.
Zij duldt geen plunderaars, die d' onderdaan verdrukken,
De wetten en het recht van hunnen zetel rukken,
En een wanorde doen ontstaan, waardoor de kracht
En klem der maatschappij ten onder wordt gebracht.
'k Zou niemand, die waanwijs, onreedlijk is, ook raden
Den last van 't hoog bestier den schoudren op te laden:
Noch dat een jongeling, die plomp en wreevlig is
En onderzoek veracht, een zaak met drift besliss'.
Die slijte zijnen tijd ver van beschaafde vesten,
En zoeke 't wildrijk wond in eenzame gewesten,
Alwaar zijn jachthond hem vermaant, terwijl hij bast,
Wat zijn bekwaamheid voegt, wat bezigheid hem past.
De ware vrede schat en kan alleen waardeeren
De lieden, die de kunst en wetenschappen eeren;
Die, pralend met een schat van gulden lessen, 't land
Niet stieren naar hun kop, maar naar 't gezond verstand,
En (wegende alles in de schaal der redeneering)
Naar 't welzijn van het volk, het doelwit der regeering!
Intusschen bloeit alom de handel, en men ziet
Den hoorn van overvloed, maar dien der weelde niet:
De zinnen blijven rein, door 't goud niet te verrassen;
De deugd gaat niet te gronde, ofschoon de schatten wassen.
De voorspoed gaat gernst in vriendschap met het recht;
De tweespalt wordt alleen door billijkheid beslecht.
De koopman, wetgeleerde, en priester en regeerder,
Bemint de goede trouw, en acht ze daaglijks meerder:
Terwijl de landman 't veld met vruchten ziet bedekt,
Wier rijkdom vreugde op vreugde in zijnen boezem wekt.
Hij zal, terwijl hij ploegt, gestadig voor zijn voeten
Geen roestig schild, geen helm, geen doodsgebeente ontmoe-
Waardoor hij zich met smart herinnere, wat leed [ten,
Een burgerkrijg weleer het volk verduren deed;
En hoe zijn vaderen, door weelde en hoogmoed dronken,
Licht door de valsche vreê te stieren en te ontvonken,
Elkander door het staal deên sneuvlen, tot het land
Door 's overwinnaars macht geheel wierd overmand.
Neen, zulk een dierbaar bloed besproeide nooit deze oorden,
En nimmer wist men hier van rooven, strijden, moorden!
De huisman hoort veeleer alomme een blij geschal,
En nauwlijks weet hij, waar hij 't koren bergen zal.
Vult nu, gelukkig volk! vult in dees zalige uren,
En nu 't gebeuren mag, met voorraad uwe schuren!
Verwaarloost niets, en roept alle uwe vlijt te baat
Voor de algemeene zaak, voor 't welzijn van den staat!
Daar ge in een stille zee nu voor den wind moogt zeilen,
Doorzoekt uw gansche kiel, verbetert hare feilen;
Propt uwe schatkist op met goud, en koopt geweer,
Om nooit de prooi te zijn van eenen vreemden heer.
De krijgstucht worde ook niet verwaarloosd. Doet de wetten
Niet met de onnutte lans ten roest in 't tuighuis zetten.
Daar worde geene straf voor euveldaân gespaard:
De vijand vreest de tucht nog meer dan 't kervend zwaard!
Want zekerlijk, gij laat u niet zoo licht bedriegen:
't Gelukt dees kalmte niet, u in den slaap te wiegen.
Uw nabuur smeedt misschien, en arbeidt dag en nacht,
Terwijl ge 't meest gewin van zijne vriendschap wacht,
Om uwen vrede en om uw vrijheid dus te treffen;
Dat geen van beiden ooit het hoofd weêr op kan heffen.
Wie kent d' aanstaanden tijd? Hoe weet men, hoe 't gebod
En hoe de schikking is van het stilzwijgend lot?
Hoe dikwijls stijgt Eool niet op zijn bulderwagen
In 't aangenaamst saisoen, in 't helderste der dagen?
'k Heb meer dan eens, terwijl het koren stond in vrucht,
Hem uit het Zuiden toe zien varen door de lucht.
Daar rees, eer dat men zelfs een schuilplaats konde vinden,
Een eiselijk gevecht der toomelooze winden,
Die, woedende op elkaar gevlogen, 't gansche veld
Beroofden van zijn schat, en, dorschend met geweld
Den rijpen halm, de hoop des landmans deên verdwijnen.
De gulden zon houdt op haar stralen te doen schijnen;
Het wolkgevaart, opeen geschoven en gepakt,
Herroept den ouden nacht, terwijl hij nederzakt.
Fluks stort het uit de lucht een vreeselijke regen,
Als of de Po, de Maas, de Rijn, omhoog gestegen,
Eensklaps hun kruiken neêr deên vloeyen op het land.
De zwarte hemel loeit en scheurt aan allen kant.
Het drooge veld verkeert welhaast in hare plassen:
De poelen zwellen op: de holle stroomen wassen,
En vlieten met een groot geruisch van water heen,
En slepen boom en bosch met wortels naar de zeêu.
In 't midden van den nacht en bulderende vlagen,
Doet vader Jupiter de zwaarste dondervlagen
Heen rollen door het zwerk. Hij bliksemt slag op slag;
En smelt de sneeuw, die lang op 't hoogst der bergen lag.
't Ontzachelijk geluid doet de aarde alomme beven;
Het wild gedierte vlucht langs onbekende dreven:
En 't menschlijk hart, niet rein in wandel en bestuur,
Ducht voor des Hemels wrake in dit vervaarlijk uur.

Een mensch-onteerende euveldaad, die in Wijnmaand van 1740 te Batavia had plaats gegrepen, deed mede, in den loop van dit jaar, den dichter naar zijne lier grijpen, om zijn billijken wrevel over zooveel bloeddorstig geweld te uiten. Naar aanleiding namelijk van eenig Sineesch gespuis, van 't welk men overlast had, en dat men daarom de stad had doen raimen, was men, verstandhouding tusschen hen en hun welgestelde en betergezinde landgenooten daar binnen voorgevende, zich ook tegen dezen gaan wenden, en hadden krijgs- en bootsvolk zich ten slotte niet ontzien, hun even onschuldige als weerlooze personen en eigendommen aan moord en plundering te wijden. De goeverneur-generaal Valkenier, voor de verantwoordelijkheid van 't gebeurde beducht, zocht die op anderen te schuiven, en liet daartoe den Raad van Indië, Van Imhoff, die met eenige manschappen tegen het uitgebannen gespuis uitgezonden was, en dit uiteengedreven had, met twee zijner medeleden gevangen nemen, maar moest ze weldra weder vrij laten; waarop Imhoff, naar 't moederland gekeerd, zich bij de Bewindhebbers der Compagnie verantwoordde, en nu, zelf in Valkeniers plaats door hen gesteld, tevens door Willem van Haren met een lierzang begroet werd.

OP DEN MOORD GEPLEEGD AAN DE SINEEZEN TE BATAVIA,

DEN 9EN OCTOBER, ANNO 1740.

Wat treurtooneel is dit? wat volk wordt dus mishandeld?
Wiens vuur is 't, dat dees veste op 't eiselijkst doorwandelt?
Is 't Tyrus? Is 't de stad van Dido? Is 't de troon
Van David? Woedt op nieuw de trotsche Macedoon?
Of 't heir van Scipio, den grootsten aller helden?
Of brandt Jeruzalem in Juda's rijke velden?
Of hitst ook in Parijs de schim van Juliaan
Des Satans dienaars, op het erf der Kristnen, aan?
Indien 't ook dit niet is, zal 't wis een bloedblad wezen,
In 't Westerwerelddeel bij wilden opgerezen;
En daar men heden nog, voor 's Duivels schrikgebied,
Zoo vele volkeren en vorsten bukken ziet.
Maar neen, maar neen, het zijn geen woeste Macedonen,

Die jeugd, noch ouderdom, noch man, noch vrouw verschoo-
Het is geen Galliër, Romein of Indiaan, [nen.
Die aan de onnoozelheid zijn wreede hand durft slaan.
't Zijn Kristenen! Het zijn, o Hemel! Batavieren,
Veel doller dan ten strijd en wraak gehitste stieren:
Meer schriklijk dan de Draak in 't woest Numidisch woud,
Van gift gezwollen en het hoofd gekroond met goud:
Of tijgers brullende van vreugd in het verscheuren
Der reizigers, wier ramp hen dezen weg deed keuren.
En dat hier valt, dat hier onmenschlijk wordt geslacht,
Is een rampspoedig volk, te onrecht ter dood gebracht.
Den lammeren gelijk, die weidende in de dalen,
Waaruit zich de Apennijn verheft tot 's Hemels zalen,
Een hongerige troep van wolven nadren zien;
Zoo min helpt hier de vlucht of wederstand te biên.
Ziehier hoe de Sinees, omringd van vrouw en kindren,
Ootmoediglijk geknield, zijn ramp niet kan verhindren.
Zie, hoe hij wordt ontzield, onmachtig nederstort,
Terwijl hem zelfs geen glimp van schuld verkondigd wordt.
„O! (roept hij) gij, die u nog Kristenen durft noemen,
En op begrip van rede en Godsdienst u durft roemen;
Toont in dit tijdstip slechts een menschelijk gemoed,
En straft wie schuldig is, maar plengt geen zuiver bloed!
Of, zoo mijn waarde vrouw mij moet ter dood zien voeren,
Laat dit onnoozel kind, dit kind u toch ontroeren!
O mannen! 't zij gespaard, het zij, zoo lang het leeft,
Getuige, dat men hier nog medelijden heeft!"
Tot antwoord voelt hij 't staal zijn hart en nieren kerven,
En ziet nog, stervende, zijn dierste panden sterven.
Men vat het arme kind bij 't teêre en 't poezel been,
En slingert het driewerf door rook en vlammen heen;
En durft het op den muur, nog kermend, dus verpletten,
Dat brein en bloed den beul in 't aangezicht besmetten.
't Is of de dolle God des Oorlogs, met zijn zwaard
Aan 't hollen, wijd en zijd een rei van lijken schaart;
En vreeslijker, hoe meer hij tranen neêr ziet vloeyen,
Om een verbroken eed de volken uit komt roeyen.
De Tweedracht, na hem losgelaten van haar band,
Steekt met haar toorts alom de vesten in den brand;
Terwijl men in de lucht Bellona's zweep hoort klappen,
En bloed ziet regenen en in het bloed moet trappen.
't Is of die gruweltijd op nieuw een aanvang nam,
Toen de Engel des verderfs zich boven Zwammerdam
En Bodegraven toonde, een vlammend zwaard liet blinken,
En 't moordgeschreeuw door gansch Europa heen deed klin-
De dood leeft op de straat van 't woest Batavia: [ken.
Voor kind noch grijzaard is bij Kristenen genâ.
Al wat slechts Kristen is, slaat met vermaak aan 't moorden;
En Java's stroom, die eerst zoo zacht en mild deze oorden
Besproeide, snelt met drift naar de onlangs stille reê,
En braakt de dooden uit in de verschrikte zee.

O bloeddorst! o geweld! Wat monster dorst bevelen,
Zoo vele onnoozelen onmenschelijk te kelen?
Wie heeft het eerst den dolk doen trekken buiten nood?
Wat schrikdier was zoo zeer van deerenis ontbloot?
De wasem van het bloed gaat gistend in den hoogen:
't Gejammer, het gekerm vest Gods rechtvaardige oogen.
De booswicht roeme niet, die 't stookte. Beef, o beef,
O Nederland! indien men hem zijn loon niet geef!
Verzuim geen oogenblik in 't straffen zijner daden,
En wil de schuld daarvan niet op uw schoudren laden!
Opdat aldus die dag, die vreeselijke dag,
Wiens weêrga nooit de zon in zooveel landen zag,
Zijn gruwlen door het zwaard der wrake zie verdwijnen,
En niet, van eeuw tot eeuw, kome in den rouw verschijnen!

AAN DEN BARON VAN IMHOFF,

GOEVERNEUR-GENERAAL VAN NEÊRLANDSCH-INDIËN.

Die rein van wandel is en zuiver van geweten,
Die heeft geen helm gebrek, geen schild, geen blinkend
Die is, in 't midden van het doodsgevaar gezeten, [zwaard:
Zoo weinig trefbaar als vervaard.

Het zij hij zich op reis begeeft, en wildernissen
Vol woest gediert doorkruist, op 't Pyreneesch gebergt;
Of Ammons zand, daar beek noch bron het veld verfrisschen,
Stoutmoedig eenen doorgang vergt:

Het zij hem eene kiel, langs de onafmeetbre baren,
Den aardkloot ommevoert, en op den Oceaan
Hem dan ten afgrond, dan ten wolken op doet varen,
Naar willekeur van een orkaan.

't Gewest van Juba voedt geen tijgers, geene slangen,
Wier razernij, wiër gift aan hem te duchten staat:
De zon brandt lijdelijk, geen dorst zal hem bevangen,
Een bron ontspringt al waar hij gaat:

Zijn vaartuig heeft geen bank te vreezen, geene rotsen,
Waarop, in weêrwil van des besten stuurmans vlijt,
De boozen met hun list aan duizend stukken klotsen;
En daar zijn deugd hem voor bevrijdt.

Niet meer zal hem de haat of nijd der dwazen schaden,
Hun raadsbesluit is rook, hun toeleg ijdle wind;
't Gelukt hún slechts een vracht van schande op zich te
Terwijl men hém nog grooter vindt. [laden:

Al was zijn zuivre hand geketend, al verschenen
De stralen van de zon niet meer voor zijn gezicht;
De Almachtige ziet door den muur des kerkers henen,
Van uit Zijn ongenaakbaar licht.

Zijn onweerstaanbre wil weerhoudt de dwingelanden:
Al is de dolk ontbloot, al wordt de slag verwacht,
Geen allerminst gevaar! De wreedste en sterkste handen
Verliezen zenuwen en kracht.

'k Waar liever op den top van d' Athos aan het waren,
Of bij het ongediert dat Babels puin besmet,
Dan in de macht der snoode en bloedige barbaren,
O Imhoff! daar ge uit zijt gered.

Was ooit voor uwen roem maar eene vlek gerezen,
Had iets, hoe min het zij, ontluisterd uw gedrag:
Uw bloed was met het bloed vergoten der Sineezen,
Op dien vervarelijken dag.

Hersteller van de groote en machtige gewesten,
Door de Erythreesche zeën beproeid! ik durfde nu
De zanden van Cyrene, ontbloot van huis en vesten,
Gerust doorwandelen met u:

Ja, zelfs 't onstuimig nat, daar groene waterbergen
Van gramschap schuimende, den rotsigen Kaukaas
In 't hart van Azië geplant, in hoogte tergen,
Bevaren, doof voor hun geraas.

Terwijl de maatschappij haar hoop op u komt zetten,
Haar ankers op de reê ter neêr werpt van uw deugd!
Terwijl ge Aurora's rijk doet bloeyen door uw wetten,
Zal ons genoegen zijn en vreugd,

Te bidden, dat de tijd van uw doorluchtig leven,
Door Hem, die d' adem schenkt, gespaard worde en gerekt;
Hij wil dezelfde kroon der grijsheid aan u geven,
Die het roemruchtig hoofd bedekt

Van Fagel, dien de loop van twee en tachtig jaren
Niet afmat of verflauwt in 't hooge staatsbewind;
En dien de Hemel ons wil in zijn gunst bewaren,
Tot dat men zijns gelijken vindt!

De Franschgezinde gemoederen bleven intusschen, zoo dit jaar als 't volgende, nog altoos stremmend en vertsagend werkzaam, en de dichter in zijne verzen, deels spottend en hekelend, deels ernstig bestraffend, van zijn gansch anders gestemden zin rekenschap geven, of zich ook in dichterlijke ontboezemingen van meer algemeene strekking uiten. In November 1742 schreef hij — zonder 't evenwel uit te geven — zijn geestig spotdichtjen over de munt der dukaten, in December zijn lierzang „aan de Fortuin", in Jan. 1743 die over de oorlogsrampen, daarna die aan den koning en 't volk van Groot-Brittanje, die thans zoo krachtdadig Oostenrijks belangen met geld en troepen behartigden, in 't najaar eindelijk zijn altoos nog niet onverdiende Weeklacht over 't land der rustlievende zelfzucht.

OP DE MUNT DER NEDERLANDSCHE DUKATEN.

Verklaart ons heden toch, o zeven rijke landen,
Weleer zoo sterk van moed en handen!
Zegt ons, wat doet die held op uwe gouden munt?
Verbeeldt hij, wat gij durft en kunt?

Welaan, ik zeg: ontrukt, ontrukt hem zijnen degen,
Hij is met zijnen helm verlegen;
Zijn ijzer harnas is hem enkel tot een last;
Werpt weg dit tuig dat hem niet past.

Beschenkt veel liever hem met nieuwe pronksieraden,
Blanketsels, vrouwlijke sieraden,
En geeft hem eene naald met eenen gouden draad,
Opdat hij leliën bordure voor den staat!

AAN DE FORTUIN.

Gij, die, veel losser dan de winden,
Nooit kost een vaste woonplaats vinden,
Godin! op wier bevel het machtig Amsterdam,
Uit een moeras te voorschijn kwam;

Gij, die d' ellendigsten der menschen
Op eens voldoet in al zijn wenschen;
En hem, die als een God door de aard verheerlijkt wordt,
Van zijnen hoogen zetel stort.

De landman slaat op u zijne oogen,
De koopman smeekt om uw vermogen,
En tart op de Oceaan het woeden van de baar,
En schroomt om u geen doodsgevaar.

Voor u verschrikken, op hun tronen,
De hoofden, die, met gouden kronen,
De volkeren der aarde aanschouwen, als alleen
Geschikt voor hun vermaaklijkheên.

Geen tallelooze heirscharen,
Die ze om hun zetels heen vergâren,
Beschermen hen, wanneer gij, wreevlig en verstoord,
Niet meer naar hun gebeden hoort.

Zoo ras gij henen zijt getogen,
Is 't uit met hun geducht vermogen;
De wanhoop en 't verderf verschijnen waar gij vliedt,
Verbrijzlend, wat gij rijzen liet.

De zee begint verwoed te steigren,
En hunne vloten rust te weigren;
Neptuun snelt toe, met zijn drietandig strijdgeweer,
En stort haar in den afgrond neêr.

Bellona sloopt de sterkste wallen,
Mars doet de strijdbre legers vallen;
En Jupiter, verwoed, werpt, met zijn rechterhand,
Den vuurgen bliksem op hun land.

Voer veilig, uit het Oost en 't Westen,
De kielen aan voor onze vesten;
Wind, uit den Y-grond, lange uw anker nog niet op:
Haal nog uw zeilen niet in top!

Verliet gij eenmaal ons verbolgen,
De dierbre vrijheid zoude u volgen,
Door onzer vadren bloed gekocht voor langen tijd,
En waar gij nu de steun van zijt!

LIERZANG.

O heldre dag! hoe lang zult gij dit strijden
Beschijnen, en verbaasd in ieder heerschappij,
Op 't verontwaardigd aardrijk, lijden,
Zulk eene woede en razernij?

O stille nacht! hoe lang zult ge over 't kermen
Der stervenden in 't veld, of in het eenzaam woud,
U vruchtloos en vergeefs erbermen,
Terwijl ge uw donker kleed ontvouwt?

Pas rijst de zon, of merkt ontrolde vanen,
Zij spiegelt zich in 't staal, gewet tot menschenmoord;
En ziet ellendige onderdanen,
Ter wrake, in slagorde aangespoord.

Pas blinkt Diane als koningin der sterren,
Of kent de plaats, waar Mars zijn nachtvertrekken nam;
En ziet een groote stad van verren,
Of dorpen zonder tal in vlam.

De zomer doe den heeten Zuidwind zwieren,
En smelte 't ijsgebergte in Zemblas Oceaan;
De winter stremme de rivieren,
Van d' ongegorden Afrikaan;

Niets, niets verflauwt, niets temt de drift tot strijden,
Men vliegt al even dol door ijs en vlammen heen;
Men mengelt alle jaargetijden
In dees verwarring ondereen.

De hongersnood, de pest, omhoog gestegen,
Vertoonen gansch verwoed, op Mavors bloedig spoor,
Hun vuurge geesels allerwegen;
Maar niemand wijkt of deinst daarvoor.

Veel liever ware ik nedrig opgetogen,
En onbekend en arm tot op mijn laatsten dag,
Dan dat ik zooveel weenende oogen
Verwijtende op mij staren zag.

Een kroon, bevlekt met bloed van onderdanen,
Was nooit een hemelgave; en een besproeide staf
Met weduwen- en weezentranen
Is een ondragelijke straf.

AAN ZIJNE GROOT-BRITTANNISCHE MAJESTEIT.

Kalliopé! daal van de hooge wolken,
En neem uw gouden lier, o zangheldinne! meê:
Verkondigende aan alle volken
De wederkomste van Astreê.

Waar was het recht, het heilig recht gebleven?
De zilverblanke trouw? het teder woord van eer?
Europa's vrijheid stond te sneven,
De Dwinglandij sleep haar geweer.

De tweedracht rees verwoed uit haar spelonken,
En stak aan 't vuur der Hel haar zwarte fakkel aan;
En deed een regenbui van vonken
Met doodelijken damp ontstaan.

De boosheid, als een onweêr opgekomen,
Stak hare vleugelen tot beî de aspunten uit.
't Verderf te stillen noch te toomen,
Verwoestede alles ongestuit.

De zuivre deugd, gedwongen om te wijken,
Ontkwam ter nauwernood aan zulk een razernij;
En vlood naar de Albionsche rijken,
Alleen nog moedig, machtig, vrij.

Gij, die de vorst en 't sieraad zijt dier landen,
Hoe voelde gij uw ziel ontroerd op hare taal!
Uw dapper hart raakte aan het branden,
Gij greept naar 't schitterende staal.

Men zag u straks van uwen zetel dalen,
Daar gij bij 't edelst volk hoog op gezeten zijt.
Geene aardsche grootheid deed u dralen;
Geen weelde hield u van den strijd.

Straks zag men u, in 't oorlogsveld verschenen,
Europa hoeden voor den allerlaatsten snik.
Voor uwe voeten togen henen
En de overwinning en de schrik.

Men zag naast u, ter rechter zij getreden,
Het oog vooruitgevest, de grootheid van gemoed;
Ter linker, met gelijke schreden,
De vrijheid, met haar speer en hoed.

De snelle Faam, die nooit iets kon verzieren
Dat aan uw roem geleek, verscheen met haar bazuin;
En, met een kroon van lauwerieren,
Vloog juichend boven uwe kruin.

Een edel vuur straalde uit uw toornig wezen,
De verontwaardiging, de haat tot ontrouw, stond
In uw doorluchtig oog te lezen.
Gij kwaamt, gij zaagt, en overwont.

Bedaard van geest in 't stormen der gevaren,
In 't midden der slagorde, en daar het staal en 't vuur
Op 't hevigste aan het woeden waren,
En daar de dood heerschte in dat uur;

Gaaft gij, o held! èn voorbeeld èn geboden.
Uw moed gaf ieder moed. Uw arm wees elk zijn plicht,
Tot uw bestrijders henenvloden,
En vielen voor uw aangezicht.

Verheven Prins! ofschoon door hare stralen,
De zon nooit heeft verwekt zoo zegerijk een dag;
Geene overwinning kan het halen
Bij uw getrouw en grootsch gedrag.

U was dan nog een hooger lot te wachten,
Dan een driedubble kroon te aanschouwen op uw hoofd:
De zegen aller nageslachten,
Zoo lang men eere en deugden looft!

AAN DE GROOT-BRITTANNISCHE NATIE.

Grootmoedig volk! dat plechtige verbonden,
Daar Gods geduchte naam geprent staat aan het hoofd,
Niet vreest te staven t' allen stonden:
Dat nakomt wat gij hebt beloofd;

Dat d' ijzren staf der dwinglandij durft weren,
Die gansch Europe dreigt! dat uwen bondgenoot
Niet snood wilt laten overheeren,
Schoon zelf van alle hulp ontbloot!

Gij ziet te klaar, hoe 't schenden van verbonden,
Al baat het voor een tijd, ook kort daarna weêr schaadt.
Die bij 't verraad hun voordeel vonden,
Die vielen ook weêr door 't verraad.

Gij ziet te klaar, hoe de ontrouw, aan het woeden,
De vrijheid offren wil aan de Opperheerschappij:
Gij wilt u tijdig daarvoor hoeden;
Gij zijt alleen, alleen nog *vrij!*

Uw rijkdom moet in krijg en vrede bloeyen.
De zilvren Teems-Godin, met lauweren bekroond,
Zal zegerijk uw veld besproeyen,
Zoo lang de zonne zich vertoont.

Terwijl, terwijl het vuur van 't Godlijk oordeel,
Zoo min gevreesd, zoo lang versmaad, eens dalen moet,
Waar alle zucht naar eigen voordeel
De heilge trouw bezwijken doet.

Daar elders pest of honger, losgelaten,
De grootste steden zal ontvolken, lijk bij lijk
Vertoonende op de nare straten,
En stervende in het vuile slijk.

Ik hoor gekerm. 'k Zie tranen nederrollen,
Maar nu te laat, helaas! en te vergeefs gestort;
Dewijl de dwinglandij, aan 't hollen,
Nooit week, nooit mededoogend wordt.

't Doorstoken kind zieltoogt voor 's vaders voeten;
Men rukt den zuigeling van moeders borsten af;
De maagdenscheuners zijn te ontmoeten,
Waarheen zich de eerbaarheid begaf.

Hen volgen zij, die lang voorhenen zwoeren,
Den Godsdienst op den nek te trappen, en den dwang
Der Inquisitie in te voeren,
Zoo zegerijk weêrstaan voorlang!

O tempels, stort nu neêr! o zuivre stralen
Der waarheid, wordt bedwelmd! En gij, wier hoogste goed
Uw God is, zweert Hem af! of 't dralen
Zal zijn ten koste van uw bloed.

Zou de Opperheer, wiens wil men durft versmaden,
Terwijl men gretig streeft naar 't uiterste ongeluk,
Een land, bevlekt met euveldaden,
Door wondren redden uit den druk?

WEEKLACHT IN OCT. 1743.

Gelukkig hij, die, zonder bezigheden,
Op zijner vadren erve een eenzaam leven slijt;
Die, met zijn have en land tevreden,
Der ledigheid een offer wijdt.

Het scheelt hem niet of hij zijn naam hoort roemen
Van 't Albionsche strand tot de oevers van d'Euxijn;
Noch of de Rus hem weet te noemen,
Of de onbarmhartige Algerijn.

Een zachte slaap verlaat hem in den morgen
('t Is evenveel wanneer), en voor zijn aangezicht
Verschijnt geen zwerm van nare zorgen,
Met d' aanblik van het zonnelicht.

Of 't vrede of krijg mag wezen in het Noorden,
't Verwekt zijn aandacht niet. Hij voelt zich niet ontsteld
Of Mars en of Bellona moorden,
En blakren in het oorlogsveld.

Het zij Bourbon met ketens aan komt slepen,
En 't vrije Europa tracht te trappen met den voet;
Daar Karel hem, met bloed'ge zwepen,
Tandknarsend wederkeeren doet:

Het zij de God des Rijns, gansch opgetogen,
Georg met lauweren versiert om zijne kruin,
Bij Worms in eerbied neêrgebogen,
Hem hulde biedt als aan Neptuin.

Dit alles kan de zoete vreê niet storen
Van hem, die 't lastig pak van 't staatsbewind niet draagt;
En wien een leefstaat is beschoren
En onbenijd en onbeklaagd.

Maar wee het land, waar ieder zijne jaren
In zulk een rust verslijt, zich zelf alleen bemint,
Als daar m' in 't barnen der gevaren
Noch Van der Heym noch Fagel vindt!

In dezen zomer was inmiddels, op zijn reis naar Potsdam, Harens fransche dichtbroeder Voltaire naar Holland gekomen, met het geheime doel den tot dusver Frankrijk ongenegen geest zoo mogelijk in anderen zin te stemmen, en vervolgens ook den Pruisischen koning tot een nieuwe oorlogsverklaring te bewegen. Dat hij, bij dit bezoek aan den schoonen Haag, in de eerste plaats ook met het algemeene Statenlid voor Friesland en zijn antifransche lierzangen in aanraking kwam, spreekt van zelf. Hij wijdde hem die welbekende, opvijzelende *Stances*, over welker algemeenen opgang hij zich te recht beroemen kon, maar van welker gevolgen voor 't beoogde doel zijner zending hij zich toch te veel voorstelde:

A MONSIEUR DE HAREN.

Démosthène au Conseil et Pindare au Parnasse,
L'auguste Liberté marche devant tes pas;
Tirtée à dans ton sein répandu son audace,
Et tu tiens sa Trompette, organe des Combats.

Je ne peux t'imiter, mais j'aime ton Courage;
Né pour la Liberté, tu penses en Héros;
Mais qui naquit Sujet, ne doit penser qu'en Sage,
Et vivre obscurément, s'il veut vivre en repos.

Notre Esprit est conforme aux Lieux, qui l'ont vu naître.
A Rome on est Esclave, à Londres Citoyen;
La grandeur d'un Batave, est de vivre sans Maître [1],
Et mon premier devoir est de servir le mien.

Gelijk men weet, ondergingen de laatste versregels dezer den Nederlandschen burgerzin zoo vleyende uiting, bij een latere uitgaaf eenige wijziging en luidden toen:

Tout état a ses moeurs et tout homme a son lieu;
Ta gloire, ta vertu est de vivre sans maître,
Et mon premier devoir est de *chérir* le mien;

terwijl ook het „je ne peux t'imiter", uit den vijfden versregel, in een „je ne t'imite point" veranderd werd. „Vous ne sauriez croire", schreef hij voorts (16 Aug.) naar Parijs, „combien cette *fadaise* m'a concilié ici les esprits [2]. On en a imprimé plus de vingt traductions [3]. Il n'est rien tel que l'apropos." Omtrent den dichter heette het niet minder hoogdravend: „il lui est arrivé la même chose qu'à Homère; on gagnait sa vie à réciter ses vers aux portes des temples et des villes [4]; la multitude court après lui quand il va à Amsterdam. On l'a gravé avec cette belle inscription: *quae canit, ipse fecit.*" Voor 't overige achtte hij hem „onomkoopbaar", maar meende dat men hem voor de goede zaak van Frankrijk zou kunnen winnen, door hem in zijn zwak te tasten. Naar 't hem voorkomt toch „il paraît aimer la gloire et les ambassades; il voulait aller en Turquie [5]; c'est de là que j'ai pris occasion de lui représenter qu'il trouverait plus d'amis et d'approbateurs à Paris qu'à Constantinople. Cette idée a paru le flatter. On pourrait en faire usage, en cas que les yeux des Hollandais commençassent à s'ouvrir sur la ridicule injustice d'attaquer la France, sous prétexte d'un secours qu'ils ont refusé à la reine de Hongrie quand elle en avait besoin, et qu'ils donnent quand elle peut s'en passer. En ce cas M. van Haren pourrait avec honneur employer à la conciliation des talents qu'il a consacrés à la discorde; l'espérance

[1] Dat is, gelijk hij 't zelf te recht verklaarde: „ne dépendre que des loix." Zie het aangeteekende bij Halbertsma, *Fragmenten*, bl. 119.

[2] Intusschen beantwoordde haar een ongenoemde met de volgende versregels:

Esprit universel, intendant du Parnasse,
Arbitre des exploits, du stile, du compas;
Dans tes moindres transports j'admire ton audace,
Et crois voir un Tyrtée au milieu des combats.

Mais ce n'est qu'en rimant que brille ton courage,
Ton âme désavoue en secret tes héros,
Comme s'il suffisoit de composer en sage,
Et prôner la vertu sur un lit de repos.

Ton Brutus, plus fidèle au lieu qui le vit naître,
Osa rompre ses fers en brave citoyen;
Mais tu crains la Bastille; un seul homme est ton maître;
Un sénat immortel et modeste est le mien.

(Zie *Le Magazin* van 17 Sept. 1743.)

[3] Het getal is zeker wel wat hoog gesteld, daar het zich tot een stuk of wat (die van De Huybert van Kruyningen, Mauricius, Langendijk, en wellicht nog een enkele andere) bepaalde.

[4] Elders, in zijne *Histoire de la guerre de* 1741, schreef hij, in gelijken trant, dat die verzen zelfs in de dorpen werden opgelezen, „dans les places publiques après le service divin." — Meer dan eens (schrijft De Huybert van Kruyningen, in 1756) is er mij naar gevraagd door goede vrienden; mijn antwoord is geweest, dat ik er geen gehengen van had.

[5] Reeds toen? — Een twintig jaar later werd dat, om redenen, werkelijk zijn verlangen.

d'être nommé ambassadeur en France malgré l'usage qui l'en exclut comme Frison, pourrait le flatter et le déterminer à servir la cause de la justice et de la raison."

In spijt dezer goedgunstige meening van Voltaire, bleef evenwel de dichter voorloopig nog maar in tegenovergestelde richting werkzaam, en onverdroten ijveren tegen 't geen hij, in tegenstelling van zijn Franschen dichtvriend en pluimstrijker, „een Franschgezinde conscientie" plag te noemen. Hij had er nog overvloedig gelegenheid toe. Drie vierden van dit jaar toch verliepen er vóór de Staatsche troepen, die men eindelijk, in 't laatst van 't vorige bepaald had, niet slechts tot eigen grensbedekking, maar ten bate der Oostenrijksche keizersdochter zelf, in vereeniging met Engeland, in 't veld te laten rukken, daartoe vaardig waren. Te laat daardoor ook, om deel te nemen aan de overwinning bij Dettingen, in de laatste dagen van Juny, op de Franschen behaald. Eerst in September kwamen zij naar Frankfort, om nu weldra weder naar de Oostenrijksche Nederlanden terug te keeren, en daar in verschillende vestingen van Henegouwen en Vlaanderen de winterkwartieren te betrekken. In 't volgende voorjaar kwam de jonge Fransche koning zelf naar 't leger, om er de vijandelijkheden meê te beginnen, terwijl hij tevens Engeland, door 't ondersteunen eener landing van den Pretendent, zocht te bestoken. Tegen laatstgemelden zonden de Staten zelf eenige landings-troepen tot bijstand van den Britschen bondgenoot; terwijl zij inmiddels ook den Heer van Wassenaer-Twickel naar het Fransche Hof afvaardigden, om vredesonderhandelingen aan te knoopen. In de eerste dagen van July had vervolgens het Oostenrijksche legerhoofd, Prins Karel van Lotharingen, een haast onmogelijk geachten overtocht over den Rijn bewerkstelligd, 't geen koning Lodewijk, die reeds tot Duinkerken was doorgedrongen, dwong zijne troepen in der haast weder bijeen te trekken, en alle blijvende veroveringsplannen op te geven. Voor alle verdere voordeelen van Oostenrijksche zij schoot nu echter de gewijzigde houding van Pruisen een schotjen, daar het eerst reeds geweigerd had Engeland tegen den Pretendent te hulp te komen, en nu — in 't begin van Augustus — openlijk verklaarde, in Duitschland tusschen beiden te willen komen, om er de vreemde troepen te weren. Prins Karel werd daardoor genoodzaakt, drie weken later, den Rijn weder over te trekken, om Bohemen ter hulp te snellen, waar Pruisen inmiddels reeds post had gevat, maar zich nu weder uit de voeten moest maken. Tegenover Frankrijk en van nederlandsche zij, werd er dus weinig of niet uitgericht, en de algemeene hoop in dien zin, door den tocht over den Rijn verwekt, vond geene verwezenlijking. Onder hen, die hem anders met bewonderende toejuiching vernomen hadden, behoorde natuurlijk in de eerste plaats ook Willem van Haren, door wien zijn gelukkige ondernemer, den 16en Aug., met de volgende dichtregelen begroet was:

AAN KAREL, PRINS VAN LOTHARINGEN.

Godin! wat oorlogsheld vertoont zich voor mijn oogen?
Wien heeft Bellona dus met lauweren bekroond?
Wie heft zijn zeegrijk hoofd dus moedig in den hoogen,
Als iemand die d'Olymp bewoont?

Zijn eedle houding kan de houding evenaren
Van Mars, wanneer hij zich verlustigt, in het veld
Een machtig oorlogsheir in rij ten slag te scharen,
Van Pallas met haar schild verzeld.

't Is Karel, in den strijd gewoon te zegepralen,
Terwijl hij voor Europe en hare vrijheid vecht;
En die de dwinglandij, geteeld in 's afgronds zalen,
Aan diamanten ketens hecht.

Men zegt, dat hem de God des Rijns besloot te keeren
En gram naar boven steeg, van al de Watergoôn
Verzeld, die hem van ouds als hunnen Koning eeren,
En hulde doen aan zijnen troon.

„Wie" (sprak de grijze God) „wie zou zich onderwinden,
Mij die onzijdig vliet, en door mijn heerschappij
Twee groote rijken scheidt, met d'ijzren band te binden
Der onverduurbre slavernij?

„Tenzij hem Jupiter en 't eeuwig noodlot schikken,
Om voortgesneld van stroom tot stroom, van land tot land,
De onzachlijke ordening des schepters te verwrikken,
Met zijn onwinbre rechterhand!"

Tot antwoord hief de held zijn schittrend zwaard naar boven,
Door d' oppersten monarch aan zijne heup gegord;
Het vreeslijk zwaard der wraak, wiens glans niet is te doven,
Wiens scherpte al immer scherper wordt.

Gij deedt hen in dat staal hetzelfde nog ontwaren,
O Karel! 't welk, in zijn doorluchte levensloop,
Eugenius reeds zwaaide aan 't hoofd der legerscharen,
Tot redding van 't verdrukte Euroop'.

Zij weken straks met veel verbaasdheid, en verdwenen.
De watren schaarden zich ter weêrszijde als een muur;
Gij toogt zeeghaftig door de wijde kloven henen,
Gelijk aan een onbluschbaar vuur.

De benden vloden ook, die korts nog zoo vermeten,
Zoo trotsch, maar evenwel verflauwd in moed en kracht,
Uw onderneming als bespotlijk dorsten heeten,
En boven 's menschen wil en macht.

Nu rouwt het hen, dat zij den dierbren vrede schonden,
En 't eerst de bloedbanier deên wappren in de lucht;
Nu wenschen ze ademtocht tot heeling hunner wonden,
En rust, die voor hen henen vlucht.

Zij zouden u nu niet, waar 't in hun macht, vergrammen;
Zij hadden in uw arm dees sterkte niet gewacht;
Hoe weinig wisten zij, dat de adelaar de vlammen
Des bliksems stelde in uwe macht!

O, dat de God des krijgs u verder toe doe nadren,
Betreê, roemruchtig Prins! den dierbeminden grond,
Daar, zoo veel eeuwen lang, de zetel uwer vadren
Gelukkig en gevestigd stond!

U zal het volk, gij zult het volk gelukkig maken,
Gij zult aanzienlijk zijn in aller Vorsten raad;
Hetzij ge ons binnen kort een dierbre vreê doet smaken,
Die op een wissen grondslag staat:

Hetzij gij verder rukt aan 't hoofd der heirscharen,
En 's vijands heerschappij verwoestende overstroomt;
Gelijk de broeder van Jupijn, de Vorst der baren,
Verbolgen aangetogen koomt,

En wentelende, omringd van toomelooze winden,
Met donderend gebruisch zijn golven voor zich heen,
Zich met zijn drietand toont, om 't aardrijk te verslinden
In 't grondelooze diep der zeên.

Acht dagen vroeger had hij zich, in waardige en verheven strofen, rekenschap gegeven van de wijs, waarop hij zijn dichterlijke roeping, in spijt aller belagers en begrimmers, bleef opvatten, in zijn

ODE AAN KALLIOPE.

O Koningin van Pindus lauwervelden!
Als gij den sterveling begiftigt met de lier,
Om de eere en lof der deugd te melden,
Met goddelijke kunst en zwier;

Dan stijgt de Nijd uit hare jammerpoelen
En spart de kaken op met schrikkelijk gebaar;
De holle en gloeyende oogen woelen;
En steil verheft zich 't slangenhaar.

In razernij dolzinnig voortgevlogen,
Grimt zij den dichter aan, wiens borst van geestdrift zwelt;
Daar ze op de boosheid en de logen
Haar schaamteloos vertrouwen stelt.

Zij dringt zich in bij 't volk, dat, wuft van zinnen,
's Lands helden even ras beschimpt als loflijk schat,
En weet het voor haar doel te winnen,
In toomeloosheid uitgespat.

Zij maakt haar hof aan ras verleide grooten,
Ten kosten van een kruin met Fœbus loof bekroond,
En zoekt terecht haar vloekgenooten,
Waar nooit de strenge waarheid woont.

Een gansche zwerm van zorgen is te wachten
Voor hem, die 't recht bemint en die het onrecht doemt;
Die fier de boosheid durft verachten,
En trouw en eer rondborstig roemt.

Wie zou, Godin! zich dan verblijden mogen
In een geschenk, zoo vol gevaars, zoo zwaar getorscht?
Wie loofde niet veeleer de logen,
En vleide liever eenen Vorst!

'k Heb meer dan eens dezulken heen zien treden,
En onder hunnen arm den hoorn van overvloed;
Altijd gerust, altijd tevreden,
Als of hen 't noodlot eeren moet!

'k Heb meer dan eens onkuische liergezangen,
In eene laffe taal, met gramschap aangehoord;
Die dichters waren elks verlangen
En wierden vlijtig aangespoord.

Wie zal u dan onscheudbre trouw bewijzen?
Ik, o Godin! ik die de nooitvolprezen kunst,
Waarin gij mij wilde onderwijzen
Meer acht dan goud en Vorstengunst.

Ik, ik alleen zal zuivre snaren spannen,
Die 'k vond op mijne lier, ontvangen uit uw hand,
Tot roem van wijze en groote mannen,
Beschermers van hun vaderland.

't Zij dat hun woord, in 's lands verheven zalen,
De lafaards donderende in de ooren klinkt, en zij,
Door hunne wijsheid, perk en palen
Doen zetten voor de dwinglandij.

't Zij men in 't veld hun schitterende zwaarden
Van verre wordt gewaar, van verre voor hen vlucht;
Tot spijt en wanhoop van ontaarden,
Van elk bemind, van elk geducht.

Minerva zal hun kennis steeds doen bloeyen,
Hun deugdrijk aangezicht zal blinken als de zon.
De wijsheid zal hun mond ontvloeyen,
Als uit een onuitputbre bron.

Bellona zelve zal den arm bestieren
Der helden, met het staal voor 't Vaderland omgord;
Geene engten, bergen of rivieren,
Waardoor hun moed beteugeld wordt.

Mars trekt hen voor. Wat Godheid zal hen keeren?
Hij ketent hem, die 't al wil klinken aan zijn band,
Die 't aardrijk tracht te overheeren,
Den stoker van des werelds brand.

Hoe dan de Nijd zich woelend af moog matten,
En mij, dan hier dan daar, begrimme uit eenen hoek,
Ik zal 't beneden mij zelfs schatten,
Te luistren naar den ijdlen vloek.

Ik zal gerust en blij voorbij haar treden,
Naar 't koele woud, daar gij, Kalliopé, mij wacht,
En gunstig hoort naar mijn gebeden,
Tot midden in den stillen nacht.

Als gij mij kroont met groene lauwerieren,
Dan voelt het wangedrocht eene onverduurbre smart;
Verterend, onder 't eislijkst tieren,
Tot eigen straf, haar eigen hart.

Van wat in 't begin van 't volgende jaar in den Haag en te velde voorviel, geeft ons een eigenhandig opstel van zijne hand, waarin hij zijn verschillende losse brieven aan de Friesche staten saamvatte, bericht. „Sedert", zoo vangt hij aan,

„Sedert de maand van January heb ik de eere gehad, den Heere van Sminia, Secretaris der Ed. Mog. Heeren Staten van onze Provincie, verslag te doen van het essencieelste, dat alhier in de secreete conferenciën is gebeurd, waartoe ik mij zoude kunnen refereeren. Maar opdat deze niet alleen diene tot een vervolg van het overgeschrevene, maar teffens een algemeen denkbeeld mag geven van de situacie der publieke werken, zoo zal ik eene kleine recapitulacie doen, verzoekende maar alleen gedispenseerd te zijn van het dateeren van alle evenementen; iets, hetwelk buiten dat de ordinaire en extraordinaire registers van haar Hoog Mog. aanwijzen, en hetwelk niets tot de zaken doet, als om een brief langwijliger te maken. Bij den eersten Landsdag neem ik de vrijheid te verzoeken, dat deze aan de HH. Staten mag worden geproduceerd, wijzende de materie haar behoorlijk geheim van zelf aan. Ik zal dezelve in drie voorname pointen [afdeelen], eerst sprekende van de armee in de Nederlanden, ten tweede van die aan den Rijn, en ten derde van de negotiaciën tot het maken van vrede geëntameerd, en hoe verre die geavanceerd zijn.

„I. Het is maar al te wel bekend, welk een vruchtelooze campagne men verleden jaar in de Nederlanden heeft gedaan, met een armee, zoo zeer superieur aan den vijand na het midden van July, toen het detachement der Fransche armee tot hulpe van die van den Maarschalk de Coigny" (die tegenover Prins Karel had gestaan) „naar den Elzas vertrok. Zoo ras er niets tusschen de geallieerde Mogendheden" (versta: Oostenrijk, Engeland, en de Nederlandsche gewesten) „geconcerteerd was omtrent het opperbevel van dezelve,

omtrent de *quota* van de artillerie, en van eventueele onkosten des oorlogs; ja, terwijl er zelfs geen artillerie bij de hand was, en dat de drie generaals der vereenigde Machten malkanderen wederzijds noch achting noch eerbied toedroegen, en daar alleen op gevat schenen te zijn, om malkanderen tegen te spreken; was eene absolute inactie of verkeerd manoeuvre te voorzien en te verwachten, en men had zelfs vrij erger evenementen te vreezen gehad, indien de tocht van den Prince Karel over den Rijn de Franschen niet had verplicht, om in de Nederlanden alleen defensief te ageeren.

„Wij hebben niet opgehouden van in de conferenciën te vertoonen, dat men, bij gebrek van een ordentelijk concert met Engeland, zich wederom in dezelfde onheilen zoude storten, en dat (daargelaten, welke generaals die veroorzaakt hadden) in allen gevalle het scheiden der armee door maarschalk Wade vóór de fransche armee gescheiden was, en zonder de minste kennis der andere generaals, een feit was, dat ten klaarste consteerde, en van zulke gevaarlijke gevolgen, dat men hetzelve onmogelijk konde verdragen voor het gepasseerde; veel minder, door hetzelve onopgemerkt te laten voorbijgaan, een grond te laten leggen tot iets dergelijks voor het toekomende; dat uit dat concert, gedurende den winter te houden, alle eclaircissementen zouden worden genoten over de ware intencie van het Engelsche hof, en over de macht, die hetzelve ten nutte van de gemeene zaak zoude willen employeeren. Twee zaken, ten hoogsten noodig dat buiten twijfel werden gesteld, als na dewelke de republiek alle hare mesures zoude moeten richten.

„Op die instanciën en tot dat einde werd Zijne Groot-Britt. Majt verzocht, iemand herwaarts te zenden, met genoegzame volmacht voorzien, om, zoo daarover als over andere overwachte voorvallen, finaal met H. Hoog Mn te besluiten hetgeen noodig zou worden geoordeeld tot voordeel der gemeene zaak; en dat van gelijken Z. Mt, in qualiteit als Keurvorst van Hanover, ook een minister tot het voorgeschrevene oogmerk geliefde te zenden. Want men meende hier zeer gefondeerd te zijn in zich te beklagen, dat Z. M. in die laatste qualiteit, gedurende het geheele laatste jaar, niets tot het gemeene welzijn had gecontribueerd; en nadat men, meer als eens, zulks aan Z. M. door den Hr. Van Boetzelaar in geschrifte had laten te kennen geven, en telkens generale en niets beduidende antwoorden had bekomen, vreesde men hetzelfde gedrag wederom te zien aankomen.

„Die vrees vermeerderde, toen de fransche troupes dezen winter naar den Nederrijn in beweging waren, als wanneer de 16000 man Hanoverschen, in de Nederlanden in Engelsche soldij staande, allen tegelijk bevel kregen van daar op te breken, en naar Westfalen te marcheeren; waardoor de Nederlanden ten eenemaal voor een invazie werden blootgesteld; een evenement, hetwelk men niet heeft kunnen prevenieeren, dan door het formeeren uit verscheidene corpsen van het leger, tegenwoordig zich aan den Nederrijn bevindende; waardoor nog 8000 man Hanoverschen in de Nederlanden zijn behouden, ingevolge het geconvenieerde met den generaal van Sommerfeld, door Z. M., in qualiteit als Keurvorst, herwaarts gezonden.

„De Graaf van Chesterfield, die reeds eenigen tijd te voren was gearriveerd, heeft, in de eerstgehoudene conferencie en bij vervolg, de allerkrachtigste verzekeringen gegeven, zoo van de intencie des konings als van de geheele natie, om met alle kracht en oprechtheid de mesures tot het gemeen nut voort te zetten, tot uitwerking en bekoming van een honorable en solide vrede; en is, na veelvuldige gehoudene besoignes, met H. Hoog M. Gedep.n geconvenieerd:

1. dat Engeland 40,000 man in de Nederlanden zoude leveren; meer, zoo men die zou kunnen bekomen, doch niet minder.

2. dat Engeland in kosten der grove artillerie $^{2}/_{3}$ en de Staat $^{1}/_{3}$ zouden hoeden; de veldstukken elk voor zich.

3. in de kosten der belegeringen dezelfde proporcie; doch 4. dat in de eventueele kosten des oorlogs Engeland $^{3}/_{4}$ en de Republiek $^{1}/_{4}$ zoude betalen; gelijk, mede 4. de proporcie van $^{3}/_{4}$ tot $^{1}/_{4}$ zoude worden geobserveerd, indien men tot nut der gemeene zake te rade mocht worden, of genoodzaakt, om verdere subsidiën aan eenige prinsen uit te loven. — Deze vier laatste pointen zijn zeer klaar, en het eerste behoorde het ook te zijn; doch omtrent hetzelve hebben zich zwarigheden opgedaan. De Graaf van Chesterfield gaf tot die 40,000 man op: 24,000 Engelschen, 8000 Hanoverschen, 8000 Denen. De Engelschen en Hanoverschen waren actueel in de Nederlanden. De Denen waren zoo goed als geëngageerd, dewijl een koerier door den Haag naar Engeland was gepasseerd, met de condiciën, waarop Denemarken die *troupes* aanbood. De Graaf was in het zekere bericht, dat de koning van Gr. Britt. die condiciën zou aannemen; dus was er geen bedenking, of dat corps zou den 1en Mei in Vlaanderen zijn, of waar men wilde, in Engelsche soldij. Kon men meer *troupes* bekomen, men zou alles aanwenden. Daar waren nu mogelijk Hessen te bekomen, de keizer dood zijnde. Daar waren ook Oostenrijksche *troupes* in de Nederlanden te completeeren, en met dezelve was het dus gelegen: haar geheele voet in de Nederlanden was van 33,000 man; van dezelve lagen compleet in Luxemburg 7000; onder den hertog van Aremberg, aan den Rijn, 10,000; resteerde nog 16,000, doch deze waren ten eenemaal buiten staat en activiteit, als uit dewelke alles was genomen, om de andere 17,000 voltallig te doen zijn. Daar waren bataljons, die 50, 60, en 70 man sterk waren; maar men negocieerde met het Hof van Brussel om 8,000 man van dien voet van 16,000 in engelsche soldij te nemen; des het vereischte geld aan de koningin gevende, onder condicie, dat H. M. het surplus, dat de engelsche aanritsgelden meer bedragen als de Oostenrijksche wervingen kosten ('t welk wel op de helft konde gerekend worden) tot het completeeren van de overige 8000 man van dezen voet zoude employeeren. — Men gaf daarentegen aan den Graaf van Chesterfield op het getal der *troupes*, door de Republiek te foerneeren, ingevolge de reeds afgezondene ordres: 39,000 en eenige honderd man in de Nederlanden, in staat van het veld te houden; verscheidene bataljons in de garnizoenen der overgeblevene barrière, het corps der reserve van 7 bataljons; en het corps aan den Rijn, onder den Lt-generaal Smissaert; te zamen 61,000 en eenige honderd man sterk, waarmede de Graaf genoegen nam.

„De generaal van Sommerfeld vertrokken zijnde om het leger aan den Rijn te formeeren, kwam de Baron van Zwichelt alhier, wegens Z. M. als Keurvorst van Hanover. Bij zijne aankomst, of weinige dagen daarna, presenteerde hij een memorie vol betuigingen van de cordate sentimenten van den Keurvorst, en begon met

te zeggen, dat, behalve de 6- of 7000 man uit het Hanoversche naar den Rijn gemarcheerd, en bij de andere 8000 Hanoverschen, die uit de Nederlanden derwaarts waren gemarcheerd, de koning als Keurvorst nog een corps apart zoude presteeren. Wanneer men vervolgens met dien Heer over dat subject in conferencie was getreden, gaf hij dat corps op, als zullende bestaan in 6000 man; namelijk 5000 man infanterie, en 1000 paarden; maar wanneer men hem vroeg, waar dat corps was, kwam de zwarigheid voor den dag; en hoewel hij zeide, zulks niet te weten, gaf hij echter duidelijk te verstaan, dat het die 8000 waren, die zich bevinden in de Nederlanden. Wij betuigden daarop aan hem: eerstelijk, dat wij niet konden nalaten te remarqueeren, dat 6000 man een zeer gering effort was voor de gemeene zaak van een zoo machtig Keurvorst, en die zoo geinteresseerd was tot de gemeene bescherming, aangezien zijne landen en bezittingen nog meer geëxponeerd waren als de onze; maar ten tweeden, dat wij niet konden begrijpen, hoe hij ons de 8000 man Hanoverschen in de Nederlanden, als Keurvorstelijke *troupes* konde opgeven, nademaal de engelsche ministers ons die, in het gehouden concert, als Groot-Brittannische hadden aangerekend. De Baron van Zwichelt antwoordde ons, dat hij daar niet van wist, maar wel geïnstrueerd was, gelijk hij nogmaals declareerde, dat de koning die 8000 man voor zijn rekening, als Keurvorst, uit zijn eigen zak betaalde, en dezelve derhalve aan de gemeene zaak foerneerde; bij welk effort hij nog een ander voegde, waarvan ik later zal spreken, om de materiën niet te confondeeren.

„Wij vonden, na dit gedeclareerde, geen ander of beter middel, dan den Graaf van Chesterfield daar kennis van te geven, en te hooren, wat Zijn Excell[ie] op die dubbelde rekening aan ons tot eclaircissement zoude kunnen foerneeren, alsmede om dezelve te onderhouden over de tijdingen, die wij van alle kanten hadden bekomen, dat de 8000 Denen niet zouden marcheeren, en dat het project, om dezelve over te nemen, of liever de negociacie daarover, vruchteloos was geweest. Zijn Excell[ie] verklaarde ons niet te kunnen zeggen, door wie de 8000 man Hanoverschen werden betaald. Dat zulks ook indifferent was, als Engeland dezelve maar foerneerde in de Nederlanden volgens convencie, en dat hij zich daarover sterk maakte, zoodanig dat die troupes aldaar zouden verblijven en ageeren, tot dat zij door andere zouden zijn geremplaceerd. Dat hij zich verders met de Hanoversche zaken niet konde bemoeyen als alleen van zijne commissie. Dat, wat aanging de Denen, hij heiliglijk konde betuigen, dat, hetgeen hij gezeid had, in waarheid had bestaan. Dat hij niet had getwijfeld, of die convencie zoude tot stand zijn gebracht geworden op den grond, hierboven gemeld, en dat hij, met dezelfde oprechtheid, moest bekennen, dat zich onverwachte zwarigheden daaromtrent hadden opgedaan; doch dat hij nog niet buiten hoop was van het project te zien gelukken. Hij besloot met te zeggen, dat ondertusschen de convencie met het Hof van Brussel, over het overnemen van den voet van 8000 en het completeeren van de andere 8000 man van de Nederlandsch-Oostenrijksche troupes, te Brussel gesloten en geteekend was, en dat men met alle macht bezig was, om die 16,000 man in staat van oorlog te brengen.

„De onzekerheid der Deensche *troupes* daarlatende, zoo gis ik, dat de engelsche *quota* van *troupes* in de Nederlanden bestaan zal in de Engelschen: 24,000; de Oostenrijkers: 16,000; en dat de Hanoverschen zoo lang zullen blijven, tot dat de Oostenrijkers voltallig zullen zijn; doch ik heb reden van gepersuadeerd te zijn, dat onderwijlen de Engelschen hun best bij het Deensche Hof tot de bewuste convencie zullen aanwenden, en de Oostenrijkers tot het completeeren van hunnen voet van 16,000 man; inzonderheid als men van dezen kant daar, bij continuacie, op aanhoudt. Grooter zwarigheden zijn te voorzien in het bekomen van meer hulp van den Keurvorst van Hanover; doch men is wel geresolveerd om dat doelwit niet uit het oog te verliezen, en men heeft, straks na dit evengemelde antwoord van den Graaf van Chesterfield, geresolveerd, om op die materie een resolucie aan den B[n] van Zwichelt ter hand te stellen, vervat in zeer duidelijke termen.

„Dat de veldmaarschalk Graaf van Königseck is benoemd geworden, om *ad latus* van den Hertog van Cumberland in de Nederlanden te commandeeren, en op wat wijs de Vorst van Waldeck het commando over de *troupes* van den Staat aldaar heeft verkregen, is geen nieuws; maar eer ik van de Nederlanden scheide, moet ik niet vergeten te zeggen, dat de keuze van den Veldmaarschalk op die menigvuldige vertogen tegen den Engelschen generaal Wade, van wege haar H. Mog. gedaan, is geschied; dat die Veldmaarschalk bezig is, om binnen weinig dagen de *campagne* te kunnen openen; en dat wij dus den Graaf van Chesterfield, meer dan eens, in bedenking hebben gegeven in de conferenciën, of het niet beter zou zijn, den generaal Wade, die maar weinige dagen levens over scheen te hebben, gemerkt zijne bovenmate zwakke constitucie van lichaam en gezondheid, gerust te laten sterven; dat de eene generaal de schuld van het gebeurde op den anderen werpende, men zich zoude inwikkelen in een procesverbaal, alzoo onnut, als het verledene te redresseeren zoude zijn, waaruit niet anders als het verbitteren van sommige geesten zoude kunnen spruiten; en dat men den tijd beter konde besteden in het overleggen van een voordeeliger en officieuser directie. — Het is wel te denken, dat die zaak geen verdere gevolgen zal hebben.

„II. Betreffende de armee aan den Rijn, tot welke ik nu overga, zoo is H. Ed. Mog. bekend, bij wat gelegenheid die geformeerd is. Hier zag men in het avanceeren der fransche *troupes* naar de Main en Lahn driederlei desseinen: het overweldigen der drie geestelijke Keurvorsten, het doen van een invazie in 't Hanoversche, en het bespringen van de grenzen van de Republiek naar den kant van Westfalen. Het laatste point direct zeer gevaarlijk voor de Republiek; datzelfde en het tweede gericht, om door die diversie aan de geallieerden verwarring te veroorzaken, dezelve te verplichten *troupes* uit de Nederlanden te trekken, en ondertusschen aldaar, bij vorstig weêr of bij andere opkomende gelegenheid, een *coup* te doen, met de garnizoenen der fransche barrière. Alle de berichten van de sentimenten der Keurvorsten van Meints en Trier even favorabel zijnde, zij de hulpe der geallieerden vragende, en het tractaat met dien van Keulen nog onlangs gesloten zijnde, besloot men zooveel terrein te winnen als mogelijk was, en de Franschen in die landen te prevenieeren. De Republiek foerneerde het corps onder den L[t]. gen. Smissaert, de Engelschen (want zij stonden toen nog in engelsche soldij) 8000 Hanoverschen

uit de Nederlanden, en de Keurvorst van Hanover tusschen de 6 à 7000 man, die aan den Wezer stonden; terwijl de Hertog van Aremberg met 10,000 Oostenrijkers, mede uit de Nederlanden, zich derwaarts begaf. Te zamen een getal van wat over de 30,000 man. Het *but* van dat leger was, en de instrucciën der generaals waren daarnaar gericht, om alle drie de *vues*, die de Franschen mochten hebben, te verijdelen, beginnende met de geestelijke Keurvorsten te dekken. Het commando van hetzelve was zoo geregnleerd, dat de oudste generaal in rang alles zou ten uitvoer brengen, maar dat er besloten zou worden ingevolge de pluraliteit van stemmen, uitgebracht door de drie commandanten der 3 respectieve corpsen. Een *but*, zoo wél niet geëxecuteerd als geconcipieerd. Aan wien of waaraan het gehaperd heeft, kan noch durf ik determineeren. Dit is zeker, dat het engelsche Hof al de schuld daarvan attribueert aan den hertog van Aremberg. De Graaf van Chesterfield heeft, in de laatste conferencie, kennis gegeven, dat de Koning te Weenen over den Hertog had geklaagd, ernstig verzocht, dat een ander generaal in zijne plaats mocht worden benoemd, en hij zonder uitstel gerappelleerd, ons verzoekende wegens den Koning, hetzelfde te laten doen bij de Koningin [van Hongarijen]. Men legt den Hertog te last, dat hij *willens* te laat is gekomen aan de Lahn, zich op hebbende gehouden, met de Paltzische landen onder contribucie te zetten. Dat hij dan naar 't Wurtsburgsche, dan over den Rijn wilde marcheeren, tegen 't oogmerk van het zenden der armee. In het kort, dat alle de daar voorgevallene onheilen en verznimde *avantages* aan zijn kwaad gedrag te wijten zijn, niets hebbende willen ondernemen, terwijl hij superieur aan den vijand was. Anderen, doch wier stem zoo hoog niet zal klinken, ontschuldigen den Hertog, zeggende dat het denzelven onmogelijk was, zoo ras naar den Main te marcheeren, om de impracticable wegen, en omdat het land tusschen de Lahn en de Main, door de eerste invazie der Franschen, absolunt geruïneerd was, zoodat daar geene *troupes* konden subsisteeren. Dat de Franschen even over den Main magazijnen, èn uit het land èn van elders hadden vergaderd, en dus, wanneer zij wilden, de Main konden overtrekken. Dat, zoo ras de Hertog omtrent de subsistencie der troepen voorzien had, hij voorgenomen had, links af tusschen de Main en Lahn naar 't Wurtsburgsche te marcheeren, omdat hij zekere berichten had, dat, zoo de Bisschop en Prins van Wurtsburg als de Frankische en Zwabische Kreitsen, op zijne nadering moed scheppende, hare *troupes* bij de zijne zouden hebben gevoegd; en om dien tocht als verstandig overlegd te doen aanmerken, brengt men bij, dat de Hanoversche en Staatsche generaals daarin hebben bewilligd, aan den eenen kant, en, aan den anderen, dat de fransche generaals aanstonds de Main zijn overgetrokken, om dat te verhinderen, het dessein bemerkende en vreezende, dat daardoor de geallieerde armee haar veel te sterk zoude zijn geworden; voornamelijk als, gelijk het voornemen was, de generaal Thungen, uit de Opperpaltz, daar met een *corps* Oostenrijksche cavallerie bij gekomen was. Men attribueert het verlies der 480 Hanoverschen, te Cronenburg gecoepeerd, aan het al te groot empressement van die *troupes* om goede kwartieren te hebben, en dat zij daarom te verre vooruit waren getrokken. En betreffende den tocht, dien de Hertog voor had over den Rijn naar den Moezel te doen, zegt men, dat dezelve een zeer goede diversie was, om de Franschen weder over den Rijn te attireeren, waarvan men hun alsdan, zelfs met *avantage*, den overtocht konde betwisten, en hen aldus met meer voordeel in hun voornemen stuiten, dan, van de eene plaats naar de andere retireerende, aan den kant van den Rijn daar men nu is.

„Zonder partijschap sprekende, moet men, aan de eene zijde, zeggen, dat zekerlijk de Hertog niet beantwoord heeft aan de verwachting, die men van hem had; maar, aan de andere zijde, dat alle moevementen, die de armee gemaakt heeft, zonder protestaciën van de andere generaals zijn geschied; ja, dat alles zich zeer eendrachtig schijnt te hebben toegedragen, immers volgens de relaciën van den Lt Gen. Smissaert. Op deszelfs schrijven, moet ik ook zeggen, valt niet veel te roemen. Zijn lakonieke stijl heeft velen van ons verdroten, en op de *reproches*, door den Griffier hem daarover gedaan, heeft hij een amanuensis verzocht, die hem straks geaccordeerd is; waarom wij hopen wat omstandiger berichten van hem in het toekomende te zullen erlangen. Waardoor wij mogelijk eens zullen kunnen weten, of den Hertog dan den hanoverschen generaal te wijten is, dat die armee daar niet alleen vruchteloos tot nog toe geweest is, maar zelfs de keurvorsten van Ments en Trier aan haar noodlot heeft overgelaten. Immers hopen wij in het toekomende beter onderrichting te verkrijgen van het gedrag der gecombineerde *troupes*.

„Vrijdag namiddag kregen wij met een expresse tijding, dat de armee zich nog al verder had geretireerd, sluitende, zoo mij voorstaat, met de rechtervleugel, onverre Coblens, aan den Rijn, en met de linker aan den bovenkant van de Sieg; dat ze daar in een redelijk goede situacie was, maar dat de Franschen weder een zeer groot renfort verwachteden, waarvan men zekere kundschap had, bestaande in 77 escadrons en 12 batalions, die orde hadden, uit Zwaben derwaarts te marcheeren; dat, zoo wanneer die *troupes* bij de fransche armee kwamen, dezelve zoodanig superieur aan de geallieerden zouden zijn, dat er voor dezen geen kans zoude zijn van zich te kunnen mainteneeren, als na een gewichtig renfort te hebben gekregen. De gen. Smissaert verzocht derhalve, dat men daarop ten spoedigste geliefde bedacht te zijn. Men heeft nog dienzelfden avond, tot elf uren, gelijk ook genoegzaam gedeeltelijk des anderen daags, daarover in conferencie geweest met de engelsche en hanoversche ministers, waarbij de oostenrijksche mede geroepen werd. Men vond noch zag geen anderen raad, dan door het doen aanrukken der munstersche en keulsche *troupes*, wel verplicht, volgens tractaat, om gereed tot den marsch te zijn, en om zich bij de geallieerden te voegen, ja, in alles onder dezelve te behooren in de landen van den Keurvorst van Keulen, maar niet om buiten deszelfs land eenigen dienst te doen. Daarbij kwam, dat men zeer secuur onderricht was, dat, tractaat of geen tractaat, het bij den Keurvorst in allen gevalle op eenig geld aankwam, en dat derhalve bloote woorden van geen de minste kracht waren, ja, dat zelfs een fransche emissaris of minister te Bonn was; waarom de questie alleen daarop aankwam, of men den Graaf van Wassenaar order zoude zenden, om met den Keurvorst een nader convencie aan te gaan, voor zoo veel *troupes* hij van deszelfs 10,000 man konde krijgen voor de heele campagne, om aanstonds de geallieerde

armee te gaan versterken, alwaar zij binnen weinig tijds zullen kunnen zijn.

„Nadat men eenparig overeen was gekomen, dat er in dezen nood geen ander middel was, consuleerde men den Bn van Zwickelt, die voor eenigen tijd met het keurvorstelijk ministerie in onderhandeling was geweest omtrent het overnemen van keulsche *troupes* in hanoversche dienst, doch waarvan niets was geconcludeerd, wat condiciën hem waren geopperd. Hij antwoordde, dat hem wel geene authentieke offertes wegens den Keurvorst waren gedaan, doch dat de generaals hem hadden gesproken van 22,000 rijksdalers eens, en 1700 rijksdalers 's maands, voor 7000 man, waaronder 1000 paarden; dan dat misschien de nood, waarin de armee zich bevond, den Keurvorst wel wat hooger zoude doen spreken. Op deze informaciën werd unaniem besloten, den Heer van Twickel te gelasten, om zulk een corps zonder uitstel marschvaardig te doen zijn en naar de armee te doen marcheeren, des daarvoor niet hooger uitlovende dan 400,000 guldens gedurende deze campagne, te betalen na proporcie der manschap, die bij het leger zoude aankomen, en na den tijd van hare aankomste; een lager somme nochtans bedingende, zoo daar eenige mogelijkheid toe was.

„Ik heb, na ingenomen advies van de Heeren mijne medegecommitteerden, en na derzelver approbacie, daar mede in geconsenteerd, aangezien de dringende nood en de onmogelijkheid van daarop vooraf te kunnen bekomen Haar Ed. Mog. orders; echter alleen op approbacie der Heeren Staten, mijne principalen, en uit consideracie der geringe som, die, op 400,000 fl. genomen, voor de Republiek 100,000 fl. bedraagt, waardoor de geheele armee gesalveerd en gemaintineerd zal kunnen worden. Ik neem de vrijheid van daarop oodmoedig haar Ed. mog. approbacie te verzoeken, en dat niet alleen deze mijne missive, maar particulier dit point op de pointen ter deliberacie van de Heeren Staten mag worden gebracht.

„De Hongaarsche minister, in deze conferencie present, schoon zeer vergenoegd over dat arrangement, apprehendeerde dat opgegevene en hier boven gemelde fransche *renfort* niet zeer, zijnde van begrip, dat, gelijk hij uitrekende, de orders van Parijs gedepescheerd waren tot de marsch van dat *secours*, eer men aldaar tijding had kunnen hebben van de overwinningen der Oostenrijkers in Beyeren, alwaar alles, hals over kop, voor dezelve vlucht en retireert. Wat apparencie, dat de Franschen alle uit Zwaben naar den Nederrijn marcheerende, of voor het grootste gedeelte, hunne landslieden zoo verre van hunne grenzen zouden verlaten, als die zoo licht door de oostenrijksche nombreuse cavallerie in haren terugmarsch gecoupeerd konden worden? — De Oostenrijksche armee, sterk over de 50,000 man in de Opperpalts en Beyeren, zoude direct de Lech passeeren en, versterkt door de verbitterde Zwaben en Franken, weder trachten over den Rijn te trekken. Zouden de Franschen hun flank dus open laten liggen, werwaarts zij, in 't verleden jaar, met alle macht optogen, hunne conquesten in de Nederlanden verlatende? — Hij trok daarenboven de overgezondene lijst van dat secours in twijfel, uitrekenende, als in die gewesten bekend, dat, hoe specifiek die lijst was, de marschen daarin vermeld, ondoenlijk waren in den gemencioneerden tijd; en concludeerende, dat, zoo het al waar was, dat die *troupes* in Zwaben waren en zulke orders gekregen hadden, het fransche ministerie, na de verkregene kennis der voorschrevene progressen, te voorzichtig zou zijn, om zijne corpsen in Zwaben en Beyeren zoo onbedacht van elkanderen te scheiden. — Wij lieten deze reflexiën voor hetgeen ze waren, hopende het beste; doch besloten tevens, ten spoedigsten de Koningin te verzoeken van, zoo ras doenlijk, een merkelijk detachement uit Beyeren naar den Nederrijn te zenden, en, indien de Hemel hare wapenen aldaar verder bij continuacie zegent, hare geheele armee uit Beyeren naar den Rijn tot een diversie te doen aanrukken; 't welk de Hongaarsche *envoyé* ons vastelijk verzekerde harer Majesteit intencie te zijn, al werd er geen requizicie toe gedaan. Tot besluit van de conferencie werd geresolveerd, den Veldmaarschalk, Graaf van Königseck, kennis te geven van de situacie der armee aan den Rijn, Zijn Excie te consuleeren over de situacie van dezelve en over de kondschappen, die hij van dat fransche renfort mocht hebben; wat *conduite* dat leger verder behoort te houden, en of het niet noodig was, een exacte correspondencie tusschen hetzelve en de armee, die hij verzamelt, te etablisseeren, vooronderseld dat zulks niet bereids gereguleerd was; eindelijk, of hij ook eenige manschap zoude kunnen missen, om derwaarts te doen aanrukken; tot welk laatste geene apparencie is, als hebbende hij zelf niet te veel.

„Ik vlei mij, hiermede aan Haar Ed. Mog. een exact denkbeeld te hebben gegeven van de armee aan den Rijn en van haren toestand; maar omtrent de *troupes*, die dezelve componeeren, staat mij nog iets te zeggen. Wij zijn buiten verlegenheid omtrent de Staatschen en Oostenrijkers, maar in een groot embarras ten regarde der Hanoverschen, die thans de helft van het leger uitmaken, gerekend de 8000 man, die uit de Nederlanden, en de 6- à 7000 man, die van de Wezer zijn gekomen, alle onder het bevel van den generaal van Sommerfeld. Wij hebben tot nog toe niet kunnen penetreeren, of het Hannoversche dan Oostenrijksche *troupes* zijn; dit weten wij zeker, en wordt door de engelsche en hanoversche ministers zelf erkend, dat namelijk het Parlement van Engeland, voor dit jaar, 500,000 pond sterlings aan de Koningin van Hongarije heeft toegestaan; dat van die 500,000 pond alleen aan de Koningin 300,000 pond worden gegeven, om van te disponeeren; doch dat Hare Majesteit de 200,000 andere ponden aan den Keurvorst van Hanover foerneert voor de 14 à 15,000 man Hanoverschen, aan 't leger van den Rijn zijnde. Tot nog toe ageeren zij als een corps apart van de Staatsche en Oostenrijkers. Haar generaal heeft zijne stem mede, en even als de beide andere Commandanten; en het is zeker, dat hij den Oostenrijkschen generaal dikwijls tegengesproken heeft, en daardoor van sommige desseinen gedetoerneerd. De Koningin betaalt hem en het gansche corps; ondertusschen hangt alles in de armee van hem af, hebbende wel, ten opzichte der 2 andere generaals, de minderheid van stemmen, maar commandeerende verre weg de meerderheid van manschap, waaruit van zelf vloeit, dat de beide andere generaals niets tegen zijnen wil kunnen doen of ondernemen. De Bn van Zwichelt, hierover onderhouden zijnde in de conferencie, en gevraagd, waar men zich zoude moeten addresseeren, indien men iets omtrent die *troupes* te zeggen had, gaf een antwoord, dat eerder te denken is uit order van zijn Hof geschied te zijn, als uit eigen overtuiging; zijnde die Heer zeer bekwaam tot het ministerie en alomme geëstimeerd wegens zijne eerlijke sentimenten.

Hij zeide dan, dat het waar was, dat de Koning, zijn meester, 200,000 pond van de Koningin ontving voor deszelfs *troupes* aan den Rijn, maar dat het zeer veel scheelde, dat de onkosten van dat corps daaruit gevonden konden worden, en dat hij zich sterk maakte, te bewijzen, dat zij nog daarenboven 25,000 pond sterling per maand meer opnamen; een effort, hetwelk hij de goede zaak aanrekende boven de beloofde 6000 man. Dus zouden de 14 à 15,000 man hanoversche *troupes*, gedurende deze *campagne* (op zes maanden gerekend), 38 tonnen gouds en 55,000 g. Hollandsch, en dat in Duitschland, komen te kosten. Een rekening, die ons allen gerevolteerd heeft, en waarop, zoowel als op de 6000 man beloofde *troupes*, die, ten besten, eerst zullen komen uit de Nederlanden, als de Engelschen de daar zijnde Hanoverschen zullen geremplaceerd hebben, 't welk zeer lang kan aanhouden, en die dan daar misschien nog ten uiterste noodig kunnen zijn, besloten is, aan den B^n van Zwichelt een resolucie in klare en significante termen ter hand te stellen, aan de eene zijde, opdat zulks, zoo mogelijk, van effect mag zijn, en opdat, aan de andere zijde, de minister niet in de verlegenheid mag worden gebracht, om onaangename berichten aan zijn Hof over te schrijven.

„III. Thans, naar order van mijne verdeeling, tot het werk der vrede gekomen zijnde, zoo moet en kan ik niet anders aan haar Ed. Mog. berichten, dan dat men hier op alle middelen, die uit te denken waren, bedacht is geweest; doch dat, niettegenstaande alle de de aangewende vlijt en moeite, het weinig gescheeld heeft, of de *troubles* zouden nog vermeerderd, en de verwarring nog grooter geworden zijn door de opgerezene onlusten of, zoo men wil, verkoeling tusschen de Hoven van Weenen en Dresden, juist in een tijd, dat men het laatstgemelde pas gewonnen had door het sluiten van 't Tractaat van Warschau [8 Jan. 1745]. Het Hof van Saxen zag kans, om een dubbeld *avantage* te behalen sedert den dood des Keizers [Karel VII, van Beyeren; die dien titel tot dusver gevoerd had]; eerstelijk door het kiezen van partij, en het geven van *troupes* aan de geallieerden; ten tweeden, met deszelfs stem tot de vacante keizerlijke waardigheid. Beide deze zaken, en elk in het bijzonder, nam het Hof [van Dresden] voor, ten duurste aan dat van Weenen te verkoopen, eischende 4 hertogdommen in Neder-silezië, die den besten brok van dat land uitmaken, en genoegzaam de geheele commercie bezitten; terwijl Glogau, daar mede onder gelegen, de sleutel van de Staten der Koningin aan die oorden is; alleen voor het geven der hulp*troupes* buiten de subsidiën van het tractaat. Silezië geconquesteerd zijnde, merkte het Saxische Hof dat land aan als gemeen conquest, 't welk door de overwinnaars gedeeld moest en kan worden; maar dat van Weenen sprak een gansch andere taal, zeggende, dat Silezië haar patrimonieel goed was, dat elk wist, hoe en op wat wijs het door Pruisen was aangetast, en om wat reden, en tot wat grootmoedig oogmerk, door de Koningin afgestaan door en bij het tractaat van Breslau. Dat de Koningin, nadat de Koning van Pruisen, op zulk een ongehoorde wijs, dat tractaat had verbroken, volgens alle rechten, wederom de eenige hertogin van Sileziën werd, en wilde Saxen iets hebben, men zou niet weigeren, een goed gedeelte lands nog al verder voor haar op den Koning van Pruisen te conquesteeren.

„Dit dispuut over de huid van den beer, eer hij gevangen is, moet aan ieder natuurlijk zeer vreemd voorkomen, en spruit, mijns bedunkens, voort uit een geringe idee, die men heeft van de macht des Konings van Pruisen, dien men zeer licht meende te kunnen dwingen en verkleinen, aangezien de weinig lust en moed zijner *troupes*, die niet als gedwongen vechten, en de onbekwaamheid der officieren, alsmede der soldaten, niet afgericht als op spiegel-exerciciën, en geensins om zich van de minste wanorde te herstellen. *De tijd zal het beste kunnen leeren, hoe verre die denkbeelden gegrond of roekeloos zijn.* Ondertusschen waren de beide Hoven genoegzaam gebroeilleerd, en het ontbrak niet aan lieden, die het vuur der tweedracht met alle macht aanstookten, wanneer Engeland en de Republiek zich, als ten hoogsten daarin geïnteresseerd, daarmede begonnen te bemoeyen, en het geluk hadden, die zaken in een beter toestand te brengen.

„Dit bemoeyen bestond in het onophoudelijk doen van representaciën aan de beide Hoven, ten einde zij, om een geschil, in één zin belachelijk zelfs van aard, hun ware voordeelen niet mochten verwaarloozen, ja, zich niet mochten in het gevaar stellen van te verliezen, hetgeen zij bezaten, en wat verders op een materie van die importancie gezegd kan worden. Deze taal heeft wel niet alles uitgewerkt, wat te hopen was, maar is niettemin van dat effect geweest, dat het krijgs-operacionsplan tusschen de beide Hoven tot besluit is gekomen, en te Dresden is vastgesteld. In gevolge van dat plan zullen de Oostenrijkers, met hun armee, 70,000 man sterk, en de Saxen met de hunne, 30,000 sterk, in Sileziën vallen, en zoo verre zij kunnen den oorlog tegen Pruisen poesseeren. Boven die armeën moet men nog rekenen tusschen de 15 à 20,000 hongaarsche insurgenten, die geensins te verachten zijn, en even zooveel der vijanden de handen vol geven.

„Wat aanbelangt de keizerlijke kroon, die door Saxen begeerd wordt, hebbende zich als candidaat daarvan aangegeven, zoo is het zeer te twijfelen, of dat Hof dat articul sterk zal aanbinden. Sommigen meenen, klaar te kunnen deduceeren, dat die waardigheid de ruïne van dat huis en land na zich zou slepen, voornamelijk als het tegen den wille van het huis van Oostenrijk moest geschieden; en velen, die den Koning van Polen [en Keurvorst van Saxen] personeel kennen, meenen wel te weten, dat Zijne Maj.^t geensins, om die consideraciën en nog meer andere, de keizerlijke kroon ambieert. Zoo zulks waar was, 't geen niet vreemd voorkomt, zou het candidaatschap alleen strekken, om, bij den afstand daarvan in faveur van den Groothertog [Frans, den gemaal der koningin], nieuwe voordeelen en cessiën te bedingen; dat mogelijk wederom vrij verre gegaan zou hebben, indien er niet iets tusschenbeiden gekomen was, 't welk, mijns bedunkens, die zaken veel zal faciliteeren. Namentlijk, dat het Hof van Rusland de pretensie van den Keurvorst van Saxen [en Koning van Polen] op de keizerlijke kroon zeer desapprobeert, als voorziende daardoor nieuwe *troubles* in Polen, en begrijpende, dat, zoo de Keurvorst Keizer werd, zulks niet als door de fransche en pruisische Hoven zou kunnen geschieden; welk eerste zulks niet zoude kunnen ondernemen, als op condicie van te disponeeren van de poolsche kroon, het zij op den Vorst Stanislaus, het zij op een ander gunsteling, gereed, om altijd, op hare wenschen, het Noorden in vuur en vlam te zetten.

„Ten regarde van het hof van Beyeren, van de sentimenten van hetzelve hebben wij niets kunnen we-

ten, als hetgeen men ons van den kant van 't Weener Hof heeft doen informeeren. Daaruit moet men besluiten, dat er reeds negociaciën van accommodement op het tapijt zijn geweest voor den dood des Keizers, doch zonder vrucht; dat die aanstonds na deszelfs overlijden hervat zijn. De Keurvorst is zeer jong; de Keizerin-weduwe denkt zeer wel; maar het ministerie bederft alles, inzonderheid de eerste minister, Graaf von Thöring, die men zegt, dat jaarlijks een pensioen van 80,000 rijksdalers van 't fransche Hof geniet. Alle vriendelijke vermaningen vruchteloos zijnde, heeft de Koningin weder hare toevlucht tot de wapenen genomen, waarvan de tijdingen zoo voordeelig luiden, dat men alle reden heeft te denken, dat het accommodement niet lang zal achter blijven, zoo het bereids niet getroffen is. Ondertusschen heeft men reeds vóór eenigen tijd, zowel aan den engelschen minister Heer van Robinson, als aan den Heer van Burmania, een creditief gezonden, om, op de requizicie van de Koningin, naar Munchen te kunnen reizen en zich te accrediteeren bij den Keurvorst, zoo ras Hare Mat aan die Heeren zoude te kennen geven, dat de zaken tot stand gebracht waren, en er niet meer dan eene concluzie toe werd vereischt. Men heeft ons omtrent die zaak mede bericht, dat H. M. wel genegen was, de erflanden des Keurvorsten weder te geven, op de vaste steden of fortressen na; en dat de Keurvorst niet alleen die ook begeerde, maar daarenboven eenige cessiën, om van te kunnen leven; terwijl zijne geëpuïzeerde landen wat adem schepten; en dat heeft ons bewogen, de Koningin op het krachtigste aan te raden, van af te zien van het houden der vaste steden, en van zooveel toegevendheid wijders te gebruiken, als eenigsins mogelijk zou zijn, uit aanmerking der groote gevolgen, die het accommodement met Beyeren, tot voorspoed der gemeene zaak, natuurlijk moest veroorzaken. Het is te denken, dat overwinnende oostenrijksche wapenen daar te lande tegenwoordig meer zullen uitrichten, dan resoluciën, vermaningen, en geschriften.

„Het bestek, dat ik mij hadde voorgesteld, was hier wel vervuld, indien ik zoo even niet van het russische Hof had gesproken, en bij die gelegenheid moet reflecteeren, dat ik mij niet kan dispenseeren van iets omtrent dat rijk te zeggen; te meer, dewijl iets tegenstrijdigs in de *conduite*, die hetzelve dezen winter gehouden heeft, voorkomt. De genegenheid, om een tractaat van subsidie, tot het geven van een considerabel corps *troupes*, met de Zeemogendheden aan te gaan, en het ter zelver tijd aannemen der meditacie tusschen de strijdende mogendheden, impliceert zoodanig eene contradiccie, dat men, ten besten genomen, mistrouwen omtrent dat gedrag en mysterieus exterieur schijnt te moeten opvatten. De komst van den Heer De Dieu[1] te Petersburg zal ons alleen de oplossing van die staatkunde moeten mededeelen; en ik vlei mij, welhaast iets positiefs aan haar Ed. Mog. op dat subject te kunnen aanbieden. Ondertusschen onderstelt men, dat die zaken zich aldus hebben toegedragen: dat namelijk de Koning van Pruisen, in zijne verlegenheid en om bij het russische ministerie zijn hof te maken, deszelfs meditacie heeft verzocht; dat het russische Hof, om de geallieerden van Weenen, die haar wat te traag voorkwamen te werk te gaan, omtrent het subsidietractaat, wakker te maken, die meditacie heeft aangenomen, met intencie nochtans, om dezelve geheel en al te laten vallen, zoo ras dat tractaat in termen van concluzie zoude kunnen komen. Wat hiervan zij, het het is zeker, dat de Koning van Pruisen tegenwoordig aan die meditacie niet allen renonceert, maar zelfs dat Z. M. ontkent, dat hij die heeft verzocht; het zij hij de lucht van het voornemen der Russen heeft gekregen, het zij hij, gelijk anderen verzekeren, door het fransche Hof daartoe genoodzaakt is geweest, als hetwelk die pas van den Koning van Pruisen zeer hoog zoude hebben opgenomen. Ondertusschen is het russische ministerie door die ontkenning, niettegenstaande dat verzoek in geschrifte, met deugdelijke bewoordingen, is geschied, zeer geïrriteerd op den koning van Pruisen, als zijnde hierdoor bij de geheele wereld ten toon gesteld."

[1] Burgemr van Amsterdam, en ambassadeur der Staten bij de keizerin van Rusland.

Wat deze Russische zaken betreft, kwam er eerst in Mei 1746 een verbond tusschen Oostenrijk en Rusland tot stand. Met den Beyerschen keurvorst had Maria Therezia zich daarentegen reeds 18 April 1745 verdragen, waarbij haar de vermelde sterkten ter bezetting gelaten werden tot de vrede zou gesloten zijn. Met Pruisen bleef de oorlog nog dit gansche jaar voortduren, tot den 25en December te Dresden de vroegere vrede hernieuwd, en Frans als keizer door Pruisen erkend werd, maar Saxen zich tot het betalen eener aanzienlijke geldsom verplichtte. Frankrijk won den 11en Mei 1745, op de drie vereenigde mogendheden, den slag bij Fontenay in Henegouwen, en maakte zich voorts in dit en 't volgende jaar van bijna geheel de Zuidelijke Nederlanden meester, zonder echter de Staten tot een verdrag van onzijdigheid te kunnen nopen.

In laatstgemelden slag was zeker kolonel van Hessen-Homburg, Matthias Haydo Appius, vóór 't blazen van den aftocht, met zijn regiment naar Ath geweken, en sedert naar Groningen metter woon vertrokken, waar hij door de Staten in bescherming genomen was. Zijn dubbelzinnig gedrag gaf echter den dichter, in Augustus, aanleiding tot den volgenden lierzang, tegen de Vrees en 't Verraad, dien hij veertien maanden later herzag:

Ik toog ook mede om dapperlijk te strijden,
En om de Dwinglandij te weren uit het land;
Om Godsdienst, Vrijheid te bevrijden
Van d' ijzren aangevoerden band.

Ons heir bestond in sterke en kloeke mannen.
De Veldheer was een groot, wijs, en ervaren held.
't Gebrek was door zijn zorg gebannen,
En de Overvloed bedekte 't veld.

Gelijk aan Mars, den God der legerscharen,
Vertoont hij zich aan 't spits. Wij volgden, vol van moed,
Als of daar geene doodsgevaren
Te tarten waren met ons bloed.

Welhaast verscheen de vijand voor onze oogen.
Zijn slagorde, even als een diamanten muur,
Verwachtte ons pal en onbewogen,
Staal tegen staal, vuur tegen vuur.

't Bevel ging uit, om dapper door te breken;
De benden rukten aan met onversaagde schreên;
Toen voelde ik al mijn lust bezweken,
En 't was als of mijn kracht verdween.

Een duistre wolk omringde mijne zinnen;
Een nare doodverf rees op 't zweetende aangezicht,
Onzeker wat ik zou beginnen; —
Geen denkbeeld meer van eed of plicht!

Dit oogenblik wist ge u tot nut te maken,
Godes der Vreeze! Ik kreeg u voor mijn dolend oog;
Als of ge, om voor mijn heil te waken,
Mij waart gezonden van omhoog.

't Bevallig, maar helaas! rampzalig wezen
Verrukte mij. 'k Was nooit door hare list verleid.
Mijn jeugd liet zich te ras belezen
Door haar gewaande aanminnigheid.

Zij wenkt. Ik volg met blijdschap hare schreden,
Een tweede Paris, door een dwaze min vervoerd!
Tot ver van daar de helden streden,
Die 't doodsgevaar niet had ontroerd.

Ik, gansch verheugd aan 't staal te zijn ontkomen,
Wierd lichter dan de wind met haar langs 't veld gezien;
Rivieren, heuvelen, noch boomen,
Die ons verhinderden in 't vliên.

Maar toen de zon aan 't hellen was in 't Westen,
En toen de vijand mij niet meer te duchten scheen,
Niet verre der bewalde vesten,
Die 't eerste waren te betreên;

Terwijl ik 't oog steeds had op haar geslagen,
Verdween haar vriendlijkheid allengs, en haar gelaat,
In plaats van 't sein der vreugd te dragen,
Ontdekte dat van het Verraad.

Ik dacht haar hoofd bekroond met frissche bloemen,
Meduza! 'k Zag haar hair met adderen doorwrocht.
Haar schoonheid, even nog te roemen,
Veranderde in een wangedrocht.

Zij, nu gelijk aan een der Razernijen,
Vliegt, met een glimlach mij verlatend, heen, en zweeft
Naar Pluto's duistre heerschappijen,
Daar ze aan de poort haar woonplaats heeft.

Met haar zag ik mijne eer en vreugd verdwijnen,
Terwijl daar in haar plaats een ander monster rees.
Ik zag de Schande straks verschijnen,
Die zuster van de bleeke Vrees.

Haar rechterhand sloeg met een zweep van slangen,
En in haar linker blonk een spiegel, die 't gedrocht
Gestaâg deed voor mijne oogen hangen,
Opdat ik mij beschouwen mocht.

Dit is geen zorg, geen smart, ooit af te wijzen;
't Geweten is mijn beul, en onverduurbre Tolk.
Ik ben een voorwerp van afgrijzen,
En lager dan 't verachtste volk!

Mijn lijden is aan niemand te verkonden:
Elk vloekt mijn naam en schudt zijn hoofd op mijn gezicht;
Geen heeling voor mijn diepe wonden!
Geen troost, die hare smart verlicht!

Gelijk als of Prometheus' wreede gieren,
Die woeste inwoners van den rotsigen Kaukaas,
Op 't eislijkst woedden in mijn nieren,
Verlatend tot mijn straf hun aas.

Is dat die rust, die veiligheid, te vinden
Met vluchtend zich bij tijds te redden uit den nood?
O zeldzaam spook! o dwaas verblinden!
O staat, veel slimmer dan de dood!

Is in dit woud geen woeste beer te ontmoeten?
Geen tijger, geen leeuwin, wiens jongen zijn geschaakt,
Die mij het misdrijf kan doen boeten,
Die 't vreeslijkst einde van mij maakt?

Is hier geen rots, geen steile berg, geen toren,
Van waar ik op den grond te pletter vallen kan?
Opdat men, door die daad te hooren,
Het denkbeeld mijner lafheid bann'?

Neen, 't helpt mij niet, aldus de schicht te ontvlieden,
Die mij zoo zwaar doorboort! Veeleer, van voren aan,
Met wakkre en onversaagde lieden,
Naar 't edel slagveld toe te gaan!

Wat Godheid stort die troost in mijne zinnen?
Nu weet ik welk een smart, wat pijn de lafheid geeft.
Ik snel om 't zwaarste spits te winnen,
Daar Vreeze woont, noch Schande zweeft.

Wanneer de grond, op 't dondren der kartouwen,
Rondom mij beeft, de rook gelijk een wolk daar zwelt,
Wanneer het bloed zal zijn te aanschouwen,
Gelijk een stroom, die vloeit langs 't veld:

Dan zal ik dit veel slimmer uur herdenken,
En in het heetst gevecht mijne eer, die ik verloor,
Mij zegerijk weêrom zien schenken,
Op het doorluchtig heldenspoor!

Den 28en Mei 1746 schreef de dichter naar Friesland: „De tegenwoordige en de sedert eenigen tijd geexisteerd hebbende bekommerlijke situacie van zaken, heeft occazie gegeven tot het entameeren van vredesnegociaciën; ten welken einde de Heeren van Wassenaer (-Twickel) en Gilles naar het Hof van Frankrijk, ieder op zijn tijd, zijn afgezonden, en dewijl de conferenciën der heeren h. ged. tot de buitenlandsche zaken nu met het onderwerp daarvan beginnen gechargeerd te worden onder eed van secretesse, zoo heb ik niet langer kunnen afzijn, als een lid van voorz. conferenciën wegens Friesland, zulks te brengen ter kennis van Haar Ed. Mo. verzoekende oodmoedigst te mogen weten, of ik bij continuacie onder gemelde secretesse (die zekerlijk absoluut noodzakelijk is, om in de begonnene negociacie te reusseeren) zal volharden bij te wonen de conferenciën, dewelke werkelijk gehouden worden, dan wat gedrag ik in het toekomende zal moeten kiezen in een stuk van dit belang. Ik neem de vrijheid, hierop haar Ed. Mo. orders op het allerspoedigst te vragen, dewelke ik met de uiterste exactitude zal observeeren, en te verzoeken, dat deze mijne eerbiedigste zelfs mag worden gesecreteerd". — In eene buitengewone vergadering, na ontvangst dezes belegd, werd toen „verstaan", hem „uit naam der presente Heeren" te doen „rescribeeren, dat Haar Ed. Mo. zich niet in staat bevonden" daaromtrent „eenige orders of instruccie te geven, als zijnde ten eenemaal onkundig van de zaken, die verhandeld werden, en daarom alles aan hem zelf overlieten, om volgens de order van regeering daarin te handelen, en of hij de secrete conferenciën woû bijwonen, al dan niet." Men liet hem tevens „notificeeren, dat bijaldien hij oordeelde zaken op het tapijt te zijn gebracht, waarover de deliberacie der HH. Staten noodig was, H. Ed. Mo. geen zwarigheid zouden maken een extra-

ordinaris Landsdag op verzoek ten spoedigste uit te schrijven, en hem alzoo occazie te geven om dezelve in persoon, 't zij mondeling of schriftelijk aan H. Ed. Mog. te communiceeren en voor te stellen."

Den 19en July 1746 bracht daarop Haren, op den Landsdag der Friesche staten, het volgende verslag over 's lands staatkundige verhouding en handelingen uit: „Edelmogende Heeren! Het zij mij toegelaten, UEd. Mo., onder verzekering van mijn onderdanig respect, te betuigen mijne oprechte vreugde, dat ik het geluk mag hebben UEd. Mo. in zulk een welstand te begroeten. Zaken van de hoogste aangelegenheid aan UEd. Mo. hebbende te communiceeren, en niet in staat geweest zijnde iets daaromtrent relatief uit den Hage mede te nemen, zoo heb ik in beraad gestaan, of ik zulks bij monde dan in geschrifte zou doen. Aan den eenen kant heb ik overwogen de importancie van het geheim en dat het derhalve niet voorzichtig was, het ontdekken daarvan te wagen door hetzelve in geschrifte te brengen. Maar aan den anderen kant heb ik teffens aangemerkt mijne geringe bekwaamheid in het spreken, en hoe dat ik waarschijnlijk zeer wezentlijke omstandigheden zoude vergeten, ja, een zeer confuus rapport, naar alle apparentie aan UEd. Mo. zoude openen; en teffens hebbende overdacht, dat daar weinig gevaar zou zijn, hier te lande, alwaar men omtrent de publieke zaken zooveel niet wordt geobserveerd als wel in Holland, zoo heb ik gemeend, dat ik de korte tijd, gedurende dewelke ik in deze provincie ben geweest, niet beter konde besteden, dan met uit mijne geheugenis op het papier te brengen hetgene noodig is, dat tot UEd. kennis worde gebracht, en ten opzichte van derzelver deliberaciën in het toekomende, en ten opzichte van mijne *décharge*, waarvan ik gereed ben op H. Ed. Mo. orders de openinge te doen.

„UEd. Mo. Gedeputeerden ter Generaliteit hebben, in het begin van de gepasseerde maand van February, de eer gehad, aan UEd. Mo. bij missieve kennis te geven, hoe dat, ingevolge een voorslag van HH. Gedeputn. van de Provincie van Holland en Westfriesland, in een secreete conferencie geopend, bij haar Ho. Mo. was gedecerneerd de Heere Grave van Wassenaer, om te gaan in bezending wegens dezen staat naar het Hof van Frankrijk, en kort daarna, hoe dat dezelve werkelijk derwaarts was vertrokken. Ongetwijfeld zal het tevens aan UEd. Mo. te binnen komen, dat wij ter zelfder tijd aan UEd. Mo. hebben gecommuniceerd onze ongerustheid over de nominacie van dien Heer, geensins omtrent zijne bekwaamheid tot het bekleeden van zulk een bezending, maar omdat dezelve door zijne geboorte, belangen, en ambten alleen aan de HH. Staten van Holland en Westfriesland gebonden, wij voorzagen, dat het essencieelste van deszelfs onderhandelingen voor ons, en derhalve voor UEd. Mo., zoude worden verborgen [1]. Nademaal echter UEd. Mo. ons diensaangaande geene bevelen hebben toegezonden, zoo hebben wij dit haar stilzwijgen als de bewilliging in den gemelden voorslag aangezien, en vervolgens de reflexiën, die wij daarover hadden gemaakt, niet verder uitgestrekt.

„Het zoude hier, Ed. Mo. HH., de rechte plaats en de gepaste tijd zijn, om een woord te spreken over het seizoen, waarin dit gezantschap is afgevaardigd. Al in het voorleden najaar, zoo ras alle de Engelsche *troupes* naar Gr. Brittanje waren teruggeroepen, waren de zaken gekomen tot die extremiteit, die eerst in het laatst van January is geallegeerd geworden, om een begin te maken van een negociacie. Het moet derhalve zeldzaam voorkomen, en het moet noodwendig een ieder frappeeren, dat men de maanden November, December en January heeft laten voorbijgaan, zonder zich, door het aangaan van nadere alliantiën met andere vorsten en hoven, door krachtiger taal jegens de geallieerden van den Staat en in 't byzonder van Engeland te spreken, en dus van die kroon meerder hulpe te erlangen, en door het aanwerven van meerder *troupes*, in staat te stellen van de vereischte kracht aan een vredesnegociacie bij te zetten, die men vastelijk scheen geresolveerd te hebben te entameeren; en het moet mogelijk nog meer verwondering veroorzaken, dat die negociacie eerst is ondernomen geworden in een tijd, waarin het openen van de *campagne* voor de deur stond, terwijl genoegzaam de geheele winter is voorbij geloopen, zonder dat men iets heeft aangewend, noch tot het verkrijgen van een goede vrede, noch tot bescherming van het vaderland, indien daar geen middel tot eenige pacificacie was geweest.

„UEd. Mo. Gedepn ter Generaliteit hebben, meer dan eens, zoo in particuliere converzaciën als in de conferenciën en in de vergadering van haar Ho. Mo., onderstennd door genoegzaam de meeste Heeren Gedepn der andere provinciën, hare bekommering in de sterkste bewoordingen te kennen gegeven; maar daar is zoo weinig reflexie op gemaakt, dat het alles bij bloote murmureeringen heeft moeten blijven berusten, hoewel naderhand dezelve kosten, die toen tot het gewenschte einde met zooveel vrucht hadden kunnen worden geëmployeerd, niet meer noch min hebben moeten worden aangewend, zonder dat dezelve, gedurende dit geheele voorjaar, van nut hebben kunnen zijn, en dezelve nu eerst te stade komen, terwijl ik de eere heb tot UEd. Mo. te spreken. Het is te hopen en te denken, dat de Regenten, die in possessie zijn van de principale directie van die zaken, zich hebben verbeeld, dat het negocieeren van een vrede gemakkelijker en met minder gevaar voor de Republiek in zijn werk zoude gaan, zoo ras men zulks maar zoude beginnen, als de uitkomst heeft geleerd, en dat dezelve derhalve hebben gemeend, dat men zich niet te veel moest presseeren, om zich met die onkosten onnuttelijk te beladen. Ik heb, E. Mo. HH., noch kennis noch ervarenheid genoeg, om te oordeelen over de gefundeerdheid van zulk een verbeelding, en ik zal mij derhalve ook niet aanmatigen om te decideeren, of de gehoudene conduite daar alleen uit is gesproten, dan of dezelve nog andere grondstellingen heeft gehad.

„De Grave van Wassenaer, in het begin van February, met voorweten van het ministerie van Engeland, vertrokken zijnde, aanvaardde straks zijn ministerie met het essencieelste point zijner instruccie, bestaande in *het sondeeren van de idees van het Hof van Frankrijk omtrent een generale pacificacie*, waarin hij niet verder heeft kunnen slagen, dan dat hem in particuliere converzacies sommige artikelen bij monde zijn voorgehouden, dewelke het ministerie in Engeland ten eenemale heeft gerejecteerd, en op dewelke ook zeer weinig konde worden doorgegaan, als alleen een bloot discours tot haren grondslag hebbende.

„Op dezen voet en met geen meer succes hebben de

[1] Een treurig staaltjen voorzeker van den jammerlijken naijver tusschen de verschillende „vereenigde" gewesten! — V.

zaken getraineerd tot in het begin van Mei, als wanneer door de Heeren Gedepn van Holland en Westfr. aan de HH. haar Ho. Mo. Gedepn tot de buitenlandsche zaken is voorgeslagen, den Heere Gilles, tweede Griffier van haar Ho. Mo., als een man van een byzondere capaciteit, te benoemen, om den Heere Grave van Wassenaer in dezelfde qualiteit en met een gelijke instruccie aan het Hof van Frankrijk te gaan assisteeren. Welke voorslag door de Ho. Mo. zijnde geapprobeerd, zoo is welgemelde Heer immediaat na deszelfs benoeming vertrokken."

»In het laatst van Mei kreeg deze tot nog toe zoo algemeene onderhandeling een kenbaarder gedaante, wanneer aan haar Ho. Mo. Gedepn tot de buitenl. zaken wierd gecommuniceerd een plan van een generale pacificacie, door de Heeren van Wassenaer en Gilles aan den Heere Raadpensionaris voorgehouden, en door dezelve afgeschreven uit een opstel door den Markies d'Argenson ontworpen, doch onder beding van de uiterste secretesse, als dewelke daarvan de bevordering alleen zoude kunnen uitwerken; gelijk niet alleen vloeit uit de natuur zelve van zoodanig een ontwerp, maar gelijk als in het byzonder uit één of twee der artikelen van hetzelve is af te nemen.

»Maar Ed. Mo. HH., het is licht te bezeffen, dat daardoor, in den eersten opslag, bij de HH. haar Ho. Mo. Gedepn een groot embarras en een billijke verlegenheid ontstond, als naar den aard van hare Commissie niet bekleed met de autoriteit, om afzonderlijk en buiten het geven van communicacie aan de HH. Staten hare principalen, zaken van zoo groot een gewicht te behandelen. Om zich uit zoodanige moeyelijkheid te redden, waren voor hare personen wel twee verscheidene wegen open; de eene, met zich te absenteeren, de andere, met te weigeren, om in dat geheim te concurreeren; maar zij zagen tevens het eerste middel aan als strijdig tegen de plicht van getrouwe regenten, wien het betaamt, hun gemak en genoegen op te offeren voor het welzijn van het vaderland, en zich liever bloot te stellen aan reproches van sommigen, dewelke zich dikwijls door te veel ijver laten henen voeren, om te vroeg te oordeelen, als prejudicie en nadeel aan hun vaderland toe te brengen; en zij considereerden het tweede middel als ten hoogste schadelijk aan het reüsseeren van eenige bevrediging in Europa, aangezien het Hof van Frankrijk zelve de onschendbaarheid van het geheim met zooveel nadruk had gerequireerd, dat men niet anders konde besluiten, als dat het succes der gansche negociacie daaraan zoude verknocht zijn: gelijk dan ook hetzelfde Hof getoond heeft ten hoogste vergenoegd te zijn over de exactitude, waarmede het secreet is geobserveerd geworden. Om waartoe te geraken, in de geheime conferenciën zelve nooit iets in geschrifte is gebracht door iemand der leden, uit dewelke dezelve bestaat, dan alleen de orders, aan beide de HH. ministers toegezonden door den Heere Griffier Fagel, en de communicacie van het gebeurde en verhandelde aan den He van Boetselaar, haar Ho. Mo. extraordinaris envoyé aan het Hof van Engeland, door den Heere Raadpensionaris.

»Het is zeer essencieel voor mij, Ed. Mo. HH., dit laatste point te allegeeren, om de gebrekkigheid van mijn rapport, hetwelk ten eenemale uit mijn geheugen heeft moeten worden voortgebracht, en derhalve onmogelijk met die nauwkeurigheid heeft kunnen worden opgesteld, die daarin had kunnen doorstralen, indien ik had kunnen worden geholpen door copiën der stukken, die daartoe oorzaak hebben gegeven, en dewelke het mij niet doenlijk is geweest te bekomen.

»Ik heb in het voorbijgaan kortelijk aangeroerd, dat de bezending naar Frankrijk met voorweten van het Hof van Engeland was besloten. Daarentegen hooren UEd. Mo. tegenwoordig, dat het laatstgemelde ministerie zich zeer difficiel toont op de artikelen van het overgegeven plan. Ik ben niet in staat, om deze apparente contradictie te elucideeren noch om positief te avanceeren, of het Gr. Brit. Hof van gevoelens is veranderd, noch om vast te stellen, dat het met veel ijver tot die bezending heeft geconcludeerd, en niet slechts *passive* daarin is te werk gegaan, vermits alles te dien opzichte tusschen den Heere Raadpens. en den Heere extr. envoyé Trevor is verhandeld geworden, en door den eerstgemelden van tijd tot tijd in de conferencie is gecommuniceerd, dat die minister nergens toe was geautorizeerd, dat hij niets op zich durfde nemen, en dat derhalve met dezelve geen afdoening van zaken was te schikken. Al waarom meer dan eens voorgeslagen, en ook besloten is, Zijn Gr. Brit. Maj. te verzoeken van aan denzelven een ampeler autorizatie over te zenden, of een ander geaccrediteerd minister naar Den Hage te doen oversteken, voorzien met zoodanigen *plein pouvoir*, als noodig was tot het ten einde brengen der *troubles* in Europa; doch zulks is tot nog toe, het is mij onbekend om wat reden, achter gebleven.

„Zoo ras deze condiciën van Vrede aan de secreete besogne waren gecommuniceerd, en dat bij gevolge, van dat oogenblik af aan, de zaak serieus was geworden, heb ik gemeend een middelweg te kunnen houden tusschen het zoo hoog noodige geheim en mijnen plicht, met betrekking tot de HH. mijne hooge committenten. Ik heb mij derhalve geadresseerd aan de HH. Gedepe Staten dezer Provincie, UEd. Mo. sedert het existeeren der onderhandelingen, niet vergaderd zijnde geweest, waarop het dezelve heeft behaagd mij te doen rescribeeren door den Heere Secretaris Wyckel[1].

»Wederkeerende tot den loop der publieke zaken, zoo zal ik de eere hebben te zeggen, dat ongeveer 14 dagen, nadat dit plan was overgezonden, en toen men in Frankrijk dacht, dat het antwoord van het Hof van Gr. Britt. daarop zoude hebben kunnen inkomen, in Den Hage gearriveerd is de Heer Marquis de Puisieulx, gedesigneerde Ambassadeur van de kroon van Frankrijk bij Haar Ho. Mo., en dat de Heer Raadpens. kort daarop, in het denkbeeld zijnde, dat men in Engeland insgelijks bedacht zoude zijn, om, ingevolge het gedane verzoek, een gevolmachtigden minister naar Holland te doen vertrekken, en meenende dat aldus alles nu alle dagen in Den Hage stond te worden gedebatteerd en afgedaan, in de conferencie heeft voorgedragen, of men niet teffens den Heer Griffier Gilles behoorde te ontbieden, om nergens in te worden gesurpreneerd en om op alles zijne reflexiën te verstaan, en te weten in alle uitgestrektheid, wat aan hem was voorgekomen, bij het debatteeren van alle de pointen van het meergemelde plan met de ministers van Frankrijk. En dewijl zulks bij ons alle werd gegoûteerd, zoo is vervolgens den Heere Gilles aangeschreven, om zich naar Den Hage te begeven, waaraan, van stonden aan, door hem is geobtempereerd. Naardien ik de eer niet heb gehad, den hierboven gemelden Heere Markies de Puisieulx

[1] Zie beide boven (bl. 168) medegedeelde brieven.

te zien of ergens te ontmoeten, zoo is mij niets verders omtrent de oorzaak van deszelfs bezending bewust, dan alleen, dat de Heere Raadpens. in de conferencie heeft gezegd, met hem een en andermaal te hebben gesproken, en uit hem te hebben verstaan, dat de Koning hem had geordonneerd van, na verloop van 14 dagen, weder te vertrekken, en dat Zijn Majt. tot dien tijd zoude doen ophouden met het razeeren der geconquesteerde fortressen in de Nederlanden.

„Kort hierna verzocht de He Raadpens. aan de conferencie, om mondeling verslag te doen aan diegenen, die hij zoude meenen, dat van de Staten van Holland kennis van het gepasseerde moest worden gegeven; hetwelk buiten eenig bedenken zijnde geaccordeerd, terwijl ik, en zoo mij voorstaat, de HH. Gedepn der andere provinciën hetzelfde, voor mij reserveerde, vervolgens ook door Z.W.Ed.Gestr. ten uitvoer is gebracht; gelijk ik mede de eer heb mij daarvan te acquitteeren op dezen extr. Landsdag, waarvan de uitschrijving mij toen reeds bewust was.

„Hoe geringe gedachten ik met reden van mij zelven heb, omtrent mijne bekwaamheid in het vellen van een oordeel over zaken van veel belang, zoo neem ik de vrijheid, Ed. Mo. HH., van te zeggen dat, mijns bedunkens, tot nog toe door de HH. haar Ho. Mo. Gedepn tot de buitenlandsche zaken, volgens alle de regels der voorzichtigheid, aangezien de critique omstandigheid des tijds, gehandeld was geworden; maar het komt mij niet voor, dat op dezelfde wijze en met dezelfde circumspeccie is te werk gegaan, wanneer eensklaps, zoo mij voorstaat, op den 1en July l.l., door den He Raadpens. van Holland en Westfr. aan de secreete conferencie is gecommuniceerd, bij monde, het dessein, om den Heere Griffier Gilles op nieuw naar het Hof van Frankrijk te doen vertrekken, en, bij geschrifte, een voorslag van een nadere instruccie, ten eenemale vervangende de vrije deliberaciën van Uw Ed. Mo. en van de HH. Staten der andere provinciën. Dit project van instruccie was wel in de premissen opgepronkt met ordres, van alle mogelijke devoiren aan te wenden, om niets separaats van de geallieerden van den staat met het Hof van Frankrijk te concludeeren, maar gaf niettemin, op het einde van het opstel, een volle macht en autoriteit aan de Heeren van Wassenaer en Gilles om, indien zij geen kans zagen, om de zaken anders te dirigeeren, separaat, en met uitzondering der gemelde geallieerden, het zoo even geopende plan, na alles te hebben getenteerd, om hetzelve te doen mitigeeren, te arresteeren, en uit naam van den Staat te teekenen.

„UEd. Mo. zullen lichtelijk begrijpen, dat daarover diverse reflexiën en vele raisonnementen zijn gemaakt, en ik wil gaarne bekennen, dat ik mij in geenen deele heb kunnen laten bewegen, om daarin uit mij zelven, en zonder de orders der HH. Staten mijne principalen te ontvangen op een stof, waaruit zoo zware en verderfelijke gevolgen kunnen, en waarschijnlijk zullen spruiten, te bewilligen, terwijl zelfs het Hof van Frankrijk zoodanigen pas niet eens had gerequireerd, als het plan van een generale pacificacie zelfs hebbende overgegeven, wanneer de zaak nog van een andere natuur zou hebben kunnen worden geoordeeld te zijn; maar de uitkomst heeft geleerd, dat noch mijne remarques noch die van anderen hebben kunnen opwegen het voornemen, hetwelk genomen was om de finale instruccie vast te stellen, gelijk dezelve dan nog ook dienzelfden ochtend is gearresteerd geworden, bij meerderheid van stemmen, aan den Hr Gilles medegegeven. Het zij verre van mij, Ed. Mo. HH., dat ik de HH. mijne medegedepn door mijne gemaakte bedenkingen heb willen beschuldigen, alsof zij een taak op zich hebben genomen, waarvan geen exempel in de Republiek is, en die van de allerergste consequenciën kan zijn voor het vaderland. Ik houde mij tevreden met een oprecht relaas van het gepasseerde aan UEd. Mo. te doen, en met te denken, dat eveneens gelijk ik heb gemeend, in een geval van dat gewicht, naar mijn beste geweten te moeten advizeeren, zij, die verschillende van mij zijn geweest in gevoelen, hun gedrag en tegenstrijdig advies op denzelfden grondslag hebben gebouwd.

„Dewijl op voorleden Vrijdag, den dag van mijn vertrek uit Den Hage, de tijding van het arrivement van den He Gilles tot Parijs eerst is aangekomen, zoo is het mij niet mogelijk geweest, iets te kunnen weten van de situacie der zaken aan dat Hof, alzoo min als de overige leden der besoigne daar eenige naricht van hebben kunnen bekomen.

„Ik kan niet nalaten UEd. Mo. te berichten, dat, kort na het nemen van deze finale resolucie in de secreete conferencie, den Heere Grave van Randwijk, den Heere van Hoorn, en den Heere Grave van Rechteren, respectieve leden van dezelve wegens Gelderland, Zeeland, en Overijsel, zich naar de voorschreven Provinciën hebben begeven; dat de eerstgemelde mij bij deszelfs retoer heeft verzekerd, geene de minste opening van zaken aan iemand te hebben gegeven, doch dat hij zulks na mijne terugkomst stond te doen; dat de Hr van Hoorn mij heeft gezegd, opening te hebben gedaan aan den Hre van Citters, burgemr der stad Middelburg en een man van veel vermogen in de provincie van Zeeland, en aan den Hre Raadpens. van die provincie; doch dat die HH. in geenen deele hadden geapprobeerd het aangaan van een separate convencie met Frankrijk voor de Republiek, en dat hij niet twijfelde of de HH. Staten van Zeeland zouden hem eerstdaags eene resolucie toezenden conform aan de sentimenten van die beide Heeren; en dat, eindelijk, de Hr Grave van Rechteren, op voorleden Vrijdag ochtend, in de conferencie, uit naam van zijn principalen heeft verklaard, dat H. Ed. Mo. niet goedvonden, dat de negociacie in questie zonder de geallieerden van de Republiek zoude worden getermineerd. Ook moest ik hier in het voorbijgaan bijvoegen, dat een der HH. Gedepn van Stad en Lande mij de lecture heeft medegedeeld van een secreete resolucie der HH. Staten, zijne principalen, waarbij dezelve haren Gedepn ter Generaliteit gelasten, niets finaals in dat stuk te sluiten, maar vooraf daar de kennis aan haar Ed. van te doen genieten. Ik zoude ook kwalijk doen, voor UEd. Mo: te verbergen, dat mij, van meer als één kant, is voorgekomen, dat verscheiden leden der hooge regeering in Holland en Westfr. van begrip zijn, dat niets nadeeliger voor den Staat kan worden uitgedacht, dan het aangaan van eenige convencie tegen den wille en met uitsluiting van de Hoven van Weenen, Londen, en Turijn.

„Hierboven iets hebbende gemeld van hetgene door het Hof van Londen, in het begin dezer negociacie, was gedaan of niet gedaan, zoo vereischt de order van dit verslag, dat nog eens worde gewag gemaakt van de laatst ingekomen berichten uit dat Rijk. Zijn Gr. Britt. Mat verklaart, in een aanschrijven aan een van deszelfs ministers in Den Hage, dat de zaken in Italië

ten eenemale, en in de Nederlanden voor een groot gedeelte, van gedaante zijnde veranderd, en de Republiek niet meer voor een overrompeling zijnde blootgesteld, Hoogstdezelve niet kan resolveeren, eene afzonderlijke vrede te sluiten ingevolge dit plan; dat derhalve hem ordonneert een coerier met hetzelfde plan af te zenden naar Weenen en naar Turijn; (welke coerier, op de persuazie van den Hre Raadpens. nog is opgehouden, aangezien nader aan het hof over de gansche negociacie is geschreven); en dat dezelve zich zoo gevoelig geaffronteerd vindt over den brief van den Heere d'Argenson, nopens de Rebellen in Schotland, aan den hertog van New-Castle door den Heer Ambassr van Hoey gedepecheerd, dat absoluut weigert een minister naar het Hof van Frankrijk te zenden. Zijne Mat heeft echter goedgevonden, bij eene nadere secreete en separate order, aan den Heere Trevor te communiceeren, dat wel genegen was, op eene andere plaats te handelen, en een minister daartoe genoegzaam te qualificeeren, des dat hetgene men zoude willen concludeeren van nature zoodanig was, dat Zijne Mat het bij zijne geallieerden zoude kunnen verantwoorden, ten opzichte van hare belangen, en bij zich zelven ten regarde van de zijne.

„En dewijl het eerste lid van deze aanschrijving van den Koning van Gr. Britt., ten opzicht van het zenden van een minister naar Frankrijk, elucidacie noodig heeft, zoo gelieve UEd. Mo. te weten, dat de ministers van het laatstgezegde Hof, mogelijk bespeurende, dat zijn Gr. Britt. Mat niet genegen was, een gevolmachtigde naar Den Hage te zenden, hetzij op een voorslag van de ministers van den Staat, hetzij uit zich zelve, hadden geproponeerd het afvaardigen van een minister uit Engeland naar het Hof van Frankrijk, om aldaar met de Heeren plenipotentionarissen van den Staat, zonder bekend te zijn, en onder belofte van het nauwkeurigste geheim, aan het uit den weg ruimen der *troubles* te werken. Ik moet noch kan niet nalaten aan UEd. Mo., bij occazie van dit artikel, nog te relateeren, dat ik, van begin af aan, en zoo ras het te bespeuren was, dat men die faciliteit niet aan het Hof van Engeland zoude ontmoeten, met dewelke men zich had gevleid, van advies ben geweest, dat men wat klaarder met dat ministerie moeste spreken, en op het krachtigste aandringen, ten einde door hetzelve, bij het verwerpen van het geproponeerde der fransche ministers, alsmede bij het traineeren over het aannemen daarvan, meerder troupes en hulpe uit dat rijk aan de Republiek mochten worden overgezonden, als dewelke toen in het eminenste gevaar was. Ik heb wel gevonden, dat die voorslag de approbacie van sommige leden genoot, maar dezelve heeft het lot niet mogen hebben van in een resolucie te worden veranderd.

„Hiermede afbrekende, Ed. Mo. HH., hoop ik, dat zoowel mijn gedrag als mijn rapport UEd. Mo. niet onaangenaam mag zijn, en dat, indien ik sommige omstandigheden mag hebben overgeslagen, die eenige duisterheid mochten overlaten, UEd. Mo. de goedheid wel zullen hebben, op dezelve mijne elucidaciën te vragen. Ik recommandeer mij wijders in UEd. Mo. hooge gunst en machtige protectie, wenschende, dat derzelver personen nog eene lange reeks van jaren mogen genieten alle voorspoed, en dat hare deliberaciën, en de daaruit voortkomende resoluciën, door den zegen van God almachtig mogen worden achtervolgd. —"

Naar Den Haag teruggekeerd, schreef de dichter van daar, den 25en July: „Ik ben Saterdag avond hier weder teruggekomen, en heb Zondag den Heer Buis gesproken. Zijn W.Ed.Gestr. heeft mij gecommuniceerd, dat men geconvenieerd was, met het Hof van Frankrijk een negociacie op een neutrale plaats te entameeren, werwaarts het Hof van Engeland ook een minister, onder de uiterste secretesse, zou moeten zenden; ten welken einde men naar dat laatste Hof geschreven heeft, en alle dagen antwoord verwacht. Dit brengt de zaak weder in haar geheel, en kan niet meer doen vreezen voor de finale concluzie, waartoe onze ministers waren geautorizeerd, dewijl zij in hare laatste depêches melden, dat de negociacie zoolang ten eenemale stil staat. Ik heb dezen ochtend de resolucie van de HH. Staten mijne principalen in de secreete besoigne laten lezen. De HH. leden van dezelve zijn zeer aangedaan geweest over dezelve, en hebben mij verzocht uit te werken, dat Haar Ed. Mo. de bewoordingen mochten veranderen, als dewelke haar beschuldigden van een ongehoord attentaat te hebben gedaan, daar zij meenden volgens gemoede, en zoo als brave patriotten betaamt, te hebben gehandeld en geadvizeerd; zoo als ik ook aan H. Ed. Mo. heb gerapporteerd, dat ik geloofde, dat zij gedaan hadden, schoon ik over de zaak zelve van een geheel tegenstrijdig gevoelen was geweest."

Den 29en July: „Ik heb in mijn laatste van den 25en dezer gemeld, dat de zaak ten opzichte van een separaten handel weder in haar geheel was gekomen door het detoerneeren der negociacie van Parijs naar elders; maar ik heb sedert ten klaarste gemerkt, dat de HH. Gedepn tot de buitenlandsche zaken geensins genegen zijn, de orders aan de min. plen. in Frankrijk gegeven, weder in te trekken, en ik moet zeggen, dat mij absoluut voorkoomt, dat men het aangaan van een separate conventie over het vredesplan tot stand zal brengen, indien op die neutrale plaats geen genoegzame en spoedige toegevendheid van Engeland wordt ondervonden. Ondertusschen heeft de Eng. minister hier hetzelfde gecommuniceerd aan de Oostenrijksche en Sardinische gezanten. Men heeft ons hier altijd wijs gemaakt, de Rep. moest maar sluiten, Engeland zou wel bijkomen, wij moesten toch het vuile werk doen. Dit koomt nu anders om door de voorschreven communicacie, en doordien men van zins is, den Hertog van Cumberland eerstdaags over te zenden. Hoe sterk ik de resolucie, mij medegegeven, heb geïnhereerd, zulks is van geen vrucht geweest. Men heeft hetgene daarin vervat is met geen attencie beantwoord, als voor zoo verre men besloten heeft bij missive te klagen aan de Staten van Friesland over de offensante termen, staande in een resolucie van hare gecommitteerden tot mijn rapport; welke missive morgen avond zal afgaan. Naardien die Heeren nu ten hoogste klagen over het communiceeren van Engeland aan de geallieerden van het plan, om de beloften, aan Frankrijk gedaan, van een onschendbaar geheim, zoo heb ik gevraagd, wat die missive aan de Staten van Friesland zou beduiden, daar het èn natuurlijk èn noodzakelijk is, dat de gemelde Staten zullen vragen vizie der stukken, waarop hare Gecommn de bewuste resolucie genomen hebben; doch het daarop gerezen ongenoegen heeft deze reflexie gedood. Terzelfder tijd evenwel sluit men den Graaf van Rechteren tot Gr. uit de besoignes, vallende over deze zaak, omdat de Staten van Overijsel hem en zijn medegecommitteerden hebben geordonneerd, alles en alles

over te schrijven, en aan Overijsel is wegens de besoigne geschreven in krachtige termen, daarvan af te zien. Ik vind mij wel in hetzelfde geval ten opzichte van den last der HH. mijne principalen, om omstandig te berichten, wat voor zal vallen nopens de instruccie mij gegeven; maar ik heb geoordeeld, dat het niet met de voorzichtigheid overeen zou komen, daar nu te sterk op te staan: eerst, omdat men mij vastelijk zou hebben uitgesloten uit de conferenciën, immers zoo lang geen antwoord uit Overijsel koomt: ten tweeden, omdat daar, met het stilstaan der negociaciën tot het antwoord uit Engeland komt, weinig van belang kan voorvallen. Aan den eenen kant begrijp ik, dat Holland meent, dat elk der provinciën eindelijk wel bij haar zal komen; aan den anderen kant verlies ik mij zelven, als ik overdenk, hoeveel leden in Holland en hoeveel provinciën anders gezind zijn, als zij die dat drijven. Hieruit ontstaat voor mij een groote verwarring, daar ik ook geloove, dat de geheele negociacie op uit zal komen; zoodat ik voor alsnog eenige dagen zal moeten uitstellen, mij te determineeren, wat te doen, naardien ik voorzie, dat ik omtrent het schrijven van details der negociacie vooreerst nog geen pozitieve last zal krijgen. Het zwijgen zou geen kwaad zijn, zoo men onze idées wilde volgen; maar dewijl die in het geheel niet worden gegoûteerd, zoo zal ik wel moeten komen tot het declaratoir van alles over te brieven, als wanneer de tijd zal moeten leeren, in hoeverre men mij zal afzonderen uit de conferencie."

Den 1en Aug.: „Dezen ochtend heeft de Graaf van Rechteren, gedep^e^ wegens de prov. van Overijsel, in de secreete besoigne geproduceerd een resolucie der gecomm^n^ van de HH. Staten zijne principalen, inhoudende niet alleen antwoord op het schrijven der HH. Gedep^n^ tot de buitenl. zaken over het secreethouden der negociacie, waarvan ik in mijn laatste heb gewag gemaakt, en waarvan de HH. Gecomm^n^ bovengemeld uitgesloten willen zijn, persisteerende derhalve bij hun vorige resolucie op het ernstigste; maar waarbij zij tevens verzoeken te mogen weten: 1° indien zulks wordt afgeslagen, en de opening bij continuacie teruggehouden, of dat geschiedt door de HH. Gedep^n^ tot de buitenl. zaken uit hun zelven, dan op expresse ordre van de HH. hunne principalen; en 2° of en in hoeverre, door de leden der andere provinciën, kennis van de negociacie aan hunne principalen of leden daarvan is gegeven. Alles met ordre van rapport zonder uitstel, zelfs per expresse, zoo door de ord. post niet mochte kunnen geschieden. Betreffende de vraag, of men den Grave van R. zou toelaten, het détail der negociacie over te schrijven, heb ik van gevoelen geweest van ja, en gezegd, dat ik of mijn opvolger hetzelfde zoude moeten doen, en dat ik mij echter niet uit de conferenciën zoude begeven; maar de pluraliteit heeft goedgevonden, niets van de negociacie bij continuacie aan gemelden Heer te communiceeren. Wat aangaat de questie, of dit geweigerd werd uit last der Staten van de respectieve provinciën, dan uit ons zelven, die betrof mij niet, alzoo ik niets weigerde; maar wij zijn het allen eens geweest, dat wij niet gehouden waren, opening of rekenschap tot de adviezen en conduites te geven aan de Staten van Overijsel, dan alleen ieder aan zijne eigen Heeren en meesters. Ondertusschen schijnt het mij toe, dat voorschr. HH. Staten het daar niet bij zullen laten berusten, en zoo men mij vroeg, of zij zoowel als de Staten der andere provinciën of hunne Gecomm^n^ ongelijk hebben, is niet te dulden, dat bij de secr. conferenciën, in zaken van zulk een gewicht, voort worde geprocedeerd — na hetgene reeds gedaan is, voornamelijk — zoo zou ik in gemoede moeten zeggen, dat zij veeleer gelijk dan ongelijk hebben.

„In Engeland vernomen zijnde, dat Prins Karel bij het leger in de Nederlanden is aangekomen, heeft men het vertrek des Hertogs van Cumberland bij provizie opgeschort."

Den 6en Aug.: „De aanhoudende regenen mij zeer beducht hebbende gemaakt, dat de wegen ten eenemale mochten bederven, zoo heb ik mijn reis naar Maastricht [1] niet langer durven verschuiven, en derhalve dezen ochtend afscheid van de secreete besoigne genomen, waarin de H^e^ Rutgers geadmitteerd zijnde, heb ik zijn H.W.Geb. opening van zaken gegeven, en de resolucie der HH. Staten onze principalen ter hand gesteld. Ik heb van mijn plicht geoordeeld, hiervan de vereischte kennis te geven."

Den 27en Nov. aan den H. Secr. Van der Hoop: „WelEd. Gestr. Heer! Ik ben dezen nadenmiddag, op het bestemde uur, aan Uw Ed. Gestr. huis geweest, doch heb het ongeluk gehad U WelEd. Gestr. niet te vinden. Ik kan van UEd. Gestr. niet supponeeren, hetgene mij van anderen is voorgekomen, namelijk, dat mijne eclaircissementen over sommige zaken, en vooral over de besoigne, die nu gehouden wordt en geenszins secreet is, geëviteerd worden. Doch ik moet, schoon dezelve onsmakelijk aan eenige Heeren mogen voorkomen, mij echter daarvan dechargeeren. En zoo mij daartoe de middelen worden afgesneden, zoo zal ik weten, op wat wijze ik mij daarin zal gedragen. U WelEd. Gestr. ziet hieruit, dat mij die zaak zeer ter harte gaat; maar hij hebbe van mij dit denkbeeld, dat ik daar personeel niet in het minste bij ben geïnteresseerd, en dat alles, wat ik daaromtrent doe, dat ik dat voor het gemeene welzijn doe; waarom ik meen, op wat hooger toon te kunnen spreken, als of ik een ander motief had. Ik openbaar provizioneel mijne beschroomdheid over hetgeen in de maling is aan U WelEd. Gestr., omdat ik in deszelfs capaciteit en penetracie veel betrouwen heb, zonder hetwelk ik zulks niet zou doen; maar ik ben zeer verwonderd, dat men tracht mij te onttrekken de kennis van resoluciën over zaken, die ik mij inbeelde zeer van mijn departement te zijn, omdat ik mij voorstel de geheimen daarvan eenigzins klaarder te weten als diegenen, die zich aanmatigen daarover te decideeren."

Uit dit laatste schrijven vooral blijkt ons, dat niet alles even helder was tusschen den Frieschen afgevaardigde en 't algemeene Landsbestuur. Dit gold deels de vredesonderhandelingen met Frankrijk, die sedert den herfst te Breda geopend waren, maar — ook door Engelands toedoen — tragelijk vorderden; deels de wijze, waarop men in 't vergeven der hooge krijgsambten te werk ging. Wat dit laatste betreft, had hij reeds den 21en April, wegens Friesland, verzet aangeteekend tegen een ongegronde beschuldiging, door den vorst van Waldeck na den slag van Fontenoy omtrent den krijgsoverste Cronström ingebracht, „een braaf en eerlijk generaal" (gelijk hij hem noemde), „die een buitengewone reeks van jaren het vaderland met alle reputacie gediend heeft"; terwijl hij, 25 Jan. 1747, meer dadelijk nog op dien vorst afgaande, verklaarde, „dat de HH. Staten

[1] Als gedeputeerde te velde.

(van Friesland) nooit bewilligd (hadden) in de aanstelling van vreemdelingen, wier karakters noch hoedanigheden alhier bekend waren, en die zoo informeel gekozen waren, als zij ongelukkig hadden beantwoord aan de vooroordeelen, die sommigen zich hadden gepijnigd, omtrent hunne hoedanigheden op te vatten, en zich hadden uitgesloofd, anderen in te prenten. Den vorst van Waldeck" (zoo besloot hij), „die zich aan het hoofd bevindt van die uitheemsche generaals, kunnen wij derhalve geensins erkennen noch in qualiteit van generaal van den staat, noch admitteeren om de troepen der Republiek in den toekomenden veldtocht te commandeeren." —

De onderhandelingen te Breda werden tusschen Engeland, Frankrijk, en Nederland gevoerd, maar wenschten eerst Sardinië en Oostenrijk, later (in 't voorjaar van 1747) ook Spanje daarbij toegelaten te worden; wat echter niet werd toegestaan, al drong Engeland op de toelating van den Spaanschen ambassadeur met nadruk aan, en al verlangde deze van zijne zijde, die uit Turijn en Weenen aan de beraadslagingen te zien deelnemen.

Intusschen begon Frankrijk zich, hoe langer hoe krachtiger, tot een aanval in Staatsbrabant en Vlaanderen voor te bereiden. De maarschalk van Saxen, tot opperbevelhebber benoemd, bedreigde aan 't hoofd van 120,000 man de Zuid-Nederlandsche grenzen, en het werd, bij 't afspringen der vredesonderhandelingen, zaak, zich van Staatszijde zooveel doenlijk in de weer te stellen. Daarop doelde dan ook het voorstel door Haren, uit naam van Friesland, den 2en Maart, in de Staten gedaan, en waarvan hij in een schrijven van 7 April, bij openlegging van nieuwe grieven, als volgt, melding maakt: „De aanwezende Heer Gedepe wegens de Provincie van Friesland heeft voorgedragen, dat op den 2en Meert jongstleden, door hem was gedaan een propozicie, in de notulen van dien dag te vinden, behelzende de arrangementen, dewelke behoorden te worden genomen omtrent de subsistencie van het leger, indien hetzelve zich omtrent of op het territoir van den Staat zoude mogen bevinden in de aanstaande campagne, of indien hetzelve aldaar zou moeten worden geformeerd, opdat de ingezetenen van de landen onder het ressort der Generaliteit, aan den eenen kant, op eene ordentelijke wijze zouden kunnen worden verplicht tot het foerneeren van het benoodigde aan de cantonnementen of campeerende *troupes*, en aan de andere zijde, opdat onder pretext van zoodanige foernissementen geen desordres zouden kunnen worden gepleegd door de generaals, die *troupes* commandeerende, of door derzelver onderhebbende adjudanten en officieren; dat Haar Ho. Mo. die propozicie, als overeenkomende met de goede ordre, en tot fondament hebbende het faciliteeren der krijgsoperaciën, ten eenemale hadden gewettigd en commissoriaal gemaakt met gecommitteerden uit den Raad van State; dat niet anders had kunnen worden gewacht, als dat de Raad van State, zoodanige commissoriale resolucie hebbende ontvangen, zich zou hebben geëmpresseerd, om Haar Ho. Mo. te communiceeren, op wat wijze een zoo heilzame zaak het best zou kunnen worden geëffectueerd, waartoe nog des te meer aanleiding aan den Raad was gegeven geworden door de propozicie van de HH. Gedepn van Zeeland, met dewelke de HH. Gedeputeerden van alle provinciën zich hebben geconformeerd; dat ook niet anders had kunnen worden voorzien, als dat de billijkheid, de rede, en de protectie, door ieder Soeverein verschuldigd aan zijne onderdanen, den Raad van State zou hebben geanimeerd, om niet uit te stellen van aan Haar Ho. Mo. omtrent het bovengemelde geproponeerde te geven de eclaircissementen, dewelke werden gerequireerd, en dewelke, volgens de order der regeering, zonder eenig uitstel hadden behoord te worden gegeven. Doch dat, in plaats van zulk een empressement in den Raad te bespeuren, ter contrarie was ondervonden geworden de uiterste traagheid, om daaraan te acquiesceeren, en dat dezelve tot nog toe zich niet had verledigd, om eenig plan van de benoodigde leveranciën door de generaliteitslanden aan de *troupes* te doen, aan H. Ho. Mo. over te leveren, of aan derzelver Gedepn in een besoigne te communiceeren; dat hij, gedepe, voor alsnog zou hebben uitgesteld daarvan te spreken, in de verwachting, dat zulks, schoon wat laat, echter zou zijn geschied; doch dat hem was voorgekomen, dat op gisteren, den 6en dezer, bij den Raad van State was genomen een resolucie finaal, zonder dat aan Haar Ho. Mo. daarvan de minste communicacie was gegeven; dat die resolucie in substancie inhield, dat aan zekeren majoor Bouquet, zijnde een Zwitser van geboorte, wordt gegeven de macht en autoriteit, om aan de Regenten der Gents landen te ordonneeren of aan te schrijven — zoo als men het wil noemen — van te leveren de benoodigde quantiteit van hout, hooi, stroo, karren, paarden, wagens, en wat dies meer is, tot gebruik van de geallieerde armee, zonder eenige limitacie, met subdelegacie aan den Vorst van Waldeck, om gemelden Bouquet te geven de sterke hand op deszelfs requisicie, hetwelk in alle uitgestrektheid wil zeggen militaire execucie; in alles voorbijgaande en uitsluitende de officieren, door H. Ho. Mo. over de districten en landen der Gent aangesteld. Dat hij, Gedepe, onderricht van zulk een zeldzame en despotique conduite, die hij nooit van een collegië als dat van den Raad van State had verwacht, niet had kunnen nalaten, dezelve onder het oog van H. Ho. Mo. te brengen, dezelve reprezenteerende: 1. dat tegens alle order van de regeering van de Republiek is gehandeld door den Raad van State, met het nemen van resolucies over zaken, dewelke met H. Ho. Mo. commissoriaal zijn, en dat zulks strekt tot kleinachting van H. Ho. Mo. vergadering, dewelke, indien zij overtuigd waren, dat het onderwerp der materie, dewelke is voortgebracht, alleen aan den Raad van State door de gezamenlijke bondgenooten was gedemandeerd, niet zouden hebben nagelaten de disposicie daarvan aan welgemelden Raad over te laten, in plaats van een commissoriaal besoigne te decerneeren; 2. dat de vrindelijkheid, de eenigheid, zoo noodig in dezen tijd, en de vreeze van disposiciën te maken, die niet gelukkig zouden kunnen uitvallen, afzonderlijk van plicht en ordre gesproken, den Raad hadden behooren aan te sporen van te treden in overleg met haar Ho. Mo. omtrent het oogmerk van eene zoodanige proposicie, als alleen strekkende tot maintien en subsistancie van de armee, zoo zeer influeerende op derzelver operaciën, waarvan de welvaart van de Republiek èn voor nu èn voor het toekomende afhangt; in plaats van te geven occazie tot reproches, die, schoon tot nog toe verre weggeworpen, echter de eene of andere tijd van gevolg zullen zijn; 3. dat, hoezeer men deze irreguliere, onordentelijke, en despotique conduite van den Raad mochte willen door de vingeren zien, de Gedepn wegens de respectieve Provinciën echter niet uit het oog moeten verliezen hare betrekkelijkheid jegens de Heeren Staten, hare principalen, dewelke de administracie der

Zoudt gij dan ooit het werk van uwe handen
Ten prooi der tweedracht zien? den troon, door U gevest,
Voor vrijheid, godsdienst, in dees landen,
Ten zetel van die wreede pest!

Neen, neen! Gij zult dan tot ons nederdalen;
Gij zult, hoe laag we ook zijn van kennis en van macht,
Ons met uw heerlijkheid bestralen,
En met uwe onweêrstaanbre kracht.

Als uwe zon zal aan de kim verschijnen,
Dan zijgen Chaos en de dwaasheid schielijk neêr;
Dan zal de duisternis verdwijnen;
Dan komt de blijde wijsheid weêr.

Intusschen was er, tijdens het wisselen van al die brieven, een aanmerkelijke verandering in den staatkundigen toestand der Republiek gekomen. Ten gevolge der indrukken, door den inval der Franschen en den aanvankelijken voorspoed hunner wapenen -- Sluis viel, na vijf dagen, in hun macht, en 't land van Cadzand werd door hen uitgeplunderd — gemaakt, was de stadhouderlijke partij eerst in Zeeland, vervolgens ook in Holland, door den minderen man aangepord en gesteund, in beweging gekomen, en de Prins van Oranje, 28 April en 3 Mei, door de Zeeuwsche en Hollandsche Staten tot Stadhouder, Kapitein-generaal en Amiraal van beide gewesten verkozen. Den 4en Mei stelden hem de algemeene Staten tot kapitein-generaal en amiraal ook der Unie aan; en terwijl Utrecht hem den 8en Mei mede reeds tot Stadhouder verheven had, volgde ook Overijsel den 30en Mei, denzelfden dag, waarop de Prins uit Leeuwarden naar Holland kwam, om den 11en te Amsterdam, den 12en 's avonds in den Haag te komen, waar hem de dichter met het volgende chassinet-rijm vierde:

De fiere Leeuw ontwaakt en brult,
De Franschman is met schrik vervuld,
En zal nu bevend rugwaarts ijlen,
Nu Friso pronkt met zeven pijlen [1].

Ruim een maand later liet hij het van een Lierzang volgen

OP DE VERHEFFING VAN PRINS WILLEM IV.

Urania! gij, die uit 's Hemels zalen,
Hebt aangeschouwd, hoe 's lands verlossing is verricht,
Beschijn mij met de gouden stralen
Van uwe gunst en heilig licht!

Het gansche volk, bekommerd en verslagen,
Zag uitkomst, heil noch hulp en overal gevaar.
Geen Godspraak, wie men raad kon vragen
Tot troost der licht ontroerde schaar.

't Vertrouwen vlood, de kennis werd bestreden,
Geen welzijn was gemeen, geen mensch, geen burger vrij;
Halsstarrigheid, met stoute reden,
Bespotte wat de wijsheid zeî.

Een nare stem deed nacht en dag zich hooren,
En kondigde ongestoord een reeks van rampen aan;
Zij riep, dat alles werd verloren
En 't onderst boven zoude gaan!

Gelijk een kiel, die roerloos langs de kusten
Gedreven, voor de scherpe en blinde klippen bloot,
Zich zelf noch sturen kan noch rusten,
Tot dat ze in duizend stukken stoot:

Zoo moesten we ons dan ginds, dan herwaarts wenden.
Geen stuurman die 't compas op 't golvend ruim verstond;
Geen loodsen, die de bakens kenden;
Geen orde, die ons samenbond.

Elk even trotsch, om zich bekwaam te schatten
Tot 's lands bestuur, rees op en streefde naar gezag.
Elk wil den gouden schepter vatten,
Die onder 't slijk begraven lag.

De vijand liet dees drift ten toppunt wassen,
En stak door tooverdrank dees dronkenschap meer aan;
Om ons dus machtloos te verrassen,
En in zijn ijzren boei te slaan.

Lang afgericht in kunstig te bedriegen,
Verdubbelt hij zijn heir en vloten op de zee,
En sprak, om ons in slaap te wiegen,
Niet dan van vriendschap en van vreê.

Wanneer hij, trotsch op zijn geducht vermogen,
Zijn woeste benden saam deed rukken in het veld;
Toen opende de schrik onze oogen;
Toen smolten wij voor zijn geweld.

Gelijk een troep van uitgevaste wolven
Zich op een kudde werpt, onweêrbaar, ongehoed;
Gelijk vergeefs bedwongen golven
Aanrollen in een watervloed:

Zoo viel hij aan: en, trouweloos genaderd,
Verkreeg hij zege op zege, en trof met slag op slag,
Eer onze krijgsmacht was vergaderd,
Die hier en ginds te kwijnen lag.

's Lands voormuur viel op 't roeren der bazuinen,
Hij blies de sterkten om, gelijk aan een orkaan,
En plaatste op onze tempelkruinen
Zijn moordgewijde lievevaân.

Hij sleepte weêrloos volk gevangen henen;
Hij roofde wapenen en voorraad. Onze schat,
Was in het oogenblik verdwenen,
Waarin men die verzameld had.

Toen sprak hij stout, met trotsche en harde woorden,
Lafhartig ons met spot nog tergend in den druk;
De vreemde volken, die dit hoorden,
Verbleekten om ons ongeluk.

Maar ach! geen ramp, geen stem van bondgenooten,
Wier trouw ons uit dien staat zou redden, trof het hart:
De boezem was en bleef gesloten
Voor eedle toorn en teedre smart.

Ook leefde er geen, die, wijs en grijs van haren,
't Bebloede Zwammerdam en Bodegraven zag;
En die 't verhaal deed aan de scharen
Van dien afschuwelijken dag.

---

[1] Halbertsma (bl. 128) brengt dit versjen reeds tot Maart, doch uit den laatsten regel blijkt, dat het wel niet vóór 's Prinsen verheffing in Mei kan vervaardigd zijn, en zeker bij die gelegenheid diende.

Het was gedaan met de onwaardeerbre panden,
Door onzer vadren bloed zoo zwaar, zoo duur gekocht:
En nu, door zoo verslapte handen,
Op d' oever van 't verderf gebrocht;

Had in dien storm en donkere onweêrsvlagen,
De Godheid niet gewaakt; niet 's vijands wreed geweld
Op eigen hoofd terug doen jagen,
En palen aan zijn woên gesteld.

Maar nu verdween 't gedrang der zwarte wolken,
't Aloude heilgestarnt rees op aan 's Hemels trans,
Omringende de vrije volken,
Met Godlijk licht en reinen glans.

Bescherremgeest van Nederlands vermogen!
Gij daaldet tot ons neêr met uwe moed en kracht;
Gij werdt de leidstar voor onze oogen
In 't midden van den bangen nacht!

Wie kent Oranje niet? met duizenden van monden
Verspreidde zich alom 't ontzachlijk vreugdgeluid:
Zijn komst genas elks diepe wonden,
En lokte elks vreugdetranen uit.

De Vrijheid liet straks al haar angsten varen,
En hief haar speer omhoog, die onverwinbaar is,
Nu haar verdorde lauwerblâren
Weêr groen geworden zijn en frisch.

De Leeuw rees op, zijn vorstlijke oogen branden,
Hij schudt het stof van zijn ontsierde manen af,
Zijn klauwen en zijn scherpe tanden
Voorspellen niets dan wraak en straf.

Dat edel dier zal nimmer lafaards volgen,
Geen vreemde meester voert hem naar het oorlogsveld;
Oranje alleen maakt hem verbolgen
Op dwinglandij en op geweld.

Van volk tot volk zal nu zijn brullen klinken,
Zoo verre 't aardrijk wordt omarmd van d' Oceaan;
De zon des heils zal zoo ver blinken
En nimmer weêr ten ondergaan.

Steeds zal die Leeuw, o Friso! naast u, pralen,
Wanneer gij, treffende met zeven schichten, zult
Onz' vaandels en standaarden halen,
Waarmeê Parijs nog is gevuld.

Gezegend uur! o blijde en heldre dagen,
Waarin 's lands heiermacht weêr roemrijk juichen zal,
En zij, die 't dierbaar teeken dragen,
De lucht vervullen met geschal.

Vooreerst zou dat uur zich echter nog laten wachten. Het ging met de wapenen der verbonden machten nog alles behalve voordeelig. Nadat de Franschen, door de vermeestering van Hulst, Axel en Neuzen, zich van geheel Staatsvlaanderen hadden meester gemaakt, trokken zij met het grootste deel hunner macht naar Limburg, en wonnen daar, den 23en July, den slag bij Lafeld op de vereenigde troepen onder Cumberland en Waldeck. Laatstgemelde onttrok zich weinige weken later uit 's lands dienst, en werd nu ter kwader uur, op aandrang van den Prins, opgevolgd door den eerlijken, maar overouden Cronstrom, die op zijn zeven-en-tachtigsten jaardag, den 14en July, Bergen op Zoom bezetten kwam, waar de prins van Hessen Filipsdal onder hem 't bewind voerde. Haren, die, als gedeputeerde te velde, zelf eerst in die stad verbleven was; hij had er den 16en Juny zijn Lierzang gedicht; en vervolgens in de buurt bleef, en die zelf, gelijk wij zagen, den verongelijkten Cronstrom een paar jaar vroeger had voorgestaan, klaagde nu toch, 13 Aug., uit Oudenbosch steen en been over hem. „Ik moet," (schreef hij) „onderstellen, dat Bergen o. Z. 't nog lang kan houden; maar ik ben met meer anderen getuige van de koppigheid van den Gen. Cronstrom, en vrees dat daardoor eenig ongemak zal komen"; en, een kleine maand later (10 Sept.), „dat de zaken in Bergen op Zoom zeer wild en confuus gaan." Den 16en dezer maand werd de stad dan ook, in den vroegen ochtend, overrompeld.

Nog tot het einde van 't jaar bleef de dichter als gedeputeerde te velde werkzaam; in de eerste weken echter van 't nieuwe (1748) gaf hij den Staten zijn verlangen te kennen, huiswaarts te keeren, en verliet hij het oorlogstooneel. In welke stemming, toonen ons beide volgende brieven, aan den Griffier der Staten, Fagel, den 31en Dec. en den 1en February, uit Breda, door hem gericht:

1.

Veel geluk in 't nieuwe jaar voor u en de uwe; ook voor het vaderland, hetwelke zulks ongemeen noodig heeft. Publicke personen, zoo als ik thans ben, durven niet veel schrijven; anders zou ik zeggen, dat ik nu van nabij weet, hoe zaken kwalijk kunnen gaan. Voor mijne oogen zijn verschenen langs de gansche frontier oneindige bewijzen van de manier, waarop de directeurs en ingenieurs de vorige regeering hebben bedrogen. Het zou hard zijn, die lieden te betichten van kwade wille, de bewijzen der onwetendheid in hun metier zijn te doorstralend. Als men dan, in een nog hooger trap van onkunde verkeerende, een blind betrouwen op zulke instrumenten stelt, zoo moet gewis gebeuren, hetgene voorgevallen is. Ik ken geen een van die lieden, aan wien ik zou durven betrouwen een tuin aan te leggen. Dat de vijand, na het lang voorzeide overrompelen van onze sterke en onwinbare stad, niet verder heeft kunnen komen, is hen niet te danken, maar aan lieden die, zonder ingenieurs te zijn, een barrière van water hebben weten te formeeren, daar hij voor heeft moeten stilstaan, ten ware het ijs, 't welk ik echter aldaar nooit prakticabel houde; doch de ondervinding zal zulks nader leeren.

Ook heb ik de Schelde bevaren bij dag en bij nacht, en aan diegene, die voor invaziën vreezen in de Zeeuwsche eilanden, gevraagd, hoe zij zulk een aanval zouden besturen, en als zij zulks niet wisten hen gezegd, dat zij dan niet behoorden te vreezen, even weinig als het hen vrijstond moedig te zijn.

Het spreekwoord zegt, dat het lot der wapenen wisselvallig is. Aldus beschouwt het een historieschrijver op zijn boekkamer. Ik oordeel, dat het standvastig zal blijven bij diegene, die heeft: 1. een veldheer, die uit zijn eigen oogen ziet en gaat zien, en de verdiensten beloont. 2. een kundig ingenieur. 3. een beul, die bloeddorstig is. Ik vrees, dat No. 2 niet te vinden zal zijn. Ik weet nu in detail, wat Coehoorn was; deze verstond het land en het water. Een metalen praalbed op het binnenhof in den Hage zou hem geen eere aandoen. God zegene den Vorst, die nu deze landen bestuurt en geve hem, iemand te vinden, die dien grooten man evenaart, den vijand met vuur ver-

zengende, en zich doende gehoorzamen van de wateren. Alsdan is eene bestendige rust voorhanden en ademschepping voor het vaderland; zonder dat: vervolg van verwarring in Europa en gevaar. Vergeef mijne kortheid. Uw Ed. Gestr. kan licht bezeffen, dat bij mij geen vrees is van den arbeid. Velen benijden mijn tegenwoordigen staat. Eene ondervinding van weinige dagen zou hen in den grond genezen. De Hemel schenkt mij gezondheid, en heeft mij bewaard voor kwade lucht en besmettelijkheid. Ik gebruik die gunst, zooveel ik kan, tot welzijn van mijn vaderland, maar ik kan niet zeggen, dat het vermaak mij alomme verzelt. Ik doe mij zelf somtijds vreugde aan met te herdenken, wat sedert den 12en Mei is voorgevallen, en vind mij niet schuldig aan verwaarloozing noch aan onbehoorlijk genot. Ondertusschen zijn de zaken, die ik te behandelen heb, van het uiterste gewicht, en vereischen een altoosdurende oplettendheid, om, indien iets kwalijk mocht uitvallen, op de klaarste wijze te kunnen aantoonen, dat de schuld niet bij mij is geweest. Werden mijne wenschen voor het gemeene welzijn vervuld, mijn verblijf in deze oorden zou ras van zelven ophouden. Waarmede, enz. W. van Haren.

2.

1 Febr. 1748. WelEd. Gestr. Heer. U WelEd. Gestr. zal uit mijne missive van den laatsten dag des verleden jaars gezien hebben, immers hebben kunnen merken, dat ik deze commissie al vrij moede was. Nochtans was mijn voornemen, in weêrwil van al meer dan eene onaangename gebeurtenis, mijn particuliere belangen, rust, en vermaak ten einde toe aan mijn vaderland op te offeren, overtuigd van de onvermijdelijke noodzakelijkheid, dat alhier zij en blijve eene commissie van de natuur als de mijne, zonder dewelke de geheele frontier gespolieerd, en voor altoos door de vreemde troupes geruïneerd zal worden.

Doch het continueeren van verdrietige ontmoetingen, zoowel als de overtuiging van nakende onheilen, hebben mij eindelijk bewogen, mij uit deze omstandigheden te redden, tijdig en van passe, om niet te worden geënveloppeerd in de schuld van anderen. Ik heb derhalve aan Haar Ho. Mo. verzocht naar huis te mogen keeren, en heb zulks gedaan met alle eerbied en decencie, gelijk het mij ook is toegestaan. Doch, het zij mijn noodlot nog iets met mij, in weêrwil mijner voorzorge, in gedachten heeft, het zij niet; welk een empressement ik heb, om mij in een diepe rust te begeven, de vorst en de dooi volgen elkander sedert 10 dagen zoo nauwkeurig, dat het niet doenlijk is, zich op de eene of andere wijze op reis te begeven, zijnde alle de wateren half bevroren en half open.

Wij hebben dikwijls over vele dingen, relacie hebbende tot het gemeene welzijn, als eerlijke patriotten met malkanderen gesproken. Ik hoop welhaast zulks weder te doen, en U WelEd. Gestr. in gezondheid te zien. Verblijvende intusschen, met alle vriendschap, UwelEd. Gestr. onderd. en gehoorz. dienaar W. van Haren.

Daar de Hertog van Cumberland hem echter nog niet gaarne missen woû [1], bleef hij voorshands nog in dienst, kwam naar de Meyerij van den Bosch, en werd in April tot kwartierschout en dijkgraaf van Peelland benoemd. Hij betrok nu voor goed het huis Henkenshage te St. Oederrode metter woon. Tijdens de eerste maanden van zijn verblijf aldaar zou hij intusschen, tot zijn groote en blijvende schade, door de oproerige volksbewegingen tegen de pachters, zijn geldelijke belangen in Friesland deerlijk verstoord zien. Zijn rentmeester Ekkringa namelijk, die te Sint Anna zijn Generaal-ontvangerschap van het Bildt waarnam, en daar van tijd tot tijd enkele onwillige betalers had moeten vervolgen, zag zich thans door dezen gewelddadig aangevallen. Zij bestormden en verwoestten zijn huis, verscheurden zijn registers, boeken, en schuldbewijzen; namen alle gereede penningen uit kantoor en huis meê, en jaagden hem zelf op de vlucht. 's Dichters zaken werden daardoor deerlijk in de war gebracht, en hij, die ten naastenbij zijn bezittingen van alle schuld ontheven had, raakte thans op nieuw onder een veel grooter schuldenlast gebukt, waaruit hij ter nauwernood kans zag zich immer te redden. „Ce qui m'arrive en Frise", schreef hij dien ten gevolge, den 3en July, „me détache entièrement de l'établissement que j'y ai, et la part que j'y ai au Gouvernement me devient un fardeau insupportable, qui m'a causé des chagrins infinis et qui précipite ma ruine. C'est pour cette raison que j'ai demandé à S. A. S. [den Prins] la permission de me retirer, dès que les troubles extérieurs seront finis et ma commission achevée par le depart du duc de Cumberland pour l'Angleterre. S'il m'est possible de prévenir la ruine de mes biens, j'espère qu'après m'en être défait, il me restera assez pour avoir du pain pour ma femme et moi et pour un valet et une servante. Je puis employer plus utilement mon temps à l'étude qu'au maniement des affaires. J'aime l'étude; les affaires me haïssent et m'attirent une foule d'ennemis et d'embarras." De aandrang van den Prins, die hem onmiddelijk ƒ 40,000 als borg aanbood, en blijken van gehechtheid, hem door zijne onderhoorigen gegeven, noopten hem dat denkbeeld van onttrekking weder te laten varen; en ook verder de openbare zaak nog te blijven dienen. „Je regarde" (schreef hij den 14en aan zijn neef Grovestins) „je regarde ma situation, par la lettre de S. A. S. et par le témoignage de mes compatriotes, comme la plus brillante qu'il y ait à désirer, et personne en Europe n'a des titres de noblesse plus parfaits et plus désirables pour un homme d'honneur." In spijt echter dat hij vervolgens voor ƒ 80,000 aan land op het Bildt verkocht, en de Prinses-weduwe hem in 1757 nog met ƒ 7000 bijsprong, bleef zijn geldelijke toestand op den duur benard, en liet, ook door andere omstandigheden trouwens, steeds maar al te veel te wenschen over.

De in 't najaar te Breda afgebroken vredesonderhandelingen werden in 't voorjaar te Aken hervat, en leidden in den herfst tot den bekenden vrede. Haren werd nu tot gevolmachtigde aan 't Hof te Brussel, bij den nieuwbenoemden Oostenrijkschen landvoogd, Prins Karel van Lotharingen, aangesteld. Den vrede zelf begroette hij met den volgenden lierzang, met toespeling tevens op den 8 Maart l.l. geboren erfprins:

De twist houdt op en de oorlogsgalmen smoren,
O Zangheldin! aanvaard op nieuw uw gouden lier:
Het kind, ter goeder uur geboren,
Is waard dat uwe kunst het vier.

[1] „Le duc de Cumberland" (schreef hij) „m'a fait la grâce de me demander à S. A. S. et au Greffier Fagel pour l'accompagner de la part de l'Etat pendant la campagne, cela voulait assez dire qu'il n'en souhaitait pas un autre."

Zijn dageraad deed Mars van 't aardrijk wijken,
Bellona rood van bloed, 't Verderf, trotsch op zijn schicht,
De Tweedracht, die de grootste rijken
Doen wagglen, vloden voor dat licht.

De blijde Vreê doet frissche olijven gâren.
Minerv' vereent op nieuw, voor ons verbijsterd oog,
De jammerlijk verdeelde scharen,
Astrea daalde van omhoog.

Calliopé, verhef dan uwe tonen!
Hij oogste wijsheid in, geleid aan uwe hand;
De deugd moge in zijn boezem wonen,
Tot steun, tot troost van 't vaderland.

't Geboorterecht gaf eertijds geen vermogen,
Bevalligheid noch pracht noch rijkdom schonk een kroon,
De list kon snoden niet verhoogen,
De boosheid klom niet op den troon.

Saturnus eeuw vervulde elks zoetst verlangen,
Een ongestoorde rust woonde in het kalm gemoed;
Geen hebzucht mocht den boezem prangen,
De mensch was vreemd met tegenspoed.

Maar toen Jupijn beheerscher werd der volken,
De jaargetijden scheidde, en met zijn gramme hand,
Uit zwaar opeen gepakte wolken,
Den bliksem slingerde over 't land;

Toen rees de heerschzucht, die met eigen tanden
Zichzelv' den boezem scheurt, met list en trouwloosheid
Gesterkt, den stervling klemt in banden,
En 't harte beurtlings knaagt en vleit.

Het grootste deel der zwakke stervelingen
Dook, in de ziel verlaagd, in de ondoordringbre nacht;
En liet zich in de kluisters wringen
Der rustloos woelende overmacht.

Perithoüs en Hercules, verheven
Van geest, verschenen 't eerst als wrekers van 't geweld,
En hebben, onversaagd, hun leven
Voor 't zwakke menschdom blootgesteld.

Hun voorbeeld wekte een rei van groote mannen,
Aan wier verdienste 't volk den gouden schepter gaf,
Tot schrik der wrevele tyrannen;
Het goed tot loon en 't kwaad ten straf.

Zeer velen zijn van 't roemrijk pad geweken,
En hebben de eerekroon door vuige daân bevlekt,
En zijn weêr in het stof bezweken,
Waaruit zij voormaals zijn verwekt.

Hun schatten zijn vergeten, hun vermogen
Vlood met hun adem weg, hun naam is onbekend;
Of staat, ten spot voor ieders oogen,
Bij 't nageslacht met vloek geprent.

Het edel bloed, dat lang vloeye in uw adren,
Vertoonde eeuw uit eeuw in, in voor- en tegenspoed,
De zonen grooter dan de vadren,
In wijsheid, deugd, en heldenmoed.

Wanneer, vergramd en door geen macht te weren,
De ontzaglijke Godin der lotgevallen naakt;
En, om het alles om te keeren,
Het aardrijk met haar voeten raakt:

Dan trilt, dan stort de diepst gegronde zetel,
Tarquijn verbleekt, en uit de zenuwlooze hand
Verliest Filips, korts zoo vermetel,
De staf van 't fel geteisterd land.

De deugd alleen, op haren stoel gerezen,
Aanschouwt bedaard van geest de woedende Fortuin;
Geen blos ontschiet haar achtbaar wezen;
Geen lauwerblad haar fiere kruin.

Over het leven te Brussel schreef de dichter aan den Graaf de Chavannes: „nous nous trouvons fort bien à Bruxelles et les divertissemens y abondent en tous sens, quoique j'aimerais qu'ils fussent un peu moins bruyans, et qu'il y eût un peu plus de solide; mais je puis vous assurer qu'il n'y a des savans d'aucun ordre, et qu'il n'y a aucun goût que celui des habits et des ponpons, que le voisinage de Paris varie à l'infini et sans cesse"; en in 't voorjaar van 1750 aan den Prins, die hem schertsend zijn twijfel betuigd had, of hij nog leefde: „V. A. S. me fait l'honneur de m'écrire qu'elle ignore si je vis encore. Je ne suis qu'à moitié-terme, Monseigneur, ayant eu mes premières 40 ans, il y a trois semaines. Je mange trois fois par jour à la stupéfaction des marquis, comtes, et barons. Quelque fois je fais l'honneur à des simples gentilhommes de manger avec eux, à condition de remonter immédiatement après sur la grande noblesse. Si je retourne en Hollande, je ne sais au monde comment faire, mais on a grand appétit, on s'accoutume à trois mets, et je n'ai qu'à ne pas manger en chemin. D'ailleurs je suis ici, comme à la Haye, l'admiration de tout le monde, et quoique cela fatigue cela fait plaisir. Il n'y a rien tel que de renfermer sa mauvaise humeur dans une cassette; car il faut pourtant en avoir une pleine, et qui ne l'a de rubis, l'a de cailloux. Aussi tous mes habits deviennent trop étroits, et je serai bientôt un gros cochon et lourd de stature comme mon frère."

Een geheel andere toon heerschte er in zijn, van 1 October gedagteekend, ontwerp eener

ODE OP HET LOO.

Wat schouwspel treft op 't onverwachtst mijn zinnen!
Of word ik weêr ontvonkt door 't vuur der poëzij?
Of zijn er warelijk Godinnen,
Die wondren doen door tooverij?

Het dorre veld, de onvruchtbre zandgewesten,
Daar 't uitgeteerd gebrek zijn woonplaats heeft gesticht,
Daar de armoê scheen haar stoel te vesten,
Verdwijnen voor mijn aangezicht.

Een trotsch paleis, een pronkstuk der gebouwen,
Door de onuitputbre kunst met al haar glans bestraald,
Staat hier op 't onvoorzienst te aanschouwen,
Als uit het hooge zwerk gedaald:

Omringt zij zich met dicht bewassen dreven,
Wier frissche schaduw 't vuur des heeten zomers temt,
Opdat de werkzaamheid van 't leven
Door matheid nimmer zij gestremd?

Woont Ammon hier in 't Lybische Cyrenen?
Of heeft zich hier Diane een jachtpaleis gebouwd?
Of is de Godheid hier verschenen,
Die woont in 't Dodoneesche woud?

Ik zie Pomone op rijke schatten roemen,
Terwijl ze aan d' overvloed den ruimen teugel viert;

Hier prijkt de koningin der bloemen,
Met roos en leliën versierd.

Apollo, die zijn lust heeft in 't voorspellen,
Houdt veel van 't zacht geruisch van eene zilvren bron,
Hij schikte al deze ontelbre wellen,
Gedachtig aan zijn Helikon.

Bedrieg ik mij? Wat stem verrukt mijne ooren?
Ginds zit hij zelf en speelt op zijnen gouden lier;
O Patareesche Apol! doe hooren,
Wat Godheid schiep die wondren hier:

„Paleizen uit den grond omhoog te dwingen,
Van een woestijne een dal als Tempé te doen zien,
Is 't werk van brooze stervelingen
Wier dagen schielijk henen vliên.

De tijd, de tijd doorknaagt de dikste muren;
Waar is de groote stad nu van Semiramis?
Hoe min kost haar geweld verduren
De rijksstoel van Persepolis!

Maar Jupiter, met zijn almachte handen,
Schenkt eeuwigdurend goed van zijnen hoogen troon,
En deugd en dapperheid zijn panden
Der mildheid van Saturnus zoon.

Hij heeft, met deze onsterfelijke gaven,
De helden van 't geslacht, dat dit paleis bewoont,
Op 't enge pad der eer doen draven
En met een eeuw'gen roem bekroond.

Hier wonen zij, die nimmer zijn bezweken;
O nooit verschrokken aard! onoverwonnen moed!
Hoe meer beproefd, hoe meer gebleken
Zoo in geluk als tegenspoed!

Door dit gedrag verscheurdet gij de banden,
En krenktet gij de roê der wreede dwinglandij,
Gij brijzelde met zulke handen
De ketens van de slavernij.

De ware vrijheid is van u geboren,
Die rust en orde vest, waar de onderdrukking was,
En groote steden brengt te voren
Uit ontoegankelijk moeras.

Die legers weet in orde en rij te scharen,
En 't uitgestrekte veld met duizenden genaakt,
Waar nooit voorhenen legers waren;
Die moedeloosheid dapper maakt.

Die vloten bouwt, waar Oost en West door leven,
Die beide aspunten temde, als uwe vlag verscheen,
En Amfitrites troon doet beven
In 't hart der onafmeetbre zeên.

Pirithoüs en Hercules, te voren
Der boozen schrik, zijn door den dood te niet gebracht;
Maar gij zijt voor altoos verkoren;
Vereeuwigd in uw nageslacht! —

Meer overeenkomstig met den toon van zijn schrijven uit Brussel is daarentegen het volgende fragment van een spotdichtjen dezer dagen, betiteld

PUBLICATIE VAN 12 SEPT. 1750.

Dewijl aan ons is voorgekomen,
Als dat er in een zekre stad,
Drie honderd uren ver van Romen,
De Tweedracht weêr heeft post gevat;
Alsdat daar bij de magistraten
Geen hoofd is, wiens autoriteit
De billijkheid kan tegenpraten,
Wanneer zij voor de waarheid pleit;
Ja dat, in plaats van 't werk te draayen
Te zamen om dezelfde spil,
Geen een van al die bonte kraayen
Ooit naar den andren hooren wil.
Het gaat er met de wetenschappen,
Zoodat er in de gansche stad
Noch in 't geheel, noch ook bij lappen,
Geen levend mensch een zaak bevat.
Zij lachen daar met reglementen. —

Om daaraan te remediëeren,
Om uit te roeyen zulk een kwaal,
Is 't onze wil te etablisseeren
Een Intendantschap-Generaal.
Ons Intendant, als Alexander,
In d' arremstoel van 't hoog gezag,
Zal 't oog niet werpen op een ander
Dan met verachting en gelach.
Hij zal nochtans de adviezen vragen
Pro forma, noemend man voor man,
En concludeeren, naar behagen,
Gelijk de Keizer van Japan.
En opdat zulk een Reformacie
Zich uitstrekke in het generaal,
Zoo stelt men vast tot informacie
Te maken Commissoriaal:
Of niet in Frankrijk is te vinden
Een ander wapen voor de stad;
Dat aanstonds kan aan elk ontwinden,
Wie daar den staf heeft aangevat.
Voorts om het vorig tegenstreven
Te ontworstelen et cetera,
Zoo duurt dit ampt voor al het leven,
Maar ook geen oogenblik hierna.
Elk zal zich dan naar dezen schikken. —

Want wij verstaan geen meer bisbille,
Noch dat men d' Intendant weerstaat
Al noemt hij ruiten-aas spadille
En eene knol een stuk gebraad.
Met vingers zal men naar hem wijzen
Wanneer hij zich toont aan 't gemeen,
En hem met deze woorden prijzen:
Daar — slingert de Intendant weer heen!

's Dichters tedere verknochtheid aan den Stadhouder en zijn gezin moest hem 's Prinsen afsterven in Wijnmaand 1751 dieper dan iemand doen treffen. Zijne brieven, onmiddelijk na 't erlangen van 't doodsbericht aan zijn verwanten geschreven, dragen er het volste — haast te overdreven — getuigenis van: „Tout mon sang s'est glacé dans mes veines", schreef hij aan zijn neef, 's Prinsen opperstalmeester, Douwe Sirtema van Grovestins, „à la lecture de la lettre de Mad^{e} votre épouse. Comment vous exprimerai-je la douleur que je sens au fond de mon âme du désastre affreux qui désole S. A. R., la République, et tous ceux qui ont de l'honneur, du sentiment et de la reconnaissance. Dieu veuille soutenir cette grande et digne Princesse dans son affliction. Il n'y a que l'élévation de son âme et la force d'esprit que je lui connais qui me donnent quelque courage. Je suis un de ceux qui ont le bonheur de la

connaître et qui lui doivent tout, et sur ce pied je m'enhardis à vous prier de mettre à ses pieds, si l'occasion vous paraît favorable, de ma part une fidélité inviolable, mon sang et ma vie. Mandez moi ou faites moi de grâce écrire l'état de sa santé et de ses enfans, la seule espérance de la Patrie et des honnêtes gens. *Bruxelles*, ce 24 Oct. 1751"[1]. Van zijne belangstelling in 's lands en hare zaken overtuigd, stelde de Prinses hem weinige maanden later (Febr. 1752) tot Commissaris aan bij de onderhandelingen, te Brussel geopend over 't geen nog tusschen de Republiek en Oostenrijk te vereffenen was, 't geen hem in dit en het volgende jaar veel tijd roofde. In dicht vinden wij dan uit dezen ook alleen zijn, van 1 Aug. 1753 gedagteekende, geestig schertsende regels

AAN DE FREULE VAN WASSENAER,

TE SOESTDIJK.

Hoe gaat het met de lust, de lieve lust naar 't eten,
 Die lichaam en die ziel aan een verknocht en bindt;
En zonder welke lust alle andre wordt vergeten,
 En allerlei vermaak met weêrzin wordt bezind?
De wijze Solon zeî: »weg goud, weg purpre kleêren!
 Paleizen die het oog verrukken door haar pracht!
Twee schotels, soep en visch, zijn hooger te waardeeren,
 Dan de onverteerbre glans van Midas nageslacht!"
De leeuw, de trotsche leeuw, de koning aller dieren,
 Op wiens geduchte stem en berg en bosch beweegt,
Vergeet zijn adeldom, en laat zich slaafs bestieren,
 Zoo ras de honger hem het holle lijf doorveegt.
En moed en kracht en schat en koninklijke hoven,
 Zijn enkel ijdelheid, wanneer men die beschouwt
Bij 't wezentlijke goed van hutspot, bruin door 't stoven,
 Of bij het waar geluk van eenen schapenbout.
Eer de algemeene vloed, op 't menschdom zoo verbolgen,
 En oud en jong, en rijk en arm, en frisch en krank,
Ja, 't gansche wereldrond verwoed had ingezwolgen,
 Was water, uit den grond opwellende, ieders drank;
Maar toen de pikrijke ark haar schatten liet ontladen,
 Voor ieder die weêr kroop, of liep of zwom of vloog,
Sprak vader Noach, wijs, ervaren, wel beraden,
 Zijn huisgenooten toe, met walging in het oog:
Ba, water! ba, fontein! ba wellen! en ba stroomen! [kraag;
 Mij dunkt daar zwemt altijd een kikvorsch langs mijn
Het water mag alom, waar dat het goed vindt komen,
 'k Ben Noach niet, zal 't ooit weêr vloeyen in mijn maag!—
Na 't uiten dezer taal beginnen ze te plukken,
 En gooyen tros op tros van druiven in het vat;
En trachten te gelijk het sap daar uit te drukken;
 En drinken in het rond dat onwaardeerbaar nat.
De eerwaarde vader proeft en proeft, wat hij mag proeven,
 O heerelijke vond! o, roept hij, kostbaar deel!
Door u herleeft de kracht: ik geve u zonder toeven,
 Den naam van weêrgaloos, zoo voor de maag als keel.
Gij zult, eeuw uit eeuw in, het menschdom hulpe bieden,
 Verkwikkende ieders geest in 't allerwreedst geval;
Daar ge in den beker praalt, daar zal de droefheid vlieden,
 Terwijl de gulde vreugd der vriendschap rijzen zal.
Door u zal de arme boer met lust zijn schatting tellen,
 De schipper 't vreeslijk wijd aanschouwen zonder schrik;
De schuldenaar, als hem de schuldheer op zal bellen,
 Zijn voorhoofd door uw hulp beslagen zien met blik;
De schilder zal door u het leven evenaren,
 De muzikant het oor doen dansen aan het hoofd;
En de eedle poëzy zal dingen openbaren,
 Daar nooit geen levend mensch een jota van gelooft.

Intusschen begon hij zich tevens met de omwerking van zijn Friso bezig te houden, aan welke hij, na afloop der onderhandelingen, de handen meer vrij hebbende, zich met allen ijver wijdde. In den zomer van 1754 was hij er meê gereed. „De Heer van Haren," schreef hem (23 July) zijn rijmlustige vriend De Huybert[1]:

De Heer van Haren (zegt Clément) meent u te schrijven,
Hij zal 't daar niet bij laten blijven,
 Maar u het *tiende* en laatst gezang [wachten;
Van Friso zenden. — Goed, 'k dorst nooit die gunst ver-
Vrijmoedig meld ik hem daarover mijn gedachten,
 Als ik dat kunststuk slechts ontvang.
Hij stell' het toch niet uit, en denk' hoe ik verlang
Om te azen, als een bij, op zulke kruiderijen,
Om hart en geest te voên met letterlekkernijen.
't Verkwikkend ambrozijn, den Goden voorgezet,
Zwicht voor dat heerlijk Dichtbanket;
Wat zal 'k daaraan mijn hart ophalen!
Dat heet in 't eind zijn schuld *en Prince*, *en Roi* betalen,
En die mij klagen deed verschaft mij thans vermaak.
Bedrieg ik mij? Neen, neen, de Tempel van den Smaak
Gaat open! welk een vreugd! — Ik zie, met wakkre schreden,
Voltaire en mijnen vriend daar rustig binnentreden;
Maak, Negental, dat ik, door gunst, meê binnenraak!
Men doet hèn *regt* en geen *genade:*
D' een om zijn *Friso*, d' andre om zijne *Henriade.*

En na de ontvangst en lezing, heette het (in een schrijven van 19 Nov.) niet minder opgetogen: „het 10e, nu laatste, gezang van Friso is *heerlijk;* niets essencieels weet ik er in te kritizeeren. Dat Heldendicht eindigt nu *divinement bien*, en zeer approbeer ik 't geen de Hr. Clément daarover geschreven heeft in zijne *Nouvelles littéraires*, die nu in 't kort in vier stukken in 8° staan in 't licht te komen. Maar wanneer zullen wij toch de nieuwe uitgave van Friso zien, en zal 't mij geoorloofd zijn, een gedicht daarvoor te plaatsen?" — Het hield hiermeê, gelijk wij weten, nog tot 1758 aan, toen De Huybert 't genoegen kon smaken den Friso, met zijne lofrijmen op den koop toe, in 't licht te zien verschijnen. Naar 't schijnt, had de dichter, òf nu òf eerst later, het voornemen, naar aanleiding van zijn Friso, nog een treurspel te vervaardigen, dat echter onafgewerkt bleef liggen. In den aanvang van 't eerste bedrijf luidde het:

ATOSSE[2], PARYSATIS[3].

ATOSSE.

Hoe weinig ik begeer op eenen troon te stijgen,
Parysatis! ik kan mijn ongeduld niet zwijgen.
De teedre band, die mij nu hecht aan Ganges Vorst,
Wekt tevens vreeze en hope in mijn ontroerde borst.

---

[1] Naar afschrift van wijlen Mr. Van Leeuwen; verg. voorts de aanhaling uit den brief aan Mevr. de la Tour, bij Halbertsma, *Fragmenten*, bl. 153.

[1] „Ik had hem, met de uitgave van zijne *Nouvelles litéraires* onledig, in lang niet gezien; voorleden donderdag heeft hij mij dat gezegd." — De H.

[2] Pas gehuwd aan Friso. [3] Voedster van Atosse.

Zijn voorspoed is de mijne, en door zijn ongelukken
Gevoel ik mij, nog meer dan hij zich zelven, drukken.
Wanneer ik door zijn min op 't diepst getroffen scheen,
Geen heerschzucht vleide mij, het was om hem alleen.
Om hem alleen verlang ik heden, om te ontdekken,
Of Alexander zich zijn rampen aan wil trekken.
Ik voelde nooit voorheen, in 't binnenst mijner ziel,
Een vreeze noch een hoop, die haar benauwder viel.

PARYSATIS.

Beminlijke Vorstin! wanneer onze eerste jaren
In eene diepe rust zijn veilig heengevaren,
Wanneer geen tegenspoed ooit klachten heeft gekost,
Wanneer het glansrijk oog geen tranen heeft gelost,
Dan geeft een lichte vrees meer moeilijkheid aan 't hart,
Dan als het lang geschokt de zwaarste rampen tart.
Is Alexander zoo grootmoedig, zoo verheven,
Gelijk men ons daarvan het denkbeeld tracht te geven,
Of is 't de zucht naar roem alleen, die hem bestiert,
En dat hij deze drift den ruimen teugel viert?
Hoe 't zijn mag, Orsines zal licht hem overhalen,
Om Friso met den staf van Ganges te doen pralen.

In een volgend tooneel zegt Friso tot Atosse:

Dus zal ik eindelijk, na zooveel ongelukken,
Agrammes mijnen staf weêr uit de handen rukken,
Mijn dierbaar vaderland verlossen van 't geweld,
Dat, rood van burgerbloed, werd op mijn troon gesteld,
En, 't geen mij wel het meest voor al mijn druk zal loonen,
Mijn waarde Atosse's hoofd met mijne handen kronen.

ATOSSE.

Is dit u een geluk, zoo is 't ook een voor mij!
Maar anders, mij bestiert geen zucht naar heerschappij.
'k Heb van Parysatis van jongsaf mogen leeren
De deugd, als 't hoogst geluk alleenlijk te waardeeren.
De deugd die mint veeleer een middelbaren staat,
Een rang, waarin men zich vrij min te buiten gaat,
Dan als men, op den troon der volkeren gezeten,
Meer driften moet weêrstaan, meer plichten kan vergeten.

In een ander spreekt Teuphis, als volgt, zijn oordeel over Alexander uit:

Wat, wat vermag een Vorst, hoe hoog hij zij gesteigerd,
Wanneer hij zijne drift geen heerschappij meer weigert?
Hij, zijner slaven slaaf, wat raaskalt hij van macht?
Wat roemt hij van een doel of hulp, daar men naar tracht?
Wat van een ander weêr een kroon op 't hoofd te zetten,
Daar hem de wellust zelf doet bukken voor haar wetten?
Men roeme nu niet meer, men make geen gewag
Van zijn verhevenheid van geest en van gedrag.
Europa zag misschien hem deugdzaam henentrekken,
Maar Azië, daar hij ten geesel moest verstrekken,
Maar Indië nog meer, getuigt, hoe zijn gemoed
Nu geen hoedanigheên van koningen meer voedt.

Ook een tweede heldendicht, aan den ondergang van *Carthago* gewijd, had hij op een touw gezet, maar nog veel minder afgewerkt. Hij wilde er zijn bitteren en lofwaarden afkeer van alle overweldiging, dwingelandij en partijschap in uitstorten. „Door welk", luidde de aanvang,

Door welk een ...... bestuur Carthago's hooge wallen
Voor Romes staatsbedrog en wapens moesten vallen
Verhaal, o Zanggodin, en hoe 's lands ondergang
De vrucht der tweedracht is en van het zelfbelang!
In plaats van, door zoovele en groote zegepralen,
Die 't eertijds Annibal gelukt was te behalen,
Vermogender te zijn, en door een lange rust
Een vloed te zien van goud op de Africaansche kust;
Verscheen, door 't dwaas gedrag der ...... grooten
't Gebrek .... met al zijn lotgenooten.

Als toekomstig heldendichter had hij zich reeds vroeg door de berijmde vertaling van een deel der Aeneïs zoeken te oefenen, en bleef ons als proeve daarvan het volgende fragment van 't eerste boek bewaard:

Ik zing van dien Trojaan, die 't eerst van Priams stran- [den
Door 't noodlot werd genoopt in Latium te landen.
Hij leed op dezen tocht veel wederwaardigheên
Te lande, en op het wijd der ongeruste zeên:
Zulks dwong hem 't Godendom, om Juno's wrok, te lijden;
Ook onderging hij veel gevaars in 't hevig strijden,
Eer hij in Latium zijn godsdienst had gevest
En tot verblijf een stad gebouwd in dat gewest.
Van daar 't Latijnsch geslacht, van daar de Albaansche groo- [ten,
En Rome, die 't gebied der wereld heeft genoten.

Verhaal, o Zangheldin! waar kwam die reeks uit voort
Van rampen? zeg ons, welk een Godheid werd gestoord?
Wat heeft de koningin der Goden aangedreven,
Om zulk een vromen man zoo lang te wederstreven?
Heerscht in een Hemelgeest de gramschap zoo verwoed?

Daar was een oude stad (uit Tyrus schoot gevoed,
Gebouwd en opgekweekt) aan de Africaansche zomen
Gelegen zuidelijk, schuins over 't groote Romen;
Carthago was haar naam. Rijk, machtig, en voorzien
Met onversaagde en streng geoefende oorlogsliên.
Men zegt, dat Juno haar ver boven alle landen
En steden heeft bemind, ja meer dan Samos stranden.
Hier stond haar wagen, hier haar wapentuig; zij zou
Zoo 't noodlot eenigsins haar wensch genoegen wou,
Hier de opperheerschappij van alle de gewesten,
Zoo verre 't aardrijk strekt, tot haren luister vesten.
Maar dat haar zulks niet zou gelukken ongestoord,
Was mede aan haar bekend. Zij had alreeds gehoord
Dat bij de Lotgodes zoo goed als was besloten,
Om een geslacht, eerlange uit Dardanus gesproten,
Te heffen tot een Vorst der volken, en waaraan
Geene aardsche macht in 't veld van Mars kon wederstaan.
Dit volk zoude eens den troon van Lybië doen vallen,
En slechten tot den grond Carthago's hooge wallen.
Dit vreesde ze, en herdacht straks haar veelvuldig leed,
En hoe ze, om Argos wil, voor Troje's muren streed,
En wat haar wedervoer met Paris haatlijk oordeel,
Waar zij den hoon van droeg en Venus al het voordeel.
Voorts, hoe dat Jupiter had Ganimeed geschaakt,
En in d' Olymp met eere op eere groot gemaakt.
't Besluit der wraak van zich aldus te zien verstooten
Hield ze in het diepste van haar boezem opgesloten:
En keerde intusschen 't volk van Troje, nog gespaard
Voor 't woeden van Achil en zijn vernielend zwaard,
Uit Latium, en deed hen rust en voorspoed derven;
En jaren lang op 't wijd der groote watren zwerven.
Zoo zwaar woog de eerste steen van Rome's hecht gebouw
Dat de opperheerschappij der wereld torschen zou.

Nauw hadden ze uit het oog Sicilië verloren
En deên de kopren boeg door 't zout der golven boren,
Verheugd en wel te moê; toen Juno, overal
Geknaagd door haren wrok, en 't harte vol van gal,
Dus bij zich zelve sprak: „Zal ik dan, overwonnen,
Verplicht zijn af te staan van 't geen ik heb begonnen?

En zal het aan mijn kracht ontbreken, dien Trojaan
Zich in Italië te hindren neêr te slaan?
Maar mooglijk zal het lot dees mijn besluiten weren!
Kon Pallas dan door 't vuur de Grieksche vloot verteren,
De Grieken in de zee verdrinken, om den hoon
Haar aangedaan slechts van Doleüs dollen zoon?
Zij schoot het snelle vuur des bliksems uit de wolken,
Beroerend door een storm Neptuuns geduchte kolken;
Zij deed door een orkaan den Godvergeten Vorst,
Terwijl hij vlammen braakte uit zijn doorschoten borst,
Oplichten, en aan 't scherpst van eenen rotssteen haken.
En ik, die mij het hof zie van alomme maken,
Als gemalinne en als de zuster van Jupijn,
Zal met een eenig volk zoo lange in oorlog zijn!
Wie zou mijn Godheid dan met wierook meer begroeten?
Wie smeekte om mijne hulp, wie boog zich voor mijn voeten?"

Dit, brandende van toorn, en met een spijtig hart
Bedenkend, neemt ze voor, tot heeling harer smart,
Eolie, 't neevlig rijk der vliegende onweêrwinden,
't Onrustig vaderland der stormen te gaan vinden.
Hier kluistert Vorst Eool in een afschuwlijk oord,
Een onafmeetbaar hol, met rotsen omgeboord,
De stormen, worstlende om eene uitkomst zich te banen,
En de eislijk dwarrelende en bulderende orkanen.
Zij brullen, gansch verwoed door dus te zijn getergd,
Gestadig om de poort van 't kerkerend gebergt;
Vanwaar. Vorst Eolus, uit zijn verheven woning,
Hun razernij verzacht, en hen betemt als koning.
Zij vlogen, zonder dat, met hemel, aarde, en zeên,
Die slepend door het ruim, vergramd en razend heen.
Maar de opperste Monarch, om zulk een ramp te hoeden,
En tevens dat ze niet, dan naar zijn wenken, woeden,
Sloot ze in dees onderaardsche en duistre holen op,
En vestede een gevaart van bergen op hun kop,
En gaf hen eenen Vorst, die hen naar vaste wetten,
Den teugel vieren zou, of wijslijk nederzetten.
De Godenkoningin kwam bij dien heerscher aan,
En deed hem haren wensch dus smeekende verstaan:

„O gij, wien Jupiter de macht gaf om te stroomen,
Te ontvoeren door den wind, of spoedig in te toomen!
Een volk, van mij gehaat, bouwt de Tyrrheensche zee,
En sleept gansch Ilion en zijne Huisgoôn meê,
En zoekt die, sedert lange, Italië in te voeren;
O, dat gij nu voor mij de watren woudt ontroeren,
En door geweld van wind hun kielen van elkaâr
Verstrooyen, of ter prooi doen zinken van de baar!
'k Heb veertien nimfen, schoon van lichaam en van trekken,
De schoonste harer zal aan u ter vrouw verstrekken.
Deïopea, die het ver van allen wint,
Schenk ik in eeuwigheid uw echtbedde, en verbind
Haar lot aan 't uwe, opdat ze, om u dees dienst te loonen,
U moge een nageslacht, hun vader waardig, toonen."
De God der winden gaf tot antwoord op dees taal:
„O koninginne! u past alleenlijk het verhaal
Van uwen wensch; aan mij, dien aanstonds uit te werken.
Ik spijzig aan den disch der Goden en der sterken,
En heersch in dit gewest voor Jupiter: maar gij
Zijt oorzaak dezer macht en zijner gunst voor mij."
Toen trof hij met zijn staf 't gebergte voor hare oogen.
De winden, even als in de slagorde uitgevlogen,
Doorblazen 't aardrijk, met zoo een groot kracht als spoed;
En vallen op de zeên en roeren die verwoed.
De West- en de Oostewind, de vorst der regenvlagen,
De Zuidewind, om strijd zich moedigende, jagen
Straks golf op golf naar 't strand en doen het eislijk slaan,
En drijven 't onderste der zee ten Hemel aan;
Straks rijst een naar gekerm der zeeliên in den hoogen,
Het wolkgevaarte dekt den heldren dag voor de oogen
Van Trojes overschot. De nacht heerscht op de zee.
De donder rolt door 't zwerk. De bliksem wijst de steê
Alleen, waarin de vloot nu redloos wordt gedreven,
En alles dreigt de dood, en wraakt de hoop op 't leven.

Eneas zelf gevoelt zich in dit oogenblik
Ontroerd en overstelpt, met eenen killen schrik;
En spreekt dees taal, omhoog verheffende zijn handen:
„Gelukkig, ja driewerf gelukkig, dien de stranden
Van Ilion ten graf verstrekken, en aan wien
't Gelukt is om de dood op 't bed der eer te zien!
O Diomedes! gij, doorluchtigste der helden,
Die met het Grieksche heir aanlandde in onze velden!
O, waarom mocht ik niet, door uwe dappre hand
Doorstoken, dit mijn bloed uitstorten voor mijn land:
Daar Hektor nederviel, door Peleus zoon getroffen;
Daar Sarpedon, zoo sterk in strijden, neêr moest ploffen;
En daar de Simoïs zoo menig schild en speer,
Zoo menig held omgolft, gesneuveld in 't geweer!"

Dit zonder vrucht en hulp nu bezig te overwegen,
Genaakt de Noordewind en rukt hem dwarlend tegen:
En valt in 't zeil, terwijl de baar ten Hemel streeft.
De riemen breken straks, de steven wendt, en geeft
De zij van 't vaartuig bloot, van stonden aan besprongen
Door eene golf, gelijk een berg omhoog gedrongen:
Terstond bespeurt m' een deel der mannen, hangende op
De gramme baar: een deel wordt eizend van den top
Des rollenden gevaarts, door 't splijten van de golven,
Den afgrond zelf gewaar, en fluks daarin bedolven.
Het water barnt op 't zand, met schrikkelijk gerucht,
De Zuidwind rukt met een, en met dezelfde vlucht,
Drie kielen van de vloot op blinde en scherpe rotsen,
Waarop de wateren gestadig zwellend klotsen.
Ook slingert de Oostewind het eigenste getal
Op plaatsen, en hij werkt daar eenen ganschen wal
Van welzand rondom heen, beklagelijk te aanschouwen!
't Schip, daar de Lyciërs 't onstuimig nat meê bouwen,
En daar hun trouwe Vorst Orontes mede op voer,
Verliest Leukarpis zelf, den stuurman van het roer,
Door een vervarelijk geweld der zee getroffen,
Die 't schip gansch overrolde en achter neêr kwam ploffen:
De maalstroom komt driewerf weêrom, en schudt en schokt
En draait het tot hij 't gansch in zijnen boezem slokt. [men,
Straks ziet men 't volk verstrooid door 't groote rijk der stroo-
En 't wordt slechts hier en daar al zwemmende vernomen,
Terwijl een woeste orkaan Ilioneüs kiel,
Gelijk die van Achaat, op 't schriklijkste overviel,
En Abas en de aloude Alethes met afgrijzen
Het zoute en doodlijk nat in 't splijtend schip zien rijzen.
Intusschen wordt Neptuun in zijn paleis gewaar
Der winden razernij, de ontsteltenis der baar,
En hoe de groote zee beroerd werd op haar gronden,
En brandt van toorn, dat dus zijn Godheid wordt geschonden.
Hij heft het Godlijk hoofd bedaard ten watren uit,
En ziet Eneas vloot aan 't dolle nat ten buit,
En Trojes helden roeds gansch hooploos of verloren,
En merkt terstond, wie hen dit onheil had beschoren:
Om Juno's wraakzucht dan op 't spoedigst te weêrstaan,
Roept hij de winden, spreekt hen met dees woorden aan:

„Hoe? kan uwe afkomst u tot zulk een trap verblinden,
Dat gij de zeên en de aarde, o roekelooze winden!
Durft mengen ondereen, en, op 't geen ik vermag

Gansch achteloos, zoo zwaar durft honen mijn gezag!
'k Zal u.... maar beter is 't vooraf dees ramp te keeren,
Hierna zal u mijn wraak mijn macht en gramschap leeren.
Verhaast uw vlucht! verdwijnt! verkondigt uwen Vorst,
Die tegen recht en orde u herwaarts zenden dorst:
Hem is de heerschappij der watren niet beschoren;
De Lotgodes heeft mij van ouds daartoe verkoren,
En schenkend van 't heelal dit derde deel aan mij,
Gaf mij den drietand tot bewijs dier monarchij.
Hij heersche in 't klipgevaarte, in uw gewest en woning,
En doe zich in dat hof begroeten als uw Koning."

Zoo spreekt hij; stilt de zee, die voor zijn stemme beeft.
De wolken scheiden zich. De blijde zon herleeft.
Cymothoë vol vlijt, met Triton, tilt de kielen
Van rots en klip, waarop zij machteloos vervielen;
Zijn sterke drietand zelf gebruikend, schuift de God
Al de andre van het zand en maakt ze weder vlot;
En alles dus terecht gebracht, zoo ras verschenen,
Glipt op zijn wagen langs de zoute watren henen:
Niet anders dan wanneer een machtig volk verwoed
Oproerig saamgerot, verhit op wraak en bloed,
En dat het razend grauw, onzinnig toegeloopen,
En vuur en steenen werpt uit ordelooze hoopen;
Als dan een man van eer, van godsvrucht en gedrag
Eensklaps gehoor verzoekt, herleeft het oud gezag.
't Gedruisch houdt op. Hij zucht in taal en in gebaren,
Lokt ieders hart naar zich, en doet hun drift bedaren:
Niet anders temde hier Neptuun de onstuimigheid
Der watren door zijn macht en door zijn wijs beleid.

De vloot kiest onderwijl, schoon met vermoeide handen,
Na zulk een zwaren ramp, de naastgelegen stranden,
En zet het op de kust van 't zuidlijk Lybië aan:
Daar is een ruime baai, waar stormwind noch orkaan
De veiligheid van stoort. Een eiland dekt van voren
Dees schuilplaats, door een loods altijd terecht verkoren.
Aan beide kanten rijst een klippig steil gebergt,
Dat met zijn trotsche kruin de hooge wolken tergt,
En zich alom en dicht bedekt met zware boomen,
Wier bruine schaduw zich verspreidt tot op de stroomen.
De rots, die voorwaarts helt, formeert daar een spelonk,
Waaraan natuur een bron van 't zoetste water schonk,
En die zij zich vermaakte om te voorzien van binnen
Met meer dan een gestoelt' tot nut der Boschgodinnen.
Aan deze plaats, daar nooit de minste ontsteltenis
Het water roert, daar zelfs geen anker noodig is,
Belandt Anchises zoon, alleen verzeld van zeven
Der schepen van de vloot, het zijne bijgebleven;
Elk brandt van lust, om op den dierbren grond te treên,
En strekt fluks op het strand zijn moede en matte leên.
Achates denkt het eerst, om rijs en drooge bladren
En welk een brandstof meer te zaam te doen vergadren,
En slaat uit keyen vuur, ontvonkende eenen gloed,
Waarbij men straks het koorn en voorraad droogen doet,
Om aan 't vermoeide volk een maaltijd op te disschen,
Tot nieuwe kracht en troost na die vermoeyenissen.

Eneas, slechts bezorgd, om 't ovrige der vloot
Te zien gered uit een dus hooggeklommen nood,
Stijgt op een hooge rots en laat het ooge weyen,
In hoop dat hier of daar de Frygische galeyen
Of Antheus, Capys, of Caïcus zich vertoon:
Maar nergens streelt een zeil het oog van Venus zoon.
Hij wordt alleen gewaar drie herten aan het dwalen,
En eene groote troep, hen volgende in de dalen.
Hij wapent zijne boog terstond op dat gezicht,
En velt, in korten tijd, met eene onfeilbre schicht,
Een zevental dier eerst bespeurde en grootste dieren,
Wier hoog gehorend hoofd veel trotsche takken sieren.
Elk schip ontvangt bij zijn terugkomst een geschenk,
Elk schip ontvangt een hert, en ziet, op zijnen wenk,
Een evenredig deel der weêrgalooze wijnen,
Die hen de Siciljaansche Acestes gaf, verschijnen:
Want deze held verschafte, in zijn milddadigheid,
Bij hun vertrek, wat nood en weelde beide vleit.

Voorts, om in 't kwijnend hart te meerder troost te kweeken,
Begint hij met dees taal de mannen aan te spreken:
„O reisgezellen! dat de moed u niet ontvliedt,
Die zwaarder rampen hebt bezuurd dan dit verdriet!
De Hemel zal ons thans ook hulpe en uitkomst schenken.
Wie zou het woest gebas van Scylla niet herdenken,
Wanneer wij zeilden langs haar klip en draaikolk heen?
En wat gevaar is niet aan 't reuzenstrand geleên?
Wel, laat ons dan niet meer beschroomd zijn en verslagen,
Maar eer een nieuwen moed in onzen boezem dragen.
Misschien komt eens de tijd, dat ons dit ongeval
Met eenige geneugt te binnen komen zal.
Door al dees rampen, zoo vol wederwaardigheden,
Zal 't ons eens zijn gegund in Latium te treden,
Daar 't noodlot ons belooft, in voorspoed en in rust,
Den troon van Priam weêr te stichten op de kust,
En om een tweede Troje omringd te zien met muren!
O zijt dan sterk, bewaart uw kracht voor blijder uren!"

Zoo spreekt hij, zelf ter prooye aan de allerwreedste smart:
Maar hoop leeft in zijn oog en droefheid in zijn hart.

Intusschen ziet men hen, die voor den leeftocht waken,
Wat tot de maaltijd wordt gevorderd, vaardig maken:
't Vermenigvuldigd vuur vlamt langs het gansche strand.
Meer keukens hoe meer volk. Elk legt zich neêr op 't land,
Voelt door de spijze zich een nieuwe kracht geschonken,
En Bacchus doet den geest in nieuwe lust ontvonken.
Na dees verkwikking komt het ongeluk te pas
Van 't ovrige der vloot, dat nog verloren was;
En tusschen hoop en vrees, wat daarvan vast te stellen,
Betreurt elk het verlies dier waarde metgezellen.
Eneas bovenal, in zijn godvruchte ziel,
Beeft voor des dapperen Orontes vlugge kiel,
En zucht in het geheim om 't geen hij vreest te hooren,
Dat Lykus en Kloanth voor altoos zijn verloren:
Amykus droevig lot doet hem in 't binnenst zeer,
En Gyas, zoo geducht in 't schitterend geweer.

Andere, deels vertaalde, deels oorspronkelijke verzen zijner hand, van onzekere dagteekening, en die wij daarom hier het gevoegelijkst mede laten volgen, zijn: het fragment eener overzetting uit L. Racines *Religion*.

Bekroon met uwe gunst het voorwerp mijner wensch,
Gelei naar 't waar geloof den ras verdoolden mensch,
O schat, aan hem alleen geschonken hier beneden,
Wiens oorsprong hemelsch is, o nooit volprezen reden!

Verschijn met uwe toorts in uwe rechterhand:
Treê voor en wijs een pad in 't schaduwrijke land,
Daar ik de rotssteen zoek van mijn geluk te winnen,
En met een zuiver hart te kennen, te beminnen!

Veracht dees poging niet, als nutloos of gering,
Gij, die haar glans misbruikt, o dwaze sterveling!
Zij zal, door hare leere in uw gemoed te drukken,
U voor datzelfde juk, dat gij braveert, doen bukken.

En gij, die het geloof recht kent in zijn waardij,
Dat ook dit mijn gedicht voor u verordend zij.
Die trotsch op adel is, door aardsche grootheid dronken,
Lees dikwijls met vermaak de titels hem geschonken;

De ware Kristen ziet dus, met de dierste vreugd,
De indruksels van een wel en wijs bestierde jeugd,
De waarheid, die alleen zijn eerstaat kan verhoogen,
Met een vernieuwden glans bewijzen voor zijne oogen.

Dit is alleen de spijs tot steun van zijnen moed,
Die hem in 't worstelperk manhaftig kampen doet.
Geen kracht, die niet eens flauwt, geen heldre zomerdagen,
Die niet staan blootgesteld voor donkere onweêrsvlagen.

De vuurge wolkkolom, die voor onze oogen brandt,
Bedroeft ons meer dan eens met hare duistre kant:
O, dat mijn taal 't geloof der vromen op mag heffen,
En het verstokte hart met hare schichten treffen!

De God, naar wien 't geloove in geest moet zijn gericht,
Is een onzichtbaar God voor 't sterflijk aangezicht,
Maar hoe verborgen hij voor 't stoffelijk mag wezen,
In ieder voorwerp staat zijn beeldtenis te lezen.

Spreekt, hemel, zeên, en aarde, elk zijner handen werk!
O talleloos gestarnt, wie hechtte u aan het zwerk?
Uit welk een bron hebt gij dat schittrend licht ontvangen?
O nacht, wie heeft u 't kleed der duisterheid omhangen?

. . . .
. . . .

HET LEVEN VERGELEKEN BIJ EEN DOOLHOF.

Hier zweeft er een door woeste en zoute kolken,
In 't midden van het waterelement;
Daar men niet ziet dan stroomen en dan wolken,
En daar 't gevaar met losse teugel rent:
Een drijvend huis trotst het geweld der baren,
Hij ligt er in en slaapt als gansch gerust;
't Is al om geld, om schatten te vergâren,
In een gewest en vergelegen kust.

Ginds loopt er een, verwaand en opgeblazen,
En wil, het kost wat dat het kosten mag,
De hoogste zijn, de grootste van veel dwazen,
En wat nog meer Vrouw heerschzucht wel vermag.
Hij acht alleen te zijn een ding vol waarde,
Wanneer het hem in zijn beooging lukt,
Een grooten naam te hebben hier op aarde,
En dat elkeen hem kent, en voor hem bukt.

Ook zie ik een, bekoord door Filis oogen,
Geen werk, geen smart versmaân om haar genot,
En alle kracht inspannen en vermogen,
Om mettertijd te raken aan dat lot.
Een ander pronkt weêr met zijn dartle leden
En schikt zich op met rijke kleederdracht,
Wil aan zijn tooi alleen zijn zorg besteden,
Daar hij zich zelf een wonder voorwerp acht.

Nog vindt men veel bij grooten en bij kleenen,
Die dronk en spel en zorgeloos geneugt,
Het onwaardeerbaarst goed heeft toegeschenen,
En 't koopen voor de bloei en kracht der jeugd.
Want wie zou nog van meerder tochten melden,
Waardoor nu de een dan de ander wordt verlokt,
Waaruit zich allen 't blijdst genot voorspelden,
Wier woeste drang gestaâg den boezem schokt.

Maar gij, o vriend! gij, die naar vreemde landen
Loopt om gewin, en 't metterdaad verkrijgt,
Keert gij terug naar vaderlandsche stranden,
Gij moet weêr voort, eer uw verlangen zwijgt.
En dus verdwaald, met eigen barsche zinnen,
Schoon dat gij al verkreegt uw eersten wensch,
Wat dat gij poogt, wat dat gij moogt beginnen,
Gij blijft nochtans, gij blijft dezelfde mensch.

Gij ook, die streeft naar ambt en waardigheden,
Gij doolt voorwaar; want brengt gij 't al ten top,
't Is voor uw hart nog niet genoeg gestreden,
Het wil meer voort en nog veel hooger op.
Geen heerschzucht kan den mensch geheel verzaden,
Al heeft hij al wat men verlangen kan,
Al is hij met het hoogst gezag beladen,
Hij blijft nochtans, hij blijft dezelfde man.

De minnaar dwaalt, als hij zijn welbehagen
Stelt in een zaak, die hij bijna niet kent;
Men zal hem haast iets anders zien bejagen,
Wanneer hij aan zijn Filis is gewend.
De pronker doolt, dewijl de schoonste trekken,
't Verderf ten prooi, eenmaal tot stof vergaan:
Zoo dat hij niets met pracht kon overdekken,
Dan 't geen hij eens de wormen af moet staan.

De dronkaard, nog veel dwazer als al de andren,
Verdooft 't verstand, dat bij hem niet bestaat;
En voegt een reeks van euvlen bij elkandren,
En stort zich neêr in 't allerdiepste kwaad.
Ja, ieder die de wereld gaat beminnen,
En al die leeft van haar gestreeld, verzocht,
Kan geenen wensch, geen doel volmaakt gewinnen,
Maar hij vindt nooit hetgeen hij had gezocht.

Hoe meer hij loopt langs hare kromme wegen,
Hoe meer hij doolt, hoe meer hij zich verwart,
En blijft op 't laatst geheel en al verlegen,
Dewijl geen rust kan huizen in zijn hart.
Ten doolhof is de wereld wel beschreven,
Daar ieder mensch in rent zoo lang hij leeft:
Een doolhof is, o vrienden, 't gansche leven,
Zoo lang men naar de wereld loopt en streeft.

Maar ziet, een raad werd eertijds uitgevonden,
Toen Dedalus dit kunststuk had gemaakt,
Die Theseus straks en zijne bruid bestonden,
Waardoor hij ook daar wel is uitgeraakt:
Dit was een draad geknoopt aan 't eind der paden,
Waardoor de held, ofschoon hij was verwerd,
't Verleidend veld gansch vrolijk kost versmaden,
Wijl tot de deur een gang gevonden werd.

Gelukkig hij, die, deze draad gewezen,
Haar volgt, en 't dier, den Minotaurus, velt!
De zuivre deugd die kan 't alleen maar wezen,
Die zonde en kwaad berooft van haar geweld.
De zuivre deugd, de beste van de draden,
Die is 't alleen, die niet en doolt noch dwaalt;
Grijpt haar! zij is 't, die uit verwerde paden
U leidt, en u naar veilge haven haalt.

DE VRIJHEID.

EERSTE ZANG.

(*Fragment.*)

Gij, die het Godendom gewoon waart te verzellen,
Eer dat de koude grond fonteinen op deed wellen,
En 't aardrijk vruchtbaar werd door 't koestren van de zon,
En eer de zilvren maan haar stillen loop begon:
Urania! laat ik, door uwen geest gedreven,
De volkeren een waar begrip der Vrijheid geven!
Ontleed ons haren roem en haar rechtschapen aard:
Waar heeft ze haren troon, waar wordt zij recht bewaard?

Moet dan de zwakke mensch, de speelpop zijner driften,
Altijd onmachtig zijn de waarheid recht te schiften,
En midden in het licht, dat hem verordend is,
Omzwieren even als in dikke duisternis!
Wat tooverij vermocht zijn ziel dus te overwinnen?
Wat booze geest bestiert zoo dwaaslijk zijne zinnen?
De grootste vijand van het menschdom is de mensch!
Weêrspannig aan zich zelf en eigen rust en wensch.
O slaaf van 't oogenblik, waarin ge u moogt aanschouwen,
Hoe min kan uwe ziel zich aan haar zelf betrouwen?
Zoek vrij alle eeuwen door, zie, door wat geest geleid,
Een volk ten toppunt steeg van macht en heerlijkheid;
En wederom, door welk een dwaasheid aangedreven
't Zijn welvaart glippen liet, zijn voorspoed zelf deed sneven.
Zwelle uwe boezem vrij van eerbied voor een held,
Veracht hem, die zijn land verdrukte door geweld,
Of die 't lafhartig liet aan 's vijands macht ten besten,
En die den ijzren troon der dwinglandij liet vesten;
Wat baat het zoo gij straks dit hoog bezef verliest,
En 't oud vooroordeel, niet den waren adel kiest,
Vergetende evenens der helden groote daden,
Als 't dwaas gedrag van die de volkeren versmaden,
En, vallende in den poel der zwarte nevels heen,
Van eigenbaat, gewin of van betreklijkheên,
Aan 't tegenwoordige ten offergaaf durft schenken
De deugd, die u verrukt en haar gewenscht gedenken.
Ofschoon ik ook verbaasd op Romes grootheid staar,
Wat baat dit, zoo 'k daarvan ook de oorzaak niet ontwaar?
Enceladus, eer hij den Hemel dorst bestrijen,
Gewan de dwinglandij bij een der Razernijen;
Een eislijk wangedrocht, dat pas geboren wierd,
Of Pluto, die de Hel als oppervorst bestiert,
Verfoeide 't, en gebood, dat m' uit zijn duistre rijken
Die smettelijke pest naar elders zou doen wijken;
Want Cerberus, voor wien men 't nedersmeet tot roof,
Verschrikte en huilde en brulde en sprong terug, en stoof
Dol bij de ketens op, waarin hij lag geklonken,
En lichtte 't nachtrijk, daar hij spuwde vuur en vonken.
Het monster, meer gevreesd dan 't bliksemvuur, terstond
Ter Helpoorte uitgebracht, kruipt kronklend langs den grond,
En groeit elk oogenblik, en voelend zijn vermogen,
Heft zich gelijk een draak op vleugels naar den hoogen,
Of kruipt gelijk een slang met adderengebroed.
Het neemt gedaanten aan van alles, kwaad en goed,
Van 't onbezielde of van 't bezielde, wordt herboren
In alles wat de lust en oogen komt te voren.
Dan is ze een slang, dan weêr een vogel, dan een visch,
Dan is ze een leeuw, en dan in de gestaltenis
Van 't werelooze lam; dan ziet men ze verschijnen
Als hout, als water, aarde, en dan geheel verdwijnen;
Dan als een vlugge schim of als een wervelwind,
Ontwortlend wat hem keert, verwoestend wat hij vindt.
Jupijn bracht wel 't geslacht der snoode Titans onder;
't Gedrocht dat met hem streed ontkwam aan zijnen donder,
De rotsige Kaukaas verschool het in zijn schoot,
Tot hij 't gedachte vuur weêr in d' Olymp besloot.
Schoon 't vader Hercules en Theseus, de tyrannen
Gelukte, door hun arm, van 't aardrijk te verbannen,
De Dwinglandij bespotte en hunne moed en kracht,
En smeedde ketenen voor beider nageslacht.

NAAR HORATIUS.

Die Pindarus verwaand zoekt na te streven,
Die zweeft als Ikarus op vleugelen van was,
En zal zijn naam in korten geven
Aan d' een of andren waterplas.

Daar werd maar één Virgilius geboren,
Maar één Homerus zag het licht der gouden zon,
Wien de eeuwige eerkroon werd beschoren,
Op 't toppunt van den Helikon.

De blonde Apol schonk hem zijn gouden snaren,
Hem heeft Kalliopé zelve in de wieg gekust.
Hun luister vreest noch tijd noch jaren;
Hun glans wordt nimmer uitgebluscht.

Wie zou hun taal niet treffen, niet verbazen,
Wij zien de wijsheid aan die van hun lippen vliet,
Gelijk men, door geslepen glazen,
Van verre naar de starren ziet.

OP DEN BIJBEL.

Zie hier 't geschenk van God gegeven,
De bron van wijsheid, waarheid, leven,
Daar alles in besloten leît:
Beginsel, Tijd, en Eeuwigheid.

In Proza vinden wij het volgende brokstuk over

DE STAATKUNDE VAN FRANKRIJK.

Het is onnoodig meer dan eene onvolmaakte en geringe kennis te bezitten der wereldgeschiedenis, om te weten, dat men in het Kristelijk Europa eene mogendheid heeft zien rijzen, die het gezag der Fransche monarchie ten minsten veel argwaan heeft veroorzaakt, indien ze den voorrang niet aan dezelve heeft betwist. Deze evenmacht ontstond nadat de uitgestrekte en rijke Provinciën, dewelke de Borgondische hertogen bezaten in de Nederlanden, en nadat de koninkrijken van Castilië en Arragon, met hun toebehooren, aan het huis van Oostenrijk waren overgegaan.

Frankrijk had mede hare grenzen eenigen tijd te voren, namelijk ongeveer in het laatst der 15de eeuw, vrij verre uitgebreid; voegende aan hare kroon het graafschap Provence aan de Middellandsche Zee, het hertogdom Bretagne aan den Oceaan; en zij had met dezelve, naar den kant van het *Franche Comté* en Duitschland, wederom vereenigd het hertogdom van Borgondiën.

Het is waar, dat het verwinnen van het koninkrijk van Napels door Karel den VIII op niets uitkwam, en dat de wapenen van Lodewijk den XII en François den I, zijne opvolgers, in Italiën niet zeer gezegend wierden. Doch zulks belettede niet, dat men uit zoo-

lange stoute en onverwachte tochten konde oordeelen, wat men van Frankrijk te gemoet moest zien, zaten er koningen op dien troon zoo bekwaam de overwonnene landen te bewaren, als ze bekwaam waren die te verkrijgen: en het liet niet na, allen anderen Prinsen en Staten eenen sterken indruk te geven van den stouten aard der Franschen, vaardig om alles aan te vangen, en ten uitersten gevaarlijke naburen!

Sedert dezen tijd hebben die twee mogendheden langer dan eene eeuw elkanderen den voorrang betwist, elk pogende den grondslag van zijn vermogen op des anderen ondergang te bouwen.

De keizer Karel de Vde, die den koning van Frankrijk genoodzaakt had (terwijl hij hem na den slag van Pavia gevangen hield), hem door het verdrag van Madrid ongemeene voordeelen toe te staan, die al het vermogen van geheel Duitschland genoegzaam naar zijnen wenk bestierde, en die daarenboven nog gansch Spanjen, de schatten der nieuwe wereld, en alle de provinciën der Nederlanden bezat, verliet de wereld en sloot zich op in een klooster. Hij gaf voor, het was om zijner lichamelijke ongemakken wille; maar inderdaad was het uit smart, dat hij zich gedrongen had gezien de belegering van Metz op te breken, welke stad Hendrik de IIde het keizerrijk ontweldigd had, voorgevende de Hervormde vorsten, zijne bondgenooten, te hulp te komen.

Het leedwezen, dat hij gevoelde op het merken, dat de Fortuin tot eenen monarch in zijne bloeyende jeugd, en die derhalven haar des te eerder post kon doen vatten dan een grijsaard, door veertigjarige krijgsoefeningen gekrenkt, was overgegaan, volgde hem in zijne eenzaamheid, en verhaastte zijnen dood.

De laaghartigheid der drie laatste Fransche koningen, nakomelingen van Filippus de Valois en alle drie zonen van Hendrik den IIden, en de onordentelijke wijze van bestieren, dewelke dit rijk in de uiterste wanorde bracht ten tijde der Ligue, hadden er gewisselijk de macht geheel van omverre geworpen, en aan de kroon van Spanjen overgelaten eene meer dan ooit gegronde hope tot de algemeene opperheerschappij, zonder de binnenlandsche beroerten, in de Nederlanden gerezen, welke de spaansche monarchie dwong, diezelfde macht tegen hen te gebruiken, welke ze nu met zooveel waarschijnlijkheid van zegepraal tegen de Fransche had kunnen aanvoeren.

Hendrik de IVde den troon beklommen, de Ligue verstrooid, en den Spaanschen aanhang hebbende overwonnen, en merkende de hulpe bij hem van de Nederlanders genoten, zoowel als de afwendinge van de Spaansche wapenen, door hen veroorzaakt, als middelen aan, zonder welke, zoo niet onmogelijk, het hem immers ten hoogsten zwaar zou zijn geweest de zwarigheden te boven te komen, welke het genot van een recht tegenstreefden, 't welk de wetten des rijks zoowel als zijne geboorte hem onbetwistbaar gaven, besloot eene eeuwigdurende vriendschap en een onschendbaar verdrag met de Staten dierzelver provinciën aan te gaan, welke hij mede geholpen had om onverzoenbaar met Spanjen te worden.

Hem was volmaakt bekend hare getrouwheid, en zijn eigen belang. Hierom volhardde hij, haar te ondersteunen met krijgsvolk en met geld: en dat zelfs na de vrede van Vervins. Hij was van voornemen, zich nuttelijk van deze nieuwe bondgenooten te bedienen tot de uitvoeringe van het ongemeten voornemen tegen het huis van Oostenrijk, bij hem in het laatste zijns levens opgerezen. In gansch Europa zag deze vorst geene macht zoo bekwaam als de Nederlanden, om den Spaanschen op allerlei wijze werk te verschaffen, en ter zee en te land die volkeren van zijne grenzen af te doen houden.

De bepaling, die hij bij zich zelven had gemaakt van zich ten opperrechter der geheele Kristenheid op te werpen, is niet openbaar geworden dan lang na zijnen dood, zoo in de gedenkschriften van den hertog van Sully, zijnen vertrouwdsten staatsdienaar, als in die van den prelaat, die de geschiedenis van zijn leven heeft opgesteld.

Zijne geweldige en onverwachte dood, de lafheid der regeering gedurende de minderjarigheid van zijnen zoon, de hoedanigheden der koninginne-voogdesse, en het dubbel huwlijk, 't welk zij deed aangaan, veranderden ten eenemaal de gedaante der staatszaken.

Zelfs na de ongenade der koninginne-moeder bracht de hertog van Luines, die, zijnde een voornaam gunsteling, wel als eerste staatsdienaar mocht worden aangemerkt, en de klem der bestiering in handen kreeg, in het ministerie van Frankrijk grondbeginsels in zwang, ten eenemaal strijdig met die van Hendrik den IVden; staande openlijk de belangen van het huis van Oostenrijk voor, ten nadeel der vorsten van den Hervormden Godsdienst in Duitschland en elders: willende de Infante van Spanjen, princesse en sedert goevernante der Nederlanden, verplichten, een harer staatsjuffrouwen, erfgename van Pequigny in Picardië, aan zijnen broeder ten huwelijk te geven.

Maar de ongelukkige uitslag der belegering van Montauban de genegenheid des konings jegens dezen edelman hebbende voleindigd ten vollen uit te bluschen, nadat hij alleen door een overmatige gunst tot de waardigheid van Connestabel van Frankrijk was verheven geworden, overleefde hij zijnen ramp niet zeer lang, en de staatszaken gingen tot andere handen over, bij welke echter geene standvastigheid te vinden was; tot dat J. Armand, Cardinaal de Richelieu, zich het bestier hebbende weten aan te trekken, voornam, het Huis van Oostenrijk te vernederen of liever omverre te werpen.

De verbindtenissen, te dien einde tusschen Frankrijk en de Vereenigde Nederlanden getroffen, sedert den jare 1624 tot die van den 8en Maart 1642, zijn het werk van dezen Cardinaal; maar het tractaat van den 8 Febr. 1635 is zijn kunststuk.

Dit laatste begon in eenen vollen dag te zetten, hoe men in Frankrijk beraadslaagde, 't vermogen dier heerschappij te grondvesten op de puinhoopen van die van Spanjen, en dat men van deze laatste de heerschzucht, met welke zij naar de algemeene monarchie zwoegde, had overgenomen.

Ook merkte, van dien tijd af, Fr. Hendrik, Prins van Oranjen, de doorzichtigste zijner tijdgenooten, dat men onmogelijk de begeerten van den Cardinaal ten uitvoer konde helpen brengen, zonder ook deze provinciën hetzelfde juk om den hals te hangen, met hetwelk de gansche Kristenheid door Frankrijk werd gedreigd.

Het machtige leger, 't welk die kroon in de Nederlanden zond ingevolge van dat verdrag, richtte niets uit.

De buitensporigheden, door de Franschen te Tienen gepleegd, verkoelden den lust der Nederlanders, om heul in Frankrijk te zoeken: en de ijver, met denwelken de maarschalken van Chatillon en van Brezé, die het Fran-

sche heir geboden, den Prins tot de belegering van Leuven wisten aan te voeren, verzeld van een onverschoonlijke achteloosheid in het geven der noodige bevelen, om de troupes te doen bestaan, verjoeg welhaast den waan, dien zij hadden opgevat, dat namelijk de verovering van de provinciën van Vlaanderen het werk van slechts eenen veldtocht ware.

Deze eerste tegenspoed, in plaats van den Cardinaal (begaafd met een vernuft grooter, dan er ooit een de gewichtigste zaken eener monarchie heeft bestierd) af te schrikken, maakte hem des te halstarriger tot het uitvoeren van zijn eerste voornemen, om de Spanjaards uit de Nederlanden te drijven, en de grenzen van Frankrijk aan dien kant uit te breiden.

De Cardinaal Mazarin, die hem als eerste staatsdienaar opvolgde, vervolgde dit ontwerp, met zooveel te meer waarschijnlijkheid van eenen gelukkigen uitslag, aangezien de wapenen van Frankrijk volhardeden zich grootelijks Vlaanderen te onderwerpen, en dat hij zelf, in den beginne, zijner bediening zich meer onderwierp dan zijn voorzaat eens had durven ondernemen.

Geheele koninkrijken en verscheidene provinciën schuddeden oproerig het Spaansche juk van hunne schouderen, en verplichteden dat rijk, legers te velde te zenden tegen Portugal, Cataloniën, Napels en Siciliën, welke het andersins met meer voordeel tegen zijne openbare vijanden zoude hebben kunnen gebruiken.

De Staten der vereenigde Nederlanden lieten niet na van hunnen kant mede zich te bevlijtigen, en volbrengende ter goeder trouw de gemaakte tractaten met Frankrijk, verschaften ze die kroon alle dagen een nieuwe stof van zegepraal. Zij bleven onvermoeid bij dit gedrag, tot dat ze, ziende dat het duren van den oorlog hunne schatkisten uitputtede, hen ongevoeliglijk verteerde; dat het verlies der provinciën, aan Spanjen toebehoorende, ook hun eigen verlies met zich zoude slepen, en dat de buurschap van Frankrijk altijd te verdenken en te duchten was; tot dat ze (zeg ik) eindelijk begonnen te zien, dat het noodzakelijk ware, dat de Vlaamsche provinciën tot eenen ringmuur dienden om de Fransche heerschzucht te beteugelen; gelijk ook van buiten tot eenen voorwal tegen wie dezen staat van ter zijden zouden willen aantasten.

Dit was eene der redenen, en ik durf zeggen de sterkste van allen, die het tractaat der vrede te Munster hielp sluiten, en die de Staten verplichteden zich uit de verbindtenisse met Frankrijk te rukken.

Ik kan ook met waarheid zeggen, dat deze vrede de eerste oorzaak zij van den haat van die kroon tegen onze natie, en de eenige bron der ellenden, die ze ons lieve vaderland doet verduren. Want schoon ze sedert dien tijd een soort van alliancie met dezen Staat op nieuw hebbe aangegaan, bij het verdrag van Parijs van den jare 1662; het is echter zeker, dat de verzoening van haren kant niet oprecht is geweest, en dat ze gewisselijk geensins (zoo ze is zelf) zou in wezen zijn gekomen, hadden de Franschen niet gehoopt, dezen Staat in hunne belangen over te halen, en dien te doen toestemmen in de verovering, of ten minsten de verdeeling der Nederlanden. Zij, die eenige kennis hebben van hetgeen er is omgegaan bij de negotiacie, door den grave d'Estrades ontworpen in den jare 1663, kunnen daar niet aan twijfelen, en de nakomeling zal eerlang reden hebben daarvan overtuigd te zijn, al ware hij het niet door de wijze van handelen der Franschen met deze gewesten en derzelver inwoners.

Sedert dat deze onderhandeling was afgebroken, eensdeels door de kwaadaardigheid dergenen, die ze zelfs hadden doen voorstellen, anderdeels door de dwaze staatkunde van sommige geesten, die de rampzalige gesteldheid des tijds tot ondergang van den lande op het kussen plaatste, wierd Frankrijk zoodanig op dezen Staat verbitterd, dat men zulks niet meer in dat Rijk konde ontveinzen, schoon men zulks bewimpelde met een schijn van vriendschap, welke zeer nabij de onverschilligheid kwam. Die kroon gaf er bewijzen van gedurende den ganschen oorlog, dien Engeland deze Republiek aandeed in den jare 1665.

't Komt hier niet te pas, haar gedrag in alles op te halen, noch te zeggen op welk eene wijze zij het tractaat van Parijs is nagekomen, of hoe ze de Engelschen heeft ontzien om ze te gewinnen, terwijl ze de krachten van dat rijk, zoowel als die der Republiek, met vreugde zich zag verspillen, hebbende voorgenomen aldus hen beiden volkomen machteloos en dus onbekwaam te maken, om haar voornemen tegen Spanjen te wederstreven. Maar de geheele wereld heeft gezien, dat ze de genegenheid dezer beide volkeren verloren heeft, terwijl ze waande hen te misleiden. En al wat dit haar gedrag te wege bracht was hen te verplichten, zich onderling met de Zweden te verbinden, om de voortgangen, die de Fransche wapenen nog in de Nederlanden zouden mogen kunnen doen, te stuiten. Het is deze verbindtenis, welke men de *Triple Alliance* heeft genoemd, die Frankrijk het momaangezicht afscheurde, en oorzaak werd, dat hetzelve zich verklaarde tegen diegenen, die met de oprechtste vlijt en den grootsten ijver zich hadden uitgeleid, om der Kristenwereld de dierbare vrede wederom te doen genieten.

De ministers van het hof van Parijs, hoewel ze ondoorgrondelijk en *veinzende* zijn meer dan aan eenig hof der wereld, hebben echter zulks niet kunnen verzwijgen; en gave God, dat ze niet waarsprekender dan naar gewoonte waren geweest, toen ze hebben gezegd, dat de koning, hun meester, zich zoude wreken over de verbindtenissen en verdragen, die de Staten in Duitschland en elders zochten te sluiten. Meer dan al te veel heeft hij er zich over gewroken, en zijn wrake is op een zoo bloedige en onmenschelijke wijze ten uitvoer gebracht geworden, dat men geene voorbeelden eener diergelijke verwoedheid in de geschiedenissen der volkeren kan vinden.

Men zou zich hebben verbeeld, dat de Koning der Franschen, dezer Republiek den oorlog hebbende besloten aan te doen, uit eene beweging van grootmoedigheid, eeniglijk omdat het gedrag dergenen, die aldaar aan het roer der regeering zaten, hem mishaagde, eenen zoodanigen krijg met de nauwgezetste edelmoedigheid zou hebben gevoerd; dat hij niet geschroomd zou hebben, de rest der Kristenheid tegen zich te zien, en dat hij, in plaats van zich te verbinden met Engeland en met de twee of drie priesters, die zich bij hem hebben gevoegd, met de wapenen van zijn rijk alleen eenen Staat zou hebben aangetast, denwelken hij zooverre beneden zijne hoogheid en zijn vermogen schattede.

Ten minsten was er reden van te denken, dat dezelfde vorst, nadat hij zoovele vijanden tegen de Republiek had opgehitst, en alle de geallieerden, die haar konden onderschragen, òf omgekocht òf had verschrikt, zijne glorie tot het eenigste doelwit zijner wapenen zou hebben gesteld, en dat hij tevreden zou zijn geweest

met aan alle volkeren te doen zien, dat hij overwinnen, en als overwinnaar roemruchtig konde handelen. 't Kan geloofd worden, dat ook zulks zijn voornemen zij geweest; dewijl, ofschoon . . . .''

In wat vroeger dagen werd waarschijnlijk het volgende fragment van een bijbelmatig geschiedverhaal te boek gesteld:

Ende het geschiedde in den jare 1555, als Karel de 5e, Keizer van Romen, zich bevond in het koninklijk paleis van ....., dat hij overdachte alle de dagen zijnes levens ende alle de dwaasheden zijner jongelingschap. Voorts zoo kwam het hem te binnen, hoe vele jaren hij de volkeren der aarde hadde ontrust met den krijg, en hoe vele duizenden voor zijn aangezichte gesneuveld waren. Hij dachte te aanhooren het gekerm der Weduwen en het gejammer der Weezen, die geen brood en hadden kunnen bekomen, opdat hij grooter mocht worden op den aardbodem. Inzonderheid verschrikte hij, toen hij zich te binnen bracht, hoe dat hij 100,000 zielen door de handen der beulen hadde doen omkomen, omdat zij hare zaligheid hadden trachten uit te werken op eene andere wijze, als de Roomsche priesters zulks bevalen. Zijn harte smolt in zijn binnenste, ende zijne kniën stieten tegens malkanderen. Daarom zag hij alle zijne overwinningen aan als drek, ende zijne uitgestrekte heerschappijen werden hem tot eene walginge, doe hij herdacht des Heeren der heirscharen ende zijner geboden in zijn ..... jaar. Doe zond hij boden tot Ferdinand zijnen broeder, zeggende: ik ben oud van dagen, ende mijne jaren zijn zeer hooge geklommen. Nu dan, ontheft mij van den last der rijksbestieringe, gij ende mijn zoon Filippus, opdat ik mijne dagen in vrede eindige, ende den Heere, mijnen God, van gantscher harten diene. Voorts nam hij de keizerlijke kroon van zijn hoofd, ende hij zettede die op het hoofd van Ferdinand, zijnen broeder, ende hij omhing hem met zijnen koninklijken mantel, ende hij gaf hem den Rijksappel ende den Scepter in zijne handen, opdat hij heerschte in zijne plaats.

De landen nu, die Ferdinand te beurte vielen, waren de koninkrijken van . . . . Ende Ferdinand regeerde over dezelve, ende zijn zaad na hem tot op dezen huidigen dag.

Daarna gaf hij aan zijnen zone Filippus de koninkrijken van Spanjen, de Nederlanden, alle Staten in Italiën, ende de overwonnen heerschappijen in America, overvloeyende van goud ende van edele gesteentens. Hij verklaarde hem tot Koning ende tot Heere over alle die landen, afzwerende zijn recht op dezelve, ende doende zijn onderdanen getrouwheid zweren aan Filippus; ende al het volk riep: De koning Filippus leve! — Voorts vertrok Karel naar Spanje, ende hij sloot zich op in het Eskuriaal, hetwelke hij gebouwd hadde, waarschijnlijk opdat hij, dagelijks voor oogen hebbende eene der grootste dwaasheden, die hij ooit gedaan hadde, zijn berouw over alle zijne buitensporigheden des te levendiger mochte zijn voor den Heere.

Ende Karel stierf, hopende zalig te worden, en hij werd begraven in .....

Filippus nu was een godloos Prins, zoodat er zijns gelijken op den aardbodem niet geweest en is van wegens alle zijne gruwelen. Hij schepte behagen in menschenbloed te storten, ende hij offerde vele duizenden op aan de Hoere van Babel, met dewelke hij hoereerde, scheppende behagen in hare dwaasheden, ende knielende neder voor hare afgoden ende voor hare duivelskunstenarijen. Daarom besloot hij, dat al wie den Paus van Romen niet aanbidden wilde, uitgeroeid zoude worden van onder de menschen, hij ende zijn geslachte; ende hij gaf bevel, dat al wie de valsche miraculen ende snoode zetregels, die de Roomsche geestelijken dagelijks uitvinden om geld te winnen, niet hooger achtede dan het heilige Evangelium, met den zwaarde gedood zoude worden.

Daarom stelde hij de hertoginne van Parma tot Stadhouderssche der Nederlanden in zijne plaats, ende hij gebood haar, zeggende: „Ik ben de heere uwen Koning, die u heb uitgebracht uit den huize uwer moeder, ende die u heb verheven in eere ende in heerlijkheid. Gij en zult geenen anderen koning eeren dan mij, nochte zijnen woorden gehoorzaam zijn. Gij zult de gesnedene beelden der Roomsche kerke eeren ende dezelve aanbidden, mitsgaders alle de ceremoniën derzelve nauwkeurig in acht doen nemen, schattende die boven de heilige schrifturen. Ende gij zult u daarenboven nog drie gesnedene beelden maken: een van den Cardinaal Granvelle, ende een van Viglius ab Ayta, ende een van den Grave van Berlamont, ende gij zult u voor dezelve nederbuigen, gij ende het gansche volk; want ik ben de heere, uwen koning, een ijverig koning.

Gij en zult mijnen name niet ijdelijk gebruiken, zoodat, wanneer men in mijnen name een vonnis van veroordeelinge zal geveld hebben, gij geene genade bewijzen zult, nochte de misslagen der aangeklaagden vergeven zult, inzonderheid op het stuk der ketterije.

Gij en zult den Sabbath des Heeren alleen niet houden, maar daarenboven alle de feestdagen der H. R. Kerke, gij en uw gansche huis ende het gansche volk; ende gij zult die heilige dagen verre boven den Sabbath des Heeren schatten; ende zoo wanneer iemand in den volke.......

Eert de heilige Moedermaagd Maria, want zij baarde God. Eert de Heiligen onzer kerke, opdat het u welga in den lande der levendigen.

Gij en zult niet doodslaan, zonder alle degenen die de Priesters der h. kerke van ketterije verdacht houden; want dezulke zult gij allen verdelgen van het aardrijk; ende alsdan zult gij haar pijnigen met de wreedste pijnen, tot dat zij de verzoeninge der misse gelooven; ende alsdan zult gij haar eenen zachten dood laten sterven, opdat zij zalig worden.

Gij zult de inquizicie door alle mogelijke middelen en wegen in de landen uwer heerschappije invoeren; ende gij zult u wachten voor de raadgevinge des Prinsen van Oranjen.

Gij zult u schatten vergaderen in uwe schatkisten, den volke geld afpersende, om mij in staat te stellen van hetzelve ten volle onder mijne gehoorzaamheid te brengen; ende ik zal mijn ooren sluiten, wanneer het geween der inwoonderen voor mij tegens u getuigen zal.

Gij zult alle de getuigenissen gelooven, die men tegens de ketters voor u zal brengen, ende die de Priesters ende de monniken aan uwe rechters zullen opgeven.

Gij zult alle de handvesten en privilegiën der staten, provinciën, steden, en districten, onder uw gebied, als nutteloozе geschriften aanzien, naardien ik de volle Soevereiniteit over dezelve begeere, willende dat die volkeren mij tot dienaars zijn, ende het juk der sla-

vernije op hunnen hals zullen nemen; zoodat alsdan wat zij bezitten het mijne zij, daarvan ontheffende nochte haar zelven, nochte hare dienaars, nochte hare dienaressen, nochte haren osse, nochte haren ezel, nochte iets datgene het hare is".

Nadat Filippus deze godvruchtige geboden aan de hertoginne gegeven hadde, vertrok hij zelf naar Spanjen, opdat hij aldaar de Mooren mochte uitroeyen.

Ende de Hertoginne van Parma deed na alles dat de Koning haar geboden hadde; want zij vreesde zeer voor zijnen toorn, ende ook was zij eene uitermaten trotsche vrouwe. Daarom deed zij van alle kanten eene menigte van beulen vergaderen, ende dede stroppen ende galgen maken, ende hangen aan dezelve al wie niet van harten gelooven wilde alle de dwaasheden der h. kerke. Ook strafte men vele duizenden metten vure, en alle de goederen dezer ellendigen werden verbeurd verklaard, door den inquizicie-raad, dien de Hertoginne hadde opgericht.

Van 11 Maart 1742 reeds dagteekent volgende, 's dichters edele denkwijs kenschetsende, brief aan een jeugdig kunstbroeder, die zich om zijn oordeel tot hem gewend had:

WelEdele Heer.

Het is meer dan eens gebeurd, dat de boekverkooper Beauregard mij verzen, aan hem toegezonden, heeft getoond; doch dat van Uw Ed. is tot nog toe het eenigste geweest, dat ik van stonden aan herlas, en zelfs verscheidene reizen heb doorzien: waarop ik dan ook niet konde nalaten te wenschen, dat er eenige weinige gebreken in mochten worden verholpen, interesseerende mij voor de fraaiheid van het overige. Ik zal dan voor de laatste keer mij onderwinden, om voor kritikus te spelen.

Ik zeg voor de laatste keer, aangezien vóór ongeveer 14 dagen mij een stuk wierd gezonden, met verzoek van hetzelve te willen berispen eer het gedrukt wierd. Ik verledigde mij hier gaarne toe, en vond het werk niet kwaad, maar doorzaaid met taalfeilen en duistere gedachten. Ik meende wel te doen, met dezelve alle aan te teekenen, en de ongepastheid daarvan te doen zien. Doch mijne vlijt moet den Dichter niet hebben behaagd; immers hij heeft geen eene mijner berispingen geacht, maar integendeel het werk juist zoo laten drukken als zijn eerste handschrift was: waardoor het dan ook met meer dan 30 feilen in het licht gekomen is. Ik neem dit niet kwalijk, maar naardien ik daaruit begrijp, dat ik een slecht kritikus ben, zoo zal ik mij in het toekomende de moeite sparen, hebbende ook genoeg te doen met mijne eigen werken te beschaven.

Echter heb ik niet kunnen nalaten, Uw Ed. vers met aandacht te ontleden, en met nieuwen moed de nevensgaande remarques op het papier te brengen.

Mogelijk schijn ik wat zeldzaam nopens mijne eerste aanteekening op het woord *Eëlhart*, *Rijkaart* etc. Uw Ed. gelieve deze zoo wel als alle de andere te verwerpen, zoo ze hem niet smaken: doch een diergelijk woordenspel, dat mij zelfs in de grollen van Simon de Vries heeft tegengestaan, kan ik onmogelijk goedkeuren in goede Poëzy. Hoe zal men zulke woorden overbrengen in andere talen? en mij behaagt alleen wat van de algemeene smaak aller naciën is.

Een Dichter moet voor de gansche wereld schrijven.

Gelijk er maar eene Latijnsche Taal in gebruik is, en bij alle de volkeren dezelfde regels heeft, zoo is het mede met de gronden der Dichtkunst.

Dit is het voornaamste, dat mij in dit gedicht heeft gestooten; het overige is van minder gewicht, behalve de 12de en 13de aanteekening, uit dewelke mogelijk Uw Ed. stoffe zal halen, om iets van meer klem te leeraren; en daartoe is eene aandachtige overdenkinge van het 12de wel inzonderheid noodig in deze tegenwoordige tijden, hebbende de jonge lieden geene norma noch regel van conduïte, wanneer ze de Regeering aanvaarden; waardoor ze dikwijls worden vooringenomen, en te laat merkende, dat ze met de kwade partij ingescheept zijn, geen courage of bekwaamheid hebben zich daar tijdig uit te rukken; waarbij somtijds eene valsche schaamte komt, die alles omverre stoot.

Ik merk dit vers aan als zeer noodig om te worden gedrukt. Daar moeten van tijd tot tijd openbare lessen worden gegeven in een land, daar de ouders de jeugd hunner kinderen zoodanig verwaarloozen, als hier geschiedt, en daar men alleen de kunst om zich te verrijken als het hoogste goed aan de kinderen verkondigt.

Ondertusschen hoop ik, dat Uw Ed. voldaan mag zijn over mijn genegenen wil, en betuigende mijne achting en bereidwilligheid om nader kennis te maken, verblijve ik

UW.Ed. zeer genegene en onderdanige Dienaar

W. VAN HAREN.

Den 30en Mei 1758 schreef hij in het album van den natuurvorscher Arnold Vosmaer, directeur van 's Prinsen kabinet van zeldzaamheden:

Gelukkig hij, die, van zijne eerste jaren,
Met onvermoeide vlijt langs 't pad der kennis streeft,
En die Natuur dwingt te openbaren,
Wat ze in haar schoot verborgen heeft.

Hij brengt voor 't oog des Scheppers wonderwerken,
Waarvan de lucht, de zee, het aardrijk zwanger is;
Daar is voor hem geen nacht te merken
In 't diepste van de duisternis.

Hoe dieper, hoe daar meer juweelen blinken,
De blinde onkunde zucht; de nijd is bang te moê,
Terwijl de Faam zijn roem doet klinken
Van Ambon tot aan Hekla toe.

Al is het lot op Koningen verbolgen,
Al rooft de God des krijgs hun rijkdom, hun gezag,
Uw schat, o Vosmaer! zal u volgen,
Verheugende uwen ouden dag!

Voor zijn eigen „ouden dag" helaas! zou hij te vergeefs naar „verheugende" omstandigheden uitzien, en al de rijkdom van zijn geest niet volstaan kunnen, om den overstelpenden last van geldelijken en gemoedsjammer van hem weg te nemen, waaronder hij ten slotte bezwijken zou. Den 27en Juny van dit jaar overleed zijn eerbiedwaarde gade, die in ziekelijken toestand op Henkenshage leefde, waar zij door zijn natuurlijke dochter Wilhelmina liefdevol verpleegd werd. Deze was, sedert weinige jaren, met den Luitenant Tissot van Patot gehuwd, wien zij allengs een aantal kinderen baarde. Haar vader was te Brussel onderwijl van zekere Luiksche

juffer Natalis vergezelschapt, met wie hij reeds voor eenige jaren in nauwe betrekking was gekomen, en thans — reeds twee of drie kinderen van haar rijk — weldra in den echt zou treden [1]. Eerst in 't geheim; want de Princes had hem met haar ongenade bedreigd, zoo hij van den „onteerenden stap" niet afzag, waarvan het gerucht haar reeds ter ooren was gekomen; zij nam zelfs zijn broeder Onno in den arm, om hem daar nog meer van te vergewissen. Hij antwoordde, dat hij, pas twee maanden geleden, zijn huisvrouw verloren hebbende, welker verlies hem in de ziel griefde, en die hij zijn gansche leven met gevoelens van eerbied en liefde herdenken zou, nog geen gedachte op een tweede huwelijk had, laat staan zich aan iemand zou hebben verbonden. Zoo had hij ook geen sterveling ter wereld iets van zulk een voornemen kunnen zeggen, en beschouwde dus zulk een gerucht met de verachting, die het verdiende, en zeî den verspreiders den raad te geven, om op hun eigen zaken en verbetering te passen. De inquisicie (schreef hij) was altijd en overal gehaat, maar wist hij niet, dat ze zich ook over de toekomst, en wat men eenmaal doen zou, uitstrekte [2]. Men maakte uit deze betuiging in den Haag meer op, dan hij wel begeerde, en schreef hij dus, den 6en September, ter nadere toelichting aan zijn broeder: „Si je ne me trompe, je n'ai pas dit autre chose, si ce n'est que je n'avais pris encore aucune résolution sur un second mariage, et insinué que je pensais de garder à l'avenir sur cet article cette même parfaite liberté dont jouit le reste des habitans de la terre, qui deviendrait un séjour d'horreur, si on devait s'y marier au gré d'autrui. J'y ajoute aujourd'hui que quand on voudra rétablir le divorce ou la polygamie, je serai pret à prendre femme par commission; mais comme la besoigne est un tête-à-tête, qui dure toute la vie, je prendrai hardiment sur moi de me pourvoir moi-même, et si telle ou telle personne peut contribuer plutôt qu'une autre à me faire passer le bont de vie, qui me reste, dans la paix et dans le contentement, je la préférerai à toute autre; et cela de mon propre gré et unique conseil, qui, après ce que j'ai vu et lu, doit être à cinquante ans tout aussi mûr, que celui de toutes les femmes que le soleil éclaire." Dat was klaar en duidelijk gesproken. De dood van de Princes (12 Jan. 1759) gaf hem daarbij, weinig maanden later, de gelegenheid ook meer openlijk te handelen, en den 2en Dec. 1759 met zijn tweede vrouw te huwen, die hem nog twee echte kinderen schonk. Zij, die hem kwaad wilden, hadden 't echter niet bij dit ééne feit gelaten. Zij hadden hem daarenboven bij de Prinses, in 't begin van 't vorige jaar reeds, beschuldigd zich 's lands middelen, als ontvanger-generaal, oneerlijk te hebben toegeëigend; zoodat zijn broeder zelf naar Friesland moest, om de zaak te onderzoeken, en ook den minsten zweem van schuld, als ongegrond, te niet te doen. In zijn eigen huishouden daarentegen had hij een paar eerlooze fielten, een hofmeester en secretaris, die hem bedrogen en bestalen. In 't begin van 1760 bracht hem een kwaadaardige ziekte op den rand van 't graf, terwijl vervolgens een brand zijn woning teisterde, en hem, in den nacht van 18 op 19 Augustus, ter waarde van omstreeks ƒ 6000 aan zilverwerk [3] ontroofd werd. Geen wonder, dat hij een weemoedigen blik op zijn afgelegden levensloop wierp, gelijk ons die schoonste wellicht en verhevenste zijner zangen getuigt, zijn roerende bespiegeling van

HET MENSCHELIJK LEVEN.

Helaas! helaas! hoe vlieden onze dagen,
Hoe spoedt zich ieder uur met onzen luister heen!
Hoe flauwe vreugd, hoe bittre plagen,
Hoe min vermaak, hoe veel geween!

O, dierbaar perk van drie tot zeven jaren,
Als ieder voorwerp 't oog bekoort, het harte streelt;
Och, of ze zonder einde waren,
Als alles lacht, als alles speelt!

Beminlijk kind, speel, nuttig u dees dagen,
Want 's werelds grootheid schaft aan ons 't genoegen niet,
Dat u, door uwen houten wagen,
En door uw kaarten huis geschiedt.

Haast zal men u door strenge meesters leeren
Wat taal Demosthenes verkondde in Pallas stad,
En Cicero voor 's werelds Heeren,
Toen Rome nog de kroon op had.

O moeilijk werk, benauwde en pijnlijke uren!
Ze is maar een schets, dees roê, waarmeê men u kastijdt,
Der slagen, die ge eens zult verduren,
Van 't stuursche lot in later tijd.

Wat open veld verschijnt daar voor onze oogen?
O jongeling! hoe werkt uw geest, hoe kookt uw bloed!
De driften, in het hart gevlogen,
Ontsteken een ondoofbren gloed.

Ja, goot gij dan de onafgepeilde stroomen
Des Oceaans daarop, gij bluschte 't vuur niet uit:
Hoe zal de rede het betoomen,
Zij, die hare oogen pas ontsluit!

Gelijk Aurore, in 't Oosten doorgeblonken,
Ja, nog veel schooner staat de wellust in haar praal;
Haar adem is de pest, haar lonken
Verdelgen als de bliksemstraal [1].

In zulk een strijd ziet gij de dagen klimmen,
Gelijk het frisch gebloemt zich opheft in een tuin,
En wordt een man. Maar ach! wat schimmen
Omcingelen op nieuws uw kruin!

---

[1] Zie *Levensbode*, V. bl. 96 en v., en verg. bijl. 5 hierachter.

[2] Halbertsma, *Fragmenten*, bl. 192.

[3] De lijst daarvan was gedrukt, en werd nog eenige jaren na zijn dood, door zijn zaakgelastigde om schâvergoeding bij den Staat aangeklopt, daar deze in 1749 hem tegen alle schâ in zijn ambtsbetrekking gewaarborgd had, en de schuldige later te Luik, bij een nieuwen diefstal gevat, zijn schuld aan dien te Brussel bekend had. Doch te vergeefs.

[1] Onderstaande copletten kwamen in het eerste ontwerp voor; zie Halbertsma, *Fragmenten*, bl. 197 en 259.

Het onderwerp van uwe teêrste zuchten,
Al wat gij mint, dat is het doodelijkst venijn;
Maak haast, om 't geen gij lieft te ontvluchten,
En min wat u mag haatlijk zijn.

Met zulk een angst genaken haast de dagen,
Waarin ge een man zult zijn. Wat heeft u van uw kleur beroofd,
Vanwaar zoovele zwarte schimmen,
Die fladderen rondom uw hoofd?

Nu vlucht de slaap reeds in den vroegen morgen,
Ja, somtijds heeft de nacht geheel voor u geen rust.
Vermoeden, vrees, wantrouwen, zorgen
Verdoven kennis, ijver, lust.

Nu ziet ge eerst klaar de broosheid aller dingen,
Hoe min het wuft geluk naar breidel hoort en toom;
En hoe de staat der stervelingen
Gelijk is aan een vlugge droom.

Terwijl de vreugde u bloemen schijnt te geven,
Ach, zieldoorgrievend nieuws! ontrukt u 't lot een vrind,
Een vrouw, beminder dan het leven,
Of 't waardste pand, het liefste kind.

Vlucht dan, reis vrij naar afgelegen staten!
Zeil, door de middellijn, naar 't verre Zuiderland,
Hun denkbeeld zal u nooit verlaten,
Het staat, het wacht u reeds op strand.

De droefheid is gelijk aan wreede dieren,
Verwoeder dan een leeuw, in netten stijf verward;
Doorknagende, als een worm, de nieren,
Verscheurende, als een gier, het hart.

Wie komt daar aan, vermoeid en neêrgebogen?
Zijn wenkbrauw is gelijk aan 't ingaan van den nacht;
De glans der maan is in zijne oogen;
Zijn kruin is 't zwerk met sneeuw bevracht[1].

't Is de Ouderdom. Waar mag hij toch op wijzen?
Wat teekent hij daar ginds met zijnen vinger af?
Wat hoop van aarde doet hij rijzen?
't Is 't eind van alles; 't is — het graf.

Hoevelen is nog min geluk beschoren,
Die de ijz'ren armoê fel met scherpe tanden bijt;
Die nacht en dag het kermen hooren
Van 't teder kind, dat honger lijdt!

Heeft de aarde dan geen voedsel voor ons allen?
O Hemel!... Andren prangt een lichaamskwaal, en doet
Hun 't leven onverduurbaar vallen,
In 't midden van den overvloed![2]

Somwijlen rukt, vóór 't eind van uwe dagen,
Fortuin uw staat terneêr, gelijk men in het woud
Een hoogen eik, omver geslagen,
Na 't woeden van den wind aanschouwt.

Dan wordt een dwaas op uwen stoel verheven.
't Geweld verwoest uw erf; de laster verft uw kleed,
Geen vriend durft zich naar 't huis begeven,
Daar 't bleek gebrek den vloer betreedt.

Wat is de mensch, hoe machtig, hoe vermetel! —
Genaakt het uur, al staat een heir rondom het hof,
De koning valt van zijnen zetel,
En wordt een handvol asch en stof.

Gij, gij alleen, oneindig Opperwezen!
Gij, Vader en Monarch van al wat was en wordt,
Hebt geen verandering te vreezen,
Noch dat uw schepter zij verkort.

De oude eeuwen, die voor 't menschdom gansch verdwij-
En zij, die zullen zijn in later tijdsgewricht, [nen,
O God, die roept ge, en zij verschijnen
Te zamen voor Uw aangezicht.

Gij ziet hen voor Uw zetel henendrijven,
Als kielen, langs de zee genoopt door wind en vloed:
De eene is bekroond met vrede-olijven,
En de andere bevlekt met bloed.

Gij hebt den tijd van de eeuwigheid gescheiden,
Gij hebt zijn vleugelen met Uwe hand gewrocht;
Opdat hij niet te lang verbeiden,
En niet te snel vervliegen mocht.

Het noodlot zit geknield aan Uwe voeten,
En leest in 't heilig boek Uw onweêrstaanbren wil:
Maar, als Uw oogen het ontmoeten,
Verandert alles of staat stil.

Daar 't eeuwig licht een zee verspreidt, alle uren,
Van heil en van geluk uit 's Allerhoogsten schoot,
Daar kan geen rouw, geen droefheid duren,
Daar vlucht de smart, daar sterft de dood.

Deze zang — bij welken in 't klad, op een los papiertjen, nog het volgende coplet lag:

Al hadt gij dan meer geest- meer zielsvermogen
Dan eertijds Sokrates, gij zult een dwaas
Op uwen zetel zien verhoogen,
Terwijl een ieder u vergeet; —

deze zang was zijn zwanenzang. Alleen vertaalde hij in 1762 nog eenige psalmen, op aandrang van den Griffier Fagel, nadat door Friesland het voorstel tot eene verbeterde psalmberijming gedaan was:

EERSTE PSALM.

Gelukkig hij, die nimmer in den raad
Der boozen treedt, hun ommegang versmaadt;
Die zich niet plaatst in het gestoelt der zotten,
Die sporeloos met God en Godsdienst spotten,
Maar 's nachts en daags al zijn gedachten zet
Op 't heilig woord van Gods volmaakte wet.

Hij zal zijn kruin verheffen als een boom,
Die welig groeit aan een kristallen stroom,
Die diep geplant, weêrstaat aan onweêrsvlagen,
En rijpe vrucht in overvloed zal dragen;
O ware vreugd! op 't pad van zulk een mensch
Treedt het geluk, en voert hem naar zijn wensch.

Maar als het kaf, verstrooid door een orkaan,
Zoo zal het eens met de godloozen gaan:
Hoe zouden zij bestaan voor 't oog der vromen,
En 't zwaar gericht des hoogen Gods ontkomen?
Want Hij geleidt de vromen naar Zijn erf;
Terwijl de booze op 't pad zijn van 't verderf.

---

[1] Als voren, zie t. pl.

Hoe pijnlijk schijnt hij naar zijn aâm te hijgen!
't Is of zijn boezem vaak een zucht bekommerd lost,
Wat uit die bron van zelf moet stijgen,
Heeft duizend weên voorheen gekost.

[2] Fortuin, Geluk, of hoe men u mag noemen,
Die somtijds ons toelacht, terwijl gij ons verraadt,
En adders toereikt onder bloemen,
Verdienste schopt uit eere en staat;

Die dwazen plaatst op hoog verheven stoelen,
De leugen kroont; — wie wordt niet moedloos neêrgestort,
's Lands nut te leeren te bedoelen,
Zoo 't eens misschien zijn onheil wordt!

TWEEDE PSALM.

Hoe raast en woelt het blinde Heidendom!
De volkeren bedenken ijdle lagen;
De koningen en vorsten zijn alom
In overleg, o Heere! om U te dagen,
En hem, dien gij gezalfd hebt met Uw handen.
Zij zeggen: „werpt het juk ver van u heen;
Rukt aan, vernielt hun heerschappij, hun banden,
En laat ons thans in volle vrijheid treên!"

Maar God, die hen belacht van Zijnen troon,
Zal straks de drift uitblusschen dier onwijzen,
Of op hen zelf weêrstuiten doen met hoon;
Des Heeren toorn zal niet verschriklijk rijzen.
„Ik" (zal zijn taal dan zijn) „ik heb mijn Koning
Een troon, die nooit zal wagglen, toegezeid,
Hij zit gekroond op Sion, Mijne woning,
Den hoogen berg van Mijne heerlijkheid."

En ik, dien Hij gezalfd heeft, ik verbreid
Zijn raadsbesluit. De Heere deed mij hooren:
„Gij zijt mijn zoon, wiens min mijn boezem vleit,
Gij zijt mijn zoon, op heden mij geboren.
Eisch dan van mij wat of gij moogt verlangen:
Al 't Heidendom wordt u ter Monarchij;
En waar de zee het aardrijk mag omvangen,
Kniele ieder neêr voor uwe heerschappij!

„Wee hem, die lust tot wederstreving had,
En dwaaslijk durfde uw ijzren staf ontmoeten;
Niet anders dan een pottebakkers vat,
Zal hem mijn hand verbrijzlen voor haar voeten!"
Verlaat, verlaat, o Koningen! uw paden,
En leert uw plicht; o Grooten, volgt de deugd!
Gij, die het volk moet door uw voorbeeld raden,
Dient God met vreeze en eert zijn naam met vreugd!

Vernedert u voor Zijn geliefden zoon,
Uw eenigst heil! valt neêr en kust Zijn voeten:
Opdat Hij zich goedgunstig voor u toon
En het verderf weêrhoude om u te ontmoeten.
Sloeg slechts een vonk van Zijnen toorn aan 't branden,
Gij wierdt vernield; terwijl hij onbekneld
Zou voortgaan, die, zoo rein van hart als handen,
Op Hem alleen zijn zielsbetrouwen stelt!

DERDE PSALM.

Hoe meerdert het getal,
O God! van die mijn val
Des daags en 's nachts bedoelen;
Een menigte is te veld,
Om 't uiterste geweld
Aan mij te doen gevoelen!

Zij zeggen, vol van kunst:
„Des Allerhoogsten gunst
Is van hem weggenomen;
Die Goddelijke macht,
De grondslag zijner kracht,
Staat ons niet meer te schromen!"

Maar neen! de Heere ontviel
Nooit mijn benauwde ziel:
Hij stijft mijn geest en handen.
Gij zijt mijn schild, mijn eer,
O God, der Heeren Heer!
En doet mijn moed nog branden.

Ik riep in nood tot Hem,
Hij hoorde mijne stem
Op Sion, Zijne woning.
Ik sliep, Hij wekte mij,
Mijn geest kwam weder bij:
God troostte en hielp den Koning!

Met zulk een hulp, voel ik
Voor duizenden geen schrik;
Al brachten berg en dalen
Tienduizenden in 't veld,
De God, die mij verzelt,
Zal mij doen zegepralen.

Rijs Heere! 't is weêr tijd;
Gij, die de straffer zijt
Van die mijn ramp bestoken,
Gij hebt altijd met pijn
Die monsters, vol venijn,
De tanden uitgebroken!

O, dat Uw zegen daal
En gansch Uw volk bestraal,
Ten spijt van die 't zal moeyen;
O God! gij zijt de bron,
Daar alle heil begon
En eeuwig uit zal vloeyen!

VIERDE PSALM.

Ik roep, o Heere! aanhoor mijn reden,
O Gij, beschermer van mijn recht!
Gij hebt, in nare omstandigheden,
Wel voor mij henen willen treden,
En 't ruwe pad voor mij geslecht.

Ziet eens, hoe lang, o dwaze mannen!
Zal u mijn eer tot schande zijn?
Hoe lang zult gij uw zinnen spannen,
Om 't licht der waarheid te verbannen,
Ten voordeel van een valschen schijn?

Weet dan, dat God zich heeft verkoren
Een wijzen vorst, een gunstgenoot,
Wiens smeeken Hij gewis zal hooren,
Wiens stem zal door de wolken boren,
En bijstand vinden in Zijn schoot.

Buigt, buigt u neêr, verlaat uw zonden,
Bidt op uw bedde in stillen nacht,
En offert harten, opent monden,
Daar alles rein in zij bevonden,
En steunt dan op Zijn gunst en macht.

Veel zeggen: „wie zal voor onze oogen
't Geluk eens weder blinken doen?"
Schenk ons, o God vol alvermogen!
Het licht Uws aanschijns uit den hoogen
Tot onzer aller heil en zoen!

Gij hebt mij somtijds doen weêrvaren
Een vreugde door Uw heilig licht,
Die 't koorn en most der rijpste jaren
Onmachtig zijn om te evenaren,
Daar Ofirs fijnste goud voor zwicht.

Hierom vertrouw ik wel tevreden,
En voel geen schrik voor tegenspoed;
Bij dag en nacht en allerwegen,
Ja, diep in slaap terneêr gelegen,
Geniet ik rust in mijn gemoed!

VIJFDE PSALM.

Ik hef op nieuw van hier beneden
Mijn stem, o Heere, naar uw troon.
Verhoor genadig en bekroon
De smeekingen, waarmede ik heden
Durf tot U treden.

O ja, Gij zult uit 's Hemels zalen,
Bij 't glimmen van den morgestond,
't Gebed zien opgaan uit mijn mond;
Tot dat Uw troost zal nederdalen,
En mij bestralen.

Gij zijt geen God, om te gedoogen
Den man, die zonder Godsdienst leeft;
Die 't hart vol list en boosheid heeft
Bestaat niet voor Uw Alvermogen
En alziende oogen.

Gij, Gij verdelgt die logens spreken,
Wee den bedriegelijken man!
Gij hebt, o Heere! een gruwel van
De moordenaars, of die door treken
In 't bloed zich wreken.

Maar ik, tot heeling van mijn kwijnen,
Zal gaan in 't huis der heerlijkheid;
Ja, daar Uwe Oppermajesteit
Haar glans in 't midden doet verschijnen
Der Cherubijnen.

Uw goedheid zal, in deze Uw woning,
Mij sterken voor Uw aangezicht,
Opdat mijn hart geheel zich richt
Tot de allerdiepste plichtbetooning
Voor 's Hemels Koning.

Die wenschen om mijn ramp te staven,
Zijn mannen vol bedrog en list,
In hunnen monde woont de twist;
De kelen zijn als open graven
Dier valsche braven.

O Heere! ontdek hun snoode vonden,
Verstrik hen door hun eigen raad,
Stort op hen neêr hun eigen kwaad,
En straf zoo hunne vloekverbonden
En zware zonden!

Maar troost hen, die Uw naam beminnen,
En die betrouwen op Uw macht!
Laat hen, door onweêrstaanbre kracht,
In 't geen ze in Uwe vrees beginnen,
Doen overwinnen!

ZESDE PSALM.

Terwijl Uw toorn, ontsteken,
Gereed is uit te breken,
Kastijd mij niet, o God!
Genade, o Heer der Heeren!
Mijn beenderen verteren;
Help me in mijn droevig lot.

Hoe lange zal ik vreezen,
En Gij ver van mij wezen,
Terwijl ik moedloos sta?
Keer weder, sla Uwe oogen
Goedgunstig uit den hoogen,
Opdat ik niet verga.

Wie kan in 't graf bezeffen
Uw wondren? of verheffen,
Met diep ontzag Uw lof?
Wie kan Uwe eer uitgalmen,
Met snarenspel en psalmen,
In 't midden van het stof?

't Gezucht verteert mijn krachten;
Ik slijt geheele nachten
In eenen tranenvloed.
De droefheid houdt mijne oogen
Als met een wolk omtogen,
Doorknagend mijn gemoed.

Mijn vinnige benijders
En trotsche tegenstrijders
Gaan schempende om mij heen;
Maar God zal mij genezen,
Aanhoorende, als voor dezen,
De stem van mijn geween.

Van hier die, 't kwaad genegen,
Niets als de werken plegen
Der ongerechtigheid!
Vlucht verre van mijne oogen,
Beminnaars van de logen
En trouweloos beleid!

Want reeds zijn mijn gebeden
Mijn zuchten, van beneden
Geklommen voor Zijn troon:
En die mij willen deren,
Zal God terug doen keeren,
Bedekt met schande en hoon!

ZEVENDE PSALM.

O Heere! o God! ik hef mijn oogen,
In mijnen nood, naar Uw vermogen;
Bescherm mij voor den bittren haat,
Waarmeê men naar mijn leven staat!
O, dat het hoofd dier trotsche mannen,
Tot mijnen val te zaam gespannen,
Mij niet verscheure, gansch verwoed,
Gelijk een leeuw, verhit op bloed.

O God! is in mijn hand bevonden
Dat onrecht, 't geen hun lastermonden
Mij wijten? Heb ik ooit gedaan,
Hetgeen men stout mij na doet gaan?
Hoe zou ik immer tegenstreven
Die mij zijn vriendschap had gegeven,
Daar ik behouden heb, die mij
Vervolgden met hun tyrannij!

Dat dan mijn vijand zegeprale,
Mijn ziel vervolge en achterhale,
Den grond beverve met mijn bloed,
Mijn eere trede met den voet.
Rijs op, o Heer! om mij te wreken,
Ontwaak, Uw toorn zij meer ontsteken,
Hoe meer zij voortgaan met geweld,
Gij, die 't gericht hebt ingesteld!

Gij, Richter aller stervelingen,
Laat vrij de volkeren omringen
Den stoel van Uwe heerschappij,
Tot dat mijn vonnis vaardig zij.

Zit hoog in aller kring verheven,
Om, naar de oprechtheid van mijn leven,
In 't geen de laster trotsch verspreidt
Te richten in rechtvaardigheid.

Beproever van het hart en nieren,
Behoeder van die zich bestieren
Naar 't geen Uw zuivre wet gebood,
Mijn schild, mijn harnas in den nood!
Zet toch der boosheid eenmaal palen,
En doe de vromen zegepralen,
Verhoogd in een bestendig lot,
Rechtvaardige en Alziende God!

O ja, gij zult hen recht verschaffen,
De boozen naar hun werken straffen!
Uw gramschap is een daaglijks vuur
Voor die verhard zijn op den duur.
Gij scherpt Uw onweêrstaanbren degen,
Gij lost een doodelijken regen
Van snelle pijlen uit Uw boog,
Als zooveel bliksems, van omhoog!

't Bedorven hart door list en zonden
Zie dan vrij om naar al zijn wonden,
De vrucht van zijn waanwijs beraân
Zal naar hem zelf terugge slaan.
Hij zelf, hij zal het eerst van allen
In 't midden van de groeve vallen,
Die hij voor andren had geschikt,
Terwijl hij nu te laat verschrikt.

Dus zal 't geweld van die verbolgen
Mij te onrecht haten en vervolgen,
Tot hun verderf en ieders spot,
Ook stuiten op hun eigen lot:
Terwijl ik, in gewijde psalmen,
Uw naam, o Schepper! doe weêrgalmen,
Voor wien de deugd met voordeel pleit,
O, Vader der rechtvaardigheid!

ACHTSTE PSALM.

Hoe heerlijk is, oneindig Opperwezen!
Uw groote naam op aarde alom te lezen,
Terwijl de glans van Uwe Majesteit,
Zich boven 't ruim der Hemelen verspreidt.

Is Uwe kracht, o Schepper aller dingen!
Niet in den mond der teedre zuigelingen?
Ja, 't zwakke kind, dat kunststuk der natuur,
Verkondigt ons Uw wijsheid ieder uur!

Het maakt schaamrood de dwalende ongodisten,
En het ontroert, o God! die met U twisten;
Maar als ik 't werk der hemelen aanschouw,
Van Uwe hand het goddelijk gebouw,

Daar Uwe maan, daar Uwe starren pralen
En naar Uw orde altijd haar loop herhalen,
Wat is de mensch, dat Gij hem rijk beschenkt
En 's menschen kind, dat Gij nog om hem denkt!

't Heeft U behaagd, zijn staat zoo hoog te heffen,
Dat de Engelen alleen hem overtreffen;
Gij hebt gewild, dat eere bij hem woont,
Met heerlijkheid hebt Gij zijn hoofd gekroond!

Hebt Gij hem niet het aardsche rond gegeven,
Om daar als vorst der schepselen te leven,
Het tamme vee, 't gedierte van het veld,
En 't geen de lucht op vleugelen doorsnelt;

Al wat de zeên doorzwemt, doorkruipt, doorwandelt,
Is 't niet de mensch, die daar naar lust meê handelt?
Is 't niet de mensch, voor wien Gij d' overvloed
Te voorschijn roept en 't veld bekroonen doet?

Hoe heerlijk is, oneindig Opperwezen!
Hoe heerlijk is op aarde Uw naam te lezen,
Terwijl de glans van Uwe Majesteit
Zich boven 't ruim der Hemelen verspreidt.

NEGENDE PSALM.

O Heer der Hemelen, ontvang
Een vreugdrijk lied, een lofgezang;
't Zal uit den grond des harten wellen,
Om Uwe wondren te vertellen.

Ik zal, o God! in u verheugd
Opspringen, ja, verrukt door vreugd,
Zal ik door psalmen alle monden
Uw lof en eere doen verkonden.

Mijn snode vijand, veel te licht,
Vlood voor Uw Godlijk aangezicht;
Hij viel, en al zijn trotsch vermogen
Versmolt voor d' aanblik van Uw oogen.

O Vader der gerechtigheid!
Gij zelf, gij hebt mijn zaak bepleit;
Gij hebt ze, op Uwen troon gezeten,
Zelf opgewogen en gemeten.

't Behaagde U 't Heidendom te slaan,
De boozen zijn te niet gedaan;
Hun naam is uitgedelgd, hun luister
Is neêrgestort in 't eeuwig duister!

VIJFTIENDE PSALM.

Waar is hij, Heere! die, bereid
Om zich in Uwe tent te toonen,
Waar is hij, die zich waardig vleit
Den berg, daar Uwe heiligheid
Haar luister vestigt, te bewonen!

't Is hij, die naar de waarheid streeft;
Wiens denken, spreken, en wiens handlen
De oprechtheid tot een grondslag heeft,
Die naar het zuiver doelwit leeft,
Om langs het pad der deugd te wandlen.

't Is hij, die nimmer achterklapt,
Om zijns gezellen val te haasten;
Maar eer de feilen overstapt,
Beschermend die men snood vertrapt,
En de eere en faam van zijne naasten.

Die d' omgang der godloozen vliedt,
En helpt die God oprechtlijk vreezen;
Die zijn belofte altijd als iet,
Dat nooit te schenden is, aanziet,
Al zou 't hem zelf tot nadeel wezen;

Die 't geld, dat hij bezit, niet geeft,
Om schandlijk woeker te bedrijven;
Wiens hand aan geen geschenken kleeft,
Ten val van hem, die schuldloos leeft,
Die man zal eeuwig staande blijven.

EEN EN VEERTIGSTE PSALM.

Gelukkig hij, wiens edelmoedig hart
Den onderdrukten mensch
Redt uit zijn ramp, en troost in zijne smart;
Want God verhoort zijn wensch.

Als 't wuft geluk zich ook van hem eens keert,
En in benauwdheid laat;
Dan zal die God, die boven 't zwerk regeert,
Hem bijstaan tegen 't kwaad.

De Heere is borg en waakt voor zijn behoud,
De vijand deert hem niet,
Daar hij in overvloed, van dagen oud,
Zich mild gezegend ziet.

. . . .
. . . .

EEN EN VIJFTIGSTE PSALM.

Genade, o God! Een man van snood beleid,
Een zondaar, werpt zich weenend voor Uw voeten;
O mocht hij nog, nog eens Uw gunst ontmoeten,
In d' overvloed van Uw barmhartigheid!
Wasch af mijn zonde en reinig mijne ziel,
Opdat ik eens dees smarte mag vergeten:
Het misdrijf, waarin ik zoo diep verviel,
Kastijdt, bij dag en nacht, mijn bang geweten.

Ik heb gepleegd, o heilige Opperheer!
Ik heb gedaan dat kwaad is in Uwe oogen:
Wierd thans Uw arm tot mijn bederf bewogen,
Rechtvaardig viel Uw bliksem op mij neêr!
Helaas! ik zag in zonde 't eerste licht,
In zonde heeft mijn moeder mij ontvangen;
Daar gij begeert een hart naar deugd gericht,
Daar 't rein gemoed, alleen is Uw verlangen!

Gij niettemin, in goedheid zonder end,
Vondt goed mijn geest met wijsheid te bekroonen;
Geheimen zelfs hebt Gij mij willen toonen,
En hadt mijn hart Uw kennis ingeprent.
Ontzondig mij met yzop, en ik zal
Gereinigd zijn. Wisch uit mijn zwarte vlekken:
Dan zal de sneeuw, straks na haar nederval,
Des winters 't veld niet witter overdekken.

O, dat mijn ziel eens weder, uit den schat
Van Uwe vreugde, een straal mocht zien herschijnen!
Haast zou de smart der beenderen verdwijnen,
Die ge in Uw toorn, o God! verbrijzeld hadt.
Wend af Uw oog, dat in mijn nieren leeft,
Vergeef, delg uit mijn ongerechtigheden:
Herschep mijn hart, en gun me een vaster geest,
Om van Uw weg nooit weder af te treden.

Verwerp mij niet van voor Uw aangezicht,
Het naar gevolg van zware misbedrijven!
Maar laat Uw geest genadig bij mij blijven,
De vreugd Uws heils herrijze met haar licht!

Als eens de moed de plaats der schrik vervult,
Dan zal de onwijze zondaar van mij leeren,
Om voor Uw troon, beweenende zijn schuld,
Zich, als ik doe, boetvaardig te bekeeren.

O God mijns heils! het bloed, dat ik vergoot,
Eischt wraak en straf; o vreeselijk herdenken!
O wondt Gij mij daarvan vergifnis schenken,
Ik zoude Uw lof verbreiden in den dood!
Heere! open dan mijn bleek bestorven mond,
Gij hebt geen zin in plechtige offeranden:
Als daar Uw lust alleenlijk in bestond,
'k Zou nacht en dag het offervuur doen branden.

Maar 't geen Gij vraagt, is een gebroken geest,
En die zijn smart niet langer kan verdragen;
Gij schat een hart doorgriefd, benauwd, verslagen,
Dat U bemint, zoo zuiver als 't U vreest.
Wanneer het zulke oprechte indruksels voedt,
Dan rijze 't vuur des offers in den hoogen;
En vloeye vrij het schuldloos offerbloed,
Dan ziet gij 't aan, o God, met gunstige oogen.

In 't volgende jaar (1763) kwam een oogenblik de gedachte bij hem op, om het openstaande gezantschap te Constantinopel aan te vragen, in de hoop wellicht zijn fortuin eenigsins te herstellen, maar gaf hij daar geen verder gevolg aan. In den Haag was hij, na den dood der Princes, hoe langer hoe meer in 't vergeetboek geraakt. Toen de erfprins in 1766, op zijn 18en jaardag, het stadhouderschap aanvaardde, wist hij te nauwernood een verre kennis op te sporen, wien hij zijn gelukwenschen voor den jongen vorst kon opdragen. In Febrnary 1767 brak hij, bij een val op zijn kamer, zijn dijbeen, maar kwam daarvan na langdurige krankte weder op. Een jaar later werd zijn herstel door een huiselijk feest, de vertooning door zijne kinderen van een klein tooneelstukjen „la piété filiale", gevierd. Uit zijn geldelijken onspoed zat er intusschen geen herstel voor hem op. Meer dan honderdvijftig schuldeischers, groot en klein, die gezamenlijk bijna anderhalve ton gouds hadden in te vorderen, stonden voortdurend tot den overval gereed. Sedert geruimen tijd had hij daardoor, om zich in zijn waardigheid staande te houden, zich uit geldgebrek aan dien gevaarlijken maatregel gewaagd, dien men „wisselruiterij" pleegt te noemen, en waarbij hij ongelukkig lieden genoeg vond, die, van zijn toestand misbruik makende, hem tegen woekerrenten ten dienst stonden, maar slechts om hem steeds meer te gronde te richten[1]. Den 4en July 1768 onttrok hij zich, op Henkenshage, door den dood aan al zijn stoffelijke ellende[2]. Zijn lijk werd naar Brussel vervoerd. Zijn weduwe weigerde natuurlijk den berooiden boedel te aanvaarden, over welken nu door het Hof, na eenige briefwisseling met de Staten, een Curator gesteld werd. —

[1] O. a. werden drie wissels, ieder van 1000 gulden, op den vervaldag, voor acht maanden verlenging, door een Heer in den Haag in eene obligacie veranderd met eene verhooging van ƒ 682—8 st. — Zie voorts nog bijl. 7.

[2] De wijze hoe, is ons — naar 't getuigenis van zijn hofmeester Ludinga — door Halbertsma in zijn *Naoogst*, II. bl. 471, geboekt.

BIJLAGEN.

I.

(Zie bladz. 160 *b*.)

De hier meêgedeelde „Weeklacht" was oorspronkelijk, met het volgende schrijven, aan den Raadpensionaris van Holland, Mr. Antonie van der Heim, zelf gericht:

WelEd. Gestr. Heer,

Hoe zeer UWEd. Gestr. bij de geheele wereld bekend mag zijn niet alleen voor een van de verstandigste, maar tevens voor een der voorzichtigste ministers van geheel Europa, zoo zij het mij echter toegelaten, denzelven te overtuigen van eene zeer groote onbedachtzaamheid. Want daar het spreekwoord zegt, dat hij, die met katten op de jacht gaat, niet dan muizen vangt, zoo had UwEd. Gestr. behooren te weten, dat hij, die brieven toelakt voor poëeten, vaerzen tot belooning krijgt.

Ik zeg niet, dat dit laatste, nu zoo even door mij gemaakte, spreekwoord altijd doorgaat; maar eens gesteld zijnde, dat het doorging, zou UwEd. Gestr. niet met mij van begrip zijn, dat er wel zulken in de vergadering van haar Ho. Mo. gevonden zouden worden, die niet gaarne mijn brieven zou willen toelakken?

Zoo de lezinge van dit stukje UwEd. Gestr. een oogenblik vermaakt, heb ik mijn doelwit getroffen, en verblijve, met diep respect,

WelEd. Gestr. Heer,

UwEd Gestr. onderdanige en gehoorzame dienaar

W. VAN HAREN.

St. Oedenrooy, den 12en Nov. 1743.

Men leze voorts in reg. 4 van 't eerste coplet: *outer* voor *offer*.

In het tweede coplet — dat eerst het derde was — luidde reg. 3 oorspronkelijk: „*Of hem de woeste Rus kan* noemen".

In het derde — eerst het tweede — reg. 4 stond eerst: „*Te zamen* met", enz.; in het vierde reg. 4: „*En branden*"; in het vijfde reg. 3: „*tracht te treden*"; in het zesde reg. 3 en 4: „*aanschouwt*, en neêrgebogen Hem *eer bewijst*".

II.

(Zie bladz. 177 *a*.)

De hier vermelde Tjaard van Aylva, zoon van Cornelis van Aylva en Juliana van Schwartzenberg, was in 1712 geboren, en werd, na eerst grietman van Baarderadeel geweest te zijn, in 1747 grietman van Wonseradeel. Hij was verder dijkgraaf, gecommitteerde in het mindergetal, lid van de Staten-generaal, en (sedert 1747) van Curatoren der Friesche Akademie. Als gezant aan de Zuidduitsche hoven, was hij met goed gevolg in 't belang der verbindtenissen met Oostenrijk werkzaam. In 1756, met de 21 jaar jongere Juliana Agatha thoe Schwarzenberg gehuwd, kwam hij echter reeds een jaar na zijn huwelijk te overlijden. Uit de reeks zijner staatkundige brieven aan W. van Haren — ter gewestelijke boekerij in Friesland — nemen wij hier nog de volgende meer algemeen belangrijke mededeelingen en opmerkingen van den schranderen edel- en staatsman op:

Munchen, 13 Maart 1747. „Mon très cher ami. — Je dois vous communiquer quelques anecdotes d'Italie, qu'il est nécessaire que vous sachiez. L'expédition de Provence a échoué faute de subsistence non par la supériorité ni des forces ni de l'habilité de M. de Belle-isle[1]. Je vous dire pourquoi la flotte Anglaise n'a pas amené de vivres à M. de Brown, c'est ce que je n'entreprendrai pas. Tout ce que je sais, c'est qu'à la prise de Savone il y avait cinq vaisseaux de guerre Anglais qui bloquaient le port, qu'un seul à été se montrer depuis à Antibes. J'ignore ce que le reste de la flotte est devenu. En attendant les Français transportent par mer des officiers à Gênes, et se préparent à y envoyer 4000 hommes d'infanterie; les Espagnols vont en liberté à Naples, les barques de Sicile portent aux Gênois des blés, et le tout sans que l'Amiral Medley y mette empêchement. Personne au monde n'entend cette manoeuvre; elle décourage et elle inquiète. Il n'est pas possible que cet Amiral ait des ordres pour agir de la sorte, mais il le fait toutefois, et presque même encore pis. Les vaisseaux de sa flotte sont-ils donc sans cesse au radoub au Port Mahon? ou bien s'entend-il avec les Français ou les Gênois? — Dieu me garde de former des soupçons téméraires; mais le fait que je vous mande est vrai, et j'avoue que je n'y comprends rien. Du reste, quand les Français pourraient jeter un secours dans Gênes, la ville n'en succombera pas moins; mais je ne crois pas que ce sera dans ce mois-ci, car M. de Botta a encore plus négligé les préparatifs pour reprendre Gênes que les précautions pour le garder. M. de Schulembourg à son arrivée n'a pas trouvé une pièce de canon de batterie à l'armée, et tous les quartiers et tous les postes étaient dispersés de façon que si les ennemis avaient eu un chef entendu et alerte, on les eût enlevés les uns après les autres. Toute l'infanterie de Brown y marche actuellement, à dix bataillons près qui restent avec les Piémontais au Varo. Les Autrichiens de l'armée de Schulembourg ont réduit la ville et la vallée de Pozzevera et massacré tous les habitans. Ce port n'est qu'à dix milles d'Italie de Gênes. Les Gênois de leur côté ont dépouillé les prisonniers allemands, et à force de leur faire souffrir la faim et le froid, les ont tous forcés à prendre parti dans leurs troupes. Mais jugez, si ces gens voudront combattre quand ils verront leurs amis, leurs compatriotes, leurs parens, aux pieds des murs de la ville! Ne chercheront-ils pas

[1] „Sans la négligence — dois je dire — ou la fausse politique de M. de Botta, Brown était au Rhône, et Marseille saccagé, avant que le maréchal de Belle-Isle eût pu assembler son armée. Je n'ose pas m'informer si la cour Impériale compte faire à Botta son procès, crainte qu'on ne me demande si on fait à M. de Crommelyn le sien à la Haye! — Je ne saurais qu'y répondre. — Pour Gênes, il faudra bien qu'elle succombe; mais les pluies ont telle ment grossi les torrens et rompu les chemins qui sont tous de terres grasses, qu'on ne peut pas faire suivre la grosse artillerie; en attendant pourtant M. de Schulembourg conserve les postes dans les défilés et sur les hauteurs." (20 Febr.).

plutôt à rejoindre leurs drapeaux et à se venger de leurs tyrans, en pillant leurs trésors et en ouvrant à leurs amis les moiens d'un dédommagement commun? — Je crois qu'il est permis de le supposer. Bonsoir." —

4 Mei. „Mon très cher ami. Je reçus mardi votre lettre du 25. Le courage des Zélandais me charme, autant que la mollesse des autres m'alarme. Quel temps pour songer à une paix! Comment la faire! abandonnera-t-on les Paysbas [autrichiens], pour lesquels on a fait la guerre près d'un siècle? A Dieu ne plaise que personne y pense! dans un tel cas nous n'aurions qu'à vendre nos emplois et nos terres, transporter nos meubles et nos effets ailleurs; car notre République bientôt n'existerait plus. Je ne puis pas croire que les principaux membres du gouvernement puissent dans cette occasion prendre le change; je sens bien que la délibération est critique, mais l'alternatif saute aux yeux. Si nous nous séparons de nos alliés, nous sommes perdus sans rémission dans un an, dans trois, dans dix, comme la France en décidera. Si nous tenons ferme et que nous nous défendions, nous pouvons espérer, avec l'assistance divine, de nous tirer d'affaire. Je sais bien que la reddition de l'Ecluse, que j'appris hier par des lettres de Bruxelles, intimidera chez nous; mais après tout, quand toute la Flandre serait perdue jusqu'à l'Escaut, la République n'a encore rien à craindre si l'on prend bien ses précautions par eau: et en attendant on peut espérer que notre armée, forte comme elle l'est, ne sera pas obligée à reculer devant le maréchal de Saxe. Je vous avoue qu'une invasion du côté de la Baronnie de Bréda ou de Nimègue m'aurait paru plus dangereuse; nous avons plus d'avantage à défendre les mers de Zélande que non pas le Rhin et la Meuse. Si j'avais aujourd'hui quelque conseil à donner à ma patrie et à nos alliés, ce serait de tenir bonne contenance et de se préparer à attendre les dernières extrémités, et en attendant de faire les derniers efforts pour mettre le roi de Sardaigne en état de faire une diversion, non pas en Provence mais en Dauphiné qui est à coup sur l'endroit faible de la France. Si je connaissais moins bien l'Empire, je dirais qu'il faudrait tâcher de la mettre aussi en mouvement, mais en vérité ce serait peine perdue. Il n'y a pas à espérer qu'aucun péril de l'avenir la retire de son repos présent; d'ailleurs, quand même il viendrait à resipiscence, quel temps ne s'écoulerait pas avant d'en retirer de l'utilité! — Les Gazettes à la main parlent beaucoup des mouvemens parmi le peuple, et insinuent qu'il commence à tourner les yeux vers le Prince d'Orange. Si cela est vrai, je conçois aisément que cette considération influera sur les délibérations des Etats de Hollande. Mais aussi, par là même, les Etats de Hollande doivent montrer de la vigueur. Il n'arrive jamais de révolution dans un état que lorsque le gouvernement est soupconné de corruption ou de mollesse."

7 Mei. „Je vous remercie de votre nouvelle [1]; elle ne m'a pas infiniment surpris, tout semblait y acheminer; vous avez même vu la réflexion que je faisais sur les suites qu'entrainent après soi les soupçons formés d'un gouvernement mol et corrompu. L'impunité de bien des concussions et de plusieurs actions qui paraissent indignes, comme entr'autres la reddition de Namur, ne devaient-elles pas faire crier le peuple à la trahison? Et plus que tout cela encore, la paix que vous me mandez que la Hollande eût faite? — Je vous avoue que ce projet-là seul suffisait pour produire l'effet qui s'en est suivi. La masse d'un peuple entier juge d'ordinaire sensément sur ses interêts, et dans cette occasion pouvait-on s'y méprendre? — Je frémis à l'idée de l'état où notre patrie se fût trouvée! sans argent ni moyens d'en avoir, sans flotte, sans alliés; que dis-je? nos anciens et nécessaires alliés irrités contre nous par notre défection; les Pays-bas perdus, notre infanterie dans les prisons de la France; en vérité, mon cher ami, pour parler net, cette paix eût-elle été une paix? — Non, c'était la soumettre volontairement au joug que notre ennemi né eût voulu nous imposer. C'était renoncer à la liberté, aux loix, à tout, en un mot, ce qui est le plus cher aux hommes. Béni soit Dieu de ce que ce malheur soit prévenu! et puisse la République, sous la nouvelle forme de son gouvernement, car je suppose la chose faite, reprendre son lustre et sa vigueur! puissions nous voir nos finances rétablies, notre flotte remise en état, nos troupes disciplinées, et la concussion et l'intérêt propre puni et reprimé!" —

18 Mei. „J'espère, suivant une lettre du Greffier, vous embrasser bientôt; je vous donnerai alors d'autres idées sur le sujet du système à établir en Allemagne. Il y a, je crois, moyen encore d'en tirer parti, mais il faut changer de batterie sans renoncer aux négociations entamées. Il faut, en un mot, gagner la Cour de Dresde à tout prix; elle est pauvre, et, suivant mes avis secrets, elle est moins partiale que peutêtre on ne se l'imagine. La Saxe gagnée, nous aurions la majorité du collége Electoral et des troupes contre des subsides quand nous voudrions. L'appui de la Saxe et une alliance directe avec l'Electorat du Hanovre rassurerait les cercles antérieurs contre le roi de Prusse, et faciliterait le renouvellement des associations. La Hesse, voyant des suretés, se joindrait peutêtre aux alliés; en un mot, ces trois puissances jointes à nous, aux Anglais et aux Autrichiens n'auraient presque rien à craindre de personne, pas même du Roi de Prusse, et pourraient donner la main aux cercles associés, et la recevoir d'eux si besoin était. J'ai déjà fait un calcul sur les proportions des contingens, que je crois exécutable, et j'y entrevois tant d'avantages que je ne puis m'empêcher d'être amoureux du plan. Il y a des difficultés sur le mariage de l'Electeur; le roi de Pologne, après avoir consenti qu'il se fit ici, veut à présent qu'il se fasse à Dresde; cela cause des embarras et même du mécontentement; jamais un Electeur ne s'est marié hors de chez soi. — En Italie les affaires vont lentement; cependant Gênes succombera à la fin, ne fût-ce que par la soif, car ils n'ont presque plus d'eau douce." —

Leeuwarden, 4 Nov. 1749. „Mon très cher ami. Je ne veux point prendre sur moi de ne pas vous écrire, je suis ravi de vous savoir heureusement de retour au Loo, où j'aime à voir des gens d'honneur et surtout des gens qui à cette qualité joignent le titre effectif de mes amis. Vous apprendrez que j'y ai fait un tour, et je puis dire que j'ai modestement dépeint notre situation en Frise qui en tout sens est triste, et en égard aux calamités publiques et en égard à la façon basse, envieuse, chipotière et harangueuse de beaucoup de nos gens. Je crois pouvoir dire avoir presque sauvé une nouvelle brouillerie dans votre Grietenie. Le Deurwaarder avait insinué aux meilleurs

[1] Wel te weten, die der verheffing van den Prins.

paysans de payer dans 15 jours la ferme de l'année 1749, *by poene van versteken te zijn van hun pachtrecht*, les états en ont écrit à S. A. S. Ce n'est pas par cette voie qu'on conservera ce beau district, et les folies d'un huissier toujours ivre et probablement coquin ne doivent pas servir de moyens à ruiner les domaines de la province et les fermiers qui la cultivent. La négligence de cet homme va si loin, à ce qu'Arnoldi vient de me dire, que de 7 ans il n'a pas demandé de l'argent des terres que Mgr. le Prince y a. Jugez du reste. Adieu, mon très cher ami; viendrez-vous faire un tour en Frise? je suis toujours, comme savez, tout à vous T. van Aylva." —

Van onzekere dagteekening: „J'ai lu avec aumoins autant de plaisir que d'attention le cahier que je vous renvoie; l'esprit de liberté qui y règne me le feroit seul approuver, quand il n'y aurait point une diction excellente et des vers qui ne périront jamais. Je vous demande pourtant la permission d'aimer encor un peu plus la page 284 que les autres; elle renferme des beautés dont je ne me lasse point, et quoique mauvais juge de poésie, j'accorde pourtant à ma vanité de croire que les endroits qui me frappent, m'étonnent, et me touchent, ont quelque mérite. Si vous avez d'autres cahiers dans le goût de celui que je viens de lire, je vous serai toujours obligé de me les envoyer. Ma demande n'est pas indiscrète, puisque je prétends mériter un peu plus de confiance que bien d'autres par le retour sincère de ma parfaite estime pour vous, et puisque je suis, si vous le voulez bien, mon cher ami, de tout mon coeur le votre T. v. Aylva."

III.

(Zie bladz 178 aant [1].)

Uit het volgende briefjen van den Orangistischen publicist en zondebok Rousset de Missy blijkt, dat dit versjen reeds in Maart 1745 in 't aanzijn was, en dus zeker bij voorbaat, in verwachting der dingen, die vroeger of later komen zouden, geschreven werd:

Monsieur,

En lisant vos vers il m'a pris une ferveur non poétique, mais versificatrice, et j'ai trouvé tout d'un coup que j'avais traduit votre quatrain „de fiere Leeuw", etc. Je prends la liberté de vous l'envoyer [1], et comme cette feuille n'a été faite que pour donner une juste idée de l'élection de S. A. S., oserai-je vous prier de la lui présenter comme par hazard et d'en prendre occasion de lui donner une idée de mon zèle et de mon dévouement à la bonne cause. C'est un service que j'espère du témoignage de protection que vous avez voulu me donner qui augmentera les obligations que je vous ai déjà. J'ai l'honneur d'être avec respect, Monsieur, votre très humble et obéissant serviteur, Rousset de Missy. — Ce 14e de Mars, 1745.

IV.

(Zie bladz. 192 *b*.)

Halbertsma heeft, in zijn *Fragmenten*, Higts Lijkzang op Harens Vrouw meêgedeeld; wij geven hier het schrijven, waarmeê de zanger hem aan den vriend toezond, door wien hij, persoonlijk met de overledene onbekend, tot zingen was aangespoord·

Hoogwelgeboren Heer en Vrind,

Uwe letteren, gedateerd den 12en July, heb ik op den 22en eerst ontvangen, 't geen eenigsins tot ontschuldiging dienen zal, dat ik niet eer antwoorde. De achting, die ik heb voor alle deugdsame personadjen, *vooral als die van rang zijn in de wereld*, voor het huis van den Heer van Haren, en in 't byzonder voor UwED. heeft mij niet gepermitteerd UwED. verzoek af te wijzen, schoon 't mij bijna ondoenlijk is geweest, in de tegenwoordige omstandigheden daaraan te voldoen, wijl al de tijd zedert twee weken herwaarts, mij van mijn beroep overschietende, aan 't opstellen van twee oraties tegen 't aanstaande examen, aan 't gezelschap van broeder Hobbe, aan anderen omslag uit de synodale bijeenkomst, gister geslooten, ontstaande, rijkelijk heeft kunnen besteedt worden. Zo mijn arbeid UwED. goedkeuring en die van den Heer W. v. Haren wegdragen mag, mijne moeite zal dubbel betaald weezen. Het breedvoerig schilderen der deugden van de overledene, die ik, *op UwED. rapport*, *gaarne geloven wil uitstekende en zeldzaam geweest te zijn*, scheen mij toe wat te veel in *locos et dictiones communes* te zullen uitloopen, en niet veel gerekend te zullen worden. 'k Ben derhalven in een ander en misschien wat verhevener smaak gevallen, echter genoegsaam de waardy van mijn onderwerp latende uitblinken. 'k Vley mij, dat de manier van denken in dit vers de trant van verstandige dichters eenigsins naar-aapt. Ondertusschen moet ik UwED. hoewel ik in 't eerst wat ongenoegd was, bedanken, dat gij mij eens weêr occasie gegeeven hebt aan de Neêrduitsche dichtkunst te denken, die ik al bijna begon te vergeeten, en welk werk mij in den eersten aanval moeilijk viel. Gij zult dit vaers wel uit mynen naam aan den Hr van Haren doen toekomen ten spoedigsten, en aan UwED. laat ik over, hetzelve met een brief te verzellen, waarin ik verzoek, dien grooten man van mijne hoogachting te verzekeren. Wees zoo goed, als het geschieden kan, mijn *carmen trochaïcum in reditum Veris*, dat UE. hebt, daarbij te voegen; broeder Hobbe zal UwED. een ander meêbrengen. Deeze dag laat mij niet toe, lang te zijn in 't schrijven. De Hr. Roldanus zal u mijne groetenis brengen, zou ook dezen brief gebracht hebben, had hij niet wat te lang zich nog moeten ophouden. Van nieuws uit de Synode kan ik UwED melden, dat de pacificatie tusschen de Heeren Tijken en Kuleneamp, wier twist zooveel geroeps gemaakt heeft, bewerkt is; of ze duuren zal, kan ons de tijd alleen leeren. Het grafschrift, nog door broeder gecommuniceerd, en dat ik, met goede redenen, gisse van UwED. zelf te zijn, kon misschien dus een weinig verbeterd schijnen:

Dat al wie Deugd bemint en Godvrucht houdt in eere,
Dit waardig graf beschouw en zalig sterven leere.

Spreekt gij Zijn Ed., ik verzoek onze hartlijke groete: ik kan hem absoluut nog niet antwoorden, maar hoop zulks met den eersten te doen. Wij alle verzekeren UwED. van ons respect, gelijk ik in 't byzonder doe van mijn oude achting, terwijl ik mij en de mijne in UwED. genegenheid en vriendschap beveele. Blijvende, Hoogwelgeboren Heer,

Uw Hoogwelgeb's D. W. Dienaar
E. W. HIGT.

Alkmaar, den 4 Augusti 1758.

[1] Het is echter niet meer in afschrift voorhanden; wel daarentegen een Latijnsche vertaling, die hij tevens overmaakte, door een veertienjarigen knaap, opgenomen bij Halbertsma, t. pl.

In mijn vaers zou men misschien krachtiger kunnen lezen:

Mijn Marianne wechgenomen!
Helaas! mijn Marianne dood!

V.

(Zie bladz. 193 *a*, aant. 1.)

Ter aang. pl. in den *Levensbode* heb ik het eerste spoor van Natalis in 't gezin van den dichter op 1755 gesteld; sedert bleek mij, dat zij, in een onuitgegeven schrijven van Jongestal, reeds in 1746 daar vermeld wordt; zij was toen zeker nog heel jong. Van hare beide onechte kinderen heb ik de eene in de bekende Madᵉ de Nérah meenen te vinden, en ben sedert in die meening versterkt, al laat men deze gewoonlijk eerst in 1765 geboren worden. Vooreerst toch was toen de dichter reeds met haar moeder gehuwd, en is er van onechte kinderen uit hem geen sprake meer; voorts blijkt van zijn echte dochter Amelia (geb. 1762), dat deze in 1786 voor een Brusselsch notaris eene acte passeerde, als erfgename van haar in 1782 te Brussel overleden broeder, en dat zij niet — gelijk reeds geschied is — met de vriendin van Mirabeau verward mag worden. Beide onechte dochters uit Natalis worden daarentegen, onder den toenaam van Cercy, als medespeelsters in de *piété filiale* genoemd, de jongste oud dertien jaar, met den doopnaam *Henriette*, de oudste, oud negentien, alleen bij haar toenaam vermeld[1]. Deze *Henriette* is dan ongetwijfeld de *Henriette Amélie de Nerah* (gelijk zij zich met omzetting van haar vaders geslachtsnaam schreef), doch werd niet in 1765, maar (daar zij in 1758 13 jaar oud was) in 1755 reeds geboren. Zij was dus ook niet 18 of 19, maar 28 of 29 jaar oud, toen zij met Mirabeau bekend raakte, en geheel haar wijze van zijn en doen, in dien tijd, duidt dan ook veelmeer zulk een leeftijd, dan een tien jaar jongeren aan.

VI.

Zie bladz. 194 *b*).

De twee tot deze Psalmvertaling betrekkelijke brieven van Fagel luidden als volgt:

Hoog Welgeboren Heer,

Uit U H. Welgeb. geagte missive van den 21 dezer, zie ik, dat U H. Welgeb. oude zugt voor de poësie nog niet geheel is verdwenen, en dat U H. Welgeb. mogelijk nog wel lust soud hebben, om het sijne tot hoognodige verbeetering van de rijmpsalmen toe te brengen. Dit zoude een deftig werk sijn, en zeekerlijk niet ontijdig; want men in Holland ernstig bedagt is, om, in plaats van de slegte versen van Petrus Dathenus, andere meer gepaste in train te brengen. Ik neem de vrijheid, een copye van de resolutie van Holland, op dit subject genomen, hier by te voegen, en U Ho. Welgeb. te informeeren, dat Gelderland, Zeeland, en Stad en Lande, sig, neevens Holland, met het voorstel van Friesland reeds hebben geconformeert, en de andere provinciën sig mettertijd apparentelijk daarby sullen voegen. Onder verscheide proeven van nieuwe berijmingen der Psalmen sijn er tweederhande uitgekomen, die by veele ingang hebben gevonden. De eerste, opgestelt door eenige onbekende luiden te Amsterdam, onder den titel van *Het boek der Psalmen, op nieuw in digtmaat gebragt*, enz. (1760), en de andere door Joannes Eusebius Voet en een ander genoodschap, onder den titel van *Proeve eener nieuwe berijming*, enz. (1762). Misschien dat het een en ander stuk aan U Ho. Welgeb. reeds bekent sal sijn; soo niet, verbeeld ik mij, dat het de moeite wel waard soude zijn, dat U Ho. Welgeb. sich deselve uit Holland liet toekomen.

Ik heb de eer, mij, by continuatie, te recommandeeren in desselfs veel geëerde vriendschap, en te blijven, met veel hoogachting, Hoogwelgeboren Heer,

U Ho. Welgeboren seer oodmoedige
en gehoorsame dienaar

Hage, den 26 Feb. 1762. H. FAGEL.

Hoogwelgeboren Heer,

Versoeke excus, dat U Ho. Welgeb. niet eerder geantwoord heb op desselfs laatstgeëerde missive, waarbij my toegezonden hebt twee proeven van een nieuwe berijming van den 1sten en 5den Psalm. Ik heb deselve seer fraay gevonden, en twijfel seer, of die door iemand verbeetert sullen worden. De verbeetering van de rijmen van Dathenus, te Leiden by eenen Mostert gedrukt, is, na mijn gedagten, seer slegt; maar, soo als ik de eer heb gehad U Ho. Welgeb. te melden, sijn er twee nieuwe Psalmberijmingen uitgekomen, die by veelen alhier gepreezen worden. Ik sal by occasie geerne verneemen, wat U Ho. Welgeb. daarvan denkt. Die onder den naam van Joannes Eusebius Voet wordt door veele van onze predikanten en taalkundigen bearbeid, en schijnt tot nog toe by de leeden der Synodens de meeste approbatie te vinden, als het naastkomende aan den letter van den tekst. De lust tot de Hollandsche Poësy begint teegenwoordig te verwakkeren. Ik heb, vóór eenige dagen, een brief van den Heer Mauricius gehad, die mij schrijft, dat hij voornemens is, eerstdaags het *Besluit* sijner *Digtkundige Uitspanningen* in 't ligt te geeven. Uit de werken van dien Heer en die van U Ho. Welgeb. blijkt, dat onse taal ruim soo geschikt is, als eenige andere, om verheeven saken met kragt en aangenaamheid uit te drukken. Ik wensch, dat U Ho. Welgeb. soo gelukkig moogt reüsseeren in de verdere stukken, die U H. Welgeb. onder handen hebt, als in de boovengemelde twee proeven. Ik bedank U Ho. Welgeb. voor de communicatie van deselve, en heb de eer, met veel hoogagtinge, te sijn, Hoogwelgebooren Heer,

U hoogwelgebooren seer oodmoedige
en gehoorsame Dienaar

Hage, den 23 Maart 1762. H. FAGEL.

Er is onder de papieren van den dichter uit deze dagen nog een klad bewaard, waarop de onvoltooide aanhef van een op de oudjoodsche geschiedenis betrekkelijk verhaaldicht, dat wij hier ten slotte nog laten volgen:

. . . . welk een dwaas begrip . . . . . .
Door wat lafhartigheid en sporeloos gedrag
Het dolend . . . .
't Oneenig Israël zijn vrijheid sneven zag,
Verhaal, o Zanggodin, uit 's Hemels schoot geboren,

[1] Zie beide afschriften van het stukjen, dat door den Abbé Pagès was opgesteld, en waarvan een met de hand van beider natuurlijke halfzuster Wilhelmina v. d. B. zelf, ter Friesche boekerij.

En doe de redenen der zware straffe hooren,
Die de opperste monarch hun wederspannigheid,
In zijn geduchten toorn en wrake, had bereid.
Want Israël had nu een lange vreê genoten,
Maar al de vrucht daarvan verwaarloosd en verstooten,
En lag als in een poel van wellust en van vreugd,
Noch straffende het kwaad, noch loonende de deugd;
Terwijl men geensins zoo .... aan het kwijnen,
De krijgsbazuin reeds hoorde in 't land der Filistijnen.
De erfvijand van het zaad van Abraham, verwoed,
Bereidde op nieuws het staal, en dorstte weêr na bloed,
En schoot het harnas aan, en plantte de oorlogsvanen,
En daagde alom ten strijd zijn moedige onderdanen.
De wraak brak eindlijk uit, toen ....
Die wraak borst eindelijk uit, toen Saddaï genaderd,
Daar 't volk bij Berseba .... vergaderd
. . . .

VII.

(Zie bladz. 198*b* „wisselruiterij".)

Tot een staaltjen van deze praktijk strekke het volgende schrijven van een daarin gemengden geletterden Haagschen middelaar, dat zeker even vermakelijk als eigenaardig zou mogen heeten, ware de gansche zaak niet van een te aandoenlijken aard:

's Gravenhage, den 29 July 1767.

Excellentie!

Uw geëerde rescriptie, benevens de acceptatie, die hier weder teruggaet, heb ik den 5en dezer ontfangen; ik kon met de post van dien avond niet antwoorden, om reden, dat ik probeeren wilde, of ik dezelve alhier konde quijt raeken onder burgerluiden. D' een kon wel na veertien dagen; d' ander begeerde geene acceptaties, had er den buik vol van; eenen derden waeren dergelijke briefjes al meer aan de hand gedaan. Geen wonder, dat Uwe Excellentie „versteld staet, wanneer zij nagaet 't geen omtrent dergelijke zaeken gepasseert is". Verre zij het van mij, om een twistappel te werpen; maer ik denk, dat de Heer De Raed zich te veel aan Joden zal uitgelaten hebben, als daer is de gebroeders Moresco, Hartogh Izak en zijn broeder, allen assurante smousen, die den Haag aflopen, en nog anderen, die dagelijks met den Heer De Raed op het Hof besoigneeren en de luiden, door hun geloop, in minachting brengen. Geloof mij, Mijnheer, dat ik dit alleen zeg tot Uw waarschouwing; want U Excellentie weet, zoo wel als ik, dat, als fatsoenlijke luiden onder smousen komen, hun naam en credit weg is; en ik wil er mijn hals onder verzetten, dat, ga ik bij de Efraïms, Post, Polak, Wolf, Boas, en andere gegoede smousen, zij U Excellentie wegens die wissels kennen; dan, ik zal mij wel wachten, een pas te doen, die U Excellentie de minste onaangenaamheit verwekken zou. Schoon ik geen tijdelijk goed bezit, heb ik, mijns weetens, in mijne zestig jaren levens, waarin ik achtendertig jaeren mijn eigen zaeken gedaen heb, noit willens aen iemant onaengenaemheden toegebracht, om mij te verrijken. Ik tracht, in al mijne handelingen, mij altoos het heerlijke tafreel des 139 Psalm (proza) voor te stellen. Genoeg van eigen lof. Onsen kunstbroeder, den Heer Johan Feitama (ik heb dien Heer in geen twee, drie maenden gezien) zoude, ter uwer requisitie, dus een onzijdig getuigenis van mij geven. Ik ben U Excellentie zeer verplicht voor het vertrouwen aen mij, eenen onbekende, in het zenden van de nevensgaende acceptatie! — maar ter zake: met eene acceptatie op de wijze, als de teruggaende, zal noit gaen, en het zonde vergeefs zijn, dat ik met dezelve naer Amsterdam ging, en een *bombario* op U Excellenties rekening plakte. Het moet een formeele wissel in ordre zijn, uit Hollandt getrokken en by U Excellentie geaccepteerd, op 2 of 3 maanden; stel op 3 maanden, dat er 14 of meer dagen verlopen zijn. Die wissel moet een *origine* hebben, ten minsten een waarschijnlijken schijn. Zij moet op een Hollandtsch zegel door den trekker geschreven en gezonden worden. De trekker moet ter goeder naem en faem, en niet in krijt bij smousen, staen. Zes *à* acht honderd guldens, en hooger niet, moet ze zijn; beeter drie zulke, als één van twee duizend guldens. Want toen mijn zoon, die bij den solliciteur Mr. Willem van Alphen schrijft, vóór eenige weeken (14 dagen, schreef ik mijnen laesten, maer dat is abuis), mij de wissel of acceptatie van U Excellentie, aen den Heer de Raed, vertoonde en naer U Excellentie informeerde, verzekerde ik hem, dat ze zeer goed was en hij ze gerust verdisconteeren kon, gelijk hij dan ook aen zijn patroon gedaen heeft; de Heer de Raed weet niet aen wie, des blijft dit onder onder ons. Dat deze wissel ook prompt betaeld werde, U Excellentie zal altijd eene open kas daer vinden! wijlen U Excellenties prædecessenr heeft al meenig half percentje, waerop en op de promptitude hij aest, aen hem betaeld. — U Excellentie vraegt mij reets, of en waer een trekker van dit caracter is? Ik zal U Excellentie, behaegt het Haer, addres geven aen een persoon, die dat caracter bezit, in haere stadt te goeder naem en faem staet, bij wie U Excellentie noit te kort schieten zal, maer (*alles blijft onder ons driën*), die *ook* geld noodig heeft, en, gelijk Vondel zegt in eenen anderen zin, van 't eene vat in 't andere gieten moet, en dat plengen baert geen winst! — 't Is Mevrou C. A. D...... Deze dame is, denk ik, 4 *à* 35 jaeren, eene schrandere vrou voor hare kunne. Ik heb Haer WelEd. deze *tour* geproponeert; zij had mij gister te Leiden bescheiden. Ik heb, op al het vorenstaende omtrent de wissels, met Haer WelEd. overleg gemaekt; en alles gewikt en gewogen hebbende, is Haer WelEd. geresolveert, met U Excellentie te handelen, te weten: *chaqun son tour*. Des kan U Exc^{ie}, zoo Haer de conditie smaekt, direct, met de eerste post, aen Haer WelEd. schrijven. — Ziedaer iemand in Holland gevonden, om *affaires* mede te doen! — Ziedaer een waerschijnlijke *origine*, waeruit die wissel spruit! — Zout [de „dame" was „bezitster van een zoutkeet" te Leiden] mag in Braband niet vervoert worden; maer kan U Excell^{ie} 't niet elders hebben doen vervoeren? — mogelijk weet U Exc^{ies} kundigheit eene andere *origine* uit te denken! — Deze wissels kan men altoos onbeschroomt in Amsterdam verdisconteeren, en ze mogen navraag lijden. Op de promptitude moet gepast werden. Wegens de accuraetheit van Mevrou kan ik U Ex^{ie}, bij bevinding, verzeekeren. Ik wacht, per naeste post, U Exc^{ies} antwoord op deze, en bidde U Exc^{ie}, dat dit geheim onder ons driën berust. Was Graef Iwan van Golowkin, in *anno* 1754 tot 1756, geheim gebleven, toen ik dergelijke, met den makelaer D. H. Beukelaer te Amsterdam en hem, aengong, noit had hem Tymon Boey verraden, en noit had iemand geweeten, dat ik iets met hem deed; noit had hij den Haag behoeven te quiteeren; maer in handen van smousen geraekt zijnde,

acresceerde zijne schuld dagelijks. Veertien dagen vóór zijn vertrek heeft hij aen mij zijn leedwezen nog daerover betoont; maer zijne negligence in 't bewaren van klene briefjes, door mij geschreven, onder den naam van Opperman, deden 't hem, en dat klene complimentmakertje kon mijne hand. Ik wierd voor Commissarissen gehoord; maer zij konden uit mijne responsiven geene ontdekking van ons geheim krijgen; men kon den Opperman, en die ontdekte den voerman niet (dit was Beukelaer); de zaek was eerlijk, en dat moest heeren Commissarissen genoeg zijn.

Ik zal Rees nog wat diverteeren en ophouden; 't is jammer, dat die twee bagatellen van *f* 300 en *f* 330 ketsen; hij is de eerlijkste en gemoedelijkste Jood, die ik oit ontmoet heb. Zoo beide die briefjes voldaen zijn, was 't niet quaet, dat U Exc[ie] mij een obligeanten brief schreef, die ik hem kan laten leezen, en een maend uitstel vroeg, met belofte van intrest tegen een half *percento*.

Ik vertrek heden na Amsterdam en retourneer vrijdag, zoo Godt wil; ik zal mijn vrienden tot de disconte, zonder naem te noemen, prepareeren. Ik ben altoos oprecht Uwer Excellenties onderdanige Dienaer,

C. SCHARF.

VIII.

Willem van Harens boekerij en verzameling schilderijen werden, blijkens de nog voorhanden *Catalogues*, in Maart 1769 aan zyn *hotel* verkocht. De eerste telde slechts 383 nommers van historischen, wijsgeerigen, dichterlijken, en gemengden inhoud; de laatste 137, bij de grootste helft van welke de prijzen, die zij golden, aangeteekend staan. Het meest van allen bracht een Teniers op, die voor *f* 920 ging, dan een Tilburg van *f* 380, een Van der Meulen van *f* 241, een paar Italiaansche stukken van *f* 155 en *f* 105; voorts nog enkele van *f* 70, 60, 50, 40 of 30; de rest beneden de tien gulden, en allen zeker ver beneden de tegenwoordig markt, als:

Een landschap van Salvator Rosa . . .	*f* 9
Een kapitaal stuk van Jordaens . . .	〃 18
Twee zeestukjens van Van Goyen . . .	〃 14
Jozef en Potifars vrouw van Bellini . .	〃 10
Een schets van Van Dijk (Venus en Cupido)	〃 5—5
De drie Graciën door Rubens	〃 41
Een jongen op een venster leunende van Brouwer	〃 8—10
Een fraai geschilderde oude vrouw van Miereveldt.	〃 11
Een familiestuk door Tilburg	〃 44
Een man en vrouw door Gonzales. . .	〃 88
Een Turksch bad van Rómbouts . . .	〃 45
Drie stukken op koper door Van Tulden .	〃 37
Een binnenhuis van Teniers	〃 11—10
Een portretstuk van Netscher	〃 14—10
Het Sint Marcusplein te Venecië, met tal van figuren door Breugel.	〃 11—10
Een landschap van Tilburg	〃 24
Een binnenhuis van Brekelerkamp. . .	〃 44
Een vrouwenportret door Rubens . . .	〃 20
Twee geschilderde portretten (Hendrik van Brederode en Granvelle) [1].	〃 2—8
Twee dito (Jacob Cats en vrouw) . . .	〃 1—8
〃 〃 (Oldenbarneveld en de zijne) .	〃 —19
Een mansportret door Van Dijk. . . .	〃 10—10

[1] Zij werden, zoo 't schijnt, door Onno Zwier aangekocht, daar zij bij den brand van 1776 te Wolvega als verongelukt vermeld zijn.

Onno Zwier, drie jaar jonger dan zijn broeder, werd den 2en April 1713 te Leeuwarden geboren, en bracht, na den vroegen dood zijns vaders, zijn kinderjaren veelal bij zijn oom Duco, den Grietman van Weststellingwerf, te Wolvega door. In Juny 1721 besteedde hem deze bij den Rector Duker te Zwolle ter school, waar hij zes jaar bleef, en die hij, in July 1727, met Dukers betuiging aan zijne moeder verliet: „uw zoon is mij een lief discipel geweest; daar is veel van hem te verwachten, indien de applicacie en genegenheid voor nuttige studiën, gelijk ik hope, altijd zal geproporcioneerd zijn met de gaven der nature". Hij kwam nu te Franeker onder Voorda ter studie, en van daar, waarschijnlijk met dezen, in 1730, naar Utrecht. Zijn moeder schijnt zijn broêr Willem steeds boven hem te hebben voorgetrokken, en dit niet zonder invloed op de min of meer bekrompen omstandigheden geweest te zijn, waarin hij ter hoogeschool verkeerde. „Je vois bien" (schreef hij haar, in een brief van daar) „que vous m'avez tout à fait oublié et que vous n'aimez de vos enfans que ceux qui sont près de vous: aussi-cela ne m'étonne pas, ayant été depuis mon enfance toujours éloigné de vous. Il y a environ trois semaines que je vous ai prié de me faire avoir quelque argent; à présent il ne me reste pas assez pour payer un sous. Cependant que de belles promesses ne me fit-on pas lorsque je sortis de la Frise! qu'on ne me laisseroit manquer de rien, que j'aurois tout en abondance! On ne songe pas plus à moi que si je n'étois pas au monde, parce que je suis absent. Au reste vous pouvez bien vous assurer que je ne fais pas de même, et que votre souvenir m'est toujours fort cher. Tant que je vivrai, je serai toujours avec beaucoup de respect," etc. Na de voleinding zijner studiën keerde hij naar Friesland terug, werd in 1734 burgemeester van Sloten en historieschrijver der provincie, en volgde in 1742 zijn oom Duco, als Grietman, op. Als lid der Staten werd hij weldra ter algemeene afgevaardigd en, in 1739, tot lid van den Staatsraad benoemd. In den Haag genoot hij den leerrijken omgang van Van Bynkershoek en den grijzen Griffier der Staten Fagel, wiens leven hij beschreef, maar om zijne schets in den brand, die in later dagen zijn huis te Wolvega teisterde, te zien vernielen. Inmiddels was hij, in February 1738, naar den wensch van zijn hart, in 't huwelijk getreden met de in 1718 geboren Sara Aleida van Huls, uit Delft, die hij, met haar vader, bij gelegenheid eener monstering der zeemacht, op het Statenjacht had leeren kennen, en aan wier zijde hij, in een rijk met kinderen gezegenden echt, meer dan veertig jaar van een gelukkig huwelijksleven sleet.

In den loop van 't jaar 1746 — naar 't schijnt — hield hij, in 's lands belang, een dringende toespraak ter algemeene Staten of elders, die wel in het oorspronkelijke niet meer bewaard is gebleven, maar weldra in het Engelsch vertaald, daaruit op nieuw overgebracht werd onder den titel: „De gevoelens van een Hollandsch Patriot of Redevoering gedaan in een doorluchtige vergadering over den tegenwoordigen staat van zaken, en nopens het noodig besluit, in die omstandigheden tot zekerheid der Republiek te nemen. — Hier spreekt (heette het in de voorrede daarvan) een eerlijke, oprechte en onbaatzuchtige Patriot, die voor het vaderland en niet voor zich zelven vreest; wiens doelwit is, raad te geven, die tot het algemeene en niet tot het bijzondere nut strekke; die rond en openlijk met allerlei geaardheden omgaat; en goed- of afkeurt al 't geen tot eer of oneer van zijn vaderland strekt; die zoo min in staat is, zijne ware gevoelens te verbergen als te verbloemen, en die de groote zaken met dezelfde vrijheid en eenvoudigheid behandelt, als zijn eigen huishoudelijke. Hij gebruikt geene toegeeflijkheden noch achterhoudendheden, maar zegt 't geen hij denkt, prijst met hartelijkheid, en laakt vrij uit..... Er heerscht eene nauwkeurigheid in deze redevoering, zonder dat zich iets gemaakts of pedants in den stijl voordoet; er is kracht en orde in, en ofschoon het gansche onderwerp statig en ernstig is, breken hier en daar zeer levendige trekken van scherts en wonderbare geestigheid door. Het waardeerbaarste er in — gelijk dat in alle redevoeringen behoort te zijn — is het doelwit en oogmerk van dezelve, namelijk niet om de waarheid met een hoop valsche redeneeringen te verstikken, maar om vooroordeelen weg te ruimen, den publieken geest op te wekken, zijnen medeburgeren die deugden in te boezemen, welke tot behoud van 't vaderland vereischt worden, en die edelmoedige zucht tot algemeene vrijheid te doen ontwaken, welke de ware essencie is der deugden, die wij aanprijzen, die de partijschappen van lafhartige gemoederen breekt, en een Patriot een algemeene achting en lof waardig maakt". In de *London Evening-Post* van dinsdag 16 December 1746 kwam er een uittreksel uit voor, ter juiste kenschetsing van den tegenwoordigen staat van zaken met betrekking tot Holland. Daaruit blijkt ons tevens ten klaarste, hoe Onno Zwier het in staatsinzichten geheel met zijn wakkeren broeder eens was. „Terwijl gij ziet" (zoo sprak hij er zijn landgenooten in toe) „hoe wanhopig het met uw toestand geworden is, omdat gij het gevaar, waarin gij verkeert, niet vreest of opmerkt, ziet gij tevens het eenig redmiddel binnen uw bereik en, voor zoo ver menschelijke wijsheid na kan gaan, nog doeltreffend van werking. Toen Frankrijk den tegenwoordigen oorlog begon, was het inderdaad schrikwekkend. Het viel met talrijke legerscharen in Duitschland, en verlokte de Duitschers zelf tot hun eigen vernieling mede te werken. Dit alles echter kwam op bloed en schatten te staan, en het was zoo gevoelig voor zijne verliezen, dat het met genoegen den Rijn weder overtrok. In

Italie werd het van hetzelfde lot getroffen; noodlottige gevechten en vergeefsche belegeringen deden er zijn krachten niet minder in roem dan getal verminderen. Hier, in de Nederlanden, was de slag bij Fontenoy een overwinning, die meer kostte, dan zij waard was; ook Luik kwam duur te staan, en was niets waard. Gaat dus bij u zelf alles bedaard na, en gij zult duidelijk bespeuren, dat, hoewel het een reus is, tegen wien gij den strijd gaat aanvaarden, het er een is, die zijn loop reeds volbracht heeft, die zich zelf buiten adem liep, en alle moeite heeft nog op de been te blijven.

„Ik ben geen ingekankerde vijand van Frankrijk, geen dienaar van het Oostenrijksche, noch een werktuig van het Engelsche Hof, maar een ronde en oprechte Nederlander, bezorgd voor de veiligheid, en naijverig op de vrijheid, het welzijn, en den roem van mijn land. Ik sla u niets voor, dat duister, gevaarlijk of onmogelijk is, maar wat u door uw eigen belang wordt voorgeschreven en in uw tegenwoordige omstandigheden vereischt. Gij kunt thans geen andere keuze doen, en hebt geen tijd meer te verliezen. Alles staat u in zijn geheel voor oogen, en is volledig in uw uw macht. Gij hebt duidelijk genoeg doen blijken, hoe bevreesd gij zijt tot een wingewest van Frankrijk gemaakt te worden; en daarom hebben wij recht te verwachten, dat gij gereed staat alles te doen, wat noodig is, om dat te voorkomen. Zoo dat uw gevoelens zijn, is dit ook uw weg, en dit uw tijd, en gij zult niet langer aarselen, wat gij te doen hebt, om zelf niet om koud te raken. Gij schijnt getroffen door 't geen ik zeg, en dit bemoedigt mij, om voort te gaan.

„Vooreerst dan, behartig slechts één ding te gelijk. Stel alle onderhandeling ter zij, die gij ziet, dat tot niets leidt, en bereid u voor het eenige dat wat afdoen kan: een krachtigen en — 't geen van niet minder belang is — een tijdigen veldtocht. In plaats van nieuwe gevolmachtigden naar Versailles te zenden, vaardigt ze naar de Duitsche hoven uit; gij zult die gewillig genoeg vinden, om uw troepen te sparen, en kunt, te gelijker tijd, uw eigen aanwerven en vermeerderen. Zoo uw veldoversten er veertig duizend vragen, geeft er hun vijftig; gij zult geld en bloed sparen, door een veldtocht uit te winnen, en bovendien zal uw voorbeeld een wet voor uwe bondgenooten zijn. Is er gebrek aan geld? met troepen te werven, kunt gij tevens geld erlangen; open een inschrijving bij uw oorlogsverklaring, en zij zal binnen drie dagen volgeteekend zijn. Koestert gij eenigen twijfel omtrent uw bondgenooten? — Dit is de zekerste weg, om dien op te heffen. Doe dezen stap, en zij zullen zelf ieder anderen doen, dien gij maar wilt. Zijt gij voor den wrevel der Franschen beducht? — Dit zal u alle vrees benemen. Weet maar eenmaal u zelven recht te doen, en Frankrijk zal zijn ontzag voor u hernemen. Wapen u, en het zal spoedig in onderhandeling treden.

„Maar doe niets ten halve. Beslis wat voldoende is, en houdt u daaraan. Wees zeker, dat zoodra gij toont, dat het u ernst is, duizend kunstmiddeltjens zullen aangewend worden, om u weder kwijt te raken. Zoo deze doel treffen, is alles verloren. Ik zeg niet, dat gij volstrekt alle voorwaarden moet afslaan; maar dat gij ze met uw bondgenooten bepalen moet, en naar niets luisteren vóór zij zijn toegestaan. Gij kunt dan onderhandelen, zoo gij wilt; maar zoo gij dat vermijdt, tot er iets degelijks verricht is, ware 't nog beter. Alle onderhandelingen vertragen de zaak maar. Tijd is voor Frankrijk alles; geef het dien, en het zal zijn krachten terugkrijgen, of althans een middel, om van zijn zwakheid weder op te komen. Voor het dit kan doen, is het uur der zege daar. Laat den koerier uit Lotharingen dien uit Provence te Parijs ontmoeten, en het ware zelfs niet kwaad, zoo gij te zelfder tijd stof voor een bode van Brussel hadt. Wij hebben een hoop slecht nieuws met een enkele post in den Haag gehad, laten wij zien, of onze buren dat beter kunnen verdragen; want wij kunnen terecht zeggen, dat het thans hunne beurt is. Wij zijn verontrust geworden, laat hen thans verontrust worden.

„Het blijkt uit den laatsten veldtocht duidelijk, dat Frankrijk niet onkwetsbaar is, maar op sommige plaatsen getroffen kan worden. Laat ons in dezen veldtocht ons best doen, en het zal de overtuiging krijgen, dat het niet onverwinbaar is, noch zijn voorstellingen altijd onbegrijpelijk zijn. Zoo wij er maar open meê omgaan, zal het, op zijne beurt, rondweg met ons handelen. Onze veldoversten — ik durf het zeggen — zullen onze beste gevolgmachtigden blijken te zijn, en de trommen en trompetten in ons leger de eerste vredemuziek.

„Ik heb veel van uw tijd gevergd; maar niet te vergeefs, naar ik hoop. De oogen van Europa zijn op ons gericht; onze bondgenooten zien naar ons uit, tot wij 't een of ander beginnen; ons volk is begeerig om het vertrouwen van den Staat te zien herleven, en zijn troepen in vrijheid te zien. Neem dan in eens een besluit, uw voorouders, uw tegenwoordige omstandigheden, het vertrouwen, door uw bondgenooten in u gesteld, uw eigen naam, en de goedkeuring van 't nageslacht waardig. Neem het, en wees er gerust op, dat de uitslag aan de zaak zal beantwoorden; want bedenk, dat het een beroep is op God, en dat de God der gerechtigheid tevens de God van den krijg is. —"

Een tweede toespraak — in December, als voorzitter van den Staatsraad, door hem gehouden — zag in 't oorspronkelijke het licht, met het opschrift:

> *Aanspraak, gedaan als President van den Raad van State der Vereenigde Nederlanden, en corps ter vergadering van Haar Hoog Mogenden verscheenen, op den* 29en *December* 1746, *tot overbrenging van de generale peticie en staat van oorlog voor het jaar* 1747.

Hoogmogende Heeren. Wanneer wij in het laatst voorleden jaar de eer hadden op dezen plechtigen dag, *en corps*, ter vergadering van Uw Hoogmog. te verschijnen, hebben wij niet nagelaten, ampt- en plichtshalve aan Uw H. M. voor te dragen de kommerlijke en gevaarlijke omstandigheden, in welke de Republiek zich toen reeds bevond.

Wij representeerden aan Uw H. M. den beklaaglijken binnenlandschen toestand der Provinciën, verscheurd door onderlinge oneenigheden, en ontzenuwd door de zware sterfte onder het rundvee, die droevige plaag, die de staffende hand van God almachtig tot nog toe niet overal heeft opgeheven.

Wij toonden aan, dat, na het verlies van bijna de geheele Barrière, de vijandelijke legers, op verscheidene plaatsen, tot op de eigene grenzen van den Staat waren genaderd; dat die legers waren talrijk en van alles wel voorzien; dat ze wierden gecommandeerd door een kundig, bekwaam en ervaren generaal, die nooit wild of

woest, maar altijd vriendelijk en lieftallig, de harten van zijne onderhebbende officieren bezat; die nooit zonder eenig voorgaand overleg met zijne mede-generaals of met zich zelven, iets ondernam; maar die gewoon was, zijne altoos voorzichtige en wel geconcentreerde maatregelen met succes te volvoeren, en die daardoor het volmaaktste vertrouwen van zijne benden had verdiend.

Wij betuigden onze welgegronde vrees, dat de omstandigheden, waarin de oude en natuurlijke geallieerden van den Staat zich toenmaals bevonden, hen buiten macht zouden stellen, om aan ons op de behoorlijke tijden de noodige hulp te kunnen toebrengen, ingevalle de *troupes* van den Staat in de Nederlanden of de Republiek zelve schielijk werden aangetast.

En, hoogmogende Heeren, hoe verre ook onze gissingen en vrees voor het toekomende ter dier tijd mochten schijnen te gaan, de uitkomst heeft dezelve maar al te veel beantwoord:

Sedert die tijd heeft een eenige, òf ongelukkige òf kwalijk bestierde, veldtocht ons doen zien gebeurtenissen, die onze vrije voorvaderen nooit hebben kunnen gissen, en die wij van harten wenschen, dat onze nakomelingschap, door nog ergere gevolgen, nooit gedwongen zal worden smartelijk te moeten gelooven.

Sedert die tijd is in handen van Frankrijk gevallen het weinige, dat van onze Barrière, en al hetgene dat van de Oostenrijksche Nederlanden tusschen de Maas en d' Oceaan nog overschoot; daaronder de sterkste vestingen van Europa, somtijds na weinige, somtijds na geene de minste tegenstand.

Sedert die tijd zijn zes en dertig bataljons, elf escadrons, en meer dan twee geheele compagniën artillerie, alle van dezen Staat, krijgsgevangen gemaakt.

Sedert die tijd zijn zeven en negentig vaandelen of standaarden van de troupes van Uw H. M. de kerken van Parijs gaan vercieren, zonder dat de bewaarplaats van Uw H. M. trofeën met een eenig vijandelijk vaandel of standaard is vermeerderd.

Sedert die tijd heeft de Republiek honderd vier en negentig metalen stukken geschut, zonder nog de ijzeren te melden, bij verscheidene gelegenheden, verloren, daaronder tweemaal onze veldartillerie in *één* jaar. Want, H. M. Heeren, wij tellen niets op, als hetgeen van dit jaar is verloren. Alle deze rampen zijn de vruchten van maar ééne campagne; alle deze verliezen (zonder nog die te rekenen, welke de kortheid der tijd niet toelaat hier bij te voegen) heeft de Staat geleden in minder dan negen maanden.

En, alsof de vergramde Hemel van voornemen was, alle Deszelfs zwaarste plagen teffens op onze hoofden uit te storten, heeft het de goddelijke Voorzienigheid behaagd, in deze zoo verschrikkende tijden uit het midden van Uw H. M. weg te nemen dien wijzen minister van Staat[1], wiens zevenjarige ondervinding een altoos zekere baken en licht aan Uw H. M. allerduisterste deliberaciën verschafte, wiens weldoend, menschlievend, en egaal karakter hem de veneracie en liefde zijner landgenooten en van alle buitenlandsche hoven hadden verdiend.

Een verlies, H. M. Heeren, zoo groot, dat men met reden scheen te mogen wanhopen, dat het ooit of ooit weder zoude kunnen worden hersteld, zoo niet Uw H. M. vaderlijke zorg en ijver voor 't gemeenebest, èn reeds vóór eenigen tijd èn nu wederom, die importante post zoo weerdig hadde vervuld.

Doch, H. M. Heeren, het is tijd, dat wij overgaan tot datgene, hetwelke 't voornaamste voorwerp is van onze komst in deze illustre vergadering; het is tijd, dat wij aan Uw H. M. overgeven de generale peticie en staat van oorlog voor het aanstaande jaar, met verzoek, dat Uw H. M. dezelve ten spoedigste aan de respectieve provinciën gelieven te laten toekomen, verzeld met de ernstige aanmaningen, welke het tegenwoordige netelachtig tijdsgewricht vereischt, en Uw H. M. gewone wijsheid aan Haar zal dicteeren.

De toestand, waarin de Republiek zich dadelijk bevindt, is genoegzaam dezelve, als die, waarin men zich in 't jaar 1702 bevond, en aan Uw H. M. is volmaaktelijk bekend, hoeveel onze vaderen die toestand apprehendeerden; en dat niet zonder reden, schoon aan haar nog de vier volgende ressources waren overgebleven:

Vooreerst, dat toen ter tijd geheel Europa, van 't Alpische gebergte tot aan de Noordkaap, òf vriend en medehelper was van dezen Staat, òf zoodanige geallieerde, daar niets van was te vreezen.

Ten tweeden, dat toen ter tijd, tot afwending of afwering van het publieke gevaar voor het tegenwoordige, en het nemen van de noodige maatregelen tot het verkrijgen van een soliede en honorable vrede voor het toekomende, alle de harten en handen der regenten eenparig waren.

Ten derden, dat toen ter tijd de financiën van de Republiek in een bloeyende staat waren, en het publiek crediet ten toppunt gerezen, door het vertrouwen, dat elk en een iegelijk had in de regeering.

Ten vierden eindelijk, dat toen ter tijd onze legers, gecompozeerd uit de beste en braafste officieren van 't krijgskundig Europa, wierden geleid door den Hertog van Marlborough, de eerste en gelukkigste generaal van zijnen tijd, en daarentegen die der Franschen door onkundige, onervarene, en onbekwame generaals, die eene bovenleggende faccie met geweld ten hove had ingedrongen, en die, niettegenstaande hare zichtbare en bekende onbekwaamheid, en daardoor veroorzaakte dagelijksche verliezen van legers, steden, forteressen, garnizoenen, magazijnen, standaarden, vaandelen, en geschut, op de hardnekkigste en teffens belachelijkste wijze wierden gemaintineerd en in het opperbevel gecontinueerd.

Wij zullen aan de hoogwijze penetracie van Uw H. M. overlaten om te oordeelen, of de ressources van de tegenwoordige tijd even groot zijn, als die van 't jaar 1702; en zoo zulks niet mochte wezen, twijfelen wij niet, of Uw H. M. zullen Hare exhortaciën aan de bondgenooten evenaren aan het tegenwoordige, dagelijks toenemende, en ieder oogenblik aannaderende gevaar, en aan de Provinciën met de levendigste couleuren voorstellen die naakte en ongeveinsde afbeeldinge van de gevaren, die Godsdienst en Vrijheid dreigen, welke de Raad van State de eere heeft, heden aan Uw H. M. over te brengen.

Ons blijft vervolgens niets meer over, als van harten te wenschen, dat het den almogenden God, die reeds meermalen deze Republiek, op den oever van haar verderf, door onverwachte wonderwerken heeft gered, mag behagen, nogmaals, door het behouden van den Staat, aan de gansche aarde te toonen, dat Zijne sterke hand, in het allerminste, in kracht niet is verminderd.

[1] De Griffier Fagel, zie boven, bl. 205 *a*.

Wij hebben de eer ons verder tot de generale peticie en staat van oorlog te gedragen, en dezelve hiernevens aan Uw Hoogmogenden te overhandigen. —

Nog eene derde rondborstige toespraak had hij reeds in den aanvang van 't jaar, den 21en February, ter Staten-Generaal gehouden, om er, wegens Friesland, even als zijn medelid Iddekinge voor Stad en Lande, maar beiden te vergeefs, op de benoeming van den Frieschen stadhouder tot generaal der infanterie aan te dringen:

„Hoog mogende Heeren! Het is onder een diep gevoelen van de uiterste ontroeringe, dat de HH. Gedepn van de provincie Friesland en van Stad en Lande zich in deze ongelukkige omstandigheden des tijds en der gemeene zake, nu wederom gebracht zien in die opgedrongen noodzakelijkheid, om al klagende deze hare aanteekening te moeten laten doen tegen het concludeeren van het jongst uitgebrachte rapport, omtrent het emploi van de troepes van dezen Staat in de nog overig zijnde Nederlanden, en het nomineeren van den Prinse van Waldeck, als generaal van de infanterie *en chef*, en den Prins van Birkenfelt, als generaal van de cavalerie, om die troepes in de aanstaande campagne te leiden en te commandeeren.

„Wanneer, in 't jaar 1742, vier van de zeven bondgenooten, waaronder ook die van Holland, of liever derzelver HH. Gedepn ter Gent, goedvonden, tegen het uitgedrukte declaratoir, in dato den 25en April 1739, van Holland zelfs aan, waarbij dezelve verklaard hadden, „dat zij volkomen van gedachten waren, dat, na de gronden van de regeeringe, de promocie der generaals niet dan met eenparigheid van alle bondgenooten kan geschieden", by eene nooit gehoorde overstemming, niet alleen te concludeeren een promocie van generaals uit onze eigen armee, maar ons daarenboven zes vreemde heeren, als generaals, uit vreemden dienst te roepen, en daaruit den eerstgenoemden in 't jaar 1745, aan het hoofd van de troepes van dezen Staat te stellen: konden zij, heeren Gedepn, zich nog borneeren aan het ontvouwen en aantoonen van de onbillijkheid, irregulariteit en onwettigheid van zulk een handelwijze, en zich bepalen tot het voorspellen van, en het waarschuwen tegen de ongelukkige gevolgen, die zij middagklaar zagen, dat daaruit ongetwijfeld resulteeren moesten, om zich dus voor dit en het volgende geslachte te disculpeeren en buiten verantwoordinge te stellen; maar nu vinden zich de heeren Gedepn bovengemeld in gemoede verplicht, om meerder, ja eens volkomen uit de borst te spreken.

„Toen zond men, wegens den Staat, maar alleen een gedeelte van onze macht, om, ondergeschikt aan het groote legei der geallieerden en het commando van derzelver opperbevelhebber, de verstafgelegen frontieren en grensvestingen, die het naburige Vlaanderen en Brabant, als onze eerste voormuur, dekten, te beschermen en te defendeeren; en toen was alles nog in zijn geheel en men had eenige schijn van hope — als zijnde zulks nog door de bevinding niet tegengesproken — dat die informeel gekozen generaals en die gedane voorzieningen, hoe gebrekkig ook geprojecteerd, van goeden dienst en gewenscht succes zouden hebben mogen zijn. Maar wat is er van geworden, en hoe droevig rampspoedig zijn onze toenmalige voorzeggingen niet ongelukkig vervuld geworden! Immers is sedert dien tijd gansch Vlaanderen en een gedeelte van Brabant verloren geworden. De gegarandeerde barrière van de Republiek is, tegen de trouwe der tractaten aan, en onder aanhoudende protestaciën van vriendschap, door den Franschen koning verbroken en bemachtigd. De schoone steden Doornik, Meenen, Yperen, Veurne, Dendermonde, Ostende, Nieuwpoort, Aath, Gent, Brugge, en zoo veel andere vestingen en sterktens meer, die zoo oneindig veel bloed en schattingen aan het Vereenigde Nederland gekost hebben, zijn in 's vijands macht gevallen; een ongelukkig gewaagd en rampzalig uitgevallen gevecht heeft, in plaats van deze evenementen te verhinderen, dezelve verhaast en doen geboren worden. De vyand gaat nog voort en zal eerlange, zoo 't God niet verhoede, onze frontieren naderen, en ons, in 't midden van ons eigen land, op het hart treden; want daar men zich nog weken lang, voor nieuwe vijandelijke ondernemingen gedekt en verzekerd hield, rookt en brandt, in het felste van dezen barren winter, het ontstelde Brussel, onder sneeuwvlokken en ijskegels, door 's vyands vuur van bomben, granaten, en gloeyende kogels, en vele fransche krijgsvolkeren staan aan de andere zijde tegenover de eigen grenssteden van ons benauwd vaderland; de keur onzer benden ligt òf onder den band eener schandelijke capitulacie, ten onpas geannueerd en met de uiterste wanorde gehouden, òf vindt zich — 't zij God geklaagd! — in het belegerd Brussel opgesloten, en wie weet, wat daar haar lot zal zijn!

„Die geallieerden van den Staat zijn, worden, door buitenlandsche ophitsing, òf in hun boezem en ingewand aangetast, òf zij zijn door verkeerdelijk genomen en kwalijk uitgevoerde mesures zoodanig verzwakt, en de hoven van sommige andere vorsten, door 's vyands geheime onderhandelingen te veel vergiftigd, dan dat wij de vereischte hulp en toereikenden bijstand bij tijds zouden konnen erlangen; zoodat het water ons nu tot aan de lippen is gekomen, en dat wij genoegzaam alleen, met het overschot van onze krijgsmacht, onzen eigen haard, en Gods heiligen altaar zullen moeten beschermen; en het is te vreezen, dat wij eerlang, zoo Neêrlands God het niet verhoedt, van uit onze binnenkameren, het beuken en beschieten van onze eigen wallen zullen moeten hooren. In deze tijdsomstandigheden, en nadat men een openbaren dank- vast- en bededag hadde gehouden, om zich voor God almachtig te vernederen met het gansche volk, en Hem te smeeken en te bidden, om het overgroot en van zoo nabij dreigend gevaar, genadiglijk van ons af te willen wenden, en de middelen, die daartoe aangewend moeten worden, te zegenen; zoo kan men echter van zijn hart krijgen, om alles wat ons dierbaar is, onze vrijheid, onzen zuiveren godsdienst, ja, het in wezen blijven van deze onze Republiek, tegen alle regels van de gemeenste voorzichtigheid aan, in handen te geven en toe te vertrouwen aan vreemdelingen, die in het behoud van dit alles alhier geen het minste belang hebben; en men schroomt niet, zijne medebondgenooten op een nieuw zoo sensibel te lædeeren, met bij dit overschot van onze macht, die tot bescherming van ons lieve vaderland geschikt is, te nomineeren een Prins, als generaal, die door de Heeren en meesters, van hare Heeren Gedepn in die qualiteit bij onze armee, nooit is erkend, en zulks na alvorens, met zoo veel minnelijke herhaalde instanciën, ooit met haar Heeren Gedepn in de minste onderhandelingen te hebben willen treden, om het zwevend groot geschil tusschen de bondgenooten, over het aanstellen van den Heere Prinse van Oranje

en Nassau, tot generaal in dezen Staat, af te willen doen; en opdat het, in cas van ongeluk, 't welk wij echter hartelijk wenschen nooit te mogen gebeuren, doch aan geen vreemde zoude ontbreken, en dat men vooral ook nog dat ongelijk op een nieuw aan onze eigen medeburgers en zooveel brave en bekwame officiers in onze armee niet zoude voorbijgaan te doen, voegt men er een tweeden vreemdeling als generaal bij, die, tegen alle goede ordre en tegen de gerecipieerde regelen en wetten van den krijgstucht aan, in het voorleden jaar in Duitschland bij de troepes, en in dienst van de koninginne van Hongarijen, in welken dienst hij maar eerst sedert den 29en Juny 1743, in den rang als Generaal-luitenant heeft gefungeerd, en door onzen eigen Gen. l^t. Smissaert aldaar gecommandeerd zijnde geweest, nu, ingevolge dit rapport, en de nominacie der generaals-personen, den Lt. gen. Koenders, en alle de andere Luitenanten-generaal bij onze armee benoemd, die gelijk met den Lt. gen. Smissaert, 18 maanden onder Lt. gen. zijn, dan hij, zoude commandeeren; hetwelk eigentlijk groote jaloezie, wanorder, en andere onheilen meer, zal moeten verwekken in de armee. Dies waagt en hazardeert men willens — wij herhalen het nogmaals — vrijheid en godsdienst, vrouwen en kinderen, huis en have, leven en welvaart, en vertrouwt dit alles aan lieden, die hier niets dan hunne appointementen te verliezen hebben, en die, in alle geval, voorzichtigheid genoeg hebben, om bij precaucie in dien dienst, daaruit zij zijn geroepen, haar rang en militaire bedieningen te behouden.

„En niettegenstaande dit alles, wij zeggen het met leedwezen, maar beroepen ons echter gerustelijk op het geheugen en geweten van vele der alhier presente leden, zoo stemt de eigen mond van dezulken, die, een oogenblik te voren, hunne bekommering neffens ons lieten blijken, dat wij licht eerlang, op het onvoorzienste, door een tweeden ongelukkigen dag van Fontenoi, ten eenemaal verloren mochten gaan, en eensklaps in ons uiterste verderf mochten storten, aanstonds daarna, in dat oogenschijnlijk gevaar en het daaruit noodzakelijk volgende verderf, zoo blindelings toe.

„De HH. Gedep^n van Friesland en Stad en Lande zenden hunne ijverige zuchten, en hunne ernstige exhortaciën tot eenigheid en cordaatheid, aan alle bondgenooten vooruit, en zij bieden zich, met lijf en goed en met alle hun vermogens, uit een recht patriottischen ijver en zucht, voor de behoudenis van zulke dierbare panden, om het lieve vaderland voor alle geduchte aanvallen, zooveel in haar is, te helpen beschermen; en zij wenschten haar dus te mogen bewegen, van doch met haar zelve, en met zooveel duizenden zielen in dit goede land, medelijden te willen hebben; en kan haar dit niet bewegen, laat dan de vrijheid, laat de godsdienst, laten hare bezittingen, en alles wat haar verder dierbaar is; ja, laten onze rampen, als gevolgen van onzen twist en oneenigheden, en het vergoten bloed van onze vrienden en magen, in de velden van Fontenoi, haar dan bewegen, om dien steen des aanstoots weg te nemen.

„Laat ons dan wederom, als in de dagen van onze voorvaderen, de middelen aanwenden, die God zoo zichtbaar gezegend heeft gehad, en die bij bevinding van voorheen gebleken zijn, onder den zegen des Hemels, alleen de redding van het lieve vaderland, uit den grootsten nood te hebben konnen te wege brengen. Wij bidden daarom de andere bondgenooten nogmaals, om met ons, als hare broeders, langs dezen weg, de gebrokene eenigheid en wederzijdsche liefde en onderling vertrouwen te willen helpen herstellen, en, neffens haar, den Heere Prins van Oranje en Nassau te nomineeren en aan te stellen tot Generaal der infanterie van dezen Staat, en denzelven Heer Prins te employeeren bij de troepes, die tot onze bescherming en 's Lands behoudenis gebruikt staan te worden, opdat men zich niets te verwijten hebbe omtrent het verwaarloozen van datgeen, dat tot redding hadde konnen dienen. Ook verzoeken zij HH. Gedep^n van de respectieve provinciën, om deze hare aanteekeningen, mitsgaders haar laatstvoorgaande proposicie van den 28en Jan. l.l. [1], en verders alle hare successieve minnelijke instanciën, te willen brengen ter kennisse en deliberacie van de HH. Staten, hare principalen, in navolginge van datgene, dat door de HH. Gedep^n van de provincie van Zeeland alleen laatstmaal aan haar is toegezegd geworden; opdat dus de HH. Staten van de respectieve provinciën, den grond der zaken ziende en volkomen kennende, zoo niet door de reeds gedane vertoogen, dan ten minsten door het algemeene gevaar, waarin wij allen gebracht zijn, bewogen mogen worden, om haar Heeren Gedep^n ter Generaliteit met toereikende instrucciën op deze materie te voorzien. Voorts blijven zij HH. Gedep^n op het nadrukkelijkst tegen deze conclusie, in alle deelen protesteeren, en zij vermeenen wel te rechte, dat, met de gemaakte dispoziciën, in geenen deele aan de securiteit en de beveiliging van deze Republiek, genoegzaam zooveel als het hadde konnen geschieden, is voldaan geworden. Ook leggen zij daarvan de verandwoording voor God en menschen alleen op het gemoed van diegeen, die er de oorzaak en uitvinders van zijn, en zij reserveeren eindelijk voor hare HH. principalen het volle recht, om in dezen, naarmate van 't gewicht der zake, zoodanig te resolveeren en zoodanige mesures te nemen, als hoogstdezelve zullen vinden te behooren, en met 's Lands ware interest en welvaren, en haar en harer ingezetenen securiteit en bescherming, overeen te komen". —

In 't voorjaar van 1747 had, als wij weten, 's Prinsen van Oranjes verheffing tot Stadhouder plaats, waarin Onno Zwier een des te levendiger deel nam, als hij al 't mogelijke gedaan had, haar voor te bereiden en te bevorderen. Hij begeleidde den Prins dan ook op zijn reis naar Amsterdam, en vierde er met hem zijn heugelijke intrede. Van zijne jeugd af met hem bekend en bevriend, bleef hij ook verder in zijn vertrouwen deelen, en stond hem met raad en daad bij. In 't najaar ging hij als gevolmachtigde naar Zwitserland, om er, als commissaris-generaal, krijgsvolk voor den Staat te werven, en werd in 1748 tot den vredehandel te Aken afgevaardigd, dien hij hielp bewerkstelligen [2]. Ongelukkig zou de Prins maar al te kort als Stadhouder werkzaam zijn, en de dichter in zijn verkeer en vriendschap kunnen deelen. Hij bezweek in October 1751. Een paar weken later droeg zijne weduwe Onno Zwier het opstellen eener lijkrede op; een taak, van welke hij zich onmiddelijk kweet. Hij koos zich een text uit de Klaag-

[1] Bij monde van Iddekinge namelijk; zie zijn toespraak in H. Meyers *Kort verhaal der Nederlandsche Geschiedenissen tot het jaar 1749*, III, bl. 108 en vv.

[2] Dat hij daarbij echter slechts een ondergeschikte rol speelde, zie thans nader uit de aanteekeningen van zijn mede-afgevaardigde Bentinck, in Adolf Beers mededeelingen *Zur Geschichte des Friedens von Aachen*, Wien, 1871.

liederen van Jeremia, en schreef, naar aanleiding daarvan, de volgende historische bespiegeling:

Laat ons onze wegen onderzoeken, ende doorzoeken, en laat ons wederkeeren tot den Heere;
Laat ons onze harten opheffen, mitsgaders de handen, tot God in den Hemel, zeggende:
Wij hebben overtreden, ende wij zijn wederspannig geweest, daarom en hebt gij niet gespaard.
(KLAAGL. VAN JER. Cap. III: 40, 41, 42.)

De kinderen Israëls hadden weinig meer dan twee eeuwen in Egypten doorgebracht, of het huisgezin, hetwelk bij zijne aankomst op de oevers van den Nijl maar uit zeventig veeherders bestond, en zich altijd, zooveel doenlijk, van de Egyptenaren had afgezonderd gehouden; dat huisgezin was zoo vermenigvuldigd, dat het een machtig volk was geworden: want de kinderen Israëls wiessen overvloedig in grooten getale, ende zij vermeerderden ende werden gansch zeer machtig: zoodat het land met haar vervuld werd. Die menigte, dat welvaren gaf vrees aan de Egyptenaren, natuurlijk lui en wellustig, en veroorzaakte de slavernij van de Israëlieten, die dagelijks zwaarder wierd.

Voornamentlijk wanneer het rijk der eerste Farao's in een ander huis was overgegaan; want toen stond er een nieuwe Koning op over Egypten, die Jozef niet gekend en hadde, die vergeten hadde de groote diensten, die Jozef aan zijne voorzaten hadde gedaan. Een koning. die dwaaslijk tot zijn volk zeide: Komaan, laat ons wijslijk met dat volk handelen, opdat het niet vermenigvuldige, ende het geschiede, als er eenig krijg voorvalt, dat het zich ook niet vervoege tot onze vijanden, ende tegen ons strijde, ende uit het land optrekke. Toen wierden oversten der schattingen over Israël gezet, om het te verdrukken met hare lasten: toen vermeerderde de dwinglandij, ende de Egyptenaars deden de kinderen Israëls dienen met hardigheid, zoodat zij haar het leven bitter maakten: toen komt er van de koninklijke troon (andersins de toevlucht der onnoozelheid) een gruwelijk gebod, om alle de zonen der Hebreïnnen aanstonds na hare geboorte te dooden.

De Israëlieten dus barbaarsch mishandeld, zuchteden en schreeuwden over den dienst, ende haar gekrijt over haren dienst kwam op tot God, ende God hoorde haar gekerm: Hij zag de kinderen Israëls aan, ende God kende haar. Ik hebbe, zegt hij tot Mozes, zeer wel gezien de verdrukkinge mijns volks, 't welk in Egypten is: en hebbe haar geschrei gehoord, van wegen hare drijvers; want ik hebbe hare smerten bekend; daarom ben ik nedergekomen, dat ik het verlosse uit de hand der Egyptenaren, ende het uitvoere uit dezen lande, naar een goed en ruim land, naar een land, vloeyende van melk en honig. Zoo komt nu, ik zal u tot Farao zenden, opdat gij mijn volk (de kinderen Israëls) uit Egypten voeret.

Te vergeefs antwoordt de dwaze, de verharde Farao, aan Mozes: wie is de Heere, wiens stemme ik gehoorzamen zoude, om Israël te laten trekken? Ik en kenne den Heere niet, ende en zal ook Israël niet trekken laten. Te vergeefs werd de dienst der Israëlieten verzwaard, en nog ondragelijker lasten, door wreede ambtmannen en onbarmhartige aandrijvers, op 't onrechtvaardigste van hen gevorderd, om geene andere redenen, als alleen dat zij over hare verdrukkingen hadden durven klagen. Zijn hovaardij werd binnen korten tijd vernederd: een menigte wonderwerken noodzaakt schielijk dien dwingeland, om den Heere, den God Israëls te kennen, aan Zijne stemme te gehoorzamen, en aan de verdrukte Israëlieten eenen vrijen uittocht toe te staan.

Mozes, nu de leidsman van het volk geworden, besteedt veertig jaren in gedurige zorg, moeite en arbeid om die woeste, onwetende en domme menigte te onderwijzen en te beschaven, en van hetzelve eene Republiek te formeeren, dewelke dikwijls met luister in 't Oosten heeft uitgeblonken. Die ondankbare menigte doet hem die veertig jaren doorbrengen in gedurige murmureeringen, tegenstribbelingen en somtijds oproeren, en die groote man sterft, zonder het beloofde land, als alleen van verre, te hebben gezien.

Doch de goddelijke Voorzienigheid heeft dit verlies reeds vergoed, door 't geven van een dapper en stoutmoedig krijgsheld: zoodanig een als er wierd vereischt, om die volkeren, welker ongerechtigheid nu volkomen was, te bestrijden, te overwinnen, uit te roeyen, en hare landen door de kinderen Israëls, een ieder zijn erfdeel, erflijk te doen bezitten.

Maar als Jozua, de knecht des Heeren, gestorven was, en al dat zelve geslachte ook tot zijne vaderen vergaderd was, zoo stond er een ander geslachte na hem op, dat den Heere niet en kende, noch ook het werk dat hij aan Israël gedaan hadde. Doe deden de kinderen Israëls dat kwaad was in de oogen des Heeren. Zoo ontstak des Heeren toorn tegen Israël, ende Hij gafze in de hand der rooveren dieze beroofden, ende Hij verkochtze in de hand harer vijanden. Overal waarhenen zij uittogen, was de hand des Heeren tegen hen ten kwade, ende hen was zeer bange. Ende wanneer de Heere hen Richteren verwekte, zoo was de Heere met den Richter, ende verloste ze uit de hand harer vijanden, alle de dagen des Richters; want het berouwde den Heere hares zuchtens halven, van wegen degene die ze drongen en die ze drukten.

Diezelfde goddelijke bescherming genoten Israël en Juda onder alle de Koningen, die God vreesden en in zijne inzettingen wandelden, tot dat de zonden en ongerechtigheden des volks God noodzaakten, om eindelijk zijn hand en hulp aan haar te onttrekken, en eerst het rijk van Samaria, en naderhand ook dat van Jeruzalem, in handen van hare vijanden over te geven, omdat de grimmigheid des Heeren tegen zijn volk opging, dat er geen heelen aan was.

Want Hij dede tegen hen opkomen den koning der Chaldeën, die hare jongelingen met den zwaarde in het huis hares heiligdoms doodde, en Hij en verschoonde de jongelingen niet, nochte de maagden, de oude nochte de stokoude; Hij gaf ze alle in zijne hand. Ende alle vaten van het Huis Gods, de groote ende de kleine, ende de schatten van het Huis des Heeren, ende de schatten des Konings ende zijner Vorsten: dit alles voerde hij na Babel. Ende zij verbrandden het Huis Gods, ende zij braken den muur Jeruzalems af, ende alle de paleizen daarvan verbrandden zij met vier, verdervende ook alle kostelijke vaten deszelven. Ende wie overgebleven was van den zweerde, voerde hij weg naar Babel, ende zij werden hem en zijne zonen tot knechten.

De profeet Jeremia, die zoo dikwijls die ongelukken aan Juda hadde voorspeld, die ooggetuige was geweest van de verschrikkelijke vervulling van zijne voorzeggingen, die zoo veel duizenden van zijne mede-ingezetenen door de hongersnood en 't zweerd hadden zien omkomen, die zoo veel ongelukkige vrouwen, maagden, jongelingen, en kinderen naar Babel in slavernije hadden zien henen slepen; de profeet Jeremia die voor zijne oogen hadde

de nedergeworpene torens, de afgebrokene muren, en de verbrande paleizen van het kort te voren zoo bloeyend en prachtig Jeruzalem; die van het Huis Gods, van die vermaarde tempel van Salomo niets meer over vond als immense puinhoopen; de profeet Jeremia op dit droevig herdenken en op dit bitter aanschouwen, berst uit in heete tranen en in de allerbitterste rouwklachten over de gruwelijke verwoesting van zijn Vaderland: Mijn ooge, roept hij uit, mijn ooge vliedt af van water, omdat de trooster, die mijne ziele zoude verkwikken, verre van mij is: mijne kinderen zijn verwoest, omdat de vijand de overhand heeft!

Maar allengskens weder tot zich komende, begint hij bedaard te redeneeren, en al zijn troost te stellen in de volmaaktste onderwerping aan de wille van God: De Heere, zegt hij, is goed dengenen, die hem verwachten, der ziele die hem zockt. Want de Heere en zal niet verstooten in eeuwigheid: maar als Hij bedroefd heeft zoo zal Hij zich ontfermen na de grootheid zijner goedertierenheden: want Hij en plaagt nochte en bedroeft des menschen kinderen niet van herten.

In deze troostelijke gemoedsgesteltenisse onderzoekt de profeet, èn van waar deze zware slag is gekomen, èn wat oorzaak tot dezelve hadde gegeven; en hij vindt dat het door het bevel van God is, dat Juda zoo strengelijk is gestraft: gaat niet uit den mond des Allerhoogsten, vraagt hij, het kwade ende het goede? en de oorzaak van de straffe is hem niet minder bekend; wat klaagt dan een levendig mensche, voegt hij er bij, een ieder klage van wegen zijne zonden!

Maar het is hem niet genoeg van aan zijne toehoorderen te hebben aangewezen, de roede en wie ze besteld heeft; het is hem niet genoeg van aan haar te hebben aangetoond, dat hare zonden, de zonden van een ieder van hen, de hand Gods zoo zwaar op hen hebben doen vallen; — hij meent, als leeraar en als medeburger, aan haar te moeten voorhouden de middelen, om de straffende toorn van God te verzachten; en dus nog verdere en zwaardere slagen voor te komen, en het is ten dien einde, dat hij aan de overblijfselen van Juda die nadrukkelijke aanmaning doet: Laat ons onze wegen onderzoeken, ende doorzoeken, en laat ons wederkeeren tot den Heere! Laat ons onze harten opheffen, mitgaders de handen tot God in den Hemel, zeggende: wij hebben overtreden, ende wij zijn wederspannig geweest, daarom en hebt Gij niet gespaard! —

Bedrieg ik mij, Nederlanders, of zijt gij met mij niet verwonderd over de byzondere overeenkomst, die er is tusschen de opkomst van den Staat der Joden en den Staat der Vereenigde Nederlanden; tusschen de geschiedenissen van het Joodsche volk en de geschiedenissen van ons vaderland?

De Nederlanders, uit geringe beginselen voortkomende, hadden, onder een reeks van goedaardige Vorsten uit het huis van Borgondiën, een vermeerdering en welvaart genoten, gelijk aan die der Israëlieten, zoo lang de stamme van die Farao regeerde die Jozef gekend hadde; zij wiessen overvloedelijk in grooten getale, ende zij vermeerderden, ende werden gansch zeer machtig, zoodat het land met haar vervuld werd.

Maar wanneer, korte jaren na den dood van hertog Filip van Borgondiën, bijgenaamd de Goede (een naam, een eernaam verre overtreffende alle namen, die de vleyerij aan de grootste overwinnaars ooit heeft gegeven), de erfopvolging van 't Huis van Borgondiën aan 't Huis van Oostenrijk was vervallen, gelijk het rijk der eerste Farao's in een ander huis was overgegaan, toen stond er ook over Nederland een nieuwe koning op, die Jozef niet gekend had, die vergeten had alle de groote diensten, die de getrouwe Nederlanders aan zijne voorzaten hadden bewezen, die Nederland aanzag als een geringe provincie, verslaafd aan zijne wijd uitgestrekte monarchie en willekeurig gebied: niettegenstaande de Nederlanders altijd door hare wetgeving en voorrechten afgezonderd waren geweest van de overige natuurlijk luye en wellustige rijken van zijne heerschappij. Toen stond er een koning op, die dwaaslijk tot zijn volk zeide: Komaan, laat ons wijslijk met dat volk handelen, opdat het niet vermenigvuldige, ende het geschiede als er eenig krijg voorvalt, dat het zich ook niet vervoege tot onze vijanden, ende tegen ons en strijde, ende uit het land optrekke. Toen wierden Oversten der schattingen over Nederland aangesteld: de vrijwillige giften, die de Staten der Nederlandsche provinciën onder den naam van *beden* somtijds aan hunne vorsten toestonden, wierden gehouden voor altijddurende lasten, de beëedigde voorrechten van den lande wierden geschonden, de wetten te niet gedaan, de ingezetenen met ondraaglijke lasten bezwaard, en alle die den naam van Vrijheid durfden noemen, gehandeld als verstoorders van de gemeene rust.

Wie zal die zuchtende en schreeuwende gemeente te hulp komen? wie zal haar hunne lasten afnemen? aan haar hunne geschondene voorrechten, hunne te niet gedane wetten, hunne gewenschte vrijheid wederom geven? God, toehoorderen! God, die aan Mozes zeide: „Het geschrei der kinderen Israëls is tot mij gekomen, ende ook hebbe ik gezien de verdrukkinge, daarmede de Egyptenaars haar verdrukken. Zoo komt nu, ik zal u tot Farao zenden, opdat gij mijn volk uit Egypten voeret"; diezelfde God sprak tot het hart van Prins Willem de Eerste, en boezemde hem het manmoedig voornemen in, om aan een ander Farao de lasten, verdrukkingen en klachten van de Nederlanders voor te houden.

En wanneer op die billijke vertogen, gelijk op die van Mozes, wel verre van eenige verlichting, integendeel een verzwaring van lasten en slavernij volgt (want het vertoonen van de onrechtvaardigheden, onder dewelke men zucht, is altijd een misdaad bij tirannen); wanneer Alba met die geduchte Spaansche benden aannadert, en met een talrijk leger het land overstroomt; wanneer het eenig bevel van den koning aan de aandrijvers en ambtslieden over het Nederlandsche volk is: „Gij zult van hare lasten niets verminderen, want zij gaan ledig, daarom roepen zij, zeggende: laat ons gaan, laat ons onzen God offeren"; — wanneer den adel onder den schijn van justicie op schavotten werd vermoord, de vrome ingezetenen, op haar geroep: laat ons onzen God offeren, aan staken werden verbrand; wanneer een geheele natie door een verschrikkelijk en ongehoord vonnis[1], dat de menschelijkheid doet sidderen, werd verklaard goed en leven verbeurd te hebben; wanneer op de puinhoopen van de voorrechten, wetten en vrijheid in godsdienst en burgerstaat, de laagste slavernij en de gruwelijke inquisicie op 't sterkst schenen gevestigd te zijn; toen wekt God de helden-

[1] Gegeven tot Madrid den 26 Febr. 1568, na vooringenomen advies van de inquisicie.

moed van den Prins van Oranje meer en meer op; hij verlicht zijnen geest om alle zwarigheden te kunnen voorzien, hij sterkt zijne dappere en edelmoedige ziel om alle gevaren te verachten; hij geeft hem het noodig geduld, om tegen alle hinderpalen van den vijand, tegen alle murmureeringen, tegenstribbelingen en somtijds oproeren, die hij, gelijk Mozes, zoo dikwijls ondervond in diegene zelve, die hij verloste, te worstelen; tot dat eindelijk de Heere, door de hand van dien Richter, dien hij verwekt had, en met welken de Heer was alle de dagen van dien Richter, de Nederlanders uit de hand van hare verdrukkers verloste, dat de tyrannie, de superstitie en de inquisicie uit het land wierden verjaagd, en de gulden vrijheid en ware godsdienst, haar zetel in Nederland vestigden. Geef, o God, o goeddoende God, dat het mag zijn voor altoos!

En gij, doorluchtig Vorst, wiens standbeeld voor onze oogen is, gij, door wien het God heeft behaagd alle die wonderen uit te werken, ontvang van ons, ontvang van de allerlaatste nakomelingschap de lof en erkentenis, welke uwe groote daden verdienen. Gij hebt, gelijk de man Gods Mozes, het beloofde land maar van verre gezien; gij hebt de gelukkige gevolgen van uwe arbeidzame schranderheid hier op aarde niet mogen genieten; een verfoeyelijke moordenaar heeft de draad van uwe heldhaftige levensloop afgesneden, maar uwe gedachtenis, uwe gezegende gedachtenis zal altoos in de harten der Nederlanders leven, zoo lang als deze republiek zal staan; zoo lang als dit onvergelijkelijk gedenkteeken van de nijverheid en liefde der vrijheid, hetwelk uwe handen hebben opgericht, de verwondering van de geheele wereld zal wezen.

Wie is die man, die, gelijk Mozes, een woeste menigte beschaaft, en de overvloed bezorgt in de woestijn? Die onder de zorgen van altijddurende gevaren, de rust binnen 's lands herstelt? Die onder de lasten van de wreedste en bitterste oorlog, die ooit gevoerd is, de zachtste en billijkste wetten instelt? Die met de eene hand een machtigen vijand van onze grenzen afkeert, en met de andere hand de woeste zee breidelt? Door wien vuile en stinkende slikken veranderden in vette korenlanden? Onbewoonbare moerassen in klaverrijke beemden? Visschershutten in prachtige gebouwen? Die een arm en behoeftige landstreek doet worden een land, overvloeyende van melk en honig, hetwelk de sieraad is van alle landen?

Wie is die man, die midden in een oorlog, begonnen om alle kunsten en wetenschappen te verdoven en de barbaarste onwetendheid op den troon te brengen, die vluchtende kunsten en wetenschappen verzamelt, aanmoedigt, zekere en geruste woonplaatsen voor haar bouwt? Die de geleerdheid de belooning doet zijn van de dapperheid en standvastigheid, in diezelfde plaats daar kort te voren ellende, pest, en hongersnood huisvestede? Die aldaar de godsvrucht en wetenschappen en dus alle toekomende geslachten in staat stelt, om de wonderen en zegeningen van God, aan hunne vooronders bewezen, recht te kennen en met mond en pen waardiglijk te loven?

Geheel Nederland antwoordt, geheel Nederland juicht eenpariglijk: het is *vader* Willem; gezegende naam wanneer die door een vrij volk werd gegeven! maar niet min gezegend een volk, hetwelk door een vorst geleid, die zulk een naam verdient! Hoe verre zal zich de roem en macht van dat volk niet uitbreiden, zoo zijne zonen de voetstappen van hunnen vader volgen!

Maar zij treden reeds op zijn voetspoor: ziet Maurits, in 't vuur van de jeugd, stoutmoediglijk het momaangezicht van de Spaansche macht afrukken; in zijn eerste veldtocht [1] Gelderland en Overijsel verlossen en Rijn en IJsel onder onze wetten doen vloeyen: ziet hem, door 't nemen van Geertruidenberg [2], den Hollandschen tuin omcingelen; door het bemachtigen van Groningen [3] de zeven pijlen vereenigen, en de Unie van Utrecht niet meer een ijdele naam doen zijn.

Doch wat nieuw schouwtooneel doet zich hier op? Hier rijst een Maatschappij [4], die den Nederlandschen naam en overwinnende wapenen aan de einden der aarde zal overbrengen en de schatten van 't Oosten in de boezem van haar vaderland verspreiden. Spreekt, gij Oostersche vorsten en gij, ongelukkige bewoners van die eilanden, zoo rijk in specerijen, die de voorzichtige natuur te vergeefs zoo verre van de onverzadelijke begeerlijkheid der roofzuchtige Europeërs had geplaatst; spreekt, hoe was u te moede, wanneer gij van diezelfde uiteindens, van waar uwe verdrukkers waren afgestevend, verlossers zaagt aankomen, om uwe tyrannen te verdrijven, en uwe wetten en koophandel op zachte en billijke voorwaarden vast te stellen? Met wat vreugde, met welke blijdschap zondt gij gezanten, om uwe gevoelens van dankbaarheid en eerbied te gaan brengen aan de voeten van dien jongen held, wiens geduchte naam het geheele Oosten dede beven, terwijl het verwonderd Europa met verbaasdheid op hem staroogde!

En als of het gering was, dat het Oosten onder onze heerschappij nederbukte, wat vermeerdering van zegeningen, overwinningen, voorspoed en welvaart brengt niet met zich mede de zeeghaftige regeering van Frederik Hendrik! Ziet dien Vorst, bezield met de groote geesten van zijn vader en moederlijke grootvader [5], zoo ras hij aan 't oppergebied komt, de stoutmoedigste ondernemingen overdenken en uitvoeren. Ziet de goddelijke voorzienigheid, in dezelfde tijd [6], de Spaansche zilvervloot in zijne handen overgeven en 's vijands schatten, de vrucht van tien jaren geweldenarij, doen dienen tot verlossing van de sterkste stad van gansch Nederland, na een beleg zoo vermaard als de zon er ooit een heeft gezien, en in hetwelk men niet weet wat meer te admireeren is, òf de krijgskunde en standvastigheid van den Prins [7], òf de onbegrijpelijke macht [8] tot welke de Republiek, zoo kort na hare geboorte, reeds was gerezen.

En terwijl hij, jaar na jaar, de grenzen van den Staat uitbreidt, dat geene rivieren, geen kunstig gesterkte wallen bestand zijn om zijnen loop op te houden, dat geen vijand tegen hem in 't veld durft verschijnen, wendt voor een oogenblik, toehoorders, uwe oogen naar eene andere en nieuwe wereld. Merkt aan dien moedigen jongeling [9], gesproten uit datzelfde huis, zoo vruchtbaar in helden; ziet hem uit de rotsen van 't Westerwald als een fieren arend oprijzen, den groo-

[1] 1591. [2] 1593. [3] 1594. [4] O Ind. Comp. 1602. [5] De amiraal De Coligni. [6] 1628. [7] 's Hertogenbosch wierd berend den laatsten van April 1629, en bij capitulacie genomen den 14en September daaraanvolgende, zijnde de Prins met het beleg voortgevaren, niettegenstaande den inval van graaf van Hendrik van den Berg in de Veluwe, en 't nemen van Amersfoort door Montecuculi. [8] De Republiek onderhield gedurende dien veldtocht over de 120,000 man. [9] Johan Maurits, graaf van Nassau-Dillenburg.

ten Oceaan, die zich tusschen de oude en nieuwe wereld verheft, snellijk overvliegen, en als een bliksemstraal op Amerika nedervliegen. Ziet, in minder dan drie jaren, het onmeetbare Brazil, door zijne dapperheid, een wingewest geworden van zeven kleine en honderd jaren te voren nauwelijks bekende provinciën van Europa, en de overwinnaar het zilver in Nederland maken te zijn als steenen, en de cederen als de wilde vijgeboomen, die in de laagte zijn in menigte.

Maar zoo de overwinningen van Frederik Hendrik en zijne bevelhebberen verwonderenswaardig zijn, nog meer verwondering baart de moderacie van dien nooit volprezen Vorst. Want nauwlijks had Tromp aan de Spaansche zeemacht in Duins[1] den laatsten doodsteek gegeven, of de Spaansche monarchie, die Farao, die gezegd hadde: „Ik en kenne den Heere niet, en zal ook Israël niet laten trekken", die aan zijne ambtenaren bevolen hadde: „men verzware den dienst dezer mannen, want zij gaan ledig, daarom roepen zij, zeggende: laat ons gaan, laat ons onzen God offeren". die Farao verlangt met nederigheid naar een vrede, waarvan de eerste voorwaarde is: trekt uit het midden van mijn volk; zijt vrij gaat henen, dient den Heere gelijk gijlieden gesproken hebt!

En Frederik Hendrik, in 't midden van zijne overwinningen, in 't midden van de luister, die zijn triomfwagen omringt, Frederik Hendrik treedt van zijn triomfwagen af, en hij verkiest de rust van zijn vaderland, het welwezen van zijne landgenooten en de zoete vrede boven alle nieuwe lauwerkransen, die een vleyend toekomende aan hem beloofde. Een overwinning op zijn eigen zelf, die nieuwe stralen van glorie terugschiet op alle zijne vorige overwinningen!

Nederland dus door Prins Willem de Eerste, gelijk Israël door Mozes, uit de hardste slavernij verlost; onder Maurits, gelijk Israël onder Jozua, zijne grenzen als een snelle stroom uitbreidende; Nederland werd door de overwinningen, maar nog meer door de vrede[2], onder den wijzen Frederik Hendrik, een Staat in het Westen uitblinkende, als eertijds in het Oosten Salomo in alle zijne glorie.

Doch wanneer na zijn dood, gelijk na den dood van Salomo, oneenigheden rezen, dat de verscheidene gevoelens in zaken van Staat heftigheden veroorzaakten; dat die heftigheden in partijschappen veranderden, de partijschappen in factiën; dat iedereen op zijn eigen belang bedacht was en niemand op dat van 't gemeen; dat de Nederlanders niet meer hoorden naar hunne Richteren, en geene weldadigheid deden bij den huize Gideons, na al het goede dat hij bij Israël gedaan hadde; dat zij den Heere tot toorn verwekten, zonder dat noch bloedige oorlogen, noch zware pestilencie eenige indruk op hunne verharde gemoederen maakten, maar dat zij voortvoeren met te doen dat kwaad was in de oogen des Heeren; — toen ontstak de toorn des Heeren over Nederland, ende Hij dede tegen haar opkomen hare vijanden van rondomme: ende hen was zeer bange.

Alreeds rukt een leger van honderd en twintig duizend man naar den Nederrijn[3], verzekerd van aldaar nieuwe versterkingen te vinden: de machtigste der koningen[4] en de bekwaamste generaals[5] zijn reeds op onze grenzen; alles wat tot bescherming dient ontbreekt in onze steden, alles dat noodig is tot den oorlog, is in overvloed in 's vijands legers: de beste krijgsbenden van geheel Europa komen ons aantasten, en wij hebben, tot bescherming van onze zwakke steden, niets als eenige weinige, verzuimde en ongeoefende soldaten. Terzelfdertijd voegt zich een vloot van Engelschen bij de Fransche vloot, en honderd en vijftig welgewapende en welbemande oorlogschepen schijnen te moeten vernielen een geringe vloot van zeventig of tachtig zwakke, slecht gewapende en nog slechter bemande Nederlandsche schepen.

En opdat de schande de aanstaande schade, of om beter te zeggen, ondergang van Nederland zoude verzellen, komt uit de Munstersche moerassen een verachtelijk priester[1] te voorschijn, om moord en brand te helpen stoken. Die man, verplicht door zijn beroep en gelotten om dagelijks zuivere handen tot den God des vredes op te heffen; die man komt, om dagelijks zijne schennende handen te wasschen in 't bloed van menschen, van Kristenen; en de Staat der Vereenigde Nederlanden moet andermaal onder hare ernstige vijanden rekenen dien spot van andere gezindheden, dien gruwel van zijn eigen kerk!

Maar 't onweder komt nader; reeds zijn alle de sterktens, die de Neder-Rijn dekken, gevallen, en de vrucht van een veertigjarigen oorlog, in één maand tijds door den vijand vermeesterd: alreede zijn drie der Vereenigde provinciën in een volgende maand door een dwarlstroom ingeslokt, twee andere zien het nakend gevaar over hare hoofden hangen, en de overwinnaar dicteert reeds tot Utrecht, met hoovaardij, ondraaglijke voorwaarden van slavernij, onder den naam van vrede: terwijl onder de kleine overblijfselen van die, onlangs zoo machtige staat, mistrouwen, oproer en tweedracht alle nog overblevene krachten en hulpmiddelen onnut maken.

Bezwijkt echter niet, Nederlanders! God heeft u lief dewijl Hij u straft; Zijn voornemen is om u te kastijden en niet om u te verdelgen; Zijne wijze en oneindige vooruitziening heeft derhalven reeds in 't midden van u de middelen geplaatst, die tot uw behoud zullen dienen: middelen eenvoudig, omdat zij van Gods hand komen. Want gelijk de menschen, in alle hare raadslagen, nooit tot het eenvoudigste komen als na lange omwegen; zoo zijn integendeel de wegen Gods altijd aanstonds de eenvoudigste, omdat Zijn onfeilbaar oog, aan Hem tegelijk alle mogelijkheden van een zaak aantoonende, Hij dus door de minste oorzaken en bewegingen kan werken.

Wat hulp heeft God voor dat volk gereed, dat tot hem roept? Wie zal die formidabele vloten verstrooyen? Wie zal dien bruischenden stroom in zijnen geweldigen loop tegenhouden? Wie zal die talrijke legers beletten, om alles verder te overheerschen? Wie zal dien machtigen vijand, die dit jaar door eenen weg is ingekomen, noodzaken om in het aanstaande jaar langs zeven wegen terug te trekken? — Zijn keur is reeds gedaan: alle die wonderwerken zullen worden uitgevoerd door een zedig burgerman, een slecht gefortificeerde stad, en door een jonge Vorst van een-en-twintig jaren!

Verwaande Franschen! hoogmoedige Engelschen! maakt uwe vlugge kielen gereed, bemant uwe oorlogschepen zoo sterk doenlijk, vergeet niet op dezelve in

[1] 1639. [2] De vrede van Munster, bij zijn leven gesloten, hoewel eerst na zijn dood geteekend. [3] 1672. [4] Lodewijk de XIVe. [5] De Prins van Condé, de Maarschalk van Turenne enz.

[1] Barend van Galen, bisschop van Munster.

te schepen; gij, een gedeelte van die barbaren, wiens dagelijks werk is om hare landgenooten te dwingen van godsdienst te veranderen; gij, zooveel gij nog over hebt van de vadermoorders van uwen koning: stelt aan haar hoofd edellieden, graven, hertogen; laat het bloed van Stuart[1] zelve aan boord komen; begint in dien staat den oorlog zonder oorlogsverklaring; tast onweerbare schepen aan, die, op de trouw der heilige verbonden, gerust de zee bouwen; laat niets aan uwe hovaardij onmogelijk schijnen; verdeelt uwe conquesten; zegt: de aarde zal onzes zijn en de zee en zal geen ander meester kennen, dan ons; de God, die de kwade trouw en de geschondene verbonden wreekt, de God, die de roovers en de hovaardigen straft, die God is het, die u naar Soulsbaai stuurt; daar wacht u een Nederlandsch burger, met geen andere eertitelen pronkende als die van godsvrucht, deugd en dapperheid, om met een zwakke vloot uw ijdele hoop te doen verdwijnen, om uwe hovaardij te verpletteren, om uw adel ten prooi aan de visschen te geven, om voor de tweedemaal de Engelsche kusten te doen beven en 't bloed van Stuart te gewennen, om de vlucht te nemen op 't aannaderen van de Nederlandsche vlag.

Onoverwinnelijke zeeheld! uw glorie wierd dien dag niet vermeerderd, omdat zij reeds ten toppunt was gerezen; maar zij wierd op nieuw bevestigd! Uw dankbaar vaderland erkent u voor een van deszelfs voornaamste verlossers, en de Nederlanders eeren met reden uwen naam, als de heerlijkste van alle namen onder hen, na dien van Nassau.

En terwijl De Ruiter dus de westersche kusten van Nederland dekt, de zeegaten beveiligt, en de koophandel beschermt, behoudt de weêrgalooze dapperheid van de burgerij van Groningen de oostersche grenzen. De ontroerde Hollander had zich onder zijne stroomen gedekt, de manmoedige Zeeuw wachtte met ongerustheid, en, voor de eerstemaal, met benauwheid zijn noodlot af, de nooit getemde Fries zag knerstandende de slavernij aannaderen, wanneer een eenige stad, weêrlooz in 't oog, maar inderdaad onwinbaar door den heldenmoed van haar ingezetenen, palen stelt aan de overwinningen van den vijand. De onvertsaagde Groninger, door de geledene verliezen niet ternedergeslagen, door de zwakheid van zijn stad niet afgeschrikt, door de onwaarschijnlijkheid van hulp niet verlegen, voor de aanstaande gevaren niet bevreesd; de onvertsaagde Groninger neemt voor, gelijk eertijds Leiden, om zijne wallen tot het uiterste te beschermen, en zoo 't noodlot van 't Vereenigd Nederland mochte gekomen zijn, op de puinhoopen van zijne stad ten minsten vrij te sterven. Hij ziet den vijand aankomen, hij houdt hem op, hij slaat hem af, hij verjaagt hem, en 't behoud van een eenige stad is het behoud van twee geheele provinciën.

O burgers van Leiden en Groningen, leeft eeuwig in 's lands geschiedenissen! en verstrekt ten allen tijde tot doorluchtige voorbeelden van 't geen de liefde van vaderland en vrijheid op moedige harten vermag!

Maar alle die heldenmoed, alle die successen zouden alleen gediend hebben, om den ondergang van Nederland te vertragen, zoo God niet tegelijk een Richter hadde verwekt, in staat, om door zijne wijsheid de geringe overblijfselen van Nederland te verzamelen, door 't voorbeeld van zijne dapperheid de moed aan iedereen in te boezemen, en door zijne schrandere staatkunde alle voornemens van de vijanden voor te komen of te verijdelen. Nauwelijks is die jonge Vorst aan 't roer van den Staat, of alles verandert van gedaante: de binnenlandsche beroerten houden op, de wantrouw verdwijnt, het vertrouwen herrijst, het publiek crediet werd hersteld, de bondgenooten van de Republiek werden wakker gemaakt en komen van alle kanten te hulp, de vijand verlaat zijn conquesten, om zijne eigene grenzen te beschermen, de Nederlandsche provinciën werden weder vereenigd[1], en die Staat, die men verloren achtte, herrijst, gelijk de Fenix uit zijne assche, en verschijnt blinkender dan ooit.

Slaat uwe oogen, toehoorders, op de hoofdplaats van 't Vereenigd Nederland, op dat juweel en sieraad van Europa; ziet na hetzelve in menigte toevloeyen, niet meer de afgezondenen van 't verslaafde Oosten, maar de gezanten van de machtigste koningen en staten van Europa; ziet honderd vorsten[2] zelve hare landen verlaten, om van nabij de wijsheid van dien nieuwen Salomo te beschouwen; hoort elk van hen met verwondering uitroepen: „het woord is waarheid geweest, dat ik in mijne landen gehoord hebbe van uwe zaken en van uwe wijsheid." Ziet, Nederlanders, ziet een menigte Kristenen door hunne eigene landgenooten om den naam des Heeren mishandeld, vervolgd, verdreven: ziet een geheel volk aankomen[3] op het geruchte uwes Richters aangaande de naam des Heeren; zij vervullen uwe steden met nieuwe ingezetenen, zij versterken uwe legers met dappere krijgslieden, en kunsten en manufacturen worden in menigte door hen in uwen schoot overgebracht.

Roemruchtige en wijze Vorst! gij hadt in de dagen uwer jongelingschap tot den Heere gebeden: „geeft uwen knecht een verstandig harte, om uw volk te richten, verstandelijk onderscheidende tusschen goed ende kwaad, en die zaak was goed geweest in de oogen des Heeren," alzoo werdt gij in uwe mannelijke jaren grooter dan alle koningen der aarde in rijkdom ende in wijsheid en de gansche aarde zocht uw aangezicht.

Gelukkig ware het geweest voor Nederland, dat de tijd van uw leven van langer duur hadde mogen zijn! dat uwe onvergelijkelijke wijsheid dien bloedigen oorlog[4] hadde mogen bestieren, die voor de vrijheid van Europa moest worden ondernomen! Na Ramillies[5] zoude geen zeven jaren geoorloogd zijn zonder eenig nut voor uw vaderland: wat stroomen van bloed zondt gij aan 't menschelijk geslacht, wat onnut verlorene schatten zondt gij aan onze provinciën bespaard hebben! Conferenciën van Geertruidenberg[6], gij zult altijddurende getuigen zijn van de noodzakelijkheid der stadhouderlijke regeering voor deze Republiek, en hoe groot het ongeluk dezer landen is, wanneer de deliberaciën der bondgenooten werden bestierd, niet door een Stadhouder, maar door een menigte hoofden, maar al te dikwijls, gelijk ter dier tijd, gereed, om aan hunne wraakzucht, hoogmoed of eigenbaat 's lands wezentlijkste belangen op te offeren.

Maar zoo de zaden van oneenigheid, van verdeeldheid, van verwarring zich reeds verspreidden gedurende dien twaalfjarigen oorlog, zoo men te dier tijd alreede

[1] De hertog van York, naderhand koning van Engeland onder den naam van Jacob de IIde.

[1] 1674. [2] 1691. [3] De Fransche vluchtelingen na het verbreken van het Edict van Nantes door Lodewijk de XIVe, in 't jaar 1685. [4] 1702. [5] 1706. [6] 1710.

niet wist, wat men doen of laten moest; — wat vruchten zullen die zaden niet voortbrengen wanneer een langdurige vrede de weelde met zich zal slepen, wanneer de weelde zich als een kanker in alle de orders van den Staat zal verspreiden, wanneer het zedig en eenvoudig Nederland zal verdwijnen, om plaats te maken voor dartelheid en overdaad; wanneer de dartelheid bedorven zeden zal veroorzaken en de overdaad armoede, wanneer de armoede de rijkdom zal doen aanzien als het eenig heil, daar men naar moet trachten, en niets onbeproefd laten om die te verkrijgen; dat er geen Richter in Israël zijnde, een iegelijk zal doen dat recht is in zijn oogen, zonder ontzag van eenige wetten? wat onbegrijpelijke verwarring staat hier geboren te worden!

Getuigt het, Nederlanders, nog onlangs uit dien poel van verwarring gered: herinnert u de jaarlijksche verliezen van een ongelukkigen oorlog onder den naam van vrede, uwe barrière weggenomen, uwe legerbenden krijgsgevangen, uwe grenssteden gedeeltelijk aangetast, gedeeltelijk reeds veroverd. Overal, waarhenen wij uittogen, was de hand des Heeren ons ten kwade. Breuk op breuk werd er uitgeroepen. Verslagenheid was bij uwe legers, schrik en vrees bij uwe burgerij, en bij de regeering die geest van onvoorzichtigheid en dwaling, die de doodelijke voorlooper is van den val van een Staat.

Iedereen ziet verbaasd om; iedereen wenscht naar een Richter over Israël; maar hoe zal men die Richter verkrijgen? Wat hinderpalen, welke tegenstand zal men niet ontmoeten? Wie zal de verschillende gevoelens van zooveel hoofden bijeenbrengen? Wat burgerlijke oorlogen staan niet te vreezen, welke verschrikkelijke onheilen zal de binnenlandsche tweedracht niet na zich slepen, terwijl de vijand voor de poorten staat?

Dus redeneerde de mensch; doch Hij, toehoorders, die gezegd hadde: „daar zij licht, ende daar werd licht", Hij zag de Nederlanderen aan, ende God kende haar. Hij beval aan de verwarring om op te houden, en de verwarring hield op; en een revolutie, die de Republiek scheen te moeten doen schudden tot in hare fondamenten, is 't werk van eenen dag; een dag vereenigt alle gevoelens, en een zoo verwonderenswaardige revolucie valt voor, zonder het verlies van iemands eer, vrijheid of leven met zich te slepen. Een man naar Gods harte werd Richter over Nederland!

Maar hoe zal ik verder gaan! hoe smartelijk is het voor mij, om u van dit blijde tijdstip te moeten overbrengen tot de droevige plechtigheid, die ons alhier verzamelt! Hoe kort is ons geluk geweest! Hoe spoedig is onze hoop verdwenen!

Gij zijt niet meer, geliefde Richter! een schielijke slag heeft u in 't best van uw leven aan uw beminde Nederlanders ontrukt! Al wat van u aan ons is overgebleven, is dat doode lijk, dat voor onze oogen ligt, die koude overblijfselen, aan welke wij de laatste eer bewijzen, en die, zoo aanstonds aan onze oogen onttrokken, binnen korten tijd een handvol stof zullen zijn! In u is wederom bewaarheid, dat wij alle den dood zullen sterven, en wezen als water, dat ter aarde uitgestort zijnde niet verzameld en wordt. Zoo gaan onze dagen henen, o God! door uwe verbolgenheid; zoo brengen wij onze jaren door als een gedachte: in de morgenstond zijn ze gelijk het gras dat verandert, in den morgenstond bloeit het ende het verandert, en des avonds wordt het afgesneden, ende het verdorret. Zoo is onze vreugde in bittere droefheid, zoo zijn onze blijde toejuichingen in een naar stilzwijgen veranderd. De oudste der dochteren Sions zitten op der aarde: zij zwijgen stille, zij werpen stof op haar hoofd, zij hebben zakken aangegord: de jonge dochters van Jeruzalem laten haar hoofd hangen. Daar is een klagelijk geroep op de straten, alle blijdschap is verduisterd, de vreugde des lands is henengevaren!

Regeerders, burgers, ingezetenen van alle Staten in Nederland, uwe rouwklacht is billijk, maar laat die ook redelijk, laat die ook godvruchtig zijn! Zoo wij op 't aanschouwen van ons verlies gelijk de profeet uitroepen: „van de dochter Sions is al hare sieraad weggegaan!" laat ons ook, gelijk hij, onderzoeken waarom deze ramp aan ons is overgekomen; laat ons, gelijk hij, zeggen: „laat ons onze wegen onderzoeken, ende doorzoeken, ende laat ons wederkeeren tot den Heere: Laat ons onze harten opheffen, mitsgaders de handen tot God in den Hemel, zeggende: wij hebben overtreden, ende wij zijn wederspannig geweest, daarom en hebt gij niet gespaard.

Doch zullen wij dit met vrucht doen, zoo zal het noodig zijn, dat wij uit de bespiegeling van de luisterrijke deugden van den Richter, dien wij betreuren, eerstelijk zien hoe zwaar en zieltreffend ons verlies is, en dan ten tweeden onderzoeken, wat redenen wij hebben kunnen geven aan den toorn van God, om zoo heftig tegen Nederland te branden.

Maar wie ben ik, die geroepen ben, om die deugden in haren rechten luister aan u af te schilderen? Hoe veel welsprekendheid, wat talenten ontbreken mij niet, om zulks naar waarde te doen? Bij gebrek van die gaven in mij, daal neder en bestier mijn tong, o geest van God, o geest der Waarheid! Geef mij met kracht, maar vooral met waarheid te spreken! Laat geen laffe vleyerij den stoel der waarheid, uit denwelken ik spreek, bezoedelen! Daal neder in mijn hart, vervul het geheel en ban er, voor dit uur, de droefheid en, zoo 't mogelijk is, de vriendschap zelve uit!

Gij verwacht zekerlijk niet, toehoorders, dat ik u zal ophouden met een langwijlig verhaal van de geslachtsrekening van het huis van Nassau; of dat ik u, een voor een, vertoone de helden, welke dien glorierijken naam gestadig met nieuwe lauweren hebben versierd. Voor mijn oogmerk is niet noodig, om op te tellen de vorstendommen, de koninkrijken, de keizerrijken, welke met den naam van Nassau hebben gepronkt; dit is het werk der geschiedschrijveren; mijn oogmerk is alleen om u te doen zien, wie en hoedanig was de vorst, die datzelfde Nederland, zoo dikwijls ten koste van 't bloed van zijne Doorluchtige voorouders bewaard nu wederom door zijne wijsheid heeft gered en behoed.

Niemand van u is er, die niet weet, dat Johan Willem Friso, Prins van Oranje en Nassau, nog overdekt met de glorie van de overwinning van Malplaquet, door zijne dapperheid bevochten, op 't allerongelukkigst, in 't overvaren aan den Moerdijk, in de golven zijn leven verloor [1]: een vorst, die, zoo een langer leven aan hem hadde gegund geweest, den roem der wapenen van zijne vermaardste voorvaderen zoude hebben geëvenaard.

Dit ongeluk, 't geen doodelijk scheen te zullen zijn voor zijn geheele huis, wierd kort daarna [2], tot vreugd

[1] 14 July 1711. [2] 1 Sept. 1711.

van alle rechtgeaarde Nederlanders, hersteld door de geboorte van zijn zoon Willem Karel Hendrik Friso, die beminnelijke vorst, die gewenschte Richter, wiens verlies gansch Nederland betreurt.

Gelukkige Leeuwarders, binnen wiens wallen de hersteller van Nederland is geboren, die het eerste zijne wieg hebben omringd en begroet! Uit uwe monden heeft hij de eerste verzekeringen van een altijddurende aankleving aan 't bloed van Oranje gehoord; gij zijt de eerste geweest, die de aangroeyende deugden van de jeugd van uwen vorstelijken medeburger met verwondering hebben mogen aanschouwen! Gij geniet een geluk, 't geen elk van de Nederlandsche steden aan u benijdt; de naam van uwe stad zal, met den naam van Nassau, aan de onsterfelijkheid overgaan!

De vrede, die geheel Europa genoot, en welke Nederland in 't bijzonder gedurende dertig jaren behield, was oorzaak, dat er in zijn jeugd geen gelegenheid was voor den Prins om te toonen, dat hij, in dapperheid en heldenmoed, voor niemand van zijne voorouders week. Dit was van U, o Heere! — Gij, o God, die in Uwe aanbiddelijke wijsheid besloten hadt, hem aan te stellen tot een Vredevorst over Nederland, wanneer Nederland niet als door de vrede zoude kunnen worden behouden, Gij, die voorgenomen hadt hem tot een model van alle burgerlijke, zedelijke en kristelijke deugden te maken; Gij woudt zijn jeugd bewaren voor de bedorvene zeden, die de militaire licencie en woestheid gewoon is met zich te slepen; Gij woudt zijn hart behoeden voor de gevaarlijke dwaling, dat er voor een vorst geen ander, of ten minsten geen grooter glorie is, dan die, welke door de wapenen verkregen wordt; Gij woudt hem van zijn jeugd af aan leeren, dat de lankmoedige beter is dan de sterke, ende die heerscht door zijnen geest, dan die eene stad inneemt.

En waarlijk, niemand heeft ooit de lankmoedigheid, die goddelijke gave, meerder bezeten en meerder van nooden gehad als de Prins, van welken ik spreek. Want nauwlijks was hij meerderjarig geworden, nauwlijks had hij het Stadhouderschap aanvaard van de provinciën, die aan den naam van Nassau getrouw waren gebleven, of hij vindt in de anderen als een algemeene samenzwering, om hem alle onrechtvaardigheden aan te doen en alle geweldenarijen tegen hem in 't werk te stellen, die men konde uitvinden.

Hier wordt hem de extradicie van zijne patrimonieele goederen onder honderd frivole voorwendselen geweigerd; daar werd het markiezaat van Veere en Vlissingen aan hem ontroofd door den onzinnigen naam van devassalagië, en de justicie (o schande van onze eeuw!) de justicie werd verboden, aan hem op zijn billijke en wettige klachten recht te doen: dat aan de geringste ingezeten toekomt, werd aan 't Huis van Oranje geweigerd!

Te vergeefs hoopte men, dat zijn huwelijk met eene vorstin, welker deugden zeer verre hare koninklijke geboorte overtreffen, eenigen indruk op die verwoede geesten zoude maken; dat zijne nauwe alliancie met de eerste en machtigste der protestantsche koningen, de regenten van een protestantsch land zoude verheugen; dat zij dezen band zouden aanzien als een nieuwen steun voor godsdienst en vrijheid, als een gewenscht middel, om Groot-Brittannië en Nederland voor altoos te vereenigen, en de Republiek, bij een schielijke en onverwachte aantasting van machtige naburen, altijd zeker te doen zijn van een schielijk en machtig secoers.

Verre van daar: haar drift vermeerdert van dag tot dag: is er een leeraar, die, in den ijver van zijn gebed voor het welzijn van alle protestantsche prinsen, de prins en prinses van Oranje durft noemen, die leeraar werd door den politieken rechter gecensureerd. Is er een regent, die met eenige aanhoudendheid zijn hof aan haar durft maken, die regent wordt zorgvuldig buiten alle bewind van zaken gehouden. Is er een officier, die met een militaire vrijmoedigheid zijn aankleving en die van zijne voorouders aan 't Huis van Oranje durft noemen, die officier is zeker van nooit geen bevordering te zullen hebben. Is er een burger, die 't Huis van Oranje durft doen aanzien als het hulpmiddel in Gods hand, om de Republiek uit hare verwarde staat te redden, die burger loopt gevaar van door eene politicke resolucie, zonder vorm van justicie, uit de stad zijner geboorte gebannen te worden. Toont de Prins zelve eenige particuliere genegenheid voor zijn lijfregiment, zijn lijfregiment werd, onder den naam van Nassau Stadhouder Friesland, gezonden, om, verre van zijn persoon en residencie, in de slikken van Oost-Friesland gestadig een vergiftige lucht in te ademen. De eenige zorg schijnt, om 't Huis van Oranje laag te houden, en de Prins en Prinses kleinigheden aan te doen. Hierop spelen alle gedachten, en 's lands zaken vlotten ginds en weder, als de baren van de zee, dan door deze dan door gene wind gedreven.

Te vergeefs had de Republiek, te dier tijd, in haren boezem drie van de grootste mannen, die zij ooit heeft voortgebracht: te vergeefs zat de waakzame Bynkershoek aan 't hoofd der wetten: te vergeefs was de schrandere Slingeland aan 't roer der politieke zaken van de machtigste der bondgenooten, en blonk als een heldere sterre aan 't firmament van Europa; de langdurige ondervinding, de bovenmenschelijke voorzichtigheid van Fagel zelve werden onnut, zijne vermaningen veracht, zijn raad versmaad, en de verwarring neemt hand over hand aan.

Zoo er ooit iets prijs- en verwonderingswaardig onder de menschen is geweest, is het zekerlijk het gedrag van den Prins van Oranje gedurende die tijden. Een gemeene ziel zoude ongeduldig geworden zijn van alle die onderdrukkingen en tergingen, en door wraak de fakkel der tweedracht hoe langs hoe meer hebben aangestoken; een meer zelfs dan gemeene ziel zoude ten minsten door die hartstocht, die men zoo dikwijls verkeerdelijk eerzucht noemt, die verwarring hebben aangezien als een gewenscht middel, om zich en zijn Huis tot kosten van 't gemeene land te verheffen, en door de ongelukken van zijn vaderland zijne particuliere vergrooting, met vreugde in stilzwijgen af te wachten.

Maar een veel edelmoediger eerzucht bezielde den Prins: zulke slinksche oogmerken vonden nooit plaats in zijn hart. Nooit om zijn eigen belangen denkende, altijd het welwezen van 't vaderland in 't oog hebbende, speelden alle zijne gedachten, gingen alle zijne pogingen, om de verwarring te doen ophouden, om ten minsten de Republiek aan de vreemde mogendheden te doen voorkomen als buiten tweedracht of anarchie. Hiertoe strekten zijne adviezen in de Collegiën en Vergaderingen, die hij met zijne tegenwoordigheid vereerde; hiertoe verzocht hij zijne vrienden, hiertoe deed hij al zijn gezag dienen.

Getuigt dit, registers van Staat van die provinciën, van welke hij eertijds alleen Stadhouder was! Getuigt dit, gij weinigen, die te dier tijd moeds genoeg hadt

om u te durven noemen de vrienden en dienaren van zijn huis. Maar vooral getuigt dit, gij, nog weiniger, die, op 't voorbeeld van uwe voorouders, altijd gereed om goed en bloed voor 't Huis van Nassau op te offeren, verdiend hebt, om tot zijn intiemste vertrouwen te wezen toegelaten, die gelegenheden hebt gehad, om zijn allergeheimste gedachten te doorgronden.

Doch waar dolen mijne zinnen, hoe verdwaalt mijn oordeel! waarom mijne zwakke woorden gebruikt, wanneer ik een edeler stijl kan ontleenen? Waarom te vergeefs getracht de deugdzame en verhevene ziel van den Prins van Oranje met een ruw penseel naar waarde af te schilderen, wanneer ik er een allervolmaaktst tafereel van voor uwe oogen kan leggen? Het is niet altijd veilig om van de inborst van een Vorst te oordeelen op zijne publieke woorden en daden, die kunnen geveinsd zijn; de getuigenissen van zijn allerintiemste vrienden zijn niet altijd zeker; die kunnen door eigen belang verleid, of door vriendschap verblind zijn. Maar wanneer een Vorst in de eenzaamheid den Vorst, om zoo te spreken, aflegt; dat de mensch alleen overblijft; dat hij in die hartsgestaltenis zijn ziel in de ziel van zijn boezemvriend uitstort, zonder het minst mogelijke inzicht van ijdele glorie; daar is het, dat men zijne ware gedachten moet zoeken; daar is het, dat men die kan vinden.

Aanhoort dan, Nederlanders, en laat het eene geslacht het aan het andere geslacht verhalen, hoort de grootmoedigheid haar eigen karakter beschrijven, hoort de deugd zelve spreken: „Men verzekert mij", schrijft hij aan een vriend, voor wien hij nooit gewoon was te veinzen, aan wien hij wist dat hij de geheimste gedachten van zijn ziel gerust kon toevertrouwen, „men verzekert mij, dat diegene die tegen mij zijn, een laatste poging zullen doen om te verkrijgen, dat deze provincie mij verlate: ik twijfel of men de razernij van de drift zoo verre zal drijven, doch niets verwondert mij in den tijd in welken wij leven: maar meer filosoof als ooit op alle de onaangenaamheden, die mij overkomen, wetende dat er niets in is van mijn schuld, ten minste dat ik die niet verdiend heb, neem ik mijn kwaal met lijdzaamheid aan, en zal ook nog deze verdragen met de fermeteit, overeenkomstig met mijne geboorte, met de krijgsdienst, uit welke men mij met geweld wil uitsluiten, en met den naam, dien ik draag. Zoo men mij geen andere bezigheid geeft; een oprecht hart, een bezadigden geest in den tegenspoed bewarende; nooit afgaande van de oprechtigheid, van de vroomheid, van de gerechtigheid en godsvrucht, zal men mij ten minste niet berooven de innerlijke rust, welke die gevoelens verzekeren, en te dien opzichte zal ik nog, tegen dank van mijne benijders, ophouden de naam en eer van Nassau". Dus zeide eertijds David in 't midden van zijne bitterste verdrukkingen: Ik vertrouw op God, ik en zal niet vreezen; wat zou mij de mensch doen?

Niet, dat de groote ziel van den Prins ongevoelig was aan de edele en geoorloofde eerzucht, om zich en zijn Huis te herstellen in de ambten van zijne voorvaderen: maar hij begeerde die verheffing niet anders als te gelijk met de verheffing van zijn Vaderland: de eenigste macht die hij wenschte, was de macht om zijne medeingezetenen gelukkig te kunnen maken, en de ware vrijheid en zuivere godsdienst in Nederland te doen bloeyen.

En om u te doen zien, toehoorders, dat dit geen ijdele woorden zijn; om u te overtuigen, dat de vriendschap mij in dezen niet verblindt; kom, en laat ons nagaan langs welke wegen de verheffing van den Prins van Oranje is gekomen, en wat gevolgen die verheffing heeft gehad.

Wat middelen heeft de Prins van Oranje in 't werk gesteld, om zijne verheffing te verhaasten? Heeft hij de grooten omgekocht, of de gemeente verleid? Heeft hij arglistig gebruik gemaakt van gewaande voorzeggingen die revolutiën van Staat voorspelden [1], om effectieve revolutiën te veroorzaken? Heeft hij, na dat verschrikkelijke jaar, wanneer een felle en ongehoorde koude de aarde, niettegenstaande de lente en zomer, als een ijsrots gesloten hield [2], wanneer de oogst niet inkwam, wanneer de schaarschheid van granen armoede, de armoede overal muiterij veroorzaakte; heeft hij die muiterij gevoed, aangehitst, of getracht, die tot zijne verheffing te doen dienen?

Met welke grootmoedigheid integendeel; met wat geduld heeft hij niet aangezien de honende daad van diegene, die nu laatstelijk een oorlog zonder oogmerk willende beginnen, de onbeschaamdheid hadden van aan hem, nu reeds in zijn twee-en-dertigste jaar getreden, aan te bieden om als Luitenant-Generaal te dienen [3] in de legers van diezelfde Republiek, die zonder 't bloed van die helden, van welke hij de afkomeling was, nooit zoude geëxisteerd hebben? om te dienen onder zes vreemde generaals [4], allen hier te lande onbekend, en zelfs bij diegenen welke hen aanstelden, om geene andere redenen verkoren, als alleen die, dat men onderricht was dat hun gezonde constitutiën van lichamen schenen te beloven dat zij den Prins van Oranje zouden overleven, en hem dus voor altoos weren van 't oppergebied der krijgsmacht van den Staat?

Heeft de Prins na dien hoon eindelijk de partij genomen van die onzinnigen aan hunne eigen razernij over te laten, en hun nakend verderf stil af te wachten? Neen, toehoorders, hun verlies moest met zich slepen het verlies van 't Vaderland; hun verderf, 't welk zij dagelijks verdienden, bracht met zich het verderf van zoo veel duizenden onschuldige ingezetenen. En de liefde voor 't Vaderland, en de tedere zorg voor zijne medeburgers, waren zoo diep in 't hart van den Prins van Oranje ingeprent, dat geen particulier misnoegen eenigen indruk op hetzelve kon maken; integendeel altijd even geduldig, verdubbelt hij zijn vlijt, moeite en arbeid, om alles, voor zoo veel in hem was, in een gewenschte orde te houden.

En wanneer eindelijk een onbezonnen oorlog een funest einde nam: wanneer eindelijk de verwarring ten toppunt was gerezen; wanneer het vereenigde Nederland binnen kort een Fransch wingewest scheen te zullen worden; met welk een heldenmoed bood hij zich toen ten eersten niet aan, om met zijn goed en bloed, zonder belooning, rang of titel, in persoon tot hulp te vliegen van dien der bondgenooten, die het gevaar het meest dreigde, die het donderen van 's vijands geschut reeds hoorde, die de verwoestende vlammen reeds van zijne eilanden aanschouwde, die reeds voor zijne altaren en haardsteden beefde! —

---

[1] 1734. [2] 1740. [3] 1742. [4] Uit Oostenrijksche dienst de Prinsen van Waldek en Birkenfeld, en den gen. Lentulus; uit Russische dienst den gen. Keith; uit Deensche dienst den gen. Prætorius; en uit Beyersche dienst den Prins van Hilburgshausen. Lentulus en Keith hebben bedankt, de overigen hebben Zijn Hoogheid overleefd.

Gij siddert, Nederlanders, op de herinnering van die vervaarlijke tijden, maar laat ons spoedig onze oogen van dezelve aftrekken, om die te vestigen op dien gelukkigen dag, die ons Vaderland heeft gered, die ons gegeven heeft, dat wij, hoewel overstelpt van droefheid, echter in vrede en vrijheid den lof van onzen verlosser mogen roemen. Want de tijdelijke beloouing van zoo veel deugd was eindelijk nabij: Gij hadt nu, o God, zijne lankmoedigheid genoeg geproefd, Gij hadt nu zijn hart volkomen gesterkt tegen de hoogmoedige impressiën, die een schielijke verheffing gewoon is, zelfs in de sterkste zielen, te veroorzaken.

Terwijl de Prins in de stilte van zijn binnenkamer dien edelmoedigen brief aan de Staten van Zeeland opstelt; terwijl hij dien 's anderen daags afzendt, in dien tusschentijd [1], in dien eenen en zelven nacht, hadt Gij, o Heere, reeds den grondslag van zijne verheffing en ons behoud gelegd. In dien zelven nacht had reeds de burgerij van ter Veere aan hare Magistraat voorgehouden, dat alles verloren scheen, zoo niet de oude en ware vorm van regeering van deze landen wierd hernomen, en 't Stadhouderschap in den persoon van den Prins van Oranje wierd hersteld; de Magistraat had de raad van de burgerij gevolgd, en eer de zon ten kimmen daalde was de Prins van Oranje tot Stadhouder van Zeeland uitgeroepen.

Burgerij van ter Veere, erken altijd met dankbaarheid de gunst, die God u heeft gedaan van u te verkiezen tot eerste werktuig van deze 's Lands verlossing, en wankel nooit in liefde en trouw voor 't Huis van Oranje! En gij, o Huis van Oranje, vergeet nooit de diensten van uwe oude en ware vrienden, en tel altijd aan 't hoofd van dezelve de burgerij van ter Veere!

De snelle Faam brengt ras deze heuchlijke tijding door geheel Nederland: die tijding ontbindt alle harten en monden; niemand schroomt langer de ware gevoelens van zijn ziel te uiten; de blijdschap is algemeen; men wenscht elkander geluk, men omhelst elkander op straten en markten; overal hoort men een eenparig gejuich: leve Oranje, leve onze verlosser! kom over, kom spoedig over, beminde Vorst, onze hulp, onze hoop, ons toeverlaat!

Hij komt dan over, hij voldoet aan de wenschen van zoo veel harten; doch hier belemmert mij de overvloed van mijne stof: op wat wijze zal ik u naar behooren voorhouden die luisterrijke aankomst? wat mond is in staat, om naar waarheid uit te schilderen alle de omstandigheden van die glorierijke triomf, van die triomf niet door overwinningen verkregen, noch met bebloede laurieren verzeld, maar alleen uitblinkende door de liefde en toejuiching van alle harten en monden. Doch, toehoorders, gij hebt de voornaamste omstandigheden en byzonderheden van die dagen bijgewoond en gezien: uw geheugen zal derhalve aan mijne vergetelheid kunnen te gemoet komen, en uwe heuschheid zal, hoop ik, mijne zwakke uitdrukkingen verschoonen.

Die haven, daar dagelijks duizend kielen de schatten van het Oosten en Westen in en uitbrengen; die haven daar altijd voor duizend andere kielen nog plaats is; die haven is reeds te klein voor 't getal van schepen, jachten en schuiten, die van alle zijden toevloeyen om den verlosser van Nederland te zien aankomen; zijn jacht dringt met moeite door dien doolhof, om Amsterdam te genaken.

De oever krielt van menschen, de huizen zijn niet ruim genoeg, de straten te nauw om die ontelbare menigte te bevatten, de daken van de huizen, de steile en gevaarlijke daken van de kerken zelve [1] zijn beladen met mannen, vrouwen, en kinderen; de lucht weergalmt van blijde toejuichingen.

Wat onderscheid tusschen de toejuichingen van een vrij volk, dat met het aanschouwen van het geliefde voorwerp van zijne wenschen, te gelijk de zekerheid ziet van zijne godsdienst en vrijheid; en de toeroepingen van een hoop slaven, die men dwingt om hun Heer te verwelkomen, en een onzinnige vreugde te toonen, omdat door zijne overwinningen, ten koste van hun goed en bloed, het getal van hunne mede-slaven is vermeerderd!

Hier was alles zuiver, alles ongeveinsd: de vijand had wel onze frontieren geïnvadeerd, maar 't bloed van Nassau was gewoon alle vijanden den bodem van den Staat te doen verlaten: De krijgstucht was verloren in onze legers, maar ziehier een hoofd om die te herstellen: Onze financiën schijnen uitgeput, maar wat Nederlander zal weigeren om zijn Vaderland met een gedeelte van zijn goed bij te staan, nu men zeker is van een goede administratie; nu men zeker is dat 's lands schatten tot 's lands nut zullen worden besteed? Binnen 's lands is alles vol tweedracht en mistrouwen, maar vertoef een korte poos: op 't zien, op 't hooren van dien wijzen Vorst zal binnen kort het mistrouwen ophouden, en de tweedracht verdwijnen.

Die algemeene vreugdetaal, die de oude lieden aan hunne zoons voorhielden, die de zoons herhaalden aan hunne kinderen, die algemeene vreugde vermeerderde van dag tot dag door de lieflijke en vriendelijke manieren van den Prins. Werd hij op 't eerste oogenblik van zijne verheffing door de Magistraat van Leiden bij missive gefeliciteerd, hij neemt gelegenheid, op een verplichtende wijze, bij zijn antwoord aan haar te herinneren de manhafte trouw, en nooit volprezene aankleving, van hare voorouders aan godsdienst en vrijheid: ontvangt hij een dergelijken brief van de machtigste der Hollandsche steden, de Prins van Oranje, overtuigd dat de Republiek nooit gelukkiger binnenslands, noch geduchter buitenslands is, dan wanneer Amsterdam op de bescherming van den Stadhouder kan staat maken, en de Stadhouder op de vriendschap van Amsterdam; de Prins van Oranje biedt aanstonds het eerste aan, en verzoekt het tweede.

Na zijn overkomst kwam iedereen hem verwelkomen, en iedereen wierd bij hem toegelaten; iedereen wierd vriendelijk door hem ontvangen, zonder dat die vriendelijkheid aan 's Prinsen achtbaarheid het allerminste benam: de armste ingezetenen mochten hem aanspreken, en keerden vergenoegd terug. De zieken zelve zochten hunne genezing in zijne oogen, of stierven gerust, nadat hun had mogen gebeuren, den vader des Vaderlands te zien [2]. Zoo aanmerkelijk was de liefde van 't volk,

[1] De brief van Zijne Hoogheid is opgesteld den 24en, en afgezonden den 25en April 1747, en is te vinden in de Nederlandsche Jaarboeken, 1e deel, bl. 206.

[1] Wanneer 's Prinsen jacht binnen Amsterdam was gekomen, en op den Cingel, dicht bij de nieuwe Luthersche kerk lag, heeft men dien morgen van dat jacht meermalen tot tachtig menschen te gelijk geteld op den smallen omgang van die kerk.

[2] Niets is bekender als 't geval van die bejaarde en sedert

lijk waren de manieren van den Vorst, zoo
zacht van zijne aangename en te gelijk deftige
ıdheid!
lk een luister blonk die welsprekendheid uit,
ij in den Haag aankwam onder de blijde en
oejuichingen van de burgerij, en de geveinsde
er grooten! op een en denzelfden dag door
iën van Staat successievelijk begroet, beant-
j al die bestudeerde aanspraken met die na-
n alles overtreffende welsprekendheid, die hem
ı was: al zijne antwoorden waren gepast, en
halingen, al waren zij geschikt om ieder in
ian te manen, om, met hem, ten beste van
lienst, te arbeiden. En de zedigheid gaf een
glans aan zijne woorden: alle welmeenenden
ı aan als den eenigste, die 's Lands vervallene
herstellen; hij alleen vreesde, dat die last voor
raar zoude zijn.
rk vervolgd, hoe bitter getergd, hoe onrecht-
handeld, hoe zeer omringd van zijne, onlangs
rijanden; hoorde niemand van hen ooit een
zijnen mond, dat na verbittering, verachting
ıcht zweemde, en meester, om al zijn vijanden
eren, scheen zijn grootste zorg, om hen allen
e maken.
t de personen en karakters van zijne vijanden
onbekend waren; men kan uit brieven aan
rouwdste vrienden geschreven, zien, hoe le-
j die uitschildert: maar de grootmoedigste
mheid was zoodanig in zijne ziel geprent, dat
lijk met de tijding van zijne aanstelling tot
r van Holland) een brief ontvangende van een
lie met deze woorden eindigde: »nu zal Uwe
zich volkomen kunnen wreken over al zijne
dien brief met ongeduld gelezen hebbende,
ıting van zich wierp, zeggende: »die schelm
; ik denk gelijk hij".
edig Vorst! al het goede 't geen uwe wel-
nd aan Nederland heeft gedaan, zal het lot
n al het ondermaansche, dat altijd vergankelijk
de roem van uwe edelmoedige goedertieren-
alle eeuwen doorloopen, en altijd aan alle
orden voorgehouden als een allerprijzenswaar-
beeld om na te volgen, zoo lang godsvrucht
de aarde zullen beschijnen!
waar, dat een ongelukkige noodzakelijkheid van
Prins heeft gedwongen, om eenige Regenten
demitteeren: maar hoe zorgvuldig heeft hij
lat die demissiën aan hun eer en fatsoen geen
ouden doen, veel min bij vervolg de minste
hunne familiën zouden veroorzaken! Altijd
t, altijd menschlievend, wilde hij dat die de-
llen in zachte en betamelijke bewoordingen,
ı minste beleediging wierden opgesteld, aan
fhartige zielen overlatende, om 's Lands ge-
gisters te bevlekken met de vuile en eerlooze
n hunnen haat tegen eerlijke, en van hunnen
kundige Regenten.
grootmoedigheid voegde de Prins een andere

ijke brave burgervrouw, die zich, in Juny 1747,
grooten Vijverberg hebbende laten brengen, over
ır Zijn Hoogheid te dier tijd bewoond, na 't uit-
n deze woorden: »Ik heb den Prins gezien, ik
t!" — nederzeeg en den geest gaf.

deugd nog ongewoner aan de grooten, te weten de haat van alle ondankbaarheid. Wel verre van, na zijne verheffing, zijne oude vrienden daar te laten of hunne gedane diensten te vergeten of te verkleinen, was hij de eerste, om dikwijls hunne trouwe aankleving te roemen, en aan hen te herinneren de gevaarlijke omstandigheden, aan welke zij niet geschroomd hadden, zich om zijnentwille bloot te stellen. Ja, een van zijne vertrouwdste vrienden, nadat het Stadhouderschap van de geheele Republiek in 't Huis van Oranje was gekomen, aan den Prins aanbiedende om aan hem terug te geven de brieven, door hem in zijne neteligste tijden geschreven; ontving tot antwoord deze woorden, die zoo veel eer aan 't hart van den Prins doen: »neen, bewaar die in uwe familie: die zullen ten allen tijde zoo veel sprekende gedenkteekenen zijn van het vertrouwen, dat ik gedurende mijn geheelen leeftijd in u heb gesteld, en een levendige aanmaning aan mijne nakomelingschap, om nooit ondankbaarlijk met uwe nakomelingschap te handelen." Is het te verwonderen, dat die Vorst bezat hetgeen aan zoo weinig Vorsten mag gebeuren, dat hij oprechte vrienden had, hij, die een oprecht vriend was, hij die de plichten der vriendschap zoo heilig onderhield!

In hoe verre heeft de Prins niet overtroffen al de menschen van zijn tijd, in het kuisch onderhouden van het heilig echtverbond! Het is waar, de Hemel had hem gegeven eene echtgenoot, die bij de schoonheid van 't lichaam, en bij de bevalligheden des geestes, alle deugden van hart en ziel bezat; maar hoe weinig Vorsten zijn er, die van een dergelijk geluk het recht gebruik maken; hoe weinig die niet gelooven dat aan de Oppermacht alles geoorloofd is! —

Zijne matige levenswijze was gelijk aan zijne kuischheid: en zoo 's Lands bedorven zeden door een doorluchtig voorbeeld hadden kunnen verbeterd worden, zoude het voorbeeld van dien deugdzamen Vorst alleen genoeg geweest zijn, om die te verbeteren.

Die matigheid, gevoegd bij een schrander verstand en een geheugen, 't welk niets vergat als de geledene ongelijken, was oorzaak, dat hij met een zwak lichaam in staat is geweest, den zwaren en bijna onbegrijpelijken arbeid te ondergaan, die er vereischt wierd, om de verwarde zaken van de Republiek te ontwinden, en in een behoorlijke orde te brengen. De eerste vrucht van dien arbeid was de gelukkige vrede, waarvan wij allen tezamen de gezegende gevolgen genieten. De tweede, de herstelling van de rust binnen 's Lands, na zoo veel oneenigheden.

Europa was sedert zeven jaren in een bloedigen oorlog ingewikkeld, die, aan de Oder begonnen, zich te lande reeds tot aan de Pilaren van Hercules hadde verspreid, en ter zee tot aan de uiteinden der wereld. De Republiek, die geweigerd had deel in dien oorlog te nemen, wanneer zulks met voordeel had kunnen geschieden, liet zich in denzelven slepen, wanneer er niets als schade te verwachten was. En beide schade en schande waren reeds daar: dus waren dan hier bij een vrede geene conquesten te verwachten, geene voordeelen te hopen; het was veel, zoo men zich uit dien verderflijken en gevaarlijken oorlog wist te redden zonder ander verlies, als dat van de reeds verspilde schatten; het was veel, zoo men voor dien prijs wederom kon bekomen Maastricht, door Alva zoo dapper verdedigd, en alle andere, met minder roem of schandelijk verlorene steden. Dit zag, dit overwoog de Prins, dit deed hij uitvoeren. Het is

aan dien vrede [1], Nederlanders, dat gij te danken hebt, dat uwe grenzen wederom uit de wateren gerezen, op nieuw met gulden oogsten blinken, dat de verwoeste steden en kerken wederom zijn herbouwd, dat het pronkstuk van den onsterfelijken Coehoorn uit zijne puinhoopen met een nieuwen glans te voorschijn komt, dat uwe lasten zijn verminderd, dat uwe rijk geladene schepen de schatten van al de werelddeelen gerust overbrengen, en uwe rijkdommen dagelijks doen aangroeyen.

Maar zoo de buitenlandsche ramp was afgekeerd, de tweedracht deed binnenslands een nog grooter ramp vreezen; doch de voorzichtige en onpartijdige moderacie van den Prins, en zijne oneindige lankmoedigheid deden indruk op de zielen, en zijne welsprekendheid op de harten, zoo, dat de tweedracht verdween, en de eendracht en eensgezindheid alom herboren wierden.

Die twee groote en zwaarwichtige zaken gelukkiglijk volbracht zijnde, wendde de Prins zich, met een onvermoeide vlijt en ijver, tot het onderzoeken en wegnemen van de menigvuldige abuizen, die in de bestiering van 's Lands zaken waren ingekropen, en diepe wortelen hadden geschoten. Zonder dat de menigvuldigheid van zaken hem ooit verveelde, veel min moeyelijk maakte; hetgeen echter, van alle fouten der menschen, de allervergeeflijkste is, en daar de grooten zich misschien het laatste van ontdoen.

De krijgstucht te water en te lande wierd hersteld, en de krijgsmacht in een behoorlijke orde gebracht; de pachten wierden ingesteld op een wijze, die de gemeente minder drukte, en groot en klein evenredig deed betalen; de zware en krijtende schulden van den laatsten oorlog vereischten een prompte betaling, en men vond een middel om die te betalen; 's Lands uitgeputte financiën wierden door verstandige reglementen in zoodanige goede orde gebracht, dat wij nu alreeds daarvan de heilzame uitwerkselen zien, die bij vervolg nog klaarder bespeurd zullen worden; de zeemacht van den Staat begon te herleven: de Ottoman zag met verwondering de Nederlandsche vlag, na zoo veel jaren, tot Smirna wederom; en de koophandel, op alle mogelijke wijze aangemoedigd en behoorlijk beschermd, bloeide in al hare wijdverspreide takken.

Al die heilzame zaken, zoo nut, zoo noodig, maar in een veelhoofdige regeering zoo bezwaarlijk om uit te voeren; al die zaken, die het geheele leven van een Vorst schenen te vereischen, zijn uitgevoerd in die weinige jaren, in welke wij gelukkig genoeg geweest zijn, om onder het bestuur van den Prins van Oranje te leven. Wat bleef er over om voor Nederland te wenschen, als alleen, dat het den Almachtigen had behaagd, dien Vorst, dien hij in zijne goedertierenheid had gegeven, in zijne lankmoedigheid langer aan Nederland te laten!

Maar wij waren niet waardig dien schat langer te bezitten, onze zonden en ongerechtigheden zijn oorzaak van ons verlies; wij hebben overtreden en zijn wederspannig geweest, daarom heeft God niet gespaard. Dus wierdt gij van ons op 't onvoorzienst weggerukt, geliefde Vorst, wanneer alles een gelukkige, geruste en gezegende regeering voorspelde; gij wierdt weggerukt in den bloei van uwe jaren; in den bloei van uwe jaren rijst er schielijk een geschrei des nachts, in den beginne der nachtwaak, en de aankomende dageraad hoort met verschrikking uitroepen: »de Prins is gestorven, de Prins is dood!"

[1] De vrede van Aken, geteekend in October 1748.

Op 't verspreiden van die eislijke tijding is gansch Nederland ontroerd, alle vorige vreezen herleven, iedereen beeft voor nieuwe verwarringen, iedereen betreurt het verlies van 't gemeen als zijn eigen verlies, iedereen beschreit als zijnen vader, den vader des Vaderlands.

Maar welke droefheid was te vergelijken bij uwe droefheid, o koninklijke Vorstin, die uw geliefden echtgenoot, uw tederbeminden vriend door een korte ziekte van weinig dagen op 't onverwachtst zaagt wegrukken na een huwelijk van achttien jaren, het gelukkigste, dat ooit op aarde is geweest; na een huwelijk van achttien jaren, in welke nooit geen verzoening noodig is geweest, omdat er nooit het minste verschil plaats heeft gevonden: na een vereeniging van achttien jaren, waarin de dagelijksche kennis, dagelijks de wederzijdsche achting vermeerderde, en de liefde verdubbelde!

De smart van een dergelijk verlies kan in 't harte gevoeld, maar niet met monde beschreven worden: Zoo er onder mijne toehoorders een vader is, die zijn eenigen zoon in 't bloeyen van deszelfs jaren door den dood heeft zien wegmaayen; zoo er een zoon is, die op den tijd, dat hij de moeyelijke loopbaan van de wereld gaat intreden, zijnen vader, den leidsman zijner jeugd, heeft verloren; zoo er een vriend is, die, na een langdurige en standvastige vriendschap, het lijk van den vriend van zijn hart ten grave heeft gebracht; zoo er een echtgenoot is, die na een gelukkig en gezegend huwelijk, zijne waarde echtgenoot, de wederhelft van zijne ziel, op 't onverwachtst voor altoos voor zijne en zijner kinderen oogen ziet verdwijnen; die, en die alleen kunnen oordeelen, Mevrouw, van 't geen in uw hart omging in dien verschrikkelijken nacht! —

Doch allen kunnen wij oordeelen van de volmaakte onderwerping en heldhaftige standvastigheid, met welke gij dien zwaren slag van Gods hand ontvingt; gij wist, wat zorgen de waarde en tedere panden, die uw gemaal u hadde nagelaten, van u vereischten. Gij wist, wat voorzorgen tot behoudenis van de rust der volkeren, nu onder uw bestiering, noodig waren: uwe bittere tranen toonden uwe overgroote droefheid, maar uwe voorzichtige daden toonden uw onoverwinnelijken moed. Uw moed en uwe voorzichtigheid blonken dien nacht voor onze nedergeslagene harten even heuglijk, als die vertroostende hemelvuren, die, in een zwaren storm op de toppen der masten verschijnende, aan den verbaasden zeeman een voorteeken zijn, dat het geweld der woedende winden eerlang staat op te houden. Zoo zijn uwe deugden een gelukkig voorteeken voor ons om te mogen hopen, dat de toorn van God tegen Nederland door dezen zwaren slag verzacht is, en dat wij onder uwe wijze beheering, op nieuw een gezegende rust en een bestendigen vrede zullen mogen genieten.

Maar, Nederlanders, verdienen wij die zegeningen voor het toekomende, wij, die dezelve in de laatstverloopene jaren zoo weinig hebben erkend, of, om beter te zeggen, zoo zeer hebben versmaad; wij, die door onze zonden en ongerechtigheden oorzaak zijn, dat de grimmigheid des Heeren tegen zijn volk opging, dat er geen heelen aan was?

Of bedriegt mij de droefheid, of zijn mijne inbeeldingen alleen veroorzaakt door de donkere dampen, die oprijzen in een hart, dat in dit gemeen verlies, zijn byzonder verlies zoo levendig gevoelt? Zoude het kunnen zijn, dat God ons zoo zwaar heeft bezocht, zonder dat wij van onzen kant eenige redenen hebben gegeven aan zijne straffende hand, om zoo zwaar op ons te

vallen? Het zij verre van mij, dat ik mij tot rechter tusschen God en u zoude stellen; maar een veel zekerder rechter, dan ik, zal daarover oordeelen, een rechter die nooit mist, een rechter die in uw eigen boezem woont: ik verg geene ander uitspraak op mijne vragen, als die van uwe eigene consciencien.

Komaan dan, regeerders, burgers, ingezetenen van alle Staten in Nederland! laat ons onze wegen onderzoeken en doorzoeken; laat ons onderzoeken, laat ons doorzoeken, of wij met den profeet moeten zeggen: wij hebben overtreden, en wij zijn wederspannig geweest, daarom en hebt gij niet gespaard; dan wel, of ieder van ons hovaardiglijk met Efraïm durft uitroepen: In al mijnen arbeid zullen zij geene ongerechtigheid vinden, die zonde zij; of wij allen tezamen gerust kunnen zeggen: het is niet tot ons dat de profeet spreekt! —

———

Regeerders van Nederland! zijn er onder u, die de verheffing van den Prins van Oranje hebben aangezien als een gezegend middel in Gods hand, om alle binnenlandsche oneenigheden te doen ophouden, om aan iedereen zijne handvesten en wettige rechten te doen genieten, om te beletten, dat iemand hoegenaamd, onder schijn van justicie, wierd onderdrukt, om den koophandel, de zenuw van ons land, te doen bloeyen, om 's lands vervallene financiën te herstellen, om een noodzakelijken, maar echter honorabelen vrede te kunnen bekomen, en de Republiek, zoo binnen als buitenslands, in haren ouden luister te doen blinken; die den Prins, in al zijne wijze oogmerken en voorslagen, met lust en ijver oprechtelijk hebben bijgestaan en geholpen, welker aankleving aan hun Vaderland en aan het Huis van Oranje oprecht en ongeveinsd is; welke de gerechtigheid tot grondsteen van hunne oordeelen stellen, die het recht in den Lande omdeelen zonder aanzien van personen? — Tot die is het niet, dat de profeet spreekt.

Maar zijn er onder u, die de verheffing van den Prins, en dus 't geluk van de Republiek, zoo lang hebben tegengehouden als in hunne macht is geweest, welke die verheffing met woedenden spijt hebben aangezien, welks verwelkomingen lafhartige vleyerijen zijn geweest, die de binnenlandsche oneenigheden zoo lang hebben gevoed, als hun doenlijk is geweest, welken het herstellen der aloude handvesten en rechten van hunne medeburgeren heeft bedroefd, die langs slinksche wegen alle goede oogmerken en voorslagen van den Prins hebben gezocht teleur te stellen of te vertragen, welke met een kwaadaardige nijdigheid hebben aangezien den roem, dien de Prins verkregen heeft door het bezorgen van een zoo honorablen vrede in zoo gevaarlijke omstandigheden, aan welke de aangroeyende luister van hun vaderland onder de bestiering van 't Huis van Oranje, aan hetwelk wij alleen dien aangroeyenden luister schuldig zijn, een voorwerp van geheime wanhoop is, die van 't getal dergenen zijn, van welke de profeet Jezaia spreekt: »die den godloozen rechtvaardigen om een geschenk, en de gerechtigheid der rechtvaardigen van dezelve afwenden!" — Dan is het ook tot die, dat de profeet Jeremia zegt: »Laat ons onze harten opheffen, mitsgaders de handen, tot God in den Hemel, zeggende, wij hebben overtreden ende wij zijn wederspannig geweest, daarom en hebt gij niet gespaard." Ik oordeel niet, laten uwe consciencien oordeelen.

Burgers van Nederland, rechte en ware steun dezer landen, gij, in welker dankbare harten den naam van Oranje gegraveerd staat, en van geslachte tot geslachte is overgegaan, wat is uw oogmerk geweest in de bewegingen, die gij in 't werk hebt gesteld, om de aloude en oorspronkelijke regeeringsvorm van deze landen te herstellen? Is uw oogmerk geweest, om, door het bekroonen van de groote deugden van den Prins van Oranje, uw vaderland te beschutten tegen het dagelijks meer en meer aannemend gevaar, waarin zich godsdienst en vrijheid bevonden; hebben geen eigen inzichten invloed gehad op uwe vergaderingen; hebt gij niet gehoopt, gij, dat deze gelegenheid u een middel zoude geven, om u te wreken over een vijand; gij, dat gij u hierdoor tot schade van uwe evennaasten zoudt kunnen verrijken; gij, dat nu de tijd gekomen was om uwe fortuin te verheffen op de puinhoopen van de fortuin van uwe medeburgeren; hebt gij, zoo ras het gelukkig werk van die verheffing van den Prins was voltooid, stil geweest; hebt gij u ten eerste blijmoedig en vreedzaam aan zijne wijze schikkingen onderworpen? dan is het niet tot u, dat de profeet spreekt.

Maar zijn de onvergelijkelijke deugden van den Prins, is de liefde voor uw vaderland, is uwe aankleving aan de dierbare panden van godsdienst en vrijheid, zijn alle die eerbiedenswaardige zaken maar voorwendselen geweest, om onder schijn van dezelve uwe eigen belangen te verkrijgen, om uwe wraak, uwe eerzucht, uwe gierigheid te voldoen en al uwe hartstochten den ruimen teugel te geven; hebt gij, na de verheffing van den Prins, op nieuw vergaderingen gehouden; vergaderingen, vóór dien tijd misschien noodzakelijk, na dien tijd zekerlijk ongeoorloofd, en nergens anders toe kunnende strekken, als om uw vaderland in de grootste verwarring, en dus in het uiterste gevaar, te brengen; zijt gij van 't getal dergenen, van welke de profeet Jezaia zegt: »Het land is bedekt van wege zijne inwoners, want zij overtreden de wetten, zij veranderen de inzettingen?" Dan is het ook tot u, dat de profeet Jeremia zegt: »Laat ons onze harten opheffen, mitsgaders de handen tot God in den Hemel, zeggende: wij hebben overtreden, ende wij zijn wederspannig geweest, daarom en hebt gij niet gespaard." Ik oordeel niet, laten uwe consciencien oordeelen!

Ingezetenen van alle staten en condiciën in Nederland, groot en klein, oud en jong, rijk en arm, wat uitwerking heeft op uwe gemoederen gedaan dat wonderwerk van Gods hand, voor uwe oogen uitgevoerd? Wat erkentenis hebt gij aan God getoond voor die schielijke en gelukkige verlossing, wanneer het gevaar op het hoogst was? Hebt gij, met het aannemen van de aloude regeeringsvorm, onder welken dit volk zoo groot en zoo machtig is geworden, ook de aloude zedigheid van uwe voorouders aangenomen; heeft het doorluchtig voorbeeld van den Prins, in 't vergeven aan al zijne vijanden, alle wraakzucht uit uwe harten gebannen; heeft de decencie en moderacie van al zijne woorden en uitdrukkingen, de vloeken en godslasteringen in den lande verminderd; heeft zijne onbevlekte en kuische huwelijksliefde uwe huwelijken heiliger gemaakt; heeft zijne deugd de deugd in uwe harten ontvonkt en aangestoken; heeft zijne aanhoudendheid in 't bijwonen van de openbare oefeningen van den godsdienst u bewogen, om, op zijn voorbeeld, uit waren ijver uwe kerken meer dan te voren te bezoeken; heeft zijne zuivere en ongeveinsde godsvrucht de geveinsdheid, het bijgeloof en de ongodisterij doen verdwijnen uit het midden van dit volk? — dan is het niet tot u, dat de profeet spreekt.

Maar is de alleruiterste ongebondenheid van zeden het eerste gevolg geweest van uwe verlossing en van den vrede; heeft de wulpschheid, overdaad, en dartelheid sedert hand over hand aangenomen: is de aloude deftigheid van uwe voorvaderen nergens meer onder u te vinden; heerscht de wraakzucht meer dan ooit onder u; hoort men meer dan ooit, in byzondere en op openbare plaatsen, Gods heiligen naam misbruiken en lasteren; regeert de ontucht meer en openbaarder dan ooit voorheen onder u; zijn uwe verdubbelde kerkgangen maar alleen geweest om van den Prins, en niet van God, in Gods huis gezien te worden; verheffen de geveinsdheid, het bijgeloof en de ongodisterij hunne hoofden onder u met meerder onbeschroomdheid op, dan immermeer; zijt gij van 't getal dergenen, van welke de profeet Jezaia zegt: „Dit volk en keert zich niet tot dien, die het slaat, ende de Heere der Heirscharen en zoeken zij niet?" Dan is het ook tot u, dat de profeet Jeremia zegt: „Laat ons onze harten opheffen, mitsgaders de handen tot God in den Hemel, zeggende, wij hebben overtreden, ende wij zijn wederspannig geweest; daarom en hebt gij niet gespaard." Ik oordeel niet, laten uwe conscienciën oordeelen.

Ach, toehoorders! ik vrees dat uwe conscienciën reeds geoordeeld hebben; ik vrees, dat die u reeds overtuigd hebben, dat het maar al te waar is, dat de zonden en ongerechtigheden van Nederland de ware redenen zijn, dat God ons dien deugdzamen Vorst heeft ontrukt, dien wij niet waardig waren langer tot onzen leidsman en beschermer te hebben: ik vrees, dat dit de ware oorzaak is, waarom God ons met toorn heeft bedekt, waarom hij heeft gedood, waarom hij niet heeft verschoond, waarom hij zich met een wolk heeft bedekt, zoodat er geen gebed door en kwam. Ik vrees, dat uwe conscienciën reeds met den profeet Hozea uitroepen: „De Heere heeft een twist met de inwoners des Lands, omdat er geen trouw, noch geene weldadigheid, noch geene kennisse Gods in den Lande en is, maar vloeken en liegen, ende doodslaan, ende stelen, ende overspel doen. Zij breken door, ende bloedschulden raken aan bloedschulden. Daarom zal het Land treuren!" —

Want gelijk uit de diepe moerassen zware dampen hemelwaarts oprijzen, die, in bliksemstralen veranderd, de hoogste torens treffen; zoo rijzen uit de harten van een zondig volk dampen van zonden en ongerechtigheden, waarvan God de bliksemstralen doet nedervallen op de hoofden van de geliefde Vorsten, die dat volk leiden en beschermen.

Dit zoo zijnde, wat nieuwe zware slagen hebben wij dan nog niet te vreezen, zoo wij niet door een spoedige bekeering en oprechte boetvaardigheid, den brandenden toorn van God zoeken te blusschen, en zijne straffende hand van ons af te wenden? Ons verlies is groot, laat ons alles doen wat in onze macht is om te beletten, dat geen verdubbelde slagen ons verlies nog grooter doen worden. Wij hebben gezien, wat wonderbare gelijkenis de lotgevallen van ons Vaderland tot nog toe gehad hebben met die der kinderen Israëls; laat ons alles doen wat mogelijk is, om voor te komen, dat God ons eindelijk niet behandele, gelijk hij eindelijk Israël heeft behandeld! Laat het voorbeeld van het verwoeste Jeruzalem meerder indruk op onze zielen maken, als het verwoeste Samaria op Jeruzalem had gedaan; opdat ook niet aan ons die verschrikkelijke woorden werden toegeroepen: „Wie zoude uwer verschoonen, o Jeruzalem! ofte wie zoude medelijden met u hebben? Ofte wie zoude aftreden, om u na vrede te vragen? Gij hebt mij verlaten, spreekt de Heere; gij zijt achterwaarts gegaan; daarom zal ik mijne hand tegen u uitstrekken, ende u verderven; ik ben des berouwens moede geworden!"

Nederlanders, onze tempels staan nog, onze paleizen zijn nog in wezen, onze steden zijn nog bloeyende, ons Vaderland is door de godsvrucht en wijsheid van een nieuwen Jozua wederom onder heilige en wijze inzettingen gebracht: „Het zijn de goedertierenheden des Heeren, dat wij niet vernield en zijn, dat zijne barmhartigheden geen einde en hebben, zij zijn alle morgen nieuwe." Geef, o God! dat wij door een oprechte boetvaardigheid die goedertierenheden mogen verdienen! Dat wij mogen verdienen, dat Gij ons verschoondet, dat Gij uwe hand tegen ons niet uit en strekket, dat Gij ons niet en verdervet, dat Gij des berouwens niet moede en werdet!" Dat het Land onzer inwoning onder Uwe beschermiug tot het einde der dagen mag blijven staan!

Laat te dien einde de moderacie van den Prins de moderacie inboezemen aan de regeerders; laat het voorbeeld van zijne goedertierenheden alle particuliere animositeiten uit hunne deliberaciën bannen! Laat zijn ijver voor 't welwezen van 't Vaderland in alle harten nederdalen; laat zijn haat en afgrijzen van alle muiterij de burgers den diepsten eerbied inboezemen voor hunne regeerders; laat de herinnering van zijne zedigheid en kuischheid, beide in woorden en daden, die deugden in ons aller zielen inprenten; maar vooral, laat zijne ongeveinsde godsvrucht voor ieder van ons de richtsnoer zijn, na den welken wij ons in het toekomende zullen gedragen!

Misschien zal de Heer zich ontfermen over een volk zoo geheel ten goede veranderd: „Wie weet? God mocht zich wenden ende berouw hebben, ende hij mocht zich wenden van de hittigheid zijns toorns, dat wij niet en vergingen: dat hij onze werken zag, dat wij ons bekeerden van onzen boozen weg." Misschien zal hij tot den Engel des doods zeggen: 't is genoeg, trek uwe hand nu af, en dus Nederland bevrijden voor de vrees van meer zulke doodelijke slagen: „Want de Heer en zal niet verstooten in eeuwigheid, maar als Hij bedroefd heeft, zoo zal hij zich ontfermen naar de grootheid zijner goedertierenheden. Hij doet smart aan ende Hij verbindt; Hij doorwondt, ende zijne banden heelen."

Dien weg inslaande, en dien weg standvastiglijk vervolgende, en dus bekeerd dagelijks onze gebeden voor 't welzijn van land en kerk, met zuivere harten, voor den troon van God uitstortende, zullen wij op goede gronden mogen hopen, dat onze wenschen zullen worden verhoord, en dat God de regeering van Hare koninklijke Hoogheid met geen minder zegeningen zal bekroonen, als hij die van wijlen Zijne Hoogheid heeft bekroond. Dit zijn, o Nederlanders! dit zijn de ongeveinsde tranen, die wij op de lijkbus van den Prins moeten uitstorten; dit zijn de onverwelkte bloemen, waarmede wij zijne grafstede moeten bestrooyen; dit is de prachtigste eerezuil, die wij tot zijne gedachtenis kunnen oprichten!

Delft! binnen uwe muren had vader Willem, in zijn gevaarlijkste tijden, zijn woonplaats gekozen, de harten van uwe burgers als zijne verzekerdste lijfwacht aanziende; binnen uwe muren heeft hij 's Lands vrijheid met zijn bloed verzegeld; binnen uwe muren rust zijn asch, en de asch van zoo veel helden, uit hem gesproten; ziehier de dierbare overblijfselen van de deugdzaamste van zijne

nakomelingen, welke Nederland wederom aan u overgeeft, welke Nederland wederom aan de zorg en bewaring van uwe burgers toevertrouwt! Mannen, burgers! bewaart die altijd met zoo veel zorgvuldigheid, gepastheid en eerbied, als gij die heden hebt ontvangen; maar denkt vooral, dat die grafsteden, dat deze overblijfselen, zoo veel heilige panden zijn van de genegenheid van 't Huis van Oranje voor u, en van 't vertrouwen van Nederland op u; laten het ook heilige panden zijn van uwe onscheendbare aankleving aan 't Huis van Oranje, en van uwe dankbaarheid voor het vertrouwen, dat de gezamentlijke bondgenooten in u stellen!

En gij, Mevrouw, die reeds zoo vele jaren Nederland door den luister van uwe koninklijke deugden hebt versierd, en nu geroepen zijt, om die in een veel heerlijker glans als ooit te doen uitblinken: laat uwe godsvrucht te hulp komen aan uwe droefheid, laat de tegenwoordige gelukkige staat van uw gemaal uw grootste troost zijn in dit uw hartgrievend verlies!

De tijd zijns levens is kort geweest; maar de rechtvaardige, indien hij vroeg komt te sterven, zal in de rust zijn. Die God behaagd heeft, is van hem bemind geweest, en levende onder de zondaars werd hij weggenomen. In weinige tijden volmaakt geworden zijnde, heeft hij lange tijden vervuld. Want zijne ziel was den Heer aangenaam, daarom heeft hij zich gehaast hem uit het midden der boosheid weg te nemen.

Het hart des Heeren vertrouwde op u; dus weet gij, beter dan iemand, hoe zuiver zijne deugd, hoe ongeveinsd zijne godsvrucht, hoe oprecht zijn geloof was. Gewoon, al zijne geheimste gedachten aan u toe te vertrouwen, is u bekend, dat iedere vermeerdering van tijdelijk welwezen voor hem een prikkel was, om zijn hart meer en meer voor God te vernederen; en dat zijne aankleving aan alles, 't welk de kristelijke godsdienst leert en beveelt, van jaar tot jaar bij hem toenam en tot het einde hem heeft verzeld. Gij zijt verzekerd, dat noch dood, noch leven, noch Engelen, noch overheden, noch tegenwoordige noch toekomende dingen, noch hoogte noch diepte, noch eenig ander schepsel, uwen gemaal ooit heeft kunnen scheiden van de liefde Gods, welke is in Kristus Jezus, onzen Heer. Hij geniet nu de belooning van die deugd, van die godsvrucht, van dat geloof: want zalig zijn de dooden, die in den Heer sterven, van nu aan: ja, zegt de Geest, opdat zij rusten mogen van hunnen arbeid. Zij en zullen niet meer hongeren, noch en zullen niet meer dorsten, noch de zonne en zal op hen niet vallen, noch eenige hitte. Want het Lam, dat in het midden des troons is, zal ze weiden en zal hun een leidsman zijn tot levende fonteinen der wateren. Hier is de lijdzaamheid der Heiligen, hier zijn ze, die de geboden Gods bewaren en het geloove Jezu.

Laat het ook een groote troost voor u zijn, dat uw gemaal aan u heeft nagelaten twee lieve panden, die in hunne tedere jaren alreeds onze achting, onze liefde, onzen eerbied, en onze verwondering verdienen. Door uwe zorg opgevoed, onder uwe oogen groot gemaakt, door uwe lessen onderwezen, door uwe voorbeelden aangespoord, zullen zij aan onze nakomelingschap diezelfde voorbeelden van goedertierenheid, van grootmoedigheid, van wijsheid en van godsvrucht vertoonen, die wij in hunnen vader hebben gekend, en die wij het geluk hebben van dagelijks in hunne moeder te vinden.

Ziet het vuur en den moed van zijne glorierijke voorouders reeds uitblinken in de oogen van uwen zoon: ziet zijn verstand en oordeel zijne jaren voorbijvliegen: ziet de zaden van godsvrucht en deugd, door uwe handen in zijn hart gezaaid, reeds weelderige wortelen schieten, die een rijken oogst beloven; een oogst van deugden, die uwen grijzen ouderdom met eere, uwe laatste dagen met vreugde zullen bekroonen.

Beminnelijk Vorst! het bloed van uwe heldhaftige voorvaderen vloeit in uwe aderen, laten hunne deugden in uw hart zijn, laat hun godsvrucht uwe ziel vervullen! Gij zijt nu, gelijk uwe vaderen altijd geweest zijn, de hoop van Nederland; de God uwer vaderen zij ook uw God! Hij geve u, om aan de hoop van Nederland te voldoen, wanneer gij zult gekomen zijn op die jaren, op welke Maurits Nederland behield!

Stort te dien einde, God van alle weldadigheden! stort, uit de hooge Hemelen, uwe dierbaarste zegeningen neder op den jongen Vorst en op zijne opvoeding! Geef aan zijne wijze, voorzichtige en godvruchtige moeder gezondheid, kracht en leven, om die opvoeding gelukkig ten einde te brengen! Neig zijne ooren, maar vooral zijn hart naar haren wijzen raad! Laat de godsvrucht de eerste deugd van zijn hart zijn, en de eerbied voor zijne moeder de tweede! Laat hij nooit vergeten, dat de helden, van welke hij afstamt, niet alleen dappere beschermers, maar ook oprechte belijders zijn geweest van de ware kristelijke gereformeerde godsdienst! Houdt van hem af alle goddeloozen, die aan hem zouden willen inboezemen die onverschilligheid in 't stuk van de godsdienst, die in deze ongelukkige eeuw zoo gemeen is onder de grooten der aarde! Laat zijn eerbied voor zijne moeder overtreffen, zoo 't mogelijk is, hare liefde voor hem! Houd te dien einde van zijne jeugd en jongelingschap genadiglijk af alle verfoeyelijke wangedrochten, die meenen, dat het geoorloofd is, om aan een kind te mogen vragen, om van een kind te mogen verzoeken, om bij een kind te mogen insteeren van te worden het werktuig van de ongelukken van zijn vader of moeder! [1] Laat integendeel altijd voor zijne oogen zijn het gebod, dat de natuur inboezemt, dat God beveelt en dat nooit, in raad of daad, als door booswichten werd geschonden: „Eert uwen vader en uwe moeder, opdat uwe dagen verlengd worden in den lande, dat u de Heer uw God geeft!"

Laat de vleyerij bij hem gehaat, de waarheid en de oprechtigheid bij hem bemind zijn! Dan zal hij door vrienden en niet door slaven omringd, gediend, en bewaard worden. De slavernij slaapt dikwijls, de plicht somtijds, maar de liefde en vriendschap waken altoos. Laat de grootmoedigheid ten allen tijde onafscheidelijk zijn van al zijne daden! Laat hij weten, dat in eene welgestelde regeering de wetten alleen moeten straffen, maar nooit de Vorst, wiens wezen niet te voorschijn moet komen dan vooruitgegaan door de aanminnelijkheid, en gevolgd door de goedertierenheid.

Laat de verdrukte onnoozelheid een verzekerde toevlucht bij hem vinden! Spreek tot hem, o God! gelijk gij spraakt tot den zoon des godvruchtigen konings Jozua: „Uw vader heeft de rechtzaak des ellendigen en nooddruftigen gericht, toen ging het hem wel!" Laat de onrechtvaardigheid bij hem een gruwel zijn!

[1] Naar alle waarschijnlijkheid werd deze zinsnede, met het volgende »integendeel", eerst bij de uitgave van 't stuk ingelascht, naar aanleiding der straks te vermelden grievende persoonlijke ervaring van den steller. — V.

Houd hem voor oogen, Heer! „dat men het recht eens mans buigt voor 't aangezicht des Allerhoogsten, dat men een mensch verongelijkt in zijne twistzaak, en zou het de Heer niet zien?” Laten de godsvrucht en de gerechtigheid de steunen, laten de kunsten en wetenschappen de versierselen van zijn stadhouderlijken stoel zijn, laat 's Lands vrijheid die bekroonen! Laat het welwezen van Nederland het grootste oogmerk van zijne zorgen zijn! Laat hij altoos het voorwerp van de liefde en eerbied der Nederlanders zijn en blijven!

Zoo zal de breuk van Nederland worden geheeld; zoo zal het verlies van Nederland worden hersteld; zoo zullen wij gezegende dagen genieten onder de bestiering van de moeder, en onze kinderen en kindskinderen een gelukkige eeuw beleven onder de regeering van den zoon! —

Toen Onno Zwier met zijn stuk gereed, en 't door de Princes gelezen en goedgekeurd was, meende hij het te laten drukken, maar stelde dat, op haar verzoek, tot de meerderjarigheid van den Erfstadhouder, in 1766, uit, gelijk hij daarvan toen, met de volgende regelen „aan den lezer” bericht gaf:

„Omtrent twee of drie weken na de begrafenis van wijlen Zijne Hoogheid, onsterflijker memorie, wierd er op een avond ter tafel van Hare koninklijke Hoogheid van die begrafenis gesproken, en met verwondering aangemerkt dat die niet was verzeld geweest met een lijkrede tot Delft in de kerk, gelijk was geschied bij de begrafenis van Prins Willem den Eerste [1], den insteller van den regeeringsvorm, waarvan de overleden Prins was geweest de hersteller.

H. K. H. antwoordde, dat zij de geheele zorg van die begrafenis aan den generaal van Burmania, opperhofmeester van haar huis, hebbende overgelaten, aan haar onbekend was waarom zulks niet was in 't werk gesteld.

Maar 's anderen daags morgens mij bij haar in 't huis in 't Bosch hebbende ontboden, geliefde het haar aan mij te betuigen, dat zij echter gaarne een lijkrede zoude willen zien ter gedachtenis van wijlen haar gemaal, opgesteld in dier voege alsof die inderdaad, bij 't overbrengen van het lijk van wijlen den Prins, tot Delft in de kerk, van den predikstoel was uitgesproken; en zij deed mij de eer van daar bij te voegen, dat zij, door eigen ondervinding wetende, dat ik nooit in een eenig tijdstip van mijn leven in trouw en aankleving aan den Prins, zaliger gedachtenis, en aan de belangen van 't Huis van Oranje had gewankeld, zij ook nog deze laatste dienst van mij verwachtte, en die aan mijn pen toevertrouwde; te meer omdat wijlen haar gemaal mij, gedurende zijn geheelen leeftijd, onder het getal van zijne allervertrouwdste vrienden hebbende gehouden, en in al de ongelijken, die hem waren aangedaan, altijd met mij hebbende geraadpleegd, weinig anderen in staat zouden zijn, om zijn inborst, hart, en ziel, meer naar waarheid te kunnen beschrijven.

Hoe nieuw een dergelijk werk voor mij was, en hoe weinig talenten ik in mij vond, om dien last naar behooren uit te voeren, meende ik echter, dat de eerbied, de dankbaarheid, en vooral het vertrouwen, dat Hare koninklijke Hoogheid in mij geliefde te stellen, gevoegd bij de vriendschap, waarmede wijlen de Prins mij tot zijn laatste oogenblik had vereerd, mij verplichteden, om aan de welmeening van H. K. H. te voldoen, ten minste voor zoo verre mijne zwakke vermogens zulks aan mij zouden toelaten.

Dit heeft gelegenheid tot dit werk gegeven, hetwelk H. K. H. met hare gewone goedheid geliefde te prijzen, en met hare hooge goedkeuring te vereeren.

Mijn voornemen was om hetzelve te dier tijd te doen drukken; maar H. K. H. vond goed (om redenen aan het publiek onverschillig) mij te gelasten, om daarmede te wachten tot aan de meerderjarigheid van den Prins haar zoon, mij belovende van alsdan het eerste exemplaar van hetzelve met haar eigen hand aan zijne Hoogheid te zullen overgeven, en mij bevelende, om, ingeval haar voor dien tijd iets menschelijks mocht overkomen, alsdan hetzelve zelf te bezorgen.

Het is dan uit plicht en genegenheid dat dit werk nu het licht ziet: en bij die twee beweegredenen voegt zich de hoop, dat ik genegen, en, in zekeren zin, genoodzaakt, om eenige van mijne werken aan het publiek mede te deelen, door dit eerste zal kunnen gewaar worden, of de andere een gunstige receptie hebben te verwachten”.

In den tijd, die tusschen het opstellen zijner Rede en hare uitgave verliep, had er, door toedoen vooral zijner naaste verwanten en vermeende vrienden, in zijn omstandigheden een betreurenswaarde verandering plaats gegrepen, die hem uit zijne betrekking tot 's Prinsen hof en geslacht, en zijn Hollandsche staatsambten, voor goed naar zijne grietenij in Friesland verplaatste, en zijn maatschappelijken werkkring tot deze beperkte. Willem IV's weduwe, de Prinses-goevernante, was hem, ook na den dood van haar gemaal, steeds dezelfde vriendschappelijke gunst blijven betoonen, die hij vroeger van beiden genoten had, en had daardoor de „menigte van heimelijke vijanden”, in haar omgeving, hem „door zijn integriteit en vrijmoedigheid”, gelijk hij 't zelf uitdrukt, verwekt, op den duur tot stilzwijgen gedwongen. Na haar eigen overlijden echter, in January 1759, kregen dezen vrij spel, en maakten daar een maar al te spoedig, en hun boos opzet voldingend gebruik van. Zij vonden er de gewenschte aanleiding toe in een even ongerijmde als verfoeilijke aantijging, hem, in 't voorjaar van 1760, door zijn beide ontzinde schoonzoons, zekeren Van Sandick en Willem van Hogendorp — Gijsbert Karels onwaardigen vader — zelf gedaan, als had hij, het toonbeeld aller rechtschapen en teêrhartige huisvaders, „crimineele badinerie”, gelijk een hunner vrienden 't uitdrukte, met een paar van zijn dochters gepleegd. Van zijn huisvaderlijke teêrhartigheid zelf misbruik makende, en hem het mes als op de keel zettende, door hem met het onmiddelijk afbreken aller betrekking met de reeds onder de geboden staande oudste der beiden te bedreigen, wisten zij hem een schriftelijke schuldbekentenis te ontwringen, en tot zijn persoonlijke verwijdering uit den Haag te noopen [1]. Een jaar later daar teruggekeerd, in de meening tegen alle herhaalde aanranding hunnerzijds gewaarborgd te zijn, vond hij zich deerlijk teleurgesteld. Zijn staatkundige tegenstanders, daaronder de Hertog van Brunswijk, wier weêrzin hij zich, door zijn vastberaden voorstaan van 's lands onzijdige houding in de Engelsch-

---

[1] Door den eerwaarden Heer Arent Corneliszx.; welke lijkrede ook naderhand in druk is gegaan.

[1] Wij komen elders — *Levensbode* V. bl. 161 en vv. — meer uitvoerig op de zaak terug, dan hier doenbaar was, als een merkwaardige bijdrage tevens tot de maatschappelijke zedenkennis der 18e eeuw ten onzent. — V.

krijgszaken, in de hoogste mate had opge-
die in 't algemeen zijn onafhankelijken aard
en, wisten zich het doemwaardig afgeperste
handen te doen stellen, en, op grond daar-
den toegang tot de algemeene Statenverga-
laten weigeren, tot hij zich voor 't Hof van
aan 't welk hij zelf de zaak gesteld had,
blaam gezuiverd hebben zou. Zoo keerde hij
Grietenij van Weststellingwerf terug, om er
re jaren, op zijn landgoed Lindenoord te
door te brengen; niet echter voor hij en
e gade, in een viertal welsprekende vertoo-
voor hun onbevooroordeelde landgenooten om-
et gebeurde behoorlijk verantwoord hadden.
e van deze legde hij, op de volgende wijs,
ele levensloop, in drie tijdperken verdeeld,
bliek open". Het eerste daarvan, zoo schreef
e tijd, dewelke hij ongetrouwd in den Haag
erruptie heeft gepasseerd, wanneer hij in 't
n zijn jeugd was en in jaren, in dewelke
het meest aan zijne begeerten en hartstochten
toegeven; en hij sommeert een eenig ster-
t te kunnen of durven getuigen, of ooit
n in eenig huis van *débauche* heeft gezien
; terwijl het hem van zijn kant niet be-
il zijn, om van de brave en deugdzame bur-
rie hij te dier tijd was gehuisvest, voor zoo
nog in leven zijn, te verkrijgen de noodige
hoe zuiver en onbesproken zijn leven en
durende vijf of zes jaren, zijn geweest. De
van zijn leven, de zuiverheid van zijne ze-
van dien tijd af aan reeds de fondamenten
de kennis en vriendschap, waarmede de
ste, en deugdzaamste mannen van de Repu-
en allen tijde hebben vereerd. Zij zijn oor-
st, dat de laatste Heer Griffier Fagel, dat
'resident Van Bynkershoek nooit zijne jeugd
smaad, maar, zooveel met hem in jaren
e, hem hebben toegelaten, geheele avonden
elschap door te brengen, dikwijls met hen
zoo hij iets weet; zoo zijn geringe talenten
nige dienst aan zijn vaderland in 't generaal,
t huis van Nassau-Oranje in 't particulier
t; zoo zijn naam met eenigen luister binnen
lands is bekend, is hij dat alleen verschul-
le continueele zorg, die hij heeft gedragen,
en onbesproken leven de achting van die
e mannen te verdienen, aan de goedheid,
bben gehad, van nooit hunne onderrichtingen
, en aan zijne dociliteit, om zich aan die
gen te onderwerpen, en daardoor te zoe-
tot dienst van zijn vaderland en mede-
te bekwamen."

ede tijdperk is sedert dat hij getrouwd is
ot in 't begin van 1758, wanneer hij, ter
van 't huwelijk van Mevr. Sandick, met
je weder in den Haag is komen wonen. Dit
ote twintig jaren, en hij sommeert wederom
, die, gedurende dien tijd, hem hebben ge-
hem hebben omgegaan of zijn huis gefre-
of ooit iemand van hen hem van de minste
voornemens, de geringste vuile intrigue
cht gehouden, veel min beschuldigd. In
hij verplicht geweest, om zich meermalen,
deren in de jaren 1747 en 1748, tweehon-
rerre, ten dienste van 't gemeene land, van
zijn huisvrouw, voor maanden lang, te absenteeren; en
hij sommeert alle degene, die hem in die commissiën
hebben verzeld, die hem in zijn ministerie in Zwitser-
land hebben gezien en gefrequenteerd, alle diegene, die
in die reis van zijn gevolg zijn geweest, en dagelijks
zijne allergeheimste daden hebben kunnen nagaan, of
ooit iemand van hen allen aan hem de minste geneigd-
heid heeft bespeurd of de minste pas heeft zien doen,
die aan de zuiverheid van zijn zeden heeft te kort gedaan,
of die zuiverheid maar in het allerminste suspect heeft
kunnen doen voorkomen. Het is zoo verre daar van
daan, dat men integendeel alle de oudste domestieken
met eizing heeft zien schrikken op het hooren van zulk
een verbazende beschuldiging.... De deducent sommeert
dan ook alle en een iegelijk, die zijn huisvrouw en
hem, gedurende die twintig jaren, hebben gezien, ge-
kend, en gefrequenteerd, het geheele publiek, ja, zelfs
alle diegene, die haar en hem nu zoo gruwelijk hebben
behandeld en nog behandelen, of niet altijd zijn huwelijk
is aangezien als een model van een volmaakt, eendrach-
tig, en allergelukkigst huwelijk, gelijk het ook inderdaad
altijd is geweest en, door Gods oneindige goedheid,
nog is. Gedurende die twintig jaren heeft hij zich
toegelegd, om zijne kinderen op te voeden met die
onvermoeide zorg, vlijt, en ijver, die bekend zijn. Hij
heeft zijn drie oudste dochters zelve onderwezen in de
eerste grondbeginselen van de kristelijke gereformeerde
godsdienst; en het vooruitzicht en de voorzichtigheid
van den deducent, om zelfs alle uiterlijke indecentiën
in de zeden van zijne kinderen voor te komen, zijn
zoo verre gegaan, dat hij, met alle mogelijke aan-
dacht, heeft gewaakt en belet, dat ooit eenige de min-
ste obsceene objecten in zijn huis zijn gezien, die in
't allergeringste aan goede zeden te kort konden doen,
of door 't oog eenige tentacie aan de zinnen konden
geven."

„De deducent is dus tot vijf en veertig jaren gekomen,
zonder ooit vervallen te zijn in de minste fouten met
relacie tot de zuiverheid der zeden, zelfs niet in die
geringe zonden, die zoo gemeen zijn, dat men die voor
dagelijksch werk begint aan te zien. Hij moet dan na
dien tijd op het schielijkst vervallen zijn in de aller-
zwaarste tentaciën, en daaraan hebben gesuccombeerd
ter presencie en, om zoo te zeggen, onder het oog van
zijn huisvrouw, frisch, gezond en in 't best van haar
jaren, en dat in het tijdperk dat hij na de ouderdom
is begonnen over te hellen, en 't verval van zijn krach-
ten, veroorzaakt door verscheiden ziekten en toevallen,
merkelijk begint te voelen; hij, die aan alle soort van
tentaciën heeft geresisteerd, wanneer zijn jeugd en man-
nelijke jaren in haar bloei, en zijn krachten op het
sterkst waren; zelfs in tijden, waarin de afwezendheid
van zijn vrouw hem voor verschooning konde dienen,
zoo niet voor God, noch voor lieden van eer en deugd,
ten minsten voor diegene, die de galanteriën van een
echtgenoot considereeren als een zaak, die de andere
echtgenoot moet aanzien met tranquilliteit en als een
mensch van verstand!"

„Het derde en laatste tijdperk is van twee jaar, en
strekt zich uit van 't jaar van 1758 tot het begin van
1760, en het moet in dezen tijd zijn, ingevalle zijne
vrouw wèl gehoord heeft, dat het feit in questie heeft
moeten gebeuren! — De eerste twee maanden nu van
't jaar 1758 heeft hij doorgebracht in de doodelijke on-
gerustheid, daar een eerlijk man, en een vader van acht
levende kinderen zich in moet bevinden, wanneer hij

vreest te zullen verliezen een tederbeminde vrouw voor hem en de zorgvuldigste moeder voor zijne kinderen; want de symptomes van de zwangerheid van zijne huisvrouw waren anders als die ooit te voren hadden geexteerd, en zij zelve, in de gedachte, dat zij van deze kraam niet op zoude komen, arrangeerde alles dagelijks in consequencie van dien. En wanneer zij, na een zwaren en ten uitersten gevaarlijken arbeid, van tweelingen was verlost, heeft hij de maand van Maart gepasseerd tusschen de vrees en hoop van hare herstelling, meerendeels in haar kamer en voor haar bed, uitgezonderd tien dagen, dat hij zich van haar heeft moeten afscheuren, om met den Hr. Sandick na Friesland te gaan, om aan dien Hr., zijn schoonzoon, sessie in de vergadering van de H.H. Staten van Friesland te procureeren, en aan denzelven eene extraordinaris commissie ter vergadering van haar Hoogmogende, benevens de bewindhebbersplaats van de W. Ind. Compie te doen hebben. De maand van April heeft hij doorgebracht aan 't bed van zijn twee oudste zoons, aan wie hij de kinderziekte had laten inenten. Den geheelen daarop volgenden zomer heeft hij doorgebracht in zeer fâcheuse domestieke zaken en omstandigheden, waarvan de oorzaak in dien tijd aan 't geheel publiek is bekend geweest, en o. a. in het zoeken van middelen, om aan den Hr. Sandick te doen betalen, gelijk zulks ook is gelukt, een pretencie van over de elfduizend guldens, waartoe die Heer geen raad of middelen wist. Doch alle zijne bezigheden hebben hem nooit belet, om ten allen tijde waakzaam te zijn op alles, wat de deugd en godsvrucht in 't hart van zijne kinderen konde vermeerderen en versterken! .... Die geheele zomer, die, gelijk bekend is, nat en koud is geweest, is hij door continueele zware verkoudheden aangetast geweest, verzeld met een waterzuchtige indisposicie, die eindelijk zich in September hebben getermineerd in een zware waterbreuk; want zoo groot is zijn ongeluk, dat de bittere haat van zijn gedenatureerde kinderen hem dwingt, om zijne geheimste infirmiteiten aan den dag te moeten brengen. Van dit zwaar accident is hij, door de bekende kundigheid van den vermaarden Prof. Schwenke, in 't laatst van December, na een violente cure, wel geholpen, maar echter zoo, dat hij gedurende de jaren van 1759, 1760, en tot heden verplicht is om een gezwachtelden breukband te dragen, die achter op zijn rug wordt vastgemaakt, en die hij alleen en zonder hulp nog niet los kan maken. En in dien staat, en daarbij aan zware zenuwziekten subject, en zoo zwaar aan 't graveel laboreerende, dat hij, misschien de eenigste onder alle stervelingen, in de tijd van één uur, vier en vijftig steenen is kwijt geraakt, en even van te voren, in Nov. 1759 door denzelfden Hr. Schwenke van een beginsel van water in de borst genezen; — in dien staat durft men hem, met een verfoeilijke onbeschaamdheid, een dergelijke beschuldiging op het lijf smijten, die voortzetten met een razernije, waarvan geen voorbeeld is, die eindigen met hem te dwingen, om zijn reputacie door een zinneloos geschrift te exponeeren of twee van zijne kinderen aan een publieke infamie te zien overgeven, en zijn huisvrouw, haar moeder, van droefheid te zien sterven!"

„De deducent vraagt geen wraak; hij laat die over aan diegene, aan wien ze alleen toekomt; hij zal ook, hoezeer getergd, geen andere processen beginnen, als diegene, waartoe hem de behoudenis van zijne eer en goeden naam indispensabel zouden kunnen verplichten; te meer, daar hij diegene, die de handen in dit werk hebben gehad, voor vijf differente rechtbanken zoude hebben moeten aantasten, dat even bezwaarlijk als kostbaar zou zijn geweest. God de Heere heeft hem acht kinderen overgelaten, waarvan zeven nooit aan hun plicht tegen hun ouders hebben gemanqueerd, en waarvan de achtste, door de toegevendheid van haar vader en Gods goedheid, behouden is en wederom op 't spoor van reden, eer, en godsvrucht gebracht. Voor die kinderen moet hij zorgen, en zooveel doenlijk acht geven, dat hij het weinige, dat hij haar kan nalaten, met geen onnutte processen verspille. Want hoezeer zijn voorouders in de grondlegging van de Republick deel hebben gehad; hoezeer zij, sedert dien tijd, successivelijk in de voornaamste eerambten in dezelve zijn geweest; hoezeer hij zelfs, gedurende dertig jaar, alle de voornaamste binnen- en buitenlandsche commissiën van zijn vaderland heeft bediend; — niettegenstaande dit alles, zoo schaamt hij zich niet, om te bekennen, dat hij niet rijk is, en hij en zijne vrouw maken geen zwarigheid, om te zeggen, dat zij niets meer bezitten als hetgeen zij van haar ouders of nabestaanden hebben geërfd. Maar verre van zich daarover te schamen, zoo dankt hij God dagelijks, dat hij, in dit point gelijk aan Samuël, niettegenstaande zooveel gelegenheden van ongeoorloofde winsten, na dertig jaar publieke administracie, aan zijne medeburgers, aan geheel Nederland durft vragen: ziet, hier ben ik! betuigt tegens mij voor den Heere en voor Zijn gezalfde, wiens osse ik genomen hebbe, en wiens ezel ik genomen hebbe, wien ik verongelijkt hebbe, wien ik onderdrukt hebbe, ende van wiens hand ik een geschenk genomen hebbe, dat ik mijne oogen van hem zoude verborgen hebben; — zoo zal ik het uliedenwedergeven. En hij vleit zich, dat alle zijne medeburgers, dat geheel Nederland, dat zelfs alle vreemdelingen, met welke zijn ministerie hem heeft verplicht te handelen; dat die alle tezamen eenparig zullen antwoorden: gij en hebt ons niet verongelijkt, noch gij en hebt ons niet onderdrukt, noch gij en hebt van niemands hand iets genomen. En hij wenscht aan alle zijne vijanden en aan alle zijn vervolgers, dat zij, na dertig jaren publicke administracie, hetzelve van zich kunnen zeggen of publiek gerust durven zeggen."

Zijn derde betoog besloot hij met de woorden: „hij legt derhalve de penne neder, met den wensch van niet genoodzaakt te zullen worden, om die, tot bescherming van zijn eer en tijdelijk welwezen weder te moeten opnemen. Doch eer hij uitscheidt, verplicht hem de erkentenis, nog een woord hierbij te voegen: hij heeft, gedurende den loop van zijne vervolgingen tot nu toe, zooveel blijken van achting en vriendschap ontvangen van personen van alle staten en processiën in zijn en hun vaderland, dat hij, in de onmogelijkheid zijnde, om die alle één voor één en ieder in 't byzonder te kunnen beantwoorden, gedrongen is, hen allen te verzoeken, om hier gezamentlijk wel te willen aannemen de verzekeringen van zijn volmaakte dankbaarheid voor zooveel gunst en genegenheid, waardoor zijn ongelukken zoo dikwijls en zoo merkelijk zijn verzacht. Zijn erkentenis zal ten allen tijden egaal zijn aan de verplichting, die hij aan zooveel wijze mannen, aan zooveel brave medeburgers, aan zooveel eerlijke lieden, verschuldigd is; en hij gelooft hen die nooit beter te kunnen toonen, als met hen te verzekeren, dat, in wat staat de goddelijke Voorzienigheid hem gelieve te stellen, hij, gedurende zijn geheele levensloop zal voortgaan, zijn vaderland te dienen met dezelfde ijver, trouw, en stand-

vastigheid, als hij hetzelve gedurende dertig jaren heeft gediend. En in wat omstandigheden zijn laatste uur hem moge aantreffen, in dit tijdstip, daar niemand meer wint, daar de gunst der Vorsten en de toejuichingen van 't gemeen beide even onnut zijn; in die laatste oogenblikken zullen geene van de geringste wenschen van zijn stervenden mond, zullen geene van de minste zuchten van zijn zielsoogend hart zijn diegene, welke hij tot zijn laatsten adem zal uitboezemen voor de altoosdurende vrijheid, luister, en voorspoed van zijn lieve vaderland, en alle deszelfs deugdzame ingezetenen, onder de wijze bestiering en de gelukkige bescherming van het doorluchtig huis van Oranje en Nassau!"

Zijne voortreffelijke vrouw opende, van hare zijde, haar betoog, met de even waardige als hartroerende betuiging, dat zij „overtuigd, dat de stilzwijgendheid eene der grootste deugden van de vrouwen is, tot nog toe hare defenzie en haars mans justificacie niet (had) zoeken aan te toonen door menigvuldigheid van woorden, maar door de allertederste aankleving aan den persoon van haar echtgenoot, en de allerstandvastigste betuiging door haar gedrag, dat zijne belangen hare belangen waren, en dat zijn noodlot ook, tot haar laatsten adem toe, haar noodlot zou zijn; dat zij gehoopt had, door haar moderacie en stilzwijgen, zoo niet uit te roeyen, ten minste te verzachten den haat en nijd, die zoo bitter tegen haar man woedde. Verre daar van daan (was) het loon van haar zachtmoedigheid dat zij personeel werd aangetast; dat men haar, in haar persoon, in haar hart, in haar karakter, in haar eer, op 't bloedigste ten toon zocht te stellen; dat men haar moderacie zelve tot een beschuldiging tegen hem wilde doen dienen; dat zij daarom, gedwongen tot spreken, zoo kort mogelijk zou openleggen haar gehoudene conduïte." Omtrent haar man verzekerde zij daarbij, dat zij hem na zijn verongelijking „overal had verzeld, met hem weder in den Haag gekomen en wederom uit den Haag naar Leeuwarden vertrokken was, toen hij derwaarts was gegaan, om zich voor den hove van Friesland ter purge te stellen. Zij is" — zoo besloot zij — „actueel met hem; zij leeft met hem, naar gewoonte, in de uiterste vrede en eendracht; zij verzacht, voor zooveel in haar is, de bitterheden, die zijne vijanden hem hebben aangedaan of nog zoeken aan te doen; zij heeft haren man sedert vijf en twintig jaren gekend, geacht, en geliefd; en zij zal tot haren dood in die gevoelens persisteeren, wat hem ook mag overkomen. Een diergelijk geluk in den huwelijken staat heeft zij aan hare twee getrouwde dochters gewenscht, en haar moederlijk hart wenscht haar nog hetzelfde!"

Buiten zijn lijkrede op den overleden Stadhouder, verschenen van Onno Zwier, in 't jaar 1766, tegen de bekrompen inzichten van hen, die 't veengraven in Friesland van hooger hand verboden wilden hebben, nog de volgende

ZEDIGE AANMERKINGEN OVER DE VEENGRAVERIJEN IN FRIESLAND.[1]

Dat een soeverein, in sommige gevallen, goederen van particulieren wettig mag na zich nemen of die vergeren, is onbetwistbaar. Dat hij dat recht bezit uit hoofde van zijn oppermacht, of het zoogenaamde *dominium eminens*, is onzeker. Dat het gebruik van het *dominium eminens* in een vrij land is een zaak van de allertederste natuur, is niet minder waar; dewijl het allergeringste misbruik van hetzelve een schending is van de rechten en privilegiën van de onderdanen.

En dewijl het verbod van den soeverein aan zijne ingezetenen, om hunne veenlanden te laten vergraven, niet kan geschieden als uithoofde van het *dominium eminens*, zoo schijnt niets noodzakelijker als een bedaard onderzoek, of en in hoeverre van het *dominium eminens*, in dit geval en in deze provincie, wettig gebruik zoude kunnen gemaakt worden.

Uithoofde van het *d. e.* vermag de soeverein wettig een geringe schade aandoen aan een of aan weinige particulieren, om daardoor te bevorderen het welwezen en de behoudenis van duizenden anderen, die in het gemeen welwezen belang hebben. Doch dan zelve moet van dat recht geen gebruik gemaakt worden als onder verscheidene praecauciën en restricciën, gelijk zulks bij alle rechtsgeleerden bekend is, van dewelke men een groote menigte zoude kunnen aanhalen; maar uit vrees van door den ijver langwijlig te worden, zal men zich met twee vergenoegen, beide Nederlanders.

De eerste, Ulrik Huber[1], requireert tot het in 't werk stellen van het *d. e.* een groot nut of noodzakelijkheid voor het Gemeenebest, mits onder diergelijk voorwendsel niet bedekt liggen onrechtvaardigheden of kwaadaardige schade-aandoeningen.

De tweede, Peckius[2], requireert een ernstige, dringende, en spoedvereischende reden, en dat den eigenaar geen onbillijke tauxacie van zijne goederen werde aangedaan. Zoo dan door het verbieden of belemmeren van de veengraverijen in Friesland het Gemeenebest een groote schade, zonder groot nut en noodzakelijkheid, staat te ontvangen; zoo onrechtvaardigheden of kwaadaardige schade-aandoeningen onder dat voorwendsel bedekt kunnen liggen; zoo er noch ernstige, noch dringende, noch spoedvereischende reden toe is; en zoo de vergoedinge van de schade aan de eigenaars ondoenlijk is, dan is het *d. e.* alhier van geen de minste applicacie.

Om na te gaan, van wat groot nut en noodzakelijkheid het verbod van de veengraverijen voor 't Gemeenebest zoude zijn, is niet onnoodig eerst na te gaan, van wat groot nut en voordeel de veengraverijen tot nog toe zijn geweest, en bij vervolg zullen wezen voor de provincie van Friesland.

Daar is geen rechtaarde Fries, die niet wenscht, dat zijn Vaderland in macht en rijkdom de provincie van Holland mochte evenaren; welke is nu geweest de eerste oorzaak van de opkomst der macht van die schrandere nacie? De venen; want hoezeer die provincie tot den koophandel bekwaam lag, geen koophandel kan zonder een eerste fonds begonnen worden, en dat fonds wierd gevonden door de venen. Terwijl de verschrikkelijke pest nog op 't sterkst onder de runderen in Friesland woedde, begon de brandstoffe in Holland te ontbreken. Hierdoor begonnen de venen in Friesland te rijzen, en hierdoor wierden verscheidene particulieren in staat gesteld, om door 't verkoopen van slechte, nietsopbrengende, maar vol turf zittende landen zich niet alleen met hunne huisgezinnen te herstellen, maar zelfs te verrijken, en hunne slechte heidevelden in bouwlanden of bosschen te

[1] Te Leeuwarden, ter drukkerije van H. A. de Chalmot, met het motto: *digna vox est Majestate Regnantis legibus alligatum se principem profiteri*, L. 4. Cod. de Legibus.

[1] *Tract. de jure civ.* I. 9. 5. § 20. [2] *Ad reg. juris* 79 2.

veranderen, ja, zelfs geheele nieuwe plaatsen aan te leggen en huizen te bouwen.

De venen meer en meer in prijs stijgende, en dagelijks daardoor nog meerdere sommen geld in de provincie werdende ingebracht, heeft zulks oorzaak gegeven, dat vele rijkgewordene particulieren de noodige fondsen hebben gehad, om gedurende de laatste gelukkige neutraliteit in considerabele reederijen te geven, dewelke onnoemelijke schatten hebben aangebracht, waardoor alle de publieke fondsen en particuliere bezittingen, zoo van huizen als landerijen, door de geheele provincie tot een zoo hoogen prijs gestegen zijn, dat men vóór twintig jaar voor onzinnig zoude gepasseerd hebben, zoo men iets dergelijks had durven voorzeggen. Het is dan onbetwistbaar, dat de vergraving van de lage venen, tot nogtoe, een groot voordeel voor de provincie is geweest.

Het tweede, dat er werd gerequireerd bij het emplooi van het *d. e.* is, dat er onder voorwendsel van 't Gemeenebest niet bedekt liggen onrechtvaardigheden of kwaadaardige schade-aandoeningen. Zoo de Heeren Staten van deze provincie de veengraverijen hadden verboden; zoo zij hunne welmeening omtrent die zaak aan hunne onderdanen hadden verklaard; ik zoude, gelijk de plicht van een goed ingezeten is, hebben gezwegen en mij, blijmoedig en zonder eenige remarques, aan hun wil hebben onderworpen; maar dewijl hare Edele mogenden, bij een zoo formeele als verstandige en billijke publicacie, aan alle hunne onderdanen toelaten, om over die materie hunne gedachten te zeggen, durf ik ook de vrijheid nemen, om, hangende de deliberacie van H. E. M., mijne geringe consideraciën te opperen.

Ik durf dan gerust zeggen, dat het mij toeschijnt, dat er in het verbieden van de veengraverijen bedekt liggen *zekerlijk* onrechtvaardigheden, en *misschien* kwaadaardige schade-aandoeningen. De onrechtvaardigheden zijn van twee soorten: de eerste *algemeene*, de tweede *byzondere*.

De *algemeene* zijn diegene, welke alle ingezetenen ondergaan door het benemen van hun recht, om elk met het zijne te doen en te laten, wat hij zal goedvinden. Hebben zij die veenlanden bij erfvolging van hun ouders ontvangen, zij hebben zich gevleid, die, met dezelfde rechten, aan hunne kinderen te zullen kunnen overlaten. Hebben zij die bij collaterale successie verkregen, zij hebben daarvan het collateraal aan de provincie voldaan. Hebben zij die bij koop geacquireerd, zij hebben de veertigste penning aan 't land, de zes en vijftigste aan den grietman betaald, verzekerd meenende te zijn, dat zij na dit hunne landen onder de tuteele der wetten zouden mogen bouwen, weiden, met hout beplanten of uitgraven, naarmate zij zulks met hun belangen zouden vinden overeen te komen.

De *byzondere* onrechtvaardigheden zijn die, welke aangedaan zouden worden aan diegene, welke hunne veenlanden, in vorige tijden of nu onlangs, van de H.H. Staten zelve gekocht hebben.

Wat moeite ik mij hebbe gegeven, om in de historie van Friesland een voorbeeld van een dierlijke hardigheid te vinden, hebbe ik nooit iets diergelijks ontmoet. Wel is waar, dat er in de provincie iets gebeurd is, dat men met de haren hier bij zoude kunnen slepen, om aan een kwade redeneering een schijn van waarheid te geven. Zijne Hoogheid, onsterflijker gedachtenisse, door de Staten van Friesland verzocht zijnde, om een permanent reglement op de regeering van de provincie te maken, vermeende alle ingeslopene abuizen tegen voorgaande wetten te moeten wegnemen, en de oude en ware constitucie van de provincie wederom herstellen. Dus wetende, dat er, in vorige tijden, op ieder stemdragend hornleger[1] een huis was gerequireerd geweest, en meenende dat het gepast was, dat bij ieder van die hornlegers een zeker uitgestrektheid lands wierd vereischt, gelastte hij, bij zijn reglement, het een en ander, en hij subjecteerde stilzwijgend aan dien regel ook de landerijen, voormaals door de Staten met vermindering van lasten verkocht.

Maar wie bespeurt niet het zichtbaar onderscheid, dat er is tusschen deze twee gevallen? — In dit laatste werd een abuis gecorrigeerd, dat in de fondamenteele constitucie was ingeslopen, zoodat dus die landen door de Staten zelve met die concessie niet hadden mogen verkocht worden. Maar het vergraven van de veenlanden is van een geheel ander natuur. Niemand heeft over dat vergraven, als een abuis, geklaagd, als nu een jaar geleden; geen wet van den souverein, geen aloude herkomens, geen revolucie van Staat verbiedt die. Men ziet het voordeel, dat die veengraverijen aanbrengen, en men zal die verbieden uit vrees, dat over tweehonderd jaren onze nakomelingen hun turf uit Drenthe zullen moeten ontbieden, in plaats van uit de Wouden!

Ik hebbe ten tweeden gezegd, dat door het verbieden of ruïneeren van de veengraverijen misschien kwaadaardige schade-aandoeningen zouden kunnen volgen. Een voorbeeld zal in dezen meer licht geven dan vele langwijlige redeneeringen. Veronderstel iemand, die eigenaar is van een plaats, die vóór vier of vijf jaar publiek verkocht is voor tweeduizend guldens, en eindelijk, na door verscheiden handen gepasseerd te zijn, en iedermaal met winst te zijn verkocht, aan den laatsten kooper twintigduizend guldens heeft gekost; en van diergelijks gevallen zijn de voorbeelden niet zeldzaam. Veronderstel, dat de laatste kooper is een man van geringe of geene middelen; maar dat hij, bekend zijnde voor een bekwaam, kundig, en eerlijk man, en zijn land voor de geleende sommen verbindende, het middel heeft gevonden, om die twintigduizend guldens te negocieeren; wederom een zaak, waarvan de voorbeelden, in meer als een geval, voorhanden zijn. Zoo nu de veengraverijen verboden worden, is het klaar, dat die plaats wederom vervalt op zijn eersten prijs van tweeduizend guldens, en dat, de debiteur insolvent wordende, en de crediteuren hun hypotheek aantastende, deze laatste aanstonds achttienduizend guldens verliezen. Maar het is evident, dat die plaats nog lager moet vallen; want diegene, die de eerste deze plaats vóór vier of vijf jaren heeft gekocht, wanneer de venen reeds sterk aan 't rijzen waren, heeft die koop gedaan op hoop en zekerheid van dat land te kunnen en te mogen vergraven, en dus reeds, na alle waarschijnlijkheid, meer dan de intrinsieke waarde van 't land voor hetzelve gegeven; en die hoop en zekerheid zouden nu verloren zijn!

Tot nog toe hebbe ik maar aangetoond de *schadelijke*, nu is het tijd, om aan te toonen de *kwaadaardige* en hatelijke gevolgen, die uit diergelijke voorbeelden kunnen resulteeren. De crediteuren hun hypotheek aantastende, en het land publiek bij execucie doende verkoopen, zal

[1] Zoo noemde men in Friesland de belastingplichtige of schotschietende huizen, stallen, ploeggangen, of ook huissteden, waaraan het stemrecht in elk district of grietenij verbonden was.

de plaats voor een geringe somme te bekomen zijn. Zoo er nu capitalisten zijn, die niet verre van deze of diergelijke plaatsen wonen, en die, meerder doorzicht hebbende als 't gemeen, wel voorzien, dat een diergelijk verbod bij geen mooglijkheid, gedurende meer dan twee of drie jaren, kan stand houden, *om* redenen van het groot verval, dat zich in de speciën en middelen van consumpcie ten eersten zal openbaren door de ruïne en het vertrek van zooveel duizenden van ingezetenen met alle hetgene zij nog kunnen overhouden, uit de provincie; zoo, zeg ik, die capitalisten alle diergelijke plaatsen, die hun welgelegen en welbekend zijn, alsdan voor weinig of niet opkoopen, en over drie jaren, wanneer men goede redenen zal vinden, om de veengraverijen weder te doen beginnen, voor de allerhoogste prijzen weder verkoopen. Wat hatelijke en kwaadaardige gevolgen zal het publiek niet uit dit en diergelijke gevallen trekken! —

Ten derden werd er gesteld, dat de soeverein, om het *d. e.* in 't werk te stellen, moet hebben een ernstige, dringende, en spoedvereischende reden. Een *ernstige* reden schijnt te wezen een gevolg van een ernstige deliberacie; een *dringende* reden, een gevolg van eenige zware en bij den soeverein reeds bekende inconveniënten, en een *spoedvereischende* reden het gevolg van een groot gevaar, dat actueelijk reeds voor de deur staat. Geene van die drie redenen existeert tot nog toe; maar bij het onderzoek, of die redenen vroeg of laat zouden kunnen existeeren, werd noodzakelijk gerequireerd een grondige kennis van de materie in quaestie.

Het eerste, dat men derhalve moet onderzoeken, is de grootte van het gedeelte van de provincie, dat vergraven kan worden. Hiertoe is noodig een kaarte figuratief van de provincie, maar in 't groot, opdat men in dezelve distinct kan zien, wat landen zonder venen zijn, wat landen in ieder dorp kunnen vergraven worden, en wat landen niet kunnen vergraven worden; want een kaart, waarin men alle dorpen verdrinkt, daar somtijds een vijfde of tiende op zijn hoogst van kan vergraven worden, zoude niet voldoende zijn, en bij sommige eenigzins na kwade trouw smaken. Eindelijk dienden nog op die kaart te worden afgeteekend zoodanige venen, waarvan de vergravinge voor de provincie en voor de eigenaars zeer profijtelijk zal wezen; want diergelijke venen zijn er onbetwistbaar in Friesland.

En, om nu wederom maar één voorbeeld aan te halen, van die natuur zijn de venen, nu onlangs ten Zuiden en Noorden van de Linde aangestoken. De lage landen en venen, langs die rivier gelegen, en binnensdijks zich aan weêrszijden omtrent tweehonderd, of, op zijn hoogst, driehonderd roeden uitbreidende, zijn de allerslechtste hooilanden van de geheele provincie. Daarentegen zijn de landen buitendijks gelegen, en uiterdijken genaamd, de beste hooilanden, die daar omstreeks bekend zijn. De reden van dit laatste is, dat die uiterdijken geformeerd zijn van het slik, hetgeen de Linde, bij hooge tijen, in menigte uit de Zuiderzee met zich sleept en aan zijn oevers deponeert, hetwelk mettertijd die aanzienlijke aanwassen heeft veroorzaakt.

Zoo wanneer nu die binnendijks-venen vergraven zullen wezen, en de eigenaars van de ondergronden maar die attencie hebben, van een klein sluisje of pompje in hun Lindedijk te leggen, en dat bij hooge tijen in den winter van tijd tot tijd te openen, en daardoor het Lindewater op hunne vergravene landen te brengen, en, na twee of drie weken rust, bij bekwame gelegenheden weder te laten afloopen, zullen binnen zestig of zeventig jaren, en misschien vroeger, die landen door aanslikkinge van dezelve natuur worden als de uiterdijken, waarvan sommige tegen de kleilanden uitkunnen; en dus zullen de veengraverijen langs die rivier oorzaak zijn, dat de slechtste landen van de provincie de beste zullen worden. En al beweerde men, dat deze venen de eenigste van die natuur zijn in Friesland, zoo bewijst echter dit voorbeeld onwedersprekelijk, dat alle venen niet op dezelfde wijze moeten worden aangezien noch gehandeld: hetgeen schijnt in een deliberacie nooit uit het oog te moeten worden verloren.

De deliberaciën van den soeverein, of hij, uithoofde van het *d. e.*, duizenden ingezetenen van hun recht en kostwinning zal ontzetten, en de tegenwoordige generacie zal arm maken, uit vreeze dat de provincie over honderd en vijftig jaren minder rijk zoude zijn; die deliberacie kan niet te ernstig zijn, zoo die noodig is.

Maar is die noodig? Holland is genoegzaam uitgegraven; is Holland daarom minder machtig, minder bloeyend, minder rijk, minder in staat, om zijne schulden af te betalen? — Misschien zal men hierop antwoorden, dat de venen in Holland veranderd zijn in polders; doch waarom wil men niet stellen, dat hetzelfde hier mettertijd ook staat te gebeuren? Men weet wel, dat alle ondergronden niet even voordeelig tot polders kunnen worden gemaakt, en dat hebben in Holland verscheidene particulieren tot hunne schade ondervonden; ook werd eene diergelijke onderneming aldaar aangezien als eene loterij, en zoo zal hier in de provincie, over een of twee eeuwen, hetzelfde zijn. Dan zal men hier ook polders maken gelijk in Holland; dan zullen de verrijkte ingezetenen, gelijk die van Holland, in staat zijn, om die polders te kunnen maken, onderhouden, en bewonen. Geen land manqueert inwoonders, hoe berg- of waterachtig het ook zij, zoo lang het vrede en vrijheid bezit, en zoo lang ieder ingezeten meester is van zijne eigene bezittingen onder de bescherming van de wet. Hierom zijn de waterachtige gedeelten van Noord- en Zuidholland een voorbeeld, dat voor onze oogen en onwedersprekelijk is.

Maar het is niet genoeg, dat men een lange lijst ophaalt van ongemakken, die over honderd en vijftig jaren kunnen gevoeld worden, noch van hersenschimmen, daar de posteriteit waarschijnlijk om lachen zal; een veel ernstiger deliberacie is die van den actueelen toestand van de provincie, en van wat effecten het gebruik maken van het *d. e.* in dezen tegenwoordig zoude zijn; gelijk mede, wat gevolgen hetzelve na zich zoude slepen.

De provincie, zegt men, heeft schulden, en men proponeert om er nieuwe te maken; want waarmede zal de provincie betalen niet alleen hare schulden, maar de interessen van hare schulden, zoo 't niet is door hare inkomsten, of door de rijkdom van hare ingezetenen. Dat de inkomsten van de provincie zullen verminderen, spreekt van zelf, en heeft geen bewijs van nooden. Wanneer de ingezetenen de provincie bij duizenden moeten verlaten, moeten de speciën en middelen van consumpcie verminderen, en wat actueel voordeel, in den tegenwoordigen staat van de financiën van de provincie, het verbod van de veengraverijen zoude aanbrengen, daaromtrent is er, dunkt mij, een volmaakt stilzwijgen. Zoo dan de loopende zaken òf reeds tegenwoordig niet kunnen gaande gehouden worden, òf dat, door 't verlies op de speciën en middelen van consumpcie, hetzelfde bij

vervolg zoo kome, dan moet er buiten twijfel worden genegocieerd.

De menigte van geld in de provincie is tegenwoordig zoo groot, dat er niets lichter is als een negociacie te doen, hetzij van één, twee, of misschien drie tonnen gouds; maar wanneer de voornaamste capitalisten, die in gereede gelden handelen, en voor 't grootste gedeelte in de veengraverijen, òf door hun zelven òf door hun crediteuren, zoo merkelijk geïnteresseerd zijn, zullen wezen geruïneerd of verarmd; 't welk, gelijk hiervoor is aangetoond, een noodzakelijk gevolg van 't verbod van de veengraverijen moet zijn; waar zullen dan van daan komen de penningen, die de provincie gedwongen zal worden te negocieeren? Het ophouden van het publiek crediet, dat de voornaamste zorg van ieder soeverein moet wezen, zoude dat hier het minste der zorgen van den soeverein zijn? — En is er iets wezenlijker voor een soeverein als het bewaren van het binnenlandsch crediet? Wat rijkdom heeft een land, waarvan de inwoners arm zijn? en, independent van het gemeen belang, hoeveel particulieren zijn er niet in de provincie, die misschien denken, dat zij bij 't verbod of belemmering van de veengraverijen geen belang hebben, die de schadelijke gevolgen van deze zaak de eersten zullen gewaar worden?

Maar laat men veronderstellen, dat de provincie met hare inkomsten jaarlijks aan het gewone noodige konde voldoen, men zal echter moeten bekennen, dat de republiek schielijk en dikwijls op 't onverwachtst van machtige naburen is aangetast en overvallen geworden, en dat een diergelijk geval alle jaren kan gebeuren. In een zoodanigen nood geen penningen noch buiten noch binnen 's lands kunnende vinden, zal het zeer troosteloos zijn van te kunnen zeggen: „wij beleefden een tijd van overvloed en welvaren, meerder als ooit onze voorvaderen gekend hebben, wanneer zij schielijk de resolucie namen, van dien overvloed en dat welvaren uit ons land te doen verdwijnen, van de voornaamste en begoedste van onze ingezetenen te ruïneeren, van de capitalisten, die nog aan dien ondergang waren ontsnapt, te noodzaken, om hun geld naar andere landen of provinciën te zenden, omdat men hier geen landerijen met verzekerd recht van eigendom meer kan koopen, en door dit alles aan onze bondgenooten onnut geworden, en ontbloot zijnde van de noodige geldmiddelen voor onze eigene bescherming, gevaar loopen om alles te verliezen; maar, zoo het mocht gebeuren (dat God verhoede!), dat een vijand zich meester van de provincie maakte, dan zullen onze nakomelingen, die te gelijk met de vrijheid dit land zullen moeten verlaten, het genoegen hebben van vele lage landen vol turf aan den vijand over te geven of te laten."

Eindelijk is er, na mijn gedachten, nog een reden, die van 't uiterste gewicht is, om de veengraverijen niet te verliezen, te weten de tegenwoordige omstandigheden van tijd, in welke wij het eerste jaar beleven, dat de provincie onder de bestiering van zijn doorl. Hoogheid, den Heere Prins van Oranje, als erfstadhouder, komt. Niemand zal durven ontkennen, dat, in het beklag over de pretenselijk te sterk aannemende veengraverijen, resideert een bekenning van het groot getal ingezetenen, die jaarlijks hun kost in en met die graverijen winnen, en door 't verbieden van de veengraverijen van hunne kostwinning zullen wezen beroofd. Dat er iemand kan zijn, die, 't Huis van Oranje niet genegen wezende, gaarne zoude zien, dat het jaar van de aankoming van zijn doorl. Hoogheid tot de regeering werd gesignaleerd door het ruïneeren en verjagen van zooveel duizenden van goede ingezetenen, die hun geklaag, hun gekerm, hun tranen, en hun wanhoop in de naburige provinciën zouden overbrengen, dat is te begrijpen; maar dat de H.H. Staten van Friesland, de eenigste, die altijd zonder wankelen, met zooveel liefde, standvastig aan de belangen en den roem van 't Huis van Nassau-Oranje zijn trouw gebleven, eenen zulken tijdstip zouden waarnemen of opzettelijk verkiezen, om een diergelijk gebruik van het *d. e.* te maken; — dat schijnt voor alle de trouwe dienaren van 't Huis van Oranje te wenschen, dat niet moge geschieden. Dat er een grondregel is, die zegt: *Salus Patriae suprema lex esto;* dat die grondregel, het welwezen van 't gemeen, de eerste wet moet zijn van ieder ingezetenen, is zeker. Dat er een *dominium eminens*, een oppermacht, is, uithoofde van hetwelk de soeverein, in sommige zeer zeldzame gelegenheden, van de wet kan afgaan, is onbetwistbaar. Maar alles komt hierop aan: vooreerst, of men den eersten grondregel wel te pas bijbrenge; en ten tweeden: wanneer de applicacie van de oppermacht te pas komt.

„*Salus Patriae suprema lex esto*", zeide Filips de tweede, koning van Spanje, „nu is het klaar, dat het welwezen van 't vaderland vereischt, dat ik de Grooten laat onthoofden en de Gemeente laat verbranden; die menschen zijn blind genoeg, om niet te voelen, dat ik dit alles voor hun best doe, en zij allegeeren wetten, rechten, en privilegiën; dus is het noodig, dat ik, uithoofde van het *d. e.*, een leger naar de Nederlanden zende, om die volkeren tot reden en ter dood te brengen."

„*Salus Patriae suprema lex esto*", zeide Filips de derde, ook koning van Spanje, „nu is 't zeker, dat het welwezen van 't gemeen vereischt, dat er, onder de viermaal honderdduizend Morisken, die in het koninkrijk van Grenada wonen, geen twee- of driehonderd menschen moeten wezen, die in 't geheim nog eenige Mahometaansche ceremoniën overhouden; dus vinde ik mij verplicht, om, uithoofde van het *d. e.*, het koninkrijk van Grenada tot een woestijn te maken, en die viermaal honderduizend Morisken uit Spanje te bannen en hunne vaste goederen te confiskeeren, echter met bijvoeging van die genade, dat zij zes weken tijd zullen hebben, om hunne meubilaire goederen te verkoopen."

„*S. P. s. l. e.*", zeide Lodewijk XIV, koning van Frankrijk, „nu is het ontwijfelbaar, dat het welwezen van 't Gemeen vereischt, dat er maar één religie in mijn koninkrijk zij; dus vind ik mij verplicht, van, niettegenstaande de privilegiën, door mijne voorzaten gegeven, niettegenstaande de belofte, bij mijne krooning gedaan, uithoofde van het *d. e.*, twee miljoenen Gereformeerden te dwingen, om van godsdienst te veranderen of, met achterlating van hun goederen, uit Frankrijk te vluchten."

En, om geen voorbeelden meer buitenslands te zoeken, hoe kort is het geleden, dat men, niet verre van Friesland, uithoofde van de spreuk *Salus Patriae*, etc. aldus redeneerde: „daar is een stuk goed, waarvan de possessie door den wettigen eigenaar aan dien Heer te veel influencie in de regeering zoude geven; dus zijn wij geauthoriseerd, om, uithoofde van het *d. e.*, die goederen naar ons te nemen, mits aan den eigenaar een behoorlijk dedommagement toeleggende."

Die voorbeelden toonen aan de abuizen van het *d. e.*, zal men zeggen, en ik beken dit gaarne; maar men zal ook met mij wel willen convenieeren, dat diegenen, die dus redeneerden, dat zij geen misbruik, maar een wettig gezag van het *d. e.* maakten.

Eindelijk hebben wij gezien, dat er ten minste een dedommagement of vergoeding aan den eigenaar moet worden aangeboden; maar wat vergelding kan hier plaats hebben? wie zal die vergoeding tauxeeren? wie zal over de doleanciën tegen die tauxaciën oordeelen? wie zal die vergoeding betalen? En echter vindt men, dat de Rechtsgeleerden wel expres vermeenen, dat men het *d. e.* niet mag in 't werk stellen als onder conditie, „dat aan den eigenaar geen onbillijke tauxacie van zijne goederen worde aangedaan" [1]; hetgeen van zelf de vergoeding vaststelt, die hier op tonnen gouds, en misschien op miljoenen zoude komen.

Of zal men de veengraverijen verbieden zonder vergoeding aan de eigenaars te geven? zonder aan hen ten minsten terug te geven of te doen geven de veertigste penning, die zij ter goeder trouw aan 't land hebben voldaan? zonder aan hen te restitueeren de zes-en-vijftigste penning, die zij aan de Grietluiden hebben betaald? Een dergelijke hardigheid zoude immers een schreeuwende en openbare injustice zijn. Ik begrijp zeer licht, dat de Soeverein de wettige macht heeft, om mijn huis, zoo het nadeelig aan de defenzie van een plaats kan zijn, onder vergoeding te laten omververwerpen. Ik begrijp ook, dat Hij het recht heeft, om mijne landerijen, onder vergoeding, in de fortificaciën van eene stad of linie te trekken, of, in cas van nood, te inundeeren. Maar ik verklaar met nederigheid, tot nog toe niet te kunnen begrijpen, hoe de Soeverein de wettige macht zoude hebben, om aan mij, in tijd van vrede, te verbieden, van mijne huizen te verhuren of mijne landerijen te gebruiken.

Van een ander natuur is het bezwaren van den uitvoer van de turf. Het is zeker, dat de provincie zonder lasten, noch aan hare gewone, noch aan hare buitengewone inkomsten kan voldoen, en zoo er geene andere middelen kunnen gevonden worden als het belasten van de producten van den lande, laat men die producten bezwaren bij hun uitvoer. Maar dan schijnt de billijkheid, die altijd onafscheidelijk moet zijn van de wetten van den Soeverein, te vereischen, dat men twee zaken niet uit het oog verlieze. De eerste: dat de lasten, die men op den uitvoer wil of moet leggen, zoodanig zijn, dat, niettegenstaande dat bezwaar, de ingezetenen van de provincie van Friesland hunne producten buiten 's lands, zoo niet voordeeliger, ten minste even voordeelig kunnen debiteeren, als hunne naburen van andere provinciën. De tweede: dat die belasting op de producten van 't land evenredig en algemeen zij; zoodat, wanneer de nood van het land vereischt, dat men, tegen alle tot nog toe in goede staatkunde bekende regelen, een product bezwaarde, 't geen door den uitvoer rijkdom aanbrengt, de overige niet onbezwaard blijven. Dezelfde redenen, die men kan bijbrengen tot het bezwaren van de turf bij den uitvoer, kunnen en moeten ook dienen tot het bezwaren, bij den uitvoer, van hout, boter, kaas, vee; in één woord, van alle producten van 't land.

Het eenigste dan, waar het *d. e.* in dezen kan te pas komen, is, dat er gezorgd wordt, dat geen veengraverijen schade kunnen doen aan dijken, wegen, of paden. De wijsheid van den Soeverein kan en mag hiertoe de noodige middelen beramen, en de oppermacht kan die doen uitvoeren, tegelijk met de salutaire wetten, reeds op het stuk van de veengraverijen gestatueerd. Maar vooral dient men op zijne hoede te zijn, om zich niet te vergapen aan langwijlige, opgesmukte, en dikwijls in een zondvloed van woorden verdronkene vertogen, in welke men kwade redenen en contradicciën te vergeefs door de menigvuldigheid van woorden zoude zoeken te verbloemen.

Zekere Leeghwater, een molenmaker, omtrent het jaar 1641 levende en schrijvende, verstrekt daarvan tot een merkwaardig voorbeeld. Deze man, die, naar all egedachten, in zijn tijd aspireerde tot den post van intendant en directeur-generaal van de tegenwoordige en toekomende polders in Holland, en daarom de Haarlemmermeer wilde bedijkt hebben, na aan zijne geduldige lezers te hebben verhaald al hetgeen sommige boeren, en eenige oude vrouwen, hem hadden verteld van de aangroeying en vermeerdering van de Haarlemmermeer, laat daarop o. a. volgen deze zielroerende periode: „als dit schadelijke water aldus voort zal gaan, zoo zal 't, in weinig jaren, zoo ellendig en schandelijk bedorven zijn, dat het niet zal zijn te remedieeren. Want als de Meer begint te komen aan de smalle verdolven akkers, dewelke veel geen vadem breed en zijn, 't zij tot Cudelsteert, Calslagen, 't Westeinde van Aelsmeer, en veel andere plaatsen daaromtrent, zoo zal 't wezen als de kanker of een kwaad zeer, dat altoos in hem verrot en nimmermeer op en houdt; zoo dat daar weinig ofte geen land aan de Meer zal blijven, om hier namaals een dijk te mogen maken; zoo 't hierna gebeurde, dat men de Meer door nood alsdan moeste bedijken, of 't en ware dat men verscheiden dorpen wilde inhalen, 't welke ongezind komt en gansch niet gelegen. Derhalven zal noodig zijn, zonder lange te beiden, deze groote schade en bederf uit te keeren, terwijl het nog tijd is." Doch wat is 't gevolg geweest van deze declamacie? De HH. Staten van Holland, welker wijsheid bekend is, en die wel bewust zijn, dat er in alle landen geringe inconveniënten zijn, waaraan niet dan door nog veel grooter inconveniënten of openbare injusticiën kan worden geremedieerd, hebben dien man zijn ijver niet kwalijk genomen; zij hebben hem alle zijne voorstellingen, zoo in rijm als in onrijm, in rust laten schrijven en drukken, en de Haarlemmermeer is niet bedijkt noch in een polder gebracht. Het kan zijn, dat die Meer sedert honderd en vijf-en-twintig jaren nog eenige lage landen heeft ingeslokt; maar het is zeker, dat Holland, niettegenstaande dat, bloeyender, rijker, en machtiger is dan ooit [1].

Extract uit een advies, op den 2en July 1723, door de HH. Staten van Gelderland, waarmede de Gedeputeerden van Friesland, mitsgaders van Stad en Lande, zich hebben geconformeerd, ter vergaderinge van HH. M. uitgebracht, met relacie tot zekere missive, welke zij, HH. Gedep., vermeenden, dat, van wegens H. H. M. aan de HH. Staten van Zeeland behoorde geschreven te worden:

„dat ook hierop te willen appliceeren het recht van

---

[1] *Aestimatio Domino non iniqua tribuatur.* Peckius l. c.

[1] Wat de schrijver thans wel zou zeggen, nu die Meer — op eersten aanstoot van dien zoo smadelijk door hem bejegenden molenmaker — geheel ingepolderd en drooggelegd is? — V.

de opperste macht, *dom. em.*, dat een Soeverein heeft, om, in cas van nood of van publieke utiliteit, ten dienste van 't Gemeen, onder vergoedinge der goederen van particuliere onderdanen te mogen gebruiken, zoude kunnen voorkomen, als of men wilde doorhakken een knoop, die niet anders los te maken zou zijn. Dat H. H. M. niet onbewust zijn noch disconvenieeren, dat een Soeverein heeft zoodanig recht; maar dat hetzelve niet is absoluut of onbepaald, maar dat het gebruik daarvan dan eerst plaatse kan hebben, als een hooge nood ofte publieke utiliteit van de gemeene societeit zulks vereischen; en dat die nood en die utiliteit zoo klaar en zoo doorstekende moet zijn, dat die volkomen komt te blijken aan het geheele volk, uit welks boezem dat recht van de Overigheid is gekomen, en hetwelk te zamen, en ieder goed onderdaan in 't byzonder, gesteld moet worden wel te willen, dat, in zoodanigen gevel, het particulier interest voor het gemeene wijkt. Doch dat het zeer gevaarlijk schijnt, dit recht te verre te extendeeren of te lichtvaardig te gebruiken, alzoo daardoor licht vervallen zoude kunnen worden in excessen, die zouden kunnen degenereeren in een arbitraire macht, welker oefeningen in alle regeeringen en byzonder in die van dezen vrijen Staat de uiterste kwade gevolgen zoude kunnen na zich slepen."

Tot dusver had Onno Zwier zich nooit in gebonden stijl tot het publiek gewend; het eenigste, wat zijne kinderen in dat opzicht van hem kenden, waren losse rijmen voor bedriegertjens en derg., hier en daar in de verschillende vertrekken van zijn huis te Wolvega verspreid. Thans zag men hem echter, na zijn drie-en-vijftigsten jaardag, door de bosschen zwerven, en zijne gedachten in verzen op schrift brengen. De eerste vrucht dezer dichterlijke buyen was het aan de Nederlandsch-Indische geschiedenis ontleende treurspel in vijf bedrijven, „*Agon*, Sultan van Bantam", dat in 1769, te Leeuwarden, bij Abraham Ferwerda, voor 't eerst het licht zag, en later, in tweede, aanmerkelijk gewijzigde, bewerking, die (als men zien zal), hoewel dikwerf, niet altijd toch een verbetering heeten mag, herdrukt werd. Vooraf ging het volgende

VOORBERICHT.

Het Rijk van Bantam, gelegen op 't westelijkste gedeelte van Java, is lang geregeerd geweest, gelijk het geheele oostelijkste gedeelte van Indiën, door vorsten van Maleysche afkomst en Mahometaansche godsdienst. De vader van Agon, Sultan van Bantam, door een revolucie zijn rijk verloren hebbende, verkreeg Agon, twintig jaren oud zijnde, dat vaderlijk Rijk door zijne dapperheid weder, omtrent het jaar 1640. Hij regeerde groot veertig jaren met veel roem, altijd ontzien en geëerd, maar ook te gelijk gevreesd door de Nederlanders, die, gelijk ieder weet, de voornaamste zitplaats van hunne Oost-Indische Compagnie hebben te Batavia, niet verre van Bantam.

Agon, tusschen de zestig en zeventig jaren oud zijnde, neemt voor, aan zijne twee zonen af te staan zijne Rijken: Bantam aan Abdul, den oudsten, en Tartassa, door hem overwonnen, aan Hassan, den jongsten zoon. Zestien jaren geleden was de koning Paduca Siri, door de Nederlandsche wapenen, onder den veldheer Speelman, beroofd van al zijne Rijken (als Macassar, Boni, etc.), gelegen op 't eiland Celebes. Bij 't veroveren van de Hoofdfortres Samboepo was zijne vrouw aan zijne zijde door een kanonkogel in stukken geschoten, en hij, met Fathema zijne dochter, nog te dier tijd een klein kind, gevlucht naar Bantam bij Agon, alwaar hij gestorven is.

Agon is van voornemen, die Prinses uit te trouwen aan zijnen zoon Hassan, bij den afstand van zijne Rijken. Het stuk begint des morgens van den dag, welke tot dien afstand is vastgesteld.

AGON, SULTAN VAN BANTAM.

PERSONEN:

AGON, Sultan van Bantam.
SINAN, Kapitein van Agons lijfwacht[1].
FATHEMA, Prinses van Macassar.
CAMOENI, Vertrouweling van Fathema.
HASSAN, jongste zoon } van Agon.
ABDUL, oudste zoon } van Agon.
JAN LUCAS VAN STEENWIJK, Nederlander, Renegaat, vertrouweling van Abdul.
IBRAHIM, Iman of Opperpriester van de koninklijke Moskee te Bantam.
SAINT MARTIN, Generaal van de Nederlandsche krijgsmacht, en Raad van Indië.
SADI, Javaansch Officier.
JAVAANSCHE GROOTEN.

Het Tooneel is in 't paleis van Bantam, twaalf mijlen[2] bewesten Batavia, op 't eiland Groot-Java.

EERSTE BEDRIJF.

Eerste Tooneel.

AGON.

Ik ga dan, eindelijk, een vrije tijd genieten;
Mijn uren zullen thans in rust en stilte vlieten!
De zorgen, die gestaâg omcingelen den troon,
En d' arbeid die bezwaart, in vrede zelf, een kroon,
Verdwenen voor mijn oog, gaan anderen nu vinden,
En aan bekommering en moeilijkheden binden;
Welhaast ziet mij die plaats, daar 't wufte lotgeval[3]
Op mijnen levensloop geen kracht meer hebben zal!
Bestierder van 't Heelal, die Agon vredig leven
Hebt, volgens zijnen wensch, in d' ouderdom gegeven,
Die hem, in eerste jeugd, hebt op den troon gebracht,
En schonkt, tot zestig jaar, hem roem en levenskracht,
Vergun aan zijne zwakke, aan zijne laatste jaren,
Zoo lang als uwe wil hem nog alhier zal sparen,
Dat hij in eenzaamheid mag leven onverstoord
En de eendracht (bovenal!) van zijne kindren hoort[4]!

---

[1] Eerst: Gardes. [2] Eerst: mijl.

[3] De voorgaande versregels luidden in de eerste uitgave, als volgt:

Ik ga dan eindelijk een stille rust genieten,
Mijn dagen zullen nu in vrede en vrijheid vlieten!
De zorgen, die den troon omringen van rondsom,
Welke ieder dageraad en daglicht brengt wèrom,
Die zullen nu voortaan bij mij geen plaats meer vinden,
En niet meer mijnen geest aan moeite en arbeid binden.
Fortuin, welks macht ik heb zoo menigmaal beproefd,
Die mij somtijds verblijd, en somtijds hebt bedroefd,
Die, in mijn jeugd op mij ten bitterste verbolgen,
Mij nu schijnt sedert lang standvastiglijk te volgen,
'k Ga buiten uw bereik, 'k wil, dat het lotgeval

[4] Eerst:

O, Schepper van 't Heelal, meester van dood en leven,
Die ons door Mahomet uw wetten hebt gegeven,

Tweede Tooneel.

AGON, SINAN.

SINAN.

Uw voorneem is door mij [1] verkondigd aan de grooten,
En uwe last [2] gebracht aan de eerste hofgenooten.
Een ieder zal hier zijn en volgen zijnen [3] plicht,
Op 't aanbevolen uur, door u [4] daartoe gericht.
Schoon deze droeve dag [5] voor Bamtam was te wachten,
Reeds sedert lang in vrees van uwe ziels[6]gedachten,
Heeft ieder, niette[7]min, getoond de bittre [8] smart,
Die 't naken van dit uur [9] verspreidt in aller hart.

AGON.

Die groote smart in schijn zal hier niet [10] langer duren,
Als tot dat morgen 't licht beschijne Bantams muren:
Een oude Vorst verdwijnt, gelijk de maan, voor 't oog,
Wanneer een [11] jonge Vorst rijst, zon-gelijk [12], omhoog.

SINAN.

Zij wachten zekerlijk een Heer van uwe handen,
Die ook, gelijk als gij, de vader dezer landen,
Hun [13] welvaart houden zal voor zijne grootste zorg,
De opvoeding van uw zoons is haar gewisse [14] borg.
Maar zoo ik hunnentweeg [15] de waarheid u mag zeggen,
En 't geen m'in Bantam [16] denkt vrijmoedig openleggen,
Hoeveel van uwe [17] zoons met reden werd [18] verwacht,
Nochtans wenscht ieder hier den duur van uwe [19] macht.
Te meer dewijl men ziet natuur u mildlijk geven
De wisse en zoete [20] vrucht van een gematigd leven,
En dat zoo de ouderdom in 't wezen zich vertoont [21],
De vlugheid meer dan ooit in geest en oordeel woont [22].

AGON.

Zij hebben niet gezien mijn ongeruste [23] nachten,
Wijl vrede in overvloed hun zachte droomen brachten [24];
Zij hebben zoo als ik de kwelling [25] niet gevoeld,
Die om [26] der Vorsten hart, tot in de [27] slaapplaats, woelt!

SINAN.

Hun eerbied is te groot, om ooit te durven [28] vragen
't Geen uwe wijze ziel voor hen geheim wil [29] dragen.

AGON.

Mijn gunst voor u, Sinan, heeft nimmer mij [30] berouwd,
En 't weet, dat mijn geheim bij u is wel vertrouwd:
Lees dan in Agons ziel, die zal aan u vertoonen,
Wat bitterheid hem brengt [1] de tweedracht van zijn zonen!
Niettegenstaande al 't geen ik stadig heb betracht [2]
In hunne jonglingschap, in tweespalt doorgebracht;
En dees afkeerigheid, nog dagelijks aan 't groeyen,
Vertoont een donkre wolk, daar onweêr uit kan broeyen.
Vergeefs heb ik dan 't Rijk uit duisternis gehaald,
Vergeefs die roem geheft, waarmede Bantam praalt;
Met hoeveel luister ook ik deze kust doe schijnen,
Die glans zal binnen kort door hun gedrag verdwijnen.
Batavia heeft lang op Bantam 't oog gehad,
En lang benijd [3] den naam van Java's eerste stad!
Ik zie haar dagelijks, in 't meerdren harer krachten [4],
De twisten van mijn zoons met ongeduld verwachten,
En, langs dien lagen weg, bedacht om ook alhier,
Gelijk alom in 't Oost, te krijgen 't hoog bestier.
Schoon hare heerschzucht rust verstoort in alle landen,
Haar staatkunde is vooral bezorgd voor Java's stranden.
De Noordre Europeaan, die d' Amstels boord verlaat,
Bewaart zijn koele ziel in dit verzengd klimaat;
De ziel door heete drift, als de onze, niet omvangen,
Zoekt langzaam en bedaard haar wezentlijk belangen:
Haar wreedheid, gierigheid, haar gramschap zelf is koud,
En Neêrlands heerschappij op onze twist gebouwd.
Het is om deze reên, dat ik heb voorgenomen,
Indien [5] ik kan, die ramp aan Bantam voor te komen.
Ik weet maar al te wel, wat [6] hier te vreezen staat,
Zoo ik, bij mijnen dood, de rust onzeker laat [7].
En denk (ten minsten hoop [8]!) dat zoo ik, bij mijn leven,
Aan beide mijne zoons heb schepteren [9] gegeven,
En ieders wenschen heb [10] voldaan, eer hij 't voorziet [11],
Ik beide vergenoegd zal zien met hun gebied [12],
En dat, zoo onverhoopt de grens [13] verschil mocht rijzen,
Natuur hen zal naar mij, en niet naar Holland, wijzen.

SINAN.

Maar wijl Batavia is aan uw geest verdacht [14],
Waarom niet liever saâm gehouden Bantams macht [15],
En met Tartassa's Rijk, nu vast in uwe banden [16],

Die Agon uit het stof hebt op den troon gebracht,
Aan wien hij schuldig is zijn glorie en zijn macht,
Ontvang zijn dankbaar hart! Oneindig Opperwezen!
Gij hebt ten allen tijd in zijne ziel gelezen,
Gij hebt altijd gezien zijn liefde voor de deugd,
En in de tegenspoed èn midden in de vreugd!
Geef in zijn ouderdom, geef in de korte jaren,
Die uw besluit misschien hem nog op aard zal sparen,
Dat hij in eenzaamheid een stille rust geniet,
En eendracht in zijn huis en bij zijn zonen ziet!

[1] Eerst: uw wil is door mijn mond. [2] uw last is. [3] gelijk vereischt zijn. [4] op de bestemde tijd en 't uur. [5] dag reeds lang. [6] Wijl gij zoo menigmaal geuit hadt uw. [7] elk van haar niet. [8] droeve. [9] 't komen van dees dag. [10] Die smart, hoe groot die zij, zal niet veel. [11] de. [12] klimt als de zon. [13] Haar. [14] hiervoor hare. [15] nit haar naam. [16] hier ieder. [17] men van uw. [18] ook. [19] De onderdaan verlangt te blijven in uw. [20] aangename. [21] En dat de ouderdom, die elk met reden vreest. [22] Niets afmeet van de kracht en vlugheid van uw geest. [23] slapelooze. [24] Terwijl zij die in rust en stille vreê door-. [25] den arbeid. [26] bij. [27] troon, en om haar. [28] Zij weten, dat de eerbied aan hen belet te. [29] 't Geheim 't geen hare Vorst kan in zijn boezem. [30] mij nog nooit.

---

[1] bittre zorg hem heeft. [2] Deze en de volgende zeven regels luidden eerst:

Ik heb dit rijk gehaald als uit een donkren nacht
En Bantams roem en macht ten hoogsten top gebracht;
Maar welk een glans mijn naam dit rijk nu doe verschijnen,
Ik zie, door hun tweedracht, die macht in 't kort verdwijnen.

[3] dingt reeds naar. [4] Deze en de volg. 11 regels eerst:

En 'k zie de Hollanders met ongeduld verwachten,
Dat een van mijne zoons te hulp roep' hare krachten.
Zij zoeken sedert lang een middel, om 't bestier,
Gelijk in 't verdere Oost, zoo ook te krijgen hier;
Schoon hare heerschzucht twist verwekt in alle landen,
Haar staatkund' zoekt vooral 't gebied van Java's stranden.
De koude Europeaan, schoon hij zijn land verlaat,
Bewaart zijn koelheid nog in dit verzengd klimaat.
De ziel door heete drift, als de onze, niet omvangen,
Verliest nooit uit het oog hun wezenlijk belangen;
Haar grootheid is gegrond op Indiëns tweedracht,
En ons hartstochten zijn de oorsprong van haar macht.

[5] om zoo. [6] wat, na mijn dood al-. [7] niet vóór die tijd voorkomen kan dat kwaad. [8] En 'k denk, ik hoop ten minst. [9] ieder van mijn zoons een scepter heb. [10] Dat elk zijn heerschzucht ziet. [11] verwacht. [12] Ik tusschen hen wegneem alle oorzaak van tweedracht. [13] zoo er in 't eerst eenig. [14] uw voorzorg vreest der Nederlanders macht. [15] kracht. [16] Tartassa's rijk geheel gekomen in uw handen.

Te dubbelen [1] de sterkte en rijkdom dezer [2] landen?
Noem dan [3] van uwe zoons wie hier zal [4] Koning zijn,
Of wel dat de oppermacht in beide saâm [5] verschijn.

AGON.

Mijn hart verbiedt het eerst, en 't tweede kan [6] niet wezen,
Of zoude 't [7] allermeest voor Bantam zijn te vreezen:
Gij hebt (als iedereen) die twisten aangezien [8],
Als kindschheids drift, gewoon met jaren heen te vliên;
Zij hebben hunnen haat voor 't gansche Hof verborgen,
Maar geensins aan mijn oog en vaderlijke zorgen:
Schoon ik maatregels nam en of ik palen zett',
Van hun zal niemand ooit ontvangen 's andren wet.
Die hier geen slaaf wil zijn, moet om den schepter strijden,
En de oppermacht in 't Oost kan geen verdeeling lijden.
Doch wijl Batavia verzameld' hare macht,
Heb ik in eenge schroom tot dezen tijd gewacht,
Maar weet nu, dat Ambon en lage winstkrakeelen,
Op nieuw hun Maatschappij en de Engelschen verdeelen.
Dit nutte tijdstip dient voor Bantam niet verzuimd,
Om, als dier volkren twist is uit den weg geruimd,
Een dubbeld koninkrijk aan elk van hen te toonen,
En voor een ouden Vorst twee jonge en dappre zonen,
Van welke d' eerstes geest de kunsten van de vreê,
Het nut van handel kent, en 't voordeel van de zee;
Wijl Hassans hart en hand, van zijne jongste jaren
Geoefend in den krijg, de landzij kan bewaren.
Dus tegen Nederland aan wederzij bereid,
Is Bantams kust door mij aan d' oudste toegeleîd;
Tartassa's mindre kroon [9] zal aan den andren [10] komen,
En zonder dat [11] van hem misnoegen zij [12] te schromen.
Ik weet, dat Hassans ziel [13], tevreden met het land,
Veel meerder dan een troon, verlangt [14] Fathema's hand:
Haar vader, mijne vriend [15], beroofd van zijne Rijken,
Is hier, gelijk gij weet, op [16] Bantam komen wijken.
Ik heb zijn [17] stervend hart [18] beloofd, dat Agons [19] zoon
Fathema plaatsen zou, met hem, op mijnen [20] troon;
En ook aan haar, gevoed in dit paleis, gelaten [21],
De keur van mijne zoons en mijne beide Staten,
In 't klimmen hunner jeugd alleenig maar bevreesd,
Dat geen van mijne zoons haar keur zou zijn geweest;
Maar zie nu met vermaak, dat deze teedre banden,
Niet zullen zijn de vrucht van dwang of menschenhanden,
En dat de liefde alleen, niet noodig andre kracht,
Haars vaders wenschen heeft, en Agons woord volbracht.
Sinan! 't is tijd voor u: kies tusschen mijne [22] zonen,
Aan wien van beî gij wilt diezelfde trouw be[23]toonen,

---

[1] Vermeerderd nog. [2] van uw. [3] Laat een. [4] alleen hier. [5] alle beid'. [6] het tweed' kan hier. [7] En zou het. [8] In plaats van deze en de volg. 21 regels:

Wat maatregels ik neem, welk palen ik ook zet,
De een zal van d' ander nooit ontvangen eenig wet.
Die hier geen slaaf wil zijn, moet om den scepter strijden
En de oppermacht in d' Oost kan geen verdeeling lijden.
'k Heb in Abdul bespeurd veel meer heerschzuchtigheid,
En Bantams rijke strand daarom voor hem bereid.

[9] minder Rijk. [10] ander. [11] Zonder dat ik. [12] heb. [13] Hassan is. [14] Mits dat ik bij zijn deel ook voeg. [15] is weleer. [16] Bij mij, zijn boezemvriend, tot. [17] mijn. [18] vriend. [19] mijne. [20] Agons. [21] In plaats van dezen en de volg. 7 regels:

En 'k zie nu met met vermaak, dat deze teedre banden
Niet zullen zijn de vrucht van eenig menschenhanden,
Maar dat de liefde alleen, sterker als mijne macht,
Haar vaders wensch en mijn beloften heeft volbracht,

[22] dat gij ook kiest tusschen mijn. [23] trouwe.

Die, van uw kindschheid af, voor Agons oogen [1] blonk,
En mijn vertrouwen u, en mijne vriendschap [2] schonk.

SINAN.

Ik heb voor alle gunst van hen [3] en u te vragen,
Om in de rust met u te [4] slijten mijne dagen:
Ik wensche noch [5] verwacht alhier [6] geen andre vreugd,
Als dagelijks te zien het [7] voorbeeld uwer [8] deugd.

AGON.

Neen, de eenzaamheid is niet gemaakt voor jonge lieden!
Die rust begeeren mag [9] en arbeid wil ontvlieden,
Moet voelen zijne kracht door jaren uitgeput,
Of door een zwak gestel aan 't menschdom zijn onnut.
Men mag zich dan alleen [10] onttrekken aan de menschen,
En dienen vaderland en Vorst alleen met [11] wenschen:
Maar zoo lang levens [12] kracht kan steunen ons [13] verstand,
Zijn lichaam, hart [14] en geest aan 't vaderland verpand.
Gij zult met Agon zien zijn eerste stille tijden,
Niets meer als hoveling, maar vriend aan mijne zijden,
En welken Heer daarna uw vrije wil verkiest,
Mijn vriendschap kent haar plicht, hoeveel zij ook verliest.

Derde Tooneel.

AGON, FATHEMA, CAMOENI.

AGON.

Fathema, 'k had gehoopt [15], vóór 't einde mijner dagen
De Maccassaarsche [16] kroon door u te zien ge[17]dragen;
En dat het slapend Oost, in Neêrlands hand [18] geraakt,
Door misbruik van de [19] macht zou wakker zijn gemaakt!
Dat ieder Vorst op u zijn oogen zoude wenden [20],
En dus Celebes ons [21], met saamgevoegde benden [22],
Zou zien den [23] erfgenaam herstellen op den troon,
En in 't Bataafsche [24] bloed uitwisschen 't Oostens hoon.
Maar 't noodlot, welkers wet geen mensch [25] kan wederstreven,
Heeft mij tot dezer uur die troost niet willen geven.
Ontvang terwijl van mij al wat ik [26] geven kan,
En, met [27] Tartassa's kroon, mijn [28] zoon voor uwen [29] man;
Ik zal Fathema dus ook [30] dochter mogen noemen,
En welke vader kan met zulk een [31] dochter roemen!

FATHEMA.

Als de onverwachte krijg [32], voor mijn geslacht zoo wreed,
Maccassars bloeyend Rijk voor Neêrland [33] wijken deed,
Wanneer Samboepo's strand mijn moeders [34] bloed zag vlie-
En roovers uit het West dat edel bloed vergieten, [ten,
Dat hunne wreede [35] hand verdreef Celebes [36] Heer,
Behield [37] mijn vader maar [38] zijn dochter en zijn eer.
Hij bracht die beiden hier: gij zijt alleen in 't [39] Oosten
De Vorst, die koningen kan [40] helpen of vertroosten;

---

[1] in uw hart altoos voor hare vader. [2] u uw meesters gunst en mijn vertrouwen. [3] haar. [4] Dat ik mij in uw rust ver-. [5] Ik vraag noch ik. [6] op aard. [7] die ik scheppen zal uit 't. [8] van uw. [9] Hij, die de stilheid zoekt. [10] Dan alleen mag men zich. [11] En zich vernoegen met voor 't vaderland te. [12] lichaams. [13] gepaard is met. [14] Zijn beide, kracht. [15] gewenscht. [16] Aan s Maccàssars. [17] en scepter te zien. [18] Dat Indien door tweedracht in Hollands macht. [19] die. [20] ieder Vorst in 't Oost, verzaamlende zijn krachten. [21] Macassar ons zou zien. [22] machten. [23] Den wettig' erfgenaam. [24] het Westens. [25] niemand. [26] van mijne hand 't geen mijn hand. [27] Ontvang. [28] en mijn. [29] uw. [30] mijn. [31] wie in 't Oost zal op deugdzamer. [32] Sultan, wanneer het lot. [33] Holland. [34] 't Maleische. [35] woeste. [36] den wettig'. [37] Bleef aan. [38] nog. [39] in 't gansche. [40] De eenigst, die een Vorst kunt.

ıog waarlijk groot, als [1] de eenigste nog vrij;
lren zijn gekeet in Neêrlands slavernij,
in eigen Hof, moet last en [2] wet gehengen,
ı een Indisch Raad of Opperkoopliên brengen!
der vond hier ook in [3] uw grootmoedigheid
ailplaats, in zijn lot voor hem en mij bereid:
ı nochtans, vergeefs was Agon zijn [4] behoeder,
ijnend hart bestierf [5] 't verlies van mijne moeder,
on door u geëerd [6], verloor hij, in 't verdriet,
en en de hoop van 't Maccassaarsch gebied!
ierf, hij liet mij wees; vergeef, indien de [7] tranen
;en mijnen wil een weg in de oogen banen!
gedeelte spruit uit zijn gedachtenis,
re vloeit voor u, en uit erkentenis.
i's hart [8], bevreesd de dankbaarheid te krenken,
der aandoen nooit aan uwe gunsten [9] denken:
a dag aan dag, zij klimmen boven maat:
t nu 't geen bij mij ver boven kroonen gaat.
ij geoorloofd zijn, wanneer ik tot u nader,
r ik u begroet, om u te noemen vader!
m [10], die teedre naam, die mij den dood benam,
t na 'k [11] moederloos in Bantams wallen kwam,
m zal weêr op nieuw verheugen mijne lippen [12],
mijn blijde tong in zegeningen glippen!
ien van beide zoons de keus van Agon vall',
ker, dat mijn hand gehoorzaam wezen zal;
praak leidt altoos Fathema's plicht en paden,
t haar echt en lot geheel aan uwe raden.

AGON.

kroont mijnen wensch, en Hassans hart en zin,
Fathema's hand het loon is van de min [13].

FATHEMA.

die keus aan u in betren tijd ver [14] toonen,
fd en 't mijne trotsch [15] met al Celebes kroonen;
e [16] dappre hand, bestierd door uwen raad,
n zal van 't juk den Maccassaarschen staat,
stelijk gespuis van woeste [17] vreemdelingen,
aar Java's kust en Jacatra [18] zal dwingen.
me moed maar niet vermeerdert ieder dag [19],
r de Faam verspreidt het eind van uw gezag;
sstersch Rijk of Vorst is meer voor hen te vreezen,
n uit het oog en van den troon zal wezen?

AGON.

e [20], mijne reên zijn van het grootst gewicht,
: 't gemeene best der Indiën [21] gericht,

Maar bovenal voor 't nut van u, van [1] mijne zonen,
Zoo ik met d'eendrachts band kan beider hoofd bekroonen [2];
Zoo ik, gelijk ik denk, hier [3] door de tweedracht ban,
En 't eerste dat tot twist beginsel [4] geven kan.
[5] Het welzijn van mijn [6] zoons, van u, en hunne [7] Rijken,
Vereischt een korte poos voor tijd en lot [8] te wijken,
Tot dat de Batavier, in eigen [9] schoot verdeeld,
Verwijfd door 't heet klimaat, en dronken in de weeld',
De driften ziet van 't Oost in Nederlanders [10] zweven,
En de ondeugd van Euroop met de onze doorgeweven [11].
Dan nadert onze [12] wraak: doch thans is stille [13] rust
De weg die maar alleen kan heffen [14] deze kust.
Aanschouw door mijne zorg, die vreê en recht deê [15] bloeyen,
Reeds handel, overvloed, en rijkdom herwaarts vloeyen [16],
Als eer [17] de Europeaan met woon in 't Oosten [18] bleef,
En 't westersche Moesson zijn vloot naar Java dreef.

FATHEMA.

Na 't geen Macassars huis alreede [19] moest gehengen,
Is 't hard, de tijd der wraak zoo verre nog te [20] lengen,
En onderwijl de roof en onderdrukking [21] zien,
Gezeten in [22] mijn erf, en in mijn Rijk gebiên.

AGON.

Schoon mijne haat gewis aan de uwe is te [23] evenaren,
Vereischt de omzichtigheid, die past aan [24] hooge jaren,
Bedaard te wegen tijd, en onze en [25] 's vijands macht,
Eer dat [26] men tegen hem gaat [27] toetsen Bantams [28] kracht.
Die macht van Nederland [29], nu zoo voor ons te vreezen,
Heb ik voorheen gekend in hand der Portugeezen,
Doch [30] Portugal, 't geen 't eerst door Gama's heldenmoed,
Aan de Indiën deê zien Europa's koene woed' [31],
't Geen langs een nieuwen weg naar ons bestond te zeilen,
En Goa's lage [32] strand met Lisbons dieplood peilen;
Zag spoediglijk in 't Oost verminderen zijn kracht [33],
Zoo ras de rijkdom weeld' en rust had aangebracht;
Als, Albuquerq, Galvàn, Castrò, niet meer in leven,
De standaard van de Taag aan bloodaards wierd gegeven,
Van welke 't nageslacht nog onlangs is gezien,

---

enigste nog groot, de. [2] van haar moet in zijn [3] alhier door. [4] Maar schoon Agon alhier hem ot. [5] Zijn hart kon niet doorstaan. [6] midden in t. [7] mijn, [8] Mijn hart, altijd. [9] uw welda- [10] 'k Vind weêr. [11] Kort na ik. [12] Deze en de f regels ontbreken in de eerste uitgaaf. [13] In pl. beide regels eerst:

et wel, dat uw hart en groot' hoedanigheden
ven boven prijs als uw bevalligheden;
zoo Fathema's hart 't loon van de liefde is,
ik, dat Hassan's hart is van haar land gewis.

Ontvang Hassan, op hoop van hem aan u te. , versierd. [16] Wanneer zijn. [17] de roofzuchtig n Wester. [18] of naar Holland. [19] Deze en de ende regels eerst:

aar haar moed en macht niet groeit van dag tot dag,
gij nog volhardt te afleggen uw gezag;
ogendheid in 't Oost zal voor haar zijn te vreezen,
s Agon in 't Oost zal geen monarch meer wezen?

ema. [21] nut van Indien in-.

[1] 't best van beide. [2] Zoo ik de eendracht hier kan, samen met haar, kroonen. [3] hoop, daar. [4] wegneem 't geen daartoe aanleiding. [5] Deze en de volgg. zeven regels kwamen in de eerste uitgaaf eerst na de vier laatste. [6] 't Belang van mijne. [7] en dat van uwe. [8] Is, om een korte poos voor 't lot en tijd. [9] Batavia, zelf in haar schoot. [10] van het Oost in 't Hollandsch hart voelt. [11] En 't Oost in dartelheid en lafheid overstreven. [12] is het tijd tot. [13] tot daartoe is de. [14] Het eenigst, dat nog kan behouden. [15] Zoo elk van haar zijn rijk in vreê zoekt te doen. [16] En tot de zelve macht, als voortijds, te doen groeyen. [17] Eer dat. [18] Indien. [19] Na zooveel hoon en smaad als mijn huis. [20] voor wraak nog zoo ver te zien. [21] En dat gehate volk zoo lang te moeten. [22] In 't bezit van. [23] Mijne afkeer voor dat volk kan uw haat. [24] Maar de voorzichtigheid, de vrucht van. [25] Leert mij, dat men vooral moet kennen. [26] Wanneer. [27] wil. [28] Bantams. [29] der Hollanders. [30] Maar. [31] Ons zeeën heeft geverfd met Indiens eigen bloed. [32] 't Malabaarsche. [33] In plaats van deze en de volg. 17 regels eerst:

Heeft in het derd' geslacht zijn kinderen gezien
Voor 't zwaard van Nederland en Indiens wrake vliên;
Maar Indien, meer bedacht om zich van haar te wreken
Als, door Europa's twist, Europa's macht te breken,
In plaats van weder vrij te worden als weleer,
Heeft voor prijs van zijn bloed gekocht een nieuwen Heer.
Batavia ziet nu reeds groeyen in haar wallen
Een derd' geslacht, 't geen ook voorzeker staat te vallen,
Zoo ras weêr uit het West een nieuw gebroedsel koomt,
Hetgeen noch Portugals noch Hollands waapnen schroomt.

Lafhartig onze wraak, en Neêrlands staal, ontvliên.
Maar 't Oosten, meer bedacht om zich van hen te wreken,
Als door Europa's twist Europa's macht te breken,
In plaats van weder vrij te worden, als weleer,
Heeft maar voor meerder bloed gekocht een nieuwen Heer.
Batavia ziet reeds verzwakken hare wallen,
Door een verbasterd kroost, dat ook zal schielijk vallen,
Als weder uit het West een Noordsch gebroedsel koomt,
Hetgeen noch Portugals noch Hollands vloten schroomt;
Dat meer gewend aan staal, zal nieuwen oorlog dragen,
En tegen Nederland durft onze bijstand vragen;
Laat dan elk Oostersch Vorst, nu wijzer opgevoed,
Verdrinken slavernij in beider volkren bloed!
Gij kunt met klein geduld dit binnen kort verbeiden:
Hoe verre de evenaar ons schijnt van hen te scheiden [1],
Hun [2] gierigheid zoekt roof [3], waar [4] die Natuur verhool,
Van daar de zon verschroeit tot onder ieder [5] Pool.

—

Vierde Tooneel.

AGON, FATHEMA, CAMOENI, SINAN.

SINAN.
De Prinsen uwe zoons [6] zijn reeds op 't Hof gekomen,
En hebben naar hun Vorst en zijn bevel [7] vernomen:
Zij schijnen met elkaâr [8] te mijden het gesprek,
En wachten uwe komst, maar niet [9] in één vertrek.

AGON.
Die twisten zijn gedaan: ik ga aan ieder [10] zeggen,
Wat deelen van mijn rijk ik [11] hem meen toe te leggen;
Vernoegen zekerlijk [12] Abduls eergierigheid,
En Hassan zien, met u, tot ieder deel bereid [13].

—

Vijfde Tooneel.

FATHEMA, CAMOENI.

FATHEMA.
Camoeni, mijn geluk gaat alle wensch [14] te boven!
Gij, die zoo langen tijd verkeerde aan onze [15] hoven,
Waar hebt gij ooit gezien een eenige Vorstin,
Die koos òf [16] echtgenoot, òf trouw, naar haren [17] zin?
Slachtoffer van de [18] plicht en van de staatsbelangen,
Vorstinne maar [19] in naam en in de praal [20] gevangen,
Gezonden zonder liefde aan die haar weinig acht,
Verzuimd van nabestaande, en [21] vreemd aan haar geslacht,
Verachtend haar gemaal, verboden ooit [22] te minnen,
Benijdend allesins de vrijheid der [23] slavinnen,
In koude staatlijkheid verslijtend haren [24] tijd;
Ziedaar het droeve lot, dat ik alhier [25] vermijd!

CAMOENI.
Ik zie met groote [26] vreugd na duizend [27] ongelukken,
Waarvoor [28] Maccassars rijk en uwe jeugd moest [29] bukken,
Dat 's Hemels zachtre gunst, voor 't geen u is beroofd [1]
Ten minsten eene kroon aan uwe deugd belooft [2]!
Mijn hart herinnert zich hoeveel uw ouders sierden [3],
Hoeveel in eenen [4] dag de prooi des vijands wierden:
Mag 't Oost hen alle zien, hersteld in uwe macht,
Vermeerdren 't nieuwe Rijk door Agon u gebracht [5]!
Mag [6] ik de blijde dag en 't heuchlijk uur [7] beleven,
Dat ik Fathema zie met Hassan [8] wetten geven,
Van daar Celebes kust [9] naar 't koude Zuiden ziet,
Tot daar de zee ons [10] scheidt van 't Ternataansch gebied
Dat daar [11] de wraak met u die velden mag [12] betreden
En straffen eindelijk zooveel [13] onmenschlijkheden.
Gepleegd, als Hollandsch vloot tot onze neêrlaag [14] kwam
En bliksemend [15] metaal uw moeder 't licht benam;
Dat schande noch dat [16] eer die moorders kon beletten
De [17] zegeteekenen met vrouwenbloed te smetten!
Maar deze blijde dag, aan liefde toegewijd [18],
Verbant geheug van wraak tot aan een andren tijd.

FATHEMA.
Geloof niet, dat de wraak is ooit uit mijne zinnen [19]:
Mijn hart weet even sterk te haten als te minnen;
En 't noodlot [20] wil doen zien hoeveel 't op mij vermag
Wanneer 't aan liefde en haat voldoet [21] op éénen dag
Ik min bij [22] Hassan moed en eer en zuivre zeden,
De gaven van den [23] geest en [24] zielshoedanigheden;
Onz' harten zijn vereend van onze vroegste [25] jeugd,
En de achting wederzijds [26] vermeerderd door de deugd.
Ik min niet minder [27] ook zijn haat voor die tirannen
Die hem en mij [28] welhaast van Java [29] zouden bannen,
Zoo hunne kwade wil [30] geen hinderpaal bereid
In Agons wijsheid vond, en Hassans dapperheid.
Batavia zag [31] weêr Tartassa's muitelingen,
Door Hassan ras [32] verstrooid, tot hunnen plicht bedwingen [33];
En 't dempen van een vuur, met reden zoo gevreesd,
Is 't werk van eene maand voor Hassan maar [34] geweest
Camoeni, zijne [35] roem, verspreid aan alle zijden,
Vervult het Oost met hoop van blijde en vrije tijden [36],
Ik weet, in welke zorg Batavia reeds [37] leeft,
En dat op Hassans naam de Nederlander [38] beeft.

CAMOENI.
Maar wijl hier Agons wil zal scheiden Bantams [39] kroonen,
En geeft een machtig Rijk aan elk van zijne [40] zonen,
Is eerst wel onderzocht of de oudste [41], zonder smart,
Zal zien in Hassans [42] deel Fathema's hand en hart?

---

[1] Hoe verr' natuur ons heeft van hare kust gescheiden. [2] Haar. [3] geld. [4] ook. [5] in 't ijs van de. [6] de beide prinsen. [7] uw wil en welbehaag. [8] malkaâr. [9] bevel, ieder. [10] Mijn voorneem is, om nu aan elk van haar te. [11] Het deel van 't rijk, 't geen ik aan. [12] Voldaan, zooveel ik kan. [13] En vullen Hassans hart met vreugd en vrolijkheid. [14] all' geluk. [15] hebt aan de. [16] haar. [17] trouwde naar haar. [18] haar. [19] Vorstin alleen. [20] midden in pracht. [21] iedereen, ver-. [22] verachtende haar man, verboôn iemand. [23] Benijdende dikwijls het lot van haar. [24] verloopt haar levens-. [25] droevig lot, 't geen uw prinses. [26] zeer veel. [27] zoo veel. [28] Voor welk. [29] uw jeugd moesten.

[1] bestralende uw hoofd. [2] Een kroon ten minsten geef voor die u zijn ontroofd. [3] 'k Wensch dat de kroonen die weleer uw wieg versierden. [4] En door 't lot van een

[5] In 't kort door uw gemaal gebracht in uwe hand,
Vergrooten 't nieuwe Rijk op Java's Westerkant.

[6] Dat. [7] de dag haast zal. [8] Wanneer 't Hassan en u zal zien de. [9] strand. [10] het. [11] Dat ik met u. [12] di… kust mag zien. [13] 't Hollandsch volk van haar. [14] Al haar barbaarsche vloot, vervuld met roovers. [15] 't don… derend. [16] Zonder dat schand of. [17] Haar.

[18] Maar 'k vergeet, dat dees dag aan liefde is toegewijd
En dus 't geheug van haat moet heden zijn gemijd.

[19] Neen, Camoeni, mijn haat gaat nimmer uit mijn zinnen [20] En 't lot om te. [21] voldoet aan mijn haat en liefde [22] in. [23] zijn. [24] zijn. [25] reeds van ons eerste. [26] is wederzijds. [27] Maar 'k min in Hassan. [28] mijn en hem. [29] ui… Indien. [30] haar kwaadwilligheid. [31] heeft. [32] Hassan… zwaard. [33] zien dwingen. [34] voor mijn minnaars ha… 't werk van een maand. [35] 'k zie zijn. [36] En Java v… van hoop, dat hij haar zal bevrijden. [37] 'k Weet, d… Batavia in ongerustheid. [38] Raad van Indien. [39] de Sultan dus uitdeelt zijn beide. [40] ieder van zijn. [41] me… wel zeker hier, dat Abdul. [42] ziet in zijn broeders.

Naar 't geen ik heb bespeurd in hunne jonge[1] jaren,
Meende ik, dat beiden fier en uwe minnaars[2] waren.

FATHEMA.

Geen liefde of zoete[3] drift, die ooit in d' oudsten[4] viel,
Nadat de heerschzucht woelde in zijn barbaarsche[5] ziel!
Gewoon in achterdocht en haat met ons te leven[6],
Is zijne wensch om mij en Hassan te doen beven:
Abdul zoekt bovendien geen bruid beroofd van kroon,
En vraagt in 't huwelijk geen liefde, maar een troon.
't Is echter waar, dat eerst, in kindsche en gulle jaren,
Abdul in tederheid scheen Hassan te evenaren;
Maar als in jonglingschap de grootschheid hem verscheen,
Was 't eerst de min, daarna de vriendschap, die verdween.

CAMOENI.

Schoon wel[7] Fathema's Rijk niet is in hare[8] handen,
Zij brengt ten huwelijk het recht op deze[9] landen:
Europa zekerlijk ziet ongerust[10] te zaâm
Celebes[11] erfgenaam en Hassans grooten naam.
Batavia schijnt meer voor d' oudsten zoon[12] te wezen.
Wie weet van haar besluit wat gij nog hebt te vreezen!
Haar Raden[13]...

FATHEMA.

Ik veracht haar Raden en[14] gebied,
En vrees, met Hassans hand, geheel Europa niet!

TWEEDE BEDRIJF.

Eerste Tooneel.

FATHEMA, HASSAN.

FATHEMA.

't Is zeker, dat mijn hart alreê[15] begon te vreezen,
Dat hier Fathema's mond[16] de laatste stond[17] te wezen,
Die u betuigen zou de vreugd, dat uwe[18] hand
Heeft glorierijk getemd een stout en woelig land[19].

HASSAN.

Nadat de dageraad mij zag naar herwaarts komen[20],
Heeft mij de opgaande zon bij uw vertrek vernomen;
Daar heerschte nog de slaap, ten blijke dat uw hart
Kan rusten als het mijn gevoelt de afwezens smart:
Maar aangedaan op 't zien van mijne tedre schromen,
Heeft mij de min gevleid met plaats in uwe droomen.
En als mijn[21] eerste zorg aldus was afgedaan[22],
Heb ik gevoeld de plicht van zoon en onderdaan;
Mijn vader en Sultan geëerd, en in 't begroeten,
De[23] zegeteekenen gelegd aan zijne voeten,
Des vijands oversten voor Agons troon gebracht,
En daar, door rijke buit, getoond Tartassa's pracht[24].
Ik ben door hem gelast te bieden[25] deze panden

---

[1] Te zamen opgevoed in 't groeyen van uw. [2] Heb ik altijd gemeend, dat beid' uw. [3] De liefde is geen drift. [4] Abdul. [5] De heerschzucht straalt alleen maar door in zijne. [6] Deze en de volg. 7 regels ontbraken in de eerste uitgaaf. [7] Maar schoon. [8] nu niet is in haar. [9] rechten op die. [10] Europa's staatkund' zal niet gaarn zien. [11] Macassars. [12] De Raad van Indien schijnt voor Abdul sterk. [13] Batavia misschien. [14] 'k Veracht haar Raads. [15] Het is zeer waar, Hassan, dat ik. [16] Dat Fathema alhier. [17] zoude. [18] haar vreugde, dat ik. [19] De rust weêr heeft hersteld op Java's Westerstrand. [20] In pl. van dezen en de volg. vijf regels eerst:

Mijn eerste werk, nadat ik weder was gekomen,
Is geweest, dat ik heb na Fathema vernomen.

[21] na dus. [22] van mijn hart was voldaan. [23] Mijn.
[24] Tartassa's rijke buit gesteld in zijne macht
En hare sleutelen voor zijne troon gebracht.
[25] t' aanbieden.

Aan u, door zijne gift[1], Vorstinne dezer landen!
Hij wil, dat uw gezag en wet bij d' onderdaan
Geëerbied en gevolgd zal zijn van nu af aan:
En ik, die reeds zoo lang leef onder uwe wetten,
Kom billijk mij aan 't hoofd van uwe volkren[2] zetten.
Zij nadren, om aan u hun hulde en trouw te biên[3],
En ik om Agons wensch door u gestaafd te zien[4].

FATHEMA.

Gij weet hoe sedert lang van alle mijne staten[5]
Het allerminst aan mij niet over is gelaten;
En dat alwaar het lot, door Agons wil, mij geeft,
Fathema maar alleen haar hart te brengen heeft;
Doch zoo van 't machtig Oost, aan mijnen wensch geschonken,
De kroonen alle saâm in mijne handen blonken,
Zoo 'k alle[6] koningen naar mijne trouw[7] zag staan,
Geen een in mijne ziel[8] zou boven Hassan gaan,
Mijn teder hart zou hem tot aller meester[9] kroonen,
En allereerst aan hen den plicht[10] van eerbied toonen!
Maar, Hassan! heeft uw hart wel ernstig overdacht,
Wat op Fathema's huis door 't noodlot is[11] gebracht?
Weet gij, dat om de hand, die gij verlangt te[12] ontvangen,
Zweeft onuitbluschbre[13] haat en bloedige belangen;
Maccassars troon in[14] stof door Neêrlands fiere gloed[15],
En 't rijstveld van het Oost verstikt in eigen[16] bloed!
Samboepo zelf in vlam, of, in[17] verbrande straten,
Vertoonend aan het oog[18] mijn moeders ledematen,
Verstrooid als door[19] 't geweld van 't welbediend[20] geschut:
De voorzorg van de kunst voor 't leven was[21] onnut;
Mijn vader vluchtend, arm[22], beroofd van zijne landen,
En dragend om zijn hals Fathema's kindsche[23] handen!
Ziedaar in welken staat uw vader mij[24] ontving,
Als dochter zijnes huis, en niet als vreemdeling[25];
En zal Fathema thans[26] zich durven onderwinden,
Zijn zoon aan hare wraak en ongeluk[27] te binden?
Zal 't Oost, dat daaglijks ziet[28] zijn edelmoedigheid,
Niet laken uwe keus[29] en mijn ondankbaarheid?

HASSAN.

De deugd beloont zich zelf: het welzijn van de menschen[30],
Is, sedert veertig jaar, het wit van Agons wenschen;
Doch zoo zijn edel hart Fathema's lof verdient,
Is 't zeker allerminst door 't bijstaan van een vriend,
Wiens herbergzame ontvangst, in weêrwil van gevaren,
Is de allerschoonste kroon van Agons grijze haren!
Wat mij belangt, ik hoop dat nooit in uwe ziel
Waarschijnlijkheid van vrees bij uwen minnaar viel:

---

[1] de toekomende. [2] Ik koom mij aan het hoofd der onderdanen. [3] Met haar mijn hulde en trouw u voor altoos aanbiên. [4] En mijn lot in uw oog, èn nu èn altoos, zien. [5] In plaats van dezen en volg. vijf regels. eerst:

Hassan! u is bekend, dat van al mijne staten
't Noodlot het allerminst aan mij niet heeft gelaten;
Dat ik aan mijn gemaal, tot mijne groote smart,
Geen scepters, maar alleen aanbieden kan mijn hart;
Maar zoo de Hemel mij 't rijk Oosten had gegeven,
Zoo ik gansch Aziën zag aan mijn voeten beven,

[6] al haar. [7] hand. [8] die in mijn hart. [9] Mijn keur zou hem tot Vorst over hen alle. [10] En ik de eerst aan haar 't voorbeeld. [11] Wat al het lot heeft op Fathema's huis. [12] om 't altaar, dat onz' trouw gaat. [13] zweven Fathema's. [14] kroon in 't. [15] voor Nederlands hoogmoed. [16] verdronken in het. [17] 's wal verwoest en haar. [18] alom. [19] wanneer. [20] eiselijk. [21] maakte. [22] vluchtende. [23] teedre. [24] Agon mij hier. [25] Gelijk zijn eigen kind, niet als een. [26] nu. [27] Om zijn zoon aan haar lot en aan haar wraak. [28] getuige van. [29] keur. [30] Deze en de volgende 11 regels ontbreken in de eerste uitgaaf.

Welk andre zorg of schroom kan heerschen in de zinnen,
Van hem, dien uwe mond veroorlooft u te minnen,
Als dat zijn levensloop, voor u alleen besteed,
Aan zijn erkentenis nog niet geheel voldeed!
En zoo 't gewapend Oost verscheen aan uwe zijden[1],
Zou Hassans hart het lot[2] van ieder Vorst benijden,
Die, door Fathema's gunst bestemd tot hare[3] wraak,
Of overwon voor haar, of stierf voor hare[4] zaak.
Maar 't Oosten is verslaafd, en[5] ver van u te wreken,
Toont nergens eenig Vorst om maar voor u te spreken[6];
En met wat nieuwe schrik zal iedereen haast[7] zien,
Batavia nu ook in Bantams wal[8] gebiên!

FATHEMA.

De Nederlanders hier, in Agons Rijk, gebieden!
En die gebeurtenis, wijl Agon leeft, geschieden[9]!

HASSAN.

Ik denk dat mijne vrees zal ras bewaarheid zijn[10],
Schoon deze[11] zaak aan u nog ongelooflijk schijn.
Het is te dezer tijd omtrent[12] een jaar geleden,
Dat Agon heeft bereid het uitgevoerde[13] op heden;
Dat hij in 't openbaar verklaarde dit besluit[14],
't Geen hij aan zijnen zoon zoo even heeft geuit[15].
Abdul heeft sedert stil en vergenoegd[16] geschenen,
Maar Steenwijk is van hier[17] tot tweemaal toe verdwenen,
Die vreemdeling, die, bij Abdul in[18] gunst geraakt,
Alhier zijn vaderland en godsdienst heeft[19] verzaakt,
Of, om aan geld en goed (hun aller wensch) te[20] komen,
Ten minsten in den schijn[21] een God heeft aangenomen.
Batavia's kasteel heeft tweemaal hem[22] gezien
Verzoeken hunne hulp; gij twijfelt niet voor wien[23]!
Ook weet ik, dat een heir, ontboden uit alle oorden[24],
Bij Ountong Java dekt de Tangerangsche boorden[25],
En dat Batavia zich sterkt[26] bij dag en nacht,
Schoon zonder krijg of twist[27] met eenige oostersch macht

FATHEMA.

Maar waarom Agon niet te toonen die[28] gevaren....

HASSAN.

Ik wacht naar meerder licht om alles te openbaren[29].
Gij weet dat Agons hart zooveel vertrouwt[30] dien zoon,
Dat het onnoodig is dat ik hem gissing toon,
En 't zij hun[31] nieuw verbond, nog niet geheel gesloten,
Abdul verhindren mag[32] om zijn geheim[33] te ontblooten,
Het zij 't een voorwaarde is[34] van dit heilloos verdrag,

---

[1] Indien 't geheele Oost voor u was te bestrijden. [2] 't geluk. [3] hand, geboren tot haar. [4] Op 't Macassaarsche strand zou sterven voor haar. [5] het verslaafde Oost, wel. [6] Durft zelfs niet denken om zijn ketenen te breken. [7] welk schrik zal 't Oost Batavia niet. [8] Welhaast in Bantams wal en Abduls rijk.

[9] Batavia gebiên alhier, in Bantams wallen?
En Abdul, Agons zoon, voor Holland neêr zien vallen?
[10] 'k Vrees, dat mijn gissingen maar al te gegrond zijn. [11] Hoezeer die. [12] bijna. [13] 't geen hij volvoert. [14] verklaard heeft, dat hij dacht. [15] Tusschen zijn beide zoons te deelen zijne macht. [16] Wel te vreê met het besluit. [17] sedert is Steenwijk. [18] Die Europeër, die in Abduls. [19] Hier heeft, gelijk gij weet, zijn land en God. [20] hun aller wensch, rijkdommen te be-. [21] hier in schijn. [22] 'k Weet, dat Batavia hem tweemaal heeft. [23] gunst, en Abduls dienst aanbiên. [24] 'k Weet, dat Neêrlands krijgsvolk, ontboôn uit alle landen. [25] Een leger van gewicht uitmaakt op Java's stranden. [26] wapent. [27] zonder in krijg te zijn. [28] eer het gevaar komt nader. [29] Ik weet genoeg voor mij, niet genoeg voor mijn vader. [30] zwak is voor. [31] het. [32] verplicht. [33] geheim nog niet. [34] 't zij de voorwaarden zijn.

Dat Bantam zal alleen gewaarschouwd[1] met den slag;
Abdul scheen met geduld zijn vader aan te hooren,
En 't deelen van het Rijk zijn heerschzucht[2] niet te storen.
Doch wijl voor 't goud verdwijnt hun Raads[3] geheimenis,
En alles bij dat volk voor geld te krijgen is,
Heb ik al sedert lang[4] maatregelen genomen,
Om van Batavia tot wis bericht te[5] komen
Van Steenwijks handeling[6], en waarom, zonder nood,
De reê ziet dagelijks toetakelen de vloot?
En[7] hoop nog vroeg genoeg die tijdingen te[8] ontvangen
Voor Agon, Bantams rijk, en uw en mijn belangen.

Tweede Tooneel.

FATHEMA, CAMOENI, HASSAN.

CAMOENI, aan HASSAN.

Een slaaf, in allen spoed gereisd den ganschen[9] nacht,
Heeft reeds een korten stond in uw paleis gewacht:
Hij zegt: zijn meester weet[10] de reden van verschoonen,
Waarom hij zich alhier aan u[11] niet komt vertoonen.

HASSAN.

Dit is waarschijnelijk de lang verwachte man,
Die mij, van 't geen men smeedt[12], bewijzen geven kan,
Ten zij voor de eerstemaal Osman[13] mocht ondervinden
Dat goud[14] Batavia's geheim niet kan ontbinden!
En Agon, binnen kort ten klaarsten onderricht,
Zal zien, wie onzer volgt den kinderlijken plicht[15].
Vergeef, indien de zorg voor vader en voor rijken[16]
Mij dwingt, om haastelijk van uwe zij te wijken;
Maar 'k weet, dat uwe ziel niet min als Hassan schroomt
Elk onheil, dat aan 't Oost of Agon overkoomt.

FATHEMA.

Wijl ik met eizing hoor, en schrik in 't overdenken,
Dat kindren ouders eer en welzijn zouden krenken,
Zal Agon, hoop ik, zien, en nog ter rechter tijd,
Abduls kwaadwilligheid gestremd door Hassans vlijt!

Derde Tooneel.

FATHEMA.

Zoo 't goud aldus tot nut van 't Oosten kan verstrekken,
Waarom niet meerder vrucht van onzen schat te trekken[17],
En, voegende de hulp bij waapnen en beleid[18],
Te haasten onze wraak door Neêrlands[19] gierigheid!
Doch hoe lang ook die wraak voor 't Oost nog zij te wach-
Ik kan de grimmigheid van Nederland verachten, [ten[20],

---

[1] men ons hier maar zal waarschouwen. [2] wezen. [3] 't goud openbaart alle. [4] de noodige. [5] zekerheid te be-. [6] Wat Steenwijk daar verricht. [7] En 'k. [8] het antwoord te. [9] Een van uw slaven, die gereisd heeft al de. [10] u is bekend. [11] op 't Hof. [12] de noodige. [13] het goud. [14] het.

[15] Ik ga, en hoop in 't kort mijn vader te doen zien,
Wie van zijn zoons zijn wil het meest zoekt te eerbiên.
[16] Deze en de volgende regels van dit tooneel ontbreken in de eerste uitgave.
[17] Ik zie, dat men welhaast die roovers zou befnuiken,
Zoo men in Indien wist het goud wel te gebruiken.
[18] En latende ter zij onnutte dapperheid. [19] Dat volk altijd bevocht door hare. [20] In pl. van dezen en de volg. regels, eerst:

De ondervinding leert, dat goud is 't eenigst wapen,
Waarvoor natuur bij haar geen middel heeft geschapen,
En als een tegengift in onze handen geeft
Tegen 't geduchte staal voor 't welk het Oosten beeft;

Bewaard voor zijne drift, zijn list, en trotsche taal,
Door bergen, door den geest en moed van mijn gemaal:
't Is eindlijk zijne beurt om ongerust te leven,
En voor Tartassa's Rijk misschien welhaast te beven.
Misschien dat binnen kort de vlam van Java's strand
Mijns vaders schim verzacht, en wreekt Samboepo's brand,
En ook Batavia in duizend bange zuchten
De moederlooze maagd naar vreemde kust zie vluchten!
Maar wie koomt storen vreugd aan mijne ziel zoo vreemd?
Abdul! dien sedert lang mijn oog niet meer verneemt!

—

Vierde Tooneel.

FATHEMA, ABDUL.

ABDUL.

Mevrouw! 'k heb lang gewacht naar zulk een dag als heden,
Wanneer ik eindelijk, in Bantams erf getreden [1],
Zou kunnen met mijn hart, alreede aan u verpand,
U bieden de oppermacht van Sunda's rijke strand,
De slagen van het lot langs dezen weg vergoeden
En in 't toekomende u voor alle ramp behoeden!
Gij weet, hoe mijne ziel [2], van de allereerste [3] jeugd,
Heeft bij Fathema's oog [4] gevonden hare [5] vreugd.

FATHEMA.

Mijn vader, uit zijn Rijk geweken naar dees oorden,
Gaf mij aan Agons zorg, bij zijne laatste woorden [6]:
En 't is van Agons keus [7] dat afhangt mijne hand;
Maar aan Fathema's hand is [8] haat en wraak verpand.

ABDUL.

Ik weet, dat niemand ooit Fathema's wijze reden
Zag wetten van de nood en oordeel overtreden [9];
En denk, dat werkelijk [10] de staat van 't gansche Oost,
Aan haar verstrekken zal [11] tot voorbeeld en [12] tot troost.

FATHEMA.

Het Macassaarsche bloed, voorheen in 't Oost zoo machtig,
Is altijd d' adeldom van zijn geslacht indachtig:
En welke kroonen thans [13] het lot aan mij ontvreemdt,
Leer, dat Fathema nooit van andren voorbeeld [14] neemt!
De Vorst, die mijn gemaal of die mijn vriend wil wezen,
Moet noch [15] Batavia, noch Nederlanders [16] vreezen:
Dit's 't allereerst beding [17], waarop mijn hart zich geeft.

ABDUL.

Geen mensch, die [18] min als ik voor hunne krachten [19] beeft;
En 't [20] winnen van een schat van zulk onmeetbre [21] waarde
Zou zijn voor mijne hand [1] de lichtste taak op aarde.
Wijs liever aan Abdul, wiens hart van ijver brandt,
Iets nutter op 't Javaansch of op Celebes strand [2],
Daar ik uitblinken mag om uwe ziel te raken [3],
En mij met roem in 't Oost Fathema waard te [4] maken.

FATHEMA.

Komaan, indien mijn hart u is van zulke [5] prijs,
Geef mij van uwe [6] liefd' het zekerste bewijs.
Neem hier, met Gods profeet, God zelve [7] tot getuigen,
Dat Bantam, onder u, zal nooit voor Neêrland [8] buigen,
Dat gij integendeel [9], getrouw aan mijnen haat,
Zult eeuwig vijand zijn, met mij, van dezen Staat [10];
En dat het [11] eerste werk van 't heir in uwe [12] handen,
Zal zijn Fathema's [13] Rijk te rukken uit de [14] banden;
Dat gij 't geheele Oost, gewekt uit [15] laffe rust,
Zult wapenen voor mij, tot dat op Java's [16] kust
Batavia [17], verbrand in neêrgeslechte [18] wallen,
Met zijn verwoest kasteel [19], voor mij zal neder [20] vallen;
Dat ik op [21] rookende asch van 't prachtigste gebouw
Kan trappen op het hart van de allereêlste [22] vrouw.
Dat ik de honden 't bloed van hunnen [23] raad zie drinken,
En dus Fathema's wraak in 't Oosten uit mag [24] blinken!
En geef mij dan de keus [25] te ontvangen uwe hand,
Of op dat bloedig puin, òf op Samboepo's strand;
Of midden in 't gekerm der westersche barbaren,
Of onder 't blij gejuich der vrije Maccassaren!

ABDUL.

Indien Fathema haar en mijn belangen zocht,
Misschien dat zij de [26] rust door zachter middlen kocht:
Ten minsten 't geen zij vergt is buiten ons vermogen,
En boven 't geen het Oost vergeefs te zaâm zou pogen [27].
Doch in 't voorzichtig Oost is niemand langer [28] vrij,
En ieder maar [29] bedacht op [30] zachte heerschappij [31]:
Batavia's kasteel heeft alles [32] doen bezwijken,
En 't is geen schande meer voor Nederland [33] te wijken.

FATHEMA.

Dit is bij mij nog schand, en zoo 'k mij niet vergis [34]
Is 't vast, dat Agon ook van dat gevoelen is.

ABDUL.

Ga voort! tel Hassan ook! waarom dien niet te noemen,

En zoo men in 't begin dien weg had ingeslagen,
Misschien geen Vorst in 't Oost die ketenen zou dragen;
En door 't goud wel besteed zou elk geweest zijn vrij,
Goedkooper als hen nu kost hare slavernij! —

[1] In pl. van dezen en de volg. vier regels, eerst:
Na een dag, dat ik zou aan uw bevalligheden
Zou kunnen, met mijn hart, alreede aan u verpand,
U bieden de oppermacht van Sunda's rijke strand,
Het ongelijk van 't lot op deze wijs vergoeden,
En u voor onheil in 't toekomende behoeden.

[2] dat mijn hart heeft. [3] mijn eerste. [4] Altijd bij Fathema. [5] al zijn.

[6] Mijnheer! mijn vader, hier gevlucht uit zijne landen,
Heeft Fathema gesteld in uwe vaders handen.

[7] van hem alleen. [8] met mijn hand gaat ook mijn.

[9] Ik kan niet denken, dat Fathema's zachte zeden
Niet altijd luisteren naar de gezonde reden.

[10] Dat in haar ongeval. [11] niet strekken zou. [12] of. [13] nu. [14] voorbeeld van andren. [15] voor. [16] en Holland nimmer. [17] Die voorwaarde is de eerste. [18] 'k Geloof, dat niemand. [19] Holland. [20] tot het. [21] hart van zooveel.

[1] Slaat gij aan Abdul voor.

[2] Toon liever aan mijn hart, 't geen voor uw schoonheid brandt,
Iets, dat met meerder roem verdienen kan uw hand.

[3] kan tot nut van uwe zaken. [4] Fathema's hart met glorie waardig. [5] en zoo — eenig. [6] dan van u. [7] Zweer hier, en roep, met God, zijn profeet. [8] voor Neêrland nooit zal. [9] ten allen tijd. [10] van Hollands macht en staat. [11] Dat 't aller-. [12] van uw zwaard en uw. [13] Macassars. [14] haar. [15] uit zijne. [16] Gewekt, zult voor mijn wraak doen vechten op dees. [17] Tot gij Batavia. [18] hare. [19] kasteel verwoest. [20] zult neêr doen. [21] Dat 'k op de. [22] de voornaamste. [23] Indiens Raad. [24] mag uit-. [25] keur. [26] haar.

[27] Bedenk, dat men vergeefs hetgeen zij vergt zou pogen,
Al kwam 't geheele Oost gewapend voor haar oogen.

[28] wacht niets van die kant; het Oost is niet meer. [29] is alleen. [30] om. [31] slavernij. [32] Indien. [33] Hollands macht. [34] In pl. van dezen en de volg. vijf regels, eerst alleen beide laatste van Abdul, in dezen vorm:
Maar 'k vrees, dat Hassans hand u beter aan moet staan,
Wijl gij 't onmogelijk aan Abdul kunt voorslaan;
daarna de vier volgende van Fathema, in plaats van de acht der nieuwe uitgave:
Wie Abdul in mijn hart ook hebben mag te vreezen,
Het zal noch nu noch nooit een slaaf van Holland wezen;
En 'k heb mij wel gewacht aan u mijn hand te aanbiên,
Zoo ik in 't zeker niet uw antwoord had voorzien.

En 't geen Fathema denkt te zwijgen of verbloemen?
Beken dat, wijl zijn hand u beter aan zal staan,
Gij daarom kiest aan mij 't ondoenlijk voor te slaan.

FATHEMA.

Welk Indisch vrije Vorst Fathema mag bekoren,
Uw vlijt en uwe moeite is zekerlijk verloren:
Abdul, gij hoort althans dat ik niet altijd veins,
Of schroom, ten allerklaarst te zeggen wat ik peins.
'tIs echter waar, ik vroeg of gij mij durfde wreken,
Schoon zeker, 't was onnut hierover u te spreken;
Maar 'k had mij wel gewacht, mijn hand aan u te biên,
Had ik ontwijfelbaar uw antwoord niet voorzien.

Vijfde Tooneel.

ABDUL.

Verwaande en bitse vrouw, misschien zal u berouwen,
Dat gij alreeds zoo hoog durft rijzen uw vertrouwen[1]!
Gij kent in Bantam niet den meester uwer[2] hand,
Indien mijn nieuw verbond gekomen is tot stand[3].
Het was dan niet genoeg, in weêrwil aller[4] wetten,
Een kroon, die mij behoort, op Hassans hoofd te[5] zetten,
Fathema met[6] haar recht vermeerdren nog zijn[7] deel,
Als of dit strand, met haar[8], voor d' oudste[9] was te veel!
En ik, omringd te land, omsingeld in de baren,
Zou zien, bij Hassans heir, de vloot der Maccassaren;
Zou zien mijn lot aan hem en aan Fathema staan!
Dan liever duizendmaal in Neêrlands wetten gaan[10]!
Maar wat houdt Steenwijk op? waarom niet hier te[11] we-
Heb ik van zijnen[12] kant verraderij te vreezen? [zen?
Heb ik in deze keus[13] een dwalinge begaan,
En mij te veel betrouwd[14] aan dien Europeaan,
Die, trouwloos weggereisd, met Bantams goud in[15] han-
Op d' Oceaan bespot de twisten onzer landen[16]! [den,
Maar Neen, hij 's wederom[17].

Zesde Tooneel.

ABDUL, STEENWIJK.

ABDUL.

Ach, al te wreede vriend!
Hoe langzaam is door u mijn gloeyend hart[18] gediend!

[1] Hovaardige princes, uw hart zal zich beklagen,
Dat gij uw haat, uw wraak, uw moed zoo hoog wilt dragen.
[2] Misschien dat u haast rouwt het weigren van mijn.
[3] In de eerste uitgave volgde hier eerst nog:
En zoo maar vroeg genoeg de hulp, daar ik op reken,
De onrechtvaardigheid van Agons hart komt wreken.
Het was dan niet genoeg, dat ik Hassan zou zien
Een groot deel van het rijk en van mijn erf gebiên.
[4] En dat mijn vader durft tegen al onze. [5] Tartassa's kroon op 't hoofd van ander als mij. [6] en. [7] Hassans. [8] Bantam alleen. [9] mij nog.
[10] En Hassan zoude aldus, misschien in korte jaren,
Voegen bij Java's kust het rijk der Macassaren!
Zijn rijk, zijn goed, zijn macht, zou boven mijne gaan,
En Abduls lot aan hem en aan Fathema staan!
Dan liever duizendmaal in Hollands wetten leven,
Als hier voor Fathema's en Hassans hoogmoed beven!
Maar helaas! 'k weet nog niet, in deze droeve dag,
Of ik op Hollands hulp in 't zekre reeknen mag!
[11] Steenwijk komt niet weêrom! welk moet de reden. [12] Ook van zijn. [13] ook bij geval. [14] vertrouwd. [15] zou hij ook met het goud gereisd zijn in zijn. [16] Niet naar Batavia, maar naar Europa's stranden. [17] komt daar aan. [18] Met welk' loomheid hebt gij mijn ongeduld.

STEENWIJK.

Ik hoop, wanneer mijn Vorst mijn handeling[1] zal weten,
Dat hij zijn ongeduld en gramschap zal vergeten.
Hoe grooten spoed ik heb van onzen kant[2] gemaakt,
Is 't echter gister maar, dat ik ben klaar geraakt;
En zonder 't meerdre goud, door u aan mij gezonden,
Was weinig[3] hoop geweest voor bijstand of[4] verbonden;
Doch uwe milde hand, bij iedereen bemind[5],
Maakt Hassan daar veracht, en elk voor u gezind.
Gij hebt nu nimmermeer van iemand iets te schromen,
En zult nog heden zien uw angsten weggenomen.

ABDUL.

Weet gij, hoe deze[6] dag verergerd heeft de zaak,
En dubble voorzorg eischt voor bijstand of voor[7] wraak?
Weet gij, dat Agon mij Fathema durft ontrooven,
En met Tartassa's kroon in Hassans deel[8] beloven?
Niet, dat mijn hart zich stoort aan 't missen[9] van een vrouw,
Maar overdenk de macht gehecht aan deze trouw[10];
En dat Batavia door u mij dede[11] hopen,
Dat met Fathema's hand ik ook een troon[12] zou koopen.

STEENWIJK.

Mij is, in Bantams wal, door ieders mond[13] verhaald,
Dat Agon dezen dag tot d' afstand had[14] bepaald:
Maar gister heeft een vloot Batavia verlaten,
Die nu[15] reeds wezen moet in zicht van onze[16] staten,
En zoo de wind en stroom niet merklijk tegen zijn,
Is 't mogelijk, dat die nog heden hier verschijn[17].
Die vloot brengt herwaarts aan de noodige bevelen,
Die Agon hinderen zijn heerschappij te[18] deelen:
Fathema krijgt door haar, mits zij ontvang uw[19] hand,
Een harer[20] kroonen weêr op 't Maccassaarsche strand.
En, om die wetten hier te hoeden voor 't verachten,
Zijn op die vloot gescheept de middelen van krachten[21],
En St. Martin, door hart en door verstand beroemd[22],
Is veldheer bij dit al, en ook gezant benoemd[23].
Dit was hetgeen ik moest door uwen last[24] bezorgen.

ABDUL.

Maar zoo die vloot alhier niet mochte zijn voor morgen[25]?

[1] 't verhandelde. [2] Hoezeer ik van mijn kant heb alle spoed. [3] er geen. [4] hulp en tot. [5] In plaats van dezen en de volg. drie regels eerst:
Want elk bediende aldaar, hoe dat hij zich ook houdt,
Mint wel de Compagnie, maar mint nog meer het goud.
ABDUL.
Maar hoe zegt het verbond?
STEENWIJK.
Gij zult geholpen wezen,
En hebt hier voor altoos van Hassan niets te vreezen;
Hassans vermetel hart is daar reeds niet bemind,
En gansch Batavia is voor u meer gezind.
Men haat die dapperheid, betoond aan muitelingen,
Nog boven maat vergroot door laffe vluchtelingen.
[6] Maar weet gij, dat. [7] En nog vermeerderd heeft de redenen van. [8] haar aan Hassan. [9] verlies. [10] gij weet, welke macht ik op haar rechten bouw. [11] heeft doen. [12] ik met Fathema ten minst' een rijk. [13] Ik weet alleen, 't geen mij bij mijn komst is. [14] heeft. [15] nu reeds. [16] Agons. [17] Is die voor Bantam eer de zon in 't Westen schijn'. [18] Om Agon te verbiên, zijn rijken te ver-. [19] En biedt aan Fathema, mits zij u geef haar. [20] van haar. [21] noodige krijgsmachten. [22] beroemd door hart en door verstand. [23] Koomt èn als veldheer hier èn ook als afgezant. [24] is 't geen ik voor heb weten te. [25] Deze regel was eerst, en dan in onderstellenden zin („maar wijl misschien"), in Steenwijks mond gelegd; daarna nog de twee volgende:

De grooten in 't paleis, elk oogenblik verwacht,
Beletten alles 't geen [1] tot uitstel kan [2] bedacht;
Wat thans [3] gedaan?

STEENWIJK.

Van daag, zoo 't noodig is, te veinzen:
Te dekken voor het oog wat uwe ziel mag [4] peinzen;
Wat Agon van u [5] vergt, gewillig ondergaan [6],
't Zal morgen [7] alles hier in uwe [8] wetten staan [9].

ABDUL.

Maar als die vloot vernoegd zich wendt van onze stroomen [10],
Heb ik èn Hassans woede èn Agons wraak te schromen.

STEENWIJK.

Dit is ook overdacht, daar ook is in [11] voorzien,
Uw vader zal wel hier, na dit vertrek [12], gebiên;
Doch tot volmaakter blijk van vriendschap en [13] vertrouwen,
Zal Neêrlands zorg voor u [14] alhier een vesting [15] bouwen;
Waarvan en hoofd en volk aan uw bevel [16] zal zijn,
En gij dus Heer in [17] daad, en Agon in den [18] schijn.

ABDUL.

Het bouwen van 't kasteel zal Agon nooit gehengen [19]!

STEENWIJK.

Europa's macht [20] en kunst zal hem tot reden brengen [21].

ABDUL.

Maar zoo hij wederstaat, en [22] zijn onbuigzaam hart...

STEENWIJK.

Dan moet hij aan zich zelf verwijten [23] zijne smart!
En zoo dit u verstoort, waartoe aan bondgenooten [24],
En tegen wien, gevraagd een veldheer, heir en vloten?
Die hulp, door u geëischt, komt nader ieder uur,
En 't recht des oorlogs gaat voor rechten van natuur:
Gewis zal St. Martin alhier [25] een vesting [26] zetten,
Verordend [27] onder uw of onder Hassans wetten;
Gij kent uws broeders ziel [28], en weet of zijne moed,
Zich storen zal aan band of ijdlen naam van [29] bloed!

Is 't noodig, dat mijn Vorst op heden maar tijd wint,
En, zoo het mooglijk is, reden tot uitstel vindt.
Daarop ving Abdul als volgt aan:
Ik zal te zijner tijd mijn dankbaarheid u toonen;
Ik zal Steenwijk zijn trouw en ijver dus beloonen,
Dat zimmer, op dees kust, eenig Europeaan
In rijkdom en in macht hem zal te boven gaan.
Maar 'k heb zijn wijze raad nu meer dan ooit van nooden:
De grooten van het rijk zijn reeds op 't Hof ontboden
En elk van haar werd hier alle oogenblik verwacht.

[1] Daar kan geen middel meer. [2] zijn. [3] nu. [4] al wat uw hart kan. [5] ook Agon u. [6] maar willig toe te staan. [7] Morgen zal. [8] uw. [9] ondergaan. [10] vertrekt, die hier nu staat te komen. [11] Vrees niet, Sultan, dit zij ook alles reeds. [12] Agon zal na 't vertrek der vloot wel hier. [13] Doch opdat Abdul hier zich zeker mag. [14] men voor zijn verblijf. [15] kasteel. [16] En door bezetting, die aan uw gebied. [17] Zijt gij heer in der. [18] maar in. [19] Een kasteel bouwen hier? Agon zal 't nooit toestemmen. [20] moed. [21] Agon lichtelijk temmen. [22] Agon weêrstaat, zoo. [23] toeschrijven. [24] In pl. van dezen en de volg. drie regels, eerst:

En, zoo ik 't zeggen mag, als dit uw geest kan storen,
Dan is èn mijne moeite èn mijne reis verloren;
Zoo gij met Agons haat en Hassans hovaardij,
Fathema's honend oog, en uwe slavernij
Tevreden waart, waarom dan uwe bondgenooten
Genoodigd, om alhier het hoofd te komen stooten?
Die heerschen wil moet ook gereed zijn, alle uur,
Te trappen onder voet 't vooroordeel der natuur.

[25] De vloot, vóór haar vertrek, zal hier. [26] kasteel. [27] 't Geen staan zal. [28] Hassan genoeg. [29] Steunt aan hetgeen 't gemeen noemt banden van het.

Zoo Hassan weet wat hier Batavia gebieden [1],
Of zal (bij weigering) aan Agons zonen bieden [2],
Dat hij 't voordeelig lot door u zal af zien [3] slaan,
Neemt hij 't op staanden voet en zonder schromen [4] aan.
Osman is gister nog door mij aldaar gelaten [5],
Die zeker ook voor hem gaat zoeken Agons Staten:
Gij weet met welke vlijt Osman uw broeder dient,
En minder is zijn slaaf als wel zijn boezemvriend:
Batavia met hem [6] vereend, zal niemand [7] vragen,
Of dit aan Agons geest verveelt [8] of kan behagen [9]!
Ik spreek niet van mij zelf: maar 'k weet, wat [10] ongeval,
Bij weigring van 't verbond, aan u [11] gebeuren zal.
Welhaast verschijnt de vloot: zoo ras haar ankers vallen [12],
Heb ik beloofd verslag van 't noodlot dezer wallen;
Denk niet dat St. Martin in woorden tijd verliest;
Zijn eerste vraag zal zijn, wat hier Abdul verkiest:
Fathema, Boni's kroon en Agons rijk te ontvangen,
Of, nederig in rust, van Agon af te hangen?
En 't droevig lot van hem, die [13] eerstgeboren is,
Zal zijn, wijl Hassan heerscht, op 't minst [14] gevangenis!

ABDUL.

Hier Hassan [15] meester zijn! gij doet mijn oogen open [16];
Ik zie waar deze zaak naar toe zou kunnen loopen [17],
Indien hier iemand schond [18] mijn recht van eerstgeboort' [19];
Ik [20] weet niet wien mijn [21] kris veel liever niet vermoordt [22]!
En gij draagt zorg, op 't minst dat mij mag overkomen [23],
Dat dit bij St. Martin ten eersten zij vernomen;
Dat hy tot mijne hulp fluks alles vaardig maak,
Gij weet hoe 't ziedend Oost zich spoeit in heete wraak!

DERDE BEDRIJF.

Eerste Tooneel.

ABDUL, SINAN, AGON, IBRAHIM, HASSAN.

Javaansche Grooten aan wederzijde.

AGON.

Mijn hand heeft veertig [24] jaar verdedigd deze [25] Rijken,
En veertig [24] jaar 't geweld van uwe grens doen wijken;
't Is tijd, dat Agons [26] kroon versier een jonger [27] hoofd,
Dat u ditzelfde heil, of grooter nog [28], belooft!
De kracht van mijne ziel mag nog een weinig [29] schijnen,
Gij ziet de lichaamskracht van uwen Vorst [30] verdwijnen;

---

[1] Zoo ras Hassan maar weet Batavia's bevelen. [2] En dat Agon noch nu, zijn rijk, noch nooit mag deelen. [3] Abdul 't aanbod van Holland ziet af-. [4] omzien. [5] Deze en de volg. drie regels ontbraken in de eerste uitgave. [6] en hij. [7] zullen niet. [8] hart genoegt. [9] mishagen. [10] welk. [11] Aan Abdul, en daarna ook mij. [12] In plaats van dezen en de volg. vijf regels, eerst:

Want Hassan, meester hier, zal in 't kort doen berouwen
Al wie op Abduls gunst gesteld heeft zijn betrouwen.

[13] Abduls lot, omdat hij de. [14] op 't allerminst, eeuwig. [15] Hassan hier. [16] ik van Hassan afhangen! [17] En na zijn willekeur òf vrij zijn òf gevangen! [18] Zoo iemand hier. [19] verkort. [20] Wie. [21] welk bloed mijn hand en. [22] nog heden stort. [23] In pl. van dezen en de drie volg. regels, eerst:

Hassan hier meester zijn! gij doet mijn oogen open!
Ik heb twee prikkelen, om mijn behoud te koopen;
De heerschzucht, die toelaat, dat men de wetten schendt
En de noodzaklijkheid, die geene wetten kent.

[24] vijftig. [25] besteed dees konink-. [26] mijne. [27] ander. [28] 't welk u een nieuw geluk of durend' rust. [29] krachten van mijn geest mogen nog ietwes. [30] hoe blijkelijk die van 't lichaam.

Ik voel, hoe langs hoe meer, wat d'onderdom vermag,
En de Engel van den dood komt nader[1] dag aan[2] dag.
Hij waarschuwt mij de tijd van de eeuwigheid te scheiden,
En in de zachte[3] rust den laatsten dag te beiden[4];
Te denken aan de vraag, die aan een Vorst geschiedt,
Van 't goede dat hij deed, en 't goede dat hij liet[5]!
Uw oudren[6] hebben u verhaald, langs welke wegen,
Uw Vorst, uit ballingschap, is op den troon gestegen,
En hoe, door zijn geluk[7] en hunne dapperheid,
Ons welvaart, macht en roem, alom[8] is uitgebreid!
Gij zelve ziet dit rijk, veracht vóór mijne tijden,
Nu sedert lang in 't Oost geëerd aan alle zijden[9],
Van daar Gods afgezant en zijn geslachte[10] rust,
Tot daar de Koran licht de Ternataansche kust!
Tartassa's koninkrijk, weleer door ons[11] te schromen,
Door mijne[12] wapenen in Bantams macht gekomen,
Vertoont in Java's schoot monarch noch koning meer[13],
Die mijne vriendschap niet òf aanzoek' òf begeer?
En van die Kristenen, die langs zoo veel gevaren,
Van 't Westen van Euroop Aurora's zee bevaren,
Heeft niemand hunne krijg of twisten hier gebracht,
En haar onrustig' aard eerbiedigt mijne macht.
De Batavier[14] die 't Oost geheel zoekt te onderbrengen,
En, vrij in Holland, hier geen vrijheid wil gehengen,
Wiens vloot in Sunda's straat[15] begeert het hoog gezag,
Zag[16] mijne wimpel nooit gedaald[17] voor zijne vlag[18]!
Ik heb nog meer, ik heb beschermd[19], in mijne staten,
De dochter van een vriend, door eigen volk[20] verlaten,
Als 't Maccassaarsche rijk, door Speelmans wakkre hand
En 't lot van een gevecht, verviel aan[21] Nederland.
En hoeveel ook dit[22] mocht Batavia mishagen,
Batavia heeft dit, en zonder klacht, verdragen;
Alleen omdat met zorg de tweedracht uitgezift[23],
Heeft nimmer Bantams huis bevlekt met haar vergift,
En minder zich dan ooit aan dezen oord zal toonen,
Nu Agon kan voldoen aan beide zijne zonen.

Dit's Bantams schepter hier[1] Abdul en d'oudstes[2] deel;
En gij, Tartassa's rijk is daar[3], maar niet geheel;
Uw vader houdt voor zich dat woud[4] en die gehuchten,
Daar hij 't gewoel van 't Hof zoo dikwijls ging[5] ontvluchten;
Die eenzaamheid, daar niets zal storen stil geneugt[6],
Als de aangename roep[7] van zijner zonen deugd!
Iman, leg daar het boek dat[8] uit des Hemels zalen
Door Gods profeet voor ons is komen nederdalen,
Waarvoor meineedigheid ten allen tijde beeft,
En ieder Muzelman geloof en eerbied heeft[9]!
Treedt nader, mijne zoons! belooft bij deze[10] grooten,
Dat armoê noch ellend[11] bij u zal zijn verstooten!
Dat nimmer[12] deze wet uit uwe ziel[13] zal gaan,
En de eendracht, naast die wet, in uwe harten[14] staan!
Dat ieder zijn gebied menschlievend zal[15] regeeren,
Naar reden, order[16], recht, en niet naar blind[17] begeeren!
Zijt gij tevreden?

ABDUL.

Ik, volkomen.

HASSAN.

Maar[18] ik niet;
Ik vraag dat alles hier nog blijf in uw[19] gebied.
En zoo gij niet te min volhardt in die[20] besluiten,
Dat elk van ons zich mag in deze woorden uiten:
„Ik neem[21] mijns vaders gift met dank; maar ik beken,
Dat ik èn zijne[22] gunst èn kroon onwaardig ben,
Zoo ooit geheim[23] verbond, door of voor mij gesloten,
Mijn broeder uit zijn erf of rijk[24] heeft willen[25] stooten;
Zoo ooit tot mijne hulp[26] een Nederlandsche wal,
Of Agons vrije keus[27], of Bantam, dwingen zal!"
Abdul, zijt gij gereed dees eeden[28] af te leggen?

ABDUL.

Ik ben... gereed... te doen... wat Agon ons[29] zal zeggen.

AGON.

Abdul! gij schijnt verbaasd! waartoe van hem[30] die eed?
Welk Nederlandsch verbond of vest[31] is hier gereed?
Abdul, begrijpt gij niet dat[32] langer nog[33] te zwijgen,
Een ieders[34] achterdocht zal[35] tegen u verkrijgen!

ABDUL.

Is 't wonder, dat ik zwijg op een[36] beschuldiging,
Die met de[37] vreemdste schrik mijn hart en ziel beving!
Ik had het[38] ongeluk meermalen reeds te voren,
De snoodste lastering uit Hassans mond te[39] hooren;
Maar ik heb nooit gevreesd en nimmer zelfs[40] gedacht,
Dat zijne nijd of[41] woed' hem ooit zoo verre[42] bracht!

---

[1] nadert van. [2] tot. [3] mij in stilte. [4] tot mijne komst bereiden.

[5] Hij wijst mij dat een vraag, die mij t' antwoorden staat,
Is, hoe ik vond mijn rijk en hoe ik het verlaat.

[6] vaders. [7] op welk wijs door zijn. [8] en ons macht rondsom.

[9] Dit rijk, 't geen vóór mijn tijd in duister scheen te zinken,
Ziet nu zijn naam in 't Oost met zooveel luister blinken.

[10] Dat Bantam is vermaard, van daar de profeet. [11] rijk, weleer voor Bantam zoo. [12] Is door mijn. [13] In pl. van dezen en de volg. vijf regels, eerst:

De fiere keizer, die zich Heer van Java noemt,
Is blij, dat hij met reên op Agons vriendschap roemt.

[14] Hollander. [15] de Indiën. [16] Heeft. [17] zien strijken.
[18] Hierna, in de eerste uitgave, eerst nog het volgende:

En al die Kristenen, die door zooveel gevaren,
Op hoop van vuil gewin, naar onze kusten varen,
Hebben in mijn gebied hun twisten niet gebracht,
En haar onrustige aard eerbiedigt mijne macht.

[19] 'k heb meer, 'k heb durven hier ontvangen. [20] de Fortuin. [21] Heeft moeten zwichten voor 't geluk van. [22] hoezeer dit ook. [23] In pl. van dezen en de volg. drie regels, eerst:

Die praal en dat geluk komt van dat nooit tweedracht
Heeft, sedert vijftig jaar, alhier verzwakt haar kracht,
En zoo de eendracht maar op deze kust kan blijven,
Zal macht en welvaart hier nog daaglijks meer beklijven,
En 'k mag mij vleyen, dat mijn stervend oog zal zien
Mijn kinderen alhier met eer en roem gebiên.
De Hemel, die aan mij twee zonen heeft gelaten,
Heeft mij gelukkiglijk bedeeld ook met twee staten.

---

[1] Bantam is vaders erf. [2] dat is uw. [3] Hassan, Tartassa's rijk is 't uw'. [4] die plaats. [5] dikwerf zocht te. [6] En daar hij nu verhoopt, dat niets zijn stille deugd. [7] Zal storen als 't geroep. [8] 't geen. [9] Eerst, in omgekeerde orde:

Waarvoor elk Muzelman de diepste eerbied heeft,
En de meineedige ten allen tijden beeft.

[10] hier bij de. [11] nooit de elendige. [12] God en. [13] nooit uit uw hart. [14] En in uw hart, naast God, altijd de eendracht. [15] Dat gij, elk in zijn rijk, d'inwoonder zult. [16] wetten en na. [17] uw. [18] En. [19] 'k Verzoek eerst en vooral, dat gij behoudt. [20] weigren mocht, om hiertoe te. [21] 'k Ontvang. [22] mijns vaders. [23] eenig. [24] rijk of erf. [25] uitge-. [26] met mijn toezegging. [27] Mijn vader, broeder, 't rijk. [28] om dien eed. [29] hetgeen Agon zal. [30] Hassan, wat is. [31] wal. [32] Spreek, Abdul, denk, dat gij met. [33] hier. [34] De zwaarste. [35] zult. [36] 'k Beken oprechtelijk, dat dees. [37] Met de aller-. [38] 'k Heb tot mijn. [39] van Hassan moeten. [40] nog veel min. [41] zijn haat of zijn. [42] zoo ver had ge-.

Helaas! de Godheid [1] weet wie onzer is [2] verrader,
Wie meest of [3] eendracht mint, of eerbiedt zijnen [4] vader!

AGON.

Spreek, Hassan [5], op uw beurt, maar zorg, dat uwe [6] mond
De waarheid niet bespaart, of niet...

HASSAN.

daar is 't verbond.
De vloot daarin vermeld is nog wel niet vernomen,
Maar zal gewisselijk van daag of morgen komen;
Zij heeft reeds gisteren haar ankers opgelicht,
Zoo ras de duisternis haar dekte voor 't gezicht.

ABDUL, *ter zijde.*

O Hemel!

AGON.

O profeet, mijn hoop is dan verloren!
Daar is voor mij op aard geen stille rust beschoren!
Verwoed [7] gedrocht!

ABDUL.

Welaan, wijl 't misdaad is [8] voor my,
Dat ik na uwen dood wil [9] vlieden slavernij;
Dat ik moet vergenoegd aan Hassan zien [10] gegeven
Fathema's hand, mijn rijk [11], en binnen kort mijn leven;
En reeds veroordeeld ben eer dat ik mij verschoon [12];
Zal Hassan [13] eerst...

SINAN.

Houd [14] op!

AGON.

Sinan, spaar mijnen [15] zoon!
*) Geef over uwe kris! †) gij, breng hem weg gevangen:
En wijl die misdaad hier toont andre [16] staatsbelangen,
§) Gaat heen! laat elk van u, die mint het vaderland,
Verzamlen zijne macht en dekken Bantams [17] strand!

—

Tweede Tooneel.

AGON, HASSAN.

HASSAN.

Schoon bij 't verbond, door mij in uwe hand [18] gegeven,
De naam van hem, die 't sloot, wel niet is [19] ingeschreven,
Weet ik ontwijfelbaar [20], dat Steenwijk is de man,
Die u van deze zaak [21] best onderrichten kan.

AGON.

't Is Steenwijk, welke mij het best kan onderrichten!
Een straal van zoete hoop komt mijne smart verlichten [22];
Ik twijfel zelfs niet meer [23]: 't is deze [24] Europeaan,
Die aan Abdul dit feit, die misslag [25], heeft geraân!
Hij heeft dien jongeling geleerd Europa's zeden,
Misschien [26] zijn hart gevuld met haar bedorvenheden [27],
Met blinde eergierigheid [1], met drift [2] van alle soort;
Abdul alleen heeft nooit gedacht aan broedermoord!
Maar Hassan, uwe [3] moed, gebleken in [4] gevaren,
Is thans èn Bantams steun èn mijner [5] hooge jaren:
Vergeet, dat ik van 't Rijk u toeleî 't [6] kleinste deel,
Ik zie nu, 't [7] grootste was [8] voor Hassan niet te veel.
Dat uwe benden [9] hier zich, met verhaaste schreden,
Doen vinden bij den wal en onze kust betreden [10];
Dat alles in de stad, gewapend, zij gereed,
En ieder op zijn post bij de eerste wapenkreet.

HASSAN.

Het leger zal hier zijn en blij zich herwaarts wenden [11]:
De Europeaan is lang de haat van onze benden [12],
En 'k heb, met moeit' alleen, ontrukt aan dood en pijn [13]
Al die in 't muiters heir van hen gevonden zijn [14].
Maar Nederland [15] ontdekt zal hare vloot doen [16] wenden,
En thans 't [17] verbond met u zoo lichtelijk [18] niet schenden.

AGON.

De tijd [19] zal u doen zien, hoezeer ge in 't laatste dwaalt;
De kosten [20] zijn gedaan, die moeten ook [21] betaald.
Haar mercanticle geest berekent reeds [22] de winsten
Van onze slavernij, of van ons geld ten minsten.

HASSAN.

Hoewel ik meen, dat wij hen [23] dubbeld zijn bestand,
En uwe [24] macht alleen beschermen kan ons [25] land,
Wij hebben Franschen hier, en Engelschen en Denen,
Die uiterlijk altoos [26] in uw belangen schenen;
Schoon alle Kristenen zijn even heet op roof,
Men zegt, zij zijn gehecht aan wet en [27] bijgeloof:
Misschien dat, met een plaats aan hun alhier [28] te geven,
Om vrij [29] naar hare [30] wet en plechtigheên te leven,
Of handel aan een volk [31] alleen te bieden aan...

AGON.

Geen een van hen kan hier aan Neêrland [32] wederstaan:
En hulp van hunne hand [33], zoo zij ons al verlosten,
Bracht ons in hunne macht en zou [34] niet minder kosten.
Hun [35] vriendschap is altijd de prijs van 't hoogste bod,
En 't geld is maar alleen der [36] Europeërs God.
Daar 's in dit oogenblik geen andre hulp te [37] wachten,
Als onze wijze vlijt en Bantams [38] eigen krachten:
De vijand zal tot vreê alleen dan [39] zijn gezind,
Indien [40] hij ons te sterk voor hem [41] gewapend vindt.
Laat uwe zorg met spoed het noodigste bestellen [42],
Uw vader zal welhaast u volgen en verzellen.

—

[1] Hemel. [2] hier is de. [3] de. [4] meest eerbiedt zijn. [5] Hassan, spreek. [6] draag zorg, dat uw. [7] Trouwloos. [8] Welau, wat misdaad is 't. [9] Zoek na uw dood t' ont-. [10] Ik zie aan Hassan reeds Fathema's hand. [11] En 't rijk, dat mij behoort. [12] 't Is tijd, dat ik mijn moed, dat ik mijn wanhoop toon. [13] En ik zal. [14] Hou. [15] het is mijn. [16] verandert de. [17] tot dekking van ons. [18] in het afschrift, 't geen ik aan u heb. [19] die 't verbond sloot, niet staat. [20] in 't zekere. [21] dit verbond. [22] Eerst, in omgekeerde orde:

O Hemel! welk een straal van hoop komt mij verlichten,
Steenwijk, zegt gij, kan mij hiervan best onderrichten?

[23] Ik zie klaar in de zaak. [24] die. [25] Abdul, deze daad, zulk een feit. [26] Hij heeft [27] verfoeilijkheden.

*) Aan Abdul. †) Aan Sinan. §) Aan de Javanen.

[1] heerschzucht, gierigheid. [2] driften. [3] uw hart en. [4] beproefd in de. [5] 't Is nu de steun van 't Rijk, en van uw vader. [6] gaf het. [7] het. [8] is. [9] Maak, dat uw leger. [10] Nog vindt bij Bantams wal, zoo 't mooglijk is, op heden. [11] mijn dappere Javanen. [12] Verlangen onder 't oog te zien de Europeanen. [13] Wij hebben reeds van hen verscheidene gezien. [14] Onder Tartassa's volk gemengd, ons krissen vliên. [15] Holland nu. [16] zich naar elders. [17] misschien haar. [18] licht. [19] De uitkomst. [20] onkosten. [21] vloot moet nu. [22] rekent alreê. [23] 'k meen, dat wij hen wel. [24] onze. [25] uw. [26] volkeren, die altijd. [27] dat zij gehecht zijn aan haar. [28] aan haar alhier een plaats. [29] daar. [30] hunne. [31] hier den handel haar. [32] Zij hebben hier geen macht, om Holland te. [33] En schoon haar hand ons hielp. [34] Haar bijstand en haar hulp zou ons. [35] Haar. [36] inderdaad de. [37] is alhier voor ons geen uitkomst te ver-. [38] van ons dapperheid en Bantams. [39] alleen tot vreê maar. [40] Wanneer. [41] voor hem te sterk. [42] Gaat op het noodigste ten eersten order stellen.

—

Derde Tooneel.

AGON.

De Godheid laat aan mij ten minsten eenen zoon [1],
Bij wien natuur en trouw nog hielden hare woon,
Wijl de andre vaderland en vader ging verkoopen!
Maar waarom van Abdul niet beter nog te hopen?
Hij 's jong, hij is verleid; helaas, de teêre jeugd
Staat altijd wankelend in 't voetspoor van de deugd!
De driften van de ziel verduisterden zijn oogen [2],
De heerschzucht heeft den geest, de liefde 't hart bedrogen [3],
En 't booswicht 't geen alhier een lage staatkund' [4] zond,
Heeft twisten [5] aangestookt, waarvan hij zaden [6] vond!
Zijn godloos bloed welhaast zal boeten deze streken [7]:
*) Ga, zegt dat ik Sinan in 't oogenblik moet spreken.
Vóór zijne dood nochtans zal de uitgezochtste pijn
Eerst toonen, wie nog meer alhier kan schuldig zijn.
Misschien ben ik het zelf, ik, die had moeten waken,
Dat nimmer renegaat mijn hof en zoon mocht naken!

Vierde Tooneel.

AGON, SINAN.

AGON.

Sinan! de Europeaan, die hier in mijn gebied [8]
En bij mijn zoon geplaatst, mijn hof en land bespiedt [9],
Abduls voornaamste vriend, die Steenwijk, moet [10] gevangen.
Maak spoed! dees [11] order is van 't uiterste belangen:
En last, dat [12] onderwijl Abdul wordt hier [13] gebracht.

Vijfde Tooneel.

AGON.

O Hemel, gun aan mij bij 't [14] oordeel ook [15] de kracht
Om mijnen zoon, zoo 't moet, te straffen naar behooren [16],
Of keer door zijn berouw 't verraad aan ons beschoren!
De zachtheid is ook nutst: de vijand voor de deur,
Verlangt het allermeest dat zich mijn huis verscheur';
En zonder onze macht door eigen twist te breken,
Is 't eendracht maar alleen, die ons van hem kan wreken.

Zesde Tooneel.

AGON, ABDUL.

AGON.

Hoe weinig uwe daad meêdoogendheid [17] verdient,
Ik zal voor 't [1] oogenblik geen rechter zijn, maar vriend:
Onzinnig jongeling! wat woed' heeft u bewogen,
Daar gij het voorbeeld hebt van 't dienend [2] Oost voor oogen,
Om, door de tweedracht, hier te halen in de [3] wal
Een volk, waaraan het Oost is schuldig [4] zijne val?
Wat noodlot droeviger was ooit voor u [5] te vreezen,
Als op uw eigen troon [6] eens anders slaaf te wezen!

ABDUL.

't Zij ik voor mijnen [7] vriend of mijnen [8] rechter koom,
Ik durf bij elk van hen verschijnen [9] zonder schroom;
Voornamentlijk omdat, als ik tot beide [10] nader,
De een is een wijze Vorst en de andre een teedre [11] Vader;
En dat ik zeker ben dat, eer die [12] straft de schuld,
Hij mijne redenen [13] zal wegen met geduld,
Zoo Hassan zijne [14] wensch niet eindlijk heeft bekomen [15],
En mij niet voor altoos mijn vader heeft benomen!

AGON.

Gij zijt voor 't Rijk en mij [16] beschuldigd van verraad:
Verschoon, indien gij kunt, die eiselijke daad,
Die uw verblinde geest heeft [17] durven onderwinden;
Uws vaders wenschen zijn, u zonder schuld to [18] vinden.

ABDUL.

Wat ook ik heb gepoogd [19], van mijn geboort' af aan,
Ik heb vergeefs getracht in uwe gunst te [20] staan;
En Hassan wist altoos [21], wat ik mocht ondernemen,
Mijns vaders vriendschap, hart, en liefde mij [22] t'ontvreemen!

AGON.

Ondankbre! van het uur als 't allereerste licht [23],
In zwakke schemering, zich toond' aan uw gezicht [24],
Van daar als ik mijn hart van blijdschap voelde [25] springen,
Wanneer mijn [26] armen u voor de eerstemaal omvingen [27],
Van daar heeft mijne liefd' altoos voor [28] u gewaakt,
En droefheid nimmermeer uw teedre jeugd geraakt [29].
De Godheid wist mijn vreugd, als ik mijn eerstgeboren [30],
Maar even uit de wieg, zag ieders hart bekoren:
Die kent met welke zorg uw inborst is betracht,
En godvrucht is en deugd voor uwe ziel gebracht,
Als gij, uit kindsche tijd, in jonglingschap getreden,
Ik de eerste straal bij u bespeurde [31] van de reden!

---

[1] In pl. van dezen en de volg. drie regels, eerst:
Des Hemels goedheid laat ten minsten mij één zoon,
Bij wien natuur en deugd en trouw nog houdt haar woon;
Ik zal dien Hollander zijn verraad duur verkoopen!
Maar waarom van Abdul zoo spoedig te wanhopen?
[2] zijn hart hebben zijn geest bedrogen. [3] of de liefd' hebben verblind zijn oogen. [4] de verrader, die Batavia ons. [5] listig. [6] 't misnoegen, dat hij. [7] In plaats van dezen en de vijf volg. regels, eerst:
Zijn godloos bloed welhaast zal boeten deze streken;
Ga, zegt dat ik Sinan in 't oogenblik moet spreken.
Vóór zijne dood nochtans zal de uitgezochtste pijn
Eerst toonen wie nog meer alhier kan schuldig zijn
Misschien ben ik het zelf, ik; die had moeten waken,
Dat nimmer renegaat mijn hof en zoon mocht naken!
[8] vóór drie jaar kwam. [9] En Mahomets godsdienst en onze wet aannam. [10] Steenwijk moet door uw hand ten spoedigste. [11] Ga heen, die. [12] Laat Abdul. [13] alhier worden. [14] geef aan mij het. [15] en. [16] In pl. van dezen en de volg. vijf regels, eerst alleen:
Om mijn zoon, na behoor, te straffen zoo 't moet wezen,
Of liever: maak zijn hart zoo als het was voordezen!
[16] Alschoon uw misdaad geen toegevendheid.
*) Aan de wacht.

[1] 'k Zal voor het. [2] 't gansche. [3] brengen in ons. [4] verschuldigd. [5] was voor u tot Bantam ooit. [6] Slimmer als in uw rijk. [7] hier voor mijn. [8] voor mijn. [9] mijn redenen bekennen. [10] Te meer, omdat tot welk van beiden ik ook. [11] Ik weet, dat elk van haar ook wislijk is mijn. [12] hoop, dat die, eer dat hij. [13] de gronden van mijn doen. [14] tot zijn. [15] is gekomen. [16] voor mij en 't rijk. [17] Geef reden van hetgeen g' hebt. [18] Uw vader wenscht dat hij u mag onschuldig. [19] getracht. [20] nooit wel bij u, noch in uw gunst ge-. [21] heeft altijd. [22] Aan mij mijns vaders liefde en hart weten. [23] als het licht eerst voor uw oogen kwam. [24] En ik, als een geschenk, u van den Hemel nam. [25] En ik mijn hart van vreugd voelde in mijn boezem. [26] Als mijne. [27] Deze en de vorige regel eerst in omgekeerde orde. [28] Van die tijd heeft mijn ziel altijd op. [29] En uw opvoeding 't wit van mijne zorg gemaakt. [30] In pl. van dezen en vier volg. regels, eerst:
De God, die alles kent, kan mijn getuige wezen,
Met welk verrukkingen ik heb gehoord voordezen
De eerste woorden, die uw stamerenden mond
Op een verstaanbre wijs tot mijne ooren zond.
Met wat vreugd ik 't verstand zag van mijn eerstgeboren,
Reeds in zijn kindsche tijd, een ieders hart bekoren!
En met wat zorg ik heb altijd, met alle kracht,
Het voorbeeld van de deugd voor uwe ziel gebracht,
Als; in 't vermeerderen van uw hoedanigheden
[31] stralen zag doorschijnen.

Hoe glansrijk Hassans moed of zijn gedrag[1] ook scheen,
Ik vond, dat zijne waard' altijd bij u verdween:
'k Heb niet alleen vertrouwd op roep van[2] hovelingen,
Maar uwe lof gezien in 't oog van[3] vreemdelingen!
't Is dat verstand geweest, het is die geest alleen,
Die als een heldre ster voor 't zuchtend Oosten[4] scheen,
Die 'k hoopte, dat aan u de wegen zoude[5] banen,
Tot nutte wetenschap van schrandre Europeanen.
En 't wangedrocht, aan 't welk die zorg is toegetrouwd[6],
Heeft trouwelooze hoop op ons verderf[7] gebouwd,
Door laffe[8] vleyerij gevonden[9] uwe gunsten,
En in de plaats van u te wijzen hare kunsten,
De misdaân van Euroop aan uwe ziel getoond,
En vadermoord misschien in Nederland[10] beloond!

ABDUL.

't Is waar[11], ik had gedacht, dat ik met goede reden,
Mijn onschuld zoude doen voor u, als rechter, treden[12];
Doch 't hart is mij[13] te vol en uwe toorn[14] te groot,
Ik werp mijn noodlot neêr in mijnes[15] vaders schoot!
Het is genoeg voor mij, dat ik kon u[16] mishagen,
Om zonder zorg te zien 't gevaar van mijne[17] dagen:
Maar God en zijn Profeet zijn wis[18], dat mijne smart
Niet is, dat ik verlies mijn leven, maar uw hart!
En de allerwreedste dood zal mij verdraaglijk schijnen,
Zoo 'k uwe gramschap zie een oogenblik[19] verdwijnen,
Zoo ik met deze troost naar de eeuwigheid mag gaan,
Dat mijne ramp aan u mag kosten[20] eene traan!

Zevende Tooneel.

AGON, ABDUL, SINAN.

SINAN.

Een Nederlandsche vloot, gezien van onze[21] muren,
Vervult de gansche reê en meerdert nog all' uren[22],
En 't zij ze een ander dreigt, of wel ons eigen kust,
Zij schijnt ontwijfelbaar ten oorlog[23] uitgerust.
Het maaksel en 't getal der booten, die[24] verzellen,
Zijn teekenen die reeds[25] een landing hier[26] voorspellen;
En vaandlen[27], die men ziet, met trommen[28], die men hoort,
Bewijzen[29] dat de vloot een leger heeft aan boord.
Zoo ras voor wind en stroom de schepen veilig waren,
Is van den Amiraal een sloep naar strand[30] gevaren,
Die door de vloed verbaast en door de[31] roeyers hand,
Twee hunner officiers[32] heeft uitgezet aan[33] land,
En in dezelfde boot, waarmeê zij zijn[34] gekomen,
Is Steenwijk wederom, door 't volk, naar boord genomen.

[1] groot ook Hassans geest, hoe goed zijn hart. [2] geluisterd naar de stem der. [3] der. [4] hier aan elk zoo groot en zoo doordringend. [5] mij deed hopen, dat voor u de weg zou. [6] En de verrader op wien ik heb die zorg vertrouwd. [7] op mijn val de hoop van zijn fortuin. [8] lage. [9] getracht naar. [10] misschien in zijn land de vadermoord. [11] 'k Beken. [12] Misschien verschoonen kon 't geen is gebeurd op heden. [13] Maar mijn hart is. [14] uw goedheid is. [15] mijne. [16] u kon. [17] Om geen de minste zorg te dragen voor mijn. [18] weten. [19] Zoo ik maar vóór mijn dood uw gramschap zie. [20] Abduls lot u kost ten minsten. [21] Neêrlands vloot, zoo als men klaar ziet van de wallen. [22] Heeft aanstonds op de reê de ankers laten vallen. [23] Het is klaar, dat zij is tot iets groots. [24] De lichte schepen, die de oorlogsvloot. [25] Schijnen door haar gedaant'. [26] te. [27] De vaandels. [28] de tromlen. [29] zijn teekens. [30] boot naar land. [31] voortgedreven door den stroom en. [32] officiers. [33] gebracht op Bantams. [34] de boot, met dewelk zij zijn van 't schip. [35] Heeft weder, in hun plaats, Steenwijk.

AGON.

Naar boord[1]!

ABDUL, *ter zijde.*

Ik ben gered!

SINAN.

Verborgen in een huis
Op strand, en maar[2] bewoond door 't allerslechtst gespuis,
Heeft hij op[3] achterdocht, of tijding of[4] geruchten,
Van 't geen hier is gebeurd, zijn heil gezocht in 't[5] vluchten.
Een dezer[6] officiers wacht hier naar uw gesprek,
Die naar Fathema, vroeg is reeds aan haar[7] vertrek;
Zij beiden zijn[8] gelast, ten minsten naar hun zeggen,
Van wegen St. Martin bezoeken[9] af te leggen.

AGON.

't Is beter, dat diegeen, die mijne komst verwacht[10],
Wijl ik hier bezig ben, bij de andre zij[11] gebracht:
Ik zal in korten tijd mij derwaarts ook[12] begeven.

Achtste Tooneel.

AGON, ABDUL.

AGON.

Zoo stort uw hand vergift op 't einde van mijn[13] leven!

ABDUL.

Mijn hand! ik had[14] gehoopt, dat Steenwijk, hier gesteld,
Aan u de waarheid had van mijne last gemeld;
Verzekerd[15], dat bij[16] hem gezocht in[17] wreede pijnen,
Mijn onschuld allerklaarst[18] voor u had kunnen schijnen!
Hij 's naar Batavia, 't is waar, voor mij[19] gegaan;
Maar mij is niet bekend al wat hij[20] heeft gedaan:
Ik was alleen bezorgd, dat Hassan mij zou laten,
Wat uwe goedheid mij bedeelde in uwe[21] staten;
Ik heb, voor dat alleen, hun gunst in nood[22] gezocht,
Maar nooit die tegen u, noch tegen 't Rijk[23] gekocht!
En 't is niet weinig vreemd[24], dat Steenwijk is verdwenen,
Als zijn getuigenis het noodigst is geschenen!
Het schijnt, men heeft door vrees doen vluchten dezen[25] man,
Die maar alleen[26] alhier de waarheid weten kan,
Of dit[27] getoond verbond is inderdaad[28] gesloten,
Of is een hersenschim in[29] Hassans geest gesproten?
Doch ik neem aan te zijn[30] verrader van mijn land
Op de allerminste blijk van last van mijne[31] hand!
Maar zoo door Hassans list mijn bloed is[32] aangestoken,
Zoo ik[33] in haastigheid ben[34] schielijk uitgebroken,
Waar is de jongeling[35], die eer bezit en hart,
Die niet opvliegen zou op zulk een hoon en smart?
Die met geduld[36] zou zien, dat iemand[37] voor verrader

[1] Steenwijk! [2] alleen. [3] En buiten. [4] heeft hij op de. [5] uw macht weten t' ont-. [6] van die. [7] En de ander is gebracht naar Fathema's. [8] Beide zijn zij. [9] Bij u en Fathema een boodschap. [10] Het is genoeg, Sinan! Laat hij die naar mij wacht. [11] Ook werden naar 't vertrek van Fathema. [12] mij zoo aanstonds naar de princes. [13] Zie 't vergift, dat uw hand stort op uw vaders. [14] 'k had zoo. [15] 'k Ben zeker. [16] in. [17] door. [18] in haar glans. [19] is, op mijn last, naar Batavia. [20] onbekend, wat hij daar. [21] Hetgeen uw goedheid mij zou geven van uw. [22] 'k Heb Nederlands vriendschap daartoe alleen. [23] En 'k zie, dat ik die heb maar al te duur. [24] maar 't koomt zeer vreemd voor. [25] 't Schijnt, men heeft bang gemaakt of weggejaagd die. [26] De eenigste, die. [27] dat. [28] en door wien is. [29] uit. [30] 'k stem toe, dat ik ben. [31] Zoo gij vindt, dat het is geteekend door mijn. [32] 't is waar, Hassan heeft mijn ijver. [33] Ik ben. [34] te. [35] En waar is de jongman. [36] koelheid. [37] men hem.

Hem schold, in 't openbaar, van d' allerbesten[1] vader?
 Doch de eerbied, in die drift verloren, heeft[2] verdiend
De straf, die ik verwacht van vader of van[3] vriend.

AGON.

De tijd verhindert thans in onderzoek te treden,
Ik zie in 't geen gij zegt nochtans een schijn van reden:
Maar uw behoud, mijn hart en vriendschap hangt hieraan,
Of al wat Steenwijk deed is buiten last gedaan[4]!
*) En gij[5], bewaart mijn zoon, maar niet als staatsgevangen!
 (*De wacht geeft aan Abdul de kris wederom.*)

—

Negende Tooneel.

ABDUL.

Ga, zwakke grijzaard! ga, mijn hart heeft[6] zijn verlangen!
Ik zal nu binnen kort, en mooglijk[7] vóór den nacht,
Wel wezen buiten de angst, waar[8]in mij Hassan bracht.
Ik reeds gevangen hier! die kris zal spoedig loonen[9],
Die mij voor 't gansche Rijk aldus heeft durven honen!
Kom wraak! kom heerschzucht, drift, die vrij de rechten
En voeg met u de nood, die geene wetten kent! [schendt,
't Is niet onzeker meer, wat ik hier heb te vreezen
Als Agon zegepraalt en Hassan Vorst zal wezen!
Voor iemand in gevaar, als ik te dezer uur,
Verdwijnt meêdoogendheid, en eerbied en natuur!

VIERDE BEDRIJF.

Eerste Tooneel.

AGON, FATHEMA, HASSAN.

AGON.

Neen, neen, mevrouw[10]! gij zult uw schuilplaats niet verlie-
En Agon zal veeleer het uiterste verkiezen, [zen,
Als dat hier immermeer verlatèn worde 't[11] pand,
Hetwelk een[12] stervend vriend vertrouwt aan zijne[13] hand!
 Maar wat ik bidden mag, prinsesse, wil[14] bedaren,
Gij zijt hier niet aan 't[15] hoofd van uwe Maccassaren:
Die veinzen kan in nood[16], heeft dikwijls door den tijd
Of zachter lot[17] gezien, of feller ramp vermijd[18].

FATHEMA.

Schoon mijne razernij ten toppunt is gerezen,
Ik zal niet haastig zijn, ik zal gematigd wezen!
Uit de onverwachte taal van dezes zendlings mond[19],
Scheen echter, dat om mij men hier die schepen zond:
Mijn komst aan boord, zeî hij, zou iedereen bekoren!
Mijn woede liet niet toe hem verder aan te hooren.
Maar wee! 't vermetel volk dat dus Fathema tergt[1];
En mij, als zijn slavin, van uwe handen vergt[2]!
Europa's schuim zou mij bevel[3] en wetten geven,
En ik van hunne hand[4] afhanklijk kunnen leven!

AGON.

Gij zijt in vrijheid nog[5] en ver van dat geval:
Die officier weet niet wat of men[6] voorslaan zal;
En wat hij spreid' of gis, daar is nog niets[7] begonnen,
Wij zijn nog niet gedreigd, veel minder[8] overwonnen.

HASSAN.

Ik hoop, die afgezant zal zoo voorzichtig[9] zijn
Van niets te zeggen 't geen het[10] minste honend schijn,
En dat Fathema niets uit zijnen mond zal hooren...

AGON.

De omstandigheid verbiedt[11] aan woorden zich te storen!
Hoe talrijk onze[12] macht, wat uw vertrouwen[13] zij,
De tijdsgelegenheid[14] bant alle hoovaardij!
Ik zag[15] Batavia zoo dikwijls[16] hare krachten
Gebruiken om in 't Oost naar meer gebied te[17] trachten;
Maar[18] 'k heb altoos[19] bespeurd, welk vloot of heir zij[20] zond,
Dat de uitslag aan de keus[21] van haren veldheer stond.
En zoo zij tegen ons had een van die[22] verkoren,
Door wier lafhartigheid Formosa ging verloren,
Zoo 't niet was St. Martin, die herwaarts komt[23] gebiên,
Gij zoudt mij zonder zorg en ongerustheid zien.
Maar 'k weet, dat van diegeen, die onze zee bevaren[24],
Hem niemand kan in hart en krijgskunde[25] evenaren.
Die Franschman voegt alhier zijn vaderlandschen gloed[26]
Bij alle omzichtigheid van 't Nederlandsche bloed.
Zoo weet de roep van 't goud, dat de Indiën verstrekken,
Den adel van Euroop in koopliêns dienst te trekken!
 Ik vrees hem echter[27] niet, maar tegen zijn beleid[28]
Moet, boven moed, bij ons vooral voorzichtigheid[29]!
*) Hij heeft zoowel bij[30] u als mij gehoor doen[31] vragen,
Hoor eerst, maar hoor bedaard, wat hij heeft voor te[32] dra-
't Is noodig, dat hij zie, dat gij in vrijheid bent, [gen;
En, schoon in Bantams Hof, nochtans[33] geen meester kent;
Dat ik[34] aan u alhier geen wetten voor wil[35] schrijven,
Of vrees, om hem alleen met u[36] te laten blijven!
En als voor onzen wal mijn last is uitgedeeld[37],

---

[1] Uitkrijte van het rijk, van zijn huis, van zijn. [2] Ik heb ter zij gezet de eerbied, en. [3] 'k wacht, 't zij van mijn rechter of mijn. [4] In pl. van deze vier regels eerst:

 De tijd laat mij niet toe, om met bedaarde zinnen,
 Het noodig onderzoek in dezen te beginnen;
 Kies een vertrek op 't Hof, blijf daar, tot ik zal zien,
 Wat 's lands belang vereischt, dat ik u moet gebiên.

[5] gardes. [6] zoo heb ik eindelijk verkregen mijn. [7] misschien. [8] zijn uit het gevaar, daar Hassan mij in. [9] In pl. van dezen en de volg. regels, eerst deze vier:

 En tot een voorbeeld hier voor die Abdul durft honen,
 Het bloed van niemand, wie dat hij ook zij, verschoonon:
 Wraak, deugd der Vorsten! vul mij hart te dezer uur
 En ban meêdoogendheid en eerbied, en natuur!

[10] Mevrouw! neen. [11] ooit door hem verlaten zij het. [12] zijn. [13] vertrouwd heeft aan zijn. [14] wilt doch uw moed. [15] niet aan het. [16] Een Vorst, die veinzen kan. [17] op 't onverwachtst. [18] hetgeen zijn hart verblijdt. [19] Deze en de volg. drie regels ontbreken in de eerste uitgaaf.

*) Aan de wacht.

[1] dat volk, dat van mijn geduld zoo veel vergt. [2] Dat mijn lankmoedigheid, mijn haat zoo bitter tergt. [3] 't Schuim van Europa zou Fathema. [4] 'k zou van Batavia. [5] nog vrij, mevrouw. [6] 't Is nog niet zeker, wat men ons hier. [7] En door wien of voor wien dees zaak ook is. [8] en veel min. [9] Ik denk dat die gezant zoo voorzichtig zal. [10] hier 't. [11] Het is geen tijd, om nu aan. [12] Hassan, hoe sterk ons. [13] hoe groot uw moed ook. [14] De staat, daar wij in zijn. [15] Ik heb. [16] reeds meermaal. [17] Zien zenden in het Oost tegen de sterkste. [18] En. [19] altijd. [20] dat zij ook. [21] keur. [22] een van die had. [23] hen hier komt. [24] in ons Indien varen. [25] Niemand hem in krijgskunde en moed kan. [26] Deze en de volg. drie regels ontbreken nog in de eerste uitgave. [27] nochtans. [28] de voorzichtigheid. [29] Vereischt maatregelen tegen zijn kundigheid. [30] na. [31] naar mij laten. [32] 't Is best, dat gij eerst hoort, wat hij u zal voor-. [33] echter. [34] men. [35] wil voor. [36] En niet bevreesd is, u alleen. [37] In pl. van dezen en de volg. zes versregels, eerst:

 'k Zal naderhand bij u aanhooren zijn gesprek,
 En hem 't verzocht gehoor geven in dit vertrek.
 Gij, draag zorg, om de tijd ten nutte te besteden.

*) Aan Fathema.

Hoor ik bij u, wat hier Batavia verveelt.
Wij zullen naderhand te zamen overleggen,
Wat best op zijne vraag tot antwoord is te zeggen.
Zoo maar zijn eerste woord niet alles straks beslis,
En de oorlog niet alreeds bij hen besloten is.
*) Ga daarom, gij, op 't strand een nutte tijd besteden,
Wat of het noodlot ons [1] bereiden mag op heden!

Tweede Tooneel.

HASSAN, FATHEMA.

HASSAN.

Wat heden ook het lot voor ons [2] bereiden zal!
Niets kondigt hier nog aan de zorg voor ongeval;
En al te groote schroom voor schaduw van gevaren
Dient enkel maar om schrik bij volk en heir te baren.
Doch 't is geen kleine troost voor mij, dat uwe moed
Is altijd onversaagd en groeit in tegenspoed.

FATHEMA.

Mijn vader heeft weleer, door 't staal der moordenaren [3],
Zien menvelen de bloem van zijne [4] Maccassaren;
Verloren Rijk en [5] vrouw! en ik zag, na dit [6] al,
In droefheid, maar geen vrees, zijn dood in deze [7] wal.
De vrijheid en de moed zijn hier mijn erf gebleven [8],
Die zullen nimmermeer verloren bij mijn leven;
En in Tartasse's Rijk, of ieder ander land,
Mijn lot aan Hassan staan, of aan mijn eigen hand!

Derde Tooneel.

FATHEMA, ST. MARTIN.

ST. MARTIN.

Hoe luisterrijk [9] men hoort Fathema's schoonheid prijzen,
Haar tegenwoordigheid kan meerder nog [10] bewijzen:
Ik zie, dat Agons Hof bezit den grootsten schat,
Daar Java's schoot meê pronkt of Indiën [11] bevat;
En zoo ik dertig jaar in 't Oosten heb gezworven [12],
Ik heb ter dezer uur mijn loon van 't Lot verworven,
Wijl 't mij vergunt te zijn de eerste Europeaan,
Die ooit Fathema bood Europa's vriendschap aan!
Batavia verlangt haar eerbied u te toonen,
Met uw bevallig hoofd door onze hand [13] te kroonen;
En haar regeeringsraad is sedert lang bejacht [14]
Op middelen, hoe best Fathema's smart verzacht [15],
En door vergetenheid, oprecht aan wederzijden [16],
Te dekken voor altoos 't gebeurde in vroegre tijden [17]!

[1] Ook het lot aan ons. [2] ook het lot voor mij heden... Deze versregel wordt, in de eerste uitgaaf, F. bij alleenspraak in den mond gelegd, met den volgenden:

Ik zie niet, dat ik heb te vreezen lager val,

en 't geen zij verder in deze uitgave zegt; terwijl Hassan hier niet optreedt. [3] van die barbaren. [4] verloren op één dag duizenden. [5] zijn schatten, rijken. [6] boven dat. [7] Nog mijne vader zelf in deze droeve. [8] In plaats van dezen en de volg. drie regels, eerst:

En haar laatdunkendheid durft zich nog onderwinden,
Om hier Fathema's hand aan Abduls lot te binden!
Fortuin! gij hebt getoond uw macht over mijn land;
Mijn leven en mijn hart zijn buiten uwe hand.

[9] Met hoeveel lof. [10] Ik zie haar wijsheid doen de waarheid van. [11] Die Indien in haar schoot of 't gansche Oost. [12] Deze en de drie volg. regels ontbreken. [13] En met haar eigen hand Fathema's hoofd. [14] Zoekt aan Fathema's hart. [15] Zooveel als doenlijk is, te afnemen alle smart. [16] Te doen vergeten het gebeurde in vroeger tijden. [17] En haar geluk aan 't onz' te vesten aan weêrszijden.

*) Aan Hassan.

Ik volg ook mijnen wensch, wanneer ik dit [1] betracht,
En zal [2] gelukkig zijn, wanneer ik 't heb volbracht.

FATHEMA.

De naam van St. Martin, zijn hart, geboort' en reden [3],
Zijn hier niet min bekend als zijne heusche [4] zeden,
En kon ik ooit [5] iets goeds voorzien van Neêrlands [6] kant,
Zou 't zeker [7] moeten zijn door zulk een afgezant:
Want de allerbeste weg om mij [8] naar haar te wenden,
Was buiten twijfel u, mijnheer, alhier [9] te zenden!
Maar hoe vergetelheid aan weêrzij [10] kan bestaan,
Na 't geen Batavia mijn huis heeft aangedaan,
Of welke kroon, aan mij gebracht [11] door uwe [12] handen,
Vergoeden kan 't verlies van mijner oudren [13] landen,
Is iets 't geen ik verlang, met veel nieuwsgierigheid,
Te hooren uit een mond van uwe [14] kundigheid.

ST. MARTIN.

Indien Fathema's huis, gelijk in eerdre [15] jaren,
Zat vredig op den troon van 't Rijk der Maccassaren,
En dat het Oosten zag [16] Celebes, als voorheen,
Beheerscht door eene hand, in uwe [17] macht alleen;
Zoo eenig Vorst aldaar [18] het zwaard bestond te trekken,
Of maar, voor uw herstel [19], de minste twist te [20] wekken,
Zou 't haatlijk [21] kunnen zijn, Fathema voor te slaan,
Om 't allerkleinst [22] gehucht aan iemand [23] af te staan,
Maar thans, nu 't [24] lot des krijgs de heerschappij dier lan-
Heeft sedert zestien jaar gehecht in onze [26] banden, [den [25]
Dat sedert zestien jaar die kust [27] geen andre wet,
Noch Vorsten kent, als door [28] Batavia gezet [29],
Is 't aan [30] voorzichtigheid om wegen aan [31] te wijzen,
Die noch [32] welsprekendheid, noch kunst behoeft [33] te prij-
Mijn handen brengen u [34] de kroon van Boni aan, [zen.
Zoo gij [35] Celebes kust voor 't verdere af wilt [36] staan:
Dewijl [37] Batavia voor niemand heeft te vreezen,
Kan dit alleen de [38] blijk van ware [39] vriendschap wezen.
En voor dit [40] land, aan u zoo weinig maar [41] bekend,
Die hier, in teedre jeugd [42], van daar gekomen bent,
Van 't welk de inwoner u misschien al heeft vergeten,
Zal Nederland voor u een betren schepter [43] weten:
En wijl Fathema's deugd versiert een rijken [44] troon,
Is onze praal, dat zij op deze kusten [45] woon;
En voor een muitziek volk en voor barbaarsche stranden [46],
Verkieze Java's rust en Bantams stille randen [47].

FATHEMA.

Wie is in Java's schoot [48] die Vorst, aan mij zoo vreemd,
Aan wien Batavia voor mij zijn rijk beneemt?

ST. MARTIN.

Haar hand is niet gewoon te nemen, maar te geven.
Op Agons vrije keur om zonder kroon te [49] leven,

[1] Mijn last is, dat ik dit op alle wijs. [2] 'k zal. [3] en zijn hoedanigheden. [4] zijn beschaafde. [5] zoo ik kon. [5] wachten van Hollands. [6] waarlijk. [7] En 't beste middel, om mijn hart. [8] zekerlijk. [9] om alhier. [10] vergetelheid tusschen ons. [11] welke kroon op mijn hoofd geplaatst. [12] hare. [13] Aan mij vergoeden zal Celebes' rijke. [14] zooveel. [15] vroeger. [16] zoo al de rijken van. [17] Waren onder één hoofd en in haar. [18] voor haar. [19] voor haar zaak in 't Oost. [20] onlust. [21] Dan zou 't vreemd. [22] het gewicht. [23] Neêrland. [24] nu het. [25] de rijken van die stranden. [26] Neêrland. [27] 't eiland. [28] Of Vorst erkent, als die. [29] daar zet. [30] Schijnt de. [31] aan u een weg. [32] geen. [33] u behoeft aan. [34] Batavia biedt u. [35] Mits gij het verdere. [36] zult. [37] Doordien. [38] een. [39] hare. [40] dat. [41] hetwelk aan u is on-. [42] Dewijl gij, nog een kind. [43] Zal men een beter volk voor u en vader. [44] versieren zal een. [45] in ons nabuurschap. [46] landen. [47] stranden. [48] op Java's kust. [49] En wijl Agon alhier ver van de troon.

Heeft Nederland [1] Abdul alhier tot Vorst benoemd,
Abdul, door zijn verstand alom zoo zeer [2] beroemd;
Dien echter St. Martin aan u niet voor zou stellen [3],
Zoo 't Oost een grooter Vorst in ons gebied kon tellen [4].
En als Fathema thans [5] haar waar belang verkiest [6],
Wint zij door 't huwlijk meer, als zij door 't lot verliest.

FATHEMA.

Wanneer, vóór zestien jaar, het lot, op mij verbolgen,
Mij dwong in ballingschap mijns vaders treên [7] te volgen,
Leerd' ik, om Agon hier [8] als vader aan te zien,
En neem geen echtgenoot als [9] dien hij aan zal [10] biên.
Ook is mijn afkeer groot om [11] uit belang te trouwen:
Ik laat die schandlijkheid [12] aan Europeesche vrouwen,
En [13] zoek in 't huwelijk een zuivre [14] en duurbre vreugd,
Die minder woont in macht, als in des [15] ega's deugd.
Voor 't ovrig is 't aan 't lot, en niet voor mij te schamen [16],
Zoo Neêrlands wapenen mijn Rijk aan mij benamen,
Maar ik verwachtte niet, dat ooit door [17] St. Martin
Dit ongeval [18] aan mij verweten zoude zijn;
Dat kooplièn uit het West belachlijk zouden [19] hopen,
Om door Fathema's hand de rust van [20] 't Oost te koopen;
Dat [21] hun vermetelheid zoo verre zoude [22] gaan,
Van in dit vrije hof mij [23] wetten voor te slaan!
Zij rekenen te groot het tal van hunne [24] slaven,
Daar zijn nog Vorsten vrij in 't Oost, en ook nog braven.

ST. MARTIN.

't Moet [25] zekerlijk voor mij ten hoogste [26] smartlijk zijn,
Dat mijn getrouwe [27] raad aan u verwijten schijn.
Maar die gij kooplièn noemt en zoo gering wilt achten [28],
Verdienen beter plaats [29], mevrouw, in uw gedachten [30];
Zij zijn de ware [31] steun bij ons [32] van 't vaderland,
Dat door hen 't Oosten ziet eerbiedeu de Unie's band [33].
De koning van Coetsjin [34] gebracht in hunne [35] wetten,
Heeft door een koopmans hand zijn kroon op 't hoofd zien [zetten;
't Welriekende Ceylon, de slaaf van Portugal,
Zag kooplièns [36] vaandelen geplant [37] op Candi's wal.
En welke 't [38] noodlot zij van uwe stoutste [39] braven,
Ziet Java [40] door 't getal der Maccassaarsche slaven.

FATHEMA.

't Verslaven van een volk kan bij geval [41] geschiên,
Maar nimmer had het Oost vóór Neêrlands komst [42] gezien,
Dat vrijgeboren lièn zich willig [43] slaven maken,
En om gewin hun [44] God op Desima verzaken!

---

[1] haar besluit. [2] in 't Oost zoo hoog. [3] En Nederland zou aan u dien gemaal niet aanprijzen. [4] voor u wist aan te wijzen. [5] nu. [6] belangen kiest. [7] in mijn kindschheid dwong, mijn vader hier. [8] Ben ik geleerd, Agon. [9] En mijn hand is voor hem. [10] Agon zal ge-. [11] voorneem niet, ooit, [12] 'k haat die lafhartigheid. [13] Ik. [14] ware. [15] 'k twijfel, dat men vindt buiten zijn. [16] Deze en de volg. regel eerst:
't Is niet aan mij, 't is aan 't lot, om zich te schamen,
En zoo mij vijanden mijn kroonen mij benamen.
[17] Maar ik dacht niet, dat door de mond van, [18] ongeluk. [19] ooit zouden durven. [20] hier rust in. [21] haar. [22] ver zou durven. [23] om Agon, in zijn hof, hun, [24] 't Schijnt, dat zij 't gansche Oost reeds aanzien als hun. [25] kan. [26] niet als zeer. [27] 't geen ik voor uw best. [28] wel ver van zich te schamen. [29] Dragen hun grootste roem [30] op deze namen. [31] bij ons de, [32] en kracht. [33] En gij ziet Indien hier afhangen van haar hand. [34] Cochin. [35] onder haar. [36] Heeft koopmans. [37] Gezien. [38] welk het. [39] die men hier noemt, [40] kan 't Oost zien. [41] door het lot. [42] 't geen vóór Hollands komst het Oost nooit had. [43] vrije lièn, die zich in Japan. [44] haar.

ST. MARTIN.

Ik vrees, 't is hier [1] vergeefs te toonen mijne [2] vlijt:
Het zachten [3] van uw hart zal 't werk zijn van den tijd.
Batavia hoopt u in hare [4] wal te ontvangen;
En u bedaardelijk te [5] toonen uw [6] belangen;
Wijl [7] Agons wijsheid hier [8] voorkomen zal [9] het kwaad,
Dat [10] gij te duchten hebt van onbezonnen raad.

Vierde Tooneel.

AGON, FATHEMA, ST. MARTIN.

ST. MARTIN.

Een zegepralend volk, hetwelk op deze randen [11],
Waar ook 't [12] zich nederzet het noodlot maakt der landen,
Heeft met verwondering gehoord, dat vreê en rust,
Bedreigd met [13] nieuwigheên, verlaten Sunda's [14] kust.
Zijn [15] wijsheid is gewoon de twisten [16] voor te komen,
En onrechtvaardigheên te hindren of te toomen.
Doch schoon haar weldoend oog voor elk in 't Oosten waakt [17],
Is 't echter Java's heil 't geen haar het meeste raakt [18].
't Is buiten hare zorg, hoe Agon kiest te [19] leven,
Maar niet wien uwe keus [20] alhier tot heer zal [21] geven:
Zij wil, dat iedereen [22] geniet wat [23] hem behoort,
En dat men nergens [24] schendt de rechten van [25] geboort.

AGON.

Is dit al 't geen uw mond aan mij heeft voor te dragen?

ST. MARTIN.

Mijn last is niet, alhier te hooren uwe [26] vragen,
Maar om aan Bantams Hof te kondigen [27] de wet,
Die door [28] Batavia voor 't Oosten is [29] gezet.
Abdul is de oudste zoon, die moet alhier [30] regeeren,
Als Agon dezen staat [31] niet langer wil beheeren:
En ik zal, als [32] dit punt zal wezen [33] toegestaan,
Haar verdren eisch aan u ten eersten doen verstaan [34].

AGON.

Wie gaf Batavia die ongehoorde rechten,
Om 't Oost aan hare wet en haar gebod te hechten [35]?

ST. MARTIN.

Haar recht is in de macht, die de overwinning geeft,
Die sedert honderd jaar bij onzen wimpel zweeft.
Is 't noodig om aan u te noemen alle Rijken,
Die Agons leeftijd zag voor onze vlag bezwijken,
Nadat de Taag, uit roem en uit bezit geraakt,
Voor de Amstel en den Zeeuw alhier had plaats gemaakt,
Van daar de dageraad in purpren glans komt pralen,
Tot daar de Wester zon verdwijnt in gulde stralen [36]!

---

[1] Ik zie het is. [2] dat ik besteed zijn. [3] 't Verzachten. [4] 't welk u hoopt in haar. [5] zal u, beter dan ik. [6] uw waar. [7] En. [8] zal. [9] al. [10] 't geen. [11] stranden. [12] het, [13] Door vreemde, [14] gevaar loopt op dees. [15] Haar. [16] omlusten. [17] En schoon Batavia zorgt voor gansch Indiens best. [18] Zij denkt om Java's strand nog meer als om de rest. [19] dat Agon wil. [20] hier. [21] Vorst wil. [22] hier. [23] 't geen. [24] hier niet. [25] 't recht van de, [26] Ik heb alhier niet, om te antwoorden aan uw. [27] t' aankondigen. [28] Welke. [29] Indien heeft. [30] Abdul moet hier. [31] Zoo ras Agon dit rijk. [32] En wanneer gij. [33] zult hebben. [34] Zal 'k tot de verdre inhoud van mijn last overgaan. [35] Eerst:
Wie heeft aan Nederland óf recht óf macht gegeven,
Om Indien naar haar wet en wille te doen leven?
[36] In pl. van deze acht regels eerst:
De overwinning, die nooit eenig reden geeft
Aan 't overwonnen volk, dat onder haar hand beeft;
Welk zee in Indien heeft niet daaglijks onze vloten
De roem van Nederland en haar rijk zien vergrooten?

Malacca, Cormandel, Ceylon en Malabaar,
Getuigen onzer macht, vertoonen uw[1] gevaar:
Koen, Heemskerk[2], Matelief, onsterfelijke namen,
Van Goens, door wien alleen aan ons drie schepters[3] kwamen,
Zijn makers van die wet, in 't Oost alom geëerd[4],
En die gehoorzaamheid aan Java's Vorsten leert[5].
Zoo dit te weinig is om u te vergenoegen[6],
Men kan hierbij nog meer en nadre[7] landen voegen:
Het fier Maccassar heeft, getemd door onze hand[8],
Molucco's[9] sleutelen gebracht aan Nederland[10];
En schoon natuur aldaar[11] de specerij laat bloeyen,
De nagel op Ambon, de noot op Banda groeyen,
D' inlander wint voor zich de noot en foeli[12] niet;
Maar is met zijne schat[13] in Nederlands gebied!
En wijl de Vlamings zwaard[14] de Boeginees doet beven,
En 't bloedend Ceram[15] dwingt in onze wet te leven,
Werd de Afrikaansche kust beploegd door Van der Stel[16],
En wilden en natuur eerbieden zijn bevel:
Zoo voelen de Indiën de wicht van onze banden,
Van Arauw tot de Kaap, van hier tot Sina's randen!
Ziedaar de wet en 't recht, waarop zich Neêrland grondt,
En 't geen Batavia u zegt door mijnen[17] mond.

AGON.

De lof[18] van groote liên en hun hoedanigheden
Zijn eerder bij der hand als onderzoek van[19] reden:
Maar die Batavia en hare Raden[20] kent,
Is aan die hooge taal al sedert lang[21] gewend.
Die taal nochtans, gemaakt om zwakken te verschrikken[22],
Maakt zooveel indruk niet op hen, die durven wikken,

Welk Vorst, welk oostersch land heeft hare macht weêrstaan,
Daar maar bij mooglijkheid ons waapnen konden gaan,
Van daar de morgenstond vertoont haar eerste stralen,
Tot daar de zon in 't West voor 't oog schijnt neêr te dalen!

[1] Tooneel van Neêrlands moed in 't bloedigste. [2] Houtman, Koen. [3] Heemskerk, Van Goens, door wien drie rijken aan ons. [4] Uw glorie heeft in 't West uw vaderland vereerd. [5] En Indiens vorsten hier gehoorzaamheid geleerd. [6] om Agon te vernoegen. [7] verwonnen. [8] macht. [9] De. [10] van 't Oost in Neêrlands schoot gebracht. [11] in 't Oost. [12] Het Oost bezit zijn noot, bezit zijn nagel. [13] vrucht. [14] naar. [15] Cerams kusten. [16] In pl. van dezen en de volg. drie regels, eerst:

Bearbeidt Van der Stel, met een weldoende hand,
Het koren en de most op 't allerwoeste strand:
Het Kaapsche voorgebergt, 't geen, durend zooveel eeuwen,
De woonplaats is geweest van tijgers en van leeuwen,
Is uit de wildernis door zijnen geest geraakt,
En door zijn nijverheid een weeldrig land gemaakt;
En zoo zijn vlijt aldaar die van andren kan wekken,
Zal Neêrlands Afrika haast aan de keerkring strekken.

[17] 't antwoord, dat gij hebt te wachten uit mijn. [18] 't Prijzen. [19] Is veel gemakkelijker als te antwoorden met. [20] haar bedienden. [21] Die is reeds sedert lang aan zulk antwoord. [22] In pl. van dezen en de volg. 35 regels, alleen eerst:

Ik merk alleen, dat gij voorzichtiglijk gezwegen
Hebt andre daân, die ook hier naam hebben verkregen:
Formosa's schoone kust, de prooi van een Sinees,
Die tweemaal uwe vloot deed sidderen van vrees;
De onschuldige Cojet op Poelo-Ai gebannen
Door 't goddeloos vonnis van uwe groote mannen;
Mozambiek en Maccau belegerd tot driemaal,
En ieder keer tot schand van Neêrlands generaal;
En schoon men niet heel klaar van Neêrlanders kan weten,
Op welk voorwaarden zij in Japan zijn gezeten;
Ik twijfel, op wat wijs men die zaak ook verbloem',
Of haar verblijf aldaar kon strekken tot haar roem.

Waardoor uw vlag weleer haar grootste roem bekwam,
En of uw staal alleen de Taag haar macht benam?
'T Is waar, dat Portugal, uit Indiën verdreven,
Rondom, in hare plaats, ziet Neêrlands wimpel zweven,
Maar zoo het Oost, met u vereend tot haren val,
Met blijdschap uwe hulp ontving in ieder wal,
Haar geldzucht, hovaardij, wreed' en barbare woede,
Was 't geen daar Matelief, daar ons Van Goens voor hoedde.
De Nederlander toen was matig, zacht en vroom,
En 't Oost zag uw gebied vermeerdren zonder schroom:
Het zijn die deugden (nieuw alhier in aller oogen),
Die ieder Vorst in 't Oost, behalven mij, bedrogen:
Ik vreesde dat het Oost, in uwe macht gesteld,
Welhaast voor uwe deugd zou voelen uw geweld;
Ik wist dat matigheid wil nooit bij rijkdom wezen,
En zie thans uwen Raad op 't spoor der Portugeezen,
Met hoogmoed, door verraad, verstoren ieders rust,
En zoeken in mijn bloed het goud van Bantams kust!
Na mij zou Mataram, zou Tsjeribon bezwijken,
En de Amstel voor de Taag in gierigheid niet wijken,
Als ieder troon, voor geld in uw kasteel gezocht,
Door vadermoorders kan of door rebel gekocht.
Dus is voor de Indiën maar ééne keus gebleven,
Om vrij, schoon met gevaar, of Neêrlands slaaf, te leven:
Die keus is ras gedaan bij ieder moedig man,
Wijl slavernij is 't ergst, dat d' oorlog geven kan.
'T Is echter onze hulp, 't is 't bloed der Indianen,
Dat voor Batavia de wegen moeste banen,
En als uw heir alleen ging strijden zonder haar,
Was meer dan eens uw lot vrees of onnut gevaar!
Ook zou men op uw lijst, mijnheer, op al uw roemen,
Formosa, Mozambiek, Macau u kunnen noemen,
En toonen, hoe aldaar, in meer dan één gevecht,
Geen overwinning was aan uwe vlag gehecht.
Op Java zelfs, daar u de glorie schijnt te omringen,
Ontbreekt aan uwe[1] roem...

ST. MARTIN.

Wat toch[2]?

AGON.

Om mij[3] te dwingen.

ST. MARTIN.

Hiertoe is alles reeds in mijne vloot[4] bereid,
En gij, ontvang van mij den oorlog tot bescheid[5].

(*Aan Fathema.*)

Mevrouw, mijn last is: u van herwaarts weg[6] te brengen,
Ten zij dat Agons dwang dit weigert te[7] gehengen.
Wat 's uw bevel aan mij?

FATHEMA.

Dat eer Natuur vergå,
Dan ik, door iemands last, bezoek[8] Batavia!

Vijfde Tooneel[9].

AGON, FATHEMA.

AGON.

Fathema, 't krijgstooneel verzellen veel gevaren,
Die ik aan uwe jeugd hartgrondig woû besparen;
Vrees niets zoolang de troon en 't Rijk van Agon staat,
Zoolang de Godheid mij, of Hassan, leven laat;

---

[1] iets aan uw. [2] Dat is. [3] Agon. [4] in mijn vloot alles alreê. [5] 'k ontvang, door dit woord, mijn antwoord en afscheid. [6] 'k heb last, u naar Batavia. [7] Indien Agon alhier dat aan mij wil. [8] koom tot. [9] Dit geheele tooneel ontbreekt nog in de eerste uitgave.

Maar Gods besluit kan zijn tot nadeel onzer muren,
Kan zijn dat Bantams macht bezwijk' in weinig ureu;
Zoo St. Martin alhier een aanbod heeft gedaan,
Dat met Fathema's roem kan eenigszins bestaan,
Misschien is 't uw belang die voorslag aan te nemen,
Eer nog het lot aan u mocht onze hulp ontvreemen!
Zoo de uitkomst is voor ons, is 't maar voor éénen dag
Dat u Batavia met haar verbonden zag.

FATHEMA.

Ik thans uit Bantam gaan! Heeft Agon kunnen peinzen,
Dat ooit Fathema's hart de vriendschap zou ontveinzen!
Uw voorbeeld heeft aan mij die laagheid niet geleerd,
En Agon zou niet doen, 't geen hij van mij begeert.

Zesde Tooneel.

AGON, FATHEMA, HASSAN.

HASSAN.

De vijand, als of hij ons antwoord wist te voren,
Vertoont [1] bereidselen, om hier de vreê te storen;
Men ziet, bij ieder schip, de booten reeds [2] op zij,
Gereed tot hare schand of onze slavernij,
Op de allereerste roep bij onze jeugd [3] vernomen,
Is elk [4] van alle kant ten spoedigst aangekomen,
Het [5] vlammend staal [6], met goud en zilver ingelegd,
Verlangt met ongeduld [7] naar 't teeken van gevecht.
Ons heir is tot aan zee door mijn bevel [8] genaderd,
En 't puik der burgerij [9] voor Bantams wal vergaderd:
De hoofden en 't gemeen bezielt de fierste gloed [10],
En alles ademt reeds [11] de schrik, de dood, en 't bloed!

AGON.

Welaan, het is dan tijd, om ons aan 't [12] hoofd te zetten,
En van 't gewapend strand op 's vijands vloot te [13] letten;
Laat ons, bij 't grootst [14] getal, ook voegen wijzen [15] moed;
Want tal van volk is niet wat [16] overwinnen doet.
Tracht, Hassan, om Euroop in krijgstucht [17] t' evenaren,
Vooral bewaar uw hart [18] voor drift van jonge jaren [19];
Denk, dat gij vechten gaat, nog min voor Bantams [20] zaak,
Dan voor der Indiën [21] en voor Fathema's wraak,
En dat, zoo deze dag mij ziet met glorie sneven [22],
Uws vaders roem door u in 't Oosten moet herleven.
Misschien [23] dat gij nog hier te zeggen hebt een woord,
Hetgeen onnoodig [24] is dat door mij wordt gehoord [25].

Zevende Tooneel.

FATHEMA, HASSAN.

HASSAN.

Het noodlot, eindelijk, begunstigt mijne [26] wenschen;
De wraak en Bantams zwaard gaan vallen op [27] die menschen,

---

[1] Maakt reeds. [2] al. [3] 't allereerst gerucht bij d' inlander. [4] hij. [5] De. [6] kris. [7] reeds in hun hand. [8] leger, door mijn zorg, tot bij de stad. [9] Staat met den burger reeds. [10] een ieder is vol moed. [11] aâmt op 't strand. [12] mij aan haar. [13] met haar en met u de landing te be-. [14] Wij hebben boven haar. [15] misschien de. [16] Maar 't is niet het getal, dat. [17] Hassan, tracht in krijgstucht Europa. [18] Bewaar uw volk. [19] veel meer als voor gevaren. [20] èn voor uw eigen. [21] En voor het gansche Oost. [22] In pl. van dezen en volg. regel eerst:

En om door dapperheid uws vaders rijk te erven,
Of om op 't strand, met mij, ten minsten vrij te sterven.

[23] Ik denk. [24] niet noodig. [25] uwe vader hoort. [26] Mevrouw, het lot is dan zoo gunstig aan mijn. [27] Dat Agon zelf niet meer bevreesd is voor.

Die, sedert twintig jaar de roovers van uw land [1],
Hun wapenen voor 't eerst doen zien aan mijne hand [2]!
Ik dacht, dat dit bij u ook vreugde zou verwekken [3],
Maar 'k zie uw minlijk oog door vochtigheid bedekken;
Fathema! hoe [4], gij schreit! is 't hoon van dien [5] barbaar.
Die u beleedigd heeft! of vreeze [6] voor gevaar?
Maar neen; Fathema's hart is niet gewoon te vreezen:
Wee hem, die van uw leed durft immer [7] oorzaak wezen!

FATHEMA.

't Is niet voor mijn gevaar dat gij die tranen ziet;
Ik acht noch mij zoo hoog, noch 't Maccassaarsch gebied!
Het is voor hem alleen, dat Hassan mij ziet beven [8]!
En mijne zwakke ziel [9], verbonden aan uw leven,
Kan zonder schroom niet zien den strijd, die uwe [10] hand
Zal ondergaan voor 't Oost [11] en voor uw vaderland!
Ik heb van al dit Oost maar u alleen [12] verkoren;
En alles kan voor mij in eene ramp [13] verloren!
Maar luister niet naar mij [14]! ik heb alreê berouw
Van die lafhartigheid of [15] zwakheid eener [16] vrouw!
Ga heen, daar [17] eer u roept! mijn hart durft u vermanen,
Om uwen plicht te doen, in weêrwil mijner [18] tranen!

HASSAN.

Wat ook in dit gevecht mij overkomen mag,
't Is zeker, dat ik [19] leef mijn glorierijksten dag!
En wie zou Hassans [20] luk op heden niet benijden,
Die voor zijn vaderland, voor eer, voor u gaat strijden;
Die aan Fathema's hart, in leven, heeft [21] behaagd,
En door Fathema's mond zal, stervend, zijn beklaagd!
Doch [22] zoo er is een ramp, die Hassan kan doen beven,
Die stadig in zijn geest en voor zijn oog zal zweven [23],
Het is 't beklaaglijk [24] lot, hetgeen Fathema wacht,
Zoo de overwinning hier zich voegt bij Neêrlands macht;
En dat Batavia mocht zien, in hare wallen,
Het edelst bloed van 't Oost voor haren hoogmoed vallen!

FATHEMA.

De zee, door een orkaan verheven hemelhoog,
Zal eerder Java's kust [25] ontrukken aan het oog,
Het allerzwaarst [26] gebergt in de afgronds diepte [27] woelen,
En Sunda's [28] straat geen land aan wederzij [29] bespoelen,
Eer mijne ziel de [30] haat voor Nederland verliest,
Of ooit [31] Fathema's hart [32] een andren man verkiest!
En zoo een teedre zorg voor mij en mijn belangen,
Tot midden in den strijd, kan uwe ziel [33] bevangen,
Zoo gij in 't heetst gevaar nog aan Fathema denkt,
En vreest, dat eenig ramp ooit hare glorie krenkt,

---

[1] Die in haar trotschheid en ondragelijke taal. [2] Gelijk in gierigheid, kennen noch maat noch paal. [3] zoude wekken. [4] 'k zie. [5] Spreek, is het die. [6] is 't vrees. [7] ooit durft de. [8] In plaats van de drie voorgaande regels, eerst:

Hassan, ik vrees voor mij noch ramp noch ongeluk,
Denk niet, dat ooit mijn hart voor 't noodlot schrikk' of drukk',
Maar 'k eis voor het gevaar, waarin ge u gaat begeven.

[9] Mijn ziel is al te veel. [10] Om niet te schrikken voor 't gevecht, hetgeen uw. [11] Gaat zoeken, voor uw roem. [12] Denk, dat mijn hart u heeft boven al 't Oost. [13] En, zoo ik u verlies, dat 'k alles heb. [14] Neen, Hassan, ik voel. [15] Dat ik u heb getoond dees. [16] van een. [17] Gaat, daar de. [18] van mijn. [19] Ik denk, dat ik be-. [20] Wie zou Hassans ge-. [21] Die, zoo hij leeft, alhier aan Fathema. [22] Maar. [23] Of hem de minste vrees inboezemt voor zijn leven. [24] Is het alleen het. [25] gansch Borneo eer. [26] kamferrijk. [27] met zich in d' afgrond. [28] Singapoera's. [29] Celebes kust. [30] dat mijn ziel zijn. [31] dat. [32] ooit. [33] uw hart nog kan.

Ga, Hassan, wees gerust[1]! uw hart kan zich vertrouwen
Op de onverschrokken moed der Maccassaarsche vrouwen:
Wat ook haar overkoom', hoe eislijk 't[2] noodlot woed',
Die kris beveiligt ras voor schand in tegenspoed[3]!

VIJFDE BEDRIJF.

Eerste Tooneel.

FATHEMA.

Neen, Hassan, uwe bruid[4] zal nimmer ondervinden,
Dat mij Batavia in ketenen zal binden;
Of Neêrlands trotsche[5] Raad mij ooit of ooit[6] zal zien,
Eerbieden zijnen wensch, of volgen zijn[7] gebiên!
Het Oost zal de erfgenaam van twintig eedle[8] troonen,
Onwaardig haar geslacht, geen laagheid[9] zien betoonen:
En zoo des Hemels wil en 't Goddelijk besluit,
Reeds onherroepelijk in 't eeuwig boek[10] geuit,
Op heden heeft gesteld mijns levens laatste palen[11],
Fathema zal ten minst met eer ten grave dalen!
Ten grave! wie belooft Fathema zelfs dit[12] lot?
Wie weet of niet haar romp, tot Nederlanders spot,
Onwaardiglijk gesleept langs overwonnen zanden[13]
Als mijner moeders lijk, door woeste zeeliêns handen[14]!
En dit is 't geen alhier in hare jeugd verwacht
De laatste van een huis[15], in 't Oost zoo hoog geacht,
En welker gulden[16] wieg versierden meerdre[17] kroonen,
Dan 't bloeyend Aziën op iemands hoofd kan toonen!
Zwijgt, mijne tranen, zwijgt! te vroege zorg, verdwijn[18]!
Dat wraak, ten minsten wensch van wraak[19], voor mij ver- [schijn!
Moet weder mijne ramp Batavia[20] verblijden,
Geef[21], Hemel, haar weêrom, mêer dan zij mij deê[22] lijden!
O, moorders van mijn huis en roovers van mijn goed!
Dat, voor mijn oog, uw kroost[23] verstikke in oudren[24] bloed;
Of dat der oudren troost in hare stervende[25] uren,
Mag zijn 't gejuil van 't kind[26] verpletterd aan de muren!
Dat ik verbonden zie op uwe wallen[27] staan
De Araab, de[28] Cingalees, en trouwloos Ternataan!
En, opdat uwe schand in eeuwigheid mag wezen,
Verga door 't lafste volk, door handen van[29] Sineezen!
Maar 't donderend gedruisch, gestadiglijk geboord[30],
Verkondigt aan 't paleis de aanhoudendheid der[31] moord,
En zonder dat ik weet, of in dees oogenblikken[32]
Mijn bange ziel de hoop moet voelen of de schrikken!
Camoeni komt niet weer, Camoeni maakt geen spoed;
Is 't ramp, of is 't geluk, dat haar vertoeven doet?

[1] Vertrek gerust, Hassan! [2] of hoe het. [3] Haar kris draagt altijd zorg voor de eere van haar bloed! [4] Fathema. [5] haar barbaarsche. [6] immermeer. [7] Wachten naar haar besluit, buigen voor haar. [8] Het Oost, 't geen in mijn huis gekend heeft zooveel. [9] Zal aan Fathema nooit een. [10] op 't onherroepelijkst tegen mijn huis. [11] De laatste druppel bloed wil uit mijn boezem halen. [12] aan Fathema dat. [13] ontbloot, gesleept langs deze stranden. [14] Het lot zal vinden van haar moeders ingewanden. [15] uit een bloed. [16] En die om hare. [17] zag blinken veel meer. [18] 't is tijd, dat gij verdwijnt. [19] dat bittre haat alleen. [20] Batavia, die weêr misschien u gaat. [21] De. [22] geve aan u, 't geen gij mij hebt doen. [23] Uw kroost voor mijn oog. [24] 't ouders. [25] Dat de ouders mogen zien in hunne laatste. [26] De kop der zuigeling. [27] Dat het Oost te gelijk op uw wal mag zien. [28] D' Arabier. [29] Dat uw verwoesting zij 't werk der laffe. [30] dat men gestadig hoort. [31] Toont, dat het strand nog niet verzadigd is van. [32] Deze en de volg. drie regels ontbraken eerst.

Ten minsten Ibrahim is niet geheel[1] vergeten,
Hoeveel belang ik heb den staat des strijds[2] te weten!

Tweede Tooneel.

FATHEMA, IBRAHIM.

FATHEMA.

Iman, aankondigt gij verlies of blijde[3] troost
Voor Agon, Bantams kust, mijn lot, en 't siddrend[4] Oost?

IBRAHIM.

Zoo ras ik ben op 't hoogst van onze muur[5] gekomen,
Heb ik aan alle kant bewegingen vernomen,
En dat, door 't zwaar geschut, de wal en vlakte beeft[6],
Terwijl 't gebergt alom de klanken wedergeeft;
Somtijds, door 't hevig vuur, schijnt kiel en zee te branden,
Somtijds verbergt de damp hun vloot en onze stranden:
Maar als, door wind gejaagd, de rook verdwijnt in wolk,
Bespeurt mijn dwalend oog de kust bedekt met volk,
En 's vijands macht, die reeds begint van boord te[7] trekken,
Wijl ieder oorlogsschip[8] de landing zoekt te dekken.
Haar vaandelen omhoog, en vlottende[9] in de lucht,
Doen zien[10] de teekenen, waaronder Java[11] zucht.
Men merkt[12] in 't middelpunt de stille Europeanen,
En wederzijds[13] van hen[14] de schreeuwende Indianen;
Lafharte slavenhoop, gesleept[15] door Nederland,
Met[16] ketenen voor 't Oost, bereid door 't Oostens hand[17]!
De fiere bataljons, verdeeld in Neêrlands boten,
Zijn niet zoo ras[18] aan land, of zijn meteen[19] gesloten;
En 't rollend vuur, dat straks ter[20] rechterzij[21] begint,
Verspreidt de dood vooruit[22], wijl 't heir den oever[23] wint.
Het goud, waarmede wij de[24] wapenen bezetten,
Wijkt overal voor 't spits van hunne[25] bajonetten:
Het goud is buit voor hem[26], die 't ijzer best regeert,
En 't ijzer is 't metaal dat alles[27] overheert!
Wat ook zich Bantam mag van 't groote tal[28] beloven,
Europa's kunde in krijg[29] gaat de onze ver te boven;
En[30] Agon, vrees ik[31], ziet op nieuw in sterk[32] gevaar
De kroon, die zijne[33] moed hem gaf vóór veertig jaar.

FATHEMA.

En[34] Hassan?

IBRAHIM.

Aan het[35] hoofd der dapperste[36] Javanen,
Is hij alom de schrik der stoutste[37] Europeanen;
En 't zij in 't voorwaarts gaan, of wel in[38] tegenweer,
Zijn tulband en aigret zijn[39] op den weg van de eer.

[1] Ibrahims ouderdom schijnt hem te doen. [2] der strijd. [3] gij komt weêrom? Wat brengt gij mij voor. [4] Bantam, Fathema, Agon, en 't gansche. [5] het hoogst van de muur ben. [6] In plaats van dezen en de volg. vijf regels, eerst alleen:

De zee, de vloot, de wal, het strand en alles leeft,
Wijl de Engel van de dood boven de hoofden zweeft.

[7] 'k Zie 't leger in de boots langzaam naar d' oever. [8] Daar 't geschut van de vloot. [9] uitwaayend. [10] Toonen. [11] Indien. [12] ziet. [13] aan weêrzijds. [14] haar. [15] die, geleid. [16] Europa's. [17] slepen op Java's strand. [18] Springen vol moed. [19] En zijn aanstonds. [20] aan de. [21] hand. [22] Spreidt de dood voor zich uit. [23] 't bataljon grond. [24] ons. [25] voor Europa's lood en stale. [26] voor diegeen. [27] van Euroop heeft Indien. [28] de inlander zich mag van moed en. [29] De krijgskund van Euroop. [30] En 'k vrees, dat. [31] weêr. [32] in het grootst. [33] scepter, die zijn. [34] Wat doet. [35] aan 't. [36] van zijn. [37] de eenigst, die het spits biedt aan de. [38] dat hij aantast of wel doe. [39] De aigret van zijn tulband is.

Reeds schromen, waar hij komt[1], de Maccassaarsche ben-
Die buiten Nederland geen overwinnaar kenden, [den,
De Amboïnees verlangt naar[2] 't nagelrijke strand,
En de Alfoerees ontwijkt[3], tot in de zee, zijn hand.
Doch Agon voelt het wicht van onze[4] laatste jaren,
Bekwamer[5] voor de rust, dan voor de[6] krijgsgevaren;
Men ziet dat zijne kris in zwakke handen zinkt[7],
Niettegenstaande 't vuur, dat in bevelen blinkt[8].

FATHEMA.

En zou Fathema hier voldoen met enkel klagen[9],
Wijl zij zijn[10] blootgesteld aan de oorlogs[11] felste slagen!
Neen! 'k wil aan hunne zij bebloedigen dit staal[12],
In rook en in de vlam verzellen mijn gemaal[13]!
'k Wil Agons[14] dapperheid, zelfs Hassans[15], evenaren;
De vrouwen van mijn land ontzien geen krijgs'[16]gevaren.
Mijn moeder heeft weleer in diergelijke nood,
Behaald op onze kust[17] een glorierijke dood!
Zoo ik van ouderen[18] geen Rijken mocht beërven[19],
Ik heb van hen geleerd, om zonder vrees te sterven.
Ik zal aan Java's strand doen zien Maccassars moed[20],
En aan 't verbaasd Euroop Fathema's hart en woed'[21]!
Iman, kom[22]; 't is geen tijd om langer hier te spreken,
'k Wil mijner oudren[23] dood en al het Oosten[24] wreken;
Beproeven onversaagd in dit noodlottig uur[25],
Of 's Hemels gunst of haat mij wacht bij Bantams muur[26]!

IBRAHIM.

Als Agon, met zijn zoon, ging treden uit de wallen,
Liet hij een vriendlijk oog op mij nog nedervallen,
En zei: o Ibrahim, gij weet dat God alleen
Het noodlot kent dat drijft om beide legers heen!
Doch welke de uitkomst zij, wat Bantam mag genaken,
Ons eerste plichten zijn voor jeugd en deugd te waken:
Fathema zij uw zorg! haar onverschrokkenheid
Zal zeker luisteren naar wijze matigheid;
Dat zij of Agon zelf of Hassans komst verbeide,
Of dat van onzentweeg haar iemand elders leide,
Zij zal gewaarschuwd zijn van alles wat gebeurt,
En hare rust alhier niet voor den nood gesteurd!
Camoeni was daarom nog op de vest gebleven,
Zij nadert, en misschien zal betre tijding geven[27]
Van 't geen[28] na mijn vertrek meer voorgevallen is.

[1] Zijn arm werpt in het stof. [2] D' Ambonees wenscht te zijn op. [3] De Timorees ontvlucht. [4] Agon voelt d' ouderdom, en dat ons. [5] gemaakt zijn. [6] en niet voor. [7] zijn oog, zijn geest, zijn hart, die leeft. [8] Maar men ziet ook de kris, die in zijn handen beeft. [9] In plaats van dezen regel eerst nog beide volgende van Ibraham:

Sinan keert 's vijands staal met zorg voor Agons leven,
Gereed alle oogenblik 't zijne daarvoor te geven.

en dan:

Hassan, ik koom; 't is tijd, dat ik mij bij u voeg,
Wat wil men? dat zich hier Fathema vergenoeg,
Om Bantams ongeluk en 't hare te beklagen.

[10] gij zijt. [11] 't noodlots. [12] neen, 'k wil aan uw zij met de kris in de hand. [13] Vechten voor uw behoud en voor uw vaderland. [14] uw. [15] en die van Agon. [16] weten van geen. [17] verkregen op ons strand. [18] 'k van mijn ouders heb. [19] mogen erven. [20] 'k wil toonen, dat ik ben van 't Maccassaarsche bloed. [21] En dat Europa schrikke en beve voor mijn moed. [22] Kom, Iman. [23] Ik wil ouders. [24] ik wil gansch Indien. [25] Hoever het leger ook mag wezen van de wal. [26] 'k Ben zeker, dat mijn hart Hassan wel vinden zal. [27] In plaats van al de voorgaande regels eerst alleen:

Camoeni, die na mij is op de wal gebleven,
En die ik komen zie, zal tijding kunnen geven.

[28] Wat daar.

FATHEMA.

Helaas, haar aangezicht[1] toont nare[2] ontsteltenis!

Derde Tooneel.

CAMOENI, FATHEMA, IBRAHIM.

FATHEMA.

Ik kan maar al te wel in uwe[3] tranen lezen,
Hetgeen Fathema's hart voor Hassan heeft te vreezen!

CAMOENI.

Neen, Hassan leeft en[4] strijdt, maar Agon is[5] gewond;
Verwacht het schriklijkst feit uit mijn verbaasde[6] mond!
Ons leger, van de zee[7] tot aan de stad[8] gedreven,
Scheen op 't gezicht der muur[9] met nieuwen gloed te[10] leven,
Daar zwakke kinderen, met[11] vrouwen zonder tal[12],
Zich toonen in gehuil op onze onsterke wal[13].
De wanhoop rijst de[14] moed, en dubblende de[15] krachten,
Deê deinzen naar de zee en rugwaarts 's vijands[16] machten;
Als schielijk bij de poort zich heft een groot gerucht,
't Geen[17] duizend stemmen doen weêrgalmen in de lucht:
Men roept: „Abdul is daar! Abdul komt zich vertoonen,
En gaat in[18] Neêrlands bloed zijn euveldaad[19] verschoonen!
Schoon Agon deeze[20] komst niet zonder reden schroomt,
Hij hoopt, dat zijne zoon tot hulp gewapend[21] koomt:
Hij wijst[22] hem Hassan aan, hij zegt: „Zie uwen broeder;
En wees, gelijk als hij, uw vaderlands behoeder[23]!"
Het wangedrocht[24] spoedt aan, en, met dit laatste[25] woord,
Is door zijn helsche hand de[26] vader reeds vermoord!
„Ga", zegt hij, „daar, in 't kort, met u zal Hassan[27] wonen,
En leer, om Hassan mij tot voorbeeld aan te toonen!"
Hij beeft nochtans op 't zien van bloed en van[28] kwetsuur,
En God, die hem verlaat, verhindert geen[29] natuur;
Men ziet de wroeging ras verslappen hart en[30] handen,
En reeds verdoemenis in eislijke oogen[31] branden!
Een ieder is verbaasd[32]: daar rijst een stilte alom[33],
En Neêrlands grenadiers staan stil of keeren[34] om:
Die mannen, die den dood in vuur en zeeën[35] tergen,
Barbaren[36], opgevoed in 't Noordens ruwe[37] bergen,
Die mannen eizen zelfs van zulk een gruweldaad
En 't is, of hen de[37] woede een oogenblik verlaat[38].
Sinan, wiens eerste zorg was[39] Agon te onderschragen,
Neemt dezen tijd, om hem te doen naar binnen[40] dragen,
Wijl elk[41] Javaan, verwoed, tot hulp van zijnen[42] heer,
Zich werpt[43], de borst vooruit, in Neêrlands moordgeweer.
Maar de ijver en de gloed verbreken hun[44] geleden,
En toonen Agons volk van Hassan[45] afgesneden;

[1] wezen. [2] de droefste. [3] Ach! ik kan in uw oog e[n] in uw. [4] Hassan leeft, Hassan. [5] Agon is zwaar. [6] gru-welijkst verhaal uit mijne. [7] het strand. [8] muur. [9] stad [10] te krijgen een nieuw. [11] Zij zien haar. [12] en haa[r] kindren op de wal. [13] Aanroepen met gehuil den meeste[n] van 't heelal. [14] geeft haar. [15] haar. [16] deed naar he[t] strand terug deinzen Europa's. [16] 't welk. [17] Ons i[n] het. [18] misdaad te. [19] Agon, die eerst zijn. [20] Is va-der, en meent ook, dat Agon helpen. [21] toont. [22] hui[s] en vaders hoeder. [23] 't Ontsnapt gedrocht. [24] eer h[i] iets ant-. [25] zijn. [26] daar Hassan ook binnen kort. [27] zij vaders. [28] laat hem nog de. [29] De wroeging van 't ge-moed verslapt alreeds de. [30] En in 't vertwijfeld oo[g] schijnt reeds Gods wraak te. [31] verstomd. [32] rondsom [33] wenden haar oogen. [34] zee, 't vuur, de dood dag-lijks. [35] Bij beren. [36] woeste. [37] hare. [38] stil staa[n] [39] is. [40] die tijd, om Agon in de stad te doen. [41] E[l] de. [42] dekking van zijn. [43] Werpt zich. [44] De wa[n]orde en de schrik spreidt zich in ons. [45] En Hassan zi[et] zich ras met zijn volk.

De vijand ziet dit fluks en dringt op Hassan voort[1],
Die langzaam wijkt, bezorgd te reiken de andre poort.
De wijze tucht terwijl, en 't vuur der vreemdelingen,
Bezaait uit Agons heir het land met vluchtelingen,
Die, door huns Vorsten wond en voor Abdul vervaard,
Nu missen Agons stem en Hassans moed en zwaard!

FATHEMA.

Zoo zijn er dan bij u, o God, somtijds[2] geslachten, [ten!
Waarvoor noch tijd noch deugd uw gramschap[3] kan verzach-
Of hebt Gij 't ondermaansch, na 't scheppen van 't Heelal[4],
Gesteld aan domme war van 't blinde lot[5]geval?
Kan 't wijsheid zijn, die wil, dat[6] de allersnoodste menschen
Gestadig[7] in zegepraal genieten hunne[8] wenschen!
Wat toevlucht blijft[9] op aard aan[10] 't onderdrukte hart,
Indien rechtvaardigheid[11] beproeft de felste[12] smart?
Waartoe dient Agon thans[13] die wolke van getuigen,
Dat nimmer zijne hand[14] het recht alhier deê buigen;
Dat hij en goud en macht, en[15] luister van den[16] troon,
Liet[17] dienen tot de deugds en tot de Godvruchts loon!

IBRAHIM.

Geen sterveling mag ooit de Godheids raad[18] bepalen,
Noch over haar besluit in murmureering dwalen[19],
Veeleer, zoo gij alhier[20] vertrappen ziet de deugd,
En de onrechtvaardigheid[21] verzadigd in de vreugd,
Vertrouw op latre[22] zorg van 't eeuwig Opperwezen:
Is alles thans[23] niet wel, 't zal alles[24] eens wél wezen.

FATHEMA.

Als[25] misdaad onderwijl loopt over[26] de aarde voort,
Verdrukt de onnoozelheid[27], begunstigt vadermoord,
Als Agons deugdzaam[28] bloed bevochtigt Java's stranden,
En vlammen[29] zijn paleis en Bantam gaan[30] verbranden;
Wanneer de woede en 't staal van roovers alles dwingt,
Zoo verre de Oceaan ons droeve gloob omringt,
En ik, door mijn verderf, zie haren voorspoed koopen;
Geneest dan onze kwaal door hunne straf te hopen[31]!
Doch waarom reeds zoo vroeg voor Bantams lot gebeefd[32],
Wijl Hassans arm[33] nog strijdt, wijl Agons[34] hart nog leeft?
Het fier[35] Maleische bloed is niet zoo licht bezweken[36],
Noch uit[37] gevaar alleen om[38] leven weggeweken[39]:
Zij kennen Hassan niet, zijn ongetemde gloed[40]
Bedenkt[41] maatregelen in 't mids van vuur en[42] bloed!
Zelfs Agon[43], schoon gekwetst, is niettemin[44] te vreezen,
En kan aan Bantam nog door raden[45] nuttig wezen!

CAMOENI.

Hoe vurig dit de wensch alhier van ieder is,
De Hel en 't ijzer diende Abdul maar al te wis!

---

[1] In plaats van dezen en de volg. vijf regels eerst:
Hij wijkt, maar stap voor stap, schoon stadiglijk gestoord,
En moet nu reeds al zijn tot dicht bij de landpoort.
[2] O, God! zijn er bij U dan zekere. [3] Tegen welke Uwe toorn zich nimmer. [4] 't aardrijk met haar schepsels zonder tal. [5] overgegeven aan een blind en woest. [6] Waar is Uw wijsheid, zoo. [7] altijd. [8] hare. [9] is. [10] voor. [11] de rechtvaardige. [12] grootste. [13] nu. [14] zijn hand nimmermeer. [15] 't goud van zijn schat, de. [16] zijn. [17] deed. [18] Mevrouw, 't is niet aan ons, Gods wijsheid te. [19] Noch uit hetgeen wij zien, haar redenen te halen. [20] Zoo gij dikwijls op aard, [21] d' onrechtvaardige. [22] u op de. [23] nu. [24] alles zal. [25] De. [26] gaat op de. [27] onnoozele. [28] De deugdzame Agons. [29] Wijl 't geweld. [30] gaat. [31] De voorgaande vier regels ontbraken eerst. [32] Maar neen, 't is nog geen tijd, dat men voor Bantam beeft. [33] hand. [34] Hassans. [35] 't. [36] gewoon, licht te bezwijken. [37] het. [38] om 't. [39] te ontwijken. [40] De vijand kent Hassan nog niet, en zijne moed. [41] Neemt weêr. [42] ten koste van haar. [43] Agon zelf. [44] Agon is nog. [45] nog, door zijn raad aan Bantam.

De wond is doodelijk en alle hoop verloren,
't Geen Agon maar alleen kan zonder schrikken hooren[1].
Want schoon de bleeke dood op wangen schijnt te[2] staan,
De stille rust van 't hart en kalmte[3] toonen aan
Dat godsvrucht en de deugd, in 't laatst van 's menschen[4]
Meer troost dan alle schat van de[5] Indiën kan geven! [leven,
Maar Sadi nadert[6] hier! zijn houding schijnt[7] verbaasd!
Wat[8] brengt hem herwaarts aan, met zulk een[9] snelle haast?

Vierde Tooneel.

CAMOENI, FATHEMA, SADI, IBRAHIM.

SADI.

Tot aan de zuider poort door overmacht[10] gedreven,
Heeft Hassan spoediglijk die[11] letteren geschreven.
Mevrouw, zoo gij 't verzoek[12] van dezen brief verkiest,
Is 't noodig, dat gij hier geen oogenblik verliest.

FATHEMA, *leest.*

„'t Is alles hier voor ons, behalve de eer, verloren!
Volg Sadi, door mij zelf tot uw geleî verkoren[13]."
Kom, Sadi, toon[14] den weg! en, trouw in bittre nood,
Breng mij daar 'k Hassan vind, of daar ik vind de[15] dood!

Vijfde Tooneel.

IBRAHIM.

Zoo schielijk vallen dan, o Hemel, uwe slagen!
Wie dacht, als heden 't licht alhier[16] begon te dagen,
Als de eerste zonnestraal op onze kimmen scheen,
Dat Bantams fiere[17] macht nog vóór den nacht verdween!
O, wijsheid boven maat[18]! Voorzienigheid verheven[19],
Die van 't aanstaand aan ons de blindheid[20] hebt gegeven,
Opdat een ieder hier vervulle, wijl[21] hij leeft,
Den kring, dien uwe hand voor hem getrokken heeft!
Hierdoor is aan den mensch in alle noodlots staten
Bij de allerbangste[22] vrees de zoete[23] hoop gelaten:
De hoop, die, als voor 't oog al ander licht[24] verdwijnt,
Altoos[25] van ver aan 't hart nog flikkerende schijnt[26]!
En wie zou met geduld[28] verdragen de ongelukken,
Waaronder uwe hand de schepselen doet[29] bukken,
Zoo niet de ziel, benauwd in kommer en elend[30],
Mocht hopen, dat haar nut is best aan u bekend[31]!
Welk[32] eiselijk geluid[33]! is reeds de stad[34] genomen?

---

[1] In plaats van de voorg. vier regels, eerst:
Ik heb Agon gezien; Agon is buiten staat,
Om hier te kunnen zijn van nut met daad of raad,
Zijn ziel alle oogenblik schijnt 't lichaam te begeven:
Agon verwacht de dood, maar wacht die zonder beven.
[2] Schoon men de bleekste kleur op 't aangezicht ziet. [3] de oogen. [4] bij 't einde van het. [5] al het goud van. [6] wat zoekt Sadi. [7] wat maakt hem zoo. [8] Of. [9] zulken. [10] Hassan, door de vijand naar de landpoort. [11] in de grootste spoed dees. [12] d' inhoud. [13] Eerst:
Fathema, volg Sadi, door mij daartoe verkoren;
Alles is hier voor ons, behalven d' eer, verloren.
[14] kom aan, wijs mij. [15] in deze. [16] Hetgeen ik 't minste vrees, Hassan, is mijne. [17] 't Morgenlicht heden. [18] Agon en zijn. [19] Goede. [20] O, wijsheid, hoog verheven. [21] Welke ons die blindheid van 't toekomend. [22] vervul, terwijl. [23] Tot midden in de. [24] ten minsten. [25] Hoop, die, als alle troost voor 't stervlings oog. [26] Altijd. [27] verschijnt. [28] zonder dat. [29] de wensch doet neder-. [30] de benauwde ziel, op uw goedheid gevest. [31] Niet hoopte, dat, al 't geen gij doet, is voor ons best. [32] Wat. [33] gekerm. [34] de stad reeds.

Helaas! 't is Agon zelf die 'k herwaarts aan zie[1] komen!
Ik hoor de droeve stem[2] van 't volk en hun[3] geklag:
Zijn komst in dit paleis, altoos[4], tot dezen dag,
Verzeld door 't blij geroep van juichende onderdanen,
Is thans[5] vooruitgegaan door hunne[6] oprechte tranen!

—

Zesde Tooneel.

IBRAHIM, AGON, SINAN.

IBRAHIM.

O, glorie van het Oost! o, Vorst naar aller[7] wensch!
De[8] toevlucht en de troost van ieder lijdend[9] mensch;
Die nimmer als tot best gebruikt al[10] uw vermogen;
O, Agon! in wat[11] staat beschouwen u mijn oogen!

AGON.

Gij ziet, dat ik het lot der menschlijkheid beërf,
En wijl ik heb geleefd, is 't billijk dat ik sterf;
Gelukkig dat ik voel, hoe dat, in alle staten,
Die zonder misdaad leeft, kan 't licht gerust verlaten!
Ik wachtte lang de[12] dood, maar niet van deze[13] hand;
Doch Gods geduchte[14] weg is[15] boven ons verstand:
Hoe echter Zijne wil aan ons alhier mag komen,
Die wil moet door den mensch met eerbied aangenomen;
En 't sterven is geen ramp, als m' in dit oogenblik,
Zijn leeftijd en de dood kan aanzien zonder schrik.
Ik zie Fathema niet[16].

IBRAHIM.

Fathema heeft zoo even[17],
Op Hassans brief, zich ook naar 't heir en hem[18] begeven.

AGON, *aan Sinan.*

Wat antwoordt Hassan u[19]?

SINAN.

Ik heb door den Javaan[20],
Dien ik op uwen[21] last naar Hassan heb doen gaan[22],
Gehoord, dat uwe zoon, schoon tegen zijn genoegen,
Zal ruimen Bantams Rijk en zich naar 't noodlot[23] voegen,
En met[24] Tartassa's macht[25], of daar hij kan in 't[26] Oost,
In wraak, die nimmer eindt[27], zal zoeken zijnen troost!
Zoo ras Fathema zal bij 't leger[28] zijn gekomen,
Zal door die benden straks den aftocht[29] ondernomen.

AGON.

Leid hen, weldoende God, tot aan Tartassa's wal,
En Uwe gramschap zij gestild door Agons val!
Zijn Hassan en zijn heir, Maleyers en Javanen,
Min Uwe kinderen als dees Europeanen[30]!
Sinan, wijl Agons lot en 't eeuwige besluit
Niet wil, dat Hassans hand[31] zijns vaders oogen sluit,
Breng over aan mijn zoon ten minste deze[32] woorden,
Die gij, met Ibrahim, uit mijne lippen[33] hoorden!

Zeg hem, dat ik, als hij, ben vluchtende geweest,
Maar toen[1] nog evenwel geëerbiedigd en[2] gevreesd:
Dat hij, gelijk als ik, weêr op[3] den troon geheven[4],
Het voorbeeld volgen durf, aan hem door mij[5] gegeven.
Dat ik alleen in 't Oost, geen slaaf van Nederland[6],
Was naast aan haren Raad, en verst van haren band[7]:
Die Raad, die dertig jaar, inspannend alle[8] zinnen,
Mij door een vadermoord alleen konde overwinnen!
Zeg hem, dat reeds Abdul is dicht aan zijnen[9] val,
En dat zijn eerste straf van Neêrland komen zal;
Dat hare dwinglandij welhaast aan[10] hem zal toonen,
Hoe hemel en hoe aard de vadermoord beloonen[11]!
Dat Nederlands gebied misschien niet lang van duur,
En reeds een ander volk... Wie stoort mijn stervend[12] uur,
Of welke[13] vrouw komt hier zoo schreyende[14] ingeloopen?

IBRAHIM.

Camoeni.

AGON.

Zij! o God, ik heb niets meer te hopen!

—

Zevende Tooneel.

IBRAHIM, AGON, SINAN, CAMOENI.

AGON.

Camoeni, waar 's mijn zoon[15]?

CAMOENI.

O, schrikkelijke slag!
O Hemel, hoeveel ramp verzamelt deze dag!
Nadat de droeve nood van hier ons dede vluchten[16]
Door straten vol van volk, die kermen of die zuchten[17],
Brengt ons een donkre gang tot in de drooge gracht,
Daar Sadi's mond bericht[18], dat Hassan ons verwacht[19]:
Fathema spoedt zich voort[20] en, met verhaaste schreden,
Weêr uit de duisternis in helder[21] licht getreden,
Is 't eerste 't geen het licht aan ons verschijnen[22] doet,
Haar minnaar dood[23], vermoord, en zwemmende in zijn bloed!
Ik schreeuw: Fathema zwijgt; men merkt alleen, haar oogen
Nu[24] woedend zien omhoog en dan naar 't lijk[25] gebogen!
Maar Steenwijk nadert haar[26]; die lage[27] Europeaan
Durft een vermeetle[28] hand zelfs aan Fathema[29] slaan;
Haar kris doorsteekt[30] zijn hart, zoo snel als[31] blikssemstralen
Op 't stervlings[33] schuldig hoofd in onweêr[35] nederdalen,
En 't zelfde staal, geleid door haar onbuigbren[36] moed,
Verscheurt haar eigen borst en stort haar edel[36] bloed:
„O, Hassan, uwe dood ten minsten is[37] gewroken
Op hem, die dit verraad", zegt zij, „heeft aangestoken[38].
Mijn laatste[39] hartzeer is, dat ik dien scherpen[40] dolk

---

[1] het is Agon, die men van ver ziet. [2] de stem. [3] Ik hoor haar droef. [4] altijd. [5] nu. [6] haar. [7] ieders. [8] Altijd de. [9] van elk ongeluk. [10] nooit als tot het goed' hebt gebruikt. [11] welk. [12] wenschte dat mijn. [13] kwam van een andre. [14] Maar Gods raad en Zijn. [15] zijn. [16] In plaats van de voorg. regels, alleen:
Is Fathema nog hier?
[17] Hassan heeft haar geschreven. [18] om op het spoedigste zich bij hem te. [19] Hebt gij antwoord gehad. [20] 'k heb van dezelve man. [21] hâd op uw. [22] gezonden aan Hassan. [23] zich nochtans na uw wil en welbehang zal. [24] in. [25] wal. [26] en door 't geheele. [27] d' allerbloedigst wraak. [28] maar bij hem zal. [29] hoewel met gevaar d' aftocht zijn. [30] De vier voorgaande regels ontbraken eerst. [31] toelaat, dat Hassan. [32] ten minst de laatste. [33] Ibrahim en gij uit mijne mond aan.

[1] dan. [2] bij mijn vijand. [3] tot. [4] verheven. [5] dat ik hem heb. [6] altijd heb vrij geleefd. [7] En voor Batavia en haar raad nooit gevreesd. [8] hare. [9] Abduls macht alreeds staat op haar. [10] haar verachting 't eerst zal zijn, dat. [11] vadermoorders loonen. [12] laatst. [13] welk schreyend. [14] schielijk. [15] Niet Ibrahim, maar Agon zelf zei eerst: „'t Is Camoeni!" waardoor ook het „zij", dat hij thans uit, verviel. [16] Hassan. [17] wij onze weg van hier hadden genomen. [18] En met Sadi tot aan de wal waren gekomen. [19] Alwaar Sadi ons zegt. [20] na ons wacht. [21] haar gang. [22] tot in het. [23] voor ons oog schijnen. [24] Hassan, verraân. [25] Dan. [26] dan na Hassan. [27] Steenwijk treedt na haar toe. [28] stoute. [29] Is de eenigst, die zijn. [30] aan Fathema durft. [31] is in. [32] snel als Gods. [33] Somtijds op 't. [34] der stervling. [35] moordgeweer, gedreven door haar. [36] brengt in haar borst het staal, besmet met Hollands. [37] Hassan, ik heb ten minst, zegt zij, uw dood. [38] En hem gestraft, die hier de tweedracht heeft ontstoken. [39] stervend. [40] dees giftig.

Niet heb geduwd in 't hart van 't gansche Neêrlands volk!"
Men ziet ze, in 't vallen zelfs, de kris naar 't Oosten neigen,
En 't stervend oog schijnt nog Batavia te dreigen!

AGON.

Fathema leeft niet meer! o Hassan, vriend en zoon!
O Bantam, eindelijk een vadermoorders loon!
Gij breekt dus, groote God, mijn allerlaatste banden,
En Agon is bevrijd van zorg voor aardsche panden [1]!
Fathema! neen, het Oost [2] verdiende uw waarde [3] niet;
Noch om door Hassans moed te zien een vrij [4] gebied!
De deugd en dapperheid zijn uit het Oost gebannen,
En 'k laat het [5] Oost ten prooi aan roovers en [6] tirannen!
(*Hij sterft.*)

NARICHT.

Men heeft gemeend, tot meerdere verstaanbaarheid, hier te moeten doen aanmerken:

1°. Dat bij de opening van het derde bedrijf Agon gezeten is op een troon, drie of vier trappen verheven, hebbende aan zijn rechterhand naast den troon staan Sinan, en aan de linkerhand den Iman Ibrahim, met de Alcoran in de beide handen voor de borst: dat voor Sinan, eenigszins rechts af, zit Abdul op een armstoel, en op gelijke wijs Hassan links af voor Ibrahim. Dat voor Abdul en Hassan, aan weêrskant van ieder, langs het tooneel zitten zes Javaansche grooten. Dat het midden van het tooneel voor den troon is bezet met drie tafels, die ter rechter en linker zijde elk met een tapijt bekleed en boven op ieder een kussen, waarop een kroon en schepter liggen. Dat de middelste tafel ook bekleed en met een kussen voorzien is, waarop de Iman de Alcoran openlegt, terwijl Agon deze woorden zegt: *Iman, leg daar het boek*, enz. Dat de beide prinsen opstaan, en zich elk bij een van de tafels aan hun zijde vervoegen, wanneer Agon zegt: *Treedt nader, mijne zoons*, enz.

2°. Dat Abdul, wanneer hij zegt: *zal Hassan eerst...*, zijne kris wil uittrekken en reeds half uit heeft, wanneer Sinan, die dit ziet, zijn kris schielijk uittrekt en boven 't hart van Abdul houdt met die woorden: *houd op!* dat de twaalf Javanen, in dit oogenblik ook opstaande, hunne krissen uittrekken en omhoog houden met de oogen op Agon, die ter zelfder tijd, bevreesd voor Abdul, uitroept: *Sinan, spaar mijnen zoon!* Hassan slaat de hand aan de kris, maar blijft stil staan, zonder die uit te trekken. Een verstandige lezer begrijpt licht, dat het natuurlijke in dezen afhangt van de levendigheid van alle die bewegingen te gelijk, alsmede dat, na 't vertrek van de Javanen, Agon afklimt van den troon, die weder weggenomen wordt tusschen 't derde en vierde bedrijf.

3°. Dat gedurende de alleenspraak van Fathema, in het tweede tooneel van het vierde bedrijf, twee armstoelen worden gezet, omdat het derde tooneel zittende doorgaat. St. Martin, die aan de linkerhand zit, staat op, zoo als hij de woorden zegt: *En Agons wijsheid zal*, enz., terwijl Agon alsdan aan de rechterhand aankomt en blijft, en dus Fathema gedurende het vierde tooneel in 't midden staat, en na 't vertrek van St. Martin en de inkomst van Hassan blijft.

4°. Dat St. Martin, zoo lang hij met Fathema alleen is, ongedekt blijft; doch na Agon gegroet te hebben, met het begin van de woorden: *Een zegepralend volk* enz., zijn hoed opzet en ophoudt tot aan de woorden: *Mevrouw, mijn last is u* enz., met welker begin hij den hoed afneemt.

5°. Dat Agon in het vijfde bedrijf, doodelijk gekwetst inkomende, gedurende de twee laatste tooneelen gezeten is.

De ongeoefende hand, die zich in de hortende versregels en den gebrekkigen maatslag van dit stuk, met name bij de eerste uitgave, op een aantal plaatsen verried, benevelde 's dichters kortzichtigen landgenooten het oog voor de zedelijke schoonheden van den inhoud, en deed de letterkundige kunstrechters dier dagen zich als volgt over hem en zijn treurspel uiten:

„Dat iemand over 't geheel een zeer bekwaam man kan wezen, en nochtans in zekere soort van studie, waartoe hij niet geschikt schijnt, ongelukkig kan slagen, als hij zulks onderneemt, heeft de ondervinding door alle tijden, in verscheiden oefeningen en bovenal in de poëzy, ten overvloede geleerd. Zoo de auteur van dit treurspel hieraan gedachtig geweest ware en goede raadslieden gebruikt hadde, zou hij nadrukkelijk wederhouden geweest zijn, van hetzelve het licht te doen zien. Hoeveel toegevendheid men ook wille gebruiken, men vindt zich, dit stuk doorbladerende, genoodzaakt te zeggen: het verzenmaken is 's mans zaak niet. Dat het voor ons een raadsel zij, wat de auteur mag bewogen hebben, om het in 't licht te geven!" [1]

Intusschen zou dit niet het eenigste gewrocht van zijn dichtluim zijn, waarmeê hij den even geesteloozen als gladden verzenlijmers en letteroefenaars zijner dagen aanstoot gaf. De Geuzenherinneringen van zijn geslacht en een, in 1766, door hem aangekocht schilderstuk met een aantal afbeeldingen uit den Geuzentijd, hadden hem opgewekt ze te bezingen. Wat die herinneringen betreft, zij waren reeds een jaar of acht te voren bij hem en zijn broeder verlevendigd door een schrijven, dezen van den Axelschen predikant Willem te Water toegekomen, waarin hij, ten bate van 's mans geschrift over 't verbond der Edelen, om nader bericht over zijn Geuzen-voorzaat Daam of Adam gevraagd werd:

Zijne Excellentie
Jonkheer W. van Haren.
Hoogwelgeboorene Heer.

De diepe eerbiedt voor U. H. Welgeb., my ingeboezemt door Uwe Vaderlantsliefde in tijt van noot, door UwE. ongemeene geleertheit en zuivere dichtkunde, heeft my al vóór veele jaeren doen wenschen en haeken nae gelegentheit, om U H. Welgeb. mijne verschuldigde hoogachtinge bekent te maeken: Dog ik werd wederhouden niet alleen door mijne geringheit en Uwe hoogaenzienlijkheit, maer voornamentlijk, omdat my andere stoffe ontbrak, behalven betuiginge van eerbiedigheit voor uwe verdiensten, die vaek niet hooger dan eene pluimstrijkende plichtpleginge wort geacht. Maer nu onlangs hebbe ik aenleidinge gekreegen, om, behalven plichtplegingen, iets wezentlijks aen U H. Welgeb. ten mijnen nutte voor te draegen, my vleyende, dat U H. Welgeb.

---

[1] In plaats der voorgaande vier regels, eerst:
O, Hassan! Fathema, mijn dochter! o, mijn zoon!
Uw bloed, een vadermoord gaf Abdul dan mijn troon!
O, beide, hier op aard, mijn waardste en laatste panden,
Ik ben nu los gemaakt van alle aardsche banden!

[2] Indiens kust. [3] deugden. [4] Java, om te staan onder Hassans [5] het laffe. [6] aan zijn.

[1] *Vaderlandsche Letteroefeningen* voor 1770.

zoo weinig zult weigeren, mijn voorneemen te begunstigen, als andere Heeren van Uwen rang, onder welken de Heer Van Borssele geenzints de geringste is.

Ik hebbe ingestelt de Historie van het Verbont, Compromis, en Requesten der Edelen van de jaeren 1565—1567, en daertoe uit veelerleye gedenkschriften opgezamelt de naemen van meer dan 200 dier Edelen, wier lotgevallen ik, ten grootsten deele, kan verhaelen. Dog nergens hebbe ik onder die Edelen gevonden Adam van Haren, uwen hoogedelen stamvader, als alleen bij den hoogleeraer Vrimoet, in zijne *Athenæ Frisiacæ*, door zijne Hoogeerw. my onlangs tot eene vereeringe toegezonden. Gelijk ik niet twijfele, of die hoogleeraer getuigt dit op wisse bescheiden, zoo heeft my dat doen vermoeden, dat onder de papieren van Uw geslacht misschien berusten eenige gedenkstukken van Heer Adam van Haren, 't zij een afschrift van het eerste Verbont met de naemen der Bontgenooten, 't zij eenige nadere vereeniginge van zommige Edelen, hoedaenig eene de Heer van Leefdael, afstammeling van eene der edele Bontgenooten, vóór omtrent 50 jaeren heeft medegedeelt aen den predikant M. Gargon, die dezelve heeft laeten drukken in zijn Walchers Arkadiën. Indien onder U. H. Welgeb., of onder iemant van Uw geslacht, iets van dien aert mogt berusten, zoude het my ten hoogsten aengenaem zijn, indien U H. Welgeb. de goetheit geliefde te hebben, om het my, ter volmaekinge mijner Historie, toe te betrouwen, en my nader bericht te laeten toekomen wegens den Edelen bontgenoot Adam van Haren.

Van de Friesche Edelen, onder welken Uwe hoogadelijke voorouders ten tijde van het Bontgenootschap nog niet worden getelt, hebbe ik een goet aantal van Bontgenooten leeren kennen uit de *Sententiën van Alva*, uit den inquisiteur J. Carolus *de rebus gestis Billæi*, en uit de chronyk van Winsemius, wiens *Historiarum libri* VIII ik niet hebbe konnen magtig worden. Dog my ontbreekt nog een menigte van Friesche Bontgenooten, die gezegt worden meer dan 70 sterk geweest te zijn. Mooglijk zoude U H. Welgeb. my den weg konnen aanwijzen, om dezelve allen te kennen, indien anders het aan U H. Welgeb. te vergen was, om Uwe wichtiger bezigheden, tot zoo eenen geringen arbeit, voor eenen tijt te staeken.

De Godt der heerlijkheit bevestige U H. Welgeb. en de uwen in den stoel der eere, om tot aen den laeten naeneef te blijven verdeedigers der waere vrijheit, gekroonde Heeren in den Lande, en cieraeden der gezuiverde kerke. Vergun my vryheit, om my te mogen noemen,

Hoogwelgeb. Heer,

Uwer Hoog Ed.t volvaerdige dienaer
WILLEM TE WATER.

AXEL, den 19 van Hooimaendt 1758.

Wat Willem van Haren op dit niet minder deftig dan weetgierig schrijven geantwoord heeft, is ons niet bekend geworden; het Geuzendicht echter van Onno Zwier zag nog in 't eigen jaar, als zijn Agon, te Leeuwarden het licht, onder den titel *Aan het Vaderland*, en bevatte twintig korte zangen, voorafgegaan door het volgende woord

AAN DEN LEZER.

Het vermaard en zinrijk stuk, vertoonende den staat dezer landen in 't jaar 1572, geschilderd even na 't voorbijgaan der eerste Nederlandsche Beroerten, en in 't welke, onder andere zaken, ook na 't leven zijn afgebeeld bijna dertig van de voornaamste mannen, die aan weêrszijden in die beroertens hebben uitgeblonken; deze schilderij, lang vijf voet en vier duim, en breed drie voet twee en een vierde duim, door mij in den jare 1766 tot Leeuwarden gevonden en gekocht, maakt nu 't voornaamste versiersel van mijn buitenwoning.

Meermalen heb ik, dat stuk aanziende, gewenscht, dat de roem en gedachtenis van die mannen, welke de eerste voor onze godsdienst en vrijheid goed en bloed met den Prins van Oranje hebben gewaagd, zoowel als de roem en gedachtenis van diegene die na hen, bij vervolg van tijd, ons gemeen Vaderland hebben vereerd, op 't voorbeeld van andere volkeren, behoorlijk versierd, aan de nakomelingschap mocht overgebracht worden.

Hoe stout zulk een onderneming ook mag zijn, heb ik echter, gedurende dezen zomer, durven beproeven, om ten minste mijn goeden wil tot een begin van een diergelijk werk aan te toonen. En zoo de uitvoering aan de grootheid van de onderneming niet beantwoordt, gelijk ik meer als één reden heb om te vreezen, hoop ik nochtans bij de Nederlanders eenige toegevendheid te vinden in aanmerking van dien goeden wil. Hij is een gevolg van een getrouwe aankleving, gedurende tweehonderd jaren, aan 't Vaderland en aan 't Huis van Oranje, zoo van mijne voorouders, van 't begin van de Republiek tot mijne tijden, als van mij, gedurende mijn geheele leven.

Omtrent het vervolg van dit werkje zij 't mij geoorloofd, mijn lezer te wijzen naar de zes laatste verzen van d' eersten zang.

Tot dusverre was ik in deze voorreden, met voornemen om de twaalf eerste zangen van dit werk aan de drukpers te geven, en de overige, aan welks twintigste ik bezig was, te vervolgen naar de tijd en wijze in 't einde van den derden zang bepaald, en was genoegzaam reeds gevorderd tot de komst van den Prins in 't land, wanneer ik mij verplicht vond (op een ernstige bede van mijn vrouw en kinderen, en aanmaning van beproefde vrienden), om mij te onthouden van eenzame wandelingen [1], die gewoon zijn, mij de beste gelegenheden tot denken te geven. En dewijl dit werk daardoor, voor eenigen tijd (zoo niet geheel) afgebroken is, geve ik het zoo verre als het op eenige weinige verzen na, den 6 November dezes jaars zich bevond.

AAN HET VADERLAND [2].

EERSTE ZANG.

Waart Gij 't, oneindig Opperwezen,
Die aan dien fieren jongeling,
In het toekomende liet lezen,
Als hij het groote werk aanving
Van, langs de vruchtbaarste der stroomen,
De puin van Memfis te doen komen
Tot bouwing van zijn nieuwe stad?
Wist hij, dat Gij, daar, voor de schatten,
Welk 't Oost, en welk het West bevatten,
Een zamelplaats verkoren had?

---

[1] Ter wille van zijn veiligheid, daar men in den nacht van 6 op 7 November 1769 een aanslag op zijn leven gedaan had.

[2] Te Leeuwarden, bij Abraham Ferwerda 1769. — In een exemplaar ter friesche boekerij bewaard, zijn door den dichter, in de vijf eerste zangen, verschillende wijzigingen aangegeven, in de latere omwerking overgenomen, en die wij hier, als gewijzigde lezingen, telkens aan den voet der bladzijden zullen meêdeelen.

Hij spreekt: de wereld gaat volbrengen
Hetgeen zijn hart besloten heeft;
De Nijl ziet op zijn oevers mengen
Wat wezen zal, wat heeft geleefd.
Die teek'nen, die de Noachieden
Aan haar nakomeling verbieden
Te leeren aan 't gemeene volk (*),
Ziet hij, op dorre en barre stranden,
Doen stuiven heete en ligte zanden;
Alexandrië rijst uit die wolk.

Welhaast zal na de Faros vloeyen
De wetenschap van Griekenland,
Het goud hetgeen de Taag ziet groeyen,
Het elpenbeen van 't Moorenland.
De Indiaan van alle zijen
Brengt aan zijn rijke specerijen,
Daar is geen schat die 't Oost niet zendt!
De wet op Sinaï gegeven,
Niet meer in 't joodsche land verbleven,
Werd aan d' Egyptenaar bekend.

O gij, die onder naam van Helden,
Onze verrukking [1] na u trekt,
Terwijl uw woeste hand ons velden
Met schrik, met bloed, met lijken dekt!
Weet, in uw voorspoed zoo verheven,
Waarom u is gegund [2] te leven;
Gij zijt, in Gods geheimenis,
Geringe uitvoerders van bevelen
Van 't geen in andre werelddeelen,
Of andere [3] eeuwen noodig is!

Het Noord jaagt van zijn woeste bergen
Een menigte gebroedsels uit,
Die Romes macht van rondom tergen,
En wedereischen d' aardes buit.
Ziet Attila met woede aankomen [4],
Ziet alles siddren binnen Romen!
De Tiber schuilt zijn hoofd in 't riet;
Hij vreest, zijn haardsteên en altaren,
Op nieuw ontheiligd door barbaren,
Te zien in een Tartaar's gebied.

Gij, gij alleen wist van geen beven,
O heilig priester, moedig Vorst!
Gij waart gereed uw bloed te geven
Voor 't bloed, daar Attila naar dorst!
Maar 'k zie de Heilgen voor u strijden,
De Hemel, open aan uw zijden,
Verbaasd door 't luisterrijk tooneel,
En wijl God zelf uw deugd gaat loonen,
Zal zich uw roem aan 't menschdom toonen,
Door Rafaëls geleerd penseel (†).

Maar waar zal nu die horde woeden,
Die 't aardrijk, door haar tal, verbergt?
Moet gansch Italiën dan bloeden
Voor 't Catalaunische gebergt?
Waarom de inwoonders te verjagen?...
Dus durft ge, o Leo, ondervragen
Den God daar uw hart [1] op vertrouwt,
Wend, groote Leo, wend uw oogen!
Aanbid met eerbied Gods betoogen [2],
Daar werd Venetiën gebouwd!

Zij klimt: zij rijst in [3] haar moerassen,
Haar torens stijgen in de lucht!
Ik zie haar vloot op alle plassen
Gaan [4] zoeken waar de Kristen zucht!
Haar hand is de eerste die durft [5] troosten
Het slaafsche, het geketend, Oosten;
De Arabier kent eindlijk paal:
Hij leert Venetiën t' eerbieden,
Hij leert aan haar Senaat t' aanbieden
Balsem en myrrhe in plaats van staal!

Welk wangedrocht komt daar verschijnen?
Ik ken 't, het is Geestdrijverij:
Zal gansch Europa gaan verdwijnen,
Geofferd aan de dweeperij!
Senaat! uw wijsheid zal bewaren
Uw onderdaan voor die gevaren:
Wat ziet ge, o Adriatisch strand?
De Wijsheid zelf u wetten geven,
De Koophandel [6] door haar hier leven,
Door Saladin aan d' andre kant.

Maar de magneet is uitgevonden:
Wat wil die dappre Portugees (*)?
Welk nieuwe aard en nieuwe gronden
Ontdekt die nijvre Genuees (†)?
De [7] eerste schroomt noch storm noch winden,
Om door het Zuid een weg te vinden
Naar 't land, door Indus stroom besproeid;
De [8] andre gaat het Oosten zoeken,
En vindt in 't West die rijke hoeken,
Daar 't goud en zilver 't weligst groeit.

Die lof, voor groote daân geboren,
Die 't oog met vergenoeging leest,
Die lof, o Gama! was verloren
Zoo Camoëns nooit had geweest.
O Luk-godinne! hoe oneven
Ziet men uw gunst belooning geven!

(*) De Deensche reiziger Norden stelt, dat Alexander de puin van Memfis heeft doen dienen tot de grondleggingen van Alexandrië: en hij bewijst het uit de Hieroglyfen die men vindt op de grondsteenen, gebruikt tot de gebouwen van Alexandrië.

(†) Op 't Vaticaan te Rome: deze schilderij, welke mede onder de fraaiste van Rafaël werd gerekend, verbeeldt den Paus Leo den Groote te gemoet gaande aan Attila, en 't oogenblik wanneer Attila de apostelen Petrus en Paulus gewaar werd, die uit den Hemel hem dreigen.

[1] Veranderd in: ons heel verrukkend. [2] vergund. [3] volgende. [4] al woedend komen.

(*) Vasco de Gama: de Kaap de Goede Hoop is voor 't eerst van Europeërs ontdekt, door de gebroeders Diaz in 't jaar 1486; maar Gama is de eerste geweest, die langs dit Zuid-eind van Afrika den weg naar de Indiën heeft gevonden, in 't jaar 1497. Deze reis is gezongen in de Lusiada, vermaard heldendicht van den Portugees Luïs de Camoëns.

(†) Christoffel Colomb: hij ontdekte in 't jaar 1492 Amerika, meenende door het Westen naar China te zeilen. De eerste plaats, daar de Spanjaards zich nederzetteden, was 't eiland, te dier tijd genoemd door de Indianen Haïti; hij noemde het Hispagniola, en nu wordt het genoemd St. Domingo. Het was van dat eiland, dat Colomb, door de gemutineerde Spanjaards, in 't jaar 1500, in ketenen naar Spanje werd gezonden.

[1] gij u. [2] vermogen. [3] uit. [4] op-. [5] durft de allereerste. [6] Koopmanschap. [7] 'k Zie de. [8] En de.

Wijl Gama's roem op 't sierlijkst bloeit,
Ziet Spanje ontschepen, in de banden
Onwaardiglijk gekeet[1], die handen,
Waardoor het goud in Spanje vloeit!

Wie zal verzaamlen op de boorden
Van zijn gelukkige rivier,
De volkren van beî werelds oorden,
De Taag, of de Guadalquivier?
Maar 't noodlot zal een middel vinden,
Om beide stroomen saam te binden,
En Portugal in Spanje's macht.
De dag, die u zal zien ombrengen[2],
Die 't lot zal van drie Vorsten mengen (*),
Sebastiaan! heeft dit volbracht.

't Fortuin is nog niet moê van geven,
Haar gunsten zijn niet uitgeput:
Gij laat voor Nancy, Karel![3] 't leven (†),
Uw dapperheid is u onnut!
Ik zie de rijke Nederlanden
Ook vallen in de zelve banden;
Welk[4] macht is uwe macht gelijk!
De gansche wereld gaat[5] eerbieden
De wetten, die gij zult gebieden,
Gelukkig Huis van Oostenrijk!

De aarde[6] zal dan nu genieten
De vrucht van haar vereeniging;
Haar schatten die te zamen vlieten,
Beloven nieuwe zegening!
Het Noord ziet zijne bosschen dalen,
Het aardrijk voelt de zonnestralen
Zoo lang aan haar schoot[7] onbekend;
Het koren, 't geen aldaar gaat rijzen,
Zal binnen kort het Zuiden spijzen,
Voor goud en most, welk 't Zuiden zendt.

O zwakke, o blinde stervelingen,
Vergeefs hoopt gij het wuft geval
Met stalen ketenen t' omringen,
En voor te komen uwen val!
Leer, nooit op menschelijke zaken
De[8] allerminste staat te maken,
Hoe luisterrijk uw lot ook schijn!
't Geen gij acht 't minst voor u[9] te schromen,
Zal mooglijk 't eerst u overkomen,
En oorzaak van uw onheil zijn!

Uw welvaart, Spanje! gaat verdwijnen,
De Godheid blaast op uwe macht!
Ik zie een ander volk verschijnen,
Een volk bij uw hoogmoed[10] veracht.
En zoo mijn zwakke toon de[11] ooren
Der Nederlanders kan bekoren,

(*) In den veldslag van Alkazar. Sebastiaan bleef door de wapenen, Mulei Moluk stierf van ziekte in 't gevecht, en Mulei Mohamet verdronk in de rivier de Mucazene, vluchtende na den slag.

(†) Karel de Stoute, hertog van Borgondiën: na zijn dood trouwde Maria, zijn eenige nagelatene dochter, met Maximiliaan van Oostenrijk, waardoor de Nederlanden in dat Huis zijn gekomen.

[1] geboeid. [2] zal wis uw bloed zien plengen. [3] Gij, Karel, laat voor Nancy. [4] Wiens. [5] zal. [6] Het aardrijk. [7] haar schoot nog. [8] In 't. [9] niet noodig acht. [10] bij u te veel. [11] aan de.

Misschien dat eerlang weêr mijn lier,
Door de eer van 't Vaderland gedreven,
De roem van Neêrland doe herleven,
En met een nieuw gezang versier!

TWEEDE ZANG.

Wanneer de groote waterstroomen
Die u de Middellijn toezendt,
Egypte, naar uw vlakte komen,
Die vlakte, die geen regen kent;
Dan klimt de Nijl op uwe landen,
Zijn vocht bedekt uw hoogste zanden,
Een nieuwe zondvloed schijnt bereid,
De Cataracten zijn verdwenen,
Die als een middelmuur toeschenen
Welke u van Nubiën afscheidt!

O gij, die 't eerst dat land bewoonde,
Wie dat gij ook moogt zijn geweest,
Wat dacht gij, als aan u zich toonde
Dit wonder, daar uw oog voor vreest?
Maar, om u nog meer te doen schrikken
't Water gaat heen[1], en vuile slikken
Bedekken 't land dat dient bezaaid;
Gij geeft de hoop alreê verloren,
Om ooit weerom te zien zulk[2] koren,
Als uw hand eens[3] daar heeft gemaaid

Doch zoo haast als de zon zijn[4] stralen,
Zijn[5] zacht' en aangenamen gloed
Op die slijk zal[6] doen nederdalen,
Spruit daar uit zelfs[7] uw overvloed:
't Geen klacht veroorzaakt in uw monden
Zijn vaste regens, ook gezonden[9]
Om in uw dor, onvruchtbaar, zand,
De rijkste vruchtbaarheid te brengen,
Door barre grond met de asch te mengen
Van 't riet, dat de Abessijn verbrandt.

Zoo dekt de Almachtige Zijn wegen,
Zoo is wijsheid[10] met kracht vereend,
Zoo is het grootste nut gelegen
In 't geen de mensch verwarring meen
Maar de ondervinding zal optrekken[11]
De nevels, die ons geest bedekken[12],
En ons doen zien Gods wijze reên:
Leer, stervling, leer nooit te wanhopen,
Wacht dat de tijd uw oogen open,
En toon, waarom gij hebt geleên!

Dus, eer dat in uw rijke steden,
Driemaal gelukkig Nederland!
De hoorn van overvloed zal treden,
Gedragen door de Vrijheids hand,
Moet eerst de dood van duizend helden,
Gesneuveld in uw lage velden,
Uw land bedekken met hun bloed;
En 't middel, in Gods raad besloten,
Waaruit uw welvaart is gesproten,
Js angst, verdrukking, en armoed[13]!

[1] Het water wijkt. [2] weêr te zien het rijpe. lijk uw hand. [4] als de zon haar warme. [5] M… op uw grond. [7] dan. [8] Hetgeen u menigmaal do… [9] zware regenvlagen. [10] Zijn wijsheid is. [11] o… [12] neevlen aan den geest onttrekken. [13] arrem…

De Schelde ziet reeds op haar stroomen
Aannadren de inquisitievlag,
De rechten zijn reeds afgenomen,
's Lands wetten hebben geen gezag:
De onwetendheid gaat aan het moorden,
Haar redenen zijn zwaarden, koorden,
De houtmijt gloeit aan alle kant:
De godsvrucht en geleerdheid zuchten,
Ik zie alom d' inwoonder vluchten,
Ellende en schrik vervullen 't land.

O Zanggodin! wie zijn die mannen,
Die 't Brusselsch hof aanstappen ziet?
De vrees is uit haar[1] hart gebannen,
De Vrijheid is 't, die hen gebiedt!
Zoek, Zanggodin, zoek nieuwe bloemen,
En wijl de vrijheid u gaat noemen
De hoofden, die gij sieren moet,
Laat, om hun deugden te bekroonen,
Een straal zich in mijn zang vertoonen
Van uwen goddelijken gloed!

Wie is hij, die vooraan durft wezen,
Wiens deftige welsprekendheid
Durft aan de dwinglandij doen lezen
De[2] eerste klacht door 't land bereid?
O Brederode! laat de monden
Der Nederlanders, te allen stonden,
U eeren als haar[3] eersten vriend;
En d' Amstel zien, gesierd door handen
Van d' eersten dichter dezer landen,
De burgerkroon door u verdiend!

Wie zie ik aan uw zijde treden?
De deugd verzelt zijn levensloop,
Terwijl de drie Bevalligheden
Hem 't sieraad maken van Euroop? (*)
Helaas! de deugd, de zuivre zeden,
De wijsheid, de Bevalligheden,
Niets heeft ooit voor den dood bewaard!
Ik zie, o Maas! uw Nimfen weenen,
Op uwe oevers is verdwenen,
't Geen de Eems en Jemming had gespaard!

Zoo lang de Noord-Hollandsche[4] dijken
Verwondren 't oog der vreemdeling[5]
En toonen, hoe natuur moet wijken
Voor nijverheid der inboorling[6];
Zoo lang (welk[7] banden haar omringen)
Het taai geduld fortuin kan dwingen,
En wijze dapperheid bekroont;
Zoo lang zal zich uw roem verheffen,
Welke ongelukken u ook treffen,
Sonoi, ondankbaarlijk beloond!

De woeste Lumey is verschenen:
Mijn Zanggodin wendt de oogen af;
Zij weigert hare[8] hulp te leenen,
Zij weigert bloemen op zijn graf.
De Vrijheid laat haar eerste stralen
Vergeefs, door u, op Neêrland dalen,
O Lumey, in 's lands[1] grootsten nood;
Mijn Zanggodin zoekt zachtre helden,
Zij wil uw lof niet hooren melden,
Gij hebt haar gunsteling gedood (*)!

Ik zie haar, met de Vrijheid, sieren
't Geleerdste hoofd van Nederland;
Gij pronkt, o Marnix, met laurieren
Van hare en van Minerva's hand!
Ik zie de vriendschap banden vlechten,
Oranje's hart aan 't uwe hechten:
Veracht de laster, die u knelt;
Terwijl uw naam altijd zal bloeyen,
Zal de nakoomlingschap[2] verfoeyen
D' eerloozen vreemdling, die u kwelt (†).

Thoulouse, wil uw moed bedaren,
Het is te vroeg 't zwaard aangeroerd[3]!
't Gemeene volk vreest krijgsgevaren,
Zoo lang de wanhoop 't niet vervoert.
De tijden zijn nog niet gekomen,
Dat alle hoop is weggenomen:
Verr' dat uw bloed 's lands wonden heel,
Dient maar 't eind van uw moedig[4] leven,
Om naam in Nederland te geven
Aan 't onbekende Oosterweel.

Maar 's Konings antwoord schijnt te dralen;
Wat denkt, wat wil 't Escuriaal?
Wie zal 't geducht besluit afhalen?
Zij bieden hun dienst[5] allemaal.
Ik zie gaan[6] Montigny en Bergen;
Gij gaat, in Spanje, Spanje tergen;
O mannen, ik beklaag uw lot!
Gij hebt niets dan den dood te wachten:
Der volkren trouw zal niet verzachten
't Gedrocht, dat met zijn eeden spot!

Mijn Zanggodin zong dus de hoofden,
Die door hun moed het vaderland
Het eerst aan dwinglandij ontroofden,
Begunstigd door Oranje's hand:
Maar wijl mijn lier, door haar gespannen,
Met haar, den lof zingt van die mannen,
En zou vervolgen dit gedicht,
Werd tot haar eer, op Walchrens stranden,
Een nieuwe tempel, door de handen
Van schrandre Zeeuwen, opgericht (§).

Rijs, nieuw gebouw! rijs, in alle eeuwen,
Blink nog aan 't laatste nageslacht!
Laat door uw luister aan de Zeeuwen
Een nieuwe glorie zijn gebracht!
Godin, gij spoedt naar uwen tempel:
Leg mijne wenschen op den drempel,

(*) Lodewijk van Nassau, broeder van Willem den Eerste. Hij ontkwam ter nauwernood uit den slag van Jemmingen, en verdween in den slag van Mook. Walsingham noemt hem de volmaaktste ridder van Europa.

[1] hun. [2] Een. [3] hun. [4] Noordholland! uwe. [5] aan des vreemdlings oog. [6] in hun betoog. [7] wat. [8] mij haar.

(*) Cornelius Musius, Prior van St. Agatha, te Delft, een man voor die tijden zeer geleerd, bemind bij beide geloofsgezindheden, en, tegen wil en last van den Prins, door Lumei schandelijk vermoord. Niet minder schandelijk en gruwelijk is geweest de moord van de vreedzame Carthuizers, insgelijks bij al onze geschiedenisschrijvers verhaald en verfoeid.

(†) Bayle, art. Sainte Aldegonde.

(§) Het Zeewsch Genootschap van Wetenschappen.

[1] Lumei in Neerlands. [2] 't nageslacht alom. [3] het zwaard gevoerd. [4] het einde van uw. [5] biên hun dienst nu. [6] o.

Zeg aan den geesel van de zee:
Laat, Vlissingen! in Krijgsgevaren
Nooit iemand uw roem [1] evenaren,
Noch door geleerdheid in den Vreê!

DERDE ZANG.

Gij, die, verfoeyende alle banden,
Het Capitool verliet met smart,
En buiten macht van Cæsar's handen
Uw glans vertoonde in Cato's hart;
Die, als de woede van tyrannen
U van de aarde wil verbannen,
Noch staal, noch vuur, noch schavot [2] vreest,
O Vrijheid! ik ga uw lof [3] zingen,
Laat uwe luister mij omringen,
En uw moed branden [4] in mijn geest!

En gij, die de eerste, in onze dagen,
Wanneer de staat van 't vaderland
Wanhopig scheen in oorlogsvlagen
Weêr hulp zocht van Oranje's hand;
O stad! die, als mijn mond voor dezen
Oranje en Vrijheid heeft geprezen,
Alleen bekroond hebt deze stof;
Ter Veer! wil gunstiglijk ontvangen
Mijn dankbaarheid, en dees gezangen,
'k Zing weêr Oranje en Vrijheids lof!

Reeds nadren die geduchte benden,
Die 't oog niet zonder schrik aanziet:
Uw loop gaat zich naar Neêrland wenden,
Uitvoerders van een moordgebied!
Wie zie ik op dien hoogen wagen
In zegepraal naar ons gedragen?
't Is Alba's donkere hoogmoed [5],
De Wraak drijft voort de scherpe raden;
Filip en Alba gaan zich baden
In Neêrlands allerzuiverst bloed!

Vooraf komt op een tijger rijden
De Valschheid, die men Staatkund' noemt:
Hetgeen haar 't meest schijnt te verblijden
Is 't geen haar hart het meeste doemt.
Die geen, die na den wagen volgen,
Zijn: Bijgeloof, altijd verbolgen
Op die niet denkt gelijk als zij;
De Wreedheid, met bebloede handen,
De [6] Armoê, die, in alle landen,
Gezellin is van [7] Slavernij.

Maar waar zal 't eerst het onweêr vallen
Op die verzuimd heeft om te vliên?
Welk [8] stad zal 't eerst in hare wallen
Het moordtooneel geopend zien?
Ik zie het bloed alom vergieten,
Het edel en onedel vlieten,
Het gansche land werd een schavot!
Hij, die de beelden heeft gebroken,
Hij, die de beelden heeft gewroken,
Alle ondergaan het zelfde lot!

De zelfde dag en dood zal treffen
Hen, welk' haar lot vervult met schrik,

---

[1] Uw roem door niemand. [2] beulen. [3] Ik ga uw lof, o Vrijheid! [4] Uw moed ontbranden. [5] wrevele euvelmoed. [6] En de. [7] Gezellig is aan. [8] Wat.

En u, die uw moed dorft [1] verheffen,
Villers! in 't laatste [2] oogenblik (*).
De wreedheid kent noch maat noch palen,
'k Zie vallen Casembroodt, Van Stralen,
En Galama, de edelst [3] Fries.
Niets is meer heilig in de landen,
Ik zie, voor 't eerst, de beul zijn handen
Aan ridders slaan van 't gulden Vlies!

Gij, die voor Vorsten hebt gestreden,
Die voor uw bloed verwacht haar [4] lof,
Kom hier bij Egmonts romp getreden,
Zie daar de dankbaarheid van 't Hof!
Noch vrouw, noch vaderlooze weezen,
Noch al de dienst gedaan voor dezen,
Niets, Egmont, heeft uw hoofd gespaard;
Noch St. Quentin, noch Grevelingen,
Noch lof van vreemd' en inboorlingen,
Noch 't Rijk, tweemaal [5] door u bewaard!

Wie durft nu nog van vrijheid spreken?
Wie durft de hoon en 't leed van 't land,
Wie durft den dood van Egmont wreken?
Waar is uw toevlucht, Nederland!
De dag als alles schijnt verloren,
Als niemand u meer schijnt te hooren,
Als gij niets hoopt, en alles schroomt,
Als wanhoop is ten top gerezen,
Die dag zal uw verlossing wezen,
O Nederland! Oranje koomt!

Oranje koomt! zie met hem komen
De Godsvrucht in zijn rechterhand,
De Godsvrucht, in het bloed der vromen,
Vergeefs vervolgd in Nederland!
De [6] andre hand draagt andre panden,
Zij toont de rechten van de landen
Zij biedt de gulde Vrijheid aan!
De Vrijheid, die aan u gaat zweren,
Dat zij, door niemand te overheeren,
Altijd zal bij Oranje staan!

Oranje koomt! met hem herschijnen
Die harten, die de Dwinglandij
Zocht van de [7] aard te doen verdwijnen,
Slachtoffers van haar razernij!
Zij rijzen weder uit de baren,
Daar [8] Vrijheid hen gaf te bewaren;
Ik zie hen steevnen na [9] den Briel:
Hun armoê is al hun vermogen:
De woede en wraak is in hun oogen,
De vrijheid is in hunne ziel.

De Vrijheid koomt! reeds zijn die woorden
Verspreid langs de oevers van de Vecht;

(*) „Nu, als Villers ter dood was gaande, zijnde ee[n]
maakt fraai edelman en hoveling, groette hij, alle d[...]
door, zijn vrienden en kennissen welgemoed. En op 't s[...]
sprak uit zijn gebed, zeggende dat hij geen verrader
maar stierf, omdat hij der landen welvaren en vrijheid
gestaan had, 't geen de nakomelingen alzoo zoude[n]
vinden. Alzoo zijn gemoed kloek uitsprekende r[...]
biechtvader dat hij beloofd had anders te sterven, w[...]
niet getrommeld was: hierop einde makende riep hij [...]
stierf in de gereformeerde godsdienst", enz.

[1] durft uw moed. [2] uiterste. [3] een eedlen. [4] [...]
[5] tweemaal 't Rijk. [6] En de. [7] deze. [8] Die. [9] [...]

De Tiende Penning en de moorden
Verlaten uwen schoot, Utrecht (*)!
Gij zijt de[1] eerste die de vruchten
Van vrijheid smaakt na zoo veel zuchten:
Zie uw geluk nog verder gaan;
De[2] Unie van het land, verloren,
Zal, in uw wallen weêrgeboren,
Met uw naam in ons[3] harten staan!

De Vrijheid koomt! de Zeeuwsche steden
Weêrgalmen reeds de Vrijheids naam!
Die naam, altijd daar aangebeden,
Die naam voegt alle harten saam.
De dappre Zeeuw vreest geen gevaren,
Als hij voor godsdienst en altaren,
Voor Vrijheid en Oranje, strijdt;
De Oranjevlag, op Vlissings wallen,
Ziet binnen kort ter Veer toevallen,
Ter Veer is voor Oranje altijd!

De Vrijheid koomt! die roep gaat wekken
De Nimfen op 't Enkhuizer zand.
Haar stroom gaat weêr, met vreugde, dekken
Een vrij, schoon een behoeftig strand!
Maar de armoê zal haast zijn verdwenen
Zoo ras de vrijheid is verschenen;
Die brengt aan elk de zekerheid,
Dat hij, die 't land haalt uit de golven,
Dat hij, die 't land heeft omgedolven,
Voor geen tyran, voor zich arbeidt.

Vergeefs heeft het geweld der stroomen,
Verdubbeld door 't Noord-Westens kracht,
Noord-Holland van den Fries genomen,
En aan den Batavier gebracht;
De Faam, godin met duizend monden,
Heeft spoediglijk een weg gevonden,
Zij, die noch zee noch stormen schroomt,
Om aan de nooit getemde Friezen,
In hun moerassen, in hun biezen,
Te aankondigen: Oranje koomt!

Als Rome nog de gansche[4] aarde,
Verslaafd hield onder haar bestier,
Was reeds de Vrijheid, en haar waarde,
Aan u bekend, o Batavier!
Met welke vreugd liet aan uw ooren
Zich nu de blijde stem ook hooren:
„Men vreest niet meer de Dwinglandij;
„De[5] Inquisicie werd verdreven,
„Godsdienst en wetten gaan herleven,
„Oranje koomt! Holland is vrij!"

Doch wie zal waardiglijk beschrijven
De Vrijheids poging, en haar moed?
Wie zal verhalen uw bedrijven,
Oranje, bekroond[6] door uw bloed?
Koom zelf, Oranje, een zang bereiden;
Gij hebt mijn pen wel willen leiden,

(*) Het Spaansche garnizoen binnen Utrecht had voorgenomen de burgers te vermoorden en de stad te plunderen, wanneer de graaf van Bossu het uittrok, om met hem te gaan naar den Briel, door Lumey en de Geuzen genomen en bezet.

[1] van de. [2] Want de. [3] Met u in onze. [4] Schier het ruim der. [5] Nu de. [6] Bekroond, Oranje,.

Als zij vertoonen durfde uw ziel;
Wanneer zoo, uit de vrijheidsoogen,
Als mijne, door mijn zang, bewogen,
Bij uwe wonde een traan ontviel.

VIERDE ZANG.

Toont mij, verheevne Zanggodinnen!
Toont mij, en wijst door mijne[1] hand,
Hoe dat men Vrijheid moet beminnen,
En sterven voor zijn[2] Vaderland!
Wijkt, vlucht van mij, Bevalligheden!
Het voetspoor, dat ik ga betreden,
Is niet behoorende in uw deel;
'k Laat bloemen, min, en frissche wangen,
Wijn, feestgedruisch, voor uw gezangen,
'k Zoek niets dan bloed voor mijn penseel!

Maar neen! o neen, Bevalligheden,
Wijkt nimmer van mijn zangen af!
't Is alleen door uw[3] minlijkheden,
Dat zij ontvlieden kunnen 't graf!
Uw hand is de eenigst, die kan sieren
Met onverganklijke laurieren,
En geven de eeuwigheid voor[4] prijs!
Uw glans kan zich bij 't bloed zelf toonen,
In 't brandend Troyen Maro kroonen,
Voltaire, in de moord[5] van Parijs!

Komt, en schijnt[6] ook in onze plassen,
Brengt Neêrlands glorie aan de Faam,
Gij schroomt geen aklige moerassen,
Uw kunst vreest voor geen harden naam!
Daar de[7] Bevalligheden zweven
Is de[8] barbaarschheid ras verdreven;
En daar gij woont in 's dichters brein,
Vliegt zachte rijm, en op haar wieken
De Atticismus van de Grieken
De urbaniteit van den Romein.

Begint! en gij, nakomelingen,
Die nu de Godsdienst ziet en Rust
Uw rijke woningen omringen,
En Vrijheid heerschen op uw kust!
Vergeet nooit, dat die waarde panden,
Verkregen door uw oudren handen,
De vrucht zijn van uw vadren moed!
En dat de grond, dien wij bewonen,
Geen stad of landstreek kan vertoonen,
Of ze is bevochtigd door haar bloed!

Dat bloed spreekt nu niet meer van wreken,
De tijd van wraak is lang voorbij;
Noch van uw ketenen te breken,
Gij zijt niet meer in slavernij.
Maar 't roept: bewaart, o Nederlanden!
Bewaart die duurgekochte panden,
Dat niets die in uw hart vervang!
Laat Godsdienst in uw zielen leven,
Laat Vrijheid uwe welvaart weven!
En beiden sieren mijn gezang!

De Vrijheid is 't eerst, in de wallen
Aan schuld en aan onschuld gewend,

[1] uwe. [2] het. [3] Het is alleen door. [4] ten. [5] in 't moorden. [6] schijn nu. [7] Alwaar. [8] Daar is.

Met bloed gerezen en gevallen
Door Ruiter, bijna onbekend (*).
Die naam schijnt met uw bloed te zinken,
Maar zal met grooter luister blinken,
O Ruiter! in een volgende eeuw,
Wanneer de Theems, op hare stranden,
Haar vlag en Chattam zal zien branden,
Door den Bataaf en door den Zeeuw.

Zoo, wanneer oud en moê van dagen,
De Fenix, aan de zon gewijd,
Verlangt dat zijn asch werd gedragen
Daar gij, o Nijl, het zand verblijdt;
Dan zien de wierookrijke landen
Den vogel in zijn nest verbranden,
Dat nest van specerij gemengd:
Maar de een is niet voor 't oog verdwenen,
Of de andre Fenix is verschenen,
Die Yemen een nieuw sieraad brengt!

Gij, die het lot der menschen zaken,
Uit de[1] waarschijnlijkheid voorziet,
Waar zal die vloot aan schuilplaats raken,
Gejaagd uit Engelands gebied?
Wat zeg ik, vloot! die zwakke schuiten,
Tot niets bekwaam als tot vrijbuiten,
Te hoog geëerd met naam van vloot!
Zij zullen binnen korten stranden,
Haar zeeliên sterven in de banden,
't Schavot wacht hare[2] hoofden dood.

Hun dwaze woed' heeft durven tergen
De macht, aan welk' niets kan weêrstaan,
Geen volkren kunnen hen verbergen;
Hun naam, hun naam zelf, zal vergaan!
Dus zou de Staatkunde doen gissen,
En de gebeurtenis doen missen,
En Barneveld en Jan de Wit,
En u, wiens goedheid mijn jeugd[3] leidde,
Die meer voorzichtigheid dan beide,
O Fagel! hadt in uw bezit.

O volk, altijd met ons verbonden,
Als uwe Vorsten hun belang,
Uw welzijn, en hun rust, verstonden,
Versier ook, Britten, mijn gezang!
De Vrijheid, het wit van[4] uw oogen,
De Vrijheid zag uw hart bewogen:
Zucht niet op Nederlands beklag;
Die harde, die barbaarsche wetten,
Die uw Vorstinne moet inzetten,
Zijn 't werk van God, die Torbay zag!

Van God, die in die zwakke schepen,
Die hand vol volks, maar onversaagd,
Alreeds verborgen hield de zweepen,
Waarmeê hij Dwinglandij verjaagt!
Die vloot draagt in haar ingewanden
't Behoud van menigten van landen;

(*) Herman de Ruiter, geboren te 's Hertogenbosch, maakte zich, op commissie van den Prins van Oranje, in December 1570, meester van 't Huis te Loevestein; maar te schielijk van de Spanjaards belegerd, werd hij, weinige dagen daar op geweest zijnde, na een wanhopigen tegenstand, met al zijne medegezellen dood geslagen.

[1] veel. [2] harer. [3] die in mijn jeugd mij. [4] schitterde in.

Zij is de Vrijheids eenigst[1] hoop,
Zij draagt de grootheid van Oranje
Den onverwachten val van Spanje,
En 't lot, dikwijls[2], van gansch Euroop!

De Westewind zwelt hare zeilen,
De fok waait stijf te loevert uit,
De man aan 't roer last reeds te peilen,
En ieder aâmt land, wraak, en buit!
Maar hij, die bij de mast getreden,
Hij, die schijnt tusschen woede en reden,
Lumey, wiens ongeschoren baard
't Bloed van zijn broeder zweert te wreken (*),
Lumey maakt zich gereed te spreken,
Lumey, aan hun woest hart zoo waard!

Spitsbroeders, zegt hij, Spanjes moorden
En dwinglandij, met mij, ontgaan;
Die eertijds ergens thuis behoorden,
En nu, van vaderland ontdaan,
Geweigerd wordt aan land te sterven,
En in de aard een graf[3] te erven,
Of grond[4] te mesten met uw bloed;
Volgt het voorbeeld[5] van ons tyrannen,
Laat de[6] meêdoogendheid gebannen
In uw hart wijken voor de[7] woed'!

De Dwinglandij heeft ons benomen
Al wat ons liet ons vadren deugd,
Kan 't door uw hand niet[8] weêrgenomen,
Laat het niet blijven tot haar vreugd!
Vergeefs toont Holland ons zijn stranden,
't Is alles in des Spanjaards handen,
't Is alles vijandlijke kust:
Rooft eerst! laat dan 't vuur niets besparen[9],
Tot dat de vlam, of door de baren
Of 't Spaansche bloed, wordt uitgebluscht!

Hij sprak nog; 't volk, reeds aan 't uitspatten,
Zwaait met de mutsen om haar[10] hoofd;
De Inbeelding meet de aanstaande schatten,
Bij die, voortijds door hen geroofd!
En een van hen, norsch[11], ruw van zeden,
Roept: leid ons! ik volg uwe[12] treden
Tot in de voorstad van de Hel!
Mits wraak en buit daar zij te halen,
Zal mij geen schrik van u doen dwalen,
Al is de brand daar nog zoo fel!

Godsvrucht en Vrijheid, Neêrlands wenschen!
Uw woon had u bijna berouwd,

(*) Lumey van la Mark, en meer Nederlanders met hem hadden gezworen, hun baarden niet te zullen laten scheren voor dat zij den dood van hun nabestaanden, door Alba's last omgebracht, hadden gewroken. Ziehier eenige van Lumey's eigen woorden in een stuk, daar hij zijne daden op het zachtst uitschildert, en zijne moderatie aan wil toonen: „uit allen welken wij wettelijk genoeg geoorzaakt worden om de bloedvergieters, als papen, monniken, en hunnen moorddadigen, bloeddorstigen aanhang gansch en geheellijk omgebracht, ofte ten minste ten lande uitgejaagd, ook hunne spelonken, moordkuilen en afgoden-tempels met hunne afgoderijen, ten gronde gerazeerd te hebben", enz. (*Apologie*

[1] alleen de Vrijheids. [2] dikwijls 't lot. [3] Of daar voor u een grafplaats. [4] 't veld. [5] 't voorbeeld na. [6] m… [7] plaats maken voor de felste. [8] Al kan 't niet worden [9] en laat het vuur niets sparen. [10] het. [11] gansch. [12] ik ik volg uw.

Wanneer gij vondt, aan welke menschen
Het noodlot u had toevertrouwd!
Maar schoon die mannen u mishaagden,
Gij bleeft nochtans, o heilge maagden!
Aan uw vooruitzicht was bekend,
Dat, als de wijsheid hoog verheven
Een zuivre lucht aan de aard wil geven,
Zij dikwijls eerst zwaar onweêr zendt.

VIJFDE ZANG.

Reeds zijn tot voor Den Briel gevaren
Marinus Brand en Hopman Daam, —
Brand is de roem der Veerenaren,
En Daam, de[1] eer van Harens naam (*) —
Als Enthes (†), onbekend aan vreezen,
Uitroept: ik wil de[2] eerste wezen,
Die voet zal zetten op het strand!
Mijn arm, gewoon in bloed te wonen,
Zal niemand, wie hij zij, verschoonen,
En niets besparen in het land!

Hij spreekt en vaart: en met hem landen
(De dood is de vlag[3] van de bark)
Duizend moord- en roofzuchtig'[4] handen,
En aan 't hoofd Roobol (§), en La Marck.
De houtmijt, in het land ontstoken,
Wordt op de geestlijkheid gewroken,
De blinde wraak spaart niemand niet!
Die 't hout aanbrachten om te branden,
Die 't vuur uitbluschten met hun handen,
't Sterft alles, op Lumey's gebied.

Barbaar! wat hebben u misdreven
Die priesters, die, in stille rust,
Naar Bruno's kloosterregels leven,
Van 's werelds zaken onbewust!
De dood heeft niets, dat hen doet schrikken,
Zij sterven alle oogenblikken;
Het eenigst dat uw woed' hun[5] leert,
Wijl gij aan hen beneemt het leven,
En zij de dood zien zonder beven,
Is — dat Lumey op aard regeert!

Weet, woeste hoop! weet, dat de wetten,
Die Vrijheid ons brengt door uw hand,
Met zachtheid hier zich moeten zetten,
Of niet gemaakt zijn voor dit land!
En gij, die met haar ons komt preêken,
Vergeet geleden smaad te wreken,
Predikt geen[6] wraak waar voor elk beeft;
Denkt, leeraars, denkt, dat uwe monden,
Een God aan Neêrland gaan verkonden,
Die aan zijn moorders zelfs vergeeft!

Ik spreek vergeefs: èn mijne wenschen
En mijne woorden zijn onnut;
O moorders! het zijn broeders, menschen,
Op wien ge uw razernij uitput!

(*) Daam van Haren, onder de Geuzen bekend met den naam van Hopman Daam.

(†) Bartheld Enthes van Mentheda, edelman uit de Ommelanden, groot vijand van de Groningers.

(§) De wilde overste luitenant van den woesten Lumey.

[1] een. [2] van de. [3] 't wapen. [4] twee duizendtal roofzieke. [5] woeden. [6] Preêk geene.

Zij gaan nog verder; en de kerken,
De heilge graven, en de zerken,
Zijn 't voorwerp van hun dolle woed'[1]!
'k Wil eerst de beendren zelf onteeren,
Zegt Lumey, dan door vlam verteren,
Dan zoeken andre kust en bloed!

Maar Blois, geleerd in zachtre scholen
En bij Oranje opgevoed (*),
Heeft in 't hart beter raad[2] verholen,
En voorneem,[3] waardig 't edel[4] bloed:
Hij ziet naast zich diep in[5] gedachten,
En die naar iets grootsch schijnt te[6] trachten,
Dien moedig' Amsterdammenaar (†),
De Rijk, die uit zijn stad verdreven,
Daar recht en wetten niet meer leven,
Zoekt eer en vrijheid in 't gevaar.

Hopman! zegt Blois, ik zie[7] uw oogen,
Ik merk[8] uw edelmoedig hart,
Met mededoogendheid bewogen,
Beklagen dezer menschen smart:
Maar 'k mis, of 'k zie uw hart ook lusten
Om met ons hier, op deze kusten,
Iets groots te doen voor 't Vaderland!
Is mijn hulp u daartoe[9] van nooden,
Ik vrees tyran, noch duizend dooden,
En sterf met u! — zie daar mijn hand!

O bloem van Hollands edellieden!
Antwoordt De Rijk, ik ken uw naam:
Die naam is niet gewoon te vlieden
Daar eer hem brengen kan tot Faam!
'k Ontvang uw aanbod met genoegen,
Laat ons ons noodlot samen voegen,
Saâm storten of behouden 't bloed!
Alschoon gejaagd uit alle staten,
Drie dingen zijn ons nog gelaten:
God, en Oranje en onze moed!

Den mensch is eens gezet te sterven,
De dood verschrikt geen moedig man!
Maar 't Vaderland te moeten derven,
Zonder dat men het helpen kan;
De Deugd zien dwalen langs de stranden,
De Godsvrucht op de houtmijt branden,
Vrijheid vermoorden op 't schavot,
Zijn vrouw en kindren in de banden,
Zijn goederen in 's vijands handen;
Dat is een onverdraaglijk lot!

Voor mij, 'k heb menigmaal gebeden
Aan God een graf in 't vaderland,
En dat mijn lijk en koude leden

(*) Willem van Blois van Treslong. Zijn broeder, Johan van Blois, was den 1 Juni 1568 te Brussel onthoofd. Hun vader was Bailluw van den Briel geweest, en Willem als edeljonker van den Prins van Oranje opgevoed.

(†) Jacob Simonsz. de Rijk, Amsterdammer, gedwongen uit die stad te vluchten, met achterlating van vrouw en kinderen, had fortuin in 't Noorden van Europa gezocht, en aldaar op zijn kosten een schip ten oorlog uitgerust, met hetwelk hij bij Lumey was. Hij was een man van een allerondernemendsten geest, en van een onverschrokken moed.

[1] euvelmoed. [2] beter raad in 't hart. [3] Recht. [4] edelaardig. [5] Een, naar een beter einde. [6] Ik zie, hopman, in. [8] zegt Blois. [9] daar mijn hulp u toe.

Mochten gedekt met Neêrlands zand!
Den Briel is in ons hand gevallen,
Laat ons, òf sterven in haar wallen,
Of, zoo 't fortuin ons daân toelacht,
Laat God, Oranje, en ons moed, toonen,
Hoe dat in klein begin kan wonen
De oorsprong van een groote macht!

Hij zwijgt: een traan rolt uit zijn oogen:
Men leest in 't wezen, dat zijn moed,
Door 't lot van 't vaderland bewogen,
Haar best wil koopen met zijn bloed!
Als moed getergd haar leed wil wreken,
Is die traan dikwijls 't eerste teeken,
't Geen 't vuur van 't hart naar de oogen zendt;
Hij valt alleen bij dappre mannen,
Hij 's uit het laffe hart verbannen,
En aan de slaven onbekend.

Koom, vriend, zegt Blois, laat ons 't best hopen!
Maar schoon de dood ons 't licht benam,
Koom, laat ons bloed met glorie loopen
Voor Ridderschap en Amsterdam!
Mijn Zanggodin zag met verblijden,
Blois! dat uw naam in latre tijden
Aan 't hoofd van Neêrlands legers kwam:
Maar, De Rijk! waar zij ook ging zoeken,
Zij zocht vergeefs, in alle hoeken,
Uw naam of beeld in Amsterdam!

Verhef, o Zanggodin, mijn toonen!
Gij hebt beloofd, dat mijn gedicht
De roem van Neêrland zou bekroonen;
Zij is op zulke liên gesticht!
Blois en De Rijk! o wakkre helden!
Zoo lang de Vrijheid onze velden
Verdedigt in Oranje's hand;
Zoo lang de zee de Batavieren
Met 's werelds schatten zal versieren,
Zoo lang — en eeuwig — eer u 't Land!

Zij gaan naar Lumey, en hun woorden
Hun lieflijke welsprekendheid,
Doet eindelijk ophouden 't moorden,
En stelt paal aan roofzuchtigheid;
Zij weten nieuwe hoop te wekken,
Men spreekt niet meer van te vertrekken:
Lumey is woest, maar graag naar eer!
Blois weet behendiglijk te wijzen,
Hoe hoog Vrijheid La Marck kan rijzen,
Wijl de overige adel dient een Heer.

De Rijk weet van zijn kant te streelen,
Met al, wat hem zijn schranderheid
Leert, dat een ieders hart kan stelen:
Hij prijst in Roobol goed beleid,
Ruychaver (*) toont hij Damiaten,
Hij noemt aan elk, in alle staten,
't Geen op hun ziel meest werking doet;
Aan d'een den haat van 't volk voor Spanje,
Aan d'ander Vrijheid en Oranje,
Aan Enthes Gronings geld en bloed!

Zoo, God en meester van de aarde!
Wanneer het menschelijk geslacht
Volbrengen moet 't geen Uw raad baarde,
Zoekt de heerschzuchtige naar macht,
De wellustige naar vermaken,
De gierige, om aan goud te raken,
't Kwaadaardig hart braakt laster uit;
De een mensch is wreed, de ander verbolgen
En uit die driften ziet men volgen
De uitvoering van Uw wijs besluit!

(*) Niklaas Ruychaver, van Haarlem.

ZESDE ZANG.

Terwijl de Vrijheid dus de gronden
Durft leggen van haar nieuwe woon,
Is Neêrland meer dan ooit gebonden
En blootgesteld aan Alba's hoon:
Zijn beeld, tot Antwerpen verheven,
Ziet reeds onder de voeten beven
En sidderen voor zijne dolk,
Gegoten uit gevangne panden
Kunstig gevloeid door Junglings handen (*),
De adel, steden, en het volk.

Oranje, tweemaal overwonnen,
Tweemaal gekeerd uit Nederland,
't Werk van zijn broeder wel begonnen,
Verstrooid door Alba's eigen hand;
De lage slavernij der grooten,
Die zich van alles zien ontblooten;
De geestlijkheid, die zegepraalt,
Die het verbranden van de vromen,
De rechten aan het land benomen,
Met laffe vleyerij betaalt;

Dit alles doet aan Alba denken,
Dat Nederland verwonnen is,
Dat geen de minste vouw zal krenken
Zijn blinkende geschiedenis!
Dat de overwinning, aan zijn wagen
Gehecht, getuigenis zal dragen,
En brengen aan een andere eeuw,
Dat hij in vrijheid heeft gevonden,
En heeft getemd en heeft gebonden
Den fieren Nederlandschen Leeuw!

„'t Schavot heeft nu den dood gegeven
Aan elk, die wederspannig was:
De goederen van hen, die leven,
Behooren aan des Konings kas;
Gaat, uitvoerders van mijn bevelen!
Gaat, zegt hij, nu aan elk ontstelen
Hun oudren goed, hun vadren erf!
Het volk moet arm, behoeftig wezen,
Dan is 't nooit voor den Vorst te vreezen;
Hun welvaart strekt tot zijn bederf!"

Onzinnige! zijn dan de banden,
Is de eed, die alle beiden raakt,
Niet ook zoo wel voor 's Vorsten handen
Als voor die van het Volk gemaakt?
Leer, Vorsten! laat u onderrichten,
Dat èn ons eed, èn onze plichten
Niet verder als de uwe gaan!
En dat, wanneer gij uwe eeden
Durft breken, schenden, overtreden,
Uw daden ons van de onze ontslaan!

(*) „Jungelingi opus ex ære captivo", zegt de in[illegible] van dat beeld. De stukken te Jemmingen genomen hiertoe vergoten.

Wie zal 't eerst durven tegenspreken,
En toonen aan een fier tiran,
Gewoon en machtig zich te wreken,
Wat Vrijheid, zelfs in banden, kan?
Ik zie de rijkste, 't meest verslagen,
Alle geweld en roof verdragen;
Utrecht alleen durft wederstaan (*)!
Alba mag haar handvesten nemen,
De rechten aan haar staat ontvremen,
Haar roem zal nimmer van haar gaan.

En gij, geteld voor hovelingen,
En dus gewoon aan slavernij,
Vergeefs zoekt zijn wil u te dwingen,
O Brussels taaye burgerij!
Niettegenstaande zoo veel moorden,
En Egmonts dood, en nieuwe koorden
Alreeds voor uwen hals bereid,
Kiest gij, het uiterste te wagen,
En ziet den morgenstond reeds dagen,
Die 't laatste licht voor u verspreidt (†)!

De Vrijheid schrikt voor de gevaren,
Waaraan zij u ziet blootgesteld!
Zij zendt, tot uw hulp, door de baren,
En langs de oevers van de Scheld,
De Faam, die, met al hare monden,
Aan Alba's ooren gaat verkonden,
Dat daar de Maas, op Hollands strand,
Haar laatste golf gaat zeewaart brengen,
En met den Oceaan vermengen,
De Vrijheids vaandlen zijn geplant!

Een tweede tijding komt invallen,
Hoe dat het donderend geschut,
Alreê gehoord op Vlissings wallen,
Zijn zorg voor Zeeland maakt onnut!
Zijn woede is nu op 't hoogst gekomen,
Als Mons, door Nassau's list genomen,
Zijn gramschap heft tot razernij;
Hij zweert dat, door 't werk van zijn handen,
De naam, het woord, in deze landen
Niet meer bekend zal zijn van, vrij!

De Vrijheid lacht met die gedachten!
Het noodlot heeft aan haar beloofd
Dat hare glans, door geene machten,
In Neêrland ooit zal zijn verdoofd!
Zij weet, dat de tijd is gekomen,
Dat rijzen zal uit Neêrlands stroomen,
En voor haar woon werden gebouwd
Een schoonder Tempel, als op aarde
Bij volkeren ooit was in waarde,
Of 't oog des mensch ooit heeft beschouwd!

Zij waakt terwijl op Hollands kusten,
Daar Lumey, met zijn woest gespuis,
Nu bezig zijn zich te verlusten
In roof, in wijn, in wild gedruis.
Blois en De Rijk gaan onderwijlen
Bezien de dijken en de zijlen:
De Vrijheid licht een toorts voor haar.
Zij weten dat, om braaf te wezen,
Men alles, vóór 't gevaar, moet vreezen,
En niets, als men is in 't gevaar.

De zon helt nu alreeds naar 't Westen,
Als onverwacht de krijgstrompet
Ontrust de nieuw gewonnen vesten,
En verdre roof en vreugd belet!
De naam van Spanjaards laat zich hooren,
De schildwacht, op 't hoogst van den toren,
Ziet van ver waayen in de lucht,
Ziet reeds zich naar den Briel toe wenden,
De vaand'len van die Spaansche benden,
Door gansch Europa zoo geducht.

Maar hij, die aan haar hoofd komt treden,
Is Bossu, Neêrlands eigen bloed!
Wie heeft hem kunnen overreden,
Dat 's Lands verderf kan zijn een goed?
Bossu! wie zal op onze wetten,
Wie zal op ons' voorrechten letten,
Als de adel 's lands vrijheid verraadt?
Als de gunst, en het goud van Spanje,
En de naijver voor Oranje,
Zoo verr' op hare harten gaat!

Bossu, wil zoo laag niet gevoelen!
Bemin, bescherm uw Vaderland!
Laat zulke blinde driften woelen,
Daar God geweigerd heeft verstand!
De Vrijheid zal niet zijn verslagen
Of gij zult zien des Konings lagen!
Het eerste 't geen als dan zijn hand,
Hetgeen zijn wreedheid, nog aan 't groeyen,
Alhier zal zoeken uit te roeyen,
Zal zijn de adel van het land.

Gij hebt het voorbeeld voor uw oogen,
Gij hebt gezien wat is geschied,
Hoe Hoorn, hoe Egmont zijn bedrogen,
Hoe schandlijk Alba hen verried!
O Nederlanders, laat de listen
Van vreemden nimmer u doen twisten;
Maakt, dat gij altijd eenig bent!
Uw eendracht kan den Spanjaard keeren,
Adders van d' Apennijn afweren,
En beren welk' het Noorden zendt!

Maar wijl ik spreek, en dat mijn woorden
Als rook verdwijnen in de lucht,
Hoort men 't voorteeken van het moorden,
Hoort men alreeds het krijgsgerucht.
Bossu roept: sterft, o muitelingen!
La Marck: slaat dood die vreemdelingen!
De Waal, de Maas en de Oceaan,
Met vrees, met hoop, met schrik, bevangen,
Verwachten, met angst en verlangen,
Hoe 't met het lot van 't strand zal gaan!

(*) Geen van al de landschappen, die de tiende penning met meerder standvastigheid heeft geweigerd te betalen, als Utrecht. De sententie van de raad van Mechelen hierover is bekend.

(†) „Alba, wanende zich machtig, om alles met voeten te treden, besluit een goed deel der voorbarigste (burgers van Brussel) in hunne eigene deuren te doen ophangen. En was de beul nu gelast, om zeventien stroppen, met ladders van tien of twaalf voeten, vaardig te maken, het krijgsvolk in 't geweer, Don Frederik ten huize van Viglius, om de vonnissen te sluiten, als de tijding komt, dat de Geuzen den Briel bemachtigd hadden." Hooft.

ZEVENDE ZANG.

De Oudheid schildert gulden eeuwen
En tijden, als 't onnoozel lam
Weidde met tijgers en met leeuwen,
En honing van de eiken kwam.
Het aardrijk gaf aan alle menschen
Al 't geen 't beluste hart kon wenschen,
Oorlog en twist was onbekend:
Een ieder had geruste dagen,
't Land zag d' inwoonder niet verjagen
Door roovers, die de armoê zendt.

Maar als Pandora's doos geopend
De misdaân aan den mensch deed zien,
En dat Astreê, van de aarde loopend',
De deugden voor zich uit zag vliên,
Was 't eerst', daar 't hart meê wierd bevangen,
De drift voor eigene belangen,
Die brachten 't ijzer in de hand.
Eerst zag men 't bloed, met schroom, vergieten,
Toen zonder schrik, met stroomen, vlieten,
En d' oorlog wierd een kunst in 't land.

Die kunst was klein in haar beginning,
De oorlogen haast ten eind' gebracht!
En meesttijds was de overwinning
't Gevolg van tal en lichaamskracht.
Maar sedert het kruit is gevonden,
Voert men den krijg met ijzren monden,
De lichaamskracht is meest onnut;
't Getal zelf kan dikwijls niet baten,
En moet de overwinning laten
Aan die gedekt is door 't geschut.

Dus, alhoewel de Spaansche benden,
Fier, en hovaardig op hun tal,
Die nog geen overwinnaar kenden,
En veel min vreesden in dien wal,
Met onverschrokken moed aankomen,
't Geschut weet hun gang in te toomen,
En zet aan hun aannad'ring paal:
Zij zien wel haast, aan alle zijen,
Verdunnen hun getal en rijen,
Door 't ijzer, vliegend uit metaal.

Zij blijven staan: Bossu verwonderd
Toont zich daar 't ijzer hevigst raakt,
Daar het geschut het zwaarst op dondert,
En allermeest verwarring maakt,
Hoe! roept hij, waar zijn nu die braven
Die Frankrijks Koning banden gaven,
Als Pavia zag hunnen moed!
Of die, geleid door Alba's handen,
Het Keizerrijk sloten in banden,
En verfden de Elb' met Duitschlands bloed!

De plaats, daar gij ophoudt uw stappen,
Is de gevaarlijkste van all',
Of, gaat lafhartig terug trappen,
Of, volgt mijn schreden naar den wal!
Bossu zal zorg voor zijn eer dragen;
Maar gij, wanneer men u zal vragen,
Waar uwe leidsman u ontviel;
Zegt dan, dat gij, Spaansche soldaten,
Uw Neêrlandsch veldheer hebt gelaten
In de voorsteden van Den Briel!

Zoo eindigt Bossu zijne reden:
De Spanjaards, bitterlijk verstoord,
Zetten ten eersten voort hun schreden,
Hoe veel 't geschut van hen ook moordt.
Doch naarmate zij nader komen,
Is 't kanon min voor hen te schromen,
En 't vuur komt nu uit kleinder mond.
Welhaast vertoont zich aan weêrszijden,
't Geweer, hetgeen in deze tijden
Bayonne en de Hel uitvond.

Nu vindt men ras, hoe veel verschelen
De krijgstucht en de moed alleen!
Elk oogenblik ziet de voordeelen
Vermeerdren om de Spanjaards heen.
Lumey merkt reeds, met gansche hoopen,
Zijn volk uit de voorsteden loopen,
En uit de stad naar 't strand toe gaan:
De een' vreest om zijn roof te verliezen,
De andre spreekt van weêr zee te kiezen,
't Schijnt met de Vrijheids hoop gedaan!

Als Rochus, in Den Briel geboren,
En die weet, wat zijn Vaderland
Is in dees droeven dag beschoren
Zoo Spanjen krijgt de overhand;
Rochus besluit, om korte dagen
Voor altijd durend' naam te wagen:
Hij zegt: ik geve aan 't land mijn bloed
Het is niet noodig, dat ik leve,
Maar wel, dat Spanje schrikke en beve,
Als 't ziet, welk' mannen Neêrland voed'

Al sprekend zijn reeds weg zijn kleeden,
Hij springt in 't midden van de gracht,
Men ziet zijn frissche en rappe leden
Zwemmen behendig en met kracht.
De beide legers, opgetogen,
Vesten op hem alleen hun oogen;
Het eene prijst zijn' heldenmoed,
Wijl 't ander, door zijn daad verbolgen,
Laat duizend kogels na hem volgen,
En geen schoot als op Rochus doet.

Hij duikt, hij zwemt met lange streken,
Een bijl is in zijne eene hand,
Die bijl dient, om de zijl te breken
Die 't zilte nat weert uit het land:
De sluis van Nieuwland is niet open,
Of 't water komt met kracht inloopen,
En dekt de weiden, bouw, en dam,
De Spanjaard, die vreest te verdrinken,
Laat èn d' aanval èn den moed zinken,
En zoekt den dijk langs welk' hij kwam.

Rochus keert weder naar de wallen,
Behouden door zijn moed en kunst;
Rochus, uw roem zal nimmer vallen,
Gij hebt verdiend de Vrijheids gunst!
Schoon van geboorte niet verheven,
Zal uw naam met dien luister leven,
Die ooit geboorte geven kan:
En hij, dien de deugd eerst bekoorde,
En tot een dappre daad aanspoorde,
Hij was de eerste Edelman.

Maar wijl de Spanjaards, in het vluchten,
Met moord vervullen Beyerland,

Verneemt Den Briel d' eerste geruchten
Dat Vlissing' is in 's Vrijheids hand.
Hierop werd aanstonds raad gespannen,
En Lumey zegt: o, dapp're mannen!
Gij ziet, welk weg voorspoed ons toont;
Fortuin helpt hen die durven wagen:
Uw hand heeft pas Bossu verslagen,
Of ze is met nieuw geluk bekroond.

Komt aan, laat ons naar Brabant varen,
De Scheld' heeft nu niets dat ons stuit,
De schatten der Antwerpenaren,
Haar rijke kloosters zijn onz' buit!
Neen, antwoordt Blois, laat ons hier blijven,
Hier, hier moet onze macht beklijven;
Holland en Zeeland komt 't op aan!
Die meester is van hare stroomen
Kan, als hij wil, t' Antwerpen komen,
En Nederland bevrijden gaan.

Wilt deze kusten niet ontblooten,
Blijft voor Oranje alhier gebiên;
Laat ons, om uw macht te vergrooten,
Aan alle kant om hulp uitzien!
Ik zal de Vlissingers gaan sterken,
De Rijk om Englands bijstand werken,
Laat Enthes Dordrecht onderstaan!
En wijl Brand naar Gorkum zal varen,
Laat Daam Den Briel met u bewaren,
En Ruychaver naar Haarlem gaan!

Lumey, door dit gesprek bewogen,
Vindt, dat die raad en reden klemt:
Blois leest met vreugd in ieders oogen,
Dat elk in dat besluit toestemt.
De nacht komt onderwijlen dalen,
En dekt Den Briel en haar landpalen,
Haar stranden en den Oceaan.
De volkren van Europa's kusten,
Vermoeid van arbeid, gaan nu rusten,
Wijl de zon licht d' Amerikaan.

ACHTSTE ZANG.

Maar schoon de duisternis de landen
Van de eene helft van de aarde dekt,
En rust verspreidt op deze stranden,
Wijl 't licht weêr anderen opwekt,
Het oog van God blijft altijd waken!
O mensch, onthoud in alle zaken,
't Zij dat gij dient, of wel gebiedt,
Weet, en wil nimmermeer vergeten,
Graveer op 't diepst in uw geweten,
Dat Gods oog, dag en nacht, u ziet!

Hoog op een eeuwgen troon verheven,
Geeft de Almachtige zijn Wet:
Die troon kan door geen mensch beschreven;
Hij 's boven lof, en zonder smet;
Alles is onbevlekt en heilig,
Alles is daar voor 't kwade veilig!
De deugden spelen om dien troon;
Zij offren zuivere gebeden;
Terwijl de menschlijke zwakheden,
Van verre, bidden om verschoon!

Bij alle volkren aangebeden,
Schoon geen van hen zijn wezen kent,
Is hij 't voorwerp van plechtigheden,
Geleerd bij Khoran, Vedam, Zend (*),
De wilde eert hem in lucht en winden!
Elk tracht om zijne wet te vinden,
Elk zoekt een tempel in de smart!
O sterv'ling, zoek in uw geweten;
Zijn wetten zijn aldaar gezeten,
Zijn tempel is het deugdzaam hart!

Zijn oog, 't geen nergens in kan feilen,
Ziet te gelijk aan alle zijd';
Het kan 't ongrondelijke peilen,
Het kent de waarheid, meet den tijd.
Het wil met deernis wel aanschouwen
Ons kort vermaak, ons lang berouwen,
Ons wijsheid, die zoo weinig kent!
'tGeen men op aard noemt ongelukken,
Die hier den mensch doen nederbukken,
En welke altijd Zijn goedheid zend!

Hij gaf het wezen en het leven
Aan al die globen zonder tal,
Die in 't oneindige omzweven
Zonder verwarring, zonder val!
Zij, die altijd voor ons verschijnen,
Zij, die voor zekren tijd verdwijnen,
Alle zijn 't werk van Zijnen wil,
Alle zijn door Zijn kracht gedreven;
En de beweging, eens gegeven,
Dwaalt nimmer af, staat nimmer stil.

Maar noch de onmeetbare gevaarten,
Die onz' inbeelding nauwlijks vat,
Noch sterren, die door vuurge staarten
Haar brengen nieuwe levensschat,
Zijn voor Zijn oog van grooter waarde
Dan 't bloed'loos ongedierte op aarde,
't Geen kleinheid voor ons oog verborg!
De Vorsten, die een land versieren,
Het voedsel noodig voor de mieren,
Alles is 't voorwerp van Zijn zorg!

Doch schoon Zijn wijsheid, voor onze oogen
Geschilderd in al wat wij zien,
Niet noodig heeft nieuwe betoogen,
Van Kracht en Almacht aan te biên;
Men ziet haar somtijds de eenwge wetten,
Die zij voor de aard' heeft willen zetten,
Doen stilstaan voor een oogenblik;
Wanneer de straf van hare handen
Gaat zoeken fiere dwingelanden,
Of volkeren vervult met schrik!

Oranje, door haar hand verkoren
Om te weêrstaan aan dwinglandij,
En in Europa 't eerst te storen
Spanjens gevreesde heerschappij;
Oranj' had tweemaal zien verdwijnen
Al 't geen in 't veld had doen verschijnen
Zijn schat, zijn vrienden, en zijn vlijt;
En, schoon steeds moedig in gedachten,

(*) De Khoran is de goddelijke wet bij de Mahometanen; de Vedam bij de Braminen en volkeren van de Indostan, de Zend, de wet van Zoroaster, nog gevolgd door de Parsis.

Was nu genoodzaakt af te wachten
Hetgeen voortbrengen kan de Tijd.

De avond, middagzon, de morgen,
De slaap, de droom, de donkre nacht,
Zag hem nochtans voor Neêrland zorgen,
En altijd zoeken nieuwe macht,
Om eindlijk eens de vrijheidsstralen
Op Neêrland neder te doen dalen,
Met rust en overvloed gemengd!
Om eens, én 't bijgeloof verdreven,
En 't blijde uur te zien herleven,
't Geen Neêrland zuivre Godsdienst brengt!

De Godheid leeft in onze zielen,
Ons binnenst is aan Haar bekend;
Begeerten zelf, die ons ontvielen
In droomen, die de nacht toezendt.
Zij weet, hoe dat Oranjes wenschen
Zijn onuitvoerlijk voor de menschen,
En doenlijk slechts door Haar gebied.
Zij wenkt; de Hoop van de aard gekomen,
Heeft plaats voor haren troon genomen;
De Hoop woont in den Hemel niet.

Gij, dien ik, zegt God, heb gegeven,
Opdat uw troost den sterveling,
Gedurende zijn korte leven,
Altijd verzelschappe en omring';
Gij, die, wanneer door mij gezonden,
Altijd onwankelbaar gevonden,
Nimmer bedrieglijk zijt geweest;
Ga, Hoop, versterken door de droomen,
Hetgeen Oranj' heeft voorgenomen,
Toon het toekomende aan zijn geest!

Toon hem de reeks van groote mannen,
Altijd geholpen door mijn hand,
Die dwang en slavernij verbannen
Uit het Vereenigd Nederland!
Toon, dat van hem af zullen dalen
Die dapp're Vorsten, die de palen
Van Nederlands gevreesde macht
Uitbreiden zullen, van de stranden,
Die tusschen de keerkringen branden,
Tot daar hun zon verliest haar kracht!

De rust, de slaap, de lichte droomen,
't Is alles in uw macht gesteld;
Laat door u worden meêgenomen,
't Geen noodig is dat u verzelt;
Ga heen! De Hoop, aanstonds gedreven
Op wolken haar van God gegeven,
Bereikt in korten tijd onze aard':
Zij vindt wel haast de donkre holen
Daar slaap en droomen zijn verscholen,
Door dikke duisternis bewaard.

Zij wekt den slaap: zij roept de droomen:
Niet zulke, als met het zware bloed
Bij nacht in onze hersens komen,
Als 't lichaam is te veel gevoed;
Maar die, welke aan het brein verschijnen,
Als de mensch, buiten angst en pijnen,
Die zachte en zuivre slaap geniet;
Die maar alleen dan is gegeven,
Als bij de matigheid in 't leven,
De deugd in onze ziel gebiedt!

Komt, spreekt de Hoop, volgt de geboden
Van uwen Schepper, en de mijn',
Uw hulp is mij tot iets van nooden,
't Geen door Zijn wil volbracht moet zijn!
De slaap, met moeite opgerezen,
Schijnt d' arbeid en de reis te vreezen,
Hij wrijft zijn oogen, volgt, en zucht:
De droomen, die het best' voorspellen
En die, met hem, de Hoop verzellen,
Zweven rondom hen in de lucht.

Zij gaan gezamentlijk omringen
De rustplaats, daar Oranje lag,
Die duizend moeyelijke dingen
Met een bedaarde ziel aanzag:
Dus had hij 't morgenlicht vernomen
En dus zag hij den nacht aankomen!
Zoo drijft, wanneer de Lente groeit,
In 't nest, gevoerd op woeste baren,
Gerust, in 't midden van gevaren,
De Halcyon, terwijl zij broeit.

NEGENDE ZANG.

De slaap, met zachtheid ingekropen,
Is het gevolg van rust geweest:
De droomen nadren nu met hoopen,
En spelen voor Oranje's geest.
Zij loopen eerst wild door malkander,
En 't eene voorwerp jaagt het ander,
Allengskens wordt het alles klaar;
Eensklaps verdwijnt al wat was duister,
De zon toont zich in morgenluister,
De lucht is mild als in 't voorjaar.

Hij vindt zich op een wolk verheven,
Een zwarte damp bedekt de aard',
't Geschut doet land en wolken beven,
't Gedreun is met gejuich gepaard.
Maar zoo haast de rook is verdwenen,
Is 't uitgestrektst gezicht verschenen;
Hij ziet de oevers van het Y,
Daar duizenden van menschen wachten
Naar schuiten, schepen en naar jachten,
Die zich reeds toonen van nabij.

De Waterlandsche klokken luiden,
Maar niets gelijkt naar wapenkreet;
Zij schijnen veeleer vreugd te duiden,
Gelijk wanneer men welkom heet.
De vlaggen waayen van de torens,
Maar toonen niet meer, als bevorens,
Het groot en rood Bourgonje's kruis,
't Zijn alle vlaggen van Oranje,
Daar is niets dat gewaagt van Spanje,
Noch in 't gezicht noch in 't gedruis.

Hij wendt naar de andre kant zijn oogen,
Hij ziet het bloeyend Amstelland,
Daar men in vreugd, als opgetogen,
In ieder dorp eerbogen plant.
Hij ziet niemand dit werk gebieden,
't Is zuiv're liefde der landlieden,
Die boog, die praal, die kunstwerk, rijst
Geen stok, die in de lucht verheven
Of rondom de arbeiders, gaat zweven,
Geen barsche mond, die hun spoed prijst.

Maar op de plaats, daar hij voordezen
Gekend heeft 't aloud Amsterdam,
Ziet hij een nieuwe stad gerezen,
Die driemaal grooter omtrek nam.
Daar 't Y, geperst tusschen de dijken,
Zijn wijde stroom voor 't land ziet wijken,
Daar rijst het hedendaagsch Carthaag';
Daar kan het oog in eens aanschouwen
Venetiën, en haar gebouwen,
Alexandriê, Tyr, en de Taag!

't Oog van den Prins zoekt door te dringen
Het bosch van masten, 't geen hij ziet,
Die de oopne stad aan 't Noord omringen,
Daar 't Y en 't Pampus samenvliet.
Hij merkt gewoel in hare straten,
Maar de afstand wil 't oog niet toelaten,
Te zien hetgeen aldaar geschiedt;
De Hoop hoort aan Oranje wenschen,
Te zijn in 't midden van die menschen;
De wolk daalt op de Hoop's gebied.

De vensters, aan de straten open,
Toonen den schat, dien 't Oosten brengt,
't Sineesche porselein met hoopen
Onder 't Japansche lak gemengd;
Het marmer sieren de vertrekken,
Zilver en goud behangsels dekken,
Alles wijst overvloed en pracht!
Geen grooter praal kwam zich vertoonen,
Wanneer Oranje de Rijkskroonen
Van Karel, Ferdinand toebracht (*)!

Hij vindt nu, dat het wilde woelen,
Het zweven om malkander heen,
Het ginds en weder te krioelen,
Alleen maar is van het gemeen.
Hij ziet de burgers hun geleden
Bewaren in 't staan, in het treden;
Niemand die wijkt uit zijne rij,
Elk schroomt om stilt' en tucht te breken!
Oranje erkent, aan dat teeken,
De Amsterdamsche burgerij (†)!

De Hoop merkt hem aan alle zijden
Omzien, wat hem uitleggen zal,
Welk Vorst door zijn komst gaat verblijden
Die burgers, dat volk zonder tal!
Zij gaat zich aan zijn oog vertoonen,
Zij schijnt in Nederland te wonen,
Zij kiest de houding en 't gebaar,
Zooals de Deugd pleeg te verschijnen,
Eer zij van de aarde ging verdwijnen;
Of Fagel durend tachtig jaar.

O vreemdling! want 'k zie aan uw kleeden,
Dat gij maar hier zijt bij geval,
Gij schijnt te zoeken naar 't geen heden
Tot Amsterdam gebeuren zal;
Ik ben gereed aan u te uitleggen,
Aan uw nieuwsgierigheid te zeggen,

(*) Wanneer Keizer Karel de vijfde het Keizerrijk had afgestaan aan zijn broeder Ferdinand, deed hij hem de kroon en scepter overbrengen door den Prins van Oranje.

(†) Die bij de aankomst van wijlen Zijne Hoogheid gl. ged. tot Amsterdam zijn tegenwoordig geweest, zullen vinden, dat ik hier niets van de Amsterdamsche burgerij zeg, als 't geen wij alle gezien hebben.

Wat oorzaak geeft tot deze vreugd:
Door Vorsten, die aankomen zullen,
Ziet elk inwoonder hier vervullen,
't Geen hij gewenscht heeft van zijn jeugd!

Maar de zon, niet ver uit de kimmen,
Schenkt ons maar pas haar eerste licht,
En zal nog hooger moeten klimmen,
Eer zij voldoet aan ons gezicht.
De Zuiderzee, die zoo veel jaren
Geen Amiraal op hare baren
Of hare oevers heeft gezien,
Hovaardig op de eer van haar stroomen,
Zal hen zoo langzaam laten komen,
Als zij aan 't Pampus kan gebiên!

Kom onderwijl een weinig rusten,
Beproef met mij in 't naaste huis
D'herbergzaamheid van deze kusten,
Tot dat het donderend gedruis
Van duizend kopre en ijzre monden
Aan ons hunne aankomst zal verkonden
Tot aan de sluizen van de stad!
Tot dat, van 't Pampus afgewrongen,
En met veel moeite doorgedrongen,
Hun jacht een legplaats heeft gevat!

Zij sprak: de Prins gewoon te zwijgen,
Geleid door onbekend gebied,
Laat licht de Hoop van hem verkrijgen
Met haar to gaan, daar zij aanbiedt.
Zonder beletsel ingekomen,
(De Hoop wordt altijd aangenomen)
Is 't eerste, dat hij gadeslaat,
Een welgeschilderd deftig wezen,
Daar eer bij kunde in is te lezen,
In 't burgemeesterlijk gewaad.

De kaart van de aarde ligt voor d'oogen,
't Kompas is in de rechterhand;
Hij zoekt, of Maalson zich bedrogen (*),
Of, wel gekend heeft Zembla's strand?
Een Vorst, gekleed in Noordsche vellen,
Schijnt nieuwe wegen voor te stellen,
En wijst Obi en Kamschatcha:
't Gezicht schijnt daar een oog te geven,
Terwijl het andre schijnt te zweven
Op Banda, Ceylon, en Java.

De Hoop leest in Oranje's oogen
De vreugd, wanneer hij ziet welk' macht,
Welk' wijsheid, gemengd met vermogen,
Eens Amstels burgerheeren wacht!
Wie is, vraagt hij, die man, wiens zorgen
Zich strekken, van daar 't Oost den morgen
Aan het verfrischte menschdom brengt;
Tot daar de zon op Zembla's klippen
Van verr' laat bleeke stralen glippen,
En de Pool rots en ijs vermengt?

't Is Witsen, zegt de Hoop, voor dezen
Alhier in 't hooge stadsbewind:

(*) Dr. Françoys Maalson is geweest een van de bekwaamste mannen, die de Republiek in haar begin hebben versierd, en een groot bevorderaar van de reizen, ondernomen, om een doortocht in 't Noorden naar Sina en Japan te vinden. Hij woonde in Noord-Holland.

Diegeen, die gij bij hem ziet wezen,
Een Vorst, zooals men weinig vindt!
Die wist wat aan zijn Rijk ontbeerde,
Wiens wensch was, dat hem iemand leerde
Den weg door 't nutte naar de Faam.
Hoe men, door Handel te doen bloeyen,
Kan 's werelds einden saâm doen vloeyen (*),
En Witsen was daartoe bekwaam!

TIENDE ZANG.

De arend in de Pyreneeën,
De leeuw in Barca's zandig rijk,
De walvisch in de Noorder-zeeën,
Elk laat een kroost aan hem gelijk.
Wilt dieper in dit huis intreden,
Gij zult aldaar nog zien op heden
De liefde voor de Wetenschap:
De vader is van hier verdwenen,
Maar zijn zoon, in de plaats verschenen,
Volgt voor ons oogen 's vaders stap.

Zijn smaak en kennis in tafreelen
Toont hier aan het verwonderd oog,
Door honderd kunstige penseelen,
Wie Neêrlands glorie rees omhoog;
Wie, door zijn geest of door zijn handen,
Beschermde de onwaardeerbre panden
Van godsdienst, vrijheid, en van rust;
Of Neêrlands vlag deed aan de baren,
In weêrwil van bloed en gevaren,
Eerbiedigen, op ieder kust!

Ziet, hoe de zee, rondom verbolgen,
De zwaarste schepen van die vloot
Hier met zich in de lucht doet volgen,
Daar weder in den afgrond stoot!
Ziet Pimentel's vlag nederdalen,
En Van der Does zijn buit afhalen (†),
In spijt van storm en van den dood!
Ziet hier in volle zee verzinken,
En daar, in vlam, langs kusten blinken,
De onverwinnelijke vloot!

Die zeeliên, die g' in 't koude Noorden
Ziet zitten in die droeve hut,
Op die onherbergzame boorden
Daar de natuur schijnt uitgeput;
Zijn Heemskerk, en zijn medgezellen,
Die Willem Barendz gaan verzellen,
Die zoeken, onder zijn gebied,
Naar de lafhartige Sineezen,
En de onverschrokken Japanneezen;
Een doortocht die Natuur verbiedt.

Maar, Heemskerk! uw naam zal niet blij[ven]
Alleen op 't kille Noordsche strand:
Die zal met nieuwen glans beklijven
Daar de zon de Moluccos brandt!
Ga eindlijk, Amiraal, ga leeren,
Aan dien, na u, dit ambt zal eeren,
Hoe men laurieren stervend wint!
Hoe men de Spaansche kust doet beven!
Daar de roem 't einde van uw leven
En de overwinning zamen bindt!

Die broeders, die op Java's stranden
Voor 't eerste brachten Neêrlands vloot
Waarvan men d'een ziet in de banden,
En d' ander worstlen met den dood;
Gouda! geboren in uw wallen,
Vervulden door hun lotgevallen
Met meerder luister uwe Kerk,
Dan het sieraad van donkre glazen,
Die door hun kleuren 't oog verbazen,
Doch niets ons leeren door hun werk.

Maar nu de weg naar 't Oosten open
Aan Nederlanders is bekend,
Gaat vloot op vloot naar derwaarts loopen
Die, dan de Zeeuw, dan d' Amstel zen[dt]
Ziet hier, hoe deze Koninkrijken,
Daar, hoe al de Indiën bezwijken!
Ziet, hoe Batavia begon!
Hier straft Van Dam de Maccassaren,
Daar temt Van Goens de Malabaren,
Hier sneuvelt Hulst, en wint Ceylon (†

Door Nederlanders zijn geen wegen
Zijn geene zeeën onbezocht;
Hoe verder van ons kust gelegen,
Hoe eerder 't voorwerp van ons tocht!
Olivier leert ons de aarde omzeilen (§),
Wijl Schouten, met zorg en met peilen,
Kaap Hoorn, en Straat Le Maire vind
Tasman gaat land in 't Zuiden zoeken,
En Roggeveen in alle hoeken,
Daar hem de stroom brengt of de win[d]

(*) „Pierre le Grand s'instruisoit dans la Maison du Bourguemestre Witsen, citoyen recommandable à jamais par son Patriotisme et par l'emploi de ses richesses qu'il prodiguoit en Citoyen du Monde; envoiant à grands frais des hommes habiles chercher ce qu'il y avoit de plus rare dans toutes les Parties de l'Univers, et frêtant des vaisseaux à ses depens pour découvrir de nouvelles Terres." Voltaire.

(†) Pieter Van der Does, Vice-Admiraal van Holland, Baljuw en Dijkgraaf van Rijnland, nam de St. Mattheo, een van de voornaamste Galioenen van de Spaansche vloot. Aan boord van 't genomen schip was bevelhebber Don Diëgo de Pimentel. De vlag werd door Van der Does tot Leiden in de Pieters-Kerk op 't Koor opgehangen.

(*) Frederik en Cornelis Houtman, zonen van ... in de Vroedschap tot Gouda. Die twee broed[ers] ... naar Lisbon begeven hebbende, wisten het mi[...] zonder achterdocht, zich zeer gemeen te make[n] van de Portugeesche zeelieden, die van de Indi[ën] de meeste kennis hadden. In dien zelfden tijd Huyghen van Linschoten hetzelfde tot Goa, we[...] als Hofmeester van den Aartsbisschop was vertr[...] het is aan de kennissen, welke deze drie [...] Nederland terug brachten, welke Linschoten in [...] gaf, en welke de broeders Houtman in praktij[k ...] dat deze landen de vaart naar de Indiën schuldi[g ...]

(†) Geraard Hulst, Colombo, de hoofdstad va[n ...] belegerende, werd den 10en April 1656, in de [...] doodgeschoten. Korte dagen na zijn dood capit[uleerde de] stad, en kwam met het gansche eiland aan [...] landers.

(§) Olivier van Noord, van Utrecht, is de ee[rste ...] landsche bevelhebber geweest, die de aardkloot [...] gezeild, in de jaren 1598 en 1599.

En gij, die, slechts onlangs gevonden,
De zee met uwe schatten dekt,
Misschien, hoe zwaar in 't juk gebonden,
Dat het bij u nog troost verwekt,
Amerika! dat, zoo uw mijnen
Uw droeve inwoonders doen verdwijnen,
Op wreede gierigheids gebied;
't Geen zij gaan zoeken in de banden,
Is roof voor Nederlanders handen,
En verrijkt uw tyrannen niet!

Aanschouw op Tessels dorre zanden
Het goud, dat Mexico voortbrengt,
Ziet hier Caraccas blâren branden,
Daar wordt de chocolaad gemengd!
Potosi, en zijn zilvre bergen,
De Andes, die den Hemel tergen (*),
Verspreiden hier hun rijke buit:
Ziet de Vigogna-wol hier zweven,
De Indigo daar kleuren geven,
En deze schors drijft de koorts uit!

Wie is hij, die zoo rijke vloten
Zal brengen in het Vaderland,
Die Spanjen in eens zal ontblooten
Van d' inkomst van zoo menig kant?
Het is Piet Hein: hij, die voor dezen,
Zonder kasteel of schut te vreezen,
Van Brezil's allersterksten wal
De Bayas vloot heeft durven rukken;
Hein, dien, kort na zooveel gelukken,
Een klein gevecht wegnemen zal!

Rijs, o mijn lier! span uwe snaren!
Verzel mijn stem tot in de wolk!
Onttrek aan tijd, en aan de baren,
Den naam van Neêrlands varend volk!
De Hollandsche en de Friesche leeuwen,
En in de zee geboren Zeeuwen,
Die alle, door hun heldenmoed,
Op zoo veel zeeën roem behaalden,
Langs zoo veel stroomen zegepraalden,
Eischen van mij een nieuwen gloed!

Ziet, zegt de Hoop, op Englands stranden,
Onder die trotsche wal en kust,
Oquendo's vloot door Tromp verbranden
En Spanje's zeemacht uitgebluscht!
Merkt hier zijn zoon, in duizend vuren,
Het goed en kwaad geluk verduren,
Fier tegen vijand, tegen vriend!
Die zich bij alle beî deed achten,
En, in zijn vaderlands gedachten,
Plaats naast De Ruiter heeft verdiend!

Ziet daar den roem van alle eeuwen,
Ziet daar den man, die uit het stof,
Die, uit de lijnbaan van de Zeeuwen,
De aard gaat vullen met zijn lof!
Wie zal die lof naar waarde prijzen?
Waar zal Natuur aan Neêrland wijzen
Een geest aan zijne ziel gelijk?
Zijn vaderland heeft pen noch kroonen,
Om zijne diensten te beloonen,
Geen prijs, die voor zijn Deugd niet wijk'!

Hier gaan, op Ruiters voorbeeld, streven
In zeeën, schuimende van bloed,
Zij, die door eer en moed gedreven,
Met hem, weêrstaan aan Englands woed'!
Daar springt, en verdwijnt in de baren,
Het schip, en 't puik der Wassenaren.
Hier blijft Tjerk Hiddes, dappre Fries,
Aan wien eenpariglijk de monden
In Nederland den roem toestonden
Van goed te doen Ruiters verlies.

De zee, verbeten op uw namen,
Dreigt, Evertsens, uw gansch geslacht (*);
Hoe weinig, die aan 't lood ontkwamen,
Hoe veel, door hunnen moed geacht!
Livorno toont de brave Galen,
En de Sont Witte, zegepralen,
Bergen, wat hart en wanhoop kan!
Hier verliest Van der Hulst zijn leven,
En in u, Van Gend, ziet men sneven
Neêrlands volmaaktsten Edelman!

ELFDE ZANG.

Maar zij, die dezen muur bedekken,
Is ieder, die in Nederland
Zich wist uit het gemeen te trekken
Door gaaf van oordeel of verstand.
Ziet aan dees kant geleerde mannen,
Door welk de onwetendheid, gebannen,
In Neêrland plaats voor kennis maakt;
Die onvermoeid op hunne stappen
Doen volgen kunst en wetenschappen,
En dien de nijd vervolgt of laakt.

Zoo op den hoogsten boom gestegen,
Zingt en verrukt ons Filomeel',
Terwijl, in 't slijk van 't woud gelegen,
De beer beknauwt een bekkeneel.
O zachte, o zoete Zanggodinnen,
Gelukkig zij, die u beminnen!
Gij zijt het voedsel van de jeugd,
't Sieraad van mannelijke jaren,
Ons troost en toevlucht in gevaren,
En in den ouderdom ons vreugd.

(*) „Il n'y a point en Europe de montagnes aussi élevées que celles de la Cordilliere du Perou; M. de la Condamine et M. Bouguer ont trouvé que le sommet du Chimboraço avoit 3220 toises de hauteur perpendiculaire au dessus du niveau de la mer. C'est presque une lieue et demie." Voiage de Mr de la Lande.

(*) „De oude Lieut. Admiraal Jan Evertzoon, heeft, na 't sneuvelen van zijn broeder Cornelis Evertzoon, den Heeren Staten van Zeeland zijnen dienst bij geschrifte weêr aangeboden; zeggende, in zijn verzoekschrift, dat hij ten uiterste begeerig was, als Lt. Admiraal van die Provincie, in dezen tijd het Vaderland weêr te dienen, en wenschende zijn leven voor het gemeenebest te mogen opofferen, gelijk zijn vader, vier van zijne broeders, en een van zijn zonen, alle het geluk hadden gehad, in verscheiden zeegevechten, tegen de vijanden van den Staat, op het bed van eer te mogen sterven." Brandt, Leven van De Ruiter. Evertsen verkreeg allesins zijn wensch: hij werd hersteld, en in 't zelfde jaar doodgeschoten.

Uw gunst kan Wetenschap doen bloeyen
Tot in het naar en aaklig huis,
Dat Waal en Maas ziet samenvloeyen,
In ketenstroom en windgedruisch.
Aldaar in stille rust gezeten,
De vrucht van 't onbevlekt geweten,
Zweeft boven hem, en blinkt in 't zwerk
De roem, die Huig de Groot ziet schrijven;
Haar hand zelf schijnt zijn pen te drijven,
En „Vrede en oorlog" werd het werk!

En gij, juweel van Neêrlands vrouwen!
Die nooit uw man verliet in nood,
O Reigersberg! zijn zielsvertrouwen,
Gij zult ook leven na uw dood!
't Is niet alleen in schoone leden,
Noch door lichaamsbevalligheden,
Dat de Natuur in Neêrland blonk;
Ziet, welken schat haar gunst bereidde,
Wanneer zij u en Adeleide
Hier aan 't verwonderd menschdom schonk!

Ziet Barneveld den weg daar toonen
Naar 't Zuiden en de Middellijn!
Oranje's vriendschap hier beloonen,
En Maurits eerste bijstand zijn!
Zijn zorg, die nimmer zal bezwijken,
Zal rondom sterken en verrijken:
Hier opent zijne hand de Sont;
Daar werkt zijn tong, uit Englands handen,
De eerste noods en armoê's panden;
Door hem zijn all' die meeren grond!

Dit tafreel doet voor u verschijnen
Twee broeders, die de bitse nijd
Vergeefs heeft willen doen verdwijnen!
De haat en eerbied van hun tijd!
Ziet, op den zeevoogdsstoel gezeten,
De een 't gevaar en den dood vergeten,
Dordt, en de eer, zijn aan zijn zijd'!
't Verbaasde Europa schijnt in vreezen
In 't oog van d'andr' haar lot te lezen.
Schik, groote man, schik u naar tijd!

Gij doet vergeefs ons zeemacht blinken
Met meer glans, dan Euroop' ooit zag;
Vergeefs ziet gij voor ons vlag zinken
En ieder vloot en ieder vlag!
Gij rukt vergeefs de Nederlanden
Uit jonge, uit dappre, uit fiere handen!
Leer, èn voor u, èn voor uw land,
Dat hulp voor ons, en in tweedrachten,
En tegen buitenlandsche machten,
Gezocht moet bij Oranje's hand!

De Prins valt hier in hare woorden,
En vraagt: wat toont dees schilderij?
Ik zie twee mannen daar vermoorden,
Zoo 't schijnt, door Hollands burgerij!
Welke oorzaak brengt tot die wreedheden
Een volk, altijd zoo zacht van zeden?
Mij dunkt, 'k zie door des schilders hand,
Dat die twee zijn dezelfde broeders,
Die gij mij opgeeft als behoeders,
In zwaren nood, van 't Vaderland?

Gij ziet afschuwelijke tijden,
Antwoordt de Hoop: die schilderij
Wijst voor het oog aan alle zijden
Drift, wanhoop, woede en razernij.
O vreemdeling! oordeel niet heden
Ons hart, ons ziel, en onze zeden,
Op 't geen gebeurd is in dien tijd!
Zie ieder deugdzaam hand uitwisschen,
In Nederlands geschiedenissen,
Den dag, die deze daad verwijt!

Wend liever naar dees kant uw treden,
Zie hier, in 't grootboek der Natuur,
Huygens een nutten tijd besteden,
En wijzen 't beloop van elk uur!
Saturnus wereld, en haar kringen,
De wachters, die haar gloob' omringen,
Zijn zichtbaar door 't glas aan zijn oog!
De roem van Wiskunde in den lande,
Onsterfelijke 's Gravesande,
Rijst na hem, door u, weêr omhoog!

Twee glazen, die 't geval vergadert,
Helder en kunstig gepolijst,
Toonen het voorwerp, dat dan nadert,
En dan zich verder van 't oog wijst.
Nu gaat g', o Middelburg! onze oogen
Verbazen door Natuur's vermogen,
Nu volgt men Venus in de zon!
Wijl Leeuwenhoek, langs andre wegen,
Met de Natuur schijnt raad te plegen,
En zoekt, hoe dat de mensch begon!

Zoo, volgens de algemeene wenschen
Van 't zwakke sterfelijk geslacht,
De dood mocht vluchten voor de menschen,
Of 't leven zijn in iemands macht,
Scheen lang in uwe hand die gave
O wijze, o kundige Boerhave!
De Waarheid schrijft met Hooft dit boek!
Ziet daar geleerdheid een krans vlechten,
Die de gerechtigheid gaat hechten
Op 't grijze hair van Bynkershoek!

Dit zijn zij, die door zachte woorden,
Somtijds gemengd met fieren toon,
Den vreê herstelden in het Noorden,
En heelden Denemarkens hoon:
Wanneer 't beleg van Kopenhagen,
Door Neêrlands vloten opgeslagen,
Deed hooren uit Van Beuning's mond,
En deed zien aan de Noordsche kroonen,
Dat Amsterdam in 't Dok had wonen
De houten sleutels van de Sond!

O Vorst, die nu zoo menig jaren,
Dronken van macht en vleyerij,
Vermeend' het aardrijk en de baren
Te zien in uwe heerschappij;
Gij hadt Europa reeds gegeven
Een eeuw, die weder zag herleven
Al wat aan ons gekomen is,
Van 't geen Perikles tijd bekroonde,
Of Romen aan de wereld toonde,
En na haar 't huis van Medicis!

Waarom het einde van uw dagen
Niet doorgebracht in roem en rust?
Ziet, welke reeks van felle plagen
Brengt op uw Rijk uw oorlogslust!

einig uw hoogmoed voor dezen
nabaren scheen te vreezen,
aâg verdeeld door uwe hand;
rdet kennen Neêrlands krachten,
er altijd eenparig dachten
, Heinsius, en Slingeland.

er in 't marmer uitgehouwen,
stig door Xavery gevat,
die zestig jaar 't vertrouwen
Neêrland en Euroop' bezat!
ien gezondheid in het leven
lsvolmaaktheid was gegeven,
os dezelfde in allen tijd!
ıooit geen laster durfde scheuren,
:, 't geen niemand mogt gebeuren,
:gepraald heeft van den nijd!

TWAALFDE ZANG.

a nu zich aan uw oog gaat toonen,
en gering maar dierbaar tal;
k Neêrlands hand altijd zal kroonen,
lang hier vrijheid heerschen zal!
rsten in die vijf tafreelen
ıze sierlijkste juweelen,
elk van hen was een groot man!
:t niet meer als vier geslachten,
die vermaarder helden brachten
eenig huis ooit toonen kan!

ıerste — maar in welke landen
ook het daglicht hebt gezien,
ouders mochten, welke handen,
uw opvoedinge gebiên;
:ijn geen Rijken of geen Staten,
werelddeelen of klimaten,
ıar zijn daân zijn onbekend!
aar de zon begint te rijzen,
.ar hij kan geen schaduw wijzen,
ıvondschaduwen uitzendt.

ɔod werd niet door Nederlanders
ijdle praal en schijn berouwd,
jk werd niet, gelijk wel anders,
koude lof aan 't graf vertrouwd!
oe, rondom, de heete tranen
vegen in de oogen banen,
ıen, die 't hart oprechtlijk gaf!
hijnt zijn vader te beweenen,
op, die Neêrland heeft beschenen,
jnt elk met hem te zien in 't graf!

Maurits, in 't vuur van de jaren,
ıt reeds, bij de kloekmoedigheid,
verachting van gevaren,
meer dan jongelingsbeleid.
s om niet te willen leeren,
hij met zorg, wat kan ontberen
de vereeniging van 't land;
ıar de Unie door hem bloeyen,
ier den Rijn en IJsel vloeyen,
daar de Waal, vrij, door zijn hand!

aast zal gansch Europa komen
leeren, onder zijn gebied,
s en op des vijands zoomen,
wat men in den oorlog ziet.

Haast zullen vriends en vijands monden
Zijn naam aan 't eind der aard verkonden;
Reeds zoeken zijn geduchte wet,
Reeds varen naar de Nederlanden
Gezanten, van die rijke stranden
Met altijddurend groen bezet!

Ziet de Godin aan zijne voeten,
Die de geschiedenis opmaakt;
Die in de waarheidsschat gaat wroeten,
En deugden prijst en fouten laakt!
Uit het verhaal van de gelukken
Ziet de Prins haar een blad uitrukken:
Welk is dat blad? vraagt hij ontsteld,
Welk is in dat roemruchtig leven
Die naam, die uitgescheurd, gaat zweven?
Hij leest, en zucht, 't is Barneveld!

Nooit heeft, misschien, van al diegene,
Die d'overwinning heeft bekroond,
Een eenig Vorst rondom zich hene
Zooveel trofeën aangetoond,
Als Fredrik Henrik, in wiens tijden
't Gemeenebest aan alle zijden
Haar Mogendheid vermeerdren zag.
Wiens voorbeeld (eeuwig aan te prijzen!)
Aan de nakoomlingschap kan wijzen,
Hoe veel de zachtheid hier vermag!

Ziet binnenlandsche twisten vluchten,
De eendracht die weêrom verschijnt!
Men hoort de onschuld niet meer zuchten,
Scheuring, vervolging, haat verdwijnt.
Wil nimmer, Godsdienst, van ons dwalen!
Maar laten uwe zuivre stralen,
Met de verdraagzaamheid gepaard,
In Neêrland altijd toevlucht bieden
Aan allen die vervolging vlieden,
Wijl rust de inwoonders hier bewaart!

O vreemdeling, zoo op uw paden
Zich toont Den Haag, Euroops juweel,
Emilia toont daar de daden
Van dien held, in Jordaans penceel (*)!
Daar ziet men, omringd met laurieren,
De schilden van de steden zwieren
En landen, die zijn hand ons geeft;
En hem zijn laatsten roem behalen,
En van den vrede zegepralen,
Wijl boven 't hoofd de dood reeds zweeft.

Doch hoe veel die Vorst ook de velden
En grens van 't vaderland vergroot,
Wat zal aan Nederland vergelden
Brezil, verloren na zijn dood!
O eerste vrucht van de tweedrachten,
Die onnut maakten onze krachten,
Nu vlucht en verdwijnt ons geluk!
De plaats, de naam zelf is verloren,
Die d'overwinnaar had verkoren (†)
In 't hedendaagsche Fernambucq!

(*) Daar zijn twee voorname schilders van dien naam geweest: Lucas Jordaans een Napolitaan, en Jacob Jordaans een Antwerpenaar. Deze laatste is de schilder van 't groot stuk in de zaal van 't huis in 't Bosch, waarin Frederik Henrik op zijn Triomf-wagen is verbeeld.

(†) Graaf Maurits van Nassau-Dillenburg, de overwinnaar van Brezil, had van de puinhoopen van Olinda gebouwd Mauritsstad. Dit is nu Fernambucq.

Helaas! de tweedracht van die dagen
Deed vreezen nog vrij grooter kwaad,
Deed vreezen, dat door hare slagen
Het gansche land verloren gaat!
Zij zijn voorbij, die droeve tijden,
Dees dag gaat Nederland verblijden,
En neemt, voor altoos, weg de vrees,
Van immer weder te zien branden,
Tusschen Oranje en deze stranden,
De droeve vlam, die hier eens rees!

O, zoo de Eerste Willem leven,
En mocht die vrede-hand'ling zien,
Die Nederland zal vrijheid geven,
Welk' Spanje aan zijn huis komt aanbiên!
Maar neen, nu boven 't aardsch verheven,
Geeft hem de roem van zijn na-neven
Wel vreugd, maar geen loon voor zijn bloed,
Zelfs niet al kon Berlijn hem toonen
De eer, die Fredrik daar aan tronen,
Aan zijn geslacht, aan 't menschdom doet!

Maar gij, aanschouw met mij dees Rijken,
Aanschouw dat volk, altijd zoo vrij,
't Welk deze keer vreest te bezwijken
Voor bijgeloof en slavernij!
Vlieg, Derde Willem, neem ons vloten,
Vrees niet uw vaderland t' ontblooten,
De Godheid zelf biedt u haar hand,
Zij zal de wind voor u bereiden,
Het Fransche heir naar Duitschland leiden,
Stuart doen vliên uit Engeland.

O vriend, zoo ooit Dichtkunde uw zinnen
Bekoorde in 't zang van Griekenland,
Zoo gij haar fabels mocht beminnen,
Zoo u bekend is Aulis strand;
Zie hier, in waarheid, in de baren
Duizend bemande schepen varen,
De Godsdienst drijft de zeilen voort!
O Britten, nu gaan uwe rechten
En wetten zich voor eeuwig hechten:
Oranje en Vrijheid zijn aan boord!

Zijn taaye krijgstucht zal herstellen
Den roem van onze macht te land,
Schoon d' overwinning niet verzellen
Noch altoos volgen zal zijn kant.
Zie, hoe zijn wijsheid hem doet achten!
Zie honderd Prinsen hem opwachten!
Zie hem aan half Euroop' gebiên!
Wijk, wijk, Versailles, met uw braven,
Bij Lodewijk zijn 't allen slaven,
Bij hem zijn 't allen vrije liên!

Maar zoo de ware praal der Grooten
Bestaat in liefde van 't Gemeen,
Zoo geen macht is omver te stooten,
Die ieders hart heeft om zich heen;
Kom, en verzel mij naar de haven,
De teeknen, die de wallen gaven,
Aankondigen de komst van 't jacht.
Hij, die is ieders zielsverlangen,
Dien 't hart van ieder gaat ontvangen,
Is reeds tot in de stad gebracht!

DERTIENDE ZANG.

Wanneer, door bittren nood gedrongen,
Buiten zijn land een eenig zoon,
En van zijn moeders zij gewrongen,
In verre landen houdt zijn woon;
Dan is haar hart staâg in verlangen,
Geen vreugd, geen rust kan haar bevangen,
Zij wenscht, zij hoopt, dat eens de dag,
Dat eens de uur voor haar mag leven,
Die 't waarde voorwerp weêr zal geven,
't Geen haar oog eertijds bij haar zag!

Maar als het tijdstip is gekomen,
Dat zij de blijde tijding hoort,
Dat op de kust reeds is vernomen
Het schip, met haren zoon aan boord;
Dan telt haar hart alle oogenblikken,
De minste wind doet haar verschrikken,
Haar vreugd is maar alleen volmaakt,
Haar vrees is dan maar opgeheven
Als in haar armen is gegeven
Hij, die haar ziel zoo teder raakt!

Dan vliegt haar hart op hare lippen,
Dan zoekt, hoewel vergeefs, het woord
Uit het verhemelte te glippen;
Het sterft op harer lippen boord!
Zij wil verhalen, zij wil vragen,
Uitschildren wat zij heeft verdragen;
Maar in plaats van de spraak, die vlucht,
Kan 't hart haar niets als zuchten brengen,
Daar zich de snikken onder mengen,
Men hoort niets, als verward gerucht!

Die dag is nu alhier geboren:
De dag, wanneer de een'ge zoon,
Zoo lang uit 's ouders huis verloren,
In Holland weêr komt nemen woon!
Ziet, zoo gij kunt, zonder verbazen,
Dit talloos volk dan loopen, razen,
Dan weêr, met eerbied aangedaan,
In 't oogenblik van zich verkrijgen,
Om in het ongelooflijkst zwijgen,
Als onbeweeglijk stil te staan!

Zie daar gaat zich haar stem verheffen;
De lucht weêrgalmt, de aarde beeft,
Zij roepen: geen leed kan ons treffen,
Oranje is hier! Oranje leeft!
Nu staat weêr alles opgetogen,
En weigert geloof aan zijn' oogen;
Hoe! zeggen zij, geen donkre wolk,
Geen eene trek in 't vriendlijk wezen,
Die 't allerminste schijnt te vreezen,
Voor de Regeerders of het Volk!

Volgt, mannen, 't voorbeeld u gegeven;
Verbant alle gedachtenis
Van 't geen eertijds heeft mogen zweven,
Of onlangs voorgevallen is!
De vijand is aan uwe deuren,
Gaat door geen nieuwe tweedracht scheuren
Den boezem van uw Vaderland!
Door Eendracht is dit land gerezen,
Laat Eendracht uw behoud weêr wezen,
In Gods en in Oranje's hand!

Ziet gij zich aan zijn zijd' gaan stellen
Zijn Koninklijke Gemalin?
De minlijkheên, die haar verzellen,
Nemen het hart van ieder in!
Men meent Minerva te zien komen,
Of Venus, rijzend uit de stroomen,
Als 't menschdom voor haar nederviel!
En 't hart en oog zijn niet bedrogen,
De schoonheid is in hare oogen,
De wijsheid is in hare ziel.

O kuische, o heilge huwlijksbanden!
O rust van 't menschelijk geslacht!
Gij zijt de dierbaarste der panden,
Die de orde aan het menschdom bracht!
Gij wist ons 't eerst te onderrichten,
Tot welke wetten ons verplichten
De naam van vader, broeder, zoon!
Hoe weinig nu geacht op aarde,
Dit huis hield u altijd in waarde,
Gij hieldt altijd in 't zelve uw woon.

Maar hoor! Oranje gaat aanspreken
De Amsterdamsche burgerij;
Merk schielijk het gedruisch afbreken,
En alles stil aan alle zij!
O vrienden, zoo in uwe adren
Ook straalt het bloed van uwe vadren,
Oranje biedt u 't zijne aan!
Neêrland heeft nimmer ramp te vreezen,
Zoolang ('t geen eeuwiglijk mag wezen!),
Oranje en uw stad samen gaan!

Herdenkt aan Vrijheids eerste tijden,
Wanneer het machtig Amsterdam
Door haar hulp Holland kwam verblijden,
En eindlijk deel in de Unie nam.
Van dien tijd zag men alles bloeyen,
Des werelds Handel naar ons vloeyen,
En vader Willems groote ziel,
Nu vrij van alle hinderpalen,
't Heil op gansch Holland neêr doen dalen
Van 't werk, begonnen in Den Briel.

Gedenkt aan onzer vadren twisten,
Hoe dat een schrander afgezant,
Hoe dat D'Avaux door zijne listen
Uw hulp onttrok aan Engeland!
Maar eindlijk, aan weêrskanten wijzer,
Gaf uw hand aan Oranje 't ijzer:
Hij ging, hij kwam, hij overwon!
Het was door uwe en zijne handen,
Dat Godsdienst bleef op Englands stranden,
Dat Vrijheid in Euroop' begon.

Laat ons die dagen doen herleven;
Biedt uwen schat met milde hand,
Ik zal mijn bloed blijmoedig geven,
Zoo 't noodig is voor 't Vaderland!
Maar neen, laat ons veeleer dees kusten
In vrijheid en in vreê doen rusten;
't Is tijd, dat Amsterdam bevindt,
En dat mijn voorbeeld haar gaat toonen,
Hoe dat Oranje in vreê kan wonen
En niet altijd den Oorlog mint!

Laat door den Vreê het West zijn schatten
Weêr spreiden, Amstel, op uw boord!
Neêrlands Guiana kan bevatten
Al wat gij in Brezil verloort.
Laat zich de Oost op nieuw verheffen,
En onze eeuw dien tijd overtreffen
Als d'oceaan rondom vernam
Dat alle vier de werelddeelen
Ontvingen èn geld èn bevelen
Van uwe Beurs, o Amsterdam!

Hij sprak; het juichen volgt zijn wenschen,
Het blijde juichen van het hart;
Men ziet niet als vernoegde menschen,
Ieder vergeet èn vrees èn smart.
Maar ziet, in 't midden van die scharen
Komt zich een voorwerp openbaren,
't Geen 's Prinsen aandacht naar zich trekt;
Hij merkt een vrouw naar 't Jacht staroogen,
Zij schijnt op 't levendigst bewogen,
Wijl vreugd het deugdzaam wezen dekt.

Maar schielijk verdwijnt uit dat wezen
Al wat is vrolijk, wat is rood,
En reeds is op haar wang te lezen
De bleeke schaduw van den dood (*)!
„Ik sterf gerust!" die weinig woorden
Zijn alles wat de omstanders hoorden,
„Ik heb, o God! door Uwe hand
Gezien aan ons nu wedergeven,
En met de ware Godsdienst leven,
Oranje en Vrijheid in het Land!"

De Prins roept: wie zou niet beminnen
Een volk, 't welk zoo veel liefde toont!
In welkers hart, in welkers zinnen
Zoo diep Oranje en Vrijheid woont!
De Hoop zegt: d'eersten Willems daden
Hebben alhier verspreid die zaden,
Zoo is elk voor dit Huis gezind!
De liefde zal altoos hier blijven,
En nog van dag tot dag beklijven,
Zoo lang Oranje Vrijheid mint!

VEERTIENDE ZANG.

Terwijl de Hoop, door zulke woorden,
Oranjes ziel versterkt en troost,
Draait onze halve Gloob door 't Noorden,
En donkerheid neemt af in 't Oost.
Aurora spreidt haar purpre stralen,
De dauw komt zachtjes nederdalen,
Het aardrijk toont zich aan 't gezicht,
En Dillenburg ziet reeds de bergen (†)
Hun kruin niet meer voor 't oog verbergen,
En wit door daagraads eerste licht.

Oranje ontwaakt: de droomen vlieden,
De slaap, die bij hem heeft gedaan,
Gaat sluimering aan andren bieden,
En worstelt tegen 't daglicht aan.
De Hoop is maar alleen gebleven;
Zij zal, zoo lang de Prins zal leven,

(*) Men heeft hier overgebracht hetgeen in waarheid in den Haag is gebeurd, gelijk men 't borstbeeld van Fagel heeft overgebracht in 't kabinet van Witsen.

(†) De Prins bevond zich te dier tijd in 't Nassausche Dillenburg, zijn geboorteplaats.

Nimmer verlaten zijne zijd.
De Roem, welk' hem de nacht kwam toonen,
Die eeuwig zijn huis zal bekroonen,
Brandt in het hart, dat zij verblijdt.

Zijn ziel, in zuivere waarheden
Van jongs door Godsvrucht opgevoed,
Weet hoe dat de verborgenheden,
En kennis van 't geen komen moet,
Nooit voor des stervlings oog komt zweven,
Als door de hand van God gegeven;
Die, door dat licht in duisternis,
Somtijds de aarde wil beroeren,
Somtijds door menschen doen uitvoeren
't Geen zonder dat ondoenlijk is.

De zon, ten kimmen uitgeschenen,
Verlicht nu al de Brielsche reê,
't Hoogst van den vloed is reeds verdwenen,
De eb en stroom keert naar de zee;
Wanneer De Rijk het anker winden,
De blanke zeilen laat ontbinden,
En zoekt voor golf en wind het strand,
Van waar, nog maar onlangs verdreven,
't Gebod nog niet is opgeheven,
't Welk alle Nederlanders bant.

Maar de kennis van menschenzaken,
Die hem de ondervinding gaf,
Maakt, dat hij durft die kust genaken,
Al is 't bevel èn wreed èn straf.
Hij weet, wat dat men moet gelooven
Van 't geen dikwijls de nood aan hoven,
Tegen hun wil en dank, afdwingt;
En dat Elizabets besluiten,
Nimmer uit ander oorzaak spruiten,
Als daar de Staatkund' haar toe dringt.

Hij zal nu die Vorstin niet spreken
Uit naam van een geringe vloot,
Die maar een klein belang gaat wreken;
Maar van een macht, die, nu niet groot,
Gansch Holland kort zal zien toevallen,
En in de Nederlandsche wallen
Oranje hebben tot haar ziel;
Oranje, die tot hulp zal komen,
Zoo ras bij hem zal zijn vernomen
Het voorgevallen' in Den Briel.

Hij meent aan haar te kunnen toonen,
Dat, zoo de wreede Kastiljaan
Den dwang in Neêrland kan doen wonen,
Het met haar rijken is gedaan:
Dat zoo de vrijheid plaats kan vinden
In Neêrland, en dat volk verbinden
Door zelfde godsdienst aan haar kroon;
Misschien eens Neêrland, ook aan 't bloeyen,
Weêr hulp naar England kan doen vloeyen,
En steun zijn van haar neven's troon.

De duinen van Goeree verdwenen,
De wind drijft snel het vaartuig voort,
Welhaast ziet men weêr land verschenen,
En Suffolks kusten in het Noord.
In 't kort ontdekt zich 't geen zij zochten,
De Theems, haar zanden en haar bochten;
Sheerness toont zich aan Shepey's end:
Sheerness 't geen eens voor ons zal bukke[n]
Befaamd door Nederlands gelukken,
En uwe vaandelen, Van Gend (*)!

De Theems nu hooger opgevaren,
Ziet hij haar rijk en vruchtbaar strand
Toonen de hoop van korenaren,
En rust en overvloed in 't land.
Men heeft daar weten te beletten,
Door vaste onwankelbare wetten,
't Geen elders breekt der Rijken kracht
De Vorst heeft zijn gekende rechten,
Het volk onschendbare voorrechten,
Elk weet hoe ver gaat zijne macht.

Wanneer het Noord, nog zonder schepen
Gedompeld lag in duisternis,
Had Engeland al vroeg begrepen,
Dat rijkdom vrucht van handel is.
Nu gaan reeds zijne stoute vloten,
Uw kusten van het goud ontblooten,
Haïti, 't geen uw schoot verborg!
Uw naam, Haïti, zal niet leven,
Noch die, door Spanje aan u gegeven:
Zoo spot de tijd met onze zorg!

Wijl 't West haar vloot ziet zegepralen,
Versiert de akkerbouw haar land:
Wijl 't Noord hen ziet zijn schatten hale[n]
Kleeden haar wollen de Levant.
O, zegt De Rijk, dat eens ons neven
't Gelukkig nur mochten beleven,
Dat zich dit zelfde op d' Amstel toont!
Dat eens van 't Y af mogen zeilen,
En, Pampus, uwe gronden peilen,
't Getal van schepen, dat hier woont!

Terwijl zijn oog dus rond gaat dwalen
Op ieder voorwerp, 't geen hij ziet;
Langs stroom, op heuvels en in dalen,
Die torens wijzen in 't verschiet;
Toont zich Greenwich en haar gebouwen,
Alwaar de grootste van de vrouwen,
Elizabet, het daglicht zag;
En daar, na 't afdoen van staatszaken,
Haar wijze ziel zoekt landvermaken,
Als aan haar rust gebeuren mag.

Maar schoon dit u alleen kon leiden,
O Greenwich, aan de onsterflijkheid,
Ziet nieuwe glans voor u bereiden,
Door Nassau's edelmoedigheid (†).
Ziet, hoe eens, op uw stille boorden,
Zij, die in alle wereldsoorden,
Zwierven voor Engelands rijkdom,
Bevrijd voor stroomen en voor vlagen,
Nu eindigen hun laatste dagen
In rust en vredig' ouderdom!

O Vorst! dien onze harten minden,
Die ons ook lief hadt van uw kant,
Hoe komt, dat wij bij ons niet vinden,
Een diergelijk werk van uw hand?

(*) In 't jaar 1667.

(†) Het hospitaal te Greenwich is begonnen d[oor Karel]
den Tweede, en vermeerderd en voltrokken do[or]
William.

Zoo niet de Hemel aan de aarde
Te vroeg benijd had Anna's waarde,
Zoo niet haar deugd, te vroeg beloond,
Belet had haar weldoende handen,
Had ook alreeds in deze landen
Haar zorg, uw rust, zeeliën, bekroond.

O Hemel! welke nieuwe schrikken
Stort dees gedachten in mijn ziel!
O nacht! o doodlijke oogenblikken,
Als zij aan 't land en mij ontviel!
Kan, zonder uwe rust te krenken,
Vorstin! mijn teder zielsaandenken
Nog dringen tot u boven 't zwerk?
Zie uw beeld in mijn hart nog wonen,
Mijn hand uw vriendschap daaglijks kroonen,
En bloemen strooyen op uw zerk!

Maar 'k merk op nieuw rondom zich heffen
De vuile dampen van de Nijd;
Haar stralen weten, hoe te treffen
Den sterveling, die haar niet mijdt!
Zeeliën! ik heb ook, in mijn morgen
En middag, voor u willen zorgen;
En zoo de Nijd een donkre wolk
Spreidt over d'avond van mijn leven,
Ontvang al wat ik u kan geven,
Ontvang mijn wenschen, dapper volk!

VIJFTIENDE ZANG.

Elisabet weet te regeeren,
Te doen eerbiedigen haar wet;
Zij wil dat, zonder haar begeeren,
Geen vreemdling voet in England zet.
Welhaast is bij haar raad vernomen,
Dat Londens Towr heeft zien aankomen,
En zien ontschepen aan zijn zijd,
Een van die woeste vreemdelingen,
Die nu onlangs bevel ontvingen
't Rijk te verlaten voor altijd.

Die vreemdeling is haast gevangen,
En aan het Engelsch hof gebracht,
Onzeker, of hij straf erlangen,
Of zal vermeerdren Neêrlands kracht.
Maar die niets vreest, mag alles hopen,
En hoe de zaak ook af kan loopen,
De Rijk is voor zich zelf gerust;
De minste zorg is voor zijn leven,
En al zijn zielsgedachten zweven
Op vrijheid en de Brielsche kust.

Zijn geest, noch ontsteld, noch bewogen,
Laat volle vrijheid aan 't beleid,
Ziet alles met bedaarde oogen,
Eerbiedt, maar vreest geen majesteit.
Dus voor de Koningin getreden,
Let hij, terwijl zij voert haar reden,
Met aandacht op haar mond en oog;
Hij weet, hoe zich het hart mag dekken,
Dat licht zich iets toont in de trekken
Waardoor men maar ten half bedroog!

Gij durft alleen mijn wetten schenden
(Dit zijn de woorden van haar mond),
Gij durft u naar mijn hoofdstad wenden,
Gij, dien mijn last uit England zond!
Spreek, roekloos vreemdling, op welk' gronden?
Of hebt gij nimmer ondervonden
De strengheid van de wet van 't land?
Beef voor uw staat en uw gevaren,
En weet, dat niets u kan bewaren,
Dan de genade van mijn hand!

De Rijk zegt: in de korte tijden,
Die ik in England heb geleefd,
Zag mijn oog vreugd aan alle zijden,
En, buiten misdaad, niets dat beeft.
Ik zag uitvoeren uw bevelen,
Ik zag de wetten straf uitdeelen,
Maar zelden, langzaam, na beraad:
En niemand van genâ versteken,
Dan na dat aan u was gebleken,
Dat niets verschoonen kon zijn daad.

Als uw gelukkige Engelanders
Hun ooren neigden naar ons taal;
Als zij de ramp der Nederlanders
Verstonden uit ons droef verhaal;
Vond ik een volk, ten allen tijden,
Ons leed aanzien met medelijden:
Zoo, zeiden zij, was ook ons lot,
Zoo zag men ons ook onderdrukken,
Eer 't einde van onze ongelukken
Kwam van Elizabet en God!

Wanneer bij Rus en Samojeden,
Wanneer in 't allerwoeste Noord,
De vlucht en 't noodlot bracht mijn treden,
Heb ik daar zelfs uw lof gehoord!
En als de Elbe en Eems ons zagen
Na Jemmingen, berooid, verslagen,
Van alle menschenhulp ontzet,
Was 't antwoord aan ons van haar stroomen:
O mannen, uw behoud moet komen
Van God en van Eilzabet!

De dwingeland, die, zoo verbolgen,
Zijn eigen onderdanen haat,
Die u om godsdienst doet vervolgen,
Die u met ijzre roeden slaat,
Die gansch Europa wil regeeren,
Denkt ook om England t' overheeren:
Vergeefs wil daar Elizabet
De zachtheid op den troon doen wonen,
De mededingster tot haar kronen
Wordt daaglijks door hem opgezet.

Geheel Europa, zonder krachten,
Heeft ons gezonden naar uw Rijk,
Heeft staâg geantwoord op ons klachten:
Gaat, neemt naar Albion uw wijk!
Elizabet houdt in haar handen
Het evenwicht van alle landen,
Ze is de eenigst die u helpen kan:
Op haar hand is vast te vertrouwen,
Haar oog is 't schoonste van de vrouwen,
Haar hart dat van den braafsten man.

Wij kwamen vol hoop in uw Rijken;
En daaglijks wierd ons oog gewaar,
Door duizend nieuwe en nieuwe blijken,
Dat al 't gezegde aan ons was waar!
Wij hoopten, overal verdreven,
Alhier in stille rust te leven,
Tot dat, Filip ter neêrgezet,

Door deugden aan zijn onderdanen,
Een weg tot hun geluk zou banen
Op 't voorbeeld van Elizabet!

Wanneer de strengheid van de wetten...
Maar neen, uw wet is altijd zacht,
En niets kan uw goedheid beletten
Als goddelijk voorneem en kracht!
Wanneer de Godheid, door uw handen,
Ons noodzaakte in Den Briel te landen,
Wanneer de Maas en de Oceaan
De vrijheid, in ons hand gedragen,
Met ons uit England komen zagen,
En nu op hare oevers staan.

Vervolg het werk van uwe handen,
Uw Rijk is Neêrlands wieg geweest,
Ruk ons uit Filips strenge banden,
Gij, die alleen Filip niet vreest!
Zoo mag de hulp, aan ons geschonken,
Eens, maar laat, op uw grafsteê pronken (*),
Met dit opschrift van 's Vrijheids hand:
„De maagd, die alle volkren eerden,
Die alle koningen begeerden,
Die maagd gaf mij aan Nederland!"

Hij sprak, en ziet reeds in haar oogen
Niet meer de barsche fierheid staan;
Zij schijnt te zijn met mededoogen,
En is door belang aangedaan.
Zij weet, wat voordeel zij kan trekken,
Door nieuwe vijanden te wekken
Aan hem, die staâg, door nieuw onlust
En moord, haar Rijk zoekt t' overstelpen,
Onder voorwendsel van te helpen
De vijandinne van haar rust.

Ik voel, zegt zij, mijn ziel bewegen
Door uwe bittere elend,
Ik was altijd voor u genegen
Al was mijn hart u niet bekend.
Ik voel te meer uw ongelukken,
Omdat ook 't lot mij wist te drukken;
Ik weet, wat haat van godsdienst is!
'k Heb ook vervolgingen geleden,
Mijn voet is op den troon getreden
Stappende uit de gevangenis.

De banden, die een Vorst omringen,
Zijn maar bekend bij hem alleen,
Zijn niet zichtbaar voor vreemdelingen,
Zijn een geheim voor het gemeen.
Mijn hand kan u geen hulp aanbieden,
Maar mijn last zal niemand verbieden,
Van die zijn onder mijn bewind,
Om u te volgen door de baren,
Met u te deelen de gevaren
En roem, die men bij Vrijheid vindt.

Doch tegen de overmacht van Spanje
Zijn mijne wenschen niet genoeg:
Zoekt, roept ten spoedigste Oranje,
't Is tijd dat die zich bij u voeg'.
Zoo gij wilt hulp bij Vorsten vinden,
Gaat uw lot aan het zijne binden:
Wat men u zonder hem belooft,

(*) „Belgio sustentato" (Nederland ondersteund) is een gedeelte van haar grafschrift.

Wilt u steeds bij Oranje houden,
Geen Vorsten, die zich ooit vertrouwden
Aan een gemeente zonder hoofd!

ZESTIENDE ZANG.

Zoo ras zij had gedaan met spreken,
Rijst rondom haar een heldenstrijd:
Elk Engelschman wil vrijheid wreken,
Elk wil de eerste zijn in tijd.
De Koningin noemt geen van allen,
Maar haar keur, in 't geheim gevallen,
Is ras bespeurd door 't schrander hof;
Haar keur, Sidney, konde u niet missen,
Uw naam, in de geschiedenissen
Van Vrijheid, blinkt altijd met lof!

Dudley ziet geenszins met genoegen
Die voorkeur van de Koningin,
Doch weet zich naar den tijd te voegen,
En naar haar wil en naar haar zin.
Maar, trotsch door gunst, durft hij reeds hopen
Dat voor hem 't Lot den weg maakt open,
Om Neêrland als Vorst te gebiên;
De heerschzucht toont hem reeds die landen,
Benoodigd de hulp van zijn handen,
Hem de opperheerschappij aanbiên (*)!

Met Sidney komt een fiere bende
Van mannen, dapper, onversaagd;
Geen van hen, die de vrees ooit kende,
Of zich in 't gevaar niet behaagt!
Hun moed heeft reeds verscheiden jaren,
En op het land en in de baren,
En op het Caledonisch strand,
En aan de Iersche muitelingen,
En aan Tyrone's hulpelingen,
Doen voelen 't gewicht van hun hand.

Met zulke mannen, die hem volgen,
Vreest nu De Rijk voor Spanjen niet;
Hoe zeer Filip mag zijn verbolgen,
Men zal nu breidlen zijn gebied.
't Is hem geen moeite om te bespeuren
Hetgeen nu verder zal gebeuren;
Hij denkt dat het Escuriaal,
Schoon ook geleerd om zacht te spreken,
Gewis in 't kort die hulp zal wreken,
Ter zee, op 't land, met vuur en staal!

De hoofdstad ziet hem nu vertrekken
Met blijder hart, als toen hij kwam;
Hij hoopt bij zijn komst op te wekken
De Vrijheid tot in Amsterdam!
Hij ziet reeds die stad, met haar krachten,
Zich voegen bij Zuid-Hollands machten;
De Godheid hoort zijn overleg,
Zij gunt de Zuid-Hollandsche steden
Aan zijnen wensch en zijne beden;
De wind drijft nog het meerdre weg.

(*) Robert Dudley, Graaf van Leicester; men weet welk gevaar die vreemdeling de beginnende Republi[ek] zoude gebracht hebben, zoo Barnevelt niet een verstand[ig] man, en Prins Maurits reeds een groot Vorst in zijn jeu[gd] was geweest.

De Theems is reeds ten eind gevaren,
De zee vertoont haar wijde ruim,
Reeds hoort men 't gedruisch van de baren,
Die tegen 't strand verheffen 't schuim;
Wanneer het oog van ver ziet klimmen
Schepen, die rijzen op de kimmen,
Die, met een los gevierde schoot,
Door 't vinnig Oosten voortgedreven,
Schijnen naar Engeland te streven;
Reeds toont zich vlag; de vlag is rood.

't Raakt Vlissingen! 't zijn Nederlanders!
Roept uit De Rijk, ik ken die vlag!
Ik merk, ik zie de Zeeuwsche standers!
Mij dunkt zelfs, 'k hoor van ver geklag!
Hij laat aanstonds de boot uitzetten,
Geen holle zee kan hem beletten
Te gaan zien, wie uit Neêrland vlucht:
De menschlijkheid staat voor zijn oogen,
Zij vindt altijd zijn hart bewogen
Voor ieder sterveling die zucht.

Hij komt aan boord: hij ziet daar vrouwen
Die schreyen, kindren zonder tal,
En droeve grijzaarts, die aanschouwen
Die jeugd en haar aanstaand geval!
En een van haar, met tranende oogen,
Zegt, voor zijn voeten neêrgebogen:
Heb deernis met uw medemensch,
't Zij dat gij zijt een Engelander,
Of wel een vrije Nederlander,
Aanhoor mijn, misschien laatste, wensch!

'k Vraag niets voor mij: mijn hooge jaren
Zijn buiten vrees van slavernij,
Of ketenen met grijze haren:
Een Zeeuw weet, hoe te sterven vrij!
Maar daar gij mij voor ziet verlegen,
Daar ik u voor zoek te bewegen,
Is deze teedre onnoozle jeugd!
O, wie gij zijt, in God te vreezen
En aan den mensch tot hulp te wezen,
Bestaat alleen de ware deugd!

Haar vadren, onze brave zonen,
Verdedigen hun vaderland,
Daar 't noodlot hun moed zal bekroonen,
Of 't vrije bloed besproeyen 't zand!
Dit weêrloos volk, bewaard voor banden,
Zoekt met ons op een kust te landen,
Aan vreemde dwinglandij ontwend;
Alwaar men kan in vrijheid leven,
God en den Vorst het zijne geven,
En England is daarvoor bekend.

Mag ons een schuilplaats daar gebeuren,
O gij, die nu komt van die kust?
Gij, die ons ramp schijnt te betreuren,
Gij, wiens hart ook niet schijnt gerust!
Zoo is ons leeftijd vol van zorgen;
't Is maar alleen ons vroegste morgen,
Die zuivre vreugd' aan ons toezendt!
Ziet, lachende, die kindren spelen,
Terwijl we ons laatste brood uitdeelen,
Geen zorg is aan hen nog bekend!

„Zoo gij komt uit de Nederlanden,
Zoo Walchrens kust u onlangs zag,
Waarom van daar vervoerd die panden,
Hoe helpt men hen en uw geklag?"
Dus vraagt De Rijk. Zoo ras zij hoorden
Zijn spraak en Nederlandsche woorden,
Verspreidt zich vreugd in 't gansche schip;
Zij schijnen weêr op nieuw te hopen,
De zwaarste schrik is reeds verloopen,
De bleeke vrees vliedt van haar lip.

De stuurman, die terwijl komt nadren,
Herkent De Rijk, en zegt: O vriend!
Zoo niet voor de stad van uw vadren,
Of tot behoud van d' Amstel, dient
De hulp, die ik met u zie komen,
Ga met ons naar de Zeeuwsche stroomen;
Daar is 't gevaar 't grootst voor het land:
Blois, door Lumey aan ons gegeven,
Vreest niet in Vlissingen te sneven,
Maar het te zien in Alba's hand.

't Gering getal van jongelingen,
't Geen bleef, als deze zijn gevlucht,
Is ieder oogenblik t' omringen,
En was maar bang voor haar gezucht.
Misschien, terwijl wij hier nu spreken,
Is Alba bezig zich te wreken;
Misschien dat Blois... maar welk ook kan,
En welk ook mag zijn nootlot wezen,
Het is geen tijd om nu te vreezen
Voor 't verlies van een enkel man.

Maar Vlissingen in 's vijands handen,
Dan is 't met Nederland gedaan!
Dan volgt Den Briel met hare stranden,
Dan komt Oranje vergeefs aan!
Vergeefs is Dort bij ons gekomen,
En heeft d' Oranjevlag genomen;
Vergeefs is Gorcum aan ons zijd';
Haarlem en Gouda zijn verloren;
En de hoop, die nu was geboren,
Van 't vaderland te zien bevrijd!

Uw hulp kan alles doen herleven!
Hierdoor is Vlissingen bewaard,
Een nieuwe hoop aan elk gegeven,
Vlucht en elend' voor ons bespaard!
Zoo mag de Hemel uwe dagen
Tot in de hoogste jaren dragen,
Bevrijd van oneer, armoê, pijn.
Zoo mag uw vrouw, schoon in de banden,
Met zorg opvoeden uwe panden,
En deugd en u indachtig zijn!

ZEVENTIENDE ZANG.

De Rijk voelt zijn hart wel geraken
Door 't geen de Vlissinger hem zegt,
Doch schroomt verandering te maken
In 't geen op Voorne is overlegd.
De woeste Lumey doet zich vreezen:
Zijn gebied, ver van zacht te wezen,
Is wreed voor vijand, hard voor vriend,
Hij weet geen fouten te verschoonen;
En ook, gehoorzaamheid te toonen
Is d' eerste regel als men dient.

Maar daarentegen gaat zich stellen
Het lot, dat Vlissingen verwacht;
En 't geen zich Blois heeft te voorspellen,

Zoo hij vervalt in Spanjens macht!
Hij kan niet gissen, zelfs niet denken,
Dat Alba zal zijn roem gaan krenken
Van wijste veldheer van zijn eeuw;
En zal vergeten, dat vrijbuiten
En de zorg om de Scheld' te sluiten,
Is ingeboren aan den Zeeuw.

Hij weet, hoe ras, met welke krachten,
Bossu is voor Den Briel geweest;
Hij vreest, Alba zal 't zelve trachten,
Terwijl de Zeeuw nog is bedeesd.
Hij vreest, wat gerucht in de landen
Zal maken hulp van Englands handen;
Niet daar 't gevaar van ver zich toont,
Maar hulp, daar dadelijk de muren
Reeds zien de donderende vuren,
Daar 't bloed reeds vliet, de dood reeds woont!

De band, nog maar onlangs gesloten
Met Blois, eischt ook hulp van zijn hand,
Lumey heeft zijn macht zien vergrooten
Ontwijfelbaar van alle kant!
Doch 't geen hem 't meeste kan bewegen
En 't zwaarst op zijn hart schijnt te wegen,
Is dat hij hoopt, door die bijstand
En trouwe hulp een weg te vinden,
Om nu voor eeuwig saâm te binden
Den Zeeuwschen leeuw en Hollands strand.

Vervuld met hoop van aan de landen
Te zullen zijn van 't grootste nut,
Last hij te steevnen naar de stranden
Daar Vrijheid dient het eerst gestut.
't Geen hij van Lumey heeft te schromen
Zal door de uitkomst zijn weggenomen,
Hij wacht verschooning van den tijd:
Oranje zal zijn doen niet laken,
Die weet dat men in groote zaken
Gemeene regels zet ter zijd'.

Terwijl heeft Blois in korte stonden,
Die hij te Vlissing is geweest,
Reeds meer dan eenmaal ondervonden,
Dat Zeelands jeugd geen vijand vreest.
De Zeeuw gelijkt aan zijne baren;
Die zijn gemaklijk te bevaren,
Wanneer èn stroom èn wind is stil;
Maar als 't geweld van storm en winden
Zich op de Zeeuwsche kust laat vinden,
Vaart niet naar Zeeland wie dat wil.

Dan heft de zee rondom haar golven,
Het schuim dekt plaat en paal en dijk;
Dan schijnen de eilanden bedolven,
De vreemdling eist, dat de aard bezwijk'!
West-Cappels dijk dreigt te begeven,
Zijn breede kruin begint te beven,
De zee schijnt alles te gebiên;
En Domburg vreest haar hoogste duinen
Zoo laag vernederd, als uw puinen,
O Nehalennia, te zien!

Zoo is de Zeeuw. Wanneer gevaren
Voor Vrijheid zweven op zijn kust,
Dan weet zijn moed van geen bedaren,
Zijn dappre Leeuw kent vrees noch rust.
Wee hem, die in die oogenblikken
Voor harde macht hem wil doen schrikken!

Hij schuimt, hij raast, hij kent geen reên;
Uw lot, Pacheco! te beklagen,
Deed u de eerste straffe dragen
Van 't geen de Vrijheid had geleên!

Diezelfde moed, die in haar woede
Noch maat, noch paal, noch regel kent,
Verkoeld, was dikwijls 't geen behoedde
Oranje, aan haren aard gewend.
De kunst om dat volk te regeeren,
Is niet bezwaarlijk om te leeren,
De middlen daartoe zijn maar twee:
O jonge Vorst, die in uw handen
Het welzijn draagt van deze landen,
Krenk nooit haar recht! breng hen op zee!

De arend, boven wolk verheven,
Brengt zomers op naar 't zonnelicht
De kroost, in lente aan haar gegeven
En went langzaam aan glans 't gezicht·
Zoo heeft Blois eerst, met kleine schuiten,
Langs Scheld' den Zeeuw laten vrijbuiten:
In 't kort ziet hem ook de Oceaan;
Zijn moed gaat reeds de Zee ontrusten
Van Vlaanderen tot Englands kusten,
En tast de grootste schepen aan.

Maar wijl zich Vlissings naam, op zeeën,
Dus met haar vaart en vlag verheft,
Voelt Antwerpen welhaast de weeën,
Van smart en schâ, die Handel treft.
Fluks snelt de bittre klacht naar Spanje,
Hoe dat de vlaggen van Oranje
Zich rondom toonen op de Scheld';
Hoe die rivier, op hare baren,
Voor d' eerste maal in honderd jaren,
Verneemt vijandelijk geweld!

Het Spaansche hof heeft wel begrepen,
Dat dit dient in 't begin gestuit,
Eer dat de Zeeuw krijgt zwaarder schepen
En grooter macht door meerder buit.
Maar een vloot, nu onlangs gezonden,
Heeft, denkt men, alles wel gevonden,
Of alles reeds getemd door kracht:
De Scheld' heeft hare muitelingen
Door wapenen tot rust zien dwingen,
Of reeds door beuls ter dood gebracht.

Wie zal weêrstaan aan Spanjes vloten,
Daar 't West en daar het Oost voor bukt?
Die daaglijks Filips rijk vergrooten,
Aan welk op d' aardkloot niets mislukt!
Cortez heeft hier de Mexicanen,
Pizarro daar de Peruanen,
Almagro Chili's kust getemd!
En Portugal brengt in ons handen
Ceylon en de Moluksche landen,
En 't Oost, aan hare kroon geklemd!

Tunis, door Spanjes vloot genomen,
Zag Karels legers op haar strand,
Lepanto heeft onlangs vernomen,
Hoe zwaar weegt Filips vloot en hand!
Zijn vlag, vertoond op Malta's kusten,
Jaagt d' Ottoman, doet Malta rusten:
Dit alles in min dan een eeuw!
Ziet de allergrootste volkren vlieden,
En oordeel, wat weêrstand kan bieden,
De zwakke Vlissinger of Zeeuw!

Terwijl de Spaansche raad, bedrogen
  Bij d' uitkomst, aldus redeneert,
Zorgt Blois, met al zijn zielsvermogen,
  Hoe hij 't aanstaand gevaar afweert.
Hij heeft door loodsen reeds vernomen,
Dat in 't Kanaal is ingekomen,
  En hare boeg naar Zeeland neigt,
Een vloot, sterk bemand met soldaten,
Die dus geen twijfel schijnt te laten
  Aan nieuwe wraak, die Vrijheid dreigt.

Hij ziet de grootheid der gevaren,
  Maar ziet die koel en zonder schrik:
Hij weet, zijn moed zal hem bewaren
  Voor schande in 't laatste oogenblik.
'T Geheugen stelt nu voor zijn oogen,
Hetgeen zijn jeugd heeft ingezogen,
  De les, die hem Oranje gaf:
„Zoo uw hart een van twee moet kiezen,
Leven of vrijheid te verliezen,
  O jongeling, kies dan het graf!"

ACHTTIENDE ZANG.

Die keur gaat zich voor hem nu toonen:
  Hij moet, belegerd, in zijn wal
Honger, gebrek, elend zien wonen,
  Niet wis, hoe lang hij weêrstaan zal,
Ten zij de Zeeuw, door hem bewogen,
Met hem den vijand trekt in de oogen;
  Ten zij, door 't wagen van een slag,
Hoezeer hij minder is in krachten,
Die Spaansche vloot en die landmachten
  Haar einde vinden op een dag!

Wijl Blois dus, in gepeins verzonken,
  De eerste straal der zon verwacht,
Is die in 't Oost reeds uitgeblonken,
  En jaagt de dampen van den nacht;
Hij krijgt verslag, dat in de haven
Dees nacht zich van rondsom begaven
  Alles wat Vlissingen uitzond;
De schepen, die op buit uitvaren,
En die op kondschap in de baren
  Zwerven de Vlaamsche banken rond.

Ewouts alleen werd niet vernomen:
  Men vreest dat Ewouts, door zijn moed,
Te ver in 's vijands vloot gekomen,
  Zijn stoutheid heeft betaald met bloed!
Onder die dappre jongelingen,
Die Blois te Vlissingen ontvingen,
  Was schipper Ewouts de bekwaamst',
En van de brave Veerenaren,
Die met hen deelden 's lands gevaren,
  Schipper De Lange de voornaamst'.

Maar 't noodlot, welk het ook mag wezen,
  't Geen Ewouts opgevallen is,
Verwekt bij niemand schrik of vreezen,
  Zelfs niet de minste ontsteltenis.
Hun dunkt, in de gemeene zaken
Kan de dood van een mensch niets maken;
  Elk is ook tot dat lot gereed:
Men ziet hen daaglijks 't zelfde wagen,
En waar zijn beter 's menschen dagen,
  Als voor het vaderland, besteed!

De Lange, door Blois uitgekoren
  Tot hoofd van dien hoop, die niets vreest,
Is reeds naar tijding wezen hooren,
  En vóór het daglicht op geweest.
Hij roept: zij zijn alreeds gekomen,
En langs den Vlaamschen wal vernomen,
  Reeds nadert het Maraansch gebroed!
Hun vloot draagt scherp getande honden,
Die naakte Indiërs verslonden,
  En nu verwachten Neêrlandsch bloed.

Blois schijnt verwonderd aan te hooren
  De wreedheid, die De Lang' hem zegt,
Maar ziet het tijdstip nu geboren
  Voor 't geen zijn hart heeft overlegd.
Als 't volk op 't heetst is aan 't uitspatten,
Dan is 't gemaklijkst aan te vatten:
  Hij zegt: O mannen, ras aan boord!
't Water begint alreeds te dalen,
Men merkt de eb reeds aan de palen,
  De koelte is frisch, de wind is Noord.

Wilt toch aan die vloot niet gehengen,
  Dat zij de Sluische haven vindt!
De eb kan ons bij haar licht brengen,
  Eer zij, met vloed, haar ankers windt;
Zij stopt nu tij voor onze gaten:
„Aan boord!" roept ieder uitgelaten,
  „Aan boord, en naar de Spaansche vloot!
't Is nu geen tijd, om lang te spreken,
't Is tijd, om 't vaderland te wreken,
  En blijve aan land, die vreest den dood!"

Niemand bleef: omtrent honderd mannen
  Door Blois daartoe verzocht, gebeên,
Zien zich als in de stad gebannen,
  Hun hart verstaat met moeite reên.
Reeds zeilt de vloot. Die haar geleiden,
Hebben geen meubels te bereiden,
  De armoê rust zich spoedig uit.
Hun voet, gewoon pik te verslijten,
Heeft niet benoodigd vloertapijten,
  Geen weelde onteert de scheepskajuit.

In 't zeilen hoort men hen vertellen,
  Die, waar zijn broêr stierf door beuls hand,
D' ander, de moord van medgezellen,
  Dees, hoe zijn vader is verbrand!
'k Heb Utenhove, een van ons raden,
Te Gent, zegt een, aan 't vuur zien braden (*),
  Omdat hij voor de godsdienst streed!
'k Zag Egmonds bloed te Brussel vlieten,
En op diezelfde plaats vergieten,
  Die zijn zoon dagelijk betreedt!

Maar geen van hen schijnt acht te geven
  Noch op de zwakheid van hun vloot,
Noch of de vloot, die moet verdreven,
  Is middelmatig, klein, of groot!
Die vloot zal eerder aangegrepen,
Als men zal tellen hoeveel schepen:

(*) Antonis Utenhove, Gentsch edelman, ter zake van 't geloof, op last van den hertog van Alba, levendig gebraden, doende tot kortswijl der Spanjaarden hem, gesloten aan een lange keten, in een ring van vuur om den paal loopen, tot dat zoo gruwzaam en duurzaam een dood den trawanten zelf jammerde, en met hunne hellebaarden tegen 's hertogs dank verkort wierd. — Hooft.

En wat kan schelen het getal
Aan ieder, die heeft voorgenomen,
Om zegepralend weêr te komen,
Of nooit weêrom te zien den wal!

Ziedaar, in dertien oorlogsbooten,
Uw eerste vloot, die Nereus zag;
Van daar, o Vaderland, die vloten,
Van daar die roem van uwe vlag!
Van daar, dat wanneer honderd kielen,
Geslagen, reddeloos invielen,
De inwoner van het Tesselsch zand
In veertig dagen zag bereiden
Een nieuwe vloot, en in zee leiden
Door Jan de Wit's en Haren's hand (*)!

Blois, die weet hoeveel, in gevaren,
't Vertrouwen van het hoofd vermag,
Toont zich als meester van de baren,
En hijscht de wimpel boven vlag.
Die klimt, gegroet door duizend schreeuwen,
En onder 't schieten van de Zeeuwen,
De moed wint nog all' oogenblik!
De Zeeuwsche leeuw, die op zijn stranden
't Geschut hoort, en de vlam ziet branden,
Brult en vult de eilanden met schrik!

De Spaansche vloot ligt onderwijlen
Ten anker voor de Vlaamsche kust;
En slijt den tijd èn in kortswijlen,
En in een aangename rust.
Elk zoekt, door vreugd en door vermaken,
Om wel bij Medina te raken:
Medina, schoon door Filips gunst
Tot de Opperlandvoogdij verheven (†),
Altijd gewoon aan 't hof te leven,
Weet weinig van regeeringskunst.

Hij weet zich naar een Vorst te voegen,
Zelfs voor te komen zijnen zin;
Hij weet, hoe juffers te genoegen,
Hij is ook gunstling van de min.
Men denkt, dat zijne hoflijkheden
Zullen beschaven Neêrlands zeden;
Dat volk, zoo woest, zoo boersch, zoo ruw,
Zal gansch veranderen van zinnen,
Een blinkend vrolijk hof beminnen,
En niet meer wezen stroef en schuw.

Heeft Alba's wreedheid in de landen
Doen haten Spanjes heerschappij,
Medina komt met zachte handen
Verzoeten Neêrlands slavernij!
De jeugd, die rondom hem gaat kwelen,
Spreekt van muziek, van tooneelspelen,
Hoe prachtig de intrede zal zijn!
Wat Brussel voor welkomst zal geven
Van fijne kant, in 't land geweven,
Welk bal zal volgen na 't festijn!

Romero, die de Spaansche benden
Heeft sedert veertig jaar geleid,
Dien 't Spaansche hof heeft durven zenden
Onder die jeugds gehoorzaamheid;
Die 't bloed van Egmond zag vergâren (*),
En tot een bittre wraak bewaren;
Romero stil hoort aan die stof;
Hij heft somtijds omhoog zijn oogen,
En ziet, met smart en mededoogen,
De wondre kuren van het hof!

NEGENTIENDE ZANG.

Schielijk komt zich een stem verheffen,
Dat men ziet schepen in het Noord!
Die tijding schijnt niemand te treffen,
En stoort de vreugde niet aan boord.
En waartoe ook zou zorge baten?
Men ligt hier bij de Zeeuwsche gaten,
Wat wonder dat men zeilen ziet?
't Zijn afgezondenen van steden,
Die komen van land, met afbeden
Of giften, voor hem die gebiedt.

Romero, die bij hooge jaren
En bij moed voegt voorzichtigheid,
Weet, hoe dat in de Vlaamsche baren
De Geuzen alom zijn verspreid;
O, Landvoogd! zegt hij, op dees kusten
Zag ik somtijds den Geus ontrusten
Het rijke schip, van hulp berooid:
Welk' schepen men ook heeft vernomen,
De Lisbonsch vloot, met ons gekomen,
Ligt in 't West van de vlag verstrooid.

Hij spreekt aldus, maar hij denkt anders;
Hij gist reeds, wat er is voor hand,
Hij kent de vlag der Nederlanders,
Die hij zoo dikwerf zag van 't strand.
Medina lacht: onze belangen,
Zegt hij, zijn: ieder wel t' ontvangen,
Al is 't gezantschap al wat groot:
En zoo zij komen als vijanden,
Men kan gebruiken hunne handen
Op de roeibanken van de vloot!

De jonge Spaansche hovelingen
Heffen het lachen in den top;
De een schertst, de ander begint te zingen;
Romero haalt de schouders op!
Maar fluks hoort men de lucht weêrgalmen:
Aan schoot en brassen, zonder talmen:
Daar komt De Lange van Ter Veer!
Ontbindt de fok! haalt uit haar vouwen!
Maakt los bezaan! kapt ankertouwen,
Hier is geen tijd van winden meer!

Want Neêrlands vloot, met spoed gedreven,
En vliegende voor wind en stroom,

(*) Hij (de Raadpensionaris De Wit) zelf nam, met den heer van Haren, aan, voor de twee grootste schepen, 't Huis te Zwieten en Delfland, te zorgen en 't ongemak, dat daarvan komen zoude, op zich te nemen. Ook geraakten die twee schepen, alhoewel zeer inwaarts gelegen, 't allereerst van al de schepen, met gemak in zee. — Brandt.

(†) Don Louis de la Cerda, hertog van Medina-Celi, markies van Cogolludo, enz.

(*) Juliaan Romero, kolonel van 't Regiment van Lom bardijen; hij was aan 't hoofd van het Spaansche garni zoen, dat onder de wapenen was den dag van de onthoof ding van den Graaf van Egmont, dien hij op het schavo verzelde. Het was aan hem dat Egmont vroeg: „of e geen genade was?" Romero haalde zijn schouders op zeggen onze geschiedschrijvers, en in die houding werd hij ook in mijn schilderij verbeeld.

Heeft reeds de bloedvlag opgeheven,
En valt nu 't fierste hart met schroom!
De woede en wanhoop is te lezen
In ieders wild en schuimend wezen;
Maar woed', die geen verwarring maakt.
Elk luistert stil naar de bevelen,
Die hunne hoofden klaar uitdeelen,
Elk kent het touw, dat hij aanraakt.

Elk weet de plaats, daar hij zal sterven,
Zoo die dag 't vaderland verraadt,
Of eeuwigdurend roem verwerven,
Zoo 't lot de Vrijheid niet verlaat!
Op ieder schip staan jongelingen,
Gereed in 's vijands boord te springen,
Hun voet heft zich alreeds omhoog;
De enterbijl is in hun handen,
Men hoort van ver 't gekners der tanden,
't Vuur tintelt en straalt uit hun oog!

Maar met welk snelheid door de baren
De Noordewind de schepen draag',
De Lange, hitsig na gevaren,
De Lange vindt hun loop nog traag.
Wie zal het eerst voor zijn moed bukken?
Hij ziet een schip van zestig stukken;
Hij wijst en roept: dat is ons man!
De stuurman, met bedaarde zinnen,
Antwoordt: wij zullen zijn zij winnen,
Zoo moed en kunst het minste kan!

Cano heeft allereerst begrepen
't Gevaar, 't welk Medina niet vreest,
En zijn boord is, van alle schepen,
Het spoedigste gereed geweest.
De Lange is niet op zij gekomen,
Of 't vuur heeft straks begin genomen,
De laag gaat los als eene schoot;
En de trompet op de kampanje
Spreidt, met het gespeel van Oranje,
De vreugd en 't teeken van den dood.

De eerste laag doet Cano beven!
De Lange wendt; en zoo terstond
Is ook de tweede laag gegeven;
De Spanjaard zinkt en gaat te grond.
O Cano! niets behield uw leven,
Noch uw naam, in Europ verheven,
Noch 't wapen, dat uw vader won;
Wanneer hij, de eerste, door de baren
Bestond den aardkloot rond te varen,
En d'adel van zijn huis begon (*)!

De tweede, die komt op laveeren,
Is Guzman, Spanjes edelst bloed:
Hij heeft, om een schip te regeeren,
Alleen geboorte, jeugd en moed.
Zoo ras de bloedvlag is vernomen
Last hij, om, tegen wind en stroomen,
De „beedlaars" te gemoet te gaan:
Hij meent reeds, dat zijn zeeliên vlieden,
Omdat, wat hij ook mag gebieden,
De zeilen niet aanstonds bijstaan.

Maar nu men zijn plicht zal betrachten,
Vertoont zich 't loon van hovaardij,
't Is niet meer tijd, om te verachten
Den vijand, dien men heeft op zij!
Men gaat aan 't breken, aan 't ontbinden,
Men kan het noodige niet vinden,
't Onnoodige ligt voor de hand:
En wijl men raast in alle talen,
En bezig is kruid aan te halen,
Is 't onderschip reeds in den brand.

De tegenstrijdige bevelen,
Die moed en kunst gestadig geeft,
Beletten wanorde te heelen,
En dat òf zorg òf hulp plaats heeft.
De Zeeuwen, die het volk, met hoopen,
Verward zien door malkander loopen,
Roepen: klampt aan! dat schip is prijs!
Maar teffens hoort men andre stemmen:
Wacht 'u ons schip aan haar te klemmen,
Merkt aan de rook! hoort het gekrijsch!

Ras komt de vlam den dood aanbrengen,
De rook doet elk in duister vliên,
En 't volk op raën en aan stengen,
Is reeds voor 't oog niet meer te zien!
Eensklaps ziet men het schip opspringen,
Een dikke damp het wrak omringen!
Alles is weg: Guzman verdwijnt!
O Mançanares, uwe boorden,
Die met vermaak zijn luit aanhoorden,
Wachten vergeefs, dat hij herschijnt!

Maar nu gaat bij den wind opwenden
Dabreo, wijs, braaf, jong, en fier,
De schoonste Spanjaard, dien ooit kenden
Uw Nimfen, o Guadalquivier!
Men zegt, dat, als gij hem zaagt komen,
Somtijds des avonds langs uw stroomen,
Gij 't nijdig hoofd in 't riet verborgt!
En bij die lijfshoedanigheden
Heeft, in de opvoeding, voor zijn zeden,
Zijn teedre moeder ook gezorgd.

Vergeefs bad zij: o mijd de baren!
O, waarde zoon! bewaar uw moed,
Tot dat de ketters hier de altaren
Ontheiligen door hunne woed'!
Wat zal uw droeve moeder baten,
Dat 's Konings vergelegen staten,
Dat Vlaanderen zal zijn in rust;
Zoo ooit (o God, wees zijn behoeder!)
Een droeve maar aan uwe moeder
Komt overvliegen van die kust!

Helaas! zijn moed, zijn heete jaren,
De roem en glorie, die zijn huis
Verkreeg, in 't midden van gevaren,
In waapnen en in krijgsgedruisch;
De eer, die zijn daân zal verzellen,
Het voorbeeld van zijn medgezellen,
Des Konings gunst, des Konings macht,
Alles deed hem met vreugd bereiden

(*) Juan Sebastiaan del Cano vertrok, in 't jaar 1519, als schipper op 't schip de Conception, een van de schepen van de vloot van Magelhaems; na den dood van dien en verscheidene andere bevelhebbers, wierd hij aangesteld tot kapitein op 't schip de Victoria, met welk hij den 6 Sept. 1521 te St. Lucar in Spanjen terugkwam, de eerste van alle stervelingen, die de wereld had rondgezeild. Karel de V gaf hem den Adel, en tot wapen een Aardkloot, met dit omschrift: „Tu primus me circumdedisti."

De reis, die hem ter dood zal leiden,
In weêrwil van zijn moeders klacht!

TWINTIGSTE ZANG.

Want nauwlijks is 't gevecht begonnen,
En nauwlijks heeft men, van weêrszij,
Al wat de kunst ooit heeft verzonnen,
Geplaatst te loevert en te lij;
Gij hadt maar even kunnen toonen,
Dat kunde ook bij de jeugd kan wonen,
Dabreo! en welk voordeel 't geeft,
Wanneer men zich, in jonge jaren,
En eer men komt in krijgsgevaren,
In wetenschap geoefend heeft;

Als de Dood, in de lucht verheven,
Verborgen in een donkre wolk,
U ziet, door zelf 't voorbeeld te geven,
Rondom aanmoedigen uw volk:
Maar de Barbaar, eerst opgetogen,
Wendt af ten spoedigste haar oogen,
Zij vreest van ooit te zijn ontroerd.
Zij grijnst en zegt: mijn stalen wetten
Zijn door geen schoonheid te verzetten,
En door den moed dikwijls volvoerd!

Zij spreekt: het lood is reeds vertrokken,
Gij valt, Dabreo! eene zucht
Is van uw hart, schoon onverschrokken,
Nog naar uw moeder toegevlucht!
't Volk, dat zich van hoofd ziet ontblooten,
Verliest de hoop, laat los de schooten,
't Schip valt af, en draait voor den wind;
De Lange, vol vuur, last te volgen,
Hij merkt niet, door weêrstand verbolgen,
Dat hij zich uit zijn smaldeel vindt.

Blois zoekt zich ook tot nut te maken
De eerste vrees der Spaansche vloot,
Die moeite heeft gereed te raken,
In 't begin van bevel ontbloot.
Het eerste schip, dat hij kan vinden,
Is bezig 't anker op te winden,
En heeft, naar 't schijnt, noch haast noch nood;
Blois klampt het aan, en de enterbijlen
Maken van 't schip, in korte wijlen,
Reeds een gedeelte van zijn vloot.

Maar de andre vloot, teruggekomen
Van de wanorder en den schrik,
Die overal had plaats genomen,
Herstelt zich ieder oogenblik.
Elk zoekt nu naar de vlag te zeilen,
Elk tracht te dekken zijne feilen
En de onvoorzichtigheid van 't hoofd;
Elk zoekt zijn vlijt te doen uitstralen,
Om 't voordeel wederom te halen,
In d' eersten aanval haar ontroofd.

Het is uit jeugd, uit losse jaren,
Dat dit hoofd onvoorzichtig spreekt,
Medina vreest geen krijgsgevaren,
't Is niet de moed, die hem ontbreekt.
Hij luistert nu naar wijze raden,
Hij schikt nu zijn bevel en daden,
Dan naar Romero, dan naar haar,
Die weten wat is loeven, wenden,
En sedert lange tijden kenden,
Hoe men een schip stuurt door de baar.

Hij wil, door menigte van schepen,
Omringen Neêrlands kleine vloot;
Blois heeft dit spoediglijk begrepen,
En redt zich schielijk uit den nood.
Hij last, om bij den wind te leggen;
Een teeken gaat aan ieder zeggen,
De vloot te houden op een lijn:
De Lange, reeds vooruitgekomen,
Heeft teeken noch bevel vernomen,
De drift heeft hem te ver doen zijn.

Gama, die sedert lange jaren
De Portugeesche vloot gebiedt,
En die, bedaard in de gevaren,
De fouten van de jeugd aanziet,
Roept: 't is licht, om dat schip t' omringen;
Ik ga die stoute muitelingen
Doen zien, dat ik hun dolle loop
Met minder moeite zal inbinden,
Als eens mijn vader konde vinden,
In spijt van storm, Kaap Goede Hoop!

Reeds wenden, op 't gegeven teeken,
Vier schepen tegen een alleen;
De Lange ziet hen onbezweken,
Gelijk aannadren om hem heen.
Hij vindt zich van Blois afgesneden,
Daar is geen kans terug te treden,
't Behoud hangt enkel aan zijn moed;
Maar hoe grooter 't gevaar mag wezen,
Hoe min De Lange schijnt te vreezen,
't Gevaar verdubbelt zelfs zijn gloed.

Doch schoon 't geschut en de musketten,
Gelost naar regels van de kunst,
Zijn schip staâg in vuur en vlam zetten,
Fortuin onttrekt hem hare gunst.
Gama heeft nu, in korte tijden,
Gehecht zijn schepen aan weêrszijden
Van die fier' ongetemden leeuw;
Hem blijft niets over als te toonen,
Dat van diegeen, die zee bewonen,
Niemand is braver als de Zeeuw!

Hij zegt: Fortuin heeft ons verlaten,
Maar 't hart en 't kruit zijn ons nog bij.
Mannen, de keur is ons gelaten,
Van altijd eer of slavernij!
Voor mij, 'k heb vastlijk voorgenomen,
Zoo ons het ergst mocht overkomen,
Te sterven aan mijn eigen boord!
Geen bloedraad zal mijn vonnis wijzen,
Geen houtmijt haar vlam voor mij rijzen,
'k Weet beter dood als zwaard of koord!

Hij zwijgt en vecht: zijn volk, bewogen,
Roept: Schipper, met u zij ons lot,
Wij zien met u den dood in de oogen,
Wij gaan met u gerust naar God!
Hun moed is nochtans onverbroken,
En geen van hen sterft ongewroken,
Geen man op 't schip wijkt uit zijn post;
Geen man aan boord verliest zijn leven,
Of Gama ziet twee Spanjaards sneven,
Geen treedt op dek, die geen bloed kost.

Maar 't volk van alle vier de schepen
Maakt eindlijk al te groote kracht:
De Lange, gekwetst en benepen,

In 't klein gedeelt' nog in zijn macht,
Ziet geen hoop ooit te zegepralen:
Hier is, zegt hij, niet meer te dralen,
De vijand is in onze hand!
Spanjen zal over ons ook rouwen:
Laat ons de ziel aan God betrouwen,
En de wraak aan ons Vaderland!

De slag, de rook, 't gekraak, 't gedonder,
Volgen de woorden van zijn mond:
De beide vloten zien met wonder
Vijf schepen gelijk in den grond (*)!
Ter Veer! gewoon voorbeeld te geven,
Wanneer men 't vaderland ziet beven,
Ter Veer! waar is 't graf van dien man?
Waar praalt, op plaatsen of in kerken,
In marmer of arduinen zerken,
't Geen zijn gedachtnis eeren kan?

Maar neen, De Lange, uw naam, verheven
Ver boven kerk en boven wolk,
Zal altoos, zal voor eeuwig leven
In 't hart van 't brave varend volk!
En gij, een van mijn waardste panden,
Dien Anna's wil, dien Anna's handen,
Uit de wieg gaven aan de zee;
't Zij storm of wind u nu ziet varen
Op Spanjens hemelhooge baren,
Of ankren op Gibraltars reê;

Leer door dit voorbeeld, dat uw leven,
Dat uw lijf, uw hart, en uw moed,
U zijn voor 't vaderland gegeven,
En niet meer zijn uw eigen goed!
O zoon, zoo mijn verhaaste jaren,
Zoo stadig nieuwe moordenaren
U weigeren de zoete vreugd
Van uwen vader weêr te vinden,
Laat dit gedicht aan uw ziel binden
De prijs van dapperheid en deugd!

INHOUD VAN DEZE ZANGEN:

I. De Koophandel. — II. De geconfedereerde Edelen. — III. Oranje en Vrijheids lof. — IV. Lumey van La Mark en de Geuzen. — V. Lumey in den Briel. — VI. Bossu voor den Briel. — VII. Rochus Meeuwszoon, stadstimmerman van den Briel. — VIII. De Hoop gezonden aan Prins Willem den Eerste. IX. Droom van den Prins. — X. Droom van den Prins. — XI. Droom van den Prins. — XII. Droom van den Prins. — XIII. Droom van den Prins. — XIV. Hopman De Rijk vaart naar Engeland. — XV. Hij verkrijgt hulp. — XVI. Hij reist terug. — XVII. Blois te Vlissingen. — XVIII. De Zeeuwen zeilen uit. — XIX. Zij vinden de Spaansche vloot. — XX. Dood van schipper Sebastiaan de Lange.

Aan het Vaderland werd in hetzelfde Tijdschrift, als de Agon, met de volgende woorden begroet: „Hiermede wordt den Nederlanderen een aantal van twintig zangen aangeboden, die deze en gene merkwaardige voorvallen des Lands ten onderwerpe hebben, en, naar 't oordeel des auteurs, geschikt zijn ter verbreidinge van den roem en gedachtenis van die mannen, welke, enz. Ook heeft men grond om te vertrouwen, dat Jonkheer Van Haren dit onderwerp met lof in proza zou konnen uitvoeren; maar ieder, die des auteurs Agon gelezen, en die proeve zijner bekwaamheid ter poezië met deernis heeft aangezien, staat verwonderd, dat hij 't zich anderwerf onderwindt, om zich eenigermate aan rijm en maat te binden; daar 't duidelijk blijkt, dat dit, hoe bekwaam Z. Ed. ook anders zij, volstrekt zijne zaak niet is. Jammer is 't, dat Zijn Ed. geen goede vrienden heeft, om hem recht ernstig te waarschouwen, of dat hij geen geestgesteldheid bezit, om zoodanig eene soort van waarschouwing in acht te nemen." [1] De dichter had integendeel de wijsheid zich aan deze betweters niet te storen; hij zocht wel zoo veel doenlijk zijn nog ongeoefende muze te beschaven, maar liet haar zelve niet in den steek. Van zijn dichtstuk zelf gaf hij, in de volgende zes of zeven jaar, vier uitgaven — maar voor eigen rekening — in 't licht [2], die, telkens verbeterd en uitgebreid, onder den nieuwen titel van *De Geuzen* het licht zagen. Het zal voor ons het best zijn van de laatste van deze, die van 1776, kennis te nemen, en daarbij dan tevens de verschillende wijzigingen aan te geven, in de drie voorafgaande aangebracht.

Sedert 1765 was, door een Heeren-leeskring te Vlissingen, allengs de grondslag gelegd voor het nog altoos, maar thans te Middelburg gevestigde „Zeeuwsch Genootschap van Wetenschappen", dat in 't jaar 1768 in 't aanzijn trad, en terstond de belangstelling van Onno Zwier schijnt gewekt te hebben. Niet alleen toch gedacht hij het in den tweeden zang van 't voorgaande dichtstuk, als „een nieuwen Tempel", die nog voor „'t laatste Nageslacht" blinken mocht; maar hij wijdde 't ook een eigen Lierzang, dien hij, even als den eersten zang, „De Koophandel" betitelde, en die geheel op de leest van dien zang en den volgenden geschoeid was, maar toch voldoende gewijzigd en verwerkt, om hier afzonderlijk een plaats te vinden.

DE KOOPHANDEL.

LIERZANG.

Waart gij 't, oneindig Opperwezen,
Die Pella's fier' en jongen Vorst
In Noodlotsboeken hadt doen lezen;
Of was 't maar ijdle gloriedorst,
Die, langs de weeldrigst aller stroomen,
De puinen deê van Memfis komen,
Tot bouwing zijner gunstling-stad?
Wist hij, dat daar, voor alle schatten,
Die noord- en zuidklimaat bevatten,
Gij zamelplaats verkoren hadt?

Hij spreekt, en de aarde gaat volbrengen,
't Geen zijne tong bevolen heeft!
De spoed en ijver doen vermengen
Wat wezen zal, wat heeft geleefd:
De teekentaal der Noachieden,
Gebroken Naalden, Pyramieden,
En 't kunstwerk van Sesostris volk,

(*) Welke overmaat van moed, gesproten uit de ongenadige oorlog, de eerste van deze soort is, die ik in onze beroerten gelezen heb. — Hooft.

[1] *Vaderl. Letteroefeningen* voor 1770, IV. I. bl. 85.
[2] Zie Halbertsma's *Fragmenten* bl. 214, en *Naoogst*, II. bl. 482.

Gesleept naar Mareotis randen,
Doen stuiven heete en lichte zanden,
  Alexandrië is in die wolk.

Welhaast zal op de Delta bloeyen
  De wetenslust van Hellas strand;
De Betis naar Canopus vloeyen,
  En Thulé kent de Farosbrand.
De Handel mengt, in Lagus staten,
Ebeen, ivoor, en aromaten,
  Met wondergift, die Juda zendt;
De wet, op Sinaï gegeven,
Niet meer in 't Joodsche land verbleven,
  Werd aan d' Egyptenaar bekend.

Verwoesters, onder naam van helden,
  Die schrik bij honderd volkren wekt,
Die vreedzame en geruste velden
  Met angsten, vlucht, en lijken dekt:
Weet gij, tot welke dienst verkoren,
Uw woelend leven is beschoren?
  Gij zijt, in Gods geheimenis,
Geringe uitvoerders van bevelen
Van 't geen in andre werelddeelen,
  Of latre tijden, noodig is.

Het Noord, van Imaus ruwe bergen,
  Braakt ruwer Overwinnaars uit,
Die 't Capitool alomme tergen,
  En wedereischen d' aardes buit.
Ziet Atilla met woede komen!
Merkt alles siddren binnen Romen!
  De Tiber vreest, in 't bange riet,
Op nieuws èn oudheên èn altaren
Te zien geschonden door barbaren,
  In 't alvernielend Hunsgebied.

Gij, gij alleen wist niet te beven,
  O Heilig, wettiglijk geëerd!
Gereed uw moedig bloed te geven,
  Voor 't bloed, dat Atilla begeert.
Aanschouw, voor u den Hemel strijden!
De Apostelen aan uwe zijden
  In 't hun verbazend hulptooneel!
Hij wijkt! en uwe roem zal wonen,
En eeuwig zich aan 't menschdom toonen,
  Door Rafaëls geleerd penseel!

Doch werwaarts zal die horde woeden,
  Met honger, zwaard, en pest verzeld?
Moet de Athezis en Po vergoeden
  De ramp van 't Catalaunisch veld?
Waarom de inwoonderen verjagen...?
Houd op, o Leo, t' ondervragen!
  Waarom niet langer God betrouwd?
Wend, groote Leo! wend uw oogen,
Eerbiedig nedrig Gods betoogen,
  En zie Venetiën gebouwd!

Zij klimt! en spoedig voelt het Oosten
  Sint Marcus dondrend arsenaal,
Den Griek en Syriër vertroosten,
  En de Arabier kent eindlijk paal.
De Ganges en de Rijn vergåren
En ruilen d' Elbe's en Indus waren
  Op 't prachtig Adriatisch slijk:
Angora's vlakte en Cairo's oorden
Verhandlen hier den roof, aan 't Noorden,
  Van Saladijns en Timurs rijk.

De Euxijn, door Genua, wil rijzen,
  Wacht, Wolga, Don, en Borystheen,
Om uwe waarden, aan te prijzen
  Tot Peter uwen loop vereen;
Of dat natuur in onze jaren
Nog grootre wonderen zal baren
  In wijsheid, oordeel, en verstand;
Wanneer Minerva zal herleven
En wetten van de Neva geven,
  Aan 't Kaspisch en Maeotisch zand!

Maar welke zijn die trotsche steden,
  Die 't rijk Etruriën vertoont?
Etruriën, nog kort geleden
  En onbeploegd èn slecht bewoond?
Siëna zal niet lang gebieden,
Voor Medicis zal Pisa vlieden,
  En 't Westen ziet op d' Arno's vloed,
Daar Cosmus handel voedde, en streelde
De kunsten, kinderen der weelde,
  De weelde, vrucht van overvloed.

Compas, door Flavio gevonden,
  Waar streeft die dappre Portugees?
Welk' halve gloob en vreemde gronden
  Ontdekt die schrandre Genuees?
Wijl de eene storm braveert en winden,
En zuidwaarts zeilen op doet binden,
  Naar 't Oost, door Sunda's straat bespro
Gaat d' andre Cipang westlijk zoeken,
En vindt Gibaó's milde hoeken,
  Daar goud in ieder voetstap groeit.

Wie zal doen zien in eene haven,
  Wie bieden aan op een rivier,
Wat Potosi en Jedo gaven,
  De Taag of gij, Guadalquivier?
En 't lot gunt beide dit genoegen,
Door uwe golven saâm te voegen,
  In 't moordveld dat Abyla zag:
De dag, die u zal om zien brengen,
En drie monarchens einde mengen,
  Sebastiaan! was deze dag.

Gehecht aan Karels ruime landen,
  Verrijkt de Schelde Brabants schoot,
Door wisseling van Noordsche panden
  Met Lisbons en Sevilla's vloot.
Kom, arme Zeeuw! komt, Batavieren!
Antwerpens Oostersch huis versieren;
  Antwerpen, groot door ons verlies!
Voor haar is Gelderland gevallen,
Haar dienen Gruno's hooge wallen,
  En de eindelijk getemde Fries.

O blinde, o zwakke stervelingen,
  Die vruchteloos het wuft geval
Met stalen ketenen omringen,
  En voor wilt komen uwen val!
Leert nimmermeer, in aardsche zaken,
Op voorspoed vasten staat te maken;
  Hoe zeker uwe welvaart schijn,
Dat verste was van uwe schromen,
Zal mogelijk het eerste komen,
  En oorzaak uwes onheils zijn.

Verdwijnt in Holland, veenmoerassen!
  Breng, Handel, volk op 't nieuwe land,
Europa's bank in deze plassen,

En 't zeegebied aan de Unie's band!
Laat, Maatschappijen, Java bakken,
Aan Fernandina gaan ontrukken
Het saâmgebracht Amerika;
Of op de Peruaansche kusten,
Gewroken, vergenoegd doen rusten
De schim van Attabaliba.

Voor ons is Spanje dan gezonken!
Wie gaf aan Neêrland deze kracht,
Die de Indiën aan haar geschonken,
En eens Brazil heeft aangebracht?
Zoo mijne Zanggodin uw ooren,
O landgenooten! kan bekoren,
Misschien dat eerstdaags mijne lier,
Voor Vrijheid in den Briel geheven,
Van daar naar Walcheren gaat zweven,
En Geus en Vlissingen versier'!

Maar wijl ik dwaal in vroeger eeuwen,
Of toets een vaderlandsch gedicht,
Werd aan Geleerdheid, door de Zeeuwen,
Een fraaye Tempel opgericht.
Daar eertijds de overwonnen Schelde,
In oorlog prijs bij prijzen telde,
Zal blinken pronk van Gulden Vreê,
Zal Rust verspreiden zachtre stralen,
Zal thans aanminnelijker pralen
Die voormaals zoo geduchte reê.

Aldaar zal moeite, zorg, en luister
In lands en handels bloei bestaan;
En lichten scheepvaart in de duister,
En breidlen Zeelands Oceaan!
Vergader, Vlissingen! die wijzen,
Die nutte kennissen gaan rijzen,
Door koele omzichtigheid geleid;
De dwaling vliedt voor hunne treden,
Bij hen brengt onderzoek de reden,
Bij hen de twijfel zekerheid.

En gij, o Handel! volg die stappen,
Draag kunde op uwe wieken rond;
Ga toonen winst van wetenschappen,
Ga polderen Guiana's grond!
O, mag ik zien die vruchtbre streken,
Daar vlijt en menschen maar ontbreken,
Bewerkt door uwe nijvre hand;
En Surinam in rijkdom wijken
Voor Demerari's vette slijken
En d' Orinoco's zuider rand!

„Voor (zijne) particuliere instructie" — gelijk hij in 1772 aan den Vlissingschen predikant en Geschiedvorscher Te Water schreef — had Onno Zwier inmiddels eenige „levensbeschrijvingen van Nederlandsche doorluchtige mannen uitgewerkt", van welke er ons echter slechts twee bij name bekend geworden zijn, en daarvan slechts ééne door den druk is bewaard gebleven. De eene gold den beroemden Brielschen Watergeus Willem van Blois-Treslong, maar ging, in 1776, door 't vuur verloren; de andere daarentegen zag vier jaar vroeger het licht, onder den titel: „Proeve op de levensbeschrijvingen der Nederlandsche doorluchtige mannen" (te Zwolle bij Simon Clement), behelzende

HET LEVEN VAN JOANNES CAMPHUIS,

HAARLEMMER.

Joannes Camphuis wierd geboren te Haarlem, den 18en July van 't jaar 1634, van burgerlijke ouders, welke aan hem eene meer dan gemeene burgerlijke opvoeding gegeven hebbende, voor zoo veel men uit verscheidene omstandigheden van zijn leven mag besluiten, hem vervolgens, hetzij uit gebrek van middelen, of wel om andere, nu onbekende redenen, op een zilversmids winkel te Amsterdam besteldeu.

Maar die jongman, zijn hart boven deze kostwinning voelende, wist middel om een assistents of onderkoopmansplaats te verkrijgen, in dienst van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie. Aldus naar Batavia vertrokken, wierd hij, kort na zijne komst, in 't werk gesteld in de geheime Secretarie, door den generaal Maatzuiker, die, zelve een man van een uitmuntenden geest zijnde, beter als iemand in staat was, om te oordeelen over de bekwaamheden van de jeugd, van tijd tot tijd uit Holland in de Indiën aankomende. En Camphuis moet zekerlijk aan de goede opinie, die Maatzuiker van hem had opgevat, beantwoord hebben, wijl deze hem successivelijk in gemelde Secretarie hebbende doen opklimmen, hem in 't jaar 1666 tot eersten klerk van dezelve verhief, en nadat hij die post vijf jaren had waargenomen, tot opperhoofd naar Japan benoemde.

De verzameling van eilanden, in Europa Japan genoemd, is gelegen ten Oosten van de kust der Coreërs en Sineezen, en strekt zich aldaar uit van de 30 tot 40 graden Noorderbreedte. De Portugeezen zijn de eerste Europeërs geweest, welke in deze eilanden zijn aangeland, in een tijd, dat alle Indische zeeën met Portugeesche schepen waren vervuld. Twee van die schepen kwamen aldaar op verscheiden plaatsen aan, genoegzaam op denzelfden tijd, zekerlijk in hetzelfde jaar, zijnde dat van 1542. Bij den rijken handel, dien de Portugeezen welhaast met de inwoners dreven, brachten zij de kristelijke Roomsch-Katholicke godsdienst in die eilanden, en die godsdienst maakte aldaar binnen korten tijd een ongelooflijken voortgang; maar hare belijders zich, in burgerlijke oorlogen over de oppermacht, aan de overwonnene zijde gevonden hebbende, wierd deze godsdienst door de overwinnaars aangezien als verderfelijk voor die landen, en in die hoedanigheid eerst langzaam, naderhand met een ongelooflijke woede, vervolgd.

Die oneenigheden over de oppermacht smeulden nog ten tijde, dat de Hollanders voor 't eerst eenige beschrijving van die landen kregen door vier of vijf ongelukkige Nederlanders, overgebleven van een geheele vloot, in 't jaar 1598, onder bevel van Mahu, uit de Maas naar de Zuidzee vertrokken, en, na een reeks van ongelukken, met een van de schepen van die vloot in Japan aangekomen. Deze, hun vaderland wederzoekende, vonden in 't jaar 1606 te Patane een Hollandsch smaldeel, onder bevel van Matelief, welke, door hen onderricht van de voordeelen, die in dat land te halen waren, en volgens last verplicht om naar Sina te zeilen, een byzondere zorg droeg, om aan alle Japanners, welke hij onderweg in zeeën en havens ontmoette, door alle soorten van vriendelijkheden en daaruit gevolgde wederzijdsche geschenken, de allerbeste gedachten van de Hollandsche natie in te boezemen. Maar Matelief, na zijne Sineesche vruchtelooze reis,

weder naar Holland gekeerd zijnde, en de hoofden van de Nederlanders in de Indiën waarschijnlijk die voordeelige gedachten van den handel in dat rijk niet gehad hebbende, was het eerst in 't jaar 1609, dat twee kleine scheepjens met een geringe lading in Japan aankwamen; van welke echter Jaques Spex, opperkoopman, zoodanig nut wist te trekken, dat de allergunstigste voorwaarden voor eenen aanstaanden handel aan de Nederlanders wierden toegestaan [1]; waarvan dezelve een langer duur zouden genoten hebben, indien de bedienden van de Compagnie meerder kennis van de zeden en gewoonten der Japanners hadden bezeten.

Want als Ongoschio, de vorst, welke deze voordeelen had toegestaan, was gestorven, omtrent het jaar 1615, waren gemelde bedienden onvoorzichtig genoeg, om van zijn zoon, den nieuwen keizer, de bevestiging van hunne voorrechten te vragen, niet wetende, dat de Japansche grooten als een hoon aanzien, dat men in twijfel trekke, dat kinderen niet heiliglijk zouden onderhouden, al wat door hunne ouderen is beloofd. Nochtans, dewijl die keizer het voornemen van zijn vader, om de Portugeezen en Kastilianen uit Japan te bannen en te houden, meende te vervolgen, en hij der Hollanderen bijstand daartoe dacht van nooden te hebben, wierden wel in 't algemeen hunne voorrechten bevestigd, maar onder verscheidene inbindingen, die de voordeelen van den handel minder maakten. Deze tweede periode van den handel duurde tot aan het jaar 1638, wanneer een tweede onvoorzichtigheid van diezelfde bedienden hen van hunne woning te Firando, alwaar zij volkomen vrijheid genoten, beroofde, en hun comptoir en woning deed verplaatsen naar hunne tegenwoordige beslotene zitplaats op Decima, een klein eilandje, door een houten brug sluitende aan de stad en zeehaven van Nangasacki, waartoe de beweegreden van de Japanners tweeledig was: vooreerst had men op Firando, in plaats van een houten logië een prachtig steenen gebouw gezet, en dit gebouw was aan de Japansche hoogmoed en trots, en aan hunne achterdocht, naar een sterkte gelijkende geschenen; en ten tweeden had men in den voorgevel van dit huis in groote vergulde letteren het jaar van der Kristenen tijrekening geplaatst, 't geen de Japanners als een tartende hoon aanzagen, in een rijk en tijd, daar men werkelijk bezig was, om door vuur en zwaard de Roomsch Katholieke Kristelijke godsdienst uit te roeyen; en wel met zooveel woede, dat in het verbod van ooit in Japan te mogen verschijnen, niet alleen al de Katholieken, maar zelfs der Kristenen God bij name was begrepen. En door deze voorbeelden geleerd, was men in dien tijd te Batavia altijd bedacht, om niet naar Japan te zenden voor opperhoofden als lieden van een vriendelijken en buigzamen geest, en vooral ten hoogsten met voorzichtigheid begaafd, welke men nog zelfs alle jaren moet veranderen, volgens uitdrukkelijke last van het Japansche hof, met die verzachting alleen, dat men dezelfde persoon meermalen mag wederomzenden.

De eerste en voornaamste bezigheid van 't Opperhoofd op Decima is de verhandeling der waren, door de Nederlandsche schepen medegebracht, tegen zoodanige andere, als deze schepen wederom naar Batavia vervoeren. Hiertoe is een vaste tijd gesteld, en die tijd is vol drukte en beweging, gelijk licht te begrijpen is, zoo voor de bedienden van 't comptoir, als voor de officieren en gemeenen van de schepen, die vertrekken zullen. Daarna, wanneer die vertrokken zijn, moet het blijvende opperhoofd zich van Nangasacki begeven naar Jedo, de woonplaats van den keizer, en wordt aldaar ter gehoor van dien vorst toegelaten, tot welker plichtpleging ieder der Japansche grooten eenmaal in 't jaar is gehouden.

Want nadat eerst Tayco-Sama, en naderhand bij herhaling Ongoschio, geheel Japan tot een rijk hadden gemaakt, en al de koningen hunne onderdanen waren, hadden die vorsten voor grondregel van staat gesteld, dat elk van deze koningen, nu landvoogden van voorheen eigene gebieden geworden, hunne huizen en huishoudingen, vrouwen en kinderen in de hoofdstad zouden moeten hebben en laten, zes maanden bij dezelve verblijven, en de overige zes maanden in hunne landvoogdijen doorbrengen, gedurende dien tijd dus hunne dierbaarste panden, tot verzekering van hunne getrouwheid, aan den keizer latende. Op die wijze dan, als elk van die landvoogden, bij zijne terugkomst te Jedo, ten gehoor werd toegelaten bij den keizer, op deze wijze verschijnt daar ook het Opperhoofd van 't Nederlandsch comptoir van Decima, en werd binnen geroepen onder den naam van *Hollanda Captein*.

Van daar weder terug gekomen te Nangasacki, valt de tijd tot de komst van de schepen van het volgende jaar, of lang of kort, naarmate van een ieders gezindheid. Lieden, welke diergelijke zware reizen doen, zijn meesttijds maar alleen bedacht op de middelen, om hunne beurs te voorzien; Camphuis voegde bij deze zeer geoorloofde zorg, wanneer ze geen onwettelijke middelen inslaat, nog de zorg en begeerte, om zijn geest met nuttige kennissen voor hem en voor de O. I. C. te vervullen. In de omstandigheden, waarin hij zich dadelijk bevond en wel eens weder hoopte te komen, was hem niets onverschillig van 't geen de taal, zeden, gewoonten, en geschiedenissen van 't Japansche rijk betrof. En schoon licht te begrijpen is, dat de kennis van dit alles niet in zijn eerste verblijf aldaar door hem is verkregen, maar door zijne gevolgde tweede en derde reizen merkelijk ieder maal is vermeerderd, hij had nochtans door die eerste reis genoeg geleerd, om in staat te wezen van aan de Compagnie een byzondere dienst te doen.

Wanneer de Kastilianen en Portugeezen, tegelijk met de Roomsch Katholieke godsdienst, uit Japan waren gebannen, wierd de koophandel in dat rijk aan geene andere vreemde Europeërs als de Hollanders alleen gelaten; welke uitzondering, sedert dien tijd, geen geringe naijver bij al de handeldrijvende natiën van Europa heeft veroorzaakt. En dewijl de Roomsch Katholieke godsdienst een hinderpaal was voor Frankrijk, had de groote Colbert, bij de oprichting van de Fransche O. I. C., een project doen opstellen door Caron, om dien handel voor haar te doen zoeken, en beproeven door Fransche schepen, alle bemand met officieren en ge-

[1] In den brief van Ongoschio, aan prins Maurits geschreven, en met het schip „de Leeuw met Pijlen", den 22 July 1610, in Tessel aangekomen, belooft hij, dat de Hollanders in alle plaatsen, landen, en eilanden onder zijn gebied zullen mogen koopmanschap en handel doen, huizen tot hun dienst, om er hun handel te doen, bouwen, en aldaar zonder eenige belemmering hun koophandel mogen doen, zoo als het hen goeddunkt, niet alleen nu, maar ook in de volgende tijden, zoo dat niemand hen eenige moeite zal aandoen; enz.

de Gereformeerde godsdienst, welke te
Frankrijk wel reeds vervolgd, maar nog
reerd wierde. Maar dit zelve, hetgeen
ontwerp in Japan had kunnen doen ge-
het in Frankrijk missen.
chen, onder kapitein Saris, in 't jaar
n aangekomen en nedergezet, hadden ook,
le Hollanders, van Ongoschio voordeelige
orwaarden tot handel verkregen, en daar-
tien jaren het genot gehad; waarna hunne
pan is opgehouden, zonder andere waar-
rzaak, als de weinige zorg, die, onder de
't huis van Stuart, voor den koophandel
was. Wanneer echter, in 't jaar 1672, de
Frankrijk en Engeland met saâmgevoegde
Republiek der Vereenigde Nederlanden aan
beoorloogden, scheen deze gelegenheid aan
n gunstig, om hunnen handel op Japan
of te vernieuwen.
inde werd een schip in Engeland uitge-
:, „the Return" genaamd, in 't laatst van
voor Nangasacki verscheen, en aanstonds
len door schuiten onder Japansche vlag
gd, uit welke men vroeg van waar het
? en wanneer de kapitein had geantwoord,
l en laatst van Bantam, wierd hij gelast
t noch geschut te laten hooren, waaraan
amde; gelijk mede aan 't bevel van zich
n volk in handen van de Japanners over
lfs geen de allerminste zwarigheid daarin
o ras men hem had gezegd, dat dit mis-
iddel zoude zijn, om den vrijen handel te
Het volk aan boord dus ontwapend en alle
mmunitie van oorlog zonder uitzondering
nners aan land gebracht zijnde, wierd het
n sterke en strenge Japansche wacht voor-
ard.
zeer de Roomsch Katholieke godsdienst,
in stroomen van bloed, uiterlijk ten eene-
uscht scheen, wierden echter van tijd tot
og Kristenen van die gezindheid ontdekt,
, welke de eiselijkste marteling hun ge-
onde doen verzaken. Van die had het
pperhoofd Indijk, in 't jaar 1661, en dus
jaren voor dit tijdstip, nog eens vijf-en-
even dagen daarna wederom vier-en-zeventig
uwen en kinderen te Nangasacki zien bren-
der dat groot getal maar zes vernomen,
geweld der pijnen verwonnen, des keizers
annamen; terwijl de overigen hun geloof
ed en dood verzegelden. Dit was oorzaak,
voor Portugeesche schepen in 't Japansche
urde, hetzij om hunne geloofsgenooten in
de wapenen bij te staan, van welk voor-
n vroegere tijden waren overtuigd gewor-
om op nieuw priesters, en voornamenlijk
het rijk te brengen, welke laatsten hier-
egen, noch volkeren, noch schepen onbe-
.
lerhalve des anderen daags Japansche com-
vergezeld met Hollandsche tolken (want
e kapitein verstond de Hollandsche taal),
wamen, was hun eerste vraag, welk lands-
? en de tweede, van welke godsdienst hij
ed? Op de eerste vraag antwoordde de
at hij een Engelschman was, een natie,
aan welke voor vijftig jaar de vrije handel in Japan
was toegestaan, gelijk hij aantoonde uit een Japansche
kopie van de akte van vergunning, aan kapitein Saris
gegeven, waarvan hij zeide, dat het origineel, bij 't ver-
trek uit Japan, van de Engelschen was teruggegeven.
En op de tweede vraag zeide hij, dat èn hij èn al zijn
volk waren Kristenen, gelijk de Hollanders.

Maar de derde vraag was zoo licht niet te beant-
woorden ten genoege van de commissarissen. Hoe lang,
vroeg men hem, is uw koning getrouwd geweest met
de dochter van den koning van Portugal, den grootsten
vijand van het Japansche rijk? Het is niet bezwaar-
lijk te zien, dat deze vraag, of ten minsten dit huwe-
lijk, was opgegeven door Camphuis, die wel wist, dat
er aan 't hof van Jedo niets meer van nooden was, dan
de kennis van eene zoo nauwe verbindtenis van de
Engelsche met de Portugeesche natie, om aan de eer-
ste, zoo niet voor altoos, ten minsten nog voor langen
tijd allen toegang tot de Japansche stranden en havens
te doen verbieden. Ook bleek bij de uitkomst, dat
het te vergeefs was geweest, dat de Engelschman, de
zaak niet kunnende ontkennen, een gunstige draai aan
dezelve zocht te geven: het was, antwoordde hij, geen
gewoonte onder de vorsten van Europa om dochters
van hunne onderdanen te trouwen; en dus waren zij
genoodzaakt, zich onderling door huwelijken te verbin-
den, zonder dat de verscheidene godsdiensten de aller-
geringste invloed op staatszaken in ieders rijk hadden.

Deze eerste ondervraging wierd door verscheidene
andere gevolgd, in welke somtijds dezelfde, somtijds
weêr andere vraagstukken tot vervelens toe wierden
voorgesteld; de commissarissen schreven alles op, tot
dat zij eindelijk, naar hunne gedachten genoeg ver-
licht, hunne bevindingen aan 't hof van Jedo over-
zonden. Onderwijlen lag het Engelsch schip in geen
aangename staat, want niemand mocht, gelijk wij ge-
zegd hebben, aan den wal gaan om iets te koopen, en
aan de Japanners was verboden aan boord te gaan,
behalve de commissarissen, veel te groote heeren, om
proviziën voor de Engelschen te bezorgen. Camphuis,
dit overwegende en de menschlijkheid in die omstan-
digheden zelfs niet uit het oog verliezende, deed ver-
verschingen koopen, en verkreeg van de commissarissen,
dat die in hunne schuiten met hen (want geen dag
ging er door zonder nieuwe vragen) aan boord bij de
Engelschen door zijn volk mochten worden gebracht;
en de Engelschen schenen verwonderd over de duurte
van die ververschingen: als of zij om de goedkoopheid
der levensmiddelen naar Japan waren gereisd, of zich
verbeeld hadden, dat de Hollanders, met welke zij da-
delijk in oorlog waren, en met welke zij een rijken
handel zochten te deelen, desniettegenstaande verplicht
waren, die ververschingen voor hen te betalen. Maar
dit duurde niet lang, want den 28en July kwam het
antwoord van 't hof, hetwelk bestond in een zeer uit-
drukkelijk bevel aan den Engelschen kapitein en zijn
volk, om ten eersten te vertrekken, zonder eenige
hoop voor hen of hunne natie, om ooit in Japan te
handelen, zelfs niet al stierf hunne koningin. Dewijl
echter in Japan, gelijk elders, met milde manieren
veel uit te werken is, verkreeg de kapitein van de ge-
bieders van Nangasacki, onder voorwendsel van benoo-
digdheid van levensbehoeften, de permissie om een ge-
ring gedeelte van zijne lading (dat in stijl van die
soort van handeling de geheele lading wil zeggen) te
mogen verwisselen, 't geen nochtans noch 't scheeps-

volk noch de reeders verrijkte. Want de generaal Maatzuiker, aan wien weinig zaken onbekend bleven, die in Indiën voorvielen, de weet van deze Engelsche onderneming gekregen hebbende, liet het schip in de terugreis gadeslaan en in de straat van Sunda aantasten, alwaar het, na een hardnekkig gevecht, genomen en te Batavia opgebracht wierd.

De dienst, door Camphuis in dit geval aan zijne meesters gedaan, verdiende belooning, en hij ontving die spoedig; want na een jaar van tusschenpoozing als Raad van Justitie te hebben doorgebracht, wierd hij ten derdenmaal naar Japan gezonden, hetgeen niet alleen bewijst, dat men te Batavia ten uitersten wel tevreden over hem was; maar dat men ook dacht, dat hij zich in Japan zeer aangenaam had gemaakt, welke hoedanigheid in dien tijd bijzonder in 't verkiezen van een Japansch opperhoofd in acht wierde genomen. En dit laatste is zooveel te waarschijnlijker, omdat hij de Japansche manieren en levenswijs van zijn kant beminde, in zoo verre, dat de aankleving aan dezelve tot in zijn ouderdom hem bijbleef; waaruit men dan ontwijfelbaar mag besluiten, dat hij niet met verachting, gelijk Kæmpher zulks van de Nederlandsche opperhoofden zonder onderscheid niet onduister te kennen geeft, maar integendeel met vriendelijkheid door de Japanners is bejegend, gedurende zijn verblijf in dat rijk. Want wie herinnert zich gestadig en met vermaak de manieren en levenswijze van een land, in 't welk hij, in verachting, met verdriet drie jaren heeft doorgebracht. Ook is de strenge opsluiting der Hollanders op Decima eerst begonnen, nadat in 't jaar 1685 de ergerlijke contrebande van 't Hollandsch comptoir de doodstraf had veroorzaakt van negen-en-dertig Japansche tolken en de banning voor altoos uit Japan, op poene van den dood, van 't Hollandsch opperhoofd van dat jaar.

Van deze derde reis op Batavia teruggekomen, wierd hij kort daarna, in 't begin van 't jaar 1677, het laatste van 't leven van den generaal Maatzuiker, aangesteld tot secretaris van de Hooge Regeering. Dit ambt beantwoordt aan 't geen men in andere landen noemt Secretaris van Staat; en de zware functiën en uitgestrektheid van dat ambt kunnen licht begrepen worden door ieder, die weet van hoeveel verscheidene landen, bezittingen, comptoiren en belangen Batavia het middelpunt, en de Raad van Indiën de ziel is. Nochtans is het, midden in de menigvuldige en dagelijks zich vernieuwende bezigheden van dit ambt, dat Camphuis, zijne weinige ledige uren zelve tot nut bestedende, opgesteld heeft het verhaal van 't geen in de jaren 1618 en 1619 op Java is voorgevallen, ter gelegenheid van de stichting van Batavia; waarvan niemand beter dan hij de ware omstandigheden konde nagaan, als die nu toegang had tot alle archieven en geheimste papieren van de O. I. Cie.

Diegenen der Nederlanders, welke aan ons verhalen hebben nagelaten van zaken, in Indiën gebeurd, hebben òf de Aziatische opgeblazenheid in hunnen stijl willen navolgen, en zijn daardoor dikwijls onverstaanbaar, òf hebben een wijze van zich te uiten, overeenkomende met de laagheid van hunne bedieningen bij hunne komst in die landen. Camphuis heeft beide die klippen vermijd; en zijne geschiedbeschrijving zoude buiten berisping zijn, indien niet een menigte van origineele brieven, die in den eersten opslag zeer vervelend voorkomen, een schijn van langwijligheid aan zijn werk gaven. Maar zoo hij voor heeft gehad, om door die singuliere brieven aan zijne lezers voor te houden de wonderbare tegenstelling van de groote daden, welke uitgevoerd wierden door diegenen, die zulke brieven schreven, dan kan men zeggen, dat niemand ooit beter zijn oogmerk heeft bereikt[1].

Doch niettegenstaande hij zich dus, door verdubbelden arbeid en vlijt, hoe langs hoe meer tot de dienst van de Compagnie zocht te bekwamen, scheen hij echter nog verre af te wezen van de groote verheffing, tot welke hij naderhand gekomen is, wanneer de fortuin de wegen daartoe voor hem begon te bereiden en te vereffenen.

Maatzuiker had de Indiën reeds twee-en-twintig jaren als generaal geregeerd, met het allervolstrektste gezag aldaar en geen minder in Europa, alwaar de Kamer

---

[1] Een voorbeeld, uit het verhaal van Camphuis getrokken, kan dit toonen. De generaal Coen, binnen den tijd van zes maanden de Moluksche eilanden tegen de vereende pogingen van de Engelschen en inlanders in rust en zekerheid gebracht hebbende, Japara stormenderhand genomen hebbende, de Engelsche vloot in de straat van Sunda op de vlucht gedreven, Jaccatra bemachtigd, Batavia gesticht en den koning van Bantam gedwongen hebbende, om ten spoedigste alle Hollandsche gevangenen weder te geven, vond goed om Van den Broeck met zes oorlogschepen en een jacht voor Bantam te zenden, om dat rijk nog beter tot reden te brengen. Maar deze vloot, te zwak zijnde om dat oogmerk te bereiken, zond hij eenigen tijd daarna een versterking derwaarts van nog twintig schepen, onder bevel van Houtman, een van die twee Broeders, welke onze eerste schepen naar de Indiën hebben gebracht. Houtman, ouder in rang zijnde, moest derhalven het opperbevel voor Bantam en boven Van den Broeck voeren. Deze, welke ook reeds bijna twintig jaren de Nederlandsche vloten en wapenen met roem in de Afrikaansche en Aziatische zeeën had doen zien, schijnt hierover gebelgd geweest te zijn, en zie hier, hoe zijn generaal hem reden zoekt te doen verstaan, in een brief tot beantwoording van zijne klachten:

BANTAM.

Aan Sr. Pieter van den Broecke, tegenwoordig op 't schip De Trouwe.

Eersame, voorzienige, zeer discrete Sr.

Ik ben verwonderd, dat UE. zich over de komste van den heer Houtman aldaar zoo formalizeert, en u selfs ten deele deporteert. UE. behoorde meer consideratie te gebruiken, en te denken, dat het den minsten beter voegt te cedeeren dan den meesten; niettegenstaande de maan des nachts heerscht, nochtans, de zon komende, moet zij niet wijken? blijft zij evenwel niet dezelfde? zij verliest van hare waardij niet, maar verbeidt haren tijd en zoekt de order der natuur niet te confundeeren. De gemeene man cedeert den edelman, een edelman den grave, een grave den hertog, een hertog den koning, een koning den keizer, een keizer God, en God alles met een schoone harmonie en order. Hiermede, enz. Adie, den 28 November 1619, in het Fort Jaccatra.

Ter ordonnantie van den heer Gouverneur-Generaal,
PIETER DE CARPENTIER.

Welke Carpentier, toen secretaris, naderhand ook Gouverneur-Generaal van Indiën is geweest. En Van den Broeck vond die redenen zoo overtuigende, dat hij er zich aanstonds naar schikte, zoo dat dit geen de minste verwijdering tusschen hen veroorzaakte, en hij wel terstond het bevel over vijf schepen naar Suratte en de Roode Zee aannam.

van Zeventienen hem alles toestond, wat hij begeerde; en waarlijk niet zonder reden. Want de groote zaken, onder zijne beheering voorgevallen, en de bijna ongelooflijke vermeerdering van bezittingen en macht van de Compagnie in de Indiën, gedurende dien tijd, verdienden van hunnen kant toegevendheid voor hem, als een gevolg niet alleen van vertrouwen, maar ook van dankbaarheid. Wanneer dan vier Raden van Indiën, te weten Overtwater, Van Hoorn, Pit, en Paviljoen, na een voorgaand verschil in den raad, zich in verscheidene gelegenheden tegen den generaal, wiens ouderdom men begon te verachten, in 't openbaar aankantten, zond Maatzuiker zware klachten over hun gedrag naar Holland, en verzocht dat zij mochten opontboden worden. En zij wierden ingevolge van dien door bewindhebberen opontboden, met zooveel vaardigheid zelfs dat de bevelen, daartoe betrekkelijk, door een expres galioot wierden afgezonden. Welke galioot de reis in drie maanden afleide van 't vaderland tot omtrent de Waterpoort van Batavia, alwaar de schipper Barend Fokkensz, nog in zijne zeelaarzen, uit het schip trad.

Die tijding kwam wel eerst aan na den dood van Maatzuiker, en wanneer Van Goens reeds generaal was; maar echter moest aan het bevel gehoorzaamd, waardoor dan vier plaatsen tegelijk in den Raad van Indiën open kwamen, van welke eene aan Camphuis te beurt viel.

Behalven een oorlog van weinig belang op Ternate, en die welhaast ten einde wierd gebracht, waren alle bezittingen van de O. I. Cie. in rust, ten tijde dat Camphuis, in het jaar 1678, in den Raad van Indiën plaats nam; maar omtrent anderhalf jaar daarna deed zich een oorlog van zwaar belang op in 't eiland van Java, en in een rijk allereerst aan Batavia gelegen. Abdul Fataqui Agoung of Agon, koning van Bantam, bezat die kroon sedert het jaar 1634, en was zoo door zijne goede staatkunde, als door zijne macht, lange jaren bij den Raad van Indiën altijd te eerbieden, dikwijls te vreezen geweest. Want schoon 't beleg van Batavia, hetgeen hij in 't jaar 1652, aan 't hoofd van zestigduizend man, had ondernomen, die stad met gering gevaar dreigde, en hij welhaast genoodzaakt wierd hetzelve op te breken, was nochtans daardoor geen geringe schade in 't omliggende land van Batavia veroorzaakt. Maar die oorlog was in 't jaar 1659 geëindigd en de vrede sedert onderhouden, schoon onder gedurige klachten en naijver van wederzijden.

Na een gelukkige regeering van zes-en-veertig jaren, en nu tot een ouderdom van drie-en-zestig jaar gekomen zijnde, begon de beheering van zaken aan Agon te vervelen en hij naar rust te verlangen, of ten minste hij verbeeldde zich dit. Derhalven de grooten van 't rijk bijeen hebbende doen roepen, gaf hij in hunne tegenwoordigheid de oppermacht over aan zijnen oudsten zoon Abdul, bijgenaamd Hadgi, dat is pelgrim, welke naam aan alle Mahomedanen, die de reis van Mekka in de heilige, daartoe bestemde tijden gedaan hebben, als een byzondere eernaam overblijft; en Agon, de stad Tartejassa of Tartassa voor zich behouden hebbende, met de noodige inkomsten om aldaar te kunnen leven, begaf zich derwaarts, om zijne overige dagen in vrede en stilte door te brengen.

Met de nieuwe regeering veranderde ten eenemaal het politiek systema van 't hof van Bantam: de eerste stap van den jongen vorst was, door gezanten te Batavia op de overgave van zijn vader te doen vragen een goedkeuring, welke hij noodig had, en tegelijk een nieuwe en nauwere verbindtenis, die zijn vader had versmaad. De Raad van Indiën, deze zwakheid van zijn nabuur bespeurende, besloot voordeel uit dezelve te trekken, en weigerde die approbatie, tenzij Abdul de Compagnie schadeloos stelde van alle onrechtvaardigheden (zoo als men die noemde), door zijn vader haar aangedaan; en Abdul Hadgi wierd te Batavia niet eerder voor koning van Bantam erkend, als nadat hij alle de slaven, in vorige oorlogen door zijnen vader uit 's Compagnie's landen gehaald, wedergegeven had; het eenigste, dat van den buit van die tijden nog in wezen was.

Men begrijpt licht, dat het geen gering hartzeer voor Agon was, het rijk, 't geen hij met zooveel roem had bestierd, dus vernederd te zien; maar binnen kort deden zich meerdere en grootere redenen van misnoegen op. Alle oude vrienden en hovelingen van Agon wierden niet alleen met onverschilligheid aangezien, maar mishandeld en met smaad van 't hof verdreven door den jongen koning, en welhaast bestond de geheele hofstoet uit eenige jonge Javaansche vleyers en een hoop vrijwillige renegaten of deserteurs van Batavia. Tartassa vond zich derhalven vervuld met Javaansche grooten, welke hunne toevlucht bij Agon zochten of aan hem hunne bittere klachten overbrachten; en de oude vorst, de gevolgen hiervan voor zijnen zoon en voor het rijk van Bantam vreezende, zocht lang, en verkreeg eindelijk met moeite de gelegenheid, om aan Abdul voor te houden de gevaren, die uit een diergelijk gedrag te duchten stonden. Maar de zoon, voor alle antwoord, ried aan zijn vader, om zich stil en in rust te Tartassa te houden, of, zoo hem dat verblijf verveelde, een reis naar Mekka te gaan doen. Agon ontveinsde zijn gramschap over dit antwoord; doch Abdul, behalve zijnen vader en de grooten, ook de geheele Bantamsche natie ten uitersten misnoegd gemaakt hebbende, zoo door zijn vuil en ongebonden leven, als door nieuwe schattingen, tot allerhande dwaze verkwistingen noodig, viel het Agon niet bezwaarlijk, om het geheele rijk in een oogenblik op zijne zijde te krijgen, en binnen korte dagen zijn zoon van alles te ontzetten, behalve van een sterkte, welke hij binnen Bantam had doen bouwen onder 't bewind van een Hollandsch renegaat, die zich aan hem had verbonden. Deze man, van Steenwijk geboortig, en van sommigen Hendrik Laurensz, van anderen Jan Lucasz genaamd, was een metselaarsbaas van zijn ambacht, die eenige grondbeginselen van de krijgsbouwkunde bezat. Bij zijne besnijdenis was hij genaamd Wiragoena, en door Abdul tot den staat van Pangerang verheven.

Met deze en diergelijke soort van andere hovelingen wierd Abdul in dit kasteel ras belegerd en spoedig tot het uiterste gebracht, voornamelijk door den bijstand, die de Engelschen van 't comptoir van Bantam aan Agon gaven; want onder de regering van dien vorst altijd zijne byzondere bescherming genoten hebbende, stonden zij hem nu bij en voorzagen hem rijkelijk van grof geschut, kruit, en lood. De Hollandsche renegaten, die wisten wat zij van Agon te verwachten hadden, als welke hen aanzag als verleiders van zijn zoon, rieden in die omstandigheden aan Abdul, om zonder uitstel zijn toevlucht tot de Hollanders te nemen, en op alle wijzen hunne hulp te zoeken, als het eenigste dat er voor hem nog over was; en Abdul, die dit ook zag, zond te dien einde den Pangerang Wiragoena, die,

middel gevonden hebbende uit de vesting te raken, te Batavia, in de eerste dagen van 1682, aankwam.

Van Goens was, na eene korte Landvoogdij, naar Holland vertrokken, en Speelman in zijn plaats tot generaal van Indiën verheven; en gelijk men in dien post (die gemeenlijk de belooning van bekwaamheid en jaren is) zelden andere als lieden van verdiensten vindt, zoo was ook Speelman die waardigheid verschuldigd aan verscheidene groote diensten van pen en degen; maar zijne staatkundige grondbeginselen helden meer over naar 't geen het belang, als naar 't geen de welgepaste billijkheid leerde. Hij droeg derhalve dit verzoek in den Raad van Indiën voor op een manier, die zijn gevoelens tevens aantoonde; aan den eenen kant voorhoudende de voordeelen, welke de Compagnie te verwachten had door de volkomene afhankelijkheid van het rijk van Bantam, die een verzekerd gevolg van dezen bijstand zoude zijn, en aan den anderen kant, zoo men den jongen koning liet verloren gaan, datzelfde rijk, zoo na aan Batavia gelegen, voor altoos in handen van de Engelschen gebracht, reeds voorheen oude vrienden van Agon, en nu in het toekomende, onder den naam van noodzakelijke bondgenooten, ware beheerschers van zijn rijk, als wanneer men binnen korten tijd Java met hen zoude moeten deelen. En men moet bekennen, dat, zoo ooit een oorlog om redenen van staatkunde onder de menschen konde gebillijkt worden, het deze oorlog was.

Maar de Raden van Indiën dachten anders: het was wel waar, dat de voordeelen, die te verwachten waren, ontwijfelbaar en voor de deur stonden, maar ook verscheidene zwarigheden deden zich daartegen op. Wat recht, vroegen zij, had de Compagnie, om zich te bemoeyen met den twist van twee vorsten, aan haar vreemd? En dewijl een van die twee reeds door de Engelschen wierd bijgestaan, was het te denken, dat men aan den anderen hulp konde toebrengen, zonder de Indiën en vervolgens 't vaderland in eenen nieuwen oorlog met Engeland te wikkelen? Eenige weinige, van verraad op Amboïna overtuigde en naar de wetten gestrafte Engelsche matrozen, twee of drie Engelsche planters, aan welke men in Suriname niet spoedig genoeg had laten volgen geringe effecten, die hun niet toekwamen, ziedaar de opgegevene oorzaken van den oorlog van 't jaar 1672! Hoe luid zoude thans niet het Engelsche comptoir van Bantam, hoe 't Parlement, hoe gansch Engeland schreeuwen? Maar boven dit alles, was het gering voor een volk als de Nederlanders, beroemd door zeden, om zelfs maar in schijn den naam van vadermoorders op zich te laden? want is hij minder de verfoeying van God en menschen, welke een vadermoord begunstigt, of (dat eislijk zelfs om te denken is) daartoe aanzet, als die, welke deze misdaad zelve begaat? en was het niet zichtbaar, dat de inborst van Abdul, zijne heerschzucht, de vrees voor zijnen vader, misschien de wanhoop alleen, deze gruweldaad als onfeilbaar moestén doen aanzien?

De hulp wierd derhalve met eenparigheid van stemmen van alle Raden afgeslagen, en deze zaak scheen afgedaan, wanneer de generaal verklaarde, al de gevolgen van dezelve voor zijne rekening te nemen, en daarvoor te zullen verantwoorden; welke formule, in groote zaken, alle deliberatie in den Raad van Indiën deed ophouden en een ieder verplichtte, zich naar 't goedvinden van den generaal te schikken. Dus wierd St. Martin, te dier tijd opperbevelhebber van der Compagnie's landmacht in Indiën, met een vloot en heir gezonden naar Bantam, alwaar de krijg begon door 't ontzetten van den jongen koning, en na verscheidene gebeurtenissen, gedurende vier veldtochten, eindigde door 't gevangen nemen van Agon, die in handen van zijn zoon wierd overgegeven, welke hem op staanden voet met eigen hand zoude vermoord hebben, zoo de Hollandsche officieren zulks niet door zware bedreigingen hadden belet.

En de onderwerping van het rijk van Bantam, welke het oogmerk van den generaal Speelman was geweest, was ook het gevolg van deze gebeurtenis. De jonge koning, die zich op zijne onderdanen niet konde vertrouwen, ontving Hollandsche bezetting in een nieuwe en groote vesting, welke aan den zeekant van Bantam door de Hollanders wierd gebouwd en Speelwijk genaamd; en schoon de bevelhebber van 't zelve in 't openbaar wierde belast aan de orders van den koning te zijn, hield zijn geheim bevel in, om hem niets te laten doen, als 't geen met de belangen van de Compagnie en de besluiten van den Raad van Indiën zoude overeenkomen. Vervolgens wierden ook door den koning alle Europeesche comptoiren van Bantam weggezonden, en aan allen, behalve de Hollanders, de handel aldaar verboden; maar voornamelijk aan de Engelschen, welke Abdul aan zijne woede en wraak zoude opgeofferd hebben, zoo de Nederlanders die niet aan hem hadden onttrokken, en hen en hunne goederen met Hollandsche schepen naar Batavia in behoud hadden overgebracht. Speelman leefde tot aan het einde van dezen oorlog; maar hij had het genoegen van te Batavia te zien aankomen het gezantschap, hetwelk de nieuwe koning reeds had benoemd, om aan de hooge regeering der Indiën zijne onderwerping en dankbaarheid te betuigen. Een korte ziekte nam Speelman weg den 11 January 1684, en een uur na hem stierf ook, na eene langdurige kwijning, de directeur generaal Bort, de tweede persoon van de Nederlandsche Indiën, en de bijna zekere opvolger van den generaal.

Die opvolging raakte dan nu de Raden van Indiën, en onder hun getal scheen Camphuis die te wezen, welke de minste waarschijnlijkheid had om daartoe verkoren te worden. De Raad van Indiën is genoegzaam altoos samengesteld van lieden, die in 't Oost oud zijn geworden en welke, de eene hier, de andere daar, de comptoiren en bezittingen doorkropen hebbende, dus met elkander natuurlijkerwijze een van de verlichtste en verstandigste raadsvergaderingen van de geheele wereld moeten uitmaken voor datgene, waartoe zij bestemd zijn; dewijl in al hunne raadplegingen de kennissen van eigen ondervinding zich gepaard vinden met de bedaarde omzichtigheid van hooge jaren. Maar weinige van hen zijn naar de Indiën gegaan, voorzien met eenige kennis van Europeesche kunsten of wetenschappen, en nog mindere hebben tijd, lust, of gelegenheid, om die in Indiën te leeren of te onderhouden. Met Camphuis was het anders gelegen; deze besteedde den weinigen tijd, dien hem de zaken overlieten, òf in 't nagaan, gelijk wij reeds gezien hebben, van de burgerlijke geschiedenissen der Indiën, òf in 't opzoeken en navorschen van alles, wat de natuurlijke historie van die klimaten betrof; in één woord, met zich in wetenschappen te oefenen, zooveel de onwetendheid, welke rondom hem heerschte, zulks toeliet. Maar dit had hem minder bemind, of, om de zaak met haren waren naam te noemen, gehaat gemaakt bij zijne mederaden,

wier omgang hij, buiten den Raad, niet meer zocht, dan voor zooveel volstrekt noodzakelijk was; waarschijnlijk omdat de onderwerpen van samenspraken, aan die heeren aangenaam, hem verveelden, en dat de stoffen, daar hij van hield te spreken, bij henlieden onverstaanbaar waren.

Wanneer derhalve een nieuwe generaal, bij beslotene briefjes van de Raden van Indiën, uit het midden van hen moest worden gestemd, en niemand zich zelven òf mocht òf wilde benoemen, was elk van hen bedacht, om de meeste stemmen niet te doen overhellen naar diegene, welke men dacht de meeste vrienden in den Raad te hebben; maar de meesten van hen meenden, ieder in 't byzonder, gerust Camphuis te kunnen noemen, als verzekerd van den haat van anderen voor hem, die juist daardoor, tot geene kleine verwondering van allen, zich door het grootste getal der stemmen verkoren vond; maar de verwondering hielp niet, de keuze was gedaan en niet weder te herdoen, en Camphuis wierd nog ten zelfden dage met de gewone plechtigheden in eed genomen en aangesteld, en naderhand in Holland goedgekeurd en bevestigd.

De eerste openbare daad van zijne regeering was het ontvangen van de gezanten van den nieuwen koning van Bantam, welke te Batavia kwamen, om plechtiglijk te bezweren het nieuw verbond van Sultan Abdul Hadgi met de O. I. C., waarin het voornaamste artikel was: de afzonderlijke handel te Bantam voor altoos aan de Hollanders afgestaan, waartegen van wege de O. I. C. wederom aan hem wierd kwijtgescholden een somma van zesmaal honderdduizend rijksdaalders, welke men zeide uitgeschoten te hebben in den oorlog, voor hem gevoerd. Want hoezeer Camphuis, nog Raad van Indiën zijnde, den Bantamschen oorlog had afgekeurd, het lot der wapenen had nu die zaak ten einde gebracht, en de voordeelen, welke de O. I. C. daardoor had verkregen, waren van dat gewicht en gevolg, dat de generaal Camphuis, behoudens zijn eed en plicht, niet kon herdoen, hetgeen door zijn voorzaat was gedaan, noch van de hand wijzen de groote voordeelen, welke uit die oorzaak aan de Compagnie waren te beurt gevallen.

Onderwijlen schreven de Engelschen, van Bantam weggezonden, de allerhatelijkste brieven naar Europa, waarin zorgvuldig vergeten was, dat zij allen, door voorbede van de Hollanders alleen, hun leven behouden hadden, maar daarentegen met de zwartste kleuren wierd afgeschilderd de hoon, gedaan aan de Engelsche vlag, die door een Hollander van de Engelsche logie was afgescheurd en in het slijk langs de straten van Bantam was gesleept; hetgeen letterlijk waar was, maar de goede trouw vereischte, dat men er bij had moeten voegen, dat dit was geschied op last van den jongen koning en door een Hollandsch deserteur, in dienst van dien vorst en nu een van zijne kapiteins. De klachten, door de Engelschen hierover aan de regeering der Republiek gedaan, vindt men in 't breede in de Europeesche geschiedenissen, en ieder weet, dat de revolutie, kort daarna in Engeland voorgevallen, en het deel, dat de staat der Vereenigde Nederlanden in dezelve had, door haren Stadhouder en hulptroepes de beide volkeren nauwer als ooit verbonden hebbende, het voorgevallene te Bantam ras deed slijten en vergeten.

Maar dit gebeurde eerst vier jaren daarna, en onderwijlen leden de Engelschen in de Indiën zeer onverduldig hunne verzending van Bantam; men hoorde zelfs in al hunne andere zitplaatsen in het Oosten niets als bedreigingen, om den Bantamschen handel met de wapenen weder te halen; weshalve de generaal Camphuis ten spoedigste een vloot van zeventien oorlogschepen, behalve de jachten en branders, deed uitrusten, en welke (binnen de drie maanden gereed) hij onder 't bevel van den admiraal Marten Pit in de Straat van Sunda zond te kruisen, om dus bij alle ondernemingen van de Engelschen, die voorgaven eerstdaags door een groote vloot uit Europa versterkt te zullen worden, bij der hand te zijn; doch de uitkomst maakte die voorzorg onnoodig.

In de laatste maanden van dit eerste jaar van zijne regeering, had Camphuis het genoegen van door zijne zorgen ten einde gebracht te zien een handeling, waartoe drie van zijne voorzaten onnutte moeite hadden aangewend, te weten: de verlossing van de nog overig zijnde Nederlanders, bij 't verlies van Formosa door de Sineezen gevangen en in slavernij gebracht.

Het eiland Formosa, gelegen ten Oosten van de kust van de Sineesche provincie van Fokien, strekt zich van 't Zuiden naar 't Noorden tusschen de 22 gr. en 8 min. en de 25 gr. 20 min. Noorderbreedte, en heeft in 't midden een ketting van hooge bergen, die de oost- en westelijke gedeelten van elkander scheiden. Het westelijkste gedeelte is in bezit genomen door de Nederlandsche O. I C. in het jaar 1625, en verloren in 't jaar 1652, wanneer de Sinees Coxinga zich meester van hetzelve maakte. Het oostelijkste gedeelte, alwaar goudmijnen zijn, werd bewoond door wilde volkeren, welke noch door de Hollanders noch door de Sineezen tot nog toe getemd hebben kunnen worden. De vader van Coxinga, na eenigen tijd zijn vaderland tegen de Tartaren beschermd te hebben, was eindelijk genoodzaakt geweest, naar de oostelijke aan zee gelegene provinciën van Sina te wijken en was aldaar gestorven, aan zijn zoon een tamelijk leger en een groote vloot nalatende. Deze, het ook aldaar niet langer kunnende houden tegen de Tartaren, besloot om te beproeven, of hij zich door middel van zijn vloot een schuilplaats en een nieuw rijk zoude kunnen bezorgen op Formosa, alwaar voor hem van de Tartaren niets te vreezen was, want die hadden geen vloot; en dit gelukte hem. De stad Tayovan en de vesting Zeelandia waren de hoofdplaatsen van dit eiland, en tot opperbevelhebber aldaar was Frederik Coyet, welke reeds meermalen den Raad van Indiën had gewaarschuwd, dat Coxinga het oog op Formosa had, en tegelijk had hij te kennen gegeven de zwakheid van zijne bezetting en 't gebrek van krijgsbehoeften; maar dit wierd te Batavia voor hersenschimmen uitgekreten, zoo lang de vesting niet belegerd was; toen zond men hulp, en die hulp òf onverstandig òf lafhartig geleid, deed niets, zoodat Coyet, na een allermoedigste bescherming, de plaats moest overgeven [1].

[1] Vier voorname redenen maakten dit verlies voor de O. I. C. zeer zwaar, waarvan eenige niet meer, andere nog al in wezen zijn. 1. Dat de Compagnie nergens in 't Oost een zoo bloeyende volkplanting had in een gematigde luchtstreek, en daar zij zich met redenen konden vleyen mettertijd een groot aantal van menschen voor de Indiën te zullen kunnen vinden, welk verlies echter eenigsins door de kolonie van de Kaap de Goede Hoop is hersteld. 2. De suikerplantagiën, die op Formosa wel gelukten, maar die in deze eeuw, tegen de Amerikaansche niet kunnende dingen, noodzakelijk zouden hebben moeten ver-

Hij zelve kwam, met zijn garnizoen, te Batavia terug; maar de gevangenen ten platten lande, die in grooten getale waren, bleven in handen van de Sineezen, door welke zij naar Sina waren overgebracht, daar zij twee-en-twintig jaren in de hardste slavernij hadden gekwijnd en meest alle gestorven waren, behalven zeventien, aan welke het nu nog eindelijk, door de verdubbelde pogingen en vlijt van Camphuis, mocht gebeuren, hun volk, hunne vrienden, en nabestaanden weder te zien; en de generaal droeg zorg, om elk van hen zoodanig te plaatsen, dat de vreugde over hunne vrijheid met geen ongerustheid voor aanstaand gebrek wierd gemengd.

Maar in het tweede jaar van zijne regeering deed zich een ander schouwtooneel op, hetwelk de aandacht niet alleen van het Oosten, maar ook van Europa naar zich trok, en dat om deszelfs byzonderheid van hooger af dient te worden verhaald. Constans of Constantijn Phaulkon, geboortig van Cephalonia, een eiland in de Iönische Zee, werd, tien of twaalf jaren oud zijnde, verplicht, door de armoede van zijne ouders, om zich als kajuitjongen te verhuren op een Engelsch schip. Hij diende deze natie eenige jaren, en kwam met hare schepen in de Indiën. Te Judia, de hoofdstad van 't koningrijk Siam, eenigen tijd onder de bedienden van 't comptoir aldaar van de O. I. C. geweest zijnde, vond hij middel om zoodanig het vertrouwen te winnen van het opperhoofd Wyth, dat deze geen zwarigheid maakte een merkelijke somme gelds aan Phaulkon te vertrouwen, die zich daardoor in staat vond om een schip uit te rusten, waarmede hij van de eene haven van de Indiën naar de andere, al handelende, voer; en hij had nu reeds een fraaye fortuin bijeengezameld, wanneer een storm zijn schip op de Malabaarsche kust deed vergaan, zonder dat hij van schip en lading iets meer dan 't leven, en omtrent de waarde van tweeduizend rijksdaalders konde bergen. Behalven zijn schip verging aldaar nog een ander, hetwelk een Siamsch gezant overbracht, die uit Perziën kwam, en deze had alleen het leven zonder iets meer behouden. Phaulkon wist, dat deze gezant een gunsteling was van den Barkalon (dat is eerste minister) van Siam. Dus de overblijfselen van zijn schipbreuk met hem deelende, vonden zij middel om een scheepje af te huren, hetgeen hen te Siam terugbracht, alwaar Phaulkon aan den Barkalon wierd gepresenteerd, die, welhaast in hem bespeurd hebbende de groote gaven van geest, welke hij inderdaad bezat, binnen kort hem in zijnen dienst nam, en daarna hem in dien van den koning gebruikte. Hierdoor tot den monarch zelven toegang verkregen hebbende, wist hij zoo te behagen, dat bij den dood van den Barkalon de vorst hem tot die waardigheid wilde verheffen; en 't was met moeite, dat Phaulkon verkreeg, dat een Siammer met dien naam wierd bekleed, schoon hij zelve, hoewel zonder dien naam, echter in dadelijkheid eerste minister was, en niets zonder hem geschiedde.

Dusverre gevorderd zijnde, bevond hij zich ras 't voorwerp van den haat en nijd der Siamsche grooten, die, met den bittersten naijver, een vreemdeling den eersten persoon in 't rijk na den koning zagen. Phaulkon was te kundig, om dit niet te bespeuren en tegelijk de noodzakelijkheid voor hem, om zich, bij een schielijke omwenteling van 't noodlot, een machtige hulp of toevlucht te bezorgen. Dit begreep hij nergens als bij de Europeërs te kunnen vinden; de vraag was dan maar bij wie? De Portugeezen hadden niets als de schaduw meer over van hunne vorige macht. De Engelschen waren in staat, om hulp in nood te geven; maar de Engelschen kenden Phaulkon te wel, om niet te weten, dat zijn en niet hun belang de beweegreden en band van deze vriendschap zoude zijn. Met de Hollanders was het nog onnutter iets te beproeven; hunne verstandhouding met het hof van Siam was zeer gering en dreigde alle jaren een vredebreuk; en boven dit alles had Phaulkon, in 't beloop van zijn vorigen koophandel, een verschil gehad met Speelman, waarin deze, zich verongelijkt meenende, beloofd had, bij de eerste goede gelegenheid daarover aan zich voldoening te zullen bezorgen; en terwijl Phaulkon dit alles in zijn geest liet omgaan, was Speelman eerst directeur-generaal en naderhand goeverneur van Indiën geworden. Daar bleven dan maar over de Franschen [1]. In Frankrijk

vallen. 3. De reê van Tayovan, want havens zijn op 't eiland niet gevonden, welke reê zeer nut was voor de schepen, welke den Japanschen handel doen; doch de Jezuïten Regis, Henderer en Mailla, die, op last van den keizer Cambi, de kaart hebben opgemaakt van 't westelijk gedeelte van Formosa, nu onder Sina, zeggen dat in 't jaar 1714 die reê bedorven was. 4. De kristelijke godsdienst, en dit verlies is onherstelbaar; want nergens heeft die ooit in eenige van onze koloniën zooveel voortgang onder de Heidenen gemaakt, of is ooit zoo diep in 't hart van de inlanders geprent geweest; want niettegenstaande dit gedeelte van 't eiland, na 't vertrek der Hollanders, aan alle soort omwentelingen van staat en verandering van meesters is blootgesteld geweest, verhalen de bovengenoemde Jezuïten, dat zij, twee-en-vijftig jaren na dit tijdstip, nog verscheidene van de fundamenteelste gronden der kristelijke godsdienst bij vele Formosanen bekend, geloofd en geoefend hebben gevonden. En een woord tot lof van de predikanten, die de leer des Evangeliums in de zielen van die eilanderen zoo diep hadden geworteld, zoude eer gedaan hebben aan die Jezuïten, die hiervan ooggetuigen zijn geweest. Wij zullen hierna den generaal Camphuis en den wijzen predikant Van Geervliet meerdere billijkheid aan lieden van de orde der Jezuïten zien betoonen.

[1] De Fransche natie was, weinig tijd te voren, aan het hof van Siam op de volgende wijze bekend geworden: De koning van Golconda, een ijverig Mahomedaan, had een geleerd Iman als afgezant naar Siam gezonden met een Alcoran, door zijne eigene koninklijke hand geschreven, en met een vriendelijke vermaning en verzoek aan den koning van Siam, tot welken hij geen de minste betrekking had, om ook Mohamedaansch te worden. De Iman verzekerde, dat de leer van den Koran beter was als eenige andere, speciaal als die van Sommona-codom; maar de eerste Talapoin of opperpriester van Siam beweerde met veel ijver het tegendeel. Hierop verzocht de Iman een publieke conferentie met den Talapoin in tegenwoordigheid van den koning; bij dit dispuut viel de Talapoin te kort, waarover de koning zeer moeilijk was. In deze tijden was er te Siam een Fransche zendeling, met den titel van Bisschop van Metellopolis; deze wierd aan het hof opgegeven als nog veel geleerder als de Mahomedaan, en door den Barkalon verzocht ook tegen hem te disputeeren; hetgeen geschiedde; en nu wierd de Moorsche Iman overwonnen, tot groot genoegen van den koning, die daarop verklaarde, dat geen van die beide godsdiensten hem aanstond, maar dat, zoo hij ooit in de noodzakelijkheid gebracht mocht worden, om te moeten afwijken van de godsdienst van zijne vaderen, hij alsdan liever de

ı dien tijd Lodewijk de XIV, een vorst, schende drift was de roem; waarbij zijne an hem letterlijk hadden ingeboezemd den voor welken Racine alle vorsten waarschuwt, hten:

oi n'a d'autre frein que sa volonté même,
it immoler tout à sa grandeur suprême.

estelijkheid van zijn rijk had hem, als eene zenlijkste gedeelten van dien roem, doen t uitroeyen van alle andere godsdienst dan en het verbreiden van deze over de gansche ; was niet alleen in Europa, maar ook in nd; dit wist de looze Griek, en op dezen de hij zijn aanslag. Het was hem geen door zijnen onnoozelen en zwakken koning, geerde, een gezantschap naar Frankrijk te n; maar om een verlicht hof, een schrandere le behendige orde der Jezuïten te bedriegen, ogelijk. Hij ondernam het echter en hij vol-, door gelegenheden van pracht en schijn aan 't hof van Versailles voor te houden, aan de natie te beloven, en voortzetting van en macht aan de Jezuïten te doen zien.

e gezantschap kwam, in 't jaar 1684, in een digen staat in Frankrijk aan; doch de luister en, die van de einden der aarde de geschie-de koningin van Scheba en Salomon aan ienwden; de gouden bergen, welke de Fran-C. zich uit een verbindtenis met den koning beloofde, en deze koning, die bij de Fran-elijkheid alreeds bekeerd wierd aangezien; — blinkende zaken maakten alles goed, zoodat ankrijk aanstonds gereed was, om een tegen-p te zenden, en wel met dien ijver en zorg, . Chaumont, die als ambassadeur wierd be-n abt van Choisi voor coadjutor van ambas-in cas van versterf, als opvolger wierd n.

eerste tijdingen van deze Fransche bezending koning, met welken de Nederlanders in een gen vrede leefden, de toerusting van een koningsvloot ten dien einde, het getal van manschap, geweldig, gelijk altoos in dier-allen, door de geruchten vermeerderd, maar ondernemende en alles durvende geest der onder hunnen tegenwoordigen koning; — dit olde Batavia met geen geringe ongerustheid; n wel waar was, dat het Fransche eskader, el van den luitenant-generaal de la Haye, en te voren, naar de Indiën gezonden, niet inste ten nutte van Frankrijk had uitgericht; dat zulks meer aan dien generaal, als aan he officieren en gemeenen van die vloot was rijven, en zelfs de roekelooze, maar wel ge-wel ten eenenmaal onnutte, onderneming van aal op St. Thomé aan de kust van Corman-aan de Indiën doen zien, wat van de Fran-ı, wel geleid zijnde, konde te duchten wezen. is, zonder die geruchten te vreezen of te nam onderwijl bedaardelijk de noodige maat-m die Fransche oorlogschepen, veel of wei-nig, hetzij die vrede of oorlog brachten, naar behooren te ontvangen. Zijn eerste zorg was voor Bantam, alwaar de wonden van den oorlog tusschen Agon en zijn zoon nog versch waren, en daar de zoon wel heerschte, maar al de harten der Bantammers in 't geheim nog naar den vader neigden. Ook was onder de van daar gezondene Europeërs een Fransch comptoir en een consul van die natie geweest; en het minste voorwendsel, verzeld met eenigen bijstand van volk en voornamelijk van wapenen, kon het vuur des oorlogs te Bantam wederom op 't hevigste doen uitbreken. Hij zond derhalve aan den Hollandschen bevelhebber van de bezetting te Bantam den allerstrengsten last, om geene Franschen aldaar aan land te laten komen, en zelfs alles te weigeren wat tot benoodigdheid van menschen of schepen mochte worden gevraagd, alles echter op naam en uit bevel van den koning; maar tegelijk aan de hoofdofficiers van de schepen bekend te maken, dat zij dit alles op Batavia zouden vinden. Want in de hoofdplaats van de Nederlandsche macht in Indiën, was zekerlijk het minste te vreezen, zelfs van een talrijke en wel gewapende vloot, met welke voornemens die mochte bezield zijn. En hij bereidde zich, aldaar de weigering te Bantam aan haar door verdubbeling van vriendschap te verzachten, of in allen gevalle, door goede manieren van zijn kant, altijd het ongelijk aan de zijde der Franschen te brengen.

De Fransche schepen dus, met de grootste koelheid en zelfs hardigheid, van Bantam aanstonds bij hunne komst verzonden, zeilden zeer ontsticht van daar naar Batavia, alwaar zij in de maand Augustus van 't jaar 1685 op de reê ten anker kwamen. Maar hier ging hun misnoegen ras over; want Camphuis, die nu zag, dat deze bezending niets vijandelijks voorhad, als bestaande alleen uit twee oorlogschepen, besloot, om echter te klaarder in hare voornemens te zien, het vertrouwen van allen in 't gemeen, en van ieder in 't byzonder, te winnen. Te dien einde, den eergierigen inborst van die natie kennende, begon hij met zwarigheden over het saluut te maken; en hij eindigde dit verschil met toe te staan, dat het kasteel, het saluut van de schepen schot voor schot zoude beantwoorden, onderwijlen zorg dragende, dat aan de Franschen met nadruk wierd verhaald, dat het kasteel van Batavia nog nooit eenig saluut hadde beantwoord. Ook is 't een vermaak, om in de Fransche verhalen te zien, hoe vleyend deze uitzondering werd geroemd. Dus weet een kundig man aan anderen genoegen te geven, zelfs dan, als hij aan hen te kort doet; want deze zelfde koningschepen, welke in de Europeesche zeeën het saluut van een geheel Nederlandsch smaldeel onder Statenwimpel, zouden hebben geeischt en gekregen, verheugden zich van hun saluut te zien beantwoorden schot voor schot onder koopliedens vlag.

Daarna, alzoo Camphuis niet onwetende was, welke achting men op de vloot had voor de Jezuïten, was er geene beleefdheid, geene distinctie, welke hij niet aan die vaders bewees; in zoo verre, dat hij twee van hen, in zijn eigen koets, van 't kasteel liet brengen buiten de stad, in een tuin en huis, door wijlen den generaal Speelman gebouwd, alwaar hij hen alle te zamen, gedurende het geheele verblijf van hunne schepen op de reede van Batavia, op zijne kosten van alles prachtig deed voorzien; ook deed hij op hun verzoek ontslaan en aan hen overgeven den Jezuït Fuciti, die, uit het rijk van Tonquin verjaagd, alwaar hij

ı dien Franschman, als van dien Moor zoude p dezen grond schreef men naar Frankrijk, dat van Siam zich welhaast zoude bekeeren.

zendeling was geweest, gevlucht was naar Batavia, en de dienst van de Roomsche kerk in die stad voor de Katholieken met al te weinig omzichtigheid waargenomen hebbende, door last van den baljuw in hechtenis was gezet. En deze vriendelijkheden, aan de Jezuïten bewezen, schenen en waren inderdaad zoo veel te natuurlijker, omdat Camphuis een byzondere achting voor die orde had, welke achting hem te dier tijd met de geheele Oost gemeen was.

Eindelijk droeg hij zorg, dat alle soort van gemak en ververschingen voor de zieken aan land, en overvloedige levensmiddelen voor de gezonden aan boord dagelijks in menigte voor 't gemeen te vinden waren, terwijl de hoofden van de vloot met gedurige geschenken van groenten en fruit zijnentwege wierden begroet. En door al die goede manieren won hij dusdanig hunner aller harten, dat, wel verre van te denken om de Hollandsche natie te beschadigen, ieder aan boord, zoo 't noodig was geweest, voor den generaal Campiche (zoo spraken zij zijnen naam uit) zouden gevochten hebben. Maar daar zij voornamelijk mede in hun schik waren, was, dat hij aan hen, als een groote gunst op hunne verdere reis naar Siam, mede gaf een bekwaam loods, wel ervaren in de Fransche taal, schoon het waarschijnlijk is, dat Camphuis hierin niets anders bedoelde, als om aan boord van den Franschen bevelhebber iemand te hebben, die uit hunne dagelijksche woorden en daden zoude kunnen vernemen, welke soort van verbindtenis het Fransche hof met dat van Siam beoogde. En dus scheepte hy deze bezending van Java weg.

Die donkere wolk verdween dan, zonder de rust der Indiën in 't minst te storen, hetgeen het groote oogmerk van de gewichtigste zorgen van Camphuis was, gedurende zijne geheele regeering; want behalve dat hij, bij de pen groot geworden, naar alle gedachten weinig in oorlogszaken bedreven was, daarin ten eenenmaal verschillende van zijnen voorganger Speelman, zoo begreep hij, dat de vrede allesins best den handel overal doet bloeyen, die zekerlijk 't voornaamste werk van de Compagnie is. En zoodanig nochtans is de fataliteit der menschelijke zaken, dat onder die vreedzame regeering, de eerste zaden zijn verspreid en opgekomen van den oorlog, die, met eenige geringe tusschenpoozingen, dertig jaar op Java heeft geduurd, die aan de Compagnie een menigte schatten en bloed heeft gekost, en schoon eindelijk met voordeel geëindigd, meer dan eens de Compagnie in de uiterste verlegenheid zoude hebben gebracht, zoo de Javaansche vorsten met hun allen maar zooveel moed en beleid hadden getoond, als een Balische slaaf.

Wanneer de Bantamsche oorlog, door 't gevangen nemen van Agon en de meeste grooten, scheen afgedaan te zijn, maakte zich een Maleisch Mahomedaansch priester, met naam Scheik Juzuf, meester van een jongere zoon van Agon, genaamd Soerabaja, en zich in de bergen ten Zuidoosten van Bantam genesteld hebbende, hadden zij aldaar binnen kort een aanhang van twee- à drieduizend Bantammers bij zich vergaderd.

De generaal Camphuis, om dit in de geboorte te smoren, zond den kapitein Ruysch met krijgsvolk om den Scheik aan te tasten. Ruysch, in 't gebergte ingedrongen, vond aldaar in een valei een nieuwe bevolking van zeventig of tachtig talrijke huisgezinnen, Baliërs of Bantammers en andere Javanen, onder 't bestuur van een gewezen slaaf, geboortig van 't eiland van Bali; van daar in zijn kindschheid als slaaf weggevoerd en aan een Sinees verkocht. Soerapatti, dus was zijn naam, door zijn meester mishandeld, was van hem weggeloopen, en had in 't leger van Agon dienst genomen, daar zijn moed en geest hem spoedig tot officier hadden bevorderd. Na 't ongeluk van Agon hadden deze huisgezinnen, waarvan de manspersonen meest alle onder hem gediend hadden, zich met hem naar deze valei begeven, welke zij bebouwd hadden, daar zij stil leefden en de Hollanders met de uiterste vriendelijkheid ontvingen. Gedurende eenige dagen, welke Ruysch verplicht was hier te blijven, zag hij met admiratie de goede order, die in deze volkplanting heerschte, en zijne verwondering was niet gering, van aan hun hoofd te vinden een man, die de Hollandsche, Portugeesche, Maleische, en Arabische talen zeer wel verstond en sprak en van zaken van staat en oorlog kennissen had, welke men in die woestijn niet zoude verwacht hebben. Hij onderrichtte hiervan ten spoedigste den generaal Camphuis, aanwijzende tegelijk het nut, dat men van dien man en zijne bende zoude kunnen trekken voor den oorlog in die bergen, hetgeen de generaal ook bezeffende, wierd Soerapatti in dienst van de Compagnie aangenomen met honderd man, die hij zelf gevonden had, en hij ontving tegelijk bevel, om te dienen onder Kuffeler, die als opvolger was benoemd van Ruysch, welke naar elders was bestemd. Maar zoo zacht en verstandig als Ruysch was, zoo brutaal en dwaas was Kuffeler, die, even onbekend in den oorlog en in de bergen van Java, dagelijks zeer onnutte bewegingen aan 't volk liet doen, waarvan Soerapatti somtijds de vrijheid nam, hem met discretie te waarschuwen, en ieder maal zeer onaangenaam antwoord ontving. Het gelukte hem echter, Soerabaja aan te treffen; want die jonge vorst, dien 't verveelde onder de wet van een priester te staan, en dus van berg tot berg te zwerven, en die niets tegen de Hollanders bedreven had als zijn vader te helpen, gelijk landswet en natuur van hem vergden, en dus geen reden konde vinden waarom, zoo hij zich overgaf, de Hollanders hem kwalijk zouden handelen, die vorst besloot zich van den Scheik af te zonderen, gelijk hij ook met een gedeelte van hunne gemeene macht volvoerde, en een mondgesprek aan Kuffeler liet verzoeken, hetwelk deze in tegenwoordigheid van Soerapatti aan hem verleende. En men was reeds over de voorwaarden genoegzaam eens, en Soerabaja had reeds aan zijn volk geboden de krissen saam te binden, hetgeen bij de Maleyers een teeken van onderwerping is, waarentegen het overgeven der kris voor elk in 't byzonder de uiterste schande is, wanneer Kuffeler van Soerabaja afeischte de gouden versierselen van zijne kleeding en wapenen. Soerabaja, schoon verwonderd, gaf die; en toen vroeg Kuffeler zijn kris, maar de ander zeide dat, zijn volk ontwapend zijnde, hij meende genoeg gedaan te hebben; en Soerapatti ried Kuffeler aan, zich hiermede te vergenoegen, doch hij verkreeg tot antwoord de namen van weggeloopen slaaf en Balischen hond. Soerabaja nam daarop de partij van te veinzen, en verzocht beraad tot 's anderen daags, hetgeen Kuffeler toestond; en Soerapatti voorzeide, dat Soerabaja des anderen daags niet te vinden zoude zijn, gelijk gebeurde. Hierop besloot Kuffeler, om Soerabaja met de Hollanders alleen te vervolgen, schoon Soerapatti hem de onnutheid daarvan aantoonde, hetgeen Kuffeler weder met zulke vuile scheldwoorden beantwoordde, dat Soerapatti, tot daartoe

tig, met moeite zijne gezellen belette, n te tasten. Maar wanneer Kuffeler, n vruchtelooze doorkruising van de gekomen, vermoeid en kwaadaardig, niet ti met woorden op nieuw mishandelde, neer deze met zachtheid hem zocht neder tegenwoordigheid van al het volk hem wierd Soerapatti des avonds door zijne manschap gewaarschuwd, dat hij, ontnoest kiezen òf om zich te wreken, in hem alle tot den dood toe zouden bijrs, dat zij niet alleen niet langer onder ienen, maar zelfs hem, als een eerloos ensch, zouden om hals brengen. En wist, dat zij lieden van hun woord gen behoud kiezende, tastte dien nacht die echter met eenige weinigen van de wam: al de overigen wierden vermoord. waarvan Soerapatti de gevolgen wist en hij met allen van zijne bende de vlucht jde van de bergen, en ging zijn dienst aanbieden aan den Soesoehoenan; dus der den machtigste van Java's Vorsten, rs bekend onder den naam van Keizer

was te dier tijd Keizer, en hield zijn asoera, eene opene plaats omtrent in 't t eiland van Java. Deze vorst was, nu leden, door Nederlandsche hulp en wad tegen een vermaard rebel, door welreeds uit zijne hoofdstad was verdreven hatten beroofd. Maar Amangkoerat was den troon gevestigd, of hij vond zich, r van meer vorsten, minder indachtig id, als bedacht op middelen om onafijne weldoeners te zijn en zelfs, zoo hij en gevreesd te worden; terwijl het aan Indiën, aan den anderen kant, reeds niet le van hem zoo machtig gemaakt te gesteldheid der geesten werd Soerapatti, h in de Bantamsche oorlogen had doen len, die onder zijn bevel waren, door opene armen ontvangen, en als een vermacht in nood van veel gewicht aangerp nabij Kartasoera wierd gegeven tot volk, met landen om te bearbeiden, en een Pagger achter het keizerlijk paleis, kante met zware palen omheinde plaats, ervolgens bouwt naar welgevallen. En waarschijnlijk tot daartoe zonder openvan eenige godsdienst was geweest, nam ', welke de Mahomedaansche was; waarna hem een van zijne dochters ten huwe-

er, na zijn ramp te Batavia gekomen, oren van de leden van de regeering met r en met klachten tegen Soerapatti, aan rsche moordlust hij toeschreef hetgeen zijne eigene brutaliteit was veroorzaakt. oerapatti, die wist hoe machtig de Nen, aanstonds na zijne aankomst te Karer nette verantwoording van zijn gedrag gezonden, met verzoek van genade en nderwerping en getrouwheid; men gaf zijn verzoek en hij wierd verklaard een erfoeilijke moordenaar, wiens dood voor de zekerheid der Nederlandsche Indiën noodig was, en Kuffelers gehouden gedrag wierd allesins gerechtvaardigd. En dit kwam hier van daan, dat Kuffeler beschermd wierd door zekeren Van Bekom, een groot vriend van den directeur-generaal Hurdt, en door Tak, een vertrouweling en gunsteling van den generaal Camphuis; en die twee personen wisten aan deze twee eerste leden van de Indische regeering deze zaak zoodanig te doen begrijpen, dat die heeren, andersins meesttijds van verschillende gevoelens, het in deze zaak volkomen eens waren.

Daar verliep echter nog tijd eer dit vonnis ten uitvoer kon gesteld worden; want men vreesde nieuwe vijanden te maken, zoo lang Soerabaja en de scheik Juzuf nog in de wapenen waren. Maar de eerste onderwierp zich en bleef wonen te Batavia; en de scheik, eenige maanden daarna gevangen zijnde, wierd in ballingschap gezonden naar de Kaap de Goede Hoop, alwaar hij zijn dagen geëindigd heeft, weshalve men nu met ernst bedacht was, om den rebel Soerapatti (want zoo wierd hij te Batavia genoemd) te straffen. En in de wijze, waarop dit wierd ondernomen, kan men Camphuis niet ontschuldigen van eene groote onvoorzichtigheid of van toegevendheid voor een gunsteling, tenzij men wil onderstellen, dat het regeerende huis van de keizers van Java aan den Raad van Indiën te machtig voorkomende, men dit voorwendsel heeft gebruikt om Amangkoerat tot een oorlog te tergen, en daardoor hem en zijn huis te ruïneeren; maar schoon dit daarna inderdaad hieruit is gevolgd, schijnt het evenwel ten eenenmaal strijdig met hetgeen men van de vredige manier van denken van Camphuis uit andere van zijne daden moet oordeelen. Doch wat hiervan zij, 't is zeker, dat, om den schoonzoon van den keizer levend of dood op te eischen, door Camphuis tot gezant, onder den naam van commissaris, wierd benoemd François Tak; een keus, die niet weinig verwonderde, want ieder op Java wist, dat die op het bitterste bij den keizer was gehaat, en de reden van dien haat was niet minder bekend. Te weten: de rebel, die aan den vader van Amangkoerat een gedeelte van zijn rijk en van zijne schatten had ontnomen, had het voornaamste van zijnen buit geplaatst in Kadiri, welke stad door de Nederlanders stormenderhand was genomen. In die plundering was de rijkskroon in handen gevallen van een gemeen soldaat, aan welken Tak die had afgenomen. Wanneer Tak die aan Amangkoerat wedergaf, ontbrak de groote diamant, die 't bovenste van de kroon versierde. De soldaat zwoer, dat die nog aan de kroon was geweest, wanneer hij die in handen van Tak had gesteld; Tak beweerde het tegendeel; maar de soldaat bleef ongestraft, en Amangkoerat verloor dus dezen rijken steen, die sedert langen tijd als een soort van heiligdom in zijn geslacht was aangezien. Dit verlies, waarvan het geheugen zich bij hem vernieuwde ieder maal als hij die kroon zag of gebruikte, had hem zoodanigen haat tegen Tak ingeboezemd, dat dit alleen genoeg scheen, om deze bezending op zijn minst onnut te maken; en hierbij was niet minder bekend, dat Tak, een man vol driften, bij veel dapperheid geen minder onvoorzichtigheid voegde, hetwelk niet belette, dat men hem medegaf zeshonderd Europeaansche krijgslieden en zeshonderd inlandsche, weshalve niet duister te zien was, dat hij kwam om met geweld te nemen, hetgeen aan zijne verzoeken zoude mogen geweigerd worden.

Wat Amangkoerat op 't hooren van deze tijdingen heeft gedacht, is bezwaarlijk te gissen; maar zoo men uit zijne daden zal oordeelen, schijnt hij in een gedurige twijfelachtigheid van geest, dan eens gunstig dan een ongunstig aan de belangen van Soerapatti geweest te zijn; wij zullen ons vergenoegen met te verhalen wat hij deed. Hij begon met voor zijn eigen zekerheid te zorgen, door een leger van tienduizend Javanen te verzamelen, en een uur van Kartasoera te doen kampeeren; daarna liet hij in de Hollandsche Pagger verzoeken vergif, waardoor men schielijk iemand kon van kant helpen. Want de Hollanders hadden ook te Kartasoera, en op geen groote distancie van 't paleis, een Pagger tot berging van koopmanschappen en tegelijk met een bezetting van honderd man voorzien. Men vroeg aan de bedienden van den keizer, waartoe dit vergif zoude dienen, en die gaven niet onduidelijk te kennen, dat het was om zich van Soerapatti te ontdoen, zonder het echter klaar te zeggen; waarop men aan hen tien grein sublimaat gaf, na de kracht van dit vergif in hunne tegenwoordigheid op een hond te hebben doen beproeven. En in dienzelfden tijd liet de keizer dagelijks aan Soerapatti de allersterkste verzekeringen geven, dat hij hem met al zijne macht tegen iedereen zoude beschermen.

Doch Soerapatti, die al kort nadat hij zich te Kartasoera had nedergezet, de onzekere inborst van Amangkoerat had gemerkt, was sedert dien tijd bedacht geweest op de noodige middelen, om in gevallen van nood zijn lot van zijn schoonvaders welgevallen of onzekerheid niet te doen afhangen. Te dien einde had hij al de Baliërs en Maccassaren, die gedurende den Bantamschen oorlog van de Hollanders waren gevlucht of gedeserteerd, en nu door Java zwierven, bij zich verzameld, gelijk ook vele gewezene officieren en gemeenen van de Bantamsche benden van sultan Agon; en deze allen bij zijne eerste gezellen gevoegd hebbende, was hij nu aan 't hoofd van eene bende van acht honderd man, door den keizer betaald en den naam hebbende van in 's keizers dienst te staan, schoon elk van hen blindelings van Soerapatti afhing. En zich hier niet mede vergenoegende, was hij niet zoo ras Mahomedaan geworden, of niemand scheen zuiverder in leer, leven en nakoming van al de plechtigheden van dien godsdienst als hij; en zoodanig was de achting en liefde van zijn volk voor hem, dat allen, hetzij reeds voorheen Mahomedanen of nu met hem geworden, even groote ijveraars schenen; waardoor de Javanen, die de grootste achting voor hunnen keizer niet hadden, Soerapatti integendeel met den uitersten eerbied en als een heilige aanzagen, voornamelijk de inwoners van de bergen en van de zuiderdeelen van Java, als welke door hunne onwetendheid het meest aan hunnen godsdienst gehecht waren. Aldus bij alles wat hem omringde geëerbiedigd en bemind, vernam Soerapatti ras èn den eisch, dien Tak kwam doen, èn de geschiedenis van 't sublimaat; en aan beide kanten alles gevaarlijk voor hem ziende, nam hij voor ten minsten niet ongewroken te sterven.

Middelerwijl was de commissaris Tak met zijn leger te water overgebracht naar Samarang, de naaste zeehaven aan Kartasoera, en van daar op marsch gegaan, verzeld van vier Javaansche grooten, door den keizer aan hem gezonden, om hem in zijne staten te ontvangen en van al het noodige te voorzien, als een gezant van den Goeverneur-Generaal van Indiën, niettegenstaande zijn groot gevolg, dewijl men van geen oorlog wist. Aldus voortgetrokken, en tot op een kleine marsch nabij Kartasoera genaderd zijnde, zond Tak den kapitein-lieutenant Greving met een brief aan den keizer, waarbij hij kennis gaf, dat hij des anderen daags te Kartasoera zoude zijn, en tevens aan Amangkoerat het hoofd van Soerapatti vroeg. Hierop wierd aan het Hof een geheime raadsvergadering gehouden, welke tot aan den avond duurde, wanneer Greving weder naar zijn generaal keerde met het antwoord van den keizer. Maar hoe dit antwoord geweest zij, of wat ook in die vergadering mag besloten zijn (want dit is geheim gebleven), het is zeker, dat noch Amangkoerat noch Tak met Soerapatti hadden geraadpleegd; en dat geen van hun beiden de minste kennis schijnt gehad te hebben van de inborst en den moed van den man, waar zij mede te doen hadden.

Want Soerapatti, hetzij onderricht van 't geen in die raadsvergadering was vastgesteld, of dit niet hebbende kunnen gewaar worden en daarom het slimste vreezende, en waarschijnlijk reeds alles voor een diergelijk tijdstip van verre bereid hebbende, wist in den nacht zijn gansche bende, in stilte en zonder achterdocht te geven, in zijn Pagger bijeen te verzamelen; en na aan hen zijn en ook hun gevaar voor oogen gehouden te hebben, als die na hem niet zouden gespaard worden, tastte hij des anderen morgens, zoo haast het eerste licht scheen, met hen de wacht aan van de stallingen achter en aan 't keizerlijk paleis; en die wacht, als welke op niets diergelijks verdacht was, spoedig afgemaakt hebbende, drong hij aan dien kant door in 't paleis, daar echter de wachten van gewapende vrouwen (want die bewaken en bewaren het binnenste van de hoven der Javaansche vorsten) zooveel wederstand deden, dat de keizer den tijd had, om vol van schrik naar 't Javaansche leger te vluchten, alwaar hij, in plaats van met dat leger naar 't paleis te trekken, zich vergenoegde met koerier na koerier aan Tak te zenden, om aan hem kennis te geven, dat Soerapatti, met een bende roovers, zich meester had gemaakt van zijn paleis en schatten.

Op die tijding verhaastte de commissaris, die reeds onderweg was, zijn marsch en trok omtrent negen uur over de rivier, die in de vlakte van Kartasoera loopt, op een plaats, die door de Maleische relatie werd genoemd „de gedamde Revier", alwaar hij zijn leger in slagorde stelde, hebbende het keizerlijk paleis voor zich, op eene afwijdte van omtrent vierhonderd roeden, en de Hollandsche pagger omtrent even ver af van zijn linker vleugel. De kapitein Leman, welke in die pagger 't gebied voerde, was op zijne hoede en in de wapenen geweest, zoo ras hij de eerste beroerte in den morgenstond was gewaar geworden, en had, zoo als de vaandelen van Tak over de rivier waren, zich met zijne bezetting geposteerd voor de poort van de pagger, aldaar de bevelen van Tak afwachtende; maar dewijl deze om hem niet scheen te denken, zond Leman een officier om 't welbehagen van den commissaris te vernemen, en die officier ontving geen anderen last, als om naar den pagger te geleiden de zes veldstukken, die bij 't leger waren, benevens de matrozen uit de schepen medegenomen, om 't geschut te bedienen, die, ingevolge van dien, in de pagger binnenkwamen.

Vervolgens, zonder eenige onderrichting of onderzoek, zonder iemand uit de pagger bij zich te ontbieden,

r ontwijfelbaar verscheidene menschen waren, de dagelijksche omgang een grondige kennis legenheid der vertrekken van 't paleis had ven, rukte Tak voort, waarschijnlijk het Soerapatti en de schatten van Amangkoerat zijne bezitting rekenende. Maar Soerapatti, het eerste gedeelte van zijn voornemen was e weten: dat van den keizer zelf gevangen had nu den tijd gehad het verdere te bepaarden, die in grooten getale in de stallen l hij gedeeltelijk laten opzadelen, gedeeltelijk len met het kostbaarste uit 's keizer schatt overbrengen kon lijden; en bij dit, in de ı wacht van vertrouwde manschap gelaten wachtte hij met de overige het Hollandsche › een wijze, die weinig vermoed wierd.

n breeden gevel van 't paleis was een zeer ıitgestrekte opene plaats, rechts en links been menigte mindere gebouwen tot het Hof , die als twee lange vleugels uitliepen, en hunne einden aan elkander wierden gesloten zwaar houten traliewerk, en midden in hetdiergelijke poort; wanneer nu 't leger tot te was gekomen, dat men van verre door verk en de opene poort begon te kunnen › de binnenplaats, vernam men aldaar niets weinigen van Soerapatti's volk, welke, in de erwarring ginds en weder loopende, vlucht laats schenen te zoeken, en voorts was alles erste stilte. Op deze teekenen maakte de s nog meerder spoed, hij zelf aan 't hoofd llanders den voortocht leidende; en niettegenreving hem ried om zijne piekeniers (welke ien tijd in de Indiën en Europa nog bij de had) in 't front en op de vleugels te plaat.t de wanhoop van de Maleyers te vreezen hij, zonder de allergeringste voorzorg van 't werk te stellen, met de zeshonderd Hollde grootste haast door de poort op de binMaar nauwelijks waren de Hollanders binnen lianen nog buiten die plaats, of de eersten in een oogenblik van voren en van de twee getast door Soerapatti en de zijnen, die, het zeer verwarde vuur der Hollanders uitgestaan onder hun gewoon geroep van „Amok!" in en indrongen en met de krissen (gevlamde raarvan de Maleyers zich met een ongeloofeid bedienen) zulk een schrik, verwarring en ıbrachten, dat in zeer korten tijd van de Hollanders weinig meer dan honderd door ontkwamen, onder de dooden achterlatende de officiers. De Indianen van 't Hollandsch trooiden zich op dit gezicht aan alle zijden, ı ontving de vluchtende Hollanders in de

.ti, het geweer van de verslagenen bij zijne t gevoegd hebbende, liet het paleis in brand trok, met zijne bende te voet en te paard, gebergten en naar de gedeelten van Java, ı ten Zuiden van dat eiland gelegen, alwaar le ingezetenen eerst van éene landvoogdij en nog van twintig andere wierd ontvangen, d, die om de Mahomedaansche godsdienst istenen wierd vervolgd, en door een lafhartig verraden. En schoon elk van die landvoogdijen nder niet groot was, zij maakten echter alle saamgevoegd een zoodanige macht uit, dat Soerapatti noch door den keizer, noch door de Hollanders heeft kunnen gedwongen worden, maar die heeft bezeten tot aan zijn dood, die voorviel in 't jaar 1706, wanneer hij, door den generaal De Wilde, in zijne verschansingen van Bangel aangetast zijnde, en in de voorste rijen vechtende, door een granaat gekwetst wierd en drie weken daarna aan die kwetsuur stierf.

Wanneer de tijding van deze gebeurtenis te Batavia kwam, veroorzaakte die een zeer groote verslagenheid; te meer, dewijl bij de zekerheid van 't verlies van 't leger van Tak nog kwam de onzekerheid van 't lot van diegenen, die zich in de pagger te Kartasoera bevonden. Te vergeefs had de keizer zelf door een brief aan Camphuis kennis gegeven van de ramp, aan Tak overkomen, betuigende heiliglijk, dat hij hem hulp zoude toegebracht hebben, zoo zijne Javanen niet geweigerd hadden tegen Soerapatti te vechten; en dit draagt alle kenteekenen van de waarheid; want wie ziet gewillig zijn paleis verbranden, zijne schatten rooven, en zijne landen door een vreemde vermeesteren? Maar niemand geloofde hem te Batavia, daar men altijd sedert heeft staande gehouden, dat Amangkoerat, in de nederlaag van Tak, met Soerapatti eens was geweest; hetgeen oorzaak heeft gegeven dat er, zoolang die vorst heeft geleefd, wel geen oorlog, maar ook nooit een verzekerde vrede tusschen hem en de O. I. C. is geweest, en dat na zijn dood dit, ten tijde van den Goeverneur-Generaal Van Hoorn, zwager van Tak, tot voorwendsel is genomen, om den ongelukkigen zoon van Amangkoerat van zijn vaderlijke kroon en erf, na een langdurigen oorlog, te ontblooten, en zijn rijk te doen overgaan aan een bastaardbroeder van Amangkoerat.

Onderwijlen stelde Camphuis alle middelen in 't werk, die de voorzichtigheid opgaf, om de kwade gevolgen van deze gebeurtenis voor te komen; aan den nieuwen koning van Bantam zond hij het origineel van den brief van Amangkoerat, om dien vorst te doen zien, dat die zaak niet zoo zwaar was, als de geruchten die verspreidden, en daardoor aan hem verslagenheid en aan zijne onderdanen hoop van verandering te benemen. De Maccassaren waren te dier tijd al getemd, maar nog niet gewoon te dienen; derhalve stelde de generaal order, dat de communicatie tusschen de kusten van Java en Celebes zoo gering als mogelijk was, om alle verbindtenis van Amangkoerat en Soerapatti met de Maccassaren òf te verhinderen òf bezwaarlijk te maken; en tegelijk zond hij aan Hartzink, die bevelhebber op Celebes was, een merkelijke versterking van krijgsvolk. En aan den Raad op Japara schreef hij de nadrukkelijkste brieven om op alle mogelijke middelen bedacht te zijn, om Leman, met de Hollanders in de pagger van Kartasoera, te bergen. Hierdoor bleef alles te Bantam en Maccassar in rust, en Leman kwam zonder hinder met zijne bezetting behouden op Japara, hetzij Amangkoerat vreesde Leman te bevechten, die zes stukken geschut bij zich had en wiens onderhebbende manschap, door de overblijfselen van 't leger van Tak, tot tweehonderd acht-en-veertig Europeërs en eenige Indianen was aangegroeid, of dat hij hem niet heeft willen aantasten; welk laatste het waarschijnlijkste is.

En dit alles was zoo veel te gelukkiger, omdat ter zelfder tijd de O. I. C. met een anderen oorlog wierd bedreigd in het West, met den koning van Golconda, waartoe een feitelijke onderneming van Laurens Pit,

landvoogd van de kust van Cormandel, oorzaak scheen te zullen geven. Aboe-Hassan, koning van Golconda, had het ongeluk van zeer weinig verstand met zeer veel schatten te bezitten, en tegelijk een nabuur te zijn van het rijk van den grooten Mogol Aureng-zeb, die, zijn vader, zijne drie broeders en hunne zonen aan zijne heerschzucht opgeofferd hebbende, zich nu de boetvaardigheid had opgelegd, van nooit iets anders tot voedsel te nuttigen als kitcheri (een soort van slaboontjes) en water; en hij zag dit aan als een gepast middel, om zich met de Godheid te verzoenen. Maar midden in die pogingen was hij daarom niet minder bedacht, om al zijne buren, den eenen na den anderen, eerst van hunne schatten en daarna van hunne vorstendommen te berooven. Het middel daartoe was dat hij dengene, daar hij het op gemunt had, jaarlijks met oorlog bedreigde, welke dan met geld of juweelen was af te koopen; en als hij hen dus had uitgezogen en weêrloos gemaakt, vermeesterden zijne legers de landen en steden. Zoo had hij met den koning van Visiapoer gedaan en zoo was hij nu bezig te handelen met den koning van Golconda, die onderwijlen, in plaats van op de zekerheid van zijne staten order te stellen, zijn tijd versleet in 't uitschrijven van den Koran, aan zijne ministers de zorg overlatende, om jaarlijks de wapenen van Aureng-zeb met groote sommen gelds af te koopen. Dit was reeds eenige jaren geschied en 't land daardoor zoo verarmd, dat de ministers op 't laatst geen spoediger middel wisten om geld te vinden voor den Mogol, als de rijkste ingezetenen zonder reden of waarschuwing van het hunne te berooven. Onder deze was een Benjaan of Indiaansch koopman, die factoor of makelaar was van de Nederlandsche O. I. C., en uit dien hoofde tien tonnen gouds aan de Compagnie moest verantwoorden, waarvan hij nu, van alles ontbloot, geen penning kon betalen. Pit, zich over deze zaak aan 't hof van Golconda beklaagd hebbende, wierd bespot, en Pit hield niet van bespot te zijn. Dus, bij de krijgsmacht onder zijn bevel, vierhonderd man uit Ceylon ontboden hebbende, maakte hij zich bij nacht meester van Masulipatam, de voornaamste koopstad van den koning van Golconda op de kust van Cormandel; en 's konings tol en tolhuis hierdoor in handen hebbende, wierden de ministers zoo gezeggelijk, dat er spoedig een accoord was gesloten, waarbij de koning aannam, gedurende vijf jaar ieder jaar een honderd en twintig duizend ducaten aan de Compagnie voor schade en onkosten te betalen. De dapperheid en ijver van Pit waren echter onnut aan de O. I. C.; want nog geen jaar daarna maakte zich Aureng-zeb meester van den koning en 't rijk van Golconda; en de beheerscher van de gansche Indostan was te machtig, om hem gewapenderhand te dwingen tot de betaling van die schuld, die dus verloren wierd.

Maar zoo de bezending van Tak, met de gevolgen van dien, weinig tot roem zijn van Camphuis, hij deed in datzelfde jaar een andere daad, die zooveel te prijzenswaardiger was. Wij hebben gezien, hoe sultan Agon aan zijn zoon was overgegeven, en met hem die van zijne oude en brave vrienden, die in den oorlog waren overgebleven. Deze laatsten had de onmenschelijke Abdul ter dood laten brengen op een nieuwe en uitgezochte wijze, te weten: men belette door gedurige gewelddadige middelen die ongelukkigen om te slapen, van welke verschrikkelijke manier van sterven ooggetuigen verhalen, dat zij sommigen van deze menschen hebben gezien, die, na een maand aldus geleden te hebben, door gloeyende nijptangen aangetast, niet wakker te maken waren, maar slapende, ongevoelig bleven liggen tot zij den geest gaven. De vader zou waarschijnlijk, zoo de zoon had gedurfd, geen beter lot ondergaan hebben; maar Abdul, uit vrees voor de Hollanders, hem niet vermoord hebbende, vergenoegde zich met hem des middags rondom zijne eetplaats te doen kruipen, alwaar hij dan, gelijk bij ons de honden, van den afval van de spijze wierd gevoed. En de schandelijkheid van deze daad, die, om zoo te spreken, onder het oog van den Raad van Indiën geschiedde, bezwalkte niet weinig de roem van zachtheid, waardoor de Nederlanders boven alle andere Europeërs in de Indiën bekend waren; want niemand in het Oost, die niet wist, door wien Agon in handen van dit wangedrocht was gekomen. Om dit derhalve te doen ophouden, deed Camphuis den vader aan den beestachtigen zoon afeischen, en met 's Compagnie's schepen naar Batavia overbrengen, alwaar voor hem een ordentelijke woning was bereid en voor zijn onderhoud honorabel wierd gezorgd, en zelfs met distinctie. Hier heeft hij verscheidene jaren aan Abdul overleefd; want die stierf 't volgende jaar en liet de kroon, onder goedkeuring van Camphuis, aan den negenden van zijne zoons, die, na die verkregene goedkeuring, te Bantam wierd aangesteld en ontvangen met even weinig tegenstribbeling, alsof die troon een ambt van de Compagnie was geweest. Zoo laag had een vadermoord het huis van Bantam gebracht!

Hetzelfde jaar van den dood van Abdul Hadgi was insgelijks het laatste van 't leven van Raja Singa, keizer van Ceylon, die gedurende dertig jaren een vinnig en onverzoenbaar vijand van de Hollandsche natie was geweest, en die nu te Candy, de hoofdplaats van zijne staten, in den ouderdom van negentig jaren stierf. Deze vorst, de jongste van drie zonen, welke zijn vader bij zijn dood, in 't jaar 1632, naliet en aan ieder van welke hij een deel van zijn rijk gaf, had, na den dood van zijn oudsten broeder, zich in 't bezit gesteld van dit gedeelte van 't rijk en, hierdoor versterkt, zijn tweeden broeder van zijne erfportie beroofd, die daarop naar de Portugeezen was gevlucht, meesters van de kusten van dat rijk eiland, van tijd tot tijd door hen in bezit genomen en versterkt sedert het jaar 1505, wanneer Ceylon door Don Laurens d'Almeida voor Portugal was ontdekt. De Portugeezen, die al lang vlamden naar de bezitting van het binnenste van het land, zoowel als van de randen, deden Raja Singa een gevaarlijken oorlog aan, onder voorwendsel van zijn broeder te herstellen, zoodat die, voor de uitkomst vreezende en niet onbewust zijnde, dat de Hollanders in oorlog waren met de Portugeezen, het besluit nam, in 't jaar 1636, om de Hollandsche natie tot zijnen bijstand te roepen. Het is licht te begrijpen, met welke gretigheid en vreugde te Batavia wierd aangenomen het vooruitzicht, om deel te hebben in den handel van de kaneel, waarvan Ceylon alleen in 't bekende gedeelte van de wereldkloot de fijne en echte uitlevert; want men vindt ook elders, en op meer dan ééne plaats, eene grovere soort. Men haastte zich derhalve een verbond met Raja Singa te sluiten, waarbij deze voordeelige voorwaarden voor den handel van de Compagnie toestond, welke daarentegen zich verplichtte, om al de plaatsen, langs de kusten gelegen en door de Portugeezen bezeten, te vermeesteren en vervolgens aan hem over te geven, mits hij de onkosten, daartoe aange-

le betalen. Dit accoord hield in 't begin ijden redelijk wel; want ofschoon na 't ne-ınto Gala, in 't jaar 1640, Raja Singa die ;eëischt, men had hem doen begrijpen, dat nvoorzichtigheid zoude zijn, die plaats van ı bezetting te ontblooten, zoolang de Portu-sterke steden in de nabuurschap van Punto :n, en hij had zich met die reden verge-ar wanneer eindelijk, na alle andere plaat-kusten, Colombo, de hoofdstad der Portu-schappij, in 't jaar 1656, door de Nederlanders ı, bracht men een rekening voor van onkos-de Compagnie tot de verovering van al die daan, grooter als gansch Ceylon waardig ten minste als de keizer kon betalen; en op , bevestigd met talrijke garnizoenen, bleef .t. Dit had hem verwoed tegen de Hollan-kt en was oorzaak, dat men, gedurende de n-en-dertig jaren van zijnen leeftijd, nooit met hem had kunnen maken, welke nu , zijnen opvolger getroffen wierd, die, over-de onnutheid der pogingen voor hem, om uit handen der Hollanders te rukken, de-hen vredig liet; zoodat de dood van Raja gering voordeel voor de O. I. C. was, die vijand meer op dat eiland te duchten heb-lrie-vierde parten van de onkosten van hare kon besparen.

(1687) bracht ook weder te Batavia een nsche bezending naar Siam. De eerste was naar Europa teruggekeerd, zonder Batavia ı; en St. Chaumont en Choisi, beide ver-len, waren van Siam vertrokken zeer over-de koning om geen bekeering dacht, daar nd nog ooit van had durven spreken; dat ıen en voordeelen, te Siam te halen, loutere ı waren, en dat de massieve gouden beelden, ın de Franschen deed zien, lompe houten en, òf maar alleen verguld òf met een dun l bedekt. Phaulkon, die dit voor hun ver-rd had en die vreesde, dat dit bericht van ı in Frankrijk niet gunstig zoude zijn voor ;rken, besloot zich naar een anderen kant en hij wist den Jezuït Tachard te overre-en Fransche bezetting onder een Franschen in Bankok, een slechte fortres aan den de Siamsche revier gelegen, een machtige ; geven aan de Roomsch Katholieken, die koninkrijk waren en nog stonden te komen. met een gouden krusifix vereerd en nu als ı minste in 't geheim, van den koning van ;odewijk den XIV, in Frankrijk teruggeko-dezen voorslag aan 't hof aangenaam te dat èn garnizoen èn bevelhebber wierden ge-ijk ook twee Fransche envoyé's, met namen ; en Ceberet. En dit alles wierd verzeld suït Tachard en eenige geleerde vaders van ınder den naam van wiskunstenaars van den Siam, die, naar alle gedachten, van deze ng van zijn hofstoet weinig kennis droeg.

e tweede bezending vond een gansch andere der gemoederen dan de eerste. De Siamsche , met Frankrijk, die voor drie jaren 't voor-en schrik der Indiën was geweest, was nu ıre bespotting; en hetgeen ook in dien tijd was voorgevallen, had dezelfde gevolgen in de Indiën als in 't vaderland gehad. De aloude haat der Nederlanders voor de Franschen, begonnen door de oorlogen van Karel den Stoute, de laatste vorst van 't huis van Borgonje, voortgezet onder het huis van Oostenrijk, vermeerderd door den oorlog van 't jaar 1672, was ten toppunt gebracht door de gedurige zorg van den prins van Oranje Willem den derde, die in de vernedering van Lodewijk den XIV zijn personeele grootheid zocht en vond.

Hierbij kwam de vervolging der Gereformeerden in Frankrijk, die met duizenden uit hun vaderland in de Republiek en naar de Indiën gevlucht, onze provinciën met hunne nare en billijke klachten vervulden. En wanneer onze voornaamste koopsteden nog lang, uit vrees van den Franschen handel te verliezen, de vriendschap met het Fransche hof zochten te onderhouden, was het, alsof men in Frankrijk zelve het voornemen had, om die steden door bezwaringen en vitterijen in den handel te verbitteren. Dus was het binnen kort zoo verre gekomen, dat in de Vereenigde Nederlanden geen regent de minste genegenheid of zelfs attentie voor de Fransche natie durfde toonen; en die manier van denken was spoedig uit het vaderland naar de Indiën overgevlogen, zoodat, behalve de Jezuïten, welke de generaal Camphuis met vorige vriendelijkheid ontving, alle andere personen van deze schepen met de uiterste onverschilligheid en onvriendelijkheid wierden behandeld. En dit ging zoo verre, dat de generaal, onderricht zijnde dat een Fransch hoofdofficier zich binnen Batavia aan een tafel, alwaar hij at, wat sterk over deze behandeling durfde uiten, aan hem door een zwarten jongen liet bevelen van in 't oogenblik op te staan en de stad te ruimen; hetwelk alles te zamen oorzaak was, dat die schepen niet lang op de reê van Batavia vertoefden.

Kort daarna namen hunne zaken te Siam een ongelukkig einde; de koning werd ziek, en terwijl hij met den dood lag te worstelen, maakte zich een van de rijksgrooten meester van zijn rijk, persoon en eenige dochter, want zoons had hij niet; Phaulkon wierd doodgeslagen en zijne vrouw en goederen te Siam in verzekering genomen. Sommigen der Franschen wierden gevangen, anderen vluchtten naar Bankok, alwaar ook de weduwe van Phaulkon, uit hare gevangenis ontkomen, hare toevlucht nam en door de Franschen aan den nieuwen koning, op zijne vraag, wierd overgegeven; en na die lafhartige daad vertrokken de Franschen van Bankok, met zich nemende al de goederen, die Phaulkon, in vooruitzicht van ongelukkige tijden, aldaar voorheen in zekerheid meende gebracht te hebben; maar 't schip, waar dit en de Fransche bevelhebber zich op bevond, is in 't overvaren van Martinique naar Frankrijk gebleven, en nooit iets van hetzelve terecht gekomen.

Van al die vleyende hopen, welke Siam aan de Franschen had gegeven, bleef dan niets over als alleen verscheidene zeelieden, die, door de gedurige heen en wederreizen naar dat Oostersch rijk, een vrij groote kennis van de Indische zeeën hadden verkregen. En dewijl de oorlog, welke door de revolutie van Engeland veroorzaakt wierd, nu begin had genomen, besloot het Fransche hof van deze menschen gebruik te maken, om aan den handel van de Nederlandsche O. I. C. in de Indiën zelve, door kaperijen, alle mogelijke afbreuk te doen; want in den bloeyenden staat, in welke de zaken van die Compagnie onder Camphuis waren, scheen er hoop noch waarschijnlijkheid, om zich meester van

eenige van hare vaste plaatsen te maken. Dit voornemen echter van de Franschen was gevaarlijk genoeg, zoo 't behoorlijk onderlegd was; doch het hoofd van dezen tocht schijnt wederom, gelijk voorheen La Haye, meerder hart als oordeel bezeten te hebben. Deze was nu Du Quesne-Guiton, neef van den vermaarden admiraal Du Quesne, die, in de eerste dagen van 't jaar 1690, van Brest in zee stak met zes schepen van oorlog, bemand met ongeveer tweeduizend mannen.

Maar hetzij de groote kennis en ondervinding van zaken iets diergelijks aan Camphuis hadden doen voorzien, hetzij het een enkele voorzorg in 't begin van een oorlog mag zijn geweest, Du Quesne, in July op de kust van Ceylon komende, vond dat reeds de admiraal Laurens Pit, met zes oorlogschepen, langs de Oostersche kusten kruiste, om den Nederlandschen handel te dekken, en met expres bevel, van op alle mogelijke wijzen een gevecht met de Fransche koningsschepen te vermijden; want Camphuis had begrepen, dat aan diergelijke schepen veel kon gegeven, maar daarentegen weinig van hen kon gehaald worden; en hij vermeende met reden, dat de roem van zijne regeering bestond in 't bewaren van 't goed van zijn meesters, en niet in 't leveren van onnoodige zeeslagen. De gevolgen van deze wijze orders, door Pit stiptelijk nagekomen, waren dan ook, dat al de buit van de Franschen op de geheele reis zich bepaalde aan 't nemen van de Fluit de Montfoort, eer men nog hunne komst in de Indiën vernomen had, benevens nog een klein vaartuig, 't geen met hout en rijst langs de kusten van Ceylon en Cormandel voer. Na dien tijd wierd er zorg gedragen, dat het Fransch eskader geen Hollandsche schepen in 't gezicht kreeg, als alleen die van Pit, welke ieder maal, op de aannadering der vijanden, zich onder den Cormandelschen wal en 't geschut van een Hollandsche of Engelsche vesting ten anker begaf. Dus den 24 Augustus voor Madras liggende, alwaar zich ook vijf Engelsche O. I. C. schepen bevonden, zag men den volgenden morgen, dag van St. Louis, wat men in volle zee met dien gedetermineerden hoop Franschen zou gewaagd hebben. Want die durfden met hunne zes schepen en alleen versterkt door een brander, welke zij van hunnen kleinen prijs gemaakt hadden, aantasten elf schepen onder 't kanon van Madras; alwaar die schepen, zoo na doenlijk onder den wal vastgemaakt, nog den tijd hadden gehad van al hun geschut aan een boord te plaatsen. Ook was de uitkomst, zoo als die menschelijkerwijze wezen moest; de Franschen, ontvangen naar behooren, voornamelijk van den Hollandschen admiraal, van wiens gedurig vuur zij met verwondering spreken, deinsden af met doornagelde schepen en geen gering verlies van manschap; en dit eskader verder niets van eenige consideratie verricht hebbende, keerde het volgende jaar naar Frankrijk terug, terwijl Pit, die onder de regeering van Camphuis den roem der Nederlandsche wapenen in Indiën had opgehouden, kort daarna Pondicheri aan de Franschen benam, en dus aan hen het zwaarste verlies toebracht, dat die natie in de Indiën kon ondergaan.

In dit jaar (1691), het laatste van de regeering van Camphuis, verscheen wederom te Batavia zekere Armeniër, genaamd Codgia (dat is koopman) Murat, zich zeggende gezant van Adjam Segued, koning of keizer van Abyssiniën. Zestien jaren voor dezen tijd was hij nog eens te Batavia geweest, en had voorgegeven gezonden te zijn door Aëlaf of Alem Segued, vader van Adjam. Maar zijn eigen brief van credentie bracht zijn bedrog mede; want die was in 't Arabisch geschreven, begon met het gewone begin der Mahomedanen: „In den naam van den allerbarmhartigsten God", en eindigde met de Arabische maand van het toenmalige jaar van de Hedsjirah; en de Abyssiniërs daarentegen hebben hunne eigene taal, gelooven dat hunne voorouders het Jodendom door een zoon van de koningin van Scheba en Salomon ontvangen hebben, en het Kristendom van den kamerling, door Filippus gedoopt; en doen, onder een bijgeloovige vermenging, belijdenis van beide die godsdiensten, maar verfoeyen het Mahomedaneudom, en dateeren hunne brieven van de schepping der wereld. Dus had de generaal Maatzuiker hem doen vertrekken. Doch hij, wanende misschien nu een minder kundig landvoogd te zullen ontmoeten, kwam te dezer tijd weder met een nieuwen brief, waarvan het Mahomedaansch begin en einde was afgelaten; maar niettegenstaande dit zoude Camphuis hem even spoedig als Maatzuiker weggezonden hebben, zoo eenige ingekomene bevelen uit Europa geen gelegenheid hadden gegeven tot een lang verblijf van dien Armeniër te Batavia.

De vermaarde taalkundige Ludolf[1] had begrepen, dat een verbond tusschen de Abyssinische natie en de Kristen mogendheden een gewenschte zaak zoude zijn; hiervan, in 't jaar 1679, aan 't Weener hof den voorslag gedaan hebbende, wierd hij, waarschijnlijk om zich van hem te ontdoen, geraden zich aan Engeland of Holland te adresseeren. In Engeland wierd hij uitgelachen, maar in Holland luisterde men naar hem, alzoo bewindhebberen van de Nederlandsche O. I. C. niet ten onrechte begrepen, dat een zeer voordeelige handel met die gewesten zoude kunnen gedreven worden, zoo men eens voet in dezelve konde krijgen. Want dat het rijk van Abyssiniën of Æthiopiën behalve goud, ook voortbrengt ivoor, ebeen, muscus, amber, gom en slaven, weet men met zekerheid; dewijl de volkeren van Nubiën deze waren van de Abyssiniërs ontvangen, en jaarlijks te Caïro in Egypten komen verhandelen met karavanen, die door de akeligste en gevaarlijkste zandwoestijnen, in gedurige gevaren, moeten reizen.

Het is dan zichtbaar, dat een directe handel met de Abyssiniërs, langs en op de Oostersche kusten, een van de rijkste handels van de wereld zoude zijn. En dewijl Ludolf, vol van zijn project, reeds een brief in de Æthiopische taal aan de volkeren van Abyssiniën had vervaardigd, wierd Camphuis aangeschreven, om te beproeven, langs welke wegen men dien brief tot zijn adres zoude kunnen doen komen; want langs den weg, door welken dit zoude kunnen geschieden, konden ook andere boodschappen gedaan worden, en dus vroeg of

[1] Job Ludolf, geboren te Erfurt in Thuringen in 't jaar 1624, verstond vijf-en-twintig talen: het Hebreeuwsch en het Hebreeuwsch van de Rabbijnen, 't Samaritaansch, Chaldeesch, Syrisch, het letterlijk en 't gemeen Arabisch, 't letterlijke en gemeen Grieksch, het letterlijk Æthiopisch en 't Ambarisch, gemeenlijk in Æthiopiën gesproken, het Koptisch, Perziaansch, Latijnsch, Fransch, Italiaansch, Spaansch, Portugeesch, Hoog- en Nederduitsch, Engelsch, Poolsch, Zweedsch, Sclavonisch en de aloude Noordsche of Finnische taal. Waaruit men kan zien, dat hij grooter taalkunde dan staatkunde bezat; want men bespeurt niet, welk voordeel die Abyssinische alliancie aan 't Kristenrijk zoude toegebracht hebben.

:aak volvoerd, waarvan de wezenlijkste voorgevolg zouden zijn [1].
:en last met de behoorlijke omzichtigheid uit en zich niet belachelijk met een avonturier te laten, deed de generaal verscheidene vra- Murat schriftelijk voorhouden door De Roo, van de Hooge Regeering; en de antwoorden gen, naar Europa gezonden en aan Ludolf geerd zijnde, veroorzaakten weder andere vra- Ludolf, waarop nieuwe ophelderingen van)dig waren, die dus jaren lang te Batavia koste van de Compagnie; hetgeen naar alle alles was, wat die bedrieger beoogd en ge-

'amphuis zag als generaal alleen het begin :aak; nu, in zijn zeven-en-vijftigste jaar gede, wierd hij dagelijks meer en meer gewaar kken van den onderdom, die zich in Indiën uropeërs gewoonlijk vroeger als in Europa len. Want de Noordsche lichamen, overgedie heete luchtstreken, verliezen door gedurig l vroeg een gedeelte van hunne krachten, :r men daarbij voegt de zware reizen, door van hen gedaan, en den gedurigen arbeid, rnaamste ambten in de Nederlandsche Indiën il men niet verwonderd zijn, dat zestig jaren die van hun levensgetal uitmaken. Maats tot aan dezen tijd de eenigste geweest, die n-zeventig jaar generaal van Indiën is ge- Villem van Oudhoorn, de Opvolger van Campft, nadat hij van de landvoogdij was afge- :l geleefd tot vijf-en-tachtig jaar, maar Oudeen Indisch kind, als zijnde in de Moluccos ia geboren.
is schreef in 't begin zijne ongesteldheid alleen le ongezonde lucht van Falkone, gelegen in den doortocht van Nangasacki naar Jedo, gebergte hij zesmaal had gereisd. Doch schoon ers zelven de lucht van deze bergen als zeer aanmerken, is het echter niet natuurlijk te lat die vijftien jaren wacht, om hare uitwer- ten. Ook bespeurde hij welhaast, dat de toe- 'ermindering van levenskrachten zijne zwaarste s; de rust derhalve noodzakelijk voor zijn en sedert lang de wensch van zijn hart, deed iiten de opperlandvoogdij neder te leggen, twijfel het hoogste eerambt is, waartoe een er kan bevorderd worden, maar ook tegelijk het noeyende; want zoo een Goeverneur-Generaal in alles onder zijn bewind naar behooren wil met kennis van zaken afdoen, is 't veel, zoo iar op een geheelen dag voor zich zelven

rbeeld van een diergelijke aflegging was reeds

ote hinderpalen zijn deze: dat om in dat land igen, men van den kant van Monbaza tot aan Gardafey, niets vindt als woeste kusten of barimenschelijke bewoners; en van Gardafey noordzijn alle havens van den Westoever van de in handen van de Turken, aan wier kwellingen zoude onderworpen zijn. Ik twijfel echter, of s ooit met de noodige nauwkeurigheid zijn on- Voorts zijn de Protestantsche volkeren de eenigste)a, die met de Abyssiniërs zouden kunnen hanint de haat van die natie voor de Roomsch n is omtrent zoo groot als die van de Japanners.

door meer dan één van zijne voorgangers gegeven, maar door hen gewoonlijk om eene van deze twee redenen: òf om met hunne gewonnen schatten in hun vaderland te pralen, òf wel omdat zij onaangenaamheden van de Kamer van Zeventienen hadden uitgestaan, of wisten dat zij die, bij langer verblijf, stonden te ontvangen. Doch geene van deze redenen waren die van Camphuis; want die dacht niet om naar Holland te keeren; en het was er zoo verre van daan, dat hij de geringste moeyelijkheden uit het vaderland zou hebben te vreezen, dat hij integendeel, gedurende zijn bestier, door bewindhebberen had zien goedkeuren een daad in de regeering der Indiën, door hem ondernomen, waarvan voor noch na zijn tijd geen voorbeeld is geweest, en welke zich aldus toedroeg. Antonio Hurdt, een wakker en bekwaam man, was oudste Raad van Indiën, wanneer de generaal Speelman en de directeur-generaal Bort stierven, en had dus, naar den gewonen loop der zaken, de meeste kans om aan Speelman op te volgen, als, door den singulieren loop van de verkiezing, die wij gemeld hebben, Camphuis zich benoemd vond. Maar na die aanstelling trad alles weêr in de ordinaris trant, en Hurdt wierd, met eenparige stemmen, directeur-generaal. Zelden echter is de tweede plaats een genoegzame troost voor die de eerste heeft verwacht; zoo dat deze gebeurtenis noch bij den Directeur-generaal, noch bij die, welke ouder Raden van Indiën als Camphuis waren geweest, licht in vergetelheid raakte; hetgeen wel eens oorzaak gaf tot tegenstribbelingen aan en voornemens van den generaal, die de raadsvergaderingen somtijds onaangenaam gemaakt hadden; door wederzijdsche gematigdheid echter, of voorzichtigheid, was tot nog toe alles, ten minste voor het uiterlijke, altijd in zachtheid afgeloopen.

Maar de bailli van Batavia, Casembroot, gestorven zijnde, rees er een verschil in den Raad van Indien over den persoon, die hem zoude opvolgen. De generaal sloeg voor zekeren Dispontijn, maar de anderen zich daartegen stellende, verhief zich een twist, in welken Camphuis zich liet ontvallen, dat hij Dispontijn daartoe zoude bevorderen, „hetzij zij lieden wilden of niet"; de anderen, met geen mindere hevigheid de macht van den Raad verheffende, zeide een van hen, en allen stemden het toe: „hebben wij u Goeverneur-Generaal gemaakt, wij kunnen u weder afzetten." Waarop Camphuis, zijne gewone bedaardheid hervattende, antwoordde: „Zoo die macht zoo groot is, dan heb ik hier niets meer te doen, en wensch de heeren een goeden dag." En hij ging op staanden voet uit den Raad, alwaar hij gedurende twee volle jaren niet weder in kwam, al dien tijd de Indiën alleen en zonder Raad regeerende. Want schoon die Raad dagelijks naar gewoonte bijeenkwam, en op alle voorkomende zaken besluiten nam, geene van deze besluiten wierden bij den generaal goedgekeurd en gevolgelijk uitgevoerd als die, welke met zijn wil overeenstemden. Bovendien deed de voorzichtigheid, die hij gebruikte om dit voorval aan bewindhebberen op een allerbedaardste wijze voor te dragen, de gewenschte uitwerking voor hem, dat zijn gehouden gedrag allesins wierd goedgekeurd; terwijl de anderen op bittere klachten en sterke uitdrukkingen met zeer onvoldoend antwoord wierden begroet. Waardoor dan Camphuis zich inderdaad tot alleenheerscher vond aangesteld, zoo dikwijls bij het goedvond. Maar hij wachtte zich misbruik van deze toegevendheid te maken, en vergenoegd van zijn gedrag door zijn meesters ge-

rechtvaardigd te zien, verscheen hij weder na dien tijd in den Raad, te meer, dewijl intusschen Hurdt na een kwijnende ziekte was gestorven.

Camphuis dan, bijna veertig jaren voor de O. I. C. in de Indiën geleefd hebbende, is 't niet te verwonderen, dat hij verlangde ook eenigen tijd voor zich te leven. Te dien einde alles tot de huldiging van zijn opvolger in gereedheid hebbende laten brengen, verscheen hij voor de laatste maal in den Raad, alwaar hij na een korte redevoering, in tegenwoordigheid van alle hooge ambtenaren van Batavia, het oppergezag aan Willem van Oudhoorn overgaf; en vervolgens de sleutels van 't kasteel aan hem overhandigende, voegde hij er bij: „Zij zijn wat zwaar"; waarop deze antwoordde: „'t is naar men daaraan tilt." Na welke plechtigheid Camphuis zich aanstonds begaf naar 't huis, dat hij voor lang reeds had doen bouwen buiten de Nieuwe Poort aan de rivier, alwaar hij van al de grootheden en eerbewijzingen, zoo lang genoten, niets overhield dan een wacht van een vaandrig, twee onderofficiers, en twaalf soldaten. Om een diergelijke groote verandering, die den mensch als uit een gestadig gedrang in een oogenblik in een volkomen eenzaamheid werpt, met een heldere ziel bij vervolg te verdragen, moeten in die ziel vaste en onwrikbare grondbeginselen zijn; en deze waren bij Camphuis en bestonden in een aangeborene zedige nederigheid, die hem altijd had bijgewoond en in de allerverhevenste plaats van de Indiën niet had verlaten, en in een liefde voor kunsten en wetenschappen, die hem voor ledige uren bewaarde.

Van die zedige manier van denken kan men niet een klaarder bewijs zien, als hetgeen hij daarvan gaf, maar even Goeverneur-Generaal geworden zijnde. Hij had in Indiën gekend den predikant Schaack, die, naar 't vaderland gekeerd, nu in Holland woonde; aan dezen kennis gevende van zijne verheffing, verzocht hij te gelijk om eenig tafelzilver voor hem te laten maken te Amsterdam, en wel bepaaldelijk bij denzelfden zilversmid, bij welken hij knecht op den winkel was geweest, zoo die nog leefde. Deze was bij geval in leven en niet weinig verwonderd, wanneer hij hoorde, dat dit zilver was voor een van zijne gewezene knechts, nu Generaal van Nederlandsch Indiën. „Dan moet het", zeide de oude man, na zich eenigen tijd bedacht te hebben, „Jan zijn, een Haarlemmer, die lang geleden op mijn winkel is geweest"; waaruit blijkt, dat reeds vroeg uitmuntende blijken van geest in hem moeten bespeurd gewseest zijn.

Hierbij behield hij voor zijn wapen hetzelfde, dat hij bij zijne eerste overkomst in Indiën voor zich had verkoren, te weten: een arm houdende een zilversmidshamer of beitel; in welk alles hij zoo veel te prijzenswaardiger was, omdat die eenvoudigheid van zeden in de Indiën bij zijn persoon alleen te vinden was; want zijn hofmeester bij voorbeeld ging in fluweel gekleed en hield koets en paarden, en Valentijn zag, in dezen tijd, bij de wapenschouw van de burgerij van Batavia de gemeene soldaten en ruiters in fluweelen rokken met massieve gouden knoopen, en de ringkragen van de officiers alle van zuiver goud. Zoo verre was de weelde van 't gros der Nederlanders in 't Oosten reeds gevorderd, terwijl men in hun vaderland in de eenvoudige levenswijs en deftige zeden der voorouders nog volhardde. Want de ganschelijke omkeering der Hollandsche zeden is eerst begonnen in 't jaar 1691, gelijk ik in 't leven van Frans Fagel en uit zijn mond heb verhaald. En echter was er eene soort va in Holland reeds vrij gemeen, die thans voor en onder de regeering van Camphuis in de Ir gon; tot dien tijd was de vrouw van den Ge de Indiën de eenigste geweest, die den n „mevrouw" had gevoerd, en wierden de vrou den eersten rang te Batavia maar alleen „ genoemd; doch Schagen, in 't jaar 1683 uit als Raad van Indiën vertrokken, bracht zijne h mede, die, in Holland „mevrouw" genoemd zijnde, dezen naam te Batavia behield, hetw stonds door alle vrouwen van Raden van Indi gevolgd, en zooveel te gemakkelijker doorging de Generaal ongetrouwd was en er dus niem die belang had om die distinctie in wezen te doe

Camphuis, nooit getrouwd geweest zijnde, h noch kinderen, zoodat zonder zorg van famil ook van staatszaken zijnde, genoot hij eindelijk komen vrijheid, om zich te kunnen overgeven studiën, welke hij altijd het meest begunsti Van deze was de sterrekunde de voornaamste. de reis uit zijn vaderland naar Indiën, had maal in Japan geweest en had derhalve zes zeeën bevaren, die onze zeelieden houden voor schrikkelijkste van het bekende gedeelte der Gl ondervinding had dus aan hem de zeevaart gel tegelijk ook de noodzakelijkheid van de sterrel verstaan, die den grond is van de zeevaart. verre zijne kennissen in die wetenschap ging men oordeelen uit zijne gesprekken met de over de astronomische aanmerkingen, die zij aan hadden gemaakt, en die, met welke zij bezi in den tuin van Speelman, daartoe aan hen d gegeven; en Choisi, die, in de beschrijving v reis naar Siam, met Camphuis en de Jezuïten spotten, als hij zegt: *ils vont au moins payer l avec un peu de Jupiter et de Mercure*, Ch beter gedaan zelve de astronomie, die hem o was, te leeren.

En de wetenschappen in 't algemeen waren de redenen van de bijzondere achting, die C had voor de Jezuïten, welke te dier tijd bij geleerd in 't Oosten waren. Want het Rijk v was eindelijk aan de Europeesche kennissen g en dit alleen door de Jezuïten, die, zich t makende de weetgierigheid van den regeerende van Sina, den grooten Camhi, en zijne dr alles, wat den geest kon onderwijzen en ve toegang hadden verkregen aan het hof van Pe wel zorg droegen, om gedurig derwaarts te zend nen van hunne orde, niet alleen doorslepen in nier om met grooten te verkeeren, maar ook varen in diepzinnige wetenschappen, als aange nuttige kunsten. Van die soort waren ook d sche Jezuïten, die door Camphuis zoo wel wa vangen te Batavia, en door Van der Stel aan

Maar de voornaamste reden van die achting volgende. Hij had drie jaren in Japan doorg en dewijl, maar tien jaren voor zijn eerste kom honderd Kristenen te gelijk te Nangasacki ter dood waren overgegeven, is 't meer dan waarsc dat hij, gedurende den tijd zijner verblijven ook meer dan eens ooggetuige was geweest standvastige aankleving van de Japanners aan telijke godsdienst; ten minste heeft hij honder menschen moeten kennen, welke die gezien

zelfs nu nog de bloedige geschiedenis der
·olging van de Kristenkerk in Japan niet
aandoening; zoo men met verbaasdheid ziet
·e voorbeelden van standvastigheid in pijnen
·r verscheidene Jezuïten gegeven, door zoo
ıe Kristenen nagevolgd, en door de Neder-
steerd; zoo men met eerbied is aangedaan
:e hoedanigheden van François Xavier, den
het kristelijk geloof in dat rijk; hoe veel
indruk moeten al die zaken niet gedaan
egenen van de Nederlanders van die tijden,
de natuur geen gevoelig hart had gewei-
ziet men, dat die admiratie voor Xavier,
ide de achting voor die van zijne orde,
ıs alleen aan den generaal Camphuis, noch
e Nederlanders, maar zelfs aan zeer ver-
likanten [1].
ıis, dat Camphuis nu bewoonde, was een
ı hij, als een gedenkteeken, had gelaten
van een redout of kleine sterkte, welke

elke getuigenis van dien grooten man geeft
:sch Gereformeerd predikant, zuiver in leer,
r geleerdheid, onberispelijk van zeden en ge-
rscheidene jaren het Evangelie heeft verkon-
laatsen, waar Xavier vóór hem was geweest,
·haud wederom de predikdienst in Holland
ıomen. Nadat hij verhaald heeft het voor-
woord van Xavier aan diegenen, welke hem
tus in Japan te gaan verkondigen, gaat hij
„Waarlijk, een heerlijke en godzalige reden,
an alle dienaren betracht te worden. En zoo
len Xaveri waren, zoo zijne daden. Want
rokken zijnde en op Malacca aangeland, be-
n een jonk, die hem naar Japan voerde; hij
:ig aan, volgens zijn brandenden ijver, te
en terstond begon hij de Japansche taal te
zijne krachten in te spannen, om het Kris-
r te planten. Zoo schaamde zich die groote
het A. B. C.-boek in de hand te nemen en om
een kind te worden, om Jezus veel zonen en
te brengen. Hij was met alle krachten ar-
t toch de byzonderste gronden van de gods-
:ristenen in de Japansche taal getrouwelijk
gezet worden, waartoe hij, zelf te zwak door
van de spraak, de beste en getrouwste tol-
, ondertusschen nacht en dag wakende, om
nis van die taal te bekomen, dat hij de be-
Kristenheid kon zaayen. Waarlijk, een on-
en heilige ijver in een leeraar, zelden te
het grootste getal; en indien de godsdienst
met de onze overeenkwam, waarlijk, hij was
als een andere Paulus te achten en te eeren.
ıaarstigheid, godzaligheid enz. moet evenwel
aanprikkelen, om 't werk des Heeren niet tra-
·n. De bekwaamheden Xavieri om Kristus
ren, kunnen mijne gedachten nauwelijks be-
min mijn zwakke veder uitdrukken. Want
zijn langmoedigheid en verdraagzaamheid,
ıat des Evangeliums in kleine en groote va-
ıelen te gieten, zijn verdraagzaamheid in we-
len, zoo mag ik zeggen met Paulus: „Wie
dingen bekwaam?" En men zou met reden
lis cum fuisti, utinam noster esses, aut fuisses!"
:ant schreef dit in Holland in denzelfden tijd
in Japan was; en zijne woorden leveren een
g voorbeeld uit, hoe men aan verdiensten
nannen, schoon van een andere gezindheid
de vereischte justitie moet doen.

oorsprong heeft gegeven tot de belachelijke fabel, dat Batavia, ten tijde van hare stichting, door menschendrek was beschermd; waartoe het volgende oorzaak heeft verschaft. Wanneer de keizer van Java, in 't jaar 1629, onder de landvoogdij van Specx, Batavia, tien jaren na hare stichting, belegerde, wierd deze redout, die door een onderofficier en achttien gemeenen was bezet, op zekeren nacht door de Javanen hevig aangetast, en liep des morgens met het aanbreken van den dag gevaar van genomen te worden, wanneer het kruit aan de onzen begon te ontbreken, en de Javanen met stormladders den wal reeds opklommen. Maar een der Nederlanders een groote pot vol menschendrek als wapen gebruikende, en die tusschen de halfnaakte Javanen werpende, welke daardoor, volgens de Mahomedaansche wet, onrein wierden, was het niet meer in de macht van des keizers bevelhebbers, om hunne benden aan dien wal te brengen; en middelerwijl kwam men met sterke hand uit de stad tot hun ontzet. Die tuin was, volgens Valentijn, zeer fraai, en, volgens Choisi, niet veel byzonders; maar hetgeen aan een zedig Hollandsch predikant fraai voorkwam, kan in denzelfden tijd gering geschenen zijn aan een Fransch hof-abt, die alles bij Versailles vergeleek; *nous avons*, zegt hij, *été voir le Jardin de Mr. le Général, qui est peu de chose. Ils font grand cas d'un colifichet qui pisse quand la pompe a joué.* Welk laatste doet zien, dat waterwerken door pompen, zoo als men die alleen in lage vlakten kan hebben, ook een gedeelte van de tijdverdrijven van Camphuis waren. Maar deze tuin was voornamentlijk geschikt voor de natuurlijke historie, en zag men in dezelve meest alle bloemen, planten en struikgewassen, welke het Oosten voortbrengt, en onder dezelve de theeboom, die, uit Sina overgebracht, welig alhier groeide, zegt Valentijn.

Maar de plaats, daar hij zich het meest behaagde, was het eiland Edam, eene van het getal der kleine eilanden, welke de reê van Batavia dekken en zoo veilig maken. Dit eiland bezat hij in eigendom, en hier had hij insgelijks een huis en tuin, beide allesins op de Japansche manier gebouwd en aangelegd. Aldaar had hij een menigte van zeldzaamheden uit alle kanten van de Indiën verzameld; want al wat sierlijk was, versierde dat huis en dien tuin, zoo van boomen als van schulpen, mineralen, petrificaciën, koralen, en zelfs ook vreemde dieren, onder welke, om hunne singulariteit, uitblonken twee apen, de eene spierwit en de andere gitzwart.

Wij hebben reeds gezegd, dat de genegenheid voor de Japansche levenswijze hem altijd was bijgebleven; die gaf hem gelegenheid tot een tijdverdrijf, 't geen hij zeer dikwijls nam, zelfs ten tijde hij nog regeerend generaal was. Alle Donderdagen des middags bestond het eerste gerecht van zijne tafel alleen in Japansche spijzen, dat is eenige kopjes met gekookte rijst, en daarbij het overige van den kost alles met soya en andere diergelijke ziltige en vieze Japansche samenstellingen toegemaakt. Hierbij wierd naast ieder der tafelgenooten noch lepel noch vork geplaatst, maar twee ronde stokjes, waarmede de Japanners, en die het bij hen geleerd hebben, zeer behendig het eten in den mond weten te brengen. En dan was hij gewoon nieuwelingen, eerst onlangs uit Europa gekomen, onder de gasten op dien dag aan zijne tafel te doen noodigen, zich niet weinig vermakende met de verlegenheid van die aan de tafel van den generaal van Indiën de ragouts

niet durfden laken, en nog minder wisten, hoe de spijzen aan den mond te brengen; maar het volgende gerecht, op de Hollandsche wijze toegediend, maakte alles weder goed.

Ook is het voornamelijk aan Camphuis, dat de geleerde wereld verschuldigd is de eenigste goede beschrijving van Japan; want hij is het, die bij den chirurgijn Kæmpher, wanneer deze zich onder zijne regeering te Batavia, fortuin zoekende, ophield, buitengewone geleerdheid, verzeld met een geest van opmerking, bespeurd hebbende, hem naar Japan zond, voorzien met de noodige onderrichting en handleiding, om aldaar de menigvuldige aanmerkingen en ontdekkingen, door Camphuis ten tijde van zijn verblijf in dat rijk gedaan, nog te vermeerderen. En wanneer Kæmpher, uit Java teruggekomen, naar Europa vertrok, schonk Camphuis aan hem alles wat hij, tot de beschrijving van Japan betrekkelijk, in twintig jaren had verzameld. Welke byzonderheden ik uit den mond van den generaal van Indiën Imhof heb gehoord. Want Camphuis was op den naam van auteur niet gesteld, gelijk blijkt uit het verhaal van de stichting van Batavia, hetwelk hij aan Valentijn heeft gegeven, die zulks met dankbaarheid erkent. Doch Kæmpher heeft verkozen het publick in de voorrede van zijn werk te verzekeren, dat hij, chirurgijn van de beslotene lozie op Decima, gedurig zoo daar als in de reizen naar 't hof, van allen omgang met Japanners afgezonderd, behalve van zijn Japanschen knecht, in minder dan twee jaren, al zijne groote en verwonderenswaardige kennissen van het Japansche rijk heeft verkregen door middel van dien knecht, een jongeling van omtrent vier-en-twintig jaren, aan wien hij eerst de Hollandsche taal had moeten leeren, en die vóór de komst van Kæmpher nooit in 't binnenste van Japan had gereisd.

Maar de voorzorg van den generaal Camphuis bepaalde zich niet tot Japan alleen; zonder hem was de Amboïnsche historie van Jurriaan Rumphius verloren geweest. Deze man, die een volmaakte kennis van de Maleische taal bezat, had vijf-en-veertig jaren zoo onderals opperkoopman op Amboïna geweest, de geschiedenis van dat land opgesteld, en, na een langdurigen arbeid, ten einde gebracht, geholpen door de O. I. C. zelve, welke aan hem daartoe twee adsistenten betaalde. Camphuis, wetende dat het manuscript naar Holland zoude gezonden worden, deed het copieeren, en behield het daardoor. Want het schip Waterland, waarop het eerste manuscript geplantst was, is na een gevecht met de Franschen gezonken [1].

Doch niettegenstaande al die nutte en aangename bezigheden, en niettegenstaande dat de aflegging van 't oppergezag volmaakt vrijwillig en, gelijk wij gezien hebben, zijne eigene ongedwongene keuze was geweest, zegt nochtans Valentijn, dat er oogenblikken zijn geweest, dat hij berouw van die daad heeft gehad. Het kan zijn; want wie weet niet, hoe zwak en wispelturig het hart van den mensch is? maar het komt onwaarschijnlijk voor. Vooreerst, omdat nergens blijkt, dat zijn opvolger, bij 't leven van Camphuis, eenige zaken heeft verricht, waarmede men zonde kunnen oordeelen, dat hij zijn voorzaat moeite zonde hebben willen aandoen, met welken hij, Directeur-generaal zijnde, altijd in vriendschap had geleefd; en ten tweeden, omdat dezelfde Valentijn elders getuigt, dat de gewone vrolijkheid van geest aan Camphuis tot het einde is bijgebleven.

En die vrolijkheid heeft niets dat verwondert; hij had een gezonden en altijd voorspoedigen leeftijd doorgebracht, standvastiglijk door 't geluk begunstigd, met te veel gezonde reden om niet te weten, dat alles op deze Gloob een einde heeft. Naar dit einde voor hem voelde hij zich gaan niet door pijnlijke ziekten, maar door den weg van verzwakking en zachte vermindering van krachten, omringd middelerwijl met een overvloed van alles, wat dien weg konde verzachten, dewijl hij in zoo veel verscheiden ambten groote rijkdommen overgewonnen had, en die durfde gebruiken. En de godsdienst, altijd bij hem hoog geacht en geëerbiedigd, verontrustte nu zijn onderdom niet door wroegingen. Want hij was niet alleen een uiterlijk, maar ook innerlijk belijder van de kristelijke godsdienst; en hij had niet gewacht om dit te zijn tot aan zijne laatste jaren, noch tot de dagen

cum Numina nobis
Mors instans majora facit,

gelijk een Latijnsch dichter zegt; van het eerste jaar af aan van zijne verheffing tot de opperlandvoogdij, was reeds, in 't kabinet van zijne woning op 't kasteel, het voornaamste schilderij, de Zaligmaker in den tuin van Gethsemane, met dezo woorden, onderschreven door zijne eigene hand: *Anima mea Christus est.*

Ook waren hem alle gelegenheden aangenaam van 't geen tot bevordering van de godsdienst konde dienen; zelfs heeft men onder zijne regeering het tot daartoe eenig voorbeeld gezien, dat de zoon van een Mardyker of zwarte vrije burger van Batavia, een jongeling, bij welken men buitengewone gaven van geest bespeurde, door de zorgen van den generaal aangemoedigd, en door hem naar Holland overgezonden, te Leiden op kosten van de O. I. C. in de godgeleerdheid heeft gestudeerd, en, na het voltrekken van zijne studiën, predikant is geworden in de Indiën, alwaar hij in de kerkbediening van Amboïna is gestorven.

Dus ook, wanneer de O. I. C., ingevolge den wijzen raad van den Prins van Oranje, Willem den Derde, eenige Fransche, om de religië gevluchte, familiën had overgezonden, om zich aldaar neder te zetten, en dat die, ten getale van honderd vijf-en-vijftig zielen, hier in den eersten aanvang aan verscheidene noodwendigheden gebrek hadden, was Camphuis daarvan te Batavia zoo ras niet onderricht, door een brief van hunnen predikant Simon, of hij deed zesduizend rijksdaalders aan hen toezenden.

Wat aanbelangt zijne personeele hoedanigheden in den omgang, hij was, zeggen zijne tijdgenooten, eerder groot dan klein van statuur, met schoone groote oogen en een blozend vrolijk wezen, matig in levenswijze, kuisch in zeden, eerlijk en oprecht, maar tevens omzichtig in de samenleving, gauw van begrip, weinig over zaken sprekende, maar met oordeel en welgepastheid daar 't noodig was; zacht en vriendelijk tegen grooten en gemeenen, en hoewel goedaardig van inborst, echter streng als de omstandigheid het vereischte, ge-

[1] Valentijn, uit welke ik dit getrokken heb, voegt er bij, dat deze kopie, uit last van Camphuis geschreven en in 't vaderland overgebracht, aldaar vruchteloos blijft liggen. Maar hij onderricht zijne lezers niet, of dit bij de O. I. C. of bij partieulieren is; en mijne afwezendheid van geleerden en van boeken, behalve alleen mijne weinige eigene, belet mij eenig verder licht over dit boek, dat echter waarschijnlijk niet te verachten is, te kunnen geven.

k bleek in 't geval van een vrouw, die, meenende t hare geboorte en hare vrienden haar boven de scht der wetten stelden, de onmenschelijkheid had dreven van eene slavin levendig door de mieren te an opeten. Want in weêrwil van de allersterkste llicitatiën en pogingen van lieden, die andersins veel Camphuis vermochten, liet hij het vonnis ten uiter stellen, hetwelk haar veroordeelde om in 't openar op 't schavot gegeeseld en gebrandmerkt te worn, en beide ooren afgesneden te hebben.
Hij stierf in 't jaar 1695, het vierde jaar nadat hij Landvoogdy had afgelegd, in den ouderdom van juist n-en-zestig jaren; want zijn sterfdag, de 18e July, s ook zijn geboortedag geweest.

Wie Onno Zwier, en niemand verdient dat meer n hij, die er zoo snood in miskend werd; wie hem n in zijn huisvaderlijk bedrijf wil leeren kennen en ardeeren, heeft slechts de brieven te doorloopen, in ze jaren tot een zijner zonen door hem gericht, en door n Heer Nepveu, voor eenigen tijd, in de *Kronijk* van Historisch Genootschap (V. 2) meêgedeeld. Deze zoon s de in Jan. 1755 geboren Jan Poppe Andree, en deerde in 't jaar 1772 te Franeker in de Rechten. aar zond hem zijn vader, den 8en Sept., uit Wolvega t volgende schrijven:
„Waarde zoon. Uw zusters, dezen avond om zes ur en dus na een zeer voorspoedige reis te water, ier in goede gezondheid aangekomen, hebben mij gemmuniceerd uw brief aan Doekje over de collegiën; t antwoord van welke dient, dat gij, naar mijne geechten, wel zult doen de twee collegiën van logika i literatuur van de HH. Van Swinderen en Schrader ide te houden. Waarom gij ook wel zult doen, die leeren een vizite te doen, om na 't uur van hare llegiën u te informeeren, en de permissie te vragen, n aldaar te adsisteeren, en tegelijk haar raad te verken omtrent de daartoe noodige boeken. Het collegië er de mathesis, gelijk ook over 't Grieksch, zal dus t het aanstaande jaar moeten wachten, tenzij er, behalve den Rector, iemand anders mocht zijn in staat n in wille, om in de elementen van 't Grieksch *pro ebito salario* instructiën te geven. Van al dit moet j, bij gelegenheid, aan den Hr. Prof. Wigeri, onder ersekering van mijn gehoorzame dienst, kennis geen. Willem" (Andree's 6 jaar ouder broeder) „heeft ns veel goeds gezegd van uwe kamer en uw hospes en ospita; ik hoop, dat gij uw best zult doen, om de oede opinie, die zij van u en uwe zeden hebben, te eantwoorden met een goede conduïte voor u zelf, en en vriendelijk gedrag te haren opzicht. Voor 't overige erwachten wij somtijds van uwe tijdingen; over 't geen we huishouding, œkonomie en familiezaken belangt, oet gij aan uwe moeder schrijven, en zoo er iets is, at uwe studiën betreft, zal ik uw correspondent zijn. ehrijversche[1] Wigeri vertrekt in de andere week naar 'raneker; zoo er hier nog iets van u vergeten is, zulen wij het met haar zoeken mede te sturen. Vergeet iet, aan haar, bij hare komst, een korte vizite te oen. Ik denk, dat die vizites het gevoegelijkst worden edaan omtrent het namiddag theedrinkensuur. Draag ooral zorg, nergens te vervelen of te veel te zijn. Houd u gezond, en studeer braaf aan. De gansche familie groet u. Ik ben en blijf uw vader en vriend, HAREN."

Vijf dagen later luidde het in 't Fransch, als volgt: „Mon cher fils. Je suppose que l'on rend les visites qui nous sont faites, surtout celles des professeurs, quand ils nous font cet honneur, le plustôt possible, après s'être premièrement informé sous main quelle est l'heure où ils ont le moins à faire; et vous savez sans doute, que ces contrevisites ne doivent pas être longues. Quant aux visites et contrevisites des étudians, le chemin se montre de soi-même pour ceux dont vous voulez faire la connaissance. Le dernier venu reçoit la visite de celui qui est établi déjà. Ne commencez à faire des sociétés particulières qu'avec ceux dont vous aurez connu le caractère un peu à la longue; souvenez vous du *turpius ejicitur quam non admittitur hospes*[1]. Si vous recevez des complimens sur quelque peu de manières que vous pourriez avoir de plus qu'un autre, ou sur ce que vous savez en musique, répondez toujours avec douceur et beaucoup de modestie, et apprenez par coeur pour votre instruction ce distique de Caton: *nec te collaudes nec te culpaveris ipse. Hoc faciunt stulti quos gloria vexat inanis.* Quand vous verrez par hasard M. de Lille, vous lui ferez mes complimens, de même qu'à tous ceux qui ont fait la même chose. Si M. Van Swinderen ne tient son collége que deux fois par semaine, il me semble que vous pourriez tenir les deux colléges de M. Schrader. Quoique la jurisprudence soit le grand but de vos études, tout objet de litérature est votre affaire, et vous mène à cette parfaite connaissance de la langue Latine, qui est si nécessaire pour toutes les études. Comme il y a des livres pour vous et pour moi dans le catalogue que vous m'avez envoié, je vous envoie la liste 1. que je vous prie de faire acheter pour moi, et 2. pour vous. Votre hôte aura bien la bonté de vous indiquer quelqu'un à qui donner des commissions, afin que vous n'y perdiez pas votre temps vous-même. Vous pouvez en venant ici en porter le compte avec vous. J'approuve extrêmement que vous fassiez un accord avec votre hôte pour vous enseigner le Grec; c'est une occupation de plus dans les longues soirées, et votre mère sera bien aise, que votre souper avec les bonnes gens de chez vous entre dans cet accord. Ainsi écrivez-nous ce qu'ils demandent pour l'un et pour l'autre. Tout le monde au logis vous fait ses compliments, et moi, après vous avoir recommandé la sagesse et l'étude, je suis, de tout mon coeur, votre père et ami HAREN."

De derde maal, October van 't volgende jaar, heette het in 't Latijn, maar dat wij hier maar liever in 't Hollandsch zullen weêrgeven: „Uw moeder en ik verheugen ons te zien, dat gij u met alle kracht op de studie wilt toeleggen, 't geen zoowel voor 't oogenblik noodig is, als 't ook in 't vervolg zijn nut hebben zal. Ik vind goed, gij Prof. Wigeri bedankt hebt; donderdag a. s. zullen wij hem met den Leeuwarder schipper wat zenden, dat wij hopen hem niet onaangenaam zal zijn; zwijg daar intusschen van. Wij zijn hier allen wel, vooral uw zuster Hohenlo. Willem is gister uit Drenthe weêr thuis gekomen. Uw zuster uit den Bosch is op de Nemelaer en zal wel niet vóór Allerheiligen terugkeeren. Zij is wèl, en gedenkt u in haar schrijven; wellicht dat een brief uit Franeker

---

[1] Waarschijnlijk de vrouw van den secretaris, en schoonzuster van den bovengenoemden Prof.

[1] Bekende versregel van Ovidius, in zijne *Tristia*.

haar een welkom blijk van uw vriendschap geven zou. Vaarwel, studeer, en blijf ons liefhebben. H."

Zijn broeder Willem Anne voegde er in 't Fransch aan toe:

„Mon voiage en Drenthe a été des plus malencontreux, mon très cher, n'aiant tiré qu'un coq de bruière, une perdrix, et deux lièvres. Votre chienne a fait merveille. *Dixi*, T. T. Haren."

In November, deels in 't Latijn, deels in 't Engelsch: „Met groot genoegen hebben wij uw brief ontvangen, die uw goede aankomst te Leeuwarden, bij tegenwind, en uw reis van daar naar Franeker bericht; en hij was mij, waarlijk, te aangenamer, als ik hem in 't minst niet in 't Latijn verwacht had. Gij hebt er toch niet uw hospes, den Candidaat, bij te hulp genomen? maar ook dan nog zou hij tot uw lof strekken. Hoe het zij, ik voorzie — en God moge 't zoo bestieren — dat gij daarin weldra geen hulp meer behoeven zult. En daarop doelt vooral wat ik u zoo dikwerf geraden heb, dat gij u zooveel mogelijk met de brieven van Cicero vertrouwd maakt. — I am very sorry, my dear boy, I forgot the English books, I promised you before your departing; I am sending them to day with those your sister has care of. I hope you will become as brave a boy as little Tommy [Tom Jones, zeker], for notwithstanding his drinking and fighting, which I do not recommend, you'll however never find any villany in his actions; and that is what denotes a honest man's heart. — Wees zoo goed mij en u zelf bij Prof. Wigeri aan te bevelen, en verzeker hem van mijne erkentelijkheid voor zijne welwillendheid en heuschheid voor u. Ik zou er Prof. Schrader bijgevoegd hebben, maar twijfel, of ik hem genoegzaam bekend ben. Wat echter 't voornaamste is, blijf gezond, studeer braaf, en heb ons allen lief."

In December eindelijk nog, mede in 't Latijn: „Het was zoowel mij, als — wat u nog liever zijn zal — uw lieve moeder, ten hoogste aangenaam, zoowel uw goeden welstand te vernemen, als de overal omtrent u verspreide goede getuigenissen, die de drievuldig goede en groote God onzer grijsheid gunne, dat gij dagelijks moogt doen toenemen. Wat uwe studiën belangt, ga met denzelfden ijver voort; reeds zie ik uw geest door uwe studie altoos opgewekter worden, en hoop, gij dagelijks meer de waarheid zult gevoelen van Naso's versregels: *ingenuas didicisse fideliter artes*, etc. En ik voorspel, dat gij nu weldra, in den kring der Doctoren opgenomen, zeggen kunt: „ook ons hebben de zachte Godinnen beschaafd"; hetgeen ik altijd onder de grootste weldaden van 't menschelijke leven gerekend heb, en nu dagelijks bespeur. En ik spoor u aan en smeek u, lieve zoon, dat gij 's ochtends, na uw dankgebed voor de verkwikkende nachtrust, die woorden van Cicero herdenkt, die mijne boekerij versieren en uw geheugen versieren moeten: „de studie ontwikkelt de jeugd, verkwikt de grijsheid, siert den voorspoed, geeft in den tegenspoed toevlucht en troost, verschaft thuis genoegen, en buitenaf geen belemmering, is 's nachts, op reis, en op 't land altijd bij ons." Ik schrijf ze hier voor u over, omdat ik niet weet, of onder die stukken van Cicero, die gij bezit, ook die pleitrede voor den dichter Archias is, waarin ze gevonden worden. Vaar intusschen wel, en blijf ons liefhebben."

In den loop van datzelfde jaar zag, onder den titel van *Proeven van Nederlandsche Treurspelen, getrokken uit Vaderlandsche gebeurtenissen*, de *Agon* op nieuw het licht, van den *Willem de eerste, Prins van Oranje* begeleid, en voorafgegaan door de volgende

VOORREDE.

De Grieken zijn de eerste der Europeesche volkeren, die bekende Treurspelen hebben gehad; de stoffen daartoe waren de Goden, de helden, de half ware en half fabelachtige geschiedenissen van groote huizen, en somtijds zelfs latere en voor de hoofdstof ontwijfelbare gebeurtenissen. Al de voornaamste Grieksche geslachten, welke afkomelingen waren, of ten minsten zich verbeeldden te zijn, van deze Goden, helden, huizen, en voorname mannen, hadden dus belang in die Treurspelen, waarin zij de daden hunner voorouders zagen vertoonen, en den adel van hunne huizen bevestigd. Dus is 't niet te verwonderen, dat Æschylus, Sofokles, en Euripides, makers van de meest blinkende van die stukken, geëerd wordende, het tooneel hoe langer hoe volmaakter wierd, in die eeuw der kunsten en wetenschappen, die men noemt van Perikles of van de Atheniënsen, en van welke de duur zich uitstrekt zoo verre als Griekenland vrij en rijk is geweest.

De Romeinen schijnen geen Treurspel van eenigen uitmuntenden naam of inhoud gehad te hebben vóór de tijden van Augustus; dewijl Ovidius het Treurtooneel invoert als tot hem zeggende:

Habeam per te Romana. Tragœdia nomen;

zoo er nochtans waren, die schijnen de regels van het tooneel eerder gezocht als nagekomen te hebben, dewijl er op volgt:

Implebit leges spiritus iste meas;

hetwelk misschien de reden is, waarom Augustus in zijnen korten brief aan Pompejus Macer, zijnen bibliothekaris, heeft verboden de tragedie van Œdipus, door den dictator Caesar in zijne jeugd opgesteld, te publiceeren; en de Latijnsche treurspelen, sedert Ovidius gemaakt en tot onze dagen overgebleven, zijn in niets bij de Grieksche te vergelijken en van onzekere auteuren.

Met den ondergang van het Roomsche rijk verdwenen ook in Europa de tooneelspelen, en herrezen maar eerst uit het puin, wanneer Leo de Xe, op 't voetspoor van zijnen vader Laurens en grootvader Cosmus, de kunsten en wetenschappen in Italiën deed bloeyen, in dit tijdstip, welk men, tot eeuwigen roem van dat huis, de eeuw der Medicis noemt. Maar noch de Italianen, noch de Spanjaards en Engelschen, hunne navolgers, hebben ooit (tot nog toe) het verhevene van het treurtooneel der Grieken bereikt. De Franschen alleen, van alle volkeren van Europa, hebben en verdienen den roem, dat zij, in ieder der verscheidene soorten van treurspelen, niet alleen de Grieken hebben geëvenaard, maar zelfs hebben overtroffen.

Corneille, de eerste die zich door het treurtooneel in Frankrijk een grooten naam heeft verkregen, in de eeuw van Lodewijk de XIV, gaf zijne stukken uit ten tijde van de eerste jeugd van dien vorst, wanneer de burgerlijke oorlogen in dat rijk nog duurden, en alles nog eene groote vrijheid in gedachten en daden ademde; dus Lucanus, waar hij gelegenheid vond, overzettende, en op het tooneel brengende alles, wat de moedigste der Romeinen het heldhaftigste voor de vrijheid hadden durven of kunnen zeggen, is het geensins te verwonderen, dat hij op het krachtigste wierd aangemoedigd door toehoorderen, die zich verbeeldden nog vrij te zijn;

echter verscheen mede op het tooneel, maar n zoo te spreken) maar een tweede rol.

ls kort daarna alle vrijheid van de Fransche lween, en dat de weelde en galanterie het n het hof en van het volk waren geworden, iefde in de stukken van Racine (uitgezonderd le hoofdstof, en de grootmoedigheid een bij- Crebillon bezat de zeldzame gave, om de ver- kste en eiselijkste gesteldheden op het blin- t te malen, met een donker, somtijds zwart, l luisterrijk penseel.

: heeft Voltaire, bij de lessen van die drie esters zijn eigen geest voegende, het Fransch el tot een punt van volmaaktheid gebracht, chijnlijk noch door zijne eigene noch door atiën overtroffen zal worden.

dan bij de Franschen, als bij de beste meesters neelkunde, dat men de regels van de samen- er treurspelen in 't algemeen moet zoeken: yzondere wetten voor nationale stukken moe- len worden in de zeden, de gesteldheid, de en het karakter van ieder volk, dat tooneel- lig heeft. Maar zijn er volkeren in Europa, voor eelspelen noodzakelijk zijn of kunnen worden? aag is spoedig beantwoord met betrekking tot steden en gemeenebesten: die hebben zeker- noodig een weelde, die zij niet kunnen beta- lit verlost hen van de moeite, om over de van een tooneel te raadplegen. Doch heel het gelegen met plaatsen en steden, daar izend menschen bijeenverzameld, in een welig baar land, of in een stad door koophandel in den overvloed een aangenaam leven zoeken engen.

diergelijke plaats kan men gewoonlijk de men- lrie klassen verdeelen: de eerste en talrijkste enen, welke in gestadigen arbeid, en zorgen kostwinning, geen tijd hebben aan tooneel- denken; de tweede en kleinste bestaat in een al wijze, matige, en verstandige lieden, die , wetenschappen of in ernstige samenspraken n nuttelijk weten door te brengen: maar er derde gedeelte van wel gegoede menschen , na 't afdoen van huiselijke bezigheden, een een en niet huiselijk tijdverdrijf zoeken. En schien niet onnut voor de wetgevers, om na welk soort van tijdverdrijf ten meesten voor- de zeden, en dus 't Gemeenebest, men aan hen kan bezorgen.

Noordsche landen zijn die in 't algemeen van n: de wijn, de kaarten of dobbelsteenen, en spelen. De eerste kan buiten twijfel schadelijk de gezondheid, de tweede kunnen gansche uïneeren, zonder dat men ziet van wat nut meen een van die tijdverdrijven kan wezen, eer die zonder misbruik zijn. Maar wat kwaad tooneelspelen doen? dit is een eerste vraag; of kan er uit de tooneelspelen spruiten? wij twee vragen kortelijk onderzoeken.

tooneelspelen niet schadelijk waren voor de en zeden, waarom dan (vraagt men) varen te der vaderen van de kerk zoo hevig uit spelen? De reden is licht te vinden: omdat sche tooneelspelen, in die bedorvene tijden, 't oog brachten aan de eerste Kristenen, als en Godinnen der Heidenen; en, dat nog slim- mer was, de verfoeilijkheden, welke men aan die Goden en Godinnen toeschreef, wierden niet alleen daar uitgelegd, maar ('t geen zelfs eislijk is om te denken) in 't openbaar door mannen, vrouwen, en kinderen geprezen, nagevolgd, en uitgevoerd [1].

Ingevalle nu in onzen tijd de tooneelspelen ook òf vertoonen, òf maar enkel hier en daar inhouden verdachte grondbeginselen, aanmaningen, lessen, of voorbeelden van godloosheden of bedorven zeden, is het buiten twijfel, dat die in een welgestelde samenleving met de grootste zorg moeten geweerd en verboden worden, uit de rechtmatige vrees van het kwaad, dat zij door haren indruk op den geest en 't hart van de toehoorderen zouden kunnen doen.

Maar de mogelijkheid en waarschijnlijkheid van den indruk op de ziel, van 't geen men hoort en ziet, toegestaan zijnde, kan men ook ontwijfelbaar uit dezelve besluiten, dat de tooneelspelen goed kunnen doen, wanneer die uitboezemen gevoelens van eer en deugd, en vertoonen prijswaardige daden voor den godsdienst, het vaderland, vrouw, ouders, of vrienden uitgevoerd, hoe zeer met tegenstribbelingen en ongelukken vermengd en met gevaar van goed en leven, des noods, volbracht; ten minsten schijnt het zeker, dat treurspelen, op deze gronden uitgewerkt, een nutter tijdverdrijf als wijn en kaarten kunnen uitleveren.

In dat soort van stukken kan het verbeelden van kwade gevoelens en booze daden zelve profijtelijk zijn, mits echter geene andere als de zoodanige, welke de gepastheid der zeden van een volk toelaat, dat men voor oog en oor brenge; mits men die gebruike, gelijk duisterheid en schaduw in de schilderkunst dienen om 't licht des te meer te doen uitschijnen; mits men die gevoelens en daden als verachtelijk opgeve; mits men die vertoone als wel somtijds met succes bekroond, maar nooit zonder wroegingen; en dat men daarentegen de deugd en eer, schoon ongelukkig, altijd in haren waren luister uitschildere, dat is, in alle staten van 't leven met zielsgeruste vergenoeging en vrede verzeld.

En hoeveel treffender kan en moet de indruk niet zijn, wanneer grootmoedige en lof verdienende zaken aan ons worden voorgehouden in onze moedertaal, wanneer het eigene vaderlandsche geschiedenissen zijn, waarvan de herdenking wordt gebracht voor menschen, die, elk in 't byzonder, kunnen en mogen gelooven, dat hunne voorouders deel in die gebeurtenissen hebben

[1] „Het Theater", zegt Tertullianus, „is niet alleen toegeheiligd aan de Godinne der Liefde, maar ook aan den God des Wijns; die twee verfoeilijke Godheden regeeren niet minder de daden van dat theater, als het theater zelve; hetzij men aanmerke de schandelijkheid der gebaren of wel de ongebondene bewegingen, in welke men zich een roem maakt, alles aan Venus of Bacchus op te offeren door de verschrikkelijkste ontuchtigheden en door de geilste en beestachtigste vertooningen." Lactantius, een eeuw daarna, drukte zich nog klaarder uit: „Celebrantur ludi florales cum omni lascivia convenientes memoriæ meretricis. Nam præter verborum licentiam, quibus obscœnitas omnis effunditur, exuuntur etiam vestibus, populo flagitante, meretrices, quae tum mimorum funguntur officio, etc. in conspectu populi, usque ad satietatem impudicorum hominum, cum pudendis motibus detinentur." En die het geduld heeft, om in de geheime historie van Procopius na te lezen, hetgeen de keizerin Theodora betreft, zal vinden, dat de tooneelen van de Kristenen te Konstantinopel niet een haar beter waren.

gehad, waarvan de tegenwoordige welvaart en overvloed de gevolgen zijn!

Dat hiertoe ten minste eenige stoffen bij 's lands historieschrijvers te vinden zijn, hebben reeds anderen voor mij getoond, en dit is hetgeen ik op nieuw heb getracht te bewijzen in deze proeven, tot welke oorspronkelijk heeft oorzaak gegeven een samenspraak, waarin iemand van gevoelen was, dat het korte tijdstip van het in wezen zijn van deze Republiek, noch genoegzame hoofdstoffen uitleverde, noch mogelijkheid om die op het tooneel te brengen, zonder aan iemand der nog levende Nederlanders eenigen aanstoot te geven; ik beweerde het tegendeel, en gesommeerd om er aan te toonen, noemde ik er vier, te weten: Jonkvrouw Maria van Malsen of Noord-Holland verlost, en de dood van Prins Willem den Eersten, beide uit de inlandsche, en Pelimao den Alfoerees, en Agon Sultan van Bantam, uit onze indische geschiedenissen.

Van die vier stukken zijn de twee, die men thans aan het publiek geeft, buiten twijfel de minst theatrale; maar daarentegen doen er zich ook, in de twee andere, zwarigheden op, die ik, tot nog toe, geen middel heb gevonden om te boven te komen; dusdanige is in het eerste de schroom van een soevereine raadvergadering, gelijk gecommitteerde Raden van Noord-Holland, of de magistraat van Enkhuizen, op het tooneel te brengen; en in Palimao de vrees, dat mijne zwakke pen niet naar behooren zoude kunnen uitdrukken de heldhaftige en deugdzame gevoelens van den predikant Van der Sluys, bij deze gruwelijke gebeurtenis, in tegenstelling van die van den goeverneur van Amboïna [1]; behalve dat het niet in onze zeden is een predikant op het tooneel te vertoonen, en ik dat eerbiedenswaardig karakter te veel vereer, om hiervan het eerste voorbeeld te geven.

Want de nationale treurspelen moeten, meer als eenige andere, onderworpen zijn aan de allerstrengste wetten; deze bestaan òf in *algemeene* regels, die het onnut is hier op te halen, dewijl het niet waarschijnlijk is, dat degenen, welke zich op 't maken van treurspelen toeleggen, in die regels zullen onkundig zijn; òf in *byzondere* regels voor de natie.

Hiervan is de eerste, naar mijne gedachten, gelijk ik reeds heb aangemerkt, dat men vermijde met de grootste zorg, om iets op het tooneel te brengen, als hetgeen de ernstigste gepastheid van zeden niet verbiedt aan een volk te toonen.

De tweede, dat in een Republiek, die verscheidene gedaanten van regeering heeft ondergaan, men zich moet wachten ooit de allergeringste hatelijke aanmerking tegen eenige van die gedaanten van regeering te maken, in zoo verre, dat ingevalle er in een uitdrukking de minste dubbelzinnigheid kan plaats vinden, hetgeen somtijds niet is voor te komen, de auteur zijne meening in een aanteekening verklare en opheldere.

De derde, dat men diezelfde matigheid niet uit het oog verlieze, wanneer men van alle Nederlanders, in of buiten regeering geweest zijnde, spreekt, uitgezonderd alleen daar de eenparige getuigenis van schrijvers een kwade daad onloochenbaar maakt.

De vierde, dat men integendeel, zooveel de stoffe het eenigsins toelaat, de namen en loffelijke bedrijven van Nederlandsche provinciën, steden, familiën en personen op het tooneel naar waarde roeme, tot voorbeeld en aanmoediging van de nakomelingschap.

De vijfde, dat men niemand in zijn vaderland sprekende invoere in andere manieren van denking en uitdrukking, als de zoodanige, welke door onvervalschte geschiedenissen of eigene overgeblevene werken met redelijkheid en waarschijnlijkheid aan hem kunnen toegeschreven worden.

De zesde, dat men, gestadig door, aan zijne landgenooten voorhoude en aanbevele de eerbied, liefde en achting voor den godsdienst, regeering, wetten en vrijheid dezer landen, en geene gelegenheid late voorbijgaan, om hun de dapperheid, matigheid, en vroomheid hunner voorvaderen voor te houden en aan te prijzen.

En niets moet beletten, om aan de liefde ook plaats op ons tooneel te geven; niet die wilde en onzinnige min, die leert om alle plichten jegens ouders of vaderland te vergeten, of aan driften op te offeren; maar die, welke door eer is geleid en door trouw gevolgd. Men ziet met verrukking Idamé, die verkiest om met haren deugdzamen echtgenoot te sterven [1], liever als door trouwelooze verlating van dien man te worden keizerinne van half Aziën; en de overtreffelijkheid van den geest en de pen van den heer Voltaire, boven de mijne, zal waarschijnlijk de eenigste reden zijn, waarom men met minder admiratie zoude aanzien Juffrouw van Malsen, die het huwelijk weigert van een goeverneur van Holland met zoovele andere voordeelen, om de vrouw te worden van een gebannenen en ter dood veroordeelden Geus, aan welker zij zich, vóór 't begin van de Nederlandsche beroerten, met toestemming van hare nu verstorvene ouders, had vorloofd.

Ik geloof deze mijne regels goed, maar geef die niet op als onfeilbaar; doch ik meen te mogen hopen, dat men zal vinden dat die in deze twee stukjes met zorg en aandacht zijn gevolgd en onderhouden, en ik durf denken, dat, zoo lang de treurspelen aan deze wetten zullen gebonden blijven, zij geen kwaad zullen doen aan de zeden van een volk, dat tooneelspelen van nooden heeft.

WILLEM DE EERSTE, PRINS VAN ORANJE

TREURSPEL.

AAN ZIJNE HOOGHEID.

Doorluchtigste Vorst en Heer!

Onder alle middelen, welke de goddelijke voorzienigheid in het werk heeft gesteld, om den staat der Vereenigde Nederlanden, uit kleine en onaanzienlijke beginselen, te doen rijzen tot een mogendheid, die, meer dan eens, gelijk heeft geschenen aan de machtigste staten van Europa, is buiten twijfel geen krachtdadiger geweest, als de wonderbare liefde en het onderling volmaakt vertrouwen, welke beide, tusschen de ingezetenen van de landen van de Unie, als onderdanen, en de prinsen van Oranje, als beschermers van de godsdienst, vrijheden en wetten dezer landen, ten allen tijde hebben uitgeblonken. Het zij derhalve geoorloofd aan Uwe Hoogheid te mogen opdragen een stuk, hetgeen alle zijne verdiensten (zoo er eenige in hetzelve mochten gevonden worden) hierin stelt, dat het de deugden van de Prinsen van Oranje in 't algemeen en het bloed van Willem den Eersten, voor de vrijheid gestort, in het byzonder, mitsgaders de liefde van het gemeen voor hem en het wederzijdsch vertrouwen onder

[1] Ambon of Amboïna is 't voornaamste van onze Moluksche eilanden, en 't geen de nagelen levert.

[1] In Voltaire's Orphelin de la Chine.

beiden, meer en meer in de harten en monden van het tegenwoordig geslacht zoekt te verbreiden, en, zoo 't doenlijk is, te vereeuwigen.

Uwe Hoogheid gelieve dit laatste woord niet aan te zien als eene vleyende, maar hoovaardige hoop van mij; ik ken mij zelven al te wel, om een diergelijk succes voor dit werk te verwachten van mijne zwakke gaven; mij dunkt, dat mijne hoop minder vermetel is, wanneer ik de inhoud en natuur aanschouw van de stof, die ik verhandeld heb.

Want dewijl de regels van het Tooneel, gelijk die van het Heldendicht, toelaten om verscheidene gebeurtenissen en gezegden in een tijdstip samen te brengen, wanneer zij elkanderen niet tegenspreken of niet al te zeer tegen de tijdrekening zondigen; zoo heb ik gemeend ineen te mogen vergaderen: Vooreerst, die teekenen van de liefde van het gemeen, en die blijken van de heldhaftige manier van denken van de vorige Prinsen-Stadhouders, welke al onze schrijvers opgeven en vreemde niet ontkennen; ten tweeden, die anecdotes, welke door overlevering zijn bewaard in eene familie, die nu reeds meer dan twee eeuwen in deze Republiek zonder eenige tusschenpoozing, getrouwelijk het Huis van Nassau heeft aangekleefd; en eindelijk, die bewijzen van onveranderlijken wensch en toegenegenheid voor het best van het Vaderland, welke een vertrouwen van achttien jaren mij in de ziel van wijlen den Prins heeft doen lezen, en vier- of vijfhonderd van hem nog overig zijnde brieven aan mij vertoonen. Brieven, die een wijze les en tegelijk uitmuntend voorbeeld uitleveren van de standvastigheid en het geduld, waarmede een grootmoedig hart moet ondergaan de onverdiende onderdrukkingen, de tergende smaadheden, en de schreeuwende onrechtvaardigheden, door welke het lot iemand kan beproeven.

Hetgeen ik dan in daden heb gezocht te doen herleven, is hetgeen helden hebben gedacht en genit; hetgeen een vrij en gelukkig volk heeft gevoeld en uitgeroepen; en 't geen de vier werelddeelen met admiratie hebben gezien of gehoord! Dus ben ik de eerste om te begrijpen, dat mijne uitvoering verre beneden die luisterrijke stof kan en moet zijn.

Maar een gedeelte is er, dat, zoo 't niet wel door mij is uitgedrukt, door Uwe Hoogheid zelve naar waarde zal kunnen worden aangevuld. Het zijn de onnoemlijke, ontelbare en eenparige toeroepingen van liefde en veneratie, die Uwe Hoogheid overal heeft gehoord in de reis van dit jaar, in welke alle harten der ingezetenen U hebben ontvangen, en ('t geen op verre na aan alle vorsten niet mag gebeuren) op uw vertrek hebben verzeld.

Met diezelfde minzaamheid, met welke Uwe Hoogheid den wensch des geringsten burgers heeft aangehoord, met diezelfde toegevendheid gelieve Uwe Hoogheid dit werkje aan te nemen, en de onvolmaaktheid van mijne pogingen, in aanmerking van mijnen goeden wil, te verschoonen. Het was met soortgelijke goedheid, dat wijlen hunne doorluchtigste en koninklijke hoogheden, gedurende vijf-en-twintig jaren, wel hebben willen aanzien mijne getrouwe, onbaatzuchtige en, zoo als zij die gelieven te noemen, nutte diensten, aan het Huis van Oranje gedaan.

Ik heb de eer met den diepsten eerbied te zijn,

Doorluchtigste Vorst en Heer!

Uw Hoogheids gehoorzaamste
en onderdanigste dienaar,
HAREN.

Wolvega,
den 30en November 1778.

VOORBERICHT.

Wanneer de Prins van Oranje, na een bloedigen oorlog, de pacificatie van Gent had uitgewerkt, vonden de zeventien Nederlandsche provinciën zich vrij en vereenigd onder zijn bestier; doch dit duurde niet lang. De nijd van de grooten in de Waalsche provinciën en in Brabant en Vlaanderen, gevoegd bij de tweedracht om den godsdienst, deed welhaast aan den Prins begrijpen, dat die landstreken niet lang bij de pacificatie van Gent zouden blijven; hetgeen hem bedacht maakte op eene nadere verbindtenis tusschen de zeven Noordelijkste, laagste en meest aan zee gelegene provinciën, om aldaar, des noods, zijne toevlucht te kunnen nemen; ten dien einde bewerkte zijn broeder, Graaf Jan van Nassau, voor hem de nieuwe Unie van Utrecht.

Die nood kwam spoedig; want de Prins van Parma, goeverneur van den koning, eindelijk aan 't Spaansche hof hebbende doen begrijpen, dat de list en de zachtheid, ten minsten in woorden, gevoegd moesten worden bij de kracht der wapenen, wierd Spanje binnen kort weder meester van de tien Nederlandsche provinciën, uitgezonderd de stad Antwerpen; en de graaf van Rennenberg, de nadere Unie ook verlatende, verried Groningen. Dit alles, gevolgd door dagelijks uitlokkende Gezantschappen en verzeld met de gruwelijke ban van den koning Filips tegen 't leven van den Prins, reeds gedeeltelijk door Jaurequi te Antwerpen volvoerd, deed den Prins besluiten, eerst Brussel, naderhand Antwerpen te verlaten, na in deze laatste plaats Marnix tot Burgemeester te hebben aangesteld, en zich met der woon naar Delft te begeven, alwaar, gelijk in geheel Holland, alle harten aan hem waren verbonden.

Hier, voortvarende in zijne groote voornemens tegen Spanje en voor onze vrijheid, en dagelijks daarmede bezig zijnde, midden onder de vreugdebedrijven over de geboorte van zijnen zoon, den naderhand vermaarden Frederik Hendrik, vervoegde zich den 10 Juli 1584, na den middag, bij de deur van een zaal van de woning van den Prins in 't klooster van St. Aagt te Delft, een jong gezel van zes- of zeven-en-twintig jaren, zich voorgevende Frans Guion, zoon van een vader, te Lion om de religie omgebracht, met den mantel op den linker schouder en twee zinkroers daaronder, waarvan hij 't een op den Prins, die uittrad, losschoot. De Prins, doodelijk gekwetst, zeide: „Heere God, wees mijne ziel en dit arme volk genadig!" tevens wierd hij ondersteund door Malderé, zijn stalmeester, en gaf den geest. De moordenaar, zoekende te ontvluchten, wierd door eenen van 's Prinsen bedienden, genaam Dierick, vastgehouden. Voor den rechter ondervraagd zijnde, verklaarde hij genaamd te zijn Balthazar Gerards van Villesans in Borgonje, en al lang in den wil geweest te zijn, om aan den Prins het leven te benemen, tot bewijs van 't welke hij reeds vóór zes jaar een bloote dolk met al zijne macht in een deur had geduwd, wenschende dien steek in 't hart van den Prins van Oranje. Dat hij te Trier dit zijn voornemen ontdekt hebbende aan een Jezuït, deze, benevens nog drie anderen van zijne orde, aan hem hadden toegezegd dat hij, stervende om die daad, in 't getal der heilige martelaren zoude gesteld worden.

Dat hij, volgens hunnen raad, zijn besluit had te kennen gegeven aan den Hertog van Parma, die hem beval daarover te spreken met den raadsheer D'Assonville, en dat deze hem meermalen had verzekerd, dat

hij aan den koning van Spanje een treffelijken dienst zoude doen, daarbij voegende: „Gaat heen, mijn zoon, Zijne Majesteit zal u alle beloften houden, en gij een eeuwigen naam winnen!" Dat hij met Gery, minnebroeder en doctor in de godgeleerdheid, over zijnen toeleg had gesproken, en in denzelven door hem was gesterkt, die ook aan hem zijn zegen had gegeven en beloofd, dat hij bij God voor hem zoude bidden.

Onder 't pijnigen liet hij zich dikwijls verluiden, dat hij deze plagen om zijne oude zonden leed, geensins om het stuk aan den Prins begaan, waarmede hij als een vroom voorvechter van de Roomsche kerk den Hemel had verdiend. Gegeeseld, toonde hij den rechters de striemen der roeden, en paste op zich de woorden door Pilatus van den Heere Kristus gezegd: *Ecce Homo!* ziedaar de mensch! Persisteerende altijd na den pijninge, dat het hem niet leed was, en dat, zoo het nog te doen stond, hij 't niet laten zoude, al zou het hem duizend lijven kosten. In 't branden van zijne hand en in 't afnijpen van zijn vleesch met gloeyende tangen, maakte hij geen getier noch misbaar; maar scheen nog een kruis met zijn andere hand en armen te maken, om 't volk te zegenen. Dit is hetgeen Hooft, Bor, en Meteren verhalen, waarbij men het volgende heeft gemeend te mogen voegen, of in de geschiedenistijden veranderen:

Alle de gezantschappen, van de Spaansche zijde aan den Prins en de vereenigde landen gezonden, zijn hier in eene verzameld, en de raadsheer D'Assonville (die verscheidene gezantschappen voor de Spanjaards heeft bekleed) en Gery met hem, daartoe genomen om het groote deel, hetwelk zij beiden aan den dood van den Prins hebben gehad.

Lodewijk van Nassau, broeders zoon van den Prins, komt hier voor als reeds langer Lieutenant Stadhouder van den Prins in Friesland geweest zijnde, als hij inderdaad te dien tijde geweest was.

Barneveld was in 't jaar 1584 nog pensionaris van Rotterdam; Buys had wel in dat jaar het ambt van advokaat van Holland, na een luisterrijke en zware bediening, reeds nedergelegd en 't zelve was ook alreede aan Barneveld aangeboden; maar deze, schoon te dier tijd al de vertrouweling van den Prins, heeft hetzelve in 't jaar 1586 eerst aangenomen.

Zutfen is niet in 't jaar 1584, maar een jaar vroeger door Taxis met list ingenomen.

Men maakt geene verschooningen over deze veranderingen: die verschooningen moeten in het stuk zelve gevonden worden of zijn onnut. Ik zal mij dan vergenoegen met eenige ophelderingen, die men achter dit stuk zal vinden, en met hier alleen bij te voegen, dat, indien godvruchtige, maar zwakke geesten het verhaal van Gery òf als te sterk òf als onwaarschijnlijk mochten aanzien, de zoodanigen, na 't lezen van het 28ste boek van Bor's Nederlandsche Geschiedenissen, mogelijk de uitdrukkingen en manier van verleiden van den monnik Gery nog veel te zwak zullen vinden; doch het is niet waarschijnlijk, dat een diergelijke bedenking bij Nederlanders plaats kan hebben, die weten, dat onze nationale schrijvers vrij verder gegaan zijn in soortgelijke, hoewel oneindig betere tooneelstukken.

PERSONEN.

WILLEM DE EERSTE, Prins van Oranje en Nassau.
LOUISE DE COLIGNY, Prinses van Oranje.
LODEWIJK, Graaf van Nassau-Dillenburg, Lieutenant-Stadhouder van den Prins in Friesland.
MARNIX, Burgemeester van Antwerpen.
BARNEVELD, Advokaat van Holland.
MALDERÉ, Stalmeester van den Prins.
D'ASSONVILLE, Raadsheer van den Koning van Spanje in de Nederlanden, en zijn afgezant aan de Unie.
GERY, Minnebroeder in wereldlijk gewaad, D'Assonville als secretaris verzellende.
DIERICK, Kamerdienaar van den Prins.

Het Tooneel is te Delft, aan het hof van den Prins, huisvestende in 't klooster van St. Aagt.

Bij 't openen van het Tooneel zit Marnix alleen in de kamer, en zegt met eenige verwondering het eerste vers; daarna opstaande, en de overige vervolgens aan Graaf Lodewijk toesprekende

---

EERSTE BEDRIJF.

Eerste Tooneel.

LODEWIJK, MARNIX.

MARNIX.

Graaf Lodewijk ook hier in 't einde van den nacht!
Gij binnen Delft, Mijnheer, terwijl Verdugo's macht
De Friesche grenzen dreigt, en dat de Spaansche benden
Alom zich naar den Eems of naar de Lauwers wenden?
Maar neen! uw overkomst is ons een vaste borg,
Dat alles aan die zij is buiten vrees en zorg!

LODEWIJK.

Verdugo heeft, 't is waar, versterkingen bekomen,
En 't Spaansche heir heeft ook den tocht reeds aangenomen,
En staat bij Oldenzeel: maar ik kan nog niet zien,
Dat deze wendingen met rechten ernst geschiên.
Het hoog en natte veen, geschenk der zoute baren,
Op 't omgestorte bosch, aleer de dijken waren,
Is nog een diep moeras, hetgeen den vijand keert
En een veel heeter zon en drooger tijd begeert,
Eer dat men kan in Drenth, veel min in Friesland komen.
'k Heb echter aan dien kant maatregelen genomen,
En Hasselt, de Ommerschans, en Hardenberg bezet,
Waardoor ik alle loop des vijands heb belet.
Verdugo kent te wel de sterkte dezer landen,
Om langs dien natten weg de grenzen aan te randen;
Daar schuilt een andre list, doch waar die in bestaat,
Is iets 't geen mijne kunst in krijg te boven gaat.
De list kan evenwel niet lang verborgen blijven,
't Gebrek moet hem in 't kort, van daar hij staat, verdrijven,
En 'k wachte met geduld, dat hem de honger bann',
Dewijl het schrale Twent geen leger voeden kan;
Gereed van Dokkum's kant, met mijne dappre Friezen
De wegen naar 't Oldambt en Groningen te kiezen,
En wijl Verdugo's heer een ijdle schrik verspreidt,
Te ontvouwen onze macht, tot dat beleg bereid;
Wanneer des Prinsen eisch mij herwaarts heeft ontboden,
Mijn tegenwoordigheid, meldt hij, is hier van nooden:
Doch wijl de Zuiderzee, daar ze aan de Veluw spoelt,
Somtijds nog overlast van Spaansche roovers voelt,
Heb ik, tot meerder spoed, langs Frieslands Wester zoomen,
Noord-Hollands langer weg door Medemblik genomen.
Met welk verwonderd oog heb ik dien oord gezien!
Wat schrandre of sterke hand kan dus natuur gebiên?
Voor meeren heb ik grond, voor golven gras gevonden,

ı op de kust daar kleine dorpen stonden!
heid versiert het neringrijke strand,
ə spreidt alreê de pracht in 't nette land.
n in de vreugd, die rust en welvaart geven,
Oranje's naam in alle monden zweven;
əft geheeld hun hoon, hun angst en smart;
is gegraveerd in ieders dankbaar hart,
m' in 't openbaar en in 't byzonder roemen,
d, dat spreken leert, alreeds Oranje noemen:
he land gewaagt van 's Vorsten zachtigheid,
rhaalt een blijk van zijne minzaamheid.
dat gejuich tot aan den Haag genaderd,
k schielijk 't nieuws, dat Holland is vergaderd,
en algemeen, hoewel alleen bij gis,
lat eindelijk de vreê op handen is.
en ik zekerlijk ook hier niet dacht te vinden,
ijn vreugd ontmoet, mag ik mij onderwinden
ı, of aan u de reden is bekend,
ier onvoorziens en ook misschien u zendt;
t toeval ik Antwerpens burgervader,
an zijne stad, zoo vroeg begroet en nader?

MARNIX.

lfde hoog bevel en even onverwacht,
mij, langs het Schie, genaderd met den nacht.
eesttijds de Prins reeds in den vroegsten morgen
en rust verlaat, om voor 't gemeen te zorgen,
ar 't Hof gegaan, zoo ras de morgenstond
purpren straal op onze kimmen zond. [zinken,
Vlaandren binnen kort door tweedracht zal ver-
's standaards reeds in Brabrants velden blinken,
a vreest geen twist en schroomt den oorlog niet,
le ontembre Scheld', als nog in haar gebied.
isschien de vlam, die Vlaandren gaat verbranden,
en had gespreid op onze Zeeuwsche stranden,
rzorg mijne reis geleid langs hunnen kant,
lle tij welhaast doen zien Zuidbeveland,
dragon, met zee, met aard en vijand tegen,
gs een nieuwen weg, de onsterflijkheid verkregen.
agon! de vreê had nog bij ons gewoond,
arbarisch volk had uwe deugd getoond,
rouwlooze vorst van u had kunnen leeren
verbonden woord zoo heiliglijk te eeren!
r-Scheld, befaamd door haar inzuigend zand,
mij kort daarna de zee en 't rijke strand
land, zoo beroemd door minnelijke zeden,
wsche en ronde trouw en drie vermaarde steden,
ı met de praal, die de overvloed verzelt,
ren is 't juweel van Nereus schuimend veld!
er Goes door 't Zijp naar Hollands zoom gedreven,
Willemstad den ganschen oever leven;
t een nieuwe vest uit slijk en 't lichte stof,
erzijdsche wal weêrgalmt des stichters lof!
mijn oogen wend op deze kust en stroomen,
)ranje's ziel en scheppend' hand vernomen:
kt hij 't vaste land, daar veiligt hij de zee,
lloos schip ontdekt met vreugd een nieuwe reê.
wijst het volk om d' Oceaan te dwingen,
en met een nieuw en kunstrijk strand te omringen;
golf, vergramd dat zij haar woonplaats derft,
en 't paalwerk aan, maar breekt en schuimt en sterft!
e landman ploegt het land, door hem bevaren;
hij schipbreuk leed, daar plukt hij gulden aren.
n wijze Vorst een zegen voor een land,
rgrootste gaaf van 's Hemels milde hand!
gens ook heeft Vorst, in eenig rijk op aarde,
derdaan geweest in zulk een groote waarde;

Een ieder ziet hem aan als eenigst toeverlaat:
Het burgers blijde hart verzelt hem waar hij gaat;
Men strooit op zijne treên met vreugde nieuwe bloemen,
En God hoort nimmer hem in hunne klachten noemen;
Elk zoekt een dankbren naam, die Willems diensten loont,
En Vader is de naam, die ieders tong bewoont!
Gelukkig is de Prins, gelukkig deze landen,
Zoo hij ontkomen kan aan Spaansche moorders handen!
Maar 'k vrees des Konings ban en Rome's razernij,
En 't goud dat is beloofd, en 't meest geestdrijverij!

LODEWIJK.

Die vrees is uit mijn hart ten eenemaal geheven,
Nu Holland aan den Prins een lijfwacht heeft gegeven.

MARNIX.

Een lijfwacht is van nut in openbaren nood,
Of wel in 't vuur des krijgs, 't geen weinig Prinsen doodt;
Maar niet in stil gevaar, dat zachtjes aan komt sluipen,
En, voor het oog bedekt, weet onder aard te kruipen.
De Roomsche geestlijkheid is mij vooral verdacht,
Ik weet, op 't zwak gemoed hoe ver gaat hare macht;
Ik weet, met welke kunst zij teêre jeugd kan leiden,
En tot de snoodste daad godvruchtiglijk bereiden!

LODEWIJK.

De zeden van dit volk, zijn liefde voor den Vorst,
De geldzucht nog alhier niet toonend haren dorst,
En 's Prinsen woon te Delft schijnt ons gerust te stellen,
En 's Konings ijdle ban bespotting voor te spellen.
Waarop vreest Marnix thans, dat hier een jongeling
Een diergelijke daad bedacht, veel min beging?
Wie zal onzinniglijk een wisse dood verkiezen,
Of ooit voorzichtigheid zoo ver uit 't oog verliezen?

MARNIX.

De moorder, die den Prins bracht laatstmaal in gevaar,
Die Jauregui was nog geen drie-en-twintig jaar:
Ik vrees geen moordenaar van oud' en rijpe jaren,
Maar wel een jongeling, vroom, dapper, onervaren!
Voorzichtigheid en zorg is oude liedens deugd,
Geestdrijverij alleen een ziekte van de jeugd.

Tweede Tooneel.

LODEWIJK, ORANJE, MALDERÉ, MARNIX.

ORANJE, *aan Malderé.*

Draag zorg, dat mijne Raad op heden vroeg vergader,
En niemand dit vertrek, dan met uw weten, nader!
Ik zal geen menschen zien dan Hollands advokaat;
Wanneer die herwaarts komt, dat elk hem binnen laat!

Derde Tooneel.

LODEWIJK, ORANJE, MARNIX.

ORANJE.

Gij, welkers moed met mij, gestadig in gevaren,
Den staat van Nederland nu reeds zoo vele jaren,
Hebt tegen Spanje's macht en Rome's list bewaard;
Gij, wien het lot voor mij zoo gunstig heeft gespaard,
Toen Alba's bittre haat zijns meesters wraak en woede
Met Neêrlands zuiverst bloed op moordschavotten voedde;
Die sedert in den krijg òf diensten hebt gedaan [1],
Of ketenen voor 't land hebt moedig doorgestaan [2],
Hoe zoet is 't voor mijn hart, om eens met u te wezen
In minder duistren tijd, en niet, gelijk voordezen,
Om Haarlems burgerij in 't meer te zien vergaan,
En Alkmaar zonder hulp wanhopig wederstaan,

---

[1] Aan Lodewijk. [2] Aan Marnix.

Of, door den Oceaan in Leidens wal te brengen,
Den duur van ons behoud misschien alleen te lengen,
Tot dat van deze kust, vernield door eigen hand,
De Vrijheid onzen moed zag zoeken ander land!
Die tijden zijn voorbij! thans schijnen heldre dagen,
De vijand kent nu ook de smart der oorlogsplagen:
De vrije Fries, gespoord door uwe dapperheid [1],
Heeft reeds in 't Oost en Zuid de grenzen uitgebreid,
Verdugo's heir, gewoon in Friesland buit te halen,
Verheugt zich in de rust te zien haar eigen palen.
En door uw wakend oog, in spijt van Parma's kracht [2],
Voleindt de rijke Scheld' haar loop in onze macht.
Het bloeyend Amsterdam, in de Unie ook getreden,
Beveiligt voor altoos Noord-Hollands zeven steden,
Terwijl de wakkre Zeeuw, van daar de Hekla brandt,
De zee voor ons bevrijdt tot aan Gibraltars strand!
De Spanjaard, lang gewoon te dreigen en verachten,
Door zijne schâ geleerd, verandert van gedachten;
Zijn hoogmoed schijnt gedaald, hij zoekt den nieuwen Staat,
Hij eerbiedt de Unie reeds in haren dageraad:
En D'Assonville, alhier uit 's Konings naam gekomen,
Heeft last, zoo als ik heb uit Parma's brief vernomen,
Een stilstand voor te slaan, tot dat men door verbond
Herstelle in 't land den vreê, en op de vrijheids grond.
Ik heb, alvorens hier tot mijn gehoor te laten
't Gezantschap van Filip, en niet der Waalsche staten,
Gemeend, noodwendig eerst te moeten onderstaan,
Wat uwe kundigheid en trouw mij zouden raân?
Gij weet in 't algemeen den toestand onzer zaken,
En meer byzonderlijk die uwe grenzen raken,
Vooral wat m' aan uw kant van Spanje vreest of wacht:
Gij kent èn Nederlands èn Taag èn Iber's macht.
Wat is der tijden eisch? moet alles afgeslagen,
Of moet men luisteren naar vreê en naar verdragen?

LODEWIJK.

Uw hoogverlichte geest, daar 's Lands behoud op leunt,
Behoeft niet, dat de hulp van anderen hem steunt;
En die voorzichtigheid, geoefend in gevaren,
Is niet benoodigd raad van mijne jonge jaren;
Doch hoe gering ook zij mijn kennis en beleid,
Ik weet mijn eerste plicht is van gehoorzaamheid.
Dit land heeft achttien jaar nu alle hoon geleden:
De rechten zijn vernield, de wetten zijn vertreden,
De burger is vermoord, de godsvrucht is verbrand,
En beken edel bloed verschrikten 't bange strand;
Als uwe groote ziel, de Geuzen, en de Zeeuwen,
Aan Neêrland deden zien de hoop van beter eeuwen;
Dat elk, die onder vrees of onder wanhoop lag,
Of uwe legers zocht of uw geduchte vlag:
En schoon somtijds het zwaard heeft in de scheê gestoken,
Is stadig 't oorlogsvuur op nieuw weêr uitgebroken,
De goede trouw aan d'een, 't verraad aan andren kant
Zijn 't allereerst gevolg geweest van elk bestand.
Misschien heeft Cuba's schat, dit jaar niet ingekomen,
't Vertrouwen op Filip te Genua benomen;
En daardoor buiten staat, nu langer 't hoofd te biên,
Of om uw hof en 't land met veiligheid te zien,
Houdt Parma wederom die vreê voor Neêrlands oogen,
Waardoor de Spanjaard ons zoo dikwijls heeft bedrogen.
Het was in zulk een vreê, dat Egmont, op 't schavot,
En uwe wijsheid zag en, al te laat, zijn lot!
Dat Parma's moeders tong, door duizend valsche strikken,
De Geuzen op Sablon in eigen bloed deed stikken!
Herdenk wat is gebeurd na 't heilig Gentsch verbond,
En oordeel om wat reên men D' Assonville zond!
Men moet op alle wijs ('t is uwe les!) vermijden,
Om ooit met zijnen Heer of eigen Vorst te strijden,
Maar als het zwaard ontbloot is uit de scheê gegaan,
Is 't best, en voor altoos, de scheê van zich gedaan!
Zend D' Assonville heen, breek alle handelingen,
Laat Spanje ons in het veld en door de waapnen dwingen;
Ik vrees zijn veldheer niet, maar wel zijn afgezant,
Ik vrees voor alle gaaf van D' Assonville's hand;
Die listige verraâr, veracht bij alle braven,
Weleer Oranje's vriend, nu een van Parma's slaven!

MARNIX.

Alschoon ik van de komst van Spanje's afgezant
Ook niet het minste goed voorspel aan Nederland,
Moet men hem evenwel, naar mijn gevoelen, hooren:
Zijn voorslag, hoe die zij, zal onze rust niet storen.
't Is tijd, dat de Unie ook zich aan gezanten went,
Die binnen kort alhier geheel Europa zendt;
En ons belang is niet, dat onze bondgenooten
Gelooven dat wij vreê, en zonder reên, verstooten;
Want hoe verzekerd ook Fortuin haar gunste vest,
De naam van matigheid past een Gemeenebest.
Niet echter dat mijn raad nu zou den vrede prijzen;
Ik zie den voorspoed zelf een ander oordeel wijzen:
De krijg verarmt, 't is waar, de plaatsen daar hij woedt,
Maar hij verrijkt het meest een Staat die handel doet,
Wanneer 's Lands eigen schoot is vrij van krijgsgevaren,
En 't schip, alom beschermd, is veilig in de baren.
Ziet, hoe de Batavier zijn waar en handwerk spreidt,
En zijne koopmanschap door wapenen verbreidt!
Het Noorden gaârt voor hem èn vlas èn korenaren,
En plant voor Holland hout, om op de Oostzee te varen,
Zijn vloot bedwingt de Elb en Eems en Wezers mond,
En 't machtig Amsterdam beheerscht alreê de Sont.
Misschien in kort, benauwd in onze Europa's hoeken,
Gaat hare kunst en moed Amerika bezoeken!
En blinkt de Batavier door zijnen handel uit,
Zijn bondgenoot verrijkt 's Lands havens door de buit:
De Zeeuw, wiens stoute hand, naast God en met Oranje,
Verbrijzelde allereerst de ketenen van Spanje,
Ziet zijnen vrijen leeuw, niet meer, gelijk voor deez',
Het fier en moedig hoofd indompelen met vrees;
Hij worstelt en herrijst, niet lang in 't nat bedolven,
En Vlissingen is reeds alom de schrik der golven!

LODEWIJK.

En wijl dus ieder zee vermeerdert onze macht,
Om welke reên te land een minder heil gewacht?
Misschien dat mij niet past de Friezen hoog te roemen,
Maar 'k mag èn hunnen naam èn ook den mijnen noemen;
Ten minsten hunne moed, met mij, zal u doen zien,
Verdugo binnen kort naar Rijn of Wezer vliên.
Zoo Groningen onlangs is door verraad genomen,
Het zal door dapperheid aan de Unie wederkomen:
Want Mentheda, door volk in 't Ommeland vergaârd,
Met Lewe, Starkenborg en Alberda gepaard,
Houdt reeds de groote stad van verren ingesloten,
En met de Drentsche jeugd zal Dongen 't heir vergrooten.
Aldus, zoo 't wrevlig lot mijn hoop niet komt verraân,
Wil ik ditzelfde jaar voor Gronings wallen staan,
De Friesche vaandelen doen zien aan alle kanten,
En 't eerste met mijn hand op 't sterkste bolwerk planten!

ORANJE.

Ik weet dat reeds aan krijg, door uwe les gewend [1],
De onbuigbre Fries de tucht en hare wetten kent;

[1] Aan Lodewijk. [2] Aan Marnix.

[1] Aan Lodewijk.

En door de schranderheid in 't burgerlijk gerezen,
Zal de Unie's rijkste steun welhaast, na Holland, wezen:
En Nederland had lang met grooter glans gepraald,
Zoo 't voorbeeld van den Fries had Brugge en Gent bestraald!
Maar wijl zich Parma thans naar Brabant schijnt te keeren [1],
Ontbreekt Antwerpen iets om 's vijands heir te weren?

MARNIX.

Antwerpens burgerij vreest niets voor haren wal,
Meer opgewekt dan ooit door Vlaandrens ongeval:
De geestlijkheid bij ons is zoo als die moet wezen,
En leert den burger God en de Overheid te vreezen;
De burger, van zijn kant, eerbiedt die geestlijkheid,
En volgt, zoo veel hij kan, haar deugd en vromigheid;
De magistraat, door u aan onze stad gegeven,
Betracht om onderling in eenigheid te leven;
En zoo er bij 't gemeen een donkre wolk verschijnt,
Ik noem Oranje's naam, en alle twist verdwijnt;
En ieder is gereed, in honger, pest, en vuren,
Op Leiden's voetspoor, 't ergst te lijden op de muren!
Een groote zaak alleen maakt elk van hen bevreesd,
En weegt het allerzwaarst op ieders trouwe geest:
Het voorbeeld van 't geval, gebeurd voor aller oogen,
Bewijst, en al te klaar, wat Spanje nog zal pogen,
Wat 's Konings bittre ziel weêr ondernemen kan,
Wat gij te duchten hebt van 't goud van dien tyran,
Wiens haat door uwen roem, hoe langs hoe meer verbolgen,
Met nieuwe laag op laag u stadig zal vervolgen,
Die weet, dat deze staat aan Nassau's adem hangt,
En uit uw hart alleen zijn levenskracht ontvangt!
Misschien is die gezant wel degelijk te schromen;
Maar welke de oorzaak zij, waarom hij is gekomen,
Wat m' ook van hem verwacht, vreê, oorlog, kwaad of goed,
De wijze staatkunde eischt, dat gij hem hooren moet.
Wanneer een vijand spreekt, al schijnt hij nog zoo duister,
Mits dat m' aandachtiglijk en met bedaardheid luister,
Is alles van belang, hetgeen men zeggen hoort,
En 't noodlot van een staat schuilt dikwijls in een woord.

ORANJE.

Gij toont mij weder moed en vriendschapszorg verbonden,
En 'k heb altoos die beide in uwen raad gevonden:
Misschien dat Barneveld, bij zijne komst, beslis
Het klein verschil, dat thans in uwe woorden is:
'k Heb dien minister, reeds zoo rijp in jeugd, gezonden,
Om uit der burgren stem, en uit voorname monden,
Te weten wat den Haag gevoelt van dien gezant,
En of der Staten wensch is oorlog of bestand?
Ik wacht dien wijzen raad door hem, en zie hem komen.

Vierde Tooneel.

LODEWIJK, ORANJE, MARNIX, BARNEVELD.

ORANJE.

Wat heeft èn uwe vlijt èn schrander oog vernomen?

BARNEVELD.

Een ieder, overtuigd van uwe kundigheid,
Vertrouwt het vaderland gerust aan uw beleid:
Maar voor zooveel ik heb in 't hart van elk gelezen,
Schijnt niemand voor bestand, veel min voor vreê te wezen.
De steden, welke staâg zien meerdren door de zee
Hun handel, winst en buit, zijn 't sterkste tegen vreê:
De burgers spreken hoog, en hunne haat op Spanje
Kan maar geëvenaard door liefde voor Oranje!
Nog op een ander punt is alles eensgezind,
De naam van d' afgezant is ganschlijk niet bemind;
Men weet, hij was voorheen met u en met de Staten,
En heeft in 't heetst gevaar de vrijheids zij verlaten;
't Gemeen in Holland is gezanten ongewend,
En 't recht der volkeren nog weinig hier bekend.
De grooten vreezen niets van D' Assonville's woorden,
Maar schromen uwen moed en Spanje's lage moorden;
En de achterdocht is ook misschien niet ongegrond,
Dat zonder reên Filip geen Nederlander zond!

ORANJE.

Welaan, ik zal hem zien [1]; wij zullen samen hooren,
Door welke nieuwe list de vijand wil bekoren!
En gij, zoo spoedig hier van vergelegen kust [2],
Zoo niet de moêheid u verkiezen doet de rust,
Uw bijzijn zal aldaar ten hoogsten mij verplichten,
En uwe hulp vooraf den Raad en mij verlichten.

Vijfde Tooneel.

ORANJE, MALDERÉ.

ORANJE.

Gij, waarschuw de afgezant, dat in dees ochtendstond
Ik 's Konings boodschap zal verstaan uit zijnen mond:
Laat echter zijne keus 't gevoeglijkst uur bepalen,
En ter bestemder tijd zult gij hem af gaan halen.

Zesde Tooneel.

LOUIZE, ORANJE.

ORANJE.

Mevrouw, welk ongemak of toeval van den nacht,
Heeft u zoo vroeg alreê uit uw vertrek gebracht?
Gij heeft, een bleeke kleur bedekt uw minlijk wezen;
Wat is er, dat u dreigt of reden geeft te vreezen?

LOUIZE.

Het ongeluk, dat mij in levensloop verzelt,
En stadig 't allerergst aan mijne ziel voorspelt!
Aanhoor, hoe dezen nacht, in 't rijzen van den morgen,
Wanneer de late slaap verzachtte mijne zorgen,
Op nieuw een nachtgezicht, een eiselijke droom
Vervulde mijnen geest met de allerzwaarste schroom!
'k Heb weêr Parijs gezien, in moorden uitgelaten,
En weder 't menschenbloed zien vlieten langs de straten,
Mijn vaders bleeke schim rees uit den natten grond,
Het slijk en 't zwarte bloed bezoedelden zijn mond,
Gelijk hij was, wanneer de lage Guise's stappen
Bestonden, na zijn dood, het grijze hoofd te trappen!
Ik vlieg naar deze schim, die keert mij wreedlijk af,
Ik zie, voor de eerste maal, mijn vader stuursch en straf;
Zijn oog, voorheen zoo kalm, was thans geheel verwilderd,
De onrustе wantrouw scheen op 't voorhoofd afgeschilderd!
Hij wijst met de eene hand den dooden Teligny,
En de andre hand toont u, maar ver van mijne zij:
„Gij hebt dien echtgenoot", zegt hij, „door moord verloren,
Aanschouw, en beef voor 't lot, aan dezen ook beschoren!"
Een donkre wolk meteen verduistert al het licht,
En rukt, met Teligny, Parijs uit mijn gezicht: [dalen,
Maar 't hemelsch schittrend vuur, dat slangsgewijs komt
Vervult die zwarte wolk met bleeke weêrlichtsstralen;
En door die nare vlam verneem ik u, gewond
Door alle moordenaars, die Spanjen immer zond,
Of Rome's priesteren, behendig in 't verleiden,

---

[1] Aan Marnix.

[1] Aan Barneveld. [2] Aan Lodewijk en Marnix.

Door ijdle Hemelhoop op uwe treên verspreiden:
Salcedo, Jauregui, en nog een booswicht meer,
Beproefden op uw hart hun bloedig moordgeweer!
Ik wil uw hof en wacht tot uwe hulp doen komen,
Maar gang, beweging, spraak en stem is mij benomen;
De bange schrik bevangt het hart, daar 't leven vlucht,
En mijne koude borst verliest de laatste zucht:
Wanneer door 't morgenlicht, ter kamer ingeschenen,
Mijn angst en 't nachtgespook te zamen zijn verdwenen,
En ik, ontsteld, verbaasd, ben bevend opgestaan,
En met verhaasten spoed naar uw vertrek gegaan,
Om daar, door uwen troost en door bij u te wezen,
De schrikken van den nacht te bannen en genezen.

ORANJE.

De Hemel zij gedankt, dat uw ontsteltenis
Niet door onpaslijkheid, maar droom veroorzaakt is!
De droomen, die den nacht en slaap zoo dikwijls geven,
En schimmen zonder tal door 't lichte brein doen zweven,
Zijn uit des Hemels zaal voor 't menschdom niet gedaald,
Maar reeds bij dag aan ons voorheenlijk afgemaald.
Uw teedre zorg voor mij, herdenken aan de moorden,
Die 't welzijn van uw huis en vaderland verstoorden,
Zijn oorzaak van die droom, die uwen geest verbaast,
Die uwe rust gestoord, uw morgen heeft verhaast.
Laat liever uwe ziel op betre zaken spelen.
Laat uw geliefde zoon uw hart en zinnen streelen;
Breng daaglijks voor uw oog al wat gebeuren kan,
Zoo hem de Hemel spaart tot jaren van een man!
Zie hem in uwen droom aan 't hoofd van 't heer der Staten
Aan Spanje in Nederland geen stad van de Unie laten!
En zie in zijn geslacht (geschenk der Staten hand)
Het Erfstadhouderschap van 't vrije Nederland!
Oranje in huwelijk verknocht aan de eerste kroonen!
En mag de waarheid eens die blijde droom vertoonen!

LOUIZE.

Zoo hij in levensloop vertoont zijns vaders deugd,
Bezit hij reeds genoeg voor zijne moeders vreugd.

ORANJE.

Mag zijn opvoeding zijn het werk van uwe handen,
Werd hij de roem van 't huis, de hoop van deze landen,
En zoo in hem herleeft uws vaders dapperheid.....

LOUIZE.

Ach, wensch hem minder moed of meer omzichtigheid!
Mijn vader, waardig hoofd in onze droeve twisten,
Zou nooit bedrogen zijn door 's Konings booze listen,
Indien aan trouw en deugd zijn moedig hart gewend,
De trouwelooze ziel zijns Vorsten had gekend!
Maar 't Hof, dat alle hoop verloren had van dwingen,
Wist hem door valsche vreê meineediglijk te omringen;
En haar barbare moord volvoerde in eenen nacht,
't Geen de oorlog had vergeefs tien jaren lang getracht!
Mijnheer, ik hoor ook hier van nieuwe vrede spreken,
En weet maar al te wel hoe zich tyrannen wreken:
Filips en Rome's haat zijn mij te lang bekend,
Om zonder schroom te zien, wat Spanje herwaarts zendt!
Het recht der volkeren verklaart gezanten heilig,
En onder hun gevolg is ieder booswicht veilig:
Wie weet in dat gevolg wie hier niet komen zal!
Ik bid, daar zij bepaald het allerkleinst getal;
Hoe minder dat er zijn, hoe min dat ik zal beven
Voor Delft, voor Nederland, en uw zoo dierbaar leven!
Of laat, terwijl z' hier zijn, ten minsten uwe wacht,
Vermeerdren in getal, op 't dubbeld zijn gebracht.
Helaas! te veel geleerd om voor bedrog te schrikken,
Klimt, sedert hunne komst, mijn angst alle oogenblikken!

ORANJE.

Wanneer de Schelde en Ley, met ons in eenen band,
Gansch Nederlands gebied vereende in mijne hand,
En dat Antwerpens beurs zoo vele vreemdelingen,
Door handel, zag gemengd met Neêrlands inboorlingen,
Kon reden voor die vrees of schijn zijn uitgedacht;
Maar hier is 't burgers hart Oranje's zekre wacht!
Die weg, om tegen list en lagen zich te kanten,
Is wisser dan 't getal gehuurde lijftrawanten.
't Geval heeft bovendien voldaan aan uwen wensch;
't Verzochte vrijgeleide is voor een eenig mensch,
Behalve den gezant, met wien, zoo 'k heb vernomen,
Ook maar, voor alle hulp, één man is aangekomen.

LOUIZE.

Eén man is al genoeg voor 't allerboosste stuk!

ORANJE.

Zoo lang Louise leeft, ken ik geen ongeluk,
Waarvan 't gevolg voor mij zou zwaarder kunnen wezen,
Dan altijd voor gevaar en voor den dood te vreezen!
Mij roept een andre zorg; alreede wacht de Raad,
Die vroeger als gewoon bijeen te komen staat:
Ik zal aan dien gezant daarna gehoor verleenen,
Eer nog de zon op 't hoogst den middag heeft beschenen;
En zoo 't niet vrijheid is, die hij aan ons komt bién,
Zal de avondzon uw angst voor hem verdwenen zien.

LOUIZE.

En ik zal onderwijl dienzelfden tijd besteden
Voor God, in 't heilig huis, met wenschen en gebeden,
Dat Hij voor u, voor 't land, het beste gunnen mag,
En deze morgenstond aanbreng een blijden dag!

TWEEDE BEDRIJF.

Eerste Tooneel.

MALDERÉ, D'ASSONVILLE, GERY.

MALDERÉ.

Dewijl des Vorsten raad alsnog niet is gescheiden,
Wilt hier, zoo 't u gelieft, een oogenblik verbeiden;
Hij wachtte niet dat gij op de eerste vraag hier zijt,
Maar gij zult zekerlijk hem zien in korten tijd.

D'ASSONVILLE.

Ik hoop, de Prins om mij geen kortheid zal betrachten!
Ik zal zijn komst alhier te zijner uur verwachten.

Tweede Tooneel.

D'ASSONVILLE, GERY.

D'ASSONVILLE.

Zie hier dan 't zedig huis van dien vermaarden man,
Die ademt, leeft, regeert, in spijt van 's Konings ban!

GERY.

Hier onder dit gewelf, daar eertijds kuische maagden
Door onbevlekte lof aan onzen God behaagden,
Wijl de orgelen haar stem verzelden voor zijn troon,
Woont thans, tot 's Konings smaad en tot de Godheids hoon,
Die vijand onzer dienst en heilige offeranden,
Die pest van Godes kerk en deze droeve landen;
Aan kerk- en kloosterroof, aan priestermoord gewend,
En wiens verschroeid gemoed noch God noch godsdienst kent!

D'ASSONVILLE.

Gij gaat te ver, mijn vriend, blijf in de juiste palen:
Gij zijt niet hier om zelf den marteldood te halen;
't Geen u is toevertrouwd eischt meer omzichtigheid,
En vraagt, van uwen kant, min ijver dan beleid.

GERY.

Vergeef, zoo driftigheid mijn geest en tong vervoerde,
Zoo dees gewijde plaats mijn ziel te veel beroerde;
'k Zal trachten, bij vervolg, te zien met meer geduld,
Het gruwel, 't geen alhier mijn hart en oogen vult;
Op alles, wat omringt, gestaâg voorzichtig wezen,
En mijnen plicht voortaan in uwe houding lezen.

D'ASSONVILLE.

Oranje en zijne ziel zijn u nog onbekend,
Gij zijt nog aan den geest der grooten niet gewend;
Maar hof en wereld zal èn uw begrip verwijden,
En van vooroordeelen van jeugd en woon bevrijden.
Die zullen u doen zien, dat niets dan eigenbaat
In vorstenzielen speelt, door hunne hersens gaat.
Maar dit belet in hen geen andr' hoedanigheden:
Een onverschrokken hart, gepaard met zuivre zeden,
Een nooit verlegen moed, zelfs edelmoedigheid,
Zijn noch aan heerschzucht vreemd, noch aan eergierigheid.
Oranje is zekerlijk de eergierigst man op aarde,
Oranje is niettemin een Vorst van groote waarde!
Die heiligschenderij, die moord, die u zoo smart,
Zijn fonten van den tijd en niet van 's Prinsen hart:
Zijn heerschzucht heeft alom 't gemeen gebracht aan 't muiten,
En 't volk, eens gaand gemaakt, is niet aanstonds te stuiten,
Maar zoo Oranje leeft en hier behield zijn macht,
Zou binnen kort het volk in order zijn gebracht,
En, onder Nassau's huis, de nadere Unie wezen
Voor Spanje, en zelfs misschien voor gansch Euroop, te [vreezen.

GERY.

Ik hoor verwonderd aan dien lof uit uwen mond;
En twijfel nog, mijnheer, of ik u wel verstond!
Oranje, dien uw haat berooven wil van 't leven,
Heeft (bij Granvelle's vriend!) een ziel, zoo hoog verheven?

D'ASSONVILLE.

Onthoud, dat een gezant noch liefde kent noch haat;
Maar koel en zonder drift en naar de tijden gaat;
En dat, om aan het hof in vriendschappen te treden,
Men raadpleegt met belang en met gezonde reden!
Granvell' heeft allereerst mij 't Neêrlandsch hof doen zien,
Wanneer Granvelle aldaar zich wist te doen eerbiên.
Zijn doorzicht was te scherp voor 't oogmerk van Oranje,
En zijne zwakke Vorst ontbood dien man naar Spanje!
Met hem had Spanje's macht in Neêrland uitgediend,
En ieder haastte zich te zijn Oranje's vriend.
Oranje schenen recht en vrijheid veel te raken,
Maar zocht, gelijk gij ziet, zich Heer van 't land te maken:
Dit voorneem merkte ik straks, na 't nemen van den Briel,
En wierd daardoor verdacht aan zijne diepe ziel!
Dus ziende aanstonds op mij 't vertrouwen weggenomen,
Heb ik voorzichtiglijk des konings dienst hernomen;
Die dienst wil 's Prinsen dood, en deze dood is wis
(Staatkunde spaarde nooit, omdat men deugdzaam is),
Zoo Gerards kan bedaard tot aan het laatste wezen,
En niets te vroeg begint door al te min te vreezen.
Hebt gij hem eindelijk gesproken?

GERY.

Dezen nacht,
Waarvan ik 't grootste deel met hem heb doorgebracht;
Ik heb getoetst, of ook zijn ijver, aan het branden,
Mocht zijn door ketters gift verflauwd op deze stranden,
En of de tijd en reis ons 't voordeel had beroofd,
Dat zijne jeugd te Trier, voor 't altaar, had beloofd.
Om bij d' inwoondren geest geen achterdocht te wekken,
En door onz' ommegang noch hem noch mij te ontdekken,
Had mijne zorg vooraf mij plaatsen doen bespiên,
Daar ik verzekerd was, dat niemand ons zou zien.
Aan 't oud, nu woest gebouw, daar Bruno's kloosterlingen
Gewoon het vleesch, door stilte en vasten, te bedwingen,
Hier hebben 't zondaars hart door strenge tucht verbaasd,
En Lumei's razernij door hunne deugd verhaast;
Verschijnt nog eene boog, ter plaatse daar de graven,
Door ketters hand onteerd, de beendren wedergaven;
Hier breng ik Gerards in, bij 't lichten van de maan,
Die thans in vollen kring rood, bloedig, scheen te staan!
Ik toon die beenderen; ik wijs die puin in hoopen,
Die zijn vertwijfeld oog in woede door gaat loopen;
Ik grijp zijn rechterhand, ik roep: „O menschenkind,
Bij God en boven paal en zonder maat bemind!
Hij heeft van eeuwigheid uw hand en zwaard verkoren,
Om Hels en Satans werk in Nederland te storen;
Om Ehud hier te zijn, en door een dwinglands dood,
De heilge kerk, zijn bruid, te helpen uit den nood!
Aanschouw die beenderen rondom bewegen, buigen,
En hun eerbiedigheid voor uwen gloed betuigen!
Zij eeren Gerards reeds als heilig martelaar;
Zij zien door uwen moed herstellen Gods altaar,
Daar Haarlems priester wierd vermoord in de offeranden,
Beef, sterveling! met zijn en uwen God in handen!"
Ik voel het klamme zweet in zijn verstijfde hand,
En 't haar rondom zijn hoofd rijst op aan alle kant!
Zijn stem is hol, verstikt, en weigert uit te komen,
Een heilige overvloed heeft hem de spraak benomen!
'k Hervat het woord en zeg: „O driemaal zalig held!
Hoe luisterrijk zal zijn uw lot in 't Hemels veld,
Dees heiligen, wier asch en beendren gij gaat wreken,
Die zullen haast tot u, in beter wereld, spreken;
Die zullen roepen: koom! o waarde broeder, koom!
Hier is geen pijne meer, hier 's geen tyran, geen schroom!
Het Englenkoor zal u met palm en zang ontmoeten,
En Serafiems voor 't Lam met reukwerk u begroeten!
Dit Lam, 't geen hier met bloed verzegeld heeft uw hoofd,
Toont daar het witte kleed aan marteldood beloofd!
De Godheid toont aan u de gouden kroon der helden,
En de aard hoort uwen naam in ieder lofzang melden!"
Hij hijgt, hij knielt, hij kust die beendren en den grond;
En blijft in zijn gebed tot aan den morgenstond!
Doch eer de dageraad het schemerlicht vertoonde,
Heb ik hem weêr geleid ter plaatse waar hij woonde,
En was in mijn vertrek maar pas te rust gegaan,
Als uwe last mij hier, met Malderé, deed staan.
Maar, zoo ik voor het laatst nog eene zaak mag vragen,
Is 't wel bedacht, nu hier een afgezant te wagen?

D'ASSONVILLE.

Als Jauregui, in krijg, onnut in 't werk gesteld,
Door soortgelijke slag Oranj' had neêrgeveld,
Toen leerde 't voorbeeld ons, om eerst in slaap te wiegen
Een volk, 't geen vreê altoos en handel kan bedriegen;
Wijl Parma langs de Schelde, en Taxis aan den Rijn,
Verdugo tegen 't Noord en Friesland reê zal zijn.
En ik, zooveel ik kan, der grooten hier verleiden,
En twist in 't hart van 't land en wantrouw zal verspreiden!
Ik zie ras, of dit lukt. Zoo neen, zal mijn gedrag
Wel maken, dat men hier rechtvaardig moorden mag,
Der volkren heiligst recht in een gezant doen schenden,
En 't hart van ieder staat daardoor van de Unie wenden.

GERY.

Uw naam door deze daân verheft zich hemelhoog,
Denk echter wat gevaar...

D'ASSONVILLE.

Dat is in Gery's oog;
Doch mijn beproefde geest ziet anders in de dingen,
Dan de onervaren vrees van vrome kloosterlingen!

Want ik, die lang Oranje en Holland grondig ken,
Ik weet, dat ik alhier volmaaktlijk zeker ben:
Dewijl of Gerards zal tot 's Konings oogmerk komen,
En hier aanstonds de moed aan ieder zijn benomen;
Of zoo de Prins nog eens, bij wonderwerk bewaard,
Werd langer door het lot, tot 's Konings schâ, bespaard,
Zal binnen Delft voor mij nog minder zijn te schromen,
En zorg voor mijn behoud, zelfs van Oranje, komen,
Die weet, hoe veel de naam van goedertierenheid
De Vorsten strekt tot roem en tot hun voordeel leidt!
En kon ik maar alleen hier Marnix hem onttrekken,
Zou ik geen kleine vreugd in Parma's geest verwekken;
Die man (van gistren hier) is 's Prinsen rechterhand,
En ook wie kent, als hij, het zwakke van dit land;
Want Barneveld is jong en ziet eerst in de zaken,
Graaf Lodewijk zoekt hier voor zich gebied te maken;
De stille Marnix is niet lichtelijk doorgrond,
Maar waar is 't hart, daar lof of geld geen toegang vond!

GERA.

De leerling van Calvijn, zoo deftig, zoo verbolgen...

D'ASSONVILLE.

Die thans Calvijn in leer en nieuwe godsdienst volgen,
Zijn menschen zoo als wij, en de ondervinding leert,
Dat ieder man is mijn, dien 'k geef 't geen hij begeert.
'k Heb zooveel liên gekend, in welkers deftig wezen,
De deugd was voor 't gemeen, voor mij de ondeugd te lezen!
In 't kennen van de drift, die heerscht, bestaat de kunst.
Bij d'een is 't gierigheid, bij d'ander vorstengunst:
Beloften, schrift of goud, leg klaar wat hij mag kiezen,
De gloed van Gerards eischt dat wij geen tijd verliezen.

Derde Tooneel.

D'ASSONVILLE.

Die geestelijke weet het onderscheid nog niet
Van hem, die aan een land of aan een ziel gebiedt:
De kennis, welk een staat doet vallen of doet leven,
Is aan de stille rust van 't klooster niet gegeven:
Daar heerscht de onwetendheid! ik zie nochtans den tijd,
Dat zelfs bij ons Calvijn zal wekken leer en vlijt;
Dat nood in Rome's kerk de onkunde niet gehengen,
En wetenschappen zal tot in de kloosters brengen.

Vierde Tooneel.

D'ASSONVILLE, ORANJE, *beide in armstoelen gezeten.*
BARNEVELD, LODEWIJK, MARNIX, *alle drie staande achter Oranje.*
MALDERÉ, *staande tegen het achterste van het tooneel.*

D'ASSONVILLE.

Voor dat ik 's Konings wil en Parma's last verklaar,
En beider gunstig hart voor Holland openbaar,
Zij 't mij geoorloofd, eerst u mijne vreugd te toonen,
Dat ik mijns harten wensch op heden voel bekronen;
Wijl 't mij gebeuren mag een Vorst weêrom te zien,
Dien ik met blijdschap zag in Nederland gebiên.
Zoo niet de Godheids kens, met ondoorgrondlijke oogen,
Ver boven ons begrip en stervelings betoogen,
Te voren had bepaald, dat hier, alwaar gij leeft,
Een ieder landstreek reeds een wettig meester heeft.
Want welke toch ontbreekt aan u van alle deugden,
Die ooit in een monarch den onderdaan verheugden?
Zoo uwe zedigheid hier afbreekt mijne stof,
Zelfs deze zedigheid vermeerdert uwen lof!
Hef uwen roem ten top, doe zien op uwe treden
De glorie, dat door u zich alles zag bevreden;
Het welzijn van dit volk hangt af van uwe hand,
En gij, vraag uwen wensch voor u in 't gansche land!

ORANJE.

Ik ben verplicht, mijnheer, voor uwe hoflijkheden,
En verg u geene lijst van mijn hoedanigheden:
Doch wacht met ongeduld te hooren het geluk,
Dat uwe komst belooft, na zooveel bittren druk.

D'ASSONVILLE.

De vreê en zoete rust, die goddelijke panden,
Zoo nut voor iedereen, vooral in deze landen,
't Genoegen of de hoop van ieder deugdzaam mensch,
Zijn 's Konings grootste zucht en zijner zielen wensch.
Geen Vorst is meer dan hij toegevend en goedaardig,
Maar Alba ('t moet bekend!) was wreed en was hovaardig,
En nimmermeer heeft iets den Koning zoo berouwd,
Als dat hij had te veel aan dien barbaar vertrouwd!
De bloedraad en 't schavot zijn ook met hem verdwenen,
En 's Konings gunstig oog met heldre glans geschenen:
Ik onderzoek nu niet of wel met eenig schijn
Men mocht, na zijn vertrek, nog langer vijand zijn;
Laat liever elk van ons vergeten deze tijden,
En overvloed in vreê de rijke kust verblijden!
De vrijheid is uw wensch; wees vrij, maar met een Heer!
Uw eischen zekerlijk gaan niet tot ietwes meer.

ORANJE.

Het schenden van de wet, het branden, rooven, moorden,
Is dan nu uitgewischt door deze korte woorden:
De gruwelen alhier in Alba's tijd geschied,
Zijn tegen 's Konings wil of met zijn kennis niet;
'tGeen onder Requesens en later is bedreven,
Daarvan moet, volgens u, 't geheugen niet meer leven;
Ik wachtte bovendien daarbij van uwen mond,
Dat 's Konings ban bewijst zijn lust tot ons verbond.
Wees kort en klaar. Voor wie zal vreê en vrijheid wezen?
En welke Heer staat ons te hopen of — te vreezen?

D'ASSONVILLE.

De Koning is uw Heer! de vrijheid, die hij biedt,
Raakt ieder land, door hem gesteld in uw gebied;
Waarvan de stille rust aan u blijft aanbevolen;
Wijl Parma zoeken gaat, in venen of in holen,
Die bende moordenaars, waarvan de rooverij
Nog Drenthe en Friesland ook belet te wezen vrij.

LODEWIJK.

Verdugo, als hij wil, ziet deze bende komen,
En heeft van hunne vlucht in holen nooit vernomen,
En doet ons Parma de eer die grens te gaan gebiên,
Ik zal die bende aan hem en van nabij doen zien.

D'ASSONVILLE, *ziet eerst Lodewijk aan, en spreekt daarna tegen Oranje.*

De Koning, welke aan u wil zijne gunst betoonen,
En ook de inschiklijkheid van dezen kant beloonen,
Zal uwen zoon in 't kort aan uwe zij doen staan,
En uwe goederen aan u doen wedergaan;
Hij zal, in 't algemeen, den vrijen handel laten
Aan Zeeuw en Batavier, in alle zijne Staten,
De schat der Indiën, die Spanje alleen genoot,
Zal ook, gedeeld met hen, verrijken hunnen schoot;
De godsdienst zal hier vrij en voor een ieder wezen,
En niemand om geloof ontrust, gelijk voor dezen;
En zijne vraag is maar, dat gij geen bijstand zendt
Aan 't schuim, dat Frieslands rust en 's Konings wetten [schendt.

LODEWIJK.

Wie de order hebben mag, dat schuim van daar te jagen,
Ik raad aan D'Assonville, om zich daar niet te wagen;
De Friezen zijn niet zacht, wanneer, te veel getergd,
Een vreemdling de overgaaf van hunne rechten vergt.

D'ASSONVILLE, *aan Lodewijk.*

Mijnheer, 't gezantschap is aan dezen Prins gezonden,
Ik wacht bescheid van zijn en niet uit andre monden.

Aan Oranje.

Uws Konings gunstig bod hebt gij nu aangehoord,
De vreê van Nederland staat enkel aan uw woord;
Want Hollands advokaat zal 't zekerlijk niet wezen,
Wiens tegenspreken gij in dezen hebt te vreezen,
Die zwijgt zorgvuldiglijk...

BARNEVELD.

Mijnheer, dat 's niet gewis!
Het voorrecht, dat alhier het eerst verkregen is,
Nadat de slavernij van ons is afgeweken,
Is 't recht, om overal voor 't land te mogen spreken!
Besluiten zijn alhier gevolg van overleg,
En ieder, in 't beraad, geeft aan den besten weg.

D'ASSONVILLE.

Wat hiervan wezen mag, ik meen te mogen stellen,
Dat elk van dezen vreê zich wis heeft voor te spellen,
Al wat in 't burgerlijk kan geven overvloed,
En in de Godheids dienst de rust van zijn gemoed.
Doch Parma wenscht vooral, dat wij een stilstand sluiten,
En dus ten spoedigsten het bloedvergieten stuiten!
Wat is er, dat een Prins zich meer verwijten moet,
Dan dat m' om zijnentwil vergiet een stroom van bloed!
Mijn Koning kan tot God een zuivre ziel verheffen,
Beklagen in zijn schoot de rampen, die hier treffen;
Zoo gij versmaden durft Filips en Gods geduld,
Is 't bloed, dat verder vliet, moedwillig uwe schuld!

ORANJE.

Dat is des Konings schuld! hij, hij begon de moorden.
Wie was 't, Filips of wij, die naar geen reden hoorden?
Zag Nederland dien Vorst niet altijd doof en stom,
In 't bloeyen van de jeugd, in rijper ouderdom?
De houtmijt en 't schavot was 't antwoord op de klachten,
Zij zagen niets dan beuls, die 's Konings orders brachten;
Hun lang getergd geduld verwekte razernij,
De wanhoop gaf den moed, de wanhoop maakte vrij!
Maar thans nu vrijheid eens de hoofden heeft beschenen,
Nu vrees en dwinglandij te zamen zijn verdwenen,
Is voor dit moedig volk een enkel aanbod meer,
Dat Spanjen ooit kan doen: weest vrij en zonder Heer!
De godsdienst, die gij biedt, is reeds in deze landen,
En haast zal 't Oost en West de prooi zijn onzer handen,
Van daar en aarde en zon de specerijen zengt,
Tot daar der Andes schoot het goud en zilver mengt,
En zoo de slavernij die wegen aan durft prijzen,
De Vrijheid zal dien weg aan ons nog beter wijzen.
Wat aanbelangt mijn zoon, hoe teder die mij raak,
Een mensch is van geen waarde in Lands en Vrijheids zaak:
Maar nimmer zal de Fries door de Unie zijn verlaten,
Zij bond voor altijd saâm de zeven vrije Staten,
Zoo lang de laatste hut zal zijn in Spanje's hand,
Neigt niemand hier het oor naar vreê of naar bestand.
Laat Parma, laat Filips, laat gansch Europa weten,
Dat Spanje's rijk alhier voor eeuwig is vergeten;
Dat geen gebied op aard (hoe diep gegrond het schijn),
Daar 't recht is onderdrukt, kan ooit bestendig zijn!
En ieder Vorst graveere in hart en in gedachten,
't Gevaar van wet en volk gering te durven achten!

D'ASSONVILLE, *schielijk opstaande.*

Na 't honen van een Vorst, voor 't oor van zijn gezant,
Ontbreekt maar ééne zaak aan dit weêrspannig land:
Dat Lumey, of zoo die niet meer hier is te vreezen,
Een ander vreemdeling, die bij der hand zal wezen [1],
In 't bloed van d' afgezant het recht der volkren schendt,
En Delft is reeds aan moord door woeste hand gewend!

LODEWIJK.

Op 't Friesche strand weet ik, wat ik aan u zou zeggen,
En zou uw smadend oog naar waarde wederleggen.
Maar hier is mijne plicht, te zien bij die gebiedt,
Of hij nog langer u als afgezant eerbiedt.

ORANJE, *aan Lodewijk.*

Welk heimlijk oogmerk hem tot deze taal mag drijven,
Het recht der volkeren zal ongeschonden blijven.

Aan D' Assonville.

Uw orders zijn volbracht; gij hebt bij ons gedaan;
Gij kunt van stonden aan weêrom naar Parma gaan:
Zeg hem... dat D' Assonville is mijne toorn niet waardig!

Aan Malderé.

Dat alles tot die reis ten spoedigsten zij vaardig:
Verzel hem tot de Maas en aan 't gereede jacht,
Dat de uitkomst van 't gehoor te Rotterdam verwacht!

Aan Barneveld.

Keer weder naar den Haag; geef kennis aan de Staten,
In welken stand gij hier 's Lands zaken hebt gelaten;
En dat m' in Holland nooit meer zie een afgezant,
Dan die vooraf erkent de vrijheid van dit land!

Aan Marnix.

Gij blijft bij d' afgezant: laat hem, zoo doenlijk, weten,
Dat niets, van 't geen zijn rang vereischt, is hier vergeten.

Aan Lodewijk.

En gij, mijnheer, volg mij.

Vijfde Tooneel.

D'ASSONVILLE, MARNIX.

D'ASSONVILLE.

Mijnheer, 'k heb met vermaak
Gezien uw stil en wijs gedrag in deze zaak!
De driften, die 't gemeen der zwakke stervelingen
Steeds zien in hare macht en onweêrstaanbaar dwingen,
Eerbieden Marnix hart of vallen bij hem neêr;
Hij kent geen andre drift dan 't vaderland en de eer!
Die zijn 't, die maar alleen zijn groote ziel bezetten,
Zij volgt geen slinksche stem, zij kent geen eedler wetten.
Maar mag ik, uit den naam van 't zelfde vaderland,
Bedaardlijk u doen zien èn uwe èn de Unie's stand;
Is Vlaandren niet aan ons? Antwerpen zal 't haast wezen;
Hoe weinig hoop voor 't land! voor u, hoeveel te vreezen!

MARNIX.

Antwerpen is geen plaats, die licht bezwijken zal,
En ik voorzie nog niet dat uiterste ongeval.
Maar zoo 't noodlottig uur voor haar mocht zijn gekomen,
Heeft reeds de burgerij eenparig voorgenomen,
Te zoeken tot verblijf en woonplaats een gebied,
Daar niemand voorrecht schendt, of Inquisitie ziet!
Oranje, met dit land, zal ons een schuilplaats geven,
En daar Oranje heerscht, kan elk in vrijheid leven.

D'ASSONVILLE.

Dit land, mijnheer? dat reeds te veel bewoners heeft,
Die poel, die op zijn best maar schrale weiden geeft;
Daar 't koren onbekend, gebracht uit verre landen,
De vrucht is van de zee, niet van de landmans handen!

MARNIX.

De Vrijheid zal in kort veranderen dien schijn,
En 't aardrijk, wel bebouwd, zal droog en vruchtbaar zijn:

---

[1] Hij ziet Lodewijk met verachting aan.

Daar arbeid niet verveelt, ziet m' alles welig bloeyen,
En 't land is nooit te klein voor 't volk dat toe komt vloeyen.
Natuur schijnt dan alleen maar gierig in een land,
Wanneer het wordt bewoond door slaaf en dwingeland,
Maar als 't door vrije liên zijn boezem ziet ontbinden,
Is geen getal zoo groot, of 't kan er voedsel vinden.
Zoo rees het rijke Tyr, op Palestina's kust,
Dus is Venetiën, in slijken, 's werelds lust;
En dus zal Vrijheid hier èn volk èn handel wekken,
En schepen ieder stroom, en menschen 't land bedekken.

D'ASSONVILLE.

Maar hoe kan oordeel, geest, en uw omzichtigheid,
Zich vleyen met de hoop van macht of duurzaamheid
Voor dezen nieuwen Staat, waarin de oneenigheden
Zoo menigvuldig zijn als 't tal van zijne steden:
Daar niemand aan 't gemeen, alleen aan eigen denkt,
En daaglijks voor zijn nut eens anders rechten krenkt?
Noodwendig moet aanstonds de band der Unie breken,
Zoo ras 't gevaar des krijgs er van zal zijn geweken.

MARNIX.

Oranje bracht de rust en eendracht hier in 't land,
En 't is Oranje aan 't hoofd, die mijne vreezen bant.

D'ASSONVILLE.

't Is echter in den loop der menschelijke zaken,
Dat onverwacht dit hoofd kan komen weg te raken;
Waar blijft gij dan, mijnheer? een minderjarigheid
Heeft 's Vorsten beste vriend somtijds ver afgeleid.

MARNIX.

Mijnheer, ik zal mijn eed en mijnen plicht betrachten,
En in 't gemeen gevaar het mijne weinig achten.

D'ASSONVILLE.

Begrijpt dan Marnix niet, als hij den Prins verliest,
En dat de jonge Vorst gansch andre Raden kiest,
Hoezeer dat nieuwe hof van hem vervreemd zal wezen,
En wat hij dan al heeft van haat en nijd te vreezen?

MARNIX.

Ik heb in mijne jeugd meer dan één hof gezien:
Dit zelf had mij geleerd, om Hof en Vorst te vliên.
De vriendschap, onbekend bij zooveel andre grooten,
En in 't ondankbaar hof gemeenelijk verstooten,
Heeft in Oranje's hart haar woon voor mij geplant,
En dit verbindt aan hem mijn degen, pen, en hand:
Die zijn tot 's Prinsen dienst, in weêrwil van gevaren,
Zoo lang de Godheid hem voor 't vaderland zal sparen,
En ingeval de zoon mijn raad niet noodig heeft,
Ik weet, hoe dat m' in rust en buiten zaken leeft.

D'ASSONVILLE.

Maar zij, die uw gezag in de oogen heeft gestoken,
Verschijnen schielijk dan, en zijn welhaast gewroken.

MARNIX.

Gewroken! en waarvan? wien heb ik hier misdaan?
Ik heb Oranje's huis en Neêrland voorgestaan;
'k Heb dertig jaar gericht, altoos met zuivre handen,
En niemands haat verdiend in een der zeven landen.

D'ASSONVILLE.

De laster, door den nijd of vijand omgekocht,
Kan u beschuldigen van 't geen gij 't minste zocht:
Men kan uw eigen bloed, zelfs uwe kindren winnen,
En door een vadermoord het eislijk feit beginnen:
Aan Maurits in de jeugd doen zien, dat 's Lands belang
Is, dat m' uw huis en u verniele, bann' of vang'!
Of zeggen, dat dit werk, wanneer 't is ondernomen,
Is enkel bij geval, men weet niet hoe, gekomen;
Maar dat, schoon Marnix lot de eer zijner oudren raakt,
Het tal van lasteraars herstel bezwaarlijk maakt.

MARNIX.

Indien mijn vaderland kan mijne dienst ontberen,
Zal ik èn vergenoegd èn zelfs met blijdschap leeren,
Dat de Unie anderen aan 't roer van Staat heeft staan
Die mijne kundigheid zeer ver te boven gaan.
Wat raakt een onderdaan, wie land en kerk beheeren
Als vrijheid, orde, wet aan 's Prinsen zij regeeren,
Als 's Vorsten eigen oog verdiensten zoekt en loont,
Als godsdienst haren glans in zuivre stralen toont?
En zoo de jonge Prins, arglistiglijk bedrogen,
Zijns vaders trouwste vriend laat honen voor zijn oogen
Dat onder zijn gebied gerechtigheid verdwijnt,
Zoo leugen zegepraalt en onschuld zucht en kwijnt,
Zal 'k trachten met geduld te lijden noodlots slagen,
Mishandeld, maar getrouw, hem eeren en beklagen!
Wee hem, dien ooit de nijd of laster heeft belet
Te minnen 't vaderland, te eerbiedigen de wet;
Die, onderdrukt, vervolgd, getrapt door alle menschen
Geen moeds genoeg bezit, om voor 't gemeen te wenschen

D'ASSONVILLE.

Al kan 't wijsgeerig oog, waarmeê gij alles ziet,
U stellen buiten reik van 't menschelijk gebied,
G' hebt kinderen, mijnheer, denk aan die waarde panden:
Hun rijkdom en fortuin zijn beide in uwe handen;
Des Konings gunst en macht... die kan... en zoo terstond...
Voor hen... en ook... voor u... indien gij mij verstondt...

MARNIX.

Indien ik u verstond? zeer klaar! gij spreekt niet duister
Maar 't wierd verraad voor mij, zoo 'k langer naar u luister
Ook merk ik bovendien, dat iemand herwaarts koomt [1]
Die D' Assonville zoekt en Marnix bijzijn schroomt.

Zesde Tooneel.

D'ASSONVILLE, GERY.

GERY.

Ik vrees dat alles hier, mijnheer, zich gaat ontdekken!
Ik hoor, gij zijt gelast ten eersten weg te trekken!
Wat is er toch geschied? is Gerards ook gevat?
Is hij òf voor den tijd òf dwaaslijk uitgespat?

D'ASSONVILLE.

Verberg dien zwakken geest! in diergelijke zaken
Kan bloote schijn van vrees verdacht en schuldig maken.
Heb geene schrik, 't geheim is nog in volle kracht,
En zoo 'k niet alles hier naar wenschen heb volbracht,
'k Heb echter iets bespeurd, dat de Unie heeft te vreezen,
En 't geen, zoo Gerards lukt, welhaast voor hand zal wezen.
In 't schrale Dillenburg die Lodewijk gevoed,
Draagt verder, dan gij denkt, alhier zijn oog en moed.
Zoo lang Oranje leeft, zal hij zich niet verroeren,
En schijnen zijn bevel eerbiedig uit te voeren;
Maar zoo natuur of staal verhaast Oranje's dood,
Voorzie ik, dat hij hier den erfgenaam ontbloot,
En Maurits, door zijn hand van 't Friesch gebied verstoken,
Wijl 's vaders lauwe bloed in Holland nog zal rooken!
Dus Nassau's huis verdeeld en de Unie zonder band,
Zal spoedig dit gewest hersteld in 's Konings hand [2],
Wiens wraak het zal doen zien bedekt, gelijk voordezen,
Door 't slijk en door de zee, waaruit het is gerezen!
Maar reeds verjaagt men ons! 'k Zie Malderé, die wacht,
Misschien, dat wij nog zijn gewroken vóór den nacht!

---

[1] Gery toont zich. [2] Malderé verschijnt van verre.

DERDE BEDRIJF.

Eerste Tooneel.

ORANJE.

Geschut, met Parma's heer, tot Willebroek gekomen!
En Zutfen, door verraad, bij Taxis ingenomen!
Verdugo, die versterkt naar Drenth of Friesland trekt!
Een deel ten minsten is van Spanje's list ontdekt.
Terwijl zij vaardig zijn, was 't nut iets voor te dragen,
't Geen ieders aanbreng hier in de Unie zou vertragen;
Zij meenen, dat door schijn van vreê een schrander man
Een handeldrijvend volk altoos bedriegen kan;
Zij hopen veel te vroeg, door zachte taal te spreiden,
Een nog behoeftig volk van oorlog af te leiden:
Doch als hier de overvloed is eens gevoeld geweest,
Geen volk dat immer meer voor krijg en waapnen vreest.
De graafschap onderwijl geraakt in 's vijands handen,
Gaat wederom met klacht vervullen de Unie's landen:
Ik zie dat laster reeds zich heft aan alle zijd',
En mijn onachtzaamheid die nieuwe ramp verwijt!
Ondankbaar Nederland! mijn arbeid, mijne zorgen,
Zijn onder schaduwen van rust voor u verborgen:
En als Oranje's hart het naast aan wanhoop is,
Bedekt een vrolijk oog de zielsgesteltenis!
O volk, veelhoofdig dier! die moet door u regeeren,
Zal dagelijks met leed tot zijne schade leeren,
Dat voorspoed is, bij u, de vrucht van uwen moed,
En dat ge aan uwen Vorst verwijt den tegenspoed!
Laat echter ons niet min ten spoedigsten betrachten,
Te maken wijs gebruik van onze zwakke krachten;
Vertoonen zuiver hart aan bitse en vuile nijd,
En met standvastigheid verachten laag verwijt,
Door meerdren moed dan ooit den geest der edlen rijzen,
En handel aan 't gemeen en rijke vrijheid wijzen:
Wijl winst en vrijheid is de drift van ieder hier,
Dat elk die beide vinde of hope in mijn bestier!

Tweede Tooneel.

ORANJE, MALDERÉ.

ORANJE.

Is hij vertrokken?

MALDERÉ.

'tJacht lag buiten aan de palen,
En 'k heb op 't oogenblik de zeilen op doen halen.
De houding van die twee was gansch verscheidenlijk,
Want de eene zat bedeesd en zuchtte bitterlijk;
Zijn mijmerende geest scheen doorgeknaagd met vreezen,
En van een groot geheim of misdaad vol te wezen!
Maar D'Assonvilles hart, hoewel in vuur en vlam,
Gaf alles op bedaard, wat uit de lippen kwam.
Schoon echter zijne ziel, gewoon de drift te dekken,
Haar voorneem meesterlijk aan de oogen weet te onttrekken,
Hoorde ik van verre 't woord van *wraak* en van *den nacht*;
Zijn medgezel heeft ook den slaaptijd doorgebracht
Niet in 't gezantschapshuis; doch waar, kon ik niet weten;
Ik vrees, dat binnen Delft nog is een ingezeten
Of ander, die verraadt! en zoo ik mag, mijnheer,
Herhalen 't geen èn ik èn elk u zeide meer,
Wat helpen wacht voor u of 't oog der hovelingen,
Zoo lang gij zonder schroom ziet alle vreemdelingen?
Of m' al de Italiaan en Spanjaard van u houdt,
Welk landaard is nu niet omkoopelijk door goud!

ORANJE.

Een ieder, die veracht de zorg voor eigen leven,
Is meester, als hij wil, om mij den dood te geven.
Den stervling is altoos een vaste tijd bepaald,
Die Gods voorzienigheid uit wisse oorzaken haalt,
En de allerbangste mensch, hoezeer hij mochte schromen,
Heeft nimmer nog voor zich het sterfuur weggenomen.
Ik prijs nochtans dit blijk van voorbehoedzaamheid:
Speur alles na met vlijt en uw gewoon beleid.

Derde Tooneel.

LOUISE, ORANJE.

LOUISE.

Mijnheer, wat droeve maar heb ik daar kunnen hooren?
Men zegt dat Gelderland, geheel voor ons verloren,
U roept van hier; is 't waar, dat enkel uwe hand
Kan heelen dit verlies, geleên door 't vaderland?

ORANJE.

't Verraad, dat weêr Filips, als altijd, heeft gewroken,
Is ditmaal, ver van ons, te Zutfen uitgebroken:
De fraaye Veluwzoom, sieraad van Nederland,
Verschrikt 't aangrenzend oord alreê door rook en brand!
Die tijding, onverwacht op 't oogenblik ontvangen,
En voor 't Gemeenebest van 't uiterste belangen,
Verplicht mij spoediglijk te gaan naar de IJselstroom,
Eer Taxis te Amersfoort of wel nog verder koom.
Schoon mogelijk 't gevaar in korten zal verdwijnen,
Zal mij de afwezendheid niet min verdrietig schijnen;
Mijn ziel, aan uwe deugd en ommegang verknocht,
Vindt daar die stille rust, voorheen vergeefs gezocht;
En mijne zwarigheên en donkere gedachten,
Of vlieden voor uw oog, of voelen zich verzachten.

LOUISE.

Ik wenschte zekerlijk, dat na zoo langen tijd
Een vaste en duurbre vreê ons eindlijk had verblijd;
Of dat mijn echtgenoot, de raad en 't licht der Staten,
De grenzen met het veld aan andren wilde laten:
Maar 't voorbeeld van mijn oom en vader heeft geleerd,
Hoe sterk de gloriezucht der helden borst regeert.
Ik heb te veel gehoord mijn moeders bittre klachten,
Als ieder jaar bij ons de vijand was te wachten,
En dat mijns vaders hart, door liefde en eer bezield,
De tijdstip wenschte en vreesde, als zij hem wederhield!
Ik weet, dat mijne plicht vereischt in 's lands gevaren,
Mijn moed, zooveel ik kan, aan d' uwen te evenaren:
Want zij, door welker wil mijn trouw is u verpand,
Die hebben mij gelast, dit nieuwe vaderland
Als eigen aan te zien, mijn ziel daaraan te binden,
En mijn geluk alhier en in uw hart te vinden!
Dit laatste is 't geen ik hier heb allereerst betracht,
Mijnheer, daar was niet toe benoodigd hunne macht:
Gelukkig, zoo ik heb volbracht al hunne raden,
Zoo ik aan 't volk en u behaag door mijne daden,
En zoo (gelijk aan haar, die laatstlijk heeft geleefd)
Mijn ongeveinsd gedrag aan elk genoegen geeft!

ORANJE.

Wij kennen hier nog niet de vleyerij der hoven,
En 't uiterlijk van 't volk moogt gij gerust gelooven.
De inwoner van dit land, versierd door uwe deugd,
Heeft hier bij uwe komst getoond oprechte vreugd,
En ieder zijnen wensch gelegd voor uwe voeten:
Hun armoê liet niet toe u anders te begroeten:
Zij hebben u met mij een zuiver hart gebracht,
't Geen bij de Godheid zelf het hoogste wordt geacht.
Oranje heeft aan u geen schepter kunnen geven;
Gij ziet geen slavenhoop op uwe woorden beven;
De wulpsche pracht, die 't hof tot in gebrek verzelt,

Maar ieder kleinen Staat gewis verderf voorspelt,
Verlokt hier nergens 't oog; hier zijn eenvoude zeden:
De grootste praal van 't hof is uwe wijze reden!
Geboren, opgevoed aan een beschaafder hof,
Ontvangt de eenvoudigheid uit uwen mond haar lof;
Uw heusche tong weet elk iets vriendlijks voor te dragen,
En nimmer 't geen verveelt of moeite doet te vragen!
Die schoonheid, die èn mijn èn aller oog bekoort,
Is hier van uwen roem het minste dat men hoort;
Gij hebt van ieder 't hart in Nederland verkregen,
Door goedheid in de ziel, door kracht in geest gelegen,
Terwijl meêdoogendheid en uwe milde hand,
Verzachten in geheim der wees en weduw stand;
En dat gij dus voldoet aan al wat konden wenschen
Uw vader en uw oom, de grootste van de menschen!

LOUISE.

Die liefde van 't gemeen, die ik steeds ondervind,
Bewijst de dankbaarheid van 't volk, dat u bemint:
Zij hebben uwe hand hun tranen af zien vegen,
Uw naam op hunne ziel heeft heilig recht verkregen,
En alles wat dien naam òf nut òf dierbaar is,
Is zeker van uw hart en van uw liefde wis.
Laat elders vorsten zich door fier geweld doen vreezen,
Laat hunne wenk gevolgd door schrik en angsten wezen,
Oranje toont ons hier, hetgeen men nergens ziet,
Dat hij aan ieders hart en vrijen wil gebiedt!

ORANJE.

Oranje mag met recht gelukkig zijn geheeten,
Na hij, met uwe hand, uw hart ook heeft bezeten;
Hij voelt dat echte min, voor alles wat er leeft,
Is 't grootste goed, dat God alhier op aarde geeft.
Doch reede schijnt bekend de schâ door ons geleden,
Ziedaar graaf Lodewijk met Marnix aangetreden;
't Is tijd, dat elk van hun herzoeke zijnen post,
Terwijl ik zelf verneem, hoe Zutfen best verlost.
Ik ga belasten hun en mijne reis voor morgen,
En kom in uw vertrek vergeten alle zorgen!

Vierde Tooneel.

LODEWIJK, ORANJE, MARNIX.

LODEWIJK.

't Onaangename nieuws, 't geen zich alom verbreidt,
Heeft ons in allen spoed naar 't hof en u geleid:
Men zegt, dat Spanje heeft vermeesterd Zutfens muren,
Bij wachts- of moedsgebrek, verdedigd weinig uren;
Dat Taxis gansche heer reeds over d' IJsel is,
En 't land tot Utrechts wal in bange ontsteltenis!
'k Heb mijnen plicht geacht, in dees omstandigheden,
Te zien, waar uw bevel bestemde mijne treden,
Gereed op 't oogenblik te gaan naar Gelderland,
Of aan der Friezen hoofd te zoeken de IJsels kant.
Ik wacht dat uwe mond zijn orders uit zal deelen,
En vlieg op staanden voet volbrengen die bevelen.

ORANJE.

't Gerucht, bij Spanje zelf verspreid, van een bestand,
Heeft reeds door Zutfens val te veel gekost aan 't land:
't Is tijd, dat dit bedrog op 't schielijkste verdwijne,
En 't leger van den Staat aanstonds in 't veld verschijne;
Laat Spanjen onzen leeuw en nieuwe pijlen zien,
Nog minder op het land dan op de golven, vliên;
En zonder schroom, niet meer gedekt door gracht of dijken,
Zijn oude bataljons in 't open veld doen wijken;
Tot dat èn Rijn èn Maas, bevrijd door mijne hand,
Geen andre wetten kent als die van de Unie's band!
Ik wil dien dwingeland, wiens haat mij zoekt te onteeren,
Die 't moorden van een Vorst aan d' onderdaan gaat leeren,
Doen voelen wat men waagt, wanneer m' een moedig man
Durft kwetsen in zijn eer door een eerloozen ban;
Hem toonen, dat de schrik voor omgekochte schelmen,
Zoo weinig mij in krijg als vrede kan bedwelmen;
Dat Nassau noch Filips noch iemands gramschap vreest,
Als 't vaderland in nood verschijnt aan zijnen geest!
Maar, schoon door dezen ban met reden zoo verbolgen,
Zal ik de wegen nooit van zijne laagheid volgen;
Geen prijs zal op zijn lijf door mijne pen gesteld:
Ik ken een nutter wraak, dan moordenaars voor geld;
Ik zal in zijn paleis, in zijne ziel gaan wroeten,
En nergens in 't verhaal de bittre waarheid zoeten;
Ontdekken aan Euroop, door zijne list verstoord,
Zijn overspel, vergift, en zoon- en vrouwenmoord;
Aan hem in levensloop geen rust meer overlaten;
Beroeren zijn gebied in 't hart der Spaansche Staten;
En wijl hier mijne hand hem Nederland beneemt,
En daaglijks meer en meer der volkren gunst ontvreemdt,
Zal mijne hulp de Taag aan zijne wet onttrekken,
En 't Grenadijnsche rijk en de asch der Zegris wekken!

MARNIX.

Naar 't geen ik uit de taal begreep van dien gezant,
Was naderbij een laag of gruweldaad voorhand;
Laat toch voor uw vertrek zorgvuldig zijn vernomen,
Of hier of onderweg zijn moordenaars te schromen.
Misschien dat middlerwijl het leger van den Staat,
Door macht van buitenslands, zich meer versterken gaat;
Want Frankrijk is tot hulp en England ook verbonden,
Veellicht dat Dorp ook volk in 't Noorden heeft gevonden;
En 'k hoop, dat eindelijk, door dezen slag gewekt,
In de Unie niemand meer aan lasten zich onttrekt.

ORANJE.

Daar 's reeds te veel berust in 't woord der bondgenooten,
En vruchteloos gewacht naar bijstand van de grooten!
Het keizerrijk, voorheen in Karels wijze hand,
Verdeeld aan alle zij, kwijnt sedert Ferdinand;
De laatste der Valois, onwaardig kroon te voeren,
Ziet, meer dan Nederland, zijn eigen rijk beroeren;
Het Noorden, na Gustaaf, heeft geenen Vorst gezien,
Die aan Europa dacht, of 't Zuiden hulp kon biên;
Elizabeth alleen, de wijste van de vrouwen,
Verdient, dat ik somtijds haar zeggen kan betrouwen.
Maar schoon ook hare gunst wel eens in daden blijk',
Zij is een vrouw, en dus altoos veranderlijk:
En alles doet van dag tot dag mij ondervinden,
Dat wij in eigen schoot de toevlucht moeten vinden.
Laat ons, van dezen tijd, in dit eenparig zijn!
Wijl ik met Hollands macht ga zoeken Maas en Rijn,
Wend u ten spoedigste naar uwe veenmoerassen [1],
Eer ook Verdugo's heer mocht uwe grens verrassen:
Beheersch dat vrije land, aan uwe zorg betrouwd,
Zoodanig, dat die keus noch Fries noch mij berouwt.
De stuursche Fries is zacht voor hen, die 't land regeeren,
Wanneer die niets van hem als 't wettige begeeren:
Maak zoo 't Stadhouderschap en onzen naam bemind,
Dat Nassau's huis aldaar altoos een schuilplaats vindt;
Dat ik, in uw bestier, de vrijheid en de rechten
Voor u mag kransen zien door Friesche handen vlechten
Ontvonk dat koude volk door 't vuur van uwen moed
Ontsteek in zijne borst een ongewonen gloed;
Laat hen steeds hunnen plicht in hunne vaandels lezen
En vrij of niet te zijn hun aller poging wezen!

---

[1] Aan Lodewijk.

Ga wijzen, dat de Fries, door Nassau's bloed geleid,
Aan niemand wijkt op aard in onverschrokkenheid;
En zoo de dwinglandij dringt door in die moerassen,
Sterf met den laatsten Fries in Frieslands laatste plassen!

LODEWIJK.

Wat Spanjen onderneem, of wat gebeuren mag,
Ik hoop, ten allen tijd, te toonen in gedrag,
Dat ik Oranje's keus en achting waard zal wezen,
En levendig of dood door zijnen mond geprezen!

ORANJE.

En gij, o Marnix, gij, mijn oudste en waarde vriend!
Die dezen naam van mij zoo billijk hebt verdiend;
Die van mijn eerste jeugd, gehecht aan mijne dagen,
Mijn wisselvallig lot standvastig hebt verdragen,
En mij in tegenspoed hebt even hoog geacht,
Als toen een betre tijd geluk en vleyers bracht!
Toon weêr gewone vlijt! verdedig uwe wallen!
Belet èn stad èn volk in 's vijands hand te vallen;
Daar is maar éène keus voor hare burgerij:
Met Spanje en Parma slaaf, of met Oranje vrij!
De Schelde ziet haar stroom en bloedige oevers dekken
Met al wat siddering in steden kan verwekken;
En Parma, voor wiens geest de tegenstand verdwijnt,
Voor wiens aldurvend hart niets ongemakklijk schijnt,
Verbeeldt zich reeds te zien Antwerpen, ingesloten,
Verlangen, maar te laat, naar hulp der bondgenooten!
Verwaand op zijnen naam, hoogmoedig op geboort, [moord,
En trotsch op 't Waalsch verraad en op Maastrichtsche
Wil hij op 't voorbeeld, eens door Pella's Vorst gegeven,
De roem van Tyrs beleg op Schelde doen herleven!
Maar uwe wijzre moed zal vaardig hem doen zien,
Hoe lichter 't is aan Sambre en Demer te gebiên,
Dan door geweld of kunst de breede Schelde temmen,
En Vlaandren door een brug aan Brabants oevers klemmen.
Steek dijk en dammen door, bespaar noch land noch vee;
Dat Parma, waar hij dreigt, òf Marnix vinde òf zee!
Ik zal aan Marnix zelf de trouwe diensten loonen,
Of mijn erkentenis aan zijne kindren toonen:
En zoo des Hemels wil den draad mijns levens breekt,
Zoo uwe vriend u thans voor 't laatste ziet en spreekt,
Moogt gij ontvluchten nijd, zoo fel op u verbeten,
En nimmermeer mijn huis ondankbaar u vergeten!
Gij, toon u Nassau's bloed [1]! Gij, zijnen boezemvriend [2]!
Helpt beide, door beleid, dat ons fortuin zoo dient,
Dat voor Maastricht bij mij die tijding aan mag komen:
„Antwerpen is verlost, en Groningen genomen!"

MARNIX.

Mits ik volbrengen zie het werk van uwe hand,
En Vrijheid en Oranje aan 't hoofd van Nederland;
Mits God Oranje spaar, laat nijd en woede bijten,
En 't welzijn van Oranje en 't land aan mij verwijten!
Die naam van Nassau's vriend, bij mij zoo hoog geacht,
Gaat nimmer uit mijn hart dan met de levenskracht;
En zoo ik om dien naam vervolging niet kan mijden,
Uw voorbeeld leerde mij vervolgingen te lijden!

Vijfde Tooneel.

LODEWIJK, ORANJE, BARNEVELD, MARNIX.

BARNEVELD.

Vergeef, indien ik hier dus ongekondigd koom,
Mijn last en heuchlijk nieuws benemen allen schroom:
Na ik, voor 't middaguur, had deze stad verlaten,
En spoedig van den Haag bereik de voorste straten,
Zie 'k met verwondering, door 't woelen van 't gemeen,
Dat elk nog minder stil dan dezen morgen scheen;
Ik werd aan alle zij omringd door hen, die vragen:
Of 't waar is, dat men zich met Spanje heeft verdragen,
Dat heden is te Delft gesloten een tractaat,
Waarbij gij vergenoegd naar Duitschland wonen gaat?
Ik zeg, dat elk van hen is 't voorwerp uwer zorgen,
Dat Spanje's afgezant aan u, nog dezen morgen,
Met laffe vleyerij, vergeefs heeft aangeboôn
De vriendschap van Filips, uw goed, en uwen zoon!
Gij kent der volkren aard en hoe, in korte tijden,
Hun ongegronde vrees werd onbedacht verblijden;
Welhaast is alles vreugd, is alles in uw lof,
Wijl ik met moeite dring tot aan het Binnenhof.
De Staatsvergadering, alreê bijeen gekomen,
Heeft al 't gebeurde alhier uit mijnen mond vernomen,
En D'Assonville's taal en uw grootmoedigheid,
En de eerste tweedracht, reeds aan de Unie voorgeleid!
Ik zwijg; een ieder schijnt in diep gepeins te zinken;
Ik merk in aller oog de vergenoeging blinken.
„Waartoe", roept eindlijk een, „waartoe nog meer gedraald,
En wederom op nieuw den vijand ingehaald?
Hoezeer de dwinglandij door ons is afgezworen,
Filips geeft alle hoop van heerschen niet verloren.
Doet nog een verdren stap, die hem voor eeuwig weer',
En kiest eenpariglijk den Prins tot onzen Heer!
Die wijze Vorst, naast God, de schepper dezer landen,
Heeft onzen grond en ons gehaald uit ijzren banden;
En uit verwarringen verzameld dezen staat,
Die, onder zulk een hoofd, wie weet hoe verre gaat!
De roem der wapenen, door ons ter zee verheven,
Zal schielijk ook te land en door Oranje leven;
De koopmanschap, door hem beschermd aan allen kant,
Zal geven handel, waar, en 't geld van ieder land;
De gunsten van een hof vermeerdren wetenschappen,
En onder 't meesters oog doet kunst de grootste stappen!
Wat volkren kunnen ooit, mits Nassau hier regeer,
Meer pralen met een Vorst en roemen op een Heer?"
Oranje zij hier Heer! roept elk, en nimmer Spanje!
En 't volk op 't Binnenhof weêrgalmt: „lang leve Oranje!"
Het reeds besloten werk, beschreven voor den nacht,
Zal morgen plechtiglijk u worden toegebracht:
Ons voorbeeld zal misschien ook anderen gewennen,
En de Unie kan...

ORANJE.

Houd op, en leer Oranje kennen!
Zijn ziel in tegenspoed is u bekend geweest,
't Is tijd, dat gij in haar nu ook in voorspoed leest!
Die Alkmaar, die Den Briel, die Leidens wal beschermden,
En zich voor 't nageslacht, in 't stervend uur, ontfermden,
Die riepen: „duizendmaal de dood voor slavernij;
O God, die alles kunt, maak onze kindren vrij!"
En Haarlems burgerij, in 't water tot de lippen,
Liet midden in den dood de naam van vrijheid glippen,
En wijl de dwinglandij hun spraak en licht benam,
Zag 't scheemrend oog nog om, of ook Oranje kwam!
En hare kroost zou ooit voor mijne kindren vreezen!
Oranje zou niet meer de roep der vrijheid wezen!
Mijn goedertieren hart, gedrag, menschlievendheid,
Had dit vertrouwend volk tot ketenen bereid;
En 't vrije burgerbloed zou stroomend zijn vergoten,
Om in 't verdrukt Euroop het slavental te grooten!
Neen, neen! dat eeuwig hier de gulden vrijheid woon,
En aan der vrijheids zij Oranje zich vertoon!
Laat andre volkeren op hunnen Heer gaan roemen,
En hunne dienstbaarheid op 't kundigste verbloemen;

[1] Aan Lodewijk. [2] Aan Marnix.

Laat de eer bij hen bestaan in 't sterven voor een Heer,
De dood voor 't Vaderland is Nederlanders eer!
't Is waar, de Hemel geeft aan andren zachtre gunsten,
De vrijheid en de zee zijn hier alleen de kunsten;
Maar zoo hen Nederland nog wijkt in wetenschap,
Van vrijheid tot de kunst is dikwijls ééne stap.
Laat Rome nog de lof van bouw- en beeldwerk heffen,
Of Rafaëls penseel natuur zelf overtreffen!
Laat Tycho's schrander oog aan 't Noord alleen doen zien,
Door welke wet de maan kan eb en vloed gebiên!
En Copernics kompas alle eeuwen onderwijzen,
En onze Gloob haar kring, de zon een rustplaats wijzen;
Als eens de vreê alhier zich bij de vrijheid vindt,
Misschien dat Nederland ook naam door kunsten wint;
En dat, door mijne zorg vergaârd, de Zanggodinnen,
Den Batavier, den Zeeuw, en Leidens Rijn beminnen;
Dat hare hand met mij de blijde vrijheid kroont,
En kunde op hare treên en wetenschappen toont!
De Vrijheid zal misschien zelfs dichters hier verwekken,
Die ons en de Unie's roem vergetenheid onttrekken;
Ik wil, dat zij alhier haar schoonste woning bouwt;
Dat zij van vreugde schrei, als zij haar werk beschouwt!
En gij [1], door mijne keus, in 't bloeyen uwer jaren,
Gewijd aan 't blinde lot van wreede staatsgevaren,
Zoo ge ooit de vrijheid ziet in woeste of bloedige hand,
Waag moedig uwen hals voor haar en voor uw land!
Gij hebt Oranje's bloed voor Nederland zien vlieten,
En mogelijk welhaast ziet gij 't geheel vergieten;
Hij biedt het willig aan, mits zijne dood mag zijn
Een voorbeeld, dat gestaâg voor ieder hier verschijn!
Laat Holland altijd vrij, maar met Oranje, leven,
En Spanje zal in kort voor zijne krachten beven;
Laat de Ystroom en de Maas, vereend met Fries en Zeeuw,
De schrik en glorie zijn van een toekomende eeuw!
Laat hen van Spanje, zelf in Spanje zegepralen,
En 't Mexicaansche goud uit Cadix vesten halen!
Ik wil, dat ieder dorp in Holland zij vermaard,
En Tessels barre schor bekend aan 't eind der aard,
Hen leeren naar Japan en 't welig Sina varen,
Langs 't eeuwig ijs des Pools of de Oby's laatste baren:
En zoo natuur aldaar den weg gesloten houdt,
Door klippen, rotsen, kust, of al te felle koud',
Het Zuiden zal voor ons niet ontoeganklijk wezen,
En Indus ruime vloed den stillen Amstel vreezen!
Daar moet geen zee meer zijn op al de wereldkloot,
Alwaar niet zij gezien de Nederlandsche vloot;
Het zij z' haar wimpel toont aan reeds bekende stranden,
Of, zoekend onversaagd Aurora's verste randen,
Een ongebaanden weg door 't West naar 't Oost verkiest,
En met verwondring zie, dat zij een dag verliest,
Mag Banda's milde noot de lange reis verzoeten,
En overal de zon haar rijke vlag ontmoeten!

DIERIK, *inkomende.*

Guion vraagt afscheidslast.

ORANJE.

Ik spoed naar dezen man,
En kom hier wederom, zoo schielijk als ik kan;
Wij zullen ons daarna saâm naar Den Haag begeven,
En door mijn eigen mond de Vrijheid doen herleven!

[1] Aan Barneveld.

Zesde Tooneel.

LODEWIJK, BARNEVELD, MARNIX.

BARNEVELD.

Vergâ de Batavier, zijn burgerrecht onwaard,
Die Nassau's naam niet houdt den grootsten naam op aard!
Of wel ondankbaarlijk zal ooit of ooit vergeten,
Hoe diep in Willems ziel 's Lands vrijheid is gezeten!

MARRIX.

Dat ieder, meer dan ooit, nu wensche dat hij leef;
Dat ieder, meer dan ooit, voor zijne dagen beef!
Dat de ouder hem vertoon aan zijne liefste panden,
En zeg: hij 's meer dan Heer, hij 's Vader van de landen!

LODEWIJK.

Welke ongewone slag op 't hof verbaast mijn oor?
Ik ken 't maar al te wel; 't is schieten, dat ik hoor!

Zevende Tooneel.

BARNEVELD, MARNIX.

BARNEVELD.

O Hemel! zoo ge ons niet op nieuw aan 't juk wilt binden,
Laat 's Konings wreedheid hier geen tweeden moorder vin-
[den!

MARNIX.

Ik hoor geroep! ik vrees, dat hier verwarring is.
Daar 's Malderé.

BARNEVELD.

Mijnheer, zie zijn bekommernis!

Achtste Tooneel.

BARNEVELD, MARNIX, MALDERÉ.

BARNEVELD.

Wat onverwacht geval...

MALDERÉ.

Ach, alles is verloren!
De laatste dag is thans voor Nederland beschoren;
Oranje leeft niet meer!

BARNEVELD.

Hij leeft niet meer! wat hand,
Welk moordenaar heeft hem ontrukt aan 't Vaderland?

MALDERÉ.

Dit is 't verfoeilijk werk van D' Assonville's komen!
Ik had aan hunne woon naar zijn gezel vernomen,
Ik hoor een jongeling, maar aanstonds daar geweest,
Scheen over hun vertrek verwonderd en bedeesd;
Ik ondervraag naar dees, en ras aan mij beschreven,
Bespeur ik, 't is Guion, die mij werd opgegeven;
Ik loop op staanden voet daar die zijn woonplaats heeft,
Reeds zeker, dat verraad in deze wallen zweeft!
Hij is naar 't Hof: ik keer, ik dubbel mijne treden;
Ik vlieg; maar wat ik mag verhaasten snelle schreden,
Ik zie Guion... ik roep... doch alles is gedaan,
Eer mijne trage stem is tot den Prins gegaan!
De moorder vlucht! de Prins zegt, vallend in mijn armen:
„Wil u, genadig God, voor Neêrlands volk erbarmen!"
De bleeke dood meteen verduistert zijn verstand,
Mijnheer, de laatste wensch was nog voor Nederland!
En ik, wanhopig dus te laat te zijn gekomen,
Wensch, dat hetzelfde schot mij 't leven had benomen!

MARNIX.

Neen, mannen, 't is geen tijd om hopeloos te zijn;
Hoe zwaar ook deze ramp voor 't Huis en de Unie schijn,
De Prins laat kindren na; laat ieder hun nu toonen,
Met welke dankbaarheid wij 's vaders vriendschap loonen!

't Is dikwijls eigenbaat die bijstand geeft in nood,
De liefde voor een Vorst blijkt best na zijnen dood.
Draag zorg[1], dat Hollands moed't waarschijnlijke overstreve,
En van nu voor altoos aan de Unie voorbeeld geve!
Dat altijd Nassau's stam aan 't hoofd van beide zij,
En dat in 't vaderland, door Willems deugden vrij,
Oranje in zegening op aller tongen vloeyen,
En vrijheid en Oranje aldaar mag eeuwig bloeyen! —

OPHELDERINGEN.

terwijl Verdugo's macht
De Friesche grenzen dreigt, en dat de Spaansche benden
Alom zich naar de Eems of naar de Lauwers wenden.

Verdugo is geweest die van de Spaansche generaals, welke het meeste is gebruikt tegen Graaf Willem Lodewijk en de Noorder provinciën. De Lauwers was eertijds een aanzienlijke en is nu een geringe stroom, de provinciën van Friesland en Stad en Lande scheidende.

O Mondragon, de vreê had nog bij ons gewoond, enz.

Mondragon, zoo beroemd door zijnen tocht door 't verdronken Zuid-Beveland, was Goeverneur van Middelburg in Walcheren, wanneer die stad, na een lang beleg, door den Prins van Oranje tot overgave wierd gedwongen. Hij beloofde bij de capitulatie Marnix, die op Vredenburg te Utrecht in groot gevaar gevangen zat, te zullen doen vrij geven; en verkreeg dit niet, dan nadat hij, op 't eind van eenige maanden sollicitеerens, aan de Spanjaards verklaard had, dat, ingevalle men langer aan Marnix zijne vrijheid bleef weigeren, hij, Mondragon, zich weder gevangen zoude gaan stellen bij den Prins. Die weten, wat een dankbaar hart is, zullen misschien deze vier verzen in den mond van Marnix niet ongepast vinden.

Maar 'k vrees des Konings ban.

Bij dien ban of publicatie had de koning van Spanje, Filips de Tweede, ook onder anderen beloofd vijf-en-twintigduizend gouden kroonen aan dien, welke bestaan zoude, den Prins van Oranje het leven te benemen.

van daar de Hekla brandt,
De zee voor ons bevrijdt tot aan Gibraltars strand.

Verder ging te dier tijd onze scheepvaart nog niet; de eerste vaart in de Middellandsche Zee is door de Noord-Hollanders, met koorn uit de Oostzee, begonnen in 1591.

En D' Assonvill', alhier uit 's Konings naam gekomen.

Christoffle d'Asson-le-ville, baron van Bouchout, raadsheer van Staat des konings van Spanje in de Nederlanden, en thesaurier der Orde van 't gulden Vlies, wordt gemeenlijk bij onze geschiedschrijvers genaamd de raadsheer D' Assonville. Hij begunstigde in 't begin den Nederlandschen geconfedereerden adel, en bezat zijn vertrouwen. Naderhand verliet hij der Staten zijde, en verzelde Don Jan naar Namen. Onder Parma was hij lid van den Staatsraad.

Ik weet, dat reeds aan krijg door uwe les gewend.

Graaf Willem Lodewijk is, na de tijden der Romeinen, de eerste generaal geweest, die de Tactica bestudeerd en in praktijk heeft gebracht. Reyd zette te dien einde uit de Grieksche en Romeinsche schrijvers voor hem over, al wat tot het militair betrekking had; waarna de Graaf die verhalen met den overste Corput naging. Dit geschiedde op een groote tafel, waarop alle evolutiën in looden beelden, zooveel mogelijk, wierden nagevolgd en onderzocht. Ik heb nog van die beeldjes gezien.

En weegt het allerzwaarst op ieders trouwe geest.

„Den 21en van Lentemaand werd te Antwerpen besteed aan vasten en bidden voor zijne gezondheid (na de wonde, door Jauregui aan den Prins toegebracht) in alle kerken, met nooit geziene toeloop van menschen, die hoewel zij met uiterlijk steunen en schreyen, niet alleen of des gemeenen lands, maar elks huisgezins vader op zijn verscheiden gelegen had, bittere droefheid bewezen, dieper in 't hart treurden." — Hooft.

'k Heb weêr Parijs gezien in moorden uitgelaten.

Louize de Coligny, Prinsesse van Oranje, was dochter van den Amiraal de Coligny, en in een vorig huwelijk getrouwd geweest met den heer van Teligny, welke beide in den moord van Parijs in 't jaar 1572 omkwamen. Zij trouwde met den Prins in 't jaar 1583 en was in 't jaar 1584, hetzelfde in 't welk de Prins werd vermoord, moeder geworden van Frederik Hendrik.

De vijand onzer dienst en heilige offeranden, enz.

Deze weinige scheldwoorden tegen den Prins zijn getrokken uit een onmeetbare lijst van deze en diergelijke, vervat in „De Gloriense en triumphante Martelisatie van Balthasar Gerards, hem overgekomen binnen Delft den 14 Julij 1584, gedrukt te Douay bij Jean Bogard, in de gulden Bijbel, met privilegie, en approbatie, en recommandatie van Guillelmus Estius S. S. Th. Doctor."

Daar Haarlems priester werd vermoord in de offeranden.

In 't jaar 1578 wierden, tegen de pacificatie van Gent en de conventie met de stad van 1577, de kerken te Haarlem aan de Roomschgezinden met geweld afgenomen, op Sacramentsdag even na de mis, en zoo als de processie stond te beginnen. De bisschop Godefroy van Mierlo ontkwam met moeite, en de priester Pieter Balling wierd vermoord, hetgeen, niet zonder reden, de Katholieken zeer verbitterde.

Toen leerde 't voorbeeld ons, om eerst in slaap te wiegen.

„Parma schreef op de tijding van den dood van den Prins, die zich, hoewel valsch, verspreid had, aan verscheidene steden, bevelhebberen, enz. Maar eene stad, ja enkel persoon niet, die daardoor eenigsins bleek te wankelen." — Hooft.

Die weet hoeveel de naam van goedertierenheid.

Wanneer Jauregui den Prins te Antwerpen zoo zwaar kwetste, waren de eerste woorden van den Prins: „Ik vergeef hem mijn dood, spaar den misdadiger!" en hij schreef met eigen hand ten gunste van den schuldige. En niets is tegelijk glorierijker en waarachtiger dan het refrein van de Rethorijkers van Utrecht aan den Prins:

Wees dan wellekom, Prince, aller eeren waardig,
Die nooit en zijt bevonden bloedgierig noch hovaardig.

Die man (van gistren hier) is 's Prinsen rechterhand.

„De Prins van Oranje, verstaande de gevangenneming van den heer Marnix van St. Aldegonde, was daarover zeer bedroefd, want die heer was zijn vertrouweling, zijn voornaamste raadsman, en gelijk als zijn rechterhand in zaken van Staat en Regeering." — Leven van Willem de Eerste, 7de Boek.

Als dat hij had te veel aan dien barbaar vertrouwd.

Hooft verhaalt, dat Filip, Graaf van Egmont, zoon

[1] Aan Barneveld.

van den onthoofde, door Nederlandsche officiers krijgsgevangen gemaakt, en door hen gevraagd, hoe hij den koning van Spanje konde dienen na 't ongelijk, zijn vader aangedaan? antwoordde, dat de dood van zijn vader aan den koning niet te wijten was; want dat die sententie door Alba was doen schrijven boven eene van de *blancsignés*, door den koning aan Alba toevertrouwd. Het is niet noodig hier te onderzoeken of dit waar was of niet; 't is genoeg dat men aantoont, dat dit van de Spaansche zijde aldus wierd opgegeven.

Raakt ieder land, door hem gesteld in uw gebied.
De koning, bij zijn vertrek, had den Prins aangesteld tot Stadhouder van Holland en Zeeland, en kort daarna ook van Utrecht.

Als dat m' om zijnentwil vergiet een stroom van bloed!
De Prins, door de kwetsuur te Antwerpen, van Jauregui hem toegebracht, op het uiterste zijnde, vroeg aan zijn Franschen predikant Villers: „Hoe dat hij aan God rekenschap van zoo veel vergoten bloed zoude kunnen geven?" en niets belet te gelooven, dat deze omstandigheid aan den raadsheer D' Assonville bekend was.

Dat Lumey, of zoo die niet meer hier is te vreezen.
Lumey is, niettegenstaande alle zijne ruwe manieren, geweest een van de Nederlandsche edellieden, aan welke de Prins en de opkomende Republiek vele verplichtingen hebben gehad: men zag dus vrij lang zijne moorden en geweldenarijen door de vingers. Eindelijk gingen die zoo verre, dat de Prins zich genoodzaakt vond, hem te Rotterdam te doen gevangen nemen, alwaar hij, eenigen tijd gezeten hebbende, de vrijheid verkreeg, om zich met zijne goederen uit Holland te begeven. Deze daad is door de vijanden van den Prins aan hem verweten, als een ondankbaarheid, uit vrees voor Lumey begaan.

En Delft is reeds aan moord door woeste hand gewend.
Cornelius Musius, pastoor van 't klooster van St. Agatha te Delft, een man bij alle gezindheden, en byzonder bij den Prins, bemind om zijne deugd, moderatie, en geleerdheid, wierd, in den ouderdom van twee-en-zeventig jaren, door last van Lumey, gevangen, eiselijk gepijnigd, en schandelijk vermoord, buiten de minste kennis van den Prins, aan wien de tranen uit de oogen sprongen op 't hooren van dit ongeval. En echter is die moord door den laster, en Spaanschgezinden, meermalen aan den Prins verweten.

Oranje, met dit land, zal ons een schuilplaats geven.
Welk groot getal van Brabantsche familiën, na 't nemen van Antwerpen, zich in Holland en Zeeland, nedergezet hebben, is bekend.

Voor deze nieuwe staat, waarin de oneenigheden
Zoo menigvuldig zijn, enz.
De vreemdelingen waren niet de eenigsten, die dus redeneerden; zie 't vertoog van den Prins zelf, in November 1579 aan de Staten-Generaal overgegeven; en dertig jaar daarna zeide nog een van de verstandigste Hollanders, sprekende van zijn vaderland: *respublica casu facta, quam metus Hispanorum continet.*

Het tal der lasteraars herstel bezwaarlijk maakt.
Deze laatste voorzegging is valsch geweest; dewijl Maurits niet zoo ras meerderjarig was, of hij deed alle mishandeling tegen Marnix ophouden, hetgeen tot geen gering voordeel van 't huis van Nassau strekte. Want Marnix wierd kort daaraan de negociateur en uitwerker van 't huwelijk van 's Prinsen zuster met den Keurvorst van de Palts; het grootste huwelijk van alle de dochters van Prins Willem den Eersten.

En Maurits, door zijn hand van 't Friesch gebied verstoken,
Wijl 's vaders lauwe bloed in Holland nog zal rooken!
Dit is 't geen de Staten van Holland, in den jare 1654, voorhielden aan de Staten van Friesland, dat die, „zoo haast dezelfde Prins (Willem de Eerste) het leven had geëindigd, en aleer zijn uitgestorte bloed nauwelijks koud geworden was, Graaf Lodewijk, met uitsluiting van Maurits, tot stadhouder over hunne provincie hadden gesteld." — Aitzema.

Of m' al de Italiaan en Spanjaard van u houdt, enz.
Quumque eodem tempore homines quatuor e Gallia, Lotharingia, Anglia, Scotia, gratis Orangio Nationibus (namque Hispani, Italique ab eo non admittebantur) idem facinus, Delphis, invicem ignoti, molirentur; unus cæteris Burgundus antevertit. — Strada.

Een ieder die veracht de zorg voor eigen leven, enz.
„Hij wierd dikwijls gewaarschuwd en geraden, dat hij zich beter behoorde te wachten; maar hij antwoordde, zulks onmogelijk te wezen, zeggende: als er een is, die getroost is om met mij te sterven, zoo helpt er geen toezicht." — Leven van Willem de Eerste, in fine.

Zal mijne hulp de Taag aan zijne wet onttrekken
En 't Grenadijnsche rijk en de asch der Zegris wekken!
De hulp, door den Prins aan Don Antonio, prieur van Crato, bastaard van Portugal, gegeven tegen Filips den Tweede, is bekend.

De stad en 't rijk van Grenada waren het laatste, dat de Arabische Mahomedanen, onder den naam van Mooren, in Spanjen behielden. Door Ferdinand en Isabella ondergebracht, wierden zij reeds aanstonds door den kardinaal Ximenes, tegen hunne capitulatie, schandelijk om hunnen godsdienst vervolgd. Dit continueerde onder de regeering van Filips den Tweede, en meer dan één schrijver verhaalt, dat de Prins van Oranje hen door zendelingen tot oproer liet aanmoedigen. De Zegris waren een van de allervoornaamste familiën van Grenada, en hadden zelfs aldaar het oppergebied gevoerd. Voorts moet men niet verwonderd zijn, zoo de Prins in dit gesprek zijne gewone moderatie eenigsins uit het oog schijnt te verliezen; ieder, die zijn leven met aandacht heeft gelezen, weet dat dit de gewone uitwerking was, die 's Konings ban op hem deed. Hiervan is zijne Apologie het klare bewijs; en men heeft getracht den Prins, zooveel doenlijk, naar waarheid af te schilderen.

Sterf, met den laatsten Fries, in Frieslands laatste plassen.
Wanneer in 't jaar 1672 alles voor de Republiek wanhopig scheen, hield iemand aan Willem den Derde voor, dat, zoo hij de voorwaarden van vrede, door Frankrijk en Engeland aangeboden, niet aannam, hij de rest van zijne dagen zoude moeten doorbrengen met jagen in zijne Duitsche Staten. „Ik weet raad om dat voor te komen," zeide de Prins. „Op welke wijze?" vroeg men hem. „Door mij te laten doodschieten in de bescherming van de laatste sloot in Holland," was het antwoord. — Burnet, Temple, enz.

Verwaand op zijnen naam, hoogmoedig op geboort.
Alexander, hertog van Parma, had tot grootvader paus Paulus den Derde, en tot moeder Margaretha, bastaarddochter van keizer Karel den Vijfde.

En trotsch op 't Waalsch verraad en op Maastrichtsche moord.

De Waalsche provinciën, zeer gehecht aan den Roomschen godsdienst, wierden de eerste, door Parma aan den Prins van Oranje en de generale Staten onttrokken en weder in Parma's gehoorzaamheid gebracht. In Maastricht, door Parma stormenderhand genomen, wierd alles, zonder onderscheid van sexe of jaren, vermoord.

En Vlaandren door een brug aan Brabants oevers klemmen.

De omstandigheden van 't vermaarde beleg van Antwerpen, waarvan dit de voornaamste is, zijn bij alle geschiedschrijvers van die tijden te vinden.

. . . . . *bespaar noch land noch vee.*

Marnix wierd hierin door het slachtersgilde te Antwerpen belet, 't geen, door de gevolgen, de voornaamste oorzaak van 't verlies van die stad was.

. . . . . *Houd op, en leer Oranje kennen!*

Zoo er onverhoopt iemand mochte zijn, die meende, dat men in dit stukje in 't algemeen, en in 't byzonder in dit gesprek, aan den Prins van Oranje toeschrijft:

1. andere gevoelens dan de zijne;
2. of te veel verheft zijne wetenschap;
3. of toeëigent voornemens, welke de macht van de Republiek in dien tijd schijnen te boven te gaan;

die worden verzocht het volgende met aandacht te beschouwen:

Voor het eerste de eigene woorden van den Prins aan de Staten: „Wat is de oorzaak, waarom dat wij alle onze goederen hebben als tot een roof en buit gesteld? Is het om ons daarmede rijk te maken? Waarom hebben wij onze eigene broeders verloren, die ons liever waren dan ons leven? Is het geweest om andere terstond te vinden? Waarom hebben wij zoo langen tijd onzen zoon (naar denwelken, zoo wij een vader willen geheeten zijn, wij met recht wel behoorden te verlangen) in hechtenis gelaten? Is het in uwe macht ons eenen anderen te geven? Waarom hebben wij ons leven zoo dikwijls gewaagd? Wat prijs of loon van onze langdurige moeite en arbeid tot in onzen ouderdom, en met verlies van al onze goederen, ulieden ten dienste gedaan, kunnen wij anders verwachten, dan dat wij begeeren, zelfs met onzen bloede, zoo 't nood is, ulieden een vrijheid te gewinnen en te koopen!"

Voor het tweede: de stichting van de Akademie te Leiden; want wie, zonder te weten hoe nut de kunsten en wetenschappen zijn voor een land, zoude in zulke ongelukkige tijden gedacht hebben, om die in 't hart van Holland te verzamelen? Nu is het zeker, dat niemand de waarde van kunsten en wetenschappen kent, zonder ten minsten oppervlakkig in dezelve onderwezen te zijn, en de Prins dagelijks met verscheidene van de geleerdste mannen van Europa omgaande, bezat meer dan dat oppervlakkige.

Voor het derde, dat reeds in 't jaar 1577, aanstonds na 't sluiten van de pacificatie van Gent, niettegenstaande alles wat Holland en Zeeland door den oorlog in 't hart van hunne landen geleden hadden, niettegenstaande de inbreuken van zee en binnenstroomen, door rampen of vrijwillige doorstekingen veroorzaakt, niettegenstaande Amsterdam nog aan de Spaansche zijde was, nochtans de Staten van Holland en Zeeland hunnen onderlingen ordinaris staat van oorlog te lande hadden bepaald, behalven de ruiterij, op vijf-en-veertig compagniën soldaten, elke compagnie tot honderd en dertien hoofden, en te water op dertig schepen van oorlog.

Die riepen: duizendmaal de dood voor slavernij.

Die van Leiden, gesommeerd door de Spanjaards om zich over te geven, uithoofde van gebrek van levensmiddelen, gaven tot antwoord: „dat, wanneer alle voorraad op zoude zijn, zij hunnen linker arm zouden eten en met den rechter nog voor de vrijheid vechten."

Zag 't scheemrend oog nog om, of ook Oranje kwam!

„Molti colpavano Frederico di crudele in uccider tanta gente si valorosa, e che già non si difendeva, dicendo esser Neroniana attione; ma egli scusandosi deceva, che si come vene erano molti che meritavano ogni estremo supplicio per haver contrafatto al giuramento di Mons, cosi de gli altri era da fidar poco, certissimo che se ne sarebbero andati subito a servir il Principe contra ogni giuramento, che fosse lor dato, e che per ragion di guerra dovevano estinguersi." Conestaggio.

Ik twijfel, of men wel in al onze eigene Nederlandsche schrijvers iets sterkers zal vinden, dan deze getuigenis van Alba's zoon, omtrent de liefde van de Nederlanders voor Willem den Eersten.

Of Rafaëls penseel natuur zelf overtreffen!

Zijn grafschrift door den kardinaal Bembo zegt:

Hic ille est Raphaël, metuit quo sospite vinci
Rerum magna parens, et moriendo mori.

Laat Tycho's schrander oog aan 't Noord alleen doen zien.

Tycho Brahé, beroemd door zijne kennis en ontdekkingen in de Sterrekunde, had te dezer tijd een grooten naam in Denemarken, en leide den grond tot de stellingen over de werking van de maan op eb en vloed. Stellingen, door zijn discipel Kepler in 't licht gebracht, en door den grooten Newton meerendeels aangenomen.

En Copernics Compas alle eeuwen onderwijzen.

Nicolaas Copernic, geboren te Thorn, is de auteur van 't systema van den loop der planeten, 't geen nu bijna overal is aangenomen.

En 't Mexicaansche goud uit Cadix vesten halen.

Zie in de ophelderingen achter de Geuzen.

En met verwondring zie, dat zij een dag verliest.

Schoon de Nederlanders eerst in de jaren 1597 en 1598 de aarde voor de eerstemaal hebben rondgezeild, had echter de ondervinding deze waarheid reeds aan andere volkeren van Europa geleerd.

. . . . . *Banda's milde noot.*

De kleine Archipel van Banda is het Oostelijkste van al onze bezittingen in de Oost-Indiën. Haar noot is *mild*, omdat die geeft beide de foelie en de muskaat.

En zeg hij 's meer dan Heer, hij 's vader van de landen:

Iedereen weet, dat Willem de Derde, wanneer in 't jaar 1675 de Soevereiniteit van Gelderland hem wierde aangeboden, die Soevereiniteit weigerde: maar iedereen weet niet, wat aan den overledenen Prins van Oranje is aangeboden en door hem afgeslagen.

Draag zorg dat Hollands moed 't waarschijnlijk overstreve.

„Wonder zoo groot een moed als onder de Staten van Holland, tot handhaving hunner zaken tegen den Spanjaard, in de gemeene verslagenis van 's Prinsen dood uitblaakte." — Hooft.

Ook bij de uitgave zijner beide Treurspelen vond Onno Zwier geen genade bij den letteroefenenden kunstrechter. „De grootste zwarigheid van allen", zoo meende deze, en die hem van die uitgave had moeten terughouden, „schijnt hem niet voor den geest te zijn gekomen; te weten: dat er tot het wel uitvoeren van een nederduitsch treurspel een uitstekend goed dichter vereischt wordt, die niet alleen in staat is, om verzen op een zekeren maatklank te berijmen, maar tevens de bekwaamheid heeft, om zijne gedachten dichtkundig treffende voor te dragen; dat, gelijk we meermaals gezien hebben, de zaak van den anders schranderen Van Haren in geenen deele is."[1] Het was hetzelfde bekrompen gezichtspunt, dat voor de ongelikte letter den geest over 't hoofd zag. Wat de waarde zelf van Onno Zwiers Treurspeldicht, en met name dezen Willem I, aangaat, in spijt van de fransche tooneelleest, waarop het geschoeid is, blijft het door zijn echt vaderlandschen inhoud en de krachtige taal die het spreekt, in weêrwil zijner wat gerekte verzen en breedsprakige redeneeringen, de lezing steeds overwaardig. Die leest was geheel overeenkomstig den smaak van den tijd, volgens welken de dichter — wij vernamen 't uit de *Voorrede* — zelfs oordeelde, dat door Voltaire het fransche treurspel tot een hoogte gebracht was, waarschijnlijk noch door zijn eigen noch door vreemde volken te overtreffen. Zoo schreef hij zelfs nog, nadat toch in Duitschland reeds een Lessing, in zijn *Dramaturgie*, het pleit van 't ware Tooneeldicht tegenover de averrechtste inzichten, met name van denzelfden Voltaire, met zooveel schranderheid en warmte had voorgestaan, en het eerst had leeren inzien — waarover het thans wel ieder zal eens zijn — dat Voltaires treurspelen meer pleitredenen in rijm en dichtmaat zijn voor de betrekkelijk verlichte denkbeelden, die hun maker, op verstandelijk en zedelijk gebied, voorstond, dan eigenlijk dramatische kunstgewrochten. Men moge het den smaakvollen St. Marc-Girardin toegeven, dat Voltaire, in spijt zijner verwaarloozing aller plaatselijke en persoonlijke waarheid, in zijn treurspelen toch de groote verdienste heeft, ons door de toespraken en gevoelens zijner helden te roeren en te vertederen; dat niemand hartstocht en wijsbegeerte zoo verwonderlijk heeft weten te paren; — juist die *opzettelijke* zedelijke en wijsgeerige bedoeling, welke hij in hem roemt, stelt zijn stukken, als dicht- en kunstgewrochten, in de schaduw. Juist die zedelijk-wijsgeerige preêktoon, gelijk hij elders te recht opmerkt, doet aan de waarheid der geuite beginselen afbreuk. Van daar dat dan ook hetzelfde tooneel, dat in de Sineesche Weeze Onno Zwier „met verrukking" eene Idame deed aanstaren, den beter onderlegden Franschen kunstrechter tot de uitspraak dringt, dat hare breedsprakige deugd op stelten loopt, en voor haar val doet vreezen[2]. Met zijne Voltairiaansche treurspelbeschouwing hing ook 's dichters algemeene zienswijs omtrent het tooneel en zijne werking samen, wanneer hij het deels om zijn zedelijke strekking, deels „ten minste" als een „nutter tijdverdrijf dan wijn of kaarten" aanbeveelt; een oogpunt, dat thans wel als geheel verouderd mag beschouwd worden.

Na de uitgave van zijn treurspelen hield zich Onno Zwier met het opstellen van een uitvoerige verhandeling over Japan en zijn verhouding tot de Hollanders bezig, ten betooge, dat men deze verkeerdelijk beschuldigde, hunne bevoordeeling in Japan ten koste van het Kristendom verworven en verzekerd te hebben. Zij zag, in 1775 (te Zwolle, bij Simon Clement), het licht, onder den titel van

JAPAN, MET BETREKKING TOT DE HOLLANDSCHE NATIE EN DE KRISTELIJKE GODSDIENST.

De kristelijke godsdienst is in Japan aangekondigd; zij is er bloeyende geweest; zij is er bitter vervolgd; drie zaken, aan welke ik zal trachten eenig meerder licht bij te zetten.

Is de komst van de Hollandsche natie begin of oorzaak geweest van die vervolging? zijn de bedienden van de Nederlandsche Oost-Indische Compagnie de werktuigen geweest tot verdelging van 't Kristendom in Japan? Is de kristelijke godsdienst in dat rijk uitgeroeid? Drie vragen, welke ik zal onderzoeken.

Dit is de inhoud van dit werk en mijn oogmerk.

EERSTE ONDERZOEK.

Hebben de Hollanders oorzaak gegeven tot Vervolging der Kristenen in Japan?

Het was enkel bij geval, dat zwervende Portugeesche matrozen, in 't jaar 1542, Japan ontdekten, en het was op dezelfde wijze, dat de eerste Hollanders, insgelijks zwervende zeelieden, aan die eilanden, in 't jaar 1600, aankwamen.

Een vloot van vijf schepen, onder bevel van Jacques Mahu, in 't jaar 1598 van Rotterdam naar de Zuidzee gestevend, vond zich na vele rampen en niet minder onvoorzichtigheden, op de kusten van Chili geminderd tot twee schepen, en beroofd van alle officiers, die òf van ziekten waren gestorven òf in kwalijk gelukte landingen waren gedood.

Dewijl het oogmerk van deze uitrusting niet alleen was geweest, om de Spanjaards te water en te land door de wapenen afbreuk te doen, maar ook om, zoo er mogelijkheid was, handel met de inboorlingen van Chili aan te leggen, had men eene menigte lakenen ingescheept. Wanneer dan de nieuwe officieren, die de nood had doen kiezen, de onmogelijkheid merkten van iets met voordeel in de Zuidzee uit te werken, wierd er krijgsraad gehouden, en op den raad van Dirk Gerrits, Enkhuizenaar, besloten naar Japan te zeilen.

Deze man, in 't jaar 1585 in Portugeesche dienst zijnde, had als konstabel, op 't schip de Santa Crux, van Macao een reis naar Japan gedaan, en in verscheidene havens van dat rijk aangeweest zijnde, vertoonde hij aan zijne gezellen, dat die landstreek des winters zeer koud was en dus hunne lakens aldaar zeer gretig zouden getrokken worden, die in de Moluccos of andere warme gedeelten van de Indiën van geenen prijs waren.

Dus in 't laatst van 't jaar 1599 van de kust van Chili vertrokken, kwam het schip de Erasmus, in de maand April van 't volgende jaar, alleen onder den Japanschen wal, door het andere schip onderweg verlaten. De kapitein van de Erasmus was genoemd Quakernaak, de koopman Melchior Santvoort, en de stuurman een Engelschman, met naam William Adams. Al 't scheepsvolk, de officieren er onder gerekend, bestond in vier-

[1] *Vad. Letteroef.* voor 1774, III. I. bl. 283.
[2] Zie nader de inleiding op de afzonderlijke uitgave van den *Willem I* (Schiedam, Roelants, 1864).

en-twintig hoofden, op vijf of zes na alle zeer ziek, weshalven de Japanners geen moeite hadden om zich van schip en volk meester te maken, gelijk zij deden.

In 't begin wierden die zeelieden redelijk wel behandeld; men stond hun toe de zieken aan land te brengen; men bezorgde zelfs een huis en ververschingen voor hen, zoodat, behalven drie die stierven, al de anderen zich binnen kort hersteld zagen; maar onderwijlen door de Portugeesche Jezuïten beschuldigd van zeeroovers te zijn, wierden ze gevangen gezet, in geen gering gevaar van gekruist te worden.

Ongoschio, die toen het Japansche rijk bestierde onder den naam van Regent en als voogd van den jongen keizer Fide-Jori, wierd begeerig om eenen van die vreemdelingen te zien, en men zond hem den stuurman Adams, welken de vorst tweemaal voor zich deed verschijnen, hem iedermaal byzonderlijk navragende over de Portugeesche en Spaansche natiën; en die gesprekken waren mogelijk, door de Portugeesche taal, welke Adams machtig was, en de Japanners, welke in menigte die spraak verstonden, aan Ongoschio konden uitleggen.

Niettegenstaande deze bejegening, die gunstig scheen, wierd Adams veertig dagen opgesloten in 't gevangenhuis van Ozacca, daar Ongoschio zich destijds bevond; en gedurende dien tijd gaven de Portugeezen en hunne vrienden zich alle mogelijke beweging, om Adams en zijne makkers als roovers ter dood te doen brengen; maar de vorst antwoordde, dat deze menschen geene beleediging aan 't Japansche rijk hadden gedaan, en dat het onbillijk zoude zijn om hen te straffen over 't kwaad, dat zij hadden kunnen doen aan de Portugeezen, met wier koning hij wist, dat zij in oorlog waren. Hij deed meer, want waarschijnlijk hun aller kundigheid op die van Adams wikkende, reeds met groote voornemens bezield zijnde, en denkende, dat, zoo hij ooit een vloot van nooden had, deze vreemdelingen hem van nut zouden kunnen zijn, nam hij ze, onder toeleg van geringe jaarwedden, in zijnen dienst, en verbood hen uit Japan te gaan. Het schip wierd verbeurd verklaard, omdat in Japan, gelijk in Europa, de willekeurige roofzuchtigheid van de strandheeren dit verfoeilijk recht had ingesteld.

Zij bleven dus aldaar droevig en armoedig, gedurende vier of vijf jaren, wonen, ten einde van welke Adams, die een schip voor Ongoschio had gebouwd en daardoor de gunst van dien vorst had gewonnen, zijne vrijheid verzocht. Maar Ongoschio, die reeds den naam van keizer had aangenomen en nu eenen scheepmaker meer dan ooit noodig had, sloeg hem zijn verzoek af, en om hem deze weigering eenigsins te verzachten, stond hij hem de vrijheid zijner lotgezellen toe; van welke eenige, gelijk Vincent Romein, zich te Nangasacki nedergezet hebbende, in Japan bleven en andere, gelijk Quakernaak en Santvoort, middel vonden naar Patane in de Indiën te vertrekken, daar de Hollanders een comptoir hadden. Aan 't opperhoofd van dit comptoir boden ze hunnen dienst aan; doch deze hen afgewezen hebbende, keerde Santvoort weder naar Nangasacki en wierd aldaar ook vrij-koopman; maar Quakernaak trok naar Johor, waaromstreeks de amiraal Matelief, in 't jaar 1606, met een vloot op en neêr de Straat Sincapoera kruiste. Deze nam hem aan als eersten stuurman, en gaf hem kort daarna het bevel op een van zijne schepen, ook genaamd de Erasmus, op welke kiel hij in den tweeden zeeslag voor Malacca sneuvelde.

Matelief had echter van Quakernaak genoeg vernomen, om te voelen hoe voordeelig de handel op Japan voor de Hollanders zoude kunnen zijn; en 't is te denken, dat hij toen reeds eenige schepen derwaarts zoude gezonden hebben, ingevalle zijne omstandigheden dit hadden toegelaten; maar zijne vloot was zoo verzwakt door 't beleg van Malacca, hetwelk hij had moeten opbreken, en door twee zeegevechten met de Portugeezen, waarin hij, schoon overwinnaar, echter veel volk had verloren, dat hij genoeg te doen had, om de zaken in Indiën in staat te houden, zonder nieuwe ontdekkingen te ondernemen. Hij vergenoegde zich dan met alle Japanners, die hij op zee ontmoette (en die natie was terzelvertijd door alle gedeelten van het Oost der Indiën verspreid), met de minzaamste vriendelijkheid te behandelen en de geruchten vooruit te doen loopen, dat binnen kort de Hollanders in Japan zouden komen en koopwaren medebrengen van de soorten, waarvan hij staaltjes als geschenken onder hen uitdeelde. En dit wierd inderdaad twee jaren daarna uitgevoerd, wanneer de macht der Hollanders, merkelijk versterkt door een nieuwe en groote vloot, onder bevel van Verhoeve, opvolger van Matelief, toeliet twee schepen naar Japan te zenden, welke aldaar in 't jaar 1609 aankwamen, en de vrijheid van handel in 't rijk en toelating van een vast comptoir in de zeehaven van Firando verkregen.

Het is nu tijd om te zien, in welken staat in dat jaar het Japansche rijk, met betrekking tot zaken van godsdienst en regeering, zich bevond. Japan was nauwlijks ontdekt, of François Xavier, die omtrent dezen tijd de kristelijke godsdienst met een apostolischen ijver in de Oost-Indiën aankondigde, zocht gelegenheid om derwaarts te gaan, en na vele tegenstribbelingen lukte hem dit eindelijk in 't jaar 1549. Maar de taal van 't land niet genoeg verstaande, was de voortgang niet zoo groot in den beginne, als hij wel wenschte; en dewijl onder andere tegenwerpingen, die men hem deed, ook deze was, dat, zoo de godsdienst, welke hij predikte, de beste was, het rijk van Sina dezelve reeds sedert lang zoude aangenomen hebben, nam hij voor naar dat rijk te gaan, hetwelk in dien tijd in 't Oost voor staat- en zedekunde vermaard was. En in de pogingen om in Sina te dringen, waarvan de havens voor vreemdelingen gesloten waren, stierf hij, in 't gezicht van de kusten. Doch de Jezuïten, door hem in Japan gelaten, en die, welke naderhand wierden gezonden, de taal en gewoonten van 't land grondig geleerd hebbende, hadden zoodanig eenen gelukkigen toeloop, dat veertig jaren nadat de kristelijke godsdienst aldaar was begonnen gepredikt te worden, men achttien maal honderdduizend Kristenen in dat rijk telde, bestierd door priesteren van aller soorts ordens van de Roomsche kerk, welke uit Europa derwaarts waren toegevloeid; en paus Pius de Vde had reeds in 't jaar 1566 den eersten bisschop voor Japan benoemd.

Doch wanneer de vermaarde Tayco-Sama, omtrent het jaar 1586, geheel Japan aan zijne wetten had onderworpen, nam hij voor, den aanwas van die godsdienst te beletten; „niet,” zeide hij, „dat die godsdienst in zich zelve kwaad is, maar zij kan niet in vrede leven met de Japansche; en twee godsdiensten, zoo vijandig de eene aan de andere, zouden onlusten in 't rijk verwekken.” Ingevolge van dien liet hij in 't jaar 1587 een plakaat uitgaan, waarin belast wierd, alle de kruizen en kerken der Kristenen af te breken,

en verboden, eenige de minste teekenen van Kristendom te dragen, en alle Japanners met dood of ballingschap bedreigd, welke deze godsdienst zouden blijven aankleven; de vreemde zendelingen wierden uit het rijk gebannen, zoo nochtans, dat aan elk hunner de tijd van twintig dagen wierd toegestaan, om zich ter inscheping naar de haven van Firando te begeven, en aankondiging van doodstraf voor al diegenen, welke na dien tijd buiten Firando in 't rijk zouden gevonden worden; en niettemin wierd de Portugeesche natie toegelaten haren gewonen koophandel te drijven, mits zich zorgvuldig wachtende, om van hare godsdienst met de inboorlingen te spreken of zendelingen in 't rijk te brengen.

De Jezuïten schenen te gehoorzamen, en sommigen vertrokken openbaarlijk naar Indiën, terwijl anderen bedekt in Japan bleven; doch de Franciscanen, dit voorbeeld van voorzichtigheid niet volgende, toonden zich en predikten naar gewoonte. Hierop wierden zij en allen, die tot hun huis te Ozacca behoorden, met twee katechiseermeesters en een Japanschen Jezuït, die zich bij hen bevond, gevangen genomen, en allen te samen, na eene zeer lange vasthouding, ten getale van zes-en-twintig, in 't jaar 1597 te Nangasacki gekruist; niet omdat zij Kristenen waren, maar omdat ze ongehoorzaam waren geweest aan 't gebod van den soeverein, waarvoor de kruisdood in Japan de gemeene straf is.

En de Europeërs zouden er waarschijnlijk met ballingschap afgekomen zijn, zonder eene gebeurtenis, die terzelvertijd voorviel. Een Castiliaansch schip was op last van den keizer in de haven van Urando, in 't koningrijk van Tosa, aangehouden. De stuurman van dit schip, met een keizerlijken commissaris, door den vorst van Tosa ter maaltijd onthaald wordende, verhief zeer hoog de macht van den koning van Spanje, en om er aan die vorsten bewijzen van te geven, vertoonde hij hun op een wereldkaart al de landen, welke te dier tijd, in de vier gedeelten der gloob, aan dien monarch onderworpen waren. De Japanners, verwonderd over zulk een uitgestrekt gebied, vroegen van welke middelen men zich had bediend, om een diergelijke heerschappij bijeen te brengen? „Niets is gemakkelijker," antwoordde de Castiliaan: „onze koningen beginnen met geestelijken te zenden in de landen, die zij willen overheeren; deze brengen 't gemeene volk tot onze godsdienst, en zoo ras zij hierin merkelijk gevorderd zijn, dan zendt men krijgsvolk, dat zich bij de nieuw bekeerden voegt, en niet veel moeite heeft om zich meester van de overigen te maken [1]."

Men is niet verwonderd, dat deze woorden ter ooren van Tayco-Sama gekomen zijnde, dien keizer verbitterden; maar men moet met reden admireeren, dat hij, niettegenstaande dit, nooit noch zendeling noch Japanner om godsdienst met den dood heeft doen straffen; doch uit alles, wat ons van dien Vorst in de geschiedenis bekend is, schijnt hij van voornemen geweest te zijn, om de gronden van zijne regeering op de goedheid te vestigen. Dus was de eenigste uitwerking van dit plakaat, dat koningen of gebieders van provinciën, die de Roomsche geestelijken of de Kristenen haat toedroegen, eenige vervolgingen begonnen, terwijl anderen die godsdienst voortgingen te begunstigen; en midden in dezen dubbelen staat nam 't getal der Kristenen dagelijks aan. Maar de rust, welke het Japansche rijk binnenlands onder Tayco-Sama genoot, was van geen langen duur, en zijn dood, in 't jaar 1598 voorgevallen, volde welhaast alles met onderlinge twisten en nieuwe verwarring. Hij liet maar een zoon na, met name Fide-Jori, zes jaren oud; en de schielijke ziekte, welke Tayco-Sama wegrukte, gaf hem maar even den tijd, om tot regent van het rijk en voogd over zijn zoon aan te stellen Ongoschio, koning van Bando-ue, de bekwaamste man, de beste generaal, en de grootste staatkundige van alle Japansche vorsten; en om hem aan zijn zoon te verbinden, deed hij dien zoon ondertrouwen met de dochter van Ongoschio; en hij benoemde bij Ongoschio een regeeringsraad, verkoren uit de voornaamste Japansche grooten. Al die voorbehoedzaamheid was echter onnut; want nauwelijks had Tayco-Sama den geest gegeven, of men bespeurde, dat de regent alles aan zich trok, met voornemen, zoo 't scheen, om aan de bij hem gevoegde raden geen schaduw zelfs van gezag over te laten. Dit veroorzaakte eene scheuring, welke door het opnemen van de wapenen aan wederzijden wierd gevolgd. De Kristenen verkozen ongelukkiglijk de partij van de raden, en deze door Ongoschio, in 't jaar 1601, overwonnen, òf sneuvelden met de wapenen in de handen, òf verloren het leven op 't schavot.

Men begrijpt, dat in deze bloedstorting de Kristenen niet meer wierden bespaard dan de anderen; en dat Ongoschio, van dien tijd af, de Kristenen als zijne personeele vijanden aanzag. Maar schranderder nog dan wraakgierig, en in de groote voornemens, welke hij in de ziel had, den tijd van wraak nog niet geboren ziende, of 't getal en de macht van de volgers en begunstigers van die godsdienst vreezende, wist hij gedurende eenige jaren, onder uiterlijke vriendschap, zijn haat te ontveinzen; terwijl hij in 't geheim alle middelen bereidde, om ze onder de hand en van ter zijden te verzwakken, en eindelijk bij de eerste goede gelegenheid uit te roeyen. Doch onmiddelijk na de overwinning nam hij den naam van keizer aan, zonder die echter aan Fide-Jori te ontnemen; denwelken hij onderwijlen te Ozacca deed opvoeden, met het waarschijnlijk oogmerk, om den geest en 't hart van dien vorst te verwijven in een stad, die reeds in dien tijd, zoo als nog, niets dan vermaak en wellust vertoont. En zijn eigen zoon, de Xogun-Sama, naar Jedo (hetwelk de grootste stad van 't rijk begon te worden) met woon gezonden hebbende, om aldaar te gebieden, vestigde hij zelve zijne residentie tot Surunga, een stad in 't middelpunt van Nifon, het uitgestrektste en machtigste der Japansche eilanden.

Dusdanig was de staat van Japan, wanneer de eerste afgezondenen van de Hollandsche Oost-Indische Compagnie aldaar in 't jaar 1609 aankwamen; vóór dit jaar heeft dan noch zij noch hare bedienden eenig deel kunnen nemen in de zaken van dat rijk; en de onderstelling, dat tien of twaalf Hollandsche matrozen, die in armoede een droevig leven tegen hun wil in Japan doorbrachten, eenig deel in deze groote bewegingen zouden gehad hebben, is eene ongerijmdheid, die geene wederlegging verdient; en 't zij het bericht van die eerste afgezondenen niet gunstig is geweest voor den Japanschen handel, hetzij om andere redenen, nu onbekend, dit is zeker, dat de eerste schepen, naar dat rijk gezonden met waren tot den handel bekwaam, van wege onze O. I. C. aldaar eerst in 't jaar 1611 verschenen, en met zulk een geringe lading, dat het geschapen stond,

[1] Charlevoix, b. 10, c. 4.

toegang tot alle handel aan de O. I. C. zoude n geweest zijn, zonder de buitengewone hoeden van den koopman Spex, welke mij is voor- a de eenigste Europeaan, behalven de Jezuïten, karakter van de Japansche natie volmaaktelijk :kend, gelijk ik elders breeder heb verhaald [1].

in dien tijd had Ongoschio reeds macht genoeg en, om zich te durven wreken, en de vervoltegen alles wat Kristen was blaakten overal, · alles ten tweedemaal schielijk opgeschort wierd n nieuw opkomenden burgerlijken oorlog; want ri, moede van de onderwerping en soort van nis, in welke zijn schoonvader hem hield, wilde eerschen, en geen kans ziende zonder geweld te komen, nam hij in 't jaar 1612 de wapenen had spoedig een grooten toeloop, waaronder de m mede aan 't hoofd schijnen geweest te zijn, bij in de overtuiging, dat die vorst hunne wisse it was en hunne godsdienst toegedaan. Dit lleeins: de ongelukkige Fide-Jori wierd in 't jaar oor zijnen schoonvader onder de muren van overwonnen, en verdween, hetzij gedood in 't , of wel verbrand binnen Ozacca, na den veldslag vlammen en de woede der soldaten overgegewel, gelijk anderen hebben gemeend, gevlucht na.

schio, toen volstrekt meester in Japan, volnit staatkunde en personeele wraak, zijne verm tegen die Kristenen, welke hij tweemaal ijne regeering en persoon in de wapenen had die, zoo Fide-Jori zich weder vertoonde, dien anderwerf zouden aankleven; en die hij, niet reden, mocht gelooven, dat altijd gereed zouden n ieder Japansch vorst bij te springen, die, onrwendsel van godsdienst, de wapenen tegen hem huis zou opvatten.

Jezuït Charlevoix, in 't einde van het twaalfde ner algemeene Japansche geschiedenis, verhaalt sprek van den keizer Ongoschio met den stuurlams, in 't jaar 1613 gehouden, waarin Adams t, hetgeen voormaals de Castiliaan te Urando egd; met bijvoeging, dat de Katholieke geestem die redenen uit Engeland, Zweden, Deneen Holland waren gebannen; en Charlevoix dat deze samenspraak krachtig heeft gediend, keizer tegen de Katholieke priesters en godste verbitteren; maar in de veronderstelling van heid van dit gesprek, in de veronderstelling, vorst, een van de grootste staatkundigen, dien orie aantoont, over de veiligheid van zijn rijk huis raadpleegde met een vreemdeling, met een nansbaas, aan welken hij jaarlijks, in 't rijkste n de wereld, zeventig ducaten tot onderhoud de veronderstelling, dat Ongoschio, om de he geestelijken uit het rijk te bannen, noodig 't Noorden van Europa een voorbeeld te zoeken, Tayco-Sama in Japan had gegeven, en dat dit zamen gelegenheid heeft gebaard tot het ver- van zoo vele duizenden Japansche Kristenen; — de het een Engelschman zijn, die deze vervoleft veroorzaakt en niet de Hollanders.

---

[1] de ophelderingen van den elfden zang van De

TWEEDE ONDERZOEK.

Zijn de bedienden van de Nederlandsche O. I. C. werktuigen geweest tot uitroeying van de kristelijke godsdienst in Japan, zoo in 't algemeen, als byzonderlijk in 't jaar 1638?

In alle beschuldigingen vereischt de redelijkheid zoowel als de billijkheid, dat men eerst de getuigen en dan hunne getuigenis naga; want zo zij niet admissibel zijn, is het tweede onnut. En in dezen kan, strikt genomen, niemand getuigen als zulken, die in de tijden, dat dit zoude zijn voorgevallen, in Japan waren; of wel, in een ruimer toelating, zij, die omgegaan hebben met personen, welke deze gebeurtenissen hadden bijgewoond, en in hunne verhalen van geene partijdigheid kunnen verdacht gehouden worden.

Mandelslo, met Engelsche O. I. C.-schepen in 't jaar 1639 te Goa zijnde, wierd met den president en de voornaamste Engelsche officieren door de Jezuïten verscheidene malen op prachtige maaltijden, sierlijke tooneelspelen, muziek, dansen, en diergelijke vermaken onthaald [1]; men vertoonde hun ook vele wreedheden, door den keizer van Japan aan die van hunne orde en verscheidene andere Kristenen gepleegd; maar zonder eenige de allerminste klachten over de Hollanders. En echter, zoo er *één* plaats in 't Oost was, daar men stiptelijk onderricht was van 't geen betrekking had tot Japan, was het Goa, daar de hoofd-residentie van de Portugeezen en Jezuïten in Indiën was; van waar Xavier zelve, en na hem zoo vele voorname mannen, naar Japan waren vertrokken, en daar, naar alle waarschijnlijkheid, eene menigte, zoo Portugeezen, die in Japan waren geweest, als geborene Japansche Kristenen, zich werkelijk bevonden. Ook konden noch klachten noch beschuldigingen tegen de Hollandsche natie voor Mandelslo of voor de Engelschen een onaangenaam voorwerp van onderhoud zijn: de eerste was een Hoogduitsch edelman, die met de ambassadeurs van den hertog van Holstein in Perziën geweest zijnde, nu voor zijn vermaak in Indiën reisde, die in dienst van geene maatschappij en dus volmaakt onzijdig was; en de Engelschen, groote vrienden van de Portugeezen, vervulden in dienzelfden tijd Europa en Azië met klachten over de pretense wreedheden, door de Hollanders in Amboina tegen lieden van de Engelsche natie gepleegd.

Maar men kan mij tegenwerpen, vooreerst: dat het niet onmogelijk is, dat men op den dag, welken Mandelslo aanteekent (den 18 January 1639), nog tot Goa niet wist, wat in January 1638 in Japan was voorgevallen; en ten tweeden: dat omtrent de voorgestelde vraag deze getuigenis is blootelijk negatief. Ik zal ook uit het gezegde van Mandelslo niets anders besluiten, dan hetgeen er onbetwistbaar in is, te weten, dat de Portugeezen, te dier tijd de bitterste vijanden der Hol-

---

[1] Seulement se contenta-on de nous faire un long recit des cruautés que l'on avoit exercées depuis quelques années sur ceux de leur societé, dans le Japon, où l'Empereur avoit emploié le feu et le fer, et tout ce qu'il y a de plus cruel contre les Chrestiens, tant contre les estrangers, qui avoient travaillé à l'establissement de la Religion Chrestienne, en ces quartiers là, que contre les Japonnois, qui en avoient fait profession. — Journ. de Mandelslo, 18 Janvier 1639.

landers in Indiën en Japan, echter in 't jaar 1639, onder 't verhaal van de Japansche vervolgingen, nog geene klachten over de Hollanders mengden.

Wij gaan dan over tot een tweeden getuige. Wanneer Colbert, een van de ministers van het begin der regeering van Lodewijk den XIV, ondere andere merkelijke middelen, om Frankrijk te doen bloeyen, ook eene O. I. C. deed instellen, waren er niet meer dan twee in Europa. De Engelsche, die maar weinig schepen jaarlijks zond en bijna geene eigene bezittingen in Aziën had, en de Hollandsche, te dier tijd in het toppunt van hare macht, zoo door den rijken in 't Oost alom verspreiden handel, als de veelvuldigheid en grootheid harer volkplantingen; in de bestiering had zij de kundigste kooplieden van de wereld, en naar haren dienst vloeiden in menigte toe, niet alleen de fortuinzoekers van de Fransche, maar van alle natiën van Europa.

Colbert kende zijn eigen natie genoeg om te weten, dat ze vernuftig was en dus goede kooplieden konde geven; maar hij was te schrander om niet te zien, dat ze den koophandel, en voornamentlijk dien van de Indiën, eerst moest leeren; te dien einde liet hij in Holland navorschen, opzoeken, en in dienst van de nieuwe Fransche Compagnie verbinden, al wie in Indiën de Hollandsche O. I. C. zonder groote belooning hadden gediend, of over hunne belooning te ontevreden waren. En dewijl hij noch geld noch beloften spaarde, verkreeg hij er eenige, en onder anderen de vermaarde Caron. Vermits echter de wijd uitgestrekte oogmerken van dien grooten minister zich niet alleen bepaalden tot eene O. I. C., maar dat hij hoopte (gelijk hij ook inderdaad heeft volbracht), om alle handwerken op den hoogsten trap in 't Fransche rijk te doen bloeyen, waartoe nooit menschen te veel konden zijn, begreep hij, dat door deze Compagnie het rijk zoo weinig doenlijk moest worden ontvolkt, en derhalve zorg gedragen dat de Fransche inboorlingen, die naar de Indiën zouden willen gaan, ten minsten hunner eigen landaards Compagnie verkozen, en dat alle vreemdelingen wierden aangemoedigd, om in dezen dienst liever als in dien van de Hollandsche O. I. C. te treden.

Hiertoe dacht men het bekwaamste middel te zullen zijn, om niet alleen de Hollanders in Indiën in 't algemeen, en de bestiering van zaken aldaar in 't byzonder, maar vooral de manier van behandeling, welke moesten uitstaan de vreemdelingen, die zich in dienst van de Hollandsche Compagnie begaven, zoo op schepen als te lande, op de hatelijkste en zwartste wijze uit te schilderen; en hiertoe vond men gereed zekeren Tavernier, die veelmalen in 't Oost, hoewel nooit verder dan Batavia, gereisd had, en die, aldaar overal met vriendelijkheid door de Hollanders ontvangen geweest zijnde, en dus veel omgang met die natie gehad hebbende, daardoor te geloofwaardiger zoude zijn. En deze man, die, van lakei zijnde geworden koopman, en van koopman baron, dus aan veranderingen gewend was, deze man vond geen zwarigheid om den post van vleyer en tafelschuimer, die hij bij de Hollanders in Indiën had waargenomen, nu te veranderen in dien van hunnen lasteraar in Europa.

Te dien einde schreef hij twee werkjes, van welke het eene tot naam draagt: „Historie van het gedrag der Hollanders in Azia", en het andere: „Verhaal van Japan en van de oorzaak der vervolgingen tegen de Kristenen in die eilanden." Het eerste is in de vorige eeuw wederlegd door Quellenburg, die er in elke aangehaalde gebeurtenis tien of twaalf verdraaide waarheden of tastelijke valschheden heeft aangetoond; en het tweede, hetgeen in algemeene bewoordingen echter alleen tegen de Hollanders is ingericht, „is", zegt de Jezuït Charlevoix, „een zoo ongerijmd verhaal, dat men er de oogen maar op moet werpen, om zich te overtuigen, dat nooit Roman slechter is uitgevonden geweest, en dat er alles vervuld is met tegensprekingen en verkeerde tijdrekeningen, die zich aanstonds ontdekken."

Charlevoix is door zijne (nu gewezene) orde gebruikt tot het schrijven van een algemeene geschiedenis van Japan; hij heeft gelezen, al wat over die stof was gezegd door Tavernier en Kæmpher; hij heeft buiten twijfel toegang gehad tot alle Japansche, Latijnsche en Portugeesche boeken, brieven, verhalen en schriften, gedrukte en ongedrukte, in de bibliotheeken van zijne orde berustende, welke orde niemand ooit heeft verdacht gehouden van al te gunstig voor de Hollanders geweest te zijn; Charlevoix is zelve eene van de beschuldigers, met Kaempher, tegen 't gedrag der Hollanders in Japan; hij verwerpt Tavernier, wij zullen dan ook Tavernier daar laten en overgaan tot hetgeen men bij Kæmpher en Charlevoix zelve vindt. Wie deze laatste geweest is, heb ik zoo gezegd; en wie Kæmpher was, en hoe die Westfaalsche wondheeler gekomen is aan de beste kennis en onderrichtingen van 't Japansche rijk, welke ooit eenig bekend Europeër misschien gehad heeft, heb ik in het leven van den generaal Camphuis breedvoerig aangehaald. En na deze twee getuigenissen zullen wij, gelijk billijk is, ook zien wat het dagregister van 't Hollandsch comptoir in Japan te dier tijd te Firando zegt. Kæmpher en Charlevoix zeggen dan, dat de Kristenen van 't koninkrijk van Arima, tot wanhoop gebracht door de allereiselijkste strafoefeningen, door welke zoo vele Kristenen waren omgekomen, in 't jaar 1639 tot een openbaren opstand kwamen, na lang in stilte gemaakt te hebben. Vermits zij welhaast tot een getal van vijfen-dertig of veertigduizend waren anagegroeid, schoon de zaak ernstig aan 't hof van Jedo, hetgeen derhalven spoedig een talrijk leger derwaarts zond, door welk middel de oproerlingen zich welhaast omsingeld vonden in een plaats, genaamd Ximabara, waarvan zij bezit hadden genomen.

De president van 't Hollandsch comptoir te Firando, genaamd Koekebakker, had te dezer tijd verscheidene schepen van de Compagnie in Japan, en voorziende wat er stond te gebeuren, gaf hij last, om ze alle, uitgezonderd een, ten eersten naar de Indiën te doen vertrekken, gelijk geschiedde. Nademaal de oproerlingen zich op den oever van den zeekant hadden verschanst, vroeg men hem, uit last van den Keizer, om dat ééne schip, en hij zeilde met hetzelve naar Ximabara, zich verbeeldende dank te zullen behalen door het toestaan van eene zaak (zegt Charlevoix), welke hij niet kon weigeren, zonder gevaar te loopen van alles te verliezen[1]. Waarbij dezelfde auteur voegt, dat hij met zich deed inschepen al wat hij had, in staat om wapenen te dragen. Uit welk men zoude moeten besluiten, dat Koekebakker de bewaring van 't comptoir aan de zieken overliet. Maar Charlevoix kon niet minder zeggen, nadat hij op een vorige bladzyde had opgegeven, dat Ximabara zich eerlang belegerd zag door een leger van meer dan tachtig duizend man, „de Hollanders

[1] Charl. b. 18, c. 9.

r begrepen, die er in vrij groot getal kwamen trein artillerie."

ls hij was aangekomen, vroegen de Japansche zijn kanon om bres te schieten in de ver- ;en van de oproerigen, 't geen hij toestond; gedurende vijftien dagen vierhonderd en vijf- g kanonschoten gedaan wierden, zoo uit het van een batterij te land. Daarna gaf men president verlof, om met zijn schip terug te na hem echter eerst verplicht te hebben, om over te geven de zes zwaarste stukken, welke oord had gehouden, waarop hij naar Firando k. Maar de Japanners vervolgden 't beleg; en middelen eindelijk aan de belegerden ontbre- esloten deze eenen algemeenen uitval te doen, gevecht zij alle òf sneuvelden òf gevangen ge- n met den dood gestraft wierden.

er nu wat het dagregister van Firando zegt:

A. 1637.

17 December staan de inwoners van Arima nne overheden op, en nemen over de harde en, hen aangedaan, de wapenen in handen, est boeren, die de Roomsche Kristenen aldaar krijgen, benevens veel vluchtende en mis- delen en burgers, die zich in een vervallen in de bocht van Arima gelegen, sterk maken, al tot 10,000 man aangegroeid waren.

A. 1638.

Januari verdeelden zij zich in 3 troepen, een partij buiten uit een nabijgelegen kasteel, j verslaan. Hun veldgeschei was St. Jago. en hunne kleederen met een kruis, zijn kaal , verwoesten de Japansche tempels en hebben , daar Jezus en Maria aangebeden wordt.

egen de misnoegden van Amaxa, hunne over- ot hulp en bestormen een kasteel, daar zij 300 r verliezen. Waarop de landsheeren van Arima xa bevel krijgen, om de wederspannelingen le macht niet hebbende), zonder hulp van eenige ndsheeren, geheel te verdelgen; doch ondertus- illen de legers der naast gelegene grooten be- n, om de voorschrevene, als zij te kort schie- eslagen worden, te helpen en ook niet eer hun komen, alzoo de keizer begeert, dat de on- er plaatse, daar zij beginnen, ook gedempt orden, zonder hulp van anderen, opdat alzoo dsheer het kwaad voorkomen mag.

derspannelingen bieden aan, dat zij bereid zijn, keizer hen verdelgen wil, hunne halzen daar- uigen, en gewillig, om voor hem te sterven, t voor hunne heeren, besloten hebbende tegen tot den laatsten man toe te zullen vechten, ader, broeder, of andere vrienden, die in der- gers zijn mochten, aan te zien; al 't welk zij met eede bevestigen. Zij bestormen een sterkte, 600 man dood.

Iollandsch schip begeeft zich derwaarts, brengt aan land, en beschieten hunne sterkte, zoo van als van 't schip.

was de voorzitter tot hunne voldoening mede waarop zij hen bestormen en 5712 man ver- Daarop deden zij een uitval en werden, na een ig gevecht, den 16 en 17 April, overwonnen, en 17,000 koppen op staken gezet. De overige verbrand of ontkwamen het door de vlucht, zijnde hun getal al tot 35,000 toe vermeerderd en aangegroeid. —

Dit bericht verschilt, in meer dan een deel, met dat van Kæmpher en Charlevoix: maar het heeft meer voorrecht tot geloofwaardigheid. Charlevoix copieert voor 't grootste gedeelte Kæmpher, en onderricht nergens, waar hij het overige gevonden heeft. In 't werk van Kæmpher wordt aangehaald een Japansche relatie van dezen opstand, waarvan eene overzetting (men zegt niet in welke taal) in de verzameling van den ridder Hans Sloane geweest is. Dit stuk heb ik niet gezien; maar wat staat er te maken is op 't verhaal van auteuren, onder 't oog van eene willekeurige regeering schrijvende, weet elk.

Waarentegen het dagregister van Firando, buiten allen twijfel, is opgesteld door lieden, die wel zeker waren, dat het Japansche ministerie hunne aanteekeningen niet zoude zien; door lieden, die in het tijdstip van deze gebeurtenis op de plaats en bij de omstandigheden waren tegenwoordig geweest, en die gewisselijk noch dachten noch konden vermoeden, dat honderd en dertig jaren daarna de nakomelingschap hunne getuigenis over die zaak zouden vragen en overwegen; welk laatste men van Kæmpher en Charlevoix niet kan zeggen.

Als men nu dit dagregister nagaat, vindt men, dat het niet geweest zijn Kristenen, die dezen opstand hebben begonnen, maar boeren, door Heeren mishandeld, bij welke zich voegden eenige afvallige Kristenen van Ximo (het eiland, waarin Arima ligt) en tienduizend misnoegde edelen en burgers, welke zich meester gemaakt hadden van een oud kasteel, aan de golf van Arima gelegen, tegenover Amaxa of Amacusa, waarvan ook inwoners zich bij hen begaven.

Wanneer ik zeg, dat deze Kristenen afvalligen waren, geloof ik hun geen ongelijk te doen; want het was niet mogelijk, dat er zich destijds anderen in Ximo bevonden, alwaar reeds sedert lang de vervolging zoo eiselijk, en, voornamentlijk in 't rijk van Arima, met zooveel woede was voortgezet, dat men, volgens Charlevoix, in de gansche kerkelijke historie niets leest, dat in vergelijking komt bij 't geen men te dier tijd in dat ongelukkig koninkrijk zag gebeuren; en opdat men dien Jezuït niet beschuldige van te vergrooten, noch ons van lichtgeloovig te zijn, ziet hier de getuigenis van een ooggetuige, voor zooveel betreft Nangasacki, eene der steden van Ximo: „men hield voor zeker", zegt Reyer Gijsbrechtsz., „wanneer ik hier in 't jaar 1626 was, dat er in de stad meer dan veertigduizend Kristenen waren, mannen, vrouwen, en kinderen, en tegenwoordig (in 't jaar 1629) ziet men er geen een."

En 't geen niet weinig bevestigt, dat het afvalligen waren, is het opperhoofd, hetwelk Charlevoix aan dit voorgewende Kristenleger geeft: „het was", zegt hij, „een prins uit het huis hunner oude koningen"; en hij zelve heeft, in 't 18 boek van zijne Geschiedenis, verhaald, dat de laatste der Kristen koningen van Arima, zijnen vader hebbende doen onthoofden en zijne twee broeders vermoorden, van de kristelijke godsdienst was afgevallen, en desniettegenstaande door den keizer van 't rijk van Arima was beroofd; dit was nog maar vijf-en-twintig jaar geleden voorgevallen en door geheel Japan bekend. Zouden Kristenen, die zelve de verschrikkelijkste vervolging standvastig hadden uitgestaan, aan een vorst uit een diergelijk huis gehoorzaamd hebben?

Maar welk soort van Kristenen men wil stellen, dat zij geweest zijn, het schijnt ten minsten zeker, dat de Kristenen het kleinste deel van dit leger uitmaakten; de tienduizend edelen en burgers waren misnoegden, reeds door de regeering in den staat van bandieten gebracht; en de boeren en inwoners van Arima en Amaxa waren niet opgestaan om de godsdienst, maar over harde behandelingen van hunne heeren; dit blijkt uit hunne aanbieding, om zich aan den Keizer over te geven, van welken zij, als Kristenen, nog minder genade te wachten hadden dan van hunne landsheeren; maar die hunne lasten konde doen verminderen; ook toont de algemeene verbindtenis onder eede, van *niemand* te ontzien, zoo klaar een samenvloeying van verscheidene byzondere belangen, dat het onnut is, daar verder op aan te dringen.

Dit leger dan, uit geplaagde boeren, afvallige Kristenen en zwervende bandieten bestaande, was van Arima noordwaarts aangekomen tot aan Xincabara, aan den westoever van de bocht of inham van dien naam, met voornemen, om dieper in 't rijk te dringen door de landengte van Omura, wanneer zij aldaar door 't keizerlijk leger wierden ontmoet, gestuit, en aan de landzijde omringd; hier verschansten zij zich, niets meer open hebbende dan de zee. Maar dit was genoeg, zoo om levensmiddelen, als bijstand van andere misnoegden, van de overliggende kust te ontvangen.

In zulk eene omstandigheid, in die onzekerheid van de gevolgen van een dergelijken opstand in een rijk, daar de burgerlijke oorlogen nog maar kort geleden waren opgehouden, wierd den president van 't Hollandsch comptoir van Firando verzocht, om een schip te zenden tot hulp van 't keizerlijk leger. En een van de oogmerken van 't hof in deze vraag is zichtbaar: de Japanners niet dan lichte vaartuigen en zonder geschut hebbende, was een Hollandsch oorlogschip alleen in staat om den inham van Ximabara te bedwingen, en alle toevoer te water naar 't wederspannig leger te beletten.

De schepen, die de Compagnie zendt naar Japan, zijn gewoonlijk bemand met honderd tien à twintig koppen, waarvan er acht of tien geschikt zijn, om na 't vertrek der schepen, toezicht te hebben op 't comptoir. Het geschut aan boord bestaat in zes-en-twintig stukken, waarvan zes twaalfponders, de overige zesponders zijn. Met een diergelijken bodem zeilde de president naar 't strand van Ximabara, bleef er vijftien dagen, liet, zoo uit zijn schip als van de batterijen, op strand opgeworpen, in 't geheel vierhonderd en vijf-en-twintig kanonschoten lossen, op verzoek of last van Japansche generaals, tegen de verschansingen van de muitelingen, en keerde weder naar Firando. Dit is hetgeen Charlevoix noemt: „aldaar komen in vrij groot getal en een trein artillerie", en hij voegt er bij, dat die vierhonderd en vijf-en-twintig kanonschoten het getal der oproerlingen zeer hadden verminderd, en hunne verschansingen deerlijk hadden gehavend [1].

Lieden, die de werking en gevolgen van 't kanon van naderbij, als in hunne boekkamers, hebben gezien, zullen met moeite begrijpen, hoe negen-en-twintig of dertig kanonschoten daags, gedurende vijftien dagen, het getal der manschappen van een verschanst leger van vijf-en-dertig of veertigduizend man „zeer kunnen verminderen", en uitgestrekte verschansingen „deerlijk gehavend"; ook bemerkt men uit de gevolgen, dat die kanonschoten noch aan menschen noch aan vestingwerken eenig hinder van aangelegenheid hebben toegebracht, dewijl na die vruchtelooze kanonnade, en een ongelukkige aantasting, de Japansche generaals de belegering in een blokkade hebben moeten veranderen.

Doch om zich niet op te houden in 't wederleggen van ongerijmdheden, zullen wij veronderstellen, dat alle omstandigheden van 't verhaal van Kæmpher en Charlevoix waar zijn, dat alle de oproerlingen Katholieke Kristenen waren, en dat zij door de kanonschoten van zes-en-twintig stukken geschut alle zijn omgekomen; dan vraag ik, in wat opzicht het gedrag van den Hollandschen president in dit geval hatelijk of berispelijk is?

Mocht hij met geen kanon laten schieten op die menschen, omdat zij van de Roomsch Katholieke godsdienst waren? maar zijne meesters beoorloogden in dienzelfden tijd de Portugeezen en Spanjaards, beide zuiver Katholieke volken; zijne meesters hadden dan ook ongelijk, wanneer ze in Indiën de eene Katholieke stad voor, de andere na, met geweld van kanon, aan de Portugeezen afdwongen; en Frederik Hendrik had zeer kwalijk gedaan, van, in 't zelve jaar van het oproer van Arima, de stad Breda aan de Spanjaards te benemen met en door een grooter trein artillerie, als de zes-en-twintig stukken geschut van Koekebakker.

Het is niet aan de weegschaal van de dweeperij, dat men de daden van een man van Staat moet wikken, maar aan die van de gezonde reden; en dan zal men vinden, dat die president heeft gehandeld als een kundig opperhoofd, als een bediende, ten uitersten aandachtig op 't belang zijner meesteren, en als een schrander man.

Als opperhoofd wist hij, dat zijne meesters in nieuwe verbintenissen waren met het Japansche hof; hij wist dat zijne natie in openbaren oorlog was met de Spanjaards en Portugeezen, en moest denken, dat de Keizer van Japan die twee volkeren aanzag als zijne geheime vijanden; in die gesteldheid van tijden brak er een zwaar oproer uit in 't Japansche rijk, en in 't muitende heer hief zich reeds de Spaansche krijgskreet „St. Jago"; wat was er natuurlijker te gelooven, als dat binnen kort, zoo 't gevaar het minste aandroeg, de bijstand van de Hollanders, als vrienden van 't rijk en vijanden van Spanje, zoude worden gevraagd?

En ijverig in de plicht, om zijne meesters, zooveel doenlijk, voor mogelijke schade te hoeden, zendt hij ten spoedigste zijne geladene schepen naar Batavia, en houdt er maar een; hetzij omdat hij er nog geen lading voor had, of, 't geen waarschijnlijker voorkomt, om met dit eene en leêge schip, tot zeer geringe kosten van zijne meesters, aan hunnen bondgenoot van nut te kunnen zijn.

Als een verstandig man staat hij toe, hetgeen niet in zijne macht was te weigeren. Want de bevelen van de Japansche keizers dulden noch weigeringen noch uitstellen, noch zelfs eenige vertoogen er tegen. Ziet hier een voorbeeld. François Caron, „die man, welke de Hollanders (zegt Charlevoix) zoo onwaardiglijk zwart gemaakt hebben in 't publiek, nadat hij in Fransche dienst was overgegaan", zonder dat ik, niettegenstaande veel zoekens, ooit eenig Hollandsch schrijver heb kunnen vinden, die er het minste kwaad van zegt [1]; deze

---

[1] Charl. l. 18, c. 9.

[1] De afkomst van François Caron is onzeker; men weet dat hij als koksmaat met eene van de schepen van de

Caron, na 't vertrek van Koekebakker geworden opperhoofd van 't comptoir van Firando, liet het magazijn van de Compagnie, dat tot daartoe een houten was geweest, afbreken en in een nieuw steenen gebouw veranderen, hetwelk tegelijk zoude kunnen dienen tot woonplaats voor 't opperhoofd en verdere Compagnie's bedienden. Steenen gebouwen zijn in Japan buiten gebruik, behalven alleen voor vestingen. En waarschijnlijk, om aan de hovaardij van zijne vrouw te genoegen, die, eene Japansche zijnde, in de oogen van hare landgenooten wilde uitblinken, liet Caron de zaal van audiëntie met buitengewone pracht versieren, 't geen geweldig in de oogen stak van verscheidene Japanners van Firando, misschien niet rijk genoeg, om diergelijke zalen aan hunne vrouwen te geven. Vergeefs liet de goeverneur Fesodonne aan Caron onder de hand weten, dat de berichten, die van Firando naar Jedo wierden gezonden over dezen bouw, van kwade gevolgen zouden kunnen zijn; Caron bouwde voort, en alles was voltrokken in 't jaar der Kristenen 1640, welk jaartal in groote letters in den voorgevel wierd geplaatst; 't geen alles te zamen eene onvoorzichtigheid uitmaakt, in een man van zijne kennis, vooral in Japansche zaken, onbegrijpelijk.

Maar kort daarna kwam een keizerlijke commissaris te Firando, die, Caron en de verdere Hollanders bij zich hebbende ontboden en doen nederzitten, hun zeide, dat de wil des Keizers was, dat zij het gebouw, dat zij onlangs voltooid hadden, op staanden voet zouden doen afbreken. Caron, die waarschijnlijk te veel op zijn krediet aan 't Hof had gesteund, maar aan wien de aard van de Japansche regeering volmaaktelijk bekend was, antwoordde: „wij zullen punctueelijk gehoorzamen aan alle bevelen, die Zijne Majesteit aan ons zal gelieven te laten toekomen"; en door dit antwoord behield hij zijn leven, de vrijheid zijner gezellen, en de koophandel van de Compagnie; want twintig gewapende Japanners, aldaar tegenwoordig, waren gelast, om hem op de minste representatie in stukken te houwen en zijne medgezellen in hechtenis te nemen; terwijl een groot getal Japansche gewapende barken zich gereed hielden, om de Hollandsche schepen in de haven, nergens minder op bedacht, aan te tasten. En de ernst van dit bevel was zoo groot, dat, alhoewel Caron aanstonds na 't eindigen van 't gehoor met spoed aan 't afbreken had laten beginnen, Fesodonne hem tegen den avond liet weten, dat de keizerlijke commissaris had voorgenomen, zoo 't werk niet met meer haast ging, om acht of tien Hollanders van de voornaamsten, tot voorbeeld van de anderen, te doen dooden. Waarop Caron, nu beter naar Fesodonne luisterende, ten eersten tweehonderd man van de schepen liet komen, en daarbij voegende al het volk, dat hij voor geld in dienst konde krijgen, en den ganschen nacht door latende arbeiden, was des anderen daags morgens het gebouw met den grond gelijk.

Zoo nu het nederigste vertoog tegen eene gewisse en geen geringe schade, die, uiterlijk beschouwd, op onware insinuatiën was gegrond; zoo de minste hesitatie op een bevel, in schijn niets minder dan redelijk, zulke verschrikkelijke gevolgen zoude gehad hebben, wat had Koekebakker niet gewaagd, indien hij, drie jaren te voren, op het redelijk verzoek om bijstand in netelige tijden, geweigerd had aan den Keizer, om met een schip zich bij 't keizerlijk leger te voegen?

De rijke Japansche koophandel was door zijne meesters aan zijne zorg toevertrouwd; hij moest derhalven, als een trouw en ijverig dienaar, dien handel staande houden en bewaren; dit deed hij door de vijanden te beoorlogen van een bondgenoot van zijne natie. Daar de naijver in koophandel dagelijks oorlogen verwekt tusschen de Kristenen in Europa, is het wonder of vreemd, dat ditzelve in Aziën gebeurt? Want dit was eigentlijk, en niet de godsdienst, de staat van 't verschil met betrekking tot den president. De Hollanders en Portugeezen betwisteden elkanderen sedert dertig jaren den Japanschen handel, en ingeval de oproerlingen de overhand hadden gekregen, zoo de pretense vorst van Arima of eenig ander Katholiek op den Japanschen troon kwam, viel die handel aan de Portugeezen, en de Hollanders zouden er voor altijd van verstoken geweest zijn. En dit is geen stelling van mij, maar de getuigenis van twee menschen, die in Japan zelve alles met eigen oogen hadden gezien, en geen van beiden Hollanders zijnde, van geen nationaal vooroordeel kunnen verdacht gehouden worden.

De eerste is Richard Cock, factoor van de Engelschen tot Firando, die zich in een brief, na de overwinning van Ongoschio op Fide-Jori (dien hij Fidaja-Sama noemt), aldus uitdrukt [1]: „men zegt, dat Fidaja-Sama aan de Jezuïten de vrije terugkeering in Japan had beloofd, ingeval hij de overwinning had behaald en op den troon was gevestigd geweest; en zoo dit gebeurd was, zouden buiten twijfel beide, Hollanders en wij, uit Japan verdreven zijn, en daarom is 't beter zoo als 't is." Uit dezen brief ziet men, dat reeds van 't begin af aan de Europeesche natiën het verschil, met betrekking tot hen, op dien voet aanzagen.

En zoo gingen zij voort: want de tweede en nog latere getuige, die een Spanjaard is, een Katholiek, een man, die, ter begunstiging van de Jezuïten, op den waren of valschen brief van Sotelo antwoordt, is nog veel sterker en veel klaarder. „Behalven het belang van de godsdienst", zegt Don Jan de Cevicos, door Charlevoix [2] aangehaald, „is er nog een ander belang, hetwelk ons

---

Hollandsche O. I. C. in hare dienst naar de Indiën is vertrokken, en van dien lagen rang langzaam tot president in Japan, Raad van Indiën, en eindelijk, in 't jaar 1647, Directeur-Generaal is opgeklommen, met den roem van den kundigsten koopman, die ooit dien tweeden post van de Indiën had bekleed. In 't jaar 1650, wanneer Van der Lijn de Indiën regeerde, wierd de Directeur-Generaal Caron door bewindhebbers in Holland, niettegenstaande al zijne vorige diensten, zonder eenige reden opontboden; hetgeen de Goeverneur-Generaal Van der Lijn, wiens groote vriend hij was, zoodanig verbitterde, dat die zijne bediening nederleide en met hem naar Holland vertrok. Caron ging naderhand, in dienst van de nieuwe Fransche O. I. C., weder naar de Indiën; doch met lieden te doen hebbende, aan wie de eerste grondbeginselen van den handel zelve onbekend waren, lag hij spoedig met de Fransche bediendeu overhoop, en vond zich verplicht naar Europa terug te keeren met een Fransch schip, dat voor den mond van de Taag met man en muis verging.

[1] It is said, that Fidaja-Sama had promised the Jesuites entrance again, if he had got the victory, and been settled in the Empire, which if it had taken effect, out of doubt both Hollanders and we had been turned out of Japon. And therefore better, as it is. — Purchas, p. I, b. 4, c. 5.

[2] Charlevoix, t. 2.

verplicht, om den keizer van Japan gunstig voor ons te doen zijn; dat is, om hem daartoe te brengen, dat hij de Hollanders uit zijn rijk terugzendt, alwaar hunne nederzetting ons alreeds zooveel schade heeft gedaan, en buiten twijfel bij vervolg nog meer zal doen aan onzen Filippijnschen, Molukschen, en geheelen Oost-Indischen handel, en zelfs aan 't Kristendom van Japan. Het is daarom, zoo als ik gehoord heb, dat de Goeverneur van de Filippijnsche eilanden, vóór drie of vier jaren, uit order van Zijne Majesteit, een plechtig gezantschap met kostelijke geschenken aan den keizer van Japan heeft gezonden; maar die vorst heeft noch de gezanten willen zien, noch zelfs hunne voorslagen aanhooren."

Zoo nu Cevicos zich vleide, van een onkristen Keizer het wegzenden van de Hollanders te kunnen verkrijgen, wat zou niet een Katholiek keizer aan de Katholieke Spaansche en Portugeesche kooplieden toegestaan hebben?

En zoo de machtigste der Kristen monarchen, zoo de soeverein van geheel Spanje en Portugal, van 't beste gedeelte van Italiën, van de rijke mijnen van Amerika, van de Filippijnsche eilanden en van alles, wat de saamgevoegde rijken van Spanje en Portugal in Afrika en Azië bezaten, geene zwarigheid maakte, afgezanten met kostelijke geschenken aan den Japanschen keizer te zenden, om de Hollandsche natie uit Japan te verdrijven en geduldig verdroeg, dat deze keizer zijn gezantschap en geschenken met smaad terugzond, kan het dan verwondering baren, dat een president van een comptoir, aan Hollandsche kooplieden toebehoorende, vierhonderd en vijf-en-twintig kanonschoten doet lossen, om in Japan te blijven handelen. En tegen wie gebruikt hij zijn geschut? tegen zijner meesteren geheime en hunner bondgenoots openbare vijanden.

DERDE ONDERZOEK.

Wat hebben de Hollanders geantwoord, wanneer men hun heeft gevraagd, of zij Kristenen waren?

De Engelschman William Adams verhaalt in een brief aan zijne huisvrouw, dat de Keizer, wanneer hij voor hem wierd gebracht, vroeg waarin hij geloofde? „Ik antwoordde", zegt hij, „in God, die Hemel en Aarde gemaakt heeft" [1].

Wanneer alle Japansche Kristenen van Nangasacki waren omgebracht of hadden verloochend, deed de bevelhebber van die stad, in 't jaar 1629, aan elk vader van huisgezin teekenen, dat hij noch niemand van zijn huisgezin Kristenen waren. „Hij ging zelfs bij Sr. Melchior Santvoort en Vincent Romein, en deed hen een verklaring teekenen, dat zij Hollanders waren, met welke teekening hij zich vergenoegde, om die aan 't Hof te zenden" [2], zegt Reyer Gijsbrechtsz, bediende van de Hollandsche O. I. C.

In 't jaar 1633, wanneer de Portugeesche Jezuït Christoffel Ferreira, provinciaal van zijne orde, was in Japan en zelfs het bisdom bediende, wierd hij gevangen en tot de straf van de kuil veroordeeld [3], welke na eenigen tijd uitgestaan te hebben, niet langer kunnende doorstaan, verzaakte hij de Kristelijke, en nam de Japansche godsdienst aan [1].

Maar is 't billijk om volkeren of orden te beoordeelen op 't geen particulieren zeggen, teekenen, of doen? Zal men zeggen, dat de Engelschen geene Kristenen zijn, omdat een Engelsch stuurman een geloofsbelijdenis doet, die elk kan doen zonder Kristen te zijn? Liet de instelling der Jezuïten toe, om de kristelijke godsdienst te verzaken? en bestaat de Hollandsche natie in twee matrozen, die, van 't scheepsvolk van de Erasmus overgebleven, en sedert dertig jaren uit Hollandsche dienst ontslagen, vrije kooplieden te Nangasacki waren en dus onderdanen van 't Japansche rijk? Behalven nog, dat, zoo niet beide, ten minste een van hen naar alle waarschijnlijkheid Katholiek was [2].

Wij zullen die wijze van redeneeren overlaten aan diegenen, welke de laster verheugt; en voorbeeld tegen voorbeeld stellende, zullen wij voorbrengen de belijdenis van tien Hollanders [3] in gevaar, tegen twee Japansche kooplieden in rust, en van vier Jezuïten in banden en pijnen [4], tegen eenen afvalligen; en in dit onderzoek zullen wij 't genoegen hebben, van justitie te doen niet alleen aan onze eigene natie, maar ook aan eene orde, aan welke de studiën en wetenschappen zooveel verplichtingen hebben.

Weinig handeldrijvende volkeren in Europa zijn er, die zich niet somtijds hebben gevleid met de hersenschim van landstreken vol goud, voornamentlijk nadat Kristoffel Colomb, het Cepueng of Cipang (dat is Japan) van Marco Paolo door 't Westen zoekende, de rijke goudmijnen van Cibao in 't eiland Haïti, nu St. Domingo genoemd, had ontdekt. Zoo hebben de Spanjaards en Engelschen, door duizend gevaren, gezocht naar het El Dorado en het meer Parima, daar de huizen met gulde tegels bedekt en de golven van vloeyend goud zouden wezen; en de Portugeezen, met geen minder arbeid en verlies van volk, onnuttelijk al de Oostkusten van Sina onderzocht, om toegang tot plundering van het gewaande, binnenlands in een rivier liggende eiland en tempel van Calempluy, alwaar zeventien koningen van Sina in gouden graven met al hunne schatten ter aarde besteld, en hunne tomben, met eene menigte beelden van 't zelfde metaal omringd, zouden te roven zijn.

---

[1] Further he asked me, in wat I did believe? I said, in God that made Heaven and Earth. — Purchas.

[2] Reizen voor de O. I. C.

[3] Ziehier die straf: een kuil, acht à tien voeten diep in den grond gegraven, wierd op den bodem bespreid met al wat stinkend was; hierna wierd een balk dwars over de kuil gelegd, aan welke de lijder, met het hoofd nederwaarts, bij de beenen wierd opgehangen. En om de al te spoedige persing van 't bloed naar de hersenen te beletten, omwond men 't hoofd met stijve windsels, en daarbij deed men eenige lichte insnijdingen in 't vel, waaruit het bloed drupsgewijze langzaam kon uitsijpelen.

[1] Charl. l. 18, c. 5.

[2] Wanneer, in 't laatst van 1639, alle Portugeezen en andere Katholieken uit Japan wierden weggezonden, zegt het Journal van Firando, dat Vincent Romein insgelijks genoodzaakt wierd te vertrekken van Nangasacki, daar hij nog vrij koopman was.

[3] Hendrik Cornelisz. Schaap, schipper, Willem Byleveld, onderkoopman, Siewert Jansz., bottelier, Pieter Gerritsz., kuiper, benevens drie constapels en drie matrozen.

[4] Pieter Marquez, Franciscus Cassola, Jozef Chiara, en Alphonsus Arrojo. Een van hen scheen te zijn een man van veertig jaren, de anderen van vijftig, zestig en zeventig. — Journ. van Schaap en Byleveld.

nen ook in de vorige eeuw, een geruimen tijd
i in den waan geweest van een goudrijk land
Japan gelegen, aan zekeren vloed, Poly-
emd, welke in Oost-Tartaryen, of in West-
onzeker in welk van beiden, was. Om dit
eken en die schatten te vinden, werden in
43 de jachten de Castricum en de Breskens
ia gezonden, en omdat men deze zaak aan-
an de uiterste aangelegenheid, werden die
mand met uitgekorene zeelieden in kunde
In een zwaren storm gescheiden, werd de
loor gebrek aan levensmiddelen verplicht de
Japan aan te doen, en ankerde op omtrent
. B. in de bocht van Nambu, aan 't Oost
, het grootste der Japansche eilanden.
Japanners die aan boord kwamen, en niets
schap schenen te beloven, noodigden schipper
m aan land te komen, waarop de schipper
onderkoopman Byleveld, met de noodige
tot bestiering van de boot naar den wal
i welhaast zich gevangen, strengelijk ge-
. scherp bewaard vonden.
achte behandeling minderde echter naarmate
rs bemerkten, dat de gevangenen waren Hol-
etgeen spoedig buiten twijfel was, wanneer
ene Jezuït Ferreira, nu genaamd Syovan,
chijnende, hen daarvoor erkende. Maar men
gelijk overtuigd, dat zij aan de Hollandsche
niet behoorden, en om geene redenen zoo
le Noord waren gekomen dan om Roomsche
ian land te zetten, die op alle mogelijke
iten in 't Rijk te dringen; en ongelukkiglijk
zeelieden waren, in dit zelfde tijdstip, vier
a 't Rijk geslopen en gevat, hetgeen de
; niet weinig vermeerderde.
it, na 't verlies van de boot, was vertrokken;
ot Nambu, behalven de Portugees, verstond
ers, en dit was nog gebrekkelijk. Want de
e hoofden, in de onzekerheid van hun lot
ad, daar ze wisten hoe streng de wetten
insden op de vragen van Syovan het Por-
iet te verstaan, en lieten antwoorden door
insz die het kromtongende sprak; hetgeen
beste middel aanzagen om te beantwoorden
ntra-dictoire vragen, welke die priester ieder
lde: en om niet te ontdekken dat zij waren
eweest om schatten te zoeken, die misschien
gendom van den Japanschen keizer werden

en derhalven naar Jedo gezonden, alwaar men
en Portugeesch verstond; daar zij met de ge-
ezuïten konden worden geconfronteerd; en,
ingeval zij aan 't inbrengen van priesters
ig waren, door de hoofden van 't Hollandsch
'an Nangazacki gewaar konde worden, of
chen aan de O. I. C. behoorden of niet?
is werden zij ten uitersten wel, overal, be-
n bij verscheidene grooten onthaald, zoodat
s over te klagen hadden dan over 't eiselijk
eel, dat men hun in de meeste groote steden
van Kristenen, of lieden die priesteren had-
erd, aan kruisen gehecht of reeds dood, of
en dood worstelende, en bij 't voorbijtrekken
laatsen van deze gerechtsoefeningen, werden
dubbelde aandacht aangezien en hunne wezens

Tot Jedo aangekomen, hoorden ze dat de opper-hoofden van Nangazacki reeds ontboden, maar nog niet gekomen waren: en hier begonnen de ondervragingen eerst met ernst: dagelijks werden zij buiten de stad gebracht in eene van de voorsteden, alwaar een groot gebouw voor vergaderplaats van de rechters diende, en te gelijk de gevangenhuizen bevatte. En elk van die verhooren werd vooruit gegaan of gevolgd door voorwerpen van angst en schrik, dan van werktuigen tot de smartelijkste pijniging geschikt, dan van deerlijk gepijnigden zelve.

Eindelijk deden de rechters hen verschijnen in tegenwoordigheid van de vier Jezuïten, om, in een lang onderzoek, en hetwelk met de zaak van de Hollanders niets gemeen scheen te hebben, uit de houding van die menschen aan wederzijden na te gaan, of zij eenige kennis aan elkander hadden. De Jezuïten, op slechte matjes nedergezeten, zagen er zeer ongedaan uit; oogen en kaken waren erbarmelijk ingevallen, de handen blauw, en 't gansche lichaam door de uiterste wreedheid mishandeld. De gevangene Hollanders, op last van de rechters ook nedergezeten zijnde, hoorden dat door deze aan de Jezuïten werd gevraagd, hoe hun God, zoo hij almachtig was, hen zoo schandelijk konde verlaten? waarop een van de Jezuïten antwoordde, dat het wel waar was, dat God hen voor de wereld en wereldsche menschen scheen verlaten te hebben, maar dat Hij nooit verliet die op Hem vertrouwden, omdat Hij in de uiterste ongelegenheid troost verschaft; maar dat het lichaam alleen gevoelig is aan pijn, terwijl de ziel zich opricht met hemelsche overdenkingen, en onder de tijdelijke plagen overweegt, dat de pijnen met het einde van 't leven ook eindigen; en in dien stijl en met dien ongebroken moed antwoordden insgelijks de andere Jezuiten.

En de Hollanders verloren geen een woord van dit onderhoud, alzoo dezen Jezuiten, geen Japansch verstaande, alles wat de rechters vroegen, door een tolk over en weder in 't Portugeesch en Japansch werd overgebracht; hetgeen welhaast zelfs niet meer noodig was, doordien de Japansche raden, niet wel tevreden naar 't schijnt door dit antwoord, of om de houding van de Hollanders nog beter op te merken, Syovan lieten binnen komen, en hem bevalen zijne gewezene makkers aan te spreken, gelijk hij deed.

Maar wij verbeelden ons, dat de menschlievende en kristelijke lezer zal goedkeuren, dat wij hem besparen de honende taal, waarmede dit wangedrocht die lijdende en eerbiedwaardige mannen bejegende, en nog meer zijne Godslasterlijke woorden tegen den God der Kristenen, en liever overgaan tot het kristelijk antwoord van den kloekmoedigsten of bestsprekenden van de vier Jezuïten. Onaangezien, zeide hij, deze bejegeningen van Syovan afkomen, aan wien dit het minst betaamde, vertrouwen wij echter, dat zonder Gods machtige toelating aan niemand een haar des hoofds gekrenkt kan worden. Ook is er geene zaligheid voor de onsterfelijke ziel buiten God, en van hem af te wijken, hetzij door wereldsche inzichten, hetzij door gevoelige pijniging, moet noodwendig een zwaar misdrijf wezen; ondertusschen nochtans weigert God geen genade aan die, zelfs ter laatster uur, om genade smeeken, doch niet zonder rechte boetvaardigheid en vertrouwen op den Zaligmaker Jezus Kristus.

Wat is nu 't geen de Hollanders, onder al deze gemoedsbewegingen van vrees voor het tegenwoordige,

van 't akeligste vooruitzicht van het toekomende, in de admiratie van de onverschrokkenheid van die Jezuïten, maar zonder begeerte echter van den marteldood; wat is het, dat zij antwoorden, wanneer in zulke omstandigheden de Japansche rechters, de dadelijke beslissers van hun leven en dood, aan hun vragen: Zijn de Hollanders geene Kristenen die gelooven in den zelven God, aan welken de Portugeezen gelooven? Hoedanige feestdagen onderhouden ze? Vieren ze niet den dag der Kruisvinding? Wat onderscheid is er tusschen het geloof der Hollanders en der Portugeezen?

Zij antwoorden gestadig: De Hollanders zijn Kristenen, erkennende een Drie-eenigen God, door welken de wereld en alle schepselen in de wereld, voor bijna zes duizend jaren, gemaakt zijn en alsnog onderhouden en bestierd worden. Zij hebben geene feesten als op ieder zevenden dag, wanneer alle handwerken stil stonden, en zij ten openbaren godsdienst samen vloeiden in tempels, zich enkelijk verbindende aan een Boek, bij God zelve door heilige mannen beschreven. Wegens het verdere onderscheid konden zij geen volkomen bericht doen, ter oorzaak zij van kindsbeen af aan bij de zee zwerfden, en zich nergens minder in oefenden, dan om leerstukken van 't Pausdom na te vorschen. Zij hielden zich vergenoegd met de kennis der eenvoudige waarheid.

De lezer kan nu zelve de voorgestelde vraag beantwoorden. Wij zullen er alleen bijvoegen, dat de opperhoofden van 't Comptoir van Nangazacki tot Jedo aangekomen zijnde, en de tien Hollanders voor bedienden van de Hollandsche O. I. C. verklaard hebbende, deze, niettegenstaande hunne bekentenis dat zij Kristenen waren, vrij werden gegeven en naar Batavia terug gezonden.

VIERDE ONDERZOEK.

Wat is in Japan de Jesumi? en wie zijn aan die plechtigheid onderworpen?

De Jesumi, naam waarschijnlijk afkomstig van de woorden Jezus Maria, welke de stervende Kristenen dikwijls uitspraken, is een plechtigheid, door den Jezuït Charlevoix aldus beschreven: „Tegen 't laatst van ieder jaar maakt men te Nangazacki, en in de landstreken van Omura en Bungo, de eenigste plaatsen daar men denkt dat nog Kristenen zijn, een exacte lijst van alle inwoners van beide sexen en alsoorts ouderdom, en op den tweeden dag van de eerste maand van 't nieuwe jaar gaan de Ottonas, verzeld met hunne stedehouders en van de griffier en thesaurier van elke straat, van huis tot huis, met zich doende dragen door twee mannen van de wacht twee beelden, het eene van onzen Heer aan 't kruis, het andere van zijne heilige Moeder, of eenig ander heilige. Men ontvangt hen in de grootste kamer, en gezeten zijnde, worden voor hen het hoofd van 't huisgezin, zijn vrouw, zijne kinderen, dienstboden, knechts, meiden, en die van de buren, welker huizen te klein zijn voor zoo veel menschen, een voor een door den griffier bij namen opgeroepen, en naarmate zij opkomen, wordt ieder gelast, die beelden, welke op den grond zijn gelegd, met voeten te treden. Hiervan zijn de kleinste kinderen niet verschoond, en worden daartoe door de moeders of minnen onder de armen vastgehouden, waarna de vader van 't huisgezin de lijst met zijn zegel bekrachtigt, welke vervolgens aan de goeverneurs wordt gebracht. Wanneer men op deze wijze alle kwartieren is rond geweest, doen de bedienden van de regeering zelve ook de Jesumi, den een en den anderen voor getuigen dienende, en alle gezamentlijk het hiervan gemaakte proces-verbaal teekenende en verzegelende."

Na deze beschrijving voegde er Charlevoix bij, dat hij voor 't overige verheugd is van te waarschuwen, dat er geene bewijzen zijn, dat de Hollanders hiervan de auteurs zouden zijn, gelijk men het heeft verspreid; dit schijnt gunstig, te meer dewijl Charlevoix een getuigenis in deze konde bijbrengen, hetwelk zoo positief is, als men er zoude kunnen opgeven. Want in 't jaar 1693 tot 1698 reisde zekere Napolitaan, genaamd Gemelli Carreri, die van zijne reizen heeft uitgegeven een beschrijving, in 't Fransch overgezet in zes deelen in octavo. Aldaar vindt men in 't vierde deel, wanneer hij zegt te Macao te zijn geweest, het volgende in onze taal overgebracht: „De Hollanders, die alleen wilden zijn in het drijven van den handel van dat land (Japan), gaven aan de Japanners voor raad, om aan de Kristenen te beletten van onder den naam van andere natiën in dat Rijk te dringen, een kruis in den grond te planten op de plaats daar men komt landen, om daaruit te kennen, of diegene die ontscheper, Kristen zoude zijn of niet? want dat die òf weigeren zouden, het met voeten te treden, òf ten minsten zouden weifelen, om binnen Nangazacki te komen. Op deze wijze hebben de Hollanders zich meester gemaakt van dien handel, doende aan de Japanners gelooven, dat zij geene Kristenen waren, en geene zwarigheid makende om dat heilig beeld met voeten te treden, 't geen de Engelschen geweigerd hebben te doen. Dit is zoo waar, dat ik in Sina gezien heb een Sinees, die mij verzekerd heeft, dat hij zelve het met voeten heeft getreden, en dat hij sedert het geluk gehad hebbende van Kristen te worden te Nankin, hij die goddeloosheid in de biecht had te kennen gegeven."

Maar Charlevoix was te verstandig, om de reizen van Gulliver (daar men 't zelve in vindt) en die van Gemelli Carreri in een ernstige geschiedenis aan te halen; want beide die reizigers zijn van 't zelfde gewicht. Met dit onderscheid nochtans dat Swift zijne vertellingen geeft voor spotternijen, en dat de Napolitaan, zijne verhalen met den grootsten schijn van waarheid opdissehende, ons tot eene langer attestatie ten zijnen opzicht noodzaakt, dan wij wel gewenscht hadden, doch die hier niet wel kan voorbijgegaan.

Ziehier dan wat men vindt in de voorreden van het 15de deel van de *Lettr. Cur. & Edif.*, getrokken uit een brief van een Missionaris, die sedert twintig jaren te Peking, de hoofdstad van Sina, woonde: „Ik heb actueel in handen een Italiaansch boek, geïntitaleerd Giro del Mundo, dat is, Reize rond de Wereld, door den heer Gemelli, gedrukt te Napels in 't jaar 1720. Ik ben aanstonds gevallen op 't eerste capittel van het 2de boek van 't vierde deel, en nadat ik de vijf eerste bladzijden gelezen had, heb ik niet kunnen besluiten, een zoo walgelijke lezing voort te zetten. Weinig tijds nadat ik te Peking was aangekomen, zeiden mij de vaders Grimaldi, Italiaan, Thomas, Vlaming, Pereyra, Portugees, Gerbillon, Franschman, en Suarez, Portugees, die nog leeft, en zij hebben het mij sedert ontelijke malen herhaald, dat vijf jaren voor mijne komst in Sina een Italiaan, genaamd Gemelli, te Peking was aangekomen, dat hij verscheidene straten van die stad was op en neêr gegaan, gevolgd door een

Sinees, die hem voor knecht diende; dat hij dikwijls bezoeken bij onze vaders had afgelegd, die hem alle diensten hadden gedaan, welke van hun afhingen; dat hij hen verzocht had, dat zij hem den keizer of ten minsten deszelfs paleis wilden doen zien; maar dat, dit niet van hen afhangende, zij hem dat vermaak niet hadden kunnen bezorgen; dat hij gekomen zijnde aan een brug, welke men moet overgaan, om van ons huis aan 't paleis te komen, hij verplicht werd terug te keeren, doordien zijn knecht zich niet had willen bloot stellen, om maar zelfs die brug over te treden; dat hij eindelijk was genoodzaakt geweest weder te vertrekken, zonder van 't paleis iets gezien te hebben dan de Zuiderpoort, die altijd gesloten is. Dit in waarheid bestaande, gelijk de vaders van onze drie huizen van Peking verzekeren, volgt daaruit, dat zijne beschrijving van 't paleis, de zalen en keizerlijke troon, enz., al zoo weinig waarachtig is als zijne audiëntie; en dat alles wat de vijf bladzijden, welke ik het geduld heb gehad van te lezen, inhouden, een uitvinding is voor plezier gemaakt! Ik weet niet, of die reiziger elders de waarheid zegt als hij van Sina spreekt, dit is niet van mijn onderzoek; het is mij genoeg, deze getuigenis van de waarheid gegeven te hebben."

Wanneer men nu bij de verklaring van de vaders Jezuïten voegt, dat Macao voorheen door den Japanschen handel de rijkste stad van de Portugeezen in de O. I. was, en sedert het overgaan van dien handel aan de Hollanders is geworden een allerarmoedigste plaats, daar de ellende in vervallene straten huisvest, dan begrijpt men, wat in die gesteldheid van de geesten der inwoners, de hr. Gemelli op de straten van Macao (zoo hij er ooit geweest is, waaraan 't geoorloofd is te twijfelen) heeft kunnen oprapen tegen de Hollandsche natie, om vervolgens daarmede zijn Giro del Mundo te versieren.

Maar zoo Gemelli Carreri liegt, met betrekking tot de Hollanders, 't geen hij van de Sineezen zegt, is geloofwaardig; niet omdat hij 't vertelt, maar omdat een ander en ernstiger getuige het zelve verzekert. Deze is de Jezuït Fontanay, die, ten opzichte van 't geen bij de aankomst der Sineezen in Japan in 't werk werd gesteld, ons dit verhaal geeft in het achtste deel van de *Lett. Cur. & Edif.*: „Zoo men eenige Sineesche boeken vindt, loopt men die door, maar meestijds werpt men die maar in 't water, om de moeite niet te nemen van ze te onderzoeken. Vervolgens vraagt men aan elk in 't bijzonder af zijne jaren, zijne hanteering en neering; vooral informeert men zich naar hun godsdienst. Na dit onderzoek wordt op 't verdek neêrgelegd een koperen plaat van een voet lang en een halve voet breed, op welke gegraveerd is het beeld van onzen Heer aan 't kruis, en men verplicht een ieder op dit beeld te trappen, met bloote hoofden en voeten. Vervolgens leest men hun een geschrift voor, inhoudende groote scheldwoorden tegen den kristelijken godsdienst." Dit had Fontanay uit den mond van een Sinees, die onlangs uit Japan was gekomen, „en die", voegde hij er bij, „zich gereed maakte om onzen heiligen godsdienst te omhelzen, en hij zoude dit voornemen reeds uitgevoerd hebben, zoo de lust, om een tweede reis naar Japan te doen, hem niet opgehouden had." Deze brief is van 't jaar 1704.

Wij zullen geene aanmerking maken op den singulieren weg, langs welken deze Katechumeen zich bereidde om den kristelijken godsdienst aan te nemen; maar wij gelooven, dat elk met ons zal denken, dat die Sinees zekerlijk heeft kunnen weten, of de Hollanders in Japan zich onderwierpen aan de Jesumi of niet? Dat, ingeval van ja, hij dit aan den Jezuït Fontanay niet zoude verzwegen hebben, noch deze aan Europa.

De lasteringen, welke men aan de Hollanders over hun gedrag in Japan, met betrekking tot den kristelijken godsdienst, aanwrijft, zijn dan alleen gegrondvest op een roman van den Franschman Tavernier, op de vruchtbare inbeelding van den Napolitaan Gemelli Carreri, en op een Latijnsche exclamatie van den Westfaling Kæmpher, die, wonderbaarlijk aangedaan over het gedrag in Japan van de Hollanders, aan welke hij den baard schoor, smartelijk uitroept:

quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames!

maar te gelijk verhaalt, dat hij zelve, om goede redenen, zorg droeg, de Japansche commiezen, die bij zijn vertrek uit Japan zijne kisten moesten visiteeren, zoo veel hij kon dronken te maken. Hetgeen met even klare woorden wil zeggen, dat hij een sluikhandel pleegde, welke aan hem zelf het leven had kunnen kosten, zijne gezellen voor eeuwig uit Japan doen bannen, en de O. I. C., dat is: zijne heeren en meesters, in welker eed hij was, van een rijken tak van handel berooven.

Alles wat men dan aan de Hollandsche natie met eenige schijn van redenen kan verwijten, is, dat men aan de O. I. C. niet belet jaarlijks eenige bedienden, meestendeel Duitschers of andere vreemdelingen, naar haar comptoir in Japan te zenden, welke aldaar gedurende een jaar beroofd zijn van publieken godsdienst; want men laat hun toe Hollandsche bijbels en gebedeboeken in hun huis te hebben, en zonder te vragen aan welk volk van Europa nooit iets dergelijks is gebeurd? zonder de nog nadrukkelijker vraag te doen, waar het volk van Europa is, dat op die voorwaarden den Japanschen handel zoude weigeren? wil ik liever bekennen, dat het beter was, dat men dien handel konde behouden, zonder ontbloot te zijn van de openbare oefening van den godsdienst van welken men is, gelijk de Portugeezen op Decima gansche twee jaren hebben moeten doen, en zeven of acht bedienden van de Hollandsche O. I. C. op die zelfde plaats jaarlijks nog doen.

VIJFDE ONDERZOEK.

Zijn er Europeesche Kristenen geweest, die in Japan op de afbeeldingen van den Kristus en van de maagd Maria hebben gespuwd en met de voeten getreden?

Zes te gelijk, waarvan dit is de geschiedenis. In 't jaar 1704, in den tijd dat de schepen van de O. I. C. te Nangazacki lagen, en dat dus de afgaande en aankomende opperhoofden zich aldaar bevonden, werden zij beide met den opperkoopman bij den goeverneur ontboden en door hem onderricht, dat omtrent drie maanden geleden zes vreemdelingen waren aangebonden aan de eilanden van Zatsuma, daar ze, van Manilha komende, met een bark waren aangeland. Dat, schoon deze menschen verscheidene zaken door teekenen hadden te kennen gegeven, welke men gedeeltelijk had begrepen, echter, wijl men hun taal niet verstond, noch

zij het Japansch, de Keizer bevel gegeven had, datmen hen naar Nangazacki zoude overbrengen, om aldaar door den breeden raad van de stad, met hulp van de Hollanders, onderzocht te worden, dat hij goeverneur vreesde, dat het lieden waren van de Roomsche religie, en lichtelijk een priester daaronder; dat hij echter hoopte zulks niet waar te zijn, omdat dit onnoemelijke moeiten voor hem en zijnen mede-goeverneur [1] zoude na zich slepen, het gansche hof in beweging brengen, en die zes menschen ongelukkig maken, enz.

Hierop werd hun eerst getoond de bark, die ze ongelooflijk slecht en reddeloos bevonden, en vervolgens de gevangenen, doch buiten ketenen en banden, welke de goeverneur verzocht, dat de Hollanders wilden ondervragen op eenige punten, welke hij geschreven overgaf. De eerste vraag was, wat landslieden zij waren? En het bevond zich dat twee waren Schotten, eene was een Engelschman, twee Hollanders, en eene Vlaming. De tweede vraag was, van welken godsdienst? Waarop een der Schotten, naast aan de Hollanders staande, antwoordde *Protestant*, en door iemand der Hollanders daarop half zacht gezegd zijnde *Goddank*, gaven de andere zich op voor *Gereformeerd*.

De andere vraagpunten liepen over de plaats, vanwaar zij gekomen waren; wat hun voornemen was geweest; of zij wisten in wat land zij zich bevonden, en op welke wijze zij aldaar waren aangekomen? Hun antwoord was, dat ze van Manilha waren vertrokken, om zich te redden uit de handen der Spanjaards, die hen mishandelden; dat ze te dien einde zich meester gemaakt hadden van deze bark, maar dat niemand hunner stuurman zijnde, en zijlieden ook bovendien geen ander compas hebbende dan een kleintje van eene guldens grootte, waarvan zij door de geweldige deining geen gebruik hadden kunnen maken, zij zich derhalven aan de golven hadden moeten overgeven; dat zij na hunne landing wel gegist hadden in Japan te wezen, maar dat zij er eerst zeker van waren geworden, na dat ze de Hollandsche vlag van de O. I. C. op de woning hadden gezien; dat vijf hunner door de Spanjaards waren gevangen genomen in de West-Indiën, alwaar zij op lorrendraayers dienden. Maar de Vlaming zeide van Batavia gevlucht te zijn, omdat hij aan zijnen korporaal een gevaarlijke wonde had toegebracht; voorts gedroeg hij zich tot zijn journaal, dat men hem had afgenomen, en hetwelk aanstonds voor den dag werd gehaald uit een zak, waarin nog waren eenige Katholieke boeken, oude kleederen, een bijl, een mes en andere beuzelingen, alles geïnventariseerd op Zatsuma volgens een geteekende lijst, door gemelde Vlaming, genaamd Carel van der Hagen, welken de Japanners voor 't hoofd van deze bende, somtijds voor een priester aanzagen, omdat zij bij hem vrij meer geest en schranderheid dan bij de anderen bespeurden.

Op 't zien van de boeken vroeg men, waarom zij hun godsdienst loochenden, dewijl uit die boeken bleek dat zij Katholieken waren? Maar hun antwoord was, dat hunne meening geweest zijnde om naar Sina te varen, zij deze boeken hadden medegenomen, om zich voor Katholieken uit te geven, ingeval zij door eenig Spaansch, Portugeesch, of Fransch schip waren ontmoet; welke list de voorzichtigheid had opgegeven. „Weet gij dan wel, vroeg de goeverneur, dat de Roomsche godsdienst en alles wat daartoe behoort uit Japan is gebannen, en zijt gij gereed om uwe verachting voor die boeken te toonen, door dezelve met voeten te treden? Op 't eerste zeiden ze, dit wel gehoord te hebben en dat ze die boeken niet ontscheept zouden hebben, zoo ze geweten hadden, dat zij aan de Japansche kust waren; en op het tweede, dat zij gereed waren die boeken met voeten te treden. En allen deden het, maar de Vlaming niet zoo hartelijk als de anderen; 't geen aan de Japanners niet ontsnapte.

Na dit sloeg de goeverneur voor, om de ruggen van die kerels te laten onderzoeken, om te zien of ze gebrandmerkt waren? Dit geschiedde, maar men vond er niets; waarschijnlijk tot leedwezen van de goeverneur, die zijn best deed, om die vreemdelingen te mogen doen aanzien als bandieten, zonder consequentie voor den Staat en Godsdienst. Alles scheen dus afgedaan, en de Hollandsche officieren stonden gereed naar hunne woning te keeren, toen het den goeverneur nog behaagde, om de zakken van de kleederen van die mannen in zijne tegenwoordigheid te doen ledigen, wanneer, tot zeer groote verslagenheid van den Japanschen Raad, zich in den zak van een der twee Hollanders een paternoster of gebedenkrans bevond, waaraan een penning met de beeldtenis van een heilig onder aan hing; dit bracht alles op nieuw in rumoer, en de Japanners deden de hevigste verwijten aan dien man, dat hij bij het onderzoek dien paternoster verzwegen had. Maar hij, zoo stout als onbeschaamd, hield koel staande, dat hij niet had gemeend, dat eene dergelijke vodderij de pein waard was om er melding van te maken, te meer dewijl het geen gebedenkrans was, alzoo er verscheidene koralen aan ontbraken, en tot zijn groot voordeel, en 't geen de Japanners merkelijk verzachtte, toonde hij eenige van die koralen, gebruikt tot knoopen aan zijn camisool.

Niettemin verzochten de goeverneurs aan de Hollanders in 't afscheid nemen, dat zij het journaal wilden medenemen, het onderzoeken, en er hun verslag van te doen. Dit deden ze, en bevonden dat het was van den Vlaming, en een gedeelte van zijn leven en van zijne reizen inhield; hieruit bleek dat hij was geboren en opgevoed in den Roomsch-Katholieken godsdienst, van welken hij zulk een groot ijveraar was, dat hij zich beroemde twee menschen in de Manilha tot de kristelijke godsdienst te hebben bekeerd, waarvan de Hollander van 't paternoster de eene was, en de andere een Schot. Het behelsde insgelijks het dagverhaal van de reis van Manilha tot aan Zatsuma, vele klachten over de Spanjaards, bij welke Van der Hagen als ingenieur had gediend, en eindigde met de omstandigheden van 't geen hun was gebeurd sedert zij in Japan waren aangeland; waaronder deze byzonderheid was, dat, nadat men hen vreedzaam had laten ontschepen, zij aanstonds werden gevat, en onmiddelijk een houten loods voor hun verblijf was opgeslagen, waarin zij met zorg werden bewaard, en dat, naarmate zij weg voerden naar Nangazacki, zij iederen avond, op de plaatsen daar zij aankwamen, een nieuwe houten loods vonden, die bij hun vertrek werd verbrand.

De Hollandsche opperhoofden, die niet onduidelijk den schrik van de Goeverneurs en Raden van Nangazacki hadden bespeurd, en dat die heeren hartgrondig

---

[1] Sedert dat de Portugeezen en Hollanders Nangasacki voor handelplaats gehad hebben, is deze koopstad zoodanig aangenomen, dat die nu geworden is een Goevernement voor de Grooten, waarvan er altijd drie Goeverneurs zijn, die elk hunne beurt zes maanden te Jedo aan 't Hof resideeren, en de andere terwijl te Nangasacki.

, dat deze zaak zoo stil doenlijk werd behan- een zacht einde nam zoo 't mogelijk was, ıalven, eenige dagen daarna, in een nieuwe adering verslag, dat zij bij onderzoek niets vonden, waaruit men zoude kunnen besluiten, van de gevangenen zoude zijn een priester; , dewijl uit de eigene bekentenis van Carel Hagen bleek, dat hij was gedeserteerd van :ij hem wedereischten, ten einde hij naar be- estraft werd; en de Goeverneurs, die niets egen, beloofden dit verzoek gunstig ten hove voordragen.

nam de eerste Goeverneur het woord op, en lang verhaal van al hetgeen in Japan, ten 'an den Roomsch-Katholieken godsdienst, was en, de zware vervolgingen, welke de belijders eligië hadden ondergaan, voor al hunne stand- om liever te sterven, dan de allergeringste ıderij te bedrijven tegen de voorwerpen van lienstigen eerbied, besluitende met te zeggen, dus de waarheid in deze zaak nu voorzeker zien; en daarop zich hebbende doen brengen schilderij, verbeeldende op koper de maagd oudende het kind Jezus in hare armen, be- de gevangenen in de Raadkamer te doen bin- , en beval hen, ingeval zij bleven bij hunne g van Roomsch-Katholiek te zijn, zij ten be- rvan met verachting zouden spuwen op de den in die schilderij vertoond, en daarna de zelve met voeten trappen, na 't welk hij hen :ennen voor niet Katholiek te zijn. En alle het een en 't ander, zonder het minst te

le eerste, en, zoo veel ik heb kunnen vinden, e maal, dat de Hollanders deze plaat hebben n zij werden bij deze gelegenheid onderricht le plaat was, welke te dier tijd jaarlijks nog ;acki voor de Jesumi werd gebruikt.

voor den tijd van 't vertrek van de Holland- pen, kwam het antwoord van 't keizerlijke Hof Hetzelve bestond in een order aan de Goe- om de gevangenen in te schepen op de Hol- retoerschepen, met bevel aan de Hollanders n de boeyens te houden, zoo lang de kielen an de Japansche kust zouden zijn, en dat in r Carel van der Hagen, als deserteur zijnde, : te Batavia zoude worden overgeleverd. Dit hiedde, uitgezonderd dat zoo vele gevallen, Vlaming had uitgestaan, en de keteuen, in gedurende deze geheele laatste reis was ge- weest, hem te Batavia pardon deden verwer- met de eerste vloot naar Europa terug te

dit verhaal zoo veel doenlijk verkort, maar odwendig het eenigsins echter breedvoerig op even, om er dit besluit uit te trekken, het- ıij verbeeld, dat niemand zal ontkennen. Dat hetgeen bandieten doen, kan of mag worden ven aan de geheele natie, van welke die ban- boren zijn, als dan onbetwistbaar is, dat er n uit Europa, in Japan, op de beelden van den r en de maagd Maria spuwen en trappen.

ZESDE ONDERZOEK.

Is de kristelijke godsdienst in Japan uitgeroeid door het voorgevallene te Ximabara?

Kæmpher, naar 't verhaal van de gebeurtenis van Ximabara, voegt er dit bij: „Door deze onderdanige vaardigheid, om den keizer te helpen in de uitvoering zijner voornemens, ten aanzien van de volstrekte uitdelging van 't Kristendom in zijne heerschappijen, is het inderdaad wel waar, dat wij zoo veel wonnen, dat wij ons zelf handhaafden in het land", enz.

Zoo Kæmpher hierdoor verstaat, dat onder dien hoop misnoegde Japanners en afgevallene Kristenen, eenige oprechte boetvaardige Kristenen door de vierhonderd en vijfentwintig Hollandsche kanonschoten hebben kunnen getroffen zijn, dan gelooven wij met hem, dat zulks mogelijk is. Zoo gelooven wij insgelijks, dat misschien in den zeeslag van Lepanto verscheidene Grieken in de Turksche vloot dienende, schoon zeer goede Kristenen, door het geschut van de Pauselijke, Spaansche, Venetiaansche, en Malteesche schepen van oorlog, zijn omgekomen. En hiervan hebben wij nergens eenig verwijt aan die natiën gelezen.

Maar zoo dit veronderstelt, dat „door deze onderdanige vaardigheid het Kristendom in Japan volstrekt is uitgedelgd", dan zijn wij niet van zijn gevoelen. Want zonder te staan op hetgeen men vindt in 't aangehaalde dagregister, dat bij den uitval en laatste ramp van 't leger, bij Ximabara, vele menschen met de vlucht ontkwamen, 't geen allesins waarschijnlijk is; en zonder aan te dringen, dat de landengte van Omura bezet zijnde, en de zee met een Hollandsch schip bewaard, dus uit geene der andere Japansche eilanden, eenige andere Kristenen tot hulp van dit leger, in een hoek van 't eiland Ximo omsingeld, hadden kunnen toevloeien; zoo heeft men zich maar te herinneren de schouwtooneelen, welke de Hollandsche in de bocht van Nambu gevangenen, vijf jaren daarna, op hunne reis door de Oostelijke landstreken van 't groot eiland Nifon zagen, waarbij zij nog voegen, dat bij eene van hunne verhooren te Jedo zij vierendertig ellendig gepijnigde Japanners gewaar werden, van Kristen ouders geboren; en bij een ander verhoor aan hen werd getoond een gevangen Europeër van omtrent, vijftig jaren in kostelijke kleederen, van deftig gelaat, maar zwaar geboeid, die meer dan zeshonderd Kristenen in Miaco (en dus in 't midden van 't Rijk) wonende, had ontdekt.

En alle verhalen van Japansche zaken zeggen, dat gedurende de minderjarigheid van den keizer Quane, nadat de Rijks-voogden, in 't jaar 1651, een eersten opstand van sommige grooten gelukkiglijk hadden gedempt, de onderzoeken naar Kristenen eenigen tijd zoodanig verminderden, dat men begon te hopen, dat die geheel zouden ophouden; hetgeen alle teekenen met zich draagt van de wijze schikking van een voorzichtig ministerie, dat in een minderjarigheid alles in vrede zoekende te houden, zorg droeg, om door al te ruwe behandelingen de Kristenen geene redenen te geven, van wederom zich bij woelige misnoegden te voegen; 't welk niet alleen toont, dat er nog Kristenen waren, maar zelfs zoo vele, dat zij door hun getal vreeze konden veroorzaken. En door die vrees moesten dan ook, zoo ras de regeering bij de meerderjarigheid hare volle

kracht had wedergekregen, de onderzoeken strenger dan ooit op nieuws beginnen.

Dus is niet te verwonderen, dat Wagenaar van de strafoefeningen tegen bekende Kristenen, in 't jaar 1658, spreekt als dagelijks voorvallende; dat Indijk verhaalt [1], dat in 't jaar 1660 te Nangazacki zijnde, hij negen-en-negentig Kristenen kort na elkander ter dood gedoemd zag; dat Van Zelderen getuigt, dat hij nog later zich te Cangoxuma ophoudende, aldaar elf Japansche en drie Portugeesche priesters, aan kruizen gespijkerd, met langzaam vuur levendig werden verbrand.

Kæmpher zelve zegt ons, dat er in 't jaar 1692 nog vijftig Kristenen in de gevangenis van Nangazacki zaten, uit de landstreek van Bungo derwaarts gebracht, aan welke hunne standvastigheid in den godsdienst den naam gaf van *Bungojos*, dat is *'t canaille van Bungo*, en voor welke eene eeuwige gevangenis waarschijnlijk was. 't Geen alles samengevoegd mij toeschijnt te bewijzen, dat, vier-en-vijftig jaren na Ximabara, nog in verscheidene plaatsen van Japan menschen waren, die, schoon van den kristelijken godsdienst opentlijk afgevallen, echter in 't hart Kristenen waren gebleven; die, wanneer zij openbaar weder voor Kristenen uitgaven, of wel als zij oude of nieuw ingeslopene priesters mochten zijn, zonder genade werden ter dood veroordeeld; maar van welke de Leeken, hoewel voor geheime Kristenen bekend, mits zich stil houdende in de samenleving, werden getolereerd, schoon in verachting en onder deze bepaling, dat diegene, die zich uit ijver te veel bloot gaven, in gevangenhuizen tot hun dood of nieuwe verzaking bleven opgesloten.

Maar de onlusten, die het Japansche Rijk eeuwen lang hebben geschud, de stille vrede, welke datzelfde Rijk zevenhonderd en vijftig jaren onbeschrijfelijk doet bloeyen; de verschrikkelijke woede, waarmede de vervolging der Sineezen is begonnen; de merkelijke verzachting in vergelijking van vorige tijden, die daarop is gevolgd; de singuliere wetten van een land, dat eenig in die soort is; allë deze zaken schijnen andere en grootere redenen te hebben, dan de bewegingen, welke zich heeft kunnen geven een handje vol vreemdelingen, welke nooit aldaar eenige vaste woonplaats hebben gehad dan de uiterste havenen. En alhoewel om dit na te gaan, de bouwstoffen hiertoe noodig gebrekkelijk zijn, en 't geen ons van Japan is bekend, ten uitersten onvolmaakt is, zullen wij echter toetsen, of wij uit de weinige aan ons geblekene voorvallen aldaar, vergeleken met ontwijfelbare geschiedenissen van andere volkeren, eenig denkbeeld kunnen opmaken van de gebeurtenissen van twee eeuwen in een gedeelte van de wereld, hetwelk de aandacht van historie- en landbeschrijvers, van de koophandel en staatkunde, maar vooral van 't wijsgeerig oog, zoo waardig is. Na alvorens tot grondslag te hebben gelegd, met Racine, van al hetgeen ik ga zeggen:

Que tous ces grands revers, que notre erreur commune
Croit nommer justement les jeux de la Fortune,
Sont les jeux de celui qui, maître de nos cœurs,
A ses desseins secrets fait servir nos fureurs,
Et de nos passions réglant la folle ivresse,
De ses projets, par elle, accomplit la sagesse!

ZEVENDE ONDERZOEK.

Proeve op de geschiedenis van Japan sedert twee eeuwen.

En dan zal men misschien vinden, na wegwerping van fabelen, legenden, romans, en lasteringen, dat hetgeen in Japan is voorgevallen, niet anders is dan eene natuurlijke gebeurtenis van dezelfde soort, in oorsprong, voortgang en gevolgen, als de oude en nieuwe historiën van Aziën en Europa er menigvuldige voorbeelden van uitleveren.

Dan ziet men, dat in 't jaar 1550 de godsdienst in Japan bestond in gevoelens van verscheidene secten, die noch elkander, noch waarschijnlijk zich zelven verstonden, maar die onderling in rust leefden; 't geen insgelijks was de Staat van 't Roomsche Rijk onder Augustus.

Dat, in vorige en oude tijden, de willekeurige oppermacht in Japan was geweest in handen van een Dayro, welke te gelijk in zijn persoon de priesterlijke en wereldlijke gezagvoering vereenigde, gelijk de Califen; eerste opvolgers van Mahomet in 't Arabische Rijk, en de Pausen van Rome nu nog dadelijk in den kerkelijken staat.

Dat die waardigheid van Dayro, gelijk die van Calif, erfelijk geweest zijnde, in onze twaalfde eeuw en bijna in denzelfden tijd, dezelve soort van gebeurtenis is voorgevallen te Bagdad en Meaco, dat een of meer verwijfde vorsten, te lafhartig om aan 't hoofd van hunne legers te verschijnen, generaals hebben gevonden, welke de militaire macht eens in handen gekregen hebbende, die voor zich zelven hebben weten te behouden, gelijk dit ook reeds in de achtste eeuw in Frankrijk de *Maires du Palais* hadden gedaan. Met dit onderscheid nochtans, dat deze hunne luie en wellustige meesters geheel durfden afzetten, en dat de Arabische en Japansche generaals, waarschijnlijk meer aan nationale vooroordeelen moetende toegeven, de

---

[1] Met den dag stilde de aardbeving, als wanneer de gansche stad op de been raakte, ter oorzaak vijf-en-twintig Roomschgezinden, na eiselijke pijniging volstandig gebleven, buiten Nangasacki geleid wierden, om met de voeten omhoog en gevlijmde hoofden nederwaarts, van langer hand te sterven. Zij hadden nu al een nacht en dag gehangen, als twee verzochten voor gevolmachtigden der Steëvoogden te verschijnen. Deze ter gerichtplaats gekomen, hoorden aldaar, dat twee der lijdenden niet langer de ondragelijke pijn uitstonden, bereid zijnde het Japansch geloof te omhelzen en 't Roomsche te verzaken. Op dusdanige toezegging wierden zij losgemaakt, bespogen een houten kruis en betrapten de beelden van Maria en Kristus, tot groot misnoegen van hunne ellendige medebroeders, die de aangeboden verlossing op gelijke voorwaarde afsloegen, en jammerlijk uitschreeuwden: „zij zouden haast de booze wereld verlaten en naar den Hemel verrijzen, alwaar zij, buiten macht van Japansche dwingelanden, een eeuwige blijdschap tegemoet zagen." En deze hadden nu zeven dagen aldus, met het hoofd nederwaarts, gehangen, wanneer derwaarts nog vier-en-zeventig ontdekte Kristenen geleid zijn, die onthalsd zouden worden. De hangenden riepen hun luidkeels toe: „blijft allen bij het Kristen geloof! In den Hemel zullen wij eerlang malkanderen zekerlijk ontmoeten!" De vier-en-zeventig, onder welke niet alleen vrouwen, maar zelfs kinderen en zuigelingen waren, wierden gelijkelijk onthoofd; al de hoofden op ijzeren pinnen gezet, en de rompen in een kuil bij malkanderen gedompeld. Indijk, zichtbare getuige van dit deerlijk woeden, verwonderde zich over dusdanige standvastigheid, en te meer naardien de gemartelde Japanners zoo kleine kennis van 't Kristendom hadden. — Journaal van Indijk, 30 Dec. 1660.

ıke bestiering alleen op zich hebben genomen, voor de gebeden, het uitdeelen van geestelijke s, en 't in orde houden van eene menigte vrou- weerlooze slaven, in welige paleizen, aan de en Dayros overlatende.

ene dergelijke omwenteling niet heeft kunnen :rk gesteld worden, zonder bijstand van andere , aan welke gevolgelijk dan ook sommige ge- van 't Rijk in een soort van onafhankelijkheid moeten worden toegestaan; hier van daan, de rde of op nieuws gegevene gunstige voorwaarden groote Leenen in Europa, de verscheidene Dy- der Arabiers in Azia, Afrika, en Spanjen, en igvuldige kleine koninkrijken en vorstendommen n, zonder dat, in 't Oost noch in 't West, die s of hunne opvolgers bij welke de grootste heer- en macht was gebleven, uit het oog verloren te, hoewel geheime voornemen, om de andere e grooten weder onder hun gebied te brengen, de gelegenheid daartoe gunstig zoude zijn.

et Japansche Rijk zich in dien staat bevindende, :elijke godsdienst aldaar is aangekondigd, en door dene gunstige omstandigheden geholpen, in ijd in een bloeyende gesteldheid is geraakt.

de gisting van de geesten, om de volstrekte cht weder in de handen van den wereldlijken e brengen, was op het hoogste in deze dagen; die daarmede bezwangerd gingen, onverschillig godsdienst, waren alleen maar bedacht op staat- maatregelen, om de mindere koningen verdeeld n, en dus den eenen na den anderen in onder- te brengen, waartoe, zoo lang dit groote st was ten einde gebracht, verschillen van gods- :elve, door tweedracht, een gewenscht middel worden. Diegene, welke nog niet volkomen van an Jedo afhingen, maar het aannaderende ge- speurden, hielden zich gewapend zoo veel zij hiertoe was geld noodig. En dewijl de winsten Portugeezen, die op de zeehavens van Japan dreven, onmeetbaar waren, begrijpt men licht Europeesche en Indische producten, door de zen aangebracht, met geen minder profijt, door nsche kooplieden van de kusten in 't binnenste Rijk werden verkocht.

yzonder vorst, die dan maar eene zeestad in ied had op 't eiland van Ximo, daar de beste en reeden voor de Portugeezen zich bevonden, p de aanlokkelijkste wijze dien rijken oogst in aten te brengen en te houden; en een volk der schrander dan de Japanners, moest spoedig worden, hoeveel de Portugeezen luisterden naar eken hunner priesters. Want de Portugeesche de Indiën was in dien tijd een singulier samen- :ts was stouter in ondernemingen, kundiger in len, dapperder in uitvoering, en bekwamer in ; maar ook niets was meer overladen met mis- n devotie, en dus gereeder tot goede werken, de uitbreiding van 't Kristendom eene van de igste werd gehouden, en hiervan was de eerbied delingen een natuurlijk gevolg.

apanners gaven derhalve aan Xavier en zijne n alle vrijheid, om in de zeeplaatsen en in gend platte land te prediken, en die geeste- rkregen licht, met beweegelijke brieven, van de sche kapiteins en handelaars, om met schepen n te verschijnen in die havens, van welke de heeren den Kristelijken godsdienst meest beschermden.

En bij de winsten voor vorst en kooplieden voegde zich geen minder aantreksel voor 't gemeene volk; de armoede werd in Japan aangezien als een blijk van goddelijke straf; en deze nieuwe priesteren leerden, dat die was een deugd, waarvan zij de ongemakkelijke oefening voor zich behielden, terwijl hun milde hand overal de armen en ongelukkigen ging zoeken, laven, en voeden. En dit konden zij doen, want de Sociëteit van de Jezuïten hadde, in het eerste begin van hare instelling, gelukkiglijk gevonden Xavier, eene van de ondernemendste, maar ook deugdzaamste mannen, die ooit de Roomsche kerk hebben versierd; en zoodanig was de hoogachting en eerbied zijner tijdgenooten voor hem, dat meer dan eene rijke Portugees, door zijne vermaningen bewogen, òf zelve in die orden trad met alle zijne goederen, òf 't grootste gedeelte van zijne goederen tot voortzetting van den godsdienst aan die orden schonk.

Een nieuwe leere, die zich zoo gunstig opdeed, die niets dan zachtheid in grondregels, liefde in ommegang, en lijdzaamheid in gedrag aankondigde; die door deugd- zame en onbesprokene lieden werd gepredikt, in een land, daar reeds de grootste Tolerantie heerschte; een diergelijke leere moest noodwendig veel opgang maken. Te meer omdat, zoo er zich verscheidene zaken in de uitleggingen van de geloofsartikelen bevonden, die aan de Japanners bezwaarlijk schenen om te begrijpen, waren er daarentegen ook een menigte grondwaarheden van de Roomsche kerk, die hun niets minder dan vreemd voorkwamen. Want zoo de opstanding der dooden nieuw voor hen was, de onsterfelijkheid der ziel werd geloofd, hoewel door overgang van 't eene lichaam in een ander, gelijk men gewaar wordt in de eerste openbare samenspraak over den godsdienst tusschen den Japanschen bisschop Fucarandono en Xavier; en het vagevuur konde zeer aannemelijk wezen voor menschen, die in de verscheidene verhuizingen van de ziel alreede de langzame zuivering der zielen veronderstelden. De veneratie voor heilige verstorvenen was dezelve bij beide godsdiensten, en de kerkelijke hierarchie veranderde maar van namen; aan den Paus werd niet meerder macht toegeschreven, dan men bij den Dayro gewoon was te gelooven. Hooge en lage geestelijkheid, monniken, nonnen, kloosters, bedevaarten, dit alles was in Japan en bleef er; maar met dit merkelijk onderscheid, dat de Japansche geestelijken rijk, onbarmhartig, en ho- vaardig waren, en dat de nieuwe leeraars zich ver- toonden, arm voor zich zelven, mededoogend voor alle anderen, en de nodrigste der menschen.

Op dien voet liet Xavier de zaken, en hierdoor ver- meerderde na zijn vertrek het Kristendom dagelijks op een verbazende wijze, totdat eindelijk ook een of twee van de koningen dien godsdienst aannamen; maar nau- welijks waren die gedoopt, of de vaders Jezuïten boe- zemden aan die vorsten hunnen brandenden ijver in; waarvan het eerste gevolg was het omverwerpen van de Japansche tempels en het wegjagen van de priesters of bonzen, wier goederen en inkomsten werden gegeven aan de Jezuïten, zoo tot onderhoud als tot stichtingen van woningen voor hunne orden, en kweekscholen, om er de Japansche jeugd in op te voeden en te onder- wijzen. En van dien tijd openbaarden zich spoedig twee partijen in 't Rijk, waarvan de eene met hevig- heid de aloude godsdienst en tempels wilde bewaren; terwijl de andere van niets minder sprak, dan van de

verwoesting der afgoden-woningen, en van de oprichting van 't zegepralende kruis op die puinhoopen.

In ditzelfde tijdstip begon eerst Nobunanga alle Japansche vorsten in zijne afhankelijkheid te brengen, hetgeen na zijn dood door zijnen opvolger Tayco-Sama wierd volvoerd; en die beide zoo schrandere mannen, welker oogmerk was alles te hebben, schenen gunstig aan beide partijen totdat zij alles ondergebracht hadden; waardoor het Kristendom zoodanig was aangegroeid, dat Tayco-Sama, die nu rust voor zijne nieuwe heerschappij noodig had, eenige vrees begon te voelen voor een getal van achttienmaal honderdduizend menschen, aan welke men voor grondbeginsel leerde om intolerant te zijn, en die, 't geen in burgerlijke twisten onvermijdelijk is, hunne krachten hadden begonnen te kennen; maar hij, geene byzondere redenen van haat tegen hen hebbende, vergenoegde zich met de leeraars van die gevaarlijke lessen te bannen. En om de hoofden der Japansche Kristenen, die hij wel wist, niet minder woelig te zijn dan 't overige van die natie, bezigheid te geven en hun te beletten den binnenlandschen vrede te storen, stookte hij een oorlog in Corea, en benoemde de voornaamsten der nieuwbekeerden tot generaals van 't leger, hetwelk hij door zijne vloot derwaarts deed overbrengen. Wel verzekerd dat, die vloot aan zijn bevel staande, noch die generaals, noch de Kristenen, die zij medenamen, noch de Roomsche priesteren, die hen als kapelaans verzelden, zonder zijne toelating in Japan konden weder komen. Doch Tayco-Sama, na een korte ziekte onverwacht overleden zijnde, maakten de generaals zich ras meester van de vloot, en keerden weêr naar huis, niet zonder voornemen, naar alle gedachten, om in de aanstaande waarschijnlijke verwarring van eene minderjarigheid hun deel mede te zoeken.

En hiertoe deed zich welhaast gelegenheid op; want de voogden van Tayco-Sama's ongelukkigen zoon oneenig geworden zijnde, gebeurde in Japan hetzelfde, dat kort te voren in Frankrijk, na den dood van Hendrik de Tweede, was voorgevallen: ieder zocht het grootste gedeelte van de natie op zijne zijde te krijgen, en langs zoodanige wegen als de nood, en niet de keus, opgaf. Dus wanneer Ongoschio, 't zij kundiger, 't zij gelukkiger, het grootste gedeelte van die der oude godsdienst in zijne belangen had weten te trekken, ontvingen zijne medevoogden met opene armen in hunne partij de Kristenen, die geen gering gewicht aanbrachten. Maar deze eerste oorlog ongelukkig voor hen uitgevallen zijnde, bleven de Kristenen in Japan eenigen tijd in denzelfden staat als de Gereformeerden in Frankrijk tot aan den nacht van de St. Barthelemi, dat is: een partij welke men haatte en vreesde, maar die men voorgenomen had uit te roeyen zoo ras men konde, en onderwijlen zocht te bedriegen.

Dit wetende en hiervan tijdelijks de gevolgen voorziende en voelende, was het natuurlijk, dat, zoo ras de wapenen tusschen Ongoschio en Fidejori waren opgevat, de Kristenen zich bij de laatsten voegden; van de vijf generaals, die onder hem bevel in 't leger hadden, waren twee in 't openbaar Kristenen, en men zag in dezen oorlog (zegt de Jezuït Charlevoix) de vaandelen met de namen van Jezus en Maria, en van St. Jago, vermengd met de vaandelen van Xaca en Amida; en zoo Fidejori was overwinnaar geweest, is het zichtbaar, dat niet alleen de Staatkunde, maar eene volstrekte noodzakelijkheid dien jongen vorst zoude gedwongen hebben, om zelve dien godsdienst te belijden; zij, die hem met de wapenen in de hand op den troon hadden geplaatst, zouden hem geen andere keus toegelaten hebben, en de Roomsche godsdienst was langzamerhand, of met geweld, de heerschende geworden.

Hierdoor vielen, na den bloedigen dag van Ozacca te gelijk op de ongelukkige Kristenen alle soort van haten, die menschen in een land ongelukkig kunnen maken, de verbittering eigen aan alle natiën in burgerlijke oorlogen, de woede van priesteren, die hunne tempels, goederen, aanzien, levens, in gevaar hadden gezien, en bij dit alles de gestikte, en daardoor nu blakender, personeele haat van een militairen overwinnaar, waaruit dan sproot een allereiselijkste vervolging, die in den beginne nooit genade gaf, omdat ieder der vervolgeren zich verbeeldde, dat hij niets deed, dan 't geen aan hem zoude gedaan geweest zijn, zoo hij was overwonnen geweest, of 't geen hij nog voor het toekomende te vreezen zoude hebben, ingeval de aanhangers van dien godsdienst ooit wederom konden meesters worden.

Maar bij die algemeene oorzaak van ongewone wreedheid voegde zich eene byzondere reden, welke de standvastigheid in 't lijden aan den eenen kant, en de hardnekkige onmenschelijkheid in 't pijnigen aan de andere zijde, zoo inderdaad waarachtig heeft doen zijn, als die ongelooflijk schijnt.

Wij hebben reeds gezien, dat het leerstuk van de verhuizing der zielen onder de voornaamste was van de Japansche godgeleerdheid; deze stelling, door Brama in Indiën geleerd, was door Xaca in 't Oost, en door Odin in 't Noord voortgezet; en ieder weet dat van alle stellingen, die ooit onder de stervelingen zijn verspreid, geene het einde van 't leven met meerder onverschilligheid heeft doen aanzien, voornamentlijk in landen daar een hard klimaat de lichamen der menschen, van jongs af aan, tot het lijden en uitstaan van ongemakken gewent. Dit had de verachting voor den dood zoo gemeen gemaakt bij de Noordsche volkeren,

inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis, et ignavum rediturœ parcere vitæ.

Hier van daan die verschrikkelijke moorden, door Karel de Groote in 't werk gesteld, om die natiën tot den Kristelijken godsdienst te dwingen; en uit die zelfde oorzaak, schoon door tegenstrijdige redenen, is voortgekomen die andersins onder menschen ongehoorde woede, door welke men, met veel moeite, den Kristelijken godsdienst in Japan voor 't oog verborgen heeft.

Want schoon Japan zuidelijker gelegen is dan de Chersonesus Cimbrica, en de volkeren ten Noorden van de Elbe; de luchtstreek van die eilanden is niet min guur, omringd door alleronstuimigste zeeën; des zomers aan brandende hitte, des winters aan nijpende koude onderworpen; tusschen vuurbrakende bergen in gestadige aardbevingen levende, gekweld met dagelijksche overstroomingen van rivieren, en met periodieke besmettingen van de lucht bezocht, is de inwoonder van den tijd, dat hij de oogen open doet, aan allesoorte verbeeldingen van den dood gewend. En ieder, die den indruk kent, welke het klimaat en de voorbeelden op ons maken, zal zonder moeite begrijpen, dat een diergelijk land onverschrokkene menschen moest uitleveren; ook zijn er de zelfmoorden op 't minste hartzeer gemeener, dan in eenig andere bekende samenleving.

Hierdoor waren ook de voorbeelden van het einde van 't leven ten schouwspel aan zijne tijdgenooten te geven,

Grieken een en andermaal met verbazing aan
he Brachmanen zagen uitvoeren; en de voor-
an gezochte dooden in 't Noorden, in de tijden
de lof van Druïden en Barden de eenigste be-
as

Youths that died to be by Poëts sung;

eelden waren in Japan meer dan gevolgd; dic
geheiligd, als gegrond op de noodzakelijkste
chelijke deugden, op de dankbaarheid. Dus
le grooten kasteelen of paleizen bouwen, rijzen
ls twisten onder hunne bedienden, wie be-
tal worden met de toelating van zich levendig
doen begraven onder de fundamenten, hetgeen
oft geluk zonder weergâ aan 't gebouw te
nbrengen; en bij den dood der vorsten is
, dat tien of twintig van de voornaamste huis-
zich den buik opsnijden, om een ieder te over-
n hunne getrouwe aankleving aan hunnen Wel-

e manier van denken reeds zijnde, waren de
Kristenen, uit de onzekerheid van de nieuwe
r de ziel, overgebracht tot een geloof en over-
an eene spoedige en eeuwige gelukzaligheid
ne ziel, door standvastige aankleving aan den
Kristus; en dewijl de eerste gevonnisde Kris-
den kruisdood waren gestraft, bleef dit eenigen
traf voor volgende, en werd in Japan uitge-
enoegzaam op den zelfden voet als in het
land, waarvan het gevolg was, dat, als de
reeds aan het kruis gehecht de lansen zagen
aken, welke hunne zijden stonden te door-
tij gewoon waren lofzangen van dankzegging
en voor het geluk, dat hun mocht gebeuren,
lood op dezelfde wijze te mogen ontvangen als
sman en goede Meester, die voor hen ge-

neen een onverdraaglijke smaad voor de Re-
n een land, daar eene stilzwijgende, maar
overal verspreide conventie in alle harten de
eene geringe zaak deed aanzien; om dien hoon
bedacht men middelen, om de verhuizing van
an de ter dood veroordeelde Kristenen zoo
en (daar de Japanners nog gevoeliger aan
oo schandelijk te maken, als 't mogelijk was,
itgezochtste en langdurigste pijnen en de aller-
jkste prostituciën. En dit alles nog niet hel-
olgde de wet, die aan de Kristenen verbood
laars te sterven.
iijnt onmogelijk, en was het niet: de Kristen
rde zijne godsdienst te verzaken, werd ter
gebracht, die langzaam en bij trappen ver-
, ten overstaan van genees- en heelmeesters,
er die begonnen te merken dat de lijder zoude
ezwijken, werd de gepijnigde in een goed ver-
een wel bereid bed gelegd, van alle noodige
nde middelen voorzien, wel gevoed en opge-
er gestadige tartende aanmaning, dat hij, een
martelaar willende worden, vooral moest zorg
ch zelve nergens in te kort te doen: en wan-
opzichters verklaarden, dat het lichaam nu
nder groot gevaar kon gefolterd worden, be-
e beuls van voren af aan. Ook getuigen onze
(want die allerbeestachtigste mishandelingen
'topenbaar in 't werk gesteld), dat van eene
n over de driehonderd menschen van alle jaren
en sexe, maar één jongeling volstandig, na drie weken
en reeds half verrot, onder beuls handen stierf; alle
de andere verzaakten.

Hoe is nu, na eene dergelijke vervolging, mogelijk
geweest, dat er eenig Roomsch-Katholieke in Japan is
overgebleven? dat er vijftig jaren na Ximabara ontwij-
felbaar nog verscheidene waren? dat er misschien nog
vele zijn? Voornamelijk wanneer men hier bijvoegt,
dat twee of drie jaren na de laatste poging van de
reeds afgevallene Kristenen, die zich bij de muitelingen
van Arima hadden gevoegd, het Japansche Hof het
bekende besluit heeft genomen, om het Rijk voor altoos
te sluiten, het inkomen aan vreemdelingen en het uit-
trekken aan inboorlingen beide op doodstraf te ver-
bieden, en dus alle onderhouding of nieuwe prediking
van dien godsdienst, zoo 't schijnt, onmogelijk te maken.
Dit is hetgeen wij zullen trachten te onderzoeken, of
ten minsten na te speuren, volgens de regels door
Antonius bij Cicero te dien einde voorgeschreven, *in
rebus magnis memoriaque dignis, consilia primum,
deinde acta, postea eventus exspectantur.*

Men heeft reeds gezien, dat, bij de eerste komst van
de Europeërs in dit Rijk, de regeeringsvorm aldaar de
meest overeenkomende was met de Gothische Feodale
Regeering, welke zoo lang in vele Rijken van Europa
plaats heeft gehad; ook waren de gevolgen van die
beheering in Japan dezelfde geweest als in Europa.
De pogingen van de verscheidene land- of leenheeren,
om zich tegen de præponderante macht te beschermen,
gevoegd bij hunne onderlinge verdeeldheden, die dagelijks
met de wapenen werden beslist, deden den militairen
Staat hoog eeren; elk was dan soldaat, die konde; hier-
door werd de landbouw verzuimd, en niettegenstaande
de mildheid der Natuur en alle rijke voortbrengselen
van 't Land, was er de hongersnood niet zeldzaam.
En 't geen in Europa onder deze soort regeering ge-
meen was, dat alle, die volgens hun moed of heersch-
zucht in eigen land niet genoeg gevorderd wierden,
hunne diensten gingen aanbieden aan naburige of
vreemde vorsten, datzelfde was ook in gebruik in Japan;
want die eilanders, door het geheele Oosten van Aziën
aangezien als de dapperste der menschen, vonden overal
dienst, gelijk de eerste reizen van de Portugeezen ge-
tuigen, en zij, zoowel als naderhand de Hollanders,
tot hunne schade, ondervonden in meer dan eene ge-
legenheid, waarna die Japansche krijgslieden, welke,
wanneer ze aan de gevaren van den oorlog waren ont-
komen, meestentijd groote schatten hadden vergaderd,
naar hun vaderland terug keerden, bekwaam door
ondervinding en stoutmoediger dan ooit; hier werden
zij òf aan woelende Hoven met opene armen ontvangen,
òf zochten voor eigen rekening macht en naam, door
onlusten te wekken [1].

[1] Ces Isles ont une grande abondance de riz, et de
chair: et en quelques lieux y a du blé: et ce nonobstant
tout cela, et plusieurs fruits et herbage, et autres choses
qu'on y mange ordinairement, elles ne sont si bien four-
nies ny avitaillées, que les autres Isles voisines: et ne
procède point ce défaut de la qualité du terroir (car il est
bon et fertil), mais de la négligence des Japonnois qui
s'adonnent peu à semer et cultiver, estant plus affectionnez
à la guerre, qu'à l'agriculture: à cause de quoy ils ont
quelquefois faute de vivres, comme ils confessent eux
mesmes, et tous ceux qui y ont estés.

Les originaires de ce pays sont tous enclins naturelle-

Om een diergelijk volk te overwinnen was licht geweest: zoo ras de eene helft van de natie tegen de andere helft had kunnen gebracht worden in de wapenen, kon één dag het noodlot van 't Rijk voor een korten tijd beslechten, en dit had in Japan gedaan de dag van Ozacca, gelijk de dagen van Actium en Bosworth in Europa; maar om een woelig en zoo stoutmoedig volk in eene langdurige rust te houden; om de grooten in de needrigste verslaving te onderwerpen aan een huis, nog zoo kort te voren bij de meesten hunner aangezien als gelijk of minder; om 't gansche Rijk, groot en klein, geestelijk en wereldlijk, aan de allerwillekeurigste Oostersche gehoorzaamheid te binden; en dit alles door middel van wetten, met toejuiching van 't grootste gedeelte der natie ingesteld, en door het andere gedeelte met stille en nederige toestemming ontvangen; dit meesterstuk van staatkunde schijnt het eenvoudig gevolg van eenige weinige wetten in Japan, door 't keizerlijk Hof, na den opstand van Arima en 't voorgevallene bij Ximabara, ingesteld, en tot welke wetten die opstand en de Kristelijke godsdienst, na alle menschelijke waarschijnlijkheid, het allergewenscht voorwendsel zijn geweest.

Nadat Augustus zich door geweld meester had gemaakt van het Roomsche Rijk, begreep hij wel, dat de militaire macht bij hem moest blijven; maar hij wist door ondervinding dat die macht een wapen is, dat gevaarlijk kan worden voor dengenen zelven die het meent in handen te hebben, wanneer groote legers samengevoegd hunne menigte beschouwen, en geachte Generaals aan 't hoofd hebben.

Het eerste, dat hij hiertegen in 't werk stelde, was, onder schijn van matigheid, het Rijk overvloedig groot genoeg te vinden, hetgeen alle buitenlandsche offensieve oorlogen uitsloot. Doch de Frontieren echter moesten verzorgd tegen stropingen van Barbaren; hiertoe werden de overblijvende Legioenen in kleine gedeelten langs onmeetbare grenzen verdeeld, en dus alle talrijke samenrottingen van zelve belet; en Generaals van buitengewone kundigheid en verdiensten waren niet meer noodig, dewijl de krijgskunst in het toekomende maar moest bestaan in de geringe wetenschap van aan eene ongeregelde menigte het overtrekken van breede rivieren te beletten, of tegen domme wilden eenige welgesterkte forten te verdedigen.

In Romen, door hare instelling een militaire Staat, was nog bovendien, door zestig jaar geduurd hebbende burgerlijke oorlogen, iedereen gedwongen geweest soldaat te worden, en nu kon niemand meer soldaat zijn dan op de Frontieren of in de lijfwacht van Cæsar; maar niemand in Italiën had dienst meer noodig om te leven, dewijl de veelvuldigheid van woestliggende akkers zoo groot was, dat onder 't gemeen niemand was, die niet met winst landman kon worden. De aanmoediging daartoe, en tot de noodwendig daarop volgende landbouw en bevolking moesten dan in de nieuwe rust de eerste zorg van Augustus zijn, en die wierden het; wijze wetten, die 't huwelijk in eer en voordeel brachten, begunstigden de bevolking, en voorzichtige schikkingen den landbouw.

Deze maatregelen, welke eene vooruitziende staatkunde aan Augustus te Rome had opgegeven, dicteerde die zelfde staatkunde zestienhonderd jaar daarna te Jedo. De wet, die 't Rijk sloot, bepaalde van zelfs in eilanden de grenzen, en nam alle offensieve oorlogen weg; de bewaring van de stranden tegen het inkomen van vreemdelingen, bracht de legers uit de binnenlanden, en veroorzaakte eene noodwendige verdeeling in verscheidene eilanden, waardoor nergens eene bende van aantal of aangelegenheid zich bij elkanderen verzameld kon vinden; en om stranden te beschermen tegen Europeërs, die vijf- of zesduizend uur wegs moesten doen, eer zij op die stranden, door onbekende zeeën, aankwamen, wist een bevelhebber, met gemeene kennis voorzien, overvloedig genoeg.

Het is wel waar, dat wij de Japansche wetten op de landbouw en huwelijken, gelijk die der Romeinen, niet kunnen bijbrengen; doch wij kunnen sterker vertoonen dan wetten, want alle reizigers verzekeren eenparig, dat onder de regeering van de opvolgers van Ongoschio de bevolking in Japan zoo groot is, dat niet alleen de straten, maar somtijds zelfs de heerewegen met menschen bedekt zijn, en de vermeerdering in menigte en kunst van landbouw tot op de toppen van hooge bergen zoodanig is, dat ze de admiratie der vreemdelingen maakt, en dàt in die zelfde gewesten, daar wij gezien hebben dat in 't jaar 1584 dagelijks hongersnood, door verzuim van bearbeiding der landen, te vreezen was.

Die instellingen van Augustus hadden in Italiën een gouden eeuw gegeven, de woeste en verwilderde inborsten verzacht, eene ganschelijke verandering in de zeden veroorzaakt, en elk in 't byzonder van alle gedachten van gevaarlijke ondernemingen afgeleid, om in rust de vermaken te genieten, welke de overvloed medebrengt; en ditzelve is ook in Japan gebeurd. Want alle verhalen, die men vindt, van de Nederlandsche gezantschappen, welke jaarlijks een groot gedeelte van 't Rijk doortrekken, zijn opgevuld met beschrijvingen van prachtige tempels, door rijke geestelijken bediend, van sierlijke landwoningen, opulente steden, en van gedurige ontmoetingen van pleizier-partijen van 't gemeen, overal met teekenen van weelde en vreugde verzeld.

Doch om zoo verre te komen, had het nu keizerlijk huis van Ongoschio te worstelen met een zwarigheid, die Augustus in zijnen weg niet had gevonden. De hoofden der groote geslachten, welke in de Roomsche oneenigheden hadden uitgeblonken, waren, na Actium, niet meer. Augustus was van die allen maar alleen overgebleven. Dit nam reeds alle gelijkheid weg tusschen hem en het overschot van den adel; maar eene nog voordeeliger zaak voor hem was, dat, de rust van Italiën hersteld zijnde, ieder voornaam huis zijne bezittingen weder mogt aanvaarden; die lagen wel woest, maar met een opslag van 't oog kon elk zien, hoe gemakkelijk het was, die tot nut te brengen, mits de rust duurde. En na den moord van zoo veel duizenden men-

ment à desrober, et à combattre, et se font ordinairement la guerre entre eux, emportant toujours le meilleur butin celui qui a plus de force et pouvoir; lequel toutefois n'en jouit guerre en seureté, d'autant qu'il rencontre le plus souvent forme a son pié (comme l'on dit) et tel qui l'assaut et lui desrobe la victoire quand il y pense le moins: vengeant ainsi les injures les uns des autres de leur plein gré, et sans autre occasion. Pour ceste cause est tousiours entre-eux une perpetuelle guerre civile, et semble que cela advienne par l influence de l'air et le climat du pays: au moyen de quoy, et pour le continuel exercice qu'ils font aux armes, et à piller, ils ont esté dits martiaux et belliqueux, et se sont rendus redoutables à tous les Peuples circonvoisins. (Voiage de Martin Ignace, Gardien de l'Ordre de St. François, fait autour du Monde, en l'année 1584).

schen, in proscriptiën, veld- en zeeslagen omgekomen, is licht te begrijpen, hoeveel erfenissen aan elk der overgeblevenen konden en moesten vervallen zijn, die van zelfs in handen kwamen, zoo ras de vrede aan burgerlijke rechten de uitvoerende kracht had wedergegeven. Dus zag ieder verstandig man, onder de gegoedste Romeinen, dat schoon hij wel voor het tegenwoordige niet rijk was, de vrede hem binnen korten rijker konde maken dan eenige nieuwe oorlog. En het is dit vooruitzicht, dat de sleutel is, en de reden geeft, waarom alles, wat groote namen onder de Romeinen had, zich zoo vreedzaam en gemakkelijk naar de nieuwe regeering schikte. Dit is hetgeen Horatius zingt: *Condit quisque diem collibus in suis;* dat Paterculus uitdrukt: *certa cuique rerum suarum possessio*; 't geen Tacitus schildert: *cunctos dulcedine otii pellexit.*

Maar een zoodanige gunstige gesteldheid had het huis van Ongoschio in Japan niet voor zich. Eén dag had alles tusschen den schoonvader en schoonzoon te Ozacca beslist; en al had die dag honderdduizend menschen aan de natie gekost, òf weinig grooten waren onder dat getal geweest, òf een verbazend aantal van dezelve was overgebleven, dewijl de gedenkschriften van Caron, kort na dien tijd opgesteld, nog over de honderd en tachtig groote heeren, onder de namen van koningen en prinsen [1], optellen. En die vorsten, onlangs souvereinen, nu onderworpene vasallen, hadden dus geene van die redenen voor de dienstbaarheid, onder welke de Roomsche grooten zich zoo licht begaven. Integendeel, men ziet in die zelve optelling welke onbegrijpelijke rijke inkomsten hun waren overgebleven, en gevolgelijk ook welke mogelijkheid in hunne handen was, om nieuwigheden te beginnen, vooral indien zij ooit zich wisten te vereenigen. Hier van daan die vrees van 't Hof, om er een merkelijk gedeelte van in de wapenen verzameld te zien, die zoo klaar uitstraalt in de bevelen, „dat de naastgelegene grooten den opstand van Arima zullen dempen, zonder hulp van anderen, die dan maar zullen te hulp komen, en eerder niet, als wanneer de eerste te kort schieten." Hierom de vraag van 't Hollandsch oorlogschip in de baai van Ximabara, vanwaar het kanon, op alle omliggende stranden gehoord, eerst de naburige en bij gevolg elk en een ieder der grooten van een Rijk in eilanden verdeeld, waarschuwde, dat het regeerend huis door eigene legers meester te lande, door bondgenooten altijd de heerschappij zoude hebben van de zeeën, door welke die eilanden gescheiden zijn.

En niets is lichter te bezeffen dan deze vrees: sedert Ozacca tot aan dien opstand in 't Zuidergedeelte van Ximo, waren niet meer dan twintig jaar verloopen; dus, zoo men een heir verzamelde, talrijker dan de volstrekte noodzakelijkheid vereischte, moest de ongerustheid van 't Hof in evenredigheid vermeerderen; zoo veel te meer duizenden Japanners moesten weder in de wapenen verschijnen, die bij Ozacca hadden gevochten, van welke verscheidene hunne vaders, broeders of vrienden in 't misnoegde leger (gelijk wij in 't verhaal gezien hebben) stonden te vinden; die alle wisten, dat de verheffing van 't heerschende huis de vrucht van hunlieder of hunner ouderen bloed was geweest, en die, na eene nieuwe overwinning stouter geworden, aan hunne hoofden zouden vinden onlangs maar ondergebrachte grooten, gedeeltelijk in geheime woede van hunne nieuwe onderwerping, gedeeltelijk niet te vreden met de geringe belooning van vorige diensten. Twee zaken, die altijd wisse gevolgen zijn van burgerlijke twisten, die met de meesterschap van een huis eindigen.

In deze zoo menigvuldige en gegronde redenen van mistrouwen van 't Hof op de grooten, die 't voorgevallene bij Ximabara in helderder licht had doen zien, nam de Staatkunde toevlucht tot den Godsdienst, door middel van welke het Hof de geestelijkheid en 't volk derwijze aan zich verbond, dat die beide zoo machtige gedeelten in een natie met genoegen aanzagen wetten, die de grooten in Japan in een verslaving aan 't regeerend huis hebben geketend, waarvan de geschiedenis der wereld weinig voorbeelden uitlevert.

Maar de middelen, door 't ministerie hiertoe in 't werk gesteld, verschillen niet van die, welke in zulke soorts gelegenheid in Europa zoo dikwijls zijn gebruikt. Zoo ras de opstand van Arima was gedempt, werden er boeken verspreid, waarin alle de gruwelen, welke een oorlog door bandieten, van alle kanten verzameld, zonder hoofd en dus zonder tucht, gevoerd, noodwendig met zich moest slepen, aan 37000 Kristenen werden aangewreven [1]. Vervolgens deed men een gerucht loopen, dat de weinige Portugeesche kooplieden, die zich in Japan bevonden, deel in dien opstand hadden genomen, en de voornaamste van hen werden in strenge hechtenis gezet. Hierna kwam van Jedo de tijding, dat een Hollandsch schip, op de hoogte van Kaap de Goede Hoop, een Portugeesch schip had veroverd, waarin gevonden was een breedvoerig project, om, door hulp van een vloot en leger uit Portugal te zenden, Japan te overheeren. En eindelijk volgde het verschrikkende nieuws, waaraan niet te twijfelen was, dat door de Hollanders nog al weêr ergens een Portugeesch schip vermeesterd, een menigte brieven had getoond, waaruit ten klaarsten bleek, dat de Japansche Kristenen, met den koning van Portugal en den goeverneur van de Filippijnsche eilanden, door bemiddeling van de gevangene Portugeesche kooplieden, een verbond hadden gesloten, uithoofde van hetwelk de goede gemeente in Japan, met vrouwen en kinderen, slaven zouden worden van de Kristenen, de priesteren vermoord en de zuivere Japansche godsdienst van de aarde stond te verdwijnen; waarna de geestelijke goederen in bezitting zouden komen van zwermen Roomsche papen, aan 't hoofd hebbende een bisschop! En deze laatste omstandigheid konde zooveel te wezentlijker indruk op de geestelijkheid doen, omdat men reeds een Roomschen bisschop in 't Rijk had gezien, en ongelukkiglijk met een getal en pracht van livreibedienden, die noch de Apostelen, noch Xavier in hun gevolg hadden vertoond.

Doch al het overige is zoo zichtbaarlijk een staatkundig uitvindsel van 't keizerlijk Hof, dat men zich niet genoeg kan verwonderen, hoe Europeanen dit ooit ernstig hebben kunnen aanhooren, veel minder verhalen; want wie is er, die niet weet, dat van 't jaar 1630 tot 1640 het Rijk van Portugal zich in eene onmogelijk-

[1] De namen waren gelaten in Japan, gelijk te Romen: *eadem Magistratuum vocabula.* (Tac. Ann. 1.) En om dezelfde reden; het gemeen ziet niet diep genoeg in zaken, om verandering te bespeuren, zoolang de woorden dezelfde blijven.

[1] *Simabaraki* en *Simabaragasen* beide zijn verhalen van de oorlog te Ximabara; de rebellie der Kristenen te Arima, die zich ten getale van 37000 retireerden in een kasteel, de belegering van Ximabara, en de onvergelijkelijke slachting der belegerden, enz.

heid van dit alles bevond, en zelfs in zwakker staat dan eenig Koninkrijk in de wereld? Te huis overmeesterd door Spanje; in Amerika verliezende Brazil; in Afrika de goudkust; in Aziën alle zijne bezittingen, een voor een? Goa, de hoofdplaats zelve (volgens Don Garcias de Sylva), dagelijks in gevaar van door de Hollanders genomen te worden, en de goeverneur van de Filippijnsche eilanden zoo weinig in staat, om groote voornemens in Japan bij te staan, dat in dienzelven tijd onze Hollandsche O. I. C. het overige van de Molukkos, niettegenstaande alle de machten van de Filippijnsche eilanden, vermeesterde?

Ook is meer dan waarschijnlijk, dat de grooten in Japan (te dier tijd beter onderricht van zaken, Europa betreffende [1], dan men zoude denken) de ongerijmdheid van die uitstrooiselen al zoo wel kenden, als de grooten te Romen wisten, waarom Augustus door den eenen dichter liet verschrikken:

Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum,
Vicinæ ruptis inter se legibus, urbes
Arma ferunt! sævit toto Mars impius Orbe!

terwijl alles gerust was, en dan aan 't sidderende volk, door eenen anderen Hofdichter, het hulpmiddel aan de hand gaf:

Quis Parthum paveat? quis gelidum Scythen?
Quis, Germania quos horrida parturis
Fetus, incolumi Cæsare?

Maar de Japansche grooten, gelijk de Romeinsche, hadden reeds geleerd te zwijgen; de hooge geestelijkheid, die hare tempels, hare eeretitels, en hare inkomsten in gevaar had gezien, spotte, naar alle gedachten, in 't geheim met al die ijdele geruchten, maar vond er haar belang in; de mindere geestelijken schreeuwden over 't gevaar van de Kerk, die hun te eten gaf, en de burgeren waren overal in de grootste angst, de meeste van hen, naar gewoonte, voor een godsdienst, dien zij niet verstonden, en voor een vrijheid, die zij niet meer hadden. In die gesteldheid der geesten moest de wet, die 't Rijk sloot, aan elk toeschijnen eene wijze en allergepaste voorzorg, en de legers, op en langs de stranden verdeeld, een bekwaam middel, om de heirmachten van Lissabon en Manilha het vermeesteren van de Japansche eilanden te beletten, en vreemde priesteren en bisschoppen uit het Rijk te weren.

En dus voor 't gevaar van buiten gezorgd zijnde, bleef er nu over, om de behoorlijke maatregelen te nemen, om die binnenlandsche vijanden van 't Rijk, die geduchte en gehate Kristenen, voor altoos uit te roeyen; en ieder leefde in hoop, dat de gewone wijsheid van 't Hof hiertoe een ernstig middel zoude vinden, wanneer het Hof, om te voldoen, zoo 't scheen, aan dien algemeenen wensch van de natie, de goedheid had van deze wet in te stellen: „dat in het Rijk de vijf naastgelegene huizen aan malkanderen verbonden zouden zijn; en opdat den eenen den anderen naarstig in 't oog zoude houden, werd belast, dat zoo in een der vijf huizen, die van elkanderen dependeeren, een Kristen gevonden werd, de andere vier huisgezinnen, om dat ééne huis, daar de misdaad bevonden is, alle sterven moeten."

Niets is klaarder dan dat deze wet niet is gemaakt met voornemen, om die tegen de Kristenen in 't werk te stellen; dewijl het buiten tegenspraak is, dat er niet alleen binnen 't jaar, maar zelfs binnen de eerste maand, geen Kristen meer in Japan had kunnen zijn; en wij hebben alreede getoond, dat er vijftig jaar daarna nog vele waren, behalven dat het uitvoeren van die wet, over het algemeen, door geen volk ter wereld lang zoude verdragen worden. Men moet dan een ander oogmerk bij den wetgever zoeken, en dat is, naar mijne gedachten, niet bezwaarlijk te vinden.

Alle de grooten waren reeds verplicht, hunne huisgezinnen te Jedo te laten verblijven gedurende de zes maanden, in welke hun toegelaten werd, hunne eigene bezittingen en de vorstendommen, waarvan zij nog de namen voeren, te gaan bezoeken, en die, geholpen door een intendant, dien de Keizer medegeeft [1], te bestieren; want de overige zes maanden moeten zij in persoon te Jedo vaste woonplaats houden. Wie hunner, tegenwoordig of afwezend, had nu een oogenblik zekerheid meer, men vraagt niet voor zijn eigen leven, wij hebben reeds gezien hoe weinig een Japanner dit acht; maar voor 't leven van zijne dierbaardere panden, van vrouwen en kinderen, zoo ras het Hof maar de minste achterdocht tegen hem, schuldig of onschuldig, had opgevat? Zoo wanneer in de geringste huizen, die in hoofdsteden niet zelden naast de rijkste paleizen gevonden worden, maar iemand zich aangaf als Kristen, was de wet klaar, en de rechters verplicht in gemoede te vonnissen „volgens de wet"; welk woord altijd met succes is gebruikt, om bloedige uitvoeringen van moorden, onder vorm van justitie, aan een volk te doen aanzien in eene stupide gerustheid; en daarom heeft ook de willekeurige oppermacht overal dien weg ingeslagen, daar zij schrander is geweest; want daar zij dwaas is, wil ze militair en zonder wet heerschen. Hetgeen de reden is, waarom Tiberius en Hendrik de VIII in vrede in hunne bedden gestorven zijn, en waarom Caligula en Karel de Eerste zulke ongelukkige einden hebben gehad [2].

---

[1] Drie Japansche grooten hadden de nieuwsgierigheid, om aan de Hollanders, in de baai van Nambu gevangen, bij hun doortocht te Fitatz een bezoek te doen: „hoe zijt gijlieden" (was een van de vragen die zij onderanderen lieten doen) „aan 't Noord van Japan gekomen? door Waygats of straat Le Maire?"

[1] Zoo gaf Augustus aan de bevelhebbers van de Provinciën tot hulp een *Procurator Cæsaris*.

[2] Tiberius, die de nakomelingen van de grooten, welke voor 't huis der Cæsars hadden gestreden, met behoorlijke vormen van justitie liet ombrengen, uithoofde van de wet van gekwetste majesteit, baarde hierdoor geen ongenoegen bij 't volk; en 't Roomsche gemeen was in zijn tijd, volgens den ooggetuige Filo, in een allerbloeyendsten staat; ieder burgerman zeide: die heeren zijn gestraft uithoofde van een wet voor onze eer en welzijn ingesteld, en de senaat zelve heeft hen veroordeeld. Hendrik de VIII, die twee van zijne vrouwen en de drievierde partes van zijne ministers deed onthoofden, droeg zorg dat dit altijd op acte van 't parlement geschiedde, en de Freeholders waren wel tevreden; het zijn, zeiden ze, onze eigene edelen, onze eigene gestemde Representanten, die hen alle volgens de wet schuldig gevonden hebben. Caligula, de wet verachtende, belastte eenvoudig aan zijne lijfwacht, om de grooten, die hem niet aanstonden, te vermoorden; ook werd hij door den hoofdman van die lijfwacht, bij 't uitgeven van 't parool, doodgeslagen. En de kleine eisch, die Karel de Eerste deed aan een zijner onderdanen, van tien schellingen, buiten acte van 't parlement, bracht dien ongelukkigen vorst, langs militaire wegen, op 't schavot.

agt men, wat er dan zoude komen van dien onden Kristen? Die konde veranderen van gods-. genade ontvangen van 't keizerlijk Hof. De d immers buiten twijfel het recht van pardon, rt van genade is ook niet vreemd in Europa. *ici pendue* (zegt Guy Patin Lettr. 103, à Spon) *Porte du Fort l'Eveque, une femme de trente t et grasse, pour avoir exposé de la fausse et celui qui la faisoit a eu sa grace.*

ierbij dat men in al hetgeen aan ons van de gebeurtenissen bekend is, geen voorbeeld vindt itvoering van die wet met betrekking tot ontistenen. De eiselijke wreedheden waren maar jene, die martelaars wilden zijn; maar de wet, odstraf verbood Kristen te zijn, was veel mindan de wetten, die in Europa tegen Joden en en zijn ingesteld. Alle verhalen, die men heeft nquisicie, zeggen eenparig, dat geen Relaps atie te hopen heeft; en 't plakaat van keizer 't jaar 1555 veroordeelt ter dood de Protestan-Nederlanden, zelfs wanneer ze den Roomschen godsdienst weder aannemen, met die veralleen, dat zij dan niet levendig verbrand, mannen door 't zwaard ter dood gebracht, en en levendig onder de aarde zullen bedolven Daar in Japan integendeel een ieder, tot midstrafoefening, verzakende, kwijtschelding hadde hten, gelijk 't geval, door Indijk gezien en haald, aantoont; en dat wel niettegenstaande die menschen noodwendig Relapsen, dat is oren afgevallenen, hebben moeten zijn, dewijl endom al lang voor de oogen verborgen was. ovendien te begrijpen, dat, ingevalle de wet jf huizen was uitgevoerd, Indijk niets melden n de verschrikkelijke slachting van zoo veel nen, welke deze zoo talrijke ontdekking van had moeten veroorzaken en verzellen?

alle gedenkschriften, die wij hebben kunnen er 't gebeurde in Japan, hebben ons eenparig, dat, in misdaden van staat, noch voor dien- schuldig werd gehouden, noch voor iemand familie, de minste genade te wachten is. En inige, die ons tot eenig licht hebben kunnen ntdekt men, dat het eerste uitwerksel van die grooten viel. Want de Heer van Arima kreeg jk daarna bevel om te sterven, omdat er in een oproer begonnen was, schoon hij waarzijn best had gedaan om te dempen, 't geen elijk tegen hem ondernomen was. En kort lgt, in het dagregister van Firando, de tijding in 't keizerlijk paleis verscheidene edellieden hebbende, die Kristenen waren, deze zich len willen overgeven, vóór dat er vele met nveld waren; hetwelk de Hollanders veronderdat voor de Portugeezen, welker overheden ert lang gevangen zaten, veel kwaad konde t.

rootе kennis van wereldsche zaken noodig, om ken, wat waarschijnlijker is: òf dat er te Jedo, jk, welig, en willekeurig hof, na zulk eene langrvolging in 't keizerlijk paleis, nog hovelingen enschen die naar gunst zoeken) Kristenen waren? ze zaak een soortgelijke moord geweest is, an Christiërn tot Stokholm? met dit ondert de Japansche grooten, van hun aanstaande lot, orwendsel van een hier of daar in een kamer ontdekten Kristen, gewaarschouwd, en nooit zonder geweer zijnde, volgens den aard van die natie verkozen hebben, om de verhuizing der ziel honorabel te maken, zich vechtender hand te laten doodslaan?

Veel singulierder is het, dat het hof van Jedo zoo wèl de maatregelen had genomen, in 't verspreiden van de vrees van die pretense Portugeesche alliancie, dat de Hollanders te Firando geloofden, dat die moord van de edelen in 't paleis eenige betrekking konde hebben tot de Portugeesche gevangene kooplieden? En is het na dit te verwonderen, dat de fabel van de gewaande vrees van den Keizer van Japan voor eene vijandelijke invazie van den Spaanschen koning, in het Oosten alom voor eene bewezene waarheid is aangezien; gelijk de auteur van de historie van 't vermeesteren van Sina door de Tartaren ons leert[1]? Want de Hollanders ten minsten (schijnt het) moesten weten, dat Portugal niet in staat was, zelfs maar een eenig schip van oorlog tegen onze O. I. C. in Indiën in zee te brengen?

En 't geen aan deze stellingen, mijns bedunkens, een graad van evidencie geeft, daar men zich bezwaarlijk aan kan weigeren, is, dat die godsdienst, aan welke men zoo vele onschuldige hoofden opoffert, is uitgeroeid, of dat men, zoo 't mogelijk is, nog strenger wetten tegen dezelve instelt; en dat er integendeel, na 't bloedbad in 't paleis, een gansch verzachtender wet komt, die, van geene moorden van stille Kristenen meer sprekende, alleen beveelt, dat ieder in Japan moet teekenen en borg stellen, dat hij zelve noch niemand van zijn huis Kristen is. Hetgeen, na de vorige vervolgingen en wetten, òf niemendal òf dit wil zeggen: denkt wat gij wilt, maar de wet vraagt, dat gij uiterlijk toont geen Kristen te zijn! want de borgtochten hiertoe te verkrijgen waren niet bezwaarlijk te vinden; dewijl in een natie, daar een diergelijke wet algemeen is, elk over en weder, de borg de een van den ander, niet alleen kan, maar moet zijn.

Echter was door deze wet nog niet in alles voorzien; de rijkdommen van de groote huizen, in spaarzame handen langzaam opgehoopt, konden niettegenstaande dit den een of ander van die vorsten in verzoeking van nieuwigheden brengen; en hiertegen was een wet hatelijk. Want het gemeen ziet meesttijds met vermaak, dat macht aan de grooten wordt benomen. Zij zijn nader aan de nijd, en 't geen hun wordt benomen is iets, dat het gemeen niet bezit. Waarbij komt, dat in alle landen de onwetendheid van de gemeentens zoo groot is, dat niemand hunner vooruitziet, dat, de grooten eens verslaafd zijnde, het volk in eene dubbele slavernij vervalt, eerst van 't hoofd en daarbij van de grooten, die den toegang tot den troon bij vervolg alleen verkrijgen. Maar de goederen, zonder wet of vorm van justicie, aan iemand, wie hij zij, te benemen, is een zaak, die aan allen tegen de borst staat, zelfs tot aan den geringsten ingezeten toe, aan wien zijne

[1] L'Empereur du Japon apprehend tellement les Rois étrangers, ceux même qui sont éloignés de lui de cinq mille lieues, et surtout le Roi d'Espagne, qu'il en a des songes et des visions, lors même qu'il est le plus éveillé. C'est sur ces ridicules ombrages qu'il s'est mis dans l'esprit que tous ceux qui alloient annoncer la Religion Chrestienne dans les Estats, n'estoient que des espions du Roi d'Espagne. Et c'est la seule raison qu'il a eu de chasser tous les Chretiens de ses terres, ou qui y étoient retournés pour continuer l'entreprise commencée. — Chap. 24.

kleine bezitting zoo waard is, als de rijkste eigendom aan de grooten, en die begrijpt, dat ditzelfde ook aan hem kan gebeuren. En de geestelijkheid, nog meerder op hare belangen verlicht, zoude naar mate nog meerder zorg en ongenoegen gevoelen.

Het weder instellen van een oud en aan de geestelijkheid aangenaam gebruik, nam alle die zwarigheden tegelijk weg. De Dayros, in vorige tijden in persoon niet oorlogende, waren gewoon hunne generaals tot belooning eernamen te geven, gelijk de Pausen dikwijls aan diegene, die voor 't katholieke geloof gelukkig hebben gestreden, gewijde degens, hoeden, enz. hebben gezonden.

Het thans regeerend huis, aan den Dayro de bestiering der geestelijke zaken ook overlatende, ontvangt ook weder van den Dayro niet alleen eernamen voor den Keizer zelve, maar ook voor alle andere personen van 't keizerlijk huis, zoo dikwijls die door den keizer werden gevraagd. Bij zulk eene gelegenheid ziet de hooge en lage geestelijkheid den ontwijfelbaren eerbied van de keizerlijke familie voor het hoofd der kerk, en gevolgelijk de godsvrucht van zijne regeerende majesteit; het volk verheugt zich zonder te weten waarom; maar de grooten zijn verplicht, in die heuchelijke gebeurtenissen hunne vreugde, door prachtige geschenken, aan den nieuw genoemde te toonen. Eene instelling, overeenkomstig met die van het Ottomannische huis, waarin aan ieder Sultan in zijne jeugd een ambacht werd geleerd; welke nederigheid de godsvruchtige Muzelmannen wonderlijk sticht, en de grooten verplicht, om geschenken van de geringste kleinigheden, door hunner meesters handen gemaakt of ten minste dien naam dragende, met de rijkste tegengeschenken te erkennen; 't geen insgelijks in Japan moet gedaan worden, wanneer de Keizer, op de jacht geweest zijnde, een stukjen wild aan een der hovelingen zendt.

En alsof deze manier van uitzuiging in Japan nog niet genoeg was, heeft men aan de grooten doen zien, dat er geen merkelijker teeken van gunst is, dan den Keizer te mogen ter maaltijd onthalen. Hiertoe heeft men het geluk, van een jaar vóór den dag van de festiviteit gewaarschuwd te mogen zijn, en minder tijd is ook niet van nooden; want behalven het uitgezochtste, dat de inbeelding of natuur in Japan, of de omliggende zeeën en landen, kan uitleveren, zijn geen oud huis of meubelen waardig, om den keizer te ontvangen. Het kasteel of paleis van den onthaler moet dan eerst geslecht, daarna met de uiterste sierlijkheid weder opgebouwd, en op nieuw naar evenredigheid gemeubileerd [1]. Ten tijde van het gezantschap van 't opperhoofd Douglas, in 't jaar 1702, zou de heer van Canga het geluk hebben, zijne keizerlijke majesteit met deszelfs hof te onthalen, en waren, aan 't gebouw alleen, dagelijks twaalf duizend man aan den arbeid, „en", zegt de relatie, „schoon dit ongelooflijk geld zoude kosten, zoo werd de eere bij hem meer dan het geld geacht". Het is niet van ons onderzoek om te wroeten in de gedachten van den heer van Canga; maar wij gelooven hem en onze lezers met ons overtuigd, dat de grooten in Japan niet meer noch langer rijk zijn, dan de keizer goedvindt.

Doch om zelfs ook die grooten, welke bij ophooping van weldaden in tijd van gunst, of naderhand in vergetenheid, of door verzuim mochten blijven in eenige macht of huislijken rijkdom [1], alle mogelijkheid te benemen, wierd de uitvoer van wapenen uit het rijk voor altoos verboden; en deze wet kon wederom niet anders worden aangezien, dan als een gevolg van de voorzichtige en vaderlijke aandacht van de regeering. Want de Japanners, de dapperste krijgslieden in 't Oost zijnde, hadden de kunst van goede wapenen te werken ook het verste gebracht, en hunne eilanden waren de stapel van die koopmanschap. En in die algemeene schrik en vrees van die natie voor eene aantasting, die men dacht voorhanden te wezen, kon een kind zien, dat er vooral zorg moest worden gedragen, dat geen ontaard ingezeten aan den aanstaanden vijand eenig geweer, van 't beste dat er in de wereld was, zoude kunnen leveren.

Het is wel waar, dat aan eenige manufacturen de winst, en aan eenige particulieren hierdoor de kostwinning wierd benomen; maar waar komt een particuliere schade in aanmerking, wanneer die tegen 't gemeene welwezen moet opwegen? En wie, zonder voor Kristen of Portugees of zonder voor hun leverancier te willen doorgaan, zoude hebben durven klagen? Onderwijlen is 't zichtbaar, dat hierdoor de menigvuldige manufacturen van wapenen, die er in Japan waren, tot een zeer klein getal moesten verminderen, bij welke niemand, zonder onmiddelijke achterdocht te veroorzaken, eenig aantal van wapenen, behalven voor 't keizerlijke leger, kan maken of laten maken. Want waartoe? En een bewijs, dat die wet niet voor een momentelijk en dringend gevaar is ingesteld, is, dat die nog kracht blijft houden, volgens 't geen alle berichten getuigen, en met zooveel strengheid werd uitgevoerd, dat men bij Kæmpher [2] de historie vindt van een geheel doorluchtig huis geruïneerd, en een gansch geslacht, tot een kind van zeven jaren incluis, door beuls handen ter dood gebracht, over een klein getal bedekte wapenen, in hun bezit ontdekt.

Maar hetgeen mij voorkomt eene volledige demonstratie te zijn in dezen, is, dat zoo ras het Hof van Jedo al die wetten en reglementen had stand doen grijpen, en alles in die staatkundige strengheid had gebracht, volgens welke de Japansche natie (zoo eene ondervinding van anderhalve eeuw iets kan bewijzen) moet beheerscht worden, om vreedzaam te zijn in onderwerping en om bloeyende te kunnen zijn in slavernij; en dat er nu niets meer overig schijnt dan ter wreedste straffe te brengen de gevangene Portugeezen, de verschrikkelijke bewerkers van alle die gedreigde onheilen, door de voorzichtigheid van 't ministerie zoo gelukkig voorgekomen, toen komt er een Commissaris, onmid-

[1] In de lange tusschenwijdte van 75 graden, welke er is van Timor in 't Zuiden tot aan den mond van d'Anadyr in 't Noorden, zijn alle landstreken en zeeën vol brandende bergen, en vervolgens aan gedurige schuddingen van den aardkloot blootgesteld; welke zich echter, voor zooveel men weet, nergens in veelvuldiger aantal doen gevoelen, dan in de Japansche eilanden, genoegzaam in het middelpunt van deze uitgestrektheid gelegen; dit is oorzaak, dat aldaar alle gewone gebouwen van hout zijn. Anders ziet men, dat er vrij wat meer dan een jaar noodig zoude zijn voor de toebereidselen van eenen maaltijd voor den Keizer.

[1] De Prins van Fizen, bij voorbeeld, bezat in 't jaar 1691, zegt Kæmpher (5 B. 7 c.), veertigduizend dorpen en vlekken; en 't verhaal van Douglas geeft den Heer van Canga op als ten minsten zoo rijk of nog rijker.

[2] Kæmpher, 4 B. c. 3.

ran den Keizer gezonden, om hun aan te kondat, schoon zij den dood verdiend hadden (zonder en waarom), het leven aan hen wierd geschonn zij keerden gerust naar hunne woning[1]. Zij, elke de doodstraf onvermijdelijk was geweest, zij maar het allergeringste tegen de wetten rijk hadden ondernomen; veel meer nog, zoo hadden gehad aan dien zoo geduchten opstand. iet Hof wist, dat hunne gevangenneming tot oorwendsel had gediend, en hun dood was nu toe nut.

lit heeft eene ongelukkige ondervinding aan de ezen geleerd; want nadat zij na deze gebeurtenis se volle jaren in Japan waren gebleven en vredig gehandeld, wierden ze uit het rijk met hunne n weggezonden, en dus niet eigentlijk gebannen; aar laat men aan ballingen toe, om, gelijk zij ır deden, voor twee millioen rijksdaalders aan koopmanschappen mede te voeren? Zij wierden ınden, omdat het Hof dagelijks ondervond, dat melijk inbrengen van priesters en heiligdommen ı Roomschen godsdienst bij geene mogelijkheid zou belet worden, zoo lang er een Roomsch Kathoitie op Japan zoude handelen. Maar het verbod derom te komen was verzeld met de waarschuın de straf des doods voor diegene, die dit zouven ondernemen. Dus wanneer, niettegenstaande ındmaking, de Portugeezen van Macao onderstonm weder in Japan aan te landen, onder voorvan een gezantschap te zijn, wierden al die ezen onthoofd, maar de slaven met het schip zonden. Die straf was dan een gevolg van een wet, en geensins eene wreedheid.

eer, omdat zich hierbij voegde eene onvoorzichvan den kant der Portugeezen, onvergeeflijk den, aan welke de Japansche wetten noch in ieen noch in 't byzonder onbekend konden zijn: zondenen van de stad Macao, die binnen het van een jaar, dat de Portugeezen uit Japan erzonden, aldaar weder aankwamen, noemden ıbassadeurs van den koning van Portugal, welke geene mogelijkheid van die uitzetting konde ht zijn, waartegen zij representaciën kwamen Eene omstandigheid, die men in Japan wist, l als tot Macao; en de leugen niet alleen bij den n, maar zelfs voor den gewonen rechter, wordt rijk met den dood gestraft. Want anders schijnt e ook te eerbiedigen hetgeen men in beschaafde noemt het recht der volkeren, en de wetten der lijkheid; dewijl, wanneer na de revolutie, die van Braganza op den troon van Portugal herde nieuwe koning inderdaad uit zijn naam een hap, in 't jaar 1647, aan den Keizer van Japan iet verzoek tot wederopening van handel wel ıfgeslagen, maar niemand hunner in 't minste d. Zoo wierden ook in 't jaar 1684, en zelfs ige belooning, teruggezonden Portugeesche zeewelke met een schip van Macao overbrachten Japanners, die in eene van die lichte barken, o het geoorloofd is langs de kusten en binnenı hunner vaderlandsche eilanden te mogen hanloor een storm in volle zee waren gedreven, en so waren gestrand; en wat bij de aankomst der Engelschen, in 't jaar 1673, voorviel, heb ik in 't leven van generaal Camphuis in 't breede verhaald.

Maar de weelde, die in alle landen de rijkdom en overvloed verzelt, had reeds in Japan noodzakelijk gemaakt eenige waren, welke aldaar door Europeërs, na 't sluiten van 't rijk, alleen konden worden aangebracht, of waarvan zoodanig volk als meester, door vloten, zoude zijn van de zeeën van 't Oost, den aanvoer konde beletten. Van die benoodigdheden waren de voornaamste de specerijen en de suiker. De Hollanders, de Moluksche eilanden aan de Portugeezen ontnomen hebbende, bezaten de nagel en muscaat alleen; zij deelden reeds de kaneel op Ceylon met de Portugeezen, en de suiker, door deze beide natiën uit Braziliën naar Japan gevoerd, en door die verre reis tot een onmatigen prijs geleverd, was nu tot een veel matiger waarde bij de Hollanders te bekomen uit suikerplantagiën, op Formosa aangelegd, die Japan konden voorzien[1].

Deze redenen alleen deden de Hollanders in 't rijk toelaten, en niet eenige byzondere achting of verachting voor hen; want de Japanners, verstandig, rijk, en braaf, en nog meer hiervan overtuigd, dan er misschien inderdaad waar van is, eerbieden geene natie als de hunne; en vol van Gothische vooroordeelen op adel, heerschte nog te dier tijd onder hen de grootste verachting voor alles wat koophandel drijft, zonder uitzondering[2]. En eene tweede oorzaak van gunst voor de Hollandsche kooplieden was de zekerheid van de Japansche regeering, dat door hen nooit, noch in 't openbaar, noch in 't geheim, priesters, reliquiën, beelden, paternosters, of diergelijke zaken zouden worden ingevoerd.

Want schoon de kristelijke godsdienst, na gedurende bijna honderd jaren een voorwerp geweest te zijn van vrees voor 't gemeen, en van haat bij de regeering, nu schijnt veracht bij 't gemeen en bij de regeering in 't heimelijk alleen geduld, als de grond, waarop steunen verscheidene wetten, die de veiligheid van de tegenwoordige constitucie maken, is daarom echter het Japansche Hof niet minder gestadig bedacht geweest, om de volgers van dien godsdienst buiten staat te stellen, om, al zoo weinig als het overige van de natie, ooit het hoofd weder op te kunnen beuren. Hiertoe die groote zorg, om alle priesters en uiterlijkheden uit hunne oogen en handen te houden, opdat onder hen noch Leidsman, noch zichtbaar godvruchtig verbondsteeken ooit te vinden zoude zijn; waarvan de zeldzame verbolgenheid van den Keizer tegen 't gebouw van Firando, in welks gevel het Kristenjaargetal blonk, geen gering bewijs is. Hierop was waarschijnlijk betrekkelijk het ver-

———

[1] ...al van Firando, 1639.

———

[1] Onder de geschenken, die de Hollanders jaarlijks aan de Japansche ministers uitdeelen, is de wijn het alleraangenaamste; het is vreemd, dat een land vol brandende bergen en in dezelfde luchtstreek als Perziën, Natoliën, Italiën, en Spanjen gelegen, in 't geheel geen wijn heeft. Hun sterke drank is de sacki, een soort van bier uit rijst gemaakt, hetwelk, wanneer het oud is, veel overeenkomst heeft met den wijn van Malaga.

[2] Dat op 't voorstel, om een ambassadeur te zenden, was geantwoord door de Rijksraden: „Wat zal hier een ambassadeur komen doen dan bedanken, dat het hier de Hollanders welgaat? Zulks betaamt geen ambassadeur, maar om van koninklijke zaken te handelen, 't zij van oorlog of hulp te bieden of verzoeken, maar niet van koophandel." — Journal van Firando.

zoek ('t geen hetzelfde als een bevel is), te Jedo gedaan aan de bezending, bij welke Kæmpher zich bevond, om geene papieren met Europeesche merken uit de vensters van hunne woning te werpen. Daaraan kan men alleen met eenige redelijkheid toeschrijven, dat de houten loodsen, in welke de Vlaming, voor een priester gehouden, en zijne makkers de nachten hadden doorgebracht, wierden verbrand, opdat de vlam verteren zoude alle heiligdommen, die zij verborgen hadden kunnen achterlaten; en dit baarde zekerlijk die ontsteltenis van de regeerders van Nangasacki op 't zien van een paternoster en medaille. Ook schijnt dit de grootste moeite van 't ministerie geweest te zijn, en de zaak, die het laatste gelukt is, door de standvastige ijver van de Roomsche geestelijkheid, en vooral van de Jezuïten, om op alle mogelijke wijzen in 't rijk te dringen, en, in weêrwil van alle gevaren, hunne kerk niet te verlaten, en door de ongemeene aankleving van de Japansche Kristenen aan die heiligdommen, door den goeverneur van Nangasacki zelve bijgebracht in zijn laatste gesprek. Maar ook zoo ras dit is uitgewerkt geweest, en dat met alle uiterlijke heiligdommen van die kerk de uitleggers van dezelve zijn verdwenen, als òf in 't geheel niet meer in 't rijk kunnende komen, òf in de zorgelijkste moeite en gevaar verborgen moetende blijven, heeft de Japansche geestelijkheid een allerruimst veld gehad, om den kristelijken godsdienst voor de oogen van 't gemeen niet alleen als verachtelijk, maar zelfs als belachelijk te doen voorkomen.

Deze handelwijze tegen een Godsdienst is niet nieuw; hoe weinig Augustus na Actium van vreemde godsdiensten te vreezen had, de Italiaansche Goden wierden echter aanstonds buitengewoon geëerd. *Dis Italis votum immortale sacravit*, en de Goden van Antonius en Cleopatra wierden door de hovelingen niet alleen leelijk, maar zelfs wangedrochtelijk gevonden. *Omnigenumque Deum monstra, et latrator Anubis!* En een ieder, die gelezen heeft wat Origenes, uit Celsus getrokken, aan ons heeft nagelaten, of 't plakaat van 't jaar 1521 van Karel den Vijfde, tegen Luther en zijne volgeren, weet hoe vele, zoo smadelijke als lasterlijke, uitvindingen tegen de eerste Kristenen, zoo wel als tegen de eerste Protestanten, in Europa zijn verspreid.

Maar in Japan behoefde men ongelukkiglijk niets nieuws noch misdadigs uit te vinden, om den kristelijken godsdienst ongerijmd en bespottelijk aan het volk te doen voorkomen; de enkele wet, die *den God* der Kristenen bant, is hiertoe voldoende. En die wet, die het toppunt van razende hersenen schijnt, is inderdaad eene van de eenvoudigste middelen, die ooit bij uitvoering van menschelijke zaken zijn gebruikt. Want Pinto, een van de eerste ontdekkers van Japan, die met Xavier, als ambassadeur van Portugal, aan eenige Japansche vorsten is gezonden; Pinto verhaalt, dat wijl hij Xavier verzeldo, eene van de allereerste tegenwerpingen, welke de Japansche geestelijken aan dien godvreezenden prediker deden, was: waarom hij als een vleeschelijke Duivel godlasterde, noemende God *Leugenaar?* Hetgeen hierop was gegrond, dat hij, hun de Godheid in 't Portugeesch aankondigende, aan dezelve den naam van *Deos* gaf, en dat hij, leerende in 't Latijn te bidden, dat woord *Deus* noemde; welke beide woorden de Japanners in hunnen tongslag uitspreken *Dius*, en *Dius* of *Diusa* in 't Japansch wil zeggen *Leugen*. Wat kan en moet nu, in de oogen van eene onwetende gemeente, verstandiger, voorzichtiger, en meer met de regeering overeenkomende schijnen, dan dat de regeering voor eeuwig de *leugen* uit het rijk bant, en hoe verachtelijk moet aan alle Japansche sekten voorkomen een volk, dat de leugen aanbidt in een land, daar de leugen, in zaken van minder aangelegenheid, voor den menschelijken rechter met den dood wordt gestraft.

En bij deze voorzorgende wet van de regeering kan de geestelijkheid, van haren kant, de gemeente met ernst aanmanen, om te mijden een godsdienst, die vuile en afschuwelijke dingen vereert, en daarvan hulp en voorspraak hoopt en vraagt! Want (zegt dezelve Pinto) wanneer Xavier, na de mis, met de Kristenen de litanie opzeide voor de vermeerdering van het Katholiek geloof, waren de Japanners niet weinig verwonderd van hem te hooren zeggen: *Sancte Petre, ora pro nobis! Sancte Paule*, enz.; want het woord *Sancti* is in de Japansche taal *morsig en infaam*[1]. En de uitleggers van die taal en godsdienstige woorden en uitdrukkingen nu niet meer voorhanden zijnde, begrijpt men, welke zegepralende gevolgen de Japansche geestelijken uit gebeden in zulke bewoordingen kunnen trekken; en dat niets natuurlijker is, dan dat het overblijfsel van de Kristenen in Japan, in de alleruiterste verachting bij het volk, den naam *Bunyojos*, naar 't koninkrijk Bungo, daar altijd de meeste zijn geweest, heeft verkregen en mogelijk nog behoudt.

ACHTSTE ONDERZOEK.

Of er nog Kristenen in Japan zijn?

Want niets belet te denken, dat er nog Kristenen in Japan zijn; en alhoewel ik mij niet in staat bevind, deze stelling zoo klaar te bewijzen, als ik wel wenschte, meen ik echter waarschijnlijkheden genoeg te kunnen bijbrengen, om te toonen, dat men dit zonder ongerijmdheid mag gelooven. Kæmpher, die Japan in 1692 verliet, is buiten mogelijkheid geweest van ons te verhalen, wat het noodlot is geworden van de vijftig Kristenen, in de gevangenis van Nangasacki opgesloten; maar daaruit zelve blijkt, dat er toen nog Kristenen in dat rijk waren.

Het eerste, dat ik hierna gevonden heb, is een brief (in de *Lettres Cur. et Edif.*) van den Jezuït Fouquet van 't jaar 1702. De zendelingen van die orde, op alle wijze in Sina begunstigd, onder de lange regering van den keizer Cam-hi, reisden vrijelijk overal dat rijk door, en zetteden zich neder waar zij wilden; en ziehier hoe zich Fouquet uitdrukt omtrent Nimpo, een zeehaven van Sina, tegenover Japan liggende: „Die plaats scheen ons noodzakelijk, om eenig middel te zoeken, om in Japan te dringen, alwaar men zegt dat de kristelijke godsdienst tot nog toe in wezen is gebleven, niettegenstaande de schrikkelijke vervolgingen, die sedert zoo lang die kerk verstoren". Men ziet, dat deze zendelingen van de uitroeying van 't Kristendom in Japan gansch niet overtuigd waren.

Het tweede, dat hiertoe betrekking heeft, is 't gebeurde ten tijde, als de zes mannen van verscheidene natiën, in 1704 te Nangasacki gevangen gebracht, de Japanners ongerust maakten, gelijk reeds is verhaald, en waaruit wij hier meenen te mogen gissen: 1. dat de grooten in Japan nog in denzelfden schroom waren van in 't allerminst gemengd te zijn in zaken, welke

[1] Chap. 213: *sale et infame.*

Kristenen kunnen raken; 2. dat de wet van de vijf aizen, hoe weinig uitgevoerd, echter nog in wezen a gevreesd was, dewijl men voor die menschen expresse hutten op hunne reis naar de gevangenhuizen van Nangasacki bouwde; behalven dat ten 3. een dierlijke loods, op zich zelven staande en met wachten bezet, het wisse middel was, om allen omgang tusschen hen en Japansche Kristenen te beletten, en eindelijk ten 4. dat, de Jesumi dat jaar nog in gebruik zijnde, men toen ook nog in Japan zelve geloofde, dat er Kristenen in 't rijk waren. Want het is bezwaarlijk, zoo vele en zulke voorbehoedzaamheden in eene dierge-lijke natie te veronderstellen, alleen gegrond op de vrees van toekomende nieuwe bekeeringen. Doch het volgende geval zal mijne gedachten klaarder uitleggen.

Johan Baptista Sidotti, Roomsch priester, geboortig van Palermo in Siciliën, zich van jongs af aan te Romen in de Japansche taal geoefend hebbende, had van den Paus een zending naar dat rijk verkregen, en vertrok, in 't jaar 1702, met Fransche schepen over Arabiën naar de Oost-Indiën, vanwaar hij met veel moeite eindelijk Manilla bereikte, en door een Spaansche bark bij nacht aan den wal wierd gezet op Jakonissima aan de Japansche kusten, in 't najaar van 1708. Die bark stak aanstonds weder in zee, en hij, onmiddelijk na 't landen, wierd vastgehouden, gevangen en naar Nangasacki gebracht, daar de Hollanders van 't comptoir wederom wierden verzocht, om tegenwoordig te zijn bij de ondervraging, voor de goeverneurs van Nangasacki te doen.

Te dien einde begaf zich het opperhoofd Mansdale derwaarts, verzeld, onder anderen, door den onderkoopman Douw, die 't Latijn verstond, en verzocht wierd eenige vragen, in 't Japansch opgegeven, over te zetten in 't Latijn en die aan Sidotti voor te houden; waarschijnlijk om te beproeven, of hij aan Europeërs iets meerder dan aan Japanners zoude zeggen: want dit scheen andersins onnut, dewijl de gevangene de Japansche taal niet alleen verstond, maar vloeyend sprak.

Zij zagen een lang, mager persoon van omtrent veertig jaren, met geboeide handen, maar die losgemaakt werden, bleek, met zwart haar, hetgeen op de Japansche wijze, doch vrij slordig, was opgebonden; het hoofd scheen voor geschoren geweest te zijn, doch was nu, gelijk ook de baard, ruw bewassen. Hij was gekleed met een Japansche zijden rok over een wit hemd, met een gouden ketentje om den hals, waaraan een redelijk groot bruin houten kruis hing, met een gulden beeldje aan 't zelve genageld; in de hand had hij een paternoster en onder den arm twee boeken. In een blauwen zak, aan hem afgenomen, bevond zich alles, wat noodig was om de mis te lezen, heilige oliën, een stuk van 't ware kruis, gouden sieraden, devotiepenningen, een staaf goud, een deel vierkante gouden geldstukken en Japansche cobangs, die hij zeide tegen eigen medegebracht geld in de Manillas ingewisseld te hebben, en eindelijk zijne zending van 't Hof van Romen, geteekend door den kardinaal van St. Clement.

Alle de byzonderheden van dit verhoor zouden te lang zijn, en voor 't geen wij onderzoeken onnut; alleen zullen wij aanmerken, dat de Hollanders dien man aanzagen voor gek, en dat de Japansche goeverneurs eestadig door zwegen. Maar men begrijpt licht, dat in figuur en de kleeding, welke wij beschreven hebben, eene Siciliaansche levendige ziel, van de jeugd af den marteldood gezocht hebbende, en zich vleyende dien nu alle oogenblikken te vinden, bij een lichaam, door zes jaren zwervens in verzengde klimaten verhit, met nieuwlings bevrijde handen, contorsiën, en gesticulatiën moest maken, die buitensporig konden voorkomen aan koele en bedaarde Hollanders en aan Japansche hovelingen, opgevoed in de stille omzichtigheid, die een willekeurige regeering spoedig aan een volk leert; maar zijne antwoorden, wel verre van onzinnig te zijn, toonen integendeel standvastigheid, oordeel, en verstand. Want gevraagd, of hij reeds met Japanners van godsdienst heeft gesproken? zegt hij: gewisselijk; want dat hij daarom gekomen is. Gevraagd, wat hij meende te doen? antwoordt hij: naar Jedo gaan om den Keizer te spreken, of anders wat de heeren Stedevoogden zullen goedvinden. Gevraagd, of hij niet weet, dat een streng verbod aan alle priesters verbiedt in 't Rijk te komen? distingueert hij en zegt, zulks aan hem bekend te zijn, ten opzichte van Kastilianen en Portugeezen, maar geensins van Italianen, zoo als hij. En midden in die ondervraging gewaar wordende, dat sommige van de stukken, uit den blauwen zak gehaald, door Japanners wierden in handen genomen, verzoekt hij, dat die heilige zaken onaangeroerd mogen blijven, en, dat singulier is, dit werd aanstonds toegestaan. Ja, zelfs de goeverneurs, bij 't einde van 't verhoor, zorgen met menschlievendheid voor zijne kleeding in de meerderende koude van 't saisoen. Daarna van Nangasacki naar Jedo gezonden, heeft hij aldaar eenige jaren gevangen gezeten, zich gedurig beijverende, om zijnen godsdienst voort te zetten; ook doopte hij verscheiden lieden, die bij hem kwamen. 't Welk eindelijk uitgelekt zijnde, zijn al deze gedoopten gedood, en hij wierd in een gat, van vier à vijf voeten diep, gemetseld, alwaar hem door eene kleine opening de kost toegereikt en zoo lang gegeven is, tot dat hij door stank en vuiligheid gestikt en overleden is.

De eerste aanmerking, welke wij op deze verhalen zullen maken, raakt de verandering, die men in de Japansche manieren vindt, met betrekking tot gevangenen in 't zelfde geval: de zeelieden, in 't jaar 1643, in de bocht van Nambu gevangen en verdacht gehouden van een of meer priesters in 't Rijk aan land gezet te hebben, wierden met stroppen om den hals pijnlijk en zwaar gebonden, tot den tijd toe, dat men begon te bespeuren, dat zij Hollanders waren; en zestig jaren daarna verschijnen voor de Japansche rechters zes vreemdelingen, buiten boeyen en banden, schoon niet alleen hun vaderland en godsdienst onbekend is, maar een hunner voor een Roomsch priester wierd gehouden. De Jezuït Mastrilli, die, in 't jaar 1637, met hetzelfde openbaar voornemen als Sidotti, zeventig jaren daarna, ook te Nangasacki aankwam, wierd mishandeld, bespot, gruwelijk gepijnigd, en ter dood gebracht, met een bijschrift of vonnis, hetwelk begon: „De goeverneurs van Nangasacki hebben dezen onzinnigen ter dood veroordeeld, omdat hij in Japan is gekomen met voornemen, om een godsdienst te verkondigen, strijdig met dien van 't Rijk", enz.; en Sidotti, die hetzelfde oogmerk zegt te hebben, werd menschelijk behandeld, in 't leven bewaard, en naar 't Hof gezonden.

Zoo deze verzachting in zeden een gevolg is van de standvastige rust, welke het Japansche Rijk heeft genoten, sedert de instelling der wetten, waarvan wij de tijdstippen hebben gezien; dan heeft de willekeurige

oppermacht aldaar zoo niet alles, een gedeelte ten minsten, uitgevoerd van 't geen de president De Montesquieu [1] voor haar onmogelijk oordeelt. Doch eene tweede, en tot hetgeen wij thans onderzoeken meer betrekkelijke aanmerking, brengt ons tot de vraag: wie geweest zijn die Kristenen, door Sidotti gedoopt? en het spreekt van zelve, dat het geweest zijn òf nieuwlings door hem bekeerde òf andere in Japan, voor zijne komst, nog zijnde Kristenen. Maar de stelling, dat het nieuwe bekeerden zouden geweest zijn, lijdt zwarigheden, die ik geen kans zie om op te lossen.

De middelen, door de eerste Jezuïten in 't werk gesteld, om de Japanners tot het Kristen geloof te brengen, waren voornamelijk geweest milde aalmoezen en een onbegrijpelijk geduld in 't aanhooren en beantwoorden van de zwarigheden tegen de nieuwe leer, welke zij predikten. Het eerste van die middelen ontbrak aan Sidotti; want schoon het goud, dat men bij hem vond, doet denken, dat hij meer of min hierop was bedacht geweest, dit was hem afgenomen, en, naar alle waarschijnlijkheid, niet weder gegeven aan een gevangene van zijn soort, behalven nog, dat dit geene jaren lang kon strekken; en de mogelijkheid van het Evangelium aan te kondigen aan geringe lieden, was door de gevangenis afgesloten; want wie, zonder groot geld, kon in een hoofdstad, als Jedo, in een keizerlijk gevangenhuis indringen?

En wil men veronderstellen, dat het lieden van geboorte en middelen waren, die uit nieuwsgierigheid dien vreemdeling waren gaan zien, en, door zijne woorden geraakt, gewenscht hadden nader door hem onderricht te worden, dan moet men er bij gelooven, dat zij dikwijls gegaan en gekomen zijn; dat ze den behoorlijken tijd hebben gehad, om hunne zwarigheden te opperen en die behoorlijk en naar genoegen beantwoord te zien. Want lieden van verstand en middelen zijn niet zoo licht te overreden, om een godsdienst te omhelzen, die door de wetten van 't land verboden is niet alleen, maar van welken de prediker in hechtenis zit. En de tegenwerpingen, die Xavier, den grooten Xavier, somtijds voor een oogenblik schenen verlegen te maken [1], kunnen de manier van redeneering van de geestelijkheid en grooten van dat land aantoonen. Welke mogelijkheid is er om te stellen, dat diergelijke menschen hebben Jedo en de gevangenhuizen in en uit kunnen loopen zonder, gedurende jaren, achterdocht te geven aan een ministerie, dat in staatsvreezen zoo verre vooruit ziet?

Maar dit alles werd eene zeer natuurlijke gebeurtenis, als men veronderstelt, dat Sidotti als iets raars naar Jedo is overgebracht, daar een Europeesch priester, zoowel als eenige andere vreemdheid, de nieuwsgierigheid van den vorst en hovelingen een oogenblik konde voldoen in die ledige en luye uren, die zoo menigvuldig zijn aan 't Hof; en dat hij, nadat het nieuw hier af was, in zijne gevangenis vergeten is als een *Bungojo*, van welken niets te vreezen was. Dat het gerucht van deze gebeurtenis, langzamerhand door 't Rijk verspreid zijnde, vele bedekte Kristenen, den doop door handen van een priester zoekende, langs heimelijke wegen in de gevangenis zijn ingeslopen, en aldaar doop en troost, waartoe een bezoek lang genoeg was, hebben gezocht en verkregen; dat somtijds van die gedoopten, in navolging van dezen Priester, den marteldood al te openbaar gezocht hebbende, dien ook hebben gevonden; waarna de dooper in een gemetseld hok schijnt geworpen, daar alle toegang onmogelijk was, en dat hij, na deze buitengewone opsluiting, aan zijne cipieren geene winsten meer aanbrengende, aldaar is verzuimd en verrot.

En dewijl de grootheid van die winsten evenredig heeft moeten wezen aan het gevaar van onbekenden, zonder kennis van 't Hof, bij een staatsgevangene toe te laten, schijnt het geoorloofd te gissen, dat er onder gegoede lieden, en door middelen of rang boven 't gemeen zijnde, ook nog Kristenen zijn overgebleven, hetzij onder de kooplieden of onder den tweeden adel; en deze gissing ontbreekt het nog, behalven dat, aan geen

[1] De l'Esprit des Loix, l. 6, ch. 13: „Un Legislateur sage auroit cherché à ramener les esprits, par un juste tempérament des peines et des recompenses, par des maximes de Philosophie, de Morale, et de Religion, assorties à ces caracteres; par la juste application des regles de l'honneur, par la jouissance d'un bonheur constant, et d'une douce tranquillité: mais le Despotisme ne connoît point ces ressorts." Hij gaat nog verder in dit capittel: „de l'impuissance des Loix Japonnoises. Elles ont voulu", zegt hij, „établir une bonne Police, et leur foiblesse a paru encore mieux"; en hij brengt twee voorbeelden bij: het eene van een ongestraft nachtwanorder, verzeld met geweldenarijen door onbekende daders gepleegd in een van de grootste steden van Japan (en van de wereld), daar eene buitengewone plechtigheid een millioen menschen had verzameld; en het andere van een schrikkelijk feit, door vrouwen in 't keizerlijk serail bedreven en niet gestraft, maar ook nooit aan den keizer ontdekt. Ik twijfel, met allen eerbied, welken ik gevoel (en met mij, geloof ik, elk die denkt) voor dit onsterfelijk werk, of die twee voorbeelden in 't allergeringste bewijzen, hetgeen de auteur er door wil aantoonen. Kunnen de beste instellingen altijd nachtwanorders beletten? of de krachtigste wetten misdaden straffen, van welke de daders onbekend zijn? Is de willekeurigste keizer altijd onderricht van de geheime gruwelen, die in zijn serail omgaan; en kan de wreedste vorst meer of minder dan de goedaardigste wraak doen oefenen over een moord, die nooit tot zijne kennis gekomen is? Zoo men door de woorden „bonne Police" moet verstaan „stille rust, met order in gewone, en daarbij spoed in buitengewone zaken", dan moet men alle reizigers en verhalen tegenspreken, of gelooven, dat geen rijk die meer bezit dan 't Japansche.

[1] Zichier wat ons te dien opzichte een oog- en oorgetuige onder anderen meer verhaalt: „Qu'ils s'estonnoient fort de ce que toutes choses estant visibles à Dieu, tant les passées, comme les futures, à cause de son sçavoir infini, il ne vit point en la creation des Anges le desordre que Lucifer et les autres devoient faire en l'offensant afin qu'il ne fut point nécessaire pour raisons de sa divine Justice de les condamner à une peine perpetuelle? Que s'il vit cela, adjoustoient ils (comme il le faut croire), que veut dire que sa misericorde divine ne fut point esmue à mettre remède à un mal d'où s'ensuivirent tant d'autres, et tant d'offenses contre sa Divine Majesté? Que s'il ne les vit point pour en demeurer justifié, il s'ensuivoit que ce qu'il publioit sur cette matière estoit faux. Le père ayant un peu pensé là dessus, respondit a cette demande des Bonzes, et leur déclara fort amplement ce qui estoit de la verité de ceci. A quoi ils contredirent par fois avec des raisons si subtiles, que le Père se tournant du costé de Duart de Gama qui etoit derrière lui; Monsieur, lui dit il, remarquez bien ce que vous oyez, et vous voirrez que ce que ceux ci mettent en avant, ne vient point d'eux, mais plustost du Diable qui les a instruists là dessus: toutefois la confiance que j'ai en Dieu me fait espérer que ce sera lui qui respondra pour moi." — Pinto, Chap. 213, Trad. de Figuier.

grond. Want in de omstandige beschrijving, die de Jezuït D' Entrecolles doet in een brief van 't jaar 1711, van de vermaarde porceleinfabriek van Kim-the-tchim in Sina, vindt men dit: „Ik bezit een bordje, op welks grond geschilderd is een kruisifix, tusschen de Heilige Maagd en St. Jan; men heeft mij gezegd, dat men voormaals die soort van porceleinen naar Japan bracht, maar dat men die sedert zestien of zeventien jaren niet meer maakt. Waarschijnlijk bedienden zich de Kristenen gedurende de vervolging van dien weg, om verbeeldingen van onze heiligdommen te hebben; dit zal ontdekt en daardoor onnut geworden zijn, hetgeen buiten twijfel de reden is, waarom men heeft opgehouden te Kim-the-tchim die soorten van werken te maken."

Nu is ook buiten twijfel, dat sedert het jaar 1711 deze soort van porceleinen op nieuws in Sina in menigte is gemaakt, dewijl ik er zelve, voor veertig jaren, geheele stapels van in Europa heb gezien; en doordien zoo de resident Lange als anderen, die eenigen toegang in de huizen van grooten in Sina hebben gehad, verzekeren, dat het Japansche porcelein een pracht in Sina is, mag men met reden denken, dat het Sineesch porcelein een waar van dezelfde natuur is als in Japan, en zonder achterdocht, zelfs maar van verre, niet zoude kunnen worden gezien onder de benoodigdheden van geringe huishoudingen, in een land, alwaar alles, dat van buitenslands komt, weelde is; in zoo verre, dat Kæmpher onder de rijke versierselen van een pronkkamer een gescheurde Spa-waterskruik vond.

Maar de memorie van den Sineeschen mandarijn Tchin-Mao, in 't jaar 1717 aan den keizer Cam-hi overgegeven, tegen de Kristenen, houdt nog sterkere insinuatiën in over den staat van Japan. „De Europeërs", zegt hij, „bedienden zich van den godsdienst, om de harten der Japanners te veranderen; zij kregen er een groot gedeelte van op hunne zijde, en tastten vervolgens het rijk aan van binnen en van buiten, en het scheelde zeer weinig, of zij zouden het overheerd hebben; maar weggejaagd, zijn ze teruggetrokken; zij hebben nog oogmerken op Japan" (men heeft gezien, wat de Jezuït Fouquet zegt) „en wanhopen niet, om er meester van te worden." En hij geeft voor reden van wetenschap: „Ik heb in Japan gereisd". Doch Tchin-Mao had meer gereisd dan naar Japan; hij had te Batavia, hij had in Manilla geweest, hij had al het oostelijke der Indiën doorkruist; dus schoon hij in een gedeelte van zijn zeggen de alom eertijds in 't Oost en voornamentlijk in Sina, verspreide fabel van de Portugeesche invazie voor eene waarheid opgeeft, kan men echter voor een minister van staat, die zoo veel en met opmerkzaamheid, zoo 't schijnt, heeft gereisd, niet wel gelooven, dat hij zoude gedacht hebben, dat in 't jaar 1717 eenige Europesche Kristenen in hunne hersenen zouden krijgen, iets met eenige hoop van succes tegen het Japansche Rijk te kunnen ondernemen, zonder van eenigen machtigen bijstand in hoop of zeker te zijn. En 't geen aan deze memorie geen gering gewicht geeft, is, dat hoewel die onder Cam-hi van geen uitwerking is geweest, zij nochtans onder Yong-tching, den zoon en opvolger van Cam-hi, de Jezuïten en den Kristelijken godsdienst uit geheel Sina, de hoofdstad Peking alleen uitgezonderd, heeft doen bannen.

En hier houdt op alles, wat ik op deze stof heb kunnen vinden; te vergeefs heb ik mij gevleid iets over den staat van 't Japansche Rijk te zullen ontdekken in 't breedvoerig rapport van den commandeur Witte van Schooten, van 't jaar 1785; het weinige, dat er van Japan werd gemeld, is mercantiel, en zoo zijn alle anderen, die 't mij heeft mogen gebeuren om te zien. Onder zoo vele lieden van verdiensten, als er onder de Nederlandsche generaals in de Indiën zijn geweest, schijnt niemand eenige byzondere nieuwsgierigheid naar den binnenlandschen staat van dat Rijk gehad te hebben, dan Camphuis alleen; en nog is de aanmoediging, die een Goeverneur-Generaal kan geven tot nader ontdekkingen, niet genoeg; hij moet ook bekwame onderwerpen vinden, die, te voren onderricht, bij hun verblijf in Japan naarstigheid, natuurkunde, doorziende opmerkzaamheid, en veel voorzichtigheid bezitten; en Camphuis vond in Kæmpher een man met vele van die hoedanigheden voorzien: want zijne ondankbaarheid tegen dien generaal, welken hij bijna niet noemt, belet ons niet, de gaven van zijn geest te erkennen.

Niemand was meer in staat geweest dan de generaal Imhof, zelve zoo kundig, om verstandige en hiertoe bekwame lieden, derwaarts te zenden, en hij scheen ook bij zijn laatste verblijf in deze landen dit voorgenomen te hebben: maar mij is niet gebleken, dat hij iets daaromtrent heeft gedaan, hetzij uit gebrek van geesten, hiertoe geschikt, onder de Europeërs door hem mede genomen, hetzij omdat de blinkende voorslag aan hem, weinig dagen voor zijn vertrek naar Tessel, in 't najaar van 1742, door een respectabel minister van staat te mijnen huize gedaan, om de Acapulohandel van Manilla naar Batavia, ten minsten voor eenigen tijd, over te brengen, al zijne gedachten van mindere voorwerpen heeft afgetrokken.

En andere Europeesche volken, behalven degenen, die ik reeds heb gemeld, hebben geen voet in Japan gezet, uitgezonderd de Russen, in 't jaar 1739, wanneer de kapitein Spanberg, de kommandeur Scheltinga, en de luitenant Walton van Kamschatka vertrokken, de Japansche kusten bezochten, en dat Walton van zijn boord twee onder-officiers en zes welgewapende soldaten met een boot aan wal heeft gewaagd in een vrij groot vlek, alwaar die wel niet gevangen zijn, maar echter niet zonder vrees van aangehouden te zullen worden, naar boord keerden. Het singuliere in dezen is, dat dit voorviel op dezelfde hoogte van de bocht van Nambu, daar de Hollanders van de Breskens waren gevangen in de vorige eeuw, daar de Russische bevelhebbers insgelijks met teekenen van vriendschap wierden verzocht te landen, door lieden, die ook niet schroomden aan boord van de Russische schepen te komen, en welke uiterlijk lieden van rang schenen. Maar die officieren waren te voorzichtig; hun verhaal kan dus ten opzicht van de regeering en godsdienst ons niets leeren; maar het bevestigt, voor zoo veel zij de kusten hebben beschouwd, alles wat anderen van den landbouw, van den rijkdom, en van het welvaren van 't gemeen hebben gezegd [1].

[1] Au sortir de cette maison ils se promenèrent par la ville; maisons et rues, tout étoit d'une grande propreté, et bien ordonné. Par ci par là il y avoit des boutiques où l'on vendoit principalement des toiles de cotton. Par tout ils virent des chevaux, des vaches, et des poules en quantité. On cultivoit dans la campagne d'alentour du froment et des pois. Kasimerouw de retour au rivage vit devant son esquif deux hommes le sabre à la main: ceci lui paroissant suspect, il se hâta de revenir à bord. — Dec. des Russes t. 1.

Men kan echter op de stelling, dat er nog een Kristendom in Japan is, tegenwerpen:

1. hoe de Kristelijke godsdienst kan overgebleven zijn, daar ieder Kristen noodwendig heeft moeten afvallen?

2. in een land, daar de minste straf van de belijders van dien godsdienst is eeuwige gevangenis?

3. hoe men de kennis der grondwaarheden heeft kunnen onderhouden, niet alleen zonder openbare oefening, maar zonder dat, sedert lange jaren noch leeraar, noch eenig uiterlijk teeken van leer aldaar is verschenen?

Maar men kan ook antwoorden: Vooreerst, dat de historie aantoont, dat godsdiensten, op eene wreede en gewelddadige wijze in een land onderdrukt, ingevalle zij zich door de wapenen geen weg weten te beschikken, noodwendig door den dood van al de belijders moeten verdwijnen in dat land, tenzij die een middel van accommodement (zoo men die uitdrukking mag gebruiken) met hunne consciëntie, op eenige artikelen van hunnen godsdienst, weten te vinden. Niets bij voorbeeld was klaarder aan de Joodsche natie bevolen, dan de onderhouding van den Sabbath; en nochtans, wanneer de Joden gewaar wierden, dat de Syrische generaals, ten tijde van de vervolging van Antiochus de IVde, dien dag verkoren om de vluchtenden in de woestijn aan te tasten, lieten wel de eersten zich keelen, maar de anderen zeiden heel spoedig: „Wij zullen op den Sabbath ook vechten; anders zouden zij ons haastelijk van de aarde vernielen" [1]. Zoude het niet mogelijk kunnen zijn, is het zelfs niet natuurlijk te denken, dat iets diergelijks heeft kunnen, heeft moeten gebeuren in Japan, daar duizenden van Kristenen, aan welke men had geweigerd martelaars te sterven, hunnen godsdienst hadden verzaakt, onbetwistbaar uit dwang, en niemand uit overtuiging? Elk hunner behield dan in zijn hart het Kristelijk geloof, en geen van allen had recht, om aan zijnen naasten in 't byzonder te verwijten de fout, welke de ondragelijkheid der pijn algemeen had gemaakt. Is 't niet allerwaarschijnlijkst, dat uit die gesteldheid der gemoederen gevloeid is dit gevolg: „Wij zullen veinzen, andersins zouden zij ons haastelijk van de aarde vernielen, en de naam van Kristus, die nu in vele harten zal blijven, zoude geheel verdwijnen uit Japan; vooral daar dit, voor de menschelijke zwakheid zoo vleyend, gevoelen alreede meer in de Kristen kerk is vernomen geweest, en zelfs ten tijde van de vervolging van Severus diepe wortelen geschoten had, gelijk de hevige Tertuliaan in zijne brandende declamatie daartegen ons toont [2]. En dit wijst de reden aan van die gedurig in het begin weder opborrelende ontdekkingen en vervolgingen van Kristenen in Japan; want wanneer onder die afgevallenen, in een en dezelfde plaats wonende, zich een of meer bevonden, die door wroeging van gemoed geperst, zich weder aangaf als Kristen, was niets gebeurlijker in een land, alwaar de dood zoo weinig gerekend werd, dan dat ook anderen, om niet minder moedig te schijnen, zich daar openbaar bijvoegden. Behalven nog dat de geheime samenkomsten onder die ongelukkigen menigvuldig moesten zijn, en welhaast weder nieuwe gemeentens veroorzaken. Van deze soort was zekerlijk 't geval door Indijk gezien, in 't welk men duidelijk merkt het onderscheid tusschen de leidsmannen, die midden in de gruwelijke straf van de kuil hunne gemeente nog vermaanden, terwijl de gemeente door het zwaard zachter ter dood wierd gebracht. Doch hiervan moest ook weder het gevolg zijn, dat die wroegingen en dus ook de ontdekkingen verminderden, naarmate de ouders stierven, welke in die wroegingen hadden geleefd, nalatende kinderen, van jongs af aan geleerd, eene ontveinzing van godsdienst aan te zien niet alleen als geoorloofd, maar als noodzakelijk en door het goed oogmerk prijswaardig. Want in het godsdienstige, gelijk in het staatkundige, is er niets of men kan het redelijk doen schijnen, zoo wanneer men, in nieuwe leer of wetten, de eerste generatie weet door te komen. Voornamentlijk daar men de vergelijking kan beletten; want indien de Japansche onderdaan, door wetten van allerverschrikkelijkste strengheid geregeerd, andere volken zag, bij welke, onder zachte wetten, ook order en overvloed heerscht; of dat de Kristen in Japan gemeenzaam met andere Kristenen omging, bij welke de veinzing in godsdienst een gruwel werd gehouden, was de rust aldaar onmogelijk, en zouden de oproeren of emigratiën gestadig zijn. Maar het sluiten van 't Rijk, en 't zorgvuldig verhinderen van allen omgang (behalven in de weinige dagen van koophandel), die eenig Japanner zoude kunnen hebben met de eenigste vreemdelingen, die nog in zijn vaderland werden toegelaten, zijn genoegzame verzekeringen voor de regeering tegen alle vergelijkende denkbeelden van de onderdanen. Dit heeft, zoo lang die vergelijkingen nog plaats konden hebben, buiten twijfel stroomen bloed gekost; maar de afstammelingen, na die tijden geboren, weten niet anders, of alles is in de geheele wereld zoo als in Japan.

Het is dan noch gunst noch ongenade, welke oorzaak geeft tot die strenge afzondering, in welke de Hollandsche bedienden in dat Rijk werden gehouden; en nog minder de vrees voor 't geen zeven of acht Hollanders zouden kunnen ondernemen of uitvoeren tegen twintig of vijf-en-twintig millioen Japanners; maar zeven of acht bereisde en verlichte reizigers zouden eene verstandige en zeer nieuwgierige natie kunnen onderwijzen in Europeesche geschiedenissen, wetten, en daaruit volgende grondregels, welke de tegenwoordige Japansche regeering meent, dat aan den onderdaan onbekend moeten zijn. De insteller van de wet, die alle ommegang met vreemdelingen verbood, de zoon en opvolger van Ongoschio, wist dit bij ondervinding. Hij was 't die, onder den naam van Xogun-Sama, het eerste Hollandsche opperhoofd, Specx, te Jedo zoo minnelijk ontving, en uren met dien vreemdeling doorbracht over de wetten, krijgs- en staatkunde van Europa. Specx was op dat alles gevat; en het nut, dat de Xogun-Sama, nog jong en onderdaan, uit die samenspraken had getrokken, is waarschijnlijk geene van de minste beweegredenen geweest, waarom hij, keizer en ouder geworden, die kennissen voor zijne onderdanen onnut vond, en voor zijn ontwerp van beheersching gevaarlijk.

Op de tweede tegenwerping kan men antwoorden, dat de dagelijksche ondervinding toont, dat in Europa, onder onze oogen, niettegenstaande de strengheid der inquisitie, de Joodsche godsdienst in Spanjen en Portugal zijne volgers in menigte heeft; en echter is de straf van levendig verbrand te worden onvermijdelijk voor de ontdekten, zoo die weigeren het geloof hunner vaderen af te zweren. En dewijl deze Joden zekerlijk het middel hebben, om hunne kinderen in de wet van Mozes te onderwijzen, en van den godsdienst van het

[1] 1 Machab. c. 2, v. 40.
[2] In Scorp. c. 1, 5, 6, 7.

arin zij wonen, afkeerig te maken, zonder dat die kinderen noch hun, noch hunner ouderen idekken; waarom veronderstelt men, dat eene te stilzwijgendheid in Japansche familiën min- elijk zoude zijn? Te meer, nadat wij gezien hoe merkelijk alles aldaar te haren opzichte pen is verzacht, naarmate dat van de aarde is n het geslacht, dat in de burgerlijke oorlogen genomen.

t het gebrek van leeraars, boeken, en uiterlijke ('t geen de derde tegenwerping is) blijkt maar dat de Kristelijke godsdienst niet anders dan lelinge overlevering aldaar in wezen kan blij- dat dus de grondwaarheden zich moeten be- t het eenvoudigste en zoo veel doenlijk kleinste ı dit is ook waarschijnlijk in Japan, alwaar het om, zoo 't nog in wezen is, noodwendig moet lijk het, ten tijde van de bekeering van Cæci- s te Romen [1].

s dan eene onrechtvaardigheid, wanneer de iche verhalen overal te kennen geven, dat de -Katholieke Kristenen, welke onder hunne er dood wierden gebracht, maar een zeer ge- nnis van hunnen godsdienst hadden; want, be- dat zekerlijk die stervende menschen in geene van godsdienst met de Hollanders zijn getre- ren de lijders, welke zij zagen, meest altijd lieden; de grooten hadden in Japan, gelijk in den gebeurd is, spoedig den godsdienst aan de opgeofferd. En gelijk in het burgerlijke de zich vergenoegt, wanneer de ingezeten zon- onderzoek de wetten denkt goed te zijn en die zoo is ook in het kerkelijke aan de pogingen leeraars van een gemeente voldaan, wanneer

die gemeente gelooft en vroom leeft. En deze lieden waren buiten twijfel vroom en geloovig, dewijl ze voor hunnen godsdienst vrijwillig stierven.

Doch is 't wel zeker, dat sedert Sidotti geen pries- ters in Japan zijn geweest? Buiten twijfel is dit even bezwaarlijk, als vol gevaren voor een Europeër; maar de Sineesche wezens schelen weinig met de Japansche, en verscheidene Sineezen zijn getreden in de orde der Jezuïten [1], misschien ook in andere orden van zendelin- gen van de Roomsche kerk; behalven dat op Luçon in de Filippijnsche eilanden, volgens 't geen men vindt in het verhoor en de antwoorden van Sidotti (art. 11), nog vele Japansche familiën wonen, waarvan kinderen in den geestelijken staat kunnen zijn. En deze begrijpt men, dat zich gemakkelijker verbergen dan Europeërs, ingevalle zij eens in Japan kunnen inkomen; hetgeen met de jaarlijks derwaarts varende Sineesche jonken niet ondoenlijk schijnt. Vraagt men nu, van wat nut voor dat Kristendom zoude zijn een priester, die van boord van dat Sineesch vaartuig niet aan land heeft kunnen stappen, zonder alvorens de Jesumi te hebben ondergaan? Ik antwoord, dat ik, noch theologant noch casuïst zijnde, derhalven niet bevoegd ben, om uit te spreken, in hoeverre de veinzing in godsdienst geoor- loofd of ongeoorloofd mag zijn; maar mij dunkt, dat hetgeen daaromtrent bij andere en vrije Kristenen af- schuwelijk zoude schijnen, met een geheel ander oog zoude kunnen worden aangezien door de zoodanigen in Japan, die van afgevallene ouders zijn afstammende, en gedwongen zijn, zoo jaarlijks bij de Jesumi, daar die in gebruik is, als dagelijks bij andere gelegenheden, hunnen godsdienst te ontveinzen; en dat het niet on- mogelijk is, dat die, wel verre van minder te achten zulke priesters, welke dit tot een goed einde, met behoorlijke dispensatie (en ik herhaal nogmaals niet te weten of dit bij eenige Kristen gezindheid mag geschie- den) van hunne superieuren, zouden doen; integendeel, en met meerder eerbied en liefde, zouden ontvangen een priester, welke zich aan zoo vele gevaren en zelfs uiterlijke verachting zoude blootstellen voor hunlieder troost, onderwijzing, en geestelijken nood.

Doch al was bewezen, dat, gedurende vijftig of zestig jaren, die Kristenen van alle hulp van buitenlandsche leeraars ontbloot zouden geweest zijn; dan is er nog geene de minste zwarigheid om te gelooven, dat de grondwaarheden van den Kristelijken godsdienst, niet- tegenstaande dit, nochtans in Japan kunnen gebleven zijn; dewijl het eiland, allernabuurigst aan dit Rijk, ons een ontwijfelbare mogelijkheid hiervan heeft ver- toond.

Nadat de Hollandsche O. I. C. den handel op Japan had verkregen, leerde de ondervinding spoedig kennen die vreeselijke stormwinden, die in de West-Indiën onder den naam van orkanen, en langs de Oostersche kusten van Aziën onder den naam van tyfons bekend, aan de Aziatische zijde zoo veel te meer gevaarlijk zijn, omdat de onmeetbare ruimte van de zee tusschen de Mexicaansche en Sineesche stranden vloeyende, zon- der eenig vast land tusschen beiden, noodwendig, wan- neer de wind uit de Oosterstreken zich verheft, golven

de ultima statim plebe consistimus, si honores et purpuras recusamus: nec factiosi sumus, si ıum bonum sapimus eadem congregati quiete, quâ nec in angulis garruli, si audire nos publice aut is, aut timetis. Et quod indies nostri numerus non est crimen erroris, sed testimonium laudis; pulchro genere vivendi, et perstat et perseverat accrescit alienus. Sic nos denique non notaculo ut putatis, sed innocentiæ ac modistiæ signo noscimus. Sic mutuo, quod doletis, amore dili- quoniam odisse non novimus: sic nos, quod in- fratres vocamus, et unius Dei parentis homines, ırtes fidei, ut spei coheredes. Putatis autem nos quod colimus, si delubra et aras non habemus? im simulacrum Deo fingam, cum, si recte existimes, iomo-ipse simulacrum? templum quod ei extruam, s hic mundus, ejus opere fabricatus, eum capere it? et cum homo latius maneam, intra unam ædi- im tantæ majestatis includam? Nonne melius in edicandus est mente? in nostro imo consecrandus ore? Hostias et victimas Domino offeram, quas mei protulit, et rejiciam ei suum munus? ingra- cum sit litabilis hostia, bonus animus, et pura sincera conscientia. Igitur qui innocentiam colit, supplicat: qui justitiam, Deo libat: qui fraudibus propitiat Deum: qui hominem periculo subripit, victimam cædit. Hæc nostra sacrificia, hæc Dei ut. Sic apud nos religiosior est ille, qui justior. quem colimus Deum, nec ostendimus, nec vide- imo ex hoc Deum credimus, quod eum sentire ı, videre non possumus. In operibus enim ejus, ındi omnibus motibus, virtutem ejus semper prae- spicimus"; zegt de Kristen Octavius bij Tertullianus.

[1] Nous avons des Prêtres Chinois, qui vont là où nous ne pouvons aller: ils font alternativement chacun, pendant une bonne partie de l'année, des excursions, jusqu'à cent lieues de distance. — Lettr. du P. Colas, Missionnaire à Pekin; dans le Journal des Savans, Février, 1775.

veroorzaakt, waarvan de aanrollende hoogte en woede onbeschrijfelijk is. Het eiland Formosa, ten Zuiden van Japan en ten Oosten van Sina geplaatst, en in lengte Noord- en Zuidwaarts strekkende, levert dus, langs deszelfs Westerboorden, eene natuurlijke reê tegen deze verschrikkelijke baren, die, aan 't Zuiden van Californiën in beweging gebracht, voor 't eerst op Formosa's Oostkust breken. En de volkeren van den Westkant van dit eiland waren zoo zacht van inborst, als de Oostersche wild en ontembaar zijn. Niets dus beter tot schuil- en rustplaats tusschen Batavia en Firando gelegen zijnde, wierd de herbergzame kust in bezit genomen; en welhaast door voortbreng van de suiker (gelijk wij reeds gezien hebben), en van de beste bekende hertevellen, nog nutter geworden, verdiende deze colonie met recht de uiterste zorg en aandacht van diegenen, welke in Europa het bewind van zaken der Maatschappij hadden. En dewijl de plaats met wijsheid was uitgekoren, dat de beheersching op zachte gronden was ingesteld, en de beginselen met voorzichtigheid wierden bestierd, is (hetgeen zelden feilt) ook geene van de Nederlandsche coloniën zoo spoedig bloeyende geweest [1]. Bovenal was er zorg gedragen, om de inboorlingen, zoo veel mogelijk, aan onze zeden te gewennen, en in den Kristelijken godsdienst te onderwijzen. Het eerste geschiedde door aan alle Nederlanders, die grond tot bewoning en bebouwing begeerden, in woestliggende landen hun verzoek toe te staan onder alle soorts aanmoediging; en dit gevoegd bij de mildheid van de luchtstreek, en de vruchtbaarheid der aarde, hadden binnen kort een menigte plantagiën ten platten lande doen aanleggen midden onder de oude bewoners. Tot het tweede wierden kundige schoolmeesters voor de jeugd, en deugdzame predikanten, met zorg en keur in Holland uitgezocht; en dit had wederom den allergewenschten uitslag.

Candidius was de eerste, die met onvermoeide vlijt en ijver den Kristelijken godsdienst aldaar predikte; en onder zijne waardigste opvolgers blonken voornamentlijk uit Gravius en Hambroek; van welke Gravius, hoewel

[1] Een vreemdeling, die in Indiën had gereisd, betuigde mij voor eenige jaren zijne verwondering, dat de Hollandsche O. I. C., op 't voetspoor van 't geen zij op Formosa had gedaan, en van het nutte, dat zij dagelijks ondervond aan de Kaap de Goede Hoop, niet bedacht was, om Hollandsche volkplantingen op Ceylon ten platten lande neder te zetten. Hij meende, men zoude aldaar katoen-, suiker-, koffij, indigo en peper-plantagiën kunnen aanleggen, met groote winst voor de planters en onmeetbaar voordeel van de Compagnie, die aldaar bij elkander verzameld zoude vinden alles wat voortbrengen de schadelijke, verdeelde, en onweerbare comptoiren van de kust van Malabar, die alle bespaard konden worden. Hij verbeeldde zich, dat dit rijk gedeelte van de wereld, door vrije en nijvere Europeanen gecultiveerd en doorkruist, welhaast nog meer schatten zoude aantoonen dan de reeds bekende; hij beweerde, dat eenige duizenden welgestelde Hollandsche afstammelingen bij vervolg van tijd (gelijk nu aan de Kaap) Ceylon beter zouden bewaren tegen de Cingaleezen van binnen en de vreemdelingen van buiten, dan eenige honderden kostbare Europeesche deserteurs van alle natiën, die aldaar, onder den naam van soldaten, van honger sterven; hij dacht, dat niet alleen dit eiland daardoor in volkomen zekerheid zoude zijn, maar dat dit geen geringe veiligheid zoude geven voor de bezittingen van de O. I. C. op de overliggende kust van Cormandel, tusschen en naast machtige naburen.

vast predikant te Batavia, de geringe gehuchten van Formosa, in hun begin, tot beroep verzocht en verkreeg; en Hambroek zijne getrouwheid en eed, aan zijne meesters gedaan, met bloed en leven bevestigde [1]. Eene gebeurtenis, allesins gelijk aan die van Regulus, met dit onderscheid nochtans, dat ze veel zekerder is. Wij wenschten, tot aanmoediging van anderen, die dezelfde loopbaan in onze koloniën zullen betreden, dat de Indische of Vaderlandsche geschiedenissen ons eenig byzonder blijk hadden opgegeven van de hoogachting en eerbied, welke zij met zoo veel recht van hunne land- en tijdgenooten hebben verdiend.

Doch de prijswaardige pogingen van deze mannen zijn bekroond geworden door gevolgen, die den wensch hunner ziel en de vrucht van hunnen arbeid zijn geweest; want schoon de Sinees Coxinga dit eiland aan de O. I. C., in 't jaar 1662, ontweldigde, en dat alle Europeërs, aldaar nedergezet, bij die gelegenheid òf vermoord wierden òf in slavernij weggevoerd; zijn echter de gronden van den godsdienst, door hen in de harten der inboorlingen gevestigd, vijftig of zestig jaren daarna nog niet vergeten geweest. Wij hebben hiervan tot getuigen de vaders Jezuïten, door den Keizer Cam-hi gelast de kaarten van 't Sineesche Rijk op te maken, en welke, ingevolge van dien, in 't jaar 1714, aan de landkaart van 't Westelijk gedeelte van Formosa arbeidende, alsnu aan 't Sineesch gebied onderworpen, dit volgende van de oude en oorspronkelijke Formosanen verhalen: „Wij hebben in hunne handen gevonden fragmenten van onze heilige boeken in 't Hollandsch; zij bidden geen afgod aan; zij houden zelfs voor gruwel, al wat daartoe strekt. Wij hebben er gezien, die een God kennen, Schepper van hemel en aarde; eenen God in drie personen: Vader, Zoon, en Heiligen Geest; en die zeggen, dat de eerste van alle menschen was geheeten Adam, en de eerste van alle vrouwen Eva; welke, aan God ongehoorzaam geweest zijnde, zijnen toorn op hen en zijne nakomelingschap hadden doen komen; dat het noodig is toevlucht te nemen tot den doop, om die vlek uit te wisschen. Zij weten zelfs het formulier van den doop; en onze Sineesche tolken hebben ons verzekerd, dat, zoo ras hunne kinderen geboren zijn, zij die met koud water besproeyen". En dit voorbeeld is zoo veel te sterker, omdat deze kerk, nooit vervolgd geweest zijnde, daardoor te meer gevaar liep van te verflauwen en in eene volkomene onwetendheid te eindigen; waarentegen de Japansche gemeenten, sedert zoo lang in bittere onderdrukking, noodwendig uitgebluscht moeten zijn of met verlubbeling van ijver, hoewel bedekt en in 't geheim, nog in wezen blijven.

Ik eindig: en zoo er onder mijne lezers zich bevinden, welke door verhalen of gedenkschriften, mij on-

[1] Onlangs is openbaar hier te lande voorgesteld de vraag: „Hoe de zuivere leer van 't Evangelium in onze coloniën best verbreid en bevestigd zoude kunnen worden?" — Indien Seneca niet mist, wanneer hij (Ep. 6) zegt: „Longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla", zoude deze vraag kort kunnen beantwoord worden: „Zendt er zulke predikanten, als deze drie." En voorbeeld en les samenvoegende, zoude men aan de predikanten, die naar deze coloniën gaan, kunnen verhalen, dat Lodewijk de XIVde, in zijne jeugd, aan den kardinaal Mazarin vroeg, hoe hij moest doen, om geëerbiedigd te worden? „Sire", antwoordde Mazarin, „respectez vous, et on vous respectera."

bekend, beter onderricht dan ik in een stof, voor een Europeër zoo donker, reden hebben, om mijne stellingen eerder als loutere gissingen aan te zien, durf ik nochtans hopen, dat de zoodanigen de billijkheid zullen hebben van te bekennen, dat ik nergens de historische feiten heb geschikt naar mijne gissingen, maar overal de stellingen heb gegrond op de Japansche geschiedenissen, zoo als die aan mij bekend zijn geweest.

In ditzelfde jaar (1775) verliet 's dichters zoon Franeker, om zijne studiën te Utrecht voort te zetten. Zijn vader ging voort, hem met belangstellende zorg daarbij ga te slaan en te leiden. Ook van een geldelijke zij onthield hij hem zijn heilzamen raad niet: „toen uw moeder en ik u naar Utrecht zonden", schreef hij hem o. a., „dachten wij wel, dat gij er niet voor niet zoudt leven; maar 't is onze plicht u te waarschuwen, dat in een huis vol kinderen ieder zooveel mogelijk tot een spaarzame huishouding moet bijdragen, om zich zelf en den overigen geen schâ te berokkenen." Een andermaal gold het zijn werkzaamheid: „de regeling uwer studiën" (schreef hij toen) „komt mij degelijk en goed voor. Ik zend u een bijdrage tot uw Engelsch, een werkje van den Ridder Littleton in navolging der *Lettres Persanes* van den Prest. De Montesquieu. Bedenk, mijn lieve zoon, dat de drie jaar, die gij thans begint, over uw volgend lot beslissen moet." „Vous devez, mon cher fils", heette het in April 1776, „vous apercevoir de jour en jour davantage de combien d'utilité non seulement, mais de quelle necessité est l'étude des langues. Une seule suffisait *Saturno rege*, mais cela n'est plus, et on a laissé cela à nos bons ayeux qui trouvoient plus de difficulté à passer de Harlingue à Amsterdam, que n'en trouve M. de Kinsbergen à faire le circuit de la mer Noire. On ne peut jamais voyager avec succès, si l'on ne sait pas la langue du païs que l'on parcourt, et pour votre destination l'Allemand et l'Italien doivent suivre l'Anglais. C'est le moyen de n'être étranger en aucune partie de l'Europe. Je vais avec plaisir que votre frère [de te Amsterdam gevestigde Duco, bij wien de ander zich bevond] vous fait voir différens métiers; cela instruit, de même que les manufactures, dont l'occasion doit se présenter aussi à Amsterdam". In dezen zomer las hij voorts met zijn zoon, om hem in 't Engelsch voort te helpen, Pope's *Essay on man*, en werd daardoor opgewekt, eene vertaling van den eersten Brief daarvan te geven, die, met een opdracht aan dien zoon, in 't najaar het licht zag:

PROEVE VAN OVERZETTING UIT HET ENGELSCH.

AAN JONKHEER J. P. ANDRÉE, STUDEERENDE TE UTRECHT.

Waarde Zoon!

In een hedendaagsche opdracht van eene overzetting vindt men gewoonlijk een matige lof van den auteur, welke overgezet is; een zedige, maar echter breede lof van de nauwkeurigheid der overzetting; en een reeks van deugden van den heer, aan wien de opdracht geschiedt. In deze opdracht zult gij niets diergelijks vinden. Pope heeft mijn getuigenis niet noodig, om zijn *Essay on man* te doen achten; en ik zocht noch ook eenigen roem door deze overzetting, in welke mijn eerste oogmerk was, om, zoo veel mijne geringe kunde in talen toelaat, te voldoen aan uwe leergierigheid; de lezing van Engelsche dichters in 't algemeen verstaanbaar aan u te maken, en in 't byzonder Pope aan u te doen kennen.

Doch in onze tegenwoordige omstandigheid is eene zaak van nog meerder nut, dan de Engelsche taal, voor u de gestadige overdenking van een werk, ingericht,

„Om God, in alles wijs, te toonen aan den mensch",

en waarvan 't besluit is:

„Leer onderwerping! denk, dat hier in alle wegen
Der Godheids zorg voor u ten klaarsten is gelegen";

De eerste van die twee lessen beneemt, gelijk gij ziet, voor altoos alle murmureering, en de tweede vervult in alle omstandigheden, waarin het lot (gelijk 't gemeen dat noemt) u kan brengen, de ziel met troost.

Maar zoo de algemeene overweging van dit gedicht, en de aaneenschakeling van alle deelen in dit geheel, nog boven 't begrip van uwe jaren en studiën is, onderzoek elken zin in 't byzonder; en neem in dit onderzoek voor grond en regel, hetgeen de dichter der Reden u reeds heeft geleerd:

Segnius irritant animos demissa per aurem
Quam quae sunt oculis subiecta;

kies de voorbeelden in zaken, die voor uwe oogen, en dus bestaan, u bekend zijn. Is uw vader, door uwe afwezendheid, verhinderd, om ieder vers met u na te gaan, hij is gereed om ten minsten door één aan u te toonen, hoe gij in de verscheidene gesteldheden van 't leven alle andere kunt overdenken, en aan u toepassen.

Laat ons te dien einde dit zeggen nemen:

„Elk lotgeval — Bestier, vooraf u onbekend".

Vraag nu: is het lotgeval van het verbranden van ons huis bestier? en ik zal antwoorden: ja, zekerlijk. Waartoe? om u en mij aan te manen en aan te sporen tot betooning, dat wij inderdaad overtuigd zijn van de waarheid, die ik u in de Geuzen heb voorgehouden:

„dat ongelukken,
Die leeren onder God te bukken,
Bewijzen Zijner goedheid zijn."

Was mijn invallende gedachte gedurende de laatstvoorleden zomer, om dezen Brief in uw tegenwoordigheid, en onder uitlegging van 't geen er voor u duister in konde zijn, tot uw gebruik over te zetten, een lotgeval? neen, het was eene weldoende bestiering van de aanbiddelijke en goede Voorzienigheid, om uwe en mijne ziel vooraf tot standvastigheid te bereiden in de ramp, die reeds aannaderde. Is het bestier of lotgeval geweest, dat ik, in dienzelfden zomer, u heb doen uitschrijven mijne verhandeling [1], naar Vlissingen gezonden en aldaar, door uw hand gecopieerd, nog berustende? Het is ontwijfelbaar geweest, om mij midden in dien brand te herinneren, en om aan u (gij, die tot administratie van publieke zaken u zoekt bekwaam te maken) nimmermeer te doen vergeten, hetgeen men in die verhandeling vindt, dat, wanneer de ongelukkige vizier Jacchy met al zijne kinderen ter dood wierd geleid, een zijner zonen hem vroeg: „O vader, hoe kan 't mogelijk zijn, dat, God en 't land altijd wel gediend hebbende, dit lot ons overkomt?" en dat de oude man antwoordde: „Misschien heeft de stemme van den een of ander bitter bedroefde, door ons

---

[1] Voor de werken van 't Zeeuwsch Genootschap; zie Inter.

verongelijkt, zich voor den troon van God doen hooren, wanneer wij, in voorspoed, verzuimden aan hem schielijk recht te doen".

Mijne opdracht is voleindigd; want uw lof beslaat nog geene plaats onder de menschen; God almachtig geve, dat de nakomelingschap te eeniger tijd dit artikel, door u verdiend, naar mijne wenschen invulle! en mag de gegronde hoop van deze toekomende gebeurtenis eene van de verkwikkingen zijn van uwer moeders en mijne laatste dagen! Uwe tegenwoordige vlijt zal waarschijnlijk dan bewijs van Bestiering zijn.

Wolvega, den 15 November 1776. HAREN.

PROEVE OVER DEN MENSCH.

EERSTE BRIEF.

Van de natuur en staat van den mensch, met betrekking tot het Heelal.

Ontwaak, mijn waarde vriend! laat alle mindre zaken,
De lage eergierigheid en Vorsten trotschheid maken;
Laat ons (wijl 't oogenblik, dat m' hier op aarde leeft,
De tijd van rond te zien aan ons nog even geeft)
Het menschdom, dat tooneel van wonderen, beschouwen,
Hoe groot, nochtans naar plan als andere gebouwen;
Die wildernis voor 't oog, daar bloem en onkruid bloeit;
Die tuin, daar 't ooft verzoekt en staâg verboden groeit;
Laat ons dit ruime veld te zamen onderzoeken,
Doorkruisen 't open land, doorzien de nauwste hoeken,
Bespieden 't steil gebergt en holen zonder licht,
Van al wat vliegt of kruipt zelfs buiten ons gezicht,
Doorwandelen natuur, de dwaasheids weg ontdekken,
Vrij, vrolijk, en oprecht der zeden loop begekken;
Maar laat, in jok en ernst, altoos zijn onze wensch,
Om God, in alles wijs, te toonen aan den mensch.
Zeg eerst van God omhoog of van den mensch beneden,
Wat is aan ons bekend of klaar voor onze reden?
Wat zien we van den mensch of van zijn wezen hier,
Waaruit ons blijkt de nood van Schepping of Bestier?
Schoon Globen zonder tal aan ons een God vertoonen,
Wij speuren hem maar na in 't rond, dat wij bewonen!
Hij, wiens doordringend oog zou, door 't onmeetbre heen,
Zien duizend werelden uitmaken een alleen;
Hoe 't eene stargestel in 't andre door kan dringen,
En welk planetental hun eigen zon omringen;
Die 't volk in starren kende en elks gestaltenis,
Die zegge, waarom 't hier is alles, zoo als 't is.
Maar heeft ooit uwe geest of 't scherpste der verstanden,
Gezien van dit heelal de steunen en de banden,
De nette samenvoeg van 't sterke en zwakkre deel?
Konde immer 't kleinste part bevatten al 't geheel?
Is 't groote ketenstreng, dat alles houdt in banden
En 't saamgevoegde steunt, in Gods of uwe handen?
Verwaande mensch! ga, zoek of gij de reden vindt,
Waarom gij zijt gevormd, zoo teêr, zoo zwak, zoo blind?
Of gis, indien gij kunt, de zwaardre reên nog eerder,
Waarom niet zwakker nog, niet blinder, en niet teêrder?
Vraag de aarde, die u bracht, waarom dees eik zoo groot
En langer is dan 't kruid, waaraan hij schaduw bood?
Of ondervraag, waarom in 's Hemels hooge velden,
Bij Jupiters planeet zich kleindre wachters stelden?
Indien 't is toegestaan, dat ieder samenstel
Van hoogste wijsheidswerk moet wezen 't meeste wel,
Daar alles trapsgewijs in order zich vervangen,
Daar alles vol moet zijn of niet kan samenhangen;
Dan is de redenkunde onwederspreeklijk klaar,
Dat ook der menschen rang moest wezen hier of daar;
En hoe men deze vraag dan ginds of herwaar
't Is eeniglijk, of God hen wel of kwalijk
Al wat men, tot den mensch betreklijk, kwaad
Beschouwd op 't algemeen, kan zijn, is zeke
Want zoo m' in stervlingswerk, in arbeid va

Ziet duizend raderen volbrengen een der v
Men vindt integendeel, in 't overleg van
Een wet alleen voldoen aan meer dan een
Dus kan de mensch, die hier 't voornaamste sch
Tot eenen andren kring, ons onbekend, behoo
Hier zijn toekomend rad van ander schepp
Wij zien maar eenen hoek en nergens 't gan
Als 't moedig paard zal zien de ruiters w
Waarom die draven doet of inhoudt zijne
Als de os begrijpen zal, waarom hij ploeg
Is offer, of een God aan Memphis levert
Dan zal de hovaardij des botten mensch b
Zijn wezen, zijne daân, waarom zich drift
Waarom hij leeft, en lijdt dwang en onts
En in dit uur een slaaf, in 't andre een G
Beschuldig God dan niet: daar 's aan den m

't Volmaakte, dat aan hem benoodigd was vo
Hij heeft naar plaats en post de kennis en
Leeft hier een korten tijd, besluit een kl
En zoo volmaakter staat zijn lot moet zijn
Wat scheelt of 't vroeg of laat zal hier of elde
Hij, die gelukkig wordt, is 't heden zoo
Als die voor duizend jaar gelukkig is ge
De Hemel houdt voor 't oog der schepselen
Niet wat men daadlijk is, maar wel de aanstaan
Wat de Engel van den mensch en deze weet v
Want wie leed, zonder dat, met lijdzaamhe
Het lam, dat uwe weelde alreê beval te l
Zoo 't uwe reden had, zou 't vrolijk zijn, zou
Zou 't vinden tot aan 't laatst het bloemend

En likken deze hand, die wreedlijk zoekt
O blindheid van 't aanstaand, o goede en wij
Opdat hier ieder vull' den kring van Gode
Wiens onpartijdig oog, als meester van
Hier ziet vergaan een held en daar eens mus
Een prachtig samenstel of een atoom ver
Een waterbobbel hier, een wereld daar ve
Hoopt nedrig dan, vervolg al bevende
Wacht wat de dood u leert, en bidt de God
Zij weigert aan uw oog toekomend heil t
Maar geeft u deze hoop om thans uw heil
De hoop springt eeuwig op en leert in 's mens
Dat onherstelbre ramp hem nimmer over
Die ziel, die hier benauwd in ballingschap m
Gaat, door de hoop gerust, reeds in 't aanstaan
Zie d' Indiaan, wiens geest geen onderwijz
Die God in wolken ziet; of Godheid hoor
Vermeetle wetenschap heeft nooit met hem l
Te volgen 't sterrental in Melkweg of bi
De eenvoudige Natuur gaf echter aan zijn
Ver achter 't hoog gebergt, een lager wo
Een veilig werelddeel, dat bosch en diepte o
Een eiland vol geneugt, in wijde waterkr
Daar ieder slaaf weêrom zijn vaderland b
Daar geene vijand plaagt noch Kristen dorst n
Hij 's vergenoegd, te zijn en dus te blijven dure
Hij vraagt geen Englenvlerk, hij wenscht ge
Maar denkt dat daar, in zoele en heldre zo

Zijn allertrouwste hond hem zal gezelschap zijn.
Ga, wijzer, gij! en weeg, in schaal van uwe zinnen,
Wat Gods voorzienigheid op aarde deê beginnen.
Noem onvolmaakt al 't geen, waarvan gij ziet een deel,
Zeg: hier gaf God te min, daar weder al te veel;
Loop alle schepselen uit spel en lust vernielen,
En roep: zoo op den mensch ooit ongelukken vielen,
Zoo hij, volmaakt alhier, onsterflijk zonder pijn,
Niet is alleen Gods zorg, zou God onbillijk zijn.
Ruk uit de Godheids hand de maatstok en de wichten,
Durf hare wijze wet en haar besluit herrichten!
'tIs hoogmoed maar alleen, die u dit denkbeeld geeft,
Die dwaaslijk buiten kring en altijd opwaarts streeft:
'tWas hoogmoed, die voorheen den val der Englen baarde,
Die u, voor eigen oog, aan Englen evenaarde!
Zoo de Engel, die aan God gelijk woû wezen, viel,
Dit voorbeeld is gesteld voor elk verwaande ziel;
En de enkle wensch alleen, die d' order wil verzetten,
Is zonde tegen God, en d' eeuwige oorzaaks wetten.
Vraag: waarvoor sterrenglans? vraag aan de hovaardij:
Voor wiens gebruik is de aard? en 't antwoord is:
[„voor mij,
Natuur deed hier voor mij vernieuwen deze weiden,
Weêr spruiten voedzaam graan, op nieuw de bloem
verspreiden,
Voor mij groeit alle jaar die nectar, wijngaardsvrucht,
De roos versiert voor mij en balsemt daagraadslucht;
Voor mij haalt m' uit den grond den schat van duizend
[mijnen;
Voor mijn gezondheids zaak kwam deze bron verschijnen;
Voor mij beweegt de zee en toont de zon haar kracht,
En aard en wolken zijn alleen voor mijne pracht!"
Maar schijnt van deze gunst natuur niet af te dwalen,
Als 't blaken van de zon den dood doet nederdalen,
Als storm met schudding, vlam, of zwelgend aard in 't diep
De volkren overstelpt, en puin voor steden schiep?
„Neen (zegt me) want de God, die alles dus deê zetten,
Werkt bij byzondre niet, maar algemeene wetten,
De uitzondring is gering, en van 't geen hier begint,
Is niets geheel volmaakt." Waarom dan 't menschen-
[kind?
Voor 't stervelings geluk zoo alles is gerezen,
Kan èn natuur van 't pad èn somtijds 't menschdom
[wezen.
Hun beider einde vergt niet meer een vaste loop
Van bui en zonneschijn, als van begeerte en hoop;
Niet meer de lente altoos met wolkelooze luchten,
Als menschen stadig wijs, die kalm de wellust vluchten:
Zoo plaag en pest geen breuk in 's Hemels voorneem doet,
Waarom dan Borgia's of Catilina's woed'?
Hij weet dit maar alleen, die bliksemstralen vuurde,
Die de Oceanen rolt en storm op vleuglen stuurde,
Die heerschzucht in de ziel van d'eersten Caesar bracht,
En Ammons zoon aanhitste op 't menschelijk geslacht.
Uit hoogmoed spruit alleen, uit hoogmoed onzer reden,
Die taal, in 't zedelijk als in natuurlijkheden:
Waarom de Godheid hier beschuldigd, daar ontlast,
Als 't onderwerping is, die best de reden past.
Misschien zou voor ons oog de zwarigheid verdwijnen,
Zoo stadig deugd op aard, in lucht de rust, mocht schijnen
Zoo nimmer wind beroerde of wolk of Oceaan,
Of nooit in menschenziel mocht heete drift ontstaan:
Maar door hoofdstoffen strijd is 't al in stand gebleven,
En onze driften zijn hoofdstoffen van ons leven;
Dees order, algemeen voor al wat schepping vond,
Bleef altijd bij natuur en mensch een vaste grond.
Wat vraagt toch deze mensch? dan opwaarts, dan
[gerezen,
En dicht aan Engelen, wil hij nog meerder wezen,
Nu slaande nederwaarts zijn oog, schijnt hij bedroefd,
Dat hij der stieren kracht of beren pels behoeft.
Zoo 't dierlijk is op aard voor zijn gebruik gevallen,
Zeg, waartoe diende 't dier, had hij de gaaf van allen?
Natuur gaf, wijslijk mild, aan 't dierlijk, wijl het leeft,
In geest- en lichaamstuig, zoo veel elk noodig heeft,
En wist 't geen onvolmaakt voor 't oog zich mag ver-
[toonen,
Door vlugheid hier, door sterkte in anderen, te loonen,
In evenredigheid van ieders staat en tijd,
Naar wet, die meerdering noch ook vermindring lijdt.
Wijl 't dier en 't ondier dus gelukkig is in 't zijne,
Kan 't zijn dat God den mensch alleen ongunstig schijne?
Zal hij, aan wien men geeft den redelijkheidsnaam,
Niet zijn vernoegd, ten zij hij 't alles heeft te zaâm?
Het menschelijk geluk (zoo hovaardij 't kon vinden)
Is, kracht van lijf en geest zoodanig in te binden,
Dat niemand verder uit of dacht of ging of zag,
Als 't geen zijn wezen hier en menschenstaat vermag.
Zeg, waarom heeft de mensch geen mikroskopige oogen?
Omdat hij is noch vlieg, noch noodig vliegsvermogen.
Wat voordeel zou aan hem een fijner zichtkunst biên,
Om maden altijd klaar en nimmer 't zwerk te zien,
Dat, als zijn lichaam hier of daar aan 't minste raakte,
De pijn of vrees zijn hart flauw en bezwijkend maakte?
Of onverwachte reuk gestraald in 't zwakke brein,
Hem doodde door de roos of door een wierooksgrein?
Of eindlijk, zoo natuur, hem donderend in de ooren,
Van 't werkend algestel de klanken aan deê hooren,
Hoe schielijk wenschte hij, dat God hem weder liet
De bolle zomerwind en 't ruischend zachte vliet;
Wie vindt Voorzienigheid niet goed en wijs in 't leven,
Zoowel in 't geen ontbreekt, als 't geen ons is gebleven!
Naarmate dat de trap der schepselen zich heft,
Klimt ook wat elks gevoel of ieders ziel bezeft: [nen
Merk, wat verschil in soort, zal van den mensch zich too-
Tot aan de duizenden, die 't volkrijk gras bewonen:
Hoe veel gradatiën, van 't lynxen scherp gezicht,
Tot aan de blinde mol, altoos in donker licht; [bruiken,
Van reuk, in leeuwen hoofd, die schreeuw op jacht ge-
En brakkennens, die spoor, gehecht op grasjes, ruiken,
In hooring, hoe veel scheelt wat in de watren zwiert,
Met hen, wier schelle stem de bosch in lente siert:
Hoe schielijk is de raak aan draadjes van de spinnen,
Gevoeld door ieder been, gebracht aan hare zinnen;
Wie heeft voor deze bij zorgvuldig uitgezift
De honing, die zij vindt in 't midden van 't vergift;
Hoe veel verscheiden is instinct van 't knor der zwijnen,
Half reedlijk olifant, tot wat m' in u ziet schijnen!
Vandaar, aan reden toe, hoe weinig maar van een,
En altijd even na, schoon nimmermeer gemeen!
Herdenking en geheug, hoe weinig tusschenbeiden;
Gedachten en de zin, hoe dunnelijk gescheiden;
Hoe ieder middelweg zich gaarne samen bond,
En echter nimmermeer 't punt van vereening vond!
Zou 't een, als 't alles niet was trapsgewijs gerezen,
Aan 't andre dienstbaar zijn, of al aan 't menschlijk wezen,
In mooglijkheid te zijn bestierd door u alleen!
Is uwe reden niet haar aller kracht in een?
Aanschouw in deze lucht, in d' Oceaan, op aarde,
Hoe alle stoffe vlug en overvloedig baarde!
Wie weet, hoe ver omhoog de levensramp zich strekt!
Rondsom hoe wijd! wat diepte en afgrond nog bedekt!

Onmeetbre ketenstreng! en welkers eerste knoopen [pen,
Van God, door Engelen, door geest en 't menschdom loo-
Door 't beest, door vogel, visch, door 't klein, dat niemand
Noch immer zag! en van 't oneindige tot u, [nu
Van u tot niets! Aldus zoo wij verheevner machten
Aandrukten, was dit ons van ondren ook te wachten,
Wijl andersins een leêg in 't scheppingsvol verscheen,
En door dees eene breuk het gansche werk verdween.
Want aan natuurs verband t' afnemen een der strooken,
Is 't zelv' als of men had tienduizend afgebroken.
En drijft dus trapsgewijs een ieder samenstel,
En is noodwendig deel van 't wonder algestel,
Dan moet de minste war, die zich in een zou vinden,
Nog bij dit samenstel alle andren ook ontbinden.
Dat de aarde zonder steun zich heffe uit hare kolk!
Planeet- en zonneloop ga wildlijk door de wolk!
Laat Engelen 't bestier van kringen zijn ontwrongen!
De wezens in elkaâr, en gloob op gloob gedrongen!
Laat neêrwaarts zinkend zwerk, in weêrwil van verbod,
Natuur doen sidderen tot aan den troon van God!
Dat wijsheids order breek! en dàt voor uwe wenschen,
O worm, van hoogmoed dol, o godloosheid der menschen!
Indien òf been òf voet, waarmeê ge op aarde treedt,
Vroeg om uw hoofd te zijn, of uwe hand zulks deed,
Indien uw hoofd of oog of oor op wilde geven,
Werktuig te zijn van ziel, of onder haar te leven,
Dus ongerijmd is ook de vraag van eenig deel,
Om ander deel te zijn in 't algemeen geheel:
En even dwaas zou 't zijn van moeitestaak te klagen
Voor ons, in 't wijs bestier van 's Hemels welbehagen.
Van 't groot verbazend al, dat voor uw oogen viel,
Is alles deel: natuur het lichaam, God de ziel;
Die loopt door alles heen, maar blijft hetzelfde wezen;
Zoo groot in 't geen op aarde als is in lucht gerezen,
Verwarmend in de zon, frisch in de wind en stroom,
Die glinstert in de star en bloesemt aan den boom,
Die leeft in ieder lijf, strekt uit tot alle perken,
Verspreidt zich onverdeeld, verliest geen kracht in 't
Beademt onze ziel en leert geduld in smart, [werken,
Zoo t' eenemaal volmaakt in 't haartj' als in het hart,
Niet min volmaakt in mensch die kermt op d'aardes ran-
Als in de Serafiems, die bidden en die branden; [den
Hij kent noch hoog, noch laag, noch klein, noch groot,
[noch smal,
Hij vult, hij bindt, verbindt, en evenaart het al.
Houd op dan order hier als onvolmaakt te laken,
Hetgene gij mispreest zal u gelukkig maken;
Maar ken den waren staat, waarin gij zijt gesteld,
En zoo ge uw blindheid ziet en zoo ge uw zwakheid telt,
Leer onderwerping! Denk dat hier, in alle wegen,
Der Godheids zorg voor u ten klaarsten is gelegen:
Weet, dat ge op deze gloob of andre wereldspunt
Zoo veel gezegend zijt als gij verdragen kunt;
En veilig nederligt in Opperwezens handen,
Zoowel in levenstijd, als in de grafsteê's banden;
Dat alles in Natuur is Kunst, die gij niet kent;
Elk Lotgeval Bestier, vooraf u onbekend;
De Tweedracht, wel bezien, zal Eensgezindheid wijzen,
Dat uit byzonder Kwaad het Allergoed zal rijzen,
En dat, in spijt van trots en dwalend redenstel,
Die waarheid zeker is, dat „al wat is, is wel" —

Den 5en Augustus vierde hij den 58en verjaardag zijner edele en trouwe gade met den volgenden Lierzang:

DE HERSCHIJNING,

AAN ADELEIDE, WANNEER ZIJ HAAR 58e JAAR VER

Melpomené gaat mij verlaten!
Waarom, Godinne, nu gevlucht?
Of is 't, omdat ik uwe maten,
Met zwakke min niet heb gezucht?
Wie komt in hare plaatse zweven,
Op arends vleugelen geheven,
Gereed te stijgen boven aard?
In 't allerschoonste vrouwewezen
Is stoute moed bij kracht te lezen,
En met bevalligheid gepaard!

Ik volg, Calliope! die schreden,
Die snelle voortgang in de wolk,
Ik offer op aan uwe treden
Louize's angst, Fathema's dolk!
Ik zie reeds Wolvega verdwijnen,
En andre kerken die verschijnen,
Daar wind in holle torens speelt;
Schudt af, o kerken! uwe daken,
En gij! doê tomben open maken,
Hoor, grafrijk Delft, wie 't u beveelt!

't Is deze Nimf aan mijne zijden,
De Nimf, die 't fiere Griekenland
Bekroonde in Elis gloriestrijden,
Door Pindarus en Vrijheids hand:
Niet hier om, als in Oudheids banen,
Tot loop of worstling aan te manen,
Of 't rennend paard in 't lichte stof;
Maar hier, met eeuwige laurieren,
Om andermaal door mij te sieren
En Friso's roem èn Anna's lof!

Ontwaakt, herschijnt, weldoende zielen!
Voel nogmaals, waard en dor gebeent'!
De tranen, die mijn hart ontvielen,
Als ik uw lijkbus heb beweend!
De Vriendschap doet dan wonderwerken!
Ik zie bewegen marmren zerken,
En ceedren kisten opengaan!
Door Uwe gunst, o God der vromen!
Keert weder 't leven, eens benomen,
En mijne wenschen zijn voldaan!

Zij rijzen uit die koude graven,
Daar 't kokend bloed van Nassau's stam
Daar 't helden-noodlot dezer braven
Na zoo veel arbeid rust bekwam!
Schoon al omringd met krijgstrofeën
Van nieuwe grens, getemde zeeën,
Wie is 't wien Neêrland 't meeste prijs
't Zijn d' eersten Willems vriendlijkheden,
't Zijn Fredrik Hendriks zachte zeden
En 't paar, dat mijne lier herrijst.

Welk is die glinstring, hun geschonken,
Die glans van 't rijzend zonnelicht,
Als 't pas ten kimmen uitgeblonken
Nog niet deê schemeren 't gezicht?
De stralen van de gulde kringen,
Die beider schittrend hoofd omringen,
Zijn even blinkend, even schoon,
Als toen, in Amsterdam getreden,
En van een ieder aangebeden,
Hun hart vergaf geleden hoon.

Als 't IJ, langs Pampus brakke velden,
  Dacht wederom te zien den dag,
Wanneer Noord-Hollands wakkre helden
  Afrukten de inquisitievlag!
Als 't bloed der Rotterdammenaren,
In 't allerhoogst van 's lands gevaren,
  Gewroken wierd op land en plas;
En dat Bossu, die streed voor Spanje,
Bewees, dat eeniglijk Oranje
  Behoud der Nederlanders was!

Gemeene kracht kan smaad verduren,
  De mensch is taayer als hij denkt;
Gemeene moed geeft rust in uren,
  Als ongeval op 't felste krenkt:
Maar kwaad met zachtigheid te loonen,
De laatste tergingen verschoonen,
  In volle macht gevestigd, nu
Te kunnen straffen! En vergeven!
Die grootheid is alleen gegeven,
  Altoos aan God! en eens aan U.

„Wendt, Vorsten! mijwaarts doorziende oogen,
  Daar goedheid praalt in oppermacht,
Die nooit onnoozelheid bedrogen,
  Als zij voor u verdrukking bracht!"
Helaas! zij weigeren te spreken;
Misschien, dat zij zich willen wreken,
  Daar hunne rustplaats is gestoord?
Verdwijn, o vrees, uit hunne monden,
Wat vreemd' of vrienden ooit verstonden,
  Is — nimmermeer de wraak gehoord!

„O teêrgeliefde Hemellingen,
  Aanschouwt wie voor uw oogen is!
Of wel is 't licht der stervelingen
  Voor u maar enkle duisternis?"
Maar neen; zij schijnen mij te kennen,
Hun oog aan onzen dag te wennen;
  „Heb ik uw ongenâ verdiend?"
Stil! 'k hoor geluid op hunne lippen,
Ik hoor van hunne tongen glippen:
  „'t Is Haren, onze boezemvriend!

„O, waarde vriend, waar 's 't vuur gebleven,
  Dat op uw helder voorhoofd scheen,
Wanneer, in ieder ramp van 't leven,
  Ons lot voor uwe troost verdween?
Waarom is 't aangezicht zoo duister,
Waardoor gerimpeld alle luister
  Van uwe gladde en frissche jeugd,
Wanneer (gelukkig man in 't paren!)
Het huwlijk uwe jonge jaren
  Verbond aan Adeleide's deugd!

„Of dan, als op geboortedagen,
  Het Loo met ons, in 't woelig huis,
U zag de moeite en zorg verjagen
  In vlugge rei en feestgedruisch.
De tafel sierden nieuwe rozen,
De wangen lach- en vreugdeblozen,
  Champagnewijn schuimde in kristal!
De vrolijkheid, naast u gezeten,
Deed ons den tegenspoed vergeten,
  Deed ons bespotten 't blind geval!

„Wat doet ons thans neêrslachtig schijnen?
  Zijt gij (met Nassau weêr verdrukt)
In nieuwe vrees, te zien verdwijnen
  Het goede werk, onlangs gelukt?
Of heeft de Godheid erger plagen,
Heeft zij haar allerzwaarste slagen
  In eens verzameld op uw hoofd;
Kan dit die groote droefheid baren,
Dat niets de deugden mochte sparen,
  Dat Adeleide u is ontroofd?"

Gelijk de zon, in donkre dagen,
  Als zij op 't onverwachtst verschijnt,
Verzacht geleden onweêrsvlagen,
  En jaagt den nevel, die verdwijnt;
Zoo doet uw troostrijk bijzijn vluchten,
O Vorsten, leed en bange zuchten,
  Zoo hebt gij Nederland verheugd;
Zoo vindt, na wederwaardigheden,
Gelijk door u, door mij geleden,
  Weêr eindelijk mijn hart de vreugd!

Gij weigert niet, uit 's Hemels zalen,
  Daar u de Godvrucht zetel gaf,
Een oogenblik voor mij te dalen
  Bij 't zwijgend ongevoelig graf!
Mijn angst heeft uwe ziel bewogen;
Gij droogt de tranen mijner oogen;
  Gij vraagt in welke ondankbre tijd....
O Hemel! alles is verdwenen
Voor 't wangedrocht, in lucht geschenen,
  En 't eizend zwerk erkent de Nijd!

Ik zie niet meer de Delftsche toren,
  Maar Wolvega's geringe kerk;
Die woning, haast voor mij beschoren,
  Bij deze vaderlijke zerk.
Doch 'k heb u weder mogen vinden,
O gij, die uwen vriend beminden,
  Woed, vuile Haat! raas, Laster, vrij!
Wat mij van u mag overkomen,
Die Vriendschap kan mij niet benomen,
  En God laat Adeleide aan mij!

TOEZENDING.

Gij! die, wanneer met bittre zorgen
  Meineedigheid ons overviel,
Den dag van gister, heden, morgen,
  Verdraaglijk maakte aan mijne ziel;
Wiens aangenaam' hoedanigheden,
Bij zedigheids bevalligheden,
  Verrukten mijne en ieders jeugd;
Wiens kuische trouw in lange banden
Tot voetspoor strekt aan onze panden,
  En eerbaar' onderdom verheugt;

Ontvang, beminlijke Adeleide!
  Dit laatste werk van mijne hand,
Dat ik, door uwe hulp, bereidde
  Voor Nassau, U, of 't Vaderland.
Met u heb ik trouwloosheids slagen,
Door u de wanhoop zelf verdragen,
  Bij u verdwenen zorg en smart;
Uw voorbeeld wist geduld te geven,
Wijl zachte tong deê vrede leven,
  En stille rust vloeide uit uw hart.

Mag ik u zien aan mijne zijden,
  Als 't einde mijner tijd genaakt,
Als gij, gezond, mijn overlijden
  Standvastig ziet, hoewel geraakt;

Als spraak verflauwt in nare snikken,
Als ieder adem dreigt te stikken,
En alles spoedt naar 't gapend graf.
Mag dan (met liefde, als toen wij trouwden!)
Mijn hand, bezwijkende, nog houden
De hand, die mij de Trouwdag gaf!

En wijl mijn lijk, aan Nijd onttrokken,
In sluimering van kalme nacht,
De woede tart van Noodlots schokken,
En eene tombe ons samen wacht;
Moogt gij, in volgende eeuw getreden,
Uw oordeel, wijs gedrag, en reden,
Op vleuglen van de luide Faam,
Nog lang in Nederland vertoonen,
En mijne lier daar eeuwig wonen,
Onsterfelijk door uwen naam!

Zoo dan, in zoek van bezigheden
(Geen ledigheid was u bekend),
Geheugen van de tijd voorleden
Uw oog naar deze zangen wendt,
Mag in 't grootmoederlijke wezen
Louïs 't genoegen zien gerezen!
Geen laatste dag verbiedt geneugt,
Wanneer m', als gij, in alle tijden,
Vertoonde, aan strenge Godsdiensts zijden,
De zoete glimlach van de Deugd.

Omstreeks denzelfden tijd zag ook de laatste en volledigste uitgave van *De Geuzen*, waarop voorgaande Lierzang tevens doelde, in vier en twintig zangen, het licht.

DE GEUZEN,

PROEVE VAN EEN VADERLANDSCH GEDICHT [1].

VOORREDEN.

Wanneer ik, in den zomer van 't jaar 1769, ondernam te toetsen, of ik een gedenkteeken zoude kunnen oprichten tot roem van 't Huis van Nassau en van diegene, welke in de bescherming van de Vrijheid en Godsdienst dezer landen het meest hebben uitgeblonken, was eene van de eerste tegenwerpingen aan mijzelven, op welke wijs ik het best zoude gewaar worden, in de eenzaamheid waar ik woon, wat een ieder, zoo van de stof als van de project-uitvoering, dacht?

De Grieken hadden openbare spelen, werwaarts de gansche natie toevloeide, aan welke de auteuren hunne werken voorlazen; en de toejuiching of bespotting van een geestig en levendig volk sprak spoedig het vonnis uit.

De Romeinen vonden in de hoofdstad van hun rijk verzameld alles, wat uitmuntende was in kennis en beoordeeling van stoffen en uitwerkingen; de theaters en gaanderijen waren gereede plaatsen, daar een auteur èn grooten èn geleerden vond, willig om hem te hooren en met hunne aanmerkingen te begunstigen.

Dit alles mij ontbrekende, moest er een ander middel uitgedacht worden voor een man, te oud om niet te weten, dat men, in diergelijke werken, op zijn eigen oordeel alleen niet moet vertrouwen. Ik besloot derhalven, om eerst een ruwe schets van dit werk aan 't publiek te geven; vervolgens, naar mate ik zoude kunnen gewaar worden, wat er van dacht een ieder van 't klein getal dergenen, die de moeite zouden willen nemen om er aan te denken, een naam voor 't werk te kiezen; en voorts het van tijd tot tijd te vermeerderen en te polijsten, zoo lang mij tijd en gezondheid zouden overblijven; en deze schets was nog niet afgemaakt, wanneer eene gebeurtenis, tot nog toe hier te lande buiten gebruik, mij verplichtte om aan te toonen, waarin mijne dagelijksche bezigheden bestonden.

Het gevolg van deze eerste uitgaaf was overeenkomende met mijne verwachting; het gemeen nam weinig deel in een werk *aan 't Vaderland;* een titel en stof, aan de meesten onbekend en onverstaanbaar. Doch eenige weinige lieden van oordeel, de schors doordringende, schenen te begrijpen, dat tijd en moeite iets tamelijks van de verkorene stof zouden kunnen maken.

Hierdoor aangemoedigd, hervatte ik mijn arbeid en gaf er een tweede proeve van uit in 't jaar 1771, onder den naam van *de Geuzen*, gedrukt bij Clement tot Zwol; en de nieuwe aanmoediging, die daarop volgde, spoorde mij aan om aan een derde te werken, welke ik wederom vroeger als ik wenschte heb moeten uitgeven, omdat ik gewaarschuwd wierd, dat mijn eerste druk van *de Geuzen* wierd nagedrukt buiten mijn weten of toestemming; en dat ik dus niet wist, wat men van voornemen konde zijn, onder mijn naam te verspreiden.

De openbare blijk van achting, welke ik kort daarna ontving van een Genootschap uit zoo deugdzame als wijze, zoo geleerde als oordeelkundige mannen bestaande, inboezemde mij met de dankbaarheid ook de plicht, om ten minsten door mijnen goeden wil hunne keuze te verdienen; waartoe ik gepast vond, mij toe te leggen met een verdubbelden ijver tot verbetering, vermeerdering, en versiering van een werkje, hetwelk in 't klein, gelijk het Zeeuwsch Genootschap in 't groot, ten luister van 't vaderland is ingericht.

Dus, altijd zooveel mij mogelijk is geweest, de publieke en particuliere oordeelen zoekende, vergelijkende, wegende, en (daar die mij verlichten konden) volgende, heb ik De Geuzen gebracht tot aan deze uitgave; welke door mijne klimmende jaren waarschijnlijk de laatste zal zijn. Doch wat hiervan mag worden, ik houde mij van nu af aan rijkelijk beloond voor mijne pogingen, zoo eene van deze twee mijne wenschen mag worden vervuld: Of wel, dat dit gedicht, niettegenstaande al het zwakke, dat men in hetzelve zal vinden, mag dienen in 't vaderland tot onderwijs aan de jeugd, tot voorbeeld aan mannen, en tot eenige verzachting aan oude lieden, in de pijnlijke en ongemakkelijke uren, die gewoon zijn den ouderdom te verzellen.

Of, zoo de gebrekkelijkheden van dit werkje hiertoe een hinderpaal mochten wezen, dat alsdan die gebrekkelijkheden zelve ten nutte van 't vaderland mogen strekken, door een baken te worden tot vermijding voor een iegelijk, die, na mij, maar met meerder vuur van geest als ik, en met blinkender inbeelding als de mijne, den roem van zijn en mijn vaderland, langs zulken of diergelijken weg, te eeniger tijd zal zoeken te verheffen!

HISTORISCH VERHAAL.

Filips de Tweede, koning van Spanjen, de Nederlanden willekeurig hebbende willen regeeren, en de inquisitie inbrengen, vergaderde de Nederlandsche adel; en driehonderd van hen, geleid door Heer Henrik van

[1] Tot Zwolle, bij Simon Clement.

derode en Graaf Lodewijk van Nassau, gaven aan hertogin van Parma, goevernante, tot Brussel een ekschrift over tegen de schending van de rechten privilegiën der landen. Onder de edelen waren ioi, La Marck van Lumey, Marnix van St. Aldede, Tholouse en andere, in de Nederlandsche geiedenissen minder bekend.

)e goevernante, zulk eene menigte het hof ziende reden, verschrikte; waarop de heer van Barlaymont le: *ne craignez rein, Madame, ce ne sont que des rux:* vrees niets, Mevrouw, het zijn maar bedelaars. ; gehoord en aan de saâmverbondene adel (welke n middag in 't hotel van Florens van Palland, graaf ı Culenborg, door den heer van Brederode ter maall wierd onthaald) overgebracht zijnde, nam die den ım van *Geuzen* aan, welke spoedig de naam wierd ı alle de voorstanders van de vrijheid.

Het antwoord van den koning op dit smeekschrift ı een vonnis, waarbij alle ingezetenen der Nederıden ter dood waren veroordeeld, zonder aanzien van .e of ouderdom en zonder eenige gratie of dissimula-. En wierd de hertog van Alba, bekend door zijnen ıt tegen de Nederlanders, met een talrijk heir van oude Spaansche benden gezonden, om dit vonnis ten voer te brengen, gelijk hij dede tegen allen, die t gevlucht waren; terwijl de heeren van Montigny Bergen, door den Nederlandschen raad met vertooı naar Spanjen gezonden, aldaar door last van den ıing wierden om hals gebracht.

De Prins van Oranje verzamelde de gevluchte Geuı en, met hen, een leger Duitschers en Walen, ırmede hij de Maas op een roemruchtige wijze overk; maar Alba tot geen gevecht hebbende kunnen ıdzaken, had hij het hartzeer, zijn leger, door gek van betaling, te zien verloopen.

Zijn broeder, graaf Lodewijk, die de Noorder prociën aantastte, scheen in 't begin gelukkiger, en beılde op de Spanjaards, onder Johan van Ligne, ıve van Aremberg, een groote overwinning bij Heiırlee; maar wierd kort daarna zelve overwonnen ır Alba bij Jemming, met veel moeite, door 't gekig weder overkomen van de Eems, zijn leven beıden hebbende.

Oranje, in die wanhopige staat of ten minsten in ; staat, in welke niets als de hoop aan hem meer ır was, zich te Dillenburg bevindende, besloot den d van Coligny te volgen, om fortuin ter zee te ıroeven. Te dien einde gaf hij lastbrieven aan de gewekene Geuzen, om te water aan Spanjen alle afıak te doen. Van dezen bevond zich een groot ge-, in Maart 1572, door verscheidene lotgevallen in de gelsche havens verzameld, wanneer de koningin Eliıeth, op zeer ernstige vertoogen van Alba en om ı oorlog met Spanjen te vermijden, bij een publicatie, ı de Geuzen beval, haar rijken te verlaten. Genoodıkt te gehoorzamen, vertrokken zij uit Engeland in ır-en-twintig schepen, onder de volgende bevelhebben:

1. Willem graaf van La Marck, heer van Lumey, Sereyn etc., amiraal, bij onze schrijvers onverschillig dan Lumey, dan La Marck genoemd. Hij had gezworen, zich niet te zullen laten scheren, voordat het bloed en de moord der edelen zou gewroken zijn.
2. Barthelt Enthes van Mentheda, Ommelander, vice-amiraal. Byzonder vijand van de Groningers.
3. Roobol, luitenant-kolonel van La Marck over de soldaten.
4. Willem van Blois van Treslong. 5. Jacob Cabbiljau. Hollanders.
6. Jacob Simonsz. de Rijk. 7. Jan Spiegel. Amsterdammers.
8. Niklaas Ruichaver, van Haarlem.
9. Hendrik Thomas, Noordhollander.
10. Marinus Brand, van Ter Veer. 11. Bruin. 12. Cornelis van Everdingen, beide van Utrecht.
13. Fokke Abels en Jan Abels, zijn broeder, bij hem. Friezen van Dokkum.
14. Hedding, om zijne hooge jaren genoemd Oom Hedding (Homme Hettinga). Zwollenaar.
15. Daam van Haren, uit het land van Valkenburg.
16. Guilleaume de Grave, Gentenaar.
17. Doovelens, of de la Douve (Douwe Glins). Brabander.
18. Looy. 19. Gillis Steltman, Brusselaren.
20. Geleyn. 21. Jelmer. Walen.
22. Marten Merens. 23. Wouter Fransen. 24. Ellert Vlierhop. Waar deze drie t'huis hebben behoord, is mij onbekend.

Van de Nederlanders op die vloot, zonder gebied over schepen, vind ik maar de volgende genoemd:

Adriaan, Heer van Zwieten, die kort hierna met een ongeloofelijke stoutmoedigheid Oudewater en Ter Gouw bemachtigde.

Jan van Duivenvoorde, heer van Warmont, die naderhand den naam van Wassenaar aannam; te dezer tijd nauwelijks zestien jaren oud.

Lancelot, bastaard van Brederode. De Heer van Montigny en Lancelot wierden in hunne jeugd voor de schoonste mannen in Nederland gehouden.

Anthonis van Utenhove Anthonisz, en Jaques Schonewal, Gentenaren.

Anthonis van Rijnen, uit Overijsel.

Jaques Hennebert, van Sluis in Vlaanderen.

Jan Syvertsz en Dirk Duivel, Amsterdammers.

Wybe Sjoerds, van Worcum in Friesland.

Jacobus Martens, van Gent.

Gautier Herlyn, van Valencijn.

Croocq, Nicolaus Holbeck, Willem Lievensz, en Cornelis Loessen.

Johan Omal, (uit Luikerland, en later tijdelijk) te Leiden (verblijvende, Lumey's) commissaris bij de pijnigingen van de geestelijken, gelijk de Karthuizers, heer Joost van Tol te Leiden, Cornelis Musius, prior van St. Aagt, te Delft, enz.

Aldus uit de Engelsche havens vertrokken, vonden zich de Geuzen den 1 April voor den mond van de Maas; en die rivier ingezeild zijnde, streken na den middag ten twee uren voor 't Brielsche hoofd de schepen van de kapiteins Brand en Haren, die de voortocht hadden, welhaast gevolgd door de geheele vloot. Om vijf uur waren de Geuzen aan land, Roobol met de soldaten voor de poort, en La Marck gaf aan de regeering van den Briel twee uren beraad, om de stad aan hem voor den Prins van Oranje over te geven. Maar die tijd was nog niet om, en de magistraatspersonen meer bedacht op vluchten als raadplegen, wanneer Roobol, bij geval aan de waterpoort stroo, rijs en teer gevonden hebbende, die poort in brand stak, en aldus in de stad drong.

Na 't om hals brengen van de geestelijken en eenige weinige spaanschgezinde ingezetenen, en 't plunderen van kerken en kloosters, wilde La Marck de stad in

brand steken en vertrekken; maar sommige wijzere en verder uitziende hoofden, en voornamentlijk Blois en De Rijk, haalden hem over om te blijven en de stad te sterken, waartoe de burgerij aanstonds hulp en hand bood, en 't noodige geschut van de schepen op de wallen hielp brengen.

De tijding van 't nemen van Den Briel te Brussel gekomen zijnde, zond Alba last aan den graaf van Bossu, stadhouder van Holland, een Nederlandsch heer, tot dien tijd zeer bemind, om Den Briel aan te tasten. Bossu gehoorzaamde en zoude misschien de stad stormenderhand genomen hebben, zoo niet, wanneer 't gevecht twijfelachtig was, Rochus Meeuwszen, stads timmerman, de gracht overzwemmende met een bijl in de hand, de sluis van Nieuwland had opengehakt, waardoor 't water in 't land kwam en der Spanjaarden vlucht veroorzaakte.

Aanstonds daarna ontving Lumey aanzoek van die van Vlissingen en Vere, die 't Spaansche juk hadden afgeworpen, om hen bij te staan, waarop Blois met driehonderd Geuzen naar Vlissingen tot hulp wierd gezonden, en De Rijk naar Engeland, om bijstand aldaar te vragen. Elizabeth, van zijne komst verwittigd, liet hem voor haar komen, weigerde hem in 't openbaar alle hulp, en zag oogluikende aan, dat hij zich van wapenen en manschap mocht voorzien. Hiermede teruggkeerende, ontmoette hij bij Nordforland eenige schepen met vluchtelingen van Vlissingen, die, bang gemaakt door de bedreigingen van den Heer van Cappelle, des konings bevelhebber in Walcheren, met vrouw en kinderen een schuilplaats zochten, en deze hulp ziende, De Rijk smeekten met hen naar Vlissingen te keeren, hetgeen hij, eindelijk overreed, deed.

Die stad versterkte zich terwijl dagelijks, door bijstand van Ter Veer (in welke stad men al 't geschut van Zeeland vond), en door een menigte gebannene en terugkeerende Geuzen. In die omstandigheid kwam aldaar aan Pachiëco, directeur van de Spaansche Fortificatiën, welke, van geene verandering wetende, de haven invoer en (vervolgens) wierde opgehangen, in plaats van een kasteel te bouwen, waartoe hij gezonden was.

Intusschen naderde de hertog van Medina-Celi (door den koning tot opvolger van Alba benoemd) met een Spaansche vloot, bemand met meest Nederlandsch bootsvolk en tweeduizend Spaansche soldaten, onder bevel van den ouden Juliaan Romero, kolonel van 't regiment van Lombardijen.

De Geuzen en Zeeuwen zeilden Medina te gemoet, tastten zijne vloot aan, en sloegen dezelve. Medina vluchtte naar Sluis, verscheidene van zijne grootste schepen gestrand en genomen ziende, waaronder een, op hetwelk schipper Boudewijn Ewouts van Vlissingen zich bevond, die, met behulp van 't Nederlandsch bootsvolk, de Spaansche officieren en soldaten doodde of over boord smeet. Schipper Sebastiaan de Lange van Ter Veer, door vier Spaansche oorlogschepen geënterd, en geen kans ziende om te ontkomen, stak den brand in zijn kruit en deed de vijf schepen samen springen. Het eerste gevolg van der Geuzen overwinning was het veroveren van de rijk geladene Lisbonsche vloot, met Oost-Indische waren van de Taag naar Antwerpen moetende, waarvan alleen twee schepen ontkwamen.

Verscheidene landen en steden van de provinciën van Utrecht, Gelderland, Overijsel en Friesland verklaren zich voor de Geuzen. Zuid- en Noord-Holland (behalven Amsterdam) zich in vrijheid gesteld hebbende, vergaderen de Staten van Holland te Dordrecht. De Friezen zenden hulp over Stavoren naar Holland. De Prins van Oranje vertrekt uit Duitschland, gaat scheep t Kampen, en komt in Holland te Enkhuizen aan, waar de naam van Geuzen ophoudt.

Dit zijn de gebeurtenissen, welke men zich heeft voorgesteld, zoo veel doenlijk ineen verzameld, te verhalen in dit verhaal overal, daar het mogelijk is geweest, de historische waarheid nooit uit het oog verliezende.

EERSTE ZANG.

Wanneer de groote waterstroomen
Die 't Zuiden naar Syéne zendt,
Egypte, aan uwe vlakte komen,
Die vlakte aan regen onbekend;
Dan klimt de Nijl op uwe landen,
Hij dekt uw allerhoogste zanden,
Een nieuwe zondvloed schijnt bereid!
Die cataracten zijn verdwenen,
Die hemelhooge bergen schenen,
Daar Sennaärs rijk van 't uwe scheidt!

O Gij, die eerst dit land bewoonde,
Van waar gij moogt gekomen zijn;
Wat voelde uw hart, als zich vertoonde
Die wondre gift der Middellijn?
Maar om nog meer te doen verblikken,
Het water vlucht, en vuile slikken
Bedekken al wat kan bezaaid!
Gij geeft de hoop alreê verloren
Van weêr te vinden 't rijke koren,
Als de eerste maal aldaar gemaaid!

Doch als de zon èn milde stralen,
En zachte en aangename gloed,
Op deze slik doet nederdalen,
Verschijnt daaruit uw overvloed!
't Geen klachten gaf in uwe monden,
Zijn vaste regens, ook gezonden
Om op Egyptens dorre strand
De rijkste vruchtbaarheid te brengen,
Door barre grond met asch te mengen
Van 't riet dat de Abissyn verbrandt.

Zoo dekt de Almachtig' zijne wegen!
Zoo is met wijsheid kracht vereend!
En 't allergrootste nut gelegen
In 't geen de mensch verwarring meent!
Maar onverwacht zal 't licht verschijnen,
Dat alle neevlen doet verdwijnen,
En wijst de Godheids ware reên!
Leer, sterveling, altoos te hopen,
Tot dat de tijd uw oogen open,
En toon waarom gij hebt geleên!

Aldus, eer dat in uwe steden,
O thans gelukkig Nederland!
De hoorn van overvloed zal treden,
Gedragen door de vrijheids hand;
Moet eerst de dood van duizend helden,
Beschermers uwer lage velden,
Uw land bezoedelen met bloed;
En 't geen de mensch niet kon verzinnen,
Uw vrijheid zal door dwang beginnen,
In burgerstaat en in gemoed!

Reeds ziet de Schelde op hare stroomen
De bloedige inquisitievlag,
Reeds zijn de rechten weggenomen

En wetten doof op uw geklag!
De onwetendheid breekt uit in moorden,
Haar redenen zijn zwaard en koorden,
De houtmijt gloeit aan alle kant!
De godvrucht en geleerdheid vluchten!
De inwoner stikt de bange zuchten,
Ellende en schrik vervullen 't Land!

Maar welke zijn die stille mannen,
Die Brussel met verbaasdheid ziet?
Uit hunnen gang is Vrees gebannen,
De Vrijheid is 't, die hen gebiedt!
Brengt, Zanggodinnen, nieuwe bloemen,
En wijl de Vrijheid zal benoemen
De hoofden, die gij sieren moet;
Laat eene straal, om hen te kroonen,
In mijne zangen zich vertoonen
Van uwen goddelijken gloed!

Wie hunner durft de voorste wezen?
Wie voegt bij moed welsprekendheid?
Wie zal de Dwinglandij doen lezen
De klacht, die Vrijheid heeft bereid?
O Brederode, laat de monden
Die 's Lands geschiedenis verkonden,
U noemen Neêrlands eerste vriend!
En stadig zijn vernieuwd, door handen
Van alle dichters dezer landen,
De burgerkroon, door u verdiend!

Wie komt aan uwe zijde treden?
De Deugd verzelt zijn levensloop,
Terwijl de drie Bevalligheden
Hem 't siersel maken van Euroop!
Helaas! de Deugd met zachte zeden,
De Wijsheid met bevalligheden,
Heeft niemand voor den dood bewaard!
De Maas en hare Nimfen weenen,
Bij Mook is voor altoos verdwenen,
't Geen de Eems en Jemming had gespaard!

Zoo lang Noord-Hollands wier en dijken
Verwondren 't oog des vreemdelings,
En woedend' Oceaan doen wijken,
Voor nijverheid des inboorlings;
Zoo lang (wat banden haar omringen)
De lijdzaamheid Fortuin kan dwingen
En wijze dapperheid bekroont;
Zoo lang zal uwe roem zich heffen,
Schoon u de ondankbaarheid mag treffen,
Sonoy, onwaardiglijk beloond!

De ontembre Lumey is verschenen:
Het choor der Zanggodinnen zwijgt,
En laat Geschiedenis hem leenen
Den lof, dien woeste moed verkrijgt.
Het lot deê Vrijheids eerste stralen
Door u vergeefs in Neêrland dalen,
La Marck, in onzen grootsten nood;
De zachte Dichtkunst, staâg bewogen,
Wijst heden nog, met schreyende oogen,
Den moord, dien uwe last gebood!

Haar hand, en Vrijheid, gaan versieren
't Geleerdste hoofd van Nederland:
Gij pronkt, o Marnix, met laurieren,
Van beider en van wijsheids hand!
En Vriendschap zal, met taaye vlechten,
Oranje's hart aan 't uwe hechten,
Veracht den laster die u slaat!
Welhaast zal Maurits wijsheid leeren,
Hoe 't kindren paste vrienden te eeren,
Om hunner oudren dienst gehaat!

En gij, wil uwen moed bedaren,
Thoulouse, 't is te vroeg beroerd!
De burger vreest de krijgsgevaren
Zoo lang de wanhoop niet vervoert!
Misschien dat haast de tijd zal komen,
Dat alle hoop is weggenomen,
En 't edel bloed 's lands wonden heel;
Het einde van uw moedig leven
Dient thans alleen, om naam te geven
Aan 't kleine dorp van Oosterweel!

Vergeeft, o driemaal honderd helden!
O Geuzen, pronkende op dien naam,
Zoo korte zangen niet vermelden
En elks geslacht èn ieders faam!
Zoo lang de Vrijheid onbedwongen
In 't vaderland zal zijn gezongen,
Verdedigd door Oranje's hand;
Zoo lang Oranje, zonder vreezen,
In Nederland mag zijn geprezen
Is u de onsterflijkheid verpand!

Maar 's konings antwoord schijnt te dralen;
Wat denkt of wil 't Escuriaal?
Wie zal een nieuwen roem behalen,
En 't hof doen hooren vrije taal?
Dit durven Montigny en Bergen!
Gij gaat Filips in Spanje tergen?
O mannen, ik beklaag uw lot!
Gij hebt alleen den dood te wachten,
Der volkren trouw zal niet verzachten
Een vorst, die met zijn eeden spot!

Zij gaan! Granvelle zal ze ontvangen:
En Alba, dorstig naar gebiên,
Toont reeds Filip, dat zijn belangen
Is — Nederland verslaafd te zien!
Dat onderdanen maat noch wetten
Aan hunne vorsten mogen zetten,
Maar blindling moeten ondergaan
Al, wat de wreedheid van tirannen,
Al, wat de heete lust gespannen
Voor hunner meesters oog deê staan!

Daar spoedt de helsche raad te zamen!
Met Alba's Nijd, Granvelle's Wraak,
En Staatkunde, ongewend aan schamen,
En rechters hier in eigen zaak!
Geestdrijverij komt aangevlogen!
En Dweeperij, met scheemrende oogen,
Bestiert des konings pen en hand;
En 't eislijk vonnis wierd gegeven:
„Laat niemand in dat land meer leven,
En laat de zee bedekken 't land!"

TWEEDE ZANG.

O gij! die, schuwende alle banden,
Het Kapitool verliet met smart,
En buiten macht van Caesar's handen
Toonde uwen glans in Cato's hart;
Die, als de woede van tirannen
Wil uwen naam van de aarde bannen,

Noch moordend staal noch pijn ontziet;
Koom, Vrijheid! mijne lier gaat zingen
Die u hier brachten of ontvingen,
Koom, weiger uwen bijstand niet!

Gun mijnen geest die stoute vuren,
Die schittren daar gij 't land verblijdt,
Die stadig in 't gehengen duren,
En overleven Dwinglands nijd!
Die rezen Mirjams fiere tonen,
Als 't woeste heir van Jacobs zonen
Op Edoms oever was geleid;
Door welke, in zachtren tijd, verschenen
En de Atticismus der Hellenen,
En Romen's gladde Urbaniteit.

Reeds nadert, met geduchte benden,
Die niemand zonder schrikken ziet,
Al wat de Dwinglandij kan zenden
Tot medewerk van moordgebied!
Zie Bijgeloof met heete twisten,
Schijnheiligheid met donkre listen,
En Armoê, temster van den moed!
De Wreedheid volgt, met bloedige armen,
De Valschheid, die zich schijnt te erbarmen,
En dekt in grimlach bittre woed'!

Maar waar zal eerst het onweêr vallen,
Op ieder niet bedacht te vliên;
Of welke stad, in hare wallen,
Het moordtooneel geopend zien?
Geen bloed gering, geen bloed verheven,
Waaraan genade werd gegeven:
Het gansche land is één schavot!
En hij, die beelden heeft gebroken,
En hij, die beelden heeft gewroken,
All' ondervinden 't zelfde lot!

Dezelfde dag en uur zal treffen
En hen, die beven in 't gevaar,
En u, Villers, die moed durft heffen
En in den dood èn voor de baar!
De bijl, de Bloedraad zegepralen;
Hier moordt men Casembroot, Van Straalen,
Daar Galama, den oudsten Fries!
Niets meer is heilig in de landen,
En beulen slaan voor 't eerst de handen
Aan teekenen van 't Gulden Vlies!

Die voor de vorsten hebt gestreden,
Die voor uw bloed wacht hunnen lof,
Koomt hier bij Egmonds romp getreden,
En ziet de dankbaarheid van 't Hof!
Noch vrouw, noch vaderlooze weezen,
Noch alle dienst gedaan voordezen,
Niets, Egmond, heeft uw hoofd gespaard;
Noch St. Quintin, noch Grevelingen,
Noch prijs van vreemd' of inboorlingen,
Noch tweemaal 't Rijk door u bewaard!

Doch waarom stort men deze muren,
Die balken, moeilijk opgebeurd,
Die stijl, die eeuwen kon verduren,
Waartoe dat fundament verscheurd?
Juich, Pallands Huis! juicht, heilge daken!
Schoon Alba's vonnis u mag laken
In woorden, die de spijt verzon,
De Zuil, op uwe puin gerezen,
Zal 't Faros van de Vrijheid wezen,
En toonen waar de Geus begon.

Eerbiedig altijd, Geus! dit teeken;
Laat Bloedraads vlam, laat hoop of vrees
U nimmermeer zien afgeweken
Van Vrijheid, die Oranje wees!
Schoon u de Haat van vreemdelingen,
En lage moordenaars omringen,
Wat ook besluiten mag de Nijd;
Het nageslacht weet uit te ziften,
Wat oorzaak gaf tot vuile schriften,
Uitbraakselen van slaafschen tijd!

Zie reeds Oranje bijstand leenen,
O droevig land, bijna woestijn!
Daar God en Vrijheid is verdwenen,
Daar Hel en Dwang bewoners zijn!
De dag als alles schijnt verloren,
Als vorsten weigren u te hooren,
En ieder uwe klachten schroomt,
Als Wanhoop heerscht in ziel en zaken,
Die dag zal uwe lossing naken,
O Nederland! — Oranje koomt.

Oranje koomt! zie mede komen
De Godsvrucht in de rechterhand,
En zuivre leer in 't bloed der vromen
Vermeerderd nog in tegenstand!
Zijn andre hand wijst andre panden,
Zij draagt de rechten uwer landen,
Zij biedt de gulde Vrijheid aan!
De Vrijheid, die aan u gaat zweren,
Dat zij, door niemand te overheeren,
Zal eeuwig bij Oranje staan!

De Vrijheid koomt! de Zeeuwsche steden
Doen baldren 't schut en Vrijheids naam!
Die naam, daar vurig aangebeden,
Voegt schielijk alle harten saâm!
Wanneer vreesde ooit de Zeeuw gevaren,
Als hij voor Godsdienst en altaren,
Voor Vrijheid en Oranje strijdt?
De Oranjevlag van Vlissings muren
Siert ook Ter Veer in weinig uren,
Ter Veer is voor Oranje altijd!

Oranje en Vrijheid doen herschijnen
De Geuzen, welke dwinglandij
Van de aarde zocht te doen verdwijnen
En 't wit van hare razernij!
Zij rijzen weder uit de baren,
Daar hen de Vrijheid deê bewaren,
Toen alles vluchtte, boog, of viel!
Een kleine vloot is hun vermogen,
Maar de onversaagdheid is in de oogen
En 't Vaderland in ieders ziel!

Dus van Collatiën vertrokken,
De dolk, en bloedig, in de hand,
Kwam de eerste Brutus, onverschrokken,
Zich toonen aan de Tibers rand.
„Romeinen!" riep hij, „neigt uw ooren;
De blijde Vrijheid laat zich hooren;
Zij zegt: kiest mij of slavernij!
Voor wetten of voor heer te beven!
Verkiest òf slaaf òf vrij te leven"
En 't Kapitool weêrgalmde: „vrij!

De Westewind vervult de zeilen,
De Vrijheid drijft in lucht vooruit,
De hoofden zoeken Alba's feilen,
En 't scheepsvolk land en wraak en buit!
Maar hij, wiens groot' hoedanigheden,
Verduisterd zijn door ruwe zeden,
En wiens onafgeschoren baard
Den moord van Brussel zweert te wreken,
La Marck, verwaardigt zich te spreken,
La Marck, aan 't woeste hart zoo waard!

„Spitsbroeders," zegt hij, „Spanje's moorden
En dwinglandij met mij ontgaan;
Die eertijds ergens thuis behoorden,
En thans, van vaderland ontdaan,
Geweigerd werd aan land te sterven,
En graven onder de aarde t' erven,
Berooid van 's sterflings laatste goed!
Het wreede voorbeeld van tyrannen
Wil, dat meêdoogendheid, gebannen,
Bij ons ook wijke voor de woed'!

„De Dwinglandij heeft hier genomen
Wat naliet uwer oudren deugd;
Kan 't niet in schepen mede komen,
Het blijve niet tot haar geneugt!
De Maas, die torens, deze landen,
't Is alles in der Spanjaards handen,
't Is alles vijandlijke kust!
Laat roof en vlammen niets besparen,
En mag de brand òf door de baren,
Of 't Spaansche bloed zijn uitgebluscht!"

Hij sprak; gewoon om uit te spatten,
Op 't voorbeeld van 't aldurvend hoofd,
Verbeeldt matroos de aanstaande schatten
Bij alle reeds voorheen geroofd!
„Leid", roept er een in wilde reden,
„Leid ons, wij volgen uwe treden
Tot in de voorstad van de Hel!
Daar winst en vrijheid is te halen,
Zal mij geen schrik van u doen dwalen,
Al is de hitte nog zoo fel!"

O Godsvrucht! Vrijheid! Neêrlands wenschen,
Heeft uwe woon u niet berouwd,
Wanneer gij vondt aan welke menschen
Het lot uw welvaart had betrouwd!
Doch schoon die mannen u mishaagden,
Gij bleeft nochtans, o heilge maagden!
Aan uw vooruitzicht was bekend,
Dat, als de Wijsheid, hoog verheven,
Wil zuivre lucht aan de aarde geven,
Zij dikwijls eerst een onweêr zendt!

DERDE ZANG.

Maar reeds zijn voor Den Briel gevaren
Marinus Brand en hopman Daam;
Marinus, 't hoofd der Verenaren,
En Daam, de roem van Harens naam:
En Enthes, onbekend aan vreezen,
Van verre schreeuwt: „'k wil de eerste wezen,
Die zal betreden 't bange zand;
Mijn arm, gewoon in bloed te wonen,
Zal niemand, wie hij zij, verschoonen,
En rouw en asch zal dekken 't land!"

Hij spreekt en vaart: en teffens landen
(De bleeke dood verzelt de bark)
Die dappre en zoo getergde handen,
Gevoerd door Roobol en La Marck.
Hen volgen dertig volle booten,
In haast van valreep afgestooten;
Elk vreest dat hij de laatste schijn!
Herdenk, o dankbre pen, de namen:
Door hen, die uit die bootjes kwamen,
Mag 't u gebeuren, vrij te zijn!

Vooraan is Enthes, Ommelander,
Wel onversaagd, maar al te wreed,
Wiens hand der Geuzen vlag en stander
Met lagen moord besmetten deed.
't Is Gent, besproeid door Ley en Schelde,
Die deze drie als burgers telde:
Graav', Utenhoov', en Schonewal!
En zij, die Leidens Rijn verlieten,
Zijn Cabbiljau, de stoute Zwieten,
En gij met hen, barbaar Omal!

Fluks volgen, eislijk aan te schouwen,
Doorhakt voor Vrijheid, Land en Geus,
Met wang en voorhoofd vol van houwen,
Of zonder ooren, lip, of neus,
De Zeeuwen, langs Grenade's zeeën,
Reisvaardig reeds naar Cyprus reeën,
Om daar, ten oorlog en te kaap,
Aan Selim weg naar Veer te banen;
De zeemansmuts toont halve manen,
En 't omschrift: „Liever Turk als Paap!"

Maar deze troep zijn Brusselaren,
Die durfden, onder 't Spaansch schavot,
Het lauwe bloed van Egmont gâren,
En zweren wraak voor Egmonts lot.
Met Looy is Steltman, die hen leiden,
Dat zelfde lot verwachtte beiden,
De vlucht onttrok ze aan 't wreed Sablon,
Toen Alba van de Friesche palen
Kwam overwinnaar zegepralen,
En 't moordtooneel op nieuw begon!

Van 't fluitschip, in de sneeuw van 't Noorden,
Tot hulp van Neêrland uitgerust,
Verlaat De Rijk de holle boorden,
En stevent haastig naar de kust.
Aanschouw, hoe dat de Nooren roeyen;
Hoe doet de buit de krachten groeyen,
De buit, welke ieder zich belooft!
Zie 't ongeduld en de ijver branden,
Van weêr te plunderen de stranden,
Door 't Noord zoo menigmaal beroofd!

Nu rijst uw stander, baanderheeren
Van Brederode's oud geslacht!
Dit wapen ziet alom zich eeren,
Schoon hier door bastaardij gebracht.
Maar had geen wettig huwlijksleven
Nog erf aan Lancelot gegeven,
De min had alles goed gedaan:
Want Cytherée, door hem bewogen,
Gaf schoonheid in gestalt en oogen,
Daar Mars had moed doen medegaan.

Die stuursche wezens zijn twee Friezen:
Één schip is onder hun gebied,

Zij kunnen niets dan dat verliezen,
Zij hebben ander erfgoed niet.
De moeder ging daarvoor verpanden
Haar huis, haar have, en hare landen;
Geen ambt voor zonen was 't begeer;
„Gaat", zeide zij met norsche woorden,
„Verjaagt die wet en godsdienst stoorden,
En keert hier vrij of nimmermeer!"

Welk jongeling verlaat de baren,
Zoo vroeg alreed' in krijg en bloed?
Neem vrij den naam der Wassenaren,
Geen huis is boven uwen moed!
Die naam, dien gij belet te sterven,
Zal nieuwe praal door u beërven,
O Warmond, in dien grooten dag,
Als Spanje, op 't hoogste der Puntalen,
Zag zijne vaandlen nederdalen,
En rijzen uwe, en Neêrlands vlag.

Daar landt oom Hedding, oud van dagen:
De loome gang beteekent pijn,
Voor dood bij Jemming weggedragen,
Schijnt nog de wonde rauw te zijn.
Die twee zijn Bruin en Everdingen,
Met hen gaan Utrechts inboorlingen,
Die 't even lukte om nog te vliên,
Voor dat de wet, met staal geschreven:
„De Tiende Penning! slaaf! of 't leven!"
Der burgren bloed aldaar deed zien.

Dit 's 't overblijfsel van die benden,
Die, onder 't vallen van den nacht,
De Maas in haren stroom zag zenden,
En dageraad daarover bracht.
Zij waren 't die den voortocht maakten,
En de eerste aan Brabants oever raakten;
Wanneer, naar 't voorbeeld van den Rijn,
De Maas, door dwang van hare baren,
Oranje, aan Cæsar evenaren,
Of boven Cæsar deede zijn.

De jonge Thomasz bracht die mannen,
Die 't waterig Noord-Holland zond,
Die uit de Rijp en Grafter-bannen
De rijkdoms prikkel hem verbond.
Met Keetje aan 't Beemster meer geboren,
Heeft Thomasz alle hoop verloren
Van zoete Keetjes lieve hand;
Gelijk in zeden, woonplaats, jaren,
In kindsheid reeds in hoop van paren,
Wie had belet hun echten band?

Ach! Keetjes vader, rijk in gelden,
In veenen, weiden, hooi, en gras,
Wil nimmer schoonzoon hooren melden,
Bij wien een kleiner erfdeel was.
Dus, als met de eerste blink der reden,
De zedigheid voor alles treden,
En sieren moet een jonge maagd,
Krijgt Keetje last, vooral te vlieden
Dien Thomasz, meer dan andre lieden,
Die minder rijk, haar meest behaagt.

Vergeefs gaf Mei toen zachte dagen,
De zomer 't aangenaamste groen,
Geen tuin kan Keetje zelfs behagen,
In 't allervruchtbaarste ooft-saisoen.

Maar als de vorst, in wintertijden,
Geheel Noord-Holland komt verblijden,
Dan draagt de liefde aan vrijsters hulp
Wanneer de jeugd, op schaats geheven,
De snelle winden lijk gaat zweven,
Wijl de ouderdom bewaart de stulp.

Dan kunnen minnaars zonder schromen
(De gulle vreugde heerscht in 't land),
Op 't ijzer en de gladde stroomen
Vergaderd, vliegen hand in hand.
Dan leiden Thomasz' vlugge schaatsen
Zijn hartewensch door bureplaatsen,
Hij drukt de vingren, welk' hij houdt;
En als, wijl Keetje een weinig rustte,
Een zoentje beider lijden suste,
Scheen ijs en Noordewind niet koud.

Maar als bij de ouders is vernomen
Die korte troost en rust zoo kuisch,
Werd geene reden aangenomen,
Die Keetje bracht uit moeders huis!
Wat zal de vrijers moed beginnen?
„Komt", zegt hij, „Makkers, buit gaan w
Daar andren lokt der Vrijheids glans!
Wat ze aan de Geuzen mag vertoonen,
Laat ze ons met goud en vrijsters loonen
En honderd man nam aan die kans.

Hoe, Blois! hoe, gij zoo traag in 't land
Neen, uwe zorg is niet voor buit!
Uw hart verlangt veel eedler panden,
Reeds zien uwe oogen verder uit.
Maar wijl de stranden Blois verwachten,
Verschijnen weder nieuwe machten,
De Vlaamsche Geuzen komen aan,
Meest allen met verminkte leden!
Bewijzen van onmenschlijkheden,
Door beuls en bloedraad aangedaan.

En hij, die bitter staat te zuchten
Bij 't zwarte vaandel, stijf van bloed,
Is 't allermeeste nog te duchten,
En kent geen onderscheid in woed';
Door droefheid schijnt hij zonder leven;
Maar wacht! als 't teeken is gegeven,
Zult gij, bij d' onverzoenbr' Herlijn,
Der geestelijken bloed zien rooken,
En door zijn mes en 't vuur, gewroken
Zijn vader, huis, en Valencijn.

Doch Lumei's wacht zijn Luiker-Walen,
Gezocht door Jelmer en Gelein,
Zij kwamen van de Ardennes dalen,
Of hielden woon in 't laag Serein.
De Maas, gevloeid langs hunne boorden,
Kent de aangezichten dezer oorden,
En schrikt niet weinig, die te zien!
Zij vreest, dat priesterenbeheering
(Die landverarmende regeering)
Ook hier zal haren loop gebiên.

Maar dadelijker angst en schrikken,
Regeeren in den Brielschen wal,
En meerderen alle oogenblikken
Naarmate van der Geuzen tal!
Een burger, aan wien hooge jaren
Doen zien den uitstrek der gevaren,

Roept uit: „dit is die droeve tijd,
Dien ik zoo dikwijls ging voorzeggen,
Als ik het hout zag samen leggen,
Tot stichting van schavot of mijt!

„De vlam, die rijst uit deze golven,
Zal schielijk toonen heeter gloed;
De Vrijheid, onder de asch bedolven,
Wijst de eerste straal in burgerbloed!
Wat gaat het noodlot ons bereiden?
Zal 't ons in zwaardre banden leiden,
Of tot een oorlog van eene eeuw?
Stel paal, o God, in Uwe slagen,
Verzacht, zoo 't kan, de harde vlagen,
Die dreigen Hollands waterleeuw!

„Welke onverwachte en felle kwalen
Zijn vrucht van bittre Dwinglandij!
De onnoozelheid zal hier betalen
De blinde drift der Heerschappij!
Wij zullen 't eerste bloed verstrekken
In gruwlen, die de nacht zal dekken,
Of toonen aan de opgaande Zon!
Beloofden dit de vreugdevuren,
Die blaakten binnen onze muren,
Als Spanje's Rijk alhier begon!"

Hij zwijgt. Gekerm op alle straten
Doet hooren vrees van brand en moord!
Reeds nadert Roobol met soldaten,
En eischt met hevigheid de poort;
In 't Raadhuis is men 't meest verlegen,
Om wel en spoedig raad te plegen,
Want Lumei vordert kort besluit;
Maar de eene, stom, doet niet als zuchten,
En de ander is bedacht op vluchten,
Wijl deze is al ter vesten uit!

VIERDE ZANG.

Gelijk de storm op uwe dijken,
O Friezen! als 't Noordwesten brult,
Het paalwerk eerst voor zich doet wijken,
Eer 't zoute nat de polders vult;
Zoo ziet men Roobol, moê van wachten,
Niet lang belet door houten machten:
De zwakke poort is ras niet meer;
Nu gaan de rook en vlammen rijzen,
Die 't donker pad in hitte wijzen,
Door smeulend rijs en brandend teer!

Daar stuift de woeste Waal naar binnen,
Daar klimt ten Hemel naar gehuil!
Daar zoekt men, met verbaasde zinnen,
Hoe ieder zich voor 't staal verschuil';
De houtmijt, eertijds hier ontstoken,
Werd op de geestlijkheid gewroken,
En Lumei weêr spaart niemand daar:
Noch hen, die menschlijkheid vertraden,
Noch hen, die God in stilte baden,
Voor vreê van Land en van Altaar.

Oma! wat hebben u misdreven
Die priesters, welke in strenge rust
Naar Bruno's kloosterregels leven,
Van 's werelds zaken onbewust?
In hoon en martling onbewogen,
Met de eeuwigheid gestaâg voor oogen,
Is al 't geen hun mishandling leert,
Terwijl zij sterven in de pijnen,
Die 't rein gemoed deê lichter schijnen,
Dat wreede Tweedracht hier regeert!

Leert, brave Geuzen, dat de wetten,
Die Vrijheid brengt door uwe hand,
Geweld en willekeur beletten,
Of haatlijk zijn in Nederland!
En gij, die 't Vaderland koomt preêken,
Vergeet geleden hoon te wreken;
Waar 's wraak, die ooit bij Godsvrucht leeft?
Denkt, leeraars, denkt, dat uwe monden
Een God aan onze ziel verkonden,
Die zijne moordenaars vergeeft!

Ik koom te laat! en mijne wenschen
En mijne woorden zijn onnut!
't Is, moorders, 't is op broeders, menschen,
Dat uwe woede is uitgeput!
Zij streven verder; en de kerken,
De heilge graven, en de zerken,
Zijn 't voorwerp hunner dolle lust:
„'k Wil zelfs de beenderen onteeren",
Roept Lumei, „dan door vlam verteeren,
Dan zoeken ander bloed en kust."

Maar Blois, geleerd in zachtre scholen,
En bij Oranje in jeugd gevoed,
Heeft beter raad in 't hart verholen,
En voorneem waardig edle moed.
Hij ziet, verzonken in gedachten,
En overwegend' hare machten,
Dien vrijen Amsterdammenaar,
De Rijk, uit zijne stad verdreven,
Daar billijkheid noch wetten leven,
En vrij te denken is gevaar.

„Wijl hier de Wraak aan alle zijden",
Zegt Blois, „de goeden zelfs verhardt,
Zie 'k, aangedaan door medelijden,
O Hopman, uw gevoelig hart.
Doch uwe geest schijnt ook gespannen,
In overleg van vloot en mannen,
Tot grooter nut van 't Vaderland;
Zijn medehelpers u van nooden,
Ik vrees tyran, noch geensoorts dooden,
En sterf met u; ziedaar mijn hand!"

„O bloem van Hollands edellieden,
En niet onwaardig uwen naam!"
Hervat De Rijk, „waarom te vlieden,
Daar eer kan dragen tot de faam?
Ik hoor uw aanbod met genoegen,
Laat ons de handen samenvoegen,
Door eendracht dwingen tegenspoed.
Al schoon gejaagd uit alle staten,
Drie dingen zijn ons nog gelaten,
Oranje, en God, en onze Moed!

Den mensch is eens gezet te sterven,
Dat oogenblik verschrikt geen man;
Maar stad en Vaderland te derven
Door omgekochte rechters ban;
Te moeten zwerven langs de stranden;
De deugd alom te zien verbranden;
De vrijheid schenden op 't schavot;

Zijn vrouw en kinderen te missen,
En 't ergste altoos voor hen te gissen:
Dat geeft een onverdraaglijk lot.

„Voor mij, 'k heb menigmaal gebeden
Aan God, om graf in 't Vaderland,
En dat mijn lijk en koude leden
Mocht beuren dek van Neêrlands zand!
Laat thans de dood in deze wallen,
Of 't perk zijn onzer ongevallen,
Of, zoo 't geluk ons medelacht,
Laat God, Oranje, en moed nu toonen,
Dat in gering begin kan wonen
De mooglijkheid van groote macht!"

Hij sprak: de tranen zijn in de oogen,
Schoon 't wezen toont den fiersten gloed,
Daar Recht en Vrijheid, ingezogen,
Aanbieden 't allerlaatste bloed.
Bij moed, na tergingen aan 't spreken,
Is dikwijls 't eerste in uit te breken
Die traan, die 't hart naar boven zendt;
Hij valt alleen bij dappre mannen,
Hij 's uit de laffe ziel gebannen,
En aan de slaven onbekend.

Zoo, Thetis zoon! wanneer de Atrieden,
Verblind door hare groote macht,
Ook wilden over u gebieden,
Die nimmer boogt voor trotsche kracht,
Vloeid' ook een stroom langs uwe wangen,
En Hellas heir, met schrik bevangen,
En sidderende op uwe woed',
Deê wenschen, dat in Priams zalen
De wraak en 't vuur mocht nederdalen
Van uwen toorn en uwen moed.

„Wat volgen mag", zegt Blois, „die hoopen,
't Zij 't noodlot voor of tegen strijd,
Geen bloed kan glorierijker loopen,
Als 't geen zijn Vaderland bevrijdt.
Laat ons dat Vaderland herrijzen,
Aan 't volk dien naam en Vrijheid wijzen,
Die beide wonen altijd saâm,
En kunnen saâm alleen bekoren;
Want daar de Vrijheid is verloren,
Is 't Vaderland een ijdle naam".

De dochter, die de Vrijheid baarde,
Die insgelijks vliedt dwinglandij,
De vriendschap, dwalende over aarde,
Is ras de derde aan hunne zij.
Aldus, bij Salamis verschenen,
Behield haar invloed ook Athenen,
En met Athenen Griekenland;
Als Aristides wijze raden,
Wanneer Themistokles, door daden,
De vrijheid rukte uit Xerxes hand.

Zij vinden Lumei: hunne woorden,
Hun welgepast en zacht beleid,
Bespaarde bloed, belet de moorden,
En mindert zelfs roofzuchtigheid.
Zij raden af, om weg te trekken,
Zij weten nieuwe hoop te wekken;
De woeste Lumei mint ook eer,
En Blois behendig weet te toonen,
Hoe hoog de Vrijheid kan beloonen,
Wijl de ovrige adel dient een Heer!

Bij Karels rijk, in Voorne's palen,
Was de oude Blois aan 't hoofd van wet,
En doet op zijnen zoon nu dalen,
De winst bij eerlijkheid gezet.
Dus is rechtvaardigheid van oudren
Een schat op hunner nazaats schoudren;
Want Blois geniet de zoete vreugd,
Dat, wijl de burgers stem doen rijzen,
En God, Oranje, en Vrijheid prijzen,
Zij roemen ook zijns vaders deugd.

De Rijk, bij d' andren hoop, gaat streelen,
Met alles, 't geen de schranderheid
Bedacht om 't menschenhart te stelen,
Als 't tijdelijk werd voorgeleid.
Ruichaver noemt hij Damiaten;
Aan Warmond, ridderschap en staten;
De Friezen, oude trouw en moed;
Aan Looy, de haat van 't volk voor Spanje;
Aan Daam, de Vrijheid en Oranje;
En Groningen aan Enthes woed'!

Dus, God en Meester onzer allen!
Wijl 't woelend menschelijk geslacht,
Onwetend doet Uw welgevallen,
Aâmt Heerschzucht — meerdering van macht;
De heete wellust zoekt vermaken,
De gierigheid, aan goud te raken,
Het kwade hart breidt laster uit;
Verraad is stil, de toorn verbolgen,
En uit die driften ziet men volgen
Uw onverwacht en wijs besluit!

VIJFDE ZANG.

Terwijl de Vrijheid dus de gronden
Verheft van hare nieuwe woon,
Is Nederland op 't zwaarst gebonden
En blootgesteld aan Alba's hoon:
Antwerpen ziet zijn beeld verheven,
En aan de stalen voeten beven,
En sidderen voor de ijzren dolk,
Gegoten uit gevangne panden,
En saâmgevloeid door jonglingshanden,
De steden, de adel, land, en volk.

Oranje reeds door hem verwonnen,
Zijn heir gekeerd uit Nederland,
Het werk in Heilgerlee begonnen,
Verstrooid, door Alba's eigen hand;
De lage slavernij der grooten,
Die zich van alles zien ontblooten;
De geestlijkheid, die zegepraalt;
Die èn 't verbranden van de vromen,
En ieder voorrecht ons benomen,
Met laffe vleierij betaalt!

Dit alles doet aan Alba denken,
Dat Nederland bedwongen is;
Dat geen de minste vouw zal krenken
Het blad van die geschiedenis!
Dat de overwinning, zijnen wagen
Gevolgd, getuigenis zal dragen,
En brengen aan een andere eeuw,
Dat hij in vrijheid heeft gevonden,
En heeft getemd en heeft gebonden,
Den fieren Nederlandschen leeuw!

„'t Schavot heeft reeds den dood gegeven
Aan elk, die wederspannig was,
De goederen van zij, die leven
Behooren aan des Konings kas!
Gaat, willekeurige bevelen",
Zegt hij, „gaat iedereen bestelen
Hun oudren goed en vadren erf!
Dit volk moet arm, behoeftig wezen,
Van bedelaars is niet te vreezen,
En vrijheid strekt tot hun bederf!"

Dus hefte zich, na Edens zonden,
Vernoegd aanschouwende zijn werk
(Wijl de eerste ouders schaamrood stonden),
En knarste Satan tegen 't zwerk!
Maar niet tevreden met de kwalen,
Die hij op hen deê nederdalen,
Was nog zijn vuile geest bedacht
Op alles, dat na hen zou leven,
En zag met vreugd verdoemnis zweven
Op 't allerlaatste nageslacht!

Bataafsche kunst, die zielsgedachten
Door lood vereeuwigt op papier,
Van uwe hulp is niets te wachten,
Gij zelve dient een dwingland hier!
O vrije drukpers, weggebannen,
Gij schrik en geesel voor tyrannen,
En eerste stem daar 't volk is vrij,
Door Alba maar alleen benomen!
De dag, die dat verbod zag komen,
Die dag begon de slavernij!

Wie dan zal weigeren te spreken
En onderrichten een tyran,
Gewoon en machtig zich te wreken,
Wat Vrijheid, zelfs in banden, kan?
Ik zie de rijkste meest verslagen,
Geweld en plundering verdragen,
En Utrecht moedig wederstaan!
Mag eens 'sLands Unie, thans verloren,
In hare muren weêrgeboren,
Met Utrechts naam in Neêrland gaan!

En gij, geteld voor hovelingen,
En dus gereed tot slavernij,
Vergeefs wil Alba zelve u dwingen,
Manhafte Brussels burgerij,
Niettegenstaande bitse woorden,
En Egmonts dood, en nieuwe koorden,
Voor uwe halzen reeds bereid;
Verkiest ge 't uiterste te wagen,
Schoon de ochtend reeds begon te dagen
Van 't laatste licht, voor u verspreid!

De Vrijheid ziet en vreest gevaren,
Waarin ze uw leven heeft gesteld!
Zij zendt ten eersten door de baren,
En langs de boorden van de Scheld',
De Faam, die snel, in duizend monden,
Aan Alba's ooren gaat verkonden,
Dat, daar de Maas, aan Hollands rand,
Haar laatste golf gaat zeewaarts brengen,
En met den Oceaan vermengen
De Hoed der Vrijheid is geplant;

Dat reeds op 's Konings vlag en vloten,
Met donderende zwaar geschut,
Van Vlissings wallen is geschoten,
En zorg voor Walcheren onnut!
De gramschap was op 't hoogst gekomen,
Als Mons, door Nassau's list genomen,
Verandert toorn in razernij;
Hij zweert, dat ras door zijne handen
De naam, het woord, in deze landen,
Zal wezen onbekend van, vrij!

De Vrijheid spot met die gedachten!
Het noodlot heeft aan haar beloofd,
Dat hare glans door geene machten
In Nederland zal zijn verdoofd!
Zij weet, de tijden zijn gekomen,
Dat rijzen zal in Neêrlands stroomen,
Tot hare woonplaats opgebouwd,
Een schooner tempel dan op aarde
De hand van volkeren vergaârde,
Of 't oog der menschen heeft beschouwd!

Zij zag aldus Nicanors woede,
Zij had gezien zijn rechterhand,
Gestrekt naar 't huis, dat God behoedde,
Bedreigen altaar, volk, en land!
Haar geest herdenkt Adasa's velden,
Daar Judas, zij, en Sions helden,
Vermorselden, op eenen dag,
De Eufraat, de Roode en Groote Zeeën,
En 't nieuw gebied der Macchabeën,
Met haar, zich ook gevestigd zag!

Zij waakt terwijl op Hollands kusten,
Daar onverwacht de krijgstrompet,
Der Geuzen vreugde koomt ontrusten
En 't sterken van de stad belet.
De naam van Spanjaards laat zich hooren!
De schildwacht, van den hoogsten toren,
Ziet zweven, vlottende in de lucht,
En Brielwaarts top en 't spitse wenden
De vaandelen van Spaansche benden,
Door gansch Europa zoo geducht.

Maar dees, als veldheer aangetreden,
Die allereerst was uit den vloed,
Die andren sterkt door zijne reden,
Bossu, is Neêrlands eigen bloed!
Bossu, wie zal op onze wetten,
Op onze heilge rechten letten,
Als de adel Vrijheids zij verlaat?
Wanneer de gunst en 't goud van Spanje,
Wanneer naijver voor Oranje,
Zoo verr' in hare harten gaat!

Kan uwe ziel zoo laag gevoelen,
Bossu, geliefd in 't Vaderland?
Laat zulke drift in 't harte woelen,
Daar God geweigerd heeft verstand!
Zoo ras de Vrijheid is verslagen,
Zult gij bespeuren 's Konings lagen;
Het eerste, 't geen dan zijne hand,
En zijne wreedheid, nog aan 't groeien,
Alhier zal zoeken uit te roeien,
Zal de adel zijn van Nederland!

Wanneer, na twintigjarig dwalen,
Laërtes wijze en schrandre zoon,
In Polyfemus hol ging dalen,
Die zwartbebloede en nare woon;

Had hij vergeefs zijn roem verborgen,
Vergeefs gebezigd zijne zorgen,
Welsprekendheid, en zoeten wijn;
Hij kon voor allen troost verwerven,
Dat zijne makkers eerder sterven,
En hij zou 't laatst gegeten zijn!

Maar wijl ik spreek, en mijne woorden
Als rook verdwijnen in de lucht,
Aâmt Geus en Spanjaard bloed en moorden,
En spreidt in wolken krijgsgerucht.
„Sterft", roept Bossu, „o muitelingen!"
La Marck, sla dood die vreemdelingen!
De Waal, de Maas, en de Oceaan,
Verwachten, in benauwd verlangen,
Of wet en godsdienst zal, gevangen
Of vrij, in deze landen staan!

ZESDE ZANG.

De slondheid schildert gulden eeuwen,
En tijden, als 't onnoozel lam
Met tijgers weidde en felle leeuwen,
En honigraat van eiken kwam.
Het aardrijk gaf, aan zachte menschen,
Wat zuivre matigheid kon wenschen,
Geen twist of oorlog was bekend;
Een ieder had geruste dagen,
Men zag de inwoner niet verjagen,
Daar armoê stoute roovers zendt.

Maar als Pandora's doos, nu open,
De misdaân deed aan de aarde zien,
En dat Astree, naar 't zwerk geloopen,
De deugden reeds vooruit zag vliên;
Wierd ieder sterveling bevangen
Met heete drift van zelfbelangen,
Die brachten staal in onze hand:
Ongraag zag m' eerst het bloed vergieten,
Toen, zonder schrik of afkeer, vlieten,
En de oorlog wierd een kunst in 't land.

Die kunst, gering in haar beginning,
Was met den twist ten eind' gebracht;
Gewonelijk was de overwinning
Gevolg van tal en lichaamskracht.
Maar thans, nu 't kruit is uitgevonden,
Werd krijg gevoerd met ijzren monden,
De lichaamskrachten zijn onnut;
Het groote heir kan weinig baten,
Genoodzaakt, sterkte en veld te laten
Aan 't welbestierde grof geschut.

Dus, alhoewel de Spaansche benden,
Op roem hoovaardig en getal,
Die nimmer overwinnaar kenden,
Die boerten over Brielle's wal,
Met haar gewone trotschheid komen,
Die wal weet hunnen gang te toomen
Door onverwachten hinderpaal;
Zij zien de Dood, aan alle zijen,
Verdunnen de eerste rang en rijen,
Bereikt door bliksemend metaal.

Zij blijven staan: Bossu, verwonderd,
Spoedt daar de kogel 't wists raakt,
Daar 't vlammend buskruit hevigst dondert,
En allermeest verwarring maakt.
„Hoe! vreezen hier", roept hij, „die braves
Die Frankrijks Vorst aan Leyva gaven,
Toen Pavia zag d' Ibers moed?
Of, aangevoerd door Alba's handen,
Beschermden rijks- en godsdienstpanden,
En verfden de Elb' met Duitschlands bloed

„De rustplaats uwer bange stappen
Is ons 't gevaarlijkste van all'!
Of gaat lafhartig rugwaarts trappen,
Of durft mij volgen naar den wal!
Gij draalt? welaan, ik zal niet tragen!
Gij lieden, roemt, als m' u zal vragen,
Waar Neêrlands adel u ontviel,
Dat gij, èn Spanjaards èn soldaten,
Hebt Aremberg en mij verlaten,
Bij Heilgerlee en voor den Briel!"

Hij zwijgt, alreê vooraan getreden:
De Spanjaard, bitterlijk verstoord,
Verhaast, uit schaamte en eer, de schreden,
Hoeveel 't geschut van verre moordt;
Dus tot de voorstad aangekomen,
Is de ijzren bal niet meer te schromen,
En 't lood, gespreid uit kleiner mond:
En thans verschijnt aan Spanje's zijden
Dat wapen, 't geen in deze tijden,
Met helsche hulp, Bayonne vond.

De eilanders van die losse duinen,
Daar altijd storm de zanden mengt,
En van de kale en lichte kruinen,
In Wadden nieuwe banken brengt;
De landman van Noord-Hollands biezen;
De Vlaming, Zeeuw, Bataaf en Friezen,
Door Vrijheidszucht in bloed verdwaald,
Bestrijden, wederstaan, en tergen,
Die bataillons van bruine dwergen,
Van de Alpuxarres afgedaald.

Dat oude voetvolk, zonder spreken,
Aandachtig op de doffe trom,
Begint kolonne-wijz' te breken,
In straten, nauw door Geuzendrom;
Maar deze heffen luide klanken,
Wijl hunne moed èn front èn flanken
Ontrust, met pieken, bijl, en mes;
En toegang keert naar zwakke muren,
Verbeterd iets in weinig uren,
Door ijver meer dan kunde's les.

Verscheiden driften leest m' in de oogen,
Van weêrzijds hoop, van toorn en wraak,
De Spanjaard is voor zich bewogen,
De Geus alleen voor Vrijheidszaak.
Het zoete Prado koomt verdwijnen,
Wijl Lara flauwt in wond en pijnen,
Vergeefs door sterke reuk gelaafd!
En Fokke, wijl hij 't licht gaat derven,
Roept woedende uit, in 't mids van sterven:
„Nu sterven? 't Land is nog verslaafd!"

De kloekheid is de zelfde in 't vechten,
De krijgstucht maar aan eenen kant;
En doorgaans zal Fortuin zich hechten
Aan wijze tucht in dappre hand.
Reeds ziet La Marck, in gansche hoopen,

't Gemeene volk naar strand verloopen,
Naar haven, stroom, en schepen gaan;
Die — wil 't geroofde niet verliezen,
Wijl deze spreekt van zee te kiezen,
En met de Vrijheid is 't gedaan.

Nochtans zijn de onversaagde hoofden,
Op wallen, om den veldheer heen,
Indachtig 't geen zij hem beloofden,
En hopeloos in dood alleen.
Maar 't lood heeft Jelmer weggenomen,
Door staal is Martens omgekomen,
En in de voorstad, reeds in vlam,
Door overmoed te lang gebleven,
Verloren Graav' en Rhyne 't leven,
Wijl Lumey 't heir naar binnen nam.

Want de onweêrstaanbre krijgskolonne,
Die donker vuur en dampen braakt,
En 't licht verduistert van de Zonne
Is eindlijk aan de gracht geraakt:
Reeds breekt m' aan huizen en in tuinen,
Tot brug en damming, hout en puinen,
Reeds zoekt de koene Mondragon,
Langs smalle en glibberige paden,
Dien roem, gevolg van heldendaden,
Die 't blinkend Goesche ontzet begon;

Als Rochus, in Den Briel geboren,
Niet onbewust van 't geen de stad
In deze tijdstip is beschoren,
Zoo Spanje de overwinning had;
Als Rochus voorneemt, korte dagen
Voor eeuwige eer en lof te wagen:
Hij zegt: „ik geef aan 't land mijn bloed!
Het is niet noodig dat ik leve,
Maar nut, dat Spanje schrikke en beve,
Als zij zal hooren Neêrlands gloed.

„Ik wil hun, die de zege wachten,
Doen voelen, de eerste in Hollands nood,
De wiss' hoewel geringe machten,
Die hier natuur aan vrijheid bood.
Die bijl gaat hindren te overtrekken,
En ons een nieuwe hulp verstrekken,
Aan dezer krijgskunde onbekend;
Het rijzend tij zal weg doen loopen,
Zoo ras de Nieuwlands sluis is open,
Een vijand, vloeden ongewend".

Hij sprak, en weg zijn alle kleeden:
Met eenen sprong in 't diepst der gracht,
Daar zijne rappe en frissche leden
Behendig toonen hunne kracht!
In beide legers, opgetogen,
Vest Rochus ieders geest en oogen:
Het eene prijst dien raren moed!
Wijl 't andre, des te meer verbolgen,
Laat duizend kogels hem vervolgen,
En ieder schot op Rochus doet.

Hij duikt; hij zwemt, met lange streken;
Hij komt; hij klimt; de snelle hand,
En scherpe bijl, gaan fluks verbreken
Der planken dunnen tegenstand.
Hij hakt; en 't water, eerst aan 't ruischen,
Komt straks met golven inwaarts bruischen,
En overstroomen bouw en dam;
De natte Spanjaard vreest verdrinken,
Hij vlucht de gronden die verzinken,
En zoekt, langs welken weg hij kwam.

Doch Rochus vindt weêrom de wallen,
Bewaard door dapperheid en kunst;
Die roem zal nimmer, Rochus! vallen,
Gij hebt verdiend de Vrijheidsgunst!
Schoon uw geslacht niet was verheven,
Uw hart en moed zal luister geven,
Meer als geboorte leenen kan!
En hij, dien eerst de deugd bekoorde,
En de eer tot dappre daden spoorde,
Was de eerste en waardigste edelman!

Zoo, van de onlangs bevrijde stroomen,
En van de weggescheurde brug,
Verscheen Horatius in Romen,
En week Porsenna's heir terug!
Maar om behoorlijk hem te kroonen,
Heeft Coclès Maro's heldentonen,
En Rochus mijne zwakke lier!
Nochtans gaat Rochus altijd leven,
Nu mijne lier dien naam zal kleven
Aan Nassau, Geus, en Batavier.

Maar wijl der Spanjaards woede, in 't vluchten,
Verschrikt het angstig Beyerland,
Verneemt de blijde Geus geruchten,
Dat Vlissing' is in Vrijheids hand,
En Vere onttrokken aan tyrannen!
„Gij ziet", zegt Lumey, „wakkre mannen!
Gij ziet den weg, die voorspoed toont!
Zij helpt die voorwaarts durven streven,
Bossu is nauwelijks verdreven,
Of uwe deugd is al beloond!

„Laat ons naar 't welig Brabant varen,
Wat is er dat op Schelde stuit?
De kloosters der Antwerpenaren,
Haar rijkste kerk is uwe buit!"
„Neen" (antwoordt Blois) „in Holland blijven!
Laat onze macht daar eerst beklijven,
Op haar en Zeeland komt het aan!
De Geus, eens meester dezer zoomen,
Kan Rijn en Maas en Schelde toomen,
En weêr veréénd naar Brussel gaan!

„Wil deze kusten niet ontblooten,
Blijf voor Oranj' alhier gebiên;
Verschans de dijken en de slooten,
Wijl anderen naar helpers zien!
Ik zal de Zeeuwen gaan versterken,
De Rijk om Englands bijstand werken,
Laat Enthes Dordrecht onderstaan!
En wijl naar Gorkum Brand zal varen,
Kan Zwieten volk in Schieland gâren,
En Cabbiljau naar Alkmaar gaan!

„Welhaast zal hier Oranje wezen,
Oranje, Neêrlands toeverlaat,
Die 't werk, door onze hand gerezen,
Gelukkiglijk volbrengen gaat!
Wij zullen, onder uw bevelen,
Terwijl 's Lands eerste breuken heelen,
Vervolgen 't geen De Briel belooft,
Door dubble vlijt en moed betrachten,
Dat binnen korten onze krachten
Zijn niet onwaardig zulk een hoofd!"

De veldheer, door 't gesprek bewogen,
Laat toe, dat hem de rede temt;
En Blois bespeurt in aller oogen,
Dat ieders hart dit medestemt.
Gedreven onderwijl naar 't Westen,
Verbergt de nacht de Brielsche vesten,
En dekt de Atlantische Oceaan;
De volkren van Europa's kusten,
Vermoeid van arbeid, gaan nu rusten,
En 't licht bezoekt d' Amerikaan!

ZEVENDE ZANG.

Maar schoon de duisternis de landen
Van de eene helft van de aarde dekt,
En rust verspreidt op deze stranden,
Wijl dageraad weêr andren wekt;
Het oog van God blijft altijd waken!
O mensch, gedenk in alle zaken,
Hetzij gij dient of wel gebiedt,
Graveer op 't diepst in uw geweten,
In weelde of in gebrek gezeten,
Dat u de Godheid stadig ziet!

Ver boven 't firmament verheven,
Geeft de Allerhoogste zijne wet:
De troon, die deze wet ziet geven,
Is boven lof en zonder smet.
Aldaar is alles rein en heilig,
Voor 't aardsche en voor 't bevlekte veilig:
De deugden spelen om dien troon:
Zij offren zuivere gebeden,
Terwijl de zwakke menschlijkheden
Van verre bidden om verschoon!

Bij alle volkren aangebeden,
Schoon geen van hen Zijn wezen kent,
Werd Hij gezocht in plechtigheden,
Geleerd bij Khoran, Veda's, Zend!
De wilde eert Hem in lucht en winden,
Elk tracht om Zijne wet te vinden,
Elk zoekt een tempel in de smart!
O sterveling! in uw geweten,
Is Zijne vaste wet gezeten:
Zijn tempel is in 't deugdzaam hart.

Zijn helder oog kan nimmer feilen,
En ziet gelijk aan alle zijd';
Het kan 't ongrondelijke peilen,
Het kent de waarheid, meet den tijd!
Het wil in deernis wel beschouwen
Ons kort vermaak, ons lang berouwen,
Ons ongeduld in ramp en pijn,
De onwetendheid, dat ongelukken,
Die leeren onder God te bukken,
Bewijzen Zijner goedheid zijn.

Hij gaf geboorte, kracht, en leven,
Aan alle Globen zonder tal,
Welke in de onmeetbre ruimte zweven,
Elkaâr bewarende voor val.
Zoowel die de afstand doet verdwijnen,
Als zij, die onbeweegbaar schijnen,
Zijn alle in evenwicht gezet:
En in den loop of rust begonnen,
Kometen, werelden, of zonnen,
Volgt ieder de eens gezette wet!

Maar noch die blinkende gevaarten,
Wier wicht de inbeelding nauwlijks vat,
Noch gij, geduchte vuurge staarten,
Planeetens nieuwe levensschat!
Zijn voor Zijne oogen meer in waarde
Dan 't bloedelooze dier op aarde,
Dat kleinte aan 't zoekend oog verborg;
De vorsten, welke een land versieren,
Het voedsel noodig voor de mieren,
't Is alles deel van zijne zorg!

Hij is 't, die met de pronk der steden,
Aan de Anadyr, de Tzuchtos kleedt;
Die de Oerang-Oetangs stomme reden
Milde eenzaamheid bewonen deed;
Die zeewind aan gezengde stranden,
En op straat Davis naakte randen
Schonk hitte in adem aan den mensch,
Die sterkte aan grove Patagonen,
Geduld aan zwakke Albinos zonen,
En bloesem gaf aan bijen wensch.

Doch schoon deze Almacht, voor onze oogen
Geprent in alles wat wij zien,
Niet noodig heeft van meer vermogen
De nieuwe blijken aan te biên;
Men ziet somtijds, dat zij de wetten,
Die zij voor de aard heeft willen zetten,
Doet stilstaan voor een oogenblik;
Wanneer de straf van hare handen,
Gaat zoeken fiere dwingelanden,
Of volkeren vervult met schrik!

Oranj', hoewel door haar verkoren
Tot wederstand aan Dwinglandij,
En om in Nederland te storen
Filips verwoede heerschappij;
Oranj' had tweemaal zien verdwijnen
Al wat te velde deê verschijnen
Zijn onvermoeid' en nijvre vlijt,
En schoon nog moedig in gedachten,
Zat stil, genoodzaakt af te wachten
De vrucht van lijdzaamheid en tijd!

Maar echter zag de vroege morgen,
De middag, avondstond, de nacht,
Zijn geest in vaderlijke zorgen,
Op 't heil van Nederland bedacht.
Aldus, aan Babels vloed gevangen,
De harpen in de wilg gehangen,
Peinsde Israël aan Sions lot:
En hoopte dus zijns volks verblijden,
Bij wederomkomst van de tijden,
Nog in de hand van zijnen God!

De Godheid ziet geheime smarten,
Zij hoort de zucht die kommer zendt;
Zij leest, in 't doolhof onzer harten,
Begeerten ons nog onbekend!
Zij weet, hoe dat Oranjes wenschen
Zijn boven krachten van de menschen,
En doenlijk maar door Haar gebied:
Zij wenkt! de Hoop, omhoog gekomen,
Heeft plaats voor Haren troon genomen;
De Hoop bewoont den Hemel niet!

„Door Mijne gunst omlaag gebleven,
Opdat uw licht den sterveling",
Zegt God, „in 't korte en bange leven,

Vertroost, verzelschappe en omring;
Die, hem van mijnen troon gezonden,
Als ik, onwankelbaar gevonden,
Als ik, onfeilbaar zijt geweest;
Ga, Hoop, verjaag Oranje's schromen,
Verdrijf zijn angst door blijde droomen,
En leer 't aanstaande aan zijnen geest.

„Wijs aan, door welke groote daden,
Het nieuwe werk van zijne hand,
Bij volgers zijner wijze paden,
Zal zijn Europa's schoonste land.
Hoe de overwinning zijne zonen
Zal zegepralende vertoonen,
En Nederlands gevreesde macht
Met hare wapenen zal brengen,
Vandaar de Lijn en Keerkring zengen,
Tot daar geen zon de koude zacht!

„De rust, de slaap, de lichte droomen
Zijn all' in uwe hand gesteld,
Door uwe zorg zij meêgenomen,
't Geen noodig is dat u verzelt;
Vertrek!" Op vleugelen geheven,
Door eigenliefde en moed geweven,
Bereikt de Hoop in korten de aard';
En vindt welhaast de stille holen,
Daar slaap en droomen zijn verscholen,
Door dikke nevelen bewaard.

Zij wekt den Slaap, zij roept de droomen;
Niet zulke, als met het zware bloed
Somtijds in onze hersens komen,
Als 't lichaam is te veel gevoed;
Maar zulke, als 't werkend brein verschijnen,
Wanneer men, buiten angst en pijnen,
Dien zacht' en zuivren slaap geniet,
Die maar alleen is dan gegeven,
Als bij de matigheid in leven,
De deugd in onze ziel gebiedt.

„Koomt", spreekt de Hoop, „en volgt geboden
Van uwen Schepper en den mijn';
Uw spoed en diensten zijn van nooden,
Daar Zijne wil volbracht moet zijn"!
De Slaap, bezwaarlijk opgerezen,
Schijnt d'arbeid en de reis te vreezen;
Hij wrijft zijn oogen, volgt en zucht!
De droomen, die geluk voorspellen,
Gaan met den Slaap de Hoop verzellen,
En zweven vrolijk in de lucht.

De Nacht, op haar ebeenen wagen,
Door donkre wolken ondersteund,
Verneemt de Hoop in lucht gedragen,
Die op haar gulden anker leunt.
Zij ook heeft haren last bekomen,
En weet, waarom de Slaap en Droomen,
Met Hoop verschijnen op de kust:
Zij dubbelt duisternis op aarde,
Verstomt wat nachtgeruchten baarde,
En spreidt de vaak, die zorgen sust.

Maar de andren spoeden zich te omringen
De rustplaats daar Oranje lag,
Die duizend moeielijke dingen
Met koele zielsbedaardheid zag.
Die ziel, in onweêr hoogst geheven,
Wist nimmermeer voor 't lot te beven!
Zoo drijft, wanneer de Lente groeit,
In 't nest, op weifelende baren,
Gerust, in 't midden van gevaren,
De Halcyon, terwijl zij broeit.

ACHTSTE ZANG.

De Slaap, met zachtheid ingeslopen,
Is ras 't gevolg van rust geweest;
De Droomen naderen met hoopen,
En spelen voor Oranje's geest.
Eerst arbeidt alles door elkander,
En 't eene voorwerp jaagt het ander,
Allengskens wordt het schijnsel klaar;
In eens verdwijnen war en duister,
De zonne rijst in gulden luister,
En zoele Mei versiert het jaar.

Hij vindt zich in de wolk verheven,
Een zwarte rook verbergt hem de aard,
Het schieten doet de luchtstreek beven,
Wijl 't schut is met gejuich gepaard.
Maar als de dampen zijn verdwenen,
Is 't uitgestrektst gezicht verschenen:
Hij ziet den boord van 't slijmig IJ,
Daar duizende van menschen wachten
Met ongeduld naar verre jachten,
Die langzaam drijven naderbij.

De Waterlandsche klokken luiden,
Maar niet gelijk in wapenkreet,
Zij schijnen eerder vreugd te duiden,
Zooals wanneer men welkom heet!
De vlaggen trillen op de torens,
Maar toonen nergens, als bevorens,
Het groot en rood Bourgonje's kruis;
't Zijn alle vlaggen van Oranje,
Geen 't minste dat gewaagt van Spanje,
Noch in 't gezicht, noch in 't gedruisch.

Hij wendt naar de andre kant zijn oogen,
Hij ziet het bloeiende Amstelland,
Daar elk, in blijdschap opgetogen,
Oranje's naam in Meyen plant;
Hij merkt door niemand dit gebieden,
't Is liefdeblijk van vrije lieden
Die boog en praal, die kunstwerk rijst!
Geen stok, in meesters hand gerezen,
Doet sidderende werkers vreezen,
Geen barsche mond die slaven prijst.

Maar op de plaats, daar kort te voren
Begon te klimmen Amsterdam,
Ziet hij een nieuwe stad geboren,
Die driemaal grooter omtrek nam!
Daar 't IJ, geperst door beide dijken,
Moet wederzijdens inwaarts wijken,
Daar rijst het hedendaagsch Karthaag!
Daar kan 't gezicht in eens beschouwen
De praal van Adria's gebouwen,
Met Tyr, Alexandrië, en Taag!

Het oog vergeefs tracht door te dringen
Het bosch van masten, 't geen men ziet,
Die noordwaarts aan de stad omringen,
Daar IJ en Pampus samenvliet.

Schoon alles woelt in breede straten,
De verheid weigert toe te laten
Om te onderscheiden 't geen geschiedt;
Maar als de Hoop den Prins hoort wenschen,
Te zijn bij huizen en bij menschen,
Volgt zijne wensch op haar gebied.

De vensters wijzen in de zalen
Het goud, dat om de spiegels zwiert!
En Xavery in 't marmer pralen
Bij bloemen die Van Huysum siert!
Pekings, gespannen in vertrekken,
Als Lak en Ceder niets bedekken,
En de Alcatief vergroot de pracht!
Geen meerdre weelde kwam zich toonen,
Wanneer Oranje rijk en kronen
Aan Ferdinand, van Karel, bracht!

Of wel, als van Leukate's stranden
Terug, op 't hooge Capitool,
Augustus deed altaren branden,
En nijd en tweedracht zich verschool!
Toen alle roof der Seleucieden,
Wanneer de schatten der Lagieden,
't Geen reeds in Isis grafsteen lag,
Versierde Fœbus witten drempel,
En 't blijde Rome Janus tempel
Ten derdemaal gesloten zag!

Oranje zoekt aan alle zijden,
Of niets aan 't oordeel wijzen zal,
Wiens blijde komst, in deze tijden,
Verheugt die burgers zonder tal?
De Hoop, gereed om zich te toonen,
Gelijkt in Amsterdam te wonen,
Zij kiest de houding en 't gebaar,
Als eertijds plag de Deugd te schijnen,
Eer zij van de aarde ging verdwijnen,
Of Fagel durend tachtig jaar:

„O vreemdeling, die aan de kleeden
Hier blijkt te wezen bij geval,
Zoo ge onbewust mocht zijn, wat heden
Tot Amsterdam gebeuren zal,
Ik ben gewillig uit te leggen
En uwen wetenslust te zeggen,
Wat oorzaak geeft tot deze vreugd:
De rust, Oranje, en vrede zullen
In elke burgers hart vervullen,
Den wensch van zijne teedre jeugd.

„Maar schoon de zon al is gerezen,
En reeds den natten grond verkwikt;
Zij zal nog hooger moeten wezen,
Eer zij aan ons zijn toegeschikt:
De Zuiderzee, die vele jaren
Geen Amiraal op hare baren,
Geen Nassau, zeevoogd heeft gezien,
Verwaand in eer van hare stroomen,
Zal hen zoo langzaam aan doen komen,
Als zij aan 't Pampus kan gebiên.

„Wilt onderwijl een weinig rusten,
En onderstaan in 't naaste huis
De vriendlijkheid van deze kusten,
Tot dat het donderend gedruisch
Van duizend kopr' en ijzren monden,
Aan ons hun komste zal verkonden
Tot aan de sluizen van de stad;
Tot dat, van 't Pampus afgewrongen,
En 't IJ met moeite doorgedrongen,
Hun jacht door vesten is bevat".

Zij sprak. De Prins, gewoon te zwijgen,
Geleid door onbekend gebied,
Laat licht de Hoop van hem verkrijgen
Te gaan ter plaatse daar zij biedt.
En zonder hinder ingekomen
(De Hoop werd altijd aangenomen)
Is 't eerste, dat hij gadeslaat,
Een welgeschilderd deftig wezen,
Daar eer bij kunde in is te lezen,
In 't burgemeesterlijk gewaad.

De kaart van de aarde ligt voor de oogen,
't Kompas is in de rechterhand,
Hij zoekt, of Maalson is bedrogen,
Of wist den loop van 't Noorder strand.
Een Vorst, gekleed in Lena's vellen,
Schijnt nieuwe wegen voor te stellen,
En wijst de kust tot Kolyma!
Een oog van 't beeld gaat derwaarts zwerven
Wijl 't andre schijnt gebied te geven,
Van Surinaam naar Jacatra!

Men ziet Oranje zich verheugen,
Wanneer hij merkt de aanstaande macht,
Die eens, in latre tijdsgeheugen,
Des Amstels burgervadren wacht!
Hij vraagt: „wie is 't, dien ik zie zorgen,
Vandaar het Oost de frissche morgen
In purpren glans naar 't Westen stiert,
Tot daar de zon op ijs en klippen
Laat bleeke stralen poolwaarts slippen,
En 't noorderlicht de nachten siert?"

„Hij 's Witsen" (zegt de Hoop) „geheeten,
Vermaard in stads- en staatsbewind;
De jonge Vorst, bij hem gezeten,
Een wonder 't geen men zelden vindt:
Dien, onder Arctos domme Noorden
Europa's kennissen bekoorden,
Die weg door 't nutte zocht naar Faam.
Die vroeg: Hoe doet men handel bloeien,
Hoe 's werelds einden samenvloeien? —
Tot dit was Witsen's geest bekwaam.

Dus ook door uw woestijn omvangen,
Oasis! daar de keerkring smacht,
Beschaafden Termosiris zangen
Den Griek, dien u Minerva bracht.
't Was niet alleen in Minos boeken
Dat zij hem wijsheid deede zoeken;
Zij liet hem vreugde in armoê zien,
Daar nijverheid en vrede wonen,
Als 't voorbeeld aan een Vorst te toonen
Die eens aan menschen zou gebiên.

NEGENDE ZANG.

Bij d' arend in de Pyreneën,
Den leeuw in Barca's zandig rijk,
Den walvisch in de diepe zeeën,
Is kroost, aan ouderen gelijk.
Koom verder, treed in deze zalen,

Daar alle wanden af gaan malen
De blijk van kunst en wetenschap.
Zoo Witsen's naam versierde de aarde,
De zoon, niet minder hier in waarde,
Volgt allerwijs des vaders stap.

Zijn smaak en kennis, in tafreelen,
Vertoont aan ieder vreemdeling,
Door honderd kunstige penseelen,
Hoe ver de roem van Neêrland ging.
Wiens wijze moed en dappre handen
Beschermden de onwaardeerbre panden
Van Godsdienst, Vrijheid, Rust en Vreê,
Of onze macht deed aan de baren,
In vuur en bloed, en in gevaren,
Eerbiedigen op kust en reê.

Aanschouw, hoe schrikkelijk verbolgen,
De zee, de schepen dezer vloot
Hier met zich in de lucht doet volgen,
Daar weder in den afgrond stoot!
Zie Spanje's vlag voor de onze dalen,
En Van der Does dien buit behalen,
In spijt van stormen, onweêr, dood;
Zie hier in volle zee verzinken,
En daar op strand, in vlammen blinken,
De onoverwinnelijke vloot!

Die zeeliên, die ge, in 't hoogste Noorden,
Ziet zitten in die droeve hut,
Op koude, onherbergzame boorden,
Daar licht en warmte is uitgeput,
Zijn Heemskerks stoute medgezellen,
Die Willem Barends gaan verzellen,
Die zoeken onder zijn gebied,
Of moed kan geven, naar Sineezen,
Naar Kamschadaal en Japanneezen,
Een doortocht, dien natuur verbiedt.

Vergeefs is 't zonnerond verdwenen,
De stralen zelfs niet meer gezien,
En over dag de maan geschenen,
Of schemering, die starren biên;
De Noorder-Beer ziet hen verachten
Zijn ijs, en mist, en halfjaarsnachten,
Eñ hem ontrukken de Amstels vlag!
Met minder roem, in Æson's velden,
Bracht Tyfis weder Argo's helden,
Die Kolchos, in de Fasis, zag.

Maar Heemskerk, uwe naam zal blijven,
Zoo lang als Zembla's kille strand;
En met een nieuwen glans beklijven,
Daar Goenong Api, Neyra brandt!
Ga eindlijk, amiraal! ga leeren
Aan ieder, dien dat ambt zal eeren,
En op uw voetspoor glorie mint,
Hoe Spanjen hare kust zag beven,
Daar Calpé 't einde van uw leven,
En de overwinning samen bindt!

Die broeders, welker nieuwe wegen,
Als welvaart dreigde weg te vliên,
Aan Nederland, verbaasd, verlegen,
Aurora's havens deden zien;
Ter Gouw! gevoed in uwe wallen,
Vertoonde hunne lotgevallen,
Met meerder recht in uwe Kerk,
Dan 't geen die wijst in donkre glazen,
Waarvan de kleuren 't oog verbazen,
Door hart- noch geestverheugend werk.

Maar als de weg, in 't Zuiden open,
Aan Zeeuw en Amstel is bekend,
Zal vloot na vloten derwaarts loopen,
Die 't Oost aan onze wet gewent.
Let op hoe deze koninkrijken,
Hoe alle de Indiën bezwijken,
Hoe klein Batavia begon!
Hier straft Van Dam de Maccassaren,
Daar temt Van Goens de Mallabaren,
Hier sneuvelt Hulst, en wint Ceylon!

Door Bataviers zijn geene zeeën,
Zijn geene kusten onbezocht;
Hoe verder havens, baayen, reeën,
Hoe eerder 't voorwerp van den tocht!
Van Noort zal Magellaan nazeilen,
Daar Schoutens kunde, nooit in feilen,
Kaap Hoorn en Straat Le Maire vindt!
Tasman gaat landen Zuidwaarts zoeken,
En Roggeveen in alle hoeken,
Niet ongenaakbaar door den wind.

Het Westen kent geen woeste orkanen,
Die hunne roerpen niet veracht;
Zij durven nieuwe wegen banen,
Door sobre spaarzaamheid volbracht.
Zij ook gaan alle middagkringen,
Aan d' Evenaar gelijk, omringen;
En Nassau's roem volgt ieder treê.
Zij zullen Jedo's nieuwe Heeren,
Ostende en Maurits arbeid leeren,
Door Tyfons van Firando's zee.

En gij, die door Columb' gevonden,
Ziet uwen grond met bloed bedekt,
Misschien, hoe wreedelijk gebonden,
Dat dit bij u nog troost verwekt;
Amerika! dat, zoo de mijnen
Alle uwe volkren doen verdwijnen,
Op gierigheids barbaarsch gebied;
't Geen zij gaan zoeken in de banden,
Is winst voor Nederlanders handen,
En blijft aan uwe beulen niet!

Zie reeds op Tessels duin verspreiden
De schat, die Porto Bello mengt,
Wat Carthagena zag bereiden,
En Vera-Cruz naar Cuba brengt.
De Mexicaansche rijke bergen,
En de Andes, die den Hemel tergen,
Verborgen dezen zilvren buit!
Zie hier Vigogna Wol gaan zweven;
Daar rood, in Cochenille leven;
En Loxa's schors drijft koortsen uit.

Wie is de man, die zulke vloten
Zal toonen aan De Helder's dijk?
En de Incas moorders zal ontblooten,
Van roof uit Montezuma's rijk?
't Is hij, die onder Spanje's slaven,
Nog kind, wist ouderen te laven;
Wiens vroege Goudvrucht Vader voedt.
Hovaardig Spanje, in deze handen
Zal God den rijksten buit verpanden,
Dien de oceaan verschijnen doet.

Rijs, mijne lier! span uwe snaren,
  Breng mijne zangen in de wolk;
Onttrek aan tijd, en aan de baren,
  Den naam van Neêrlands varend volk!
De Hollandsqhe en de Friesche leeuwen,
En in de zee geboren Zeeuwen,
  Wier wimpelsteng, op ieder vloed,
Op alle stroomen glans behaalde,
Met stevenkroon zoo dikwijls praalde,
  Verwachten onzen nieuwen gloed!

„Zie", zegt de Hoop, „op Englands stranden,
  En onder Duins versterkte kust,
Oquendo's vloot door Tromp verbranden,
  En Spanje's zeemacht uitgebluscht!
Merk zijnen zoon, in duizend vuren,
Het goed en kwaad geluk verduren,
  Fier tegen vijand, tegen vriend;
Die zich bij alle beî deed achten,
En in zijns Vaderlands gedachten,
  Somtijds bij Ruiter plaats verdient!

Bij Ruiter, 't wonder aller eeuwen,
  Die, klimmende uit de lijnbaans stof,
Aan 't hoofd van Fries, Bataaf, en Zeeuwen,
  De wereld vult met zijnen lof!
Wie zal dien held naar waarde prijzen,
Waar zal, Natuur, in Neêrland rijzen,
  Een geest aan zijne ziel gelijk?
Waar 't Vaderland een pen vertoonen,
Die zijne diensten kan beloonen,
  Of niet voor hunnen luister wijk!

Hier gaan, op Ruiters voorbeeld, streven
  (In zeeën schuimende van bloed)
Die, met Van Nes en hem gedreven,
  Beteuglen Albemarle's gloed.
Daar springt, in 't heetste der gevaren,
Het schip, en 't puik der Wassenaren!
  Nu blijft Tjerk Hiddes, zoo beroemd,
Dat alle Nederlandsche monden
Zijn naam na Ruiters lof verkonden,
  En zijn opvolger reeds benoemt.

De zee, vergramd op uwe namen,
  Dreigt, Evertzoons, uw gansch geslacht!
Hoe min, die doodlijk lood ontkwamen;
  Hoeveel door hunnen moed geacht!
Livorno toont den braven Galen,
De Sont, De Witte zegepralen,
  En Bergen, wat De Bitter kan;
Hier eindigt Kortenaar zijn leven,
  En in Van Gend ziet England sneven
Ons Lands volmaaktsten edelman.

TIENDE ZANG.

Doch zij, die dezen muur bedekken,
  Is ieder, welke in 't vaderland,
Zich boven andren wist te trekken,
  Door gaaf van oordeel of verstand.
Aan de eene kant geleerde mannen,
Waardoor de dwaling, weggebannen
  In Neêrland, plaats voor kennis maakt;
Die onvermoeid, op hunne stappen,
Doen volgen kunst en wetenschappen,
  En door de onwetendheid gelaakt!

Dus, op den hoogsten boom gestegen,
  Verrukt de teedre Filomeel,
Terwijl, in 't slijk van 't woud gelegen,
  De beer beknauwt een bekkeneel!
O zachte, o zoete Zanggodinnen,
Gelukkig zij, die u beminnen;
  Gij zijt het voedsel van de jeugd,
Sieraad van mannelijke jaren,
Zoowel in voorspoed als gevaren,
  En d' ouderdoms gewisse vreugd!

Gij kunt de wetenschap doen bloeien,
  Tot in 't verschrikkend aklig huis,
Dat Waal en Maas ziet samenvloeien,
  In keten-, stroom- en windgedruisch!
Daar eenzaam, maar gerust gezeten,
De vrucht van 't onbevlekt geweten!
  Zweeft boven hem, en blinkt in 't zwer
De roem, die Huig de Groot ziet schrijven
Hij zelf, hij schijnt de pen te drijven,
  En Vrede en Oorlog werd het werk!

Want niets kon de effenheid verstoren
  Van zijn onwankelbare ziel,
Schoon lichaamsvrijheid was verloren,
  Schoon 't lot in woed' hem overviel.
Dus, onder 't zilte nat bedolven,
Zijn Arethusa's zuivre golven,
  Van alle bitterheid bevrijd;
Zoo zien de Chimboraso's rotsen
Haar hooge kruinen 't onweêr trotsen,
  Onbuigbaar aan der winden strijd.

En gij, juweel van Neêrlands vrouwen,
  Die u voor hem te pande bood,
O Reigersberg, zijn zielsvertrouwen,
  Gij ook, gij leeft na uwen dood!
't Is niet alleen door schoone leden,
En aangezichtsbekoorlijkheden,
  Dat hier natuur in luister blonk;
Zie, welke harten zij bereidde,
Wanneer ze èn u èn Adeleide
  Tot praal van beider eeuwen schonk!

Doch Barneveld zal wegen toonen
  Naar 't Zuiden en de Middellijn;
Oranje's trouwe vriendschap loonen,
  En Maurits eerste bijstand zijn.
Als 't Land in vlagen gaat bezwijken,
Weet hij de donkre bui te ontwijken;
  Hier opent zijne hand de Sont,
Daar werkt de tong uit Englands handen,
Onze eerste noods- en armoedspanden,
  Door hem zijn deze meren grond.

In dit tweeledig stuk verschijnen
  Twee broeders, die de bitse nijd
Deed beid' op eenen dag verdwijnen,
  De haat en eerbied van hun tijd.
Zie d' een, in deze sloep gezeten,
De Theems haar trotschheid doen vergeten
  Wijl Chattams rook den oever stikt;
In uwe èn schrandre èn zedige oogen,
O staatsman! praalt, bij zielsvermogen,
  Een moed, naar tijden niet geschikt.

Vergeefs doet ge onze zeemacht blinken,
  Veel meer dan ooit Europa zag;

En koninklijke wimpels zinken,
(Waar is die tijd!) voor onze vlag!
Gij rukt vergeefs de Nederlanden
Uit jonge en fiere en dappre handen;
Begrijp voor u en 't Vaderland,
Om hulp voor ons, in onze twisten,
En tegen buitenlandsche listen,
Te zoeken van Oranje's hand!"

Hier valt de Prins in hare woorden,
En vraagt: „wat wil die schilderij,
Dat eiselijk tooneel van moorden,
Zoo 't schijnt, door Hollands burgerij?
Wat voerde tot onmenschlijkheden
Die volkeren van zachte zeden,
Of bracht in hunne hand den dolk?
Mijn oog herkent die beide broeders,
Die uwe mond noemde als behoeders,
In grooten nood, in duistre wolk!"

„Gij ziet afschuwelijke tijden",
Hervat de Hoop, „die schilderij
Verschrikt het oog aan alle zijden,
Door burgren drift in razernij!
Velt niet, o vreemdelingen, heden
Uw oordeel over onze zeden,
Op 't geen gebeurde in vroegren tijd;
Wij zelve wenschten uit te wisschen,
In Nederlands geschiedenissen,
Den dag, die deze daad verwijt!

Wendt liever herwaarts uwe treden,
Ziet hier, in wetten der natuur,
Een Huigens nutten tijd besteden,
En wijzen 't perk van ieder uur.
Saturnus wereld, met de kringen
En wachters, die haar gloob omringen,
Kent de aarde 't eerst door Huigens oog.
De roem van wiskunde in den lande,
Onsterfelijke 's Gravesande,
Verheft door u zich Hemelhoog.

Twee glazen, die 't geval vergadert,
Met kunst en helder gepolijst,
Doen 't voorwerp zien, dat zich, genaderd,
Of wel in afstand verder wijst.
Nu gaat ge, o Middelburg, onze oogen
Verbazen door natuursvermogen,
Nu volgt men Venus in de zon!
Wijl Leeuwenhoek, langs andre paden,
Natuurs geheimen tracht te raden,
En t' zoeken hoe de mensch begon.

Arbeidzaam volk, toon wijze reden,
Gepaste zuiverheid, blijf hier;
Gun Naso vuile taal en zeden,
En dartelheid aan Saffo's lier!
Laat hier de nijvre handel wonen,
De schrandre zuinigheid zich toonen,
Betwist aan 't water, land en kust;
En 't nut zal 't aangename vinden,
Vernuft en achtbaarheid verbinden,
En zedigheid met wetenslust.

Antonides zal d' IJstroom zingen,
En Vondel slecht beloonde trouw;
Cats biedt aan maagden huwlijksringen,
En zedeles aan de echte vrouw.

De tijd zal Douw's penseel doen klinken,
Natuur in Rembrant's naalde blinken,
De waarheid schreef met Hooft dit boek;
Daar siert geleerdheid onze rechten,
En gaat dien krans, met Themis, vlechten
Voor 't grijze haar van Bynkershoek.

Dit zijn die, welker zachte woorden,
Somtijds gemengd met hoogen toon,
Behielden evenwicht in 't Noorden,
En heelden Denemarkens hoon:
Wanneer 't beleg van Koppenhagen,
Door Neêrlands vloten opgeslagen,
Deed hooren, uit Van Beuning's mond,
Aan fier' Hyperboreesche kronen,
Dat Amsterdam in 't Dok had wonen
De houten sleutels van de Sont!

Merk tweemaal honderdduizend mannen,
Daar Sambre en Maas van Namen vliên,
De wind toont leliën gespannen,
Of doet de Leeuw en pijlen zien.
De Hel breekt uit in deze vuren,
En zwelgt de menschen, aarde en muren;
De bombe woedt in slag en val,
De kogels slechten rots en werken;
Die koele Fries, terwijl aan 't sterken,
Schetst in de vlam een nieuwen wal.

Maar Van der Stel zal, in woestijnen,
De vette tarwe en most doen zien;
Het Paradijs op nieuw verschijnen,
En al de werelds vruchten biên.
Hij leert de Kaapsche grond gebruiken,
Verward in de eerste scheppingsstruiken;
Hij sprak: de wildernisse lacht.
Zie, tusschen 't graan de violieren,
En d' Afrikaan zijn bruid versieren,
Met de eerste roos, die de Uithoek bracht!

Hier is, benauwd in wijde staten,
Niet meer de Groote Lodewijk,
Gereed Versailles te verlaten,
En nemen naar Chambord de wijk.
Wie zal van deze wondre vreezen
Het wonderbare werktuig wezen,
Door moed of ongehoord beleid?
't Is Grovestins, wiens hart en ooren
Fleury's getuigenis mocht hooren,
Verhoogd door zijne zedigheid.

Monarch! die reeds zoo lange jaren,
Gevoed in macht en vleyerij,
Nu meende 't aardrijk en de baren
Te zien in uwe heerschappij;
Wiens zorg, door Koninklijke gunsten,
Hernieuwde in wetenschap en kunsten,
Al wat aan ons gekomen is
Van 't geen Perikles eeuw bekroonde,
En Romen aan de wereld toonde,
Of 't Huis, na haar, van Medicis.

Waarom het laatst van oude dagen
Niet doorgebracht in stille rust?
Zie, welke reeks van felle slagen
Op Frankrijk stort uw oorlogslust!
Hoe weinig uwe moed voordezen
Nabure volkren scheen te vreezen,

Verdeeld door uwe milde hand;
Gij leerde kennen onze machten,
Wanneer altoos eenparig dachten
Hop, Heinsius, en Slingeland!

Dit 's Fagel, kunstig uitgehouwen,
En listlijk in albast gevat;
Die man, die zestig jaar, 't vertrouwen
Van Neêrland en Euroop bezat!
Aan wien gezond en lang te leven,
Bij zielsgerustheid was gegeven;
Altoos dezelfde in allen tijd!
Dien nimmer laster durfde scheuren',
Die, 't geen aan niemand mocht gebeuren,
Gezegepraald heeft van den nijd!

ELFDE ZANG.

In deze goude en breede randen,
Ziet gij een klein, maar dierbaar tal,
En aangebeên op Neêrlands stranden,
Zoo lang de Vrijheid heerschen zal.
De Prinsen dezer vijf tafreelen
Zijn onzer Unie's pronkjuweelen,
En ieder een doorluchtig man!
Waar vindt m' een reeks van vier geslachten,
Die grooter heil en voorspoed brachten,
Als Nassau's huis vertoonen kan?

Dees eerste .... maar in welke boorden
Gij ook het daglicht hebt gezien,
Waar oudren zorg, of meesters woorden,
U mochten onderwijzing biên;
Op onze gloob zijn geene staten,
Noch werelddeelen of klimaten,
Daar zijne roem is onbekend;
Vandaar de zon begint te rijzen,
Of weigert schaduwen te wijzen,
Of ondergaande schaduw zendt.

Zijn dood is niet door Nederlanders,
Met ijdle praal, in schijn berouwd,
Zijn lichaam niet, gelijk wel anders',
Met kouden lof aan kist betrouwd!
't Zijn heete, 't zijn oprechte tranen,
Van ongedwongen onderdanen,
Bij 't marmer, 't geen de Vrijheid gaf;
Elk meent op vaders lijk te weenen,
De korte flikkering geschenen,
Zinkt uitgebluscht in Willems graf.

Doch als de Fenix zich koomt toonen
En Heliopolis verblijdt,
En zijne grafsteê zal bekronen
Den wonderbaren levenstijd;
Dan zien de wierookrijke stranden
Den vogel in zijn nest verbranden,
Dat nest met specerij gemengd;
Maar de een is niet voor 't oog verdwenen,
Of de andre Fenix is verschenen,
Die Yemen nieuwe siering brengt!

Dus, wijl de Deugd en Godsvruchts handen,
Verhieven Willem boven 't zwerk,
Troost Maurits dapperheid de landen,
En vordert onzer Vrijheids werk.
Adolf en Spiers zijn daar gewroken,
Hier, jaarlijks iedre muur verbroken,
Die Spinola versterken doet.
Door hem zal verre handel gloeyen,
En binnenlands de welvaart bloeyen,
In steden, vrij door kunde en moed.

Europa's Koningen gaan komen,
En oefenen in zijn gebied,
Op onze en vijandlijke zoomen,
Wat m' in geleerden oorlog ziet.
Haast zullen vriends- en vijandsmonden
Dien glans aan Aziën verkonden,
Reeds zoeken zijne en Neêrlands wet,
Reeds zien, o Walchren, uwe boorden,
Gezanten van die weeldrige oorden,
Met altijd durend groen bezet.

Aanschouw de Nimf aan zijne voeten,
Die omgekochte pennen wraakt,
Die in geschiedenis gaat wroeten,
En deugden prijst, en fouten laakt.
Een blad, in 't midden van gelukken,
Gaat hare hand uit de andre rukken.
„O Hemel"! vraagt Oranje ontsteld,
„Welke is, in dat roemruchtig leven,
Die naam die uitgescheurd zal zweven?"
Hij leest, en zucht: „'t Is Barneveld!"

Misschien heeft nooit van alle helden,
Die de Overwinning heeft gekroond,
Een eenige, in Bellona's velden,
Meer zegeteekenen getoond,
Dan hij, dien ge aan zijns broeders zijden,
In teedre jeugd voor ons ziet strijden,
Toen 't strand de vloot verzenden zag;
Wiens voorbeeld (altijd hoog te heffen)
Kan aan den nazaat doen bezeffen,
Hoeveel de zachtheid hier vermag.

Zie binnenlandsche tweespalt vluchten,
De eendrachtigheid die weder schijnt;
Men hoort geen onschuld langer zuchten,
Vervolging stilt, en haat verdwijnt.
Wil, heilge Godsdienst! nimmer dwalen,
Maar laten uwe zuivre stralen,
Ook met Verdraagzaamheid gepaard,
In Neêrland hunne toevlucht bieden,
Aan allen die vervolging vlieden,
Wijl rust 'd' inwoner hier bewaart.

Maar wat is Nieuwpoorts zee en zanden,
Bij 't geen die landvoogdij deê zien?
Waar zijn de vergelegen landen,
Daar zijne vlaggen niet gebiên?
De Formozaan koomt hem begroeten,
Verwonderd d' Irokees t' ontmoeten;
Spex brengt den geelen Ternataan;
Wijl Brouwer gaat in Chili boren,
Zendt Jol, Loanda's zwarte Mooren,
En Lonck den rooden Braziljaan.

Verzuimd Brazil! o rijke gronden,
Wier aarde is diamant en goud;
Ik hoor uw overgaaf verkonden,
Nu Bankert u niet meer behoudt!
Vergeefs heeft Post Olinda's kerken
Verwoest, voor onze nieuwe werken;
Met Nassau wijkt het wuft geluk;
De plaats, de namen, zijn verloren,

Die de overwinnaar had verkoren,
 In 't hedendaagsche Fernambuk.

Helaas! de tweedracht dezer dagen,
 Deê vreezen grooter ongeval;
Deê vreezen, dat in hare vlagen
 Het gansche land verdwijnen zal!
Zij zijn voorbij, die droeve tijden!
De komst, die d' Amstel doet verblijden,
 Beneemt voor eeuwig alle vrees,
Van immer weder te zien rooken,
Of 't binnenhof, of hier ontstoken,
 De twist en vlam die eertijds rees;

Van wederom de brakke stroomen
 Te zien, op 't welig zomergras,
Door eigen handen ingenomen,
 En Holland nogmaals ééne plas:
Van onze burgers, onze benden,
Voor Naardens wal te moeten zenden;
 Van weêr te zien de Muidersluis
Gerekend onder 's Lands frontieren,
En Gruno's burgerij, laurieren
 Gaan plukken op 't verpletterd huis!

Maar gij, merk aan drie koninkrijken,
 Drie volkeren, altoos zoo vrij,
Die Godsdienst zien en Vrijheid wijken,
 Voor bijgeloof en slavernij.
Neem, koning Willem! onze vloten,
Vrees niet uw Vaderland t' ontblooten,
 De Godheid zelve biedt haar hand!
Zij zal den wind voor u bereiden,
Het Fransche heir naar Duitschland leiden,
 Stuart doen vliên uit Engeland.

Indien de Dichtkunde uwe zinnen
 Bekoorde in zang van Griekenland,
Zoo gij haar fabels mocht beminnen,
 Zoo u bekend is Aulis strand;
Zie hier in waarheid, in de baren,
Nabij de duizend kielen varen;
 De Godsdienst jaagt de zeilen voort!
Nu gaan, o Britten! uwe rechten
En wetten zich bestendig hechten;
 Oranje en Vrijheid zijn aan boord!

O, Vader Willem! kan onze aarde
 Ooit vreugde zenden in de wolk,
Zie, welken roem uw huis vergaârde,
 Aan 't hoofd van 't vrije Neêrlandsch volk!
Maar neen, nu boven 't aardsch verheven,
Kan 't luisterrijke zijner neven,
 Hoe groot, niet loonen voor zijn bloed;
Al kunde zelfs Berlijn hem toonen,
Al de eer, die Frederik aan troonen,
 Aan zijn geslacht, aan 't menschdom doet.

Maar zoo de schoonste praal der grooten
 Bestaat in liefde van 't gemeen,
En geene macht is om te stooten,
 Bewaakt door zorg van iedereen;
Koom, volg, verzel mij naar de haven,
De teeknen, die de wallen gaven,
 Verkondigen de komst van 't jacht;
Die hier is aller zielsverlangen,
Dien 't hart van ieder gaat omvangen,
 Is reeds in Amsterdam gebracht! —

TWAALFDE ZANG.

Wanneer, door bittren nood gedrongen
 Uit oudren huis, een eenig zoon,
Van zijne moeders zij gewrongen,
 In verre landen houdt de woon:
Dan leeft de moeder in verlangen,
Geen rust kan hare ziel bevangen,
 Maar hoop en wenschen, dat de dag,
De blijde dag voor haar mag leven,
Die 't waarde pand zal wedergeven,
 Dat eens in haren boezem lag!

Maar als het tijdstip is gekomen,
 Dat ze onverwacht de tijding hoort,
Dat op de kusten is vernomen,
 Een schip, en hare zoon aan boord!
Dan wegen uur en oogenblikken,
De minste winden doen verschrikken,
 Door hare vreezen storm gemaakt!
Die zorgen zijn maar opgeheven,
Als in haar armen is gegeven,
 Die 't moederhart zoo teder raakt.

Dan dwaalt de stem op hare lippen,
 Dan zoekt vergeefs het kortste woord
Uit haren mond verhaast te glippen,
 Door nieuwe woorden weêr gestoord.
Zij wil verhalen, zij wil vragen,
Wat zij, wat hij heeft ook verdragen;
 Maar nette taal is weggevlucht!
De spraak, in order niet te brengen,
Voelt zich met snikken ondermengen,
 Verwarde klank vervult de lucht.

Die dag is thans alhier geboren,
 De dageraad, als de eenge zoon
Uit oudren huis zoo lang verloren,
 Vindt weder oudren hart en woon.
Aanschouw, met wonder en verbazen,
Dat talloos volk nu wildlijk razen,
 En dan, met eerbied aangedaan,
Onmiddellijk van zich verkrijgen,
Om, onder ongelooflijk zwijgen,
 Als onbeweeglijk stil te staan.

Daar gaat zich hunne stem verheffen,
 De lucht weêrgalmt, en de aarde beeft:
„Wat ongeval kan d' Amstel treffen,
 Oranj' is hier! Oranje leeft!"
Nu staat weêr alles opgetogen,
Zij weigeren geloof aan de oogen:
 „Hoe", zeggen zij, „geen donkre wolk,
Geen eene trek in 't vriendlijk wezen,
Die 't allerminste schijnt te vreezen
 Of voor regeerders òf voor volk!"

Volgt, mannen, 't voorbeeld u gegeven,
 Houdt nimmermeer gedachtenis
Van al wat eertijds mochte zweven,
 Of onlangs voorgevallen is.
De vijand is aan uwe deuren,
Laat geene nieuwe tweedracht scheuren
 De binnenrust van 't Vaderland!
Door Eendracht is dit land gerezen,
Laat Eendracht uwe toevlucht wezen,
 In Gods en in Oranje's hand!

Ziet gij zich naast Oranje stellen
Zijn Koninklijke gemalin?
De minlijkheên, die haar verzellen,
Bekoren ieders hart en zin;
Men meent te zien Diana komen,
Of Venus, rijzende uit de stroomen,
Toen Pafos haar voor 't eerste zag;
En niemands oordeel is bedrogen,
De schoonheid siert èn wang èn oogen,
De fiere kuischheid, zoet gedrag.

O kuische, o heilge huwlijksbanden,
O steun van 't menschelijk geslacht,
Gij zijt de dierbaarste aller panden,
Die ons de samenleving bracht!
Gij wist den woesten te onderrichten,
Tot welke wetten hem verplichten
De naam van vader, broeder, zoon!
Laat andre grooten u verachten,
Dit huis durft uwe strengheid achten,
En blijft uw ongeschonden woon!

Die twee of drie zijn oude vrienden,
Trouwhartig en standvastig tal,
Die onbaatzuchtig Nassau dienden,
In iedren slag van 't ongeval.
Gij vreest, zij zullen ras verdwijnen,
Nu vleyende ondeugd gaat verschijnen,
Die d' oudsten vriend van Hoven weert;
Vrees niet! die 't lot aan ramp deê wennen,
Die Prinsen leerden Vriendschap kennen,
En hoe de ondankbaarheid onteert!

Lafharte vleyers, die de Vorsten,
Reeds heet genoeg naar Dwinglandij,
Nog voedt in hunne Heerschzuchtsdorsten,
Ziet Frizo machtig, Neêrland vrij!
Door zijne matigheid verstooten,
Die 't land van rechten wil ontblooten!
Hij weet te mijden 't al te veel;
Hij weet zich zelfs voor Wraak te hoeden:
Hij kon, als eertijds Sulla, woeden,
Hij kiest te zijn als Marc Aureel.

Hij wist geschiedenis t' ontvouwen,
Hij wist, dat goedheid zielen won;
En dat, door onderling vertrouwen,
Dit volks en Nassau's macht begon!
Vandaar, in deze vrije landen,
Die wederzijdsche onschendbre banden,
Vandaar dat Nassau nooit verscheen,
In 't Vaderlands gewenschte tijden,
Dan Neêrlands adel aan zijn zijden,
En 't hart der burgers om zich heen.

Maar luister! hoor hem zelve spreken
Aan de Amsterdamsche burgerij;
Merk alle stemmen af gaan breken,
En ieder stil aan alle zij:
„O vrienden, in wier moedige adren
Ook straalt het bloed van uwe vadren,
Oranje biedt u vriendschap aan;
Wij hebben nimmer ramp te schromen,
Zoo lang ('t geen eeuwig mag vernomen!)
Oranje zal met d' Amstel gaan!

„Herdenkt aan Nederlands gevaren,
Eer 't rijk en machtig Amsterdam
De taaye pijlen hielp vergâren,
En eindlijk deel in de Unie nam.
Van dezen tijd zag m' alles leven,
Aan 't vlak van Pampus welvaart kleven,
En uw Verlossers groote ziel,
Nu vrij van alle hinderpalen,
Op 't gansche land doen nederdalen,
Het heil, begonnen in den Briel!

„Herdenkt aan onzer vadren twisten,
Hoe dat een schrander afgezant,
Hoe dat D'Avaux door zijne listen,
Uw hulp onttrok aan Engeland!
Maar haast, aan wederzijden wijzer,
Gaf Amsterdam Oranje 't ijzer,
Hij ging, hij kwam, hij overwon!
Door u kon hij in Torbay landen,
Het was door uwe en zijne handen,
Dat Vrijheid in Euroop begon!

„Laat ons vernieuwen zulke dagen,
Stelt uwe mildheid weêr te werk;
Ik zal mijn bloed gewillig wagen,
Zoo 't noodig is, voor Land en Kerk!
Maar laat ons liever Tweedracht sussen,
En trachten 't vuur des krijgs te blusschen
't Is tijd, dat Amsterdam bevind',
En dat mijn voorbeeld aan ga toonen,
Hoe dat Oranj' in vreê kan wonen,
En niet altoos den oorlog mint.

„Mag haast Mauricius de schatten
Van 't West, doen zien aan d' Amstels t
Bataaf! Guiana kan bevatten
Misschien wat ge in Brazil verloort.
Laat Imhof 't Oosten doen herleven,
En Vrijheid hier in vrede geven,
't Geen meermaal de Oceaan vernam;
Dat alle vier de werelddeelen,
En gelden zonden èn bevelen,
Aan uwe Beurs, o Amsterdam!"

De Vrijheids aandacht, op die woorden,
Erkent den stijl waarin zij sprak,
Als Grieken met verrukking hoorden,
Dat Quintius haar keten brak,
Dat Rome's veldheer, maar gekomen,
Alleen om Dwinglandij te toomen,
Aan Hellas wet en rechten schonk,
En de Isthmus zag, dat, van de dingen,
Die roeren 't hart der stervelingen,
De Vrijheid boven alles blonk!

Oranje zweeg, en rondom henen
Volgt blij gejuich van hart en mond,
Bij 't volk, dat schromen ziet verdwenen,
Dat Vrede wacht en Vrijheid vond.
Maar ziet, in 't midden van de scharen,
Iets onverwachts zich openbaren,
't Geen Hoops en Vrijheids tranen wekt:
Een vrouw, op 't levendigst bewogen,
Vest stadiglijk op 't jacht haar oogen,
Wijl vreugde 't zedig aanzicht dekt.

Doch schielijk mindert, in dat wezen,
Al wat is vrolijk, wat is rood;
En op haar wangen is gerezen
De bleeke schaduw van den dood!

„Ik sterf gerust!" die korte reden
Verstaan zij, die ter hulpe treden:
„Ik heb, o God! door uwe hand,
Gezien aan ons nu weêrgegeven,
En met den waren Godsdienst leven,
Oranje en Vrijheid hier te land!"

„Wie", roept de Prins, „zou niet beminnen
Een Volk, dat zulke liefde toont?
In welker hart, in welker zinnen,
Zoo diep Oranje en Vrijheid woont!"
't Zijn de Eerste Willem's groote daden,
Die spreiden deze dankbre zaden —
Hervat de Hoop — die gij hier vindt.
Die liefde zal in Neêrland blijven,
En daaglijks meer en meer beklijven,
Zoo lang Oranje Vrijheid mint!

DERTIENDE ZANG.

Terwijl de Hoop, door deze woorden,
Oranje's ziel versterkt en troost,
Draait onze halve gloob door 't Noorden,
En donkerheid neemt af in 't Oost.
Der starren glans houdt op te pralen,
Verbleekt door gulde Aurora's stralen,
Het aardrijk toont zich aan 't gezicht,
En Dillenburg ziet hare bergen
De kruinen langer niet verbergen,
En wit, door daagraads eerste licht.

Het pluimgedierte groet den morgen
En looft den Schepper van 't Heelal,
Die hun den dag, met weinig zorgen,
Bevrijd van wroeging, geven zal.
De dauw, in wolken neêrgehangen,
En op den top van 't gras ontvangen,
Maakt dat de wortel voedsel heeft;
Een zachter, maar geen minder wonder,
Als Ætna's lava, Quito's donder,
Of als de loeyende aarde beeft.

Oranje ontwaakt, de droomen vlieden,
De slaap heeft zijnen dienst gedaan,
Gaat sluimering aan andren bieden,
En brengt de luiheid bijstand aan.
De rijke Hoop, alleen gebleven,
Zal stadig in den loop van 't leven,
Zich toonen aan Oranje's zijd',
Verzellen zijne en Vrijheids daden,
En zoeten alle bittre paden,
In voorgezicht van zachtren tijd.

Zoo rees, vertroost door zijne droomen,
Hij, welkes geest vernomen had,
Op d' oever van Eufrates stroomen,
Semiramis, in uwe stad,
Hoe de aarde groote keizerrijken
Zou 't een voor 't andere zien wijken,
Hoe God gebieden gaf en nam;
Wat in d' aanstaanden tijd zou wezen,
En 't menschdom hopen mocht of vreezen,
Totdat de tijd der weken kwam!

Maar thans ten kimmen uitgeschenen,
Verlicht de zon de Brielsche reê,
De hoogste vloed is al verdwenen,
En 't vallend water trekt naar zee;
Wanneer De Ryk èn ankers winden,
En blanke zeilen laat ontbinden,
En stevent weêr naar 't zelfde land,
Daar nog 't gebod niet is geheven,
Zoo kort te voren maar gegeven,
Dat alle Nederlanders bant.

Doch kennis van der menschen zaken,
Die tijd en ondervinding gaf,
Doet zonder schroom die kust genaken,
Daar alles scheen onmenschlijk straf.
Hij weet wat ieder moet gelooven,
Van 't geen de staatkunde aan de hoven,
In donkre wolk heeft afgetergd;
En dat Elizabeths besluiten
Zich altijd maar zoodanig uiten,
Als dadelijk het tijdstip vergt.

Hij nadert niet om iets te vragen
Voor Lumey's wilde en zwakke vloot,
Die door den roof wil Vrijheid schragen,
Maar voor een macht, die, spoedig groot,
Geëerd op 't land, gewenscht in steden,
Filips zal geven bezigheden,
Vermeerderd nog door Nassau's ziel;
Door Nassau, die welhaast zal komen,
Zoo ras in Duitschland is vernomen,
Wat reeds in hand der Geuzen viel.

Hij meent aan haar te kunnen toonen,
Dat, zoo de wreede Kastiljaan
De dwang in Nederland doet wonen,
't Is om naar Engeland te gaan;
En dat, zoo Vrijheid hulp mag vinden,
En door denzelfden Godsdienst binden
De Geuzen aan Brittanje's kroon,
De Maas en Amstel, ook aan 't bloeyen,
Na Tweede en Humber kunnen vloeyen,
En steunen harer neven troon!

De duinen van Goeree verdwijnen,
De stroom en winden spoeden voort,
En Suffolks hoogten gaan verschijnen,
En wijzen land in 't heldre Noord.
Niet lang verbergt zich 't geen zij zochten,
De mond der Theems, in kromme bochten;
Daar rijst Sheerness aan Chepey's end!
Sheerness, dat eens voor ons zal bukken,
Befaamd door Nederlands gelukken,
En uwe vaandelen, Van Gend!

Thans hooger inwaarts opgevaren,
Is overal een vruchtbre kust,
En hoop van milde korenaren,
En overvloed bij zachte rust.
Daar wist men uit den weg te zetten,
Door vaste onwankelbare wetten,
Wat elders breekt der Rijken kracht;
De Vrijheid, in Westmunsters zalen,
Toont Vorst en Volkren hunne palen,
En ieder 't perk van zijne macht.

Als de Anglosax nog, zonder schepen,
Gedompeld was in duisternis,
Had Alfreds groote geest begrepen,
Dat rijkdom vrucht van handel is!
Nu durven Englands stoute vloten,

Hayti's moordenaars ontblooten
  Van 't goud dat in Cibao lag,
In 't kort gaat Draak met deze kielen,
De Zuidzee's havenen vernielen,
  En zoeken de Apaculpo vlag!

En wijl die vloten buit behalen,
  Dekt talrijk vee bevlijtigd land,
De wol, bereid voor 't Oostens schalen,
  Zal kleeden 't welige Levant.
„O," zegt De Rijk, „dat onze neven
Eens mogen 't heuglijk uur beleven,
  Dat deze glans aan d' Amstel woont!
Dat Urk, in 't Val, zie stoutlijk zeilen,
Of Wierings droogte of Gooilands peilen,
  Het tal van schepen hier getoond!"

Terwijl zijn oogen dus gaan dwalen
  Op ieder voorwerp 't geen hij ziet,
Langs stroomen, heuvelen, en dalen,
  En hooge torens in 't verschiet;
Wijst Greenwich tuinen en gebouwen,
Alwaar de grootste van de vrouwen,
  Elizabeth, het daglicht zag;
En daar, na 't afdoen van de zaken,
Die schrandre ziel zoekt landvermaken,
  Als haar de rust gebeuren mag.

Maar schoon dit u alleen kon leiden,
  O Greenwich, aan de onsterflijkheid,
Zie nutter roem voor u bereiden,
  Door Nassau's edelmoedigheid!
Aanschouw, op uwe stille boorden,
Hen, welke in alle wereldsoorden
  Voor England zwierven d' aardkloot om,
Bevrijd voor stormen en voor vlagen,
Hier slijten hunne laatste dagen,
  In rust en vredig' ouderdom!

O Vorst, dien Nederlanders minden,
  Die ook beminde uw Vaderland,
Hoe komt, dat wij aldaar niet vinden
  Dit heilzaam werk van uwe hand?
Indien de Hemel niet aan de aarde
Te vroeg benijd had Anna's waarde,
  Zoo hare deugd, te vroeg beloond,
Niet had gestoord weldoende handen,
Was uwe rust in deze landen,
  O zeeliên, ook alreê bekroond!

O Hemel! welke nieuwe schrikken
  Stort deze naam in mijne ziel!
O nacht! o doodlijke oogenblikken!
  Als zij aan 't land en mij ontviel!
Kan, zonder uw geluk te krenken,
Vorstinne! mijner ziels herdenken
  Nog dringen boven 't hooge zwerk;
Zie Dankbaarheid uw graf bekroonen,
En verre van 't gevlei der tronen,
  De Vriendschap sierende uwe zerk.

Maar ik zie weder zich verheffen
  De vuile dampen van den Nijd!
Die dampen weten hoe te treffen,
  Die hunne stralen niet vermijdt!
Waarom gevlucht? zijn scherpste pijlen
Bezeeren maar voor korte wijlen,
  En eeuwen eeren 't vrij gemoed!
Zoo ziet men alle nageslachten
Den naam van Cicero nog achten,
  In weêrwil van des moorders woed'!

VEERTIENDE ZANG.

Elizabeth verstaat regeeren,
  Te doen eerbieden hare wet,
En wil, dat zonder haar begeeren,
  Geen Vlaming voet in England zet.
Bij haren raad is haast vernomen,
Dat Londen's Tower aan zag komen,
  Uit zee geklommen, haar revier,
Een van die dappre vluchtelingen,
Die onlangs maar bevel ontvingen,
  Niet meer te nadren dit bestier.

Die vreemdeling aanstonds gevangen,
  En voor Elizabeth gebracht,
Onwis, of hij zal straf erlangen,
  Of meerderen der Geuzen kracht!
Aldus op Byrsa's strand gevonden,
Voor Dido's nieuwen troon gezonden,
  En bijstand zoekende op de kust,
Verschenen eertijds die Trojanen,
Die weg voor 't huis des. Cæsars banen,
  Ook niet in Vrijheid, maar gerust!

De Rijk, door praal niet opgetogen,
  Eert zonder vrees de Majesteit;
Zijn geest, bedaard en onbewogen,
  Spreidt geene wolken op 't beleid.
Zoo tot de koningin getreden,
Let hij, gedurende hare reden,
  Met aandacht op haar mond en oog;
Hij weet, hoe 't hart zich mag bedekken,
Dat iets zich toonen kan in trekken,
  Waardoor men onvolmaakt bedroog.

„Gij durft mijn rechtsgebied dan schenden!"
  (Is 't eerste woord van haren mond)
„En uwe treden herwaarts wenden,
  Schoon ik uw woeste vloot verzond!
Spreek, roekelooze, op welke gronden?
Of hebt gij nimmer ondervonden
  De onbuigbre wet van Engeland?
Beef, deze wet vertoont gevaren,
Voor welke niets u kan bewaren,
  Als gunstig schrift van mijne hand!"

Hij antwoordt: „In de korte tijden,
  Die ik in England heb geleefd,
Zag ik de vreugde aan alle zijden,
  En, misdaad maar alleen, die beeft.
Ik zag volbrengen uwe wetten;
En straffen en belooning zetten,
  Maar zelden, langzaam, na beraad;
En niemand van genâ versteken,
Als uw ontferming was gebleken,
  Dat iets verschoonen kon de daad!

„Wanneer herbergzame Engelanders
  Hier luisterden naar onze taal,
Als zij de smart der Nederlanders
  Verstonden uit ons droef verhaal;
Vond ik een volk, ten allen tijden,
Zien onze ramp met medelijden,
  Zoo, zeiden zij, was Englands lot!

Zoo zag men hier ook onderdrukken,
Eer de eindpaal onzer ongelukken
Kwam van Elizabeth en God!

„Toen nood van winst bracht mijne treden
Aan de Ob's en Jenissea's boord,
Bij de Ostiak en Samojeden,
Heb ik daar uwen lof gehoord.
En als ons de Eems en Wezer zagen,
Na Jemmingen berooid, verslagen,
Voor menschen oogen reeds verplet;
Was alle troost van hare stroomen:
O mannen, uw behoud moet komen
Van God, en van Elizabeth.

„De dwingeland, die zoo verbolgen
Zijn eigen onderdanen haat,
Die u om Godsdienst doet vervolgen,
Die u met ijzren roeden slaat;
Die gansch Europa wil regeeren,
Denkt ook om England t' overheeren;
Vergeefs wil daar Elizabeth
De goedertierenheid doen wonen,
De mededingster harer kronen,
Door zijnen raad, tergt goedheids wet!

„Geheel Europa, zonder krachten,
Heeft ons gezonden naar dit rijk;
Men zeide, waar we voorstel brachten:
Gaat, neemt in Albion uw wijk!
Een maagd, in allerschoonste handen,
Houdt daar de weegschaal aller landen,
Zij is 't alleen, die helpen kan;
Gij kunt gerustlijk haar vertrouwen;
Schoon 't wezen is van zachte vrouwen,
Is 't hart van d' allerbraafsten man!

„Aldus geleid in uwe rijken,
Wierd dagelijks ons oog gewaar,
Door duizend nieuwe en nieuwe blijken,
Hoe alles was volmaaktlijk waar.
Wij hoopten, eindlijk hier gebleven,
Bij dit gelukkig volk te leven,
Tot dat Filip, ter neêr gezet,
Door deugden aan zijn onderdanen
De wegen tot geluk zou banen,
Op 't voorbeeld van Elizabeth.

„Wanneer de strengheid van uw wetten...
Neen, uwe wet is altijd zacht,
En niets konde ons verblijf beletten
Als Goddelijke wil en macht;
Toen 's Hemels gunst, door uwe lasten,
Ons dwong Zuid-Holland aan te tasten,
Wanneer de Maas en de Oceaan
De Geuzen, met de Vrijheid, zagen
Aan Voorne's kusten alles wagen,
Met Nassau's naam in Brielle staan.

„Misschien dat in die zwakke wallen
Een bondgenoot voor u begint,
Daar Albion in staatsgevallen
Een onderstand voor welzijn vindt.
Zoo weder Pausdoms bul of bannen
Verblinde menschen saâm doen spannen,
Hoe dankbaar zal der Geuzen zwaard
In ieder eeuw dit rijk bevrijden,
En 't Vatikaan alhier bestrijden,
Uit havenen door U bewaard!

„Gedenk aan 't lot van werelds zaken,
Aan Tudor, Richmond, Bosworth's veld,
Aan tijden, welke nader raken,
Die de aarde met verschrikking meldt!
Gij kent Filips vergift en moorden,
Valois en zijne valsche woorden,
Die beide smeden uw verderf;
Reeds deelt de Geus aan deze buren
In Henegouw de onrustige uren,
Bestemd voor uwer vadren erf.

„Vervolg het werk van uwe handen,
Uw rijk is Neêrlands wieg geweest,
Ruk ons uit Spanje's wreede banden,
Die gij alleen tart onbevreesd.
Zoo mag die weldaad, ons geschonken,
(Maar laat!) op uwe grafsteê pronken,
Met dezen lof van 's Vrijheids mond:
„De maagd, die alle volkren eerden,
Die alle koningen begeerden,
Die was 't, die mij naar Neêrland zond!"

Hij zwijgt: Elizabeth in de oogen
Heeft reeds niet meer de fierheid staan;
Zij scheen te zijn door mededoogen,
En was door staatkunde aangedaan.
Zij weet, wat voordeel zij kan trekken
Door vijand, twist, en krijg te wekken
Aan elk, die stadig Engeland
Met vloot en heir wil overstelpen,
En, onder schijn van godsdienst, helpen
De Schotsche weeuw in haren band.

Maar geen van alle stervelingen
Sprak immer minder onbedacht,
Wist beter taal en tong te dwingen,
Naar tijden eisch, òf streng òf zacht.
Geen vorst heeft meerder ooit bezeten
Die kunst, voor grooten nut te weten,
Die niemand zonder hoop verzond,
Bij weigring henschheid wist te voegen,
En iedereen te vergenoegen,
Zelfs dan, wanneer m' haar niet verstond.

Met groote deernis, maar verlegen,
Zegt zij: „Met uwe bittre elend
Was ik u nimmer ongenegen,
Al was mijn hart u onbekend.
Ik ken te beter ongelukken,
Omdat ik voelde noodlots rukken,
En weet, wat haat van godsdienst is!
Vervolgers dreigden ook mijn leven,
Mijn voet is op den troon geheven,
Getrokken uit gevangenis!

„Doch tegen de overmacht van Spanje
Zijn mijne wenschen niet genoeg;
't Is meer dan tijd, dat zich Oranje
In Nederland bij u vervoeg'.
Ik kan aan u geen hulpe bieden,
Maar geen verbod zal hier geschieden
Aan lieden onder mijn bewind,
Om u te volgen door de baren,
En deel te nemen in gevaren
En roem, die zich bij Vrijheid vindt.

„Wijl hunne vadren tweedracht bluschten,
Misschien dat onze jeugd zich spoedt,

Om aan Europa's vaste kusten
Op nieuw te toonen haren moed.
Calais is hier nog niet vergeten,
Zoo lang bij Engeland bezeten;
Haar brandt Crecy en Azincourt!
Doch moeders zorg voor waarde kindren
Moet de allereerste drift verhindren,
Zoo dikwijls die te vroeg vervoert.

„Maar 't volk, dat pas begint te leven,
Dat vrienden zoekt en bondgenoot,
Moet eerst zich zelven aanzien geven,
Moet wijzen macht in eigen schoot:
Dus, zoekt ge bijstand door verbonden,
Toon Geus en Nassau saâmgebonden,
En, zoo gij mijnen raad gelooft,
Laat uwen staat voor regel houden:
Geen hoven ooit, die zich vertrouwden
Aan een gemeente zonder hoofd!"

VIJFTIENDE ZANG.

Zoo ras zij had gedaan met spreken,
Rijst om den troon een heldenstrijd
Elk Engelschman wil vrijheid wreken,
En wil de vroegste zijn in tijd!
De koningin noemt geen van allen,
Maar hare keuze is reeds gevallen,
En ras bespeurd bij 't doorziend hof:
Hoe zou die keus aan Sidney missen?
Dien naam vindt m' in geschiedenissen
Van vrijheid overal met lof.

Op Sidney's trede volgt een bende
Van mannen, lustig, onversaagd;
Van hen geen een, die schrikken kende,
Of in 't gevaar zich niet behaagt!
Geen een, die niet verscheiden malen
Op alle zeeën roof ging halen;
Of wel aan 't Caledonisch land,
Of Ierlands wilde muitelingen,
En aan Tyrone's hulpelingen
Deê voelen 't wicht van zijne hand.

Zoo Zwitserland, in uwe bergen,
De roep van geld of oorlog rijst,
Dat m' uwe gierigheid komt tergen,
Of uwe jeugd de waapnen wijst;
Dan ziet men zwermen nederdalen,
Elk haast zich goud of ambt te halen,
Elk zoekt naar rijkdom of naar faam!
Het eenzaam meisje gaat aan 't klagen,
Verfoeit èn geld èn oorlogsplagen,
En de Alp weêrklinkt van 's minnaars naam!

Of dus, als in 't onmeetbre Noorden,
Van Catharina's wijze hand,
Bevelen vliegen van de boorden
Van Kola tot aan de Amur's rand,
Dan zien èn Oost èn West zich mengen,
En op den Donau's oever brengen;
Merk dan wat hare ziel vermag:
De Fin, en Maur, op Hebrus stroomen,
Stamboul, Tobolskoi's vaandlen schromen,
En de Archipel de Dwina's vlag.

Maar Londen ziet De Rijk vertrekken
Met blijder geest, dan toen hij kwam;
Hij hoopt, met deze hulp, te wekken
De Vrijheid tot in Amsterdam!
En dat, zoo al de Waalsche landen
Zich mochten aan Filip verpanden,
De Vrijheid d' Amstel, Zeeuw en Fries
Welhaast een andren weg zal wijzen,
Misschien een nader Unie rijzen,
Die goeddoe Schelde en Leys verlies.

Wat kan een volgende eeuw niet geven,
Zoo de Eendracht kroont zijn vaderland;
Zoo wetten bij de Vrijheid leven,
Zoo Nassau slavernij verbant!
Het lot, aan ieder volk op aarde,
Vergunt een perk van roem en waarde,
Doorluchtig in geschiedenis;
Misschien dat in de onzichtbre keten
Van 't al, door God alleen geweten,
Der Geuzen beurt gekomen is!

Wijl hij dus wikt aanstaande jaren,
Vertoont de zee haar open ruim,
En 't bruischen meerdert van de baren,
En 't zieden van 't verdwijnend schuim;
Wanneer de wacht ziet schepen klimmen,
Die hoogen op de verre kimmen,
Die, met een losgevierde schoot,
Door 't vinnig Oosten voortgedreven,
Naar Nordforland en Thanet streven!
Zij toonen vlag: de vlag is rood!

„'t Raakt Vlissingen, 't zijn Nederlanders!"
Roept uit De Rijk, „'t is hunne vlag;
Ik ken, ik zie de Zeeuwsche standers,
En op de golven zweeft geklag!"
Hij last de booten uit te zetten,
Geen holle zee zal hem beletten
Te speuren, wie van Walchren vlucht;
Menschlievendheid staat voor zijn oogen,
Zij vindt hem nimmer onbewogen
Voor ieder sterveling, die zucht.

Aan boord gekomen, ziet hij vrouwen
En zwakke kindren zonder tal;
En grijzaards, droevig in 't beschouwen
Van dezer lot en ongeval!
En hunner een, met tranende oogen
Voor zijne knieën neêrgebogen,
Begint: „O gij, ons medemensch,
Hetzij gij zijt een Engelander,
Of wel een vrije Nederlander,
Aanhoor (misschien!) mijn laatsten wensch!

„En niet voor mij: mijn hooge jaren
Zijn buiten vrees van slavernij,
Of ketenen met grijze haren;
Die sterven durft is altijd vrij!
Ik ben voor anderen verlegen:
Laat mededoogen u bewegen
Voor deze teedre onnoozle jeugd;
O, wie gij zijt, in God te vreezen,
En aan den mensch behulpzaam wezen,
Bestaat alleen de ware deugd.

„Hun oudren, onze brave zonen,
Beschermen stad en vaderland,

Daar 't lot de Vrijheid zal bekroonen,
  Of 't vrije bloed besproeyen 't zand.
Dit weerloos volk, bewaard voor banden,
Zoekt dwalend op een kust te landen,
  Aan wreede dwinglandij ontwend;
Daar ieder kan in vrijheid leven,
Aan God en vorsten 't hunne geven,
  En England is daarvoor bekend.

„Mag ons een schuilplaats daar gebeuren,
  O gij, die komt van deze kust,
Die mijmert, peinst, die schijnt te treuren,
  Die mooglijk ook verlangt naar rust?
Zoo is de leeftijd vol van zorgen;
't Is maar alleen de vroegste morgen,
  Die zuivre vreugd aan 't harte zendt:
Zie deze kindren lachen, spelen;
Terwijl we ons laatste brood verdeelen,
  Is hun bekomring onbekend."

Nu komt de stuurman mede nadren,
  En kent De Rijk, en zegt: „O vriend!
Zoo niet voor wallen uwer vadren,
  Of tot behoud van d' Amstel dient
De krijgsmacht, die 'k met u zie komen,
Breng ons terug naar Walchrens zoomen;
  De nood is dringend aan dien kant!
Schoon Blois, aan Vlissingen gegeven,
Zeer weinig telt gevaar en leven,
  Hij vreest voor vrijheid, kerk, en land!

„Men spreidt de schrikkendste geruchten
  Van 't woeste volk, dat is op tocht!
Die Napels kust om misdaân vluchten,
  Of op galeyen uitgezocht;
De Kaffers van Saldanha's boorden,
Die 's konings eigen zoon vermoordden,
  De Mikelet, Croaat, Hoezaar!
En andre tijdingen daarboven,
Die Blois, noch gij, noch ik gelooven; —
  Maar 't nadrend heir en vloot zijn waar.

„Het kleine tal van jongelingen,
  Nu bloot aan 's vijands eersten gloed,
Is dus all' oogenblik te omringen,
  Is Zeelands alleredelst bloed.
Misschien, terwijl we samen spreken,
Is Alba bezig zich te wreken,
  Misschien dat Blois... maar welke kan,
Of welke zijne staat mag wezen,
't Zijn geene tijden, om te vreezen
  Voor 't lotgeval van eenen man!

„Maar Vlissingen in 's vijands handen,
  Dan is 't met Nederland gedaan;
Den Briel en Veer in nieuwe banden;
  Oranje spoedt onnutlijk aan!
Vergeefs is Dort bij ons gekomen,
En heeft de Geuzen ingenomen;
  Vergeefs is Delft aan onze zijd';
De Rotterdammers zijn verloren,
En 't schijnsel, even maar geboren,
  Van 't vaderland te zien bevrijd.

„Door uwe hulp kan alles leven;
  Door haar is Vlissingen bewaard,
Een nieuwe hoop aan elk gegeven,
  De ballingschap voor ons bespaard!
Zoo mag des Hemels welbehagen
Nog lang behoeden uwe dagen,
  Bevrijd voor armoede, oneer, pijn;
En uwe vrouw, hoewel in banden,
Met zorg opvoeden uwe panden,
  En deugd en u indachtig zijn."

Dus zag men bij Camillus komen
  En zoeken hulp in zijnen moed,
De vaderen van 't oude Romen,
  Ontweken aan der vlammen woed'.
Niet zij, wier hart niet kon verduren
De schâ van huizen en van muren,
  Die stierven van der Gallen hand;
Maar zij, die 't leven durfden lijden,
Op hoop van eens, in betre tijden,
  Nog nut te zijn aan 't vaderland!

ZESTIENDE ZANG.

De Rijk, schoon innerlijk bewogen,
  Door 't geen de Vlissinger hem zegt,
Voelt strenge tucht, die brengt voor oogen
  Hetgeen op Voorn is overlegd.
De fiere Lumey doet zich vreezen,
Zijn toorn is spoediglijk gerezen,
  Hij 's wreed voor vijand, hard voor vriend,
Men zag hem nimmer fout verschoonen,
En ook — gehoorzaamheid te toonen
  Is de eerste regel, als men dient.

Hier echter gaat zich tegen stellen
  En 't lot, dat Vlissingen verwacht,
En 't geen zich Blois heeft voor te spellen,
  Indien hij valt in Spanje's macht!
Hoe kan De Rijk gelooven, denken,
Dat Alba zal den roem gaan krenken
  Van wijsten veldheer van zijn eeuw;
En zal vergeten, dat te buiten,
En toezicht om de Scheld' te sluiten,
  Is ingeboren aan den Zeeuw.

Hij zag hoe ras, met welke krachten,
  Bossu is voor Den Briel geweest;
Capelle kan dit zelve trachten,
  Wijl Walcheren nog is bedeesd.
Hij voelt, wat roep in deze landen
Zal maken hulp van Englands handen,
  Niet, daar 't gevaar zich verre toont;
Maar bijstand, daar bebloede muren
Reeds zien de donderende vuren,
  Daar dood en oorlog woedt en woont.

Hij weet, hoe sterk de Brielsche stranden
  Zijn door de Geuzen reeds bezet;
En last te stevenen naar randen,
  Daar zwakker vrijheid dient gered.
't Geen hem van Lumey staat te schromen,
Door de overwinning weggenomen,
  Zal zijn geprezen mettertijd;
Oranje zal zijn doen niet laken,
Die weet, hoe dat m' in groote zaken
  Gemeene regels zet ter zijd'.

Aldus, Van Goens! als langs de kusten
  Daar Zeylediva 't Oosten siert,
Parijs Colombo kwam ontrusten,
  En reeds de witte wimpel zwiert;

Nam uwe groote ziel bevelen,
Om 't dadelijk gevaar te heelen,
Van niemand, dan van eigen moed!
Die moed, wanneer in Utrechts wallen
De Vrijheid boog en scheen te vallen,
Vertoonde in 't Oost de vrijheids spoed.

Terwijlen heeft, in korte stonden,
Die Blois in Vlissing is geweest,
Zijn oog al meermaal ondervonden
De inwoondren inborst, hart, en geest.
De Zeeuwen zijn als hunne baren,
Daar ieder makkelijk kan varen,
Als beide, stroom en lucht, is stil;
Maar als de stormen en de winden,
De Hont's en Keten's woede ontbinden,
Vindt Zeelands havens niet die wil.

Dan heft de zee rondom haar golven,
Het schuimend nat beklimt den dijk,
Dan schijnen de eilanden bedolven,
En Walchren de Oceaan gelijk.
West-Cappels breede kruin, aan 't beven,
Dreigt land en volkren op te geven,
Reeds doet de branding de oever vliên;
En Domburg vreest de hoogste duinen
Zoo laag geslecht als uwe puinen,
O Nehalennia, te zien!

Dus is de Zeeuw: wanneer gevaren
Voor vrijheid zweven op de kust,
Weet zijne moed van geen bedaren,
Noch zijne leeuw van logge rust.
Wee hem, die dezen leeuw verschrikken,
Of temmen wil of wil verstrikken:
Hij schuimbekt, raast, kent geene reên!
Wat hielp Pachieco kunst of klagen?
Helaas, de Kunst moest straffe dragen
Van 't geen de Vrijheid had geleên!

Als Vrijheid natiën komt wreken',
Vertoont de kunst zich met gevaar,
En ziet door domme hand verbreken,
Dat banden wijdt of dreigt bezwaar.
Toen Arpi Cimbren en Vandalen
Op 't graf van Marius zag pralen,
Was de overwinnaars grootste zorg,
Dat hij, 't geen 's werelds vrijheid hoonde,
En boog en naald' in Romen toonde,
Verbrijzeld, eeuwiglijk verborg.

Wie is 't van alle Zeeuwsche steden,
Die hulp aan Vlissingen zal biên,
Met hen in ruwe kiel zal treden,
Met hen geen overmacht ontzien?
Ter Veer! die moed van onze tijden,
Die vreugde spreidt aan alle zijden,
Beheerschte toen reeds uwen wal;
Die durfde èn Neêrlands vrijheid rijzen,
En onbeschroomd den dichter prijzen,
Die Geus en Nassau zingen zal!

Op vlugge en wisse vlerk geheven,
Voert de arendin naar 't zonnelicht
Het kroost, in Lente aan haar gegeven,
En sterkt, al gaande, zwak gezicht.
Zoo zag men, eerst met kleine schuiten,
Den Zeeuw op zijne Schelde buiten;
In 't kort verneemt hem de Oceaan:
De schuiten worden ras fregatten,
Die niet meer vreezen aan te vatten,
En durven driedeks schepen slaan.

Maar wijl zich Walchrens naam op zeeën
Door onverwachten voortgang heft,
Beproeft Antwerpens Beurs de weeën
Van schâ, die rijken handel treft;
Fluks snelt de bittre klacht naar Spanje,
Hoe Zeeuw en Geuzen van Oranje
Ontveiligen de breede Scheld';
Hoe deze stroom op hare baren,
Voor de eerstemaal in honderd jaren,
Bespeurt vijandelijk geweld.

De Spaansche raad heeft wel begrepen,
Met welken spoed dit dient gestuit,
Eer dat de Zeeuw, door grooter schepen,
Krijgt grooter macht en meerder buit.
Maar de oorlogsvloot, onlangs gezonden,
Heeft zeker alles wel gevonden
Of alles reeds getemd door kracht!
En Zeeuw en Brielsche muitelingen
Tot rust, door wapenen, zien dwingen,
Of schandelijk ter dood gebracht.

Wie wederstaat Castilje's vlooten,
Waar ieder halve Gloob voor bukt;
Die 't rijk nog dagelijks vergrooten,
Aan welke nimmer iets mislukt?
Cortez heeft hier de Mexicanen,
Pizarro daar de Peruanen,
Almagro d' Araucaan getemd;
En Portugal, in onze handen,
Brengt de Indus en de Ganges randen,
En haast Japan aan ons geklemd!

Op 't zien van Karels heir en vlooten
Dacht Tunis Scipio geland,
Don Jan spreidt onze donderklooten,
En 't Oost vlucht weder bij Lepant.
Filip vertoont aan Malta's randen
Zijn vlag, en rust beschijnt die stranden;
Al dit in minder dan een eeuw.
Zie Zuid en Noorden Spanje eerbieden,
En denk, of tegenstand kan bieden
De naakte Geus of zwakke Zeeuw!

Wijl dus, op Vrijheids kracht bedrogen,
Verwaande traagheid redeneert,
Zorgt Blois, met alle zielsvermogen,
Hoe best de aanstaande ramp geweerd.
Van loodsen is alreê vernomen,
Dat door de Hoofden is gekomen,
En hare boeg naar Zeeland neigt,
Een vloot beladen met soldaten,
Die geenen twijfel schijnt te laten
Aan wraak, die nieuwe moorden dreigt.

Hij ziet de grootheid der gevaren,
Maar alles is bij hem bedacht:
Hij zal voorzeker de eer bewaren,
't Zij leven of de dood hem wacht.
Herdenking stelt voor hart en oogen
Wat zijne jeugd heeft ingezogen,
De les, die hem Oranje gaf:
„Zoo ge een van tweeën moet verkiezen,

Of vrijheid òf uw bloed verliezen,
Verkies, o jongman, liever 't graf!"

Dus ook te moede, als 't lot der aarde,
Nu andermaal aan krijg gesteld,
De weêrzijdsche Adelaars vergaarde
In 't reeds met bloed gemeste veld;
Wijl Oost en West in angsten beefde,
En Hæmus vlakte in siddring leefde,
Zat Cato's leerling, onvervaard
(Wat ook zijn kwade geest mocht wenken),
Gerust aan 't vaderland te denken,
En de Idus van de maand van Maart.

ZEVENTIENDE ZANG.

Die keuze gaat voor Blois zich toonen;
Hij moet, omringd, in zijnen wal,
Ellende en hongersnood zien wonen,
Onwis, hoelang hij weêrstaan zal!
Tenzij, door nood met moed te dekken,
Hij Zeeuw en Geus op zee kan trekken,
Tenzij, door 't wagen van een slag,
Hoezeer hij minder is in krachten,
Al 't geen die schepen medebrachten,
Of zinkt, of vlucht voor Neêrlands vlag.

Terwijl, in denkingen verzonken,
Hij dus de opgaande zon verwacht,
Is dees in 't Oosten uitgeblonken,
En jaagt de dampen van den nacht.
Hij krijgt verslag, dat in de haven
Van alle zijden zich begaven,
Die zijne last op stroomen zond,
Zoowel die buit op Spanje zoeken,
Als welke, op kondschap, alle hoeken
Der Vlaamsche banken zwierven rond.

Alleen is Ewouts weggebleven;
Men vreest dat Ewouts, door den gloed
Te diep in 's vijands vloot gedreven,
Zijn stoutheid heeft betaald met bloed.
Van alle dappre jongelingen,
Die Blois in Vlissingen ontvingen,
Was schipper Ewouts meest bekwaam;
En van de brave Verenaren,
Die willig deelden 's Lands gevaren,
De Lange heetst naar roem en naam.

Maar wat ook 't ongeluk mag wezen,
Dat Ewouts opgevallen is,
Het wekt bij niemand schrik of vreezen,
Zelfs niet de minste ontsteltenis;
Zij denken: in gemeene zaken
Kan eene dood maar weinig maken,
Elk hunner is ter dood gereed!
Men ziet hen daaglijks erger wagen;
En waar zijn beter stervlings dagen,
Dan voor zijn vaderland besteed?

De Lange, voor geen slaap geboren,
En even vlug als onbevreesd,
Ging vroeger reeds naar tijding hooren,
En is vóór 't daglicht op geweest.
Hij roept: „Zij komen aan laveeren,
Voor 't eerst doet Spanjen ons begeeren,
Reeds zag men dit Maraansch gebroed;
Zij brengen scherp getande honden,
Die weêrlooze Indiërs verslonden,
En razend zijn naar Neêrlandsch bloed!"

Dit nieuws, voor waarheid aangenomen,
Op haven, straat en markt verhaald,
Doet dadelijk het tijdstip komen,
Voor 't stoute feit bij Blois bepaald.
Het volk, dat wildlijk uit gaat spatten,
Is 't makkelijkst om aan te vatten;
Hij zegt: „O Zeeuwen, ras aan boord!
De zee is werkelijk aan 't dalen,
Men ziet al rijzen onze palen,
De koelte is frisch, de wind is Noord!

„Hoe! zal men deze vloot gehengen,
Dat ze uwe Schelde of Zeeland vindt,
Daar de eb ons tusschen beî kan brengen,
Eer zij met vloed haar ankers windt?
Zij stopt nu tij voor onze gaten!
„Aan boord!" schreeuwt ieder uitgelaten,
„Gij ziet, o Geuzen, Walchrens nood!
Aan boord met ons, om 't land te dienen;
Komt Vrijheid thans of nooit verdienen,
En blijve aan land die vreest den dood!"

Daar bleef geen een! maar de oudste mannen,
Door Blois bezwaarlijk te overreên,
Zien zich als in de stad gebannen,
Hun harten gaan met de andren heen!
De vloot is klaar; en die ze leiden
Zijn kort in huisraads toebereiden,
Want armoê rust zich vaardig uit.
Niet ongewend om pik te slijten,
Eischt hunne voet geen vloertapijten,
Geen weelde ontsiert de scheepskajuit!

Het eenig sieraad hunner leden
Is 't Geuzen kleine medaljon,
Dat eens voor hen, op rijker kleeden,
In Brussel Brederô verzon.
't Vermetel Hof gaf deze namen,
Wanneer zij ongewapend kwamen
Vertoonen vorst- en volksverbond;
En dat, voor oudren dienstbelooning,
Aan Neêrlands adel Spanje's koning
Den bedelzak en Alba zond.

„Laat thans", roept Looy, „die hovelingen,
Dien 't spotten met de Geuzen lust,
Die zoo verachtend ons ontvingen,
Beveiligen de Vlaamsche kust!
Laat hen, die 's Konings wil aanbaden,
En adel, volk en land verraden,
Zich toonen op de Sluische baar;
De Geuzen, weder saâm getrokken,
Met nieuwen moed in oude rokken,
Verwachten Barlaimont aldaar!

„Ga, wakkre jeugd! gaat, jongelieden!"
Spreekt de oude Hedding (die de kracht
Aan goede wille voelt ontvlieden,
Wiens levensloop is haast volbracht);
„Ik heb misschien maar weinig uren
Nog te ademen in deze muren,
Maar Hedding's wenschen zijn voldaan,
Als hij vóór zijnen dood mag weten,
Dat niemand uwer, plichtvergeten,
Om 't leven is van post gegaan!

„En zoo, vóór gij zult wederkomen,
  Mijn kwijnend leven einde vindt,
Zoo smart en tijd mij zijn benomen,
  En de eeuwigheid voor mij begint;
O Geus! o Vlissingen! o Zeeuwen!
Mag mijne naam in later eeuwen,
  Op 't effen graf, door uwe hand,
Voor alles wat ik leed voordezen,
Met deze woorden zijn te lezen:
  Hij leefde en leed voor 't Vaderland!"

Doch Blois deelde uit alreê de leuzen;
  „Maakt los!" gekondigd door de trom,
Heft jeugdegalm van Zeeuw en Geuzen,
  En d'ouderdoms „vaarwel!" gebrom.
Dus zonder ouderen ontfermen,
Vertrekken luchtig bijenzwermen,
  Van erf (maar waapnen niet!) ontbloot;
En zoeken elders was en honing,
En nieuwe winst en andre woning,
  Op 't breede ruim der wereldkloot.

In 't zeilen hoorde men vertellen,
  Waar vrouw en ouders zijn verbrand;
Of moord van broeders en gezellen,
  En kindren bedelend op strand.
„'k Heb Utenhove, een onzer raden",
Zegt de een, „in langzaam vuur zien braden,
  Omdat hij voor den godsdienst streed";
„En ik heb Egmonts bloed zien vlieten",
Meldt de andre, „en op die markt vergieten,
  Die zijn onwaarde zoon betreedt."

La Douve, alleen bewaard in leven
  (En sedert listiglijk ontsnapt),
Toen Loevestein zag Herman sneven
  En zijne troep in stuk gekapt,
Zegt: „Kameraads, in deze woorden,
Die d'overwinnaars vreugde stoorden,
  Zag ik hem sterven onbedeesd;
Hij riep bebloed, in pijn en banden:
„O God, schenk vrijheid aan de landen!"
  Hij zweeg, hij viel, en gaf den geest.

Maar niemand ziet men aandacht geven,
  Noch op de zwakheid hunner vloot,
Noch of de vloot, die moet verdreven,
  Is middelmatig, klein, of groot.
De Spanjaards zullen aangegrepen,
Eer iemand tellen zal de schepen;
  En wat kan schelen 't juist getal
Aan elk, die vast heeft voorgenomen,
Om zepralend weêr te komen,
  Of nimmer weêr te zien den wal.

Ziedaar in dertien oorlogsbooten
  Uw eerste vloot, die Nereus zag;
Vandaar, o Vaderland, die vloten,
  Vandaar die roem van uwe vlag!
En dat, als honderd zware kielen
Verstrooid in alle havens vielen,
  De inwoner van het Tessels zand
In veertig dagen zag bereiden
Een nieuwe vloot, en zeewaarts leiden
  Door Jan de Wits en Harens hand.

En Blois, die weet, wat in gevaren
  Vertrouwensblijk van 't hoofd vermag,
Verschijnt als meester van de baren,
  En hijscht de wimpel boven vlag.
Die klimt, gegroet door duizend schreeuwen,
En onder 't schutgevaart der Zeeuwen,
  Wier stoute leeuw, gewekt in vloed,
Zich vaardig spoedt op zijne dijken
En vrolijk ziet de vrijheids blijken,
  En mengt gebrul met hunnen gloed.

Dus zag men in Cunaxa's weiden,
  Na 't vuil verraad der hoofden moord,
Een nieuwe hoop in 't hart bereiden,
  Door 't Volk van Xenofon gespoord;
Wiens woorden, voorbeeld, en vertrouwen
Aan elkeen uitkomst deê beschouwen,
  Versterkte een ieders ziel en hand;
Leidde en behield tienduizend Grieken,
Die moed op overwinningswieken
  Bracht glorierijk in 't vaderland.

De Spaansche vloot, door hulp van vloeden,
  Terwijl genaderd onze kust
(Die droeve kust alom aan 't bloeden!),
  Aâmt zoete vreugde en blijde rust.
Men zoekt, in geestige vermaken,
Om bij Medina wèl te raken;
  Medina, schoon door 's konings gunst
Tot de opperlandvoogdij verheven,
Gewoon als hoveling te leven,
  Weet weinig van regeeringskunst.

Hij weet naar vorsten zich te voegen,
  En voor te komen hunnen zin;
Hij geeft aan 't jufferdom genoegen,
  En is de gunsteling der min.
Men denkt, dat zijne hoflijkheden
Beschaven zullen Neêrlands zeden,
  Die volkeren, zoo boersch, zoo ruw,
Veranderd binnen kort van zinnen,
Gaan 't blinkend vrolijk hof beminnen,
  En werden minder stroef en schuw.

Bourgonje's erf, voor korte stonden
  Zoo stijf op staats- en gildensrecht,
Is thans aan 's Konings last gebonden,
  Is thans in ketenen gelegd.
Men zal aan geen weêrbarste steden
Meer vragen geld, in naam van beden,
  Geen Geuzenadel, weêr vergaard,
Zal 't vorstelijk gezag beslissen,
In aanspraak, schrift, of compromissen,
  Met stoute dreigingen gepaard.

Heeft Alba's wreedheid in de landen
  Doen haten Spanjes heerschappij,
Medina komt, met zachte handen,
  Verzoeten Neêrlands slavernij.
De jeugd, die nevens hem gaat kweelen,
Verstaat tooneel, muziek en spelen,
  Kent Brabants gift, die wezen zal
De fijnste kant van alle naalden,
Die ooit in Mechlen prijs behaalden;
  Zij tellen steekspel, jacht, en bal.

Maar hij, die de oude Spaansche benden
  Heeft sedert veertig jaar geleid,
Dien 't ministerie durfde zenden
  In deze jeugds gehoorzaamheid;

Die weet, hoe Gent alleen, voor dezen,
Bij Karel plag geschroomd te wezen;
Romero, nieuw op deze stof,
Verheft somtijds verwonderde oogen,
En ziet, in stilte en mededoogen,
De keur van 't onbezonnen hof.

ACHTTIENDE ZANG.

Intusschen hoort men melding maken
Van zeilen boven wind in 't Noord!
Die tijding schijnt geen rust te raken,
En stoort de vreugde niet aan boord.
Wat is van Zeelands kant te schromen?
Daar loopen uit drie vaarbre stroomen,
Is 't wonder dat men schepen ziet?
't Zijn grooten, welke in Koningsjachten,
En met geschenken, nedrig wachten
Naar hem, die onze vloot gebiedt!

Romero weet den moed te paren
Met zorgen van voorzichtigheid,
En denkt, dat in de Vlaamsche baren
De Geuzen kunnen zijn verspreid:
„O Landvoogd", zegt hij, „deze kusten
Zien altemets den Geus ontrusten
De rijke kiel van hulp berooid;
De toezicht past voor gaats en gronden,
De Lisbons vloot, met ons gezonden,
Ligt zeewaarts in en ligt verstrooid."

Hij speurt op nieuw, en oordeelt anders;
Hij roept: „daar 's oorlog voor de hand!
Die wimpel is van Nederlanders:
Maakt alles klaar voor tegenstand!"
Medina grimlacht: „ons belangen",
Zegt hij, „is ieder zacht t' ontvangen,
Al is 't gezantschap al wat groot;
En zoo ze als vijand mochten komen,
Men kan hun boozen wil betoomen
Op roeyersbanken van de vloot!"

De jonge Spaansche hovelingen
Verheffen 't lachen in den top,
En deze schertst, wijl de andren zingen:
Romero haalt de schouders op.
Maar fluks gaat in de lucht weêrgalmen:
„Aan schoot en brassen, zonder talmen;
Daar koomt De Lange van ter Veer!
Ontbindt de fok, haal uit de vouwen,
Maakt los bezaan! kapt ankertouwen!
Hier is geen tijd van winden meer!"

Want Neêrlands vloot, met spoed gedreven,
Voor winden vliegende en voor stroom,
Heeft reeds de bloedvlag opgeheven,
En vult nu 't fierste hart met schroom!
De wraak en woede zijn te lezen
In ieders wild en schuimend wezen,
Maar woede, die geen warring maakt:
Elk luistert stil naar 't geen bevelen
De hoofden, kundig last te deelen;
Elk kent de touwen aangeraakt.

Elk weet de plaats daar hij zal sterven,
Zoo deze dag zijn land verraadt,
Of nooit vergaande roem verwerven,
Zoo 't lot de Vrijheid niet verlaat!
Op ieder boord staan jongelingen
Gereed in vijands schip te springen;
De rechtervoet is reeds omhoog,
De dreigende enterbijl in handen,
Men hoort van ver gekners der tanden,
En vonken tintlen uit hun oog!

Aldus, wanneer uit Atlas holen
De hongerige bergleeuwin
Aan hare kroost, tot hier verscholen,
In eerste jacht toont kostgewin;
Dan zien de Mauritaansche zanden,
Door beken bloed op groene landen,
Welhaast der jonge leeuwen moed.
Niets kan 't omweidend vee beschutten,
Noch herderstaf, noch vlucht, noch hutten,
Noch kreet die Tinges eizen doet.

Maar hoe gezwind, door lucht en baren,
De Noordewind de schepen draag,
De Lange, hitsig naar gevaren,
De Lange vindt den snelsten traag.
Wie, welke vlag zal 't eerste bukken?
Hij ziet een schip van zestig stukken,
Hij wijst en roept: „dat 's onze man!"
De stuurman, zonder 't roer te steuren,
Hervat: „dat zal aan u gebeuren,
Zoo mijne kunst het minste kan."

Cano heeft allereerst begrepen
't Gevaar, bij de andren min gevreesd,
Zijn boord is ook, vóór alle schepen,
En 't eerst gereed en klaar geweest.
De Lange is niet op zij gekomen,
Of 't vuren heeft begin genomen,
De laag gaat los als eene schoot;
Terwijl trompetten, van 't kampanje,
Verspreiden 't liedje van Oranje,
De vreugde en 't teeken van den dood.

De stierboordslaag doet alles beven,
De Lange wendt; en zoo terstond
Is ook de bakboordslaag gegeven,
De Spanjaard zinkt, en gaat ten grond.
En niets, Cano, behield uw leven,
Noch uwen roem op zee verheven,
Noch 't wapen dat uw vader won;
Wanneer hij, de eerste, door de baren,
Bestond om de aarde rond te varen,
En de adel zijns geslachts begon.

Die na Cano koomt oplaveeren,
Guzman, is Spanje's edelst bloed:
Te grootsch om 't allerminst te leeren,
En onbekend aan eb en vloed.
In fulpen armstoels rust gezeten,
Schoon 't hart heeft Leonoor vergeten,
Schrijft zijne geest aan Leonoor;
En peinst terwijl, of niet damasten
In 't goud van deze kaders pasten,
Veel beter dan dit effen moor.

Welhaast in Vlaamsche of Zeeuwsche haven
Zal strijden ieder Spaansch kaptein,
Wie prachtiger festijnen gaven:
Hij heeft vermeil en porselein.

Zijn gulden sloep zal dames halen
Van Vlissings kaai of Sluische palen,
Met zestien roeyers, man voor man,
Uit vijftig negers uitgekoren;
De zilvren halsband siert die Mooren,
En praalt met wapen van Guzman.

De Zeeuwsche vrouwen onbedreven
In schepen hoofsgewijs gemaakt,
Gaan ieder zonder uitstel streven,
Dat de eerste noodiging haar raakt;
Hoe zullen de allerschoonsten letten
Op trotsch livrei van acht trompetten,
Gehoord bij proef van Malvoisi,
Of dan, als in kajuit gekomen,
In 't watten kooitje werd vernomen,
De Amerikaansche kolibri!

Zal thans Medina Landvoogd wezen,
Na hem gewislijk dat ik koom!
Welk mededinger is te vreezen,
Van beter Huis en minder schroom?
In 't heet van deze wilde droomen,
Belast hij, tegen wind en stroomen,
De beedlaars in 't gemoet te gaan;
Hij meent dat zijne zeeliên vlieden,
Omdat, hoe forsch hij mag gebieden,
Niet straks alom de zeilen staan.

Guzman te laat wil plicht betrachten,
Hij vindt de vrucht van hovaardij,
En leert nu spoedig meerder te achten
De Geuzen reeds op zijne zij.
Men gaat aan 't breken, aan 't ontbinden,
Men kan het noodige niet vinden,
Sieraad is overal voor hand;
En wijl men raast in alle talen,
En bezig is om kruit te halen,
Is 't onderschip in vollen brand.

De tegensprekende bevelen,
Die moed en kunde telkens geeft,
Beletten dezen brand te heelen,
Die stadig nieuwen voortgang heeft.
De Zeeuw, die 's vijands volk, in hoopen,
Ziet wildlijk door malkander loopen,
Roept uit: „klampt aan dien rijken prijs!"
Maar tevens hoort men andre stemmen:
„Wacht u, de schepen saâm te klemmen,
Merkt dikke rook en naar gekrijsch!"

Elk mijdt de vlammen die verzengen,
Maar niemand weet waarheen te vliên,
De ra's, de boegspriet, en de stengen
Zijn door de dampen niet te zien.
Daar hoort men 't schip in spaanders springen,
Daar rijst een zwarte wolk in kringen:
Al 't andre is weg! Guzman verdwijnt!
O Mançanares, uwe boorden
Die zijne luit zoo dikwijls hoorden,
Zien nimmer weêr dat hij verschijnt!

Zoo pronkte, bij Aurora's tranen,
De korenbloem in 't oogstseizoen,
En hief 't hovaardig hoofd in granen,
Op 't rijpe geel en trage groen.
Maar als de zon, uit de Oosterkimmen,
Den heeten middag zal beklimmen,
En de arbeid zeis aan landman geeft;
Dan zien de saamgevoegde gerven
En bloem, en air, en halmen sterven,
Eer de avonds frissche koelte leeft.

Nu gaat in 't West-Noordwesten wenden,
En dwingt den boeg door 't schuimend n[illegible]
De schoonste jongeling, dien kenden
Sevilla's vloed en hare stad.
Men zegt, dat als hij plag te komen,
Guadalquivier, aan uwe stroomen,
Gij 't nijdig hoofd omlaag verborgt;
En, bij die lijfshoedanigheden,
Had voor Dabréo's geest en zeden
De teedre moeder ook gezorgd.

Geworden weeuw in bloei van dagen,
Geacht in Spanje, aan 't Hof bemind,
Bestond haar grootste welbehagen,
In zorgen voor dit eenig kind.
Met meestren lessen niet tevreden,
Was zij 't, die deugd en zachte reden
Hem daaglijks toonde in eigen woon,
Niet om die gloriezucht te hindren,
Maar eenigsins die drift te mindren,
In 't moedig hart van haren zoon.

Zij wou vergeefs de reis beletten,
En menglen haar en zijn begeer,
Door naast elkanderen te zetten
De zorg voor leven en voor eer.
Zij hoopt, als alle stervelingen,
De tegenstrijdigste der dingen!
Zij wenscht voorzichtigheid bij gloed,
Welsprekendheid, met vredig leven,
Bij sterkte, zin aan rust te geven,
En krijgsafkeer aan heldenbloed.

Zij bad vergeefs: „o mijd de baren,
Bespaar ten minsten uwen moed,
Totdat de ketters hier altaren
Ontheiligen door hunne woed';
O waarde zoon, wat zal mij baten,
Dat 's konings vergelegen staten,
Dat Vlaandren's steden zijn in rust,
Zoo ooit (o God, wees zijn behoeder!)
Een eislijk nieuws voor uwe moeder
Koomt overvliegen aan de kust!"

Helaas! het gloeyend vuur der jaren,
De glans van luisterrijken stam,
Vermeerderde in Sumatra's baren,
Toen Albuquerq Malacca nam;
Het lokkend voetspoor van gezellen,
Die ambten, roem en eer voorspellen,
Des konings gunst, des konings macht,
Deed haastig en vernoegd bereiden
De uitrusting, die ter dood zal leiden,
In weêrwil van de moeders klacht!

NEGENTIENDE ZANG.

Want nauwlijks is 't gevecht begonnen,
En nauwlijks heeft m' aan wederzij,
Al 't geen door zeekunst is verzonnen,
Geplaatst, te loevert en in lij;

Maar even mocht ge aan Neêrland toonen,
Dat kunde bij de jeugd kan wonen,
Dabréo! en wat voordeel 't geeft
Aan elk, die zich in jonge jaren,
En eer men koomt in krijgsgevaren,
In wetenschap geoefend heeft;

Wanneer de Dood, in lucht geheven,
Verschijnt, met boog en schicht verzeld,
Die schicht, die de aarde alom doet beven,
En ieder stervlingsuren telt!
Men hoort vooraf gemengeld huilen
Van wolven, schakals, raaf en uilen,
Met nieuwe lijken staâg gemest;
Naast haar zit de oorlog op den wagen,
Rondom gaan weenen, morren, klagen,
Gebrek en honger, ziekte en pest.

Na 't bloedbad vinnig aangedreven,
En prooi verspiedende uit de wolk,
Ziet zij Dabréo voorbeeld geven,
En moedigen 't verbaasde volk.
Maar 't wangedrocht, eerst opgetogen,
Wendt af ten spoedigste haar oogen,
Uit vreeze van te zijn ontroerd;
Zij grijnst en roept: „neen, mijne wetten,
Door geene schoonheid om te zetten,
Zijn meermaal reeds door moed volvoerd!"

Haar woord en pijl gaan samen zweven,
Gij valt, Dabréo! — eene zucht
Is, met den laatsten snik van 't leven,
Naar uwe moeder toegevlucht.
Met u verdwijnt uws volks vertrouwen,
En niemand zorgt voor schoot en touwen,
De zeilen vallen voor den wind;
De Lange, vurig in 't vervolgen,
Vergeet, door wederstand verbolgen,
Dat hij zich buiten 't smaldeel vindt.

Aan zijnen kant zoekt Blois te wijzen
Den moed, dien Hollands adel draagt,
Als roem en eer de ziel doen rijzen,
En 't vaderland zijn diensten vraagt.
Het eerste schip, dat hij kon vinden,
Is bezig 't anker op te winden,
Naar 't schijnen, zonder haast of nood;
Hij klampt het aan, en de enterbijlen
Bezorgen, dat in korte wijlen
Dit schip is deel van zijne vloot.

Boisot gaat mede reeds bereiden
Den naam, die hooger klimmen zal,
Als over land, zijn vloot, bij Leiden,
Sleept spijze en vrijheid naar den wal.
Haultain is westlijk ingebroken,
Door Ligne's dood maar half gewroken,
De Moor is allernaast aan strand;
En aan zijn boord, in jonge jaren,
Leert Matelief naar 't Oost te varen,
En Spilberg, hoe men Payta brandt.

De Spanjaards, die nog overschoten,
Toen Zerbi Sande's neêrlaag zag,
Verdeeld op deze als andre vloten,
Voorspellen 't noodlot van den dag:
Dat roer en zeil aan moed niet hangen,
Dat spoediglijk de nood zal prangen,

Nu, tegen 't zeemansoog des Geus',
Matrozen plompen last ontvingen
Van onervaren jongelingen,
Der vrouwen en ministren keus.

Maar dus, gelijk voor 't oog verdwijnen
De zoetste schimmen van den nacht,
Wanneer de dageraad koomt schijnen,
En 't licht de zorgen medebracht;
Zoo heeft de Spaansche jeugd vernomen
Het eind van hare zachte droomen,
En hoe 't gevaar uit losheid rees.
Nu zoekt de dapperheid de feilen
Te dekken, met in 't spits te zeilen;
Wel zonder kunst, maar zonder vrees.

Medina sprak naar zijne jaren,
Maar schoon hij onvoorzichtig spreekt,
Medina schroomt geen krijgsgevaren,
't Is geest noch hart, dat hem ontbreekt.
Nu wijzer, luistert hij naar raden,
En overlegt bevel en daden,
Met ieder grijs en kundig hoofd;
Hij tracht vooral te doen vergeten
Romero, vader thans geheeten,
Dat zijne raad niet is geloofd.

Door dit gedrag, en koele zorgen,
Komt weder order in de vloot,
En 't klein getal, aan war verborgen,
Van vrijheidschepen ziet men bloot.
Maar 't oog heeft tevens ook vernomen
Twee Spanjaards weg, en een genomen,
Geen Neêrlands kiel heeft hindernis:
't Gevecht vernieuwt, wordt twijfelachtig,
De Geus is zeedienst beter machtig,
Wijl meerderheid bij Spanjen is.

Medina wil, door tal van schepen,
Omcingelen de smalle vloot,
Maar Blois heeft schielijk dit begrepen,
En redt zich vaardig uit dien nood.
Hij last, om bij den wind te leggen;
Een teeken gaat aan ieder zeggen,
Te zeilen op een breede lijn.
De Lange, reeds vooruit gekomen,
Heeft seinen noch bevel vernomen,
De drift deed hem te verre zijn.

Want Gama, sedert vijftig jaren
Gewoon te dienen en gebiên,
En, met bedaardheid in gevaren,
De fouten van de jeugd te zien,
Zegt: „deze waaghals is t' omringen;
Ik ga die stoute muitelingen
Doen zien, dat ik dien dollen loop
Met minder arbeid in zal binden,
Dan eens mijn vader konde vinden
In stormen, Kaap de Goede Hoop.

Fluks zwaayen, op 't gegeven teeken,
Vier oorlogsbodems tegen een:
De Lange's hart ziet, onbezweken,
Hun boord om zijne boorden heen,
En vuur uit honderd monden braken;
Daar is geen middel weg te raken,
't Behoud hangt af van zijnen moed;
't Gevaar, op 't allerhoogst gekomen,

Doet nog De Lange minder schromen,
'T Gevaar verdubbelt zijnen gloed!

Maar schoon door 't roer, geschut, musketten,
Bediend gezwind en naar de kunst,
De Lange 't entren wil beletten,
Het noodlot weigert alle gunst;
En Gama klemt, in korte tijden,
De schepen vast, aan alle zijden,
Van d' omgetemden fieren Leeuw;
Hem blijft maar over, aan te toonen,
Dat niemand van die zee bewonen,
Is onversaagder dan de Zeeuw!

Hij zegt: „Fortuin heeft ons verlaten,
Maar hart en buskruit zijn ons bij;
Ulieden is de keur gelaten
Van altijd eer of slavernij!
Bij mij is vastlijk voorgenomen,
Zoo 't ergste aan ons mocht overkomen,
Te sterven aan mijn eigen boord;
Mij zal geen Bloedraads vonnis treffen,
Noch mijt voor mij haar vlam verheffen,
Geen beul bereiden zwaard of koord!"

Hij zwijgt en vecht; zijn volk bewogen
Roept: „Schipper, 't zelfde zij ons lot!
Wij zien den dood met u in de oogen,
En volgen u gerust naar God!"
Hun moed is echter onverbroken,
Geen hunner sterft, dan welgewroken,
Van hun sterft ieder op zijn post;
Doch Geus noch Zeeuw verliezen 't leven,
Of Gama ziet twee zijner neven,
En 't bloed, dat ieder voetstap kost.

Maar 't volk van alle vier de schepen
Maakt eindelijk te groote kracht,
De Lange moei, gekwetst, benepen,
In 't kleine deel in zijne macht,
Ziet nergens kans te zegepralen:
„Waarom nog langer", zegt hij, „dralen?
De vijand is in onze hand!
De Taag zal met de Zeeuwen rouwen,
Laat ons de ziel aan God betrouwen,
De wraak aan 't vrije Vaderland!"

De slag, de rook, gekraak, gedonder,
Verzellen 't woord van hart en mond,
En beide vloten zien, in wonder,
Vijf schepen saam uit wolk ten grond!
Ter Veer, die voorbeeld weet te geven
Wanneer men 't Vaderland ziet beven,
Wat deed uw Raad voor dezen man?
Waar praalt, op plaatsen of in kerken,
In marmer of metalen werken,
't Geen deze daad herinnren kan?

Doch schoon noch beelden hem vertoonen,
Noch kerken wijzen zijnen naam,
De Lange's roem zal eeuwig wonen
In 't wijd gebied der schelle Faam.
En gij, *die* mijner waarde panden,
Dien Anna zelve in Binkes handen,
Uit uwe wieg gaf aan de zee;
't Zij Amfitrite u thans ziet varen
Op Spanje's hemelhooge baren,
Of Parthenope in hare reê; —

Leer, jongeling, hoe dat uw leven,
Standvastigheid, en mannenmoed,
Voor eer en land zijn u gegeven,
En niet meer uw noch oudren goed.
Herdenk, in krijgs- en zeegevaren,
Aan 't Geuzenbloed in hart en âren,
Aan Nassau, voogd van uw geslacht;
Dat uwe luisterrijke namen
Van Willem en van Anna kwamen,
En wat die naam van u verwacht!

TWINTIGSTE ZANG.

Maar duizend zwartverzengde lijken,
Die nederstorten uit de lucht,
Doen geen der vechtenden bezwijken,
Of kosten iemand eene zucht.
De razernij vervult de harten,
Zelfs niemand voelt zijn eigen smarten;
De kusten zien voor de eerste maal
Dat bloed, 't geen durend honderd jaren,
O zee! gemengd met uwe baren,
Befaamd zal maken 't eng kanaal.

Doch als door winden is verdwenen
De rook, die klimt en spelend scheidt,
Is nog een derde vloot verschenen,
Door 't reeds gekenterd tij geleid.
Voor wien is deze hulp te schromen,
Gedreven door de Westerstroomen?
Acht schepen meer aan eenen kant
Begrijpt men de uitkomst voor te spellen,
En dat de noodlotsschaal zal hellen
Door overwicht van hare hand.

Zij nadren zonder vlag te toonen,
Maar ras ontdekt zich wie haar zendt;
Van volkeren, die scheepsbouw loonen,
Is Engeland het meest bekend.
Die bouw, gevest op Wiskund's gronden,
Heeft bij Elizabeth gevonden
Den prijs, die noodig is bij kunst.
En kunst beklimt de hoogste trappen,
Waar Vorsten minnen wetenschappen,
En moedigen door hunne gunst.

Die schepen, onverwacht vernomen,
En ook van haren kant verbaasd,
Bespeurt men met bedaardheid komen
En zeilen minderen en haast.
Dus langzaam drijvende aangenaderd,
Terwijl de hoofden zijn vergaderd,
Vertoont zich Spaansche en Geuzenvlag;
En leest De Rijk op Sidney's wangen,
Door glans van moedig rood bevangen,
Wat haat van Dwinglandij vermag.

„Heer Ridder", zegt De Rijk, „uwe oogen
Zien hier den wensch van uwe ziel,
En of de gissingen bedrogen
Op de overwinnaars van den Briel!
Aanschouw, hoe onlangs maar gerezen,
De Vrijheid bant der Geuzen vreezen;
En moedigt hun geringe vloot,
Om Spanje's zeemacht uit te dagen,
En tegen schepen zich te wagen,
De schrik der gansche wereldkloot.

„Uw dappre bijstand is van nooden,
't Gevaar is waardig uwen moed,
Ik wensch te weten uw geboden...."
„Te tasten aan op staande voet!"
Roept Sidney, „gij hijscht op de zeilen,
't Zal nooit aan mijnen bijstand feilen
Dat Dwinglandij vliede uwe kust.
Mijn arm, verbolgen op tyrannen,
Is voor de Vrijheid staâg gespannen,
En zoekt door 't zwaard de zachte rust."

„Waait uit dan, vlaggen van Oranje!"
Hervat De Rijk, „en mag die vlag
Eens wederbrengen aan Brittanje
De dierbre gift van dezen dag!"
Hij sprak: de Prinsen wimpels zwellen,
De zeilen doen de schepen hellen.
Gaat mannen! laat Europa zien,
Dat daar de golven en de winden
Uw beider vloot vereenigd vinden,
Die vlaggen op de zee gebiên.

Dus onvoorziens, als 't angstig Romen
Verloren was, zoo Hasdrubal
Reeds aan Italiën gekomen,
Zich voegen mocht bij Hannibal,
Verschenen van verscheidene oorden,
De consuls op Metaurus boorden,
En, door de saamgevoegde macht,
Zag eindlijk Afrika verzinken
De hoop, die Cannæ's ramp deê blinken,
En 't geen Carthago had gewacht.

Zoo zien de Geuzen zich versterken,
En roepen: „Neêrland is bevrijd!"
Te meer wijl aller oog kan merken,
Dat weêrstand flauwt, daar Spanje strijdt.
Die nieuwe bui van donderballen,
Die bijstand uit de lucht gevallen,
En dubble vijand onder 't land;
Daar ieder Spanjaard dacht te vinden
Een stille zee, met zomerwinden,
En rijkdom, met de vreê voor hand;

Guzman verbrand voor aller oogen,
Half Spanje's adel in den rouw!
En Gama schrikkelijk bedrogen,
Wanneer hij overwinnen zou!
De fiere heerschers van de zeeën,
Getart in zicht van eigen reeën,
In zicht van Fransche en Britsche kust!
Dit samen deê welhaast bespeuren,
Met welke glimp van valsche kleuren
Madrid vertoonde Neêrlands rust.

Maar midden in dat droeve peinzen,
Terwijl Medina's jeugd en moed
Vergeefs aan 't oordeel wil ontveinzen
De mindering der Spanjaards gloed,
Gaan nieuwe rampen zich ontblooten,
En voor de wederzijdsche vloten
Vertoont Tellez zich zonder vlag;
Nu ziet men Vrijheids wimpel rijzen,
En Ewouts aan alle eeuwen wijzen
Wat hart en geest, gevangen, mag.

Want Ewouts, onlangs uitgezonden,
Niettegenstaande kunde en vlijt,
Heeft zich bij duistren nacht gevonden
In Spanje's vloot aan alle zijd'.
De dag begon; zijn volk, verslagen,
Roept: „'t is onnut om iets te wagen,
Laat ons hier sterven in de boot!"
„Neen, neen", zegt Ewouts, „Geuzen leven
Moet dan aan Vrijheid slechts gegeven,
Wanneer haar nut is onze dood!

„Draagt zorg den Zeeuwschen naam te zwijgen,
Geeft ons voor Vlaamsche visschers uit;
De buit, die Spanje zal verkrijgen,
Is dees halfsleten oude schuit!
Maar hun, die 's werelds goud beheeren,
Moet Nederland de scheepvaart leeren,
Uw land gaf zeeliên op die vloot;
Hun harten, menschlijk, goedertieren,
Uw hulp in 't zeilen, wenden, stieren,
Bespaart misschien onze eerste nood.

„Geduld en tijd kan 't verdre geven,
Het lot is wuft, gelijk de wind,
Die dàn matrozen hart doet beven,
En de andre reis zich gunstig vindt!"
Hij zweeg, omcingeld reeds met booten,
En onder schelden, slaan, en stooten,
Gezonden bij Tellez aan boord.
Die spreekt: „in ketenen die honden,
Bij nacht in 's Konings vloot gevonden!
Tot hunne straf zij galg en koord!"

Zijn schipper zegt: „aan onze touwen
Is volk gebrek, o eedle heer!
Aan visschers kan m' een schoot betrouwen,
Zij kennen wind en buyig weêr."
Op deze wijs aldaar ontvangen,
Speurt Ewouts de inborst en belangen,
En 't sterk en zwak van iedereen;
Hij ziet twee volkeren zich haten,
En Nederlanders door soldaten
Gestaâg mishandeld zonder reên.

Dees afkeer, stadiglijk aan 't groeyen,
Is ras bij 't schrandre brein gemerkt;
Hij voelt aan boord een onweêr broeyen,
Op 't allerminst dat medewerkt.
Zijn ongeduld hoeft niet te wachten:
In 't minderen van Spanje's krachten,
Vermeerdert drift en dwaze woed';
Welk' vlijt de Nederlanders toonen,
Geen ijver, die hen kan verschoonen,
Of voor des Spanjaards hand behoedt.

Aldus van Horebs dorre bergen,
Gedaald in Gozens groenen schoot,
Zag Mozes zijne broedren tergen,
En daaglijks meerdren hunnen nood.
't Was niet genoeg, dat pyramieden,
Zoo ras de Farao's gebieden,
Zich heffen, Memfis, aan uw zij!
Men dwong d' Hebreërs zelf te sterken
De Delta's nieuwe vestingwerken,
Tot band van eigen slavernij!

Nochtans zal Ewouts niets beginnen
Of wagen zonder vasten grond,
Maar luistert met bedaarde zinnen,
En ziet met arendsoogen rond.

Schoon alles vrees aan hem moet baren,
Hij lacht in 't midden van gevaren,
Zijn ziel is kalmte in nood gewend;
Zoo zag men u zorgvuldig letten,
Verelst! eer Breskens Frankrijks wetten,
En Veere's land verliezen kent!

EEN-EN-TWINTIGSTE ZANG.

De zwavel, welke in onweêrsdagen
Het voedsel van den donder is,
Als 't schuldig hart in zware slagen,
Voelt dubbelen de ontsteltenis;
Dien ook in 't allerdiepst der aarde
De Maker van 't Heelal vergaârde,
Met ijzerstof en vocht gemengd,
Werkt langzaam honderden van jaren,
Eer zich de rook koomt openbaren,
Die met de vlam verwoesting brengt.

Maar 't smeulend vuur in onze harten,
Volkaan, door driften aangevoed,
Breekt uit, zoo ras geringe smarten
Of eene vonk ontstookt den gloed.
In beider slagen, Eeuwig Wezen!
Zij die weldoende gunst geprezen
Die ons bespaart voorgaanden schrik,
Wanneer, 't geen Gij hebt voorgenomen,
Door geene zorgen voor te komen,
Zal vinden 't werkend oogenblik!

Wijl de Overwinning, in de wolken,
Reeds zegekrans aan Vrijheid biedt,
Rijst Wanhoop in des afgronds kolken,
En vult met warring 't Spaansch gebied.
Tellez en zijne krijgsliêns hoofden,
Die zich van boosheid hulp beloofden,
Gaan slaande op handen, in 't gezicht;
De bootsman vraagt: „waartoe die slagen,
Die maar door slaven zijn te dragen,
En 't volk verhinderen in plicht?"

„Hoe, ketters!" schreeuwt Tellez, „rebellen,
Wier lijf en ziel aan Hel behoort!
Gij durft uw leed met klacht verzellen?"
Hij zwijgt, de bootsman is vermoord.
En Ewouts roept: „ik ga nu toonen
De wijs, om zulke daân te loonen:
O Zeeuwen, elk zijn man gevat!"
Tellez, door hem om 't lijf gegrepen,
Is, in 't gezicht van alle schepen,
Reeds over boord in 't deinend nat.

„Ga", zegt de forsche Nederlander,
„Ga zwemmen naar 't Escuriaal!"
Dit loopt van d' eenen mond naar d' ander,
En lach en bloed verzellen taal.
De Spanjaards, meer gewoon op wallen,
In 't vechten wankelen en vallen,
De dood vervolgt hen ieder treê;
Het staal doet een gedeelte sneven,
Een deel gewonden, nog in 't leven,
Gaat sterven bij Tellez in zee.

Dusdanig speurde men in zalen
Van Penelope's woelig hof,
Haar onbeschofte vrijers dwalen,
Of reeds geveld in 't bloedig stof.
Vergeefs zocht elk, door droeve klachten,
Om Pallas en dien man te zachten,
Bekend nu voor Ulysses zelf;
Die man was zonder mededoogen,
En Pallas wees hun stervende oogen
De schrikklijke Ægis aan 't gewelf!

Zoo blonk der Geuzen vlag verheven!
En 't schut verzekert deze vlag;
Medina ziet in waarheid zweven,
't Geen 't weigrend oog als schemer zag.
Maar deze kust heeft meer gevaren,
En diepte en droogte naast elkâren,
Zijn boeg, verzeild op gronden, stoot!
En 't schip, geborsten op de banken,
Zendt opwaarts afgebroken planken,
Voorteekenen van wissen nood.

Doch Ewouts' daad heeft meer gevolgen;
Want, waar Medina de oogen slaat,
Hij merkt matroos rondom verbolgen,
Die zich wil wreken van soldaat;
In andren ook der Spaansche kielen,
Het volk zich onderling vernielen,
En zegepraal aan Vrijheids kant,
Door mannen, thans niet meer geweten,
Wier nageslacht (misschien!) vergeten,
Armoedig kwijnt in 't Vaderland.

Zoovele nare tegenspoeden,
De vruchten maar van éénen dag,
Doen licht Medina's geest vermoeden
De zware wicht van 't hoog gezag!
Hij vindt dat, in vergulde zalen
Met juffers in een dans te pralen,
Of aan de tafel door een zang,
Bij rozen en bevalligheden,
Zijn aangenamer bezigheden,
En wenscht, dat iemand hem vervang'!

Romero zegt: „noch uwe wenschen,
Noch uwe volger helpen niet;
De golven, sterker dan de menschen,
Eerbieden uw noch zijn gebied.
Dit schip, welhaast in stuk gestooten,
Zal onze kwalen nog vergrooten,
Maar nimmer diende onnut geklag!
't Is maar een slag op zee verloren,
Kom, laat ons hunne vaandlen storen,
Zoo wij vermijden hunne vlag".

Hij sprak. De boot op zij gekomen,
Brengt hen gezamentlijk naar land;
Hierdoor is alle kans benomen
Van krijgsgeluk aan hunnen kant.
Nu zij, die anderen gebieden,
Het allereerst naar kusten vlieden,
Verliest een ieder hoop en moed!
Elk schip begint voor zich te duchten;
En tracht om Sluiswaarts ook te vluchten,
Geholpen door den wind en vloed.

Doch 't vinden van de diepte en gaten,
Is niet zoo licht als ieder dacht;
Door last van Blois, zijn van de platen
Reeds lang de bakens weggebracht.
Natuur heeft langs de Vlaamsche stranden,
Door scheuren in de harde zanden,

Geplaatst, onzienelijk voor 't oog,
Een doolhof, zelfs met stille winden
Door lootsen nauwelijks te vinden,
En 't welk den kundigsten bedroog.

Maar thans, nu blinde onkunde, aan 't gissen,
Zich dan op zicht van torens waagt,
En dan, bevreesd om land te missen,
Den boeg te ver naar 't Oosten draagt;
Dat ieder uit gevaar wil komen,
Of van den Geus of van de stroomen,
En zich op domme vlucht verlaat;
Zijn de oorlogschepen, 't een na 't ander,
Veroverd door den Nederlander,
Of vastgeraakt op bank en plaat.

„Laat golf en wind", roept Blois, „ons wreken
Van dat gedeelte van de vloot,
Dat zich op zanden staat te breken,
En vinden zonder ons den dood!
De Lisbons vloot, belaên met kruiden,
Gezocht in 't warm welriekend Zuiden,
Verrijk', o Geus, voor 't eerst uw land;
En mag Auroor', in korte jaren,
U zien Moluccos zelf bewaren,
Gerukt uit Taag en Doero's hand!"

Die schepen zijn onnut tot strijden,
Wat zal de rijkdom zonder kracht?
Geen schat die vloten kan bevrijden,
Maar staal, door zeemanschap gebracht!
De wakkerende wind, in 't Westen,
Geeft haar getal geheel ten besten;
Alleen twee zeilen kunnen vliên,
Die, tot Antwerpens wal gevaren,
Verkondigen de droeve maren
Van ramp, door eigen oog gezien.

De koelte, meer en meer aan 't heffen,
Verzwaart de zee hand over hand,
De minste baar begint te treffen,
En kent welhaast geen tegenstand!
Vergeefs is nog de vloed in 't wassen,
Vermeerderd door de zware plassen,
Die 't bulderend Noordwesten brengt;
Vergeefs 't Kanaal gehoogd door stroomen,
Die van de Pool langs Fero komen,
Met Spanje en Frankrijks zee gemengd.

De kielen, ver van los te raken,
Verzinken dieper nog in 't zand;
Reeds hoort men hol en masten kraken,
Reeds scheuren touwen, kabels, want.
Medina's heete bloed, aan 't zieden,
Wil aan natuur en zee gebieden,
Wil, dat men wegen vinden zal,
Om, welke reên de lootsen gaven,
De vloot te brengen in de haven
Van Sluis, of aan den Vlaamschen wal.

De nacht, bij donkre storm gekomen,
Verbergt de kimmen en de vloot,
Somtijds werd echter licht vernomen,
Als nood deê blinken eene schoot!
Nu eindigt ook dit nare teeken,
Na middernacht niet meer gebleken,
Wanneer in zand, dat stadig welt,
Geschut en schepen onder zakken,
En de Oceaan, uit Spaansche wrakken,
Met dooden vult de Maas en Scheld'.

Dus, als van Hermons natte kronen,
En 't cedrenbosch van Libanon,
De Assyriër kwam Juda honen,
En met Godslastering begon,
Straft Adonai die stoute monden,
Door Samiël in nacht gezonden;
En van die heirmacht, zoo verspreid,
Zag 't morgenlicht geen andre blijken,
Dan honderdtachtig duizend lijken,
En stilte en aklige eenzaamheid.

TWEE-EN-TWINTIGSTE ZANG.

De Zeeuwsche vloot, bekend aan gronden,
Heeft zich die kunde nut gemaakt;
En ligt in Vlissingen gebonden,
Vóór 't onweêr reeds uit zee geraakt.
Maar de ondergaande zon, in regen,
Verduistert snel de nauwe wegen,
Tot onderzoek van buit en kiel;
Wanneer de Morgenster zal rijzen,
Zal 't licht de rijke lading wijzen,
En 't geen aan elk te beurte viel.

De zoete slaap deê ras vergeten
't Gevaar en d' arbeid van den dag;
Bij weinig is de bui geweten,
Die 's vijands vloot verdwijnen zag.
Maar als voorheen in deze staten,
Door Spanjaards onverzoenbre haten,
Het bloed liep, ruischend als een zee,
Toen Alba's legers, Vargas' moorden,
De rust van Nederland verstoorden,
Sliep Spanje ook stil en zonder wee.

't Onstuimig zwerk nochtans, aan 't woelen,
Heeft niet alleen aan Vlaandrens rand,
Maar bittre werking ook doen voelen,
Aan Walchrens Westerduinen kant.
Meer Oostelijk dan de andre steden,
Heeft Veere mindre schâ geleden,
Doch hoorde d' eiselijken wind;
En waar zijn harten zonder schromen,
Wanneer m' in noodweer op de stroomen
Of vader weet, of man, of kind!

Maar niemand heeft, in deze wallen,
Met meerder angst den avondstond
In zwarte wolk zien nedervallen,
Dan gij, deugdrijke Rozemond!
't Is juist acht jaren thans geleden,
Dat Rozemond, beroemd door zeden,
Haar trouw, De Lange! aan u verbond;
Dat gij, gelukkigste aller menschen,
Genoot het toppunt uwer wenschen,
In 't blij bezit van Rozemond.

't Is waar, wanneer de lentedagen,
Met de eerste blijk van zonnegloed,
Verdwijnen doen de wintervlagen,
En 't licht herzoekt den Noordschen vloed —
Dat jaarlijks uwe nijvre zorgen
U, maanden lang, voor 't oog verborgen

Van uwe vrouw en huisgezin;
Maar welke vreugde in najaarstijden,
Als vader huis en vrouw verblijden
En voeden kwam door zijn gewin!

Hoe vrolijk gleden dan alle uren
Van 't weêr vereende jonge paar!
Als in de koû, bij goede vuren,
Zij tellen overwinst van 't jaar;
Als samen aan den disch gezeten,
Na vroeg en matig avondeten,
In 't langzaam nadren van den nacht,
Zij hem verhaalt wat kinders zeiden,
Die om zijn afzijn dikwijls schreiden,
En welke troosten zij bedacht.

Of wel als hij, in Kerstijds rusten,
Op zeekaart toont aan Rozemond,
Waar deze reis, op Groenlands kusten,
De beste neering zich bevond.
„Hier", zegt hij, „ziet men Hekla branden,
Daar was 't, in ijs, op Spitsbergs randen,
Dat storm ons 't noodgebed afwrong;
De Hemel, in dees oogenblikken,
Zag mij voor u alleen verblikken!"
Haar oog en hart volgt zijne tong.

Zoolang de Dwinglandij, aan 't woeden,
Noch wederstand noch palen kent,
Was hare zorg, voor drift te hoeden
De Lange, aan haren raad gewend.
Doch als nu God, getergd door Spanje,
De Vrijheid toonde bij Oranje,
Was zij 't, die moedig haren man
Vermaande, in krijg en in gevaren,
Zijn bloed en leven niet te sparen,
Daar God en Land hem roepen kan.

Zij zeide: „Ik zal nooit overleven,
O waarde, o dierbare echtgenoot!
Den dag, die u den dood zou geven,
Voor 't Vaderland, op kust of vloot!
Maar 'k wenschte 't einde mijner dagen
Veel eer, dan dat de Spanjaards zagen,
Dat voor gevaar De Lange beeft,
Of ik 't verwijt zou moeten hooren,
Dat laffe rust hem kon bekoren,
Als 't Vaderland hem noodig heeft."

Hij antwoordt: „Mijner ziels beminde!
Mijn welzijn altijd is gewis,
Mits Rozemond maar ondervinde,
Dat haar De Lange waardig is.
Ik ga voor godsdienst en de landen,
Voor Rozemond en onze panden,
De vrijheid zoeken of den dood;
En 't zal Oranje nooit berouwen,
Wat zijne wil mij mag vertrouwen,
In Zeelands, zijne, of Geuzen nood."

Hij scheen nog meer te willen spreken,
Maar 't oog, gezwollen, toont een vloed
Van vocht, gereed om door te breken,
Niettegenstaande taayen moed.
Doch Rozemond durft vrolijk storten
Die tranen, welke ons leed verkorten;
Een kus scheidt haar en haren man;
Een teedre kus, die op de lippen
De beide zielen saâm doet glippen,
En echte min maar geven kan.

Wijl Tweedracht, uit de Hel ontsloten,
En tusschen krijg en wraak gezet,
Door hare toorts en 't bloed vergoten,
Rivieren, kust, en dampkring smet,
Vult zachte vreê (de deugdsbelooning),
O Rozemond! uw hart en woning;
In beide is alles even rein.
Geen driften gaan in 't harte zweven,
Geen weelde stoort de rust van 't leven,
Het zedig huis is net en klein.

Drie kindren, zoete en waarde panden,
Gewenschte vrucht van hare trouw,
Vermeerdren nog de lieve banden,
Zoo heilig bij de kuische vrouw.
Haar oudste zoon, nu zeven jaren,
Spreekt reeds van over zee te varen,
Het meisje speelt bij moeders schoot.
De meerdre gunst schijnt haar te spijten,
Wanneer der moeders hand, op 't krijten
Van 't zuigend kind, de borst ontbloot.

Een weinig melk, een weinig water,
Met meel en eyeren gemengd,
Geeft de eene vroeger, de andre later,
Het voedsel eerst op vuur gezengd.
Terwijl is moeders oog aan 't dwalen,
In twijfel waar zij meest kan pralen;
't Is echter, of zij 't hoogste prijkt
Met hem, die haar is eerst gegeven,
Die verst gevorderd is in leven,
Die meest naar haren man gelijkt.

De buyen, die zich laten hooren,
't Gehuil der winden in de lucht,
Koomt deze zoete vreugde storen,
En oorzaakt menig bange zucht.
„Wie weet", zegt zij, in zwaren regen,
„Wie weet, waar hij nu is gelegen,
Of zwerft, verwaaid in holle zee!
Zij spraken laatst van uit te varen,
En nergens Spanjes vloot te sparen,
Zelfs niet op Englands kust of reê!

„O, dat men tijden mocht beleven,
Dat ieder zwakke jonge vrouw,
Voor haren man niet altijd beven,
Noch zorg voor weezen voeden zou!
Voor weezen!" — Rozemond, bewogen,
Voelt tranen duisteren haar oogen,
Die hare hand veegt spoedig af;
Maar de oudste kindren laten 't spelen,
Om door hun zoentjes 't leed te heelen,
't Geen ieder vreesde, dat hij gaf!

Die kindren eischen nieuwe zorgen,
De kindsheid vordert vroege rust;
De aanstaande nacht zal, voor den morgen,
Bereiden kracht en nieuwen lust.
De moeiheid blijkt alreede aan 't gapen,
Een kort gebed verhaast de slapen;
Die slaap is zuiver, onverstoord,
Wijl Rozemond, diep in gedachten
Op 't zeemanslot in zulke nachten,
Met siddring elken rukwind hoort.

Maar, denkt ze, wat kan 't zorgen helpen!
Hij is, o God! in Uwe hand,
't Zij hem de golven overstelpen,
Of zijne plicht hem vindt aan land!
Ik moet voor deze kindren leven,
Nog eens de borst aan 't klein gegeven! —
En, als de lamp is uitgebluscht,
Keert Rozemond zich, in gebeden,
Tot 's Hemels goedertierenheden:
En hare slaap is ook gerust!

DRIE-EN-TWINTIGSTE ZANG.

O Serafiems! Zelfstandigheden,
Die, stadiglijk bij 't eeuwig licht,
Op onzes aardkloots donkerheden
Somtijds laat vallen uw gezicht;
Als voor uw oogen, deugd op aarde,
Met godsvrucht zich en schoonheid paarde,
Voelt dan uw wezen meerdre vreugd?
Of is er op der menschen paden,
In hunne levenswijs en daden,
Het minste niet, dat u verheugt?

Uw oog, vóór duizenden van jaren,
Eer nog de tijd voor menschen liep,
Als dag en nacht gemengeld waren,
Als Elohim 't uitspansel schiep;
Uw oog vernam hoe watren vloden,
En plaats aan land en droogte boden,
Ons licht verschijnen op Zijn woord!
Ons gloob haar eerste kracht ontdekken,
En, zelf getrokken, weder trekken
Die zon, bij welke zij behoort.

Gij zaagt den God der Cherubijnen,
Den Schepper van 't oneindig zwerk,
Zijn Almacht weder doen verschijnen,
In dit, zoo klein en minder werk!
Maar als de mensch, daarbij gegeven,
De ziel vertoonde in 't eerste leven,
Als uw oplettendheid vernam,
Dat in dien straal van 't Godlijk wezen,
De onsterflijkheid al was te lezen,
En 't menschdom nabij de Englen kwam;

Dat bij die ziel huisvestte reden,
Tot matiging van heete drift,
Opdat, in 't wijs bestuur van zeden,
Het kwade zaad konde uitgezift;
Van dezen tijd zijn 's menschen zaken
Ook niet onwaardig U te naken,
Doch storen nimmer uw geneugt;
Want uwe goede, ontfermende oogen
Zien dwalingen met mededoogen,
En 't deugdzaam hart niet zonder vreugd.

Maar welke is van de schouwtooneelen,
Die 't menschdom aan uw oog ontdekt,
't Geen 't allerminst U kan vervelen,
Of allermeest genoegen wekt?
Het is, wanneer der moeders borsten
Verzachten eigen kindrens dorsten,
En voeden 't kroost, dat God haar gaf!
Als zij haar teedre zuigelingen
Bewaart voor melk van vreemdelingen,
En weigert aan 't ontijdig graf!

Gelukkig hij! aan wien, in leven,
De voorspoed zelve dit deê zien;
Aan wien de Godheid heeft gegeven
Een vrouw, die driften kan gebiên;
Die hare jeugd en jonge jaren
Voor hare kindren durfde sparen;
Die, bij de dartle rij gelaakt,
De weelde en wereld durft verachten,
En, onder ernstig plichtbetrachten,
Haar huis de zachtheids woning maakt.

Wie kan 't genoegen ooit bezeffen
Van de echtgenoot, die dit geniet;
Welke, als vervolgingen hem treffen,
Om zich de stille deugden ziet!
Maar hoe, reeds blozen uwe konen!
Ik zal die zedigheid verschoonen,
O Adeleide! ik noem niet wien;
Doch voelt men 't vuur in verzen gloeyen,
Zoo hart en woorden samenvloeyen,
Ik schilder 't geen mijn oogen zien.

Zij zien wel niet die frissche wangen,
Daar roos en lelie voor verdween;
Daar, bij de schoonheid, jeugd gevangen,
En veertig jaar geketend scheen;
Maar nog is voor mijn oog gebleven
Uw allervriendlijkst medeleven,
Uw weldoende inborst, heusche mond!
Dus koomt, na Febus gulden stralen,
De maan in zilvren luister pralen,
En siert een lieflijk' avondstond!

Misschien dat haat, in korte dagen,
(In Neêrlands rust!) èn man èn vrouw,
Door moorden doet ten grave dragen,
In kindren en kinds-kindren rouw!
Zoo echter mijne lier mag leven,
En 't lijdend hart tijdkorting geven,
Of ooit kan sussen ongenengt;
Gun dan, o gij, dien nijd deê bukken,
Een zucht aan beider ongelukken,
Een traan aan Adeleide's deugd!

Maar wijl mijn hart de geest deê dwalen,
Verblijdt een stille dag 't gezicht;
Gansch Vlissingen krielt aan de palen,
En met den morgen rijst de plicht.
De takels hijschen uit de schepen
Al wat in ruimen is begrepen,
Of tusschen dekken zich bevindt;
Die tijden toonden alle handen,
In zorgen eerst voor 't deel der landen,
En dan voor 't geen een ieder wint.

Nu ziet de ruwe Nederlander,
Bij 't openen van elke laag,
En torst op stranden, door elkander,
Aurora's giften aan de Taag.
Een grijze zeeman, die voor dezen
Wel reisde met de Portugeezen,
Legt thans de jonge Zeeuwen uit,
Wat al geraakte in Vrijheids handen,
Van allerkostelijkste panden,
En ieder land van deze buit.

„Dit 's Aloë", zegt hij, „gekomen,
Zocotora, van uw gebied!

En deze balsem is genomen,
Daar Mecca jaarlijks pelgrims ziet.
De Araab gebruikt die drooge bonen,
Die zich voor dranken niet vertoonen,
Maar eer voor eten in den nood;
De honger deed die boontjes zengen,
De weelde, tot een drank vermengen,
Daar Mahomet den wijn verbood.

„Dit goud heeft Mozambiek gezonden,
Sofala voegt er 't hare bij;
Coama, gift van uwe monden,
Zoo rijk in goud en slavernij.
Dees amber, om voor reuk te branden,
Spoelde aan op Madagascar's stranden;
Merkt Siams Rottingen verspreid!
Die bruine en witte peperbalen,
Ging 't schip aan weêrzijdsche oever halen,
Daar Sincapoera 't Oosten scheidt.

„Zie bloem en krans op chitsen zwieren,
In purperrood en blauw of groen,
En onuitwischbaarlijk versieren,
Het eindeloos bewerkt katoen.
Welhaast onnutte pronk van kleeden,
In 't land, daar welgemaakte leden,
Daar jeugd en schoonheid niets bespaart;
Daar oud vooroordeel perst de vrouwen,
In 't graf van haren man te rouwen,
Daar vlam de dood en 't leven paart!

„Proef deze bast, gering voor de oogen!
Hoe aangenaam op uwe tong!
Geen kruid had immer meer vermogen,
Als zwakheid menschenmaag bevong.
Negombo ziet de Singaleezen,
Voor Portugal, die schorsen lezen,
En spoedig ook voor ander land;
Zoo Geus en Zeeuw zoover gedreven,
Voorbij de lijn durft tweemaal streven,
En Neêrlands vlag op Gale plant!

„Golconda gaf, uit hare mijnen,
De steentjes, welke 't zonnelicht
Als regenboog doen wederschijnen,
En menglen kleur voor uw gezicht.
Misschien dat hier voor bloem of aren,
Haast reigerpluim, op juffers haren,
In diamant zich heffen zal.
Dit zijn de koko's der Maldieven,
Die smaak, en hitte, en dorst gerieven;
Zie daar salpeter in kristal.

„Dit zoet, uit welig riet getrokken,
Daar ras 't verhemelte aan gewent,
Die siroop, poeyer, harde brokken,
Die thans en Oost en Westen zendt;
Ter tijd, als ik begon te varen,
Zag nog Siciliën vergâren,
En duur uitdeelen aan Euroop;
Nu zegt men, dat de Antiljes gronden,
Voor suiker meer bekwaam gevonden,
Die waar ons levren beter koop.

„En deze paarlen, Manars gaven,
Die glanzen hals en armen wit,
Brengt pracht, gevlucht uit Goas haven,
Van 't rood koraal en 't zwarte git.
Borneo deed de sago-loten,
Voor u, van korlend meel ontblooten;
De daagraads allerverste rand
Zond Banda's foelie en muscaten;
De nagel heeft Ambon verlaten,
En Hitoe's kust voor Walchrens strand.

„Zelfs Sina, 't geen drie duizend jaren
De grenzen sloot en hare zee,
Biedt hier Kimtetsjims brosse waren,
Biedt hare zijde en hare thee.
De zwaluw wist in 't nest te glippen,
Op Gilolo's en Oma's klippen,
Die zeekwal, lekkernij gemaakt. —
Gelukkig Neêrland, zoo de zeden
Niet wijken voor wellustigheden,
Zoo wulpsheid niet met rijkdom naakt!"

VIER-EN-TWINTIGSTE ZANG.

De Geus heeft, Walchren! uwe randen
Verrijkt, geholpen, en bevrijd;
Bescherm, op uwe beurt, de landen,
Daar Geus, Oranje, en Vrijheid strijdt!
Welhaast van Duitschlands hooge zoomen,
Oranje in Neêrland aangekomen,
Bij uwen moed, voegt de order hier;
De Godsdienst en de Vrijheid wachten,
Om de algemeene ramp te zachten,
Zijn overkomst en wijs bestier.

Want zij, die Lumei's treên verzellen,
Zien vlijtig om naar meerdre kracht,
En Kuik, een hunner metgezellen,
Heeft reeds Oranje 't nieuws gebracht:
Hoe beide sleutels van de landen,
Den Briel en Vlissingen, in handen,
Vertoonen kans aan Vrijheids zij;
En hoe Fortuin, niet meer verbolgen,
Hem noodigt, verder nog te volgen
Den wijzen raad van Coligny:

„Gij tergt vergeefs de landgevaren,
(Voorzeide aan hem die groote man),
Zoo ge ooit wilt Spanjen evenaren,
Ga zoeken, wat de zeevaart kan.
Die goud en zilver heeft te deelen,
Kan zamelen in zijn bevelen,
Al wie zijn leven draagt te koop;
En Spanje alleen geeft meer soldaten,
In volkrijke uitgestrekte staten,
Dan eenig rijk in gansch Euroop.

„En als zij, welke een heir gebieden,
Schoon ieder is in 't leger slaaf,
Zijn dappre, zijn bekwame lieden,
Werd deze slaaf, soldaat en braaf.
Dus kan een heerscher, naar begeeren,
Aan onderdanen Landsdienst leeren;
Maar welk soort wegen hij verkoos,
De zeedienst leert zich door de winden,
Door vlaag en stormen t' ondervinden,
De zeeën maken een matroos.

„Beproef in lage en nijvre randen,
Wat godsdienst vrij en handel mag.

Beveiligen onnaakbre stranden,
Dek ieder zee met Neêrlands vlag!
Zoo mag, in 't groeyen uwer krachten,
Europa's oog langs nette grachten,
Die 't nutte mengen met versier,
Zien land, aan anderen gegeven,
En 't water, om daar op te leven,
Aan Fries, aan Zeeuw, en Batavier!"

De tijd bewaarheidt thans die woorden!
Der Geuzen vlag is overal,
Zij zwerft niet langer om de boorden,
Maar dringt nu door in ieder wal.
De Zutfensche en de Twentsche zoomen,
Door 't zwaard van Hohenlo genomen,
En 't land door Drusus gracht omringd,
Ziet reeds Oranje in zijn belangen,
En de IJsel wacht hem met verlangen,
Daar Kampen haren vloed bedwingt.

Toen Romen de overwonnen aarde
Zag bukken onder haar bestier,
Was reeds de zoete Vrijheids waarde
Aan u bekend, o Batavier!
Met wat gejuich in uwe velden,
Deê zich de blijde tijding melden:
„Men vreest niet meer de Dwinglandij,
De Geuzenvaandelen gaan zweven,
De zuivre godsdienst zal herleven!
Oranje koomt, en 't land is vrij!"

De Geuzen en de Vrijheid wekken
De nymfen op 't Enkhuizer zand,
Die nog in slavernij bedekken
Een arm verdronken binnenland.
Maar ras zal de armoê henen vlieden,
Wanneer Oranje koomt gebieden;
Oranje brengt de zekerheid,
Dat elk, die grond haalde uit de baren,
En 't land verdedigde in gevaren,
Zijn arbeidsloon voor zich bereidt!

De zekerheid, dat deze stroomen,
Ontrukt aan vijands wreed geweld,
En zonder wapenen te schromen,
In macht der wetten zijn gesteld;
Dat nimmer Bloedraad zal herleven,
Of hier de onnoozelheid doen beven,
Voor landverraders zevental;
Nooit burgren voorrecht zal verbreken,
En om eens vreemdlings spijt te wreken,
Van eigen rechter trekken zal.

Maar de eene bode koomt na d' ander,
Sonoy is schielijk ook vermaard:
Hoorn, Medenblik, en Waterlander,
Zijn voor Oranje en hem verklaard.
Noordholland, met eenvoude zeden,
Bemint Sonoy's hoedanigheden,
Hij 's openhartig, vroom, oprecht;
En zijne tong, niet licht te dwingen,
Verzelt de stem der inboorlingen:
„Oranje in 't hart! en niemands knecht!"

De Vrijheid ondersteunt die werken,
De Vrijheid lieft die haar bemint,
En zegt: „ik ga dien roep versterken,
Ik weet nog andren dus gezind."

Zij haast zich, zonder tijdverliezen,
Na de overleggende oord der Friezen,
Daar 't Vlie in middelgronden dwaalt;
Alreeds is Gaasterland voor oogen,
En 't smalle diep ten eind gevlogen,
Ontdekt ze 't roode Klif, en daalt.

Een oogenblik alleen gebleven,
Ziet zij verwonderd, hoe Natuur
In wisselingen schijnt te leven,
En zelden rust in haar bestuur.
Daar zij voorheen zag de aarde rooken
En vlam in turfstof uitgebroken,
Somtijds bereiken 's Hemels rand;
En onder zee nu 't land verzonken,
Daar esch en olm, daar heesters blonken,
En 't Veen van ondren was verbrand.

Zij roept! haar woorden doen zich hooren,
En daar m' ontelbre kudden weidt,
En daar men zaait het rijke koren,
En 't sulfrig moer tot brand bereidt;
Bij hen, die 't donkre woud bewonen,
Dat Baduhenna plag te toonen,
Bij hen, nu 't zeenat ongewend,
Schoon eertijds in de woeste baren,
Bij hen, die nog de zee bevaren,
Geen Fries die Vrijheids stem niet kent!

Gezwind gaan dienst en hulpe bieden
Die mannen, welke dwinglandij
Noch buigen konde, noch deê vlieden,
Die adel, altijd, waarlijk vrij!
Elk stapt gewapend uit de woning;
Haar wapenschild is geen belooning
Van lage kruiping voor een troon;
Maar Oudheids gift, en Vrijheids panden:
De Vrijheid reist in andre landen,
In 't Friesche hart is hare woon!

„Ga", zegt ze, „Martena! ga sieren,
Met pen en degen, Hollands kust;
Toon Frieslands moed aan Batavieren,
Tot aan der landen blijde rust!
En als, langs hare stille palen,
De vrede en overvloed zal dwalen,
Wijs dan aan Fries en Batavier,
En onderwijs nakomelingen,
Hoe dat m' Oranje en Vrijheid zingen,
En spannen kan een Friesche lier!

„O kleine stroom! onvruchtbre bergen!
Door Nassau's naam alleen bekend,
Wat koomt die man, o Dille, vergen,
Dien Holland aan Oranje zendt?
De zorg voor vrijheid blinkt in 't wezen,
Dezelfde zorg, die, lang na dezen,
Ons oog zal zien bij zijnen neef!
Hetzij die, fier op 's Lands gelukken,
Louis voor de eerste maal doê bukken,
Of 't Land door hem in vrede leef!"

„Door mij, o Vorst!" zegt Buys, „is Leiden,
Ter Gouw, door Zwieten, u gebracht;
De Merwe ziet een vloot bereiden,
De Geus wint dagelijks in kracht.
Reeds zijn de Zuid- en Noordersteden,

Op Amsterdam na, saâmgetreden,
Daar wacht men dat Oranje kwam!
Koom toonen aan de vrije landen
De eendrachts allerwiste banden,
Oranje en Vrijheid, te Amsterdam!"

Oranje laat zich thans bewegen,
Hij ziet dat Gods Voorzienigheid,
Die toont en open zet de wegen,
Het verdre laat aan zijn beleid.
„Ik ga mij derwaarts", zegt hij, „wenden,
Daar Uwe wil mij schijnt te zenden,
O God, die dwingelanden toomt!
Uw dienst en Vrijheid eischt mijn leven,
Voor haar is 't mij door U gegeven!"
Rust mijne lier, Oranje koomt! —

OPHELDERINGEN.

Hetgeen de allereerste aanleiding tot dit werk heeft gegeven, zijn twee gebeurtenissen, kort na de herstelling van het Stadhouderschap in Holland, voorgevallen. Wanneer wij met Hare Hoogheden uit Friesland tot Amsterdam aankwamen, en 't jacht, door honderd duizend menschen omringd, op Cingel stil lag, viel een gemeen man van een brug, daar hij boven op was geklommen, en 't volk riep: „hij heeft zijn been gebroken!" Toegeloopen zijnde gaf ik hem iets, daarbij voegende, dat, indien zijn been gebroken was, men mettertijd voor hem zou zorgen. „Al waren ze beiden gebroken", antwoordde hij, „ik heb den Prins gezien; zij zijn tot zijn dienst." Het tweede, waarvan ik insgelijks ooggetuige ben geweest, is van die brave burgervrouw, in den twaalfden zang gemeld.

Van deze voorvallen met den Prins sprekende, geliefde hij te zeggen: „Ik hoop dat mijne nakomelingschap die nooit vergeten zal!" en ik repliceerde: „het zal er veel op aankomen, of, en op wat wijze die aan hetzelve zullen worden verhaald." Sedert dien tijd heb ik altijd gewenscht, dat de dag van die onbegrijpelijke liefde en vertrouwen tusschen Vorst en Volk, te eeniger tijd, met behoorlijke kleuren mocht worden beschreven.

Maar men begrijpt licht, dat gedurende het leven van wijlen beide Hare Hoogheden, gl. ged., mij weinig tijd overbleef, om aan gedicht, en vooral aan een gedicht van uitgestrektheid te werken. Voornamentlijk nadat hare Kon. Hoogh. zich hebbende laten welgevallen, de Lijkreden van wijlen haar gemaal (ten blijke zelfs van haar genoegen, mij met zijn welgelijkend en kunstig portret beschenkende) mij verzocht (dat is gelastte), om mijn arbeid over 's Lands leger en vloot gedurende de Minderjarigheid te redigeeren, ten einde die, tegen den tijd van de meerderjarigheid van den Prins, haar zoon, aan hoogstdenzelven aan te kunnen bieden.

Maar na de meerderjarigheid van Z. H., bijgeval te Leeuwarden in een winkel boven de toonbank het schilderij gevonden hebbende, waarin 's Lands gesteldheid van zaken, sedert het begin van de beroerten, tot in het midden van 1572, werd verbeeld, boezemde mij dit in de begeerte, om deze eerste revolutie in eenige uitgestrektheid aan de nakomelingschap door mijne penne over te laten, en het kwam mij niet onmogelijk voor, om de revolutie van 't jaar 1747 hier in te kunnen brengen. Tot deze had ik geene andere gedenkschriften noodig als mijne eigene, en tot de eerste beroerten suppediteerde de schilderij eene menigte denkbeelden; want van de twee zaken, die tot een schilderij werden vereischt, te weten de poëtische uitvinding, en de penseelsuitwerking, is de eerste zoo kunstrijk en overvloedig, als de tweede middelmatig en schraal. Doch in die middelmatigheid zijn echter de aangezichten van de Nederlanders en Spanjaards, die in een gedeelte van de schilderij luisteren naar 't pleidooi, dat Viglius ab Ayta doet ten gunste van den burgemeester Van Stralen, die terecht werd gesteld, waarschijnlijk allen origineel, dat is: òf naar 't leven genomen, òf naar de familieportretten geschilderd. Want schoon men die allen nog niet kent, zijn diegenen, die bekend zijn, zoodanig gelijkende, dat een kind, maar even in de prenten van 's Lands geschiedenis geverseerd, er zich niet op kan bedriegen. En meest allen van die Nederlanders zijn van 't getal der Geuzen. Dit is hetgeen eene van de redenen is geweest, om den naam van *De Geuzen* aan dit werkje te geven; en een andre reden was, dat die naam mij eigener toescheen voor een gedicht van mij, als afkomstig van drie van die Geuzen, waarvan de eerste met den Verenaar Brandt de voortocht had in de onderneming van Den Briel, de tweede in 's Lands dienst is doodgeschoten, en de derde meest al zijne bezittingen in 't werven van volk voor de gemeene zaak heeft verloren, zonder ooit eenige vergoeding te hebben genoten.

Al de Geuzen echter in een gedicht te noemen, was ondoenlijk; alzoowel als al hunne verrichtingen te verhalen. Een berijmde lijst van namen, of een courant in dichtmaat zoude beide belachelijk zijn. Dus vindt men daar maar genoemd: 1. eenigen van die, door welke Den Briel is vermeesterd; 2. sommige van de Geuzen, die bij vroegere of latere voorvallen, voor 's Lands Vrijheid hebben uitgeblonken; 3. een klein getal mannen, welke men met historische zekerheid of dichtkundige waarschijnlijkheid, heeft gemeend in de gebeurtenissen van die tijden te mogen plaatsen.

De hoofddaden zijn insgelijks tot drie bepaald: 1. het nemen en verdedigen van Den Briel; 2. de reis van De Rijk naar Engeland en zijne terugkomst; 3. de eerste ondernemingen van de Geuzen, uit de havens van Vlissingen en Veere.

Deze geschiedenissen zijn alle drie ontwijfelbaar; de grond van dit gedicht berust dan op ware gevallen, in verscheidene plaatsen en tijden, door de Geuzen in Holland en Zeeland uitgevoerd, vóór de komst van den Prins van Oranje in Holland, en het kort begrip van 't geheele werk is vervat in deze woorden van Blois aan Lumey (aan 't slot van den zesden zang):

Wij zullen, onder uw bevelen,
Terwijl 's Lands eerste breuken heelen,
Vervolgen 't geen De Briel belooft;
Door dubble moed en vlijt betrachten,
Dat binnen korten onze krachten
Zijn niet onwaardig zulk een Hoofd.

In een diergelijk gedicht, kon het bovennatuurlijke niet wel plaats hebben; ook zal men 't er niet in vinden; want de Hoop aan den Prins gezonden, is zoo weinig iets bovennatuurlijks, dat men zelfs in een geschiedenis-beschrijving zou durven zeggen dat de standvastigheid van den Prins, in deze tijden, op niets anders kon steunen dan op een buitengewone hoop, door God aan hem gegeven. Het gevolg van die zending, te

weten, dat de Hoop, door middel van droomen, aan den Prins, op den dag van de herstelling van 't Stadhonderschap te Amsterdam, in 't kabinet schilderijen van Witsen, aantoont den toekomenden roem van zijn Huis en de macht van den Staat door zijn Huis te rijzen, dit is buiten twijfel een fictie; maar een zoodanige als geoorloofd zijn aan dichters, aan dewelke het privilegië nooit is gecontesteerd van 't personifieeren der hoedanigheden en 't voorzeggen door droomen.

Drie andere tegenwerpingen zijn er gedaan tegen dit bijverhaal: 1. of 't niet te lang is, naar evenredigheid van het geheele werk? 2. of het natuurlijk uit het gedicht is vloeyende? 3. of het er noodzakelijk is? Men antwoordt op het eerste, dat elk, die het te *lang* vindt, zich zelven kan helpen met het over te slaan. Op het *natuurlijke*, dat niet de auteur, maar ieder lezer eigensmakelijk hierover moet gevoelen. En eindelijk, voor zooveel het *noodzakelijke* aanbelangt, dat in een verhaal van de daden der Geuzen, dit bijverhaal zekerlijk *niet noodzakelyk* was, al zoo weinig als de reis van Æneas naar de Elizeesche velden, dewijl Virgilius dien held van Troje naar Alba had kunnen zenden, zonder dat die omweg *noodzakelijk* was.

Maar buiten twijfel zullen er vrij meer gebrekkelijkheden in dit werkje ontdekt worden, door diegenen die zich de moeite willen geven van het te onderzoeken, zonder dat de auteur zelve dit opgeeft. Hij neemt alleen de vrijheid, in dat onderzoek voor te slaan de niet onbillijke (zijns bedunkens) methode van eene der dienstmaagden van zijne huisvrouw: dit meisje, bij eene andere zieke meid gewaakt hebbende, wierd 's anderen daags gevraagd, hoe ze de slaap uit de oogen had gehouden? Zij antwoordde: „ik heb het boek van De Geuzen gelezen, ik vind de twee-en-twintigste zang wel heel mooi." — „Maar", vroeg men haar, „om wat redenen beoordeel je de twee-en-twintigste zang alleen en de andere niet?" — „Om redenen", zeide ze, „dat ik de anderen niet versta."

EERSTE ZANG.

Wanneer de groote waterstroomen,
Die 't Zuiden naar Syéne zendt,

De oorsprong van den Nijl, de redenen van deszelfs jaarlijksche overvloeying, en de oorzaak van de vruchtbaarheid, welke zijne wateren in Egypte brengen, zijn de onderwerpen geweest van de nieuwsgierigheid van alle tijden.

De Ouden hebben dien oorsprong niet gekend, maar de blijken van hun begeerte, om dien te weten, vindt men overal:

Nile pater, quanam possum te dicere causa,
Aut quibus in terris occuluisse caput?
Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec pluvio supplicat herba Jovi

zegt Tibullus; en Lucanus heeft gemeend geene grootere amplificatie in den mond van Cæsar te kunnen plaatsen, dan deze:

spes sit mihi certa videndi
Niliacos fontes, bellum civile relinquam!

Ptolemæus in zijne Tabulæ Geographicæ toont drie rivieren, welke aan en rondom het eiland Meroë vloeyen. De Oostelijkste noemt hij Astaboras, de middelste Astapus, de Westelijkste Nijl; hetwelk overeenkomende is met het verhaal van Erathostenes bij Strabo. De Cherif al-Edrissi in zijn Kitab Ragiar, en de sultan Aboelfeda in de Takwim al-Boldan, houden insgelijks de Westelijkste van die rivieren voor den Nijl; en zij stellen ook, gelijk Ptolemæus, zijnen oorsprong omtrent de Montes Lunæ, welke onze hedendaagsche beste kaarten op vijf gr. Noorderbreedte plaatsen.

Maar Don Jan de Castro, vermaard Portugeesch generaal, die in 't jaar 1540, aan 't hoofd van een vloot, met Strabo en Plinius in de hand, de oevers van de Roode Zee en de kust van Abyssiniën bezocht en onderzocht, zegt, dat alle Abyssiniërs welke hij ondervraagd heeft, den oorsprong van den Nijl niet alleen veel Zuidelijker stelden, maar zelfs al ver bezuiden de linie, in een meer, dicht aan het land der Kaffers; en dit zegt ook de Perziaansche geografie, volgens Herbelot art. Macdoscho.

De Jezuïten Lobo en Pays, ook Portugeezen, welke beide in 't begin van de zeventiende eeuw, aan de vereeniging van de Abyssijnsche en Roomsche kerken (hoewel vruchteloos) hebben gearbeid, meenen den oorsprong van den Nijl gezien te hebben in Abyssiniën in het koninkrijk van Gojam, in de landstreek van Sacala, op de Noorderbreedte van veertien graden; en men kan niet ontkennen, dat hunne ontdekking de waarschijnlijkste van allen zoude voorkomen, als van lieden die op de plaats zelve geweest zijn, ingeval de inwoners van dat land de rivier, welke aldaar haar oorsprong neemt, volgens langdurige overlevering Nijl noemden. Maar Lobo zegt uitdrukkelijk, dat de Abyssiniërs deze rivier Abavi noemen, en de beschrijving van haren loop is gelijk aan die, welke de Oudheid aan de Astapus toeschrijft.

Misschien is 't niet ongerijmd te gelooven, dat dit alles een woordenstrijd is, en dat de rivier, naar welker oorsprong men dus zoekt, inderdaad haren oorsprong heeft in de samenvloeying van de alreeds genoemde en verscheidene andere rivieren, en niet dan na die samenvloeying den naam van Nijl verkrijgt. Diodorus van Siciliën zegt, dat men dit zoude moeten gissen uit de aanmerkingen van de Troglodyten, die de hooge bergen van Æthiopiën bewoond hebben. Strabo schijnt het klaarder te kennen te geven, wanneer hij, het eiland van Meroë beschrijvende, zich dus uit: *Libyam versus, arenæ cumulis ambitur; Arabiam versus, præcipitiis; Austrum versus fluminum concursu, Altaboræ, Astrapodæ, et Astasobæ; a Septentrione est Nili decursus usque in Ægyptum.* En Plinius zegt het volmondig: *nec ante Nilus, quam se totum aquis concordibus junxit.*

Maar dat na die samenvloeying deze rivier Nijl werd geheeten, is buiten eenig verschil; en vervolgens zijn loop Noordwaarts aan door de velden van Nubiën of Sennaär voortzettende, vindt de Nijl de gebergten, welke die landstreek van Ægypten scheiden. Tusschen die rotsen baant hij zich met geweld een weg, dikwijls cataracten of watervallen formeerende, totdat hij eindelijk zijne laatste en zeer hooge cataracte vertoont, van welke hij, met de grootste onstuimigheid, schuimende nederstort in de vlakte van Ægypten, niet verre van Syéne, de eerste plaats van dat rijk aan dien kant en vermaard door haren wachttoren, in welken ten tijde van Ezechiël de Faraös, ten tijde van Strabo de Romeinen, en ten tijde van Paul Lucas de Turken bezettingen hielden tegen de strooperijen der Nubiërs. En niet min bekend in de geschiedenis der sterrekunde

door haren put, welke stiptelijk onder den keerkring van den Cancer gelegen, het zomer-solstitium door weigering van schaduw aantoonde:

calidâ, medius mihi cognitus axis
Ægypto, atque umbras nusquam flectente Syene,

zegt de groote Pompejus.

Over de redenen van den jaarlijkschen aanwas en overstrooming van den Nijl, heeft de Oudheid verscheidene stellingen gemaakt; onder die is de aanmerkenswaardigste de gissing van Demokritus van Abdera, omdat zij de naaste aan de waarheid is, gelijk men kan zien uit de overzetting van dezelve in Latijnsche verzen, door Lucretius:

Fit quoque uti pluviæ forsan magis ad caput ejus
Tempore eo fiant, quo Etesia flabra Aquilonum
Nubila conjiciunt in eas tunc omnia partes,
Scilicet ad mediam regionem ejecta diei
Cum convenerunt: ibi ad altos denique montes
Contusæ nubes coguntur, vique premuntur.

Maar zoo men ten tijde van Lucretius tot Romen nog giste naar de ware reden, kort na dezen tijd wist men de waarheid, ten minsten in Ægypten, dewijl Strabo, die maar weinig jaren na dit gissen van Lucretius die landstreek zelve had doorgereisd, schrijft: *antiqui conjectura, recentiores etiam visu ipso, cognoverunt Nilum augeri, quando superne adsita Æthiopia imbribus aestivis polluitur.*

Want de Goddelijke Voorzienigheid, die de landen, onder en nabij de middellijn gelegen, ook bewoonbaar heeft willen doen zijn, heeft aldaar tegen de brandende hitte en droogte van de meeste van die landstreken, zware en vaste regens tot verfrissching van lucht en aarde gegeven. En het zijn deze vaste regens, in Juny en July op de bergen van Æthiopiën vallende, wanneer de Ethezische, dat is Noordwestewinden, aldaar en ook in Ægypten waayen, die eene zoo merkwaardige menigte water Noordwaarts aan naar de vlakte van Ægypten voeren, dat zelfs de Cataracten bedekt en verdwenen zijn, en de wateren van den Nijl zich over geheel Ægypten uitstrekken tot aan de Oost- en Wester bergen, van welker hoogten men als dan niets ziet als een ruime zee, waarin zich steden, vlekken, en dorpen zonder tal zelfs nu nog verheffen, geen andere samenkomst tot elkander hebbende als dijken, te dien einde verheven. Somtijds zelfs zijn de wateren zoo hoog, dat zij over de dijken stroomen, als wanneer de onderlinge gemeenschap met schepen moet onderhouden worden, hetwelk in de gelukkige tijden van Ægypten met speeljachten geschiedde: *Et circum pictis vehitur sua rura phaselis.*

Deze overstrooming duurt gemeenlijk van 't laatst van July tot in 't begin van November, eer 't water ten eenemaal van alle landen is verdwenen, en het is buiten twijfel in dezen staat, dat God Ægypten aanziet, wanneer hij bij Ezechiël dreigende zegt: „en ik zal het land, daarin gij zwemt, van uw bloed drenken tot aan de bergen!"

De oorzaak van de vruchtbaarheid, welke de wateren van den Nijl met zich brengen, is tot nog toe aan de natuurkundigen zeer onvolmaaktelijk bekend. Die oorzaak is zekerlijk toe te schrijven aan de slikken, welke zij met zich voeren, en waarvan de veelvuldigheid zoo groot is, dat de wateren bij hunne komst voor een tiende bestaan in vetten modder of zwart zand, gelijk Virgilius het noemt:

Et viridem Ægyptium nigra foecundat arena.

Maar welke kan de reden zijn van de onbegrijpelijke voortbrengende kracht, welke die versche slik met zich brengt?

Van al de gissingen schijnt de natuurlijkste deze volgende van Maillet, die zestien jaren consul te Cairo in Ægypten is geweest, en veel moeite gedaan heeft om de waarheid te vinden. „Alle Abyssiniërs", zegt hij, „welke ik in Ægypten heb gezien, hebben mij eenpariglijk verzekerd, dat in die zware regens, welke Æthiopiën onder water zetten, in de onmeetbare vlakten tusschen Æthiopiën en Nubiën gelegen, een zoo groote menigte zwaar en onbegrijpelijk dik riet groeit, dat zelfs, wanneer de zon de aarde heeft gedroogd, alle gemeenschap tusschen beide rijken is afgebroken, weshalven men genoodzaakt is, den brand in die ondoorganklijke zware rietbosschen te steken, waarvan de vlam gedurende verscheiden nachten het land verlicht. De oneindige menigte asch, hiervan komende, blijft liggen, totdat de volgende regens die met zich slepen van de landen naar de naastgelegene stroomen of rivieren, die wateren naar den Nijl en de Nijl naar Ægypten". —

De burgerkroon, door u verdiend!

De eerste opschorting van de strengheid der plakaten tegen de Gereformeerden, is geschied op vertoog van Brederode, aan 't hoofd der geconfedereerde edelen. Hierdoor wierd het bloed van duizenden, reeds veroordeelde burgers bespaard.

Hem 't sieraad maken van Euroop'.

Lodewijk van Nassau, broeder van Willem den Eerste, won den veldslag van Heilgerlee, verloor dien van Jemmingen, en verdween in dien van Mook zonder dat zijn lijk gevonden is. Walsingham noemt hem „de volmaaktste ridder van Europa". Zonder een penning waardij in goederen te bezitten, in Frankrijk of in de Nederlanden, en in deze beide gewesten een vreemdeling, wierd hij in Frankrijk aangezien als de man, die de Gereformeerden meenden, dat na Coligny aan hun hoofd moest zijn, en in de Nederlanden als de rechterhand en de eenig mogelijke opvolger van zijn broeder Willem den Eerste. Mij is geen tweede diergelijk voorbeeld in de geschiedenis der wereld bekend.

Verwondren 't oog des vreemdelings.

Tellurem fecere Dei, sua littora Belgae,
Immensaeque patet molis uterque labor:
Di, vacuo sparsas glomerarunt aethere terras;
Nil ubi quod cœptis posset obesse suis.
At Belgis, maria, et terrae, et natura Deorum.
Obstitit, obstantes hi domuere Deos!

zong Huët in de vorige eeuw, en ontving er niets voor.

Sannazar, voor een gedicht ook van zes verzen over de situatie van Venetiën, wierd door den Senaat met vierhonderd ducaten beschonken, schoon die verzen, welke ieder van buiten weet, in fraaiheid niet te vergelijken zijn bij die van Huët.

Den moord, dien uwe last gebood.

zijnde, deed Spelt de twee jongsten aanstonds aan boomen ophangen, en aan Gautier, den oudsten, neus en ooren hebbende doen afsnijden, sleepte hij dien met zich, om hem tot Valencijn levendig te doen verbranden. Maar Gautier ontsnapte onderweg, en had sedert voor gewoonte, alle priesters, zoo Spanjaards als Nederlanders, die in zijne handen vielen, neus en ooren af te snijden en dan door 't vuur ter dood te brengen.

Doch Lumey's wacht zijn Luiker-Walen.

Het komt in 't eerst vreemd voor, uit wat hoofde die Luiksche heer zooveel deel nam in 't lot van Holland. Doch heer Jan van Wassenaar, in 't jaar 1523 gestorven, was de rijkste heer in Holland geweest, en geene wettige zoons nalatende was zijne erfvolging verdeeld tusschen zijne twee dochteren, waarvan de jongste was geweest moeder van Lumei van La Marck, welke daardoor groote goederen in Holland bezat; en te Luik geboren en opgevoed zijnde, is 't niet te verwonderen dat hij in deze onderneming een bende Luikerwalen bij zich had.

Beloofden dit de vreugdevuren.

Wanneer na den dood van Arragon de geheele erfvolging van Spanje aan Karel van Oostenrijk was gekomen, zag men overal vreugdevuren in de Nederlanden, over de vermeerdering van de macht van hunnen vorst. De oude kanselier van Borgonje, die dit wat bedaarder inzag, voorzeide reeds toen, dat die vuren de privilegiën der Nederlanden zouden verbranden, en deze voorzegging zoude, zonder Prins Willem den Eersten, bewaarheid geweest zijn.

VIERDE ZANG.

Die priesters, welke in strenge rust,
Naar Bruno's kloosterregels, leven.

Het was natuurlijk, dat de wraak der Geuzen viel op de Dominicanen, die Inquisiteurs waren, en op de Franciscanen, welke de ter dood veroordeelden om 't geloof naar schavot en houtmijt verzelden, en dikwijls in hunne laatste uren kwelden en bespotteden. Maar wat hen en vooral Lumei zoo bij uitstek bitter maakte tegen de Carthuizers, heb ik nergens kunnen vinden, tenzij het mocht geweest zijn de bijzondere standvastigheid van die menschen. Want terwijl men dagelijks andere monniken hunne Godsdienst, ten minsten uiterlijk, door vrees van den dood zag verzaken, heb ik geen voorbeeld ontdekt van een Carthuizer, die niet liever de allerwreedste pijn en dood verkoos, als maar het geringste tegen de plichten van zijn Godsdienst of regel te doen.

En bij Oranje in jeugd gevoed.

Blois was als pagie in 't huis van Willem den Eersten opgevoed.

Dien vrijen Amsterdammenaar,
De Rijk, enz.

Bij de beeldstorming in 't Franciscaner klooster te Amsterdam was er iets voorgevallen, waarover De Rijk, aangetast door den Baljuw, zich genoodzaakt had gevonden, met achterlating van vrouw en kinderen te vluchten. In 't Noorden zich nedergezet hebbende, had hij aldaar het schip, op 't welk hij thans het gebied voerde, ten dienste van 't Vaderland uitgerust; want elk van de vier-en-twintig Geuzen-kapiteins voerde een eigen schip.

Hij was een man van een allerondernemendsten geest, zoowel als van een onverschrokken moed. Zie hier, hoe Hooft hem bij deze gelegenheid doet spreken: „Voor mij, zeide De Rijk, menigmaal heb ik God om een graf op het strand mijns vaderlands gebeden. Nu zal er mij wel een in de wallen gebeuren. De mensch is altijd veeg, maar moet er keur aan weten of hij met suffen, of met proef doen van vroomheid, zijn geest vergiet. — Lumey, latende door deze en dusdanige woorden zich 't hart onder den gordel steken, zegt, dat hij getroost is het uiterste af te wachten. 't Zelfde beloofden de anderen, zich onderling daartoe verplichtende".

De Friezen oude trouw en moed.

Het devies van 't Friesche Statenwapen is, gelijk mijne lezers weten of niet weten: *Antiqua virtute & fide.*

VIJFDE ZANG.

Gegoten uit gevangne panden
En saâmgevloeid door Junglings handen.

[De tekst heeft hier abusievelijk *jonglingshanden*].

De inscriptie zegt dit, *Jungelingi opus ex ære captivo.* Alba had daartoe aan Jungeling gegeven het metaal geschut in de overwinning bij Jemmingen veroverd. De koning liet na 't vertrek van Alba uit de Nederlanden, en onder de Landvoogdij van Don Louis de Requesens, dit beeld omver werpen. Thuanus, die het ter aarde reeds liggende gezien had, zegt dat het een werk van een verwonderenswaardige schoonheid was.

En Utrecht moedig wederstaan.

Geen van al de landschappen, welke den tienden penning met zooveel standvastigheid heeft geweigerd te betalen, als Utrecht.

En het zij geoorloofd met betrekking tot den tienden penning alhier, in 't voorbijgaan een aanmerking te maken op een periode, welke men vindt in geschiedschrijvers, andersins zeer verstandige lieden. „Dit volk", zeggen ze, sprekende van de Nederlanders, „hetwelk stil zittende zijne Godsdienst had gezien vervolgd, zijne vrome burgers verbrand, zijn adel vermoord, zijne rechten vertreden, zijne privilegiën geschonden; dit volk raakte in beweging en nam de wapenen op, zoo ras Alba door den eisch van den tienden penning hun goed en geld aantastte!" Het slot van deze periode doet zekerlijk geen kwaad uitwerksel in een declamatie; maar een geschiedschrijver moet aan de fraaiheid van een periode de waarheid niet opofferen, en deze geheele declamatie is van alle waarheid ontbloot.

Want de eisch van den tienden penning is buiten twijfel door den hertog van Alba gedaan, in Maart 1569. Maar beide vergaderingen van den adel, tegen wille van 't Hof en de twee beeldstormerijen van 't gemeen zijn voorgevallen in 't jaar 1566. In dat jaar was bijna geen stad in Nederland zonder oproer; Valencijn rebelleerde openbaar tegen Spanjen, en wierd in 't begin van 't jaar 1567, na een formeel beleg, door Noircarmes met geweld tot overgaaf gedwongen. In 1567 ondernam Thoulouse met krijgsvolk Walcheren te overmeesteren, en dit mislukt zijnde, was hij te Antwerpen ten zelven einde genaderd, wanneer hij bij Oosterweel overvallen en met al zijn volk doodgeslagen wierd. Gedurende dat geheele jaar krielde West-

Vlaanderen van wilde of Vlaamsche Geuzen, die alles wat geestelijk of Spanjaard was, om hals brachten. In 1568 tastte Villers, aan 't hoofd van de Geuzen, de Nederlanden aan van den kant van Maastricht, en wierd bij Dalem geslagen. Graaf Lodewijk van Nassau leverde twee formeele veldslagen tegen de Spanjaards, de eerste bij Heilgerlee, alwaar hij Aremberg overwon, de tweede bij Jemmingen, alwaar hij door Alba wierd overwonnen. En de prins van Oranje zelve, met de Geuzen, en een talrijk heir vreemdelingen in hunne soldij, was door de Maas bij Stockem in de Nederlanden gedrongen, alles doende wat in zijn macht was, om Alba tot een veldslag te dwingen.

Het is dan de belachelijkste ongerijmdheid van te zeggen, dat dit volk alles stil zittende had geleden, wat aan hetzelve vóór den eisch van den tienden penning, dat is vóór Maart 1569, was aangedaan. En het is niet minder onwaar, dat de Nederlanders op de vraag van den tienden penning de wapenen hebben opgevat. Integendeel is de binnenlandsche rust van de landen, gedurende drie volle jaren, na Maart 1569 ongestoord geweest, uitgezonderd een onderneming van Herman de Ruiter op Loevestein, en door zijn dood zoo ras bijna geëindigd als begonnen, en de strooperijen van de Geuzen omtrent de zeegaten van 't Vlie en Tessel. Voor 't overige toonen die drie jaren niets als onderwerpingen van de landschappen, en voorslagen om bij afkoop, 't zij voor eenigen tijd of voor altoos, door sommen gelds van den tienden penning bevrijd te zijn. En van al die schriftelijke representatiën zijn die van Utrecht alleen met standvastigheid verzeld geweest. Het voorbeeld van de burgers van Brussel die hunne winkels sloten, is een daad van wanhoop, maar geen aanvatting van wapenen; en 't nemen van Den Briel geschiedde bij geval en door lieden, die de tiende penning niet geruïneerd had, maar die wraak zochten voor 't vergoten bloed van hunne nabestaanden, en die buit van nooden hadden om te leven; doch die, eens een vasten voet aan land gekregen hebbende, vermeerdering van macht aan alle kanten moesten zoeken, voornamentlijk bij 't volk, aan hetwelk zij de bevrijding van den tienden penning en alle lasten beloofden. Een belofte, die in alle zwaar belaste landen altoos het volk trekt.

Aan Alba's ooren gaat verkonden.

„Alba waaende zich machtig, om alles met voeten te treden, besluit een goed deel der voorbarigste (burgers van Brussel) in hunne eigene deuren te doen ophangen. En was de beul nu gelast, om zeventien stroppen, met ladders van tien of twaalf voeten, vaardig te maken; het krijgsvolk in 't geweer; Don Frederik ten huize van Viglius, om de vonnissen te sluiten, als de tijding komt, dat de Geuzen Den Briel bemachtigd hadden." Hooft.

De Eufraat, de Roode en Groote zeeën.

Ieder weet of wordt verondersteld te weten, dat in dien tijd de grenzen van 't rijk der Seleucieden zich uitstrekten tot aan den Eufraat, de Roode en de Middelandsche of, in der Joden stijl, Groote zee.

ZESDE ZANG.

Die nimmer overwinnaar kenden.

ruit acer in armis
Cantaber, invictas gens habet illa manus.

Vindt men in de Elegia, door Lotichius gemaakt in den nacht voor den veldslag van Mühlberg, terwijl hij onder den blooten Hemel op schildwacht stond, 't geen echter de bekwaamste plaats niet schijnt, om een Elegia te maken.

Bij Heilgerlee en voor Den Briel.

Zoo bitter was de haat der volkeren, dat de Spaansche Infanterie, die zulk een grooten naam had verkregen, voornamentlijk door de veldslagen van Pavia (daar François de eerste koning van Frankrijk gevangen, en des avonds na den veldslag aan den markies de Leyva, gouverneur van die plaats overgeleverd wierd) en van Mühlberg, alwaar keizer Karel in persoon, en Alba onder hem, de vorsten van 't Protestantsch Smalkalder verbond versloegen; dat die Infanterie, zeg ik, nooit wel heeft gevochten onder Nederlandsche veldheeren, gelijk te Heilgerlee en voor Den Briel gebleken is.

De landman van Noordhollands biezen.

De lezer gelieve zich te herinneren, dat nog geene van de Noordhollandsche polders was ingedijkt in 't jaar van 1572.

Die bataljons van bruine dwergen,
Van de Alpuxarras afgedaald.

Ces fiers bataillons de nains basanés, noemt ze de auteur van de Hist. de la Ligue de Cambrai. De laatste oorlog van Grenada, in 't jaar 1570 ten einde gebracht zijnde, had aan Spanje toegelaten, die uit de Alpuxarras ('t gebergte van Grenada) naar de Nederlanden te zenden.

Wijl hunne moed en front en flanken,

In de eerste tijden na de herstelling van 't Stadhouderschap, ontving Z. H. gl. ged. met zijn bekend geduld alle projecten, die tot welwezen van land en volk (zooals die overgevers zeiden) waren opgesteld. Onder die waren ook de voorslag, om de bres van Bergen op Zoom te beschermen door brandspuiten, tegen welkers waterstraal men niet dacht, dat eenig vijand zoude kunnen opklimmen; en eene tweede, om, tot sieraad en roem van 't vaderland, te verbieden alle gebruik van vreemde woorden, welke niet zuiver Nederduitsch zouden zijn. De prins die onder zijne hovelingen eenigen had welke die taal verstonden, vroeg wat inconveniënt in dit laatste zoude zijn? Men antwoordde, dat behalven de zorg van alle beschaafde volkeren, om hunne spraak te verrijken en vloeyender te maken, in plaats van die te verarmen en te verharden, er nog dit uit zou kunnen spruiten, dat hij zelve in de verhalen van zijne eigene verrichtingen niet zoude verstaan, wat hij belast of uitgevoerd had.

Kort daarna vroeg Z. H. op een morgen aan 't ontbijt: „wie zal mij nu eens in zuiver Nederduitsch zeggen, wat ik gistermorgen verricht heb?" Iemand gaf hem dit over: „Z. H. op Saturnusdag den vierden van Wiedemaand in de klootslaandersbaan, aan 't voorhoofd van de beheersching Hollandsche bewaarders, gesteldheid gevat en den algemeenen Van der Duin naast zich hebbende doen plaatsen, zag eerst de oefening, en gaf na dezelve geschiktheid aan eenen van deszelfs hulpelingen-algemeen, om aan den pilaarleider te zeggen, dat hij aan den grooteren bevelen zoude, om het veldslagsgewijs geregelde zeker getal gewapende geoefende krijgslieden te doen handwerken. De grootere

snelde terstond, op eene groote evenredige huppeling van de twee voorste en achterste voeten van zijn paard, naar de rechtervleugel, en liet door een lichamelijken, met zes aan welken men stuivers geeft, erkennen een losmaking draken van 't lijf; — zeker getal ruiterij zich in 't bosch toonende en wederbrenging ontvangen hebbende, dat de draken vlug waakzaam waren, deed hij die met levendigheid belasten door den bediening hebbende van 't houten paaltje met een kluwen, ijzeren bal, met buskruit gevulde werpers van die verdeeling, waarmede de werkingen begonnen en voortgingen, totdat die eindigden door een algemeene ontlasting, bij welke gelegenheid een Herwijzer, o Heer! lichtelijk wierd gekwetst, door een uitvinding van een stad in Biscayen, welke hem op den voet viel. Vervolgens keerde Z. H. terug naar zijn zoodanige huizing, als door gezanten bewoond werden, in 't Voorhout, verzeld zijnde door den vierendeelmeester-algemeen Burmania, den stedehouder bevelhebber der geloovigen schrijver, eenen Engelschen gelijken met den Hoosband, den voorzitter van 't ambtgenootschap van saamgezondene raden, en eenen Zeeuwschen bewindhebber van het makkerschap van de bouwstad van Essequebo."

De Prins permitteerde hierna, dat wij ons zouden mogen bedienen van woorden, door welke wij aan ieder in zijn ambacht verstaanbaar zouden wezen, en ik maak gebruik van die toelating.

Het zoete Prado komt verdwijnen.

Het Prado is te Madrid, hetgeen het Voorhout is in Den Haag.

Door staal is Martens omgekomen, enz.

Martens is, het volgende jaar, in 't vruchteloos ondernomen ontzet van Haarlem gebleven. Grave en Van Rhynen zijn omgekomen op de wijze hier verhaald, maar ook eenigen tijd daarna, en in de voorstad van Oudenaarde.

ZEVENDE ZANG.

Geleerd bij Khôran, Veda, Zend.

De Khorân is de Goddelijke wet der Mahomedanen, de Veda die der Braminen in de Indostan, en de Zend de wet van Zoroaster aan de Parsis.

Zoo drijft, wanneer de Lente groeit.

De Halcyon, in 't nest op de baren drijvende, was het devies van den Prins', met de woorden: *saevis tranquillus in undis.*

ACHTSTE ZANG.

Wanneer Oranje rijk en kronen.

Als keizer Karel, in 't jaar 1556, het rijk had afgestaan aan zijn broeder Ferdinand, deed hij de kroon en scepter aan hem door den prins van Oranje overbrengen, die dezelve op den plechtigen Rijksdag te Regensburg aan Ferdinand overhandigde.

't Geen reeds in Isis grafsteên lag.

„Cleopatra had doen bouwen, rakende aan den tempel van Isis, grafsteden met ruime en prachtige zalen. Hierin had zij laten brengen al het kostbaarste van Ægypten, in goud, zilver, edelgesteenten, ebeen, ivoor, en kaneel, alles gemengd met verscheidene soorten van brandstoffen; zoodat Augustus vreezende voor al die schatten, en beducht, dat zij die door de vlam zouden doen verteeren," enz. Plut. in Ant.

Hij zoekt, of Maalson zich bedrogen.

Dr. François Maalson, pensionaris van Enkhuizen, is geweest een van de bekwaamste mannen, die de republiek in haar begin hebben versierd, en een groot bevorderaar van de reizen, ondernomen om een doortocht in 't Noorden naar Japan en Sina te zoeken.

... in Lena's vellen.

De Lena, een rivier van Siberiën, op dewelke Jakutzkol is gelegen, is beroemd door de pelterijen, welke hare boorden uitleveren; echter meer door de menigte dan door de prijswaardij, want de kostbaarste en die tegenwoordig de pronk der rijkste hoven zijn, komen van de Tzuchtis, een natie ten Noorden van de rivier d' Anadyr, die den uitloop in de Aziatische Oosterzee heeft.

En wijst de kust te Kolyma.

De Kolyma is de Oostelijkste van de groote Siberische rivieren, welke in den Noorder-Oceaan uitwateren. Tot daartoe was die Noordsche kust ten tijde van Pieter de Groote bekend; in latere dagen hebben de Russen, uit de Kolyma gestevend en het land der Tzuchtis omgevaren zijnde, ontmoet vaartuigen van hunne natie uit de haven van Petro Paulowskaia (op de Oostkust van Kamtschatka) vertrokken, waardoor bewezen is, dat voor het tegenwoordige de vaste kusten van Azië en Amerika aan dien kant gescheiden zijn.

En Noorderlicht de nachten siert.

„Bij een ander soort van Noorderlicht vertoonen zich in 't begin sommige enkele heldere zuilen tegen het Noorden, en bijna op denzelven tijd ook eenige diergelijke in 't Noord-Oosten, die zich allengskens vermeerderen en een groote ruimte van den Hemel beslaan, met een ongelooflijke snelheid heen en weêr schieten, en eindelijk bijna den ganschen Hemel in 't Zenith bedekken. Aldaar ziet men de stralen in het toppunt vergaderen, hetgeen een vertooning geeft alsof in de Hemel een groote tent opgeslagen was, waarvan de wanden met goud, robijnen, en saffieren schitteren en blinken, kunnende voor het gezicht niets, zoo heerlijk en zoo fraai geschilderd worden." Gmelin. Maar kon de Prins dit weten? Ja, want de Engelschen hadden alreeds verscheidene reizen in 't hooge Noorden gedaan.

Tot dit was Witsen's geest bekwaam.

Pierre le Grand s' instruisoit dans la Maison du Bourguemaître Witsen, citoien recommandable à jamais par son Patriotisme et par l' emploi de ses richesses qu'il prodiguait en Citoien du Monde, envoiant à grands frais des hommes habiles chercher ce qu'il y avait de plus rare dans toutes les Parties de l' Univers et frétant des vaisseaux à ses depens pour découvrir de nouvelles Terres. Voltaire.

NEGENDE ZANG.

En Van der Does die buit behalen.

Pieter van der Does, Vice-Amiraal van Holland, nam midden in den zwaren storm, die tegelijk met de

Engelsche en Hollandsche vloten, de Spaansche vloot, die men noemde de Onoverwinnelijke, aantastte, het Spaansch oorlogschip de St. Mattheo, waarvan hij de vlag te Leiden in de Pieterskerk deed ophangen.

Die zeeliên, die ge in 't hoogste Noorden.

Sedert meer dan een eeuw waren de Hollanders gewoon, de Spaansche en Portugeesche koopmanschappen, en die van de Oostzee en 't Noorden over en weder te brengen, en dit maakte hun voornaamste scheepvaart en gevolgelijk bestaan. Dus wanneer Filips de Tweede, ook meester van Portugal geworden, in 't laatst van de zestiende eeuw, de scheepvaart op al zijne rijken aan de Nederlanders verbood, ontstond er in Holland geene geringe verlegenheid. Sedert de ontdekking van den weg langs de Kaap de Goede Hoop naar de Oost-Indiën, en sedert het vinden van Amerika, waren de Oost- en West-Indische voortbrengingen, de aanzienlijkste en rijkste tak van onze scheepvaart, voornamentlijk de specerijen.

De nood deed derhalven besluiten, om zelve een weg naar de Oost-Indiën te zoeken; maar de vrees van de Spaansche macht en het vooroordeel, waarin men was, dat de Noorderkust van Aziën, wanneer men den mond van de Oby voorbij was, zich Zuidoostelijk strekte, gaven gelegenheid tot pogingen, om door 't Noorden een nieuwen weg naar Japan en Sina en zoo voorts naar de Moluccos te zoeken.

Van alle reizen, ten dien einde ondernomen, is de vermaardste, die van Willem Barendsz en Jacob Heemskerk, met Amsterdamsche schepen. Vertrokken in de vaste veronderstelling (in dewelke te dier tijd de kundigste Nederlandsche zeelieden waren) van onder de Pool een stille zee en matige lucht te zullen vinden, en daardoor te vermijden het ijs, dat men door ondervinding reeds had geleerd bij Waeygatz in menigte te zijn, zeilden zij onbeschroomd op 80 graden den Noordhoek van Zembla rond; maar welhaast van alle kanten in 't ijs besloten, wierd zelfs de terugreis aan hun ondoenlijk, en zij verplicht, aan den Oostoever van Nova Zembla op 79 graden te overwinteren. In 't najaar van hun schip een hut gemaakt hebbende, in dewelke zij den winter in bijna onverdraaglijke koude doorbrachten, wierd van die hut en de overblijfselen van 't schip een groote en een kleinere schuit toegesteld, zoo ras het voorjaar dit toeliet, en met die twee ruwe vaartuigen door onbegrijpelijke arbeiden en gevaren, gelukte het hen Kola in Russisch Lapland te bereiken, alwaar zij Nederlandsche schepen vonden, die hen in 't Vaderland behouden terug brachten; behalven Willem Barendsz, die in een van de schuiten was gestorven.

Een doortocht die natuur verbiedt.

Natuurkundig is die doortocht misschien mogelijk, maar in de praktijk genoegzaam verboden, dewijl noch menschen noch schepen zouden kunnen verdragen, noch winsten goeddoen, reizen, in dewelke men alle jaren op zijn hoogst een open zee gedurende drie of vier weken vindt, om vervolgens iedermaal elf maanden winter op onherbergzame, en door koude onbewoonbare boorden door te brengen.

Daar Goenong Api, Neyra brandt.

Heemskerk is de eerste der Nederlanders, die de macht en handel van de O. I. Cie. op Banda heeft nedergezet.

Neyra is een van de Bandaneesche eilanden, en de Goenong Api een vulkaan, in de geschiedenissen van de Molukkos maar al te veel bekend. Men vindt de Goenong Api en Neyra in Valentijn, 3de Deel, 2de stuk, in de fraaye plaat, A.

En eindlijk, amiraal, ga leeren.

De Nederlandsche wapenen ter zee, in 't jaar 1606 eenigsins van hunnen roem verloren hebbende, wierd Heemskerk gekozen om dien roem te herstellen, zonder anderen last als om te doen 't geen hij ten meesten dienste van den lande zoude vinden te behooren. Om aan dat vertrouwen te beantwoorden stipuleerde Heemskerk de gewone voordeelen voor 't scheepsvolk, en voor zich zelven uitdrukkelijk noch soldij, noch belooning, noch buitgeld, als alleen het achtste gedeelte van die buit, die de som van vijfmaal honderd-duizend gulden overtreffen zoude. Zijn vloot bestond uit zes-en-twintig lichte schepen; hiermede tastte hij aan, verbrandde of deed hij verzinken in de baai, en onder 't geschut van de kasteelen van Gibraltar, negen Spaansche galioenen, vier zware en acht mindere oorlogschepen. Het galioen, door den Spaanschen admiraal d' Avila gevoerd, had zeven-honderd soldaten aan boord, behalven 't zeevolk, en de vice-amiraal vijfhonderd. D' Avila bleef dood, maar Heemskerk ook. Thuanus stelt dit gevecht in de baai van Cadix; doch hij vergist zich, 't geen hem zelden gebeurt.

Die broeders, welker nieuwe wegen.

Frederik en Cornelis Houtman, zonen van een raad in de vroedschap van Ter Gouw, zich naar Lisbon begeven hebbende, wisten, zonder achterdocht te oorzaken, zich zeer gemeenzaam te maken met die van de Portugeesche zeelieden, die van de Indische vaart de meeste kennis hadden. In dien zelven tijd deed Jan Huigen van Linschoten hetzelve te Goa, werwaarts hij als hofmeester van den aartsbisschop was vertrokken. En het is aan de kennissen, welke deze drie mannen in Holland terug brachten, welke Linschoten in druk uitgaf, en welke de broeders Houtman in praktijk stelden, dat deze landen de vaart naar de Indiën voornamentlijk schuldig zijn.

Hoe klein Batavia begon.

Van hetgeen bij de stichting van Batavia, in de jaren 1618 en 1619, is voorgevallen, hebben wij 't verhaal van den generaal Kamphuis; een verhaal hetgeen Titus Livius zelve niet onwaardig zoude geacht hebben om in zijne geschiedenissen ingelascht te worden, zoo het die tijden hadde geraakt. En het is beklagenswaardig, dat geen grooter getal van zulke pennen, als die van Kamphuis, aan ons gevolgde geschiedenissen van de Nederlanders in de Indiën hebben nagelaten; men zoude alsdan zoo eene menigte van verbazende daden niet in een bijna ten eenemaal donkeren nacht gedompeld vinden. Maar men mag aan de Nederlanders, en niet alleen in de Oost- en West-Indiën, maar zelve in hun Vaderland, met de uiterste waarheid toeëigenen hetgeen de oordeelkundigste der Roomsche Geschiedschrijvers van het Roomsche volk zegt: *Atheniensium res gestae, sicut ego existumo, satis amplae magnificaeque fuere; verum aliquanto minores tamen quam fama feruntur: sed quia provenere ibi magna scriptorum ingenia, per terrarum orbem Atheniensium facta pro maxumis celebrantur. Ita eorum qui ea fecere, virtus tanta habetur, quantum verbis ea potuere extollere praeclara ingenia. At Populo Romano nunquam ea copia fuit: quia prudentissimus quisque nego-*

tiosus maxume erit. Ingenium nemo sine corpore exercebat: optumus quisque facere, quam dicere, sua ab aliis bene facta laudari, quam ipse aliorum narrare, malebat.

Wat den naam van Batavia aanbelangt, die was reeds in 't jaar 1617, door Bewindhebbers van de O. I. Cie geschikt voor een hoofdplaats, welke hare bedienden gelast waren op een gevoeglijke plaats in 't Oost te zoeken. Men had meermalen het oog op Malacca gehad; en die plaats, gelegen in de Straat van Sincapoera, welke het Oost als in tweeën scheidt, scheen inderdaad daartoe 't bekwaamst, maar alle ondernemingen op die stad waren tot nog toe mislukt, en de generaal Koen zocht een eigendom voor de Compagnie te verkrijgen, op den hoek van Ontong Djava, aan den uitloop van de Tangerangsche rivier, wanneer eene aaneenketening van onverwachte gevallen, de hoofdplaats vestigde te Jacatra, waarvan de naam wierd veranderd in dien van Batavia, op herhaalden last van Bewindhebbers; want de Generaal Koen had het gaarne „Nieuw Hoorn", naar zijne geboortestad, genoemd.

Hier straft Van Dam de Macassaren.

Men moet bekennen dat de manier, om met nut voor anderen zijne reizen aan het publiek te geven, eerst in deze eeuw is begonnen door Frezier, en sedert nagevolgd door Anson en Ulloa; maar ik twijfel of men in de drie eeuwen voor deze, een eenige reisbeschrijving zal vinden, welke die van Wouter Schouten overtreft; zoo met betrekking van vele voor dien tijd zeer nutte aanmerkingen, als vooral van de waarheid, die in alle zijne verhalen doorstraalt. En men leest met vermaak het gebeurde in de twee groote dagen, welke hij heeft bijgewoond; waarvan de eene is de glorierijke overwinning van den generaal Van Dam, den 12 Juny 1660, voor Samboepo behaald op de Maccassaren, bijgestaan door de Portugeezen; en de tweede, die bijna wanhopige bescherming en behouding van onze O. I. Cie vloot, onder bevel van den Amiraal De Bitter, den 12 Augusti 1665 in de haven van Bergen in Noorwegen aangetast, door het Engelsch eskader oorlogschepen van Tydeman.

Daar temt Van Goens de Malabaren.

Van alle bedienden van de O. I. C. heeft niemand hare bezittingen meer vergroot dan Rijklof van Goens, een man even bekwaam met pen en degen. Het is aan hem, dat zij verschuldigd is Tutecoryn, Manaär en de parelvisscherij op de kust van Kormandel; het rijk van Jaffanapatnam op Ceylon; Cranganor, Coylang en Cochin, langs de kust van Malabaar. Hij won verscheidene zee- en veldslagen op de Portugeezen. Zijne handeling met het Fransch eskader van La Haie zal men lager zien. Hij wierd in 't jaar 1678 Goeverneur-Generaal van Indiën, na den dood van Maatzuiker.

Hier sneuvelt Hulst, en wint Ceylon.

Wanneer 't Goevernement-Generaal van de O. Indiën, in 't jaar 1653, was opengevallen door het versterf van Karel Reiniersz, wierd te Batavia in deszelfs plaats aangesteld Joan Maatzuiker. Deze was eertijds Jezuït geweest, en had zelf onderwijs gegeven in 't Jezuïten collegië te Gent; en niemand twijfelde, of hij was nog Roomsch-Katholiek, schoon hij het ontveinsde. Bewindhebbers, hierover ontrust, zonden Gerard Hulst, van een aanzienlijke familie te Amsterdam, als Directeur-Generaal naar Batavia, met voornemen om hem spoedig tot opvolger van Maatzuiker te doen dienen. Hulst bezat al de daartoe vereischte hoedanigheden van geest en hart, en had met den uitersten roem, als vrijwilliger op 's Lands vloten, in den oorlog met Cromwell gediend; maar nog jong zijnde, had het oordeel geen tijd genoeg gehad, om zijn moed en vuur naar behooren te matigen. Maatzuiker, dit spoedig na zijne overkomst bespeurd hebbende, stelt op zekeren dag in den raad van Indiën voor de importantie van den oorlog, welke de Compagnie op Ceylon voerde, en eenige kwade tijdingen zeer zwaarmoedig voorhoudende, besluit hij met te zeggen, dat het hem toescheen als het eenig hulpmiddel in dezen, dat er een gequalificeerd persoon uit den Raad van Indiën zelve derwaarts ging, en dat hij zich, niettegenstaande zijne zwakke lichaamsgesteldheid, daartoe aanbood. Hulst, die na hem advizeerde, meende niet minder te kunnen doen, en bood zich ook aan, niet twijfelende, of ieder van de raden van Indiën zoude hetzelfde doen. Maar hij vond zich ver van zijn rekening, want bij algemeene toejuiching, gelijk overlegd was, wierd zijn voorslag aangenomen. Dus vertrokken, wierd hij, Colombo, hetgeen reeds op het uiterste was, belegerende, den 10 April 1656, terwijl hij de loopgraven ging bezichtigen, doodgeschoten. Korte dagen daarna gaf zich de stad over, en kwam met al de kusten van Ceylon, Jaffanapatnam uitgezonderd, in de macht der Nederlanders.

Na 't geen men hier van den Generaal Maatzuiker heeft gezegd, vereischt de billijkheid, dat men er bijvoege, dat hij, zich van Hulst ontdaan vindende, gedurende vier-en-twintig jaren, en dus langer dan iemand, de Indiën met een onverzelijkelijke trouw en kunde heeft beheerscht. En zoodanig tot genoegen van bewindhebbers, dat hij na verscheidene jaren dienst eenige vermeerdering van soldij verzoekende, tot antwoord ontving, maandelijks te nemen zooveel hij begeerde. Hij liet bij zijn dood na een zuster, die Begyn was, en een zusters zoon, comediant te Amsterdam. Meermalen had hij dien neef laten verzoeken, om in Indiën te komen, aan hem een aanzienlijk fortuin belovende. Maar de comediant liet telkens antwoorden, dat hij te Amsterdam van de twee dagen, op den eene koning of keizer was, en op den andere de vrijste man in de wereld, en dat al de macht van zijn oom hem geen diergelijk leven in de Indiën konde bezorgen.

Van Noort zal Magelaan nazeilen.

Olivier van Noort, Utrechtenaar, is de eerste der Nederlandsche bevelhebbers, die den aardkloot heeft rondgevaren. Hij vertrok in 't jaar 1598, en kwam in Holland terug in 't jaar 1601. Ten tijde dat Van Noort op de kusten van Chili was, duurde nog de oorlog van de Araucos met de Spanjaards. Door omgang met de Indianen vernamen de Nederlanders, dat deze volkeren, bij hunnen opstand, tot opperhoofd verkoren hadden dengenen van hen, die gedurende vier-en-twintig uren had kunnen dragen een zware balk, welke de anderen maar vijf of zes uren hadden kunnen van den grond houden. Dus is hetgeen de auteur van de Araucana, Don Alonzo d'Ercilla, in zijn tweeden zang, door den ouden Cacique Colocolo, aan de vergaderde hoofden der Indianen doet voorslaan, geen uitvinding van den dichter, maar een exacte inachtneming van het costume.

Daar Schoutens kunde, nooit in feilen.

De koopman Jacob le Maire en schipper Willem Cornelisz Schouten, de eerste Amsterdammer, de tweede van Hoorn, met twee schepen in Juny 1615 uit Tessel gezeild, vonden in January 1616 een nieuwen weg naar de Zuidzee, bezuiden de Straat van Magellaan. Zij gaven aan den doortocht tusschen het land Del Fuego en een eiland (door hen het Staten eiland genoemd) den naam van Straat Le Maire, en aan den Zuidelijksten uithoek van Amerika den naam van Kaap Hoorn. Willem Schouten, die zijne geboortestad dus heeft geïllustreerd, in 't jaar 1625 met het schip Middelburg van Batavia naar Holland keerende, stierf op 't eiland Madagascar in de baai van Anton-Gil. Dit weet men door brieven van dit schip, aan de Kaap begraven gevonden; want na 't vertrek van dit schip van de Kaap, heeft men geen tijding van 't zelve ooit vernomen. Schouten is gestorven, met den roem, van de kundigste stuurman van zijn eeuw geweest te zijn.

Tasman gaat land in 't Zuiden zoeken.

Abel Tasman, in 't jaar 1642 door den Generaal Van Diemen uitgezonden, vertrok van 't eiland Mauritius te dier tijd onder dezen naam, in bezit van de Nederlandsche O. I. Cie, naderhand door haar verlaten, en in 't jaar 1721 door de Franschen bevolkt, en nu door haar l'Isle de France genoemd. Van daar Zuidwaarts aan, tot op de hoogte van de eilanden St. Paul en Amsterdam, en vervolgens Zuidoostelijk aan gestevend, zeilde hij rond den Zuidhoek van 't zeer groot eiland, in 't gelukkigste klimaat van de wereld gelegen, als zich uitstrekkende, voor zooveel men weet, van den 10den tot den 50sten graad Z. B. — Dit gedeelte van de aarde is in de kaarten bekend onder de verscheidene namen van Carpentaria, van Diemens land, en Nova Hollandia. Nieuw Zeeland ontdekte hij insgelijks, nu door de Engelschen in deze onze tijden, omgezeild. Tasman meent door observatiën, in dien tocht gedaan, te mogen vaststellen, dat men van Batavia Zuidwaarts aan vertrekkende, op de Z. B. van 32 gr. en 25 m. en de lengte van 192 gr. en 20 m. een open zee en bekwaam vaarwater, tot aan de kusten van Chili zoude vinden.

En Roggeveen in alle hoeken.

De reis van Roggeveen is de laatste (mij bekend), welke door Nederlanders, in of door de Zuidzee ondernomen is. Die tocht is van 't jaar 1721, en de verhalen van dezelve zijn in ieders handen; maar met welk schijn van recht de O. I. Cie de overblijfselen van de reizen van Le Maire en Roggeveen te Batavia heeft kunnen aanhouden en verbeurd verklaren, is vrij duister, en bezwaarlijk overeen te brengen met hun Hoog Mog. placaat en generaal octrooi voor diegene, die nieuwe landen zullen ontdekken, van den 27sten Maart 1614. De O. I. Cie gaf in 't jaar 1617 voor reden, dat de ontdekking van Le Maire en Schouten niet waar was.

Door sobre spaarzaamheid volbracht.

„Il faut confesser que les Hollandais sont plus dignes de faire ces voyages que nous: car les Francais sont plus délicats et de moindre fatigue et ne font pas d'épargne, comme eux. Ils mangent beaucoup, mais ils gardent bien ce peu de rafraichissemens pour lorsqu'ils feront rencontre de leurs amis, ou qu'ils sont malades; et les nostres tant qu'ils ont des rafraichissemens ne veulent point manger des victuailles du vaisseau. Les Hollandais aussi se passent de vin et ne boivent que de l'eau. Ceux que nous rencontrâmes (l'An 1601; au Cap de Bonne Esperance) *n'avaient qu'une quarte du vin en quinze jours et nous quatre: leur biscuit etait tout noir, et le notre comme pain de Chapitre.* Pyrard; voyage de Mald.

Zij zullen Jedo's nieuwe Heeren.

Zie de opheldering van den elfden zang, op de woorden: „Spex brengt, enz." en die daar niet genoeg aan hebben, kunnen consulteeren mijn werkje „van Japan".

De schat, die Porto Bello mengt, enz.

Wanneer de rijkdommen van Amerika vlootsgewijs overkomen naar Spanjen, verzamelen zich in de haven van Havanna, op 't eiland Cuba:

Uit de haven van Carthagena, de producten van Nieuw Grenada, Venezuela, en de kust van Caraccas.

Uit de haven van Porto Bello, de schatten van Peru en Chili, van Panama over land derwaarts gebracht, en de voortbrengselen van de Isthmus van Panama, en omliggende provinciën.

Uit de haven van La Vera Cruz, de rijkdommen van Mexico, Mechoacan, Soconusco, Guatimala, etc.

Van dit alles werd in de Havanna eene vloot gemaakt, en deze vloot was het, welke Piet Hein, in 't jaar van 1628, voor de West-Indische Compagnie vermeesterde. De byzonderheden van 't nemen van dezen rijken buit zijn meest allen bekend. Minder bekend is misschien: 1. dat de voorslag om de Spaansche Zilvervloot te vermeesteren, en de middelen daartoe bekwaam, reeds in 't jaar 1578 door Prins Willem den Eerste aan de Staten-Generaal waren voorgesteld. 2. dat de vader van Piet Hein, een matroos van Delfshaven, in Spanjen aangehouden en op de galeyen gezet zijnde, aldaar vier jaren heeft geroeid, op de bank bij hem hebbende dit kind, dat door de kunst van 't breyen, 't geen zijn moeder hem had geleerd, zijn en zijns vaders ellende somtijds verzachtte. 3. dat de W. I. Cie aan 't hoofd van die vloot had geplaatst vier van de voornaamste amiraals die Nederland heeft gehad, Piet Hein, Amiraal; Hendrik Cornelisz Lonk, Luit.-Am.; Joost van Trappen Bankert, Vice-Amiraal, en Witte Cornelisz de Witte, Eerste Kapitein bij den Amiraal.

En de Andes, die den Hemel tergen.

Il n'y a point en Europe de montagnes aussi elevées que celles de la Cordilliere du Perou. M. de la Condamine, et M. Bouguer ont trouvé que le sommet du Chimborazo avait 3220 toises de hauteur perpendiculaire au dessus du niveau de la Mer: c'est presque une lieue et demie. V. de M. de la Lande. Et le calcul de Mr. d'Ulloa va à 3380. Voyez son Voiage T. 2.

En Loxa's schors drijft koortsen uit!

Loxa is een landstreek in de audiëntie van Quito, in 't koninkrijk van Peru. De boom, welks schors het koortsverdrijvend middel is, hetgeen men in Europa Quina noemt, groeit in 't wild op de bergen van Loxa. Een bijna onbegrijpelijke byzonderheid van deze schors, is, dat de Fransche botanist Jussieu aan de inwoners van die landstreek, omtrent het jaar 1740, heeft geleerd, dat deze schors een hulpmiddel voor de koorts was, die aldaar niet min dan elders zich doet gevoelen. Want

schoon men, sedert honderd-en-vijftig jaren, reeds die schors van daar naar Lima zond, waren de inwoners in de verbeelding, dat het een ingrediënt van verfstoffen was.

Oquendo's vloot door Tromp verbranden.

Een singulier gedenkteeken van de victorie, door Marten Harpertsz Tromp bevochten in Duins, is geweest, dat kort na dien tijd een dochter aan dien Amiraal geboren zijnde, de vader aan die dochter gaf, of toeliet dat aan haar gegeven wierden de namen van „Anna, Maria, Victoria, Martensis, Harpensis, Trompensis, Dunensis". Wijlen de Heer griffier Frans Fagel, uit wiens mond ik dit voor jaren heb opgeschreven, had die dochter gekend.

Die, met Van Nes en hem gedreven,
Beteuglen Albemarle's gloed.

Die vermaarde actie is in 't breede te vinden bij Brandt, in 't Leven van De Ruiter, bladz. 512—520.

Dreigt, Evertzoon, uw gansch geslacht.

De oude Luit.-Amiraal Jan Evertszoon heeft, na 't sneuvelen van zijn broeder, Cornelis Evertszoon, den Heeren Staten van Zeeland zijnen dienst bij geschrifte weêr aangeboden, zeggende in zijn verzoekschrift, „dat hij ten uiterste begeerig was, als Luit.-Amiraal van die provincie, in dezen tijd het Vaderland weêr te dienen, en wenschende zijn leven voor het gemeene best te mogen opofferen, gelijk zijn vader, vier van zijne broeders, en een van zijne zonen, allen het geluk hadden gehad, in verscheiden zeegevechten tegen de vijanden van den Staat, op het bed van eer te mogen sterven". Brandt.-Evertszoon verkreeg allesins zijn wensch: hij wierd hersteld, en 't zelfde jaar doodgeschoten.

De Sont, De Witte zegepralen.

De republick, verscheidene malen onnuttelijk geklaagd hebbende over de kwellingen, waaraan de Nederlandsche schepen in 't doorvaren van de Sont, onder voorwendsel van Tollen, door de Deenen wierden blootgesteld, besloot in 't jaar 1645 in 't geheel geen tollen te betalen, totdat men in Denemarken te dien opzichte reden zoude verstaan.

Den 15den Juny van dat jaar zeilde, te dien einde, de Amiraal Witte Cornelisz De Witte, met acht-en-veertig oorlogschepen, bemand, behalven het bootsvolk, met vijf duizend soldaten, door de Sont, onder zijn convooi geleidende driehonderd koopvaardijschepen. In schoon weêr, met die vloot voorbij en in 't gezicht van 't kasteel van Kronenburg drijvende, kwam een Deensche sloep aan boord van den Amiraal vragen, uit wiens last die schepen doorvoeren, zonder tol te betalen? „Uit last van mijn meesters", antwoordde De Witte. Vervolgens van den Deenschen officier vernomen hebbende, dat de Koning (Kristiaan IV) aan een venster van 't slot Kronenburg was, nam hij den hoed af, deed een diepe buiging naar dien kant, en gaf last, in tegenwoordigheid van den officier, om den persoon van den Koning met drie schoten te groeten; hetgeen in zijn schip begonnen en door alle oorlogschepen gevolgd zijnde, deed de Amiraal een tweede buiging naar dezelfde kant. Aldus langzaam voor Koppenhagen genaderd, zond hij de koopvaardijschepen, onder convooi van zes oorlogschepen de Oostzee in, en met de helft van zijn overige vloot voor die hoofdstad liggen blijvende, gelastte hij aan de andere helft om te kruisen, van hem tot aan de Westerinkomst van de Sont; onderwijlen dagelijks, en op lichten dag, de diepten en kusten met booten latende onderzoeken en peilen. In Augustus wierd een billijk accoord getroffen.

TIENDE ZANG.

Zie d' een in deze sloep gezeten.

„De Lt.-Amiraal De Ruiter sprong te dier tijd (den 23sten Juny 1667) zelf in een sloep, om bij 't werk te zijn, en de Ruwart dat ziende, vroeg waar hij heen wilde? Hij antwoordde: „ik zal gaan zien, hoe 't ons volk daar zal maken", en de Ruwart daarop: „ik zal u dan vergezelschappen". Waarop De Ruiter een van de branders aanvoerde, en order gaf hoe hij 't zoude aanleggen. De grootste Engelsche koningsschepen lagen omtrent een gotelingschoot boven het kasteel van Upnor, dicht bij Chatham, daar ze, zonder den donder van 't geschut en den hagel der musketten te ontzien, tegen opzeilden. De Commandeur Cornelis van der Hoeven, voerende het brandschip Rotterdam, was de voorste, die den Loyaal London, zijnde de Amiraal van de Blauwe Vlag, aan boord leî en in brand stak; de tweede brander daarop volgende stak den Old James in brand; de derde brander raakte gelukkiglijk aan de Royal Oake, Vice-Amiraal van de Witte vlag, en stak er ook den brand in. Dus zijn die drie schepen, de grootste en weerbaarste van gansch Engeland, voerende elk tachtig stukken geschut, tot het water afgebrand. Dit groote werk was ten drie uren na den middag al verricht, in 't gezicht van de Hertogen van Yorck en Albemarle, die met twaalf duizend man langs de kusten waren," enz. Brandt.

Aan Huigens nutte tijd besteden.

Aan diegenen, aan welke de namen en zaken, in deze en de drie volgende strofen vervat, onbekend zijn, die te willen uitleggen, zoude misschien onnutte moeite zijn, maar zekerlijk een langer werk, als deze ophelderingen toelaten; en het is om dezelfde reden, dat zoovele andere strofen zonder ophelderingen zijn gebleven.

Behielden 't evenwicht in 't Noorden.

Fredrik van Dorp, Johan van den Honart, Govert van Slingeland, Willem van Haren, Pieter de Hubert, Godard Rheede van Amerongen, Pieter Vogelsangh, Johan Ysbrantz, P. de Groot.

Deed hooren uit Van Beuning's mond.

Koenraad van Beuningen, langen tijd Burgemeester van Amsterdam, is gedurende veertig jaren aangezien als een van de verstandigste lieden van Holland, en eindelijk stapel gek gestorven, na bijna een geheel jaar het aanstaande vergaan van de wereld, uit de Apokalypsis, op 's heeren straten te Amsterdam, gepredikt te hebben.

Hij is een van de fierste republikanen geweest, die men in Europa zag; aan Karel den Tiende van Zweden eenige bedriegerijen doende, zeide die koning: *tunc ego claudam Fretum Sundicum.* „*At ego claves ligneas hujus Freti in portu Amstelodamensi vidi*" antwoordde Van Beuningen. Met de tijding en aankondiging van de Triple Alliantie, aan Lodewijk XIV gezonden, welke te dier tijd aan 't hoofd van een machtig overwinnend leger in de Nederlanden was, hoorde hij de hovelingen

in de antichambre klagen over de moeyelijkheid, om geld te vinden tot hunne uitrusting voor den aanstaanden veldtocht: *Tranquillisez vous, Messieurs*, zeide hij, *je porte la paix pour vous en poche.*

Deze laatste commissie, door welke de voortgangen van Lodewijk XIV in de Nederlanden wierden gestuit, heeft oorzaak gegeven tot de belachelijke fabel, dat Van Beuningen zou hebben doen slaan een medalje, waarop verbeeld was de zon, stilstaande op de woorden van Josua *Sta Sol!* en dat dit eene van de redenen zoude zijn geweest, om welke Lodewijk XIV de Staten in 't jaar 1672 heeft aangetast. Doch een dergelijke medalje heeft nooit in wezen geweest. Maar daar is een andere medaille die tot dezen oorlog heeft gecontribueerd, geslagen in 't jaar 1667 na den vrede van Breda, en vertoonende aan de eene zijde de Nederlandsche Maagd, met voeten tredende de Tweedracht, en onder die gepersonifieerde Tweedracht, de woorden: *Procul hinc mala bèstia regnis!* Die deze medalje ongeschonden bezitten, kunnen zich door eigen oogen overtuigen van de gelijkenis, die er is van 't aangezicht van die tweedracht, met al de portretten van Karel den Tweeden, Koning van Engeland; dewelke, denkende dat dit met voornemen was gedaan om hem te honen, deze pretense injuria nooit vergeten noch vergeven heeft; en dit is het, wat de Engelsche ministers, in hunne grieven of redenen van oorlog, voornamentlijk in 't oog hebben, met de woorden: *abusive pictures.*

Govert van Slingeland, een van de geleerdste regenten en ministers van die eeuw, had toen de zorg voor de medaljes, die bij voorname gelegenheden in de Republiek wierden geslagen; en die gelegenheden waren ten tijde van zoo vele groote mannen, zoo ter zee als in 't kabinet, menigvuldig. Hij voegde bij uitmuntende gaven somtijds veel drift, en was, gelijk allen die den Raadpensionaris De Witt (waarvan hij een boezemvriend was) aankleefden, sterk gebeten op Karel den Tweeden.

Dus is het niet ten eenenmaal onmogelijk dat deze zaak, òf expres gedaan, òf gevallig geschied zijnde, nochtans willens en wetens, voor het uitgeven van de medalje, onaangemerkt in schijn gebleven is. Wijlen de griffier Fr. Fagel, die met de dochter van Slingeland was getrouwd geweest, scheen echter van gedachten, dat zulks zonder opzet was gebeurd. De hovaardige, hoewel ware inscriptie, van de vermaarde medalje *Assertis Legibus, Emendatis Sacris, Adjutis, Defensis, Conciliatis Regibus, Vindicata Marium Libertate, Pace Egregia Virtute Armorum Parta, Stabilita Orbis Europæi Quiete*, die na de Triple Alliantie wierd geslagen, is dus ook van Slingeland.

Hoe groot de achting en vriendschap van De Witt voor hem was, blijkt daaruit, dat die hem in 't jaar 1660 tot griffier van hunne Hoog Mog. had gedespicieerd, zoo de griffier Ruisch (in dat voorjaar gevaarlijk ziek) was komen te sterven, gelijk men in hunne briefwisseling vindt.

Wanneer de griffier F. Fagel van Koenraad van Beuningen sprak, was hij gewoon te verhalen, dat deze in zijne jeugd een aangeboden voornaam ambt weigerende, uithoofde van de zedige reden, dat hij geen verstand genoeg bezat, om 't land in zulk een post bekwamelijk te kunnen dienen, zijn grootmoeder hem ontbood en zeide: „Benje mal, jongen! neem maar aan, je zoudt van je leven niet gelooven, met hoe weinig verstand men 't Land kan regeeren."

De kogels slechten rots en werken,
De stille Fries, enz.

Coehoorn was onder de beschermers van Namen, wanneer die plaats in 't jaar 1692 door Lodewijk XIV wierd genomen; en hij dirigeerde de attaques in 't jaar 1695, wanneer Namen door Willem III wierd hernomen.

Hij leert de Kaapsche grond gebruiken.

Simon van der Stel is gedurende twintig jaren opperhoofd geweest aan de Kaap de Goede Hoop; hij vond die kolonie arm en weinig bevolkt; hij bevolkte die en verrijkte ze door den landbouw, dien hij ongeloofijk aldaar deed bloeyen. Na aldus, door zijne arbeidzame nijverheid, deze uitmuntende dienst aan de O. I. Cie. en 't menschelijk geslacht gedaan te hebben, wierd hij beestachtig beloond, gelijk zulks gemeen is onder de menschen, om de eenvoudige reden, dat het gemakkelijker is groote diensten te ontkennen dan te beloonen. Hij stierf op zijne buitenplaats Constantia, en tot zijn eeuwigen lof niet rijk.

Verhoogd door zijne zedigheid.

De Generaal Frederik van Sirtema toe 't Groustins (dat in 't Friesch beduidt: tot het groote kasteel, waaruit de naam van Grovestins gesproten is) verspreidde door den gelukkigen en wel overlegden tocht in 't jaar 1712, aan 't hoofd van vijftien honderd ruiters in Frankrijk gedaan, zoodanigen schrik, dat men te Versailles ernstig raadpleegde, of de Koning naar Chambord zoude wijken. Nadat de actie van Denain Frankrijk behouden had, en het geluk der wapenen zich van ons afkeerde, wierd Groustins in Bouchain krijgsgevangen gemaakt, en naar Frankrijk gebracht. Sedert in 't jaar 1727, wegens dezen Staat in commissie te Parijs, aan de tafel van den Kardinaal De Fleury, Eersten Minister, etende, viel het onderhoud op den binnenlandschen toestand van de provinciën van Frankrijk. „Vraagt daar den Generaal Grovestins maar na, die kent ze", zeide de Kardinaal. — „Zeer wel", antwoordde de Generaal, „want ik herinner mij altijd met dankbaarheid, dat de Koning, terwijl ik krijgsgevangen was, mij gunstelijk toestond, een keer door de provinciën te mogen doen". Dit laatste heb ik uit den mond van den ambassadeur Van Hoei.

Hop, Heinsius, en Slingeland.

Hop, Thresaurier-Generaal van de Unie, gedurende den Successie-oorlog, was een man van groot verstand en moed, en even bekwaam in 't leger als in 't kabinet. Zoo de vermaken van 't leven somtijds wat veel tijd bij hem namen, de vlugheid van zijn geest en de onvermoeidheid in arbeid, als die niet langer konde uitgesteld worden, herstelden spoedig dit verlies. Zijn vrolijk, gemeenzaam, en buigzaam karakter, ten eenenmaal bevrijd van hoovaardij en pedanterie, hadden hem personeele vrienden gegeven, dat zeldzaam is voor een Minister.

De Raadpensionaris „Heinsius", koel van inborst, begreep langzaam en dikwijls zeer wel: zijne besluiten waren de vrucht van een voorzichtig, of ten minste langdurig overleg. Altijd even stil, arbeidzaam en matig, waren alle vermaken van 't leven, tot zelfs die van de tafel, zoo niet onbekend bij hem, ten minsten buiten gebruik. Uit deze goede hoedanigheden vloeide echter, dat de kunst om menschen te kennen zijn sterkste zij niet was, en dat hij niet gaarne toestemde dat

een ander beter kon weten dan hij. Dus, bijvoorbeeld, wanneer de Fransche predikant Basnage hem in 't voorjaar van 1707 waarschuwde, dat er, niettegenstaande al de hevigheid van den oorlog, een geheime conventie tusschen de Hoven van Weenen en Versailles was gesloten, waarbij gestipuleerd was, dat het Huis van Oostenrijk het Koninkrijk Napels zonder wederstand zoude nemen, mits doende mislukken de onderneming op Toulon, die reeds driejaren in overleg was tusschen Heinsius en de Hoven van Londen en Turin, wierd Basnage weinig geloofd bij hem, die belachelijk vond, dat een Fransch predikant van geheimen van 't kabinet beter zoude geïnformeerd zijn dan een Raadpensionaris, niettegenstaande dat Fagel meende, dat die waarschuwing op alle wijze moest nagegaan. Ook deed de uitkomst zelve geen indruk op Heinsius, maar wel op Fagel, aan wien ik die gebeurtenis, ten tijde van de deliberatiën over de neutraliteit van de republiek, in den oorlog van 't jaar 1735, met nadruk heb hooren bijbrengen.

Hoe singulier Heinsius, na den vrede van Utrecht, midden in den Haag van de pest is aangetast en genezen, en hoe door zijne koele bedaardheid, de voorzichtigheid van Dr. De Bie, en de stille en wijze maatregelen van den Heer Van Wassenaar-Starrenburg, President van Gecommitteerde Raden, en Fagel, griffier van Hunne Moog., dit verschrikkelijk voorval onder hen is geheim gehouden, en nog lange jaren daarna geheim is gebleven, vindt men in 't breede in 't leven van Fr. Fagel.

Heinsius is de laatste geweest van de Hollandsche Regenten en Ministers, die mantel en bef heeft gedragen.

Simon van Slingeland, zoon van Govert van Slingeland, hierboven genoemd, was in den Successie-oorlog Secretaris van den Raad van State, vervolgens wierd hij Thesaurier-Generaal van de Unie, en stierf als Raadpensionaris van Holland. Hij was nog grooter geest dan zijn vader en even geleerd; onder anderen hebben weinig geleerden de Grieksche taal beter verstaan dan hij; in dezelve waren de zendbrieven van Paulus zijne liefste lezing, zooals ik hem zelven heb hooren zeggen. Terwijl Patintho Eerste Minister in Spanjen was, en Slingeland in Holland, was er een doorstralende naijvering tusschen hen, waar 't middelpunt van de Negotiatiën in Europa zoude zijn, te Madrid of in Den Haag. Hij stierf den 1sten December 1736, 's morgens vroeg. Ik vind in mijne dagteekening, dat ik, dien dag met Don Louis d'Acunha, Minister van Portugal, in Den Haag etende, door hem aan iemand hoorde zeggen: *La République a perdu sa tête; ils se soutiendront peut-être tant que Fagel vivra; mais lui mort, ou hors de credit, ce ne sera plus que trouble et confusion.* D'Acunha was toen bij de negentig jaar en 't orakel van de vreemde Ministers.

En listlijk in albast gevat.

En niet tevreden met die zedigheid gedurende zijnen leeftijd, scheen hij die zelfs tot na het graf te willen uitstrekken; want de begeerte van het „beeldsel van zijn beeldsel" (zooals Porfyrius de uitdrukking van Plotinus opgeeft) aan de nakomelingschap over te laten, was zoo weinig de begeerte van Fagel, dat hij integendeel altijd standvastiglijk heeft geweigerd zich te laten uitschilderen. Men heeft wel getracht dit buiten zijn weten te doen, maar geene van die schilderijen is gelukt. Eindelijk echter heeft de vernuftige piëteit van zijne nabestaanden, hen zijne afbeelding bezorgd, in 't laatste van zijn leven, buiten zijn weten, en bijna langs denzelfden weg, als Amelius het afbeeldsel van den wijzen Plotinus had verkregen. Omtrent op het derde van deze eeuw, was de beeldhouwer Xavery woonachtig in Den Haag, en zeer beroemd in zijn kunst. Deze, door Fagels nabestaanden in 't werk gesteld, wist zich verscheidene aaneenvolgende Zondagen in de kerken, daar de griffier, gelijk wij gezegd hebben, regulierlijk ging, derwijze te plaatsen, en door gestadige aanzieningen de trekken van Fagel zoo diep en duurzaam in zijn geheugen te vestigen, dat het hem heeft gelukt, deszelfs wezen, volmaaktelijk gelijkende, in wit marmer uit te houwen. (Leven van Fr. Fagel, 2de boek).

Aan wien gezond en lang te leven.

Zijne standvastige gezondheid in dien langen leeftijd is bijna ongelooflijk; want zijn een-en-tachtigsten geboortedag met hem, aan het huis van zijn neef H. Fagel, vierende, hebben wij allen hem aan tafel hooren zeggen, dat hij tot aan dien tijd nog nooit een eenigen dag van zijn leven, om ziekte of ongemak, het bed had moeten houden. Ibid.

Gezegepraald heeft van den nijd.

Cultu modicus, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus. Adeo ut plerique quibus magnos viros par ambitionem aestimare mos est, viso aspectoque illo, quaererent famam, pauci interpretarentur. Tac. in Agr.

ELFDE ZANG.

Bij 't marmer 't geen de Vrijheid gaf.

Nadat de Unie bij 't sluiten van de twaalfjarige Treves, door Spanje was erkend voor een „Vrijen Staat", wierd de graftombe voor Willem den Eerste te Delft gebouwd.

En Heliopolis verblijdt.

Zie Tacitus, Annalium L. 6 n. 28.

Adolf en Spiers zijn daar gewroken.

Den 2den July 1298 wierd Keizer Adolf van Nassau bij Spiers verslagen, en verloor het rijk en zijn leven, door Albert van Oostenrijk. Den 2den July 1600 wierd de Hertog Albert van Oostenrijk door Maurits van Nassau overwonnen en geslagen, op 't strand van Nieuwpoort in Vlaanderen.

Door hem zal verre handel gloeyen.

Zie het paspoort, gegeven aan de schepen de „Eendracht" en „Hoorn", geteekend „Mauritius de Nassau" en ter ordonnantie van Zijne Excellentie „Melander". Gedrukt te Amsterdam, 1622.

Een blad in 't midden van gelukken.

Heeft Prins Maurits ooit Barneveld gehaat? Neen.
Is die Prins de oorzaak geweest van de ongelukken aan Barneveld overkomen? Neen.

Was het geveinsdheid bij Maurits, wanneer hij met de tranen in de oogen aan den predikant Walæus zeide, dat het ongeluk van Barneveld hem leed was? Neen, het was de zuivere waarheid.

Deze drie stellingen zijn te bewijzen volgens de regels van een historische demonstratie.

Wat was de reden van de vraag van Maurits aan Walæus: „Spreekt hij van geen pardon?" De hoop van Barneveld bij het leven te zullen behouden.

Zoude het dan mogelijk geweest zijn aan den Prins, om gebruik makende van zijn recht als Stadhouder, aan Barneveld in de gevangenis het leven te laten? Waarschijnlijk, ja.

Maar heeft hij met genoegzame moeite en ijver onderzocht en beproefd, of hij dit zoude hebben kunnen doen? Hiervan is geen blijk in de geschiedenis, en dit is een groot ongeluk voor Maurits, hetzij hij 't niet genoeg heeft onderzocht, of vruchteloos heeft getracht.

Welke is dan de ware oorzaak geweest van den dood van Barneveld? Deze vraag zoude ook zeer kort kunnen beantwoord worden, indien het niet somtijds onvoorzichtig was, alles te zeggen wat men weet. Maar 't staat aan elk vrij om de Mémoires van Sulli, van Villeroi, de negotiatiën van Jeannin, van Le Feire de Boderie, van Carleton en de Mémoires van Auberie en van Choisi, te confronteeren met twee woorden staande pag. 256 van Het Leven en Sterven van Barneveld in quarto, dagelijks op Auctiën te koop voorkomende.

In steden, vrij door kunde en moed.

Dat Prins Maurits, en na hem Frederi kHendrik, de twee grootste ingenieurs van hunne eeuw zijn geweest, is bekend aan allen die kennis hebben aan de geschiedenis van den Nederlandschen krijgsdienst.

Reeds zien, o Walchren! uwe boorden.

In 't jaar 1602 kwam, met Zeeuwsche schepen, over, het eerste gezantschap uit de Oost-Indiën aan Prins Maurits, gezonden van wegens den Koning van Atsjin op 't eiland van Sumatra. Abdul Zeinôt, de eerste van die twee gezanten, stierf in Walchren, kort na zijn aankomst, en wierd te Middelburg begraven. De tweede wierd gezonden naar 't leger van Prins Maurits, die Grave belegerde, en hem aldaar met veel plechtigheden gehoor gaf.

De Formosaan koomt hem begroeten.

Onze O. I. Cie heeft bezit genomen van 't Westelijke gedeelte van 't eiland Formosa, in 't jaar 1625, het eerste van het Stadhouderschap van Frederik Hendrik, en dat schoone eiland in 't jaar 1662 weder verloren. De Westkant behoort nu onder Sina, de Oostkant aan wilde volkeren. Die liefhebbers zijn van stukken, waarbij netjes werd uitgepluisd een verzameling van onwettigheden en schelmstukken, door een half dozijn verachtelijke kerels in 't werk gesteld, om een braaf man te onderdrukken, wiens eer en deugd hen in den weg was, die zullen genoegen vinden in de deductie van Frederik Coyet, laatste bevelhebber op Formosa, gedrukt te Amsterdam in 't jaar 1675.

Verwonderd d' Irokees te ontmoeten.

Wanneer in 't jaar 1608, onder de handeling over de Treves, de O. I. Cie begon te vreezen, dat de vrije handel en vaart naar de Oost-Indiën, ten minsten langs den weg van de Kaap de Goede Hoop, niet zoude kunnen behouden worden, waren bewindhebbers op een anderen weg bedacht. En dewijl de ontwerpen, van dien langs het Noord-Oosten van Europa en Azië te vinden, nu voor ondoenlijk wierden gehouden, besloten zij een doortocht langs 't Noord-Westen van Amerika te doen zoeken, ten welken einde door hen het Jacht De Halve Maan wierd uitgerust, onder 't bevel van Henry Hudson, Engelschman van geboorte. Deze vond in 't jaar 1609, in plaats van dat, het land hetwelk hij Nieuw-Nederland noemde, en hij gaf den naam van Hudsons rivier aan een groote rivier, die haren oorsprong neemt in 't aangrenzende land der Irokeezen en gansch Nieuw-Nederland besproeit. Deze naam is aan die rivier gebleven, maar de landstreek, door een gevolg van den vrede van Breda, aan de Engelschen overgegeven zijnde (gelijk Surinam aan ons), is door hen genoemd New-York. Schoon deze colonie voor de regeering van Frederik Hendrik was gesticht, heeft echter dezelve onder hem haren grootsten aanwas verkregen.

Specx brengt den geelen Ternataan.

Jacqnes Specx in 't jaar 1611, naar Japan met twee schepen gezonden, leî den eersten grond tot dien eertijds zoo rijken tak van Compagnie's handel. Ongoschio, die reeds 't oppergebied inderdaad bezat, hoewel Fide-Jori nog leefde, liet hem niet alleen tot zijn gehoor komen, maar sprak lang door tolken met hem, welke laatste gunst hij aan geene vreemde gezanten gewoon was toe te staan. Specx was een edelman van zeer goeden huize, en had een voortreffelijke opvoeding gehad, hetgeen hem bijzonder wel kwam in Japan, want die hovaardige natie maakt heel groot werk van de geboorte.

Men had de onvoorzichtigheid gehad, van die twee schepen met een zeer geringe carga naar zulk een rijk land te zenden, en de Portugeezen en Castilianen namen hieruit gelegenheid, van aan de Japanners te doen aanmerken de verachtelijke armoede der Hollanders; maar Specx wist, dat er voor een koopman omstandigheden zijn, dat men een kleine tegenwoordige schade moet wagen, om een toekomende verzekerde winst te doen. Hij nam dan zijn partij, en in plaats van koopman, verklaarde hij zich ambassadeur, en vertrok naar Surunga, alwaar Ongoschio zijn Hof hield. Al het beste uit de carga medegenomen hebbende, besteedde hij in geschenken, zoo voor Ongoschio en zijne hovelingen, als voor de Xogun-Sama, zoon van Ongoschio, die zijne woon te Jedo had, en hem niet minder vriendelijk ontving dan de vader, maar meer met hem over krijgszaken van Europa sprak, en zich byzonderlijk deede uitleggen de omstandigheden van 't vermaarde beleg van Ostende, daar Specx in gediend had; en die beide Vorsten, ingenomen door de manieren van dien vreemdeling, die in alles de grootsche levenswijs van den Japanschen adel volgde, die, als hij uitging, altijd met een groot gevolg verscheen, waaronder zijn trompetters die „Wilhelmus van Nassauwen" bliezen (zegt het verhaal), die overal geschenken uitdeelde en nergens van koophandel sprak; die Vorsten, verwonderd dat de ambassadeur bij zijn vertrek en als in 't voorbijgaan maar vroeg, dat, zoo er bij vervolg eenige kooplieden van zijne natie in Japan kwamen, zij aldaar vrijheid van handel mochten hebben; die Vorsten, zeg ik, stonden aanstonds een capitulatie toe, die onnoemelijke schatten aan de O. I. Cie heeft aangebracht, en nog meer zoude aangebracht hebben zonder de onwetendheid van hare bedienden, die oorzaak is geweest van 't ophouden van die capitulatie, gelijk ik in 't leven van den Generaal Kamphuis getoond heb. Specx, met reden, door de compagnie beloond, wierd eindelijk Goeverneur-Generaal van Indiën, en beschermde met veel moed en kunde in 't jaar 1629 Batavia, door

den Keizer van Java belegerd. Onder zijne regeering zijn de Ternatanen ondergebracht.

Wijl Brouwer gaat in Chili boren.

Hendrik Brouwer, opvolger van Specx in 't Goevernement, Generaal van de Oost-Indiën gedurende drie jaar, liet zich bij zijne terugkomst in Holland overreden door de bewindhebbers van de West I. Cie, om hoofd te zijn van een onderneming door hen beraamd, om Chili aan te tasten en zich aldaar neder te zetten. Hij nam, om in de Zuidzee te komen, den weg door den lord Anson aangeprezen, te weten dien van de volle zee, en ver van de Ooster en Zuider kusten van 't Staten eiland en Terra del Fuego. Ook kwam hij voor Baldivia, 't geen hij nam, zonder een man verloren te hebben; en zijne voornemens schenen te zullen lukken, wanneer hij in 't jaar 1643 stierf, en zijn opvolger in 't gebied Herkmans (auteur van den Lof der Zeevaart) de vloot terug bracht, en in Brazilië stierf, als de fiscaal zich gereed maakte, om van hem de reden van zijn terugkomst te vragen, die dus onbekend gebleven is.

Zend Jol Loanda's zwarte Mooren.

Cornelis Jol, geboortig van Scheveningen, eerst scheepsjongen, toen matroos, onder-officier, kapitein, en eindelijk amiraal, is een van onze allergrootste, schoon weinig bekende zeeliên geweest. Behalven Piet Hein, heeft niemand zooveel buit op de Spanjaards veroverd als hij, en echter was hij bij die natie geacht, in zooverre, dat een van hunne priesters hem noemt „dien kloeken en edelmoedigen Hollander, welke de Spanjaards zoozeer vreesden, en dien zij piè de palo (houtebeen) noemden." Hij was het die, een Duinkerker genomen hebbende, en volgens uitdrukkelijken last verplicht zijnde, om de gevangenen, twee aan twee gebonden, over boord te doen smijten, gedurende die uitvoering op zijn schip heen en weêr wandelde, en van tijd tot tijd met de vinger naar den kant van Den Haag wijzende, uitriep: „voor uwe rekening, mijne Heeren de Staten! voor uwe rekening!" Hij nam Loanda de St. Paul op de kust van Afrika, in 't jaar 1644.

En Lonck den rooden Braziljaan.

Hendrik Cornelisz Lonck, is de eerste van de Nederlandsche amiralen die Brazilië heeft aangetast, en dus den weg voor de overwinningen van Jan Maurits van Nassau heeft gebaand.

Nu Bankert u niet meer behoudt.

Joost van Trappen, genaamd Bankert, heeft de laatste vloot, tot behoud van Brazilië gezonden, derwaarts geleid. Maar alles was reeds wanhopig op 't Recif, de laatste plaats die nog hield, wanneer hij daar kwam. Hij is geweest een van onze voornaamste en kundigste zeelieden. De eerste daad waardoor hij, kapitein geworden zijnde, zijn naam deed kennen, was, dat hij alleen door dertien Duinkerksche schepen aangetast zijnde, drie van hen in den grond boorde, en aan de tien anderen ontkwam, hij alleen aan zijn boord ongekwetst zijnde. De tweede daad was dat hij, door twee Spaansche koningschepen geënterd zijnde, aan zijn zoon, naderhand ook amiraal, te dier tijd een kind, had belast, op zijn eerste bevel den brand in 't kruit te steken, te dien einde zelf hem de brandende lont in de hand gevende, welke geschiedenis sedert van alle Hollandsche amiralen is verteld. Hij stierf onder de linie, in 't wederom komen van Brazilië aan eene beroerte, zeer zwaar en corpulent zijnde; en de hardnekkigheid van twee van zijne zonen, die nooit wilden toestaan dat zijn lichaam over boord wierde gezet, meende de pest in het schip te brengen, niettegenstaande men de kist op alle wijze zocht te sluiten. Moreau, die aan boord was, verhaalt van dien schrikkelijken stank, en het singuliere uitwerksel, dat al de zoute spijzen ten eenenmale zonder smaak wierden.

Vergeefs heeft Post Olinda's kerken
Verwoest voor onze nieuwe werken.

Dejecta non belli furore, zegt een autheur van dien tijd, *sed consilio, Ædes, Monasteria, Templa, ruinæ suæ illachrymavere: mirantibus et Barbaris et Pontificiis, talia admittere, ingenia omni doctrina exculta, pulcherrimis legibus formata, et de Divino cultu persuasissima. Belgae quibus omnis locus aeque adorationi idoneus sacerque habetur, non impietatem hoc omne, sed prudentiam, interpretabantur; ut qui novae urbi, sacrisque suis securitati majori consultum cupiebant, nec in Deum (absit) esse injurii, sed tutius eundem et utilius venerari.*

Dit geschiedde, wanneer de schilder, bouwmeester en Ingenieur (want hij was dit alles), Post, de puinhoopen van de gedeeltelijk nog staande kerken, kloosters en andere gebouwen van Olinda, op last van Graaf Jan Maurits van Nassau, Goeverneur van Brazilië, gebruikte tot de fortificatiën en huizen van Mauritsstad, nu bij de Portugeezen Fernambucq genoemd.

Het Fransche heir naar Duitschland leiden,
Stuart doen vliên uit Engeland.

Uit de gedenkschriften van D'Avaux is het zonneklaar, dat, indien het Fransche heir, in plaats van voor Filipsburg te trekken, door de Nederlanden naar Bergen op Zoom of Nijmegen was gerukt, de overtocht van den Prins van Oranje naar Engeland een ondoenlijke zaak wierd. En in wat verlegenheid die zelfde Prins zich zoude gevonden hebben, indien Jacob de Tweede moed genoeg had bezeten, om in Engeland te blijven, kan men in alle geschiedenissen van die tijden zien.

Zie hier, in waarheid, in de baren
Nabij de duizend kielen varen.

Le 3e Novembre, la Flotte entra dans le Canal, et s'arrêta entre Calais et Douvre, pour attendre les vaisseaux qui etoient demeurés derriere. Ce fut la que le Prince tint un Conseil de Guerre. Ce n'est pas une chose commune, que de voir ensemble cinq ou six cent vaisseaux, dans un Canal assez étroit, et les Côtes de France et d' Angleterre couvertes d'une multitude innombrable de Spectateurs; pour moi qui étois sur la Flote j' avoue que j' en fus extraordinairement frappé. Rapin Thoiras.

TWAALFDE ZANG.

Oranje biedt u vriendschap aan.

Zoo mijn geheugen mij niet bedriegt, voert men den Prins, zal. ged. alhier in, sprekende, zoo niet in dezelfde woorden, ten minsten in denzelfden zin, als de inhoud van zijn eersten brief uit Leeuwarden aan de stad van Amsterdam, in Mei 1747 geschreven. Ik heb wel dien brief uit zijn mond en op zijn last opgesteld, maar ik

heb alleen bewaard eenige minuten van de veelvuldige opstellen, door mij, op bede van den overledenen prins, gemaakt tot dienst en bijstand van 't Huis van Oranje, voor de verheffing van wijlen den Prins, en de andere, die sedert op zijne requisitie, of van wijlen H. K. H. zijn vervaardigd, aan de commiezen gelaten.

Doch schielijk mindert in dat wezen.

Men heeft hier overgebracht hetgeen in waarheid in Den Haag is gebeurd, gelijk men 't borstbeeld van Fagel, uit de bibliotheek van zijn neef heeft gemeend te mogen plaatsen in 't kabinet van Witsen.

DERTIENDE ZANG.

Als Ætna's lava.

Begrijp een stroom van vuur, tien mijlen breed en tot een vervaarlijke hoogte gezwollen, uit den mond des bergs statelijk nederstortende, en deszelfs gloed en vlammen op eenmaal in zee werpende. (Brydone, reis door Siciliën, bl. 105).

Wij gingen den volgenden dag onderzoeken, waar de lava de wallen van Catanea was overgevloeid; de wallen zijn vier-en-zestig palmen, of bijna zestig voeten hoog (Ibid. bl. 115).

. . . . *Quito's donder.*

Het is gemeenlijk schoon weder te Quito, tot aan een of twee uren na den middag; de Hemel is helder, de zonne blinkend, en de lucht vrij van wolken; maar zoo ras dat uur over is, beginnen dampen te rijzen, en de lucht met zwarte en dikke wolken te vullen, die welhaast in onweêr veranderen. Dan volgen gestadiglijk elkander de weêrlichten, de donder en bliksem, welke de omliggende bergen met een verschrikkelijk gedruisch terug galmen, en dikwijls groote ongelukken veroorzaken in de stad, die tevens overstelpt wordt door 't regenwater. En dit duurt totdat de zon gereed is om onder te gaan, wanneer de lucht weder helder wordt, en 't weder even schoon als te voren. (Reis van Ulloa.)

Hayti's moordenaars ontblooten.

Wanneer Kristoffel Columbus in 't jaar 1492, meenende door 't West naar Sina te gaan, Amerika ontdekte, was de eerste plaats daar de Spanjaards een volksplanting begonnen, het groote eiland te dier tijd genoemd „Hayti". Zij noemden het „Hispaniola", en nu wordt het „St. Domingo" genoemd.

Men weet dat aan de Spanjaards is verweten, dat zij in minder dan vijf-en-twintig jaar, zes millioenen inwoners op dat eiland om hals hebben gebracht; maar anderen reduceeren dat getal zediglijk op maar twee millioenen.

De wol bereid voor 't Oostens schalen.

De schalen van de Levant zijn de havens van de Middellandsche Zee, van Alexandrië in Ægypten, Oost- en Noordwaarts aan, tot aan Smyrna.

Door Nassau's edelmoedigheid.

Het hospitaal, te Greenwich voor oude zeelieden gebouwd, is begonnen ten tijde van Koning Karel de Tweede, en vermeerderd en voltrokken door Willem de Derde.

Was uwe rust in deze landen, O zeeliên! etc.

In het ontwerp, op last van wijlen Hare Koninklijke Hoogheid zal. ged. opgemaakt, om de vijf amiraliteiten tot eene te brengen, waarvan de mogelijkheid zonder schade van provinciën, steden, of particulieren is gedemonstreerd, was ook als een noodzakelijk gevolg van hetzelve vastgesteld, een akademie voor den dienst der zee, en een hospitaal in navolging van dat van Greenwich.

VEERTIENDE ZANG.

Bij Ostiak en Samojeden.

Niet alleen hadden de Engelschen reeds te dier tijd een grooten handel op Archangel, alwaar de rivier de Dwina in de Witte Zee uitloopt; maar de monden van de Ob of Obi en van de Jenissea waren ook reeds ontdekt, en Ivan Basilowitz, Czaar van Rusland, had in 't jaar 1567, door een plechtig gezantschap, de vriendschap en het verbond van Elizabeth gezocht.

In Henegouw de onrustige uren.

Door 't nemen van Mons, 't geen Graaf Lodewijk had verrast en bezet hield, waarvan de tijding, gelijk in den vijfden zang vermeld is, reeds overal bekend was. Die in de Engelsche geschiedenis kundig zijn, hebben omtrent deze strofe geene verdere opheldering noodig, en aan anderen zoude die onnut zijn.

Zoo mag die weldaad ons geschonken.

Belgio sustentato, is een gedeelte van het grafschrift van Koningin Elizabeth.

De Schotsche weeuw in haren band.

Maria van Schotland, naderhand door last van Elizabeth onthoofd.

VIJFTIENDE ZANG.

Met Sidnei koomt een wakkre bende.

Filips Sidnei, ridder, naderhand Goeverneur van Vlissingen en 't kasteel van Rammekens, heeft groote diensten gedaan aan den opkomenden Staat der Vereenigde Nederlanden, en is in 't jaar 1586, voor diens zaak strijdende, bij Zutfen gewond, en aan die kwetsuur overleden.

De Kaffers van Saldanha boorden.

Sommigen zeggen, dat Filips de Tweede zijnen zoon Don Carlos door vergift deed ombrengen, en anderen, dat hij hem door negerslaven deed worgen. Die dit laatste verhalen, voegen er bij, dat de Kaffers, met die uitvoering belast, wanneer de jonge Vorst tegenstand bood, hem zeiden: „stil, stil, Mijnheer, 't is maar voor uw beste!"

ZESTIENDE ZANG.

. . . . *dat m' in groote zaken*
Gemeene regels zet ter zijd'.

Hiervan levert onze geschiedenis een voorbeeld, dat eenig is in zijn soort. Lodewijk XIV reeds in 't jaar 1670 besloten hebbende, de Republiek aan alle zijden aan te tasten, zond in dat jaar een vloot naar de

Oost-Indiën, onder bevel van La Haye, met last om aldaar de vijandelijkheden te beginnen, zoo ras hij tijding zoude ontvangen, dat de oorlog in Europa begonnen was. De oorlog, van tijd tot tijd uitgesteld, nam zijn aanvang in Europa, in 't voorjaar van 1672, op de manier en met het gevolg, dat ieder weet. In datzelfde voorjaar verscheen in Maart de vloot van La Haye, sterk dertien oorlogschepen, op de kusten van Ceylon; en nog geen tijding hebbende van 't geen in Europa geschiedde, liet La Haye een vloot van dertien koopvaardijschepen, welke onder den Commandeur Roothaas van Batavia naar Ceylon voer, vredig, schoon in 't gezicht van zijne vloot, hare reis voortzetten.

Maar nauwelijks was die koopvaardijvloot te Colombo, hoofdstad van Ceylon, aangekomen, of Ryklof van Goens (dezelfde van welken wij reeds zooveel groote daden gemeld hebben), toen goeverneur van dat eiland, wapende die vloot ten oorlog, ging zelf aan boord, en het escader van La Haye gestadig van zeer nabij volgende, tastte hij met geweld aan, en vermeesterde alle schepen, die hij alleen en afgezonderd vond; aldus zonder mogelijke last of autorisatie van iemand, eigener autoriteit, den oorlog tegen Frankrijk beginnende. Want ik vind in het journaal van een Fransch officier, gevangen met de Fenix, Capn la Melliniere, dat dit schip den laatsten Mei 1672 is genomen, en het schip l'Europe, Kapt. Desprez (beide schepen van de vloot van La Haye), den 13den Juny daaraan volgende; op welke tijdstippen Van Goens bij geene mogelijkheid konde weten, dat den 6den April te voren, de oorlog te Parijs aan de republiek was verklaard. En de singulariteit van deze gebeurtenis is onder de menigvuldige gevallen van dien zwaren oorlog bedekt, of ten minsten onaangemerkt gebleven.

Die wist, wanneer in Utrechts wallen.

De vermaarde en zoozeer geroemde overtocht van Lodewijk XIV bij 't Tolhuis, is van den 12den Juny 1672, en des anderen daags ontving hij op de oevers van den Rijn de gelukwenschingen van zijn overwinnend leger. Men kan zich voorstellen, hoe groot zijne verwondering zoude geweest zijn, zoo iemand in dit tijdstip hem had kunnen zeggen, dat een koopman van dien staat, welke hij meende verpletterd te zijn, hem dadelijk eigener autoriteit in de Indiën beoorloogde, en op dien dag reeds het tweede schip van zijne koninklijke vloot nam. In de volgende maand was Lodewijk binnen Utrecht meester van de derde van onze provinciën, en in die maand nam Van Goens het derde oorlogschip.

En boog en naald in Romen toonde.

On connoît les sacs divers que Rome a eprouvés. Les marques de la gloire de cette superbe Ville, etoient surtout dans ces occasions les objets de la fureur. Le désir de détruire étoit moindre que celui d'humilier. Les nations feroces se proposoient de venger l'Univers, de la manière, dont il avoit été traité par la puissance Romaine. Leur intention auroit été que cette Ville qui avoit été longtems la terreur des Peuples en fut devenue la risée et le mépris. Ce projet s'aperçoit tres particulièrement dans l'Obelisque du Champ de Mars, tiré de dessous terre sous le dernier Pontificat, etc. Dec. de la M. d. C. d. H. Ire Part.

ZEVENTIENDE ZANG.

Die weerlooze Indiërs verslonden.

Dat de paarden en de honden, bij 't vermeesteren en ontvolken van Amerika, meer dienst aan de Spanjaards hebben gedaan dan 't grof geschut, 't geen men niet overal met zich konde voeren, is een bekende waarheid. Hierom trokken de honden soldaten-betaling, welke, gelijk men licht begrijpt, door hunne meesters wierd ontvangen. De historie maakt voornamentlijk gewag van Berezillo, den hond van Juan Ponce de Leon, zoo vermaard door de diensten gedaan, in 't bevechten en vermoorden van de eilanders van Porto Rico, dat hem wekelijks dubbele soldij was toegelegd. Deze byzonderheden wierden, in 't begin van de Republiek, dagelijks in predicatiën en publieke geschriften den volke voorgehouden, en deden geen gering effect op den gemeenen man.

'k Heb Utenhove, een onzer raden.

„Antonius Utenhove, Gents edelman, ter zake van 't geloof op last van Alba levend gebraden, doende tot kortswijl der Spanjaards, hem gesloten aan een langen keten, in een ring van vuur om den paal loopen, totdat zoo gevoelig en duurzaam een dood, den trawanten zelf jammerde, en met hunne helbaarden, tegen 's Hertogen last, verkort wierd". Hooft.

Door Jan de Wits en Harens hand.

„Hij (de Raadpensionaris De Witt) zelf nam met den Heer van Haren aan, voor de twee grootste schepen, 't Huis te Zwieten en Delfland, te zorgen, en 't ongemak dat daar van komen zoude, op zich te nemen. Ook raakten die twee schepen, alhoewel zeer inwaarts gelegen, 't allereerste van al de schepen met gemak in zee". Brandt.

Mijn grootvader verhaalde, dat in deze commissie, bij Tessel in 't zelfde Jacht en naast de slaapkamer van den Raadpensionaris huisvestende, hij alle avonden, niettegenstaande de moeyelijkheid van die tijden en omstandigheden, door het snorken gewaar wierd, dat de slaap dien heer bevong, zoo ras zijn bediende de gordijnen van 't bed had toegeschoven, terwijl de zorgen hem zelven uren wakker hielden. Dat hij, aan den Raadpensionaris zijne verwondering daarover betuigd hebbende, deze had geantwoord, dat hij van zijne jeugd af aan een geluk had gehad, 't geen hem nooit had gemist: dat, zoo des avonds zijne voeten in 't bed traden, alle zaken en zorgen uit zijn geest verdwenen.

In aanspraak, schrift, en compromissen.

Dit vers eischte, en zoude ook gehad hebben een breedvoerige opheldering, doch die moeite is mij bespaard sedert de uitgave van de „Historie van het Verbond en de Smeekschriften der Nederlandsche Edelen", door den Heer Te Water, predikant te Vlissingen; een werk, dat in onderzoek van waarheid en arbeidzame kundigheid alles overtreft, wat over die stof ooit gezegd is, en hetwelk, zoo lang als Vaderland en Vrijheid onze landgenooten dierbaar zullen zijn, in alle Nederlandsche bibliotheeken den voorrang verdient en ook zal hebben.

ACHTTIENDE ZANG.

Hij wijst en roept: „dat 's onze man."

Diegenen van mijne lezers, aan welke 's Lands geschiedenissen bekend zijn, zullen zich herinneren, dat bij 't aangaan van den vermaarden zeeslag van Soulsbaai, waaraan 's Lands behoud hing, De Ruiter het amiraalschip van den Hertog van York wijzende, tot zijn stuurman zeide: „Stuurman Zeger, dat 's onze man!" en dat de stuurman de muts oplichtende, antwoordde: „Mijnheer, dat zal u gebeuren."

Wanneer hij de eerste door de baren.

Jan Sebastiaan del Cano vertrok, in 't jaar 1519, als schipper op 't schip de Conception, een van de schepen van de vloot van Magelhaens. Na den dood van dien en andere bevelhebbers, wierd hij aangesteld tot kapitein op 't schip de Victoria, met hetwelk hij den 6den September 1521 te St. Lucar in Spanjen terugkwam; de eerste van alle stervelingen, die de wereld heeft rondgezeild. Karel V gaf hem den adel, en tot wapen de aardkloot, met dit opschrift: *Tu primus me circumdedisti.* Wanneer ik, in 't laatst van 't jaar 1747 naar Zwitserland gezonden, in een commissie van vijf-en-negentig dagen uit en thuis, tien duizend Zwitsers op mijn kosten tot hulp van de Republiek verkreeg, vond zich in een van die regimenten een afkomeling van dezen Cano. Als ik zeg „op mijn kosten", is zulks niet betrekkelijk op de recruutgelden, die bedroegen meer dan mijn familie ooit bezeten heeft, maar op de correspondentiegelden, in eene diergelijke commissie zoo noodig, en welke ik, in consideratie van de bekrompenheid van 's Lands finantiën in dien tijd, heb geprææfereerd tot mijn last te nemen; de vijftig duizend guldens, bij missives van wijlen Zijne Hoogheid gl. ged. en van den Heer tegenwoordigen Eersten Griffier van Hun Hoog Mog., aan mij („provisioneel" zeggen zij) toegeschikt, aan den Lande gelaten hebbende, waarvan voor het tegenwoordig onnut is schriftelijk bewijs bij te brengen, dewijl de Heer Griffier Fagel leeft.

En onbekend aan eb en vloed.

Nadat de scheepvaart de goudrijke landen van Amerika had doen ontdekken, en de communicatie met dezelve moest onderhouden, was niets natuurlijker dan dat alle zeekundige Spanjaards zich naar dien kant begaven, hetgeen reeds dat rijk van zeeliên op den Europeeschen oceaan moest ontblooten. Nochtans had Keizer Karel V altijd zorg gedragen, een talrijke en welbemande vloot in de Middellandsche zee te onderhouden. Maar Alvar de Sande, onder de regeering van Filips II, zich op het eiland Zerbi met zijn geheel leger aan den Turkschen Amiraal Piali hebbende moeten overgeven, verloor Spanje in ééne ramp genoegzaam alle of ten minsten het grootste gedeelte van hare land-krijgslieden, welke eenige kennis van de zee hadden, zijnde die ongelukkigen gedeeltelijk door ziekte en ellende, en de anderen in slavernij gestorven. Want al het crediet van Busbecq, te dier tijd ambassadeur van Keizer Ferdinand bij de Porte, konde niets meer uitwerken dan de vrijkooping van de drie generaals, Sande, Leyva, en Berengar Requesens, alle drie oude lieden. De weinigen dan nog zee-ervarene Spaansche officieren, welke van dien tocht niet waren geweest, had men hoog noodig in de Middellandsche zee, daar Filips II ruim zooveel als zijn vader Karel verplicht was, een groote vloot tegen de Turken en Franschen, of tot behulp der Venetianen en Malteesers in gedurige beweging te houden. Zoo men hier nu bijvoegt, dat de Spaansche benden, met Alba naar de Nederlanden gezonden, voor een landoorlog waren uitgekipt (want wie konde uit den afval van Valencijn en Doornik een zeeoorlog voorzien?), dan begint men eindelijk te begrijpen de mogelijkheid van de wonderbare onwetendheid van de Spaansche bevelhebbers met betrekking tot de Nederlandsche stroomen; welke onkunde, gevoegd bij het onverstand van wederzijdsche talen, zoo dikwijls allervoordeeligst is geweest voor de Geuzen. En niettegenstaande dit alles, is nog bijna onbegrijpelijk, dat Sancio d'Avila, in reeds naar ouderdom hellende jaren, daarbij een verstandig man, en na Alba misschien de bekwaamste generaal van Spanje, niet wist wat eb of vloed was; maar de Commandeur Dos Campos geeft het zoo duidelijk te kennen, in 't verhaal (Comm. 1. n. 60) van het dispuut van D'Avila met den Zeeuwschen loods Klaas de Greve, dat men er niet aan twijfelen kan noch mag. Want zoo men aan De Conestaggio, wanneer hij in 't schrijven van onze geschiedenissen zegt: *che ui fu presente ne ha fatto fede*, noch aan Hooft, wanneer hij dit zelven in 't Nederduitsch verzekert, geen geloof weigert; hoeveel authentieker is niet de getuigenis van den Commandeur, die, hoewel in Spaansche dienst, echter een Nederlandsch edelman zijnde, beide talen verstond, die zelf bij de zaken was tegenwoordig geweest, en die dus, van diegene, welker schriften over de eerste gebeurtenissen van de Geuzen tot ons gekomen zijn, de eenigste is die konde zeggen:

> *. . . . tutto quello ond' uom saggio m'invidi,*
> *Quando mi giovera narrar altrui,*
> *La novità vedute, e dire: io fui!*

Ook is 't waarschijnlijk dat de tijdingen, welke het Spaansche hof gedurig ontving van de misslagen, en van zijne en meerdere onderrichtingen van de daardoor gevolgde ongelukkige uitkomsten te water, de redenen zijn geweest, welke Filips hebben bewogen, om een generaal, minder beroemd op land dan Alba, maar meer ervaren op de zee, naar de Nederlanden te zenden. Een keuze zooveel te aanmerkenswaardiger, omdat het bijna de eenige verstandige en schielijke keuze is welke die Vorst gedaan heeft. Want D. Louis de Requesens, amiraal van de galeyen, verstond de zeedienst, gelijk gebleken is door den korten tijd, in welken hij, na zijn overkomst, de zaken van den Prins van Oranje te water tot het uiterste had gebracht, wanneer zijn schielijke dood Holland hielp en Zeeland verloste, gelijk ieder weet.

Hij heeft Vermeil en Porselein.

In schroom gebracht zijnde, of ik mij van dit Fransch en dit Portugeesch woord mocht bedienen in een Nederduitsch gedicht, raadpleegde ik een van de meesters in dichtkunde, en deze de taal van de *Insula Batavorum* en van de *immensi lacus quos Frisii ambiunt* niet verstaande, hield ik hem mijne zwarigheid in zijn eigene taal aldus voor:

> *si forte necesse est*
> *Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,*
> *Fingere cinctutis non exaudita Cethegis*
> *Continget-dabiturne licentia sumta pudenter?*

Hij antwoordde:

Licuit, semperque licebit,
Signatum praesente nota producere nomen.

De Amerikaansche Kolibri.

De kenners van 't nauwkeurig en noodzakelijk costume gelieven zich te herinneren, dat, hoewel dit allerkleinste der vogelen zich in 't algemeen maar bevindt tusschen de keerkringen, er echter ook een soort in 't Zuiden van Canada is, en dus geene natuurkundige onmogelijkheid schijnt, dat die soort in Europa zoude kunnen leven en tot pronk dienen, ten minste zoowel als de papegaai.

Vermeerderd in Sumatra's baren, enz.

De uitmuntende diensten welke Diego d'Abreu (men spreekt uit Dabreo) in 't jaar 1511, in 't beleg en de verovering van Malacca, had gedaan aan Alfonso d'Albuquerque, deden hem door dien generaal verkiezen tot de ontdekking van de Moluksche eilanden, waarvan hij eenigen, daaronder Banda, voor Portugal overmeesterde.

NEGENTIENDE ZANG.

Door Ligne's dood maar half gewroken.

Jan van Ligne, Graaf van Aremberg, Ridder van het Vlies, Stadhouder van Friesland, etc., wierd bij Heiligerlee, nadat zijn paard, gekwetst zijnde, hem had begeven, te voet vechtende, gedood door Antonis de Soete van Haultain, wiens broeder, Ridder van Malta, aldaar verslagen lag. Deze Haultain bleef het jaar daarna in de bataille van Montcontour in Frankrijk, alwaar hij zich met Graaf Lodewijk van Nassau bevond, nalatende twee jongere broeders, van welke de eene generaal in dienst van de republiek is geweest, onder den naam van Heer van Villiers, en de andere Willem, welke hier gemeend werd, Amiraal en Goeverneur van Walcheren, onder den naam van Haultain.

De Moor is allernaast aan strand.

Twee mannen van dien naam hebben zich in deze tijden bekend gemaakt: Jan de Moor, aan welken de kop wierd afgeschoten, gedurende den krijgsraad, dien de Geuzen hielden onder het geschut van Rammekes, in den zeeslag, wanneer de vloot van Sancho d'Avila het belegerde Middelburg te hulp kwam. Door dezelfde kogel wierd ook Kapitein Boudewijn Ewoutz doodelijk gekwetst.

De tweede is geweest Joost de Moor, Kapitein in 't gevecht, waarvan hier gesproken wordt, en naderhand Vice-Amiraal van Zeeland, in welke hoedanigheid hij verscheidene tochten heeft gedaan, en eindelijk in een hoogen ouderdom is gestorven.

Leert Matelief naar 't Oost te varen.

Door welke menigte van blinkende daden in de Oost-Indiën, Matelief zijn naam heeft verheerlijkt, is bekend aan allen, die de eerste reizen der Nederlanders maar een weinig doorgeloopen hebben. Men zegt dat hij, uit Indiën teruggekomen, en aan Prins Maurits een groot gastmaal gevende, ieder schotel van het dessert, in plaats van met naspijze, gevuld was met een kostbaar geschenk van Indische waren, welke de Prins wierd verzocht, na alvorens het zijne gekozen te hebben, aan de gasten uit te deelen. Ik heb op het Stadhouderlijke Hof te Leeuwarden, in een van de kabinetten, meermalen gezien oude Japansche porseleinen, welke de overlevering zegt, op dezen maaltijd, het deel geweest te zijn van Graaf Willem Lodewijk, Stadhouder van Friesland.

En Spilberg hoe men Payta brandt!

Joris Spilberg, Zeeuw, heeft als Amiraal twee voorname reizen gedaan naar de Indiën, de eerste met drie schepen van Ter Veere, voor rekening van Zeeuwsche kooplieden, langs den gewonen weg van de Kaap de Goede Hoop, de tweede voor de geoctroyeerde O. I. Cie door het Westen en de Zuidzee. Van het geluk, of van de goede order en bestier van dezen laatsten tocht, is misschien geen voorbeeld. Spilberg vertrok uit Tessel met zes schepen, voer naar Brazilië, alwaar hij vrij lang op de kust vertoefde, van daar door de Straat van Magellaan naar de Zuidzee, landde op verscheidene plaatsen van Chili, ontmoette, op de kusten van Peru, de Armade van acht zware schepen, door order van den markies De Montes-Claros, onderkoning van Peru, tegen hem uitgerust, vocht met hen van 't begin van den nacht tot aan den volgenden avond, boorde de drie zwaarste schepen van die vloot in den grond, zonder zelve in die verschrikkelijke dag en nacht meer dan vier-en-veertig dooden op zijn geheele vloot te hebben, toonde zich na die overwinning voor 't Callao van Lima, landde te Payta, nam en verbrandde die stad, onderzocht de stranden en baayen van Nieuw Spanje, reisde met zijn vloot tot aan Acapulco, daar hij zijne zaken met de Spaansche bevelhebbers zoo wel wist te overleggen, dat die ('t geen onbegrijpelijk is) hem met provisiën voorzagen, zeilde van de Amerikaansche kust naar de Moluccos, en kwam aldaar aan met zes schepen en volk, alles in volmaakten welstand, de negentiende maand na 't vertrek uit Holland.

In stormen, Kaap de Goede Hoop.

Bartholomeus Diaz en Pieter Diaz, broeders, benevens Jan Infante, allen Portugeezen, ontdekten in 't jaar 1486 de Zuider uithoek van Afrika, welke zij „Kaap van Stormen" noemden, om de zware stormen die zij aldaar hadden uitgestaan. Maar bij hunne terugkomst gelastte de Koning van Portugal, Johan de Tweede, die te noemen, van „de Goede Hoop". Vasco de Gama, daarna onder de regeering van Emanuel, den 9den July 1597 van De Taag vertrokken, zeilde den 20sten November daaraan volgende de Kaap de Goede Hoop rond, en was dus de eerste, welke dezen nieuwen weg naar de O. I. vond en aanwees. Louis Camoëns, Portugees, te Lisbon in 't jaar 1517 geboren, heeft deze reis en den roem van zijne natie gezongen in zijn heldendicht, genaamd de *Lusiada*.

Het is verwonderenswaardig, dat de Portugeezen nooit bedacht zijn geweest, om op dien uithoek, zoo voordeelig voor de Indische vaart, een volkplanting neder te zetten, hetgeen andersins in de Indiën doorgaans hunne eerste en zeer verstandige gewoonte was; en 't is misschien niet minder vreemd, dat de Engelschen verzuimd hebben de waarschuwing van Nikolaas Daunton, die in 't jaar 1610, aan die plaats zijnde, reeds merkte, hoe bekwaam die landstreek voor groenten, vruchten, koren en eikeboomen zoude zijn. Die Daunton was Kapitein van 't Engelsch Compagnieschip de Pepercorn, en reisde in zijn tijd voor de Engelsche O. I. Cie gelijk bij onzen tijd de Commodoor Anson voor de Kroon van Engeland, met de opmerkzaamheid in 't oog en de menschlievendheid in 't hart. Jan

van Riebeek, in 't jaar 1650 met de Hollandsche retoervloot aan de Kaap zijnde, en aldaar dezelfde aanmerkingen als Daunton gemaakt hebbende, openbaarde die aan de Bewindhebbers van onze O. I. Cie, die er gebruik van maakten, en hem als eersten Commandeur derwaarts zonden.

En volgen u gerust naar God.

„De Vice-Amiraal van Zeeland, Reinier Klaassen, een man van onversaagde dapperheid, in 't jaar 1606 onder de Portugeezen ingewikkeld, heeft 's vijands zege na 't verlies van de meesten der zijnen, nadat de mast was over boord geraakt, en 't schip aan alle kanten aan flarden geschoten, twee geheele dagen lang verwijld. Doch wanneer zich geen ontzet van eenigen kant opdeed, en de golven allenthalven instorten, besloten ze, opdat niemand levend in 's vijands handen kwame, gezamentlijk met eenparige stemmen een schrikkelijke daad, en die het Vaderland zoude ten dienste strekken: hebbende met gebogen knieën God gebeden om vergiffenis, dat ze door een korten dood zichzelven den hoon en smaad hunner vijanden onttrokken, steken ze den brand in 't buskruit. Dit geweld heeft zestig menschen weggenomen; twee zijn half verbrand, weinig tijd in leven gebleven, en gevischt van de vijanden, die als een wonderwerk de wreedheid huns gelaats, de fierheid hunner woorden, en hunne halstarrigheid, zelfs in 't worstelen met den dood, aanschouwden". De Groot.

Vijf schepen saâm uit wolk ten grond.

„Welke overmaat van moed, gesproten uit het ongenadig oorlog, de eerste van deze soort is, die ik in onze beroerten gelezen heb." Hooft.

Uit uwe wieg gaf aan de zee.

Acht jaren oud zijnde, in Mei 1758.

Aan Nassau, voogd van uw geslacht!

Quemadmodum fidus negotiorum curator, et omnium consiliorum præsentis Gulielmi Arausionensis particeps fuerat (Daam van Haren), *ita illo absente, perpetuo egit circa latus fratris ejus, Johannis Nassaviæ Comitis, Gelriæ Gubernatoris. Quum vero vitam finiisset, vir optimus, Arenaci, liberis compluribus relictis, horunce Pupillorum tutelam benigne suscepit Celsissimus et laudatissimus Comes Johannes, et beneficiis auctos, mirifice fovit. Trini ex his filii, militum Præfecti, quibus dulce et decorum fuit in ipso ætatis flore pro patria mori*, etc Huber.

TWINTIGSTE ZANG.

Mijn arm, verbolgen op tyrannen..

Men heeft getracht na te volgen het devies, door Algernon Sidney, ambassadeur van Engeland bij Karel Gustaaf, Koning van Zweden, met zijn naam in 't album van de akademie te Koppenhagen geschreven:

manus haec inimica Tyrannis,
Ense petit placida cum libertate quietem.

De Delta's nieuwe vestingwerken.

Schoon de situatie van Pithom en Rameses niet recht bekend is, plaatst de waarschijnlijkheid en het gemeen gevoelen die in 't beneden Ægypten of Delta.

EEN-EN-TWINTIGSTE ZANG.

Hij zwijgt, de bootsman is vermoord.

De moorden in koelen moede waren in die tijden maar al te gemeen, en ongelukkiglijk aan wederzijden. Zoo wierd de overste Petin van Atrecht, door den Markies van Rijsborg gepoinjardeerd, niet alleen onder 't oog maar aan de zijde van den Hertog van Parma, nadat Petin was krijgsgevangen gemaakt en ontwapend. En op dien moord volgde niets, dan dat Parma tot Rijsborg zeide: „Heer Markies, gij zijt wat te haastig."

Hij wenscht, dat iemand hem vervang'!

De Hertog van Medina-Celi, na dit gevecht, weigerde de Landvoogdij der Nederlanden te aanvaarden, en vertrok het volgende jaar naar Spanjen.

Medina's heete bloed aan 't zieden.

„Medina-Celi thans riep al de peillooten van Sluis bijeen, raad vorderende, om de vloot voor Blankenburg in te helpen, maar niemand had er moed toe. Hij daarover gestoord, wilde met geweld dat zij aan boord voeren, om ten minsten vracht en volk te bergen". Hooft.

Dus als van Hermons natte kronen, enz.

„Zes of zeven uur verder ontdekten wij Nazareth en de bergen Tabor en Hermon, en wij leerden bij ondervinding, wat de gewijde Psalmist verstaat door den dauw van Hermon; want onze tenten wierden zoo nat, alsof het den ganschen nacht geregend had." Maundrel. Omtrent „het Cederenbosch van Libanon" kan men zien, 2 Reg. 19 en Es. 27 en omtrent „de Samiël", Pred 1ste B. en aldaar de aant. van den geleerden Drieberge.

TWEE-EN-TWINTIGSTE ZANG.

De meeste neering zich bevond.

Het woord „Neering" wil in de Groenlandsche visscherij zeggen, de plaats daar de schepen de meeste visch vangen of hopen te vangen.

DRIE-EN-TWINTIGSTE ZANG.

Door moorden doet ten grave dragen.

In den nacht tusschen den 6den en 7den November 1769, is een bende, welke men niet minder kan stellen dan van zeven of acht personen, maar die waarschijnlijk is geweest van tien of elf, des morgens omtrent drie uur, in mijn huis gedrongen over een stek en door een bleek, waarin uitkomt een deur die verzuimd was te grendelen.

Deze personen, die ten minsten een kwartier van een uur in 't vredig bezit zijn geweest van een kamer, waarin voor elf of twaalf honderd gulden aan zilver, meest kleine stukken, open voor het oog en aan hunnen doorgang lag, hebben voor geen penning waardij medegenomen, en de breekijzers maar alleen op de deur van mijn slaapkamer, en wel die naast mijn bed is 't werk gesteld.

Bij de informatiën, door die van den gerechte van West-Stellingwerf genomen, en aan den Hove van Friesland overgezonden, bestaande in de verklaringen van zestien beëedigde getuigen, is onder anderen ook

gebleken, dat ditzelve reeds acht dagen te voren was getenteerd, en bij enkel geval in den beginne verhinderd. Ik werd in dien tijd geraden, om door het laten drukken van de ruwe materialen tot dit werkje, in den zomer verzameld, zonder uitstel aan mijn Vaderland te toonen, waaraan ik over dag bezig was, terwijl aan mijne huisvrouw en aan mij zulke nachten wierden bereid.

Die tijden toonden alle handen,
In zorgen eerst voor 't deel der landen.

En tot geen gering bewijs van de goede trouw en liefde voor het Vaderland, welke onder dezen andersins zoo woesten hoop plaats vond, kan strekken, dat, verscheidene dagen na dit voorgevallene, het scheepsvolk van Kapitein Joost de Moor meer dan dertig zakken met geld uit een van de rijke schepen, door hen geplunderd, aan Tseraerts te Vlissingen bracht, op voorwaarde, dat die tot 's Lands dienst zouden worden gebruikt. (Leven van W. v. Blois van Treslong).

De honger deed die boontjes zengen,
De weelde tot een drank vermengen.

Abdalcader Mohammet, al-Ansari, al-Geziri, al-Hambali, Arabier, die in 't jaar 996 van de Hezzhirah, en dus 1587 van onze tijdrekening, een werk over 't gebruik van de koffie heeft geschreven, verhaalt op de volgende wijze den oorsprong van 't groot gebruik van dien drank in Arabiën.

Gemaleddin Abou Abdallah Mohammet Bensaïd (bijgenaamd al-Dhabbani, dat is geboortig van Dhabban, een stad in Yemen of gelukkig Arabiën) Mufti van Aden, deed een reis naar Perziën, omtrent het midden van de negende eeuw van de Hezzhirah. Gedurende die reis zag hij sommigen van zijne landslieden en ook Perzianen, welke koffie gebruikten, zonder dat hij daarop veel acht sloeg, maar terug gekomen, en zich niet wel bevindende, herinnerde hij zich den lof, dien hij van de koffie had hooren melden, en verbeeldde zich, dat die drank misschien aan hem goed zoude doen. Niet alleen bevestigde hem dit de ondervinding, maar hij vond bovendien, dat de dampen en zwaarheden van 't hoofd door de koffie verdwenen, dat de geesten wierden vervrolijkt, en de slaperigheid zonder ongemak wierde belet; welke laatste hoedanigheid bijzonder nuttig was voor de Mahomedaansche geestelijken in nachtdiensten. Hij begon derhalven het gebruik van dezen drank te Aden in te brengen, hetwelk niet weinig vermeerderde, wanneer Mohammet al-Hadrami, ander geestelijk persoon van veel naam en aanzien en vriend van Gemaleddin, ook tot dat gebruik overging. Door aanprijzing van deze twee, wierd die drank van Aden welhaast algemeen door gansch Arabiën, alwaar deze bonen tot dien tijd geene bijzondere vermaardheid hadden, niettegenstaande zij oorspronkelijk een voortbrengsel van dat land zijn.

Uit dit verhaal ziet men, dat de koffie al lang in karavanen en op reizen was gebruikt, eer dezelve in huizen van gegoede lieden bekend was, en de reden schijnt niet bezwaarlijk te vinden. De Oostersche volkeren, aan deze zijde de Indus, zijn genoodzaakt hun koophandel en reizen te lande, en gewoonlijk met karavanen, te doen, en dus gedwongen, hunnen nooddruft met zich te voeren in zulke kleine en lichte zelfstandigheid als mogelijk is. Ook vindt men onder hunne voorraden, zoo in de heilige bladeren als elders, gemeenlijk het gerooste koren, hetwelk de Arabiers gevolgelijk dagelijks moesten vernemen, zoo bij de karavanen van die volkeren welke bij hen kwamen handelen, als in de landen alwaar zij zelve met eigene karavanen hunne waren brachten, dat is: in Perziën, Syriën en Ægypten; landstreken, overvloedig van koren voorzien. Is 't dan niet natuurlijk te gelooven, dat de Arabiers, aan welke de natuur in verscheidene provinciën het koren ten eenemale heeft geweigerd, in andere zeer schaars heeft toegestaan, het gerooste koren van hunne naburen hebben gezocht na te maken, door een vrucht natuurlijk en weelderig in hun land groeyende, en die, geroost en in water gemengd, een voedsel geeft zoo volmaaktelijk met gerooste rogge overeenkomende; en dat dus de koffie, na lange jaren een behulp van armen en reizigers geweest te zijn, eindelijk, gelijk de kaas, is geworden een voorwerp van weelde? —

Het gebruik van dien drank dus in Arabiën zelve zoo langen tijd weinig bekend zijnde geweest, is het minder te verwonderen, dat de Europeërs zoo laat de koffie hebben gekend. De handeldrijvende volkeren wisten in 't begin van de vorige eeuw nauwelijks den naam van die bonen; de Engelsche Generaal Middelton, die in 't jaar 1611 de haven van Moka bezoekende, gevangen genomen en diep in Arabiën wierd geleid, maakt er maar deze eenige mentie van, in de terugreis naar zijne schepen: „ondertusschen brachten wij twee à drie uren door in rust, bij een Kerk of Coughe-huis". Van den Broek, de eerste der Hollanders die de Roode zee met onze schepen heeft bevaren, in zijn tweede reis van 't jaar 1616, sprekende van de Arabische voortbrengselen, door de Indiaansche pelgrims bij hunne wederkomst naar Suratte medegenomen, maakt gewag van „Kahuwas, soort van bonen, welke zij in kokend water doen, hetgeen daardoor zwart, en door hen gedronken wordt". Don Ganrciasn de Sylva Figueroa, in 't jaar 1620 ambassadeur van Filips den Derde aan 't Hof van Perziën, alwaar die drank in gewoon gebruik was, noemt ook denzelven „Cahua; een soort van drank", zegt hij, „van zwart en bitter water, van zekere kruiden gemaakt". En Coppin, omtrent het jaar 1640 Vice-Consul van de Fransche natie te Damiëtte, beschrijft de *Cauvè* omtrent op dezelve wijze, uitgezonderd dat hij ze „een Indiaansch graan" noemt, „gelijkende naar kleine bonen". Maar geen van allen (dat zeldzaam is) schijnt dien drank geproefd te hebben, uitgezonderd misschien Figueroa; veel min in verbeelding geweest te zijn, dat die bonen een onderwerp van handel in Europa konden zijn. Piëtro della Valle, Italiaansch reiziger, is waarschijnlijk de eerste geweest die de koffie in Italiën heeft overgebracht; in 't jaar 1615 in 't Oosten zijnde, schreef hij, volgens de Fransche overzetting: *Quand je serai sur le point de m'en retourner, j'en porterai avec moi, et ferai connoitre à l'Italie, ce simple qui lui est peut être inconnu jusqu'a présent.*

Coama, gift van uwe monden,
Zoo rijk in goud, en slavernij!

De Coama, bij de Inlanders Zambéze genoemd, is een rivier van Afrika, aan de Oostkust van Æthiopiën in zee loopende, op de Zuiderbreedte van omtrent drieen-twintig graden. Deze rivier heeft, gelijk de Nijl, een onbekenden oorsprong, eene veelmondige uitvloeying in zee, en eene geregelde overstrooming buiten hare oevers, waardoor ook de bedekte landen werden vrucht-

baar gemaakt. De Portugeezen, meesters van Mozambiecq en van de monden van de Coama, trekken nog uit die rivier een verbazende menigte goud, en ten tijde van de groote macht van die natie in 't Oost, leverde de Coama, uit hare bovenlanden, een groot getal slaven voor de Portugeesche volkplantingen.

Van alle gissingen naar het Ofir van Salomon, is misschien de waarschijnlijkste die, welke hetzelve hier plaatst:

1. De bovenlanden van de Coama geven nog heden alles, wat wij klaar zien, dat Salomo's schepen medebrachten.

2. De voornaamste goudmijn is nog in 't gebergte, door den inlander, Fur of Afur, genoemd.

3. In dat gebergte vindt men nog puinen van zware steenen gebouwen, andersins in Afrika bezuiden de linie, onbekend voor de komst der Portugeezen; en de overlevering schrijft die gebouwen òf aan de Koningin van Scheba, òf Salomon toe.

4. Dewijl de onwetendheid van die tijden in de scheepvaart de vloten noodzaakte, altijd langs en in 't gezicht der kusten te varen, is een jaar voor de reis van 't Noordelijkste gedeelte van de Roode zee tot aan de mond van de Coama, en een ander jaar voor de terugreis niet te veel. En een derde jaar was niet minder waarschijnlijk noodig voor de schepen tot het opvaren van die rivier zoo hoog doenlijk (want de Coama heeft ook, gelijk de Nijl, cataracten) zoo tot het vertieren van hun medegebrachte koopmanschappen, als het verzamelen van die van 't land, waarvan 't goud van verre en van boven af moest komen, en 't hout gekapt en gefatsoeneerd om ingescheept te kunnen worden.

Daar blijft echter over de zwarigheid, dat de Coama, voor zooveel men weet geene edele gesteenten bezit. Maar behalven dat die benaming vrij algemeen is, en dus aan verscheidene uitleggingen onderworpen, zoo is er ook weder voor deze stelling, dat het Oost òf in 't geheel geen òf zeer weinig zilver levert, en de Coama zeer veel.

Het eindeloos bewerkt katoen.

De beschrijving van de manier op welke de chitsen bereid werden, vindt men in 't 26ste deel van de *Lettres Cur. et Ed.* Het is op die beschrijving dat de woorden „eindeloos bewerkt" gegrond zijn.

En Neêrlands vlag op Gala plant.

Punto Gale, aan den Zuidkant van 't eiland van Ceylon gelegen, is de eerste sterke plaats aldaar door de Hollanders bezeten, zijnde in 't jaar 1640 door den Generaal Laurens Coster stormenderhand veroverd. In een werk, alleen tot eer en roem van de Nederlanders ingericht, zal men misschien het volgende uittreksel niet ongepast vinden; het is een Portugees, die spreekt:

„Onze bevelhebber te Gale was Lorenzo Ferreira de Brito, die getrouwd was en zijne vrouw bij hem had. Hun huwelijk was zeer gelukkig, zij wilde hem nooit verlaten, en zelfs bij 't bezichtigen van de posten verzellen. Somtijds had hij de toegevendheid van haar mede te nemen, en op die wijze was zij bij hem in den nacht als de plaats genomen wierd. Dit belette den bevelhebber niet zijn plicht te doen bij deze gelegenheid, gelijk hij bij alle andere gedaan had; hij ontving vijf kwetsuren, en onder die een musketschot, waardoor zijn dij gebroken en hij ter aarde geworpen wierd, daar hij verder gedood geweest zoude zijn, zoo niet zijne vrouw zich op zijn lichaam geworpen had, roepende dat men haar konde dooden, maar dat zij, òf haar man zoude bewaren òf met hem sterven; en hare stem deed zich hooren, niettegenstaande het gerucht der wapenen en 't gekerm van de stervenden en gekwetsten. Een Hollandsch officier, toegeloopen, deed de soldaten uit den weg gaan, en zeide aan de vrouw van niets te vreezen voor haren man, zoo zijne wonden niet doodelijk waren. Deze tijding aan den Generaal Coster gebracht zijnde, zond die ten eersten zijn lijf-chirurgijn met al wat noodig was om Ferreira te verbinden, en liet hem voorts naar zijn eigen kwartier brengen; en alle mogelijke zorg voor hem hebbende laten dragen, zond hij hem met zijn vrouw naar Batavia, op een van de beste fregatten van de vloot, met uitdrukkelijken last aan den kapitein van 't schip, om dien braven man en vrouw te behandelen met dezelve zorg en oppassing alsof hij zijn eigen generaal aan boord had. De generaal zelve bezorgde hunne proviziën en wat zij op reis noodig hadden. Aldus naar Batavia overgebracht, daar de roem van dit geval reeds vóór hunne aankomst bekend was, wierden zij gedurende veertien maanden, die Ferreira krijgsgevangen was, met een ongelooflijke distinctie, bij alle gelegenheden, van groot en klein behandeld, en daarna weder naar Colombo gezonden, alwaar ik Ferreira particulier gekend, en al die byzonderheden uit zijnen mond gehoord heb". Ribeiro.

En grenzen sloot en hare zee.

De afscheiding, gedurende drie-en-dertig eeuwen, van alle volkeren der wereld, is oorzaak, dat de Sineezen de andere natiën voor woeste Barbaren aanzagen, eer de omgang met de Europeanen, eenige (hoewel geringe) verandering hierin aan 't Hof van Peking, en in de Haven van Canton, had gebracht. Pedro d'Alfare, Franciscaner monnik, die, met drie anderen van zijn orden, in 't jaar 1587 in Sina was aangeland, gevangen en voor den rechter gebracht, verhaalt dat een van de Mandarijns, die hen op vraagpunten verhoorde, bij een van hunne antwoorden aan een ander Mandaryn zeide: „Dat is nog zoo kwalijk niet geantwoord voor Barbaren!"

Biedt hier Kim-tè-sjims brosse waren.

Het porselein, zoo gemeen en zoo goedkoop in Europa, niettegenstaande Sina zoo ver van ons is, en niettegenstaande het minste theeschoteltje door zeventig handen moet gaan, eer het gebakken is; die brosse waar werd genoegzaam alleen gemaakt in Kim-tè-sjim, vlek van de provincie van Kiang-Si, maar een vlek zoo groot, dat men er meer dan een millioen zielen rekent.

Diegene, aan welke een millioen menschen in een vlek wat veel voorkoomt, kunnen een staaltje van de volkrijkheid van Sina zien in 't verhaal van een reiziger, die in 't jaar 1740 dat rijk doorkruiste. Den 7den December, zegt hij, kwam ik te Han-keou, en geloof niet, dat er in de geheele wereld een plaats is, welke zulk een menigte menschen in zoo een geringe uitgestrektheid bevat. Aan den eenen kant van de rivier de Kiang is Vou-tsing-fou, hoofdstad van de provincie, in welke plaats men omtrent een millioen menschen rekent; aan de overzijde van de rivier is een andere stad van de eerste order, genaamd Hou-yang-fou, welke vijf- of zesmaal honderdduizend inwoners heeft. Aldaar vloeit de rivier Han in de Kiang, en aan beide

zijden van deze rivier strekt zich een vlek, in 't welk men zooveel menschen telt als in de hoofdstad. Hierbij zijn beide rivieren bezet met duizenden van schepen, die zonder ophouden waren op- en nederbrengen, koopen en verkoopen, en die schepen houden ten minsten ook viermaal honderdduizend zielen in. Dit alles is te zamen en tegelijk te zien in één gezichtspunt.

VIER-EN-TWINTIGSTE ZANG.

En Kuik, een hunner metgezellen.

Zie Hoofts zesde boek, omtrent Johan van Kuik, Heer van Erpt.

En Spanje alleen geeft meer soldaten.

Hoe bevolkt Spanjen bij ouds geweest is, kan men oordeelen uit het zeggen van Cicero aan den Senaat, in een tijd, dat Romen en Italiën krielden van menschen: *Quam volumus licet, Patres Conscripti, nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Poenos, nec artibus Graecos — superavimus.* In dien staat was Spanjen wel niet meer in 't jaar 1568, wanneer de amiraal van Coligny dezen raad aan den Prins gaf, maar echter voor de emigratiën naar Amerika, de Nederlandsche oorlogen, en de verdrijving der Mauren nog ten minsten zoo volkrijk, zoo niet volkrijker als eenig rijk in Europa.

Door 't zwaard van Hohenlo genomen.

Maurits, eerste Graaf van Nassau, en na den dood van Filips, zijn oudste broeder, Prins van Oranje, had in zijne vroege jeugd te Heidelberg het Latijn geleerd; maar zijne voornaamste studie was gevallen op dat gedeelte van de Mathesis, dat tot de krijgsbouwkunde werd vereischt. Na den dood van zijn vader nog jong zijnde, wierd de pas geboren staat behouden door de staatkunde van Barneveld, het beleid en kennis in zeezaken van Warmond, en de krijgskunde van Hohenlo. Prins Maurits, bij eene welonderwezene opvoeding, de lessen van deze drie groote mannen gevoegd hebbende, vindt men nochtans hier en daar uitgeschilderd als onwetende. Hieruit kan men opmaken, wat staat te maken is op de geschriften van dien tijd.

Filips, Graaf van Hohenlo-Langenburg, Luitenant-Stadhouder van Holland en Zeeland gedurende de minderjarigheid van Maurits, trouwde in 't jaar 1595 met Maria, oudste dochter van Willem den Eerste, Prins van Oranje. Hij stierf te IJselstein in 't jaar 1606, en zij in 't jaar 1616 te Buren.

Voor landverraders zevental.

De Latijnsche auteur, die zich onder den naam van Ernestus Eremundus heeft verborgen, noemt ze alle zeven. Thuanus ook, in zijn 41ste boek.

Daar zij voorheen zag de aarde rooken.

Of de heuvel, genaamd het Roode Klif, bij Stavoren, vóór eeuwen reeds, maar gedurende eeuwen, is geweest hetgeen men onder den gemeenen naam van een vulkaan verstaat, of wel maar eene langdurige branding van venen, welke de onwetendheid van onze voorouders niet heeft kunnen, of hun bijgeloof niet heeft durven blusschen, is een vraag, aan het onderzoek der natuurkundigen misschien niet onwaardig, en die van de scheiding, zooals die nu is, tusschen Noord-Holland en Friesland, mitsgaders van de singuliere verzinking van de bosschen in sommige gedeelten van de Zuiderzee, de redenen zoude kunnen opgeven of ten minsten verlichten.

Dat Baduhenna plag te toonen.

De beschrijving van 't voorgevallene aldaar, bij Tacitus *Ann.* 4, laat geen twijfel over nopens de situatie van dat bosch, en de naam toont het klaar, Lucus Baduhennæ, *Holt-pade.*

Die mannen, welke dwingelandij
Noch buigen konde, noch del vlieden.

Die 's Lands geschiedenisschrijvers noemen, zijn Duco Martena, Syds Botnia, Tjette Hettinga, Seerp Galama, Wybe Groustins, Pieter Kamminga, Sippe Scheltema, Vitus Kamminga, en Edo Abbema.

„Ga", zegt ze, „Martena, ga sieren".

Die Friesche edelman werd aldus beschreven in een brief (alhier verkort), door de Staten van Holland aan die van Friesland geschreven den 6den Febr. 1588, en dus bijna vier jaren na den dood van Willem den Eerste:

„Alzoo Uwer Ed., zoowel als ons, bekend is de vroomheid en getrouwheid van Jonkheer Duco van Martena, en dat dezelve tot dienst van den gemeenen vaderlande in den aanbeginne van den oorlog hem niet heeft ontzien, al zulke kosten en lasten te dragen, te water en te land, tot exempel van alle andere vrome liefhebbers van 't vaderland, dat dezelve hem in zijn zeer treffelijken staat grootelijks hebben moeten bezwaren, voorwaar niet tot kleine oneer der landen, en de voornoemde Martena een van de treffelijkste is van de edelen van Friesland, wiens diensten ook strekkende zijn tot eer en reputatie van denzelven lande van Friesland; zoo hebben wij Uwer Ed. wel hartelijk bij dezen willen verzoeken, ter aanschouwing van de vroomheid en getrouwheid, den gemeenen vaderlande bewezen, en den tegenwoordigen staat van den voornoemden Martena, en dat dezelve tot nogtoe geen contentement van zijne diensten heeft gekregen", enz. Behalven dit was nog Martena de geleerdste Friesche edelman van zijn tijd, en daar zijn fraaye Latijnsche verzen van hem, gemaakt tot Enkhuizen, in de gevaarlijkste van die tijden, terwijl hij aldaar in garnizoen was, met een vaandel soldaten, op zijne kosten opgericht.

Wat koomt die man, o Dille! vergen.

Meester Paulus Buis, advocaat van Holland, een uitmuntend liefhebber van zijn vaderland, en die, in het allerbenauwdste van deze akelige tijden, een heimelijke reis naar den Prins te Dillenburg heeft durven doen, om met hem te overleggen wat tot verlossing van Holland te ondernemen was. Hij was het, die Leiden voor den Prins deed verklaren.

Een jammerlijke ramp was Onno Zwier en den zijnen dit eigen najaar beschoren. In den nacht van Zondag 20 October ontstond er, door een onbekende oorzaak, plotseling brand in zijn boekerij, die eerst 's ochtends omstreeks vier uur door een zijner dienstmeiden, die er naast sliep, bemerkt, haar ijlings hem en zijne vrouw ten bedde uit deed roepen. Reeds stond er toen alles in volle vlam, en gelukte 't ter nauwernood twee of drie zijner dochters, die er boven sliepen, nog levend te redden. Al de overige huisgenooten waren weldra half gekleed op de schelpen voor 't huis bijeen, zoekende te

redden, wat nog te redden was. In vrij uitvoerige brieven van hem zelf, zijne vrouw en dochters aan zijn zoon [1], is ons een vrij omstandig verhaal van 't gebeurde geboekt, en ook aan den Eerw. Te Water gaf hij er vervolgens, bij een schrijven van 7 Dec. bericht van: „Onder de troost", schreef hij dezen, „die de goddelijke goedheid gewoon is, midden in rampen zelven te verleenen, is er geen gevoeliger voor mijn hart geweest, als het deel, hetwelk zooveel brave lieden wel hebben willen nemen in de ramp, die zekerlijk treffende is, welke ik heb ondergaan. Hoe dit ongeval gekomen is, weet niemand tot nog toe met zekerheid; men gelooft, dat een werkmeid vuur in de boekkamer heeft laten staan, en wel in een ijzeren pot, die, gloeyend geworden, de vloer heeft aangestoken. Zekerder is het, dat het God heeft behaagd, dat de nacht byzonder zacht en zelfs zoel is geweest, waardoor niemand onzer eenig letsel aan zijne gezondheid heeft geleden; en die van mijne dochters, die uit een bovenvenster zich heeft moeten redden, is zonder eenig letsel in haar moeders armen ontvangen. De verwarring, onafscheidelijk van die gevallen in een dorp, is oorzaak geweest, dat het bovenhuis met meest alles wat er in was, is verbrand; maar daarentegen is de moed, de ijver, en de liefde van onze ingezetenen het middel geweest, om alles, wat in de benedenvertrekken was, te behouden. De voornaamste schade is van mijne bibliotheek, die drie vertrekken besloeg. Van twee is niets behouden. In het derde waren de litteratoren en een collectie van reizen, uit ongeveer twaalfhonderd byzondere werken bestaande; van dit alles zijn omtrent drie honderd *volumina* gered. Het origineel portret van Brederode, een *dito* van Granvelle [2], zijn verbrand, gelijk ook het kabinet waarin onze Geuzemedaljon wierd bewaard, waardoor dit laatste is verdwenen. Maar het groote schilderij van den staat dezer landen in 't jaar 1572 is onbeschadigd uit de vlam gehaald [3]. Ik betuige mijne hartgrondige dankbaarheid voor de vriendschap, met welke Uw WelEerw. in dit ongeval wel heeft willen treden, en zou reeds vroeger aan dezelve beantwoord hebben, zoo Uw Weleerw.'s veel geëerde brief van den 2den Nov. niet wederom ruim een maand was onderweg geweest, waarvoor ik geen reden weet te bedenken. Dewijl echter de briefwisseling met Uw WelEerw. mij tot nut, vermaak, en eer verstrekt, neem ik de vrijheid hiernevens twee adressen te zenden, met verzoek een van dezelve te willen gebruiken, zoo dikwijls Uw WelEerw. mij met eenige rescriptie zal gelieven te honoreeren. De eerste is mijn oudste zoon (Duco), getrouwd met de eenigste dochter van den Hr. van den Heuvel, en de tweede is van mijn derden zoon, thans tot Utrecht zijne studiën vervolgende. De zorg voor de opvoeding van dezen laatsten, welke de vacancie met mij in mijne bibliotheek heeft doorgebracht, is geen gering middel geweest, om mij tot onze aanstaande ramp te bereiden; want hij mij verzocht hebbende, om hem in de kennis van de engelsche dichteren te initieeren, heb ik een gedeelte van den zomer met hem en voor hem doorgebracht in de overzetting van het vermaarde *submit* van Pope [4], waarvan, zoo ras het zal afgedrukt zijn, ik de eere zal hebben een exemplaar te doen toekomen. De veranderingen, die Uw WelEerw. zich de moeite zal willen geven, in mijne Verhandeling [1] te maken, kunnen niet als tot verbetering en dus tot mijn voordeel strekken; weshalve ik dien voorslag met erkentenis aanneme. Ik had nog voor het Genootschap gereed eene verhandeling over de redenen van het verlies van Brazil; maar dit manuscript is, met de levens van Fagel en Blois-Treslong, in asch veranderd". —

Door dezen brand uit zijn bijna geheel vernielde slot verdreven, betrok Onno Zwier nu de daartegenover bij de pastorie gelegen *Wildbaan*, van zins deze weêr met het andere te verwisselen, zoodra dat, naar een nieuw ontwerp, uit zijn asch zou herrezen zijn. De werkbaas, aan wien het was uitbesteed, voldeed echter zoo weinig aan 't bestek, dat men met hem in proces geraakte, en de bouw geheel vertraagd werd. Zoo bracht de dichter de drie overige jaren zijns levens in de Wildbaan door.

De dichtkundige verhandeling, van welke hij aan Te Water melding maakte, hing met zijn Geuzen-lierzangen samen, en gaf kennelijk het oogpunt aan de hand, waaruit hij die beschouwd wilde hebben. Zij zag, in 't jaar 1778, in 't zesde deel der Werken van 't Zeeuwsch Genootschap, het licht.

[1] Zie deze in het aangehaalde deel der *Kronijk*, bl. 547—563. [2] Uit de nalatenschap van zijn broeder Willem, zie boven, bl. 201 *b*. [3] Na zijn dood is dit evenwel in 't ongereede en verloren geraakt; zie Halbertsma's *Naoogst* II. bl. 496. [4] Zie boven, bl. 359 en vv.

[1] Reeds vóór eenigen tijd bij 't Zeeuwsch Genootschap door hem ingezonden; zie vervolgens.

OVER DE NATIONALE OF VADERLANDSCHE GEDICHTEN.

Door een nationaal of vaderlandsch gedicht versta ik een werk van eenige uitgestrektheid, in hetwelk de dichter, een voornaam tijdstip van de geschiedenissen zijns Vaderlands voor grond van zijn gedicht nemende, bij deze gelegenheid zoovele andere voortreffelijke daden van zijne landgenooten in 't algemeen, of van elk hunner in 't byzonder bijbrengt, als de uitstrek van zijnen geest, of de mogelijkheid van het beloop der tijden, welke hij verhandelt, aan hem toelaten.

Na deze definitie zal ik nagaan, vooreerst: wier vaderlandsche gedichten aan de nakomelingschap zijn overgebleven; ten tweeden: waarom in zekere eeuwen een meerder getal groote geesten is verschenen als in andere tijden; ten derden: welke de oorzaak is, dat het getal van diegenen, die goedgekeurde nationale gedichten hebben opgesteld, zoo gering is.

EERSTE ONDERZOEK.

Wie Nationale of Vaderlandsche gedichten hebben geschreven?

HOMERUS.

Homerus is de eerste van diegenen, van welken nationale gedichten aan ons zijn gekomen, en hoewel de eerste, heeft hij zijn Vaderland met twee zoodanige werken verrijkt; zijn verheven geest en schilderende inbeelding schijnen hem spelende opgegeven te hebben, hetgeen bij al zijne volgeren de vrucht van langdurigen arbeid is geweest. De gemeene gissing omtrent zijn leeftijd, is 't begin van de derde eeuw na 't verwoesten van Trojen, en het is die oorlog, welke de hoofdstof is van de Ilias, en met het einde van dien oorlog neemt de Odyssea haar begin. Het succes van deze

twee werken is van 't begin af onbeschrijfelijk geweest, en tegelijk allernatuurlijkst.

De Grieken, door den roof van Klein-Aziën verrijkt en machtig geworden, begonnen in dien tijd verscheidene gecivilizeerde staten op te richten, van welke sommigen, meer door eenen voornamen ingezeten als Koning (in den zin, dien men nu aan dezen naam geeft), anderen republieksgewijs, door een veelvuldig getal heerschers wierden bestuurd. Niets vleide meer al die grooten, als de daden van hunne bekende voorouders te hooren zingen, en niets konde van meerder nut zijn aan al die rijzende staten in 't algemeen, als de aanwijzing van de onheilen door de tweedracht veroorzaakt, en van de gelukkige gevolgen der eendracht, zoo geprezen in de Ilias.

Aan die eendracht waren de Grieken verschuldigd het nemen van Trojen; en dus die rijkdommen, waarvan de groote Huizen nog de aangename gevolgen ondervonden. Die onderlinge eendracht der Grieken was noodig en was genoegzaam, om alle vreemd geweld af te keeren, en kon, zoo die onderhouden wierd, en alle Grieken te eeniger tijd weder onder één hoofd verzamelden, op nieuw de schatten van Aziën in Griekenland overbrengen. „Deze hoop en deze begeerte zweefde in 't hart van de Grieken", zegt Isokrates [1], „sedert Homerus"; en deze wensch is eindelijk vervuld onder Alexander, wiens achting voor dien dichter dus minder te verwonderen is; hij moet van 't begin van zijne onderneming tegen de Perzen dagelijks ondervonden hebben, hoe gunstig Homerus de harten der Grieken tot dezen tocht had bereid. Maar het voordeel van de lezing dezer twee werken spreidde zich niet alleen over 't gemeen; ieder huisvader vond in dezelve een onderwijs voor zich, en eene onbegrijpelijke hulp voor de opvoeding zijner kinderen. De vrees van de Godheid overal aanbevolen, de herbergzaamheid, in die ruwe tijden zoo noodzakelijk, aangeprezen, de lust tot reizen aangemoedigd, als het beste middel, om door vergelijking van de zeden en wetten van andere volkeren, de wijsheid in 't geliefde Vaderland terug te brengen, en die wijsheid gepaard met lijdzaamheid, aangetoond als eindelijk alle ongevallen te boven komende! En kon er bovendien, in een tijd dat er bijna geene boeken waren, iets van meerder nut zijn, als de historie en geografie (die de gronden van de staatkunde zijn) door middel van de zachte dichtkunde in 't geheugen van jongelieden te brengen, dit was toen en zal ten allen tijden het gemakkelijkste middel daartoe zijn; en zoo die historiën gedeeltelijk fabuleus waren, de Grieken hadden er geen andere; en de geografische beschrijvingen, wel verre van fabuleuze uitvindingen te zijn, waren zoo exact, dat Lady Worthley-Montague, die in deze eeuw, met Homerus in handen, de omliggende bergen, vlakten en stroomen van Trojen heeft bezichtigd, getuigt [2], dat alles aldaar door de beschrijving van Homerus nog kenbaar is; hetgeen aan de Grieken de allersterkste en waarschijnende vooroordeelen, ten opzichte van de verhaalde gebeurtenissen, moest geven.

Het is dan niet te verwonderen, dat de Grieken als dronken waren (gelijk Racine [3] zegt) met hunnen Homerus. Ook wierd niemand onder hen voor welopgevoed aangezien, die geene grondige kennis zoude gehad hebben van zijne beide gedichten, en daarvan de aanmerkelijkste plaatsen uit het geheugen wist te pas te brengen. En die zelve smaak en gewoonte ging naar Romen over, met de kennis en liefhebberij der Grieksche letterkunde, zooals blijkt uit de verzen van de Ilias, welke het brandende Carthago aan den tweeden Afrikaan ontrukte.

[1] Isokr. *Panegyrikus*. [2] *Letters*, 44. [3] *Et silôt que la Grèce yvre de son Homère.* (*Poème de la Rel. h.* 2.)

VIRGILIUS.

Maar de admiratie van de Romeinen wendde zich spoedig naar hun eigen nationaal of vaderlandsch gedicht, zoo ras zij er een hadden. Ennius schijnt reeds gevoeld te hebben, van wat nut de dichtkunst aan de historie kon zijn; en hoewel Ovidius hem noemt *arte carens*, moeten er echter onder zijne verzen eenigen geweest zijn, waarvan de zin en uitdrukking sierlijk genoeg was, en zoo, dat het bezwaarlijk viel beter te zeggen. Want dit koomt voor de waarschijnlijke reden, waarom Virgilius een geheel vers van Ennius in de Æneïs heeft geplaatst, wanneer hij spreekt van Fabius Maximus.

Niets is lichter te begrijpen als de gunstige ontmoeting, welke de Æneïs moest vinden. Romen, na tachtig jaren in twist, oorlog en burgerlijke moorden verkeerd te hebben, genoot rust, rijkdom en overvloed onder Augustus, die, onder den naam van de Republiek te herstellen en de Vrijheid te matigen, inderdaad alle vrijheid wegnam. Maar schoon de Romeinen reeds *domiti* waren, zij waren nog niet *parati servire*, en eene vonk kon weder vlam veroorzaken. Ook is bijna ongelooflijk, door hoeveel attentiën van alle soort, Augustus elke inbreuk op de rechten van de Vrijheid wist te doen voorkomen als nutte zaken, die, onder de specieuste voorwendselen en met de zachtste woorden, wierden voorgedragen en ingesteld.

De Vorst zelve welopgevoed zijnde, en een man van oordeel en kunde, had ook zoodanige lieden onder zijne hovelingen; dus was er voor een jongman van zooveel geest, als Virgilius, bescherming ten hove te verwachten of ten minsten te hopen; en die, door zijne eerste verzen, bij Pollio, bij Gallus, en bij Mecenas verkregen hebbende, wierd hij bij Augustus bekend, en was schrander genoeg, om spoedig het nieuwe plan van regeering te bemerken; en hierop bouwde hij den grond van zijn gedicht. Om over alle anderen alleen te heerschen, diende Augustus van beter huize te zijn: dit was hij buiten twijfel, want hij stamde af direct van Venus, en de andere Romeinen wel van voorname lieden, maar niet van Goden; hij moest noodlottig te Romen regeeren, want de Godspraken hadden het reeds lang geleden voorzegd: *Jam nunc et Caspia Regna responsis horrent Divum;* hij zoude Italiën gelukkig en vooral vredig maken, *tum positis mitiscent secula bellis;* hij eerde speciaal de Italiaansche Goden, en verrijkte en versierde Romen en hare tempels met giften aan hem gegeven, *dona cognoscit Populorum aptatque superbis Porticibus;* een ieder moest zich aan hem en zijn huis onderwerpen en geen vermaak nemen in de goedkeuring van 't gemeen, of staat maken op de gunst van 't volk; dit was reeds eenige honderd jaren te voren een fout geweest in Ancus Martius, *nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris:* gevolgelijk ook in Pompejus, 't geen ieder begreep, zonder dat Pompejus behoefde genoemd te worden [1];

[1] Dat men ten minsten in die tijden dacht, dat dit Pompejus raakte, schijnt Lucanus te kennen te geven, *totus popularibus auris Impelli*, zegt hij ook van hem sprekende. *Phars.* I.

en al 't geen Augustus reeds gedaan had, was niets bij vergelijking van 't geen hij nog zoude doen, *aurea condet secula qui Latio;* welke werking hem des te gemakkelijker zoude zijn, omdat de twee grootste der Godheden, *quin et aspera Juno* en Jupiter, te samen zouden arbeiden voor de Romeinen onder zijne regeering, mits dat die heeren van de wereld bleven *gentem togatam*, dat is, in de rust. Een werk, op deze grondbeginselen gesticht, moest zekerlijk aan Augustus behagen, en dat het deze uitwerking op hem deed, blijkt, wijl hij er somtijds lessen uit aanhaalde, gelijk onder anderen toen hij aan 't volk toeriep ditzelve: *Romanos rerum dominos gentemque togatam*, wanneer hij zag, dat het gemeen in onderkleêren en overrokken begon te loopen, hetgeen in vredestijden geen mode was. De Staatkunde van den Vorst, gevolgd door de toestemming van de hovelingen, dat is van de voornaamste lieden van Staat, moest natuurlijk de goedkeuring van 't gemeen na zich slepen, en de eerste oorzaak van 't succes van de Æneïs zijn.

Doch schoon niet waarschijnlijk is, dat Augustus in de eerste helft van zijn leeftijd eenige andere oogmerken in zijne gedachten, of beweegredenen in zijne daden heeft gehad, als enkel staatkundig belang; de laatste helft toont echter dat hij, midden in 't nutte dat hij verrichtte, ook wel mocht zien dat dit nutte geprezen wierd; in één woord dat hij een mensch was, en dat de lof, wanneer die verstandig en gepast was en uit den grond van 't hart kwam, of scheen te komen, aan hem niet onaangenaam was. Dit toonde zich zoo duidelijk in 't vermaak dat hij genoot, en billijk mocht genieten, wanneer in zijnen hoogen ouderdom, in een tijd dat hij voor niemand meer behoefde te veinzen, de Alexandrijnsche koopvaardijvloot bij Pozzoli, onder 't uitsteken van vlaggen en wimpels, hem die woorden toeriep, welke ieder Hoofd van een Staat in zijn hart diende gegraveerd te hebben [1], „dat zij door hem leefden! door hem eene vrije scheepvaart hadden! en door hem, hare vrijheid en welvaart genoten!" —

Zoo hij dan waarschijnlijk den spot heeft gedreven met de onzinnige loftuitingen, in de Georgica ten zijnen opzichte verspild, toen hij nog niets prijswaardigs had bedreven, kan hij ernstig behagen geschept hebben in den lof, welken de Æneïs aan ware en heilzame daden geeft, en dat nog verzen van dat gedicht tot in zijne laatste oogenblikken in zijn geheugen speelden, mag men gissen uit zijne allerlaatste woorden aan Livia [2], vergeleken met die welke Crëusa aan Æneas zegt.

Maar de nakomelingschap der Romeinen, die niet altijd de gevolgen van deze regeering met zooveel vreugde aanschouwde, als de Alexandrijnsche koopvaardijvloot, zou ras vergeten hebben een opstel, dat niets zoude bevat hebben als den lof van een onderdrukker, dat Cato [3] van Utica maar in 't voorbijgaan had durven noemen, dat niet alleen den naam van Cicero niet had durven melden, maar nog de gedachtenis van dien

[1] *Per illum se vivere! per illum navigare! Libertate atque fortunis per illum frui!* — Suetonius *in Aug. c.* 98.

[2] *Livia nostri conjugii memor vive et vale. Ibid.* 99. *Jamque vale et nati serva communis amorem. Æn. l.* 2.

[3] *Secretosque pios, his dantem regna Catonem.* Deze lof is fraai, maar dewijl die zich bevindt in een van de boeken (8) door den auteur bij zijn dood onvolmaakt gelaten, is 't onzeker, of Augustus die bij 't leven van Virgilius ooit gezien heeft.

grooten man had geïnsulteerd [1], indien niet in alle tijden ieder Romein, behalven dat, de Æneis had mogen en moeten aanzien als een eeuwigdurend gedenkteeken, opgericht ter eere van zijn Vaderland, zoo door het prachtig schouwtooneel van de Goden, voor en tegen de stichters van die wereld-hoofdstad arbeidende, als door de wijze en oordeelkundige ordonnantie van dit fabuleuze, zonder verwarring ondermengd met Romens nieuwe en oude ware, of ten minsten waar geloofde, groote gebeurtenissen; en dit alles versierd door een natuurschilderende inbeelding die nooit verdwaalt, en een vloeyende dichtkunst van taal, welks geene der Roomsche dichteren ooit heeft kunnen evenaren, veel min overtreffen.

Hierdoor bleef, na den dood van Augustus, niet alleen de admiratie van de Romeinen voor de Æneïs, maar die vermeerderde zelfs door den tijd zoodanig, dat de verzen niet meer bepaald tot geheugen en bibliotheeken, zelfs als orakels wierden aangezien en daartoe gebruikt, gelijk men bij Spartianus [2], in 't leven van Adrianus, en bij Lampridius, in 't leven van Alexander Severus [3], ziet.

LUCANUS.

Ongeveer tachtig jaren na den dood van Virgilius, stierf Lucanus; hij is de tweede geweest, die aan de Romeinen een vaderlandsch gedicht heeft willen geven. Zijne hoofdstof is de burgerlijke oorlog, welke, na de allerbloedigste twisten, met Romens slavernij was geëindigd; de veldslag bij Farsaliën was de luidruchtigste van de gebeurtenissen van dien krijg geweest, en van die plaats heeft de auteur den naam voor zijn gedicht ontleend.

Verscheidene oordeelen zijn er over dit werk; het heeft zekerlijk roem behaald, wanneer het in 't licht begon te komen, dewijl Nero, welhaast nijdig geworden van alsoorts verdiensten, aan Lucanus deed verbieden de dichtkunde te oefenen, en hem kort daarna dwong zich te dooden. Quinctilianus, vijf-en-twintig jaren na dien dood, zegt dat Lucanus eerder onder de oratoren als onder de dichters moet gesteld worden; maar Quinctilianus schreef onder de regeering van Domitiaan, onder wien het niet veilig was anders te denken als Nero gedacht had; voornamentlijk voor hem, die leermeester was van neven van Keizer Domitiaan. Martialis, in denzelven tijd omtrent, geeft te kennen, dat schoon er waren, die Lucanus voor geenen dichter aanzagen, het grootste getal lezers, en hij zelf, van andere meening waren. Sedert heeft een groot getal koude commentators, die brandende werken met ijskille looden passers meten, van Servius af [4] tot aan onze tijden, uitgesproken, dat de geschiedenis niet behoort tot de dichtkunde, en dat Lucanus geen dichter is. Het eerste van die twee vonnissen kan ik niet tegenspreken, omdat ik niet al te wel begrijp [5], wat zij

[1] *Oravit causas melius*, schaamt hij zich niet van andere volkeren te zeggen, en hij spreekt aan Romeinen, die Cicero hadden hooren pleiten: *Pro lege Manilia*, voor M. Marcellus, voor Ligarius, enz.

[2] *Virgilianas Sortes.* [3] *In Templo Prænestino.*

[4] *Ad Æn. l.* I. *v.* 386.

[5] Wil het zeggen, dat de geschiedenis geen stof tot de dichtkunde kan of moet geven, dan is 't een absurditeit die door alle epische gedichten wordt tegengesproken; en wil men er mede aantoonen, dat een geschiedenis en een gedicht niet in denzelven stijl moeten worden geschreven, dan is 't een triviale waarheid, aan schooljongens bekend.

die woorden hebben; maar nopens het tweede verschil ik eenigsins van gevoelen.

Horatius zegt terecht: *Omne supervacuum pleno de pectore manat;* maar nochtans is het dat *supervacuum*, dat overtollige, hetgeen de eerste wezentlijkheid is van een Episch dichter; niet die overtollige kunst, met welke iemand, op twintig verscheidene wijzen, eene zaak door een menigte van woorden weet uit te drukken; maar die overtolligheid van geest, die, door een gelukkig geheugen bijgestaan, op een verheven onderwerp twintig verscheidene en alle edele denkbeelden aanbrengt, welke de borst van den dichter niet alleen vervullen, maar overstelpen; zoodat dikwijls de inbeelding zelve, veel min de pen, die niet kan volgen; en die, in zulken gloed uitgeboezemd, noodwendig altijd in wanorder moeten voorkomen aan 't oog van koele zieners; voornamentlijk wanneer het penseel van een rijke inbeelding, terzelver tijd door gelijk vuur gedreven wordende, geest, geheugen, en inbeelding zich samen mengen. Dit is dat *ingenium*, die,

mens divinior atque os
Magna sonaturum [1],

waaraan dezelfde Horatius wil, dat men een dichter zal erkennen. En 't is het voortbrengsel van dat vuur van geest, dat vervolgens, door bedaard oordeel en door raad van wijze vrienden, in order moet worden gebracht, en door tijd en gedurigen arbeid gepolijst; schoon er nochtans in die uiterlijke verwarring zelve somtijds fraaiheden kunnen blinken, die 't gemeen der lezers zelden gewaar wordt; die de grootste meesters admireeren, en welke een verheven geest, die zich boven wetten voelt, durft laten blijven, op 't voorbeeld van 't geen Pope aanmerkt van Homerus, „die", zegt hij,

„*here and there disclos'd a brave neglect* [2]."

Die nu in 't eerste opstel van Lucanus dat *plenum pectus* niet vindt, is mijns bedunkens meer te beklagen als te benijden; ik zeg in 't eerste opstel, want het is zichtbaar dat wij niets anders van hem hebben, als een project van een gedicht, in hetwelk hij niet van voornemens was om den burgerlijken oorlog alleen historiewijs te beschrijven, maar, dat voor 't menschelijk geslacht van meerder belang was, om de redenen te onderzoeken, welke oorzaak tot die groote gebeurtenissen hadden gegeven,

Causas tantarum expromere rerum,
Immensumque aperitur opus, *quid* in arma furentem
Impulerit Populum, *quid* pacem excusserit Orbi [3].

Hiertoe was noodig de historie zelve eerst voor zich te leggen, en die vervolgens dichtkundig en zooveel doenlijk te versieren, in 't oog houdende het ware of waar geloofde; en het is waarschijnlijk, dat de Æneïs op diezelve wijs begonnen is.

Maar Virgilius heeft elf jaren tijd gehad, om zijn eerste opstel in behoorlijke order te brengen, ten minsten met betrekking tot zijn eerste zes boeken; hij heeft gelegenheid gehad, om over dezelve in te nemen de gedachten van lieden van rang, van verdiensten, en van den allerkeurigsten smaak; en keizer, hof, stad en rijk, moedigde hem aan en hielp hem, waartegen Lucanus dit alles ongunstig of in 't geheel niet vond. Dus is niet te verwonderen, dat, behalven de twee eerste boeken, die men klaar ziet dat meer bearbeid zijn als de rest, niettegenstaande het verbod van Nero, die (misschien) vóór dat verbod reeds meer gepolijst waren, al het *pulcrè magnaque subiti ingenii felicitate*, zooals Barthius zegt [1], was uitgeworpen.

[1] *Sat. l.* I. 4. [2] *Temple of Fame.* [3] *Phars. L.* I. *v.* 67.

PETRONIUS.

Het derde Vaderlandsch gedicht van de Romeinen, en hetwelk ook niet geëindigd is, vindt men in het Satyricon van Petronius. Dit geeft zich op, als zullende dezelve stof verhandelen als Lucanus, te weten den burgerlijken oorlog.

Bij gebrek van te onderscheiden loopt men gevaar, zich een verkeerd denkbeeld te maken van 't hof van Nero; het is zeker dat in de laatste jaren van zijne regeering, die vorst, en alles wat hem omringde, in de vuilste misdaden gedompeld was, en dat, uitgezonderd de slimmigheden, die tot gruwelijkheden en allerlaagste vleyerij noodig waren, alle andere kennissen, wetenschappen, of gaven van den geest moesten verdwijnen of zich verbergen, zoo ras de doodstraf gereed was voor ieder, die maar verdacht wierd gehouden, in eenig soort van kundigheid iets meer te weten als de Keizer. Maar het begin van die regeering vertoont een geheel ander schouwtooneel. Agrippina, de moeder van Nero, bezat, bij een brandende heerschzucht, zeer veel verstand, en begreep licht, dat de werkzame geest, die al vroeg in haar zoon wierd bespeurd, voedsel moest hebben; en wel uitgezochte meesters hadden, in de grondbeginselen van meest alle vrije kunsten, hunne moeite bij hem niet verloren [2]. Doch met zorg had zij hem van de wijsbegeerte afgehouden [3], op hoop van altijd te heerschen op den naam van een Vorst, die, wijsheid verachtende, niets als voor een Keizer onnutte, of minst passende kennissen zoude weten. En van de kunde om in 't openbaar te spreken, welke gaaf, tot hem toe, aan 't Huis der Cæsars schijnt eigen geweest te zijn, had hem Seneca een afkeer gegeven; want deze, de opzichter van de jeugd van Nero geweest zijnde, stelde alles voor hem op, wat de Keizer in den senaat, of elders, in 't openbaar moest zeggen, en vreesde onnut te worden, zoo ras de jonge Vorst ditzelve kon doen [4].

De levendige geest van Nero, hierdoor van 't ernstige afgehouden, was gevallen op het vervrolijkende [5]; op muziek, graveeren, schilderen, harddraven en verzen maken, en in dit laatste (daar hij 't minste kwalijk in gelukte) geleerdheid te toonen; en niets was natuurlijker als dat de Roomsche jeugd, die den jongen Keizer omringde, naar gunst zocht, ieder door zoodanige gaven, waarin hij de meeste bekwaamheid had of dacht te hebben, zoodat met diergelijke hovelingen, van welken, gelijk van den Vorst, de ondeugden van 't hart nog geheim, en de blinkende hoedanigheden van den geest openbaar waren, dit hof een allerbekoorlijkste uiterlijke schijn van kennis, smaak en wetenschap moest vertoonen, gedurende de vijf eerste jaren van Nero's

[1] *Ad Theb.* 6. 89.
[2] *Liberales disciplinas omnes fere puer attigit.* Suet.
[3] *A philosophia eum avertit Mater. Id. Ib.*
[4] *Ut diutius in admiratione sui detineret.* Tac. *Ann.* 13.
[5] *Vividum animum in alia detorsit: caelare, pingere, cantus aut regimen equorum exercere; et aliquando carminibus pangendis inesse sibi elementa doctrinae ostendebat. Id.* Suetonius noemt zelfs een gedicht van Nero, tegen Clodius Pollio gemaakt, en Tacitus spreekt van een ander tegen Quinctianus.

regeering, in welke het nog geen misdaad was, onderling, ja, met hem zelven van bekwaamheid te strijden. En ook was men, ingevolge van dien, te Romen in de verwachting, dat nu de hoop van fortuin voor de verdiensten open was [1].

Onder die jongelieden blonken voornamentlijk uit, in gaven van verstand en dichtkunde, Lucanus en Petronius. De eerste, een Spanjaard van geboorte, maar zeer jong naar Romen overgebracht, was door zijn oom Seneca aan 't hof voorgedragen, de tweede was een Italiaan of van Massiliën. Beiden naar gunst strevende, kon Petronius niet beter zijn hof maken, wanneer hij gewaar wierd, dat Nero nijdig was van den roem, dien de Farsalia begon te verkrijgen, als door dien roem te verduisteren; en te dien einde moest niets van meer effect zijn, als door een soortgelijk werk aan te toonen, dat men iets beter over die stof kon maken, mits dat men volgens de methode en smaak van den Keizer arbeidde, die dan nog maar alleen in staat zoude zijn, zulk eene zware stof naar behooren af te maken; want zonder die omzichtige vleyerij wierd die proef zelve misschien ook gevaarlijk. *Ecce* (zegt hij) *belli civilis ingens opus* (want men ziet er nog geen einde van) *quisquis* (van ons alle) *attigerit, nisi plenus litteris* (gelijk de Vorst) *sub onere labetur* (dus was 't voor Lucanus eigen best, dat hem was verboden met het werk voort te gaan). *Non enim res gestae versibus comprehendendae sunt, quod longe melius historici faciunt* (deze wierden niet benijd, want die tijden toonden er geene), *sed per ambages, Deorumque ministeria* (op de manier van den Keizer) *et fabulosum sententiarum tormentum* (die fraaye spreuken veinst met arbeid voort te brengen) *praecipitandus est liber spiritus* (want een groote geest als de zijne mag alle soorts vrijheden nemen) *ut potius furentis animi vaticinatio adpareat, quam religiosae orationis sub testibus fides* (en dat de verzen van Nero zoodanig waren, wijzen aan Persius *Sat.* I. en Dio *L.* 61): *tamquam si placet hic impetus* (deze geringe proef, welks goedkeuring van 't oordeel van den Keizer afhangt) *etiamsi nondum recepit* (alzoo weinig als de Farsalia) *ultimam manum.* Want wie zal een diergelijk gedicht vervolgen zonder toelating?

En hiermede begint hij, en schijnt de Farsalia te willen navolgen; maar hij heeft deze onderneming voorzichtiglijk bij een begin gelaten. Want zoo beide gedichten, in den zin en volgens de manier, in welke zij begonnen zijn, waren ten einde gebracht, is het, onafhankelijk van verscheidene redenen, te denken dat de Romeinen, en ook alle andere volkeren, met meer vermaak zouden hebben gelezen, en nog lezen een historisch verhaal in verzen van 't geen waarschijnlijk door Brutus, Cato, Cæsar en Pompejus is gezegd, en van 't geen Cæsar en Pompejus in waarheid hebben verricht, als de fabuleuze voorzeggingen van Pluto, de fortuin en de tweedracht van 't geen ingevolge de burgerlijke oorlogen stond te gebeuren. Ik weet dat anderen meenen, dat de Petronius, auteur van het Satyricon, niet is geweest die hoveling van Nero, van welken Tacitus den singulieren dood verhaalt; maar elk heeft zijn gevoelen in oude en duistere zaken, en mijn voornemen is niet een lang onderzoek te doen over een naam, die in geene ernstige redeneering ooit te pas moet gebracht worden, als wanneer (gelijk hier) de stof, welke men verhandelt, noodwendig daartoe verplicht [1].

CAMOËNS.

Na deze twee, en een ongelukkige poging van Silius Italicus [2], omtrent of even na hun tijd, is er geen vaderlandsch gedicht meer van de Romeinen, ten minsten geen zoodanig, als waarvan ik de definitie heb gegeven, en dat de goedkeuring van tijdgenooten en nakomelingschap heeft gevonden en bewaard, hetgeen de eenigste soort is, welke deze verhandeling raakt.

Men moet dan, om een vaderlandsch en zuiver nationaal gedicht te vinden, overspringen tot in de zestiende eeuw, wanneer de Lusiada van Camoëns in Portugal verscheen. Luïs de Camoëns van adelijken huize, wierd geboren te Lisbon in 't jaar 1517. Nog in kindsheid verloor hij zijnen vader, die, scheepskapitein zijnde, op de kusten van Goa met schip en goederen verging. Deszelfs weduwe, Anna van Macedo, hoewel niet rijk, droeg nochtans zorg, dat Luïs welopgevoed en onderwezen wierd, en hij volbracht met

[1] *Videbaturque locus virtutibus patefactus.* Tac. *ib.*

[1] Eene tegenwerping nochtans is er op dit gevoelen, welke ik niet schroom te beantwoorden; te meer, omdat de oplossing van dezelve, wel verre is van eenige de minste hinder aan goede zeden te brengen. Men kan mij vragen, hoe een soort van voorreden, welke ik stel tot lof van Nero gemaakt te zijn geweest, ooit in een schimpschrift tegen hem heeft kunnen dienen. Ik antwoorde dat, vooreerst, in 't algemeen alle lof, die de juiste palen te boven gaat, voornamentlijk wanneer die door de eigenliefde van hem, dien men er mede vleit, werd geloofd, reeds zeer nabij een schimpschrift koomt; ten tweeden, dat Vorsten te prijzen over hoedanigheden, welke ieder (behalven zij) weet dat zij niet bezitten, een dadelijk bespottend schimpschrift is; en eindelijk, dat de ware natuur van de Satyra, van het schimpschrift, is, dat spot er zoo nabij lof is, dat het verstandig oog alleen die weet te onderscheiden. Dusdanig is zij admirabel gedefinieerd door de verstandigste vrouw (misschien) van onze eeuw:

Satire should, like a polish' d razor keen
Wound with a touch, that 's scarc'ly felt or seen.
Thine — voegt zij er bij aan Pope — is an oyster-
kuive that hacks and hews,
The rage, not the talent, of abuse,
And is in Hate, what Love is in the stews.

Ieder weet van buiten het vers, dat aan Pope dezen zendbrief op 't lijf had gehaald.

P—xed bij her love, or libell' d bij her hate.

De praktijk echter van haar grondregel vindt men en gelukkiglijk bij geene van beiden, maar zij heeft tot haar voordeel van te kunnen zeggen, dat zij aangetast was.

[2]) Schoon Silius Italicus geen goedgekeurden naam, onder de soort van dichters van welke deze Verhandeling spreekt, heeft kunnen verkrijgen, geeft nochtans Addison hem een getuigenis, welke bij schrijvers van Epische werken in 't algemeen, en bij die van Vaderlandsche in 't byzonder, verdient aangemerkt te worden: „Silius Italicus, who has taken more pains on the Geografy of Italy than any other of the Latin Poets, has given a Catalogue of most of the Rivers that I saw in Umbria, or in the Borders of it. He has avoided a Fault (if it be really such) that Macrobius has objected to Virgil, of passing from one place to another, without regarding their regular and natural situation, in which Homer's catalogues are observ'd to be much more methodical and exact than Virgil's". (Rem. on Italy p. 113.)

den gelukkigsten uitslag al zijne studiën op de hoogeschool van Coïmbra. Dus ten hove voorgedragen en er met veel verstand verschijnende, was hij er eerst zeer aangenaam; maar geen oordeel genoeg bezittende om dat verstand wel te besturen, en van de gave der dichtkunde een onbezonnen gebruik gemaakt hebbende, wierd hij spoedig gebannen, en vertrok naar het Portugeesche leger op de kusten van Afrika, waar hij ten kosten van een zijner oogen eenigen roem van dapperheid won.

In Portugal teruggekomen, vertrok hij van Lisbon naar de Oost-Indiën, alwaar gelukkig aangekomen zijnde en verscheidene oorlogen, waaronder een in de Roode zee, bijgewoond hebbende, had hij te Goa gegronde hoop tot fortuin, wanneer hij andermaal zijn verstand onvoorzichtig misbruikende, door den onderkoning Baretto, vandaar naar Macao, op de uiteinden van Sina, in ballingschap wierd gezonden. Hier in armoede, ver van zijn Vaderland en zonder veel hoop van het ooit weder te zien, had hij moed genoeg om te arbeiden, tot het in order brengen en 't voltrekken van een gedicht, ter eere en roem van zijn Vaderland opgesteld, onder den naam van Lusiada; een naam, nagevolgd gelijk men ziet van Lusus en Lusitaniën, van welk werk hij van tijd tot tijd verscheidene stukken had in gereedheid gebracht.

Een gering ambt, alhier verkregen, had hem echter eenig goed bezorgd, wanneer hij verlof kreeg om weder naar Goa te mogen keeren, ten tijde van het onderkoningschap van Constantijn van Braganza, bij wien hij bekend was; maar op die terugreis verloor hij in de baai van Camboya, door een zwaren storm, met het schip daar hij in was, al wat hij bezat, behalven zijn leven en zijn gedicht, welke beide hij zwemmende behield. Op deze barbaarsche stranden door de inwoners herbergzaamlijk ontvangen zijnde, verliep echter intusschen de tijd van de regeering van Braganza, en Camoëns kwam eerst te Goa, wanneer deze vertrok, en den graaf van Redondo tot opvolger naliet, onder welken Camoëns, beschuldigd van malversatiën in zijn ambt te Macao te hebben gepleegd, voor alle gunst ontving, om uit de gevangenis, waarin hij gezet was, den kapitein Pieter Baretto te mogen vergezelschappen naar een klein gouvernement, in 't ongezonde rijk van Sofala, op de Oostkust van Afrika. Die landstreek, schoon overvloeyende van goud, verveelde hem ras; maar om ontslag te verkrijgen en weder naar Portugal te mogen keeren, moest hij alles, wat hij weder opgespaard had, vooraf aan Baretto afstaan.

Dus naakt en berooid van goederen, in 't jaar 1569 te Lisbon wedergekomen, vond hij den jongen Sebastiaan op den troon, die, in zijn jeugd, een Prins van groote hoop scheen. De Lusiada aan dien Vorst aangeboden hebbende, ontving hij tot belooning een pensioen van vierduizend realen; toen vereerd met de gunst van den Koning, en de toejuiching gevolgelijk van de hovelingen, wierd de Lusiada in Portugal geadmireerd, en was door geheel Europa beroemd. Eindelijk scheen dan Camoëns gelukkig; maar Sebastiaan, onvoorzichtig naar Afrika vertrokken, bleef er gelijk bekend is met zijn geheel leger. Zijn oom Don Hendrik, Kardinaal en in kindschheid, wierd zijn opvolger, alles in Portugal raakte in verwarring, de pensioenen wierden niet meer betaald; Camoëns was nu oud en arm, wierd ziek en veracht, zocht en vond plaats in een gasthuis, en stierf er in honger en ellende.

Hetgeen, de kenners van bouwkunst in vermaarde paleizen nagaan, is eerstelijk den voorgevel, ten tweeden de algemeene ordonnancie en byzondere verdeeling der vertrekken, en ten derden de ameublementen. Zoo 't geoorloofd is, de Lusiada aan dien regel te onderwerpen, kan men zeggen dat de voorgevel, dat is de titel en stof, die verhandeld zal worden, allersierlijkst en groot is, dewijl de lof van 't Vaderland, gepaard met een der voornaamste ontdekkingen, die ooit door menschen is gedaan, onder de prachtigste voorwerpen is, welke men voor de oogen kan brengen. Hiertegen schijnen de vertrekken, zoo in 't algemeen als in 't byzonder, met weinig orde aaneen gelast en zonder smaak verdeeld te zijn, maar iedere beschrijving op zich zelve is een meubel van een elegante, aanminnelijke, en verrukkende soort. Ook heeft nimmer eenig dichter meer hulp voor een blinkende inbeelding kunnen hebben als Camoëns, dewijl menigvuldige reizen het getal onzer denkbeelden moeten vergrooten en kunnen versieren; nu is hij waarschijnlijk van alle dichters degene, die 't verst gereisd, en de meeste gevaren heeft ondergaan. En wanneer een werk zich zoodanig vertoont aan diegenen, die de taal van den auteur maar matig verstaan, en zelfs in overzetting een menigte bevalligheden behoudt, kan men licht begrijpen, hoeveel het in 't oorspronkelijke moet inhouden. Ook mag men met reden denken, dat, zoo iemand de plaatsen in Indiën bezocht, door Camoëns beschreven, met de Lusiada bij zich, wij van hem dezelfde getuigenis zouden hooren als Lady Worthley Montague van Homerus geeft.

VOLTAIRE.

Na de Lusiada zijn er wederom twee eeuwen verloopen, eer Europa een ander alom goedgekeurd vaderlandsch gedicht heeft gezien, wanneer de Henriade van den Heer Voltaire is verschenen, hoewel eerst onder den naam van Poème de la Ligue. Dit werk, hetwelk alle fraaiheden van de voren genoemde bezit, heeft daarbij nog twee zaken die òf beiden, òf eene van beiden, aan de vorige genoemde ontbreken, te weten de methode of juiste orde, en het geheel afgemaakte. Maar ook heeft de auteur een geluk gehad, dat niemand van zijne voorgangers heeft mogen gebeuren. Want in den ouderdom van twintig jaren dit werk begonnen hebbende, heeft het noodlot hem tot nu toe reeds meer dan zestig jaren gegund, om het gestadig te kunnen nazien, vermeerderen, beschaven en verbeteren, waardoor het tot die volmaaktheid is gebracht, in welke wij het zien. Ik heb nochtans hooren critiqueeren de al te zichtbare imitatie van de drie eerste zangen,, na de drie eerste boeken van de Æneïs; doch deze critique is mij altijd ongegrond voorgekomen, want het is niet de navolging van de methode en schikking van anderen die den prijs van een werk vermindert, maar de slaafachtige navolging, of de letterlijke overzetting van gedachten van degenen, die voor ons geschreven hebben; en die fout heeft de Henriade gewisselijk niet.

TWEEDE ONDERZOEK.

Waarom in zekere tijden een meerder getal groote geesten is verschenen dan in andere.

Deze vraag is meermalen onderzocht, en door lieden

van meerder kennis dan ik, en zoo er onder hen eene eenparige uitspraak hierover was, zoude ik mij aan hun oordeel onderwerpen; doch dit niet zijnde, zij 't mij geoorloofd, mijne gedachten daaromtrent ook te wagen. Zou 't niet kunnen wezen, dat, gelijk er waarschijnlijk op aarde genoegzaam altijd hetzelfde getal menschen is, dus ook het getal van schrandere menschen, en de maat van schranderheid, in 't algemeen genomen, dezelfde is en blijft? Zoo dan wijze wetten en instellingen, in eene beknopte plaats tusschen wallen besloten, twee- of driemaal honderdduizend menschen kunnen verzamelen; zoo één man er in 't veld honderdduizend samen weet te brengen, om voor hem te vechten, mits hij hun soldij en plundering bezorgt, en de schim van roem voorhoudt; waarom zouden dan wijze instellingen, waarom zou een rijk en machtig man, door gelukkige omstandigheden geholpen, niet een grooter aantal van schrandere menschen bij malkander kunnen vergaderen in eene plaats, dan die plaats andersins natuurlijk zou moeten bevatten?

En de voorbeelden zullen misschien ten mijnen voordeele zijn. Themistokles had aan de Atheniënsers geraden een vloot te bereiden tegen de komst van Xerxes; een raad, waarschijnlijk gegrond op de gewoonte van die tijden, van een ander Vaderland te zoeken, als men uit het zijne was verjaagd. Doch wat hiervan zij, de Perzen geslagen en teruggedreven zijnde, bleef die vloot over, was gereed en wierd gebruikt tot koopvaardij. De Atheniënsers dus de eerste kooplieden in Griekenland, en tevens de voornaamsten geworden, wierden ook 't eerste rijk; bij dit waren zij verstandig en levendig; en hierdoor hovaardig, begonnen zij de overige Grieken weinig, en zich zelven veel te achten. In dit tijdstip kwam Perikles aan de regeering, en had geen moeite om te bespeuren, dat, om dit volk te regeeren, hij 't nog opgeblazener moest maken als het was. Hij sprak dan nooit als van de hooge achting, waarin Athenen was bij alle andere volkeren, en hoe gemakkelijk en noodig het was, om die verwondering en eerbied nog te vermeerderen door prachtige theaters en schouwspelen, marmeren tempels, versierd met alles wat de rijkdom van de republiek toeliet in bouwkunst, beeldhouwerij, en schilderwerk. En dit aan 't volk hebbende doen smaken, wierd hij natuurlijk de commissarisordonnateur van die werken, waaraan ieder, die kostwinning noodig had, en dus half Athenen, arbeidde, en daardoor van Perikles afhing. Maar diezelfde reden verzamelde ook te Athenen alles, wat van de Zuidpunt van de Peloponnesus tot aan Byzantium, van Corcyra tot aan Ioniën, eenige kundigheid bezat in bouwkunde, in dichtkunde, zoo voor de lofzangen als schouwspelen, in beeldhouwerij en schilderkunst. En dat getal kon zeer groot zijn in een volk, dat lang vóór Perikles, Homerus en Hesiodus las; dat tempels had en allerschoonste beelden bezat, dewijl Xerxes de tempels deed verbranden, en de standbeelden van Harmodius en Aristogiton tot versiering van zijn paleis in Aziën liet overbrengen; dat dagelijks te Athenen in 't Pœkie eene gansche verzameling van kunstige schilderijen zag, dat den lof der Goden hoorde zingen in plechtige omgangen, voor hetwelk de geheugenis van de verstorvenen in openbare redevoeringen wierd geprezen, en de glorierijke daden in prachtige schouwtooneelen vertoond. En al de eersten in hunne kunsten, door Perikles tegen elkander overgezet, wel en altijd prompt betaald, en daarbij overladen met lof voor diegene, die een ander overtrof, voelden noodwendig een æmulatie, welke deze wetenschappen tot het hoogste toppunt kon brengen. Voeg hier nu bij, dat de gave van 't woord wel te voeren, somtijds een gemeen burger tot vloot- of legervoogd bevorderde; dat geen land overvloeyender was in marmer als Griekenland, noch eenig volk begeeriger naar beelden als de Grieken; en dan ziet men dat de welsprekendheid, de bouwkunde, en de beeldhouwerij, in deze eeuw meest moesten uitmunten.

Romen in haar begin een roofnest zijnde, bestond de wetenschap in 't vechten, en de kunst om aan zich en aan arme medeburgers, roof te beschikken. Veel te spreken was er van geen nut, en bijgevolg van geen gebruik; want ieder die bewind van zaken heeft bijgewoond, lacht met alle bestudeerde harangues, welke de senators en de consuls, in de onverwachtste zaken en voorvallen, bij de historieschrijvers altijd gereed hebben. De tweede noodzakelijke kunst te Romen was de landbouw, die de vrouwen en kinderen moest voeden, terwijl de mannen vochten; en noch 't vechten, noch 't ploegen moedigt aan tot elegante redevoeringen, die nochtans het eerste dienstmiddel zijn, om wetenschappen over te brengen en te verspreiden. De spraakkunst begon dan maar te Romen geoefend te worden, wanneer het welspreken tot fortuin kon dienen; hiertoe waren twee byzondere gelegenheden, die de jonge adel spoedig waarnam. De eerste was, de geringe burgers, in kleine onderlinge disputen, tot wederzijdsch genoegen te vereenigen; en, na de instelling van de Prætura, eene van de twistende partijen voor den Prætor te verzellen en aldaar voor zijn cliënt te spreken; in beide die gevallen kon men weder staat maken, bij 't vergeven van ambten, op de stem van die men had geholpen of bijgestaan. Maar de tweede was van meer gewicht, en kon het geheele volk in eens winnen; en met welke verachting de Patriciërs somtijds het gemeen behandelden, zonder 't volk kon niemand tot eerambten komen. Wanneer dan een jongman van geboorte, reeds zeker door zijn eigen familie van den bijstand van een gedeelte van den adel, de gunst van 't volk noodig had en zocht, was er geen gereeder middel voorhanden, dan iemand anders uit de grooten voor 't volk te beschuldigen van malversatie, en daarvan delateur te worden. Die beschuldiging in 't openbaar moetende geschieden, moesten bijgevolg de pointen in zeker order geschikt worden, en dus hierdoor een soort van welsprekendheid geboren worden; want of de zaak waar of onwaar mocht zijn, daar 't voornamenlijk op aankwam was, om 't Roomsche volk te overtuigen van den eerbied van den jongen heer voor de *Majestas Populi Romani*, en zijnen ijver voor wetten, eer, en deugd; en zulke lieden moest men in ambten brengen.

Maar die gevallen gebeurden niet alle dag, en de jonge Romeinen, hierdoor generaals en goeverneurs geworden, beschuldigden niet meer in anderen, hetgeen de meesten hunner nu zelven in 't werk stelden; dus was de voortgang van de welsprekendheid langzaam, en zij nog ruw, wanneer Karneades te Romen kwam, daar, na 't onderbrengen van Griekenland en Klein-Aziën, de Grieksche taal reeds bekend was, en daar de jeugd reeds begon te zien, door 't voorbeeld van de familie der Scipio's, hoeveel nut in een opvoeding stak door wetenschappen versierd. De Atheniënsers hadden over een stadsbelang een proces te Romen; om hunne zaak te bepleiten, zonden zij naar Romen drie van hunne sprekers, en men begrijpt, dat de slechtste hier-

toe niet waren uitgekoren. Karneades [1], de welsprekendste man van zijn tijd, was aan 't hoofd, en dus het woord voerende in den senaat, deed hij aldaar voor de eerste maal hooren die methodieke redeneerkunde, die, aan wetten gebonden, door die banden zelve een nieuwe sterkte verkrijgt, en volgens welke hij den top van de kunst bereikt, die de kunst weet te verbergen. De lessen, welke deze drie Grieken vervolgens te Romen in 't openbaar gaven, en die geheel Romen ging aanhooren, vervulden, na hun vertrek, de stad met scholen van welsprekendheid, die de veranderende omstandigheden van de republiek welhaast nog vrij voordeeliger maakten, als die ooit te voren was geweest. De Roomsche republiek had, na den dood van Mithridates, nimmer eenig vijand meer van gewicht, en de moorden van Marius en Sylla hadden zooveel ongerust burgerlijk bloed vergoten, dat de vrye regeering, gedurende eenigen tijd, weder scheen vastgesteld en de rust verzekerd. De roem van wapenen hield op, of ten minsten kon, nu de provinciën ondergebracht en stil waren, weinig meer dienen. De gave van wel te spreken was dan de eenigste, die tot ambten, tot aanzien, en tot rijkdom bracht. Die deed zich gelden in den senaat, daar koningen en landen dagelijks hunne onderlinge verschillen ter uitspraak moesten brengen; die neigde het volk naar diengenen van de sollicitanten met welken men in vriendschap, of door dat belang, dat naar vriendschap gelijkt, was verbonden; eindelijk die gaf schatten aan diegene, die bij deze gave moed genoeg hadden, om de mishandelde provinciën bij te staan in hare klachten. Niets schijnt ongelooflijker, en niets is echter meer bewezen in de geschiedenis, als de onbegrijpelijke onbeschaamdheid en het openbaar geweld, waarmede de Roomsche bevelhebbers tempels, altaren, steden, en particulieren beroofden; maar de schandelijke lijst van die deprædatiën toont tegelijk aan, hoevele rijkdommen die landen bezaten. Wanneer dan de geplunderden, na 't vertrek van de goeverneurs, gedeputeerden naar Romen zonden, niet om justitie en restitutie te erlangen (dit wist men, was onmogelijk), maar om ten minsten aan den opvolger te doen zien, dat men lijst hield van zijn gedrag, en, langs dien weg, misschien het overige te behouden; dan was 't geen kleine zwarigheid, om Romeinen te vinden, die andere Romeinen, nu met rijkdommen overladen, voor 't volk, of voor genoemde, en meesttijds reeds te voren omgekochte rechters durfden aantasten; en hoe de betalingen van die pleidooyen onmeetbaar hebben moeten zijn, blijkt uit een aanmerkelijk en onwederspreekbaar voorbeeld.

Cicero, die de allergrootste diensten aan zijn Vaderland had gedaan, en die, ingevolge van 't loon aan zulke diensten gehecht, door 't schuim van Romen is belasterd, door Factieuzen is gebannen, en door de militaire onderdrukkers van de vrijheid is vermoord; Cicero is nooit van malversatie of concussie bezwalkt, noch in zijn kort goevernement van Siciliën, noch in de groote ambten van zijn stad [2]; en echter vindt men dat hij negentien prachtige villa's bezat, niet landgoederen van opbrengst, maar buitenplaatsen van weelde. Hij, die zelve met de uiterste zedigheid opgeeft, dat zijn grootvader een boerenwoning had, daar de vader van Cicero wat had aangebouwd, en hij geboren [1] was.

Dit alles was met pleiten gewonnen, en Cicero was de eenigste niet in dit geval; dezelfde of diergelijke voorbeelden van gewonnene schatten toonden de sprekers Hortensius, Antonius, Crassus en anderen; maar Cicero had meer gedaan. Om de jeugd gemakkelijker tot de welsprekendheid aan te moedigen en te leiden, had hij de lessen bij 't voorbeeld gevoegd; en die lessen, in een vloeyenden en verrukkenden stijl allerklaarst voorgehouden, waren in handen van iedereen. Romen was dan vervuld door een jeugd, die, tot verwonderens toe, de gronden kende van de mythologie, de logika, filozofie, geografie, en historie, en die niets anders wachtte als maar gelegenheden om op die kennissen, welsprekendheid en fortuin te bouwen, wanneer de republiekssche regeering verdween, en in de éénhoofdige militaire regeering veranderde. Deze revolutie stikte voor een geruimen tijd alle welsprekendheid; het Consulaat en 't oppergebied van legers en provinciën wierden niet meer door 't Volk, maar door 't Hof vergeven, dus waren die redevoeringen onnut. Ook was 't niet meer in den senaat, daar men voor 't welwezen van 't gemeen, of onder dat voorwendsel, in lange en bestudeerde gesprekken vrede of oorlog voorsloeg; al wat iemand voor 's Lands nut aan Cæsar had voor te dragen, kon in een audiëntie van drie minuten afgehandeld worden. Van pleiten was nog minder quæstie; sedert het eerste Consulaat van Octavianus wierden alle verschillen door 't geweld afgedaan, en dit bleef duren totdat, lang na den dood van den Triumvir Antonius, Cæsar Octavianus, zich eindelijk volkomen meester ziende, voor zijn eigen belang goed vond aan de wetten weder eenige macht te geven, waardoor dat gedeelte van de kunst van spreken, dat bij de burgerlijke rechten noodig was, weder herrees, en een kostwinning wierd; maar de groote welsprekendheid verdween te Romen voor altoos, en de naam van *Orator* veranderde in dien van *Causidicus* of *Advocatus* [2]. De welonderwezen geest echter kan zelden ledig zijn, en wat nu gedaan met alles, wat ieder welopgevoed Romein in zijn jeugd had geleerd? Dit leidde natuurlijk tot oefening van de wetenschappen, tot welke dezelfde kennissen benoodigd zijn als tot de welsprekendheid, en dit bracht eenigen, als Livius en Sallustius, aan 't schrijven der Roomsche geschiedenissen; maar 't grootste gedeelte der geesten wendde zich naar de dichtkunde.

Niet dat Romen tot dien tijd toe zonder dichters was geweest, doch geen hunner schijnt de dichtkunde anders dan met een oogmerk van onderwijs behandeld te hebben. Ennius voor de historie, Lucretius voor de natuurkunde, Lucilius, om de bedorvene zeden te berispen, Accius en Pacuvius, om lessen aan Vorsten te geven, en Terentius aan de burgerlijke samenleving. En die werken, of ten minsten sommige van dezelve, moeten niet veel bekend geweest zijn; want anders

[1] *Carneadis vis incredibilis dicendi: qui nullam unquam in disputationibus rem defendit quam non probavit, nullam oppugnavit quam non everterit.* Cic *de Or. l.* 2 Men heeft hetzelfde van den Raadpensionaris De Witt gezegd.

[2] *Actus nobilissime Consulatus: integerrime Provincia administrata: repudiatus viginti-viratus: et civilibus bellis, neque spe neque metu declinatus animus.* Quinct. *Inst. Or. l.* 12. *c.* I.

[1] *Hanc vides villam, ut nunc quidem est, lautius aedificatam patris nostri studio: qui cum esset infima valetudine hic fere aetatem egit in litteris: sed hoc ipso in loco cum avus viveret, et antiquo more parva esset villa, ut illa Curiana in Sabinis, me scito esse natum. De Leg. l.* 2.

[2] *De caus. carr. Eloq. in princ.*

moet men nog meer verwonderd zijn over de stoutheid, met welke Virgilius, in zijne Georgica, voor zijne eigene gedachten opgeeft, hetgeen hij in Lucretius [1] vond. De eerste die aan de dichtkunde een anderen weg deed inslaan, was Catullus; zijne gedichten, verscheiden in stoffen, schijnen de vrucht van tijdkorting, en meer voor aangenaamheid als tot leering geschikt. Dit voorbeeld wierd nu, door de noodzakelijkheid van bezigheid bij sommigen, door armoede bij anderen gevolgd; dus viel elk op die soort, welke zijn geest, zijne omstandigheden, zijn hoop van uit te munten, of zijn huislijk [2] oogmerk medebracht. Tibullus, Valgius, en Propertius, jonge officieren, en in vredestijd dagelijks met vrouwen omgaande, verkoren de Elegie; de twee eersten zonder den minsten lof van Cæsar, de derde met matigen lof, en zooals aan een man van fatsoen paste [3]. Horatius, die, volgens zijn eigene bekentenis, een slecht militair was geweest, verhandelde ernstiger stoffen, en door den naam van Cæsar altijd wel ter sneê, met lof in zedekundige en gewijde zangen te plaatsen, gunst ten hove gewonnen hebbende, gaf hij ongestraft de vuilste schimpschriften tegen anderen uit. Terentius Varro schijnt op het Epische gevallen te zijn, 't zij zijn gedicht de *Argo* origineel van hem is geweest of overgezet van het Grieksch van Callimachus; en Virgilius, na in zijne eerste gedichten de schaamteloosheid in lof uitgepnt te hebben, gaf gepaster lof in een Vaderlandsch gedicht. Zij, die Cæsar in verzen niet prezen, ongestraft blijvende, en die prezen, beschermd, begunstigd en rijkelijk beloond wordende door een milden Vorst en kundige ministers, moest die æmulatie, welke de bouwkunde en beeldhouwerij te Athenen zoo ongemeen had verheven, dit zelve uitwerksel te Romen doen op de dichtkunde: en dit is ook inderdaad gebeurd.

En zoo wij, het Westen voor een oogenblik daar latende, ons oog slaan op het Oosten, zullen wij aldaar een soortgelijke verzameling vinden. De heerschappij der opvolgers van Mahomet was in korten tijd [1] zoo uitgestrekt, machtig, en rijk geworden, onder Califen, die beiden geestelijke en burgerlijke wetgevers waren, en de militaire uitvoerende kracht in handen hadden, dat de lof van Vorsten, van welker onbepaalde willekeur de rijkste belooningen en de zwaarste straffen afhingen, heel ras het voorwerp moest zijn van schranddere slaven; en schoon het schrijven in proza bij hen nog maar in de eerste beginselen was, niets was gemeener en aangenamer in Arabiën, als de dichtkunde, beide tot lof en schimp, doch alles ex tempore en op de wijze van de hedendaagsche Italiaansche improvisatori [2]. Dit middel was ook reeds tegen en voor den profeet in 't werk gesteld; want Abdallah ben Khatal van hem afgevallen zijnde, doorreisde het land met twee tooneelspeelsters, die liederen tot schimp van Mahomet [3] zongen. En hij zelve (dien de Grieken beschrijven als onwetende) stond niet alleen het leven toe aan den ter dood veroordeelden dichter Ca'ab ben Zohair, voor een gedicht dat hij uitsprak bij de belijdenis van de Islam; maar hij schonk hem bovendien den mantel, dien na den dood van Ca'ab, de Calif Mo'avia van de erfgenamen kocht voor twintig duizend drachmen volgens eenigen [4], of veertig duizend volgens anderen [5].

Hetgeen waarschijnlijk de eerste gelegenheid heeft gegeven aan de Grieken, om de Arabiërs als onwetend aan te zien, was een spreekwijs, welke Mahomet, en na hem nog lang de grootste en wijste Arabiërs, gestadig herhaalden, en welke de Grieken letterlijk uitleiden: „in de tijden der onwetendheid, dacht of deed ik", 't geen echter bij hen niets anders beduidde, als: „vóór de tijden mijner bekeering". De apostel Paulus was zelve te geleerd, om de Atheniënsers aan te zien voor onwetend, en te oordeelkundig, om het hun te ver-

[1] Dit legt — uit hetgeen verhaald wordt, dat ten tijde van Vespaziaan, een Vorst van een bekend oordeel, men liever Lucretius las als Virgilius, waarschijnlijk betrekkelijk tot de Georgica; want zoo 't mogelijk is te oordeelen van smaak in tijden, zoo verre van de onze, schijnt het geoorloofd het

Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo : juvat integros accedere fontes
Atque haurire, juvatque novos decerpere flores
Insignemque meo capiti petere inde coronam
Unde prius nulli velarunt tempora Musae
Primum quod magnis doceo de rebus, etc. (Lucr. *l.* 4)

niet min goed te vinden als het

Sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
Raptat amor; juvat ire jugis qua nulla priorum
Castaliam molli divertitur orbita clivo.
Nunc veneranda Pales, magno nunc ore sonandum
Incipiens, etc. (Georg. *l.* 3.)

't Geen een allerzichtbaarste navolging is, en zoo zijn er tien voor een.

[2] *Hic mihi responsum primus dedit ille petenti.*
Pascite ut ante boves, pueri, submittite tauros,

zegt Virgilius *Ecl.* 1. ,en Horatius: *Paupertas impulit audax, ut versus facerem.* (*Epist. l.* 2.)

[3] Tibullus en Valgius waren beiden vrienden van Messala, en die Generaal, een van de braafste mannen van zijn tijd, was geen vleyer. Men weet het vermaarde antwoord, dat hij 's anderendaags na de bataille van Actium gaf aan Octavianus Cæsar, die hem bedankte, dat hij met zooveel dapperheid voor zijne belangen had gevochten, nadat hij Brutus en Cassius zoo getrouw bij Filippi had geholpen. „Daarvan is de reden", zeide Messala, „omdat ik altijd aan de rechtvaardigste zijde geweest ben". Propertius, die door Mecenas wierd beschermd, prijst zooals Mecenas prees, die de beste hoveling, maar ook de getrouwste vriend van den Keizer was. Ovidius is de eenigste geweest, die met lof en vleyen niets gewonnen heeft; maar zoo zijne straf zeker is, over de misdaad wordt nog gedisputeerd. Gallus, in 't geen wij nog hebben van zijne elegiën is geen vleyer, maar in 't request aan Augustus vindt zich een lof, die, zoo onzinnig als die is, echter door Boileau voor Lodewijk den XIV gebruikt wordt.

[1] Zoo ooit iemand heeft mogen overtuigd zijn van de waarheid van de zending van Mahomet, was 't Anas, zoon van Malek, gestorven het 91ste jaar van de Hegira, in den ouderdom van 103 jaren. In huisdienst van den profeet geweest zijnde, had hij hem meermalen hooren zeggen en voorzeggen, dat zijne godsdienst over de gansche aarde zoude heerschen, en 75 jaren na den dood van Mahomet, zag hij dien godsdienst gebieden van 't Pyreneesch gebergte in 't Westen, langs de Straat van Gibraltar, door Afrika tot aan Arabiën, en vandaar weder naar 't Oosten tot aan de Indus, en in 't Noorden, van Bokhariën en de Caspische zee, tot aan de Golf van Ormus, en 't binnenste van Arabiën, ten Zuiden.

[2] Die soort van korte gedichten is overgegaan in de ernstige Arabische historiën, alwaar ze door de auteuren werden ingebracht, als de oratiën in Livius. Niet dus als 't geen gezegd is, maar als 't gene de auteur meest dat had kunnen gezegd worden.

[3] Gjannabi. [4] Ahmed Ben Josef. [5] Abulfeda.

wijten; dus wanneer hij zegt: „God dan, de tijden der onwetendheid overgezien hebbende", is 't klaar, dat hij meent: de onwetendheid van ulieden van 't geen ik nu ga verkondigen. En mogelijk heeft Mahomet hier zijne spreekwijze gevonden. Het tweede was 't verbranden van de bibliotheek, die Amru ebn'ol Aas, door last van den tweeden Kalif Omar al Chettab, in de badstoven van Alexandrië, door de vlammen deed verteren. Maar wie ziet niet, dat een volk verstandig, levendig, en in de hitte van de geestdrijverij, noodwendig door vooroordeelen moest worden geregeerd? Dit was mogelijk, zoo lang de Koran het eenigste boek onder hen bekend bleef, maar wat was niet te schromen geweest voor de Arabische natie, zoo gering in getal bij vergelijking van de volkrijke landen, die zij overstroomde, ingeval tegelijk alle kennissen der wereld in deze bibliotheek verzameld, die natie eensklaps hadden verlicht. Waarschijnlijk hetzelfde, dat aan de Tartaren in Sina is gebeurd: de overwinnaars zonden in de overwonnene volkeren ingelijfd en verdwenen zijn. Hetgeen dan voor de wetenschappen een ongeluk wierd, was voor Omar een noodzakelijke staatkunde. Doch de Koran, de eenigste beslissende wet in geestelijke en wereldlijke zaken geworden, moest daarom niet minder godgeleerden en rechtsgeleerden geven, en opscherpen, naarmate de dagelijks voortgaande overwinningen de tijdelijke bezittingen van grooter waarde maakten, en dat, door de allesins vermeerdering van rijkdom, de bedieningen van mosqueën en rechtbanken lucratiever werden. En die overwinningen zelve waren met blinkende daden verzeld, die, aan de nakomelingschap verhaald, tot aanmoediging voor het toekomende konden dienen. De geheele natie was dan door de natuur, de opvoeding, en dadelijke omstandigheden, tot wetenschappen gereed, zoo haast een algemeene vrede, rust aan 't hof, en de verkiezing van een hoofdstad, de bekwame gelegenheid van bijeenkoming aan geest en kunde zouden vertoonen.

In dien staat waren de zaken, wanneer het Huis der Ommiaden door dat der Abassieden, na bloedige oorlogen, van het Kalifaat wierd beroofd, en zoodanig uitgeroeid, dat van de Ommiaden maar één Vorst overbleef, die in Spanjen wierd ontvangen en aldaar bleef heerschen; maar het geheele verdere gebied ging over aan de Abassieden, die vervolgens het zeldzaam schouwtooneel aan de aarde vertoonden van een reeks, elkander op den troon opvolgende, mannen van verdiensten, van welken Abou-Giafar al-Manzor, de tweede Kalif van deze dynastie, in 't jaar 145 van de Hegira, Bagdad bouwde, en aldaar den zetel van zijne wijduitgestrekte heerschappij plaatste. Mahadi, zijn zoon en opvolger, vergrootte en versierde die stad nog meer, zoodat Bagdad veertig jaren na hare stichting reeds de grootste, rijkste, en prachtigste hoofdstad van 't Oosten was, wanneer Haroen al-Raschid, de vijfde en vermaardste der Abassieden, het kalifaat bekleedde, 't geen zijn oudste broeder Hadi maar vijftien maanden had bezeten, na welken korten tijd een schielijke ziekte hem wegrukte.

De Kalif Mahadi, vader van Haroen, had de opvoeding van zijne twee zonen toevertrouwd aan Iahia al Barmeki, zijnen Vizir, en reeds den tweeden Vizir uit het geslacht der Barmekieden, zoo bekend in 't Oosten door hunne geleerdheid, rijkdom, en edelmoedigheid; en Iahia had bij die gelegenheid vier zijner zonen met en bij die jonge vorsten doen opvoeden. Een van die zonen was Giafar, die zeventien jaren de eerste Minister en gunsteling van den Kalif Haroen is geweest, en tevens een van de allerbeminnelijkste stervelingen, zoo de nationale lof iets bewijst; want een Arabier kan, zelfs heden, geen zijner beschermers meerder prijzen in welgemaaktheid, beschaafdheid en grootmoedigheid, als met hem te vergelijken bij Giafar.

Onder de heerschappij van Haroen, die, met de uiterste aandacht en het gelukkigste succes, opgevoed, voor grondregel hield, dat de wetenschappen van weinig nut aan de grooten zijn, zoo dezen geen zorg dragen, dat die aan hunne onderdanen worden medegedeeld; die in Giafar, in zijne broeders, in 't geheele geslacht der Barmekieden, de hulp en bijstand vond, welke de Prinsen in Ministers van nooden hebben voor de aanmoediging der kunsten en wetenschappen, bloeiden die ook zoodanig te Bagdad [1], dat de regeering van de Kalifen Haroen al- Raschid en zijn zoon al-Mamoem denzelven roem in de Oostersche geschiedenis wegdraagt, als de eeuw van Augustus in 't Westen, niettegenstaande zelfs dat de ongelukkige familie der Barmekieden aan de geleerden ontviel.

Want dit huis, na gedurende meer dan honderd jaren gebloeid te hebben in de gunst van de Kalifen, zoowel Ommiaden als Abassieden, was zoodanig vermeerderd in een land daar de polygamie plaats heeft, dat het getal der hoofden uit zeventien duizend bestond. Een geringe tak van dat geslacht wierd alleen bespaard, al de anderen wierden tegelijk omgebracht op last van Haroen, na zooveel jaren gunst hunnen uitroeyer. De Arabische romanschrijvers geven een ruim veld aan hunne inbeelding, over die verschrikkelijke slachting, die met Giafar begon; maar de ernstige historieschrijvers zwijgen over de reden van deze gebeurtenis. Abulfeda, in zijne jaarboeken, geeft drie verscheidene gissingen, en schoon hij geen uitspraak doet, schijnt hij echter te gelooven deze eenvoudige reden, dat de Kalif dit het gemakkelijkste middel vond, om ontdaan

[1] Vooral de sterrekunde; want de Chaldaïsche velden, een zuivere lucht en meest altijd heldere nachten genietende, zijn reeds van ouds de gunstigste plaatsen voor 't waarnemen der sterren geweest. Deze wetenschap wierd voornamentlijk bemind en beschermd door den Kalif al- Mamoem, die zelfs, met zware kosten, uit andere talen in de Arabische had doen overzetten al wat tot hare kunde betrekkelijk te vinden was; 't geen gevoegd bij de eigene, zoo oude als nieuwe observatiën van die landstreek, de astronomie op de oevers van de Tiger vrij ver had gebracht, wanneer de Tartaar Holägoe, in 't jaar van de Hegira 636 (van onze tijdrekening 1258), Bagdad met geweld nam en plunderde, en den 37sten en laatsten der Abassieden, Mostanaser Billah deed ombrengen, waardoor het Kalifaat een einde nam.

Veel van de geleerden, aan deze verwoesting ontkomen, vluchtten naar Spanjen, en brachten er met zich scholen van sterrekunde, zoowel bij de Kristenen als Mahomedanen, tusschen welke die rijken toen waren verdeeld. Hierdoor had de Infant van Portugal, Don Henry van Viséo, kunnen verkrijgen die groote kennissen in Astronomie, bij 't gemeen als bovennatuurlijk geroemd, welke de navigatiën, door hem bestuurd, van de Taag in den Oceaan begonnen uit te breiden, die in 't jaar 1412 op zijne kosten Madeira deden vinden; in 't jaar 1433 op dezelve wijs, door Gilles Anez, den toenmaals zoo vreeselijken Kaap Bojador deden omzeilen, en dus oorsprong en begin hebben gegeven aan alle daarna gevolgde groote ontdekkingen der Kastilianen en Portugeezen.

te zijn van lieden, aan welken hij al te veel verplichting had, en die daarbij hem te machtig schenen; in welke gevallen, zegt hij, dit de gewone manier der Prinsen is [1]. Maar schoon de fortuin dat Huis heeft verlaten, de wetenschappen hebben het standvastig aangekleefd, en aan de nagedachtenis der Barmekieden met woeker voldaan, hetgeen de fortuin aan hun had geweigerd; want zij hebben meer gedichten tot hunne eer, en meer geschiedenisschrijvers van hun huis, roem en daden, als de grootste Vorst in 't Oosten ooit heeft gehad, zonder dat Haroen of zijne opvolgers dit hebben kunnen beletten. „Wat hebt gij al goed gedaan aan de aarde, o zonen van Barmek!" (zingt een van die dichters) „Hoeveel goed zondt gij nog aan haar gedaan hebben! De aarde was uwe gemalin, zij is thans uwe weduw!" en men leest niet zonder aandoening in de verschrikkelijke katastrofe van dat geslacht, dat een van de zonen van Iahia, een oogenblik voor dat zij ter dood stonden geleid te worden, aan zijnen ouden vader (want die beleefde dezen ramp) vroeg: „O, vader! waarom is 't mogelijk, dat wij, God en 't land altijd wel gediend hebbende, ons in dezen staat kunnen bevinden?" — „De stem", antwoordde de grijzaard, „van d' eene of d' andere bitter bedroefde, door ons verongelijkt, heeft zich misschien voor den troon van God doen hooren, wanneer wij in voorspoed verzuimden hem schielijk recht te doen!" [2]

Maar weder naar Europa keerende, vindt men in de vijftiende eeuw te Florence bijna 't zelve, dat wij in Athenen gezien hebben. Nadat het Westersche rijk, niet meer in wezen, Italiën had overgelaten ten prooi aan de devastatiën van alle soort Barbaren, was dat schoone land, door onderlinge oorlogen van die woeste natiën, gedurende zeven honderd jaren, verzeld met menigvuldige hongersnood en pest, zoodanig ontvolkt, dat het geheele platte land, niet meer onder de ploeg en aan de natuur overgegeven, in wilde bosschen was veranderd, tusschen welke zich hier en daar vertoonde een stad, dat is een verzameling binnen wallen of muren, van houten of leemen hutten, met stroo gedekt, en vastgemaakt tegen of op de puinhoopen van vorige prachtige paleizen, of sierlijke gedenkteekenen. En in die vesten voerden het gebied, hier een Noordsch, daar een Longobardisch, ginds een Frankisch of Tudesk bevelhebber, met een bezetting, saamgesteld door 't uitvaagsel van alle volkeren. Wet en orde waren onbekend, en 't staal sprak alles uit.

Diegene van de weinige nog overgeblevene ongelukkige inboorlingen, die mishandeling en slavernij zochten te ontwijken, hadden dan geene andere plaatsen van toevlucht als in die bijna ontoegankelijke bosschen; in welke bovendien de vloeden en stroomen, voorheen met zorg en kosten ten nutte geleid, en nu buiten hunne bedden in 't wild zijperende, moerassen en doolhoven vertoonden, welke de gezochte zekerheid verschaften. De vrijheid, die elk hunner had doen vergaderen, moest de egaliteit onder de ingezetenen, en deze de zachtheid in beheering tot gevolg hebben. Dit baarde toeloop en vermeerdering van volk, welhaast door de etenslust en nood verplicht tot bebouwing van de landen rondom hunne schuilplaats; de vruchtbaarheid der gronden gaf den overvloed, en de overvloed schiep de verruiling van waren met zijne buren, dat is den koophandel.

Verscheidene steden volgden het voorbeeld van deze beginnende republieken, terwijl anderen, door de groote hoedanigheden van hunne opper-gebieders aangedaan, vrijwillig of door derzelver ondeugden gedwongen, onder de regeering van die hoofden zich erflijk begaven, of met geweld wierden gehouden. Italiën dus in eene menigte kleine staten verdeeld zijnde, van welke ieder de nijverheid in landbouw, en de uitgestrektheid in koophandel, als den grond zijner krachten zocht te koesteren en te vermenigvuldigen, moesten er de namen van grenzen, verbonden, vrede en oorlog, ras weder op nieuw bekend zijn; en hij, die in deze zaken door geest of rijkdom zijn vaderland best konde dienen, het grootste deel in 't gezag van 't gemeenebest hebben. De kunsten, om de vrijheid aan zijn vaderland te doen verliezen of die te bewaren; de middelen, om door koophandel zich zelven en zijne geboorteplaats ten koste van anderen te verrijken; en de schranderheid, om wel ter pas vrede of oorlog te hebben, waren dan reeds noodzakelijke vereischten in opvoeding, die door de dagelijksche samenleving hoe langer hoe meer moesten beschaafd worden. Dat meer is, de kunsten van aangenaamheid, die zelden of nooit de noodzakelijke kunsten voorgaan, maar gemeenlijk altijd volgen, hadden ook reeds begonnen zich te openbaren. Dante en Petrarcha, vermaard door dichtkunde, wierden van buiten geleerd; Cimabuë had in de dertiende eeuw de schilderkunst, met hulp van Grieksche schilders, te Florence doen herrijzen; en Giotto, zijn leerling, had in de veertiende eeuw reeds zijnen meester overtroffen, wanneer het Huis van Medicis zich in de Florentijnsche republiek begon te verheffen. Cosmus van Medicis, door een uitgestrekter koophandel als misschien ooit eenig particulier heeft gevoerd, had onmeetbare rijkdommen vergaderd, en half Florence tot geassocieerden of factoors. Hierdoor had hij te Florence datzelve gezag verkregen, als Perikles te Athenen; met dit onderscheid, dat deze laatste nooit had gedacht om eenig gebied verder als voor zijn leeftijd, en dat Cosmus ondernam dit oppergezag voor zich, en erflijk voor zijn nakomelingschap, te verkrijgen, en daartoe die noodige gronden begon te leggen, op welke zijn Huis sedert dit gebouw van Soevereiniteit heeft volvoerd; maar een diergelijk voornemen in een vrij land gaat zelden zonder geweldige schuddingen, en vier generatiën gingen er door in gestadige lotgevallen van dat huis, 't geen zich dan in de gevaarlijkste, dan in de uitmuntendste omstandigheden bevond. Die tegenstribbelingen, gevaren, en ongelukken echter leerden aan die vorsten den prijs en waardij van kundige, geleerde, en bekwame menschen aan hunne zijde, en zulken voor en bij zich te hebben; en schoon Italiën er reeds veel had, dit getal vermeerderde in dien tijd nog door een menigte Grieken, voor de wapenen der Ottomanen geweken, en wel byzonderlijk na 't nemen van Constantinopel, een

[1] Abulfeda Heg. 189. Hij voegt er bij, dat al hunne goederen wierden geconfiskeerd, zonder de som op te geven, op hoeveel men die schatte. Maar welke rijkdommen men aan die hoven kon vergaderen, ziet men bij Khondemir in zijn algmeene historie, alwaar hij, in 't Leven van Haroen Alraschid, zegt, dat in de rekenkamer der Kalifen bleek, dat de geschenken door dezen vorst, in één jaar aan zijnen gunsteling Giafar gegeven, bedroegen de waarde van dertig millioenen zilveren drachmen. En de Nighiaristan van Ahmed ben Mohammet, sprekende van de Cadi Aboe Jozef, verhaalt, hoe deze rechtsgeleerde, voor adviesgeld in ééne zaak, van datzelve Hof ontving vijftig duizend gouden dinars, dat is dukaten.

[2] *Mustadini Saädi, in Gulist.*

woon en kostwinning in Italiën zoekende. Deze brachten met zich alle wetenschappen nog in 't Oost overgebleven, welke, door hunne lessen medegedeeld, en door de kortelings uitgevondene drukkerij verspreid, nog met een nieuwen luister versierden een land, alreeds door wetenschappen blinkende; en allen te zamen door Cosmus mildelijk ontvangen, door zijnen kleinzoon Laurens rijkelijk betaald, en door zijnen achterkleinzoon Leo den Tiende in eere gehouden, hebben zij die Prinsen en den naam van Medicis vereeuwigd.

Doch met hoeveel genoegen men zich in zulk een rijke stof zonde kunnen ophouden, ik voel dat dit Genootschap van mij niet verwacht de onnutte herhaling van 't geen, omtrent deze eeuw, den tegenwoordigen drift om in Italiën te reizen, alles aan te merken, en zijne aanmerkingen te doen drukken, door beschaafder pennen als de mijne, in handen van elk is. Ik vergenoeg mij dan, dit alleen aan te merken, dat de schilderkunst, tot versiering of ten minsten opschik van kerken, door een opulente geestelijkheid in 't algemeen op het allerkostbaarste beloond, ook den voornaamsten roem in dit tijdstip heeft behaald.

Daar deze eeuw der wetenschappen eindigt, doet men beginnen die, welke men vereert met den naam van Lodewijk den XIV, schoon die inderdaad maar eene continuatie is van de eeuw der Medicis. Want het was onder de regeering van François den eersten, dat de Fransche natie de kunsten en wetenschappen begon te kennen, waardoor de opvoedingen, met zorg bevlijtigd, aan Frankrijk, in de zestiende eeuw, ruim zooveel, zoo niet meer groote geesten vertoonden als in de zeventiende. Maar de gedurige twisten in staat en godsdienst wendden alles naar den oorlog of naar de controverse; echter vindt men de geschriften van dien tijd, hoewel gemeenlijk alle van eene ondragelijke lengte, hier en daar doorzaaid met byzondere plaatsen, waarin de dageraad van de goede smaak reeds begint door te schijnen; en de vier verzen, door de godvruchtige Jeanne d'Albret, moeder van Hendrik den IV, bij 't bezien van de drukkerij van Robert Estienne, op staanden voet gemaakt, zullen de admiratie van alle eeuwen wegdragen [1].

Doch nadat Hendrik de IV zijn rijk had bevredigd, en dat rust en overvloed heerschten, vertoonde spoedig de geschiedenis van Thuanus, dat men Livius kon navolgen, zoo niet evenaren. Regnier schreef schimpschriften, die sedert hem door Boileau alleen verbeterd zijn, en Malherbe blonk uit in de verhevene dichtkunde. Maar de Koning vermoord, en 't rijk in nieuwe onlusten vervallen zijnde, vonden de wetenschappen weinig gunst onder 't ministerie van Richelieu, die geene werken wilde geacht hebben als zijn eigene, en van Mazarin, die, een vreemdeling zijnde, en maar alleen oplettend om minister te blijven en geld voor zich op te hoopen, den nationalen roem der Franschen onder zijne zorgen niet vond. Dus is er maar één naam gedurende die vijftig jaren, die met luister verschenen was, te weten die van Corneille; wanneer ter gelegenheid van 't huwelijk van Lodewijk den XIV, na den vrede der Pyreneën, Racine, nog jong, een lierzang opgesteld hebbende, een gift ontving van honderd pistolen, welke, hem tot de Dichtkunde aanmoedigende, sedert zoovele meesterstukken aan 't Fransche tooneel heeft gegeven.

Dit nochtans begunstigde maar alleen de Dichtkunde, wanneer een man, zelve ongeleerd, geheel Europa in beweging bracht, en alle groote geesten tot zijn byzonder oogmerk deed dienen.

De cardinaal Mazarin had Lodewijk den XIV, in kindsheid niet alleen, maar zelfs nog na zijn huwelijk, geregeerd met een gezag, waarvan weinig voorbeelden zijn. Hier niet mede tevreden, schijnt hij hem na zijn dood nog te hebben willen beheerschen; ten dien einde had bij hem, tot zijnen opvolger in 't ministerie, aangeprezen Colbert, die lang de huislijke zaken van een Italiaanschen eersten Minister waargenomen hebbende, de kennis van der menschen inborst grondig bezat, en dus geen moeite had om spoedig te ontdekken, dat het zwak van zijnen jongen meester was *la Gloire*, dat is roem, met allen mogelijken uitwendigen glans verzeld. Om vleyers aan zijn Koning te doen hebben was licht; want twintig millioenen menschen waren daartoe in Frankrijk gereed, maar lof van onderdanen heeft elk monarch als hij 't begeert; de geraffineerde hoveling bedacht dan, om zijnen Vorst eensklaps door de geheele gecivilizeerde wereld tegelijk te doen prijzen. Te dien einde zaaide hij pensioenen, uit naam van zijn meester, niet alleen onder inboorlingen van Frankrijk, maar door geheel Europa, van 't Zuiden tot in 't Noorden, onder alle professoren en schoolmeesters, waarvan de namen maar eenigsins bekend waren. Hierdoor rees een wolk van loftuiting, van Upsala tot aan Bologna, met eenige zedigheid echter van den kant dergenen welke pensioenen ontvingen; omdat de goede gedachten, die elk hunner van zichzelven had, hem lichtelijk beduidden, dat hij inderdaad wel wat verdiende; maar met de alleronmatigste uitbarsting van allen, welke langs dien weg ook pensioenen hoopten te verkrijgen. En de eigenliefde weêrgalmde in alle Hooge- en Lagescholen: *videtur locus virtutibus patefactus!* De Latijnsche oratiën, in menigte uitgesproken, ter eere van een Koning, dien men niet kende, wierden met zorg overgezonden aan Lodewijk den XIV en zijn minister Colbert, die geen van beiden het Latijn verstonden.

Doch wanneer naderhand de pensioenen buiten 's lands slecht betaald wierden of geheel onbetaald bleven, en vooral nadat Willem de Derde, Prins van Oranje, meerder invloed op de Noordsche volkeren verkreeg als Lodewijk, toen minderde de buitenlandsche lof van dezen laatsten, maar de binnenlandsche duurde volkomen veertig jaren; want tot aan de bataille van Hochstet zagen de Franschen hunnen Koning aan, niet alleen als nooit overwonnen, maar als onoverwinnelijk, waarvan het even onnut als ondoenlijk zoude zijn, de menigvuldige bewijzen aan te halen [1]. Wanneer men

[1] *Art singulier, d'icy aux derniers ans,*
Representez aux enfans de ma Race,
Que j'ay suivy de craignans Dieu la trace,
Afin qu'ils soient les mesmes pas suivans!
(*Le Lab. add. à Cast. t.* I.)

[1] Twee zijn er echter, welke door hunne singulariteit, het eene van onzinnigheid en het andere door verandering van omstandigheden bij den spreker, aanmerkenswaardig zijn. Het eerste is van Boileau, ter gelegenheid van den overtocht van den Rijn in 't jaar 1672:

De tant de coups affreux la tempête orageuse
Tient un temps sur les eaux la fortune douteuse;
Mais Louis d'un regard sait bien-tôt la fixer,
Le Destin à ses yeux n'oseroit balancer.

hier nu bijvoegt, welke distinctiën nog boven de pensioenen de Fransche inboorlingen genoten ten Hove, zoo zij zich door werken van geest of uitmuntendheid in wetenschappen van sieraad of nut wisten aangenaam te maken, en de gunsten die langs dien weg voor hunne personen en familiën te verkrijgen waren, zal men niet verwonderd zijn, dat alle opvoedingen gedurende veertig jaren op de gronden van wetenschap wierden gelegd, of ten minsten betracht. En van den invloed, dien de tegenwoordige opvoeding heeft op een naast volgenden tijd, heb ik reeds te veel gezegd, om er iets van te herhalen.

Ik ga dan over tot het besluit, dat ik meen uit deze voorbeelden te mogen trekken, te weten, dat het nooit aan groote geesten op aarde ontbreekt, en dat die ook ten allen tijden kunnen verzameld worden, en eeuwen van wetenschappen zullen geven, zoo dikwijls drie gelukkige tijdgewrichten zich zullen volgen. Vooreerst, dat eene voorgaande omstandigheid de geesten door opvoeding bereide; ten tweeden, dat een kundig vorst of minister, die uit smaak of belang rijkelijk aanmoedige; en ten derden, dat, na dien vorst of minister, dezelve manier van denken nog eenigen tijd in die natie verblijve. En hiermede geloof ik meteen te beantwoorden de vraag, waarom de tijden van Theodorik, van Karel den Groote, van Alfred en Saladijn, ons deze of soortgelijke eeuwen niet opgeven; — dewijl het klaar is, dat toen de tweede van die omstandigheden alleen in wezen is geweest. Want vóór hun tijd was niets gezaaid, waarvan zij de vruchten zouden hebben kunnen genieten; en al wat door Theodorik en Cassiodorus, door Karel en Eginhard, door Alfred en Jan Scot, door Saladijn en O'mad-al-Kateb gelukkig was begonnen, is onder woeste en onwetende opvolgers schielijk weder verstikt en verdwenen.

DERDE ONDERZOEK.

Welke de oorzaak is, dat het getal van diegenen, die goedgekeurde nationale of vaderlandsche gedichten hebben opgesteld, zoo gering is.

De heer Voltaire, in een klein tractaatje *du Poème Epique*, hetgeen men gewoonlijk achter de Henriade gedrukt vindt, heeft de vereischten tot een diergelijk gedicht zeer net beschreven; en de goedkeuring van geheel Europa heeft aan die beschrijving kracht gegeven van wet. Maar een episch gedicht is niet altijd een vaderlandsch gedicht, waarentegen dit laatste altijd een episch gedicht is. De zwarigheden dan voor bekend houdende, met welke de auteur van het epische in 't algemeen te worstelen heeft, is dit onderzoek maar geschikt om na te gaan, welke meerdere hinderpalen zich, bij de onderneming en uitvoering van het nationale, in 't byzonder vinden.

Het is onbetwistbaar, dat, om een werk van die natuur op te stellen, eerst en vooral noodig is, dat men geboren zij in een vaderland, daar een of meer gebeurtenissen zijn voorgevallen, die een hoofdstof voor een diergelijk gedicht kunnen uitleveren, en die vaderlanden zijn in een veel kleiner getal als uiterlijk schijnt. Want die hoofdstof moet zijn 1. een buitengewoon geval, 2. hetgeen als een voornaam tijdstip van dat land bekend staat, 3. doormengd met byzondere gevallen, die de aandacht levendig houden, 4. een aangenaam herdenken nalatende. Dus 5. gelukkig eindigende. Die de moeite wil nemen, om de geschiedenissen van de Rijken en Staten van Europa aan deze regelen te toetsen, zal er weinig diergelijke hoofdstoffen ontmoeten, of gelukkiger zijn als ik.

Maar zoo al een groote geest, kundiger als zijne tijdgenooten, eene diergelijke bekwame stof ontdekt, en tegelijk daarbij de noodige hoedanigheden tot de uitvoering bezit, dan doet zich geen minder zwarigheid op: te weten, of het tijdstip, in 't welk hij leeft, toelaat om zulke stof te verhandelen, of uit te geven.

In een vaderlandsch gedicht moet men den nationalen lezer brengen in tijdstippen en gebeurtenissen, waarvan de grond als waar bekend is niet alleen, maar in welke hij ook geene fabuleuze helden voor zijnen godsdienst of vrijheid, rust of voorspoed, ziet strijden. Integendeel, het moeten zijn mannen, wier geslachten, of, bij uitsterving, de beelden of schilderijen, ten minsten de bekende nagedachtenis voor zijne oogen zijn. Men moet hem voorhouden daden, tot welker uitvoering, onder het geleide van die helden, zijne eigene voorouders, schoon minder in de geschiedenis bekend, of hebben kunnen helpen of inderdaad iets toegebracht hebben. Men moet durven, in die mannen, zonder onderscheid, de deugden prijzen, daar men die vindt; en de fouten onbeschroomd laken, zoo men die zonder de waarheid

---

Op de twee eerste verzen zou men oordeelen, dat de auteur spreekt van een van die zeeslagen tusschen de Engelschen en Hollanders, welke drie dagen met eene onbegrijpelijke woede en hardnekkigheid duurden; en ondertusschen hij verhaalt, hoe een leger van veertig duizend Franschen, bij mooi en stil weêr, een waadbare rivier, zonder beletsel overgetrokken, drie honderd man Hollandsche cavalerie in goede order voor hun zagen wijken, en vervolgens een enkel bataillon infanterie, dat zich niet retireeren kon noch mocht, vermoordden. Uit het derde vers leert men, dat Lodewijk de XIV, door een verrekijker speculeerende wat er gebeurde aan de overzijde van de rivier, daar hij niet was en had kunnen zijn, de Fortuin naar die verrekijker luisterde. Het vierde vers is maar een overzetting van de reeds voorheen gemelde vleyende impiëteit van Cornelius Gallus:

Plus fatis valent Cæsaris ora Dei.

De tweede lof is van lateren tijd, en uitgesproken twaalf dagen vóór de bataille van Hochstet, door den abt Polignac, bij zijn receptie in de Fransche academie: *Louis voit former l'orage et n'en est point ému. Il a passé sa vie à dissiper ces sortes de tempêtes, il saura bien encore dissiper celle-ci. Il laisse à ses envieux toutes les injustices à faire. Il a Dieu de son costé, il ne le perdra pas de veue, c'est là sa raison d'Estat. Vous voulez donc la guerre, Peuples insensés? eh bien, vous l'aurez cette guerre que vous avez tant desiré: mais vous ne la ferez pas où vous pensiez. Dans le Coeur de vos Estats, dans le fond de vos Provinces sera la désolation et le carnage. Nos ennemis sentent ces verités, mais ils n'en voyent pas comme nous le principe. Cette haute intelligence qui prévoit tout, qui remédie à tout sans embarras, sans inquiétude. Cette égalité d'âme supérieure aux événemens qui soutiendroit avec constance les adversités les plus accablantes, si Dieu n'avoit résolu qu'il fut heureux. Diroit on, à voir la sérénité de ce front auguste, que l'Univers est conjuré contre lui? on ne connoit qu'il fait la guerre que par le bruit de ses victoires, etc.* Het zou de peine waard zijn te weten, hoe dikwijls die abt Polignac wel om die redevoering heeft gedacht, wanneer hij zes jaren daarna te Geertruidenberg den vrede zoo nedrig kwam vragen aan die *Peuples Insensés.*

te doen, niet kan voorbijgaan. In het eerste es overvloedig (mits waar) zijn; in het tweede grootste spaarzaamheid plaats hebben. In beit alles zijn zonder aanzien van personen, zonder zonder vleyerij [1].

waar vindt men de lauden, daar dit alles, ten |de, vrij en zonder schroom heeft mogen ge-? Hierop de gesteldheden van alle volkeren loopen, en die tot bewijs aan te brengen, zoude : zijn, in eene vergadering, aan welke de geissen beter als aan mij bekend zijn. Het zij ;eoorloofd, niet voor uliede, mijnheeren! maar genen, die minder onderwezen, uwe verhandelezen, een enkel voorbeeld bij te brengen, en te kiezen het volk, waarvan de gebeurtenissen t bewaarheid aan ons zijn gekomen. Dit zijn eiden, bij welke in vijf-en-twintig eeuwen maar dstippen te vinden zijn, in welke die vrijheid lanige werken uit te geven mogelijk of geooras. De eerste is die van de beheersching van s; niet omdat men te Romen vrij was, maar e staatkunde van Augustus wilde, dat men geoude, dat de Vrijheid nog in wezen was. „Gij jong [2]", schrijft hij aan Tiberius, die om de al der Romeinen verstoord was; „laat ze wat 't is genoeg voor ons, dat de zaken in dien jn dat zij ons geen kwaad kunnen doen". En cheidene manier van denken van die twee vorl ook verschillende uitwerkingen; want zoo het Augustus nog geoorloofd was aan een jong offinen levenden generaal boven het geheele keizer-ı te stellen [3], ten tijde van Tiberius wierd het ıdaad, de doode voorstanders van de Vrijheid ı te hebben, gelijk Cremutius Cordus [4] tot zijn ondervond. En daar dit in de historie, waarstrengste waarheid de grond is, niet meer vrij hoeveel te minder in een gedicht waarbij de of ten minsten het stilzwijgend overslaan werd ən? dus was het eene noodzakelijke voorzichtigweest van Cornelius Severus, buiten twijfel een end dichter, wijl hem Seneca (*ep.* 79) in één et Virgilius en Ovidius noemt, van zijn *Bellum* , waarschijnlijk een vaderlandsch gedicht onder . of Caligula, bij het eerste boek te hebben [5].

liergelijke voorbeelden mag men dan billijk den jven met den vleyer van Tiberius, die verlegen om te vinden, waar al die groote geesten onder neinen na den dood van Augustus gebleven ; want Tacitus, die geenen dwingeland behoefde n, geeft er schielijk de reden van: *Postquam*, j, *omnem potestatem ad unum conferri pacis t, magna illa ingenia cessere. Simul veritas modis infracta, primum inscitia reipublicæ ut alienæ: mox libidine assentandi: aut rursus odio adversus dominantes: ita neutris cura posteritatis, inter infensos vel obnoxios* [1]. Het tweede tijdstip van vrijheid in 't uitgeven van werken is ditzelve, in 't welk Tacitus dit durfde schrijven, en welk hij noemt *rara temporum felicitatis, ubi sentire quæ velis, quæ sentias dicere liceat*, en zoo er ooit te Romen een tijd geweest is, gunstig om een vaderlandsch gedicht op te stellen, schijnt het deze geweest te zijn. Die stad genoot toen de vrucht van de zorgen van Agrippina voor de opvoeding van Nero, en van de vijf eerste jaren van zijne regeering; van dat tijdperk, wanneer het voorbeeld van het welstudeeren van den jongen Keizer aan ieder jongeling ter aanmoediging wierd voorgehouden; en van 't getal dier jongelingen die overgebleven waren en aan ons zijn bekend, waren thans mannen Juvenalis, Martialis, Plinius, Tacitus, Quinctilianus, Florus, Statius, en Codrus. Deze geesten hadden gezwegen, en waren voor 't grootste deel geweken (*cessere*) gedurende de laatste jaren van Nero, en in de tijden van de drie schimmen van Keizers na hem, zoowel als in de regeeringen van Vespasiaan, te kort om wel bekend te zijn, van Titus, die niet lang genoeg, en van Domitiaan, die al te lang voor 't menschelijk geslacht den troon der Cæsars hadden bezeten; maar kwamen nu weder voor den dag, nadat Nerva door het adopteeren van Trajanus, die eeuw had begonnen, die buiten twijfel de gelukkigste van 't Roomsche rijk is geweest.

Doch zij die gedurende dien tijd heerschten, waren niet begeerig naar lof; alle militaire en burgerlijke deugden bezittende, was hunne zorg om de volkeren gelukkig te maken, veeleer als 't hof door geestwerken blinkende te doen schijnen; daarenboven was dit prijzen zoo onzinnig geworden, dat het niet te verwonderen is, dat filosofen van diergelijken lof in verzen of proza walgden, wel verre van dien aan te moedigen. Want wat was er te zeggen na het *Teque sibi generum Thetis emat omnibus undis*, van Virgilius [2] aan Augustus, na de laagheid met welke Paterculus zijne geschiedenis eindigt, na het belachelijke (ernstig voorgebracht) *saepe facias!* van Vitellius [3] aan Claudius, die eeuwspellen stond te vieren, na de amplificatie van Lucanus aan Nero, *jurisque tui Natura relinquet, Quis Deus esse velis* [4], na de impiëteit van Martialis, die de Zanggodinnen Domitiaan doet bedanken, dat zulk een groote God, als hij, hare requesten en die van 't volk wel wil aannemen [5]; en eindelijk na de Panegyricus van Trajanus, in zijn bijzijn, door Plinius, door een Roomschen consul in den Senaat uitgesproken, en die alleen genoegzaam moest zijn, om deugdzame en verstandige keizers te bewegen tot het doen ophouden van dusdanige vernederingen van 't menschelijk verstand; en evenwel den Keizer niet te prijzen, was ook voor een auteur niet te wagen, want de professor van welsprekendheid, in deze tijden in de mode, Quinctilianus, de *moderator summus juventae Romanae* [6], leerde opentlijk dat, om welverheven en met toejuiching te spreken, men vooral niet moet vergeten den lof van den regeerenden Vorst. *Laudandum*, zegt hij, *quod Pietas Principis nostri, praesentium quoque temporum decus fecit* [7], en hij schrijft onder een wangedrocht!

Ook was de mildheid van 't Hof voor de dichters

irá et studio. Tac. *Ann.* I.
li tuæ, mi Tiberi, noli in hac re indulgere. Satis s si hoc habemus ne quis nobis male facere possit. *Aug.* c. 51.
Ergo ubi per claros ierint tua fata triumphos
Solus utroque idem diceris magnus in orbe.
Tibull. *l* 4. *Pan. Mess.*
utius Cordus postulatur novo ac tunc primum audito quod editis annalibus, laudatoque M. Bruto, C. Romanorum ultimum dixisset. Tac. *Ann.* 4.
ıet. *Inst. Or. l.* 10. [6] Vellejus Pat. I.

[1] Tac. *Hist.* I. [2] *Georg.* I. [3] Suet. in *Vit.* [4] *Phars.* I. [5] Mart. *Ep.* 8. 22. [6] Mart. *Epigr.* 11. 90. [7] *Inst. Or.* 3. 7.

zeer gering. Juvenalis hoopt [1] wel op Trajaan voor de wetenschappen, maar al hopende verhaalt hij, dat Statius, als die door 't openbaar voorlezen van zijne Thebaïs geheel Romen had vervrolijkt, des avonds niet te eten had, zonder de toevlucht van een nieuw tooneelstukjen te verkoopen aan den directeur van de Roomsche troep komedianten. En de arme Codrus schijnt inderdaad van honger gestorven te zijn. Onder Adriaan, die met alles den spot dreef en nooit ernstig op iets hechtte[2], had de ernstige dichtkunde niet veel meer gunst als bij Trajaan, bijna altijd in oorlogen; en onder Antonius en Marcus Aurelius was het Enchiridion van Epictetus, voor de eerste maal, en ook voor de laatste maal, de lezing van de hovelingen.

En van al die geesten waren Statius en Codrus de eenigsten welker smaak op de Epos was gevallen; maar beiden hadden ze buitenlandsche onderwerpen verkoren, waarvan de reden niet duister voorkoomt in Romeinen, dewijl men moeite heeft om in de Roomsche geschiedenis meer als drie hoofdstoffen voor een Vaderlandsch gedicht te ontdekken: de stichting van Romen, de instelling der vrijheid door Brutus, en 't verlies van de vrijheid door Cæsar. Van die voorwerpen was 't eerste door Virgilius uitgevoerd op een manier, welke ieder met reden wanhoopte te evenaren; het laatste was gedeeltelijk ondernomen door Lucanus, die had reeds gezongen *tuumque nomen, libertas et inanem prosequar umbram* [3]; maar ook had elk Romein dagelijks voor oogen het marmer, hetwelk, nadat Nero den auteur van de Farsalia had gedwongen zich te dooden, aan den tyran voor een weldaad aanrekende, dat hij wel had willen toestaan dat de infamie van de sententie was afgenomen [4]. Dus bleef Brutus en 't verdrijven der Koningen alleen nog over; een stof, die gepast had kunnen zijn voor de tijden van Marius en Sulla, toen Romen nog geene dichters had; doch was het zonder gevaar deze daad, onder de beste der vorsten zelve te zingen, dit is onzeker. Maar het is buiten twijfel, dat de keizers, die ik genoemd heb, en die in deze ongelukkige eeuw, dat is tot aan Commodus toe, geregeerd hebben, geene van allen de vrijheid aan Romen heeft wedergegeven; en dat na Commodus het rijk, trapsgewijs, met geheel Europa, verviel in dien staat, dien Tacitus reeds onder Trajanus had voorzien. *Nam pulsis* (*quod Di prohibeant*), zegt hij [1], *Romanis, quid aliud quam bella omnium inter se gentium existent?* Wat nationale of vaderlandsche gedichten waren te verwachten onder de verhuizingen van genoegzaam alle Noordsche en Westersche volkeren, wanneer niemand bijna een vast vaderland had, en dat er, gedurende vele eeuwen, geene andere omstandigheden zich in Europa vertoonden, als „die booze tijden, in welke", zegt de profeet Amos, „de verstandige zal zwijgen [2]".

Een enkel oogenblik echter scheen de aloude vrijheid der Romeinen te herleven, wanneer de nieuw verkorene Tribunus Plebis, Riënzi, een van de singulierste menschen misschien, die ooit geleefd hebben, het vuur van Cicero's welsprekendheid op het Capitool weder deed blinken; maar die flikkering was kort. De adel van die woeste tijden was onwetend en wreed; de geestelijkheid gierig en nijdig; en 't volk onstandvastig en zwak. De ongelukkige Riënzi, in 't jaar 1347 verheven, wierd dan reeds in 't jaar 1354 vermoord; en honderd-en-vijftig jaren na hem herrees wel Julius de tweede, met hulp van Bramante en Rafaël, de beginselen van de kunsten en wetenschappen te Romen brengende, doch niemand bracht er de vrijheid weder.

Maar deze algemeene zwarigheden zijn niet de eenigste; boven en behalven die, kan men er nog anderen vinden in den Godsdienst, in de Zeden, in den Smaak, in de Taal, en in den Staat der kennissen van zijn vaderland.

Eer ik nochtans die naga, is noodig vooraf het woord Vaderland nader te bepalen tot de beheersching onder een en hetzelve gebied, van een of verscheidene samengevoegde volkeren, door éénen godsdienst, genoegzaam dezelve zeden, en met gering onderscheid van taal verbonden. Want andersins zoude men *l'Italia liberata da'Gothi* van Trissino, en *la Gierusalemme Liberata* van Tasso onder de nationale gedichten ook kunnen stellen, mits in 't eerste geval geheel Italiën in wetten en vorsten zoo verscheiden, en in het tweede geval, West en Oost voor één vaderland rekenende, hetgeen te ver zoude gaan. Korter en nuttiger voor ons zal het wezen dat wij, die Nederlanders zijn, deze byzondere zwarigheden ook niet bij vreemde volkeren, maar in ons eigen vaderland onderzoeken; in die onderneming vooral niet uit het oog verliezende het voornaamste wit van de instelling van dit genootschap, te weten de betrachting tot onderwijs van onze landgenooten, en terwijl wij hun aan den eenen kant opgeven, wat hen van een vaderlandsch gedicht op te stellen zoude kunnen afschrikken, ook aan den anderen kant tot hunne aanmoediging daarbij voegen, wat de minste van de pennen van dit genootschap, bij wege van verlichting of uit de wegruiming van die zwarigheden, tot hulp of raad kan bijbrengen.

[1] *Sat.* 7. *Et spes et ratio studiorum in Caesare tantum.* enz. en verder: *Curritur ad vocem jucundam, et carmen amicae*
Thebaïdos, laetam cum fecit Statius urbem,
Promisitque diem, tanta dulcedine captos
Afficit ille animos, tantaque libidine vulgi
Auditur: sed cum fregit subsellia cantu
Esurit, intactam Paridi nisi vendat Agarem.

[2] *Idem severus, laetus: comis, gravis: lascivus cunctator: tenax liberalis; simulator saevus, clemens, et semper in omnibus varians. -- Et quanquam esset oratione et versu promptissimus, et in omnibus artibus peritissimus, tamen Professores omnium artium semper ut doctior risit, contempsit, obtrivit* Spart. *in Adr.* Dit Hof moest dan bestaan in hofnarren en geleerden, die somtijds mede voor hofnarren speelden, gelijk Favorinus: en bij een diergelijken vorst en dusdanige hovelingen moest een ernstig en gevolgd gedicht, dat men niet belachelijk zoude hebben kunnen maken, eerder vervelen als aangemoedigd worden.

[3] *Phars.* I.

[4] *M. Annaeo. Lucano. Cordubensi. Poëtae. Beneficio. Neronis. Fama. Servata.* Men heeft veel gedisserteerd over de oorzaak van die walgelijke en verschrikkelijke laagheid der Roomsche grooten onder de keizers; de reden koomt mij voor zeer eenvoudig geweest te zijn. Ten tijde dat Romen vrij was, bracht elke Romein met zich in de provinciën diezelfde korte taal en grootsche manieren, die zijn vader en hij in huis gebruikten tegen hunne slaven. Toen Romen onder een heer was, bracht ieder Romein met zich ten hove dezelfde vleyende taal en kruipende manieren, die zijn huisslaven in 't werk stelden, om zich aan hunnen heer behaaglijk te maken, en slagen voor te komen.

[1] Tac. *Hist.* 4. [2] Amos *C.* 5. V. 13.

De Godsdienst.

De Ouden hadden ten opzichte van den godsdienst een groot voordeel boven ons: zoo ras een held verlegen was, wat hij moest doen, of wanneer de dichter, door zijn inbeelding vervoerd, zichzelven in verwarring vreesde te brengen of reeds had gebracht, was Iris aanstonds gereed om held en dichter te redden, door middel van een boodschap uit naam van een of ander God of Godin, verzeld met een elegante beschrijving van de regenboog. Die van den Roomschen godsdienst hebben biertoe hunne Heiligen; en met welke voorzichtige matigheid de heer Voltaire van dit middel gebruik maakt, St. Louis is in alle gevaren van Hendrik den IV bij de hand. Het is hier geen tijd om na te speuren, of deze hulpmiddelen rijkdom, in de inbeelding van een auteur, of armoede aantoonen; want beide die versierselen zijn in Protestantsche landen, en dus bij ons in alle ernstige gedichten te vermijden; de werkingen van de eerste zouden absurd zijn, en de tweede niet geloofd worden.

De godsdienst is iets, in zichzelven, zoo eerbiedenswaardig, dat het niet ten eenenmaal zonder reden is, dat Boileau zegt:

De la Foi d'un Chrétien les mystères terribles
D'ornemens egaiés ne sont point susceptibles [1].

Hij vergist zich echter, en Racine in zijn onsterfelijk *Poème de la Religion*, heeft het tegendeel bewezen. De Godheid kan dan ook bij ons in een vaderlandsch gedicht worden bijgebracht, niet als de byzondere beschermster van een of ander betwist leerstuk, maar als de algemeene weldoenster van 't menschelijk geslacht, als regeerende alle volkeren, en die, volgens regels van eene oneindige wijsheid, met één wenk verheffende of vernederende. Doch in dit kan geen eerbied te diep, geene omzichtigheid te groot zijn; en het is hier vooral dat te pas koomt het zeggen van Horatius [2]:

Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit;

en de les van Sallustius: *facta dictis exæquanda* [3].

De Zeden.

Het tweede, dat bezwaarlijk kan wezen om wel uit te schilderen, zijn de zeden van de tijden welke men verhandelt; en hierin moet men navolgen, 't geen de schilders trachten te doen in portretten. Een vaderlandsch gedicht is voor een natie, 't geen een portret is voor een familie, en de eerste verdienste van een portret is gelijkende te zijn. Maar een kundig schilder, zoo hij difforme of belachelijke trekken in 't wezen vindt, zoekt, zooveel doenlijk, onder 't bewaren van de gelijkenis, de difformiteit te verbloemen, en 't aanstootelijke òf weg te nemen, òf onder kunst te bedekken; maar dit is voor den dichter niet altijd mogelijk, omdat niemand kan weten, wat toekomende eeuwen belachelijk in zeden, of niet belachelijk zullen vinden. Doch 't geen in dezen nooit zal bedriegen, is, in een gedicht niet te brengen iets, dat in zeden nooit bij eenig volk goedgekeurd kan worden, gelijk bijvoorbeeld de vuile Harpyen boven een etenstafel [4], of het *Si quis mihi parvulus aula luderet Æneas* [5]. En in zulke, gelijk in alle bijverhalen, is niets voorzichtiger als den regel op

[1] *Art. Poët.* Chant. 3. [2] *De Arte Poët. v.* 191.
[3] *De Bello Cat.* [4] *Æn.* 3. [5] *Æn.* 4.

te volgen: *quae desperas tractata nitescere posse, relinque* [1].

Want dewijl de hoofdstof van een vaderlandsch gedicht noch onzedelijk, noch belachelijk kan of mag wezen, als in een van die twee gevallen niet verkiesbaar zijnde, raakt dit artikel iets, waarvan de auteur meester is de soort te nemen of te laten; te weten de bijverhalen, welke de meesters van de kunst hebben gevonnisd, een gedeelte te zijn van een episch gedicht of werk, en wel zoo, dat die moeten zijn noodzakelijk uit het gedicht vloeyende. Zoo men echter door dit woord noodzakelijk verstaat een bijverhaal van dien aard, dat ingeval de auteur het in zijn werk niet had ingevoegd, dat werk daardoor, òf geheel onvolmaakt zoude geweest zijn, òf iets onvoldoende in den geest van den lezer zoude hebben gelaten, koomt mij voor, dat deze les weinig werd nagekomen; ten minsten ik heb maar drie voorbeelden kunnen vinden, die stiptelijk aan dat noodzakelijke voldoen.

Het eerste is dat van 't vijfde boek van de Æneïs; waarin de dichter door zijnen held spelen doet vieren ter eere van zijn vader Anchises. De heerschende hoedanigheid van Æneas is *Pius*, en de piëteit raakt niet alleen de Goden, maar ook de ouders; de spelen waren een gedeelte van de eerbewijzingen, welke men aan de overledene schuldig was, wanneer de rijkdom dit toeliet. Elk Romein had dan aan Virgilius een gegrond verwijt van onvolmaaktheid van zijn werk kunnen doen, indien Æneas deze daad van piëteit had vergeten.

Het tweede vindt men in 't 18de boek van Telemachus; Minerva zelve leidde dien vorstelijken jongeling om zijnen vader overal te zoeken; zij brengt hem door woeste, wellustige, en wijze landen; de godsdienst dier tijden geloofde mogelijk te zijn, en liet toe, om de donkere rijken van Pluto te doorzoeken. Was er iets dat een jonge held, dus onderwezen en beschermd, mocht onbeproefd laten, om Ulysses te vinden?

Het derde is in de Henriade's zevenden zang. Hendrik de IV moest den Roomschen godsdienst aannemen, om vredig meester van zijn rijk te worden; en de verandering van godsdienst van vorsten draagt altijd met zich de gegronde schijn van eene staatkundige lafhartigheid; doch alles verandert in dezen van gedaante, zoo ras de heilige stamvader der Bourbons, in den Hemel zelve, aan Hendrik zijne verandering van geloof voorzegt en beveelt. En gelijk niets edeler is in inbeelding, was ook niets noodzakelijker, om dit gedicht de goedkeuring van alle volkeren en alle eeuwen te doen hebben. Dus is 't misschien beter, de strengheid van de wet dezer noodzakelijkheid eenigsins te verzachten, en van de schrijvers van vaderlandsche gedichten voor het toekomende maar alleen te vergen, van geene bijverhalen in 't werk te stellen, vreemd aan 't onderwerp.

De Smaak.

De smaak van ieder redelijk mensch is, om liefst te lezen hetgeen hij best verstaat; en in een land, daar 't aan ieder geoorloofd is den godsdienst te onderzoeken; in een republiek, daar men van staatszaken in schuiten en wagens zijne gedachten gewoon is te zeggen, moet de grootste aftrek van zoodanige boeken zijn, die van theologische of staatkundige verschillen handelen, die elk verstaat, of meent te verstaan. Maar in een episch gedicht, in 't welk de auteur het privilegië heeft van

[1] Hor. *de Arte Poët.* 150.

de geheele natuur onder contributie te stellen, moeten noodwendig een menigte zaken voorkomen, welke, zoo hij van zijn recht heeft gebruik gemaakt, voor de meeste lezers in 't begin niet al te verstaanbaar zijn. En zoo dan een natie geen Koning heeft, oppervlakkig ten minsten onderwezen, noch een minister, die voor hem of met hem de toon aan de natie kan of wil geven, is er voor den auteur, hoe goed zijn werk mag zijn, niets anders over als af te wachten, totdat de tijd zijn gedicht doet kennen en achten, hetgeen in alle verhevene, mits wel bewerkte stukken, onfeilbaar is. Aan Tasso is bij zijn leven gezegd, dat hij geen dichter was; aan Voltaire, *que les François n'avoient pas l'oreille Epique;* en de *Gierusalemme liberata*, en de *Henriade* verrukken thans Italiën, Frankrijk, en Europa. Milton heeft bij zijn leven bijna geen drukker kunnen vinden, en de Engelschen zien het *Paradise lost* tegenwoordig aan als den roem van hunne natie.

De Taal.

Sur tout qu'en vos Ecrits la langue revérée
Dans vos plus grands excès vous soit toujours sacrée [1]

zegt Boileau, en de les is wijs; maar die heeft bij ons eene zwarigheid. Wat is zuivere taal?

Om hiervan te oordeelen, moet een taal wetten hebben, en om die te hebben, moet de welsprekendheid vooraf gegaan zijn; want het zijn geene wetten die welsprekend maken, maar uit de welsprekendheid worden de taalwetten getrokken, om de zeer eenvoudige reden, dat in alle werkingen van de ziel, de geest voorgaat en 't oordeel volgt. Een volk, dat uit arme en kleine beginselen voortkomt, moet natuurlijkerwijze een arme taal hebben; welke taal rijker werd naarmate van de vergrooting van dat volk, hetzij door overwinningen, hetzij door koophandel. Romen had lang geene andere taal als die van soldaten en boeren, en de censor Cato vond die spraak van roovers en slaven zoo fraai, dat hij zich de moeite had gegeven, om de oorsprongen van die woorden op te zoeken, en er een geheel boek van op te stellen, dat in zijne onwetende tijden voor zeer geleerd wierd aangezien. Maar wanneer de overwonnene Grieken de kunsten en wetenschappen te Romen brachten, vond men ras dat de Latijnsche taal voor dit alles geene namen had; nochtans was de eerbied voor de autoriteit van Cato zoo groot, dat men, hoewel verlegen om zich uit te drukken, geene Grieksche woorden onder 't Latijn durfde mengen, zonder verschooning vooraf te vragen, gelijk men ziet bij Lucretius [2]. En hoewel Cicero en de andere groote oratoren, sedert alle uitdrukkingen, die zij noodig hadden, vrij hadden gebruikt, hadden ze echter nog alle scrupel in dezen niet weggenomen; want Horatius schijnt nog eenigen tijd in twijfel, of men zich van nieuwe woorden mocht bedienen, schoon hij in de affirmatieve besluit [3]; en Asinius Pollio verweet in een werk, met opzet daartoe geschreven, aan Sallustius

[1] *Art Poët. C.* 1.
[2] *Nec me animi fallit, Grajorum obscura reperta*
Difficile illustrare Latinis versibus esse:
Multa novis verbis praesertim cum sit agendum,
Propter egestatem linguae, et rerum novitatem;
Sed tua me virtus tamen, etc. Luc. *lib.* I.
[3] *De Arte Poet. — verborum vetus interit aetas,*
Et juvenum ritu florent modo nata vigentque.

die affectatie van oude woorden te gebruiken [1]; beide te goede hovelingen om van een ander gevoelen te zijn als Augustus, die niet alleen openbaar de gek stak met de woorden en *Origines* van Cato [2], maar zelfs Spaansche woorden in zijn moedertaal mengde. En uit dit alles, en 't geen er de volgende keizers hebben gelieven bij te voegen, is gesproten hetgeen wij noemen zuiver Latijn.

De Nederlanders hebben, door middel van den koophandel, hunne taal uitgebreid, verder als de Romeinen hunne overwinnende legers; deze waren die overwinningen gedeeltelijk schuldig aan de wijze oplettendheid, van alsoorts wapenen, welke zij bij vreemde volkeren zagen, in hunne eigene legers over te brengen en aan te nemen, zoo ras zij de nutheid dier wapenen bespeurden. Dus maakten zij ras gebruik van Gallische sabels, Numidische en Batavische lichte cavallerie, Creta's boogschutters, slingerwerpers van de Balearische eilanden, en oorlogschepen van Rhodus'maaksel; wat belet ons dit voorbeeld, met betrekking tot onze taal, na te volgen? De handel en scheepvaart, sedert het jaar 1576 tot het jaar 1776 onbegrijpelijk aangegroeid, hebben reeds zonder ontsiering met de uitbreiding van denkbeelden, een menigte van noodzakelijke vreemde woorden medegebracht: de Staatkunde bij ons heeft hare uitdrukkingen, de Rechtsgeleerdheid hare spreekwijzen, en de Krijg gedurig nieuwe uitvindingen, die nieuwe woorden moeten baren. En die vermenigvuldiging moet dagelijks toenemen, nu de kunsten van ameniteit zich beginnen te toonen in een land, dat reeds in kennis van diepe wetenschappen geheel Europa heeft geëvenaard of overtroffen; dat Huigens vertoont in astronomie, 's Gravesande in wiskunde, Boerhave in genezing, en Albinus in ontleding van menschelijke lichamen. Wij zijn dan nog maar eerst op den weg, om uit dit alles een welsprekende, en bij ieder lid van onze samenleving, verstaanbare taal te formeeren, en wanneer die met genoegzaam getal en klaarheid vervuld zal wezen, dán, en eerder niet, zal het tijd kunnen zijn, om die taal aan nauwe wetten te binden. Doch zoolang wij niemand hebben, om in welsprekendheid naast Cicero, in zachtvloeyende dichtkunde bij Virgilius, in verheven lierzang nevens Horatius, in geschiedenisbeschrijving tegenover Tacitus te kunnen zetten, schijnt het mij een onvoorzichtigheid toe van aan een taal, die spoedig overvloediger kan en moet worden, te gebieden, om in de grenzen van hare armoede te verblijven, in plaats van zich met nutte, en bij 't recht der volkeren niet verbodene roof van andere natiën te verrijken. Alreeds kan men van onze landgenooten roemen, hetgeen Horatius [3] van de Grieken zegt: *Belgis Ingenium*, mogelijk zal men er binnen korten bijvoegen: *Belgis dedit ore rotundo Musa loqui;* maar dewijl dit nog niet is, terwijl nog honderden van zaken in onze samenleving gestadig, noodzakelijk of aangenaam, met omspraken alleen verstaanbaar zijn, of met gemeene toestemming in onze taal moeten worden overgenomen, kan men aan niemand weigeren, om te mogen toebrengen tot de vermeerdering, verbetering, of verzachting van die spraak; doch om te vonnissen,

[1] *De ill. Gr. n.* 10.
[2] Suet. *in Aug. C.* 86.
[3] *Grajis ingenium Grajis dedit ore rotundo*
Musa loqui. (*De Art. Poet.* 324.)

in dezen is aan te nemen of te verwerpen, zijn alleen begerechtigd diegenen, die, gebruik makende ıandachtige opmerkzaamheid, dagelijks door onderng gewaar worden, welke nitwerking het samenvan spreekwijzen, en de uitdrukking in woorden, rzaken op het gemoed, den geest, het oordeel, t hart der menschen; dus nitmuntende predikers, e mannen van staat, schrandere advocaten, en ende dichters. De taal kan dan bij ons nog geen rpaal in vaderlandsche werken zijn.

De Staat der kennissen.

ıdelijk moet de tegenwoordige staat der kennissen etenschappen in een land niemand beletten, maar ndeel tot het ondernemen van nationale werken oedigen. Kies, welke van deze drie staten gij òf dat uw vaderland nog in duister zij, òf dat begint verlicht te worden, òf dat er de kunsten etenschappen bloeyen. In 't eerste geval is uw ge- (zoo gij tijd en geest hebt om het naar behooren voeren) bijna een plicht, in het tweede een oprend nut, in het derde een prachtig sieraad te Maar in alle gevallen is uw ijver prijswaardig. 't geen in 't byzonder ieder onzer landgenooten e meer moet aanmoedigen, is, dat niemand tot e in ons vaderland dien loopbaan met succes heeft len, en dat dus de eerste kroon nog is te winnen. mannen hebben wel in de vorige eeuw iets diers durven toetsen: maar Van der Does, met meer rdheid als geest, volgt de platte verdeeling van traten van Den Haag, en Antonides, met veel en een blinkende inbeelding, doorloopt de geheele d, zonder order, smaak, of verband.

dan Nederlander, wie gij wezen moogt, die in meer verlichte, en methodiekere tijden leeft, die e dwalingen voor u tot lessen kunt nemen, die nog besmet zijt met de *inscitia Reipublicae ut alienae*, in wiens hart gloeit de *Amor Patriae*, die den rling onderscheidt van den vreemdeling; gij, die ı eeuw en nijd u durvende verheffen, in uwen m voelt branden de *laudum immensa cupido*, bij chtkunde geoorloofd; laat de gemiste keurstof van en, laat de ongelukkige uitslag hunner pogingen t afschrikken; doorzoek vlijtig 's Lands geschiedeı, misschien voorspoediger zal het u gebeuren, een amer onderwerp te vinden; vraag niet hoe dat waarde te handelen; dezelfde goede smaak en verı geest, die uwe leidslieden in de keur zijn ge-, zullen uwe richtsnoeren in de uitvoering zijn. vraagt ge, wat het zedelijk oogmerk van uwen d moet zijn, wat gij nooit uit hart of oog moet zen, wat uw vaderland van u verwacht, waarvan ervulling het toppunt uwer wenschen moet zijn; p kan een ieder u antwoorden met den regel, met n Livius zijn werk begint, en ik deze verhandesluit: *Hoc illud est praecipue in cognitione rerum re et frugiferum, omnis te exempli documenta, ustri posita monumento, intueri: inde tibi, tuae Reipublicae, quod imitere capias; inde fœdum ti, fœdum exitu, quod vites* [1].

---

iv. *in Praefatione.*

In 't jaar 1777 wijdde Onno Zwier den Griffier Van den Heuvel een lierzang, getiteld:

DE LANDBOUW.

„Godinne, welke in Enna's weiden
Voor 't eerst de ploeg en granen bracht,
Die gronden 't eerste deedt bereiden,
En 't menschdom toonde de aarde's kracht;
Voldoê, Godin! aan mijn verlangen,
Hoor gunstig mijne wensch en zangen,
Verzel mij, daar ik wandlen ga;
Laat uwe nijvre hand mij wijzen,
Hoe best de vruchtbaarheid te rijzen,
In 't schraal en zandig Wolvega!

Gij daalde op onherbergzame oorden,
Daar Arethusa was gevlucht,
Daar zij, op 't zien der wreede moorden
Van Polyfemus, daaglijks zucht.
Gij kwaamt, en dwongt het rot Cycloopen,
In Ætna's holten weg te loopen;
Daar Jupiter èn volk èn hoofd,
In eeuwig' arbeid hunner leden,
Gebood de bliksemstraal te smeden,
Wijl 't vrolijk Enna Ceres looft.

Gij reisde in Argos vette landen,
Daar eikel 't harde voedsel was,
Geplukt door ruwe stervlingshanden,
In bosch vernachtende of in gras.
Gij wenkte, en gulde halmen rezen,
Welhaast zag Hellas oogsten lezen,
De vaste woon verscheen in 't land;
De menschen voegden zich te zamen,
Gehucht en dorpen kregen namen,
En kenden ordes zachten band.

Is 't toen, of was 't alreê te voren,
Dat gij Osiris rijk bezocht?
Dat, eer de Delta was geboren,
Gij pronkte op de oevers van die bocht?
Dat in Thebaïs nare holen
De wilde inwoner, lang verscholen,
Door u gebracht wierd aan de Nijl;
Of dat de Troglodietsche helden,
Gedaald in 't laag Ægypte's velden,
Verkoren ploeg voor boog en pijl?

Maar als de grond, na 't eerste ploegen,
Aan aller hopen had voldaan,
Deê, mits in 't blijde vergenoegen,
Een andre vrees de geesten aan.
De Nijl, van Meroë gekomen,
Zal onze vlaktens overstroomen,
Zal weêr bedekken 't vruchtbre land!
Wie zal zijn eigen wedervinden,
Of zijnes buurmans hebzucht binden,
En houden rust op 't slijkig zand?

Toen gaaft ge in één tienduizend gaven,
Toen baarde gij landmeterskunst,
Toen leerde elk, eigendom te staven,
Toen wierd de vrede Ceres gunst.
Hierdoor beploegt men, zonder schromen,
Het drooge land in natte stroomen,
Men leidt de watren zoo men wil.
Het laagste land, omringd, bedolven

In 't snelle tij, of woeste golven,
  Roept van de dijken: baar, sta stil!

Gij heerscht in praal, van daar Syeene
  Zich jaarlijks zonder schaduw ziet,
Tot daar de Nijl, in 't bar Cyreene,
  Door pompen, over bergen vliet.
De bouwers van de pyramieden,
De Pers, de Grieken, en Lagieden,
  De Cesars kenden Memfis brood;
De Araab, van Mecca's steenen zoomen,
De Mammeluk, na hem gekomen,
  Had nimmer vrees voor hongersnood.

O Nijl! wat is dat land verworden,
  Dat volkrijk land in overvloed,
Daar thans maar enkle en magre Horden,
  Verschrikken uwen droeven vloed!
Daar vrijheid, overal verdwenen,
En daar ellende alom geschenen,
  Gevolgen zijn van slavernij!
Leert volkren, leert der Vrijheids waarde,
't Is ook een kind dat Ceres baarde,
  En Landbouw glinstert, daar ze is vrij.

Gij bleeft, Godin! met beid' in Romen,
  Daar landbouw schiep een dapper volk,
Dat Vrijheid, van de Tiberstroomen,
  En Consuls, hieven in de wolk!
Zoolang de tweedrachts booze listen,
Dat Marius en Sylla's twisten
  Niet scheurden Romens vrijen staat;
En dat der Keizren hoflijkheden
Bedierven landbouw, eer, en zeden,
  Van volk, van ridders, en senaat.

Italiën wierd omgedolven,
  Niet meer voor nooddruft, maar tot pracht;
En door gevarelijke golven,
  De spijs aan 't Roomsche volk gebracht.
Totdat Hyperboreesche scharen,
Van Hunnen, Gothen, en Avaren,
  Verwoesteden dien fraayen tuin,
Vernielden 't siersel der Romeinen,
Verbraken beelden, vaas, fonteinen,
  En Romen zelf wierd eene puin!

Zij dwongen u, Godin! te vluchten,
  Te scheiden van dat zacht klimaat,
Te dwalen in de gure luchten
  Van Sax, van Pruis, en van Sarmaat.
Het bosch verdween in koude dalen,
En 't aardrijk voelde zonnestralen,
  In duistre schaduw onbekend;
Het koren, dat gij daar deedt rijzen,
Ging binnen korten 't Zuiden spijzen,
  Voor wijn, die 't Zuiden wederzendt.

De Theems, op zijne fiere baren,
  De Theems, dien gij hebt toegelacht,
Voelt welvaart meerdren alle jaren,
  En toonen uwe rijke macht;
Door milde Ceres onderwezen,
Is IJsland nit gebrek gerezen,
  En, met den Brit niet meer verdeeld,
Heeft Schotland van de Orcadische oorden,
En van de Forth's en Clyde's boorden,
  Den honger van de Taag geheeld.

Gij werkt, Godinne! nieuwe wondren,
  Daar alsoorts roem kroont deze vrouw,
Die dan op de Ottoman doet dondren,
  En dan bevlijtigt uwe bouw.
Bakziseraî, aan hare voeten,
Zal haar met korenair begroeten,
  Door haar vindt m' in Kamschatka graan;
De Dwina ziet de tarwe maayen,
De Samojeed gaat akkers zaayen,
  En zwoegt niet meer om Zembla's traan.

Maar uwe hulp is daar onnoodig,
  Leg uwe zorg voor Rusland af,
Die schijnt, o Ceres! overbodig,
  Daar 't noodlot zulke heerschers gaf!
Kom liever uwen bijstand toonen
Aan 't kleine land, dat wij bewonen,
  Aan onze harde en dorre heid';
En wijs aan mijne weetlust-dorsten
Dat gij, nog meer als aardsche vorsten,
  De moeder zijt van vruchtbaarheid.

Verschijn aan 't einde dezer lanen
  Met onderwijs, hoe dat m' aldaar
Voor rogge of boekweit weg zal banen,
  En korenbloem voor uw altaar.
Door welk bestier, in deze plassen,
Ik malsche klaver zal doen wassen,
  En hooi voor Neêrlands ruiterij;
Waar 't beste hout, voor onze vloten,
Of tot affuit van donderkloten,
  Of plauken groeit voor batterij.

Zie ginds die zwakke kudde naken,
  Op thijm en marjoleine grond,
Dien trouwen hond dat vee bewaken,
  Wijl 't herdersoog spiedt alles rond.
Leer ons het teder lam te voeden,
Het schaap voor ongemak te hoeden,
  Hoe dat men wolle scheert en kamt!
Hoe dat, in 't spinnen en in 't weven,
Volmaaktheid kan op handwerk zweven!
  Hoe smaak de stoffen kleurt en vlamt!"

Ik zweeg; de blonde Ceres daalde,
  Met gouden gerf in hare hand;
De roos, die op haar voorhoofd praalde,
  Verhief zich in de diamant.
Zij zeide: „'t is niet door de wenschen,
Maar door arbeidzaamheid der menschen,
  Dat Landbouw dankbre vrucht belooft;
Door arbeid groeit het welig koren,
Door arbeid wordt het hooi geboren,
  Door arbeid bloeit èn hout èn ooft.

Nochtans gereed om zorg te dragen,
  Dat domme onwetendheid verdwijn,
En op de goede landmans vragen
  Het licht der wetenschap verschijn,
Om ondervinding te doen leven,
Die stadig nieuwe les zal geven,
  Schonk ik een man aan Utrechts stift,
Die 't blind vooroordeel zal doen vlieden,
Door wien de reden zal gebieden,
  En wezen patriotten gift.

Zijn naam, welhaast in alle monden,
  Zij 't eerst geroemd door uwe lier,

Eer duizend dichters hem verkonden,
En Utrecht zijne kruin versier!
Hij bouwt aldaar aan mijnen tempel,
Breng uwe vragen op den drempel,
Zij vinden hem daar zeker nu,
Of bezig in de nutste boeken,
Of om voor armoê werk te zoeken";
En, Van den Heuvel, zij noemde u.

oor 's mans dochter Sara Maria, de huisvrouw van zoon Duco, bezong hij, in een anderen lierzang,

DE INENTING.

Geheugen eener goede moeder [1],
O zuster, tederlijk geliefd [2],
O vrees in ziekte van een broeder [3],
Herdenking, die mijn ziel doorgrieft;
Gaat voor een oogenblik verdwijnen!
Of liever, koomt voor mij verschijnen,
Met uwen bijstand aan dit werk!
Zoo mogen deze mijne zangen,
Eerbiedig aan uw graf gehangen,
Schuldplichtig eeren uwen zerk!

En gij, weldoende Zanggodinnen,
Die mijne kindsheid hebt gevoed,
Die mij standvastig durft beminnen,
In spijt van mijner hatren woed';
En die (schoon 't lot op mij verbolgen,
Na laster, moord en brand deê volgen)
Mij dikwijls schenkt geruste vreugd;
Laat uwe gunst gelukkig paren,
Met de ondervinding mijner jaren,
Het blinkend vuur van mijne jeugd!

Gij gunde aan Orfeus te onderwijzen,
En 't menschdom luisterde om hem heen;
Amfions lier deê Thebe rijzen,
Bereidde 't hout en hief de steen;
Gij kroonde de ijver van mijn broeder,
Die trouwe lands- en volksbehoeder,
Die met u zong Leonidas!
Gij weet, dat ook aan mijne zijden,
Menschlievendheid, in alle tijden,
Mijn eerste zucht, na Vrijheid, was.

Zij zijn dan eindelijk gekomen
Die dagen, als 't beminde kind,
Niet meer ontijdig weggenomen,
In reden zijne toevlucht vindt;
Dat domme schrikken zijn gebannen,
Door moed en kennis saâmgespannen,
En dat herhaalde proevens zorg,
Gerust aan oudren durft beloven,
Dat, om aan dood een prooi te ontrooven,
De Inenting is een vaste borg.

O gij, wier namen doen verblikken,
En schreyen uwer oudren oog;
Die uwe moeder nog doet snikken,
Dat zwakke tederheid bedroog;
Vergeeft, o duizenden van kindren!
Hetgeen de Inenting deê verhindren,
't Geen u ten grave heeft gebracht,
Was zuivre liefde voor uw leven,
Te diep in 't moederhart gebleven,
Was twijfel aan de inentingskracht!

Vanwaar, door wien is ons gekomen
Die pok, die zooveel angsten brengt,
Op deze boorden nooit vernomen,
Toen Oost en West was ongemengd?
De Ismaëliet, in Hejaz zanden,
In Mecca's en Medina's landen,
Had deze plaag al lang gekend;
Zij bleef daar eeuwen door verborgen,
En spaarde Europa bittre zorgen,
Europa, reizen ongewend.

Maar als van Adens heete stranden,
De Araab, in Syriën gedaald,
Op Palestina's lage randen,
Door Khaled, had gezegepraald;
Als Omar Sions heilge wallen
Voor de Islam dede nedervallen,
En spreidde dood of slavernij;
Bracht de overwinnaar, met de banden
Voor land, gemoed, en vrije handen,
Er nog de kinderziekte bij.

Het was uit dees onvruchtbre hoeken,
Iu wreede Turcomannen wet,
Dat de Europeër haar ging zoeken,
En lijn en keerkring heeft besmet.
Als heerschzucht van 't arglistig Romen
Natoliën deed overstroomen,
Of Kristus graf door Joppè wees;
Dat ieder vorst, beroofd van zinnen,
Door kruistocht Hemel dacht te winnen,
En maar der Pausen grootheid rees.

Zij trokken op, die woeste helden,
Beroemd door Tasso's zoete stem,
Zij vochten in Nicéa's velden,
Zij moordden in Jerusalem!
Maar 't bloed dat hunne hand deê rooken,
Wierd ras door Saladijn gewroken;
Een klein getal, door 't vluchten vrij,
Bracht in Euroop verwijfde leden,
En de ontucht van de Orontes zeden,
En kinderpok en lazerij!

Dus is 't door bijgeloof, in woede,
Door eens bedriegers stouten mond,
Die zeî, dat, wijl hij kemels hoedde,
De Godheid hem de Khoran zond;
Het is door priestren slimmigheden,
Door natiën onwetendheden,
Door oorlogsdrift van botte tijd,
Door zwaard, door honger, en door dorsten,
Die zwolgen legers, volk, en vorsten,
Dat gij, o Plaag! in 't Westen zijt!

Gij kwaamt aldaar, vooruitgereden
Door lange schrik en bleeke vrees;
Gij kwaamt, gevolgd op uwe treden,
Met rouw, die dood of leel'kheid rees!

---

[1] Aan de kinderziekte overleden, op den negenden dag de ziekte, in de ouderdom van zes en-veertig jaren.
[2] Aan de kinderziekte overleden, op den elfden dag van ziekte, in haar zeventiende jaar.
[3] Op den drie-en-twintigsten dag van de kinderziekte, 't eerst buiten gevaar geoordeeld.

Gezondheid, kracht, en jeugd, moest wijken,
Veranderd in verrotte lijken,
Voor 't sterven, al afschuwelijk!
Daar 't minnaarsoog geliefde trekken,
Noch wang, noch lippen kon ontdekken,
Voor oudren zelf onkennelijk.

Maar God, die deze pest in 't Oosten,
Met zooveel andren heeft gepaard,
God, onuitputtelijk in troosten,
Als Zijne hand op ons verzwaart,
Heeft ook de middelen gezonden,
En heeling aan de kwaal gebonden,
Als teekenen, dat zijne macht,
Dan hier verschrikking kan doen wonen,
Dan goedertierenheid betoonen,
Als 't s'rengheidsvonnis is volbracht.

Hij sprak: de vijftiende eeuw zag vinden,
De drukkerij, die groote stap,
Om volkeren niet meer te blinden,
In godsdienst en in wetenschap!
Toen ging de dwaling langzaam vlieden,
De heldre wijsheid kwam gebieden
Aan hart, aan geest, en aan gemoed;
De vrees hield op, dat, door te denken,
Men goddelijke wet zou krenken,
Of, als men kinderen behoedt!

Reeds wist men, dat in menschenâren
Een vloeyende Meander leeft,
Dat wel met pijn, maar geen gevaren,
Steensnijding ons verlossing geeft;
Brazil had herwaarts reeds gezonden
De Copahu, voor zware wonden,
Men had de schors, die Quito zendt;
De specerij voor zwakke magen,
Wierd hier met balen aangedragen,
De Inenting bleef nog onbekend!

Zij toonde zich nochtans alle uren,
En wees in 't Oost haar nuttigheid;
En onbelet in Stamboels muren,
Beschaamde z' onz' onwetendheid!
Maar elk gezant peinsde aan de zaken,
Die zijne vorst of meesters raken,
De koopman kocht Tartaren roof;
Geleerdheid kwam aldaar maar zoeken
Naar marmers, penningen, of boeken;
De kapelaan naar 't waar geloof.

Dus had van alle deze mannen,
Getuigen van de inentingsmacht,
Op andre zaken ingespannen,
Geen aan inenting nog gedacht;
Wanneer, voor 't West in mededoogen,
Natuur, die nimmer is bedrogen,
Deê zien, dat niets om zuiglingssmart,
Dat niets, om ziekte van de kindren
Of voor te komen òf te mindren,
Zoo doorziende is als 't moederhart.

Wie was die vrouw uit onze landen,
Die toen de Inenting overschreef,
En met Homerus in de handen,
Langs Simoïs en Ida dreef?
Waar was die wijze koninginne,
Die kinderlievende vorstinne?

Ik vind ze, o Londen, beid' in u;
Daar heerschte Carolina's reden,
Daar volgde Inenting uwe treden,
Bekorelijke Montaigne!

Maar wie is zij, die op de paden
Van deze schrandre vrouwen stapt,
Die volgen durft de Wijsheidsraden,
Die 't blind Vooroordeel ook vertrapt?
O zoon! wie brengt ge voor mijn oogen,
Bekroond met zelfde zielsvermogen?
't Is uwe vrouw, ons waarde kind!
't Is zij, die 't eerste durfde toonen,
Dat nog geluk bij ons mag wonen,
Dat deugd mijn huis en kindren mint.

Koom, dochter! koom, ontvang laurieren
Van uwe moeders blijde hand,
Wijl mijne lier uw roem versieren,
En spreiden zal in Nederland.
Koom, in triomf, aan ons vertoonen
Die twee door u geredde zonen,
De hoop van uw en ons geslacht;
En thans, gerust in onze zanden,
Geef in onze armen deze panden,
Voor kinderziekte's schroom gebracht!

Zie vliegen uwer moeders jaren,
En mijne dagen haast aan end,
O, mogen onze grijze haren
Aan hen nog even zijn bekend!
En gij, aan welke, in bloei van leven,
Die moed bij schoonheid is gegeven,
Reeds ega's troost en kindren eer,
Die reeds gelijk aan Adelcide...,
Vergun, dat ik hier van u scheide,
Ik weet geen lof na dezen meer.

Zijn zoon, den student, die zich tot een diplomatieke loopbaan voorbereidde, en als secretaris van ambassade met den colonel Van Kinsbergen naar den Levant hoopte te gaan, schreef hij, den 31en October: „Songez que cet ambassadeur est 1. l'ami de votre père; 2. votre ami; 3. un homme d'un mérite si distingué, si universellement renommé et d'une réputation si dignement acquise, qu'il n'y a plus d'homme de condition qui ne se doive tenir honoré d'être son secrétaire; enfin que lui vous donnant le titre de secrétaire d'ambassade, vous l'êtes en effet; un titre du reste qui est de plus grande importance à Malthe et dans tout autre port Chrétien, que chez les Maures à qui je crois cette distinction très peu connue. Comme je m'imagine que vous sentez l'importance de tout ceci aussi vivement que moi, et toute la maison avec moi, je ne puis guères vous donner provisionellement d'autres instructions de mon côté que celle de vous rendre incessamment à Amsterdam chez votre frère ainé qui saura le mieux comment vous devez vous y prendre pour montrer à M. de Kinsbergen avec quelle reconnaissance vous acceptez ses offres, et avec quelle obéissance vous demandez ses ordres. Car relativement à M. de Kinsbergen je n'ai d'autre leçon à vous prescrire, que la promptitude à obéir à ses conseils et à ses ordres".

Toen zijn zoon zich vervolgens meende in te schepen, wijdde hij hem het volgende

VAARWEL

VAN EEN OUDEN VADER AAN ZIJN ZOON, VARENDE OP 'S LANDS SCHIP VAN OORLOG DE ARGO, ONDER BEVEL VAN DEN COLONEL RIDDER KINSBERGEN.

Ga, waarde zoon! zie volk en zeden,
Daar Tyfis uwe leidsman is!
Niet hij van fabelachtigheden,
Maar Tyfis van geschiedenis;
Maar hij, die aan de Euxynsche zeeën,
Maar hij, die aan de Cyaneeën,
De Neva's wimpel dede zien;
Die wees, hoe dat van Noordsche randen,
Men ook in Kolchos konde landen,
En aan de Fasis kan gebiên.

Doch werwaarts golf en wind u kaatsen,
Waar de Argo zijne boegspriet wendt,
Draag zorg dat, in geen land of plaatsen,
De ledigheid u zij bekend!
Van Gent aan boord, in eerste stappen,
Studeerde zeemans wetenschappen,
Verstond welhaast de zeediensttaal;
Leerde eerst een enkel schip regeeren,
Toen gansche vloten t' overheeren,
En stierf roemruchtig, Admiraal.

Land eerst, daar onderaardsche vuren,
Daar loeyende aarde zich bewoog,
En zwolg de torens en de muren,
En stortte Lisbon van omhoog;
Maar hoe de ontstelde Taag mocht ruischen,
En de Oceaan in woede bruisen,
Schoon vonk en vlam vertoonden hel;
Wat van hoofdstoffen zij te vreezen,
Of lijdend menschdoms lot mag wezen,
Gij weet, dat „al wat is, is wel".

Zeil voort! reeds schijnen Atlas toppen,
Gij peilt de Straat alreê voorbij,
En ziet op 't strand de Tulbands koppen,
En 't land, befaamd door slavernij.
Dit zijn de huizen, hutten, holen,
Daar zich, nog onlangs maar, verscholen
In arbeid, honger, slechte kost,
Zij, die Kinsbergen daaglijks roemen,
Zij, die aan God in dankzeg noemen
Kinsbergen, die hen heeft verlost.

Merkt gij zich naar den oever wenden
Dat zwart en wit gemengeld volk,
Dat Mulei herwaarts dede zenden,
Met lans gewapend en met dolk?
Geen een van die trouwlooze bende,
Die ooit òf eer òf vrijheid kende;
Ik vrees nochtans voor u geen strik:
De Mentor uwer jonge jaren
Zal u voor hun verraad bewaren,
Uw eigen moed voor bange schrik.

Flnks gaat men kemelen bereiden,
En de afgezant vertrekt naar 't Hof;
Vergeet de vaderlandsche weiden,
Gij vindt woestijnen, zand en stof;
Vergeet vooral om hier te jagen,
Om in struweelen u te wagen;
Het is maar al te veel gebeurd,
Dat, afgedaald van Atlas bergen,
De leeuw de karavaan durft tergen,
En losse jagers heeft verscheurd.

Maroc verdwijnt; ziedaar de muren,
Daar Mulei zijne woonplaats houdt,
Door hem, in zijn onrustige uren,
Een weinig weder opgebouwd.
Vergeefs zal uwe zorg gaan zoeken,
De onmeetbre schat van Juba's boeken;
Of waar, gevlucht van Yathreb af,
De laatste hoop der Moavieden,
Vervolgd door 't huis der Abassieden,
De groote Almanzor wetten gaf.

De Zanggodinnen wenschen vrede,
De Staatkunde is haar onbekend;
Zij brengen u weêr op de rede,
In de Argo reeds naar 't Noord gewend.
Stier Oost! ga andre zeeën trotsen,
Aan Calpes en Abyla's rotsen,
Gescheiden door Alcides hand;
Of dan, wanneer de zondvloeds stormen,
Aan de aarde brachten nieuwe vormen,
En de Oceaan in 't middelland.

Men ziet de Malagasche toren!
Voorheen de zetel van een rijk,
Als Spanje half was aan de Mooren,
En de andre helft der Kristnen wijk,
Toen bloeiden hier de vrije kunsten;
Toen schonk de sterrekunde gunsten,
Die, ras in Portugal verspreid,
De Taag eerst naar Madera brachten,
En, met magneets gevonden krachten,
Sinds hebben rond de Kaap geleid.

Zoo Carthagena zich u toonde,
Het is onnut dat gij verneemt,
Waar de eerste Scipio hier woonde,
Die veldheer is daar heden vreemd.
Het was nochtans in deze wallen,
Die zijne moed deê nedervallen,
Dat hij, in sterke en frissche jeugd,
En ongetrouwd, in jonge jaren,
Wist eerbre matigheid te paren
Met roem en overwinningsvreugd.

Gij ziet het, waarde kind, de zeden
Zijn grootste lof van jonglingschap;
Zij zijn in jeugd bewijs van reden,
In ouderdom gedwongen stap;
Hij vond, als pand van vreemdelingen,
De maagden, bruids, en jongelingen,
Het kuische puik van 't Spaansche rijk.
Hij gaf ze vrij en ongeschonden!
Ras ging de luide faam verkonden
Een jonkman, Goden reeds gelijk!

Maar 'k zie de Barbareske kusten;
Houd af! en laat daar de Algerijn,
Tot dat ze Neêrlands vaart ontrusten,
Of wij met hen in oorlog zijn.
Breng dan, o Argo! hun de vreezen,
Welke uwe Tyfis heeft gerezen,
Als de Isters mond de Turksche vlag,
Voorheen zoo fier op hare golven,

Door hem in 't brakke nat bedolven,
Of zinkende in de baren zag!

Bezoek veel liever 't oud Carthagen,
En Byrsa's hooge wal en strand,
Zoek waar is Hasdrubal verslagen,
Waar zijne vrouw sprong in den brand.
Toen niets Carthage's val kon hindren,
Was hare laatste zorg, te mindren
De smaad van Dido's stad en wal;
Zij koos in 't blakend vuur te wonen,
Veeleer als in triomf te toonen
De vrouw en 't kind van Hasdrubal!

De glorie der Emilianen
Zag hare ramp met deernis aan;
En 't bitter lot der Afrikanen
Perst uit zijn oogen eene traan!
Gij, op 't herdenken aan die kruinen,
Aan Marius op deze puinen,
Nare overblijfselen van vlam,
Peins ook aan 't wufte luk der zaken,
Vrees ook, wat Holland eens kan naken,
Wat eens kan worden Amsterdam!

Doch 't Noord, in andre schouwtooneelen,
Niet ver van Catanea's muur,
Toont allereislijkste tafreelen,
En Ætna's donderende vuur.
Zie zwarte damp ten hemel rijzen,
En asch en bleeke vlammen wijzen,
Wier toppen likken 't firmament.
De kolk braakt opwaarts heete klippen,
Wijl lava ziedt in 't nederglippen;
Siciliën vreest 's werelds end.

Vlucht, Argo! laat die droevige oorden
Aan brand, bandiet en slavernij,
Ga vinden herbergzamer boorden,
En Malta's haven dichterbij.
Reeds wijst St. Elme, waar Valette
Zijn nieuwe hoofdstad nederzette,
Als Malta, nog maar een gehucht,
De Halve Maan deê nederdalen,
En 't Heilig Kruis zag zegepralen,
En Piali met hoon gevlucht.

De dapperheid is daar in waarden,
Dus is Kinsbergen hier bekend.
Gij, pas op woorden en gebaarden,
Als m' u bij den Grootmeester zendt!
't Zijn hier geen Maroccaansche bokken,
Die, opgevoed in geitenhokken,
Een Kristen aanzien als een hond;
't Zijn ridders die alhier gebieden,
Toon hen, dat Neêrlands edellieden
Zijn braaf van hart, en heusch van mond.

Maar 't volk, verfrischt in hospitalen,
Door opperhoofdens trouwe vlijt,
Wacht maar om 't anker op te halen,
Tot aan de gulde Aurora's tijd.
En Malte en Goze gaan verdwijnen,
Als Kreta's bergen u verschijnen;
Daar Ariadne, in 't Labyrinth,
Door draden weg aan Theseus toonde,
Die 't teder hart trouwlooslijk loonde,
En reeds haar zuster Fedra mint.

Nu ziet gij de eerste lange rokken,
Hier werd de Kharatz reeds betaald,
Door Jannissaren wreede stokken,
Aan de arme Kristen afgehaald.
Gij zult ook andre namen vinden
Voor elk der vier voornaamste winden,
Lebesche, Siroc, en Levant;
De Tramontaan beduidt hier 't Noorden,
Leer spoedig 't Oostens spraak en woorden,
Maar wijs haar ontucht van de hand.

Die 's echter minder thans te vreezen,
Als toen op Pafos dartle reê,
Adonis beeld wierd aangewezen,
Of naakte Venus in de zee.
Godin van 't welig Amanthonte,
Men vindt niet meer in Cyprus rondte
Altaren, dans, of feest voor ú;
Van 't myrthe-bosch en uwen tempel
Is alles weg, tot zelfs de drempel,
Is alles woest en droevig nu.

Europa's end is al vernomen,
En de Archipel toont haren mond,
Gij zijt in Aziën gekomen,
Dit 's Rhodus, daar 't kolossus stond.
En hier 's de plaats, daar de Amazonen
Zich 't eerst aan Grieken kwamen toonen,
Van de oevers van den Thermodon;
Daar zij door schilden roem behaalden,
Daar zij van mannen zegepraalden,
En Smyrna's vest door haar begon.

Dit zij de paal van uwe reizen,
Kinsbergen waag u verder niet;
Mijd Stambouls huizen en paleizen,
Gij zijt in 't Ottomans gebied.
Vertrouw geen handen van Barbaren,
Afkomelingen van Tartaren,
Aan 't recht der volkren ongewend;
Zij zien met woede die laurieren,
Die wettiglijk uw hoofd versieren,
En reeds zijn aan 't Serail bekend.

Doch gij, o zoon! ga voort met leeren,
Maak ieder voorwerp tot uw nut;
Zoo wel in 't gaan als wederkeeren,
De stoffen zijn niet uitgeput.
Zeg: daar was Hero, hier Leander,
Hij zwom van 't eene strand naar 't ander,
Hij zocht in storm zijn lieve vrouw;
Helaas! hij kon den dood niet mijden:
De liefde schreide aan zijne zijden,
En gansch Cythera was in rouw.

Daar heeft, door spinnen en ontspinnen,
Penelopé, Ulysses vrouw,
Bespot de vrijers die haar minnen,
En hield standvastig echte trouw.
En hier veranderden in zwijnen,
Door Circe's tafel, bed, en wijnen,
Die mannen zoo geacht voorheen;
Leer Circe's lokkend oog te vluchten,
Berouw en armoê, wroegingszuchten,
En ziekten, volgen hare treên!

Hier was Diana van Efeezen,
Bij dit verwulft, dat nu nog staat,

Daar 's Delos uit de zee gerezen,
  Zoo ras Latona zwanger gaat.
Oud Troje stond in deze velden,
Hier vochten hare en Grieksche helden,
  Daar was 't, dat Solon licht opstak;
Hier gaf Æneas, op de schoudren,
Dat voorbeeld van de zorg voor oudren,
  En torschte op Ida 't heilig pak.

Valt uwe smaak op andre dingen,
  En mint ge meer geschiedenis,
Als 't geen Homeer en Maro zingen,
  Ziet hier 't beruchte Salamis!
Daar zonken Xerxes duizend kielen,
Wanneer hij Hellas zou vernielen,
  En Hellas steden bleven vrij.
Aan de andre kant van deze landen
Is Actium, en hare stranden,
  Daar Romen viel in slavernij.

Dit 's 't overblijfsel van Athenen,
  Hier stief de wijze Socrates;
Hier stond de stoel, waarin voorhenen
  Voor Vrijheid sprak Demosthenes.
Nieuwsgierigheid vindt nergens heden
Die beelden, tempels, fraaye steden,
  Beschreven door Pausanias;
Geen Turk, noch Griek, die 't minste weten,
De Thermopylen zijn vergeten,
  En niemand kent Leonidas.

Dit zijn Granikus steile kanten,
  Daar Pella's onversaagde Vorst,
Aan 't hoofd van zijne lijftrawanten,
  Deê blinken de eerste gloriedorst.
Dat 's Chesme, daar Archangels vloten,
De Turksche zeemacht ingesloten,
  Verdronken tot den laatsten man;
En daar het landheir zag, in 't vlieden,
Wat Catharina's geest gebieden,
  En Orlow's hand volbrengen kan.

Maar 't Vaderland zij uwe zorgen:
  Speur alles na wat ons belangt,
Misschien dat heden of dat morgen,
  Ook de Unie uwen dienst verlangt.
Leer dus vooral, in dezen wandel,
En Maas èn Amstels vaart en handel,
  Haar winsten in Levant en West;
Om nut voor Nederland te leven,
Kan mijne les niet alles geven,
  Is eigen ondervinding best.

Zoo, dus van 't Oost teruggevaren,
  De dood, aan ouden dag gewis,
Geëindigd heeft uws vaders jaren,
  En uwe moeder weduw is;
Zorg gij voor die beminde moeder,
Wees haar en uwes Huis behoeder,
  Herstel 't fortuin als 't eertijds was!
Zoo ziet m' op de Erythreesche randen,
Den uitgeleefden vogel branden,
  Den Fenix rijzen uit zijn asch.

Zijn jongsten zoon, den in 1758 geboren Karel Willem, die zich op 't krijgswezen toeleî, en thans te Groningen in garnizoen lag, schreef hij, 31 Dec. 1777, den volgenden

NIEUWJAARSBRIEF.

Waarde Zoon. Wanneer ik in de laatstvoorleden zomer, tot uw onderrichting, met u naging den oorsprong, de eerste beginselen, en den voortgang (van) der Nederlandren krijgsdienst, sedert de Borgondische benden van Ordonnancie tot aan onze tijden, heb ik mij verplicht gevonden, eerst de instelling en grondbeginselen van de feudale of gothische regeering kortelijk met u te onderzoeken, en dat chaos zooveel mogelijk te ontwarren en voor u open te leggen.

Uiterlijk schijnt niets minder noodig te weten als de geschiedenis van die barbaarsche tijden, en van die woeste menschen, welke de instellers van deze regeering zijn geweest. En echter is de eenige kennis van dezelve eene volstrekte noodzakelijkheid voor een ieder, die van de krijgsdienst en constitucie van Europa in 't algemeen, en van meest alle europeesche rijken in 't byzonder, de gegronde onderrichting begeert.

Te dien einde heb ik u in Montesquieu [1] getoond, hoe dat het goud van ons werelddeel langzaam naar Romen is gevloeid tot aan de tijden van Marc Aureel, en na die gelukkige regeering langzamerhand van Romen is verdwenen, wanneer de weelde, de woede, en de willekeurige onzinnigheid der volgende Keizeren het Rijk zoodanig hadden verzwakt, dat men de nog weinige legioenen tot onderdrukking van eigene ingezetenen noodig hebbende, de gedurige aanvallen der omliggende barbaren door goud moesten afgekocht worden. Tijden, welke een dichter van uwe kennis in 't oog heeft, wanneer hij zegt:

> Het Noord van Imaus' ruwe bergen
>   Braakt ruwer overwinnaars uit,
> Die 't Capitool alomme tergen,
>   En wedereischen d'aardes buit [2].

Doch wanneer, de tijden nog verergerende, Romen, zonder legioenen en goud, door geene van die twee middelen aan de Noordsche zwermen van barbaren konde wederstaan, wierden eerst de provinciën van 't Rijk en eindelijk Italië zelve aangetast en vermeesterd door die horden, die van de Mæotische en Scandinaafsche oorden, als de golven van de zee, de eene den anderen volgende en voortstootende, alles overstroomden, eerst plunderden, en daarna zich in haar bezittingen nederzetteden.

Die woeste volkeren, uit honderden verscheidene natiën bestaande, brachten in hunne nieuwe beheeringen hare onderscheiden zeden. En die zeden, een natuurlijke invloed gehad hebbende op de wetten, welke een nieuwe inwoning in een overwonnen land noodzakelijk maakte, is 't niet te verwonderen, dat de feudale wetten zoo vele onderscheiden regels vertoonen, als de zeden van die naciën van elkander verschillen.

Men kan echter die wetten tot twee algemeene grondbeginselen brengen; het eerste is, dat er overal een merkelijk onderscheid door de overwinning was gekomen en bleef vastgesteld tusschen de overwinnaars als Heeren, en de overwonnenen, welke als slaven tot de akkerbouw onder de overwinnaars, met de landen,

---

[1] *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence.*

[2] *De Koophandel*, zie boven, bl. 286.

wierden toegedeeld. En die Heeren wierden de Edelen, die gezamentlijk met hunnen leidsman, welke op den dag van de overwinning het bevel had gevoerd, onder den naam van Vorst, Bevelhebber, Duc, of andere namen, zoo lang alle landstreken van Europa hebben geregeerd.

Het tweede algemeene grondbeginsel was de onafhankelijkheid, waarvan elk van die barbaren, in zijne bosschen en rotsen dwalende, het vrije genot hadde bezeten, en in de nieuwe bezitting ook wilde genieten. Dus, hoewel de hoofden, welke deze menigte in de wilde landen hadden opgezocht en verzameld, het grootste deel in buit en landerijen verkregen, ging nochtans hare dwang over dat gedeelte, dat hun was te beurt gevallen; en schoon zij, bij nieuwen oorlog, wederom natuurlijk opperhoofdige leidsmannen wierden, dit gebied duurde niet langer dan de volstrekte en zichtbare nood het vereischte; waarna elk edelman weder naar zijne bezitting keerde, en aldaar naar zijn welgevallen leefde.

Dit heeft geduurd tot dat eenige van de nakomelingen van die hoofden of gemeene edelen, meer kunde of meer geluk als andere hebbende, zich door list of geweld, erfenissen of huwelijken, met bezittingen van anderen hebben verrijkt, en naarmate van de meerdere bezitting een grooter macht bekomen hebbende, een meerder gezag over de overige adel gevraagd, gezocht, en eindelijk langs alsoorts wegen hebben weten te verkrijgen; en hier van daan zijn in Europa geboren de Hertogen, Prinsen, en Koningen.

Maar deze, om dezelve redenen van heerschzucht tegen elkander oorlogende, en geen ander inkomen bezittende als dat van hunne domeinen, hadden de bijstand van die adel noodig; welke, dit wetende, en nog op verre na tot geene slaafsche onderwerping gebracht zijnde, en daarbij op hare kosten dienende, in de legers niet meer gehoorzaamde als zij zelve begeerde, en om 't geringste misnoegen, in 't midden van een veldtocht, de vorstelijke bannier alleen liet.

In dusdanige legers was de krijgstucht onmogelijk te brengen; en echter begon men de noodzakelijkheid van dezelve te bespeuren, en door ondervinding overtuigd te zijn van 't geene de auteur van de Geuzen u geleerd heeft,

Dat doorgaans zich Fortuin gaat hechten
Aan wijze tucht in dappre hand [1].

Dus dacht men, dat hiertoe zoude kunnen dienen om dien, anders indisciplinablen adel saam te brengen in compagniën, de voornaamste of meest geachte aan 't hoofd te stellen, en de mindere of armere in die compagniën als ridders of *hommes d'armes* te doen dienen; doch alle, zoowel hoofden als gemeenen, op rijke soldij [2], en gevolgelijk in een veel meerdere afhankelijkheid als te voren.

[1] *De Geuzen*, 6e Zang.

[2] Een van de middelen, waarvan de koningen zich hadden bediend, om de macht van den Adel te verminderen, was geweest door 't gemeen aan de gehoorzaamheid van den Adel te onttrekken; hierdoor was het volk een aanzienlijk en rijk gedeelte van de nacie geworden. En de oprichting van deze vaste gereguleerde benden is het tijdstip geweest van de belastingen op de volkeren, door middel en bijstand van den Adel, aan welken de koningen deze belastingen aantoonden, als 't fonds van hare rijke soldij.

Deze compagniën, in Frankrijk bekend onder den naam van *gens d'armes*, en in de Nederlanden onder den naam van benden van ordonnancie, zijn de eerste gereguleerde heermachten in die landen geweest; doch die adel was altijd gewoon, te paard te dienen, en de verscheiden landstreken, daar men oorloogde, voornamelijk in doorgesnedene landen, gelijk Lombardije en Vlaanderen, vereischten ook voetvolk, welker instelling door drie vorsten te gelijk in de 15e eeuw wierd ondernomen en in 't werk gesteld: door Maximiliaan in het Duitsche rijk, onder den naam van landsknechten; Lodewijk XI nam er Zwitsers toe aan, en Karel de Stoute avonturiers van alle naciën, zoo bekend naderhand onder den naam van de zwarte benden. Maar om u kortelijk een klaar denkbeeld te geven van de samenstelling van de legers in die tijden, van de manier van oorlogen, en hoe de vorsten zelfs nog in de 16e eeuw afhingen van den adel, weet ik geen beter middel als hier aan te halen het verhaal van den Secretaris van Bayard nopens 't voorgevallene in 't jaar 1509, wanneer de Keizer Maximiliaan, ingevolge van 't verbond van Kamerijk, met de legers van meest alle samengevoegde bondgenooten, Padua belegerde, en genoodzaakt wierd, dat vermaard beleg op te breken [1].

Dit verhaal, getrokken uit een boek, waarvan de lezing nut is niet alleen voor een officier, om hem tot eer, deugd, en edelmoedigheid aan te sporen, maar ook voor elk, die van een van de merkwaardigste tijdstippen der Europeesche geschiedenissen [2] een net denkbeeld zoekt; dit verhaal, zeg ik, bewijst, dat de staatkunde zich bij de militaire noodzakelijkheid had gevoegd in 't oprichten van dit nieuwe corps troupes, waarvan drie byzondere voordeelen voor de vorsten de wisse gevolgen moesten zijn: 1. een minder onderhoud in kosten; 2. een kleiner benoodigdheid van de hulp van dien nog veel te trotschen adel; 3. dat deze nieuwe benden, saamgesteld zijnde uit lieden van geene of geringe afkomst, en dus zonder den minsten steun, men er drie of vier dozijn bij de eerste gelegenheid van konde doen ophangen. En daar de straffen zonder schroom in 't werk kunnen worden gesteld, is alle tucht mogelijk. Reflexiën, die noch aan Maximiliaan, noch aan Karel van Borgondiën, en nog veel minder aan Lodewijk XI hebben kunnen ontsnappen. Die straffen, eerst geoefend in de infanterie, en vervolgens door dagelijksche voorbeelden aan de gendarmerie voorgesteld, en langzamerhand ook in die corpsen gebracht, hebben geboorte gegeven aan de kunst, die men noemt krijgstucht, die zeer aangenaam, in haar begin, aan de volkeren moest voorkomen; dewijl ze, de militaire geweldenarijen belettende, ten platten lande de landbouw mogelijk en bloeyende maakte, die bij haar voortgang het laatste middel is geweest in de handen der vorsten, om de feudale regeering (behalven in Polen) te doen verdwijnen, en in hare gevolgen het voornaamste werktuig van de groote revoluciën in Europa nog lang zal blijven, ten minste naar alle waarschijnlijkheid.

Gij deedt mij toen twee verzoeken: het eerste was, dat ik voor u zoude opstellen of ten minste in een klein begrip aanwijzen de middelen en wegen, langs welke de toomelooze licencie van de feudale tijden is

[1] *Histoire du Chevalier Bayard, Lieutenant-gén. pour le Roi au Gouvernement du Dauphiné*, 4°., Paris 1619. — Dit is de laatste druk, want er is een vorige van 't jaar 1527. [2] Van 1489 tot 1524.

veranderd in de slavernij, welke men thans in zoo vele rijken en staten van Europa, uitgezonderd Engeland en onze Republiek, gewaar wordt. Maar dit werk van een onmeetbaar onderzoek zijnde, omdat meest alle vorsten, op onderscheiden tijden, verscheiden wegen hebben ingeslagen, en de eene vroeger, de andere later tot dit haar oogmerk gekomen zijn, zouden mijne beide verbrande bibliotheeken te zamen misschien niet toereikende tot dat onderzoek geweest zijn; veel min gevolglijk de geringe daarvan zijnde overblijfselen.

Uw tweede verzoek was, dat ik voor u zoude hermaken mijn verbrande geschiedenis van de Vaderlandsche Krijgsdienst; maar dit is mij nog veel ondoenlijker, gelijk gij zelve licht zult begrijpen, wanneer gij overdenkt, hoe vele honderden stukken ik heb moeten doorloopen van onze geschiedschrijveren, van revoluciën van haar Hoog Mogenden, van marschorders, van plans van belegeringen, veldslagen, en legerplaatsen, zoo van de Princen van Oranje als andere onzer generaals; hoe menigvuldige adviezen en reglementen van den Raad van State, en eindelijk hoe vele hierbij gevoegde merkwaardige anecdotes, aan mij verhaald of door mij gevonden, gedurende de twaalf jaren, in welke ik, zoo vóór als na de herstelling van 't Stadhouderschap, het militair departement van de Unie mede heb bestierd, die alle te zamen zoo de wezenlijkheid als de bijlagen van dit werk hebben moeten uitmaken.

Alles wat ik kan doen, is, de korte schets van mijn arbeid voor u te leggen, en daarna mijn best te doen, om gedurende de tijd van uw aanwezen bij uw regiment mij te bekwamen ter beantwoording, in de aanstaande zomer, van de vragen, die uwe weetlust mij alsdan vrijelijk, naar onze gewoonte, zal mogen doen, en in welke gij, tot mijn leedwezen, maar al te dikwijls de bekentenis van mijne onwetendheid hebt gehoord.

Ik zal echter mijn best doen; want ik voel, hoe nut die kennissen voor een jongman zijn, en ik weet door ondervinding, dat die ook somtijds nut voor 't gemeen kunnen worden. Bijv. wanneer ik, in 't begin van 't jaar 1748, gepresseerd, om zoo spoedig doenlijk uit Zwitserland terug te keeren, in February in Den Haag kwam, vernam ik met geen geringe verwondering, dat de staat van oorlog voor dat loopende jaar — de eerste sedert de sessie van Z. H. in den Raad van State — die reeds in December te voren ter vergadering van Haar Hoog Mogenden hadde moeten worden overgebracht, nog niet eens geformeerd was; omdat beide ministers van den Raad van State zich van dat opstel hadden geëxcuseerd, de eene uit oorzaak van lichaamsindisposicie, hetgeen waar was, en de andere onder voorwendsel, dat hij nog maar eenige weken Secretaris van Staat was geweest. Zoo gij in die tijd had geleefd, zoudt gij niet verwonderd zijn van de verlegenheid van den Prins in die omstandigheid, en 't is hier geen plaats, om die aan u te beduiden. Het zij u genoeg te weten, dat Z. H. mij verzocht, die moeite op mij te nemen, en dat ik het geluk had van dezen volumineuzen arbeid, ten zijnen en der Provinciën genoegen te volbrengen vóór mijn vertrek in April naar Aken; en mijnen, als bereidwillige dienaar van mijn vaderland, geformeerden staat van oorlog, als president van den Raad van State ter vergadering van Haar Hoog Mogenden zelf over te geven. Een voorbeeld, dat ik enkel aanhaal, om u te doen zien, hoe dat men, schoon met geringe talenten, echter met een weinig applicacie, zich in omstandigheden kan vinden, om tot nut van 't land te zijn, en uit verlegenheid te helpen iemand, die u als zijnen boezemvriend aanziet, zoo hij zelf schrijft [1].

Mijn geschiedbeschrijving was verdeeld in drie tijdstippen, die elk een deel uitmaakten: het eerste begon met de ruwe benden van Lumei [2] in Den Briel, Tseraerts en Janin te Vlissingen, Duco Martena en Sonoi op de Noordhollandsche kust, Hettinga in Friesland, en Barthold Enthes van Mentheda in de Ommelanden, en eindigde aan de Treves.

Gedurende deze tijd dienden onze benden compagniesgewijs, onder hunne byzondere hoplieden en vaandelen, en was de sterkte daarvan ongelijk, schoon doorgaans bij de aanwerving niet onder de honderd noch boven de drie honderd man; maar in belegeringen en in 't veld wierden dikwijls verscheidene compagniën onder ééne beheering — regiment — gesteld; gelijk men thans de bataljons in oorlogstijd samenvoegt in brigades. In die schikkingen, welke na 't beleg of de veldtocht eindigden, wierd echter altijd zorg gedragen, om de naciën bij elkander te houden, om de emulacie, zoo voordeelig in den dienst, tusschen de verscheiden volkeren aan te sporen. Een zaak, welke de Prinsen van Oranje nooit uit het oog verloren.

Hoor Maurits en zijnen broeder het leger vóór den gevaarlijken slag van Nieuwpoort aanspreken: *Britanni*, etc. Hoewel gij 't Latijn al vrij vroeg daar gelaten hebt, vleye ik mij nochtans, dat deze woorden van Grotius in 't algemeen verstaanbaar zijn voor u; maar de *Andriani* (daarbij vermeld) verdienen eene byzondere uitlegging:

De Walen en eenige Duitschers, uitmakende het Spaansch garnizoen van de vesting St. Andries, mutineerden in 't laatst van 't jaar 1599, en joegen hunne officieren weg; vervolgens maakten ze een accoord met Prins Maurits, volgens hetwelke zij van hare achterstallige Spaansche soldij door de Vereenigde Nederlanden wierden betaald, de hun toevertrouwde plaats overgaven, en in dienst van den Staat wierden aangenomen, ten getale van elf compagniën onder acht Waalsche en drie Duitsche kapiteins; en Maurits vergunde hun, die zelve te kiezen, gelijk insgelijks al hunne subalterne officieren. Maurits was te oordeelkundig, om niet te zien, wat voordeel het was, voor een weinig geld een sterke plaats, in 't hart van 't land, te verkrijgen, en teffens een bende, die tegen de Spanjaards altijd met wanhoop moest vechten; dewijl elke officier of soldaat van dezelve, zoo hij levendig in Spaansche handen verviel, zeker was van de galg. Maar 't gemeen in een leger denkt niet altoos omtrent de eer na 't belang van de Soeverein of Generaal. Dus, schoon deze nieuwelingen, bij 't 9e artikel hunner capitulacie, hadden bedongen, dat men hun luiden geen verwijt zal doen van 't geen gepasseerd is; en alhoewel de Prins zijn eigen broeder tot hun Colonel, en den Heer van

[1] Brief van den 4en April 1741.

[2] Wees niet verwonderd, dat gij Roobol, den Overste Lt. van Lumei bij 't nemen van Den Briel, hier niet genoemd vindt; weinige weken na dien dag eindigde hij zijn leven. Want zich te Scheveling, alwaar hij post hield, hebbende laten verrassen, wierd hij gevangen, en, na de manier van die tijden, aanstonds aan een boom opgehangen. Dit geschiedde in de eerste van die drie vermaarde en bijna onbegrijpelijke marschen, die de roem van de Spaansche infanterie ten Hemel verhieven, en welke ik u meermalen heb aangetoond.

Marquette, een zeer geacht officier en een Waalsch edelman van goeden huize, tot Lt.-Colonel hadde gegeven, en niettegenstaande zij zich zelven „de nieuwe Geuzen” noemden, zij wierden te dier tijd in ons leger „de Andriesjes” genaamd, en de gevangenen van dat corps bij continuacie in de Spaansche legers opgehangen; schoon andersins tusschen wederzijdsche legers reeds een cartel van uitwisseling plaats had. Die wanhoop, en om bij abuis geen anderen in hun ongeluk bij gevangenneming te mengen, deed hen besluiten, om de écharpe verkeerd te dragen; welk gebruik gebleven is, alhoewel zonder de minste noodzakelijkheid na 't voorgevallene in 't begin van de belegeringe van Sluis en op 't laatst van dat van Ostende; anecdote, welke aan u bekend is.

Maar uit deze beginselen sproot ook, dat men deze compagniën onder ééne beheering (regiment) moest laten; ook zijn zij aldus gebleven, en gevolgelijk het alleroudste regiment in Statendienst: te weten de zeven nog over zijnde compagniën van dat corps, dat altijd met de uiterste roem van dapperheid heeft gediend. En die roem bezaten zij reeds op de tijd, dat Grotius schreef; maar 't costumé, dat zoo noodzakelijk gedeelte van de goede smaak, verplichtte Grotius, om hen te noemen met den naam, welken zij op den dag van Nieuwpoort hadden, en welke dus geen bespotting is.

Mijn tweede deel nam een aanvang met de Treves, wanneer men elf compagniën, met een permanente Lt.-Colonel en Majoor, onder bevel van den Heer van Brederode vindt. Bij welke gelegenheid deze nacionale compagniën onder dien overste verzameld en na de Treves gebleven zijn, is mij onbekend of vergeten; waarschijnlijk is 't in navolging geweest van 't regiment Walen van Frederik Hendrik. En 't goede van dusdanige schikking zich hebbende doen gevoelen, zijn alle nacionale particuliere compagniën, gelijk de vreemde, een voor een langzamerhand in vaste regimenten verdeeld. Dus is 't regiment van Brederode het eerste en oudste nacionaal regiment geweest, en is, voor zooveel ik heb kunnen nagaan, tegenwoordig versmolten in een van de bataljons van 't regiment, dat nu den naam van Bentinck voert.

De cavalerie is alle tegelijk in regimenten gebracht, maar eerst in 't jaar 1635, waarvan verscheidene oorzaken zijn; doch de militaire is de eenigste, die hier te pas koomt.

Frederik Henrik vermeende, na de verovering van Den Bosch, en niet zonder de grootste waarschijnlijkheid, dat de tijd gekomen was, om ten uitvoer te brengen het groote project door Willem I gehoopt, en door den auteur van zijne levensbeschrijving zoo schrander onderzocht. Van deze geheime hoop van Frederik Henrik vindt men reeds de eerste blijken in de capitulacie van Den Bosch, en de capitulacie van Venlo developpeert alles. Dit gaf een merkelijke verandering in 't politiek systema, waarvan de invloed op het militaire een gevolg moest zijn. De oorlog, die tot nogtoe in polders en tusschen stroomen was gevoerd geweest, stond dan overgebracht te worden in de vlaktens en hooge heiden van Brabant, daar men het hoofd zoude moeten bieden aan de Spaansche cavalerie, de beste in die tijd, en nog, van geheel Europa, waaraan men dacht door de gecuirasseerde cavalerie alleen te kunnen wederstaan: vooroordeel, dat zijn oorsprong nam uit de gensdarmerie.

Tot het jaar 1629 bestond de cavalerie maar uit twintig of dertig compagniën, welke naar de omstandigheden òf wierden samengevoegd òf verdeeld in diviziën, die men dan weder compagniën noemde; maar de vermeerdering kwam toen zoo spoedig, dat er in 't jaar 1635 reeds 80 compagniën waren, welke Frederik Henrik, in dat jaar, bijna alle, want drie vindt men uitgezonderd, in tien vaste regimenten verdeelde. Een tabelle, genomen op de helft van de tijd tusschen de Treves en de Vrede van Munster, zal u van dit alles een redelijk klaar denkbeeld kunnen geven:

Marsch-order van 't leger, den 28en April 1629, van Nimwegen naar Mook.

Zijne Hoogheid.

Lt. Generaal Babenbroek.

Avant-garde.

Veld-artillerie.	Infanterie.			Comp.	Cavalerie.
Veld-artillerie.	Regimenten.	Chastillon	Franschen.	13	Verdeeld in vijf regimenten.
		Courteaumer		11	
		Haulterive		13	
		Candale		14	
		Wallons	Nederlanders.	16	
		Dieden		10	
		Varic.		11	

Commissaris generaal, Graaf van Stirum.

Bataille.

Veld-artillerie.	Infanterie.			Comp.	Cavalerie.
	Regimenten.	Graaf Ernst van Nassau	Duitschers.	14	Verdeeld in vijf regimenten.
		Graaf Willem „ „		11	
		Brouch	Schotten.	10	
		Hacquet		9	
		Bacbough		9	
		Friezen	Nederlanders.	9	
		Nieuwe compagniën.		5	

Hertog van Bouillon.

Arière-garde.

Veld-artillerie.	Infanterie.			Comp.	Cavalerie.
	Regimenten.	Vere	Engelschen.	28	Verdeeld in vijf regimenten.
		Cecill		13	
		Morgan		13	
		Harwood		14	
		Brederode	Nederlanders.	14	
		Nieuwe compiën.		7	

Eindelijk heeft die zelve Vorst, in 't jaar 1643, alle de compagniën gardes te voet, die er reeds waren, tot een regt. gemaakt; die bedroegen geen gering getal, want niet alleen de HH. Stadhouderen hadden er gehad, maar ook de Lt. Stadhouderen, gelijk als blijkt door de compagnie gardes van Hohenlo, welke men in de order van batalje van Nieuwpoort vindt. Dus is, van alle oude Nederlandsche regimenten, dat van de Hollandsche gardes te voet het jongste; maar de compagniën, waaruit hetzelve geformeerd is, waren van 't getal van de oudsten.

Twee compagniën gardes wierden echter in dat regiment niet geïncorporeerd, maar bleven over, en zijn nog in wezen; de eene is die van de Friesche gardes op zich zelve alleen tot nu toe gebleven, en de andere is de Zwitsersche compie van den Stadhouder van Fries-

land, zijnde een overblijfsel van 't bataljon Zwitsers van vier vaandelen, dat onder Hans Krieght tot Nieuwpoort was.

Hoedanig de geschiedenis van de Compie Groningsche gardes is, kan ik mij niet te binnen brengen; maar gij zijt te Groningen in garnizoen, en kunt het mij in den aanstaanden zomer leeren.

De eerste colonel van de Hollandsche gardes is geweest Gleser, en de fierste van die compiën was die van wijlen Prins Maurits, omdat een koning onder dezelve hadde gediend, namelijk Karel Gustaaf van Zweden, toen hij nog Paltsgraaf was [1]. En hierop is 't, dat zinspelen Van der Does [2] en de auteur van De Geuzen [3], wanneer zij, van Maurits sprekende, zeggen:

Dien dappren Maurits, die Mars zelfs heeft onderwezen,
Van wien geen koning zich geschaamd en heeft te wezen
Een leerling en soldaat; en ziet eens, wat een braaf
En moedig oorlogsheld, dat naderhand Gustaaf
Geworden is! —
Europa's koningen gaan komen
En leeren, onder zijn gebied,
Op onze en vijandlijke zoomen,
Wat m' in geleerden oorlog ziet.

Het derde en laatste deel besloeg een tijdperk van 90 jaar, beginnende na de vrede van de Pyreneën, en had einde met de dood van wijlen Zijne Hoogheid gel. ged. —

Na die vrede kwam er een merkelijke verandering in den krijgsdienst, met betrekking zoo tot de aanneming als dienstneming der krijgslieden. Tot die tijd verloren de Soeverein en de Kaptein, bij dood of desertie van een man, enkel *dien* man; maar na die tijd, boven dien man, ook nog een kleed en wapenrusting, welke ieder persoon, in dienst tredende, zich zelven te voren op eigen kosten moesten bezorgen.

Frankrijk, in 't jaar 1661, den maarschalk Van Schomberg tot hulp van 't Huis van Braganza gezonden hebbende, nam deze een bende van honderd man met zich, om voor zijne particuliere lijfwacht te dienen, en kleedde dezelve te Lisbon in uniforme kleederen. Fremont, de redacteur van de memoriën Van Schomberg, waarvan ik u de lezing aanrade, welke deze byzonderheid verhaalt, voegt er bij, dat dit aan de eerste uniformen in Europa oorsprong heeft gegeven. Zoo hij spreekt van legers in 't algemeen, heeft hij gelijk; maar vóór die tijd waren er al particuliere compagniën in uniformen geweest. Olivier de la Marche schildert de hellebardiers van de Hertogen van Borgondiën als met uniformen geweest zijnde; Filippe de Commines, in 't verhaal van de batalje van Montlhery, distingneert expresselijk de gemeene archiers van Lodewijk XI van de *archiers d'ordonnance* van den koning, welke, zegt hij, *estaient tous orfaverisez et bien en poinct;* en dat ten minste de officiers van de friesche compie gardes reeds in 't jaar 1640 in uniformen waren, blijkt uit het kniestuk, 't geen wij bezitten, van Everhard van Haren, met de piek in de hand, in volle wapenrusting met de *écharpe* geschilderd, zoodanig als hij gekleed was op den dag, wanneer hij in dat jaar, bij de Moerschans wierd doodgeschoten, aan de voeten, gelijk ordentelijk was, van zijnen doodelijk gekwetsten en kort daarna overledenen Stadhouder, wiens gardes hij commandeerde. Doch het is zeker dat, in 't algemeen, de uniformen voor beide cavalerie en infanterie te dier tijd hier te lande zijn ingebracht; en de merkelijke verandering, welke dit in de legers heeft moeten voortbrengen, kan men niet wel beter zien, als in de vergelijking van de bende cavalerie, waarvan Maurits en Frederik Henrik de monstering doen, in een schilderij, door den Heer Heeneman aan wijlen Z. H. present gedaan, met de gekleede cavalerie, in het tapijt van 't Loo, waarin 't beleg van Grave werd verbeeld.

Deze periode van 90 jaar was de langste, en echter misschien de interessantste van mijn werk, door de menigte van anecdotes van gevallen, door mijne vooroudereu bijgewoond, en bij traditie in de familie gebleven, van gebeurtenissen, aan mij, in mijne jeugd, door oude generaals en ministers verhaald, of binnen de laatste twintig jaar door mij zelf gezien of nagegaan, en waarvan ik niet wanhoop, de voornaamste, naarmate die mij weder te binnen schieten, aan uw geheugen te vertrouwen.

Ik eindigde met het jaar 1751. Wijlen Z. H. gel. ged., welke mij gedurende achttien consecutieve jaren, en tot aan het laatste van zijn leven, met zijn intiem vertrouwen en zijne standvastige vriendschap heeft vereerd, had mij in de lente van dit jaar, vóór mijn vertrek naar Wolvega, verzocht, om een provizioneel plan van redactie voor de troupes op te maken, om te dienen tot grondslag van een vast en stabel plan voor 't leger van den Staat in vredestijd, hetwelk Z. H. van voornemens was aan de Unie voor te slaan, om langzamerhand, in de navolgende jaren, ten uitvoer te worden gebracht. En dit laatste plan, door mij, onder de oogen, om zoo te spreken, ten minste onder de wijze bestiering van Z. H. opgsteld [1], na drie jaren arbeid afgemaakt, en gericht na het nauwkeurig onderzoek van de manieren van denken van de Prinsen van Oranje, voor zooveel men heeft kunnen gewaar worden uit hunne bekende woorden, daden, en schriften; maar vooral steunende op de constitucie, dadelijke gesteldheid, en wezentlijke belangen dezer landen, gegrondvest op de minst mogelijke kostbare wijze; — dit plan is 't eenigste, dat van alle mijne arbeid, waarvan 't het resultaat was, is overgebleven [2].

Want het is de grondige kennis van de nacionale constitucie, die de verheffing van deze Republiek en de grootheid heeft gemaakt van 't Huis van Oranje. Het is de beredeneerde wetenschap van de overeenkomst der staatkunde met de zachtheid, van de burgerlijke met de militaire macht, van de financiën met de lasten,

[1] Inderdaad heeft die koning direct onder Maurits niet gediend, maar na de dood van Maurits in die compie. Doch dat, van 't jaar 1600 tot aan de Treves, bijna alle vorsten van Europa de legers van Maurits en Spinola kwamen zien, is bekend.

[2] Bladz. 106 van zijn *'s Gravenhage.* [3] Elfde zang.

[1] „La Haie, ce 10 Juillet 1751. En vous remerciant, mon cher Haren, de ce que vous m'avez envoyé, je vous achemine ci joint les différens projets dont je vous avois parlé, vous priant de me faire parvenir au plus tôt vos considérations et même d'autres plans s'il vous en vient à l'esprit. Vous souhaitant d'en accoucher aussi heureusement que je suissincèrement de vos amis, et votre très-humble serviteur Pr. d'Orange et Nassau."

[2] Geen half blad beslaande, was het gemakkelijk geweest om uit te schrijven, en ik had er een copie van gelegd bij mijne publicke en particuliere instrucciën en de brieven van wijlen HH. HH. in die koffer, welke uit de vlammen onbeschadigd gered is.

van de orde in de zeemacht met den vrijen handel, van de bezettingen na de versterkte plaatsen, van de fortificaciën na de noodzakelijkheid; het is 't vooruitzicht van zooveel binnenlandsche sterke zenuwen, bekwaam om te torschen, van zulk een overvloedig getal aderen, bereid om te geven, van die menigte kleine vezelen, alle te vinden in die Nijverheid, die 't gevolg van Vrijheid is; alle gereed, om mede te werken tot welzijn van 't gemeen lichaam van de Unie; het zijn alle die onnoemelijke kleine gedeeltens, onbekend aan vreemdelingen, onzichtbaar voor 't mingegoede gemeen, maar zichtbaar voor groote geesten, en dus door Willem I bespeurd, aangevat, vereenigd, in beweging gebracht, en onder uiterlijken schijn van nooit ophoudende verschillen tot een vreedzaam en gelukkig einde geleid; het is die onvergelijkelijke kunst, welke alle eeuwen in dien nooit volprezen vorst zullen admireeren, en welke mij, die ook mijne zwakke stem tot lof heb durven verheffen, in het treurspel, dat zijnen naam voert, heeft doen zeggen:

Die wijze Vorst, naast God, de schepper dezer landen,
Heeft onze grond en ons gehaald uit ijzre banden,
En uit verwarringen verzameld dezen staat,
Die, onder zulk een hoop, wie weet hoe verre, gaat.

Het is die kundigheid van de innerlijke gesteldheid dezer provinciën, die aan Maurits, in onze Spaansche oorlogen, heeft gedicteerd dat vermaarde plan, te gelijk van bescherming en aantasting, dat, ten uitersten eenvoudig en altijd hetzelve blijvende, echter nooit heeft gemist, de Italiaansche voorzichtigheid, de Spaansche kalmte, en alle ondervinding van Spinola te leur te stellen [1]. Een plan, dat reeds 180 jaar oud, thans nog niets van deszelfs beschermingswijsheid en kracht heeft verloren voor „'t volk door vreê gesteund, en door zijne vrijheid, zonder wapenrumoer, verkwikt" [2]. Hetgeen de eenigste wijze regel van Staat, ten minsten te lande, voor eene handeldrijvende Republiek is geweest, en moet zijn.

Het waren die grondbeginselen van onze constitucie, en de kennis van de macht, welke uit dezelve te halen is, die Louize de Coligny, zelve door haren gemaal onderwezen, hadde geprent in 't hart van haren zoon, die aan dezen vorst mogelijk hebben gemaakt de wonderwerken van, in den zomer 1629, uit een even begonnen Republiek, uit een nauwe grond, waarvan de bevolking nog in haar geboorte was, 120,000 man te velde te doen verschijnen, en, tien jaren daarna, uit havenen van een landstreek, die noch hooi, nooit ijzer, noch hennep voortbrengen, aan de zwijgende kasteelen van Duins en aan de verbaasde Engelsche vloot, te doen zien honderd en vijf welgewapende en behoorlijk bemande oorlogschepen en twaalf branders, alle in de tijd van veertien dagen verzameld en gereed [3].

Het is dat snel ooggezicht van de binnenlandsche ressources van ons Vaderland, welke Emilia van Solms van den grootvader op den kleinzoon hadde doen zien dalen, die aan Willem III, wanneer drie provinciën reeds verloren, en twee andere in de verschrikkelijke gesteldheid waren

Van wederom de brakke stroomen
Te zien op 't welig zomergras,
Door eigen banden ingenomen,
En Holland weder ééne plas!
Van onze burgers, onze benden,
Voor Naardens wal te moeten zenden;
Van weêr te zien de Muider sluis
Gerekend onder 's Lands frontieren,
En Gruno's burgerij laurieren
Gaan plukken op 't verpletterd huis! [1]

de middelen heeft aangetoond, om in dat verdronken land met een onbegrijpelijken spoed een leger te vinden; die dat leger in order heeft gebracht, en het in eigener persoon aanvoerende, tot Senef, voor Maastricht, bij Steenkerken, en zijn bloed en gevaren met middelen steunende [2], deze benden tot dat toppunt van tucht en dapperheid verhief, dat, zelfs na zijn dood, dat leger, geleid door vreemdelingen, wier oogmerk was dezen staat aan de belangen van vreemde mogendheden op te offeren, dat leger de overwinningen van Ramillies en Oudenaarde, en bij Malplaquet de admiracie van Europa maakte.

Oordeel nu zelve, waarde jongeling, of zoo vele feiten in de grond onderzocht, breedvoerig gediscuteerd, en door een keten van redeneeringen tot instructieve gevolgen gebracht; of zoovele stukken weder kunnen opgezocht, of een arbeid van achttien jaren in 't verzamelen, en van drie jaren in 't redigeeren, een aannemelijke zaak is op mijne laatste dagen.

Maar hoewel de generale samenbinding van mijn arbeid verloren is, de particuliere epizodes zijn nog niet uit mijn geheugen. Ik kan aan uwe weetlust leeren de geschiedenis van de barrière, waaruit, en hoe die haren oorsprong heeft genomen, wat die geweest is, wat die nu is, en waarom die nu dus is. Ik kan u mededeelen mijne consideraciën omtrent de waterlinie van de Oosterschelde tot aan de Maas; consideraciën, door mij vergaderd en opgesteld op requisicie van wijlen Z. H. in 't jaar 1747, in de tijd toen de bescherming van 's Lands frontier, en de bewaring van Z. H.'s domeinen, van 't Prinseland tot aan het land van Kuik, door hem aan mij werd toevertrouwd na de batalje van Lafeld, tot aan de laatste dagen van October, wanneer ik uit die slijken en moerassen tot rust wierd gezonden in de sneeuw der Alpen.

Ik kan u toonen mijn plan en genomen maatregelen, bekroond met de goedkeuring van Z. H., ter bescherming van den toen verzuimden en zoo importanten sleutel van Holland en Zeeland, werwaarts ik was gezonden met expres bevel, om die vesting tot het uiter-

---

[1] De waarheid van dit verschoont van hovaardij een antwoord van Maurits: „qui pensez-vous", vroeg hem de Fransche ambassadrice, „qui est actuellement le premier général de l'Europe?" — „Je pense, Madame", zeide Maurits, „que le marquis de Spinola est le second." Spinola heeft echter eens het middel gevonden, om Hendrik IV en, door dien koning, ook Maurits te bedriegen. Maar dit singulier geval is u bekend.

[2] Lucanus, *Phars.* I.

[3] *Mémoires de Frédéric Henri*, waarvan ik u de lezing ten minsten eenmaal ieder jaar aanbeveel.

[1] *De Geuzen*, elfde zang.

[2] Lorsque le gouverneur de Mastricht fit cette belle sortie, le Prince d'Orange courut au secours avec une valeur incroyable, et repoussa nos gens l'épée à la main jusque dans les portes; il fut blessé au bras et dit à ceux qui avaient malfait: voilà, Messieurs, comme il falloit faire; c'est vous qui êtes cause de la blessure dont vous faites semblant d'être si touchés. Il y a des lieux où l'on craint tant de louer cette action, qu'on aime mieux se taire de l'avantage que nous avons eu. — *Lettres de Made de Sévigné.*

ste te defendeeren; en ingevalle ik die bij mogelijkheid niet langer koude houden, alsdan die plaats weder te geven aan de golven, uit welke de scheppende hand van den glorierijken stichter van deze Republiek dezelve heeft getrokken. Al het welke gelukkiglijk niet noodig is geweest, omdat de vijand zijne krachten onnut voor Bergen op Zoom heeft verspild.

Ik zeg *onnut*; want niets zal mij lichter zijn als aan u de onnutheid van Bergen op Zoom te bewijzen, zoodanig als ik die aan wijlen Z. H. heb aangetoond, nadat ik die geruïneerde stad van de Franschen weder hadde overgenomen. Onnutheid, niet gegrond, gelijk gij kunt gissen, alleen op mijne denkbeelden, maar op de gedachten van den kundigen bouwer van dit pronkstuk, die men weet, dat het tegen zijn advies heeft aangelegd, en overtuigd was, dat men, met de tiende part van de onkosten, Ter Tholen onwinbaar had kunnen maken. Onnutheid eindelijk, die de ondervinding aan den overwinnaar heeft bewezen; maar Z. H. meende, en te rechte, dat de herstelling van die plaats een nacionale zaak is geworden. Toen sloeg ik de collecte voor, en formeerde met den Heer Le Jeune het project, dat die stad heeft hersteld.

En alhoewel een enkel wantij een totale verandering in 't punt van bescherming van de Vlaamsche binnenstroomen kan veroorzaken, kan ik echter u onderrichten van 't geen mijn eigen onderzoek aldaar, in de jaren van 1735, 1737, en 1741, van die grens aan mijne oogen heeft doen zien.

Ik ben gereed voor u, op de kaart, zoo ras ik weder kaarten heb, te traceeren de linie van defensie van 's Lands oostelijke frontieren, zoodanig als ik die gelaten heb in 't jaar 1745, wanneer ik die met Directeurs van de Genie en van de Artillerie voor de tweede maal heb doorgekruist. Ik ben nog in staat, om u te brengen bij 't meesterstuk van Coehoorn, bij dat bijna ongekend werk, waarin de wijd uitgestrekte geest van dien doorluchtigen man met zooveel praal voor 't kundig oog verschijnt. Ik zal u op den grond overtuigen van 't geen nog onvolmaakt aan dit groot project is, en niettegenstaande alle remonstranciën van dien wijzen veldheer in dien staat is gebleven, ten minsten tot aan het jaar 1742, wanneer ik reeds last had, om, ingevalle de preliminairen te Aken in Mei niet waren geteekend, ten eerste te laten maken hetgeen er nog ontbrak; ingevolge de waarschuwing, door den nog levenden zoon van den grooten Coehoorn aan Z. H. gedaan [1], in de samenspraak van Z. H. met dien singulieren grijsaard gehouden vóór ons vertrek van Leeuwarden, in Mei 1747.

[1] Lodewijk XIV had, in 't jaar 1672, het zwak gedeelte van de Republiek zoo wel gevonden, en het geheugen van de gevolgen was nog zoo versch, dat men niet moet verwonderd zijn van de schrik, die er na den dood van Willem III rees, voor een diergelijke invazie met het beginnen van de Successie oorlog. Holland was dus aan de eene kant, en Friesland aan de andere kant, ernstig bedacht op een betere bescherming als de IJsel. Dit heeft oorsprong gegeven aan twee bekende binnenliniën; maar de gelukkige beginselen van den Successie-oorlog deden die vrees ras verdwijnen, gelijk gij kunt zien uit hetgeen ik onthouden heb van 't verbrande gedicht van mijner grootmoeders broeder op de twee eerste campagnes van dien oorlog:

Nam primum, horresco referens, post fata Wilhelmi,
Pene novo visa est succubuisse jugo, etc.

Wilt gij weten, waarom, in de vorige eeuw, wanneer men in December in de Republiek resolveerde, vier of vijf nieuwe regimenten op te richten, Frederik Hendrik die altijd in Mei gereed vond? Waarom Maurits in Brazil, Van Goens op de kust van Malabar, St. Martin op 't Javaansche strand, Willem III in de Nederlanden, altijd voltallige legers hadden? Waarom, in de Sucessie-oorlog en tot aan de vrede van Utrecht, zulk een voldoend getal van recruten naar deze landen toevloeide, dat Amersfoort alleen, daar de voornaamste werfhuizen in dien oorlog waren, geschat wierd jaarlijks 1500 recruten te leveren? Ik ben tot uwen dienst.

En om van de laatste beginselen van een leger, van de recruten, tot het hoofd over te gaan, zijt gij nieuwsgierig naar de echte redenen, waarom Willem III is gestorven zonder het Stadhouderschap van vijf provinciën erfelijk te doen verklaren, gelijk hij het buiten twijfel hadde kunnen doen? Ik weet er de geheime, maar ware geschiedenis van.

Ik begrijp wel, dat onder deze stoffen zich zaken zullen bevinden, waarvan het volmaakte en nette begrip nog kan ontvluchten aan hersenen van twintig jaar; doch ik denk tevens, dat deze eerste zaden in uwen geest verspreid, en door applicacie en ondervinding gecultiveerd, allernutste vruchten voor uwe levensloop kunnen voortbrengen; hetgeen in uwe opvoeding ten allen tijden mijn oogmerk en doelwit is geweest, in hoop van door vermenigvuldigde kennissen en vernieuwde denkbeelden, en daaruit spruitende begeerte om meer te weten, u aangenaam te doen doorbrengen

ces jours
Longs pour les sots, pour qui pense si courts!

Gij zijt groot gemaakt in den grondregel, dat 's menschen geest en lichaam in matige, maar stadige arbeid en beweging moeten worden gehouden; gelijk het gepolijste staal een gedurige zorg van schoonhouding vereischt. Alle drie roesten ze zonder dat; en die roest is bij den mensch spoedig gevolgd door trage vadsigheid, met zich brengende die luiheid, welke de gewisse voorloopster is van de burgerlijke dood; dat is van die gesteldheid van geest, in welke men aan de samenleving onnut is.

Dezen regel, dien ik u heb geleerd, volg ik zelve; maar zoo lang ik geene genoegzame boeken weder bezit, is het herstellen, veel min het nieuw opstellen van werken van discussie voor mij onmogelijk; zelfs niet van diegene, van welke gedeelten behouden zijn. Alles wat er provisioneel over is voor een man, aan een zestigjarigen arbeid gewend, is het mondeling onderwijs aan mijne twee jongste zonen, wanneer zij onder mijne oogen zijn, en om hun somtijds, in hun afwezen, een klein werkje op 't papier te brengen, hetgeen hun kan herinneren een gedeelte van die mondeling gegeven lessen.

Van deze soort zijn de twee hier nevenstaande voortbrengselen van mijne weinige ledige uren in dit najaar. Het eerste voor u, tot uitbreiding van een vers van de Geuzen, dat u donker voorkwam; het tweede voor uw broeder, opgesteld gedurende de veertien dagen, dat de reis van de Argo naar de Levant scheen te zullen zijn; welke destinacie veranderd zijnde, aan die reis geen stand heeft doen grijpen. Ik zend ze u beide voor uw Nieuwjaar; hetgeen ik wensch, dat alsins gelukkig voor u, en overvloeyende mag zijn in ijver, applicacie, en goed gedrag!

Wolvega, den 31en December 1777. HAREN.

DE VRIJHEID.

Die sterven durft, is altijd vrij. *De Geuzen*, 5e zang.

O gij, begeerd door alle menschen,
En aangezien als 't beste goed,
Als 't hoogste toppunt onzer wenschen,
In staatsbestier en in gemoed;
Spreek, Vrijheid, zeg, in welke hoeken,
Moet mijne Zanggodin u zoeken?
Is 't daar de lijn den Neger brandt?
Is 't in de sneeuw der Alpes koppen,
Of Cordillera's steiler toppen,
Bij Noordstar of Antarktos rand?

Is 't bij Bramien aan Ganges stroomen,
In 't fiere Sparte of 't vlugge Atheen,
In 't veld van Mars van 't oude Romen,
Of daar Sertorius verdween?
Is 't in de vlakten der Sarmaten,
In Cimbrische of Wandaalsche Staten,
Aan Elbe, aan Oder, of aan Rijn,
In 't woud daar Varus benden lagen,
Is 't daar Arminius verslagen,
Of wel daar Vindex beendren zijn?

Helaas! waar ik mijn oogen wende,
Is overal nu slavernij,
En 't volk, dat meest de Vrijheid kende,
Is tegenwoordig 't minste vrij!
De Tarter heerscht op Ganges boorden,
De Turk in Hellas droevige oorden,
De priesteren op 't Capitool;
De Skandinaaf heeft geene wetten,
Als die de willekeur deê zetten,
En slaafsche war verdeelt den Pool.

Maar 't Noorden kent, ten minste, wetten,
Of iets met dezen naam genoemd,
Die 't al te klaar geweld beletten,
En willekeur aldus verbloemt;
Doch in Zaïre's heete zanden,
Op Niger's en Coanza's randen,
In 't lange Billidulgerid,
Doen wapenen d' inwoner rusten,
En op de Barbareske kusten
Is elk soldaat regeeringslid.

Zoo Fez en Marroccaansche rijken,
Een arm en ongelukkig volk,
Zien daaglijks vluchten en ontwijken,
Hun eigen Vorst en zijnen dolk;
Is 't beter in Grenade's bergen,
Daar m' eertijds Canaän kon tergen
In koren, wijn, en volkrijkheid;
Nu woest, na zooveel duizend Mooren
Het dweepend vonnis moesten hooren,
Dat hen hun Vaderland ontzeit?

Provinciën van 't warme Spanje,
Weleer bevolktste van Euroop,
Eer Nederlanders en Oranje
Bepaalden uwer heerschzuchts loop;
De rijkdom, door natuur gegeven,
Is nog in uwen schoot gebleven,
Gij schijnt alleen onvruchtbaar land,
Omdat, èn de Inquisities woede,
En wet, die de Inquisitie hoedde,
Op reden nog heeft de overhand.

Israëliet, voorheen verkoren,
Voorheen der Godheids troetelkind,
Die deze gunsten hebt verloren,
En smaad der volkren ondervindt;
Zegt mannen, vrouwen, kindren, maagden,
Die wel in pijn en vlammen klaagden,
Maar nooit verzaakten 't oud verbond,
Waar was 't met meeste onmenschlijkheden,
In Spaansche of Portugeesche steden,
Dat m' u naar beul en houtmijt zond?

Verpletterd heir der Moavieden,
Dat in 't bebloede Toursche veld,
Liet honderd duizend dappre lieden,
Door 't zwaard der Franschen neêrgeveld;
Vertroost u, Saraceensche schimmen!
Hoe ver de willekeur mocht klimmen,
In Damas of in Cusa's wal;
Zij kan niet hooger zijn gerezen,
Of immermeer geduchter wezen,
Dan hij in Frankrijk wezen zal.

Misschien dat in de Republijken,
Daar volk of edelman gebiên,
De teekenen van Vrijheid blijken,
Of schijnen klaar voor 't oog te zien.
Ik merk 't gemeen in tweedracht leven,
Partijschap onder d' adel zweven,
Elk veinst te zijn voor 't Vaderland;
De Wet en Vrijheid zijn de namen,
Waardoor, die tot hun oogmerk kwamen,
De Vrijheid houden in den band.

Is geene vrijheid meer te ontdekken
In 't Zuid, in 't Oosten, noch in 't Noord,
Koomt, laat ons dan naar 't Westen trekken,
Naar Pensylvaan's of Jersey's boord!
Hier ook vind ik twee legermachten,
Die d' uitslag van een oorlog wachten,
Op de oevers van de Delawaar;
De Vrijheid is in beider monden,
Maar 't einde zal alleen verkonden,
In welker ziel dit woord is waar.

Zoo stonden eertijds bij Farsalen
Twee legers, waarvan ieder hoofd
Zich roemde Vrijheid te gaan halen,
En dit aan Romen had beloofd.
Doch niemand onder deze benden,
Die 't West en Oosten ook zag zenden,
Zocht iets als zijner heerschzuchts part;
De Vrijheid, overal verdreven,
Ging schreyend om de tenten zweven,
En vond geen woon als Cato's hart.

Zij is dan evenwel op aarde,
En, schoon onzienelijk voor 't oog,
Zij is daar moed en deugd zich paarde,
En nooit voor dwinglands woede boog.
Mag mijne lier, zoo hoog gespannen,
Als is de ziel van zulke mannen,
Ontdekken waar men Vrijheid vindt;
Waar zij, in 't algemeen verloren,
Byzondre zitplaats heeft verkoren,
Wien zij alhier op aarde mint? —

Hij 's vrij, die op zijn oudren erven,
In eigen schuur en hoeve woont,

Wien drift noch weelde kwam bederven,
Die soberheid met kalmte loont;
De zon komt op, de zon gaat dalen,
Vernoegt in zijner akkren palen,
Ziet hij aannadren d' avondstond,
Die rust en slaap zal hemwaarts trekken,
En elders twist en onrust dekken,
Op 's werelds woelend halve rond.

Hij 's vrij, die aan der Vorsten ooren
De zuivre waarheid nooit bespaart,
Die hun 't onaangenaam doet hooren,
Als 't hen voor schande en schâ bewaart.
Die hun de rechten voor durft leggen,
En onbewimpeld aan zal zeggen,
Wat eed, en wat verplichting is;
Die hun de nutte les durft geven,
Dat ieder dag is in hun leven,
Een blad van hun geschiedenis.

Hij 's vrij, welke in de veldtochtstijden,
In 't kamp, op de avondorder hoort,
Dat 's andrendaags aan alle zijden,
Door 's vijands leger moet geboord;
Daar zekerlijk door overmachten
Geen overwinning is te wachten,
Maar slavernij of wisse dood;
Die dan, na slapen zonder vreezen,
Frisch, ziet den morgenstond gerezen,
En koel beschouwt d' aanstaanden nood.

Hij 's vrij, die in de woeste golven
Den gapende' afgrond voor zich ziet,
En ruk op ruk in 't nat bedolven,
Bedaard aan 't werkend volk gebiedt.
Of wel, wanneer m' in zeegevechten,
Twee schepen boord aan boord wil hechten,
Wijl houtwerk kraakt en buskruit vlamt;
Hij, die door plicht en eed getrokken,
In alsoorts dooden onverschrokken,
De bont van de enterbrugge klamt.

Hij 's vrij, die, mids in Staatszaakstwisten,
Gestaâg aan zij van 't Vaderland,
Verdrukt door Factie's schelmsche listen,
In omgekochte rechters band,
Met wreede pijnbank voor zijn oogen,
Is onbedwelmd en onbewogen;
Of, reeds op 't moordschavot geleid,
Op plaats en lot zich durft beroemen,
Zelfs daar, de wet en vrijheid noemen,
Voor beide altoos ter dood bereid.

Gij ziet het, waarde landgenooten,
De Vrijheid is in 't rein gemoed,
Dat vleyende ondeugd kan verstooten,
En rust in zijnen boezem voedt.
Fortuin kan, op den mensch verbolgen,
Op de eene ramp doen de andre volgen,
Hij 's vrij, die moedig haar verdraagt;
Die 't sterflijk uur deê nimmer beven,
Die van de Godheid, niets, voor 't leven,
Dan lijfs- en zielsgezondheid vraagt.

't Is, Karel! 't is langs zulke wegen,
Dat in de wieg Alcides rees,
Dat tusschen de adderen gelegen,
Hij de addren drukte zonder vrees;
Dat hij, in zijne jonge jaren
Reeds in standvastigheid ervaren,
Zoo dikwijls temde 't ongeval;
En dat, na 't glorierijkste leven,
Zijn naam voor eeuwig is verheven,
En hij gebracht in 't Godental.

Ook aan zijn oudsten en zijn derden zoon wijdde Onno Zwier twee op hun maatschappelijke roeping betrekkelijke lierzangen:

DE KOOPMAN.

Aan Jhr. DUCO VAN HAREN, negociant te Amsterdam.

Neen, Duco! neen, 't is geene schande,
Dat gij, tot krijgsman opgevoed,
Nu andre diensten aan den lande,
In pakhuis of comptoiren doet;
Dat gij de wicht van koffiebalen,
Of prijs van suiker helpt bepalen,
Of waar 't katoen werd best geteeld;
Die moeite zal u beter loonen,
Dan 't geen de krijg u zoude toonen,
Of al wat Karel zich verbeeldt.

Ik denk dat de eerste mensch, geschapen,
Het allereerst aan kleedren dacht,
En nadat Eva was beslapen,
De honger zorg voor eten bracht;
Dat tegen wal of rots gezeten,
Om in de luwte vredig te eten,
De braam of eikel 't voedsel was,
De tak bedekte, daar zij woonden,
Voor regenen die zich vertoonden,
En zooals thans verkouden 't gras.

Vermeerdring volgde 't samenleven,
't Ging alles zooals 't heden gaat,
Men ging langs berg en vlakte zweven,
En elk zocht betering van staat.
De een vond aardappels, de ander koren,
Een derde zag een lam geboren,
En zeide: „'t kan zijn goede kost!"
Een vierde peinst op schapenvachten,
En redeneerde: „met die drachten
Ben ik voortaan van koû verlost".

De stoutste riep: „de berevellen
Zijn ook daartoe voortreflijk goed,
Maar om dat dier ter neêr te vellen,
Moet ietwes meer dan enkle moed".
Die was 't, die ijzer scherpte en stalen;
Dit middel, om aan zich te halen
Al 't geen een ander reeds bezat,
Gaf spoedig vechten, doodslaan, moorden,
Om goud in 't Oost, om pels in 't Noorden,
Toen wierd geboren 't woordje: „schat."

Dien op te hoopen en te gâren
Was eerste zorg, wierd heete drift;
De tweede was het: „wel bewaren!"
Hiertoe wierd kunstwerk uitgezift.
Maar 't plundren bleef op buurmans gronden,
Totdat men booten had gevonden;
Toen was geen werelddeel meer vrij,
Waar plank en riem den mensch kon dragen,

Nam m' alles weg en zonder vragen,
  En heldendom was rooverij.

Want, waarde zoon! die gouden eeuwen,
  Toen leeuw en lam weidde in één gras,
Toen 't kapen wierd gehaat bij Zeeuwen,
  En 't vleyen niet aan hoven was;
Toen de aarde, alom in volle vreugde,
Ons gratis schonk wat elk verheugde,
  Die zijn nu goed voor jonkheer Piet;
Doch in 't vermeerdren zijner jaren,
Als geest en oordeel bij hem paren,
  Verliezen die welhaast crediet.

Maar dat men, op de Fasis boorden,
  Met de Argo gulde vliezen zocht,
En draak èn reuzen moest vermoorden,
  En tegen duizend spoken vocht;
Is eene van die zinnespreuken,
Geooreloofde waarheidsbreuken,
  Waarin m' aan kinderen vertoont,
Dat moed, verzeld door wijze handen,
Kan vinden winst in nieuwe landen,
  En rijkdom bij de scheepvaart woont.

Dees is ook Daedalus in 't vliegen,
  Die veilig Cumae's kust betrad;
En Ikarus in 't nederziegen,
  Als hij verdwaalde op 't heete pad,
Want de eerste toont, hoe wisse wegen
Den koopman nimmer zien verlegen,
  Die kas op vaste gronden steunt;
De tweede, dat door hersenschimmen
Hij valt, die al te hoog wil klimmen,
  En maar op wassen vleuglen leunt.

De menschen zijn in alle tijden,
  In ieder land, in elk klimaat,
Genegen 't bleek gebrek te mijden,
  Geneigd te minnen eigenbaat.
De driften zijn gevolg van menschen,
De nijverheid, gevolg van wenschen,
  Het welzijn, vrucht van nijverheid,
Die moeder is van alle kunsten,
Welke, aan haar kant, door rijke gunsten,
  Bewijzen hare dankbaarheid.

Doch in de biezen, in de slijken,
  In 't schrale veen, in 't dorre zand,
Te dwingen de armoê weg te wijken,
  Te scheppen nieuw en vruchtbaar land;
Daar hongersnood is lang vergeten,
Daar elk, die arbeidt, vindt om t' eten,
  Daar m' over dag in winsten leeft;
En dan, als de avondstond doet gapen,
Gerust in 't vederbed gaat slapen;
  Dit 's 't geen de handel er bij geeft.

Wilt gij nu zien, dat voormaals glorie
  Van adel hier ook in bestond,
Kom, laat ons zoeken in historie,
  In oude' en nieuwe' onwraakbren mond.
Alexandrie, bij de Lagieden,
Carthaag, eer Romen kwam gebieden,
  Venetiën, op slijk, in plas;
Tyr, Alexander zelf niet vreezen,
Florence en Genua gerezen,
  Omdat er de adel koopman was.

Wie meent dat Neêrlands edellieden,
  In vrede of krijg, op land of vloed,
Niet kunnen glorierijk gebieden,
  Omdat onze adel handel doet; —
Leert, blinden, hoelang oud Carthagen
Zich tegen Romen durfde wagen,
  Hoe Nijl aan Cæsars zich deê zien;
Dat Doria deê Tunis wallen,
Moroseni, Morea vallen;
  Ziet Cosmus erfelijk gebiên!

't Was Cosmus, die, wanneer de woede
  Der Ottomanen Stamboul nam,
Geleerdheid voor verderf behoedde,
  Die vluchtend in ons Westen kwam,
Onwetendheid, bij alle kronen,
Omringde Europa's domme tronen,
  Een koopman was alleen geleerd;
Gij zaagt door hem, o Zanggodinnen!
Dien cinque-cento's eeuw beginnen,
  Die zijn en Laurens namen eert.

Wat is toch de adel thans op aarde,
  Waardoor verdient ze onze achting hier?
Door daden zekerlijk van waarde,
  In vredestijd of krijgsbestier.
Maar welke zijn in oorlogstijden
De zaken, welke een ziel verblijden?
  Wend geest, èn oog, èn ooren om,
Gij merkt vermindren overvloeden,
Gij ziet het droeve menschdom bloeden,
  Gij hoort geluid van nare trom.

Hier vecht m' in 't veld, daar voor de steden,
  Hier moordt m' op zee, daar aan de kust,
En 's avonds met vermoeide leden,
  Marcheert men 's nachts tot beter rust.
Dan koomt men met gebroken beenen,
Of een Memento voor de scheenen,
  Met pensioen, maar onbetaald,
In oudren huis op houten krukken,
En vloekt op dienst en ongelukken:
  Dat 's wat men in den oorlog haalt.

't Is derwaarts echter dat onze adel,
  Dat gansch Europa's adel denkt,
Dat òf te voet, òf in den zadel,
  De glorie hare minnaars wenkt;
Vergeet, o Duco! deze droomen,
En volg den handel zonder schromen,
  Laat daar de lessen van Folard;
Geef de armen 't kleed van ordonnancie,
Leer liever prijs van assurancie,
  En beter uws plantagië's part.

Ga voort! studeer in welke vreden
  De handel meesten voortgang nam,
En onderzoek, door welke reden
  De Schelde vloeide in Amsterdam.
Waarom de taaye Nederlanders
Zijn meer bekwaam, dan iemand anders,
  Tot aanleg op een nieuwe kust;
Waarom in ons Guiana's slijken
De Nijverheid heeft rijke blijken,
  En in Cayenne is uitgebluscht.

Waarom, in vroegre en betre tijden,
  Ons welvaart daaglijks wierd vermeerd,

En deze kans, aan alle zijden,
Nu schijnt tot anderen gekeerd;
Wat oorzaak geeft m' om 't volk te troosten,
Als 't Westen niets, en 't kwijnend Oosten
Maar weinig deelt? Hoe koomt dit zoo?
Gij lacht en zegt: in oudre dagen
Wist ons bewind, waar plaatsen lagen,
En kende Gaal en Gilolo.

Welaan! toon gij aan de Amstelsmuren,
Hoe nutter gij zijt opgevoed;
Wat goed uws vaders bezige uren,
Zijn vlijt, en uwe leerzucht doet.
Zijt gij van edel bloed geboren,
Laat mij uit alle monden hooren,
'tGeen mij altoos bekoren kan:
Die koopman is van goede zeden,
Zacht in gedrag, gezond in reden,
En nedrig als een burgerman.

Denkt gij, dat de adel dan gaat zinken,
Vreest gij, dat gij verminderd zijt,
Zie hierom aadlijk uit te blinken,
In spijt van onzer hatren nijd;
Wilt gij in alle monden leven,
En uwen naam met roem doen zweven,
Dat beurs en raadhuis met u prijkt,
't Zal wezen als, door uwe zorgen,
Door uw verstand, vandaag of morgen
Een nieuwe handel 't land verrijkt.

Of dat, wanneer in 's Lands gevaren,
Hetzij door vijands overmacht,
Of wel door stormen, golf en baren,
De nood ten toppunt zij gebracht;
Dat nergens gelden zijn te vinden,
Om vestingwerken saâm te binden,
Of om te breidlen stroom en plas;
Om Waal of Zwitsers aan te werven,
Of weêr geduchte vlag doen zwerven,
Den Haag vertrouw op uwe kas!

DE STAATSMAN.

Aan Jhr. WILLEM ANNE VAN HAREN, gedeputeerde Staat van Friesland.

Ik weet het, waarde Zanggodinnen!
Daar is geen wetenschap of kunst
Voor hen onnaakbaar, die u minnen,
Die gij vereert met uwe gunst.
Van daar Mæonides de Grieken
Naar Troyen bracht op uwe wieken,
Van daar Hesiodus verscheen;
Tot daar Lucretius de atomen
Verhaalde aan 't bijgeloovig Romen,
En 't Godental voor hen verdween.

Uw fierste moed verhief de tonen
Van Maro's blinkend heldendicht,
Als Cæsar 't Capitool bewonen,
En 't Roomsche volk moet zijn gesticht;
Volmaakt, zoo hij (te laag in 't vleyen)
Had durven Cato's dood beschreyen,
En Cicero's vermaarden naam,
En Cassius en Brutus waarde,
Der Vrijheids laatste steun op aarde,
Niet had geweigerd aan de Faam.

Gij schonkt aan Flaccus vuur en reden,
Als hij de Dichtkunde open lag;
Of dat hij, veldwaarts uitgetreden,
Mæcenas lachend Tibur zag.
Maar Boreas langs onze heiden,
Maar dikke sneeuw op onze weiden,
Vertoonen niets dat gloed belooft;
Men hoort alleen, in naakte bosschen,
De bonte kraai en maagre mosschen,
Door strenge vorst van kost beroofd.

't Is dan vergeefs, dat ge aan mijn oogen
En Griekenland èn Romen wijst;
En heldre luchts- en zielsvermogen,
En altijd vaardige arbeid prijst;
Zoo Gallus vriend aan de Arethuse,
Ja, zelfs de zanger van Vaucluse,
Zich vonden in dit guur klimaat —
Ik denk dat hunne teedre toonen,
Dezelfde koude zouden toonen,
Waardoor hier scheepvaart stille staat.

Gij roept vergeefs, o Luciade!
En hij, die 't heilig graf ontwrong!
O goddelijke Henriade!
En hij die Heloïsa zong!
Godinnen, 't is in zulke landen,
Aan zulke uitmuntende verstanden,
Dat uwe werken zijn betrouwd;
Maar laat in vrede, in kille plassen,
Op hard bevrorene moerassen,
Mijn ouderdom, alreê verkoud.

Of wacht ten minsten tot de dagen,
Dat hier de lente in luister praalt,
En dat van Febus heeten wagen,
De milde warmte nederdaalt;
Wanneer de wederkomst van kindren
Zwaarmoedigheden zal verhindren,
Als hunne kleine en lieve kroost,
Voor mijn en Adeleide's oogen,
In zuivre blijdschap opgetogen,
Aanhoudende vervolging troost.

Nochtans gij wilt het, Zanggodinnen!
En Adeleide wil 't met u;
Koom, mijne lier, laat ons beginnen,
Welke is 't bevolen voorwerp nu?
Gij leerde, zegt ge, aan Duco, handel,
En aan Andreê, Levantschen wandel;
Gij hieldt aan Karel dienst voor oog;
Geef Willem les in duistre kringen,
Die 't staatsbedrijf alzijds omringen,
Zij thans de Staatkunde uw betoog!

Hoe! 't is een wangedrocht, dat heden
Uw aandrang voor mijn zangkunst stelt;
Dat werkt met onvoorziene leden,
En gansche volkren nedervelt?
Dat eens in 't Zuiden, eens in 't Noorden,
Heeft ingeboezemd kindermoorden,
Dat honger door verwoesting heelt;
Dat wanhoop, in de koninkrijken
En in verslaafde republijken,
Aan schelmen vadermoord beveelt!

't Gebouw dier staatkunde is aan hoven,
In Vorsten woon, veel meer bekend,

Een dik gewelf bedekt het boven,
Omzichtigheid is 't fundament.
Daar moet m' in duizend kromme hoeken,
De waarheid van 't gezegde zoeken,
Hetzij ze dreigt of dat ze vleit,
Ze is vrolijk uiterlijk van wezen,
En wijl ze u kust, is reeds gerezen
Het moordgeweer, voor u bereid.

Maar neen! Gij vergt niet, Zanggodinnen,
Aan landmans rust, aan rein gemoed,
Aan goeden wil, maar zwakke zinnen,
't Geen u en 't menschdom eizen doet.
Daar 's eene betere staatkunde
Die God in zijn genade gunde,
Daar 's Lands beheerscher 't goede mint,
Daar staatsbedienaars en de wetten
Van wederzijde op Vrijheid letten,
Daar Volk en Vorst is eensgezind.

Dus waren de eerste Willems tijden,
Gelukkige eeuw, gezegend land!
Zijn oog verspreidt, aan alle zijden,
De vreugd in 't bloedend Nederland.
Zoo liepen Fredrik Henriks dagen,
Wanneer hij, in triomf gedragen,
In Vlaandr' en Brabant overwon;
En wijl de Faam op hem staroogde,
Hij wees en weduws tranen droogde,
En spruiten deê de welvaartsbron.

Zoo vlogen insgelijks onze uren,
Als Nassau, van de Friesche kust,
Zich toonde in de Amstels rijke muren,
En tweedrachts fakkel wierd gebluscht.
Hij kwam! de ramp, door krijg gerezen,
Was binnen 't jaar niet meer te vreezen,
Astreê verscheen op land en vloed;
Men zag geen omgekochte hoven
Aan 't goud van vreemdeling beloven,
En leveren 't onschuldig bloed.

Zoo blonken ook in vroeger eeuwen
En Barneveld, èn Huig de Groot,
En Cats, de glorie van de Zeeuwen;
En hij, verfoeyelijk gedood.
Zoo praalden nader nog aan heden,
In oordeel, geest, en oude zeden,
En Heinsius, en Slingeland.
En gij! die tweemaal dertig jaren,
De wijze Mentor in gevaren,
Versierde Euroop en Nederland.

De tijd heeft alles ingezwolgen:
Gij vindt niet meer die groote liên,
Maar 't prijslijk voorschrift, na te volgen,
Is in geschiedenis te zien.
Gelukkig hij, die mint te lezen,
Die haat om ledig ooit te wezen,
Dien nuttig onderzoek behaagt;
Voor hem is nimmermeer te schromen,
Dat tijdverlies, te laat vernomen,
Werd onherstelbaarlijk beklaagd.

Denk echter niet dat die verstanden,
Zoo wijd beroemd, in staatsbestuur,
Alleen ontvingen wijsheidspanden,
En milde gaven van natuur.

Men kent en acht ook hunne vrienden,
Die met hen 't Vaderland bedienden,
Die zich vertoonden aan hun zij;
Die ook voor wetenschap en rechten,
De fraaiste kransen gingen vlechten,
Die ook bestreden dwinglandij.

De Stagyriet, die de eerste dagen
Van Alexander onderwees,
Heeft zijnen naam tot ons gedragen,
Die met zijns leerlings glorie rees.
De roem en rust was zijn belooning,
Wijl de andre zocht Aurora's woning,
Of waar zich hief de opgaande zon.
En Lelius was wel tevreden,
Om achter Scipio te treden,
Toen deze Carthagena won.

Zeg niet, o zoon! aan zee gegeven,
Uit mijne wieg in Nereus schoot,
Was hij 't, die allereerst in leven,
Mij ruwe hand en zorgen bood.
Wat menschen kan ons land u toonen,
Die niet òf zelve zee bewonen,
Of doen doorkruisen d' Oceaan?
Ziet Aarssens op Guiana's stranden,
Den Ruwaart aan Rochesters randen,
En Lampsins lag Tabago aan.

Doch waarom elders na te speuren,
Hetgeen gij vindt in uw geslacht;
En 't geen niet ieder mag gebeuren,
Te zijn door eigen naam geacht?
Gij zijt niet de allereerste Haren,
Die toetste in stormen en gevaren,
In vrede en oorlog, noodlotskracht;
Hetzij, toen Lumei met de Geuzen,
Vertoonden de eerste Vrijheidsleuzen,
En Daam de vloot aan Voorne bracht.

Of wel dat, langs de scheur in gronden,
Daar de Oceaan op Tessel breekt,
Door Jan de Wit en hem gevonden,
Zijn kleinzoon onze rampen wreekt;
Of dat, in jeugd en jongre jaren,
Van Harwichs oever afgevaren,
Wijl elk 't besef verloren had,
Alleen bedaard, schoon onder golven,
Van 't Krammers woede staâg bedolven,
Hij 't pakket stuurt in Willemstad.

't Was deze man, die aan de Zweden
Deê viermaal Neêrlands wijsheid zien;
Wiens zachte tong en schrandre reden,
De tweespalt in de Sont deê vliên.
Die Rijswijk, Nimwegen, en Aken,
Voor de Unie zagen vrede maken;
Die Stuart welkoomde op den troon
Na Cromwels dood, en vastre banden,
Van Albion en deze landen,
Vereeuwigd heeft met Anna's kroon.

't Zijn zekerlijk de grootste geesten,
Die staatkunde eischt voor de eerste post,
Hij moet geschoeid op fijnste leesten,
Die land herschept, of volk verlost.
Maar ook is plaats voor mindre deugden,
Welke in regeerders 't volk verheugden,

Dat hunner elk een deel vertrouwt;
Wijl de arend, in de lucht geheven,
Gaat rechtdraads naar de zonne zweven,
Siert Filomeel een donker woud.

Doorloop nauwkeurig alle boeken,
Van 's Vaderlands geschiedenis,
En, met diezelve vlijt ga zoeken,
Wat elders voorgevallen is.
Waar krijgstucht voedt de beste benden,
Waar Nederland kan schepen zenden,
En herwaarts brengen de overvloed;
Wat ieder staat heeft voor belangen,
En zij, die wet van Vorst ontvangen,
En zij, beheerd door minder bloed.

Men zal u zeggen, dat bedriegen
Is een geoorcloofde list;
En dat door onbeschaamd te liegen
Geen voorneem immer is gemist.
Veracht die lage zielens raden;
Dat ieder zie op uwe paden
De waarheid, eer, oprechtigheid!
Maar laat in 't altijd zelfde wezen,
De zielsgedachten nimmer lezen,
Bedek u door stilzwijgendheid.

De kunst om iedereen te kennen,
En nimmermeer bekend te zijn,
Is kalme houding aan te wennen,
Hetzij men 't is, of dat men 't schijn;
Is, nooit zijn eigen zelf te noemen,
Een andrens geest altoos te roemen;
Geen mensch, die zijnen lof niet mint;
't Vertrouwen is welhaast gegeven
Aan hem, die onzen lof deê leven,
Aan hem, die ons verstandig vindt.

Wat ieder dan van u mag peinzen,
Blijft altijd maar onzekerheid;
Dit is 't geooreloofde veinzen,
Of liever dit 's voorzichtigheid.
Laat die verzellen uwe treden,
In deftig onbevlekte zeden,
In stil gedrag, in wijs beleid;
Hij, die aan andren wil gebieden,
Moet bovenal zich zelf eerbieden,
En nooit verliezen de achtbaarheid.

Onthoû, dat, in regeeringszaken,
De naam van macht is nimmer wis;
En leer op nietwes staat te maken,
Dan 't geen in eigen krachten is.
Hoe zeker uwe voeten stonden,
Zoo gij niet rust op vaste gronden,
Zijt ge altijd in gevaar van val;
Wee hem, die in de noodlotsslagen,
Meer op eens anders hulp en klagen,
Dan op zich zelven tellen zal!

Want weet, dat, waar ge u neêr zult zetten,
Indien ge uw Vaderland bemint,
Indien gij hoogacht deugd en wetten,
De Haat en Nijd u spoedig vindt.
Dat beid', egaal op u verbolgen,
Al uwe daden zullen volgen,
Met lasterschriften fluks bereid;
Laat hen vergeefs uw gramschap wachten,
Uw veiligst antwoord is 't verachten,
En ras zijn ze in vergetelheid.

En kunt ge geen vervolging mijden,
Zoo Nijd en Haat heeft de overhand,
Leer 't kwaad alleen voor u te lijden,
En weer 't altoos van Nederland.
Besteê dien tijd in 't overdenken
Van 't geen uw vaderland kan krenken,
Volg 't voorbeeld op van Maurepas,
En ziet in 't klein Ardea's wallen,
't Oudankbre Romen nedervallen,
Voor hem die Romens balling was.

Doch hoe de inbeelding ook mag woelen,
Hoeveel uw vader samenhaalt,
Hij kan maar al te zichtbaar voelen,
Dat nog geen helft is afgemaald.
't Voornaamst is kennis van de menschen,
Van hunne hopen, hunne wenschen,
Wat ieder in zijn boezem draagt;
De een heeft den wellust voor zijn oogen,
Dees is door heerschzucht maar bewogen,
Wijl de andre goud en schatten vraagt.

De Staatsman, dien m' altoos zal eeren,
Dien Roem zal heffen in de wolk,
Laat andren eigenbaat begeeren,
En wenscht alleen voor land en volk!
En gij, zoo 't bloed van Geuzenvadren
In 't hart u klopt, en gloeit in de adren,
Zoo hunne deugd vervult uw ziel —
Leer, op hun voetspoor, nooit de wetten
Of vrijheid op een prijs te zetten,
Keer liever arm weêr naar Den Briel!

In een anderen lierzang nog bezong hij

DE SCHIMMEN.

Welk is die dronkenschap en reden?
Welk is die heilge razernij?
Calliopé, gij rukt mij heden,
In hoogste lucht, en zon voorbij!
Ik speur de ellipsen der komeeten,
Reeds boven 't zevental planeeten;
Streef ik in andre kringen door!
Mijn oog ziet nieuwe satellieten,
Die volgen hunner stars orbieten,
In wis! en onafwijkbaar spoor

O Nimf, waar zal die loop ons brengen?
Ik vrees, dat de adem mij begeeft!
Of kan de scheppingswet gehengen,
Dat iemand boven dampkring leeft?
Gij rust. Maar welke zwarte wolken
Omringen deze star, vol kolken,
Die heffen donker vlammend vuur?
Ik merk, door nare zwavelranden,
De onmeetbre vlakte gloeyen, branden!
Hier eindigt zekerlijk Natuur.

Nochtans scheen alles daar te leven,
En door de zichtbre duisternis
Zag ik ontelbre schimmen zweven,
In altijd nieuwe ontsteltenis.
Gedreven door de Wraakgodinnen,
Die wreede straffen weêr beginnen,

Als de eersten zijn ten top gebracht,
Is wroeging, stadig aan de zijden,
Veel erger nog als 't smarte lijden,
En nimmermeer door hoop verzacht.

De wanhoop was in 't oog te lezen,
Geen tranen troosten ooit dat oog,
Of, zoo er immer zijn gerezen,
Zijn die welhaast door hitte droog.
Zij trachten hier vergeefs te vlieden,
Zij, die de vadermoorden rieden,
Hij, welke aan moord belooning gaf;
Zij, die der oudren grijze haren,
Gelijk verwelkte korenaren,
Vertrapten in 't gehaaste graf.

Daar waren goddelooze Vorsten,
Beroemd door listen in bestier,
Die, zonder God, in heerschzucht dorsten
De Godheid klaarlijk hoonen [1]) hier:
Ondankbaarheid voor trouwe diensten,
Verzuim van edele verdiensten,
Het recht dat voor de waapnen boog;
Met menschebloed bedekte stranden,
Zijn, mids in vlammen die hen branden,
Altoos gehouden voor hun oog.

Maar zij die God in leeftijd hoonden,
Zijn echter minder hier in pijn,
Dan zij, welke in geveinsdheid woonden,
En zondigden in godsvruchts schijn.
Elk gruwel, in dien schijn bedreven,
Werd blakend op hun hart gewreven,
Wijl lof en marmer dekken 't graf;
Zij vloeken 't voorwerp hunner wenschen!
Zij zijn in achting bij de menschen,
Maar lijden hier een dubble straf.

Ziedaar de vleyeren der hoven,
Die aan der Prinsen teedre jeugd,
Pas uit de wiegen, doen gelooven,
Dat zij zijn hunner slaven vreugd;
En hunne jonglingschap beletten,
Om ooit te denken aan de wetten,
Als banden voor hen niet gemaakt!
Die prijzen 's meesters wijze krachten,
Terwijl de volkren hem verachten,
En ouderdom met kindsheid naakt.

Ik zag er allerhande schimmen,
Dan neêrgedompeld in de put,
Dan weder rijzende op de kimmen,
Vergeefs door arbeid uitgeput.
Gesmolten goud, in heete trechters,
Is straf voor omgekochte rechters,
En trouwloosheid in staatsbestier;
Wijl 't gloeyend hun werd ingegeven,
Roept Tisifoon aan die nog leven:
„Doe recht! of dit 's uw loon alhier!"

Die schim heeft zijnen vriend verlaten,
Die, liet ellendigen in nood.
En dees, heeft schat op schat geladen,
Door 't rooven van eens anders brood.

[1] Zoo dient men hier, blijkens het volgende coplet, in plaats van *kennen* te lezen, dat geen zin geeft, al komt het ook in de eerste uitgaaf, als schrijf- of drukfout, reeds voor.

Door valschheid en meineedigheden,
Is dees in eer en ambt getreden;
Die, schoon zijns naasten goeden naam,
Terwijl, door honderd vuile stukken,
Dees ieder aanslag zag gelukken,
En klinken deê de schelle Faam.

Hier helpen geene bange zuchten,
Hier baat geen krijten, klacht, of schreeuw,
Hier is geen plaats of tijd te ontvluchten,
De poel zal branden eeuw op eeuw.
De dood, met ingevallen kaken,
Blijft aan den droeven ingang waken,
En meerdert daaglijks haren buit;
De zeis, in hare maagre handen,
Bewaart de poorten en de randen,
Laat alles in, en niemand uit.

Het koude zweet op mijne wangen,
De kille schrik in 't beveud hart,
Had mijnen levensgeest bevangen,
Elk siddrend lid trilde in de smart;
Als eiselijke bliksemstralen,
Die zware donderslagen halen,
Verbaasden nog mijn oor en oog,
Welhaast gevolgd door deze woorden,
Die alle werelden aanhoorden,
Terwijl 't Heelal eerbiedig boog:

„De God, wiens gramschap gij ziet rooken,
In 't geen m' aan uw inbeelding toont,
De God, rechtvaardiglijk gewroken,
Is ook de God die deugd beloont."
De stemme zweeg, uit duizend zonnen
Wierd de Allerhoogstes lof begonnen,
„Hij 's heilig, goed, en al is wel!"
Hij 's goed, herhaalden Cherubijnen,
Hij 's goed!" weêrgalmden Serafijnen,
En de echos van het Algestel:

Uit mijne ziel was fluks verdwenen,
Benauwdheid, angst, en bange vrees,
En voor mijn vrolijk hart verschenen,
Wat blijdschap ooit in zinnen rees.
Ik voelde een diergelijke vreugde,
Als mij in vroegren tijd verheugde,
Wanneer, gedaald van de Alpes af,
Na negentig afwezensdagen,
De liefde mij, in 's Gravenhagen,
Aan Adeleide wedergaf.

Wij lieten daar de schriktooneelen,
Een andre wereld kwam voor 't oog,
Vervuld met blinkende tafreelen,
Van myrteboomen hemelhoog,
Van cederen, die lange takken
Doen boogsgewijs naar de aarde zakken;
Hier schiet in wolk de populier,
Daar heeft de reuk welhaast vernomen,
Bosketten van Oranjeboomen,
Gemengd met geel Jasmijns versier.

De bosschen, die 't gezicht bepalen,
Daar Filomela lieflijk zucht,
Omvangen aangename dalen,
In altijd even heldre lucht.
Daar wind en stormen nimmer storen,
Daar nooit de donder zich deê hooren,

Daar sneeuw en koude is onbekend;
Daar ziekte en heete zomerbranden,
Noch pest besmet gezonde landen,
Noch honger krijtende armoê zendt.

De vruchten aan den herfst gegeven,
Het meest begeerde op 't aardsche rond,
Dat zon en lente doen herleven,
Aanbieden zich voor hand en mond.
De roos, de tulp, en de anjelieren,
Die 't zachte pad rondomme sieren,
Verfraayen 't nooit verdorde gras;
En midden in die vlakke streken,
Gaan vlieten kristallijne beken,
Van water, klaar als 't fijnste glas.

De dag gaat nimmer hier ten ende,
Hier schijnt altoos een zuiver licht,
Dat nooit verduisteringen kende,
Schoon niet te glansrijk voor 't gezicht.
't Is niet dat licht, dat lange nachten
Met zooveel ongeduld doen wachten,
Maar licht, dat tot in zielen schijnt;
Dat geestelijke wezens sterkte,
Dat hartenvergenoeging werkte,
Daar alle twijfel voor verdwijnt.

Mistrouwen, eeuwig ingespannen,
Is overal hier uitgezift;
Verraad en lagen zijn gebannen,
En zaayen nergens stil vergift.
Men ziet er Hannibals niet zwerven,
Noch Scipio's als balling sterven,
Geen spook bezoekt er Brutus weêr;
Met nieuwe tong aan hem gegeven,
Praalt Cicero's geruster leven,
En Cato scheurt geen wonde meer.

Daar is geen schulp voor Ostracismus,
Geen beker dreigt er Sokrates;
En, zonder vreezen voor Filippus,
Verrukt weêrom Demosthenes;
De lage ondankbaarheid der grooten
Doet hier Aratus niet verstooten,
Daar vindt Pelopidas geen strik;
En Filopœmen hoort de zangen,
Waarmeê de Achayers hem ontvangen,
Vernieuwen ieder oogenblik.

Calliopé, mag ik hier blijven?
Gij zoekt uws dichters waar geluk,
Waar zal dat beter ooit beklijven,
Als daar vervolging is noch druk?
Wijl ik tot wonen mij bereidde,
Hervatte zij die mij geleidde:
»Dat 's tegen wet van 't lotgeval;
Die plaats is niet voor die nog leven,
Maar voor hen, die standvastig sneven,
Of toonden moed in ongeval.

Dit is de woonplaats van die mannen,
Wier groote zielen op uw aard,
In zorgen waren ingespannen,
Voor vrede en vrijheid saâmgepaard;
In vrede zonder zorg gezeten,
Is ongerustheid hun vergeten,
Zij zien thans ieder voorwerp klaar;
Hun oordeel hier kan nimmer dwalen,
Zij gaan in twist nog woorden halen,
Maar in de reden, wat is waar.

Hier is ook rust voor hen beschoren,
Welke, in 't ondankbaar Vaderland
Mishandeld, goed of lijf verloren,
Door Haats en Nijds verwoede hand.
Hoe bits de laster zij verbolgen,
Hij mag hier niemand ooit vervolgen;
't Is hier, dat hij belooning vindt,
Die 's Lands, als oudren, ongelijken
Ontvangt met onderwerpingsblijken,
Die 't slaande Vaderland bemint.

Doch schoon op 't ende zijner loopen,
De sterveling maar is bekend,
Hij kan op deze woning hopen,
Die vroeg aan deugden zich gewent.
Gij, die tot leidsman zijt verkoren
Van jongelingen die u hooren,
Die hunne harten onderwijst,
Die geest wilt temmen door de reden,
Die dagelijks de moed en zeden
Der oude Nederlanders prijst; —

Verzel me in deze frissche beemden,
Ziet hen, aan uwe ziel zoo waard,
Hier wandelen, gelijk die vreemden,
Van zelven inborst, zelven aard,
En maak gebruik, voor uwe zonen,
Van 't geen zich daar aan u zal toonen,
En hunne opmerkingen verdient.
Ik zie hen vlijtig bij u leeren,
En dankbaarlijk de zorgen eeren
Van meester, vader, en van vriend.

Gelukkig gij, wiens oude dagen,
Een viertal zonen om u zien,
Die zich in wetenschap behagen,
En minnen werk, en luiheid vliên!
Het is door hulp van zulke kroosten,
Dat God de rampen weet te troosten,
Die nederslaan den zwakken man;
Die zijn èn beetre èn wisser schatten,
Dan Galam en Canton bevatten,
Of ooit Callao zenden kan".

Zij sprak. Ik volg. Wij kwamen nader,
Ik kende aan hare zij geen schroom,
En zag der Nederlandren vader,
In lommer van een eikenboom.
Naast hem was Barnevelt gezeten,
En hielp verbreken Hollands keten;
De olijfkroon dekte Willems hoofd,
En Barnevelt, in grijze haren,
Trok honderd polders uit de baren,
En hield wat Willem had beloofd.

De teekenen van hunne wonden,
Die nog bij beiden zichtbaar zijn,
Door Godheidshanden hier verbonden,
Zijn zonder ongemak en pijn.
Men ziet niet meer, op hunne banen,
De droefheids en de vreugdes tranen,
Doch waar zij wenden hunne treên,
Gaat Vrijheid, in de lucht geheven,
Gestadig boven beiden zweven,
En harten vliegen om hen heen.

Geen omgekochte schelmens moorden,
Geen wet, bezwijkende voor staal,

Geen ban of Loevestein, zijn woorden,
Bekend in dezer oorden taal.
Zie Maurits, in geleerdheidsboeken,
Met Grotius gaan onderzoeken
Het recht van Oorlog en van Vreê:
Wijl Neêrlands zwaard, in mijne handen,
Zegt Maurits, vocht voor onze landen,
Schreef uwe pen, de vrije zee.

Maar boven wien gaat Wijsheid zwieren,
Met krans van oorlog, vrede, en kunst?
Wie draagt drievoudige laurieren,
Bekroond door aller deugden gunst?
Ik zie hem Spanjes hoogmoed breken,
En vaderland en vader wreken,
En steden nemen zonder tal;
En wijl onze oorlogs fiere schepen,
Den oceaan alomme zwepen,
Schenkt hij den vrede in Munsters wal.

O Vaderland! o waarde zonen!
O thans aankomend nageslacht,
Mag deze roem u weder kronen,
Op Vrijheids vleugelen gebracht!
Brult weder, Nederlandsche leeuwen!
Keert weder, Fredrik Henriks eeuwen!
Geeft tijd aan zijnen tijd gelijk!
Toont weder handelsrijke gunsten,
Voert herwaarts wetenschap en kunsten,
Met eenen tweeden Frederijk!

Wie zijn, Calliopé! die schimmen,
Die zoeken dezer hoogtes top,
Die dezen heuvel gaan beklimmen,
Daar 't glories beeld is boven op?
De Royal Charles volgt den eenen,
En de ander ziet rondom zich henen,
Wat Grave en Boyne kennen doet;
't Is thans ontwijfelbaar bij beiden,
Dat krijgstucht landdienst moet bereiden,
En zeemacht wimpels eer behoedt.

Welsprekendheid en Overreding
Zijn bij den andren broeder nog;
Schoon niet meer noodig tot bevrediging,
Of tot verhindring van bedrog:
„Neen", zegt hij, „'k heb mij niet vergrepen,
Als ik naar vreemdeling èn schepen
En oorlogstuig heb laten gaan;
De handel moet, in Neêrlands Staten,
Aan ieder burger vrijgelaten,
Voor alle volkren openstaan!

Stilzwijgendheid op Nassau's lippen,
Met zedig, koel, bedaard bezef,
Laat onbeschroomd de namen glippen
Van Montcassel en van Senef.
Hij weet, dat met verzuimde benden,
Die order, wet, noch oorlog kenden,
Geen neêrlaag immer schandlijk is;
Dat drie provinciën, drie kronen,
Hem als verlosser noemen, toonen,
En eeren in geschiedenis.

Ik ken dien grijzaard daar gerezen,
Dien man, die mij, in eerste jeugd,
Zoo menigmaal heeft onderwezen,
In les en voorbeeld van de deugd.
't Is nog hetzelfde vuur in oogen,
Gevoegd bij kalme zielsvermogen,
't Is onderdom met jonglingskracht;
't Is jeugdegloed in hooge jaren,
Die snel begrip en oordeel paren,
Door ondervinding saâmgebracht.

Gereed om Fagel aan te spreken,
En vaardig, om de erkentenis
Te toonen ook in deze streken,
Die stadig bij mij levend is;
Bespeurde ik iemand met hem wandlen,
En ernstiglijk met hem verhandlen
Het nut van goedertierenheid,
Wanneer m', in eerste post geheven,
Of straffen kan òf kan vergeven
Aan elk, die onze schâ bereidt.

Die taal, lieftalligheid in oogen,
Die alle burgren naar hem trok,
Dat hart altoos vol mededoogen,
Die ziel, die nimmer kende wrok,
Die vriendlijkheden in manieren,
Die zeldzaamlijk de Vorsten sieren,
En die Oranje altijd bezat,
Die Nederlanders zoo beminnen; —
Dit alles wees aan mijne zinnen,
Dat ik hem weêrgevonden had.

Hij zag me en liet zelfs Fagel varen,
Hij kende mij, en riep: „o vriend,
Die mij zoo vele bittre jaren
Hebt onbaatzuchtiglijk gediend!
Gij ziet dan eindelijk u loonen!
Gij zult bij ons dan weder wonen!
Gâ mede ik zal u brengen na...."
De morgenstond, toen aangekomen,
Verdreef èn slaap èn mijne droomen,
En vond m' in 't bed te Wolvega! —

Waarschijnlijk behooren tot wat vroeger tijd reeds beide volgende gedichten.

DE OFFERANDE VAN THEMISTOKLES;

Lierzang van Pindarus aan Ergoteles van Himera; gevonden in Herculanum, en, volgens het Grieksche ontcijferde handschrift, in 't Italiaansch vertaald door den Eerw. Vader Gennaro Sanchez de Luna, voorheen Jezuit en Hoogleeraar in de Grieksche Letterkunde tot Napels; op eenen vrijen trant in nederduitsche dichtmaat overgebracht door het kunstgenootschap onder de zinspreuk Gunst baart Kunst.

—

VOORBERICHT VAN DE NEDERDUITSCHE OVERZETTERS.

Van Pindarus veel te zeggen zoude onnut zijn. Zijn levensbeschrijving door Thomas Magister is in handen van iedereen. De achting van Alexander den Groote voor hem was van die uitwerking, dat deze vorst, honderd jaren na de dood van Pindarus, Theben verwoestende, het huis belastte te sparen, in 't welk de Dichter geboren was. Wat de Romeinen van hem en zijne lierzangen gevoelden, ziet men bij Horatius, welke tevens zeer klaar te kennen geeft, dat er meer lierzangen in dien tijd bekend waren, dan er aan ons tot nog toe zijn gekomen.

Maar een nieuw tijdstip doet zich op voor het menschelijk verstand: de ontdekkingen in de gevonden boekerij van Herculanum werden hoe langer hoe menig-

vuldiger en gewichtiger, zoodat men gegronde hoop begint te vatten, van in onze eeuw wederom te zullen zien een gedeelte van die kostelijke overblijfselen van de Oudheid, welke, gedurende zoo vele honderden van jaren, aan de nazoekingen van de geleerdste en arbeidzaamste mannen zijn ontweken. Het is waar, men is in 't begin niet gelukkig geweest, en de vier eerste gevondene Grieksche handschriften hebben door hunnen inhoud niet voldaan aan de onbegrijpelijke moeite van de ontcijfering. Het eerste is, gelijk men weet, een zeer gemeene verhandeling over de wijsbegeerte van Epicurus; het tweede, een werk over de zedeleer; het derde, een gedicht over de zangkunst; en het vierde raakt de redeneerkunde. Maar de vinding van dit stuk en van nog een anderen lierzang van Pindarus (zijnde die over het gevecht van Artemisia, waarvan Plutarchus in het leven van Themistokles gewag maakt) is oorzaak, zoo als wij geboodschapt zijn, dat men met een verdubbeling van ijver de ontdekking en ontcijfering voortzet.

Wie geweest zij die Ergóteles van Himéra, aan welken dit gedicht is toegeëigend, kan men nagaan, zoo uit de twaalfde der Olympische lierzangen van onzen Pindarus als uit Pausanias in El. c. 4. Uit de verzamelde getuigenissen blijkt, dat hij was zoon van Filanor en geboren te Gnossus, van waar hij door burgerlijke onlusten verdreven zijnde, zich tot Himéra nedergezet en aldaar het burgerrecht had verkregen. En het is, zegt Pausanias, om die reden, dat hij, verscheidene malen overwinnaar in de Grieksche spelen geweest zijnde, zich altijd had laten uitroepen, als zijnde van Himéra, en dat ook zijn beeld in 't Heilig bosch van Pisa, hem in het opschrift noemt als van die stad, hetgeen bij de Grieken geen geringe wraak was; dewijl de eer van overwinning in hunne spelen zich niet alleen bepaalde tot den overwinnaar, maar ook tot de stad, aan welke hij behoorde.

Deze lierzang is waarschijnlijk door Pindarus opgesteld, terwijl hij zich in Siciliën bevond, hetzij ten huize van Ergoteles zelve die zeer rijk was, gelijk men èn hier èn in het einde van den twaalfden lierzang kan zien, hetzij aan het Hof van Hiëro tot Syracusa, alwaar onze Dichter zich vrij lang heeft opgehouden. Want die Vorst, volgens Ælian. var. Hist. l. 4 c. 15, van eene zware ziekte langzaam genezende, zocht den tijd zijner herstelling te verkorten door omgang met Dichters, welke hij te dien einde door groote mildadigheden aan zijn hof lokte, en hield. De voornaamste van die waren Simonides, Bachylides, en Pindarus; en deze laatste naar gedachten wel beloond, en de belooning niet hatende, liet geen gelegenheid voorbijgaan om Hiëro te prijzen, waarvan men hier een merkwaardig voorbeeld vindt, door de melding, welke hij maakt van de vernieuwing van de stad, door Hiëro Ætnea genoemd; een lof aan de ooren van Hiëro ten uitersten aangenaam, volgens het zeggen van Diodorus van Siciliën. En hoewel die melding alhier geheel vreemd schijnt, is die echter voor ons van groot nut, om te kunnen bepalen, omtrent welken tijd dit stuk gemaakt is; want Strabo zegt, in 't zesde boek zijner aardbeschrijving, dat Catana zoodanig aan den voet van den berg Etna gelegen is, dat de brandstoffen uit dien berg vloeyende, zich genoegzaam als van zelve naar die stad wenden; waardoor de plaats, van inwoners ontbloot zijnde, door Hiëro op nieuw is bevolkt, welke daartoe onder anderen vijf duizend Grieken had doen komen, en den naam Ætnea aan de nieuwe volkplanting had gegeven, schoon die naam met hem is gestorven, en Catana, na zijn dood, haren ouden naam weder heeft genomen. Nu plaatst Diodorus van Siciliën, in zijn elfde boek, deze bevolking van Ætnea in 't eerste jaar van het 76ste van de tijdrekening der Olympische spelen, welk jaar valt in 't burgemeesterschap van Romen, van Cæso Fabius en Sp. Furius Medullinus, en dus beantwoordt aan het 476ste jaar vóór der Kristenen tijdstelling; waaruit dan blijkt, dat deze lierzang zekerlijk niet gemaakt is vóór dien tijd, en zelfs kan die ook niet gediend hebben vóór dat jaar, dewijl niet Ergòteles van Himèra, maar Skamandrius van Mitylène in dit jaar overwinnaar in de loopbaan is geweest. Behalven dat het ook eenigsins onzeker is, of Themistokles in 't laatste jaar van de 75ste Olympische tijdrekening, of in het eerste van de 76ste is gestorven. Maar daarentegen kan ook hierdoor dit gedicht niet later worden gesteld, dan in een van de tien daarop volgende jaren, dewijl Hiëro de bevolking van Ætnea maar elf jaren heeft overleefd. In de hedendaagsche manier van denken, komt het ook eenigsins vreemd voor, iemands lof langs zoovele omwegen te zoeken. Maar behalven dat er in dien tijd geen grooter lof was, dan met Themistokles gelijk gesteld te worden, zoo weten ook alle kenners van de oude Grieksche en Latijnsche lierdichten, dat er niets gemeender is dan aan het einde van dezelve te vinden, hetgeen men in 't begin het minste scheen te moeten verwachten. En kunnen wij ook niet voorbijgaan van te bekennen, dat verscheidene geleerden van Napels van gevoelen zijn, dat Pindarus dezen lierzang in een geheel anderen zin heeft opgesteld, dan uiterlijk schijnt; te weten, om door 't voorbeeld van Themistokles aan Ergoteles aan te raden, de kroon van deze overwinning niet aan Himera, maar aan Gnossus aan te bieden, waarvan wij met eerbied het onderzoek zullen overlaten aan de geleerde pennen van andere genootschappen dan het onze. Te meer dewijl wij reeds maar al te wel voelen, dat men ons van vermetelheid zal beschuldigen, van een zoo verheven dichter, als Pindarus, te hebben durven overzetten in dichtmaat, niettegenstaande Horatius zeer klaar zegt:

Pindarum quisquis studet æmulari, etc.

Maar behalven dat wij 't voorbeeld van de Italiaansche overzetting voor ons hebben, nemen wij de vrijheid, van te doen aanmerken, dat ons genootschap, voornamentlijk ingesteld zijnde, om de letterkundige schatten van andere volkeren in onze taal over te brengen (gelijk een ieder weet, die ons programma gelezen heeft), wij ons gevleid hebben, dat de nieuwheid van dit maar onlangs gevonden stukje, eenigsins tot verschooning van onze stoutheid zoude dienen. Ons blijft dan nog maar over, een woord te melden van den Eerwaarden Vader Sanchez de Luna, doch wij kunnen kort zijn. Hij leeft te Romen, zooals hij te Napels heeft geleefd, verdeelende zijn tijd tusschen de Grieksche letterkunde, welke hem reeds zooveel naam bij de geleerde wereld heeft gegeven, en tusschen de plichten van een vroom geestelijke, dewelke hij met eene algemeene stichting waarneemt. Dit is de getuigenis van dien van ons kunstgenootschap, welke de Italiaansche overzetting heeft gezonden, en ieder te Romen weet, dat dit de volmaakte waarheid is.

AAN ERGOTELES VAN HIMERA,
Overwinnaar in de Loopbaan.

Wat hoor ik? Snarenpel en Zangen!
Ik voel den mildsten zonnegloed!
Door welke zachte lucht omvangen,
Wordt hier verkwikt het zwaarste bloed?
Zoo immer pracht, zoo immer weelde,
Voor menschen oog in zinnen speelde,
Is 't bij dit huis, in zulken tuin!
Gewis, de meester dezer lanen
Vond middelen, zich weg te banen
Tot alle gunsten van Fortuin!

Hier gaat kristalle water vloeyen,
Op zilver zand in marmre boord!
De weeldrige olm ziet wijnstok bloeyen,
De olijf en graan betwisten d' oord!
Daar merkt men Flora's gunsten leven,
Pomona vrucht bij bloemen geven!
Kent deze grond de winters niet?
Voorzeker Ceres, rijk in aren,
Latona's zoon, met blonde haren,
En Bacchus, voeren hier 't gebied.

Waarschijnlijk werd aan deze Goden
Die voet- en hoorn-vergulde stier,
In zegeningen aangeboden,
Tot dankbaarheid van wijs bestier!
Maar gij, o vruchtbaarste aller landen!
Door welken Prins, voor dierbre panden,
Zal deze plechtigheid geschiên?
Die Vorst, in Perziaansche kleeden,
Die blinkt met duizend kostlijkheden,
Schijnt volk en priesteren te vliên.

Hij schuilt voor aller volgende oogen,
In 't bosch, daar Myrtus en Laurier,
Vergeefs hovaardie kruin verhoogen,
Ten trots van Xanthus populier.
Hij staat verzonken in gedachten;
Kan overvloed geen leed verzachten?
Koom, breng voor 't altaar uwe smart!
De plaats, alwaar de Goden wonen,
Moet wisse troost aan 't menschdom toonen,
En toevlucht zijn van 't lijdend hart!

Doch spoedig volgt, op zijne treden,
Een jongeling met linnen kleed;
Die zegt: èn offer èn gebeden,
En Priestren, alles is gereed.
Reeds pronkt de stier in wolle banden
Van zuiver wit, met purpre randen,
Reeds ziedt de wijn in heldre flesch;
Der Magen lofzang gaat beginnen,
In liederen van Zanggodinnen,
En 't altaar wacht Themistokles!

Themistokles! ach! mijne wenschen
En zielsbegeerte is dan vervuld!
Ik zie den grootsten aller menschen,
Maar 't offer toeft door zijne schuld;
Door hem, die, van der Goden zegen,
Zoovele gunsten heeft verkregen,
Aan hunnen bijstand zoo verplicht!
Dien, aan het hoofd der Grieksche scharen,
Minerva's Ægis, op de baren
Van Salamis, heeft voorgelicht!

Als 't gansche Griekenland, vergaderd,
Zocht hare hulp van hem alleen;
Als Xerxes groote vloot, genaderd,
Wees honderd schepen tegen een.
Wanneer Atheen, in houten muren,
Voor Vrijheid alles kon verduren,
Gevolg van zijne wijze les;
Als 't Grieken oog, in Pisa's velden,
Noch spelen zag, noch baan, noch helden,
En ieder wees Themistokles!

Men moet de Godheid nooit verachten,
In welke naam of beeld getoond!
De Godheid, zelfs maar in gedachten,
Door niemand ongestraft gehoond.
De marsch der Thracen en Barbaren,
Saturnus van Carthaags altaren,
De onzichtbre Solimeërs God,
Noch 't Godental van Memfis oorden,
Noch dat van Indus rijke boorden,
Mag ooit bij sterveling bespot!

Alreede vreemd aan Grieksche zeden,
Omcingeld met Barbaarsche pronk,
En vrij, door onze ondankbaarheden,
Herdenk, waar uwe Godsvrucht blonk!
Herdenk, dat, als der Grieken tempels
In asch bedekten hunne drempels,
Themistokles die weder rees;
En dat door hem op Hellas stranden,
Atheens altaren de eerste brandden,
Als 't nijdig Sparta zelf hem prees!

Hij vraagt: „van wie zijn deze woorden,
Die zuivre taal hier onbekend,
Die zelden hier mijne ooren hoorden,
Reeds de Atticismus ongewend?
O Griek! noch alle praal in 't leven,
Noch wat Iöniën kan geven,
Niets bant Atheen uit mijne ziel;
Wee hem, die 't Vaderland kan haten,
Hoewel door iedereen verlaten,
Schoon 't Vaderland aan hem ontviel!

Het deugdzaam hart zal altijd voelen
De zucht voor zijn geboorteland;
Hoe bitse medeburgren woelen,
Hoe scherp door ondeugd aangerand!
Zoo, woeste Euxijn, door uwe golven,
Vloeit ongemengd en onbedolven,
Na Sestos, Isters blauwe vloed!
Dus zien de Cafareesche klippen
Het schuimend nat in woede glippen,
En tarten Nereus felsten gloed.

Wat u dit offer mag voorspellen,
Volg derwaarts mijne stappen maar;
Welke andre reyen hem verzellen,
Themistokles is geen Barbaar!
De laster zal hem nooit berooven,
't Geen hij voor 't altaar gaat beloven,
En uw verwonderd oog kan zien;
Maakt plaats voor ons, aan alle kanten,
En gij, geducht' Hiërofanten,
Gaat voort, gaat de offerande biên!"

Zij roepen uit: „van hier Profanen,
Van hier, die geenen God erkent!

Die weg tot wanhoop zoekt te banen,
In schrik, die 't aklig sterfuur zendt!"
Nu hoort men kuische vrijsters monden,
Die Zoroasters lof verkonden,
Op 't voorspel van de zachte fluit!
Daar gaat de stem der jongelingen
Den goeden Oromades zingen,
En Arimaan vliedt op 't geluid!

Een zoele wolk, uit gouden vaten,
Rijst Hemelwaarts, door wierookbrand,
Gemengd met keurlijke aromaten,
Van 't welig Cinnamome strand!
De heilge wijn wordt aan de Goden
Door d' Opperpriester aangeboden;
Hij buigt zich driemaal naar de zon.
Hoor driemaal zijne stem, aan 't klimmen,
Bij 't offer noodigen de schimmen
Van Salamis en Marathon!

„O zon! o Mythras! milde stralen!
O brandend vuur voor Cyrus rijk!
Dat Xerxes heer mag zegepralen,
En Griekenland voor ons bezwijk!"
Daar valt de stier; reeds stroomen de âren:
„Draag zorg dat giftig bloed te gâren,
Hellas is in der Perzen hand!
Wiens altaar 't stierenbloed zal drinken,
Dat volk zal eens doen nederzinken
De heerschappij van 't andre land!"

Ik roep: „o Goden en Godinnen
Van 't volk, dat eertijds hem bezat,
O mag Themistokles beminnen
Zelf heden zijne ondankbre stad!
En weten, dat, zoo Pallas wallen,
Voor altijd aan Barbaren vallen,
Ook zijne roem voor eeuwig buigt!
Dat, na 't verwoesten van Athenen,
Zal ook van de aarde zijn verdwenen
Wat Griekenland van hem getuigt!"

Hij neemt uit 's priesters hand den beker,
Der Perzen schreeuw toont hunne vreugd!
Ik wacht, in siddering onzeker,
Het oogenblik van Wraak of Deugd!
„Gaat alle Grieken onderrichten",
Zegt hij, „van hunne laatste plichten,
Voor Vrijheid en voor Vaderland!
Zie 't altaar, dat aan u zal geven,
Ondankbaar volk! om vrij te leven,
Ten tweedemaal door mijne hand!"

Hij drinkt, en sterft! Maar, mijne tonen,
Die der Helleenen daden prijst,
Ziet hem in 't blijd Himera wonen,
Die geene mindre glorie rijst!
Ergoteles droeg zonder klagen
Ondankbaarheid en noodlotsslagen,
Wanneer hij Gnossus woon verliet;
Ziet hem nu, buiten Kreta's palen,
Een tweede kroon in Elis halen,
Die zijne hand Himera biedt!

De Nymfen van Himera's kusten
Gaan d' overwinnaar reeds temoet,
Daar Scylla's honden nimmer rusten,
En viermaal daags Charybdis woedt!
Agragas top, Nebrodes beemden,
Zien nadren duizenden van vreemden,
Voor 't heerlijk feest, dat hier zal zijn!
Milddadigheid zal dichtren loonen,
Gastvrijheid tafelen bekronen
Met vette rundren, vreugde, en wijn!

Zoo lang 't geheug van Ætna's donder,
Van hare vlam, en heete stof,
Zal zijn der volkren schrik en wonder,
En, Hiëro, met uwen lof
In 't nieuw Ætnea's vest zal leven,
En op de tong der Grieken zweven;
Zoo lang de honigbij de bloem
Op Hybla's bergen aan zal treffen:
Zoo lang zal Trinakris verheffen,
Ergoteles, uwe eer en roem!

DE KOMST VAN DEN MESSIAS.

Proeve van een Lofzang, om te worden gesteld in Muziek.

—

Oeverture.

RECITATIF.

Hij koomt! Hij koomt! zoo juichen Sarons kronen;
Hij koomt! weêrgalmt de Libanon;
Hij zal zich aan Zijn volk vertoonen,
Meer blinkend dan de opgaande zon!

ARIA.

Zie 't gras in Bethlems weiden
Een frisscher groen verspreiden,
In winter zelfs gegroeid!
De dauw, die Hermons top besproeit,
De palmen van Idume's bergen,
De cedren, die de wolken tergen,
De balsem, die van Seïr vloeit,
De roos van Jericho, die bloeit,
De luisterrijkste glans, op heuvel, stroom, en dal,
Verkondigen de komst des Scheppers van 't Heelal.

CHORUS.

Hij koomt! Hij koomt! zoo juichen Sarons kronen;
Hij koomt! weêrgalmt de Libanon;
Hij zal zich aan Zijn volk vertoonen,
Meer blinkend dan de opgaande zon!

ARIA.

Gewenschte Kind, daal neder,
Geef 't menschdom vrede en reinheid weder,
Uw wieg is al gereed.

Die krib, met nedrigheid bekleed,
Is trotsch, door Englenkringen,
Die 't heil der volkren zingen,
En door een nieuwe star in 't Oost,
Die leidsman is na 's werelds troost,
En door 't geloof, in herders monden
Gereed, den Kristus aan te konden.

Gewenschte Kind, daal neder,
Geef 't menschdom vrede en reinheid weder,
Uw wieg is al gereed!

CHORUS.

Gewenschte Kind, daal neder,
Geef 't menschdom vrede en reinheid weder,
Uw wieg is al gereed!

RECITATIEF.

O Hemel! welke dikke wolken
Verduistren de aangename lucht!
Wat heft zich uit des afgronds kolken?
De zon verbleekt, en 't aardrijk zucht!
't Geweld der winden scheurt, ontwortelt zware boomen,
De donder, slag op slag, vermeerdert nog de schromen,
Het schitterende vuur verbrijzelt steen en rots!
En 't eislijk oogenblik schijnt dadelijk gekomen,
Dat weêr natuur in Chaos plots'!

CHORUS.

O God, zoo dikwijls uitgeblonken
In hulp van Uw verkoren volk,
Wanneer 't in diepte was verzonken,
O God! verdrijf die donkre wolk!

RECITATIEF.

Maar donder, vuur, en storm, 't is alles weêr verdwenen,
't Is overal een heldre lucht!
De Meester van Natuur, Messias, is verschenen,
En Hel en Satan zijn gevlucht!

CHORUS.

De Meester van Natuur, Messias, is verschenen,
En Hel en Satan zijn gevlucht!

ARIA, TRIO.

Gelukkig volk, gij waart verloren,
Wanneer de Leeuw uit Juda's stam,
Wanneer Messias wierd geboren,
En uwe zonden op zich nam!

CHORUS. *Van alles te zamen.*

Hij kwam! Hij kwam! zoo juichten Sarons kronen;
Hij kwam! weêrgalmde Libanon;
Hij kwam zich aan Zijn volk vertoonen,
Meer blinkend dan de opgaande zon!

In 't jaar 1778 verscheen te Utrecht Mr. Hieronymus van Alphens geheel op duitsche leest geschoeide *Theorie der schoone Kunsten en Wetenschappen*, die Onno Zwier door zijn zoon werd toegezonden. „Vous savez", schreef hij hem in antwoord, en na de lectuur *en famille* der eerste 160 bladzijden: „vous savez que nous sommes comme La Fontaine, et que „les longs ouvrages nous font peur." Ainsi critiquer un livre entier seroit une oeuvre trop longue: pour vous dire notre sentiment sur chaque lecture est une entreprise plus conforme à notre paresse. D'abord nous ne croyons pas que les *beaux arts* doivent se nommer *schoone* Kunsten. Ce mot de *schoone* nous présente l'idée d'une perfection que les arts ont rarement; il eût donc mieux valu dire *fraaye*. Chaque langue a sa propriété. Nous croions que la preuve de ce que nous avançons se trouve dans l' Académie des Inscriptions et *belles* Lettres, où *schoone* voudroit indubitablement dire en Hollandois *mooye*, *welgeschrevene*, bien peintes.

Nous avons vu que l'auteur dit: j'ai beaucoup lu et encore plus pensé. Il montre le premier par des citations, qui servent admirablement à grossir un livre. Pour le second, *ou* il doit vouloir dire que l'auteur a mieux pensé qu'un autre; *ou* c'est une platitude; car personne ne doutera qu'une figure humaine n'ait beaucoup pensé. Mais contre ces petites critiques que de belles découvertes nouvelles n'avons nous pas trouvées! Avec quelle satisfaction n'avons nous pas trouvé qu'un *bard*, sorti des forêts de la Calédonie ou de l'Islande, est venu enseigner la poésie à Homère en Grèce ou dans l'Asie Mineure! — Nous savions que Virgile et Voltaire sont accusés d'avoir suivi la route d'Homère, et que dans le fonds on peut les critiquer plus ou moins de n'avoir pas fait des poèmes originaux; mais en vérité nous étions dans la ferme persuasion que la *Gerusalemme liberata* est un poème original; et nous avons beau donner la torture à notre mémoire, nous ne pouvons pas bien trouver où le Tasse a trouvé Armide, Clorinde, et Tancrède dans Homère et dans Virgile. Nous avons remarqué que le poème de Fingal et Témora est effectivement un ouvrage des Bardes qui ne savaient pas écrire: ce que nous supposons par le vers de Lucain: *plurima securi fudistis carmina Bardi*, où *fudistis* nous paroît signifier *faire passer de bouche en bouche*, et nullement écrire. Nous croions que ce poème est l'ouvrage de quelqu'un qui n'aiant rien à faire s'est amusé à amonceler trois ou quatre cents idées gigantesques; et nous avons lieu de croire que l'écriture runique est très postérieure au tems des Bardes, de Fingal, et d'Homère, que nous avons vu cette fois-ci pour la première fois à côté l'un de l'autre. Nous sommes encor durs à croire que les hymnes d'Orphée et de Linus aient inspiré à Homère l'Iliade et l'Odyssée, et nous regrettons d'être si loin de l'auteur, sans quoi nous le prierions de nous indiquer dans quelles de ces hymnes Homère a trouvé la ceinture de Vénus et le Bouclier d'Achille? Mais ce qui nous a enchantés, a été de voir avec combien de brièveté, dans cette dissertation de cent pages, l'auteur, après avoir établi bien judicieusement que l'on ne sait pas trop ce que c'est que le génie, conclut que quant à lui il croit que c'est un cheval dur et rétif qu'il faut travailler. Si c'est du sien qu'il parle nous n'avons rien à dire; mais s'il continue de travailler dans ce goût nous le laisserons là, et nous relirons plustôt le Paralèle des Anciens et des Modernes de Perrault, et les Réflexions sur la Poésie et la Peinture. Nous vous conseillons d'en faire autant: ce n'est cependant pas qu'il ne soit curieux de savoir que Ronsard en Malherbe étaient contemporains en France, et que nous avions du tems de ces deux Messieurs des poètes qui valoient Malherbe. Vous avez je pense les vers de Bussy dans votre recueil:

Bussy, notre printems s'en va, presque expiré,
Il est tems de jouir du repos assuré
Où l'âge nous convie, etc.

Comparez les avec ceux-ci du phénix Vondel; c'est une reine qui parle aux roi:

„Gedenk, belieft het u, Hoe neef Gustavus voer,
Die, nooit van veldslag schuw, Ten dans ging op tamboer
En trommel, door een vuur Van polver, staal, en lood,
En plantte zijn banier In 't aanzicht van de dood". —

Wij zien uit deze aanhaling, hoe Onno Zwier steeds aan den Franschen dichttrant hing, en daarvoor den levensvollen eenvoud van Vondel voorbij zag. Dat Van

Alphens barden-idealizeering en overdrijving hem niet smaakte, valt minder zwaar te verantwoorden. In 't geheel verschilde hij in stemming en vorming te veel van hem, dan dat hij, de betrekkelijke waarde daargelaten, met 's mans *theorie* dweepen kon. Hij liet zich ook verder alles behalve malsch over hem uit, en schreef o. a.: „les Romains apprirent le Grec et se servirent de ce qu'ils trouvèrent dans les auteurs Grecs, de leurs sciences et de leurs auteurs, pour s'élever à cette urbanité dont parle M. Hieronymus dans l'*Aesthetika* et qu'il ne connoît ni ne comprend." En verder: „voilà qu'un homme vient dire: messieurs, apprenez mon *Aesthetika* et vous aurez du génie et du goût. Cela me fait souvenir du preux chevalier Tirans le Blanc, qui dit à une armée de 120,000 Maures: „Messieurs, faites vous Chrétiens, et je vous donne ma parole d'honneur que vous serez tous sauvés". Ou bien, si vous aimez mieux une autre histoire que ce livre ramène à la mémoire, c'est comme ce professeur que M. de Bynkershoek avoit entendu dans sa jeunesse qui, après avoir entassé sur chaque article de sa leçon tous les auteurs possibles et imaginables, finissoit toujours par: *ego autem doctoraliter sic*, et puis disoit son opinion qui ordinairement ne disoit rien. — Je n'entends rien en Allemand que la Gazette de Schaffhouse; mais je sais un peu de Latin et d'Anglois, et en vertu de cela j'ose dire que Monsieur de l'Aesthetika n'entend ni l'une ni l'autre de ces deux langues. Nous avons lu l'*Inleiding* en baillans: a parcouru l'ouvrage qui a voulu, et notre goût est si mauvais, que nous n'avons pas sçu rire des platitudes données pour des choses simples, et des scurrilités données pour épigrammes. Voyez avec attention et examinez avec soin, si ceux qui ont lu ce livre et qui le trouvent beau, ont lu Perrault, Du Bos, St. Marc, et les critiques de Voltaire sur Corneille. Je parie que non.

Cependant ce livre a son bon. Il peut servir très utilement à tous ceux qui croyent que le génie est un talent de l'art que l'on acquiert en prenant de l'Aesthetika, et que le goût peut se former sur les citations des grands hommes Allemands et Hollandois, et que la lecture des Anciens et Modernes est une lecture surrogatoire. Pour nous qui avons lu quelques auteurs François, et qui en avons retenu quelques sentences, nous avons cru que la citation la plus propre à ce livre est celle du sonnet du *Misantrope*: „Franchement, il n'est bon qu'à mettre au cabinet". —

In dezelfde Decembermaand, waarin hij deze eenzijdige regelen schreef, voleindde Onno Zwier het voortreffelijke tooneelstukjen, waarmeê hij, in 't aanstaande jaar, het tweede eeuwfeest der Unie van Utrecht wenschte te vieren. „In den eersten opslag", gelijk Bilderdijk schrijft [1], „niet dan de vrucht van een luchtigen luim schijnende, onderscheidt het zich niet slechts door een fijne volgeestige scherts, luchtigen zwier, natuurlijke vinding, gemakkelijken afloop, en een wonderbaarlijke aangenaamheid, die ons vastboeit, en zich met een allertreffendste deelneming voor het onderwerp, op een hartbetoovrende wijze, vereenigt; maar het is diep gedacht, vol staats-, zeden- en menschenkennis, bevat groote, gewichtige waarheden, en ademt alomme een als verborgen en zich niet vertoonende, maar de ziel verwarmende Vaderlandsliefde, hoedanige — trouwens — al des schrijvers werken, altijd heldere en onbewolkte spiegels zijner ziel, wijd en zijd uitschieten". Het was naar een oorspronkelijk Fransch kermisstukjen — *La Boîte de Pandore* — dat een kleine zestig jaar vroeger was opgevoerd, geheel vrij gevolgd [1]. „Gevolgd", schrijft Bilderdijk dan ook [2], „als hij alleen doen kan, die niet slechts, wat in de woorden uitgedrukt is, maar al wat in de ziel, die die woorden opgaf, besloten kon zijn, volkomelijk voelt, en bij 't voelen ontwikkelt en kennelijk maakt. Hij heeft geen het minste trekjen of kleurtjen, of zweemsel van licht of van schaduw voorbijgezien, alles getrouw, alles met waarheid, alles met de meesterlijke hand van dengene, die niet nabootst maar volmaakt, en aan zijn voorbeeld een volkomener voorbeeld in de plaats stelt, weêrgegeven, verschoond, en veredeld; alle vakken en gapingen aangevuld, alle bekrompenheid in rijkdom en weelde veranderd, en van het geheel iets geheel anders gemaakt, dan de eerste ontwerper ooit vatbaar was, in zijn stof op te merken, of uit haar te trekken." De titel van het door dit alles tevens aanmerkelijk uitgebreide, en naar de omstandigheden gewijzigde stukjen luidde

PIETJE EN AGNIETJE

OF

DE DOOS VAN PANDORA.

(*Tooneelspel; ter gelegenheid van de derde eeuw van de Unie van Utrecht*).

—

EERSTE BEDRIJF.

PERSONEN.

PROMETHEUS, *Beeldhouwer.*
MERCURIUS, *Boodschapper der Goden.*
JUPITER, *grootste der Goden.*
CUPIDO, *God der Liefde.*

Het Tooneel verbeeldt een Beeldhouwerswinkel, in het achterste van welken staat het afgemaakte marmeren beeld van Pandora.

—

EERSTE TOONEEL.

PROMETHEUS.

Bekoorlijk beeld! gevolg van Jupiters gebied,
Volmaaktste schoonheid dezer aarde,
Beminlijk werk van onbetaalbre waarde,
Helaas! gij hoort mijn stem, noch mijne wenschen niet!
Ik spreek, gij zwijgt. Ik staroog op uw oogen,
Zij zijn wel zacht, maar stijf en onbewogen;
Pandora's ongevoelig hart
Kent noch haar schoonheid, noch mijn smart,
Noch liefdes zoet vermogen!

—

TWEEDE TOONEEL.

MERCURIUS, PROMETHEUS.

MERCURIUS.

De groote Jupiter gaat, uit des Hemels zalen,
In 't oogenblik alhier op aarde nederdalen,

[1] *Bijdragen tot de Tooneelpoëzy*, bl. 185.

[1] Zie *Le Théatre de la Foire ou L'Opéra Comique, contenant les meilleures pièces qui ont été représentées aux Foires de S. Germain et de S. Laurent*, par Mrs. Le Sage et d Orneval. (Amsterdam, 1726) IV. p. 345. Ten dienste van den lezer stellen wij 't oorspronkelijke hier, ter vergelijking, bij.

Hij koomt zien naar Pandora's beeld;
Leg liever uwen wensch voor hem dan uwe klachten,
Zoo niets aan uwe uitvoering scheelt,
Kunt ge alles van zijn gunst, en zijne macht verwachten.

(Het Orkest speelt de nederdaling van Jupiter.)

—

DERDE TOONEEL.

MERCURIUS, JUPITER, PROMETHEUS.

PROMETHEUS.

Ik heb uw wil volbracht, o grootste van de Goden,
Pandora's beeld is afgemaakt.
Ik weet, de sterveling moet volgen Gods geboden,
Hetzij 't bevel hem in 't byzonder raakt,
Of voor 't Heelal mocht zijn van nooden.

Doch waartoe dient dit kunstig werk?
De Goden hebben nog geen tempels,
De tomben eischen nog geen zerk,
Geen vaas of beeld benauwt de drempels;
De eenvoudigheid alleen, in dit gelukkig perk,
Met goede trouw gepaard, beheerscht onnoozle menschen,
Die geene sierselen, maar rust en vrede wenschen.

En wat is schoonheid zonder reden,
Wat is de schoonheid zonder ziel?
Of wie zal volgen hare treden,
Daar zij alleen aan 't oog geviel!

Gun gij, o Jupiter! haar 't leven,
Mijn welzijn is er aan verpand;
Ik heb aan 't marmer vorm gegeven,
Gun haar een ziel van uwe hand!

JUPITER.

Het Noodlot, sterker dan wij allen,
Bezit onwederstaanbre kracht,
Bestuurt geluk en ongevallen,
Is somtijds wreed en somtijds zacht.
Voor dit aanminnig beeld is 't lot alreê beschoren;
Hebt ongeduld noch druk,
Uw arbeid zal niet zijn verloren,
Het is bestemd voor uw geluk.

PROMETHEUS.

O Hemel, welke vreugd! Pandora zal beminnen,
Hoe ongevoelig 't marmer schijn,
Haar zoet gezicht zal niet bedriegen mijne zinnen,
Haar grimlach zal een waarheid zijn!

MERCURIUS.

Die werkt voor Godsdienst, of voor Zeden,
Al ziet hij daadlijk 't oogmerk niet,
Al heeft hij maar alleen voor reden,
Dat het de Godheid hem gebiedt;
Zal Hare goedheid zich verbinden,
En vroeg of laat belooning vinden.

JUPITER.

Uw arbeid was voor 't lot, het lot zal u beloonen,
Door 't schenken van Pandora's hand;
Maar zij moet eerst, van haren kant,
Aan 't menschdom zich vertoonen.
De min, die 't liefdevuur alleen weet te doen zweven,
Die ziet de vlam, welke in uw boezem woelt,
Zal aan Pandora de adem geven,
De Huwlijksgod een hart, dat uwe liefde voelt.
Maar 't werk der Goden moet, voor 't menschlijk oog [verborgen,
Met onderwerping zijn, en met geduld, verwacht;
Laat thans de Goden voor u zorgen,
Zij zal u worden toegebracht.

(Prometheus gaat heen, en 't Orkest speelt de nederdaling van Cupido.)

—

VIERDE TOONEEL.

JUPITER, HET BEELD VAN PANDORA, CUPIDO, MERCURIUS.

CUPIDO, rakende met zijne toorts de borst van Pandora.

Ontvang, Pandoraborst, dit vuur,
Door mijne toorts aan u gegeven;
De Liefde, sterker dan Natuur,
Kan 't marmer zelfs doen leven.

JUPITER, gevende haar een doos.

Het Noodlot geeft u deze zaak,
Maar sluit dit doosje nimmer open,
Zoo gij niet wilt een klein vermaak
Aan 't menschdom duur doen koopen.

—

TWEEDE BEDRIJF.

PERSONEN.

PANDORA.
MERCURIUS, *als Lierman.*
AALTJE, *Reiniers weduwe.*
STIJNTJE-MOEI, *Schoonzuster van* AALTJE.
AAGJE, *Nicht van beiden.*
JAN, *Voerman.*
KEES SLIMMERT, *Landman.*
PIETJE, *boerenzoon.*
AGNIETJE, *dochter van* AALTJE.

De Jeugd van het dorp, gekleed als herders, en de anderen elk naar zijn soort, net, maar eenvoudig.

Het Tooneel verbeeldt een zinlijk gehucht in een aangename vlakte, waarin een beekje ter zijde.

Op het achterste van het Tooneel ziet men drie beelden staan; het middelste is dat van Astrea, Godin der Gerechtigheid, aan de eene zijde is de Goede Trouw, aan de andere de Eenvoudigheid; ieder heeft een altaar voor zich.

—

EERSTE TOONEEL.

MERCURIUS.

Jupiter, die vandaag vergadering van Goden houdt, heeft mij gelast om na te speuren, wat gevolgen voor 't menschdom zal hebben het openen van die noodlottige doos, met zooveel ellende vervuld, verondersteld dat Pandora haar nieuwsgierigheid niet kan bedwingen; en om hem te waarschuwen, ingeval er in de algemeene verwarring, die er 't gevolg van moet zijn, eenig geslacht overblijft, dat waardig zoude zijn, weder begunstigd te worden met de wederomkomst der deugden, die, op 't zien van zoovele ondeugden, als de doos inhoudt, zekerlijk de aarde zullen verlaten.

Men zou haast zeggen dat het niet zeer voorzichtig van 't Noodlot is, aan de nieuwsgierigheid van een meisje, en van een meisje zonder ondervinding, een diergelijke doos te vertrouwen. Maar elk moet zijn ambacht weten, en ik houd niet van te redeneeren van 't geen ik niet versta. Ik ben alleen maar bedacht geweest, om mij zoo te kleeden, dat niemand mij hier kenne. Want de Goden, in deze gelukkige tijden dikwijls op aarde nederdalende, zou Mercurius ras bekend zijn, zoo ik in mijne dagelijksche kleeding was. Maar stil! daar komt volk.

—

TWEEDE TOONEEL.

PANDORA, PIETJE, MERCURIUS, *ter zijden.*

PIETJE.

Heden! heden! Pandora, is 't waar, dat je een beeld geweest bent?

PANDORA.

Ja zeker, zeker, Pietje, ik ben een beeld geweest.

PIETJE.

Een steenen beeld?

PANDORA.

Ja, een marmersteenen beeld.

PIETJE.

Wel, hoe koomje dan aan beweging, aan gaan, aan staan, aan praten?

PANDORA.

Jupiter, nadat ik uit marmer gehouwen was, schonk mij 't leven, en op zijn bevel gaf mij Cupido de adem. Zoo zeggen ze ten minsten, want ik voelde niets als toen alles gedaan was.

PIETJE.

Nu; ik zou 't nooit geloofd hebben, en ik twijfel er nog haast aan. Mij dunkt, je gelijkt nog marmer daar aan uw hals te hebben.

PANDORA.

Neen, heusch niet, Pietje; voel maar eens met uw vinger.

PIETJE.

Ja, waarlijk waar! 't is week als vleesch. Zoo kan 't oog bedriegen!

MERCURIUS, *ter zijden.*

De onnoozelheid heerscht nog.

PIETJE.

Jupiter heeft u waarlijk wel een groot geschenk gegeven, met u te doen leven.

PANDORA.

Hij heeft er mij nog een ander fraai present bij gegeven.

PIETJE.

En wat is dat?

PANDORA.

Deze Doos.

PIETJE.

Zij is niet leelijk; maar wat is er in?

PANDORA.

Dat weet ik niet.

PIETJE.

Hoe! je zegt dat het een fraai present is, en je weet niet, wat er in is?

PANDORA.

Neen, dat weet ik niet; maar denkje, dat de Goden ooit leelijke geschenken doen?

PIETJE.

Neen, zekerlijk niet; want ik heb aan mijn vader, geen drie uren voor zijn dood, hooren zeggen, dat al wat de Goden doen goed is, en dat de mensch met dankbaarheid moet aannemen al wat zij geven, al begrijpen wij juist in 't begin niet, waarom het ons gegeven wordt.

—

DERDE TOONEEL.

PANDORA, PIETJE, MERCURIUS, *zich toonende.*

MERCURIUS.

Goeden dag, vrienden!

PANDORA.

Goeden dag, jij! Pietje, wie is die man?

PIETJE.

Hij is mij onbekend.

MERCURIUS.

Hoe vaarje, zoete Pandora?

PANDORA.

Mij dunkt, dat ik u ergens gezien heb, maar ik weet je naam niet.

MERCURIUS.

En ik den uwen wel. Uw naam is Pandora, die een marmer beeld is geweest, en door Jupiter, met hulp van Cupido, een allerliefst mooi meisje is geworden.

PIETJE.

En ken je mij ook?

MERCURIUS.

Zou 'k je niet kennen? Je heet Pietje, een brave boerezoon, die trouwen gaat met Agnietje, dochter van de weêuw Aaltje Reiniers, en nicht van Stijntjemoey; en Agnietje heeft u liever dan Jan de Voerman, die er ook naar vrijt.

PIETJE.

't Is of je 't van buiten geleerd hebt, zoo wel zeg je 't op. Wie ben jij toch?

MERCURIUS.

Ik ben een vrolijke waarzegger, die in rechte linie afstamt van Antonio Magino, die de almanakken maakt daar 't weêr zich naar schikt.

PIETJE.

En wat is uw ambacht in deze wereld?

MERCURIUS, *zingt en speelt met de lier op 't air:* Si le Roi m'avoit donné Paris sa grand' ville.

't Ambacht is, dat ik de jeugd
Overal verblijde,
Dat ik vrolijkheid en vreugd
Spreid aan alle zijde,
En die breng ik overal,
Aan de tafel en op 't bal,
Zonder dat m' iets nemen zal,
Nu, noch te allen tijde.

PIETJE.

Dan moet je overal welkom zijn, want goêkooper kan 't niet.

PANDORA.

Maar dewijl je ook een waarzegger bent, zou je mij niet kunnen zeggen wat er in die doos is, en waarom Jupiter, die ze mij gegeven heeft, mij heeft geraden om ze niet te openen?

MERCURIUS.

Dat heeft hij om zeer goede redenen gedaan, en zoo je wist wat er in die doos was, zou je er niet nieuwsgierig naar zijn.

PANDORA.

Waarom?

MERCURIUS.

Dat mag ik u niet klaar uitleggen.

PANDORA.

Wel, zeg dan maar zooveel als je zeggen moogt.

MERCURIUS.

Die doos, die van buiten mooi voorkomt, houdt in alle onheilen die op de aarde zullen vallen.

PANDORA.

Onheilen in mijn doos?

PIETJE.

Foei, dan is 't een leelijke doos!

MERCURIUS.

Alle driften zijn er in.

PANDORA.

Driften! wat zijn driften?

MERCURIUS.

Eigenbaat, Heerschzucht, Nijd, Haat, en nog vele anderen.

PIETJE.

Met oorlof, vriend! zijn dat ongemakken onder de runderen, schapen, of hoenders?

MERCURIUS.

't Is nog veel erger als dat.

PANDORA.

Och, ik geloof dat je maar een praatvaâr bent.

PIETJE.

Pandoortje, ik zou de doos niet open doen. Denk aan 't bevel van de Goden!

MERCURIUS.

Zoo ras zij de doos zal openen, zullen de Goede Trouw en de Eenvoudigheid, die gij daar ziet, verdwijnen. De Ondeugden, de Misdaden, en de Ziekten zullen schielijk geboren worden, en het geluk van 't menschdom zal verloren zijn.

PANDORA.

Al wat je daar zegt, kan heel mooi wezen, maar ik versta het niet. Dat ik beter weet, Pietje, is, dat ik aan Agnietje een geschenk op haar bruiloft schuldig ben, en ik beloof je, zij zal het fraaiste hebben, dat er in de doos is. Jijluî trouwt immers nog vandaag, doeje niet?

PIETJE.

Ja, wis.

PANDORA.

Wel, zoolang kan ik wel wachten. Een meisje moet ook niet al te nieuwsgierig wezen.

(*Aan* PIETJE *ter zijden*)

Pietje, die man speelt zoo aardig uit dat kistje, mij dunkt je moest probeeren, of je hem niet op de bruiloft kunt krijgen. Hoe meer pret, hoe liever.

PIETJE.

Daar woû ik hem wel met een zoet praatje toe brengen; maar ik heb beloofd dat ik de buren en de bruiloftsgasten zou gaan afhalen en hier brengen.

PANDORA.

Geen zwarigheid, ik zal ze voor u gaan waarschuwen, en ze hier sturen naarmate dat ik ze vind.

—

VIERDE TOONEEL.

PIETJE, MERCURIUS.

PIETJE.

Goede vriend, die zooveel weet, je moet je een hoopen vervelen onder de boeren, die niemendal weten.

MERCURIUS.

Integendeel, ik vermaak mij nergens meer, en ik zie ook nergens geruster en oprechter vreugde als tusschen de altaren van de Goede Trouw en de Eenvoudigheid.

PIETJE.

Wel, als je dan vandaag niet te doen hadt, zou je dan wel op onze bruiloft willen blijven, en maken u vrolijk met ons? Wij zullen u trakteeren, zoo goed als wij kunnen.

MERCURIUS.

Laat ik 'reis zien, wat dag is 't? Ja, vandaag heb ik niet te doen, en wil wel blijven.

PIETJE.

En zulje ons dan ook eens een deuntje geven, zooals je kunt spelen?

MERCURIUS.

Heel graag.

PIETJE.

Nu, dan zul je er ook bij wezen als wij Pandora's doosje bezien. Ik geloof, dat zal wel wat curieus wezen.

MERCURIUS.

Ik wensch van harten, dat er wat goeds uitkomen mag; maar ik vrees....

PIETJE.

Zie, daar komt Agnietje aan! Jij, die waar kunt zeggen, zeg mij 'reis oprecht, heb je van je leven een liever meisje gezien?

VIJFDE TOONEEL.

AGNIETJE, PIETJE, MERCURIUS.

AGNIETJE.

Pietjelief, wij zullen dan eindelijk vandaag trouwen! Moeder heeft het mij nog zoo herhaald, en zij en Stijntje-moei, en nichtje Aagje gaan hier zoo komen. Benje niet in je schik?

PIETJE.

Of ik in mijn schik ben! Agnietje, je weet immers, dat ik u zoo lief heb, zoo lief heb, dat ik het niet eens kan zeggen, en nu ben ik nog niet eens uw man! En jij, mijn lieve Agnietje?

AGNIETJE.

Ik, Pietjelief! ik zeî nog van morgen aan moeder, dat ik u nog liever had als haar. Kind, zeî ze tegen mij, dat gebeurt wel meer, dat de ouders de kinders liever hebben, dan de kinders de ouders. Maar jij bent me altijd een goed gehoorzaam kind geweest.

PIETJE.

Wel, heb ik dat niet alle dag gezien! Ik wensch voor ons geen beter kinderen.

AGNIETJE.

Wat zal dat lief wezen, Pietje, als wij er hebben!

PIETJE.

Als ik er een aan uw borst zal zien liggen, Agnietje, dan ben ik bang, dat ik van vreugde gek zal worden.

AGNIETJE.

En als zij beginnen te babbelen!

PIETJE.

En als zij beginnen te loopen!

AGNIETJE.

Wat zullen ze in de buurt opkijken, als ik mijn dochter zal brengen op 't feest van Diana!

PIETJE.

En wat zal ik grootsch zijn, als mijn zoon aan mijn zijde zal zitten, bij de openbare gebeden aan de Goden!

MERCURIUS, *ter zijde*.

't Zal jammer zijn, zoo, in de algemeene bederving, die ik vrees dat voorhanden is, deze twee harten ook moeten bedorven worden.

ZESDE TOONEEL.

PIETJE, AGNIETJE, WEEUW AALTJE, STIJNTJE-MOEI, AAGJE, MERCURIUS.

WEEUW AALTJE.

Hoe! ben jeluî hier nog alleen? Ik dacht hier alles reeds bij malkander te vinden, om te dansen.

STIJNTJE-MOEI.

Nichtje, ik wensch je van harten geluk met je huwelijk. Niemand past u beter als Pietje. Ik had wel dikwijls gedacht, dat hij een goed man voor mij zou geweest zijn; maar sedert heb ik overlegd, dat hij beter uw doen was.

AGNIETJE.

Ik dank je, Stijntje-moei; dat overleg heb ik ook gemaakt.

PIETJE.

Zie, Stijntje-moei, ik heb Agnietje ook liever dan u.

STIJNTJE-MOEI.

Daar hebje gelijk aan, want zij is mooyer en jonger dan ik.

MERCURIUS.

Diergelijke bekentenissen van moeyen twijfel ik, of na 't openen van de doos meer zullen verschijnen.

AGNIETJE *aan* AAGJE.

Maar, mijn waarde Aagje, zeg jij mij niemendal?

AAGJE.

Je denkt er niet om, nichtjelief! moest ik uw moeder en Stijntje-moei niet eerst laten spreken? Maar al ben ik de jongste, ik neem daarom geen minder deel in uw geluk.

AGNIETJE.

Ik dank je, nichtje; en ik hoop, dat ik je ook binnen korten, met een braven jongen vrijer naar uw zin zal geluk wenschen!

AAGJE.

Dat woû ik wel, dat waar was.

MERCURIUS.

Dit zal wel meer gedacht, maar niet altijd zoo openhartig gezegd worden.

WEEUW AALTJE.

Wie is die vreemdeling?

PIETJE.

Moederlief, 't is iemand die ons allemaal kent, en die niemand van ons weet, wie hij is. Maar als je wist, hoe aardig dat zijn dingetje speelt, dat hij daar op zij heeft, zulje zekerlijk niet kwalijk nemen, dat ik hem op onze bruiloft heb gevraagd.

WEEUW AALTJE.

Wel, wat weet de vent dan?

PIETJE.

Toe, je hebt me gezegd, dat je niet gierig was op een deuntje, toe, laat je reis hooren.

MERCURIUS, *zingt en speelt op 't air:* Jardinier ne vois tu pas.

Aaltje! dit 's de vreugdetijd,
Voor uwe lieve Agnietje,
Dat, in de echte staat verblijd,
Zij zal leven, wie 't ook spijt,
Met Pietje, met Pietje, met Pietje.

Wie weet, hoe dat, binnen 't jaar,
Ons grootje zal staan kijken,
Als 't gelukkig jonge paar,
In de wieg, zal toonen haar
De blijken, de blijken, de blijken!

WEEUW AALTJE.

Wel, wel, ken jij zoo een mooi kunstje! Wat praktizeert men al niet in de wereld! Ja, die oud wordt, ziet veel! Nu, je bent welkom, en daar voor twintig te eten is, is ook voor een-en-twintig.

Zie, daar komen onze buren Kees de Slimmert en Jan de Voerman.

—

ZEVENDE TOONEEL.

DEZELFDEN, *vermeerderd met* KEES DE SLIMMERT, *en* JAN DE VOERMAN.

KEES DE SLIMMERT.

Zijt allen gegroet, geliefde buren!

JAN DE VOERMAN.

Van mij ook.

KEES DE SLIMMERT.

Het aardige Pandoortje heeft ons gezegd, dat je ons wachtte, en daarop zijn wij aanstonds gekomen. Zij zal volgen met de jeugd.

AALTJE.

Ja, Kees dacht ik wel dat komen zou; maar ik was bevreesd, dat Jan niet zou willen komen.

JAN DE VOERMAN.

Waarom niet?

WEEUW AALTJE.

Omdat je ook een vrijer van Agnietje was. Is 't niet waar?

JAN DE VOERMAN.

Ja, dat is wel waar, maar mijn grootste wensch was maar om 't meisje gelukkig te maken, en als zij dat meer met Pietje kan wezen, wel, dan moet ik immers wel tevreden zijn. Nu Piet, zij heeft u gekozen, en ik twijfel niet, of je zult wel met haar leven. Ik heb, gelijk je weet, een menigte runderen, paarden en schapen; met dit alles kunje doen wat je wilt, als je wat benoodigd bent, en ik geef je mijn beste zwart-bonte koe voor altoos.

PIETJE.

Ik dank je Jan, voor je vriendelijkheid en je geschenk! Ik hoop, dat je dikwijls aan ons huis zult komen en Agnietje gezelschap houden, als ik op 't land arbeid.

JAN DE VOERMAN.

Dat wil ik gaarne doen.

WEEUW AALTJE.

Wilje nu wel, vrienden, getuigen zijn van 't geen ik aan Agnietje medegeef?

AGNIETJE.

Moedertje, ik wil niets van u medenemen, als mijne kleederen en uwen zegen.

PIETJE.

Wat medegeven! wat medegeven! Ik vraag niets dan Agnietje, en meer heb ik niet van nooden.

AGNIETJE.

Mijn lieve moeder, Vader heeft u immers alles gelaten?

WEEUW AALTJE.

Ja, dat heeft hij, die waardige man! maar waarom? om u gelukkig te maken. Het heugt mij nog als de dag van heden. Kees, jij waart er bij, is 't niet zoo?

KEES DE SLIMMERT.

Ja, brave weêuw. O, hij was een hupsch man!

WEEUW AALTJE.

Toen hij begon zwak te worden: „Aaltje", zeî hij tegen mij, „mijne dierbare Aaltje, ik ga van deze aarde weg, ik ga naar de Goden; maar hoe zwakker ik word, hoe meer dat mijn eerbied voor de Goden, en mijne zorg voor u en voor onze Agnietje vermeerdert! Aaltje, somtijds wilje wel wat al te veel je zin hebben; laat dat toch vooral niet invloeyen op 't huwelijk van onze Agnietje, als zij is in jaren van trouwen. Geef haar toch den man dien ze lief heeft. Wat zou ze zonder dat ongelukkig zijn! Zij heeft zoo een goed hart!" — Och, ik nam zijn hand, en ik beloofde het hem! Ik kreet.... ik kreet.... o ik krijt nog, als ik er maar om denk!

AGNIETJE.

O moeder! lieve moeder!

WEEUW AALTJE.

Nu, kinderen, je ziet dat ik woord houd.

PIETJE.

Allerbeste moeder, wij hebben er nooit aan getwijfeld!

WEEUW AALTJE.

Wel, neemt dan voor uliedcn dat veld met die schoone rogge, dat uw vader met eigen handen heeft aangemaakt; 't is het best, dat ik heb.

AGNIETJE.

Neen, moederlief! Pietje heeft een weide, en nu zeven koeyen, en een tuin, daar kunnen wij groente genoeg in verbouwen, en dan heeft hij ook nog schapen.

WEEUW AALTJE.

Kinderen, dat spreekt wel! nu, doetje best, en zooals je vader plag te zeggen, dan zullen de Goden het overige doen.

MERCURIUS, *ter zijde.*

Model van huwelijksvoorwaarden, dat altijd niet gevolgd zal worden.

—

ACHTSTE TOONEEL.

PIETJE, AGNIETJE, WEEUW AALTJE, KEES DE SLIMMERT, STIJNTJE-MOEI, AAGJE, JAN DE VOERMAN, PANDORA, MERCURIUS.

De jeugd van 't dorp, zijnde herders en herderinnen.

PANDORA.

Zie, daar breng ik u alle bruiloftsgasten.

WEEUW AALTJE.

Jonge luî, maaktje nu braaf vrolijk! aan dat bevel is de jeugd zelden ongehoorzaam Maar Pandoortje, hoe staje met je doos? Wat was er in?

PANDORA.

Die is nog niet open.

AAGJE.

Nog niet open?

STIJNTJE-MOEY.

Hoe kan men zoo talmen!

PANDORA.

Ja 't verveelt mij ook al.

PIETJE *aan* MERCURIUS.

Maatje, je weet wel wat je beloofd hebt?

MERCURIUS.

Ja wel. Zal ik maar beginnen?

PIETJE.

Alsje belieft; wij zullen luisteren met al onze ooren.

MERCURIUS, *zingt en speelt op 't air van 't Romance :* l'Amour m'a fait la peinture De Daphné, etc.

Deze dorpjes en gehuchten
Hooren nimmer bittre klacht,
Hooren nimmer bange zuchten,
Weten van geen krijgsgeruchten,
Noch van twist, door goud gebracht.

De ouderdom is zonder kwalen,
Zonder hoest, en zonder kramp,
Vergenoegd in milde dalen,
Onbekend aan gulde zalen,
Onbekend aan armoê's ramp.

De eens door Hymens band gepaarde
Minnen eeuwiglijk alhier,
Kennen niets van grooter waarde,
Noch volmaakter lot op aarde,
Als eendrachtig huisbestier.

In zulk oudrenhuis geboren,
Heeft noch kindsheid, noch de jeugd,
Andre lessen kunnen hooren,
Dan de plichten, die behooren
Tot de Godsvrucht en de Deugd.

Kom aan, danst daar nu eens op, en dan zal ik je luî nog een geven.

De jeugd danst een rondedans, of een Country dans; de oude lui gaan zitten. Na de dans zingt en speelt Mercurius:

Dus verslijt men hier zijn uren,
Zonder zorg en zonder pijn;
O, mag Noodlots wil besturen,
Dat die dagen altijd duren,
Dat die tijden eeuwig zijn!

JAN DE VOERMAN.

Nu, de voeten jeuken mij. Kom Agnietje, gun mij een dansje. Pietje, daar hebje immers niet tegen?

PANDORA, *wenkt intusschen* STIJNTJE *en* AAGJE.

St! st!

STIJNTJE *en* AAGJE *aan* PANDORA.

Wij komen! wij komen! *Zij gaan naar 't achterste van 't tooneel.*

PIETJE.

Ik heb er niets tegen, als Agnietje wil.

AGNIETJE.

O ja!

JAN DE VOERMAN.

Wel speellieden, speel dan eens frischjes op, en dan zal Jan de Voerman nog 'reis doen zien, wat beenen hij heeft, en dat hij van zessen klaar is!

In dit oogenblik doet Pandora de doos open, en zij, Stijntje, en Aagje schreeuwen uit:
O Hemel! o Hemel! o Hemel!
Men ziet alom weêrlicht en hoort zware donder.
Het orkest verzelt dit met overeenkomend muziek.
Alle personen vlieden zeer verschrikt en uitgalmende:
O Hemel! o Hemel!
De beelden van de goede Trouw en van de Eenvoudigheid vluchten ook. Astrea's beeld blijft.

—

NEGENDE TOONEEL.

MERCURIUS, *alleen gebleven, zegt:*

Beef, beef, o menschelijk geslacht!
Zie reeds de Deugden loopen;
Het Noodlots vonnis is volbracht,
Pandora's doos is open!

DERDE BEDRIJF.

PERSONEN.

MERCURIUS, *in deftige burgerkleederen, en zoo ook de volgende:*
VROUW REINIERS.
JUFFROUW STEVENIRA.
JUFFROUW AGATHA.
MIJNHEER VOERMAN.
MIJNHEER DE SLIMMERT.
PIETJE, *boerenzoon.* } *beiden in vorige kleeding.*
AGNIETJE, *dochter van* VROUW REINIERS. }
ASTREA, *de Godin der Gerechtigheid.*

Het Tooneel is zooals in 't vorige bedrijf, uitgenomen de beelden en de altaren van de Goede Trouw en van de Eenvoudigheid, die verdwenen zijn.

—

EERSTE TOONEEL.

PIETJE, STEVENIRA, MERCURIUS, *ter zij.*

Stevenira zit aan den kant van de beek, zich in 't water spiegelende, met bloemen naast haar, die ze in haar hoofdhaar probeert, sommige vast makende, en de andere, die ze afkeurt, in 't water smijtende.

MERCURIUS, *aan de andere zijde van 't tooneel.*

Alles schijnt stil. Zou 't Noodlot zich vergist hebben? Daar zoovele wangedrochten uit de doos gekomen zijn, zou men zeggen, dat er meer beweging moest wezen. Tot nog toe heb ik echter niets bespeurd, als dat men buigt en nijgt als men elkander voorbijgaat; dat kan een nieuwe wellevendheid zijn, die misschien de noodige voorloopster van de valschheid is.

PIETJE, *verbaasd inkomende.*

Stijntje-moei, hebje Agnietje niet gezien?

STEVENIRA.

Neen; waarom?

PIETJE.

Wel, nadat ik ze in den storm met haar moeder had thuis gebracht, ben ik naar mijn schuur en tuin wezen zien, daar alles omver lag; en nu ik weêr aan Agnietje's huis kwam, is mij gezegd datze uitgegaan was. Ik hebze overal gezocht, en kanze nergens vinden. Wat ben ik ongelukkig!

STEVENIRA.

En waar bestaat dat ongeluk in? Zou men niet zeggen, dat Agniet de geheele wereld was!

PIETJE.

Dat is ze voor mij.

STEVENIRA.

Foei! schaamje wat! hoe kan zulk een aardige jongen, als jij, zoo mal zijn naar zoo een onnoozel sletje, daar niets bij is!

PIETJE.

Ik vind er bij deugd: dat is vreeze der Goden, eerbied voor haar moeder, en liefde voor mij.

STEVENIRA.

Wel Pietje, zouje dan denken, dat er geene andere meisjes in 't land zijn, die ook die hoedanigheden hebben, en daarbij ruim zooveel schoonheid en meer goed, als dat boerinnetje! Hoe zieje zoo stuurs? Zie me 'reis vriendelijk aan.

PIETJE.

Wat anderen aanbelangt, daar weet ik niets van; maar voor u weet ik te antwoorden, datje van de morgen zelfs hebt gezegd, dat het sletje Agnietje mooyer was als jij; en datje twaalf jaren ouder bent als dat boerinnetje, dat weet ieder hier.

—

TWEEDE TOONEEL.

STEVENIRA, MERCURIUS, *ter zij.*

Beestachtige buffel! dat zal ikje betalen, dat beloof ik je.

MERCURIUS, *ter zij.*

Neen, 't Noodlot heeft zich niet vergist; dat zijn er drie in een minuut: de Toilet, de Coquetterie, en de Wraak.

aan STEVENIRA.

Hoe vaarje, Stijntje-Moei na dien donder?

STEVENIRA.

Wat beliefje, mijnheer?

MERCURIUS, *ter zij.*

Mijnheer! de titels zijn reeds gekomen; dan dien ik ook te veranderen van stijl.

STEVENIRA.

Hij schijnt verwonderd van mij zoo mooi te zien.

MERCURIUS.

Ik zeg, juffrouw Stevenira, dat het iets buitengemeens is, van zulk een frissche kleur te hebben, en 't haar zoo wel in order, na dien storm van strak.

STEVENIRA.

Dat 's uw beleefdheid, mijnheer!

MERCURIUS.

Vooral vind ik, dat die bloemen u zoo wel staan.

STEVENIRA.

Vindje dat ook?

—

DERDE TOONEEL.

STEVENIRA, AGATHA, MERCURIUS.

AGATHA.

Stijntje-Moei, Stijntje-Moei, wil ikje 'reis wat nieuws vertellen?

STEVENIRA.

Stijntje-Moei! Stijntje-Moei! benje bang dat ik vergeten zal, dat ik je vaders jongste zuster ben! Je hebt het zoo wel gemaakt metje Stijntje-Moeyen, dat ieder zich dat aanwent, alsof ik de moei van de heele buurt was!

AGATHA.

Wel, hoe beliefje dan dat ik u noem?

STEVENIRA.

Je zoudt wel kunnen zeggen, zooals deze jonge heer, juffrouw Stevenira.

AGATHA.

Juffrouw Stevenira! dat is een mooye naam! en heb jij ze zoo genoemd?

MERCURIUS.

Ja, juffvrouw Agatha, zoo heb ikze genoemd.

AGATHA, *nijgende.*

Juffrouw Agatha! Je dienaresse, mijnheer.

STEVENIRA.

Wel, juffrouw Agatha, wat is nu je nieuws?

AGATHA.

Stijntje-Moei.... juffrouw Stevenira wil ik zeggen, ik heb daar in de buurt gehoord, dat het huwelijk van Agnietje met Piet af is.

STEVENIRA.

En waarom dat?

AGATHA.

De moeder is veranderd van gedachten; die zeit, datze veel beter zal doen met Jan de Voerman te trouwen. Weetje wel, datze dien ook zoo niet meer hieten?

STEVENIRA.

Wel, hoe dan?

AGATHA.

Die hiet nu mijnheer Voerman. Zij zeggen, dat iemand die zooveel land en vee heeft mijnheer moet hieten.

MERCURIUS.

En zijne vrouw bijgevolg mevrouw.

AGATHA.

Mevrouw! en is dat nog meer dan juffrouw?

MERCURIUS.

Dat lijkt er niet naar. Alsje mevrouw bent, dan gaje voor alle juffrouwen.

AGATHA.

Voor alle juffrouwen?

MERCURIUS.

Zonder onderscheid.

STEVENIRA, *zachtjes uitgaande zegt ter zij:*

Wacht Pietje, ik zal zien of ikje wat afbetalen kan!

AGATHA.

Maar als de juffrouwen ouder zijn als ik?

MERCURIUS.

Dat kan haar niet helpen; zij moeten achter u aan.

AGATHA.

Dan ga ik voor mijn nichtje Agnietje?

MERCURIUS.

Ja, zelfs voor juffrouw Stevenira.

AGATHA.

Nu, dat hoop ik zal gebeuren, dan wordt Stijntje-Moei dol, want die wil overal vooraan zijn. Maar ik wouje wel wat vragen, doch ik durf haast niet.

MERCURIUS.

Spreek gerust, wij zijn alleen.

AGATHA.

Je waart hier met Stijntje-Moei; weetje ook, waarze die bloemen vandaan heeft, die ze in 't haar had? Mij dunkt, die stonden zoo mooi.

MERCURIUS.

Die heeftze daar aan den onderkant van de beek geplukt; maar je zult er niet meer vinden, want alle die ze voor haar niet gebruikt heeft, heb ik haar in de stroom zien smijten, daarze meê weg gedreven zijn.

AGATHA.

Ja, 't is een allernijdigst dier; en grootsch! zij heeft daar zoo aanstonds nog twee brave vrijers geweigerd.

MERCURIUS.

En waarom?

AGATHA.

Nu ze Pietje niet kan krijgen (daarze zoo boos als een spin om is), nu, zeitze, wilze met niemand trouwen, als met iemand die in 't land wat over anderen te zeggen heeft. Dat kan immers nooit gebeuren.

MERCURIUS.

Misschien.

AGATHA.

En omdat Agnietje zoo zot pronkt met hare witte handen (schoon dat die, onder ons gezegd, op verre na zoo mooi niet zijn als zij zich verbeeldt), is Stijntje-Moei daar zoo aanstonds de hare wezen wasschen in melk, om ze nog blanker te hebben.

MERCURIUS.

In melk!

AGATHA.

In melk, met een stukje wittebrood er in! Verbeeldje, mijnheer, datze dertien jaren ouder is als ik; en om nu nog de mooiste te wezen, heeftze mij daar die bloemen voor den neus weggestolen; is dat niet hard?

MERCURIUS.

Ja, zekerlijk. Maar wil ik je 'reis wat geven, dat nog mooyer is voor 't hoofd?

AGATHA.

Als 't u belieft, mijnheer.

MERCURIUS.

Ziedaar, een *aigrette!*

AGATHA.

Wel heden, dat is maar een vogels veêr!

MERCURIUS.

Ja, maar dat is een vogels veêr, die zoo ver, zoo ver hier vandaan koomt, dat niemand hem zal hebben als jij! Let maar eens op, met wat nijdigheid uwe kameraadjes u zullen aanzien! Hebje niet een eindje lint in den zak; dan zal ik hem u met een strikje boven 't voorhoofd plaatsen.

AGATHA.

Neê; maar ik heb lint thuis, ik ga spoedig mijn *aigret* opzetten.

VIERDE TOONEEL.

MERCURIUS.

Dat lijkt een zoet tongetje, en een lief hartje van

een meisje. Ik dacht al waar de Kwaadsprekendheid en de Nijd bleven! Maar zie hier waarschijnlijk het nieuws van juffrouw Agatha bevestigd. Wat ziet weeuw Aaltje ernstig, en het arme Agnietje bekreten! Ik ga uit den weg, des te vrijer zullenze zijn.

—

VIJFDE TOONEEL.

VROUW REINIERS, AGNIETJE, MERCURIUS, *ter zijde*.

VROUW REINIERS.

Ja kind, ja, jij moogt wel eens schreyen. Krijt maar uit, dat zalje veel verlichten; dat, heb ik wel hooren zeggen, neemt een hoopen vochten weg, die anders 't hoofd bezwaren. Maar het krijten moet ook een eind hebben.

AGNIETJE.

Neen, ik zal krijten zoo lang als ik leef.

VROUW REINIERS.

Tut! tut! kind! Je zult geen maand getrouwd geweest zijn met mijnheer Voerman, of je zult al die meisjesgrillen al vergeten hebben!

AGNIETJE.

Neen, ik zal Pietje nooit vergeten!

VROUW REINIERS.

Je zult hem evenwel niet hebben.

AGNIETJE.

Waarom hebje mij dan eerst gezegd van hem lief te hebben?

VROUW REINIERS.

Omdat ik toen wijslijk dacht, en nu nog wijslijker.

AGNIETJE.

Ik ken maar eene wijsheid, die bestaat om getrouw te wezen aan 't geen men beloofd heeft.

VROUW REINIERS.

Maar hoorme dat wijsneusje eens redeneeren! wat zulje toch met dien boerejongen hebben?

AGNIETJE.

Vergenoeging.

VROUW REINIERS.

En ik zegje armoê! en gelijk mijnheer de Slimmert wel zeît, als armoê door de deur inkoomt, dan springt de liefde ten venster uit. En met mijnheer Voerman zulje wezen mevrouw Voerman, en je zult hebben landen en koren, weiden en vee; en dan moet hij nog hebben alles, wat Jan Joosten, die rijkaart, t' onrechte bezit. Want onze trouwe vriend Slimmert heeft hem klaar aangetoond, dat hij de naaste aan al dat goed is, door dien zijn grootmoeders nicht een half-zuster was van de schoonzoon van de over-oud-moei van Jan Joostens oom, die 't gevolgelijk aan Jan Joosten niet heeft kunnen laten, zoodat (*zij hoest*) zoodat (*zij hoest*) zoodat (*zij hoest*) —

AGNIETJE.

Moederlief, je hoest verbaasd.

VROUW REINIERS, *hoestende*.

Ja, dat heb ik van de morgen bij dat onweêr gekregen!

MERCURIUS, *ter zij*.

Daar is de hoest! Numero één van de ziekten uit de doos.

—

ZESDE TOONEEL.

MIJNHEER DE SLIMMERT, VROUW REINIERS, AGNIETJE, MIJNHEER DE VOERMAN, MERCURIUS *ter zijde*.

VROUW REINIERS.

Mijnheer Voerman, ik doe mijn best en hoop, dat mijn dochter haast redelijk zal zijn.

VOERMAN.

Ik dankje, vrouw Reiniers.

AGNIETJE.

Je kuntje die erkentenis besparen. Mijn moeder kan mij Pietje weigeren; ik heb haar nooit ongehoorzaam geweest, en zal 't nooit zijn. Maar ik geloof niet, dat het in haar macht is, om mij een belofte te doen breken, die ik met haar voorkennis en toestemming heb gedaan.

DE SLIMMERT.

Zoete, lieve Agnietje, denk aan de strenge plicht van kinderen voor hun ouders.

AGNIETJE.

Ik denk er om, en voornamentlijk aan 't geen mijn stervende vader aan mijn moeder heeft verzocht, en zij hem heeft beloofd.

VROUW REINIERS.

Ja, maar waarom heb ik dat gezeîd? Opdat de man gerust zou sterven. Want toen hij mij dat vergde, was hij al buiten kennis. Is 't niet waar, mijnheer Slimmert?

SLIMMERT.

Toen lag hij al sprakeloos.

—

ZEVENDE TOONEEL.

MIJNHEER DE SLIMMERT, VROUW REINIERS, AGNIETJE, STEVENIRA, AGATHA *met de aigret*, MIJNHEER DE VOERMAN, MERCURIUS *ter zijde*.

STEVENIRA.

Mijnheer en juffrouw Agnietje, ik feliciteerje in den huwelijken staat. Agnietjelief, uwe moeder heeft daar wel een wijze keur voor u gedaan.

AGATHA.

En ik wenschje alle heil en zegen tot in den hoogsten ouderdom.

AGNIETJE *aan* AGATHA.

Aagje, hebje Pietje niet gezien?

AGATHA.

Ja, hij is, op 't hooren, denk ik, van uw huwelijk, naar dat dorp, hier een uur vandaan, geloopen; daar heeft hij aan ons volk gezegd, dat hij een vrijster ging zoeken.

AGNIETJE, *bitter schreyende.*

Pietje, o Hemel, Pietje!

AGATHA.

Hé, dat 's raar! jij bent zoo bedroefd, en hij liep zoo lustig, alsof hij een been of twee meer als een ander mensch had.

STEVENIRA.

Agnietje, ik zou mij naar mijn moeders wil schikken; hoe kunje zoo ongehoorzaam wezen! Je zult de straffe der Goden en de verachting der menschen op u halen, datje uwe goede moeder zoo kwelt, voor iemand die waarschijnlijk in dit oogenblik wat beter keur gedaan heeft.

AGNIETJE.

Wie! hij! Pietje! o! zoo ik zoo ongelukkig ben, dan weet ik ten minsten wie hem verleid heeft.

STEVENIRA.

En wie zou dat zijn?

AGNIETJE.

Hebje vergeten watje van de morgen gezegd hebt? Neen, Pietje is niet veranderd! Pietje is niet verleid! maar zoo hij 't was, zou 't door u zijn.

SLIMMERT.

Juffrouw Agnietje, waarlijk, je deedt beter datje luisterde naar de vriendelijke raad van uwe deugdzame nicht.

STEVENIRA.

Dat ding heeft een serpentstong! men moet niet verwonderd zijn, dat hare arme moeder zoo hoest.

AGNIETJE.

O mijne allerliefste moeder! o mijnheer Voerman! dwingt mij niet tot een huwelijk, dat mijn ongeluk voor altoos zoude zijn! O Pietje, waar benje!

VOERMAN.

Wel, wat legje tegen mij te huilebalken, ik dwingje niet; maar als ikje moeder was, zou ik er de zweep op leggen.

VROUW REINIERS.

Ik zegje datje naar huis gaat, zooje niet wilt ophouden met dat krijten. Aagje, wilje mij 't plezier doen van met haar te gaan, en ze t' huis te brengen? Wij hebben hier nog wat te doen, daar ik bij moet wezen.

AGATHA.

Alsje belieft.

ACHTSTE TOONEEL

MIJNHEER DE SLIMMERT, VROUW REINIERS, VOERMAN, STEVENIRA, MERCURIUS, *ter zijde.*

STEVENIRA.

Dan zal ik ook weg gaan.

DE SLIMMERT.

Neen, neen, de tegenwoordigheid van de schoone en wijze Stevenira kan nergens te veel zijn.

VROUW REINIERS, *hoest.*

SLIMMERT, *zet haar een stoel.*

Ga wat zitten, deftige vrouw, zie daar is een stoel.

VROUW REINIERS.

Ja, die hoest! die hoest!

VOERMAN.

Wel vrienden, alsje 't niet kwalijk neemt, zal ik ook gaan zitten. Ik heb zulk een vermaledijde pijn in mijn rechterknie, en dat schiet me zoo naar de bal van de voet, die rood en gezwollen is, dat ik niet langer staan kan.

MERCURIUS, *ter zij.*

Heer Jan de Voerman heeft het groot lot uit de loterij van de Ziektens getrokken. Numero Podagra!

SLIMMERT *geeft hem een stoel, en presenteert een aan* STEVENIRA.

STEVENIRA.

Neen, ik ben nog niet oud genoeg om 't zitten van nooden te hebben.

SLIMMERT.

Ook was 't niet aan de jaren, maar aan de wijsheid en 't oordeel van de bekoorlijke Stevenira, dat ik de stoel aanbood.

VOERMAN.

Koom, laat ons nu spreken van zaken, eer dat de lompe Piet ons koomt storen.

SLIMMERT.

Daar is geen zwarigheid van. Dien heb ik reeds een uur ver hier vandaan doen loopen. Die jongen is dikwijls brutaal, en de jeugd kent gemeenlijk haar eigen best niet.

VOERMAN.

Je weet mijn zaak met Jan Joosten.

VROUW REINIERS.

Je ziet het gedrag van mijn dochter.

SLIMMERT.

Mijne waarde en veel geachte vrienden, ik heb dit alles rijpelijk overdacht, en mij is voorgekomen dat de beste weg zoude zijn, dat wij bedaarde lieden onder elkanderen een rechter verkoren.

VOERMAN.

Wat is dat, een rechter?

SLIMMERT.

Iemand die de macht heeft, om de zaken af te doen.

VROUW REINIERS.

Ja, ja, ik versta het wel! Iemand die ons, en onze goede vrienden, altijd gelijk doet hebben. Hè?

SLIMMERT.

Wat benje een schrandre vrouw! en hoe gauw begrijpje een zaak. Ik sta er iedermaal versteld van!

VOERMAN.

Wel, dat vind ik ook goed. Maar wie daartoe te nemen?

SLIMMERT.

Dat hebje recht; dat is de knoop! Want dat zal moeten gaan bij stemming, en dan diende men van te voren te weten, dat het iemand zou wezen, die ons ten eenemaal genegen zou zijn. Iemand bijvoorbeeld, zooals . . . zooals . . .

VROUW REINIERS.

Zooals jij!

SLIMMERT.

Dat zeg ik juist niet; maar 't is zeker, datje er geen zult vinden, mijne eerbiedwaardige vrienden, die u lieden, en al uwe belangen, meer zou aankleven dan ik.

VOERMAN.

Vast, vast. Hij moet het wezen! Wat zal Jan Joosten er zot uitzien!

VROUW REINIERS.

Koom, koom, zonder uitstel vergaderd, en aanstonds aan 't stemmen.

VOERMAN.

Koom vrouw Reiniers, naar mijn huis maar, daar zal ikze allen tracteeren.

Beiden gaan heen, zij hoestende, en hij kreupel.

VOERMAN.

Slimmert, koomje niet meê?

SLIMMERT.

Ik heb nog een boodschap aan juffrouw Stevenira, en volg u in 't oogenblik.

NEGENDE TOONEEL.

SLIMMERT, STEVENIRA.

SLIMMERT.

Juffrouw Stevenira, je hebt te veel verstand om niet zeer klaar te zien in deze zaak, en dat deze twee de eenigsten niet zijn, die ik met zachtheid in deze manier van denken heb gebracht. Je hebt nabestaanden en vrienden, die zich hier bijvoegende alles beslissen. De Fortuin lacht ons toe, en zoo de aanbieding van mijn hart en hand u niet onaangenaam is, kunt ge licht beseffen, dat de eerste post van 't land voor ons, en onze nakomelingschap, open ligt.

STEVENIRA.

Mijnheer, de manier, daarje de zaken op weet te beleggen, doet mij de grootste achting voor u opvatten; maar zullen deze menschen niet welhaast moede zijn van beheerscht te worden?

SLIMMERT.

Een half dozijn onrustige jaren, met voorzichtigheid doorgebracht, zullen de menschen onder zooveel verscheiden gedaanten aan ons vertoonen, dat wij, na dien tijd, honderd middelen voor een zullen weten, om ze in order en in gehoorzaamheid te houden, en aan onze kinderen die zelfde macht te laten. Die meester is van de zaken uit te spreken, is meester van de menschen.

STEVENIRA.

Doch wanneer er een zaak is tusschen partijen, die gij egaal òf liefhebt òf haat?

SLIMMERT.

Dan zal ik de zaak onzeker uitspreken, en hierdoor beide partijen van mij doen afhangen.

STEVENIRA.

Wat naam zal men aan zulk een uitspraak geven?

SLIMMERT.

Wie durft eenig verwijt doen aan die de macht in handen heeft?

STEVENIRA.

Gij hebt gelijk. Ik ga ten spoedigsten al mijne vrienden verzamelen, en koom op staande voet met hen ten huize van Voerman, om u aldaar tot rechter en heer uit te roepen; want niets is klaarder als dat dit schielijk moet voortgaan, en zonder iemand den tijd van bedenking te geven. Zie daar mijn hand! ik ontvang de uwe; en, mijnheer! UEd. kan zeker zijn van mijne consideratie voor uw persoon, naarmate van de uwe voor mij.

TIENDE TOONEEL.

ASTREA, *van 't piédestal aftredende*, MERCURIUS.

MERCURIUS.

Hoe nu! waar naar toe?

ASTREA.

Hier vandaan naar den Hemel.

MERCURIUS.

Waarom?

ASTREA.

Hoe kunje zulk eene vraag doen? Ik hoopte, na 't vertrek van de goede Trouw en van de Eenvoudigheid, nog hier te kunnen blijven, en ik ben inderdaad tot nogtoe gebleven; maar hebje die samenzwering tegen mij niet gehoord?

MERCURIUS.

Ja wel. Maar alsje van de aarde zult vertrokken zijn, zal 't dan beter gaan?

ASTREA.

Dat denk ik niet; maar ook niet erger. Jupiter heeft mij geoorloofd hier vandaan te vertrekken, zoo ras als ik het niet langer houden konde; en als ik moet gehoond worden, heb ik liever, dat zulks in mijn afwezen, als in mijn tegenwoordigheid geschiedt. Ook houd ik er niet van, om hier enkel voor de pronk te blijven staan; en van dienst kan ik niet langer wezen. Ik beklaag de Onnoozelheid, maar ik kanze niet helpen, en ga heen, om ze voor mijn oogen niet te zien vermoorden.

Op 't air van Charmante Gabrielle, etc.

O vrederijke weiden,
Voorheen door 't lot bemind,
Wat onheil gaat zich spreiden,
Nu Staatkunde u reeds vindt!

Welhaast, door hare listen,
Verdeelt ze uw kust,
En door gestookte twisten,
Verdwijnt uw rust.

Welhaast zal de oorlogswoede
Verderven 't bloeyend land,
Welhaast een dwinglands roede
U slaan met wreede hand.
Astreê gaat van u vluchten,
Op aarde en vloed;
Zij mijdt onnutte zuchten,
En stroomen bloed!

Hebje nog iets aan Jupiter te laten weten?

MERCURIUS.

Niets, als dat ik zal voortgaan met zijne bevelen op te volgen, en dat ik hem ten eersten zal komen waarschuwen, als ik onder deze stervelingen iets vind, dat zijne zorg en gunst verdient.

Astrea vertrekt.

MERCURIUS.

Pandora! Pandora! o Noodlot, waar zal dit naar toe? Is 't mogelijk, dat het bederf zulk een spoedige voortgang kan hebben, en 't invoeren van goede zeden gemeenlijk zooveel tijds vereischt! De Staatkunde zoo vroeg geboren, en de Gerechtigheid daarop zoo schielijk vertrokken! Want dat de huwelijksvoorwaarden koelder zouden worden overlegd, had ik reeds voorzien.

Maar daar komen er twee aan, die niets minder dan koel schijnen te redeneeren.

ELFDE TOONEEL.

AGNIETJE, PIETJE, MERCURIUS, *ter zijde.*

AGNIETJE.

Maar, mijn lieve Pietje, moest ik niet denken datje me verlaten hadt?

PIETJE.

Neen, Agnietje, neen, dat moetje nooit denken. Zij hebben mij bedrogen, de schelmen, zij hebben mij bedrogen! Zij kwamen mij zeggen, datje in 't naburig dorp waart gevlucht, omdat uwe moeder u slaan wou. Ik heb mij uit den adem geloopen; onderweg hoorde ik datje er niet waart; hier weêr komende, lacht de eene mij uit, en de andere vraagt mij, of ik wel weet, dat Agnietje met Jan de Voerman trouwt!

AGNIETJE.

Geloof het niet, Pietje, geloof het niet! Ik zal in der eeuwigheid dien stinkert niet trouwen, al noemenze hem ook duizendmaal mijnheer.

PIETJE.

Wat is dat, mijnheer?

AGNIETJE.

Och, dat weet ik niet, maar moeder zeît dat er nu al veel zijn, en datze Kees de Slimmert, zoo op 't oogenblik, zonder eenig beraad, tot Heer over hun allen hebben verkoren. Wees zeker, lieve Piet, dat ik u nooit verlaten zal, wat er gebeure. Maar nu kan ik niet langer blijven; want moeder is t' huis gekomen, zoo geweldig hoestende, dat ik ieder oogenblik vrees dat zij stikt.

PIETJE.

Kan Stijntje-moei, kan nicht Aagje uw moeder niet een kwartiertje oppassen?

AGNIETJE.

Weetje dan niet, dat men reeds de geheele buurt door vertelt, dat Stijntje trouwt met Kees, en datze dan mevrouw de Slimmert zal hieten? En ik geloof wel dat het waar is; want Aagje is daar, van nu af, reeds zoo hoovaardig op, datze niemand meer goeden dag zeît! O, wat is alles in 't kort veranderd!

PIETJE.

Wel, al verandert alles, laten onze harten dezelfde blijven! 't Is of men ons door schelmstukken wil scheiden. Koom, lieve Agnietje, laat ons onze beloften voor eeuwig vernieuwen voor 't beeld van de Goede Trouw.

AGNIETJE.

Helaas! die en alle deugden zijn verdwenen! en men zegt, dat de ondeugden nu alleen de aarde zullen beheerschen!

PIETJE.

De Goden zijn rechtvaardig; zij zullen het zien en beletten.

AGNIETJE.

Zouden zij verlaten die op hen betrouwen!

PIETJE.

Zou men niet meer Godvreezend en deugdzaam mogen zijn!

MERCURIUS, *verschijnende.*

Ja, brave jongelieden, 't is nu en altijd geoorloofd deugdzaam te zijn! Alle Deugden zijn ook niet van de aarde vertrokken; de Standvastigheid en Getrouwheid zijn gebleven, maar verbergen zich in 't hart, uit vrees voor hare bittre vijandinnen, de Haat en de Nijd.

PIETJE.

Vriend, wie gij zijt, ik geloof u! want ik voel de Standvastigheid in mijn hart!

AGNIETJE.

En ik de Getrouwheid in het mijne!

MERCURIUS.

Met die gevoelens kan men voor 't oog van anderen ongelukkig schijnen; maar men is bij zich zelven gerust, en bijgevolg gelukkig!

Kinderen, de onsterfelijke Goden zien alles. Zij laten somtijds de goeden onderdrukken, om die te beproeven. Doet wel; hoopt nedrig; bidt de Goden aan, en vertrouwt op hunne Voorzienigheid! Alles verandert of vergaat; de Godsvrucht nooit!

Pietje en Agnietje gaan heen.

MERCURIUS, *alleen gebleven.*

Het is tijd Jupiter te waarschuwen, dat door deze twee ten minsten nog één goed geslacht op aarde zal kunnen zijn.

VIERDE BEDRIJF.

PERSONEN.

ZIJN EDELHEID, CORNELIUS, *Heere* VAN SLIMMERT, *in 't zwart.*

HARE EDELHEID, *Mevrouw* VAN SLIMMERT. } *prachtig gekleed met rood en mouches.*

DE FREULE AGATHA, *Nicht van Hare Edelheden.* } *prachtig gekleed met rood en mouches.*

MIJNHEER VAN VOERMAN, *gegalonneerd.*

EEN KNECHT *van den Heer* VAN VOERMAN, *in livrei.*

MEESTER JODOCUS DE PLUNDERAAR, *Fiscaal van Zijn Ed. in 't zwart.*

ZIJNE EXCELLENTIE, DE GENERAAL. } *allen in verschillende uniformen.*

DRIE ADJUDANTEN. } *allen in verschillende uniformen.*

DRIE ONDER-OFFICIERS. } *allen in verschillende uniformen.*

PIETJE, *boerenzoon.* } *beiden in hun vorige kleederen.*

AGNIETJE, *dochter van* VROUW REINIERS. } *beiden in hun vorige kleederen.*

TWEE MARODEURS, *in gescheurde uniformen.*

Het tooneel verbeeldt een zaal, aan 't einde van welke achter een armstoel staat.

—

EERSTE TOONEEL.

HARE EDELHEID, *met de aigret;* FREULE AGATHA, *zonder aigret.*

HARE EDELHEID.

Dat is reeds de vierde of vijfde maal, dat ik u zeg, nichtje, dat die familiariteiten, van u met het gemeen, mij niet aanstaan. Een meisje van uw fatsoen, die de eer heeft van broeders dochter te zijn van de gemalin van den rechter van het dorp, moet beter weten, wat aan haar hooge geboorte toekoomt. Had ikje daar strak niet gewenkt, dan zouje, geloof ik, dat slet van een Agniet aangesproken hebben.

AGATHA.

Wel tante, ik dacht omdatze mijn nicht was....

HARE EDELHEID.

Vergeet dat slecht huwelijk van uws vaders oudsten broeder met die boerin Aaltje. Als men zoo ver in de wereld verheven is als wij, dan moet men die geringe lieden daar laten. Nu trouwens dat zal ook in 't kort gedaan zijn; want Aaltje heeft, met schreeuwen voor mijn gemaals verkiezing, haar hoest zoo verergerd, datze welhaast barsten zal.

AGATHA.

Ik zou gemeend hebben, dat men daarvoor eenige dankbaarheid aan haar schuldig was.

HARE EDELHEID.

Dankbaarheid, kind! Men heeft dankbaarheid voor lieden daar men wat aan te vragen heeft; maar niet voor lieden daar men iets van ontvangen heeft. Foei, dat is oude mode! En aan dat kwaadsprekend kat Agniet zal men schielijk afleeren, vrijers aan anderen af te nemen. Mijnheer heeft het mij beloofd; niet dat ik wraakgierig ben, maar ik haat al die vrouwluiden, die affecteeren, een beter naam als een ander te hebben.

AGATHA.

Dat is allemaal wel, tante, maar ik begrijp niet wat dit alles te doen heeft met mijn aigret, dieje genomen hebt.

HARE EDELHEID.

Ik hebje reeds gezegd, kind, dat het zeldzaamste in een land altijd toekoomt aan de eerste van dat land. Je bent nog te jong, om dat recht te verstaan; maar dit is een galante manier van dien vreemdeling geweest, om mij dien aigret present te doen. Ieder weet reeds wat crediet ik heb. En zoo je wilt, zulje dat zelve binnen korten gewaar worden en een vrouw van de eerste distinctie wezen; want ik heb al hooren zeggen, dat mijnheer van Voerman zeer moede is van dat huilen van Agniet, en onder de plechtigheid van onze huldiging, toenje mijn sleep droeg, heb ik duidelijk gezien, dat hij zijn oog niet van u afhield.

AGATHA.

Wel, waar zou hem dat toe dienen?

HARE EDELHEID.

Hoe kan men zoo kinderachtig zijn? Mijnheer van Voerman was zeer rijk te voren, en is nu nog wel eens zoo rijk geworden, sedert dat mijn gemaal hem al de goederen van Jan Joosten, bij sententie, heeft toegewezen.

AGATHA.

Maar tante, hij stinkt altijd naar paarden; hij is lomp, zot, en brutaal, en hij heeft podagra.

HARE EDELHEID.

Maar nichtje, wat heeft dat gemeens met een huwelijk? Men trouwt het goed, men wordt mevrouw, en wat kan de man veel schelen?

AGATHA.

Als men zeker is van 't goed!

HARE EDELHEID.

Laat daar uw oom en mij voor zorgen; hij en ik zullen u dat zoo wis maken, en...

EEN BEDIENDE, *inkomende.*

Mijnheer van Voerman laat zijn dienst presenteeren aan Hare Edelheid, en aan de freule Agatha, en laat vragen of hij ook belet zal doen.

HARE EDELHEID.

Als 't Mijnheer belieft. Nu, Aagje, denk om 't geen ik u gezegd heb.

—

TWEEDE TOONEEL.

HARE EDELHEID, FREULE AGATHA, DE HEER VAN VOERMAN.

DE HEER VAN VOERMAN.

Ik koom om de eer te hebben van Hare Edelheid te bedanken voor de gunstige uitspraak, die Zijn Edelheid heeft gedaan in de zaak van Uwe Edelheids dienaar met Jan Joosten.

HARE EDELHEID.

Mijnheer, mijn waarde echtgenoot heeft in dezen niets als zijn plicht en justitie gedaan; en ik er van mijn kant niet toegebracht als mijne wenschen, gegrond op de achting die ik altijd voor u, mijnheer, heb gehad.

DE HEER VAN VOERMAN.

Wel mevrouw, daar zoude UwEdele mij thans een groot bewijs van kunnen geven, met mij gunstig te zijn in 't verzoek dat ik nu koom doen. UwEdele zal mogelijk weten, dat ik al lang moede ben geweest van de behandelingen van Agnietje te mijnen opzichte; maar 't geen UwEdele zekerlijk niet weet, is, dat ik alreeds, had ik gedurfd, mij zoude hebben geadresseerd aan de freule Agatha; maar ik was bang, dat het weinige goed, dat ik hadde....

HARE EDELHEID.

Foei, mijnheer! spreek van geen goed, je confusioneert mijn nichtje. Neen, mijnheer, ik ken mijn nicht te wel om te gelooven, dat ooit het goed de minste indruk op haar zoude doen. Dat is er zoo ver vandaan, dat nog gister avond zij mij zeide, sprekende van u....

AGATHA.

Nu, mijn lieve tante, ik bid u....

HARE EDELHEID.

Neen, freule, je wenkt me te vergeefs; ik ben altijd oprecht geweest, en wil het blijven. Gister avond nog, sprekende van Agniet: zij verdiende, zeide ze, dat men haar geeselde! wat wilze dan hebben, zoo ze weigert den rijksten, welgemaaktsten, en vlugsten man van 't geheele dorp?

DE HEER VAN VOERMAN.

Ja, vóór mijn podagra was ik nog alerter.

HARE EDELHEID.

Dat zeide ik haar toenje inkwamt.

DE HEER VAN VOERMAN.

Mag ik hopen, dat de freule nog in die gunstige gedachten is voor mij? Wat mij aanbelangt, zoo de gift van al wat ik bezit haar eenigsins aangenaam kan zijn, ben ik gereed, het haar bij huwelijkscontract te verzekeren.

FREULE AGATHA.

Mijnheer, waarlijk, inderdaad; ik ben doodelijk ontsteld, over zoo een onverwacht aanbod van de hand van een heer, voor welken ik een oprechte consideratie heb gehad, gevoegd bij de genegendheid, die ik zelve.... ik wil zeggen die hij.... mijnheer, jij die verstand hebt, je kunt begrijpen de verlegenheid, daar een jong meisje in zulke omstandigheden zich in moet vinden.

DE HEER VAN VOERMAN.

Ik hoop en vleye mij, allerschoonste freule, dat die verlegenheid mij niet ongunstig is.

HARE EDELHEID.

Ik heb het u reeds gezegd, mijnheer, het is het goed niet, daar mijn nichtje om denkt. Maar dewijl mijn broeder zaliger ze mij heeft toevertrouwd, en datze wees is, zal 't niet ongepast zijn, meer voor mijn verantwoording als voor haar, iets daarvan op 't papier te zetten, dat de heer van Slimmert gaarn zal doen. Die soort van dingen willen tusschen echtgenooten, die elkander lief hebben, niets zeggen, en kunnen, gelijk haar oom zegt, nooit verder gaan als voor den rechter. En de heer Voerman weet, wie hier zijn rechter en zijn vriend is.

DE HEER VAN VOERMAN.

Zou ik het niet weten! Ik vertrouw hem alles gerust. Lieve freule, wat zal ik gelukkig zijn!

FREULE AGATHA.

Mijn grootste wensch zal zijn, om tot mijnheers genoegen te kunnen contribueeren.

HARE EDELHEID.

Wel, ik wenschje beiden hartelijk geluk. Nu, zoo er ooit een gelukkig huwelijk op aarde kan zijn, zal 't zekerlijk dit wezen.

DE HEER VAN VOERMAN.

Ik benje ten uitersten verplicht, en ik twijfel er geensins aan.

De armstoel wordt naar 't midden van 't tooneel gebracht.

DE HEER VAN VOERMAN.

Maar ik zie daar de stoel van Zijn Edelheid zetten; zal er weêr Recht zijn?

HARE EDELHEID.

Ik geloof ja.

DE HEER VAN VOERMAN.

Wel, moeten wij dan niet hier vandaan gaan?

HARE EDELHEID.

O neen. Mijn gemaal is nooit blijder, dan zijne rechtvaardigheid in tegenwoordigheid van eerlijke lieden te doen uitblinken.

DERDE TOONEEL.

HARE EDELHEID, FREULE AGATHA, MIJNHEER VAN VOERMAN, ZIJN EDELHEID, *op den armstoel*, MR. JODOCUS, *de plunderaar.*

ZIJN EDELHEID.

Meester Jodocus, is alles in order?

MR. JODOCUS.

Alles, je Edelheid.

ZIJN EDELHEID.

Waarmeê hebje begonnen?

MR. JODOCUS.

Naar stijl: met arrest van den persoon, vervolgens het saisissement van de effecten, van welk laatste tot zekerheid is gemaakt het volgende proces-verbaal.

Hij leest:

En vervolgens zijnde overgegaan tot inventarisatie van de goederen in de schuur van den gedetineerde Pietje, hebben gevonden een groote zwart-bonte koe, zes dito mindere, twaalf schapen, een haan, en twaalf hennen.

ZIJN EDELHEID.

Waar is dat goed gebleven?

MR. JODOCUS.

De koeyen heb ik, voor namptissement van de kosten van justicie, doen brengen in den stal van UwEdelheid.

DE HEER VAN VOERMAN.

Ja, maar die zwarte koe is van mij, die had ik maar geleend aan Pietje.

ZIJN EDELHEID.

Mr. Jodocus, dat heb ikje immers gewaarschuwd, datje geen goed ingezeten ongelijk zult doen in zijne wettige bezitting. Laat die koe ten eersten weêr gebracht worden aan den heer van Voerman.

MR. JODOCUS.

Heel wel, je Edelheid.

HARE EDELHEID, *aan den heer van Voerman.*

Wel, hoe vindje dat hij recht doet?

DE HEER VAN VOERMAN.

O admirabel! 't is een plezier om in een land te wonen, daar zulk goed recht is.

ZIJN EDELHEID.

En de schapen?

MR. JODOCUS.

Die heb ik op mijn stal laten brengen, omdatze dood mager waren; behalven een, dat vet, en bekwaam was om geslacht te kunnen worden. Dat heb ik de vrijheid genomen van te sturen naar de keuken van Hare Edelheid.

ZIJN EDELHEID.

Waar zijn de hoenders gebleven?

MR. JODOCUS.

Ik hebze overhandigd aan de gerechtsdienaars, met expres gebod omze wel te bezorgen, en vooral die niet op te eten als in cas van honger.

ZIJN EDELHEID.

Maar nu van de andere gedetineerde goederen?

MR. JODOCUS.

Met dat de moeder van Agnietje stikte en stierf, toen ik met de heilige Justicie binnenkwam, en dat het meisje zich wanhopig aanstelde, heb ik gemeend, dat men geen inventaris als na de begrafenis moest maken; en, om niets als met zachtheid te doen, heb ik mij vergenoegd met alles te verzegelen, en 't meisje vastgebonden herwaarts te brengen.

ZIJN EDELHEID.

Je hebt zekerlijk in de informatiën gesteld, dat het te vreezen was, dat hare ongehoorzaamheid het leven aan haar moeder zoude kosten.

MR. JODOCUS.

Gewisselijk.

ZIJN EDELHEID.

Dan zou men nu met een geringe verandering kunnen zetten, datze haar moeders dood heeft veroorzaakt.

MR. JODOCUS.

Datze haar moeder heeft verstikt door middel van de hoest.

HARE EDELHEID.

Dat 's vast! want wij zijn allen getuige, dat haar moeder gister nog niet hoestte.

DE HEER VAN VOERMAN.

Ik wed, dat zij en haar Pietje nu de kop zoo niet zullen opsteken en zoo trippelen als straks toenze hier stonden te praten. Wat haddenze het druk!

ZIJN EDELHEID.

Meester Jodocus, vergeet dat vooral niet in de informatiën. Ik schrik en eize er van! een overlegde moedermoord!

DE HEER VAN VOERMAN.

Dat zeg ik niet.

ZIJN EDELHEID.

Neen, maar dat leît er zonneklaar in. En is de sententie voor beiden gereed?

MR. JODOCUS.

Ja, die is reeds in 't net, zooals Uw Edelheids wijsheid die aan mij had belast, eer dat de informatiën genomen waren; doch zal die nu niet wat strenger moeten zijn?

ZIJN EDELHEID.

Neen; alle begin van regeering moet goedaardig zijn. Maar laat de gevangenen binnen komen. De billijkheid vereischt, dat zij in hunne wetten en defensiën worden gehoord.

VIERDE TOONEEL.

AGNIETJE, *gebonden*, HARE EDELHEID, FREULE AGATHA, ZIJN EDELHEID, MR. JODOCUS, DE HEER VAN VOERMAN, PIETJE, *gebonden*.

PIETJE.

Agnietje! Agnietje gebonden!

AGNIETJE.

En jij ook Pietje!

PIETJE.

Wat geweldenarijen zijn dit? wie heeft macht over ons? wat hebben wij gedaan?

ZIJN EDELHEID.

Bedaar, jongman, bedaar! de Justicie vereischt een langzame bedaardheid!

PIETJE.

Wat justicie! is dat justicie, dat men een vrij mensch overvalt als schelmen, dat men zijn huis plundert, zijn goed rooft?

ZIJN EDELHEID.

Stil, jongeling, stil! dit is alles voor uw best.

PIETJE.

Ik zouje besten, als ik vrij was!

HARE EDELHEID.

Mijnheer, laat ons voorzichtig zijn met dien dollen vent!

ZIJN EDELHEID.

Mevrouw, 't is niet te verwonderen dat iemand, overtuigd van zulk een verschrikkelijke misdaad, in razernij vervalt.

AGNIETJE.

Pietje een misdaad! waar werd hij dan meê beschuldigd?

HARE EDELHEID.

Dat weetje maar al te wel! hij heeft u geholpen omje moeder te verstikken.

AGNIETJE.

Ik! lieve Hemel! ik mijn moeder verstikken! Pietje mij helpen! Hij is niet eens aan ons huis geweest sedert de storm van dezen morgen. En mij hebbenze van mijne stervende moeder afgescheurd, gebonden met touwen! ziet, hoe mijne armen en handen gezwollen zijn!

FREULE AGATHA.

Dat koomt vanje coquetterie! hadje geboend en geschuurd, als een boerenmeisje betaamde, dan zouje zulke teêre pootjes niet hebben. Maar juffrouw moest blanke handjes hebben!

HARE EDELHEID.

Mijnheer, al die goedheid van u begint te vervelen; je moet schielijker recht doen aan de volkeren van dit dorp, dat de Hemel u onderworpen heeft.

DE HEER VAN VOERMAN.

De Hemel? ik meende dat wij 't gedaan hadden!

ZIJN EDELHEID.

Dat zijn zoo expressiën van dames.

DE HEER VAN VOERMAN.

Ja! zoo! dan begrijp ik het wel!

ZIJN EDELHEID.

Koom, meester Jodocus, pronuncieer de sententie.

MR. JODOCUS, *lezende*.

Gezien bij Zijn Edelheid, Cornelius, Heere van Slimmert, de informatiën, sampt overtuigende bewijzen tegen de twee gebondenen alhier voor zijnen rechterstoel staande, en Zijn Edelheid prefereerende gratie voor rigueur van Justitie, condemneert hen om den eenen in 't Oost, den anderen in 't West, te worden verkocht aan zoodanige naburige volkeren, bij welke men geïnformeerd is, dat het zacht en menschlievend recht van slavernij reeds is ingevoerd. Zullende de penningen van die verkooping, mitsgaders al hunne vorige, tegenwoordige en aanstaande goederen worden geconfisqueerd ten profijte van de justicie, en hare hoogwaardige suppoosten. In kennisse van mij, Jodocus de Plunderaar.

HARE EDELHEID.

Wel waarlijk, zij komen er genadiger af als ik gedacht had!

Men hoort keteltrommen en trompetten.

Maar wat is dat voor een gedruisch en geluid? Dat weet ik niet, ooit gehoord te hebben!

MR. JODOCUS, *uitgaande*.

Ik zal 't gaan zien.

VIJFDE TOONEEL.

ALLE DE VORIGEN, DE GENERAAL, DRIE ADJUDANTEN, DRIE SERGEANTEN.

DE GENERAAL.

Is er order gesteld, om alle jonge manschap te lichten?

ADJUDANT.

Ja, je Excellencie.

DE GENERAAL.

Draag zorg, dat het volk goede kwartieren heeft en daar wat te smullen is.

ADJUDANT.

Die hebbenze reeds, je Exellentie, en zij zijn al wakker bezig met het slachten van 't vette vee.

DE HEER VAN VOERMAN.

Dat wezen staat mij voor. Metje permissie, mijnheer, heb ikje niet gezien in dat groote vlek hier zes uren vandaan, daar die groote korenmarkt is?

DE GENERAAL.

Dat kan zijn, want daar ben ik vandaan.

DE HEER VAN VOERMAN.

Juist; hij is 't zelf. En hietteje toen niet Teunis de dagwerker?

DE GENERAAL.

Precies, mannetje.

DE HEER VAN VOERMAN.

En waarom hietenze u dan nu Excellentie?

DE GENERAAL.

Dat zal ikje kort uitleggen. Ik, en vijftig of zestig van mijne kameraads, moede zijnde van knechts te zijn, namen voor heeren te worden. De voornaamsten van 't vlek hier wat tegen zijnde, sloegen wij er de helft van dood, en van de andere helft voegde zich een gedeelte vrijwillig bij ons, en de rest dwongen wij er toe met stokslagen. En dus een tamelijk leger langs dien weg verzameld hebbende, waarvan ik tot Generaal ben verkoren, omdat ik aan elf of twaalf menschen meer dan een ander de keel had afgesneden, wandel ik nu met dat leger het land rond, in de zedige hoop, van welhaast de gansche aarde onder mijne wettige regeering te zien. Adjudant, lees de proclamatie!

ADJUDANT, *leest*.

Jonkheer Anthonius, baron dagwerker-ski,
etc. etc. etc

Zijne Excellentie, hebbende een afgrijzen van den oorlog en al deszelfs gruwelen, en niets meer wenschende als de vrede, sommeert alle en een iegelijk van dit en omliggende dorpen, om zich vreedzaam, en vooral schielijk, met hunne personen, goederen, en nakomelingschap, te begeven onder Hoogst-Deszelfs zachte beheersching! Zullende andersins hunne landen verwoest, hunne huizen verbrand, en hunne personen

gerâbraakt worden. Want Zijne Exellentie is een allergenadigst Heer.

Na een oogenblik zwijgens.

Je Excellentie, niemand antwoordt. Zal ik bij provizie het dorp maar in brand steken?

ZIJN EDELHEID.

Ik hoop, mijnheer, datje de wetten te veel zult respecteeren....

DE GENERAAL.

Respecteeren! Is de kerel zot?

ZIJN EDELHEID.

Ten minsten datje zult considereeren....

DE GENERAAL.

Considereeren! ja, ik hebje al eenigen tijd geconsidereerd. Onder-officier, meet dat figuur eens, om te zien of hij de regimentsmaat heeft.

HARE EDELHEID, *aan den sergeant.*

Durfje de becstachtigheid hebben van uwe handen aan den rechter te slaan?

DE ONDER-OFFICIER, *haar een stokslag gevende, zegt koel.*

Uit den weg. (*Na gemeten te hebben met de helbaart*). Ja, Je Excellentie, hij kan in 't eerste gelid. (*Met de stok omhoog*). Marsch!

ZIJN EDELHEID.

Ik protesteer tegen alle geweld, en....

DE GENERAAL.

Laat hem een uur op het houten paard protesteeren; dat verkoelt de onstuimige geesten.

De onder-officier brengt hem weg.

En jij, rebellinne, wie ben jij die hier de krijgsoperatiën stremt? Solliciteerje ook naar 't houten paard?

FREULE AGATHA.

Je Excellentie, 't is mijn tante.

DE GENERAAL.

Dat is gelukkig voor haar, datze zulk een mooi bakkesje voor nicht heeft.

FREULE AGATHA.

Dat beliefje maar zoo te zeggen

DE GENERAAL.

Neen, waarachtig niet; ik vindje het mooiste meisje, dat ik ooit gezien heb.

FREULE AGATHA.

Je Excellentie is al te obligeant.

DE GENERAAL.

Maar hoe is je naam?

FREULE AGATHA.

De freule Agatha, om je Excellentie te dienen?

DE GENERAAL.

De freule Agatha? dat is een charmante naam! nuje bent een freule, en ik een baron; ik zoek een vrouw, om wettige erfgenamen aan deze gelukkige volkeren na te laten, en ik wou mij niet gaarn mesallieeren Ben ik je doen? spoedig antwoord, alsje belieft. Wij trouwen schielijk, want ik heb nog een hoopen uit te voeren.

DE HEER VAN VOERMAN.

Dat mag zij noch jij niet doen, want zij is mijn bruid; is 't niet waar, freule Aagjelief?

DE GENERAAL.

Wat zeît hij?

FREULE AGATHA, *lachende.*

Ha, ha, ha! Je Excellentie is wel goed, dien zot aan te merken. Dat is de droomer van het dorp, die hier al lang voor 't lapje loopt, omdat, al wat hij 's nachts droomt, meent hij over dag dat waar is. Doch omdat hij wel ment, gebruiken veel lieden hem voor koetsier.

DE GENERAAL.

Sergeant, breng dien babok naar de bagagië, en consigneer hem een broodwagen.

FREULE AGATHA.

Nu Jantje, pas wel op, dan zal ik mettertijd voor je spreken, datje mijn lijfkoetsier wordt.

Hij wordt weggebracht.

Je Excellentie houdt immers een koetswagen?

DE GENERAAL.

Ja. Maar dien doe ik u present. Ik houd niet van opgesloten te zijn.

FREULE AGATHA.

Zalje Excellentie dan ook zoo goed wezen van te beletten, dat niemand mij die afneemt?

DE GENERAAL.

Wie zou durven denken, om u iets af te nemen?

FREULE AGATHA.

Mijn tante; die heeft mij die aigrette ook ontroofd.

DE GENERAAL.

Wel foei, wat verschrikkelijk bedorven land is dit, daar statige tantes aan mooye en jonge nichtjes aigretten ontrooven! Nu kan 't menschelijk geslacht zien, hoe nut het is dat er legers en generaals zijn, om zulke groote abuisen te redresseeren! Allons, ma bonne, geef over, hoe eerder hoe beter.

HARE EDELHEID.

Het is mijn goed, en ik wil 't haar niet geven, en ik zal 't haar niet geven!

DE GENERAAL.

Neem jij ze dan, schoonste freule! en jij, mijn aanstaande en hooggeëerde tante, wachtje van haar te storen, zoo je eenige de geringste liefde voor je neus en ooren hebt.

HARE EDELHEID.

Terwijl Agatha haar de aigrette ontneemt.

Aagje! Aagje! is dat mijn belooning voor alle goede lessen, die ik u gegeven heb!

FREULE AGATHA.

Wat lessen hebje me ooit gegeven, behalven een weinigje koken, datje me geleerd hebt?

DE GENERAAL.

Kan ze koken?

FREULE AGATHA.

Ja, en allerlekkerst.

DE GENERAAL.

Dat koomt excellent! want in de marsch is mijn proviandwagen omver gerold, en mijn keukenmeid, die er opzat, heeft haar linkerbil uit het lid gevallen. Jij, gedesaigretteerde tante, volg dien jongen heer naar de keuken! pas op dat de soep goed is, of anders kunje staat maken op de stijgriemen voor je collaciou!

Zij wordt uitgeleid.

Maar wie zijn die twee gebondenen?

FREULE AGATHA.

Dat 's een boerenjongen, die met dat meisje wât gekwispeld stond te worden, om eenige zottigheden, die ze samen bedreven.

DE GENERAAL.

Adjudant, maakze los. Ik wil dat ieder in mijn gebied vrij is, mits dat elk gehoorzame.

TWEEDE ADJUDANT.

Je Excellencie, die jongen is te klein voor soldaat; zal ik hem maar voor tamboer nemen?

DE GENERAAL.

Mijnheer Klop — ski, ik hebje al meermaal gezegd, maak de manchetten van de tamboers zoo groot alsje wilt, maar de tamboers zelve wil ik niet grooter hebben als een vuist; dat verhoogt merkelijk het eerste gelid, en je ziet hoe bang de boeren zijn voor lange kerels. Jongen, wat is je werk voor de kost?

PIETJE.

Koeweiden.

DERDE ADJUDANT, *inkomende.*

Je Excellencie, alles is hier in order en onderworpen.

DE GENERAAL.

Mijnheer Roof — ski, aan niemand, hoop ik, is iets met geweld ontnomen?

DERDE ADJUDANT.

Aan niemand, je Excellencie. Integendeel, alles is stuk voor stuk met order weggenomen, en zelfs met zooveel menschlievendheid, dat men heeft gelaten hetgeen men niet kon meênemen. Het mager vee bijvoorbeeld, dat niet gaan kon.

DE GENERAAL.

Dat kan geen kwaad. Wij zullen toch de campagne aanstaande voorjaar aan dezen kant openen.

Hier jij, koeweider! ik maakje opzichter over mijn mager vee alhier; draag zorg dat het toekomende voorjaar vet is, of ik zalje laten ophangen. Houd je boeremeid maar bij je; die ziet er veel te treurig uit, om met ons meê te marcheeren. Koom freule, laat ons nu gaan trouwen

FREULE AGATHA.

Uwe Excellencie is zoo pressant! Ik had gehoopt, dat Hoogstdezelve aan de schaamte van een jonge maagd wel zoude willen toestaan een geringen tijd van deliberatie . . .

DE GENERAAL.

Jawel, jawel; ik zalje laten delibereeren zoo lang als wij aan tafel zitten.

Aan de adjudanten.

Maar, mijnheeren, de soldaat moet ook wat vreugde hebben op de bruiloft van zijn generaal. Latenze eens driemaal victorie roepen, en geeft hun 't veldmuziek daarbij. De armee kan dan maar beginnen te defileeren; zoo ras ik wat gegeten, en wat getrouwd heb, zal ik er spoedig weêr bij zijn.

Allen gaan heen behalven Pietje en Agnietje.

Achter het tooneel.	*Men hoort het leger roepen:* Victorie! *Hierop volgt muziek van trommen en pypers.* *Het leger roept ten tweedemaal:* Victorie! *Volgt muziek van trompetten en keteltrom.* *Het leger roept ten derdemaal:* Victorie! *Men hoort de marsch slaan als van verre.*

—

ZESDE TOONEEL.

AGNIETJE, PIETJE.

PIETJE.

Daar, geloof ik, gaanze eindelijk heen! Agnietje, zieje nu hoe die vreemdeling de waarheid sprak? en hoe de Goden zorgen voor die hen vreezen en eeren! Hoe zijn vernederd, waar zijn gebleven, die hoogmoedige en kwaadaardige menschen, die ons zoo ongelukkig wilden maken? Agnietjelief, ik heb gesidderd! hebt gij 't gehoord, haar voornemen was om ons voor eeuwig van elkanderen te scheiden!

AGNIETJE.

Pietje, mag ik altijd bij u zijn en altijd uw hart bezitten, en Agnietje zal in armoê gelukkiger zijn, als Aagje in de praal van hare glorie, en in 't midden van geroofde rijkdommen!

PIETJE.

Arm zullen wij zijn, want die roovers hebben zekerlijk alles weggenomen, zoowel het onze als dat van anderen; maar wij zullen bij elkander zijn en blijven, en dit verzoet alles! O, Agnietje, wie had dit voor een uur gedacht!

AGNIETJE.

Koom, lieve Piet, wij hebben twee heilige plichten allereerst te volvoeren. Mijn moeder te begraven, en de Goden uit den grond van ons hart te danken voor 't geen hunne goedheid ons gelaten heeft.

—

ZEVENDE TOONEEL.

AGNIETJE, PIETJE, TWEE MARODEURS.

EERSTE MARODEUR.

Zie, daar isze, Filip!

TWEEDE MARODEUR.

Verdoemd, zij ziet er wel-uit! Hier, vrouwmensch, koom meê!

AGNIETJE.

Waar naar toe?

EERSTE MARODEUR.

Naar de compagnie. Je zult waschvrouw wezen van de Grenadiers. Meid, dat is een schoon officie!

PIETJE.

De Generaal heeft gezegd, datze hier zou blijven.

TWEEDE MARODEUR.

De Generaal is niet hier; en waar bemoei jij je meê, boeren rekel?

PIETJE.

Het meisje is aan mij verloofd.

EERSTE MARODEUR.

En ik verloofze aan 't regiment. Varken! beliefje te marcheeren, of zal ikje voeten maken. *Hij trekt haar met geweld naar zich.*

PIETJE, *hem bij de keel vattende.*

Bij mijn leven niet.

TWEEDE MARODEUR.

Dan zal ikje de moeite van te leven gauw besparen.

Hij slaat Pietje met de kolf van de snaphaan op het hoofd. Pietje valt zonder beweging.

AGNIETJE, *zich op 't lijk werpende.*

O Hemel, sta mij bij! O aarde, verzwelg mij!

EERSTE MARODEUR.

Ik zegje, schotbeest, dat je opstaat en meêgaat, of de Duivel zalje halen!

AGNIETJE.

Barbaren, tijgers, wangedrochten! vermoordt mij op dit lijk, maar geen macht zal er mij van afscheuren!

TWEEDE MARODEUR.

Ei Jan, wat zullen wij aan die schreeuwleelijk hebben! De provoost mocht aankomen. Laatze liggen. Wat kan 't schelen, of er een wijf meer of minder bij 't leger is!

EERSTE MARODEUR, *haar schoppende.*

Daar beest!

ACHTSTE TOONEEL.

AGNIETJE, *op de knieën bij 't lijk met gevouwen handen.*

Pietje! waarde Pietje! o bedriegelijke vreemdeling! o ijdele beloften!

Na een oogenblik zwijgens.

Maar neen!

Beide handen ten Hemel heffende.

O goede, o alles ziende Goden! o Voorzienigheid!

VIJFDE BEDRIJF.

PERSONEN.

PIETJE, *in de vorige kleeding.*
AGNIETJE, *hetzelfde.*
MERCURIUS, *als een zeer oud man, leunende op een stok.*

De beelden en altaren van de Goede Trouw en Eenvoudigheid zijn weder gekomen, maar staan nu voor op 't tooneel rechts en links!

Het tooneel verbeeldt een laag, moerassig land, vervuld met water, biezen en riet; in 't midden van 't zelve is een hutje van riet, open naar 't tooneel.

Agnietje zit in dat hutje op een zitplaats van zoden gemaakt, voor een diergelijke hoogte van zoden, om te dienen voor tafel. Zij vlecht matten.

Pietje, wat achter of bezijden van de hut, vischt met een hengel in 't moeras.

EERSTE TOONEEL.

PIETJE, AGNIETJE.

AGNIETJE.

Vangt het wat, Pietje?

PIETJE.

Neen, Engellief, het wil niet bijten.

AGNIETJE.

Je hebt ook maar eenen hengel.

PIETJE.

Dat is waar; maar hier is geen hout dan die eene stok, dien ik daar in die biezen, door de gunst der Goden, gevonden heb.
'T Is wel, of men daar heel verre aan de andere zijde van die onmeetbare vlakte, iets zwarts ziet als bosch; maar wat middel is er, om daar bij te komen? 't is allemaal moeras!

AGNIETJE.

Met geduld, jongetjelief; dat men den eenen dag niet kan vinden, vindt men misschien den anderen dag.

PIETJE.

Onderwijlen moeten wij eten.

AGNIETJE.

O, daar is geen zwarigheid; ik heb nog een stuk over van die visch van straks voor u.

PIETJE.

En wat zuljij dan hebben?

AGNIETJE.

Ik heb nog wat melk van dat koetje, dat wij op dit hoekje drooge grond gevonden hebben.

PIETJE.

Nu, schatjelief, neem jij dan die beiden voor u. Ik heb geen honger, en jij bent de zwakste.

AGNIETJE.

Daar bewaren mij de Goden voor! neem jij beiden, lieve Piet! Je hebt dubbele krachten van nooden,

want je zult je best moeten doen, om nog wat hooge en drooge grond te maken rondom onze hut, daarje reeds zooveel aan gearbeid hebt. Wie weet, of er somtijds geen zware regens vallen in zulk een nat land.

—

TWEEDE TOONEEL.

PIETJE, AGNIETJE, MERCURIUS, *als een oud man.*

MERCURIUS.

Och! wat ben ik vermoeid! ik kan niet meer!

AGNIETJE, *opstaande.*

Ga zitten, Vader; Pietje, daar is een oud man!

PIETJE, *den hengel vast makende.*

Goeden avond, Vader. Mag men vragen wat u in dit moeras bij ons brengt?

MERCURIUS, *gezeten.*

Dat ik den ganschen dag heb gedwaald tusschen deze wateren in.

AGNIETJE.

En waar koomje vandaan?

MERCURIUS.

Heel van de overkant van die stroomen! daar heeft m' een goed en vruchtbaar land, maar vervuld met alle ondeugden. Men zegt, dat Jupiter aan zekere Pandora een doos heeft gegeven, waaruit die ondeugden zijn gekomen. Wat hiervan zij, zoo ras het van der Goden hand is gekomen, moet men het met onderwerping ontvangen. Maar mijne hooge jaren, de zeden van dien nieuwen tijd noch kunnende noch willende aannemen, nam ik voor, mij in deze natte woestijn te begeven, om aldaar stil maar gerust te leven. Ik wist niet dat hier menschen waren, maar ik meende dat er overvloedig visch was; doch ik heb er den geheelen dag niets gevonden, en koom hier, stervende van moeiheid en honger.

PIETJE.

Agnietje, geef hem de visch.

AGNIETJE.

Ik zal er de melk bij doen.

PIETJE.

Agnietjelief, denk om u zelve.

AGNIETJE.

Hij is oud, wij zijn jong; hij is doodelijk vermoeid, wij zijn 't maar weinig; hij sterft van honger, en wij hebben vandaag al ieder een stuk visch gegeten.

Zij haalt van achter de hut de visch en melk, en zetze hem voor.

MERCURIUS, *etende.*

Maar gij lieden, die medelijden toont met mijn ouderdom, hoe koomt gij hier?

PIETJE.

Dat weten wij zelven niet. Hetgeen men u van de doos van Pandora heeft gezegd, is maar al te waar! Wij woonden in 't land daar de doos geopend is; wij hebben de eerste ondeugden gezien, en er de bittere gevolgen van beproefd.

MERCURIUS.

Maar hoe koomt dat, in dat land wonende en jong zijnde, die ondeugden u ook niet hebben bedorven?

PIETJE.

Wij vreesden en eerden de onsterfelijke Goden, en de onsterfelijke Goden hebben onze harten voor besmetting bewaard.

AGNIETJE.

Zij hebben ons in de verschrikkelijkste verdrukkingen beschermd, en wanneer de schaduw van de dood ons omringde, hebben zij ons, als in een diepen slaap, genezen, en hier overgebracht.

PIETJE.

En zoo zij ons hier geen overvloed hebben gegeven, hunne goedheid gunt ons wederzijdsche Liefde; Rust, want wij hebben nooit twist; Vrijheid, want wij hebben geenen meester; en Vrede, want wij hebben geene buren.

MERCURIUS.

Wel, wel! je hebt het hier niet kwalijk! lekkre visch en goede melk, en dat maar zoo uit de hand weg! — En t' avond, hoop ik, zal 't nog beter zijn; wantje zult mij zekerlijk op den laten avond niet verstooten! Zonder dat weet ik, oude man, niet waar te gaan, noch te eten.

AGNIETJE.

Wij zullen u gaarne ons biezen bedje geven voor de nacht, wij zijn jong en kunnen op den grond slapen. Maar wat het eten aanbelangt...

MERCURIUS.

Welnu?

PIETJE.

O grijze en oude vreemdeling! wij hebben u gegeven al wat wij hadden.

MERCURIUS.

Wel, wat zult gij lieden nu t' avond doen?

AGNIETJE.

De Goden danken, dat zij ons gegund hebben den ouderdom te kunnen spijzen, en de moeiheid te kunnen verkwikken.

PIETJE.

Zouden wij niet liefdadig voor anderen wezen? Ziet, hoe goed de Goden voor ons zijn geweest! Zij hebben ons riet getoond, om deze hut te kunnen bouwen. Een koe was in deze moerassen met melk voor Agnietje! Een stuk hout en een end koord voor mij tot een hengel. Ik heb reeds één visch gevangen, dus zijn er meer.

MERCURIUS.

Dat is wel voor nu, datje lieden maar onderje beiden bent, maar alsje kinderen krijgt?

PIETJE.

O grijzaard, schoon wij jong zijn, weten wij nochtans dat de Goden aan de stervelingen niets zonder arbeid geven. Agnietje kan matten vlechten; gij zelve hebt mij gezegd, dat er naburige volkeren zijn. Ik zal

er mijn visch en hare matten brengen, en die verruilen tegen vee, daar deze weiden maar naar schijnen te wachten, en die weiden zullen door mijn arbeid drooger en beter worden. Onze kinderen zullen ons eerst verheugen, dan helpen, en eindelijk voeden. Ziet gij die beelden van de Goede Trouw en van de Eenvoudigheid, die zichtbare zinnebeelden van de tegenwoordigheid der Goden! Zij versierden de eerste wereld, zij zijn ons wedergegeven. Het zal voor die altaren zijn, dat wij onze kinderen zullen brengen, zoo ras zij kunnen hooren en begrijpen! Het is daar, dat wij hun zullen verhalen al de wonderen, die de Goden voor ons hebben gedaan, al de weldaden, die wij en zij aan de Voorzienigheid schuldig zijn. De banden, daar zij ons uit hebben gerukt, de Vrijheid, daar zij ons in hebben gebracht. En zoo die kinderen onze lessen volgen, zoo de besmetting in den noodzakelijken omgang met vreemdelingen hunne zeden niet bederft, wie weet of de Goden ook niet weder onder hen doen nederdalen de Gerechtigheid, met de andere deugden gevlucht!

MERCURIUS, *opstaande.*

Waardige stervelingen, de Goden zullen meer doen! Ik spreek uit hunnen naam. Erken hunnen boodschapper!

Hij werpt de kleederen van een oud man weg, en verschijnt als Mercurius.

AGNIETJE.

Vergeef, zoo wij u niet eerbiedig genoeg hebben ontvangen, wij wisten niet...

MERCURIUS.

Neen, gij wist niet, dat de Goden nooit hun oog van u hebben afgetrokken. Zij hebben u beproefd; zij hebben uwe harten doorgrond; zij hebben die zuiver gevonden! Zij hebben u gezien in dit oogenblik den onderdom eeren, en de zwakheid bijstaan; niet van uw overvloed, hetgene een allergemeenste deugd is, maar van uw nooddruft; en dit is de ware liefdadigheid! Dit is die van alle menschelijke deugden, welke de aangenaamste is aan de Goden!

Uw belooning nadert! Gij zult rust, vrede, en overvloed genieten tot in den hoogsten onderdom; terwijl de gansche aarde een tooneel van ellende en bloedige verwoesting zal zijn! Gij zult stamouders wezen van een volk, dat in matigheid en soberheid, alle volkeren des aardbodems zal overtreffen, en in rijkdom en macht zal evenaren, zoolang de altaren van de Goede Trouw en de Eenvoudigheid, als nacionale heiligdommen zullen worden aangezien, zoo lang die deugden niet weder van hier verdwijnen!

En 't Noodlot, ten uwen opzichte verzacht, laat toe, dat aan u mag worden vertoond, tot welken roem en praal deze moerassen door uwe nakomelingen zullen worden verheven! —

—

Het Tooneel verandert, en verbeeldt een der zalen van den tempel van 't Noodlot.

Het achterste stuk verbeeldt een haven vol schepen, voor een groote stad; de wanden ter zijden vertoonen torens en steden, tusschen koren en weilanden.

Midden op het tooneel naar achteren is een estrade met drie trappen; op de estrade is een armstoel waarin gezeten is Sofia, de Godin der Wijsheid; op den tweeden trap zitten, voor haar, de drie Bevalligheden, verbeeld door een meisje in 't midden, welke aan ieder zijde heeft een jongetje. Rechts en links van de Godin der Wijsheid staan de volgende beelden, op de wijze als hier is gemeld:

SOFIA.

DE DRIE BEVALLIGHEDEN.

NEPTUNUS, *met den drietand.*	MARS, *met een bloot zwaard.*
FLORA, *met bloemen.*	POMONA, *met vruchten.*
OVERVLOED, *een man met den hoorn van overvloed.*	EEN VISSCHER, *met een handnet.*
CERES, *met de schoof.*	MINERVA, *met schild en speer.*
DE EENVOUDIGHEID, *met haar altaar.*	DE GOEDE TROUW, *met haar altaar.*
AGNIETJE.	PIETJE.

—

MERCURIUS, *sprekende.*

Wendt, Nederlanders! wendt nu herwaarts hart en oogen,
En merkt der Nijverheids en lange Tijds vermogen!
Het is niet meer dat moer, dat veen, dat schrale land,
't Is 't bloeyende Amsterdam, op 't Noordens hout geplant;
't Is Rotterdam, daar Maas en Merve's rijke golven
Voleinden haren loop, in de Oceaan bedolven;
Wijl Nassau's oorlogsvlag, op ieder zee verspreid,
In 't Westen en in 't Oost, de scheepvaart dekt en leidt!
't Is 't prachtig 's Gravenhaag, en Fredrik Henriks zalen,
Daar Schilders zijnen lof aan de eenwigheid verhalen.
't Is Leiden, daar de loop der studiën begon,
Den gulden dageraad van onzer kennis zon!
Maar 't is niet meer in een of twee van onze steden,
Dat Kunde en Wetenschap verspreiden hare treden;
't Is of in 't gansche land de Onwetendheid verdwijnt,
En Wijsbegeerte in geest, in ziel de Reden schijnt.
Reeds gaan de Utrechtenaar, de Zeeuw, de Batavieren,
Door alsoorts kennissen den derden eeuw versieren;
Doen zien door onderzoek, hoeveel 't Vooroordeel blindt,
Hoe waar natuur zich toont, aan hem die arbeid mint;
En uit Pandora's doos in hare hand geloopen
Nieuwsgierigheid, nu nut, nog meerder voortgang hopen!
Koomt, dichters, voegt u saâm, dat Nederlands tooneel
Niet meer den vreemdeling, noch de inboorling verveel!
Maar laat de zedeleer uw kuische regel wezen,
Wijst Ondeugd staâg veracht, ten minsten nooit geprezen!
En 't zij Melpomené u Neêrlands helden toont,
Of dat de blijde lach in uwe zangen woont;
Poogt altijd dartelheid aan overvloed te ontwringen,
En Deugd en Godsvrucht zelf in spelen in te dringen!
Vertoont dan aan 't gemeen Neptunus die ons voedt,
En Mars bedreigend zwaard, dat onze grens behoedt;
Toont Flora's bloemend rijk, Pomona's milde gunsten,
Den Hoorn van Overvloed, den voeder aller kunsten,
Dat handwerk, wel beloond, ook haast volmaaktheid vindt,
Die rijkelijk betaalt het oog, dat haar bemint;
Wijst Ceres met de schoof, en hoe ze in onze heiden,
Door arbeid granen rees, deê blinken klaverweiden!
Toont dat de grootste winst kan zijn in kleine visch,
Daar 't nijvere geduld bij Vrede en Vrijheid is!
Maar leer, aan klein en groot, dat Vrijheid is gegeven,
Om nut voor 't Vaderland, en naar de wet te leven; [naam,
Hierdoor kreeg de Unie's band èn macht, èn roem, èn

Hierdoor wierd Nederland het pronkstuk van de Faam!
En om dit schoone land ten toppunt te doen pralen,
Kwam eindlijk Sofia, tot fraaiste sieraad, dalen;
Zij kwam! met haar verscheen een lange en stille rust,
En 't nest der Halcyon dreef veilig langs de kust!
Zij kwam! Zij bracht alhier de drie Bevalligheden,
Met kuischheid in de woon, gepastheid in de zeden;
Haar schrander oog, dat niets verliest van 't geen het ziet,
Brengt oordeel in 't beraad, en zachtheid in 't gebied.
O, mag zij lang alhier 't gewenschte voorbeeld geven,
Dat weêr de Eenvoudigheid en Goede Trouw doê leven!
Dat wederom Astreê op haren wenk verschijn,
Dat Tweedracht voor altoos uit Nederland verdwijn,
En mag de Eendrachtigheid, door hare zorg gebleven,
Beglansd door Sofia, den vierden eeuw beleven!

LA BOITE DE PANDORE.

ACTEURS.

PANDORE.
MERCURE, *Arlequin.*
PIERROT, *amant d'Olivette.*
OLIVETTE, *fille de Mira.*
MERCURE.
CORONIS, *tante d'Olivette.*
CHLOÉ, *cousine d'Olivette.*
SILÈNE, *vieillard.*
CORIDON, *riche laboureur.*

Troupe de païsans armée de la suite de Coridon.
Troupe de païsans et de païsannes de la nôce de Pierrot.

La scène est dans la Colchide auprès du mont Caucase.

Le Théatre représente un hameau où l'on voit deux statues sur leurs piédestaux, qui sont l'Innocence et la Bonne-foi.

SCÈNE PREMIÈRE.

PANDORE, PIERROT.

PIERROT.

Quoi, Pandore, vous avez été statue?

PANDORE.

Oui, vraiment, Pierrot, j'ai été statue.

PIERROT.

Et dites moi donc, s'il vous plaît, qui vous a donné du mouvement.

PANDORE.

C'est Jupiter. Vulcain m'avoit fait de marbre, et Jupiter m'a animée.

PIERROT.

Oh, que cela est plaisant! Vous avez été de marbre! Que je tâte, si vous n'êtes point encore dure quelque part.

(Il touche légèrement, et sans paroître y prendre plaisir, la gorge de Pandore).

Tenez, vous avez encore là deux boules de marbre.

PANDORE.

Non, elles ne sont plus de marbre.

PIERROT.

Parlons d'autre chose. A propos, Pandore, je voudrois bien voir dans cette petite affaire que vous avez là — dans cette boîte que vous gardez avec tant de soin.

PANDORE.

Oh! je ne veux pas qu'on regarde dedans.

PIERROT.

Qu'est ce qu'il y a donc dedans?

PANDORE.

Je n'en sais rien; mais cela est fort beau.

PIERROT, *riant.*

Hé, hé, hé! Et vous ne l'avez pas vu!

PANDORE.

Cela n'empêche pas. C'est Jupiter qui me l'a donnée; les Dieux ne sauroient faire de vilains présens.

PIERROT.

Vous avez raison. Cela doit être fort beau.

SCÈNE II.

PANDORE, PIERROT, MERCURE, *sous la forme d'Arlequin.*

MERCURE, *à part.*

On ne reconnoîtra jamais le Dieu Mercure sous le visage et sous le bizarre habit que je porte.

PANDORE, *bas à Pierrot.*

Qui est cet homme là, Pierrot?

PIERROT.

Je ne sais pas.

MERCURE, *toujours à part.*

Jupiter m'a ordonné de veiller sur Pandore pour voir ce qu'elle fera de la boite fatale. Je voudrois, par pitié pour les hommes, qu'elle ne l'ouvrît pas.

PANDORE.

Il vient à nous.

MERCURE.

Bonjour, belle Pandore!

PANDORE.

Je ne vous connois pas.

MERCURE.

Je vous connois bien, moi. Vous êtes l'aimable Pandore; vous avez été faite à coups de marteau: vous avez été de marbre: vous voilà de chair. Je suis aussi de chair, moi. De chair à chair il n'y a que la main.

(Il lui prend le bras, le baise, et voyant qu'elle ne s'en défend pas, il dit à part:)

Si elle n'étoit pas toute innocente, qu'elle feroit de façons!

PIERROT.

Et moi, me connoissez-vous aussi?

MERCURE.

Oh! qu'oui. Vous vous appellez Pierrot; vous allez épouser Olivette, fille de Mira et nièce de Coronis, et vous avez le vieux Silène pour rival.

PIERROT.

Comme vous déchiffrez toute notre parenté! Qui êtes vous, s'il vous plaît?

MERCURE.

Je suis un grand Dieu de qui doit descendre, en ligne collatérale, le fameux Michel Nostradamus.

PIERROT.

On voit bien que vous êtes un habile homme.

PANDORE.

Puisque vous devinez si juste, de grace, apprenez moi ce qui est renfermé dans ma boîte; et pourquoi Jupiter, en me la donnant, m'a conseillé de ne la pas ouvrir.

MERCURE.

Il a raison. Si vous saviez ce qu'elle contient, vous ne seriez pas si curieuse.

PANDORE.

D'où vient donc cela?

MERCURE.

Je n'oserois vous le dire.

PANDORE.

Dites, dites.

MERCURE.

Votre boîte qui est si jolie par dehors, renferme tous les maux qui doivent affliger le genre humain.

PANDORE.

Ma boîte renferme des maux?

PIERROT.

La vilaine boîte!

MERCURE.

Elle contient toutes les passions.

PANDORE.

Les passions! qu'est ce que c'est que des passions?

MERCURE.

L'Ambition, l'Intérêt, la Jalousie, et le reste.

PIERROT.

Quels animaux sont-ce là?

MERCURE.

Puissiez vous ne les connoître jamais!

PANDORE.

Je suis pourtant bien curieux de voir ces passions; je m'imagine que cela est bien joli.

MERCURE.

Cela est bien remuant du moins.

PIERROT, à Pandore.

Ouvrez, ouvrez votre boîte!

MERCURE.

Vous n'en aurez pas sitôt fait l'ouverture, que l'Innocence et la Bonne-foi, que vous voyez là, s'envoleront dans les cieux; les vices, les crimes, et les infirmités naîtront subitement, et vous cesserez d'être heureux.

PANDORE.

Bon, bon! Je n'entens rien à tout ce que vous me contez là. Je gage que ma boîte n'est pleine que de bonnes choses.

PIERROT.

Je le gagerois itout. Est-ce que Jupiter vous l'auroit baillée, si elle n'étoit remplie que de ces vilenies que 'st illà appelle des passions?

MERCURE, à part.

Pandore a bien envie d'ouvrir sa boîte! Ma foi, laissons la faire. Hé, de quoi vais je m'aviser, moi, d'être charitable!

PANDORE.

J'ai dans l'esprit que la boîte est pleine de joyaux.

PIERROT.

Tenez, Pandore, c'est ce que je pense aussi.

PANDORE.

Allons, je veux ouvrir ma boîte. Et comme on va marier aujourd'hui Olivette avec Pierrot, je prétens leur faire des présens de noce.

PIERROT.

C'est bien dit.

PANDORE.

Oui, j'ouvrirai la boîte. Sans adieu, Pierrot! C'est ici qu'Olivette, ma chère amie, et ses parens doivent s'assembler pour votre mariage; je veux vous régaler tous d'un petit présent. Je vais chercher ma boîte. — (*Elle s'en va*).

—

SCÈNE III.

MERCURE, PIERROT.

PIERROT.

Je crois que cela sera fort curieux.

MERCURE.

Vous m'en direz des nouvelles.

PIERROT, *avec émotion.*

Olivette paroît! — Je ne sais pas pourquoi je suis si aise quand je la regarde.

MERCURE, *à part.*

Jouissons pour la dernière fois du plaisir de voir l'amour innocent.

—

SCÈNE IV.

LES MÊMES, OLIVETTE.

OLIVETTE.

Hé bien, Pierrot, nous allons bientôt être mariés! Ma mère, ma tante, et ma cousine Chloé, tout cela sera ici dans ce moment.

PIERROT.

Que je vous aime, Olivette! Que je vous aime! Et si pourtant je ne suis pas encore votre mari!

OLIVETTE.

Et moi, Pierrot, je n'aime pas plus ma mère que vous.

MERCURE, à part.

Quelle innocence!

PIERROT.

Je ne songerai qu'à faire plaisir à Olivette.

OLIVETTE.

Je ferai toujours ce que voudra Pierrot.

MERCURE, *à part.*

Voilà ce qu'on peut appeler des amours en nourrice.

PIERROT.

J'aperçois votre mère et votre tante Coronis. Elles viennent pour faire la noce.

—

SCÈNE V.

LES MÊMES, MIRA, CORONIS.

MERCURE, à part.

Voyons ce qui se passera dans cette assemblée de parens à la veille d'une noce. Si la boîte étoit ouverte, on entendroit ici un beau carillon.

MIRA, à Pierrot.

Je suis ravie, mon gendre futur, de vous trouver seul avec ma fille.

MERCURE, à part.

La bonne Maman!

CORONIS, à Olivette.

Vous faites bien, ma nièce, d'épouser Pierrot; vous vous convenez à merveilles. J'avois dessein d'être sa femme, moi; mais j'ai fait réflexion qu'il valoit mieux que ce fût vous.

OLIVETTE, faisant la révérence.

Je vous suis bien obligée, ma tante; j'ai fait aussi cette réflexion là.

PIERROT.

Vous avez bien fait, Coronis; car j'aime mieux Olivette que vous.

CORONIS.

Vous avez raison: elle est plus aimable que moi.

MERCURE, à part.

La bonne tante! —

MIRA.

Ho, ça! mes enfans, ouvrez moi tous deux votre coeur; que voulez-vous que je vous donne en vous mariant?

PIERROT.

Je ne vous demande rien qu'Olivette.

OLIVETTE.

Pourvu qu'on me donne Pierrot, je ne me mets pas en peine du reste.

MERCURE, à part.

Voilà des articles de mariage qui ne serviront pas de modèles dans les siècles à venir.

MIRA.

Je donnerai à Olivette pour sa dot mon champ rempli de blé, prêt à moissonner.

PIERROT.

Non, non, gardez notre champ pour vous; n'aurons-nous pas mon jardin et le troupeau d'Olivette? Cela suffira pour deffrayer notre ménage.

OLIVETTE.

Oui, Pierrot est bon jardinier, il ne laissera pas sa terre en friche.

MIRA, montrant du doigt Mercure.

Mais qui est cet homme noir que j'aperçois là? —

PIERROT.

C'est un de nos amis qui nous connoît tous, et que nous ne connoissons pas.

MERCURE.

Je suis un serviteur des deux familles. Je viens ici pour être un garçon de la nôce, si vous l'avez pour agréable.

MIRA.

Vous nous ferez plaisir.

PIERROT.

Nous vous en prions.

CORONIS, à Olivette.

Voici le vieux Silène, avec Chloé, votre cousine.

—

SCÈNE VI.

LES MÊMES, SILÈNE, CHLOÉ.

SILÈNE.

Bonjour, Olivette; bonjour, Mira; bonjour, Coronis; bonjour, Pierrot.

CHLOÉ.

Bonjour, toute la compagnie.

MIRA.

Il ne nous manquoit plus que vous, pour nous bien réjouir.

OLIVETTE, à Chloé.

Cousine, je vous attendois avec impatience.

CHLOÉ.

Je n'en avois pas moins que vous d'être ici.

PIERROT.

Soyez le bien venu, Silène. J'avois peur que vous ne fussiez pas des nôtres.

SILÈNE.

Pourquoi cela?

PIERROT.

Parce que j'épouse Olivette que vous vouliez épouser, vous. J'ai cru que vous ne seriez pas bien aise d'être de la nôce.

SILÈNE.

Qui? Moi! Je ne souhaite que son bonheur. Puis qu'elle sera plus contente avec vous qu'avec moi, je ne suis pas fâché que vous ayez eu la préférence.

MERCURE, à Silène.

Vous êtes un rival bien obligeant.

SILÈNE.

J'ai des troupeaux à foison et des granges pleines de grain; tout cela est au service de Pierrot, puis qu'Olivette l'aime.

PIERROT, l'embrassant.

Vous êtes un bon ami, père Silène. Embrassez-moi. Je vous promets de rendre tantôt votre baiser à Olivette.

SILÈNE.

Je lui demande seulement en grâce de la voir toujours. Sa vue me suffit.

MERCURE.

Le bon homme n'est pas difficile à contenter.

OLIVETTE.

Vous me verrez tant que vous voudrez, Silène.

PIERROT.

Oui, oui. Comme vous ne travaillez plus, à cause que vous êtes vieux, vous tiendrez compagnie à ma femme, pendant que je ne pourrai pas être avec elle.

CHLOÉ.

Je suis charmée, ma cousine, que vous vous mettrez en menage avec Pierrot. C'est un garçon que j'ai toujours aimé; s'il n'alloit pas devenir votre mari, je souhaiterois qu'il fût le mien.

MIRA.

Laissons là ces discours, et faisons tout à l'heure ce mariage.

OLIVETTE.

Oui, mais je voudrois que ma chère amie Pandore fût avec nous.

PIERROT.

Elle ne doit pas être loin d'ici; cherchons la!
(Ils sortent tous, excepté Mercure).

—

SCÈNE VII.

MERCURE, seul.

Ma foi, ce sera grand dommage si Pandora s'avise d'ouvrir sa boîte. Quelles noces se préparent! Une mère qui n'est point intéressée! Une tante qui ne minaude pas pour effacer sa nièce! Deux époux également innocens! Un vieillard qui se fait une raison sur son amour, et qui offre son bien à son rival heureux sans aucun intérêt de galanterie! Une assemblée de parens qui ne se querellent point! — Voila ce qu'on ne verra plus . . . . . . Mais j'aperçois Pandore. Elle apporte sa boîte. Elle pétille de l'ouvrir. Elle est innocente, et cependant curieuse. Il faut donc que la curiosité ne soit point un mal, puis qu'elle n'est point renfermée avec les vices.

—

SCÈNE VIII.

MERCURE, PANDORE.

MERCURE.

A ce que je vois, Pandore, vous vous ennuyez d'avoir votre boîte si longtems fermée.

PANDORE.

Que voulez-vous? Je croirois peu mériter les faveurs des Dieux, si je négligeois d'en connoître le prix.

MERCURE.

Vous y êtes donc bien déterminée.

PANDORE.

Oui.

MERCURE.

Attendez du moins que votre amie Olivette soit mariée.

PANDORE.

Oh! je veux voir auparavant quels sont les présens de Jupiter, pour les partager avec elle et sa famille.

MERCURE.

Votre curiosité est généreuse.

PANDORE.

Toute prête à la satisfaire, je frémis, sans savoir pourquoi.

MERCURE.

C'est peutêtre un avis secret que quelque favorable Divinité vous donne, profitez-en.

PANDORE.

Vous voulez encore m'effrayer.

MERCURE.

Je n'y réussirai pas.

PANDORE.

Oh! pour cela, non.

MERCURE.

Ce sont vos affaires.
(Pandore ouvre sa boîte. Il en sort plusieurs petits monstres ailés au travers d'une épaisse fumée, qui se répandent çà et là. En même tems on voit les statues de l'Innocence et de la Bonne-foi qui s'envolent; on

MERCURE, à part.

Monsieur Silène. Bon. Voilà déjà la naissance de la Politesse, fille de la Dissimulation.

CORONIS, à Silène.

Vous consentiez tantôt si bonnement au mariage de Pierrot.

SILÈNE.

J'étois un sot tantôt; mais depuis un moment, Madlle Coronis, je suis bien changé. Non, je ne souffrirai pas que ce manant là me coupe l'herbe sous le pied.

MERCURE, à part.

La Jalousie, sortie de la boîte de Pandore, vient d'élire son premier domicile dans le coeur de Silène.

CORONIS, minaudant.

Mais, Monsieur Silène, trouvez-vous donc ma nièce le seul objet aimable qui soit dans nos hameaux? N'en voyez-vous point d'autre qui mérite votre attention?

MERCURE, à part.

La Coquetterie n'est, ma foi, pas restée au fond de la boîte.

SILÈNE, tapant du pied.

J'enrage.

MERCURE.

Mais, Monsieur Silène (puisque Monsieur y a), tantôt vous embrassiez Pierrot de si bon coeur!

SILÈNE, en colère, et toussant.

Oh, à présent, je l'étoufferois.

MERCURE.

Prenez garde d'étouffer vous même. (A part:) Voilà la Toux qui mène le branle des maladies échappées de la boîte! —

SILÈNE.

Oui, si je le tenois, je le mettrois en pièces.

MERCURE, à part.

Origine de la Fureur!

CORONIS.

Ne vous emportez pas, Monsieur Silène. Je vous conseillerois plutôt, pour vous venger de ma nièce, d'aimer une autre personne qu'elle. C'est une mijaurée qui n'a pas le sens commun.

MERCURE, à part.

Modèle de tante pour la postérité!

SILÈNE.

Je vois trouver Mira, et lui représenter la sottise qu'elle fait de me préférer un petit jardinier qui a cent fois moins de bien que moi.

CORONIS.

Vous ferez sagement. Je veux aller avec vous appuyer vos prétentions, pour tacher d'avoir Pierrot. Aussi bien il ne sera pas dit que je resterai fille, et que j'aurai le chagrin de voir marier ma nièce.

(Ils s'en vous tous deux.)

—

SCÈNE XI.

MERCURE, seul.

Cela ne va pas mal. La Jalousie, la Haine, la Fureur, l'Envie, la Médisance, la Coquetterie; — parbleu! la boîte a fait une belle évacuation! — Je vois Pierrot et Olivette. Ils boudent. Ho, ho! la Bouderie va désormais tenir bonne compagnie aux Amans.

—

SCÈNE XII.

MERCURE, PIERROT, OLIVETTE, plus parée et ayant des fleurs dans ses cheveux.

PIERROT, à part.

Ne nous pressons pas, remettons le mariage à quelques jours.

OLIVETTE, à part.

Pierrot est plus gentil que Silène; mais Silène est plus riche que Pierrot.

MERCURE, à part.

L'esprit d'Intérêt fait son entrée dans le monde.

PIERROT, à Olivette d'un ton brusque.

Pourquoi donc, madlle Olivette, avez vous mis dans vos cheveux ces fleurs qui n'y étoient pas tantôt?

MERCURE.

C'est la Vanité qui les y a placées, en attendant les poinçons de diamans et les papillons de pierres précieuses.

OLIVETTE, à Colin.

Mais je vous trouve fort plaisant, Monsieur Pierrot.

MERCURE.

Oh! voilà un mot de Monsieur dicté par le Dépit!

PIERROT, brusquement.

Comment donc?

OLIVETTE.

Oui, je vous trouve fort plaisant de m'interroger d'un ton si brusque.

PIERROT.

Je vous trouve bien plaisante, vous même, de me parler ainsi. Savez-vous que votre cousine Chloé ne parleroit pas comme vous faites? Si vous me fâchez, par la jarni! —

OLIVETTE.

Hé bien! si je vous fache?

PIERROT.

Je l'épouserai à votre place.

OLIVETTE.

Que m'importe?

MERCURE.

Fort bien: apparition de l'Inconstance!

PIERROT, d'un air vain.

Chloé est aimable et nous ne lui déplaisons pas.

MERCURE, frappant sur l'épaule de Pierrot.

Premier Petit-maître!

OLIVETTE.

Je ne sais pas à quoi je pensois de me borner à un simple jardinier!

PIERROT.

Il vaut bien la fille de Madame Mira!

OLIVETTE.

Ma cousine vient; je vous laisse avec elle.

PIERROT.

Vous me faites plaisir. Allez trouver le bonhomme Silène.

—

SCÈNE XIII.

LES MÊMES, CHLOÉ.

CHLOÉ.

Me fuyez-vous, ma cousine?

OLIVETTE.

Non, je ne fuis que Pierrot.

CHLOÉ, étonnée.

Pierrot?

OLIVETTE.

Lui-même.

CHLOÉ, à part avec joie.

Ils sont brouillés!

PIERROT, à Chloé.

Ne la retenez plus. Laissez-la aller.

OLIVETTE, à Chloé.

Adieu, ma cousine. Gardez Pierrot, je vous en fais présent.

—

SCÈNE XIV.

MERCURE, PIERROT, CHLOÉ.

PIERROT.

C'est à moi à vous faire présent de Pierrot. Je me donne à vous, ma chère Chloé.

CHLOÉ.

Vous badinez, Pierrot.

PIERROT.

Pardi non, je ne badine point.

CHLOÉ.

Si j'étois bien sure de cela, je vous dirois.... mais vous ne parlez pas tout de bon.

PIERROT.

Si fait, si fait, je parle tout de bon; (montrant Mercure) demandez lui plutôt.

MERCURE.

Il vous dit vrai. Vous pouvez vous ouvrir à lui.

CHLOÉ.

Hé-bien, tenez. Olivette me dit hier au soir qu'elle faisoit semblant de vous aimer...

MERCURE, *à part.*

Hier au soir? La petite fourbe! Elle vient d'accoucher du Mensonge.

CHLOÉ.

Mais que dans le fond elle ne vous aimoit pas.

PIERROT.

Qui s'en soucie?

CHLOÉ.

Si j'étois de vous, Pierrot, je l'en ferois bien repentir.

MERCURE.

Assurément, j'épouserois Chloé qui est si bonne parente, qu'elle voudra bien se prêter à tout ce qui pourra faire enrager sa cousine.

CHLOÉ.

Je vous en répons.

PIERROT.

Oui, morgué, je m'en vengerai.

MERCURE, à part.

Voilà la Vengeance!

PIERROT.

Allons, Chloé, allons chercher Mira. Je veux devant vous retirer ma parole, et vous épouser à sa barbe.

CHLOÉ.

Hé! Mais, Pierrot, ne me ferez-vous point aussi, après cela, comme à ma cousine?

PIERROT.

Oh! non; je m'en jure par Jupiter.

MERCURE, à part.

Serment d'amoureux! (Ils s'en vont).

—

SCÈNE XV.

MERCURE, seul.

Ah! curieuse Pandore, qu'avez-vous fait? Bon. Mira s'avance. Je n'ai plus qu'à l'écouter, pour avoir le bordereau de tous les vices de la famille.

—

SCÈNE XVI.

MERCURE, MIRA, OLIVETTE, SILÈNE.

SILÈNE, toussant.

Qu'avez-vous donc, Mira? Pourquoi vous appuyer sur un bâton? vous voilà toute courbée, vous qui tantôt étiez plus droite qu'un jonc!

MIRA.

J'étois plus droite, il est vrai, que vous ne l'avez jamais été; mais il m'est survenu une douleur effroyable dans les épaules et dans la cuisse gauche.

MERCURE, à gauche.

C'est le Rhumatisme. Madame Mira n'a pas eu le plus petit lot de la boîte.

MIRA.

Ho, ça! père Silène, vous n'avez donc pas absolument renoncé à Olivette.

SILÈNE, toussant.

Je ne renonce à rien.

MERCURE.

Vous avez pourtant une toux qui vous oblige à bien des renonciations.

MIRA.

N'étois-je pas folle de donner ma fille à ce gueux de Pierrot? Il lui convient mieux d'avoir un riche laboureur.

SILÈNE.

Sans doute.

MIRA.

Vous êtes fort à votre aise, c'est ce qu'il faut à ma fille.

SILÈNE.

Oh! j'espère m'enrichir encore bien davantage! Je me refuserai jusqu'à mon nécessaire, pour amasser de grandes richesses.

MERCURE, à part.

Je m'étonnois de ne pas voir l'Avarice! Je vais faire un petit tour à la Cour Olympienne, pour dire à Jupiter que sa boîte a fait des merveilles. Je serai bientôt de retour, pour voir la suite de tout ceci. (*Il sort*).

—

SCÈNE XVII.

MIRA, OLIVETTE, SILÈNE, PIERROT, CHLOÉ.

PIERROT, à Mira.

Nous vous cherchons partout, madame Mira.

MIRA.

Que me voulez-vous?

PIERROT.

Vous dire que je ne veux plus de votre fille.

OLIVETTE, à Pierrot.

Ni elle de vous.

MIRA.

Vous me prévenez, Monsieur Pierrot, je donne Olivette à Silène.

PIERROT.

Ah! je vois bien votre manigance! Vous la lui baillez à cause de sa toux.

SILÈNE.

Qu'est-ce à dire, ma toux, Monsieur Pierrot? Expliquez-vous.

PIERROT.

Pardi! Ça est bien difficile à comprendre! Ne voyez-vous pas que vous créverez bientôt, et que de la peau du vieux elle en achètera un jeune?

SILÈNE.

Vous êtes un impertinent.

OLIVETTE.

Taisez-vous, babillard!

PIERROT, prenant Chloé par dessous le bras.

Venez, Chloé, venez. Laissons ces mal-assortis, et courons nous marier.

CHLOÉ.

J'y consens. Nous ne ferons pas si bonne chère qu'eux; mais contentement passe richesses.

PIERROT.

C'est bien dit. Nous ne mangerons que du pain et du fromage; mais, Dieu merci, tout fait ventre. (*Ils se retirent*).

—

SCÈNE XVIII.

MIRA, OLIVETTE, SILÈNE.

MIRA.

Ma fille vous convient donc, Silène?

SILÈNE.

Oui, vraiment; mais consentira-t-elle?

MIRA.

Je n'ai pas besoin de son consentement pour la marier. (On entend en cet endroit un bruit de tambours et de trompettes).

OLIVETTE.

Quel bruit extraordinaire!

MIRA.

Je n'ai jamais entendu de pareils instruments.

SILÈNE.

Que veut dire cela?

—

SCÈNE XIX.

LES MÊMES, CORIDON, Troupe de paysans armés, de la suite de Coridon.

CORIDON, à ses gens.

Voyons, si ceux-ci se feront tirer l'oreille.

MIRA.

Ah! c'est Coridon, le plus riche laboureur de nos cantons!

SILÈNE, à Coridon.

Eh! bonjour, notre ami!

UN PAÏSAN, à Silène, lui faisant voler son chapeau.

Vous perdez le respect, vieux penard. Otez votre chapeau, quand vous parlez à votre Seigneur et Maître.

SILÈNE.

Nous n'avons point de maître.

MIRA.

Nous sommes des laboureurs comme Coridon.

CORIDON.

Je ne m'appelle plus Coridon; je me nomme monsieur de la Coridonnière.

OLIVETTE.

Hé! pourquoi avoir allongé votre nom?

CORIDON.

Afin de vous bailler plus de considération pour ma personne. Je veux devenir Seigneur de ce païs-ci.

MIRA.

Cela n'est pas juste.

CORIDON.

Qui vous l'a dit? Je me sens un courage de lion; je ne doute pas, moi, que quelque Dieu ne soit mon père.

SILÈNE.

Quelle idée chimérique! Un païsan....

CORIDON.

Taisez-vous, vieux manant! C'est à vous tout le premier à m'obéir.

SILÈNE.

Je n'en ferai rien.

MIRA.

Ni moi non plus.

CORIDON.

Je saurai bien vous y contraindre. J'ai déjà tué trois laboureurs qui n'ont pas voulu se soumettre à moi.

SILÈNE.

J'aime mieux la mort que la dépendance.

CORIDON, à ses gens.

Hé bien, soit. Enfans, qu'on m'empoigne ces révoltés là!

(Les païsans de sa suite se mettent en devoir d'exécuter ses ordres).

MIRA, se jetant aux pieds de Coridon.

Eh, Monseigneur, calmez votre colère!

OLIVETTE, faisant la même chose.

Nous ne vous résistons plus, Monsieur de la Coridonnière!

CORIDON.

Je savois, morgué, bien, que je vous ferois venir à jubé.

SCÈNE XX.

LES MÊMES, MERCURE.

MERCURE.

Serviteur, Monsieur de la Coridonnière!

CORIDON.

Ho, ho! Qui est cet homme-là?

MERCURE.

C'est un bon vivant qui vient pour être garçon de la noce d'Olivette.

CORIDON.

Qui épouse-t-elle donc?

MERCURE.

L'aimable Silène que vous voyez.

CORIDON.

Quoi! ce vieux fou auroit pour femme cette belle enfant là? C'est ce que je ne souffrirai pas, sur ma parole!

MERCURE.

Effectivement, cela crie vengeance. Olivette feroit bien mieux le fait d'un brave gentilhomme comme vous, du père de la noblesse!

CORIDON.

Jaringui, c'est ce que je viens de penser.

SILÈNE.

On m'arrachera plutôt la vie qu'Olivette.

CORIDON

Comment donc? Il raisonne encore, cet animal-là! Qu'on le boute en lieu de sureté.

MERCURE.

En attendant qu'on fasse une prison!

(Les païsans de la suite de Coridon emmènent Silène, qui se débat en jetant des cris).

SCÈNE XXI.

MIRA, OLIVETTE, CORIDON, MERCURE.

MERCURE, à part.

L'Ambition a fait ici bien du ravage pendant mon absence! (*Haut.*) Courage, Monsieur de la Coridonnière! Vous faites bien, morbleu, d'introduire la subordination parmi les hommes!

CORIDON.

Ça m'est venu tout d'un coup. J'ai songé qu'il étoit beau de commander aux autres.

MERCURE, à part.

Ah! la boîte! Ma foi, Monsieur Coridon a eu le gros lot.

CORIDON, à Olivette.

Ça, ma poulette, je vous prends pour ma ménagère; vous ne perdrez pas au change.

MIRA.

Ma fille, remerciez Monsieur.

OLIVETTE, faisant la révérence.

C'est bien de l'honneur pour moi.

CORIDON.

Vous verrez toutes les femmes du païs au-dessous de vous.

OLIVETTE, transportée de joie.

Oui-da! (*A part*). Quel plaisir!

CORIDON.

Vous serez encore distinguée d'elles par votre braverie.

OLIVETTE.

Ah!

MERCURE.

Et on vous portera la queue.

OLIVETTE.

Oh! j'y consens de tout mon coeur, si ma mère le veut.

MIRA.

Si je le veux? Belle demande!

CORIDON.

Dépêchons-nous donc de nous marier.

MERCURE.

C'est par où il faut commencer. Vous ferez bâtir ensuite un superbe château sur une éminence, avec un gros village au bas.

CORIDON.

C'est bien dit.

MERCURE.

Je me charge de ce soin-là, moi.

CORIDON.

Vous me ferez plaisir.

MERCURE.

Pour vous former une belle terre seigneuriale, il faudroit vous emparer d'une vaste étendue de païs.

CORIDON.

Bon! Rien n'est si aisé. Qui peut m'en empêcher? J'ai la force en main.

MERCURE.

Point de violence, quand on peut prendre un moyen plus honnête. Vous n'avez qu'à etablir de certains officiers qui vous mettent juridiquement en possession de toutes les terres que vous voudrez souffler à vos voisins.

CORIDON.

Mais où trouverai-je ces officiers?

MERCURE.

Je vous les ferai venir du Maine et de Normandie, où la chicane est allée s'établir au sortir de la boîte de Pandore.

CORIDON.

Vous me paroissez entendu, l'ami! Je vous baille la commission d'arranger tout cela.

MERCURE.

Soit. Je veux bien être votre intendant. J'ai toutes les qualités qu'il faut pour cela. Je prévois que je vous rendrai bien des services, aussi bien qu'à Madame.

CORIDON, lui frappant sur l'épaule.

Je ne sais pas qui vous êtes; mais, tatigné, vous m'avez l'air d'être un fûté manoeuvre!

SCÈNE XXII.

LES MÊMES, PIERROT, CHLOÉ.

PIERROT, tenant Chloé par la main, dansant et chantant.

Talalerala, lerala, lerala: talalerala, leralire!

MERCURE.

Vous êtes bien gai, Monsieur Pierrot!

PIERROT.

Comme un pinçon. Je viens d'épouser Chloé. La noce nous suit. J'allons nous divertir comme des perdris.

MERCURE.

C'est fort bien fait à vous.

PIERROT, apercevant CORIDON.

Ah! votre valet, Monsieur Coridon. Qu'est ce que c'est donc? On dit comme ça, que vous vous êtes fait Seigneur de toute la contrée.

CORIDON.

On t'a dit vrai. Et je vais épouser Olivette.

PIERROT.

Tant mieux. J'allons devenir parens par les femmes. Que je vous saute au cou, mon cousin! (*Il veut l'embrasser*).

CORIDON.

Tout beau, Pierrot!

PIERROT, étonné.

Ho, ho! Pourquoi donc ça?

MERCURE, à Pierrot.

Oui, mon ami, tenez vous dans le respect, si vous voulez être toujours cousins.

CHLOÉ, à Olivette.

Je suis ravie, ma cousine, que vous deveniez une grande Dame. Que je vous embrasse.

OLIVETTE, la repoussant.

Doucement!

MIRA, à Chloé qui tourne les yeux sur elle.

Oui, s'il vous plait.

CHLOÉ, confuse.

Comment donc? —

MERCURE, à Chloé.

Elle a raison de vous recevoir mal dans le rang qu'elle occupe. Il falloit supprimer le mot trop familier de *cousine*, et dire, en faisant une très-profonde révé-

rence: j'ose espérer, que Madame voudra bien me permettre d'avoir l'honneur de l'embrasser.

PIERROT.

Oh, mordi! V'là bien des cérémonies! Sur ce pied là, je ne nous fréquenterons guère.

MIRA.

C'est ce que je demandons.

CORIDON, à Olivette.

Retirons-nous, Madame. Oublions que j'avions ces canailles-là pour parens.
(Il emmène Olivette et Mira.)

SCÈNE XXIII.

MERCURE, PIERROT, CHLOÉ.

PIERROT.

Belle débacle!

CHLOÉ.

Avec tous leurs honneurs, ils ne seront peut-être pas si heureux que nous.

MERCURE.

Non, je vous assure. L'ambition est la mère du chagrin.

PIERROT, à Mercure.

J'entens venir nos amis. Demeurez avec nous; vous vous réjouirez comme un compère.

MERCURE.

Volontiers. J'irai ensuite aux noces de Monseigneur de la Coridonnière, dont la noblesse naissante a besoin de mes talens pour arriver à son but.

SCÈNE XXIV.

LES MÊMES, troupe de païsans et de païsannes.

(Les païsans et païsannes viennent pour exprimer, par des danses caractérisées, les vices qui n'ont pas paru dans les scènes. L'agile Antoni [1] entr'autres se dispose à danser l'Ivrogne, pour montrer que l'Intempérance est aussi sortie de la boîte de Pandore; mais MERCURE, reprenant le rôle d'Arlequin, les arrête en leur disant):

Vous n'y pensez pas, mes amis. Qu'allez-vous faire? Vous oubliez qu'il nous est défendu de danser.

(*Il adresse ensuite la parole aux spectateurs*).

Messieurs, nous vous avions préparé un Divertissement complet; mais l'Envie qui est sortie de la boîte de Pandore pour aller à l'opéra, nous oblige à vous donner des comédies toutes nues.

N'epargnez donc pas l'indulgence
A des acteurs infortunés,
Qui sont aujourd'hui condamnés
A supprimer le chant, la danse,
Et, qui pis est, les décorations.
La suppression, ma foi, n'est pas petite:
Les danses et les chants font, dit-on, le mérite
De nos voisins, les histrions;

[1] Excellent sauteur de la troupe.

Plaire à l'esprit est donc notre unique ressource.
Si nous nous trions bien d'un si grand embarras,
Ce ne sera, par ma foi, pas
Voler l'argent de votre bourse.

Ainsi, Messieurs, cette pièce finira peut-être un peu froidement, puisque nous n'avons pas la permission de vous chanter les couplets que nous allons vous réciter:

VAUDEVILLE.

I.

CHLOÉ.

Mère qui vit trop librement
Devant sa fille, neuve encore,
Ouvre au tendron imprudemment
La boîte de Pandore.

II.

MERCURE.

Deux amans vivent dans l'erreur:
Tout est charmant quand on s'adore;
Mais l'Hymen ouvre, par malheur,
La boîte de Pandore.

III.

PIERROT.

Cachez si bien vos soins jaloux,
Que votre femme les ignore,
N'ouvrez point, indiscrets époux,
La boîte de Pandore.

IV.

MERCURE, en Arlequin, aux spectateurs:

Souvent l'un gagne, l'autre perd;
Si d'un *bene* l'on nous honore,
A profit nous aurons ouvert
La boîte de Pandore.

Wanneer men dezen korten franschen text met den nederlandschen vergelijkt, ziet men hoe weinig deze van een vertaling of omwerking zelfs heeft, hoe hij integendeel geheel iets anders is geworden. De dichter heeft zich voor een deel aan de gegevens der fransche Arlequinade gehouden, doch haar, voor 't grootste deel, door aanmerkelijke wijziging, uitbreiding, en toepassing op zijn vaderlandsche bedoeling, geheel vernieuwd. Met Kerstmis 1778 was hij met zijn arbeid gereed, en zond toen aan zijn zoon den student, die de kerstvacancie bij zijn broêr Duco doorbracht, het slot van 't laatste bedrijf, om er kennis van te nemen, en te Amsterdam een drukker voor 't geheel op te sporen [1]. Daar hij toch de eerste zes maanden althans niet als maker bekend wilde zijn [2], gaf hij 't liever niet bij zijn gewonen uitgever, Clement te Zwolle, uit. Voor zich zelf verlangde hij niet anders dan drie dozijn exemplaren.

---

[1] Zie zijn brief van den tweeden Kerstdag, meêgedeeld in 't aangehaalde deel der *Kronijk* van 't Hist. Genootschap te Utrecht, bl. 583.

[2] „La moitié des gens", zoo schreef hij, „n'achettera pas, si l'ouvrage est connu être de moi". (Ald.)

Ook nog op eene andere wijs gedacht de dichter het Utrechtsche Eeuwfeest, door de uitgave zijner

PROEVE VAN EENE NATIONAAL ZEDELIJKE LEERREDE

VAN EEN OUD MAN AAN DE JEUGD VAN NEDERLAND,

over de woorden van Ezra, Cap. III, v. 12, ter gelegenheid, enz.

Maar velen van de priesters en de Levieten, en de hoofden der vaderen, die oud waren, die het eerste Huis gezien hadden, dit Huis in zijne grondlegging voor hare oogen zijnde, weenden met luider stem; maar velen verhieven de stem met gejuich, en met vreugde. Ezra, Cap. III, v. 12.

Wanneer de zonden en ongerechtigheden van Juda zoo hoog waren geklommen, dat de Heer had gezegd: „Ik zal Juda ook van mijn aangezicht weg doen, gelijk als Ik Israël weg gedaan heb: en Ik zal deze stad Jeruzalem verwerpen, die Ik verkoren heb, en het Huis waarvan ik gezegd heb, Mijn naam zal daar wezen" [1]; had God ook Juda overgegeven in de handen van de steeds aangroeyende macht der Assyrische heerschappij; Jeruzalem had het lot van Samarië, en was niet meer. Van den prachtigen tempel, door Salomo ingewijd, waarvan de sterkte en rijkdom gansch Aziën verbaasde, van dien Tempel welke zoovele heiligdommen en schatten inhield, van dit wonderbaar Huis van den God Israëls was niets meer overig! De daarin zijnde verborgenheden, door de Heidenen ontbloot, waren verdwenen; de offeranden hielden op, en alles wat van de twaalf stammen Jacobs was overgebleven; al de inwoners van Judea waren naar 't Oosten weggesleept, alles was dienstknecht en dienstmaagd der Heidenen, was ten spot der volkeren, dwaalde als een verbijsterd lam, dat de leeuwen verjaagd hebben [2], en scheen voor eenigen troost maar over te hebben, om, aan de rivieren van Babel nedergezeten, weenende te denken aan Sion, en op de oevers van de Tiger of van de Eufraat uit te roepen: „Indien ik u vergeet, o Jeruzalem! zoo vergeet mijne rechterhand haar zelve" [3]!

Maar midden in dien wanhopigen staat, zweefde nochtans voor hunne schreyende oogen de Godspraak van Jezaia, die hun eenen Verlosser had aangekondigd, die Cores in 't verschiet had getoond, die aan haar had verzekerd, dat de God die Israël had geformeerd, van Cores zeide: „Hij is mijn Herder, en hij zal al mijn welgevallen volbrengen, zeggende ook tot Jeruzalem: word gebouwd, en tot den Tempel: word gegrondet" [4]! — de Godspraak van Jeremia, die den tijd dezer verlossing bepaalt, „want", zoo zegt de Heer, „zekerlijk als zeventig jaren te Babel zullen vervuld zijn, zal Ik ulieden bezoeken, en Ik zal mijn goed woord over u verwekken, u wederbrengende tot deze plaats" [5]; en de nog troostelijker waarschuwing van denzelfden profeet: „de dagen komen", spreekt de Heer, „dat Ik de gevangenis mijns volks Israëls en Juda wenden zal, en ik zal ze wederbrengen in het land, dat ik haren vaderen gegeven heb, en zij zullen het erfelijk bezitten" [6]; — dat meer was, de twee groote gebeurtenissen, welke in die zeventig jaren aan Israël tot getuigenis van de waarheid dezer Godspraken moesten dienen, te weten de verwoesting van Tyrus en het begin van den ondergang van Babel, waren beide reeds voorgevallen. Tyrus zich verheugende in de rampen van Israël, zich verblijdende op 't zien van de puinen van Jeruzalem, het onbarmhartige Tyrus had vrolijk uitgeroepen: „Heab! zij is verbroken de poort der volkeren, zij is tot mij omgewend! Ik zal vervuld worden! zij is verwoest! Daarom", zegt de Heer, om die onmenschelijke vergenoeging in eens anders ongeluk, „zal Ik vele Heidenen tegen Tyrus doen opkomen, die zullen de muren van Tyrus verderven, hare torens afbreken; het stof zelve van die rijke koopstad zal weggeveegd, en zij tot eene gladde rotssteen gemaakt" [1]! De Joden, onderdanen van de Babilonische macht, hadden dit vonnis door Nabucodonosor zien uitvoeren; van Tyrus, van het rijke Palæo-Tyrus, waren de overblijfselen niet meer te vinden; elk een van de kolommen harer sterkte waren nedergestort, de hoeven der paarden hadden hare straten vertreden; hare kostelijke koopmanschappen waren geplunderd! eenige weinige overgeblevene burgers, van alles beroofd, waren op een klein eiland gevlucht, en daar, nu geringe visschers, hadden ze de andere eilanden van de Middellandsche Zee, over het geluid van den val van Tyrus doen beven, en de Vorsten der zee, met siddering bekleed, ontzet doen zijn [2].

En van het begin van de uitvoering van 't oordeel over Babel uitgesproken, waren de gevangene, en in 't Oost verspreide Hebreërs, de ooggetuigen geweest; en, schoon al aan hen nog duister konde voorkomen de Godspraak van Jeremia: „Roeit uit van Babel den zaayer, en dien, die den sikkel handelt in den oogsttijd; laat ze van wegens het verdrukkende zwaard zich keeren een iegelijk tot zijn volk, en vlieden een iegelijk naar zijn land" [3]; deze zijne andere woorden moesten klaarder wezen voor hen, die in de stad en in de omlanden van Babel huisvesteden: „Rust u tegen Babel rondom, allen gij die den boog spant! schiet naar haar, en spaart de pijlen niet! zij heeft tegen den Heer gezondigd" [4]!

Want de glorierijke stam der Nabucodonosors, van die helden, welke het Oost zoo dikwijls hadden doen beven, was verbasterende geëindigd in Belsazar, in eenen onzinnigen jongeling, die den wijzen raad van zijne moeder Nitocris [5] verachtende, de deugdzame en verstandige Staatsministers van zijn vader verre van 't Hof verwijderende, zijn tijd doorbracht met zijne duizend geweldigen [6], dat is met de bevelhebbers zijner krijgslieden.

Kon Israël, kon Juda, twijfelen aan de waarheid van de woorden van Jezaia, dat God dien Gezalfde, welken hij zoo lang geleden aan haar reeds had getoond, dat hij dien Cores bij de rechterhand had gevat, dat hij de volkeren voor hem had nedergeworpen, en de lendenen der Koningen ontbonden [7]; zij, die gehoord hadden een ruischende stem op de bergen van Mediën, gelijk eens grooten volks, een stem van gedruisch der koninkrijken der verzamelde Heidenen, van een krijgsheir van Perzen en Meden, door den Heer der heirscharen gemonsterd [8]; dat gekomen uit verre landen, Cores tot hoofd, en den Heer zelf tot leidsman had, en met zich voerde de instrumenten zijner gramschap om het gansche land der Babyloniërs te verwoesten;

[1] 2 Kon. 23, v. 27. [2] Jer. 10, v. 17. [3] Ps. 136, v. 5. [4] Jes. 44, v. 28. [5] Jer. 29, v. 10. [6] Jer. 30, v. 3.

[1] Ez. c. 26. [2] Ibid. [3] Jer. 50, v. 16. [4] Jer. 50, v. 14. [5] Prideaux. [6] Dan. c. 5, v. 1. [7] Jes. 45, v. 1. [8] Jes. 13. v. 4 en 5.

zij, die gezien hadden, den looper en kondschapper tegemoet komen, den looper en kondschapper om den Koning van Babel bekend te maken, dat zijne stad van het einde, al het platte land van de grenzen af, was weggenomen; zij, die ooggetuigen waren, dat Babel, de hoofdstad der Assyriërs, was belegerd; zij, die met Belsazar waren ingesloten geweest in die kunstigste vestingwerken, aangelegd en volvoerd door een reeks van machtige tegelijk en krijgskundige Vorsten, ongenaakbaar (naar menschen oordeel) door den Eufraat, waarvan de stroomen in duizend waterleidingen de lage vlakten van Irak bevochtigden, en ginds en weder dwalende, alle omcingeling onmogelijk schenen te maken van een stad, welker hooge muren uit de allerhardste steen voor de eeuwigheid waren gebouwd, en met breede en diepe grachten omringd; van een plaats, daar zelfs na 't nemen van de stad, de Tempel van Bel alleen de verzamelde machten van geheel Aziën nog konde tarten.

Maar de tijden waren gekomen, na welke God de ongerechtigheden van Babel zoude bezoeken [1], na welke de straf van Babel volgens Jeremia moest aanvang nemen; wanneer de verschrikkelijke val van die weelderige stad langzaam moest beginnen, om eindelijk te vervallen in dien staat, waarin dezelve in onze dagen tot schaamroodheid van 't ongeloof (zoo 't ongeloof schaamte kende) voor ieders oog is te zien, dat er geen woonplaats meer zal zijn in der eeuwigheid, noch dat zij niet zal bewoond worden van geslacht tot geslacht, dat de Arabier aldaar geen tent zal spannen, en de herders daarin niet zullen legeren [2].

Dus hadden noch stroomen, noch vestingen, noch hooge wallen, noch wijze voorzorgen van voorzichtige voorouders, noch verzamelde schatten, noch gehuurde geweldigen, Belsazar kunnen behoeden tegen Cores, door God bij de hand gevat, door God voor Babel geleid. De Formeerder Israëls, die tot de diepte zegt: „Verdroog" [3], had aan den Eufraat gelast te verdroogen. Hij had ontsloten de ijzeren grendels en geopend de koperen poorten [4] der sluizen van die rivier, en Cores was reeds binnen Babel, wanneer nog niet geeindigd was die wilde maaltijd, gedurende welken de geheiligde vaten van 't Huis van Israëls God hadden gediend tot spot van dronkene krijgslieden.

Maar Cores wist beter zijne oogenblikken te besteden; hij kende de wanorder van het Babylonische Hof, en onderricht van al hetgeen op dien wondermaaltijd was voorgevallen, onderricht van het verschrikkelijke: Mene! Mene! was eene van de eerste zijner zorgen, om te doen opzoeken dien beroemden Minister van Staat, dien Daniël, welken Nitocris te vergeefs bij haren zoon had wedergebracht, die te vergeefs aan den verbaasden tegelijk en verharden Balsazar zijn aannaderend lot had voorspeld, en welke in de nare nacht van den ondergang der Assyrische monarchie, veilig in de bescherming der Engelen, en op den God zijner vaderen betrouwende, stil afwachtte, wat de Allerhoogste aan 't hart van den overwinnaar zoude gebieden.

Welhaast ten Hove verschenen met de vreeze Gods in de ziel, en de heilige bladeren in de handen, toont hij aan Cores de macht, die hem in zijne kindsheid had bewaard, die hem in zijne jongelingschap had bezorgd die voortreffelijke opvoeding, door de Heidenen zelve met admiratie geroemd; die zijne raadslagen in mannelijke jaren had doen gelukken, die hem in zoovele gevaren had beschermd, die hem had gegeven de schatten, die in duisternis waren [2], en die hem nu, na 't nemen van Babel, den machtigsten der Vorsten had gemaakt.

Cores zag door Daniël, dat het door de stem des Heeren was, dat hij Assur te morsel had geslagen; Assur, die Israël met de roede sloeg [3]; hij wierd overtuigd dat God het woord zijner knechts bevestigt, en den raad zijner boden volbrengt; hij vond zich, honderd jaren vóór zijn geboorte, bij name genoemd als den aanstaanden Verlosser Israëls, als dengenen die tot Jeruzalem zoude zeggen: gij zult bewoond worden, en tot de steden van Juda: gij zult herbouwd worden [4].

Niet meer verwonderd over zijnen verbaasden levensloop, niet meer in twijfel over de hand, aan welke hij zijne overwinningen verschuldigd was, ziet, voelt, erkent Cores zijne verplichtingen aan den God, die te Jeruzalem woont, en eene stem ging door zijn gansche Koninkrijk, zelfs ook in geschrifte, zeggende: „Zoo zeide Cores, Koning van Perziën; de Heer, de God des Hemels, heeft mij alle Koninkrijken der aarde gegeven, en Hij heeft mij bevolen Hem een Huis te bouwen te Jeruzalem, welke in Judea is. Wie is onder ulieden van al zijn volk? Zijn God zij met hem, en hij trekt op naar Jeruzalem, en hij bouwt het Huis des Heeren, des Gods Israëls" [5]!

Zij waren dan gekomen die lang verwachte, die in smart gewenschte, in slavernij doorgebrachte, en eindelijk vervulde tijden, wanneer de Heer zoude toonen, dat het woord, dat uit Zijnen mond was uitgegaan, niet ledig tot Hem zoude wederkeeren; dat Israël in blijdschap zoude uittrekken, en met vrede voortgeleid worden; dat de bergen en de heuvelen geschal zouden maken voor haar aangezicht, en al de boomen des velds de handen te zamen klappen [6]!

Toen maakten zich op de hoofden der vaderen van Juda en Benjamin, en de priesters en de Levieten, nevens een iegelijk, wiens geest God verwekte, dat zij optrokken, om te bouwen het Huis des Heeren te Jeruzalem [7]. Zij trokken op, bevorderd door de vrijwillige giften van het opulente Oosten, voor hen op 't voorbeeld van Cores, mild geworden; zij reisden heen, beschonken met de gouden en zilveren vaten, die zoo lang hadden gediend tot eene der sieraden van dien hoogen Tempel, door Belus gesticht, door den hovaardigen Nabucodonosor vergroot, en met den roof van Judea versierd; met diezelfde vaten, welke Belsazar in zijn dronkenschap had ontheiligd, en die de gesnedene beelden van Bel gekromd en Nebo nedergebogen [8], thans gedwongen wierden weder te geven aan den God, die zich verborgen houdt, den God Israëls, den Heiland [9]; zij brachten mede al het goud, al het zilver, alle have bezeten door die naar Jeruzalem spoedende gemeente, weleer een van alles beroofd volk, doch hetgeen, gedurende 't verblijf te Babel, een handeldrijvende natie geweest zijnde, een menigte door den koophandel verrijkte geslachten toonde.

Aldus kwamen zij aan, dus namen zij vredig bezit van dat land, door God aan Abraham beloofd, door

[1] Jer. 23, v. 4. [2] Jes. 13, v. 20. [3] Jes. 44, v. 27, [4] Jes. 45, v. 2. [5] Trideaux. [6] Dan. 5, v. 12.

[1] Xenofon. [2] Jes. 45, v. 3. [3] Jes. 30, v. 31. [4] Jes. 44, v. 26 en 28. [5] Ezra 1, v. 1, 2 en 3. [6] Jes. 56, v. 11, 12 en 55. [7] Ezra 1, v. 5. [8] Jes. 46, v. 1. [9] Jes. 45, v. 15.

Mozes aan hunne voorouders getoond, onder Jozua veroverd; van dat land, daar de graven hunner vaderen waren. Daar rusten de beenderen van die vaderen, voor wier oogen zoovele wonderen waren verricht; van die vaderen, die in de hoop van nog grooter wonderen waren ontslapen; die zoovele zegeningen hadden genoten, wanneer zij den Heer dienden en zijne stem hoorden, en die, om 't vergeten van Zijne geboden, nog onlangs zoo strengelijk waren gestraft, door een ijverig God, maar die thans Zijner goedheid alleen indachtig scheen.

Zij zagen nu eindelijk voor hunne oogen het geliefde Jeruzalem! **Jeruzalem**, hetwelk hunne tong, midden in de **Babylonische gevangenis**, altijd had verheven boven het hoogste hunner blijdschap [1]! Jeruzalem in steenhoopen, met verscheurde muren, en door 't vuur verbrande poorten [2], maar die hersteld, die herbouwd konden worden. Jeruzalem, thans een nare eenzaamheid, maar die door de aankomst van veertig duizend menschen ras weder bevolkt zoude zijn, waarvan de omlanden spoedig weder stonden bearbeid te worden.

En dit laatste, de zorg voor 't voedsel van die menigte, moest zijn, en was ook de vroegste zorg van de nieuwe bevolkers, met dat gelukkig gevolg, dat het land in vrede bewoond, in gerustheid bebouwd, na zulk een langdurige woestlegging, verdubbelde oogsten van alle soorten gaf, en dit volk welhaast in staat stelde, om, naar 't voorbeeld van Salomo, het overbrengen van het cederenhout van den Libanon naar Joppe, aan de zeevarende Sidoniërs en Tyriërs te betalen, en door eigen geld hunne eigene bouwers en werkmeesters te voldoen [3].

Toen reikhalsden alle zielen naar 't voornaamste van ieders wenschen, naar de begeerte van aller harten, naar de herstelling van dien Tempel, van welken God had gezegd: „wordt gegrond", welken Cores had bevolen te herbouwen; van dien Tempel, die zoolang de Kebla, het middelpunt voor de gebeden van Israël was geweest; van dien Tempel, van welken God aan David had beloofd, dat Salomo, zijn zoon, dit Huis bouwende, God den stoel zijns Koninkrijks zoude bevestigen tot in eeuwigheid [4]; van hetwelk God aan Salomo zelven had gezegd, dat Hij in dat Huis in 't midden der kinderen Israëls zoude wonen, en Israël niet zoude verlaten [5], en verzekerd had, dat Hij dit Huis had verkoren en geheiligd, opdat Zijn naam daar in eeuwigheid, en zijne oogen en hart daar te allen dagen zouden zijn [6].

In die hoop, wat zeg ik, in de zekerheid van de vervulling van al die Godspraken, op het ondervinden hoe God getrouw was geweest aan al zijne beloften; in 't midden van de overtuiging, dat Israël was geweest, nog was, en altijd zoude zijn, Gods uitverkoren kind; in de herdenking van de verbrokene ketenen en van de verdwenen slavernij, op 't gevoel van de nieuwe vrijheid in Godsdienst en burgerstaat, op 't aanschouwen van brood en overvloed in den schoot van 't Vaderland; in die algemeene nationale blijdschap, terwijl het volk juichte met groot gejuich, als men den Heer loofde, over de grondlegging van het Huis des Heeren [7]; in die omstandigheden, die niets dan vreugde schenen toe te laten, zegt de gewijde schrijver: maar velen van de Priesters en de Levieten en de hoofden der vaderen die oud waren, die het eerste Huis gezien hadden, dit Huis in zijne grondlegging voor hunne oogen zijnde, weenden met luider stem: maar velen verhieven de stem met gejuich en met vreugde.

Nederlanders! het is dit zonderling schouwtooneel dat ik heden onder uwe oogen breng; het is de wonderbare tegenstelling van de vrolijkheid van een volk, met het weenen van de oudsten van dat volk; van de uitgalmende juiching van de jongelieden, en de uitbarsting der tranen van de vaderen; het zijn die tegen elkander strijdende, en in een en dezelfde omstandigheid, bijna onbegrijpelijke gevoelens, welke ik heden onderneem met u na te gaan.

En in welk een tijd kan een diergelijk onderzoek gepaster zijn? Gij viert thans de heuglijke gedachtenis van uwe tweehonderdjarige existentie; het land juicht met groot gejuich terwijl men den Heer looft; niet omdat de steenhoopen van uwe verwoeste steden zullen verdwijnen: alles blinkt van net en bouwkundig sieraad op uwe grachten en uwe straten; niet omdat uwe verbrande Tempels op nieuw gegrond zullen worden: zij staan nog die Tempels, en verkonden u dagelijks den zuiversten van alle Godsdiensten; niet omdat uwe verwilderde landen wederom door den snijdenden ploeg vruchtbaar gemaakt, den nieuwen arbeider zullen loonen: beiden uwe bouw- en weilanden, de vrucht van de taaye nijverheid uwer voorouders, beloven en geven mildere voortbrengselen dan ooit; niet omdat dit volk, onlangs verlost uit slavernij, de eerstelingen van eene nieuwe Vrijheid geniet: zij is, die Vrijheid, zij is twee volle eeuwen ongeschonden gebleven!

In zulke tijden onderneem ik met u na te speuren die algemeene vreugde van Israël, en de droefgeestige denkbeelden der hoofden, der Levieten, en der vaderen, op 't aanschouwen van de fundamenten van den nieuwen Tempel; geensins met oogmerk, om in een ijdele redevoering voor u op te halen de gansche geschiedenis van 't Joodsche volk; maar om door eenige omstandigheden van een Staat, in zijne beginning zooveel naar deze onze republiek gelijkende, te overwegen de vreugde van Nederland, op 't aanschouwen van de grondlegging van de nieuwe eeuw van de Unie van Utrecht; en om te vinden (ten minsten dusdanig is mijne hoop) dat geene droevige herdenking, geen schroom verwekkend vooruitzicht, tranen zal afpersen aan onze hoofden, aan onze Priesters, en aan onze vaderen!

O God! o weldoende God! Gij, die deze republick twee volkomene eeuwen hebt doen staan, die gedurende tweehonderd jaren dit land in alle gevaren hebt behoed, die aan mijnen hoogen ouderdom het geluk geeft van mijn Vaderland bloeyende te zien, die in mijn hart leest de begeerte, om tot aan mijn laatste oogenblik aan mijne landgenooten nut te zijn; geef Heer, dat deze mijne pogingen mogen overeenkomstig zijn, niet met mijne geringe gaven, maar met mijn goeden wil! dat mijne krachteloozo en zwakke stem, door u versterkt, door u brandende gemaakt, zich aan dit volk mag doen hooren midden in deze vreugde, hare dankbaarheid voor uwe gunsten mag vermeerderen, en Godsdienst en Vrijheid, meer den ooit, heilig en dierbaar aan hunne zielen maken. Amen.

In het eerste gedeelte van deze leerrede zal ik u voorhouden 1. de zeden van Israël onder de Theocratie, of onmiddelijke Godheids regeering, 2. het tafereel voor uwe oogen leggen van de zeden van dat volk onder de Koningen; en 3. de omstandigheden nagaan, waarin het Joodsche land en de natie zich bevonden, ten tijde

[1] Ps. 137, v. 6. [2] Neh. 2, v. 11. [3] Ezr. 3, v. 7.
[4] 2 Sam. 7, v. 15. [5] 1 Kon. 6, v. 15. [6] Kron. 6, v. 16.
[7] Ezr. 3, v. 11.

van de woorden van Ezra, welke ik tot grondslag van deze overweging heb verkoren.

In het tweede gedeelte zullen wij zien 1. de zeden van onze voorouders, in de eerste eeuw van ons Gemeenebest, 2. de zeden van onze tweede eeuw, en 3. voor de harten en zielen van Nederlands jeugd, bij de wenschen van een oud medeburger, brengen de bespiegeling van eenige der voornaamste redenen, waarom Israël en Juda zoo strengelijk waren gestraft: op hoop, dat, de jeugd die redenen wetende, die wegen mijdende, en betere paden inslaande, alle donkere gedachten, op 't zien van de grondlegging, van het begin, en van de gevolgen van deze nieuwe eeuw, uit den geest der vaderen mogen verdwijnen, en dat allen te zamen, ouden en jongen, eenparig de stem met gejuich en met vreugde mogen verheffen!

De eerste woningen der Israëlieten waren onder tenten[1], gelijk die van alle volkeren waarschijnlijk geweest zijn, zoo ras de ongemakken der veranderende seizoenen zich in koude, hitte, wind en regen hebben doen voelen; en dat de vellen der dieren, en de takken der boomen, hun de noodige middelen tot dekking der leden, en tot verblijfplaats der vermoeide lichamen hebben aangeboden. En dit was genoeg zoolang de aarde door vreedzame menschen wierd betreden; want de geslotene en gesterkte steden zijn hare geboorte schuldig aan de tweedracht, en gebouwd òf tot toevlucht aan de onnoozelheid die vreesde mishandeld te zullen worden, òf door geweldenaars, moorders, en roovers, die, beducht voor de verdiende straf hunner euveldaden, in gestadige angsten leefden, hetwelk in alle tijden het ongelukkig lot der boosdoeners is geweest.

Abraham, en na hem de Patriarchen, hadden ook gewoond onder tenten, die, gemakkelijk op en neder geslagen, de beste soort van huisvesting gaven aan familiën, dagelijks verplicht van vaste woon te veranderen, zoo dikwijls de noodzakelijkheid van 't voedsel van haar menigvuldig vee, waarin haar rijkdom bestond, de bezitters tot het opzoeken van groene landen of waterputten verplichtte. Hierdoor was het, dat zij overal als vreemdelingen wierden gerekend, en zich zelven ook als zoodanig aanzagen, gelijk men vindt in de woorden van Jacob aan den Koning van Egypten: de dagen der jaren mijner vreemdelingschap zijn honderd-en-dertig jaren[2]; en dit bevestigt de schrijver van den Zendbrief aan de Hebreën, wanneer hij zegt, dat de Patriarchen onder tabernakelen woonden, en beleden dat zij vreemdelingen op de aarde waren[3].

Maar deze levenswijze van 't Joodsche volk moest gedeeltelijk ophouden, nadat God Israël had ingebracht in Kanaän, dat Jozua dit land onder de stammen had verdeeld, en dat zij waren heengegaan een ieder tot zijn erfdeel[4], daar elk huisvader zich gevolgelijk nederzette, en zijne woonplaats hield. Doch dewijl de grond niet overal van dezelfde hoedanigheid was, en hier graan, elders gras voortbracht, bleven de veehoeders nog lang onder tenten wonen, als kunnende het vee in dat zachte klimaat de winters buiten stallingen in de open lucht doorbrengen, terwijl de landbouwers tot berging en dekking, zoowel als tot bewaring van hunne rijke oogsten van koren, olie en wijn, noodwendig schuren hadden moeten oprichten; uit welker tijdelijke vermeerdering, naarmate de huisgezinnen menigvuldiger

[1] Eerste staat der Hebreërs. [2] Gen. 47, v. 9. [3] Hebr. 11, v. 9 en 10. [4] Richt. 2, v. 6.

wierden, en de bosschen op 't gebergte waren afgehouwen[1], de eerste dorpen en vlekken van Judea zijn gesproten.

Allen nochtans genoten de vrucht van hunne landbearbeiding: en de gronden door vroege en late regenen bevochtigd, door naarstige handen beploegd, in dorre bergen met kunst vermeerderd, waarvan de bewijzen door de reizigers nog bespeurd werden, gaven met woeker wederom aan de inwoners, alles wat tot noodzakelijkheid van 't leven wierd vereischt, in zulken overvloed, dat men in al de tijd van de theokratie maar één voorbeeld van hongersnood vindt, in de dagen van Naomi[2].

Israël leefde dan vrij en vrolijk in een landstreek, overvloeyende van melk en honig, daar de weelde, nog onbekend, geene buitensporige wenschen of bedorvene zeden gaf; zonder ander Meester dan God, zonder andere wet dan die, welke God zelve van het rookende en bevende Sinaï aan de ooren hunner vaderen had verkondigd; onder plechtigheden, waarvan het schaduwachtige aan de menigte onbekend konde zijn, doch waarvan 't nutte in 't burgerlijke zich aan allen deed voelen.

Aldus in eigen grenzen ingesloten, van andere volkeren afgescheiden, door geene verandering van klimaat ongezond geworden, te huis niets ontbrekende, voor geen aanstaande gebrek vreezende, en de vermeerdering van hunne geslachten door het huwelijk als een plicht aanziende, groeide dit volk tot die verbazende menigte, tot dat groot getal, hetwelk het onderwerp der spotternijen van de hedendaagsche vrijgeesten is geworden.

Van die sterke geesten, wier kunde niet weet, dat, onder een vrije regeering, de Pyreneën zouden kunnen worden bevolkt, zoowel als de Alpen nu zijn, de Krapack gelijk de Lignstische klippen; en dat het niet bezwaarlijker is geweest aan de Vrijheid, om door onvermoeiden arbeid van geduldige landlieden onder opzicht van opmerkende huisvaders, de naakte en heete rotsen van Judea, door gestadige aanvoering van aarde in een milde luchtstreek, tot voortbrenging van granen en vruchten te bereiden en te bekwamen, dan om in een nat, guur, koud en stormig gewest, in weerwil van de woedende zee, de lage moeren en diepe meeren van Noord-Holland te veranderen in effene en drooge velden, met overvloed en menschen bedekt.

Van die geleerden, welke in de geschiedenissen der wereld, zooals zij zeggen, onderwezen, vergeten hebben, dat de puinen van Memfis, van Ninive, van Carthago, vergeefs werden gezocht; aan welker nazoek onbekend schijnt, dat diezelfde omlanden van Romen, alwaar men vóór achttien eeuwen zeven millioenen menschen telde, thans de naarste en akeligste eenzaamheid vertoonen.

Van die scherpe verstanden, aan welker vooruitzicht het onnut zoude zijn te voorzeggen (Keer af, genadig God! keer af, dit verschrikkend oogenblik!), dat, wanneer door 't misbruik van zoovele zegeningen, de vereenigde Nederlanden zullen verdienen, dat de Almachtige Zijne beschermende hand van hen aftrekt; dat Vrijheid, Voorrechten, en Overvloed samen henen vlieden, dat onze verzinkende dijken niet langer zijn te vestigen, dat onze sluizen òf aan 't geweld der golven geen wederstand kunnen bieden, òf dat onze ar-

[1] Jos. 17, v. 18. [2] Ruth I, v. 1.

moede die belet te herstellen, dat de verdwenen koophandel de havenen onnut maakt, dat onze weligste landerijen, op nieuw onder water, stinkende poelen aanwijzen, vervuld met namen van steden niet meer te zien, of in vervallene steenhoopen eenige weinige ongezonde, kwijnende en ellendige bewoners vertoonende; — dat alsdan de verwaande onkunde van soortgelijke verstanden, in volgende eeuwen, de geschiedschrijvers met evenveel grond zal aantasten, en in twijfel zal trekken het getal der menschen, die thans deze republiek vervullen.

Dat met diezelfde lichtvaardige stoutheid verwerpende de getuigenissen van diegenen, welke in de tijden, die zij beschrijven, hebben geleefd, de toekomende onwetendheid, gelijk nu de tegenwoordige, met een schimpende grimlach zal vragen, of men haar wil doen gelooven, dat in dat klein en verachtelijk moeras, door hetwelk 't modderig Y een stervend water zijperende verspreid, dagelijks duizend kielen de schatten van Batavia en Paramaribo aanbrachten? of men haar wil doen gelooven, dat naast de biezen van het verslijkte en pest uitwasemende Pampus, ooit heeft kunnen staan een rijk, een prachtig, en met driemaal honderd duizend menschen bevolkt Amsterdam?

En de beheersching van het Joodsche volk, in den geschikten staat der natuur onder de Goddelijke wet levende, begunstigde niet weinig die bevolking; elk huisvader op eigen erf en onder eigen dak wonende, was de opvoeder, de onderwijzer en richter zijner kinderen en kinds-kinderen, en deed zijn praal bestaan in 't spreekwoord van zijne natie: „dat de kroon der ouden zijn de kinders kinderen; en dat der kinderen sieraad, zijn hunne vaderen"; en die jeugd door geene wellusten ontzenuwd, werkte dagelijks met en onder 't oog van vader en broeders aan een arbeid, waarin ieder hunner belang had, òf voor 't onderhoud der stokouden, òf voor eigen voedsel, òf voor dat der zwakke vrouwen en tedere zuigelingen. Hier vandaan die zachte spraak tusschen die 't werk bestierde, en hen die het uitvoerden. Boaz ging zijne maayers zien, en hij zeide bij zijn aankomst: „de Heer zij met uliedenˮ! en zij antwoordden: „de Heer zegene u"[2]!

Geen adel, geen hovaardige adel, die, uit dezelfde aarde voortgekomen als de landman, den landman veracht of onderdrukt, was onder hen bekend. Alle waren ze van een en dezelfde afkomst, alle kinderen Jacobs, alle spraken eene taal; en uit deze gelijkheid sproot onder hen die natuurlijke en eenvoudige heuschheid: „Laat ons", zegt Manoach aan den Engel, welken hij niet kende, „u toch ophouden, en een geitenboksken voor uw aangezicht bereiden"[3]. En hij merkt zoo ras niet, dat deze zijn landgenoot (zooals hij meende) een buitengewone boodschap aan hem te brengen heeft, of hij voegt er bij: „Wat is uwe naam? opdat wij u vereeren, wanneer uw woord zal komen"[4].

Uit deze gelijkheid van staten kwam insgelijks voort die gastvrijheid, waarvan de schending in de gruweldaad van Gibea, die siddering en uitroeping veroorzaakte, welke zooveel eer aan de zeden van dit volk doet, wanneer gansch Israël zeide: „zulks is niet geschied, noch gezien van dien dag af, dat de kinderen Israëls uit Egyptenland zijn opgetogen, tot op dezen dag"[5]!

Geen heer, noch byzonder richter was onder hen bekend, dan enkel in de gevallen wanneer Israël de ondeugden en offeranden der Heidenen aannam, en wanneer God, om Israël te straffen, het voor eenigen tijd in handen der naburige volkeren overgaf, totdat Hij, die de harten en nieren doorgrondt, het oprechte berouw van de schuldige natie aanziende, aan haar, door de geestenuitvoerders zijner bevelen, richteren aanwees, welke door den Goddelijken bijstand Israël spoedig verlosten.

Maar in alle gewone burgerlijke gesteldheden, had niemand eenige macht over zijn naasten. In verschillen van geslachten waren de oudsten der plaats, òf van wederzijden gekorene scheidsmannen, òf maar bloote getuigen, dat aan de wet was voldaan. Hij, die eischer was, zeide tot tien mannen van de oudsten der stad: „zet u in de poort"[1], en zij zetteden zich; en nadat elk zijne redenen voor en tegen had gezegd, en dat de zaak was bevredigd, zeide men: „Gijlieden zijt getuige, dat onze twist is geëindigd"; en niet alleen de oudsten maar al het volk, want alles geschiedde in 't openbaar, zeiden: „Wij zijn getuigen"[2]!

Die zachte regeering echter, en die binnenlandsche rust hadden een stillen overvloed gegeven, waarvan het volk walgde. Want de lichamen der natiën zijn onderworpen aan dezelfde ziekten, als de lichamen van elk byzonder persoon. De rijkdom bij een mensch is ras verzeld met Luiheid en Hovaardij, en deze beide zijn spoedig gevolgd door Weelde en Heerschzucht, de twee gewisse voorloopsters van den val van een republiek[3]. Sidon, en hare dochter Tyr, op de dorre kusten van Palæstina gebouwd, waren door nood geworden zeevarende volkeren, door de zeevaart, kooplieden, en toonden aan de verwonderde binnenlandsche natiën, welke onmeetbare schatten de zee kan geven.

Doch voor het bouwen hunner schepen, hadden zij gebrek van verscheidene noodwendigheden, welke het Joodsche land, waaraan zij grensden, hun konde leveren; voornamentlijk hout; en Seïr bezat dennen-, en Bazan eikenboomen; ook had Dan de kunst van het ijzer glad te maken[4]. Voor hare vloten niet alleen, maar ook voor de menigte der inwoners, van die twee zeesteden, moesten zij het noodige voedsel trekken uit de vruchtbare valleyen van Kanaän; dus waren Juda en het land Israëls de markten geworden, alwaar de zeehavens zich voorzagen van tarwe, van honing, van olie[5]; en voor deze zoo nutte voortbrengselen, deelden die rijke kooplieden, welke alle waren van de Middellandsche zee, van 't Westelijke Gades, tot aan den Kalcedonischen oever, van Tharsis tot aan de Delta, inzamelden, aan Israël de ondeugden uit van honderd vreemde landen, en voldeden hunne betaling met alles wat West en Oost opgaf, tot versiering van vrouwen, tot verwijving van mannen, en tot verderf van aller zeden.

Die handel dus onderling geworden[6], deed eerst den afkeer voor de zeden der Heidenen verdwijnen, vervolgens de Dalila's der Filistijnen tot vrouwen of bijzitten nemen, zelfs door geheiligde Nazireërs, en eindelijk de reizen onder vreemde volkeren dagelijks vermenigvuldigen. En die reizende jongelingen, bedorven weder thuis komende, roemden de pracht van Tyr, de weelde van Sidon, en de vermaken van het Oosten; noemden de eenvoudigheid der vaderen boerschheid, verhieven hemelhoog de aangename beschaafdheid der volkeren,

[1] Spreuk. 17, v. 6. [2] Ruth 2, v. 4. [3] Richt. 13, v. 15. [4] Ibid. v. 17. [5] Richt. 19, v. 30.

[1] Ruth 4, v. 2. [2] Ib. v. 9 en 11. [3] Jes. 23, v. 12. [4] Ez. 27, v. 19. [5] Ib. v. 17. [6] Ibid.

daartoe behoorde, nog in 't midden van Israël stond? in een tijd als de Ark des Verbonds, na vijf eeuwen wandelende geweest te zijn, eindelijk een vaste rustplaats zoude bekomen? in een tijd, dat die ark, door Cherubynen overschaduwd, de twee steenen tafelen van de Wet van Mozes nog vertoonde [1]? dat de Urim en Thummim te vinden waren, en dat de Schekinah', als een wolk het Huis des Heeren vervullende [2], in het nieuwe Heilige der Heiligen zich aan 't verzameld Israël vertoonde?

Niets van dit alles was voor hunne oogen. Geene van al die verbondsteekenen waren meer in wezen; geen tabernakel stond, geen ark was er om voor Israël gedragen te worden, de wet verdwenen of verduisterd, wierd eerst daarna door Ezra gevonden en verklaard: geen Urim en Thummim waren er meer, om voor dezelve den Heer in donkere omstandigheden, met zekerheid te kunnen raadplegen, en de wederschijning van de Schekinah kon wel gewenscht, maar met twijfel verwacht worden.

De grondlegging van den Tempel was voor hunne oogen, maar was die geschied in een tijdstip, gelijk aan dat van de grondlegging des vorigen tempels, wanneer, na 't einde van een roemruchtige regeering, het gebied van den Koninklijken bouwer van dien Tempel, zich Oost- en Westwaarts uitstrekte van de Frat tot aan de Groote Zee, en Noord- en Zuidwaarts tot verre grenzen had d'Orontes en Ezion-Geber? wanneer onmeetbare schatten, door den vader opgezameld, gereed lagen voor den zoon om het begonnen, en reeds in grondlegging verbazende werk te voltooyen; schatten, nog dagelijks vermeerderende door de vrijwillige of gedwongene giften van de Vorsten der omliggende landstreken, over welke de wapenen van den vader zoo dikwijls hadden gezegepraald, en welke de wijze regeering van den zoon in bedwang hield? wanneer Jeruzalem, het sterk bevestigde Jeruzalem, tot hare beschermers telde zoovele duizenden uitgelezene krijgslieden, in alle deelen van oorlogskunde, door ondervinding bekwaam?

Alles was anders. Eenige priesters en oudsten der vaderen waren thans de regeerders van eene smalle uitgestrektheid van op nieuw aangemaakte korenlanden, van een gebied, waarvan de grenspalen, van den top der puinen van Jeruzalem konden gezien worden! waren de bestuurders van een hoop nieuwe aankomelingen, die wel, elk in 't byzonder, eenigen rijkdom hadden medegebracht, maar wier saamgevoegde overvloed, schoon vermeerderd door de giften van het Oosten, echter nog op lang na niet overeenkomstig was met hetgeen tot den volkomen opbouw van dezen, zooveel geringer Tempel noodig was! Zij, priesters, Levieten, en oude lieden, moesten de krijgsbevelhebbers zijn van een kleine gemeente, zoo deze grondlegging in 't openliggend Jeruzalem, in een stad zonder wallen en poorten moest beschermd, ingeval die door wederpartijders wierd gestoord!

En dit geval was voorhanden; want zoo ras de inwoners van de naburige landschappen hadden gezien, dat men een begin had gemaakt van den tempelbouw, zoo ras maar even de dagerand van den nieuwen voorspoed van de Joden uitblonk, hadden zij reeds gevraagd om in gemeenschap van de bouwing van dezen Tempel te worden toegelaten.

Die inwoners waren een vermengsel van Heidenen, in alle hoeken van 't Assyrisch gebied opgeraapt, en gezonden om, na 't vervoeren van de tien stammen Israëls, het woestliggende rijk van Samaria weder te bevolken. Heidenen, wel eenigsins door een Joodsch priester onderwezen in de wet des Allerhoogsten, maar die de vrees des Heeren hadden gemengd met den dienst der Goden, een ieder van de natie van welke hij afstamde [1].

Deze waren het, die met uiterlijke vriendschap kwamen aanbieden: „wij zullen uwen God zoeken, gelijk gijlieden"! [2] En de priesters, de Levieten, en de oudsten der vaderen, wisten, dat allen, welke onder de zachte benamingen van toegevendheid, van vereeniging van geringe verschillen, in de zuivere kerk met hunne dwalingen zoeken in te dringen, inderdaad voornemen hebben, om die Kerk te vernietigen, het Land te beroeren, en door die twee middelen hare drift of heerschzucht te voldoen, en dat diegenen, die met de rust van Land en Kerk zijn belast (en waren zij dit niet?) voor grondregel moeten houden, om, wel met de uiterste zachtheid, maar ook tevens met de strengste aandacht te waken, tegen de minste inbreuk van de vastgestelde formulieren, die de steun van den vrede, van den Godsdienst en regeering van een land zijn, en die nooit in eenig werelddeel zonder bloedige verwarring zijn omver geworpen.

Hierbij wisten zij dat, wanneer een kleine gemeente de onvoorzichtigheid heeft, zich in te lijven in een groot volk, het klein getal in het grootere welhaast ingezwolgen, verdwijnt; en dat dus haar nieuwe staat, binnen korten niet meer bekend, een gering deel van de landvoogdij van Samaria zoude zijn; dat Israëls naam en stammen in die der Heidenen zouden versmelten, dat de belofte der vaderen vruchteloos zoude worden, en de kenteekenen van de hoop aller eeuwen niet meer te vinden zijn.

Doch met welke standvastigheid die oudsten der vaderen aan de Heidenen het weigerend antwoord gaven: „het betaamt niet, dat gijlieden en wij onzen God een Huis bouwen" [3], hun angst moest echter niet middelmatig zijn voor het gevolg van de gramschap van zoovele, door die weigering verbitterde natiën, welke door een langdurige rust rijk en machtig geworden, niet alleen Jeruzalem gewapend omringen, maar bovendien reeds de kunde bezaten van de wegen en middelen, gebruikelijk om aan Hoven gunstig ontvangen te worden. Om den nijd aldaar te doen aanzien als scherpzinnig vooruitzicht, en den laster als liefde voor den Vorst; om, den haat onder voorwendsel van 't gemeene welzijn bedekkende, de Joden voor aanstaande muitelingen te doen doorgaan bij 't Hof van Perziën, daar Cores niet meer was, en daar aanstonds na Cores zich hadden ingedrongen de weelde, de verwijfdheid der Vorsten, de gierigheid der ministers, de weifeling in raadslagen, de tegenstrijdigheid in besluiten, de traagheid in uitvoering, de omkooping der bedienden, in één woord alle fouten, welke de willekeurige regeering daar en overal verzellen, tenzij God in Zijn genade, aan de Staten onder zulk een beheersching een reeks van elkander opvolgende helden gunne.

En wat hadden zij voor steun bij dat Hof? Wie waren zij, om aan die gewapende wederpartijders het hoofd te bieden? Beleefde men een eeuw gelijk aan die, wanneer het luisterrijke Hof van Jeruzalem, geëerd in het Oosten, beroemd in het Zuiden, had zien ver-

[1] Kon. 8, v. 9. [2] Ibid. v. 10.

[1] 1 Kon. 17, v. 33. [2] Ezra 4, v. 2. [3] Ezr. 4, v. 3.

schijnen voor den elpenbeenen troon van Israëls Koning, de Vorstin en bewoners van het verre Meroë, om wijsheid, Godsdienst, en wetten te ontvangen? Of wel een nog vroeger en vrijer eeuw, wanneer Benjamin alleen zes-en-twintig duizend mannen telde, die het zwaard uittrokken [1]? Was er bij deze grondlegging, zoals er bij de vorige was geweest, een groote gemeente te zamen gekomen van den ingang af van Hamath, tot de rivier van Egypten [2]? Een rijke gemeente, in staat om aan den Heer te offeren schapen en runderen, die van wegen de menigte niet konden geteld, noch gerekend worden [3]. Was het eindelijk een gemeente, van welke men zeker konde zijn, dat die in vervolgingen onder bijgeloof, door eenen profeet opgewekt, op de aangezichten zoude nedervallen, en, in tegenwoordigheid van de dwingelandij zelve, zoude op nieuw durven aan Carmel doen weêrgalmen: „De Heer is God! de Heer is God"! [4]

Integendeel: hun eenigste steun ten Hove zoude zijn de zoon van Hachalja, die in den ongelukkigen staat gebracht van in de Haram van Persepolis te kunnen dienen, nochtans zijne smart over de ellende van de bewoners van Jeruzalem, zelfs door den geringsten blijk van droefheid in zijn wezen, aan den Koning, niet dan met den uitersten schroom, zoude durven toonen! De wedergekomenen van Babel waren geene krijgslieden in Assyriën geweest, maar alleen in koophandel of handwerken ervarene menschen; waren een gemeente van twee-en-veertig duizend zielen, na aftrek van vrouwen, kinderen en oude mannen, misschien vier- of vijfduizend ongeoefende krijgslieden kunnende uitleveren, van geslachten door deze eerste pogingen van de grondlegging reeds uitgeput, die gedeeltelijk hare akkers hadden verpand [5]; of bij de eerste duurte van granen die zouden moeten verpanden! ja, misschien haar eigen vleesch, hare zonen en dochters voor slaven verkoopen [6]! Waren een gemeente, van welke èn Vorsten èn volk zoo weinig van de Godsdienst waren onderricht, zoo weinig aan hare plechtigheden gehecht, dat de meesten dadelijk, en tegen het uitdrukkelijk verbod van de wet, zich dagelijks met de dochters der omliggende volkeren door huwelijken vermengden [7]! daar de gierigheid der rijken reeds de bezittingen der armen inslokte [8]!

Het is waar, die priesters, die Levieten, en die oudsten der vaderen, hadden ook voor hare geloovige oogen, niet alleen al de profecyen, eertijds door God aan Israël gedaan, maar daarenboven nog nieuwe, nog heerlijker, nog meer belovende voorzeggingen van het toekomende, door een hunner profeeten aangekondigd, door een tweeden bevestigd. „De heerlijkheid dezes laatsten Huizes zal grooter worden dan des eersten" [9], zeide Haggaï; en Zacharia verzekerde, dat niettegenstaande alle stribbelingen en hinderpalen, dit Huis herbouwd zoude worden, omdat de Heer tot Jeruzalem wedergekeerd was met ontfermingen [10]. Maar was er hoop om den zin van deze Godspraken te doen begrijpen, te doen gelooven aan een jeugd, opgevoed in 't aanschouwen der wellusten van 't Oost, van de schandelijkheden der biesbanden van Babel, daar de openbare ontucht een roem, daar de kuischheid een schamper verwijt was [11]! te doen begrijpen, te doen gelooven aan

[1] Richt. 20, v. 15. [2] 1 Kon. 8, v. 65 [3] Ibid. v. 5.
[4] 1 Kon. 18, v. 39. [5] Neh. 5, v. 3. [6] Ibid. v. 5.
[7] Ezr. 9, v. 2. [8] Neh. 5, v. 5. [9] Hag. 2, v. 10.
[10] Zach. 1, v. 16. [11] Br. van Jer. v. 42 en 43.

huisvaderen, die des anderendaags na deze juiching, rust verlangende, tot hunne gewelfde huizen zouden keeren, en deze grondlegging woest laten liggen [1]; die in luiheid zouden uitroepen: „de tijd is niet gekomen, de tijd, dat des Heeren Huis gebouwd wordt" [2]! aan een volk, in hetwelk God weder erkende, en Zacharia weder aanmerkte, de zaden van alle ondeugden en overtredingen hunner voorouders? aan een natie, welke al deze toekomende heerlijke wegen Gods, in een donkeren nevel en maar alleen in schemering aanzag, en welke aan die priesters, aan die Levieten, aan die oudsten, aan die profeeten, zoo ras deze eerste en zoo luidruchtige vreugdebedrijven, zoo ras de hitte van dezen ijver zoude verkoeld zijn, op het bedaarder aanschouwen van deze grondlegging voor hare oogen zijnde, met recht konden, en waarschijnlijk zouden vragen: „Wie is er onder ulieden overgebleven, die dit Huis in zijn eerste heerlijkheid gezien heeft, en hoedanig ziet gij hetzelve nu? Is dit niet als niet in uwe oogen" [4]! —

Landgenooten! ik heb u voorgehouden, waarom in Israël, op één en denzelven dag, het weenen en de tranen van den ouderdom, en het gejuich en de vreugde van de jeugd, zich hebben kunnen ondermengen. Oordeelt nu gijlieden zelve, of de droefheid, of de vrees, of de angst van velen der priesters, der Levieten, en der oudsten der vaderen, gegrond of ongegrond was! Ik ga over tot mijn tweede gedeelte, dat is tot ons zelven.

Nederlanders! Gij zijt ook onder de theocratie o onmiddellijke Godheidsbestiering geweest. Wie anders, dan God alleen, beheerschte u, wanneer deze republiek in hare geboorte, gelijk Israël in de woestijn, een zwervende horde te water was? wanneer eenige weinigen, aan het zwaard des onderdrukkers ontkomene mannen, zonder andere bezitting dan de Vrijheid, in slechte schuiten, onder half verrotte zeilen, op den woesten Noorder Oceaan, ginds en weder dobberden? Wie anders verzamelde in Engeland, onder de bevelen van een hoofd, die schepen, aan dagelijksche verwarring gewend, tot gestadige verdeelingen genoodzaakt? Wie bewoog Elizabeth, om die vluchtelingen te verdrijven uit havenen, voor hun alleen onherbergzaam geworden? Wie gaf in holle en donkere nacht, aan een vloot naar Enkhuizen bestemd, die twee koopvaardijschepen, die door Dovelens en Hedding genomen en onder de vlag gebracht, deden besluiten, om de makkers van die rijkgeladene kielen in de Maas op te zoeken? En wanneer deze laatste, hunne ankers kappende, met den vloed tot voor Rotterdam opklommen, wie boezemde aan de Geuzen in, om tot vergoeding van de gemiste buit, Den Briel aan te tasten, en ten minsten niet zonder roem, weder zee te kiezen? Wie anders dan God alleen, zond in de ziel van een kleine, maar dappere hand vol volks, het moedig voornemen, om uit de weerlooze muren van Den Briel niet te vertrekken, het uiterste aldaar af te wachten, alles te wagen, en van daar iets groots te beginnen, of in die wallen begraafplaats te vinden?

Wie stuurde in 't hart van Alba de heerschzucht, om zijnen Koning tegen wil en dank te noodzaken, de opper-landvoogdij der Nederlanden te moeten aan hem laten, of aan zijnen zoon toevertrouwen? dien geest van dwaling, waaruit sproot het verwaand besluit, om de

[1] Hag. 1, v. 4. [2] Ibid. v. 2. [3] Zach. 7, v. 5–14.
[4] Hag. 2, v. 4. [5] Eerste eeuw van de republiek.

Hollandsche en Zeeuwsche havens van bezettingen te ontblooten, op hoop dat, door de gemakkelijkheid van de aantasting van eene derzelver, een nieuwe oorlog zoude beginnen, en zijne krijgskunde weder doen blinken? En wanneer Den Briel genomen, en Bossu van voor die wallen verdreven, hem gevolgen vertoonden, welke de hovaardij, tot daar toe, voor zijne trotsche oogen had verborgen, wie anders dan God beroerde de gemeente van Vlissingen op de aannadering van de Spaansche benden, die in den tweeden zeesleutel van 't land de ketenen van Zeeland kwamen verzwaren? Wie deed vallen op de schepen van dit oud en zoo geoefend krijgsvolk, dien zoo onbegrijpelijken schrik, die hen van de ree van Vlissingen deê vlieden, op eenen enkelen kanonschoot, uit een onvolmaakte sterkte, van een half voltooide batterij, door een dronken waaghals in 't wilde gelost? Wie gaf aan die zwakke burgerij het oordeel, om aan de vleyerij van Kapelle te wederstaan; den moed, beide en voorzichtigheid, om op middelen van bescherming bedacht te zijn; de nijverheid, om het noodige daartoe te verkrijgen?

Waren het de handen van den timmerman Vermei, of was het de hand des Allerhoogsten, die wegwierp dien geboorden polstok, waarvan de ontdekte geheimen, volgens 't onwisse oordeel der menschen, het verlies van Alkmaar moesten veroorzaken, en die, volgens de altijd zekere wegen van God, tot verlossing van die zoo hevig aangetaste plaats, waren bestemd?

Eindelijk, om niets meerder aan te halen, waartoe die wanhoop, wanneer alle andere pogingen geen hulp aan 't benauwde Leiden konden aanbrengen, die wanhoop, welke, om een machtige vloot op 't land te doen varen, dijken en dammen deê doorsteken, die zout en zoet water, zeewier en klavergras, Zuidholland en 't kanaal, samenmengde; die wanhoop, zelfs nog in zulke allerverschrikkelijkste omstandigheden, dreigende onnut te zijn; waartoe dit alles, als omdat de Almachtige God (wij bedienen ons van de eigene woorden van de meest denkende uwer geschiedschrijvers), willende den hoogmoed uwer vijanden over rug werpen, en den benauwden toonen, dat geen uitkomst ongezien is, of hij weet er raad toe; even met den springvloed, eerst eenen storm uit den Noordwesten deed opstaan, die de baren ten lande injoeg; thans den wind acht volle streken Zuidwaarts zwaayen, juist naar wensch om 't water den vlotelingen toe te mennen [1]. En Leiden wierd ontzet.

Neen, landgenooten! neen, wij nemen niets af aan 't Huis van Nassau; neen, wij ontkennen geene der weldaden, door Willem den Eerste aan deze republiek bewezen! wij zijn geweest, wij zijn nog, wij zullen ten allen tijden vervuld zijn met dankbaarheid voor die onmeetbare diensten! En zij gebannen uit onze samenleving hij, die ooit weigeren zal te erkennen de onbetaalbare verplichtingen, welke deze republiek aan den naam van Nassau schuldig is! Maar ook verdwijne van de aarde de lafhartige vleyer, wiens heiligschendende tong of pen godslasterlijk aan het schepsel durft toebrengen den roem van den Schepper!

Want het is buiten allen twijfel, dat gij aan God alleen verschuldigd zijt de keus van dien eersten richter; van dien Oranje, dien de Goddelijke Voorzienigheid voor u had geschapen, dien de eeuwige Wijsheid uit zoovele andere Nederlandsche grooten voor u had uitgekipt, voor u heeft bewaard, van dien man, groot in voorneming, stoutmoedig in uitvoering, bedaard in voordeelige, onberoerd in nadeelige tijden; van dien man, die in alsoorts omstandigheden, de goede en kwade gevolgen met een nooit feilend oog voorzag; die in rampen nooit bezweek, en in voorspoed niets meende gedaan te hebben, zoo lang er iets meerder overbleef te doen; die in alle duistere zaken helderheid, in alle verwarringen klaarheid bracht, die in tweespalt ieder wist te vergenoegen! Die, nooit doorgrond, oogenblikkelijk kende den inborst van elk, met wien hij omging; die zonder eenigen rijkdom, veelmin schatten te bezitten, den machtigen meester van alle goud- en zilvermijnen van de bekende wereld niet alleen verarmde, maar hem tot de noodzakelijkheid dwong, om van den troon een schandelijk voorbeeld van bankroet aan zijne onderdanen te toonen. Van dien stadhouder, die zonder andere hulp dan zijn moed en eenige weinige nieuwe soldaten, uwe landgrenzen wist te beschermen, die uit uwe eendracht, door hem bewerkt, en door uwe verbindtenis te Utrecht door hem aangeraden, door hem ingesteld, door die unie van zeven kleine landschappen, de talrijke koopvaardijvloten heeft geschapen, die nog dagelijks alle werelddeelen verbazen.

Het was dan van dit tijdstip af, dat wij uwe zeden zouden moeten beschrijven. Maar zij waren, die ongelukkige tijden, wanneer de overgeblevene en nog rookende asch van de houtmijten, die de onnoozelheid hadden verbrand, wierd overdekt met bloed van schuldigen en onschuldigen; wanneer verbitterde vluchtelingen, welke men had gedwongen, jaren lang tegen alle rampen der menschelijkheid te worstelen, de wederwraak van haar leed op deugd en ondeugd deden nedervallen; tijden van moorden, die uit de menschlievende oogen van Oranje persten de eenigste van hem bekende tranen: ruwe tijden, afschuwelijke zeden, aan welke hij niet anders konde tegenstellen dan het voorbeeld van zijn eigen deugdrijk, zedig, en altijd menschlievend gedrag! [1]

En de beginselen van de regeering van Maurits gaven geen meerder steun aan de zeden. Hij zelve wierd in jongelingschap, met moeite bewaard door eenige getrouwe vrienden, tegen de lagen welke hem bereidde Leicester, een schendig vreemdeling, die hier onder schijn van hulp ingedrongen, inderdaad geen ander voornemen had, dan om de Soevereiniteit dezer landen aan zich zelven of aan zijn huis langzaam over te brengen, en tot middelen hiertoe had verkoren, om Maurits, aan Europa en Nederland te doen voorkomen als een Vorst, zonder eenige zeden of noodige kennisse; om, alle 's Lands zaken moedwillig in verwarring brengende, den nieuwen Staat te doen aanzien bij hare nabuuren, als een lichaam zonder order of band; om 't schuim van vreemden boven inboorlingen, in burgerlijke en militaire ambten, verheffende, de voornaamste geslachten te vernielen, voornamentlijk die, welker aankleving aan de kinderen van Oranje, aan Vrijheid, en aan de Gereformeerde Godsdienst, het meest bekend, en dus aan hem het meest verdacht waren. [2]

Hierdoor stond het geschapen, dat de Tudeske dronkenschap, en daardoor veroorzaakte beestachtigheid, de Fransche dartelheid, met hoererij en overspel verzeld, de onverschilligheid in Godsdienst der Engelschen, sedert een eeuw gewoon bij ieder verandering van Koning een nieuwen Godsdienst aan te nemen, en bij dit alles de gevaarlijke manier van denken van een fortuinzoeker,

[1] Hooft.

[1] Reydt. [2] Sande.

door misdaden van Staat reeds befaamd[1], in de nieuwe republiek de overhand zouden nemen, de goede zeden onmogelijk maken, en Land, Kerk, en 't Huis van Oranje voor altoos te gronde brengen; wanneer Maurits, in eerste jeugd met alle hoedanigheden van een held alreeds begaafd, spoedig begreep, dat ondankbaarheid jegens zijns vaders vrienden geen Staatkunde, noch de militaire woestheid krijgskunde was, en Leicester en al die wangedrochten, die met hem 's lands verderf zochten, verdrijvende, het gulden tijdperk van Nederlands zuivere zeden en Godsdienst begon.

Die vermaarde Veldoverste, door de voorzichtigheid opgevoed, door de krijgskunde bij de hand geleid, door de overwinning bekroond, deed, na een veertigjarigen oorlog, aan uwe voorouders Vrede en Vrijheid zien, niet meer in een wolk van hoop, niet meer van verre, maar dadelijk voor hunne oogen liggende, deed hun de eerste zoetigheden van die beiden genieten. Met de Treves verschijnt een nieuwe en onbekende rust. De zeden van twee welopgevoede prinsen verspreidden de ameniteit van 't Hof in 't lichaam der natie; de militaire wanorders werden beteugeld, de burgerlijke macht herrijst, wetten en voorrechten zwijgen niet meer op de frontieren voor de krijgstrompet, de zeven te Utrecht verbondene provinciën zijn vrij, hare vermeerderde grenzen zijn verzekerd.

En terwijl de Hollandsche handen de woestliggende heidevelden van de baronnie van Breda beginnen om te spitten, en dat de Zeeuwsche eggen de harde kluiten van 't vruchtbre Cadzand verbreken, bedenken de Nijverheid en Barneveld, voor 't aangroeyend getal van inwoners, in den beveiligden, maar waterigen schoot der Vereenigde Nederlanden, polders, die de arbeidzaamheid begon, die de rijkdom volvoerde, die de overvloed onderhoudt; de onvruchtbare biezen, de schrale rietpollen, de onbegaanbare moerassen, de aaneengeschakelde meeren veranderen van gedaante, en maken plaats voor tachtig duizend morgens nieuwen, en schielijk vasten grond[2]; hier pronkende met het gezegendste graan der vette kleilanden; ginds, met vlakke, nette, en 't oog verheugende groene weiden, die de voedzaamste grasperken van Europa vertoonen, en betreden worden door wollige schapen en gladde runderen, die van wegens de menigte niet kunnen geteld, noch gerekend worden! Zelfs de barre zandheuvelen verdwijnen onder het nieuw geplante, en welhaast welig houtgewas, waarin de zachtere, en voor de koude winden nu beschermde lente, den nachtegaal uit de Walchersche beemden lokt, overbrengt, en aan de stille bewoners van de Hollandsche duinen voor de eerste maal doet hooren[3].

Maar die nijverheid en die arbeidzaamheid waren vruchten van de soberheid; die rijkdom en die overvloed waren gevolgen van de spaarzaamheid, welke, door ieder huisvader aan zijne kinderen geleerd, elk hunner deed tevreden zijn met het noodige, zonder het overtollige te begeeren, zonder zich boven zijnen staat, veel minder boven de wetten te willen verheffen. Hier vandaan die nederige omgang in huizen en samenleving, in 't byzonder en in 't openbaar; hier vandaan die vriendelijke gemeenzaamheid tusschen rechter en gemeente, tusschen meerder en minder, tusschen regeerders en 't volk! Gemeenzaamheid, zoo noodig in een republiek, omdat de uiterlijke schijn van de gelijkheid der menschen staten, omdat die schijn, van allen, zoowel de een als ander, te zijn onderdanen van de wet alleen, een van de allerverzekerdste en sterkste banden is, van die soorts regeering.

Hoort hiervan vreemdelingen met admiratie spreken! Vreemdelingen, wier getuigenis in dezen, niet (gelijk het mijne) onder achterdocht van Vaderlandsche partijdigheid kan vallen. „Hij was gewoon", zegt de een, en hij spreekt van Willem den Eerste, „wanneer hij, over straat gaande, in een burgerhuis eenig verschil hoorde, in te treden, man en vrouw met geduld aan te hooren, te vermanen en te vereenigen; en wanneer hij dit voltrokken had, weigerde hij niet aan den burger, die hem een glas bier toebracht, bescheid te doen"[1]. „Ik heb hem gezien", zegt een ander van den amiraal De Ruiter, „des anderendaags morgens, na een bloedigen en drie dagen betwisten zeeslag, door de blinkendste overwinning gevolgd, zelf zijne hoenderen voeden, en met eigen handen zijn kajuit vegen"[2]. „En terwijl", roept een derde uit, „de naam van den raadpensionaris De Witt, in alle negotiatiën van Europa, in de weegschaal gelijk was aan die van den machtigste der Koningen, zag men in Den Haag dien grooten Staatsminister, zoowel in huis bediend als buitenshuis gevolgd, door maar één knecht"[3].

En niets was hierin geveinsd, of eigen alleen aan mannen: die zelfde afkeer van uiterlijken schijn, die wijze spaarzaamheid, welke de mannen ook in 's Lands zaken overbrachten, die zelfde schrandere zuinigheid en ordentelijkheid bademde de vrouwen. Oppassende, dat de bezige echtgenoot, bij zijn terugkomst van beurs-, stads- of landsvergadering, zijn woning rein, zijn verblijfplaats geschikt vond, bezorgd voor de tedere zuigeling, door hare eigene borsten gelaafd, aandachtig opgroeyende jeugd en jongelingschap, bevreesd, om door overtreding van de nauwe palen van inkomst, het aanstaande welwezen van kinderen te krenken; maar boven alles wakende, om haren goeden naam buiten opspraak te bewaren.

Wilt gij op nieuw getuigenis van vreemdelingen? Zoekt op, hoe een dartele, verkwistende en ongebondene natie, in een menigte pretenselijk aardige werken van die tijden, overal schertst, overal den spot drijft met de zedigheid, met de zuinigheid, met de ingetogenheid der Hollandsche vrouwen! Die vrouwen waren dan kuisch, huishoudende, en zeer verre van zich naar 't hoofd van vreemdelingen te werpen.

Maar ziet liever de beschrijving der zeden van dien tijd, niet oppervlakkig door onbezonnen reizigers, maar door de geestigste tevens en ernstigste pen van Nederland aan ons nagelaten; niet opgesteld door iemand die de zuinigheid prijst, omdat hij arm is, noch de soberheid verheft, omdat hij gebrek lijdt, maar door den eersten staatsbediende van de rijkste der zeven bondgenooten! Pleegt raad met dat boek[4], hetwelk uwe voorouders als den zedenmeester van hoofdstad en provinciën aanzagen, en 't geen nu tot lezing der dienstmaagden wordt overgelaten door ouders, die het niet kennen, en door een jeugd, die eist op de gedachte, dat de levenswijs van hare overgrootmoeders ooit weder zoude kunnen ingevoerd worden.

Niet dat de pracht in die dagen onbekend was: die is altijd een onvermijdelijk gevolg van den overvloed; doch de inhoudendheid, daar elk in leefde, maakte de gelegenheden van pracht zeldzaam, en sommigen zelfs

[1] Hooft. [2] Leegwater. [3] Heerkens.

[1] Auberi. [2] Guiche. [3] Voltaire. [4] Vader Cats.

alhier geheel onbekend. Geen vooroordeel van koets en paarden te moeten houden, belette huwelijken, geene dagelijksche visites, assembleën of schouwspelen, trokken vader en moeder buitenshuis, of lieten daar kleine kinderen, welhaast verwilderd en bedorven, aan de zorg van lichte meiden of dronken knechts. De eenigste dagelijksche gewone uitwandeling van de huismoeder was de marktgang, die zij, gevolgd door een meid, zelve waarnam; want geene vrouw van dien tijd in Nederland, aan welke onverschillig was, of de behoeften, noodwendig tot voedsel en gezondheid van man, kinderen en dienstboden, wel of kwalijk uitgekozen, duur of goedkoop waren; en let er op, waarde landgenooten! het is niet van de burgerij alleen, dat de raadpensionaris Cats spreekt, het is ook van den eersten adel van uw land, met welken hij gestadig moest omgaan en omging.

Alle uren, die na 't afdoen der huiselijke zaken aan de moeder overbleven, wierden besteed, om den vader in de opvoeding van kinderen behulpzaam te zijn; en langs dien weg in onderwijzing zelve onderwezen, waren vrouwen en weduwen, in de gevallen van ongelukken of versterf van mannen, in staat de zonen op te voeden. Leest uwe Vaderlandsche geschiedenis; gij zult vinden Louize de Coligny, met matig inkomen, altijd overeenkomstig met haren staat en naam leven, en door hare lessen haren zoon de roemruchtigste vorst geworden van zijnen leeftijd! Gij zult vinden Emilia van Solms, prachtig alleen in 't gedenkteeken tot luister van haar verloren gemaal opgericht, de zedige opvoedster zijn van haren kleinzoon, van dien kleinzoon, door hare onderrichtingen de glans geworden van Vaderland en Protestantsche Kerk! Gij zult vinden Maria van Reigersberg, dan haren echtgenoot in ongevallen troostende, dan haren tijd verdeelende tusschen Loevestein en het onderwijs van hunne kinderen, en eindelijk, met dienzelven moed, met welken zij hem uit de gevangenis had verlost, de gezellin geworden van zijne ballingschap.

Uit dusdanige ouders is gesproten die dappere jeugd, die zoo glorierijk in golven en vuren heeft uitgeblonken! die schrandere tegelijk en durvende afgezanten, die de verwondering der vreemde hoven waren! die standvastigen en Godvruchtigen te zamen, mannen en ministers van Staat, aan welke de Republiek zoo dikwijls de duurzaamheid van Vrede en Godsdienst verschuldigd is geweest! Van die regenten, die zich niet vergenoegden, uit noodzakelijkheid, uiterlijk te belijden een Godsdienst, welke hen tot eerambten konde bevorderen, maar welker zielen die Godsdienst overtuigende bestraalde, ongeveinsd bezat!

Denkt niet, Nederlanders! dat ik u fabelachtige tijden beschrijve, dat ik u een ingebeelde eeuw voorhoude! Durft u, zoo de weelde, zoo de luiheid, zoo de onwetendheid van deze eeuw het u toelaat, durft u, voor een oogenblik, met mij overbrengen in die tijden; koomt, verzelt mij naar 't huis, volgt mij tot in de binnenkamer van dien man, wiens gepast gewaad, wiens zedige, maar wel gestoffeerde woning, aan ulieden vertoont een persoon, door zijnen staat boven 't gemeen verheven; wiens achtbaarheid u doet wenschen, dat hij een van uwe regenten zij; die, omringd door boeken, u doet veronderstellen dat hij geleerd is; wiens diep in gedachten verzonkene houding u doet vermoeden, dat hij peinst aan iets gewichtigs, hetgeen de pen in zijn hand gereed is op het papier te zetten.

Gij bedriegt u niet, dit alles is zoo! Het is Huig de Groot, het is die beroemde pensionaris van Rotterdam, het is dat wonder van geleerdheid, het is die man die Europa heeft verlicht, die zijn Vaderland heeft verheerlijkt! Gij zegt, op 't aanschouwen van zijne peinzende aandacht: „hij onderwijst de koningen, hij toont aan de natiën de rechten van Vrede en Oorlog, hij verdedigt de Vrijheid onzer zeeën, of hij stelt op voor 't land of voor hem-zelf een apologie, die zijne vijanden van woede en angst zal doen sidderen"! Neen, mannen, broeders, neen! hij toont in dit oogenblik aan, zooveel de menschelijke zwakheid het kan aantoonen, het Wezen van God; hij bewijst onwedersprekelijk de komst van den Messias aan 't verzwakt geloof, aan de twijfelende volkeren!

Maar voor wie die arbeid? Zal die strekken, om door een scherpzinnige verhandeling van de donkerste twisten, die 't Kristendom verscheuren, een uitsteekenden naam in hoogescholen, een ijdelen roem onder de geleerden van Europa te verdienen? Verre vandaar. Hij arbeidt, op 't spoor van zijn Goddelijken Meester, voor visschers! voor dat gedeelte zijner landgenooten, die gestadig bezig in groote of kleine visscherijen, of zwervende in langdurige buitenlandsche reizen, in vermoeyende en gevaarlijke kostwinningen, van allen geestelijken troost ontbloot zijn, behalve van 't geen Huig de Groot aan hun geest heeft geleerd, in hun geheugen heeft geprent!

En in welke tijden is dit werk begonnen? Is het in den tijd dat hij, uit zijn Vaderland gebannen, zijne vijanden over die ballingschap wil schaamrood doen worden? Is het in de jaren zijner gevangenis, wanneer hij, van vrijheid beroofd, wil toonen niet van Godsvrucht ontbloot te zijn? Is 't in de dagen van zijn ouderdom, als, door ziekte afgemat, zijn geest het aanstaande doodelijk uiteinde met schrik beschouwend, min uit overtuiging dan zwakheid, Godvruchtig wordt? Neen, het is in bloeyende jeugd, het is in volle gezondheid, het is in den schoot van een vrij, en door zijne diensten mede bestuurd Vaderland.

Ziet daar, medeburgers, uw eerste eeuw! ziet daar uwe praal! ziet daar hetgeen gij kunt antwoorden aan de vreemdelingen, die aan u en aan mij de convulsiën van die eeuw mochten tegenwerpen! Het is waar, zij zijn er onder ons geweest die ongelukkige tijdperken, dat men de Deugd op 't schavot, de Geleerdheid in gevangenis, de Onnoozelheid verscheurd, en 't Huis van Oranje heeft verdrukt gezien. Maar van de zeden van een volk in de wringingen van een convulsie te oordeelen, zoude hetzelfde zijn, als de deugd en Godsvrucht van een deftig man te wikken op woorden of daden, die een bedwelmende heete koorts aan hem ontrukt. En wendt voor een oogenblik uw aandacht van uw Vaderland af, op twee naast ons gelegene rijken; ziet in die zelfde eeuw, in het eene, twee koningen door 't mes van de laagsten hunner onderdanen weggerukt, en die moorden door een tachtigjarige bloedige verwarring gevolgd! in het andere, de verbitterde natie eerst haren monarch en vervolgens het edelste bloed harer grooten, onder de plechtigheden van justitie op 't schavot vergieten!

Doch laat men ons in deze eeuw een eenige beschaafde natie vertoonen, in welke men vorsten vindt met meer matigheid en macht; een volk met meer liefde voor zijn Vorst; geestelijken met meer zeden, een gemeen met meer eerbied voor de geestelijkheid;

regeerders met meer achtbaarheid, onderdanen met bereidwilliger gehoorzaamheid, koophandel met beter trouw, huishoudingen met meerder vrede, rijkdom met geringer pracht, overvloed met minder weelde, een volk zachter in Europa, geduchter aan de einden der aarde, onversaagder in 't beginnen, langmoediger in 't uitvoeren van groote zaken; een volk met meerder vrijheid thuis, en buitenslands met meerder roem, te water en in 't veld, bekroond!

Priesters en Oudsten der vaderen in Nederland, misschien gevoelt gij reeds eenige droefheid op de herdenking van de zeden en roem van die eeuw, in 't aanschouwen van de tegenwoordige; misschien vreest gij, dat ik u zal voorhouden een verschrikkend, en gelijkend schilderij van onze bedorvenheid in Neêrlands tweede eeuw, met den tweeden staat der Hebreërs. Maar zoo ik u die droefheid niet kan benemen, ik zal ten minsten deze vrees spoedig doen ophouden. Wij zijn gelukkiger in die eeuw geweest[1], dan Israël onder de koningen; want zoo wij de zaden van onze tegenwoordige bedorvenheid in dit tijdperk zullen zien uitspruiten, wij zullen tevens het genoegen hebben van daarbij te zien, dat die zaden langzaam hun wortelen hebben geschoten, en dat onder de beginselen van een algemeene verdwijning van zeden, zich ook nog lang opvolgers van de deugd en matigheid hunner voorouders, in Nederland hebben vertoond.

Dat meer is, in alle tijden van de Republiek is er geen blinkerder tijdstip als dat, hetwelk het begin van die tweede eeuw uitlevert: alles scheen verloren, wanneer alles machtiger dan ooit wierd, en de vrede van Nymwegen deed aan geheel Europa de wijsheid zien van een Vorst en van een ministerie, zonder vergrooting met die van Salomo te vergelijken.

Die jonge Vorst was in tegenspoed opgevoed, en had zijne kindsheid en jongelingschap in 't aanhooren van nutte onderwijzingen doorgebracht; hij was in vervolgingen groot gemaakt, en dus, van oprechte vrienden alleen verzeld geweest zijnde, had het vergift van vleyerij, dat de Vorsten tot in de wieg gaat zoeken, hem niet omringd. Hij zelve bezat kennis, verstand en oordeel, en wist derhalven bekwame, kundige en doorziende ministers te kiezen; en de stof tot zulk een minister was er. Zij waren er, die mannen, afgestamd van de voorouders welke wij beschreven hebben, die, de liefde van Vrijheid en Vaderland ingezogen hebbende, ook wisten dat beide, Vrijheid en Vaderland, hier gekleefd zijn aan 't personeel karakter van diegenen, aan welker dapperheid in oorlog, aan welker schranderheid in vrede, aan welker voorzorg zoowel in oorlog als vrede, de uitvoering van zaken is toevertrouwd.

Bij dit alles bezat de jonge Vorst de kunst om ieder te vergenoegen, door aan zijne gewezene vijanden niet te weigeren hetgeen hun toekwam, door aan zijne vrienden de belooningen te geven, welke hij volgens de wetten konde toestaan. Hierdoor bij de eersten niet gevreesd, bij de anderen bemind, bij allen geacht, bij 't gemeen geëerbiedigd, en door ministers van eene beproefde trouw, en van eene, door ondervinding verlichte staatkunde gediend, was hij niet alleen de geliefde rechter van zijn Vaderland, maar wierd ras de geduchte scheidsman van koningen en natiën, en de beschermer van de Hervormde Kerk in Europa.

Zoo dan de eerste eenvondigheid uwer vaderen is verdwenen gedurende zijn regeering; zoo de weelde, dat gemeen voorteeken van het verval der zeden, en van het bederf der harten, onder zijne beheersching is begonnen in te dringen, is 't niet aan hem, dat men dien ramp moet toeschrijven, maar aan de bijna ongeloofelijke grootheid in aanzien en rijkdom, in macht en invloed in de Europeesche zaken, tot welke zijne onvergelijkelijke wijsheid dit land verhief.

Slaat uw oogen rechts en links op die twee nabnrige mogendheden, welker naijver u heeft doen zijn, en nog naast God en uwe zeden, de allerverzekerdste steun van uw existentie is. Ziet in Frankrijk een Koning, die tot zijn vier-en-twintigste jaar de nederige dienaar geweest zijnde van een knecht van zijne moeder, van een Siciliaanschen priester, na met een slaafachtig geduld den dood van Mazarin te hebben afgewacht, om zelf te regeeren, hierdoor de verachting was geworden van zijne tijdgenooten. Die dit merkende, en dit willende en hopende te doen vergeten, in een ander uiterste verviel, en niets meer ademde dan grootsche, dan buitengewone zaken en daden, altijd met pronk, met pracht, met praal verzeld, welke als heldhaftig door zijn volk, als roemruchtig door zijne hovelingen, als Godvruchtig door zijne geestelijkheid wierden uitgekreten: maar die bij andere natiën wierden aangezien als opgeblazen, hovaardig, of onzinnig.

Van die laatste soort was het voornemen, om twee millioenen nutte ingezetenen te dwingen van Godsdienst te veranderen, en te gelooven als hun Koning; hij, die door een gevolg van zijne onwetende opvoeding, verlegen zoude geweest zijn van zijne eigene geloofsartikelen reden te geven. Die ongelukkigen, onmenschelijk vervolgd, met gevaar in menigte gevlucht, wierden door uwe voorvaderen mildadiglijk verwelkoomd, Godvruchtig nedergezet, vriendelijk gekoesterd, in uwe huizen ontvangen, met de opvoeding van uwe kinderen belast; en dit is de eerste oorzaak van de verandering der zeden hier te lande geweest.

Fransche vluchtelingen! mannen, voor welker Godsdienst ik den diepsten eerbied heb, voor welker ijver ik de grootste achting gevoel, gijlieden zijt het niet, noch gij, noch veel min uw Godsdienst die onze zeden hebt bedorven! maar uwe taal en uwe manieren. Gij waart gewoon in de samenleving om te gaan met *politesse*, een woord, dat in uw taal alleen maar beduidt de zorg om niets te doen of te zeggen, dat aan een ander moeyelijk kan zijn; gij waart geleerd, om de fouten der grooten met zachte bewoordingen te verbloemen; en de ruwe Nederlander, niet wel onderscheidende, nam in de opvoeding de valschheid aan, in plaats van de *politesse*, en de lage vleyerij in plaats van de voorzichtige meêgaandheid.

En bij dit beginsel van 't inkruipende verderf der harten in de samenleving, voegde zich kort daarna de geest van hovaardij en verkwisting, die, de huishoudingen ondergravende, de armoede veroorzaakt, en de rust in 't binnenste der familiën doet verdwijnen.

Wie is er zoo onbedreven in de Europeesche geschiedenissen, die niet kent de reeks van ongevallen, door welke het Huis der Stuarts, gedurende vier eeuwen, aan de Vorsten der aarde heeft bewezen, dat niets gevaarlijker is dan de grondregel, die dikwijls aan onwetende prinsen voor Staatkunde wordt geleerd, dat men zijne oude vrienden moet vervolgen, en alle nieuwe, of die zich als zoodanig opgeven, met weldaden moet overladen? Bij dit ongerijmd gedrag zijner vaderen,

[1] Tweede eeuw van de Republiek.

had de onvoorzichtige Jakob Stuart nog gevoegd het dwaze voornemen, om den Godsdienst, bij wetten in Groot-Brittaniën vastgesteld, met geweld aan de Roomsche bisschoppen te onderwerpen. Door dit alles onverschillig geworden aan de oude dienaren van zijn huis, veracht bij de nieuwe vrienden, gehaat bij de geestelijkheid, en bij 't gemeen aangezien als een dwingeland, wierd hij aangetast, verlaten, en verjaagd door een revolutie zonder bloedstorting; een voorbeeld, onbekend bij een natie, gewoon het verdrijven hunner koningen door een stroom van bloed te doen verzellen. Toen ontving de Engelsche natie van uw Stadhouder de Vrijheid, wetten, en constitutie, die haar zoo machtig heeft doen worden; en de luister van den troon, welke hierdoor uwen Stadhouder omringde, is de tweede gebeurtenis die verandering in onze zeden bracht.

Want wanneer die Prins uit de drie rijken in zijn Vaderland herscheen, met allen roem van een overwinnaar, en alle heerlijkheid van een zegepralend Koning, wierd hij gevolgd door een schare van dien prachtigen en innerlijk opulenten Engelschen adel, en welhaast in Den Haag begroet door geen kleiner tal Duitsche Vorsten, in uiterlijke sieraden pronkende met het bloed hunner verslaafde en verhuurde onderdanen. En de Nederlander, zich weder vergissende, nam over van de Engelschen de buitensporige weelde en wellust van dat volk, in eerste kindsheid zelve aan geene banden van ingetogenheid gewoon; in plaats van over te nemen dien haat van dwingelandij gedurende het leven, en die beredeneerde onverschrokkenheid in 't sterven voor Land en Vrijheid, die de grond van 't karakter der Britten zijn! nam over van de Duitschers de kruipende onderwerping van 't gemeen, en den windbuiligen hoogmoed der Prinsen, in plaats van de taaye standvastigheid in arbeid, en koele bedaardheid in gevaren, die de inwoners van dat uitgestrekt Keizerrijk sedert eeuwen zoo vermaard hebben gemaakt!

En die vreemde ondeugden eerst in de hoofdplaats, en vandaar in de provinciën verspreid, zouden spoediger voortgang gehad hebben, zoo de levenswijs van den stadhouderlijken Koning dezelve niet had ingehouden; een levenswijs, altijd zedig in voorspoed, stil onder de luidruchtigste toejuichingen, matig in 't midden van schatten, eenvoudig in de luisterrijkste verheffing.

Dit voorbeeld door hem gegeven, en gevolgd door deftige ministers, welke zijn doorziend oog had aangesteld, is oorzaak geweest, dat de algemeene bedorvenheid van levenswijze, nog lang na zijn dood, als door een onverbrekelijken dijk is tegengehouden; niettegenstaande zelfs alle behaalde voordeelen en vermeerderde rijkdommen, door een oorlog, in zijne beginselen de gelukkigste van al onze oorlogen.

En schoon de vrede van Utrecht met zich bracht de rust en overvloed, de luiheid en een verdubbeling van weelde, het was de jeugd alleen die aangestoken wierd, en die welhaast in meerdere jaren de ernstige deftigheid hunner vaderen weder aannam. Het lichaam der regeering bleef onbesmet; niet dat men geene regenten zelve vond, die de spaarzame strengheid in verteringen wilden doen aanzien als eene niet meer passende zuinigheid, die vreemde en woeste vermaken opgaven als tijdkortingen, die de achtbaarheid voor onbeleefdheid uitkreten, die de onbeschaamdheid galanterie noemden; maar die manier van denken, wel verre van een algemeene goedkeuring te hebben, verwijderde van eerambten en wierd dus weinig gevolgd. Een klaar bewijs dat, zoo de liefde voor de deugden onzer voorouders, bij sommigen reeds begon te verminderen, het gros der natie den eerbied voor de deftige ingetogenheid nog niet uit het hart had gebannen; en geen minder bewijs, hoe nut en noodig in een Republiek is de zedige uiterlijkheid van regenten en ministers.

Herinnert u, want wij naderen aan tijden van welke wij geen ander getuigenis behoeven bij te brengen, dan 't geen onze ooren gehoord, onze oogen hebben gezien; herinnert u, met welken eerbied wij altijd aanschouwden dien zedigen grijzaard, die, in een vijf-en-tachtigjarigen ouderdom, de jeugd in vrolijkheid, de mannen in kracht, de wijsten der vaderen in voorzichtigheid overtrof! wiens ingetogenheid vermeerderde, naarmate de weelde aanwies, wiens kalmte van ziel verdubbelde, naarmate de stormen van tweedracht zich meer en meer verhieven, en die, tot het laatste oogenblik van zijn leven, altijd is geweest het voorwerp van de veneratie van de jeugd, de toevlucht in raadpleging der mannen, en het vertrouwen der allergeoefendste regenten! Maar ook na zijn dood welk een verandering!

Doch laat ons, eer wij tot erger tijdstippen overgaan, nog eerst met genoegen en admiratie voor u brengen het nooit genoeg geprezen voorbeeld van oordeelkundige en allerwijste moderatie, door het gansche lichaam der regeerders van de grootste onzer koopsteden, omtrent het midden van deze eeuw, aan hun stad, aan hun Vaderland, aan Europa gegeven.

Buitengewone rijkdommen, door koophandel verkregen, hadden een negociant te Amsterdam [1] doen besluiten, den voorgevel van een prachtig huis enkel van marmer te doen opbouwen; en die vreemde pronk was reeds in Italiën voor hem gekocht, wanneer de magistraat, hiervan onderricht, beschroomd wierd voor deze nieuwe weelde, die, zoo dezelve algemeen wierd, onnoemelijke sommen buitenslands zoude slepen, en misschien binnen korten het binnenste der marmeren huizen met armoede en hare gevolgen, de kwade trouw en bankroeten, zoude vervullen. De vrees echter, om een ingezeten te krenken in 't recht van eigen goed naar eigen zinnelijkheid te gebruiken, maakte de beraadslaging moeyelijk, wanneer een verstandig en welsprekend pensionaris, met voorkennis van burgemeesters onderuam, dien man enkel door redenen van zijn voornemen af te brengen, en tot roem van zijne kunde, van de redelijkheid van den negociant, en van de wijsheid van den magistraat, daarin zoo wel gelukte, dat de negociant vrijwillig van besluit veranderde, dat Italiën zijn marmer, en het zedig Amsterdam den tichelsteen behield.

Wij zijn dan eindelijk gekomen tot onze tijden, wij raken dan nu aan die eeuw [2], welke gaat beginnen na een vrede, langer dan de Republiek er ooit een heeft genoten; na een rust, die alle gedeelten van den Staat, door zware verliezen vermoeid, heeft doen adem halen, die alle wonden heeft genezen, alle breuken heeft gesloten, en een gunstiger tijdperk belooft, dan ooit eenig ander in de vorige twee eeuwen.

Doch langs welken weg zal ik de tegenwoordige gesteldheid van 't Vaderland aan u voorhouden? Ik heb Nederlands eerste eeuw geschilderd, naar 't geen uwe geschiedschrijvers opgeven. In 't voor uwe oogen leggen van uw tweede eeuw, heb ik bij de geschiedenis gevoegd hetgeen, in een langen levensloop, mijn eigen

[1] La Bassecour den Oude. [2] Derde eeuw van de Republiek.

ondervinding heeft gezien. Zal ik, in 't begin van deze eeuw, uit mijne eenzaamheid een vleyende stem verheffen, om te prijzen deugden aan mij onbekend? zal ik in de stille rust van het buitenleven nagaan de woelende ondeugden der groote steden? zal ik in den schoot des vredes onderzoeken, of uwe legers talrijk genoeg, of uwe grenzen genoegzaam versterkt zijn? zal ik, onder het uitspreken van de geringe verschillen van arme landlieden, wikken de belangen van Nederland met betrekking tot buitenlandsche hoven? of zal ik, in 't midden van een kleine gemeente, in een zachte middelmatigheid levende, den oorsprong van uwen rijkdom onderzoeken, of den ondergang van uw welvaart voorspellen?

Neen, medeburgers! het is in een gelukkige regeering niet geoorloofd, te twijfelen aan de deugden van die regeeren, aan den ijver van die u prediken, aan de schranderheid van de Staatkundigen, welke uwe belangen besturen, aan de krijgskunde van uwe generaals, aan de goede trouw van uwe kooplieden, aan de wijsheid van de beschermers van uwen wijd uitgestrekten handel.

Maar het is geoorloofd aan een onderdaan, om de duurzaamheid van die gelukken te wenschen, en als de drukkende ouderdom hem niets overlaat dan de stem, die stem nog tot nut van zijn Vaderland te doen hooren. Indien 't voorbeeld van Uza hem verbiedt de handen te slaan aan de Ark des Verbonds, al schijnen de runderen te struikelen [1]; hij mag tot in den laatsten ouderdom het voorbeeld volgen van Jozua, en, niet voorzeggende rampen en ongelukken die nog niet zijn, aanwijzen langs welke wegen het weenen met luider stem van onze priesters, en van de hoofden onzer vaderen, die oud zijn, in de thans beginnende eeuw kan worden voorkomen.

Het was niet wanneer de schrik des Heeren, voor Jozua wandelende, de Kananeërs verpletterde; het was niet in de dagen, als hij aan Israël vrede gegeven hebbende, een ieder naar zijn erfdeel zond; maar het was, wanneer hij bedaagd zich in de koele kalmte van een honderdjarigen ouderdom bevond, dat hij voor laatste les, meer aan het toekomende gevolgelijk dan aan het tegenwoordige geslacht, voorhield: „kiest heden", kiest in 't begin van deze nieuwe eeuw, „wien gijlieden dienen zult, den God uwer vaderen, of de vreemde Goden" [2].

En dit is 't voorbeeld, dat ik mij heb voorgesteld. Eerbiedende het tegenwoordige geslacht, dat ik weinig ken, en niemand berispende, wendt zich mijne stem tot het volgende geslacht, van 't welke mijne kindskinderen een gedeelte zullen zijn. Al wat ik gezegd heb is voornamentlijk, al wat ik er zal bijvoegen is geheellijk, gericht tot dat geslacht, is gegrond op de hoop, dat zij, de glibberige paden der jeugd doorgekomen, in jongelingschap, of ten minsten in mannelijke jaren, op den voorslag van Jozua, door den geest van God aan de ziel van ieder hunner voorgehouden, door mijn zwakke stem aan hunne ooren herhaald, zullen antwoorden: „Het zij verre van ons, dat wij den Heer verlaten zouden, om andere Goden te dienen!" [3]

Maar om mijne aanmaningen buiten verwarring te houden, laat mij toe eenige order in mijne wenschen te brengen, en eerst aan te spreken de vorstelijke kinderen, die door hun geboorte tot onze besturing geroepen zijn; ten tweeden de kinderen der voornaamsten, welke met hen de werktuigen van die besturing moeten worden; en ten derden de gansche jeugd van Nederland, grooten, voornaamsten, en gemeenen.

Vorstelijke kinderen! de tijd wanneer gij voorbeelden aan de jeugd van uw vaderland zult moeten geven, schijnt u nog verre, en is reeds dicht bij; want niets is lang van 't geen zoo schielijk voorbijgaat als de tijd. Wee hen, die, met de zorg van uwe opvoeding belast, u zullen zeggen, dat de Vorsten niet gebonden zijn aan dezelfde wet van zedeleer als andere menschen, en dat God een verscheiden regel houdt in 't beoordeelen der daden van prinsen, en die der gemeene lieden! Wee hen, die u als staatkunde zullen opgeven de verachting voor uwe ouders, de ondankbaarheid voor uwe dienaren, de ongevoeligheid voor ongelukkigen! Wee hen, die u zullen durven zeggen, dat er twee godsdiensten zijn, de eene gemaakt voor 't blinde volk, en de andere voor de Vorsten; welke laatste bestaat in een onverschilligheid met betrekking tot alle godsdiensten!

Geene vrees voor iets dergelijks zal de priesters en oudsten der vaderen in Nederland ontrusten, noch hunne oogen doen weenen, zoolang de Godheid uwe ouders aan u overlaat; maar wie kan in het ondoorgrondelijk oordeel van God lezen, wie kan hun leeftijd bepalen?

Zoo zij leven, zal hunne gedurige zorg zijn om u te leeren, dat gij door God aan ons zijt gegeven, om hier tot voorbeeld van zuivere zeden aan de jeugd te strekken; en dat gij voor Gods oogen, gelijk aan den geringsten onderdaan, volgens dezelfde wetten voor Zijnen Rechterstoel eens zult verschijnen, eens zult geoordeeld worden.

Zij zullen u zeggen, dat de eerbied voor ouders, de dankbaarheid voor ontvangene diensten, de gevoeligheid voor ongelukkigen, de weldadigheid voor allen, die staatkunde uitmaken, welke den zegen van God, en de harten der menschen aanbrengt! Zij zullen u toonen den bekenden eerbied van honderd-en-drie-entwintig levende kinderen en kinds-kinderen, voor Juliana van Stolberg, hunne en uwe stammoeder! Zij zullen u verhalen het leedwezen van Titus, dat hij eenen dag zonder weldaden had doorgebracht! zij zullen u wijzen Willem den Eersten, met een stervende hand grootmoediglijk zijnen moordenaar aan de goedertierenheid van de rechters aanbevelende!

Zij zullen u overtuigen, dat, zoo de onverschilligheid in Godsdienst al mocht nuttig zijn aan Vorsten, tot bekoming van wereldsche voordeelen, de Hel zelve aan Prinsen van Oranje geen gevaarlijker raad zoude kunnen geven, zelfs naar menschelijke belangen; dat de Prinsen van Oranje maar zijn groot geworden door den Kristelijken Gereformeerden Godsdienst, dat hunne macht is vermeerderd, naarmate van hun aankleven aan dien Godsdienst, en dat, wanneer de Gereformeerde zuivere Kerk niet meer in deze landen zal wezen, de vermindering, zoo niet de ondergang van het Huis van Oranje, hiervan het gevolg zal zijn!

In deze grondbeginselen door uwe ouders onderwezen, onder die wijze lessen groot geworden, zal de nieuwe eeuw getuige zijn van uwe opvolging na 't ontslapen uwer ouders; en de priesters, en de hoofden der vaderen, die oud zullen zijn, die het vorige Huis gezien hebben, dit nieuwe Huis in zijne grondlegging voor hunne oogen zijnde, zullen, met het geheele volk van Nederland, de stem met gejuich en met vreugde verheffen!

---

[1] 2 Sam. 6, v. 7. [2] Jos. 24. [3] Ibid.

Jongelieden, die door verhevene staten uwer geslachten, door rijkdommen uwer familiën, of met blinkende geesten in den burgerstaat, thans nog binnen uwer ouderen kamers of op hoogescholen, in blinde driften en schimmen van hoop, toomeloos uwe dwalende gedachten laat omwoelen; het is tijd, aan bedaardheid te denken!

De goedertierenheid des Almachtigen heeft een vrede van een derde gedeelte van een eeuw aan uw Vaderland geschonken; wie verzekert u, dat die vrede, dat die rust zal duren? Wie van ulieden zal dan, de plaatsen van afgeleefde vaderen betredende, in of buiten de Republiek, een bewegend werktuig in handen van Vorst en vergaderingen zijn, tot handelingen van voordeel, of weringen van schade?

Waarde jongelingen! laat toe aan een oud man, laat toe aan mijn ondervinding, om elk uwer te toetsen, om u te vragen: „hebt gij bestudeerd, of is nog uwe dagelijksche zorg, om te kennen de grondwetten, waarop de constitutie van uw Vaderland is gebouwd; zijt gij doorkneed in Nederlands geschiedenis; hebben uwe meesters ernstig met u overwogen de verscheidene gevaarlijke tijdstippen van uw land in de twee verloopen eeuwen, gewikt de omstandigheden, getoond de gevolgen? Zijn de oude en nieuwe landbeschrijvingen, de vorige en bedendaagsche wereldgeschiedenissen aan u bekend? Zijt gij onderwezen in 't natuurlijk, in 't burgerlijk, in 't volkeren recht? Zoo ja, komaan, gij kunt den loop der Staatkunde beginnen.

En hierbij door een Godvruchtige moeder, en door eenen deftigen vader, tegen de ondeugden en bedorvene zeden van vreemde landen gewapend; gaat nu reizen, onderzoekt nu de gewoonten der volkeren, de inborsten der byzondere menschen; ziet, waarin een natie uitblinkt; speurt na de donkere paden, langs welke de Staatkunde de vermeerdering of vermindering der heerschappijën heeft bearbeid, welke middelen den koophandel voeden, de volkrijkheid aanbrengen, den overvloed bezorgen, het publiek crediet sterken, den rijkdom doen aangroeyen, de steden en provinciën gelukkig maken!

Brengt die schatten van onderrichtingen in uw Vaderland, treedt nu onbevreesd in ambten, voegt bij die wetenschappen Eer in bestiering, Deugd in samenleving, Nederigheid in geluk, Standvastigheid in algemeene of byzondere rampen, en ik durf u voorzeggen, dat gij nu op den rechten weg zijt, om een sieraad van uw Vaderland te worden; ik durf u beloven, dat niet alleen uwe tijdgenooten, maar zelfs het laatste nageslacht uwen naam zal eeren, en altijd dien met eerbied noemen! hetzij uw leven in 't midden van den blinkenden voorspoed is geëindigd, hetzij factiën te hulp roepende, haat en meineedigheid uwe oude dagen met het uitbraaksel van laster bezwalken, uwe diensten met het bittere van ondankbaarheid beloonen, u met stille of openbare vervolgingen teisteren, uw huis en goed door omgekochte schelmen aan u doen betwisten, uw leven of eer doen aantasten; ik durf u verzekeren dat gij, indien voor 't oog in uiterlijk ongelukkigen staat, maar met de vergenoegende herdenking, dat gij den Godsdienst hebt doen eerbieden, de Vrijheid hebt beschermd, de Wetten verdedigd, en de Vrede en Rust van uw Vaderland hebt behouden, dat gij tot aan uwe laatste uren innerlijk gelukkiger zult zijn, dan uwe vervolgeren! En wanneer beide, gij en zij, door de nimmer stilstaande draaikolk der snellijk voortrollende jaren, ingezwolgen, van de aarde zullen zijn verdwenen, heeft de wijste der Koningen beider vonnis voor de nakomelingschap reeds uitgesproken: „de gedachtenis des Rechtvaardigen zal tot zegening zijn, maar de naam der Goddeloozen zal verrotten." [1]

En gij, beminnelijke maagdenschaar, mijn spraak wendt zich tot u! Niet om in een pedanteske redevoering u aan te manen, om, in kamers afgezonderd, uwe bevalligheden op te sluiten, of van de vermaken van het leven u af te scheiden; maar om u aan te kondigen wat, reeds vóór eeuwen, ten uwen opzichte, dacht, zeide, en ried, hij, wiens aangezicht al de koningen der aarde zochten, om zijne wijsheid te hooren, die God in zijn hart gegeven had [2]; hij, aan wien de gansche natuur van den cederboom tot op den ysop bekend was [3]; hij, die wist, dat gij gegeven zijt om te behagen aan die mannen, waarvan gij altijd de vergenoeging, dikwijls de vertroosting moet zijn!

„God heeft", zegt hij, „ieder ding schoon gemaakt in zijnen tijd"; ziet daar de bloem van uwe jeugd beschreven; „ook heeft hij de eeuw in haar hart geleid"; dat is die begeerte om u te vertoonen, die lust die aan de vrijsters eigen is en moet zijn, om in de samenleving en in gezelschappen te behagen, zonder dat een mensch het werk, dat God gemaakt heeft, kan uitvinden van het begin tot het einde toe, zonder dat men in het begin van die samenleving en gezelschappen kan voorzien, welke huwelijken uit dezelve zullen spruiten, huwelijken, noodzakelijk voor uw Vaderland; maar voegt de prediker daarbij: „ik heb gemerkt, dat er niets beters voor hun lieden is, dan zich te verblijden, om vervolgens goed te doen in zijn gansche leven" [4].

Bekoorlijkste gedeelte van al wat aan ons in de schepping bekend is, kuische maagden, zoete jonge vrouwen; men kan niet wel in minder woorden uwe noodige zedeleer aan u voorhouden. Behaagt met zedigheid; trouwt met wijze voorzichtigheid; leest in de oogen van uw echtgenoot, wat eendracht, rust en vreugde in huis kan geven; weigert niet aan uwe kinderen de liefde en zorgen, welke de natuur u zal inboezemen! En wanneer gij al deze plichten zult hebben vervuld, en dus goed doet in uw leven, volgt dan gerustelijk de les van de Koheleth: dat er niets beter is, dan zich te verblijden! Want het zijn niet de vermaken van het leven, maar de overmaat en het misbruik van die vermaken, welke men moet vermijden.

Van dusdanig opgevoede vorsten en voornaamste jongelingschap mag men billijk hopen, dat de voorbeelden van zeden, op Godsvrucht, Deugd, en Reden gegrond, trapsgewijs gelukkig zullen nederdalen op de overige jeugd van 't Vaderland; op die jeugd, aan welke ik heb beloofd, mijne waarschuwingen ook niet te zullen besparen. Maar het is eene ten eenenmaal verschillende zaak, om een gedeelte van een natie in 't byzonder, of een geheel volk in 't algemeen, aan te spreken. Het gemeen is niet altijd in staat, om een beredeneerde zedeles te bevatten, doch ieder is in staat om een voorbeeld te zien. Dus zal ik, al de aankomende jeugd tevens vermanende, en haar herinnerende de woorden van Jozua's voorslag, en het antwoord van het volk, daar bijvoegen drie korte bespie-

[1] Spreuken 10, v. 7. [2] 2 Kr. 9, v. 23. [3] 1 Reg. 4, v. 33. [4] Pred. 3, v. 11 en 12.

gelingen van de onheilen, die op Israël, door 't vergeten van die vraag en dat antwoord, waren gevallen.

Eerste bespiegeling. De Israëlieten hadden God verworpen; niemand is er onder Nederlands jeugd met zoo weinig zorg uit de kindsheid getrokken, dat hij niet zoude geleerd hebben, dat God onder duizend wonderdaden Israël uit Egypten in 't land zijner bezitting had ingebracht; dat bij dien intocht de wateren der Jordaan, voor 't heir plaats makende, zich hadden gescheiden, en dat de steenen te Gilgal[1] dagelijks voor de oogen van de nakomelingen dit laatste wonder bevestigden. En ik heb u voorgehouden, welke gelukkige vruchten van die wonderen Israël in Kanaän had genoten onder de Goddelijke regeering; en dat volk, ongevoelig aan die zegeningen, zonder erkentenis voor die weldaden, in plaats van, op 't aanschouwen van de steenen van Gilgal, God dagelijks te danken voor de rust en voorspoed, in welke ieder hunner zijne kinderen zag opgroeyen, en zijne bezittingen vermeerderen; dat volk had bestaan God te verwerpen en Koningen te nemen, die, op 't voorbeeld van de naburige Vorsten der Hagarenen en Filistijnen, Izaks nakomelingen tot ruiters en soldaten zouden kunnen verkoopen, hunne dochters tot slavinnen zouden nemen[2], hunne akkers en bezittingen aan hovelingen en knechten geven, en boven dit alles vreemde Goden in Kanaän inbrengen: die aan Israël de kalveren van Egypten zouden doen aanbidden[3], en aan Juda het afgrijselijk schouwtooneel zouden vertoonen, van de door hen geroofde geheiligde dingen uit het Huis des Heeren te zien besteden aan de Baälim[4]!

Zou het mogelijk zijn dat ik een jeugd aansprak, aan welke de wonderen, waardoor God de Unie in 't land harer bezitting heeft ingebracht, zouden onbekend zijn? Een jeugd, die onwetend zoude wezen, dat de steenen van Gilgal ook in 't midden van ons, en dagelijks voor onze oogen zijn? Ik weet, dat men, in deze verlichte eeuw, u niet moet voorhouden, als bovennatuurlijke gebeurtenissen, de onzekere verhalen van een buitengewoon tij, van een verlengde eb of vertraagden vloed; maar is het onwedersprekelijk wonder van land uit wateren getrokken, koren uit zanden, melk en honing uit moerassen, niet ieder oogenblik voor uwe oogen? Zijn er onder u geene ouders (ik weet dat er zijn), die, wanneer de kinderen vragen vanwaar die Vrijheid, deze rijkdom, zulk een aanwassende scheepvaart, die overvloed van alles in een land, dat niets voortbracht? aan die kinderen kunnen en zullen antwoorden: ziet, hier is de plaats daar de Geuzen zijn geland; ziet daar Den Briel, Vlissingen, Alkmaar, en Leiden; ziet daar de Unie van Utrecht; want gelijk de Heer de steenen van Gilgal voor Israël had gesteld, heeft hij die plaatsen, en deze Unie aan Nederland tot getuigenis gelaten, opdat alle volkeren der aarde de hand des Heeren zouden kennen, dat Zij sterk is, opdat gijlieden den Heer uwen God vreest ten allen dagen[5]! Neen, jeugd van Nederland! neen, de dankbaarheid, nimmer uit uw hart geweken, zal u, op 't zien van die gedenkteekenen, ten allen tijden doen antwoorden: „Het zij verre van ons, dat wij den Heer verlaten zouden, om andere Goden te dienen!"

Tweede bespiegeling. Israël had de zeden van vreemde volkeren aangenomen. God had aan de Hebreërs bevolen, die volkeren uit te roeyen, welker landen hij hun in eigendom had gegeven, ten tijde wanneer de ongerechtigheid der Amorieten volkomen zoude zijn[1]: zoo, gelijk God aan de zwavel en het vuur geboden had over Sodom en Gomorra te regenen[2], en aan het Asfaltische meer om die plaatsen te overdekken; zoo, gelijk hij, ten tijde van Tiberius[3], om redenen duister voor de oogen der blinde stervelingen, maar helder, maar klaar, maar wijs voor 't oog der eeuwige rechtvaardigheid, aan de aarde beval om twaalf steden van Klein-Aziën te schudden en in te zwelgen; zoo, gelijk hij de ongelukkige bewoners van 't Amerikaansche Hayti[4], en de burgers van Zutfen en Naarden in ons Vaderland, aan 't moordend zwaard der Spanjaards[5] heeft overgegeven. Maar dit bevel sloot geensins allen omgang van Israël uit met andere vreemdelingen, dewijl de Deuteronomische wetten niet alleen dien ommegang veronderstellen, maar zelfs uitdrukkelijk belasten, aan den vreemdeling, op 't voorbeeld van de Godheid, brood en kleeding te geven[6].

Dus waren het de zeden van vreemde volkeren, die zeden, waarvan wij reeds de verschrikkende en verfoeyelijke beschrijving hebben gezien, welke God aan Israël had gewaarschuwd te mijden, en welke Israël niet alleen had aangenomen, maar zelfs in ongebondenheid had overtroffen! En 't is hier wederom, dat wij aan Nederlands jeugd, op 't voetspoor van Jozua, moeten voorhouden: „Kiest wien gijlieden dienen zult, den God uwer vaderen, of de vreemde Goden!"

't Is waar, wij beleven niet die duistere tijden, wanneer de Vorsten der aarde, zich bukkende voor altaren van steenen of houten beelden, het voorbeeld van een diergelijke onteering van 't menschelijk verstand aan onderdanen gaven. Onze Koningen bouwen geene hoogte den Camos, het verfoeisel der Moabieten, noch wandelen den Astoreth, den God der Sidoniërs, na[7]; maar zijn er geene andere vreemde Goden, welke in uwe harten maar al te veel worden geëerd, o jongelieden?

Uwe schouwspelen, die wulpsch zijn, en gepast zouden kunnen wezen! Uw opschik, die onzinnig en verderfelijk is, en zedig en ordentelijk behoorde te zijn! Uwe razernij, om alles van buitenslands te ontbieden, dat de binnenlandsche manufacturen u kunnen leveren, waardoor gij aan behoeftige huisgezinnen van uwe landgenooten, misschien winst, zekerlijk voedsel onthoudt! De mode, waardoor gij jaarlijks een slaafsch tribuut van drie millioenen guldens aan een vreemde natie brengt, en uw Vaderland in 't algemeen, en uwer ouders huizen in 't byzonder verarmt! En de invloed van dit geliefde woord, van dien afgod, aan uw eerste eeuw zoo vreemd, is, zooals ik hoor, reeds zoo ver in het zedelijke ingekropen, dat die in de heiligste plichten is doorgedrongen! dat er een mode is, volgens welke de huwelijken kuisch of ongebonden kunnen zijn; volgens welke de koopman eerlijk of oneerlijk mag zijn; volgens welke een regent zijn Vaderland kan dienen of verkoopen!

Verre van mij, dat ik dit in al zijne deelen zou gelooven! doch zoo maar 't allergeringste waar is van zulk een besmetting, uit ommegang met vreemdelingen gesproten; zoo dit de Goden van uwe harten zijn, in plaats van de zedigheid, de goede trouw, en de liefde

[1] Joz. 4, v. 20. [2] 1 Sam. 8, [3] 1 Kon. 12, v. 28. [4] 2 Kron 24, v. 7. [5] Joz. 4, v. 24.

[1] Gen. 15, v. 16. [2] Gen. 19, v. 24. [3] Suetonius. [4] Las Casas. [5] Hooft. [6] Deut. 10, v. 18. [7] 1 Kon. 11, v. 5 en 7.

voor 't Vaderland, die de heerschende hoedanigheden uwer vaderen zijn geweest; hoeveel te ernstiger moet dan mijn aanmaning zijn, en hoeveel te vuriger mijn wensch, dat gijlieden moogt antwoorden: „Het zij verre van ons, dat wij den Heer, die deze deugden in de harten van onze voorouders had geprent, zouden verlaten en andere Goden dienen!"

Derde bespiegeling. Israël was in wanhoop vervallen. Het dreigend zwaard der Assyrische legers was reeds tegen Jeruzalem opgeheven, wanneer God nog voortging, door Jeremia vermaningen te doen hooren aan ieder van zijn volk in 't byzonder, om van de heerschende ondeugden der vreemde natiën afstand te doen, en weder te keeren tot den God hunner vaderen! maar zoo diep waren die reeds ingeworteld, dat elk hunner, wel beschaamd, maar niet minder hardnekkig, antwoordde: „Het is buiten hoop! Neen, want ik heb de vreemden lief, en die zal ik nawandelen" [1].

En dit is buiten twijfel de verschrikkelijkste staat, in welken een volk zich kan bevinden, hetzij men dien toepasselijk make op het staatkundige, of wel op het zedelijke.

In het staatkundige is het die vergetelheid of schandelijke onwetendheid, waardoor ieder meent, dat het welwezen van 't gemeenebest, dat de zorg voor de behouding van Recht, Wetten en Vrijheid, hem niet raakt; of, in geval hij er al eenig belang in mocht hebben, dat alles reeds zoo ver verloren is, dat er geen hoop meer is overgebleven, en het dus onnut zoude zijn, zich met zaken van 't gemeen te bemoeyen, waardoor een Republiek, van bijstand ontbloot, noodwendig de prooi moet worden van eigene binnenlandsche factiën, of van een buitenlandsche overheering.

En in het zedelijke is dit niet minder ongelukkig; want om een diergelijke wanhoop te veroorzaken, moeten de zeden door een langdurig misbruik zoodanig verkankerd zijn, dat niemand kans ziet, om aan dat verderf eenig hulpmiddel toe te brengen, zelfs in een andersins welgestelde regeering.

In beide, zoo staatkundige, als zedelijke dier soorts omstandigheden, is van de Oudsten des lands bijna overal de minste hulp te verwachten. Alle, of door dadelijke medewerking, of door verzuim van tegenkanting, zijn zelve werktuigen van deze algemeene verdorvenheid geweest. Van wie anders als van de aankomende jeugd, is dan het gewenschte redres te hopen?

Maar dit zelve was in Israël niet meer mogelijk; want het waren niet alleen hunne Koningen, hunne Vorsten, hunne priesters en hunne profeten [2], die besmet waren, maar het was de gansche natie, zonder uitzondering. „Gaat om door de wijken van Jeruzalem", zegt God aan Jeremia, „en ziet nu toe, en verneemt en zoekt op hare straten, of gij iemand vindt, of er een is die recht doet, die waarheid zoekt, zoo zal ik haar genadig zijn" [3].

Jeugd van Nederland! hoor aandachtig die woorden; graveer ieder gedeelte van dezelve in uw geheugen; overweeg die bedaardelijk in uw hart, en zoo gij verlangt om recht te doen, zoek hen, die u waarheid kunnen leeren.

Of vreest gij, dat er niemand hiertoe bekwaam meer in uw vaderland zal kunnen gevonden worden? neen, neen! buiten twijfel zijn er nog velen! Want beoordeelt niet, deugdminnende jongelingen! beoordeelt niet de kunde en welsprekendheid van de oudsten uwer vaderen, op mijne geringe kennis, op mijne flauwe spreekwijzen! Hij, die in een afgeweekene, en uiterlijk geheel afgodische natie, nog had doen overblijven zeven duizend, alle kniën die zich niet gebogen hadden voor Baäl, en alle mond die hem niet gekust heeft [1]; hij heeft nog onder uwe vaderen bewaard harten, die hunne kniën niet hebben gebogen voor vreemde zeden, of vreemde raadslagen; en die in het staatkundige, zoo wel als in het zedelijke, u nooit zullen zeggen: „het is buiten hoop!"

Zulke mannen, ik beken het, zijn niet altijd licht te ontdekken. Het kan zijn, dat gij sommigen zult moeten zoeken, zult vinden, gevlucht in de woestijn, en daar zelfs voor des moordenaars dolk nog niet zeker, bitterlijk uitroepende: „Zij zoeken mijne ziel, om die weg te nemen, omdat ik voor het Verbond des Heeren heb geijverd" [2]! Anderen misschien zijn wel in 't midden van u, in uwe tegenwoordigheid, voor uwe oogen; maar die mannen hebben geleerd door 't voorbeeld van Cicero, van hem, dien 't vrije Romen als Vader des Vaderlands begroette, dat, zoo ras iemand met uitmuntende kennisse, met overredende welsprekendheid, met een hart dat niet te verleiden, met een ziel die niet om te koopen is, in een Republiek verschijnt, de nijd en heerschzucht, de aarde en hel samenspannen, om deze groote, en zoo zeldzame hoedanigheden aan 't Vaderland onnut te maken, uit vrees van die op hunnen misdadigen weg te ontmoeten; uit vrees om, gelijk Clodius, tot hulp van de geschondene Godsdienst, te zien verschijnen geest, kunde en moed; uit vrees van, gelijk Catilina, in 't midden van een verbaasde senaat, die welsprekendheid te hooren donderen, de kleinhartigen versterken, de twijfelenden verlichten, den gloed der braven vermeerderen, en 't Vaderland aan strikken ontweldigen! Onderwezene mannen, die gevolgelijk weten, dat, zoo er oogenblikken zijn, dat men moet spreken, er ook andere tijden kunnen wezen; tijden, door de Heilige Schrift genoemd: booze tijden, in welke de verstandige zal zwijgen [3].

Laat dit echter den moed aan u niet benemen, maar volgt den raad, welken de profeet op die zelve woorden doet sluiten: „Zoekt het goede, en niet het booze, opdat gij leeft, en alzoo zal de Heer der heirscharen met u zijn!" En die mannen, u hoorende roepen tot het verstand, en uwe stemmen verheffen tot de verstandigheid [4]; die mannen, verblijd van een jeugd te zien, begeerig naar onderzoek, verlangende naar bedaard oordeel, luisterende naar wijze raden, zullen niet schromen, zich aan u te openbaren, en den akeligen weg der deugd voor u open te leggen. Zij zullen de matigheid u aanprijzen als nut voor de gezondheid, de soberheid als beloond door kalmte, de applicatie door kennis, de voorzichtigheid door gerustheid, den ijver voor 't Vaderland door de publieke achting, de onbaatzuchtigheid door een onverschrokken gemoed, de Godsvrucht door een gelukkig einde!

Zij zullen u voorhouden de woorden van de Eeuwige Wijsheid zelve, die zegt: „Ik heb lief die mij lief hebben, en die mij vroeg zoeken zullen mij vinden" [5]. En van die lessen overgaande tot de geschiedenissen van haar en uw Vaderland, zullen zij u toonen, dat het langs zulke wegen is, dat Vader Willem deze Republiek

---

[1] Jer. 2, v. 25 en 26. [2] Jer. 2, v. 26. [3] Jer. 5, v. 1.

[1] 1 Kon. 19, v. 18. [2] Ibid. [3] Rom. 5, v. 13. [4] Spr. 2, v. 3. [5] Spr. 8, v. 17.

heeft gesticht, dat Maurits die heeft vermeerderd, dat Barneveld die heeft verrijkt, dat Frederik Hendrik hare legers, en De Witt hare vloten door gansch Europa hebben doen eerbieden, dat Willem de Derde haar aanzien ten toppunt heeft doen steigeren, dat al de volkeren van de vier winden der zee, den stevenkroon aan De Ruiter, hebben toegewezen, dat Grotius de geleerdheid, dat Fagel de wijsheid zelve in haren schoot hebben vertoond, en dat de roem van Willem den Vierde's goedertierenheid in de harten der Nederlanders met zegeningen vereeuwigd staat!

Treed in, Vaderlandsche jeugd, treed in die glorierijke loopbaan! en zoo mijne grijze haren, zoo mijne afgesloofde lichaamskrachten, zoo de dagelijks verminderende vlugheid mijner levensgeesten, mij waarschuwen, dat ik u aan het einde van die loopbaan noch zal, noch kan zien; o, mogen de laatste kloppingen van mijn hart, in die oogenblikken zelve nog voor 't Vaderland bezorgd; o, mogen mijne verduisterde, mijne verdwijnende, mijne stervende oogen, het vleyend en niet ongegrond vooruitzicht met zich dragen, dat deze vermaningen niet ten eenemaal onnut zijn geweest! dat, zoo niet alle, ten minsten vele van Nederlands jongelingen, van nu af aan opgewekt tot kunde, bereid tot zeden, aangemoedigd tot standvastigheid, onveranderlijk in Godsvrucht, ten allen tijden, maar voornamentlijk in gevaren van Vrijheid en Godsdienst van 't Vaderland, stoutmoediglijk en ongeveinsd zullen uitroepen: „Het zij verre van ons, dat wij den Heer zouden verlaten, om andere Goden te dienen!" —

Den tweeden April van dit jaar was Onno Zwier zijn 67e levensjaar ingetreden; een zoo zoel voorjaar, gelijk hij aan zijn zoon te Utrecht schreef, als hij er nooit een beleefd had, en waarin hij zich zelfs gedrongen had gevoeld, zich van de overmatige warmte buiten binnenshuis te gaan verfrisschen [1]. Het zou het laatste tevens zijn, dat hij beleefde. Slechts vijf maanden later, den 2en September, stierf hij, na veel lichaamlijk lijden en benauwdheid — hij leed aan 't graveel — maar kalm en gelaten. Den 12en daaraan sprak de met hem bevriende herder en leeraar van Wolvega, Simon Nauta, die hem sedert de 19 jaren — dat hij er stond — van nabij had leeren kennen en waardeeren, eene lijkrede [2] over hem uit. Zijn lijk werd in den grafkelder van zijn geslacht, aan de noordzij der kerk van St. Anna-Parochie, in 't Bildt, bijgezet.

Op zijn „Gepasseerd Leven" had hij zelf reeds eenigen tijd vroeger een weemoedig-scherpen terugblik geworpen in den volgenden

---

[1] „Je me flate que vos études répondent à mes voeux: voilà le présent le plus agréable que vous puissiez m'envoier pour mon anniversaire. Voilà ma soixante-et-septième année commencée, et c'est la première de ma vie où il m'est arrivé de me voir forcé le trois Avril de venir chercher de la fraîcheur au logis. La chaleur du soleil et de l'air n'est pas soutenable. Qu'est ce qui suivra après une saison si extraordinaire? Vous n'en savez rien, ni moi nonplus". — (Medegedeeld door Mr. Nepveu in 't reeds aangehaalde deel der *Kronijk van het hist. Genootschap.*

[2] Herdrukt in Halbertsma's *Letterkundige Naoogst II* bl. 505 en vv.

HEKELZANG.

Calliopé! bij grijze haren
Zijn min en krijgsdienst beide onnut;
Zijn stoppelen van korenaren,
Op 't land door oogsten uitgeput.
Verschijn met andere gedachten!
Verkort mijn slapelooze nachten,
Door 't schilderen aan mijnen geest,
Met uwe blinkende penseelen,
Alle onderscheidene tafreelen,
Die mijne dwaling zijn geweest.

In kindschheid meende ik, dat in boeken
(En Duker zeide, dit was waar)
Alleen de wijsheid was te zoeken,
De wijsheid, overal zoo raar!
Ik leerde vluchtig oude talen,
Geschiedenissen en verhalen,
'k Had Cicero in mond en hand;
Ik meende, dat door wel studeeren,
Een ieder mij zou admireeren; —
Een ieder riep: Ik was pedant.

In jeugd vermeende ik, dat in 't minnen
't Geluk der menschen moest bestaan;
Een maagd bekoorde mijne zinnen,
Mijn hart bad hare schoonheid aan.
O Hemel! hoe werd ik bewogen
Op ieder lonk van Fyllis oogen!
Hoe fier ging ik aan hare zij,
In reien en op vreugdedagen!
Ik peinsde, 'k was haar zielsbehagen,
Zij dacht om anderen als mij.

Verstoord ging ik naar Bacchus vluchten:
Zie, hoe vermaakt hij niet de jeugd!
Bij hem zijn lach en zoete kluchten,
Bij hem verneemt men niets dan vreugd.
Maar 's andren daags, met loome leden,
Beginslen van onpaslijkheden,
En 't hoofd vol duizelende pijn,
Besloot ik lichtelijk 't verzaken
Van die gevaarlijke vermaken,
Waarvan de ziekten naweën zijn.

„Laat ons veeleer de vriendschap volgen!
Een vriend kan bijstaan in den nood;
Vertroost als 't lot zich toont verbolgen,
Zal hij getrouw zijn tot den dood".
Ik zocht met zorgen om mij henen,
Wie mij oprecht en deugdzaam schenen;
Ik meende, ik had er één verspied.
Hij had welhaast mijn zielsvertrouwen,
En 'k dacht: „Dit zal mij nooit berouwen";
Hij was, die 't eerste mij verried!

De mannelijke jaren kwamen,
Ik hoorde noemen 't Vaderland;
Mij spoorden aan de groote namen,
Van Fagel en van Slingeland.
„Wat", riep ik, „zoude mij beletten,
Om mij aan hunne zij te zetten?
Ik heb welsprekendheid geleerd,
'k Heb Livius met zorg gelezen,
't Zal hier als 't oude Romen wezen"; —
Ik vond welhaast, dat 'k was verkeerd.

Hetgeen waarop een ieder aâmde,
Was op 't verkrijgen van een ambt,
En of 't betaamde of niet betaamde,
Daar werd alleen maar op gevlamd.
„Neen", zei ik, „'k wil geen ambten vragen,
Maar Land en Vrijheid onderschragen;
Dit 's door mijn moeder mij geleerd".
Regeeringskunst bestond in 't knipen,
Bestond in vreten en in zuipen,
En moeder had nooit geregeerd.

„Oranje", dacht ik, „zal 't herstellen:
Zal wezen steun van 't Vaderland;
Ik kan 't gemeen geluk voorspellen,
En 't mijne in zijn dankbre hand."
Ik sprak, ik schreef, ik reisde, ik zwoegde,
Totdat het lot mijn wensch vernoegde:
Oranje werd als Hoofd erkend.
Oranje leefde korte dagen!
De moeder werd naar 't graf gedragen;
De zoon deed, of hij mij niet kend'!

De Franschen waren in Westfalen,
De Prins in minderjarigheid;
Zij naderden aan onze palen:
Ik predikte Neutraliteit.
De vrede bleef in Neêrlands staten,
De rust werd land en volk gelaten,
En iedereen wierd rijk en vrij.
Toen dacht ik: „Nu zal elk begeeren,
Mijn inborst en mijn naam te leeren"; —
Daar was geen mensch, die sprak van mij.

D' Estrées was reeds de Wezer over,
Nam steden en nam landen in,
Bezette Brunswijk en Hannover,
En plunderde naar zijnen zin.
Toen riep me in Brunswijk langs de straten:
„Dat komt van dezen Fries zijn praten!
Wij zijn hier weg, of hij moet voort;
Dat van Neutraliteit te spreken,
Zal Brunswijks huis hem op doen breken,
Door rattekruid of vadermoord."

Vervolgd klaagde ik bij nichts en neven
(Ik heb er, Goddank, zonder tal!):
„Die zijn aan mij tot steun gegeven",
Zeide ik, „in ramp en ongeval."
Maar alle mijne nichts en neven,
Die riepen uit: „Uw lot doet beven!
Wij wenschen beterschap, Mijnheer!"
Daarop maakt elk een reverentie,
Neemt afscheid van mijn Excellentie,
En hunner geen kwam immer weêr.

Toen dacht ik: „Wat zal 'k nu verzinnen?
Waaraan mijn ouderdom besteed?
Ik zal voor 't Schouwburg iets beginnen!"
En Agons dood vond zich gereed.
Ik dacht: „Men zal dat spel vertoonen,
Hoe hoog mijn roem aan de Amstel wonen!"
De stemmen waren niet verdeeld.
„Want schoon Abdul den vader doode,"
(Dit, zei men, is thans in de mode!)
„Uw stuk kan nimmer hier gespeeld."

„Welnu", zeide ik, „dan Geuzen zingen,
Dit is ten minsten een nieuw lied;
Het is door hen, dat wij ontvingen
De Vrijheid, die men thans geniet."
Een stokoud man klopt op mijn schouder,
En zegt: „o Geus, van oud tot ouder!
Bespaar uw moeite en uwen gloed.
De Geuzen waren inboorlingen,
't Is thans de tijd der vreemdelingen;
Men zoekt niet meer naar 't Geuzenbloed."

Ik onderzocht Lias, Cohieren,
Aanmerkingen van dertig jaar,
Zoowel de Lands- als Zeepapieren,
Zoowel geheim als openbaar.
Dit meende ik aan den Prins te geven:
Zij konden dienen in zijn leven.
De gansche Haag riep: „Weg die stof!
De Prins, ministers, hovelingen,
Verstaan geen woord van zulke dingen [1],
En 't lezen maakt hier niemands hof". —

Toen Ds. Nauta zijne lijkrede uitsprak, zaten — gelijk Halbertsma opmerkt — vier volwassen zonen van hem, dien hij er in herdacht, in 't volle genot van gezondheid en lichaamskracht, en in den bloei huns levens, onder zijn gehoor. De oudste, Duco, had zelf reeds twee zoons, en alles scheen dus te voorspellen, dat zijn geslacht ook in de mannelijke lijn zou blijven voortleven. Toch was geen halve eeuw na dien dag alle hoop daarop voor altijd reeds weggenomen, toen Charles, de eenige zoon van Carel Willem van Haren, en laatst overgebleven stamhouder van Onno Zwier, op 't slagveld van Waterloo sneuvelde. Zoo weinig bleek Nauta's schijnbaar zoo gegronde verwachting gerechtvaardigd, dat »zijn naam en geslacht", door zijn vruchtbaar huwelijk zoo »rijkelijk uitgezet", door zijn kinderen tot »de volgende eeuwen" gebracht zou worden. Slechts zijn dicht- en prozawerken, gelijk dien van zijn broeder Willem, bleef die eervolle taak weggelegd.

[1] »Eigenlijk verstond men die dingen wel, maar men wilde ze niet verstaan. Alles wat uit de pen en mond van Onno kwam, werd als verpest aangedragen." HALB.

BIJLAGEN.

I.

„Wie zich", schrijft Prof. Jorissen in zijn *Aanteekeningen* op zijne *Studie* over Onno Zwiers *Aan het Vaderland* (Haarlem, Erven Bohn, 1872): „wie zich de weinig aangename lectuur heeft getroost der verschillende *Deductiën*, enz. van Onno Zwier, zijne vrouw, Van der Dussen, Van Hogendorp, Van Sandick, enz. kan, geloof ik, niet anders dan *volkomen instemmen* met het *hoogst ongunstig* oordeel, door Van Vloten over Onno's vijanden in zijn *Levensbode* uitgesproken. Er wordt nergens door de aanklagers geleverd wat men noemen kan een schijn van bewijs; eene beschuldiging, zoo enorm zwaar als deze, wordt door niets ter wereld gestaafd, en berust uitsluitend op het getuigenis van een kind, dat men verklaringen liet afleggen en onderteekenen, wier gewicht zij zelve niet begreep".

Ik mag dan ook vertrouwen, door mijne uitvoerige beschouwing voor goed een einde gemaakt te hebben aan alle weifeling omtrent eene zaak, wier vermelding men tot dusver veelal met een onzeker schonderophalen of dubbelzinnig meesmuilen te begroeten plag; en ik geef daarom ook te gereeder aan den wensch gehoor, door Jorissen vervolgens geuit, dat ik beide volgende opstellen over Willem en Onno Zwier, als bijlagen, bij deze uitgave hunner werken voegen mocht, waar zij inderdaad van nature bij behooren, en naar aanleiding waarvan zij geschreven werden.

MARIA CRULLERS EN ECHTGENOOT.

BIJDRAGE TOT DE NEDERLANDSCHE ZEDEN-KENNIS DER 18e EEUW, EN DE LIJDENSGESCHIEDENIS VAN EEN EDEL DICHTER.

„Hij, die nooit voor mannen bukte", zegt Halbertsma van Willem van Haren, „was tegen de wapenen der zwakkere kunne niet bestand. De vrouwen waren de klip, waarop zijne wijsheid, als die van Salomo en Hendrik IV, menige schipbreuk leed". Zij vormden, en met name bovengenoemde, de hoofdbron van zijn min gelukkig levenslot, en leveren een aanmerkelijke bijdrage tot zijne latere lijdensgeschiedenis. Daar deze, naar de nog aanwezige brieven, in zake Maria Crullers en hare kinderen, tevens geen onbelangrijke bijdrage tot de kennis der achttiendeeuwsche zeden en van den Nederlandschen mensch dier dagen vormt, willen wij er hier wat uitvoeriger over handelen, en aanvullen wat wij, bij de behandeling van zijn leven en werken, meer ter loops slechts konden aanroeren.

Maria Crullers was de verhollandschte naam der wulpsche dochter van een hellebaardier des Prinsen van Oranje, Frits Cröller, gelijk hij zich teekende. Zij had met den Frieschen edelman en dichter, vóór zijn eerste huwelijk met de even edele als beminlijke Marianne Charles, in betrekking gestaan, en hem twee kinderen gebaard, dien hij de namen van Adam Ernst (geb 1734) en Wilhelmina Frederika (geb. 1736), met den toenaam Van der Borg, gegeven had. Naar van zelf sprak, wenschte hij, wel niet van de zorg voor die kinderen, maar van alle verdere betrekking met de inderdaad maar al te weinig voortreffelijke moeder ontslagen te zijn, vóór hij zich in den wettigen echt met de zoo lang en vurig beminde kleedjuffer [1] der Princes verbond. Den 17en April 1737, omstreeks een maand vóór de voltrekking van zijn huwelijk, werd dan ook het notariëele stuk opgemaakt en door partijen geteekend, waarbij de verbreking van den band werd vastgesteld, en der verzaakte schoone een jaargeld van *f* 150 voor haar, en *f* 300 tot onderhoud der kinderen, toegekend werd [2]. In 't geheel speelde 't geld een groote rol in deze zaak, en bleek het der familie Cröller daarom steeds hoofdzakelijk te doen. Nog geen jaar later, in Febr. 1738, vinden wij reeds weder een stuk, waarin de dochter, „gesterkt" met haar vader — als de notariëele term luidt — tegen betaling harer in Mei 1737 verschenen. huishuur, en nog eenig ander haar ouders toegezegd geld, zich „verplichtte", hare „twee kinderen, in dezen wintertijd niet publiek te doen of te laten gaan, zoo op straat binnen deze stad (Leeuwarden), of aan of omtrent Heer Harens huizinge"; bij nalatigheid waarvan zij dan ook alle uitzicht op een anderhalfhonderd resteerende guldens verliezen zou. Nog in den loop van dit eigen jaar wist zich de dochter Crullers, tot meerdere sterking, een man aan te schaffen, mede van Duitschen oorsprong, met name Kayser, en voor 't oogenblik zonder beroep; doch die 't waarschijnlijk heel geriefelijk vond, op kosten van zijn vrouws voormaligen „vriend", en met het welkome uitzicht op een winstgevend baantjen door dezes toedoen, te leven. Van welk gehalte hij was, blijkt, buiten zijn gansche gedragslijn, ten overvloede uit de woorden, die zijn vrouw Harens ontvanger, in Nov. 1740, uit een brief van zijne hand liet lezen: „als ontvanger bij dy komt om te betalen, zoo laat dy van hem niet bedriegen". Hij zelf was toen tijdelijk afwezig, om zoo mogelijk op een kruistocht ter zee wat te verdienen, daar hij te vergeefs dien zomer reeds een twintig weken in Duitschland had doorgebracht, om

[1] *Dresser* luidde haar Engelsche naam in die betrekking, die het midden hield tusschen die eener *dame d'honneur* en eener *kamenier*, en gewoonlijk door juffers van deftigen huize werd waargenomen.

[2] „Tot meerder securiteit" stelde zich, 19 July daaraan, Onno Zwier zelf nog bij handteekening voor zijn broeder borg.

bij den Prins „om de eene of andere militaire charge te solliciteeren". Dat de dichter wenschen moest, zijn beide kinderen hoe eer hoe beter aan een ander toezicht, dan dat van dergelijke luiden, toevertrouwd te zien, laat zich denken. „Belangende den man van M.", schreef hij in Oct. 1741 aan zijn ontvanger, „de vraag zou zijn, of, indien ik te eeniger tijd hier een plaats van Generaliteitsbode konde bekomen, 't welk over de 800 g. 's jaars opbrengt, en ik hem die beschikte, zij niet zouden kunnen resolveeren, de kinderen en de acte over te geven. Dit ampt komt mij zoo vet en excellent voor, dat ik oordeel, het weinig zwarigheid zou vinden. Doch 't moet alles voorhenen worden vastgesteld, en de overgave moet geschieden" (hij wist maar al te goed, welk vleesch hij in de kuip had) „vóór de collacie van het ampt, opdat dit niet geheel ter schade gedije, en zij, des te rijker, des te meer konden volharden, om de acte en de kinderen te houden. Kortom, hoe strikter condiciën, hoe beter. Ik zie wel kans, om een bodeplaats hier te bekomen, kon de zaak daarmede afgedaan worden. Doch men behoeft terstond met zulk een vet ampt nog niet te beginnen, en dat men eens begon met te spreken van een ampt van ongeveer 400 g. Want om hier een vaandel te krijgen, zou onfeilbaar, zoo God mij leven gunt, binnen 2 jaren wel kunnen geschieden, mogelijk eerder; doch daar maak ik wat *scrupule* in, willende niet gaarne den naam hebben, dat ik *zulke lieden officiers zou maken*. Ondertusschen, zoo men niet anders kon, mocht het heen gaan; want met de acte en de kinderen, was de zaak weder in zijn geheel. Mogelijk is er ook wel occasie, een ander amptië van 400 g. te krijgen, ten welken einde, en eer ik daar om werk, het echter noodzakelijk is, dat men wete, of M. en haar man daartoe te krijgen waren. Men zou des noods M. haar honderd daalders kunnen laten houden". — Er bleek echter heel wat diplomatische handigheid vereischt te worden, om de zaak tot het gewenschte einde te brengen. „Ik geloove" (schreef Ekkringa, gemelde ontvanger, in Febr. 1742), „dat de zaak zal gaan; doch ik zal alles langzaam en bedaard met haar zoeken te leiden". Een jaar later kwam het dan ook werkelijk zoo ver: bij acte van 9 Maart 1743 werd bepaald, dat „de opvoeding der kinderen (zou) zijn en blijven, van nu af aan, aan den requirent, den Hr. W. v. H., en hij die in alles onderhouden kon naar zijn welgevallen"; terwijl de moeder „met consent en assistentie van haar man" nog steeds een jaargeld van 300 g. zou genieten, en zij buitendien bedong, dat de kinderen niet „buiten de republiek" ter opvoeding gebracht werden; gelijk zij zich mede voorbehield „de vrijigheid, om de kinderen van tijd tot tijd, mits op haar eigen kosten, te mogen gaan zien". De kinderen werden nu, door hun vader, bij zekeren Arie Middelkoop en huisvrouw, in 't Hofjen van Nieuwkoop in den Haag, besteed. Intusschen schenen deze heel wat minder aan 't oogmerk voldaan te hebben, dan de dichter het zich in zijn schrijven („het komt mij voor, dat men zich volkomen in alles op haar kan betrouwen") voorstelde. Althans in November 1744 is goede raad duur, hoe ze er zonder opspraak weêr van daan te krijgen. De ontvanger spoort aan, daar niet langer voor te vreezen, maar de zaak des noods gerechtelijk door te zetten, daar 't enkel op „geld afpersen" toegelegd is, en „opdat dat kanalje, dat ik zoo spreke, U geen meer smaad aan en doe. Zij zoeken U slechts in een eeuwige beweginge te houden, en zeggen wel voor de menschen alles secreet te houden, maar dat liegen ze". Een kwijtbrief van Arie en Pieternella van den 22en doet ons trouwens blijken, dat de zaak gevonden is, en de kinderen uit hunne handen gered. Zij komen nu onder die eener juffrouw De Chalus te IJselstein, die de zorg voor hun beschaafde opleiding met den besten uitslag op zich neemt. Keyser en vrouw blijven onderwijl echter voortdurend op hun vaders beurs teren, en hem als klissen op 't lijf hangen. De laatste geeft ons daarbij proeven van een even kreupelen als vermakelijken briefstijl, die zich tevens met de gemoedelijkste zalving weet te uiten, en ten slotte zelfs in den stichtelijksten preêktoon der boete en bekeering weet over te gaan. „Hoogwelgeb. Heer, mijnheer!" zoo vangt het eerste schrijven van Maries eigenaardig handschrift en spelling, in Febr. 1745, aan; Van Lennep had er voor zijn „Vermakelijke Spraakkunst" het doeltreffendst gebruik van kunnen maken: „ik neeme de vryheit Uw H.WG.br., een klein lettertie te schrijven, sijnde Uw hw.gebr. nogh hertelijk dankbaar voor de goede voorsorg voor de kinderen laate Uw HW.gebr. weeten als dat mijn man in een week 2 a 3 weederom sal moeten vertrecken na sijn garnijsoen, en wou ik dan gaaren met mijn man na den Haag gaan omdat ik dan geselschap hat, Uw HW.gebr. sal moogelijk dencken dat het nogh niet lang geleeden is dat ik daar geweest ben gelijk de waarheit is, maar omdat te soomer togh eens over zou koomen om mijn twee lieve kinderen te sien soo wou nu liewer in plaats van te soomer te meer omdat ik Uw HW.gebr. noodigh heb te spreeken. Ik bid Uw HW.gebr. om in deese tijtsomstandigheeden aan mijn man te dencken, dewijl mi dunkt het tegenwoordigh weinigh werk te sijn voor Uw HW.gebr. om mijn man aan een Officiersplaats te helpen, hier bid ik Uw HW.gebr. ootmoedigh om of om een siewijlle (civile) bedienig wat Uw HW.gebr. dunkt beter te sijn, ik bid Uw HW.gebr. nu metten eersten te antwoorden bid mi ook te schrijven hoe mijn twee liewe kinderen varen, hiermeede verblijwe met de hoogste eerbiet, en toewensen van alle heil en zeegen aan Uw HW.gebr. en Uw H.W.gebr. famijllie

HoogWelgeb. Heer, Mijnheer, Uw Gebr.
onderdaanige dienares
MARIE KEISSER.

Na dit eerste schrijven blijven wij een jaar vijf zes zonder nadere tijding; dan vinden wij — in 't laatst van 1749 — Keyser (gelijk hij zich thans schrijft), in spijt van Harens *scrupule*, werkelijk als Vaandrig „in de Hollandsche garde te voet", en met zijn echtgenoote, hem verlof gevende, „de beide kinderen buiten de republiek met zich te nemen of te doen komen, latende zulks aan de discrecie van zijn HoogWel geb. over". Die echtgenoote schijnt daarop wat zwakker van gezondheid geworden, en een badkuur benoodigd. In Mei 1733 schrijft Keyser, die beter dan zijn vrouw de pen wist te voeren, uit Kirberg bij Limburg aan de Lahn, hoe hem de reis derwaarts meer geld gekost heeft, dan hij bedruipen kon, en ook de onkosten voor „'t goed succes van de wateren voor (zijn) vrouw hooger zullen loopen, als wel gedacht hadde"; zoolat hij zich met te meer vrijmoedigheid „tot Z. Excies. *generosité* keert, zich zelf onderwindt, en met te sterker vertrouwen hoopt, zijn ootmoedigste smeekbede", om de eerst met November vervallende penningen van zijn

vrouws jaargeld, „gunstelijk zal worden verhoord". „De hoog en heugelijke" (zoo besluit hij zijn walgelijk kruipend geschrijf) „nochtans *van mijn kant* geheel onverdient" (allernaïefst tegenover de dubbelzinnige verdiensten zijner dierbare wederhelft) „en onwaardige blijken Uwer Excies. toegenegentheid, en de daaruit tot hiertoe op mij en de mijne afschitterende straelen van medelijden in onze besoeking, beloven en verseekeren mij des te meer een voldoend en favorable antwoord; also mij tans weezentlijk in die omstandigheden bevinde, in welke Uwer Excies bijstand en hulpe meest benoodigt ben, en sonder welke in mijn gerechte oogmerk ter geneesing mijner armen vrouw geensins sal vorderen, weiniger reüsseeren. God, die alle dingen werkt nae den raad Sijns willens, doe wat goed is in Sijne oogen, en geeve Uw. E. Excie te genieten alles, wat Hoogstdeselve in waarheid vergenoegen kan. Dit is de wensch desgeene, die de hoogste eere stelt in zich te noemen, HoogWelg. Heer, mijnheer, Uwe Excie seer ootmoedig ende needrigen dienaar en knecht, P. W. Keyser". Hij was, blijkens zijn aangegeven adres, inmiddels tot „kapitein der infanterie en luitenant der garde" bevorderd. Intusschen oordeelde zijn echtgenoote noodig, er tot meerdere zekerheid voor Haren bij te voegen: „het ootmoedigst versoek van mijn man, in deesen aen Uwe Excel. gedaen, is niet alleen met mijn kennis en goedvinden, maer Uwe Excie word selvs van mi ootmoedigst gebeden het selve te ackordeeren en met een spoedige en gunstige antwoort ons te verblijde, die ick in dieps needrigheit betijge te zijn", enz.

De badkuur schijnt maar ten halve baat gebracht te hebben, al kan de zieke nog zeven jaar lang met de pen van zich laten hooren. In haar allerdierbaarst schrijven van 28 Nov. 1755, drukt zij zich als volgt uit: „H.Welgeb. Heer. U.H.Wgeb. veelgeëerde met de wissel hebbe wel ontfangen, sende hiernevens de quittansie, en ben U.H.Wgeb. hertelijk dankende voor goede betaaling: hebbe met leetwesen gezien dat U.H.Wgeb. seer sieck van verkoudheit is wensche van herten goede beeterschap en dat de Heere God U.H.Wg. nog veele jaren in Sijn gunst wil bewaaren, het is mi tot besonder genoe(gen) geweest, van U.H.Wg. verwaerdigt te worden met daengenaame en heugelijke tijding van de bevallinge van Mevrouw Patot (haar inmiddels gehuwde dochter) met een zoontie, en haer beider welweesen nae den lighaam. *Ach, was het ook na de siele* soo sonde mijne vreugde en blijtschap volkoomen, en sulks mij *tot een balsem voor mijne heygende en naer genade en versoening in Christi bloed snickende ziele diene.* Het is Gods werk en desweegen wense ruymer maate van den geest der gebeeden te ontfangen, om haer en U.H.Wgeb. voor den troon van den vrijen ontfermer te legge, en dus in den geest mijne plight ten haeren en ten uwen opsight, H.Wgeb. Heer, het gebod der liefde te vervullen, terwijl nae den lighaame sulks woordelijk te verrigte afgesneede ben, mijn lighaam is krom getrokken van de jicht en daagelijks met swaare pijn beset, waardoor het lighaam afgemat en binaa onbekwaam tot het waarneemen van mijn huushouding word, en terwijl mijn man nu seedert geruimen tijd meede seer swak en soo men vreest aan de teeryng is, soo wort mijn smert niet weinig hierdoor vermeerdert, edog vinde in allen deesen stoffe van dancbaarheit omdat de Heere goet is en sulks alles nu doet medewerken ten goede... en overmits U. H.Wgeb. niet het minste spreekt van mijn lieve Adam en echter een smartelijk verlangen hebbe van sijne welstant en tegenwoordigen staat iets te verneeme soo neeme de vrimoedigheid U.H.Wg. ootmoedight te versoeke mijn verlangen in deesen te begunstigen sonder egter te dencke alsof sulks uyt wantrouwen aen U. H.Wg. goede voorsorge ten sijnen regard, waarvan ten vollen overreed ben, en sulk door mijn gedrag ook meene te hebbe bevestigt ontstont. Hebbe nu U. H.Wg. lust om mijn soo ik meen geoorlofd en seer natuurlijk verlangen te voldoen gelijk ik vertrouw, en dus mi van een knagende smert voor 't toekomende te verlosse, soo verhoope een gunstig antwoort in dancbaarheit te ontvangen, en allesins te betoone dat ik ben U. W.Hg. ootmoedigste dienaresse", enz. „Mijn man verseekert U. H.Wg. van sijn ootmoedight en schuldigst respect." —

In 1795 is die man overleden; in Dec. van dat jaar schrijft zij: „Uw H.Wg. mesieve van den 10 desember is mi den 13 dito, beneevens de dukaat, seer wel ter hant gestelt, ik heb op Uw H.Wg. orders de brief besorgd en op U. H.Wg. order een halv anker roode en $^1/_4$ anker malga wijn, waarvan ik den acksijs selvs betaalt heb ontvange die mijn seer onpasselyke lighaamsgestel tot groote verkwikking dient, ik neeme de vriheit Uw H.Wg. op het ootmoedight te bedancke, en verdubele mijnen wens en beede tot Godt voor Uw H.Wg. soo dikwils als Uw H.Wg. aan mij en mijnen kinderen[1] als een arme weduwe en weesen meedelijde en weldaden bewijst. Uw H.Wg. gelieft mi te schrijwen dat het te wensen was, dat in vroeger jaare voorsightiger was gehandelt geweest ik moet mi selvs hierover seekerlijk ten diepste beschuldige, en heb het droefige leetwese daar van bi mi selvs nu al ruym 20 jaaren tot op dit oogenblik ondervonde. Edog hoope dat de reede die ik U. W.Hg. oit tot onvergenoege gegeewe moghte hebbe, my bi Uw Hoog.g. zulle gexcuseert en my in deese beklaagelijke toestant van Uw H.Wg. niet mooge gedaght noch gewrooke werden. bidde onderdaanig dat Uw H.Wg. mi op het spoedight geliewe te antwoorde en mi wat te sende want di dukaat is bina met de impost van de win wegegaen bidde hertelijk exkuus over mijn vrimoedig versoek en wenste de eer te hebbe om het mondeling te doen, neeme onderdaanight nogh de vriheit Uw H.Wg. te segge dat ik op twee aansienelijke kaamers woone maar soo kout dat ik met mijn swakke lighaam hetter binaa niet kan houwe soodat ik genootsaakt sal sijn te' Mei te verhuse het is in myn herte geweest Uw H.Wg. oomoedigh te versoeken om aan mijn kinderen de doot van mijn man bekent te maake maar of ik het gedaen heb weet ik niet reght, soo ik het niet gedaen heb soo bidde hertelijk exkuus en bidde Uw H.Wg. niet te dencken dat ik de natuur uytgeschut heb o neen de Heer alleen weet hoe ik dagelijks nogh verweerdight word om se voor den troon der genaade needer te legge en moet segge dat dit mijn ruym 20jarege smerte vergroot heeft omdat mijn man absolut niet won hebbe wanneer ik aan Uw H.Wg. schreev dat ik van de kinderen melde nu bidde oomoedig dat Uw H.Wg. het de kindere gelieft bekent te maaken en te gcloove dat dit versuym nergens anders dan door mijn swakheit is veroorzaakt bidde ook te meuge wete hoe het met de welstant van Uw H.Wg. beneevens mijner kinder welstand tans is waarna ik

[1] Versta die van haar en Haren; uit haar huwelijk schijnt zij er geen gehad te hebben.

hertelijk verlange. Hiermeede beveele Uw H.Wg. waarde en dierbaere hooge persoon in de godelijke protessie, en na mi onderdaanight in Uw H.Wg. gunste gerecommandeer te hebbe soo verblijve HoogWelgeb. Heer mijnheer Uw H.Wg. onderdaanige en ootmoedige dienares, enz. 's Haage den desember, 1759. bidde nogmaals ootmoedig spoedig antwoordt".

Haar laatste brief is van 10 November van 't volgende jaar; zij had er toen sedert Mei echter reeds vier geschreven, „edogh niet de minste antwoort ontvangen; de ongerustheit" (zoo schrijft zij) „die ik hier over heb kan ik niet beschrijwe, te meer omdat Uw H.Wg. de goetheit heeft gehat mi behalwe mijn jaargelt te beloowe te ondersteune; nu smeek Uw H.Wg. ootmoedig om mi dog op het spoedight mijn jaargelt te bezorge. Ogh! denck doch mijn leewe grietman dat ik weew ben en anders geen inkomen heb en datter een dubbelde seegen aan belooft wort aan diegeene die weduwe en weesen helpe en weldoen. Uw H.Wg. hat mi in de maant Mei ook belooft dat de eer souw hebbe Uw H.Wg. int najaar te sien en de kinderen ook, naa het een en ander verlange ik met smerte, en bidde ootmoedig om een spoedig en gunstig antwoort. Beveelende Uw H.Wg. in de godelijke bescherminge mi recommandeerende in Uw H.Wg. hooge gunst en verblijve met de diepste ootmoet en sugtinge HoogWelgebooren heer Mijnheer Uw H.Wg. ootmoedige dienares, Maria Krullers".

Terwijl in deze ouderlijke bedelbrieven meer de vermakelijke zij van 't lastige verband steekt, waarin zich de dichter met dit belangelooze echtpaar gebracht zag, komt de tragische, die 't hem tot een ware lijdensgeschiedenis maakte, meer in zijn verhouding tot beide kinderen en hun lotwissel uit. Deze waren, als wij reeds hoorden, sedert 1745 te IJselstein grootgebracht, hadden daar een beschaafde opleiding ontvangen, en waren zoo allengs tot jaren van onderscheid gekomen. Wilhelmina vond toen al aanstonds een ongenoemd aanbidder, die echter door 't fiere meisjen, om 't inhalig gedrag zijner moeder te haren opzichte, van de hand gewezen, maar in 1751 door een tweeden vervangen werd, in den Luitenant in 't regiment van den Lt. Generaal Grave d'Envie, Simon Johannes Tissot van Patot, kleinzoon van den gewezen Deventer professor van dien naam, en bij zijne tantes te IJselstein met haar bekend geworden. „Dewijl" (schrijft een van dezen 26 Maart 1754 aan den dichter) „dewijl onse neef twee à drie jaren een herten oog gehad heeft op seekere juffr. met name Willemina van der Borg, die bij Uw Excellensie wel bekend is, so is het dat sijn HoogWelg. ons vriendelijk versoekt om onze toestemming te geven, indien hij in de gunst van Uw Exc. kost geraken, om die voornoemde juffrouw tot sijn egtgenoot te mogen krijgen; daerom neeme ik de vryheit, uyt naem van ons vier gesusters, Uw Excs. gunst voor mijn neef te versoeken. Hij is syn eyge voogt den 20sten Feberwaerie 1753 geworden; en ik als voogdesse hem sijn goederen van de weeskamer getransporteert, en niets schuldig gebleeven is, soodat Uw Excie daer gerust op kan sijn, en wij hebben ook een goed oog op die jonge juffr. hier sijnde gehad; derhalven sullen wij gaeren tot genoegen van onze neef, als tanten, toonen, daer het in de geleegentheeden te pas komt, HaerEd. so wel als hem plaisier te doen. Ondertusschen hebbe ik de eer van ons in Uw Excie en in die van Mevrouw Uw Excies liefste te recommandeere en teekene mijn, met alle respect", enz.

De dichter antwoordde reeds den 31en, dat hij, „vereerd" met die missive, waarbij de vier gezusters „de genegenheid van derselver neef jegens (zijne) dogter approbeeren", zich „met zodanig een voorstel ten hoogsten gevleid en gehonoreerd vind; derhalven" (schrijft hij) „met een seer groot vermaak daarin mijne toestemming verleene, hopende dat Uw H.WelEd.geborens bij gevolg beide de bovengemelde personen met hare protectie en gunst zullen vereeren, zooals ik insgelijks in alle gelegenheden zal doen. Mijn vrouw, die mede zeer gevoelig is aan Uw H.Wgeb. attencie en vrindschap, versekert U.H.Welgeb., en wy beide de drie dames, Uw H.Welgeb. zusters, van ons respect, zullende in alle tijden toonen onze bereidwilligheid en ijver, om U.H.Welgeb. vertrouwen en toegenegenheid te meriteeren. Waarmede", enz.

Het huwelijk volgde weldra, en schijnt het jeugdig echtpaar vooreerst in Utrecht [1] verbleven te zijn, van waar Tissot naar een of ander winstgevend baantjen rondzag, maar zich met zijn luitenantschap vergenoegen moest. In 1757 vinden wij hem en zijn vrouw echter gevestigd op Harens huis te St. Oedenrode, waar zij zijn steeds meer verzwakkende eerste vrouw getrouw gezelschap hielden, terwijl hij zelf in staatsdienst te Brussel vertoefde. Den volgenden zomer, 27 Juny 1758, bezweek zij: „heden morgen", schreef Tissot dien dag aan zijn schoonvader, is Haar H.Wgeb., na veel pijnen en smarten uitgestaan te hebben [2], tegens de klokke halfnegen, uit dit tijdelijk na de eeuwigheid overgegaan". Zijn vrouw voegde er een meer omstandigen brief omtrent het lijden der laatste dagen en verdere omstandigheden aan toe, maar van welken wij hier geen nader kennis hebben te nemen. Met haar man bleef zij nu ook verder op Henkenshagen, min of meer gedwongen, huizen, en grootendeels van vaders geld teren. Bij haar van jaar tot jaar — tot een achttal spruiten toe — aangroeyend gezin, de deerniswaarde minbeduidendheid van den stamhouder der Patots, dien zij gehuwd had, en den geldelijken achteruitgang van dien vader, werd haar en der haren bestaan hoe langer hoe nooddruftiger. Daarbij kwam voorts de minder aangename verhouding, waarin zij, in vervolg van tijd, tot 's dichters tweede vrouw raakte, en de onmin, daaruit en uit haar afhankelijke betrekking, in verband met zijn eigen afnemenden welstand, geboren. Die vrouw, zekere Anna Katharina Louiza Natalis [3], was reeds in 1748, als jong meisjen, een huisgenoote van den dichter en zijne vrouw, en toen met zijne dochter ten zeerste bevriend [4], gelijk zij 't vervolgens ook, na haar weldra

---

[1] Zij hadden daar, uit het tweede huwelijk van zijn grootvader, een aangehuwden halven achterneef, Van Overmeer; zie later nog.

[2] Zij leed, naar 't schijnt, aan den kanker.

[3] Waarom Halbertsma in zijn *Fragmenten*, haar den toenaam van Pfeffers geeft, laat zich niet nagaan. Haar vader heette, blijkens officieele verklaring van den Procureur-generaal van Luikerland en 't graafschap Loon, in Mei 1759, bij haar huwelijk gegeven, met den zijnen enkel Natalis, en was kapitein in dienst hunner Hoog Mogenden, de algemeene Staten der Vereenigde Provinciën.

[4] Het eerste spoor vinden wij in een brief van juffr. Chalus van 6 Mei in dat jaar, waarin het heet: „W. fait bien ses complimens à Mlle Natalis, et languit fort pour recevoir un mot de sa main". Beide kinderen Van der Borg hadden, kort te voren, een poosjen bij Haren en zijn vrouw doorgebracht.

gevolgde vertrouwelijke betrekking tot Haren, nog een aantal jaren bleef. Eerst later, toen haar eigen kinderen en tevens de geldnood van haar echtgenoot grooter werden, kwam daar verandering in. De geheele treurige geschiedenis wordt ons uit een meer uitvoerig schrijven van Wilhelmina, of Wimken, als ze bij verkorting genoemd werd, duidelijk. Reeds tijdens 't leven zijner eerste vrouw, schijnt zijne tweede hem een drietal kinderen gebaard te hebben, een zoon Willem, die op zee voer, en twee dochters [1]. Het huwelijk zelf had eerst den 2en December 1759 in alle stilte plaats, daar Wimke haar vader vijfvierdejaars later schreef: „tout le monde me conte que vous êtes marié avec mademoiselle; on est surpris que je n'en parais pas étonnée, et que ma réponse unique consiste en *je n'y vois rien d'étonnant*. Cependant le canal par où cette nouvelle est arrivée me confirme dans l'idée qu'il y a quelqu'un chez vous qui possède beaucoup de probité, mais non pas de discrétion". Twee kinderen, Willem (1760?) en Amelia (Juny 1761) sproten uit dien tweeden echt.

In April 1762 komt de eerste kleine stoornis in de goede verhouding tusschen Haren en zijne dochter. Zij had toen een jonggeboren spruitjen den naam van haar nicht — Onno Zwiers dochter — Doekje gegeven, waarover zij zich echter voldoende verantwoordde, als op verzoek van deze zelf geschied. In den loop van datzelfde jaar vangt het geldgebrek der Patots aan, en een schrijven van 31 Jan. 1763 legt ons den nadeeligen staat van zaken bloot. Van dien tijd af herhaalde klaagzangen naar Brussel en bedreigingen met een bezoek, gepaard met toenemende vervreemding van Harens tweede vrouw, die men buitendien minder hartelijkheid voor haar man meende ten laste te kunnen leggen dan, in een hem overgekomen ziekte, wenschelijk scheen. „J'ai cessé d'écrire à Madame, il est vrai", heet het in een brief van Wimke, van July 1764, „mais qui ne le fait lorsqu'il ne reçoit pas de réponse? Celle que Patot eut l'honneur de vous écrire après le reproche que vous me fites de la négliger, vous en découvrit non seulement la raison, mais vous prouva combien nous souhaitions de vous complaire par la lettre qu' il y joignit pour elle. Si Madame y avait répondu seulement deux mots obligeans, comme de coutume en pareille occasion, nous nous serions crus trompés des idées à son égard, et notre correspondance aurait cestainement continué; mais son silence, les nippes méprisables de mon frère [2], l'impossibilité de satisfaire un de mes créditeurs importuns après m'être fiée de recevoir *f* 50.— qu'elle m'avoit promis le 21e de Février pour la pension de Louis (haar oudste zoontjen), la conduite observée pendant le danger où vous vous trouviez, tout cela, je l'avoue, m'aigrit terriblement contre elle... Mettez vous à notre place, monsieur, et supposez-vous tout d'un coup abandonné à la misère la plus énorme, à la veille de sentir la plus terrible rigueur de ceux à qui vous devez, sans savoir où donner de la tête, ne possédant au monde qu'un pauvre petit bien hors d'état de vous entretenir; supposez que vous vous adressiez par les prières les plus humbles à la seule personne en état de maintenir votre nombreuse famille et qu'on vous refuse d'entrer en aucune explication non seulement, mais toute correspondance; — que feriez vous, Monsieur, à la vue de huit pauvres enfans ruinés? Comment les nourrir, comment les vêtir? Ne devrait-on pas vous pardonner les pas les plus désespérés, surtout lorsque la voix publique ne cesse de vous insinuer que vos enfans vous reprocheront un jour votre négligence à leur égard? Tout ceci arrivant chez nous, combien de fois ne vous avons-nous pas représenté tout cela, et quoiqu'inutilement nous prîmes patience. Accordez nous au nom de Dieu votre attention, Monsieur, et considérez que bien loin de nous être emportés ou rendus coupables envers vous ou Madame, nous n'avons cessé de satisfaire à tout ce que vous nous demandiez, et que malgré la satisfaction que nous vous donnâmes, vous paraissez nous abandonner, nous exposant au plus cruel désespoir". Harens antwoord (15 July) luidde: „Vous nous avez écrit une lettre tant à ma femme qu'à moi, qui nous a fait rentrer en correspondance avec vous; mais au lieu d'éclaircissemens amiables vous vous êtes engagé dans une apologie remplie d'aigreur et de reproches amers envers nous qui vous avons toujours fait tant de bien! — J'ai ordonné à V. de vous donner les 50 fl. que ma femme avait promis, et dont nous ne nous sommes pas souvenus; mais je dois vous avertir que vous vous trompez fort, si vous croyez nous engager par des menaces ou des injures à entrer dans vos voies, et que si vos manières ne deviennent pas autres, vous ne devez pas penser à regagner mon amitié pour l'avenir. A l'égard de votre frère, qu'il essaye s'il peut trouver ailleurs des hardes qui ne sont pas si méprisables que celles qu'on lui a envoyées, avant de s'adresser de nouveau chez nous. Et à l'égard de votre mari, je déclare que s'il ne veut pas prendre des mesures pour retourner à sa garnison, afin de faire le devoir de sa charge et de tâcher d'avoir quelque avancement dans la première promotion, je suis obligé de me laver les mains de ce qui lui arrivera".

Intusschen werd er de toestand te Sint Oedenrode niet beter op; terwijl de dichter, van zijn kant, op vernieuwde mededeelingen omtrent de bedroefde geldelijke omstandigheden, in December moest berichten: „Quant à ma bourse en particulier, il m'est totalement impossible de fournir de pareilles sommes. Il se peut que lorsque j'aurai fini tous mes décomptes en Frise, je pourrai entrer dans l'hypothèque de De Jong et l'augmenter jusqu' à trois mille, mais au plus heureux la fin de ces décomptes n'arrivera qu'en Mai ou Juin. Voila ma réponse, et l'événement vous fera voir, combien on vous a trompé *par les fausses idées de grandeur et de richesses dont on a farci l'esprit de votre frère et le vôtre*. Il est vrai que j'ai eu occasion de laisser après moi une maison à son aise et un honnête état à ceux qui m'appartiennent; mais chacune a été suivie d'une traverse qui l'a rendue inutile. Dieu l'a voulu ainsi. Jusqu' ici je ne vous ai jamais parlé des parens de votre mari. On vous dit brouillés, et s'il leur est arrivé le quart de ce qui est arrivé à ma femme et à moi, je ne m'en étonne pas. En ce cas raccommodez-vous, et s'il n'ont pas des raisons trop fortes, il me semble que ce seroit bien à présent leur tour de faire quelque effort pour vous. Tout à vous, Haren".

Zes dagen later, bij een brief, die niet meer voorhanden is, schijnt hij echter, in verband met die hypotheek, nog een aanwijzing voor *f* 300 gezonden te hebben, met bijliggende schuldbekentenis, maar kreeg nu de wind — niet geheel onverdiend zeker — danig van voren. Mevr. Patot bleek steeds veel van zijn eigen

[1] Een van deze zal dan de bekende *Nerah* geweest zijn.
[2] Zie daarover lager.

bloed in haar âren te hebben, en wat haar man in fiere trotschheid miste, des te meer deelachtig te zijn. In die stemming stelde zij ook thans haar uitvoerig antwoord op, en schreef: „J'ai l'honneur de répondre que l'horrible situation, où je me trouve, me permettant encore de raisonner, je vous renvoie, monsieur, sans hésiter un instant le billet de trois cent fl., et refuse à jamais de signer l'obligation que vous me demandez. La raison que vous m'en aléguez, est, dites-vous, plus en ma faveur que la vôtre, parce qu' en ma qualité de second créancier je peux prévenir tous ceux qui pourroient vouloir vous attaquer. Permettez-moi de vous désabuser sur ce point: Monsieur de Jong est notre premier créditeur et son hypothéque va devant tout. Si nous avions le bonheur de pouvoir payer les 1100 fl. en question, nous serions liquidés avec tout le monde et (pourvu que vous continuiez de nous payer au temps convenable notre revenu) hors du péril de faire de nouvelles dettes. Il serait par conséquent inutile de composer une pièce qui en soi-même est indigne de vous et de moi. De vous, Monsieur, oui de vous, qui me demandez une chose déraisonnable: comment pouvez-vous m'offrir de vous reconnaître devoir dans un temps que vous ne voulez vous engager à rien pour mon revenu dans la suite, et même subordonner cet acte au premier caprice de votre femme après que vous ne serez plus? J'ai agi jusqu' à présent comme l'enfant le plus respectueux; mais au bord du précipice il est temps que je m'éveille et que je paraisse telle que j'ai été et suis. Depuis déjà quelque temps vous vous plaisez à feindre n'être pas mon père [1], et vous vous efforcez de me faire sentir la différence de votre maison et moi; mais comment est-il possible que mon père puisse croire que je souffrirai jamais de me voir sur un pied illégitime dans un temps que je posséde les prérogatifs dont je jouis pendant tant d'années, et de quel oeil puis-je voir les odieuses façons de penser que vous me témoignez si souvent? Quelle preuve vous ai-je donnée de ma façon basse d'agir, pour que vous me soupçonniez capable de retenir le revenu de ma pauvre mère dont la misère ne m'est que trop connue, et cela dans l'indigne envie de vous jouer un tour, dites-vous! Si vous aviez véritablement craint ce que vous disiez, pourquoi, monsieur, me confier cette commission? Était-ce pour me faire ressouvenir que j'eusse une mère au monde? Ce dessein était inutile, je la connais, monsieur, cette mère; la faiblesse qu'elle eut pour vous et qui me donna l'existence sera toujours respectable aux yeux de sa fille et de la vôtre [2]. Oui, Dieu m'est témoin, que cette amitié et ce respect que je lui porte frémissent encore des infamies que vous m'en dites la nuit d'horreur que je passais chez vous cet été, et cela en présence d'une femme [1] pour qui votre aveuglement sans bornes me fit traiter ainsi que ma malheureuse mère comme la dernière des créatures. Je sais quel effet ceci fera sur votre esprit, et je sais aussi que le désespoir où vous me reduisez me le dicte; mais quelle âme au monde en serait à l'abri? Vous m'accusez toutes les postes, pour ainsi dire, de quelque crime, auquel je n'ai jamais pensé, comme d'avoir voulu rompre votre mariage par des mesures enragées, d'être brouillée avec les parens de mon mari, d'avoir une langue imprudente et une malheureuse humeur. N'avez-vous pas, monsieur, expérimenté cette langue pendant sept ans, et cette humeur n'a-t-elle pas conservé l'honneur et la paix chez vous? Si les morts pourraient ressusciter, je doute fort que qui que ce soit oserait me faire pareils torts. Cependant je rends grâces à Dieu, qu'il me reste encore assez de papiers pour pouvoir convaincre toute la terre de ma conduite envers vous, comme mon père, et envers cette femme, jadis ma plus chère amie, mais actuellement plus cruelle ennemie. Je m'en rapporte à vous-même, monsieur, n'est ce pas vous qui m'avez établie? n'est ce pas vous qui avez éte trompé par la passion d'un jeune homme? n'est ce pas vous qui déploriez votre malheureuse négligence qui me rendit tout d'un coup vis à vis de rien? et n'est ce pas vous enfin qui en m'embrassant me disiez ces propres termes: „mijn ongelukkig kind! ik heb je ongelukkig gemaakt; maar troost je, ik zal je nooit verlaten, al had je twintig kinderen, weest maar gerust en vertrouwt op mij!" — C'est vous, mon père! qui me consolâtes ainsi l'hiver de l'année dix sept cent cinquante et quatre, lorsque j'étais enceinte de mon aîné. Quelle différence, grand Dieu, de ce temps là à celui-ci! Ce n'etait pas alors — pardonnez à mon désespoir! — que vous me fîtes envisager ceux de vos enfans qui y étaient ou devaient venir; votre amitié tendre et vraiment paternelle vous fit prononcer ces paroles malgré vos trois enfants qui existaient, et mon amie, bien loin d'y trouver à redire, sut y ajouter: „que ce sera une joie pour nous, Wimke, si j'ai jamais le bonheur d'être mariée, que je pourrai sonner et dire: que ma fille aînée descende; car vous serez toujours avec moi". C'était joliment dit et j'avais le droit de m'y attendre; mais hélas! ce n'était pas en me défendant la maison de mon père, tel que m'a été fait de sa part par une commune femme de chasseur après mon retour de Bruxelles. Comment pouvez-vous, monsieur, condamner les affreuses idées auxquelles je me livre? Mes huit enfans plus chers à mesure qu'ils deviennent infortunés, me navrent le coeur; lorsque je jete mes yeux sur l'aîné que Dieu a doué d'assez de pénétration pour espérer qu'il devienne un jour le soutien de ma triste famille, et que je me vois réduite bientôt à manquer de pain au lieu d'avoir les moyens de pousser mon enfant et en faire un sujet utile: lorsque je considère sa soeur dont l'âge et les capacités croissent de jour en jour, et dont les inclinations de s'instruire augmentent à vue d'oeil, sans que je puisse l'élever à quoi que ce soit, mon âme se remplit de douleur et ne cesse de se remettre les promesses solemnelles que Madame me fit il y a deux ans, de mettre cet enfant dans une bonne école à Oosterhout et me

[1] Zij toonde zich op dat punt altijd ten zeerste gevoelig, en toen — een jaar of wat vroeger (1761) — zekere Huygens zich veroorloofd had, op haar onwettige geboorte te zinspelen, liet zij zich als volgt aan haar vader uit: „Je ne suis pas vindicative ordinairement, mais à present je ne respire que de me venger d'un faquin qui a l'âme assez noire pour railler une naissance malheureuse, et qui pour comble ose charger près de vingt personnes de me redire ses abominables discours. Pour le coup c'en est trop, j'en suis pénétrée à un point que je ne mourrai contente, si je ne puis tôt ou tard lui faire casser bras ou jambes".

[2] De ontegenzeggelijk edelaardige betuiging was zeker een verhevener voorwerp, dan helaas! de onderwerpelijke persoon, waardig.

[1] Natalis, natuurlijk, haar vroegere vriendin.

dit devoir faire ceci en guise de *pillegift*. Suffit-il donc, mon cher père, de ne remplir ses enfans que de promesses ou de ne les soulager qu'à force de conditions infaisables; et serais-je assez dépourvue de sens parce que je suis aux abois, et si furieusement pressée par mes créanciers de faire une obligation et signer ma propre condamnation? Car enfin, si le bon Dieu vous retire de ce monde et que je ne fusse rien en comparaison de vos autres héritiers, vous m'avouerez que le premier venu peut me mettre tout d'un coup sur la rue. Non, mon père, si je dois souffrir la misère à ce point, je préfère de m'y trouver tandis que je suis encore en âge de la supporter et y accoutumer mes enfans, afin qu'ils n'éprouvent pas les tristes changements d'état de leur mère. Cela arrivera donc infailliblement si vous m'abandonnez, et le commencement en sera le 15 de Janvier prochain. — Hélas! à trente ans, chargée d'enfans et de maladies, vous oubliez celle qui faisait l'objet de vos soins et tendresses depuis sa plus tendre enfance! — Répondez-moi, mon cher père, je suis cette même Willemyn de qui les sentimens vous sont encore voués et qui est prête de témoigner de l'attachement à ceux qui possèdent votre coeur; mais de grace, ne me laissez pas en proie aux idées les plus funestes, et joignez à l'autorité que j'ai depuis si longtemps la permission, que je vous nomme, avec le plus profond respect et la plus parfaite soumission, Monsieur et très honoré père,

ROOY, le 31 Dec. 1764. Votre très humble, tres obéissante fille et servante W. Tissot de Patot, née deHaren.

Het Fransch van dezen brief mag hier en daar iets te wenschen overlaten, de duidelijkheid van inhoud en strekking zeker niet, en laat het zich voorstellen, wat de indruk op schrijfsters vader, in zijn eigen benarde omstandigheden, geweest moet zijn. Afdoende heelmiddelen vielen er niet uit te denken; tijdelijk verzachtende alleen konden aangebracht worden, en daaraan liet hij het dan ook, naar zijn beperkt vermogen, niet ontbreken. Intusschen hernieuwde zich de nood, die ons weldra weder kennelijk voor oogen treedt, en in Wimkes laatsten voorhanden brief, in Jan. 1767, anderhalf jaar vóór haars vaders dood geschreven, nijpend uitkomt: „Monsieur et très honoré Père. Samedi passé V. m'a envoyé deux cent tourbes d'Hollande, et mardi le boucher me vint dire que le paysan de Zandhoef avait ordre de m'envoyer un mouton. Il n'y a pas de doute que ce ne soit à vous, mon cher père, que j'en suis redevable. J'ai l'honneur de vous en témoigner ma reconnaissance. Pardonnez la liberté que je prends de vous réitérer ma demande d'un billet de deux cent fl. fût-il à six mois de date. Cette prière ne saurait vous paraître déraisonnable lorsque vous réfléchissez que n'ayant pas le sou, il faut vivre à crédit, augmenter les dettes et s'exposer à recevoir des comptes d'apothécaire, ce que je n'éprouve déjà que trop, encore heureuse de n'être pas privée absolument de crédit, puis qu'à moins j'aurais du me passer de pain, de beurre, de bière et, en un mot, de tout le nécessaire pendant cet affreux hiver, dont la rigueur n'est concevable qu'à ceux qui manquent des moyens de l'adoucir. Ayez donc la bonté de m'accorder cet argent. Songez que mes enfans n'ont plus ni habits ni linge; que les taxes des terres doivent se payer. Enfin, représentez-vous une famille de 9 personnes à nourrir et à vêtir, que mon bois est fini, et que je n'en puis faire couper faute de comptans, et je ne doute que vous n'en conviendrez. Ainsi au nom de Dieu laissez vous fléchir, et répondez moi au plustôt. J'ai l'honneur d'être avec respect, monsieur et très honoré père, votre très-humble et très-obéissante fille et servante, W. de Patot." —

Hoe was het intusschen, al dien tijd, met haar broeder gegaan? Met haar te IJselstein opgevoed, had hij vervolgens een korten tijd te Kampen school gelegen [1], en was kort daarop, in September 1757, te Utrecht op studie gekomen. Bij zijn vertrek uit Kampen, in July, droeg hij het volgende getuigenis van zijn hoedanigheden naar lichaam en geest weg: „Il est bien fait de corps et très posé d'esprit. Il surpasse les progrès de tous ses condisciples et explique présentement Homère à livre ouvert, de sorte qu'il est alégué souvent pour exemple aux autres. Il en est de même pour le violon, et dans 15 jours il passera aux solo; et comme il y en a dans la pension qui apprennent du clavecin, il commence à accompagner; son maître, réputé un des meilleurs violistes de la province, se loue avec surprise de son apprentif, qui au lieu de se divertir avec les autres aux heures permises, prend plaisir dans les occupations dont l'étude et la musique font la meilleure partie. J'ai vu aussi son dessein qui va assez bien, de même que l'arithmétique. Quant à la danse c'est l'exercice où il prend le moins de goût, quoiqu'il s'acquitte passablement d'un menuet". — Inderdaad ontbrak het dus den jongen student niet aan de noodige begaafdheid en werklust. Intusschen zette hij zijn studiën vrij langzaam voort, en had, niet minder dan zijn zuster en haar gezin, op den duur met geldgebrek te kampen. In November 1759 schreef deze laatste van St. Oedenrode aan haar vader: „Je prends la liberté de vous marquer que mon frère vient d'arriver ici à pied d'Utrecht, pour éviter les frais du voyage, comme aussi de vous demander en grace qu'il lui soit permis de se faire faire un gros habit d'hiver, car celui qu'il a est rempli de trous et a déjà été tourné". In July 1763 werd hij tot Doctor in de Rechten bevorderd, en schreef bij die gelegenheid aan zijn vader: „par celle-ci j'ai l'honneur de vous communiquer que je suis reçu docteur en droit. Recevez, monsieur, mes très humbles remercimens pour la bonté que vous avez eu de me faire parvenir jusqu' à ce point, et soyez assuré que je tâcherai de continuer la conduite d'un honnête homme, afin de mériter par là de plus en plus votre protection, chose inestimable pour moi."

Wij zien hem daarop veelal met zijn zuster en schoonbroêr op Henkenshage verblijvende, waar hij zich bij hen aansluit in hun grieven tegen de vaderlijke vervreemding, door Natalis te weeg gebracht,

[1] Over zijne vorderingen aldaar en algemeenen aanleg schreef juffr. Chalus in Febr. 1751 aan Harens vrouw: „Je joins ici deux lettres de Campen, qui vous apprendront les progrès qu' Adam y fait et le témoignage que son maître en donne. Il vous sera fort facile, Madame, de voir par son stile naïf, qu'il vient de son crû, et comme il a toujours aspiré aux études, et qu'il est naturellement assez laborieux, j'espère et même je ne doute (quoi qu' avancé en âge) qu'il ne s'y pousse avec zèle, et je vois avec plaisir que son écriture n'empire point à l'école Latine".

gelijk hij dan ook in den daardoor verwekten weêrzin deelde. Hij had te Amsterdam een zaak begonnen, die hij echter door de kwade trouw van zijn vennoot weder opgaf, maar waarbij zijn thans bevooroordeelde vader ook de zijne — ten onrechte — min of meer verdacht schijnt te hebben. In November 1764 had hij in geen zeven maanden van dezen gehoord, en onderwijl, op eigen hand, zijn best gedaan, door tusschenkomst van anderen een betrekking in Indiën te krijgen. Dit gelukte echter niet, zoodat hij, naar Sint Oedenrode teruggekomen, „sans savoir quoi faire, de quoi vivre, ni de quoi payer les 200 fl. de dettes dont on exige le paiement", gedwongen is, zich op nieuw tot zijn vader te wenden. Een eerste schrijven, dat hij, eenige dagen later, van een meer uitvoerig vol verwijtingen doet volgen. Daaruit blijkt ons intusschen, dat hij oorspronkelijk weinig lust had getoond, om in 't voornemen van zijn vader, hem buiten 't vaderland te zenden, te treden; dat hij vervolgens meende, te Utrecht eene goede partij te kunnen doen, maar daarin door zijn vader gedwarsboomd werd; dat hij zich daarop genegen betoonde naar de Oost te vertrekken, maar zijn vader hem nu tot zijn eigen secretaris wou maken, om hem tot een staatsbetrekking op te leiden, en hem daarom naar St. Oedenrode komen liet, ten einde hem van daar naar Brussel bij zich te nemen; dat, na zes maanden beidens, van dit laatste echter niets gekomen, maar hij weder naar Utrecht gezonden was, om in de Rechten te promoveeren, doch voorloopig koû en ongemak te lijden; dat hij daarna ziek was geworden, toen weder met de belofte gepaaid, naar Friesland of Brussel bij zijn vader te komen; dat hij vervolgens gedoetoreerd was, maar tot dusver te vergeefs gezocht had een post of broodwinning te erlangen; dat hij zich bereid verklaard had òf te gaan praktizeeren òf naar Oostindiën te gaan; dat zijn vader hem tot het eerste niet geschikt oordeelde, en hijzelf tot het laatste alleen dan wilde besluiten, wanneer er hem een „emploi comme il faut" verschaft werd [1], „ainsi" (schrijft hij) „que ce fut votre intention dans ma tendre jeunesse"; dat hij inmiddels een geldelijke toelage, 't zij bij de maand, de drie maanden, of 't jaar, verzoekt; het laatste het liefste, om dan te trachten, 't zij door praktijk, 't zij door een huwelijk, „une petite fortune" te maken. Zijn schrijven bracht hem echter niets in, en werd nu — 30 December — weder van een dreigbrief gevolgd, die geen beter uitwerking had. Zijn vader, heette het daarin, was verplicht hem te onderhouden en een bestaan te verschaffen: „Me croyez-vous", vraagde hij dien vader „assez lâche, Monsieur, de souffrir patiemment la misère et d'être considéré comme un misérable, indigne d'aucune réflexion sinon que quand il s'agit de me traiter comme un animal, tandis que Mons. Guillaume (qui n'a pas le quart du droit que j'ai) jouisse de tous les priviléges d'une naissance légitime? Je ne mérite pas un sort si détestable ni ne me suis jamais rendu indigne d'être votre fils aîné, et Madame en fut convaincue, le dernier jour que je lui ai parlé, lors qu'elle voulut bien me faire la grace de me considérer comme tel, et de me recommander ses enfans, y ajoutant plusieurs autres jolies choses auxquelles je ne comprends rien, après ce qui s'est passé depuis. Après tant de misères je ne vois point d'autre moyen (en cas qu'il ne vous plaît pas de changer ma situation) que de m'adresser à ceux que la Providence a mis en Sa place pour décider ce qui est juste ou injuste. Je frémis en vous disant de telles paroles, mais, au nom de Dieu, mettez vous en ma place! N'en feriez vous pas de même si on vous refusait le pain, et par dessus le marché toute correspondance?"

Daar ook dit schrijven vruchteloos bleef, schijnt hij alle pogingen om zijn vader te vermurwen opgegeven, en zich nu tot zijn zusters Utrechtschen neef Van Overmeer [1] gekeerd te hebben. Van dezen althans vinden wij een brief van vierdehalve maand later, waarin hij Haren meldt „verblijd" te zijn, dat het hem „aangenaam" is geweest te hooren, „dat de Hr. Van der Borg gereüsseerd heeft; de moeite" (schrijft hij verder) „die ik daartoe gedaan heb, ben ik aan ZEd. verplicht, wegens deszelfs goede conduites en neerstige studie, waaromme Z.Ed. altoos zeer veel achtinge hebbe toegedragen". Er was nu echter geld noodig voor zijn „equipement", en ter betaling van eenige verschuldigde penningen, „om hier in de stad niet publiek geaffronteerd te worden". Waarin de er-

[1] Dat zijn vader van zijne zijde zich daartoe op den duur moeite gaf, blijkt uit het volgende klad aan een ongenoemde gericht, en onder zijn papieren bewaard: „een jongman van zeer goed gedrag en inborst, van een onverleidbare eerlijkheid, soberheid en goedaardigheid, thans studeerende in de Rechten en Welsprekendheid, op eene der Akademiën van Holland, en oud 18 jaren, zou gaarne zich naar Indiën begeven, indien maar konde staat maken op een post van eenig bestaan. Hij verstaat de muziek zeer wel, schrijft een goede hand, verstaat zeer wel Latijn, Fransch, en Duitsch, en belooft alles goeds van zich zonder eenige kwade qualiteit te hebben. De generaal baron van Imhoff heeft mij voorhenen wel verzocht, om zoodanig een subject te zoeken, ja, meer, indien ik die kon vinden, hem dezelve toe te zenden, als zijnde dat slag van geaarden niet te veel in die gewesten; doch welke moeite ik heb aangewend, ik heb gedurende zijn leven niemand gevonden, daar ik oprecht voor kon verantwoorden" (waarschijnlijk gaf hem dus dit al aanstonds aanleiding, zijn Adam Ernst reeds als kind daartoe te bestemmen). „Ik weet niet, of het nu zoo is, doch supponeere, dat het misschien even eens zal zijn, en dat het mogelijk U.HE. niet onaangenaam zou wezen, zulk een eerlijk jongman, en waarop volkomen staat kan maken, in zijne of 's Compagnie's dienst te employeeren. Ik heb hem beloofd UE. hier over te schrijven, nadien hij niet gaarne zou vertrekken, dan over twee jaren; wanneer zijne studiën gedaan zullen zijn, en ook niet zonder eenige verzekering van, indien zijn gedrag dus continueert, eene bediening te zullen bekomen. Het zou niet zwaar voor hem zijn, hier te lande door eenen der Heeren Bewindhebberen tot een bediening in Indiën te worden bevorderd, zijnde één van dezelven hem zeer genegen, doch mede van mijn gevoelen, te weten, dat, vermits daar tijd is, zulk een jonkman niet behoort te worden geëxponeerd aan de onzekerheid van in Indiën te worden gepromoveerd, of aan die van, hier gepromoveerd zijnde, U.HE. gunst bij deszelfs aankomst te genieten. Ik hope, dat U.HE. mij wel met eenig antwoord op dit art. zal willen vereeren, waarvoor mijne erkentenis wederom verdubbeld zal worden, terwijl ik, met alle hoogachting en respect, de eere heb te verblijven, Hoogedele Heer, U.HE. onderdanige en gehoorzame dienaar

Brussel, den 30en Aug. 1754. W. v. H.

[1] Zie boven, blz. 528.

langde werkkring bestond, wordt ons niet gemeld; „nog omtrent een half jaar" zou hij er buitendien — naar Van Overmeers bericht — „op zijn vet bij moeten teren". Voor 't oogenblik was hij dan ook „zeer moedeloos en radeloos", als door „zijn vader ten eenemaal vergeten wordende. Mag ik, onder welnemen van UwHooggeb.", voegde er de briefschrijver nog aan toe, „wel zeggen, dat, als die Heer, op wiens gedrag niets te zeggen valt, door alderhande onaangenaamheden genoodzaakt, zich eens adresseerde daar het behoorde, Uw.HWGeb. de gevolgen daarvan te laat beklagen zoude; want ZijnEd. immers op geen canailleuze wijze voor den dag komen kan, maar overeenkomstig deszelfs geboorte. Doch hiervan tegenwoordig afstappende, hope ik gunstiger antwoord te ontvangen voor diengene, om welken ik intercedeere, en die U.HWgeb. eigen vleesch en bloed is, en zonder mijn weten nooit iets gedaan heeft, waarover Uw.HWgeb. reden heeft, met eenig recht zich te kunnen beklagen". Wat de aldus toegesprokene geantwoord heeft, is ons niet kenbaar geworden; van zijn zoon vinden wij nog twee korte brieven, die ons doen zien, dat hij weinig baat vond in zijn schijnbaar zoo welgeslaagd opzet.

De eerste is van 17 Dec. 1767, en meldt, hoe hij al dien tijd in Utrecht verbleven is, en thans door zekeren Heer Roëll naar de Oost of West zoekt te komen; waartoe hem 't uitzicht geopend is, wanneer hij een „equipement" kan verkrijgen.

In den tweeden, van 25 Juny 1768, nog geen veertien dagen vóór zijn vaders dood, deelt hij dezen meê, dat hem een wissel van ƒ 500 is getoond, den 18en betaalbaar, maar die, bij zijn onvermogen hem te voldoen, geprotesteerd is. Degeen, die hem trekken moest, heeft echter beloofd, hem tien dagen onder zich te houden, vóór hij hem terugzond. „Ce billet", schrijft hij verder, „est *un* de ceux que j'ai acceptés au mois de Mars. J'ai consulté un avocat en conséquence de vos ordres, qui m'a répondu que puisqu'il ne s'était fait aucun accord entre nous" — hem en dien Roëll namelijk — „je n'avais aucun droit de demander un salaire à M. Roëll". Intusschen was er — naar zijn verder schrijven — thans alle waarschijnlijkheid, dat hij weldra een betrekking zou krijgen. — In hoe ver dat werkelijk het geval was, en wat er verder van hem geworden mag zijn, is ons onbekend gebleven. Naar het gerucht wil, zou hij ten slotte naar de Oost geraakt zijn.

EEN EDELMAN ONDER PLOERTEN.

BIJDRAGE TOT DE NEDERLANDSCHE ZEDENKENNIS DER 18e EEUW, EN TER LOUTERING DER NAGEDACHTENIS VAN EEN VOORTREFFELIJK DICHTER.

Een edelman, in den deugdelijksten zin van 't woord, niet om zijn geboorte uit een betrekkelijk oud geslacht maar om zijn adel van gemoed en geest, was de voortreffelijke dichter, wiens nagedachtenis wij hier wenschen te huldigen, en haar voor goed eindelijk van de smetten te reinigen, door de onedelste ploertenhanden van nabestaanden en zoogenoemde vrienden op haar geworpen. 't Wordt waarlijk meer dan tijd daartoe; want nog steeds, in spijt van 't krachtdadig verzet, door Halbertsma en and., tegen dien vuilaardigen blaam aangeteekend, werd de maar al te beruchte zaak van Onno Zwier van Haren nog in laatste beroep niet beslist, en blijft men er zich in 't algemeen toe bepalen, haar met een deernisvol schouderophalen en belijdenis van onbevoegdheid ter zij te schuiven. Kenschetsend is, in dat opzicht, de flauwhartige betuiging van een Van Kampen [1], waar hij van het „allertreurigst rechtsgeding met 's dichters naaste betrekkingen, over de beschuldiging eener misdaad" gewaagt, „die zelfs bij Heidenen voor allerafgrijselijkst gold. Het staat aan ons niet" (zoo vervolgt hij), „de gegrondheid of ongegrondheid dier aantijging te onderzoeken, of in 't geheel verder in deze jammerlijke zaak te treden, waarbij sommigen een hoofsche kabaal (lees: *hofkabaal*) veronderstellen." Zijn voetspoor werd sedert door de meesten gedrukt, en de eerlijke Onno Zwier bleef aan dien doemwaardigen twijfel van schuld of onschuld onderworpen, omdat men te flauwhartig en traag bleek, eenvoudig door te tasten, en met een uur of wat nauwlettenden lezens en onbevooroordeelden onderzoeks der voor ieder toegankelijke stukken, zich een eigen oordeel te vormen. 't Was toch waarlijk wel de moeite waard, niet om den goeden naam van den dichter alleen, al kon reeds deze reden meer dan volstaan, maar ook voor de studie en kennis van zeden en menschen der 18e eeuw ten onzent, het maatschappelijk leven der Haagsche kringen dier dagen, en voor de zielkundige mensch- en zedekunde in 't algemeen. Of schroomde men den „afgrijselijken" aard zelf der zaak, de walgelijke bijzonderheden, waarin men wellicht gedwongen zou zijn, bij een doortastend onderzoek, te vervallen, en die men voor geen openbare behandeling vatbaar keurde? — Bij de minste nadere kennisneming zou men bespeurd hebben, dat men in dat opzicht volkomen gerust kon zijn; dat de onberedeneerde aanklacht veel te onbepaald en algemeen was, om eenige aanleiding tot zulk een schroom te geven. In spijt van al hare „afgrijselijkheid", bestaat er voor den kennisnemer der reeks van deductiën en vertogen niet het minste gevaar voor eene andere dan zedelijke walging over zulk een wanhebbelijk bestaan, als waarvan de deerniswaardige aanleggers en doordrijvers van 't gansche feit en hun handlangers blijk geven. Al bleef men dus zelfs bevooroordeeld genoeg, om den schuldeloos betichte voor schuldig te houden, zou toch hun eigen armzalige houding en handelwijs, van den aanvang tot den einde, de diepste minachting voor hen doen geboren worden. Dáár, naar 't mij voorkomt, zit dan ook — buiten 's dichters eigen zoo geheel tegenovergesteld karakter — de hoofdgrond zijner vrijspraak van hun lasterlijke aantijging, in 't oog van ieder onbevooroordeeld beschouwer. Het gansche bestaan en bedrijf zelf zijner aanranders en belagers, zoo als zich die in hun deerniswaardigen toeleg blootleggen, geven reeds den krachtigsten bewijsgrond voor hunne schuld, gelijk voor zijne onschuld. De uitspraak over het hem toegedichte feit zal daarom ook als die eener rechtbank van Gezworenen zijn, die, bij alle ontstentenis uit den aard der zaak van de noodige ooggetuigen, met de hand op het hart, het volmondigste „niet schuldig" over den gelasterden beklaagde uiten. „Een edelman onder ploerten", en daardoor aan al de misvatting, miskenning, misprijzing, en eindelijk mishandeling van hun ploertenbrein en

[1] *Geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden*, II, bl. 151.

ploertenkarakter blootgesteld; — ziedaar het beeld van Onno Zwier onder zijn naaste omgeving, in welke slechts zijn voorbeeldige huisvrouw en zijn vastberaden dochter Doekje [1] de verkwikkelijkste uitzondering maken, en den benarden man en vader de weldadigste en onmisbaarste verademing geven, zonder welke hij wellicht in zedelijk lijden had moeten bezwijken. Zijn broeder Willem was te ver af, om hem ter zij te kunnen staan; want de aanval zelf kwam geheel plotseling en onverwacht, en werd onmiddelijk met de hartstochtelijkste onberadenheid doorgedreven. Het hofkabaal mengde er zich eerst later in, en maakte meer van de welkome gelegenheid tot verwijdering van een zelfstandig en vrijmoedig tegenstander misbruik, dan dat het in den oorspronkelijken toeleg zelf reeds gemoeid zou zijn geweest, of in het „complot", gelijk de dichter 't van den aanvang af betitelde, gemengd. Dit ging van zijn beide ontzinde schoonzoons met hun verbijsterde medehelpsters, zijn eerste en derde dochter, en haar deerniswaarde jongere zuster en werktuig uit. Doch slaan wij kortelijk het gansche beloop van 't stuk ga, om ons behoorlijk van alles rekenschap te geven. —

„Il fut un temps", zegt Hippolyte Rigault in een zijner onderhoudende *Conversations littéraires et morales*, „où l'on s'imaginait en France qu'un homme de génie, un grand artiste, un grand poète était un homme comme un autre, et ne se distinguait du commun des mortels que par les dons particuliers et l'excellence de son esprit. On n'avait pas l'idée qu'il dut être investi d'aucun privilége ni exempté d'aucun devoir. On trouvait tout naturel et nullement prosaïque qu'il crût, comme tout le monde, à Dieu, à l'âme, et à l'autre vie; que s'il ne se mariait pas, il fût aussi correct dans sa conduite que dans ses ouvrages; que s'il se mariait, il rendît sa femme heureuse, élévât bien ses enfants, et fît des économies. On ne soupçonnait pas que les vertus domestiques étouffent le génie, et on aurait presque défini le grand poète: *un bon père de famille qui fait de beaux vers*". — Indien iemand ooit aan dit huisvaderlijke dichterbeeld en deze kortbondige bepaling beantwoordde, dan was het zeker — al maakte hij in dezen tijd nog geen verzen — Onno Zwier van Haren, friesch edelman. Vóór zijn in alle opzichten gelukkig huwelijk, van de bekendste ingetogenheid; daarna en geheel uit weêrszijdsche neiging, met een even beminlijke als voortreffelijke vrouw gepaard, had hij zich uit haar allengs een elftal spruiten zien geboren worden, aan wier verstandelijke en zedelijke opvoeding — naar de begrippen van zijn kerk en leeftijd — hij al zijn krachten wijdde [1]. De oudste van allen, zijn oudste dochter tevens, was, nog geen negentien jaar oud, in Jan. 1758, met zekeren uit de West herkomstigen Van Sandick getrouwd, die, bij zijn eigen schitterende nietsbeduidendheid, aan zijn schoonvader zijn lidmaatschap der algemeene Staten dankte. Zijn derde kind en dochter, Carolina Wilhelmina, thans — in Febr. 1760 — ook haast 19 jaar oud, stond als bruid onder de geboden met den Rotterdamschen burgemeesterszoon Willem van Hogendorp, het bedorven eenig kind van zijn ouders, even wuft, woest en spilziek van aard, als talentvol van aanleg, en geheel naar de Fransche zeden misvormd. Beide Heeren — tot hun schande en schâ — maar al te weinig in smaak en karakter met hun schoonvader overeenstemmende, en blijkbaar niet gesteld op zijn huisvaderlijke zorg en tucht, die zij anders nog maar al te zeer behoefden. De tweede dochter, Doekje, ruim 20 jaren oud, was nog ongehuwd. De vierde, Marianne Elizabeth, Betje in de wandeling, een onnoozel wicht van bijna zestien jaar, ook later ongehuwd gebleven, werd door haar oudste zuster en zwager, bij wie zij tijdelijk verblijf hield, tegen haar ouders opgezet en bewerkt [2]. Na 't huwelijk van zijn oudste dochter was haar vader zelf met de zijnen naar Den Haag gekomen, waar hij in de Korte Houtstraat een huis betrokken had. Hij en zijn vrouw hadden de gewoonte 's zondags bij hun kinderen Sandick te komen eten, gelijk deze 't door de week veelal bij hen deden. Ook Zondag den 11en February van dit jaar kwamen genen daardoor ten hunnent, maar verliet Onno Zwier, door de warmte van het vertrek benauwd, reeds vroeg de tafel, om in een ander vertrek zijn maaltijd alleen voort te zetten. De houding zijner complotteerende kinderen was reeds toen vreemd tegen hem. Onder 't avondeten werd het beklagenswaardig Betje, door Van Hogendorp en zijn bruid, op nieuw bestookt, en wist den volgenden morgen allerlei haar voorgepraat en opgedrongen fraais van bloedschendige propoosten haars vaders op te dreunen. De verliefde ijdeltuit, haar zuster, werd — naar kennelijke afspraak — uit haar ouders huis, nog ongekleed, daar bij getroond, en nu alles voor de uitbarsting bepaald. In 's mans eigen woning dorst men hem noch de zaak niet aan; men begreep daarom, hem naar elders te moeten lokken. Beide Heeren zochten nu een ouden

[1] Aangezocht om zich bij hare zusters aan te sluiten, zei dit even kloeke als beminlijke meisjen — naar haar eigen schriftelijke verklaring van Aug. 1760 — „God te danken, die haar een vader had gegeven, van wien zij nooit als lessen van eer en deugd ontvangen had, en dat zij altijd van ieder had hooren zeggen, dat haar moeders conduïte ten opzichte van hare kinderen altijd een model van alle brave moeders was geweest; dat zij niet geloofde, dat haar ouders door iemand op aarde van eenige gruwelen zouden kunnen worden beschuldigd; doch zoo dit mocht gebeuren, dat zij zich van zulk volk zou afhouden; want dat haar tederheid en eerbied voor haar ouders zoo diep in haar hart was geprent, dat, al had zij het ongeluk van door hunne handen vermoord te worden, zij nog in de laatste oogenblikken hun zegen voor zich zoude afvragen, en met haar stervenden mond God almachtig om vergiffenis voor haar ouders bidden zou". Zie Bijlage I op haar moeders *Deductie*.

[1] „Gedurende twintig jaren heeft de deducent zich toegeleid, om zijne kinderen op te voeden met die onvermoeide zorg, vlijt, en ijver, die bekend zijn. Hij heeft zijne drie oudste dochters zelve onderwezen in de eerste grondbeginselen van de kristelijke gereformeerde Godsdienst", enz. (Eerste Deductie, bl. 82). Omtrent zijn oudste dochter meer bepaaldelijk nog: „Zoo ras zij in staat is geweest om iets te kunnen leeren, is haar vader zelf haar eerste leermeester geweest in de grondbeginselen van de rekenkunst, historie, en geografie, maar voornamelijk in die van de Godsdienst. De zorgen voor haar welzijn, de attentie, om het kwade van haar af te wenden, en haar het goede te bezorgen, hebben niet opgehouden met haar eerste jeugd. Nooit heeft men haar eenige meesters geweigerd, of moeite voor haar onderwijs gespaard". (Ald. bl. 5 en 6. Zie voorts nog bl. 86 en v.)

[2] De overige kinderen, hoewel allen reeds geboren, bleven door hun jeugd — beide jongste lagen nog in de wieg — van zelf geheel buiten de zaak.

kennis der familie, zekeren Tiddinga, generaal van beroep en oud-vrijer van smaak op, die aan de Heeregracht woonde, en zich, na 't storten veler tranen en 't gebruik van wat *eau des Carmes* bij zijn eerste ontsteltenis [1], gewillig tot medewerking noopen liet.

Men stelt nu — eerste ploertenbedrijf, en dat ons geheel het karakter van 't edelaardig drietal onmiddelijk blootlegt — een bedriegelijk briefjen aan Onno Zwier op, waarin men hem meldt, dat zijn vriend Tiddinga, in een duël gewond, zijn bijzijn vraagt. Onno Zwier neemt zijn toevlucht tot *Eau des Carmes* noch tranen, maar snelt onmiddelijk naar de Heeregracht, en verneemt daar, in Tiddinga's welsprekende woorden, dat niet dezes „wonden", maar zijn eigen „gruwelen" hem derwaarts hebben doen roepen. Een rumoerig tooneel grijpt daar plaats, en eindigt daarmeê, dat de beide schoonzoons huns weegs gaan en Tiddinga en Haren volgen. „Wat wenschen die dolkoppen toch van mij? Willen ze mij op 't schavot brengen?" zou, in 't gaan, deze aan gene gevraagd hebben, die daardoor zijn schuld bewezen acht!! — Wat men echter van hem wilde, hij zou 't maar al te gauw bemerken: zijn verwijdering uit den Haag en bevrijding van zijn voortdurend toezicht; kon men hem daartoe niet onmiddelijk krijgen, men zou er wel een weg op weten. En, evenals men reeds van zijne goede hart had misbruik gemaakt, om hem ten huize Tiddinga's te tronen, zou men het thans veel laaghartiger nog gaan misbruiken, ten einde een schriftelijke bekentenis van hem af te persen, met de verplichting, den Haag voortaan te mijden, gepaard. Om dit te bewerken, werd een krijgsman van gelijksoortigen zielenadel in den arm genomen, zekere Colonel Van der Dussen, de broeder van Harens zwager, den Delftschen schepen van dien naam. En even als Tiddinga een duël had moeten voorwenden, wendde deze thans voor — nieuwe ploertenstreek, die zijn en zijner medeplichtigen verheven aard schetst — dat hij plotseling uit den schouwburg was weggeloopen, op 't hooren van al 't geen men hem daar over de geruchten verteld had, die omtrent Onno Zwier en zijn „crimineele badinerie" — gelijk hij het noemde — liepen; terwijl er integendeel niemand buitenaf nog iets van wist of weten kon! — Van Hogendorp had onderwijl te Rotterdam de geboden laten schutten of — naar Friesche spreekwijs — spieren, en liet Onno Zwier nu door Van der Dussen dreigen, dat hij het huwelijk zou afbreken, tenzij die schriftelijke bekentenis werd afgegeven. Hij wilde geen vrouw, die onder zulke verdenking met betrekking tot haar vader lag. Onnoozeler grond viel er zeker wel niet te verzinnen — gelijk zijn schoonvader niet naliet, hem vervolgens te doen opmerken — daar, ware er van de zaak wat aan, deze bekentenis niet alleen het gebeurde niet goed kon maken, maar er juist uit zou moeten blijken, dat de dochter aan 's vaders aanranding had blootgestaan. Van Hogendorps acht dagen later gevolgde echt met die dochter, niettegenstaande de onderschreven bekentenis, is dan ook wel een bewijs, hoeveel gewichts mijnheer haar gemaal aan het feit hechtte. Van haar zelf moet ieder den ongunstigsten dunk krijgen, die verneemt, dat zij, onder al deze stribbelingen en bij den toestand, waarin zij haar vader gebracht heeft, den middelaar Van der Dussen, op zijn ploertenaanvraag, wat hij van haar kreeg, wanneer hij haar die bekentenis ter hand wist te stellen, op gelijken smaakvollen trant ten antwoord gaf: „twee zoenen, lieve Dussen!" — Intusschen had haar zusjen Betje, donderdags den 14en, de gansche geschiedenis bij eene schriftelijke betuiging herroepen; en hoewel zij vervolgens, door een advokaat, dien men in de zaak had gehaald, zekeren mr. Brouwer, in 't bijzijn van haar zwagers en zusters op nieuw onder handen genomen, weder een haar voorgelegd nieuw stuk teekende, wenschte men toch, het kostte wat het woû, die herroeping in handen te krijgen, en stelde daartoe, na vergeefsche aanvragen in den loop van den dag, een nachtrumoer met bellen en kloppen in 't werk, zoodat zelfs de huisschel moest vastgezet worden, maar natuurlijk niets afgegeven werd. Vrijdags en Saterdags volgde daarop de schutting of spiering der geboden in Rotterdam en Den Haag, en Saterdagavond het eerste bezoek van den „lieven Dussen", om een bekentenis machtig te worden. Deze gaf van de reeds geschiede schutting kennis, dreigde met afbreking der betrekking, en ried daarom tot toegeven; waarvan natuurlijk de ongelukkige vader vooreerst in 't minst nog niet hooren wilde. De zaak bleef des zondags hangende, en kwam nu Dussen maandags om nader bescheid. Eerst wel te vergeefs, maar vervolgens — door den pijnlijken drang der omstandigheden, en in de overtuiging, dat door de onderteekening èn het huwelijk zou kunnen doorgaan èn de zaak voorts gesust zou blijven; en in de voorgespiegelde hoop tevens, dat men, na eenige weken, hem het stuk weêr in handen zou weten te spelen; — vervolgens, na een langen strijd, met het gewenschte gevolg. Dussen kreeg vier zoenen van de bruid, en haar vader reisde den volgenden morgen uit Den Haag naar St Oedenrode, waar hij op Henkenshage zijn toevlucht nam en, na eenige weken — 14 Maart — door zijn vrouw en verdere kinderen gevolgd werd, tot zij gezamenlijk naar Friesland gingen. Het zoo duur gekochte huwelijk werd den 20sten te Scheveningen voltrokken.

Laat zich een laaghartiger toedracht denken? — Ondersteld het in alle opzichte ondenkbare, dat de vader in eenig opzicht schuldig waar geweest; wat had dan de houding van zijn kinderen moeten zijn? — Geenerlei gerucht omtrent de zaak te maken, alles binnens huis af te doen, op min of meer verwijderden voet van hem te leven, het aan de huwelijkstrouw van zijn vrouw overlaten, hem, ook na zijn erkenden val, door haar liefdevol bijzijn te vertroosten, en voor 't overige alles zijn gang te laten gaan. In plaats van dat zien wij hen, als dolzinnigen, allerlei geheel overbodig rumoer maken, vermeende vrienden en verwanten, van gelijken ploerteninborst, als zij zelf, tot een vreemden advokaat toe, er inhalen; met schutting van geboden, en dreigementen van geheele verlating der bruid, op het maar al te weeke onderhart werken, onder 't belachelijke voorwendsel, dat men met geen vrouw kon huwen, die onder dergelijke verdenking leî, terwijl men, zoodra die verdenking door een schriftelijke bekentenis van den vader schijnbaar tot wezenlijkheid werd, onmiddelijk tot dat huwelijk overging!! — Het geheele doen was met zich zelf in de kennelijkste weêrspraak, en de vader zelf liet dan ook niet na, in zijn later gevolgde vertogen, daarop naar behooren te wijzen [1].

[1] 's Mans zenuwen waren blijkbaar niet van de sterkste meer; ook later is hij steeds het eerst met tranen in de weer, in plaats van met daden in de bres te springen.

[1] „Het geheele systema der verdediging" (schreef hij o. a.

De zaak was toch met zijn vertrek en dat der zijnen naar Sint Oedenrode, en vervolgens naar Wolvega, nog niet uit. In 't volgende voorjaar kwam zij op nieuw ten tooneele, en nu van een algemeen staat- en landsrumoer gevolgd. In April 1761 was namelijk Onno Zwier op nieuw als afgevaardigde van de Friesche Staten naar den Haag gekomen, was daar volle veertien daag aaneen geweest, had in dien tijd ter Vergadering zitting genomen, was bij den erfstadhouder ter audiëncie toegelaten, en toonde zich dagelijks langs straten, wegen en wandelingen, tot hij zich eensklaps, op aangifte van den Hertog van Brunswijk, uit die Vergadering zag verwijderen, en, trots het verzet van Friesland, uit de algemeene Staten geweerd. Wat was er voorgevallen? — Vrijdags, 24 April, was — naar 's mans eigen getuigenis — de Col. Van der Dussen tegen 12 uur bij den toenmaligen Voorzitter der Staten ontboden, had daar zijn broeder en den Gen. Tiddinga gevonden, en werd er verwittigd, dat de Hertog van Brunswijk zelf bij den Voorzitter geweest was, om hem te zeggen, dat de Heer van Haren allerlei geruchten omtrent een complot der H.H. Tiddinga, Van der Dussen, en and. tegen hem verspreidde, en met vervolging daarvoor dreigde, en dat hij dus wel zou doen daar zelf den Hertog over te gaan spreken. Hij deed dat terstond en werd in een en ander bevestigd; na betuiging van zijn onschuld, beloofde hij terug te komen, en ging onmiddelijk met zijn vrienden overleggen, dat het best zou zijn, om Haren tot een nieuwe verwijdering aan te sporen, waardoor men genoeg gerechtvaardigd zou wezen. De taak dier aansporing werd opgedragen aan zekeren Overste De Hartenberg. Deze ging dien eigen avond naar Harens huis, om zich van zijn last te kwijten. Hij zeî hem, in tegenwoordigheid van zijn vrouw [1], dat zoo hij vertrok, men hem met rust zou laten en in possessie van zijn ampten; maar zoo hij weigerde, men een crimineel proces zou aanvangen, op grond van 't geen de „lieve Dussen" verplicht zou zijn, aan den Hertog omtrent het voorgevallene meê te deelen met overlegging der schriftelijke bekentenis. Haren vraagde hem daarop, of hij, dien hij voor een man van eer hield en zich uit vriendschap met die boodschap belast te hebben, hem voor schuldig zou aanzien, in gevalle hij uit Den Haag vertrok? 't Antwoord luidde natuurlijk, dat hij 't voor een bewijs van schuldgevoel zou houden; waarop Onno Zwier hem eenvoudig verzocht te antwoorden aan degeen, die hem gezonden hadden, dat hij met zijne familie in Den Haag zou blijven, en daar met gerustheid afwachten al wat men tegen hem zou willen ondernemen; dat hij een gerust gemoed had, en wist hoe hij zich zou kunnen defendeeren voor een onpartijdig, waardig, incorruptibel rechter, die een ondervinding van meer dan twee eeuwen had geleerd, dat in Friesland te vinden was; dat de delacie van den Hr. V. d. Dussen aan den Hertog een zaak was, hem ten eenemale onverschillig, doordien hij geen ander rechter had noch erkende dan 't Hof. 's Morgens vroeg kwam De Hartenberg nog terug, om zijn vrouw meê te deelen, dat men hem niet in Friesland maar in Den Haag dacht aan te tasten; waarop Mevr. van Haren antwoordde, dat men kon doen wat men wilde, en zij en haar man alles gerust zouden afwachten. De „lieve Dussen" ging nu weder naar den Hertog, „verhalende" (naar zijn eigen woorden) „dezen de gansche gebeurtenisse van het begin af, dat hij in dezelve was geroepen", enz., en zich vleyende, dat de Hertog daarmeê nu genoegen zou nemen. Hij werd echter den volgenden morgen, „in het uitgaan van de fransche kerk, wederom door een looper bij den Hertog ontboden, en van Hoogstdesz. gevraagd om een copie authentiek van Harens bekentenis." Deze bekentenis, die men eerst zooveel hoop gegeven had, dat na weinig tijds weder terug zou worden gegeven [1], voor welke zelfs Willem van Haren een ander stuk, om haar te vervangen, had opgesteld, was, met een vreeselijken omhaal, in een ijzer kistjen met drie sleutels — waarvan een bij Van Hogendorp, een bij Van der Dussen, een bij Sandick — weggeborgen, en bij geen mogelijkheid, ook in ruil niet voor Willems schrituur, terug te krijgen geweest. Thans werd zij, bij afwezigheid van Van Sandick, door Hogendorp en Van der Dussen, met opensteking van 't derde slot — voor den dag gehaald, aan den Hertog vertoond, en dezen een afschrift er van gelaten, dat hij daarop „in de secrete besoignen van Haar Hoogmogenden" overleî, en zoo den 28sten April tot een besluit hunnerzijds leidde, den 25sten Mei uit het eerste in

in zijn Tweede Deductie) „is gegrond op dit raisonnement: twee dochters van den deducent hadden bekend, enz. Natuurlijker wijs viel nu de vraag, wat in deze verder te doen stond, en hoe de zaak 't best te behandelen? — De menschelijkheid, de godsvrucht en de natuur decideerden die vraag aanstonds, met relatie tot de getrouwde dochter en schoonzoon van den dedt.: die moesten hare moeder en schoonmoeder van 't geen zij gehoord hadden aanstonds kennis geven, hare twee kinderen in haar handen stellen, en dan vervolgens met haar vader omgaan of niet, zooals zij zulks goed zouden vinden, maar vooral zorgdragen, dat er niet gemomd werd. De gezonde reden en de eer moesten aan den Heer Van Hogendorp dicteeren, om zijne bruid te trouwen of niet. In 't eerste geval werd de dedt. zijn schoonvader door zijn vrijwillige keus, en dan moest hij hem in die qualiteit erkennen, eeren en respecteeren, nochtans aan hem staande, om bij vervolg met hem om te gaan of niet, zooals hij zulks zoude best oordeelen, maar vooral zorg dragen, zoo voor zijn eigen fatsoen als dat zijner vrouw, om die ontdekking geheel te smoren. In 't tweede geval konde hij, door een brief òf aan den deducent òf aan deszelfs vrouw, kennis van deze ontdekking geven, en haar te gelijk bekend maken, dat hij niet van voornemens was haar te trouwen, na de beschuldiging, welke hij uit haar mond had gehoord; dan cesseerden alle zijne relatiën tot de familie", enz.

[1] Zie tweede Deductie bl. 14, waaruit wij echter alleen aanhalen, wat De Hartenberg zelf, naar vorm en inhoud, als waar erkende; gelijk wij ook vroeger steeds alleen dat hebben aangevoerd, wat aan geenerlei weêrspraak van partij onderhevig was.

[1] „De Heer vroedschap V. D. D had aan deducente, op zijn eer en zaligheid, verzekerd, dat hij haar die papieren binnen drie weken wederom zou bezorgen, en had haar daardoor gepersuadeerd, om haren man tot het copieeren van die cartabellen te bewegen; hij had den Heer De Roy — Harens advocaat — met datzelve oogmerk, op de hand beloofd, van nooit te zullen rusten vóór dat die papieren uit de wereld zouden zijn, met bijvoeging, dat zulks na het voltrokken huwelijk weinig moeite zoude kosten; en hierdoor, als mede onder pretext van de secretesse te bewaren, had hij van dien Heer verkregen, dat hij toestemde, om als getuige die cartabellen mede te onderteekenen". (Ded. van Mevr. van Haren, bl. 33; over den Colonel in gelijken geest, zie aldaar bl. 35.)

't publieke register overgebracht, om den Heer van Haren de vergadering van Haar Hoog mog. en alle Generaliteits-collegiën te ontzeggen, totdat dezelve zich van het crimen, in dat papier gevat, zou gezuiverd hebben". De Staten van Friesland betuigen (bij missive van 6 Juny) hun bevreemding over „de buitengewone wijze van behandelinge in dezen gehouden", en „geensins te kunnen avoueeren de bevoegdheid, in diervoege, tegens de creditief van hen of van hun gedeputeerden, iemand te verbieden te compareeren ter plaatse, daar zij goedvonden hem te zenden". Hun wensch was echter te vergeefs, terwijl H. H. M. zich, bij een uitvoerig schrijven van 11 Juny, over hun handelwijs verantwoordden. Haren maakte zijn zaak bij 't Hof van Friesland aanhangig; maar zijne kinderen weigerden zich er voor te vertoonen, onder het fraaye voorwendsel, dat zij „niet van zich konden verkrijgen, hun vader, schoonvader en schoonbroeder verder te bezwaren, als tot hunne defensie absoluut noodzakelijk is", en „ten einde zich niet te exponeeren aan den blaam, dat zij, buiten noodzakelijkheid, zich als getuigen in rechten tegen hem hebbende laten employeeren, door hun gewillig getuigenis tot zijn bederf zouden hebben gecoöpereerd". Een doeltreffende verontschuldiging zeker na al 't vroeger gebeurde, en die hen nog slechts van een treuriger zij laat uitkomen. De ware reden was, dat zij maar al te juist inzagen, het onderspit te moeten delven, terwijl zij nu althans nog de hoop konden koesteren, het publiek in twijfel en onzekerheid te laten.

Toen zij hunne weigering gaven, had intusschen de eerste deductie van Onno Zwier over de zaak het licht reeds gezien. Zij werd — na weêrspraak der verschillende betrokken personen, Hogendorp en Sandick, mr. Brouwer, Tiddinga, Van der Dussen, enz. — in dit en 't volgende jaar van een tweede en derde, en voorts van die zijner vrouw gevolgd. Buitendien zag een aantal pamfletten in rijm en onrijm het licht, omtrent de meeste van welke men, met Elie Luzacs *Letter-Courant* van 7 July 1761, te recht verzekeren kan, dat zij „gevoegelijker van de drukpers waren afgebleven". Deze zelfde Courant hield, op de meest onpartijdige en bezadigde wijs, zijn lezers bij voortduring op de hoogte aller uitgegeven stukken van beide partijen, en liet het daarbij, van tijd tot tijd, niet aan gepaste opmerkingen ontbreken. „Is er wel eenige reden", vraagde zij o. a. 7 Aug., „buiten die der uiterste dringende nood, die, de zaak waar zijnde, het uit den hals der kinderen moest gehaald hebben? en tot nog toe hooren we van zoodanige nood niet". Na kennisneming der verdediging van Sandick en Hogendorp, schreef zij (29 Sept.): „wie is er, die, daar geloof aan gevende, en den Hr. van Haren schuldig oordeelende, niet echter bij zich zelf zegt: hoe kan 't zijn, dat Betje, dat Carolina, noch hare moeder, noch hare zuster Van Sandick, noch Tante (Van der Dussen), noch iemand van de familie daar ooit iets van hebben laten blijken? Hoe is 't mogelijk, dat Betje, die 't zoolang gebeeld heeft, zich die dingen in een gezelschap laat ontvallen, en wel zoo, dat het door niemand dan de Heer Van Hogendorp gehoord heeft kunnen worden? Hoe kan eene vrouw dulden, dat een jongman haar verge, dat zij eene zuster, *in zijn bijzijn*, het verhaal van zoodanige dingen afvordere? Hoe durft het eene zuster jegens eene andere zuster bestaan? Hoe kan 't zijn, dat eene oudste zuster de jongste niet tot zwijgen dwinge, den verger het huis doe ruimen, en *tusschen vier oogen* met hare zuster onderzoeke, wat er van de zaak is? Hoe durft men zoo eenen jongman te wille zijn, om hem aan zijne bruid over zulke dingen te zien spreken? Hoe durft een bruidegom eene adelijke juffer daarmede te gemoet komen? en hoe is 't mogelijk, dat eene adelijke juffer, op de vragen aan haar gedaan, haren bruidegom niet met verontwaardiging en voor altoos zijn afscheid geve? Hoe is 't mogelijk, dat een aanstaande schoonzoon, tot voorwaarde van zijn huwelijk, zijn aanstaanden schoonvader afdwinge een blijk van eenen gruwel, waarvan de schande op hem en zijne bruid het allereerst neêrkomt? Hoe is 't mogelijk, dat elk niet eens twijfele aan 't geen gezegd wordt, en het aan geen van allen in den zin kome om te zeggen: dit bedrijf — hetzij het waar of logen is, wij hebben allen belang, dat er niets van uitlekke! — Hoe is 't mogelijk, dat een vermaard, verstandig, beroemd, en geacht rechtsgeleerde, niet op eene gedachte van dien aard valle? dat hij niet zegge: kinderen, wat doet gij? wat gaat u aan? — Zoekt middelen om uw vader geen leed aan te doen, in plaats van u te sterken tot zijn verderf; neigt ge daartoe, sta ik bereid, om u te dienen". — Trouwens, die rechtsgeleerde, vroeger vermelde Mr. Brouwer, kreeg, na de uitgave van zijn eigen verdediging, persoonlijk te recht nog de volgende zeer gegronde bedenkingen van de *Letter-Courant* (4 Mey 1762) te hooren: dat zijne meening omtrent de houding der kinderen „velen nog niet zoo klaar en baarblijkelijk zou toeschijnen", noch dat zij door 't herroepende briefjen van Betje aan eenig gevaar bloot stonden; dat het steller zelfs „zeer ontschieten zou,. indien men ooit dit gehouden gedrag der kinderen, zelfs in de veronderstelling, dat de Heer van Haren mocht schuldig zijn, uit de grondbeginsels der zedekunde konde goed pleiten". Ook schijnt het ons, schreef men, „te sterk gedraafd, wanneer de Heer Brouwer den Heer van Haren als infaam doet voorkomen, omdat hij over een delict zou getransigeerd hebben; ten minste komt ons voor, dat deze stelregel niet dan ter kwader uur in 't recht is ingeslopen". [Vooral zeker, wanneer men hem op de byzondere omstandigheden, waaronder deze transactie plaats had, toe ging passen.] „Hetgeen sommigen het meeste zal verwonderen" (zoo besloot zij) „is de moeite die men neemt, en ook de Heer Brouwer roert dit aan, om — gelijk men deed — de beschuldiging van een complot tegen te gaan. Immers hangt dit alleen af van het einde, dat deelgenooten zich in eene zaak voorstellen, en van de middelen, om die te bereiken, welke hunne verbintenis geoorloofd of ongeoorloofd maken; geensins van het verbinden op zich zelf. Aan de zijde van den Heer van Haren beweert men, dat er een kwaad einde tegen hem bedoeld is, en daartoe zijn gebruikt onbetamelijke middelen, en daarom noemt hij de vereenigde werking der deelgenooten een *complot;* aan de zijde der kinderen beweert men het tegendeel, al wordt er niet ontkend, dat men elkaâr de hand heeft geboden."

Van Mevr. Van Haren had gemelde advokaat, voor zijn even onhandige als onverantwoordelijke raadgevingen, intusschen nog heel wat meer dan dit te slikken gekregen, en niemand zal ontkennen, dat het niet ten volle verdiend was: „de deducente is een vrouw" (schreef ze) „en geen rechtsgeleerde; maar het komt haar voor, dat de gezonde reden aan den Adv. Brouwer moest dicteeren, om aan den Hr. Tiddinga te advi-

zeeren, dat die zaak hem, generaal, nergens in betrof, en dat hij hem ried, er zich niet meê te bemoeyen; aan den Hr. Hogendorp, dat hij bij zich zelf, en voorts, als nog minderjarig, met overleg van zijn vader, moest advizeeren, of hij zijn bruid trouwen of verlaten zou; en aan den Hr. Sandick, dat deze zaak hem ten hoogsten interesseerde, als kunnende van de allergrootste gevolgen zijn voor zijn eer en fortuin, en voor de eer en fortuin van 't Huis, waarvan hij de oudste dochter had getrouwd, en dat hij hem derhalven advizeerde, om ten eerste beide dochters aan haar moeder weêr te geven, en daardoor alle éclat voor te komen. Maar neen — in 't onzekere, of de beschuldiging waar is of niet, advizeert een oud en kundig advokaat, dat twee vreemdelingen en een schoonzoon een wettige reden hadden, om bij provizie twee dochters aan hare moeder te onthouden, zoo die dezelve wederom vroeg, waardoor het grootste éclat zou worden veroorzaakt; en wanneer dat zou wezen veroorzaakt, dan, zegt die Heer, zoude het nog tijds genoeg zijn, om te zien, welke handelwijs 't raadzaamst zou wezen; en na dus den Hr. Sandick te hebben geraden, vertrekt die Heer (naar zijn eigen betuiging) zonder Mevr. van Haren weder gezien te hebben! De deducente meent gerust te durven zeggen, dat er geene goddelijke wetten zijn, die een diergelijke raad justifieeren; en of er menschelijke wetten zijn, waarop dit advies steunt, moet zij overlaten aan het oordeel van diegene, die kennis van die wetten hebben. Maar dit is zeker, dat, zoo de Hr. Brouwer van voornemens was, om haar, haren man, en hare kinderen te ruïneeren, hij tot dat oogmerk geen bekwamer advies konde geven. — De deducente denkt niet, dat haar reputacie ooit zal afhangen van de adv. Brouwer, noch van allen, die met hem meenen, dat men dochters, met list of geweld van hun ouders ontvoerd, in een ander huis *bij provizie* met geweld mag houden; maar zij kan niet nalaten om te remarqueeren, dat de absurditeit van het verhaal, hem door drie menschen, die hij vindt in „consternacie, vrees, en bekommering", gedaan, dat de moeder des avonds te voren aan henlieden, familiaar en om den Heer Hogendorp te animeeren, om hare dochter te trouwen, „hadde geopenbaard, dat haar man de ontdekte misdaden had bekend", en dat dezelve moeder, eenige uren daarna „van haar kind [Betje] afvergt eene zoodanige verklaring"; dat, zeg ik, de absurditeit en contradictie van een diergelijk verhaal een oud en kundig man niet frappeert, en hij daar aanstonds geloof aan slaat, en declareert, nimmer dat van Mevr. Van Haren te kunnen gelooven. De deducente is onverschillig omtrent het kwaad of goed, dat de adv. Brouwer van haar gelooft; haar groot oogmerk is, om aan het eerlijk en deugdzaam publiek te doen zien, hoe zeer zij mishandeld is van alle degene, die de handen in dit werk hebben gehad, en zij gelooft daarvan geen grooter blijk te kunnen bijdragen, dan dat de Adv. Brouwer, op zijn jaren, op 't zeggen van razende menschen, zonder hezitacie gelooft, dat de deducente, die hem onbekend is, die hij ten minste nooit heeft gesproken, een vrouw is van een vertoeilijk, lichtvaardig en verraderlijk karakter, en een moeder, die valsche verklaringen van een kind afvergt. Doch dit alles zou de deducente nog kunnen overstappen, zoo de Adv. Brouwer het daarbij hadde gelaten. Maar wie is er, die maar de minste menschelijkheid, eerbaarheid, en godsvrucht bezit, die niet moet eizen van te zien, dat een advokaat, een Kristen, een man van jaren, te dier tijd zelfs ziekelijk, kinderen aanraadt, om verklaringen tegen hunnen vader af te geven? aan meisjens van fatsoen, aan een bruid, niet afraadt, aan een niet huwbaar kind persuadeert, om een démarche te doen in hare teêre jeugd, die, zoo de Adv. Brouwer de zaak waar oordeelde, het altijddurende ongeluk van die meisjens moest veroorzaken? — Dit alles doet zoo weinig effect op hem, dat door Juffr. Carolina en Betje, ingevalle zij metterdaad van de waarheid dier misdaden, die zij, ten laste van haren vader, te kennen gegeven hadden, overtuigd waren, een schriftelijke verklaring wierd gegeven; en hierover wierd Juffr. Betje door hem „aangesproken", en door zijne discoersen „de zwarigheid, door Betje daarin gemaakt", te boven gekomen zijnde, stelt de Adv. Brouwer voor een bruid en een niet huwbaar kind verklaringen op, of doet die in zijn presencie opstellen door Mijnh. Sandick, of den Jongenheer Hogendorp — want de Gen. Tiddinga attesteert *onder eede*, dat zoodanige verklaringen door de freules Carolina en Betje zijn geschreven, zonder dat hij echter weet, wie dezelve heeft opgesteld; — verklaringen, gepasseerd in presencie van vier mans en een jonge vrouw van een- of twee-en-twintig jaren, en „van zulken vuilen inhoud", dat een officier van de caribiniers [de „lieve Dussen"], die corps-de-garden heeft gefrequenteerd, vindt, „dat die niet moeten worden bewaard, zelfs in een ijzeren kist met drie differente sleutels en sloten!" — De Adv. Brouwer zal zekerlijk wetten kennen, die hem deden oordeelen, „dat het nu zekerlijk noodzakelijk was, dat twee dochters verklaringen van vuilen inhoud tegen haren vader gaven", en dat dus in de wereld werden gebracht twee vuile stukken, dewelke de deducente van iedereen hoort zeggen [1], dat nooit een bewijs tegen een vader kunnen uitleveren, al waren die vrijwillig gegeven! — En wanneer der deducente schoonbroeder, de Heer W. van Haren, door de complottanten wordt gesommeerd, om hen aan te toonen, op wat mogelijke wijze zij konden gerust zijn, om niet als calomniateurs te worden gestraft [2], ingevalle zij de copiën, die zij zijnen broeder hadden afgedwongen, aan hem overgaven; en dat die Heer een diergelijk project, buiten weten van zijn broeder opgesteld, aan henl. vertoont, is de Adv. Brouwer wederom de persoon, die dit afraadt; niettegenstaande hij niet konde ignoreeren, dat dit een werkelijke pas zoude zijn, om der deducente ongelukkige familie wederom te vereenigen. Mag dan de dedte niet met rede vragen, wat zij, wat haar man, wat haar ongelukkige familie aan dien Adv. ooit hebben gedaan, om zoo verbitterd tegen hen allen te zijn?" —

Natuurlijk behoefde er nog geenerlei „verbittering" bij dien adv. te bestaan — gelijk wij daar dan ook niets van weten; — de goede man had eenvoudig de gansche zaak naar zijn uitsluitende advocatenbeginsels beschouwd; hij was, door zijn langdurige en drukke praktijk, voor alle andere dan rechtskundige bespiege-

[1] Gelijk dan ook inderdaad het geval was, en ziedaar een der hoofdredenen, waarom de complottanten zich onder zoo schijnschoone woorden onttrokken aan het proces in Friesland.

[2] Gelijk zij, huns vaders aard naar hun eigen edelaardige ploertennatuur afmetende, vreesden. Zie de beëedigde verklaring van W. van Haren, als bijl. G. op de eerste deductie van zijn broeder.

lingen onvatbaar geworden, en dergelijke meer edele en verheven, meer menschelijke en voor ieder onbedorven gemoed meer natuurlijke gevoelens, als van welke Mevr. van Haren hier blijk geeft, vonden in zijn rechtsgeleerde hersenen geen plaats [1]. De man was waarschijnlijk in allen deele zonder eenige arglist, verbittering, of kwade trouw, omtrent haar of de haren te werk gegaan; maar neemt dit niet weg, dat — als zij hem hier vrij duidelijk aantoont — al wat hij gedaan had, van een hooger, een meer edel en waardig standpunt, het eenige, waarvan hij eigenlijk had mogen en moeten uitgaan — glad verkeerd en in de hoogste mate afkeurenswaardig geweest was. Doch keeren wij tot de *Letter-Courant* en hare behartenswaardige bedenkingen terug.

De uitgegeven verdediging van beide schoonzoons geeft haar het volgende in de pen, omtrent de „redeneering, door welke men er voorwendt, dat men den Heer van Haren niet heeft willen beschuldigen, en dat men alles gedaan heeft, om de misdaad te secreteeren; een voorgeven" (naar 't met recht luidt), „dat even zoo vreemd als al 't overige moet voorkomen, en over 't welke wij ons onthouden van aanmerkingen te maken, *omdat ze vermoedelijk wat scherp zouden vallen*. In de veronderstelling dan, dat de Heer van Haren schuldig is, zoekt men te bewijzen, dat de kinderen het der familie moesten openbaren; wij willen 't beamen, maar is het niet een ongeoorloofde arglistigheid in 't stuk van redeneeren, dat men er, bij een gevolg van inbeeldige veronderstellingen, uit afleidde, dat juffr. Betje het heeft kunnen doen, zooals zij 't gedaan heeft? — Wat beteekent dit eclateeren van eene zaak, welke een meisje in vol gezelschap zich laat ontvallen, daar 't niemand als de bruidegom hoort! — Gesteld het ergste, dan kon de Heer Van Hogendorp alleen het hebben doen éclateeren, met zijn huwelijk te breken en er die reden van te opperen; maar stond die heer zoo ter naam en faam, dat er vrees was, dat hij overal op zijn bloot voorgeven zou geloofd worden? Of zou men niet eerder gedacht hebben, dat de jonge Heer een voorwendsel had weten te verzinnen, om van zijne bruid af te zien? Het beste, dat tot verschooning van juffr. Betje strekt, is hare jonkheid, en 't krachtigste, dat tot die van juff. Caroline dient, is hare ontroering; want hetgeen er bijgevoegd wordt, omtrent hare verplichting ten aanzien van haren bruidegom — 't gaat te ver en baart verontwaardiging, als men leest, dat eene dochter gehouden zoude zijn, om de misdaden of zwakheden van haren vader aan haren man of bruidegom te moeten ontdekken, terwijl dezen geen gevaar dreigt, en dat de ontdekking van bedroefde gevolgen voor den vader en zijn huis kan zijn; dan is zulken ontdekking goddeloos en verfoeilijk, en geene zedeleer is er, die grondbeginsels aan de hand geeft, daar men zulke gevolgen door billijken kan". Zij maakte verder de juiste opmerking, dat „men den Heer van Haren niet afgevergd heeft, dat hij zich *verantwoorden* zoude, maar van 't begin tot het einde alleen aangedrongen dat hij *bekennen* zoude". Inderdaad geschiedde dan ook al wat er plaats greep als bij overrompeling, als om den niets kwaads vermoedenden man en teêrhartigen vader, door de dolzinnigste bejegening, het hoofd te verbijsteren, en zoo tot het beoogde doel te drijven. Op geheel de verdediging meende voorts de *Courant* (6 Oct. 1761), dat ook buitendien nog „vele aanmerkingen gemaakt konden worden"; gelijk zij „almede niet verbloemen kon, dat vele stappen, die men zeide, alleen geschikt te zijn geweest, om de zaak buiten éclat te houden, haar voorkwamen als middelen, volstrekt strijdig met dit einde; en dat al het bedrijf, van den aanvang af tot het teekenen der acte toe, eerder tot bewijs van het tegengestelde zoude kunnen bijgebracht worden. Vooral komt het haar aanmerkelijk voor, dat, terwijl men voorgeeft, dat men nooit den vader heeft willen beschuldigen en het alsnog niet doen wil; terwijl men voorgeeft, dat men geen bewijs voor de misdaad wil" — had men 't maar gekund! — „bijbrengen; dat de lezer dit ook niet verwachten moet; men evenwel alles bijeenbrengt, wat tot bezwaar van den vader kan strekken. Men gaat verder en men boezemt den lezer in, dat, indien de Heer van Haren door zijn rechters zuiver verklaard mocht worden, dit alleen aan gebrek van bewijzen toe te schrijven zal zijn. Nog vreemder moet dit alles voorkomen, als men gadeslaat, dat de kinders, redeneerende in de veronderstelling van een volle bewustheid over de misdaad van den vader, gelijk zij overal de schuld van den vader veronderstellen, dezen ganschen omslag niet van noode hadden, en zij, tot het verdedigen van hun zedelijk gedrag, 't welk eigentlijk en enkelijk van hun verwacht wierd, alleen behoefden aan te toonen, dat zij, in de bewustheid, waarin zij waren, onbeslist of er in die bewustheid eene dwaling was of niet, niet wel anders hebben kunnen handelen, en hun gedrag niet voortgesproten is uit eene drift, om haar vader te bederven, veel min uit een opzet en een gemaakten toeleg, om hem door eene valsche beschuldiging overhoop te werpen. Zich daartoe bepalende, en weglatende die gedeelten der verklaringen, waardoor het vermoeden tegen den vader rijst, zouden de HH. Van Sandick en Van Hogendorp ten minste ontgaan hebben, dat men niet verder in de gedachten versterkt wierd, dat zij 't bederf van hun schoonvader meer bedoelden, dan zij 't wel uiterlijk willen doen blijken". — Den zenuwzwakken Generaal veler tranen en *eau des Carmes* wordt door de *Letter-Courant* (13 Oct.) — na een bondige berisping over zijn logenachtig en verraderlijk briefjen — onder 't oog gebracht, dat het niemand „vreemd kan toeschijnen, dat de Hr. van Haren, meenende, dat zijn vriend, volgens de wetten der vriendschap en der dankbaarheid, een anderen weg moest ingeslagen hebben, hem op een andere wijs aangesproken, niet uitgelokt door een valsch bericht, om in zijn bijzijn de beschuldigingen van de HH. schoonzoons aan te hooren, aan zijne ontkentenis zooveel geloof geslagen moest hebben als aan de beschuldigingen zijner kinderen, niet gedoogd, dat zijne dochters op zulk eene onnatuurlijke wijze wierden verhoord; en die zaken ziende gebeuren aan 't huis van den Heer Van Sandick, die zich daarvan ten eenenmale moest afgezonderd hebben; — dat, zegt zij, de Hr. Van Haren daardoor in de bewustheid is gevallen, dat zijn vriend niet meer

[1] Van dezelfde misvatting getuigde dan ook zijn in druk gegeven verantwoording op de grieven van Mevr. van Haren, waar hij o. a. ten opzichte van haar man den wensch uit, „dat die Heer nooit mag ondergaan eene condemnacie, welke hem te laat doe berouw hebben over zijne roekelooze (!!) onderneming van te komen in Den Haag tegen eene schriftelijke belofte en aanneming, door hem zelfs tweemaal geschreven, geteekend, en gezegeld." De bewuste afgeperste bekentenis, wel te weten!!!

was zijn vriend maar zijn vijand, en dat dit alles een bestoken werk was, om hem te bederven".

Wij hebben van het geslacht der V. d. Dussens tot dusver alleen nog maar met den kolonel kennis gemaakt, zijn broeder en schoonzuster verdienen echter niet minder onze aandacht. Dit edele echtpaar doet zich in deze zaak mede van de schoonste zij kennen; de man, die aan zijn schoonbroeder Haren zijn gansche opkomst te danken had, die zelfs jaren lang met zijn vrouw zijn brood had gegeten, en in die dagen betuigd, „dat de eenigste vrees, die hij had, was, dat hij nooit in staat zou zijn, om hem alle zijne weldaden te vergelden, als alleen door zijne volmaakte erkentenis voor hem en alle de zijne"; en die thans niet beter van die erkentenis weet te doen blijken, dan door onmiddelijk de zij der tegenpartij te nemen, en voor te geven, dat hij „een horreur had, hem te gaan zien"; hij die, gelijk zijn zwager hem ondeugend deed opmerken, er geen „horreur" van had, nacht en dag met zijn maar al te beruchte vrouw te verkeeren! Want die vrouw inderdaad vormt, bij al 't afgrijzen dat zij verwekt, anders zeker niet 't minst vermakelijke punt in deze jammergeschiedenis. Om een staaltjen harer kieschheid van denken, zijn, en spreken te geven, zie hier wat zij op het verwijt antwoordde, haar door haar zuster ter loops gedaan, de beschuldiging als waar erkend te hebben: „l'unique chose qu'on peut m'imputer, est, que quand le perruquier en me coiffant me racontait toutes les horreurs qui se débitaient, entre autres que votre mari se servait de ses filles à l'italienne de peur de les engrosser" (welk een onderwerp en toon van gesprek tusschen een fatsoenlijke vrouw en haar kapper!) „qu'alors en haussant les épaules j'ai dit: mondieu! quelles horreurs! cela fait dresser les cheveux sur la tête! — Si cela passe pour un aveu, alors je suis coupable". Geen wonder, dat men van iemand, die zich op deze ongemeene wijs met haar onderhoorigen onderhield, stukken en brieven genoeg in handen had, welker uitgave haar, tegenover haar benijdenswaarden echtvriend, min gunstig ten toon moesten stellen — ware die echtvriend althans niet de man geweest, die hij uit de gewisselde brieven zelf bleek te zijn. „Tout ce que ces papiers peuvent contenir" (schreef zij, altoos in haar eigen keurig Fransch en op denzelfden beschaafden toon) „ne peuvent être que quelques lettres ou peut-être une seul gaillarde, écrit à un autre homme; je m'en moque bien, car aucun ne pourra prouver rien contre moi, ni mettre le trouble dans ma famille; car mon mari est, Dieu merci, trop sage, quand même elles prouveraient que j'eusse eu quelque galanterie, pour ne pas agir en pareil cas, comme les gens sensés font; mais je n'ai rien à craindre d'aucune conviction; ni lettre d'aucun homme vivant ne le pourra. Je ne me suis jamais fait un scrupule de causer et d'écrire librement; mais pour en venir au fait, je m'en suis gardé, point par vertu peutêtre, mais faute de tempérament. Mais supposons le tout au pis, et que M. de Haren pouvait me convaincre de nombre de galanteries, et qu'il allait les divulguer, qu'y gagnerait-il? Le public s'en divertirait, et ne prendrait peut-être pas cela plus mauvais de ma part que de nombre d'autres femmes. — Avant de fermer ma lettre je l'ai porté à mon mari pour la lire." — Het publiek maakte zich dan ook werkelijk niet weinig vrolijk met haar en hare „galanteriën", en gaf o. a., in „eenige invallende gedachten", die men niet geheel moet verachten, op de brieven van Mevr. Van der Dussen" de volgende vermakelijke opmerkingen ten beste: „toen ik van den morgen, onder het rooken van een pijp tabak, de brieven van Mevr. V. d. D. geb. Van Huls in de hand nam en las, was ik genoodzaakt mij te verwonderen, niet zoo zeer over de hoogdravende stijl en wellevende manier van schrijven, omdat ik geen reden had, dezelve van een dame van geboorte en rang anders te verwachten, als over sommige uitdrukkingen, welke mij toeschenen uit de pen van Mevr. de Kuischheid anders te kunnen vloeyen;... en ik moet zeggen, dat Prof. Reland in zijne Galatea veel zediger en ingetogener te werk gaat, dan Mevr. V. d. D. in hare brieven. Die professor doet wel eens sterke uitdrukkingen, en hij verlangt wel eens naar de oogenblikjens, om bij zijn Galatea te zijn; maar hij is daar een vrij persoon, een persoon die vrijt, en een manspersoon. Zoo staat het hem vrij, zich aan een juffer uit te laten, den vrijer te spelen, en als zijnde een manspersoon uitdrukkingen te doen, welke eene joffer binnen hare lippen houden zou. Mevr. Van der Dussen daarentegen is gehuwd, het vrijen staat haar niet vrij, en zij is eene dame".

Dat deze „dame" echter niet de eenige was, die over zich en haar man op die wijze dacht en schreef, blijkt uit het bijna eensluidend schrijven van haar mans broeder, den kolonel, bij dezelfde gelegenheid aan Mevr. Van Haren gericht, en waaruit men tevens zou kunnen opmaken, dat de zaak door het drietal onderling in gelijken zin besproken was. „Je dois supposer que les papiers ne peuvent regarder que ma belle-soeur, et que cela sera de quelques galanteries; mais supposons donc, pour un moment, que cela fût, même que vous le lui pourriez prouver, le public en rirait; mais mon frère ne serait pas pour cela moins honnête homme; cela amuserait quelques jours, et puis on n'en parlerait plus; et pour le trouble que cela pourrait causer dans la famille, je ne vois pas qu'il serait grand: vous connaissez assez mon frère, pour savoir qu'il en agirait comme les gens d'esprit font en pareil cas". — Is er tegen lieden, die zich op deze wijs zelf aan ons schetsen, nog eenig ander getuigenis noodig? en was niet het verongelijkte slachtoffer hunner kwaadwillige ploertenstreken volkomen gerechtvaardigd, „de bekende deugd zijner vrouw" tegenover „de wereldkundige zeden van Mevr. V. d. Dussen" te stellen, wanneer er sprake van kon zijn, aan welke van beide zijden „het waarschijnlijkste verhaal" was. „Wetende", zoo voerde hij, in zijn tweede Deductie, met vermakelijken spot, der laatste en een andere van hare soort toe, „wetende, dat, ingevolge het Hollandsch spreekwoord, de vloeken van oude dames van zekere soort zegeningen zijn, wil de deducent deze gelegenheid niet laten voorbijgaan, zonder aan de dames Halluin en Van der Dussen zijne publieke erkentenis te betuigen voor de zegeningen, die het haar beide behaagd heeft, over hem uit te storten; en hij raadt in 't particulier Mevr. v. d. Dussen aan, noch in galante brieven, noch in meineedige verklaringen, ooit eenige palen aan de goddelijke barmhartigheid te stellen; haar grootste belang is, dat die oneindig zij."

Door deze Van der Dussens, met name den kolonel, was hem zijn oudste schoonzoon, Van Sandick, wiens vriend gene was, aanbevolen; een aanbeveling, die hij zeker beter gedaan had niet te volgen. Wat zijn aanstaanden tweeden schoonzoon, den jongen Van Hogen-

dorp, betreft, een innemend staaltjen van dezes edelaardige natuur is ons in die smaakvolle rijmen bewaard, waarmede hij het van uiterlijk schoon misdeelde Betje beschimpte, en in de schriftueren, die hij met zijn ongelukkige schoonmoeder over het huwelijksgoed zijner jonge vrouw wisselde, nadat hij zijn schoonvader uit den Haag verdreven had. In de eerste, te vies, om ze in hun geheel hier aan te halen — wie wil kan ze achter de 1e deductie van haar vader lezen — luidde het o. a.:

Haar tanden, wijde moud en opgespalkte kaken,
Zijn de drie redenen, die Betje leelijk maken.
Haar armen zijn gelijk de dunste zwavelstokken,
En door een groot geluk is 't been bedekt met rokken.
Dit borstelooze kind, geschapen zonder billen,
Zou gaarne binnen kort in 't huwlijk treden willen.

Deze fraaye proeven van haar aanstaanden zwagers „scurriele poëzy", gelijk haar vader ze terecht noemde, waren het arme meisjen, welks vermeende belangen zich de scurriele rijmer zelf vervolgens zoo meêwarig aantrok, zoo dikwijls door hem voorgedreund, dat zij ze in hun geheel onthouden had, en later haar vader kon voorzeggen. Volstaan zij eigenlijk niet, om, tegenover die voorgewende meêwarigheid over de vermeende schennis harer eerbaarheid, al het leugenachtige van deze te voldingen? — Aan Mevr. Van Haren schreef hij, drie maanden na zijn huwelijk met hare dochter: „Madame et très honorée mère. J'avais espéré que depuis le tems que je me suis marié, vous m'auriez déjà fait savoir quelque chose sur les engagemens que vous avez contractés dans mon contrat de mariage. Mon père m'a déjà transporté tout mon bien qui m'est du, tandis que mon épouse ignore jusqu'ici l'époque que vous jugerez à propos de lui faire tenir le sien; je vous prie, Madame, de vouloir m'écrire quand vous trouverez bon de le lui faire avoir, et elle vous supplie que ce soit bientôt, parce qu'elle a l'intention de faire des arrangemens pour lesquels elle a besoin d'avoir le bien en main. J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect", etc. — Zij antwoordde hem onmiddelijk, even waardig als kortbondig: „Monsieur, comme je ne suis pas accoutumée de diriger les finances de la maison, je vous prie de vouloir vous adresser à mon mari qui en a seul la disposition. Je suis, Monsieur, votre très humble S. A. van Haren." — Zijn wederantwoord luidde, geheel in zijn edel karakter: „Madame, comme je ne suis pas accoutumé de me laisser mener par le nez, je vous donne avis, que si dans l'époque de huit jours je n'ai point de réponse cathégorique, au sujet du bien que vous devez à mon épouse, je mettrai l'affaire entre les mains d'un avocat en Frise, et j'appellerai celui qui le doit en justice devant son juge compétent. Je suis", etc. — „J'ignore" (schreef zijn schoonmoeder hem op nieuw) „ce que vous appellez une réponse cathégorique, mais une femme ne pouvant agir en justice en Frise sans son mari, il m'est impossible de vous marquer autre chose que ce que je vous ai écrit, d'autant plus que ce que je ferais, serait nul. J'attens mon mari de retour ici" (te St. Oedenrode, waar ze toen nog verbleven) „vers la fin de la semaine prochaine et lui communiquerai votre lettre". Daarop volgde deze, uit *Sion* (niet het hemelsche, maar 't buiten zijner moei) gedagteekende, kwaadaardige dreigbrief: „Madame, vous vous souviendrez peutêtre encore qu'avant votre départ de la Haye, vous m'avez présenté pour gage de la dot que vous devez à mon épouse, vos bijoux et votre vaisselle; ma façon de penser" (een schoone *façon* waarlijk, gelijk wij die leerden kennen!) „ne me permettait pas de les accepter. Vous sentiez alors, aussi bien que moi, du moins cette offre l'indiquait (!!), que vous seriez dorenavant la personne avec laquelle j'aurais à faire. Enfin, madame, quoi qu'il en soit, je ne veux point écrire à celui que vous dites diriger vos affaires et en avoir la disposition; et en cas que vous désirerez de savoir devant le juge qui bientôt décidera notre différent à l'égard de la dot, pourquoi je n'ai écrit qu'à vous, je me flatte, que les raisons, que j'alléguerai, seront satisfaisantes, d'autant plus que mes raisons seront établies sur de très bonnes preuves; *alors*, Madame, *alors vous vous repentirez peut-être* d'avoir trainé une affaire, dont mon devoir de mari m'ordonne de *hâter* l'issue". Op dezen brief bewaarde zijn schoonmoeder eenvoudig het stilzwijgen. Een half jaar daarna (Dec. 1760) kreeg zij toen, in allesins gepasten vorm, het doodbericht van haar schoonzoons vader, maar vond zich niet geroepen er de ontvangst van te berichten. Veertien dagen later gewerd haar daarop weder het volgende briefjen: „Madame et très honorée mère. J'ai lieu de croire, que vous n'avez point reçu ma lettre de communication de la mort de mon père, puisque je n'ai pas encore eu l'honneur de recevoir votre réponse; c'est pourquoi je vous envoie la copie dans celle-ci, que je fais annoter à la poste pour que je sois sur que vous la recevrez. Je vous prie de m'envoyer un mot de réponse par la première poste, pour que je sache que vous avez reçu mes deux lettres. Caroline vous assure de ses très humbles respects, et moi j'ai l'honneur d'être avec la plus haute considération, madame", etc. Nog altoos geen antwoord — en wie, die 't zich niet ten volle verklaart, na al het vroeger gewrijf en geschrijf? — en toen, na een maand wachtens, volgde deze de gansche *façon de penser* van den jongen Heer Van Hogendorp kenschetsende, nieuwe bedreiging: „Madame, vous vous répentirez bientôt de n'avoir point voulu répondre à ma lettre de communication et le Grietman de Wolvega" (haar man, Onno Zwier, zelf, wel te weten) „sera.... Je suis, Madame, votre obéissant Serviteur Hogendorp." Het opmerkelijkst is daarbij haast nog, dat hij de naïveteit heeft, deze gansche briefwisseling zelf als bijlage achter zijne en Sandicks Verdediging te laten afdrukken, om daaruit — gelijk het nog wel heet — te doen blijken, dat hij „niet op eene oneerbiedige wijze, maar integendeel in decente termen" — natuurlijk iemand, die rijmen, zoo „decent" als die over zijn schoonzusjen, op zijn rekening had, kon niet licht wat anders meer indecent vinden — „aan Mevr. van Haren heeft geschreven; dat daarop geenerhande reproche vallen kan; doch dat het daar jegens gehouden gedrag van Mevr. van Haren, hetwelk zoo verre heeft gegaan, dat zij zich niet eens verwaardigde te beantwoorden de notificatiebrieven, welke hij wegens het overlijden van zijn Heer vader, in de respectueuste termen aan haar schreef, hem genoodzaakt heeft, om naderhand op eene zoodanige *ernstige*" (!! het woord mag inderdaad gelukkig gekozen heeten) „ernstige wijze zich uit te laten, als hij, schoon niet ten eenenmale zonder *colère*" (och, kom!) „wegens haar gedrag, zich imagineerde, dat de billijkheid en rechtvaardigheid zijner zaak hem permitteerde". — Trots deze, hem hier door zichzelf zoo volvaardig toegekende *permissie*, en zijne hem in zijn *coleriquen* ernst zoo

vleyende *imaginacie*, komt het ons voor, dat juist met het oog op een schoonzoon van zijne lofwaardige eigenschappen, die aandoenlijke klacht zijner schoonmoeder wel dubbel gegrond mocht heeten, met welke zij hare deductie besluit, en van welke de *Letter-Courant* (19 Febr. 1762) met recht betuigde, dat zij „de tranen uit de oogen (moest) persen van alle diegenen, wier gemoed niet versteend" was: „Kan men zich een ongelukkiger situacie voorstellen als die, waarin de deducente zich met haren man en hare talrijke familie bevindt? Wat vrouw, wat moeder heeft zich ooit in diergelijke omstandigheden bevonden? Aan wat kant zij hare oogen slaat, ziet zij niets als de verschrikkelijkste vertooningen. Gaat zij het gepasseerde na, vindt zij twee woeste schoonzoons en twee gedenatureerde dochters. Ziet zij op het tegenwoordige, zij vindt haren echtgenoot, voor wien zij de tederste liefde en de oprechtste achting heeft, na dertig jaren de allergetrouwste diensten aan zijn vaderland en het Doorl. Huis van Nassau te hebben bewezen, na zoo dikwijls voor de belangen en de eer van die beide, met succes, geëmployeerd geweest te zijn, nu verplicht, om zijn eigen eer, die altijd onbevlekt is geweest, te moeten beschermen tegen delaciën en verklaringen van lieden, *aan wien de eer niet is bekend*..... Hare oogen verzwakken door een vloed van tranen, die hare en haar mans vijanden, sedert bijna twee jaren, geduriglijk hebben doen storten; hare haren, voor den tijd grijs geworden, haar dagelijks verval van levensgeesten, alles toont aan haar een verhaasten ouderdom, en dreigt haar met een vervroegde dood. Zij berust wederom in dezen in de wil van God. Zij kan en zal gerust voor Zijn oordeel verschijnen, met relacie tot de plichten van zuster, vrouw, en moeder. En zoo voor den troon van God nog menschelijke zorgen zweven; zoo voor den rechterstoel des Allerhoogsten het wenschen nog plaats kan hebben; zal haar eerste wensch zijn voor de welvaart en het geluk van haren lieven echtgenoot, hare waarde acht kinderen en drie kindskinderen; en haar tweede wensch zal zijn, dat het de Godheid moge behagen, hare ondankbare en trouwelooze vrienden en schoonbroeder, hare bittere zuster, hare woeste schoonzoons en twee gedenatureerde dochters, te beteren, te vergeven, en te behouden!" —

Gelukkig bleken zij zoowel als haar man kloek en krachtig van geest genoeg, om al den hun zoo moedwillig en onberaden aangedanen jammer te boven te komen, en nog een genoegzaam aantal jaren te zamen het leven te kunnen genieten, om in de welgeslaagde opvoeding van hun opgroeyend kroost afleiding en vertroosting te vinden voor het leed, hun door een deel van 't reeds opgegroeide berokkend. Aan de onvrijwillige verbanning van den Staatsman Onno Zwier naar zijne Friesche grietenij, danken Nederlands volk en letteren voorts de onverhoopte, maar niet minder gewenschte openbaring van den dichtgeest, die tot dusver in hem gesluimerd had, en die hun die Geuzen, dien Agon, dien Willem I en zoo menig treffenden lierzang schonk, van welke zij zonder dat waarschijnlijk verstoken zouden zijn gebleven. Zoo zullen zij ten slotte den Hollandschen „ploerten" nog erkentelijk mogen wezen, die den Frieschen „edelman" van staatsman tot dichter deden worden.

Nemen wij hier afscheid van hem en hen, met de welsprekende bespiegeling, aan het slot zijner laatste Deductie, aan den terugblik op zijner en zijner vrouws handelingen door hem gewijd. „Doch het is tijd" (schrijft hij er), „om zijne oogen van alle die verachtelijke voorwerpen af te wenden, en aan het publiek in korte woorden te doen zien, dat al wat de deducent en zijne huisvrouw in dit geheele geval hebben gedaan, altijd is geweest allesins overeenkomende met de wetten van de natuur, met de burgerlijke en goddelijke wetten."

„Het zijn de wetten der Natuur, die oorzaak zijn geweest, dat zij hebben toegegeven aan de woedende razernij van kinderen, die de Natuur hen gegeven had, die zij met zulk een tedere zorg hadden opgevoed en groot gemaakt, die zij meenden voor een tijd verleid te wezen; dat zij, gedurende veertien maanden, alle de scheldwoorden, insulten, en tergingen van hunne kinderen en schoonzoons hebben verdragen en ontveinsd, op hoop van, door die ongehoorde moderacie, de zoo nauwe banden, die de Natuur tusschen ouders en kinderen heeft gesteld, onverbroken te kunnen houden, op hoop van hunne kinderen te zullen behouden. Maar wanneer die heilige banden door twee van hunne kinderen waren afgebroken door een ongehoord en bijna ongelooflijk feit; wanneer die ongelukkigen zich publiek hebben aangegeven als delateurs en beschuldigers van hunnen vader; wanneer zij zelfs bekennen tegen hem te hebben ondernomen een daad, waardoor hun vader, moeder, vier zusters, en vier broeders vóor altoos zouden worden geruïneerd; wanneer zij dus, van hun kant, die trouwe, die heilige banden op het gruwelijkst hebben verscheurd en geschonden; — toen verplichteden diezelfde wetten der Natuur den deducent en zijn huisvrouw, om, door 't openbaren van de waarheid, alles in 't werk te stellen, wat in hunne macht en billijk was, om hunne eigene ruïne en die van hunne acht overige kinderen voor te komen. Zij hebben, hoezeer getergd, hoezeer gehoond, gedurende veertien maanden, nooit eenige klachten aan den wereldlijken rechter gedaan, hoewel zij de bewijzen van die hoon en tergingen in hun handen hadden; doch wanneer eindelijk de schrikkelijke halstarrigheid van die twee kinderen en schoonzoons, en hun gedane en toegestane delacie, hunnen vader heeft gedwongen, om een publieke justificacie te zoeken van een publieke en aan honderden van menschen bekende beschuldiging; toen, en niet eerder, heeft hij aan den rechter, met de bitterste smarte zijns harten, moeten bekend maken, dat zijn huisvrouw en hij het ongeluk hadden van ouders te zijn van twee kinderen, van in hun familie te hebben aangenomen twee schoonzoons, alle te zamen zoo ondankbaar, zoo ontaard, zoo verwoed, dat niets hunne dolle razernij konde voldoen, als de ruïne van hunnen vader, hunne moeder, vier zusters en vier broeders, die zij alle wilden noodzaken, om als ballingen buiten hun vaderland, ontbloot van tijdelijke middelen en met infamie om te zwerven".

„De deducent heeft, met de lankmoedigheid, die aan een Kristen past, aan de delateurs en beschuldigers van hun eigen vader en schoonvader, bij zijne eerste deductie, voorgehouden, wat plichten de godsdienst aan hem voorschreef; hij heeft, nadat zij hadden laten drukken een stuk, waarbij alle gevoelens van Natuur, Eer, en Godsvrucht op 't verfoeilijkst waren geschonden, niettegenstaande hij reeds door eene crimineele actie, door hen veroorzaakt, was aangetast, nogmaals aan hen vertoond, en zelfs aan de hand gegeven een middel, om zich met hunne ouders te verzoenen; hij heeft, wat meer is, hen daartoe de noodige tijd van beraad

gegeven. Zij hebben dat middel versmaad; zij hebben die tijd met verachting laten voorbijgaan; zonder dat de herdenking van de bittere tranen van hunne moeder, zonder dat de kennis van de beklagenswaardige situacie, waarin zij hunne geheele familie hadden gedompeld, ooit eenig effect op hunne verharde gemoederen heeft gedaan, of ooit aan hen het minste teeken van berouw heeft afgeperst. Integendeel, zij zijn voortgegaan met tegen de wet van God te zondigen. Vader en moeder hebben ze licht geacht; want de zone veracht den vader, de dochter staat op tegen de moeder. Wat blijft er dan nu over voor den deducent en zijne huisvrouw, als hen allen te zamen aan de wet van God over te laten! — En met relacie tot zijne overige beschuldigers meent de deducent niet minder aan zijn bestek en oogmerk te hebben voldaan; hij heeft zijne onschuld zoo klaar aan de geheele wereld aangetoond, dat zijne haters en vervolgers, geen kans ziende om te kunnen beantwoorden, veel minder omverre werpen, zooveel onwedersprekelijke bewijzen, door hem bijgebracht, telkens in hunne verdedigingen zich alleen opgehouden met vitterijen, in scheldwoorden begraven; dat zij, ziende, dat noch hunne onder de hand verspreide calumniën, noch hunne naamlooze diffamatoire libellen eenigen den minsten ingang bij eerlijke en onpartijdige menschen vinden, een nieuwen weg inslaan, en, op hoop van eindelijk, in spijt der waarheid, geloofd te zullen worden, onder aanroeping van Gods heiligen naam, onnoozele kinderen belasten met imprecaciën en verwenschingen, die geen Kristen, geen mensch zonder eizing kan lezen. Deze stijl is aan deducent onbekend, en past noch aan zijne jaren, noch aan zijn karakter. Zijn oogmerk is nooit geweest, en is ook nog niet, om scheldwoorden met scheldwoorden te beantwoorden, of zijne penne door vuile taal te bezoedelen, maar alleen om de zuivere waarheid eenvoudig aan te toonen, zonder artifice, list, verzinsel, scheldwoorden, bedreigingen, of imprecaciën; en dit oogmerk hoopt hij ten genoege van het onpartijdige publiek te hebben volbracht. Hij legt derhalve de penne neder, met de wensch van niet genoodzaakt te zullen worden, om die, tot bescherming van zijn eer en tijdelijk welwezen, weder te moeten opnemen. Doch eer hij uitscheidt, verplicht hem de erkentenis, nog één woord hierbij te voegen. Hij heeft, gedurende den loop van zijne vervolgingen tot nu toe, zooveel blijken van achting en vriendschap ontvangen van personen van alle staten en professiën in zijn en hun vaderland, dat hij, in de onmogelijkheid zijnde, om die alle, een voor een, en ieder in 't bezonder, te kunnen beantwoorden, gedwongen is hen alle te verzoeken, om hier gezamenlijk wel te willen aannemen de verzekeringen van zijn volmaakte dankbaarheid voor zooveel gunst en genegenheid, waardoor zijne ongelukken zoo dikwijls en zoo wezenlijk zijn verzacht. Zijn erkentenis zal ten allen tijde egaal zijn aan de verplichting, die hij aan zooveel deftige mannen, aan zooveel brave medeburgers, aan zooveel eerlijke lieden, verschuldigd is. En hij gelooft hen deze nooit beter te kunnen toonen, als met hen te verzekeren, dat, in wat staat de goddelijke Voorzienigheid hem gelieve te stellen, hij, gedurende zijn geheele levensloop, zal voortgaan, zijn vaderland te dienen met dezelfde ijver, trouw en standvastigheid, als hij hetzelve gedurende dertig jaren heeft gediend. En in wat omstandigheden zijn laatste uur hem moge aantreffen, in die tijdstip, waar niemand meer veinst, daar de gunst der vorsten, en de toejuichingen van 't gemeen, beide even onnut zijn; in die laatste oogenblikken zullen geene van de geringste wenschen van zijn stervenden mond, zullen geene van de minste zuchten van zijn zieltogend hart zijn diegene, welke hij tot zijn laatsten adem zal uitboezemen voor de altoos durende vrijheid, luister en voorspoed van zijn lieve vaderland, en alle deszelfs deugdzame ingezetenen, onder de wijze bestiering en gelukkige bescherming van het Doorluchtig Huis van Oranje en Nassau". —

NASCHRIFT.

Sedert ik 't vorenstaande in den *Levensbode* schreef, heeft Busken Huët, in den *Kunst- en Letterbode* bij zijn *Alg. Dagblad van Ned. Indië*, Jan. 1874, de pen opgevat, om de zaak nogmaals ter sprake te brengen, en eenige twijfelingen tegen mijne voorstelling te opperen. „Geen waarlijk onpartijdig rechter", zoo beweert hij, „kan Onno Zwier *geheel en al* vrijspreken, en het is er zeer ver af, dat wij al de genen, die bij zijn leven aan zijn schuld geloofd hebben, *met een scherp woord* het stilzwijgen zouden moeten opleggen". Reeds deze woorden getuigen van een even dubbelzinnige als scheeve opvatting mijner uiteenzetting. Ik heb toch niemand *met een scherp woord het zwijgen zoeken op te leggen*, maar integendeel alles van den aanvang af uitvoerig nagegaan, om zoo tot een afdoende slotsom te geraken; noch ook aan een andere vrijspraak dan die voor het aangewreven onnatuurlijke vergrijp gedacht. Dáár alleen was het om te doen; en daarvan moest de dichter òf *geheel en al* vrij, òf er geheel en al *schuldig* aan verklaard worden; van een derde kon er geen sprake zijn. Wèl valt hij daarentegen niet geheel en al van de zwakheid om bestwil, tegenover den laaghartigen aandrang zijner belagers, vrij te pleiten, zijn naam onder een hem opgedrongen stuk te schrijven. Doch dit is natuurlijk geheel iets anders.

„Daar komt", meent Busken Huët, „echter nog iets bij: G. K. van Hogendorp is Onno Zwiers kleinzoon geweest, en *heeft zich voor dien grootvader levenslang geschaamd*". Van waar weet Huët dat? waarop steunt die klakkelooze verzekering? Zeker niet op het nu volgende betoog, gelijk hij ons schijnt te willen doen aannemen: „Breedvoerig spreekt G. K., in het eerste deel zijner *Gedenkschriften*, over zijne moeder, doch snijdt door het zorgvuldig verzwijgen van haar meisjesnaam elke herinnering aan hare herkomst af." Welnu, wat kon hij dan anders doen? Was zijne moeder, ongelukkig genoeg, in haar smoorlijke, hartstochtelijke verliefdheid op zijn — Huët zelf geeft het ons toe — *nietswaardigen* vader, niet zelve ten zeerste, als medeplichtige van dezen, in de zaak betrokken? en kon haar betergeaarde zoon dan — tegenover haar — iets anders doen, als de zaak, ook door het noemen van haars vaders naam, maar in de verte niet te roeren? Het was het eenige wat hem, tegenover de ongelukkige vrouw en dochter, overbleef. Huët meent echter anders: „Dit moest te meer treffen", gaat hij voort, „omdat G. K. aan het bloed van Onno Zwier groote verplichting had. Zijn vader, de in Indië genoeg bekende Willem [1], was een doorbrenger, die in de slechtste dagen der O. I. Compagnie, met achterlating van vrouw en kinderen,

[1] Niet met dien anderen en jongeren Willem te verwarren, aan wien Da Costa zijn bekende verzen richtte.

door protectie derwaarts kwam, ten einde met een deel van den indischen buit zoo mogelijk zijn verwoest fortuin te herstellen. Om onder de Hogendorpen van vroeger tijd een waardig voorvader van G. K. te vinden, moet men, al was het geslacht patricisch, zeer hoog opklimmen; en dan zoekt men vruchteloos naar sprekende familietrekken. Daarentegen is de overeenkomst tusschen G. K. van Hogendorp en O. Zw. van Haren treffend. In gestalte, in gebaren, in hooghartigheid, in onhandelbaarheid, in aangeboren staatsmansgeest, in degelijkheid en veelzijdigheid van kennis, *in alle gaven en gebreken van ziel en lichaam*, was de kleinzoon, met overspringing van één geslacht, gelijk men dit in alle standen bij oude familiën vaak gebeuren ziet, het uitgewerkt beeld van den grootvader van moederszijde. En dien grootvader heeft hij, ofschoon Bilderdijk en Feith den roem zijner *Geuzen* hadden doen herleven, ofschoon J. M. Kemper hem eene eerbiedige redevoering wijdde, ofschoon hij bij zijn leven met voorbeeldige trouw en vereering het huis van Oranje aanhing, stelselmatig verloochend". Dat wil zeggen, hij beeft hem, tegenover zijn schuldige vader en moeder, liever maar niet genoemd, om zich tot geen openlijke uitspraak tusschen de laatste en hem verplicht te zien. Had hij hem echter daadwerkelijk schuldig gerekend, dan ware daartoe minder oorzaak geweest; dan had hij — reeds om zijn moeders naam — den zijnen eer prijs kunnen geven. Hij heeft echter wijselijk van alles gezwegen, en, om moeders wil, van grootvader liever maar niet gerept. „Zoolang G. K. een kind was", schrijft Huët verder nog, „zal hij op gezag van zijn moeder — zijn vader heeft hij persoonlijk zoo goed als niet gekend — blindelings aan grootvaders schuld geloofd hebben". Deze onderstelling is vrij gewaagd; 't waren, dunkt mij, minder praatjens voor een kind; het eenige wat hem van dien tijd kan bij geweest zijn, was, dat moeder — om een of ander, voor haar gewichtige reden van verongelijking zijnerzijds — op minder goeden voet met grootvader stond. Huët denkt echter dat „zij, die in Onno Zwiers *cause célèbre* zulk eene *voorname*" (!!! een fraai gekozen woord) „rol gespeeld had, in de oogen van haar zoon niet nevens haar vader kon bestaan, en een knaap aarzelt onder zulke omstandigheden niet in zijne keus. Maar toen hij een man en met grootvaders *deductiën* bekend geworden was, heeft hij, wiens schrandere geest voor geen onderzoek terugdeinsde, zich ongetwijfeld een eigen oordeel gevormd". Wel waarschijnlijk; doch waaruit blijkt nu, dat dit niet, even als 't mijne, ten voordeele van zijn grootvader was? Volgens Huët alleen uit zijn zwijgen, dat hij de zonderlinge vrijheid neemt met „weêrzin" gelijk te stellen. „Men kan", zegt hij, „uit het zwijgen van G. K. over O. Zw. dus niet afleiden, dat hij uit piëteit voor zijne moeder gehouden was, hare partij te kiezen. Had hij kans gezien, ten gunste van een grootvader, wien hij alles te danken had, en wiens genie hij bewonderen moest, iets afdoends aan te roeren, de stroeve lippen zouden zich tot een woord van erkentelijkheid, tot een woord van lof althans, hebben geplooid. Doch zij bleven gesloten, gesloten tot over het graf; en *met somberen nadruk* weegt die *weêrzin* (??) op de nagedachtenis van Onno Zwier". Huët vergeet geheel van welk een kieschen aard het geheele vraagpunt was; dat het niet louter het partij kiezen in een of ander familietwist gold, maar een feit van zulk een teêr karakter, dat, waar er de nagedachtenis eener *moeder*, eener door haar zoon, om hare hem gebleken deugden, met het meeste recht teêrgeliefde moeder, meê gemoeid was, elke zinspeling, elke aanleiding tot zinspeling, of ook zweem maar van zulk een aanleiding, beter voorkomen en vermeden werd. Van daar zijn zwijgen; uit *weêrzin* ja, om van de zaak ook in de verte maar te reppen, er de minste toespeling om den wille zijner moeder op uit te lokken, maar niet uit weêrzin tegen zijn grootvader, ten zij Huët ons daarvan andere proeven mocht kunnen bijbrengen. En zelfs dan nog; zou ook dan nog niet bevooroordeeldheid voor die moeder — al maakte zij hem nog niet blind voor de feilen van zijn vader — hem niet voor haar meer lijdelijk deel aan haar mans toeleg verblind kunnen hebben, en liever haar vader, dien hij nooit gekend en nog als kind reeds had zien sterven, dan haar schuldig doen achten, zonder dat daarom voor een minder bevooroordeelde van die schuld behoeft te blijken? Het natuurlijkst is, te veronderstellen, dat G. K. tusschen moeder en grootvader opzettelijk nooit openlijk partij heeft willen kiezen; of hij nimmer zijne persoonlijke meening in 't byzonder leven geuit heeft, is onbekend gebleven. Wel niemand zeker, die de onkieschheid gehad zal hebben, er hem uitdrukkelijk over te ondervragen. Van *schaamte* blijkt er in elk geval niets. Wat Huëts opmerking omtrent zijn verplichting aan dien grootvader in de overerving zijner goede en minder goede eigenschappen betreft; hoe juist zij is, lagen dergelijke Darwinistisch-Spenceriaansche beschouwingen minder in den geest van zijn tijd. In den onzen daarentegen kunnen zij, in *dit* geval, niet anders dan ten voordeel van Onno Zwier strekken; wèl moet er toch een zedelijke kracht uit het bloed van hem en zijn voortreffelijke gade, door beider dochter, op hun kleinzoon zijn uitgegaan, om dezen, *den zoon van zulk een vader*, tot den man te maken die hij geweest is, en, naar Huëts eigen opmerking, zijn grootvader „in gaven en gebreken" zoo gelijkvormig. Tot die *gebreken* heeft dan ook, voor zoo verre wij weten, en evenmin als bij Onno Zwier, een dergelijke neiging niet behoord, als aanleiding kon geven tot het schandelijk vergrijp, waarvan wij dezen door zijn belagers, zoo maar op eens en buiten alle verband met hetgeen wij verder van hem weten, beticht vinden. Springt Huët daar dan zelf niet al de onwaarschijnlijkheid en tegenstrijdigheid van in 't oog, en laat alles zich daarentegen niet, even natuurlijk als eenvoudig, uit de karakterbeschouwing van 's mans ploerten-omgeving verklaren? Hij zelf betuigt zich „over het algemeen *zeer wel* met (mijn) oordeel over *de Haagsche kliek* (te kunnen) vereenigen, waartegen Onno Zwier den strijd aanvaardde", en hoe hij over Willem van Hogendorp persoonlijk oordeelt, hebben wij deels ter loops reeds gehoord, en gaan wij nu nog nader vernemen.

„De ongunstige meening", zoo schrijft hij, „omtrent W. v. Hogendorp, rust bij v. Vl. voornamelijk op de voorbeelden van *platheid* en *inhaligheid* door zijn schoonvader in zijne deductiën aangehaald". Dat is niet volkomen juist. Er kwam toch uit die voorbeelden heel wat anders nog dan *inhaligheid* en *platheid* kijken; er moet voor ieder een *bedorvenheid van hart en zeden* uit spreken, die — Huët zelf komt het ons nu nog nader toelichten helaas! maar al te wel met alles in overeenstemming was, wat ook het later leven van den ongelukkige ons van hem aan den dag brengt. Hij heeft — naar Huëts eigen woorden — „in Indiën ge-

houden, wat hij in Nederland als bruidegom beloofde. „Nevens mij" (schrijft hij) „ligt een in Indië vervaardigd handschrift van 1798 of daaromtrent, blijkbaar het met de gewone voorzorg achtergehouden afschrift der copie van een naar Nederland verzonden strijdschrift, van 't welk ik niet weet, of het daar al dan niet gedrukt is. De schrijver verbergt zijn naam, doch wil onder hen gerekend worden, welke destijds hier te lande met verontwaardiging getuige waren van het *spoliatie*-proces, der zieltogende Compagnie door hare laatste gunstelingen aangedaan. Als een der voornaamste daaronder duidt hij, met naam en toenaam, Willem van Hogendorp aan, en zendt hem, den schipbreuk herdenkend, waarbij hij — gelijk men weet — met al zijn goederen in de golven omkwam, deze biografische herinnering achterna":

„„De rol, die hij in Indië gespeeld heeft, is voorzeker elk, die hem kende, zoo levendig in geheugen, als zijn boos voornemen, om, wanneer hij naar Europa vertrok, ter oorzake van de door hem ondervonden tegenkanting wegens zijn *brutale*, *onmatige*, en *roofzieke* handelingen, in zijn administratie ten eiland Onrust, door des Prinsen protectie te bewerken, dat zoowel de Goeverneur-generaal als eenige leden der regeering werden gedeporteerd — terwijl het aan den Heer Hooyman bekende van zijn euvelmoed, dezen bij zijn vertrek van hier deed uitroepen: *zoo er een rechtvaardig God in den Hemel is, kan die man nimmer aan de Kaap komen.* En wat is het gevolg geweest van deze geduchte sentencie? Wat kon het anders zijn, dan dat een alverslindend element den onwaardige, met zijne meest *gestolen* schatten inzwolg, en hem een graf ontzeide naast den minst eerlijke, die de aarde betreedt"". —

„In zich zelf", zoo gaat Huët voort, „zou bij de felheid van den uit Nederland overgewaaiden partijhaat, en de bekende prikkelbaarheid van sommiger schrijfzenuwen in deze gewesten, deze verwensching nog niet veel beteekenen. Als aanvulling daarentegen van hetgeen omtrent Willem van Hogendorps jeugd bekend is, past zulk eene uitvaart bij zulke jongelingsdroomen. Had Gijsbert Karel niet een grootvader gehad, van wien *kennis en kunst en karakter* te erven vielen, hij zou die in de nalatenschap zijns vaders niet hebben aangetroffen". — En dien grootvader zou men ons dan als den bedorven aanrander der eerbaarheid van een paar zijner dochters willen opdringen! — Zien wij, wat Huët — naar zijne zonderlinge opvatting — daartoe verder tegen hem in 't midden heeft te brengen.

Hij heeft onlangs ergens gezegd [1], dat ik een ander denkbeeld van *onpartijdigheid* moest hebben dan hij, en nu hij 't zijne in de onderhavige zaak nader uiteenzet, is 't mij gebleken, dat dit maar al te zeer het geval is. Zonderlinger voorstelling toch van 't geen men onder dat woord te verstaan heeft, dan de zijne, kan men zich wel niet denken. Wat toch vangt hij nu aan, om ons van 's dichters vermeende schuld te doen blijken? „Nergens", zegt hij, „wordt een zoo onpartijdig verslag van Onno Zwiers zaak aangetroffen, als in de Nederlandsche Jaarboeken van November 1762. Dat verslag in zijn geheel over te nemen zou niet aangaan, en is ook niet noodig; maar wel geloof ik mijn lezers een dienst te bewijzen, door het *voornaamste* er uit hier meestal woordelijk over te nemen". En waarin bestaat nu dat voornaamste, en hoe kwijt zich onze „onpartijdige" kritikus van zijne taak? Hij deelt ons niet anders meê, dan een kort overzicht van Onno Zwiers levensloop, het huwelijk zijner oudste, en den aanstaanden echt zijner reeds onder de geboden staande derde dochter, om ons dan te zeggen, dat deze en haar jonger zusjen, Betje, „zich ten huize van haar zwager Sandick op zekeren avond lieten overhalen, een getuigenis te geven, alsof haar vader onbetamelijkheden had willen bedrijven"; dat, op last van zijn dochters aanstaanden schoonvader, de huwelijksafkondiging nu geschorst werd, en men „met Onno Zwier in onderhandeling trad"; dat „de voorwaarde, waarop van die zijde in sussing van het schandaal en voortgang des huwelijks werd toegestemd, was, dat O. Zw. een *acte* zou onderteekenen, waarbij hij schuld bekende, en zich verbond, de provincie Holland te verlaten, om daar zonder schriftelijk consent niet weêr terug te keeren"; dat hij zich aan dien eisch onderwierp, en 18 Febr. in *duplo* gemelde acte eigenhandig schreef, met zijn gewoon cachet bezegelde, en te zamen met twee getuigen onderteekende"; waarop dan die acte woordelijk wordt meêgedeeld [1], en nog uitvoerig verteld, hoe zij in een kistjen gesloten werd, enz. En daarmeê acht Huët dan, in alle *onpartijdigheid*, 's dichters schuld bewezen. Maar, mijn goede Huët, waar zijn toch uwe gedachten? Dat wisten wij allen wel, dat Onno Zwier een hem bezwalkend stuk geschreven en onderteekend had; dat behoefden wij waarlijk nit uw *onpartijdige* pen niet te vernemen. Wanneer wij ons maar aan den inhoud van dat stuk moesten houden, dan was zijn misdrijf zoo goed als bewezen, en ons dat dus eenvoudig onder den neus te duwen — gelijk gij, in uwe schitterende *onpartijdigheid*, naar 't verslag in de Jaarboeken doet — was volkomen overtollig. Waar het alleen op aankomt is de *wijze*, waarop dat stuk in de wereld gekomen is, de weg, dien men heeft ingeslagen, om dat stuk te erlangen, al de middelen en kunstgrepen, die men in 't werk heeft gesteld, om het den dichter *af te persen.* Ziedaar wat gij uw lezers hadt moeten meêdeelen — gelijk dat in alle omstandigheid door mij geschied is — om hen van 's dichters schuld of onschuld te overtuigen. In plaats van dat, beklaagt gij u — even als wijlen Generaal Tiddinga — over den *schokkenden* indruk op uw zenuwen gemaakt — neem toch, even als hij, ook wat *eau des Carmes* — en wilt dan, dat wij in uw fraaye uitspraak zullen berusten!

Zoo gemakkelijk gaat dat echter niet, mijn waarde Heer, hoe „onpartijdig" gij u daarbij wanen moogt. Het spreekt van zelf, dat ik hier niet op nieuw weêr al het voorgevallene kan opsommen; dat ik volstaan kan met te verwijzen op al de vroeger vermelde feiten en omstandigheden, van welke wij bij Huët geen woord, geen letter zelfs geboekt vinden, als of zij niet de *hoofdzaak* waren, en die „schokkende" acte, met al haar omhaal van zegels, sleutels, en verdere gewichtigheden louter bijzaak was, hier zoo belachelijk tot hoofdzaak gemaakt. Want Huët draaft, na dit *onpartijdig* kort verslag, nu maar ademloos door. „Dit" — de wegsluiting der *acte* — zoo vervolgt hij, „had plaats op

[1] Zie *Levensbode*, VII. bl. 152.

[1] Waarschijnlijk zal het dit stuk zijn, dat Huëts beklagenswaarde zenuwen zoo geschokt heeft, en dat hij mij verwijt niet evenzeer woordelijk te hebben overgenomen, als of het daar iets op aan kwam! Niet wàt er bekend werd, maar hoe men die bekentenis wist af te persen, is de vraag.

17 April; intusschen was Onno Zwier daags na het onderteekenen (reeds) uit Den Haag naar Brussel vertrokken, waar zijn broeder Willem destijds de Republiek vertegenwoordigde. Zijn dochters huwelijk ging door. Willem van Haren deed, wat hij kon, in brieven naar den Haag, om de beteekenis der afgegeven schuldbekentenis te temperen; doch te vergeefs. Onno Zwier verliet Brussel, bracht eenigen tijd op Willems buitengoed in Noordbrabant door, vertrok van daar naar Friesland, en zou, had hij weêrstand weten te bieden aan de verzoeking, door *onderwerping en vastberadenheid*, het ruchtbaar worden van zijn *fout* hebben kunnen voorkomen". Zeer zeker, ware hij werkelijk schuldig geweest, werkelijk de hier als bewezen aangenomen *fout* door hem begaan, zou dit de gedragslijn zijn geweest, hem door de voorzichtigheid voorgeschreven; doch sterk in het bewustzijn van zijn onschuld, en slechts van de — zeker lakenswaarde, maar niet onverklaarbare — zwakheid overtuigd, dat stuk om bestwil — gelijk men 't heet — geteekend te hebben, was er te minder reden voor hem, zijn „vastberadenheid" door lijdzame „onderwerping" te toonen, als wij daarenboven weten, dat De Hartenberg zijne vraag, of hij zijn vertrek uit Den Haag als een bewijs van schuld beschouwen zou, volmondig beaamde. Bij Huët heet het daarentegen dat hij, „overmoedig in het besef zijner onbetwistbare verstandelijke" — neen, niet alleen *verstandelijke*, maar ook *zedelijke* — „meerderheid, tot dolheid (!!) geprikkeld, door de gedachte, dat nietelingen als zijn schoonzoons en hun aanhang zijn *carrière* hadden vernietigd; nog niet geleerd hebbende, dat ongelukken, gelijk hij het naderhand in zijn *Geuzen* fraai gezegd heeft, die leeren onder God te bukken, bewijzen Zijner goedheid zijn; — het heilloos voornemen opvatte, ondanks zijn *plechtig gegeven woord*" (!!! een hem door de laaghartigste kunstgrepen afgeperste toezegging) „en onder voorwendsel (?) der vernieuwing van zijn mandaat door de Staten van Friesland, in het begin van 1761 naar Den Haag terug te keeren, en weder zitting in de Staten-Generaal te nemen". En dat waagt men *onpartijdige* voorstelling der gebeurde dingen te noemen!! En men blijft daar zelfs met nadruk bij staan; men herhaalt met den meesten ernst, een Tiddinga en Dussen waardig: „Onno Zwiers eigenwillig verschijnen in de Staten-Generaal, op 15 April 1761, nadat hij zich een jaar te voren *op het plechtigst* had verbonden, zonder het schriftelijk consent der door hem zelf met name genoemde personen" (een waardige trits waarlijk, Van Sandick, Van Hogendorp, en Van der Dussen!!! lieden door Huët zelf — als wij weten — met niet minder welverdiende minachting dan door mij bejegend, doch die hem hier goed genoeg blijken, een Onno Zwier onder hun curateele te houden) „nimmermeer een voet in Holland of in Den Haag te zullen zetten, was uit een *wereldsch* oogpunt" (welnu, waarom dan dat wereldsch oogpunt niet ter zij gesteld) „een *nog grootere misdaad* (!! welzeker, waarom niet?) dan die, waaraan hij zich in de akte van 18 Febr. 1760 *schuldig bekende*" (!!! Niet alleen Huëts zwakke zenuwen, maar zijn hersenen zelf schijnen hier in de war, of in 't oog van welke *wereld* zou wel een verloochenen van 't gezag der drie grootheden Sandick, Hogendorp, en Van der Dussen zwaarder misdrijf zijn dan een *crimen tentati incestus*, gelijk het in die acte betiteld wordt? „De *strijd* tusschen vader en dochters" (hier, men ziet het, wordt dat zelfde *crimen* nu maar weder voor een huiselijken strijd verklaard) „was een privaat, *het schenden der gedane belofte* (!!) een publiek schandaal; en het kan geen verwondering baren, dat de Staten, eenmaal van den *waren stand* der zaak door den Hertog van Brunswijk onderricht, tot het besluit kwamen — gelijk zij 28 April 1761 werkelijk deden — dat zoolang O. Zw. zich niet gezniverd had, hij in hun vergadering geen zitting meer behoorde te nemen". —

Hetgeen die Staten deden, meent Huët voor een *voldingend* bewijs der schuld te kunnen achten. Hier hebben wij, zegt hij, niet met dat „slechte gezelschap" te maken, waar wij vroeger „uitsluitend in verplaatst" waren, die „haatdragende dochters, lichtzinnige" — neen, waarlijk nog heel wat anders dan enkel *lichtzinnige* — „schoonzoons, zwagers zonder karakter, schoonzusters zonder zeden, vrienden zonder trouw". Men ziet, dat — op de schoonzoons na, die te verschoonend beoordeeld worden — het aan geen harde, maar billijke woorden tegen de rest van 't volkjen ontbreekt. Bij de Staten was dat echter — en men kan dat voor een deel zeker toegeven — anders; toch bewijst ook hetgeen zij deden — *niets* tot staving der schuld, door Huët zoo *lichtvaardig* en *onoordeelkundig*, op een bij de laaghartigste overrompeling afgetroggeld stuk, den dichter aangekalkt. Wat toch doen die Staten ons, omtrent hunne handeling in dezen, blijken? Waarop gaan zij zelven af? Waarop beroepen zij zich voor hun oogenschijnlijk niet onwaardige bejegening van het uit hun midden geweerde medelid? De Staten van Friesland, met minder vooroordeel dan zij tegen hun landsman bevangen, en door geen haagsche praatjens en achterklap, noch kwaadwilligen invloed tegen hem vooringenomen, waren er ook verre van geweest aan zijne schuld te gelooven, en hadden naar Den Haag geschreven, dat men „niet bevoegd was, in strijd met hun creditief, Onno Zwier te verbieden, om te compareeren ter plaatse, waar *zij* goedgevonden hadden hem te zenden". Voor Huët beteekent dat niets; deze kennelijke vrijspraak van den dichter door de Friesche Staten maakt op zijn „beroerd gemoed" niet den minsten indruk; hij heeft altijd maar dat zenuwschokkende stuk voor oogen en in den geest, dat hem den blik voor al, wat daarbuiten omgaat, benevelt. Zonder dus de minste kennis te nemen van 't geen men — in zoo gunstigen zin — voor Onno Zwier in Friesland deed, en dat in Den Haag, bij minder kwalijkgezinde vooringenomenheid, met minder onverschilligheid bejegend zou zijn, schrijft hij, dat de Staten-Generaal, zich het verwijt niet aantrekkende, terugschreven „hetgeen hem — Huët — toeschijnt de schuld van Onno Zwier boven allen twijfel te verheffen". Wat dan was dit? vragen wij nogmaals; waarop grondden zij hun handelwijs? — Juist op die praatjens en achterklap, waarboven de Friesche Staten zich verheven hadden getoond, en — op datzelfde *schokkende* stuk, dat hun werd voorgelegd, en dat zij, even als Huët thans nog, *zonder eenige navraag*, hoe het in de wereld gekomen was, voor goede munt aannamen. Zie hier toch wat zij daaromtrent naar Friesland schreven: „dat het ruim een jaar geleden is, wanneer alhier eiselijke *geruchten* ten laste van gemelden Heere van Haren zijn ontstaan, alsof dezelve begaan zoude hebben eene ongehoorde misdaad; welke *geruchten*, schoon mogelijk in de provincie Friesland zoo zeer niet verspreid, alhier gemeen geworden zijnde, *zeer veel impressie* te zijnen nadeele

hebben verwekt" (kan men zich bereidvaardiger tolk toonen van 't geen de kwâtongen in omloop brengen?) „en merkelijk geconfirmeerd zijn geworden door de schielijke retraite en absentie van gemelden Heere, daarop gevolgd; dat, na verloop van een jaar tijd, gemelde Heer, alhier wederom verschenen zijnde, en op den 13en April l.l. aan hun H. MM. gepresenteerd hebbende een nieuwen brief van credentie, om sessie te nemen ter vergaderinge, wel eenige bedenkelijkheden *bij vele leden* der vergaderinge geweest zijn" (de zwarigheid ging dus ook hier eigenlijk slechts van een deel der leden uit, òf vijandig òf bevooroordeeld genoeg, zich naar den zin van Onno Zwiers belagers te gedragen), „of een Heer, onder zoo sterke suspiciën gevallen, en op welken een ieder het oog had, behoorde te worden geadmitteerd; doch dat hunne H. MM. echter, considereerende, dat dezelve met een brief van credentie op nieuw was voorzien, uit respect voor hooggemelde Staten, gemelden Heer op de gewone wijze hebben geadmitteerd, enz.; tot dat, op den 28en April l.l. is voorgevallen, dat de Raadpensionaris van Holland, uit naam van Z. H., den Heere Hertog van Brunswijk, heeft voorgedragen hetgene hem *door den Colonel Van der Dussen was bekend gemaakt*, wegens een schriftelijke acte, enz.; op 't gezicht van welke acte, alle de leden van 't secreet Besoigne *met ontsteltenis zijn aangedaan geworden*" (juist, als die van Huët, bleken hunne poovere zenuwen tegen de *schokkende* werking niet beproefd); „dat vele reflexiën daarop zijn gevallen", enz. tot dat men eindelijk tot die kennisgeving aan Onno Zwier is overgegaan, die hem naar Friesland dreef, om zich daar voor 't Hof ter zuivering te stellen, maar tegenover zijn laaghartige vijanden zonder baat. En door dezen brief waant nu Huët, dat, „bij het ontbreken van elk argument, dat O. Zw. tot zijn verdediging had kunnen aanvoeren, het *zedelijk* (!!) *bewijs zijner schuld voltooid* is, en de kritiek na dezen alleen nog heeft te verklaren, hoe uit zulk een onzuivere bron zulk een krachtige stroom van reine poëzy is kunnen voortkomen". — *Zedelijk bewijs;* mij dunkt, dat hier alleen van een *stoffelijk* bewijs, een afgeperst en afgetroggeld schriftelijk bescheid kan sprake zijn, en juist de *zedelijke* bewijsgronden dit bij overrompeling verkregen stuk geheel te niet doen. Huët echter bestempelt, in zijn door dat *stoffelijk* bescheid bedrogen waan, al wat Onno Zwier ons daaromtrent geboekt heeft, met den naam van *tastbare drogredenen;* en in stede van zich zooveel doenlijk in de benarde omstandigheden, den drang van 't oogenblik, en de benanwing van den strijd te verplaatsen, en daaruit zijn noodlottig toegeven om bestwil te verklaren, voert hij ons, als schijnbaar dooddoende tegenwerping, te gemoet: „zij, die uit Onno Zwier's gedichten en prozaschriften zijn karakter hebben leeren kennen, en in die opvatting door Halbertsma's anekdotische geschiedenis der Harens versterkt zijn, bezitten de zedelijke gewisheid, dat, zoo hij zich onschuldig had gevoeld, hij dat *kunstmatig sentiment* (!!) en die valsche redeneeringen versmaad, en met éénen slag zijne vijanden en belagers verpletterd zou hebben". 't Valt zeker Huët, en wie zich als hij gestemd of *geschokt* vinden, gemakkelijk, in hun leunstoel de rol voor te schrijven, die — naar hunne welwijze meening — Onno Zwier of een ander in deze of gene omstandigheden gespeeld moest hebben; doch tegenover de weêrspraak, die hij hier tusschen zijn karakter en handelwijs meent op te merken, staat, woû men Onno Zwiers schuld aannemen, de veel grootere, hoe een man, zijn gansche leven lang — in onderscheiding van zijn broeder — van erkende ingetogenheid, en in den gelukkigsten echt met de voortreffelijkste gade verbonden, zich zoo *eensklaps* aan een dergelijke onbetamelijkheid — om geen ander woord te bezigen — zou hebben schuldig betoond, zonder voor noch na ooit de minste aanleiding te hebben gegeven, hem van eenige onreinheid te verdenken. Voor deze weêrspraak bestaat geen andere verklaring, dan dat het gansche feit — gelijk ik voor overtuigend bewezen hoû — de vrucht is der *bedorven* verbeelding van den vuilaardigen Van Hogendorp, in samenspanning met de zijner waardige verwanten en vermeende vrienden van den dichter. Wanneer Huëts *geschokte* zenuwen eindelijk eens tot kalmte gekomen zijn, ga hij de zaak nog eens bedaard na, en verzuime dan vooral ook niet de aangehaalde bladzijden uit Luzacs *Letter-Courant* te lezen.

Hij zal dan zeker de anders schoone woorden, waarmeê hij zijn opstel besluit, aanmerkelijk wijzigen en veranderen: „de avond" — neen, *niet alleen* de avond, maar 't gansche beloop — „zijns levens was rein. Vier zonen, die hem boven alles vereerden, eene hem getrouw gebleven dochter (Doekje), eene liefhebbende schoondochter (Duco's vrouw), bovenal Adeleide, dat was de kroon zijner grijsheid. En dat zijn gansche poëtische arbeid afkomstig is uit dit laatste tijdvak van zijn leven" — neen, voorwaar, niet alleen dat; maar omdat die arbeid slechts de uitdrukking is van geheel zijn edelaardig bestaan — „is oorzaak, dat men hem als dichter ongestoord" — neen, dubbel — „genieten kan. De fraaye gedachte van Shelley, dat de dichters *learn in suffering what they teach in song*, is op hem en zijn broeder" — maar op dezen in geheel anderen zin, dan op hem — „toepasselijk. Bezweken onder" (neen, slechts bezwalkt door) „de drievoudige beschuldiging, een slecht vader, een slecht echtgenoot, en een slecht mensch te zijn geweest, is zijne poëzy één doorloopende betuiging van eerbied voor den godsdienst, tederheid voor zijne vrouw, bezorgdheid voor den goeden naam zijner kinderen; en de smart" — over 't hem gedane onrecht — „heeft hem geleerd, die gevoelens te wijden tot het hoogste. De dag blijft noodlottig waarop hij de wraak zijner vijanden tartte"; neen, waarop die vijanden de laagheid hadden, hem te belasteren, en hij de zwakheid, om bestwil, in hun laster schijnbaar toe te stemmen; „maar zijne werken getuigen van een zielestrijd, zoo ontzaggelijk" (neen, van zulk een zielestrijd blijkt nergens, en er bestond ook geen de minste aanleiding toe), „dat het woord der beschuldiging ons niet van de lippen wil"; het had ook in uw gemoed zelf nooit moeten opkomen. „Al is zijne poëzy een mengsel van genie en kreupelrijm, wij aanvaarden haar volgaarne, en wij zien" — niet met „deernis", gelijk gij zoudt willen, maar met deelnemende belangstelling — „den patriarch (van Lindenoord) op zijne (dichterlijke) wandelingen in 't friesche veld en de friesche bosschen". Dat hij daar echter „melodiën" zou hebben loopen zoeken „voor (zijn) onuitgesproken, zijn ziel verscheurend naberouw" — gelijk uw *geschokte* verbeelding u voorspiegelt — is evenmin aanneemlijk, als uw gansche bevooroordeelde voorstelling der gebeurde dingen.

ONNO ZWIER EN DE HERTOG VAN BRUNSWIJK.

Voor de zaak van Onno Zwier, en om ons van de juiste toedracht der dingen wel te vergewissen, is van geen gering belang ook de verhouding, waarin hij tot den Hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel stond, en de houding, die deze tegenover hem aannam, om zich van zijne lastige tegenwoordigheid in Den Haag te bevrijden. De vraag zou daarbij zelfs kunnen zijn, in hoe ver het dien Hertog zoo welkome verlaten der hofstad voor goed, mede aanleiding heeft kunnen geven tot het doemwaardig samenspannen der haagsche ploertenkliek, om Onno Zwier van daar te verdrijven. Huët zelf geeft ons, in 't geen hij over dien Hertog en zijn verhouding tot hem schrijft, de sprekendste voorstelling van beider uiteenloopende richting en bedoelingen; en uit zijne pen moet deze, Onno Zwiers onedele bezwalking nog te kennelijker stavende uiteenzetting des te onverdachter zijn. Wij hebben haar daarom slechts op den voet te volgen, om ons te meer nog van 's dichters onschuld aan de hem toegedichte wandaad, en van de vuilaardige wijs, waarop men daarbij te werk ging, te overtuigen. Zijn Onno Zwier — vraagt hij — en de hertog van Brunswijk, Prins Willem V's voogd en opvoeder, ooit met elkander in botsing geraakt? Men kan zeggen — zoo luidt het antwoord — gedurende drie volle jaren dagelijks; te weten, gedurende de drie eerste jaren van den zevenjarigen oorlog, 1757—1760; want de Hertog, wiens hartstocht het leger was, en wiens voornaamste invloed met de populariteit van dat leger stond of viel, wilde, dat onze staat zich in dien oorlog mengen, en partij zou kiezen *voor* Engeland en Pruisen, *tegen* Frankrijk. En aan des Hertogs zijde stonden een groot aantal officieren van hooger en lager rang, daaronder *de generaal Tiddinga en de colonel Van der Dussen* — juist de twee voornaamste handlangers in zake Van Hogendorp. Onno Zwier stond daarentegen, als diplomaat, mede aan het hoofd der neutraliteitsgezinden, zag in 's Lands onzijdigheid het geheim van 's Lands vrijheid zoowel als voorspoed, en had daardoor de machtige partij van den handel voor zich. De vrienden der neutraliteit behielden de overhand, waardoor den Hertog de hooge betrekking ontging van bevelhebber over het leger der engelsch-pruisische geallieerden; een eerepost, die hem door den koning van Engeland was aangeboden en toegezegd, ingeval hij er in slaagde, de Republiek tot deelneming aan den oorlog te bewegen. — Doch Onno Zwier heeft, omstreeks dienzelfden tijd, den Hertog niet alleen zijdelings in zijne eerzucht gedwarsboomd, maar hem daarin ook rechtstreeks en persoonlijk beleedigd. Halbertsma verhaalt van eene commissie uit de Staten-Generaal, bij eene van wier zittingen de minderjarige Prins, vergezeld van zijnen voogd, tegenwoordig wezen zou, en hem een eerestoel was gereed gezet. Toen echter de Hertog zich dien zelf scheen te willen toeëigenen, duwde de mede-aanwezige Onno Zwier hem toe, dat daar zijn plaats niet was. Zoo had dus die Hertog allerlei in 't oog loopende redenen, zoowel van staat als persoonlijk, Onno Zwier alles behalve genegen te zijn. Was hij in zijn schatting niet veel anders dan een berooid vreemdeling, een uitheemsch fortuinzoeker, die zijn best deed den jongen Prins te bederven en 's Lands zaken in de war te sturen; de Hertog zijnerzijds zag in Onno Zwier alleen den koppigen en brutalen frieschen edelman, den belhamel eener partij, dien hij niet zou nalaten bij gelegenheid te vernederen. En zoo is voor een deel door *zijne* — 's Hertogs — inmenging, *want hij telde zijne aanhangers tot in den boezem zelf der Staten-Generaal*, de uitgebroken familieveete eene *bron van openbare en* (naar zijn meening en bedoeling) *onuitwischbare schande* geworden, en de „friesche edelman", omstreeks het 47e jaar zijns levens, dat is te zeggen, in de volheid van zijne grootste kracht, *door den Hertog* van Bruswijk *maatschappelijk van kant gemaakt;* niet met een zwaard of door beulshanden, maar door middel van een blad papier. —

Duidelijker kan 't waarlijk niet, en wie nog twijfel mocht gekoesterd hebben omtrent hetgeen de Hertog, in edelaardige samenwerking met Onno Zwiers belagers, tot stand wist te brengen, is daar thans zeker door Huëts onopgesmukt verslag, ten volle van vergewist. Des te verwonderlijker, dat deze zelf zich daarbij door datzelfde „blad papier" zoo deerlijk heeft in de war laten brengen en 't spoor geheel bijster maken.

II.

UIT DE BRIEVEN AAN TE WATER.

Sedert 1758 had zich deze vaderlandsche geschiedvorscher, ten behoeve zijner studiën, met Willem van Haren, als wij weten [1], in betrekking gesteld, en was vervolgens met Onno Zwier aan 't briefwisselen geraakt zoo voor zijn eigen navorschingen als over dezes *Vaderland* en *Geuzen*. Wij haalden uit die briefwisseling reeds een en ander aan [2], doch willen hier ook den verderen, Onno Zwier in karakter en streven kenschetsenden inhoud laten volgen.

„Mijn eerste plicht", schreef hij uit Wolvega, 25 April 1772, „is Uw WelEerw. hartelijk dank te zeggen voor de gunstige opinie, welke Uw WelEerw. voor mijne geringe kennisse gelieft te betuigen: het is in dien zin waarschijnlijk gelukkig voor mij, door de gansche tusschenwijdte van de Republiek van UWEerw. afgescheiden te zijn, zonder hetwelke ik maar al te veel zoude te vreezen hebben het *minuit famam praesentia.*

„Uw WEerw. heeft zich aan niemand hier in de provincie met meerder succes kunnen addresseeren voor de indagatie der friesche Oudheden, als aan den Heer Oudraadsheer E. M. van Burmania, die in kundigheid, vooral van familiën, ons orakel is. De Heer prof. Wesseling heeft ook een groote kennis der friesche zaken alhier verkregen. Hierbij heeft UwelEerw. onze nederduitsche schrijveren geconsulteerd; het is dierhalven niet te denken, dat bij de geacquireerde kennisse van UwWEerw. iets nieuws te voegen zoude zijn, ten zij uit particuliere gedenkschriften, welke ik niet bezit.

„Daam van Haren, bij onze schrijveren onder den naam van Hopman Daam bekend, wiens schip, met dat van Brand, de eerste van alle Geuzen aan het brielsche Hoofd aankwamen, had aan zijne familie gelaten zijn Geuze(penning) nog in mijne handen, en een journaal van zijn voornaamste zwervingen na de aankomst van Alva, voor welke hij een der eerste had moeten vluchten, als zijnde zijne familie tot Aken en in de Valkenburgsche Maastrichtsche ommelanden ge-

---

[1] Zie boven, bl. 255. [2] Aldaar, bl. 286 en 428.

zeten, en dus op den weg van Alba's inkomen [1]. Dit journaal had zijn kleinzoon Willem van Haren, mijn vaders oudoom en adoptiefvader, laten inbinden voor aan het eerste deel van de geheime gebeurtenissen van zijne twaalf ambassades in 's Lands dienst gedaan; maar dit werk in verscheidene folianten HS. is met het vaderlijke huis en bibliotheek op den laatsten Dec. 1732 verbrand, terwijl èn mijn broeder zaliger èn ik voornamelijk nog te jong waren, om dit verlies na behooren te waardeeren. Dus beroofd van gedenkschriften van die tijden ben ik, om echter aan UwWEerw. mijne goede wil te betuigen, genoodzaakt mijne lezingen en geheugenis te hulp te roepen. — En om bij dit iets van mijn geheugen te voegen, waardoor UwWEerw. geen gering licht of ten minste verziersel aan zijn voornemen zou kunnen bijzetten, staat mij voor, dat ik, in mijn tedere jeugd, de vriendschap van wijlen den Heer Griffier Fagel in zijn hoogen ouderdom hebbende mogen genieten, die Heer mij een en andermaal met zich heeft genomen in avondvisites bij den Hr. fiscaal van Hollands domeinen, Limborg; en dat ik aldaar, bij die gelegenheid heb gezien verscheidene origineele teekeningen van edellieden van de confederatie, uit liefhebberij in de eerste dagen van de Unie vergaderd en te zamen gebracht: gelijk de portretten van de voornaamste actores van die tijd te zamen gesteld in 't schilderij, vóór eenige jaren alhier in de provincie bij geval door mij gevonden en geacquireerd. De Heer fiscaal Limborg is dood, maar UwEerw. zoude zich kunnen laten informeeren, waar die teekeningen na zijn dood gebleven zijn.

„Wat de lijst van de Geuzen aanbelangt, door mij uitgegeven, dezelve steunt 1. op de uitdrukkelijke woorden van 's Lands geschiedschrijveren; 2. op de collatie van plaatsen van deze schrijvers met hare overige schriften of andere vreemde schrijvers; 3. op traditie. — Ik beken, dat misschien tegen die traditie wel eenige tegenwerpingen te doen zouden zijn; maar UwEerw. zal met mij wel willen overeenkomen, dat die dan maar alleen zouden te passe komen, zoo wanneer het vaderland van die mannen door anderen met meer waarschijnlijkheid wierde onderhouden. Ook is er een onderscheid tusschen een voorbericht voor een werk, dat uitlegging voor 't gemeen verdient en waarin de historie niets anders is als het doek van de schilderij, en tusschen eene geschiedenis *als* geschiedenis opgegeven, daar men verplicht is, als gissing en onzeker op te geven alles wat niet genoegzaam als *waar* zijnde is bewezen [2]. Ook hoop ik die regel in de levensbeschrijving der nederlandsche doorluchtige mannen te observeeren, zoo de smaak, niet van 't publiek, maar van lieden van UwelEerw.'s verdiensten zich eenigsins door de eerste *proeve*, die nu 't licht ziet [3], voldaan vindt, en mij aanmoedigt, om er meer te berde te brengen". —

[1] Hoe hij, in 1566, als Drost van Kranendonck, de Geuzenbeweging in 't naburige Eindhoven hielp bevorderen, en dus maar al te goede reden had Alva's doortastende maatregelen te duchten, zie in het hem gewijde stukjen (*Hopman Daam*) in den *Volksalmanak* der *Maatschappij tot Nut van 't Algemeen*, 1873, bl. 99.

[2] 't Spreekt van zelf, dat latere nasporingen, in Onno Zwiers Geuzenlijst, even als in Te Waters naamlijst der edelen, veel aan te vullen en te verbeteren vinden, waarmede wij ons echter bij deze uitgave niet konden inlaten, en den belangstellenden lezer op de in onze dagen verschenen boeken en bescheiden moeten verwijzen.

[3] Die over Camphuis, zie boven, bl. 286.

In een tweeden brief, vierdehalf jaar later (19 Oct. 1775) geschreven, heet het:

„Uw WelEerw.'s allervriendelijkste laatste had eerder moeten beantwoord werden, en ik zonde die plicht ook eerder voldaan hebben, zoo de verafgelegenheid van Wolvega van groote steden niet was geweest de oorzaak, dat ik niet vóór laatstleden saterdag het vierde deel van de Verhandelingen van 't Zeeuwsch Genootschap heb mogen ontvangen [1]. Ik hebbe aanstonds Uw WelEerw.'s werk in hetzelve gezocht, gevonden, en, volgens mijne verwachting, met het uiterste genoegen gelezen: waarna ik het tot onderwijs heb aanbevolen aan die van mijne familie, die hunne ledige uren aan lezing besteden.

„Maar niettegenstaande de gezonde reden, die er in blinkt, de menschlievendheid, die er in doorstraalt, de studie, welke er in praalt, en de kracht en de zenuw van oorzaken, in weinig woorden, in een tijd dat de meeste hedendaagsche voortbrengselen in veel woorden weinig zeggen; niettegenstaande dat alles vrees ik, dat er twee groote steden zijn, alwaar Uw WelEerw.'s wijze aanmaning van weinig uitwerking zal wezen. De eerste is Lima in Peru; dit augureer ik, omdat Frézier, die er in 't begin van deze eeuw is geweest, verhaalt dat, ten tijde van zijn aanwezen aldaar, twee particulieren ieder vier-en-twintig duizend guldens aan de paters Augustijnen gaven, om in hare kerk begraven te worden. Men kan, 't is waar, lachen om die twee particulieren; maar men moet van kwaad humeur zijn, om kwalijk te nemen, dat de paters Augustijnen anders denken dan Uw WelEerw. in dezen. — De tweede (stad) is Leeuwarden in Friesland, alwaar, zoolang mij met eenige kennis heugt, dat is sedert meer als vijftig jaar, nooit in de zomer in de Westerkerk vooral 's namiddags werd gepredikt, zonder dat één, twee, en dikwijls meer menschen flauw uit de kerk werden gedragen, in die staat gebracht niet door eenige onzekere, maar door een bekende en gedecideerde cadavereuze reuk; en Uw WelEerw. begrijpt licht, dat lieden, sedert een eeuw aan dit argument gewoon, gelijk mede aan de gezellin van hetzelve, de rotkoorts, die alle jaren, zonder exceptie, tot Leeuwarden heerscht, aan alle die voordeelen niet zullen renuncieeren, op een bloote redeneering, alleen op de gezonde reden gegrond". —

III.

BILDERDIJKS „VOORREDE" VOOR DE GEUZEN (1784).

Aan mijne Landgenooten. Zoo ik ooit groote dichteren hun onsterflijk kunstvermogen benijdde; zoo hun naam, zoo hun aandenken mij immer het hart prikkelde; het was om geen eereteekenen, die de ijdelheid van een stichter zich zelven somwijlen ter praal bouwde, op 't graf 't welk zij versieren; het was niet om den roem, die hun nagedachtenis eindloos verzellen zal; niet om de verwondering van het nageslacht voor hun werken. Neen, maar het was om mijn Vaderland, ware 't mogelijk, eenen wyrook toe te brengen, zijner, mijn plicht, en mijn hart niet onwaardig. Deze drift,

[1] Waarin Te Waters Verhandeling *over het begraven van lijken in de steden en kerken* voorkwam.

deze zucht, was 't alleen, o mijn vaderland, die de dichtpen mij in de hand gaf, en het eerst mij bemoedigde, uwe aandacht voor mijn zangen te vergen: deze heeft my vervuld, en zal tot mijn laatsten ademtocht èn mijn zang èn mijn hart blijven bezielen! 't Was die gloed, 't was die drift, 't was die zucht voor uw roem, voor uw heil, dierbare landgenooten! die het eerst uwe aandacht tot my getrokken, die mijne kunstvruchten u kenbaar gemaakt heeft, en die in al mijne voortbrengselen doorstraalt. Gij erkendet, gij wettigdet haar: gij zaagt, en met wellust, een hart van 't gevoel van zijn plicht, van den edelsten zijner plichten vervuld en doordrongen, zich ontsluiten, zich uitstorten; en gij kondt het niet dan beminnen. — Want, waaraan zoude ik anders zoo vele toegevendheid, zoo vele heuschheid, en zoo vele aanmoediging toeschrijven, als waarmeê gij niet slechts de eerstelingen, de onvolmaakte eerstelingen eens jonglings ontvangen hebt, die, gestrenge rechters verwachtende, niet in u dan bemoedigende Meceenen vond; maar die hij geduurzaam voor den arbeid, dien hij 't waagde aan het algemeen oordeel bloot te leggen, heeft mogen ervaren. — Gij weet ondertusschen, mijn landgenooten, of hij deze u betoonde goedwilligheid ooit misbruikt heeft? of hij u tot iets anders dan deugd, grootheid van ziel, en vaderlandsliefde heeft getracht te verlokken? of hij zich iets zoo heilig heeft laten zijn, als uw roem en zijn burgerplicht? En het moet u overzulks niet verwonderen, indien deze zelfde drijfveêr hem thans, wien een dorre letterbeoefening, niet te paren met die der beminlijke Dichtkunst, de cyther uit de hand heeft geslagen; 't moet, zeg ik, u dus niet verwonderen, zoo die zelfde beginsels, die zelfde drijfveêr, hem thands in het licht doen verschijnen, om u deze zangen te bieden, daar zij hetzelfde doelwit — den roem onzes landaarts, onzer vaadren, uw erfgoed en dat onzer naneven, het heiligst op aarde — beoogen, hem een dubbel recht geven, ze u toe te wijden. — Een dubbel recht, zeg ik: want het is niet alleen de bedoeling hunnes schrijvers, en de aard zelf van het werk, waardoor ze u verschuldigd zijn: maar het is ook, en voornaamlijk, het recht, 't welke ik durve gelooven, op dat werk verkregen te hebben, waardoor het mij toekoomt, er van te schikken. — Voor 't minst, 't is door mij, dat het uit de duisternis, uit eene algemeene vergetenheid, wordt teruggehaald: 't is door mij, wien het niet minder arbeids gekost heeft dan een eigen voortbrengsel, dat het voor de eerste reis thands te voorschijn treedt in een gewaad, 't welk ik durf vertrouwen, dat uwe oogen niet door zijne slordigheid zal beleedigen, en waarin het verdiende u aangeboden te worden [1]. En het is overzulks door mijn zorg, er met eene vaderlijke tederheid aan te koste gelegd, dat ik op dees verlaten en aan de vergetenheid ten prooie gegeven wees, aan wien alles gebrak, wat hem konde in staat stellen, om zich staande te houden, eenen eigendom meen te bezitten, die de Ouden aan de opvoeding der vondelingen verknochtten.

Het was vóór verscheiden jaren, dat deze zelfde zangen, die u in dees bondel verbeterd worden aangeboden, eerst gedeeltelijk onder den titel *aan het Vaderland*, vervolgens, met zeer veel verandering, onder den naam, dien zij tegenwoordig voeren; eerst zonder, daarna met den naam van hun schrijver; eerst slechts voor bijzondere vrienden, daarna in openbaren druk, uitgingen. De ruwheid van versmaat, of liever, om juister en eigenlijker te spreken, 't gebrek aan een geregelde en draaglijke versmaat, de hardheid, de gedwongenheid der uitdrukkingen, de ongelijkheid van den stijl, die nu eens tot de hoogte der heldentrompet opklom, dan weêr tot de laagste platheid verzonk; het volstrekt gebrek aan een zuivre, dikwijls aan een leesbre en verstaanbare taal: een volslagen gemis van alle die schoonheden van den tweeden rang, op welke onze leeftijd en landaart zoo gezet, zoo kiesch, zoo keurig is; die somwijlen het gemis van eerste, van verheven schoonheden vergeten doen; die de wezendlijke misslagen bedekken, en schijnen te kunnen vergoeden; en zonder welke zelfs de innige schoonheden van een dichtstuk zich in onze (beschaafde!) dagen niet kunnen doen gelden: dit alles moest noodwendig *de Geuzen* in hunne geboorte als versmoren, en in de vergetenheid brengen, zelfs eer zij bekend konden zijn. Slechts weinigen, tot wier kennis zij kwamen, konden zich zoo veel geweld aandoen, om het boek te doorbladeren; nog minder, om de lezing van meer dan vierduizend zoo gebrekkige verzen door te staan. — Zij echter, die moeds genoeg hadden, om een werk van zoo ruw een uiterlijk na te gaan, zij vonden een waren, een verheven, een voortreflijken Dichtgeest in die slechte verzen besloten: een Dichtgeest, dien ze zich niet verzadigen konden bij herhaling te bewonderen; die hun dat verworpene stukjen als een waardig kleinood deed beschouwen, het welk slechts de hand eens bekwamen polijsters behoefde, om in aller oogen te schitteren. — Als zoodanig, mijn landgenooten! als zoodanig werd het door mij aangemerkt, zoodra ik het had leeren kennen; en ik brandde, om het in staat te zien van voor uwe oogen te kunnen verschijnen, zonder dat zijne waarde miskend wierd. — Ik heb dezen moeilijken, ik heb dezen neteligen taak op mij genomen, en met eenen volstandigen ijver mijn ledige oogenblikken hieraan besteed. Hier achtte ik mij toe gerechtigd; want kon ik verwachten, dat Dichters van naam (wien het andersins toekwam zoo belangrijk een stuk, als waaraan zij alleen machtig waren, den volkomen luister te geven, op zich te nemen) zich ooit zouden verledigen tot zulken arbeid zonder eer, zonder roem, en aan hunne glorie die uren ontrooven, die hun het beschaven van het werk van een ander kosten moest? — Maar ik achtte er mij niet slechts toe gerechtigd; ik maakte er mij eenen plicht, eene wellust van. De zucht, de altijd blakende zucht voor het Vaderland, voor den roem onzer ouderen, de beginsels van eer en heldenmoed, van alles wat groot is, die er zich zoo krachtdadig in doen herkennen, moesten er mij een allerlevendigst belang voor inboezemen. En daar zij noodwendig mijn ziel van die edele geneuchten vervullen moesten, die alleen de stem van de deugd in gevoelige harten ontstaan doet, hoe zoude ik niet trachten, deelgenoten er van te maken? Met de uiterste zorg en omzichtigheid aangedaan, vreesde ik telkens, dat die trekken, die heldentrekken, iets onder mijne vingeren lijden, iets van hare stoutheid verliezen mochten. Een verlies, dat, mijns oordeels, door de streelendste melodie van het vers niet ware op te wegen! Ieder trek, ieder denkbeeld, was mij heilig in mijn voorbeeld, en ik geloofde het hoogste punt van vol-

[1] Bilderdijk geeft hier wat te veel aan 't vooroordeel van 't groote publiek toe, en beging daarbij het verzuim niet de laatste (1776), maar de voorlaatste uitgave der *Geuzen* bij de zijne ten grondslag te leggen. — V. VL.

maaktheid aan mijn werk te geven, indien ik volmaaktelijk uitdrukte, 't geen de schrijver bij ieder denkbeeld gevoeld had. Van welk eenen pijnigenden arbeid dit geweest zij, weten zij, die ooit eene nauwkeurige vertaling van eenen rijkdenkenden, van eenen teêrgevoelenden schrijver bewerkt hebben. Ik getroostte mij dien, en met lust, verzekerd, op deze wijze mijn Vaderland eindloos meer eer aan te doen, terwijl ik een Neêrduitsch oorspronkelijk bewerkte, dan of ik het beste Dichtstuk van een der uitheemsche vernuften in onze taal overgoot. Laat zich een Fransche Voltaire op vlugheid van vernuft, sierlijke uitdrukkingen, en levendige vinding beroemen: grootheid van ziel, ware vaderlandsliefde, beginsels van vrijheid, en de daarvan afhangende ware smaak van verhevenheid, zoek ik te vergeefs, waar het onbepaalde gezag den scepter zwaait. Dat Corneille zijn helden doe spreken van vrijheid en vaderland, de met kunst aangenomen *enthousiasme* verraadt zich altijd; en hun grootsche denkbeelden zijn als de dapperheid van die volken, die 't gebruik van 't bedwelmende heulsap tot woede brengt, en vervallen gewoonlijk tot ijdele snorkerijen, zoo belachlijk somtijds, als die hoofsche buigzaamheid, welke er doorheen straalt, verachtelijk is. — Gevaarlijke voorbeelden, die ons aan een denkwijze gewennen, onzen aard en regeeringsvorm zoo weêrstrevende! O, blijven wij altijd denken als Nederlanders, als vrije Gemeenebestgezinden: al 't flikkergoud van onze naburen, waarmeê men ons dwaaslijk het oog wil verblinden, verdient niet, dat we onze denkwijze naar de hunne buigen.

Doch dit in 't voorbijgaan! — Zoo ergens een vaderlandsch hart is te kennen; zoo ergens de zucht voor Vrijheid den toon voert; zoo ze ooit in een Dichtstuk in staat is, de ziel aan te doen, en helden te vormen; het is hier, dat ik het zou durven verwachten. — Ik zal niets van den schrijver zeggen: doch leest, mijne lezers, leest dit zijn werk, en zoo het slechts, met door mijne handen te gaan, niet van alle kracht is beroofd geworden, oordeelt, of ge hem anders dan achten, dan beminnen kunt? Grootsch is het, benijdenswaardig, voor 't Vaderland leven en bloed, have en bezittingen op te zetten; maar het maakt een deel dier voldoening uit, zijn geslacht deze eer toe te kennen. Oneindig groot is onze verplichting aan ons dierbaar, ons gezegend Vaderland; maar onze gehechtheid aan 't zelve wordt oneindig nauwer, het geluk, dat wij er in smaken, wordt ons eindloos dierbarer, wanneer het ten prijze van het bloed onzer Vaderen, ten koste van ons erfgoed gekocht is; de levendige overtuiging daarvan geeft den geest den allereersten spoorslag tot groote daden, tot verheven beoogingen, en verheft heel het denkvermogen. 't Mocht Van Haren gebeuren, den naam zijner voorouderen in 't bezingen onzer helden te spellen: en hoe kon zijn ziel koud zijn bij dien zang? Hoe zou het vuur, dat zijn borst op dat oogenblik moest doorgloeien, in 't hart van zijn lezers niet overgaan?

Dan, ik gevoel dat ik afdwale. 't Voegt mij, niets ter aanprijzing van dit Dichtstuk te zeggen, maar van het onthaal, dat er het oordeelkundig gemeen, in dit zijn gekuischt gewaad, aan zal geven, zijn vonnis af te wachten. Dat ik echter vooraf iets wegens zijne inrichting aanmerke.

Onder welk soort van Dichtstukken de schrijver dit zijn werk wilde brengen, is mij gansch onzeker. Hij zou kunnen schijnen, zich de schikking van 't Heldendicht voorgesteld te hebben; doch, behalven dat de dichtmaat, de stijl, noch de uitgestrektheid, aan die soort van dichtwerk beantwoordt, het heeft er (mag ik er van oordeelen) ook de overige vereischten niet van. Mijns bedunkens, behoort men het aan te merken, als een samenstel van vaderlandsche lierzangen, die met elkander een geheel uitmaken. Hieraan voldoet het, en als zoodanig beschouwd, geloove ik, dat het de goedkeuring der verstandigen ook wegens zijn vorm en aanleg zal wegdragen.

IV.

DE STAATSMAN, bl. 461.

„In eene verzameling schoone plaatsen uit dichters en andere schrijvers, door den jongen Jan Poppe Andreae bijeengebracht en geschreven", en waarin zijn vader tot aanmoediging de volgende regels gesteld had:

O waarde zoon, vervolg dit werk!
Zoo dan op mijne en uwe zerk
  Metaal noch marmer blinken,
Kan deze kern van uwe hand
Mijn onderwijs en uw verstand
  In ons geslacht doen blinken; —

vond Halbertema, in plaats van het vierde en vijfde coplet van den Staatsman, deze vier, die hij in zijn *Naoogst* (bl. 500) meêdeelde:

Lucanus zong en Rome hoorde;
  Der Vrijheids hart sprong op van vreugd!
Als Dwinglandij met Nero moordde
  En stilde ras die schrandre jeugd,
Moest gij, o Zanggodinnen, vluchten;
Gij gingt verjaagd alomme zuchten,
  't Wierd alles woest aan Tibers boord,
Op Hellas' strand, aan de Arethuze;
't Is in de grotte van Vaucluze,
  Dat m' u voor 't eerste weder hoort.

Met Tasso rezen uwe maten,
  Wanneer in 't heldentafereel
Hij telt de Vorsten en de Staten,
  Die in kruistochten namen deel;
Als hij Armida's oog en trekken
Aan Reinouds liefde zal ontdekken,
  Of wel Clorinda's dood beweent;
Gij gingt met Camoëns aan 't zoeken,
Waar ons, in 't Oostens verre hoeken,
  Natuur de specerijen leent.

Gij toont u zelfs in Arioste,
  Die dronken schijnt als hij verhaalt,
Aan wien 't onmogelijke niets kostte,
  Daar siersel onder grillen dwaalt.
Ons glans ontbrak aan speeltooneelen,
Corneille kwam dit mangel heelen,
  Begon 't geen door Racine rijst:
Brittannicus, Ifigeniё,
En Andromaque en Athaliё,
  Men twijfelt, wat men 't meeste prijst.

Maar wie zal waardiglijk verheffen
  De Henriade en haren lof?
Welke eeuwen zullen overtreffen
  Voltaires order, geest, en stof?
Godinnen, 't is in zulke handen,

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 03001 2457